

138

25 a. f.

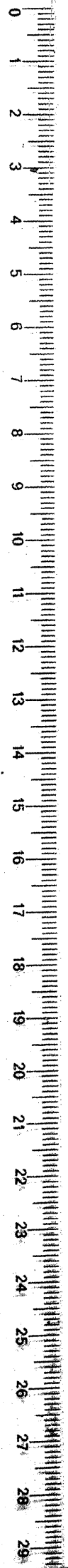
J.

Escuela Universitaria	
GRANADA	
Nota	B
Examen	2,0
Tabla	
Alumno	1

REAL	
A	
95	
191	

3
32-53

2 400 40 MADE IN SPAIN

Del Colegio de la Compañía de Jesús de Granada.

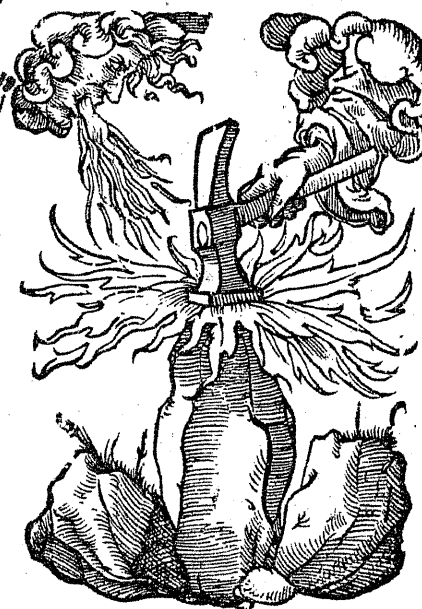
Libreria
R. 16161

AENEAE SYL VII PICCOLOMINEI Senensis, qui post adeptum Pon tificatum Pius eius nominis Secundus

appellatus est, opera quæ extant omnia, nunc demum post corru
ptissimas editiones summa diligentia castigata & in
unum corpus redacta, quorum elenchum
uersa pagella indicabit.

His quoque accessit Gnomologia
ex omnibus Syluij operibus collecta, & Index res
rum ac uerborum omnium co
piosissimus.

*Nil inuentu est à quo deus
expurgatus iuxta præscriptu
Cruicerrimæ indicæ expurgatorij
anni 1707.*

*Corregi este libro conforme a la
censura de la santa General
quiseam en Granada en 3 de
Junio de 1632*

Augustin de Quiros

*Por comission delor Magestades
drey corregi este libro conforme
al ex purgatorio del año de 1632.
En Granada 27 de Abril 1632.*

Al. de medrano

*Notiene nada expurgar por el
expurgat° de 1640*

B A S I L E Æ

Operum Aeneae Sylui, quae hoc libro continentur, Catalogus.

- De Gestis Concilij Basiliensis commentariorum libri duo. fol. 1.
 De Coronatione Felicis Quinti Pontificis Max. lib. 1. fol. 61.
 De ortu & historia Bohemorum. lib. 1. fol. 81.
 Abbreuiationum Flauij Blondi Foroliuensis, ab inclinatione imperij usq; ad tempo-
 ra Ioannis XXIII. Pontificis Max. lib. 20. fol. 144.
 Cosmographia, uel de mundo uniuerso historiarum. lib. 1. fol. 281.
 Europa, in qua sui temporis uarias historias complectitur. lib. 1. fol. 387.
 In Antonij Panormitae de dictis ac factis Alphonfi Arragonum regis libros quatu-
 or, commentaria. fol. 472.
 In triumphum Alphonfi. fol. 497.
 In Alphonsum Arragoniae regem oratio. fol. 498.
 Epistolarum opus. fol. 500. in quo comprehenduntur, quae praeterea à Tricemio
 annotantur, utpote,
 Questionum solutio. lib. 1. fol. 594.
 De fortuna. lib. 1. fol. 611.
 De Poetica laudibus. lib. 1. fol. 619.
 De duobus amantibus. lib. 1. fol. 623.
 Contra Bohemos & Thaboritas, de sacra comunione sub utraq; specie. li. 1. fol. 660.
 De clade Constantinopolitana & bello contra Turcas suscipiendo. lib. 1. fol. 678.
 De Clade uniuersalis ecclesiae lib. 1. fol. 712.
 Descriptio urbis Viennensis. lib. 1. fol. 718.
 De miseria Christianium. lib. 1. fol. 720.
 De rebus à se gestis. lib. 1. fol. 756.
 De Papae officio & eius officialibus. lib. 1. fol. 801.
 De graua mine Germanicae nationis. fol. 836.
 De fide Christianorum ad Turcam. lib. 1. fol. 872.
 Oratio in conuentu Mantuano. fol. 905.
 De profectioe in Turcas. lib. 1. fol. 914.
 Ad Calixtum Papam oratio. fol. 923.
 Oratio coram coetu Cardinalium. fol. 928.
 De amore Guisgardi & Sigismundae Tancredi Salernitanorum principis filiae, tracta-
 tus, ab Aenea Syluio ex uulgari in linguam Latinam conuersus. fol. 955.
 De Vindicta illatae uiolentiae, quam de se extorsit Lucretia Romana speculum pudici-
 tiae, lib. 1. fol. 959.
 In Saluatoris nostri laudem carmen saphicum. fol. 963.
 De Liberos educatione ad Ladislaum Vngariae & Bohemiae regem. lib. 1. fol. 965.
 De Grammatica ad eundem. lib. 1. fol. 976.
 De arte Rhetorica, & epistolarum partibus ad illustrissimum principem Marchionem
 Badensem, Archiepiscopum Treuerensem libri. fol. 992.

Stemmatis Nobilitate & Do- ctrina Clarissimo uiro D. SEBASTIANO

TRUCHSES à Reinfeld, Domino suo plurimum ob-
seruando, Marcus Hopperus, S. P. D. *Videtur A. D.*

I est laudabile chalcographorum illud studi-
um, ut certè nullius non iudicio quàm maxi-
mè est, Vir Clarissime, quo magnorū doctri-
na uirorum uita iam defunctorum lucubra-
tiones, quas post se quisq; in usum posteritati
reliquit, referre in unum & comportare solēt:
Quid ni hoc quoq; consilium & institutum
Henrichi Petri, bonis & studiosis omnibus
meritò probetur, quo authoris grauisissimi A-
eneae Syluij Pij olim Pontificis in unum paris-
ter collecta, quae haberi haecenus potuere monumenta omnia in publicū
ex sua officina emittit: Sed con nexi huius ueritas tum equidē constabit,
si dignos esse uiri huius libros, qui à studiosis euoluātur, ostendero. Quis
uerò non dignos eos quàm maximè arbitretur, quū, quae librum aliquem
commendare solent, omnia plenissimè hīc concurrant: Siue enim autho-
ris dignitatem & excellentiam spectes, siue rei, qua de scribitur & materiae
grauitatem expectes, seu denique sermonis te puritas & stili elegantia ob-
lectet, nihil equidem horum desiderari hīc meritò posse uideo. Nam ut
de authore prius dicam, fuit Aeneas ille uir non obscurus aut uulgaris, sed
quouis etiam principe maior in postrema uitae suae parte habitus est. Sed
dignitatis ac gloriae suae incrementa ipsomet referentē audiamus. Sunt
haec eius ad Noxetanū Comitem Palatinū de seipso uerba: Quem, inquit,
domum egrediētem meliori flatu quàm me fortuna profecuta est: Nam
quāuis annos sex & uiginti natus, cum darē Iuriciuili operam exorto bel-
lo patriam & studium coactus sum relinquere: accessi tamē grande illud
Basiliense Concilium, inueniōq; gratiā in oculis patrum: Scriba in Syno-
do fui, & literarū abbreuiator, & unus de duodecim uiris, qui magistra-
tus illic quasi censorius habebatur. Nec enim sine duodecim uiris ad con-
sultandum de rebus, consiliaribus quisq; admittebatur, et admissi qui nō
inuenirentur idonei, his iubentibus, cōmouebantur. Erāt in Cōcilio qua-
tuor conuentus, qui deputationes appellabantur, de fide & pace, de refor-
matorio, de cōmunibus praesidentes. Haec suos singulae singulis mensib.
elegerunt. In deputatione fidei in qua eram inscriptus, saepe praesedi. Inter
collatores quoq; beneficiorū hīc sum electus. Legatus ab ipso Cōcilio ad
complures principes missus. Cum pontificatū Amadeus dux Sabaudie
suscepisset. Felix nuncupatus in secretariū sum ab eo accitus. Nec diu post
uocatus ad Fredericum Imperatorem protonotariatus officium ab eo sum
adentus. Dum legationes Casaris ob eo, uniuersam ferme Germaniam
circuiui.

Præfatio.

circuii. Secretariatus & subdiaconatus honore ab Eugenio, & mox illo defuncto, a Nicolao suscepi. Cuius cōclauis cū eligeretur, cū ceteris principum legationibus custodię præfui. Lapsum est postea breue tēpus, in quo me Nicolaus Tergestinae ecclesiae, nihil tale merentē, præfecit episcopum: quadriennioq; ab inde decurso, Senensis urbis, unde mihi origo est, pontificatum ad me detulit. Hęc Aneas de honorum suorum successu, & plura quidē ibidem uideris. At non substitit hęc, uerū ex Senensis episcopi loco in Cardinaliū quoq; ordinē cooptatus est, de quo hæc eius ad Fridericū Imperatorē uerba leguntur: Quod, inquit, iam dudū optasti procurastiq; Cæsar in persona mea, nūc demū completū est. Nam quod sanctæ memoriæ Nicolaus Papa quintus, tuæ mansuetudini sæpe pollicitus est, beatissimus Pont. Max. Calixtus tertius impleuit: Qui ad Cardinalatus ordinē cum quinq; alijs uenerabilibus, & magnæ authoritatis episcopis me pro- uexit. Hęc ipse. At ne hunc quidē honorū suorū terminum esse Deus uoluit, sed ad supremū etiā ecclesiasticæ dignitatē fastigiū eum euegit, quando Pij Pontificis cognomē, a pietate, qua semper excelluit, consecutus est: de qua re ipsemet ad scholā Parrhisiensem in hunc scribit modū: Sanē fœlicis recordationis Calixto Papa III. prædecessore nostro de huius mortalitatis uitæ ualle VII. Idus Augusti ad cœlestē patriā euocato, nos unā cū fratribus nostris sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalib. de quorū numero tunc eramus, Romę in apostolico palatio apud S. Petri Apostolorū principis Basilicā, modo ac tēpore congruis pro futuri creatione Pontificis curauimus cōuenire, nobisq; cū meis fratrib. sub deliberationis magnæ negotio, quā tantæ rei qualitas exigebat, aliquan diu tractantibus, tandē ipsi fratres, licet potuissent in alios maioris meriti consentire, tamen sancti Spiritus infusione, ipsorū animos sic afflante, ad personam nostram dirigentes unanimiter uota sua, nos tunc tituli S. Sabinae presbyterum Cardinalem, nescimus quo occulto & nobis tremendo iudicio ad celsitudinis apostolicæ fastigiū concorditer elegerunt. Hęc ille, & alia quæ sequuntur. His ergo uir ille auctibus ad hanc culminis sublimitatem ascendit uirtute dūce, ut Ciceronis uerbo utar, & comite fortuna, uel uerius Deo ipso, qui quos uult facile euehit deicitūe, de quo Hesiodi pulcherrimū carmē extat:

Epist. 88.

Epist. 89.

Epist. 84.

ῥῆα μὲν γὰρ, Inquit, βριῆς, ῥῆα δ' ἐβριῶντα χαλῆπτε
ῥῆα δ' ἀρίστον μινύθει, ἐν ἀδύλομ ἀέφε
ῥῆα δ' ἰθύνει σκολιὸν ἐν ἀγύνοα κάρφει
Ζεὺς ὑψιβρέμετος ὅς ὑπέρτατα δώματα ναίει.

Hactenus de authoris nostri dignitate & excellentia dicta sufficiant, reliqua, si uoles, in uitæ eius descriptionibus uideris. Dehinc porro librorum argumēta singulorū inspiciamus, & quantū quisq; perpenſa materiæ grauitate, ponderis & momentū habeat, consideremus.

~~Fragment of text, mostly illegible due to fading and bleed-through.~~

intra

Præfatio.

~~Fragment of text, mostly illegible due to fading and bleed-through.~~
Sequitur hos de ritu, moribus, ac gestis Bohemicæ gentis historia: Cuius non tā facile est summam rationem exhibere, cum sua singulis fermē capitib. ut inſcriptiones propriæ, ita propria argumēta habeantur. Illud tamē dicere in cōmendationem eius uerē possumus, lectu eam esse et iucundā et utilem, ceu in qua omnis generis exempla plurima se nobis offerant. Proxima huic est triū Blondi decadum Epitome: quibus ille libris ab inclinatione Romani Imperij, cuius initia cœpisse à Gothorū in urbē Romā irruptione, autumat, quæ ab anno salutis humanæ CCCCXII. numeratur, ad annum usque M. CCCCXII. cunctas historias memoratu dignas, fere perpetua complectitur. Succedit huic inſigne illud opus de mūdi huius habitabilis partibus, Asia inquam, Aphrica & Europa, quod, ut ipsemet fatetur, Pontifex composuit. Vbi cuiuscunq; uel loci magnitudinem, situm ac proprietates, uel gentis originē, ritus & consuetudines cognoscere uelis, sine difficultate consequi potes. Post hæc in quatuor libros de dictis & factis Alphonſi Regis cōmentaria ponuntur: de quibus hæc Aeneas ad Panormitam eorū librorū authorē censura fertur. Quid plura? inquit, Apophthegmata Plutarchi Philelohus in latinum uertit, dicta illic factaq; memoratu digna breuiter cōprehensa sunt illustriū uirorū, quos non oriens modo, sed Græcia simul & Roma protulit. Maiora tamē et illustriora de uno Alphonſo tuus liber explicat. hactenus Aneas. Si ergo sapientū uirorum colloquijs & cōsortio sapientiores, quæ uerissima est sentētia, reddimur: Rex autē ille uel Socrate sapientior sit habitus, cur non dignissima censeamus facta hæc eius atq; dicta, quæ ab hominibus sapientiæ studiosis cum uoluptate legantur? Reliquū est epistolarū opus rerū et personarū, siue argumentorū dignitate non minus graue: quas ipse Poëta, Secretarius, Episcopus, Cardinalis, ac deniq; Pōtifex summus hinc inde ad uiros magnates misit. Inter eas, ea quoq; continentur opuscula ferē omnia quorū Trithemius in super meminit, uelut sunt, ut digniora aliquot nominē, de miserijs Curialii, Thaboritarū mores & contra eos disputatio, de fide Christiana aduersus Turcā, de liberorū educatione, & alia quædam quæ uersa frontispicij pagella uideri est. Postremò adiecta sunt quoq; authoris huius rhetorica quædam progymnasmata tyronibus haud aspernāda, quæ non ineptē liberorum educandorum tractationi, quæ grammatica quædam habet, subiiciuntur. Hi ergo libri sunt, ex quibus uolumē hoc com-

Præfatio.

quod si non est diligenti manu scriptum, non potest esse utile, ut in huiusmodi rebus, non hinc, non illinc, sed ex utroque, sumitur quod operatum est. hic præfatus est. Varias enim causas, quæ ex utroque sumuntur, in huiusmodi rebus, non potest esse utile, ut in huiusmodi rebus, non hinc, non illinc, sed ex utroque, sumitur quod operatum est. Varias enim causas, quæ ex utroque sumuntur, in huiusmodi rebus, non potest esse utile, ut in huiusmodi rebus, non hinc, non illinc, sed ex utroque, sumitur quod operatum est. Varias enim causas, quæ ex utroque sumuntur, in huiusmodi rebus, non potest esse utile, ut in huiusmodi rebus, non hinc, non illinc, sed ex utroque, sumitur quod operatum est.

III. Calendas Septemb. Anno salutis, M. D. L. I.

Aeneæ Syluii Pontif. Vita.

Pii II. Pontificis Max. Vita,

per Platynam, descripta.

Aeneas secundus cognomento Piccolomineus antea uocatus natione Italus Senis oriundus, Corsiniani ortus, patre Syluio, matre Victoria, Patrum omnium consensu pontifex creatur tertio decimo Cal. Septemb. *M. CCCCLVII*. Nam pater eius à plebe Senensi cum reliqua nobilitate è repub. deiectus, ut ad fundum gentilicium Corsinianum uallis Viciae oppidum se cõferens, infantem eo loci ex uxo re suscepit. Nato puero, Aeneas Syluius nomen pater indidit. Puerpera autem per quietem uisa est sibi infantem cum mitra parere, quæ (ut pronæ semper in peius mètes hominum sunt) uerita est ne somnium illud puero & familiæ ignominiam portenderet, neque antea huiusmodi suspitione leuari potui, quam postea intellexerit filium Tergetinum episcopum designatum fuisse, quo nuncio omni prorsus metu liberata immortalis deo gratias egit, quod defunctum meliore fato quam ipsa contectauerat filium sibi uidere contigisset. Prius tamen cum iam per ætatem discere aliquid potuisset, Corsiniani singulari memoria, & summa docilitate Grammaticam didicit, parca adeo ac duriter uitam ducens, ut omnia ruris officia ob inopiam adire sit coactus. Annum uero & decimum octauum agens Senas proficiscitur, ubi à necessarijs & cognatis adiutus, Poëtas primo, mox Oratores audiuit, quibus facultatibus tantum ingenio & diligentia ualuit, ut breui præclara Poëmata Latina & Hærusca lingua ediderit, ludens credo in amorem quo ætas illa maxime conflictatur. Inde uero ad ius ciuile se contulit, quod profecto non ita multo post deserere coactus est. Orto namq; inter Senenses & Florentinos bello, charitatem annonæ ueritus, & nobilitatem plebi Senensi spectam cernens, uoluntarium sibi, uelut exilium adsciuit, secutus amplissimum uirum dominicum Capranicum, qui tum Senis iter faciens ad Basiliensem Concilium proficiscebatur, questum iniurias ab Eugenio pontifice sibi illatas propter denegatum galærum Cardinalatus insigne, quo etiam absente Martinus ob eius uirtutem & integritatem merito donauerat. Huius igitur contubernio usus post longos itineris labores superatis alpibus cælo uicinis, & congelatis niuibus opertis, per inferni pontem, lucernæ lacu Heluetiorum campos, Basileam tandem peruenit. Quo in conuentu & si multa negotia Aeneas Dominici Secretario obuenerint, semper tamen est aliquid otij suffuratus, quod literis traderet. Dominicum deinceps paupertate & inopia circumuentum, quippe cui beneficiorum & paternæ hereditatis prouentum omnem, Eugeniū denegabat, relinquere non sine lachrymis cogitur. Bartholomæum Nouariensem episcopum secutus, quo cum Florentiam ubi Eugenius pontifex erat peruenit, sed hunc quoque in iudicium ob crimen læsæ Maiestatis ab Eugenio accersitum, Aeneas relinquere impellitur. Nicolaum sanctæ crucis Cardinalem secutus patrem certe optimum, ac omnium opinione sanctissimum, qui Attrebatum profectus Eugenij iussu, ubi conuentus Gallorum principum habebatur, pacem inter ducem Burgundiæ (qui cum Anglis sentiebat) & regem Franciæ composuit. Redeunte autem in Italiam Nicolao, quem Veneti ac Philippus Mediolani dux autorem componendæ pacis requirebant. Aeneas admodum non Eugenio gratus Basileam proficiscens magno semper in honore apud omnes est habitus. Fuit enim scribe in Synodo illa celeberrima, & literarum apostolicarum abbreviator, Duodecimuir, qui magistratus in tanto conuentu Censorius habebatur. Nihil enim publice per quempiam agi poterat, nisi horum grauissima autoritas interuenisset, & si qui admisi ad consultandum de rebus conciliaribus minime idonei habiti sunt horum iussu senatu mouebantur. Erant in eo Concilio quatuor conuentus, qui deputationes more Auilico uocabantur, apud quos de fide, de pace, de reformatione, de communibus agebatur. His magistratibus singuli præsidentes singulis mensibus præficiébantur. In deputatione fidei

Aeneæ Sylui Pii

cui Aeneas erat ascriptus sæpe præsidet. Inter collatores beneficiorum bis quoque electus. In eo autem conuentu persæpe orauit, sed illa eius oratio egregia, & elegans est habita, qua in eligenda Concilij sede idonea, Auenioni, Vtinæ, Florentinæ. Papiam anteferendam ostendit, rerum opportunitate, situ loci, ædium priuatarum magnificentia, coeli benignitate & clementia commoditate rerum omnium, quæ urbi possunt importari, liberalitate Philippi ducis. Cum uero aliquid per nationes agendum erat: unus super ex Italica deligebatur, qui rebus agendis præfesset, tanta erat in homine morum facilitas, & ingenij dexteritas. Legationes uero plures concilij causa obiuit. Argentanam tertio, Tridentum semel, Constantiam secundo, Franckfordiam semel, in Sabaudiam iterum mittitur. Designato autem post longas consulationes Concilij in pontificem, Felice, Eugenioq; excluso, cum octo uiri ex una quaq; natione deligerentur, quibus summa potestas in rebus conciliaribus permitteretur. Aeneas pontificis Secretarius magistratum illum ultro oblatum renuit. Orator deinde ad Fœdericum Imperatorem à Felice missus, tantum dexteritate ingenij apud hominem ualuit, ut eum corona poëtica donatum in amicos & protonotarium receperit, ita eos Germani appellent, quos principes secretus adhibent. Relatus deinde in Senatorium ordinem, quem princeps in rebus grauibus consulit tantum ualuit doctrina & autoritate, ut facile in quauis re ad ingenium pertinente primus haberetur, licet æmulos & obtrectatores multos habuerit, interim uero cum de abolendo scismate inter Eugenium & imperatorem agi cœptum esset, eiusq; rei causa ad pontificem Aeneas proficisceretur. Senis aliquandiu moratus: à suis uehementer rogatur, ne ad Eugenium proficisceretur, ueriti enim sunt ne in eum pontifex grauius animaduerneret, quod eius autoritas in Basiliensi Concilio ab Aenea epistolis & orationibus persæpe impugnata diceretur. At homo constans sua innocentia fretus spretis cognatorum precibus Romam proficiscens, se primum apud Eugenium eleganti oratione purgat, quod eorum autoritatem secutus esset, quorum sententia Basiliense Concilium fuerat approbatum. Deinde uerohis de rebus cum eo agere cœpit, quarum gratia ab imperatore uenerant. Missis deinde in Germaniam duobus ab Eugenio Oratoribus, quorum alter Thomas Sarzanus fuit, alter uero Ioannes Caruialla, tandem horum uirtute & Aeneæ industria (ut in Nicolao diximus) neutralitas sublata est. Ut uero etiam id rebus non uerbis tantum appareret imperator Aeneam ipsum Romam mittit, qui Eugenio publice diceret se ac Germanos omnes in humanis diuinisq; ei deinceps obtemperaturos. Mortuo autem eo tempore Eugenio, dum alter pontifex in locum demortui suffragijs patrum deligitur Aeneas conclaui præfuit, nullus enim Orator tum in urbe erat tanto munere dignior. Creato autem Nicolao pontifice accepta ab eundem uenia, dum ab Eugenio subdiaconus creatus iter in Germaniam facit episcopus Tergestinus moritur, in cuius locum Aeneas se quidem inscio à pontifice & imperatore suffectus est. Philippo præterea Vicecomite sine hærede mortuo à Cæsare ad Mediolanenses Orator mittitur, apud quos orationem habuit de imperio urbis hæreditario, deq; fide seruanda, cui quidem si populus ille obtemperasset, adhuc libertate fortasse uteretur, secundo uero ad eos rediens: extrema quæq; ob libertatem patientes, obsidete Mediolanum Francisco Sfortia urbem ipsam, cum maximo discrimine ingreditur, relictis ad Nouicomium collegis, q̄s timor ab officio deteruerat. Inde autem re infecta abiens imperatoris mādato, ad Alphonsum Arragoniæ regē proficiscens, episcopus Senensis unde originem ducebat à Nicolao creatur. Cōposita deinde inter Alphonsum, & Imperatorem affinitate, ad hominem in Germaniam rediens eum super adhortatus est, ut primo quoq; tempore in Italiam ad accipiendam imperij coronam proficisceretur. Vnde Fœdericus iter in Italiam ingressus, Aeneam præmisit, ut Leonoræ uxori è Lusitania uel Portugallia (ut nunc dicitur) ad Hetruscum littus peruenturæ honoris gratia obuiam fieret. Qui ubi Senas peruenit, non diu in Vrbe moratus, populo suspectus esse cœpit, ne aduentante imperatore pulsus popularibus optimates reipub. gubernandæ præficeret. Aeneas igitur ut populū suspitione leuaret. Thalamonem quo Leonorā peruenturā putabat proficiscitur.

Pontif. Vita.

ficiscitur. Non tamen ob eius discessum quieuerē popularium animi. Relegata namq; per agros ad tempus omnis nobilitas est, cui paulo post ut mutabile sunt popularium mentes, redeundi in Urbem potestas facta est, cognita imperatoris integritate, & Aeneæ modestia. Is uero Pisas contendens, quo Lusitanos applicuisse intellexerat puellam uni sibi creditam ad imperatorem, qui tum Senis erat perduxit. Romam deinde tū proficiscens, & priuatim & publice dum Cæsar corona imperij donaretur egit omnia. Imperator præterea ad Alphonsum salutandi hominis causa iturus. Ladislaum regium adolescentem, quem Pānonij & Boëmij furtim ab eo abducere sæpe tentauerant. Romæ sub tutela & custodia Aeneæ cui plurimā fidem præstabat reliquit. Imperator autem Romam iterum rediens cū gratias pontifici egisset, Ferrariam proficiscitur, Borstioq; Estensi Mutinæ duce creato. ubi Germaniam attingisset, Aeneam statim ex mandato pontificis cum summa potestate Oratorem in Boëmiam & omnes Austriæ ciuitates mittit. Orta namq; erat inter eos & imperatorem cōtrouersia, pro Ladislauo rege, quem illi ad se mitti postulabant, sublata autem tanta cōtrouersia ac pace inter utroque composita, Aeneas haud ita multo post ad Conuentum Ratisponensem mittitur: ubi imperatorias uices gerens præfente Philippo Burgundiæ duce & Lodouico Baioariæ de immanitate Turcorum & de calamitate repub. Christianæ tanta cōrentione dixit, ut omnibus gemitum & lachrymas excussisset, præcipue autem Philippū Burgundum ad eam expeditionem adeo animare uisus est, ut bellum statim omnium consensu decerneretur, quod postea omisum est. eorum ambitione & stultitiā, qui cuncta sibi deberi putabant. Aeneas uero ingrauescente iam ætate tedio laborum, ac diutina inter exterarum gentes peregrinatione feuilis, redire Senas ad lares patrios instituerat, quem tamen facile imperatorē sententiā mouit cum diceret sibi in animo esse, Turcis ipsis bellum inferre. Missus itaq; ob eam rem ad Franckfordiensem conuentū Germanos principes, qui ex tota prouincia eō conuenerant grauisima & longa oratione ad bellum periculosum & necessarium multis orationibus adhortatur. Uisus est quidem omnes uehementer commouere. Verum hoc natura compertum est eorum animos cito refidere, quorum affectus per facile mouentur. Tertius item eadem de re in noua ciuitate conuentus habere, in quo Aeneas mirifice annixus pedibus & manibus est, ut aiunt rem rex sententiā perficere, priuatim & publice unumquemq; ad id bellum cohortando, quo salus Europæ principum ac populorum libertas, dignitas Christiani nominis continebatur. Nec aberat à spe perficiendæ rei cum subito nuntiatum est Nicolauē pontificem è uita migrasse, cuius in morte disturbata sunt omnia, nam & conuentus soluitur, & Germani rerum nouarum cupidi persuadere imperatori annexi sunt, ne pontificibus amplius obtemperaret, nisi quædam ad Pragmaticam tendentiā ab ipsis prius impetrassent, quod diceret Germanis longe peiorem conditionem esse quā uel Gallis uel Italis. quorū serui (Italorū in primis) ni res immutarētur merito esse dicebantur. Nec cerre procul abfuit quin imperator tumultuantibus obsequeretur, quominus autem id fieret, grauisima Aeneæ autoritas intercessit, Cuius hæc fuit apud Cæsarem sententiā. Inter principes etiā de magnis rebus inter se dissidentes, pacem aliquādo & amicitiam cōponi posse: At inter principem et populum immortale odiū semper interuenisse, re dicebat satius sibi uideri cum pontifice sentire, quā eorum cupiditatibus obtemperare: quorum mentes non ratione sed appetitu & cupiditate ducuntur. Motus hac ratione imperator spreta, populorum postulatione Aeneam Oratorem deligit, qui ad Calixtum mitteretur. Is autem Romam profectus, dum Fœderici iuramentum pontifici de more exhibet, collaudato quantum satis erat utroq; , tota eius oratio fuit de bello Turcis inferendo, adeo erat ad eam rem animatus. Videbat enim uir sapientissimus id quod postea usu accidit, Barbaros uictoria elatos, occupata Græcia non quieturos. Inde uero ad pacem Italiæ conuersus, qua perfecta bellum Turco inferri posse existimabar, pontificem ad eam rem uehementer adhortatur. Premebantur tum Senenses comitis Petiliani & Iacobi Picennini armis q̄ Alphonsi potius quā proprijs auspicijs bellū illud gerebāt. Ut igitur omnis bellū ius extingueretur, Aeneas iussu pontificis & ciuium suo

Aeneae Sylui Pii

rum rogatu Neapolim ad Alphosum proficiscit, quo etiam totius ferme Italiae legati de pace acturi conuenerant, quibus cum certe usque ad eam diem ea de re nihil adhuc actum erat. Verum superueniente Aenea, tum demum sibi de pace conuentum dixi, quando is quidem quem unice diligebat ad se ob eam rem accessisset. Impetrata itaque pace ac liberata ab hoste patria: apud Alphosum cuius familiaritate plurimum delectabatur aliquot menses fuit, quo tempore seruata opportunitate hominem eleganti & copiosissima oratione ad bellum maritimum orientalibus inferendum perpulit. Inde uero Roma abiens, iter in patriam facturus, a Calisto pontifice retentus est, a quo etiam non multo post patriam omnium consensu in numerum Cardinalium refertur. Apud Calistum uero tantae auctoritatis & gratiae fuit, ut hominem impulerit Oratores ad Senenses mittere, qui tum ciuili discordia laborabant, ut populum tumultuantem ad pacem & concordiam adhortarentur. At uero dum in balneis Viterbianis ualitudinis causa esset, historiamque Boemiam inchoasset, mortuo Calisto Romam statim rediit, cuius expectatio tanta fuit ut magna pars populi Romam officij causa obuiam progressa, hominem (quasi diuinaret) ut pontificem salutant. Ad hunc enim consensu omnium pontificatus deferebatur. Ingressus itaque conclaue patrum omnium suffragijs, Pont. Max. (ut dixi) creatur. Accepta deinde pontificia corona, qua tertio nonas Septembris pontificali apparatu Basilicam Petri ingressus est, cum deo immortalis gratias egisset, se rotum confirmata prius ecclesie ditione, ad curam reipublicae Christianae conuertit. Nam & bellum ante eius pontificatum in Umbria exortum. Iacobo Picinnino duce rerum nouarum cupido statim eo pontifice sublatum est, Afsisium & Nuceria ab hoste recepta. Inter Ferdinandum regem & Sigismundum Malatestam quod difficilimum factum uidebatur compositae induciae, quo Mantua omnibus ubi communem Christianorum conuentum indixerat tuto proficiscere. Creato autem principe Columnensi urbis praefecto in locum demortui Boriae relictoque Romae legato Nicolao Cusa sancti Petri ad Vincula Cardinali media hyeme ab urbe discedit: per eas ciuitates iter facit, quae ciuili discordia ad bellum potius quam ad pacem spectare uidebantur. Populos ad concordiam et quietem adhortatur. Mantua postremo unde quaque uentum est. Magnus aderat principum numerus, magna legatorum uis. Ex tota enim Europa nulla natio, gens nulla fuit, quae non aut principes, aut legatos eum miserit. Actum denique est in illo celeberrimo conuentu Pio ipso dicente: ut bellum communi omnium decreto Turcis indiceret. Dicte sententiae, qua id ratione geri posset. Propositum periculum quod ceruicibus Christianorum immineret. Motae sunt omnibus lachrymae, cum eorum calamitates exponerentur, quia a Barbaris in grauissimam seruitutem quotidie abducebantur. Incelsi animi, cum ostenderet Turcos occupata Graecia, et Illyrico interiori Europam penetraturos. Nil est certe ab eo praetermissum, quod ad mouendos Christianorum animos pertineret. Magna quidem iam dicendo Pij laus fuit quod cum sapienter isdem de re loqueretur. diuersa semper uisus est dicere. tanta erat in homine elegantia & copia. Gallorum querimonias & calumnias Renati regis quod Ferdinandum Alphonsi filium in regno Neapolitano confirmasset, quod eundem corona regia donasset, tribus actionibus acerrime confutauit. Agebatur haec in Mantuano conuentu: cum tota fere Europa relicto externo bello ad intestinum animos atque arma conuertit. Surgunt Germani partim in seipsum, partim in Pannonios, quorum opera tantum tantumque necessarium bellum magnum magna ex parte confici potuisset. Excitatae Britannia duplici factione quarum altera ueterem in insula regem, altera nouum fugato ueterem retinere conatur. Surgunt praeterea Hispani Barchinonensibus auxilio futuri quos Aragoniae rex Gallorum armis adiutus bello praemebat. Et ne quid ad disturbanda omnia deesset, Italiae Europae caput relicto externo bello, ad intestinum animos atque arma conuertit, gerebatur tum bellum in Apulia, quo Ioannes Renati regis filius Ferdinandum regno pellere conabatur. Hinc duplex factio in tota provincia exorta est cum is Ferdinandus, illi Renato faueret. Pius itaque omisso Mantuano conuentu ad sedandos motus in Hetruriam rediens, Viterbium ab aduersa factione per fraudem occupatum haud magno negotio recipit. Picentes ob fines domesticos acerrimis bellis exagitati, partim ratione, partim metu ad pacem redigunt, Umbros simili contentione distractos, ac magnis caedibus obli-

Pontif. Vita.

tos & caedatos auctoritate sua tandem sedauit, Senensium rempublicam sublatam seditionibus omnibus quibus triennio antelaborauerat constituit. Exules quosdam uiros certe praecarios in patriam restituit. Nobilibus reipublicae administrationem reddidit. In Sabinorum uero perfidia animaduersum est, quod hostem publicum comatu & transitu iuuissent. Romae grauissimos tumultus Siccariorum repressit, capto cum aliquot socijs Tyburto angeli Malsiani filio, quem diximus a Nicolao ob coniurationem interemptum, & laqueo ad fenestras capitolij suspeso, quod ausi fuissent templum Paetheon occupare, atque inde tanquam ex arce in optimum quemque crassari. Tyrannos quosdam ad res nouas spectantes in finibus ecclesiae bello submouit. Neminem unquam bello attigit, ad quem Legatos non prius miserit si quomodo ad sanitatem rationibus adduci posset. Fredericum urbinate copiarum suarum ducem cum Alexandro Sfortia in Marfos misit, qui Iacobum Picenninum remoraretur a Renato mercede conductum, ne in Apulia ad Gallos Ferdinandum bello uexates transiret. Ferdinandus autem ad Sarnum fugato auxilio fuit, quominus regno spoliaretur, ueritus ne si Galli regnum occupassent, uictoria elati libertatem Italiae subuerterent. Legatorum ad Gallias uenturum minas & pollicitationes, quibus se a Ferdinando ad Renatum traducere conabatur facile contempsit. Sigismundi Malatestae ecclesiae Romanae uectigalis furores ac rabiem censuris & armis compressit. Is enim spreto foedere, quod inter se & Ferdinandum fuerat, a pontifice ictum castella omnia obseruanda fide data, contra ius fasque uic cepit. Legatum ecclesiae Romanae ad Nulastrem fugauit, Picentibus bella intulit. Huius uero rabies sequenti anno ad Senogalliam Frederico Urbinate & Neapoloniae Ursino ducibus graui praelio compressa & castigata est, recuperata Senogallia, expugnatum fortunae fanum Nicolao Pistoriensi Cardinali sanctae Ceciliae Legato, ac Magna pars Ariminensi agrum ei adempta est, ne posset aliquando ad rebellionem spectare, pugnatum est praeterea non ita multo post a Ferdinando pari felicitate ad Troiam Apuliae oppidum, quo praelio princeps Tarentinus, ac plerique alij, qui nouarum rerum cupidi Gallia sequebantur arma, adeo sunt perterriti, ut supplices a rege pacem petentes in eius amicitiam edierint fere omnes praeter paucos, quos postea rex bello infecutus, aut regno expulit, aut ad sanitatem redegit. Pius autem duobus maximis ac grauissimis bellis liberatus, expeditionem Asiaticam, quae in Mantuano conuentu regum ac principum ambitione & auaritia fuerat omissa repetit, Socios belli Ungariae regem, Philippum Burgundiae ducem ac Venetos, quod is promptiores ad eam rem esse uiderentur sibi adiungit. Oratores & nuncios cum literis apostolicis ad gentes & nationes Christianas mittit, qui principes omnes, qui populos ad tantum bellum tanquam necessarium adhortarentur. Ipse interim Senas proficiscitur, iturus ubi ei per anni tempus liceret ad balnea Petriolana, quae potissimum eius aegritudinem lenire uidebantur. Ibi autem cognoscit Philippum Burgundum, qui semet uenturum cum milite & classe uouerat, a tanta pollicitatione destitisse. Intellegit praeterea multos esse principes ac populos non exteris modo, sed Italos quoque qui ambitione & liuore rem tantam disturbare conarentur, quia eos uiderent nobilissima praemia reportaturos, qui tantum belli molem subirent. Hos (autem, ut pontificem decuit) admonitionibus ad sanitatem reducere conatus est. Relictis uero balneis ad urbem proficiscitur, ubi uehementi dolore pedum & graui febre dies aliquot laborauit, qua ex re factum est, ut Nonis Iunij quemadmodum publico decreto enunciauerat, Anconae esse nequuerit. Delinita autem aliqua ex parte aegritudine Oratores a rege Gallorum & Burgundiae duce uenientes, eiusque ue moram excusantes audit. Vocatis deinde ad se patribus Cardinalibus, regi Boemiae de fide Catholica male sentienti diem dicit. Inde ab urbe discedens, per Sabinos, Umbros, Picentes Ancona lectica iacens defertur. In itinere autem magnam uim hominum ex Germania, Gallia, Hispania uenientium ad bellum Turcis indictum offendit, quorum magnam partem absolutam peccatis (Germanorum potissimum) in patriam remisit, quod minus idonei bello gerendo essent, quotque etiam belli impensam, ut in literis apostolicis continebatur secum non detulissent. Dum classem quae passim in portibus superi inferisque maris ad tantum bellum fuerat edificata, dumque Venetorum ducem belli focum An-

Aenæ Sylui Pii

conæ expectat, diutina & læta febrī afflictatus, moritur anno sexagesimo quarto supra quadringentos & mille *xvii*. Calendas septembris horam circiter tertiā noctis. Anno uero pontificatus sexto diebus sex minus. Tantæ autem constantiæ & fortitudinis fuit: ut tota ægritudine graui quidem & longa occupationes intelligendi causas diuersarum gentium audiendi, inhibendi, decernendi, iudicandi, signandi, admonendi, castigandi, intermiserit nunquam. Eo autem die quo è uita migravit, duas horas ante extremum uitæ spacium patres Cardinales ad se uocatos, constati animo & uoce non incōcinna ad concordiam in eligendo nouo pontifice adhortatus est, quibus item honorē summi dei dignitatem ecclesiæ Romanæ, bellum à se in Turcos susceptum, salutē animæ suæ, familiam omnem, nepotes uero maxime si commendatione dignos se præstiterint, constanti ac graui oratione commendauit. Petijt sponte sacramenta omnia, et si gna integerrimi Christiani omnibus in rebus præ se tulit. Præterea uero acerrime tū quidem disputauit cū Laurentio Rouerella episcopo Ferrariensi theologo doctissimo, liceret ne extremam unctiōē iteraret, qua semel inunctus fuerat, dum Basilicæ pestilentia grauisime ægrotaret. Orationes canonicas, ut intermitteret in tanta animi anxietate, neq; domesticorū quidem precibus exorari potuit. Symbolum Athanasij constanter pronunciauit et pronunciatum uerissimum ac sanctissimum esse dixit. Non mortē exhorruit, non perturbationis aut inconstantia, dum supremū spiritū efflaret, signum aliquod edidit. Extinctus profecto magis quā mortuus dici potest, adeo lōgis ægritudinibus maceratus erat, ut corpus suum Romam deferretur suis mandauit. Assumant Polyciores uiuacissimum cor in homine inuentum. Funus Ancona Romam deferretur, comitante familia lugubri ueste induta ac lachrymis squalida. Peractis autem de more exequijs, in Basilica sancti Petri cōditur ad altare sancti Andrea, sepulchro Francisci Cardinalis Senensis impensa cōdicto cum hoc epitaphio: Pius II. Pont. Max. natione Tuscus, patria Senēsis, gente Piccolominea, sedit Annis *vii*. Breuis pōtificatus ingens gloria fuit, conuentum Christianorum Mantuæ pro fide habuit, oppugnatoribus Romanæ sedis intra atq; extra Italiā restitit. Catherinā Senen. inter sanctas Christi rettulit, pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinādum Aragonen. in regnum Sicilia cis fretum restituit, rem ecclesiæ auxit. Fodinas inuenit, tum primū aluminis apud Tolfam instituit, cultor iustitiæ et religionis admirabilis eloquio, uadēs in bellū quod Turcis indixerat Anconæ decessit, ibi & classē paratam & ducem uenetorum cum suo senatu committones Christi habuit. Relatus in urbem est patrum decreto, & hic conditus, ubi caput Andrea apostoli, ad se ex Peloponneso aduectum collocari iussit. Vixit An. *lviii*. Men. *ix*. dies *xxxvii*. Collegio autem Cardinaliū quinq; & quadraginta milia numum aureorum à uectigalibus ecclesiæ pensum ob indictum Turcis bellum reliquit. Has autem pecunias Cardinales & triremes quæ tum in portu Anconitano erant, Christophoro Mauro Venetorū duci, qui biduo ante Pij mortem cum triremibus undecim applicuerat comittunt, his cōditionibus ut nauigijs pro eorum arbitrio bello nauali uterentur, pecunias uero stipendiij nomine ad Mathiam Vngarorum regem mitterent bellum a siduo cum Turcis gerentem. Mortuus est uir fortitudinis certæ ac prudentiæ singularis, et qui nō ad ocium, ad segnitiam, sed ad res agendas & maximas quidem natus uidebatur. Augere maiestatem pontificis conatus est semper. Non reges, non duces, non populos, non tyrannos, in se aut ecclesiasticum quempiam delinquentes, bello censuris interdicitis execrationibus persequi prius destitit, quā eos ad sanitatem rediisse cognouerit. Lodouico autem regi Gallorum aduersatus est, quod libertatem ecclesiæ minuere conaretur, cum ab eo antea pragmaticam ecclesiæ Romanæ perniciosissimam pestem extorsisset. Borisio duci Mutinensi minatus est, quod ipsæ Romanæ ecclesiæ censurarius, et Sigismūdo Malatestæ hosti ecclesiæ & rebus Gallicis faueret. Sigismundum uero Austria ducem grauisimis censuris persecutus, quod Nicolaum Cusanum Cardinalem ad uincula Petri coepisset, ac comprehensum aliquandiu in carcere detinisset. Dieterum Hifemburgensem Maguntinum antistitem male de ecclesia Romana sentientem sede depulit, inq; eius locum alterum

suffecit.

Pontif. Vita.

suffecit. Beneuentanum archiepiscopum contra eius uoluntatem res nouas molientē, Beneuentumq; Gallis prodere conantem Archiepiscopatu mouit. Franciscum Copipinum plus autoritatis cum magna perniciē & clade hominum in legatione Britanica sibi uindicantem, quā ei à sedē apostolica concessum fuerat episcopatu Interamentis priuauit: Taracinum: Beneuentum: Soram Arpinum ac magnam partem Hernicorum (quæ nūc Campania uocatur) in deditiōem ecclesiæ redegit. Nil regibus: nil ducibus: nil populis timore & avaritia concessit unquam. Quosdam uero sauerissime arguit: quod ea peterent: quæ sine ecclesiæ detrimento & eius ignominia fieri nullo modo possent. Tatum erroris dominis quibusdam Italicis præsertim iniecit: ut officio & fide nil antiquius ducerent. Vt hostes publicos constanter persecutus est: sic amicos humanissime ac officiosissime fouit. Fœdericum Romanorum imperatorem: Mathiam Vngarorum Regem, Ferdinandum Alphonsi filium: Philippum Burgundum: Franciscum Sfortiam: Lodouicum Gonzagam uehementer dilexit. Duodecim Cardinales suo pontificatu ueteribus addidit. Reatinum: Spoletinum: Tranensem, Alexandrum Saxoferatensem, Bertholomeum Rouerellam: Iacobum Lucensem. Franciscum Laodomix fororis suæ filium, Franciscum Gonzagam Lodouici principis filium. Hi omnes Italici sunt habitū. Ex Transalpinis Salsburgensem Lodouicū libretum. Atrebatensem Vergelsensem: Viuendi autem rationem ita patiebatur: ut otij & desidii accusari nullo modo posset. Surgebat mane aurora illucescente, & habita ratione ualeitudinis, ac re diuina caste & pie facta ad negotia publica statim egrediebatur. Functus officio, ac per hortos recreandi animi gratia delatus prandebat. Mediocri cibo utebatur non exquisito & lauto. Cibos raro sibi apparari iussit, quod apponebatur hoc edebat. Vini parcissimus dilutiq; ac leuis magis quā austeri amator. Sumpto cibo dimidium horæ cum domesticis, aut fabulabatur, aut disputabat. Cubiculum deinde ingressus, cum paululum quieuisset, horis canonicis de more repetitis: tam diu legebat aut scribebat donec ei per munera publica licuisset. Idē faciebat noctu quod die post cœnam, nam & legebat & dictabat usq; ad multam noctem in lecto iacēs, nec amplius quā horis quinq; aut sex quiescebat. Homo fuit staturæ breuis, caput habuit ante annos canum, faciem ante dies senectam præferentem. A spectu seueritatem facilitate conditam ostendebat. Circa cultum corporis neq; morosus neq; negligens, laboris patiens habebatur. Sitim æquo animo & famem tolerauit. Robustum ei corpus natura dederat: quod tamen longæ peregrinationes, & crebri labores, frequentes uigiliæ attriuerant. Accedebāt morbi eius familiarissimi, tussis, calculus & podagra, quibus ita per sepe cruciabatur, ut præter unicam uocem nil ei quare uiuus dici posset relictum uideretur. Aditu etiam dum ægrotaret facilis erat, uerborum parcus, inuitus petita negauit. Pecuniarum quantū collegit tantum erogauit, quarū neq; studiosus neq; aspernator fuit. Dum numerarentur, dum reponerentur interesse nunquā uoluit. Fouere ingenia suorum temporum non est uisus: quod tria grauisima bella ab eo suspecta ararium pontificum ita continuo exhauserant: ut ære alieno, ac magno quidem sæpe premeretur. Multos tamē muneribus aulicis & beneficijs ecclesiasticis iuuit liberatos dico. Orantes aut poemata recitantes libenter audiuit: eorumq; iudicio qui aliquid sapere uiderentur: sua scripta cōmissit. Mendaces & delatores odio habuit. Iram facile collegit, collectam facillime repressit, lacecentibus eum conuictis & dictis petulantioribus constanter ignouit, nisi sedē apostolicæ facta esset iniuria, cuius dignitatem adeo acriter tutatus est semper, ut eius causa magnorum regum ac principum graues inimicitias frequenter susceperit. Erga domesticos mira comitate, & facilitate utebatur. Nam quos uel incititia: uel ignauia deliquisse deprehendisset, paterna charitate admonebat. Male de se opinantes uel loquentes cohercuit nunquā, libere enim in libera ciuitate loqui omnes uolebat. Quærenti nescio cui apud eū, quod male audiret, respōdit de me quoq; qui male sentiant, si in campū floræ proficisceris multos audies. Si quando cœlum Romanum tanquā naturæ suæ contrariū & insalubre mutare cōstituisset, æstate præcipue, aut Tybur aut Senas in patriā proficisceretur. Secessu aut Abbatia mire delectabatur,

b quæ

quæ in agro Senensi, tū amoenitate loci, tum opacitate sylvarū mira refrigeratio æstate habetur. Frequētauit Maceratana & Petriolana balnea ualetudinīs causa. Rara ueste urebatur et argento frugali magis quā regio. Eius enim uoluptas omnis, quando à munere publico uacabat in lectione & scriptione frequentī reposita erat. Libros plusquā zaphyros, & smaragdos caros habuit: quibus chrysolitarū magnam copiā inesse dicebat. Mensam autē artificiosam ita cōtempfit, ut ad fontes, ad nemora, ad loca agrestia delatus, quæ sepe frequentabat animi causa, nō apparatu pōtificio sed humili ac prope rusticano sit usus. Hæc eius crebrā locorū mutationem nō defuere, qui caperent ex aulicis maxime, quod id nunquā ab alijs pontificibus factum esset: nisi aut bello aut peste urgente. Horum autem querelas contempsit semper, quod diceret, nil ob eam rem à se prætermitti, quod ad dignitatem pontificatus, ad utilitatem Aulicorum pertineret. Signabat omnibus in locis, audiebat, censebat, respondebat, affirmabat, refellebat, quibus ex rebus quouis esset in loco abunde omnibus satis fieri poterat. Non libenter solus comedebat. Hanc ob rem, uel Spoletinū Cardinalem, uel Trauersensem, uel Papiensem in conuiuū adhibebat. Inter coenandum de studijs bonarum artium loquebatur, memoriam ueterū repetebat, & quid quisque laudis, uel dicendo, uel scribendo consecutus esset, exquisito iudicio ostendebat. Ad uirtutem suos frequēter adhortabatur, à uitijs deterrebat cum eorū res gestas cōmemoraret, qui in uita recte, aut perperam egissent. Augustino patrio lectore usus est, à quo etiā (dum ipse dictitabar) describantur omnia, interdum sales libenter audiebat, negotijs præsertim uacans. Florentinum quendam interdū adhibebat (cui Græco nomen est) hominem certe cuiusuis mores & naturam, linguam cum maximo omnium, qui audiebant risu facile exprimētem. Homo fuit uerus, integer, apertus, nil habuit ficti, nil simulati. Christianam autē religionem ita coluit & obseruauit, ut omnem prorsus hypocrisis suspicionem à se remoueret. Frequenter confitebatur & cōmunicabat. Rem diuinam, aut ipse faciebat, aut dum fieret obseruatis de more cerimonijs omnibus astabat. Somnia, portēta, prodigia cōtempfit semper. Fulgura procurauit nunquam. Geomantibus & cæteris id genus nullam fidē adhibuit. Timiditatis et inconstantia signum nullum in homine cognitum. Extolli se cundis rebus, & perturbari aduersis nunquam uisus est. Suos plerumque, ut timidos & formidolosos reprehendit, quod acceptas clades (ut in bello contingit) aperte ei denunciare uerentur. In cōmodis enim consilio & manu mederi posse dicebat, si id ad tempus quod accidisset scitum foret. Socios belli, uel magnitudine impense uel hostili potentia perterritus deseruit nunquā. Bella suscepit inuitus tamen & multis ac maximis iniurijs lacessitus, pro tutela ecclesie, pro defensione religionis. Aedificandi studio uehementer delectatus est. Impensa enim sua scalæ templi ad uaticanum uerustate collapsæ instauratæ. Vestibulum ædium ad dignitatem & tutelam loci munitum. Arcem pro templi foribus ruderibus purgatam sternere parabat. Porticum unde pontifex populo benediceret inchoauerat, Tybure arcē perfecisse priusquam inchoasse uisus est. Semis quadrato saxo gentilibus suis porticum fastigiatam & ornatisimam extruxit. Corsiniani quod Pientiam à Pio nomine pontificatu accepto appellauit, ciuitatemque fecit templum testudineum celebre, id quidem & ornatisimas ædes extruxit. Sepulchrum marmoreum paternis maternisque ossibus Senis in templo beati Francisci suo iussu conditum hoc disticho notauit. Syluius hic iaceo, coniunx Victoria mecū est. Filius hoc clausit marmore Papa Pius. Quatuor habuit ex sorore nepotes, ex his duos minores natu eius gratia & autoritate à Rege Hispano equestri ordini sunt additi, primus cui Ferdinandus rex filiam in matrimonium locauerat, dux Amalphitanus creatur. Secundus autem quem (ut antea dixi) Pius in numerum Cardinalium reuoluit, tanta cum integritate, & uirtute adhuc uiuit, ut in eo nil sit requirendum, quod ad amplissimum uirū pertineat, ingenio, moribus, solertia, religione, modestia, grauitate. Ad Piræ redeo, qui in tanto rerum fastigio collocatus, literarum studium intermisit nunquā. Adolescens, & nōdum sacris initiatus poemata edidit, lasciuia magis, & festiuitati accommodata, quā pressa, & graui surgit, tamen non nunquā, & dum uocatur, mordacitate

non caret. Extant eius epigrammata referta salibus. Ad tria millia uariorum uersuum scripsisse dicitur, quorum pars magna Basileæ perijt. Orationi solutæ reliqua uita se totum dedit magnitudine rerum inuitatus, delectatus est etiam mixto scribendi genere, & ad Philosophadum aptiore libros in Dialogo edidit de potestate Concilij Basiliensis, de ortu Nili, de studio uenandi, de fato, de præscientia dei, de hæresi Boëmorū reliquit dialogum imperfectum contra Turcos inchoatum, pro defensione fidei Catholice epistolas digessit in tēpora, & quas prophanas, quas sacris initiatus, quas antistes, quas Pontif. Max. scripserit, uoluminibus separat. His reges, nationes, ciuitates, principes, atque omne genus hominum ad religionis arma incendit. Extat eius epistola ad Turcum, qua hominem adhortatur, ut posthabita Mahometana perfidia, ueram Christi Iesu religionem sequatur, libellum edidit de miseria aulicorum. Scripsit etiam de institutione artis Grammaticæ ad Ladislaum adolescentem Vngarorū Regem. Orationes circiter duas, & triginta habuit ad pacem regū, ad concordiam principum, ad tranquillitatem nationum, ad defensionem religionis, ad quietem totius orbis terrarū spectantes. Boemicam historiam perfecit. Australem imperfectam reliquit. Aggressus est historiam ubique locorum sua ætate gestarū, de rebus à se gestis libros duodecim scripsit, tertium decimum inchoauit. Scribendi genus lene est ac temperatū. Conciones habet splendidas, & rei accommodatas. Mouet affectus, ac eos denique sedat. Candorē & ornatum orationis nunquā intermittit. Describit apposite situs & flumina. Varios pro tempore sumit eloquentiæ uultus. Cognitionem rerum antiquarū non omittit. Nulli us oppidi occurrit mētio: cuius Originem non repetat, sitū non notet. Qui duces, quæ ætate claruerint, diligentissime præscribit. Mimos etiam ad uoluptatē notauit. Sententias in prouerbis modū reliquit multas, quarū parte malā quā quod ad institutionē humanæ uitæ pertinere uisæ sunt subiungere instituit. Diuinā naturam credēdo melius quā disputando intelligi ac cōprehendi posse dicebat. Omnem sectā autoritate firmatā humana ratione carere. Christianā fidem etiam si miraculis nō esset approbata honestate sua recipi debuisse. Vnius diuinitatis esse personas, nō qua ratione probetur, sed à quod dicitur animaduertendū. Mortales mēlores cœli & terræ audaces magis uideri quā ueros Syderū inuestigare cursus: pulchrius esse quæ utile. Amicos Dei & hac & futura perfrui uita sine uirtute nulli solidū esse gaudiū. Neque auarū pecunia, neque doctum cognitione rerū unquā repleti. Cui plura nosse datū est, eum maiora sequi dubia. Plebeis argenti, nobilibus auri, principibus gemmarū loco literas esse debere. Bonos medicos nō pecuniā, sed bonā ualetudinē ægroti quærere. Artificiosam orationē stultos nō sapientes flectere. Sanctas esse leges, quæ uaganti fræna licentiæ imponūt. In plebē uirū habere leges impotentes mutas. Res grauiorē armis nō legibus diffiniri. Urbanus suā domū ciuitati, ciuitatem regioni, regionem mundo, mundum Deo subiicit. Lubricum esse primum apud reges locum. Ut in mare flumina omnia, sic uitia in magnas aulas influere. Assentatores maxime quo uolūt reges ducere. Nulli magis principes aures, quā delatori præstare. Pessimā rebus pestem, adulatoris linguam. Regem qui nulli fidi, inuilem esse, nec meliorem, qui omnibus credit. Qui multos regit, à multis regat oportet. Nō esse regio nomine dignū, qui suis commodis publica metitur. Neque qui sacra negligit ecclesie prouentum, neque regem qui iuridicando nō absidet, uectigalia digna petere. Litigatores, aues, forū, aream, iudicem, rere, patronos, aucupes dicebat. Dignitatibus uiros dandos, nō dignitates hominibus. Magistratus alios mereri & nō habere, alios habere & non mereri. Graue pontificis onus, sed beatū ei qui benefert. Indoctum episcopum asino comparandum. Corpora malos medicos, animas imperitios sacerdotes occidere. Vagum monachum diaboli mancipium esse. Virtutes clerum ditasse. Vitia pauperem facere. Sacerdotibus magna ratione sublatas nuptias maiori restitutas uideri. Fidelī amico nullum thesaurum antefendum. Vitam amico, inuidiam mortī comparandam. Hostem in se nutrire, qui nimis filio ignoscit. Nulla in re auarum placere hominibus, nisi in morte. Vitia hominum liberalitate obtegi, nudari auidia. Mentiri seruile uitium esse. Vini usum & labores, & morbos auxisse mortalibus.

Aeneæ Syluii Pii

Vinum quod mentem excitet, non quod obruat sumendum. Libidinem ætatem omnem fœdare, senectutem extinguere. Quietam uitam non aurum ipsum, nō gemmas præbere. Dulce bonis durū iniquis mori. Generosam mortem turpi uitæ omnium Philosophorum sententia anteferendam. Hæc sunt fere quæ de uita Pij Pontificis scribi possunt: ad cuius laudes hoc etiam addo, quod & beatam Catherinā Senensem in sanctas retulit, caput sancti Andreæ à Pelloponeso à principe loci Romæ auctū, sancto Petro cū maxima ueneratione cumq; supplicationib. cleri populiq; Romani in sacello ad id fabricato collocauit, repurgato templo eo loci potissimum, dimotisq; quorundam Pontificum & Cardinalium sepulchris, quæ basilicam ipsam temere occupabant.

Pii Pontificis Max. Vita, per

Ioannem Stellam sacerdotem Venetum, breuiter descripta.

Pius Papa secundus eius nominis, natione Hetruscus, patria Senensis. Aeneas Syluius antea uocatus, poëta egregius, patre Syluio nobilitatis familia Picolominea natus, pontifici Calixto surrogatus, sedit annis quinque, mensibus nouem, diebus uero xxxvi. breuis quidem Pontificatus, sed ingens gloria fuit, uir planè omni laude dignus, utpote eruditissimus, eloquentissimus, copiosissimus, ac fortitudinis & prudentiæ singularissimus, qui non ad otium, nec ad segnitiam, sed ad res agendas & quidem maximas uocatus, maiestatem Pontificiam augere uisus est, pro qua neque reges, aut duces, aut populos atque tyrannos ullos formidasse compertum est, imò si quos delinquentes uidisset, & bello, & censuris, tam diu persequebatur, quo id usque ad sanitatem redisset, agnouisset. Et propterea Ludouico Francorum regi aduersarius extitit, qui libertatem ecclesiæ suo in regno imminuere temptaret. Borisio Estensi cognominato, eò quod Sigismundo Malatestæ, & rebus Gallicis, contra Ferdinandum faueret. Sigismundum Austriæ ducem quod in Cardinalem ad uincula Petri animaduertisset, diris execrationibus persequutus est. Moguntinum insuper antistitem malè de ecclesiâ Romana sentientem, sede deiecit, & alterum eius loco suffecit. Beneuentanum quoque Archiepiscopum, contra eius uoluntatem renouas molientem, & Beneuentum Gallis prodere uolentem Archiepiscopatu summovit, multasq; Campaniæ urbes in potestatem ecclesiæ redegit. Nil regibus, nil populis timore uel auaritia unquam concessit, ecclesiæ inimicos, ueluti hostes publicos constanter & intrepide persecutus est, amicos autem humanissime & officiosissime semper adiuuit. Primo sui Pontificatus anno, Mantuæ conuentum pro fide Christiana habuit, & in eo principes omnes congregauit, ut Turcis bellum indicerent, sed frustra id fuit, ea quippe de causa innumerabiles uiros ex Hispania, Gallia, Germania in Italiam conuocauit, quos dum ipse Pontifex Anthonam proficisceretur inuenit, quorum magnam partem & maxime Germanorum cum benedictione Apostolica in patriam remisit, eò quod minus idonei uiderentur. Fuit autem Pius hic Pontifex in primis (ut superius diximus) studiosissimus ac doctissimus homo, & doctorum uirorum amantissimus, continentissimæq; uitæ & otij ac dissidiæ inimicissimus, statura breui, facie senecta & serena, canoq; capite, qui tandem anno ætatis suæ lxxiiii. cum Anthonæ esset, cum innumerabilibus populis proficisceretur, lenta febre percussus, diem clausit supremum, cuius funus Romam delatū, in basilica D. Petri apud altare sancti Andreæ, sepulchro marmoreo conditum est, & tale inscriptum epitaphiū.

PIVS

Pontif. Vita.

PIVS SECVNDVS PONT. MAX. NATIONE TVSCVS PATRIA SENENSIS, GENTE PICOLOMINEA, SEDIT ANNIS VI. BREVIS PONTIFICATVS, SED INGENS GLORIA FUIT. CONVENTVM CHRISTIANVM MAN TVAE PRO FIDE HABVIT, OPPVGNATORIBVS ROMANAE ECCLESIAE INTRA ATQVE EXTRA ITALIAM RESTITIT. KATHERINAM SENENSEM INTER SANCTAS CHRISTI VIRGINES RETVLIT, PRAGMATICAM IN GALLIA ABROGAVIT. FERDINANDVM ARAGONENSEM IN REGNVM SICILIAE CIS FRETVM RESTITVIT, REM ECCLESIAE AVXIT, ET FODINAS INVENTITIAS ALVMNIS APVD TOLPHAM INSTITVIT. CVLTVR IVSTITIAE ET RELIGIONIS, ADMIRABILIS ELOQVIO. VADENS IN BELLVM, QVOD TVRCIS INDIXERAT ANCHONE DECESSIT. IBI ET CLASSEM PARATAM, ET DVCEM VENETORVM CVM SVO SENATV MILITANTEM CHRISTI HABVIT. RELATVSQVE EST IN VRBEM PATRVN DECRETO, ET HIC CONDITVS, VBI CAPVT ANDREAE APOSTOLI AD SE EX PELLOPONESO ADVECTVM, COLLOCARI IVSSERAT.

Hic toto suo Pontificatu Cardinales xii. ueteribus addidit, urbem Romam etiam multis ædificijs exornauit, & Tybure arcem extruxit.

Pii Pontificis Max. Vita, per Ioan-

nem Tritemium Abbatem Spanheimensem, descripta.

Pius Papa secundus, natione Tuscus, patria Senensis, Aeneas Syluius antea uocatus, sedit in pontificatu maximo post Calixtum tertium annis sex, uir undecunq; doctissimus, Philosophus, Orator & Poëta insignis, multa ingenij sui monumenta posteris reliquit. Hic quondam in Concilio Basiliensi cuidam prælato seruiuit pauper. Deinde in scribam Cancellariæ Frederici imperatoris tertij assumptus, & poëta ab eo laurea recepta creatus, primo episcopus Tergestinensis, postea Senensis, exinde Cardinalis, & nouissime Papa omnium suffragio electus est. Descriptis uero eius subiecta feruntur, magnis eloquentiæ neruis composita.

De miserijs curialium	lib. 1.	Stultos esse qui regibus
De educatione liberorum	lib. 1.	Omnibus qui ad uirtutis
Solutio quæstionum	lib. 1.	Aderat nuper Casarea
De duobus amantibus	lib. 1.	Urbem Senas unde tibi
Contra Thaboritas	lib. 1.	Quamuis apud Boëmos
Ad Nicolaum de Cusa	lib. 1.	Venit ad me hac ipsa
De fide ad Turcum	lib. 1.	Scripturi ad te aliqua
De profectioe in Turcas	lib. 1.	Ezechielis propheta
Ad episcopum Cracouiensem	lib. 1.	Heraldus Alphonfire
De Concilio Basiliensi	lib. 1.	
De ortu Nilij fluminis	lib. 1.	
De studio uenandi	lib. 1.	
De fato quoque	lib. 1.	
Abbreviationes Blondi	lib. 20.	Fuit autem in urbe Con

b ; Deorty

Aeneae Sylui Pii

De ortu & historia Bohemorum	lib. 1.
Præcepta Rhetoricæ	lib. 1.
Europa, ad Anto. Card.	lib. 1.
De præscientia Dei	lib. 1.
Dialogus contra Turcas	lib. 1.
De Grammatica	lib. 1.
Historiarum opus imperfectum	lib. 1.
Epistolarum ad diuersos	lib. 1.
De Clade Constantinop. oratio seu	lib. 1.
De clade uniuersalis ecclesiæ	lib. 1.
In conuentu Mantuano oratio	lib. 1.
Ad Calixtum Papam oratio	lib. 1.
Coram cœtu Cardinalium oratio	lib. 1.
De rebus à se gestis	lib. 1.
Orationes uariæ.	

Interitura esse quæque
Bene esset uir illustris
Podagrante me nuper

Non cogit me necessitas
Constantinopolitana clad
Inuitus quidem beatissim
Cum bellum hodie aduer
Solent plerique omnes
Moses uir Dei, beatissim,

Epigrammata plura, & quædam alia elegantissima, quæ ego non uidi, opuscula scripsisse dicitur, quibus nomen suum posteris notificauit. Moritur sub Frederico imperatore tertio, Anconæ, ut dicitur, Anno domini 1464. indictione duodecima, XXI. Calendas Septembres, ætatis suæ anno similiter quarto & sexagesimo, sepultus Romæ in ecclesia S. Petri, iuxta altare diuini Andree.

Pii II. Pont. Max. per Ioan. Antoinum Camp. Episcopum Aretinum, Vita.

Pij uita.

Ius secundus originem duxit ex Sena, celebri Tuscorum urbe, familia Picolominea nobili ac peruetusta, Patre Syluio Posthumo, qui aliquando militares duxit ordines. Matre Victoria, æque nobili & fecunditatis eximia femina, quippe duodeuiginti, & ex his gemellos aliquot puerperis edidit. Natus est quintodecimo Calend. Nouembris Corsiniani, quod oppidum duo & xx. milia passuum distat à Sena, in fundis gentilicis, quo parentes paucis ante annis se receperant studio partium plebe deieci. Nomen puero Aeneae Syluio inditum, in memoriam auui, Prima rudimenta Corsiniani peregit admodum puer, Senæ propinquis commendatus celeriter & in poetica, & in oratoria profecit. Ius civile sero amplexus & lentè, breui omisit, natura ad poetica inclinatore. Initia famæ ex Rhythmis comparauit, Hetrusca lingua editis, Mox oratione & uersibus laudari ceptus, multa scripsit ad æmulationem æqualium, inter quæ & leuiusculæ quædam fabellæ cum excidissent, aliquando postea supprimere conatus minime potuit, Italia tota diuulgatus. Pertæsus rerum domesticarum, simul & quærendæ gloriæ cupidus, Basileam Helueticorum urbem contendit, quo in loco diu antea indictum Concilium tunc aduersus Eugenium Pontificem habebatur, Itinere obliquo & perdifficili propter ortum cum Florentinis finitimis bellum, quo metu nauigaturus secundum tractum Ligustici littoris, cum Populonia soluisset aduersam incidens tempestatem, Corsica omni ac Sardinia uentorum circumactus, in Libyam usque propellitur, Reuectus in Ligusticum pelagus, & expositus in continentem, cum diuersoria deessent, tædio rerum nauicarum, & recenti periculo territus, pernoctare sub dio quam redire ad nauem maluit, reliquum iter per Senam atque Alpes egit. Basileæ quidem haberi in precio & salutaris ob ingenium ceptis. Sed rebus minus quam sperauerat succedentibus, in Italiã reuersus est, nec diu perstitit, secutus Eugenij legatos, repetitaque rursus Basilea, Colonia Agrippinã secundo Rheno ad nauigauit, breuicque ibi comoratus, descendit Attrebatum Belgarum urbem quem in locum Gallorum reguli Britannorum conuenerat. Hinc ulteriorem in Bri-

Concilium
Basiliense.

Nauigatio
Aeneæ.

Atrebatum.

Pontif. Vita.

in Britanniam nunc Scotiam missus ad regem aduersus ceteriores Britannos, qui paci aduersabantur, sollicitandum, ad Calixinum ingressus oceanum, graui exorta tempestate penè demersus ex cursu à nostro cælo in intimum oceanum perpulsum xii. dies ad oceanum nauigat, reiectus tandem in Britannicam littus agnitusque a regis speculatoribus, ac prohibitus ulterius progredi, remetiendo quoque oceano duas subiuit tempestates, quarum altera dum Scotiam petit in Noruegiam pellitur, ex eo loco delatus in Scotiam, percellere quidem ad regem non potuit, effecit tamen ut legatos mitteret, qui de pace agerent, & auxilia Britannis deinceps non administraret, ipse quoque duobus asturconibus donatus à rege est, unione adiecto, quem matri destinaret. Hac insula uotis soluendis, quæ inter fluctuum ætus uirgini matri nuncupauerat, initium eius morbi contraxit, qui dolore articulorum permansit ad uitæ exitum. Glacie decem milibus passuum nudis pedibus ad phanum usque calcata, ut redire in oppidum non aliter quam lectica potuerit. Scotia decedens non ausus potenti se committere oceano, habitu mercatoris repetita Britannia, regios speculatores astu elusit. Basileæ xii. uiris que conuentui præerant coaptatus, concilium ut Papiam traduceretur frustra suauit, Italiam Florentiam, Germaniam Vtinum, Galliam Auinionem præferentibus. Munia curiæ obiuit ferè omnia. Primum scriba, mox abbreviator maior designatus, Postremo & inter deputatores conscriptus etiam epistolis conciliaribus præfuit, legationes præter Scotticam, quam diximus, eo in loco nouem suscepit, Ad Argentinos tres, Ad Constantinenses duas. Ad Franckfordienses totidem, Ad Allobrogos & Tridentinos Rheticos singulas, Profectus etiam in Noricos ad Albertum Casarem designatum, breui apud eum mansit, traducere in sententiam Basiliensium conatus, an potuerit, subsecuta statim illius mors incertum fecit. Octouiratū ad conterendam Eugenij dignitatē institutum recusauit, quanquam sæpe oblatū haud legitimum ratus magistratum, quem tanta de re priuati instituisent. Felicem tamen Antipapam aliquandiu secutus est, à quo legatus missus ad Federicum Casarem Alberto infectum, laurea donatur, quod poetarum insigne præcipuum Germani habent. Mox & inter amicos Casaris relatus, adscriptusque secretarijs, haud multo post præfectus est, Ad ultimum ascitus inter consultores Imperij, inuidiam quamquam Italus inter Germanos breui superauit. Prima legatione Casaris nomine ad Tergestanos functus, seditiones in ciuitate exortas compressit, actus in exilium qui motum concitassent. Altera ad Eugenium aduersantibus amicis, quod offendisse illum grauius uidebatur, oppugnata toties ad Basileam eius dignitate. Eo reconciliato, & rebus ex sententia confectis, diuertit ad patrem, ultimo iam contractum senio, nec enim deinde uidit amplius, paulo post mortuū, Eugenij quoque Secretarius factus est absens, quo munere apud Felicem functus nondum se abdicauerat. Tertiam deinde obiuit legationem ad eundem Eugenium de duobus electoribus Casarum restituendis, quos illi Felici assensos, & grauiam in illius dignitatem molitos, exautorauerat. Profectus est eadem de causa Franckfordiam simul, ut neutralium conuentus dissoluerentur, hi erant qui dissidentibus ceteris, neque Eugenio neque Felici parebant, ueluti ad noua concilia atque incerta spectantes, redijt iterum Romam ac rursus Franckfordiam, de conditionibus acturus, itinere hyberno, & cui magnitudine niuium, ac uirescentium fluminum prope succubuit. Reliquijs contentionum Germanicarum tertia demum legatione sublatis, exceptus est Romæ ob operam prosperè nauatam omnium ordinum supplicationibus, Aegrotatē Eugenio Germanos, quorum opera uocatus in iudiciū fuerat, reconciliauit secundum supplicationem rebus Germanicis. Præfectus est Tergestanis, rumore temerè orto de præfuit morte. Cõpetitoribus multis que adsubitū nunciū coorti sūt, ab Eugenio repulsis, Mox cum uiuere antistes nunciaret, Hypodiamon efficitur, Eugenio mortuo comitorum custodia pfuit iubere collegio, quod uero opus esset ad eam rem minime factioso. Nicolaum qui Eugenio successit, multo habuit præfiorē, propter uetus in Germania cõubernatū, in quo et ille functus legationibus fuerat Eugenij nomine, Itaque & confirmauit decretos ab Eugenio honores & nouos ipse addidit, Iusso qua die est coronatus aurea cruce ante ferre, & cõsultantibus, de religionis summa adesse, profectus deinde Roma, certiore allato nuncio de An-

Aeneas legatus
ad regem
Scotorum.

Aeneas solus
uendo uoto
morbum contra
traxit.

Aeneas unus
ex XII. uiris
qui conuentus
Basiliensium præ
fuerunt.

Octouiratū
contra Eugē
nium institutus.

Felix Antipapa.
Laurea
præcipuum in
signe poetarum
Germanicis.

Neutralium
conuentus.

Nicolaus I.
genij successit
for.

*Aeneas Ter-
gestanis præ-
ficiur*

tistitis morte, id quod Eugenius destinauerat, Tergestanis præfecit, ignarum eius rei donec in Germaniam peruenit, & Nicolai ad Federicū & amicorum ad se literis rem cognoscit, Missus paulo post ad Mediolanēses cohortādos, ut mortuo Philippo duce sine legitima stirpe, Federico imperij iure se dederent, exclusus est, Erectis in libertatē ciuim animis, simul quod Germanicis imperijs, repetita priorum temporum memoria abhorrent, breui deinde circumfessis à Francisco Sphorcia Philippi genero, iussus iterum redire, collegis ad Nouicomum metu subsistentibus, ipse magno cum discrimine ingressus urbem, ciuibus, in contionem uocatis, maiorem partem eorum perpulit, ut Federicum acclamarent, Et cum armis quidem oppressuros alteram factionem pollicerentur, recusauit, indignum, nec è legatione sua esse dicens in stabilienda iusto imperio ciuitate cuiquam uim fieri, fuitq; constans opinio mansuram in fide ciuitatem, si subuentum in tempore obsessis fuisset, mox legatione altera aliam excipiente, Neapolim missus autor fuit regie affinitatis, Leonora Lusitanorum regis sorore Alphonso nepte Federico desponsata. Interea designatus est Senensium Antistes absens, quamuis infensa nobilitate ciuitatis alium postularer, Senæ omni reiecta pompa maiorū urbe agroq; lustrato rediit in Germaniam, quo tempore & matrem amisit, 68. annos natam. Cum enim Ladislaum Pannoniæ ac Boemiciæ regem admodum puerum fratris filium Federicus metu insidiarum, & quod regno immaturus adhuc esset, atque iniuriæ obnoxius, apud se educaret, adhibitis custodibus ne clam subduceretur, Boemi indignum rati custodire, arceriq; à regno regem coactis copijs bellū nisi dimitteret cominabantur, horum conatus statim compescuit ratione adhibita, Cur ita fieri oporteret maxime iniecto metu ueneni, quo paucis post annis dimissus à patruo puer fraude Boemica absumptus est, ueniente in Italiā Federico recedens ipse, ut cum ciuitatibus de transitu cum Nicolao de corononado Cæsare ageret, suspectus haberi Senensibus coepit, ueritis ne spe uendicandi imperij Cæsarem ad mutandum ciuitatis statū impelleret eiectionis popularibus, ac nobilitate ad pristinam libertatem restituta. Qua de re inter se cum agerent, & facta eius dictaq; clam palam uie explorarent, nec prodire obuiam nec ubi domum uenit, frequentes salutare. Cogitatum & de inferenda clam nece à potentioribus rumor fuit, Quamobrem Decemuiros adiens delere eam suspicionem frustra est conatus. Auxit inuidiam mortuus collega Pfullendorfius, & in æde uirginis matris loco celebri sepultus, quam rem argumentum adesse iam recepti imperij querebantur, homine externo ueluti prodita libertate in ciuim sepulchra delato. Tum demum ut tempori cederet, Thelamonium se contulit, ueluti Leonoram excepturus ex Lusitania mari uenientem. Accitus inter hæc à Nicolao minime paruit, ualetudinem causatus, suspicionem tamen eius literis sustulit, quod uulgatum erat, constare inter coniectores, Nicolaum aut moriturum intra Calend. Apriles, aut in uinculis futurum, periculum ex Federico portendi nouo imperatore, urbem armis uendicatur, quo metu Nicolaus Federici aduentum extrahere in autumnum cupiebat, fatalem diem occupaturus, Sed Aeneae literis confirmatus proposito abstinit, Leonoram comitatu regio haud procul à Pisis descendente è nauis Federici nomine primus excepit, quam ægreferentibus Germanis, qui aderant Federico propinquis, Pisas ingressos Florentini ex multitudine suspitione iniecta, cū depellere mœnibus uellent, eius gratia atq; autoritate ui abstinerunt. Idem ad Volaterras factum, quod hæc urbes altera subacta armis, exposita uideretur ad omnem motum nouitatis altera in finibus sita esset. Senæ ad aream Pomerij sponsa Federico exhibita, orationem habuit perelegantem, quæ puellæ Lusitanorumq; laudes complecteretur. Extat adhuc pro portis marmorea columna pompæ congressusq; monumentum. Cum ciues aduentu Federici nobilitatē relegassent, undiq; iuuentute ad custodiā urbis armata eos metu solueret, non obscura opera Federici discessum accelerauit. At tum demum remissa suspitione & propinquis, nobilitateq; omni reuocata, ipse publico ciuitatis nomine legatus ad Nicolaum designatur, continenti itinere Federicum sequi iussus, in quo resalutandis Cardinalibus, qui obuiam prodissent, interpretis fuit linguæ Germanicæ ignaris. Nicolaum

primum

*Ladislaus Pā-
noniæ &
Boemiciæ rex.*

*Collega Aea-
neae nobilis
Pfullendor-
dorsus.*

Coniectores.

*Leonora spon-
sa Federici
Imp.*

primum adiens, cum omnia septa armis inuenisset, metu liberauit. Postridie orationem habuit de Imperatore coronando & uariam & plenam uetustatis, interpretis & moderator omnium quæ inter Nicolaum & Federicum acta sunt, utriusq; in se gratiā auxit. Federico Neapolim ad Alphonsum coniugis auunculum eunte, Rhomæ substitit, dolore pedum demoratus, simul ut regem Pannoniæ adhuc impuberem in aduentum patruī alseruaret. Orationes in reditu Cæsari duas habuit, Altera gratias egit Nicolao et Collegio patrum, Altera hortatus est ad bellum aduersus Turcas suscipiendū, Et posteriore quidem ita mouit, ut exemplo ipse legatus cum summa potestate ad Pannonios, Boemos, Noricos, cæteramq; Germaniam destinatus sit. Cum Florentini Federicum Pisana & Volaterrana iniuria offensum, ac deinceps Neapolim ab Alphonso incitatum existimarent, atq; ideo transitum prohibitori dicerentur, præmissus utriusq; suspicionem ademit, Ferrariæ Borsum à Cæsare Mutinensium ducem nominatum, primus salutauit, laudauitq; oratione clarissima. Venetis quoq; pro munificentiā in Cæsarem iussus est gratias agere. Eodem paulo post à Noricis obfesso, emissus ad hostes altera quàm exierat hora, obsidionem dissoluit. Quo tempore & Boemos Noricis ipsis conciliauit, Intercessit etiam rogationi Germanorum de maiorū decretis antiquandis, cū magna contentione res ageretur, contra Cæsaris dignitatē futura si decerneretur. Pannoniorū apparatū bellicum Federico imminente discussit legatione bienna. Quarum posteriore & pacem consecit ne quicquam toto biennio petitam. Legationem Germanicam in Italiā susceptam, de bello Asiatico, per omnem Germaniā circumtulit, qua de causa peregit & conuentum Ratisponæ, ubi progressum in concionem omnibus qui aderant, excussisse lachrymas constat, deploratis Græcorum calamitatibus, & recenti elade Constantinopolitana in medium exposita, cupientē iam redire ad suos, nulla re alia Cæsar potuit continere, quæ spe iniecta Asiatici belli, pollicitus sequenti anno expeditionem quantis maximis posset uiribus suscepturū. Profectus eodem studio Franckfordiam, quod in Ratisponensi cōuentu fecerat, ad suscipiendū in Turcas bellum exiuit. Ita ut passim arma caperentur, constitutis ex eius sententia ducibus qui essent publico nomine rerum summæ præfuturi. Cæterum subsecuta statim Nicolai mors omnia peruertit. Opinio fuit Nicolaum uoluisse eum coaptare Collegio Cardinalium. Sed importunitate Regum, suum cuiusq; postulantium, ne recipe re competitores cogeretur, & hunc negiexisse. Mortuo Nicolao rogationem principum Germaniæ priuato cōsilio euerit, petentiū id quod diu tenuisse Galli dicerentur, ne quid Pontifici Romano statuere de templorū præfecturis liceret. Legatione ultima missus ad Calixtum Nicolao successum, ubi iussurandum exhibuit, Cæsarem illi pariturum, hortatus senem ad bellum Asiaticum suscipiendum, & lachrymas excussit, & ut statim ædificari triremes ad ripam Tyberis iusserit effecit, bellumq; maritimum ad Veris initium inferri. Perpulit mox & Alphonsum ad eandem suscipiendam expeditionem, Neapolim ad eum profectus, simul & bellum deprecatus est, quod idem rex duce Piccinino Senensibus intulerat, quoniam minus adstitisse ei bello Hetrusco uiderentur. Constatq; regem confessum propalam exortam sibi ab hoc pacem ui orationis, non impetratam, cum frustra Senenses tribus antea legationibus postulassent. Mansit autem apud regem compositis iam rebus menses aliquot, ac tum demum sero ægreq; dimissus. Ultimo discessu aliquoties obuolutus pedibus regem sic accendit ad bellum, ut ex templo & ueterem classē recensuerit, & nouam iusserit ædificari. Tum demum reuersus Romam, Cardinalis, postulatione patrum designatur. Qua de re actæ Calixto sunt gratiæ ac patribus, Germanorum Pannoniorumq; principum nomine. Fuitq; statim multis in ore prouidum senem Calixtum esse, qui adhuc uiuens successorem sibi creauisset. Fuit autē illi adeo charus ut exercitum ab eo ad repellendum Hetruria Piccininū impetrauerit, & mox legatos, qui peterent Soro Lolio cōsobrino suo remitti exilium, Mansit autē eo in ordine menses circiter uiginti. Quo tempore postulatus à collegio Varmiensis ad mare balteum, Antistes urbis ne multo post à Ratisponensi ad ripam Danubij, recusauit utrunque, dicens iam se Italum esse oportere. Secesserunt

*Germaniorum
rogatio de ma-
iorū decretis
antiquandis.*

*Mors Nicolai
expeditionem
Asiaticam per-
uertit.*

*Rogatio prin-
cipum Germa-
niæ de templo
præfecturis.*

*Aeneas car-
dinalis desig-
natus.*

ras

Acneæ Sylui Pii

rat ineunte æstate Viturnium lauandi gratiâ, & quod singulis annis uitare per id tempus cœlum Romanum consueuerat. Cum nunciatum est Calixtum obiisse, celeriorẽm eius reditũ patres fecere. Singuli ad properandũ exhortati, Est & inter redeundũ uulgo Pont. maximus consalutatus. In comitijs Põtificẽ suffragijs apertis acclamatum, prorupisse in lachrymas constat: Attonitum aliquandiu cum excitaretur, & lætandum amici esse contenderent, dixisse lætari tanto fastigio imperij eos posse, qui labores & pericula non cogitarent, Sibi uero iam omnia præstanda alijs fore, quæ ipse ab alijs & in Germania, & Pãnonia & in Italia toties postulasset. Cum à Cardinalibus & cœtu Antistitum, ac postridie à ciuibus per ordines singulos consalutaretur, eodem perstitit uultu. Perductus in solium conuentum Mantuæ indixit, cui assuturum se subscrisit ad Calendas Iunias, atq; hoc primum eius fuit decretum. Altero Ferdinandum Alphonfi filium à Calixto paulo ante hostem iudicatum, amicum declarauit, cuius & causas attulit, quod nouum conuentum agitati potiora uidebantur pacis consilia, quã belli, & inuoluere domesticis armis Italiam minus conuenire Asiaticis rebus arbitratur, etiam quod ictum ab Eugenio primum, deinde à Nicolao, postremo initio pontificatus à Calixto ipso renouatum cum Alphonso foedus, id expressum cõtinebat, ut Ferdinandus patris regno succederet, & legati qui aderant, hoc idem postulabant ex foedere in quod paucis ante annis Italia uniuersa consenserat, Et nisi fieret, certaturi armis uidebantur. Proceres ergo regni Alphonso mortuo sponte sua ad Capuam in filij sceptrum coniuauerant. Tamen ius regni & coronam ea demum conditione permisit, ne cui præiudicium fieret, simul & tributum à superioribus pensum regibus quotannis solueret, aureum nummum duodequingenta millia, Pontificis Romani fines neq; inuaderet ipse armis, neq; inuadere alios quãtũ in se esset, permetteret. Piccininũ regia stipendia meretẽ Alsilio & Nucerio per Calixti mortẽ occupatis quã primũ iuberet excedere. Beneuentũ agrũq; Beneuentanũ restitueret. Terracinã ad usum imminẽtis belli relictam, exacto decennio redderet, Pacem quoq; dare Sigismundo Malatestæ conditionibus quas esset ipse dicturus. Arcem Hadrianam, Spoletinam Narniensem, Surianum à præfectis pecunia redemit, Et pro Hadriana quidem uigintimilia perfoluta. Spoletinam uero præfectus magna Troili Firmani uix tradidit. Appetente iam uere, prius quã urbe discederet, ne qui fierent in Latio & Sabinis motus, iurare finitimos coëgit in foedus absente se duraturum. Fecit & decretum expatrum consulto, nec si mori sibi extra urbem contingeret, comitia de sufficiendo Pontifice alibi cogentur quã Romæ. Præfinito etiam tempore, quo agentes extra Italiam Cardinales indies comitorum expectarentur, Iudiciarios magistratus Roma uetuit discedere, legatis subditarum ciuitatum & decreta maiorum confirmauit omnia, & patrem tributorum paulo minus quã dimidiã in triennium remisit prouocationes prouincialium ad Romanos magistratus ante reditum suum uetuit interponi, adiecta multa ei qui prouocasset. Ad exequias iussis per thermas Diocletianas ad portam flamineã, atque inde ad pontem Miluim deuectus, redire seniores patrum in urbem iussit, æstatemq; expectare. Iter primum egit secundum fluminis ripam, haud longius quã ad septimum lapidem daturus spatium, si qui uellent priuatim se alloqui. Narniæ concursum uulgi factò, ad equum umbellamq; corripendam in discrimine fuit uitæ, gladijs in ora dimicantibus, quo metu reliquum iter Penisiam usque ac deinceps Mantuam lectica confecit, ad singulos quingentos passus imitatis lecticarijs. Deflexitq; Spoletum ad forem, ubi & quatruiduum substitit Assisij dimidio minus, arcemq; communiuit turri eximie crassitudinis angulo extremo. Perusiam ingressus est pompa præcedente, equo uectus candidissimo, duodecim eodem candore præcedentibus, stratis purpura, sine lessore, et qui frenos aureos manu ageretur, magistratibus purpuream umbellã auro intexam præferentibus, sub quã ipse candida syndone, stola aurea commissa, & purpureo galero uehebatur. Pompæ causam præterdit, quod post eiectum Bonifacium septuaginta iam annis Perusini Pontificem intra urbem non aspexissent, Dedicauitq; phanum Domini postulantibus ciuibus propter eximiam

*Pij concursu
populi pericu
lũ.*

*Pompa pij
Perusiam in
gredientis.*

Pontif. Vita.

miam templi magnitudinem, & dona primus intulit. Fenestram quoq; eximia magnitudinis pone aram maximam opere uitreo iussit occludi, artificio & textura texellata. Maiores magistratus toga indui purpurea talari ad uiros sexaginta. Perusiam legatos Allobrogum audiuit, ac postridie Federicum Vrbinatem uirum pace ac bello æque clarissimum, & quo postea Marso ac Piceno bello copiarum Imperatore est usus, circumnauigato Trasimeno, ubi ad Clauim amnem peruenit, Legati Senensium obuiam progressi, restitutos gentiles ad munia ciuitatis cum nunciassent, accelerare lecticarios iussit. Corsiniam haud amplius quã triduum moratus. Vbi Senam uenit, cæteram quæ nobilitatem restituit, beneficio populi quanquam diu recusantis disperitq; per tribus, ut coire totum in corpus ciuitatis uiderentur. Restituere conatus est & duodecim uirales familias, ad capita amplius quadringenta, aliquando nobilitatem secutas. Sed uisus remissius postulasse, non tenuit. Statuit Antistitem urbis Metropolitanæ finitimis in iurisdictionem adiectis Grossetano Massano, Clusino Suauenfi. Ciuibus Raticophanum munitissimum Hetruriz oppidum, quod diu antea bello cæperant concessu patrum in perpetuum sub tributo concessit. Cum legati Cæsaris & Beticæ ac Lusitaniz regum, & Philippi Burgundi Senam conuenissent, omnibus sequi se iussis Florentiam trium dierum itinere contendit, Tribus legationibus apparatu diuerso excipientibus, inter quas & Galeatius Francisci Sfortiz filius sextumdecimum natus annum, à Mediolano usq; præmissus à patre, & cũ eo Ariniensis, Fauentinus, Foroliuensis, & Forocorueliensis tyranni occurrerunt. Cæteris auream sellam per uices subeuntibus Galeatio per ætatem manum apponente, postridie ludi theatrales decreti, quibus leones cum equis concurrerunt. Mox cauea per medios spectatores dilapsi. Consultauit & de rebus Italiae cum Cosma Senæ sui temporis prudentissimo, opibus uero quantæ nulli ne ueterum quidem priuato fuerit, templa quoq; ab eo facta, reliquaq; ædificia percipide inuissit, in quæ circiter sexcenta millia insumpta existimauit. Sigismundi Arimnensis causam, qua prodicionis accusabatur à Ferdinando rege, distulit in conuentum Mantuanum. Bononiz septem equitum turmas, quæ secutz Galeazum illic substitute, prius quã urbem ingrederetur, iurare coëgit futuras in ipsius potestate, fuitq; ciuitas in trepidatione, armata circa optimatum domos iuuentute ne quid innoaretur. Auxit metum Brogma orator quidem uehemens, cæterum qui parum consulte in gratulatione publica, ciuitatis conditione deplorauit. Qua de re mox præuaricationis reus, in exilium actus est, non ante Pij reditum remissum à ciuibus. Ferrariam Lembo delatus est per flumen Padum, omni genere magnificentiz exceptus à Borsio. Cæterum postulata eius de immunitate ciuitatis & remissione tributorum, reiecit, causatas temporũ difficultates, quibus augenda tributa in Asiaticam expeditionem essent non minuerenda. Quamobrem Borsius Ferraria discedentem ad Stellatam oppidum secutus, uenturum se Mantuam cum recepisset, postea minime præstitit. Ad eum locum Ludouicus Gonzaga Mantuanorum princeps occurrit, classe utrinq; in Naumachiz speciem cõcursante. Ingressus Mantuã est sexto Calendas Iunias quadriduo prius quã Romæ subscriperat, pompa eadem, qua Perusiam, nisi quod hic regum principumq; legati lecticam subiere. Præfecturæ urbanæ uigilesq; portarum parere ei iussit quum ipse statuisset. De conuentu acturus, orsus est à re diuina, supplicationibus per urbem totam continenti triduo decretis, exposita ratione belli suscipiendi in Turcas, paucis inuentis eorum, qui se conuenturos erant polliciti, religionis simul & Italiae uicem deplorauit, oratione admodum moesta & plena desperationis. Sed breui frequens esse conuentus coëpit, legationibus Trãspadanis, Mox & Gallica, & Burgundia, Casimiri quoq; Gerarum regis splendorem quã Barbarorum apparatu. Venit & Blancha Francisci Sfortiz uxor, Philippi filia, foemina spectatæ probitatis, comitantibus eam quatuor alteris liberis, quorum Hyppolita natu maxima, iuniori Alphonso desponsata, latine orauit pereleganter, Pij studium in religionem complexa, Galeatio fratre orationem eius excipiente, qui ambopatris aduentum promissere. Inter hæc nuncio de Turcarum impetu in Peloponesum accepto, trecentos pedites mittit, quorum cer-

*Raticophanũ
Hetruriz opa
pidum.*

*Tres simul le
gationes ad
Pium.*

*Ludi theatra
les Florẽtiã
edii.*

*Stellatã oppi
dum.
Ludouicus
Gonzaga.*

Blanchã.

*Hyppolitã.
Galeatius*

tum

Turcarum in Peloponnesum irruptio. Sanderouia in ripa Danubij. tum Blancha mercede conduxit, Centurione Zanono Cremonensi. Ad eum terrorem accedere legati ex Rhodo & Cypro, & Lesbo, & Epiro, atque Illyrico uenientes, omnes petitori auxilium. Auxit trepidationem Sanderouia munitissimum oppidum in ripa Danubij proditum Turcis. Itaque Ragusinos auxilia pollicitos triremes duas armate nauigareque primo quoque tempore in Græciâ iussit. Bellum exortum in Germania cōpescuit, missis legatis Verdeacque oppido erepto, Cæsari iussu restituit. Dedit Sigismundo Ariminensi pacem, cōditionibus quas tunc acceptas breui Gallico bello abruptit. Francisco Sfortia cum quadringentis purpuratis ueniente, tum demum non expectatis cæterarum gentium legationibus, rogationem tulit de bello suscipiendo, habuitque orationem omnium quæ circumferuntur ipsius nomine, longè grauissimam, secundum quam consensu omnium qui aderant, bellum decretum est. Alteram tu litrogationem mari an terra gerenda res esset: & Italo milite, an externo: & quam magno exercitu opus foret, & unde cogendum stipendium, ac sententiam ipse subiecit ad singula. Militem conducendum eum, qui uinci à Turcis non consueisset, præcipue Germanum exercitum, neque minorem comparandum, quam satis esset repellendo hosti, neque maiorem, quam alere prouinciæ possent. Pecunias in Italia exigendas, corrogandas etiam in Gallia atque Hispania esse. Cum de Imperatore exercitus referret, qui communibus auspicijs rem gereret, Francisco munus per ætatem deprecante, Legati Burgundi Philippo eorum duci receperunt, uotis quoque ad eam expeditionem dānato. Misit et Goru Lolium Venetias ad cōmunicanda clam consilia belli. Rhodijs ad triremes celeriter ædificandas sexdecim millia aureum numum dedit ex pecunia Gallicana. Sed hæc belli consilia, mutata undique res oppressere, Nūciatum sub idem tempus triremes quatuor & uiginti ad ripam Rhodani, ædificatas ad usum Asiatici belli, Renati Galli filium correptas aduersus Ferdinandum coarmasse, ac notis ad Genuam rebus classeque ad Lyrim amnem delata, Campaniam uexare. Optimates regni pluresque ad Gallos deficere. Romæ Tyburtium & Valerianum fratres illecta iuuentute Agrippæ phanum communisse, tractis per uim ad stupra ciuium, libris ac caesis qui minus obsequerentur. Piccininum ad Gallos cum parte regij exercitus transfugisse, Sabellos Piccinini præsidia recipere, In Picenis Sigismundum rupto foedere oppida regia inuadere, Elinos & Anconitanos, & in Umbria Fulginenses & Menanenses propter fines tumultuari, Britannos eiecisse regem, Hispanos maiore fratre depulso, minorem regno imposuisse. nec à Germanis quietiora asseruntur, Pannonios & Boemos rege ueneno absumpto, distrahere in partes regnum, Noricos intra se armis certare, Moguntinis Dieterum Antistitem inferre bellum. Ad hæc tot simul coorta mala, uisus non nihil animo succubiisse, Rediit celeriter Senam, nec sine discrimine Pado inter nauigandum glacie districto, ut necesse fuerit securibus excidi. Ad res Germanicas sedandas legatum misit Bessarionem Cardinalem Nicenum, principem collegij, Regi subitaria collecta manu auxilium summisit, eoque mox ad Sarnum profligato, nihil cunctatus, ueteres instaurauit copias, ac nouas addidit Duce Antonio sororis filio, Piccinino Federicum Vrbinatem & cum eo Alexandrum Sfortiam opposuit, Sigismundo Neapulationem Visinum, ac mox Federicum, qui illum ad Senegalliam magna uictoria fudit. Romam Centuriones aliquot præmisit, & equitum præfectos, qui Sicarios Tyburtianos cōprimerent. In Britanniam legatum præfulem Interamentem, quem mox ab usum legatione, & pugnae Britanicæ immixtum, coniecit in uincula, præfulatu quoque amotum. In Hispaniam etiam quod fratrem maiorem restituerent. Rediit post hæc celeriter in urbem exorta in Campania & Picenis ac Sapinis bella ex propinquo suppressurus. Sed undique ex tanto motu rerum, bello ita incubuit, ut aliquando quatuor & sexaginta equitum turmis re gesta non antea desierit, quam subactis undique hostibus, quod multis ætatibus uix contigerat, uniuersæ Italiæ data pax fuerit. Bella suscepit inuitus, nec unquam nisi lacessitus, & nec sic quidem nisi prius commouisset ab iniuria desisteretur. Et Sigismundo quidem non antea inferri arma iussit, quam ter denunciasset, missis etiam legatis, qui oppida repeteret, mediâ pace per fraudem occupata

cupata. Sabello Syngrapha manu sua scripta, conditiones æquissimas proposuit, quam quam obfesso rerum omnium inopi, utrumque deinde uel ad deditioem compulsum, seruauit quidem, cæterum erepta bello eorum oppida neutri restituit, præfatus iniuriam eatenus remittendam esse ne secundo possit inferri. Sigismundo conditionem quoque adiecit, ut in Peloponnesum Dux belli aduersus Turcas proficisceretur, ubi postea biennio uaria fortuna bellum gessit. In Germania Dieterum Moguntinum Antistitem tribus legationibus monuit, mox decretis ipsius parere reculantem abdicauit, quamquam familia ortum potentissima, alterumque suffecit. Visus est erexisse calamitatis animam, cum nunciaretur deletum in Picenis eius exercitum, & domestici suppressere nunciū conarentur, ubi rescituit, nihil motus: Sigismundus inquit, si decies prælio uicerit, semel uictus fuerit, bello uincetur, quod mox instauratis copijs euenit. Ferdinando ad Sarnum profligato, insultantibus Gallis fortuna inquit belli nobiscum est, Nam ea quos primum fouet, postremo destituit. In Germania quoque uictis insigni calamitate qui eius autoritate bellum gerebant, nostrum inquit, erit iam uincere qui uicti sumus. Quæ tria bella quamuis principio deteriori conditione ubique fuerint, breui ex sententia confecit. Expugnari neque casibus Fortunæ aduersis, neque minis potuisse ex eo constat, quod post susceptum bellum nemini pacem dedit nisi uictor, quamquam & à Sigismundo post uictoriâ Picenam, & à Gallis post suas regias copias postulare conditionibus ut accipere non dare uiderent. Auxit fines Imperij Beneuento et Terracina iure foederis à Ferdinando acceptis. Sabinos quod ad Gallos defecerat & Soranos atque Arpinates, et in Picenis ac Flaminia à Metauris in Cefenatibus usque Arimino excepto, armis obtinuit. Phanon fortunæ, mari simul terraque oppugnato. Venetorum quoque classe, quæ illatura præsidium uenerat opera Anconitanorum profligata. Cefenates Iureiurando adiecit, ut post mortuum eorum tyrannum Sigismundi fratrem urbem atque agrum pontifici dederent, quod breui quamquam ipso iam mortuo fecere. Canale Tudertinum oppidum longa obsidione pressum, cum machinis undique dirutum, non tamen ante promissa defensoribus præmia, expugnari potuisset, & laudauit qui defenderant, & Ducem eorum præfectum militum constituit: Quædam & sine bello obtigere in Aquitania Valentinsis & Diensis Tetrarchiæ, quæ sunt ad ripam Rodani à Ludouico rege incertum datæ sponte an maiorum testamento relicte. In Peloponneso quoque Manouasia munitissimum situm oppidum à Peleologis traditum. In agro Tolphano prope centum cellas, montes aluminis patefacti, ex quibus prouentus annui aureum nummum paulo minus percipi quam centum millia feruntur, Insolentia eorum, qui minus iusta peterent, aut molirent constantissime restitit. Oratores Cypriorum natum ex concubina regis filium excluda Carocta ex uxore suscepta regem dari sibi postulantium reiecit, quod Cyprum uectigalem promississe regi Syriæ & iurasse quoque in eius uerba diceretur. Georgici Boemorum regis, quod Fantinum Dalmatium legatum cōiecisset in uincula, & mox quod male de religione sentiret, Regnum publicauit. Sigismundo Norico Cæsaris patrueli diu dixit, quod nulla fretus autoritate custodiri Cardinalem eundem Antistitem Brixinensem iussisset, interdixitque aqua & igni, quamquam priuata amicitia inter præcipuos habito. Sigismundum Malatestam obloquentem de religione atque ideo in ius uocatum, nec comparentem damnauit. Simulachro quoque eius Romæ uicatum incenso, nec multo post foedus Gallicum, in quo & Sigismundum contineri Galli contendebat, recusauit, indignum dicens inire cum eo societatem, quem paulo ante damnasset. Tudertinis tyrannicum morem creandorum magistratuum sustulit, datis legibus quibus rempublicam gubernarent. Increpuit Senenses, quod legem tulissent ne qua deinceps rogatio fieret de nobilitate restituenda, atque adeo acriter, ut extemplo legem abrogarent. Arcem in Ianuensi magnis sumptibus ædificatam à Columnensibus, & loco munitissimo demoliri ex templo iussit Veliternis imminentem. Mittente Cæsare legationem paulo obscuriorem recusauit audire, postulatitque clariorem. Burgundam quoque ueluti superbiorem iniustaque decreta postulantem,

Dieterus Antistites Moguntinensis.

Pij magnanimitas.

Canale oppidum.

Sigismundus Cæsaris patruelis.

Simulachrum Malatestæ Romæ uicatum incensum.

Superbia Pij.

Dieterus archiepiscopus Moguntinensis. Bessarion legatus ad Germanos.

Pax Italiæ per Pium.

Aeneae Sylui Pii

rem, Marti. Iem Gallum, quod uirginem incestasse uestale ferebatur, praefectura amouit, quanquam scelus non constaret, subdus, in religione praefectos suspicione non minus uacare debere, quam crimine. Gallum alterum Armeniaci tyrannum cum sorore consuetudinem stupri per speciem coniugij habentem, in iudicium tractum multauit, coniectis in carcerem qui falso decretum Calixti corruptis tabulis adhibuissent, actaque res est magna contentione propter familiae nobilitatem. Quaedam minus uisus est uindicasse. Perusia Pandulphi Balionij ac filij caedem a patruo in spe hereditatis securis illatam, & in Piceno acti Sentinatatis eadem de causa a patruo capti, ac mox strangulati, & in priore quidem causatus tempora extorqueri sibi parricidium quaestus est. Sentinatem obsessum ac mox sub conditione deditum dimisit omnibus exutum rebus, affectis tamen supplicio qui iuueni manus intulissent.

Nonnulla facetijs excepit, aut mortu. Ludouico rege Gallorum nisi copias in Ferdinandi auxilium missas e Campania reuocaret, multa minante, ac rursus nisi desisteret auxilio, Gallos qui Romae essent reuocare simulante, nihil respondit aliud, quam: Et habitabimus laxius, & nugas non audiemus, castigata simul insolentia gentis & leuitate. Triballis confirmari sibi quem ipsi nominassent regem postulantibus, negauit esse sui iuris sed ad Pannonios pertinere, contendentibus liberos esse, Quid inquit seruitutem postulatis? Praefecturam Rhodiensem exhaustam a Gallo, Hispano commisit dicens: Gallicum morbum Hispaniensi medico curandum esse, quod Galli profusi Hispani frugales haberentur.

Conuentu Mantuano cum Burgundi duo millia equitum, quatuor peditum pollice rentur, Germani hominum armatorum duo & quadraginta millia. Vngari dimidio minus. Ragusini duas triremes. Rhodij quatuor, Cypri totidem. Legati ex Cilicia hominum triginta millia, dicentibus Gallis, non antea excitandum foris peregrinum bellum, quam ipsorum domesticum sopiretur, Mirum inquit, Gallos qui semper alia uicerunt, hodie uerborum magnificentia uinci. Borij quoque legatis trecenta millia aureum nummum pollicentibus cum fidem non fecissent, non opus est, inquit, tot nummis dimidio contentis. Cum Veneti propter initium cum Turcis foedus palam aduersarentur, clam tamen habita ratione quantum essent collaturi, summam belli naturalis dari sibi postularent & classem insuper triremum sexaginta, & uiginti nauium rostratarum ac peditum delectorum octo millia, & annuas decimas, & praeterea quindecies centena milia ex publico, Hoc, inquit, Veneti est recusare non petere, Nos uero adeo uobis molesti non erimus, ut oneris tantum feratis. Hispanorum assertionem de miraculis eius, qui cum patre de regno contenderat, quamquam asseuerantissime instarent, irrisit, idque agere ferentibus, an nescitis inquit, uita miracula fieri, non morte? Germanis offensis, quod inter respondendum Matthiam Pannoniae regem appellasset, tanquam ad eos ius regni pertineret, Sinite ait Matthiam tantisper nos regem appellemus, dum eum uos regnum tenere permittitis, temeritate simul & ignauia exprobrata, subdiditque armis regna diiudicari non legibus. Clementem eum fuisse iudicio est, quod nemini petenti uentiam, non facile ignouit, alio quin pertinacibus inexorabilis. Bello regio parci Arpinatibus iussit ob Caij Marij, & Marci Tullij memoriam, quod multi oppidanorum ita uocarentur. Donadeum oppidum Sabinorum direptum a suis grauisime indoluit, ut opinio fuerit cogitasse eum de ducibus exautorandis. Corruptos a suis greges Aquilanorum ad quinquies centena millia, quod uiolata fide ad Gallos defecissent, restituit, dicens non esse multandos, insones, greges agrestium & multitudinis esse, defectioem a potentioribus facta, qua liberalitate dedere se uolentes, Aquilanos, reiecit ad regem. Expeditiones non nisi ex consensu patrum & sero suscepit, susceptis ita incubuit, ut aliquando non suppeditante arario, atque agre conferentibus socijs, accitis quaestoribus, iam inquit si opus est uendi me iubeo. Pecuniarum usque ad ultimum negligens, ut nec aspicere quidem sustinuerit, Impensa belli ingrauescente, contraxerat aliquando ad ducenta millia aris alieni, quod ubi ex rationibus ararij percepit, quaestoribus grauer succensuit, iussis prima quaque occasione dissoluere. Quaestori Urbano usus est Iulio Forti Pisano, acris & animi & ingenij uiro. Sed contrahendo

Apophthegma de Gallis. In Triballos.

Venerorum cum Turcis foedus.

Pius ob Marij & Marci Tullij memoriam Arpinatibus parci iussit.

Pecuniae contemptus.

Pontif. Vita.

are alieno in sumptus bellicos paulo laxiore, quo factum est, ut exhaustis uectigalibus unde suppeditare domesticis sumptibus pecuniam posset, aliquando laborauerit, coactus unum in triclinium & ipsum admodum frugi familiam omnem redigere, ut aliquando exclamauerit: Et qui appeteret, & qui contemneret pecuniam, stultum esse. Sed neque rationem fisci uectigalibus aut portorij auxit, neque decimas antea exegit, quam bello Turcis indicto, & tunc quoque moderatione adhibita, ne prophani ultra quam trigesima grauarentur, neque ad maiorem summam infimi magistratus, quam supremi, utque Iudaeorum uigesima non ex prouentibus, sed ex capite deducerentur. Instituit quatuor uiros ex collegio patrum de luxuria coercenda. Primum Germanum, Alterum ex Gallis, reliquos in Italia. Sed homines diuersarum nationum ac morum, dum cunctantur, ipse e uita decessit. Nouum etiam collegium Abbreuiatorum ad uiros septuaginta literaturae et moribus ex omni natione promiscue delectos, redacturus ad castigatiorem elegantioremque stilum acta publica uidebatur, quod iam ab initio Pontificatus destinauerat, Sed deterritus diuersitate controuersiarum ac legum, differre se in magis ociosa tempora, non omittere testatus. Prouocationem ad futurum concilium temere a nonnullis illatam, edicto summouit. Sceleratorum esse perfugium dicens eum iudicem petere, qui nusquam esset. Episcopos protonotarijs ordine subselliorum anteposuit, mutata consuetudine maiorum, quamquam plarisque regio genere ortis. Cardinalium numerum duobus comitijs auxit undecim adiectis, laudauitque singulos oratione diuersa. Sed nec priorum contempsit suffragia, nec de quoquam retulit, cuius ratio non omnibus constaret. Testamenta eorum qui Romae decessissent libera esse uoluit, qui intestati obissent: eorum bona ita demum referri in ararium est passus, si nec propinqui comparuissent. Quaestore eius quaedam suppressere uolente ad fiscum deuoluta, cum reddere ijs, quorum fuerant, iuberet, & ille uendita asseueraret, statim subdidit, redimantur. Nobilitati & studio sui & ex Germanorum consuetudine fauit, respublikas non aequae uisus probasse, diffiniebat multorum esse tyrannides, & quae optima haberetur, in ea non minus bonis quam malis periculum esse uirtutis, praemia non ferere nisi apud principes inueniri. Thomae Paleologo ac liberis Peloponesi imperio depulsis in Italiamque fugientibus occurri ad Anconam iussit, atque omnia regio more subministrari. Carlostam quoque reginam Cypri regno deurbata a fratre atque ad focerum Allobrogum nauigantem, descendere ad Hostiam ac Romae excipi, datis equis quibus iter reliquit terra conficeret, uatico etiam profecutus. Accitis Romae ferere omnibus, quos Turca patria eiecerat, pecunia ad uictum annuum constituit. Ceremonijs solennibus permagnificus, caeteris in rebus habitus est intra modestiam. Caput diui Andreae ex Peloponeso delatum profecutus est maxima pompa, Alexandro Cardinali Sentinati Anconam misso, qui a Graecis acceptum Narniam usque deferret, ubi arce reconditum, exacto post anno tribus missis Cardinalibus diuersi ordinis, & decretis itinere toto supplicationibus, Romam iussit afferri, progressusque obuiam ad pontem Miluium, medijs in pratis excepit. Tabernaculo extructo ad rem diuinam faciendam, ubi mox & sacellum erexit Ligustico marmore, & in Vaticano cellam dedicauit simulachro argenteo confecto. Viturui festum eucharistiae peregit insolito apparatu, strata undique sagis purpureis urbe, uelataque linteis, quibus aureae stellae ueluti caelesti affixae globo interlucabant, ut excluso caelo inter flores ad digiti crassitudinem, & diuersi generis cantus supplicatio procederet. Siluestres etiam homines haedera uestiti cum leonibus atque uisus congregari uidebantur artificio mirabili, & uersus passim heroici canebantur fortiumque fistulae utrinque ex aduerso sese ferentium murmure continenti demulcebant. Strauitque omnem templi ambitum purpura. Catherinam Senensem cuius multa extare uidentur miracula ferebantur, in diuarum retulit numerum, apparatu aequae magnifico. Ritus sacrorum & ceremonias ita ubique tenuit, ut ad Sublacum coenobitas coenam eodem apparatu, quo illis ministrari sibi biduo iusserit, quod & Capreolae in Hetruria fecerat, Et ad coenobium diui Benedicti in Mantuano & in Florentino ad Certusiam cum ibi substi-

Abbreuiationes.

Prouocatio ad concilium.

Pius Cardinalium numerum auxit.

Nobilitatis eorum comparatio.

Carlostam Cypri regina.

Pompa in festo eucharistiae Viturui habita.

Catherina Senensis.

Pius Iustrandi orbis auctus. tiffet. Iustrandi orbem & uagandi adeo cupidus, ut aliquando dederit calumniae locum, Et legationem quidem Scoticam non inuitum suscepisse constat. Britanniam uero itinere obliquo, et unde circumspicere multa posset obijisse, dissimulata ueste Londinias ingressum uoluisse etiam ad Orchades nauigare, sed deterritum male toties tentato mari, dixisse tritum illud, plusquam temere Neptunum accusare, qui tertio iactetur, & Scotiam quidem Noruegiamque descripsit, facturus idem de Britannia si redire ad exactiorem inquisitionem licuisset. Allobrogem qui incertum specie sanctimoniam an aucupandi pontificatus gratia solitudinem se dederat, quod locum delegisse amoenissimum ad ripam lacus Lemani ferebatur, ultro adiit, locumque descripsit. Habuit inter delicias & uallem Sarentanam quae est in Rhetijs, fontium ubertate atque gratia eximie laetam, ubi & aedes ab eo constructa est. Profectione Mantuana commoratus Clusij diem unum, reliquias Labyrinthi uetustate collapsi perquisiuit, & ad hostium fluminis Mincij diuertit in uillam, quam constans est apud accolae fama fuisse Virgilij agrum. Tusculanum & Albanum & Tyburtinum studio uetustatis perlustrauit, omnem uiam quoque Appiam & aqueductus, & hostiam, & Troiani portum, diuersis secessibus inspexit. Et in Appia quidem obeliscos ad Hyppodromum iussit excuari. Hostia uero in discrimine fuit, grauisima exorta procella, compulsus metu inundationis, nocte media cubiculo excedere. Phalerios quoque adiit, quod audierat muros adhuc extare lapide quadrato, & Oricoli eadem de causa substitit. Circumnauigauit Thrasimenum & Vulsinium lacum, & utrobique in altera Insularum pernoctauit. In Thrasimeno subscriptiones libellarias fieri quae in lacu factae notarentur, In Vulsinio summo iugo insulae erigi sacellum iussit, ubi est Christianae uirginis phanum, & certamen concurrentium nauicularum despexit, proposito accolae praemio. Fontes sereno die adeo cupide frequentabat, ut saepe inter glaream & marginem coenam postulauerit. Augustam & Alburnam, & deriuationem Anienis, uia Claudia ad Sublacum usque inuisit. Salonam quoque uia Tiburtina ad leuam deflectens Augustam ubi contegi ad uitandum aestum audiuit. Egit accolae gratias, statimque occurrit. Struxit & Senae fontem in hortis prope pomerium aqua ductu subterraneo deriuata, ubi diem saepe totum decernendis rebus exegit, quem cum noctu quidam dissecissent, adeo tulit moleste, ut discedere statim uoluerit, quaestionem tamen ultro offerentibus ciuibus, interponi uentit, dicens satis magnam poenam suam cuique stulticiam esse. Montium quoque delatrabatur ascensu, ut in Romano & in Tyburtino prope nullum praetermiserit, Sed praecipue qui uirerent arboribus, & in longissimum prospicerent. Amiatam in Hetruria editissimum conatus ascendere ad media substitit, lecticarijs aegre subeuntibus. Senae cum diuersaretur saepe Capreolam secedebat, quo in loco iugum est pinu, cupressu, ilice, lauro confitum. Semitis per gradus sub umbra distinctis, nisi per hyemem aut pluuiam raro sub tecto aut prandebat aut spatibatur. Secebat singula quaque aestate ab ortu caniculae, nisi qua re grauiore distineretur, aut in proximas urbes, aut si liberum esset in Hetruriam, Itineribus usus per aestatem nocturnis, stationes libenter secundum fontes habuit, aut flumina & riuos, si fontes non occurrissent. Inter eundem aut interrogabat proximos de ijs quae prospiciebantur, aut ipse loquebatur, Historiam loci cum posset ubique subnectens. Vere atque Autumno Viturnia balnea repetebat aut Petriolana, destinauerat aliquando & Baiana petere, Sed reuocatus precibus Senensium diuertit ad Tusca, lauabatur perfricabaturque a paucis & exiguo apparatu, ne quem deterreret eorum, qui prope lauabantur, qua de causa nec horam sibi nullam praescripsit. Absterfus paulo plus minusus mille passuum uehebatur. Perpetuo pontificatu lecticarijs usus ubi nauigatio deesset. Annandi leuiter secundis fluminibus cum posset, occasionem audivissimè arripuit, quod & minus quateretur, & lecticarijs parceret, Dierum ac noctium rationem ad horas usque distinxerat. Surgebat aestate ad primam auroram, Hyeme ad alterum Gallicinium. Studium ita partiebatur, ut inter legendum aut scriberet, aut dictaret paribus prope interuallis, nisi cum historias texeret, quas

quas constat & uerissimè & festinantissimè scripsisse. Plerumque duas in horas, nonnunquam minus quam in una protracto studio: Exceptorem habuit Augustinum Patricium, quem aliquando ad horas quatuor exercuit: Sed duntaxat ualetudinarius & cum Chiragra laboraret: Deinde uel aderat rei diuinae, uel ipse operabatur, mox aut cum patribus consulebat, aut dabat subscriptionibus operam, quae duo munera alternis diebus obiri solita, nisi cum feriae aut solennia prohibuissent, nunquam intermisit. Subscriptiones etiam extra ordinem, ut quaquam postulator occurreret & in mensa, & in cubili faciebat. In itinere ubiubi subsedisset, acciri postulatores iubebat, nec unquam ad fontem aut umbram accessit sine pugillaribus. Secundum consultationes patrum aut subscriptiones, primum Oratores, mox priuati admittebantur: Cum aliquando unus e cubicularijs senem uerbosiores facere dicendi finem clam submouisset, aduertens, repeti omnia iussit. Conuersusque ad cubicularium irato similis, an nescis, inquit, ex quo iniui pontificatum, alijs, me uiuere oportere, non mihi. Neminem plus triduo demoratus, Oratores saepe quae die uenissent, ceteros postredie admisit, praescripta cuique hora, ne quem expectando fatigaret. Integritatem eorum qui secum uersarentur exactissime perquisiuit, repudiatis, quorum fama minus probaretur. Initio Pontificatus Secretariorum numerum, quod offerri quidam temere dicerentur, ad paucissimos redegit, pauloque post ad duos Sorum Lolium consobrimum suum, & Iacobum Lucensem spectatissimae probitatis uiros: Et alterius quidem ingenium ac uitam ita probauit, ut paulo post Antistitem Papiensem, mox & Cardinalem effecerit. Qui de postulatis referrent homines sibi asciuit moribus & doctrina probatissimos, praecipuum uero Agabium Cyncium Romanum clarum in Poetica quoque, sed iuris scientia longe eminentissimum, quem primum Anconitanis mox Camitibus praefecit Antistitem, maiora collaturus si diutius uixisset. Constantissimus fouendis quos semel esset amplexus, gloriabatur inter suos neminem sibi fuisse inimicum sua culpa. Dilexit ex priuatis Marianum Sozzinum Senensem iuriconsultum ueterem aequalem suum, & Procopium Boemum, quem aliquando in Germania collegam habuerat. Ex Regibus Federicum Caesarem, & Alphonsum Arragonem, & Matthaum Pannonium, extremo tempore, & Franciscum Sfortiam, quem bello Regio socium habuit. Praecipue omnium complexus est Federicum Urbinate, cum rei bellicae summam commisit: Ex patribus maxime Bessarionem Graecum Cardinalem Nicenum aetatis suae doctissimum, quem & orare aliquando secundum se iussit, & legationem Germanicam commisit cum summa potestate. Caruialium quoque Hispanum eiusdem ordinis clarum uirum quem iam senem & attritum legationibus ex Pannonia reuocauerat, dialogosque aliquot inscripserat. Ex domesticis plurimum apud eum potuit Sorus Lollius. Catharinam & Laudoniam sorores aequae dilexit, & Laudoniae quidem uirum ad equestrem erectam ordinem Umbriae praefecit: Ex quatuor filijs primum Antonium in familiam Regiam adoptatum Marforum ad Lucanorum imperio praeficiendum a socero rege curauit. Alterum Franciscum uiginti annos natum coaptauit collegio patrum. Reliquos duos Iacobum & Andream ac mediocres extulit opes. Catharinae uero cum unicam haberet filiam minus uisus est praestitisse. Ceterum & praefecturas dedit genero, & ipsi ad uiginti millia aureum nummum comparauit: Auxit familiam numero adoptiuorum, inter quos sororis filios, & sororum consobrimum, & Cardinalem Papiensem, & cubiculariorum aliquot gentilitijs donauit. Alexandrum praeterea Miraballum Neapolitanum, quem initio pontificatus ob eximiam liberalitatem familiae reique domesticae praefecerat, & oppidum Frascatam in Latio secessus astitui gratia concesserat. Amicis & propinquis raro se subtraxit. Sermone gaudebat libero & festiuo, & qui modice exiret in iocum, fuitque ipse natura non infacetus urbanitate extemporanea. Occurrentibus aliquando in itinere Lusitanorum legatis, nos inquit ad hos, an hi ad nos ueniunt? Exeunte eo a cella Palatii cum Germanus senex arrepta lectica, ius sibi reddi exclamaret, una inquit de re, an de omnibus? Respondenti de una, statim subdidit, recte sapis: nam actum defuerat, si de omnibus postulasses. Alteri se sapius pedibus com-

Wallis Sarentana in Rhetijs.

Virgilij ager.

Pij periculum hostia.

Amiatam in Hetruria.

Pius quomodo tempora distinxit.

Catharina & Laudonia Pij sorores.

Alex. Miraballus.

Pij facies.

Aeneæ Syluii Pii

mendanti, nescis, inquit, o stulte, quam debiles patronos imploraueris. Corfiniam quo in loco natum eum diximus, non comparentibus sodalicis, solus, ait, meorum conuiuio desum: Paternum etiam fundum circumuisens, in quo pinus erat à patre qua die ipse natus est constata iam præalta, cum ad eam descendisset, hæc inquit, me admonet esse iam grandiusculum: Ad lacum Vulsinum contendentibus accolis delectica subeunda, ita ut & gladios stringerent, repelli omnibus iussis, quam stulte, inquit, simul & onus, & periculum quaeritis? Ad Amiatam porrigente pastore Cymbium lactis, ori adiuuit quamquam admodum sordidum, ridentibus qui aderant, & hoc inquit, dulcius, quam Artaxerxis poculum, & qui sitit uitro non eget. Aedificandi studium bella interceperunt. Cæterum in Vaticano cellas templi maximi promiscuè passim ædificatas disijci iussit, ac mox secundum parietis tractum collocari, quo reddita est facies interior templi angustior & patentior: Addidit & cellam Diui Andreæ ad primū angulum templi laua subeuntibus, ubi postea & sepeliri se iussit. Scalas quoque instaurauit pro foribus templi uetustate collapsas; strauitq; aream amplissimā uestibulo palatii communito turri excubatoria inchoatam, supra scalas marmoream porticum imperfectam reliquit. Est & ipsius arx Tyburtina, opere tumultuario confecta, quod nec prohibuissent transitum, & iuuissent cōmeatu hostes, & recipere intra urbem ipsius præsidia recussissent, exprobrauitq; dubiam fidem, & diripi eorum agrum est passus, fuitq; & nostrum. Distichon:

Tybur habes arcem, quod non tibi creditur hinc est,

Aeneas Phryx est, Tybur es agricolum.

Corfinianum ex oppido urbem Pientiam appellauit designatis magistratibus urbanis in speciem iustæ ciuitatis, Episcopo & prætorio ædificatis, Episcopum & triumphos instituit, & certamina Gymnica per gradus ætatis. Construxit & ædes gentilitias eximia pulchritudine, Symmetria quadrangula, lapide suffusco extanti incrustatas ad digiti crassitudinem, commissuris paulo recedentibus, duplici ordine fenestrarum, annulis & cratibus ferreis, addiditq; porticum ad meridiem duplici concameratione, continuatione insuper accliuū, & trilinea æstiuā atque hyberna, & cellas promptuarias alte suffossas, hortosq; pensiles. Templum quoq; egregia structura & aream pro foribus, & cellas in ambitum templi aramq; subterraneam, uetuitq; in eum quenquam sepeliri præter sacerdotes & Antistitem, quibus & tumulum seorsum assignauit, tum uiolari parietem, picturamq; insigniri, aut appendi leones, aut cellas erigi, aut altaria præterquam quæ ipse destinasset. Et prædia in sumptus annuos cōemittit. Architecto ad summam futuræ impensæ longe præmetito, post perfectum opus addi centum iussit, dicens desipere Architectum qui de impensâ, quam nemo sit facturus ante præfinit. Fecit & senex porticum gentilitiam concameratam, ædes quoq; adiuncturus, quarum iam aream strauerat. Erexit & cellam ad phanum diui Francisci, & in ea sepulchrū parentibus marmore Ligustico hoc inciso Disticho, quod ipse condiderat:

Syluius hic iaceo, coniunx Victoria mecum est,

Filius hoc claudit marmore Papa Pius.

Cogitauerat Anienem ad Tybur usque nauigabilem reddere, portum quoq; Traiani repurgare, & in Pientino lacum facere, Orcia flumine occluso, ac riuo ex Amiantæ radicibus eodem deriuato. Ingenia sui temporis mirifice fouit, sed duntaxat probatissima, inuertens nonnunquam aliorum epigrammata, uisusq; contempsisse mediocritatem, contraxit inuidiam, dicere solitus Oratores & Poetas, aut supremo aut nullo in loco esse oportere. Laudabat in dicendo candorem & uim orationis, apparatus uerborum nimium dicentis ocium appellabat. Iuuenis delectatus Poëtica, Niraphilenticum scripsit uersu magis facili & expedito, quam accurato. Poëmata quoq; in Epistolarum modum complura, flexu ætatis orationi incubuit, inuitatus rerum & legationum magnitudine, Scripsit ad Ladislaum Regem Boëmorum adhuc adolescentem libellum unum de arte Grammatica, mox alterū de Regia institutione, cum in Germania ageret. De rebus Boëmicis ad Alphonsum, Ad Federicū, de Noricis integros cōmentarios.

Rerum

Pontif. Vita.

Rerum sui temporis in Italia gestarum libros duodecim, quod opus nondum absolutum cum uita finiuit, uetuitq; publicari, nisi emendaretur. De Eurialo, De ortu Nili, De studio uenandi, De Hæresi Hussitarum. De dignitate Cæsaris, De potestate concilij, De sanguine Christi, De ueritate Christiana ad Maumethem Turcam, De gloria belli suscipiendi ad Franciscum Sfortiam, De erratis Basiliensium, De Fortuna, De defensione poëtices, De miseria curialium singulos libellos, quorum magna pars dialogis constat. Descripserat in Pontificatu Asiam minorem, maiorem mors intercepit. Inchoauerat & aliquando historiam uniuersi orbis rerum ætate sua ubique gestarum: Sed omisit, ueritus ne parum explorata colligerentur. Loca libenter exscripsit stilo extemporaneo, mox castigaturus, Præter Scotiam & Noruegiam atq; Luaniam, Rhodon quoque & Mitilenen, & Lesbos, & Cyprum expressit accurata breuitate. Et historiam quidem temporum recentiorum nemo putatus est & quaesisse diligentius, & uerius tenuisse. Reliquit epistolarum quatuor uolumina distincta temporibus, Orationes nemo temporum nostrorum, & nec ueterum quidem tot habuit, omnes ferè de rebus amplissimis. Cæterum sententijs quam uerbis illustriores, Copia mira, & ad magnitudinem rerum excrecente, De uerborum delectu non nihil illi Germania detraxerat, coacto sæpe apud Barbaros cultiora negligere. Sed earum magna pars exceptorum negligentia periit, quatuor & uiginti extant. Pronunciabat uoce sonora & graui, uerum eodem spiritu semper & crebris interuallis, ut dicere ex tempore & sine cura uiderentur: Persuadendi longe potentissimus. Neminem ad se dicendo non traxit. In conuentu Ratisponensi male sustentatas à legato Cæsaris partes, ipse suscepit oratione extemporanea, ubi dicenti aduersario: & quando desines molestus Germanis esse, Cum inquit, tu incipies illi molestus non esse. Præuidisse illum futura ex longo interuallo creditum est, prædixit quadriennio ante se in belli apparatu decessurum hoc uersu, quem ipsius manu uidimus scriptū: In Turcas bellum dum parat occubuit. Senensi adultero afferenti de riuali querelâ, nisi desieris inquit breui occidere, quod accidit nondum exacto mense. Legatis Venetis in conuentu Mantuano societatem aduersus Turcas recusantibus, fore ait, ut quod tunc reijcerent, decimo post anno sero essent rogaturi, quod euenit: Nam decimo post conuentum anno amissa Euboëa opem ex omni Italia imploratum circumiere. Cum Ludouicus Allobroga uir Carlostæ haud procul à Mantua transisset, Cyprum mari petiturus, nec eum ut par erat salutasset, breui, inquit, recta ad nos reuertetur, quod sequenti anno fecit Cypri regno depulsus. Statu-
ra fuit infra mediocrem, corpore per adolescentiam modico, flexu ætatis aliquanto pleniore, oculis latis quidem, sed qui toruè in iram excandescerent, capite compacto, & ante diem cano, facie subcandida annis seniore, & ad minimam quancq; ualitudinem statim concidente. Fuit laboris & inedia, quam frigoris atq; æstus patientior. Calculo uexabatur prope menstruo, & assidua tussi, pedum usum iam pridem amiserat, cum rigore riuali, quam diximus, tum etiam superueniente podagra. Chiragra sero offensus & raro, Astrologas se manus habere iocabatur, quod æquinoctiū tumore prædicerent, quæ omnia adeo patienter tulit, ut constet legatione Germanica, impeditum graui ter podagra, tamen à collega, ut diem unū subsisteret, adduci nequiuisset, & in aquis Patriolanis pertulisse duas in horas fistulâ deuncem. Romæ quoq; inter maximos calculi dolores continuasse orationem uix obtorto leuiter ore, ac submorfo paulum labro deprensam. Magnitudinis eius signa quædam præcesserunt. Mater nocte posteriore quam perisset, uisa est in somnis puerum mirratum peperisse, diu graui ter sollicita de omine, donec signatū Tergestanis antistitem audiuit. Corfiniani septimū agens ætatis annum inter ludos pueriles Pont. Max. salutatus ab æqualibus, singulos ordine ad oscula pedis admisit, Alphonsus uenientē ad se Neapolim è fenestra digito amicis ostendens. En inquit, nobis Pont. Max. Federicus quoq; Cæsar eū è Cyminio monte Latium aspexisset, eo acciri ad se iusso: cito his in locis regnabis Aenea, & qui tibi nunc imperamus, breui parebimus Romæ unus ex regijs purpuratis ad eum iam Cardinalē ueniēs, cum lunas sagis legis intextas aspexisset. Exclamauit fore eum Pontificem Max. Quod agēs ipse aliquando

Forfan Litaniam.

Pij orationes xxiiij. extant.

Statura Pij.

Somniū matris de Pio.

Pij scripta.

Aeneæ Syluii Pii

aliquando in Calabria audisset, esse in arcanis proximè futurum Pontificem ea signa habiturum. Qua in hora creatus est Pontifex Romæ, eadem Laudoniæ sorori Corsiniani est nunciatus octoginta milibus passuum spatio, nec uisus amplius qui nunciauerat. Incidit sæpe in discrimen uitæ. Puerum penè trimum decidisse præcipiti loco, & prope exanimatum constat, à boue quoque impetum cornibus, ac ter iactatum præter spem euasisse, multis in locis confossum, in Britannia cum à cœna mercatoris amici reuerteretur, qui funabulum præferbat, ipsius in oculis occisus est, propè ut ad eum uulnus perueniret. Et transfretatione Britannica sereno die cum ad nauigandum inuitatus, serius ad nauem tam soluentem uenisset, quam posset admitti, exorta mox tempestate, nauis & qui in ea erant haud procul à littore, ipsius in oculis demersi sunt. Mediolani cum febrim incidisset, grauiore accepto pharmaco penè consumptus pro fluuio est, cum alterum medicus supparasset, pixide casu effracta, periculo eximitur. Nec multo post Basileæ pestilentia contactus paulum ab interitu abfuit, ab amicis omnibus, præterquam ab Andrea Panigalio destitutus, quem postea inter præcipuos habuit. Alpes Vindelicas Hyberno æquinoctio ingressus, paulum abfuit quin liquentium niuium lapsu obrueretur, semel ingenti globo deiectus. Apud paludes Pontinas, cum noctu per flumen Ligulam nauigaret, tribus horis limo inhæsit, nauis quæ eum sequebatur cum undecim uiris absorpta. Ad Cumas quoque nocte cum apulisset, nauis oppressa est, sed citra cuiusquam discrimen, quod haud procul à littore nec profundo admodum mari subsedisset. Qua quoque die coronatus ad Lateranum est, in periculo fuit, ne à turba congratulantium opprimeretur, ut necesse fuerit perfractis scipionibus, gladijs arceri multitudinem, quod idem Postæ & Narniæ contigit. Insidiæ bis illi structæ, primum ab Euerfo tyranno adiutore Boccardo: cuius interceptæ sunt ad eum literæ, habere se uenenum, quo simul paulum lectica illiniretur, statim periturum, se quidem corrumpere aliquos ex lecticarijs uoluisse, uerum neminem inuentum, qui facinus recepisset, adhibendam eius autoritatem & præmia maiora proponenda. Quod ubi rescitit, tantum admonuit Pazaliam præfectum custodiæ corporis, ne quem parum cognitum lecticarium admitteret. Alteræ à sicarijs Tiburtianis. Ii ex Hetruria ad exitum autumnæ redemptem, nonnullos subornauerant, qui ueluti libellum porrecturi pugione conficerent. Sed illo properante, nondum cõfirmatis ad scelus animis, priusquam uenisset ad locum insidiarum, patefacta res est. Et credidit alioquin facile se omnibus, fiducia tanta, ut profectioe Mantuana aliquando per hostilem agrum sine præsidio transferit. Mors quoque eius præcognita rumore passim dissipato ad exitum anni sexti dececessurum. Et ipse in pratis Quinits, cum ex urbe discederet, conuersus ad moenia, Vale, inquit, Roma, nunquam amplius uiuum me uisura: Qua die atque hora decepsit Anconæ in Hetruria Camaldi, quod est in Appenini iugo senex Germanus, uictu aspero sex & quadraginta annos intra sacelli claustra emaceratus, atque inter cœnobitas miraculis clarus, egressus ad limen primum uestibuli, uidere se exclamauit magnum sacerdotem corona triplici, & candido amictu deferrî in cœlum, cantantium uirguncularum cœtu & nubecula septum. Attonitis qui aderant, & quid esset conijcientibus, quarto post die, quantum itineris Ancona distabat, nuncius de mortè eius affertur, tempore & habitu conuenientibus. Expeditioni in turcas uehementius incubuit, & festinantius, quam esset è ualitudine, & alieno tempore, cum recens redisset è balneis, obijcientibus amicis senium & ualitudinem. Patebit, inquit, in cœlum reditus, si Romam non dabitur. Et phano expugnato, sublati in cœlum manibus, rectè, inquit, habet: iam uocor ad bellum meum. Accelerarunt eius profectioem Philippi Burgundi magnificis promissis, & præterea Telephi Armeniæ, & Georgij Persarum, & Asiæ Mesopotamiæ, & Gorgoræ maioris Hybericæ, & Vitebechi minoris, Regum Oratores Romam unà ad eum missi, diuersa lingua, habitu dispari, & cæteris quidem tonsi erant in morem nostrum capilli. Mesopotamijs globus unus in cincinnati speciem relictus intonsus, Vestes omnibus laxæ deiectæ, pileo prælato & sublimi. Horum cum unus dies singulos uiginti, carnis pondo deuoraret, si in conuiuio, inquit, & umbra his

focijs

Pontif. Vita.

focijs dimicandum erit nobis, iam uicimus. Oratio eorum grauis & stricta. Centum uiginti milia armatorum pollicebantur, & Pancratium Hyberum focium belli, uirum magnæ in re militari autoritatis, quæ summam cum audiuisset, non creditam, & luxuriæ quam bello aptiorem ratus: alere inquit tantum exercitum difficile erit Europæ. Maturandi causam etiam Pannonij dedere, quos postulasse à Turcis pacem constabat, conditionibus admodum iniquis. Quare misso statim equitum mille in annum unum stipendio, ac spe aduentus sui facta, in fide continuit. Cruce signatorum etiam concursus ad Anconam factus, quos ad triginta milia ex Gallia atq; Hispania error attraxerat, uulgato temere Pontificem omnibus, qui ad bellum transmarinum proficiscerentur, & nauigium ad traiciendum, & uictum ad finem belli suppeditaturum. Igitur præmisso ad eos in aduentum suum continuendos, Caruaialio Hispano Cardinali, ac rebus per Italiã omnem compositis, *xiii.* Calend. Iunias Roma proficiscitur, re diuina in templo maximo ad Vaticanum peracta, in quo descendere quoties urbe abiret, & aras singulas ordine uenerari consueuerat, ibi omnibus ad precandum rerum successum inuitatis, festinato ad pontem Miluium lectica delatus est. Auidius suscepto itinere incidit in febriculam, principio haud satis cognitam medicis, & ipse ne quid moræ obijceretur aliquandiu suppresserat, ea iam aucta magis quam ut dissimulari posset, medicos inhibuit ne cui patefacerent, iureiurando & imprecationibus adactos. Ad pontem patribus ac turba omni dimissa, cum paucis Lembum conscendit aduerso Tyberi nauigaturus. Cum effusa patentibus pratis ciuitas abeuntem cõsalutaret, ac reditum audienti precarentur, prorupit in lachrymas. Substitit nocte prima ad Castellum Loboletum, confusus nauigationem eius diei difficilissimam fuisse contrario flumine colluctanti, quod ex imbecilli potius ualitudine, quam labore accidisse putatum est, nec ausus in ripam descendere, graui defatigatione cõfractus, noctem totam egit in Lembo. Postridie quam inhibentibus medicis matutinum iter, multo ante solis ortum soluere cum iussisset, ad oppidum Phianum peruenit nauigatione longissima, quadraginta milibus passuum uno die cõfectis. Cũ pridie illius diei ad decimum miliarium substitisset, pernoctauit & secundo in flumine. Hoc in loco dum ageretur de parte classis quæ structa ad portum Pisanum penetrare in superum mare per fretum siculum iubebatur, uenireq; Anconam ad copias excipiendas, nunciatumq; esset, triremes Genuensium ad naues onerarias, quæ ad summam classis pertinebant nondum esse paratas. Et præterea Philippum Burgundum profectioe uerbis extrahere, commotus animo est, auxit molestiam prolapsus è ripa de mersusq; in oculis adolescens ad remigium mercede conductus, tarde accurrentibus nauis, quod adeo tulit acerbè, ut precatus ueniam extincto, & abominatus casum nec lachrymas continuerit. Ad radices montis Soractis radio nauigationis simul & mœrore extincti iuuenis, exponi se primum nauicula iussit, quæstus semper sibi nauigationes malè cessisse. Quod uerbum sinistre accipientibus cubicularijs & quid committeret se toties præsentis periculo interrogantibus, ratus ad deterrendum se ab transfretatione Illyrica dictum, quod sciebat inuitis multis se Italia excedere: neminem inquit cogimus, nec aliud locutus, reponi in Lembum se iussit, Prouectus ad *xv.* millia passuum lectica cõfectis supra Ocriculum, maximè consternatus, est obuia cruce signatorum multitudine, quos moræ impatientes retinere Caruaialius minime poterat & agmine curreuerterentur nec rapini abstinerebant, quocirca medici auersuri eo spectaculo illius oculos, obcludi lecticæ uelum perpetuo itinere, causati uentos, iusserunt. Ab Ocriculo per Narniam Interamnamq; Spoletum agrè, & itinere quatuor dierum peruenit, conquisiuitq; totum triduum, & arce communita præsidium auxit. Iter deinde à læua per Fulginenses agens, Fulginensium quosdam subsequi ad Assisium iussos relegauit, præfinito in reditum suum exilio ausos & cœtus cogere, & præfecto urbis ubi ille Italia discessisset, iam tunc insidias præstruere, tyrannidem sibi per eadem accepturos, Instaurari & Assisij utranque arcem iussit. Superato deinde ad Fabrianum Apennino, iter flexit ad phanum uirginis Laureanæ uota nuncupaturus, ubi & aureum obtulit calicem,

ac pate

Pancratius
Hyberus.

Cruce signa-
torum concur-
sus

Aeneæ Sylui Pii Vita.

*Turcarum in
euryo in agrum
Ragusinum.*

ad patram eximie magnitudinis. Ingressus Anconam xv. Calend. Sextiles, Supplicationes trium dierum decreuit, prefatus initia rerum deo, cetera uirtuti comendanda esse. Nuncio allato de incurfione Turcarum in agrum Ragusinum, milites ducentos ad corporis custodiam comparatos, cum paucis sagittarijs triremi expedita nauigare ex templo Ragusinum iussit. Triremes Venetas numero duodecim, in quibus & Veneto rum dux aderat, ubi appropinquare intellexit, deferri se iussit ad primum littus classem inspecturus, eaque inspecta, subgemuit, una edita uoce, nuper sibi nauigandi occasionem defuisse, nunc occasione se defuturum. In cubiculum relatus solui statim profluuium cepit. Medicis nihil periculi promittentibus. Et hac quoque principum miseria est, inquit, ne in morte quidem carere assentatoribus, Postulauitque eucharistiam, quam & triduo prius acceperat, & paulo ante ad Laurentanum, Acciri deinde patribus iussis, hortatus est ut in expeditione persisteret. Triremes et quae in portu erant & quas uenire per fretum Siculum nunciabatur, tradi Venetis iussit. Pecunias ad aureum nummum quadraginta millia ex decimis exactas Matthiae regi Pannoniorum mitti in sumptus belli. Cum deficere uires sentiret, reiiciens sese in Cardinalem Papiensem, filii inquit, curam meorum ipse suscipito, & huic expeditioni adesto. Interrogatus ab illo an sepeli ri Romae se uellet, non tenuit lachrymas, subdens, & quis id procurabit? Illo recipiente se curaturum, refici uisus est. Vocauitque patres ordine ad osculum, postulata prius a singulis uenia, si minus recte rem Christianam administrasset. Lachrymantibus omnibus & Bessarione eius uerba de re Christiana sanctissime gesta excipiente, iterum amplexis omnibus inungi se iussit. Vbi concurrens & ipse precibus inter hymnos expirauit, uoce ultima aegre edita, rogare omnes pro se precarentur. Decessit anno aetatis suo nono & quinquagesimo, religionis nostrae Millesimo quadringentesimo, sexagesimo quarto, decimo octo. Calend. Septembris, ex quo pontificatum inierat anno sexto. Polin ctiores curato corpore cordatissimum affirmauerunt, praecordia exacta in templo diui Ciriaci recondita fuere. Corpus decreto patrum subsequenteribus ipsis relatum Romam est, & in cella diui Andreae sepultum ad Vaticanum.

*Pij obitus
etas.*

Vita Pij a nobis paruo conclusa libello,
Digna elephantini tergoris orbe fuit,
Larga, sed hoc illi Papiensis uena, nec unquam
Dum caeli stabunt emoritura, dabit.
Campani exigua, & riuo deducta minuto
Non explet, primum uix rigat illa labrum.
Cum tua mox aedes nunc pressa uolumina dicent
Campanus dormit, suscitatur iste Pium.
Debilis & quamuis, atque omni manca labori
Magnum si tetigit, dextera iuuat onus.
Si ego pone sequens, & post tua terga, priorem
Laudabo, atque autor non ero, testis ero.

F I N I S.

Esse hoc in tumulo Pium secundum
Ne tu crede, Pius petiuit astra.
Terris gloria nominis uagatur,
Praeterquam ossa nihil reliquit urnae.

Elenchus

Elenchus siue Index eorum quae

singulis Capitibus ab Aenea Sylui in Historia
Bohemica tractantur.

Resatio Aeneæ Sylui tituli sanctae Sabinae, sanctae Romanae ecclesiae Cardinalis Senensis in historiam Bohemorum, ad illustrissimum principem & Dominum Alphonsum regem Arragonum. folio 81.

- Cap. 1 De situ regionis Bohemicae, de Fluminibus eiusdem & ciuitatibus, ac de Bohemorum moribus. fol. 82.
- 2 De origine gentis Bohemorum. fol. 84.
- 3 De Zechio, primo duce Bohemicae. fol. 84.
- 4 De Croco, secundo Bohemorum duce. 85.
- 5 De Libufsa, filia Croci, quae pluribus annis rexit Bohemiam.
- 6 De Primislao tertio Bohemorum duce. 85.
- 7 De puella Valasca, quae principatum Bohemicae more Amazonum septennio potenter obtinuit. 86.
- 8 De puella Sarca, quomodo dolose nobilem Stiradum deceperit mortique tradiderit. 87.
- 9 De Nimislao quarto, ac Muata quinto, Vortioque sexto nec non Vinslao septimo Bohemorum ducibus. 89.
- 10 De Grezomislao, qui & Neclam dictus est, octauo Bohemorum duce & de graui bello quod gessit cum patruo suo Vratislao. 89.
- 11 De infidelitate Duringi, qui Vratislai filium sibi commissum interfecit, poenamque condignam dedit. 90.
- 12 De Nostirico nono, & Borziouio decimo Bohemorum ducibus, qui et ultimus Paganorum ducum fuit, & tandem cum uxore sua fidem Christi suscipiens baptizatus est. 90.
- 13 De situ Morauiae, & Suatocopio penultimo rege eiusdem, qui & primus Christianus inter reges Morauiae fuit. 90.
- 14 De Spitigneo undecimo, ac Vradsilao duodecimo Bohemorum ducibus. 91.
- 15 De sancto Venceslao martyre, tertio decimo, & fratre suo Boleslao quartodecimo Bohemorum ducibus. 91.
- 16 De Boleslao quinto decimo Bohemorum duce. 92.
- 17 De Boleslao sextodecimo Bohemorum duce. 93.
- 18 De Vdalrico septimodecimo Bohemorum duce. 93.
- 19 De Bisetislao decimo octauo Bohemorum duce. 94.
- 20 De Spitigneo decimo nono Bohemorum duce. 95.
- 21 De Vratislao uicesimo Bohemorum duce. 95.
- 22 Vradsilao dux Maguntiae in regem creatur per Henricum Imperatorem quartum, regnoque Bohemicae, Poloniae, Slesiae, Lusaciae, Morauiaeque adiecit. 96.
- 23 De Conrado uicesimo primo, Bisetislao uicesimo secundo, ac Boleslao uicesimo tertio, nec non Borziuislao uicesimo quarto, Bohemorum ducibus. 96.
- 24 De Vladislao, uicesimo quinto Bohemorum duce & rege secundo. 90.
- 25 De Sobieslao uicesimo sexto, & Friderico uicesimo primo, nec non Conrado uicesimo octauo, ac Bisetislao uicesimo nono, atque Venceslao tricesimo Bohemorum ducibus. 97.
- 26 De Primislao tricesimo primo Bohemorum duce, & rege tertio. 97.
- 27 De Venceslao Bohemorum rege quarto. Et de Othacaro Bohemorum rege quinto. 79.

Elenchus.

- 28 De sancto Venceslao Bohemorum rege sexto. 99.
 29 De Venceslao Bohemorum rege septimo. 100.
 30 De Rodolpho Bohemorum rege octauo. 100.
 31 De Henrico Bohemorum rege nono. 100.
 32 De Ioanne Bohemorum rege decimo. 100.
 33 De Carolo Bohemorum rege undecimo, qui & postea Romanorum imperator factus, Carolus quartus dictus est. 101.
 34 De Venceslao Bohemorum rege duodecimo, & qui rex Romanorum extitit. 102.
 35 De perfidia, secta Hufitarum & de damnatis articulis illius. 102.
 36 De Ioanne Hus & Hieronymo hæresiarcho, & in Constantiensi Concilio igni traditis. 103.
 37 De morte Venceslai regis. 107.
 38 De Ioanne Zifcha, hæreticorum Hufitarum capitaneo, in armis strenuissimo ac uictoriosissimo. 107.
 39 De Sigismundo Bohemorum rege tertio decimo, et Romanorum imperatore. 108.
 40 De ciuitate Thabor & extructione eius, fratribusq; Thaboritis. 108.
 41 De Academicis hæreticis. 109.
 42 Quomodo Sigismundus Bohemiam ingressus, coronam regni acceperit, minusq; feliciter pugauerit. 110.
 43 De Orebis hæreticis. 110.
 44 De multis prælijs & uictorijs Ioannis Zifchæ. 111.
 45 De Ioanne Rochezana presbytero hæretico. 114.
 46 De morte Ioannis Zifchæ. 114.
 47 De Orphanis hæreticis, qui se post mortem Zifchæ separauerunt à Thaboritis. 114.
 48 De expeditione in Bohemiam, contra hæreticos & rebelles per Martinum Papam quintum instituta, & de infelici pugna contra eosdem. 115.
 49 De inchoatione Basiliensis Concilij, & uocatione Bohemorum ad ipsum concilium, ut fidei suæ rationem redderent. 117.
 50 Oratio Iuliani Cardinalis ad Bohemorum legatos, responsuq; eorundem. 117.
 51 De uictoria Bohemorum fidelium, & debellatione morteq; Procopij ac aliorum hæreticorum. 119.
 52 Quomodo Sigismundus Romæ coronatus, post multas dissensiones & bella cum pace & gaudio à Bohemis suscipitur. 121. (123.)
 53 De morte Sigismundi imperatoris, & quem reliquerit in testamento hæredem. 124.
 54 De sepultura Sigismundi imperatoris. 124.
 55 De Alberto Bohemorum rege quartodecimo, & etiã Romanorum rege. 124.
 56 De morte Alberti inclyti regis. 126.
 57 Quomodo Bohemi post mortem Alberti, eligunt in regem Albertum Baioaria ducem, sed eiectioni consentire nolint. 127.
 58 De Ladislao infante, Bohemorum rege quintodecimo. 128.
 59 De morte Barbaræ imperatricis, uxoris Sigismundi. 130.
 60 Quomodo Austriales Ladislaum regem ab imperatore petentes, non exauditi, bellum mouent, Nouamq; ciuitatem obsident. 131.
 61 De eiectione Comitissæ Ciliæ, & priuatione administrationis suæ. 132.
 62 De coronatione regis Ladislai. 134.
 63 De reductione Virici comitissæ Ciliæ, & restitutione administrationis sibifactæ. 136.
 64 De dolo comitissæ Ciliæ, Ioannem Huniadem ab administratione reni Vngariæ cupientis amouere. 136.

65 De cruce

Elenchus.

- 65 De cruce signatis & pugna eorundem contra Turcas, uictoriaq; apud Albam in Vngaria habitis. 137.
 66 De interfectione comitissæ Ciliæ per Ladislaum Huniadis filium patrata. 139.
 67 De laude Ioannis Huniadis per regem Ladislaum pronunciata. 139.
 68 De captiuitate filiorum Ioannis Huniadis, & de collatione Ladislai filij eiusdem senioris. 140.
 69 De coniuge regi tradenda. 140.
 70 De infirmitate & morte Ladislai regis. 141.
 71 De opinione & causa infirmitatis & mortis regis. 142.
 72 De Georgio Poggiebracio rege Bohemorum sextodecimo. 143.

In Historia rerum ubique Ge-

starum, quam alij Cosmographiam & mundi uniuersam historiam appellant.

- Præfatio, folio. 281.
 1 De mundo uniuerso, forma eius & plagis terræ. 282.
 2 An mare circumnauigari queat sententiæ diuersorum. 282.
 3 De marium & sinuum diuersitate, secundum uarios autores. 283.
 4 De longitudine & latitudine & climatibus terræ. 283.
 5 An sub æquinoctiali circulo ac torrida zona sint habitationes. 284.
 6 Partitio nostræ habitabilis in Asiam Africam & Europam tres principales partes, & ubi coniungantur. 284. (285.)
 7 Qui Africæ, Europæ, Asiæ limites, & de diuisione Asiæ per Taurum montem.
 8 Generalis distributio Asiæ in sex præcipuas partes. 286.
 9 De Seribus populis. 287.
 10 De Gente Atocorum, Ciconibus populis seu ut alij uolunt, Sementinis, & quæ de Macino prouincia denarrat Nicolaus Venetus. 287.
 11 De Sacis populis, quos Nomadas appellant. 288.
 12 De Massagetis, ubi de adolescente, qui tempore Pij Papæ Solē adorabat. 289.
 13 De Anthropagis, Effedonib; Arimaspijs, & id genus immanium hominum. 289.
 14 Qui populi inter Iaxartem fluuium & Hyrcanum mare incolunt, & de habitantibus sub Polo Arctico, & Hyperboreis populis. 290.
 15 De Arimphæis populis non ab similibus Hyperboreis, Cataio, & quæ de his locis enarrat Nicolaus Venetus. 291.
 16 De Sogdianis & Bactrianis. 292.
 17 De Aria & Hyrcania, & mirifica harum regionum uite. 293.
 18 De secunda Asiæ parte, & Sarmatis generatim. 295.
 19 De Albanis, & de bonitate soli sui & simplicitate gentis, & prisca eorum superstitione. 296.
 20 De Amazonibus & Gargarenibus, & ex quibus prolem suscipiebant. 298.
 21 De Iberia, Iberis, uictu, uestitu & respublica eorum & quomodo, quouè tempore Christi fidem susceperunt, quodq; Georgiani nunc appellantur. 300.
 22 De Colchis & quæ flumina Colchidem claudunt, de melle amaro, de Tragelapho & quantum Colchis olim claruerit. 301.
 23 De Dioscuriade & apud eam linguarum uarietate, aurati uelleris fabula, de uictu & uestitu eorum qui apud Dioscuriadem conueniunt. 302.
 24 De Syracoris, Troglodytis, & nominum mutatione, Item de pellibus quæ ab iisdem manant. 303.
 25 De Alopætia in Maotide insula, quæ missorum hominum domicilium continet.

d 3 net,

Elenchus.

- 26 net, quantatue opprimantur glacie & frigore. 304.
 De Phamagoria, de Gigantibus Venerem adorantibus, de Polemonis regis morte. 304.
 27 De Zogaris & Heniochis, de lemborum magnitudine, et eorum maritimis fur-
 tis, De Enochiorum regum pluralitate. 305.
 28 De Scythis, eorum origine, de sedibus incertis, eorum uictoria, & qualiter in hos
 triumpharint Romani. 305.
 29 De Asiaticis, Scythis, & eorum ferocitate, unde Attilas, de eorum foeditate, &
 quomodo Vngaros uelint esse Scythas, quomodo uero quidem Vngarica lin-
 gua sint loquentes. 307.
 30 De Parthis, apud eos uario terramotu, sermone misto, de eorum uario incessu,
 & de regum uaria successione, atque in bellis multa hunc regni populatione,
 nunc autem auctione. 308.
 31 De Cosdroa tyranno & uictoria Heraclij, crucem Domini ablatam & iterum
 esse restitutam, De Maumethe pseudopropheta, nec non insigni uictoria Tha-
 merlanis Partharum ducis. 312.
 32 De situ Medix ac diuisione generatim, de montibus eius, fluminibus, Atropa-
 tia regione & lacu Spantha. 315.
 33 De Media magna, & solo equis pascendis apto, ex hac Vescos equos genus ha-
 bere, de herba quae Medica uocatur, equorum nutritura abundantia. 316.
 34 De Medorum in Venerem profusione, de uxoribus pluralitate, & Medea quae
 olim hic regnauit. 317.
 35 De Armenia & quod Tigris in ea nascatur. 317.
 36 De Armenia montibus uarijs, de arca Noe in montibus Armenia inuenta &
 quanta niue hi sint obruti. 318.
 37 Qui fluuij sint in Armenia, de Arfino lacu, aqua quae in illo propter celeritatem
 impermissa feruet, de equorum apud eos bonitate & eorundem opulentia. 318.
 38 De opulentia Armeniorum, auctione, Thanaide dea, de uestitu atque Sarape-
 tis populis. 319.
 39 De regibus & tyrannis qui Armeniam uicissim inuaserunt, atque grauissima in-
 ter se praelia commiserunt. 319.
 40 Quomodo Armeni Christiani sint effecti, et Tyridates gentis illius rex sit ad ba-
 ptisimum conuersus. 323.
 41 Quanta sit longitudo, quantatue latitudo Asiae minoris. 323.
 42 In quot sit diuisa Cheronessus. 325.
 43 In quot sit diuisa Cappadocia. 325.
 44 De situ minoris Armeniae, quomodo Deum coluerit, & in errores nonnum-
 quam lapsa. 325.
 45 De Cathaonia, de Pyramo fluuio eiusque alueo. 326.
 46 De Thianensi praetura, quot Cappadociae praeturae, ubi Asiae fanum in quod nu-
 dae mulieres nudis pedibus primores ingrediuntur. 327.
 47 De Argeo, & quomodo Cappadocia lignis careat, & de Argei situ. 327.
 48 De Mazaca, de exemplo quomodo parentes uereri debent pueri hic gesto, qui-
 bus abundet Cappadocia, Onichitum lapidem in ea inuentum. 328.
 49 De Ponto quare Cappadocia aliquando dicta sit Leucosyris, cuius sit figurae
 Pontus. 328.
 50 De Gadifonetic regione. 329.
 51 De Themiscyra campo, & quomodo Pontus regio sit fertilis, & in ea uiri do-
 cti orti sint. 329.
 52 De Sydina & soli fertilitate. 330.

Elenchus.

- 53 De Coma urbe, et quanta incolarum superstitio, de uarijs Ponti regionibus, in
 de & Germani salis habeant excoctionem, De Sandaro monte ubi metal-
 la effodiuntur, & qui Pontici Christum colant. 331.
 54 De Heraclia ex qua Heraclitus. 333.
 55 De Henetis, Sinopenses & de eorum uico Harmena, unde Diogenes Cynicus
 & alij complures. 333.
 56 De Galatia & in eam Gallici hostis pulchra uictoria. 335.
 57 De Lycaonia & lacu Tacta, de mira salis congelatione, & cuius fraude interierit
 58 De Pisidis, & quomodo Storace syluae abundet. 337. (Amyntas. 336.)
 59 De Bithynia eiusque urbibus compluribus. 337.
 60 De Salone & Nicæa eiusque figura. 339.
 61 De Maiori Phrygia, eiusque urbibus, & quomodo a Christo delapsi. 340.
 62 De Mysis, Lydis, et Mænenibus, quomodo uiri hi literati & ad Christum proni. 341.
 63 De insigni ciuitate quae diu sub Attalicis regibus fortunata fuit. 342.
 64 De Sardensibus & uiris apud hos excellentibus, de Troade & ad hanc pertinent-
 tibus urbibus. 343. (tur. 345)
 65 De Adrastia & quomodo homines cum serpentibus cognationem habere dicantur.
 66 De Dardania. 346.
 67 De Illo duplici. 347.
 68 De Ida, eius fluminibus & pulchra pinu. 348.
 69 De Tenedo insula, et quod in ea castellum fuerit nobilissimum, quod cum Veneti et Ge-
 nuenses pro eo multis inter se plijs contenderent, communi consensu est deletum. Item
 de urbe Alexandria quae prius Sigæa uocabatur, de qua in ea Smynthei delubro
 sacris muribus habitato. 349.
 70 De agro Lecti, campo Halysio, item de salibus Tragefcis qui Etesijs uentis spiran-
 tibus, sponte nasci dicuntur. 350. (eius bibliotheca. 351.)
 71 De Palaecephis & qui in ea Socratici fuere Philosophi. Item de Theophrasto &
 72 De Anderis, mirandoque lapide, qui solus combustus in ferrum, cum terra quadam in
 argentum salsum, quae terra si res accepisset in aurichalcum uertebatur. De Pitana
 urbe Aeolica, quodque apud eam lateres inuenti sint, qui super aquas innatarent. 352.
 73 De Cuma Aeolitarum urbium maxima, & quomodo Cumani insulsi & hebe-
 tes sint putati. Item de Larissa. 353.
 74 De Lesbo Aegei maris insula, & quot in ea memoratu dignae sint. Item qui Phi-
 losophi, poetae et rerum scriptores ibidem floruerint. Insuper de foemina, quae
 urbem a Turcis una seruauit. 354.
 75 De Ionia minoris Asiae regione, De Mileto & Epheso, quae totius Ioniae urbes
 fuere clarissimae. De Branchidis oraculum Didymeum Xerxi prodentibus.
 De uiris ex Mileto memoratu dignis, De Lamio Endymionis Astrologi mo-
 te. Item de Auerno pestiferas exhalationes habente. 356.
 76 De Samo Aegei maris insula, de tabulis statuis, & colossis in ea pulcherrimis,
 De Polycrate annulum aureum in mare proicientem, & eum paulo post in pi-
 scis a piscatore acceptum uentre inueniente. De Pythagora Philosopho & quod Cal-
 caphontis confabulatoris sui animam diu noctuque secum degere dicebat. 358.
 77 De Icaria insula et quae de ea dicta sint fabulosa. De Ortygia insula, in qua Lato-
 na peperisse fertur. De Curetibus et Ephesia Dianae templo non nihil scitu dignis-
 simum. Item qui apud Ephesum uiri memoratu digni fuerint. 359.
 78 De Colophone & qui ex ea fuere uiri clari. De Lebedo & quod eo in loco sceni-
 corum histrionum fuerit collegium. De Erythris ciuitate Ionica, De Corico mote
 a quo & Corycei Piratae sunt dicti. 360. (che ibi nascente. 361.)
 79 De Chio insula de qua in ea uino Aruifio Graecanicorum optimo. Item de Masti-
 d + 80 De Cla.

Elenchus.

- 80 De Clazomenis & Smyrneorum sinu ac ciuitate. De Leucis gentibus et quod apud eas P. Craffus in praelio occubuerit. 362.
- 81 De Magnesia & de iuxta eam Thorace monte, apud quem Daphita Grammaticus propterea quod reges uersibus inceserat cruci est affixus. Vnde & prouerbuim (caue à Thorace) natum est. Item de Trallibus & ex eis uiris illustribus, & de Nissa, mirabilis naturæ antro Coronio. 362.
- 82 De Micala monte, De Hierapoli urbe, & quot aquas calidas habeat quæ in Tophum durabantur. Item de ore Plutonio nonnihil mirum creditu. 363.
- 83 De Caria & apud Halicarnassum Mausoleo. Item de Salmaci fonte celeberrimo. 364.
- 84 De Coa maris Aegæi insula Longoum à nostris iam dicta deq; in ea Venere ab Apelle picta, & quod in ipsa domus Hippocraticæ ostendatur adhuc ruina. 364.
- 85 De Astypalea maris eiusdem insula ex Cycladibus una, & quod in ea Dianæ Cindalis templum fuit quod circumplui crederetur. Dein Mediterraneis tribus memoratu dignis urbibus Mylasis, Stratonicia & Alabandis. 365.
- 86 De Antiochia Asiatica, & Cibyreis populis linguis quatuor utentibus, quodq; apud eos facile erat ferrum extornari. De Caribus qui & Leleges dicti sunt. Item qui proprie dicantur Barbari. 366.
- 87 De Lycia minoris Asiæ tertia parte, deq; in ea Dorica Cherroneso, De Guido promontorio. Item de Caunis populis uiridem colorem habentibus. 367.
- 88 De Rhodo insula & quod apud eam Telchines populi ferri & æris fabrica primi inuenisse dicitur, De Colosso & Protogenis tabula, De uiris in ea claris, de religiosis militibus beato Ioanni dedicatis. Item de canibus Christianis aduentantibus & Turcas moribus impetentibus. 368.
- 89 De Lycia in qua *xxiiij.* urbes in suffragijs dandis participant. De tribus Chelidonijs insulis asperis, De Climace monte, qui iter facientibus eum pelago nudante peruius est, & quod apud eum Alexander per hyemem incidens, cum suis militibus mare fluctu restagnante, umbilico tenuis est mersus. 370.
- 90 De Pamphilia & in ea Cataracte fluuio admodum quam impetuoso, quodq; in ipsa Pamphilia Christi Euangelium sit susceptum, postea in Mahumetis dogma deuentum. 371.
- 91 De Cilicia duplici Trachea scilicet & Campestri, de emporio nomine Delus, apud quod mancipiorum millia multa quotidie uenundabantur, De Arsinoë & Amaxia cedrinifera, De Scandalaro oppido, cuius dominus hominum uiginti millia armare posset. Item de Athenæo Philosopho, ruina domus per noctem oppresso. 372.
- 92 De Poëcilia petra scalis excisa, de Coryco monte & antro crocum optimum producente, deq; ibidem speculiflumen ingens emittente, quodq; flumen ipsum à terra inuisibiliter absorptum in mare delatum exeat, De Zeniceto Pirata, qui capto monte Isaurico, se cum tota domo concremauit. 373.
- 93 De Zephyrio Ciliciæ promontorio & Anchiala urbe, in qua Sardanapali sepulchrum cum statua uidebatur. De Cydno flumine & eius natura, de Tarso & quod apud id uiri fuerint per celebres complures, inter quos & Paulus Apostolus. 374.
- 94 De Mallo urbe & qui apud eam uiri clari fuere, de montis Amanis portis Amanides appellatis, de Pindo amne, iuxta quæ Alexander cum Darío cõflicxit. 375.
- 95 De Cypro insula & in ea promontorijs, quodq; in eo cuius summitas Olympus dicebatur Veneris Arceæ templum fuerit, quod mulieribus nec uidere, nec

adire

Elenchus.

- adire licebat. De Clidibus & Carpatijs circum Cyprum abiacetibus insulis, De promontorio, unde qui Apollinis aram tetigissent præcipitabantur. Item de Treta, Boosura, Palapappho, Arsinoë altera, Hierocopia & Papho. 376.
- 95 De Acama promontorio, Nicosia Famagusta & Atracensi hodiernis in Cypro urbibus, quod apud Colossium castellum cucurbitæ nascantur adeo ingētes, quod ex eis picatis efficiantur dolia. Item quod æs, metallum, uitriolum, rubigo eris, cannamellis ex qua saccharum excoquitur, plurimum apud Cyprum abundet. 377.
- 97 Historia de bello apud Cyprum facto. Item quomodo Iacobus Cyprius notus Soldano cœdum & execrandum præstitit iuramentum. 377.
- 98 Quo iure Soldanus Cyprum & Turca Rhodum sibi pertinere dicant. Item disputatio qui primum populi Asiam Minorem coluerint, quicq; duces apud eam armis præcipue claruerint. 381.
- 99 De Mithridatis Eupatoris laudibus admirandis. Item de mulieribus in Asia clarissimis. 382.
- 100 De Turcarum origine & moribus. Item de Ortomanorum progenie. 100.

In Historia Europæ.

- Præfatio. 387
- 1 De Vngaria siue Pannonia, de Sigismundo imperatore catholicæ fidei ad unitatem insigni redactore, De Alberto rege Bohemi in imperatorem Romanis electo. De Iacobo Marchiano & tumultum sedandum crucifixigero, de multis alijs & ducibus & regibus, inter quos de Marchia qui ex carcere ad regnum est uocatus. 387.
- 2 De Transyluania, Teutonibus, Siculis & Valachis populis eam incolentibus. 391.
- 3 De Thracia & populo in ea, quomodo Byzantium, quod & Constantinopolis dicitur à Constantino imperatore Romanorum sit muris & pulcherrimis ædificijs auctum. Item de Synodo facta super Spiritus sancti processione. 393.
- 4 De Turcarum origine, propagatione, uictu, uestitu moribusq; eorum. 394.
- 5 De bello contra Turcas ab Vngaris duce Ioanne Huniade commisso. Item de altero ab eisdem contra eosdem magno Christianorum detrimento habito, facto. 396.
- 6 De alio bello per Huniadem, qui ignominiam apud Varnam acceptam abolere cupiebat, celeriter apparato, & quod Amurates à uita priuata ad bellum ducendum sit reuocatus. 399.
- 7 De Mahumete fidei Christianæ feriali inimico, & quod Constantinopolim Thraciæ urbem excellentissimam armis & Christiana fide spoliarit. 400.
- 8 De Mahumete in Vngariam ad Saum usq; flumen exercitum ducente, & ab Alba uulnere sub papillam accepto, turpiter fugiente. 403.
- 9 De Macedonia, urbibus, fluminibus, montibus & alijs in ea rebus. 403.
- 10 De Boëtia, Thebis & montibus fontibusq; sacris in ea. 404.
- 11 De Hellade quæ & Græcia & Attica est dicta. 404.
- 12 De Peloponneso & eius forma, de Isthmo, Examilio muro ab Amurato diruto. 405.
- 13 De Acarnania & strage memoratu digna à Ioane Vintimilio in ea facta. 406.
- 14 De Epiro *xiiii.* gentes continente, quod apud eam Paulus Aemilius imperator Romanorum urbes *lxx.* funditus euertit, quodq; in sinu Ambracio Cæsar Augustus Antonium & Cleopatram bello Attico deuicit. 406.
- 15 De Albania inter Dyrhachium & Appolloniam, regione. 407.

16 De Illy.

Elenchus.

- 16 De Illyricis gentibus, de Manichæis hæreticis, deq; matronis certo tēpore post infirmitatem cum monachis promiscuæ manentibus. 407.
- 17 De Dalmatia & Croatia & ubi nam Liburnia. 407.
- 18 De Istria, hodie Schlauonia dicta, & quod Pomponius Mela & Nepos Istrū amnem à Danubio in Adriam fluere falso crediderunt. 408.
- 19 De Carnis & Iapidibus populis. 409.
- 20 De Carinthia, ritu apud eam in nouo principe creando, quomodo nobilis ex Ingonis principis conuiuio ad Christi fidem fuerunt inclinati, De consuetudine in fures, & de comite Henrico uiro corruptissimo. 409.
- 21 De Stiria olim Valeria dicta, quod Fredericus comes uxorem suam amore concubinae propria manu interfecit. Item quod nobilis quispiam qui seipsum laqueo suspendere sæpe cogitabat, optimo in missa est usus remedio. 410.
- 22 De Austria & aliquot rebus gestis in ea. 412.
- 23 De Morauia per quam nulli propter latronum insidias, transitus patet. 414.
- 24 De Schlesia prouincia, de mira apud Vratislauriam urbem seditione, deq; Bulcone Opiliensi uiro neq; inferos neq; superos esse dicente, animamq; cum corpore interire putante. 415.
- 25 De Polonia regione uasta, quod in ea domus luto, et maceria componantur, equi Syluestres & uiri inueniantur, De Vladislao cum regno baptismum suscipiente, deq; Frederico Brandeburgensi & Alberto Bauario regnum quod libet pro se recusante. 415.
- 26 De Lituania, Vitoldo uiro sanguinario in ea regnante, de soli ad transitum æstiuo tempore difficultate, gentis in moribus qualitate & quæ super sacrorum diuersitatibus Hieronymus Pragensis eremita denarrauit. 417.
- 27 De Ruthenis & quomodo principatus apud eos soleat assequi. 419.
- 28 De Lituonia semiferos homines in una sui parte continente. 419.
- 29 De Prutenis & quomodo fidem Christianam à Teutonicis fratribus sanctæ Mariæ sumplerint. 419.
- 30 De Saxonia, & de fluminibus, gentibus & oppidis in ea. 422.
- 31 De Turingia & nobilibus templis in ea, de ritu mirabili super homine grauioribus uitijs inquinato. 423.
- 32 De aliquot alijs in Saxonia oppidis & rebus in ea gestis dignissimis. 424.
- 33 De Dania siue Dacia siue Suetia & Noruegia, De Margarita trium regnorum insigni domina, deq; uaria trium regum fortuna. 425.
- 34 De Bohemia succincte. 427.
- 35 De Phrisia, moribus gentis eius & soli qualitate. 428.
- 36 De Holandia & Traiectensibus & quomodo Friburgium in ius Sabaudiensium sit conuersum. 429.
- 37 De Hafsia & aliquot rebus gestis in ea. 432.
- 38 De Francia nobili prouincia, origine Francorum & qui primum duces & reges in ea fuerunt. 433.
- 39 De Franconia, ubi de Alberto uiro in armis dexterrimo, & quod suis egregijs factis Achilles Teutonicus sit cognominatus. 435.
- 40 De Baioaria, & unde gens ipsa secundum Strabonem sit deducta. 437.
- 41 De in Marchionatu Badensi nonnullis rebus gestis. Vbi de Suisensium in hostes deuictos seueritate. 438.
- 42 De Ludouico Delphino Viennensi bellum in Basilienses mouente, De Amedeo Sabaudia duce, ex ducatu eremum, ex eremo summum pontificatum & ex summo Pont. Cardinalatum subeunte, Inde de Bolomero in lacum demerso & Ioanni Segobienfi Alcoranum Mahumetis traducente. 439.

43 De lo-

Elenchus.

- 43 De Ioanna uirgine Lothoringensi Anglorum copias è Francia fugante, de Flocheto pontem arcis nouo commento inuadente, deq; Thalboto Anglo duce cum filijs ad Burdegalam in bello cadente. 440.
- 44 Quod Gandauenfes supra uiginti millia ciuium amittentes, Philippo duci Burgundia se submisere, quodq; Delphinus Viennensis Agnetem occidere tentauerit. 442.
- 45 De Anglia insula & quod olim Britannia, quodq; Albion fuerit dicta, De rege Henrico, Sufulso, Eboracensi, & Somerseto, ducibus. 442.
- 46 De Scotia & miradis apud Orcades arboribus suos fructus in aues mutatis, Item de Hybernia. 443.
- 47 Quod Hispania sit in quinque regna diuisa, & quod apud ipsam nonnulla scitu digna sint gesta. 444.
- 48 De Genuensibus & eorum crebris in principatu reipub. mutationibus. 445.
- 49 De Mediolanensibus & uarijs apud eos rebus gestis, Philippo Maria et Francisco Sfortia ducibus. 446.
- 50 De Venetis & quod Franciscus Foscarius dux ab imperio depositus, animam indignatus statim emiserit. 449.
- 51 De Mantuanis. 450.
- 52 De Ferrariensibus & disputatione apud eos inter Græcos & Latinos facta. 450.
- 53 De Bononiensibus & factione inter Baptistam Conetulum & Hanibalē Bentiuolum. 451.
- 54 De Florentinis & diuersis apud eos rebus gestis. 452.
- 55 De Senensibus & eorum aliquot bellis, Item de Hermaphrodito. 455.
- 56 De Plumbiensibus, Galeatio Baldasino fortissimo milite. 456.
- 57 De Viterbio. 457.
- 58 De Roma & apud eam Eugenio, Nicolao quinto & Calixto tertio Pōtificibus alijsq; uiris multis percelebribus. 457.
- 59 De Vmbria & Piceno, diuersis in eis bellis à uarijs ducibus confectis. 462.
- 60 De Iosia duce Asculano. 464.
- 61 Quod apud Vrbinates dux Oddo & protonotarius Carpensis propter suam in foeminas libidinem fuerunt interfecti. 465.
- 62 De Sigismundo Malatesta duce Ariminensi. 465.
- 63 De Fauentia & Fabriensibus. 465.
- 64 De Aquila Marforum urbe, ubi de diuo Bernardino Senensi. 465.
- 65 De Neapolitano regno & multis prælijs per Alphonsum Arragonia regem & alios duces non paucos, in ipso regno Neapolitano & alijs locis factis. 466.

F I N I S.

In Aeneae Syluii opera omnia,

Index rerum ac uerborum copiosissimus.

A			
	Balatia insula, folio 294. f	achillis nomen Tenedijs cur exosum 349. c	Adriani tertij Pont. Ro. lex, ne imperator pontificis electioni interfit 197. c
	abbas Scotia contra Aragoniae regis elemosynarium disputat 7. c	achillis templum & 346. f	adrianus 4. Pont. 220. f
	abbatis Scoti de Eugenio pontifice disputatio 4. d	achilleus uicus 304. e	adrianus 5. pont. max. 250. e
	abbates a Christo non sunt instituti 29. b	achillaui promontorium 349. b	adriani moles 202. e. & 254. f & restauratur 279. c
	abdecamannus Saracenorum rex 195. c	achiuorum portus 346. f	adrianopolis ci. obsessa 232. d
	abdera ciuitas 361. b	aciani pop. 315. c	adropompi in Ionia res gestae 356. f
	abderamij Saracenorum regis res gestae 183. b	acilefina 318. d & 319. b	adulatorum pernicietas 701. a. b
	abeatus Syracorum rex 303. b	acira castrum. 335. c	adulterij poema 101. b
	abnobij montes 431. a	aconae portus 333. b	adulterij poema apud Parthos grauissima 309. b
	abus mons 318. d	acroceraunij montes 406. f	adulterij uindicta 450. f
	abusfaci contra Rhodios res gestae 370. d	actiaca pugna 406. f	aduocatorum terra 82. f
	abydus op. 350. e & 346. d	acticies fl. 296. e	agea promontorium 353. a
	incendio deformatur 346. e	adam Mollines capite truncatur 443. f	agea oppidum 375. c
	abydensia 350. e	adamitarum haeresis & infania 427. c	ageum mare 324. d
	academitarum haeresis 109. c	adamitarum mores ac consuetudines 84. f	ageus a Saladino subactus, folio 225. a
	acamas promontorium 376. f & 377. b & c	adama Fraci res gestae 193. a	ageus cum Colchis cognatio unde 302. d
	acarnania a Gothis uastatur, folio 166. f	adeodatus pont. Max. 178. d	ageus cum Scythis de uictitate generis contentio 306. d
	acarnania descriptio 406. d	adheser 313. a	ageus uicus 354. e
	acciaca bella 333. b & 338. f	adiabeni uastantur 322. d	alea ciuitas 353. a
	accianum op. a Florentinis diruitur 257. c	adiatorix Romanos iugulat 333. b	amathia regio 393. b
	accij Vicecomitis res gestae folio 264. e	adilbeida Andreae Vngariae regis filia, Vratislao nupta, folio 95. b	amalia ciuitas 187. c
	accoon ci. a Christianis capta, folio 215. b	adirus flu. 349. a	anea ciuitas 349. b
	accona a Saladino capta 227. b	adisienna 319. b	aneas Syl. ipse naturam & ingenium suum describit 534. e
	acerra a Vintimilio proditio ne in deditioem accepta, folio 467. c	adoaldo Francorum regis filia desponsatur 174. d	aneas Syluius ambit sacerdotium 582. d & e
	achaei pop. 404. f	adramyteum op. 341. c	aneas Syluius quod ab imis ad altiora conscenderit 756
	achaica castra 346. f	adramyteum Atheniensium colonia 350. f	aneas Syluius Tancredi Salernitanorum principis & eius filiae fabulam, a uulgari sermone in Latinum conuertit 954
	achaia descriptio 406. d	adramytteus sinus 353. a	aneas Syluius saepe scripsit in defensionem poetices 937
	acharaca uicus 363. b	adramyttini pop. 352. f	aneas Syluius scripsit elegias eglogas, & satyras 537. b
	acheium op. 346. f	adramyttini sinus 350. e & f.	aneas Syl. non suas epistolas scripsit ut ederentur 535. c
	achelous flu. 406. d	adraftia regio 345. b	
	acherona ci. a Constantino obsessa 178. d	adrensiensium defectiones 226. f	
		adrianus Pont. Max. multa in urbe aedificia restaurat 190. e	
		adrianus 1. Pont. Max. 188. f	

Index.

aeneas Syluius descripsit etiã
 Austriae historias 412.d
 aeneas Syluius orbis uniuersũ
 suum, & gentes eius descri-
 bere decreuit 386.e
 aeneas Syluius confecta mor-
 te prapositura spoliatur
 532.e 533.b & 537.c
 aeneas Syluius insignis prin-
 cipis sui assentator 531. b. c
 aeneas Syluius multis ac di-
 uersis morbis uexatur, fo-
 lio 694. f
 aeneas Syluius peste in Basi-
 lienſi Concilio correptus
 folio 47.c
 aeneas Syluius cum Basilien-
 sibus conspirauit cõtra Eu-
 genium 451.f
 aeneas Syluius habuit filium
 illegitime natum 510. f
 & 511. b
 aeneas Syluius Friderici Im-
 peratoris ad pontificẽ fuit
 legatus 458. d
 aeneas fit Cæsaris secretarius
 folio 937. c
 aeneas Syluius Eugenij secre-
 tarius 458. f
 aeneas Syluius se malũ Theo-
 logum esse fatetur 553. c
 aeneas Syluius in poëtam co-
 ronatur 520. f & 337. b
 aeneas Syluius Apostolicus fa-
 ctus subdiaconus 458. b
 Ecclesiæ Tergestinae Epi-
 scopus ibidem
 aeneas Syluius ceremoniarũ
 clericus 55. c
 aeneas Syluius fit Cardinalis
 Senensis 763. c
 aeneas Syluius in pontificem
 eligitur 859. a
 aeneas Syluius praparat se ad
 mortem 556. e
 aeneas Syluij patria 556. f
 aeneas Syluij genus & paren-
 tes 720. f
 aeneas Syluij auaricia 528. f
 aeneas Syluij de passione do-
 mini hymnus 552. f
 aeneas Syluij de Criside co-
 moedia 586. d
 Aeneas Syluij de fortuna so-
 mnium 611. b
 aeneas Syluij de laudibus Ba-
 ptistæ libellus 524. d
 aeneas Syluij contra Turcas
 precatio ad Deum 923. b
 aeneas Syluij ad Turcorũ im-
 peratorem suaforia episto-
 la 872. b
 aeneas Syluij sanum de schola
 sticis Theologis iudicium
 folio 604. d
 aeneas Syluij amores 623. b
 aeneas Syluij scortationes fo-
 lio 531. a
 aeneas Syluij ebrietas 579. b
 aeneas Syluij immodica libi-
 do 511. a. 516. f. & 534. d
 aeneas Syluius Tergestina pri-
 mum ecclesia, deinde Se-
 nensis commissa 460. e
 item pontificalis dignitas
 ibidem
 aeneam Syluium pudet tracta-
 tum scripsisse de duobus
 amantibus 869. c
 aeneas ab incẽdio Troiano na-
 uigatio 351. b
 aeoles pop. 344. f
 aolica ciuitas 349. b
 aolica colonia antiquitas
 folio 344. f
 sub Aequinoctiali circulo sit-
 ne hominum habitatio, fo-
 lio 284. d
 aera uicus 304. e
 aesculapij Coi templum 365. a
 asepus flu. 346. e & 348. f
 asepis fl. ortus 345. a
 athlops Iacobo Appiano ex
 concubina natus multis ri-
 sum mouit insperatum, fo-
 lio 456. e
 atolia reg. à Turcis subacta
 folio 396. d
 atolia à Gothis uastatur, fo-
 lio 166. f
 Africa ferè tota à Genserico
 domita 151. b
 africa quamdiu sub Romano
 rum potestate 181. b
 africa à Vandalorum rabie li-
 beratur 144. e & 159. c
 agamemnon Iphigeniam im-
 molat 344. b
 agamemnonis in Asia impe-
 rium 382. e
 aganippe fons 404. f
 agapetus pontifex 159. a
 agatho Pont. Max. 178. f
 agathonica martyr. 343. a
 agelmandus Longobardorũ
 rex 169. a
 agibran. dux Clusinus 185. c
 agidus op. 373. b & 376. f
 agilantes in cõuiuio obtrun-
 catur 169. a
 agilulphus Longobardorum
 rex 172. d
 agilulphi res bello gesta, fo-
 lio 174. d. cum Romanis
 pax 174. c
 agios oppidum 394. d
 agiprandi res gesta 185. b
 agnes imperatrix 205. a. b. c
 agorita populi 296. e
 agricultura apud Bohemos,
 & Germanos ueteres studi-
 um 84. f
 agricultura laus 503. a
 & 578. d
 agrippina ciuitas, quãdo Co-
 lonia appellata 434. d
 agrippina Colonia ab Hilde-
 rico Francorum rege expur-
 gnatur 433. c
 aiacis templũ & statura 346. f
 aiacis tumulus 346. f
 aidonis Aquitaniae praefecti
 res gesta 195. c
 aistulphus Longobardorum
 rex 186. e
 aistulphi regis contra foedera
 res gesta 186. c. mors 188. d
 alabanda ciuitas 365. b
 & folio 366. e
 alachis Longobardorum dux
 179. b eius contra Bauaros
 res gesta eodem
 alani populi 308. d
 alani à Valentiniano debel-
 lantur 151. a
 alani ab Ecio superantur 149. b
 alani

Index.

alani à Vesogothis uincuntur
 folio 149. a
 alani Romanos debellant
 folio 433. b
 alani à Sicãbris ad internetio-
 nem delentur 433. b
 alanorum origo 147. b
 alanorum cum Gothis amici-
 tia 169. a & 308. d
 alanus Cardinalis S. Braxedis
 folio 460. f
 alanuuij pop. 419. c
 alaph Turcorum rex 219. b
 alardi Neapolitani res gesta,
 folio 248. e
 alaricus Gothorũ rex 434. d
 alarus fluuius 193. c
 alatheus Vesogothorum re-
 gulus 145. c
 alazanius fluuius 297. c
 alazonius fluuius 300. e
 alba Græca ci. 137. c & 785. a
 alba Græca à Turcis oppu-
 gnatur 138. d & 403. b
 alba Zenophanis filia impe-
 rium 374. f
 albania sub Perfarum olim
 imperio 297. c
 albania à Turcis subacta fo-
 lio 404. d
 albania descriptio 407. a
 albania fertilitas 297. a
 albanii populi 290. e
 albanii Turcis tributarij facti
 folio 405. c
 albanorum primordia 297. c
 albanorũ descrip. 296. f. iner-
 tia 297. a. 9. ritus & mores ib.
 albanorum ciuitas funditus
 eueititur 223. c
 albanorum agri ab Alphonso
 depopulantur 467. a
 albanoru n contra Demetriũ
 res gesta 405. c
 albanorũ 26. linguae 297. b
 albanis reges à Traiano impe-
 rio dati 297. c
 albaria ciuitas à Christianis ca-
 pta 213. a
 albaria ciuitas à Raimũdo ob-
 fessa 213. a
 albericus Cunij comes 272. f
 albericus ex urbe Ro. pulsus
 Vngaros in Italiam ducit
 folio 198. e
 alberti Hetruriae Marchionis
 contra Saracenos res gesta,
 folio 198. e
 albertus Austriae dux 388. f. in
 Boemig regẽ coronatur. ib.
 albertus Austriae dux impera-
 tor & rex Franciae declara-
 tur 256. e
 albertus Austriae dux regni he-
 res à Sigismundo imp. Ro-
 mae declaratur. 123. c. coro-
 natur 124. e. eius res gesta
 389. b. item contra latrones
 res gesta 413. a. cum Hel-
 uetij bellum 583. b. uirtu-
 tes 414. e
 albertus Bauariae dux 438. d
 albertus Bohemorum & Ro-
 manorum rex. 124. e. &
 125. a. eius cõtra Turcas ex-
 peditio 126. f. mors. ibid.
 cum polonis bellum 125. b.
 & c. mors 389. b & c
 albertus Boioariae dux Bohe-
 morũ rex declaratur 127. b
 albertus Boioariae dux Bohe-
 miae regnum recusat. 484. d
 albertus Francorum comes
 folio 435. c
 albertus Italiae rex 199. c
 albertus Marchio Brandebur-
 gẽsis Teutonicus Achilles
 437. a eius encomium 436.
 e. & f. cũ Norenbergenſi-
 bus bellum. 436. f. contra
 Norenbergenſes res gesta.
 481. b. & 483. a. fortitudo mi-
 litaris 483. a & 489
 albertus Moguntinensis epi-
 scopus dũ Phrisios ad Chri-
 stianismũ adhortatur cru-
 deliter occiditur. 429. a
 albertus dux Monipolensis
 folio 426. f
 albertus Monipolensis dux
 in bello à Margarita Norue-
 giae domina captus & in tri-
 umphum ductus 426. f
 albertus Cæsar prope Schafhu-
 sum op. interficitur 99. b
 albertus imperator Ro. Hen-
 ricum Bohemiae regem re-
 gno deturbat 100. d
 albertus Ro. imperator Bohe-
 miam depopulatur 100. d
 & e. eius descriptio 389. b
 albertus Romanorũ rex 2. d
 albertus Saxoniae dux adole-
 scens, cum fratre in arce Al-
 tenburgenſi noctu clam ca-
 ptus & abductus 424. f
 albertus dux Spoletan. 199. a
 albertus comes apud Banber-
 gam caesari proditus obrũ-
 catur 436. d
 albia regio 408. f
 albicus archiepiscopus Pra-
 gensis 104. f
 albici auaritia insignis 104. f
 albigana ciuitas à Florentinis
 capta 272. e
 albigaunẽsis episcopi in Con-
 cilio Bas. protestatio 41. a &
 43. c & 44. d
 albigaunensis episcopi de ne-
 glectu pralatorum in con-
 cilio conquestio 38. e
 albinus res Romanas Græce
 conscipſit 2. d
 albion 442. f
 albis fluuius 82. f & 423. a
 alboinus Longobardorũ rex
 144. e & 161. b
 alboinus Vngariae rex 203. c
 alboinus rex oratur ut bellũ
 contra Italos suscipiat 168. f
 alboinus Rosimunda astutia
 occiditur 169. c. 170. d
 alboini Longobar. regis res
 gesta 169. b
 albrici Cunij comitis res ge-
 sta 279. c
 albus fluuius. 318. f
 albamons 317. a & 318. d. &
 425. a
 alcoran in linguam latinam
 transfertur 440. d
 aldefondi Galatia regis con-
 tra Saracenos res gesta fo-
 lio 191. b
 alemannia ab Vngaris depo-
 pulatur

Index.

pulatur 199. a Vide Ger-
maniam
Alenconium à Delphino ex-
pugnatur 440. c
aleranus S. Benigni Fructua-
riensis abbas 51. a
alexandria ci. 292. f. & 349. c
alexandria ci. edificatur 223. c
& 360. d
alexandria direpta 378. e
alexandria Aegypti obfesa fo-
lio 221. c
alexãdria Aegypti à Cosdroa
capta 312. f
alexandria Aegypti ciu. à Per-
fis capta 175. b
alexandria Mediæ 315. b
alexandria à Francisco Sfortia
Guliero Montefer. adem-
pta 449. b
alexandria Iudi 361. b
alexandria mons 357. f
alexandri Mediolanensiu
imperto se committunt fo-
lio 447. b
alexandrinorū agri ab Atenfi-
bus depopulatur 447. b
alexandrinorū ad Gulielmū
Montisferrati principē de-
fectio 448. d
alexander abbas Vergiliacen-
fis increpat Concilium fo-
lio 35. a
alexander Macedo & eius res
gestæ 292. d. & e. ambitio
359. c. uinolentia, crudelitas
293. a. crudele facinus 473. b
& contra Dariū res gestæ
345. a. Thalestræ concubi-
tus 293. & 294. d. eius sepul-
chrum 347. b
alexander in Cydno fluuio la-
uit 375. a
alexander licet pro deo cole-
retur, multociens tamē edo-
ctus: est uarijs casibus se ho-
minem esse 359. c
alexandri Maronię ducis ebri-
etas. 477. c
alexandri patriarchæ Hiero-
solymitani facta, fo-
lio 328. f

alexãdri pontificis cum Hen-
rico imp. pax. 225. c
alexander 4. Papa 221. b
alexander quintus pontifex
maximus 281. a
alexãder Sfortia 454. d & eius
res gestæ 468. d
alexius Iureconsultus 99. a
alexius Imperator 207. b
& eius res gestæ 209. b
alexius Græcorum impera-
tor 225. c
alexij Murtili res gestæ 231. c
aliatis tumulus ancillarum,
folio 343. b
allerus fluuius. 294. e
alifina ciuitas Brachiana, &
Sfortiana factione pericli-
tatur 962. d
almaricus Vesogothorū rex
occiditur 160. f
almericus Cypri rex 233. a
almericus Hierosolymæ rex
declaratur 221. c. eius in Ae-
gypto res gestæ 222. d
almerici Regis Hierosolymi
gesta 224. e
alnus Duringa dicta 90. d
alon fluuius 295. e
alopetia insula 304. d
alphonfus Arragonū rex do-
ctorum uirorum assiduus
amator 485. b
alphonfus Arragonum rex
Neapolim expugnat 468. f
& 469. a
alphonfus rex Neapolitanus
decernitur 469. c
alphonfus Arrag. rex Genu-
ensium naues demergit,
folio 470. e
alphonfus Plumbinum opp.
expugnat 456. f
alphonfus Castellæ rex 247. a
alphonfi Arrag. regis clemen-
tia 469. b
alphonfi Aragoniæ regis con-
tra Neapolitanas res gestæ
folio 466. d
alphonfi Arragoniæ ducis cū
Genuensibus bellum naua-
le 466. d

alphonfi regis Arracū Genu-
ensibus pax 469. c
alphonfi arragonum regis cō-
tra Turcam expeditio, fo-
lio 528. c
alphonfi Arragonū regis ori-
go 471. c
alphonfi Arragonum regis ui-
ua descriptio 470. c
alphonfi Arragoniæ regis ui-
ta doctissime descripta 470
c. & 471. a. b.
alphonfi Arragonię regis laus
478. d 951. c. & 952. d
alphonfi regis castitas & pu-
dicitia 478. c
alphonfi Arragonū regis con-
tra Florentinos res gestæ fo-
lio 453. a
alphonfi regis contra Turcas
res gestæ 407. a
alphonfi Arragoniæ regis cū
Rhenatobellum 466. c. &
467. a
alphonfi Arragoniæ regis cū
Eugenio pax 469. c
alphonfi regis cum Italis pax
folio 460. c
alphonfi Arragonum Regis
cum Senensibus bellum,
folio 455. b
alphonfi Arragonum Regis
eruditio 602. e
alphonfi Arragonū regis ani-
mosum dieterium 469. b
alphonfi Arragonum Regis
mors 143. a
alsatia olim Heluetia dicta fo-
lio 439. a
alsatia à Delphino depopula-
tur 573. b. c
alsatia ab Vngaris nascatur fo-
lio 199. a
alscio Sternebergius 124. f
alscio Risenburgensis Bohe-
miæ capitaneus declara-
tur 119. b
altaria in Concilio Basiliensi
portatilia 57. a
altenburgum arx. 424. f
aluarus Hispanię gubernator
decollatur 444. d
aluari

Index.

aluari de Luna res gestæ fo-
lio 444. d
alunda Lotharij regis uxor,
folio 199. c
amalastuntha Theodatum re-
gni consortem accipit, fo-
lio 158. f
amalastuntha relegatur in uulsi-
nensiu lacus insulam ibid.
amalpha ciuitas direpta, fo-
lio 219. a
amanides portæ 375. c
amantini pop. à Romanis sub-
acti 388. d
amantium discessus quā gra-
uis ac intollerabilis 643. c
amanus mons 285. c. & 326. f.
& 375. c
amardes fluuius 314. d
amardi populi 315. c
amasta ciuitas 329. c. & 330. f
amasta Romanorū facta pro-
uincia 332. d
amasis fluuius 331. a
amasiensium regio 331. c
amasiensium regio deserta fo-
lio 332. d
amasis de Polycratis felici-
tate apophthegma 358. e
amastris arx 333. c
amastris ciuitas 333. c
amastris Dionysij Heraclij ty-
ranni filia 333. c
amafynus 331. c
amachus oppidum. 377. a
amaxia ciuitas 373. a
amaxitus 349. c
amaxobij populi 419. c
amazones 296. d. & 383. c
amahones Asiam sibi uectiga-
lem faciunt 87. a
amazonum regio 298. d. 299.
a. & 330. c
amazonū in Asia res gestæ, fo-
lio 382. e
amazonum ad Alexandrum
profectio 316. d
ambitionis memorabilia ex-
empla 38. f. 49. c. & 50. d.
& 138. f
ambracius finus 406. f

ambrosius Bergamensium co-
mes suspenditur 198. d
ambrosij ad Valentinianum
epistola 34. e
ambulach Saracenorum in
Hispania rex 194. e
ambulach Saracenus cum Ca-
rolo imperio pacem reno-
uat 194. d
amedeus Lugdunēsis episco-
pus 23. a. & 33. d
amedeus Lugdunensis episco-
pus Galliæ primas 33. b
amedeus Sabaudię dux in Ro-
manum pontificem eligi-
tur 45. c. & 46. d
amedeus Sabaudiæ dux ob
potentiam utpote qui alte-
rū in Italia habebat, in pon-
tificem est electus. 60. c
amedeus Sabaudire dux quo
modo in Pontificem ele-
ctus 58. d. & e. 60. f
amedeus Sabaudię dux, ex
duce eremita, ex eremita
pontifex, ex pontifice de-
mū factus cardinalis 439. b
amedeus Sabaudiæ dux pon-
tifex factus Felix Quintus
nominatur 439. c
amedei Sabaudiæ ducis laus
58. f. & 59. a. & 60. e. & f
amedei Sabaudiæ ducis filij
folio 59. c
ameria ciuitas à Liuthprando
capta 185. a
ameria ciuitas à Romanis re-
cuperata 172. d
amicitiæ ueræ signa 585. b. &
589. c
amicitiæ natura 161. c
amingi in Italia res gestæ, fo-
lio 167. c
aminifa 330. d
amirachus Saracenorū rex
folio 179. c
arnia insula à Carolo Marcel-
lo capta 183. c
armias fluuius 334. f
amor quid 608. d

amor passio naturalis, fo-
lio 627. b
amor plus in se habet fellis
quā mellis 610. d
amoris descriptio 870. d
amoris uis 626. d. c. & f. 629. c.
& 957. a. 958.
amoris potentia 871. b
amoris ueri officium 75. c
amoris illiciti medela, fo-
lio 607. c
amorum oppidum 341. a
amorthi Saracenorum regis
res gestæ 183. c
amortei regis cū Carolo Mar-
cello certamen 183. c
ampelus mons. 358. c
amphilochus 360. f
amphilochi cum Mopso cer-
tamen 375. b
amphilochi mors 375. c
amphisistrus 305. a
amurates 384. f
amurates Turcarū imperat.
folio 395. b
amurates cum magno exerci-
tum in Hungariam profici-
scitur 397. a
amuratis Turcarum impera-
toris res gestæ 384. e. & 395.
d. & 404. d
amuratis cruenta uictoria, fo-
lio 400. e
amuratis in Peloponneso res
gestæ 405. b
amuratis contra Hungaros a-
pud Vnam uictoria, fo-
lio 405. c & mors 400. e
amyntas pastor 336. c
amyntæ regnum 336. f. res ge-
stæ, & mors. ibid.
amyntæ contra Antipatrum
res gestæ 336. f
amynti populi 329. a
amysum oppidum. 329. b
amyfus 333. c
anacletus Papa 218. f
anacletus uniuersalem eccle-
siam matrem suam appel-
lat 11. a
anacleti papæ constitutiones
* 3 folio

Index.

folio	219.b	angelus Acciaiolus	266.e	anthenius insula	358.e
anacreon Lyricus poeta fo-		S. angeli castellū ab Henrico		anthenoridas	351.a
lio	358.e	imp. obfessum	208.d	anthenodorus Philosophus	
anacreon acino uua strangu-		angeli pro Venceslao contra		folio	375.b
latus interiit	358.e	hostes pugnant	91.c	anthonius Luscus	749.c
anaitidis falsa dea templum		anglia ad Christum conuersa		antiani	241.c
folio	331.c	folio	172.d	anticeta fluuius	304.d
analogia	979.a	anglia Romanæ ecclesiæ feu-		anticragus mons	37.a
anastafius imperator	182.f	dataria facta	233.c	antigoniam ci.	339.b. 349.c
anastafius imperator fulmine		angliæ descriptio	442.f	antigoni somnium	383.b
ictus moritur	158.d	angliæ reges à Pontifice Ro.		antiochi tumulus	346.f
anchiala	374.c	creati	224.d	antimenidis facta	354.f
ancillarum tumulus	343.b	anglorum origo	509.c	antiochia ci. prius Reblata di-	
ancona ciuitas à Gothis ob-		anglorum eloquentia	548.e	cta	210.e
fessa	166.f	anglum op. Lucaniæ ab Al-		antiochia ab Arabibus occu-	
ancona à Barbarossa obfessa		phonso rege Arrag captum		patur	313.a
folio	223.a	folio	467.b	antiochia à Saracenis capta fo-	
ancona à Saracenis capta atq;		anguigena populi	345.b	lio	176.e
incensa	196.f	anguillaria ciuitas	267.c	antiochia capta à Turcis recu-	
anconitani à Venetis debel-		anellus faber Neapolitanos		peratur à Christianis	212.e
lantur	250.e	obfessos prodit	463.e	antiochiæ primordia	293.b
anconitani Venetos uectiga-		anemurium promon.	373.b	antiochię ciuitatis descriptio	210.e. & 366.e
lia mari imponentes, Ro-		& c. 376.f		antiochiæ principatus Hiero-	
ma accusant	249.c	anienis pons in uia Salaria, fo-		solomytano regno coniun-	
andegauia ciuitas obfessa, fo-		lio	168.e	gitur	218.f
lio	183.a	anima immortalitas	879.a.	antiochi cum Arface rege bel-	
andegauis ab Angliæ rege sub-		& 694.b		lum	310.e
acti	233.c	annatarum usus à Bonifacio.		antiochi Sotheri res gesta fo-	
andera descriptio	352.d	9. pontifex inuentus	380.d	lio	293.b
andonius Longobardorum		ausila ducis in Sicilia res ge-		antiochenus ager à Turcis	
rex	161.b. & 169.a	sta	151.c	depopulatur	219.b
andrea Puum kircheri forti-		antandros	350.f	antiochenum conciliū cur-	
tudo militaris.	131.b	antandrum oppidum	350.f	congregatum.	28.d
andrea Vngarię regis res ge-		antenor clasis prefectus, fo-		antiphellus	371.a
sta	234.e	lio	333.b	antissa ciuitas	354.e
andremonis in Ionia res ge-		antenoris contra Romanos		antitaurus mons	317.a
sta	256.f	res gesta	433.b	& 326.f	
andriclus mons	373.b	antenoris sepultura	433.b	antitauri montis descriptio	
androcli res gesta	359.b	antharis Longobardorū rex		folio	318.d
androdus Ephesum adificat		folio	171.a	antoniū aurularis abbas	52.e
folio	356.f	antharis exercitum in Histri-		antoniū Basianus Caracal-	
androdi in Ionia res gesta, fo-		am mittit	171.b	la	145.a
lio	356.f	antharis filia Francorum re-		antoniū in sanctorum nu-	
andromache regnum	347.c	gis nuptias ambit	171.b	merum recipitur	236.e
andromicus ad regium aspi-		anthelmus Lucensis episco-		antoniū Cardinalis S. chry-	
rat	226.d	pus	205.a	fogoni	459.a
andronicus philosophus, fo-		anthemius imperator	154.e	antoniū Cardinalis Hilerdē	
lio	369.b	anthonius imperij insignia		sis	453.c
andromici contra Latinos &		deponit	154.f	antoniū S. Marci Cardinalis	
Constantinopolitanos res		anthemius laceratur, fo-		antiquitatis amator	480.d
gesta	226.d	lio	155.a	antoni	

Index.

antoniū Candōla ob prodi-		folio	357.a	aquileia ab Hunnis obfessa,	
tionem incarceration 468.d		apollinis Didymeī altaria, &		155.c. & capta 153.a. & 199.c	
eius ad alphonsum defe-		folio	291.a	aquileia ab Hunnis uastata, à	
ctio 468.d. & cum alphon-		apollinis Grinei fanum	353.a	Narfete restauratur	167.a
soprallium	489.b	apollinis apud Hyperboreos		aquileia ciuitas ab Hunnis de-	
antoniū Maffetanus mino-		templum	290.f	leta	144.e. & 307.b
rita, insignis concionator,		apollinis Smynthai templū,		aquileienfis Cardinalis mors	
folio	562.f	fol.	349.b. & 349.c	fol.	550.b
anton. Piceti Iureconsul. 57.c		apollinis Tymbrai templum		aquini in Noruegia imperiū	
antonij in Mediam expedi-		fol.	347.c	folio	426.e
tionem	320.e	apollinis cum Marsia conten-		aquisgranis à Friderico ob-	
antonij Olziæ res gesta, &		tio	340.e	fessum & captum	233.c
folio	454.e	apollodoria secta	343.a	aquisgranensis ager à Lotha-	
antonij Scaligericū cū Fran-		apollodorus orator	343.a	riō depopulatur	201.b
cisco Patauino bellum, &		apolloniaticus lacus	339.a	aquitania depopulatur, fo-	
folio	277.a	apollonia ciuitas	339.a	lio	224.d
antonij Vintimilli res gesta,		& 343.a. & 404.d		aquitania à Francis subacta, &	
folio	470.d	apollonius	369.c	fol.	188.f
antoniottus Adurnus Genu-		apollonius Malacus	366.e	aquitania à Normannis uasta-	
ensium dux	278.e	& 369.c		tur	196.f
antropathia Media	314.e	apollonius medicus	377.a	aquitania à Vandalis occu-	
antropophagi	287.b	apollonius Philosophus, &		pata	147.c
antropophagi populi, & eo-		folio	363.c	aquitania à Vesogothis sub-	
rum ritus & mores	289.c	apophthegma Albi	104.f	acta	151.c
anzitena regio	317.c	alphonū 469.b. Calixti 3.		arabacis contra Sardanapalū	
aorsi populi	303.b	Pont. Max. 460.f. Clodo-		res gesta	316.f
apaita populi	330.d	uei Frācorū regis 434.d. Fri-		arabia Felix	287.a
apamia ciuitas 309.a. & 338.d		derici Ciliæ comitis 411.a		arabum cum Parthis bella, fo-	
& 340.d		Henrici septimi 479.c. Mai-		lio	312.f
apamia à Macedonibus adi-		nardi 119.a. Huniadis 390.e		arachosia	293.b
ficata	315.b	Hibres 366.d. Stratonici		aragonia regis Eleemosynarij	
apamia terramotibus quassa		368.e. Venceslai regis Ro-		de Eugenij infidelitate di-	
tur	340.e	106.f		spuatatio	7.b
apaturum Veneris fanum,		apostolorum Concilia	20.d	aragus fluuius	300.e
folio	304.f	apostolorū symbolum in sy-		arancarū mira natura	297.c
apellis pictoris artificium, fo-		nodo ordinatum	39.a	araricus Gothorum rex occi-	
lio	365.a	apulia à Roge. subacta	217.a	ditur	163.b
apelliconis bibliotheca	351.c	apulia à Sicilia rege depopu-		araris fluuius	3.a
apenninus mons	286.e	latur	221.b	aratus astronomus	374.e
aphrica	285.a. Vide Africa	aquarum eques Pragensis fortissi-		araxarta ciuitas	319.a
aphrodisium oppidum	350.f	mus	112.f. & 113.d	araxes fluuius	317.b. & 318.c.
& 376.f		aquila fluuius	83.a	& 319.a	
apollinis actij templum, fo-		aquila Marforum ciu.	465.c	araxis fl. 289.a. & 296.e. & 314.e	
lio	406.f	aquila Ponticus ueteris testa-		arbenfe oppidum à genuen-	
apollinis in Chio templum,		menti interpret	332.e	sibus per deditioem ca-	
folio	361.c	aquilani	189.c	ptum	275.b
apollinis Cillei templum, fo-		aquilani à Transmundo sub-		arbenenses uincuntur	222.f
lio	341.c. & 352.f	acti	185.b	arbenenses debellantur	272.e
apollinis Delphici templum		aquileia à Bucelino depopu-		arbor famosa	443.c
à Gallis direptum	335.b	latur	167.c	arbores in Scotia aues produ-	
apollinis Didymeī oraculū,				centes	443.c

Index.

arcadia regio 405.b
 arcarnanes populi 406.f
 arcei mensis sacerdotiū 340.f
 archadij mors 148.c
 archas oppidum à Christianis obsessum 213.b
 archedeus fluuius 303.b
 archelaus sacerdos 331.a
 archelaus Philosophus 352.f
 archias poëta 333.b
 archiepiscopalis sedes in Morauia cur defecerit 91.a
 arcoadistus Armenia rex, folio 310.f
 ardaburij Orientis præfecti res gesta 150.e
 ardaricus zepidarū dux, folio 151.c
 aregisi Beneuetani ducis contra Campanos res gesta, folio 190.c
 arelatem oppidum Carolus Martellus, Burgundensis ademit 183.c
 arelatensis Cardinalis laus 51.a
 arelatensis Cardinalis electorum in Concilio Basiliensi primus 51.
 arelatensis Cardinalis electoribus iuramenti formulam legit 54.e
 arelatensis Cardinalis oratio qua expeditionem Pontificis se impediuisse negat, folio 49.b
 arelatensis episcopus Concilij Basiliensis contra Panormitanum Hætor 42.d
 arelatensis episc. in Concilio Basiliensi non inducit 41.c
 arelatensis Episcopi sanctorū reliquias in Concilio Basiliensi perquiri, & in absentium Episcoporum locum poni mandauit, & folio 43.b
 arelatensis episcopi de principe suo conquestio 42.d
 arelatensis Episcopi in Concilio Basiliensi oratio, qua gratias agit ijs qui ecclesiæ salutem promouissent 45.a
 arelatensis episcopi fides, constantia & fortitudo summa folio 48.d
 arelatensis Episcopi pietatis, & constantiæ plena oratio, 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. & 32.
 arelatensis episcopi oratio ad Concilij patres responsoria 39.b
 arelatensis episcopi in Concilio Basiliensi fraudes 36.f & 37.c
 areth oppidum 211.b. & c
 à Turcis incenditur 212.d
 arechusa fons 404.f
 arechusa lacus 315.c
 aretinorū ciuitas à Carolo in deditioem accepta 276.d
 Florentinis uendita eod. e
 aretinorum castella à Ferdinando expugnantur, & folio 454.d
 aretinorum cum Crotonensibus bellum 242.c
 aretinorum cum Florentinis bellum 260.d
 argantonius mons 338.c
 argensis episcopi contra Panormitanum disputatio 6.f
 argenta ciuitas à Ratualdo capta 265.a
 argenta ciuitas expugnatur, folio 262.d
 argentaria 349.b
 argentū promontoriū 361.b
 argeus mons 327.b
 argei descriptio 327.c
 arginusa insula 354.e
 argonautarum fabula 409.a
 argus ciuitas 327.a
 aria regio 301.e
 aria regionis descriptio 293.b
 ariana hæresis 177.a
 ariani populi 308.f
 ariarates Cappadocia rex, folio 326.c
 ariaratis facta 328.d
 ariminum oppidum à Gothis obsessum 166.c
 ariminum à Longobardis captum 169.c
 ariminum oppidum captum folio 162.e
 ariminum oppidum restauratur 168.c
 arimispī populi 289.c
 arimphēi populi 291.a
 arinchij populi 296.c
 arionis musici historia 354.f & 355.a.
 aripertus Longobardorū rex folio 177.c
 ariouindi in Sicilia res gesta, folio 151.c
 arisbe oppidum 346.d
 aristeus Poëta 345.c
 aristodemus 363.c
 aristonici res gesta mors ibid.f
 aristotelis bibliotheca 351.b
 aristotelis eloquentia, & folio 354.f
 aristotelis libido 627.b
 arithpertus rex 170.e
 arithpertus Papiæ tyrannidē inuadit 180.d
 arithperti Longobardorū regis liberalitas & pietas, folio 181.b
 arithmetica utilitas 990.d
 arulphus Romanum agrum depopulatur 173.a
 arulphus foedus cum Pontifice factum rumpit 173.b
 arius fluuius 252.e & 308.f
 armamentaria tria 344.c
 armenia ciuitas 319.c
 armamenia regio 320.d
 armenia maior à Turcis subacta 235.a
 armenia minor 210.e & 254.d
 armenia pascendis equis apta folio 319.a
 armenia ad Christum conuersa 326.c
 armenia à Friderico imperatore subacta 229.a
 armenia à duce Iasonis occupata 319.c
 armenia

Index.

armenia à Parthis deuastatur folio 311.c
 armenia à Parthis occupatur 320.f. item à Mithridate, ibidem
 armenia à Thamerlano occupatur 313.a
 armenia à diuersis gentibus multociens depopulata, folio 319.c
 armenia castella depopulantur 323.a
 armenia montes uarij, folio 317.c. & 313.d
 armenia descriptio 317.a
 armenia minoris descriptio, folio 325.c
 armeni ad Christianam religionem conuersi 323.b
 armeniaci Italiam depopulantur 278.d
 armeniaci Heluetiam uastant folio 37.a
 armeniaci Eugenij pontificis instinctu Basiliensium agrus depopulantur 64.d
 armeniaca uestes 319.c
 armeniorū regni incrementa 319.b
 armeniacorum contra Heluetios res gesta 573.b. & c
 armeniorum reges & tyranni 319.c
 armeniorum regū cum Medis familiaritas 314.e
 armeniorum opulentia, folio 319.b
 armeniorū in Asia dux Christianus 385.a
 armeniorum ritus & mores, folio 319.b
 armenius color 319.a
 armilauus Venetorum dux in culo noctu transfoditur, folio 449.c
 armozica 300.f
 arnefrides Beneuentanū ducatum ambit 178.c
 à Longobardis interficitur folio 178.c
 arnestidis contra Hunnos res gesta 152.d. mors eodem
 arnoldus Bauarorū dux 199.a
 arnoldus Bauaria dux, Italia rex à Veronenfibus declaratur 199.a
 arnoldus Brizianus hæreticus 220.f
 arnoldus Kempenich in Concilio Basiliensi moritur 47.b
 arnolphus Morauia regnum occupatū Suatocopij filio possidendū relinquit 90.f
 arnolphus Francia rex 197.b
 arnolphus Italia rex morbo pediculari moritur 198.d
 arnolphi imperatoris de Suatocopio Morauorum principe uictoria 90.f
 arnolphi in Italia res gesta, folio 198.d
 aroma mons 363.c
 aromense uinum optimum, folio 363.c
 aron Ammirathus Saracenorum 193.a
 aropus 315.b
 arpagia locus 345.a
 arparium oppidum uel ab Alphonso captum 467.b
 arpinum oppidum à Saracenis occupatum 181.a
 arragonia regum catalogus, folio 445.a
 arragonensium in Concilio Basiliensi animositas 43.b
 arragonū regis preconia, folio 790.e
 arrianus Alexandrinus historicus 392.f
 arrigis dux Beneuentanus, folio 173.a
 arriani à Iustino ex imperio deiecti 158.d
 arrianum oppidum terramotu absorptum 471.a
 arrij Restionis frugalitas 56.f
 ars, nullius precij 989.b
 arsia 308.e
 arsia fluuius 153.a
 arfaces Parthiana defectio, nis autor 310.d
 arfacis res gesta 310. & e
 arsaica ciuitas à Parthis edificata 315.b
 arsamofata castellum 322.f
 arsinia oppidum 359.c & 373.a. & b. & 377.a
 arsinus lacus 318.f
 arsiua palus 317.c
 arta regio 406.f
 artabazus Antonium prodit, folio 320.e
 artabasi res gesta 320.e
 artabasi thesauri 319.a
 artauadas Armenius singularem praelio cum Valare Gotho congreditur 163.c
 artaxata ciuitas 318.f. & 319.a
 artaxata ciuitas à Vologeso capta 321.a
 artaxata ciuitas solo æquatur 321.c
 artaxia 319.c
 artaxias Magni Antiochi imperator 319.b
 artemidorus aurea effigie donatus 360.f
 artemisia Halicarnassi regina folio 583.c
 artemisia Mausolomartito sepulchrum ædificat 364.e
 artemisia fortitudo bellica, folio 364.e
 artemisiū promontoriū 368.e
 arthabanus Parthorum Rex, folio 310.f
 arthautus imperiū concitata plebe sibi arrogat 186.d
 arthautus oculis orbatu in exilium mittitur 186.d
 arthemidori res gesta 337.b
 aruisia locus 361.c
 arxion Alemannus cohortis magister 207.b
 asambecus 385.a
 ascalonem op. Balduinus expugnat 220.d
 ascalonenses à Gothfredo uincuntur 214.e
 ascalonitarū fortitudo 227.b
 ascalanorū deditio 227.b
 ascanius fluuius 339.c
 ascanius lacus 338.c
 asculum oppidum à Gothis captum 164.e
 ascula

Index.

afculanorum agri à Friderico imperatore depopulantur, folio	239.a	assyria à Iuliano imperatore depopulatur	312.c	rim	148.f
afculanorum bella	464.f	afsisium oppidum	164.e	athali regis de agricultura libri	593.a
asia	285.a	astacenus sinus	348.d	athali regis res gesta & 148.f	342.c
asia quando ad Christū conuerfa	385.b	astannetis regio	317.c	athanalgidus Vefogothorum in Hispania rex	169.a
asia minor à quibus primum culta	381.b	astacus oppidum	338.d	athanarici Vefogothorū regis cum Romanis pax, folio	146.d
asia minor à Parthis depopulatur	313.a	astecinus sinus	338.d	athanasius presbyter non Episcopus, Archiepiscopus disputando uicit	28.d
asia doctissimos protulit uiros	386.d	astensium ad ducem Aurelianiensem defectio	447.b	athaulphus Gothorum rex, folio	147.b
asia à quibus regibus subacta, folio	382.e	astolphi Aragonū regis odium in Eugenium pontificem	439.b	athaulphus Vifogothorum rex	148.e
asia à Romanis subacta, folio	382.f	asturgus Fauentinus	2.3.b	athaulphus à suis interficitur folio	149.a
asia à Parthorum crudelitate liberatur	144.e	atracha insula à Carolo Marcella capta	183.c	athenis diuinatrix	361.c
asia à Turcis depopulatur, folio	187.b	astronomia utilitas	990.f	athenus philosophus, folio	373.c
asiatota à Turcis subacta, folio	385.a	asturga ciuitas expugnatur, folio	148.d	atheniensium cum Mityleneis contentio	355.a
asiae descriptio	325.a	asturici populi	296.e	atheniensium rudera	407.a
asiae generalis distributio, folio	286.f	astyagis res gesta	317.a	athensinorum contra Tridontinos bellum	533.a
asiae Minoris partes	332.f	astypalaea insula	365.b	athini Saracenorum regis res gesta	183.c
asiaminoris magnitudo, folio	323.c	astypalaeae insulae descriptio, folio	365.b	atlas mons	286.e
in asiam qui post cladem Iulianensem uenerint pop.	382.e	astyra uicus	341.c. & 350.f	atocorum gens	287.c
asiarchae populi	363.b	asylorum detestatio	360.d	atracelensis ciuitatis descriptio, folio	377.b
asij Hirtacidis regia	346.d	atabyris mons	370.e	atropatus dux	314.e
asimarus imperator	181.a	atacenus sinus	287.c	attalia ciuitas	372.d
asimarus occiditur	181.b	atarneus	352.f	attallicorum regum primordia	333.a
de asino fabula iucundissima, folio	599.b	atarnenses populi	352.f	attalus tyrannus	149.b
asiotae populi	290.e	aternus fluuius	198.e	attica regio	404.f
aspancus lucus	350.f	athila dei flagellum & terror populorum	153.a	atticae descriptio	404.f. & folio
aspar captus cum filijs iugulatur	154.e	athila res gesta	148.f. & 153.b & 307.a. mors 307.b	atticae laudes	405.a
aspendus oppidum	372.d	athila Humororum regis descriptio	152.d	auares populi	161.b
aspiratio	988.d	athila Hunnorum regis regia folio	151.c	auares ex Pannonijs in Noricum irrumpunt	161.b
aspisij populi	290.e	athila contra Romanos expeditio	152.e	auaritia detestanda memoria rabile exemplum, folio	104.f
asporus flu.	325.c. & 330.d	athila Hunnorum regis res gesta	144.e	auerni locus	357.c
asprandus Longobardorum rex creatus	182.d	athila Hunnorum regis mors ibidem, & 153.b	144.e	auerfanarum Rhenato defectio	467.c
asprandi cum Arithpetro confictus	181.c	athalus Pergamenus martyrio coronatur	343.a		
aspurigiani	304.f	athalus tyrannus Catonis à Romanis uinctus Rauennam ducitur	149.b		
aspuades Zepida	166.f	athalus ab Honorio manu priuatur & relegatur in Liparum	467.c		
assus ciuitas	352.e				

auerfia

Index.

auerfia arx ab Alphonso expugnatur	467.c	Austria ab Vngaris depopulatur ibid.	293.a
auferia ci. à Vintimilio in ditionem accepta	464.d	austria à Ioanne Huniade uastata	129.b
auful Galatiae rex	208.e	austria à Ioanne Huniade direpta	412.e
augea cum Hercule fabula, folio	342.d	austria Rhodolpho comiti Habsburgensi cedit	97.c & 98.d
augurium Hirpradi regis	186.d	austriae descriptio	412.d
augusta ci.	331.a	austriae laus	490.d
augusta Caesarea obsessa folio	161.a	austriae ducum priuilegia	528.e
augusta pratoria	157.a	austriae principum cum Polonis dissidia	590.d
augustinus Theologorum Aristoteles	28.f	austriae & Bohemiae regum feudus	124.f
augusti Caesaris laus	685.b	australes Sigismundum regem captum, armis liberare conantur	131.b
augusti Caesaris de Marco Antonio uictoria	406.f	auximum op. à Belisario obsessum.	162.c
augusti Caesaris contra Mithridatem res gesta	320.	auximum à Gothis obsessum folio	164.c
augusti Caesaris triumphus, folio	331.b	auximum op. à Saracenis captum	184.f
augustulus imperij insignia deponit	155.c	auximum op. à Belisario captum	162.f
augustuli cum Genferico feudus	155.b	azara ciuitas	318.f
auinio op. à Saracenis uicaptum	183.c	azo Estensis	237.c
auitus à Romanis imperator declaratur	154.d	azoni Marchioni Beatrix matrimonio copulatur	257.b
aulicae uitae descriptio, folio	576.e & f		
aulicae uitae detestatio folio	721. & 722.c		
aulici principum multorum pestes	604.f. & 605.a		
aurea pluuia	369.a		
aureliani bello à Normannis uexantur	196.f		
aureliani Caesaris contra Gothos res gesta	145.b		
aurelij Augustini mors	151.b		
aurelij Alexandri contra Persas res gesta	311.c		
aurelij Alexandri contra Persas res gesta	311.c		
ausca ciu. 113.a. capta & funditus deleta	113.b		
ausereuse op. à Saracenis captum & expoliatum	196.f		
ausonium mare	406.e & f		
austria bello à Bohemis uexatur	101.a & 412		
		B	
		Babach Sarmatorum rex. 154. interficitur eod.	
		babucum op. à Sicilia rege captum	221.a
		babylonia ab Herode Parthorum rege obsessa	310.d
		babyloniae turris adificatio folio	84.d
		baccari in Lucretiam amor folio	636.d
		baccharense uinum	480.e
		bacchi certamina	361.a
		bacchi inuenta	652.e
		baccho Pannoniorum Rex, folio	388.d
		bacchurius Iberiae rex	301.c
		badensis Marchionatus	438.f
		baemam Casiani regis filius à Christianis interfectus folio	212.d
		baetria	293.a
		baetrianorum populi	292.d
		bagadra fl.	308.e
		bagnacacallum oppidum, folio	271.b
		balearum rudera	484.d
		balach Parthorum rex	218.d
		balbura ciuitas	366.f
		baldfar Coffa	280.f
		baldfatus Florentinorum dux ex altissimis fenestris in forum praecipitatur	454.e
		baldequin. Damasci regulus folio	218.f
		balduinus Flandrensis Constantinopolitanus imperator	232.d
		balduinus Hierosolymae rex folio	214.e & 219.c
		balduinus II. captus incarcerationatur	218.d
		balduini II. Hierosolymae regis res gesta	218.d
		balduini regis res gesta	215.c & 224.c & 225.b & 233.c
		balduini contra Graecos & Turcas res gesta	209.c. & 210.e & 219.c & 220.d
		baldus Iureconsultus	271.c
		balearides insulae	369.a
		baleares insulae à Pisanis subactae	216.d
		baltheum mare	97.b & 419.b
		baltheus sinus	419.b
		banberg oppidum	435.c
		baptista Blasius Cremonensis, astronomus insignis, folio	450.d
		baptista Conetulus crudeliter etiam post mortem tractatur. 452.d & eius seditionum facinus	452.d
		baptista Sciarra in summum pontificem conspirat	460.d
		barbara Sigismundi imp. uxor ambit Poloniae regis nuptias marito nondum mortuo folio	123.b
		barbara Sigismundi Caesaris uxoris nascutum responsum folio	486.d
		barbarae	

Index.

barbare Sigismundi imp. uxor
ris mors 130. f & 131. a
barbarismus 367. b & 978. e
barbationis Thracis res ge-
sta. 165. c
barbifsa castellum 319. a
barchinonensis ager depopu-
latur 195. c
bardanes Parthorū rex 320. f
bardonis mons 167. c
barensum ciuitas à Saracenis
obsessa 203. a
bargasa oppidum 268. d
bargylia ciuitas 365. b
baro de Puchaim Cafari recō-
ciliatur 700. f
bartholomæus apost. 337. b
bartholomæus de pauis 51. b
bartholomæi Facij 480. d
barulū op. obsessum 205. b
basilia locus 400. d
basiliense conciliū legitime
est conuocatum 76. f
basiliense concilium cur con-
gregatum 45. a & 68. e
ad basilitense conciliū contra
Eugenij improbitatem cur
non dissoluendum 67. a
basiliense Concilium cur pō-
tifex, episcopi & alij prælati
uenire recufarint 78. d
basiliense Concilium cateris
concilijs merito antepōnē-
dum 79. a
basiliense Conciliū certauit
pro episcopis 27. a
basiliensis Concilij congrega-
tio 2. c Primordia 117. a
basiliensis Concilij frequen-
tia quanta 43. c
basiliensis Concilij sefsio tu-
multuosissima 41. c & 42. c
basiliensis concilij turbatio,
folio 32. f
basiliensis Concilij tumultus
folio 36. d & c
basiliensis Concilij decreta pu-
blicè leguntur 44. d
basiliensis Concilij decreta à
Germaniæ principibus ap-
probantur 3. c
basiliensis Concilij decreta à
principum & regum orato-
ribus approbantur 44. e
basilien. Concilij acta 517. b. c
basiliensis Concilij decreta
publicantur 41. a & b
basiliensium laus 35. a & 72. d
& 73. a
basiliensium cum Delphino
prælium 439. a & Delphi-
no 573. c & 574. d
basiliensium pestis 46. d & c & f
basilifcus dux Rom. 154. c
basilifcus in Cappadociam re-
legatur 155. b
basilifcus in Nestorianam hæ-
resim lapsus 155. b
basilici pop. 296. d
basilius Constantinopolita-
nus Imp. 201. c
basilij de pōtis sentētia 983. b
bataui natatores opt. 481. a
batha 305. b
bathon historicus 334. e
battifolle oppi. ab Ianthesco
captum 277. c
bauaria unde dicta 161. b
bauari Sclauinos debellant
folio 172. f
bauari Foroiulensib. & Lon-
gobardis bellum inferunt,
folio 191. b
bauzanum op. à Longobar-
dis captum 179. b
beatitudo uera in quibus cō-
sistat 891. 892. a & d
beatrix 204. f
bebrices pop. 381. c
bebæ à Genuensibus captæ,
folio 273. b
bebria regio uastatur 333. a
bebricia regio 339. c
bechingne castellum Hufsi-
tarum 106. e
bedericus presbyter apostata
folio 115. a & b
bedericus præbyter Stami-
censis bellis assiduis Slesia
depopulatur 115. a
begdonis regio 339
beida 319. c
bela Vngariæ rex 226. f
bele Vngariæ regis cum Ve-

netis pax 228. e
belera ci. à Liuthprando rege
capta 185. a
belgij Gallorum ducis res ge-
sta 335. b
belgradum op. 785. a
belgradum oppi. ab Hunis di-
reptum 153. a
belisarij cum Gothis res gesta
161. b
belisarij contra Parthos bel-
lum 164. c & 312. c
belisarij in Sicilia & Africa res
gesta 160. d
belisarij contra Vandalos in
Africa res gesta 159. c
bellerophonis uallum 366. f
belligardi mons à Delphino
obsidione cingitur 543. b
bellonæ fanum 326.
beluarum op. à Nortmannis
uastatum 196. f
benacus lacus 154. c
benedictus Caietanus 254. c
benedictus diaconus in Pon-
tificè inuitus eligitur 200. f
relegatur Hauspurgā. eod.
benedict. 2. Pon. Max. 179. a
benedictus 11. Pontifex Ma-
ximus 256. e
benedict. 12. Pon. Max. 264. f
benedicti uaticinium 166. d
benedicti uisio 35. c
beneuentum op. à Constanti-
no obsessum 178. d
beneuentum à Friderico im-
peratori expugnatum 239. a
beneuentū op. obsessa à Gul-
stardo 207. a
beneuentū op. à Normannis
captum 204. c
beneu. à Totila obsessū 164. d
beneuentū incēdio ab Otho-
ne rege deformatur 201. c
beneuentum op. à Saracenis
incensum 199. a
beneuenti suburbia à Sicilia
rege capta 221. a
beneuentanus ager à Gracis
depopulatur 191. a
beneuentani à Pipino obsessi
folio 192. c
benus

Index.

benus fluuius 490. d
berengarius Italia rex decla-
ratur 199. b
berengarius Foroiulensium
dux imperator Romæ de-
claratur 197. c
berengarij secundi res gesta
198. f. Tertij uero 199. b
berengarij tertij cum Vgone
pax 199. b
berengarij Italię regis sepultu-
ra 435. c
berengarij cōtra Vngaros res
gesta 198. d
berengarij de sacramento er-
ror damnatur 207. c
berengarij cum Arnulpho fœ-
dus 197. c
berengarij mors 200. c
bergamum op. 154. c
bergamum op. ab Arnulpho
captum 198. d
bergamum op. à Ioanna Bo-
hemia rege captum 263. b
bergamum à Luchino captū
fol. 265. b
bergamū oppid. expugnatur
fol. 180. e
bergamū op. ab Amingo de
populatum 167. c
bergamum op. Mediolanen-
sibus à Venetis ademptum
fol. 450. d
beritum à Saladino captum
fol. 227. b
berlinum op. 423. a
berna 128. e
bernabos Vicecomes 269. c
eius res gesta 270. d
bernabouis Vicecomitis ca-
ptiuitas 277. a
bernabonis res gesta 269. b
bernardini Senensis apophthe-
gma 482
bernardus Aquensis Iurecon-
sultus 51. b
bernardus abbas Clarauallen-
sis 219. c
bernardus Barchinonis cō-
mes 195. c
bernardus Burdegalensis epi-
scopus 256. f
bernhardus Buscho 52. c
bernardus Italia rex in Fran-
ciā ductus decollatur 195. a
bernardus Toletanus episco-
pus Hispaniæ metropolita-
nus declaratur 209. a
bernardi Italia regis res ge-
sta 195. a
bernardinus Senensis Italia
apostolus 465. c. eius sepul-
tura & miracula ibid. eius
uita & mors ibid.
bernardinus Senensis canoni-
zatur 459. a
bernardon Aquitanus Florē-
tinorum dux 279. a
bertarij contra Pipinū res ge-
sta 180. f
berta Carlomanni uxoris fa-
cta 189. a
bertoldus Romādiolæ co-
mes 250. f
berynthum à Balduino expu-
gnatur 215. c
bessarion Cardinalis Nice-
nus 452. c
bessarion Græcus Cardinalis
fol. 339. b. c
bessus captiuus ad Alexandrū
Mag. ducitur 292. f. & 293. a
bethica regio 149. a
bibliotheca Aristot. & Theo-
phraſti 351. b
bibliotheca ad S. Gallum in
Heluetia 647. b
biblium op. à Saladino cap-
tum 227. b
bilimer cum Rithimere con-
grediens interficitur 154. f
biordus Michelottus 279. a
biorgi in Italia res gesta 154.
bifetislaus 18. Bohemiæ dux
fol. 94. c
bifetislaus 29. Bohemiæ dux
fol. 97. a
bifetislaus Morauia prin-
ceps 94. e
bifetislaus Vratislāi ex Adi-
beide filius 95. b
bifetislaus Pragæ obsidetur
fol. 95. a
bifetislaus Spitignecūm pri-
mogenitum successorē su-
um designat 95. a
bifetislaus exercitum in Hun-
gariam ducit 94. c
bifetislai contra Polonos res
gesta 94. c
bifina Francia regina 433. c
biftricensis comitatus à La-
dislao Huniadi datus 413. a
biftriciū op. 391. c. Ioanni
Huniadi à Ladislao dono
datum ibid.
biftritiū op. à Michaële Ry-
lago expugnatur 391. c. in
cenditur 392. d
bithynia 225. b
bithynia à Gothis depopula-
tur 145. a
bithyniæ descriptio 337. c
bithynij pop. 339. a
bithorgus Alanorū rex 154. e
interficitur eod.
bituricensis conuentus 76. c
bizares pop. 330. c
bizenia castellum 91. b
bizetislaus Iutham Othonis
imp. filiam uel rapuit ex mo-
nasterio 93. c
blaenna reg. 334. f
blanca Francisci uicecomitis
uxor, Blanca à marito ada-
matam occidit 462. e
bleda Hunnorum rex 151. c
& fol. 152. d
bleda fraterna fraude interfi-
citur 152. e
blondus Foroliuensis 459. b
blutium castellum 335. c
boetiæ descriptio 404. f
bofsorij cum Alphonso rege
bellum 471. b
bohemia olim Theutonica
fol. 83. b
bohemia quandiu in lutzen-
burgensium potestate
fol. 100. f
bohemia Romanis tributa-
ria 94. f
bohemia à uirginibus tribu-
taria facta 88. e
bohemia olim sub episcopo
Ratisponensi 92. d
* * bohe-

Index.

bohemia multos Christi martyres produxit 82. d
 bohemia ab Alberto imperatore Roman. depopulatur fol. 100. d & e
 bohemia ab Henrico imperatore uastata 94. f 95. a
 bohemia à Mefchone depopulatur 93. b
 bohemia ab othardo Saxonie duce depopulatur 94. f
 bohemia à Sigismundo misere nascatur 111. b
 bohemia foemineo dominatu fraude liberatur. 88. f
 bohemia Theutonici generis homines à Spitiagno duce pelluntur 95. b
 bohemia succincta descriptio 427. b & c
 bohemia situs 82. f
 bohemiae latitudo & limites fol. 82
 bohemiae fertilitas 83. b
 bohemiae regum fortitudo fol. 81. c
 bohemiae & Austriae regum foedus 124. f
 bohemiae hereses 66. c
 bohemiae pestis crudelissima fol. 102. e
 bohemiae expeditio à Martino pont. max. contra hereticos instituitur 115. c. 116. e
 bohemia terra, terra promissionis 115. a
 bohemi ad Christianismum conuertitur 91. b
 bohemi ueteres agriculturae studiosi 84. f
 bohemi ad militiam aptissimi 135. c.
 bohemi uocantur ad Basiliense concilium ut suae fidei reddant rationes 117
 bohemi suos inique Constantiae damnatos, in Basiliensi quaeruntur concilio. 118. c
 bohemi de iniqua in Constantiensis concilij in suas lata sententia Basileae coram concilio conueruntur 118. c
 bohemorum antiquitas 84. d
 origo ibid. c. & 173. b
 bohemorum communis cum Dalmatis lingua 83. b
 bohemorum discordiae & seditiones 664. d
 bohemorum prima discordia 85. a
 bohemorum ebrietas 83. c
 bohemorum in Basiliensi concilio oratio, qua se in ueram ecclesiam nihil peccasse demonstrant 118. e
 bohemorum conspiratio ad conseruandam religionem 70. e
 bohemorum contra Romanam ecclesiam articuli 118. e
 bohemorum luxus & superstitiones 83. c
 bohemorum cum mulieribus, pugna cruentissima 87. b
 bohemorum cum Rodolpho imperat. pugna 98. f
 bohemorum in Thusco campis prostrages 89. c
 bohemorum de Vratislao uistoria 89. c
 bohemorum mores & ingenia 83. c
 bohemiarum uirginum uirilia exercitia. 86. f
 bohemiarum uirginum contra uiros lex 88. e
 bohemundus contra Saracenos pugnans grauius uulneratur 212. e
 bohemundus captus incarcerationatur 215. a. liberatur redemptus pecunia 215. b
 bohemundi fortitudo militaris 209. b
 bohemundi res gestae 207. b
 bohemundi in Dalmacia res gestae 215. b & c. cum Alexandria pax. eod.
 bohemundi contra Saracenos res gestae 211. b
 bohemundi cum Rogerio fratre praelium 208. f
 boibi oppida 188. d
 boij pop. 437. b.
 boioaria 161. b
 boioaria descriptio 437. a & b
 boioariorum primordia fol. 437. b
 boioariorum regio 82. f
 boiorum in Pannoniam migratio 437. e
 boizlaus bohemiae rex ab Othone Franco debellatur fol. 200. d
 boleslauia Bohemiae umbilicus 94. d. sedes imp. ibid.
 boleslaus Bohemiae dux Cracouiae excacatus interiit fol. 94. e
 boleslaus 3. in conuiuio oculis priuatur 93. a
 boleslaus 15. Bohemorum dux 92. e. eius pietas ibid.
 boleslaus 16. Bohemiae dux fol. 93. a
 boleslaus fratrem Venceslaum uocatum conuiuium occidit 92. d
 boleslaus Vratislavi ex Drabonucia filius 91. b. & 95. c
 boleslai innata impietas fol. 91. b
 boleslai mors 92. e
 boleslao Cracouia à Mefchone principe erepta 93. a
 bolomerus Amedei Sabaudiae ducis consiliarius, in Lemannum lacum demergitur 439. e
 bomberga ciuitas episcopalis 435. c
 bombergensium cum episcopo disidium. 68. f
 bonifacius 3. Pontifex Maximus 174. e
 bonifacius 4. Pontifex Maximus 174. e
 bonifacij 7. res gestae 201. e
 mors 202. d
 bonifacius 8. Pont. Max. 254. f. eius mors. 256. e
 bonifacius 9. Pontifex Maximus 277. c
 bonifacius Thrax Africae pro Honorio curator. 149. c
 bonifacij corficae comitis res gestae 196. d
 bonifa-

Index.

bonifacij impia de pontificis potestate opinio 16. d
 bonifacij in Mauritiam fugati 150. f
 bonifacij contra Mahercium & Gallioneres gesta 150. f
 bonitium op. 247. c. à Carolo oppugnatum eod. captum 248. d. & restauratum 259. c
 bonitenses Florentinis uenduntur 248. f
 bononia mater studiorum & seditionum atrix 452. d
 bononia ab Albrico expugnatur 280. e
 bononia à Balhaf. Costa capta 280. f. item à longobardis 184. f. & ab archiepiscopo Mediolanensi fol. 267. b
 bononia Pontifici restituitur 446. e
 bononienses Gibellinos urbe expellunt 250. d
 bononiensium contra Albricum res gestae 280. e
 bononiensium agri depopulantur 264. e
 bononiensium à Florentinis defectio 264. f
 bononiensium contra Entium res gestae 240. f
 bononiensium cum Foroliuensibus bellum 250. d
 bononiensium cum Venetis bellum 249. b
 bononiensium cum uicecomite bellum 269. c
 bonorum uaria genera 878. c
 bonosij episcopi causam cur Damafus à se reiecerit 14. f
 booslaus regulus à zischa captus 111. a
 boofura ciuitas 377. a
 bosiuuolus bohemorum dux à beato methodio cum ludmilla uxore baptifatur 90. e
 bosiuuolus Christianam religionem inter bohemos spargit 91. b
 bosius Ferrariensium princeps 450. f
 borziuislans uratislavi ex Suetana filius 95. c
 bosiuuolus Nostorici filius Praganorum ducum ultimus 9. e
 bosnenses 407. b
 bosnenses pop. 388. d
 bosphorus Cimmericus fol. 304. d. & e
 bosphorus Thracius 324. d
 bosphoriani pop. 304. f
 bosphoranorum ducum potentia 304. f
 bosus Dauarius 244. d
 boues equina cauda 288. d
 bouinarum pons 233. c
 bozzena puellae pulchritudo fol. 93. b
 braccianorum contra ludouicum de uermes gesta fol. 448. d
 brachati pop. 319. c
 brachius montonensis 280. f
 brachij Perusini res gestae fol. 465. c
 brachij cum Sfortia similtas fol. 463. a
 branchide pop. 292. e
 brandeburgens. marchia Frederico burgrauio Nurembergensi dono data 388. f
 brandeburgensis marchiae descriptio 423. a
 branderosorum apud Rom. magistratus initia 246. f
 breia Croci bohemiae ducis filia 85. a
 brelum castellum 85. a
 breui Gallorum ducis res gestae 335. b. mors ibid.
 brielum op. 431. a
 britannia à Picis & Schotis depopulatur 150. e
 britannia à Gratiano tyranni de occupatur 148. d
 britannia ferro & igni uastatur 195. b
 britanniae descriptio 442. f
 britanni à Saxonibus grauius uexantur 155. c
 britannorum prima origo fol. 84. d
 britannorum cum Picis & Schotis foedera 150. e. uide. Anglos
 britones 278. f
 britones à Carolo Caluo debellantur 196. f
 britones à ludouico uincuntur 194. f
 britonum cum Carolo Francorum rege foedus 190. e
 brixia ab Amindo depopulata 167
 brixia grauius obfessa 269. c
 brixia ab Henrico imp. expugnatur 259. a
 brixia à luchino uicecomite obfessa 265. b. & capta eod. brixia mediolanensibus à uenetis adempta. 450. d
 brixiani Gibellinos ex urbe pellunt 25. f
 brixienfes debellantur 100. e
 brixensium cum Francisco Sfortia bellum 447. c
 broda ciuitas 83. b
 broda Theutonice ciuitas à Pragensibus expugnata 111. b
 broda Theutonicorum ciuitas à zischa capta & incensa 111. c
 brugenfis episcopi de Eugenio disputatio 5. b
 brugia ciuitas capta. 233. b
 bruma morauiae ciuitas 108. e
 brundisium recuperatum fol. 164. f
 brundisium à Rogerio obfessum 205. b. & c.
 brunichildis Francis imperat 172. f
 bruno episcopus tullenfis in papam eligitur 204. d
 brutiorum agri à Gothis depopulantur 147. a
 brutiorum ciuitates ab Alphonso in ditionem acceptae 467. c
 brutus britannorum plantator 84. d
 bryxillum op. 167. a. & obfessum 167. c
 bubaganus ex rex 203. a
 bubo op. 366. f
 bucha

Index.

bucharocedi res gesta 193. a
 buæri pop. 431. b
 budalia ciuitas muro cingitur 152. b
 budę oritur Hungarorum & Theutonicorum magnus tumulus 388 f. & 389. a
 budas Indorum rex 652. f
 budingecolonia 83. b
 buduicium op. 83. b
 bulconis Opiliensis infania fol. 415. b
 bulgari pop. 393. c
 bulgari ad Christum conuerfi 197. b
 bulgari à Longobardis graui ter uexantur 169. a
 bulgari Messiam & Pannoniam occupant 179. a
 bulgari Thraciam inuadunt fol. 157. b & 178. f
 bulgari ab Ungaris tributarij facti 193. d
 bulgarorum bellum 193. c
 bulgarorum cum Constantino imp. bellum 190. f
 bulgarorū contra Saracenos res gesta 184. d
 bulla dissoluendi concilium Basil. 73. a
 bulla de profecione in Turcos 91. f
 bulpari Pannoniam inuadūt fol. 195. c
 buraciuaitas 406. d
 burbensis episcopi facundia fol. 23. b
 burbonium op. à Francis captum 188. f
 burdegala à britannis recuperatur 442. d
 burdegala à Normannis uastata 196. f
 burdegalia ciuitas ab Abderamio capta 183. b
 burdegalia ciu. à Carolo martello capta 183. c
 burdegalia à Francis expugnantur 441. b
 burdegalla à Clodoueo occupata 157. c
 burdinus papa 213. c

burgenfis delitiæ Hispaniarū fol. 3. a
 burgenfis episcopi, oratoris Hispani de Eugenij hæresi disputatio 7. a
 burgenfis episcopi ad incedam concordiam in concilio bas. exhortatio 36. d
 burgenfis episcopi in concilio bas. consilia 37. b
 burgundia imperialis 203. c
 burgundiones à Carolo martello subacti 183. c
 burgundiones ab Ecio debellantur 149. b
 burgundionum seditiones fol. 203. b
 burgundionum sedes 147. c
 burgundionum reges 433. c
 bursa ciuitas 400. c
 bursa Turcarum emporium fol. 339. c
 busactores pop. 431. b
 byzantium op. 394. d
 byzantium à turcis obsessum fol. 395. c
 byzantium altera Roma fol. 394. d
 byzantium à Mahumete obsessum 400. f. 401. a
 byzantium descriptio 400. b
 expugnatio 402. d & e

C

Abira ciuitas 31. a
 Cabira ciuitatis descriptio 366. f
 cacannus bauarus 181. a
 cacanni Hunnorum regis in Pannoniam & turingiam irruptiones 172. f
 cacanni res gesta 174. f
 cacanni Sclauinorum regis contra bauaros res gesta fol. 172. f
 cadena ciuitas 327. a
 cadim mons 285. b
 cadmus mons 340. c & fluuius ibid.
 cadolus Parmensis antipapa fol. 205. a
 cadurchi pop. 314. d
 cadusij pop. 314. d & 315. c

cagradena regio 317. e
 caicus fluuius 342. d & e.
 343. a & 353. a
 caici fluuius fons. 350. f
 caicta ciuitas à Iacobo Arragone obsessa 253. b
 caicta ciuitas 280. e
 caicta à Petro Arragone capta 466. e
 caicta ab Alphonso bis capta fol. 471. b.
 calpha ciuitas à Christianis obsessa 214. e
 calesyria regio 210. f
 calibassa chialipium & matrem eius Mahumeti pdit 400. e
 calicona tumulus 347. c
 calistus Pontifex 217.
 calixtus Pont. Herbiolenfis episcopo indignatur 817. b
 calixtus Pontificis contra turcas res gesta 370. d
 calixti 3. Romani pontif. uita fol. 460. f eius contra turcas expeditio 137. b
 calixti 3. pontif. uatre ad Alphonsum dictum 460. f
 calixti 3. pontif. memoria & eruditio admirabilis 461. c
 callibassa res gesta 400. d
 callipolis op. 345. c
 callipolis à turcis expugnantur 395. b
 callisthenes Alexandro diuinos honores denegans in carceratur 292. d.
 calpas fluuius 337. c
 calabenses pop. 366. f
 calabria à Saracenis depopulatur 201. a
 calabria ab imperatoribus constantinop. subacta 201. c
 calabria à Frederico Arragone occupatur 255. b
 calamus ad fistulas idoneus fol. 340. d
 calapini res gesta 384. c
 calapini turcarum imp. res gesta 395. c
 calathini ab Alphonso expugnantur 468. d
 calchas augur 360. f
 calchas

Index.

calchas & mopsus quaestione bus contendunt 361. a
 calcephontis anima cum Pythagoras conuerfatur 358. f
 calcei querno robore 86. d
 calcidonenf. synodus 517. c
 calui montis presbyteri ridiculosum factum 481. c
 calybes pop. 382. d
 calycadnus fluuius 373. b
 calydnæ insule 349. b
 calymna ciuitas 368. e
 calyistes portus 361. b
 cambala 319. a
 cambisena regio 297. c
 cambisena regio 313. e
 cambisus fluuius 314. d
 camela ciuitas. 213. b
 camera uicus 331. a
 caminum op. 423. a
 camisena 309. a
 campania à Gothis depopulatur 147. a
 campaniæ oppida moenibus à Gothis nudata 165. b
 campaniæ oppida à Gisulpho depopulantur. 181. a
 campania ab Hunis depopulatur 154. d
 campania à Ricardo depopulatur 205. c
 campaniæ ciuitates à Narseta subactæ 167. c
 camusa ad Turcas defectio fol. 407. a
 canusium op. à Rogerio captum 214. e
 canusium op. à Rogerio captum 291. b
 cana promontorium 353. a
 cana ins. 354. e
 canas mons 353. a
 canas oppidum Petrus de columna occupat. 214. f
 cana locrorum op. 353. a
 canabus Gothorū rex ab Aureliano uictus & in clade interfectus 145. b
 cancellarij in Pistoria gens seditiones excitat 255. c
 candidina uallis 467. c
 candidinopolis op. 333. a
 canes Christianorum contra

Turcas uigiles 370. e
 canis magni imperium fol. 317. a
 caniorum à Rhodijs defectio 368. e
 canis sepulchrum 368. d
 canuti cum Carolo Daniæ regno contentio 427. a
 capus 351. b
 caper fluuius. 340. e
 capha urbs à thamerlano expugnatur. 313. a
 caphalia urbs 213. b
 capistrani insatiabilis ambitio 138. f. mors ibid.
 capitolium Rom. à totila incensum 165. a
 capitolium Rom. à Guistar. do captum 203. c
 cappadoces regē petūt 332. f
 cappadocia in prouincias diuiditur. 325. c
 cappadocia caret lignis fol. 327. c
 cappadocia à Parthis depopulatur 311. c
 cappadocię descriptio 325. a & b
 cappadocia maioris descriptio 326. e
 cappadociæ fertilitas 328. e
 cappadociæ pretura 327. b
 cappadocus fluuius 328. c
 capraria insula à bucelino depopulata 167. c
 caprea op. captum 468. e
 capri amnis fons 285. c
 capria lacus 372. d
 capuana ecclesia metropolitana quomodo facta 201. b
 capua à Saracenis capta fol. 203. a
 capua à Saracenorū improbitate liberatur 203. a
 capua à Rogerio capta fol. 208. f
 capua ab Hunis depopulatur 154. d
 capua à Ricardo Normanno capta 205. c
 capua arx Alphonso dedita fol. 469. b
 capuani crudeliter à Fuluio

trañantur 355. a
 caramanus dux turcarū 326. e
 caramani imperium magnū fol. 385. a
 carambris promontorium fol. 333. c
 carbonia sylua 182. e
 cardina uallis. 467. b
 cardinalis crucifer 2. e
 cardinales cur rubeo galero, ac uestitu incedant. 40. d
 cardinalium nomen unde fol. 41. e
 cardinalib. galeri rubei quando concessi 241. b
 cares pop. 382. d
 cares milites optimi 367. a
 cares cur barbari ab Homero appellati 367. a
 caresina regio 349. a
 caresus 349. a
 cari Narbonensis contra Persas res gesta 112. d. mors. ibid.
 caritata ciuitas 292. d
 carica insignia 267. a
 carie descriptio 364. d. & e
 carij mensis templum 340. f
 carinthia 97. c
 carinthie descriptio 409. b
 carinthiæ dux uenator imperij 410. e
 carinthiæ principum admirabilis electio 409. c. & 410. d
 cariuftus fluuius 301. c
 carlinga regio 434. e
 caroloannes Constantinopolitanus imp. 271. c
 carlota Portugallia regna fol. 379. a
 carmala fluuius 327. a
 carmania 308. f
 carmylefus locus 371. a
 carni pop. 409. b
 carniola 97. c
 carniola duplex 409. b
 carolus Andegauenfis 440. e
 carolus Aurelianensis dux ex carcere liberatur 442. e
 carolus balbus in imperatorem ungitur 197. a
 carolus. ii. bohemię rex 101. b
 carolus balbus & contra Normannos

Index.

mannos res geste 197. item eius regis sonum 101. b
 carolus caluus in Lemouicæ urbis regem ungitur 196. f
 caroli calui res gesta 196. e & f
 carolus Danię rex pralio superatus regno pellitur fol. 427. a
 caroli Danię regis impietas fol. 427. a
 carolus Francorum rex Ro. Augustus appellatur 192. d
 carolus Francorum rex donationē à parente pontif. Ro. factam confirmat 190. d
 caroli francorum regis cū Ludouico Delphino contentio 440. e
 caroli francorum regis res gesta 191. a
 caroli Frācorū regis in Italia res gesta 189. c. cum pontif. Ro. pax & fœdus 190. d
 carolus Gozaga mediolanensis prodit 448. f
 caroli Gonzage crudelitas in ciues mediolanenses 448. e
 caroli de Gonzaga res gesta 448. d. eius defectiones ib.
 carolus Hierosol. & Sicilia rex declaratur 246. f. 247. a
 carolus magnus fuit Germanus 434. f
 caroli magni cōtra Vuestphalos res geste 431. b
 caroli magni res geste 434. f
 caroli magni cum Saxonibus bella 422. f
 caroli magni mors 194. d
 carolus martellus 182. e
 carolus martellus 255. a
 caroli martelli res gesta 182. f
 caroli martelli contra Saracenos & Vesogothos res gesta 183. b & c
 Caroli martelli contra Saracenos felix uictoria 183. b
 caroli martelli contra Gallos & Saracenos res gesta 185. c
 caroli martelli res gesta 434. e
 carolus II. rex Neapolitanus fol. 257. b
 carolus simplex Francię rex fol. 197. b
 caroli II. Sicilia regis contra Saracenos res gesta 265. b
 caroli secundi Sicilia regis filij 255. a
 caroli Valesij comitis res gesta 255. b
 caroli Vngarię regis cū Florentinis bellum 276. d
 caroli zeni res gesta 272. e
 caroli zeni res geste 273. a
 carolomannus 185. c
 carolomannus in clericum ordinatur 986. d
 carolomanni res gesta 197. a
 carolomanni mors 187. a
 carolorum nomē apud Francos celeberrimum 180. d
 caron historicus 346. d
 carpasia ciuitas 377. a
 carpasia insula 377. a
 carpharat Aegyptius princeps 211. a
 carpus martyr. 343. a
 carrensiū cum Genuensibus pax 272. f
 carthago Africa ciuitas à Sicilia sulpho capta 150. f
 carthago à Vandalis occupatur 151. a
 carthago Africa à Persis capta 175. b
 carthago Africa à Cosdroa capta 312. f
 cartharum inuentio 599. c
 carolus cum Canuto fratre de Danię regno contendit fol. 427. a
 carolus Franciæ rex ad regnā dū inutilis degradatur 197. b
 carura 340. f.
 caryanda lacus 365. b & insula ibidem.
 casaraugusta obfessa 161. a
 casaris martiuengi contra Alphonsum res geste 468. d
 casaris eligendi ius quando Germanis cōcessum 202. e
 casaris dictionum 560. e
 casarea ciuitas à Lógino munita 169. b
 Casarea magna ciuitas 327. o
 casarea cappadocię à Christianis capta 210. e
 casena ciuitas frustra per hyemem obfessa 167. e
 casena ciuitas 271. b
 casertinus regulus ab Alphō. so rege Arrag. in fidem receptus 467. b
 casimirus Lituanię dux 415. f
 casimirus Polonię rex bohemię regnum ambit 143. b
 casimirus Polonię regis germanus bohemię rex declaratur 124. f
 casimiri Polonię regis cum fratribus bellum 478. e
 casimiri regis res geste 101. a
 casinense monasterium euerditur 173. a
 caspar schlick trium Casarū cancellarius 475. a
 caspiana reg. 297. c
 caspia pop. 316. d
 caspię portę 299. c
 caspię portę 316. d
 caspię portę quā late pateant fol. 316. e
 caspia iuga 316. d
 caspius mons 302. e
 caspium mare 283. a & b.
 caspij montes 285. c
 caspij montes 317. a & b
 casianus rex 210. e
 castianus rex ab Armenijs traditur 212. e
 casij contra Parthos res geste 311. a
 casinense monasteriū edificatur 182. f
 casinense monasterium directum 239. a
 casiope Epirotarum colonia 406. f
 castabala op. 327. b
 castellatū op. captum & directum 278. d
 castellina ci. obfessa 454. d
 castelli ciuitas expugnatur 261. c & 262. d
 castinus apud Vercellas in clade captus 150. e
 casti

Index.

pelluntur 333. a
 caunus ci. 368. e
 caynanum op. ab alphonso rege arrag. receptum 467. c
 cayrum op. ab almerico obfessum 222. d
 caystri flu. fons 360. f
 coellius antipater 283. a
 coelij polionis res geste 320. f. & 32. a
 cebrena ci. 347. b
 cebrena 347. c
 cebrenia reg. 348. a
 cebrenorum cum scepsijs inimicitia 347. b
 cebrini pop. 350. e
 cecilianus episcopus accusatur 14. f
 cedissa 518. d
 cedri arboris copia 373. a
 celanorum agri ab alphonso depopulantur 467. a
 celendris ciuitas 373. b
 celenis 340. d
 celenorum iugum 285. b
 celestinus I pont. max. 229. a. & 254. e. & 239. b
 cenchrius flu. 339. b
 centum op. 184. f
 centumcella ci. depopulatur à saracenis 194. d
 centumcellas, diogenes contra gothos tuetur 166. d. & e
 centumcellas narfes in suam potestatem recipit 167. b
 centumcellensis portus 196. d
 centumcellense oppidum uicaptum 196. d
 cepa ci. 304. f
 cephis rex longob. fraude suorum occiditur 170. e
 ceramus op. 368. d
 cerasus 330. d
 ceraunia reg. 296. e. & 296. f
 ceraunij montes 296. d
 cerceta pop. 330. d
 cerines castellum 580. e
 cerines op. 377. b
 certetarum regio 305. b
 ceruę paritura in diana insulam tranant 361. a
 ceruia op. 250. d
 cerulanus lacus 318. f
 cesena ci. à longobardis capta 184. f
 cesennius petus 322. e
 cesennij peti cum corbulone colloquium 322. f
 cessa ci. 303. a
 cestrus flu. 372. a
 cetheus princeps senatus, suspectus ex urbe Rom. pellitur 164. e
 cetius flu. 342. d
 cecij pop. 342. d. 353. c
 chalcedonensis synodus 20. d
 chalcedonensis synodus iudicat hæreticos qui contra concilium sapiunt 22. e
 chalcedonense cōcilium 14. d. & 28. d
 chaldei pop. 330. d. & e
 chalybes pop. 330. e
 chaones pop. 406. e
 charadrus 373. b
 characathocerta sophinæ regia 318. d
 charindas flu. 314. d
 charonium 357. c
 charonium antrum natura admirabile 363. b
 charra obfessa 224. d
 charta ci. 293. b
 cheanita pop. 303. b
 chelidonia inf. 371. b
 chenides pop. 296. d
 cherinthus hæreticus 360. e
 choromocrates diana ephesiam tēplum restaurat 359. c
 cherronesus 405. a. b
 cherronesus dorica 367. c
 cherronesus pulchra 361. b
 cherronesi descriptio 323. b
 cherronesi diuisio secundum diuersos. 325. a
 chersiphronis opera 359. a
 chezip. mons 84. e
 chialapinus à mahumete stragulatur 400. e
 chij caput 368. d
 childeberti contra garibaldū bellum 171. c
 caucines e proprijs sedibus

Index.

chilianus histrio poggiebra-
cium de sacris sapienter in-
terrogat 135.a
chilpericus suefionum dux
170.e
chimera uallis 371.a
chimera fabula 371.a
chiorum primordia 353.c
chilpericus burgundiorum
Rex à fratre interfectus 156.f
chilperti contra carolū mar-
tellum res gesta 183.a
chius insula & celus descriptio
361.c
choatras mons 285.c
cherdica mons 317.c
chorocunda 304.e
chorocūdāmētis locus 304.e
chotis armenia rex 320.f
christalli multitudo 290.d
chrisippus philosophus 374.e
christus uerus Deus & homo
884.d
christus uerus Deus & homo
889.c
christus uerus messias est, qui
à Deo promissus 882. d. & e
christi diuinitas turcis ignota
883.c
christi incarnatio 889.a
christi crucifixi imago turpi-
ter à turcis tractata 402.e
christianus de gregregino
prapositus S. petri in bru-
nia 49. b
christiani in bohemia duro af-
ficiuntur supplicio 105.a
christiani peregrini pro chri-
sti fide lapidibus à turcis o-
bruitur. 378.f
christiani à turcis cruēto præ-
lio uincuntur. 565.b
christianorum fides 882.d. &
883.a
christianorum ieiunia 900.d
christianorum religionis an-
tiquitas 834.f
christianorum nomen quan-
do fidelibus impositum
210.f
christianorum de saracenis et
turcis cruenta uictoria
210.d
christianorum de turcis cruē-
ta uictoria 212.d
christianorum de turcis ui-
ctoria 530.d. & 536.f. & 537.a
christiana lex iudaica multo
dignior 898.d
christianus Daciae & norue-
giae rex declaratur 426.f. &
427.a
D. christophorus martyrio
coronatur 371.c
christophorus boioariae prin-
ceps & daciae rex 125.c
christophorus boioarie dux
fit daciae & noruegiae rex
426.f
chrysa ciuit. 349.c. & 350.d. &
350.e
chrysaureus conuentus 366.d
chrysolitaneus uicus 337.c
churunnus bulgarorum rex
interficitur 194.d
cibistra ci. 327.b
cibotus ci. 340.d
cibirei pop. 366.f
cicero libros tres de tempo-
ribus suis carmine scripsit
938.f
cicones pop. 287.c
ciconiae aquileiam ab hun-
nis obsessam produnt 153.a
cidissa 326.d
cidissa mons 330.d
cidrelli in ionia res gesta
356.f
cilianus campus 363.c
cilia ciuitas 411.a
ciliae comitis mors deplora-
tur 785.a
cilices pop. 382.d
cilices piratae 372.f
cilices troiani 375.c
cilicia 254.d. & 325.b. & 327.b
cilicia urbs 210.f
cilicia armenia minor 210.e
cilicia à graecis subacta 225.b
ciliciae descriptio 372.e
ciliciae nomen unde 352.f
cilicū principatus tres 342.d

cillalocus 341.c
cilleus flu. 341.c
cilli monumentum 352.f
cimbrorum cum Romanis
bellum 560.d
cimmerica 363.a
cimmerici pop. 382.e
cimmericum op. 304.d
cimmericorum in bosphoro
potentia 304.d
cimmericus bosphorus 304.
d. & e
cincius gregorium pontifi-
cem missam celebrantem,
captiuum abducit 206.c
cincij Romani res gesta
205.b
cincij domus & familia turpi-
ter tractatur 206.e
cinea admirabilis memoria
594.e
cingulum op. 462.f
ciniata castellum 334.f
cinitum op. occupatū à chri-
stianis 209.c
circuitij pop. 315.c
cisthena ci. 350.f
cisthena inf. 371.a
citharon saltus 404.f
cius op. 338.d
cizana castellum 551.c
claffo longobardorum rex
169.a
clagefurtinum op. 410.e
claromontensium ciuitas in-
cenditur. 237.e
classense op. captum 170.d
classense op. à feroaldo dolo-
captum 182.f
classense op. captum atque di-
rutum 185.c
claudij caesaris statua aurea
145.b
claudij imperatoris cōtra go-
thos res gesta 145.b
claudij pulchri contra pira-
tas res gesta. 377.c
clauium potestas 18.e
clazomene 362.d
cleandria 349.a
cleantes philosophus 352.e
cle

Index.

clebas dori filius 344.f
clodouet franciae regis in italiā
expeditio. 177.c
clemens 4. pont. maximus
246.f
clemens 5. pont. maximus
256.f
clemens 5. pont. maximus
259.a
clemens 6. pont. maximus
265.c
clemens 7. pontif. maximus
272.d
clementis babiloniae regis
ducis res gesta 214.c
clementis ad iacobum apost.
epistola 17.a
cleomathus pugil. 363.a
cleon iouis sacerdos nimia
crapula moritur 339.a
cleonis latrocinia & proditio-
nes 338.f
cleopatra ab augusto caesare
uincitur 406.f
cleopatra facundia 511.b
clephus longobardorum rex
170.d
clerici ceremoniarum 52.f
clerici soli in concilijs iudi-
cant 17.c. 19.a
clericorum scandala 70.f
clides insulae 376.f. 377.a
climata terrae 283.c
clitatus sacerdos 331.b
climax mons 371.b
clodomiris à bothimaro fu-
gatus occiditur 161.f
clodoueus crinitus franciae
rex 433.b.c
clodoueus francorum rex
christi religionem recipit
433.c
clodoueus francorum rex
cur factus christianus
434.d
clodoueus à francis baptiza-
tur 157.a
clodouei in alemannos expe-
ditio 156.f
clodouei franciae regis in ale-
mannia & aquitania res ge-
sta 434.d
clodouei aduersus gundobal-
dum bellum 156.f
clodouei francorum regis cū
syagrio bellum 434.d
clodouei regis de S. martino
dictarium. 434.d
clotarij francorum regis in
fratrem crudelitas 175.b
clotarius metensium rex
170.c
clugiaci. 273.a. capta ab auria
eod.
clugia à genuensibus capta
274.c
clugia à uenetis expugnatur
274.d
clugia depopulatur 198.d
clugium op. à liuthprando ca-
ptum 184.c
coaphus thaboritarum con-
tra prutenos dux 120.c
coburca op. 424.f
codocus longobardorum
rex rugilandiam occupat
156.d
coena domini 670.a. 672.a
coitus nihil aliud nisi morb.
comitalis 891.b
cadme op. 357.c
codrini in patriam pietas 31.b
colchidis regionis descriptio
301.c
colchorum laus 302.d
colchorum cum aegyptijs co-
gnatio unde 302.d
colle op. à senensibus obses-
sum 248.f
collensium agri depopulan-
tur 259.c
colonia agrippina obsessa
232.f
colonia ab henrico occupa-
tur imperatore 215.b
colonia à francis occupatur
433. uide agrippinam.
coloniensis episcopus fautor
Basilienfis concilij 3.a
colophon ciuitas & eius de-
scriptio 360.f
colophoniorum primordia
356.f
colossus castellum 377.b

colofsi oppidum 381.a
colossus op. à saracenis de-
molitum 177.b
colucius florentinorum can-
cellarius 454.f
columna op. captum 254.f
columna in aëre diuinitus
suspensa. 301.b
comacina insula ab arithper-
to depopulatur 180.c
comaclum op. captum 189.a
comaclum captum uenetis in-
cendunt 200.d
comagona 318.d
comana ci. 326.f. & 331.b. &
331.a.
comanus 327.b
coma urbis descriptio 331.c
comedus mons 288.c
comenses à burgundis graui-
ter uexantur 156.c
comenses mediolanensis im-
perio se committunt. 447.b
cometa apparet 768. & 785.a
comissena regio 308.c
comitauia ci. à lischia capta.
111.a
communio sub utraque spe-
cie 121.b
cōmunio sub utraque specie
672.c. 673.a. & 676.d
communione sub utraq; spe-
cie uera institutio 104.c
complexio 1015.a
coinum à frācisco Sfortia in-
deditionem acceptum 449.b
cummundi lepidarum regis
res gesta 161.b
commutatio 1015.c
conapfeni pop. 296.c
concha ciuitas mari submersa
188.d
confluentia à sabaudia duce
occupatur 447.b
concentis episcopus castella-
regis orator 38.d
concentis episcopi in concil-
lio protestatio. 42.d
concentis episcopi in concil-
lio Bas. conquestio 38.d
concilium apostolorum 20.d
concilium non tantum papae
sed

Index.

sed episcoporum etiam omnium sententia potest rescindere 14.f. & 15.a
 concilium an papam degradare possit 15.c. & 17.a & b
 concilium an pontificis artibus reuera dissolui possit 21.a
 concilium, inuito papa, si maior pars prelatorum consentiat, indici potest 20.c
 concilium generale an immediate potestate habeat a Deo cuncta statuendi 22.d
 concilium generale an sit supra papam 7.c
 concilium supra papam 6.d & 7.a
 concilium cur supra papam 10.f
 ad concilium non soli episcopi uocandi 27.c
 concilium uniuersale ecclesiam representat 13.b
 concilium iuri positio non subiectum 6.c
 concilium deponit pontificem 18.f
 concilij conclusio non episcoporum sed concilij fuit nomine approbata 42.f
 concilij Basil. electores 49.a
 triumuiui ibid.
 concilij generalis autoritate omnia subijcienda 22.d
 concilio conuocato papa incipit superiorem habere, & cessat in eo plenitudo potestatis 19.a
 concilio generali papa subijcitur 6.d
 concilio generali omnia concipiuntur quae ecclesie 12.c
 in concilio non patrum dignitas, sed ratio ueritatis spectanda 27.b
 concilia generalia quam ob causam instituta 15.c
 concilia quomodo auspiciantur da 19.b

concilia cur a clericis tantum generantur electis laicis 17.c
 concilia a pontifice indicenda & finienda sunt 19.c
 concilia quorum impulsu & consensu congreganda 20.d
 ad concilia congreganda tempore magni constantini & aliorum caesarum non quaesitus est papae consensus 20.d
 concilia non stant caduntque papae iudicio sed ecclesiae 21.a
 concilia non principatum, sed ecclesiae nomine congreganda 42.c
 concilia quare congreganda 80.d
 concilia multa magnis impensis frustra conuocata & celebrata 67.c
 conciliorum titulus 13.b
 conciliorum tria genera 24.d
 in concilijs generalibus ardua tantum negotia tractanda 15.b
 in concilijs semper auctoritas ecclesiae Romae potestas 71.b.c
 conclaus in quo basilicae pontifex creatus est descriptio 55.a
 conclusiones theologorum in concilio Bas. 4.f. 5.a
 conclusionum praecipua 1033.b
 concordiae commendatio 558.c. & f
 conduplicatio 1015.c
 confirmationis & confutationis praecipua 1027.c. & 1031.b
 conimitium op. 421.c. oppugnatum a polonis. ibid.
 coniugium seruitutis species 298.c
 coniunctio 1015.c
 coniunctionum in oratione usus 1010.f
 conon pontifex, max. 179.c

conon a militibus suis interficitur 165.c
 conradini pietas. 134.c
 conradus abbas de Iuzella 51.c
 conradus 21. bohemiae dux 96.f
 conradus 28. bohemiae dux 90.a
 conradus marchio ferrariensis rex hierosol. 228.f
 conradi imperatoris in terram sanctam expeditio 336.c
 conradus monteferrariensis 229.b
 conradi montis ferrati comitis res gesta 227.b. & mors 229.b
 conradus raufes ernstum & albertum saxoniensium principis furtiue rapit 424.f
 conradus sueuus Rom. imp. 203.b. & eius contra turcas res gesta 219.c
 conradus de uuinspere camerarius imperij 62.d
 conradus uuinsperegensis baro, concilij Basiliensis protector. & eius pietas 43.b.c
 consentia brutiorum cui uicapta & direpta a gothis 147.a
 consentia ci. a saracenis capta & incensa 201.a
 constantiense concilium cur & quomodo celebratum 105.a
 constantiense concilium consensu iohannis pontificis congregatum 20.c
 constantiense concilium non minoris autoritatis quam nicenum 13.c. & 14.d
 constantiensis concilij decreta 5.b 30.f
 in constantiensi concilio quare pontifices degradantur 80.d
 constantius in balneo interficitur 178.f
 constantius a gerontio occiditur 148.c
 constant.

Index.

constantij Caesaris facta 148.c
 constantij res gestae 177.a. & b. & 178.d
 constantij contra alanos res gestae 149.a. mors eod. b
 constantij contra persas res gestae 312.d
 constantinopolis triangularris 40.b
 constantinopolis op. 337.c. & 394.d
 constantinopolis imperat. Rom. sedes 144.d
 constantinopolis incendio deformatur. 157.b
 constantinopolis a mahumete obfessa 401.a
 constantinopolis op. a saracenis obfessum 184.d
 constantinopolis a normannis uexatur 197.b
 constantinopolis a Rogerio incenditur. 220.c
 constantinopolis a turcis expugnatur 137.b. & 40.b. 402.d. & 460.d. & 679.a. & 680.c. & 704.d
 constantinopolis a uesogothis obfessa 145.c
 constantinopolis expugnatur 231.c. & 232.d
 constantinopolis saepe capta 681.a. uide byzantium.
 constantinopolitana clades 678.f
 constantinopolitana clades 692.f. & 710.f
 constantinopolitana pestis 184.d
 constantinopolitana schola 705.a
 constantinopolitana synodus 19.b. & 179.a. & 180.c. & 197.b. & c. & 394.d
 constantinopolitanae urbis aedificatio 681.a
 constantinopolitanae urbis descriptio 678.f. & 679.a
 constantinopolitanae urbis laus 704.d. & c

constantinus puer orientale obtinet imperium 198.e
 constantinus imp. 176.f
 constantinus imperator constantinop. 201.a
 constantinus clochysis imperator constantinop. 204.c
 constantinus imperator idolatria detestatur 188.c
 constantinus graecorum imperator crudeliter a turcis tractatur 680.c
 constantinus. 6. imper. ob crudelitatem a matre in carcerem coniectus excrucatur 191.b
 constantinus ad lateranense patriarchium promouetur 188.f
 constantinus in concilio lateranensi damnatur Ro. 188.f
 constantinus papa 182.d
 constantinus tyrannus interficitur 148.c
 constantinus tyrannus apud Arelatum interficitur 150.c
 constantinos Romanam ecclesiam multis ornat beneficijs 60.b
 constantinus Romam spoliatur 178.d
 constantinus Rhegiae episcopus decollatur. 188.e
 constantini caesaris res gestae 877.b
 constantini caesaris contra alanos res gestae 149.b
 constantini caesaris contra gothos res gestae 145.b
 constantini caesaris in peloponneso res gestae 405.c
 constantini imp. pietas 185.c
 constantini imp. de burgaris triumphus 190.f. mors eod. b. & c. & 394.d
 constantini imperatoris somnium 394.d
 constantini. 6. imp. crudelitas a clibido 191.a
 constantini classis in bulgaros parata procellis submergitur 189.b

constantini in fratres impietas 178.f. cum saracenis res gestae ibid.
 constantini magni mors 338.d
 constantini magni mors 348.d
 contentio 1015.a
 contrarium 1015.b
 consules Romae quando celsarint 169.c
 conuersationis quotidianae praecipua. 974.b
 conuersio 1015.a
 coorum urbis descriptio 364.f
 coracesium 372.d
 coralis lacus 336.c
 coramani imperium 376.d
 coranda 82.d
 corarius mors 361.a
 coraxes flu. 301.c
 corbana persarum regis militaria princeps 212.e
 corbeus 336.d
 corbuli res gestae 321.b. & 322.e
 corbulo magnifica de se casari scribit. 322.e
 corbulonis cum peto colloquium 322.f
 corcira inf. a gothis direpta 166.f
 cordica mons. 317.b
 corea regio 317.c
 coricus mons 361.b
 corinthus colonia nobilis 405.b
 coriphantis lucus 350.f
 corma 309.a
 cornelius fuscus 144.f
 cornelij forum aedificatur 170.d
 cornelij forum a narsese obfessum 168.d. solo aequatum eodem.
 cornelij forum op. a gothis restauratur 168.d
 coros mons 286.d
 correctio 1915.c
 corregia depopulatur 243.b
 corfica

Index

corfica à Mauris depopulatur 193. a. & à Saracenis eod. b.
 corfica à Saracenis occupatur 194. d.
 corforum apud Roma. familia potentissima 214. f.
 cortona ciui. de diocœsi Are-
 tina separatur 262. d.
 cortoniensium agri à Ferdinand-
 do depopulatur 454. d.
 coruorum cum falconibus
 certamen 451. b. & c.
 corycai lacrones 361. b.
 coricum antrum 374. d.
 coricus littus 371. b. mons
 373. c.
 corzena regio 318. c.
 cosdroas zeliobem Huno-
 rum regem confodit
 161. b.
 cosdroe res gesta 174. b. & f. &
 175. a.
 cosdroe tyranni res gesta
 312. f.
 costia sylua 182. c.
 coska procopium in strage
 interfecit 120. c.
 cosmi medici florentini laus
 454. c.
 coſſei pop. 315. c. & 316. d.
 cotharena regio 317. c.
 cotilus collis 348. f.
 coum promontorium 364. f.
 cozia op. 136. f.
 cracouia obsidione cingitur
 101. a.
 cracouia à meschone princi-
 pe bohemos duci ere-
 pta 93. a.
 cracouia capta & funditus e-
 uersa 94. c.
 cracouia ciuitatis descriptio
 415. c.
 cracoulenſis antiſtitis com-
 mendatio 590. d.
 cragus mons 285. b. & 371. a.
 crambuſa ci. 371. b.
 crambuſa inf. 373. c.
 cramburgenſium agri ab Alber-
 to depopulantur 479. b.
 crangus fl. 373. b.
 crapula incenſa 272. f.
 P. Craſſi contra Ariſtonicum
 res geſta & mors 362. f.
 craſſi contra Parthos res ge-
 ſta 310. f. & 311. a.
 crates grammaticus 375. b.
 crema op. 243. c.
 crema ci. capta 336. f. ab Hen-
 rico Caſare obſeſſa 221. c. à
 Venetis capta 447. b.
 cremona bello miſere ab Hen-
 rico caſ. uexatur 222. d. ex-
 pugnatur 259. a.
 cremona ci. ab Agilulpho ob-
 ſeſſa 174. d. ſola aquata.
 eod.
 cremonēſes gibellinos ui ur-
 be expellunt. 258. f. ab Hen-
 rico imp. debellantur. 258. f.
 creophylus ſamius 358. f.
 creſcentius numetanus am-
 bit imperium 202. d.
 creſcentij numetani apud
 Rom. res geſta 202. d.
 creſcentij caſtellum 202. e.
 creſcentij caſtrum demolitum
 208. e. & mors 202. e.
 creſſus op. 354. a.
 creta inſula alexio reddita
 231. c.
 creta inſ. bello à Malea comi-
 te uexatur 233. a.
 creta inſula à ſaracenis occu-
 patur 197. b. à ſaracenorū
 crudelitate liberatur 201. c.
 creta uenetis rebellis 233. b.
 creta à uenetis in colonię for-
 mam redacta 233. b.
 cretenſe uinum bohemis ac-
 ceptiſſimum 83. c.
 cretum op. 508. c.
 crimoaldus francorum rex
 434. c.
 criſpoius britanum dux
 196. f.
 croatia reg. 408. d.
 croatia mulier australis à tur-
 cis capta 407. c. & 408. d.
 croauia bohemię arx quan-
 do edificata. 85. a.
 croci ſecundi bohemos
 regis imperium placatiſi-
 mum 85. a.

Index

croſus gentium dominus 323. c.
 croſi diuitiæ 343. a.
 crommyum pomont. 373. b.
 crommyum promont. 376. f.
 crommyū promontorium 773. c.
 cronina uicus. 333. c.
 crctonaci. 277. b.
 crotonienſium cum Aretinis
 bellum 242. c.
 crudelitatis memorabile exē-
 plum 89. b.
 crudelitatis exemplum 90. d.
 crudelitas impiorum erga chri-
 ſtianos ueros 105. a.
 crudelitatis memorabile exē-
 plum 313. c.
 cryſtalli in capadocia copia
 328. c.
 cteſias historicus 368. d.
 cucurbita ſtupenda magnitu-
 dinis 377. b.
 cumades perſa. 166. f.
 cumæ op. descriptio 352. b.
 cumæ primordia 344. f. &
 354. d.
 cumæ à narcete obſeſſa 168. d.
 & à longobardis occupata
 183. b.
 cumarum rudera 484. d.
 cumanorum porticus 353. b.
 cumanorum ritus & mores
 352. b.
 cumitus anglorum rex 203. c.
 cunctatio in rebus fidei ac
 religionis pernicioſiſſima
 30. e.
 cunigunda bohemię reginæ
 ad othacarum maritum ora-
 tio obturgatoria. 98. d. c.
 cuniperti longobardorum
 regis mors 179. c.
 cuniſpergium op. edificatur
 97. c.
 cupidinis descriptio 870. d.
 cupidinis triumphus 871. a.
 curialium miſeria 721. 722.
 curias mons 377. a.
 curium op. 377. a.
 curmenſis ducis cum S. uen-
 ceslao prælium. 91. c.
 curſus donatus à florentinis
 interficitur 257. c.
 cur
 curtij Romani in patriam pie-
 tas 31. b.
 cutha ci. occupatur 125. b.
 cuthna ciuitas 83. a.
 cuthna Antichriſti crume-
 na 111. c.
 cuthna ci. à Pragenſibus ca-
 pta 111. b. & reſtaurata ite-
 rum à Ziſcha expugnatur 113. b.
 cuthnenſes à Sigismundo de-
 bellantur 111. c.
 cybelia uicus 361. c.
 cybotus 336. f.
 cyclopes 348. a.
 cyclopica uita 297. a.
 cydnus fl. 373. f. & 375. a.
 cyeni in filiſi crudelitas 349. c.
 cymbricus uicus 304. d.
 cynicum op. 339. b.
 cynoſſena 367. c.
 cyprus fl. 296. f.
 cyprus inſula & eius descri-
 ptio 376. e. f.
 cyprus inſula diu ſub Græco-
 rum imperio 387. c.
 cyprus inſula cur ueneri ſacra
 377. c.
 cyprus inſula à ricardo anglo
 rege capta 378. d. genuenſi-
 bus tributaria facta 378. e. à
 turcis capta 378. e.
 cyprus inſ. in græcorum po-
 teſtatem redacta 378. f.
 cyprus inſula quo iure ſub
 foldani poteſtate 381. b.
 cyprus inſula à Romanis oc-
 cupata. 377. c.
 cyra ciuitas 292. d.
 cyrillus S. meethodij frater
 91. a.
 cyrillus Romæ impetrat, ut
 ſclauerum lingua, eius gen-
 tis hominibus rem diuinā
 facere poſſit 91. a.
 cyrocondama ci. 304. c.
 cyri campus 363. c.
 cyrus fl. 294. e. & 296. e. &
 295. f. & 300. d. e. & 314. d. &
 317. b. & 318. e.
 cyrus perſarum rex agricultu-
 ra ſtudioſus 503. b.
 cyrus perſarum rex, medorum
 regum ad perſas transfert 317. a.
 cyri perſarum regis res geſta
 292. d. & e.
 cyri perſarum regis contra ſa-
 cas ſtratagema 288. f.
 cytoras op. 330. d.
 cytorum op. ſinopæſium em-
 porium 333. c.
 cyzicum op. 341. a.
 cyzicus inſula 344. c.
 cyziconorum res geſta 344. e.
 D
 Dacia regio 388. d.
 dacia 419. b. & 426. e.
 dagiſtei ducis res ge-
 ſta. 168. c.
 dagobertus francorum rex
 182. e.
 dagoberti francorum regis
 res geſta 182. e.
 dahæ pop. 310. d.
 dalmata pop. 383. d.
 Dalmatia ab othone depopu-
 latur 201. c.
 dalmatia à ſaracenis waſtatur
 197. c.
 dalmatia à ſclauinis occupa-
 ta 173. b.
 dalmatię descriptio 407. c.
 damanetica reg. 334. f.
 damasceſi obſidione cingun-
 tur 220. c.
 damasceſus opp. à ſaracenis ca-
 ptum 176. e.
 damasceſum tamerlanes expu-
 gnat 395. c.
 damasceſi urbis descriptio
 220. c.
 damasceſi op. expugnatio 313. b.
 damasceſus cur bonoſij epiſcopi
 cauſam tractare noluerit
 14. f.
 damasceſi ad iudices capuanę ſy-
 nodi epiſtola 14. f.
 damasceſi de conciliorum auto-
 ritate ſententia 14. e.
 damiata ægypti ciuitas 234. e.
 capta eod. & f.
 damiata ciuitas recuperatur
 à turcis 235. a.
 danala 335. c.
 dandariorum regis res ge-
 ſta 306. f.
 dandull uenetorum ducis res
 geſta 231. b. & 232. e.
 dania descriptio 425. c.
 dani Romano imperio ſubie-
 cti 193. b.
 dani ad internitionem delicti
 393. a.
 danorum marchia 426. e.
 danorum cum ſalanio con-
 ſictus 194. f.
 daniel francorum rex 182. e.
 dantes poëta 256. d.
 danubij inundatio 593. c.
 daphita grammaticus crucifi-
 gitur 363. a.
 dardani pop. 382. d.
 dardanię descriptio 346. f.
 dardanię urbis primordia
 347. a.
 dardanorum duo principatus
 356. c.
 dardanium promontorium
 346. c.
 dardanum op. 346. e.
 daritis 314. d.
 daſcyliticus lacus 339. a.
 daſcylum op. 339. a.
 datiui caſus uſus 599. a.
 daua fl. 288. d. & e.
 dauui pop. 422. e.
 dauid rex uerus fuit poëta
 596. f.
 daximonetica foelix 329. c.
 decij pannoniens ſis contra go-
 thos res geſta 145. a.
 decimarum legitimus uſus
 104. d.
 decuriones Romæ creantur
 200. d.
 dædala loca 368. e.
 dædali fabula explicatur
 605. c.
 demonum cum ſanctis patri-
 bus conflictus 35. c.
 deggi res geſta 260. f.
 degi res reſta 258. d.
 deiotarus philadelphus pa-
 phlagonię rex 334. f.
 deiotari in ſuos crudelitas
 336. d.
 deiphinus alſatiam depopu-
 la-

Index.

sator & heluoclos debel-
 lat 573.b. & c
 delphinus eugenij instin-
 ctu Basiliensium agros de-
 populatur. 64.d
 delphini franciæ regis primo
 geniti mors 101.b. & c.
 delphini cum principe sabau-
 diæ bellum. 101.b
 demetrius grammaticus
 352.d
 demetrius mathematicus in-
 signis 330.d
 demetrius à totila uincitur
 164.d
 demosthenes balbucens, la-
 pillio linguam formauit in
 melius 975.a
 demosthenis ambitio 571.c
 dentium ex fœtore morbi
 112.c
 deorum in numerum qui an-
 tiquitus recepti 652.d
 deorum 12. aræ 350.c. &
 353.a
 derba ciuitas antipatri regia
 336.f
 derba ab amynta capta
 336.f
 dertusensis episcopi uatici-
 nium 53.b
 dertusensis episcopi in con-
 cilio Bas. oratio 53.b
 desiderius casinensis abbas
 in papam creatur 208.c
 desiderius heturriæ dux lon-
 gobardorum regnum affe-
 rat 188.d
 desiderius traicstensis epi-
 scopus è ciuibus electus
 429.c
 desiderij cum gregorio pont.
 fœdus 188.d
 despotus seruiæ in ungariam
 fugit cum sacerdotibus
 126.c
 detzelas archidiaconus cra-
 couiensis 51.c
 deucalionis diluuium 355.b
 deus cur suos præcipue uarijs
 plagis uisitet 558.d
 diabolus fraude sanctos ag-
 greditur 35.c
 diacopena regio 332.d
 dianæ asyemæ lucus 350.f. &
 templum 341.c. & 359.a
 dianæ cindialis templum
 365.b
 dianæ colone templum
 343.b
 dianæ ephesiæ templum
 359.b.c
 dianæ ephesiæ templum in
 asia à gothis spoliatur atque
 incensum 145.a
 dianæ ephesiæ templum in-
 cenditur 359.c
 dianæ munychiæ templum
 359.b
 dianæ pergeæ fanum 372.d
 dianæ perasiæ fanum 327.b
 dianæ sarpedoniæ fanum
 375.c
 dianæ tauropolæ festum
 326.f
 dianæ insula 361.a
 diaxis flu. 290.d
 didymena ciuitas Romano-
 rum colonia 370.f
 diduri pop. 296.d
 diefoldia à traicstensis. crea-
 tur episcopus 429.c
 dies trium horarum 443.c
 dieuiz castellum 93.b
 dieuizum castrum à mulierib.
 bus contra uiros munimen-
 tum ædificatum 87.a
 diezelai cracouiensis archi-
 diaconus 55.c
 diezelai cracouiensis archi-
 diaconi querela 55.c
 dilatio in causa religionis
 perniciosissima 30.
 diluuium diuersa 593.c. & 594.d
 dindimus 148.d
 dindimena 336.d
 dindimene matris templum
 344.c
 dindima mons 336.d. &
 344.d.c
 dioclecianus agricultura stu-
 diosissimus 503.b

diodorus dialecticus 365.b
 diodorus zonas 343.b
 diodori triphonis res gesta
 372.f
 diogenis contra gothos res
 gesta 165.c
 dionysius archiepiscopus stri-
 gonienensis 389.c
 dionysij ariopagiti sepultura
 478.f.
 diopolis op. 331.a. & 333.a
 dioscure regio 302.f
 dioscuriadum conuentus
 302.f
 dipoldo provincia surimen-
 sis ex hereditate paterna di-
 mittitur 90.c
 dirce fontes 404.f
 discordia mundi regna om-
 nia dissipantur 558.c
 diuitum nequitia 640.c
 docimitis siue docimeus la-
 pis 341.a
 doctorum ridiculosa creatio
 599.b
 dodona oraculum 406.c
 dolobella contra trebonium
 res gesta 362.c
 domitius syluius à uenetis
 ob rem male gestam ducatu
 priuatur 208.
 dominica ualentis imp. uxor,
 constantinopolim à ueso
 gothis obsessam seruaue
 146.d
 domiciani caesaris crudelitas
 612.f
 S. dominicus canonizatur
 236.c
 dominicanorum ordo con-
 firmatur 234.f
 dominici syluij uenetorum
 ducis res gesta 207.b
 domitia urbs incendio defor-
 matur 208.c
 donatus ecclianum episco-
 pum accusat. 14.f
 dordracensium perniciosum
 incendium 431.a
 drabonucia multo sanguis
 ne ad principatum sibi uitam
 fac

Index.

facit. 91.c
 drabonucia socrum strangula-
 ri iubet 91.c
 drabonucia ob crudelitatem
 terræ hiatu absorpta 92.c
 drabonucia uradislai uxoris
 audacia & scelus 91.b
 drago apuliae dominus eiusq;
 res gesta 203.a
 drotulae sueui longobardorū
 ducis res gesta 171.a
 drusiana à mortuis resuscita-
 tur 360.c
 duringus data mortis optio-
 ne in alni arbore seipsum su-
 spendit 90.d
 duringi nefandum facinus,
 qui uradislai filium sibi co-
 missum interfecit 90.d
 durich Athila filius à suis in-
 terficitur 161.b
 dyrrhachium à rogerio obses-
 sum 207.b.c
 dyrachium op. expugnatur
 234.d.c
 dirachium op. instauratur
 232.c
E
 Boraceus episcopus
 Argentinae moritur 47.a
 eborini in austrasios li-
 centia 180.d
 ebredunensis ager à longobar-
 dis depopulatur 170.f
 ebrietatis puniæ memorabi-
 le exemplum. 288.f
 ebrunensis episcopi de euge-
 nio pontifice disputatio 4.d
 ecbatana metropolis mediæ
 314.c
 ecbatana mediæ caput 315.b
 ecclini res gesta 237.b. 243.a
 ecclini contra tridentinos res
 gesta 243.a
 ecclini crudelitas 243.b
 ecij contra burgundioses res
 gesta 149.b. 150.c. 15.b
 ecij contra diuersos res gesta
 150.c
 ecij cum francis pax 150.f
 ecclesia quid 12.c. & f. & 13.a
 ecclesia non à principibus

sed à deo suam accepit pote-
 statem. 42.f
 ecclesia supra christum funda-
 ta 10.f
 ecclesia completitur tam bo-
 nos quam malos 9.c. & 10.d
 ecclesia num erret 8.f. 9.a
 ecclesia non potest errare
 9.b
 ecclesia uincit cum læditur
 10.f
 ecclesia uniuersali concilio
 representatur 13.b
 ecclesia uniuersalis non errat
 18.f
 ecclesia in summis etiam tri-
 bulationib. triumphat 45.c
 ecclesiæ autoritas 22.d
 ecclesiæ caput christus 10.c. le-
 ges 42.f
 ecclesiæ sanctitas & potestas
 8.f
 ecclesiæ fides intemerata 9.a
 ecclesiæ uniuersalis autoritas
 11.a. & b
 ecclesiæ autoritati qui detra-
 hit hæreticus iudicandus 11.c
 ecclesiæ uniuersalis leges
 42.f
 pro ecclesiæ salute & inco-
 lumitate moriendum
 32.d
 ecclesiæ uniuersalis clades
 712.c
 edissa ciuitas 210.c. & 219.c
 edissa urbs obsessa à turcis
 219.b. capta & direpta eod.
 eduardi anglia regis contra
 saracenos expeditio 260.d
 educatio filiorum diuersa ex
 educantiū diuersis mori-
 bus nascitur 91.b
 educatio puerorum in quib.
 consistat 966.f
 educationis contemptæ pœ-
 na 328.d
 egidius francorum rex 433.c
 egra ciuitas à iohanne bohe-
 mia rege recepta 107.a
 eizingeri, in conuentu triticij
 burgeni coram principib.
 oratio 132.c. item ad ci-

lia comitem 134.d
 electores consilij Basiliensis
 49.a
 electorum ad pontificiam di-
 gnitatem in concilio Bas.
 numerus 50.c
 electorum Romani Imperij
 origo 202.c
 eleutherius italiae exarchus,
 regem italiae se declarat
 175.a
 eleutherij cum longobardis
 pax 175.a
 eleutherij in italia res gesta
 174.f
 eloquentia & pictura colla-
 tio 646.f
 eluidij prisca facta 321.a
 emanuel graecorum impera-
 tor 219.c
 emerita regio à ualentiniano
 depopulatur 151.a
 emodus mons 286.c. &
 287.a
 endimionis sepulchrum
 357.c
 engolisma à normannis uasta-
 ta 191.f
 ennij res gesta 170.f
 entius sardinie rex 238.f. &
 250.d. à bononiensibus uin-
 citur 240.f
 ephesorum primordia 356.f.
 359.b
 ephesorum dictum in her-
 modorum 350.d
 ephesense concilium sine au-
 toritate sedis apostolicæ
 conuocatum. 19.c
 epictetus 335.c. & 337.c. &
 338.f
 epicurus philosophus 346.d
 epiphanius turcinensis episco-
 pus 154.f. & 155.a
 S. epiphanius miracula 377.b
 epirus à gothis uastatur
 166.f
 epiro descriptio 406.c
 epirotarum urbes 70. à paulo
 amilio funditus euectun-
 tur 406.c

Index.

episcopi pontificij apostolorum successores 18.c
 episcopi nascentis ecclesie quales 39.d
 episcopi a presbyteris quomodo differant 29.a
 episcopi ex tota italia uix duo inuenti sunt ad bonum ecclesie intenti, ex hispania nullus 43.b
 episcoporum in primitiua ecclesia penuria 30.d
 episcoporum autoritas in concilio contempta, 42.f
 episcoporum nostri temporis diuitia & luxus 30. d. e
 equorum in armenia multitudo 319.a
 eraclius orientis imperator declaratur 174.f
 eraclius ad incantationes se conuertit 176.d
 eraclij libido & luxus 175.a
 eraclij praclara de persis uictoria 175.c
 eraclij cum cosdroa pax ignominiosa 175.b
 erdfordia op. 423.b
 erefburgum op. ad amnem luppiam edificatur 190.e
 ermengarij res gesta 194.d
 ernestus bauariae dux 438.d
 ernestus saxoniae dux in arce altenburg noctu clam captus & abductus 424.f
 eroldus in paternum daniae regnum reducitur 194.f
 eruditionis commendatio 601.c
 eruli a longobardis uicti 169.a
 erulorum in italia res gesta 155.b
 esaias propheta fuit poeta insignis 596.f
 eschines orator 357.b
 essedones pop. 287.b
 estenses marchiones excommunicantur 264.d
 estensium cum cathelanis bellum 260.f
 estensium principum domus
 semper doctis amica 451.a
 estensium contra ferrarienses bellum 260.f
 estoris fauentini res gesta 454.d. & e
 ethimologia 979.a
 ethruscis leges a carolo bohemiae rege impositae 101.c
 eucharistia 670.c
 eucharistiae uera institutio 121.b
 eucharistiae uerus usus 104.c
 eudonis uesogothi contra francos res gesta 183.a
 euerfi cum ursinorum familia contentio 461.b
 eugenius 4. pontifex a ciuib. Romam uocatur 457.c
 eugenius pont. maximus irritat ecclesiam 76.e
 eugenius deuastator ecclesiae 29.c
 eugenius ecclesiam ut uentus arundinem agitauit 45.c
 eugenius in itam concordiam principum ante conciliū respuit 2.f
 eugenius cura a concilio Baf. abhorruerit 71.b
 eugenius pontifex a principum oratoribus inimicus ueritatis declaratur 44.f
 eugeniana haeresis publicae examinatur 4.c. praedicatur 35.b
 eugeniani. concilij decreta dissipare conantur. 4.d
 eugeniani haereses ubique praedicantur 35.b
 eurioli franciamores 624.f
 euripidis de alco. & augea tabula 342.d
 euripili imperium 342.d
 europa 285.a
 eumenis thesauri 374.f
 eumenidis res gesta 342.f
 eumenium op. 341.a
 eupatoria ciuitas 330.f
 eupatoris imperium & 333.a
 euphratis fons 317.a. fluuius 284.c. 317.b
 eusebia regio 327. b ciuitas 327.c
 eutychniana haeresis damnatur 157.c. & 158.d
 eutichi contra leonem pontificem facta 184.f
 examites latro ungarum misere depopulatur 391.b
 exarchatus in italia cessat 188.e
 excommunicationis ratio 13.b
 F
 Agtolani res gesta 260.e
 Falconum cum coruis praelium 451.c
 fames ingens 161. b. 208.e. 213.a. 147.a
 famosa arbor 443.c
 felix rauenenfis archiepiscopus crudeliter tractatur 181.c
 feliciana haeresis damnatur 191.a
 S. ferinae cingulum 487.b
 feroaldi spoletanorum ductis res gesta 182.f
 ferraria 146.f. 192.a
 ferraria a frisco incenditur 257.b
 ferraria pontifici Ro. a longobardis restituitur 183.c
 ferrariensium seditio 278.c
 ferrariense conciliabulum 5.a
 ferrum aqua in cuprum uertitur 712.f
 fides quid 21.b
 fides basis sola scriptura 21.c
 fidei symbolum in sinodo conflatum 39.a
 fideles libenter propter ueritatis confessionem moriuntur 32.d
 filij cur tantopere a parentibus diligantur 510.f. & 511.a
 filiorum educationem non admittentium horreda poena 328.e
 floren

Index.

florentinorum cum roberto rege pax 259.c
 florentinorum cum uenetis foedus 501.c
 florentinum concilium 215.a & 452.f. & 394.e
 focas constantinopolitanus patriarcha deponitur 197.b
 focas csi gothis congregiens interficitur 164. e. occiditur 174.c
 folianum op. captum direptum ac incendio soloaquatum 454.c
 fons olei 292.c
 forma fugax 609.a
 formicae rubeae cibus hominum 288.d
 formicarum in agro bononiensi mira pugna 451.b
 forum cornelij op. 187.c
 forum iulij op. igne a cacano absumptum 174. f. uide iulij forum
 foro iulianorum cum clauis certamina 181.a
 foroliuum op. a potifice obfessum & incendio deformatum 251.c
 foroliuenses exules suos recipiunt 250.d
 foroliuensium contra gildonem fortitudo. 251.c
 fortuna plus malis quam bonis propitia 612.c
 fortuna optima rerum omnium dispensatrix 569.c
 fortuna dominium 636.e. & fanum 462. f. inconstantia 761.a. & b. & 391. a. & 601. b
 templum 345.b
 fortunata insula 355.b
 francia orientalis & occidentalis 434.f. & 435.a
 francia descriptio 433.a limites 434.c
 francia regum primordia 433.d & c.
 francorum origo 433. a. nomen unde natum 333.b
 francordia ad moganum 435.c
 francordia ad oderam 423.a
 francfordiensia comitia 2.c
 francfordiensium pestis 2.f
 franciscanorum monachorum commendatio 960.
 franciscus martorellus alphonso ad senenses legatus 455.b
 franciscus petrarcha poeta laureatus 265. c. barbaris eloquentiam restituit 600.d
 francisci Sfortiae laus 463.b 447.b. & 453. c. & 468.d
 francisci Sfortiae cum uenetis bellum 135. c. 449.b
 fratrum diuersa ingenia ex diuersa educatione 91.b
 fratrum pulchra de morte contentio 331.b
 friderici arragonis res gesta 255.b
 friderici Barbarossae in armenia res gesta 326. e. mors ibid.
 fridericus brandenburgensis princeps bohemiam depulatur 112.c
 friderici casaris laudes 650. f. & 151.a
 friderici cilia comitis crudelitas & libido 411.a
 friderici cilia comitis de Romanis apophtegma 411.a
 friderici imperatoris dictorium. 484. c. encomium 414.c. sobrietas 479.a
 fridericus marchio brandenburgensis regnum recusat 416.f. & 484.d
 fridericus palatinus excommunicatur 858.f
 friderici palatini praclara de tribus principibus uictoria 855.b
 frisia 428.a. uide phrisiam
 frugalitatis commendatio. 513.b
 fuluij cum capuanis crudelitas 355.a
 fuldensis monasterij primordia 429

furti poena 410.e
 furti poena apud Scythas. 306.d

G

Gabrini cremonensis crudelitas 612.f
 galatia 325.b. 335.a
 galatij res gesta 278.c
 galileae principatus 226.f
 galli apud alexandriam profligantur 447.c. capitolium obsident, & urbem capiunt. 30.c
 gallorum antiquitas 509.c
 ambitio 507.a
 gallorum sacrilegia ultione diuina punita 335.b
 gallici nominis terror 335.a
 gallinae lac 358.c
 gattus uiterbiensium princeps apud locum uicensem obruncatur 457.b
 gaudentij facta 149.b
 gaufredi contra turcos res gesta 228.c
 genitui casus usus 999.b
 genua ciuitas 181.b
 genua a gibellinis obfessa. 261.b
 genua ciuitas a saracenis capta 199.b
 genuensis archiepiscopatus primordia 219.a
 genericus Romanum inaudit imperium 154.c
 geometria utilitas 990.d
 S. georgij societas 278.f
 germanorum laus 685.b. & c. fortitudo 32.f
 germanorum ueterum ritus mores, ac studia 84.c
 germanorum contra turcos res gesta 392.c. uide teutonnes
 germanis quando ius imperatorem eligendi datum 202.c
 germanici ces. de parthis triumphum 311.c
 glorie cupiditatis memorabile exemplum 138.f
 glossae singulae reprehensio 6.c
 *** 3 gly

Index.

glycerius imperator Ro. con-
stituitur 155. a
gordena regio 317. c
gordiani imp. cōtra parthos
res gesta 311. c
gothofredus hierosolymorū
rex coronam respuit. 214. d
gothofredi danorum regis cō-
tra frisones bellum 193. b
gothofredi danorum regis res
gesta 192. f
gothi suorum regum assidui
infectores 163. b
gothi ex italia fugantur 144. e
gothi cruento praelio à clau-
dio imp. uincuntur 145. b
gothi pecorum more uen-
duntur 146. f
gothorum mulieres habitū
uirili induta contra aure-
lianum pugnant 145. b
gothorum in germania res
gesta 426. e. in italia ir-
ruptiones 144. f
gradatio 1015. b
gradensis ecclesia primatum
super multos ducatus ade-
pta 222. e
gradus ineruditis hominib.
conferuntur 599. f
grammatica commendatio,
& eius partes 976. d. & e
gratiani cum uestogothis pax
146. d. mors ibid.
gratitudinis commendatio
587. a
græcanica ecclesia Romana
subiecta 231. b
græcia doctrinarū omnium ma-
ter 336. e
græcia laus 929. c
græcia nomen unde 404. f
græci ab othone iuniorē uin-
cuntur 201. b
gregorius gordiani filius mo-
nasteria in Sicilia aedificat
170. f
gregorius montelongus 243.
c. & 238. c. eius res gesta
243. c
gregorius 2. pont. concilium
congregat 185. a

gregorius 7. pont. max. 206.
d. dum missam celebrat ca-
ptiuus abducitur ibid.
gregorij pontificis præclara
facta 172. e. & 173. b
S. gregorij pont. max. mors
174. d
gregorij brixensis episcopi
mors 539. a
gregorij hanniburgensis iur-
consulti de morosa uxore
dilectum 486. d
gregorius uicensis episco-
pus 52. d. & eius constan-
tia & integritas ibid
grezonslaus 8. bohæmorum
dux 89. a. Neclam dictus
ibid.
grimoaldus pipini filius oc-
ciditur 182. e
grimoaldi beneuentani ducis
res gesta 177. c. & mors
178. c
grisea festa 3. c
gryphes auricustodes 289. c
guarini ueronensis laus 451. a
guelphorū & gibellinorum
factiones 101. c
guelphorum gibellinorūq;
factionum origo 238. f
guibertus archiepiscopus Ra-
uen. fit pontifex 207. c
guido bonatus astrologus
251. c
guido cremonensis antipa-
pa 222. e
guido petramala gibellinorū
dux 261. b. & eius res gesta
eod.
guido dux spoletinus 197. c.
cum Berengario pugnat
imp eod.
guidonis saracenorū ducis
res gesta 199. a
guidonis de appia gallici
cum foroliuentibus bel-
lum 251. c
guilbertus excommunicatur
206. e
guilhelmus austriæ dux 591. a
guilhelmus gallicus achæie
& bithyniæ princeps 246. e

guilhelmus calabriæ dux 218. f
guilhelmus grifant abbas in
pontificem eligitur 270. d
guilhelmus hugonis archidia-
conus metensis 51. c
guilhelmus saxoniarum dux bo-
hemiarum regnum ambit
143. b
guilhelmi saxoniarum ducis
cum friderico fratre con-
tentio 424. e
guilhelmus siciliæ rex apu-
liam depopulatur 221. b
guilhelmus siciliæ rex à ponti-
fice excommunicatur 221. a
guiltardi res gesta 205. b
gypsum farinae immixtum,
est causa mortis 336. e

H

Alaricus cum uestogothis
italiam depopulatur 146. f
halberstadium op. 423.
halberstadiensium consuetu-
do quadragesimalis 423. c
hala ciuitates germaniarum à sa-
lis coctione dicta 332. d
hanibal sciuit uincere, uictor-
ia autem uti nesciuit 30. e
hanibalis bentiuoli seditio
sum facinus 452. d
hebræorum antiquitas 84. b
hebræorum religio 146. f. &
147. a
hectoris fortitudo 248. d
hectoris lucus 346. f
helone cypri reginæ facinora
378. f
heluetiorum cum delphino
prope Basileam pugna
574. d
henricus tertius à filio debel-
latur 215. b. & excommuni-
catur 206. f. reconciliatur
difficiliter ecclesiæ eod.
henrici roscensis fortitudo
militaris 131. c. & res gesta
412. f
henrici bauariæ ducis res ge-
sta 199. c
henrici primi imperatoris
Ro. castitas 203. a
henri-

Index.

henrici 4. imperat. res gesta
fol. 207. c
henrici 7. imperat. Rom. res
gesta 200. e
heptacometa pop. super ar-
boribus & turribus habi-
tant 330. e
heraclea ciuitas 309. a. à Chri-
stianis capta 210. e
heraclia op. 357. c. à Missesijs
aedificatur 333. a. depopu-
latur 193. a
heraclius patriarcha Hieroso-
lymitanus 226. e
heraclius hæresi inficitur
fol. 144. f
heraclij imper. cum Cosdroa
bellum 312. f. de Persis tri-
umphus 144. e
heracliani res gesta 148. f
heraclia ciu. descriptio 333. b
heraclides Mus 361. c
heraclides Platonius philo-
sophus 333. b
heraclitus Scotinus 360. d
heraldorum officium 653. b
heraldorum nomen atq; offi-
cium unde exortum 652. d
herbipolis ciuitas 435. b
hercinia sylua 82. f
hercules cur à Dardanis non
ueneratus 346. f
herculis à mulieribus dece-
ptus 627. b
herculis in Asia imperium
382. c. in India res gesta
fol. 652. f
herculis monstrorum domi-
toris facta 653. a. cum Ama-
zonibus bellū 298. e & 299.
a. somnium 502. d
herculanum promontorium
fol. 330. d
henricus est qui aliter scriptu-
ram interpretatur, quā spi-
ritus s. sit opinio 22. f
heretici fugiendi 360. e
heretici iudicandi qui conciliorum
decreta respuant 22. e
herergo op. 339. b
heria insula à Normannis de-
uastata 196. f

herix mens 531. c
herlinus 212. f
hermagoras orator 353. c
hermannus Aspel 588. d
hermengildus Vefogothorū
regis filius ob fidem catho-
licā à patre iugulatur 161. c
hermeniorū res gesta 373. a
hermi campus 343. a
hermias eunuchus 352. e
hermocreontis statuaria mira-
bile opus. 345. b
hermodorus 360. d
hermonasta ci. 304. f. & 330. d
hermus fluuius 343. a. & b. &
353. c. & 354. d. & 357. a
herpa 328. d. & 327. a
herodes Parthorū rex 310. f
herodis 39. filij 311. a
herodis Parthorum res ge-
sta 310. d
heroes unde nominati 652. e
heroum præmia & priuilegia
653. c. & 154. d
herostratus Diana Ephesia tē-
plum incendit 359. c
hesiodus poeta 353. b
hesperidum horti 518. f
hetruria à Saracenis depopu-
lata 199. b
hetruscorum fluuium tenui-
tas. i. c
hibernia Romane ecclesia
feudataria facta 233. c
hibernicum bellum 224. d
hiera promontorium 371. b
hierapolis op. 364. d
hierbidonum gens 296. d
hieremias poeta fuit insignis
fol. 596. f
hierocopia ciuitas 377. a
hieronymus Pragensis eremi-
ta 417. c
hieronymi Bohemi in con-
cilio Cōstantiensi constan-
tia 105. b & c
d. hieronymi de poetarum le-
ctione censura 842. f. &
943. a
hieronymi Pragensis de Li-
tuanis admiranda narra-
tio 418. d

hieronymi ad Nepotianum
de clericorū uita dilectum
fol. 42. f
hierosolyma à Saladino op-
pugnatur 227. c
hierosolyma à Christianis ob-
fessa 213. c. capta 214. d
hierosolyma à Cosdroa tyran-
no occupatur 312. f
hierosolyma capta 211. a
hierosolyma à Saracenis ca-
pta 176. e. item à Turcis ca-
pta 203. a
hierosolymę descriptio ele-
gans 213. c
hierosolomytanum regnum
à Saladino depopulatur.
fol. 226. e
hilarius papa sua decreta per
Synodum uult approbati
fol. 14. f
hildebrandus Spoleti dux
fol. 189. c. & eius cōtra Græ-
cos res gesta 191. a
hildebrandini cum Senensi-
bus bellum 455. c
hildericus dux spoletanus
fol. 185. a
hildericus francorū rex 433. c
Coloniam Agrippinam ex-
pugnat 433. c
hildocho Longobardorum
rex 169. a
hippicus mons 303. b
hippici montes 296. d
hippocrates medicus 365. a
hippoboton paratum 315. a
hippolytus 298. f
hippus op. 300. d
hippus fluuius 300. e. & 301.
c. & 333. a
hircanus mare 283. b
hirenes imperatrix 190. f. Cō-
stantinum imp. filium ca-
ptum oculis spoliatur 191. b
hirprandus rex 186. d
hismalitis Sinopensium do-
minij res gesta 332. e
hispania à Childeberto depo-
pulatur 160. f. & 161. a
hispania citerior à Fræcis sub-
acta 190. e
hispa

Index.

hispania tarraconensis à ueso
gothis subacta 151. c
hispaniæ descriptio 444. d
laus 492
hispaniense bellum 311. b
histopolis 330. d
historiæ laus 981. b & 282. d
histroria ab Hūnis uastata 172. f
historia à Sclauinis occupata
fol. 173. b
histrionum collegium 361. a
hollandia 431. a
hollandiæ descriptio 429. b
holmus op. 373. b
homerei nummi 362
homerus Asiaticus 386. d
homeri laus 596. c
homeri patria 353. b. & 362.
d. & præceptores & erudi-
tio 359. a
homeri de terra opinio 282. f
homeri apud Smyrneos sta-
tua 362. c
homeuuius britonum dux
fol. 196. f
homo non sibi solum nasci-
tur 562. d
hominum diuersa studia
fol. 593. a
hominū tria post diluuium
genera 348. d
homines maleficio redempti
ad metallorū effossionem
missi 332. d
homonades fluuius 372. f
honela fluuius 423. a
honorina Valentiniani impe-
ratoris soror Athilæ regis
nuptias ambit 153. b
honoriaci 148. d
honorius 4. Pontifex Max.
fol. 252. c
honorij res gestæ 148. c
honorij Caf. mors 149. c
horatius Romanus Iliadem
Homeri heroico carmine
transtulit 459. b
horta ciuitas à Romanis recu-
perata. 172. d
hortanum oppidum à Rom.
captum 199. a
hospicij uiolati memorabile
exemplum 93. a
hostes quibus medijs recon-
ciliandi 591. a
hudo fluuius 296. c
hugo Gerardi 52. f
hugo Lusignanes Cypri rex
fol. 270. d
hugo Metensis archidiaco-
nus processū aduersus Eu-
geniū publice refert 3. b
hugo Senensis medicus insi-
gnis 450. f
hugonis magni contra Tur-
cas res gestæ 209. c
huia castellum & emporium
fol. 335. c
huldricus uide ulricus
humagum à Venetis captum
222. c & incensum 272. f
humane uitæ fragilitas 81. a
humilitas soror nobilitatis
fol. 33. b
hungaria non longè ab ortu
tanais 388. d à Bisetislao
depopulatur 94. c
hungaria tota in Huniadi
potestate 136. c
hungaria ab Amurate depo-
pulatur 397. a
hungaria à Romanis subacta
fol. 388. d
hungaria à Turcis depopula-
tur 137. b. & c. & 403. a
hungariæ descriptio 387. c
hungariæ corona sacra, à regi-
na clam subtracta 389. a
hungariæ imperiumq; latum
fol. 387. c. & 388. d
hungari à scythis orti 307. c
hungari ladislai imperium re-
cusant 129. b
hungari Romanorum leges
& iura contemnunt 95. a
hungaris teutonicum nomē
exosum 388. f
hungarorum præclara de tur-
cis uictoria 397. b
huguitius fagiolanus 256. d
& 257. c & 259. c. & eius
res gestæ 260. d
huniades Hungariā uniuersam
in sua habet potestate

fol. 136. e. Vide Ioannē
Huniad. 2
huniadis filij capiuntur 140. d
huni Anares se nuncupant
fol. 161. b
hunni à Carolo Francorum
rege subacti 191. a
hunni à Francis deficiunt
fol. 191. b
hunni germaniā & galliā de-
populantur 197. e
huni Italiā inuadunt 149. c
Ostrogothos suo subiiciunt
imperio 145. b. Vesogothos
à suis sedibus expel-
lunt. 145. c
hunnorum descriptio 149. c
ferocitas 307. a ritus & mo-
res 145. b. irruptiones 144.
d. & 197. c
hunnorum in africa res gestæ
fol. 151. b
hufpedia ciuitas 306. f
hufsitæ templa in Bohemia
pontificiorū deiiciunt 106. d
sacerdotis domum diripi-
unt 107. a. consules è præ-
torij fenestris in forum præ-
cipitant, ibid.
hufsitæ fides religio & ar-
ticulari 102. f. & 103. a & b. c
hufsitæ religione Bohe-
mia labefactatur 82. d
hufsitæ articuli 67. b. hæ-
refes ibid.
hybernia 443. c
hybreas Rhetor 365. c
hydaspes fluuius 315. c
hyla à nymphis captus abdu-
citur 338. c
hyla festa Prusiensium 338. c
hylas fluuius 343. a
hymeri Scythæ res gestæ 310. f
hypanis 304. c
hyrcania regio 292. d
hyrcaniæ descriptio 293. b. &
c. & eius mira fertilitas 293. b
hyrcanium mare 294. d. eius
magnitudo ibid. c

I
Iacobellus 82. d
Iacobellus Misnensis 104. c
Iacobus

Index.

Iacobinus bossius Mediola-
ni obtruncatur 448. c
Iacobus appianus 278. c
Iacobus Appianus Plumbinē
suum princeps 456. c
Iacobus Auennius 229. c
Iacobus Archiepiscopus Tre-
uerensis 483. b
Iacobus Gaballus Veronen-
sis 274. f
Iacobus caluus 744. d
Iacobus capotius 237. c
Iacobus Carazolus 276. d
Iacobus Caynanus 464. c
decollatur ibidem.
Iacob. episcopus Ferretanus
rubeo galero à pōtifice do-
natur 461. c
Iacobus de Ladrona 695. a
Iacobus Marchio Badensis
fol. 438. f
Iacobus marchianus minori-
ta Budensibus Euāgelium
predicat 389. a
Iacobus Nicosiensis episcopa-
tus 379. a
Iacobus Picininus 449. a. Se-
nensium castella expugnat
fol. 455. c
Iacobus scotiæ rex 443. c
Iacobus de secusia 51. a
Iacobus teupolus Cretæ dux
fol. 233. b
Iacobus uermes. 277. & 278.
Iacobi caudolæ facta 338. f
Iacobi Cypri regis iuramen-
tum impium & horrēdum
380. f. ad Soldanū proresi-
tutione sua oratio 379. c
Iacobi Piccinini Venetorum
ducis res gestæ 455. c
Iacobi de Portugalia Cardina-
lis laus 461. a
Iacobi Saltzburgensi constan-
tia in concilio Bas. 51. c
Iacobutij Candolę pro Isabel-
la regina bellum 466. f
Iadera ci. 408. d. ab Hunnis
direpta 153. a & à ladislao ca-
pta 280. f. à Venetis debel-
lata 231. b
Iambrafus fluuius. 358. d
Ianosus Salernitanus 275. c
Iantescus Petramala 277. c
d. Ianuarij sanguinis miracu-
la 483. c
Ianus Cypri rex Turcis tribu-
tarius factus 378. e
Iapides pop. 409. b
Iaronurus Bisetislai ex Iura fi-
lius 94. e. ex poloniæ militia
reuocatus Bohemiæ fuit e-
piscopus 95. c. ordinatur re-
gem exors 95. b
Iasonia 297. c
Iasonis in colehos nauigatio
fol. 297. c
Iasonium 330. d
Iassus insula 365. b
Iaxamata 296. d
Iaxartes fl. 290. d & 291. a & b
Iberia Romano imperio sub-
iecta 301. a
Iberia reg. descriptio 300. d f
Iberia rex ipse Euāgelium su-
is predicat 301. b
Ibnalach Saracenorum in Hi-
spania rex 190. c
Icaria insulæ descriptio 359. a
Icari Dadali filij fabula 359. a
& 605. c
Icarium mare 359. a
Iconium op. 336. c
Iconium op. à Christianis ca-
ptum 210. c
Ida ciuitas 350. d
Idē montis descriptio 345. a
& 347. b. & 348. f.
Idæus sinus 350. c
Idoaldus Longobardorum
rex 175. a
Idreus Carię rex 164. e
Ieiunia Turcarum 900. d
Iethu Longobardorum rex
fol. 169. a
Iglaria ciuitas 83. b & 121. a
Iglaria concilium congrega-
tur 121. a
Ignis in Argeo fossę 327. c
Ildebrandus monachus 204.
d. exarchidiacono fit Pon-
tifex 206. d
Ildebrandi contra Ricardum
& Gulielmum res gestæ

fol. 205. c
Ildouadus à Builla in conui-
uio interficitur 163. b
Ildouadi Gothorum regis res
gestæ 163. a
Ilium duplex 347. b
Ilium Homericum ubi 348. e
Ilium nouum 348. c
Ilium cur incensum 350. f
Ilium quo loco reuera condi-
tum 347. b
Ilij primordia 348. a. destru-
ctio 348. d
Illyricus ager ab Ostrogothis
uastatur 151. c. item à Scla-
uis 174. f. Vesogothis
fol. 146. e
Illyrij pop. 388. d. à Turcis
subacti. 396. d
Imber aureus 369. a
Imbrus arx 368. c
Imaus mons 285. b. & 288. d
Imola ciuitas 187. c. adifica-
tur 170. d. expugnatur
267. b. Pontifice restitui-
tur 446. e
In phasim prouerbiū 302. f
India 286. f
Indiæ mulierum in maritos
pietas 32. d
Indigoia 151. c
Indulgentiæ promittuntur
ijs qui Romanam ecclesiā
ab hoste defenderent 104.
f. & 105. a
Inferi portæ peccata 8. e
Iniustitia genera duo 44. c
Inimici quibus medijs recon-
ciliandi 591. a
Innocentius 2. pontifex 218. f
Innocentius 3. pont. 230. f
Innocentius 4. pōt. max. 239. b
Innocentius 5. Pontifex ma-
ximus 250. c
Innocentius 6. Pontifex ma-
ximus 263. d
Innocentius 7. Pontifex ma-
ximus 281. a
Interfectionum in oratione
usus 1012. c
Inundationes perniciosissi-
mæ 593. c
Ioanna

Index.

ioanna Aragonum regina
fol. 445.a
ioanna Lothoringensis uir-
go Anglorum copias fugat
ex Francia 440.d
ioannes Accius 277.c
ioannes agnellus 269.c
ioannes cardinal S. angeli in
ungariā proficiscitur 397.a
ioannes Antonius princeps
tarentinus à uitellisco ca-
ptus 466.f
ioannes apostolus 343.a
ioannes episcopus Argensis
fol. 63.b
ioannes aurispa 451.a
ioannes Aulegius 267.c
ioannes baptista 93.a
ioannes de bachenstein audi-
tor Camera 33.a
ioannes de bachenstein audi-
tor 3.b
ioannes barbaricus 272.f.&
fol. 273.a
ioannes barbadicus 273.b
ioannes bentiuolus 279.c
ioānes io. bohemię rex 100.f
ioannes brennus 238.d. Hie-
rosolymæ rex 237.a
ioannes britannię rex muri-
ruina opprimitur 256.f. &
fol. 257.a
ioānes burgundię dux à tur-
cis captus 395.c
ioannes capistranus ungaro-
rum concionator 403.a. in
Hufitarum errores inue-
hitur 414.f
ioannes cardinalis de colum-
na 234.d
ioannes Caynus Mediolani
turpiter interficitur 448.c
ioannes chrysoloras constan-
tię sepultus 600.d
ioannes cincius 251.a
ioannes de monte Comito
fol. 51.a
ioannes de comite senator
Rom. 270.d
ioannes episcopus constanti-
nopolitanus coacta Græco-
rum synodo Oecomenicū

se appellat 172.c
ioannes cypri rex ueneno ne-
catur 379.a
ioannes deseritanus 445.a
ioannes Dienlinfist publicus
concilij basilienfis scriba 4.f
ioannes Eich iureconsultus
fol. 2.f. 3.a
ioannes eporgiensis episco-
pus 51.a
ioannes Gersius Vuestphalus
fol. 477.b
ioannes Gryllus 252.d
ioannes Haucut Pisanorum
dux fortissimus 269.c
270.d & e
ioannes Hesler 817.c
ioannes Himyad 713.b
ioannes huniades Austriā de
populatur 129.b. & 412.c
comitatum bistercensem do-
no accipit 132.d. regni un-
garię coronam frustra pe-
tit 412.c. ad principatum
euchitur 413.a
ioannes Hus Cōstantię com-
buritur 105.c
ioannes Lubecensis episco-
pus inter budam & ulennā
moritur 47.b
ioannes ordelauus 277.b
ioannes pladius 125.a
ioannes Platina Italię exar-
chus 179.c
ioannes Polamor 121.a
ioannes de Poli 236.c
ioannes 12. Pont. Max. 200.d
ioannes 12. pontifex ob uitę
turpitudinem publice ab
Othone rege castigatur
fol. 200.f
ioannes 13. Pont. Max. 100.f
fol. 201.
ioannes 21. Pontifex. Max.
fol. 250.e
ioannes 22. Pont. max. 260.e
ioannes 23. pont. max. per cō-
cilium degradatus 19.b
ioannes 23. pont. max. dat in-
dulgentias ijs qui ad tuen-
dam Romanā ecclesiam in-
duerent 104.f

ioannes pramonstratenfium
ordinis cum suis in preto-
rio pragenfi dolose interfi-
citur 111.c & 112.d
ioannes prochitius 251.c
ioannes Rabensteinus 125.a
ioānes de Ragusio episcopus
Argiensis 65.b
ioannes Ricus eques 278
ioānes Rochezan Pragenfū
apostolus 117.c. Pragenfū-
bus zischā reconciliat 114.d
ioannes Rohacius 122.f
ioannes Segobienfis 440.d.
ioannes Segouius 3.b. & Se-
gouius 5.b. ortam in con-
cilio basilienf. tumultum fe-
dat 34.d
ioannes de Segouia archidia-
conus de uilla uifofā 48.f
ioannes Silentarius constanti-
ni ad Aistulphū legat. 186.c
ioannes Slitzenrode procura-
tor fiscalis 52.f
ioannes Smiricheus 132.c. o-
re suo damnatur ibid.
ioannes comes Taliacogius
moritur 461.b
ioannes tarantasiensis archie-
piscopus 51.b
ioannes de tierstein concilij
basiliensis protector 32.f
& fol. 53.c
ioannes tolner 831.c
ioannes prior traictensis 3.b
ioannes de turicella iurecon-
sultus 52.f
ioannes episcopus uaradinen-
sis captus 140.d
ioannes de ualle brito theolo-
gus insignis 51.c
ioannes ungnadus à Frederi-
co imp. captus 411.b
ioannes episcopus zamoren-
fis cardinalis 461.a
ioannes zischa Hufitarū reli-
gionis capitaneus 107.b
ioānis Apostoli facta & antrū
fol. 360.c. & f
ioannis comitis Armeniaci
incestus 440.d
ioannis bohemię regis in ter-
ram

am sanctam expeditio 263.b
ioannis brabantini statuarij
nobile opus 100.d
ioānis de bregua in regē Hie-
rosol. coronatur 233.a
ioannis brixionensis episco-
pi uisiones 99.c
ioannis camesini Constanti-
nopolitani res gesta 174.f
ioannis Capistrani ambitio
fol. 403.c laus 396.f. res
gesta 137.c
ioannis Cliuensis ducis cum
episcopo Coloniēfi conten-
tio 431.c
ioannis cypri regis fociordia
& luxus 378.f
ioannis Philippi Fliscæ con-
tra Alphonsum res gesta
fol. 470.a.
ioannis Huniadis nomē quā
terrificum 397.b. res gesta
909.b. apophthegma 390.
e. laus 393.a cum Gifchra
bellum 390.d. contra Tur-
cas res gesta 138.d. 139.c. &
396.e. & 400.d
ioannis Huniadis clementia
& humanitas erga hostem
proditorē 137.b. mors 138.f
ioannis Huniadis res gesta
fol. 390.e. & 391.a
ioānis Huniadis in Dania res
gesta 393.b
ioannis Hufsi ingeniū & mo-
res 103.a
ioannis Hufsi constantia 105.
b. & c
ioannis Iustiniani contra tur-
cas res gesta 400.c.
ioannis Morauorum episco-
pi mors 96.c
ioannis pramonstratenfis mo-
nachi seditiosa cōtio 106.f
ioannis Pinani mortem de-
plorat Syluius 47.c
ioannis Schlaui contra Tur-
cas fortitudo 402.d
ioannis Segouij Theologi
cum Pauormitano disputa-
tio 6.d in concilio Bas-
denouo pontifice eligen-

Index.

do oratio 46.f. & 34.e. fru-
galitas 56.f. constantia
35.c. & 36.d
ioannis Smirichei eloquen-
tissimi hominis ad regem
Ladislau litteræ 132.c
ioannis cardinalis Tarentini
contra Alphonsum & Fran-
ciscum Aquitanum res ge-
sta 468.c
ioannis Vatuodæ res geste
fol. 564.f. & 565.a
ioannis uatadiensis episcopi
dieterium 406.d
ioānis uattari res gesta 23.d
ioannis uieconitij bohemi
indignum facinus 411.b
ioānis uitellisci patriarchę A-
lexand. in campania res ge-
sta 466.f
ioannis uitimilij Siculi con-
tra Turcas res geste 406.d
& 467.c. & 464.d. & 909.b
ioannis uitimilij fortitudo
militaris 466.c
ioannis uitellici Alexandrini
res geste 457.b cum Iaco-
butio pax 466.f
ioannis uiclefi lucubrati-
ones 103.a
ioannis zifchę facta memora-
bilia 111.a uide zifcham.
iofredus campaniæ comes
fol. 201.a
iones 405.a
ionica regio 353.c. & 356.f
ionica colonie 356.f
ionium mare 406.f
ioppe op. à Christianis expu-
gnatur 214.c
ioppe ciuitas obsessa à Sarace-
nis, liberatur 218.d
ioptenses à turcis expugnan-
tur 230.f & 231.a
iordanus historicus 307.c
iorfines Saracorum rex 306.f
iosephi historie Hebraicę scri-
pta 834.f
ioseph Asculani ducis res præ-
clare geste 464.f
iosophat uallis 213.c
iouinus tyrannus occiditur

fol. 148.c
iouiniani imp. cum Parthis
bellum & pax. 312.c
iphigeniæ immolatio 349.b
iporedienfes à burgūdis gra-
uiter uexantur 156.c
iracūdia qua ratione frenan-
da. 512.c
ireneus 360.c.
iris fluuius 329.c
irus fluuius 330.f
isaaces ab Ostensibus captus
& in uinculis occisus
fol. 164.f
isabella Lotharingiæ duciffa
466.c eius bella diuersa
ibidem f
isach imperator Constanti-
nopolitanus 226.c
isach captus à fratre redimi-
tur 231.a
isacius Italię exarchus 175.a
eius sacrilegium 176.d
isacius imperator constanti-
nopolitanus 204.c
isacij exarchi sacrilegiū 176.a
isaura ciuitas 336.f
isauri pop. 370.f
isauria regio 337.b
isaurica regio 336.c
isaurica regio à Romanis sub-
acta 336.f
iscri pop. 409.a
isidis templum 377.b
isidorus Sabinensium episco-
pus 394.c
isidorus Cardinalis à Turcis
captus & uili precio redem-
ptus 402.f
ismenius fluuius 404.f
isnardus Guarro 445.b
isonda pop 296.c
isa insula 355.b
isicus sinus 375.c
issus op. 375.c
ister fluuius 393.a
isthmus 323.c. & 324.d
isthmum perfodere conatur
Demetrius 405.b
istra descriptio 408.f
isauria 325.c
italia in numero episcoporum
ceteras

Index.

ceteras uincit nationes 29. b
 Italia ab Hérico 7. imp. Rom.
 grauer uastata 100. f. à Ra-
 dagafo Vefogotho depo-
 pulatur 146. e
 Italia fame uexatur 161. b
 Italia Transpadona à Burgun-
 dionib. & Francis depopu-
 latur 167. c
 Italia à Longobardis oppref-
 fa 144. c. ab Odoacre deua-
 ftatur 144. e. Ecij inftinctu
 ab Hñis depopulatur 149.
 c & 155. c
 Italia à Gundobaldo Burgun-
 diorum rege uastatur 156. e
 Italia exarchus 169. c. magi-
 stratus 169. c
 Italici prædones perniciosissi-
 mi 362. f
 Italianus forlanus 464. c &
 eius res gesta 464. e
 Iudeus in fide sua constantif-
 simus comburitur 488. e
 Iudæi baptizantur 176. d ex
 bauaria exterminantur 438.
 d. in Bohemia trucidatur
 102. e. ex Francia fugantur
 fol. 257. a
 Iudei Põtifici in cõcillo Baf.
 Mofi obtulerunt legẽ 63. b
 Iulianus Cardinalis S. Angeli
 concilij Baf. præfes 64. d. in
 tempeftiua diligentiã apud
 Eugenium accusatur ibid.
 & fol. 66. e
 Iulianus Cardinalis fancti An-
 geli Eugenij pontificis in
 Vngariam legatus 389. c
 Iulianus Cardin. ab Vngaris
 interficitur 565. c
 Iulianus uicus 466. f
 Iuliani cardinalis uaticinium
 fol. 70. e
 Iuliani cardinalis constantia
 & magnanimitas 25. f
 Iuliani cardinalis ad Eugeniũ
 epiftola excufatoriã 64. e
 75. b. in Baf. concilio ad bo-
 hemorũ legatos oratio 117.
 c. ad Germanos oratio ex-
 hortatoria 116. f
 Iuliani contra Parthos res ge-
 ste 312. d
 Iuliani apoftata diuinitus il-
 lata mors 312. e
 Iuliopolis op. 338. f
 Iulius Aquila eques Roma-
 nus 306. f
 Iulij Cafaris ftemma 348. e
 cũ Ilienfib. amicitia 348. e
 Iulij Marfi contra Parthos res
 geste 320. f
 Iulij Pelignij Cappadocia præ-
 fidis facta 321. a
 Iulij forũ op. obfeffum 174. f
 Iunonis templum 363. b
 Iupiter Abretanius 339. a
 Iupiter Cretenfis Afia impe-
 rator 382. e
 Iouis Chrysaorei templum
 fol. 366. d
 Iouis hofia 201. c
 Iouis Militaris templũ 365. c
 Iouis in morimena fanum
 fol. 327. b
 Iouis apud Rhodios colof-
 fus 369. a
 Iuramentum electorũ in con-
 cilio Baf. 54. e
 Iuramenti turpiffimi formu-
 la 380. f
 Iuramenti autoritas 477. b
 Iururandi uolati memorabi-
 le exemp. 93. a
 Iuftinianus Partitiatus Vene-
 torum dux 195. c
 Iuftinianus 2. imperio deie-
 ctus narib. mutilatur 180. e
 Iuftiniani auaritia 163. a. cru-
 delitas 181. c. erga Trebelli-
 um ingratitude eod. 181. c
 contra Parthos bellũ 312. e.
 res gesta 159. b
 Iuftiniani 2. imp. inconstan-
 tia 179. c. & 180. d
 Iuftinian. 2. Imper. res gesta
 fol. 179. c
 Iuftinopolis 199. c. Iftri ca-
 put 408. f. à bucelino de-
 uastatur 167. c
 Iuftinopolis ciuitas à Genu-
 enfibus capta 275. b
 Iutha à Bizetiflao Ratifpong
 ex monasterio rapti 93. c
 Iutha prudentia 99. a. uirile
 facinus 93. c. ad partẽ com-
 miferationis plena oratio
 93. c. & 94. d
 Iutha mors 95. b
 Iuthéberga ciuitas obfidione
 cingitur 112. f
 Iuuania ciuitas 437. c
 Iuuenis dijs pro hofia cafus
 fol. 89. b
 Iuuenis imperiti ad Rerũ pu-
 blicarum gubernationem
 non funt admittendi 606. e
K
 Kalo Ioannes Constantino-
 politanus imp. 355. c
L
 Labacus flu. 409. a. & b.
 Labacum op. ab Alberto
 obfeffum 479. b. à
 Tillig comite oppugnata
 fol. 409. b
 Labranda uicus 365. c
 Lacedæmoniorum animofum
 ad Phillipũ respõfum 32. e
 Lacterium promontorium
 fol. 365. d
 Lada infula 357. c
 Ladislaus Alberti filius in re-
 gem eligitur Vngaria 566.
 d. & f
 Ladislaus banus budæ captus
 fol. 564. d
 Ladislaus Cilie comitem ob-
 truncat 193. a
 Ladislaus Garus 388. c
 Ladislaus Huniadis filius ob-
 truncatur 390. e
 Ladislaus Hungaria rex apud
 Pefam designatur 390. e
 coronatur 389. c. & 690. f
 & 691. b
 Ladislaus Neapolitan. rex Ro-
 manam ecclefiam infestat
 fol. 104. f
 Ladislaus Polonia rex in bel-
 lo occumbit 536. e. & 537. a
 Ladislaus rex captus & incar-
 ceratus 131. a
 Ladislaus rex Vngaris à Syl-
 uio commendatur 558. e
 Ladisla

Index.

Ladislaus Vngaria rex Euge-
 nio Pontifici commenda-
 tur 645. c
 Ladislaus infans Bohemia re-
 gnum amittit 127. a. b. & c
 Bohemorum rex declara-
 tur 128. e. 129. b
 Ladislaus in Neapolitanum re-
 gnum reftituitur 280. d
 Ladislaus inimicus religionis
 Rochezanianorum 134. f
 Ladislaus rempublicam fuam
 probe inftituit 131. c
 Ladislaus ex carceribus libera-
 tur 131. c
 Ladislaus decollatur 140. e
 Ladislaus in quadrigis reper-
 tus confoditur 396. f
 Ladislai pueri innata liberali-
 tas 129. a. & b.
 Ladislai Alberti Bohemia re-
 gis ex Elizabetha filij nati-
 uitas 127. a
 Ladislai regis descriptio 508.
 e. genus 510. d. & 561. a
 Ladislai regis pietas 141. b
 Ladislai regis coronatio 134. f.
 & 591. c
 Ladislai regis laus 944. f
 Ladislai regis nuptiæ 825. a
 Ladislai regis mors 815. c.
 & 142.
 Ladislai Vngaria regis peda-
 gogus capitur 952. f
 Laicis non danda in concilijs
 iudicandi potestas 17. c.
 & 19. a
 Lampedonis mulieris facta fo-
 lio 298. e
 Lambertus Italia rex 198. d
 Lamiffio Longobardorũ rex
 folio 169. a
 Lamponia ciuitas 372. e
 Lampfacus oppidum 345. c
 Lana ex arboribus nata 287. b
 Lancofargi pop. 83. b
 Lanos fluuius 287. b
 Laodicea ciuitas 340. d. à Ma-
 cedonibus aedificata 315. b
 Ciuitas à Turcis capta 227. b
 Ciuitas à Tancredo expu-
 gnatur 215. a
 Laodicea incrementa 340. e
 Lapathus ciuitas 376. f
 Lapidis miraculofa natura, fo-
 lio 352. e. & f
 Lapidis Caroli caftellum expu-
 gnatur 112. e
 Lapitharum regio 404. e
 Laranda ciuitas 336. f
 Lariffa ciuitas 319. c. & 353. c
 349. c. & 353. c
 Lariffa Caiftriana feu Ephesi-
 nia 354. d
 Lariffa in Asia tres 353. c
 Larius lacus 171. b
 Lateranense concilium 29. b
 Laterinum caftellum à Guido
 ne euerfum 262. d
 Latini noftro tempore Græcos
 bellicis artibus & omni do-
 ctinarum genere uincunt
 folio 451. a
 Latmius fluuius 374. d
 Latmius mons. 357. c
 Latmius finus 357. c
 Latmius uicus 374. d
 Latinus Ioannis & Pauli Car-
 dinalis 461. b
 Latinorum imperij apud Con-
 ftantinopolim finis 245. b
 Latonia patria 290. f. fabulã
 359. b. lucus 368. d
 Lauda ciuitas à Venetis cepta
 447. b. in Mediolanenſium
 potestatem recepta 447. c
 ab Arithperto capta. 130. e
 Laudunenſium agri ab Otho-
 ne imp. depopulatur 201. b
 Laureata ciuitas 736. f
 Laurentius Rocella 36. e
 Laurentius Rouarella 820. d
 Laufanenfis epifcopi pruden-
 tia 36. e
 Lebedus 361. a
 Lebedum op. à Adeo Pompo
 aedificatum 356. f
 Leches Zechij fratres in orien-
 tem migratio 84. f
 Lectum op. 344. f. & 350. e
 Lectum promontoriũ 345. a
 Lecti descriptio 350. e
 Legnitium op. in potestatem
 Bohemorũ receptũ 101. a
 Legi inftitutio ac autoritas 8. e
 Legum contemptus rei publi-
 cæ pernicius 8. e
 Leleges pop. 298. d. & 337. b.
 & 350. e. & 352. e. & 353. c.
 & 367. a. & 382. d
 Lemnos infula 370. d
 Lemouicæ à Normannis uasta-
 ta 196. f
 Lemugildus Vefogothorum
 rex filium ob fidem catho-
 licam iugulat 171. c
 Leneburgenſiũ falinã 425. b
 Leno cum fcortorum grege
 terramotu abforptus 340. f
 Leo imperator imagines &
 ſculpturas ſanctorum com-
 burit 184. e
 Leo Pontifex adhortatur Athi-
 lam ut ex Italia finibus di-
 ſcedat 153. a
 Leo 2. Pont. Max. 179. a
 Leo ſecundus imperator de-
 claratur 155. a
 Leo 3. Pons. Max. in proceſſio-
 ne tumultu factõ intercipi-
 tur 191. b
 Leo 8. pont. Max. 200. f
 Leo 9. Pont. Rom. 204. d. in
 bello à Normannis captus
 204. e
 Leonis Graci imperatoris res
 gesta 194. d
 Leonis imperatoris facta 154. d
 Leonis 4. imp. res gesta 190. f
 Leonis imperatoris cum Pon-
 tifice diſſidia 184. d
 Leonis Papæ de Niceni conci-
 lij conſtitutionibus ſenten-
 tia 14. d
 Leonis Pontificis contra impe-
 ratorem facta 184. f
 Leodriſius Cribellus 449. b
 Leonardus de Piſcia 65. a
 Leonardi aretini laus 535. c
 Leonardi epifcopi Patauenſis
 ſepultura 644. e
 Leon. Venetæ res gesta 449. a
 Leonellus Eſtenſis Marchio
 folio 453. c
 Leonellus Ferrarienſium prin-
 ceps 450. f
 * f leoni

Index.

Leonidas Stoicus 369 b
 Leonidis fortitudo militaris folio 31. b
 Leonina urbs à Cardolo occupatur 205. b
 Leonina ciuitas ab Henrico imp. capta 208. d
 Leonorij Gallorū ducis res gesta 335. c
 Leonora Augusta 478. e
 Leonora Augusta sobrietatis folio 479. a
 Leonora Augusta de siltationis turpitudine disterium folio 485. a
 Leopoldus Austriae Marchio Morauia depopulatur 56. d
 Leopoldus Austriae Marchio ab Vratislao vincitur 96. d
 Leotharj in Italia res gesta folio 167. c
 Leontius imperij Constituti inaudit 180. f
 Leontius uaso mutilatur 180. f
 Leontius occiditur 181. b
 Lesbia colouia 349. b
 Lesbia insula 355. b
 Lesbi Lapti filij res gesta folio 355. b
 Lesbiorum insula 344. f
 Lesbo insula Gatellusius donatur 268. e
 Lesbos Aeolicarum urbiū metropolis 354. e
 Leuce oppidum 302. e
 Leucophris insula 349. b
 Leucosyna 328. e
 Leucosyri populi 329. a. 382. d
 Leucotheae fanum 302. d
 Leus litus 361. c
 Leyta fluuius 490. d
 liberi patris certamina 361. a
 liburnia prouincia 508. d. à Bucelino depopulatur 167. c
 liburniae populi debellantur, folio 222. f
 libus castellū edificatur 86. e
 libusa post parentis obitum Bohemia gubernatrix constituitur 85. b
 libusa prouinciae administratio adrelij 85. c. Primislao matrimonio iungitur 86. c
 libusa ad subditos suos oratio 85. b. sepulchri 86. c
 libysa 339. c
 licianum oppidum 277. b
 licium castellum à Zifcha captum 109. a
 licius fluuius 121. a
 ligandi & absoluendi potestas sacerdotibus tantum tradita 13. d
 Liguria à Rothare Longobardo subacta 177. b
 limenia ciuitas 377. b
 limisum 377. b
 limira oppidum 371. a
 lindeuti Pannoniae tyranni res gesta 195. a
 linum 345. c
 linusia Cochleae 345. c
 lipsensis academię primordia folio 103. a
 literarum bonarum commendatio 502. d
 literarum uariationes & deriuationes 986. e. & 987. a
 litemelce ciuitas 83. a
 litomerium oppidū 83. b
 lituania descriptio 417. a
 lituani ad Christum conuertuntur 417. c. solem, syluas, & malleum ferreum adorant 418. e
 lituani ut pecudes trucidantur 421. a
 lituanorum praestigia 418. d
 ritus & mores 417. b. & c. & 418. d
 liuia Augusti christal. 290. d
 liuonia ad fidem Christi conuersa 232. f
 liuonia descriptio 419. a
 liuthpertus Longobardorum rex 179. c
 liuthprandi res gesta 185. a. & b. cum Leone Pontifice pax 184. f
 lodouicus Bauariae dux excōmunicatur 261. a
 lodouicus protonotarius de Roma ad Basilienſe conciliū uocatur 23. b
 lombardia paradisu Italiae, folio 205. a
 longinus Rosimunda, nuptias ambit 170. d
 longini res gesta 169. b
 longobardia 197. c. ueteribus ignota regio 393. b. à Friderico imp. debellata 223. c
 longobardi Italiam inhabitant 192. c
 longobardi à Carolo in potestatem accepti 101. c
 longobardi Franciam inuadunt. 170. f. Germaniam, Pannoniam & Italiam depopulantur 144. e
 longobardi ab Henrico imp. 7. uisti 100. c
 longobardi Rugilandiam occupant 156. d. & 169. a
 longobardi regium nomen odiosum habentes, duces eligunt 170. c
 longobardorum nomen unde 169. a
 longobardorum primordia 169. a. reges 169. a
 longobardorū in Gallia ceterorum eruptiones 170. f
 longobardorum in Italiam irruptio 169. b. res gesta 166. f. & 167. a. cum Romanis inducia 170. e. & 171. b
 longobardis Romae sedes in Vaticano cōceditur 189. c
 loryma 367. c
 lorymus fluuius 371. a
 lotharingia unde dicta 196. e
 à Francis depopulatur 197. a
 lothoringia à Lothario Francorum rege subacta 201. b
 lotharius rex 219. a
 lotharius Italiae rex 195. a
 lotharius Germania rex declaratur 199. b
 lotharius imperator imperio se abdicat 196. f. fit monarchus 197. a
 lotharius de cōcubinato arguitur 13. a
 lotharij cū fratribus bellū 196. e
 lubecensis episcopi cōtra sessionem

Index.

sionem in Concilio instituta protestatio 41. c
 lubecensis episcopus factio-num in Concilio Bas. recōciliator 44. e
 lubecensium potentia 424. d
 lubecensis episcopi de conclusionē Concilij Basilienſis conquestio 37. c
 lublana ciuitas 409. b
 luca ciuitas factionibus periclitatur 255. c
 luca ciuitas obsessa 223. a. ab Americo capta 264. e
 luca ciuitas à Florentinis obsessa 263. b. & 264. f. Florentinis uendita 266. d. item à Genuensibus 263. b
 luca ciuitas à Gothis restaurata 168. d. Narsete capta 168. d
 luca ciuitas Philippo Francorum regi donatur 264. f
 luca à Pisanis obsessa 266. d
 capta 266. e. Pisanorum uel Fagiolani dominio subdita 260. d
 lucenburgenſe oppidum à Philippo Burgundiae duce subactum 442. e
 lucenses ab Henrico imp. debellantur 259. a. à Pontifice excommunicantur 257. c
 lucensium factiones 261. a
 lucensium agri depopulantur 248. d
 lucensium agri à Pisanis depopulantur 260. d
 lucensium bella 242. d
 lucensium castella expugnantur 245. c
 lucensium cum Hugitione pax 260. d
 lucensis principatus Vratislao cedit 89. a
 luceolum op. à Romanis recuperatum 172. d
 luceria ciuitas Saracenorum 239. a. obsessa 248. d. à Carolo expugnatur 247. b
 luceria ciuitas à Pipino capta 192. e. à Constantino, capta, ac solo aequata 178. d
 luchinus Vicecomes 265. a
 lucianus Auria Genuensium dux 272. e
 luciani Auria contra Venetos facta 272. f
 lucij Pontificis facta 226. d
 lucretia descriptio 624. d. historia 959
 luculli Ro. res gesta contra Sinopenſes 334. e. de Mithridate uictoria 320. d
 item de Tigrane ibid.
 ludmilla Slamborij comitis filia 91. b
 ludmilla Praganorum ducis, sa cum marito baptifatur 90. e. Christianam religionem in Bohemia promouet 91. b
 ludmilla inter sanctas relata miraculis claret 90. e
 ludouicus Aquileiensis patriarcha 464. d. in Basilienſi concilio moritur 47. a
 ludouicus Cardinalis Arelatenſis 25. c
 ludouicus Bauariae rex 195. a & imperator Ro. 260. d
 ludouicus 5. Bonifacij comes folio 246. d
 ludouicus Delphinus Agnetem occidere tentat 442. c
 ludouicus Delphinus Alsati-am depopulatur & contra basilienſes pugnat. 573. b
 Ludouicus Francia rex Palatinam petens, à Saracenis intercipitur 220. e
 canonizatur 255. a
 ludouicus Landgrauus Hassiae ad imperium uocatur 432. e. & 433. a
 ludouicus episcopus Lauſanenſis 52. c. & 54. d
 ludouicus Marchio Salutarum 62. d
 ludouicus Montefiſe magister folio 445. a
 ludouicus protonotarius, folio 38. f. 39. a
 ludouicus Vifensis episcopus 52. d. Ioannis Portuga-
 liae regis in Concilio Basili-orator ibid.
 ludouicus Vngariae & Poloniae rex 591. b
 ludouici Andegauenſis res gesta 276. e. cū Alfonso bellum 471. b
 ludouici Cardinalis Aquilienſis contra Turcas res gesta. 370. d
 ludouici Patriarchae Aquilienſis animosa in Concilio Bas. oratio 32. f
 ludouici Bauariae ducis contra patrē bellum 437. c. 481. c
 ludouici Boioariae & Friderici Austriae principis de imperio Ro. contentio 101. a
 ludouici Bosonis Burgundiae regis res gesta 198. f
 ludouici Delphini cum Basilienſibus bellū 439. a. cum Carolo Francorum rege cōtentio 440. e. pax. ibid. f. res gesta 240. e. 198. d. in Saracenos expeditio 248. f
 ludouici Marchionis Mantuani encomium 450. e
 ludouici Palatini cū Moguntinensi episcopo bellū 438. e
 ludouici Pij imperatoris res gesta 194. e
 ludouici protonotarij Romani memoria admirabilis 24. f. mors perniciosissima 24. f. & 25. a
 ludouicus de Rocha Pisanus folio 270. d
 ludouici Vifensis constantia & integritas 52. e
 ludouici Vngariae regis facta 266. f
 lues in castris Ferdinadi 454. e
 lugdunum à Carolo Marcello Burgundis ademptum folio 183. c
 lugdunensis episcopus orator regis Galliae in Concilio Basiliensi 7. a
 lugdunensis archiepiscopi in concilio Bas. consilia 37. a
 lugdunense concilium 39. c.

Index.

239.c. & 249.c
 lugea palus 409.a & b.
 luna ciuitas 23.b. euerfa 190.d
 luna apud Hyperboreos admirabilis prospectus 291.a
 lung apud Albanos templum folio 257.b
 lupanaria sacra 331.b
 lupicinus Roma dux 145.c occiditur. ibid.
 lupoldus Austriae dux 358.e
 lupus contra Bauaros pugnās interficitur 178.e
 lupus Foroliuanorum dux Longobardorum regnum affectat 178.d
 lupus presbyter Rochezana infensissimus 119.b
 lusatia Bohemorum regno adiecta 96.d
 lusatia à Zechij familia occupata 84.f
 lusitania à Vesogotis subacta folio 151.c
 lusimicius fluuius 83.a. 109.a. 201.c. 332.f
 lycaonia descriptio 336.d
 lycia 325.b. 367.b. descriptio 370.e
 lycomedes sacerdos 331.b
 lycus fl. 330. f. 318. c. 340. c. 437.b
 lydiae portae 341.c
 lydorum potentia 382.f
 lyrneseus locus. 341.c
 lyrneseum oppidum 372.d
 lysimachi apud Ephesios res gestae 359.b
 lysimachi Agathoclis filij res gestae 342.c

M

Macedonia à Gallis ueratur 335.b. à Gothis occupatur 145.a. à Sclauinorum militibus uastatur 166.e. à Turcis occupatur 404.e
 macedoniae descriptio 403.c.
 limites 393.b
 macedonum imperium quālatum 404.e
 macedonum in Epiro res gestae 406.e

machareus 355.b
 macharei filia & lex 355.b
 machurius Hydrunti praefectus 167.b
 macinum prouincia 288.d
 macriani contra Gothos res gestae 145.a
 macrones pop. 330.d
 madeburga 423.b
 madri pop. à Parthis debellantur 310.e
 massius Vegius poeta 452.f
 magarsi p pop. 314.d
 magdalena Caroli Franciae regis filia Ladislao desponsatur 140.f
 magdeburgenses archiepiscopus & clerū ex urbe eiiciunt 68.e
 magistrani suis sedibus pelluntur 323.a
 magnesia à Turcis subacta folio 404.e
 magnesia descriptio 362.f
 magnetia ciuitas terramotu detecta 344.d
 magnetes pop. 363.a
 magni canis imperiū 317.a
 maguntia à Gallis obfessa, folio 434.e
 malhercij res gestae 150.f
 mahometus Turcarum imperator 687.a
 mahometes sub papilla in expugnatione Albæ uulneratus aufugit 403.b
 mahometes detestatur diem in qua Albā expugnare tentauit 403.c
 mahometis origo 312.f. primordia 124.f. 175.c
 mahometis religio unde creuerit 895.b
 mahometis doctrina quatenus uerae religioni consentanea 881.a. & b.
 mahometis mira commentata. 895.b. miracula 900.e. & f. de Christo iudiciū 872.f
 in Christianos crudelitas 402.f. 680.e. contra Christianos res gestae 873.a. 396.d

mahometis res egregia gestae folio 144.f
 mahometis in Hungariae expeditione 403.a. res gestae 400.f. 384.f. pro Iacobo Cypri regis oratio 380.d
 mahometicae legis perniciosa folio 385.c
 mainardus princeps Nouae domus 117.b
 mainardi regimen 128.e
 contra Thaboritas fortitudo 120.c. & f.
 maioranus imperator 154.d
 maiorica insula 194.d. ab Arragonum rege subacta 235.c
 malade uirginitatis fortitudo militaris 87.b
 malatesta Arminiensis 266.d.e
 malia ciuitas 354.e
 malleus ferreus apud Lituanos pro deo cultus 418.e.
 mallus oppidum 375.b
 malochus Galabrie & Apuliae gubernator 202.f
 maluasica castrum 246.e
 malus 344.f
 mammeus pons 216.d
 mandragoras à Seleuco opprimitur 310.d
 Manfredonia. 190.f. ab Alpho fo in potestate recepta 499.c
 Manfred. Neapolitan. 241.a
 Sicilia rex 244.f. eius res gestae 241.c
 monachi heretici 407.b. & c
 manlij aquilij in asia res gestae folio 362.f
 manni Florentini iocosum dictum 472.f. & 473.a
 mantianus lacus 318.f
 mantua ciuitas ab Agilulpho expugnata 174.d. ab Amingogopopulata 167.c. ab Ecelino obfessa 243.b. à Matilde occupata 215.b. à Mediolanensi duce obfessa 279.a
 mantuanus conuentus 859.c
 mantuanorum bella perniciosissima 450.e
 manuel Gracorum imp. 336.e
 manustra ciuitas 210.e
 marcel-

marcel-

Index.

marcellinus pontifex idolis seruiuit 9.a
 magnetes populi 340.f
 marbarmad Saracenorum Ammirathus 194.e
 marcia aqua 248.e
 marciiani de achilla somnium folio 153.b
 marciiani Caesaris de sacrilegis sententia 15.c
 marcionis Pontici Hæreses folio 332.e
 marcomania castrum captum folio 258.d
 marco medes Franciae dominus 433.b
 Marcus Antonius ab Augusto Casare uincitur 406.f
 marcus Corarius 379.b
 marcus Ganutus 238.d
 marci Catonis in Arbinū historicum scomma 2.d
 marci Sannucij res gestae 232.f
 mardi populi 314.d
 mardi Armeniam depopulantes fugantur 322.d
 mare an circumnauigari possit 282.f
 marfici à Stephano inditio nem accepti 185.b
 margaritus Siculus dux clafis 227.b
 margarita Noruegiae domine contra albertum monipolensem res gestae 426.f
 margiana pro. 293. b. regio 315.b
 margiani pop. 292.d
 margus fluuius 289.a. 308.f. 315.c
 maria Hungariae uirgine 299.c
 mariam uirginem solam constantem in fide hæsisse, in morte Christi, quidā somniarunt 9.c
 mariandini pop. 333.a
 mariandini res gestae 333.a
 marianus Sozinus iureconsultus insignis 456.e. 622.d
 mariani Sozini Senensis apophtegma commentaria in decretum copiosissima 525.c

marius arpinas 425.c
 marij contra Cimbrores res gestae 560.d
 marsia fluuius 340.d
 marsia cum Apolline contentio 340.c
 marsi ab Alphonso subacti folio 469.c
 marsilius Caratius obruncatur 450.d
 martianopolis ciuitas 152.d
 martiani cū Auito pax. 154.d
 martinopolis op. 425.b
 martin. Austrasiae regul. 180.d
 martinus Deuera arragonum regis orator 25.c
 marti. i. Pontifex 177. a. 251.a
 martinus pontifex Bailliense concilium indicit 64.d. contra hereticos expeditionē in bohemiam instituit 115.c
 Romae captus ad Constantinum mittitur 177.b
 martini Pontificis electio 76.f
 martyres primitiuae Ecclesiae quam fortiter impijs restiterint 31.a. & b. 105.a
 marubius fluuius 296.e
 marunda pop. 314.d
 matildis comitissa 204.f
 masdoranus mons 286.d
 mascitū promontoriū 285.b
 masius mons 318.d
 masabatica 314.f
 masagetae pop. 285.e. 419. 289. Solem adorant 289.a
 masagetum obscena libidinitus & mores 289.b
 masilia in Gallia edificatur 362.f. Burgundis à Carolo Martello adempta 183.c
 mastelzerij contra Gildonem Africam sibi uendicantem res gestae 146.e
 mastiches 362.d
 mastinus Scaliger 264.c. & eius res gestae 265.a
 mathera ciuitas 205.a
 destruitur 201.c
 mathildis 95. patrimoniū Petri dat sedē apostolica 96.d.
 aliquot oppida suo subie-

cit imperio 215.b. ab Henrico imperatori apud Parmam uincitur 207.c
 matrana 314.c
 matrimonium reuera seruitus 298.c
 matrimonij cōmēdatio 587.c
 uiolari poena 101.b.
 matrimonij apud Turcas parui momenti 385.a
 matthæus Albigaunensis episcopus 41.a
 matthæus Marufus 274.f
 matthæus Vicecomes Gibelinorum dux 258.e
 matthæus Vrsinas Cardinalis 251.a
 matthias Hunniadis filius captiuus in Austria ducitur 140.f. ex carcere uocatur ad Hungariae regnum 391.a
 mauri Corsicā inuadūt 193.a
 item Siciliam 195.c
 mauritania à Vandalis depopulatur 151.a
 mauritius Barcharensis archiepiscopus antipapa 217.b
 mauritius imperator 170.e.
 captus securi percutitur, folio 173.c. 176.f
 mauritij imperatoris somnium 173.c
 mauritij Romanorum imperatoris lex 172.c. contra Hunnos res gestae 172.f
 mausolus Cariae rex 364.e.
 eius sepulchrum 364.e
 maximiani imp. contra Parthos bellū 312.d. mors ibid.
 maximus Rom. dux occiditur 145.c
 maximus in Hispaniam relegatur 148.e
 maximi ducis auaritia 145.c
 maximi tyranni mors 153.c
 mazaca ciuitas regina urbiū, fol. 327.c
 mazacea oppidū 327. & 328.d
 mazacini Charondæ legibus utuntur 328.d
 meander fluuius 340.f. 363.c
 mechia mons 89.a

Index.

medarces Persarum rex 175.c
 medea medorum regina 316.f
 media Antropatia 34.e
 media Maior 314.c
 media ambitus 375.a. & b. de scriptio 314.d. 315.a
 medi asyriorum regibus quam diu subieci 316.f
 medorum regni primordia 316.f. ritus & mores 316.c. & f. diuitiae 315.b
 medorum regnum ad Persas quomodo translatum 316.f & 317.a
 medorum cum armeniorum regibus familiaritas 314.e. in Venerem profusio 316.c
 medica herba 315.a. porta 315.a
 mediolanum à Conrado Ro. imperatore obsessum & incendio deformatum 203.b
 ab Alboino in deditionem acceptum atque direptum 169.c
 à Friderico imp. solo aquatur 222.d. ab Hunnis captum atque direptum 153.a. à Varia obsessum & captum 162.e. restauratum 223.a
 mediolanensium respublica 447.c. 262.c. 448.d
 mediolanensium factiones 258.c. seditiones 258.f. 448.f
 mediolanensium fames 161.b. 449.a
 mediolanensium castrum captum 447.a. restauratur 449.b
 mediolanensium agri ab Accio depopulantur 264.e
 mediolanensium res gesta 446.b. cum uenetis foedus. 448.f
 mediolanensis ecclesia à subiectione Romanae ecclesiae quam diu se subtraxerit 204.c
 mediolanensis ducis foedus cum Venetis 747.c
 megalopolis 331.c
 magarenfes caeli cur appellati folio 394.d
 mela fluuius 317.b
 melamphilus insula 338.e
 melancus Codri pater 356.f
 melandani pop. 296.d
 melania 373.b
 melas flu. 326.d. 362.c. 372.d
 melena promontorium 361.c
 melitina regio 325.c
 melico Sardensis antistes 343.c
 mel amarum 302.d
 mellis fontes 327.c
 melnica castellum 91.b
 melphia 202.f
 mendacij detestatio 572.f. & 573.a
 menippus catocas orator 366.d
 mensa Primislai ferrea 86.d
 memoriae bonae signa 975.
 mendicantium per Bohemiam priuilegia 83.b. 118.e
 menotheci in patriam pietas folio 31.b
 memnon Rhodius philosophus 352.e. & eius sepulchrum 346.a. uicus ibid.
 menodorus Trallianus Ionis Larissaei sacerdos 363.b
 merburgium op. 423.b
 mermandalis fl. 298.d
 mermodonas fluuius 300.d
 maones pop. 341.c. 381.c
 meothae 304.d
 maotis magnitudo 304.d. frigore concreta pedibus per meatur 304.c. eius descriptio 304.d. & e
 maotica palus 294.d
 meroueus Francorum rex. 152.e. 433.c
 mesembria ciuitas à Venetis direpta 245.a
 mescho Bohemiam depopulatur 93.b. Bohemorum duci Cracouiam fraude eripit 93.a. insidijs captum Boleslau luminibus priuat 93.a
 meschonis perfidia 93.a
 mesia à Bulgaris occupatur folio 179.c
 mesopotania regio 317.c. Cosdroa occupata 174.e
 à Cosdroa tyranno 312.f
 à parthis depopulatur 312.a
 item à Thamerlano 313.f
 metensium agri depopulantur 440.f
 methamaucum op à Genuen sibus captum 273.b
 S. Methodius morauorum archiepiscopus 90.c
 methodius morauiae regem excommunicat 91.a. relicta archiepiscopali in Morauia sede, fugit in Bohemiam. 91.a
 metrodorus Philosophus folio 352.d
 metymna Lesbi uxor 355.b. portus 354.e
 michael Achenacus Graecorum imperator declaratur. 203.b
 michael Brunon 52.f
 michael Eutheriachis imperator Constantinop. 203.b
 michael Nouitus Constantinopolitanus imper. 204.c
 michael Rylagus 390.e. Bistrictium op. expugnat 391.c
 michaelis Graeci imperatoris res gesta 194.d
 michaelis Paleologi res gesta folio 245.b
 michaelis pullendorphij de imperio sententia 484.f
 michaelis Rylagi crudelitas folio 391.c
 migdonum campus 330.c
 milada monasterium S. Gregorij à arce pragensi edificat 92.c
 milesiorum res gesta 333.a. 334.d
 miletopolis op. 339.a
 miletopolitanus lacus 339.a
 miletum op. 357.b. expugnatur 357.b. à Neleo conditum 356.f
 militaria premia 653.c. 654.d
 milya ciuitas 366.f
 miniatenses grauiter ab Henrico imp. uexantur 259.c
 à Fagiolano uastantur 260.e
 micinerius tibicen & poeta folio 361.a
 mintius uelitrensis episcopus sit. Pont. Max. 204.f
 misa fluuius 83.a
 misua depopulatur 116.d
 misnensium in Bohemia res gesta 110.e
 missessus imperium affectas interficitur 178.f
 mithridates Eupator Pont. Rex 328.f
 mithridates Eupator multarum in Armenia ciuitatum conditor 326.d
 mithridates à Lucullo uictus ad Tigranem fugit 320.d. e. cum uxore uictibus suffocatur 321.a
 mithridates regis 296.d
 Mithridatis Bosphorani res gesta 306.f
 mithridates Eupatris potentia 302.e. filius fictiti⁹ 331.b. res gesta 334.c. & f. 310.e. 382.f. & 383.a. cum Pompeio bella 326.d. 320.e. thesauri 331.a. 383.a. mors 316.f. sepulchrum 383.b
 mithridatum castellum 335.c
 mitylena insula 354.c. ci. 355.b
 mitylene Macharei filia 355.b
 mitylenensium uaria fortuna 355.c. intestinae seditiones 355.a. cum Atheniensibus discordia 355.a
 mitylena sinus 350.e
 mixna ciuitas 423.b
 moaphernes 302.e
 modoecia ciui. oppugnatur modris flu. 337.c. 244.e
 moganus flu. 435.b
 moguntia Germaniae principes, ob pestem Francfordiensium, congregantur 2.f. 3.a
 monothetarum haeresis damnatur 179.a
 monocraticum uinum 325.c
 monsilicis oppidum destruitur 215.c. 173.a
 mons pilosus obsessus 205.b
 montanum oppidum 236.e
 montani populi 315.c
 montani haeresis 341.a
 montocastellum ab Alphonso obsessum 453.b
 montemilicem Petrus Rubens expugnat 265.b
 Mophus augur 360.f. 361.a. eius cum Amphilocho certamen 375.b
 morauia depopulatur 115.a

Index.

Alberto Austria duci dono datur 112.f. à Leopoldo marchione Austriae latrocinij infestatur 96.d. Bohemorum regno adijcitur 96.d. à zechij familia occup. 84.f
 in morauia cur archiepiscopalis sedes defecerit 91.a
 morauia describitur. 90.c. 414.f. diuisio 95.a. & b
 morauia Rex ob religionis contemptum à Methodio excommunicatur 91.a
 morauia regnum ab Arnolpho occupatum 90.f. extinctum 91.a
 morauia regnum in Bohemiam transfertur 96.d
 morauia pop. 82.f. ab Alberto Bohemiae rege uincuntur, fol. 389.b
 morauia à Cyrillo ad Christum conuersi 91.a
 morauorum potentia 414.f. more purga 199.a
 morimena regio 327.a. ciuitas 328. 336.d
 mortis meditatio assidua quam necessaria hominibus. 644.f
 mori & si omnibus formidabile, omnibus tamen necessesse 575.a. 576.d
 moriensis familia apud Germanos honestissima 432.d
 mostici montes 303.a. 317.a. 325.b
 mosaneti pop. 330.e
 mugellani à Pisanis bello uexantur 269.b
 muglenses debellantur 231.b
 mulier oppidum à Turcis defendit 355.c
 mulieres nudis pedibus super prunas ardentes ingredientes 327.b
 mulieres magnorum malorum causa 609.b
 mulieres Wisegradense castrum obsidione cingunt 87.a
 mulierum incostantia & malicia 571.a
 mulierum pernicietas 609.b
 mulierum in bohemia aduersus uiros conspiratio 86.f. & 87.a
 mulierum de uiris non incruenta uictoria 87.a
 mulierem impudicam custodire difficile 631.b
 muliebris astutia memorabile exemplum 634.e
 muliebris fallacia memorabile exemplum 87.c. 88.d
 multaui fluuius 83.a. 97.a
 mumoli Romani ciuis res gestae 170.f
 mundile res gesta 162.c
 mundi forma rotunda 282.c
 mundi ducis contra Gothos res gesta 160.d
 mundizico Athilae regis pater 152.d
 munerum corruptela 102.d
 mura fluuius 410.f. & 411.a
 murasis op. à Christianis captum 210.e
 murium oraculum Teucris datum 350.d
 murmanius dux captus capitali supplicio afficitur 194.f
 musca oppidum 108.f. à Zischia expugnatum & direptum 109.a
 mustaphas 384.f. & eius res gesta 396.d
 mutina à Bohemio rege capta 263.c
 mycale mons 363.c. 357.c
 mygdonia regio 339.c
 mygdones pop. 339.a. 381.c
 mylasa ciuitas 365.b
 myletum op. 364.e
 myndus 365.b
 mynetis principatus 341.c
 myonnesi descriptio 361.a
 myra ciuitas 370.f. 371.a
 myriandrus 375.c
 myrma ciuitas 353.b
 myrmidones pop. 404.f
 myronis opera 358.d
 mysia regio 338.c. 341.a
 mysia reg. descriptio 341.a. b
 mysi pop. 341.a. 338.c. 393.c
 myntesium primordia 356.f
 myus oppidum 357.c
 nablani

Index.

nabiani pop. 303. b
 namata s. Bohem. dux 89. a
 nameus op. 350. f
 naomis portus 97. c
 naps 305. c
 narbona ciuitas à Carolo mar-
 tello obfessa 183. c
 narmia, ciuitas 962. d. 184. e
 à Bessa capta 160. c. item à
 narsete 167. b
 narrationis præcepta 1021. a
 narfes apud iustinianum im-
 peratorem accusatur 168. c
 narsetis perfidia 144. e. pie-
 tas 167. a. res contra gothos
 gesta 166. c. 167. b. & c.
 167. b. 168. c.
 narthecis insula 358. d
 natifanis pons 178. c
 nauarri à Carolo in deditio-
 nem accepti 193. a
 nauferij contra Pipinum res
 gesta 188. f
 naugardia ciuitas 479. a
 nauulum à florentinis occupa-
 tur 272. c
 naupontus 409. b. 409. a.
 neandriani pop. 350. e
 neapolis ciuitas 359. b. ab al-
 phonso rege capta 467. b. ab
 alphôso expugnatur 469. a.
 itè à Belisario 160. d. 469. b.
 item ab henrico & constan-
 tia 229. b. ab Hunnis 154. d.
 à Totila 164. d. eodem.
 neapolis restauratur 241. b
 neapolitanum regnum turba-
 tur 266. f
 neapolitani obfessi ab Anello
 fabro produntur 463. c
 neapolitani reges cur Hiero-
 solymæ reges scribât 235. a
 neapolio Cardinalis urfinus
 fol. 257. c
 neclam principis iustissimi i.
 mago 90. d. 89. b
 neclam iuuenem quem for-
 tes designauere dijs pro ho-
 stia cædit 89. b
 neclam doringi nefandum fa-
 cin⁹ morte ulciscitur 90. d
 neclam moriens notoricum
 principatus haredem insti-
 tuit 90. e
 neetionis principatus 341. c
 neleus miletum ædificat 356. f
 neleii bibliotheca 351. c
 nemesis templum 345. b
 neocles Epicuri pater 358. f
 neoptolemus glossographus
 fol. 345. b
 neptai ciuitatis amplissima
 descriptio 291. b
 neptuni Heliconij festa 359. a
 neronis effigies 323. b. castra
 fol. 223. b
 nessel pop. 290. e
 nestor dux fauentinus 465. c
 neuuenburgensis ci. 423. b
 neumêtani debellatur 205. b
 nibarus mons 318. d
 nicanoris facta 342. c. & mors
 ibidem
 nicasius Ramensis episcopus
 ab Achila rege capite trun-
 catur 152. f
 nicea obfessa à Christianis
 209. c. à Gothfredo capta
 339. b. item à turcis capta &
 munita 209. b
 nicea op. descriptio 339. b
 niceas coortu tyrannus 365. a
 339. b. 190. f
 nicenum cõcilium 31. b. 28. d
 nicephorius lucus 342. f
 nicephorus botoniates impe-
 rator 207. b. captus sit mo-
 nachus eodem.
 nicephorus græcorum impe-
 rator 201. b
 nicephorus à pontifice excõ-
 municatur 207. b. in carce-
 rem cõiectus lingua & ocu-
 lis orbatur 191. a
 nicete res gesta 193. b
 nicolaus amici theologus pa-
 risiensis 4. f. & 34. b
 nicolaus Amici concilij acta
 repetit & nouam sessionẽ
 indicit 41. c
 nicolaus Aucupis nortman-
 nus 3. b
 nicolaus de cusa Eugenio-
 rum Hercules 3. c

nicolaus de Dinckelspithel-
 fol. 718. f
 nicolaus fregofus 445. e
 nicolaus Gallecus Thaborita
 rum sacerdos 117. c
 nicolaus pistoriensis 451. b
 nicolaus Sagundinus 384. d
 nicolaus tibout nortmannus
 theologus insignis 51. b
 nicolaus uenetus de manci-
 no 287. c
 D. nicolai sanctitas 371. a
 nicolai gallici admirabilis c.
 ruditio 22. f
 nicolai Laurentij scribæ apud
 Rom. seditio 266. a
 nicolai Picenini militaris for-
 titudo 39. c
 nicolai Pinicini res gesta
 463. a. 452. f
 nicolai Pisani uenetorum du-
 cis contra genuenses res ge-
 ste 268. e
 nicolai saguntini encomium
 452. f. scripta 307. b. nicome-
 dia ciuitas 348. d. à Gothis
 depopulatur 145. a
 nicomedis cum mithridate
 bellum 334. f
 nicopolis Armenia ædifica-
 tur 326. d
 nicopolis in sinu Ambracio
 fol. 406.
 nicosia ciuitas 377. b
 nidou Heluetiæ op. 3. a
 nigropont. op. obfessũ 223. a
 nigropontis insula 233. b
 nilco baro Valdescenensis
 fol. 110. d
 nilco grufsinabatus litubur-
 gensis 110. d
 nili ortus 647. c. inundatio
 334. c. & 235. a. paludes 284. e
 nillas gothorum dux captus
 Romam ducitur 160. e
 nimislai ducis stupiditas &
 inertia 89. a
 nini regis in Asia res gesta
 fol. 382. c
 niphates mons 315. c. 317. b
 nifaci expugnatur 530. d
 nifaca 294. f
 nifci equi

Index.

imperio committit 447. b
 à Normannis grauiter ue-
 xantur 196. f
 nouus locus ciuitas 331. a
 nouus murus, locus 345. d
 nubes uiginti cubitis è terra
 sublimes inter se pugnare
 uisa 455. a
 nuceria obfessa 276. f. ab Al-
 phonso rege Arrag. per de-
 ditionẽ capta 467. b. 168. d
 numerorum in oratione cer-
 ta habenda ratio 1013. f
 numidia à Vandalis depopu-
 latur 151. a
 nycofia ciuitas à Trugosio ui-
 capta 378. e. à Turcis dire-
 pta 378. c
 nyfa ciuitas 363. b

○
 Bordma regio 317. c
 obrinea fluuius 435. b
 occupatio 1015. c
 oceanus 283. c
 ochus fluuius 292. d. 294. f.
 & 292. f
 octauianus Cardinalis Vbal-
 dinus 245. b
 octauianus ueteranos suos
 honorat 653. b. & c. 654. d.
 à Pontifice excommunica-
 tur 221. c
 octauiani sepulchrum instau-
 ratur 157. a
 oddo Columnẽsis dux apud
 Vrbinate ob libidinẽ in ma-
 tronas nobiles populari tu-
 multu obtruncatur 465. a
 oddonis Burgundiẽ ducis in
 terra sancta res gesta 230. d
 odoardi Angliæ regis res ge-
 sta 252. f
 odonati res gesta 312. d
 odera fluuius 423. a. 82. f.
 & 415. a
 odacer Italia rex appellatur
 156. d. Italiam seruitio pres-
 fit 144. e
 odoacer Rugorum milites
 ad internitionem usque de-
 leuit 156. d. à Theodorico
 contra foedera interficitur,

folio 156. f
 odoardi Angliæ Regis cum
 Francis bellum 253. c
 oena incolæ ouis uisitant,
 folio 294. f
 oenoẽ oppidum 359. a
 oenones sepulchrum 347. b
 olana castellum 319. a
 olbia ciuitas 372. d
 olbus ciuitas 374. f
 olderic⁹ Bohemoru rex 203. c
 olei fons 292. e
 oligia 334. f
 olgafis 334. f
 olgafi montis descript. 334. f
 olonda populi 296. e
 olomuensis episcopatus in
 Morauia inimicus 414. f
 oltena fluuius 423. c
 olybrius Leonis imperatoris
 dux 154. f. occidentalis im-
 perij à Romanis imperator
 appellatur 155. a
 olympus Italia exarch. 177. b
 olympus mons 371. b. 377. a.
 338. oppidum f. 371. b
 olympus Mysius 358. f
 omonades populi 336. f
 onescriti error 292. d
 onochiti lapidis prouentus-
 opa ciu. 318. f. (328. c
 opandix metallum 319. a
 ophiufa insula 368. f
 opij Sabini res gesta 144. f
 opitergini ad Genetenses &
 Taruisinos migrant 178. c
 oqueni populi 431. b
 oraculum murium Teucris
 datum 350. d
 oratio quibus uerbis apte au-
 spicanda 997. a
 oratio numerosa quomodo
 exornanda 1013. c
 oratio obliqua 999. a
 oratio ornata ex uerbis mul-
 tiplicanda 1007. a
 orationis concinna composi-
 tio 993. a. iunctura & posi-
 tio 992. f. natura & dignitas
 995. b. partes 994. f
 orationis prolixitas uitanda
 fol. 994. d
 in ora

Index.

In oratione uerba ociosa & superuacua uitanda 995.c
 in oratione dignitas & natura rerum considerata 995.b
 orationes quibus uerbis sint auspicanda 997.a. 1016.f
 oratoria ars à Grecis ad Italos ab Italis & Germanos transferebat 326.d (lata 647.a orbisena prouincia 326.f orta ciu. à Linthprando capta folio 185.a
 orcanes Turcarum imp. 395.b. & eius res gesta 384.e
 orchisena regio 318.e
 orebitarum fratrum exercitus, 115 a. harefis 110.f
 orestes in Italia captus, occiditur 155.c
 orestis in Cathaon, facta 326.f
 organici populi 290.c
 orientale imperium quoties mutatum 309.c
 orithia mulieris facta 298.c
 orloze fluuius 83.a
 ormisda 313.a
 orodes Colchorum rex 306.e
 orontes fluuius 375.c. mons 285.c. 314.d
 orphani in horreis conflagrat 120.f
 orphanorum descriptio 120.f. exercitus deletur 120.e. harefis 114.f
 ortona ciuitas à Pipino capta fol. 192.e
 orthographia precepta 985.c
 ortorocarum mons 286.e
 ortygia sylua 359.b
 os lacus 346.f. 347.c
 os porci fit pontifex Ro. 196.e
 os Plutonium 364.d
 osiris 382.e
 osmundus Anglus canonizatur 461.a
 ostasius Polotensis 264.d
 ostilia Veronensium 156.e
 ostrogothi ab Hunnis uexantur 151.b. 145.b. in Italia delentur 169.a
 ostrogothorum nomen oblitteratum 168.d

ostrogot. incursiones 145.a
 othardi Saxoniarum ducis contra Bohemos res gesta 94.f
 otho episcopus Maguntinensis 435.c
 otho imperator 202.d. 232.f
 otho rex à piratis captus in Siciliam ducitur 201.c
 othonis Germaniarum regis in Romanos crudelitas 201.a
 contra Berengarium & Albertum res gesta 199.c. item contra Bohemos 200.d. item aduersus Ungaros. eodem 233.a
 othonis Rufi Imperatoris in Bohemos obrupta filiam expeditio 93.c
 othacarus Bohe. rex 97.c. 98.f
 imperatori Ro. iurat 98.d
 othocarus Marchio Morauie 97.b. & quintus Bohemorum rex ibid.
 othacari cum Rodolpho comite Habsburgensi dissidia 97.c. & 98.d
 otreia ciuitas 339.c
 ottar Hunnorum rex 152.d
 ottattij turris capta 468.e
 ottomanni Turcarum imp. res gesta 384.d. & e. 395.a
 ottomannorum progenies, folio 384.c. & f
 oxiphethoon 350.d
 oxus fluuius 292.d. 294.f

P

PACORI res gesta 310.d. 311.a
 pactias mons 358.d. 362.f
 padua ciu. ab Hunnis direpta 153.a. à Vene. obsessa 265.a
 paduanus ager depopulatur, fol. 237.b
 paganus Bulgarorum rex 188.e
 palatinus Rheni excōmunicatur 858.f. tres principes captiuos abducit in arcem suam 855.b
 palapaphus oppidum 377.a
 palascephis 349.a. & b. 350.e. & 151.a
 palentinus ager depopulatur fol. 148.d

palemonis facta in bello Troiano 333.b
 palestina à Saracenis occupatur 195.c
 palladis templum 347.c
 pallianum oppidum 236.c
 palmarum lucus 361.c
 pamphylia 325.b. 171.c. ad fidem Christianam conuersa, fol. 372.c
 pamphylorum primordium, fol. 372.c
 pamphilicum mare 285.b
 pamphilona ciu. à Francis capta 190.e. & solo aquata eodem 233.a
 panaxagorus 298.f
 panda fluuius 306.f
 pandarus 371.a
 pandulphi Malateste res gesta fol. 269.b
 panæctus philosophus 369.b
 panonia ciuitas 359.a
 panonia à Bulgaris occupatur 179.a. 195.c. item à Bulgaris 195.c. à Gallis 335.a. ab Hunnis 172.f. à Longobardis 169.a
 panonia misere depopulatur à diuersis 388.d
 panonia descriptio 387.c
 panormita festo die fidei causam agi negat 38.f
 panormitanus Arragonum regis in Concilio Basiliensi legatus 26.d. Eugenianorum Achilles 42.d. Papam ecclesiam dominum constituit. 6.f
 Eugenij malas artes publicauit 43.c
 panormitani de Eugenio dissolutio 5.b
 panormitani in Concilio Basiliensi oratio 5.c. & 23.b. & 33.c
 panormitani in patres Concilij aperta conuicia 38.e
 panormus portus 359.b
 panthicapeum op. 304.d
 [redacted] 677.b
 papa possit ne rem inferre in uitio concilio 21.a
 papa

Index.

papa nullam potestatem habet contra Concilium 6.d
 papa num Concilia possit dissoluere 5.b. uide pontifices
 paphlagonia descriptio 323.c
 paphlagonum pop. 330.c. 332.f
 paphus ciuitas 377.a
 papia obsessa 189.b. & c. & iterum ab Alboino obsessa 169.c
 ab Ungaris capta 199.a. obsidione à Longobardis cincta 187.a
 papiensium intestina discordia 447.b. ad Franciscum Sfortiam defectio 447.b.c
 papiense Concilium 77.a
 papias Hieropolitanus Episcopus 122.f (360.e
 papyrus martyr. 343.a
 paracanda ciuitas 292.d
 paradisus terrestris 284.e
 paradisi locus ubi 647.c
 paracoathia 314.d
 paracoathia montes 318.d
 parbrunium oppidum 194.e
 paracoathia mons 314.d
 parentia 319.b
 parentium oppidum 408.f
 ab Hunnis direptum 153.a
 parenticum à Venetis captum, folio 222.e
 parefcitacini populi 314.f
 parades mons 317.a
 pariadra 318.d 330.d
 pariadra mons 330.f
 parij populi 310.d
 parisienses à Normannis grauiter uexantur 196.f
 parisiense Concilium 256.d
 parisorum suburbia ab Othone imp. incensa 201.b
 parium oppidum 345.b
 parma ciuitas obsessa 240.d
 à Bohemie rege capta 263.c
 & a Matilde 215.b. à Franciscis Maria in deditioem accepta 449.b. item à Gallinico 173.a
 parmenses à Friderico imp. crudeliter tractantur 240.e
 à Longobardis grauiter uexantur 167.a. item à Scaligero

parmenses Guel. (264.f
 fos urbe expellunt 259.a
 parmadi populi 290.c
 paropamissus mons 286.d
 partharis Beneuentanus dux fol. 178.e
 parthenias insula 352.e
 parthenius fluuius 333.c
 parthia regio 286.d. 308.e
 parthi Scytharum exules 309.a
 ab Ardaburio profligantur 150.c. à Iustiano bello superantur 159.b
 parthorum primordia 309.a
 & c. ritus & mores 309.a. b
 parthorum imperij initia 310.d
 limites 308.f
 parthorum collegium 309.a
 cum Hyrcanis familiaritas 309.a. innata ad belligerandum felicitas 309.a. bella diuersa 309.c. cum Romanis bella 311.c
 parthis predicatur euangel. 313.c
 parthoathras mons 286.d
 participiorum in oratione uersus 1007.b. 1008.e. 1007.b
 partitiua nomina in oratione quomodo usurpanda 998.f
 parui populi 431.b
 paschalis Venetorum dux 450.e
 paschalis pōt. Max. 194.f. 214.c. & 215.c. & 216.d.
 paschalis Siciliensis episcopus 19.c. absq; autoritate pontificis Concilium in Epheso conuocat 19.c
 passeret à Strabone in os Plutonij immisi 364.d
 passerinus Bonacosa 262.d
 patara ciuitas 370.f. 371.a
 patauium oppidum 433.b. ab Agilulpho obsessum 173.a
 à Bucelino depopulatum 167.c. à Longobardis incensum 173.a
 patauia descriptio 739.c
 patauiensis episcopus praeferitur confirmari propter Caesaris indignationem 697.a
 patauienses episcopum expellunt 68.f

patauii paludes suae ditiosas, ab Hunnis fugati, inhabitant 156.d
 patauinorum cum finitimis contra Henricum imperatorem foedus 222.d
 patauricena regio 308.e
 patibulorum tria genera 123.b
 patricius Ro. tyrannus 154.e
 patrimonium Petri 96.d
 patrocli tumulus 346.f
 patronax Brixianus Casinense monasterium edificat 182.f
 paulus apostolus doctor gentium 375.b
 paulus Affiarta 188.f
 paulus Vergerius 951.c
 S. pauli progenies 345.c
 mors 386.d
 pauli Aemilij in Epiro res gesta 406.e
 pauli Antiocheni episcopi de natura Christi opinio 28.d
 pauli Vergerij Iustinopolitani laus 392.f
 paupertas in senibus ac illiteratis miserrima 1.b
 pazaites Rex caueus inclusus per totam Asiam circumuehitur 313.b. 395.c
 pazaitis Turcarum imperatoris res gesta 384.e. 395.b
 parthis bellum 313.a
 pazemanetica regio 330.f
 paxani populi 303.b
 pedasium promont. 377.a
 pedasium oppidum 350.e
 pedicorum mons 357.c
 pelum castellum 335.e
 pelagi pōtifex eligitur 168.e
 pelagura pontificis ad Venetos legatus 257.b
 pelamidum copia 330.e
 pelagia insula 355.b
 pelagi populi 353.c. 382.d
 peltina ciuitas 83.b
 peligni ab Alphonso subacti, pelinaeus mons 361.c (469.c
 peltinus campus 363.c
 peloponnesus tota Turcarum imperio adiecta 405.c
 peloponnesi descriptio 405.a
 pelzina

Index.

pelzina ciuitas obfessa à zi-
 fcha III. a item ab Orpha-
 nis & Thaboritis 119.b
 praefidio munitur 107.c
 pelzinenfis territorij deuasta-
 tio 111.a
 peneus fluuius 404.e
 penthalifea fortitudo milita-
 ris 298.f. & 299.a
 penthyli res gesta 344.f
 penninonis Foroianorum
 ducis res gesta 182.f
 pentapolis 187.c
 pera ciuitas 401.a. oppugna-
 tur 273.c
 perafia dea cultus 327.b
 perenfes Mahumeti deditio-
 nem faciunt 402.f
 perfidia exemplum 93.a
 poena 90.d
 perga ciuitas 372.d
 pergamenu cur à fcribis tam-
 care uendatur 599.b & c
 pergamum oppidum 342.d.e
 perinium depopulatur 320.d
 perona ciuitas à Pragenfibus
 capta 111.b
 M. perpenna contra Ariftoni
 cum res gesta 362.f
 perpetua à Francisco uiceco-
 mite extra matrimoniu a-
 mata à Blanca interficitur,
 fol. 462.e
 perfa Armenià inuadit 319.c
 Aegyptum depopulantur,
 fol. 175.b
 perfaru imperij limites 291.b
 perfarum-cum Heracio fra-
 ges cruentiffima 175.c
 perfefsij populi 296.d
 pertharis Longobardorum
 rex 179.b
 perusia urbs obfessa 165.b
 à Constantino capta 160. e
 item à Gothis 165. c. à Nar-
 fete 167. b. item à Rachiffo
 186. e. à Romanis recupera-
 ta 172. d
 perufini feruitutis iugū excu-
 tiunt 279. b
 perufinoru cū Aretino-epifc.
 bellum 261. c. gloria 361. a
 contra Fulginatenfes res ge-
 fta 251. b
 pefta Vngariae 390. e
 peftis dira graffatur 102. e
 184. d. 234. f. 248. f. 785. b
 peftis in Italia crudelis 267. b
 pefus oppidum 345. c
 peti Cefennij in Armenia res
 gesta 322. e
 petneliffus fluuius 372. d
 petra ciuitas ab Alexandro ca-
 pta 292. d
 petramala ciuitas 260. e
 petreus uicus 304. e
 petrinus Cypri rex 271. a
 petrus abbas S. Cucuphatis,
 folio 52. e
 petrus Anglicus, fophifta 117. c
 petrus apoftolus per congrega-
 tionem apoftolorum re-
 cte deprehenditur 15. a
 pet. cur Simon appellat 14. d
 petrus nullam habuit praro-
 gatiuam pra cateris Apo-
 ftolis 12. d
 pet. apoftolus generali Con-
 cilio obedire coaftus 15. a
 petrus folus totius Ecclefiae
 geltauit personam 16. d
 petrus quibusdam Ecclefiae
 caput 12. d
 petrus uertex & os collegij a-
 pofolorum 16. d
 pet. Arrago Sardinie rex 251. c
 & eius contra Carolum res
 gesta 252. d
 petrus de atro 52. f
 petrus Auria 272. f
 pet. Borgia Ecclefiaftica mi-
 litia dux 461. a
 petrus Corbarienfis mona-
 chus 262. f
 petrus Drefenfis de Euchari-
 ftia contra Pontificios di-
 fputat 104. e
 petrus Gambacurta 278. e
 petrus Grauing comes 260. d
 petrus Gulielmus Lateranen-
 fis ecclefiae Bibliotheca-
 rius 183. a
 petrus imperator Constanti-
 nopolitanus 134. d
 petrus de Luna 80. d
 petrus Morroneus 260. d
 pet. Philardi Cretenfis 281. a
 petrus Rubeus Venetorum
 dux 265. a
 petrus Teupolus 237. c
 petrus Trauerfarius 239. b
 petrus de Tridia 57. c
 petrus Vineus 238. c
 S. petri caftellum 368. d
 S. petri oppidum 370. d. & e
 petri patrimoniū 204. f. 96. d
 petri fedes Patriarchalis ubi,
 fol. 210. f
 petri Auria res gesta 274. e
 petri Columnae res gesta 214. f
 petri Eremitae contra Sarace-
 nos res gesta 209. a
 petri Fregofi encomiū 445. c
 & eius in Cypro res gesta,
 fol. 271. a
 petri Pauli Vergerij Iuftino-
 politani laus 392. f
 petri Rogerij facta 252. d
 petri Starenbergij fortitudo
 militaris 108. d
 peuce infula 353. b
 phacemonetica regio 331. c
 phaetontis fabula explicatio
 folio 605. c
 phangoria ciuitas 304. f
 phanarea reg. 330. f
 phanae 361. c
 phanias Philofophus 354. f
 pharafmenes Iberorum rex
 320. f. eius facta 321. c. cōtra
 Mithridatem res gesta 320. f
 pharnacia 329. a. 330. d
 pharnacis menfis fanū 331. a
 phafsas cum fuis interficitur
 folio 165. c
 phafilis op. 371. c. tribus 371. b
 phafis fl. 302. f. 318. e. 300.
 phafis oppidum 302. d
 phazemonenfis therma 331. c
 phellus 371. a
 Phelrei Rugorum regis con-
 tra Erulos res gesta 156. d
 pherea ciuitas 405. d
 philadelphia terremotu cor-
 ruit 343. c (342. e
 phileterus Thien. eunuclus
 phileterus

Index.

phileterus autor generis re-
 gum Attallicorum 333. a
 philibertus Cōftantiensis epi-
 fcopus 122. d
 philippa regis Angliae filia Hé-
 rico Pomeranie regi despo-
 fatur 426. f
 philippicus captus exceca-
 tur 182. d
 philippi Nizepoli fomnium
 fol. 180. f. exilium 182. d
 philippus Aurea 267. c
 philippus Angliae rex 222. d
 philippus Fraciae rex 260. d
 philippus comes Gebennen-
 fis 62. d
 philippus Mediolanenfium
 dux 445. b
 philippi burgundiae ducis laus
 654. f. res gesta 442. e. de-
 fectio 440. d. uotum con-
 tra Turcas 478. f. contra
 Turcas expeditio 397. c
 contra Traiectefes bellum
 429. c. & 430. f
 philippi ducis burgundiae pa-
 ter fecuri percutitur 612. f
 philippi Francia regis res ge-
 fta 233. b. 252. f
 philippi marie res gesta 446. f
 446. d.
 philippi tarentinorum ducis
 res gesta 255. a. 260. e
 philippi tidicij res gesta 261. c
 philomeliam 340. f
 phlomena ciuitas 212. e
 philomena ciuitas capta à
 Frederico imp. 229. a
 philofophiae utilitas 352. d
 928. d. laus 619. c. & 620. d
 991. a
 philofophus quis 991. a
 philofophi qui reuera dicen-
 di 485. c
 phithiophagi 305. b
 phoceae 354. d
 phoenicia à tigrane ui capta
 fol. 320. d
 phoenicus mons 371. b
 phoenix mons 367. & castel-
 lum ibidem.
 phoenicis auis descrip. 554. d
 phraatis Parthorum regis ge-
 fta 310. e. & f. 311. a & b.
 phrifia descriptio 428. a li-
 bertas 429. a
 phrifonum ritus & mores
 429. a. fuma apud Roma
 nos autoritas 429. a
 phritonia 344. f
 phrycius mons 354. d
 phrygia 337. c. 341. a
 phrygia parua 338. c
 phrygia maioris descriptio
 fol. 340. d
 phryges pop. 338. e. 341. a. &
 fol. 382. d
 phrygius campus 363
 phryntius tragicus poeta 357. b
 physcus op. 368. d
 phithiraphagoru natio 302. f
 phylemon poeta 374. e
 picentium regio uarijs infor-
 tuni procellis agitatur
 fol. 962. d
 picenum op. infestatur 162. e
 picinini contra Senenfes per-
 fidia 478. e
 pictaui à Normānis grauiter
 uexantur 196. f
 pictaui agri depopulan-
 tur 183. b
 pictaui britanniam depopulan-
 tur 150. e
 picturae laus 647. b
 picturae & eloquentiae colla-
 tio 646. f
 pilati patria 436. e
 pileus Pelafgorum dux 353. c
 pimolifena regio 332. d
 pinarae ciu. 370. f. & 371. a
 pindus fluuius 375. c
 pinenfes à traufemundo sub
 acti 185. b
 pinus Odelaus 280. f
 pinus pulchra & fpaciofiffi-
 ma 349. a
 pipinus Aquitaniae rex 195. a
 Aufrasiae regulus 180. d
 Francorum regnum am-
 bit 180. f
 pipinus Francorum rex pon-
 tifici multas urbes tradit
 fol. 188. d
 pipinus nanus 434. e
 pipini imperium 185. c. res
 gesta 186. d. 192. e. 188. e.
 item contra Longobardos
 res gesta 187. a. & contra
 Mauros. 193. a. Venetos
 193. b & Vngaros 191. b
 pipini Fracorum regis mors
 fol. 182. e
 piponi Florentini res gesta
 fol. 486. f
 pifa capta & direpta 251. b
 pifanum concilium 29. b
 pifanum concilium non rite
 congregatum 20. e. & f
 oifanorum cum Florentinis
 propter portoria bellum.
 fol. 269. b
 pifanorum contra Genuefes
 bellum 238. f. 252. e
 pifanorum cum Genuefibus
 cruenta pugna 252. f. in
 Saracenos expeditio 213. d
 pifanorum fagittarij Romae
 trucidantur à feditiofis ci-
 uibus 259. b
 pifanis datur archiepifcopa-
 tus 219. a
 pifanei Venetorum ducis
 mors 275. b
 pifander poeta 369. c
 pifandri fepulchrum 366. f
 pifidia regio. 332. f
 pifida pop. 337. a. 370. f. 371. c
 pifidorum regionis descri-
 ptio 337. b
 pifias Gothoru dux captus
 Romam ducitur 160. e
 piftoria ciuitas fame à Caftro
 tio ad deditioem compul-
 fa 262. f
 piftorum op. à Pifanis uaftatū
 269. b. reftauratum 257. c
 piftorienfes florentinorum
 imperio fubmittuntur
 fol. 263. c
 piftorienfium agri depopu-
 lantur 242. o. & 260. e
 piftorienfium arx à Philippo
 carnotefe expugnatur 262. f
 piftorienfium cum Caftro
 foedus 261. b
 * † † pifto.

Index.

pistoriensium florētinus pax fol. 263. a
 pistoriensium ciuitas deditio ne capta 257. c. moenibus & fossis spoliata. eodem
 pittacus Mityleneus 355. a
 placentia ciuitas à Gothis obfessa 164. e. capta à Venetis occupatur 447. b. expugnata 447. b
 placentini à Longobardis uerantur 167. a
 placentinorū à Mediolanensibus defectio 448. d
 placidia 149. a
 placidię uirilia facinora 150. d
 platanus 373. b
 platonis de ciuitate gubernatoribus documentum 50. c
 plinij error 324. d. 409. a
 plumbinū op. obfessum 453. b. oppugnatur 456. f
 pluuiā aurea 369. a
 plumbinensium primordia fol. 456. e
 pluto 305. c
 plutonis templum 363. b
 plutonium os. 364. d. 363. b
 podius sancti Venceslai comes 91. c
 poecila petra 373. c
 poesis encomium 619. c. 596. e
 poetica Iurisprudētia melior 621. a
 poetices uituperium 938. d
 poetica dignitas 596. d. 621. a
 poetica laudes 937. c. & 938. c. & 943. a
 poetici dictis omnibus non adhibenda mens 983. b
 poetæ cur hodie pauci 594. c. 599. a
 poetæ cur hodie tam pauci fol. 599. a
 poetæ quo iudicio & fructu sint legendi 598. f
 poetæ cur Tibizando scribant 600. d
 poggiebricus ab histrione de sacris sapienter interrogatur 135. a
 poggiebraciū op. 83. b. 113. b
 pogius Florentinus 454. f
 pognitius fluuius 436. e. 435. c
 pola ciuitas 408. f. incendiatur 238. f. & 275. b
 pola ciuitas ab Hunnis direpta 153. a. à Venetis capta 230. d. 222. e
 pola à Venetis subacta 222. e
 polemo rex 303. c. 304. f
 polentia uicus 146. f
 policleti error 291. a. 294. d
 poliēna locus munitissimus fol. 349. a
 polignium op. 303. a
 polimartium op. à Liuthprando rege captum 185. a. à Romanis recuperatū 172. d
 polimbotras 653. a
 politianum op. 277. b
 polonia depopulatur 94. c. 240. e. & 126. e
 polonia bohēmorū imperio adiecta 96. d
 polonię descriptio 415. c
 polonię regis cum Alberto bohēmię rege bellum 125. c. 126. d. cum Cæsare pax 547. a. bellum cum fratrib. Teutonicorum 488. f
 polonię principum cum Austriacis dissidia 589. & 590.
 poloni unde dicti 84. f
 poloni ad Christum conuertuntur 92. f
 poloni ab Alberto duce Austrię uincuntur 389. b. item à Bisetislao 94. c. & ab Vdalrico Bohemię duce fol. 83. b
 polonorum primordia 84. f. & fol. 173. b
 polonorum cum Rodolpho Sagotij principe prælium atrox 422. d. cum Teutonicis fratribus certamen 421. a. & b. & 422. d
 polycarpus Smyrncorū episcopus 360. e
 polyphagi 303. b
 polyeratis imperium 358. e
 fortuna ibidem.
 polymedum 350. f

pomaratum ab Alphonso captum 453. a
 pomerantia regio 74. f. 423. a
 pompeij in Armenia & Pontoto res gestæ 328. f. item contra Mithridatem 320. e
 pompeopolis ciuitas 367. b. 370. f. 384. e
 pōpeiopolis edificatur 334. f
 pomponij Meletor 408. f. & 409. a
 pons ciuitas frustra à Pragensibus obfessa 111. b
 pons ex utribus factus 292. f
 ponticum mare 337. c
 pontica regionis descriptio 328. f. & 329. a
 pontifex Romanus num ecclesię minister aut dominus 6. f. unde serui seruorum dicendus 6. f
 pōtifex uicarius Christi 932. e
 ecclesię uicarius 11. a
 pontifex uerius dicitur uicarius ecclesię quàm Christi fol. 17. b
 pontifex Romanus caput militantis ecclesię 16. e
 pontifex ecclesię quidē membrum sed caput nequaquā fol. 16. f
 pontifex Romanus cum suis dominium affectat contra manifestam scripturam fol. 7. a
 pontifex potest errare peccato obnoxius 8. f
 pōtifex maiori quolibet alieno est Christiano 8. e
 pōtifex ob fidē & ueritatē bonos beneficijs spoliatur 52. e
 pontifex non solus conciliū constituere potest 19. c
 pontifex Rom. non est supra conciliū 8. d. & e. 79. c
 pontifex summus qua ratione in concilio Basiliensi electus 58. d
 pontifex in concilio Cōstantiensi concilio subiectus 13. b
 pontifex concilio generali subiectus 6. d. 10. f. & 12. e

Index.

pontifex an per conciliū deponi possit 15. c. & 17. a. & b
 pontifex non custos debet esse castrorum & moenium, sed animarum 76. b
 pōtifex Romanus non sufficit ad conuincendos & iudicandos hereticos 15. c
 pontifex non audiens ecclesiam iudicatus Ethnicus & publicanus 11. a
 pontifex uxoratus num eligendus 59. b
 pontifex quando schismaticus 20. f
 pontificis autoritas 12. d. 20. f. 19. c
 pontificis max. potestas unde 847. b
 pontificis summi autoritas à Christo instituta 801. a
 pontificis Romani officium fol. 70. d
 pontificis Romani coronatio quo apparatu & quibus ceremonijs fiat 61. b. & c
 pontificis primatum qui auferunt heretici iudicandi fol. 11. c
 pontificis noui in concilio Basiliensi electio quam difficilis 48. e
 pontificis nouis electio trib. tantū uiris in concilio Basiliensi commissa 49. a
 pontificis fautorum in concilio Basiliensi improbitas 42. e
 pontificem eligendi potestas clero & pop. Rom. adempta 200. f
 pontificem abutentem clibus Ecclesia deponere potest 11. a
 pontifici Romano cur obediendum 14. d
 pontifici omnis ecclesię praelati cur subiecti 8. e
 pontifices cur in constantiensi concilio depositi 80. d
 pontifices Romani multi heretici & peccatis apertis obnoxij 9. a
 pontificis Romanorum electio cardinalibus quando concessa 204. f
 pontificum Romanorum nomina cur in electione mutata 196. c
 pontificum aduersus ueritatis assertores arma uiolenta. 52. d
 pontificum Rom. constitutiones, minus proprie leges ecclesię appellatur 13. c
 pontificia insule precij 62. f
 pontificale in concilio Basiliensi conuiuium 63. c
 portuenfis urbs à Vistige capta 161. a
 populonum op. 453. b. & 456. e. captum & direptum fol. 193. b
 porcenallus bellisenfis episcopus 52. e
 portia amor erga maritū defectum 626. f
 porphyria ciuitas à Christianis obfessa 214. e
 porri regis res gestæ 653. a
 portuenfis ciuitas à Gothis capta 164. e. à Totila expugnatur 165. c
 possideum 357. a
 possidium 361. c. 365. b
 possidonius 369. c. 296. f
 pozonium op. 132. e
 pactium op. 341. a
 praetius fluuius 346. d
 praga op. 83. a incendio deformata restauratur 99. a
 praga nouis moenibus cingitur 101. c. & 86. e
 praga uetus & noua 83. a
 praga à Gregorio per prodicionem capta 128. f. ab Henrico imp. & Othardo obsidione cingitur 95. a. à Nefchone obfessa & capta 93. & b. à Sigismundo rege expugnata 110. d. itē à zifcha 113. b.
 praga diu obfessa & deniq; expugnata. 100. f
 praga oppidum unde dictū fol. 86. e
 praga scholę artium liberalium à Carolo imp. instituitur 101. c
 praga pestis crudeliter grassatur 102. e. & 129. c
 praga templa diuersis sanctis dedicata demoliuntur 110
 pragensis ecclesia quādo Metropolica facta 102. d
 pragenses iudeos interficiunt 102. e. Sigismundo declascunt 102. f. urbem zifche tradunt 110. d
 pragensium pretorium expugnatur 112. d
 pragensium cum Hufitis bellum cruentissimum 108. d
 cum Hufitis inducię & pax 108. e
 pragensium consules Ioannē pramonfratensem, & eius confederatos dolo interficiunt 111. c
 pragensiū tria millia à zifcha trucidantur 113. b
 praganorū duces 89. & 90. c
 pragitanus Vifsegradensis prepositus 110. f
 pragmatica constitutiones 861. a. & 863. a
 pratenfes Florentinorum iugum excutiunt 271. a
 praxitelis opera 360. d
 praxiphanes 369. b
 præneste diruitur 254. f
 prænestini debellantur 206. a
 prapositionum in oratione usus 1011. a. & 1012. d
 presbyteri ijdem qui episcopi 29. a
 presbyteri num iudiciariam habeant in ecclesia potestatem 28. f
 praestigia ueneficarum quam efficacitā interdum 89. c
 prazorum oppidū expugnatur 117. a
 priamus rex regum 346. f
 in clade contra Romanos interficitur 43. b
 *†† 2 priamē

Index.

priami regnum quam amplū fol. 356.d
 priapatius parthorū rex 310.c
 priapi fabula 345.b
 priapum op. 545.a
 prichichi elenotesis doctrina & eloquentia 115.c. & 116.d
 priene ciuitas 357.c
 prienensium primordia 356.f
 prigeniza territorium 423.b
 primislaus 1. Bohemorum rex. 97.b. ab equo in bohemia ducem electus 85.c
 ab aratro ad bohemiam ducatum uocatus calceos querens robore facto secum adfert 85.d. in uerso uolente cibum in mensa ferrea sumit 86.d. Libussa matrimonio iungitur. 86.c
 primislaus calcei à bohemis cur feruati 86.e
 primislaus somnium 86.f
 ad Valascam epistola 88.e
 principis iusti officium 477.a
 principes iuste aetatis eligendi 606.a
 principes literati dijs similes fol. 603.a
 principes doctrina & eruditione excellentes 602.d
 principum orientalium contra Turcam confederatio fol. 850.d. & 851.a
 principum uitia unde nascantur 605.b
 principibus non deest magna peccandi facultas 604.f
 principatum gerere res periculosa 604.f. & 605.a
 priscus Patricius imperium affectat 174.c
 priscos Theodosij imper. in Scythiam legatus 151.c
 priuilegia auferenda sunt, quæ contra utilitatem publicam sunt concessa 846.f
 proconesus antiqua 345.c
 procopius Rabensteinus eques nobilis 127.b
 procopius Rufus 117.c. 114.f

procopij res gestæ 119.c
 procopij biclinensium comitis contra Othardū res gestæ 94.f
 procopij magni res gestæ 113.a. mors 120.c
 procopij cum Pragensibus pax 120.d. & c.
 prodigia 451.b. & c. 455.a. 456.d. 768.c.
 prolixitas in oratione ingratia 994.d
 pronominum in oratione usus 1001.a
 prosper cardinalis 461.b
 protarchus Epicureus 365.b
 protonotarius Carpensis ob libidinem inexhaustam obtruncatur 465.a
P R O V E R B I A.
 Carica arma & signa 367.a
 Caue à Thorace 363.a
 Colophonem addere 361.a
 Corycaus 361.b
 Cui nullum negotium erat Harmentum munit 334.d
 Cumani non sentiunt porticum &c. 353.b
 Dum bella uigent, utendum est mendacijs 572.f. & 573.a
 Ex multis malis minimum eligendum 639.b
 Facies hominis, facies leonis 358.f
 Mercator nauiga & exponere iam omnia uenundata sunt 373.a
 Non facile custoditur quod à pluribus amatur 636.f
 In Phasim 302.f
 Sperm pretium emere 544.d
 Sus Mineruam. 545.a
 Sylofontis opera locus amplius est 358.f
 Vitiosos & fallaces uelut phalia facilius quam stultos gignit 432.d
 prudentia utrum sit idem habitur cum scientia 594.c
 prug op. 277.c
 prusia op. descriptio 338.e

prusia cl. 335.a. 338.d. & e
 prusia regis res gestæ 338.d. & e
 prusia Vlinrigia dicta 97.g.
 à Polono subacta 438.f. fra-
 tribus Teutonicis adempta 421.a. restituta 421.b
 prutenia descriptio 419.c
 pruteni ad Christum conuertuntur 92.f. à Thaboritis & Orphanis debellatur 120.c
 prutenorum ciuitatum conspirationes 478.d. in fratres teutonicos rebellatio fol. 421.c
 psalmi apud Hebreos metrico carmine constant 596.f.
 psalmi fluuius. 296.c
 psylli fluuius 337.c
 psylla fluuius 305.b
 ptarconis contra thaboritas fortitudo 120.c
 phtheleus lacus 346.f
 ptolemais op. 372. d. à templarijs occupatur 227. obstruitur. à turcis 253. c. expugnatur 229. a. & b
 ptolemaeus Sublacensis 215.a
 ptolemei macedoniae regis res gestæ 335.b
 pubecha mons 89.a
 puerorum ingenia quomodo formanda 966.e
 pulchra pinus, locus 349.a
 punctandi modus 1014
 purgellinum castellum incendio deformatur 112.d
 purpura regum tantum crasse uestitur apud ueteres 356.f
 puteolorum rudera 484.d
 pyga pop. 359.b
 pygella ciuitas 359.b
 pyllei in Ionia res gestæ 356.f
 pylemonia reg. 335.d
 pyreni montes 286.e
 pyramus fluuius 326.f. 375.b
 pyrria ciuitas 357. c. promontorium 350.f
 pyrrius patriarcha occiditur fol. 177.a
 pyrrii Antiocheni cum bohemundo inducia 212.e
 pytha-

Index.

pythagoras Philosophus fol. 358. e & f
 pythana 350. f.
 pythana ciuitas 352.f
 pythanei pop. 352. f
 pythia 315.c
 pythius mons 545.c
 pythodorus Póti regina 363 b
 pythodorus regina 383.c
 pythodorus imperium 332. d & e
 pythodorus 363. b
 pythuisa ciuitas 345. c
 pythuisa à Xerxe Themistocli in uinum data 345.c
Q
 Quadratus Syriae praefes 321.a
 Quercus in castelli modum munita 420.e
 Quinda, locus 374. f
R
 Rabani Treuerensis episcopi contra concilium Basiliense maleuolentia 3. b
 rabani Veronensis res gestæ fol. 233.b
 rabi oppidum 111. a
 racemi mira magnitudinis fol. 293. b
 rachisius rex 186. d. monachus ordinatur 186. e
 rachisius Foroianus 185.b
 rachisius Longobardorum rex 188. d. & res gestæ 186.e
 radagasi Vefogothorum ducis res gestæ 146. c
 radga uirginis fortitudo militaris 87. b
 radamisci res gestæ 320. f. crudelitas 321.a. & b
 ragiana regio 314.d
 ragimberrus tyrannidem apud papiam inuadit 10. d. arma in regem suum mouit fol. 180.d
 raginfredi cum theobaldo ciuile bellum 182. c
 raginfredi mors 13. a
 ragusium captum 223. & 232. c
 rainaldus Ursinus plumbinensium princeps. 456.f

rainaldi Alemanni fortitudo militaris 209. b
 rainaldi obitij res gestæ 262. d
 raimundus Albioli Canonicius tirafonensis 52. c
 raimundus cardonius Hispanus 261. c
 raimundus Conchensis abbas 51. b
 raimundi sancti Egidij comitis res gestæ 209. b. 213. a
 raimundus comes tripolitanius res gestæ 227. a
 raimundus Ptolemaeus fol. 270. d
 raimerus bondelmontus fol. 240. f
 ramola ciuitas 213. c
 ramula ciuitas à Christianis capta 214. e
 rano comes 233. b
 raphael aduanus Genuensium dux 445. c
 ras fluuius 290. d. 296. d. 305. b
 rascia 126. e
 rascia ciuitas à turcis depopulatur 388. f
 rasciani pop. 388. d
 rassus rex 257. a
 rastiani pop. 393. c
 ratha fluuius 288. d. & ciuitas eodem
 rathodus Frisonum rex 182. e
 ratiocinatio 1015. a
 ratispona ciuitas 478. e
 ratisponense concilium 656. e
 rauenna pentapolis 184. f
 rauenna Sabinensium oppidum 157. a
 rauenna ciuitas 187. a. capta 163. a. 186. e. à Belisario obsessa 162. f. item à Ferroaldo 171. a. à Liuthprando 184. c. 185. c. à theodorico 156. f
 rauenna frumenta incendio consumpta 163. a
 rauenna moenia ampliantur fol. 153. c
 rauenna exarchatus 187. c. & 188. d
 rauennatis episcopi cum Ro-

manis pontificibus contentunt 153. c
 rauennates à theodoro magnis cladibus afficiuntur 181. c
 rauennensium primordia & incrementa 157. a
 raxes fluuius 296. f
 razatenis cum Heraclio bellum 312. f. res gestæ contra Christianos 175. b
 relata ciuitas 210. e
 regeta ciuitas 160. d
 reginaldus bononiae comes suo comitatu deturbatur fol. 233. b
 reginaris Gothorum ducis res gestæ 166. f
 religio uana iudicanda quæ sceleri locum facit 94. o
 remensium urbs ab Attila capta 152. f
 renaldus Inanfiliius 278. e
 renatus Lotharingiae dux fol. 135. c
 renundus Molanus regulus Alphonso reconciliatur fol. 466. e
 renundi bulli res gestæ 464. e
 renundi Candola cum Alexandro Sfortia praelium fol. 468. d
 repetitio 1015. a
 retium Austriae op. obsidione cingitur 115. b
 rex à tyranno quomodo differat 8. d
 rex suis & proprijs obligatus legibus 8. e
 regis Christiani descriptio fol. 8. d
 reges omnes ex feruis nati fol. 84. e
 reges quomodo instituendi fol. 928. e
 regum primordia 8. d
 regum uita morti conferenda 90. f
 regum apud bohemos sepultura 107. b
 regnandi libido 85. 380. e & f & 450. e
 reucinum op. in agro Florentino

Index.

tino expugnatur 454 d
 thaccas dux belli 305. a
 thaga ciuitas à Macedonibus
 edificata 315. b
 thea dea templum 345. c
 thegia ciuitas obsessa 269. c
 thegium à bohemia rege ca-
 ptum 263. c. à Gothis
 obsessum 166. d. à Lucio
 theutonico captum 270. f
 thegiensis ciuitas à Gonzaga
 per ditionē capta 265. a
 rhegma locus 374. f
 rheha montes 345. c
 rhimus fluuius 390. d
 rhenatus Sicilia rex regno
 exiit 440. f
 rhenati regis res gesta 449. b
 468. f. & 469. a. cum Alpho
 so bellum 466. e & 467. a
 rhesus fluuius 349. a
 rhetium oppidum captum à
 procopio 115. b
 rhetorica laus 989. a
 rithimer Gothus cum Alanis
 pugnat 157. c
 rhodius fluuius 346. c
 rhodus insula 368. f
 rhodus insula à turcis occu-
 patur 257. a. 369. b
 rhodus insula à turcis suba-
 eta 381. b. 177. b
 rhodus oppidum 369. a
 rhodiorum primordia 368. f
 antiquitas 369. a. calamita-
 tes 369. c
 rhoites fluuius 349. a
 rhombites fluuius 296. c. mi-
 nor ibid. & 304. d
 rhombitarij pop. 304. d
 rhosum op. 375. c
 rhutenorum regionis descri-
 ptio 419. a
 rhyndacum oppidum 339. a
 fluuius 344. d
 rhytium oppidum 346. f
 ricardus Hannibalensis 251. a
 ricardus Manfredus Fauenti-
 nus 264. d
 ricardus Vesogothorum rex
 fol. 171. c
 ricardi anglia regis res gesta
 fol. 230. d. 378. d
 ricardi Normanni in campa-
 nia res gesta 205. c
 ricardus Vesogothorum rex
 filia Francorum regis nu-
 ptias ambit 171. b
 ricardus ad fidem Christianā
 conuertitur 171. c
 ringus Bauaria dux uictus oc-
 ciditur 191. b
 riperia ciuitas ferro & igne
 uastatur 273. a
 rirelucas 402. f
 rithimer aduersus focerum
 bellum suscipit 154. f
 rithimer focerū lacerari à car-
 nificibus iubet 155. a. mi-
 sere moritur eodem
 riuellum oppidum direptū
 fol. 219. a
 roacius suspenditur 123. b
 robertus Antistiodorēsis im-
 perator 236. f
 robertus Calabria dux 256. f
 robertus Flādia comes 209.
 ab Anglo bello superatus,
 oculis priuatur 215. b
 robertus Guistardus 205. a
 excommunicatur 206. d
 robertus magnani 52. f
 robertus Normandia comes
 fol. 209. b
 robert⁹ rex à monacho in eu-
 charistia intoxicatur 259. c
 roberti bauaria ducis res ge-
 ste 280. d
 rochezana ciuitas 114. d
 rochezana à bohemijs ad epi-
 scopatum uocatur 947. Ro-
 manā reprehendens eccle-
 siam apud Bohemos saluā
 ueritatem euāgelij esse pro-
 fitetur 127. a
 rochezana fides & disputatio
 nes 121. b. 122. d. & f
 rothomagensium fortitudo
 fol. 441. a
 rodoaldus Longobardorum
 rex 177. c
 radicophanum op. 96. d
 rodolphus 8. bohemia rex
 fol. 100. d
 rodolphus Habsie comes in
 imperatorē eligitur. 249. c
 rodolphus saxonie dux Ale-
 mania rex declaratur 207. a
 rodolphus Varaneus 271. b
 rodolphi burgundiorum re-
 gis contra Berengarū res
 geste 199. a
 rodolphi comitis Habspur-
 gensis facta 97. c. & 98. d
 rodolphi imperatoris Rom.
 cum Othacaro pax 98. c. bel-
 lum eodem. f
 rodolphi imperatoris iustitia
 & integritas 488. c
 rodolphi sagonia principis
 contra polonos res gesta
 fol. 422. d
 rogerius Apulie dux 208.
 rogerius Italia rex 217. c
 rogerij Sicilia comitis res ge-
 ste 214. c
 rogerius ligius ecclesie factus
 fol. 207. a
 rogerius ea que in Italia ami-
 serat, recuperat 219. c
 rogerij contra bohemundū
 fratrem bella 208. f. & 209. a
 rohas hunnorum rex 152. d
 rolandus Parmensis clericus
 fol. 206. c
 rolus lacus 343. b
 roma ab Agilulpho obsessa
 173. b. 187. b. à Gothis 147. a
 165. c. & 166. d. 715. b
 roma à Gothis deformata, à
 belisario restauratur 165. b
 roma ab Hunnis incenditur
 fol. 153. c
 roma ab Isauricis militibus
 Gothis prodita 164. f
 roma à Liuthprando rege ob-
 sessa 185. a. item à Narsete
 obsessa 167. b. à Saracenis
 196. d. Totila obsessa 164. c
 & incensa 165. a
 romanus Pontifex non est
 ecclesie caput 16. c. uide Pō-
 tifex
 Romani multaram gentiū
 Imperium tūquam inutile
 reiecerunt 307. a
 romanū

Index.

romani imperij morbi 567. a
 romani imperij pontificis po-
 testas unde 8. f
 romani pontificis iugum re-
 iiciunt 249. c
 romanorum origo 84. d. li-
 bertas 195. b. dira fames 147. b
 romanorum cum longobar-
 dis inducia 171. b. in henri-
 cum imp. se ditio 259. b. in
 hungaria siue pannonia
 res gesta 388. d. cum mithri-
 date bellum 382. f. & 383. a
 romanorum obsides in cam-
 pania liberantur 165. b
 romanorum uirgines pudici-
 tiam ab hoste custodien-
 tes in tiberim se precipitant
 92. d
 romanum imperium quo-
 modo ad germanos transf-
 latum 434. f
 romanum aduersus noratio-
 nes, qui se catharos uoca-
 bant, concilium 28. d
 romana ecclesie potestas &
 autoritas 5. c
 romana ecclesie potestas un-
 de 801. a. & 802. d.
 romana curia uitia 763. a
 romana curia omnia sunt
 auro uendibilia 549. c
 romandiola prouincia 192. e.
 202. f. bello uexatur 239. a
 romandiola ueteribus inco-
 gnita regio 303. b
 romandiola imperium à bo-
 noniensib. amissum 270. d
 romanica descriptio 393. c
 rosana alexandri uxor 292. c
 rofensium regulatorū agri de-
 populantur 131. c
 rosimunda helmechildi ue-
 nenum clam propinat 180. d
 rosimunda mulieris astutia
 169. c
 rostochium op. 423. a
 rotenburgensis ciuitas ab ul-
 menfib. alberto bauarie du-
 ci tradita 438. c
 rothabites interficitur 182. f
 rotharis bergomensū dux,
 rex declaratur à militibus
 180. c
 rotharis longobardorum rex
 177. a. captus in carcere iu-
 gulatur 180. c
 rothifredus normānorū rex
 christianus factus baptiza-
 tur 197. a
 roxani pop. 393. a
 rubeus anguillarius 252. c
 rubel fratres 264. f
 rubinum à uenetis captum
 222. e
 rubinus antiquus cardinalis
 de cypro 57. a
 ruthema uastatur 340. c
 rudericus burgenis episco-
 pus 126. c
 ruffinus dum imperium sibi
 parat, interficitur 146. c
 rufus anguillaria comes
 249. a
 rugilanda prouincia à longo-
 bardis occupata 169. a
 rugilandia prouincia depo-
 pulatur 156. d
 rugiate ciuitas 160. d
 ruinum op. captum & incen-
 sum 272. f
 rupefmonachi oppidum ab
 anglorum rege obsessum
 233. c
 rusa ci. à christianis capta
 210. c
 ruffanum op. calabria à toti-
 la per ditionē captū 165. c
 russia depopulatur 240. c
 rustica uita laus 503. a & b
 rufunia 84. f
 rutheni pop. 393. a
 S
 SAbaudie ducis contra do-
 mū austria bellū 583. b
 sabaudia ducis cum del-
 phino francie bellum 101. b
 sabbas saracenorū dux 196. f
 sabbati cum heracilio bellum
 312. f
 sabbatinus aqueductus Ro-
 ma restauratur 190. c
 S. saba monasterium destrui-
 tur 245. a
 sabrianus pont. max. 174. d
 sabinus bulgarorū rex 188. c
 exilio damnatur 148. f
 sabinum castellum à Guido-
 ne euersum 262. d
 saburus interficitur 178. d
 saca celebritas à Cyro institu-
 ta 288. f
 facani pop. 296. d
 sacapena regio 317. c. 318. c
 sacarum gentis excursiones
 288. f
 sacasena regio 318. c
 sacasina regio 288. f
 saccon torlatus 268. d
 sachari decoctio 377. c
 saca pop. 288. c
 sacerdotum officia 801. b
 sacramentum corporis & san-
 guinis christi quomodo
 tractandum 670. e. 671. a &
 672. d
 sacramētū corporis & sangui-
 nis Iesu Christi uera in-
 stitutio. 104. c. 121. b
 sacramenta ecclesie à Christo
 instituta 801. a
 sacramenta ecclesie septem
 677. a
 sacrilegus est qui aperta ueri-
 tati resistit 15. c
 saczania flu. 83. a
 safra uesogothorum regulus
 145. c
 sagia uicus 337. c
 sagrus mons 314. d
 sal infatuatum sunt prelati in-
 docti 17. a
 sal quo uolucres capiuntur
 336. c
 salis mira congelatio 336. d. e
 saladinus turcorum rex 225.
 a. Hierusalem expugnat
 227. c
 saladini res gesta 226. c. 227. a
 228. d. 230. stratagema 228. f
 mors 230. e
 salagafus op. 336. f
 salamina ci. 377. a
 salamis 377. a
 salamus abderitorum regu-
 lus 194. f
 * 17 4 sala

Index.

salamina ciuitas	377.a	sandaracurgius mons	334.f	& uastationes	343.b
salamis	377.a	sanctitatis uocabulum multa	10.c	fargausa pratura	327.a
salamus abderitorum regu-	194.f	sanctona à normannis uasta-	196.f	fariphus mons	186.d
lus	194.f	ta	196.f	farmatae	305.b
salardi ungarorum ducis in	199.a	sanctorum reliquia in conci-	145. b	farmatae asiani	296.d
italia res gesta	199.a	lio Bas. in absentium epi-	154.f	farmatia à gothis occupatur	145. b
salaria uia.	163.e	scoporum loca, religionis	43.b	farmatia à theodorico depo-	154.f
salas flu.	431.a	ergo posita	43.b	pulatur	154.f
salentini à sicilia rege suba-	221.b	sandalium op.	336.f	farmatia terminus	82.f
eti	221.b	sangarius flu. 333 a. flu 336. d.	337.c	farmatica pilae	296.d
saligium castellum	332.d	sanni pop.	330.d	faromena	329.b
salinguerra ferrariensis	283.c	saona ciuitas à roberto rege	261.b	farpedonis promontorium	373.b
salernum per deditionem ca-	207.a	capta	261.b	à pira	356.c
ptum	207.a	saona flu.	296.c. 302.f	tis liberatur	356.c
salertini ab alphonso in dedi-	467.c	saonum armatura	303.a	farracina arx	220.f
tionem accepti	467.c	sapor persarum rex 145. a. &	312.e	farus flu.	326.f
salomon rex sapientissimus	307.f	eius cum Romanis bella	312.e	fatabia arx	464.d
ucus fuit poeta	307.f	sapothremi pop.	296.d	fatalita ciuitas	373.b
salomonis uxores à concu-	595.a	sappho mulier doctissima	354.f	fatalicum mare	373.b
binæ	595.a	saraceni ex africa fugantur	180.f. item ex sicilia 196. d.	fatmoëtis flu.	350.e
salomonis templum & chri-	214.d	italiâ misere depopulatur	198.e. à iustitiano imp.	faturnalia festa à turcis cele-	383.e
stianis expugnatur	214.d	uincuntur.	179.c	brantur	383.e
salomō ungaria rex à suis in	206.d	saracenorū in africa & li-	bya res gesta 181. b. item in	fatyri monumentum	304. e
carcerem coniectus	206.d	cretæ 197. b. italia 199. a. in di-	ueris regionibus 176. e. &	fauera ciuitas	327. a
salon op.	339. b	f. 177. a. b. & c.		fauo flu.	222. d
salona ci. à gothis obfessa	160. d. à mundo duce Ro.	saracenorū in syriam irru-	ptio 176. e. cum turcis ami-	fauromatae	306. d
capta	159. c	ciuita	187. b	fauui flu. ortus	409. b
salonenſis caſeus	339. b	saracenorū strages cruentif-	lima	212. f. 181. a. 183. b	
saluanus senensis prouincia-	243. a	luma	212. f. 181. a. 183. b	ſaxoniae descriptio	422. e
lis	243. a	sarannia ciuitas obfessa	241. f.	saxonie ducum cum brunſui-	centibus de electoratu
S. ſaluatoris arx in mari ædifi-	471. a	ſarapta pop.	319. c	diffenſio	424. c
catur	471. a	ſarca puella in nemore ſtri-	ctis pedibus ac manibus in-	ſaxones ab henrico imp. uin-	cuntur 206. e. francis con-
ſalatio nō uirginum ſed me-	485. a	ſidioso arbori alligatur 87. b		ſaxoni cōtra ungaros res ge-	ſta
reticum ludus	485. a	ſarca puellæ nefandum faci-	nus	87. c. & 88. d	
ſaltzburgera ciuitas	437. c	lum 316. f. ſepulchrū	374. e	ſardanapali cum arabace bel-	lum 316. f. ſepulchrū
ſaltzburgerſes archiepiſcopi	438. d	ſardis op.	343. a	lum 316. f. ſepulchrū	374. e
ſaluciarum marchio ut potē-	531. a	ſardinia à mauris depopula-	tur 193. a. item à ſaracenis	ſardis op.	343. a
tum ſuperbiam uitare poſ-	531. a	uastatur	193. b	ſardinia à mauris depopula-	tur 193. a. item à ſaracenis
ſet, porcariam puellā in ſyl-	531. a	ſardefium initia, incremēta,		uastatur	193. b
uis inuentam in uxorē du-	531. a			ſardefium initia, incremēta,	
cit	531. a				
ſamandrius hectoris filius	351. a				
ſamij obſeſi	358. f				
ſamaria ciuitas	293. b				
ſammite pop.	290. c				
ſamora	300. f				
ſamus inſula	358. d. & e				
ſamaneſi pop.	296. e				
ſandaracurgium mons	332. d				

Index.

ſcamander flu.	348. f	pam migrationes	84. d	lo capta & diruta	224. e	
ſcamandrus flu.	351. b	ſclerij equitis fortitudo mi-	litaris	89. b. & c.	ſedechias hebræus	197. a
ſcamandri oſtia	346. f	ſcleria descriptio	415. a	ſeiani inconstans potestas	723. c. & 724. d	
ſcamandrius	347. b	ſcorpionū multitudo	366. e	ſelenus flu.	373. b	
ſcandauia	426. e	ſcortationis apud anglos poe-	na	472. f	ſeleucia ciuitas	314. e
ſcandalū castellum à baldui-	217. a	ſcortationis uitium abomi-	nes	608. e. & f	ſeleucia ciuitas	315. b
no conditum	217. a	ſcortator omnis eſt idolatra	608. f	ſeleucia	373. b	
ſcandalorum op.	373. b	ſcotia descriptio	443. e	ſeleucia pieria	375. c	
ſcandinauia in f.	169. a	ſcriptura ueteris & noui testa-	menti fidei basis	21. c	ſeleucia à parthis depopula-	tur
ſcarparia ci. ædificatur	237. c	ſcrutiniorum in concilio	Bas. modus	57. c	ſeleucus rex à gallis in asia	310. d
ſcarperia ab aulegiano obſe-	267. c	ſcultenna flu.	177. a	ſelgae urbis primordia	337. a	
ſa	267. c	ſcuni oppidum & à ſaracenis	captum	204. d	ſelgenſes pop.	337. a
ſcarpeta odelafus gibellino-	256. d	ſcylex cariadrus	338. e	ſelgenſium libertas	337. b	
rum princeps	256. d	ſcylax historicus	365. b	ſelgeſſus	336. f	
ſcautia inſula	144. d. e	ſcymmita pop.	296. d	ſelnuſius lacus	360. f	
ſcinatae pop.	308. f	ſcythia depopulatur	154. f	ſemantinus mons	286. e	
ſcenicorum historicorum col-	361. a	ſcythia descriptio	305. c	ſemantini pop.	287. c	
legium	361. a	ſcythia aſiaticæ descriptio	307. a	ſemiramidis agger	317. b	
ſceplis op.	350. e	ſcythia limites	305. c	ſemiramidis agger	331. c	
ſchaduienna op.	493. c	ſcztha pop.	144. f	ſenectutis apud albanos ho-	nos	
ſcharlinum op.	836. d	ſcytha pop.	286. f		297. b	
ſchlau pop.	409. a	ſcytha orientales	288. e	ſenio conſecti maſtantur à	maſſagetis	
ſchoti britanniam depopulā-	150. e	ſcytha Romanorum tributa	rij	433. b	ſenes cur plerumque ad rem	magis attentis quam iuue-
tur	150. e	ſcytharum descriptio	291. c		nes	
ſchoti britanniam inuadunt	151. b	ſcytharum origo	305. c	ſenſe concilium	77. a & e	
ſcientia quid	594. f	ſcytharum cum ægyptijs de	generis uetustate contentio	306. d	ſenſum bella	242. d & e
ſciptonis africani pudicitia	478. e	ſcytharum ritus & mores	306. e. 307. b	ſcytharum cum diuerſis bel-	la	
& caſtitas	478. e	ſcytharum cum diuerſis bel-	la	306. e. & 307. a. b	ſenſum agri depopulan-	tur
ſclauini ad chriſtianam reli-	gionem conuerſi	172. f	ſclauinorum gens à bauaris	beilo uexatur	172. f	
ſclauinorum gens à bauaris	beilo uexatur	172. f	ſclauinorum milites italia	depopulantur	166. e	
ſclauinorum milites italia	depopulantur	166. e	ſclauonia	173. b	ſclau pop.	388. d
ſclauonia	173. b	ſclau pop.	407. b	ſclau agrum illyricum occu-	pant	
ſclau pop.	388. d	ſclau à carolo francorum re-	ge domiti	191. a	ſclauorum antiquitas	84. d
ſclau pop.	407. b	ſclauorum gens à cyrillo ad	chriſtum conuerſa	91. a	ſclauorum lingua eius gentis	hominibus ſacrificia facta
ſclau agrum illyricum occu-	pant	174. f	ſclauorum contra ſaracenos	res gesta	201. a	
ſclau à carolo francorum re-	ge domiti	191. a	ſclauorum ex Asia in euro-			
ſclauorum antiquitas	84. d	ſclauorum contra ſaracenos	res gesta	201. a		
ſclauorum gens à cyrillo ad	chriſtum conuerſa	91. a	ſclauorum ex Asia in euro-			
ſclauorum lingua eius gentis	hominibus ſacrificia facta	concedente pontifice Ro.	91. a			
ſclauorum contra ſaracenos	res gesta	201. a				
ſclauorum ex Asia in euro-						

Index.

septemvatus fl.	349. c	Sfortia attendulus cutignola	280. d	sigillus scitarum rex	298. f
sepulture regum apud bohe-		Sfortia cum brachio simul-		sigismundus archiepiscopus	
mos	107. b	tas	463. a	saitzburgenfis	438. c
sepulium op.	301. b	Sfortiadum gloria	361. a	sigismundus ungarie rex	388. d
sepulium	712. f	siagritus francorum rex	433. c	sigismundus caroli 4. imp.	
sequana fl.	440. f	sibenburgenfes populi	391. c	filius a ledouico ungarie re	
sera ciuitas	287. b	sibinicum op. ab hunnis dire		ge in regni spem adoptatur	
seramidis murus	318. f	ptum 153. a. incensum	272. c	102. d. Romę ab eugenio co	
seranes populi	302. f. & 303. a	sibylla diuinatrix	361. c	ronatur 121. a. creditorę uer	
sergius pont. max.	1306. c	sibinensium contra turcas		berat 473. b. duos & trigin	
serica regio	288. c	res gesta	392. c	ta regulos securi percussit	
sera ciuitas	287. b	ficambria ciuitas	433. a	487. b. zistam sibi cõciliare	
serbi pop.	296. d	ficambri 431. a. libertate a ro		magna ignominia conatur	
seres pop.	287. a	manis donantur	433. b	114. c. imperij principes pl	
serici confectio	287. b	ficambrorum contra alanos		sonis cõuocat. 115. b. tabori	
serpentes aysi ab hominibus		res gesta	433. b	tas ciuitate donat 662. d	
deuorati	288. d	ficera bohemorum potus	83. b	sigismundus malatesta 453. b.	
serpentum cõ hominibus co		gnatio & familiaritas 245. c		454. d.	
gnatio & familiaritas 245. c		418. d		sigismundus cum suis in pu	
seruilij isaurici res gesta 336. f		370. f		teo necatur	160. f
seruia a turcis occupata, & re-				sigismundi coributi in bohe	
cuperatur huniade	396. c			miam profectio	112. d
seruij pop.	388. d			sigismundi bohemorum re	
serui numine afflati & diui-				gis & Romani imp. res ge	
nantes	297. b			ste 108. d. in bohemiam pro	
seruorum sacrorum, quos nu				fectio 110. d. contra bohe	
mine afflatos putabant, mul				mos expeditio	111. b
titudo	326. f. 327. b. 331. a			sigismundi ungarie regis cõ	
seruitus	332. f			tra turcas res gesta 102. d	
seruitutis dure memorabilia				395. c. 388. d. & e. cum pragę	
exempla	312. d. 395. c			sibus pax	18. f
seruitiorum in concil. Bas.				sigismundi Rom. imp. ad im	
numerus	57. c			proba petentem dieterium	485. c
sefamus	333. c			sigismundi imperatoris de	
sefsio electorum Romani põ				peculatu dieterium	485. a
tificis	58. d			sigismundi casaris prouer	
sefsio Basiliensis concilij tu-				bium 473. c. mores 123. b. se	
multuofissima 41. c. & 42. c				pultura 124. d	
seftoris res gesta	382. c			sigismundi maletefte cum se	
seftus op.	346. d			nensibus contentio 455. c.	
seuerinus 1. pont. maximus				in poẽtam crudelitas 363. a.	
176. d				nefanda facinora	485. b
seuerus bohemiae & mora-				sigma ciuitas a castrutio ex	
uie episcopus 95. c. eius				pugnatur 262. c. a florenti	
mors ibid.				nis occupatur 245. c. item a	
seuerus patriarcha aquileien				genuensibus 275. b. ab hun	
sis harefi inficitur	173. c			nis 153. a. ab octauiano occu	
seuerus pragenfis episcopus				patur	221. c
95. a				signiuus uastaniae guberna	
sextimana aqua	161. c			tor degradatur	194. f
				silphij copia	362. d
				sim	

Index.

simpylus mons	341. c	stlesia sub anuo tributo bohe	210. d. 214. d	res gesta	210. d. 214. d
silax flu.	329. c	miae principi data 95. a. bo-		folymi pop.	366. c. 371. c
siluina urbs a christianis ex-		hemorum imperio adiecta		folymus mons	366. c
pugnatur	228. d	96. d. 101. a		folus op.	377. b
S. simconis portus	210. f. &	stlesia depopulatur	115. a	fomnium aetia syluij de for	
212. d		stlesitarum natio	82. f	tuna elegantissimum 611.	
simias grammaticus	369. c	smaragdus italiae exarchus		b. & c. antigoni 383. b. caroli	
similiter cadens	1015. b	173. a. eius res gesta 171. a		bohemiae regis 101. b. con-	
similitudinis formae memo-		cũ Romanis induciae 171. b		stantini imperator. 394. d.	
rabile exemplum	89. b	mors	174. f	marciani achila 153. b. mau-	
simois flu. 346. f. 347. b. & c.		smaragdi	290. d	ricij imp. 173. c. philippici	
simonifius campus	348. b	smyrna amazon	357. a	180. f	
simonetus monachus	460. c	smyrna ciuitas 362. c. a lydis		sophena regio	317. c
totam pacat italiae ibid.		euerfa 362. c. a tamerlane		sophina regio	318. d
simon musicus	363. a	funditus deleta 362. c. a		sara ciuitas a longobardis ca	
simon de monteforti	230. f.	turcis diruta	211. b	pta 181. a. incensa 239. a	
& 231. a		smyrna primordia & incre-		sochenis contra gallos res ge	
findaca	308. c	menta	357. a	sta	335. b
findegetus bambergensis epi		snoima ciuitas	123. c	spadines rex aorforum	
scopus factus pontifex		soatium op. frustra obfessum		303. b	
203. c		fol.	111. b	spanta lacus	317. f
findicus portus	305. b	sobieslaus 26. Bohemiae dux		spartenbas indorum rex	
findorouia castellum 126. e. a		fol.	97. a	652. f	
turcis obfessum. ibid.		sobieslaus Vladislai ex Suata		spinale op. metensi ecclesia	
findronium a turcis obfes-		na filius	95. c	adeptum	440. f
sum	389. a	sohal castellum in Syria a difi		spinula cum florentinis bel-	
finegunda memorabilis ca-		catur	216. f	lum	263. b
stias	203. a	socratis constantia 31. b &		spirituum immundorum	
finibaldus pontifex	239. b	573. a		cum patribus sanctis con-	
finopenfitu primordia	334. d	sogdiana limites	292. f	flictus	35. c
finopice multitudo	328. c	sogdiani pop.	292. d	spitigneus 11. bohemorum	
finopice regionis descriptio		sol a Lituanis ueneratus		dux	91. b. 94. c. 95. a
334. c		fol.	418. d	spitigneus borsuoi filius pa	
finopicus sinus	324. d	solis apud Rhodios colof-		renti in regno succedie	
finuum mariumque diuersi-		sus	369. a	91. b	
tas	283. b	foldani res gesta 225. b. 369. b		spitigneus teutones ex bohe	
filipus mons	343. c	370. d. 378. c.		mia cedere iubet 95. a. mo-	
firacusa a bohemundo ca-		foldani cum Thamerlano		rięs absque filijs fratri prin	
pta	208. f	bellum	313. b	cipatum relinquit	91. b.
firbis flu.	371. a	folduedleum op.	423. a	spitignei crudelis ambitio	
fifigis gothorum dux	163. a	foli ciuitas	374. c	96. a. & b. contra morauos	
fifpiritida regio	319. a	folij pop.	377. b	& fratres germanos bellũ	
fifualdus brentorum rex		folmissus mons	359. b	95. a	
167. b		folecifmus 367. b. 374. c. &		spira gallie ciuitas	100. e
fifulphus 169. b. 173. c. & eius		978. f		spolatana arx bellifario dedi	
res gesta 150. f. 151. a		folodorum heluetia op. 3. a		ta	165. a
fitacina regio	314. f	folona colonia	408. d	spoletanus ager a gracis de	
fitia	220. f	folonis facunda prudentia		populatur	191. a
flagenuerdium op.	83. b	597. a		spoletanus ducatus	189. c
flaborij comes castelli bi-		folima mons	371. b	spoletum op. a constantino	
zenia	91. b	folymanni babylonie regis		captum	160. e
				spo	

Index.

spoletum op. à gothis 164. e. à
 linthprando obsessum
 185. b
 spoletini longobardorum
 ducis res gesta 184. e
 sproua flu. 423. a
 spraupinga 438. d
 sryxillum op. à longobardis
 obsessum & captum 171. b
 stadia inf. 368. f
 stalimina insula 370. d
 stasanorum alexandri fodalis
 377. b
 stauracij res gesta 193. c
 stemna 85. a
 stendalum op. 423. a
 stephanus carnoti come.
 209. b. 212. f
 stephanus despotus bosnæ
 baptizatur 407. b
 stephanus ungarie rex bap-
 tizatur 92. f
 stephanus plonerius 57. c
 stephanus pontifex 182. d.
 188. f. 194. f. 204. e
 stephanus protomartyr. 27. b
 stephani patricij res gesta
 185. b
 stephani porcarij equitis in
 nicolaum s. pont. max. in-
 fidia 459. c
 stephani ungarie regis res ge-
 sta 222. f
 stetinium op. 423. a
 stilliconis vandali res gesta
 146. e. 146. f. cum gothis
 pax. eod. perfidia. eod.
 stiltiurgium op. ob orpha-
 nis expugnatur. 116. f
 stradus nobilis inter bohe-
 mos eques sarca puellæ in-
 dijs captus rotæ supplicio
 afficitur. 87. c. 88. d
 stiphana lacus 331. c
 stiria 387. c
 stiria ungaris ob othacaro
 adempta. 97. e
 stiria descriptio 410. f. 503. e
 stocolnime oppidum à caro-
 lo occupatur 427. a
 stomalimnes uicus 365. a
 storacina hasta 337. a
 storax arbor 337. a
 storza à belisario uincitur
 160. d
 strachia insula à carolo mar-
 cello capta 183. c
 strages cruentissima 212. f.
 210. d
 strapilla zepidarum rex fuga
 tur. 156. c
 suardeni pop. 296. d
 stratagema cyri contra sacas
 288. f. flocheti. 440. f. saladi-
 ni 228. f. zifcha 108. f
 strategia 327. b
 stratiquas pragensis ecclesia
 episcopus. 92. e. & f
 stratiquates boleslai filius
 92. e
 stratocles 369. b
 straton flu. 314. d
 stratonici dictum 352. e &
 368. e
 stratonicia ciuitas 365. b. 366. e
 stratonica macedonum habi-
 tatio 366. d
 suatana uratislai uxor 95. c
 regina coronatur 96. c
 suatatie uirginis fortitudo
 militaris 87. b
 suatocopus morauorum
 princeps religionis studio-
 sissimus 90. c. à cyrillo ba-
 ptizatus 91. a. ab arnulpho
 imperatore debellatur &
 fugatur 90. f. exul eremum
 ingreditur fratribus igno-
 tus 90. f
 subiectio 1015. b
 subincolepus pragensis ec-
 clesie pastor 104. d
 subiunctium uerbum pro
 indicatio 1006. f
 subletia uallis 467. a
 suboci pop. 290. e
 substantiuorum nominum
 in oratione usus 100. e
 successio regnum dat non
 electio 559. a
 sueropilus dalmatie rex ad
 christianismum conuer-
 titur 197. b
 suessionum agri ab Othone
 imp. depopulantur 201. b
 suesona ciuitas 433. c
 suetela ciuitas obsessa 115. b
 suui saxones à finibus pel-
 lunt. 171. a
 suuorum natio secundum
 ptolemæum 83. b
 suuorum fortitudo 685. b
 suidrigal lituanie princeps
 417. b
 suitensium cum thuricensi
 bus bellum 438. f. crudeli-
 tas 438. f. & 439. a. superbia
 582. c. fortitudo militaris
 439. a
 suitrigali lituanie ducis cra-
 pula & luxus 480. d
 ulmonenses à ludouico un-
 garie rege domiti 266. f. à
 Rhenato obsidione cincti
 467. a
 fundis op. 423. a
 suno francie dominus 433. b
 supinis quomodo oratio
 exornanda 1007. b
 suriani pop. 211. a
 surimensis prouincia dipol-
 do ex paterna hereditate da-
 ta 90. c
 susatenses expugnantur 431. c
 susatensium ab ecclesia colo-
 niensi defectio 431. c
 suscij pop. 315. c
 sutrium op. à longobardis ca-
 ptum 184. f. à Romanis re-
 cuperatum 182. d
 syagrii francorum regis cum
 clodoueo bellum 434. d
 sydinæ descriptio 330. f
 syllabarum consimilium cõ-
 cursiones 993. c
 syllæ contra mithridatem res
 gesta 383. a
 syllax op. 411. a
 syluerius pontifex 159. a. in
 exilium mittitur 161. a.
 162. d
 syluester ii. pontifex diaboli
 ca fraude pontificatum in-
 uadit. 9. a
 syluestri chiemensis episcopi
 de militum ocio dicte-
 rium

Index.

rium 484. e
 syma insula 368. d
 symadicus lapis 341. a
 symbolum fidei in Synodo
 compositum 39. a
 symmach⁹ pont. creatur 157. c
 symnada ci. 340. f. & 341. a
 synderonia ci. 396. d. capta &
 direpta ibid. & 126. f
 syndica regio 304. f
 synodus generalis num ple-
 nariam remissionem dare
 possit 11. c
 synodorum tria genera 24. d
 synodalis autoritas 14. e & c
 syrares pop. 303. b
 syracorum regio 303. b
 syraceni pop. 296. d
 syracuse à Saracenis recupera-
 ta 178. f
 syracusanorum ciuitas à go-
 this obsessa 166. d
 syria à Basilio & Constantino
 depopulatur 201. c. item
 Parthis 311. c. 312. d. 322. e. à
 Tigrae 320. d. à turcis sub-
 acta 225. a
 syria encomium 386. e
 syrochus persarum rex 176. e.
 & eius contra fratrem & he-
 raelium imperatorem res
 gesta 312. f
 syromedia reg. 314. d
TAbenus campus 364. d
 tabin 287. b. & 289. c
 tabor mons 217. a
 tabrobana insula 284. e. 36.
 taboritarum descriptio 661. a
 & res gesta ibid. fides 661. c.
 ritus & mores 662. e. furor
 591. b. & c.
 tacta Cappadocia 336. d
 taddeus sinuestanus 239. c.
 tagurus 287. b
 talboti res gesta 411. a. & b
 talabrota ci. 293. b
 talianus forlanus 464. e
 tamerlanes 382. f. smyrnam
 expugnat 362. c
 tamerlanes terror gentium
 395. c. ira Dei ibid.
 tamerlanis scytharum regis
 cõtra turcas res gesta 359. c
 crudelitas ibid.
 tana Venetorum castellum
 fol. 303. c
 tancredi soboles 202. f
 tape ciuitas 293. b
 tapirdi pop. 315. c
 taprobana insula 287. a
 tapuri pop. 314. d
 tapyri pop. 293. b
 tarentuli 297. c
 tarcodementi res fortiter ge-
 sta 375. c
 tarentinus cur in moguntinen-
 sem conuentum uenire no-
 luerit 3. b
 tarlati ab aretinis interficiun-
 tur 257. c
 tarmensium ad alphonsum
 defectio 466. f.
 tarmensium arx expugnatur
 466. f. & 467. a
 tarti pop. 409. b
 tarsus op. 374. f
 tarsenses studiosi philoso-
 phia 375. b
 tartari pop. 393. a. ut pecudes
 trucidantur 421. a
 taruisina ciuitas obsessa 237. b
 expugnata 167. c
 taruisium oppidum à franci-
 sco carria obsessum 274. f
 ab ungaris expugnatum
 198. d. 167. c.
 taruisinum Austriae ducibus
 permittitur 275. b
 tatsilo bauarorũ rex 172. f. ui-
 ctus ab hostibus, pertesus
 uita fit monachus 191. a
 tatecuzma Vlrici cilia comi-
 tis uxor 397. a
 telchinis insula 368. f
 telmissias promontorium
 fol. 370. f
 telmissus op. 370. f. 371. b
 telephi fabula 342. d
 taurinum op. 785. a. frustra à
 fisualdo obsessum 167. c. di-
 reptum à turcis 874. e
 taurinenses ab henrico imp.
 in deditione accepti 258. c
 taurinensis ager à narsete de-
 populatur 167. c
 taurini à Burgundis grauiter
 uexantur 156. c
 tauropolium 319. a
 taur⁹ mons 285. b. & c. 316. d.
 317. b. 371. b
 taur⁹ montis descriptio 318. d
 diuersa nomina 285. b. &
 286. d
 taxis ungarie rex italiam de-
 populatur 199. c
 tecta sicilia 300. f
 tectolages pop. 335. a
 tectolagetum regio 335. c
 tegnus mons 342. d
 teia gothorũ rex 167. a. in cla-
 de occumbit 168. d
 tei populi 361. a. & b
 temnum op. deuastratur 349. c
 tempe 404. e
 temperantie laus 513. b
 templarij saracenis consenti-
 entes, afficiuntur supplicio
 fol. 257. a
 templariorum religio cradi-
 catur 259. a
 tenedos insula. 349. b
 tenediorum regionis descri-
 ptio 349. b
 tenus Coloniae Lesbiae impe-
 rator 349. b
 terdona ci. à Friderico imp.
 Rom. capta 221. a. 222. d
 terdeneses mediolanensi im-
 perio se committunt 447. b
 terentij uilla 101. c. Caroli Bo-
 hemie regis facta 101. b. et c
 temeris promontorium 364. f
 termila pop. 371. c
 termopylarum angustie 404. f
 terpandri musici inueta 355. a
 tertullus fraude occiditur
 fol. 149. b
 teralidorum regia 345. c
 terræ uniuersæ ambitus 902. c
 terraconensis cardinalis 23. b
 fol. 37. a
 terraconensis Cardinalis ob-
 iurgatoria ad suos, in Con-
 cilio oratio 40. f
 tetrarcharum in Gallogracia
 * * * * * concl

Index.

concilium 355.c	tur 257.b	tinopolis 204.e
teucrorum origo 382.d	theatenſium urbs capta & in- cenſa 192.c	theodorus boſſius obruneca tur 448.c
teudelinda Garibaldi Bauaro rum regis filia 171.c. Longo bardorum regina 172.d	theba ciuitas 341.c. 372.d. & turcis occupatur 404.f.	theodorus calliopa Italia ex- archus 176.f
teuthras 382.e	theium oppidum 333.a	theodorus epirotarum dux 234.d
teutones Budgab ungaris tru- cidantur 389.a	theleſius Bulgarorum rex C6 ſtantino fugatur. 188.c	theodorus primicerius ob- truncatur 195.b
teutonum origo 391.c. con- tra turcas res geſtae 392.c	themicyra ciuitas 299.a. 329. a. & b. 330.c. & f	theodorus Vattarus græco- rum imp. 245.a
teutonici generis homines ex Bohemia pelluntur 95.a	themistoclis apothegma 941.a	theodori Cyrenenſis ad regē lyſimachum reſpoſum ani- moſiſimum 31.c
teutonicorum fratrum reli- gio 421.b. cum polonis præ- lium cruentum, 421.b. & 422.d. pax 421.b. 288.f. 473.d	themoetæ populi 296.c	theodori Italia exarchi cum longobardis pugna 177.a
teutonicorum fratrum ritus 420.f. prælium 421.a	theodatus ab optaro interfici- tur 160.c	theodori Laſcheri res geſtae 231.c
thabierna regio 308.c	theodati eruditio 158.f	theodotus bactrianorum rex 293.a. 310.d.
thabor arx & aſylum hæreti- corum 83.b	theodebertus rex fran. captus interficitur 175.a	theodotus bactrianorum rex 310.d
thabor oppidum 109.a	theodeberti regis facta 158.c	theodotion Iudaus 360.c
thaborite fratres 109.a. in hor- reis conflagrantur 120.f	theodemirus rex 154.f	theofanus fl. 296.c
thaboritarum deſcriptio 120.f. duces 114.f. 115.b. bella 114. 115.b	theodobaldus Metenſium rex Italiam longè lateq; depo- pularur 162.c. interficitur 170.c	theonnestus muſicus 365.a
thaboritarum exercitus dele- tur 120.c	theodosius ab imperio deie- ctus 183.b	theophanes 298.d. hiftoricus 354.f
thabreni pop. 290.c	theodosij imp. apud theſſalo- nicenſes lata lex 404.d	theophylla ciuitas 210.f
thacouia ciuitas expugnatur fol. 116.d	theodosij imp. Rom. contra Veſogothos res geſte 146.d mors ibid. & 152.d	theophyli Paleologi contra turcas fortitudo 402.d
thales milleſius 357.b	theodosij contra ſaracenos reſgeſtae 196.f	theophylactus Italiae exar- chus 181.a
thaleſtris Amazonum regina 299.c. & 300.d. eius cum ale- xandro concubitus 293.c & 294.d	theodericus francorum rex 180.d	theophrastus philoſophus 354.f. eius bibliotheca 351.b
thamerlani parthi fortitudo 313.a	theodorice nagel canonicus Rigenſis 52.f	theramenes Athenienſis for- ti animo cicutam bibit 31.b
thamerlani in obſidionibus diſtincta coloribus tento- ria 313.b. nefanda crudelitas 313.c.	theodoricus odoacrem con- tra ſœdera occidit 156.f	therba croci bohemiae ducis filia fortilega 85.a
thamonita 319.b	theodoricus ueſegothorum rex Italiae imp. 144.e	therdonſium à mediolanen- ſibus defeſiones 448.d
thanaidis dea diuinus apud Armenios cultus 319.b	theodoricus de morſa Colo- nienſis archiepiſcopus con- cilij Baſilienſis acerrimus propugnatur 3.a. 483.c. 4.1.c	theſſalia à turcis ſubacta 404.e
Tharſius fl. 345.a	theodoricus de morſa Colo- nienſis archiepiſcopus con- cilij Baſilienſis acerrimus propugnatur 3.a. 483.c. 4.1.c	thianenſis præturæ deſcrip- tio 327.b
thato Longobardorum rex 369.a	theodorici maguntinſis epi- ſcopi cum palatino bellum 438.e	thimuntis regio 339.c
thaurinum opus 137.c	theodorici Oſtrogothorum regis ſtatua equeſtris 156.d	thirhaeus poëtae factiſiſmus 597.a
thealdum caſtellum expugna- tur	theodora imperatrix conſtan- tinopolis 204.e	thmeſis figura 994.e

Index.

thomas de corſellis. 3. b. 48. f.	tignis flu. 284. c. 315. c. 317. b	& mores 429. b. rebellio 429.c. & 430.f
51.c	tigridis flu. ortus 317.b	traiectenſis epiſcopi potentia 429.b
thomas erfordenſis epiſcopus canoniſatur 262.d	timanus flu. 407.b	trallianorum urbis deſcri- ptio 363.a
thomas fregofus 445.b	tirambe pop. 296.c	trana ciuitas obſeſſa & capta 205.c
thomas de haſelbach theolo- gus 718.f	titra flu. 127.f.	tranſeundi res geſtae 185.b
thomas maurocenus patriar- cha 343.c	tlon ciuitas 370.f	tranſfigurationis dominicæ feſtum inſtituitur 461.b
thomas pirkemerus 694.d	tmolus mons 341.c. 343.c. flu. 343.c	tranſylvania à turcis miſere depopulatur 392.c
thomas de ſcotia triumuir 51.c	toaris lacus 318.f	tranſylvania deſcriptio 391.c
thorax mons 363.	toleta ciuitas à galatia rege capta 208.c	tranſiſio 1015.c
thoriſmundus 152. f. & eius ingallia & hispania res ge- ſtae 154.d	toletum op. à childeberto ca- ptum 160.f	trapezus op. 330.d.
thotena regio 317.c	toletanum conciliū 28.f. 171.c	trapezuntij chriſtiana fidem recipiunt 332.c
thracia à bulgaris depopula- tur 157.b. 178.f. item à go- this 145.a. ab oſtrogothis 151.c. à ſaracenis 193.b. à ſcla- uinorum militibus 166.e. à ueſagothis incendio & ra- pinis deformata 145.c	tholetanus ager depopulatur 148.c	traſemundi ſpoletani cum liuthprando bellum 185.a
thracia à bulgaris depopula- tur 157.b. 178.f. item à go- this 145.a. ab oſtrogothis 151.c. à ſaracenis 193.b. à ſcla- uinorum militibus 166.e. à ueſagothis incendio & ra- pinis deformata 145.c	tholiſtobardi pop. 335.a	trauna flu. 738.d
thracia deſcriptio 393.c	thoſa ci. occupatur 157.c.	trabellius bulgarorum rex 181.b
thuricenſium à ſuitenſibus deſectio & bellum 438.f.	thomas de aquina canoniza- tur 262.d	trebonius à dolobella captus 362.e
thuringia 82.f	thorrenſis aurum deferentes 303.a	trete concilium cōgregatur 215.a
thufcula ciuitas 229.b	thorentini à roberto ſubacti 205.a	tremulus pons 167.c
thufculani debellantur 205.a 223.b	thortofa ciuitas à chriſtianiſ obſeſſa 213.b	trabelli pop. 388.d. 393.c
thufcus campus 89.c	thoſpitis palus 317. c. 317.b. re- gio 317.c	tributes pop. 314.d
thyatira ciuitas ab ariſtonico capta 362.c	thotho nepenſium dux 188.f	tricum op. incenſum 244.e
thymbria uicus 357.c	totila gothorum rex 163.b. & eius res geſtae 163.c. & 164.d	tridentum muro cingitur 157.b
tibarenī pop. 330. d. montes 318.d	totila pontem ſupra tybrim erigit 164.f. prodicione Ro- mam capit 164. f. pugnant interficitur 167.a	tridenti obſidio 179.b
tiberis ingens inundatio 171.b	trachea ci. 373. b. caſtellum 382.f	tridentini ab atheſinis depo- pulantur 533.a
tibicines è tēplis electi 349.c	traductio 1015.a	tridentinorum cum ecclino bellum 243.b
ticinum op. direptum 153.a	tragelaphon animal 302.d	trinitatis miſteria explican- tur 886.d. & 887.a
tigranes rex 320.d. & eius res geſtae ibid. & 322.d	trageſti ſales ſponte naſcuntur 350.c	tripolis regulus 213.b
tigranes tigranocertæ obſide- tur 322.c	tragurium op. 408.d. ab hun- nis direptum 153.a. 223.a	tripolisci. à parthiſ capta 313. b. diſcepta 253.a
tigranis armenij contra maza- cinos res geſtae 328.d	traiani imp. res geſtae 388.d	tripolitanus comitatus 226.f
tigranis theſauri 319. a	traiani pons 167.b	triquetra 323.c
tigranocerta ciuitas ædifica- tur 320.d. obſidetur 322. d.	traiectum op. 429.b	triftana uirginis fortitudo militaris 87.b
tigranocertæ incrementa 328.d	traiectenſes à pōtifice & bur- gundiorum duce debellā- tur 429.c. excommunicā- tur 429.c	triticiburgum op. 132.f

Index.

troadis descriptio 344.d
trogetis lactus 336.c
trogilium inf. 358. d. & promontorium ibid.
trogini pop. 335.a
trogoditæ pop. 303.b
troia urbs habitatoribus adimpletur 203.a
troiani campi descriptio 347.c. incendij causa 350.f
troianorum potentia 344.f 356.d
troianorū post Ilium incensum emigrationes 433.a
trugosij res gestæ 375.e
tufensium cum florētinis fedus 455.a
tudertum op. à Romanis recuperatum 172.d
tulensium agri depopulantur 440.f
tunū rex à rogerio tributarius factus 219.c
turca adhortatur ad christianismum 876.e
turca cur à teucris originem habere credatur 354.f
turca asiam inuadunt 187.b. hūgaris pacem petūt 397.b
turcarum origo, ritus & mores 33.c. 384.f. uictus, uestitus, ritus & mores 394.f. 910.e. religio 385.a. 385.c. 895.b. fides 882.d. & 83.a. ieiunia 900.d. horrenda impietas 402.e. matrimonia 126.f. in diuersas regiones irruptiones 395.a. in lesbo res gestæ 355.c
turcarum in expugnatione cōstātinop. crudelitas 680.e. cum Auaribus confictus 384.d. cōtra christianos res gestæ 209.b.c. 873.a. de christianis uictoria 565.a.b. 907.b. 915.a. crudelitas coercenda 655.a. 658.d. & 659.a. & c
turcis bellum est inferendum 659.b.c. & 660.d. 678.f. & 679.a. 92. 929. 930.a. & c
turiani mediolani urbe eijciuntur 251.b
turingia ab hunnis depopulantur 172.f
turingiæ descriptio 423.b
turingi pop. 422.c
turingorum in italia res gestæ 155.b
turismundus zepidarum rex à lōgobardis uincitur 161.b
turriculum castellum obsesum 217.b
tusci pop. 296.d
turonense concilium 222.d
turonensis episcopi in concilio Bas. oratio 38.d
turonensis archiepiscopi obfessionem in concilio conuestio 44.c
turonū op. à germanis obsesum 230.f. à normannis ualatum 196.f
turpitudinis significatio ad animum & corpus referenda 523.b
tyatira ci. 347.a
tyberias ciuitas obsessa 227.a. à christianis capta 214.c
tyberiadis principatus 226.f
tyberis inundatio 190.c. 236.c
tybur op. à totila in potestatem acceptum 104.e. à uictige gothorum rege obsesum 160.f
tyburtini friderico imperatori se submittunt 221.a
tymbra campus 347.c
tymbraus flu. 347.c
typhonis fabula 343.c
tyrambes 304.d
tyrammon grāmaticus 351.c
tyrannorum 30. imperium 145.a
tyrānidis memorabile exemplum 313.c. 417.a
tyridates armenia rex baptizatur 323.b. eius res gestæ 311.b. 321.c
tyridatis & corbulanis colloquium 323.a
tyrolenses pop. 438.f

tyrolensium contra tridentinos res gestæ 428.f
tyrtamus 354.f
tyrus op. 244.f. à christianis captum 218.c.
tyrri scytharum regis in asia res gestæ 382.c

V

Accā abbas de Donasuo legauit monasterio 47.b
uada ci. ab antonio olzina occupatur & ampliori fossa communitur. 454.c
ualachia regio 393.a
ualachi pop. 232.e. 381.c. 388.d
ualachorū due factiones 993.a
ualamir Ostrogorum dux 151.c
ualaris cum Artuoda singulare certamen 163.c
ualasca puella bohemie principatum obtinet 86.f. dea iudicatur 87.b. horroribus impenium in uiros pollicetur 86.f. trucidatur 88.f. insepulta feris & uolucris escapreponitur 88.f
ualasca ad suas pro conseruatione libertatis oratio 86.f
ualasca uirginis ad suas animosa ad pugnam adhortatio 87.a
ualdensium secta 103.b
ualens imp. Rom. in thracia cruento pralio à uesogothis superatur 145.c
ualentia ci. ab arragonum rege capta 235.c
ualentinianus cesar Ro. 150.d
ualentiniani cum genferico pax 151.a. rupta ibi. item cum genferico 152.d
ualeria regio 387.c. 410.f
ualeria descriptio. 410.f
ualerianus imp. à Sapore persarum rege coniectus in uincula 145.a
ualeriani res gestæ 166.f. 312.d
ignominiosa seruitus ibid.
uali pop. 296.a
uallia

Index.

uallia Visogothorū rex 149.a
ualemir Scythiam depopulatur 154.f
ualona ciuitas 407.b
à Turcis expugnata ibid.
uelranus Traiectensium sit episcopus 429.c
ualtarich longobardorū dux folio 169.a
ualuenses à Trausemūdo subacti 185.b
uandabanda regio 293.a
uandali pop. 147.b
uandalorum communis cū Sclauis lingua 173.c
uandalorum in Germaniam irruptiones 147.b. itē in Mauritaniam & Numidiā 151.a
uandali à Vesogothis grauiter bello uexantur 150.f
uandalesia regio 149.a
uaradienses episcopus ex captiuitate liberatur. 833.c. & 834.f. & 839.b
uaraias mediolanum obsidet 152.c. ab Ildouado interficitur 163.b
uardanus fluuius 296.e
uarmudus Hierosolymitanorum patriarcha 218.d
uarnierius Hauspergēsis 259.a
uascōnes debellantur 194.f
uascōnia regio 149.b. depopulatur 183.a
uascōnia à Clououo capta 157.b. à Frācis subacta 190.c
item à Theodorico 157.c
uabaldini debellantur 271.a. & 267.b
ubericus Carraria 265.b
ubertus Farinata 245.c. 246.d
uberti à Florentinis urbe eiecti 242.c
ubertus Pelauicinus 243.
udalricus Bohemorum dux 93.b. fratri germano occulos effodit 93.b
udalrici cilia comitis disterium 482.d
udalrici Bohemia ducis contra Meschonem stratagema folio 93.b
ude populi 296.d
uestaris foro iulienis dux fol. 178.c
uegius poeta basiliensis Canonius 612.c
uelisca monasterium 93.a
uellera ab arboribus depexa fol. 287.b
uenceslaus martyr 13. bohemorum dux 91.c
uenceslaus 4. bohemie rex 87.b. 99.a. 100.d. 102.d.
uenceslaus 6. bohemorum rex 99.a
uencesla⁹ bohemie rex 100.d. eius ebrietas & interitus ibidem.
uenceslaus bohemie rex 97.a. à fratre incarceratur 388.f
uenceslaus Romanorum res ob innata uitia aliquoties infectatus & captus 102.e.f
uenceslaus Vratislai ex Draconucia filius, Ludmilla educandus traditur 91.b
uenceslaus angelis ab hoste defenditur 91.c
uenceslaus à fratre occiditur 92.d
uenceslaus bohemie ac Romanorum rex defunctus à piscatore clam sepultus fol. 107.b
uenceslai ingenium ac mores 91.c. innata pietas 91.b. in ministrum crudelitas fol. 473.b
uenceslai corādi presbyteri, ad bohemos pro rege contra Husitas oratio 106.e
S. uenceslai miracula 91.c. 92.c
uenedes pop. 419.c
ueneficarum carmina quantū possint 89.c
ueneris acreg templum 377.a
ueneris Apaturig fabula 304.f
ueneris mons 531.c. portus 531.c. potentia 871.b
ueneris nude simulachrum fol. 365.a
ueneris Paphig templum fol. 377.a
uencetia 313.b. ab Alemannus uastata 151.f
uencetia urbis origo 156.d. 159.b. 433.b
uenceti mercatores ab Alberto Berengarij filio infestantur 200.d
uenceti apud caruagiam magno pralio superatur 447.c
uenceti fame pressi adriatico mari uectigalia imponunt 249.b. à Genuensibus pacē petunt 273.a. ab Ildouado gothorum rege debellantur 163.b. à pipino uincuntur 193.b. à pontifice excommunicantur 257.b. sili fluminis clausuram expugnant 275.b
uenceti à turcis debellantur 449.b. 378.f.
uencetorum cū mediolanensibus amicitia 447. cum fraucisco maria societas ibid.
uencetorum cum anconitanis bellum 250.e. item cum bononiensibus 249.c. cum frācisco Sfortia 135.c. cum genuensibus 250.e. 267.c. & 268.d. 378.d
uencetorum fines ab adriensibus depopulantur 203.a
uencetorum & genuensium contentio 378.d. 244.f. grauis feditio 249.b. contra cretenses res gestæ 233.b. item in Dalmacia 231.b. contra genuenses 274.e.f. & 275.a. & contra Henricum imp. 238.f. contra iadrenses 231.b. contra lucianum & petrum Auriam 272.f. in palestina contra saracenos 218.e. contra Philippum Mariam 446.e. contra saracenos 196.f. contra Vngaros res 222.e. & f.
uencetorum bello parta potestas 232.d. potentia 449.c. cum genuensibus pax 349.c
uencetorum de saracenis uictoria 197.b

Index.

uenetorum reipub. incremē-
ta 170. d. priuilegia 192. d.
cum Balduino rege foedus
218. item cū Carolo 2. con-
tra Constantinopolitanum
imp. 257. a. cum Florenti-
nis, ienuensibus & Bono-
niensibus 501. c. cum Fre-
derico imp. & Sicilia rege
224. e. cum duce Mediola-
nense foedus 747. c. 448.
cū Soldano induciā 233. b
uenetorum ciuitas pernicio-
so incendio deformatur
fol. 215. b
uenetorum naues à Villama-
rina incenduntur 406. f
uenetorū noua ciuitas ab un-
garis incenditur 198. d
uenetis prohibetur ne merci-
monia occidētis in Asiam
perferant 195. c
ueniam petendi ratio 2. d
uentidij cōtra Parthos res ge-
ste 311. a
uera castellum munitissimū
fol. 314. f
ueborum uitanda abusio
fol. 996. d
uerborū apta in oratione di-
spositio 1002. e. & f. 1003. d
uerba otiosa in oratione ui-
tanda 995. c
uergilius impaciens amoris
fol. 627. d
uergiliacensis abbas 38. f
uergiliacensis abbas Spire mo-
ritur 47. b
ueritas in medio tyrānorum
constanter est profitenda 31
a. 32. d
ueritatis uis 7. b
uerona ciuitas ab Alboino in
deditionem accepta 169. c
ab amingo depopulata 167.
c. à Francis obsessa 189. c.
itē à Gonzaga obsessa 265.
b. ab Hunnis direpta 153. a
156. d. item à Ludouico Bo-
sone 198. f. à Theodorico
156. e
uerona ab ugototto direpta
fol. 278. d
ueronensium cum carolo bo-
hemia rege bellum 101. b
ueronense concilium 226. e
ueronensium cum finitimis
contra Henricum impera-
torem foedus 222. d
ueronianus 14. 8. d
uerrina augusta 154. c. 155. a.
in cappadociam relegatur
fol. 155. b
uefoghi in diuersas regio-
nes incurfionem faciunt
146. d. 145. a. stipendio pri-
uati in pannoniam secedūt
146. e. ab Hunnis suis sedi-
bus eijciuntur 145. c
uefogothorum nomen à Ca-
rolo Martello deletū 184. d
uefogothorum elata de Valē-
te imp. Rom. uictoria 145. c
aduersus Vandalos expedi-
tio 150. f
uefogothis Arrianae haresis
dantur episcopi 145. c
uefois Aegyptiorū rex 306. e
uestia ciuitas 205. b
uetitum, uetustissimū apud
Vuestphalos iudiciū 431. c
ugo magnus Parisiensis 200. d
ugo Candidus Cardinalis
206. e. excommunicatur
eodem
ugonis Arelatensis comitis
in Italia res gesta 199. a
ugonis cum Berégario 3. pax
fol. 199. b
ugonis Magni facta 212. f
uicarium oppidum ui captū
& direptum 468. d
uicentia à uenetis obsessa
fol. 265. b
uicentini incēdio deformatur
237. b
uicentinorum cum finitimis
contra Henricum Imp. foe-
dus 222. d
uicifitudinis rerum memo-
rabilia exempla 601. b. & c
uicleuonismons 110. e
uistiges Gothorū rex 160. d. e
captiuus Constantinopolim
ducitur 144. e. 163. a
Arminum obsidet 162. e
uictolinum oppidum à Ca-
strutianis captum 263. b
uictoria ciuitas à Friderico
imperatore delineata 240. d
uictoriae moderationis me-
morabile exemplum 469. b
uictorini nummi 240. d
uictor Pisaneus 272. c
uiennensis urbis descriptio
718. e
uiennense concilium 259. a
uienne Austrię comitia indi-
cta 131. c
uigilius pontifex 162. d. 164. c
in exilium mittitur 165. a
romam reuocatur 168. c
uillamarina regiae classis præ-
fectus uenetorum triremes
incendit 406. f
uilsnacum op. 425. b
uina exusta 343. c
uinentia ciuitas ab Alboino
in deditionem accepta 169.
c. ab Amingo depopulata
167. c. item ab Hūnis 156.
d. 153. a
uinentius Hispanus canoni-
zatur 461. a
S. uinentij in mari turris à
Rhenato expugnatur 467. c
uindelici Saxonibus conter-
mini 173. c
uinigifus Spoletanorum dux
fol. 191. b
uinslao Praga & bohemię du-
catus cedit 89. a
uionarchus britonum tyran-
nus 195. a
uirgines bohemicę adolescē-
tes in amorem pellectos in-
terficiunt 87. b
uirginalis castitatis exēplum
memorable 92. d
uirginum in bohemia ca-
strum 87. a
uirginum bohemicarū exer-
cicia uirilia 86. f
uiriatus Hispanarum Romu-
lus 476. d
uirtutis autoritas 34. d
uir

Index.

uirtutis premia 653. c
uiscella Pruthenorum amnis
folio 82. f
uiscera fluuius 431. a
unislaus 7. Bohemorum dux
folio 89. a
uismaria ciuitas 423. a
uisegradensis arcis munitio-
nes facta 85. b
uisegradense castrum 86. e.
106. f. expugnātū à Pragen-
sibus 110. f. & 111. a. item à
Primislao captum 88. f
uisegradum oppidū nouis
muris cingitur 101. c
uistela fluuius 419. c
uisurgis fluuius 431. a
uita humana fragilitas & mi-
seria 81. a
uitalis cū Gothis infeliciter
pugnat 163. b
uitalianus Pont. Max. 177. c
uiterbienses thermæ 82. d
uiterbium in pontificem
factiones 238. f
uiterbium agrī depopu-
latur 236. e
uiterbium pontifici proditio
ne ablatum 278. e
uiterbiensis mira magnitudinis, fo-
lio 293. b
S. uiti oppidum 409. a
uitoldo Lituaniae dux ad Bo-
hemiam regnum uocatur, fo-
lio 112. d. 388. e
uitoldi Lituanię ducis crude-
litas in suos 417. a. 480. f
impertium insolentissimū:
494. f. & 495. a
uitrioli copia 377. c
uiuendi honesta praecepta,
folio 524. f
uladislauus baptizatur 415. f.
uladislauus uratislai filius 95. c
uladislauus 25. Bohemiae dux,
folio 296. f
uladislauus quo iure Ungarię
regnum occupauerit 934.
uladislai poloniae regis laus
553. c. & 564. d. res gesta
483. f. 421. a
uladislauus rex in praelio inter
ficitur 565. b
uladislai Poloniae regis cum
fratribus teutonicorum bel-
lum 488. f
uladislai res gesta 421. a
uladislai Hungariae regis cū
Friderico imperatore foe-
dus 390. d. res gesta 416. f.
129. b. 390. d
ulinrigia 97. c
ulina ciuitas 121. a
ulmerigi pop. 419. c
ulricus Austriae Cancellarius,
& episcopus seditiosus, ex asy-
lo raptus ac à Friderico ca-
ptus 411. b
ulricus Ciliae comes 131. b.
Hunniadem ab administrati-
one regni Hungariae amoue-
re conatur 136. e. ab exilio
ad suos reuocatur 136. d. Po-
lonis incarceratur 389. c
ulricus Ciliae comes ladislai
fraudibus interfectus 139. a
ulricus eizingerus 131. b. ab
Alberto incarceratur 413. c
ulrici Eiezingeri facta 413. b
ulricus Patauenfis episcopus
Ladislai ad Francia regem
legatus 141. b
ulricus Rosensis regulus 109.
c. 127. b
umbriae ciuitatum bella per-
niciosissima 462. d
umbrorum regio à Longobar-
dis depopulatur 170. e
ungaria depopulatur 240. e
ungariae fertilitas 712. f
descriptio 557. b
ungariae regni status miseri-
mus 557. b
ungariae regnum sub adulteri-
no rege periclitatur 558. e
ungari à Carolo Francorum
rege domiti 191. a. in Ger-
mania miserè trucidantur
folio 200. d
ungari sprete Ladislao regni
hæredē regis Poloniae filiū
introducunt 563. b. Ladislauū
renuunt 582. e. & 583. a
ungari à Pipino Franco in de-
ditionem accepti 191. b
ungarorum encomium 557. a
b. in Germaniam incurfio-
nes 199. a. contra Gracos &
Bulgaros res gesta 198. d.
apud posonium conuen-
tus 692. c. & 996. f. cū Turcis
conflictus 682. e. de Turcis
uictoria 564. f. 565. a
uuacho Longobardorū dux
folio 169. a
uocalium in oratione concur-
sus quomodo uitadus 993. a
uocamanum op. à Petramala
captum 261. b
uogize uicus 109. b
uolandum op. à Corbulo ca-
ptum 321. c
uolaterrani à Fagiolano uexā-
tur 260. e
uolegradensis ciuitas Mora-
uia regni caput 90. f
uologallicus à Turcis interfe-
ctus 212. a
uologesi cum Corbudone
pax 322. f. cum Tyridate
inducia 323. a. res gesta
321. a. 311. c
uoluptatis detestatio 225. c
uorastę uirginis fortitudo mi-
litaris 87. b
uortigerus Saxonū dux 151. b
uortius Bohemorū dux 89. a
uratislaua ciuitas 415. a. ab
Henrico Slesia duce occupa-
ta 101. a. & à Ioanne Bohe-
mia rege recepta ibid.
uratislaua urbis primordia
89. a. perniciofa seditio, fo-
lio 415. a
uratislauenfes ob consules
obtruncatos securi percu-
ciuntur 108. f
uradislauus Bohemorum dux
91. b. 95. b
uradislauus Moguntia in re-
gem creatur 96. d
uratislauus Vortij ducis filius
89. a. in praelio occūbit 89. c
uratislai in Austria res gesta
96. d. cum nepote bella 89. a
nefanda crudelitas. 89. b
uratislai

uratislai 20. ducis ex Adibei-
de filij 95. b
uratislai regis cum Saxonibus
inimicitia 96. e. in Hunga-
riam fuga 95. b
uratislai uxor à Spitigneo ca-
uratislao Lucem. (pta 95. b
sis principatus cedit 89. a
urbanus Pontif. Max. 245. b.
270. d. 272. d. 276. f. & 277. a
urbani Pontificis contra Sa-
racenos expeditio 209. a
urbetellum op. à Picinino ca-
ptum 456. d
urbinates Oddonem & Car-
ponsem prothonotariū ho-
mines libidinosisimos ob-
truncant 465. a
urbinatium principes 465. a
urbinum op. captum 189. a
è Belisario receptum 162. e
à Carolo obsessum 252. e
urbinus adolefcens solis cul-
tor 289. b
urciorum obsidio 244. d
ursarus mons 344. d
ursaria ab Alphonso obfessa
folio 468. d
ursa animalis cum Lituania
rege conuersatio & familia
ritas. 417. b
ursinorum apud Ro. habita-
tio 259. b. odium in Euer-
sum 461. b
ursus anguillarig comes 265. c
uue mirè magnitudinis 293. b
VV
Vuestphalia 431. a. uitiosos &
fallaces citius quàm stultos
gignit homines 432. d
uuestphalia fertilitas 432. d
uuestphali à Carolo magno
bello uexantur 431. b. ad re-
ligionem Christianam con-
uertuntur 431. b
uuestphalorum ritus & con-
suetudines 431. b. & c
uucleui libri comburuntur
uucleui laus 103. b (104. d
uuilhelmus Constantiensis iu-
reconsultus 3. c
uuirtenbergēses comites im-

perio rebelles, ab Henrico
imp. grauitèr debellantur
folio 100. f
uuirtenbergenfium comitū
insolentia & improbitas fo-
lio 47. c
uuissegradense castrum à Zi-
fcha obsessum 107. c
uuittenberga ciuitas. 425. a
uuoormatix conuentus prala-
torum congregatur 205. e
uxij populi 315. d
uxor qualis ducenda 531. a

X

X Andri populi 310. d
xantum oppidū 370. f
xanthus ciu. 371. a. flu. 371. a
xanthus scriptor uetustissi-
mus 343. c
xanthus ex lanificis fit eques,
& Hanibalis filij tutor 452. d
xenarchus philosophus 373. c
eius mors ibidem
xenophanes 361. a
xerxena 319. b
xerxes septem stadium mare
ponte iungit 346. d

Z

Z Acharias pontifex Max.
fol. 185. b
zachata populi 296. d
zagarolum op. diruitur 254. f
zageius mons 285. c
zagrus mons 314. d. 315. c
zaliadras Antiochi magni im-
perator 319. b
zambelloti panni confectio,
zariadra 319. c (377. c
zastang uirginis fortitudo mi-
litaris 87. b
zatus ad Carolum Gallorum
regem deficit 191. b
zauilius 99. a
zazensis principatus Vratif-
lao cedit 89. a
zaziorum ciuitas 83. b
zechius Croatinus gentē Bo-
hemitam condit 84. c
zechij familia 84. f. imperium
placatum 85. a
zegeigner 305. b
zela ciuitas 331. c. Perficorum

regum templum 331. c
zelia ciuitas 345. a
zelia campi 349. a
zeliobis Hunnorum regis con-
tra Ro. res gesta. 161. b. 312. e
zenicetus cū tota familia cre-
matur 374. d
zeniceti Pirata sedes & mōs
folio 374. d
zeno coronatur imperator à
filio 155. a
zenonis castrum 244. e
zenocles orator 352. f
zephyra ciuitas 364. c
zephyrion 365. b
zephyrium promont. 374. e
zepidarum nomen quando
extinctum 161. c
zepidarum rex 361. b
zeugma ciuitas 320. d
zeuides Medicorū scholam
ædificat 340. f
zibellarum pellium apud
Lituanos copia 417. b
zigari cū pueris & uxoribus
europā peruagantur 305. b
zigopolis op. 330. d
ziuchi pop. 296. e
zischa sagitta confosus ocu-
lum amittit 111. a. moriens
mandat suis, ut ex pelle sua
tympantum militare in ho-
stium terrorē faciant 114. f.
zischa religio 110. e in Austri-
am profectio 112. f. milita-
ris prudentia 483. b. uafre
consilium 108. f. res gesta
107. c. 487. b. 661. b.
zischa ducis ad suos milites
oratio 113. c
zischa ducis fortissimi mors
znoynea ciuitas 415. a (114. c
zofinga Heluetiæ op. 25. c
zogori populi 305. a
zona torrida 284. d
zofini Papæ de statutis genera-
liū cōcilliorū, sententia 14. d
zoto dux Beneuentanus Cas-
nense monasterium euer-
tit 172. f. & 173. a

F I N I S.

PRÆFATIO AENEÆ
Syluij tituli sanctæ Sabinæ,
sanctæ Rom. ecclesiæ Cardina-

lis Senensis in historiam Bohemorum, ad illustrissimum
principem, & dominum Alphonsum re-
gem Arragonum.

B

Nteritura esse quæque nascuntur, atque h. mines in primis, quos
ea de causa mortales appellant, omnes norunt, plurimi damnant.
Nam cur hominem natura finxit, cui negata immortalitate spa-
cium breuissimum uitæ indulsit, cornicibus & ceruis, quorum ni-
hil intererat, longissimum largita est æuum? Sed cui de naturæ o-
peribus permissum, quam nihil esse aliud, quàm Deum uel Dei
decretum dixerim. Ego illud mihi persuadeo, nisi mors introisset in orbem terra-
rum ex duobus alterum fuisse necessarium, aut terræ scilicet, quàm incolemus,
amplitudinem sine fine patuisse, aut humanam generationem interdictam. Nam
quis mundi ambitus homines capiat, in horas absque mortis periculo nascentes?
Tot præterea calamitates hominem circumfiliunt, ut mori satius sit, quàm uitam
producere miseram. Optabant fortasse utcunque uitere, quis uitæ alterius adem-
pta spes. Serui, & huiusmodi homines, mortem sibi aliquando consciuerunt. At
homini Christiano, qui Deum fabricasse mundum constanter credit, nec dubitat il-
lum gubernare quæ condidit, iniquitatem quoque omnem ab eo alienam putat, sacri
ueteres nouique sermones fidem faciunt: qui animas ex corporibus excedentes, in
alia loca meare tradunt: in quis præmia pro benefactis, supplicia pro malefactis expen-
dant, quamuis in hac mortali uita, & uiros bonos in aduersis rebus oppressos, & ini-
quos homines sæpenumero blandis fortunæ afflatibus in sublime raptos cernimus. Li-
cet in omni gente, quæ sub cælo est, hoc uidere, Bohemia tamen testimonio satis fue-
rit. In qua nostra ætate reiecta Romæ ecclesiæ obedientia, conculcata parentum religio-
ne, sacerdotibus Christi occisis, fanis sanctorum dirutis, sine fide, sine bonis moribus in
latrocinis, in adulterijs, in omni spurcitia uiuentes, aduersus potentissimos reges, in-
numerabiles populos, peritissimos duces, structissimos exercitus inuicti perstite-
runt, ex quibus plerique ad hoc æui peruenere delictis affluentes, plerique cum diu
ex arbitrio uixissent, non morbo, non gladio ex hac luce, sed naturæ necessitate senio
confecti abierunt, ut si nihil aliud quàm præsentis uitæ cursum animo uoluas, beatos
iudices: qui tot uictorijs potiti, apud suos ciues charissimi, inter opes quàm pluri-
mas inoffensi morbis, quantum homini licet, æuum produxere. Contra uero infeli-
ces dicas, ac superis odiosos fuisse, qui pro lege patrum custodienda, pro ueritate, pro
iustitia, pro honestate, aut in exilio pauperes obiire, aut in medio uitæ cursu rapti, ante
ora suorum miserabili cruciatu necati sunt. Sed uerissima est Christianæ religionis
asseritio: quæ post uitam huius seculi patere alteram asserit, his qui religiose uixe-
runt iucundam & beatam, reliquis molestant & infelicem. Cui sententiæ & Iudæi
& Saraceni & gentiles, & ipsi quoque Philosophi consentiunt, quos ueri consci-
os & humanæ uitæ magistros putant. Nemo homo est, cui non insit aliquid boni,
& id Deus in terra & hac transitoria uita remunerat. Neque enim mole malorum ob-
stante cœlestem conferre lucem potest. Vitia apud inferos plectuntur. Viris bonis,
quis terra clausa est, cœlum patet. Peregrina in terris uirtus, in cœlo ciuis. Zischa
igitur, Ciaccho, Prasco, quos felices Bohemi credidere, tot prætorum uictores, tanto
imperio

imperio praeditos. Coranda quoque & Iacobellus, quibus ut Apostolis Christi, aut angelis à caelo missis, populorum aures patuere: cum Procopijs pugna caesis, cum Ioanne ac Hieronymo Constantiae in magna synodo igni cōanatis, apud inferos poenas dant temeratae religionis, in aeternumque dabunt. Eosque procul dubio Rachezana sequetur, & qui ei auscultant, diuinæ legis temeratores, nisi ante finem uitæ suæ resipuerint. Viri cōstantes, qui uel exiliū uel carcerem uel cædem pro testamento Christi fortiter pertulerunt, cum rege suo in caelo regnant, ex aliena uictoria triumphantes, quorum multa milia Bohemia tulit. Nam sicut Hussitarum insania Bohemicum nomen labefactauit, ita & fortium uirorum cōstantia illustrauit. Nec prouincia est, quæ tempore nostro plures Christi martyres quā Bohemia produxerit. Inter quos equitem fuisse non est ambiguum, nobilibus parentibus ortum quem captum ab Hussitis, admotum ignibus, pedes primū, deinde tibias, mox genua coxasque, postremo reliquas corporis partes exuri passum, quā illorū insaniæ cōsentiret. Admiranda sunt, quæ tempestate nostra inter Bohemos emerere, siue pacē siue bellū recenseas. Mihi uero dū ualitudinis causa in balneis Viterbiensibus ago, procul ab negotijs Curiae, haud indigna cura uisa est, res Bohemicas scribere, atque hominibus nostris ex barbaris, quæ partim uidimus, partim uero auditu accepimus, digna memoratu nota efficere. Sunt enim multa, quæ in communi nosse perutile est. Et dum cogito, cuius potissimum nomini dedicē, tu primus occurris, qui seculum nostrum non doctrina solum ac bonis moribus, sed splendore quoque rerum gestarum exornas, & quasi clarissimum quoddam sydus illustras. Tibi ergo Bohemicam historiam dedico. nam tuo nomini inscripta, facile cum rerum tuarū notitia, quas doctissimi celebrarunt, ad posteros trāferetur: nam ego ab origine gentis in hanc usque ætatem, si Dedus dabit, producam. In qua & si uetera digna sunt memoria, illustriora tamen noua existimo, quæ tum certa, tum admirabilia sunt. Nec mea sententia regnū ullum est, in quo æuo nostro tot mutationes, tot bella, tot strages, tot miracula emerferint, quot Bohemia nobis ostendit. Hæc ego tuæ maiestati libens pandā. Vale:

& quod ab homine deditissimo tibi mittitur, quodcumque est, legito, bonique consule.

De situ regionis Bohemicæ, de fluminibus eiusdem, & ciuitatibus, ac de Bohemorum moribus, Cap. I.

Bohemia in solo barbarico trans Danubium sita, Germaniæ portio est, Aquilonis flatibus tota ferme exposita. Cuius ad Orientē, uergēs latus Morauia obtinent, & Slesitarū natio, Septentrionē iisdem Slesiae ac Saxones, qui & Misnenses & Thuringi appellantur. Ad Occidentem Aduocatorum terra est Boioariorumque regio. Meridionalem plagam tum Boioarij, tum Australes habent, qui ripas Danubij utraque accolunt, nec alia Bohemiæ quā Theutonū terra cōiungitur. Regionis longitudo latitudoque penè parem formam rotundam ferunt, cuius diametrum trium dierum itinere expedito pareat. Sylua uniuersam claudit, quam ueteres Herciniā uocauere, cuius & Græci scriptores & Latini meminerunt. Flumina quæ terram irrigant, uniuersa in Albim exonerantur. Hic in montibus exoriens, qui Bohemiā Morauiamque determinat, mediam ferè prouinciam perlabitur, primo in Occidentem, deinde in Septentrionem uersus, ubi prouinciā relinquit, per angustias montium & abrupta conuallium præceps Saxoniam petit, quā duas in partes dirimens in Oceanum fertur, ibi que à Rheno flumine æquo terrarum spacio distans. Quod plerique Germaniæ terminum, Sarmatiæque quondam dixerunt, sed nostra ætate Oderam fluium, qui Slesiam intersecat, & ipsum Viscellam Pruthenorum amnem Germania prætergressa Albim in alueo continet. Amnes alij, quos Bohemi

Etos alij Boioarios uocant.

Hercinia sylua.

Albis.

Odera.

Bohemi memorant, Orlioze, quod Aquilam signat, Egra qui ex nomine oppidi, quod aluit, uocatur, in terra Aduocatorum exoriens apud Litomericiam Albi miscetur, sed cunctos Multauiā excedit, qui Metropolitim regni Pragam influat, hic Saczaniā & Lusniciū & Misam & Albim secum trahit. Oppida toto regno memorabilia. Praga regi pontificique honesta sedes, neque minor neque ignobilior Etrusca Florentia, tris in partes diuisa, quis nomina indidere, paruam Pragam, ueterem, ac nouam. Parua sinistrum latus, Multauiæ fluminis occupat: collicque coniungitur. in quo sita est regia, ac sancti Viti pontificale augustumque templum. Vetus Praga in plano iacet, uniuersa magnificis operibus adornata. inter quæ prætorium & forum & lætam curiam, & collegium imperatoris Caroli, mirificis efferunt laudibus. Iungitur autem minori Pragæ lapideo ponte quatuor & uiginti arcuum. Nouam ciuitatem, à ueteri fossa disiungit profunda, utrinque munita muro: & in quam facile fluminis aqua deriuari potest. Hæc quoque ciuitas ampla est, & ad colles usque protenditur, quorum alterum sancti Caroli, alterum sanctæ Catharinæ appellant, tertium Vissegradum, in arcis modum exa edificatum, ubi & collegium est, cuius præpositum, & cancellarium regni & principē uocant. Post Pragam Litemesce, altera in Bohemia pontificalis ciuitas, uicina Morauis. Cuthna quoque haud parui nominis habetur: ubi argenti inexhaustæ uenæ suffodiuntur, quamuis nostra ætate sæpius capta exhaustaque fuerit: & in ipsas argenti fodinas pluuias aquæ deriuatæ. Nec Buduiciū contemnere oportet, quæ splendidum et munitum, habet etiam nomen Slagenuerdium. Eaduū, Luna, & utraque Broda, altera Bohemica, altera Theutonica: Budinge Colonia, Litomericiū, Poggiebracium, & quod reginis dotale dicunt, Greziū: potens insuper, & diutina obsidione memorabilis Pelzina, Zaziorūque ciuitas, & si Bohemiæ dederis Iglaria, qua iter est in Morauiam: Postremo arx hæreticorum asylumque Thabor, memoria nostra ex ruinis alterius Hauschæ, difficili loco conditum oppidum, & ab Sigismundo Cæsare ciuitatis honore donatum. Gelida prorsus regio, pisce atque armentis abundans, cum uolucris ferisque frumenti ferax. Sicera pro uino utitur, illi Ceruissiam uocant, quasi ex Cerere factum. Ager toto regno optimus. Circa Zazium colles, apud Litomericiū consiti uineis. Vinum quod nascitur acerbum, ditiores ex Austria atque Hungaria importato utuntur. Sermo genti & Dalmatis unus. Mos uetus in hanc usque diem seruetur, in templis sermone Theutonico plebes docent, in cœmiterijs Bohemico. ubi secularium presbyterorum collegia sunt aut monachorum prædia possidentium. Solis medicantibus libertas fuit, qua uellent lingua populū instruere. Quæ res palam indicat, regionem ipsam olim Theutonice fuisse: sensimque subintrasse Bohemos. Quod Strabonis testimonio confirmare licet, cuius hæc uerba septimo commentario inuenies. Sennones, Sueuorum natio, ut superius dixi, partim intra, partim extra syluam habitat, Getarum contemina genti. Sueuorum quidem gens amplissima, è Rheno siquidem usque ad Albim peruenit fluium, eorum etiam portio trans Albim loca depascitur, quemadmodum Emondori & Lancofargi. Hæc Strabo. Plebs toto regno bibula, & uetri dedita, superstitionumque sequax, & auda nouitatum. Quoties Cretense uinum caupones uenale proponunt, inuenies quam plures, qui iuramento adacti, nunquam cellam uinariam egredientur, nisi exhausto dolio. Idem efficiunt in electis Italiae uinis. Qui paulo excellunt, atque inter plebes nobilitateque medijs sunt, audaces, uersuti, ingenio uario, lingua præcipiti, rapinarum audaci sunt, quibus nihil satis esse possit. Nobilitas gloriæ appetens, belli perita, periculorum cōtemptrix, ac promissi tenax: quamuis eius ingluuiem explere difficillimum. At uniuersum simul si expendas populū, non est qui religioni aduersetur. Sed profecto in omni gente, qualis rector, talem inuenies & populū. Quomodo autem & unde hoc genus hominum in Germaniam uenerit, scripsi iam pridem integerrimo & præstantissimo patri Dominico Cardinali Firmano, tuæ serenitati amicissimo. Id hoc loco repetere non grauabor, quando historiæ, quam teximus, omnino quadrat.

Egra.

Multauiā.

Praga.

Litemesce.

Cuthna.

Buduiciū.

Slagen uera diū.

Thabor.

Sicera.

Ceruissia.

Bohemia.

olim theutonice.

nica.

De origi-

Sclauoni.

Bohemi sicut ceteri mortalium, originē quā uetustissimā ostendere cupientes, Scia uorum se prolem asserunt. Sclauos autem inter eos fuisse, qui post uniuersale diluuium condendæ famosissimæ turris Babel autores habentur: atq; ibi dum linguæ cōfusa sunt, Sclauonos, id est uerbosos appellatos, proprium idioma sumpsisse. Relicto deinde campo Sennaar, Ex Asia in Europam profectos, eos agros occupasse, quos nunc Bulgari, Seruij, Dalmatæ, Croaci & Bosnenses incolunt. Nondum ego quempiam legi autorem, cui fides adhibenda sit, qui tam alte suæ gentis initium reddiderit: Hebræos excipio, omnium mortalium primos. Multi ex Germanis satis se nobiles arbitrantur ex Romanis ortos, Romani ex Teucris, originem ducere gloriosissimum putant. Franci qui & Germani fuerunt, Troianum se sanguinem esse dixerunt. Eadem Britannis gloria satis est, qui Brutum quendā, exilio profectum, generi suo principium dedisse asserunt. At Bohemi longe altius orti, ab ipsa confusionis turre se missos iactitant. Ceterum, nec qui tunc principes fuerint, nec quem regem habuerint, nec cuius terræ cultores extiterint, nec sub quo duce, nec quibus periculis in Europam uenerint, nec quo tempore tradunt. Fuisse illic Sclauonos aiunt, dum labium uniuersæ terræ confusum est. Vana laus, ac ridenda. Quod si qui Bohemos imitari uelint, nobilitatem generis ex ipsa uetustate querentes, non iam ex turri Babylonica, sed ex Arca Noë, atq; ex ipsa deliciarum Paradiso, primisq; parentibus, & ab utero Eux, unde omnes egressi, facile sibi principia uindocabunt. Nos ista tanquam anilia deliramenta prætermittimus. Omnes reges ex seruis ortos, omnes seruos ex regibus, scripsit Plato. Veram nobilitatem solo atque unica uirtus gignit. Multa sunt quæ de Bohemis uera ac memorabilia traduntur, ad ea nurgis omisissis, festinat calamus.

De Zechio, primo duce Bohemia,

Cap. 111.

Chezyp.

Zechius Croatinus haud obscuris parentibus ortus, gentem Bohemicam condidit: quā homicidio domi perpetrato iudicium ultionemq; fugiens, in regionem eam uenit, cui nunc Bohemia nomen est: ac montem incoluit Chezyp uocatū: quod uocabulum latinè, respiciens, interpretatur. Surgit enim ex medio camporum æquore fluuius intuens, qui præcipui Bohemiam irrigant, Albim, Multauiam, atq; Egram. Terram incultam fuisse tradunt, nemoribus atq; sentibus asperam, ferisq; quam hominibus aptiorem. Credimus id quidem: nam præci Germani, qui ea loca tenuerunt, pastoralē uitam agentes, agrorum culturam neglexerunt, ac more Nomadum alimoniam ex pecoribus trahentes: domesticum in carris tollentes instrumentum, quocunque fors tulit & opinio, cum suis armentis conuertebantur. Non assentimur Bohemorum historix, quæ Zechium illum, omnemq; familiam suam (nam frater cognatiq; fugæ comites erant) glandibus ac syluestribus pomis tantum uitam duxisse affirmat, oblitterato iam tum glandium usu, nec post diluuium ex his fuisse hominibus uictum crediderim. Illud mihi persuasibilis fuerit, Zechium paucos, inuenisse cultores, quos lacte ac uenatu uiuentes, arare terram, triticum serere, fruges metere, uesciq; pane docuerit: atq; ita sibi rudis homines ac penè feros, ad usum mitiores uitæ redactos subiecerit. Nec rursus apud me pondus habet, omnia tum fuisse communia, atq; tam uiros quam foeminas incessisse nudos, neq; enim illa regionis temperies est, ut hominem asseruare nudum queat ex Dalmacia uenientem, ubi non defuit uestis usus: nisi fortassis in argumentum quis aduexerit Adamitas, qui nostra tempestate apud Bohemos emerere, cōmunionē rerū omnium, nuditateq; gaudētes, quos breui deletos constat. Zechio frater fuit nomine Leches, paupertatis & exilij comes. Hic ubi germanum agris ditatum, bobusq; potentem animaduertit, ad Orientem profectus in magna camporum planicie sedem collocauit: Poloniamq; nomen ex loco dedit. Nam planicies, Sclauonica lingua Pole nominatur. Cuius hæredes innumeratam multitudinem breui coaluerunt, ac Rusuniam, Pomeraniam, Casubiamq; sui generis hominibus impleuerunt. Zechij quoque familiam, Bohemos, id est, diruos appellant, miram in modum germinantes: non solum prouinciam à se dictam, sed Morauiam Lusatiā que pulsas ueteribus incolis occuparunt.

Aparunt. Dum uixit Zechius, nihil temere, nihil tumultuose actū: eius imperio sine cōtro uersia obtemperatū. At eo uita functo, cum quisq; sibi principatū uindicaret, diu seditio nibus agitata prouincia est, sine principe, sine certa lege, iudicio tantum multitudinis gubernata. Postremo cum potentiores imbecilles opprimerent, seruum atque incertum esset populare remrdium, ex re uisum est rectorem assumere, qui omnibus præfidens imbecilles ac potentiores pari iure gubernaret.

De Croco, secundo Bohemorum duce,

Cap. 1111.

ERat per idem tempus apud Bohemos uir nomine Crocus, iustitiæ opinione insignis, ac propterea magnæ apud uulgus autoritatis, hunc sibi principem deligit, summamq; ei rerum committunt. Cuius tanta moderatio fuit, ut non aliter quam pater à prouincialibus coleretur. Neque enim ad suam uoluptatem, sed pro subditorum utilitate ac quiete prouinciam rexit, ferocemq; populam non tam imperio, quam beneuolentia quietum continuit. Hic arcem apud Stemnam condidit, quā de suo nomine Crocauiam nominauit. Moriens autem tres filias reliquit, Brelam, quæ castellum Brelum ædificauit, herbarū ac medicinæ peritā. Therbā siue Therbizā augurē & sortilegā. Tertiā Libuffā, quæ ut natu minor fuit, ita diuinarū humanarumq; rerum scientia maior.

De Libuffa, filia Croci, quæ pluribus annis rexit Bohemiam,

Cap. V.

Libuffa autem uelut una ex Sybillis habita post obitum patris fauente populo pluribus annis prouinciam gubernauit: & priusquam Praga ædificaretur, arcem Wisse gradensem cōmuniuit: fuitq; suum imperium patribus plebiq; iuxta gratū. Postremo non crudelitate aliqua non tyrannide aut socordia usā: sed rectum iudicium faciens popularem fauorem amisit. Contendebant coram ea duo ex optimatibus de possessione agrorum. Sententia ex bono & æquo dicta: potentior humiliori damnatur. Ille tanquā iniuria esset, potentiorē in iudicio succumbere, populares appellans, indecorū esse indignumq; ait, tantum populam, tot proceres, tantum imperium, unius foeminae subesse arbitrio. Ad cuius uocem excitata multitudo, muliebrē regimē accusare, uicinarū gentium mores in medium adducere, uirum qui sibi dominetur expetere. Libuffa, indicto silentio, desiderium se populi animaduertisse dicit, neque se illos eo frustraturam, imperium subditis, non sibi, post patris obitum tenuisse. Iubet ad diem posterū redeant. Obtemperatum est, itum atq; reuentum.

De Primislaio tertio Bohemorum duce,

Cap. VI.

Libuffa in concione ubi adesse multitudinē uidit. Ego uobis, inquit, Bohemi in hanc usq; diem, placite, molliterq; ut mulieribus mos est, imperaui: nullū quod suum esset eripui: nullum læsi. Matrem experti estis, non dominam. At uobis meum regimen in gratum. More humani ingenij mecum agitis. Nihil diu placet homini. Pium, iustumq; principem desiderant populi magis quā ferunt. Estote ergo iudicatu meo liberi: uirum qui uobis præsit, quicq; suo arbitratu capita uestra iudicet, sicut optastis dabo. Ite, equum meum albicantem sternite, atq; in campo late patente, adducite, liberum effrenemq; sibi dimittite: se quocunque irerit. Curret equus aliquandiu, denique ante uirum subsistet, in mensa ferrea comedentem: Ille mihi coniunx erit, uobis princeps. Gratus sermo concioni fuit. Emissus equus decem millia passuum percurrit. Postremo ad flumen Bieli ante aratorem constitit, nomine Primislaum. Secuti proceres popularesq; postquam stantem equum, & aratori blandientem adulantēq; uiderūt, accedētes propius: salue, inquit, bone uir, quæ nobis superi dederunt principem, Solue boues, atque ascenso equo nobiscum uenito. Libuffa te uirum, Bohemia ducem poscit. Agrum colere, gregem pascere, nauim regere, texere, suere, ædificare, multi se ignorare fateantur. Magistratū in urbibus agere, regem agere, gentibus ac nationibus imperare, quod est difficile, nemo sibi à natura negatum dicit: etsi pleriq; siue laboris odio, siue ocij amore, oblati regnis abstinere. Primislaus, quamuis agrestis nuncios benigne excipit, facturumq; postulata respondit. Tanta est mortalibus regnandi cupio, nemo se regno indignum putat. Solutos boues, ut fabulosa est omnis antiquitas, eleuatos in aëra ferunt, & in altissimam præcissæ rupes speluncam delituisse, nunquā postea uisos. Stimulum

H uero;

uero, quo boues urgebatur, terrae defixum, mox frōduisse, ac tris corili ramos emisisse: ex quibus duo statim exaruerunt, tertium in arborem eiusdem generis procerā excreuisse. Non recipio ad me uerū istius periculum, apud autores ista quaerantur. Vidī tamen inter priuilegia regni, literas Caroli quarti Romanorū imperatoris, diuī Sigismundi patris, in quibus haec tanquam uera continentur, uillaeq; illius incolae in qua haec gesta creduntur libertate donantur, nec plus tributi pendere iubentur, quam nucum illius arboris exiguam mensuram. Sed nec mihi Carolus fidem facit. Nam leges plerunq; crediti sunt, nec quidquam non uerum putant, quod generis sui claritatem astruit. Primislai igitur audita legatione, in uerbo uomere, pane caleoq; apposito, uiam quasi grandem facturus, cibum iumpsit. Ea res Bohemorum animos confortauit, mensam ferream, de qua Libussa uaticinata fuerat, in uomere cognoscētes. Stupentes edentem circumstāt, saturum equo imponunt: iubentq; festinare. Inter eundem, quid sibi uult stimulus frondens interrogant, & cur duo rami mox aruerunt. Ille, qui diuinādi peritiā calleret, tris sibi liberos nascituros ait, ex quibus duo funere immaturo deficiant, tertium nobiles fructus editurum. Quod si ager totus aruisset ante uocationem, genus eius masculinum perpetuo regnaturum fuisse, cum ante tempus accersitus sit, eam spem ademptam. Interrogatus, cur nam calceos querno robore factos secum afferret. Seruandos in arce Vifegradensi respondit, ostendendosq; posteris, ut scirent omnes primū qui principatum inter Bohemos accepisset, ex agro fuisse uocatū, neq; insolescendū esse, qui ex humili fortuna solitū ascenderit. Seruati calcei diu apud Bohemos, religiose habitī, ac per sacerdotes tēpli Vifegradensis ante reges delatī, dum pompa coronationis educitur. Cū Vifegradum appulisset Primislaius, ingenti fauore plebis atq; honore exceptus est: Libussamq; sibi matrimonio iunxit. Nec diu moratus, Pragense oppidū aggere atq; muro cinxit. De cuius nomine dum disceptaretur, iussit Libussa ex artificibus, qui primo occurrerit, rogari quid ageret, ac ex primo uerbo eius uocari oppidum. Interrogatus faber lignarius quispiam: limen se agere dixit, quod Bohemice, Praha dicitur. indeq; nomen urbi datum. Sed corrupto uocabulo posteri Pragā dixerē. Exinde leges conditae, quibus Bohemi lōge tēpore usi, prouincia pace & ocio fruens, opibus aucta est. Et Libussa castellū Libus aedificauit, non lōge ab Albi flumine: quod moriēti sepulchrū fuit. Qua mortua, imperiū ad Primislaiū solum redijt. quod uiuente coniuge eius maximo cōsilio administrauit, foeminarum, quae illa uiuente plurimū poterāt, autoritas extincta.

De puella Valasca, quae principatum Bohemiae more Amazonum, septennio potenter obtinuit, Cap. VII.

Sed fuit inter uirgines, quae Libussae ministrare solebant, Valasca puella ingenti spiritus & Amazonicae gentis, quae clanculum accersitis comitibus, Heram, inquit, o sorores perdidimus quae nos a uirorum contumelia uindicauit, nec passa est seruire uiris, contra, uiri eiusdem imperium subiere, nos reginarum honore fungebamur. Nūc iugum asperum & miserimum ferre oportet, nisi libertatem nobis ipsis uendicemus uilissimam mancipia sumus. Quod si uobis id animi est, quod mihi, facile pristinam autoritatem obtinebimus. Ego secretorum Libussae conscia, Therbize quoq; sortes noui, herbarū uires non minus quam Brela calleo, quod tres habuere sorores, hoc mihi foli datum est. Adfistite audētī, uobis imperium in uiros polliceor. Probant singulae Valascae cōsiliū, coniurant, poculum recipiunt, quo uirile genus odissent. Interea loci Primislaius uirginem sibi per quietem sanguineum ministrare potum uidet. Territus somno, ac malum quod erat futurum suspicatus, primores terrae admonet, ne tantum licentiae foemineo sexui praebatur. Mos enim uirginibus erat equos ascendere, fatigare cursu, flectere in gyrum, hasta contendere, gestare pharetram & arcum, sagittare, iaculari, uenari, nihil officij uirilī omittē. Quod Primislaius tum periculosum, tum bonis aduersum moribus uidebatur. At proceres ridere principem foemineum sexum nil ausurum magis credere. Mirari tanto magis atque amare puellas, quanto agiliores ac doctiores dicerentur. Valasca monere interdū noctuq; conspirationis socias, spem bonam facere, audaciam augere, poculis atque carminibus mentes earum a uirorum amore auertere,

Dieuim

Non omnes sed tristitū libertate donati, hodie uel que liberi. Mēsa ferrea.

Calcei quernarobore.

Origo nominis Praeae.

Libus.

Somnium.

Uirginum mos.

A Dieum plures allicere, prouinciam uniuersam ueneno inficere. Vbi nam uirginum ac nuptarum sacris conuenisse arbitratur, mandat omnibus suos uiros, parētes, germanos, filios mares, omnes somno uinoq; sepultos nocte occidant, armis equisq; arreptis, in campum prodeant, non longe a Praga monstratum. Maturatur scelus, uirorum quantum imperatum erat interficitur, ueniunt in campum armatae foeminae; prostratoq; uirorum exercitu, qui parricidas insequēbantur, dūcem in arce Vifegradensi obsident. Quam cum expugnare nequirent, castellum sibi haud procul inde in praerupto undiq; colle naturaq; munitissimo aedificant, quod Dieuizum appellant, quasi uirginum castrum. Dieuizae natiuae eorum lingua uirgines nuncupantur: Res uisa patribus plebiq; perniciosissima, tum propter admissum scelus; tum quod illarum exemplo reliquas adduci foeminas uerebantur, & hostem cuiq; domi esse formidabile fuit. Hortantur itaq; principem ut puellas bello coercent, se cum copijs affuturos promittūt. Primislaius se a Dijs admonitum ait, perituros omnes, qui puellas armis lacestant, tempus aliud expectandum. Illi spreto cōsilio, coacto sine principe exercitu, castra ad Dieuizum ponunt, puellasq; cingere obsidione pergunt. Valasca nil territa, in maiori discrimine maiore adhibet animum, comites ne mente labantur, plena fiducia hortatur, aduenisse tempus affirmat quo toti Bohemiae leges imponant, uidere se omnes prouinciae optimates in suam potestatem uenisse, uires tantum acuant, uictoriam in manibus esse. Neq; nouum uiros mulieribus obedisse, Amazones sibi Asiam uectigalem fecisse, pugnasse ad Troiam. Thesei atque Herculis arma contempsisse. Si cōsiliū atq; animus mulieribus adsit, uires haud quaquam deesse, nullius Bohemi cōsiliū suo praefere. Vbi persuasum multitudinem animaduertit, palantes hostes & nil tale uerentes, aggreditur. Fit trepidatio totis castris. Mox caeda oritur fuga, instant uirgines, uirosq; passim trucidant. Neq; aliter pugnatum est, quam si muliebres uiri animos, uiriles foeminae induissent. Pauci ex ea pugna euaserunt, quos uelocitas equorū, non sua uirtus, a morte redemit. Singularis audaciae in hoc praelio septem puellas fuisse memorant. Maladam, Nodeam, Suataciam, Vorastam, Radgam, Zastanam, Tristanam Reginam sua manu septē uiros interemisse. Spolia ingentia capta, praemia pro meritis reddita, septē quae uirtute praestiterant, tot quibus aureis atq; armillis donatas, Valascam, ueluti deam habitam. Neq; post id praelium Bohemis aduersus puellas audaciam fuisse. Ille populare agros, abducere praedas, rapere, occidere, uillas incendere, potentiam indies augere, fingere interdum se uirorum amore teneri, amatorias epistolas nobilibus adolescentibus mittere, detestari fastum atq; insolentiam Valascae, simulare fugam, rogare, ut in syluam potenti manu uenirent, ac se rapere. Iuuenes qui puellarum facinora magis admirarentur quam odissent, uicti blanditijs, captiq; nonnullarum specie, erant enim pleriq; pulcherrimae, impetrata faceffunt. Sed ingressi syluas, insidijs circumuenti trucidantur. Alij noua fraude in arcem uocantur, Valascam uelut per traditionem comprehensuri. Qui mox intromissi, ad unum necantur. Vbi iam nulla fides uirginibus est, commentum inauditum excogitant.

De puella Sarca, quomodo dolose nobilem Stiradum deeeperit, mortiq; traxerit, Cap. VIII.

Sarca erat inter puellas admodum honesta facie, sed animo impuro, & ad omne scelus parata. Hanc in altissimo nemore strictis pedibus ac manibus arbori alligant, tubamq; uenatoriam, ac uasculum medone plenum iuxta ponūt. Ipse in insidijs haud procul delitescunt. Solebat hac iter saepe facere Stiradus nobilis eques inter Bohemos, opibus & autoritate potens, & qui puellarum tyrannidem praeteris abhorreret atq; persequeretur. Is ergo cum syluam pro suo more uenaturus intrasset, puellamq; uinctam conspicatus esset, miserabundus quid sibi ea res uellet percontatur. Cui Sarca: Nosti, inquit, quot scelera his in regionibus Valasca perpetrarit, dum sibi potentiam regnumq; uendicat. Ego quoque pariter in furorem acta, insaniam eiusdem aliquādiu secuta sum. Peccaui fateor, poenituit me tamen tot ineptiarū deniq; cogitauiq; quo nam modo scelus relinquare uitam possem, statim ab iniqua discedere domina. Sed dum comitem fugam quaero, prodita captaq; huc deducor, hic de me statuerat supplicium sanguinaria carnis.

H 2 nifex.

Dieuim.

Dieuizum.

Tuba uenatoriam.

nifex Interea dum ligor, dumq; mihi ultima uerba dicuntur, ut auditus est tuorū canum latratus, atq; hinnitus equorū, illæ meæ sociæ salutē pedibus qua siere. At ego te uir clarissime, quem unum perfida turba metuit, per nobilitatem tuam oro miserere infelicis foeminae. Solue me obsecro, atq; abducito, aut si hoc non placet, iugula me potius quam hic uiuā deferas. Namq; ubi abieris, mox aderat iniqua uirginum cohors, meq; diris lace rabūt modis. Iuua tua manu perire. Stiradus lachrymis motus muliebrib; puellæq; forma captus, equo defiliens uincla soluit, rogatq; medonis uasculum, simulq; tuba apposta quid sibi uelint. Tum Sarca, medonem, inquit, optimum carnifices attulerunt, quo inter cruciandum uter, hūc iam læta securaq; bibam, & hausto sumpto, quod reliquum fuit Stirado propinauit, qui pariter bibit. Erat autem potus suauissimus, quem Bohemi ex albo melle conficiunt, sed quam mulieribus saluber, herbis & carminibus adhibitis, tam uiro pestilens, qui mentem Stiradi prorsus alienauit. Exinde, tuba hæc, inquit, mea fuit dum uenarer, quam mihi mortuæ ad collum suspendere statuerat pessimæ, quasi uenatricis signum. Inflabo ut intelligant me uiuentē, suisq; manibus ereptam esse. Moxq; tuba cecinit. Valasca ubi sonitum audiuit, ex composito cum armatis puellis adest. Stiradum incautum capit, comites eius obruncat. Ferūt dum hæc agerēt, auditum tota Sylua ingentē ueluti ridentium strepitum, ubi dum esset hominū solitudo, creditū dæmones de puellarum facinore ac fallacia cachinnatos. Illas uero instructo exercitu Stiradū cathenis uinctum, in conspectu arcis Vissegradensis deduxisse, ibiq; prospectante Bohemorum principe nobilē uirum rotæ supplicio, quod est inter Germanos atrocissimū ac miserrimum, peremisse. Post hæc iam plane regionis dominas uiros sibi adsciuisse, ex quorum cōplexu nouis foetibus rempublicā sustentaret, sancitumq; lege, ut nata foeminae diligenter afferuarentur, masculis dextri oculi eruerentur, amputarenturq; pollices, ne uiri facti arcus tendere aut armis uti ualerent. Idq; aliquandiu factitatum. Septem annis ea pestis Bohemiam afflixit, tributariaq; magna ex parte prouincia uirginibus fuit. Quis detrectauerit imperium intra mœnia clausi, nusquā exire audētes, magnis incōmodis acti sunt. Deniq; cum necessaria deessent, eoq; perducta res uideretur, ut coactos fame deditioem facere oporteret, tumultuarie principem adeunt, dirum puellarum bellum deplorant, ignauiam ducis accusant, malle se foeminis obedire quā perire inedia dicunt, aut populū tueatur, aut meliori cedat, probris & contumelijs minas adiciunt. Primislus tot angustijs circumuentus, cum nō tam armis, quā fortibus ualeret, plebē paucos adhuc dies expectare hortatur, id si faciant, puellarum excidium imminere. Paret multitudo. Ipse medio tempore scribit Valasca, iniussu suo optimates prouinciae arma in eam sumpsisse, placere sibi eos subiisse poenas. Se illam filia loco amare, neq; inuidere principatum, quæ cōiugis suæ Libuffæ discipula extitisset, imperium uirtuti suæ deberi, quæ Bohemiā uirili audacia bello attriuisset, senium suum regno ineptū, neq; filio imberbi gubernationem credendam, monere ut arcem Vissegradensem ex manibus suis accipiat, sic Bohemiam totam in potestatem eius ueturam, filio quam uelit partem faciat. Sibi priuato restat, quod ætatis uiuere libeat atq; in agrū reuertī, quē reliquisset inuitus. Potestatem quā sibi foemina tradidisset, iure optimo se foeminae restituere. Capitur Valasca suis artibus, amissaq; puellarum cohorte, tradi sibi arcem postulat. Introuissæ uirgines, apud principem opipare epulantur. Interea profilientes ex insidijs iuuenes armati, puellas omnes trucidant, nec morati castellū Dieuitzā cum exercitu petūt. Valasca recognita, furore amens, cum paucis obuia egreditur, confertiq; priusquā comites assint, dum strenue pugnat, inter confertissimas hostiū turmas occiditur. Subsecuta uirgines, ubi dominam cecidisse cognoscunt, non tam spe uictoriae, quam ultionis ardore certamen instaurant. Pugnatum est aliquandiu, nunc huc, nunc illuc uictoria inclinante: ad extremum infeliciter præliantes foeminae, cassi quā pluribus, suæ se cōmiserunt. Subsecuti hostes, uno agmine uictores cū uictis castellū irrupere, potitq; arce, quicquid foeminei sexus inuentū est, ferro extinxere, atq; hoc pacto magnanimi iuuenes dominatu foemineo Bohemiam liberarunt. Valasca inter foeminas clarissimas numeranda, plus aulā quam sexui suo congrueret, in sepulto cadauere iacens, feris ac uolucris esca fuit.

Bohemia uirginibus tributaria.

Valasca occiditur.

De Nimis-

De Nimislao quarto, ac Mnata quinto, Vortioq; sexto, nec non Vinslao septimo Bohemorum ducibus, Cap. IX.

Primislao ex Libuffa tres filij nati, duo immaturo rapti funere, tertius morienti senihæres dictus, Nimislus nomine, quod nihil excogitās interpretatur. Fuit enim stupidi ingenij & prorsus iners: inter scorta & concubinas ocio marcens. Molliciem eius fortuna confouit: quæ pacem illi perpetuā dedit, nullo uicinarū arma mouēte, nec seditionibus studente populo, quæ diutina uirginum bella prorsus extenuauerant. Huic Mnata filius subsecutus est. Mnata Vortius, cui duo fuerunt filij, Vinslaus & Vratislaus. Inter quos moriens partitus est terram. Vinslao Praga & ducatus Bohemiae celsit, Vratislao Lucensis principatus, qui post Zacenlis dictus est.

De Grezomislaus, qui & Neclam dictus est, octauo Bohemorum duce. Et de graui bello, quod gessit cum patruo suo Vratislao, Cap. X.

EX Vinslao natus est Grezomislaus, qui & Neclam dictus est, unicū timoris et pacis exemplū. Cuius ignauia in animo uoluēs patruus, optimū instrumentum ad subigendum sibi Bohemiam ratus, arma mouens plura aduersus eum bella feliciter gessit. Quibus magnificatus & auctus, urbē condidit inter duos mōres Mechiā & Pubechā, quæ de suo nomine Vratislauriam nuncupauit. Neq; contentus prioribus uictorijs, nobili nepoti bellū indicit, capitalē poenā interminans, qui gladij longitudinem æquātes in prælio deessent. Iubet quoq; purpuratos suos falcones atq; accipitres secum afferat, quos humana carne pascere uelit, non ad pugnā, sed ad cædem iturus. Postremo se nullatati parsurum dicit, ipsosq; lactentes pueros ab ubere matrum rapi, atq; cōfodi mandat, mamasq; mulierū pullis equorū sugendas tradi. Insolens sanè ac superbissimus, & fortasse crudelior quā si uicisset. Parte alia, Neclā uir muliere corruptior, trepidare atq; pauere, nihil consilij, nihil spei habere, ultimam uitæ suæ diem aduenisse putare, non gladium intueri, non milites affari posse, alieno tamē ductus consilio se pugnae interfuturum dicit. Et accersio clā Sclercio nobili equite, figurā corporis sibi quā persimili, animi fero fortitudine & corporis robore dissimilimo. Fuit enim manu promptissimus & audaci animo, atq; in primis rei bellicæ peritissimus. Hunc suis armis indutū, ac insignibus principalibus honestatum, quā paucissimis rem scientibus, dare duces munia iubet. Multa interim uatū prælagia, foeminarū quoq; spiritu, ut aiunt, phitonico imbutarū uaticinia exquiruntur. Ex quibus una placandos Deos hostia respondit, sic enim uictoriam repromittit. Cui Neclam plus religioni quā armis fidens, cæso quem sortes designa uere iuuenē, morem gessit. In alia parte mulierem fuisse tradunt, quæ priuigno bellū perituro, Vratislaum in pugna castrum, maioremq; populi partem cum eo interiturā prædixerit, posse tamen euadere iuuenem, si sibi crederetur. Adolescenti se credere, atq; imperata facturum respondentem, iussisse ut pergeret, quādo remanere domi capitale esset, primum qui obuius fieret occidere, atq; utraq; aures cadenti amputare, & in pera recedere. Exin gladio inter priores equi pedes signum crucis in terram facere, quæ deosculata, equum ascendentem fugam maturare. Pugna in campo, cui Thusco nomē est, committitur, concurrunt acies, magnis utrinq; uiribus ac clamoribus certatur. Stat belli fortuna diu anceps, multi hinc atq; inde uulnerantur, prosternuntur, occiduntur. Ad ultimū Bohemi, qui non pro gloria, aut ampliando imperio, sed pro uita, pro focis, pro aris, pro uxoribus ac liberis in aciem uenissent, desperatione in uirtutem uersa, audacibus animis inuicto robore præliantes, uictoria potiuntur, non sine Sclercij magna laude & summa gloria, cuius in hoc bello tum ars, tum uirtus, plurimum ualuit. Occiditur tamen inter præliandum, & ut iusserat, in eo campo sepultus est, ubi prælium gestum, suaq; morte uir tam ducis, & patriæ liberationem obtinuit. Parte autem alia, duce prostrato, quā paucissimi euaserunt. Aiunt adolescentem, qui noueræ iulsioni paruērat, domum redeūtem, uxorem suam, quam unice amauit, interemptam reperisse, ambabus carentem auri bus, pectusq; confossam, & quas hosti amputauerat aures, coniugis suæ fuisse, stupentem tristēq; cognouisse. Tantum præstigia possunt, aut ueneficarum carmina mulierum.

Nimislaus.

Iuuenis pro hostia caesus.

H 4 Deinf.

De infidelitate Duringi, qui Vratislai filium sibi commissum interfecit, panamq; condignam dedit, Cap. XI.

Bohemi parva uictoria, occiso Vratislao, terram eius ferro atq; igne deuastant: inuentumq; Vratislai filium impuberē, principi tradunt. Qui misertus ætatis, patrualem educandum Duringo, ad Egram fluuium imperium possidenti, Vratislao potentissimo quondam comiti tradidit. Qui cæca cupidine captus, tanquā initurus principis gratiam, puero qui super Egram, qui tum glacie constructus erat, perfracto gelu pisces quærenti, gladio caput abstulit, secum Pragam deferens, ubi ad Neclam introductus est, proferens cruentum caput, solium, inquit, tuum hodie firmavi, aut perire hoc, aut te oportuit. Securius in utramuis aurem post hac dormies, æmulo regni sublato. Motus haud aliter quàm erat princeps tam diro spectaculo, perfidiam, ait, nulla beneficia uincunt. Ut aleres puerum, non ut occideres, credidi. Te neque meum imperium, neque amici memoria, neque innocentis pupilli miseratio retraxit ab scelere. At mihi quietem parare uoluisti, cui ergo meriti hæc sumito præmia. Ex tribus mortibus, quam malueris optionem habero: aut gladio te ipsum confodito, aut laqueo perstringito guttur, aut ex Vifegradensi rupe præceps ruito. Duringus accepta sententiâ, in alni arbore, quæ propinqua fuit sese suspēdit, alnus postea quādiu remansit, arbor Duringa dicta est.

Alnus Duringa dicta.

De Nostirico nono, & Borfuoio decimo Bohemorum ducibus, qui & ultimus Paganorum ducum fuit, & tandem cum uxore sua fidem Christi suscipiens baptizatus est, Cap. XII.

Neclam ultro moriens, Nostiricum maiorem natu filium hæredem instituit. Dipoldo prouinciam Surimensē testamento dimisit. Nostirico Borfuoio filius successit, ultimus Paganorum ducum: qui tamen & ipse imperatē Arnolpho Cæsare, à beato Methodio Morauorum archiepiscopo, cum Ludmilla coniuge ad baptisimi gratiam perductus est. Nongentesimo nonagesimo quinto anno post Christi saluatoris nostri ortum, Ludmilla sancta mulier habita, etiam miraculis clarissima fertur.

Ludmilla.

De situ Morauia, & Suatocopio, penultimo rege eiusdem, qui & primus Christianus inter reges Morauia fuit, Cap. XIII.

Suatocopius eo tempore Morauis imperabat, Christianæ religionis cultor, & dignus cuius memoriam ad posteros referamus. Morauia trans Danubium iacet, cui ad orientem Hungari Polonicq; regnum possidēt. Moraua disiuncti amne, qui nomen regioni dedit, occidentem solem Bohemi excipiunt: Australes meridianum: Septentrionale latus Slesitæ occupant. Ager uini frumentiq; ferax, gens rapinis affueta, nulli tutum iter nisi armato, potentioriq; præbet. Hic multos annos regnatum. Hungari, Bohemi, Russani, Polonicq; Morauorum principi paruerunt, princeps ipse Romano Imperio. Caput regni ciuitas Volegradensis. Suatocopius regum penultimus, cum aliquandiu feliciter regnasset, tandem Arnolpho imperatori tributum pendere recusans, commisso prælio, cum suos cadere animaduertisset, clam sese pugnae subtraxit, atque ut erat mutata ueste incognitus, salutem fuga quæsiuit. Cūq; ad montē uenisset, cui Sambri nomē est, abiectis armis, equo dimisso pedibus iter fecit, & tanquā uiator inops, uastissimā ingressus eremū tam diu pomis arborū, atq; herbarū radicibus uitā sustentauit, donec tris eremi cultores obuios habuit, quibus sese adiungens, usq; ad extremū uitæ perseuerauerit incognitus, patienter ac sedato animo incōmoda quæq; ferens. Vbi uero obitus affuit, accersitis eremitis, nondum, inquit, quis fuerim nouistis. Rex ego Morauorum, prælio uictus ad uos confugi, & regiam uitam & priuatā expertus morior. Nulla regni fortuna est tranquillitati eremi præficienda. Hic securus somnus, dulces herbarum radices atque undas efficit, ibi curæ atque pericula nullum cibum, nullum potum non amarum reddunt. Quod uitæ mihi fata dederunt, apud uos felix peregi, in regno quicquid eius transactum est, mors uerius quàm uita fuit. Sepelîte me hic postquam anima corpus liquerit, Morauiamq; deinde petētes, filio meo, si adhuc uiuit, hæc nūciatē. Atq; his dictis uita excessit. Arnolphus interea uictoria potis, regnū Morauia Suatocopij filio, quæ de sacro fonte leuauerat, possidendū reliquit. Is ab eremitis edoctus de fortuna patris, quæ

Morauia.

Suatocopius.

occidisse

Accidisse in prælio existimauerat, corpus eius ex eremo defossū, Volegradum retulit, atque in sepulchris maiorum condidit. Fuit autem Suatocopij filius, quanquam Christi anorum sacris imbutus, minus tamen quàm decuit, sacerdotes Dei ueneratus. Qui uenationem aliquando facturus, archiepiscopo Methodio imperauit, ne ante suum reditum diuina perageret. Exspectauit Methodius ad meridiem usque tandem negligērem diuinam ueritatem, Deo sacrificium cœpit offerre. Interea princeps, ubi se neglectum animaduertit, sacram ingressus ædem, multitudinem canum intromisit, tubasq; clangere iubēs, ad altare usq; progressus, conuitia multa ingerens, uix manus à uiolatione sacerdotis abstinuit. Ob quam rem, paucis post diebus Methodius in Bohemiam fugiens, regem extra ecclesiam fecit, regnoq; sacris interdixit. Quo facto, nō solum archiepiscopalis sedes in Morauia defecit, sed in se ipso quoq; regnum extinctum est. Mortuo nanq; paulo post excommunicato rege, imperij Morauorum partem Theutones ac Bohemi, partem Poloni, atq; Hungari diriperunt. Methodius in Bohemia aliquandiu moram traxit, deinde Romā se contulit, ubi fratrem suum Cyrillum comperit, qui baptizato quondam Suatocopio, Morauis Christiana sacra crediderat, multasq; alias Sclauorum gentes ad fidem Christi conuerterat. Referunt Cyrillum cum Romæ ageret, Romano pontifici supplicasse, ut Sclauorum lingua, eius gentis hominibus, quam baptizauerat, rem diuinam faciē uti posset. De qua re dum in sacro senatu disceptaretur, essentq; non pauci contradicētes, auditam uocem tãquam de cœlo in hæc uerba missam. Omnis spiritus laudet dominum, et omnis lingua confiteatur ei. Indeq; datum Cyrillo indultum.

B

De Spitiugneo undecimo, ac Vratislao duodecimo Bohemorum ducibus, Cap. XIII.

Borfuoio autem, coniunxq; Ludmilla, Christianam ueritatem amplexi, fidem catholicam inter Bohemos magnopere ampliarunt. Ludmilla filia fuit comitis Slamborij castelli Bizenæ, quod postea Melnica dictum est. Ex qua tulit Borsuoio duos filios, Spitiugneū & Vratislao. Primus patri succedit, sed moriens sine filijs, fratri principatum reliquit. Coniunx Vratislao Drabonucia, mulier audax & ad scelus prona, duos pariter filios uiro peperit, Venceslao & Boleslao. Priorem Ludmillæ tradidit educandum, alterum ipsa enutrit. Alumni ex nutricibus imitati mores. Venceslaus pietatem colere, mansuetudinem præ se ferrē, Christiana sacra uenerari, largiri multa pauperibus, nulli noxius esse. Boleslaus idolorum sectari culturam, honores ambiciose quære, adulterari, rapere, occidere, in scelera cuncta prolabi.

Melnice.

De sancto Venceslao martyre, tertio decimo, & fratre suo Boleslao quarto decimo Bohemorum ducibus, Cap. XV.

Pater suprema ordinans, Ludmillæ, cuius integritatem prudentiaq; optime nosset, quousque liberi adoleuissent, gubernationem prouincia dimiserat. Id agere Drabonucia fuit, Tymam & Symonem nefarios homines submētēs, socrū in castello Thetim strangulari iussit. Ipsa deinde imperium accepit. In omnes crudelis, in Christianos saeuissima & intolerabilis, ac propterea Venceslao etiam filio infesta, cui præferre fratrem non dubitauit. De Venceslao hæc referuntur. Potus cibiq; parcissimum fuisse tradunt corporis maiestate decorum, uirginitatem ad ultimum uitæ seruasse, diuina in templis officia, diurna nocturnaq; ue nunquam neglexisse. Et noctis quidem tempore nudis pedibus super glaciem ac niuem iter agentem, uim frigoris minime sensisse. Podium uero eius comitem cum caligatus obriguisset, iussum uestigia Venceslao pedibus premerē concaluisse. Postera die cruenta sancti uiri uestigia inuenta. Inisse eum populo perurgente, adhuc uiuente matre, principatum. Duci uero Curmensi, nulla iniuria lacessito, cum exercitu in Bohemiam ingresso, atque agros uastare conanti, armatum cum copijs occurrisse, uocatoq; in colloquium, singulare certamen obtulisse. Accepta ab aduersario conditione, ubi manus conferi debuit, angelos uisos qui Venceslao protegentes arma ministrarent, territum ea nouitate Curmensē, ex equo prolapsū uentiam petiuisse, Bohemum libenter humiliato pepercisse, monuisseq; ue ne deinceps aliena cuperet. Similem angelorum comitatum uidisse aiunt imperatorem, cum

Venceslao.

Angeli uisus Venceslao pugnanti protegentes.

H + Ven

Ecclesia ca-
thedralis.

Venceslaus adolescens in eius curia obseruaretur, eamq; ob causam brachium sancti Vi-
ti dono ei dedisse, in cuius honore Cathedralis aedes in Praga constructa est. Ferunt
tunc Bohemiam sub episcopo Ratisponensi fuisse, ac propterea cum Venceslaus Volgan-
gum praesidem, qui postea inter sanctos relatus est, ad consecrationem eius basilicæ lum-
inis precibus inuitasset, respondisse pontificem, coram deo iam iam templum suum de-
dicatum esse, quod futuram Metropolitam cerneret, missuram se tamen, qui sua uice
Venceslao satisfaceret. Creuerat iam Venceslai nomen, miracq; populi charitate atque
admiratione celebrabant. Sed quanto cæteris acceptior erat, tanto acrius in se odium fra-
tris matrisq; concitabat, ac propterea licet dimittere seculum, & in monachum tonde-
ri destinasset, non potuerunt infelices animæ sancti uiri propositum expectare, sed im-
patientes moræ, piam principis inuentionem scelere præueniunt. Fit conuiuium apud
Boleslaum, matre iubente, uocatur Venceslaus. Qui & si mortem instare prædixerat, fa-
cta tamen cum sacerdote de peccatis suis ex more Christiano confessione, fraternam do-
mum ingreditur, ibiq; statim Boleslai manu percussus interiit. Dicit aliquis homicidam
suis ipsius Venceslaum fuisse, neq; cælo dignum, qui certæ se morti obtulerit. Nos
Gotthorum instante procella plurimas Romæ fuisse puellas legimus, pudicitia suæ uim
inferri timentes, & ne in manus hostiles inciderent, in Tyberim sese præcipitauerunt,
quæ postea miraculis choruscantes, sanctorum honores meruere. Venceslai sanctitati
qua die cæsus est Christum Deum testimonium præstuisse, memorie prodiderunt, qui
regi Daciæ per uisum apparens, suo martyri ædem construï mandauit. Ipsum autem
Venceslaum multis miraculis claruisse, atque inter sanctos martyres ab ecclesia rece-
ptum tradunt. Drabonuciam paucis post diebus satis suis trahentibus, ultionemq; parti-
cidij exigentibus, hiatu terræ apud arcem Pragensem absorptam. Boleslaum multis sce-
leribus nobilitatum, morbo absumptum duos filios reliquisse, Boleslaum paternum no-
men referentem, & Stratiquatam.

Venceslaus a
fratre neca-
tur.

De Boleslao, quintodecimo Bohemorum duce, Cap. XVI.

Milada.

Boleslaus imperio potitus, patri magis quam patris æmulator extitit. Religionem
enim Christi extollens, uiginti ecclesias erexit. Huic soror fuit Milada, eximia spe-
cie uirgo, sacris imbuta literis, et multa pollens eruditione. Quæ cum Romam orationis
causa peruisset, à Ioanne pontifice maximo benigne excepta, ipsius autoritate mo-
nasterium sancti Georgij in arce Pragensi construxit, ibiq; sacerdos consecrata est.
Eadem quoque sancti Viti ædem, à Venceslao fundatam, in pontificalem eleuari obti-
nuit. Ditmarus natione Saxo, & opinione sanctitatis insignis, primus ibi episcopus
consecratus, cui Adelbertus successit, nobili genere apud Bohemos natus Stratiquas,
Boleslai frater, relicto seculo apud Ratisponam Baioariæ ciuitatem, in cœnobio sancti
Emerani monasticam uitam elegerat. Quem Pragam forte aduenientem aggressus
Adelbertus pontificalem ei Cathedram offert, qui cum esset regis frater, ex rege natus,
facile populum sub religione continere posset, nam sibi non esse facultatem eiusdem re-
genda plebis, quæ rapinis & adulterijs assueta, ius fasq; omne contemneret. Stratiquas
mundanas dignitates quasi malas pestes effugiendas esse respondit, monasterium sibi
& presentem uitam suauem præstare, & futuram promittere meliorem, in eo se uiuere
moriq; uelle. Scribunt autores Adelbertum his auditis prophetico spiritu plenum
Stratiquati dixisse. Poteras modo pontificali honore cum salute defungi, at quod nunc
recusas, in perniciem tuam uehementer expetes. Abiisse deinde Roma, ac cum fratre
suo beatæ uitæ Gaudentio in monasterio sancti Alexij tam diu delituisse, donec iussu
Pontificis maximi suas oues reperere iussus est. Quibus cum esset prorsus ingratus,
in Hungariam profectum, regem Stephanum baptizasse, quem inter sanctos relatum
aiunt. Exinde Poloniam ingressus Gaudentium fratrem in Ecclesia Gneznensi prædi-
caturum Euangelium, pontificem ordinasse. Postremo Prutenos adijisse, apud quos
dum Christi legem prædicat, gladio cæsum, martyrio uitam finisse. Interea Stratiquatam
mutato proposito, Pragensem ecclesiam poposcisse, neque repulsum fraterno regioq;
fauore adiutum. Sed dum apud Maguntinum archipræsulem agit, sacris de more im-
buendus

Ditmarus.
Stratiquas.

A buendus, inter duos episcopos iacetem pronū, diabolico spiritu arreptū, tamdiu uexatū,
donec animā exhalauit, Adeodato natione Teutonico, ecclesiam commissam:

De Boleslao sextodecimo Bohemorum duce, Cap. XVII.

Boleslaus duobus et triginta annis imperium potitus, ex uita decessit, relicto succes-
sore filio sui nominis Boleslao tertio. Huic Mescho Polonorum princeps, Craco-
uiam per fraudem eripuit. Bello deinde orto, uastatis agris, induciæ demum dictæ;
statutumq; uti ambo duces apud Cracouiam conuenirent. Boleslaus accepta fide eo
pergit, atque in conuiuio captus, luminibus priuatur, comites eiusdem crudeliter necat;
exceptis Vrisbuicensibus insidiarum conscijs, scelerisq; participibus. Qui dum reuersi,
tanquam magno ex periculo euassissent, publicam fidem atque iusurandum & iura ho-
spitij à Polono uiolata queruntur. Vbi fides habita, Ianurem Boleslai fratrem dolo neca-
re conantur. Cocharem inter Vrisbuicenses consilio, opibus & autoritate maior, adole-
scentem sub specie uenationis in syluam tractum, ad stipitem arboris alligatum, sagittis
confodi iussisse fama est, diuum Ioannem baptistam ab eo precibus exoratum, hirsuto
regmine sagittas excepisse, uxoremq; eiusdem per uisum commonuisse, periclitanti ui-
ro opem ferret. Interea famulum principis Queram nomine, ex periculo prolapsum, pro-
ditiones populo exposuisse, illum tanta nouitate commotum, correptis mox armis in syl-
uam procurrisse, captisq; proditoribus atque occisis, ducem saluum reduxisse. In eo lo-
co ubi hæc acta sunt, monasterium ordinis sancti Benedicti, quod Veliscam appellatur,
constructum, & aram maiorem ibi sitam, ubi arbor religatum Ianurem tenuit. Mescho
autem coacto exercitu, longe lateq; Bohemorum populatus agros, Pragam deni. ue
obliuione cinxit, eamq; biennio fame laborantem obtinuit, excepta arce Vissegradensi,
quæ in fide Ianuris mansit.

De Vdalrico, septimodecimo Bohemorum duce, Cap. XVIII.

Ferat & alter Boleslao frater, Vdalricus nomine, quem pater Henrico imperatori
nutriendum dederat. Is audita Meschonis prodicione clam ab imperatore dimissus,
castellum Dieuzum natura & arte munitum ingreditur. Exin collecto raptim mili-
te, colles occupat, qui Pragæ supereminet, tubasq; clangere iubet. Mox alta uoce præ-
conem Pragensibus nunciare, uictos prælio Polonos fugam cæpisse, uictorem princi-
pem cum exercitu adesse. Qua uoce accepta Polonorum præsidium, quod urbem tene-
bat, metu percussum excessit, Pragenses aucti animo insecuti, complures in fuga ca-
ptos necauere. Mescho cum paucis in Poloniam se recepit. Vdalricus Pragam ingres-
sus, germano suo, siue proditoribus suggerentibus, siue quod ætatis beneficio illum sibi
præferri uerebatur, effodi oculos iussit. Multa huius facinora referuntur, partim repre-
hensione, partim laude digna. Inter cætera & illud narratur, redeuntem ex uenatione,
puellam uidisse in uilla quadam, iuxta puteum uestimenta lauantiem, nomine Bozze-
nam, quod beatricem interpretatur, elegantem forma, & moribus, supra quam par esset
agresti uenustatis, captum specie & alloquio modesto, quamuis amici aduersarentur,
coniugem accepisse. Bizetislaum ex ea natum. Is cum adoleuisset. Iutham imperato-
ris Ottonis Ruffi filiã, quæ apud Ratisponam in monasterio nutriebatur, quamuis nun-
quam uidisset, sola fama commotus, uir rapuit, solusq; cum illa ad patrem perrexit, comi-
tibus uelocitatem eius insequi nequeuntibus, ab imperatore ex fuga retractis atque oc-
cisis. Non improbauit pater factum, sed ammiratus audaciã, tantum se filium genuisse
gauisus, matrimonium cum rapta in Morauia celebrari mandauit, tanto præstantiorem
filium æstimans, quanto nobilius est, imperatoris quam uillicij filiam amauisse. Impera-
tor ea contumelia motus, iure iurando affirmat exercitum in Bohemiam ducturum, ter-
ram malis affecturum, sibiq; ue sedem in medio regni collocaturum. Statimq; cum exer-
citu Bohemiam instar torrentis cuncta secum rapientis, ingreditur. Contra Vdalricus
filiusq; ue castra mouent. Iam diu exercitus ad iactum teli conuenerant. Tum Iutha,
cuius ex iniuria bellū ortum, crinibus sparsis, scissa unguibus facie, uicto periculorū ma-
gnitudine muliebri pauore, ausa telis sese inferre uolantibus inter primas acies profiliens,
patris alloquium, priusquam furor ardeat amplior, exposcit. Quo impetrato, fateor,
inquit

Ioannes
Baptista.

Iutha.

inquit pater, iustum te bellum mouisse, cuius filia rapta est illumq; pœna dignum, qui te contempserit, nisi compulisset amor, cuius cæca consilia sepe ueniam meruere. Sed age obsecro, pone ante oculos quem armis insequeris. Gener tuus, mihi maritus, cui tantopere irascaris & fortasse nepos tuus, eius filius in uentre meo conceptus est. Parce oro filia, pace nepoti, patrem illi, mihi uirum dimitte. Non est degener maritus, nec solui con-summatum matrimonium Romana ecclesia sinit, nec tibi uictoriæ potestas est. Vtri que uires, utriusque belli artes suppetunt. Mars dubius casum respicit. Ne obsecro pater, mei causa tantam militiam morti obijcto, parce, cui ego prior læsa peperci. Illacrymatus pater audita filia, facturumq; se quod illa uellet, nisi obstaret iuramentum. Tum Iutha. Et maritus inquit, meus iureiurando adstrictus est, Theutoniæ armis laceßere. Sed uana religio quæ sceleri locum facit. Vim criminibus sacramenta non addunt. Expromis-forem malefici diuina maiestas odit, factorem exterminat. Inueni tamen si libet uiam, qua te simul promisso, uirumq; ue soluam. Veniet cum patre gener ad pedes tuos, ueniam commissi petet, te regem, te dominum profitebitur. Neque impedimento erit, quo minus sedem in medio Bohemiæ colles, ibiq; ue ius dicas. Postremo curiam tuam in Theutoniæ petens, uillas aliquas, quas iusseris, inter equitandum maritus diripiet. Placuit imperatori consilium filia, atque in eius uerba foedus ictum, exercitus consalutati, & in Boleslauia, quæ umbilicum tenere Bohemiæ creditur, sedes imperatoris lapidea ere-cta, perpetuum rei monumentum principibus terræ insigne datum imperialis aquilæ. Exin Bisetislaus Morauiam ex paterno indulto rexit, Polonosq; qui magnam eius partem occupauerant, bello deleuit, eorumq; multa milia, ligatis post tergum manibus, in Hungariam uenundandos misit.

Bisetislaus.

De Bisetislauo decimo octauo Bohemorum duce, Cap. XIX.

DUm hæc aguntur, Anno post Christi ortu tricesimo ac millesimo Boleslaus apud Cracouiam excæcatus interiit, Vdalricus quoque frater eius uita functus est. Quare cognita Ianure & ipse cæcus, Pragam ueniens, ducatum gentis suo pre ingenio nepoti dimisit. Bisetislaus ea re animo auctus, quamuis multa iniuria laceßitus, exercitum in Hungariam duxit, magnamq; inde prædam retulit. Quinque ei ex Iutha fuerunt filij, Spitigneus, Vratisslaus, Conradus, Iaronurus, & Otto, quorum fiducia plenus, etiam Polonos ulturus, auum pulsare bello non timuit, Cracouiamq; armis captam funditus euerit. Gneznenium quoque Metropolitanam urbem diripuit, multorumq; martyrum sacratissima inde corpora asportauit, & crucem auream. ccc. p̄fantem libras. Quod cum imperator Henricus, eius nominis secundus, accepisset, indignatus iniustus suo Poloniam uastaram esse, Bisetislaum aut refarciri Polonis damna, aut bellum expectare iussit. Ille nihil se imperatori, nisi tributum debere respondit à maioribus institutum. Pendebat autem dux Bohemiæ Romano imperio quotannis. C. & xx. boues, & argenti puri. cl. marcas, id se neque neglexisse hætenus, neque neglecturum. Si quid amplius iusserit imperator, à bono & æquo recedere, se libertati gentis nihil detracturum. Imperator his auditis, ex Ratispona in Bohemiam copias traducit. Othardo Saxonum duce ex altera parte cum exercitu properare iussit. Ingressus syluam, qua Bohemiam cingi diximus, præcis arboribus iter interceptum reperiens, milites uiam securibus aperire iubet. Magnus hic labor equiti. Erant enim uastæ magnitudinis arbores, multaq; rubeta incidenda, priusquam iter pateret. Ob quam rem, cum iam opere peracto ad interiora peruenissent, nec hostis in conspectu usquam daretur, fessiac siubundi proiectis armis flumina petunt. Bisetislaus ex insidijs prodiens, palantes atque inermes aggressus, stragem haud paruam effecit. Imperator repentino commotus malo, multis suorum desiderantibus, fuga salutem petit. Othardus uero iam fines Bohemiæ ingressus, Septentrionalem prouinciæ parte longe lateq; ue populatus, his cognitis, cum præda domum reuertitur. Procopius comes Bicliniensiu, cum parte copiarum aduersus eum missus, fortuna parit prospera usus, tanquam pecunia corruptus, effosis oculis, manibus pedibusq; obruticatis in flumine Biclina demersus. Nec tamen eo pacto quies Bohemiæ data. Nã sequenti anno Henricus Imperator, & Othardus maiorib. collectis copijs rede-

A redeuntes, transmissa sylua ferro ac flamma cuncta uastarunt, Bisetislaum armis diffidentem intra Pragæ mœnia clausum obsederunt. Seuerus tunc episcopatum urbis gerebat, iure iurando imperatori obnoxius, ex cuius indulto pontificali sede præerat. Is noctu cum pluribus ad Henricum confugit, obtinendiq; urbem uiam ostendit. Quare fractus animo Bisetislaus, errati ueniam petijt, dictæ sunt pacis leges, quas uoluit imperator, & trium annorum tributum pensum, Slesia sub annuo tributo auri triginta, argenti cl. marcarum Bohemiæ principi tradita. Secundo & quinquagesimo anno post millesimum à Christi saluatoris aduentu, pace cum imperatore composita. Hungariam sibi subigere Bisetislaus aggreditur, cuius populus suis utens legibus, Romanorum imperium contemnebat. Sed ingressus hostilem prouinciæ, mox ardenti febre correptus, ultimum instare diem intelligens, uocatis Bohemiæ primoribus, Spitigneum primogenitum, successorem suum designat, reliquos filios Morauia inter eos diuisa, parere fratri iubet, atq; his demandatis uita decedit, quarto Cal. Maij. corpus eius Pragam translatum apud parentes sepultum.

De Spitigneo decimono Bohemorum duce, Cap. XX.

Spitigneus ut regnum primum potitus, omnes Theutonici generis Bohemia excedere iubet, nec matri potestatem manendi facit. Exinde Morauiam infestis petens armis, fratres bello aggreditur. Vratisslaus audito germani aduentu, relicta in Olomucio coniuge, ad regem Andream in Hungariam confugit. Conradus & Otto fratri se dedunt. Vxor Vratisslai capta, aliquandiu in uinculis habita. Postremo suadente Seuero episcopo dimissa. Dum uirum in Hungaria petit, uicina partiu in itinere decedit. Mœstus ea re coniunx, ab Andrea rege consolationem accepit, qui filiam suam Adilbeidam nuptam ei tradit. Quod cum Spitigneus accepisset, ueritus ne uires Hungaricas in se frater armeret, missa legatione sine causa illum ex Morauia abiisse dicit, nihil hostile timendum fuisse. Nam cur frater fratrem oderit, secundo post se loco genitum. Seruasse se abeunti bona, non abstulisse, redire eum ad suos debere, cuncta ei salua esse. Nec frustratus est fratrem, redeuntem quæ armis abstulerat, cuncta restituit. Iutha uero à filio delecta, cum secundo nupsisset, breui mortua est, cuius corpus in Bohemiam translatum, in sepulchris principum condidit.

De Vratisslauo uicesimo Bohemorum duce, Cap. XXI.

Spitigneo uita defuncto, Vratisslaus successit. Qui Morauia rursus inter fratres diuisa, Iaronurum, quem pater ecclesiæ dedicatum exortem regni fecerat, in diaconum uel inuitum ordinari iussit. Is relicto Christi habitu, ad Poloniæ duces confugiens, militarem disciplinam sectatus est. Fuerunt Vratisslao ex Adilbeide tres liberi, Bisetislaus, & duæ foeminae, Ludmilla & Inditha. Verum Adilbeide mortua, uxorem alteram ex Polonia duxit, nomine Suatanam, ex qua Boleslaus, Borziuslaus, Vladislaus, Sobieslausq; suscepit. Inter hæc Seuerus episcopus, qui Bohemiam Morauiamq; sacerdotio tenuerat, Ioanne in Morauorum ecclesia sibi substituto, iam grauis senio ex uita decedit. Ob quam rem Conradus & Otto Vratisslaum precibus onerant, Iaronuro fratri ut ecclesiam Bohemiæ ab imperatore impetret. Annuit Vratisslaus, neque imperator aduersatus est. Iaronurus ex Polonia reuocatus, relicta militia, episcopus ordinatur, ac mutato nomine Gebardus appellatur. Qui mox spiritu superbæ inflatus, Morauiam nominatus sibi quam suo antecessori delatam dicit, illum exterum, se ciuem, illum infimo loco natum, se regia stirpe ortum. Ingressus Morauiam, Ioannem episcopum, qui cedere nollet, contumelijs & uerbis afficit. Vratisslaus, qui Ioannem amaret, ea re commotus, Romanum pontificem contumaciam Gebardi uti corripiat, scriptis hortatur. Missus est in Bohemiam Rodolphus cardinalis, qui causa cognita delictum puniat. Is uocatum Gebardum, cum minime paret, sacerdotio abdicauit. Sed rogatus à clero, dignitatem ei restituit, iubens & ipsum & Ioannem intra annum coram summo sacerdote se exhibere. Paruerunt ambo. Sacerdos maximis ambobus auditis, Gebardum mouere sacerdotio statuit, fecissetq; ue, nisi preces interuenissent Mathildis uirginis, filia Bonifacij ducis Lucani, quæ tum Romæ fuit, ex Bohemorum sanguine nata.

Mathildis.

Hæc

Patrimonium
Petri.

Hæc est illa Mathildis, fama inclita, & apud historicos late memorabilis, quæ à Radico phano Senensis agri oppido usq; Ceperanum, interiacentem terram donauit ecclesie, posteripatrimonium beati Petri appellarunt. Huius ergo interuentu, Romanus præsul utrumque sacerdotem sua diocœli contentum esse, ac remissis iniurijs, in patriam reuertit iussit.

Vratislaus dux Maguntia in regem creatur per Henricum imperatorem quartum, Regnorum Bohemie, Poloniam, Slesiam, Lusaciam, Morauiamq; adiecit, Cap. XXII.

Inter hæc Leopoldus Austriæ marchio, Morauiam latrocinij magis quam iusto bello infestam reddit, nec Conradi aut Ottonis, qui tunc prouinciæ præsidebant, preces audit. Illi fraternæ solacia expetunt, Vratislaus collecto raptim exercitu Austriam ingressus, instar horridæ tempestatis obuia quæq; prostrat, occurrentem Leopoldum prælio uictum, in fugam conuertit, ipse onustus spolijs domum reuertitur. Post hæc anno sexto & lxxx. supra mille ab ortu saluatoris Christi, apud Maguntiam in Concilio principum ab imperatore Henrico, eius nominis quarto, Vratislaus rex declaratur, Morauorum regno, quod supra extinctum diximus, in Bohemiam translato, Polonia, Slesia, Lusacia, Morauia, Bohemorum imperio adiectæ. Gilbertus Treuironum Archiepiscopus cum eo Pragam missus, qui coram prouincialibus regem inuigat, regalibusq; adornet insignibus. Id eodem anno factum, acclamante populo, Vratislao regi salus honoratq; uictoria. Suanana quoq; regina cū eo coronata. Mortuus est per idem tempus Ioannes Morauorum Episcopus, cuius ecclesia, instante Gebardo Pragensi unita est. Quæ res illi maioris insolentiæ fomentum fuit, adeo, ut præsentem regem interesse diuinis minime dignaretur. Ob quam causam Vratislaus, indulgentem Alexandro Papa. iij. natione Senen. collegium canonicorum regularium in arce Pragensi erexit, in quo dum res agitur diuina, non præpositus tantum, sed decanus, & sacerdos, diaconusq; & subdiaconus, re diuinam facientes, episcopalis ornamentis utuntur. Et præpositus quidem cancellarius regni appellatus, principis honore defungitur. In fundatione autem eius ecclesiæ, regem suis humeris duodecim cophinos lapidum gestasse ferunt. Religiosum principem, dignumq; qui primus inter Bohemos regio diademate uteretur. Gebardum uero indices magis atque magis insolescentem, ac propterea à Morauorum plebe repulsum, dum per Hungariam ad Romanum pontificem questum iniurias proficiscitur, apud Strigonium morbo correptum interiisse, Cosinumq; illi succectum. Fuerunt Vratislao, & cum Saxonibus, & cum germano, qui Morauiam obtinebat, inimicitia. Illos per filium uicit, germanum ipse ex Morauia armis expulit, urbemq; Olomucensem possidendam filio tradidit.

De Conrado uicesimo primo, Biseislao uicesimo secundo, ac Boleslao uicesimo tertio, nec non Borziuslao uicesimo quarto, Bohemorum ducibus, Cap. XXIII.

Vita functus Vratislaus non filium sicut optauerat, sed Conradum fratrem habuit successorem. Qui septimo mense potitus imperio, morbo correptus, nepotibus ex fratribus locum fecit. Quinque eos fuisse diximus, qui sibi inuicem pro natiuitatis ordine successere. Duos ex his Vraticenses, perpetui regum hostes, fraudibus interceptos necauerunt.

De Vladislao uicesimo quinto Bohemorum duce & Rege secundo, Cap. XXIIII.

Perultimus Vladislao nomine, ex Biseislao fratre nepotē sui nominis, cum CCC. galeatis equitibus auxilio Henrici sexti Romanorum imperatoris Romam misit, qui plurimas inde reliquias sanctorum reportauit. Inueni in historia Bohemorum post Vratislaum primum regem, pluribus annis interregnum fuisse. Nam Conradum fratrem eius, ac deinde Vratislao filios non regis nomine, sed ducis tantum usos, tanquā regni decus homini, non prouinciæ datum fuisset. Vladislao uero quarto loco Vratislao natum, à Friderico primo, sibi & posteris regiam dignitatem obtinuisse, et cum in expugnatione Mediolanensi egregiam operam nauasset, imperatori mirifice gratum, leonem

leonem rubeum bifurcatæ caudæ, in clypeo albi coloris insigne regium accepisse, candellabrum quoque Salomonis ex Mediolano asportatum, in ecclesia sancti Viti Pragensis recondisse. Pontem super Multauiam, qua uetus Praga minori iungeretur, magni operis ædificasse, quam Ratisponensi præferunt, in quatuor & uiginti arcus, ut antea diximus, protensum.

De Sobieslao uicesimo sexto, & Friderico uicesimo septimo, nec non Conrado uicesimo octauo, ac Biseislao uicesimo nono, atque Venceslao tricesimo Bohemorum ducibus, Cap. XXV.

Post eum Sobieslaum quinque annis ducatu functum, à prouincialibus exactum in exilio interiisse, exin Fridericum Vladislao filium successisse. Post Conradum, qui apud Apulos in Italiam secutus imperatorem, decessit. Conradum Biseislao sequitur, qui & Henricus dictus est. Et cum esset Pragensis episcopus, quindecim annis pontificatum simul & principatum Bohemiæ tenuit. Post eum, ducatum obtinuit Venceslaus frater eius. Hos quoque regis nomine abstinuisse constat, siue quia magis uiam quam iure imperauerunt, siue quod indultum imperatoris Romani sumendæ coronæ, more maiorum obtinere non ualuerunt.

De Primislao tricesimo primo Bohemorum duce, & rege tertio, Cap. XXVI.

Venceslaum tribus mensibus ducali autoritate functum, Primislao Vladislao secundi regis filium, armis deiecit, & à Philippo Romanorum imperatore Frederici secundi fratre, quem Romana ecclesia non accepit, tertio loco inter Bohemos reges coronatus est.

De Venceslao Bohemorum rege quarto. Et de Othocaro Bohemorum rege quinto, Cap. XXVII.

Primislao duo fuerunt filij, Venceslaus & Othocarus. Venceslao regnum Bohemiæ cessit, Othocaro Marchionatus Morauia. Fuit autem Venceslaus uniuersus, & sine liberis decedens, regnum Othocaro reliquit, qui & alio nomine Primislao appellatus est, inter Bohemiæ reges quintus, belli appetens, & magnorum operum effector, cui nec animus in rebus arduis, nec consilium defuit. Imperium quod a fratre susceperat, ex mari Baltheo, quod falso pleriq; Oceanum putauerunt, est enim mediterraneus sinus usque ad Danubium protensum, ad internum, nostrumq; mare, quod Adriaticum dicimus, extendit. Nam cum obiisset Fredericus dux Austriæ sine liberis, soror eius Margarita hæreditatem accepit. Nupsit hæc olim Henrico imperatori, Frederici secundi filio, eoque sine sobole uita functo in patriam redierat. Eadem iam anus Othocarum sibi uirum adsciuuit, qui non tam coniugis ætatem, quam dotem animo uoluens, sterile matrimonium contraxit, & principatum nobilem consecutus, more humano, quanto possedit, tanto maiora concupiuit. Vlricus eo tempore Carinthiorum principatum tenebat. Qui cū uirili sobole careret, accepta ex Othocaro pecunia, Carinthiam illi, Carniolam, Marchiam, Sclauonicam, & portum Naonis, tradidit. Veronenses, exinde Feltrenses, Taruisini, & multi ex foro Iulij, ultimo sese ei submiserunt. Bellum Hungaris indixit, commissioq; prælio, uictor ingentem prædam reportauit, Stiriamq; prouinciam illis ademitt. In Prussia, quam ueteres Vlinrigiam uocauerunt, superatis Tartaris urbem condidit, quam Cunispurgium, id est montem regium uocant. Sed quantum aucta eius potentia est, tantum etiam insolentia creuit. Qui uiuente legitima uxore, et quæ sibi tantum imperium adiecerat, alteram superduxit Cunigundam Regis Maschoria filiam. Vocatus per principes electores ad imperium, contempsit, palam inter suos iactitans, pluris Bohemiæ regem, quam Romanum imperatorem esse. Rodolphus itaque Habsburgi comes, qui magister Curia Othocari fuisset, non minus belli quam domidarum, Christianæ reipublicæ præfectus est, missis ad Othocarium legatis, Austriam & Carinthiam, cæterasq; uicinas Italia prouincias tanquam iuris imperij repetit, quando nec Austria muliebri fundum esset, nec Carinthiam iniussu Cæsaris Vlricus uenundare potuisset. Renuit Othocarus, & imperatori, qui aliquando sibi seruiisset, impacato respondit animo. Sed interuenientibus amicis, ea lege reconciliati sunt, ut Austria impera-

tori cederet. Exin datis acceptisque filiabus, affinitas utrinque iungeretur, provincia de quibus his esset, dotales fierent. Adeptus Austriam Rodolphus, Othocarus in uerba sua irare more maiorum exposcit. Id superbo regi grauius uisum, tanquam ex domino seruus fieret. Exoriuntur nouae lites, bellum indicitur. Cumque iam duo exercitus ad mille passus alter alteri proximus conuenissent, ueritus Othocarus Rodolphi potentiam, iniustamque belli causam animo uoluens, legatos mittit, qui se iuraturum dicant, si modo intra tentorium imperiale honoris sui causa fieri Rodolphus uelit. Accipit conditionem imperator potius, quam belli fortunam experiatur. Suggestum in tentorio sublime paratur, ibique aureum solium eminentiori loco erigitur, Rodolphus diademate & imperialibus insignibus conspicuus, confidentibus electoribus imperij, ceteris baronibus circumstantibus, aduenientem regem sedens exspectat. Ille cum paucis regni sui optimatibus ingressus, concenso suggesto, ad pedes imperatoris genua flectit, proinde ex ueteri consuetudine ad motis sacrosanctis iureiurando se adigit. Interea tentorium arte compositum, a summo usque deorsum, in quatuor profissum partes, decidit, regemque, ut erat in alto loco ad imperatoris genua supplex, uidendum exercitibus praebuit. Stabant circum armatae acies, rei exitum spectantes, sed quam lati Theutones gloriosum imperatorem suum uidentes, tamen indignabundi Bohemi, quod rex eorum humiliari magis quam praelium experiri uoluisset. Stupefactus ea re Othocarus, quamuis dolo magis quam casti cecidisse tentorium ignoraret, subterfendum tamen in praesentia censuit, petitaque ab imperatore uenia, plenus irarum domum rediit. Quem, tamen si sua sponte factis fureret, magis tamen ac magis uxor incendit. Quae cognito rerum successu, aduenientem regem haec uerbis allocuta fertur: Haecine nobis spolia, hanc belli gloriam domum refers? Dediti omnes hodie tua opera ueluti macipia, ueluti pecudes sumus. Regina prociarum Bohemia, tributaria facta. Cum te olim superasse praelio Tartaros, exuisse castris Hungaros, Stiriam armis adeptum esse, Italiam cum exercitu penetrasse audiueram, felicem me quae tali nupsissem uiro, patrem qui me regi magnanimo tradidisset, sapientem existimabam, neque reginam esse ullam orbe toto, cui me cedere oporteret. Nunc falsa omnia experior. Nam quae mulier me infelicio, quis te uirorum omnium ignauior, Austriam prouinciarum nobilissimam, tot urbibus, tot proceribus insignem, nulla necessitate coactus, ex manibus tradidisti. Stiriam, Charinthiam, & quas possidebas in Italia ciuitates, turpi metu reliquisti, cum comite Habsburgensi infimi generis affinitatem contraxisti. Postremo ei, qui fatelles tuus quondam fuerat, iureiurando exhibito, te submisisti, & seruus serui factus, tu simul ac maiorum tuorum gloriam offuscasti. En uirum qui magnitudine animi renuisse imperium uideri uult. Laudarem, si te illi non subiecisses. Age, si tibi animus uirilis deest, neque gladios intueri potes, sine me regem esse, experiar profecto, Bohemis an Theutonibus imperium debeat. Sunt Poloni, sunt Saxones ac Francones, qui nostra signa sequuntur, sunt Slesiae Morauiaeque, & uere bimur bellum tentare fortunam? Utinam aut tibi meus animus fuerit, aut mihi obedientia, quam te habere animaduerto, sentiret profecto Rodolphus, neque uires aduersus dominos ualere, neque dolos. Othocarus, qui uxoris charitate teneretur, eamque uerum locutam animaduerteret, simulque animi magnitudine irrogatam contumeliam ferre non posset accersitis regni primoribus, collectisque nouis copijs, Rodolpho, qui dolo secum egisset, bellum indicit, neque ille certamen detrectat. Conueniunt ambo cum exercitibus, in campis Austriae trans Danubium, commissum est atrox praelium, diuque Marte dubio depugnatum, cum Bohemi multitudine ac robore, Sueui quibus Rodolphus maxime fidebat, ordine ac arte superiores essent. Cecidere quam plurimi ex utraque parte, maior tamen strages Bohemorum aedificata. Ad extremum, relictus a suis Othocarus, dum fortiter pugnat, inter confertissimas hostium acies occiditur. Ferunt Stirienfes duos domi nobiles, quorum frater ab Othocaro per iniuriam extinctus fuisset, eum toto praelio quaesitum, cum certis indicijs cognouissent, in ultionem fraternae caedis obruncauisse. Corpus eius permittente Rodolpho in Bohemiam translatum regio honore sepultum. Praelium ipsa die beati Ruffi peractum, anno ab incarnatione uerbi 78. post ducentos & mille.

Uxor ad Othocari oras

Othocarus occiditur.

A & mille. A populatione Bohemiae imperatorem abstinuisset, quae genero deberetur.

De sancto Venceslao Bohemorum rege sexto, Cap. XLVIII.

Venceslaus Othocari filium, septem annos natum, ab Othone marchione Brandenburgensi in Franconiam abductum, regnumque tutorio nomine ab eo quinque annis gubernatum, reuersum puerum sub imperio matris fuisse. Illam Zauisium quendam ex Baronibus, potentem, amasse, cuius nuptias adeptam, multas regni opes ad eum contulisse. Sed ipsa breui morbo extincta, Zauisium captum, necisque traditum, regnum deinde ex Venceslao arbitrio ordinatum. Quo regnante, eo ipso anno, quo Tholomaeda a Saracenis occupata, in hanc usque diem tenetur, Pragam ferme uniuersam igne familiari exustam, libertate regis, ciuicumque diligentia atque impensa ita instauratam, ut felix incendium fuisse uideretur. Rodolpho Albertus filius successerat imperator. Huic non minores inimicitiae cum Venceslao, quam inter parentes eorum fuere. Has Iutha Venceslao coniunx atque Alberti soror, mulier uiro cautior magno labore diremit. Charissimus apud Venceslaum Alexius quidam, pontificio iure consultus habitus est. Qui multa de Romanorum nobilitate cum eo locutus, usque ad eum animum regis illexit, ut Iutham filiam, admodum paruulam, in clara Visinorum familia gentili cuidam matrimonio sponderit. Hinc secuta inter Visinos & Bohemiae reges amicitia, quae apud Mattheum eiusdem familiae cardinalem plurimum fuit. Is enim rogatus a Venceslao, Getium Vrbeuetanum, utroque iure consultum, in Bohemiam misit, quo regnum sub leges reduceret. Sed impediuerunt principes, quibus incerta esse omnia lucrum est. Huius Venceslao soror, nomine Agnes, Rodolpho nupsit, imperatoris Rodolphi filio, qui Pragae mortuus ibi defunctus iacet. Ex ea natus est Ioannes, qui Albertum Caesarem circa flumen Rhenum non longe ab oppido Schausshausen, dum simul amice iter agerent, sua manu interfecit. Deinde poenitentia ductus, Clementem quintum pontificem maximum, qui sibi purgationem indulgeret, apud Auinionem adiit. Pontifex imperatoris occisionem ab imperatore iudicandam ait. Venit igitur Pisas Ioannes, ubi cum Caesar Henricus septimus eius nominis imperator confidebat, a quo iussu religionem ingredi eremitarum sancti Augustini, in eaque perpetuo poenitere non recusauit. Mortuus est tandem in eadem urbe, & in eade sui ordinis sepultus. Tumulum eius nos eo anno uidimus, quo iussu ab imperatore Frederico tertio sponsam eius Leonoram ex Portugalia uenientem, sororis tuae filiam, cum alijs collegis ducturi Senas accepimus. Mater eius Ioannis cordata mulier fuit, & ingenio feroci. Quae cum accepisset germanum suum contentum regno Bohemiae, delatum imperium recusasse, At ego inquit, si rerum potiar, glebaque una mihi modo desit, aut quod reliquum est subiiciam, aut imperio excedam. Ferunt in coronatione Venceslao, non minus nouem ducenta equitum milia apud Pragam ex regia curia cibos accepisse, peditem uero infinitam multitudinem pastam. Subiecisse & Polonos sibi Venceslaum, a quibus inuitatus, in ciuitate Gneзно diadema suscepit. Filium quoque sui nominis tredecim annos natum, petentibus Hungaris regem dedisse. Sed cum Bonifacius pontifex maximus, Carolum adolescentem, Caroli regis Siciliae filium eo iussisset, & Hungarorum animi mutarentur, filium suum Albæ coronatum, & sacram simul coronam ad se recepisse. Nec diu postea tertio & tricesimo aetatis suae anno, ex tabe obiisse. Mortem eius Bohemos magno moerore persecutos. Fuerat enim mansuetus & clementissimus princeps, & admirandus opinione sanctitatis, quae postea uel miraculis confirmata, traditur Iohanni Brixionensi episcopo, si uera est fama per quietem apparens, cum eum flentem tristemque reperisset, interrogauit, quae nam esset causa moestitiae. Dicenti se mortem eius a quo animo ferre non posse, incredulitatem exprobrauit, qui sacris eloquijs fidem non adhiberet, in quibus haec uerba potuisset aliquando legisse. Cum te consumptum putaueris, orieris ut Lucifer & habebis fiduciam proposita tibi spe, & defossus securus dormies. Requiesces, nec erit qui te exterreat, & deprecabuntur faciem tuam plurimi, subiungensque paruam esse eius fidem, atque inanem, si mortem sanctorum miseram putaret, repente disparuit. Episcopus excitatus, uerba quidem sibi dicta memoriter tenuit, sed ubi nam scripta essent in sacro codice penitus ignorauit.

rauit. Euoluto autem concordantiarū libro, undecimo apud Iob capitulo, quod quare. D
bar inuenit. Ad tumultum autem eius insignis latro cum accessisset, exprobrans mortuo
uitam, lapideæ statuæ super sepulchrum iacētī, colaphum incussit, nec mora cæcitate per-
cussus impietatis suæ pœnam dedit. Statua postmodū in sacrario erecta est, & alia ænea
loco eius reposita, Ioannis Barbantini egregij statuarij nobile opus.

De Venceslao Bohemorum rege septimo, Cap. XXIIX.

*Venceslai iu-
nioris interi-
sus.*

Venceslao filius eius successit, quamuis eodem nomine, moribus tamen longe dif-
par. Qui cum ebrietati, & turpissimæ parti corporis dies noctesq; indulgeret, & a-
liorum bona diriperet, aliorum uxoribus illuderet, apud Olomutium Morauicæ ciuita-
tem, dum solus in domo decant pontificalis ædis perambulat, tribus uulneribus confos-
sus, duodeuiginti natus annos interiit. Ignoratus est necis author, quamuis Conradus
eques Thuringus, cruentum gestans pugionem, exire regiam uisus fuerit. Nam is prius
obtruncatus est populari tumultu, quam crimen confiteretur.

De Rodolpho Bohemorum rege octauo, Cap. XXX.

*Rodolphus
rex cõstituitur.*

Venerat forte eo tempore Pragæ dux Carinthiæ Henricus, cui altera ex sorori-
bus regis, nomine Anna, natu maior, iam pridem nupserat. Hunc Bohemi regem
sibi deligunt. Id ægre fert Albertus imperator. Qui repente coactis copijs Bohemiam
ingressus, Henricum regno deturbat, Rodolphumq; uel filium suum regem constituit.
Elizabeth senioris Venceslai relicta in matrimonium ei tradita, quo regnum eius solidi-
us esset. Qui cum magna Bohemorum spe regnare cœpisset, subitaneo morbo corre-
ptus, primo regni sui anno absq; liberis decessit.

De Henrico Bohemorum rege nono, Cap. XXXI.

*Henricus se-
ptimus.*

Post obitum Rodolphi dissidentes inter se Bohemi, alij Fredericum Rodolphi fra-
trem, alij Henricum, quem deiecerant petierunt. Vicit Henrici factio, trucidatis alte-
rius partis autoribus. Et quamuis Albertus imperator cum magnis copijs Bohemiam
ingressus, regionem longe lateq; afflixerit, Henricum tamen regno deicere non potuit,
prius à nepote, ut ante diximus, occisus, quam meditata in Bohemis exequeretur. Suc-
cessit Alberto Henricus septimus, de quo paulo ante mentionem fecimus, comes Lut-
zelburgensis, consilio & animo iuxta potens. Hic Elizabeth alteram Venceslai foro-
rem, octo & decem annos natam, clam iussam ad se uenire, apud Spiram Gallicæ ciui-
tatem Ioanni filio suo quatuor annis minori matrimonio coniunxit. Eodem quoque
tempore, tribus comparatis exercitibus, unum ipse in Italiam duxit aduersus Brixinen-
ses, quos armis uictos, imperata facere compulit, Lombardosq; omnes in potestatem ac-
cepit. Alterum aduersus comites Vuirtembergenses direxit, sacro imperio rebelles, qui
bus ex octoginta castellis & munitissimis oppidis, quæ obtinebant, duo & septuaginta
armis expugnata ademūt. Tertium ex Franconibus ac Baioarijs comparatum, duce Pe-
tro archiepiscopo Maguntino, cum filio in Bohemiam misit. Hic est ille Henricus, qui
Romæ coronatus renitente Roberto rege Neapolitano Florentiam obsidione arctissi-
ma cinxit, Pisas, Senasq; in potestate habuit, & apud Bohemicum conuentum in a-
gro Senensi hostili fraude ueneno extinctus fertur. Cuius corpus in uetusto ac nobili
templo Pifarum, sublimi loco post aram amici condiderunt. Pugnatum est in Bohemia
pluribus locis, cum alij Bohemorum Ioannem regnare cuperent, alij Henrico stude-
ret, qui iam cum tribus imperatorum filijs de regni possessione contendisset. Obsessa est de-
niq; Praga regni caput, diuq; oppugnata, cum Henricus & Marchio Misnensis haud
pigre mœnia tuerentur. Ad extremum tamen oppidanorum prodicione Ioanni tradita,
hostis in arcem sese recepit, nec multis post diebus Henricus in Carinthiam profugit. Ex
eo tempore usq; ad imperatorem Sigismundum, Bohemia in potestate Lutzelburgensi-
um ferme centum uiginti sex annis fuit.

De Ioanne Bohemorum rege decimo, XXXII.

Ioannes potenti manu regnum gubernauit, et patre in Italia agente apud Germanos
Iuicario nomine administrauit imperium. Patre uero defuncto, cum plurimæ Italiae
ciuitates

A ciuitates ei sese dedissent, penetrauit alpes cum exercitu, easq; non paucis annis tutatus
est, tum Fredericus Austriæ, & Lodouicus Baioariæ princeps, de Romano imperio in-
ter se contendunt. Fuerunt ei & cum coniuge graues dissensiones, Baronibus regni re-
ginam à rege subtrahentibus, tanquam Bohemorum inimico, qui Theutones in primis
haberet acceptos. Ventum est ad arma, affectum magis calamitatibus regnum. Vix tan-
dem compositæ lites. Post hæc Egra à Ioanne recepta est. Vratislauenſium ciuitas, quæ
dux Slesicæ occupat Henricus, Legnicium quoq; & quam plures alia Slesicæ ciuitates,
Ioanni subiiciuntur. Geritur & aduersus Austriales bellum, in quo uictor Ioannes suos
milites præda non modica ditat. Cum regnum Poloniæ quiete obtinere non posset, Ca-
simiro acceptis uiginti milibus marcarum argenti, rursus cedit. Cracouiam tamen obsi-
dione cingit, sed deficitibus comeatibus abire compellitur. Cæcus effectus à rege Fran-
corum aduersus Anglicos in auxilium accersitus, cum lectissima equitum manu cõsan-
guineo solatium tulit, prælioq; memorabili et cruentissimo se immiscuit, in quo cum mul-
tis milibus cæsus interiit, cum regnasset quinq; & triginta annis. Bellū in celebritate san-
cti Ruffi gestum. Hinc ea dies apud Bohemos atra atq; inominabilis habita, quæ duos
reges hostili gladio abstulisset.

De Carolo Bohemorum rege undecimo, qui & postea Romanorum imperator factus.

Carolus quartus dictus est, Cap. XXXIII.

B Num & triginta annos agebat Carolus tum filius eius, ex Elizabeth coniuge na-
tus. Is uiuente patre, apud Tartaros feliciter dimicauit, ciuitates Lombardiæ à pa-
tre acceptas armis tutatus est. Pugnauit adolescens cum Veronensibus, eos prælio fu-
dit. In ea pugna bis equo deiectus, non dubitauit tertium conscendere, facinoræq; fortis-
simi militis ædere. Ferunt eum iuueniliter lasciuientem, cum Parmæ ageret alienos tho-
ros non paucos polluisse, neque increpatum à patre abstinuisse. Fuisse per idem tem-
pus Delphino Franciæ, cum principe Sabaudia bellum, cui cum rogatus Ioannes auxi-
lium ferre statuisset, nocteq; decretum iter præcessit, uisum est in somnis Carolo, iuue-
nem forma conspicuum, militari manu raptum, eminentiq; loco unde uideri ab omni-
bus posset uestimentis exutum, moxq; uirilia ei eiecta. Carolo ex proximo adolescente,
qui speciem supra humanam uenerabilis adstabat, eaq; sic geri mandauerat, quifnam
hic iuuenis esset tam crudeliter acceptus, & cur eo supplicio afficeretur interroganti re-
sponsum datum, Delphinum esse regis Franciæ primo genitum, qui talibus modis acci-
peretur, sic plectendos esse, qui aliena matrimonia uiolarent. Experrectum Carolum
summo mane patri somnium recitasse, rogasseq; ne frustra exercitum fatigaret, Delphi-
num enim non egere auxilio, quem interemptum esse non dubitaret. Contempsisse pa-
trem uerba filij, somniq; ue nihil inesse ponderis respondisse, duorumq; dierum itinere

C cum exercitu profectum, certum accepisse nuntium, Delphinum in obsidione cuius-
dam castelli, sagitta in incertum missa, confosso inguine expirasse, copias eius dissipatas
esse. Carolum in uilla Terentij Parmensis agrī, quo in loco uisum uiderat, in honore
beate uirginis Mariæ collegiatam ecclesiam erexisse, magnificeq; dotasse, quæ adhuc
extat. Patronus eius est præcentor ecclesiæ Pragenſis, quemadmodum eiusdem Caro-
li literæ attestantur, quas nos uidimus legimusq;. Nomen huic Carolo in baptismo
Venceslaus fuit, quod in confirmatione à Carolo Francorum rege mutatum est, apud
quem pueritiæ rudimenta peregit. Fuit autem hic Carolus uir magnorum operum, qui
regnum Bohemiæ, tum religionis cultu, tum legum ac bonorum morum disciplina illu-
strauit. Nam schola liberalium artium ab eo in Praga erecta est, noua ciuitas mœnibus
cincta, palacium regium magnificentissime exædificatum, monasteria multa fundata, ar-
ces constructæ admirabiles, pax toti regno dedita. Adeptus imperium, rursus Italiam in-
gressus, Longobardos in potestatem accepit. Gibellinos, qui iam pridem Florentia exu-
lauerant, eiectis Guelpis, in suum locum restituit, reliquis Ethuriæ partibus pro suo ar-
bitrio leges dedit. Coronatus Romæ magnifico apparatu, nouatores rerum, qui aduer-
sus ecclesiam sentiebant, Romano pontifici iudicandos tradidit. Ioanni fratri suo Mo-
rauiam possidendam concessit. Vifegradum nouis muris ac propugnaculis commu-
niuit.

*Delphini
mors.*

nuit. Corpus sancti Viti Pragam detulit. Pontem Multauiz, qui exundationibus cor-
ruerat, in Praga restaurat. Ecclesiam Pragensem ad Metropoliticum decus erexit, cum
antea Maguntino pontifici subiecta esset. Clarus profecto imperator, nisi Bohemici
regni magis, quam Romani imperij quaesuisset. Illud quoque nomini suo non paruum
inuisit maculam, quod Venceslaum ex filijs suis natu maiorem, in imperio sibi succes-
sorem adhuc uiuens ordinare conatus est, idque ue pecunia. Nam cum principes electo-
res haud facile ad eam rem trahi possent, quod uirtute obtinere non potuit, precio com-
parauit, promissis cuique electori centum milibus aureis. Quos cum repraesentare non
posset, publica illis Romanæ reipublicæ uectigalia obligauit, perpetuum imperij ma-
lum. Hinc Romana potestas ad nihilum redacta, nec post hac extollere caput imperi-
um potuit, cum principes electores omnia sibi retinerent, imperatoremque iureiuran-
do adigerent, ne pignora reuocaret. Sigismundus alter Caroli filius à rege Hungariæ
Ludouico in spem regni adoptatus est, Ibiq; tandem coronam adeptus, pugnauit feli-
citer contra Turcas, triginta duos Turcarum regulos securi percussit. Tumultu popu-
lari captus, ac uiduae, cuius uirum occiderat, in custodiam traditus, beneficio linguæ li-
bertatem adeptus, regnum armis recuperauit. In quo fortunam utranque expertus, in-
ter uiros claros enituit.

*De Venceslao Bohemorum rege duodecimo, qui & Rex Romanorum
extiit, Cap. XXXIII.*

Venceslaus ætatis suæ anno secundo, permittente patre, regni Bohemici sceptrum
asssecutus, exin quindecimum agens annum, cum coniuge sua Ioanna, apud Bel-
gas ciuitate Aquensi, Romani regni coronam accepit. Quarto deinde anno pestis
leuissima Bohemiam populata est. In Praga uero quatuor mensibus in una tantum, san-
cti Stephani parrochia tria milia funerum & quinquaginta fuere. Sexto deinde anno
regina decessit, & altera superducta est ex domo Baioaria, nomine Sophia, longe uiro
suo præstantior. Inter hæc Pragenses populari tumultu excitati, atque in furorem acti,
Iudeorum domus inuadunt, bona eorum diripiunt, domos incendunt, atque inter duas
horas, non sexui, non ætati parcentes, infelicem gentem gladio cædunt. Perisse aliquot
milia feruntur, seruati complurimi infantes misericordia bonorum ciuium, baptismi gra-
tiam acceperunt. Calamitosum genus hominum Iudæi, inter Christianos agentes, qui u-
bi paululum abundare creduntur, mox tanquam Iesu Christi Dei nostri maiestatem con-
tempserunt, aut religioni illuserunt, non fortunas tantum, sed uitam quoque amittunt.
Impune apud Pragenses flagitium fuit, tum quia populi haud facile corriguntur scelera,
tum quia Venceslaus desidia corruptus, præsentis rerum statu contentus, neque præteri-
ta corrigere, neque futura curauit præcauere. Fuit enim Venceslaus longe patri abfimilis,
uoluptatum sequax, ac labores refugiens, uini quam prorsus regni curiosior. Ob quam
rem captus à Baronibus, decem & septem hebdomadas in custodia habitus est. Ioan-
nes dux Lusaciæ & Procopius Marchio Morauiz magno reipublicæ malo eum liberta-
ti reddiderunt. Captus & secundo per Sigismundum Hungariæ Regem fratrem suum,
& Alberto Austriæ duci in custodiã datus. Custodiã eius in egregijs ædibus apud Vien-
nam habita, quibus exinde cognomen Praga datum, quod eas rex Pragensium inco-
luisset. Sed cum parum diligenter custodiretur, fugam arripuit, regnoque rursus potitus
est, neque tamen uitam mutauit. Sed priori consuetudine uino ciboque inuicent, lucisque dor-
miendo nocti coniungens, ab electoribus imperij comprobante Romano Pontifice im-
perio deiectus, domi torpens illaudatum egit æuam.

De perfida secta Hussitarum, & damnatis articulis professionis illius, Cap. XXXV.

SVB hoc rege, nostra demum memoria, ætatis uero suæ anno circiter quinquagesi-
mo, perfida Hussitarum insania ortum habuit, cuius & originem, & progressum
hoc loco prosequi animus est, quando ea pestis omnem penè Germaniam con-
turbauit, neque adhuc extincta, regni Bohemici magnam partem occupat. Rexerunt
scholam Pragensem usque in ea tempora Theutones. Id molestissimum Bohemis fuit
hominibus natura ferocibus, atque indomitis. Ex quibus uir quidam genere nobilis, ex
domo,

A domo, quam Putridi piscis uocant, apud Oxouiam Angliæ ciuitatem literis studens,
cum Ioanis Vuycleui libros offendisset, quibus de realibus uniuersalibus titulus inscri-
bitur, magnopere illis oblectatus, exemplaria secum attulit. Inter quæ de ciuili, de iure
diuino, de ecclesia, de diuersis quaestionibus, contra clerum pleraque uolumina, ueluti pre-
ciosum thesaurum patriæ suæ intulit. Imbutus iam ipse Vuycleuitarum ueneno, & ad
nocendum paratus, tum quod erat familiæ suæ cognomen, Putridum piscem, id est, fce-
tidum uirus, in ciues suos euomuit. Commodauit autem scripta, quæ attulerat his potif-
sime, qui Theutonorum odio tenebantur. Inter quos Ioannes eminuuit, obscuro loco
natus, ex uilla Hus, quod anferem significat, cognomentum mutatus. Hic cum esset in-
genio peracri, & lingua disertus, multumque dialecticis oblectaretur, & peregrinas opinio-
nes amaret, auide admodum Vuycleuitarum doctrinam arripuit, eaque Theutonicos ue-
rare magistros cepit, sperans eo modo confusos Theutones, scholas relicturos. Quod
cum succederet, à Venceslao impetratum, ut Pragensis gymnasium ritu Parisiensis gu-
bernetur. Ea res magistratum scholæ Theutonibus abstulit. Quam ob causam com-
moti magistri, ac discipuli Theutonici generis, iureiurando adacti, uno die supra duo mi-
lia secuti, apud Lipsicam Misnæ ciuitatem, trium dierum itinere à Praga distantem, uni-
uersale studium erexere. Bohemis scholæ suæ gubernatio libere patuit, quorum princeps
B est habitus Ioannes Hus, lingua potens, & mundioris uitæ opinione clarus. Qui ubi
satis fidei comparatum sibi existimauit, uenenum quod iam pridem occulte cõceperat,
palam euomuit. Fundauerat opulentus quidam ciuis in urbe Pragensi, sub nomine san-
ctorum Matthiæ & Marthæ haud ignobile templum, quod Bethleem appellauit, red-
ditibus additis, ex quibus duo prædicatores alerentur, qui festis profestisque diebus uer-
bum dei Bohemico sermone plebibus insinuarent. Horum alter Ioannes assumptus
est. Qui cum se libenter audiri animaduerneret, multa de libris Ioannis Vuycleui in me-
dium attulit, asserens in eis omnem ueritatem contineri, adiciensque crebro inter prædi-
candum se, postquam ex hac luce migraret, in ea loca proficisci cupere, ad quæ Vuy-
cleui anima peruenisset, quem uirum fuisse bonum, sanctum, cœloque dignum non du-
bitaret. Sequebatur Ioannem clerici ferè omnes, ære alieno grauari, sceleribus ac seditio-
nibus insignes, qui rerum nouitate euadere poenas arbitrabantur. His & nonnulli doctri-
na celebres iuncti erant, qui cum in ecclesia consequi dignitatem nõ potuissent, iniquo
animo ferebant sacerdotia maiorem censuum his committi, qui quamuis nobilitate præ-
irent, scientia tamen uiderentur inferiores. Excæcauit eos, inuidia, ut qui uiderant & qui
intellexerant, non intelligerent. Proruperunt in blasphemias, & cum aliquibus igna-
ris fortasse ac uiciosus maledicere possent, in omnes larrare sacerdotes cœpere, & ab ec-
clesia catholica recedentes, impiam Waldensium sectam atque insaniam amplexi sunt.
C Huius pestiferæ ac iam pridem damnatæ factionis dogmata sunt, Romanam præfulem re-
liquis episcopis parem esse, inter sacerdotes nullum discrimen. Presbyterum non dignita-
tem, sed uitæ meritum efficere potiorē. Animas è corporibus excedentes, aut in æternas eue-
stigio poenas mergi, aut perpetua cõsequi gaudia, purgatorum ignem nullum inueniri. Va-
num esse orare pro mortuis, & auariciæ sacerdotalis inuentum. Dei & sanctorum imagines
delendas. Aquarum palmarumque benedictiones irridendas. Mendicantium religiones
malos dæmones inuenisse. Sacerdotes pauperes esse debere, sola contentos elemosy-
na. Liberam cuique prædicationem uerbi dei patere. Nullum capitale peccatum, quam-
tumuis maioris mali uitandi gratia tolerandum. Qui mortalis culpæ reus sit, eum ne-
que seculari, neque ecclesiastica dignitate potiri, neque parendum ei. Confirmationem,
quam chrisimate pontifices inducunt, & extremam unctionem inter ecclesiæ sacra miri-
me contineri. Auricularem confessionem nugacem esse, sufficere sua quæque Deo in cu-
bili suo confiteri peccata. Baptisma fluuialis undæ, nulla interiecta sacri olei mixtura re-
cipiendū. Coemeteriorum inanem usum, quaestus causa repertum, quacumque tegatur tellu-
re humana corpora nil distare. Templum dei late patentis ipsum mundum esse. coarta-
re maiestatem eius, qui ecclesias, monasteria, oratoriaque construunt, tanquam propitior
in eis diuina bonitas inueniatur. Sacerdotales uestes, altarium ornamenta, pallas, corpora-
lia, cali-

lla, calices, patenas, uasaq; huiusmodi, nil habere momenti. Sacerdotem quocunq; lo-
co, quocunq; tēpore, sacrum Christi corpus conficere posse, petētibuscq; ministrare, suf-
ficere si uerba sacramentalia tantū dicat. Suffragia sanctorum in cœlis cum Christo re-
gnantium, frustra impetrari, quæ iuuare non possunt. In canonicis horis cantandis dicē
disq; frustra tēpus teri. Nulla die ab opere cessandū, nisi quæ dominica nunc appellatur,
celebritates sanctorum rursus reiiciēdas. Ieiunijs quoq; ab ecclesia institutis, nihil inesse
meriti. Subinco, cognomine Lepus, claris parētibus apud Bohemos ortus, per idē tem-
pus Pragensē ecclesiam pontificio retinebat, consilio & animo illustris. Qui oriētī ca-
lamitati obuiam ire cupiens, priusquam amplius dehaeccharetur, libros Ioannis Vuy-
cleui ad se ferri, omnesq; doctorum uirorum consilio adhibito, publice concremari
iussit. Supra ducenta uolumina fuisse traduntur, pulcherrime conscripta, bullis aureis
tegumentisq; preciosis ornata. Ioanni prædicatio interdicta, & adiectæ minæ, si quan-
do priores in populo errores uulgare auderet. Ipsi Praga excedens, apud uillam, ubi sibi
origo fuit ac cognomen, permittente loci domino, qui eius insanix fauebat, uocare ple-
bes, ac docere non desistit, multa in Romanum præsulē, multa in reliquos ecclesie pon-
tifices maledicta congerens. Vtq; populi animos sibi magis ac magis conciliaret, Deci-
mas haud aliter quā elemosynas sacerdotibus debitas adstruit, liberum prædica possidē-
tibus, si uelint eas dare, si nolint nullo iure cogi posse. Nondum error de sacramento al-
taris irreperat. Sed attulit nouam pestem Petrus Dresensis (id oppidum Misnæ super-
situm) qui cum alijs Theutonibus paulo ante Bohemiam reliquerat. Cognitus inter su-
os, quia Valdēsī lepra infectus esset, patria pulsus, uelut hæreticorum asylum Pragam re-
petijt, puerorumq; docendorum curam accepit. Apud ecclesiam sancti Michaëlis per
id temporis populum prædicando instruebat Iacobellus Misnensis, literarum doctrina,
& morum præstantia iuxta clarus. Petrus hunc aggressus mirari se ait doctum & san-
ctum uirum, qui diuina eloquentia plebibus exponeret, errorem illum non animaduer-
tisse communionis Eucharistiae, qui iam pridem ecclesiam pessundasset. In qua sub
una tantum specie, dominicum corpus populo ministrat, cum apud Ioannem Euange-
listam & Apostolum Christo dilectissimum, sub duplici specie panis uiniq; sumi iubea-
tur, dicente apud eum saluatore: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberi-
tis eius sanguinem, non habetis uitam in uobis. Commotus his Iacobellus, cum per qui-
sitis uetustis sanctorum doctorum codicibus, Dionysij præsertim, & Cypriani, commu-
nionem calicis laudatam inuenisset, prohibitus apud sacellum archangeli Michaëlis præ-
dicare, in templo maiore Sancti Martini cathedram sortitus, publice commonere popu-
lum coepit, ne deinceps communionem calicis, sine qua saluari nemo posset, quoquo pa-
cto negligenter. Huic omnes hæretici cōenserunt, haud modica gestientes læticia, quod
articulum inuenissent in Euangelica lege fundatum, per quem Romanæ sedis uel igno-
rantia, uel nequitia argui posset. Odioso quamuis hæc animo rex intelligeret, desidia
tamen corruptus, & inertia torpens, impune debacchari sinebat hæreticos. Subinco ar-
chiepiscopus ubi nullum aduersus tantum emergens malum in Venceslao præsidium
inuenit, ad Sigismundum Hungariæ regem contugit, obsecrans atque obtestans, ut
negligentiam fratris emendet, neque labefactari orthodoxæ fidei sacramenta permit-
tat. Dat fidem Sigismundus petiturum se breui Bohemiam, ecclesie catholice consultu-
rum. Sed dum dies die ducitur, Subinco apud Postinium in Hungaria moritur, & Al-
bicus ei sufficitur, natione Bohemus, arte medicus, & Sigismundo propterea charus, u-
nicum extremæ auaritiæ baratrum. Qui clauis celle uinariæ nulli alteri quā sibi ipsi
credidit, & animalia uiuentia dono accepta mox uendidit. Et quia sumptuosos esse co-
quos didicerat, abiectam anum popinæ suæ præfecit. Interrogatus aliquando, sonorum
omnium quem molestius audiret, maxillarum, inquit, ossa frangentium. Idoneus pro-
fecto pontifex, qui surgenti fomentum hæresi daret. Inestabat ea tempestate Roma-
nam ecclesiam Ladislaus rex Neapolitanus, aduersus quem Ioannes Papa tertius &
uicesimus bellum decernens, plenariam peccatorum remissionem indulxit his, qui ad tu-
endam ecclesiam arma induerēt. Recitabatur in ecclesia Pragensi decretum pontificis.

Quod

Petrus Dres-
ensis.Comunio sub
utraque specie.Subinco ar-
chiepiscopus.

A Quod cum quidam fordide artis homines audissent. Ioannem Papam Antichristum
esse magna uoce clamauerunt, qui crucem cōtra Christianos decerneret. Eos euestigato
senatus in carcerem rapi iussit, populus uero susceptis armis, dimitti omnes petijt. Sed
placatus oratione senatus, tanquā uita captiuorum in tuto esset, suam quisque domum
rediēre, de illis clam supplicium sumptum. At cum sanguis extra prætorij ianuiam deflu-
ens indicium necis fecisset, iterum occurrens populus, interemptorum corpora rapuit,
& aureo circumuoluta panno per omnes urbis ecclesias detulit, clamantibus eiusdem se-
ctæ sacerdotibus. Isti sunt sancti, qui pro testamēto Dei sua corpora tradiderunt. Exiri
cadauera in sacrario in Bethleē reposita, quasi martyrum reliquiæ aromatibus condita.

De Ioanne Hæsi, & Hieronymo hæresiarcho, in Constantiensi Concilio
igni traditis, Cap. XXXVI.

DVM hæc aguntur, generale Concilium apud Constantiam Sueuorum urbem
cogitur. In quo de rebus Bohemicis sermo habitus, patrum mentes ingenti cu-
ra confecit, uoluentium animo quoniam modo sanari provincia possēt. Placuit que-
tandem, Sigismundo Imperatore suadente, Ioannem & Hieronymum ad Synodum
uocari, qui tum cæteris eiusdem regni doctiores, tū populi ductores, ac hæresum prin-
cipes habebantur. Venerunt ambo, non tam uerecunde aliena discere, quā sua impu-
denter ingerere parati, docendi quippe quā discendi cupidiores, & populares aman-
tes aures. Auditi sunt in confesso patrum Ioannes ætate maior & autoritate habi-
tus, doctrina ac facundia superior Hieronymus. Lecti ex omni natione partes diui-
ni atque humani iuris doctores, sæpe cum his colloquium habuere, dogmata eorum
à lege diuina aliena esse monstrauit, neque bonis conducere moribus. Rogau-
erunt, ne plus sapere quā ecclesia uellent, sed saperent ad sobrietatem. Peregrinas o-
piniones relinquerent, Ingenia sua, quæ quidem essent nobilissima, Vuycleuitarum
insania necedarent. Eloquentia, qua præditi essent, in corroborandis ecclesie institu-
tis, non euertendis, in edocendis populis, non dedocendis, exercerent. Possē eos &
in conspectu Dei, in ecclesia militante sublimem consequi locum, si reiectis nouitati-
bus patrum uestigia sequerentur, inuentionesq; suas uniuersali Concilio submitterent.
Steterē in proposito pertinaces Bohemorum animi, neque uicti rationibus uinci uolue-
re. Seueraces, se sancti Euangelij æmulatores, se Christi discipulos esse. Romanam cœ-
lestam, cæteras que per orbem dispersas, longe à traditionibus Apostolorum abesse,
quæ opes ac delicias sectarentur, dominatum in populos, & primos in conuiujs accu-
bitus exquirerent, canes, equos alerent, ecclesiarum bona, quæ Christi pauperibus
deberentur, per lasciuiam luxum que consumerent. Aut nescire prorsus diuina man-
data, aut scientes contemnere. Primores magnæ Synodi, ubi pertinaciam & immuta-
biles animos perditorum hominū animaduerterunt, membra ecclesie putrida, quæ sa-
nari non poterant, ne reliquum corpus inficerent refecanda censuerunt. Lata est in cō-
fesso patrum aduersus contumaces sententia, cremandos esse qui doctrinam ecclesie
respuerent. Prior igitur Ioannes combustus est, Hieronymus diu postea in uinculis
habitus, cum respicere nollet, pari supplicio affectus. Pertulerunt ambo constanti
animo necem, & quasi ad epulas intuitati ad incendium properarunt, nullam emitten-
tes uocem, qui miserī animi posset facere indicium. Vbi ardere coeperunt, hymnum
cecinerē, quem uix flamma & fragor ignis interciperē potuit. Nemo philosophorum
tam forti animo mortem pertulisse traditur, quā isti incendium. Poggius Florentinus,
ætatis nostræ nobilis scriptor, de morte Hieronymi ad Nicolaum Nicolī conciuem su-
um, elegantem scripsit epistolam, quam uis paululum sua consuetudine in mores cle-
ri inuectus uideatur. Cineres exultorum, ne raperentur à Bohemis, in lacum proiecti.
Discipuli eorum ex eo solo terram abstulere, in quo ignis fuit, eam que ueluti sa-
cram secum attulere in patriam. Ioannes ac Hieronymus apud Bohemos marty-
rum horrores meruere, nec minores quā Petrus & Paulus apud Romanos habi-
ti. Nunciatis enim in Bohemiam, quæ Constantiæ gesta fuerunt de Ioanne ac Hierony-
mo, discipuli eorum sequacesq; omnes in unum conuenientes, memoriā in primis de
functorum

Ioannes et Hie-
ronymus igni
traditi.

functorum consecrant, celebrandâq; quotannis omnes decernunt. Exin per amicos nō nullas sibi ecclesias e rege tradi extorquent, in quibus suæ prædicare plebi, sacramentâq; ministrare libere possint. Neq; hoc modo cōtenti, apud Sclauoniâ nobile monasterium fratrum prædicatorū extra mœnia oppidi situm, e fundamentis dericiunt. Ea q; prima ecclesiarū ruina in Hufsitârū nouitate facta decurritur, in ecclesias, monasteriaq; passim, nobilissimâ superis dicata tēpla ferro atq; igne uastatur. nullum ergo regnum ætate nostra in tota Europa tam frequentibus, tam augustis, tam ornatis tēplis ditatū fuisse, quā Bohemicū reor. Tēpla in cœlū erecta, longitudine atq; amplitudine mirabili, fornicibus tegebantur lapideis, altaria in sublimi posita, auro & argēto quo sanctorū reliquiæ tegebantur onusta, sacerdotū uestes margaritis rectæ ornatus omnis diues, præciosissima suppellex, fenestræ altæ atq; amplissimæ cōspicuo uitro & admirabili opere, ut lucē præbeant. Neq; hæc tantū in oppidis atq; urbibus, sed in uillis quoq; admirari licebat. Fuit inter cætera monasteriū Aulæ regie, apud ripā Multauiæ, qua Mosa fluuius illi iungitur, sitū in quo regum corpora cōdebantur, singularis excellentiæ. Nam præter ædem magni & memorabilis operis amplum dormitoriū, cæterasq; monachorū officinas magnifice cōstructas, habuere circuitum, qui non paruum conclusit hortum, ambitum uocauerunt. In huius lateribus uetus nouūq; testamentum ab initio Genesis usq; ad Apocalypsim Ioan. literis maiusculis in tabulis scriptū, continebatur, notis quo altius irent paulatim cre-

B scētibus, ita ut à summo usq; deorsum facilis lectio præberetur. Sed hoc decus post Venceslai mortem, Hufsitârū rabies deleuit. Qui postquā ecclesias quā plurimas deiecerunt, monasteria incenderunt, castellum petentes, cui Bechingne nomē est, octo ferè miliaria ab oppido, quod nunc Thabor appellant, triginta circiter milia hominum conuenere, atq; ibi trecētas mensas in patentibus campis erexere, ex quibus populo sacramentum calicis ministrarunt. Terruit ea congregatio Venceslaum, uerentem ne tumultu facto in se arma cōuerterēt, regnumq; sibi adimerent. Nec sua res periculo caruit. Venceslaus ei salutē fuit, cognomēto Coranda, singulari factidīa presbyter, & in plebibus auditus. Qui dum populū de republica admoneret, inter cæterasq; locutus est, Quinquā, inquit, uiri fratres, ebriosum atq; inertem, sortiti regem fuimus, si tamen cæteros expendere principes pergitimus, nemo est quem nostro regi anteferamur, quē recte omnium regum specimē dixerim, quietum, benignum, nostri amantem. Nam quis eo regnante nos laceffere audeat? licet nos ex uoto uiuere nostro. Sinō est eadem sibi, quæ nobis de religione sententia, ritum nostrum neq; ipse perturbat. neq; alios perturbare sinit. Qui bus par esse arbitror preces pro eo ad Deum fundamus, utq; singuli ei uitam rogemus, cuius desidia nostra salus, nostra quies est. Quod cum ab exploratoribus rex cognouisset, quieto animo fuit, & factus ex tepido frigidus, Corandum inter amicos habuit. Per idem ferè tempus surrexit & alius pseudo sacerdos apud Pragam, Ioannes quidā ex-

F ordine Præmonstratensium impius monachus, & ad omne scelus audax. Qui cum prædicaret apud sanctum Stephanum in Piscina, neq; bene sapere uideretur, inde amotus monasterium Carmelitarum inuasit. Hæc suasere hæretici, ut suam potentiam ostentarent. Singulis ferè diebus sacrâ eucharistiā per suas ecclesias circūuectabant. Quas cum paucas esse dicerent, ductore Nicolao uiro nobili, eius loci domino, unde Ioannē Hus originem trahere diximus, in regiam tumultuarie prorumpentes, Venceslaum orauere, sibi ut ampliores ecclesias largiret, qui iam populū maiorem partem obtinerent. Audiuit rex benigne Nicolaum pro multitudine loquentem, utq; in posterum diem rediret iussit. Deinde misso populo ad Nicolaum, qui remanserat cōuersus, tu, inquit, quame regno eiſceres orditus es telam, at ego laqueum inde efficiam, quo te postea strāgulem. Ille enim à regis conspectu abiens, populares magis ac magis incendit. Rex in arcem Vifsegradensem urbi uicinam, paruocq; tantū fluuiū disunctā, sese recepit, et paulo post in castellum nouum, quod ipse construxerat, quinto distās lapide, cum paucis adijs, missis ad fratrem oratoribus, qui eius auxilium implorarent. Consulibus autem nouæ ciuitatis Pragensis, ne ulterius ab hæreticis dominicum corpus in pompa deferri sinerent, imperauit.

De morte

A *De morte Venceslai regis, Cap. XXXVII.*

Thæretici pridie calendas Iulij apud ecclesiam Carmelitarum conuenientes, ad ædem sancti Stephani eucharistiā per plurimas plateas atq; ecclesias armati circumtulere, ibiq; domum sacerdotis suis ineptis non consentientis diripuerunt. Et sublato clamore ingenti, furentes prætorium petiere. Consules undecim metu percussi fuga saluati sunt, septem qui remanserant, & cum his iudex urbis, atque alij nonnulli ciues, rapitū intercepti, ex altissimis fenestris in forum præcipitati, lanceis ac ueribus irati populi excepti, dirum spectaculum dilaniati præbuere, stante in foro Ioanne monacho, & sacrum Christi corpus sanguinario populo ostentante. Camerarius regni, qui cum trecentis equitibus ad sedandum tumultum occurrerat, ubi furentem plebem animaduertit, de sua uita sollicitus, fuga sibi consuluit. Ea cum regi renuntiarent, cunctiq; circumstantes attoniti facinus derestarentur, at ego (inquit pincerna) futura hæc præscieram. Quem rex indignatus correptum, repente ante pedes suos prostravit, & arrepta pugione conatus est interficere. Sed impeditus est à circumstantibus, ægre illi uitā dimisit. Nec mora paralyſi correptus, ægrotare cœpit, atq; infra octo & decem dies, signatis nominibus hæreticorum, quos neci destinauerat, fratrem assidue uocitans, & amicorum auxilia anxius expectans, ante uita excessit, quam uocati principes adessent, cum regnasset annis quinque & quinquaginta, uixisset & duobus amplius. Consueuerunt corpora regū apud Bohemos priusquā sepelirentur octo diebus, aromatibus condita, per sacraria urbis circumferri plangiq; & sequentibus amicis ac Baronibus conclamari. Hoc in Venceslao neglectum, non audente regina ingredi nouam ciuitatem. Delatum est cadauer ad ecclesiam sancti Viti in arce, & inde ad Aulam regiam, de qua paulo ante meminimus, ibiq; conditum in sepulchro, quod ipse sibi delegerat. Sed postea cum monasterium ipsum ab hereticis diriperetur, & sepulchra regum affringerentur, cadaueraq; abijcerentur, pisciculos quispiam nomine Muscha, Venceslao uendere solitus, regis, quē amauerat, corpus clam collegit, & in loculo apud se domi condidit. Interiecto deinde tempore, rebus in meliorem formam redactis, cum Venceslai corpus inquireretur, acceptis uiginti aureis illud reddidit, tumque circumgestatio ex more facta, & iustum regifunus exhibitum.

De Ioanne Zifcha, hæreticorum Hufsitârū capitaneō, in armis strenuissimo, ac uictoriosissimo, Cap. XXXVIII.

C *Re*uens obierat Venceslaus, cum Ioannes Zifcha nobilis genere ex loco, cui Troinouia nomen, censu tenui. In curia regis à puero enutritus, & bellicis exercitatus, uno carens oculo, quem strenue pugnans iam pridem amiserat, infectus Hufsitârū ueneno, & rapinarum audius, collecta perditorum hominum multitudine, in ecclesias, quæ restabant, impetum fecit, simulachra Sanctorum, & imagines magni Dei perfrigit. Monasterium Carthusiensium Pragæ uicinum inuasit, & diriptum monachos eius ordinis tanquam populo inuitiles, qui ueluti sues in clauſtro saginarentur, migrare alio iussit. Venere per idem tempus ex mōtibus Pragam cccc. circiter uiri, cum mulieribus, lepra Hufsitârū infecti, atq; in foro sedentes, cibum ex magistratibus petiere. Consulatus metu plebis, quæ aduenarū miserebatur, cibaria eis publicitus ministravit. Zifcha hos sibi adiunxit, arcem Vifsegradensem, quæ negligenter custodiebatur, inuadere cupiens, ad locum, quem Cruces appellant, profectus est. Ibi supra quadraginta milia uiro- rum ex hæreticis conuenere. Qui suam multitudinem conspicati, animum ad omne facinus audacem sumpserunt. Multa ibi aduersus Sigismundum Cæsarem, quem regium hæredem suis conatibus infensum norant, excogitata atque decreta. Exin Zifcha, ducē Coranda, de quo supra meminimus, Pelzinam, ubi complures esse suæ factionis amicos non ignorabat, ualido præsidio munit, qui apud Cruces remanserant, arcem Vifsegradensem inuasere. Sophia interim anxia, quo se pacto tueretur, crebris nuncijs ac literis Sigismundum uocare, uicinorum auxilia petere, atque in omnes partes mentem dirigere. Sigismundum malo usum consilio, in Turcas, qui se iam pridem castris exuertant, arma prius mouere, quàm Bohemiam petere libido incesit. Quod si exercitum

Pragam

Pragam duxisset, antequam uires haereticorum concaluissent, nunquam ea incendia, D
 quae postea uidimus, Germaniam exulissent. At dum ille Turcas laceffere parat. Bohe-
 miam amisit, & Hungariam non defendit. Ea propter cum seruum esset eius auxilium, re-
 gina Tenchone Vuirtenbergenſi regnum gubernans, ex thesauro regio copias compa-
 rauit, arcem Pragensem & minorem ciuitatem, quae arci adiacet, praesidio firmauit, pon-
 ti Multauiam, ne transitus illac esset haereticis, ligneas turres ac ianuas adiecit. At illi passim
 per regnum conuentus agitare, sollicitare populos, hos minis terrere, illos blanditijs alli-
 cere, implere Nouam ciuitatem suis hominibus, dies noctesque consultate, quibus modis
 summam sibi rerum acquirerent. Cum quibus Petrus Staremburgius apud insulam Be-
 nedicti consilijs, a quo Marte praelium diremit. In Praga aucta haereticorum alluue, pro
 ponte pugnatum, multisque utrinque cadentibus, pons denique in potestate Hussitarum fa-
 ctus, decliuoris partis Pragae minoris fideles in altiore se parte receperunt, atque
 inde conuersi acerbis animis instaurare certamen. Pugnatum est die noctisque conti-
 nuis quinque diebus, feruissimis ac crudelibus ausibus, multi utrinque caesi, magnifice do-
 mus exusta, praetorium infimo loco situm, incensum atque deletum.

De Sigismundo Bohemorum rege tertio decimo, & Roman. imperatore, Cap. XXXIX.

Cum hic esset rerum status, legati Sigismundi superuenerunt, qui regni gubernatio-
 nem accipientes, cum ciuitate Pragensi ea lege inducias fecere, ut arce Vifsegra-
 denſi reddita, liceret ciuibus ad Sigismundum oratores mittere, deque re sua cum eo traſi-
 gere. Zifcha Pelzinam, Piestam, & alia quae occupauerat loca restituerunt. Conditionibus
 acceptis atque completis, externi haeretici urbem reliquere, consulatus ex prisco more
 gubernationem inijt, quietior reddita ciuitas, non tamen Catholici, qui excefferant, re-
 dire ausi. Expectabant autem Sigismundi aduentum, cuius praesentia sese tutos arbitra-
 bantur. Sed interruperunt spem literae ab eo missae, in quibus scriptum erat ipsum breui
 uenturum, regnumque eo modo gubernaturum, quo pater ipsius Carolus prouinciam gu-
 bernasset. Quibus ex uerbis intellexerunt haeretici sectam suam exclusum iri, quae regnan-
 te Carolo nondum ortum habuisset, proinde magis ac magis indignari. Sigismundus
 autem ad festum natiuitatis dominicae, Brumam, quod est Morauiae oppidum, petijt. I-
 bique Pragensibus ueniam petentibus ea lege pepercit ut cathenas & repagula tota ex ur-
 be deponerent, suos magistratus acciperent. Paruit attonita ciuitas, cum primores regni
 eleuatis in caelum manibus aduentum noui regis gratulabundi exposcerent, eiusque recto-
 res sine controuersia reliquae urbes admitterent. Nec dubium uidebatur, quin tota Bohe-
 mia labe Hussitarum excessisset, si ex Bruma Sigismundus recta uia se Pragam contu-
 lisset. Sed diuertit ille, ut fortasse fati sui erat. Vratislaviamque Slesiae caput accessit. Quo
 in loco populus urbanus non diu antea consulatum a Venceslao fratre suo constitutum
 per seditionem obruncauerat, cuius sceleris autores securi percussit. Quod ubi Praga
 renunciatum est, diffusi de uenia ciues, exemplum Vratislaviensium ueriti manifesto de-
 sciuerunt, & allecto praemijs Tenchone, qui arci Pragensi praerant, in totum regnum li-
 teras dedere, ne quisquam Sigismundo aditum praerberet, qui Dalmatiae linguae hostis,
 esset, nec alia cura teneretur, quam regni perdedi, qui antiquam Pruthenorum ciuitatem
 ordini iure pignoris obligasset, Brandenburgenses autem a corona Bohemica alienas-
 set, Iohannem ac Hieronymum in Constantiensi Concilio cremari non solum permisisset,
 uerum etiam procurasset, dogmata quae ipsi sequerentur, toties conatibus impugnaret.

De ciuitate Thabor & extruptione eius, fratibusque Thaboritis, Cap. XL.

*Zifcha uasre
 consilium.*

Zifcha dum haec aguntur, relicta ex foedere Pelzina, bis a fidelibus inuasus, bis uer-
 sutijs usus ex penae uicto uictor euasit. Erant aspera loca in quibus pugnare oportuit,
 hostes in equis, milites sui omnes pedites, nec certamen committi nisi pedestre pote-
 rat. Ut ergo desiliere ab equis aduersarij, mulieres quae de more suum exercitum seque-
 bantur, proicere pepla in terram iussit, quibus implacita per calcaria equites, prius extin-
 cti sunt, quam pedes expedire ualerent. Ipse deinde Muscam petijt, oppidum ad Lusmi-
 tium amnem in ripa situm, ex quo Copius & Vlrichus fratres, uerae fidei cultores, eiusque
 loci domini, non paruam populi partem eiecerant cum haereticis sentientem. Id Zifcha
 Quadra

A Quadragesimae nocte aggressus, armis expugnauit, dirupit, incendit. Sed & Licium quo-
 que castellum, ab eo loco mille passuum distans, quo se Vlrichus receperat, uic cepit, Vl-
 richum familiamque suam gladio occidit, uni tantum uita retenta, qui reliquos obrunca-
 ret. Cumque ciuitatem quam incoleret muro cinctam non haberet, locum natura mun-
 tum ad eundem amnem elegit, uix octo stadijs ab Auscha separatum. Hunc moenibus
 cinxit, & ut quisque tentoria fixerat, ita aedificare sibi domos imperauit, ciuitati Thabor
 indidit nomen. Nam & comites eius, fratres Thaboritae appellabantur, tanquam cum
 tribus Apostolis saluatoris Christi transfigurationem in monte uidissent, indeque suas o-
 piniones mutuati essent, quas fidei ueritates appellant. Ciuitas quamuis altis defen-
 sa rupibus, muro tamen & antemurali cincta est. Lusmicius amnis maiorem urbis par-
 tem alluit, quod reliquum torrens non modicus ambit. Qui cum recte in Lusmicium
 tenderet, saxeo colle impeditus, qua longa est ciuitas flectere ad dexteram iter coactus,
 in fine urbis maiori fluuiio miscetur. Spacium quo per terram acceditur, nam penae in-
 sulam duo annis efficiunt, uix pedes triginti protenditur. Hic fossa profunda manu
 facta, & triplex murus ea crassitudine, quae nullis effringi machinis queat. Turres in
 moenibus crebrae, & propugnacula, quae ipsi Thaboritae expugnatarum urbium ma-
 gistri excogitauerunt, locis opportunis constructa. Hic refugium omnium haeretico-
 rum, arcemque Zifcha primus erexit, qui eum secuti sunt, pro suo quisque ingenio muni-
 menta urbis auxerunt. Nos qualem uidimus ciuitatem descripsimus. In anne Lusmi-
 cio auri grana reperiuntur, ciceris a quantia magnitudinem, quae nullo egent purga-
 mento. Nondum equites apud Thaboritas militauerant, cum essent omnes ferme in-
 firmi plebis homines, & qui non tam nouam fidem secuti, quam iudicia & carceres
 fugisse uidebantur. Nicolaus magister monetae, quem Sigismundus ad res curandas
 in Bohemiam miserat, primus omnium equorum copiam Thaboritis fecit, qui cum
 mille equitibus in uico, cui Vogize nomen est, nouis Zifchae motibus occursum con-
 federat. In hunc nocte ipsa parasceues Zifcha ex improviso prorumpens, omnes illi
 equos ademit, arma surripuit, uicium incendit. Milites suos equos ascendere, saltare,
 currere, flectere in gyrum docuit, neque posthac absque alis equitum copias duxit. Ni-
 colaus in arce saluatus est.

De Academijs haereticis, Cap. XLI.

Inter haec & alia apud Bohemos nephanda & inaudita prius emerſit haeresis. Pichardus
 Idus quidam ex Gallia Belgica, transmissis Rheno, per Germaniam in Bohemiam pe-
 netrauit, qui praestigijs quibusdam fidem sibi concilians, breui tempore non paruam mu-
 lierum uirorumque plebem ad se traxit, quos nudos incedere iubens, Adamitas uocauit.
 Et occupata insula quadam, anne Lusmicio cincta, filium Dei se dixit, & Adam uoca-
 ri. Connubia eis promiscua fuere, nephas tamen iniussu Adam mulierem cognoscere.
 Sed ut quisque libidine incensus in aliquam exarsit, eam manu praehendit, & adiens prin-
 cipem, in hanc, inquit, spiritus meus concaluit. Cui princeps respondit, ite crescite, &
 multiplicamini, & replete terram. Aiebat ceteros homines seruos esse, se uero & qui
 ex eis nascerentur liberos. Ex his quadraginta uiri insulam exiere, & intrantes uicinas
 uillas, euaginatae gladijs super ducentos agrestes interfecere, quos diaboli filios asser-
 bant. Zifcha his auditis, quamuis sceleratus, scelus tamen exhorruit. Habet enim hoc
 natura hominum, ut aliena magis quam sua quisque uitia perhorrescat. Neque summa
 mala diu inuisa manent, ultoremque mali saepe malum cernerelicit. Direxit igitur in eos
 exercitum, expugnataque insula, Adamitas omnes gladio deleuit, duobus tantum refer-
 uatis, ex quibus gentis superstitionem cognosceret. Audiui ego ex Vlricho Rosensi pra-
 stanti regulo, cum agerem in Bohemia, fuisse apud se uiros & mulieres eius sectae capti-
 uos, & mulieres quidem palam dixisse, non esse liberos, qui uestibus & praesertim sce-
 moralibus uterentur, easque in carcere apud se peperisse, quas cum anno elapso simul
 cum uiris igni tradidisset, ridentes cantantesque flammarum
 incendia pertulisse.

K Quomodo

Quomodo Sigismundus Bohemiam ingressus, Coronam regni acceperit, minusq; feliciter pugnaverit. Cap. XLII.

Sigismundus interea conuocatis Slesia, ducibus, ingressus Bohemiam, Gracium, exinde Cuthnam infesto exercitu petit. Cenchonem ut arcem Pragensem sibi reddat magnis spoliis, allicit, equitum quatuor milia, qui urbem laceffant, ibidem collocat. Cencho bina proditione insignis domum reuertitur. Pragenfes Zifcham accerfiunt, qui cum Thaboritis nihil moratus, urbem accepit in potestatem. Duo tantum ex Baronibus Nilco Crusina Lituburgensis, & Nilco Valdescenſis, ac pauci nobiles, Pragensium signa sequebantur, reliqua multitudo ex plebe collecta. His primum studium fuit arcem oppugnare. Locus ipse natura munitus, non aliter quam uinci fame posse apparerebat. Clausi aditus, ne quid comeatus importaretur. Sigismundus fumo iter opperuit, obsessisq; necessaria praeiuit, nec diu postea ciuitatem ipsam, accerſitis ex imperio auxilijs, obsidere decreuit. Ferunt in castris eius Saxoniae duces, Marchionesq; Brandeburgenses, & gener eius Albertus Austriae princeps. Oppugnata est ciuitas sex hebdomadibus. Ipse uero Sigismundus in aede Metropolitana, quae in arce sita est, regni coronam accepit. Conradus natione Vuestfalus archiepiscopus, qui postea in haesim prolapsus est, factis solennibus rite peractis, diadema ei imposuit. Albicus enim iam pridem dignitati cesserat, cum familiam edentem bibentemq; ferre non posset, & minori contentus officio, auariciae seruiebat. Oppugnabatur summis uiribus haeretica ciuitas. Medio tempore reguli Rosenses, & Chrageri, Thaboritae castra tenentes, a Nicolao Hus, quem Zifcha cum parte copiarum eo miserat, praelio uicti exuuntur, Gracium quoque reginae ab haeticis expugnatum. Imminet urbi Pragenſi sublimis mons, quem Videlchonis appellant, huc ne hostes occuparent Zifcha praesidio munerat. Cum quis Marchio Misnensis congressus, magnam militum suorum partem amisit. Misnenses enim cum iam montis cacumen occupassent, in partem coacti, quae praerupta erat acrius oppressi, ubi retinere impetum non ualuerunt, alij cassi sunt, alij ex monte deturbati per abrupta dilapsi perierunt. Sigismundus obsidione dimissa Cuthnam se recepit. Per idem tempus uulgauerant haetici ipsa die Pentecostes ignem de caelo casurum, qui urbes Bohemicas omnes exureret. Ob quam rem magna ex parte ciuitatum moenia relicta die praedicta, cum imbres tota ferme Bohemia uehementes fuissent, religio in risum conuersa, multum haeticis opinionis detraxit. Vicis tamen obstinatio eorum, quos rapinarum cupido magis quam fidei zelus pellegerat. Zifcha apud Pragenſes degens, ex consilio suorum sacerdotum, omnes basilicas delere adorsus est, quae sanctorum nominibus dedicatae fuerant. Neque enim fas esse dicebant, alteri quam soli Deo templa facerari. Hinc plurima monasteria & nobiles ecclesiae uno impetu in ciuitate disiectae. Id Pragenſibus aegre fuit, quibus seruandum aedificiorum decus uidebatur. Orta dissensio ne, iurgioq; sensim obrepente, Zifcha cum suis abiit, & ad Thaboritas reuersus multa fidelium loca expugnauit. Inter quae Pragitanum praepositi Vifsegradensis oppidum diripuit, in quo uiros ac mulieres cum pueris & infantibus cunctosq; loci sacerdotes in ecclesia conclusos, immisso igne combussit.

De Orebitis haeticis. Cap. XLIII.

Fuit & alia in Bohemia haeticorum factio, fratrum Orebitarum appellata, quae territorium Graecese uicinasq; gentes magnis affecit cladibus, pestifera atq; immanis, neq; Thaboritarum crudelitate ulla ex parte inferior. Aduersus quam Martinus quintus Pontifex maximus nominatim crucem decreuit, neq; tamen in plures annos extirpari potuit. Huius sectae homines, quotiens sacerdotes nostros intercepte, aut igne cremauerunt, aut nudos rigente hyeme super glaciem colligatos dimisere. Quos parui momenti existimarunt, disiectis uiribus abire permiserunt. A Pragenſibus inter haec summis uiribus ars Vifsegradensis oppugnatur. In qua cum caetera abessent, equinae carnes aliquandiu pro cibo fuere. Ad extremum nisi ad certum diem Sigismundus auxiliu ferret deditio promissa, uerum ea lex adiuncta, ut ueniente Sigismundo Vifsegradenses prorsus quiescerent. Assiuit inter diem dictum imperator, ignarusq; conditionis locum

A locum ingressus arctum sub arce, in quo facile ab obsessis defendi poterat, cum ille datae fidei obseruassent, inuasus repente a Pragenſibus, ingente perpeffus stragem, rebus infectis retro abiit. Ceciderunt ex Morauis quatuordecim proceres, ex Hungaris caeteris que gentibus quam plurimi, arx Pragenſibus dedita.

De multis praelijs & uictorijs Ioannis Zifchae. Cap. XLIII.

Zifcha dum haec fiunt, Booslaum regulum, cui Cygneo cognomen fuit, qui multis antea cladibus haeticos affecerat, in oppido suo munitissimo uicinitate cepit & in haesim suam pellexit. Qui ad Rethium paucis post annis, dum haeticorum copia ducit, uulneratus interijt. Erant in territorio Pelzinenſi complura coenobia, opibus et structuris insignia, ex quibus Zifcha quinque combussit. In monasterio uero Claronenſi, quod munitius fuit, praesidium posuit. Hinc Sigismundus exercitum admouit, Zifcha autem in eum copias ducente, turpi fuga recessit, nec diu postea Bohemiam quoque reliquit, Zifcha ad Pelzinam duxit. Sed eum ciuitate egregie defensam expugnare desperaret, inde soluens Comitatum petijt, non parui nominis oppidum. Quo uicinitate capto populares cum sacerdotibus in aedibus ligneis reclusos, frustra ueniam petentes exussit. Cum uero ante oppidum, cui Rabi nomen est, conuocatis fratribus Thaboritis & Orebitis castra teneret, obsessosq; summa uicinitate oppugnaret, oculum quo uno lumen caeli uidebat, sagitta confossus amisit. Inde Pragam ad medicos uectus, quamuis ex uulnere curatus uitam retinuit, lucem tamen haud quaquam recuperauit. Nec propterea castris laborem, aut rei militaris curam dimisit. Caeco populo, caecus placuit ductor. Res apud posteros plus admirationis habitura, quam fidei, Pragenſes autem Perona, ubi magnum inerat Sigismundi praesidium, armis ceperunt, & paucis uita reseruat, puberes utriusq; sexus interemerunt. Expugnarunt & Brodam Theutonicam, interfecto praesidio, mox Cuthnam pluresq; alias ciuitates dedentibus oppidanis in potestatem acceperunt. Cui uero ad oppidum cui Pons nomen est, & a Misnensibus possideretur, copijs duceret, occurrentibus Saxonibus, non audentes congredi, redierunt. Posthaec Sigismundus electoribus die statuit, ut in celebritate diu Bartholomei ad Occidentalem plagam Bohemiam cum copijs ingrederetur, ipse ad Orientalem latus cum Hungarorum exercitu aggressurus. Venere Maguntinus archiepiscopus & Colonienſis, Comes palatinus Rheni, Saxoniae duces, Marchio Brandenburgensis, & plurimi ex Alemania pontifices, caeteri suos misere. Castrametati ad oppidum Soazium munitissimum locum, expugnare non potuerunt. Vastatus est undique per circuitum ager, continuata obsidia ad festum usque sancti Galli, tumq; soluta cum Sigismundus ad praemissum diem non adesset. Ille autem collecto ex Hungaris, Austrialibus ac Morauis exercitu circa solennia Dominicae natiuitatis Bohemiam intrauit, & cum aliqua oppidani ceperit, Cuthnenses perditionem accepit. Sed irruente in se Zifcha quamuis caeco, pavidus trepidusq; multis ex suis interfectis nobilibus, & amissis impedimentis effugit. Prius tamen Cuthnam exussit, quam Thaborenses propter argenti fodinas crumenam Antichristi uocabant. Zifcha itinere unius diei imperatorem securus, magna fugientium praeda ditatus est, & oppidum Brodam, quod Theutonicorum uocant, uicinitate captum incendit, quod postea quatuordecim ferme annis sine habitatore permansit. Imperator anem Iglariam ponte traemissit. Pio Florentinus, qui equites in eam expeditionem quindecim millia ex Hungaria duxerat, per glaciem iter habuit, quae multitudinis pondere dissoluta, multos mortales in profundum rapuit. Hac uictoria elatus Zifcha magis ac magis in ecclesiis defauit. Nec iam amplius ullam pati aut statuam sanctorum, aut picturam poterat, nec tolerandum esse putabat, qui prisco more sacerdotalibus indutus uestibus rem diuinam conficeret. Ob quam rem maiores quam prius inter eum & regni proceres, inimicitiae oborta. Consules uero Pragenſes insolentiam Ioannis apostatae Praemostatensis iniquo ferentes animo, eum in praetorium uocauere, & nouem simul scelerum principes, tanquam de republica cum his aliquid acturi, intromissosq; statim gladio percussere, & quasi nihil actum esset, pacatam ciuitatem arbitrati, domos quisque suas petierunt. Sed ministri parum cauti, dum atrium aqua proluunt, cruorem interemptorum per

Marchio Misnensis.

Cuthna crumena Antichristi.

aquæductum in forum transfere. Eo uiso, non latuit populum res gesta. Tumultus D
 euestigio factus, expugnato armis pratorio, undecim primarij ciues, qui rei autores pu-
 tabantur, occisi, collegium Caroli direptum, & nobilis bibliotheca disiecta. Mulieres
 quæ Ioannem monachum ueluti diuinum habebant, caput eius intercipientes, pluribus
 diebus ululantes, per urbis ecclesias circumtulerunt, beatum uociferantes, sanctum &
 Deo plenum uirum, qui pro ueritate & patrum traditionibus occubisset. Contra ue-
 ro sacrilegos nepharios atq; hominibus odibiles, qui sacro & optimo sacerdoti manus
 iniicissent, postremo inter sacras reliquias aromatibus conditum Ioannis caput obtinu-
 ere. Per idem tempus castellum Purgellinum in quo paruus Sigismundi erat presidium,
 & quo multi Pragenses rectæ fidei cultores, cum liberis & uxoribus confugerant, per in-
 curiam arsit, qui superuerunt incendio, Pelzinam se contulere. His actis nonnulli Bo-
 hemorum reguli, & consulates Pragensi. legatos ad Vitoldum Lutuaniam ducem mise-
 re, eumq; sibi regem ascuerunt, aduersante Zischæ, eiusq; factione, qui liberis homini-
 bus regem habendum esse negabat, & eum potissime, qui gentium ritu uiueret. Vidol-
 dus Sigismundum Coributum, cum duobus milibus equitum in Bohemiam misit. Qui
 apud Pragenses magnis exceptus honoribus, ciuitatem breui ad meliorem formam re-
 degit, nobilibus, & qui quiescere uiuere uellent, blandus atque amicus, in insidiosos & faci-
 norosos asperrimus uindex. In huius aduentu munitissimum castellum in monte situm B
 oppugnare placuit, quod Lapidem Caroli uocant. Hic Sigismundus quartus centuri-
 as militum presidio liquerat. Castra tribus locis posita sunt, obsidio sex ducta mensi-
 bus, neque die, neq; noctu ommissa oppugnatio, quinque balistæ maiores ingentia saxa
 per omnes horas intra moenia iactauerunt, uasa circiter duo milia cadaueribus, & huma-
 no excremento plena in omnes emissa, tantum miseris obsessis foetorem attulere, ut omni-
 bus infectis lentes aut deciderent, aut nutarent. Tolerauerunt tamen forti animo, &
 hyemem usque protraxere certamen, accepto clam ex Pragæ medicamento, quo den-
 tes contineri possent. Fons erat extramoenia in medio præruptæ rupis, unde aquam
 oppidani necessariam hauriebant, & turris desuper uerusta, quatuor uentibus aquantes.
 Hanc Pragenses diruere machinis conabantur. Fama est in potestatem obsessorum pri-
 marium quendam Pragensem ciuem casu factum, eumq; in turris culmine deligatum, da-
 to per irrisionem in manu flabello, quo lapides balista missos quasi muscas abigeret,
 parturos quippe conciuui suo Pragensi. arbitrabantur. illos nulla misericordia flexos sa-
 xa ingentia quam plurima proiecit, hominem uero cum diem integram intactus per-
 seuerasset, hostium magis misericordia, quam ciuium suorum humanitate seruatum. Inte-
 rea Fredericum Brandenburgensem principem, magnis copijs Bohemiam ingressum,
 longe lateq; prædam agentem, Pragenses ab obsidione discedere compulisse, Vidoldum
 uero, rogatu Vladislai Poloniae regis, qui cum Sigismundo Casare in finibus Hunga-
 riæ conuenerat, patrie suam Coributum ex Bohemia reuocasse. Putauit ea re Si-
 gismundus hæreticos externis auxilijs destitutos, mox imperata facturos. Sed longe de-
 ceptus. Nam illi magis ac magis insolescentes, subactis intra regni fines Catholicae fidei
 cultoribus, exercitum extra Bohemiam duxere uicinas longe gentes populati. Ferunt
 Zischam in Austriam profectum, cum agrestes armenta quæque nauibus in insulam
 Danubij transportassent, uitulos suosq; nonnullos per negligentiam in ullis dimissos,
 ad ripam fluminis tandiu deuerberasse, donec pecus insulam depascens, mugitum, grun-
 nitumq; audiens, desiderio similis animantis fluuium transnatauit, eoq; modo magnam
 prædam abactam. Per idem tempus Sigismundus imperator Alberto duci Austriae ge-
 nero suo Morauiam, ne defensore careret, dono dedit, quamuis iam plerique illius pro-
 uinciae proceres ad Hussitarum insaniam defecissent. Eo quoque tempore Ericus rex
 Daciae, & infans Petrus regis Portugaliae familiaris, germanus Iacobi Ordinalis san-
 cti Eustachij excellentis & clarissimi uiri, imperatorem accedentes, ambo rei militaris
 peritissimi, exercitum eius & copijs & auxilijs auxere. Ob quam rem castra ad Iuten-
 bergam Morauiae oppidum, Hussitarum peste infectum, statim posita, obsidio tribus
 mensibus eo loco ducta. Eques apud Pragenses cognomento Aqua, satis opulentus
 fuit, &

*Factor dentis
 bus inimicus.*

A fuit, & inter suos ciues autoritate præditus. Is sororis filium nomine Procopium, cum
 sobole careret, in suum adoptauit, eumq; grandiusculum, ad Galliam, Hispaniam, Ita-
 liam, deniq; Hierosolymam secum adduxit, reuersus in presbyterum ordinari curauit,
 Qui surgente in patria Hussitarum nouitate Zischæ adhæsit, & cum esset robustus &
 manu promptus, nullius que fugax laboris, magno loco apud eum habitus, primos
 ductauit ordines malis malo aptissimus. Hic est ille Procopius, qui postea ob res forti-
 ter gestas magni cognomen obtinuit. Huic prouincia Morauiae commissa est, & Iuten-
 bergensium defensio. Qui non parua militum manu accepta inuitis obsidentibus, co-
 meatum in obsessum oppidum importauit, irritamq; Sigismundo fecit obsidionem.
 Dederat imperator Marchionibus Misnensibus Pontem & Aufcam, super Albim flu-
 uium, ut eas ciuitates presidio tuerentur. Obsederunt Aufcham Zischam simul cum Pra-
 gensibus, Fredericus Marchio Misnensis pater eorum, qui modo prouinciam regunt,
 & frater eius Langrauius Thuringiae, collecto ex Saxoniam, Thuringiam, Misnam, & utra-
 que Lusacia milite, obsessis auxilium ferre statuerunt. Commissum est ante urbem præli-
 um, incerta diu uictoria pependit, cum fortissimi utriusq; caderent, & nunc illi uicti ui-
 ctioresq; uiderentur. Ad extremum caeca caecum secuta, penes hæreticos fuit. Burggra-
 uij Misnenses & Chirpogenses, & comites Glicenses, multiq; nobiles in eo prælio ceci-
 derunt. Ex quibus plerique proiectis armis, flexis genibus frustra supplices uitam
 petierunt. Nouem milia ea pugna ex fidelibus caesa, Aufcha capta, & funditus dele-
 ta. Elatus ea uictoria Zischæ, insolentius indies agere ecclesias, passim delere si qua
 restabant, sacerdotes qui more maiorum sacra peragerent crudeliter persequi, nobili-
 bus insensu esse, ciuitatibus grauiam imperare tributa. Pragensium qui detrectant
 eius imperium, uicos & uillos incendere. Ob quas tres Pragenses Baronum auxilio
 freti aduersus eum copias eduxere. Ille cum se armis imparem animaduertet, ad
 Albim usque profugit, eratq; penè comprehensus, nisi pater Georgij eius, qui nunc re-
 gno potitur, Poggiebracium oppidum transitum sibi præbuisset. Nec sic sua res tuta fa-
 cta est. Fuerunt & hostibus alio loco pontes per quos Albim transiuerunt, sed Pra-
 genses fugientis ultimum agmen infectati, complures Thaboritas necauerunt. Peruen-
 tum est denique ad montes, ubi Zischæ uallem ingressus, cum loci angustias eas esse
 nosset, in quibus explicare hostes suas acies minime possent, stare signiferum iussit. Exin
 commilitones pro tempore hortatus, pugnae copiam fecit. Certamen atrox commissum
 uictor Zischæ tria milia Pragensium cecidit, reliquos in fugam uertit. Nec moratus,
 Cuthnam a Pragensibus instauratam, iterum ui cepit, atque incendit, & qui Pra-
 geses inerant eodem igne consumpsit. Moxq; successu rerum tumens, infestis signis Pra-
 gam petijt, et ad sagittæ iactum castrametatus obsidere urbem coepit. Erant & in ciuita-
 te & in exercitu plurimi, qui hoc dissidium detestabantur, & alij Zischam, alij Pragen-
 ses accusabant. In castris quoq; tumultuatum est, dicente milite, indigne esse eam urbem
 armis premi, quæ caput regni esset, neq; de religione secum dissentiret, casuram breui Bo-
 hemorum potentiam, si se hostes diuisos norint. Materiam belli satis magnam a Roma-
 no imperatore præberi, stultum esse consilium in se arma uertisse. Accepit Zischæ quæ
 uulgo dicebantur, & aduocata in concionem multitudinem, uas uinarium quod for-
 te aderat conscendens, Nolite, inquit, amari super me fieri fratres, & hominem accusare,
 qui uobis salutem peperit. Recentis uictoriae sunt, quas me duce consecuti estis, nunquam
 ego in aliquem locum uos duxi, unde uictores non rediretis. Vos clari, uos diuites, ego
 uestri causa lumen amisi, & iam in tenebris ago, nil mihi ex tot bellis feliciter actis, nisi
 nomē inane superest. Vobis pugnaui, uobis uici, nec laboris poenitet. Nec mihi cæcitas
 dura, nisi quod rei nostræ priore ex more consulere nequeo. Nec ego Pragenses mei cau-
 sa persequor, ipsi uestrum sanguinem, non meum sitiunt. Parum eis fuerit me iam & utro-
 que cassum lumine perdidisse, uestras illi manus timent, & fortes in periculis animos.
 At uos certe, aut illos perire oportet, qui dum mihi parant insidias, uestras animas ex-
 petunt. Domestica nobis arma timenda magis quam externa, ciuiles auferre seditiones
 oportet. Pragam prius expugnabimus, seditionesq; ciues exterminare licebit, quam
 K 3 Sigismun-

*Zischæ oratio
 ad populum.*

Sigismundo diuisionis nostræ nuntius afferre possit. Cum paucis eiusdem animi tu. D
tius imperatorem expectabimus, quam sibi nobiscum dubij Pragenses in castris mili-
tent. Verum ne me amplius accusetis, liberam uobis consulendi facio potestatem. Si li-
bet Pragensibus pacem dare, non abnuo, insidiarum modo absint. Si bellum decernitis, præ-
sto assum. In utramuis partem declinaueritis, Zischæ uestri consilij adiutor erit. His di-
ctis, mutati militum animi, bellum decreuere, multitudo arma capere, festinare, muros adi-
re, prouocare hostem, pro portis urbis pugnam ciere, egredientes ciues in urbem repel-
lere, Zischæ ad oppugnationem urbis cuncta parare.

De Ioanne Rochezana presbytero hæretico,

Cap. XLV.

*Ioannes Ro-
chezana.*

Oppidum est Pragensis ecclesiæ, non longe à Pelzina, cui Rochezana est nomen. Ex hoc loco puer obscuris parentibus, censuque tenuissimo natus Ioannes nomi-
ne, Pragam uenit, mendicatuque uictum quærens Grammaticam & Dialecticam didi-
cit. Cum adoleuisset nobilis cuiusdam pueri prædagogus factus est, & cum ualeret inge-
nio, linguæque promptus esset, in collegio pauperum receptus, auditor Jacobelli fuit. Po-
stremo presbyter ordinatus, prædicare uerbum dei Pragensibus cepit, ex oppido un-
de ortum habuit, Rochezana, cognomen ducens. Et iam nomine & autoritate ualebat,
cum Zischæ Pragam obsideret, exijt ergo consentientibus ciuibus, & in castra profe-
ctus ciuitati Zischam conciliauit.

De morte Ioannis Zischæ,

Cap. XLVI.

Sigismundus autem ubi Zischæ cuncta ex sententia cedere animaduertit, & iam illi
esse unum, ex quo res Bohemiarum penderent, clam sibi eum conciliare tentauit, guber-
nationem totius regni, militiarum quoque ducatum, & ingens auri pondus quotannis promit-
tens, si se regem nominaret, & in uerba sua ciuitates iurare cogeret. Magnam profecto
Regiæ maiestatis ignominiam, & imperialis gloriæ dedecus, atque insaniam reipublicæ
Christianæ sempiternam, Sigismundum pluribus annis prouectum, ex imperatoribus na-
tum, & ipsum imperatorem, cuius nomē Italia, Gallia, Germania, & omnis Europa uene-
rata est, quem Barbaræ nationes timuerunt, supplicem uidit nostra ætas homini haud ex
parentibus admodum nobilibus nato, seni, cæco, hæretico, sacrilego, & in omne scelus
audaci, pecuniam & summos honores offerre, ut suarum esset partium dignaretur. Sed a-
uertit diuina pietas eam pellem & tantum malum è medio Christianorum eripuit. Nam
Zischæ conditionibus annuens, dum conuentus complecturus Sigismundum petit, in-
ter eundem apud castellum Priscouiam, diuinitus, ut par est credere, peste tactus, expi-
rauit, monstrum detestabile, crudele, horredum, importunum, quod postquam manus
humana conficere non ualuit, digitus Dei extinxit. Ferunt illum cum ægrotaret interro-
gatum, quo nam loco mortuus sepeliri uellet, iussisse cadaueri suo pellem adimi, carnes
uolucris ac feris obiectari, ex pelle tympanum fieri, eoque duce bella geri, arrepturam fu-
gam hostes, quam primum eius tympani sonitum audierint. Thaborenses, qui reliquas pi-
cturas abominantur, Zischæ tantummodo, & angeli cuiuspiam calicem manu tenentis,
effigiem supra portam urbis pinxere, eique sacra quotannis agunt.

*Mortuus Zis-
schæ.*

*De Orphanis hæreticis, qui se post mortem Zischæ separauerunt à
Thaboriis,*

Cap. XLVII.

Zischæ mortuo ingens moeror inuasit exercitum, trepidari, lamentari milites, accu-
sare fortunam, quæ ducem inuictum, morti uincendum dederit. Nec mora duæ
factiones exortæ. Altera Procopium magnum, quem Rastum uocauere, cuiusque supra
meminimus, sibi ducem præfecit. Altera nullum inueniri posse dicitans, qui iure Zi-
schæ succederet, selectis paucis qui communi concilio bellum administrarent, sese Or-
phanos appellauere, inter quos potior habitus est Procopius, cognomento minor.
atque ita Thaboritarum in duos exercitus diuisi, alij uetus nomen retinere, alijs Orphano-
rum ut diximus, ob mortem ducis inditum nomen. Qui & si aliquando inter se dissen-
tiant, ubi tamen extrinsecus uis ingruit, iunctis uiribus in unis castris sese defenderunt.
Muro circumdatis urbes nisi necessarios emendatorum gratia perraro ingredi, cum libe-
ris & uxoribus in castris uitam agere. Currus quamplurimos habere, his pro uallo uti.

Proce

A Procedentes ad pugnam, duo ex his cornua facere, in medio peditatum claudere, alia e-
quitum extra munitiones prope adesse. Vbi congregati tempus uisum, aurigæ qui cornua
ducerent ad imperatoris signum, comprehensa sensim qua uoluerunt hostium partes, or-
dines quadrigarum contrahere, intercepti hostes quibus sui subuenire non possent, par-
tim gladio à peditatu, partim missilibus ab his, qui erant in carris, uiris ac mulieribus ne-
cari. Equitatus extra munimenta depugnare, quem si forte quis oppressisset fugientem,
mox aperti currus excipere, indeque uelut ex ciuitate moenibus cincta defendi, eoque mo-
do uictorias quamplurimas consequi, cum eam pugnantium peritiam uicinarum gentes igno-
rarent, & ager ille Septentrionalis late patens, ad explicandas bigarum quadrigarumque
ordines peridoneus haberetur. Egrediebantur duo exercitus, alter Slesiam, alter Mora-
uiam populabatur, uicinasque regiones assiduè incursionibus infestabat. Theutones per
circuitum habitantes, alios Philistæos, alios Idumæos, Moabitasque uocabant, Bohemi-
am terram promissionis esse dicebant. Cumque in proximam prouinciam exissent, prius
cum præda depopulatis agris reuertebantur, quam hostis cognouisset aduentum. Erat
& tertius exercitus, quem fratrum Orebatarum appellari diximus. Huic autor fuit Be-
dricus presbyter Stamicensis, natione Morauus, qui bellis assiduè Slesiam affectauit. Hic
etiam hodie uiuit, & urbem Coloniam appellatam possidet. Qui sprete religione Chri-
stiana, calcatoque pontificio iure uxorem publice duxit, & illa mortua alteram ex Polo-
nia superduxit, ex qua filios suæ nequitie sectatores sustulit. Cum obsiderent Suetlam op-
pidum in Austria, Thaboritarum simul & Orphanorum duabus noctibus & una die absque inter-
missione moenia expugnauere, superueniente autem Alberto eius terræ principe cum
exercitu, ut auxilium oppidanis afferret, pugnatum est quatuor ferme horis nocte hinc
aut illinc uictoria. Ceciderunt ex utraque parte primi bellatores. Postremo ita disces-
sum est, ut currus suos Thaboritarum amitterent, Albertus castris exutus abiret, quod negli-
gentia Roperti Vallensis factum credidere, qui tum ductor exercitus fuit. Redijt ta-
men paulopost Procopius Rastus, & oppidum Retium in Austria celebri obsidione cin-
xit. Pragenses eius signa secuti, & Bohoslaus Cygneus, cuius supra meminimus, qui eo
loco sagitta confossus interiit. Retium uero captum, direptum, atque exustum, in quo mul-
ti mortales periere, Burggrauius Maldeburgenis, loci dominus, captus & Pragam du-
ctus in carcere diem obiit. His gestis, uocati ab imperatore Bohemorum principes,
ad eum usque Posonium profecti sunt. Id oppidum Hungariarum, in finibus Austriæ, atque
in ripa Danubij situm. Neque ingressi moenia, in tentorijs è regione urbis mansere.
Egressus ad eos Sigismundus, multa de iure suo locutus, paternum atque auitum re-
gnum repetere, si qua essent quæ prouincialium mentes ab sese alienarent, ea ablaturum,
Bohemis ex quibus natus esset, pacificum, benignumque regem futurum. Illi se armis ab
eo sine causa impetitos dicere, ciues suos in Constantia contra publicam fidem exustos
inauditos Bohemiarum primores tanquam hæreticos à Romana ecclesia damnatos, re-
gnum sacris contumeliose, interdictum, non esse tam exiguum Bohemorum potestatem,
quæ suo nequeat honori consulere. Responsum à Sigismundo benigne datum ad obie-
cta, oblatumque generale concilium, in quo suam innocentiam Bohemi ostendere pos-
sent, si se uniuersalis ecclesiæ iudicio submittere uellent.

*Obitus Bohos-
lai Cygnei.*

*De expeditione in Bohemiam, contra hæreticos & rebelles per Martinum Papam quintum
instituta, & de infelici pugna contra eosdem,*

Cap. XLVIII.

AT Martinus pontifex maximus, ubi armatam hæresim crescere indies animaduertit,
priusquam pestis amplius inualesceret, Cardinalem Vintoniensem natione An-
glicum, regia stirpe natum, in Germaniam proficisci iussit, qui contra Bohemicam
labem uicinas gentes in arma concieret, cui & imperator adiumento fuit. Instituti sunt
tres exercitus. Saxoniarum duces, & quas uocant Stagnales ciuitates in primo militauere,
secundum ex Franconibus constitutum Marchio Brandenburgensis ductabat. Tertio
praefuit Otto Threuerensis archiepiscopus quem Renenses secuti sunt, Baiuarum quo-
que, & ciuitates Sueuorum imperiales. Ingressi Bohemiam tribus locis postquam syluam
penetrauerunt, iuncti simul ante Missam castrametati sunt. Hanc urbem Prichicho Elenotensis

K 4 inter

inter hæreticos quantum doctior ac facilius, tantum crudelitate ac perfidia nequior, præcedenti nocte ex fidelium manibus eripuerat. Erat igitur consilium exercitus, hanc urbem prius recuperare, quam ultra procederet. Sed cum hæretici collecto raptim milite in eos properare nunciarentur, non visum hostem fugerunt, Thacouiamque petentes, instrumenta bellica cum præda ibi dimiserunt. Nondum Cardinalis in exercitu fuerat, sed ad Thacouiam fugientibus occurrens, admiratus est tot ducum, tot fortium uirorum pauidam scedamque fugam, magnis precibus ut redirent in hostem, omni ex parte debiliorem hortatur. Quod cum frustra niteretur, & ipse turpis fugæ comes effectus. Vix syluam ingressi erant, cum superuenientes Bohemi postremum agmen lacerare coeperunt. Facta est profusior ac pauidior fuga, nec prius Theutones fugere, quam Bohemi persequi destiterunt. Hostes impedimentis direptis, Thacouiam expugnantes, machinisque bellicis potiti sunt. Exin Misnam populati, cum per Franconiam redirent, ne Bambergem agrum, Normbergensemque uastarent, pecunia placati diuitem exercitum reducere. Sigismundus his cognitus, Normbergam profectus noua principum auxilia comparat. Martinus quoque pontifex maximus Iulianum Cardinalem Sancti angeli, literis ac moribus excellentem, cum ea legatione in Theutoniam mittit, ut Bohemis bellum inferat, & adueniente tempore in Basiliensi Concilio, quod propediem futurum erat, nomine apostolico præsideat. Is Germaniam ingressus, mox Normbergam, ad Sigismundum se cõfert, quo in loco per frequentes Germanorum reguli conuenerant. Decreta est noua in Bohemos expeditio. ad viij. Calen. Iulij, dux belli Fredericus Marchio Brandenburgensis declaratus, qui Cardinalem sequeretur. Ingressus est Bohemiam per uiam quæ ducit ad Teplam. In ea expeditione Albertus & Christophorus Bawariæ, & Fredericus Saxonie duces fuere. Ioannes & Albertus Brandenburgenses principes, cum patre quem penes belli summa erat, Herbipolensis, Bambergensis, Eistetensis episcopi, Societas Sueuorum, quam sancti Georgij uocant, & imperialium ciuitatum, Maguntinus, Treuerensis & Colonien-sis antistites, auxilia miserunt, & cum his prouinciarum suarum primores, supra quadraginta milia equitum fuisse traduntur. Peditum minor erat numerus. Nam Germani patentibus freti campis, equestres plerumque pugnas agitant. Promiserat & Rhenus Lothoringæ princeps in eam expeditionem sese uenturum. Sed domestico bello implicatus, dum comitem Videmontensem oppugnare nititur, neque promisso satis fieri potest, neque Comes Palatinus Rheni, qui Videmontensi opem tulit, aduersus Bohemos ire permittitur. Cardinalis dum eos opperitur, ad calendas usque Augusti profectio-nem suspendit. Albertus interea ex Austria ducens, cum ad dictum diem adesse Cardinalem minime intelligeret, impar Bohemice potentie retrocessit. Ingressus deinde Cardinalis, numerosum exercitum ductans, multas hæreticorum uillas incendit, oppidaque diripuit, in quibus non auaritia tantum, uerum crudelitas etiam militum grassata est, qui mares cum foeminis obuios, senes puerosque passim necauerunt. In extremis tamen regni partibus ea calamitas defauit, cum duces copiarum interiora petere formidarent. Bohemi qui iam pridem hostem affuturum acceperant, expeditas in armis legiones coegerant, et ubi fidelium domicilia reperiebant, ea ferro atque igne uastabant. Inter quæ Stiltiuergium oppidum ab Orphanis expugnatum ac direptum, puberes ad unum necati. Interea siue proditio in exercitu fidelium fuit, quod plurimi putauerunt, siue inanis sua sponte mentes hominum pauor inuasit, totis castris trepidatum est, & priusquam hostis ullus in conspectu daretur, foedissima coepta fuga. Miratur Iulianus unde hic timor, quæ ratio tantum exercitum fugere suaderet, ambire duces, hortari arma expedirent, aciem instituerent, forti animo hostem expectarent. Non de regni gloria aut agrorum possessione certari, de uita, de religione, de Christi honore, de animarum salute bellum geri. Turpe Germanis esse, quorum nobilitatem uirtutemque totus orbis celebraret, ex prælio fugere, mori satius, quam hosti nondum uiso cedere. Neque secure intra mœnia habitare posse, qui campos hosti relinquerent, arma uiros non muros tegere. Nisi gladijs modo libertatem suam tueantur, aut casuros breui hostili ferro, aut seruitutem mortem miserore laturos. Sed frustra apud eos cohortatio fuit, quorum pudorem metus euicerat. Ablata sunt raptim signa,

Iulianus ad fortitudinem exhortatio.

signa, & tanquam nullus esset in exercitu ductor, tumultuose quisque non expectato imperio, non salutato comite, multi etiam proiectis armis non aliter quam si hostis à tergo instaret, rapido cursu fugam maturauerunt. Quibus & Cardinalis inuitus sese comitem dedit. Hostis paulo post ex metu alieno factus audax affuit, impedimentisque omnibus quibus per syluam non erat facilis exitus, & ingenti præda potitus est. Albertus tamen cum acciperet intrasse Bohemiam Cardinalem, & ipse iterum ex Austria coactis copijs in hæreticos duxit, Præzoro uiamque munitum oppidum oppugnare adorsus est. Sed fuga Cardinalis cognita, ab incepto destitit, & per Morauiam, quæ nondum ei parebat infesta signa circumferens, supra quingentas uillas ferro atque igne deleuit. Oppida multa uis cepit atque diripuit, mortalium maximam cædem fecit. Adeoque gentem illam afflixit, ut iugum eius accipiens, parere sibi ea lege promiserit, ut circa religionem id sequi teneretur, quod Basiliense Concilium decerneret.

De inchoatione Basiliensis Concilij, & uocatione Bohemorum ad ipsum Concilium, ut si dei suarationem redderent, Cap. XLIX.

Exactus ex Bohemia legatus, Basileam se contulit, ibique concilium celebrauit Sigismundus, qui per tempus expeditionis Norimbergæ se continuerat, ad coronam imperij Romæ suscipiendam iter ingressus, primoribus regni Bohemice literas dedit, in quibus scriptum erat, se natione Bohemum, nulli genti magis quam suæ affectum, Romam non aliam ob causam petere, quam coronæ suscipiendæ gratia. Id decorem Bohemorum genti accedere, cuius honestandæ sibi maxima semper cura fuerit. Coeptum esse iam sua opera Basileæ concilium, hortari eos qui se audiri de religione cuperent, eo proficisci, nec plus sapere uellent, quam mater ecclesia catholica, auditurum benigne conuentum rationes eorum, tantum operam dent, ut cum Synodo de religione conueniant, sibi reddant paratum regnum referent. Neque enim arbitrari se Bohemos eius imperium fugere, cuius pater, frater, auus, apud eos regnauerint. Nec se alia lege regnaturum, quam ceteri Christiani reges. Scripsit & ipsa Basiliense Synodus Bohemis, ut legatos mitterent, qui fidei suæ rationem ostenderent, securitatem itineris, & dicendi quæ uellent libertatem promittens. Fuerunt inter Bohemos dux sententia, Orphanis & Thaboritæ, & plebes ferme omnes, eundem esse negabant, Ioannis & Hieronymi exemplum in medium afferentes, qui Constantiam ad Synodum profecti, sub fide Sigismundi publice comburisti fuissent. Nobilitas uero Mainardum secuta principem Nouæ domus, uirum cordatum & ingenio dextero, perendum esse concilium prorsus aiebat, nec tolerandos uideri qui nouas peregrinastie de fide sententias, nouumque ritum religionis inuenissent, nisi dictorum factorumque rationem uniuersali ecclesie redderent, & quæ uulgo inculcauerant, coram doctis deferrent. Vicin hæc sententia, legatio cccc. equitum Basileam missa. Cuius principes fuere, Gulielmus Coska, non tam equestri dignitate quam ecclesiarum direptione insignis, Procopius cognomento Rasus. Idem magnus multis uictorijs magnisque sceleribus nobilitatus, Ioannes Rochezana pseudo Pragensium apostolus, Nicolaus Gallecus Thaboritarum sacerdos, & Petrus Anglicus patria profugus, ac solis elenchis in disputatione confidens. Effusus extra mœnia urbanus populus, ex Synodo quoque complures, aduentum fortissimæ gentis pro portis expectauere. Alij frequentes in plateas qua transitus esse conuenere, matronæ, pueri, puellæ fenestras atque recta comple-re. Alij hunc, alij illum digito designare, peregrinos habitus, non uisa prius uestimenta mirari, horribiles hominum facies, truces notare oculos, non esse alienum dicere ab ea hominum specie facta, quæ fama prodiderat. In unum tamen cuncti Procopium defigere lumina, illum esse qui toties fidelium fugisset exercitus, qui tot oppida subuertisset, tot hominum milia neci dedisset, quem sui pariter atque hostes metuerent, inuictum ducem, audacem, intrepidum, neque labore, neque timore superandum.

Oratio Iuliani Cardinalis, ad Bohemorum legatos, Responsuaque eorundem, Cap. L.

Exceptos Bohemorum legatos hospitaliter, postredie in concione accersitos, Iulianus Cardinalis benigne allocutus, & longa & luculenta oratione, quæ adhuc extat, ad ea quæ

quæ pacis & unionis essent, cohortatus est, ecclesiam Christi saluatoris sponsam omnium fidelium matrem esse, dicitans clauas ligandi atq; soluendi habere, candidam sine ruga, sine macula, in his quæ necessaria ad æternam uitam esse creduntur, errare non posse. Qui eam contempserit, alienum, prophanum, & quasi æthnicum, publicanumq; censendum, eam nusquam melius quam in generali concilio representari. Statuta conciliorum ecclesiæ placita existimari, concilijs non minus quam euangelijs credi oportere, quorum autoritate & ipsa sacrarum literarum eloquia præcepta sunt. Bohemos qui se filios ecclesiæ dicerent, uoces matris audire debere, quæ filiorum obliuisci non potest, eos iam pridem seorsum à matre uixisse, neque id nouum esse. Complures aliquando fuisse, qui matrem reliquere, rediisse tamen qui salutem optauerunt. Regnante diluuii omnes perisse, qui extra arcam remansere, dominicum agnum in unis ædibus comedendum, extra ecclesiam non inueniri salutem. Hanc esse conclusum hortum, signaturumq; ue fontem, cuius aquam si quis biberit, non sitiet in æternum. Ex re sua sapuisse Bohemos, qui eius aquæ fluenta apud concilium requisierint, matremq; tandem audire statuerint. Facessere iam odia debere, ponenda esse arma, omnemq; belli materiam procul abijciendam, audituros benigne patres quæcumque Bohemi pro sua causa dicere uelint, tantum parati animo sint, ne bene consulta sanctæ Synodi consilia respuant, quibus non Bohemos tantum, sed omnes Christi fideles conuincere oportet, si modo æternæ uitæ participes esse uelint. Audita est cardinalis oratio summo patrum consensu. Bohemi pauca respondere, quibus par facundia non esset, se neque concilia, neque ecclesiam contempsisse, aduersus inauditam sententiam Constantiæ latam, nihil de religione Christiana detrahere, incorruptam apud se patrum autoritatem manere, quodcumq; Bohemi asserant sacris literis atque Euangelio confirmari, uenisse ut innocentiam suam uniuersali ecclesiæ patefaciant, petereq; ue publicam audientiam, in qua laici quoque adsint. Neque id negatum. Interrogati quæ nam illa essent, in quibus à Romana ecclesia dissentirent, quatuor articulos proposuerunt. De communione diuinæ eucharistiæ, quæ sub specie panis & uini sumenda his qui salui esse uelint, necessario affirmabant. De civili dominatione, quod clericis interdictum diuina lege dicebant. De prædicatione uerbi dei, quam liberam permissamq; passim omnibus arbitrabantur. De publicis delictis, quæ nulla ratione toleranda putabant, etiam maioris mali uitandi gratia. Nam quamuis plurima sint, quæ Hussitarum perfidia aduersus catholicæ fidei ueritatem astruere ac prædicare non dubitant, coram concilio tamen, doctorumq; patrum coetu, hæc tueri tantummodo posse arbitrati sunt, eaq; regni nomine dicta. Verum cum legatus alia de Bohemis accepisset se affirmaret, quæ Christianas aures offenderent, inter quæ illud esset, quod religiones mendicantium inuentum esse diabolicum prædicarent, assurgens Procopius, neq; hoc falsum est, inquit. Nam si neq; Moyses, neq; ante eum patriarchæ, neque post eum propheta, neque in noua lege Christus dominus, neque apostoli mendicantes instituere, quis non intelligit diaboli tenebrarumq; opus esse? Excepta est ingenti cachinno Procopij uox, legatus uero ut erat mansuetissimus pater, argumentationem indocti hominis placite dissoluit. Neque enim prophetarum patriarcharumq; placita, & quæ Christus instituit, quæ sanxerunt apostoli, duntaxat à deo esse docuit, uerum ecclesiæ quoque decreta, quæ sancto dirigente spiritu ducitur, opera dei esse monstrauit, quamuis & aliunde mendicantium uita ex Euangelio sumpta uideri possit. Selegerunt Bohemi quatuor magistros, qui suos articulos ex diuina lege sumptos ostenderent. Qui eos confutarent ex coetu patrum totidem assumpti, uiri præstantes, & ad dicendum parati. Disputatum est quinquaginta diebus, multa in utranque partem adducta. Postremo cum uicta Hussitarum perfidia uinci nollet, ad tractatus uentum, tentatum, si fortasse amici trahi possent. Missi & oratores ex concilio in Bohemiam, uiri doctissimi, & qui gentis ueritatem nosset. Multa cum Bohemis agitata, nunc pacis spes facta, nunc belli metus.

De uictoria

De uictoria Bohemorum fidelium, & debellatione morteq; Procopij, ac aliorum hereticorum, Cap. LI.

Dum hæc aguntur, Thaboritæ et Orphani Mainardo cæterisque nobilibus infensi esse coeperunt, eorumq; suspectas actiones habere, tanquam consilio auscultarent. Neque uana opinio. Conuenere namq; sæpe inter se Barones, errorem suum recognoscere, miseros se dicere, qui cum regis imperium abdicauerint, Procopij iugum ferant. Illum dominum esse, illum pro sua libidine prouinciam regere, uectigalia exigere, tributa imponere, delectum habere militum, exercitum quo uelit ducere, rapere, spoliare, occidere, nullum pati qui suis consilijs aduersetur, nobiles iuxta atque ignobiles ei mancipia esse. Nullum hominum genus infelicius esse Bohemis, quos semper in castris uersari oportet, æstates atq; hyemes sub diuo agere, in duro iacere solo, arma in omnes horas uersari, nunc ciuilibus bellis, nunc externis agitari, aut bellum geri, aut belli metum impendere. Executiendum tandem crudelis tyranni iugum, neq; ferendum, ut qui cæteras gentes armis uicerint, Procopio seruiant. Placet accersire publice conuentum procerum & ciuitatum, in quo regni status reformetur. In eo Mainardus ei regno bene esse dicit, in quo neq; per ocium marceant homines, neq; per bellum atterantur. Bohemos hæcenus expertos fuisse quietis, attritum assiduus calamitatibus regnum, periturum breui nisi occurratur. Incultos iacere agros, homines atq; armenta sensim deficere, id accidere, quod omnia in potestate unius sita essent, qui sine consilio procerum ciuitatumq; ue pro suo arbitrio rem gerit. Illi salubre bellum esse, nam si paci locus sit, imperium eius statim casurum. Deligendum unum esse ex nobilitate ducem, cuius potestas annua sit, nonnullosq; ei adiungendos, quorum consilio domi belliq; rem publicam administret. Ne uero usurpare sibi Barones imperium uiderentur, ex media nobilitate assumendum ducem consuluit. Itum est fauente conuentu in sententiam Mainardi, Alscio Risenburgensis antiquæ nobilitatis homo, sed tenui censu, dux gentis declaratus, quem capitaneum uocauerunt. Cæterum maiestatis insignia apud eum fuisse, autoritas apud Mainardum extitit. Procopius his cognitis, Orphanos & Thaboritas in expeditionem ducens, ad urbem Pelzinam, quam fideles incolebant, castra ponit, atq; undecim continuis mensibus pertinaci obsidione, crebrisq; oppugnationibus urget. Oppidani extrema omnia passi, ac iam fame pereuntes, ad synodum Basiliensem misere oratum, ne fidelem urbem in manus hæreticorum peruenire sinerent. Patres, quibus non esset publicum ararium, ex priuato argento symbolum dedere, auri octo milia nummum Mainardo mittentes, qui collecto exercitu subueniret obsessis. Per idem tempus ea pars Pragæ, quæ noua ciuitas appellatur, ab Orphanis imposito præsidio tenebatur, cuius præfectus erat presbyter Lupus Rochezanæ infensissimus, aduersus quem prædicando plebem incitabat. Ille in ueteri ciuitate, apud ædem sanctæ Mariæ ante latam curiam inhabitabat, Lupumq; suis ipse sermonibus probrosisq; maledictis lacerabat. Ob quam rem crescentibus odijs, claustrum Orphani aditus ueteris ciuitatis in nouam, turresq; ligneas plurimum tabulorum erexere, quibus oppidanos in aduersa ciuitate missilibus infestarent. Ea occasione usus Alscio, conuocata nobilitate, nihil esse imperium suum dicit, quod Thaboritæ Orphanisq; contemnant, regnum mature periturum, nisi magistratibus pareatur. Rogat proceres in medium consulant. Placet omnibus cum ea manu militum, quam Mainardus comparauerat, Pragam peti. Nec morati ueterem ciuitatem ingrediuntur, ligneas turres amoueri, parereq; omnes Alscioni iubent. Negant Orphani ducem esse, quem neq; ipsi, neque Thaboritæ susceperant. Fit tumultus, committitur in urbe prælium. Lupus ubi suos cedere animaduertit, pluresq; cadere, salutem pedibus petijt. Dissiectæ turres ciuitatis omnes, in potestatem Alscionis factæ. Pelzines recognita, Procopio è muris illudere, hortari suis ciuibus opem ferat, alienos ne lacessat. Stultum esse eum qui sua tueri nequeat, infestare aliena. Nisi suo opte ingenio ab obsidione discedat, uenturos breui proceres, qui nolentē cogāt. Ficta ea Procopius credere, atq; oppidanis ad ferendam fortius obsidionē blademera oblata. At ubi certum nuncium de gestis Pragensibus accepit, soluta mox obsidione, plenus irarum, cum omnibus copijs uersus Pragam iter dirigit. Properant

com.

communes amici occurrunt, de pace inter eum & nobiles agunt, diuisum inter eos regnum stare non posse, consulendum communi quieti, neque concordia sine uiribus, neque uires sine concordia sufficere, ciuitatibus eius populi inexpugnabile munimentum esse, qui concordibus animis arma tractaret, lites ex arbitrio ducis componi posse delectis ex utraque parte pari numero uiris, quorum consilio leges pacis dicerentur. Procopius deum ita se pacem habiturum respondet, si noua Praga sibi restitueretur, si munitiones delectae reficiantur, si Pelzina eo in statu reponatur, in quo fuerat ante dissolutam obsidionem, nam comeatus iam eo importati fuerant. Nobiles ubi res factu difficilimas peti uident, Procopiumque uincula, uerba, caedes minari, cum alia uia pax inueniri non posset, armis decertare constituunt. Relicta itaque ciuitate, cuius mature animos non ignorabant, obuiam hosti pergunt. Ventum est ad locum inter Brodam Bohemicam & Burim, quatuor milibus & quingentis passibus a Praga distantem, in agris late patentibus. Ibi currus contra currus incurrunt, & sublato clamore alteri alteros contumeliose compellunt. Deceuerat Procopius haud quaquam pugnae copiam facere, nisi ex occasione praerogatiua daretur. Erat ei animus recta uia Pragam petere, ubi non dubitabat nouam ciuitatem sibi portas aperiri. At equitatus nobilium munitiones eius praetergressus, dum forte ultimam partem apertam uidet, raptim ingreditur, caedemque magnam facit. Hostes improviso malo praeuenti, quod agant nesciunt. Trepidatur totis castris, insolita res terrorem auget. Neque enim intra munitiones curruum intrasse prius equites aliquando uiderant. Caeditur passim pedites, fit fuga aperta ex altera parte mole quadrigarum. Instant nobiles, sternuntur ubique fugientes. Procopius ubi suos retinere non potest, nec audire hortamenta, pericululum, metusque sinit inter confertissimos hostes dilapsus, cum cohorte quam sibi ex fortissimis magis quam amicissimis delegerat, aliquid diu hostis impetum retinet, multisque casibus, uictoriam penes hostibus eripuit. Sed circumuentus multitudine equitum, non tam uictus quam uincendo fessus, telo in incertum missum transfoditur. Pari modo & alter Procopius, quem minorem appellari diximus, in eodem globo fortiter pugnans occumbit. Atque is finis duobus illis pernicissimis ac deterrimis monstris fuit. Sic Thaboritarum & Orphanorum scelerati exercitus, inuicti prius, uicti ac deleti sunt, Procopium rasum quis occiderit ignoratum est, quamuis Coska, de quo supra meminimus, id facinus honestum dignumque praemio suum dixerit, qui cum partes nobilium sequebatur. Primus eius uictoriae autor habitus est Mainardus, post eum Parfconis magna uirtus uisa. Coapcho uero Thaboritarum equitatum ducebat, rei militaris apprime peritus, & qui multis aliquando damnis Prutenos affecerat, & a rege Poloniae uocatus, usque ad Gedanum, & Mare Balticum, uictorem exercitum duxerat, ex hoc praelio fuga dilapsus, cum magna parte equitatus in Coloniam sese recepit. Confecto bello cum multa milia captiuorum essent, Mainardus concilio procerum accessit, perdere pessimam plebem statuit, quae nutrita in armis omnem aetatem in castris egerat, nec sub legibus uictura credetur, rapinis, caedibus, atque adulterijs assuea. Qua stante, pacatum regnum stare non posset. Sed ueritus ne si nullos innocentes interficeret, qui ex agris coacti ad pugnam uenerant uoce praconis edici iubent, nondum bellum peractum esse, fugisse Coapchonem, Coloniam expugnari oportere, uicinasque per circuitum gentes, quae regnum popularentur, armis domandas. Ad eam rem necessarios, qui sub Procopijs militassent, uiros fortes et in bello exercitatos, decretum eis ex publico stipendium, donec regnum pacaretur. Proinde omnes qui stipendia facere uellent, in horrea sese proxima reciperent, cauerent, nerudes inexpertosque bellum secum admitterent. Illos sua rura, suasque lares repetere posse. Introierunt horrea, quae apud Bohemos in uillis ex maceria culmo recta frequenter sunt, pleraque Thaboritarum & Orphanorum milia, homines nigri ad solem & uentum indurati, aspectu terribili atque horribili, & qui circa fumum in castris uiuissent, aquilinis oculis, impexo crine, promissa barba, corporibus proceris, membris hispidis, cute adeo dura ut ferrum quasi lorica repulsa uideretur. Clausa sunt confestim ostia, & ignis immixtus horreis, quo sex illa & colluies hominum, ignominiosum agmen, post multa quae patrauerat scelera exusta, contemptae demum religionis poenas dedit.

Maiores Procopij mors.
Occasus Procopij minoris

Thaboritarum & Orphanorum duces homines in horreis igne conflagrati.

Quomo-

Quomodo Sigismundus Roma coronatus, post multas dissensiones & bella, cum pace & gaudio a Bohemis suscipitur, Cap. LII.

Sigismundus interim ab Eugenio pontifice maximo Romae coronatus, Basileam perstierat, dissidioque patrum quod tunc erat cum Eugenio ad tempus sedato, Vlmam se contulerat. Ea est Sueuiae ciuitas, ad ulteriorem Danubij ripam sita, Licius amnis qui Sueuos a Baioarijs determinat, e regione urbis in maiori flumine exoneratur. Hic audita Thaboritarum Orphanorumque clade, legatos in Bohemiam mittit, regni proceres commendat, qui uiros nocentes deleuerint, hortatur regni quietem procurent, seseque regem suscipiant, quem fratri successorem eius gentium dederit. Illi magno numero apud Ratisponam eum conueniunt, Regemque suum salutant. Venerunt & seorsum, Coapcho et Ioannes Rochezana, de suis rebus acturi. Legati quoque Basilienses, qui Pragae fuerant, & cum Bohemis certo modo conuenerant, eo se contulere. Sigismundus auditis quae de religione in communione placuerant, conuenta probauit, eaque seruari mandauit. Eximio poscentibus Hungaris, nauibus per Danubium uectus, Budam petiit, ubi reformato regni statu, uocatis ad se Bohemorum principibus, in Alba regali sexaginta milia numerorum inter eos distribuit, pecorumque maximum numerum. Dicta die qua uellet Bohemiam ingredi, non moratus Iglariam uenit. Vbi concilio cum Bohemis habito, conuentu legatorum synodalium iterum comprobauit firmauitque. Ea huiusmodi fuisse. Bohemis ac Morauis ecclesiasticam unitatem, pacemque complectentibus, seque in caeteris omnibus, praeterquam in usu communionis utriusque speciei, uniuersalis ecclesiae fidei ac ritui conformantibus, autoritate domini nostri Iesu Christi, & ecclesiae sponsae suae, sub duplici specie panis, scilicet ac uini, his qui consueuissent diuinam eucharistiam communicare licebit. An uero ex praeccepto dei id fieri debeat, generale Concilium in Basilea congregatum diffiniat, & quid utilitati fidelium salutisque congruat lege in perpetuum ualitura constituet. Quo facto, si perseverauerint Bohemi in eiusmodi communicationis desiderio, idque missa legatione petierint, sacer conuentus Bohemiae ac Morauiae sacerdotibus communicandi sub utraque specie personas sibi subiectas, & in annos discretionis constitutas, & quae id reuerenter postulauerint, libertatem impartietur, ea conditione adiecta, ut inter communicandum plebem publice instruant, non sub specie panis carnem Christi tantum, nec sub specie uini solum sanguinem, sed sub qualibet specie totum & integrum contineri Christum. Breuis concordiae notula, uerum tot sententiae quot uerba, quibus peregrinae de fide sententiae, diuersisque de religione ritibus obuiari iubeatur. Et quod ecclesia uniuersalis credit, quod seruat, genti Bohemorum credendum seruandumque praecipitur, circa communionem tantum permittitur nouitas. Caeterum inter Bohemos & imperatorem aliae praedictiones interuenere, quibus ecclesiarum praedia occupatoribus iure pignorum relicta sunt, donec certa pecunia reluerentur. Religiosus utriusque sexus, quibus adempta monasteria essent, exulibus quoque spes reditus interdicta, Rochezanae Pragensis ecclesiae praesulatus promissus, de disponendo ecclesiarum Bohemiarum regimine summo pontifici facultas oblata. His sic constitutis, Rochezana cum alijs quatuor presbyteris, nomine totius cleri sibi adherentis, sedente Sigismundo pro tribunali in foro ciuitatis erecto, assistente Alberto genero magnaque procerum & oratorum circumstante corona, obedientiam Romanae ecclesiae sese praestare professus est. Sequenti uero die, haud absimili solennitate absoluti sunt ab anathemate, caeterisque censuris haeretici, & in ecclesiam per concilij legatos introducti. Vbi cum diuina celebrarentur, Rochezana perfidiae suae non immemor, altare accedens, diuina re peracta, uni quem iusserat ex laicis adesse, sacramentum ex calice dedit. Et quamuis Ioannes Polomor, alter ex concilio legatus in aliena ecclesia id sibi non licere assereret, eumque prohiberet, in proposito perstitit. Ob quam rem penes in irritum conuenta ceciderunt. Composita tamen lis est, ex eo conuentionis capite, quo sancitum erat, ne paucis pacta uiolantibus communis concordia rumperetur. His compositis, Sigismundus nona septembris, Anno sexto & tricesimo supra millesimum & quadragesimum ab ortu Saluatoris domini, Pragam uenit, ubi, qui paulo ante Bohemorum hostis ex adulterio natus, Antichristi filius, sacrilegus, publicis hominum

L uotis

uotis perdendus censebatur, extremis honoribus exceptus est. Barones ac ciuitates in eius uerba iurauerunt, & magistratus suos quos ipse constituit acceperunt, certantes inter se, quis alter altero suo regi obsequentior uideretur, ut est humanum ingenium utraque in parte commodatum, siue persequi, siue obsequi malit. Philibertus episcopus Constantiensis, natione Gallicus, & collegae sui ex Basilea missi, ecclesiasticos introducere ritus, sacerdotes instituere, ex missarum solennibus uulgaria uerba, cantilenasque detrahere, sanctorum imagines reducere, aquam benedictam in ardentibus sacris reponere, baptismatis fontes sacrare, altaria ornare, spurcicias omnes abolere. Paruere complurimi, quibus mens sanior fuit. Rochezanæ complices resistere, obloqui, blasphemare, plebem modis omnibus auertere. Ipse quoque inuentor malorum ex parochia sanctae Mariae ante Latam Curiam, quam propria temeritate inuaserat, amoueri minime potuit, neque laudare sermonibus suis inter praedicandum Romanam ecclesiam praetermisit, legatisque saepe necem per insidias machinatus est. Sigismundus autem cum ecclesias pollutas intrare nollet, templum sancti Iacobi, quod fratrum minorum fuerat, & in quo machinae bellicae tum seruabatur, restitui sibi poposcit. Annuuit ciuitas, & aliqui monachi introducti sunt, qui uerbum dei praedicarent. Id olim ne Zifcha subuerteret, armati carnifices defendere, sepulchris maiorum consulentes. Redierunt & alij mendicantes, tum Celestini, Sclaui, serui Sanctae Mariae, Theutonae, Hierosolimitani, & nonnullorum monasteriorum abbates. Sacerdos quoque sancti Georgii in arce Pragensi, quae principis honore defungitur, & pastorali baculo utitur, sacris praefecta uirginibus, ab exilio remeauit. Haec ex ueteri more quotannis in celebritate sancti Viti nouellum regi panem offerre tenebatur. Restituti sunt & Cathedralis ecclesiae Canonici ac uicarij & mansionarij, ornamenta altaribus reddita, diuinum officium instauratum. Legati Basileam missi, qui declarationem super articulo communionis expererent, cumque nulli essent ecclesiae redditus, ex quibus alij templorum ministri possent, iussit imperator, ex fisco regio per singula canonicorum capita hebdomadam aureum nummum distribuere, minoribus clericis dimidium dari. Ea res annuo aureorum sex milia apud ecclesiam Cathedralem absumpsit. In alia quoque templa donaria collata. Noua iam facies urbis, nouus populus, uerus rediisse religionis cultus apparebat. Quibus ex rebus liquet imperatorem, quae foedera cum haereticis percussit, necessitate magis admisisse, quam uoluntate, uoluisse illum paternam hereditatem quoquomodo intrare, sensimque regni possessione accepta more maiorum subter ueram Christi religionem prouinciam reducere. Iamque reges ei populique Christiani de regno recuperato congratulabantur, eiusque nomen in omni ecclesia magnum erat. Eugenius quoque pontifex maximus auream rosam indicem suae laetitiae ad eum misit. Thaboritae qui superioribus cladibus superfuerant in oppido conseruati, ea lege in gratiam recepti, ut quinqueennio toto suis moribus uiuerent, religionis cultum mutare non cogerentur, iura ciuitatis haberent, signum ferrent, in sigillis rubra cera uterentur, tributum nomine singulis annis sexagenas decem penderent. Sed cum nephandas eorum consuetudines Sigismundus accepisset, quibus illi circa rem diuinam uterentur, quinqueannium haud expectaturum se dicere, correpturum propediem sceleratae ciuitatis infamiam Rochezanam hortari Romanam ecclesiam se subiceret, sic posse pontificatum sibi committi, superbienti, & aliena de fide sapienti, ascensum desperandum esse, qui uel consecratus episcopus eijci deberet. Ille mente superba, & opinione sua inflatus, dietim peior, dietim uenenosior efficit, monachorum reditum aegerrime ferre, quorum sermones non minus quam suos acceptum iri uerebatur. Ob quam rem occurrente inter praedicandum sermone de monachis, Venerunt, inquit, noui dietim ad nos demones, quos monachos uocant. His studium est eijcere nos de ueritate, at si uiri fuerimus, prius sanguinem effuderimus. Id Sigismundus ubi accepit, imo nos, inquit, Rochezanam sanguinem non inuisti ante aras libabimus. Non latuit Rochezanam Sigismundi sermo, qui ex amicis commonitus clam aufugit. Eius ecclesia Papusconi bono & docto uiro commissa, quem nos postea exulem, perturbatis iterum rebus in Noua domo uidimus, priusquam Bohemiam intrasset Sigismundus. Ioannes Rohacius, nobili loco natus, ingenio

nio malo, mente pessima, non longe a montibus Cuthnis, intra syluas in arduo colle castellum aedificauit, uocauitque montem Syon, asserens ex eo loco ueritatem aliquando exitura, quae gentem Bohemicam libertate donet. Funtibus ad Iglariam caeteris nobilibus imperatorem suscepturis, ipsi domi manens, uicinis infestus praedas agit, instigantibus nonnullis Baronibus, quibus pax noxia, bellum salubre uidebantur, Sigismundum quoque lacessit, armenta bouum & ouium, quae illi aduehebantur ex Hungaria rapit. Itinera quoque inficura, infesta reddit, neque purpuratis regibus abstinet. Sigismundus Henricum Ptarsconem, qui hominem corripit, cum exercitu mittit, obsidio quatuor ducta mensibus, castellum summa uia occupatum. Sed in cacumine montis situm, uallo, fossa, murisque opportune munitum, difficile superauerat. Eriguntur turres, quae munitiones mirrosque superent, tela intus iaciuntur, multi utrinque cadunt, obsidentium plures, in quos tela haud frustra cadebant. Accessum ad muros altior fossa prohibebat, quae licet aqua caruit, laboriosum tamen periculosumque militi erat, sagittis undique cadentibus in eam descendere, atque inde rursum uallem quo muri praecingebantur ascendere. Cuniculis igitur aditus in fossam paratur, relicto terrae aliquanto, ne fraus intelligi posset instar ostij ante fossam. Expectatur uentus, qui ex castris in castellum spiret. Is ubi uehemens datus est, armati aditum ingrediuntur, tormenta aenea quam plurima simul incenduntur, uentus summum in castellum rapit, milites aperto cuniculorum repagulo in fossam profiliunt, & ad motis scalis uallum ascendere nituntur. Prandebat tum forte Roacius, pauci qui pro muris excubabant clamorem attollunt. Fit tumultus, concutitur undique ad defendendum uallum. Roacius quoque relicto cibo, sumptis armis auxilio suis ex arce aduolat, pugnat eodem tempore pluribus locis acerrime. Vbi Roacius adest, hostis ex alia parte uallum superat, stragemque late faciens castellum ingreditur. Roacius dum ire in arcem festinat, praecloso itinere capitur, arx quoque uirumpitur, latronibus qui eo confugerant interceptis, sacerdotibus Hussitarum uesaniae participi, qui sacramenta ministrabat haereticis, in dira uincula, ducti omnes Pragae, suspendio uitam finire. Furcarum, quibus damnatae poenas dedere, triplex differentia fuit, & sublimior Roacius pependit, imam tenere latrones circiter nonaginti, media sacerdotem arripuit nomine Medium, atque ita Medium in medio furcarum, damnatam animam deuotamque sathanae reddidit.

De morte Sigismundi imperatoris, & quem reliquerit in testamento heredem, Cap. LIII.

Aegrotare interea Sigismundus coepit, exaugente morbum senectutis incommodo. Barbara imperatrix de retinendo imperio sollicita, Henricum Ptarsconem Stenbergium, Georgium Poggiembracium, & alios plerosque Barones, quorum auctoritas apud Bohemos potior, clanculum ad se uocat, Sigismundum breui moriturum asserit, futuras in regno turbationes nisi rei suae quam celerrime consulant, quietis unicam uiam esse, si se uiduam rex Poloniae ducat uxorem. Id ei suauis facile. Nam quis matrimonium renuat, quod dotalia duo regna sequantur, eaque maxima, & opulentissima? Suo nomine & in Hungaria & in Bohemia oppida munitissima custodiri, comites Ciliae alterum fratrem, alterum nepotem, auxilia praebituros, multos in Hungaria proceres, suas partes complexuros. Placet Bohemis imperatricis consilium, datisque dextris foedus ineunt. Mulier iam anus, nouum coniugium mente complexa, filiam quae in spem regni creuerat, & Alberto duci Austriae nupsit, ex animo dimouet, nec aliud, quam noui concubitus gaudia meditat. Inexhaustam foeminae libidinem, quae tumulo quo propior est, eo genialis thori, nuptialisque facis cupidior & curiosior redditur. Non latuerunt imperatorem futuris foeminae excogitatus. Qui postquam referentibus medicis moriendum sibi esse cognouit, ex Bohemia cuius sibi dubia fides erat, in Morauiam se uehi iussit, uisurus filiam priusquam uita excederet. Illa cum uiro ad eum in ciuitatem uenit, quam Snoima uocant. Ibi mox Barbara uirum secuta, custodiae traditur. Vlricus Ciliae comes praemonitus, fugam arripuit. Imperator uocatis in cubiculum Hungariae ac Bohemiae primoribus, aduentasse resolutionem sui corporis, nec iam amplius se uiuere posse affirmat, iturum se patrum uiam. Caeterum priusquam oculos claudat, de salubri statu regnorum suorum uelle cum eis agere. Albertum Austriae ducem, generum suum esse, & uirtute praestantem,

stantem, & generis nobilitate sublimē, eum se non minus amare quam filium, successore rem itaq; suum nominare, rogare supremam uoluntatem suam exequantur, beatum id regnum futurū, cui Albertus imperauerit. Exin legatos nominat, qui se mortuo Bohemiā petentes, in conuentu procerum testamentum suum patefaciant. Inter quos Gaspar Slichius princeps fuit, matre Italica ex comitibus Alti collis agri Tharuifini, patre Theutonico natus, ex familia Lazana prouinciae Franconiae, ingenio dextro, facundia suauis, doctrinae cultor, ad omnia genitus quaecumq; ageret. Quem usq; adeo fortuna & uirtus excoluit, ut quod erat prius inauditum, trium Caesarum successiue regnantium cancellariae praefuerit, unus ex ducibus Slesiae filiam sibi in matrimonium tradere non recusauit. Sigismundus illi Egram & Cubitum, & alia in Franconibus oppida dono dedit. Albertus in Hungaria Calecium, & Albam ecclesiam, Fredericus in Austria Graecium. Versatile profecto ingenium, & naturae bonitas singularis, quae inter tot imperatores, moribus prorsus dispares, pari gratia uiuere potuit. Nos huius amicitia in curia Frederici Caesaris usi, si quid profecimus quod scimus quam tenue est, adiumento eius consecuti sumus. Episcopatum certe Tergestinum, unde reliquae dignitates prouenerent, ipse nobis primus committi curauit. Mortuus est Viennae ex apoplexia, & apud Carmelitas cum coniuge sepultus. Sigismundus supremis suis ordinatis, inter amicorum manus defecit.

De sepultura Sigismundi Imperatoris, Cap. LIIII.

Albertum Barones qui aderant ex Hungaria & Bohemia, concordibus animis regem salutauerunt. Ipse missis in Bohemiam suis & Sigismundi legatis, uersus Posoniam iter flexit. Miserabile spectaculum, & humanarum rerum singulare documentum, imperatrix captiua & Imperatoris cadaver una uehitur. Occurrunt lugubres Hungari, nec tenere lachrymas in tanta rerum nouitate possunt. Hinc defuncti regis corpus fletum elicit, inde reginae uincula commiserationem excitant. Solatur tamen miseris noui regis electio, cuius uirtutis multa extabant documenta. Duo inter se oppugnantes curae occurrebant, altera sepeliendi regis, plena moeroris, altera coronandi, laeta iocundaq;. Iusta prius defuncto regi perfoluta, corpus eius in Varradino, ut in ultima uoluntate placuerat, sepultum. Albertus in Alba regali, cum coniuge sua Elizabeth, Calendis Ianuarij summo consensu, & applausu populi coronatus est.

De Alberto Bohemorum Rege quartodecimo, & etiam Romanorum Rege, Cap. LV.

Legati in Bohemiam profecti, uulgato Sigismundi testamento, Albertum uicinum, potentem, nobilem, uirtute praestantem, Bohemis amicum, regem assumi petunt. Ioannis Caroli, Venceslai, et ipsius Sigismundi erga regnum merita commemorant. Natam ex eorum sanguine Elizabeth, non esse paterna hereditate priuandam. Inter Bohemae reges & Austriae principes foedus extare, procerum consensu & imperiali auctoritate firmatum, ut deficientibus altera domo masculis haereditibus, altera regnum accipiat. Defecisse masculos in Bohemia regiae stirpis, successorem ex Austria uocandum. Neque alium regno idoneum uiderent, quam Albertum, qui & uxoris, & suo iure, & saceris iudicio, praefendus sit. Futurum eum regem, quem Bohemi ex caelo missum putent. Hungari quem cupide regem acceperunt, Bohemis haud aspernandum. Flectitur his Bohemorum conuentus, Albertus pridie nonas Maias rex designatur. Verum proceres qui cum Barbara conspirauerant, non alio pacto in Albertum consentiunt, quam si postulatibus suis mos geratur. Alscio Sternenbergius eorum nomine Albertum adiit, sed frustra eius preces fuere. Albertus ferme Bohemis, quae focer affirmauit. Interea Barbara, dimissis quae possidebat in Hungaria inexpugnabilibus castellis, libertati reddita est, duodecim milia auri nummum, locis parentibus, quoad uiueret, eis singulis annis constituta. Ptarfco de uoluntate Alberti ab Alscione certior factus, accessit ex factione sua primoribus, quorum pars posterior haeretica fuit, Hulsitarum sequax erroris, Casimirum regis Poloniae germanum, tredecim annos natum, regem appellat, missisq; oratoribus auxilia petit, quibus nobile regnum ei conseruari possit. Inter haec & electores imperij apud Francfordiam conuenientes, rem Romanam Alberto commendant. At illi

Alli acceptare imperium iniussu Baronum Hungariae haud quaquam licebat. Id enim eis promiserat, cum se regem acceperet. Vocati primores regni, negabant ex usu esse Hungariae regi Theutonicis caeterisque gentibus imperare. dum Sigismundus Romanae rei consulturus, Italiam, Germaniam, caeterasq; prouincias perageret, Hungariam Turcarum direptioni patuisse. Multa in utranque partem dicta. Postremo uicti precibus, Frederici ducis Austriae tunc adolescentis, assensum dedere, imperium summa Germanorum congratulatione ab Alberto susceptum. Nec mora legati ad regem Poloniae, nomine gentis Bohemicae missi, Ioannes Rabensteinus, & Ioannes Placius, oratum, ne fratrem turbare Bohemae regnum patiat, meminere inter Bohemos ac Polonos ueteris amicitiae, Albertum ex Sigismundi testamento, & prouincialium decreto, regem esse, non potuisse paucos qui Casimirum uocauerunt, ius regni ad alterum transferre. Si pergat alienum regnum fratri parare, caueat ne destro certare cogatur: Polonus ad ea Bohemos sibi amicos esse fateatur, cupere beneuolentiam perpetuo stare, ac fratri quem primarij barones regem uocauerint, ius auferre non posse, Polonis ac Bohemis unam esse linguam, & unam utrique genti originem, cum Theutonicis nihil Bohemis esse commune. Nihil prouincialibus incommodius, quam sui regis uocem non intelligere, atque in omni loco interpretis egere. Regnum sibi suum satis tutum fidumq; esse, neque se externam uim ullam timere. Proinde orare ut fratrem potius recipiant, quam ipsi ab eo recipiantur, donatosq; preciosis pelibus, ut est mos gentis, oratores dimisit. Legatis autem alterius partis, missurum se prope diem auxilia pollicitus. Albertus medio tempore Iglariam petit, quo in loco ab Vlrico Rosenfi, Majurando, plurimisq; Bohemiae proceribus, percipide expectabatur. Ptarfco uero per nuncios eum rogat, ne prius regnum ingrediatur, quam sibi factionisq; suae faciat satis. Neq; enim passurum se regem esse, quem ipse non elegisset. Albertus quod maior pars regni statuisset, id ratum esse debere respondit, hortari ne regem quietum inturbet. Inuenturum benignum regem si paci consulat, sin pergat res innouare, plus belli reperturum quam uelit. Exin motis castris Cuthnam occupat, quam Ptarfco sine praesidio reliquerat. Petenti Pragae frequens populus occurrit, atq; ut hostium uictori congratulantur. Et quamuis iterum Ptarfconis factio conuentum peteret, priusquam rex coronaretur, reiectis precibus, tertio Calendas Iulij solenni pompa coronam accepit. Ptarfco uero Coloniam, & alias suae factionis ciuitates impigre muniuit. Cumq; duo milia equitum ex Polonis ad eum uenissent, populari eorum agros coepit, qui regem introduxerant, et tanquam diu Bohemia quieuisset, nouo exulsa bello, adeo gloriabundus in campis exiit, ut captiuos nobiles, quos forte interceperat, ea conditione iuratos dimitteret, ut se non prius repraesentarent, quam castra muris Pragensibus admouerentur. Albertus & si auxilia ex Austria Hungariq; ascuerat, illis tamen non expectatis hosti copiam pugnandi fecit. Quam Poloni detrectantes, per montes Cuthnae, & Sobeslauiam, ad Thaboritas se contulere, amicam sibi ciuitatem, castrisque ante urbem positam, Albertum expectauerunt. Ipse cum copijs egressus, per Benefcauiam ad ad eos festinans, legatos praemisit, qui Polonis dicerent. Inter Casimirum, cuius causam agerent, seq; belli praesentem Bohemiam esse, cauerent ne incendia agerent. Experiretur praesentis, cuius prouincia esset, cultam potius quam desertam mallent, sese moram minime facturum quin pugna litem regni definiat. Poloni ad haec huiusmodi responsum dedere. Ex aequo se ferre animo Alberti arrogantiam pugnam petentis, nam superos superbis insensos esse. Venturo non defuturum praesentem, Polonos faciem hosti, non terga ostentare solitos. Laetus eo nuncio Albertus quadrato agmine in conspectum hostis aduolat. Quo intra castra se continente & ipse castra sua a regione Thabor ad iactum lapidis tormentalis metatus est. Pugnatum singulis diebus in campo, qui medius inter bina castra iacebat, nunquam totis uiribus in fortunam bellum uentum, Polono non tam facile egregia manu facinora adde, quam uerba magnifica ore iactante. Erant in castris Alberti, Christophorus Baioariae princeps, qui postea regno Daciae potitus est, Fredericus Saxoniae dux, & Albertus marchio Brandenburgensis, cuius nomen ab eo tempore cultum, magnumq; fuit. Triginta milia militum Alberto parebant, Polonis quatuordecim milia, quorum ca-

stris iuncta ciuitas, magno adiumento erat. Tormenta quoque aenea in utriusque castris plurima, maiora apud Albertum fuere. Ex quibus uni quod erat maximum, ignem admoueri iussit cuius lapis emissus mirae magnitudinis, cum praeter opinionem in castris hostium cecidisset, multos mortales interemit. Vidisses passim corpora sine capite iacentia, capita quoque pedes, membraque sine corpore in cruore fluitare, iumenta humi procubere mortua. Neque enim primo ictu duntaxat, sed multiplici saltu pluribus in locis decidens saxum stragem fecit. Quare consternati Poloni relictis castris intra urbem se recepere. Georgius Poggiebracius per idem tempus cum Thaboritas peteret, nam & ipse Ptarconi iunetus erat, in alam quandam Alberti equitum forte incidens, commisso praelio hostem prostravit, atque hinc primum homini nomen dedit. Albertus uero cum expugnari Thaboritas aliter quam fame nequiret, soluta obsidione Pragam rediit. Poloni exhausti argento, amissis equis, pedibus in patriam abiere. Fredericus Saxonum princeps, dimisso rege domum rediens, hostium insidias incidit, sed nihil improvisa re motus, ordinata raptim acie, ea constantia, ea fortitudine pugnam iniit, ut penes uictus captusque uictores uicerit, caesisque quam pluribus captos abduxit. Rex Poloniae nondum cognitis quae in Bohemia suis acciderant, cum duobus magnis exercitibus Slesiam ingressus, in Bohemiam properabat. Sed in relecta suorum fortuna, populatis hostium agris domum rediit. Albertus autem relicto qui regnum gubernaret Ulricho comite Ciliae, per Slesiam Gorlicium uenit. Vratislauenibus uero, ea est ciuitas nobilis ac praepotens, & Slesiarum caput, Albertum marchionem Brandenburgensem petentibus belli ducem dedit, qui Poloniam saepe infesto exercitu petens, longe lateque praedas egit. Non multis post diebus actum de concordia. Rudericus Burgenlis episcopus, natione Hispanus, doctrina ac uirtute praestans, arbiter litis ex Basiliensi concilio, missus, Albertum conuenit. Disceptatum est inter legatos partium, non conuenientibus, induciae belli dictae, conuentus in aliam diem apud Vratislaviam statutus. Eo ueniens Albertus, ex gradu forte prolapsus, grauiter laesus pluribus diebus aegrotus decubuit. Exin claudus effectus, infecta pace per Morauiam in Austriam rediit. Interea comes Ulrichus, qui Bohemiae praerat, inter Barones de uendicando sibi regno agere coepit. Albertus cognito eius studio properatim stipendia subtraxit. Ille materia adempta qua Bohemorum animos sibi conciliabat, ex prouincia discessit, nec ultra remissus est, regni cura Meinardo & Ulricho Rosenfensi commissa. Per idem tempus Despotus Seruiae, quam Rasciam uocant, cum sacerdotibus & nobilibus in Hungariam profugerat, Turcarum impetum ueritus, uno tamen relicto filio, qui castellum Sindorouiam in ripa Danubij situm, & a Turcis obsessum, tueretur. Albertus Hungaris inuitatus, obsessis opem laturus, Budam petiit. Interea Georgius Palotius, Strigontensium pontifex, diem obiit, qui coronam regni, diuitemque regum suppellectilem in arce seruauerat. Quare cognita, Albertus eo se confert. Arx reginae deditur. Quae dum thesaurum regni coram Baronibus ad eam rem se lectis recognoscit, coronam beati Stephani regis, quam sacrosanctam putant, clam surripuit, annuicque custodiendam tradit, caetera obligatis occludit arcis.

De morte Alberti inclui regis, Cap. LVI.

Albertus Budam reuersus, non expectatis auxilijs, aduersus Turcas exercitum ducit, castra inter Titiam amnem ac Danubium collocat. Interea Turcarum imperator euicto castello, excaecatoque Despoti filio, cuius sororem in matrimonium duxerat, domum abiit. Crudelis, qui neque coniugij affectum sensit. Verum Turcis matrimonij necessitudo leuis, apud quos singuli pro opibus plures uxores habent, regibus eo amplius nubere licet. Ita animus multitudine distractus, nullam pro socia, pariter omnes uiliter habet. Albertus ubi expugnatam Synderouiam, Turcas abiisse cognouit, dimisso exercitu Budam rediit. Sed insolito feruentis Augusti calore uexatus, dum peponibus nimium oblectaretur, in uentris solutionem incidit, sentiensque periculum, moriturus in patria Viennam repetere statuit. Iter ingressus, cum iam Strigonium praeterisset, in uilla quae Longa dicitur, condito testamento sexto Calendas Nouembris decessit, princeps liberalitate ac fortitudine clarus, & qui caeteris rebus longe religionis studium anteposuit.

Quomodo

Albertus moritur.

Quomodo Bohemi post mortem Alberti, eligunt in regem Albertum Baioariae ducem, sed electioni consentire nolunt, Cap. LVII.

Bohemi qui Alberti regis causa inter se dissidebant, cognita morte, apud Pragam ad octauum Calen. Maias die statuerunt. Rochezana qui dudum apud Graecium exulauerat, domum reuertitur, suoque more insanienis, Romanam ecclesiam cardinalesque, patriarchas, caeterosque per orbem episcopos blasphemans, apud solos Bohemos incorruptae ueritatis in uentri sacramenta dicit, preciosissimum Christi sanguinem paruulis ac dementibus praebet. Sacerdotes suae temeritati aduersantes, domo pellit, popularibus communionem sub specie uini recusantibus, ecclesiasticam sepulturam interdicit. Redeunt damnata tempora, suumque placitum, suum quisque ingenium recepit. Regina Elizabeth iam filium ex Alberto pepererat octauo Calen. Martij. Ladislaum nomine, atque Hungarorum ei coronam imposuerat. Mittuntur ad eam legati, qui dicant ad eligendum regem die statutam. Si quid iuris in regno Bohemiae ad se spectare confidat, oratores mittat, qui rem suam agant. Regina natum ex Alberto filium in cunabilis ostendit, rogat ne paterna hereditate pupillum exuant. Tempus mittendi legatos arctum esse, neque enim amplius quam dies quindecim supererant. Si prorogetur terminus, missuram qui pueri iura edisserant. Erat inter legatos Procopius Rabensteinus nobilis eques, doctrina ac morum lenitate praestabilis, cuius nos amicitia pluribus annis oblectauit. Is cum Alberto seruisset, habiturum se curae ait, quae regina mandaret. Reuersus in Bohemiam eos primum adiit, qui partes Alberti fouerant. Exponit reginae desiderium, suadet proferri conuentum. Res digna exauditione uidetur. Verum Ptarco, & qui Alberti recusant imperium, cum iam Pragae conuenissent, regno consulendum quam totius esse dixere, reginam spernere, instare, proferre, uocare absentes. Illi diem ex die consulto proferre, morae causas necitere. Interea legati ab regina ueniunt, fit frequens conuentus. Intermissi Oratores proceres rogant, Sigismundi & Alberti suorum regum meminerint, nepotem filiumque ne respuant, contra ius gentium paternam hereditatem puero ne adimant. Foedera cum Australibus percussa ne uiolent, pupilli atque orphani miserentur. Sunt non pauci, qui lato fauore legatorum postulata suscipiunt. At qui Albertum oderant, filium regem negare, cuius patri tanquam regi non paruissent. Infantem regno inutile esse, regem a regendo dictum, qui regendus sit regem uocari non posse. Antequam Ladislaus adolescat, longum tempus effluxurum esse, interim regem assumi qui per se regat. Satis esse Ladislaum si post quatuor & uiginti annos ad regnum uocetur, medio tempore locum alteri faciat. Reges regno dari, non regna regibus. Fredericum Austriae ducem, iam Romanorum regem electum, Bohemis indulgisse, uti quae uellent regem sibi ascerent. Vicit haec sententia. Albertus itaque Baioariae dux, maiore procerum uoto rex declaratur, qui apud Venceslaum quondam nutritus, Bohemicae linguae non ignarus erat. Mittuntur ad eum primores regni, inter quos Ulrichus Rosenfensis, homo semper se tempori accommodans, princeps fuit, qui licet Alberti partes olim defenderit, huius tamen sententiae suae extiterat. Quibus ea res indigna uidetur, hi Procopium ad Fredericum Caesarem clam ire iubent, rogantes nobile regnum ne pupillo negligat, cuius tutelam susceperit. Iam enim Elizabeth Hungarorum incostantia uerita, qui ad Poloniae regem defecerant, Ladislaum ad eum miserat educandum. Fredericus audito Procopio, missis ad Albertum Baioarium nuncijs hortatur, ne regnum sibi alienum usurpare praesumat, quod tum difficile, tum ignominiosum fuerit Bohemis, quibus defuncti regis haeres esset, non licuisse alium eligere, neque se potestatem eam dedisse, quemadmodum in Bohemorum conuentu nonnulli ementiti fuerant. Procopium uero in Bohemiam remittit, qui ius Ladislaui haud quaquam se neglecturum asserat. Albertus ea uirtute atque animi moderatione usus est, quae postquam reges esse coepere, rarissima semper fuit. Nam uenientibus ad se Bohemorum legatis, ample & nobile regnum offerentibus gratias egit, qui se unum ex omnibus elegerant, cui parere uellent, dignumque tanto imperio iudicassent. Multa se idcirco debere Bohemis neque id unquam beneficii obliuioni daturum, At cum regis Alberti soboles extret, indecorum esse cum alterius iniuria regnum querere, paternam hereditatem nulli auferendam,

Ladislai natus.

Albertus Baioariae ducis prudens ac modestus ad Legatos respondit.

L 4 qui pu

qui pupillos suo iure dispoliet, Dijs atq; hominibus iniustos pœnas aliquando patrati sceleris dare, cognouisse se non uano rumore fœdus antiquum inter Bohemos & Austriales extare, deficiente mascula sobole principem ne foras assumât, fidem seruare pulchrū, ne cui temere noceatur cauendum. Scelestem execrabilemq; uocem illorum, qui regnâdi causa ius uiolandum astruunt. Atq; ita maiorem se spreto regno monstrauit, & si uerum fateri licet, clarissimū egit regem. Nam regnū apud eos qui spernūt, nō qui cupiūt.

De Ladislao infante Bohemorum Rege quindodécimo. Cap. LVIII.

Bohemi ab Alberto repulsi iterum conuenientes legatos ad Cæsarem mittunt, petentes tutorio nomine uti regnum accipiat. Is in Belgiam se iterū dicit, coronæ suscipiendæ gratia, cum redierit de re ipsa transacturum. Reuersum potentissimū ex Bohemia proceres aduēnt. Inter quos Ptarfco cum esset Alberti filio infensus, seorsum Fredericum alloquitur, regem ut seipsum faciat hortatur, facile id futurum si tutelam pupilli reijciat. Nam cum ceteri desint, Bohemos suo pte ingenio regnum sibi oblaturos, cui ex fœdere tanquam seniori Austriæ principi debeatur. Negauit Fredericus orphanū, cuius tutelam gereret, hæreditatem se quoquo pacto inuafurum, nec tamen Bohemiâ tutorio nomine administrare uoluit, quam sine profusione magna pecuniarum retinere non poterat. Nam Bohemi nisi ex regibus quotidiana munera accipiant, ab officio recedūt. Neque est regnum cuius fiscus abundat. Regiæ possessiones in priuatas manus peruenere, argentifodinæ unde opes regiæ in immensum creuere, maiore ex parte perire. Distracti sensus, uectigalia prorsus extincta, nisi populares in sumptus regios pecuniâ conferant, quam uocant, bernam, aut rapere unde uiuat regem oportet, aut precaria regentem mendicare. Suasit igitur imperator ipsi ut per se prouinciâ regerent, donec pupillus adolefceret, donatosq; oratores a se dimisit. Domum reuersis gubernatores eligere placuit, Inter quos Ptarfco & Mainardus priores habitū. Stetit aliquandū concordia discors. Nam licet Mainardo Ptarfconicq; factionum capitibus parum conueniret, & alter conuenta cum concilio habita seruanda esse diceret, catholicarum tutor partium, alter sperneret, Rochezanæ amicus, ab armis tamen abstinere, mediūq; quoddam temperamentum inuentum est. quo partium cuiq; suo uoto liceret uiuere. Verum Ptarfcone ui morbi repente extincto, Mainardi potestas aucta est. cui tum Pragenfes, tum fortiores regni ciuitates paruere. Id agre fuit aduersa parti, quæ Ptarfcone defuncto ad Georgium Poggiebraicum se contulerat, eumq; sibi ducem elegerat, iam tamen rei militaris peritia, rebusq; strenue gestis insignem. Orare igitur ne iacere suas partes sinat, Mainardū indes crescere, Pragā in potestate habere regni Metropolitim, sacerdotes qui Romanum introducant magnificare, qui ueritates patrum sequerentur persequi. Occurrendum temeritatī hominis qui peregrinos mores patriæ anteponat, Pragam ei auferendam, neq; id esse difficile, ciuibus non placere Mainardi regimen, Rochezanam multos habere amicos, qui excitato tumultu arma capessant, audendū esse fortib. uiris, fortunā ipsam aperire uictoriam. Georgius ipse qui suapte natura magna cuperet, collaudatis suaforibus nonnullos in urbem ire iubet, qui pertentatis ciuū animis quæcunque inuenerint ad se referant, postquam multi aures adhibent coniuratione facta inuadendæ urbis dies constituitur. Coniurati incendium in parte urbis admodum remota excitant, concurrunt ad restringendū ignem. Interea Georgius ex aduersa parte cum copijs muros inuadit, nec mora proditores in instanti portas aperit, extollitur clamor ut capta urbe solet. Hinc tremor suprema timentium, inde exultatio uictorū exaudiri. Trucidantur passim resistentes. Mainardus in eo tumultu captus in carcerem coniectus, ibiq; tandem obiit, siue tædio diutini carceris, siue ut pleriq; putauerūt exhausto ueneno. Ex illo tempore sine controuersia Praga in potestate Georgij fuit, neq; posthac aduersari palam uoluntati eius ex Baronibus quisquam præsumpsit, quibus potestas suspecta uisâ surum imperium, in concionibus laudare hominem, probare regimen, blandiri, adulari, eum esse dicere, qui tandem regni calamitatibus modum ponat. Id nulla uia rectius fieri posse, quam si rex in regnum ueniat, precari, numen obtestari, id patriæ non denegat, legatos ad Cæsarem mittat, instet, urgeat, facturum tutorem denique quod in pupilli

Praga per prodicionem capta. Mainardus in carcere uitam finit.

Apilli rem sit. Si pergat aduersari, nihil Bohemis imputandum alium regem quærentibus. Sententia quâuis ingrata Georgio, accepta in auribus populi refelli non potuit. Missi ad Cæsarem oratores nihil impetrauere, pupillaris ætas excusationem præbuit, quâ sapius idem tentaretur. Venere plurimi ex Bohemis ad Fredericum uisendi regis gratia. Inter quos Georgius nomine Giscra, armorum gloria clarus, qui partes eius unus ferme defenderat in Hungaria, cum rex Poloniæ regnum inuasisset, prædones sæpe acie fuderat, Ioannem Huniadem bis castris exuerat, rebellantes Hungaros magnis cladibus affecerat. Is ubi ad conspectum regis intromissus est apud Nouam ciuitatem, quo in loco tunc aderamus astantibus plurimis illachrymans Ladislai manum exosculatus, in hunc modum uerba fecit: Video te tandem teneoq; mi rex, si scires quæ pericula propter te audiui, quibus me laboribus implicui, quod aduerso corpore uulnera accepi, En cicatrices testimonio sunt, patri ego tuo tibiq; uitam deuoui. Nulla uis est, nulla fortuna, quæ alienare animum a te meum possit, officia mea sola tibi auferet mors. Sed tu hæc per ætatē non intelligis. Et subridens. Quod inquit, mihi præmiū fidei ac laboris erit, & quod das militi tuo stipendit. Sextum tūc annū agebat Ladislaus, qui postquā Giscra finē dicēdi fecit, oculos huc atq; illuc circumuoluens, Ioculos Ioannis magistri cameræ suspiciens ex philecteria pēdētes, qua ille nūmos more Theutonico pauperibus erogādos asseruabat, hanc tacitus arripit, araq; sex tantum, neq; enim plura inuenit, illinc deprompta Giscra dono dedit. Admirati omnes pueri factum, & prouidum et liberalem futurum iudicauere. Giscra innexos postmodum auro nummos e collo suspendit, regiæ gratitudinis monumentum. Hungari qui mortuo Alberto regem Vladislaum ex Polonia uocauerunt, diu imperium Ladislai obtrectauere, bellumq; aduersus Turcas infeliciter fecere, in quo Vladislaus fortiter pugnans obruncatus est. In conuentu deinde ciuitatum procerumq; Ladislaus rex appellatus, missa legatione ad Fredericum in qua regni primores fuere, decretum electionis exposuit, Ladislaum in Hungariam mitti coronandum postulauit. Responsum est recte Hungaros egisse, qui regem tandem suum recognouerint, electione inde haud quaquam opus fuisse in eo, quem natura regem dedisset, neq; coronandum esse, qui semel coronatus sit. Puerum adhuc egere tutore, nullius tutelam salubriorem ei esse, quā Frederici imperatoris & proximi consanguinei. Expectarent ætatē regno idoneam, interea per se regnū administrarent. Diu inter Hūgaros & imperatorem ob negatū regē inimicitia fuere, et armis quoq; tentata res est. Ioānes Huniades infestis copijs Austriā ingressus, quamuis ferro atque igne agros uastauerit, regem tamē coronāq; & quæ repetabat in Hungaria castella, obtinere nō potuit. Pugnauit iterum contra Turcas, a quibus magno prælio uictus, humilior factus, Cæsaris beneuolentiā & petijt & impetrauit. Ob quā rem quamuis sæpe & ab Hungaris & a Bohemis Ladislaus peteretur, res tamen ad duodecimū eius annum protracta est. At cū Fredericus imperialis coronæ suscipiendæ gratia Italiam petere statuisset, rursus Bohemi, Hungari, & Austriales, legationibus seorsum missis imperatorem fatigauerē, Ladislaū reposcentes, postulata omnibus negata sunt. Ad Bohemos, qui ea de re conuentū Pragæ habituri erant, ac ferocius agere uidebantur, regem alium electuri, nisi mos eis gereretur, legatos mittere placuit, quib; & nos additi sumus. Prouinciales, quib; apud Pragam dies statuta fuerat, grassante illic peste, in Beneschauia conuenere, quos in frequenti conuentu, presidente Georgio Poggiebracio, in hūc modū allocuti sumus: Petiuitis ex Cæsare uiri Bohemi, Ladislaum regis quondā uestri filium ad uos mitti, idē Hungari, idē Austriales, importunis precibus exigunt. Si uobis mos geritur, illos offendere necesse est, si preces aliorum audiantur, contemnere uestras oportet, si necessarium sit alterum ex duobus, uestrā amicitiam præferret imperator. Vetus est enim maiorum suorum cum Bohemica gente fœdus, & acceptorum ultrō citroq; beneficiorū memoria recens. Sin uirtus claritasq; pensitāda est, quis Bohemico nomini nō inuideat, cuius uictorias tempestate nostra plures numerare licet, quam reliquæ gentes omnibus seculis comparare poterunt. Verum Cæsari hoc tempore in hanc electionem descendere haud quāquā necessarium uidetur, quando eo pueri ætas est, quæ neq; nobis neq; Hungaris usui esse po-

Ladislai pueri factū, quo futura libertas præmonstratur.

Oratio per legatos Frederici imperatoris ad Bohemos Procopio recitante.

esse potest. Esto, ueniat in Bohemiam Ladislaus, quod inde regno emolumentum cedet. Ille ne ius litigantibus dicet, statim reipublicae reformabit, aduersus hostes copias ducet, belli, pacis uel munia obibit. Nihil horum praestare potest, cui recte tutela opus est. Illud in primis eius aduentus faciet. Regis popa ducenda est, ornanda regia, adhibendi ministri, curia more progenitorum apparanda. Ad haec grandis pecunia opus. Vobis nullum aerarium esse audio, nullos census, nulla uectigalia publica. Ad uestras igitur opes recurrendum, uos praestare sumptus, uos regem alere, uos inexplebilem curiam & insatiabiles ministros explere oportebit. Video praeterea inter uos non paucos esse proceres, consilio, autoritate, atque opibus penes. Cura regis uni committenda erit, non omnibus. Ille dominus, ille rex uester iudicabitur, qui regis corpus in potestate habebit. Et quod uestrum est, qui non eum honorem sibi quam alteri maluit. Semina inter uos discordiarum petitis, nisi prius in unum conueneritis, qui regis curam praestit. Vos his incommodis Fredericus liberat, qui suo sumptu pupillum regium gubernans, dissensionum uobis fomitem aufert. Nec uos latet, quando quidem tenera regis aetas est, corpus eius in potestate Caesaris rectius esse, quam in alterius cuiusquam. Ille enim consanguineus est, ex eadem familia natus, & imperator. Et quis pupillo regi conuenientior tutor detur, quam princeps principum? Si sit inter uos & Hungaros contentio coram extraneo iudice, de custodia corporis regis, parca causa uestra atque illorum iudicabitur. Vtrique regem petitis, utrique fidelitatis documenta praestabitis. Verum in hoc illi superiores erunt, quia natum apud se regem, coronamque dicent. Apud Caesarem uestra causa longe iustior est, quam Hungarorum, seipsum tamen in cura patruelis uobis praefert. Curate regnum, pupillum sibi dimittite, quem postquam pubes fuerit, uobis in primis credit. Quod uero oratores uestri dixere, alium regem accersendum a uobis esse, id magis terroris incutiendi causa dictum imperator existimat, quam quod animo uestro ea sententia sedeat. Neque enim uestra fides incorrupta prius, hoc repromittit, neque progenitorum Ladislai in uos collata beneficia hoc exigunt, nec innocens eius aetas quicquam demeruit. Caeterum uoluite animo prius ut sapientes decet, quem nam Ladislao praefere possitis, cuius sanguinem, si matris originem memoriae tenetis, quatuor Romanorum imperatores produxere. Si paternam profapiam exquisitis, quin quies imperatoria dignitas in Australi domo resedit. Obscuritatem quaerit necesse est, cui tanta claritas non satisfacit. Adde potentiam, amicitias, clientelas. Austria uobis uicinam possidet, Morauia, Slesia illi parent, Hungari, & si res nouas moliri uideantur, ab officio tamen non recedent. Imperator a quo regnum uestrum dependet, sanguineo suo non deerit, nec ius familiae suae negliget. Baioariae Saxoniaeque duces, Marchionesque Brandenburgenses, & omnes ferme Germaniae principes, Ladislai propinqua necessitudine attingunt. Non potest hic pupillus offendi, nisi & tota Germania laedatur. Haec superflue uobis commemorari non ambigo, uerum ita iussit imperator. Ille in Italiam pupillum secum adducet, reductum, puberemque factum, si perstiteritis in fide, ad uos primum mittet. Vos interea pro grauitate integritateque uestra, quod in rem Bohemici regni, pupillique sit, consulere admonet. Verisimilis oratio uisa, neque sine fauore accepta, acceptioremque Procopius noster collega reddidit, qui patrio sermone, Latinae linguae ignaris uerba nostra interpretatus est. Iussi sumus ex conuentu paululum abire, mox euocatis responsum datum. Reddita imperatori gratia, qui eam legationem misisset, atque in dimittendo rege, Bohemos praefere ceteris. Accipere se bene consulta consilia, missuros ex nobilitate sua primarios iuuenes, qui Caesarem Italiam petentem sequantur, ei que ministrent. Expectaturos quiete reditum, quem felicem faustumque superum benignitate futurum exoptent.

De morte Barbarae imperatricis, uxoris Sigismundi,

Cap. LIX.

A pud Graecum Barbara imperatrix ea tempestate decessit, inexhausta libidinis mulier, quae inter concubinos illaudatum auum publice agitans, saepius uiros petiit quam peteretur, neque Christianae, neque alteri cuiquam religioni astricta, quippe quae superos inferosque illos esse negabat. Ferunt eam ancillas suas saepe orantes ieiunantes uel increpasse, quae corpus suum frustra macerarent, fictumque caeli numen placare uerbis cre-

A bis crederent. Vivendum suauiter dum uita suppetit, fruendumque uoluptatibus. Id tantum homini datum, cuius anima cum corpore simul extinguitur, somnare qui alteram uitam sibi promittunt. Congrua moribus sententia. Nam qui relicto animi cultu uoluntati corporis se dedere, grauati uiciorum sarcina, non quibus explicent uitamque corrigant, sed quae coeptum iter approbent, ea dogmata facile imbuunt. Neque inquinatis mentibus solum uilium ualentius, quam totum extingui morte hominem opinentur. Vna salus desperanti caelum, inferos non timere. Corpus Barbarae quamuis infidelis foeminae, Bohemi Pragae tulere, peractoque funere in sepulchrum regum condidere. Nec defuere sacerdotibus, qui prophanum cadauer ecclesiastico ritu sepelirent. Non sunt regibus scriptae leges, nec in Bohemia quicquam non permissum. Fredericus postquam quieturos Bohemos intellexit, quorum motus in primis uerebatur, reclamantibus Hungaris & Austriacis, assumpto secum Ladislao rege, Italiam ingressus augustalem coronam a Nicolao quinto pontifice maximo Romae accepit. Exin uisitato apud Neapolim rege Alphonso, cuius tum opes florentissimae fuerunt, cuiusque neptem in matrimonium duxerat Leonoram, regis Portugalliae filiam, moribus ac forma praestantem, domum rediit. In eo itinere Ladislaus saepe fugam motus est, consilio pedagogi fretus, cum quo postea captus, usque in hunc diem custoditur in uinculis.

Quomodo Austriales Ladislauum regem ab imperatore petentes, non exauditi, bellum mouent,

Nouamque ciuitatem obsident,

Cap. LX.

A Vstriales interea sua uero Ulrico Eizingero, sumptis armis praesides prouinciae a Frederico institutos uel pellunt, gubernatores ex seipsis duodecim eligunt, summam rerum Eizingero committunt. Inuentorem quoque nouitatum alterum Vlticum Ciliae comitem in societatem accipiunt, auxilia ex uicinis gentibus accersiant, reuersum imperatorem, missis legatis, aut regem Ladislauum tradere, aut bellum expectare iubent. Postulatis non tam relictis quam suspensis, impatientes magis morae quam belli, in scitis signis Nouam ciuitatem petunt. Committitur primo aduentu atrox pro portis praesidium, nullus sagittis modus, cadunt sine numero tela. Bombardae stragem hostium horrendam adunt. Miserabile uisu, dissecta passim membra equorum atque hominum cernere, cruorem late fluentem aspicere. Qua densissima fuit, unus perfregit aciem lapis emissus, idem alius atque alius fecit, prostratis quaeque occurrere inermibus atque armatis, nec tamen intermissa pugna. Conglobati hostes, magis ac magis insistere. Vbi res gladio geri coepit, ac uir uirum manu praehendit, equus equum impulit, pugnatum est aliquandiu a quo Marte. Postremo Caesarianorum acies, non tam uirtute quam multitudine superata, terga dedit, atque in urbem suffecti, audacia ciuitatem tuta est. Qui ne uictores cum uictis uno agmine irrumperet, tamdiu pro porta solus impetum tenuit, donec conuersi fugientes, globo facto, ex loco difficili hoste repulso, ianuam clausere. Firmata est deinde obsidio, & oppugnata machinis moenia. Ex Bohemis solus Henricus Rosensis cum ducentis equitibus, peditibus ferme octingentis in castris fuit. Hungari nondum uenere. Neque enim per inducias bellum inferre Caesari licebat. Austriales circiter duodecim milia militum expeditos in armis habere. Georgius Poggiebracius Caesari, cuius erat amicus, opem laturus, sedecim milia militum congregauerat. Sed audita concordia, in agrum regulorum Rosensium exercitum duxit, uillasque late populatus est. Imperator enim interuentu Caroli Marchionis Badensis, Sigismundique Saltzburgensis archiepiscopi, Ladislauum e manu sua dedit, Austriacis multa prominentibus, quae mox barbara fide negauerunt. Inter caetera conuentum erat, ad tertium idus Nouembris conuentum Viennae habere, in quo uocati utriusque partis consanguinei, Bohemi quoque atque Hungari, de tutela regis nondum puberis iudicarent Ladislauum interea in potestate comitis Ciliae extra Viennam degere, nihil prius administrare quam consilii decretum fieret. Verum puer postridie in urbem ductus, summis nouisque honoribus exceptus, euestigio magistratus in ciuitate creauit, praefecturas tota prouincia instituit. Sacerdotia donauit, regio more curiam erexit. Hungari ad eum uenere, inter quos

Atox bellum ante Nouam ciuitatem committitur.

quos Ioannes Huniades fuit, qui tum comitatum Bistercensem regia beneficentia con-
secutus, haud aliter quam principes consuevere, nouæ dignitatis insignia suscepit. Ac
ceruunt & regem suum Bohemæ, cum Georgio Poggiebracio, quibus non minora La-
dislaus pollicitus, quam pater atque auus promiserant. Postquam dies affuit cum impera-
tore constituta, Ludouicus Bavaricæ & Gulielmus Saxonie duces, Albertus quoque
Marchio Brandenburgensis, Carolus Badensis, & multi ex Germania prelati ac prin-
cipes aduenere. Frequens conuentus habitus. In qui præcipiente Ladislao, oratores im-
peratoris inter quos & ipsi fuimus, ita auditi sunt, ut uicti apud uictorem. Frustra æqui-
tas, frustra honestas, in medium deducta. Cuncta ex arbitrio comitis gerebantur. Ipse
pro rege uerbum facere, ac respondere, qui neque leges, neque pacta uictore obligare pos-
se aiebat. Fredericum & iure simul & bello excidisse, armatis ac fortibus iura fauere. Po-
stremo infectis rebus conuentus dissolutus. Nicolaus Cardinalis sancti Petri, doctrina
& uitæ integritate conspicuus, ad componendam pacem Apostolico imperio missus, ab
Austrialibus reiectus est. Ladislauus quamuis rex appellaretur, alieno tamen arbitrio du-
ctus, in regnis suis triumphatum deduxit. Ioannes Huniades Hungariam rexit, Pog-
giebracius Bohemiam, Vlricus Austriam. Penes hunc maior autoritas, qui regem in po-
testate habens, illis quoque imperare posse uidebatur. Promiserat Vlricus & Hungaris
& Bohemis regem ad eos prope diem uenturum. Hungaris primum satisfacere statuit,
diem illis apud Pozonium constituit. Conueniunt frequentes Hungari, res sibi pro uolun-
tate Huniadis ordinantur. Potentiori omnia parat. Vlterius regnum ingredi, neque regi,
neque comiti uisum. Fit reditus in Viennam, Bohemis dies instituitur, qua regem coronandum
Pragæ suscipiant. Erat inter Bohemos Ioannes Smiricheus, homo nobilis, & facundie
gratia inter primos constitutus. Is postquam regem Bohemiam ingressurum cognouit, lite-
ras huiusmodi ad eum dedit. Ioannes Smiricheus Ladislao regi salutem. Venturum te
quamprimum in regnum tuum probo, si modo imperaturus ueneris, non pariturus. In-
ermem impotentemque intrare non laudo, si non bicipitem mater peperit, ut ex duobus
capitibus unum Viennæ apud amicos dimittas, alterum Bohemorum dubie credas fidei.
Vale. Epistola comiti reddita est, qui cognito tenore Georgio eam remisit. Ille accessi-
to procerum concilio, inter quos Iohannes non in postremis erat, literarum sensum, sup-
presso scribentis nomine, recitat, quid mereatur scriptor percussatur. Dignum morte pri-
mi iudicant, nec Ioannes suo loco sententiam dicere iussus, aduersari audet, proditorem
& ipsum patriæ, afficiendumque summo supplicio censet, qui ea scripsit. Profertur mox
epistola eius manu conscripta, & impressum annuli signum recognoscitur. Damnatus
ore suo, comprehenditur, duarum horarum tempus datur, in quo si uelit, & animæ suæ sa-
luti, & domesticis rebus consulat. Nec diutius, uitæ dimissus, gladio percutitur. Sic uir
magis eloquens quam cautus, dum alienam seruare uitam studet, perdidit suam.

De electione Comitis Ciliæ, & priuatione administrationis suæ. Cap. LXI.

Comes interea, ut quam splendide regem in Bohemiam duceret, haud ignaue ope-
ram dabat, ad eam rem non parum auri necessarium erat. Publicum ærarium exhau-
stum qui eam summam crederent, neque negociatores, neque proceres inueniri. Mos est
Austrialibus, quotiens repentina principi necessitas ingruit, ex subditis pro modo facul-
tatum pecuniam exigere, quam uocant Steuram. Id tamen irremissum prouincialium
haud permissum. Huc ergo reuertitur. Conuocantur apud nouum Triticiburgum pro
ueteri consuetudine quatuor ordines, Sacerdotes, Barones, Nobiles, Ciuitates. Ibi co-
mes presentem rege conuocationis causam edicit. Iter in Bohemiam regi necessarium osten-
dit, qua pecunia sit opus exponit, principi suo ut subueniant hortatur, neque inopem me-
dicantique similem ad coronam suscipiendam ire permittant. Conuentus deliberandi co-
piam petit. Ibi Eizingherus, qui iam pridem à comite suspectus, extra regis gratiam eie-
ctus, occasionem qua se uindicaret expectabat, idoneum nactus tempus, uocatis seor-
sum primoribus, quos sibi fidos, comiti infensos credit, ita locutus fertur. Quid agi-
mus uiri Austriales, semper ne Ciliensis mancipia erimus? Imperatoris iugum excussi-
mus, ut comiti seruiremus? Moderatius certe illius regnum fuit, tolerabilior duratio.

Ille in

Ille in Austria natus, nostrorum principum sanguis erat, & si uerum fateri libet, nostri
domini dominus. Quia tamen ex re sua magis quam principis nostri prouinciam rexe-
rit, arma sumpsimus, præfectos eius eiecimus, regem nostrum uindicauimus. Hic ille no-
stra demum ætate principatus honore donatus, nos omnes pro seruis habet. Cui nostrum
de republica consilium creditur, iniussu nostro rex in Hungariam ductus est, superis
gratia qui remiserunt incolumem. Nunc nescientibus nobis promissus Bohemis, Hun-
garica Bohemicaque negocia solus comes pro libidine sua ducit. Neque contentus duo-
rum regnorum gubernatores uectigales sibi fecisse, Austriam solus exhaurit. Nam quo-
ta portio est, quam regius sumptus accipit, quicquid reliqui est, comiti cedit. Maior est
quam regi familia seruit. Taceo concubinam instar reginæ cultam, cuius uirum conci-
uem nostrum à Viennenses interfecit. Plena prædonibus & meretricibus domus eius,
inter hos regias opes effundit. Magistratus, præfecturas, sacerdotia uendit: ubi non suffi-
ciunt publica furta, ad priuatas facultates manus admouet. Quicquid olim peccauere
opulenti, hodie plectitur, nulla uetustas impunitate criminis habet. Neque tuta innocen-
tia est, in conuicta puniuntur scelera. Et offendisse maiestatem conuincitur, quisquis diues
habetur. Nemo suæ substantiæ certus dominus. Equi, serui, liberi, coniuges uestræ, pro
libidine comitis auferuntur. Quibus in Bohemiam pergat pecunijs fateor non iniqua
postulatio est, si fraus absit. Cautiorem me comitis artes ac uersutia reddunt. Si hæc pe-
cunia non regi queritur, nouum aliquod bellum, nouum argentum pariet. Nostris ali-
tur malis, sua quies: pax eius, nostrum bellum est. Insecurum facit nostra securitas. Pu-
det me patientiæ nostræ, qui si uiri essemus, facile opprobrium hoc è nostris oculis eice-
remus. Sed fuit hæcenus prohibita conuentio, nunc simul congregatis reipublicæ licet
consulere. Resumite alacres spiritus, amicos quicquid uestros commonitos reddite, ac im-
perium præsto cum armis adsint. Accingimini mecum, aut uobis libertatem, aut mihi me r-
tem parabo. Illud in primis mihi ex usu uidetur, multitudo ne regi postulata denegeret,
paucos ex primoribus eligat, qui regem aduertes semotis arbitris prouinciæ necessita-
tes exponant. Non dubium quin uobis mihi id muneris, demandetur. Ego, si regis allo-
quendi facultas detur, exclusurum me comitem nequaquam ambigo. Placet Eizingheri-
consilium, dant inuicem dextras, iureiurando se astringunt alterum alteri non deserturum,
donec comes eiciatur. In conuentu prouincialium quæ uolunt ex sententia ordinant.
Nec morati, regem aduertes, daturos argentum prouinciales offerunt, esse tamen quæ
soli sibi mandata perferant, rempublicam Austriæ concernentia. Iussis exire cæteris, so-
li apud regem manent. Ibi Eizingherus regem Austriam sanguine natum dicit, nullos
sibi fideles Austrialibus esse. Imperium eius illis naturale, cæteris uiolentum. Consili-
um ab his recipi oportere qui amant. Molestè ferre Austriales principis sui negocia non
bene administrari, expilari prouinciã, uexari subditos, uiciorum odia prouocari. Comi-
tem domitare suos, regem ad inopiam redigere. Ladislauum regem uocari, comitem regna-
re, bellum ab eo cum imperatore nutrir. Gubernatore autem Hungariæ annuo quatuor
& uiginti milia nummum regi pedere, comiti duodecim milia. Id ipsum reliquos prouin-
ciarum præfides facere, omnes comiti uectigales esse. Nihil dubium quin ea mens hominis
ad regnum quoque aspiret. amouendum eum priusquam meditata perficiat. In atrocibus deli-
ctis etiã cogitationes plectendas esse. Possè haud difficile comitem esse uerum tacitur-
nitate opus. Aperto consilio postquam cuncta placent, intromissio comite deliberatio con-
uentus exponitur, promissa pecunia dicitur. Viennam tamè dum exigitur esse petendam,
ordinandam ciuitatem, ne quid in absentia regis turbari exoriat. Ficta pro ueris plerique
referunt. Comendat deliberata comes. Eizingherus Viennam præcurrit, senatum de mente re-
gis edocet, cuius reditus ciuitati iucundissimus fuit. Nihil prima die actum. Postera sum-
mo mane Eizingherus regiam adit, collocatis in proximo diui Augustini templo mille ar-
matis, qui præsto ad signum irrumpant, alios tectis armis intrare palatium iubet. Conueni-
unt frequentes consilarij, regem in cubiculo salutant, proceres exiturum in aulam ex-
pectant. Ex familia comitis nemo intromittitur. Ultimis omnium adest ipse comes, qui
apud concubinam dormierat, nec tam cito uenisset nisi uocatus ab amicis in palatio nouas

M res para-

parari accepisset. Pulsanti fores non patuere, donec furens calcibus insultauit. Vbi ad regem uentum est, silentium aliquandiu seruatum. Deinde Eizingherum inuente rege ita locutum accepimus. Ab hac hora comes regiam tibi curiam interdictam scito, abiquilibet gentium. Neque posthac gubernatoris nomen, neque consilium, neque regis familiaris usurpes. Hec me tibi dicere rex iussit. Ad ea comes nihil mutato uultu, forti & constanti animo indignum se, cui tanta dicerentur respondit. Aemulorum suorum ea esse, non regis, solere principes qui de se benemeriti essent, his meliora referre, se patri Alberto, se matri Elizabeth, se ipso Ladislao summa fide seruiuisse, pro eo prius fuisse sanguinem quam nasceretur. Bella eius tam difficilima confecisse, fuisse in carceribus, patrimonium fuisse imperatoris odium incidisse, ut regnum ei conseruaret, scire se benignum regem habere, et accipi beneficii memorem. Quae dicta essent uerba, moribus suis non conuenire. Eizingherum ea excogitasse, qui iam pridem sibi fuisse infensus, quoniam pro sua libidine expilari regis bona non potuisset. Orare ne plus inimicorum odia quam sua merita ualeret, ne bonitatem regiam aduersariorum malignitas uinceret. Fit silentium locuto comite, non satis certo sentitur, an rex in sententia peristeret, & mutatum eius animum ratione comitis uerebatur, inclinatur quo ille se uerteret, ex cuius nutu pendere uictoriam norant. Eizingherus de statu suo sollicitus, nihil cunctandum ratus, priusquam rex comiti responderet, Ita, inquit, ego mandante rege uerba feci, nihil de meo locutus sum, ipse adest, ipse me iudicet. Dabo merito poenas, si meam tibi comes non regis uoluntatem exposuit. Et fare tandem rex optime, nec nos ultra suspensos teneto. Tum rex placide, ut consuevit, ex mea, inquit, intentione ac uoluntate locutus est Eizingherus, atque his dictis subiecit. Vidisse erectas Austrialium mentes, & iam comiti tanquam uicto eiectione insultantes. Ille ad proceres exiens quos in aula congregatos diximus, eiectionis suae contumeliam exposuit, consilium atque auxilium petens. Quibus in uoluntate regis omnia sita respondentibus, ad fororem regiam se conuulit, ab ea praeter lachrymas & muliebrem euulatum nihil extorquet. Et iam undique per palatium ire armatos animaduertit. Cedendum itaque potenti inuidiae censuit, neque parum putauit ex inimica ciuitate saluum corpus educere. Clientes eius audita rei nouitate sibi quisque fuga consuluerant. Tacitus igitur & confusus similis cum quatuor tantum comitibus ex aula discedens, in patriam suam concessit. Albertus Marchio Brandenburgensis ne populares saxa in eum iacerent, ad portam usque tutum iter fugienti praebuit. Verum quis prohibita manus fuisse, linguae libertate usi probrosa in abeuntem maledicta, omnis generis congesse. Inconstantis fortunae singulare documentum. Nam qui paulo ante tutor regis, & secundum in Austria caput erat, in quem omnium oculi respiciebant, qui belli pacisque munera solus agebat, unico regis uerbo potestate priuatus, in ops consilij, & animo confusus abiit.

De coronatione regis Ladislai,

Cap. LXII.

Rex paulopost magnificentissimis apparatibus Bohemiam petiit, atque in Praga summum consecutus honores, regni coronam accepit. Bohemiam in eius sumptus suorum quisque censuum tertiam partem contulere. Ex ea pecunia coronationis solennia peracta sunt, supportata curiae onera, & nonnulla coronae castra redempta, quae uel Georgio Poggiebracio, uel amicis eius commiserunt. Mansit ibi non paruo tempore Ladislaus, nec unquam haereticorum ecclesias quauis rogatus intrauit, nec sacris eorum interfuit. Presbyter quidam ex factione Rochezanae, in sacello arcis rem diuinam facturum, sacerdotali ueste ornatus ad altare conscenderat. Rex eo in loco sacra quibus interesset celebrare iusserat. At ubi haereticum id muneris occupasse, nec uelle alteri locum facere didicit, missis magistro militum, prophanum sacerdotem nisi abiret rapi extra sacellum, & de proxima rupe praecipitari iussit. Illi charior uita quam contumacia fuit. Rochezana in celebritate corporis Christi sacram eucharistiam per urbem deferentem ex fenestra conspicatus, nullum reuerentiae signum praebuit. Per cunctantibus amicis ut quid sacramentum inhonestasset? Non me laet, inquit, diuinissimum Christi corpus dignius esse quam per me satis honorari possit, nec mea reuerentia gloriam eius auget, neque de honestatio decus immiuit. Verum mihi cauendum, ne dum Christum honoro, sacrilegum presbyterum Rochezanae popularibus

A popularibus approbasse uidear, quorum plerumque moresex principe pendent. Nec illi me deum contempsisse putabunt, cuius sacratissimum corpus catholici presbyteri manu summis semper honoribus profecturum uidere. Grauis haereticae factioni iam mora regis in Bohemia esse coeperat, cuius sacra ab eo & a caeteris principibus diem confluens contemnebantur. Et iam qui decepti errabant, aliorum contemplati mores, suas ineptias cognoscentes, relicta Hussitarum perfidia, ad ecclesiam reuertebantur. Ob quam rem cupientem in Austriam reuerti regem, nullus haereticorum est aduersatus. Prius tamen quam rediret, Vratislauiam nobilem urbem reuisit, Slesiarum caput. Ibi cum diuinis interesset in aede pontificali, frequentesque principes conuenissent, Poggiebracius quoque proximus regi adstaret, fama est, eaque uulgata, Chilianum quendam parasitum ex his, qui stultitiam simulantes alios stultos faciant, Poggiebracium his uerbis compellasse. Quo uultu sacra nostra respicias plane aduerto, animum non intueor. Fare obsecro, nonne fati nitida tibi uidetur nostra religio? Vides ne quam multi & magni principes, & ipse rex noster unum ritum sequantur? Cur non his potius quam Rochezanae consentis? An plus sapere paucos Bohemos quam reliquam Christi ecclesiam censens? Quin relicta in condita plebe, nobilitati te iungas nobiliter. At Poggiebracius, Si tua haec sunt uerba, inquit, non es quem simulas, tibi tanquam prudenti respondeo. Sin aliena, satis facere me illis oportet, audi ergo. Ecclesiasticas cerimonias sua quisque pro fide gerit. Sacrificia ea facimus, quae credimus Deo grata. Neque nostri arbitrij est credere quod uelimus. Victa magnis rationibus mens humana, uolens, nolensque capitur, utque natura instituta est, altera facile trahitur, altera elabitur. Mihi persuasa est meorum sacerdotum religio. Si tuam sequor, homines fortasse fallam animae meae contrarius, Deum qui corda inspicit nequeo fallere. Neque me tui similem esse decet. Aliud Histroni, aliud uero nobili conuenit. Haec uel tibi habeto si sapias, uel his referto, qui te submisere. Comes Cilix dum haec agitur fractus animo, & omni spe reliqua destitutus, ab eo petere salutem coactus est, cuius saluti fuerat insidiatus. Ad Fredericum igitur confugiens, malo se usum consilio dicit, qui dominum suum reliquerit atque impugnauerit, recepisse se patrati sceleris poenam, regia curia defectum, & in alienis hospitibus auxilia mendicare coactum. Poenitere quamuis sero prioris uitae, dignus tamen cuius Caesar misereatur, qui non tam nouisse quam prodesse possit. Restitutum Austriam si suo consilio fides sit, nam secum primores provinciae sentient. Petit errati ueniam, & in posterum magna pollicetur, si pristina in gratiam recipiatur. Caesar cui uerba dare difficilimum esset, multa se comitis defectione passim damna tulisse commemorat, eaque resarciri exoptulat. Neque Austriam sibi pro-mitti sufficere, quae non esset in comitis potestate, si sua que possideret comes traderet, posse reconciliationem sequi. Sin minus, non placere poenitentiam, quae non sentiret poenam. Diu res agitata est. Postremo cum Fredericus facta cuperet, comes uerba offerret, infecto negotio discessum est. Erat per idem tempus inter Franciscum Sfortiam Mediolani ducem, & rempublicam Venetorum graue atque atrox bellum. Alphonsus Sy-ciliae rex Venetos adiuuabat, atque ob eam causam Florentinus Francisci amicos armis premebat, eumque Senenses sequebantur. Nec dubium erat quin Francisci conditio multo inferior uideretur. Quod cum ipse aduerteret, externa ex Gallis auxilia accepit, conducto grandi stipendio, Alphonsi amulo, Renato Lothoringiae duce, qui paulo ante ex regno Liciae fuerat expulsus. Huius aduentum magna fortuna inclinatio facta est, & Venetorum exercitus loco pulsi, debiliores uisi sunt. Sensit haec Cilix comes, atque hinc suae miseriae finem sperare coepit. Missisque ad Venetos legatis, uenturum secum ingentibus Bohemorum copiis, auxilio pollicitus est, & finem bello imposi-turum, si stipendia darentur. Neque id erat difficile. Nam Bohemi nouarum rerum cupidi, & in armis educati, nullo imperio domi teneri queunt, si quis militantibus mercedem offerat. Adhibuerunt aures Veneti. Sed cum longinqua militia multum auri exposceret, oblatam potius cum hoste pacem accipere, quam dubium emere bellum uoluerunt. Frustratus ijs Comes, postquam foris nullum exilij sui praesidium reperit, per amicos reconciliari Ladislao quaerit. Neque amplius aduersata fortuna est. Inuisus Baronibus Eizingherus, quorum avariciae atque

*Chilianus his-
torio Poggie-
bracium de sa-
cris sapienter
interrogat.*

rapinae obsistebat, conseruare gratiam regis nequibat, cum illi modo per seipso, modo per filios, qui regi diu noctuq; astabant, Eizingheru criminarentur, & indigne pulsum comitem dicerent, regi propinquum, & qui sibi regnum restituisset. Libuit igitur ab exilio reuocare comitem.

De reductione Vtrici comitis Cilie & restitutione administrationis sibi facta, Cap. LXIII.

Vtricus comes Cilie, qd in exiliu missus fuerit reuocatus, magnifice excipitur. Eizingherus urbe relicta exiliu quatit.

Comes ijs gestis, per amicos clam regi reconciliatur, reuersurusq; Viennam magno & splendido apparatu, mille ducens equites expeditos in armis, adit, uenienti rex obuiam extra urbem factus est. Primores, nobiles, populares, omnes secuti salutare, amplecti, laudare comitem, certare inuicem, contumeliosius elegerint, an magnificentius reuocauerint. Mira rerum mutatio. Qui paulo ante moestus in exilium ierat, in triumphantis modum reuertitur. Eizingherus, qui culmen potentiae consecutus eum deiecerat, quod in alium statuit, in seipsum pati cogitur. Intrante nanque urbem comite, ipse cum amicis egreditur, spontaneum exilium eligens. Lubricus apud reges primus est locus, solida potestas unius uoluntate subnixta. Ferunt comitem, Eizingheri cognito recessu, laudasse hominem, qui fortunae ludibrio se subtraxerit, paratam ei turpissimam fuisse mortem, si iudicium expectasset. Vsurum optimo consilio, si curiales procellas perpetuo declinauerit. Nec tamen sibi ipsi curiae mores placere, fluxa incertaq; omnia esse omnibus horis instare pericula, acceptam superiori anno ignominiam metu suae semper habere, semper ante oculos esse turpem eiectionem, contumeliosum exilium, probrosa uerba, mirari quod non peiora pertulerit. Deo gratias agere, qui sibi pristinum statum reddiderit, satisfactum honori suo esse, nec plura cupere. Maturum tamdiu apud regem, donec eiectionis infamiam gloriosi reditus rumor extinguat, potentiam deinde, & regis amicitiam, & populares aures malle se dimittere quam perdere. Non tam fortiter ea fecit quam dixit sapienter. Potentiam qui consecutus fuerit, nemo tam facile deponit, quam damnat. Retinent amici, implicat gloriae cupido, obstat inimicorum metus, semper est quod crastinare compellit. Facilius Gordij famosum in Asia nodum quis soluerit, quam potentiae regniq; blandicijs sese explicauerit.

Potentia facile uisuperatur, difficile abijcitur.

De dolo Comitis Cilie, Ioannem Huniadem ab administratione regni Hungariae cupientis amouere, Cap. LXIII.

Hungari postquam regem in Austriam redisse accipiunt, legatos ad eum e uestigio mittunt, utq; in Hungariam ueniat, suumq; regnum uisitatum petat. Ioannes Huniades per idem tempus Hungariam fere uniuersam in potestate habuit, regiae arces in manu eius fuere, equestres pedestresq; copiae uni ei paruere. Id nonnullis regni Baronibus inuidiosum ac molestum erat, atque in primis comiti Cilie, qui locum eius optabat, nec postlectionem ab eo promissum acceperat aurum. Criminari ergo Ioanem, regi odiosum efficere illum regem esse, non Ladislaum, uectigalia ad eum cuncta deferri, munitissima regni oppida, arces, equos, arma, in potestate eius esse. Nihil dubium quin regni coronam querat, si nequeat per Christianos, conaturum per Turcas, quibus bis magnos Hungarorum exercitus prodiderit. Palam Turcis infestum uideri, clanculum esse amicum. Bis fidem ab eo uiolatam, reginam Elizabeth, introducto rege Poloniae, contra ius fasq; repulsam. Polonum quem accerserat, in bello desertum. Si pergat in Hungariam Ladislaus, in eius manu aut ui, aut ueneno periturum. Id solum queri, dum regis in Hungariam transitus petitur. Quin prouincias ex arbitrio suo regunt, eos sine fraude dolis ue superioris praesentiam expetere, insidias proculdubio in caput regis paratas esse. Praeueniendum facinus, & in autorem uertendum scelus. Promittendum in Hungariam iter, prius tamen Ioanem sub specie pacandi regni ad curiam euocandum, uenientem capiendum atq; necandum, sic Ladislaum paterna regna perfrui posse. Tutissimum illud consilium ac salubre uisum, compositis insidijs, Ioanes ad regem uocatur. Ille ab amicis de fraude certior factus (difficiliter enim res magnae silentur) pariturum se regi in Hungaria respondit, iturumq; quocumq; iusserit, extra regni fines non esse obnoxium. Mittuntur igitur ad eum primores curiae cum comite Cilie, qui secum in finibus Hungariae conueniant ad oppidum Cozia, conuentumq; Viennam abducere, si nequeant, intra oppidum

arte tra-

A arte tractum interficiant. Ioannes ad iactum telum cum duobus milibus equitum constitit, colloquium in campis offerens. Comes Cilie se regis uicem gerere ait, gubernatori eos adire qui regis mandata perferant, haud indecorum esse, neq; se ita ignobilem, ut cedere Ioanni debeat, colloquium intra oppidum et quietius & honestius haberi posse. Ioannes legationem ad se missam dicere, legatos ei cedere ad quem mittatur, de nobilitate non esse in praesentia certandum. Ceterum in Hungaria, Comites Cilie regni gubernatores sequi solitos, postremo munita se oppida minime ingressurum, nisi praesidium intus habeat, aequae ut Comes. Ita rebus infectis discessum. Noua deinde fraus excogitata. Vicerunt Ioannem communes amici, aduentus in Viennam promissus, si modo rex principesq; nominatum suis literis securitatem facerent. Oblata sunt omnia quae optauit. Ille ad octo milia passuum Viennae appropinquauit. Ad quem Lambergius nobilis eques, iussu comitis egressus properare eum festine iussit. Iam enim rex magno comitatu obuiam exisset, & cum eo Comes, qui literas publicae fidei afferret. Motus eo nuntio Ioannes, triginta ferme stadia uersus urbem profectus est, inspicensq; late campos, cum neminem exire obuia cernebat, in propinqua uilla confedit. Tantisper moratum, Comes cum quadraginta tantum equitibus adit, & ne regem occurrentem moraretur, equum repente ascendere, festinareq; iussit. Ioannes late, inquit, campi patent, neq; ego uel regem uel alium quempiam uideo uenientem. Tum Comes astum causatus, regem intra uineas & arbores expectare in umbra dixit. Interrogatus de literis apud regem eas esse respondit. Intellexit fraudem inesse Ioannes, seq; uerbis incassum duci. Conuersus ad Lambergium, recte, inquit, mentitus es mihi. Cui Lambergius. Quae iussit Comes ea dixi. Si quis error inest, eum argue. Ipse suam causam agat, qui mandauit, mihi parere necessarium fuit. Rursus Ioannes Comitem intuens, sicine ludificare homines pergis? Fraude me appetis? ego te ui possem perdere. Incideras in foueam quam fodisti si uellem. Quis prohibere potest, quin de te hodie ultionem accipiam, dignaq; tuis factis praemia reddam? Reuerentia regis te saluum facit, illi tuam uitam dono, non tibi, caue posthac, ne meos ante oculos ueneris. Atq; ita rursus conueniendi spes adempta. Multa post haec inter Hungaros & regem agitata sunt, & cum ipso Ioane pactioes habitae. Arces nonnullae regi redditae, rex ipse Budam profectus.

De cruce signatis, & pugna eorum contra Turcas, uictoriamq; apud Albam in Hungaria habitam, Cap. LXV.

Interea mortuo Romae Nicolao 5. Pontifice maximo, qui Eugenio quarto successerat, Calixtus tertius Petri cathedrae est adeptus. Qui cognita Mahumetis Turcarum imperatoris uoluntate, Hungariam sibi armis subiicere cupientis, iam enim Constantinopolim Graeciae culmen expugnauerat, Ioanem cardinalem sancti angeli, uirum industrium ac magnanimum, cum legatione in Germaniam misit, Septentrionis uires in Turcas concitaturum. Coactus est exercitus non tam armatus quam fidelis. Vulgus incomptum, populares inopes, arma sumptere, quos aeternae uitae praemia commouerunt, opulenti homines, praesentis rerum statu contenti, domi mansere. Odiosus plerumq; potentibus sermo diuinus, quibus defunt facultates leuis in caelum uolatus. Mahumetes autem Constantinopolitana uictoria superbus, congregatis ingentibus copijs, in Thracia per tribulos in Hungariam properans, centum quinquaginta milia pugnatorum ducere ferebatur. Et inflatus opinione sui, tantoq; tumens exercitu, nil dubitare, quin deuicta Hungaria, Illiricos penetrare sinus, atq; intima rura Liburnorum, & fontem superare Timaui, rerumq; caput Italiam atq; Romam uno impetu subigere posset. Verum parua urbs, & alioquin nobilis, tantos eius conatus retinuit, Thaurinum appellauere maiores, nostra aetas illam uocat Albam, ad confluentes Danubij Sauicq; sitam. Hanc primam oppugnare statuit, propter opportunitatem transeundi fluminis. Iohanes Capistranus ordinis Minorum professor, uitae sanctimonia clarus, ea tempestate Hungaros in arma publicis sermonibus excitabat. Qui ubi appropinquare Turcas accepit, nihil moratus, in Albam se contulit, haud paruam cruce signatorum manum adducens. Ioannes quoq; Huniades contractis rapitum copijs, eo profectus est. Cardinalis Budae remansit, auxilia

M 3 undiq;

undicq̄ ciens. Rex ubi aduenisse Turcas cognouit, nec uires Hungaris esse, quæ tam uim ferre possent, mobiles gentis animos ueritus, neq̄ satis tutam Budæ moram arbitrat, sub specie uenationis urbem egressus, in Austriam propere se recepit. Turca interim apud Albam castrametatus, summis uiribus eam urbis partem oppugnare adortur, qua planè paruit aditus, dispositisq̄ tormentis rarè atq̄ insolitè magnitudinis priores muros aperuit. Vacuum haud paruum spacium intus erat, usq̄ ad murum alterum. Hic cruce signati stationes habuerunt. Parum tecta armis acies, gladijs hastisq̄ tantum hispida, uerum ferocitate animi, & cœlesti auxilio tuta. Ingressi per muri ruinas Turcæ, atrox cum his prælium commiserunt. Capistranus ex turri clamitans Christianos hortari, uexillum crucis ostendere, opem de cœlo promittere, maledicere hostibus, Dei præsentiam implorare. Huniades modo huc modo illuc cum globo militum currere, instaurare ordines, professis ualidos, pro faucibus integros sufficere, imperatoris ac militis officium exequi. Pugnatū est summa utrinq̄ uis, modo nostri, modo Turcæ pedem referre. Hinc uiuentium clamor, inde morientium audiri gemitus. Audaciores, primiq̄ bellatores confossi gladijs cadere, super cadauera passim strata belligerari, pulsi extra moenia hostes. Instante suo imperatore, urgente, castigante, Turcæ iterum irrumpere, iterum pugnare, acriter Christianos in ultimum discrimen adducere. Postremo Christiana uirtute repulsi, denuo periculi magis quàm pudoris anxii, oppidum fœda reliquere. Rursum sequentibus cruce signatis, extra muros pugnam instaurare. Mox ex proposito fugere, & quàm remotissime ab oppido Christianos protrahere. Interim aciem à latere immittere, quæ reditum in urbem egressis interciperet, furentes nostri ac uictoria exultantes, in quod præcipitarentur discrimen non aduertere, paulum processurus, & à fronte, & à tergo periculum imminere. Vidit ex muris Capistranus transuersum hostium aciem, insidiasq̄ cognoscens, reuocare suos cœpit. Cum parum exaudiretur, tympanis ac tubis confundentibus uocem, præcepit in pugnam dilabatur, atque inter duas acies, inter tela uolantia percurrēs, clamoribus ac signis cruce signatos redire cœgit, apud quos nulla erat Huniades uel fides uel autoritas, quorum magna pars Theutonica fuit, Hungarico insensissima generi. Fraudati magna spe Turcæ in castra redierunt, cum quatuor et uiginti horis interdiu noctuq̄, nunc muros quatientes, nunc manu pugnantes prælium protraxissent. Multi ex utraque parte cecidere, plurimi ex Turcis, & hi quidem præstantiores. De cæsis hostibus uaria sententia est. Quidam super quadraginta milia perisse se tradiderunt, nonnulli uiginti milia cæsa fuisse affirmant. Alij ad summum quatuor milia cæsa fuisse dicunt, quod nobis infra uerum esse uidetur. Neq̄ enim in tanto exercitu uideri clades ea octiduo potuisset. Maior profecto iactura tantum imperatorem fugere compulit, qui sequenti nocte incensis castris ac machinis, cum toto exercitu trepidus abiit. Nec tam audax superbusq̄ uenerat, quàm timidus dimissusq̄ fugam arripuit. Traditum est sub pupilla confossum, confossum, salutem desperasse, uulnus eius obsidioni finem dedisse, inter fugiendum plures quàm in acie perisse. Victoribus ea tantum præda relicta est, quæ non potuit ignis absumere, tormenta scilicet ænea, & arietes ferro graues, machinarumq̄ ingens uis. Huniades & Capistranus huic bello interfuere, uterq̄ rem gestam scripsit, neque alterius mentionem fecit, alteruter solidam sibi rei gestæ laudem usurpauit. Ingens dulcedo gloriæ, facilius contemnenda dicitur, quàm contemnitur. Spreuerat Capistranus seculi pompas, fugerat delicias, calcauerat auariciam, libidinem subegerat, contemnere gloriam non potuit. Qui summo Pontifici bellum, atque exitum belli describēs, nulla Huniades, nulla Cardinalis facta mentione, totum suum esse dixit, quod gestum erat, quamuis Deum in primis uictoriæ confessus fuerit autorem. Nemo est tam sanctus, qui dulcedine gloriæ non capiatur. Facilius regna uiri excellentes quàm gloriam contemnunt. Verum paulopost & Huniades & Capistranus alter morbo, alter senio obiit. Felices animæ quibus tam claro peracto prælio, tanto populorum fauore quæsito, ægrè relinquere corpora datum est.

Fuga Turcarum.

Capistranus gloriæ cupidus.

De inter:

De interfectione Comitis Ciliæ per Ladislaum Huniadis filium parata, Cap. LXVI.

Ladislaus audita Huniadis morte, suadente Ciliæ Comite in Hungariam redijt, duobus sibi ut uidebatur æmulis liberatus, altero qui fraude, altero qui uisum regnum appeteret. Nō minus Huniadis obitus, quàm Turcarum afflictio cordi fuit, qui sublato aduersario Hungariam iam sibi parare nō dubitat. Cæca humanæ mentis iudicia, sæpe læta pro tristibus, pro lætis tristia ducunt, futuri nulla homini certitudo. Nemo nouit quid uesper uehat, nemo tam superis amicus est, ut crastinam sibi lucem promittere possit. Multi dum se credidere deiectos, in sublime rapti sunt, multos exilia claros facere, & optata consecutis sæpenumero exitio turpitudiniquè fuerunt. Comiti multo salubrius fuerat Huniadē uiuissē, qui Hungariam suæ neci destinatam clausisset. Nunc metu uacuo, regem in Albam ducit, hostiū spolia recogniturum, et campos uisurum, ubi prælia gesta, ubi barbara castra fuere. Eam urbem Ladislaus Huniadis filius, ualido præsidio retinebat. Qui uenienti regi, purpuratis, togatisq̄ portas aperuit, armatorū circiter quatuor milia ab ingressu prohibuit. Hic dum Mora trahitur, rem diuinam spectante rege, consiliū de morte Comitis in abdito cōclauū proceres ineunt. Vocatus eo Comes, an iret aliquādiu hæsitauit. Exin diploide uix penetranda ferro indutus, proficiscitur. Venientem Ladislaus proditorē compellat, qui patri sæpe necem parauerit, insensumq̄ sibi regem reddiderit, nunc diem uenisse quo scelerum pœnas luat. Sunt qui Comitem prius arguisse Ladislaum dicant, tanquam regi rebellem, qui eius armatos intrare oppidum uenisset. Illud constat, Comitem arrepto ex manu armigeri gladio, Ladislaui caput petentē, nonnullos interiecisse manus, digitos amputasse, exorto clamore Hungaros irripuisse, defendētemq̄ se magno animo Comitem multis cōfossam uulneribus obrutasse. Nec moratos, ea nouitate regem percussam adentes, occisi regni hostem dicere, digna meritis præmia reddita. Regi nihil timendum esse, cuncta eius imperio patere, nunc regnum eius incipere, prius apud Comitem fuisse. Rex quanquā uehementer commotus erat tam atrocis facinore, supra tamen quā eius ferebat ætas dolorem atq̄ uim compressit, nec dubitauit uicium Comitem profiteri. Amicis uero circumstantibus, ferendumq̄ quodcumq̄ id esset dicentibus atqui sic necessitas, inquit, exigit. Ferendum est quicquid uitari non potest. Adeptam comiti uitam reddere non possumus. Ille suo fato functus est, nobis nunc nostra manent, quæ Deus optimus maximus meliora faxit. Iussitq̄ defuncti cadauer plaustro impositum Ciliam deferri, atq̄ in sepulchris maiorum condi.

De laude Ioannis Huniadis per regem Ladislaum pronunciata, Cap. LXVII.

Ipse autem rex, Alba relicta comitate Ladislao, Budam repetere statuit, inter equitantes dum ad oppidum Huniadum peruenit. Ibi coniunx Huniadis obiit facta est, ob mortem mariti lugubri ueste induta, puellæq̄ quæ circa eam erant deiectis in terram uulsi bus, pullis amictibus moerorem præ se ferebant. Rex matronam complexus, indigna sunt, inquit, hæc uestimenta quæ, ob mortem uiri tui deferas, Ioannes Huniades de morte transiit ad uitam. Ille Hungariam Christo, mihi regnum seruaui, Christiani nominis hostes fudit, fugauit, perterruit, pacem Hungaris peperit, salutem cunctis fidelibus aperuit. Fortia eius facta etiam hostes admirati sunt, & uitam & mortem posteritas consecrabit. In prælio strenuus, domi mitis, in bello uicit hostes, in ægritudine seipsum superauit. Consilio ac manu suas acies sustentauit, perfregit hostiles. Vbi adesse extremum uitæ tempus agnouit, & urgere uim morbi, non est passus dominicum corpus ad se deferri, neque enim dignum existimauit seruum à domino uisurari, sur rexit è lectulo quamuis labentibus membris, & cum deficiente uirtute suis pedibus ire non posset, in ædem se uehi sacram iussit. Ibiq̄ de more Christiano, si qua extabant rerū humanarum uestigia fordidum, confessione deterisit. & sacro sanctā accipiens eucharistiā, inter sacerdotum manus terra fastidientem animam exhalauit. Et quo illum migrasse credimus, nisi ad eū pro quo tot bella depugnauit? Ad imperatorem suū perrexit fortis miles, cū Christo regnat, q̄ pro Christo tot periculis se obiecit. Iam pridē debitū sibi cœlesti tenet, nō est cur, diuinitate fruuentem lugere oporteat. Cōgaudere gaudēti acquies cœleo. Facecant intepescitæ lachrymæ, superuacaneiq̄ luctus, absit omnis moeror atq̄ in primis

Consolatur rex uxorem Huniadis.

mis lugubres habitus, pullasque uestes exiite. Atque his dictis, purpureas tunicas auro distinctas afferri iussit, easque uiduæ ac filijs dono dedit. Puellas quoque sua dignitate donatas, mutare habitum increpauit, totumque diem læticiae dari. Conuiuia demum splendide apparatus, inter epulas & uina saltatum cantatumque, quasi celebres nuptiarum per lusum & iocum acta.

De captiuitate filiorum Iohannis Huniadis, & de collatione Ladislai filij eius senioris, Cap. LXVIII.

His blandimentis allecti Huniadis filij, nihil iam dudum ex cæde comitis in caput suum uerti posse confidebant. Itaque posito metu, regem usque ad Budam secuti sunt, aulamque in primis æstimati cultique frequentabant. Verum amici comitis regias aures diuina pulsare, illustrem principem auunculum regium sine causa necatum conqueri, maiestatem grauissime læsam dicere. Inultum tam atrox scelus relinquendum non esse, corrigendum audacem iuuenem, ac temerariam audaciam nisi mature coerceretur, in furorē uerti. Nullum inueniri clementem uirum qui iuuentutē crudelitate insigniuerit. Arma in manus nepharij adolescentis periculosa esse, ausurum proculdubio etiā in regem, qui regi proximum obruncauerit. Iam illi regnandi spem factam, patrem eius idem concupiuisse, animū senis, non uoluntatem defuisse, grauiorem ætatē discrimina quæque metiri, iuuenem quodcumque libuit factu facillimum credere, per æqua & iniqua ad regnum tendere. Occurrendum priusquam malum amplius serpat, in Ladislao & facta & meditata inueniri facinora ultimo supplicio digna. Rex siue ijs motus, siue suapte natura incensus, designata hora qua filij Huniadis ambo in regiam concessissent, armata iuuentū manu portas claudijuber, adolescentesque captos in carcerē rapi. Cū quibus & Ioannes episcopus Varadinensis, raræ uirtutis, ac facundia, & plerique alij comprehensi sunt, tanquam cædis comitis et insidiarum quæ regi pararentur conscij. Ladislaus quatuor & uiginti natus annos, egregio corpore adolescens, flauis de more crinibus super humeros pallis, reuinctis post tergum manibus, talari atque aurea ueste indutus, & eadem fortasse quā sibi pauloante rex donauerat, in publicum producit. Erecta ceruice, oculos hinc & illinc spectantibus, impaudus atque intrepidus ad supplicium pergit. Vbi ad locum uentum est quo ceruix amputanda erat, iussus genua flectere, pauca prius pro sua excusatione locutus, carnifici paruit. Præco cui damnatorum crimina publicare mos est, imperato silentio, nihil aliud dixit, nisi eo modo corrigi, qui domino suo iniudes essent. Carnifex religata Ladislai coma ne collum impediret, iussus percutere, nutans libansque uix tandem quatuor ictibus, candidam ceruicē abscidit, * atque ita nobilis adolescens occiso comite parentauit eius in uinculis retentus est. Episcopus Varadinensis, multum instante Cardinale Sancti angeli, qui tum legatum apostolicum agebat, Dionysio episcopo Strigoniensi, eidem quoque Cardinali & pari legatione fruenti, secundum canones iudicandus traditur, de cæteris captiuis suspensum iudicium, qui tamen paulo post fractis carceribus euasere. Rex Budam non diu moratus in Austriam se recepit. Matthiam Huniadis filium coæuū, captiuum ducens. Cum per Strigoniū iter faceret, uocatum ad se Ioannem Varadinensem præfulem, bono animo esse iussit, ijs uerbis usus. Cū essem Budam, feci quod uolueram Barones, neque enim mei iuris eram. Quod te cepi illorum fuit, quod te supplicio culpæ libero, meum est. Spectata mihi tua uirtus, nihil de te sinistrum credi sinit. Abi, & quem gessisti hactenus episcopatum gere.

De coniuge regi tradenda, Cap. LXIX.

In Austriam de coniuge regi tradenda diu cogitatum, multæ uirgines offerebantur, tantum coniugium expetentes. Verum nobilissimo regi quæ coire merito posset, nulla dignior uisa est Magdalena, Caroli regis Franciæ filia, tum propter ætatē conuenientem, egregiam, formam, pudicos mores, tum propter sanguinis excellentiam, raramque nobilitatem & maiorum eius late gloriam. Placet legatos mittere, qui sponsam petant, de loco nuptiarum eligendo contentio exoritur, Hungari Budam, Austriales Viennam, Bohemi Pragam tantæ celebritati deputandam aiunt. Diu res trahitur nutante rege. Ob eam causam Georgius Poggiebracius cum octingentis expeditis equitibus in Austriam usque ad Danubium proficiscitur, magna se habere dictitans, quæ regi pandat. Tranare iussus atque urbem ingredi. Viennam sibi suspectam ait. Rogatus per nuncios quæ uelit pandere, negat se alteri quam regi arcana dicturum, non esse ab re trans fluuium regem

*Ladislaus gladio percussus. * Hic locus nobis non satis integer uideatur, nec tam me aut quicquam detrahere aut ex nostro aliquid adijcere ausum, sed studio lectoris arbitrio relinquitur emendandum.*

Agem pergere. Eundem ne fuerit, aliquid per hæsitatum. Senatui non placebat tantum licentiam dare subditis, insolentes eo modo fieri, & maiestatem uilescere. Ladislau gubernatoris mouebat autoritas, et aliquod subesse arduum existimabat. Neque latebat eum honestate utilitati cedere, ac temporis seruendum esse. Perrexit igitur inermis ad armatum, tria milia equitum secum, togatus magis quam loricator exercitus. Tertia in ulteriore Danubij ripa protensa, dimisso spacio inter bina castra, et tabernaculum in medio collocatum, in quo rex cum gubernatore conueniret. Quatuor diebus colloquium productum est, rex per noctem in urbem rediit. Primus congressus publicus fuit, in quo salutatio de more facta, et honores regi habitus. In altero atque iter altero, duo tantum sermonis testes adhibiti. In quarto semotis arbitris, solus cum rege Georgius tabernaculum introiuit, uerba inter eos habita non sunt prodita. Ex ijs tamen quæ postea secuta sunt, manifestum, de transitu regis in Bohemiam fuisse tractatum. Vbi sermone sæpius habito non coire uoluntates, indignabundus Poggiebracius minabundusque retro in Morauiam iter flexit. Regi haud salubre consilium uisum est, dimisisse hominem male pacatum, quem penes regni potestas esset, quod nocere pariter ac minari posset. Misit ergo primores ex curia proceres, qui placatum retraherent, sin minus, facturum postulata regem promitterent. Inuentus in itinere, nec de reditu uerbum fieri passus est, nec de sententia sua quicquam detraxit. Promissus itaque in Bohemiam regis transitus, & nuptiarum solennitas Pragæ destinata. Nec dicto fides defuit. Ordinatis Austriæ reb. etiā ante diem dictam ingenti rex apparatu Bohemiam petiit. Intransit Pragam, Rochezana cum sacrilego presbyterorum comitatu popam ducens, obuiam uenit, et habita oratione, fausto felicitateque reditu congratulatus est, uix admonente Poggiebracius rex gratias egit, hæreticum ac pestiferum toruis oculis clerum inspiciens. Vbi uero maioris ecclesie sacerdotes sacra ferentes occurrerant, Hos, inquit, dei ministros agnosco, atque ab equo proficiens, consalutatis omnibus, sacram crucem osculatus est. Erant enim Romanæ fidei sectatores, qui pro testamento Dei exilium longo tempore passi, Sigismundi tandem uocatione sua loca recuperauerant. Hæc Ladislai pietas multorum offendit animos, qui Rochezana studebant inceptis. Suppressum tamē ac dissimulatum odium. Inde duæ legationes missæ, altera ad imperatorem Fredericum de pace actura, in qua princeps fuit Eizingherus, altera ad Carolum Franciæ regem, eius filiam petitura. In hac primas partes gessit Ulrichus Pataniensis præses, moribus ac doctrina præditus, quem tradunt octoginta equos albicantes duxisse. In ea legatione septingenti equites profecti sunt, quadrigæ auratæ, matronæ ac uirgines splendido apparatu, quæ sponsam ducerent, uestes præterea donaque tantum matrimonio missa. Tertia quoque legatio ad Calixtum pontificem maximum decreta erat, quæ controuersias de religione dirimeret, regnumque Bohemorum Romanæ ecclesie coniungeret. Super his quarta cura regis urgebat animum, comparandi contra Turcas ualidi exercitus, quo tandem nostra ætate scelerata Mahumetis superstitio pellit ab Europa posset. Iam de concordia formula cum Frederico conuenerat, instruiebantur regis nuptiæ maximo sumptu, splendidissimo apparatu, Imperator & Augusta uocati, ambæ regis sorores cum uiris eam celebritatem accessuræ ferebantur. Saxoniarum, Baioariarum, Slesiarum, Franconiæ, Rheni principes, multi quoque ex Gallia reguli, uenturos se promiserant, non solum nuptias ornaturus sua presentia, uerum etiā tuenda republica Christiana contra Turcas acturos. Sed hos tantos cogitatus, has pulcherrimas institutiones, tantum rerum ordinem immatura mors ac repentina regis interrupit. Incertæ uanæque cogitationes hominum, futurum quicquid cæca caligine Deus occuluit, ipse sibi gubernacula retinet uniuersi. Nihil sine suo nutu mortales agitant. Sapienter ab eo iusteq, cuncta reguntur, sæpe in conspectu eius æquissima sunt, quæ nobis uidentur iniqua. Nihil perperam, nihil temere diuina maiestas agit, nos cæci uersamur in tenebris, minimum est quod cernimus. Ad regimen animæ nostræ liberum nacti sumus arbitrium, ad saluandas animas lux reddita Christianis. De regimine ciuitatum, de mutatione regnorum, de orbis imperio, minimum est quod homines possunt, magna magnus disponit Deus.

De infirmitate & morte Ladislai Regis, Cap. LXX.

Ladislaus igitur decimo calen. Decembres, hora circiter duodecima noctis, ægrotare cepit. Sunt qui ulcere pestifero percussum inguine dicunt, plerique nullum pestilentiam

tiae signum apparuisse. Verum mihi ita res conscripta est ab his, qui diligenter tum medicos, tum cubicularios audire. Sed erat in iudicio rex quod de nobilitate inter Poggiebracium & Cernhaorā Morauū magnis contentionibus agebatur, ita ut alter alterū ad duellum prouocauerit. Neque de more indutus prodierat, linea tantum indumenta susceperat, & desuper Persicum habitū, quā uocāt schubam. Neque toto auditorio ridere uisus, tristē uultū notauere oēs. Id signum praesagietis aegritudinis iudicātū. Dimisso tribunali, coenauit inter purpuratos, cōposito ac graui sermone usus. Post multam noctē in cubiculū ductus, oblatas rapulas, quae apud Bohemos dulcissimae sunt, auide comedit, sicerāque bibit, sermone haud quaquam tristes inter cubicularios miscuit. Priusquam lecto decuberet, orationem de more ad superos habuit, qua finita, grauatur se dixit, & stomachū uehementer dolere. Cui unus ex cubiculariis natione Bohemus, Ascende, inquit, strātū, dolorem somnus excludet. Paruit rex, quietique se tradidit. Cūque ad horā dormiuisset, uocato iterū cubiculario, uim doloris qui sensim cresceret, intolerabilem esse ait. Ille de se iudicium faciens, nihil somno melius affirmare, sic dolorē cessurum dicere. Iam noctis hora tertiadecima ferme effluxerat, regi nulla quies dabatur. Ne tamē cubiculariis molestus esset, dolorem in diem tacitus pertulit. Tum medici accersiti quod suarū partiū erat desperata salute fecerunt. Georgius & ipse uocatus percūctari ex rege cur doleret, quid morbi esset, spē bonam praebere, ne sibi ipsi decesset hortari, peteret quaecumque uellet omnia in arbitrio suo posita, mandaret parere cupientibus. Ad quē rex, Tua mihi Georgi iam pridē cognita fides, spectataque uirtus est, per te Bohemus usque in hanc diē me regē appellauit. Sperari potiturum regno, quod ipse paraueras, nunc cōtra superi iubent. Mihi moriendū est, regnū in tua manu erit. Duo ex te peto. Alterū, ut prouinciales iuste regas, pupillis, uidiuis, imbecillisque rectū iudicium patrociniūque ne subtrahas. Alterū, ut qui me secuti sunt ex Austria, ceterisque prouincijs, in patriā suam inuiolatos remittas. Hoc mihi supremū beneficiū ne deneges. Praematuras regis cogitationes Georgius esse respōdet. Futurum breui hospitem, ex suo arbitrio regnaturum, desineret ea proloqui quae & sibi incommoda, et alijs forent molesta. Tū rex apprehensa manu. Aie, inquit, promitte quod cupio, nam me mori certum est. Si feceris quae iubeo, deum propiciū tibi reddam. Neque enim ita uixi, ut cœlum mihi negari putē, pro cœlestibus terrena relinquo, tu caue postulatis aduersari. Nō potuit tenere lachrymas Poggiebracius, deditque fidem facturū quod rex imperasset. Finito sermone intromissis sacerdotibus de curatione animae actū, Christiano more sacramenta exhibita. Rex ornāmēta sua Pragensi ecclesiae legauit, iussitque crines in auri modum fulgentes, ne qua superesset uanitas, amputari. Id ministri causas more necientes neglexere. Vbi anima agra amplius demorari non potuit, sacrā candelā petiit, eamque manu praehendit, & intuens saluatoris imaginem crucifixi orationem dominicam dicere orsus ad finē usque perduxit. Pronunciatisque ultimis uerbis, Sed libera nos à malo, nihil amplius locutus, non extrema pati sed quietem arripere uisus mortalis uitae lumē reliquit. O imbecillem humanae naturae conditionem. O inanem mortalium gloriam. O caecas hominum mentes, quid iactamur? quid extollimur? Quid est quod dignitates, opes, potentia, tā opere flagitamus? Perpetuo his frui cui datum? Ladislaus nobilissimus adulescens duodeuiginti natus annos, in ipso aetatis flore, in ipso gloriae culmine, tot regnis, tot gentibus imperans, tot delicijs atque opibus affluens, inter tot auxiliantium manus, intra sex & triginta horas postquam aegrotare coepit extinctus est.

De opinione & causa infirmitatis & mortis regis, Cap. LXXI.

Mortem eius alij morbo, alij ueneno imputauere. Medici Theutones, quorum potissima corporis cura fuit, in Austriam reuersi palam dixere. quā primum aegrotare rex coepisset se uocatos, manifesta mortis ac ueneni signa comprehensisse, neque ausos in aliena terra manifestare quae uiderant, timuisse potentiam eorum quorum scelere rex periisset, regi clam aperuisse omnia, respondisse illū non ignorare toxicū datum, silentiū imperasse, ne regis morti suā adijcerent. Senatus Viennensis ubi uulgari eā famam animaduertit, medicorum uerbum inde fieri prohibuit, ne Bohemorum aduersus se ferociam prouocarent. Qui uiolentam mortem dicunt, Poggiebracium & Rochezanam

Anam criminantur. Poggiebracium tum regi fuisse infensum cum ad Danubiū usque profectus Viennam ingredi noluit, non sine causa suspectū ei regē fuisse. Conscias mali mentes metum implere, quis integer est animus, his omnia tuta uideri. Ab eo tempore regiae uitae paratas insidias, Rochezanam nunquam regi placuisse, idque palam factum, cum sicut ante diximus, sacra ferentem cōtemplit. Nec me latet fama uulgatum esse, idcirco regem apud Pragam nuptiarum celebrationem decreuisse, ut concurrentibus eō Catholicis principibus potenti manu haereticos comprehenderet, fidemque tandē Hussitarum infamiae daret. Id praesensisse Rochezanam & Poggiebracium, necemque regi pro sua salute machinatos. Mihi quid horum uerius uideatur nō facile dixerim, neque certa pro incertis ausim affirmare. Aliorum dicta recenseo, & plura scribo quā credo. Illud constat, praeter Rochezanam, cui regiam mortem nemo non acceptissimam iudicauit, & Georgium, reliquos regni proceres extincto rege in magno mœrore fuisse, & publicum toto regno luctum, qui ad vii. cal. Decembres continuatus est. Tunc regia pompa peracti exequijs defuncti corpus in sinu proani sui diui Caroli Romanorum imperatoris sepultum, circumuectio per urbem more maiorum neglecta. Dum haec scribo Alphonsi regis Arragonum, cui praesentem historiam dedicaueram, multis formidatus, pluribus ex precatus, mihi quidem acerbissimus nunciatus est obitus v. calen. Iulij clausisse oculos traditur. Hispaniae atque Italiae rebus aliam formam praebiturus, legendumque camentis factum, & ingens disertis iactura uiris. Vtinā successori cura uirtutis sit, minorque seculo nostro calamitas ingruat quām timemus. Nos operi quod iam requirit summam ad mouemus manum. Georgius ea die, qua inter mortem Ladislai et funeris educationem media intercessit, accersitis proceribus gubernationem suam nō expirasse regis obitu dixit, prouinciam usque ad Pentecosten commissam sibi fuisse affirmans. Arma tenenti, nemo finitum morte mandantis imperium obijcere ausus. Pragenses gubernationis suae nihil morati se commiserunt. Mathias Huniadis filius ex Vienna ductus, qua die rex obiit, Pragam applicuit, atque in potestate Georgij factus est. Nec diu postea rex Hungariae designatus, magnis sponsonibus dimissus, & carcere uolauit ad regnum. Aduenae qui Ladislaum se cui fuerant, suam quisque domum petiere.

De Georgio Poggiebracio, rege Bohemorum sextodecimo, Cap. LXXII.

EXinde constituta die qua nouus rex eligeretur, multi tractus habitū, Carolus rex Franciae, qui filiā Ladislao despoderat, regnum alteri ex filijs suis petere, aut ei committi, cui filiā tradere non dedignaretur. Casimirus rex Poloniae sororem defuncti regis sibi nuptam esse aiebat, eique regnum deberi. Pari ratione Gulselmus Saxoniae dux urebatur, cui soror natu maior nupsisset. Fredericus imperator eiusdem regni ordinatio nem suam esse affirmabat, in qua feudi solennia neglecta fuissent. Nec sine spe Sigismundus & Albertus Austriae duces fuere, qui deficiente rege Bohemiae sine uirili sobole ex Austria uocandum ueteri foedere principem notant, Rochezana uenenorum sator crebris sermonibus usurpare, aut regem suae professionis eligendum esse, aut si nemo tanto fastigio dignus uideretur, Hebraico more iudices assumendos, ueterisque legis exempla memorans. Vbi dies constituta illuxit, auditis legationibus in conuentu procerum, utilitate regni discussa, Georgius Poggiebracius rex pronunciat, militiae domique apprimē clarus, cui ad res gerendas nec consilium nec aetas deesset. Ea res necati regis maxime suspirationem auxit. Ipse ex praetorio primum in aedem beatae Mariae, ubi Rochezana praesidet, solenni pompa deductus, Deo gratias egit, ibique nouello regi publica salutatio exhibita. Mira rerum mutatio, & nouus siderum influxus. Duo potentissima regna eodem tempore rege orbara, ex nobilissimo atque altissimo sanguine ad mediocri homines peruenere. Sic Deo placuit, ludere fortunam dixisset antiquitas. Nos diuinā prouidentiae cuncta tribuimus. Vtriusque regis electionē nonnulli calūniantur, uim adhibitam dicunt, neque iure ualere quae metus extorserit. Nobis persuasum est, armis acquiri regna, nō legibus.

FINIS HISTORIAE BOHEMICAE.

Moritur Ladislaus.

AENEAE SYLVII PII Pontificis Maximi supra Deca, des Blondi, ab inclinatione Impe-

rii usque ad tempora Ioannis uicesimi tertij Pontifi-
cis Maximi, Epitome.

Ex Libro I.

Vit autem in urbe Constantinopoli Romanū imperium magna cum gloria sub Constantino Cōstantini filio, ac per tempora filiorum eius & amplius usq; ad Theodosij senioris filios Honorium et Arcadium per annos circiter septuaginta. Sub illis uero magna imperij inclinatio facta est, intransibus Italam Gothis & Romanam urbem irruentibus paulo ante quam beatus Hieronymus euita decederet: & postremo Gallias atq; Hispanias uastantibus: Paulo post & Hunorū secuta est inundatio, quorum rex Attila Aquileiam deleuit: qui etiam in campis Cathelaunicis cum Gothis conflixit cruentissima uictoria, in qua Theodoricus cecidit rex Gothorum. Ipse uero Attila post Aquileiam deletam, domum rediens, noua coniuge ducta, inter dormiendum fluente e naribus sanguine, suffocatus est. Odoacer quoq; Rugorum rex quatuordecim annis Italam seruitio pressit. Et Franci transmissio Rheno magnum in Gallia imperium quaesiuere. Odoacrem Theodoricus alter Vesogotharum rex interfecit, & ipse imperium Italiae consecutus est: eiusq; successores pluribus annis Italiae dominati sunt. Secuta est & Longobardorum calamitas qui cū ex insula Scautia exiissent, & aliquandiu in Germania confedissent, & postea in Pannonia cū Alboino rege suo habitassent, postremo à Narsete Eunucho uocati Italam oppressere. Sub Iustiniano tamen aliquantulum res Romana apud Constantinopolim resloruit, qui per Belisarum non solū Asiae maximam partem à parthorum rabie liberauit, sed ipsam Africam ex faucibus Vandalorum eripuit, & Gothorum genus ex Roma atq; Italia pepulit, penitusq; deleuit, qui Vigtigem ultimum eorum regem bello uictum captumq; duxit Cōstantinopolim. Sed non tam gloriosa huius uictoria fuit quam lachrymosa Narsetus perfidia, qui ut diximus Longobardos ad imperium Italiae perduxit. Maxima uero imperij ruina sub Heraclio Caesare contigit, qui & si magno triumpho de Persis potitus est, occiso Cosdroe filio, ac reportato sanctae crucis ligno, imperij nomen extulit: in haeresim tamen lapsus est, & sub eo Maumethiam emeruisse ferunt, gentili patre & iudea matre natum: quem Arabes & Sarraceni omnes ueluti prophetam habent. Hic et Arabes & Aegyptios & Syros & Lidios à Romano imperio separauit, et qui nostra aetate eius blasphemiae sectatores sunt, ad internitionem & imperij Romani & Christianae religionis aspirant. A Iustiniano usque ad Heraclium anni intercedunt circiter nonaginta. Ultima clades à Turcis profecta est: Qui, ut diximus, regnante apud Francos Pipino, ex Scythia in Asiam migrare, gens Gothica prius Gethica dicta est. Scythae hi fuere qui in Europa Thanaidi sedes proximas habuere, ferox hominum genus & ad mortem paratissimum. Hos Trogus Pompeius in Asia collocasse uidetur, res eorum per Asiam gestas commemoras. Quos Paulus Orosius Romanas ingressus prouincias, societatem Romani imperij precibus quaesuisse dicit, quam armis uindicare potuissent. Tacetq; eos à Lucullo Romanorū duce uictos, ac Mesia pulsos. Ait idem Oratores eius gentis ad Octavianū Caesare Tarracōnā agentē profectos, ut quam à uictore remotissimo pacē peterent, facilius impetraret. Ablauis origine Gothus scribit illos ab Agrippa Danubiū trāsire compulsos, sub Domiciano fuisse reuersos; cū quibus congressus Opius Sabinus primum, & postea Fuscus Cornelius Romani duces copias amiserunt, & in praelio ceciderunt. Cuius cladis magnitudinem

A tudinem referens Cornelius Tacitus interfectorum numerum suppressit. Domuit tamē Gothos, & Romanis prouincijs expulit paulo post insignis princeps Traianus, pacem quae dedit in Barbarico solo quiescere promittentibus. Eisdem anno post modum ferē nonagesimo Antonius Bassianus Caracalla in orientem cum exercitu transiturus, cum non satis quiescerent, tumultuarijs praelijs superauit. Et anno deinde uigesimo, Gordianus iunior Gothos ad Danubiū uenire parantes, magis repulit quā superauit. Anno exinde octauo, imperante Philippo, qui primus Romanorum principum Christianus extitit, Romani soli prouincias irruerunt, & non solum ipsi qui Vesogothi dicebatur, sed Ostrogothos quoq; secum duxere, trecenta uirorum milia in armis habentes, à quibus Mesia & Thracia miserabiliter uastatae sunt aduersus quos missus Decius Pannonis aliquot praelijs superatus, re infecta Romam reuertit: Philippus fraude suorum occisus interijt: Imperator qui eum secutus est, eam gentē dimisit intactā, quae sub Gallo & Volusiano foedus cū rep. innouauit. Quibus imperatorib. sublatis, Valerianus qui eis successit, in uincula Saporis Persarum regis deductus est. Quo tēpore xxx tyranni imperiū lacerauerunt: Gothi Bithyniā inuasērunt, Nicomediā uastauerūt, Thraciam & Macedoniā occuparunt, Thessalonicam obsederunt. Deinde Macriani ducis uirtute in Achaia superati recessere: quorū alia manus per Asiā bachata, tēplum Dianae Ephesiae spoliavit atq; incendit. Repressit uero eorū audaciam, mox latius uagaturā, Claudius imperator eius nominis secundus, qui plura biennio, quā quicquam Romanorū principum decēnio, summa felicitate confecit. Tercenta enim Gothorum milia deleuit, duo milia nauium submersit: Pugnauit apud Mesios, et multa praelia apud Martinopolim confecit. Capti sunt pleriq; reges: captae diuersarum gentiū nobiles foeminae: replete barbaris cultorib. Romanae prouinciae, nec ulla fuit regio quae Gothicum seruum triumphali quodam seruitio nō haberet. Claudium ob eam rem bene gestam Senatus statua aurea donauit. Aurelianus etiam princeps fortissimus Canabū regem Gothorū, nouos ultra Danubiū motus parantē cū quinque milibus interfecit. Quo in praelio captae sunt x mulieres uirili habitu pugnantēs: quas in triumphū ab Aureliano ductas, titulus praeferebat Amazonib. ortas esse. Iidem Gothi anno deinde trigesimo resumptis uiribus, nouos intentare motus: Sarmaciam enim Europae barbarici soli Romanorū prouinciam suis cōterminam Scythiae finibus occupauerunt: quos Flauius Cōstantinus Magnus non minore quā Claudius clade profli gavit: & tamen renouato cum his qui cladi superauerant foedere, ipsis in bello, quod contra Licinium in oriente gessit, est usus. Continuerunt se postea Gothi tot cladib. acceptis in suo natali solo intra Scythiam, Romanis prouincijs adiacentem per annos circiter septuaginta: quo tēpore Hunni malo Romanorū, Ostrogothos accolas, suo subiecerūt imperio. Sunt autē Hūni & ipsi Scythae, sed magis efferati quā Gothi. ut q. montib. Riphais propinquiores existunt. Gothi bifaria diuisi fuerunt: Alij Ostrogothi dicti sunt, alij Vesogothi, id est orientales & occidentales: sic enim Germanica sonat appellatio. Vesogothos suis sedib. Hūni eiecere: qui ab ultima Maeotide inter glacialē Tanaim & Nassagetarum immanib. populis eruperunt, ubi clausis rupibus feras gentes Alexandri claustra cohibuere. Vesogothi transito Danubio fugientes à Valente imperatore, sine ulla foederis pactioe suscepti fuerunt. Deinde propter intolerabilem auariciam Maximi ducis, fame et iniurijs adacti arma corripuere. Euicto Valēris exercitu per Thraciā se immiscētes, omnia cedib. et incēdijs foedauerunt. Sed Ablauis scribit Ostrogothos ab Hūnis prius pulsos fuisse, & inde Vesogothos metu perculsos in Romanorum fidem tutelamq; confugisse, impetrata sede citra Danubiū in Mesia à Valēte, cum Christi fidem accipere permisissent. Valēs autē dedit illis Arrianae haeresis episcopos à quib. Vesogothi nō tā cōuersi quā prius fuerūt, praefecitq; Lupicinū atq; Maximū Roman. duces, qui curarēt aduenis necessaria importari: qui p. auariciam illos opprēssere. Ob quā rē Frigiterus Alatheus & Saffra Vesogothorū reguli cōmoti, Lupicinū ac Maximū interfecerunt. Et in libertatē se erigētes Daciae ripensis Mesiae Thraciaeq; possessorib. tributa imperauerunt. Aduersus quos Valens profectus, quintodecimo imperij sui anno cū Vesogothis in Thracia congressus magna strage superatus est: et ipse sagitta saucius cū in uilla cuiusdā casam deportatus

Gothorū. ccc.
millia superat.
tur.

xxx. tyranni
imperij.

Gothorū. ccc.
millia occidit.
tur.

effet, ab insequentibus hostibus deprehensus, subito igne consumptus est. Quae victoria elati Vesogothi, Constantinopolim obsederunt: quae Dominica Valentis uxor pecunia in populum distributa seruauit. Et Gratianus Valentis nepos, qui occidentale gubernabat imperium, afflictis rebus succurrens, Vesogothis resistere statuit: ad quam rem Theodosium ex Hispaniis accersitum, ingenii uirtute uirum, consortem imperii declarauit: qui apud Sirmium indutus purpura, Vesogothis congressus, multis & magnis praelijs eos superauit, & uictor Constantinopolim intrauit: deinde pacem cum Athanarico Vesogothorum rege percussit. Ablauius scribit Theodosium quamquam uincens, morbum incidisse, atque ideo Gratianum pacem cum Vesogothis constituisse: quam, liberatus breui Theodosius, ob reuerentiam collegae uiolare noluerit. Athanaricus per amicitiam Constantinopolim ingressus, admiratus urbis magnificentiam, illic morbo correptus interiit, & Vesogothi rege carentes Theodosio & Reipublica militarunt. Gratianus paulo post apud Lugdunum Galliae ciuitatem interfectus fuit, Arbogasti & Eugenij opera: aduersus quos Theodosius profectus, Gothos praemisit, qui ad internecionem occisi fuerunt. Theodosius apud Mediolanum in matura Reipublica morte puenit: successores reliquit. Ordinauerat idem tres duces: Ruffinum qui orientem, Stilliconem qui occidentem, & Gildonem qui Africam gubernaret. Hic ultimus imperium Africae sibi uindicauit: aduersus quem missus ab Honorio Mastelzerius frater eius, cuius filij a Gildone fuerant interfecti, Gildonem ipsum praelio superatum cupientissime interfecit. Sed imitator fraternae impietatis, a militibus est occisus. Ruffinus dum barbaris ad rebellionem paratis, imperium sibi parat, in oriente Archadio curate interfectus est. Stillico genere Vandalus, duas Honorij filias in matrimonium accepit. Cum prima obiisset intracta, impietatem suam magnis simulationibus, Eucherio filio suo imperium parans. quod non prius attetare ausus est, quam imperatores maximis calamitatibus inuoluisset. Ob quam rem Sueuorum, Burgundorum, Alanorum & Vandalorum immanes gentes, ad inuadendas Gallias inuitauit, & Vesogothis ulterius stipendia dari dissuasit, sperans Vesogothos desperatione coactos in Italia proficisci, & se duces aduersus eos decerni, qui copijs ingenibus instructis facile imperium obtineret. Anno itaque septimo & quadringentesimo Christianae salutis, Stillico & Aurelianus consules creati sunt: quo tempore Vesogothi stipendio priuati, in Pannoniam secesserunt, ubi regem, quo per annos uiginti quinque caruerat, creauerunt. Rex autem qui creatus est Halaricus fuit ex familia Balthorum in Gothis nobilissima natus: cui & Radagasus & ipse Gothus cum ducibus militibus se adiunxit. Hi duo & Thraciam, Pannoniam & Noricum & omnem Illyricum, & primam Italiae partem, miserandis stragibus ac direptionibus afflixerunt. Radagasus Italiam ingressus et Apenninum transgressus, apud Fesulas confedit, ibique a duce Stillicone obsessus est: qui cum inopiam rerum omnium pateretur, fugae commisit: sed captus et paulisper retentus deinde interfectus est: Gothorum tacita captura facta, ut more pecorum uenderentur. Quidam non Stilliconem Radagasum cepisse, sed Vidin & Saria: quorum alter Hinrus, alter Gothus, Romanae Reipublicae militabat. Post cladem Radagasij Halaricus cum Vesogothis imperio militare consuevit, Italiae intrauit, atque usque Rauennam progressus in loco confedit, cui dicitur Candianum. Interea Barbari, Sueui, ac Burgundi & Alani, ad ripam Rheni peruenerant. Stillico haud ultra differendum ratus, cum omnibus copijs a Constantinopoli mouens, ter restri itinere in Italiam properauit. atque per Aquileiam & Altinum, Patavinumque agrum, in Rauennam delatus est: & ubi nunc Ferraria est confedit, quae tunc uicinis erat muro immunitus. Halaricus a Candiano recedens, ad Polentiam uicum se recepit uiginti millibus passuum a Rauenna distantem. Stillico Rauennam intrauit, et rei militaris peritia callens, pluribus claudibus Halaricum affecit, potuissetque delere si uoluisset, sed noluit: atque ita tribus annis bellum protraxit. Halaricus perfidia Stilliconis Honorio significauit, orans, ut sibi sedes in ea parte Galliae darentur, ad quas Sueui, Alani & Burgundiones ducibus. Vandalis irrupturi uidebantur. Resouerat Honorius ea etiam per alios, scripsitque Stilliconi ut pacem cum Gothis faceret, dicensque statueret qua se illi in Gallias conferrent. Paruit Stillico, & multa Gothis per simulationem concessit, ac maiora pollicitus est: quos postea sacra paschae die securos & per religionem ociosos ex improviso aggressus est, immisso duce Saulo, gente

& re.

A & religione Hebraeo, qui ardentiori odio Christianos sacra die persecutus est, magnaque caedem edidit. Sed cum pauci aduersus multos pugnarent, Halaricus quam raptim aciem struxit, & in Hebraeos ruens, usque ad internecionem eius copias deleuit: & omnia Galliae cura, aduersus Stilliconem se conuertit. Stillico animo consternatus, auxilia ab imperatore postulauit. Honorius duces misit, qui Stilliconem & Eucherium digna mercede interfecerunt. Gothi tamen Italiae per annum liberius populati, Urbem obsederunt, & nullo defensionem exercitu non tamen paruo negotio irruerunt, quo tempore Hieronymus apud Bethleem floruit. Capta est Urbs quae totum cepit orbem, immo fame perit antequam gladio: & ut Hieronymus ad Principia scribit, uix pauci qui caperentur inuenti sunt. Ad nepharios cibos irrupit esurientium rabies, & sua inuicem membra lanarunt, dum mater non parcat lactanti infantiae, & recipit utero quem paulo ante effuderat. Id factum est calendis Aprilis. Tuncque primum Romarum domina esse desijt. Annus tunc Urbis sexagesimus quartus & centesimus supra millesimum numerabatur, qui salutis Christianae duodecimus & quadringentesimus fuit. Prohibuit Halaricus ne fugientes ad basilicas Petri & Pauli laederentur, iussitque a caedibus, & sanguine temperari. Ibi capta est Galla Placidia Theodosij superioris filia, quae barbara castrata secuta est. Gothi tertia die Urbem egressi, Campaniam, Lucaniam et Brutios populati sunt, tempestateque prohibiti ne in Sicilia transirent. Interim Halaricus apud Consentiam Brutiorum urbem, quae hoc anno uix capta et direpta est, morbo correptus interiit. Corpus eius locello ditissima suppellectile completo, in alueo deriuati amnis Basenti condiderunt. Halaricus successit Athaulphus & ipse Baltho, cui Placidia desponsata est, & apud forum Cornelij nuptiae celebratae sunt. Haec mulier uirum magnopere delinuit, ita ut in reditu per urbem a caedibus temperatum sit, & Urbs suis magistratibus dimissa. Fuerat animus Athaulphi Romam rursus delere & nouam condere, Gothiamque appellauere, & imperatoribus futuris nomen relinquere. Athaulphus, Augusto inuidens qui de se posteris nomen dedit. Sed Placidia haec omnia ex mente eius auertit, & foedus inter uirum, & imperatores constituit. Orosius dicit, Alanorum, Sueuorum & Vandalorum gentes, ante biennium Romanae irruptionis, per Stilliconem concitatas inuasisse Gallias: nec dicit unde fuerint. Plinius Vandalos, & eorum partem Burgundiones, unam esse dicit ex quinque interioris Germaniae partibus. & paulo post Sueuos illis proximis ponit. Alani autem eius origine sunt Scythiae, in ipsis tamen Vandalorum regionibus habitabant. Sed Sueuos Octauio Augusto, teste Suetonio, ex Germania in citeriores Rheni ripas transtulit. Eiusdemque Augusti temporibus ea pars Vandalorum quibus Burgundionibus postea fuit nomen, ad octoginta armatorum millia, ulteriores Rheni ripas infederat, quos Drusus & Tiberius Caesares, sicut Cornelius refert, post subactam interiorem Germaniam in sedes proprias repulerunt, & extra urbes munitaque loca dissiparunt, a quibus habitandi uicium modis, quos patrio gentis uocabulo Burgos appellabatur, eos Burgundiones fuisse appellatos asserit Orosius. Facta est & alia in istis gentibus mutatio: nam Vandalis a fluuio regionis sic dicti, se Sclauos dixere, a nomine gentis qui a Bosphoro Cimmerico in Tanaim fluuium habitare solita est. Et tamen cum eorum pars tempore Maurij Caesaris in Dalmatiam & Illyricum commigrasset, qui domi manserunt partim Bohemi, partim Poloni dicti sunt. Vandalis ergo, Burgundiones et Alani, suadente Stillicone in Gallias transire, Sueuosque qui in Eduis erant sibi adiungere. trecenta armatorum millia fuisse traduntur. Franci tunc etiam erant in Gallia, Germana gens ex prouincia Franconia: quae Constantius Flauij Constantini filius, primus Romanorum ducum domauit: ob quam rem usque ad tempora Honorij & Archadij quieti in patria mansere. Sed horum imperij anno septimo, mutandi melioris soli gratia patrijs sedibus relictis, Rhenum transierunt, et apud Treuiros Matricenses qui & Metenses, ac Leucos qui & Tullenses, Veredimensesque confederant: quos, Sueuis ob uetustas similitates instigantibus. Vandalis, Burgundionesque, & Alani Rhenum per uim & arma transire, & in Franconiam se recipere compulerunt. Franci ultra Rhenum pulsos, Vandalis, Alani & Sueui ad diripiendas uastandasque Gallias sunt profecti. Burgundiones sedes delegerunt apud Eduos Vesuntios, Lingonas, Cabilonenses & Matisconenses, in quibus proximis ciuitatibus ad haec usque tempora permanere, et nomen terrae Burgundiae datum per annos iam mille. Vandalis, Sueui & Alani, relictis in Eduis Burgundionibus, in Aquitaniam transire, omnemque

N 2 Galliarum

Roma a Gothis uix capta ac direpta.

Ann. salu. CCCXXII.

Plin. lib. 4. cap. 11.

Burgundiones unde nomen sortiti.

Bohemi. Poloni.

Ann. salu. CCCXXII.

Galliarū partē intra Pyrenæū & Ligerim populationib. fœdarunt: conatiq; in Hispanias irumpere, difficultate motū retēti sunt. Eodē tempore Gratianus insulā Britannia, eius terræ municeps, p tyrannidē inuasit, & à Romanis militib. mox occisus est: q Constantinum quempiā ex infima militiā, sola spe nominis inducti, imperatorē elegerunt. Is trāsiit in Gallias cōtra Barbaros, & apud Cenomannos se cōtinēs, pacem cū illis tractauit: sed illis est. Misit tamē iudices in Hispanias, q̄s prouinciā obediēter acceptarūt. Dindimus tamen & Veronianus Palētini fratres nobiles, et in patria locupletes ipreuerūt, ut contra eum & barbaros Pyrenæi claustra imperatori Honorio cōseruaret. Quod multo tēpore fecerūt, nullo adiuti publico sumptu, sed tantūmodo seruatorū uernaculorumq; manu. Ad uersus quos misit Cōstantinus barbaros Pictos, q̄ ab Honorio quietis ubiq; reb. in fœdē recepti, & in militiam Britannicā allecti, Honoriaci uocabātur. A quib. duce Cōstantio filio, quem ex monacho Cæsare Cōstantinus dixerat, in Hispanias misit, Dindimus & Veronianus interfecti sunt, & Palētinus ager populatus. Interea pagani proxima Pyrenæo incolētes, ipsius montis saltus pro sua salute tueri annixi sunt: quos Cōstantius Honoriaciq; uirib. deturbabāt, ac Vandalos, Sueuos & Alanos intra Hispanias admiserūt, ut eorū freti auxilio, in præda semel degustata possent licētius defœuire. Et barbari quidē pacifacō Pyrenæi claustra, horrēdas, et inauditas strages hominū cōmiserūt, urbē Asturgam expugnarūt, Toletanū agrū uastauerūt, urbē non ualētes euincere. Et Tagi amnis fluuenta petentes, ad Orlisponis mœnia cōsedere, unde accepta pecunia discesserunt. Interim Constantius Cæsar Cōstantini filius ad genitoris copias se contulit, qui Arelati se continebat, aduersus Honorium & Vesogothos se muniēs, q̄s fama esset cū ipso imperatore aduersus ceterā barbariē tyrannosq; esse ducturos. Qua suspitione adductus Constantinus, alterū filium Constantē Viennam misit, ut uenturas ex Italia copias, ne Vesogothis iungerētur, detineret. Hoc tēpore Archadius apud Cōstantinopolim decessit, cui successit Theodosius minor eius filius. Et Honorius Vesogothorū agitatione respirās, qui apud Barchilonē in Hispania citeriori quieti cōsedebant, tyrannos tollere statuit: sperans & barbaros posse delere: Constantiumq; comitem magistrū militiæ declarauit, qui dux impiger ex patritiā gēre Romanis, in Gallias profectus, Cōstantinū tyrannū apud Arelatē captū interfecit. Cōstantiū uero Cōstantini filium, Gerōtius comes suus apud Viennā occidit, atq; in eius locū Maximū quendam substituit: ipseq; Gerontius paulo post à suis militib. est necatus, & milites ipsi Honorio recōciliati: Maximū purpura exutum, in Hispaniā ulteriorē relegarūt: & in Africā ab Honorio traicere iussit, & inde in Italiā reuocati. Britannia uero misit legatis recuperata est. Iouin⁹ uero nobilis Gallicus, ut primū tyrannidē assumpsit & frater eius Sebastianus, occisi sunt. Per idē tempus Athaulphus Vesogothorū rex petitiā iniquis conditionib. pacem nō impetrauit: ob quā rem Athalo quodā imperatoris nomine insignito, et secū adducto, ulteriorē Hispaniam & Africā inuadere statuit. Athalus iudices in Africā misit, quos Heraclianus ad conseruationē Africæ missus expulit: & classē cōparata in Athalū duxit, eumq; maritimo prælio superauit: qui fugiens Hispaniā se credidit: & ab his uinctus, usq; ad Arelatū ad Constantium comitē ductus, & inde ad Honorium missus, qui eū Romæ ante currū in triumpho duxit, & postea manu priuatiū, longioris uitæ ludibrio apud Liparim insulā cōseruari iussit. Heraclianus autē ob rē bene gestam consulatū adeptus, in perfidiā lapsus est: Sabinus enim generis sui consilio usus, classē quatuor milliū & septingentarū nauū armauit in Africa, atq; in Italiā traiecit: ubi ex censionē facta ut eū in Urbē duceret, Marinū comitem cū Romano populo obuium habuit, territusq; priusquā præliū cōmitteretur fœdissimam fugam fecit. Accepta enim onerariæ nauis scapha, solus Carthaginē rediit, atq; ibi militari tumultu interfectus fuit. Sabinus Constantinopolim fugit: unde ad Honorium duct⁹, exilio est damnatus: atq; hoc modo forma imperij pulchrior reddita est, Africa pacata. Sed restabāt Vesogothi, & alij barbari in Hispania ac Gallia. In Vesogothos igitur primo exercitū mittere statuit, quæ prouincia Cōstantio comiti demandata est: q̄ apud Arelatū exercitū reparato, breuē Athaulphū regē, cōmeatu omni ora Galliarū et citerioris Hispaniæ maritima interclusit, Narbonāq; linquere, & in ulteriorē Hispaniā fugere cō-

git.

git. In quas difficultates adductus Athaulphus cum exercitū reparare uellet, à suis militibus interfect⁹ est, tertio anno postquā creat⁹ fuerat: impurantib. quod uxoris Placidia blanditijs illectus, nolisset imperatorē inuadere, tyrannorū motibus agitatum. Cui suffectus est Sigericus: qui cū pacis ab imperatore oblata cupidus uideretur, pari modo est obruncatus: & Vallia ei subrogatus: qui suorū militū rabiem expleturus, magnam eorum manū nauigio & armis instructam in Africam ire iussit. Sed hi oēs in Gaditano factō naufragio perierunt. Qua clade territus, pacē cum Honorio percussit, lectissimis obfidibus datis: Placidiam reddidit, atq; obsequiū aduersus alios barbaros promissit. Qua pace firmata Honorius Constantio Cæsari declarato, Placidiam sororem in matrimonium dedit: ex qua Valentinianū tertium suscepit, qui Honorio, pueritiā egressus, subrogatus est. Cōstantius Vesogothorū & Valliæ auxilijs usus, in Alanos duxit, apud Emeritā Lusitanæ Metropolim cōsedētes: Barbari enim Hispanias inter se diuiserant. Vandalis Bethica, quæ ab eis Vandalosia dicta est, obuēnit: Alanis, Sueuisq; Lusitania. Et sorte iterum inter Alanos ac Sueuos ducta, hi Orlisponē, & quicquid ultra pertinet ad Bethicam, illi Emeritam cū omni Gallitiā habuerūt. Soli tamen Cantabri & Astures Gallitiæ prouinciæ populū, in fide Romanorū permansere. Cōstantius adiuuantib. Vesogothis Alanos apud Emeritam graui prælio uicit, eorū regem Achacē interfecit: qua clade ceteri barbari cōterriti, pacē ab Honorio petierunt. Interim Terrullus uir patritius imperium Romæ assumpsit, quē magna pars Italiæ sequebatur: sed à Romanis Honorio fidem seruauit, breui occisus est. Nec propterea abfuit quin inuētus sit alter Athalus imperiū Romæ inuadens. Quib. difficultatibus adductus Honorius Rauennam uenit: & Constantius Vandalis ac Sueuis petitiæ pacis spē faciens, cū Placidia cōiuge ad Honorium trāsiit. Quod audientes Romani, tyrannū Athalū iniectis catenis Rauennā perduxere, & imperatori munus dedere: qui illum manu mutilatū Cōstantinopolim relegauit: moxq; Honorius Constantiū purpura indutū, occidentalis imperij consortē fecit. Prima igitur cura fuit, stabilito cum Vallia Gothorū rege in Hispanijs fœdere, illū in ceteram barbariam armare, Tolosamq; illi cū aliquot Auxitanæ prouinciæ ciuitatib. permisit incolere. Hinc ea regio Vasconia dicta est: q̄ latinis uerbis, occidentālē Gothiā significat. Et hinc Honorius Romam perrexit, Cōstantius ad parādā in expeditionē Hispanicam necessariā Rauennā substitit, ibiq; septimo imperij sui mēse morte præreptus est: eiq; subrogatus est ab Honorio magister militū Ecius patritius uir fortissimus, cuius genitor Gaudentius ex Dorostana ciuitate Mesia oriūdus, sub Romanis principib. militauit. Hoc tēpore Ecius, Burgundiones novos motus parantes, bello cōpescuit: Francosq; qui Rheni ripas iterato infederant Gallias irrupturi, magna superatos cæde repulit in Germaniā, & Alanos acerrimis prælijs agitauit: qui post acceptam à Cōstantio Cæsare cladē apud Orlisponē, sub tutela Sueuorū quiescerant: sed audita Cōstantij morte, ad Emeritam reuersi, eam prouinciā sibi uindicare quærebāt. Et Vandalis ac Sueuis tanto metu liberati, uoluntatem pacis abiecerant, Alanisq; adstabant ut Lusitaniam occuparent: quorū motus timens Ecius, in citeriorē Hispaniam se recepit. Quod ægre ferens Honorius, Castinum comitem genere Scytham magistrū militū ac consulem declaratū, Ecio successorem misit. Castinus receptis Ecij copijs & reparato exercitu, in citeriore Hispania se continuit: nec mouisset nisi affuisset auxilio Bonifacius comes genere Thrax, qui Africā pro Honorio curabat, & beato Augustino amicissimus fuerat. Hi simul iuncti Castinus & Bonifacius, res claras contra barbaros gesserunt, extulissentq; magnopere imperiū, nisi Castinus inuidiā mot⁹, quia Bonifacius præcellere uidebatur, illū in ulteriora Hispaniæ missum, tanquā hostib. in prædam obiectū, à se obligauisset. Quod ille intelligēs & indignè ferēs illico paratis nauib. copias suas in Africā transportauit. eoq; tēpore Honorius Romæ mortuus est. Ioānes qdam, curate Castino, tyrannidē inuasit, cui Ecius Patricius assensit ob ignominia ab Honorio receptā q̄ eū ab Hispania reuocauerat: & æmulatio uirtutis, inter Bonifaciū & ipsum odium auxerat. Ecius maius malū meditatus, Hūnos ad Italiā inuasionē primus excitauit, gentē ut ostēdimus Scythicam: quæ auditis Vesogothorum successib⁹, eorum exemplo finibus egressa, apud Pannoniā per id tempore cōsedebat.

N 3 ExLi.

Aeneæ Sylui in Decad. Ex libro secundo.

Ioanne apud Urbē in imperatorē assumpto, Castinus ueritus ne barbari se in uaderēt, parata classe in Africā nauigauit, & apud Hipponē cōsedit, simulans Bonifaciū in amicitia se cōfidere. Sed suspecta erat ei beneuolētia Bonifacio. Beatus Augustinus eos inuicē cōciliāuit, recepto utrinq; iuramēto. Sed Castinus dolose agens circūuenire Bonifaciū nitēbatur. Ob quā rē facta pace ad prælū uentum est: & Castinus uict; in Hispaniā sese recepit. Erat autē Castinus Scythia, et Bonifaci; Thraci: & hic catholicus, ille Arianus. Ioannes audita Castini fuga q; in citeriorē Hispaniam se receperat, aduersus Bonifaciū exercitū ducere in Africā statuit, cōductis militibus qui Honorio pridē per Italiā militauerāt. Bonifacius, q; prius crudelē Afrorū gentē ab omni populatione prohibuerat: ut eorū sibi gratiā reconciliaret, liberā eius p̄dandi licentiā præbuit. De qua re ab Augustino admodū increpatus est. Trāseunte autē in Africā Ioanne, Theodosius minor qui iā quinq; annis imperauerat apud Constantinopolim, audita Honorij morte, Valentinianū Placidie amittē suæ ex Cōstantio filiū, Cæsare declarauit. Placidia cū filio adolescente expedita in Italiā legiones duxit, atq; ab omnib; recepta est nisi à Rauennatib; qui Ioannis studiosi erant. Sed obsessi & grauit̄ oppugnati mulieri sese dederūt: quæ in principes factionis animaduertit. Iturus in Africā Ioanes, Italiæ curā Castino cōmissit: q; à Marsilia discedens per Galliā cisalpinā iter habēs, urbes & oppida Ioannis retinere conabatur: aduersus quē missus à Placidia Ardaburius orientis præfectus, q; saepe Parthos profligauerat, apud Verceilas plium cōmisit: q; derelict; à suis Castinus, illico captus est. Eius etiā & ipse Romæ capt; ad Valentinianū Rauēnæ morantem perductus est. Castinus in exiliū missus est, Eius cōseruatus: eo q; Hunnis à se concitatis suadere permisit, ut apud Pannonias se cōtinerēt, quod & fecit, expurgatusq; nota sibi imposta, p̄fectus est Galliarū urbibus ac regionib; quas nec Vesogoth; neq; Burgundio possideret: eoq; præfecto, ad Turonios, Andegauos, Cenomānos, & Nannetes ac Ciantes, q; & Veneti dicti sunt, sese recepit. Valentinianus his pactis, à populo Romano accersitus, ex decreto Theodosij August; appellatus est. Per id tēporis interfecto, ut diximus, apud Arelatū Cōstantino tyrāno, uacua aliā milite, Britannia Picti & Scoti Albices inuadūt, Britannosq; parētes imperio magnis calamitatib; affligunt: quib; cum imploratus Ecius auxiliū non daret, necesse fuit cum Scotis ac Pictis fœdera inire, et à republica deficere. Sed cū barbari Scotorū ac Pictorum perferre non possent, obtēta ab Ecio una legione, iterū ad Romanos redierūt: quæ legio breui reuocata est, cū Burgundiones novos parere motus uiderentur: ob q; rem rursus barbari Britannia populationibus incēdijsq; fœdarūt. Quod sentiens Valentinianus, Gallionē Rauennatē cū alia legione misit, ac Britannos in fide continuit. Interea Ioannes in Africa post multa, uarijs in locis, & euentu uario cōmissa prælia, à Bonifacio & uictus & interfectus. Quod intelligens Valentinianus, prouinciā à Bonifacio repetijt: aduersus quē mandata detractantē Mahercius ex Rauenna, & Gallio ex Britannia cū magnis copijs missi sunt. Quibus occurrens Bonifacius, in ipsa excensione cōgressus copias eorū profligauit, et ipsos duces interfecit. Quā cladē audiētes Franci qui prius ab Ecio ex Gallijs in patriā repulsi fuerant, denuo Clodione & Meroueo filio ex Franconia profecti, transmissio Rheno in Senonū prouincia sedē apud Aurelianenses Parisiosq; ceperunt. Ecius qui Burgundiones toties profligauerat, ut ad internecionē perituri uiderentur, intelligens magnas imminere imperio calamitates, pacē illis concessit. Nec tamen Valentinianus recuperandæ Africæ curam omisit: sed reparato exercitu, Sisulphum egregium ducem eō misit: qui Carthaginem ducens, ea urbe proximisq; oppidis breui potitus est. Bonifacius in Mauritaniam fugit. Dum hæc geruntur Vesogothi pacem cum imperio tenentes, & ocium abhorrentes, aduersus Vandalos, qui magnam Hispaniæ partem occupauerant, bellum gessere. Sed cum Vandalis pares esse non possent, cogitarentq; sedes mutare, Bonifacius à Sisulpho pressus, Genfericum eorum regem in auxiliū implorauit, stipendium prædamq; ue promittens, & Africæ multas urbes. Accepit Genfericus conditio-

nem,

Blondi Epitom. Lib. II. 151

A nem, & impositis Vandalis cum uxoribus & liberis atq; omni suppellectile in nauigio, ex Bethico littore trāsiretavit in Africā: & Vesogothi relictas à Vandalis sedes occuparunt: Alani autem & Sueui mansere apud captas per sortem Lusitanæ regiones: aduersus quos Valentinianus Sebastianum comitem misit, qui ex Tarraconēsi Hispania mouens, in Alanos duxit, Emeritā & Gallitiæ regionem: cōgressusq; cum eis bello superior factus, illi relictas Gallitiā atq; Emerita, & Vesogothos in Bethicā cōfugere. Idem & Sueui fecerunt, Olisipone & cæteris urbibus per terrōrē relictis. Genfericus in Africam nauigans, in eas terras se cōtulit quas Bonifacius ei promiserat: id fuit omne littus quod à freto Septæ ad Cæsaream usq; protenditur. Sed non seruauerē terminos Vandalis, qui mox utraq; Mauritanias, Numidiamq; populati sunt: neq; his pepercerunt quæ Bonifacius obtinebat. Carthaginem uero & Hipponē Sisulph; turatus est. Ea intelligēs Valentinianus, neq; putās tanto furori posse resistere, petenti Genferico pacē largitus est, & apud Tingitanam Mauritaniam petitas sedes: sic Carthagini & reliquis Africæ prouincijs consultum putās: & barbaram fidem secutus, Sisulphum in Italiā reuocauit, ad Ecium missurus qui magnas copias in Gallijs comparabat. Quod uidēs Genfericus, rupto fœdere Carthaginem occupauit, ac cædibus & rapinis fœdauit, diuina & humana perturbans, episcopum ac clericum expulit, & Arrianos introduxit. Sic Carthago illa præpotens, capta est, anno quingentesimo trigesimo quarto, postquam Romanis cœperat esse subiecta. Bonifacius in cœrore confectus uita excessit: & Augustinus tertio mense obsidionis Hipponi ante Bonifaciū mortē obiit, ne patriā suam à barbaris, quod breui euenit, capi ac diripi uideret. Quatuordecim enim mensibus eam urbē Genfericus obsedit. Bonifacius enim à Vandalis acceptus, eō confugerat. Hipponēq; diu defenderat. Aliqui redeuntē in Italiā Bonifaciū tradunt magistrū militiæ factū fuisse, & aduersantem Eciū prælio superasse, & paulo post obiisse: cuius sententiæ Prosper est. Sed Possidio priora referenti, plus creditur. Genfericus Africā omnē, Aegyptū usq; ad Aethiopiā, suo subiecit imperio. Per hoc tempus Hunni, quos diximus Pannonia confecti se, indignati qd ab Ecio prohibiti fuissent ulterius procedere, Ostrogotos Zepidasq; & alias multas gentes uicinas cœgerunt, Romanum imperiū uastaturi: aduersus quos Ecius copias apparabat. Eam nocti occasionem Scoti ac Picti, rursus Britannos uexa receperunt. Qui non obtento auxilio ab Ecio, seipsos aliquandiu defenderunt: postremo Anglicos, Saxones cum Vortigerio rege in auxiliū uocauere, eorūq; præda fuerunt: Plus enim Romanis ciuibus & Britannorū primoribus, quam Pictis aut Scotis infesti fuerunt Anglici. Genfericus per annū Africa potitus, classem in Sicilia duxit, magnamq; prædam egit: obtinissetq; insulam, nisi Sebastianus à Valentiniano ex Hispania in Africam copias ducere iussus fuisset. Quod audiens Genfericus in Africā redijt.

C Sebastianus autē qui iam Lusitania potitus erat tyrannidē affectans, cū Vandalis & Vesogothis fœdē inijt, a quibus paulo post circumuētus & interfectus est: & Vesogothi, Sueui atq; Alani Lusitaniam, Tarraconensemq; Hispaniā & Aquitaniam cœperunt: ita ut à Ligeri fluuio gallico usq; ad Carthaginem, barbari cuncta occuparant, exceptis Asturibus & Cantabris, qui pro sua cōstantia Romanorū iudices cōseruarūt. Theodosius iunior ea cogitās, Ariouindū & Ansilā duces cū magnis copijs in Sicilia misit, ut inde in Africā trāsiret. Sed illi diu neccētes moras, insulā magnis calamitatibus afflictarūt, donec à Theodosio reuocati sunt, ppter nouū periculū quod ab Hūnis, Gothisq; et Zepidis imminēbat. Hunnorū reges, Bleda & Athila fratres fuerūt: Zepidarū Ardatic; Ostrogothorū Valamir, q; omnē Illyricū Thraciāq; uastabāt. Prisc; q; apud Theodosium iuniorem epistolatū magister fuit, scribit se missum oratorē ad Hunnorū reges in Scythiā, & in gentibus fluminibus trāsmissis, ad loca peruenisse ubi dudum Indigota Gothorū fortissimus, Sarmatarū dolo occubuerat: indeq; non longe in uicū in quo rex Athila morabatur accessisse, uicūq; instar amplissimæ ciuitatis fuisse in quo ligneæ mœnia ex tabulis nitētib; fabricata essent, quarū tabularū cōpaginem ita solidā mentiebatur, ut uix ab intento posset iunctura cōprehendi. Tricliniā ambitu prolixiore distincta, porticusq; in omni decore disposita. Aream uero curtis, ingēti ambitu cinctam,

N 4 ut ampli-

Carthago à
Vandalis eadē
pta.Diu Augusti
ni obitus.Regia, Athila
le Hunorum
regis deserta
pito.

ut amplitudo ipsa regiam curiam ostentaret. Atque hanc sedem fuisse Athilae regi, barbarie totam tenenti: Cui pater fuit Mundizico: & illi tres fratres fuere, Ottar & Rohas, qui ante Athilam regnum tenuere. Illis uero defunctis, Bleda cum germano Athila successit in regno. Fuit autem Athila superbus incessu, huc atque illuc circumferens oculos: ut elata potentia, ipso quoque in motu corporis appareret: bellorum amator: sed ipse manu temperans, conilio ualidissimus, supplicantiibus exorabilis, propitius autem in fide semel susceptis: forma breuis, lato pectore, capite grandiore, minutis oculis, rarus barba, canis aspersus, simo naso, tetro colore, originis suae signa praese ferens, Theodosius dum horum conatibus occurrere cogitat, pestilentia correptus interiit. Valentinianus secundus audita morte Theodosij iunioris, pacem cum Genserico Vandalorum rege constituit, diuisa certis spatijs Africa cum eo: quam pacem & Gensericus cupide acceptauit, ut paratas sibi a suis ducibus insidias uindicaret: quorum ingentem numerum securi percussit: & Martianus Theodosio suffectus libenter confirmauit, ut Hunnorum, Zepidarum, & Ostrogothorum facilis impetum sustineret: aduersus quod Arnestidem magistrum militum misit, qui illos apud Martianopolim praelio fudit. Sed dum incaute & nimis auide uictoriam persequitur, ab Athila circumuentus interficitur. Augebantur tamen barbari inopia rei frumentariae, & seditionibus agitabantur, & pars nobilium ad Martianum multa promittentem inclinabat. Bleda quoque non satis Athilae consentiebat, qui & longiorem militiam dissuadebat, & Ostrogothorum Zepidarumque reges non tanquam subditos, sed tanquam socios habendos esse censebat. Ob quam rem dum Budalix urbis muro cingenda operam impendit, fraterna fraude perimitur. Hic Athila unicus Hunnorum dominus terrori omnibus esse coepit, & Andaricum ac Valamirem subditorum loco habuit: statuitque relicta Pannonia & Illyrico, quae prouinciae amplius tantas copias alere non poterant, sedes mutare, ac Romanum imperium pessundare. Ad quam rem Ecius Patritius natione Messium, quo cum Ioannis tyranni tempore amicitiam contraxerat, allicere conatus est, multa pollicitus, si per fugas suos Vesogothos, per suam & Romanorum a bello cessationem, punire permetteretur: dissimulans quod aduersus imperium aliquid moliri uellet. Theodorici autem qui apud Vesogothos Vallix successerat, multis argumentis & rationibus a Romanorum societate disungere satagebat, ueteres inimicitias & urbis irruptionem commemorans, cuius obliuisci Romani non possent: sed frustra conatus est. Nam Ecius & Theodoricus foedere iuncti sunt: in quo foedere & Burgundiones & Fraci, quorum rex erat Meroueus, & Saxones, Riparioli, & Labrones, & Sarmatae, Luteriani, Hunnorum metu recepti sunt. Athila praeter Ostrogothos ac Zepidas iuncti sunt Marcomani, Quadi, Eruli, & Thuringi, ita ut quingenta armatorum millia secum duceret. Quo exercitu Germaniam ingressus, multis eam in locis populatus est: atque in Galliam transiens primo Remenses aggressus urbem uicini coepit, eamque sanguine foedauit, nec sexui nec sanguini pepercit: Nicasium urbis episcopum capite obtruncauit: quod etiam praecipuum diuini eloquii carmina eructauit. Exinde Aurelianum se contulit. Sed cum Ecius ac Theodoricum apud Tolosam in castris esse didicisset, responsumque aruspicum accepisset, praelium dubium. & primarium hostium ducis necem promittens, ratus Ecium casurum, in pugnam exarsit: relicta obsidione in Catalaunicos campos Tolosae subiectos descendit, Singibaremque Alanorum ducem, qui cum Gothis militabat, magnis praemijs attraxit, ut commisso praelio ad se fugeret, atque in Romanos cessaret: quem Ecius intellecta fraude in municipio Tolosae proximo conclusit. Commissum est praelium cruentissimum, in quo Theodoricus suorum magis pressura allisus, quam hostium ferro interfectus occubuit. Hunni terga dederunt. Athila magna suorum clade superatus, iam nocte cadente ad carrorum septa confugit, iumentorum clitellas in struem congerens: in qua si durius aliquid sibi accideret, suorum gladio confossus subiectis flammis illico cremaretur. Ceciderunt in eo praelio ex utraque parte centum & sexaginta quinque millia hominum. Thorismundus Theodoricus filius qui eo in bello militauit, repertum patris cadaver, regis funeris pompa Tolosam detulit, ubi eius rex declaratus est. Suadebat Thorismundus Ecio, ut uictoriam persequeretur. Sed ille non tam uictos Hunnos, quam uictores Vesogothos ceterosque barbaros

Animi notes.
Corporis habitus.

A barbaros uerebatur. Sualit ergo Thorismundo ut in regnum suum rediret, quod fratres occidere conarentur: & ceteros barbaros domum remitteret. Athila uero instaurato exercitu ad priorem ferme magnitudinem, per Germaniam in Illyricum rediit, & Tragurium, Sibinicum, Belgradum, Iaderam, Signiam, Polam, Parentium, Hemoniamque diripuit atque incendit: quae oppida Marcianus imperator sine praesidio reliquerat. Ad Arsam uero fluum & Tergestinum sinum nonnullas Valentiniani copias reperit: quae mox repulsa sunt, & in Aquileiam se receperunt. Athila Aquileiam obsedit, & interim circumiacentia oppida uastauit: sed populi eorum ad propinquas insulas confugerat: desperaueratque Athila posse Aquileiam capi, nisi ciconias ex altis turribus pullos efferentes uideret: quod augurium capiendae urbis ratus, in proposito persistit, breuique ea potitus est: triennio enim obsidio durauit. Quidam referunt, laborantes fame ciues, statuas tanquam custodes in moenibus disposuisse ac gradum migrasse: neque intellecta fraude, nisi postquam ciconiae secure super statuas conseruerunt. Sed prima sententia uerior. Capta est enim urbs uicini ac direpta, & solo aequata, & mulieres prostituta: quarum una, ne pudicitiam amitteret, ex summis aedibus in subiectum Natisonem fluum praecipitem se dedit. Hinc Athila Paduam, Vicentiam, Veronam, Mediolanum, Ticinum, quanquam se sponte dedentes, ne diriperetur, inuasit ac diripuit: flagellum se dei uocitans terrorumque populorum. Ad quem Leo primus pontifex Romanus hortante Valentiniano, pro salute Italiae profectus est: quem apud Minturnam annis castra habentem reperit, dubium an ultra progrediretur, eorum memorum quae Alarico contigerant. Molluit eum pontifex, & domum ut rediret persuasit. Ferunt dum pontifex loqueretur, uisos Athilam fuisse uiros duos strictos tenentes gladios, eisque minitantes nisi pareret: quos putant Petrum & Paulum fuisse. Rediit ergo in Noricum Athila, ubi nunc Baioaria & Austria est: quem Honoria Valentiniani imperatoris soror per eunuchum pellexit, ut se cupientissimam in uxorem precibus ac minis extorqueret a fratre. quod ille multis modis intemuit, impetrassetque nisi mors eius interuenisset. Is enim quamuis multas haberet uxores, aliam superduxit, cui erat Iudiconi nomen: cum qua dum dormit, effuso de naribus sanguine suffocatus est eadem nocte. Marcianus apud Constantinopolim fractum Athilae arcum per somnum uidit. Quartus hic & quadragesimus annus fuit post Romam captam: intra quod tempus Germania, Dacia, Sarmatia, Hispania, Aquitania, Vasconia, Eduensium, Vesuntionumque Gallia amissa est, & Parisiorum terra: nec ultra recuperata. Athila mortuo Valamir & Theodemir Ostrogothorum, & Ardericus Zepidarum reges in libertatem se uendicarunt. Idem fecerunt Quadi, Eruli & Thuringi: aduersus quos indignati Hernacus & Eurich Athilae filij, arma mouerunt. Ardericus Hernaco congressus xxx armatorum millia habenti, eum praelio superatum interfecit. Valamir quoque et Theodemir superatum bello Eurich, intra Scythiam fugauerunt, nec ultra Hunnorum arma in Gothos audita sunt. Anno secundo post Athilae mortem, Trasila Ecius commilito Valentinianum imperatorem Romae occidit in ultionem Ecius, quem Valentiniano suadente, Maximus Patricius interfecerat. & hic tamen Maximus, Trasila ad hoc facinus impulit. Imperauerat autem Valentinianus annis xxx quorum maiorem partem egit Rauennae: cuius episcopo, duodecim ciuitatum subiecit episcopos, Arimini, Casenae, Forilium, Foripopulium, Fauentiam, Foricornelium, quae Imola dicitur, Britium, Bononiam, Mutinam, Rhegium, Parmam, Placentiam, quae ciuitates sub exarchatu postea fuerunt. Valentinianus moenia Rauennae amplauit: & Ioannem episcopum pallio ex candida lana confecto uti iussit, quo tunc solus utebatur imperator: unde postea cum Romanis pontificibus Rauennates contendere presumpserunt. Substitutus est Valentiniano Maximus Patricius eius necis autor, qui Eudoxiam Valentiniani relictam remittentem rapuit, uiolentoque sibi matrimonio copulauit. Quae tanto scelere indignata, Gensericum Vandalorum & Africae regem, ad inuadendum Italiam inuitauit: qui tanto nuncio letus, Afrorum, Maurorumque & Vandalorum trecenta millia in Italiam nauibus importauit. Romamque petiit: cuius aduentu territi ciues, ad munitiora loca demigrantes urbem reliquere: in qua fuga Maximus tyrannus ab Urso milite Romano occisus est. Viuebat adhuc Leo qui Athilam placauerat: qui cum paucis Christi seruis Gensericum audiret rogauit, ut praedam ceteris, ecclesiarum sacra intacta dimitteret, atque incendio urbis parceret: quem barbarus minime exaudiuit. Multa in urbe incendia facta sunt, et omnia direpta

Ciues

Ciues quatuordecim diebus, ab Vrbe abfuerunt, donec barbari urbem relinquentes, Eudoxiam & filiam ex Valentiniano susceptam secum ducentes, per Campaniam abierunt. Remanserunt tamen in Vrbe opifices, & fabri, & turba uulior. Expugnarunt barbari Capuam, eamque destruxerunt. Attriuerunt & alia Campaniae oppida: Neapolim tamen expugnare non potuerunt. Annus hic octauus & quadragesimus fuit a direpta prius Vrbe, & Martiani imperatoris sextus, quo tempore Auitus senatorij ordinis uir a Romanis imperator electus est, cum quo Martianus pro pace Reipublicae foedus iniit. Hoc tempore Thorismodus qui septem annis regnauerat, uides imperij calamitatem, nihilque amplius timens, ceteriore Hispaniam & Galliae ciuitates extra Burgundiorum Francorumque ditionem constitutas inualit: Lugdunensem uero ac Auitiae prouinciam usque Marsiliam Burgundio occupauit. Narbonensem prouinciam cum his quae Ligerim inter & Rhenum sunt, turatus est Geruadus quidam Romanus, qui ibi praefectus a Valentiniano fuerat. Tuncque obiit Martianus anno imperij septimo: cui subrogatus est Leo primus eius nominis, & primus qui ex graeca progenie imperaret: quam aliqui Belsicum dicant. Is sedecim annis imperauit, in quibus magnas calamitates Reipublicae passa est. Et primo anno eius Auitus Romae obiit. Exercitus apud Rauennam, suadente Leone, Maioranum imperatorem creauit, & anno tertio interfecit apud Tardonem cisalpinam Galliae ciuitatem, Seuerianumque illi subrogatus est. Quo tempore Biorgus rex Alanorum per montes Tridertinos Italiam ingressus est. Hi Alani ex his fuerunt quos Constantius comes in Bithynia dimisit. Aduersus hunc missus est Rithimerus gentis Gothus, sed a Seueriano in patritium allectus: qui inter Benacum lacum & Bergamum urbem cum Alanis conflixit, & regem eorum Biorgum interfecit. Seueriano autem anno tertio defuncto, Anthemius successit, qui fuerat Martiani imperatoris gener: cuius imperij initio Geruadus Narbonensis Galliae praefectus tyrannidem assumpsit, sed ab Anthemio ducibus superatus captusque in exilium actus est. Interea & Patricius nomine in tyrannidem Romae aspirauit: quo nactus occasionem Gensericus Vandalorum rex, cum maximis copijs in Italiam nauigauit, ut Romanum imperium inuaderet. Quod sentiens Leo imperator, Anthemio principi Romano opere tulit, missis Basilisco patricio cum ualida classe, cuius sororem Verrinam nomine, Anthemius habebat uxorem. Hic nauigans in Italiam, Anthemio clasi se coniunxit: & occurrens Genserico contra Populoniam littus, inuitum illum pugnare compulit, ac praelio superauit, turpicque fuga in Africam repulit. Nec tamen quieuit apud Constantinopolim Leo. Siquidem Aspar patritius cum duobus filijs Ardabure ac Patriciolo eum conficere tetauerunt. Quod cum non successisset, apertum ei bellum mouit. Ardaburem filium cum fauore quorundam ciuium Caesarem appellans: sed redeunte Basilisco, in Vrbe pugnatum est, & captus Aspar cum filijs iugulatus est. Haec intelligens Volamir & Theodemir Ostrogothi, qui superatis Hunis circa Danubium aliquandiu quieti defederant. Illiricum uastare ceperunt: nec quieuerunt donec Pannonia ac Mesia ab imperatore accepta, foedus iniere cum Leone. Datus est autem obses imperatori Theodorico Theodemiris ex Arileua concubina filius, Valemir autem hac pace fretus Scythias inuasit, & ab eis occisus est. Theodemir solus regno potitus: cui, ad gratiam capiendam, Leo filium misit regio indumeto comitatuque deductum: ob quam rem foedera cum magna Reipublicae utilitate renouauit. Theodoricus adolescens duodeuiginti natus annos, in Sarmatas transmissis Danubio irruit, & rege illorum Babach interempto, uictor ad genitorem redijt. Interea apud Romam & in Italia Rithimerus patritius, quem Anthemius Galliae praefecerat, ob rem tempore Seueriani aduersus Alanos bene gesta, & filiam ei coniunxerat, ingratisimus uir, aduersus focerum copias comparauit: ne recociatus per Epiphanium Ticinensem episcopum pacem seruauit, & ad urbem castrametatus est. Anthemius in urbe se continebat, Bilimeris Vesogothi ex Narbonensi prouincia aduentum expectans. Fuerat autem hic uictor Geruando, Narbonensi prouinciae praefectus: & ob hanc gratiam cum copijs uia Cassia uersus urbem uenit, ad molem Adriani ciuitatem ingressurus: sed Rithimerus medium se interposuit, ne ingrederetur. Interea Leo Olybrium ducem suum cum exercitu in Italiam misit, qui ex Rauenna suum aduentum expectari Anthemio nunciavit. Anthemius eo nuncio letus, insignia imperij deponit, & in priuam concedens uitam, urbis custodiam senaui populoque commendauit. Interea Bilimerus cum Rithimere congressus, ab eo interfecit.

Et Rithi-

A Et Rithimerus urbe potitus, Anthemium focerum suum ad se ductum, quarto cum imperare coeperat anno, a carnificibus lacerari iussit, Olybrius adhuc apud Rauennam coesedente. Sed Rithimerus tertio post mense, acerbis morbi cruciatibus consumptus est: & Olybrius a populo Romano uocatus, imperator occidentalis imperij appellatus est, Gundibaro nepote, quem cum exercitu Rauennae dimiserat, in patricium declarato. Sed Olybrius post quartum mensis Romae obiit: & Gundibaro patritio adnitente Glycerius quidam senator imperator constitutus est, Romano populo aegre consentiente: quem Glycerium eodem anno quo fuerat assumptus Nepos patritius, Leonis imperatoris autoritate ac Romanorum auxilio fretus imperio deiecit, & apud Salonas episcopum constitui curauit. Gundibarus indignatus, Raennates & multos Italiae populos in Nepotem & Romanos armauit: sed sanctus Epiphanius Ticinensis episcopus, hos motus composuit. Interim Leo imperator ualitudine correptus, apud Constantinopolim Leonem secundum ex Mariagne sorore nepotem, & Zenonis Isaurici filium, successorum imperij designauit. Ipse uero Leo puer cum paucis mensibus imperasset, Zenonem genitorem manu propria coronatum fecit imperatorem. Zenone autem apud Chalcedonem agente, Verrina Augusta eius socrus, Basiliscum fratrem suum imperatorem in Constantinopoli appellauit. Quod audies Zenonem, Isauriam se contulit, malens cum Mariagne uxore exulare, quam rempublicam suam causam perturbari. Cuius fuga latens Basiliscus, in haeresim Nestorianam lapsus, Marcum filium Caesarem appellauit. Sed ciuitas Basiliscum turpitudinibus commota, Zenonem reuocauit: qui Constantinopolim reuersus Basiliscum, Marcumque & Verrinam captos, in Cappadociam relegauit. Romae autem Nepos imperator sedatis Gundibari motibus, Orestem militum suum magistrum cum magnis copijs in Gallias aduersus Vesogothos, qui Turonios, Cenomannosque & alios in fide Romana manentes uexabant, mittere statuit. Sed ille quamprimum Rauennam applicuit, Augustulum filium suum imperatorem creauit: quo cognito Nepos in Dalmatiam fugit: Augustulus cum Genserico Vandalorum rege foedus iniit. Sed nouus turbo exortus est: si quidem Eruli & Turingi, Odoacre uiro acris ingenij duce sibi constituto, ab interioribus Danubij ostijs Italiam sunt ingressi, qui prius in exercitu Athilae fuerant. Hi Aquileiam ad sinistram relicta, in Taruisinos Vincentinosque, & deinde in Brixianos flexerunt. Hoc tempore Ambrosius Romanus in Britannia ducem se praebuit his, qui Anglorum tyrannidem ferre non poterant: & imperator appellatus, saepenumero cum Saxonibus tumultuarie confligens uictor euasit: sed postremo in praelio cecidit. Saxones crudeliter uictoria, in omnes Britannos saeuerunt. Quibus malis commoti Britanni, apparatus circa littora nauibus, omnes populariter emigrarunt: eaque loca tenuerunt, in quibus nunc Britannia dicitur, oceano tenus, in Turonibus, Cenomannis & Ciantibus, qui & Veneti: imperante Zenone apud Constantinopolim, & Augustulo Romae, sub introitu Odoacris in Italiam: anno ab urbe capta per Gothos tertio & sexagesimo. Augustulus audito Odoacris aduentu, Orestem genitorem suum magistrum militum designatum aduersus eum misit. Quem apud Laudam copiam pugnae facturum, auxilia deseruerunt: & Romanae legiones territae, praelium detrectarunt. Orestes solutis castris in Ticinum se recepit, ubi obsessus captus est, & Placentiam ductus ibique spectante exercitu, ab Odoacre gladio suffossus. Vrbs Ticinum direptioni exposita et ager uastatus: caeteri Italiae populi certam ditionem fecere. Augustulus ex Rauenna Romam, & deinde Lucullanum Campaniae oppidum fugit, ibique post annum & menses duos imperij sui, purpuram & diadema deposuit, anno quingentesimo septimodecimo, postquam Octauius Augustus se appellauit.

Ex libro tertio.

Thila rege Hunnorum Aquileiam obsidente, ciues illius urbis Gradum migrare: Concordienses Capulas, & Alinates Torcellum, Maiorbium, Burianum, Amoricum, Constantianum & Aimanum. Paduani autem sacra, & suppellectilem preciosam cum imbelli multitudine, in Riuum altum comportarunt: iuuenire ad tutanda moenia retenta. Montefilicenses uero Adeustini que, & Euganeorum collium incolae, Metamaucum & Albiolam, Palestrinam Clodiamque confugere

cōfugere. Diruto deinde Montefilice, Patauio & Adeusto, Vincentia & Verona uafata, Patauinorum plurimi in paludes suae dititionis, quo & praeciosa miserant, habitatuere, id est ad Riuum altum, cui duro a soliditate fuit cognomen: sic & caeteri Venetianae prouinciae populi, praemete metu, in paludibus confederunt. Ea prouincia Abdua Pado, lacu, Benaco Adriatico mari & alpibus terminatur. Hinc origo Venetae urbis. Odoacer igitur Oreste interfecto, cum Romam pergeret, occurrente populo benigne receptus est, & summis honoribus in Capitolium ductus, Romae & Italiae rex est appellatus, interim Pheltheus qui & Phenadictus est, rex Rugorum ulteriore Danubij ripa colentium Erulos uicinos, qui in patria post Odoacris profectioem remanserant, infestare coepit. Aduersus quem ex Italia profectus, Odoacer plium commisit, & occiso rege Rugorum, gentem ad internitionem usque deleuit. prouinciamque Rugilandam, quam illi incolerant, crudelissimè uastauit, & in Italiam rediit. Logobardi autem duce Codooco rege suo, ea Rugilandiae loca possessoribus uacua ingressi sunt. Et ad tempora usque Andoini noni eorum regis per annos circiter uiginti habitauerunt, interim queta apud Constantinopolim cuncta manebat. Cum defuncto Theodemiari Ostrogothorum rege, Theodericus successisset Roman. amicus. Hic ad Zenonem uocatus, ea facilitate profectus est, qua Leo illi remiserat. Zeno statuam illi equestrem ex aere in palatio locauit, & patriciatus dignitate donauit. Sic & exercitui stipendia praebes & per aliquot annos eum apud se retinuit. Sed cum Ostrogothae non quiescerent, intelligentes Vesogothos, Sueuos, Alanos, Vadalos, Burgundiones, Erulos & Turingos per Italiam, Hispaniam & Africam gloria excellere, petijt a Zenone ut aduersus Odoacrem in Italiam mitteretur, idque concessum est, ut amico potius quam hosti Italia pateret. Profectus ex Pannonijs Theodericus, priusquam Noricum ingredi posset, Strapiliam Zepidarum regem iter impediens, qui Arderico defuncto successerat, praelio fudit. Et pari modo Bularim Burgarorum ducem gentis accola Danubij, qui magnas sibi difficultates intulit, ingressus Italiam apud Sontium Aquileiae diruta fluium Odoacrem obtutum habuit, eumque cruento praelio superauit, qui ad Padum, cuius uada oppidum praesidijs & classe muniterat, delatus eo loco substitit, ubi nunc est Ostilia Veronensium. Theodericus, deditibus ciuibus Veronam coepit: & paulo post redeuntem Odoacrem in campis Veronae subiectis, iterum superauit. Victus Odoacer Romam petens, clausas portas inuenit, & suburbanum agrum incendijs foedans, Rauennam se contulit, populos Italiae pertentans ut sibi faterent, inter quos plures fuerunt Padi accola, & Astupha praefectus Flaminiae ac Aemiliae: quod sentiens Theodericus apud Ticinum se communiuit. Hoc tempore Gundobaldus Burgundiorum rex, Italiam ingressus, per saltum Domusfulam magnam praedam ex Comensibus, & deinde ex Taurinis ac Iporediensibus asportauit. Quo absente Clodoueus Francorum rex Crotchildem Chilperici filiam, forma egregiam pertentaui, an se uirum uellet, & uoluntariam inuenit. Chilpericus rex Burgundionum fuerat, & a fratre suo Gundoaldo interfectus: ob quam rem non putabat Crotchildis patrum suum consensurum, & rapti cupiebat: facileque Clodoueo consensit, ea lege ut Christianus fieret. Nec Gundobaldus ausus est potenti regi neptem denegare, praesertim cum sine dote peteretur. Clodoueus quamuis uxori in seipso promissa neglexerit, duos tamen filios ex ea susceptos Christianos fecit. Theodericus autem postquam Odoacrem Rauennae morari didicit, eum se contulit, & urbem per triennium obsedit. exeuntem ad pugnam Odoacrem bis praelio superauit, & tandem acris obsessam ciuitate, Odoacer, hortante Ioanne episcopo, se se dedit. Theodericus urbem ingressus, secunda die Odoacrem & filium eius adulescentem contra foedera interfecit, Erulorum plebem conseruauit. Exinde tota Italia & ipsa Roma eum complexa est, qui omnium Barbarorum mitissimus fuit: misitque Epiphanium Ticinensem episcopum cum magna pecunia in Burgundiam, qui captiuos redimeret: sedem tamen regni sui Rauennae constituit. Clodoueus interea aduersus Gundobaldum uxoris suae patrum bellum gessit, ciuitatesque inter Lygerim & Sequanam sitas, suo adiecit imperio, et interueniente Crotchilde, pacem hosti dedit. Deinde aduersus Alemanos bellum gessit. In quo cum sui caderent, memor factus eorum quae uxori promiserat de fide suscipienda, suspicatus propter negligentiam se puniri, uotum uouit Deo

caeli,

A caeli, quod si uinceret, uxoris consilium amplecteretur. Hinc uictor effectus, Alemanis in deditioem acceptis, tributum imposuit: ac domum reuersus uigesimo quinto regni sui anno, a beato Remigio Remensi episcopo, cum multis Francis baptizatus est. Theodericus quamuis Rauennae ageret, Romam tamen multis modis exornauit: sepulchrum Octauiani instaurauit, spectacula exhiberi iussit, aedificia multa reformauit, ac Basilicas: atque ita se gessit, ut inter optimos numeraretur. Rauenna, ut Plinius ait, Sabinesium ante urbem conditam fuit oppidum: sed primum incrementum sub Caesare Augusto habuit, qui apud eum classem tenuit perpetuo anni tempore expedita: & in oppido Classensi milites mansere, qui classem impleterent. Rauennam autem muro clausit Claudius Germanicus sed muros ipsos instaurauit & ampliauit Valentinianus secundus Placidiae filius. Theodericus Erulis, interfecto Odoacre, alium regem dedit, et in extremis Italiae partibus apud Augustam praetoriam sub alpibus habitare permisit, eumque in filium adoptauit. Ipse uero Theodericus Clodouei regis Franciae filiam, nomine Andefledam, uxorem duxit. Sororem suam uero nomine Amalafredam Honorico Vandalorum: & filiarum unam Halarico Vesogothorum: alteram Gundibardo Burgundionum: neptem uero Amalabergam Herminfredo, Thuringionum regibus, in matrimonium coniunxit. Eucharionem etiam nobili ex Balthorum prosapia oriundo, qui Veterici fuit filius, tertiam filiam Amalifuntham in uxorem tradidit: quo genero tanquam filio usus est: atque ita & Hispaniam & Galliam placatam tenuit. Cum uero Clodoueus rex Francorum Halaricum, Vesogothorum regem in campis Vogladensibus interfecisset, Vasconiamque cepisset: Theodericus in ultionem generis contra focerum arma sumpsit, & multis Francorum trucidatis, Vasconiam recuperatam pro Almarico Halarici filio, non paruo tempore gubernauit. Siciliam uero, Dalmaciam, Liburniamque & Illyricum obtinuit. Narbonensem Galliam, & ea quae extra Burgundiam ad Teutones pertinent, exceptis Aluernis, regno suo adiecit: quae loca Theodatus nepos eius, qui postea tertio loco regnauit, multo tempore administrauit, Pannoniam & Noricum regno suo adiunxit. Per hoc tempus Bulgari relictis sedibus quas ad Danubij ripas secundum Pannonias & Noricum habere consueuerant, Thraciam deuastabant: nec poterat Zeno imperator resistere post recessum Theoderici, & maxime quia Constantinopolis maximo flagrauit incendio. Tridentum Theodericus muro cinxit. Per idem tempus Zenone defuncto qui sedecim annis imperauit, Anastasius successus est imperator: quo tempore & Anastasius Romanus pontifex decessit, & duo in scismate surrogati sunt: Symmachus in palatio Lateranensi, & Laurentius in aede beatae uirginis, quae Noua dicitur. Res apud Theodericum discussa est, obtinuitque Symmachus: qui clementia usus, Laurentium Nucerinis episcopum dedit. Sed Romani iam pace fastiditi Laurentium reducere, dissidiumque fecerunt. Rex canonum ignarus, Petrum Altini episcopum Romanam misit: qui utroque deiecto, se pontificem constituerat. At Symmachus congregata synodo cxxx episcoporum, de criminibus se purgauit, & Petrum & Laurentium relegari obtinuit. Sed Romani non destiterunt. Fausto excelsule pontifice clerique defendente. Probrino uero altero ex consule plebe concitante, in Urbe praesertim est, & caedes commissa, & in sacerdotibus uirginibusque grassatum: & per hoc tempus gestum est praelium inter Clodouem & Halaricum, de quo antea diximus. Tunc quoque Clodoueus Theodericum filium ex ancilla susceptum in Albienses Ruthenosque & Auernos misit, eosque sibi subiecit, ac Tolosam Vasconiamque occupauit. Almarico Halarici filio intra Pirenaeum se continete. Inualit quoque Clodoueus Engolisma et Burdegallam ciuitates Vesogothorum, eo quod Arianam haeresein tenerent, & episcopos catholicos in illis constituit. Quod intelligens Anastasius admodum laudauit, audiens suo tempore Vesogothos punitos esse: misitque preciosam tunicam Clodoueo, & patritium eum creauit: qui tamen primum Parisios accedens, eam urbem regni sedem constituit. Theodericus tamen, ut supra diximus, Vasconiam recuperauit per Ilbam comitem, quem Zepidarum militibus praefecit. Hoc tempore defuncto Symmacho, Hormilda Romanus pontifex electus est, qui hortante Theoderico, apud Urbem prouinciale synodum congregauit, in qua haeresein Eutychanam dannaui, quae prius tamen damnata fuerat: & oratoribus quinque Constantinopolim missis, Ioannem illius urbis episcopum, &

per eum

per eum reliquos Græcos ab hæresi desistere iussit. Sed episcopus & clerus Cōstantino politanus inobediētes fuerūt: nec Anastasius imperator decreto se subscribere uoluit, dicens Papā potius imperatori parere debere, eiusq; oratores urbe desecit: ob quā rem fulmine ictus, creditus est pœnas dedisse, quo anno Symmachus & Boëtius cōsules fuere. Anastasio Iustino senior subrogatus est, quo tēpore Eurychiana labe extincta est. Hormisda mortuo, Ioannes Tuscus successit. Iustinus Arianos ex imperio suo desecit: qd Theodericus ægre tulit eadē labe infectus. & propterea Boëtium & Symmachum Papiam relegauit, & Ioannem Papā ire Cōstantinopolim iussit, & Theodatum nepotē ex Narbonensi prouincia reuocauit. Ioanni uero plures ex nobilitate Romana collegas adiunxit, mandans eis ut à Iustino impetrarent Arianorum restitutionē: nisi obtinerēt, catholicis episcopis per suū regnum uicē redderet. Iustinus magno honore Ioannē Papam excepit, concessitq; postulata, ne Christiani catholici trucidarētur: honorauitq; multū Romanos legatos. Quod ægre tulit Theodericus, illosq; cruciatu famis in carcere necauit: Boëtium et Symmachum Papie iugulari iussit. Ipse uero Theodericus *xcviii* die postq; Ioannes pōtifex & Romani illi obedierant, apoplexi, siue ut alij uolunt profluuiū uentris interijt, anno *xxxviii* postquam Italiæ potitus est regno. Huic successit Amalasiuntha filia tunc uidua cum Athalarico filio suo octo annorū, quē ex Eucharico suscepit: quæ mulier prudentissima fuit, multaq; patris malefacta reparauit: Boëtij & Symmachii filijs patrimonium reddidit: Athalarici disciplinis erudiri curauit: sed Gothi impediuerunt, dicētes regem suū sub præceptorib; esse minime debere, & arma illi nō literas cōuenire. Mortuus est per hoc tempus Iustinus imperator, cui Iustinianus successit. Proceres Gothi inter Amalasiunthā & filium discordias seminauere, ob quā rem illa Theodatum consobrinum suum in Hetruria aliquot ciuitates tenentē, quia seductoribus filij consentiret, coërcuit: & Athalarico Romæ relicto Rauennam pergens, tres Gothorū proceres, qui malorum consiliorum puero suasores erant, interfici curauit. Hic tamen Athalaricus quamuis Arianus esset, Bonifacium & Ioannem, cui Mercurio fuit nomē, Romanos pontifices, magnis fauoribus est profecutus, & multa digna laude peregit. Cuius tempore mortuo Francorum rege, Clodomir & Childebertus eius filij, in patris regni diuisione partes Burgundionū regni & Alemānorum quas occupauerat Clodoueus, & quæcūq; in alpiibus ad Italiam spectant, Theodeberto eorum nepoti quem in Metensibus regem constituerunt, regendas possidendasq; dederūt. Hic Theodebertus rapinis assuetus, quem Theodericus pater in Alemannorum expeditiones duxerat, Romanam prouinciā, cuius caput est Marsilia Septimanorum, quæ regis Italici esset, inuasit. Amalasiuntha rogauit ut desisteret, neq; occasionem Iustiniano daret imperij recuperandi, foederaq; inter Athalaricum filium et Theodebertum impetrauit: sed Theodatus iniuriæ memor ab Amalasiuntha receptæ, quæ ipsū repetundarū damnauerat, cum Iustiniano egit, ut Italiā recuperaret. Interim mortuus est Athalaricus octauo anno postquam regnum acceperat, ob quam rem Amalasiuntha Theodatum sibi reconciliauit, & regni cōsortem accepit. Erat autem Theodatus græcis latinisq; literis eruditus: qui, ut ait Calsiodorus, temporum suorum historiam scripsit, & inter philosophos quibus operam impenderat, Platonem maxime sectabatur. Caterum iners fuit & inconstans, pecuniarūq; auidus: hortante tamen Amalasiuntha, in Burgūdiones, qui à Theoderico Metensium rege in Liguriam & Aemiliam missi fuerant, atq; Alemannos qui Venetiam deuastabant, delatus, utraq; gentem cum magna illorum cæde Italia populauit, & cum eodem exercitu per legatos Romanam prouinciā recuperauit, pacem Iustiniani & Francorum regis per oratores consecutus: multaq; bona opera, eiusdem suauis foeminae fecit. Sed ad ingenium reuersus rapinis indulgit, & Amalasiuntham ei resistentem, in insulam Vulsinensium lacus relegauit, occiditq; permisit à filiis et agnatis Gothorum procerum, quos Athalarici corruptores ipsa regina iusserat interfici. Fuit autē Amalasiuntha memorabilis foemina, græcis ac latinis literis egregie imbuta, omniumq; gentium linguas callens, quæ per id tempus Romanum imperium inuasent: cuius mortem Iustinianus ægerrime tulit: ad quem placandum missus est Agapitus Romanus pontifex

A pontifex, quem Iustinianus honorifice suscepit. Sed cum Iustinianus ab Anthemio Cōstantinopolitano episcopo seductus, Eurychianam hæresim saperet, illamq; confirmari peteret, Agapitus Diocletianum eum appellauit, eumq; resipiscere fecit, & Anthemio eiecto Mennam substituit, & cuncta impetrauit quæ uoluit Theodatus de Iustiniano securus. Defuncto Agapito, clerum Romanum, quod nullus antea tyrānus intenterat, in electionem quam faceret, ut illata consensum promittere coëgit, & per pacionē pecunia accepta, Syluerium creauit. Ob quam rem rursus apud imperatorem delatus, punitionem timens mitius imperium egit. Calsiodorus Rauenna oriūdus, multa de eo scribit: & præsertim ut uinum accinaticum ex agro Veronensi odoris saporisq; suauissimi, magnam uim Romam aduehi curauit, ac annonam ex Histria Rauennam duci iussit. Quo tempore iam Veneti numerosa nauigia obtinebant, & Theodati mandatis parebant: qui eius iussu frumentum uehebant, de quibus scribit Calsiodorus: Venetiæ prædicabiles, quondam plenæ nobilibus, ab austro Rauennam Padumq; contingūt, ab oriente iocunditate Ionij littoris perfruunt: ubi alter nus æstus egrediens modo claudit, modo aperit faciem, reciproca inundatione camporum. Hic duobus aquatiliū auium more domus: est manque terrestris, modo cernitur insularis, ut illic magis existimes esse Cydades, ubi subito locorum facies respicis immutatas. Earum quippe similitudine, per æquora longe patentia domicilia uidentur sparsa, quæ non natura protulit, sed hominū cura fundauit: uiminibus flexis illigatis terrena illic soliditas aggregatur, & maritimo fluctui tam fragilis munitio non dubitatur opponi, quādo uadolum litus moles nefcise eiicere undarum, & sine uiribus fertur quod altitudinis auxilio non iuuatur. Habitatorebus una copia est, ut solis piscibus expleantur: paupertas ibi, cum diuitibus sub æqualitate conuiuit: unus cibus omnes reficit, habitatio simul uniuersa concludit, nefciunt de penatibus inuidere: & sub hac mensura degentes, euadunt uitium cui mundum consistat esse obnoxium. In salinis autem exercendis, tota contentio est. Pro aratris, pro falcibus cy lindros uoluitis, inde uobis fructus enascitur, quando in ipsis, & quæ non facitis, possidetis. & alia pleraq;. Quadraginta octo annis tūc Venetiæ steterat. Ab aquis Gradatis usque Lauretum, Venetiæ extenditur, per octuaginta millia passuum. Creuit autem cito Venetiæ, quia multarū urbium eō simul opes congestæ sunt, Athila Italiam uexante. Primi magistratus Venetorum tribuni appellati sunt. Laurentius monachus patria Venetus, affirmat fundamenta urbis Venetæ septimo calendis Aprilis iacta fuisse, anno salutis quadringentesimo & uigesimo primo: quod stare non potest. Nōdum enim Athila destruxerat Aquileiam, quod factum est anno quadringentesimo & uigesimo sexto: tunc enim Venetiæ principium habuere. Iustinianus imperator à Iustino auunculo constitutus, Parthos bella mouentes per suos duces pluribus bellis superauit: postea apud Eufratem exercitus eius superatus est. Erulos, Zepidas & Bulgaros, Illyricum de uastates, per suos iudices profligauit. Et iterum per Belisarium patritium & per Hermogenem magistrum officiorum, Parthorum impetum repressit, foedusq; cum eis iniuit: deinde per eundem Belisarium Africam à Vandalis liberauit: qui Bilimirem regem captiuum, cum opibus spolijsq; Vandalorum Constantinopolim perduxit: & consul ordinarius designatus, de Vandalis triumphauit. Deinde missus in Siciliam, insulam recuperauit, & ad bellum contra Theodatum processit. Iustinianus Clodomirem & Childebertum Francorum reges, eorumq; nepotem Theodebertum Liguriam tenentem, multis muneribus ut quiescerent placauit, dicens, indignum esse auxilio Theodatum, qui hæresi Ariana Italiam inficeret: misitq; Mundum quendam ducem in Dalmatiam, qui Gothis prælio superatis, Salonā cepit, inuoluitq; tumultu Dalmatas, Iustiniano subijci renitētes. Quadraginta octo annis sub Gothis Italia fuerat: triginta octo sub Theoderico: sub Athalarico octo: & sub Theodato duobus, & plurimum floruerat, meliora sub Iustiniano sperans, quod per eius auaritiā contrā euenit: namq; & libertas omnino perdita, & urbs intus extraq; diruta ac desolata, ad stupendam calamitatem est perducta.

CVM centum & quadragintaduobus annis inclinasset imperium, Belisarius recuperata Sicilia in Africam nauigauit aduersus Storzam, qui tyrannidem illic interfectis iudicibus arripuerat, miraq; felicitate prouinciam liberauit, ac rursus in Siciliam redijt. Interim in Dalmatia Gothi exercitum reparantes, Salonam obsidere statuerunt: occurrentemq; Mauritium Mundi filium adolescentem interfecerunt. Quod sentiens Mundus, ira concitatus Gothos aggressus, magna occidione eos fudit. Sed dum fugientes persequitur, ab eis occisus est, & suus exercitus dissipatus, & Salona recuperata. Quæ res tantam Theodato fiduciam intulit, ut omnia reuocauerit, quæ per legatos pro pace obtinenda Iustiano promiserat. Iustianus uero Constantianum belli ducem in Dalmatiam misit. Belisarius pulsus è Sicilia Gothis, in Italiam nauigauit, in Brutiorum prouinciam, Embrimq; Theodati generum qui eam tenebat in deditioem accepit, & ad imperatorem misit: qui eum Paritium creatum multis muneribus donauit. Belisarius Lucanis deditioem facientibus Neapolim uenit, urbemq; obsidione cinxit: & tandem ostendente Isaurico milite, per aquæductum eam ciuitatem obtinuit: (sicut nostra ætate rex Alfonso) raptas uiris uxores reddidit: neq; in Gothos qui præsidio erant seuitum est: quamuis Tordanus Romanos & Neapolitanos & Gothos trucidatos fuisse dicat. His auditis Gothi qui Romæ erant, haud amplius inertiam Theodati ferendam putant. Egressi urbem apud Regetam, quæ nunc Ruglate dicitur, castra fecerunt, trigesimo quinto ab Vrbe milliario, ibiq; Victigitem sibi regem fecerunt, obscuro genere ortum, sed rei militaris peritia ualidum. Theodatus per deuia fugiens Rauennam petebat: sed ab Optaro quodam Gotho post illum misso interfectus est, tertio postquam regnare coeperat anno. Victigis Romam rediens, confirmato populo, Luderim ibi dimittit eum quatuor millibus militum: & Rauennam profectus omnes per Italiam dispersos ad se Gothos uocat, Mathasuntamq; Theodorici regis ex Amalasiuntha filia neptem, inuitam capit uxorem: quæ Victigis ignobilitatem aspernabatur. Belisarius Romam profectus à ciuibus ultro receptus est: & quadie, quæ fuit quarto calendis Decembris, Asinariam portam intrauit, eadem Gothi Flaminiam sunt egressi. Remansit Luderis, regis sui seuitiam timens: quem Belisarius Constantinopolim misit. Narniam per Bessam cepit, & Constantianum in Hetruriam misit: qui Spoletum & Perusiam cepit, eamque præsidio muniuit. Pissias & Nilas Gothorum duces ad tuendam Perusiam misit, ubi eam captam inuenerunt, cum Constantino prælium commiserunt: qui eos uictos captos que Romam ad Belisarium misit. Quibus cognitis Victigis, ex Rauenna cum centum millibus pugnatorum, siue ut alij uolunt, centum quinquaginta Romam uersus iter habuit: cum que Tybur intrare considerent, ab oppidanis repulsi sunt. Sed tandem Vrbi appropinquantes eam obsederunt, & aquæductus omnes fregerunt, qui numero quatuordecim erant, mirabilis effecti opere. Erat Belisarius in Vrbe cum quinque millibus tantum militibus, nec satis in populo Romano fidebat. Petijt igitur auxilium à Iustiano, qui Valerianum et Martinum iussit in Italiam nauigare. Per hoc tempus Asinarius & Vsiglaus Gothi in Dalmatiam misit, à Constantino plurimas acceperunt clades. Childebertus, Clodomiris & Clotharius Francorum reges, hortatu Crotchildis matris suæ, in patruum ut ostendimus ultionem, aduersus Sigismundum & Gothimarum fratres Burgundionum reges, arma uerterunt. Occurrit Sigismundus, & apud Agaunenses prælio commissio uictus est, & cum uxore ac liberis captus, atque cum eis in puteo necatus. Exinde Clodomiris solus contra Gothimarum bellum gessit: & dum fugientem hostem persequitur, ab eo confossus occiditur. Sed milites eius ardentius præliantes, Gothimarum superatum interfecere. Almaricus Vesogothorum rex Hispaniam obtinebat, & regum Franciæ sororem habebat uxorem: quam cum male tractaret, Childebertus aduersus eum in Hispaniam duxit exercitum, & fugientem ad naues Almaricum apprehendit & interfecit. Tolerum urbem cepit, & magnis populationibus per Hispanias factis,

A factis: sororem uiduam in patriam reduxit. Quo recedente, Vesogothi Theudam sibi regem creauere. Sauiuerunt & inter se Fræcorum reges. Clodemiri enim defuncto, duo fuerunt filij infantes: quos cum Crotchildis uirice amaret, & ad paterni regni portionem eos alere uideretur, Clotharius & Childebertus terræ allisos interfecerunt. Theodebertus quoq; iuuenis eorum nepos cum Childeberto patruo, in alterum patruum coniurauit: quos ad prælium exeuntes, Crotchildis composuit: & Childebertum cum Clothario in Hispaniam ducere contra Gothos Arianos, & Theodebertum in Italiam, hortata est. Illi Casaraugustam obsederunt, obtinuisse q; nisi beatus Vincentius illam urbem miraculose defendisset. Eoq; tempore Crotchildis obiit, & Theodebertus in Italiâ profectus, Liguria est potitus: sed morbo correptus, cum præda redijt, Amingo & Buzelino & Leothario magni exercitus ducibus relictis. Theodebertus moriens, Theodaldum filium successorem habuit. Interim Victigis Portuensem urbem cepit, & Romanos ciues quos secum duxerat, obsides interfecit apud Rauennam: & ob rerum penuriam Belisarius inermem turbam Neapolim misit in Siciliam: Syluerium quoque tanquam cum hostibus sentiret, in exilium misit. Interea uenerunt mille sexcenti milites Hunni à Iustiano misit: qua fiducia laceffere Belisarius Gothos ausus est adeo, ut etiã castra eorum diriperet. Sed male ei successit, cum Gothi resumptis uiribus in prædantes impetum fecerunt, magnamq; cædem commiserunt: ob quam rem contentus postea fit in cœnia defendere: quo tempore non solum Roma, sed tota Italia fame laboraret, ita ut in diocœssi Mediolanensi mater filium comederit. Per hæc tempora Longobardi qui duce Andoino nono rege, Danubio transmissi, Pannoniam inferiorem inuaserant, & Turismundum regem Zepidarum, Ardarici cuius supra meminimus pronepotem, prælio superauerant: mortuo Andoino, decimo loco filium eius Alboinum regem fecerunt: Zepida uero Eurimundum, Turismundo mortuo filium suffecere: & inter hos iterum bella fuerunt. Alboinus Clotharum regis Franciæ filia uxorem duxit: cuius gratia Auares cum Longobardis aduersus Zepidas arma sumpserunt. Fuerunt autem Auares Hunnorum genus, & exercitus Athilæ reliquæ, quos diximus defuncto Athilæ à Zepidis subijci recusantibus superatos. Nam Durith Athilæ filius, à Valemire & Theodemire Ostrogothorum regibus cum Zepidis sentientibus, intra Scythiam fugere compulsos, illico à suis interfectus est, & Zeliobes ei suffectus, qui cum uiginti millibus Hunnorum Coldroæ Parthorum regi contra Iustinianum in auxilium perrexit: sed Coldroas suspectam habens eius fidem, multis uulneribus confossus interfecit. Hunni autem qui cladi superauerant, Hunnorum nomen exosi, ab Auario qui Zeliobis successit in regno, sese Auares nuncupauerunt: qui relictis Pannoniis in Noricum recesserunt, à quibus ea prouincia, unius litteræ additione, Bauaria dicta est. Strabo tamen à Bois, qui eam terram coluerunt, Italia relicta, Boioariam potitus appellari uelle uidetur.

C Cum igitur Childebertus & Clotharius fratres, ac Theodebertus nepos, Francorum reges, usq; ad Bauariæ & Austriæ fines deditioem protulisset, Auares adducti Clotharidæ & genitoris precibus, cum Longobardis contra Zepidas bellum acceperunt. Nam cum Zepida Alboinum Longobardorum regem in terra sua inuaderent, Auarus eos à tergo aggressus est. Communis Zepidarum rex à tergo & à fronte bellum instare cernens, Alboini dextra occisus est: cuius caput pilo infixum, aliquandiu per castra delatum est, atque ex eius craneo pateram auro celatam fieri curauit, ex qua solenni cœuiuo bibere solitus erat: & Rosmundam eius filiam uirginem forma præstantem, sibi matrimonio copulauit. Ex illo tempore Zepidarum nomen extinctum est: neq; enim amplius sui generis duces habuere, sed partim Auaribus paruenerunt in superiori parte Pannoniæ manentes, partim in Longobardorum nomen transierunt. Belisarius interim Antoninam uxorem ad se uocauit, & noua auxilia à Iustiano accepit: quæ distributa per uicina oppida, difficultatem Gothis fecere annonæ habendæ: propter quam rem trium mensium induciæ factæ sunt, & legati Constantinopolim misit.

Medio tempore mortuo Agapito Romano pontifice, Theodora Augusta magnopere annexa est, ut Anthemius, quem supra ut haereticum ab Agapito diximus relegatum, in Constantinopolitana ecclesia restitueretur: cui & Vigilus diaconus ciuis Romanus tunc apud eam apocryphus, stimulos adiecit, affirmans Syluerico deposito, si se pontificem fieri cōtingeret, Menna deiecto Anthemium uelle reducere. Scribit ergo Augusta Syluerio, ut Anthemium reuocet, alioquin ad se pergat. Ille ne haereticum posse restitui, nec sibi facultatem esse ad eam ire respondet. Scribit ergo Belisario & Antoninae, ut Syluerium corripiant. Belisarius Antoninae rem committit: quae per Vigilum testes subornat, tanquam Syluerius Romam prodere Gothis statuerit. Vocatur ab Antonina Syluerius, & increpat de prodicione, priusquam respondeat pallio detracto cuculla monastica induitur. Quo facto, clerici Romani Vigilum pontificem proclamant. Syluerius in exilium missus, apud insulam Pontianam, non sine sanctitatis opinione uitam finiuit. Mediolanenses interea legatos ad Belisarium mittunt, deditioem promittentes, si praesidium mittatur: idque obtinent. Tentantur in urbe prodiciones, sed minime effectum habent. Mittit Belisarius copias in agrum Picenum, & deinde Ariminum ire iubet, eamque urbem cepit. Quod intelligens Vithigis, non ausus ultra obsidionem ad urbem tenere, crematis castris cum omnibus copijs Rauennam contendit, anno toto, & noue diebus, postquam obsidio coepta erat. Praesidia tamen in Tuscia & in Piceno reliquit, apud urbes quae in fide manserant: deinde Ariminum omni conatu obsidet. Mundilas ad Mediolanum missus, per mare & Ligures transitum fecit, & a Mediolanensibus cupide receptus est: aduersus quem Varaias Vithigis ex fratre nepos missus est. Et Belisarius Roma dimissa, in hostes contendit, qui Picenum infestabant: & rebus ibi compositis Ariminum obsessamque urbem liberat, & Urbium recipit, cum fons ex quo ciuitas bibat, sua sponte deficeret: & Urbem ueterem obsessam annonae caritate obtinuit. Ioannes Belisarii dux ab obsidione Fesulae turpiter recedit. Theodobaldus rex Metensium rogatus a Vithigite, decem millia armatorum ex Liguriis suisque militibus ad Varaiam mittit. Varaias Mediolanum obsidet, & fame tandem compulsum ciuitatem capit. Belisarius copias suas trifariam diuidit: ipse ad Auximum obsidendam pergit, Cyprianum & Iustinum ad obsidendas Fesulas mittit: Martinum, Ioanem & Vitalianum contra Varaiam dirigit. Obsessae sunt urbes, sed nulla erat spes nisi in defectu annonae. Inter haec Theodobaldus rex Metensium, magnas Francorum & Burgundionum copias in Italiam mittit, quae quantas possint Italiae terras occupent. Varaias ex Mediolano Rauennam uocatus, in Placentinum transit: Ioannes & aliae copiae Belisarii ad septimum miliarium ei occurrerunt. Franci & Burgundiones per Apenninum in Placentium descendunt: Varaias in auxilium suum uenire arbitratur. Dum alter alteri conuigatur exercitus, orta dissensione praelium committitur, & Gothi superati fugam capiunt, Rauennamque pergunt. Ioannes fugientes uidens, credit Belisarium occulto itinere profectum conflixisse, occurrensque Francos reperit, cum quibus congressus superatur: atque ita fortuito & Gothi & Romani una die a Francis & Burgundionibus praelio superati sunt, qui tamen paulo post in dissipatione abiere. Quidam haec negant: & Guido Rauenas sacerdos Burgundiones Francosque qui Liguriam pro Theobaldo tenebant, a Gothis mercede conductos, Mediolanensis urbis obsidioni interfuisse tradit, & postea proprio periculo prospicientes fauisse Gothi, cum Belisarius Rauennam obsideret: & hoc magis credibile. Gothi qui Fesulas tenebant, fame pressi, Cypriano & Iustino se dedidere: & paulo post Auximum a Belisario captum est. Qui contractis undique copijs, missis uno ex praefectis copiarum ad custodiendas Padis ripas, ad obsidendam Rauennam se contulit. Quo cognito, Franci legationem ad Gothos miserunt, quinquaginta millia armatorum promittentes, si se in partem regni Italici reciperent: & Belisarius concordiam Gothi obtulit: qui plus fidei Romanis adhibuerunt quam Francis: & factis inducijs legati ad imperatorem missi sunt, qui eius uoluntatem exquirerent. Interim frumenta apud Ra-

uenam

Auenam incendio casuali consumpta sunt: & Sifigis unus ex Gothorum ducibus, castella quae in alpibus habebat, Belisarii militibus custodienda dedit: aduersus quem Varaias profectus, illum & Belisarii milites obsedit. Sed Ioannes Vitaliani & Martinus castella quadam cum uxoribus & filijs Gothorum, qui cum Varaiam militabant, intercepterunt: ob quam rem destitutus Varaias a militibus suis, cum paucis inde rediit, nec Vithigis opem ferre potuit. Interim legati Iustiniani decretum attulerunt, ut Vithigis omnia trans Padum loca retineat, citra Padum cuncta dimittat: mediam pecuniarum regalium partem Imperatori tradat, reliquam sibi habeat: & Gothi qui citra Padum sunt, subiecti Romano imperio sint. Audiunt haec libenter Gothi: sed Belisarius indignatus, decreto subscribere noluit. Dissidentibus itaque Gothi, iterum bellum resumptum est, & Raueenna capta. Vithigis, cum ceteris Gothorum principibus, cumque thesauris & omni gazza captus, in Constantinopolim ductus est: quos Belisarius secum duxit anno quinto, postquam in Italiae bellum gerere coeperat. Italiae gubernatores remanserunt Ioannes & Bessa & Vitalis, & Constantinus ex Dalmatia ueniens, qui multa mala apud Italos commiserunt, rapientes quaecumque potuerunt, in socios superbi, in hostes non satis feroces. Accessit auaritia Iustiniani, qui quanquam multa per quaeitores raperet, non tamen militem, ut par erat, pecunia iuuabat. Gothi rege destituti, id honoris Varaiam mandant: B is indignum duxit Vithigis uiro propinquo suo, regnum acceptare. Creatur igitur rex magnae inter Gothos auctoritatis Ildouadus, qui longo tempore Veronam tenuerat. Is Papiam uocatus, ibi purpuram accepit, & rex Gothorum appellatus est: qui collectis Gothorum reliquijs, breui omnes trans Padum, omnesque Venetiae regionis urbes in potestatem recepit, ac Gothorum & Italarum exercitum magnum comparauit: & commisso praelio cum Vitali apud Taruisium, cum paucis illum reliquit fuga euadentem: ceteri trucidati sunt aut capti. Qua uictoria auctus Ildouadus, siue Iduuallus, Varaiam tanquam cum hostibus sentiret interfecit: facile enim Ostrogothi inter sese sanguinem fundebant: nec regibus parcebant: hac de causa Ildouadus ipse a Builla, uno ex custodibus sui corporis, in solenni conuiuio est occisus, & Araticus ei successus, qui mense quinto occisus est: & Totila subrogatus, qui etiam Baduilla uocabatur, nepos Ildouadi, qui apud Taruisium sibi timens manebat, & amicitiam Romanorum quaebebat. Sed Gothi Ararico interfecto, ipsum ad regnum uocauerunt, priusquam cum Romanis iungeretur. Increpati duces Iustiniani de negligentia, apud Rauennam conuenerunt, & Veronam ducere statuerunt. Quam cum misso Artuade Armenio cepissent, & Gothi in arcem refugissent, dum de praeda inter se contendunt, illam amiserunt: nam negligentes in campis, ex arce uisi sunt a Gothi, qui mox in urbem descendentes, exercitum qui intrauerat peremerunt. Artuades per murum euasit: duces Iustiniani retrocesserunt, & cum exercitu Totilae circa Trebiam fluuium conflixerunt, uictique sunt: quo in praelio Artuades Armenius, singulari certamine Valarim Gothum prouocantem utroque exercitu inspectante, hasta transfossus occidit, & ipse uis atque impetu equi adactus, interfecti cuspide transfigitur: ex quo uulnere, tertio die obiit. Omnia militaria signa ad Totilam relata sunt, magna gloria exultantem: qui uix tertiam partem habuit militum, respectu hostium. Vltus est humane hac uictoria, captiuosque multos gratuito dimisit, & partem exercitus in Tusciam misit sub Belda, Roderico & Vliario, qui Iustinum intra Florentiae moenia obsederunt. Inopia rei frumentariae laborantem, Bessas, Cyprianus & Ioannes illi subuenientes obsidionem soluerunt. Sed dum hostes insequuntur, Ioannes qui praecesserat, Gothos monte quodam aggreditur, & pugnando miles unus apud eum interficitur: creditur Ioannes mortuus, & fugam omnes cepissent. Non tamen Gothi Florentiam reuerterunt: atque ita finitum est septimi anni bellum.

Equenti anno Totilas in Hetruriam transijt, & deinde Tyberi transmissio Beneuentum petijt, eamq; urbem moenibus spoliavit: Neapolim obsedit: cuius praesidio erat Conon cum mille militibus. Durante obsidione partem exercitus Cumas misit: in qua ciuitate romana quaedam cepit, & liberas parentibus ac maritis cum honesto comitatu remisit. Cepit Apuliam, Lucaniam atq; Calabriam, neq; hinc pecunia ulla ad milites Iustiniani perueniebat. Duces eius urbes inter se diuisere custodiendas: Ioannes Romam, Bessas Spoletum, Cyprianus Perusiam, Iustinus Fesulas, Constantinus Rauennam. Interim Neapolis acrius obsidebatur: Quod intelligens Iustinianus, Maximinum cum nouis copijs misit. Quo apud Epirum cunctante, Demetrium cum classe in Siciliam nauigare iussit. Hic Romam & Siciliam nauigauit, & deinde Neapolim, ubi conuictus est. Maximinus classem suam ei commisit: cum qua rediens Demetrius, iterum a Totila uictus est cum ad litus uentorum deuenisset. Captus est Demetrius, & in uinculis habitus. Alloquitur Neapolitanos Totilas, deditioemq; suadet. Quibus inducias triginta dierum petentibus, ter triginta dies concessit. Denique Neapolis deditur, in qua nulla uiolentia facta est: Conon abire permissus, & nauigia ei concessa sunt. His rebus cognitis, Iustinianus iterum Belisarium ad bellum Italicum elegit, qui medio tempore aduersus Parthos bellum gesserat, nec plane finierat. Veniens in Italiam Belisarius, Hydruntum oppidum Calabriae obsidione liberat. Misso Valentino ipse Polam nauigauit, ac Rauennam uenit, reperitq; res peius se habere quam putabat, ita ut poeniteret eum Italiam uenisse. Totilas Tybur in potestatem accepit, deinde ad Auximum obsidendum perrexit. Firmum quoq; & Asculum pactione cepit, Spoletumq; & Assisium. Cyprianum uero qui Perusiae praerat, a suo milite interfecti curauit: milites tamen urbem defendere. Qua dimissa, ad obsidionem Romae profectus est. Ibi Bessas & Conon praerant, & noua praesidia a Iustiniano missa. Praelatum est extra urbem. Graeci uincuntur & in urbem repelluntur: Cetheus princeps Senatus, tanquam suspectus Roma pellitur. Alius Gothorum exercitus Placentiam interim obsidet. Belisarius Dyrrachium nauigat, ibiq; auxilia a Iustiniano expectat. Valentino & Focas qui Portuensem urbem praesidio tenebant, cum Gothis praeliantes circumuenti & interfecti sunt, & Portuensis ciuitas capta. Vigilius pontifex Romanus cum promissa Theodora non seruasset, uocatus Constantinopolim apud Siciliam consedit, magnaq; uim frumenti Romanis misit, quae a Gothis capta est. Pelagius diaconus pro pace ad Totilam dimissus, superbe exceptus est. Belisarius nouis copijs apud Dyrrachium acceptis, Hydruntum nauigat, Gothosq; obsessores inde pellit: deinde Romam petere conatur. Totilas pontem supra Tybrim erigit, & praesidia collocat, ne possint nauigia transire. Belisarius apud Portum Ioannem expectauit: ille interim cum Gothis confligit, & Brundisium recuperauit, Romamq; iter direxit. Sed audiens Gothos in itinere se expectare, in Brutios Lucanosq; se conuertit: easq; prouincias in potestatem redegit: quod Belisario molestissimum fuit, qui eum ad se festinare uolebat. Sed ea spe destitutus, pontem Totilae aggredi statuit, eumq; cepit, ducetis uiris in eo crematis. Interim fama uenit Portuensem urbem in qua erat uxor Belisarii, a Gothis captam esse, qui Ostia urbem tenebant. Isaacus enim qui custodiae Portus habebat, audita uictoria pontis, Ostienses aggressus est, & ab illis captus: qui etiam in uinculis occisus est. Belisarius habito nuncio commotus, ex media uictoria retrocessit, & deinde praedolore correptus febrem incidit, quae eum diu tenuit. Unde Romani desperati, magnas calamitates incidere, cum nihil haberent quod comederent. Quatuor milites Isaurici de prodenda urbe consilium iniere, & cum Totilam rem perfecere. Per muros enim milites Totilae acceperunt, qui portam Asinariam securibus perfrangerunt & exercitum intromiserunt. Facta est caedes ciuium. Totilas de Laterano ad sanctum Petrum descendit, ubi obuius Pelagius: Parce, inquit, rex supplicibus tuis. Et Totilas superbo aspectu: Nunc, inquit, Pelagi mihi supplicaturus aduenis: Cui Pelagius. Nunc, inquit, quando

quando deus te mihi dominum esse uoluit. Miserere igitur domine seruatorum tuorum. Motus his Totilas, caedes prohibuit: bona tamen Romanorum militibus concessit, corpora libera esse iussit. Cum superbirent Gothi arguebat eos, & fortunae mutationem memorabat: qui ducenta millia Gothorum, a septem millibus Graecorum, duce Belisario, penes tota Italia pulsa fuisse referebat: & rursus quatuor millia Gothorum, uiginti millia Graecorum uicisse. Absoluit Totilas Rusticianam mulierem nobilem, quae ob uindictam Boetij mariti & Symachi patris, Theodorici statuas confregisset: iustam enim putauit eius iram. Misit & oratores ad Iustinianum, inter quos Pelagium, qui dicerent, aut pacem Gothis daret fidelia auxilia praestaturis, aut Romam soloaequandam sciret. Interim Belisarius apud Portum quiescebat. Iustinianus nil aliud legatis respondit, nisi Belisarium esse in Italia, qui eius arbitrium haberet. Agebat tunc Iustinianus Vigilij causam, qui Constantinopolim uenerat, & per annum se excusauerat. Sed uicit pertinacia Theodora, & Vigilius in exilium actus est. Pelagius Romam reuersus, Totilae exponit quae a Iustiniano habuerat. Ille ira percitus, Urbem euertere statuit, tertiamq; murorum partem diruit, Capitolium incendit, & magnam Urbis partem: populum per oppida Campaniae dispersit: Senatores ac patritios obsidum loco circa se retinuit: desolatamq; & uacuum Urbem relinquens, contra Ioannem in Calabriae perrexit. Lucanos & Brutios & omnes Calabros recepit, exceptis Hydruntinis, ad quos Ioannes confugerat. Interim Spoletana arx Belisario dedita est, & Tarentum reparatum a Calabriae domo pulsus, quod antea desolatum erat. Et cum Totilas Rauennam petere statuisset, Belisarius febre liberatus urbem Romam desolatam ingressus est, iterumq; illam munire statuit, breuiq; fossis & alijs munimentis reparauit, multis Romanorum redeuntibus. Quod intelligens Totilas, relictis reliquis curis Romam repetere festinauit. Nondum portas Urbis Belisarius imponere potuerat, et tamen impetum Totilae magno animo repulit, congressusq; illi uictor euasit. Totilas obsidionem soluit, & Belisarius fabricatis portis clauis Urbis ad Iustinianum misit, Gothici bello anno *xlii*. Obsidebatur interim Perusia, ad quam magis astringendam Totilas profectus & Ioannes Vitaliani ex Calabria in Campaniam peruenit, multosq; Romanorum obsides illic a Totila dimissos liberauit: quod non fuit ei difficile: nam oppida Campaniae a Gothis nudata moenibus fuerant. Ea re cognita Totilas magna celeritate per Picentes, Pelignos & Samnites in Apuliam properauit, transuersisq; itineribus profectus, in Calabriae repertum Ioannem bello superatum castris exiit. Quae Res magnam ei laudem peperit: tum quod armis suis oneratus haud aliter quam caeteri milites equo iter fecerit. Interim nouae copiae Belisario aduenerunt, cum Valeriano Armeniorum & Vero Erulorum ductoribus: qui Crotona manens Phassan genere Hiberum & Barbationem ad custodiendas fauces Calabriae misit: qui obuios habentes Totilae equites eos conflixerunt, ducentis interfectis. Sed Totilas ex improuiso eos aggressus magna strage profligauit. Phassas cum suis omnibus interfectus est, Barbatione Thrax cum paucis ad Belisarium fugit. Romae dum haec aguntur, Conon Urbis praefectus a militibus suis interfectus est: quoniam carius uenderet annonam: cuius facinoris a Iustiniano ueniam obtinuerunt. Russianum oppidum in Calabriae a Totila diu obsessum tandem capitur per deditioem. Antonia uxor Belisarii Constantinopolim est profecta, quod Theodoram Iustiniani uxorem, pro Belisarii ab Italia reuocatione, rogaret. Sed illa paulo ante decefferat. Iustinianus rogatus facile reditum induisit, cum belli Parthici ingens adesset metus. Abijt ergo in Graeciam Belisarius quinquennio ferè exacto postquam secundo in Italiam uenerat, non eadem fortuna in hac ultima expeditione usus qua fuerat in prima. Reliquit autem Romae tria millia militum sub Diogene legato uiro prudenti & bellorum gnaro. Belisario abeunte Gothi Perusiam longo tempore obsessam capiunt. Et Totilas expeditis Calabriae atque Apuliae rebus, ad obsidionem Urbis Romae reuertitur: primoq; urbem Portuensem expugnauit: & deniq; post longam obsidionem, proditioem militum Isaurorum, qui ad portam Ostiensem excubias habebant, Romam capit. Diogenes ad Centumcellas se contulit. Paulus quidam ex Sicilia praefectus equitum ad molem Adriani se recepit cum quadringentis suis equitibus, ibiq; magnam

magnam Gothorum occidionem fecit. Sed cum obsessus euadere non posset, persuasit suis ut mortem oppeterent uiriliter pugnantes. Sensit id Totilas, & deditionem facientibus libertatem promisit uolentibus apud se militare: recessuris arma tantum & equos perdenda dixit. Omnes cum eo mansere excepto Paulo & Mundo Iauro, qui domum rediere. Pepercit Totilas Romanis ad sacras aedes confugientibus, reuocauitque profugos, ludos equestres concessit, reparare Urbem annexus est. Causam tantae mutationis, alij dicunt uotum fuisse Petro et Paulo factum: alij responsum Franciae regis, qui rogante Totila ut filiam suam sibi matrimonio copularet, regem esse Italiae negauit, qui Romam euerit: alij sancti Benedicti uaticinium, qui ait Totilam Urbem potiturum, Siciliam intraturum, & demum nono regni sui anno superatum occubiturum.

Ex libro septimo.

Dio genes Vrbe relicta Centumcellas petijt: ibique pactus inducias, nisi intra certum tempus auxilia mitterentur Urbem tradere promisit. Totilas in Sicilia transit, atque in itinere Rhegium obsedit, & Tarentum capit dimissis ad Rhegium militibus, qui paulo post Urbem obtinuerunt. Et in Siciliam transgressus, Syracusas obsedit: & Gothi qui in Picentes missi erant, Ariminum ceperunt: nec procul a Rauenna Verum Erulorum ducem conferto praelio cum omnibus copijs interfecerunt. Quibus cladibus intellectis Iustinianus, Germanum patrualem suum Italiae belloque Gothico ducem pronunciauit: cui nupserat Mattasuntha Theoderici neptis post mortem Vitigitis. Quae res magnum sibi Gothorum fauorem conciliauit: & magna spes data est Italiam tali duce creato. Sed eo in Illyrico commorante, Sclauinorum gens transmissa Danubio Romanorum prouincias inuasit, ac Macedoniam Thraciamque exare cepit: quibus Germanus obsistere annexus est. Interim Gothi rapinas per Italiam multas fecerunt: non tamen Diogenes tradere Centumcellas uoluit: dicens per aduentum Germani res mutatas esse. Rauenna, Ancon, Hydruntum, & Centumcellae cum paucis quibusdam oppidis duntaxat pro Iustiniano in Italia tenebantur, caetera Gothi possidebant. Sed magna spes erat in aduentu Germani, quae frustrata est, illo in Illyrico decedente. Imperator filios eius qui secum erant paternum prosequi coepit, ijsque Ioannem Vitalianum adiecit, qui Germani gener erat. Sed dum hi Salonis hyemant, & Lybus quidam cum classe Syracusas intrat, & deinde Panormum nauigauit, resque Totilas in Sicilia perturbat. Iustinianus mutato consilio Narsetem Eunuchum Italico bello praefecit, Ioannemque mandat ut Narseti pareat. Magnus hic uir fuit, imperialium pecuniarum receptor & dispensator, atque in consilio primus, rei bellicae peritissimus, religione ac pietate praestans, & barbarorum regibus amicitia iunctus. Ingressus hic iter, Philippopolim in Thracia peruenit: ibique aliquandiu moratus est, cum Hunni magno exercitu Macedoniam Thraciamque ingressi uias praclusissent. Sed cum pars Hunnorum Thessalonicam, altera Constantinopolim diuersis itineribus petissent, Narsetes iter suum profectus est, & Totilas relicta in Sicilia quatuor ducibus, in Italiam redijt classemque instructam in Graeciam misit, Corcyram diripuit, Epirum, Aetoliam, Acarnaniamque uexauit: & per alios duces Anconam obsedit quadraginta septem nauibus longis traditis. ut etiam mari obsidio teneretur. Sed Valerianus qui praesidio erat Anconae, accessit Ioanne Vitaliani qui Salonis morabatur, cum triginta nauibus longis praelium committens, fugatis Gothis uictor euadit: nec plus quam decem naues Gothorum euaserunt. Qua clade percussus Totilas, magnam copiarum partem a Sicilia reuocauit: & Artuades qui Liberio successerat Iustiniani duci, liberatis amicis urbibus, inimicorum obsedit oppida. Reginaris quoque uir inter Gothos clarus, qui Taranto praerat, ad Iustiniani partes transiuit. Et in Sardinia motus contra Gothos excitati sunt. Narsetes magnis copijs comparatis iter profectus. Erant cum eo duodecim millia Longobardorum, quae miserat Albuinus: Erulorum tria millia, Hunnorum ingens multitudo: Cumades Persa, & Assuades Zepida non continendas copias ei attulerat. Graeci quoque & Thraeces permulti: cum quibus

A quibus ex Illyrico mouens per Dalmatiam et Liburniam, intrauit Italiam, atque ad Aquileiam constitit. Interim Totilas Papiam uenit, Teiamque cum parte copiarum Veronam misit, ut Narseti transitum prohiberet. His cognitis Narsetes, Longobardos per mediterraneam Iulio mense ad Bryxillum misit, quod est oppidum in ripa Padis citeriore, & tunc erat in fide Rauennatum. Transierunt Longobardi Atesin, Tartarum & Mincium, Teia minime audente occurrere. & sic Padum transiere. Narsetes Rauennam cum caeteris copijs se transtulit. In Venetia prouincia, Aquileia & Verona continentur, sed Veneta urbs nomen ad se traxit: illic Narsetes adiculam sancti Theodori martyris adificauit, quae postea in beati Marci templo comprehensa est. Sanctorum quoque Mennae & Germaniani sacellum Narsetis opus est, ex Gothorum manubijs factum. Instaurauit Narsetes Aquileiam ab Hunnorum rege destructam. In Rauenna ueteranis militibus stipendia persoluit. Moratusque ibi nouem diebus, Romam petens in itinere apud Umbricum amnem Vdrialem Gothum qui Arimino praefectus erat obuium habuit, qui ab Erulorum equitatu interfectus est. Interim Longobardi apud Bryxillum manentes, Placentinis & Parmensibus multa inferebant damna. In quos delatus Totilas acre praelium commisit, sed a uiribus fortioribus superatus interfectus est, Gothorum ingens multitudo necata. Alij qui superauerunt, apud Papiam regem suum Teiam creauerunt. Longobardi muneribus honorati ad propria redierunt. Teias Bucelinum, Amingum ac Lotarium Burgundionum & Francorum duces belli socios asciuit, quos Theodebaldus rex in Ligustinis alpijs reliquerat: qui cum magnis copijs in agrum Papiensem uenere. Interim Narsetes Narniam capit ac Perusiam, & Romam profectus, obsedit: ubi de societate Burgundionum cum Teia intellexit, fuissetque in magnis laboribus, nisi Sisualdus Brentorum rex ad eum defecisset. Hic fuit de stirpe Erulorum, quos Theodericus ad Augustam praetoriam miserat, dato rege quem in filium adoptauerat, & generum fecerat. Erant pauci in Vrbe ciues, nec poterant eam tueri Gothi praemagnitudine. Ob quam rem locum delegerunt iuxta pontem Traiani, eumque fossa & uallo muniuerunt: nec tamen reliquam partem negligebant, sed quantum poterant tuebantur. Obtinuit tamen Urbem Narsetes uir atque armis, arcem uero paulo post per pactionem recepit. Remanserant ex ordine Senatorio apud Gothos aliqui Romani qui suspecti erant, quos omnes cum filijs & agnatis Gothi interfecerunt. Et Tagnaris qui Tarenti ad Iustinianum defecerat, poenitentia ductus petijt a Machurio Hydrunti praefecto auxilium contra Gothos. Ille fraudem non cogitans, quinquaginta milites ad eum misit: qui mox in carcerem conieci sunt, & obsides repetiti. Macharius contra Tagnarim profectus est. Ille milites acceptos occidit, et egressus praelio conferto superatus est, atque in Acherusiam confugit. Narsetes missis copijs Portum recepit, & Centumcellas in potestatem redegit, quas occupauerant Gothi. Teias Bryxillum obsedit. Sed Sisualdus Erulorum rex, qui iam Briti uocabantur, Narsetis amicitiam nactus, in Eporedienses Taurinosque nihil timentes maximam praedam egit. aduersus quem Franci & Burgundiones missi sunt. Teias subuenire Arimino statuit, quae a militibus Narsetis obsidebatur, dissimulauitque in Hetruriam uelle transire per montem Bardonis, qui ad pontem Tremulum ducit, & tandem repente in Ariminensem profectus est: quo cognito obsessores sine damno recessere. Teias frustra per hyemem Cæsenam obsedit, & ad Cingulum in Picentes transiuit. Interim Narsetes Campaniae ciuitates ad se recepit, exceptis Cumis, ubi magna pecunia erat Totila. sicut amita eius capta Narseti indicauit. Interim Sisualdus Eporediam cepit, & Taurinum diu obsessum capere non potuit. Franci & Burgundiones nihil aliud egere, nisi tam amicos quam hostes populares: & concordantes cum Sisualdo, uniuersam Transpadanae Italiae regionem ad praedam sibi partiti sunt. Illi Gothos prudentes, isti Narsetem. Atque ita Bucelinus Patauium, Taruissium, Aquileiam ac Liburniam sub amicitiae nomine populatus est, & demum ad Caprariam insulam delatus, oppidum in ea conditum diripuit. Iustinus senior, cui nepos fuit Iustinianus, id oppidum condidit, & Iustinopolim appellauit. Amingus Vincentiam, Veronam, Mantuam, Brixiam, Bergomum, prope hostiliter praedatus est: & alia loca Leotharius in praedam traxit. Narsetes

Cumas obsedit per suos milites. Quod intelligens Teias, relicta obsidione Cinguli, Nuceria de dentibus oppidanis recepit in Apulia: aduersus quem profectus est Narfes, ille sibi occurrit. Fluuus in medio duorum exercituum erat, cuius pontem occupauerat Teias. Fuerunt ibi plurima particularia praelia in quibus saepe uictor Gothus euasit. Tandem totis uiribus pugnatum est: in quo praelio Teias ipse, dum militis potius quam ducis munera intemperanter obit, & plurimos sua manu interfecit, confossus interiit. Nec tamen praelium usque ad noctem intermissum est, cum Gothi pugnando pacem speraret. Deinde petentibus Gothis pax data est, cuncta quae habebant in potestate restituentibus anno secundo & septuagesimo postquam Theodericus Italiam intrauerat. Euanuitque tunc Ostrogothorum nomen. Nam qui super fuerant huic praelio, omnes in Italia nati erant, & Italos se uocabant. Narfes Romae summis honoribus exceptus est. Gothi qui Transpadum erant, duas Cisalpinarum Galliarum ciuitates, Lucam, & Forum Cornelij in staurarunt, & praesidium imposuerunt, & duces Theodebaldi in belli societatem traxerunt. Venit Narfes ad Lucam celeriter, & ad fluuium Auserim castra posuit. Vbi dimissis aliquibus, alios ad Forum Cornelij ire iussit, & ambas ciuitates acriter obsedit. Luca septimo mense capta est, & Forum Cornelij paulo post expugnata ad solum subuersa est. Leotharius Amingusque defuga Placentiam peruenierunt. Guido Rauennas, centum millia hostium in hac pugna cecidisse affirmat, & totidem apud Nuceria, ubi cecidit Teias quod non satis crediderim. Dagisteus Narsetis dux hac uictoria potitus est. Fugientes Franci & Burgundiones Vuidim quendam Ostrogothum sibi ducem assumpserunt, Veronamque se recipere uoluerunt. Sed Etheus Ostrogotha qui ei urbi praerat, nec Vuidem nec eius exercitum suscipere uoluit. Vuidis Papiam petere statuit, & Leotharius eo relicto trans alpes ire curauit. Sed in itinere Vuidis apud Mincium a Dastigo captus & ad Narsetem missus est, Amingus interfecit. Leotharius dum pergit in Galias apud Tridentum febre perit. Profectus est Dagisteus contra Sindualdum rebellem, eumque captum de alta trabe suspendit, & cuncta recepit quae Metensium rex Sindualdusque in Italia tenebant. Tuncque belli Gothici uerus finis fuit octauo & decimo anno postquam fuerat inchoatum. Interim Narfes Arimino recuperata, & cunctis in deditioem receptis quae per Gothos in Picentibus tenebantur, ad Urbem contendit, eiusque reformationi & restorationi intendit, cuius opus pons est. Anienis in uia Salaria: misitque Amatium patritium ciuem Romanum ad prouinciam Narbonensem tutandam. Vigilium Papam annuente Iustiniano ex Proconesso insula Galipsoque cum pluribus clericis ad Urbem reuocauit. Vigilius tamen in itinere apud Siciliam dolore lateris consumptus est. Clerus hortatu Iustiniani Pelagium elegit: cui plures aduersabantur, propter suspicionem, quod cum Eudoxia contra Vigilium sensisset. Sed ipse tactis Euangelij, iureiurando se expurgauit, & multa bona postea peregit. Iustinianus quadragesimo imperij sui anno obiit: cui successit Iustinus iunior: apud quem perditissimi ciues Romani Narsetem pluribus modis accusauerunt, eius opibus inuidentes: idemque insularunt Sophiae Iustini uxori: quae illico commota est, suavitque uiro ut Longinum quendam patritium Narseti successorem mitteret, additis conuicijs, quod eum eunuchum ad dispartienda inter ancillas pensa reuocaret. Narfes audito successoris aduentu, plurimum indignatus, ex Urbe Neapolim concessit. Indeque ad Alboinum regem in Pannoniam misit, rogans ut gentem Longobardam in Italiam duceret omnium terrarum primariam. Promittit Alboinus. Sed dum moratur, mortuo Pelagio Ioannes Papa successus est ex gente patritia Romanus: qui Narsetem indigna passum intelligens, eum Neapoli conuenit, et cuncta quae uoluit impetrauit, reduxitque Romam, eumque cum Basilio consulem creari obtinuit. Itaque Narfes Longobardos hortatus est ut in Pannonia se continerent. Et eodem anno Ioannes & Narfes mortui sunt: cum Ioannes duodecim annis sedisset, & Narfes diu Romae fuisset, annis ferme decem. Nec traduntur huius decennij opera, nisi quod imperator Narsetis opera, Gothorum bona publicata ecclesijs Rauennae donauit: quod tamen tempore Iustiniani factum putatur. Interea Vefogothi apud Hispaniam aucti sunt: & per haec tempora Iustiniani uarios casus habuere. Almarico successit

Theuda,

Theuda, qui annis xvii regnauit: cui successit Theudegilaus, qui anno secundo a suis interfecit: & eius successor Agilantes nono anno in conuiuio obruncatus. Illi successit Achanalgidus, regnauitque annis xxii in Hispania: quo tempore Ostrogothi in Italia delati sunt. Alani cum Vefogothis ita coaluerunt, ut sensim in illorum nomen transierint, a quibus in Hispania citeriori retenti sunt, & Gothalani uocati, quasi per corruptionem Gothi Alani, ibique per mille annos manserunt. Longobardi, a longitudine barbae dicti sunt, & ab insula Scandinauia originem duxerunt: ex qua profecti Aionem & Thatonem duces habuerunt. Quibus defunctis, rex creatus est Agelmundus: quo a Bulgaris interfecit Lamissio subrogatus est, qui Bulgaros maximis afflixit cladibus. Tertio regio nomen fuit Iethu, qui annis quadraginta regnauit, & Hildooch filium successorem reliquit: quem secutus est Godoochus, quem Rugilandam prouinciam cepisse diximus Danubio contiguam. Godoocho successit Claffo: & illi filius eius Thato: qui profligatis Erulis paulo post interfecit. Post hunc Vuacho, Valtarith filium habuit successorem. Post quem decimus, non nonus, ut scripsit Sigibertus, Andoinus rex Longobardorum fuit, qui primus in Pannoniam Longobardos duxit, & annis duodequadraginta Rugilandam prouinciam habitauerat. In Pannonia uero sub ipso Andonio primum, & postea sub eius filio Alboino, qui undecimus rex fuit, quadraginta duobus annis habitauere Longobardi. Hic est Alboinus qui Commundum Zepidarum regem interfecit, & in Italiam transiens Pannoniam Hunnis concessit praecario inhabitandam: qui fuerunt ex reliquijs exercitus Athila. Et hi postea Pannoniam obtinuerunt, Vngari pro Hunnis appellati: quod minime uerum est. Vngari enim adhuc in ulteriores Scythia sunt, quorum filij in Pannoniam tenerent, & Vngariam a se appellauerunt. Transiturus in Italiam Alboinus, uiginti millia Saxonum sibi adiunxit, qui cum uxoribus & liberis, & armentis, sicut & Longobardi, in Italiam uenerunt: in quorum locum Sueui circa Rhenum sedentes, a Clothario & Sigiberto, Francorum regibus, missi sunt.

Ex libro octauo.

Longobardorum in Italiam ingressus fuit anno cLvi post inclinationem imperij, sedente Benedicto, qui Ioanni successerat: xlii anno imperij Iustini minoris. Intrauerunt autem per Forum Iulij, cui prouinciae Sisulphum nepotem Alboinus praefecit. Paulus autem patriarcha Aquileiensis cum sacris Gradum confugit. Felix episcopus Taruisinus ciues suos Alboino reconciliauit. Longinus apud Rauennam manens Caesarem muniuit inter Rauennam & Classensem oppidum: & Venetis urbibus praesidia imposuit. Non erant tunc in Italia armatorum copiae, sed urbes a suis magistratibus regebantur. Longinus nouum in Italiam adduxit magistratus nomen exarchatus Italiae, quod interpretabatur summus Italiae magistratus: & Rauennae se continens nunquam Romam petiit. Postea inuentum est nomen ducum, ut dux Romanus, Spoletanus uel Narniensis appellaretur. Nec post Basilium qui cum Narsete consul fuit, Roma uel consules habuit, uel Senatum legitime coactum, sed duce graeco homine quem exarchus ex Rauenna mittebat, res Romana per multa tempora administrata est. Alboinus Vincentiam & Veronam in deditioem accepit: Mediolanum quoque suadente Honorato episcopo deditioem ciuibus, intrauit: & tamen eam diripuit sexto mense postquam Italiam intrauit: obseditque Papiam cum Italia fame laboraret: quae res facilius Italiam aperuit. Barbari uexauerunt Hetruriam, Ariminumque ceperunt. Roma sustentata est missis per Iustinum ex Africa frumento: & pariter oppida quae in fide manserunt, eo frumento adiuuata sunt. Longinus Rauennam retinuit, & aliquas ciuitates. Papia triennio obsessa capitur anno tertio & dimidio postquam intrauerat Alboinus Italiam. Latus itaque uictoria Alboinus Veronam se contulit, ubi sedem regni constituerat: ibique uel solenni conuiuio Rosimundam ex paterna bibere compulit, quae de patris craneo facta fuit. Insedit haec iniuria mulieri, atque ulcisci statuit. Helmechildis erat Longobardus forma praestans, nobilis, & in armis ferox, qui ancillam admauit

Ingressus Longobardorum in Italiam.

Exarchatus.

Consules quando cessarunt Romae.

mauit Rosimunda feruentem: cum quo regina pro ancilla concubuit: deinde hortata est ut regem occideret: quod nisi faceret pereundum esse homini qui reginam constituerat. Victus his Helmechildis, in cubiculum regium ductus, Alboinum obruncauit. Voluit regina moechum regem constituere, sed noluerunt Longobardi, statueruntque ipsam cum moecho interficere. Regina publica fide à Longino impetrata, cum adultero & Aluinda filia ex Alboino suscepta, atque omni pecunia Rauennam peruenit: ubi honorifice suscepta, aliquandiu quiescere mansit. Postea Longinus mulierem tentauit, ut Helmechilde sublato, sibi nuberet. Interim mortuo Iustino Tyberius imperator creatus est. Mulier inconstans Helmechilde in balneo exeuntem interficere cupiens, potionem illi ueneno medicatam tradidit. Cuius cum ille medietatem haussisset, commotionemque sensisset, reliqua uxori tradidit: recusantemque quasi non egeret, gladio compulit bibere, atque ambo eodem die perierunt. Longinus pecuniam & Aluindam Tyberio imperatori misit. Longobardi Clephem in sua gente nobilissimum regem creauerunt, qui fuit crudelissimus, nobiles quotcumque potuit capere interficiens. Cuius terrore multi in paludes & ciuitatem Veneram se contulerunt: et tunc aucta est Venetia. Hic rex Forum Cornelij edificauit, & Imolam appellauit, ut inde Rauennates uexaret. Cepit & oppidum Classense: misit & duces uersus Romam: qui omnia ceperunt, excepto Tybure & Portu cum ciuitate Romana. Tunc obiit Benedictus, exacto sui pontificatus anno quarto: & Pelagius secundus absque decreto imperatoris præter consuetudinem substitutus est. Clephis anno secundo regni sui dolo suorum interfectus est, cum ipse in suos feriret. Nec uoluerunt Longobardi ultra regem habere, sed triginta sibi duces creauere: qui in Umbros delati, capta regione, Pincentes, Pelignos, Marfos, Samnitesque peruasurunt. ducem unum in Spoletio, alterum in Beneuentio dimiserunt. Omnia autem quæ à Neapoli in fretum Siculum, & à Siponto in Salentinis, à Beneuentioque in Calabros sita sunt, Constantinopolitano imperatori ab illis triginta ducibus intacta manserunt. Ad Urbem obsidendam perrexerunt: sed Pelagius suadente inducias acceptarunt. Tyberius interea uictis Parthis mala uoletudine correptus, Mauritium generum suum Cæsarem designauit. Dum hæc aguntur, Theodebaldu Metensium rex, dum bellum contra Chilpericum patrum suorum gerit, interfectus est. Cuius regnum alter patruus Clotharius accipiens, paulo post apud Parisios moritur, quatuor relictis filiis, qui concorditer regnum diuiserunt, ut Arithpertus apud Parisios, Guntanus Aurelianenses, Chilpericus Suesiones, & Sigibertus apud Metenses succederet. His ingratum fuit Longobardos Italiam occupasse: suaseruntque Saxonibus ut ab eis recederent. Quod tunc demum tentauere, dum Longobardi bello Campaniæ occupabantur. Et hæc causa fuit cur Longobardi inducias cum Romanis fecerunt. Gregorius per id temporis Gordiani uiri Senatoris filius, religioni addictus, sex monasteria in Sicilia de paternis facultatibus edificauit, domumque suam Romanæ religioni dicauit. Hunc Pelagius pontifex Constantinopolim misit ad expugnandum se, quod sine decreto Cæsaris pontificum recepisset, & ad petendum auxilia contra Longobardos. Interim Longobardi relictis ducibus Beneuenti, Spoleti, Narniæ, & in Vrbe ueteri, in Galliam citeriorem se retraxerunt: & contra Francionem profecti, qui pro imperatore Taurinum, Eporediamque tenebat, & alias urbes plures eum pepulerunt: qui Comi se recepit. Illi Alpes transgressi, prouinciam Romanam ultra montes inuasurunt, Amato commendatam, quem profligatum interfecerunt, & magna ditati præda reuersi sunt. Interea Guntanus & Sigibertus Francorum reges, Ennium Mumolum ciuem Romanum hortati sunt, ut prouinciam Romanam capefferet, ei que milites dedere, ueriti ne Longobardi redirent, quorum uicinitatem suspectam habebant. Sed Longobardi per aliam uiam ingressi, proprias Francorum sedes inuasere, Ebredumensem populati agrum: in quos delatus Ennius, magnam eorum stragem ædificauit, atque in Italiam repulit. Interea Saxones, quos diximus à Longobardis recessisse, Strablonensi rure se receperunt, ibique aliquandiu quieti manserunt, donec Amatam cum multitudine Burgundionum interfectum acceperunt. Tunc uero prædas agere cœperunt: in quos ruens ex improviso Ennius, magna

illos

A illos calamitate afflixit. Sed prælium instaurantes, rex Francorum Arithpertus Ennio reconciliauit, & in Italiam redire iussit: Illi reperientes Longobardos solito magis elatos, iterum emigrare constituerunt, & ad Sigibertum Metensium regem ea lege transferunt, ut in pristinas sedes reducerentur, quas occupasse Sueuos diximus. Placebat Sueuis æquo iure cum Saxonibus habitare, sed illi totam terram petentes ad arma uenire, & magna occisione cæsi regionem Sueuis reliquerunt. Inter hæc Gregorius ab imperatore Mauritio impetratis quæ uoluerat circa res ecclesiasticas, etiam nouas copias in Italiam mitti obtinuit, & Smaragdum patritium alterum exarchum Longino subrogari, qui mox Rauennam uenit. Interim mortuo Clephi Longobardorum rege, Feroaldus unus ex Longobardis ducibus, Classense oppidum tenens, Rauennam magnopere uexauit, Longinumque multis modis molestant. Dotrula uero gente Sueuus, qui cum Longobardis intra triginta duces adnumeratus fuerat, ad Longinum defecerat: quem Smaragdus aduersus Feroaldum armauit, qui nauali bello uictor euasit. Feroaldus in oppidum fugit, ibique captus est, & cum suis omnibus occisus, & multæ ciuitates ad Smaragdum defecere. Quo metu perculsi Longobardi, decimo anno post mortem Clephis, regem creauere filium eius Antharim adolescentem, multis tamen fortiter æditis laudatum: cui duces dimidiam pecuniarum suarum partem tradiderunt. Et Antharis mox Bryxillum obsedit, in quo Dotrula erat: qui cum amplius resistere non posset, dedito oppido Rauennam nauigauit. Bryxillum solo æquatum est, & exarchus cum Longobardis inducias pepigit. Fuerunt autem induciæ uniuersales inter Longobardos & Romanos per totam Italiam: & tunc Smaragdus Germanum patritij ordinis Constantinopolitanum Romam misit, præfectumque appellauit: cum quo & Gregorius Leuita domum rediit. Respirauerat aliquantisper Romanus populus, sed noua mox calamitas exorta est. Tybris mense Octobri urbis mœnia aliquibus in locis superauit: Italia fame oppressa est, & pestilentia ingens innumerabilem absumpsit populum: qua tactus Pelagius, obiit. Ira dei uisa est: cuius placandi cura commissa est Gregorio, qui tunc Leuitam instituit, & a clero ac populo pontifex appellatus, & per literas imperatoris confirmatus. Finitis inducijs cum Smaragdo factis, Antharis exercitum in Histriam misit Liburniæ continentem, magnoque auro pacem illi patriæ uendit. Francionem Comi & insula quæ in lacu Larij erat expulit, cum uiginti annis ea loca tenuisset. Ditatus magna præda Antharis Childepertum Francorum regem per legatos orauit, ut pacem perpetuam initurus, sororem sibi in matrimonium traderet. Despondit Francus, eoque sponsio processit, ut munuscula uicissim mitterentur. Sed cum Ricaredus Velogothorum rex eandem puellam ex Hispania poposcisset, sententiam mutauit, dicens, Longobardum idololatram esse, Velogothum nouiter catholicam fidem accepisse. Nam cum Hermengildus Lemugildi Velogothorum regis filius ad Leandri Hispanensis episcopi prædicationem, Ariana hæresi abrenunciasset, & se catholicum declarasset, genitor iussit eum in carcere iugulari. Leandrum uero insectatus, maximis affecit incommodis: sed paulo post agritudine correptus, penitentia ductus Leandrum ad se uocauit, & impetrata peccatorum uenia, rogauit ut talem redderet Ricaredum, qualem prius effecerat Hermengildum, moriensque Ricaredum regem reliquit. Qui hortante Leandro, septuaginta duorum episcoporum Synodum apud Toletum coëgit, in qua Ricaredus ipse cum gente sua, abdicata Ariana hæresi, catholicam fidem complexus est, & filiam Franci regis accepit uxorem. Antharis aliam sibi quaesiuit, Teudelindam Garibaldi Bawarorum regis filiam. Childepertus autem non contentus sororem Longobardo denegasse, in socerum quoque eius furere cœpit, illumque inopinante aggressus Bawaria expulit. Qui cum fratre Gondoaldo ac filia in Italiam fugit ad generum. Childepertus Bawarorum regno potitus, in Longobardos ducens, in Tridentinis agris prædas egit. Quod audiens Mauritius, magnam pecuniam Franco promisit, si pulsus ex Gallia Cisalpina Longobardis, eam sibi prouinciam restitueret. Annuit Francus, & in Italiam ducens Longobardos tentare aduersus regem cœpit, multa promittens si oppresso rege triginta uel plures duces efficeret, ut antea. Cui aliqui consenserunt, ut Mimulphus, insula sancti-

Tybris ingis inundatio.

Iuliani dux, & Gandulphus Bergomensis, & Vlphari Taruisinus. Sed ueritus Francus ne debilitatis Longobardis, imperator nimis suam potentiam auget, dimisso Anthari, postergata fide redijt in Franciam. Et paulo post Antharis defunctus est, anno postquam Theudelindam duxerat uxorem. Longobardi in futuri regis electione discordes, denique ita conuenere, ut ille regno potiretur ex Longobardis, quem Theudelinda sibi uirum eligeret. Illa Agilulphum Thaurinensium ducem uirum bellicosum, & adolescentia formaq; florentem, sibi maritum, & Longobardis regem declarauit. Agilulphus captiuos quos Francus adduxerat ex Tridentinis, & pacem ab eo missis legatis obtinuit. Interim Mauritius Smaragdo successorem dedit Romanum nomine, attributis copijs, quibus Longobardos ex Campania & Italia pelleret. Agilulphus Mimulphum qui Anthari rebellasset, in sula sancti Iuliani ducem interfici curauit, Bergomensium uero duci reconciliatus est. Sed rebellauit ille, & multa damna intulit regi, cui etiam iterum dedit ueniam. Vlpharis Taruisinus dux qui res nouas moliebatur, per equites regis captus & ad eum ductus est. Interim Romanus munitis Mantua, Patauio, ac Cremona, cum copijs Romam perrexit: & unicaestate Sutrium, Polimarcium, Hortam, Tuderum, Ameriam, Perusiam, Luceolum, & alia multa oppida recuperauit. Hoc tempore Gregorius Melitum, Augustinum, & Ioannem monachos in Angliam misit, gentemque illam ad baptismi gratiam remisit. Romanus autem exarchus gente græcus, parta uictoria in omnia uitia prolapsus est: occulte cum Longobardis sentiens, nec permittens cum hoste Romano inducias habere, nec eos defendens. Mauritius quoque imperator malus effectus legem tulit, ut qui militiae Romanæ esset adscriptus, nisi finita militia aut debilis effectus, deo militare non posset. Arguit imperatorem Gregorius, qui legem aliâ inauditam condidisset, dixitq; ei cauendum, qui permissu dei ex notario comes excubitorum, de comite Cæsar, de Cæsare imperator factus esset. Tunc quoque Ioannes episcopus Constantinopolitanus coacta Græcorum Synodo, œcumenicum, id est, uniuersalem se appellauit. Et Mauritius Gregorium monuit ut pacem cum Ioanne haberet: cui dure Gregorius respondit, clauis ligandi ac soluendi Petro traditas fuisse dicens. Mortuo tunc Romano exarcho apud Rauennam, Gallinicus suffectus est: qui quartus fuit exarchus: & uir bonus, & contra Longobardos animatus. Sed uidens res neglectas, suâ Gregorij cum Agilulpho inducias fecit. Gregorius uero per Theudelindam reginam, cui dialogorum libros inscripsit, furorem Longobardorum mitigauit: Quæ mulier religiosa ab Agilulpho uiro suo obtinuit gentem Longobardam idololatria & hæresi dimissa ad Christum transire, & bona ecclesiarum restitui. Tunc quoque & Childebertus Francorum rex, Brunichildis uxoris suæ monitis mores uitamque composuit. Sic duæ foeminae uno tempore multorum bonorum causæ fuere. Childebertus Bauaria relicta, regem in illa constituit Tassillonem: cum quo id egit, ut Sclauinos gentem Danubij accolam & idolis seruientem nunquam bello persequi desisteret, quousque fidem acciperent Christianam. Tassillo magnam in Sclauinos prædam fecit. Sed paulo post cum duo millia Bauarorum in Sclauinos prædarentur, ab illorum rege Cacanno circumuenti & ad internecionem casi sunt. Mortuo interim Childeberto rege Francorum, Brunichildis uxor eius regnum accepit pro Theoderico & Theoderico uiri nepotibus gubernandum. Obijt & paulo post regum Franciæ tertius Guntanus, partemq; regni eius quæ erat in Aurelianensibus, prædictis nepotibus Brunichildis conseruauit. Hæc intelligens alter Cacanus rex Hunnorum, inuadere foeminam statuit: & ex Pannonia in Turingiam transijt, eamq; populatur. Interim Brunichildis paratas copias in eum misit, & pecunia placatum demissa præda, domum ire sua sit. Per hæc tempora Mauritius imperator per Theodosium filium ac Germanum socerum legatos, Hunnos ex Pannonia pepulit, Cacannumque multis cladibus affectit. Hunni ad Sclauos confugere, & ab illis protecti sunt. Sclaui uero considerantes belli magnitudinem quod acciperent, Francos, Bauaros ac Longobardos in societatem accipere, & in Histriam duxere, eamq; populati sunt simul cum Hunnis. Interim Agilulphus tres ex suis ducibus interfici curauit propter rebellionem ante factam: & Zoto dux

Beneuen-

A Beneuentanus ruptis inducijs Casinense monasterium inuasit, atq; à fundamentis euerit, & paulo post mortuus est: cui subrogatus est Arrigis. Ariulphus quoque dux Hetruriae, cuius maiorem partem obtinebat, agrum Romanum populatus est. In rei uindictam Gallinicus Parmam inuasit: in qua filiam Agilulphi regis cum genero Godescalco in tercepit. Hæc illi filia ex prima uxore fuit. Theudelinda uero secunda uxor, Adcaldum illi filium peperit apud Modonam. Agilulphus Patauium obsedit, quæ tunc sine mœnibus fuit, uallo tamen & fossa munita. Per sexaginta enim annos à demolitione Totilæ usq; ad Theodericum Ostrogothum, frequentia ciuium caruit. Tunc uero munita frequentari coepit: & tunc per annos centum usque ad hanc obsidionem omnia ædificia ex materia fuerunt. Ob quam rem, uentum nocti Longobardi, ignem immiserunt, qui maximam Urbis partem cremauit: & facta est deditio, & Vrbs tota incendio uastata. Partem sortem tulit Monsilicis, non igne sed ui destructo oppido. Vocauit deinde Agilulphus Sclauos in auxilium, & ad nouum uer nouas copias comparauit. Interea Gallinicus Rauennæ obiit, & Mauritius iterum Smaragdum exarchum Italiæ creauit. Erant tunc mille milites ueterani Romæ ex his qui cum Theodosio Mauritijs filio & Germano socero cum Hunnis in Pannonia decertauerant, uiri fortes, sed per auaritiâ Mauritijs stipendijs fraudabantur: quibus Gregorius pontifex ecclesiastica frumenta diuisit.

B Quorum consilio, cõtradicente exarcho qui erat Rauennæ, pacem cum Agilulpho Hetruriae duce constituit. Ob quam rem accusatus est apud imperatorem per exarchum: qui tamen & ipse paulo post cum Agilulpho pacem constituit, Parma reddita cum filia regis & genero: sed puella abortu facta in itinere uita decessit. Mauritius imperator culpam suam de rebus Italicis omnem in Gregorium conuertit, & milites ex Roma reuocauit, iussitq; Ariulphum inuadere, sperans Ariulphum Romanos molestaturum: sed ille aliquandiu quieuit. Quibus cognitis Agilulphus Romam inuadere statuit: ad quem magna multitudo Sclauorum uenit à Cacanno missa: & Longobardi duces præsertim affuerunt: & Ariulpho mandauit ut foedus cum Papa ictum rumperet. Qui perfidia usus Balneum regium & Urbem ueterem mox occupauit. Agilulphus copias in Hetruriam duxit. Gregorius pontifex, & magister militum prætor in Vrbe relicto qui ciuitatis curam gereret, Nepesum accesserunt, confirmaueruntq; oppidanorum animos, parumq; obfuit quin caperentur in itinere: Obsedit Agilulphus Romam, & in maximam calamitatem adduxit. Durauit annum obsidio. Interea Saraceni Arabes Siciliam ingressi, omnem maritimam oram prædanti incendio uastauere. Sclaui Histriam & Dalmatiam occupauerunt, à quibus Sclauonia dicta est. Venerunt autem illi ex regionibus trans Danubium sitis: nec tamen ea loca reliquerunt, sed manserunt eorum reliquæ Bohemi & Poloni. Sed historia Bohemica contra habet: quæ Bohemos ac Polonos ex Dalmatia ortum habere dicit. Vandali quoque eiusdem lingue cum Sclauis fuisse traduntur qui sub Genserico fuere, quorum adhuc reliquæ in Germania sunt, & appellantur Vindelici, Saxonibus contermini. Per hoc tempus Seuerus patriarcha Aquileiensis in hæresim lapsus est: cui, hortante Gregorio ac Ioanne Rauennate, renunciauit: tamen postea redijt ad uomitum. Quo defuncto Aquileiensis ecclesia scissa est. Sifulphus enim Forouitalanus rex, Ioannem apud Aquileiam constituit, & pontifex Romanus Candianum apud Gradum. Durante obsidione Urbis, non potuit Agilulphus efficere, quod Arrigis Beneuentanus dux aut in castra ueniret, aut uicinis bellum inferret. Ob quam rem dissoluta obsidione, Mediolanum redijt. Mauritius interea, cognito uirum quendam monachi uestimentis iudutum & gladium strictum tenentem, in Constantinopolitanum forum uenisse ac exclamasse, imperatorem gladio moriturum: poenitentia ductus à persecutione Gregorij cessauit, & orationibus seruorum dei se commendauit. Interim per somnium uidit, se Constantinamq; uxorem cum filijs & filiabus & omni cognatione tradimilitis Focæ gladio perimendum. Euigilans Philippicum generum uocauit, & somnium exposuit: interrogauitq; an Focam noscerent. Qui respondit, nosse procuratorem in exercitu iuuenem temerarium, sed timidum. Cui Mauritius: Si timidus, inquit, profecto & homicida. Interim cum exercitus trans Danubium hyemare iussus stipendijs fraudaretur,

P 3 retur,

retur, in seditionem excitatus, Focam centurionem exaltatum super clypeum, sibi exarchum acclamauit, & paulo post imperatorem creauit. Quae audiens Mauritius, dissimulato habitu cum liberis & uxore nauem conscendit, & apud Chalcedonem captus est: uno quoque & uigesimo imperij sui anno securi percussus.

Ex libro nono.

Ocas apud Constantinopolim imperator receptus, Romae quoque declaratus est: ac sua & uxoris suae Leontiae imagines in oratorio sancti Caesarii inter alios Augustos locatae sunt. Quod audiens Agilulphus, contractis copijs Cremonam obsedit, & ad trigessimum diem expugnatam ad solum usque demolitus est. Mantuam quoque triginta dierum numero uix expugnauit, & moenibus immunitam reliquit. Focas magnam de se spem praebuit, propter quam rem inter Agilulphum & Smaragdum induciae factae sunt per aliquos menses, & deinde pax in annum constituta. Interim Agilulphus praesidia quaerens, filio suo Adoaldo uix dum quadriennio Theudeberti Francorum regis filiam despondit. Beatus Gregorius pontificatus sui anno *xliii*. migravit ad caelum: cui successus est Sabinianus, qui cum Longobardis in alterum annum pacem fecit. Interim fames ualida uexauit Italiam, & Agilulphus missis legato triennalem pacem a Foca impetrauit. Mortuo Sabiniano Bonifacius tertius successit, qui patriarcham Constantinopolitanum compescuit sese oecumenicum appellanti: iubente Foca ut Romanae ecclesiae omnes obedirent. Cui nono mense defuncto, quartus Bonifacius successus est, ex Maris & urbe Valeria natus, qui Pantheon a Foca impetrauit. Interea & in oriente & in Africa magni motus excreuere, & Cosdroas Mesopotamiam occupauit. Cum ciuilia bella insurgerent, Priscus Patricius summo in honore apud Focam in Constantinopoli habitus, coniuratione iuncta cum Eracliano socero suo & Africae praetore Eraclio eius filio & suae uxoris fratri, imperium affectauit. Et rebellio in Africa facta est. Priscus proditor, inter socerum & imperatorem se questrem se exhibuit, & Eraclius Constantinopolim tanquam paternae fidei obse uenit. Eraclianus quasi allaturus imperatori opem, magnas copias congregauit, & in Thraciam misit. Focas a coniuratione obruncatus est, & Eraclius imperator constitutus. Dum haec agerentur, Auares Hunni ex Norico in Italiam transgressi, prouincias Foriulij & Venetiae inuaserunt. Gifulphus eius prouinciae rex eos aggreditur, & magnum praelium committitur: in quo uictor Auarus licet multos de suis amiserit prouincias uastauit. Rex eius Cacannus audiens uxorem Gifulphi Romildam cum filijs Rodoaldo & Grimoaldo maximisque opibus in oppidum Foriulij se communit, eod profectus est: & dum obsidens locum circumuequitat, uisus a Romilda e moenibus flauo crispantiq; ue capillo, mox ab ea admatuatus est: & oppidi deditioem, si se uxorem duceret, promissit. Cacannus oppido potitus, una tantum nocte foeminam ad se admisit, deinde uelut impudicam mulierem Bauaris militibus passim prostituendam tradidit: & emissa omni plebe, oppidum igne consumpsit, ita ut iam nec uestigia eius oppidi uideantur: adduxitq; ue Bauarus captiuos omnes in terram suam, ibiq; ue puberes interfecit, pueros uenundedit. Remanserunt tamen aliqua oppida in Foriulij sub fide Longobardorum, qui defuncto Gifulpho Grafulphum ei fratrem substituerunt, adiuuandumq; decreuerunt. Sclauis inter haec magnam Illyrici partem occuparunt. Et Ra-uennates, Ioanem Lemigium Thracem Smaragdo in exarchatu Italiae a Foca successu cum superbe se haberet interfecerunt. Apud Romanos defuncto Bonifacio *liii*, mensibus *viii* de successore eligendo discordatum est. Et apud Neapolim Ioannes Camelsinus ex gente patritia Constantinopolitanus illi urbi praefectus tyrannidem inuasit, simulq; Lucaniam, Brutios, Campaniam & Apuliam sibi subiecit. Eraclius anno ducentesimo ab inclinatione imperij a Sergio Constantinopolitano patriarcha coronatus, orientale accepit imperium, & Eleutherium patritiae gentis cubicularium rei bellicae scientissimum in Italiam misit: & aduersus Cosdroem qui iam Mesopotamiam Palaestinamq; ue cum Hieroso-

A Hierosolyma occupauerat, & nonaginta millia Christianorum interfecerat, partemq; crucis dominicae asportauerat, copias numerosissimas misit. Et Romani pontificem elegerunt Deusdedit, patre Stephano subdiacono natum, natione Romanum. Eleutherius e Ra-uenna Romam uenit, ibiq; honorificentissime receptus est: & deinde Neapolim perrexit, obuiantemq; cum armis Ioannem superauit & interfecit: omnibus recuperatis Ra-uennam rediit, pacemq; cum Longobardis percussit in decennium. Eraclius uero res imperij in suos duces reuertiens, apud Constantinopolim ocio luxuq; se immisit. Mortua enim Eudoxia eius uxor in partu quo Constantinum peperit, Martinam ex sorore neprem, incestuoso sibi matrimonio copulauit, Heraclionemq; filium ex ea suscepit. Et Romae mortuo Deusdedit pontifice, Bonifacius quintus subrogatus est. Interim Eleutherius nouus exarchus ab Eraclio declaratus apud Ra-uennam, se regem Italiae declarat. Sed cum Romam peteret a suis militibus interceptus, & caput eius est Constantinopolim missum: cui in exarchatu Isacius patritius Constantinopolitanus successit. Agilulpho autem Longobardorum rege uita defuncto, Adoaldus filius puer, cum genitrice Theudelinda regnum suscepit: quae mulier sapientissima pacem inter Longobardos & Italicos per decem annos quietissime tenuit: multa donauit ecclesijs. Inter haec Theodebertus rex Francorum a fratribus in praelio superatus, captus & interceptus est: & Clotharius ut solus regnaret Theodericum fratrem interfecit. Interea anno imperij Eraclij sexto Persi in Aegyptum arma uerterunt, Alexandriamq; occuparunt: & audita morte Eracliani qui Africam tenebat, eod iter direxerunt: & Carthagine capta, imperio Africae potiti sunt. Petijt Eraclius pacem a Cosdroa etiam cum dedecore imperij, neq; obtinuit a superbiere rege. Ob quam rem Eraclius declarato Constantino filio Caesare ac regni consorte, Sergio patriarcha, & Bonoso patritio ei adiunctis, in consilio illum Constantinopoli dimisit: ipse in Syriam profectus est atq; Azotum petijt, in qua urbe Cosdroa se continebat. Sed Cosdroas id intelligens in Persidem fugit, exultis omnibus in itinere segetibus quae tunc flauescebant, Sarabago & Sarabasse ducibus relictis, qui Eraclij impetum retinerent: quod intelligens Eraclius flexit iter ad sinistram: & manibus itineribus superato Taurorum monte, Sarbarum Persam Cosdroae ducem ante uenisse reperit ad Pontem, qui Saron amnem iungebat, eumq; inde deturbatum in Persidem repulit. Et ultra procedens, Saym ducem cum maioribus copijs obuium habuit. Cum quo praelio commisso, ab ortu solis usque ad uesperam magna utriusque partis caede contendit. Postremo inclinante iam uictoria ad Persas, diuinum auxilium Christianis affuit: exorto nympo ac tempestate ualidissima excitata, quae in faciem Persarum cadens lumen eis abstulit, & Christianos reddidit alacriores, quibus uictoria celsit cum magna clade Persarum. Et rursus Razatenes dux cum omnibus uiribus regni Eraclij oppositus est: pugnatumq; a mane ad occasum, & multa millia ceciderunt. Razatenes superatus interceptusq; est, & *xxvii* militaria signa Persarum capta sunt. Cosdroas Medarsem filium Syroem, quem natu maiorem probumq; adolentem haberet, praeterito, regni consortem appellauit. Quod regerrime ad eod Syroem tulit, ut ad Eraclium miserit, qui regnum Persidis sibi paciscerentur, si Cosdroem & Medarse captis omnem regiam suppellectilem Romanis permitteret diripiendam & Constantinopolim asportandam. Annuit Eraclius, adiecitq; ut captiui redderentur, & pons Tigridis Romano militi custodiendus permitteretur. Ea formula conclusa, Cosdroa perfidia nati intellecta fugere annitebatur: sed & retractus de fuga a Syroem filio, cum Medarse & uxoribus in carcerem contectus est. Eraclius uictoria potitus & cruce domini recuperata, pacem cum Persis constituit, Syrois patrem fratremq; necari iussit. Haec anno *xlii* imperij sui Eraclius peregit, cum annis *xliii* crux apud Persas fuisset. Hoc tempore Mahumerus quidam, ut aliqui uolunt Arabes, ut alij asserunt Persa, nobili ortus parente deos gentium adorante, matre hebraica atq; Ismaelita, acerrimi ingenij uir, inter Christianos conuersatus, magnum excitauit incendium, legemq; suam pestiferam introduxit, & ad rebellionem contra imperium Arabes pellexit. Quorum motus audiens Eraclius, missis legatis, aliquot Saracenorum millia quibus arma publice permissa erant, ad stipendia Reipub. accepit, atque ita tumultum sedauit ipse,

& deinde sacratissimam crucem Hierosolymā reportauit: quem Zachariās patriarcha D magno cum honore excepit. Portauit autem crucem humeris suis. Et cum ad portam substitisset immobilis, monente patriarcha uestem mutauit, & nudis pedibus intrauit urbem. Inter hæc Bonifacio mortuo Romæ, anno *v* sui pontificatus, Honorius primus subrogatus est. Et Theudelinda mortua est, & filius eius Adoaldus à regno deiectus, & Arioaldus ei subrogatus. Per quæ tempora pax in Italia fuit, & Honorius basilicam beati Petri tegulis æneis cooperuit, ex templo Romuli delatis. Aedem Agnetis martyris uia Numentana extruxit, & sancti Pancracij uia Aurelia, & in aquis Saluijs sancti Anastasij: cuius corpus ex Perside delatum Eraclius Romam miserat: & plurimas alias ædes sacras ædificauit. Sed infelix Eraclius post gloriosum de Persis triumphum, ad incantationes & præfagia se conuertit. Vates ei magnum imminere periculum à circumciso populo cecinerunt: ob quam rem Iudæos omnes imperio subiectos baptizari curauit. Idem ut fieret per Gallias atq; Hispanias, à Dagoberto Francorum, qui defuncto Clotario genitori suo successerat, & à Sisebodo Hispaniarum regibus obtinuit. Et deinde à Pyrrho patriarcha Constantinopolitano, ac Cyro Alexandrino episcopo deceptus in hæresim Monothelitarum incidit, unā tantum in Christo uoluntarem esse dicentium. Hortatus tamen ab Honorio pontifice Pyrrhum patriarcham in Africam relegari permisit. Obijt autem Honorius anno sui pontificatus *xiii*. & Seuerinus Romanus eius nominis primus patre Labieno subrogatus est, atq; secundū consuetudinē ab exarcho Italiae cōfirmatus: neq; enim tunc aliter coronari poterat. Isacius tunc exarchus erat, qui sacrariū Lateranēse expoliuit, & donatis militibus reliquam prædam Rauennā detulit, & imperatorem parte donauit. Medio tempore Saraceni qui ex Arabia apud Constantinopolim Eraclio militabant, cum solita stipendia non reciperent, in Syriam secessere: & in magnum coacti exercitum Damascum cepere: deinde Phoenicem Syriam, & post Aegyptum, à suis Arabibus qui domi remanserant commeatibus atq; armis adiuti. Susceperant iam Arabes Mahumeti legem, atq; ut Persæ reciperent annitebatur, recusantesq; armis agitabant. Successit Syrochi Persarum regi, qui primo anno decesserat, Adhæser filius: & illo eodem anno defuncto, Hormisda in regem electus fuerat: quem Arabes prælio superatum interfecere, ac Persis imperauerunt: qui Mahumeti legem accipientes, in Saracenicū nomen transiere. Et hi ex Persis facti Saraceni, Antiochiā imperatori subiectam uic cepere. Quod audiens Eraclius, crucem domini ex Hierosolyma Constantinopolim apportari curauit: & paulo post ipsa Hierosolyma à Saracenis capta est. Interea Seuerino pontificatus sui anno secundo uita excedenti, Ioannes quartus natione Dalmata: & eidem etiam anno secundo obeunti, suffectus est Theodorus primus, patre Theodoro episcopo, græcus, ex Hierosolyma oriundus. Inter hæc Mauritiū charulariū græcus, qui exercitū apud Urbem præerat, & Isacio ad diripiendum Lateranense sacrarium adiutor fuerat, Isacium criminatus est, quia regnum Italiae affectaret, Romanosq; ac milites iureiurando sibi astrinxit, tanquam imperatoris causam agerent. Quod audiens Isacius exercitū Romā misit, & magnis muneribus milites Mauritiū ad se traxit. Aperta est urbs præfecto Isacij, & Mauritiū à suis destitutus, ad ecclesiam beate Mariæ maioris confugiens, ibi captus est: & rauennam missus, apud uicum Ficundas decollatus. Isacius paulo post repentina morte subtractus est. Eraclius trigésimum agens imperij sui annum, Theodorum patritium cognomine Calliopam ad regendum Italiā exarchū misit. Et quamuis omnem penē Asiam amisisset, deum tamen indies magis ac magis spernebat. Nanque uxore quam paruo habuerat tempore defuncta, illius ex primo uiro filiam adolescentulā senex accepit uxorem: deindeq; primo anno incestarum nuptiarum obiit: sub quo aucta est magnopere imperij inclinatio. Suffectus ei est Constantinus filius, qui quarto assumpti imperij mense ueneno extinctus est à Martina nouerca & Eraclione fratre: quos Pyrrhus patriarcha ad id flagitium instigarat. Is enim audita Eraclij morte, ex Africa ubi telegatus erat Romam petijt: & à Theodoro pontifice ueniam errati petens, formam fidei accepit quam teneret. Sed prius uitam amisit, quam tanto scelere quaesitum patriarchatum potuerit obtinere. Senatus enim

Monothelitarum error.

A enim populusq; Cōstantinopolitanus in Martīnam Eracleonemq; surgens, lingua illi, hunc nalo mutilatos relegauit. Quo in furore retractus de fuga Pyrrhus à populo est occisus, & Constantius qui fuerat filius Constantini imperator creatus. Pyrrhi autē locum à Senatu & populo obtinuit Paulus. Qui requisitus à Theodoro Romano pontifice, ut rectæ fidei normam acciperet, obstinate recusans dignitate priuatus est. Sed huic Constantinus adhæsit, in eandem hæresim prolapsus. Mortuo Theodoro post annum sextum sui pontificatus, Martinus primus patria Tudertinus successit. Cuius legati Cōstantinopolim misit, exhortaturi Paulū ut resipisceret, Constantij iussu in diuersas insulas relegati sunt. Ob quam rem Martinus Romæ synodum habuit *cv* episcoporum, in qua Cyri Alexandrini, Sergij & Pyrrhi Constantinopolitanorū patriarcharū condemnationem innouauit, & Paulum patriarchatu priuauit. Inter hæc pax Italiae quæ cū Longobardis ac Romanis per triginta annos durauerat, turbari cœpit. Arioaldo enim qui Theudelindæ & Adoaldo successerat, suffectus est Rotharis, Ariana labe inquinatus, in quam omnes Longobardi præcipites corruerūt, ita ut nulla fuerit ciuitas ei subiecta, quæ duos episcopos non habuerit, catholicum & Arianum. Nec mutatus est Rotharis, à Theoderico Romano sæpius requisitus atq; à Martino. Ob quam rem Theodorus Italiae exarchus bellū Longobardo indixit, nec ille recusauit prælium. Pugnatum est apud Scultennam Mutinæ amnem. Victus est Theodorus, septemq; millia pugnatorū amisit. Qua uictoria elatus Rotharis, in Liguriam duxit, quam prouinciā Longobardi per annos *viii* & *lxxx*, quibus in Italia fuerat, nunquam attigerant, leuiterq; Liguriā omnem in potestatem redegit. Constantius interea Olympium cubiculariū suum Italiae exarchum fecit, datis mandatis, ut sectam Monothelitarum per omnem Italiā extenderet, Martinumq; pontificem aut captum ad se mitteret, aut iugularet. Olympius Romam ueniens inuenta synodo, nulli suum errorem persuadere potuit. Ob quam rem licetorem interposuit, qui Martinum in ecclesia beate Mariæ maioris interficeret: quod ille subita cæcitate percussus nequit efficere. Saraceni per hoc tempus anno quinquagesimo ab orientalis imperij declinatione, ab Alexandria nauigio soluentes Rhodum peruenere, eaq; capta Colossum fama celeberrimū, à quo ciuitas insulae primaria nomen habuit, demoliti sunt: ex cuius ære nongētos camelos onerauerunt. De hinc multis in Aegeo afflictis insulis, in Siciliam nauigarunt, multaq; loca uastauerunt. Olympius Martino reconciliatus eos insula expulit, sed iacturam magnam nauium ac militum fecit, ibiq; morbo decessit. Constantius nihil melior effectus, Theodorum Calliopam iterum in Italiā misit exarchum, iubens ut Martinum ad se uinctum mitteret, addito socio Paulo Pellario qui scelus sollicitaret. Exceptus Romæ Theodorus cum salutatum esset pontificem, illi catenas iniecit, misitq; Constantinopolim: & inde ad Cherfonam Pontici ciuitatem in exilium actus est: in qua urbe beatus Clemens Romanus præsul longe antea exulauerat. Obijt ibi Martinus: quod cum ignoraretur Romæ, *xiiii* mensibus uacauit episcopatus: & denique Eugenius primus Romanus patre Ruffiniano electus est. Apud Constantinopolim uero paulo perfido defuncto, suffectus est Petrus: qui est melius de religione sensi, non tamen eandem fidei formam cum pontifice Romano tenuit. Apud Longobardos defuncto Rothari Rodoaldus successit. Qui deprehensus in adulterio Longobardæ mulieris, à uiro illius interfectus est. Cui successit Ariperus: qui moriens duos filios reliquit successores, Pertheritem & Gundibertum. Quorum tempore & Longobardi cum Romanis pacem seruauerunt, multis inter se cladibus agitati. Grimoaldus enim dux Beneuentanus Romoaldo filio Beneuenti ducē instituto, cum magnis copijs Papiam uenit, Pertheritemq; puerū inde fugauit, & Gundibertum Mediolano expulit. Quas res intelligens Clodoueus rex Francorum, qui Dagoberto patri successerat, magnas copias in Italiā misit: quas in Transpadana regione prædantes Grimoaldus Italia expulit. Romæ interim mortuo Eugenio pontificatus sui anno primo, Vitalianus suffectus est, ex oppido Signienfi, prouinciaq; Volscorū. Per quod tēpus Cōstantius Constantino filio imperij cōforte declarato, classē instructam Athenas præmisit, & ipse ibi uentos naetus secundos, classē ingressus Tarentum

Tarentum uenit, ualidissimasque copias secum adduxit, in Beneuentanos ducturus. Romoaldus ad tolerandam obsidionem donec pater opem ferret se praeparauit. Sed Constantinus ad Luceriam duxit, eamque uicam captam ac direptam solo aequauit. Acheronam autem cum capere non posset, Beneuentum duxit, obseditque urbem. Sed intelligens Grimoaldum magnis copiis opem filio ferre, soluit obsidionem, Neapolimque perrexit, magnaque incommoda ab hoste in itinere perpeffus est. Deinde Romam petijt, relicto Saburo ciue Neapolitano cum uiginti millibus militum apud Formianum, qui hostes reprimere. Vitalianus pontifex cum clero & populo sexto ab urbe milliario imperatori obuia uit: introductusque est applaudente multitudiue in ecclesiam beati Petri, cui pallium auro intextum donauit. Interim Romoaldus accepto patris auxilio Saburum aggreditur, eumque cum multis Graecis interfecit. Constantinus quinta die sui aduentus ad direptiones se conuertit. Nam quaecumque uidit ex aere aut marmore ad ornatum posita, loco abstracta aut uic discerpta nauibus imposuit, plusque ipse ornamentorum in septem diebus Romae detraxit, quam barbari antea in ducentis & quinquaginta octo annis. Duodecimo die Roma profectus Neapolim redijt, & deinde Siciliam petijt, ubi aliquandiu mansit tributa undique exigens. Vitaliano interim defuncto, Adeodatus patre Louiniano Romanus subrogatus est. Inter a Lupus Foroiulianorum dux Longobardus, cui Grimoaldus ad filium profecturus, Hetruriae & Aemyliae ciuitates cum Transpadanis commendauerat: audiens multa de Constantino, putansque Grimoaldum periturum, regnum affectauit. Quod intelligens Grimoaldus Bauaros aduersus eos excitauit. Lupus omnia inuoluens in Foroiulianos reuersus est, pugnauitque cum Bauaris, & prima die uictoriam obtinuit: sed alterum committens praelium, in eo interfectus est: et Bauari Foroiulium diripuerunt. Sed reuersus Grimoaldus gratias Cacanno egit qui sibi auxilia misisset, suavitque ut copias reuocaret. Deinde clam in Forum pompilium duxit ulturus iniuriam quam a Rauennatibus ibi acceperat. Dum transiret in auxilium filij, sabbato sancto ex inopinato ciuitatem aggressus est, clerumque cum omni populo interfecit, & urbem solo aequatam reliquit. Interim Arnefrides Lupi filius ad paternum aspirans ducatum in Carentanos se contulit Dalmatiae regionem, Sclauorumque agrestium non contemnendam manum secum ducens, in Foroiulianos irripuit. Sed ex improviso a Longobardis inuasus, multis eorum occisis ipse quoque interfectus est. Carētani in ultione armati, ad Natifonis portem castra posuerunt. Sed fugauit eos Vectaris, quem Grimoaldus Foroiuliensem ducem creauerat, qui antea fuerat Vicentiae comes. Grimoaldus uero Opiterginos tanquam Arnefridis studiosos domo pepulit, atque ad Cenetenses Taruifinosque migrare permisit. Ipse paulo post arcum tendens, uenam rupit per quam sanguinem demiserat, nondum cicatrice obducta, atque ita interiit. Suffectus ei est Partharis ille quem puerum Grimoaldus Papae pepulerat. Tunc quoque Constantinus a Missesso quodam Armenio milite in balneo interfectus est, lataque omnes eius necem audiuerunt. Sed Missessus dum imperium in Sicilia sibi uendicaret, non satis conciliatis militum animis, a superuenientibus ex Italia copiis atque Africa interfectus est, & omnes copiae ad Constantinum inclinatae sunt Constantij filium: hic initio imperij sui fratres pueros, ne ad imperium aspirarent, naribus mutilauit. Saraceni uero ab Alexandria egressi, in Siciliam nauigantes, primo impetu Syracusas receperunt, caedeque ciuium facta, ornamenta urbis Romae quae Constantinus illuc transtulerat, & simul Syracusanam gazam nauibus imponentes, celeriter abierunt. Septimo autem imperij Constantini anno, Adeodatus Romanus pontifex obiit, uacauitque sedes quatuor mensibus, in quibus maximi imbres fuere, & plurimi mortales fulminibus afflati interierunt, & frumenta in agris emarcuerunt. Exinde Donus patre Maurilio Romano genitus, pontifex creatus est, qui amplam uestibuli aedium sancti Petri aera marmoribus strauit. Huic suffectus est Agatho primus ex Sicilia oriundus, per cuius tempora Rauennas, ecclesiae Romanae, a qua primum descuerat, est subiecta. Theodorus illi praerat, archiepiscopus, & alter Theodorus Calliopa exarchus, Constantinus decimo imperij sui anno cum Saracenis conflixit, uictoriaque potitus pacem concessit tributum pendere promittentibus. Sed Bulgari Thraciam inuadentes, ex Scythia nouiter egressi,

A egressi, occurrentem Constantinum Pannoniam inter & Mesiam magna clade affecerunt, fugientique pacem dederunt: per quam Pannoniam & Mesiam consecuti sunt, ubi per septingentos & sexaginta tres annos sedes obtinent, non sine utilitate Christiani nominis, aduersus Turcos assidua bella gerentes. Anno sequenti Constantinus sextam synodum apud Constantinopolim celebrari curauit: in qua legati Agathonis Papae fuerunt, Ioannes Portuensis episcopus, & alter Ioannes Romanae ecclesiae diaconus, & ducenti octuagintanouem episcopi. Acta est causa Monothelitarum, unam dicentium in Christo uoluntatem: cuius praecipui defensores erant Gregorius Constantinopolitanus, & Macharius Antiochenus episcopi. Gregorius sententiam mutauit, Macharius pertinax dignitate priuatus est, & cum mortuis eius sententiae satanae traditus, & cum complicibus Romam relegatus. Secuta est ualidissima pestis, quae inter alios Agathonem extinxit. Cui successit Leo 11 patre Paulo Siculo, uir doctissimus & eloquentissimus, cuius scripta extant elegantissima: sed non peregit primum sui pontificatus annum. Successorem habuit Benedictum 11 ciuem Romanum, ad quem Constantinus imperator sanctionem misit, ut quem clerus, populus & exercitus Romanus delegerit in Romanum pontificem, nulla principis Constantinopolitani aut Italiae exarchi expectata licentia, euestigio confirmetur: quod diu est obseruatum. Benedictus undecimo mense decessit. Pertharis Longobardorum rex, uir bonus & Christianae religioni deuotus fuit, qui monasterium sanctae Agathae Papae aedificauit: cuius uxor Rodelinda gloriosae uirginis basilicam quae ad Perthicas dicta est, extra eiusdem urbis moenia extruxit. Pertharis Cunipertum filium regni consortem accepit anno 711. Quo tempore Alachis Longobardus dux Tridenti cum Bauaris bellum gerens, Grauionem illorum ducem praelio superatum occidit, Bauzanumque oppidum eius accepit. Qui uictoria elatus, aduersus reges suos Pertharim & Cunipertum rebellare ausus est. Pugnauerunt simul cruentis exitibus. Alachis in Tridento clausus est: quo inde fugiente facta est oppidi deditio. Redijt tamen postea in gratiam Alachis, & a Cuniperto dissuadente patre Brixiae dux factus est. Benedicto autem Romae mortuo suffectus est Ioannes 5 Antiochenus. Et imperator Constantinus anno imperij decimo septimo obiit, cui successit filius Iustinianus secundus: quo tempore Saraceni Africam & Libyam inuaserunt, omniaque mari expedita illico occupauerunt.

Ex libro decimo.

Iustinianus secundus per hunc modum Africam & Libyam recuperauit: Obijt Gizitas Saracenorum Ammirathus eo tempore quo Constantinus: cui suffectus Mathitani, breui est defunctus: & illi subrogatus Baldalam haud quaquam longiorem uitam habuit. Creatus igitur est Ammirathus Abdimalch, qui audiens Iustinianum summo prouinciarum consensu imperium adeptum, pacem illi ultrò obtulit, et Africam restituit. Sunt qui scribunt pacem in decem annos statutam fuisse, ita ut singulis diebus nummos mille aureos, & seruum unum ex gente sua, unumque equum Romano imperatori mittere tenerentur. Tunc quoque Conon primus Romae pontifex factus est, paterna origine Thrax: cum Romani Petrum archiepiscopus, & exercitus Theodorus presbyterum creati peterent. Theodorus exarchus Cononem confirmauit atque inde obiit: et Ioannes Platina exarchatum accepit. Conon uir bonus fuit, & quicquid auri cumulauit inter monasteria & sacras aedes distribuendum Pascali archiepiscopo mandauit. Qui mittens ad Ioannem, aurum ipsi pollicitus est, si se mortuo Conone pontificem creati curaret. Annuit exarchus, auro per suos iudices ex perfidi manibus accepto. Cononi ad undecimum mensem pontificatus defuncto, successit Sergius Antiochenus. Hoc tempore Cunipertus Longobardorum rex obiit: Liuthpertumque nondum pueritiam egressum filium sub Asprandi ducis strenua tutela reliquit successorē. Pacem omnes gentes tunc tenebant, sed Iustinianus eam interrupit: qui foedera uiolans Saracenos apud Mesopotamiam & in Perside maximis affecit incom-

incommodis, nec minora ab eis denique repulsus accepit damna. Redintegrata tamen est pax & nouo firmata foedere. Sed inconstans imperator aliam pacem fregit, a patre suo cum Bulgaris inuictam: quos ex improviso aggressus, magna caede prostrauit. Sed illi paulo post confirmati saltus occupauere, per quos imperatori erat in Thraciam reditus. Quare coactus cuncta restituit & pacem iureiurando firmauit. Per hoc tempus Carolorum nomen apud Francos gloriosum coepit. Erant Austrasiorum reguli duo fratres Martinus & Pipinus, cui Breui fuit cognomentum. Ebroinus ea tempestate Theodericum Francorum regem pro suo libito gubernabat, qui magna in Austrasios insolentia usus, Theodericum regem cum exercitu paratissimo aduersus eos duxit: commissoque praelio apud uicium Lucifodum uictoria potitus est. Martinus cum aliquandiu latuisset, fide publica ab Ebroino euocatus, fraude periit. Nec multo post Ebroino pariter ab Ermefrido cui insidias tetenderat per fraudem occiso, Pipinus redintegrata cum Francis gratia, ipsum Ermefridum in Ebroino locum a Francis constitutum impetrauit. Apud Logobardos interim Ragimburtus Taurensem dux inuidia ductus quod Asprandus in tutela Liuthperti sibi propositus esset, arma in regem suum mouit. Asprandus & Rotharis Bergomensium dux, apud Nouariam cum eo conflixerunt, & fugati sunt. Ragimburtus tyrannidem apud Papiam inuasit. Quo breui defuncto Arithpertus filius eius tyrannidem retinere conatus est. Aduersus quem Asprandus & Rotharis cum alijs Longobardorum ducibus exercitum ducetes, apud Ticinum durum praelium commiserunt. Vicit tamen adulterini regis exercitus, & Liuthpertus puer uiuus captus est. Asprandus ad Comacinam insulam fugit. Rotharis Bergomensium dux in Laudam ciuitate se recepit, ibique a militibus qui secum fugerant rex declaratus est: deinde Bergamum petiit. Arithpertus his cognitis, exercitum educens Laudam cepit, & deinde Bergamo uicem expugnato, Rotharim interceptit, deorsumque post paucos dies cum Liuthperto puero in carcere iugulari iussit. Deinde in Comacinam insulam duxit, eaque captam soloaequauit. Asprandus per saltum Caltenae ad Bauaros confugit. Interea Iustinianus ex Bulgaria reuersus, apud Constantinopolim contemptus fuit, ea praesertim causa, quod Stephanum Stelarium cui curam urbis reliquerat, & imperatricem matrem Iustiniani uerberibus affecerat, multaque mala commiserat, non puniuit. Sed nihil haec aduertens, synodum Constantinopoli congregauit, in qua aliqua conclusa sunt non consonantia fidei, quibus apostolici Sergij Papae per inaduertentiam subscriperunt, quae postea Sergius ipse noluit approbare. Ob quam rem indignatus Iustinianus, Zachariam protospatharium Romanam misit, qui captum Sergium ad se mitteret. Sed noluerunt id admittere milites exarchatus Italici, qui Zachariam ipsum interfecissent, nisi a pontifice fuisset protectus. Interim Leontius patritius annite Gallinico patriarcha, plebem Constantinopolitanam ad arma conciuit, & carcere uicem refracto, multos educens morti pedoreque addictos, Iustinianum imperio deiecit, naresque mutilatum Cherisonam Ponti ciuitate in exilium misit. Leontius imperium inuasit. Haec intelligens Abdimalch Saracenorum Ammirathus in Africam duxit: aduersus quem missus a Leontio Ioannes patritius, omnes Saracenos ex Africa exterminauit. Sed non sperabat aduersus magnas Saracenorum copias Africam diu posse tueri. Iuit igitur pro supplementis ad imperatorem. Interim exercitus eius in Africa tumultuans, Tyberium quendam ciuem Constantinopolitanum imperatorem sibi creuit: qui mox cum exercitu Constantinopolim nauigauit, captumque ibi Leontium naso sicut & ille Iustinianum mutilauit, & in carcere coniectum maiori infortunio referuauit. Inter haec Philippicus Nizepoli patritij filius qui Tyberio fauerat, inter coaeuales uidisse per quietem se ait caput suum aquila obumbrari: quod imperij praesagium uidebatur. Id rescies Tyberius, qui alio nomine Absimarum uocabatur, adolescentem in Pontum exulare iussit. Dum haec agitur, Pipinus Austriae dominator, gubernaculis regni Francorum manus iniicere cepit. Nam cum audisset Bertarium quendam ignobilem, quo Theodericus rex plurimum utebatur, Francis omnibus exosum esse, coactis ingentibus copijs, in eum duxit. Quod rescies Bertarius, cum Theoderico rege illi occurrit, commissoque praelio Pipinus pictor euasit: Bertarius fuga saluatus est: rex domum reductus, & Pipinus gubernator regni & maior domus effectus est. In quo officio Mordeberto substituto, in Austriam redijt. Paulo post Theoderico mortuo, successor

A successor eius Clodoueus filius puer intra biennium decessit, & Childebertus Theoderici frater regnum accepit. Apud quem Pipinus praesumptam continuans possessionem, Grimoaldum filium instituit domus regiae directorem, ipse cum Sueuis ac Germanis plurima bella gessit. Inter haec Sergius pontifex apud Urbem pace fruens, partem dominicae crucis reperit in arcula quae in basilica apostolorum principis occulte latebat. Huius pontificis tempore Romani per Syriam relictii, cum a Saracenis multifaria opprimerentur, congregati simul ducenta Saracenorum millia interemere, anno salutis septingentesimo, Tyberium uero Absimari anno imperij 11. Sergio post quartumdecimum pontificatus sui annum defuncto, Ioannes sextus subrogatus est. Quo tempore Theophylactus a Tyberio pro exarcho in Italiam destinatus, in Siciliam uenit. Quod intelligentes milites exarchatus, & suspectum eius habentes aduentum, Romam ingressum interfecissent, nisi Ioannes papa sequestrem se interposuisset. Qui persuasus a papa Rauennam demigravit. Quo cognito Gisulphus Longobardus Beneuenti dux oppida Campaniae Romanis subiecta hostiliter inuasit, Soram Arpinumque occupauit. Sed recepta pecunia a pontifice, cuncta restituens domum repetijt. Interea Longobardi Foroiuliani cum Sclauis confinis uario euentu decertarunt. Iustinianus 11 ex Cherisona fugiens ad Cacanum Batarum se recepit: qui honeste eum habuit, & filiam illi suam uxorem spopondit: & tamen ab Absimari imperatore pecunia corruptus, Iustinianum hospitem & generum prodere pactus est. B Quod rescies Iustinianus, fugiens Trebellio Bulgarorum regi sese commisit, & ab eo per arma in patriam reductus est. Interim Saraceni Africam & Libyam inuadentes occuparunt, & deinde ex Septa soluentes urbe, Athlantico freto transmissi, omnes Hispanias in potestatem redegerunt, Cantabris Asturibusque exceptis: qui sicut ultimi fuerunt Hispanorum quos Romanum amisit imperium, & postea se a Vesogothorum iugo liberatos seruauerunt: ita nunc postremo accepta Christi fide, a Saracenorum spurcicia manserunt illaesi. Sic Africa postquam a Belisario Iustiniani primi duce Vandalorum manibus erepta, iterum sub Romano imperio annis uno & septuagesimo supra centesimum fuerat, subdi coepit Saracenis: sub quibus fuit usque in haec tempora, annis septingentis quadraginta: & tanto tempore regnum Granatae in Hispania illis parat. Per haec tempora Ioanni 11 ex Graecis oriundo uita functo, Ioannes 11 & ipse pariter graecus successus est. Iustinianus Constantinopolim reuersus, capto Absimari, Leontium quoque a quo fuerat imperio deiectus in carcere inuentum eduxit, & utrumque inspicere populo occidit iussit. Gallinicum uero patriarcham obcaecatum Romanam relegauit, magnamque inimicorum multitudinem in carcerem coniecit, quorum semper aliquem occidit iussit, quoties truncis naribus mucum abstergeret. Eo tempore Arithpertus Logobardorum rex zelo religionis Christianae ductus Alpes Coccias, in quibus Genua urbs est, & quicquid ab ea ad Alpes usque Galliarum fines continebatur, Petro donauit. Ioanni 11 pontificatus sui anno defuncto, Sifinus ex Syria oriundus successit, sed die pontificatus uigesimo obiit. Cui tam breuiter defuncto, Constantinus & ipse Syrus subrogatus est. Interim Iustinianus Mauritium patritium & Heliam spatharium Cherisonam in qua exulauerat cum classe misit: qui omnem pubertatem supergressos interfecerunt. Vnus est Iustinianus ingratitude erga Trebellium, qui cum cum Thracibus de finibus contendente ex improviso aggressus est: sed ab eo cum damno repulsus fuit, nihil mutatus de uita priorum, nisi quod Romano pontifice ueneratus est. Namque cum Constantinus Romano pontifex Felicem Rauennae archiepiscopum ordinasset, pecuniariam & subiectionis praestandae obligationem Romanam ex more missurus, solito astrictiore misit. Nec pontificis Romano suasionem adduci potuit, ut praedecessorum in eo obligationum formulam sequeretur, elatusque Romanam spernebat ecclesiam. Quae cum Iustinianus a Constantino didicisset, Theodorum patritium ex Sicilia cum classe misit, qui Rauennates bello uictos maximis affecit cladibus, & Felicem archiepiscopo catenas iniecit, eumque cum multis ciuibus Constantinopolim relegauit: quem imperator cadens uas aeneum diu inspicere cogens, lumine orbauit, damnatumque exilio relegauit in Pontum. Constantinus autem Romano pontifex a Iustiniano uocatus Constantinopolim perrexit, ibique exceptus est. Interea Asprandus auxilio Batarum in Italiam reuersus cum Arithperto conflixit: ille fugiens in rapido flumine submersus.

Ann. salu.
D C C.

Q. interijt.

interijt. Aspradus rex Longobardorum cōmuni cōsensu creatus est: & breui decedens, Liuthprandum regni successorē reliquit. Constantino papæ ad octauū lapidē extra Cōstantinopolim, Tyberius Iustiniani imperatoris filius, & ipse imperator cū patribus & omni nobilitate, Cyrusq; patriarcha cū clero obuij processerūt, eumq; camefaneo papali amictu indutū, solenni pōpa in regiam perduxerūt. Deinde ab imperatore Iustiniano Niceæ tunc constituto uocatus, Nicomediam concessit: quo delatus, imperator pedes pontificis osculatus est. Neq; enim aliud quærebat, quam ut ab illo benediceretur. Erat tunc in exilio apud Cherſonam Philippicus iussu Tyberij Absimari constitutus, quem Iustinianus interficere satagebat: nec cessauit classem in eum mittere, quāuis recedens Papa id dissuaderet. Duces classis ad Philippicum defecere, qui xii à Constantinopoli militario cum Iustiniano & Tyberio eius filio imperatorib; cōflitit, eosq; interfecit, et Philippicus, qui & Bardanus, imperium adeptus est: qui mox à Ro. pontificū fide & traditione discessit: & Cyrum patriarcham Constantinopolitanū relegans, & Ioannē monachum hæreticum illi suffecit: cuius dogmata ut Clerus Romanus susciperet, imperauit. Sed Constantinus pontifex illum scismaticū dijudicauit, iussitq; nullam de eo in Re. pub. mentionem fieri. Sed defuncto Constantino, Stephanus ii origine Syrus pontificatum accepit. Et Anthemius, qui & Anastasius dictus est, cuius Cōstantinopolitanus, Philippicum imperio deiectum cepit, & oculis euulsis trusit in carcerem. Inter hæc Childeperto Francorum rege defuncto, Dagobertus filius successit: quo tempore Gri moaldus Pipini filius, qui regnum Franciæ gubernabat, à Rathagallo Leodicensi dolo peremptus, eiusq; filius Theodebaldus per autoritatem Pipini magistratum regiæ domus accepit, moxq; Pipinus senio confectus decessit. Et inter Raginfredum ac Theodebaldum de magistratu domus ciuile belkum exortum est, pugnatumq; apud Cosiam syluam, & Theodebaldus superatus est, & Raginfredus locū eius obtinuit. Pipino superstes fuit Carolus unicus filius, cui Martello cognomen fuit, Calpiade prima uxore genitus, qui Plectrudim alteram Pipini coniugem tanquam genitricem uenerabatur. Nec tamen odiosa mulier placari potuit, quin ei excidium pararet. Et Dagobertus rex puer, Raginfredi suasu in Pipini dominia ducere statuit: Carolus nullum adiumentum reperit nouerca dolos struente. Fecit uero uim per Carboniam syluam Dagobertus, & omnem regionem quæ ad Mosam fluuium pertinet, rapinis, incendijsq; fœdauit. Paulo post Carolo Martello iam carcere liberato, obiit Dagobertus. Cui subrogatus est à Francis Daniel quidam ignotæ profapitæ clericus, siue ut alij uolunt, ex Francorum stirpe regia oriundus. Quem maior domus Raginfredus Dagobertum appellās, in Carolum Martellum ducere coëgit: cui & Rathodus Frisonum dux associatus est. Carolus Plectrudim nouercam, quæ capturæ suæ causa fuerat, nihilominus honorauit. Franci & Frisones occurrentem Carolum maximis incommodis affecerant, & usque ad Coloniam Agrippinam Caroli ciuitatem populati sunt, quos Plectrudis ut abiret magna pecunia impetrauit. Anastasio impetrante, Patronax quidam ciuis Brixianus suasu Romani pontificis monasterium Calsinense ædificijs & monachorum frequentia instaurauit, anno postquam à Longobardis destructum fuerat centesimo duodecimo. Anastasius imperator exhibita Romano pontifici reuerentia, & confirmatis cōciliorum sanctionibus, ingentem classem in Alexandriam misit: sed duces eius in itinere rebellantes, in Constantinopolim arma retulerunt, & Theodosium quendam imperatorem creauerunt ignobilem, qui apud publicanos scriptum facere consueuerat: cōflititq; apud Niceam, & uictor factus Anastasium clericum ordinauit. Interim apud Longobardos Liuthprandus rex, Rothabitem consanguineum suum nouis rebus studentem interfecit: & donationem Alpium Cocciarum ab Arithperto factam, beato Petro & Romanæ ecclesiæ confirmauit. Feroaldus uero Spoletanorum dux simulata ad regem suum profectio, Classense oppidum furtō cepit: quod Liuthprandus mox restitui curauit. Pennino quoque Foroſulianorum dux Longobardus, Sclauos suos fines ingressus, cum magna eorum cæde repulit. Carolus uero Martellus iniurias antè recepras ulcisci studens, in Chilpericum regem & Raginfredum gubernatorem duxit, atq; in agrum

A in agro Cameracensi prælio uictos fugauit, ingentemq; prædam duxit in Austriam. Et uolens se nouerca metu liberare, Coloniam duxit Agrippinam, ibiq; Plectrudim cum thesauro Pipini cepit: nec aliud mali nouerca fecit, nisi quod administrationem interdixit. Sed illa clam fugiens, magnis itineribus peruenit ad Bulgaros. Chilpertus & Raginfredus reparato exercitu, Eudonem Vesogothorum, Aquitanæ ac Vasconiæ ducem, mercede conduxerunt: sed à Carolo uicti fugatiq; sunt. Eudo transmissio Sequana in Aurelianensē se contulit. Chilpertusq; rex eum secutus est, maxima trahens gazæ regiæ impedimenta, cum quibus Eudo cum usq; in terram suam perduxit: quod ueritus Carolus pacis mentionem fecit. Qua recepta, Chilpericus in patriam reuertens, morbo interijt, & nepos eius ex fratre Theodericus regnum assumpsit: cuius gubernator siue maior domus Carolus factus est. Qui Raginfredum apud Andegauiam obsessum cepit atque interfecit: pugnauitq; deinde cum Saxonibus, Alemannis ac Sueuis, eosq; magnis affecit incommodis: & transmissio Danubio Plectrudim nouercam ex Bulgaris reduxit in Franciam. Interim Eudo Vesogothus rupto pacis fœdere, in subiectas Caroli regiones erupit. In quem delati Caroli duces, eum trans Ligrim fugauerunt, & Vasconiæ regionem uastarunt. Petrus Gulielm; Lateranensis ecclesiæ Bibliothecarius, inter eos qui de Romanis pontificibus scribūt senior, ita Gregorij ii et Gregorij iii pontificū nomina ponit, ut eos appareat Stephanum secundum præcessisse, qui tamen posteriores fuisse. Et aduentum Saracenorum in Hispaniam & contra Constantinopolim confudit, uideturq; afferere gentem Saracenorum quæ ex Africa in Hispaniam traiecit, anno post x i cum uxoribus & liberis Vasconiæ petijisse: quæ migratio sedente Gregorio ii facta est ad Galliam, ad Hispaniã uero sub Ioanne i circa finē, cum Iustinianus ii à Bulgaris restitutus est. Stephano ii pontificatum, & Theodosio iii imperiū tenentibus, Longobardi Beneuentani Cumas furtō occupauerunt: & pontificis auxilio fretus Constantinopolitanorum militum qui Neapoli erant, iterum furtō recuperauit. In quo ccc Longobardi occisi sunt. Theodosius imperij anno primo à Leone iii deiectus, & sine latione permissus abire, monasteriū est ingressus. Interea Vesogothus Eudo cum imparem se Carolo intelligeret, Saracenorum qui iam x annis Hispanias occupauerant auxilia poposcit. Cuius potentissimæ gentis rex Abderamus Garumnā nauigio transuectus, Burdegalliam uel captam diripuit, utriusq; sexus ætatem interfecit, ecclesias solo æquauit. Parem uastationem in Pictauios fecit, duxitq; Turonium, ut templū diui Martini celeberrimum demoliretur. Sed Carolus Martellus reconciliato sibi Eudone, iunctisq; cum eo castris, prius ad Saracenos peruenit quam illi Turonium peterent, ibiq; præliū cōmisit: in quo rex ipse Abderamus interfecit, & ccc lxxv milia de suo exercitu periere. Ex Francis mille tantum & quingenti desiderati sunt, sicut & ipsa Caroli litera, ad Stephanum ii missa cōfirmauerūt. Mouit deinde Carolus in Burgundiones: quos breui domitos, sibi subiectos reddidit: eos tamen pro sua modesta fœderatos appellauit. Mox defuncto Eudone Burdegallia cepit: exinde in Frisones idololatrias duxit, eamq; gentem ad Rheni ostiū constitutam, in insulas fugauit Amniam, Strachiam & Astracham: in quos nauigio ductus eas insulas diripuit magna cæde commissa. Reuersus domum reperit Burgundiones à Vesogothis persuasos, nouas res intentare. Aegre enim Vesogothi circa Narbonam habitantes ferebant Eudonis principatum à Carolo captum esse. Inuasit igitur primū quæ Burgundi extra fines proprios possidebant, & Lugdunum, Arelatem atq; Masiiliā eis abstulit. Interea Vesogothiregem Saracenorum Athinum in auxilium uocaueri: qui adducta classe Rhodanum ingressus, Auinionem uel cepit, eaq; urbe pro arce belli est usus. Accurrit eò Carolus cum ualido exercitu, & obsessam urbem expugnauit, multis Saracenorum interfecit. Rex Athinus Narbonam confugit, ubi à Carolo obsessus est. Sed Amorteo altero Saracenorum rege suppetias obsessis ex Hispanijs afferente, dimissa obsidione ad fluuiū Byram uallemq; Corbanam castra communiuit, ibiq; in planitie copiam pugnandi fecit. Commisso prælio Amorteus omnium primus manum conferens interemptus est, cæteri fuga dilapsi sunt. Quos à tergo feriens Carolus, multis occisis, in proxima stagna palu-

Saracenorum
obades ingēr.

gna paludesq; præcipites egit: in quibus maior pars periit: Athinus nauigio fugiēs uici-
nas insulas incēdio uastauit. Erat eo tēpore corpus beati Augustini in Sardinia, ante 66
& 7 annos ex Hippone translātū, cū Vādali Africā fœdarēt. Liuthprandus Lōgobar-
dorum rex id ad se ferrī curauit, & Papiæ cum honore collocauit. Saraceni his cladibus
admoniti, intra Pirenæū se cōtinuere. Vesogothi qui citeriorē Hispaniā & Galliæ partē
obsidebant, cū Sueuis ac Alanis præda Caroli remālere. In quos debacchatus eius exer-
citus, Narbonē, Agathen, Nemausum, Biterrasq; à fundamētis excidit, nomenq; Vesō-
gothorum deleuit, q per trecētos annos sub'imes fuerāt. Remālere pauci in Barchilonē-
siūm protectione. Inter hæc apud Cōstātinopolim Leo tertius imperator, qui annis qua-
tuor & uiginti regnauit, in Christū & in eius uicariū impius fuit, multasq; calamitates
intulit. Nam quo tempore Athinus & Amorteus Hispaniam citeriorem inuaserūt, Sa-
raceni Asiā incolentes Zulemone Ammirhato cū tribus millibus nauibus in Thraciā
uecti, Constantinopolim terra mariq; obsederunt, magnasq; copias prædandi causa in
Bulgaros misere. Sed illi fortiter se defendentes, triginta duo Saracenorū millia interfe-
cerunt. Ducta est obsessio annis duobus. Interim Zeulemone mortuo Aminthas Hu-
mar suffectus est: & pestis grassata & apud hostes & apud ciues ita ut in urbe trecenta
millia funera numerata sunt. Hostes amissis tempestate nauib; & pestilentia uexati, ob-
sersionem soluerunt. Leo imperator nihil hac re admonitus, basilicas urbis Romæ spolia
re decreuit, pontificemq; aduersantem ad se captum perducere iussit. Martinus dux Urbis
apoplexia prius percussus est quā pontificē uel caperet uel occideret: & Paulus exarchus
ad eam rem substitutus. Sed patefacta cōiuratione, interfectis aliquibus, populus Roma-
nus pontificem defendit. Interim Spoletinus Lōgobardorū dux Narniā cepit: & Liuth-
prandus rex exarcho absente Rauennā obsedit: sed spe potiundi perdita Clusium duxit,
idq; oppidum captum quod Romanorum erat, crudeliter spoliāuit. Leo imperator ite-
rum ad interficiendum Stephanū pontificē misit. Sed Longobardi pōtifici assidentes,
copias imperatoris transire non permiserunt. Tunc Leo Papæ blandiri cœpit, eum ex-
hortatus, ut si redire in gratiā uellet sanctorū imagines ubiq; in Italia, sicut ipse in suo fe-
cerat orientali imperio, aboleri incendiq; curaret. Sed Stephanus cōtra iussit, mādans ut
imperatoris iussibus nemo obediret. Quod intelligētes Rauēnates ac Venetiæ populi
& milites, pontifici suaserunt ut abrogato Constantinopolitano imperio, aliter ex Italia
Romanus imperator eligeretur. Hocq; rebellio populorum processit, ut depositis, exar-
chi magistratibus, singula ciuitates singulos duces sibi creauerint. Non cōsensit huic re-
bellioni Stephanus, sperans Leonem saniori consilio usurum. Sed cum Marinus Spar-
tharius dux Urbis, eiusq; filius Adrianus, Campaniæ populos in perniciem pontificis
pertentauerunt: Romanus populus eos interfecit, ducemq; sibi Petrum quendā creauit.
Rauennates quoq; Paulum exarchum Italiæ interfecerunt. Longobardi uero perfidia
sunt usi. Nam in Aemylia Bononiam, eiusq; oppida per Sictum ostium, ubi postea Cē-
tum est ædificatum, ac montem Velium in Flaminia, Fauentiam, Forumlium, Forum-
pompiliū, Cesenam, à quibus Rauenna Pentapolis dicebatur, & in Piceno Auximum
occupauerunt. Leo uero imperator Eutyrium patritium palatij sui eunuchum ad acci-
piendum Italiæ exarchatum misit. Qui cum Neapoli esset, conciliatis aliquibus Longo-
bardis nihil attentus quæsiuit, quā Romanum pontificem interficere. Sed pōtifex eum
excōmunicauit, Liuthprandumq; regem Longobardorum ad pacem accersuit, sine ul-
la restitutione ablatorum. Assensit ille, & paulo post uiolatā pacē in occupatione Sutrijs
à Spoletinis factā custodiri uoluit, oppido reddi iussit. Deinde in Spoletinos Beneuen-
tosq; duces, sua imperia contēnere solitus, exercitū duxit. Quibus recōciliatis, beati Pe-
tri limina uisitare statuit, & in campum Neronis descendit: & pōtifex illi in Vaticanum
occurrit nondum mœnibus cinctum. Populus in Urbe se continuit. Exosculatus
est rex pontificis pedes, & in Basilicā est ab eo deductus. Deinde nulli molestus, Papi-
am se contulit. Papa Eutyrium ad cōiunonē exhortatus est. Imperator uero omnes
qui Constantinopoli edictum suum de imaginibus suscipere noluerunt, iussit interfici,
& Germanum patriarcham renitēntem misit in exilium, Anastasiumq; presbyterum
illi sub-

A illi substituit. Qui cum imperatore insanens, Papam hortatus est ut imagines tolleret.
Papa eum sacerdotio priuauit, & Leonem ut respiceret grauissimis cōminationibus
admonuit. Obijt deinde Stephanus, & Romani Gregorium Syrum eius nominis secū-
dum sibi substituerunt. Et Leo Constantinū filiū, qui fuit eius nominis quintus, imperij
confortē assumpsit. Gregorius Conciliū episcoporū Italia, Romæ cōgregauit in basilica
beati Petri, sanctorūq; conseruandas imagines decreuit: muros Urbis & Centūcel-
lenses instaurauit. Transmundus Spoletanus, regi suo Liuthprando cui paulo ante re-
conciliatus fuerat rebellauit. Aduersus quem rex profectus, Spoletū & eius oppida pe-
tijt. Transmundus ad Romanos sub fide publica confugit: quem Stephanus dux Ro-
manus unā cum Papa defendendum censuit. Rex iratus Urbē diebus aliquot obsedit:
deinde soluta obsidione Ameriā, Ortam, Polimartium, Beleramq; de Romanis cepit:
& instituto Hilderico apud Spoletum duce, Beneuentum petijt: ubi duci Rimaldo de-
functo, Gisulphus filius puer à Longobardis suffectus erat. Quo deposito, Gregorium
nepotem suum ducem constituit. Et Papiā reuersus cum agrotare cœpisset, Hildebran-
dum nepotem regni consortem successoremq; assumpsit. Fuit deinde pax cum Roma-
nis: qui opibus diuati, Transmundum in patriam reducere constituerunt, eisq; consen-
sit Godescalcus Beneuentorum dux, qui mortuo duce Gregorio se intruserat in ducatum.
Et Stephanus patritius iunctus Godescalci copijs, Maricanos, Furcosios, q nunc
Aquiliani, Valentes, Pinenesq; ducati Spoletini populos, in Transmundi ditionem
accepit: & ipse Transmundus reliqua recuperauit: sed Romanis ad sua recuperanda
ingratus fuit. Audientes tamen Romani Liuthprandum cum magnis copijs reuertī à
Transmundo deficere noluerunt: sed iunctis copijs, illi ad Fanū Fortune occurrerūt.
In syluis commissum est prælium: ubi Rachisius dux Foroilianus qui Liuthprādo mi-
litabat, prouocantem alterum Longobardum ex parte ducis Spoletini, sella defectum
in paludes præcipitem egit, reliqui fugam petiere, & Stephanus in urbem redijt. Liuth-
prandus Spoletum obsedit, captisq; circumuicinis oppidis, Romā ducere statuit. Inte-
rim mortuo Gregorio secūdo, Zacharias græcus subrogatus est. Qui mittens ad Liuth-
prandum, auxilia contra Transmundū promissit: si pacē Romanis, & quæ prius abstu-
lerat redderet: cunctaq; impetrauit. Transmundus his cognitis, regis clemētiæ se per-
misit. Quo in clericum detonso, Agiprandus Liuthprandi nepos successor datus est. Et
Godescalcus dum in Græciam fugere parat, à Beneuentanis interfectus, uxor et filij na-
uibus euaserunt. Differebat tamē rex Romanis restituere quæ abstulerat. Ideo Zacha-
rias Narniam ad eum profectus est: qui octauo milliario ei occurrit, eoqueq; descēdens
in urbem introduxit. Ibi orationem habuit in ecclesia pontifex intra missarum solennia
elegantissimam, docens regem ab humano sanguine abstinere, mulierumq; uiolatione
temperare. Mollitus rex nō solum quatuor ciuitates ex fœdere restituere statuit, sed in
super Sabinensē patrimonij quod annis triginta Longobardi tenuerant, & ipsam Nar-
niā. & in Picentibus Anconam & Humanam ciuitates, Sutrinūq; agri magnam uallē
beato Petro & ipso pōtifici dono dedit, pacemq; in decem annos cum Romanis firma-
uit, multosq; captiuos reddidit. Redeuntem Romam pontificem, Agibrādus dux Clu-
sinus regis nepos, et Ramyngus Tusciæ Castaldio, gentis Longobardæ supremi duces,
deduxerunt, atq; in itinere Ortam & alta oppida ei restituerunt. Dum hæc geruntur,
Constantinus Leonis tertij filius Hirenem Cacanni Baunorum ducis filiā accepit uxo-
rem. Quæ cum catholica esset mulier, male cum hæretico iuncta est. Carolus Martellus
post exactos Saracenos, omnem Galliam Francorum regi subiecit. Et paulo post mor-
tuo Theoderico rege, Childericum eius germanum ad regnum assumi curauit. Erant
Caroli filij duo, Carlomannus & Pipinus: inter quos agrotans, dominia diuisit: Carlo-
mannus in Bauaria, Metēibus & Alemannia: Pipinus in Burgundia & Aultria, Fran-
cia & Aquitania dominaretur: atque ita obiit. Interea Liuthprandus Ratiennam ob-
sisione cingit in qua erat Eutychius exarchus iam reconciliatus. Qui mittēs ad Zacha-
riam, rogauit ut aduentu suo hostem placaret. Ille legatos misit, & quos rex non cura-
uit, sed Classense oppidum cepit. Quo diruto, Papiam eduxit exercitum. Ad quem pro-
fectus

fectus Zacharias, omnia quae de Aemylia & Rauennatibus Anno secundo ceperat, restitui obtinuit, excepta tertia parte oppidi Casenatis, quam pro arce retinuit. Post haec Zacharia Romam reuerso, Liuthprandus moritur, & Hirprandus nepos successor constitutus, regno deicitur. Fama est Hirprandum, qua die a patruo conlors regni assumptus est, in publicum exeuntem, laeum manu gestantem cucurrisse, cuculūq; in hastae summitate infedisse, querulamq; uocem dedisse: quo ignauiae augurio deterritos proceres, illo deiecto Rachisium Foroultianum duce elegisse, cuius supra meminimus: qui pacem Romanis ad uiginti annos dedit. Interim Leo mortuus est, & Zacharias ad Constantinum successorem, more maiorū, formulam catholicae fidei per presbyteros misit. Ille medio tempore classe in Saracenos parata uersus Aegyptios soluerat. Sed Arthaus, quidam concitata plebe imperiū sibi arrogauit. Rediit mox Constantinus, & expugnata ut ciuitate, captum in praelio Arthausū atq; orbatum lumine, cum suis complicibus in exilium misit: deinde oratores pontificis exaudiuit. Apud Francos autem Carlomanus uoto religionis accessus, cum paucis comitibus Romam se contulit, & a Zacharia pontifice in clericum ordinatur: & habitum monasticum indutus, in monasterio Cassinensi professionem fecit. Pipinus Childerici regis curam suscepit, magnaq; sub eius nomine gessit. Sunt qui dicunt Francorum proceres Zachariam Papam consuluisse, inepsum ne regem ultra tolerarent, an Pipinum regia dignitate dignum assumerent. Cūq; respondisset pontifex, eum qui regia melius obiret munera praerendum: Francos publico totius gentis consilio Pipinū regē declarasse, Childerico in clericum tōsorato. Per hoc tempus Rachisius Longobardorū rex pacē fregit, & Perusiam obsedit. Ad quem profectus Zacharias, in castris mentē eius mutauit, adeo ut rex Papiā reuersus, Aistulphum fratrem sibi successorem elegerit, ipse cum filijs & uxore Romā petierit, atq; a Zacharia clericus & monachus ordinatus fuerit. Obijt q; deinde Zacharias, & Gregorius patre Marcello eius nominis tertius successor datus est: hic misit Bonifacium episcopū ad Germanos uerbum dei praedicaturum, qui maximā Germanorum partem ad Christi fidem cōuertit. Interea Aistulphus agros Romanorū per Italiam uexare cepit: quē per munera placatum in annos quadraginta pontifex pacē concedere suauit. Sed quarto mense eam rupit, petēs ut Romani et alij populi singulos aureos in capite collatos, sibi tributum penderent. Pontifex rursus frustra placare annixus, opem a Cōstantino imperatore petijt. Interim Aistulphus Rauennam cepit, & alias ciuitates, quae semper antea saluae manserant. Constantinus Ioannē Silentariū imperialem cum literis ad Aistulphum misit, & Gregorius Paulum germanū suū. Sed nihil praeter uerba & quidē aspera reportarunt. Addidit tamen Aistulphus unum ex suis Romam, & deinde ad Cōstantinopolim profecturum. Vocauit in Conciliū pōtifex Romanos, placuitq; mittere Cōstantinopolim Paulum qui diceret, nisi auxiliū daretur, aliunde opem inapetrādam. Inde Aistulphus his pontifici minatus est: Nisi se dederet, futurū, Romani omnes iugularentur. Recurrit Gregorius ad orationes, & processione iussit fieri. Conatus est & Aistulphum placare. Quod cum frustra ageret, misit germanum ad imperatorem. Sed cum ille nec rediret, nec spem praesidiū per literas faceret, misit epistolam per hominē ignotū ad Pipinum, ab eo opem petijt. Pipinus scripsit ut pontifex ad se pergeret: sic enim res postulare. Interim Paulus germanus Papae, Ioannesq; Silentarius & Aistulphi regis nunciū e Graecia redierunt: fuitq; imperatoris respōsio, Gregorio Papae ad Aistulphū properandum esse. Ad quem dum se accingit, Rothingrandus episcopus & Antharius dux pontificem adeunt, eiusq; transitum in Franciam petunt. Cum quibus ad Aistulphum pontifex profectus, eius malefacta narrauit. Circa uiolationem pacis, petijt restitui ablata. Quae cum negaret rex, rogatus est a Francis ut Gregorium papam in Gallias transire permitteret. Quod quamuis ille inuitus audiuit, non tamen negare ausus est. Iuit Gregorius in Franciā. Carolus Pipini filius adolescens, qui Magnus postea dictus est, regni fines ingressum, a centesimo lapide ad palatium usq; perduxit. Et Pipinus rex ad tertiū lapidē equo descendens, pontificis pedes exoscularis, illum terra incedens, & frenum pontificis equi regens, ad cubiculum usque deduxit.

Ex libro

Ex libro primo

secundae Decadis.

Profecto in Franciā Gregorio tertio, & Pipino ad res Italicas persuaso, Aistulphus rex Longobardorum cum Carlomanno monacho egit, ut relicto Cassinensi monasterio Pipinum peteret, eiq; bellum in Longobardos distuaderet. Quem Pipinus non modo non exaudiuit, sed profugum aspernat, in Viennense monasterium relegauit, ubi paulo post moerens interiit. Dilata est autem expeditio in Italiam usq; ad uer nouum. Interim oratores missi ad Longobardum, qui eum restituere oblata suaderent. Quo negante, congregatis copijs alia legatio pariter frustra missa est. Praecesserunt itaque leuis armaturae milites, qui Aistulphi copias ab Alpium claustris deturbanunt: secutus est uniuersus exercitus, nec moratus donec Papiam obsidione cingeret: & magna interea praedae factae sunt. Quibus malis commotus pontifex, offerendam Aistulpho pacem suauit, si modo ablata restituerentur. Aistulphus adulationibus usus ac fallacijs, plura promisit quam peterentur, adiecta sacramenti religione. Ob quam rem Pipinus in Franciam reduxit exercitum, relicto Varnerio uiro praestanti, qui conuentorum executionem procuraret. Gregorius & Varnerius Romam petiere, restitutionem ablatorum expectantes. Sed Aistulphus contractis tumultuarie copijs Romam perrexit atq; obsedit, omnemq; suburbanum agrum deuastauit, maiori detrimento quam antea per trecentos quadraginta quatuor annos postquam imperium declinauerat. Gregorius ad Pipinum legatos misit per mare qui eius reditum imperaret, cum quibus & Varnerius iuit. Audierat iam Pipinus Aistulphi motus, exercitumq; comparauerat. Per hoc tempus Turci Asiam inuaserunt: Halanos primo, post Colchos & Armenios: inde Asiae minoris populos: ad extremū Persas Saracenos. Fueruntq; Turci Scythae, ex his quos Alexandrum Macedonem inter Hyperboreos montes ferreis clausisse repagulis beatus Hieronymus affirmat. Conuenit autem inter Saracenos & Turcos, ut restituto Persarum regni nomine, quod Saraceni Focae & Eraclij temporibus in suum confuderant, Turci per se appellarentur. Inter haec apud Constantinopolim pestis quantum unquam antea grassata est. Constantinus audito Ioanne Silentario de rebus Italicis, & intellecto quod Pipini auxilium quaeretur, eundem Silentarium & Gregorium protosecretarium Romam misit, qui ea inturbarent. Sed cum audissent legatos in Franciam missos, & ipsi secuti sunt. Gregorius protosecretarius cū Massiliam applicuisset, intelligens iam Pipinum in Italiam transiuisse, eum in agro Papiensi conuenit, datisq; muneribus orauit, ut Rauennam ac eius exarchatum imperio, cuius esset de iure, non pontifici aut Romanis redderet. Pipinus non se commodi temporalis gratia iam secūdo Italiam petiuisse respondit, sed propter animae salutem, ne Longobardi ecclesiam lacecant: Rauennam autem eiusq; exarchatum & alia de Italia terra uelle ab illis auferre, & pontifici ac Romanae ecclesiae tradere. Sic expeditus protosecretarius abiit. Et Aistulphus graui obsidione pressus, ex superioribus pacis foedere deditio nem fecit. Pipinus dimisso abbate Fulcado cum parte copiarum qui pacem exequeretur, in Franciam redijt. Abbas Fulcatus cum legatis Aistulphi singulas ingressus ciuitates Pentapoleos & Aemiliae, obsides earum ac clauas recipiens Romam peruenit. Pentapolis Rauennam continet, Casenam, Classem, Forumliuū & Forumpompiliū. Secunda exarchatus pars potissima est Aemilia, quae a Forocornelio, nunc Imola dicta, quicquid uia eiusdem nominis omnium Italiae celeberrima per Bononiam, Mutinam, Rhegium, Parmam & Placentiam ad Padum usque habet, complectebatur: & haec ciuitates agrorum fines a summis Apennini iugis ad Padum, sicut & nunc, protendebant. Et Rauennae ager pariter ab ipso Apennini iugo per Fauentinos eius agri partē ad Padū, et per Casenates Ceruicēsq; sui itē agri portionem a summo Apennino ad Adriaticum pertinebat. Idem etiam ager quicquid terrae uel paludis iacet intra Mincium Padumq; a Veronensis, Vicentini & Paduani agrorum finibus, in Venetorum stagna atque

Q 4 Adriati.

Adriaticum pelagus, cōplectebatur: ita ut non minus Ceruia, Cæfena, Fauentia, Comadum & Ferrariā, quā alia quas sub Pentapoli nominauimus, sub Rauennatibus censeantur. Ipsa igitur exarchatus appellatione cōtinebatur, quicquid à Placentinis agri Papiensis finibus Padum inter Apenninū paludes stagnaq; Venetorum & Adriaticū pertinet ad Ariminum: quam ciuitatem & quicquid intra Iaurū fluium, nunc Foliā uocatum, Apennino & Adriaticō continetur, exarchatui additum fuisse ostendit cōsuetudo iuris ab exarchato dicendi usq; ad hæc tēpora obseruata. Hæc omnia Romano pontifici donata sunt à Pipino. Et ultra hæc Ariminū & Concha postea mari submersa, Pisaurū, Faunum, Vrbīnum, Colles Luccoli, Narnia: & in Picentib. Esis ac Serra: & oppida Boibi numero uiginti, à Bois olim dicta: inter quæ Sarfina Plauti patria est caput: Mons feretri: & castella uiginti: castellum sancti Martini, tūc Acermons dictus: Acerra & mons Iucati. Distulit tamen Aistulphus Fauentiam ac Ferrariā reddere, causas moræ neciens. Sed apoplexia correptus, in uenatione interiit. Quo audito Pipinus qui ad radices Alpium se continuerat, fraudem eius uertus, Alpes transiuit. Desiderius dux Hetruſiæ Longobardus copiarum præfectus his cognitis arma corripuit regnū inuasurus. Sed Rachisius Aistulphi germanus, quem monachum factum diximus, ea indignatione motus et ipse regnum inuasit, quem omnes Longobardi præter Hetruscos secuti sunt. Desiderius multa pollicitus Gregorio papæ, si se adiuuaret, foedera cū eo percussit magnis iuramentorum cautionibus roborata. Misitq; pontifex legatos ad Rachisium, & pariter Folcaldus abbas: monentes ne Desiderium moleſtaret. Conſenſere Longobardi. Et Desiderius regno potitus, Fauentiam, Ferrariamq; ecclesiæ restituit, cessauitq; exarchatus in Italia, qui centum septuagintaquinque annos durauerat ab eiectione Narſetis, usq; ad capturam Rauennæ per Aistulphum factam. Gregorius æuo plenus, ad anni pontificatus sextidecimi finē uita excessit: cui successit Paulus Romanus patre Constantino. Inter hæc Constantinus imperator ad deponendas imagines intentus, Constantinum Rhegiæ urbis episcopum impietati suæ resistantem, uerberibus affectum capite truncauit, & Nicetam spadonem ei substituit. Thelesium Bulgarorum regem Thraciam populatum prælio uictum repulit. Illum ob rem male gestam sui interfecerunt. Cui subrogatus Sabinus ut imperatorem sibi placaret, imagines sanctorum delere coepit. Sed interfectus fuisset à suis, nisi fuga prolapsus Constantinopolim se recepisset: in cuius locum Paganus substitutus est. Interim Constantinus Leonem filium eius nominis quartum imperij consortem fecit, & Hirenem Atheniensem cunctis Græciæ puellis pulchritudine prælatam illi uxorem dedit, atq; in odium Christianorum cum Habdalla Saracenorum Ammiratho foedera percussit, prouincias magnis tributis exhaustit. Inter hæc Pipinus Trasillo Bawarorum ducem sibi subegit, & Saxones amicitia sua domauit, trecentos equites in quaslibet expeditiones dare promittentes. Cum Aquitanis octo ætatis decertauit. Naufarius dux primo prælio sese Pipino permisit, sed eo in remotioribus agente rebellauit. Ad uersus quem Pipinus iam senex Carolum adolescentem misit, qui Burboniū, Clarummontem, & multa de Aruernis cepit, adeoq; feliciter pugnauit, ut denique Aquitania Franciæ regno fuerit subacta. Nec diu post Pipinus obiit, Carolo & Carlomanno filiis relictis. Et Paulus pōtifex decimo anno sui pontificatus ad ecclesiā sancti Pauli decessit. Quod intelligēs Desiderius iam Pipini metu liberatus, Tothonē Nepesinum ducē Longobardis amicum impulit, ut Germanū suum Constantinū etiam uillata pontificē fieri curaret. Is accersitis à Nepeso copijs, earūq; armis stipatus, Constantinū in pontificē prophanatū, ad Lateranense patriarchiū perduxit: quæ pars cleri uenerata est. Alij nō multi Philippicum prophanauerunt, qui breui deiectus est. Constantinus pertinaciter egit, & pōtificalia exercuit. Sed postremo in tribus foris, ubi sancti Adriani ecclesia est, clero populoq; congregato, Stephanus Siculus canonicè in pontificem est electus. Qui uocatis ex Francia episcopis, concilium Laterani habuit, quo Constantinus damnatus est. Erat tunc Romæ Paulus Affiarta græcus, Constantini imperatoris cubicularius, sub nomine ducatus: sed parum poterat, nisi per factiones malorum: cui occulte Desiderius fauebat, studens ne Franci apud Romanos præualerēt. Venitq; Romā Desiderius sub obtentu religionis,

A religionis, & in basilica beati Petri humillima uerba pontifici dedit, pacemq; iureiurando firmauit. Sed alloquutus Affiartam & Romanos proceres, magnopere autores scismatis accusauit, Affiartamq; reprehēdit quod in eos remissior fuisset, impulitq; ut Christophorum primicerium ac Sergium in populo gratiosos & Francis studentes interceptos priuaret oculis, aliosq; multos in carcerem aut exilium mitteret: atq; ita confirmata græca autoritate recessit. Stephanus tertio & dimidio sui pontificatus anno decessit, successitq; ei Adrianus primus, ex patre Theodoro Romano summæ nobilitatis uiro. Curis amicitiam querens Desiderius frustratus est, dicente pontifice, non posse in eo confidere cum toties fidem fefellisset. Interea mortuo apud Francos Carlomanno, Berta eius uxor Ildegarda Caroli uxoris gloriæ inuidens, Andoarij cuiusdam Franci consilio usa, cum filijs ad Desiderium regem in Italiam profugit: qui benigne receptam in magnam spem amplitudinis erexit, sperauitq; conturbari regnum Franciæ, & se liberum in Italia esse, si Carlomanni filij reges inungerentur. Sed uertus Adrianum id non nisi coactum efficere, arma in Rauennates mouit, ac Fauentiam, Ferrariam & Comadum cepit. Gubernabant tunc Rauennam pro Romana ecclesia archiepiscopus & tres tribuni, qui auxilium à pontifice petierunt. Ipse frustra regem hortatus est per oratores, ut ablata restitueret. Neq; enim aliud respondit Longobardus, nisi pontifici ad se transeundum esse si pacem uellet. Interim Montemferetrum, Vrbīnum, Genogaliam & Eugubium cepit, & in alijs partibus damna intulit. Missa est alia legatio, quæ pariter frustra laborauit: Nā rex ad obsidionē Urbis uenturum se dixit, duxitq; secū Adalgisium filium & Carlomanni uxorem & filios, Spoletumq; usque peruenit: quo ex loco significauit Adriano pontifici se uenturum. Sed Adrianus suspectam habēs eius significationem, munita Vrbe & reliquis beati Petri ac Pauli basilicis, in Urbem redactis illisq; clausis tres episcopos ad Desiderium misit, mandans sub anathemate ne fines Romanorum ingrederetur. Uertus eam denunciationem Desiderius, tacitus confususq; Papiam rediit. Interim legati Caroli Romam uenientes, cum accepissent Desiderium nihil reddidisse, ad eum profecti sunt, frustra q; ut redderet rogauerunt, & iussu Adriani ad Carolum redire. Dum hæc aguntur, Constantinus sanctorum imaginum inimicus, Stephanum fama sanctitatis in Constantinopoli fulgentem occidit: & classis eius duorum millium omnis generis nauium in Bulgaros parata, procellis afflictā est, & magna pars militum amissa. Carolus missis legatis & pecunia oblata, Desiderium mollire statuit. Quod ubi non successit, partem copiarum per montem Iouis misit quæ claustra occuparent, ipse per montem Ciniſum iter habuit. Desiderius ex omni Italia uocatis Longobardis, retinere transitum sperauit. Sed ubi iam descendisse Carolum in Italiam cognouit, misso Adalgisio filio & Carlomanni uxore cum filijs Veronam, remissisq; auxilijs in Papiam se recepit, ibiq; obsessus est. Quod audientes Spoletani Reatinicq; sese beato Petro subdiderunt. Habita enim fide publica Longobardi Romam ueniebant, & in beati Petri basilica capillum barbamq; detonsi, Adriano pontifici & beato Petro iureiurando religione adhibita, se suaq; subigebant. Adrianus autem Hildebrandum in gentē Longobarda nobilissimum, in Spoletum ducem constituit: cuius ducatus à Tyberi Apenninoq; ubi Flaminiam, siue exarchatum Rauennatem & Picenam disterninat, Furonenses nunc Aquilanos, Valuenses, Pimentesq; & Frentanos nunc Aprutinos, Marfos, Reatinos, Interannensesq; complectebatur. Cumq; Longobardi complures Romæ habitare uellent, sedem eis in Vaticano concessit, quo plures postea Longobardi confluxere. Dederunt se beato Petro ex Picentibus Firmari, Auximani et Anconitani, capillum detonsi & iuramento adacti, sicut de Spoletinis diximus. Carolus Ildegardam uxorem & filios ex Francia uocauit in castra, & relicto in obsidionē Papiæ Bernardo patruelis suo cum partecopiarum, ipse Veronam pressurus profectus est. Nec fuit in deditioe mora. Nam Berta Carlomanni uxor & filij eius ad Carolum inclinauere, & Adalgisius Desiderij filius ad Constantinum imperatorem abiit. Transpadanæ ciuitates omnes Carolo se permisere. Obsidebatur sexto mense Papiæ, & Carolus ad festum resurrectionis Romam petijt: cui triginta millia iudicum occurrisse Bibliothecarius scribit: iudices appel-

appellans omnes qui sordidioribus exercitijs non essent addicti: Adrianus in scalis basilicæ sancti Petri expectauit. Cuius pedes exosculatus Carolus, cum eo ad altare perrexit, ibiq; mutuo Carolus & pontifex, Romani & Franci, sacramento se astrinxerunt amicitia perpetuo seruandæ. Deinde Urbem ingressus Carolus, Lateranum & alias basilicas inuisit: & nudius abinde quartus donationem à genitore suo factam Gregorio tertio confirmauit: quæ ut Bibliothecarius attestatur: à Luna urbe pridem euersa, quicquid Liguria ad Italiæ fines habet continuit: in quo tractu Corsicam insulam ponit. Adiecit Surianum, montem Bardonis, Bercetum, loca Lucam inter & Parmam, ad pontem Tremulum pertinentia. Deinde Parmam atq; Rhegium, quæ licet exarchatus essent, diu tamē in Longobardorum durauerunt potestate. Mutinam Bibliothecarius nō nominat, quia tunc destructa erat. Adiecit Mantuam & Montem silicis: subiungit exarchatū quo uerbo cætera comprehendit quæ ad Rauennam pertinent. Ponit Venetiam atq; Histriam, quarum appellatione Foroiliensem ducatum cōprehendit. Spoletanum quoq; ducatum atq; Beneuentanum adiungit: & hæc omnia in donatione Caroli asserit contineri. His gestis Carolus ad Papiam reuersus, Desiderium in deditiōne accepit, cumq; Leodiu relegauit, et in Papiam Mediolanoq; Francos præfecit, qui Longobardos earum regionum usq; ad Alpes tendentium, fouerent, & in pace retinerent. Beneuentanis quoq; & Foroilianis Longobardis, ex sua gente duces reliquit. Vxorē autē Carlomanni & filios se cum adduxit in Franciam. Adrianus pace potitus, multa in Vrbe ædificia reparauit: inter quæ Sabbatinum aquæductum qui ad Ianiculum ducitur, in quo centum fornices reparauit. Eius tempore Tybris magis quā antea unquam inundauit: & anno sequenti magna fames Romæ fuit, & Adrianus pauperes pauit. Carolus interea domitis Saxonibus qui rebellauerāt, Eresburgum ad amnem Luppianam ædificauit, imposito præsidio ad nouas res impediendas. Interim Saraceni in Aquitania finibus constituti legatos ad eum misere, opem rogantes aduersus regem suum cui rebellare statuerant. Ipse coactis magnis exercitibus Pampilonam perrexit, eamq; urbem diu oppugnatam cum uicē cepisset solo æquauit. Inde Pyrenæum transgressus, ad Casaraugustam peruenit. Tres Saracenorum reges tunc Hispaniam obtinebant, Ibnalach, Denizis, & Alter: qui diffisi bello contendere, numeribus Carolum placauere, citeriori Hispania sibi dimissa: atq; ita Vasconia & Hispania citerior suo imperio adiecta est. Postea in Saxones duxit qui denuo rebellauerant, cum quibus decennio uario euentu decertauit: in quo tempore Britones Galliam habitantes, laceffentes magis quā laceffitos prælio superatos sibi fœderatos reddidit. Aregisus dux Beneuentanus Campaniæ urbes Romanis subiectas à Carolo admonitus, pertentare quieuit: quo Salerni mortuo, filij eius cum Græcis accolis bellū gessere. Quæcunque enim à Neapoli Græcis tunc subiecta, & à Siponto nunc Manfredonia, quæ etiam Græcorum fuit, utrinque infero & supero mari ambiuntur, & ipsam Siciliam, imperatores Constantinus & Leo de Italia tenebant. Constantinus in Bulgarios bellum innouauit. Sed illi pacem petiere, quibus facile concessit iam morbo implicatus. Intellexerunt illi cur tam benignum imperatorem inuenissent, bellumq; magnis conatibus resumpserunt. In quos ducens Constantinus quamuis male sanus, ingentem stragem ædidi, triumphansq; domum redijt: exinde morbo elephantia perijt. Successor eius ac filius Leo quartus expeditionem in Syriam duxit: sed leuibus factis incursionibus, ubi hostes in se uenturos didicit, domum redijt, flagitijsq; se immerfit. Fuit amator iaspidum, coronamq; preciosis ornatam lapidibus ex sacrario sanctæ Sophiæ suo capiti imposuit: quæ propter frigiditatem illum ad interitum perduxere. Quo uita functo Hirenes uxor & filius Constantinus sextus, alias septimus, imperium acceperunt. Ea mulier quidem prudentissima fuit & religiosissima fuit, quæ concilium secundum in urbe Nicæna trecentorum, & quinquaginta episcoporum congregari curauit, in quo execrantium imaginum uenerationem perpetuo abdicata est hæresis. Sed non tulit diu Constantinus sanctum matris imperium: Hirenem enim ab administratione deiecit, & solus imperans in paterna flagitia prolapsus est, habens in delicijs quamplurimos excæcare. Aduersus quem coniuratio facta est atque detecta. Et Nicephorus Constantini quinti

quinti filius cui parabatur imperium, in carcerem coniectus, lingua & oculis mutilatus est. Constantinus Theodoram Mariæ uxoris cubiculariam ardens, ut ea licētius potiretur, uxorem in monasterium detrusit, & adulteram imperiali corona decorauit. Interim Carolus Saxonib. domitis, cū Tassillo Bauarorum dux recōciliatus ab Adriano rebellasset, in eū duxit, & tripertito exercitu illum inuasit. Territus Tassillo deditiōnem fecit, Theudonemq; filiu dedit obsidem: & paulo post cū sperneretur à Francis, cum ipso filio monachus effectus est. Cōstantinus interim sextus Græcos suos in Italia cōstitutos iussit arma sumere in uicinos: qui Spoletanum agrū ac Beneuentanum populati sunt. Sed Hildebrandus Spoletanus cū Beneuentanis ducib. in eos delatus, magnam cladem illis inflixit. Et Carolus interea Sclauos Danubij ripas incolentes, una æstate perdomuit, atq; in Hūnos duxit: (melius Vngaros appellauerimus Pāontas incolētes) & paratis in Austria nauibus descendit, eosq; magna cæde superatos in deditiōnem accepit. Hisq; peractis Franconiam inuisit, genitale olim solū. Vbi biennio peracto Cleophylatus & Stephanus episcopi ab Adriano missi, Germanorū Francorumq; episcoporū congregarūt: in qua hæresin Felicianam, & Synodum de imaginib. deponendis, quā Græci falsò appellant septimā, damnauerunt. Saxones interim quamuis accepta fide rebellant: ex quibus Carolus triginta millia interfecit, obsidesq; duxit in Franciam. Per id tempus Adriano defuncto, Leo tertius creatus est pontifex. Et Hirenes Constantini mater flagitia filij non terrens, à ciuibus impulsā Constantinopolim rediens, captum imperatorem oculisq; priuatum coniecit in carcerem: qui illic mortuus est. Turbulentæ erant tunc res imperij. Hunni recens, & Saxones diu antea totiesq; subacti, à Carolo defecerant: & Bauari Foroiliensibus Longobardis bellum intulerant: & Saraceni in Hispanijs, hinc Barchinone, inde Olisippone Christianos accolos infestabant. Carolus in Saxones ducens, filium Pipinum misit in Vngaros, Henricumq; Francum Foroiliensem ducem à Bauaris Italiam custodire iussit, & aduersus Saracenos Aldefondo Asturiæ & Galatiæ regi auxilia misit. Pipinus Vngaros multis prælijs superatos in deditiōne accepit. Henricus per legatum suum Ringū gentis Bauariæ ducem prælio uictū, interfecit. Aldefondus superatis Saracenis Olisippone cepit, spoliōrū partem Carolo misit. Et Zatus qui pro Saracenis Barchinone tenebat, ad Carolū defecit. Atq; in hunc modum res Christianorum leuatae sunt. Interea Leo tertius dum cleri processionem à beato Gregorio institutā Romæ peragit, excitato tumultu Pascalis primicerij & Campuli presbyteri machinationibus interceptus est apud sancti Syluestri ædem, adeoq; male habitus, ut lingua ei præcisa & effossi oculi uiderentur. Nudatus pontificali amictu, multo madens cruore, apud sancti Erasmi monasterium in custodia est habitus. Bibliothecarius asserit eum hoc in loco sermonem usum que diuino nutu recuperasse, cum linguam & oculos antea perdidisset.

Albinus cubicularius nocte concubia custodes fallens, pontificem ad beati Petri basilicam perduxit, latuitq; pontifex donec Vinigisus Spoletanorum dux accessit, cū cohorte ad Spoletum eum deduxit. Leonis & Albini paternæ domus ab inimicis direpta & destructa sunt. Leo mox ad Carolum properauit qui erat in Saxonia, & pariter Pascalis ac Campuli nunciij, accusatores Papæ, eo peruenere. Carolus cum honesto comitatu pontificem Romam remisit: cui ad pontem Miluium clerus cum omni populo obuiauit. Ipse uero Carolus aduentu suo in Italiam promisso, conuentum in Aquisgranio habuit, in quo ante omnes monachum audiuit, qui à Hierosolymorum patriarcha munuscula quædam attulerat: deinde Adzani Hostensis Hispaniarum urbis præfecti nuncium, qui ipsam dedens urbem, præfectum & Saracenos omnes silam inhabitantes Christianam fidem accepisse renunciauit. Tertio loco Daniel Michælis Siciliæ præfecti legatum, qui amplissimas pollicitationes ab Hirene imperatrice atulit. Quarto loco legatos Belearum insularum munera afferentes & gratias agentes pro auxilijs contra Saracenos habitis. Quorum dona cum læto uultu Carolus accepisset, se & sua eidem dedidit. Ultimo loco Guido pacatam à se Britanniam retulit, & spolia in foro collocauit. His actis Carolus per Maguntiam, Viennam, Noricos atque Histriam in Foroilium uenit, Taruisinosq; poena affectis, quorū fraude

fraude dux Henricus fuerat occisus: & instituto nouo duce, Rauennam, & deinde Romam petijt. Vbi exceptus magnis honoribus, octaua die populo cleroq; in basilica beati Petri conuocato, cōsedentibus episcopis Francis atq; Italis de causa pontificis sententiam rogauit. Quorū simul omnium responsio fuit, sedem apostolicam quæ dei ecclesiarum caput sit ac magistra, à nemine iudicari. Quo audito pontifex ambonem conscendens, dixit se prædecessorum suorū uestigijs incedētem, obiectis falso criminibus postridie responsurum. Et mane conuenientib. cum Carolo & omni populo prælatis, pōtifex ambonē conscenso, euangelia Christi cernuus tenuit, & iureiurando affirmauit sese fontem esse. Erat is dies iduum Decembris anni salutis octingentesimi. Inter hæc Pipinus Beneuentanus populatus agros Romam redijt, relicto Vinigisio Spoletano duce apud Luceriā, qui Beneuentanos cōcēderet. Et pontifex Leo celebratis solennibus apud beati Petri reliquias, Romani populi scito ac precibus, Carolū imperatorē Romanorum declaratū diademate decorauit: acclamante tē populo, Carolo Augusto à deo coronato magno & pacifico imperatori uita & uictoria: inunxitq; eum pontifex unā cum filio Pipino, quem regem Italiæ declarauit. Carolus ad octauam diem Campulū & Pascalem capitis reos damnauit. sed intēuentu pontificis relegauit in Franciam. Sunt qui dicunt Leonem Carolo ius dedisse pontificum Romanorū, episcoporumq; per orbem Christianum eligendorum: quod nec bibliothecarius nec Alcuinus nec Sicardus scriptores habent: Stephanumq; Leonis successorem constat à populo Romano creatum fuisse. Ducentis iam & triginta duobus annis gens Longobardica maiori Italiæ portione potita fuerat, nec iam aliquid externi præter nomē retinebat. Et in Hetruria quidē Spoletino, Beneuentano, Eporegensi ac Foroiulensi ducatibus, qui uetusti essent Itali aut Longobardi, non satis erat discernere. Soli apud Rhegiam, Papiæ, Mediolaniqu; & per Transpadanæ Italiæ regiones nutriti, gentis suæ delectum superbe tuebantur. Quare neque tutum uidebatur eicere gētem tam multis Italiæ populis sanguine & affinitate coniunctam, neq; humanum delere. Placuit igitur & imperatori & pontifici, Longobardicum sibi nomē remanere, ubi ea gens præcipuam sedem habuisset: exarchatumq; et Rauiennatē, Romandiolam appellari. Græcos autē Carolus bello persequi & Italia eicere constituit, relicto Pipino ad eam rem peragenda. Leo Romæ manens ecclesiā sancti Pauli quæ tertiamotū cōrruerat instaurauit. Pipinus frustra obfessa Beneuento, ad Theatē se contulit, eamq; urbem uicēp atq; incendit: & deinde Ortonam atq; Luceriā in deditiōnem accepit. Hirenē imperatrix legatos ad Carolū pro pace misit, & Carolus ad eam. In Luceria uero captus est Grimoaldus Beneuentanorum dux, qui ibi Vinigisium ualitudine correptum interceperat. Nec aliud Pipinus cum Grimoaldo pepigit, nisi ut relictis oppidis quæ tenebat Papiam migraret, quæ cum Mediolano Longobardis dimissa erat. Inter Carolū & Hirenem facta est imperij diuisio. Italiæ partē quæ ad dexteram Neapoli, ad sinistram Manfredonia incipiens, supero inferoq; mari clauditur, ad Siciliam, Constantinopolitana tenuit imperatrix. Beneuentanus autē gentis Longobardæ dux, etsi græco magis fauebat, neutri tamen imperatorum subditus erat. Pariter altera in Italiæ parte Veneti, etsi græco magis consentiebant quam Romano, non tamen in illius omnimoda potestate erant. Carolus occidentale imperium instaurabat, & Hirenēs orientale. Sed hanc Nicephorus patricius dolo captam in Lesbū insulam relegauit, & occupato imperio pacem cum Carolo cōstituit. In cuius fœderibus affirmant scriptores cautum esse, ut Venera urbs Italiæ maritima utrunq; reuerita imperatorem, proprijs uteretur legibus: & siue bello siue pace, nullarum partium censeretur. Inter hæc Carolus nouis prælijs rebellantes Saxones domitos, eos qui Transalpina incolebant cum mulieribus & infantibus in Franciam transtulit. Gothfredus Danorum rex cū magna classe ad Saxonum littora concessit, & pacē cum Carolo constituta, profugos Germanos quorum motus timebantur, ex fœdere reddidit: Carolus in Franciam redijt. Leo interim Romæ molestos Romanos habebat. Sed audito miraculo de Christi sanguine quod Matuz apparuit, cuius certitudinem imperator petebat, sumpta occasione pontifex Mantuam petijt, & comperta ueritate transiuit ad Carolū, indeq; rediens Fortunato

Anato patriarcha Gradensi, quod sibi accommodissimus fuisset, pallium concessit. Inter hæc Aron Ammirathus Saracenorum, cum trecentis milibus in Asiam Nicephoro subiectam duxit. Nicephorus ut pacem conseq ueretur, trecenta millia aureorum in annos singulos promisit, & Scaurationem filium imperij consortem declarauit. Qui rupta genitoris pace multa à Saracenis diuersis in locis accepit incommoda. Carolus audito Fortunato Gradensi patriarcha qui Venetos sibi infideles asseruit, Pipinum in eos misit: Heracliam & Equileium inuasit, unde multæ nobilium familia Venetias migrarūt. Vocauit autē ad se filios Carolus Magnus: & Carolū ex concubina susceptū natū maiore in Sclauos, id est, Bohemos ac Polonos ducere iussit, qui uicinos Saxones infestabant: quorum ille ducem interfecit & agros populatus est. Per hæc tempora Veneti & Dalmatæ multis muneribus Carolo donatis, amicitia cum eo iunxerunt. Sed Niceta patricius à Nicephoro imperatore missus cum ingenti classe, eos fœdera rumpere & ad partes suas redire compulit. Mauri inter hæc Corsicā inuasere, sed ducē Ademaro Franco Genue comite, Pipinus eos prælio fudit: in quo Ademarus pugnans occisus est, & Carolus per legatos Nauarros ac Pampilonenses qui ad infideles defecerant, in deditiōnem accepit. Vexarunt & Sardiniam atq; Corsicam rursus Mauri qui Taraconensem prouinciam obtinebant, quos Bucharædus Caroli legatus pepulit à Corsica: Sardi uero quinque millia eorum interfecerunt.

Ex libro secundo

secundæ Decadis.

Cum Carolus Danos per Carolū filium Romano imperio subiicit, & Saracenos Hispaniā prementēs per alium filium Ludouicum agitāt, & Saraceni Thraciam uastant, Nicephorus missa classe Populonium Hetruriæ urbem uiribus ac fraude captam diripit: & Niceta patricius Comaclum inuadit, Venetis ac Dalmatis adiutus militibus. sed à Pipini præsidio reiectus Venetias se recepit: quæ urbs annis trecentis quinquaginta steterat, populo & opibus aucta. Cuius duces pacem in Græcum & Francum frustra tentauere. Interim Saraceni Sardiniam & Corsicā insulas populati, mortales omnes abegerunt, paucis admodum relictis senibus. Interea Pipinus cū se à Venetis deceptum intelligeret, bellum in eos mouit, eosq; terra mariq; inuasos sibi subiecit, ut scribit diaconus Aquileiensis Paulus. Quidam hanc subiectionē factam dicūt priori bello, cum Pipinus Heracliam et Equileium cepit. Hoc tēpore Carolus imperator intelligens Gothfredum regem Danorum Frisones inuasisse, eisq; prælio superatis centum argenti libras tributum imperasse: aduersus eum mouens, dū apud Alarum fluuiū quā Vilarā ingreditur die dicta expectat, duos nuncios accepit: alter Gothfredum à suo satellite interfectum, alter Pipinū filium Mediolani defunctum refert. Redeuntī Aquisgranitū tres legationes adiere: Nicephori imperatoris, Ambulachi Saraceni Hispaniæ regis, & Eumingi qui patruo Gothfredo, successerat Danorum regis: quibus pacem petentibus celeriter annuit, & pro pace Nicephori legatos Constantinopolim misit. Interim Carolus filius, qui Germaniæ limites obseruabat, morte subtractus est. Et Nicephorus imperator implicitus bello Bulgarorum multis uictorijs usus, pacem Caroli accipere differebat. Sed prælio cum eisdem Bulgaris in superiori Messia commisso, superatus occubuit: & Stauratius filius secundum aurem in eodem prælio uulneratus, Constantinopolim reuersus imperium assumpsit. Quē tertio imperij mense Michaël sororius eius deposuit, atq; illi successit, & cum oratoribus Caroli pacem percussit ea conditione, ut Michaël orientem cū Constantinopoli, & Carolus occidentem cum Roma haberet. Paulus etiam Hispanias Græco cessisse dicit: & Gothfredus Viterbientis Venetiam urbem ea conditione in Græci partibus mansisse ait, ut immunitatibus pridem à Carolo habitis per Italiā uteretur. Misit autē Carolus Bernardū ex Pipino nepotem ad regendam Italiā, ualio sibi adiuncto, alterius Bernardi patruelis sui filio. Qui cognoscentes Saracenos ex Hispania bipartito exercitu Corsicā atq; Sardiniam inuasisse, opē

R ferentes

ferentes insularis classem hostilem in Sardinia deleuerunt, alteram fugauerunt: & Ambulach Saracenus Hispaniæ rex pacem cum Carolo renouauit. Ipse uero Carolus Grimoaldo Beneuentano duci, qui unicus ex Longobardorum reliquijs supererat, imperato tributo viginti quinque millium aureorum pacem dedit. Et deinde post legationes Constantinopolim frequenter missas, & deinde receptas in conuentu apud Aquisgranum habito, Ludouicum filium Aquitanie regem & imperij Ro. consortem assumpsit, Bernardum uero nepotem Italiæ regem appellauit. Inter hæc Saraceni Carthaginem incoleutes Corsicam inuadunt: dumque præda onusti uersus Hispanias nauigant, ab Ermengario comite, qui Maioricam pro lege Italico gubernabat in uasi, prædam et octo naues cum quingentis captiuis amiserunt, & cum reliqua classe Italiam circumacti, Centumcellas impetu captas uastauerunt, et deinde Narbonensis prouinciæ littora populati sunt. Mox Sardiniam ingressi, eamque uastantes, ab Ermengario rursus inuasi, multis amissis nauibus moesti abierunt. Michaël uero græcus imperator cum aliquandiu aduersus Bulgaros prælians superior fuisset, postremo apud Adrianopolim uictus fugatusque copias atque animum amisit: Constantinopolimque reuersus, mox imperio se abdicauit: Leoque illi successus est Pardi patrij filius. Qui Chrimum Bulgarorum regem Adrianopoli potitum, & in Constantinopoli arma uertentem, eruptione facta circa urbis moenia interfecit: quæ res orientale imperium pacauit. Sed apud occidentales Carolus Magnus septuagesimo primo ætatis suæ anno uita excessit. Inter hæc Mabarmad Ammiratus Saracenum Haldala fratri cõgressus, cum se prælio inferiorem & prope uictum cerneret in foedus cõsensit, ut ambo essent Ammirati. Quod primores gentis agre ferentes, in Ammiratus locum quatuor tyrannos creauerunt: quorum unus Aegyptum & Africam occupauit, duo Hispanias inter se partiti sunt, quartus Palestinam ac Syriæ loca cepit. Ludouicus autem imperator cognomento Pius, cognita patris morte, Aquisgranum uenit, Leonisque græci imperatoris legatos audiuit, pacemque cum eo pepigit. Ad quæ cõfirmendam & ipse oratores ad Leonem misit, Bernardumque regem Italiæ ad se uocauit, & Lotharium filium natu maiorem Bauariæ, Pipinum uero alterum filium Aquitanis gubernatorem dedit. Ipse uero comitante Bernardo rege in Danos ducere statuit, eo quod Erolldum & Ranfredum reges imperio parentes, a filijs Gothfredi regno pulsos reducere intenderet. Sed horrida hyems impedimento fuit, pelago glacie concreto. Hyemauit igitur ad Parbrunium, quæ est Saxonie ciuitas. Interim Leo primores Romanorum qui suam in mortem conspirauerant supplicio affici curauit: ideo Bernardus rex in Italiam missus, motum qui de ea re timebatur, sedauit: suadentibusque Sardis, pacem cum Ambulach Saraceno Hispaniæ rege iam uita functo constitutam, rumpere statuit. Quo tempore Leo pontifex apud Bleram ægrotare cepit, & Romani omnia ædificia quæ ille pontifex uel construxerat uel instaurauerat, inaudita rabie demoliti sunt. Pontifex paulo post obiit, & Stephanus quartus illi successus est: tertio mense in Franciam pergens, Ludouicum apud Aurelianos inunxit & coronauit. Eoque tempore cum Signiuus Valconiam gubernans magistratu fuisset amotus, Valcones ab imperio defecerunt. & pariter Salanius Abderitorum regulus Germanici oceanus insulas colens, Gothfredi filijs aduersus Erolldum regem Danorum imperio fidelem adhærens, Valcones facile domiti sunt. Maius negocium cum Danis fuit, Saxonibus agre cum illis pugnantibus. Qui tamen postea occasione capta cum Salanio & Gothfredi filijs conflixerunt: illisque prælio fuis, Erolldum in paternum Daniæ regnum reduxerunt. Ipse uero Ludouicus Britones rebellantes prælio superauit, & Murmanum ducem qui regium sibi nomen usurpauerat, in uinculis ad se perductum capitali supplicio affectit: habitoque conuentu apud Aquisgranum, legatis Saracenum Casaraugustam incolentium pacem dedit: oratoribus uero græcis qui de rebus Dalmatarum Romanorumque egerant, curaturum se dixit ut magistratus Urbis satisfaceret. Interea Stephanus quartus Romam reuersus obiit, & Pascalis primus ei successit, ciuis Romanus: qui quod a clero populoque Romano absque imperatoris autoritate præter obseruatam diu consuetudinem electus esset, ad illum scribens suam innocentiam, a cleri populique, uolentia purgauit. Ludouicus cuncta bene accepit, & pacta

A & pacta prædecessorum seruari iussit, atque in conuentu apud Aquisgranum Lotharium primogenitum imperij consortem declarauit: Pipinumque secundum filium Aquitanie, & Ludouicum tertium Bauariæ reges appellauit. Bernardus interea rex Italiæ a nonnullis episcopis & magnatibus deceptus, imperatori rebellans claustra Italiæ muniuit, & ciuitatum populos in suum nomen iurare compulit. Sed nihil ualere fatui conatus. Ludouicus enim magnis exercitibus Italiam petens, mox admissus est. Nobiles Itali proditoris rei iugulati sunt. Bernardus uero quamuis ad misericordiam confugisset, in Franciam cum episcopis ductus est, ibique iudicio in Aquisgrani habito gladio percussus: & episcopi Synodali decreto depositi per monasteria relegati sunt. Moxque ad Britones rebellantes Ludouicus duxit, Viomarchumque tyrannum ad regnum aspirantem congedi ausum, in prælio interfecit. Quo tempore Ermegarda mortua est imperatrix, quæ tres filios reges superstites reliquit. Tunc quoque Lindeutus inferioris Pannonie tyrannus qui superiorem uexabat bello uictus, facta deditione ueniam impetrauit. Et apud Constantinopolim Leo a Michaële domesticorum comite interfecit, imperiumque Michaëli per arma commissum, anno inclinationis imperij quadragesimo decimo: quo tempore imperator Romanus Lotharium filium Italiæ regem constituit, quem Pascalis in basilica beati Petri perunxit, & Augustum appellauit. Non tamen satis aliqui obediabant imperio: unde Lotharius Papiam ad genitorem se contulit, a quo maiores copias obtinuit. Interim Theodorus primicerius & Leo nomenclator in patriarchio Lateranensi excæcati & obruncati sunt. Quod facinus in pontificem relatum est: & imperatores pro uindicta aditi sunt. Illi legatos misere: qui xxx episcoporum coacta Synodo per Pascalem, in qua ille iureiurando se purgauit, & interfectores absoluit, rem ut gesta erat ad imperatores detulerunt: qui omnia in bonam partem acceperunt. Bibliothecarius de pietate Ludouici multa dicens, renunciaisse illum asserit priuilegio de eligendis episcopis, quod Adrianum Carolo concessisse scripsit. Idem imperator in literis suis enumerans imperij terras, in Tuscia Aretium, Volaterras, Clusium, Florentiam, Pistoriam, Lucam, Pisas, & Lunam ad imperium pertinere dicit: cetera iuri ecclesie uidetur relinquere, Perussiam, & Urbem ueterem in Hetruria, Tudertum in Umbria: & ultra Apenninum Romandiosam & Rutenatam exarchatum Rom. ecclesie iuribus ascribit. Pascali octauo anno sui pontificatus defuncto, Eugenius secundus substitutus est. Et Lotharius in Italiam uenit, posuitque Romæ magistratum qui ius populo diceret: sub Carolo enim & filijs ac nepotibus Romani uera libertate usi sunt, quam prius petulantissime usi pauerant: & deinde ad genitorem redijt, qui per quadraginta dies ferro atque igni Britanniam deuastauerat, & acceptis obsidibus Rothomagum perierat: ubi Michaëlis Græci imperatoris oratores audiuit de cultura imaginum consulentes, quos ad Romam pontificem remisit. Bulgaros Pannoniam inuadentes repulit, & perentibus pacem dedit. Sed uiolantes eam, ac per Danubium & trans Sclauos subigentes non facile potuit auertere, cum Aido Aquitanie præfectus rebellasset, Abdecamanni que Saracenum regis auxilia recepisset. Nec missi duces aduersus eum multum profecerant. Hispanie ciuicioris urbibus ad Saracenos deficientibus, et magna classis a Casaraugusta Aidonis missa esset auxilio, duce Aburmane consanguineo Abderanani regis. Bernardus tamen Barchinonensis comes genere Gothus, in fide imperatoris mansit. Aduersus quem Aburmanes & Aido profecti, Barchinonensem, Gerundensemque agrum crudeliter uastauerunt. Interim Romæ Eugenio papa defuncto, Valentinus primus successit: Illique rursus trigesimo seu quadragesimo diem decedente, Gregorius III. ciuis Romanus successit. Et Saraceni per Asiam manentes, sacrosancta Palestinæ loca forsdantes, aditum ad ea Christianis præcluserunt. Et Mauri in Siciliam delati, magna incendia commiserunt. Michaël imperator Venetis inhiuit ne mercimonia occidentis in Asiam perferrent, mandauitque ut classem in auxilium Siculorum mitterent. Iustinianus Particiatus ducum Venetum regebat: quo regente corpus beati Marci ex Alexandria Venetias translatum est per mercatores qui contra edictum illuc nauigauerant. Sed Saracenis in Sicilia præualentibus, Veneta classis non congedi ausa, re infecta redijt: abierunt tamen illi præda

onuisti. Quae intelligens Gregorius ad Ludouicum & Lotharium legatos misit, Christianis aduersus Barbaros suppetias petituros. Illi aliam legationem ad Michaelē græcum misere, ne communibus iuribus bellum gereretur. Interea Bonifacius Corsicæ comes cum fratre Bectario & aliquibus ex Tuscia classe parata, inter Vticam & Carthaginam excensione facta, quater congressus cum hostibus, maximam commisit mortalium cædem, & prædam ingentem abduxit. Atque hæc res fuit quæ Saracenos ex Sicilia propemodum subacta in patriam reduxit. Sunt qui dicant, dum hæc aguntur, Lotharium ægre ferentem quod pater Carolum natu minimum, cui postea Caluo fuit cognomentum, in gratia sibi præferret, ipsi patri uincula indidisse: interimque Mauros classe ingenti in Italiam traiecisse, atque in Centumcellensi portu, qui nunc Ciuitas Vetus appellatur, excensione facta, proximum ipsam Centumcellense oppidum uel captum demolitos Romam duxisse eaque potitos esse. Sed minime uerum est. Vaticanum suburbium ferro & igne uastauerunt: basilicam sancti Petri fœdauerunt: iniecto igni tecta & materiam omnem absumpsere, conatiq; ue sunt Urbem expugnare obsessam. Sed Guidone Lombardiæ marchione opem ferente, obsidione soluta, inter Appiam, Latinam atque Ostiensem uiam frequentia ædificia, & beati Pauli basilicam igne cremarunt, & ad saltum Cassinensem delati, sancti Germani oppidum ac celebre monasterium exciderunt, & ad Lirim fluuium descendentes in mare, Tarentum & Siciliam inuaserunt: quo tempore Michael imperator græcus, & Ludouicus latinus, & Gregorius pontifex, intra eundem ferme mensē obierunt. Osporci beati Petri sedem accepit: qui ob deformitatem nominis mutare uocabulum coactus, est Sergius appellatus. Hinc mutandorum nominum consuetudo sumpta. Inter Francos uero propter regni successionem ingens odium exarsit: & in Antissiodorensi agro apud Fontanicum fraternæ acies confligere, Ludouico & Carolo fratribus aduersus Lotharium fratrem contendentibus: in quo prælio tanta cædes facta est, quanta unquam antea inter Francos. Victus Lotharius Aquisgranum fugit, atque inde disturbatus, per Lugdunum cum coniuge et filijs Viennam se contulit: quem etiam illi fratres infecuti sunt. Ad quos pacandos multi proceres profecti, inter quos Gregorius Rauennas archiepiscopus cum trecentis equitibus perrexit: qui priusquam pax concluderetur, in secundo prælio apud Lotharium repertus cuncta perdidit, & solus ex fuga prolapsus est. Pax postea constituta est in hunc modum: Carolo occidentalis pars regni à Britannico oceano usque ad Mosam fluuium obuenit, in qua maneret Francorum nomen. Ludouico Germaniæ terra cederet usque ad Rheni fluentia & trans Rhenum, quicquid genitor possedisset. Lotharius cum imperij titulo Romam haberet, & Italiam ac prouinciā Galliarum Romanam, cum ea Galliarum particula quæ inter Scaldum & Rhenum fluuios, Lothoringiæ nomen accepit. Interea Theodosius quem Michael cum classe aduersus Saracenos miserat non ausus illis congregi, à Venetis sexaginta triremium classē obtinuit: cui coniunctus in Saracenos duxit. Illi uela uentis dedere, Tarentina obsidione soluta. Sed apud Crotonium casu magis quam consilio Sabbas Saracenorum dux cum Christianis confligit, uictorq; ue omnes Venetorum naues cum militibus aut cepit aut merisit. Theodosius cum paucis Constantinopolim fugit. Elatus uictoria Sabbas in Dalmatiam ducens, Auferentē oppidum uel captum expoliavit, & octo Venetorum naues mercimonijs onustas à Syria redeuntes, in sinu Tergestino cepit, mortalesq; ue omnes trucidauit: Anconam uel captam spoliatamq; ue incendit. Interea Normanni quibus Emergis appellatio fuit, duce Romano eorum rege classe per Ligerim ingressi, Aquitaniam omnem deuastarunt, Heriam insulam & monasteria cremauerunt: Burdegalam, Sanctonam, Engolisinam, Lemouicas, Parisios, Turonium, Beluarum, Nouiomagum, Aurelianos, Pictauosq; ue populati sunt: Carolo Caluo Britonico bello implicito, quod quinque annis gessit, non audente illis occurrere. Vicit tamen Carolus Britones, & Homeuio primo, ac Crispoio deinde eius filio ducibus prælio superatis atque occisis, Lemouicæ urbis se regem ungi curauit, & in Franciam redijt. Eoq; ue anno qui fuit à bello Fonteuentino quintusdecimus, Lotharius imperator imperio se abdicauit, & mona-

Ro. pontificū
nomina quan-
do primū mu-
tari cepta

A & monasticum induit habitum. Ludouicus uero in suo Germanico regno diem obiit. Carolus igitur imperatoris assumpto nomine Romam se contulit: & à Ioanne octauo pontifice coronatus, illico in Franciam redijt: ubi compositis rebus rursus in Italiam redijt. Interea Carlomannus & Carolus Ludouici filij, Calui nepotes, contractis exercitibus in Italiam properant: Caluus Veronam petere statuit, Tridentinos saltus nepotibus clausurus: sed apud Mantuam languore detentus, uenenata potione quam Sedechi as Hebræus quo medico utebatur dedit, mortuus est. Ea re cognita, Ioannes pontifex annexus est ut Ludouicus Calui filius, cui Balbo cognomen fuit, rex Franciæ, imperator declararetur. Quidam uero ex nobilitate Romana Carolum tertium Germaniæ regem, qui cum fratre Carlomanno exercitum in Italiam ducebat, imperatorem fieri studuerunt, captumq; ue pontificem in custodia habuerunt. Ille uero fuga prolapsus ad Ludouicum Balbum regem in Franciam se contulit: ubi per annum moratus, & inuncto rege Ludouico, à Carolo tertio Romam uocatus redijt, eumq; etiam inunctum imperij diademate ornauit. Carolus uero paulo post in Normannos duxit, Franciam & Lothoringiam uastantes: quos adeo pressit, ut Rothifredus eorum rex pace petita, Christianum se fieri permiserit: quem imperator de baptismatis fonte leuauit. Interim Romæ Ioanne octauo, & paulo post Martino secundo & Adriano tertio uita functis, Stephanus quintus pontificium accepit, anno salutis octingentesimo nonagesimoquinto. Huius pontificatus tempore Carolus à regni Franciæ primoribus, tanquam inuitis deiectus est, suscectusq; est illi à Francis in Romanorum imperatorem Arnulphus quidam obscurissimo natus loco. Franciæ autem regno primum Carolus puer, cognomine Simplex, præfectus: deinde eo deiecto Roberti quondam Saxonice ducis filius Otho subrogatus est. Desijt autem in Arnulpho gens Francorum Romanum imperium possidere, quod annis circiter tenuerant. Inter hæc Normanni quos diximus in Aquitania prædatos, trecentarum & sexaginta nauium parata classe Constantinopolim duxere, suburbanisq; ue illius spoliatis atque incensis, in mare Britannicum rediere. Paulò ante hæc tempora Saraceni Cretam insulam ingressi ea potiti sunt, & ab Ancona usque Hydruntum loca in Adriaticum uergentia incenderunt: & Bulgari cum prius scismatici fuissent, catholicam fidem acceperunt: quorum rex relicto filijs regno monachus est effectus. Et Sueropilus Dalmatiæ rex Christianam fidem accepit, Adriano secundo sedente, qui apud Constantinopolim Synodum haberi curauit. In qua cum depositus esset Focas Constantinopolitanus patriarcha, nihil factum quod pro salute Christianorum Papa quærebat, sed inueteratum iam Græcis cum catholicis discordium recruduit. Eodem tempore classis Veneta è Tarentino sinu Saracenos fudit. Et paulò post Ioannes nonus qui Adriano successerat, quintam Synodum apud Constantinopolim fieri curauit, in qua trecenti & octuagintatres episcopi fuerunt. Sed nihil ibi aduersus Saracenos decretum est. Ob quam rem Saraceni ex Creta digressi, Dalmatiæ ora uastata ad Gradum urbem usque populati sunt: cepissentq; ue urbem, nisi Veneti obsessis opem tulissent. Post hæc Adrianus tertius sacra lege fanciuit, ne imperatoribus ultra liceret pontificum Romanorum electioni aliquo modo se ingerere. Interim Hunni, Scythica gens, magno numero sinibus egressa, ad consanguineos Ungaros Pannonias incolentes peruenit: quos cum mitiores factos reperisset, & primo Buaros, deinde Ungaros appellatos, proprijs expulit sedibus, atque crudeliter sibi dominata est, crudis & aliquando humanis carnibus uesci solita. Post quorum aduentum paucis annis Arnulpho imperante, Longobardi ea loca incolentes, quæ nunc Lombardiæ dicitur, Romanis aduersari ceperunt: qui Romani nullum ab Arnulpho auxilium habentes. Berengarium Forouiliensem ducem Roma oriundum sibi imperatorem crearunt. Non tamen concordēs fuere, alijs Guidonem Spoletinum ducem regem Italiæ declarantibus. Hunni interim siue Ungari Germaniam Galliamq; ue populati sunt. Et Guido cum Berengario in Italia confligens, apud Hetruscos superatus, in Umbriam se recepit. Berengarius Arnulpho fœderatus est, qui sibi auxilia non parua

Ann. salu.
DCCCXCV.

transmisit. Sed paruo usui fuerunt, cum ambas partes diuturnitate belli eneruari que-
rerent. Arnulphus in Italiam uenit, & capta Bergamo ciuitate, eiusque comite Am-
brofio suspendio necato, Romam petiit, & a Formoso Papa coronatus, rediit in
Franciam: ubi secatente per omne corpus pediculorum multitudine, mortuus est. Gui-
done defuncto, Lambertus filius regnum accepit Italiae. Bonifacius quintus For-
moso successit, qui diebus tantum quindecim uixit, eiusque Stephanus sextusubro-
gatus est. Ludouicus Arnulphi filius eius nominis tertius, a Francis ac Germanis pa-
tri subrogatus est. Lamberto pariter defuncto, Spoletani atque Hetrusci Lotharium
sibi filium in regno Italiae substituerunt. Ludouicus dum Vngaros domum redeuntis
in Germania conatur opprimere, magnam ab eis cladem accepit, & pacem auro ab
eis redemit. Illi in Graecos ducentes, multas ciuitates occupauerunt: & Bulgaris praelio
superatis, eos sibi tributarios fecerunt: transeuntesque in Italiam Berengarium cum quin-
decim millibus armatorum in Foroiulio occurrentem bello uictum fugauerunt: Tar-
uissum expugnatum diripuerunt: & in Venetos ducentes, Ciuitatem nouam incende-
runt: Equilium caput aggeris, Clugiamque populati sunt: & in Riuumaltum irumpe-
re conati, plures dies assumpserunt. Postremo uictoriam non sperantes, in agrum Padua-
num duxerunt. Quo ex loco accepta pecunia & obsidibus a Berengario, Italia excesserunt.
Apud Graecos autem Constantino puero qui fuit Leonis filius, orientale im-
perium tenente, quidam nomine & origine Romanus, quem Leo classis praefectum
instituerat, pueri tutelam primo, deinde imperium per arma dolumque occupauit.
Cui cum Calabri & Apuli parere recusarent, Saracenos ex Africa in eos uocauit: qui
non solum Calabros & Apulos, sed Lucanos, Salentinos, Campanosque uastauere,
& usque ad uicina urbis Romae loca populati sunt. Ioannes uero decimus pontifex
Romanus Tauxignano Romandiolae oppido natus Romae timens, Albericum
Hetruriae Marchionem, quem aliqui fratrem suum fuisse affirmant, in auxilium accer-
siuit: qui habito Romae delectu, cum Saracenis confligit, eosque urbis finibus pepu-
lit, usque ad Lirim fluum persequutus. Qui magna clade accepta, montis Garga-
ni arcem munerunt, ibique se receperunt, Italiam uexantes. Sed Albericus per in-
gratitudinem Romae pellitur, & apud Ortam Hetruriae oppidum se recipiens, in ul-
tationem Romanorum Vngaros inuicauit in Italiam. Qui ruptis cum Berengario fo-
ederibus habitis, non in Romanos, quos offendere Albericus cupiebat, sed in Tu-
scos, quos saluos esse uolebat copias duxerunt, maribus ac foeminis asportatis: & ali-
quandiu per singulos postea annos reuersi, si quid reliquum, abarserunt. Itaque
infelix Italia, a Tyberi usque in Calabros, & ab Aterno fluuio, qui nunc Piscaria
dicitur, in Salentinos & Tarentinum sinum, a Saracenis uastabatur: & ab eisdem flu-
minibus ad alpes Vngari diripiebant. Nam Berengarius eam solum partem Italiae
tuebatur, quae nunc Lombardia uocatur. Inter haec Ludouicus Bosonis prouinciae
Romanae & Burgundiae regis filius, per Taurinos saltus Italiam est ingressus. Quem
Berengarius secundus praelio superatum, captumque, ea conditione dimisit, ut nun-
quam ultra Italiam cum exercitu ingrederetur. Nominauimus secundum Berenga-
rium, non tradita morte primi, quia nihil de ea apud scriptores inuenimus. Id autem
compertum est, a Berengarii primi initio ad Othonis primi ex Germanis legitimi
imperatoris coronationem, a Ioanne duodecimo pontifice factam, annos quin-
quagintaquinque intercessisse. Qui Otho Berengarium tertium in Lombardia re-
gnare permissum, postea in exilium egit: & sex, siue imperatores, siue reges, Ita-
lia oriundos, Italici habuerunt: tres Berengarios, Guidonem, Lotharium, & Al-
bertum: inter quos Rodolphus Burgundus, & Vgo Arelatensis regnauerunt. In-
terea Ludouico apud Germanos Francosque imperatori defuncto, successor Con-
radus Austriae dux, fuerat declaratus. Et Ludouicus Bosonis Burgundio contra
iusturandum Berengario secundo praestitum, per Tridentinos Italiam ingressus, Ve-
ronam cepit: ubi a Berengario captus, excrucatusque, abire permissus est. Berengarius
cum

A cum Vngaris pacem firmavit: qui Alemanniam deuotè populati sunt: & Romani Al-
berti Spoletani regis auxilio freti, Hortanum obsidentes oppidum, Albericum illuc Mar-
chionem cepere, suppliciumque de eo sumpserunt. Saraceni uero Garganum tenentes, Be-
neuentum obsidione captum incenderunt, Romanorumque fines inuaserunt: qui, Gui-
done quodam duce, eos represserunt. Adeoque Italici animi defecere, ut in pluribus oppi-
dis Saraceni simul & Itali habitarent. Sed Guido, pulsus Saracenis, in urbem regressus,
Ioannem pontificem decimum de se ac Romanis optime meritum, interfecit: cui Leo
sextus subrogatus est. Et illi ad sex menses defuncto, Stephanus sextus, siue ut alij uo-
lunt, septimus successit. Interea Vngari Alemanniam, Alfatiam, Saxoniamque popula-
res, ab Henrico Germaniae rege apud Morepurgam magna clade afflicti sunt. Et Ro-
dolphus Burgundionum rex aduersus Berengarium secundum, in Italiam uenit, eumque
fauore proditorum regno pepulit, in cuius locum tribus annis regnauit. Deinde Vn-
gari ad quos Berengarius confugerat, Salardo duce in Italiam uenientes, Papiam ui-
captam ferro & igne magna ex parte uastarunt. Itali autem, quos Rodolphus non sa-
tis tueretur, Vgonem Arelatensem comitem in Italiam uocauerunt. Cui cedens absque
contentione Rodolphus, in Burgundiam se recepit. Vgo uero suspectos habens qui
se uocauerant, multos in exilium misit: qui ad Arnoldum Bauarorum ducem con-
fugientes, illum in Italiam duxerunt, & Veronenses eum intra moenia receptum,
regem Italiae uocauerunt. Vgo copias aduersus eum duxit, & praelio commisso, ui-
ctor euasit, Veronamque recepit. Berengario secundo apud Vngaros, siue, ut alij uo-
lunt, Sueuos defuncto, Berengarius tertius primi Berengarius ex filia nepos in Ita-
liam uenit, anno Christi noningentesimo trigesimo quinto, temporibus Stephani, siue
(ut alij uolunt) Ioannis undecimi papae. Quo tempore Saraceni Africa incolentes omnem
Hetruriae oram maritimam populati sunt: & Genuam circumacti, urbem graui obsidione
pressam ceperunt, omnibus qui arma induerant trucidatis, impuberibus ac mulieribus
classe abductis: qui breui postea reducti sunt. Hoc tempore Stephano mortuo, & pau-
lo post Ioanne undecimo, Leo septimus subrogatus est, & tertio eius pontificatus an-
no Henricus Germaniae rex obiit: cui successit in regno atque imperio Otho filius Ma-
rtilde susceptus Theodorici Saxoniae regis filia. Quo regnante Vngaros Saxones in-
uadentes, Saxones ipsi uictos pepulere. Et Berengarius Italiam ingressus, ut primum
Vgonem aduersus se uenientem intellexit, retrocedens abiit in Sueuiam. Interim ma-
gna fames uexauit Italiam. Et Agapito secundo post Martinum tertium, in papam as-
sumpto, Berengarius cum maioribus copiis rediit in Italiam: ad quem mittens Vgo, pa-
cem cum eo pepigit, ea lege, ut se Italia excedente Lotharius filius & Berengarius Ita-
liae reges appellati, a quo iure omnia administrarent. Viguitque aliquot annis solo nomi-
ne consortium, quod Berengarius acri uir ingenio, Lotharium spreuit, apud Papiam
cum uxore Alunda, nobili ac famosissima muliere se continentem. Vgo apud Arela-
tum paulo post obiit: & Henricus Bauariae dux, Aquileia capta, in alias urbes ducebat.
Vngari Italiam inuasturi, Iustinopolim petiere: quos Henricus progredi molientes duo-
bus praelijs superatos, in Vngariam repulit: ipse uero omnem agrum ab Aquileia usque
Papiam populatus est, ibique nauibus conscensis, in agrum Paduanum rediit, Berenga-
rium contra se uenientem timens: & deinde in Austriam se recepit. Taxis uero rex
Vngariae in Italiam cum exercitu irrupit, quem Berengarius pecunia placatum remisit.
Lotharius solo nomine rex, defunctus est. Cuius uxorem Alundam, ne cui nuberet,
Papiamque dotalem traderet, in carcerem trudit: & se imperatorem appellans, Albertum
filium, regem Italiae nuncupauit. Interim Agapitus pontifex, & multi Italiae proceres,
Othonem in Italiam uocauerunt. Qui per Foruulij cum quinquaginta armato-
rum millibus ingressus, Berengarium & Albertum regno Italiae deturbauit, Alundam
Lotharii relictam ex carcere eductam uxorem duxit, Berengario & Alberto superatis
ueniam dedit, Lombardiamque omnem, Aquileia & Verona excepta, gubernandam
permisit. Et in Germaniam reuersus, ex Alunda uxore filium suscepit, cui Othoni
postea secundo fuit appellatio. Rebellaerant interim Ludouico regi Franciae mul-
R 4 ti proceres,

ti proceres, inter quos Vgo magnus Parisiensis comes Othonis sororius. Aduersus q̄s D
 Otho uiginti legiones duxit, Ludouicoq̄ regnum restituit. Albertus Berengarij fili-
 us apud Rauennam constitutus, Comaclensium nauigio mercatores Venetos infesta-
 uit. Veneti classe parata, Comaclum captum incenderunt. Interim Agapito defun-
 cto Romano pontifice, Albericus quidam ciuis Romanus potentissimus, per uim &
 factionem Octavianum filium suum pontificem creari obtinuit, qui Ioannes duode-
 cimus est appellatus, uitae parum laudabilis: uenationi enim & libidinibus erat deditus.
 Romae tunc duo consules erant ex nobilitate, & praefectus unus pariter nobilis, qui po-
 pulo ius dicebat. Ex plebe autem duodecim decuriones eligebantur, qui uicem senatus
 tenebant. Romanis autem obediabant uicinae Hetruriae oppida, intra Vrbeuetanū,
 Tudertinum que agrum, & quicquid à Neapoli, Beneuento que, & à Marsis, Reati-
 nis que ad urbem spectat. Vteriora partim Graeci, partim Saraceni tenebant. Picenū
 & Spoletanum agrum incertum est quis tunc rexerit. Berengarius cum filio Lom-
 bardiam & Romandiolam tenebat. Otho rebus Franciae ordinatis, Boizlaum Bohe-
 morum regem domuit & Vgonem comitem Parisiensem compescuit. Aduersus Vn-
 garos Germaniam uastantes pluribus diebus decertauit, solis noctibus praelio intermis-
 so: eosq̄ tandem ad internecionem deleuit. Tres in eo praelio capti reguli, in potestatem
 Othonis uiui sunt perducti: quos Germani laqueo suspensos, prohibente imperatore B
 necauerunt. Ad quem tot uictorijs gloriosum duo Cardinales literas miserunt, orantes
 ut Romanam ecclesiam aduersus Ioannem, & Italiam aduersus Berengarium, libera-
 ret. Moturus Germania imperator, filium ex Alunda Othonē apud Aquisgranū Ger-
 maniae regem coronauit. Ioannes duodecimus Cardinales qui Othonem uocauerunt
 comprehendit, & alteri nasum, alteri manum amputauit. Otho Italia ingressus, Beren-
 garium & Albertum filium in potestatem accepit, & alterum Constantinopolim, alte-
 rum in Austriam relegauit. Ambo uitam in squallore finierunt.

Ex libro tertio

secundae Decadis.

Thonem Romam petentem, à Ioanne pontifice duodecimo honorificen-
 tissime susceptum, coronatum que quidam tradunt: alij à Leonē octauo,
 quorum opinionem in Decretis secutus est Gratianus. Priorem sententiam
 Sicardus & Crescentius probant. Lateranensis autem Bibliothecarius Ioan-
 nis tempore Othonem uenisse Romam dicit: & quamuis imperatorem appellat, quif-
 quis eum diademate ornauerit, subtrahet. Institit apud Ioannem Otho multis uerbis, ut F
 à flagitijs temperans, uitam pontifice dignam duceret: cumq̄ ille obaudiret, archiepisco-
 pos & episcopos Italiae conuocari curauit, coram quibus pontifex argueretur. Sed per-
 tinax in turpitudine Ioannes, Romam fugiens, in montibus delituit. Populus ac clerus
 Leonem Romanum ciuem & Lateranensis ecclesiae scriuariū, qui fuit eius nominis
 octauus, in pontificem elegit: & Otho confirmauit, atq̄ ad Spoletum se transtulit. Sed
 populus Romanus à cōsanguineis Ioannis instigatus, eiecto Leone Ioannē reuocauit.
 Leo ad Othonem imperatorem confugit. Quem dum reducere etiam per arma Otho
 praeparat, Ioannes post paucos menses quā rediret Romae obiit. Quidā in adulterio de-
 prehensum fuisse, cōfossūq̄ tradunt. Romani Benedictū diaconū subrogari ab impe-
 ratore petierunt. Et cum ille recusasset, nihilominus in beati Petri sede pro pontifice lo-
 cauerūt. Indignatus ea re imperator, arma in Romanos mouit. Quos magnis cladibus
 affectos Benedictū dedere, & Leonē pro praefule recipere coegit, atq̄ in Germaniā re-
 diit. Benedictus apud Hauspurgā relegatus, paucos post menses obiit: & Leo ad tertium
 mensem superstes fuit. Intra quod tempus tradit Martinus Cusensis & nonnulli alij, Leo-
 nem ipsum clero & po. Ro. eligendi pontificis auctoritatem abrogasse, & in imperatorem
 transtulisse. Sed Leoni defuncto, à clero, populoq̄ Romano Ioannes tertiusdecimus
 subroga-

A subrogatus est. Hunc Romani persecuti sunt, dederuntq̄ operam ut Iofredus in Cam-
 pania comes armatis stipatus, eum in Lateranēsi patriarchio caperet, & in Adriani mo-
 lem, atque inde in Campaniam perduceret. Sed cum Iofredus & unicus eius filius à Io-
 anne Capuano principe trucidati essent, Ioannes pontifex ad undecimum mensē
 suae calamitatis Romam rediit. Otho his cognitis, cum filio paratissimum exercitum
 ex Germania ad urbem reduxit, consulesq̄ ac praefectum cum decurionibus in carce-
 rem coniecit, qui capturae pontificis causa fuerant. Consules in Germaniam deportati
 sunt, decuriones eleuatione suspensi laqueo necati. Petrus praefectus ludibrio per ur-
 bis plateas compitacq̄ tractus ac flagellatus, deinde in Germaniam deportatus est. Inter
 haec Sclauī qui sub Adriano secundo & Sueropilo Dalmatiae rege Christiani facti sunt,
 Saracenos magna occasione facta ex monte Gargano pepulerunt, & magnam eorum
 partem Italia eiecerunt: quorum reliquias Vngari postea confecerunt, & oram omnē
 à Saracenis liberatam Graecis redimentibus reliquerunt. Sed dum Ioannes tertiusde-
 cimus in carcere agit, Saraceni ex Africa in Calabriam delati, Consentiam primariam
 urbem ui captam incenderunt, sicut archiepiscopus eius urbis scribit. Pandolphus au-
 tem Capuae princeps Ioannis frater, qui Iofredum interfecit, imperatori suauit, ut exer-
 citum in Calabriam mitteret. Missus est Otho filius, ad cuius aduentum Saraceni Ita-
 B liam reliquere. Confluxit ergo cum Graecis pluribus in locis Otho iunior, qui cum Sara-
 cenis confederati, contra imperatorem fuerunt: quos multifariam afflixit, atq̄ penē omni
 Calabria, Apuliaq̄ eiecit. Sunt qui dicunt idcirco Othonem Graecos persecutum, quia
 Nicephorus eorum imperator filiam suam sibi desponsatam tradere noluerit, ac propte-
 rea Graecos eum interfecisse, & Ioanni filio imperium demandasse. Nec dubium est, quin
 Otho secundus post Theophaniam Ioannis imperatoris graeci sororē in matrimonium
 acceperit, quam Ioannes tertiusdecimus simul cum uiro in Lateranensi patriarchio co-
 ronauit. Pater enim consortem imperij filium esse uoluit: in qua solennitate Capuana
 ecclesia metropolitana effecta est: & imperatores in Germaniā rediere. Pauld post O-
 tho primus in Vienna Austrasiarū obiit, & Ioannes tertiusdecimus Romae: cui Bonum
 secundum nonnulli successisse tradunt. Bibliothecarius pro Bono, Benedictum ponit,
 eius nominis sextū: qui à Cincio ciue Romano in castellum sancti Angeli trusus, uitam
 ibi finiuit. Suffectū Bonifacium septimū ciuem Romanū, tanquā minus canonice electū
 Romani quartodecimo mēse Constantinopolim relegarūt. Successit Benedictus septi-
 mus. Quo tempore Otho secundus, Henricū Bauarorū ducem sibi rebellem, domuit.
 Interim Lotharius rex Francorū Lothoringiā Romani imperij prouinciā occupauit, et
 Aquisgranensem agrū populatus est. Ob quā rem Otho imperator Franciā ingressus,
 Laudunensium, Suesionūq̄ uastatis agris, Parisiorū suburbia incendit. Rediens tamē
 C apud Axonam fluium dum traicit, accepit incommodum, pluribus ab insequenti mul-
 titudine interfectis. Interea Basilisus, Constantinusq̄, Constantinopolitani imperato-
 res, Ioanni genitori defuncto suffecti, Syriam primo populati, Cretam pulsas Saracenis
 receperant. Et in Italiam profecti, conductis mercede quos ex Creta pepulerant. Sara-
 cenis, Matheram urbem de Apulia destruxerunt, prouinciāq̄ illam cum Calabria facile
 in deditioem acceperūt. Quibus cognitis Otho, cum coniuge in Italiam uenit, & de-
 inde classe delatus, Dalmatia uastata Romā petiit. coactisq̄ maximis copijs, apud Ba-
 sentellum cum graecis imperatoribus conflixit, & penē ad internecionem amisso exerci-
 tu superatus, turpi fuga in scapham conscendit, & à piratis ignorantibus quis esset ca-
 ptus, in Siciliam perductus est: ibiq̄ cognitus promissa pecunia liberatus est: & à Sici-
 lis Romā remissus, de piratis supplicij sumptū. Otho cū in Romanos qui primi ex pra-
 lio fugerant ulcisci non auderet, in Beneuentanos paris culpae reos excaduit, eamq̄ ur-
 bem incendit, asportatis exinde Bartholomaei apostoli reliquijs, & in insula Romae col-
 locatis, quae primo Iouis hostia, postmodū Lycaonia dicta est. Et ipse Romae obiit, apud
 basilicam beati Petri sepultus. Bonifacius septimus, quem Constantinopolim relega-
 tum diximus, genitoris Ferrucij potentia in Urbem rediit, & Ioannē quartumdecimū
 cepit, & in castello sancti Angeli interfecit. Ipse uero in sua sede repositus, undecimo
 intrusio.

intrusionis mense apoplexia suffocatus est. Proceres Romani Othone mortuo, qui Romæ frequentes erant, alij Othonem tertium secundi filium, Germaniæ regem: alij Henricum Bavarie ducem primi Othonis ex fratre nepotē imperatorē poscebant. Sed cum Crescentium Numentanum & alios quosdam Italos ad resumendum imperium nitentes cernerent, omnes in Othonem consensere. Qui prius quā Romam peteret, ad componendas res Germanicas undecim assumpsit annos. Interim Bonifacio septimo, Ioannes quintusdecimus Romanus, patre Leone presbytero successit. Cuius tēpore Crescentius se consulem præferens, Urbis dominium cepit, parumq; obtemperantem pontificem male tractauit. Ille indignatus in Hetruriam fugiens, Othonem in auxilium accersuit. Sed Crescentius missis ad eum agnatis & amicis qui remanserant in Vrbe, multa promittens, redire suavit. Venienti cum senatu & magistratibus occurrit, pedesq; osculatus est. Sed uenit paulo post Otho, & à Crescentio, cæterisque Romanis obedienter receptus est. Obijt interim Ioannes quintusdecimus: & Gregorius quintus, Othonis cōsanguineus, ipso iubente imperatore assumptus est. Sed cum abiisset in Germaniam, ad imperatorem transijt. Romani Crescentium consulem creuere, permissa summa potestate. Is Ioannem quendam græcum episcopum Placentinum literis ornatisimum et pecunijs affluentē pontificem declarauit, cuius nomen aliqui supprimunt, aliqui sextūdecimum seu septimūdecimum uocant. Crescentius muros Urbis, portasque munit, & molem Adriani magnopere fortificauit: unde postea castellum Crescētij appellatum est. Sed cum imperator cum exercitu Romam uenisset, urbemque obsedisset, populus ad misericordiam confugit, Germanosq; patentibus portis admisit. Crescentius & Ioannes consilio inopes, in arce sancti Angeli se abdidērunt. Cumq; ui capi non possent, dolo deprehensi sunt. Nam spe salutis data, cum ambo ad imperatorem se conferrent, in itinere intercepti, Crescentius confossus est, & Ioannes oculis orbarus. Tunc Gregorius quintus post undecimum mensem suæ fugæ restitutus, sanctionem de imperatoris electione fecit, anno Christi millesimo secundo, quā huc usq; per annos supra quadringentos seruata uidemus: solis licere Germanis principē deligere, qui Cæsar & Romanorum rex appellatus, si à Romano pontifice confirmetur, imperator & Augustus nominetur. Electores sex constituti sunt omnibus notis, quibus additus est septimus rex Bohemiæ. Gregorio defuncto, Ptolemæus Sergium tertium susceptum tradit: alij Ioannem decimūseptimū ponunt: quod ad decimū mensem mortuo, Syluester secundus subrogatus est natione Aquitanus, qui tūc erat Rauēnæ archiepiscopus. Eo defuncto Ioannes decimus octauus successit. Et huic decedenti susceptus est Sergius quartus Romanus: quo tempore magna fames afflixit Italiā: & Michaël Cathalaicus apud Cōstantinopolim imperabat, Calabriam & Apuliā de Italia tenens. Siciliam Saraceni premebant: & Gulielmus Normannus cognomento Ferrabach, Hetruriæ partē & omnem Romandiolam possidebat: quem à comitibus Romandiolæ originem duxisse tradit Consentinus archiepiscopus, sic inquit: Tancredo bis seni liberi fuerunt, Samus, Gothfredus, Drogo, Tancredus, Gulielmus cognomine Ferrabach, Gunfredus, Malogerus, Robertus cognomento Guistardus, Rogerius, Alberedus, Gothfredus, & Frumentinus. Ferrabach cum Capuano & Salernitano principibus fœdere icto, Malochum quoque græcum pro imperatore Calabriam & Apuliam gubernantem, in societatem traxit, expeditionemq; in Siciliam illi suavit, pactione adhibita, ut quadrifariam omnia capta diuiderentur. Profecti duces, pulsas Saracenis Sicilia potiti sunt. Sed Malochus prædā inæqualiter diuidens, Siciliam pro imperatore tenuit. Dissimulauit iniuriā Gulielmus, & longo itinere Apuliā ducens, Melphiam circūfedit, & in deditiōne accepit: occurrentemq; Malochum prælio superatū fugauit, & magna Apuliæ parte potitus est. Obeunt Gregorio papa, Sergius qui & Benedictus octauus Tusculanus successit: redijtq; tunc in Italiam Otho, & Romæ mortuus est. Cadauer eius in Germaniam reportatum ferunt, ueneno à Romanis necatum. Germani electores tunc primū annū incarnationis tertio supra millesimū, concessio iuri innitentes, Henricū Bavarie ducē Cæsarem declararunt: qui annis duodecim suum in Italiam distulit aduentū, in Gallijs occupatus. Interim Sara-

An. sal. M. II.

Cæsaris eligē
dius quando
Germanis sit
concessum.

rim Saraceni Capuam ceperunt, & Barum obsederunt. Barenibus fame laborantibus, Veneti annonā importauerunt. Nec tamen soluta obsidio est, sed paulo post Græci simul & Veneti classe coniuncta, Saracenos ipsos multis occisis repulerunt, octauo circiter & millesimo anno post Christi ortū. Sequenti anno Turci Hierosolyma capta, à dominici sepulchri, ecclesiarumq; montis Sion, & Bethleem uiolatione, diuino munere temperarunt. Adriensis populus Venetorum fines uastauit. Sed apud Lauretum conuictus, ad eam inopiā perductus est, de qua postea nunquā leuari potuit. Comite Gulielmo Normanno defuncto, Drogo frater in Apuliā successit: quem missus ab imperatore græco Mel primo impetu penē expulit. Sed instaurato exercitu, superatis Græcis, amissa recuperauit. Henricus Romam ueniens, à Stephano octauo imperator appellatus, coronatusq; est. Et Capuam ducens, Saracenos inde expulit: Bubaganumq; Meli susceptum, quia Saracenis fauerat, bello acerrimo est infecutus. Erexerat per id tempus Bubaganus in Apuliæ finibus Troiam urbem à fundamentis, in loco cui Castra Hannibalis prius appellatio fuit, eaq; græcis habitatoribus adimpleuit. Moxq; ad eam nouam urbē Henricus aduēit castra, dedētesq; se ciues benigne excepit. Laudatur hic Henricus, quod cum Sinegunda uxore sua castitate seruauerit & continentiam: cuius suasionē Stephanus Vngariæ rex cum populo sibi subiecto Christi fidē accepit. Ferturq; & ipsum imperatorem & Sinegundā miraculis clarere. Huius Henrici tēpore Florentini Fesulas ceperunt, ex cuius populo ac ruinis aduerti sunt. Obijt autē Henricus anno quarto & uigesimo supra millesimū nostræ salutis: eoq; anno Michael cognomento Athenacus, uel, ut alij uolunt, Cathalaicus, Græcorum imperio potitus est. Stephano octauo pontifice defuncto, successit frater suus Ioannes, eius nominis undeuigesimus: quem alij episcopum Portuensem, alij laicum fuisse tradunt. Et in Germania Conradus Sueuus, qui apud Hæricum ordines duxerat, Cæsar electus est. Tunc multi in Italia, uel populi, uel principes, in libertatem se erexere. Venit autem Conradus cum ualido exercitu, Mediolanūq; obsedit, suburbia incendit, eo proposito, ut urbem quoq; rebellem igne cremaret. Sed admonitus à Coloniensi antistite recessit, cum ille intra missarum solennia beatum Ambrosium urbem tuentem uidisset. Romam itaque profectus, à Ioanne decimonono coronatus est: & inde in Sclauos, Vngarosq; duxit, qui rebellantibus Italicis auxiliā promiserant, illosq; depresso. Tunc defuncto apud Constantinopolim Michaele Cathalaico imperatore, Michael Etheriachis successit, cui uxor fuit Zoë mulier præstantissima. Græci ac Normanni apud Aufidum amnem, inter se decertarunt, succubueruntque Græci. Rodolphus Burgundionum rex, cum plurimas suorum seditiones cōpressisset, nec tamen quietem nancisci posset, Conradi se permittens, regnum illi Burgundionum submitit: quod imperator in prouinciā redegit: & Burgundia postmodum longo tempore imperialis dicta est. Ioanni undeuigesimo defuncto, Benedictus nonus successit. Cum itus rex Anglorum deuotione ductus, Romam uenit, & domum repetens, filiam suam Henrico Conradi filio in matrimonium collocauit. Conrado uita defuncto, Henricus filius eius successit, eius nominis secundus, qui aduersus Oldericum Bohemorum regem dubio Marte pugnauit: sed altero anno reuersus. Oldericum prælio superauit, cepitq; & tributarium factum dimisit. In Vngaria dissidentes de regno proceres, Petrum regem pepulere, Alboino illi substituto. Petrus ad Henricum confugiens, illius auxilio restitutus est. Venit enim in Vngariam Henricus, & Alboinum deiecit. Romani interim Benedictū nonum Vrbe eiecerunt, & Ioannē Basinensem episcopum illi susceperunt, Syluestrū tertium appellantes: qui nouē & quadraginta diebus apostolicam sedem occupauit. Et Benedictus nonus restitutus, uno mense & diebus uno atq; uiginti cathedram tenēs, Ioanni Archicanonico sancti Ioannis ad portā Latinam patris suo uel uendidit, uel permisit: qui sextus Gregorius est appellatus, & anno uno & septem mensibus dimidiōq; sedit. His cognitis Henricus magnas copias secū ducēs, Romā petijt, & congregata synodo, Benedictum nonum, Syluestrū tertium, ac Gregoriū damnari obtinuit. Et Sindedetus Bambergensis episcopus, cui Clementi secundo fuit appellatio, in eadē synodo assumptus est, qui Henricū secundum coronauit, Romanosq; iurando

Ann. salu.
M. XXIII.

iurando adegit, ut à pontificum electione abstinerent. Trāsiit Henricus usq; Capuam, & cōposita prouincia per Romā in Germaniā rediit: per quod tempus Saraceni Scuni oppidum de Calabria occuparunt. Et interim mense nono sui pontificatus Clemens ueneno extinctus est: quod illi parasse creditus est Stephanus qui successit, Damasus secū dus appellatus, natione Bauarus, cui Bagnario fuit cognomen, & dies tantum tres ac uiginti uixit. Romani ad imperatorem mittere usque in Saxoniam, qui pontificem daret. Is Brunonem episcopum Tullensem, uirum simplicem ad papatum promouit. Cui per Vesuntium in pontificali habitu Romam petenti, abbas Cluniacensis, & Ildebrandus monachus Soana Hetrusca urbe oriundus, fortè obuiarunt. Qui eum ueluti apostatam corripiētes, suaserūt ut Papalia ornamenta deponeret, ab imperatore nō habēre potestatem concessa: eūq; peregrini habitu indutū Romā duxere. Qui ad Cardinaliū clericq; & populi cōspectū per ductus, se uelut incautū accusauit, qui paruēri imperatori, rogauitq; ne sedem Petri diutius uacare sinerent. Clerus suadente Ildebrando Brunonē ipsū in pontificem elegit, Leonem nomē uocatum: qui Ildebrandū diaconum cardinalem creauit. Interim Drogone Normānorum comite in Apulia defuncto, Hunfredus frater successit. Cui mortuo, alter frater Gothfredus substitutus est. Et Guarimaro Salerni principis etiam Normanno à suis interfecto, Gisulphus subrogatus est. Hæc gens ambitiosissima Beneuentum urbem Romano pontifici subiectam occupauit. Aduersus quos Leo pontifex cum auxilijs imperatorijs profectus, in prælio superatus & captus est: quē Normanni honore maximo affectū Romā remisere. Qui paulo post obiens, Ildebrando Romanam ecclesiam commendauit. Interim apud Constantinopolim Constantio monacho uita functo, Theodora uirgo Zoī imperatricis soror duobus annis imperium prudentissime administrauit. Ea q; obeunte, Michaël cognomento Nouitus per arma imperator est factus: qui eodem anno ab Isacio Cōmeano deiectus imperio, monachus est effectus. Isacio item post quatuor annos per arma pulso, Cōstantinū cognomine Ciochylis accepit imperium. Et in Italia Leoni nono successit Victor secundus, ex Bauaria oriū dus: qui Ildebrandū ad Henricū imperatōrē misit, cū ille in extremis ageret. Henricus, Henricū tertium filium suum Othonem Ildebradi auctoritate fratris Cæsare dixit. Et Victorī mortuo post annos duos & menses tres, Fredericus natione Lothoringus, abbas Calsinensis successit, Stephanus nonus appellatus. Per cuius tempora Mediolanēsis ecclesia, quæ per ducētos fermè annos à subiectione sanctæ Romanæ ecclesie se subtraxerat, prima inter alias eam maiorem, superioremq; recognouit. Stephano ad octauū mensem Florentiæ defuncto, quidam Romani dissentiente clero episcopum Velitrensem in pontificē assumpserunt, Benedictūq; uocauerunt. Et Agnes Henrici tertij mater, Guibertum Parmensem nobilem clericum regni Italici administratorem instituit. Gothfredus Matildis comitissæ maritus, in Italia potētissimus erat. Matildis mater fuit Beatrix. Henrici secundi imperatoris soror, quæ Bonifacio cuidam nupsit nobili & diuissimo proceri, Luca urbe Hetrusca, uel potius agro illius oriundo. Incertū tamen est an ex hoc marito, an ex alio Beatrix Matildim genuerit. Matildis uero Gothfredum & alterum uirum habuit, uiduāq; remansit, mulierum clarissima. Hæc cum uiro Gothfredo Lucam in Hetruria, Parmam, Rhegium & Mantuam in Longobardia possidebat, & terram quæ nunc sancti Petri patrimonium appellatur. Per quod tempus Mintio Velitrensi episcopo in Romanum pontificem intruso, cum cardinales & episcopi liberam electionem facere non possent, Senas se contulerunt, ibiq; Gerardus Forentinus episcopus canonicè electus, & Nicolaus secundus appellatus. Qui uir prudens, formam pontificum Romanorum à cardinalibus eligendorum instituit, quæ tertia & uigesima distinctione inter Decreta continetur: & concilium generale apud Sutrium conuocauit: in quo Matildis & magnus dux Gothfredus eius uir, & Guibertus administrator Italiæ, seu Cancellarius, & episcopi Lombardiæ, Hetruriæ, ac Romandiolæ, ut puniretur intrusus, concurrentes: illi resciens deposito pontificali amictu, Velitras remeauit: & Nicolaus Romam petens, summis honoribus exceptus est. Et Gothfredus Normannus, qui Drogoni fratri in Apuliæ Calabriaq; comitatu successerat, moriēs Bagelardū

filium

A filium successorem instituit. Quod frater eius Robertus cognomento Guistardus intelligens ægre tulit: & nepote per arma pulso, ducatum Apuliæ, Calabriaq; accepit, adiecta Troia, Romanis pontificibus parere solita. Et cum Aberadā uxorem amississet, ex qua filium susceperat Bohemundū, alterum duxit Giglegardā, Gisulphi principis Tarentini ex Guaimaro fratre neptem, uocauitq; ad se Nicolaum papā ad res Apuliæ Calabriaq; componendas. Qui eō profectus Robertum Guistardū ab excōmunicatione absolutum, restituit quæ de ecclesia detinebat, ducē Calabriae & Apuliæ declarauit, Ligium ecclesie Romanæ seu Vassallum faciens, qui magnum exercitum Normannorū papæ concessit, per quem Prænestini, Tusculani, Neumentani rebelles domiti sunt, et Galera ac Geradi comitis castella usq; ad Sutrium uastata, iubente papa. Cui ad secundum & dimidium annum mortuo, Anthelmus Lucensis episcopus absens subrogatus est, & Alexander secundus appellatus. Robertus Tarentinos sibi subegit, & Mathera eius ducatu adiecta est. Alexander Romam perrexit. Sed Longobardi episcopi Guiberto Parmense adnitate congregati, indignum esse dicentes, aliunde quā ex paradiso Italiae, id est Lombardia pontificem eligendum esse: ab Henrico imperatore obtinuerunt, dissentiente Agnete, ut Papam eligerent. Illi coacto concilio Cadolum Parmensem in antipapam elegerunt, cui Longobardi omnes obediuerunt, præter Matildim & uirū eius. B Vocatus Cadulus à Capitaneis circa Romam manentibus, in prata Neronis descendit. Romanis nutantibus, Alexander cum Gothfredo Matildis uiro, apud Lateranū se cōtinebat. Commissum est prælium, & urbē Leonina occupata, ecclesiam sancti Petri obtinuit. Sed irruptione facta per populum Ro. ibi à suis relictus est: quem Cincius Romanus, præfeti filius, per mediā ciuium agminā in arcem sancti Angeli perduxit, ibiq; à populo obsessus est per annos fermè duos. Interim Guistardus mortuo Constantino Dioclixi græco imperatore, & illi successo Romano cognomine, Cyriacum ab illo missum apud Vestiam Apuliæ ciuitatem immunitam degētem ex improuiso interceptit, & Montepilosum obsedit. Vbi dimisso Gothfredo fratre Barulum duxit egregie munitum, quod per tres annos obsedit, Rogerio fratre Brundisium obsidēte, Gothfredoq; illi opitulante, qui iam Montepilosum obtinuerat. Potius est tandē Barulo Guistardus, & Gothfredū classe in Siciliam misit: quē mox secutus est & Panormum primā de Siculis urbem obsedit. Interim obiens Diogenēs, Michaēlē Constantini Dioclixi filium habuit successorem. Et apud Romanos Cincius cum Cadolo in arcē clausus, territū antipapam coegit, ut trecentis argenti libris sibi in uitæ redemptionē datis, strigosissimo aduectus equo, aufugeret. In Germania Otho Coloniensis archiepiscopus apud Henricum adolescentem artibus usus, ut Agnes administratione pelleretur, sibiq; gubernatio cōmitteretur. Qui ueniens in Italiā, ordinatis in Lombardia rebus, Romā perrexit: cōuocatoq; clero, multis uerbis Alexadrū increpauit, qui pontificatū Romanū iniussū Cæsaris præter consuetudinē accepisset. Respondit sibi Ildebrandus archidiaconus, consuetudinēq; illam malam esse ostendit, & iuste reuocata. Quo audito, Otho sibi satisfactum duxit: petiit tamen ut pro pace populorū concilium Mantuæ fieret. Annuit pontifex, & cum Cardinalibus eō se transfudit: ubi omnes eum uenerati sunt, & apostolicā sedem magistrā recognouere. Reuersus Romā, pacificam urbem reperit, sed Capaniam perturbatam. Ricardus enim Normannus cum filio suo Gulielmo Capua subacta, Beneuentūq; inuasa, Caperanum obsidebat. Rogerius qui Brundisium aliquādiu cinxerat obsidione, à ciuibus deceptus est. Qui prodicionem simulantes, quarta uigilia Normannos proceres ad quadraginta cum totidem militibus intromittentes interfecerunt, eorum capita ad imperatorem Constantinopolim miserunt. Et Guistardus apud Panormum Gothfredo relicto, in Apuliam rediit, Tranamq; obsessam decem mēsis cepit. Panormum eodem tempore captum est, anno salutis tertio & septuagesimo supra miliesimum. Ildebrandus archidiaconus Matildis comitissæ auxilio frater, Ricardum & Gulielmum obsidione pepulit, & quæ acceperant, restituere coegit. Et Alexander pontifex, instante Agnete imperatrice, Guibertum Parmensem, cuius mentionem

S fecimus

Ann. salu.
M. LXXIII.

fecimus, archiepiscopum Rauennatis ecclesie ordinauit, praefectus quod in propheti-
am celsit, illum ecclesie Romanae & animae suae maximo incendio talem ecclesiam acce-
pisse. Et Cadolus impetrata delictorum uenia ab Alexandro, diem obiit. Nec multo post
ipse Alexander undecimo pontificatus anno, mense sexto, uitam finiuit: cui acclamante
populo ac clero Ildebrandus substitutus, & Gregorius septimus appellatus, anno xvij.
Henrici tertij imperatoris: quo tempore Hungari Salomone rege suo, que diceret Ger-
manis resistere nescire, in carcerem coniecto, bellum Caesari indixerunt, in quos ille ma-
ximas copias duxit. Ortæ sunt discordiæ inter Gregorium & imperatorem, qui per si-
monias uendebat ecclesias, nec pontificis monitiones audiebat. Agnes imperatrix admi-
nistratore deiecta, Romæ uitã duxit. Multæ legationes hinc atq; inde factæ sunt, & tan-
dem imperator in Gregorij confirmationem consensit. Pontifex statim de simonia im-
peratorem coarguit, sed nihil profecit: unde plures excommunicati sunt episcopi, qui a-
pud imperatorem manentes, eius infantæ studebant. Deinde apud Lateranum pontifex
concilium habuit, in quo interfuit Rauennas archiepiscopus Guilbertus, & multi de
Lombardia episcopi, & Matildis comitissa, & Sisulphus Salerni princeps. Tunc Rober-
tus Guistardus, qui nouiter Anconitanam marchiam occupare ceperat, & ceteri Nor-
manni excommunicati sunt. Guilbertus Rauennas Romæ remansit soluto concilio, ad-
dolum pontifici parandum. Nam dum nocte natalis domini praesul in ecclesia beate Ma-
riae maioris missam celebrat, & iam hostiam frangit, à Cincio Stephani praefecti filio ab
altario deturbatus, & ad domum eius deductus, in hyperione in quadam turri clausus est.
Ad quam postridie currens populus, pontificem liberauit, ædes Cincij subuertit, turrem
solo æquauit, uiris ac mulieribus de familia Cincij nares truncauit. Cincius in Germani-
am ad Henricum confugit. Guilbertus qui se pontificem futurum sperabat, si insidiæ suc-
cessissent, simulata beneuolentia, à pontifice dimissus, Rauennam se contulit. Pontifex
auxilio Matildis Guistardum & Normannos inuadere statuit. Interim Guilbertus Ra-
uennas, & Theobaldus Mediolanensis archiepiscopi, & nonnulli episcopi Lombardi ad-
uersus Gregorium conituant: quibus additur Vgo Candidus Cardinalis: qui etsi antea
rebellauerit, & reconciliatus fuerit, postea tamen ad uomitum redijt, inter Normannos
& Henricum tertium foedera contra Papam iungere annisus. Quod resciscens Gregori-
us synodo Laterani congregata, Guilbertum & Vgonem dignitatibus priuatos excō-
municauit. Dum hæc agitur, Henricus cum Saxonibus conflixit, uictorq; euasit, quin-
que millibus è suis amissis. Quauictoria elatus, Romano Pontifici obedientiam detra-
here studuit, Sigifredo Archiepiscopo Maguntino negocium comittens, qui apud Vor-
matiam conuentum habuit praetorum, in quo mandatum est, ne quis Gregorio obedi-
ret. Ex eo conuentu Rolandus clericus Parmensis Romam ueniens, Henrici uerbis pon-
tificis. Illa Gregorio interdixit, iussitq; cardinalibus ut alium habituri pontificem, ad impe-
ratorem se conferrent. Habebat tunc Gregorius Laterani concilium, in quo Sigifredum
& sibi consentientes episcopos atque abbates, commissis priuauit ecclesijs, imperato-
ri autem regni & imperij gubernationem interdixit, eumq; excommunicauit, absolutis
à iuramento subditis. Multas literas in excusationem suam Henricus per Germani-
am misit, & pariter pontifex in suam. Interim pars regni ab Henrico deficit, & Sa-
xones acris bellum instruunt. Fit conuentus principum Alemannorum, in quo decer-
nitur, si Gregorius in Alemanniam pergat, Henricus ab eo supplex ueniam petat. Iu-
rauit Henricus se cuncta facturum. Et pontifex audito oratore Treuerensi archiepiscopo
Augustam praetoria petiturus Vercellas usq; profectus, à loci episcopo regni Italiae Cæ-
cellario clam rescijt, Henricum hostili in se animo cum exercitu uenire, retro celsit, Canof-
sumq; se recepit, oppidum comitissæ Matildis in agro Rhegiensi. Venit illuc imperator
cum copijs, & omni deposito regali ornamento, nudatis pedibus ad oppidum portam de-
latus, introduci petijt. Denegatum introitum æquo animo tulit, quamuis aspera esset hy-
ems, & gelu cuncta rigescerent. Triduo in eius oppidi suburbio mansit, ueniam petens. Quæ
tandem pontifex, Matildis & Adelai Sabaudienfis comitis, & abbatis Cluniacensis pre-
cibus motus introductum absoluit, & ecclesie reconciliauit, iureiurando pace firmata & obe-
dientia

A dientia promissa. Exinde rex Papiam se contulit, tuncq; ibi mortuus est. Cincius praefecti
filius. Interea Alemanni principes ægredientes Henricum non satisfacisse p. omisis, Ro-
dulphum Saxoniae ducem regem Alemanniae creauerunt. Henricus illum a pontifice ex-
communicari petijt, sed non obtinuit. Reuersus in Alemanniam, cōgressus Rodulpho
est, & clades utrinq; recepta. Missi oratores utrinque ad Papam, responsum habuerunt,
ut ab armis cessarent. Illi iterum pari Marte pugnauerunt: & tertio praelio commissio, su-
perior aliquanto Henricus, auditis legatis ad pacem missis, nullum cum hoste tractatū
habere uoluit, sed illum excommunicari petijt. Legati re infecta redierunt. Robertus in-
terea Guistardus sanctam Seuerinam & Consentiam in Calabria cepit: Sisulphum Sa-
lerni principem, cuius sororem duxerat uxorem, bello domuit, Salernumq; cum arcē per
deditionem accepit. Beneuentum oppugnatam breui cepisset, nisi Gregorio pontifice
exhortante recessisset. Et anno millesimo octuagesimo Michael Constantini filius, cum
Michaelē, Andronico, & Constantino, à Nicephoro cognomine Botaniates, per uim
& arma ab imperio deieci sunt. Guistardus uero, Spinacroba Hydrunto & Tarento
Græcos expulit. Ad quem Michael Dioclyzi Constantinopoli pulsus, in castra uenit in-
cognitus opem petens, & Robertus eum ad Gregorium misit: cuius opera factum est,
ut apud Caperanum papa & Rogerius conuenirent. Et Rogerius ligius ecclesie fa-
ctus, & uexillo beati Petri donatus, Michaelē restituere promisit aduersus Nicepho-
rum, quem Papa excommunicauit. Parataq; classe Rogerio minori natu in Italia di-
missio, Bohemundum alterum filium secum duxit, atq; ad Auelonem nauigans, prima
ad Dyrrhachium castra posuit. Sed Dominicus Siluius dux Venerus, iubente Nicepho-
ro imperatore eos ab obsidione repulit, conflictu cum multo sanguine peracto in mari.
In terra tamen Bohemundus obsidionem continuauit, & Guistardus cum Michaelē ad
reparandam classē in Italiam se cōtulit. Nicephorus uero Botaniates imperator his co-
gnitis, Alexium Mega, siue Comnaenum in Thraciam misit, qui militem congregaret.
Is perfidia usus, milites nouos sibi iurare astrinxit, grandi pecunia largita: ueteranos ue-
ro fraudabat stipendio, tanquam imperatoris culpa esset: deinde suum argentum eis lar-
giebatur. Sicq; animis militum sibi conciliatis, ex Adrianopoli ad imperatorem accessit,
suasitq; ut milites in expeditionem mitteret: deinde reuersus ad exercitum tanquam nihil
de pecunia imperasset pro qua se iuisse dixerat, ab exercitu irritato imperator factus est:
quem Constantinopolim duxit, promisso triduo spolio urbis. Arxion Alemannus ma-
gister unius cohortis, ab Alexio corruptus, portam Bulgarorum ei aperuit noctū in cœ-
na domini. Triduo urbs direptioni patuit. Nicephorus in sancta Sophia captus, tonsō-
ratus & in monachum ordinatus, uita donatus est: Alexius uero in die paschatis coro-
natus est, Michaelēq; Michaelis Dioclyzi filium imperij consortem accepit: quē exer-
citus praefectum in Dalmatiam transmisit, & ipse cum eo perrexit cum septuaginta mil-
libus armatorum. Bohemundus interea & Robertus, qui dimisso in Italia Michaelē Dio-
clyzi redierant, Dyrrhachium urgebant. In quos delati Græci imperatores praelio cōmis-
so, Michael occisus est, & Alexius in fugam cōuersus, lacrum reduxit exercitum. Dyr-
rachini Roberto se dederunt, & pariter multa Dalmatiae oppida. Romæ interim à
Gregorio synodus tenta est, in qua error Berengarij de sacramento damnatus est, &
Henricus imperator iterum excommunicatus, & Rodulphus in regem Alemanniae at-
que Italiae confirmatus. Ipse uero Henricus conuocatis praetatis apud Brixiam Alemanni-
ae urbeni, Guilbertum Rauennatē archiepiscopum in pontificem erexit, Clemen-
temq; appellauit. Qui mox acceptis ornamentis papalibus, in Italiam redijt. Henricus
in Saxoniam profectus, quarto cum Rodulpho conflixit. Victor Rodulphus casu à su-
is uulneratus, longiuscule secessit, & uulnerati plures eum secuti sunt, inter quos pari-
ter mortuos expirasse repertus est. Henricus uero fugiens abditi latuit, & septimo de-
mum die repertus est. Cuius filius Henricus, qui quartus postea fuit eius nominis impe-
rator, in Italiam missus, Matildim apud Parmiam praelio superauit. Quæ mulier mortuo
primo uiro Azonem Marchionem Estensem, qui prioris uiri consanguineus fuerat, &
sibi quarto gradu coniunctus erat, ignorans accepit maritum. Et cum per aliquot men-
ses illi

Ligius, tota
subiectioni su-
gmificat.

ses illi concubisset, re cognita, Gregorium consuluit quid agere deberet: ille mulieri imperavit, ut à consortio noui uiri abstineret. Henricus senior per Bauaros in Italiã rediit, Clementemq; suum in Prata Neronis duxit. Matildis copias suas pontifici misit. Pugnatum est aliquandũ apud urbem Leoninam, & uicina ædificia demolita. Desperataq; uictoria, Henricus cum suo antipapa Rauennam rediit: & anno sequenti rursus ad obsidendam urbem transiit, cepitq; ciuitatem Leoninam, & basilicam beati Petri cum suo Clemente prophanauit. Idem fecit de basilica beati Pauli, porticus destruens quæ ad eas ducebant. In ætate uero dimisso antipapa in Tybure, & per alia castella uicina exercitu, in Lombardiam recessit. Vastatus est omnis ager circa Romã, & ciues fame coarctati sunt. Vocauit pontifex Guistardũ in auxilium: qui dimisso in Dalmatiã Bohemundo, copias congregabat. Sed Henricus ad dolos conuersus, Cluniacensẽ episcopum ad Gregoriũ misit, dicens, si Laterani coronaretur, fore ut in Alemanniã cum omnibus copijs abiret. Rogabat omnis populus, nec pontifex aduersabatur, si modo imperator errata corrigeret. Henricus Romanos plerosq; corruptis, qui coronandũ imperatorẽ etiam non satis facientẽ dixerunt. Pontifex populo diffusus in arcem sancti Angeli se recepit: & Henricus antipapam à tribus episcopis coronari in Laterano fecit, Bononiensẽ, Treuerensẽ, & Mutinensẽ: & ipse ab eo coronatus est. Obsessum est castrum sancti Angeli, & Rusticus papæ nepos ex fratre ad Septemfolsia se recepit, ubi expugnatus deditiõnem fecit. Interim uenit Guistardus cum exercitu. Non expectauit imperator, Senasq; cũ antipapa petiit: & Guistardus porta Flammia intrauit. Et cum ciuis resisteret, usq; ad arcem Domitiam Urbem combussit. Ciues arma tenebant in capitolio. Guistardus ad Lateranum se contulit, eamq; regionem Urbis uastauit, quæ est inter Capitoliũ & Lateranũ: & deniq; capitoliũ ui cepit, transiitq; ad castrũ Crescentij, & muros disiecit qui pontificem claudebant, liberauitq; illum & Salernum perduxit, ubi & mortuus est. Guistardus ad imperium Constantinopolitanum aspirans, classẽ ingentem parauit, cum filius Bohemundus terrestri exercitu satis ualeret in Dalmatia. Alexius classẽ parauit, & Venetos in auxilium accersuit, duce Dominico Siluio. Pugnatum est apud Dyrachium, & superati sunt Dominicus & Alexius. Dominicus ducatu priuatus est, ob rem male gestam: & Vitalis susceptus est, qui aliam classẽ in auxilium duxit. Desiderius Casinensis abbas Gregorio subrogatus est, Victor tertius appellatus. Et iterũ Guistardus cum Alexio & Venetis apud Sasnum conflixit, eosq; superatos fudit, & in Cassiopam insulam delatus, mense Iulio obiit. Cui, absente Bohemundo, Rogerius natus minor in ducatu Apuliæ successit, & præter Siculos Itali omnes patri subditi paruerunt. Fuit tunc toto orbe famas, per cuius occasionem Auful Galatiæ rex, qui cum Saracenis perpetua bella gerebat, Toletam urbem multis annis obsessam cepit, & Christianæ religioni restituit. Henricus in Alemannia cum Saxonibus prælians, quatuor millia militum amisit: & interim prælio commisso, inferior euasit. Victori defuncto ad quintũ mensẽ, Urbanus secundus susceptus est. Bohemundo in Italiam reuerso, Dalmatiæ ad Alexium defecere. Rogerius Capuam urbem cepit, & omnia usque ad Tybur Romanis & Papæ abstulit. Urbanus Romanorum animos parum quietos intelligens, Melphim se contulit, primumq; ibi synodum conuocauit. Rediens iterum in Italiam Henricus, à Matildi reiectus est, cum iam rebellione filij premeretur. Bohemundus ut primum equos nauigatione quassatos satis quiescisse cognouit, in Rogerium fratrem duxit, & apud Farnetum Beneuenti oppidum conflixit, haud cruento prælio, cum proceres Rogerio imperauerint, ut permissa Bohemundo Apuliæ parte ducatus, ipse titulum & cætera retineret quæ pater habuisset in Italia. Quo factò Melphim ad Urbanum se contulit: cuius ligius factus, ducatum & successionis paternæ confirmationem obtinuit: & in Siciliam trañciens, Syracusas cepit, Halamq; Roberti Fusonis Flandrensiũ comitis filiam duxit uxorem, ex qua genitus est Gulielmus. Urbanus alteram synodum apud Troiam congregauit, & tertiam Placentiæ. Postremo de salute fidei cogitans, transmissis alpiibus apud Francos se conferens, conciliũ apud Montemclarum Alueriæ conuocauit. Bohemundus indignatus pro his quæ frater fecerat, Melphim furto

surrupuit

A surripuit. Rogerius Siciliam rediens, uiginti Saracenorũ millia stipendio conduxit, multaq; alia auxilia ex omni sua ditione aduersus fratrem duxit, qui cum decem millibus ueteranis Melphim defendere statuerat. Urbanus secundus apud Clarum montem conciliũ habens, expeditionem in Saracenos pro Hierosolyma recuperanda persuasit, anno quarto & octuagesimo supra millesimum: & trecenta hominum millia cruce signati. Reuersus in Italiam, apud Placentiam substitit: ubi Conradi instantia, qui patri Henrico tertio rebellauerat, episcopos reconciliauit, qui agenti apud Beneuentũ Guilberto antipapæ consenserant. Romam reuersus, & magno fauore exceptus, Bernardũ Toletanũ episcopũ ad se uenientem pallio archiepiscopali donatum, totius Hispaniæ Metropolitanum declarauit. Henricus tertius, aduersus Henricum Bambergensem comitem bellum gessit, eumq; domuit. Interim filius eius Conradus in Italia mortuus est. Duxit etiã Henricus aduersus Robertum Flandriæ comitem, ut expeditionem impediret Urbani. Interim diuersis itineribus cruce signati ad Constantinopolim peruenere, primusq; omnium Petrus quidam eremita abstinentiæ fama celebris, ducem se multis exhibens, per Alemanniam, Ungariamq; perrexit, cui Gothfredus, Eustachius & Balduinus fratres cognomine Bolioni, Bononiæ Gallicæ comites potentissimi, se socios addiderunt. Maiores uero præstantium ducum & nobilium manus, hinc Podiensis episcopus belli dux, & Raimundus B sancti Egidij comes, inde Hugo magnus Philippi Francorum regis frater, & Robertus Normandiæ, ac alter Robertus Flandriæ, & Stephanus Carnoti Comites, transmissis alpiibus per Italiam iuerunt: & quando illi Constantinopolim peruenierunt, hi Romam ingressi sunt. Ibi benedictione recepta pontificis, pars Brundisium, pars Barum, & alia pars Hydruntum petiit. Et Bohemundus generositate animi ductus, his se comitem cum duodecim millibus delectæ iuuentutis Italiæ, relicta fratri potestate, cum quo bello contenderat, & Melphim & alia loca sua occupandi. Sed Rogerius fratris uirtutem admiratus, Melphis obsidionẽ soluit, & Tancredum filium cum fratre ire permisit. Petrus eremita in suburbij Constantinopolitanis copias suas retinere nesciuit, quin hostilia cuncta in Græcos agerent. Alexius imperator cui hæc expeditio suspectissima erat, commotus suorum calamitate, comitum negare cepit: & qui ante Bosphorum Thracium clauserat ne Christiani transeuntes opprimerentur à Turcis, illud aperuit, & Petrum eremitam inuitum transportari curauit. Bolionijs qui nondũ Constantinopolim applicuerant, in Europa remanentibus, duodecim millia cũ Petro transire: qui mox Rainaldũ quendam Alemannum ducẽ sibi creauere, celeriterq; procedentes Nicomediam & inde Niceam petierunt. Turci Nicea communita, ex oppidis cuncta asportarunt & audientes transitum Christianorum, concauis in montium uallibus insidias struxere. Petrus Cinitum oppidum offendens in agro Niceno hominibus uacuum, frumento uinoq; plentũ, illud occupauit: & Rainaldus pariter oppidũ Exeregorgon appellatũ: & ambo obsessi sunt à Turcis. Rainaldus cũ aliquot millibus abnegata Christi fide, deditiõnem fecit. Petrus sub specie legationis Constantinopolim abiit, reliqui omnes à Turcis trucidati sunt, cum siti laborarent. Quæ res Alexio gratissima fuit, sperati Christianos retrocedere. Interea Hugo magnus cum suis copijs ex Barulo Dyrachium peruenit, & deinde Constantinopolim petiit. Et paulo ante Balduinus cum fratribus illuc applicuit, quos prima nocte in suburbij hospitatos Græci hostiliter inuasert, nec potuerunt aduersus excubantes proficere. Exierunt in campos Christiani, ibiq; rursus pugnatum est, & clades utriusque parua recepta. Sed intellecto Hugonis aduentu, pacem Alexius cum Gothfredo constituit. Venerunt & alia copiarum cum Podiensi episcopo. Bohemundus per Peloponnesum in Bulgariam transiit, Castoriamq; urbem petiit: sed Alexius insidias illi per itinera parauit. Quod cum non successisset, culpam in milites transtulit, prædæ cupidus. Transiit Bohemundus ad imperatorem, & nomine totius exercitus, fœdera cum eo pepigit, ut tutum iter per urbem regiam & alia loca præstaret, comitatu & copiarum supplementa præberet, sibi omnia de Saracenis capta cederent, excepta Hierosolyma. Sic rebus paratis, exercitus Christianorum ad Nicomediam mari transmissus coactus est, & inde Niceam uentum, quæ à Turcis defensa, obsessa est: lacui una in parte adiacens, nec

S 3 poterant

Ann. salu.
M. lxxxiiij.

poterāt urbem expugnare. Triginta diebus oppugnatione ducta, cum per lacum noua diētim auxilia submitterentur, sexaginta millia Turcorum in propinquo monte confederunt, qui oppidanis ad eruptionem cōmotis, Christianorum castra inuasunt: sed nihil profuere, magno damno repulsi. Interim lembi à Cōstantinopoli aduecti sunt, & in lacum missi. Quibus uisis oppidani, post duos & quinquaginta dies ab obsidione deditiōnem fecere, Turcis cū rebus & armis abire permisis. Profecti ultra duces, cum per loca deserta iter habendum esset, bifariam diuisi sunt. Bohemundus cum ad riuū quendam peruenisset, et herbidum solum reperisset, castra posuit, ut militē reficeret, inuasusq; est à Saracenis & Solymāno principe, qui cum maxima multitudine aduenerat: perijissetq; cum omnibus, nisi Hugo & Gothfredus cum quadraginta millibus equitū opem tulissent. Cōmissa est magna cædes in Turcos & Saracenos, nec tamen prælium nisi nocte dirimi potuit. Decuplo maiores Saracenorum cadauerum, quam Christianorū, fuerunt strues. Fuit numerus hostiū supra quadraginta millia. Inerāt enim Medi, Syri, Cardei, Turci, Saraceni, & Arabes, qui fuga arrepta maxima spolia Christianis reliquerūt. Mense Iulio hæc acta sunt. Solymānus uitam quæ ducit in Lyconiā est ingressus, et Arabum decem millia obuiā habuit, quæ secū duxit, prædicās ubiq; se uictorē fuisse: & nihil omnino consumptis igne cōmeatibus & obductis obsidibus, iter impedire Christianis conatus est: quibus recens in agris segetes auxilio fuerunt. Venerunt Christiani Iconium primam Lyconiæ ciuitatem, eamq; deditibus ciuibus obtinuerunt, cum Solymānus aliō diuertisset. Pari modo & Heracleam, Tarsumq; ceperunt. Balduinus à ducibus expeditionis primus omnium in Asia dominium obtinuit, Tarso donatus, & quicquid in ea regione caperet: qui paulo post Edissa & Manustra urbibus est positus. Flexit ad sinistram maior exercitus, & Ciliciā quæ nunc minor Armenia dicitur, primo aduentu captam, Palinuro Armenio cum nostris militare solito regendam tradiderunt: deinde Cæsareā urbem in Cappadocia obtinuerunt. Et intelligentes apud Antiochiā Turcos conuenisse, illuc ducturi apud Cōsor urbem Christianorum qui inerant opera deditam, ad quintam diem quieuerunt, cōmeatus parantes. Deinde publicanorum castra, & urbem Rufam cum multis castellis obtinuerunt: exinde montes altissimos, qui intercedunt, una die transmisis, ad Murasim urbem uenerunt. Qua capta, campos in conspectu habuere, in quibus Antiochia cernitur: & hostes ad amnem uisi sunt, qui uallem interfecat, loco cui pons ferreus nomen est. Ibi præda facta est rusticorum, qui cōmeatus in urbem deportabant. Antiochiā tunc rex Calsianus habebat, duobus filiis præditus, Bachmāno & Senfadolo, Babylonæ Soldano tributa pendēs, à quo multa & magna auxilia acciuerat. Ea urbs prius Reblata dicta est, deinde ab Antiocho Asiae dominatore, Antiochia. Duplici muro circundabatur, interiori lateritio, exteriori quadrati lapidis. Quadringenta et sexaginta turres inerāt. Colles quatuor includebantur: in quorū cellioris cacumine ad orientē uergētis, arx, natura loci adeò munita, ut omnes conatus, & omnia oppugnantū ingenia facile frustrarētur. Regio Coelesyria dicebatur, fluminibus fontibusq; irrigua, & agro fertilī, uicinoq; lacu diues. Recedit à mari Cilicia urbs passuū duodecim millib. Farfar fluuius portū efficit nauitū ceterarū capacē, quē Christiani sancti Simeonis appellauerūt. Ad septētrionē mons est excelsus, uero significatione græca, quod aquis fontū sit irriguus: à nostris mōrana nigra uocatur. Ad orientālē plagam cāpestris latissima regio, quā Farfar irrigat propinquus mœnibus. Hic Petrus patriarchalē tenuit sedem. Theophilus hinc oriundus extitit, ad quē Lucas Euāgelista scribit Actus Apostolorū. Septimū ille à Petro hic fuit antistes, & Theophilū suo de nomine appellauit. Hic primum baptismatis fonte renati, Christianos sese appellauerūt. Hæc urbs mille annis sub Christiano imperio maximè floruit. Centū quinquagintatres episcopi sub Antiocheno patriarcha fuerūt, & in urbe illa cccclxxi ecclesiæ. Duodecimo igitur Calendarū Nouembriū Christiani ad Antiochiā castra posuerūt: necdū uindemia facta erat, & frumētī magna uis in puteo reperta est, quibus Antiocheni pro horreis utuntur, & uicinæ gētes cōmeatus importabāt precitū accepturæ: nisi quatenus prohibebatur à Turcis. Armenij & Suriani Christianis magno erant adiumento, secreta hostium

Christiani qui
primi uocati.

nuncian

nunciātes. Sunt autem Suriani gens antiqua, in Asia originem habens, quæ acceptam ab initio Christi fidem, post captam ab Heraclio à Saracenis Hierosolymam, nunquā dimisit: sed aliquādiu suspecta Saracenis, incertas habuit sedes. Sub Carpharat autem principe ægyptio, qui à Laodicea Syria usq; ad Alexādiam Aegypti possedit, quartam Hierosolymæ urbis partem, in qua est sepulchrum domini, obtinuit sub annui pensione tributū cum suo patriarcha possidendam. Sed huius expeditionis tempore pullā Hierosolymis, montes qui ad Antiochiā pertinent incoluere.

Ex libro quarto

secundæ Decadis.

Nonagesimus septimus supra millesimum nostræ salutis annum currebat, cū Antiochensis obsidio cœpta est. Urbanus secundus non satis tutus Romæ, biennio in domo Petri Leonis potentissimi ciuis se continuit, apud ecclesiam sancti Nicolai in carcere. Guilbertus antipapa ex Beneuento, suadente Ricardo principe Capuano, qui Beneuentum tenebat, Albam uenit, ut fautoribus suis proximior esset. Veneti classem ducentarum nauium omnigenum armare, eamq; crucesignatis militibus impleuere, auctamq; Dalmatis Rhodum misere. Pisani quinquaginta treremium classe instructa, eos apud Rhodum inuasere, conflictiq; decem & octo treremes amiserunt, & quatuor millia Pisanorum capta sunt. Sed Veneti ob reuerentiam crucis, primoribus retentis obsidum loco, reliquos restitutus treremibus abire permisere. Adierūt Veneti Smirnam sex millibus passuum à mari distantem, recens à Turcis dirutam, indeq; sancti Nicolai corpus Venetias detulerunt. Milites apud Antiochiā omni genere machinarum urbem oppugnauere, sed crassitudo & altitudo murorum omnes eorum conatus frustrata est. Firmata est obsidio & castra ita munita, ut recedente media parte militum, egregie tamen defendi possent. Sed cum frumentatores insidias incidissent, multiq; capti essent, fame in castris laborare coeperunt. Castellum erat Areth, castris ad quinque millia passuum propinquum, ex quo hæc damna inferebantur: cuius præsidium Bohemundi astu longius tractum interceptum est, & capti in cōspectu Antiochensium gladio percussī, quorum capita in urbem proiecta sunt. Interim natalis domini occurrit festiuitas: qua solenniter celebrata, annona deficiente, & murmurante populo, obsidionemq; soluere cupiente, Bohemundus oratione sua exercitum placauit. Qui cum triginta millibus in agrum Damascenum profectus, magnam uim frumenti apportauit, copiasq; Saracenorum ad xl millia quæ ex Aleph, Damasco & Hierusalem obsessis in Antiochia opem ferebant, casu incurrens commisso prælio disturbauit, & occisa maiori parte in fugam uertit: cepitq; camelos, mulos, & asinos quamplurimos, cum quibus facile ad exercitum portauit annonam. Flandrensis comes cum eo fuit. Interea Antiocheni eruptione facta, castra Christianorum in ea parte perfregerunt, quæ remotior erat à ciuitate, & cuius curam Podiensis habebat episcopus, magnamq; occidionem fecerunt, ita ut necessarius fuerit Bohemundi reditus. Quieuit exercitus per aliquot dies: sed iterum deficiente annona, in castris murmuratum est: & Petrus eremita cum Guilhelmo Carpentario regis Franciæ consanguineo, fugam arripuit. Sed ambo intercepti sunt à Tancredo Bohemundi nepote, & in castra reducti. Guilhelmus uero quamuis Vgoni Magno eius consobriño, nouo iuramento addictus fuerat, paulo tamen post per aliam occasionem cum sua cohorte à castris emissus, primus omnium Christianorum defector est factus. Petebant & alij dimissionem, nec retineri multitudo poterat. Sed allato nuncio ingentes Turcorum copias ad Areth oppidum confedissee, uelleq; cum Christianis dimicare: oblatam occasionem arripiunt duces, & cōfortatis miliibus, copiam pugnae faciunt. Pugnatū est diu acriter: postremo uicti Turci, cæsa plū media suorū parte, in fugā uersi sunt: & Christiani præda aucti, non tamē fame liberati sunt, donec Armeni & Suriani

Ann. salu.
MCCVII.

S 4 metu

metu Turcorum liberati, ad castra com meatu ferre potuerunt, Areth oppido à Tur. D
 cis incenso. Sed Saraceni à Soldano Babylonæ Antiochiam missi, noctu urbe dilapsi, o-
 minia itinera infestarunt, ita ut fames breui reditura uideretur. Placuit igitur castella duo
 portis opposita excitare, qua exeundi, redeundiq; facultatem hostibus adimerent. Sed
 cum necessaria ad id deessent, Bohemundus & sancti Egidij comes cum quinque milli-
 bus militum ad sancti Simonis portum missi sunt, qui fabros & necessaria adducerent.
 Quibus redeuntibus quindecim millia ex urbe occurrerunt. Bohemundus cum expedi-
 tionibus in monticulum se recepit: mille ex Christianis cecidere: fuissentq; omnes truci-
 dati, nisi Gothfredus raptim auxilium attulisset: qui fortissimo animo pugnans, multos
 hostium interfecit, inter quos Bacman Cassiani regis filius natu maior cecidit. Interim
 ex Antiochia maior egressa multitudo, prælium redintegravit. Pugnatum est diu, nutan-
 te uictoria. Demum uero ex hostibus quinque millia caesa, & septem millia capta, inter
 quos duodecim Ammirhati fuere. Ex Christianis ultra mille primos, quingenti deside-
 rati sunt. Deinde castella uti ordinauerant Christiani duces, erexerunt. Et Cassianus pe-
 tit inducias, quæ libenter concessæ sunt: & Christiani in ciuitatem, & Saraceni libere in
 castra ueniebant: duraueruntq; induciæ, donec Volo gallicus egregius miles, dum suo-
 rum uirtutem extollit, à Turcis interfectus est. Per has inducias Pyrrhus Antiochenus
 ciuis adeo potens, cum multa de Bohemundo accepisset, eius colloquium petijt: & ad-
 miratus uiri uirtutem, ciuitatem se illi traditurum spondit, si sibi dominium retineret.
 Obtinuit Bohemundus urbem sibi concedi communi consilio procerum, & constituta
 nocte per apertam à Pyrrho portam ingressus, ciuitatem obtinuit: nec scuitum est nisi
 in præsidia Saracenorum. Cassianus rex dum in montes confugit, ab Armenijs truci-
 dus est. Turci & Saraceni quamplures in Areth saluati sunt. In cuius oppugnatione ipsa
 die facta, multi uulnerati sunt: inter quos Bohemundus femur saucius pluribus diebus
 ægrotauit. Interea magna multitudo equitum uisa est à longe ueniens. Creditum est Ale-
 xium imperatorem esse, qui sæpe in castra se uenturum promiserat. Sed referentibus Ar-
 menijs, Corbanam esse constitit Persarum regis militiæ principem, qui Antiochiæ opem
 ferebat, cum Senfadolo Cassiani filio, qui per inducias ad id missus fuerat. Is ad portem
 ferreum castra fecit, & iubente Senfadolo per suos arcem accepit atq; communiuit, per
 quam urbem capere admissus est. Pugnatum est in urbe, & magna cædes hostium facta:
 multi quoq; ex Christianis periclitati sunt. Ob quam rem placuit arcem munitioibus
 excludere, nec pugnare prius quam Bohemundus & alij liberarentur. Interim Armeni
 & Suriani prohibiti sunt frumeta ad Antiochiam deferre: iterumq; fame laboratum est.
 Promiserat Alexius imperator annonam mittere, & iam naues eius cum frumento ad
 Philomenam oppidum applicuerant, cum desertor signorum Stephanus Carnoti co-
 mes illis obuius, Christianorum exercitum perijisse nunciauit. Hic enim adueniente Cor-
 bana, cum pluribus aufugit. Mercatores his cognitit, à porta in altum se recepere. Inter-
 rim lancea quæ Christianus aperuit in ecclesia sancti Andreæ reperta est: cuius fiducia sta-
 tuerunt Christiani cum Corbana configere: cuius exercitus uicinos montes occupa-
 bat: missiq; sunt Herlinus & Petrus eremita fide publica à Corbana habita, qui prælium
 in tertium denunciarent, detrectantq; suaderent. Quo non satis annuente, statuerunt ni-
 hilominus Christiani configere, quibus alioquin fame pereundum erat. Et ieiunio insti-
 tuto, orationibusq; peractis, sacram lanceam deferentes, ad prælium egressi sunt: quod
 maximo ardore commissum est, & centum millia hostium caesa sunt, quindecim millia
 camelorum capta, spolia diuissima recepta, & annonæ maxima uis. Corbana in fugam a-
 ctus: & eadem die Ammirrhatus arcis præfectus, illam Bohemundo tradidit, Christianus
 effectus, ea lege adhibita, ut qui baptizari uellent, cum suis rebus abire permitteren-
 tur. Obtena ciuitate cum arce, missus est Vgo Magnus Constantinopolim, qui Antio-
 chiam imperatori offerret. Sed ille suæ culpæ conscientus, & dolum timens, recusauit. Vgo
 interim morbo correptus, Constantinopoli decessit: quæ res magno mœrore Christia-
 nos affectit. Decreuerunt tamen duces exercitus Hierosolymam petere, sed Iulius erat
 mensis, & aquarum penuriam per arida loca uerebantur, unde ad Cal. Octobris profe-
 ctionem

A ctionem statuerunt. Interim episcopus Podiensis mortem obiit, & Raimundus comes
 sancti Egidij cum oppugnatam Albariam capere non posset, multos mortales in agris
 captos interfici iussit. Bohemundus Antiochiam sibi ex foedere promissam assignari pe-
 tit. Opposuit se Raimundus comes, eamq; Constantinopolitano imperatori seruandam di-
 xit. Sacerdotibus arbitriū eius rei commissum est: qui Antiochiā Bohemundo tradendā
 decreuerūt. Non acquieuit Raimundus, sed palatium Cassiani quod ipse inhabitabat ar-
 matis cōpleuit, & nihilominus cū suo comitatu ad Calendas Nouembris exercitū profi-
 ciscentem secutus est. Venerunt Rugiā duces quā prius obtinuerāt, & binis inde castris
 in Albariam duxere, quā egregie munitam turrib. et arietibus magnoq; labore ceperūt,
 eamq; diripuerūt, & in omnes seuitū est præter paucos, quos Bohemundus seruauit. Qui
 cū Raimundum orasset, ut Antiochiā sibi liberā dimitteret, neq; illi cōsentiret, Antiochiā
 cū copijs redijt, & reliquos exercitus in Albaria māsit: ibiq; obiit episcopus Auriensis, et
 magna fames Christianos inuasit, ita quod etiā cadauerib. hostium uelcerentur. Ob quā
 rē medio Ianuario Rugiā redire, indeq; Bohemundū uocauere ut expeditioni adesset.
 Qui motus indignatione Raimundi, noluit: ad quē Gothfredus Bolionius & Flandrens
 comes se cōtulerunt. Raimundus uero & Normānus comes fame compulsus, cū magnis
 copijs Casaream Cappadociæ urbē petiere, cuius rex amicitia & com meatū illis accep-
 B tantibus obtulit. Inde in uallem fertilissimā progressi, animalium et annonæ magnā uim ex-
 portarunt. Caphaliā urbem desertā inuenerūt, et pariter multa loca derelicta. Apparebat
 iam Ver, cum ad urbem Camelam appulerunt. Cuius regulus pace per oratores impe-
 trata, Christianos ueste & pecunia iuuit. Cuius exemplum secutus Tripolis regulus, &
 ipse pacem petijt. Sed Raimundus eius urbis dominium cupiens, pacē obtulit Christi ba-
 ptismum accepturo. Quā cū ille negasset conditionē, quindecim diebus ibi frustra con-
 sumptis progressi, Archas oppidū obsederūt optime defensum. Vbi dimisso Normāno,
 Raimundus Tortosam duxit: Interim Gothfredus, Bohemundus, et Flandrens comes
 Hierosolymā petere statuerunt, & in Lycia simul conuenerunt: ubi audiens Bohemundus
 Raimundū in castra uenturū, discordiam timens, Antiochiam redijt: ceteri duces Torto-
 sam se contulere, prius Gibello regulo in deditioem accepto. Normannus quoq; obsi-
 dionem suā dimisit, ut laboranti Raimundo subueniret, quē Tortosani magnis coactis
 copijs alioquin oppressuri erāt. Obsessa est Tortosa trib. mensibus & uno die, nec capi
 potuit: ibiq; pascha resurrectionis in castris celebratū est, & soluta obsidione, ad Tripo-
 lim ductū. Cuius regulus pecunia & cōmeatu atq; armis promissis, pacem obtinuit, ea
 lege ut post captā Hierosolymā, Christianus fieret. Deinde postera die, Nonarum Maij
 quarta, per montes uersus Hierosolymā iter captum est, per Bethelon oppidū, urbē Ze-
 parim, flumē Braim, Baruthū urbem, atq; Sagittam, & Surrum, atq; Acrum: singulis ad
 C singula loca peruentum est castris: & nona die oppidum Caiphæ, decima Casaream in-
 clytam Palestinae applicuerunt: ubi diebus duob. immorati est, & tertio Ramola est adi-
 ta, à Turcis Saracenisq; desertā. Exinde motis castris, sex progressi passuum millia Chri-
 stiani, magna lætitia, & magnis exortis clamorib. Hierosolymæ mœnia cōspicati sunt, in
 arduo mōte sita. Ea urbs arduis montib. circumdatur: fluminib. caret & fontibus, præter
 unicum Syloë amnem, tenui & quandoq; per æstatem nulla fluente aqua: qui montem
 Sion radens, uallē Iosaphat mediā intersecat. Sed multæ insunt cisternæ, & in urbe, & in
 agro. Hinc Arabes, Moabitidæ, & Ammonitæ orientales sunt: Idumæi, Aegyptij & Philis-
 tæi meridionales: & maritimæ ciuitates Ptolemaida, quæ & Accon: Tyrus & Tripolis
 occidentales: Tyberiasq; Casarea Philippi, regio Decapoleos, & Damascus, septentrio-
 nales. Christiani duces re frumētaria opportune prouisa, quatuor locis oppugnare urbē
 statuerūt: paratisq; machinis magna uis urbē inuasere. Gothfredus cum fratrib. partē mu-
 ri sibi assignatam primus ascendit, & Balduinū in urbem descendere iussit: qui etsi ma-
 gna hostium turma circumuentus est, maiori tamen cæde facta, portam perfregit, &
 Christianos admisit. Raimundus Ammirhatum turris Dauidis, quæ amplæ arcis muni-
 menta habebat, blande pellexit, ut arcē cum gaza à ciuib. importata sibi dedens, saluus
 cum suis omnibus demigraret. Gothfredus, Normannusq; & Flandrens comes ur-
 be

Hierosolymæ
 descriptio.

be capta, occurrentibus quibusque interfectis, ad Salomonis templum quo multi confugerat transire, ibique acriter pugnatum est, eaque caedes in templo commissa, ut intersectorum cruor pugnantium talos altitudine superaret: nocteque superueniente superiora templi expugnare non potuerunt, sed sequenti die eo reditum est. Verum civibus miserabili uoce pacem petentibus, uita concessa est, atque ita urbs Hierosolyma a Christianis capta est. Idibus Iulij, nono & nonagesimo supra millesimum salutis anno, trigessimono die postquam obsideri coeperat: qui annus quadringentesimus nonagesimusque currebat, postquam sub Eraclio a Saracenis capta fuerat. Mansere octo dies Christiani, sacrum sepulchrum domini & caetera sancta loca uisitantes. Deinde summo omnium consensu elatum humeris Gothfredum Hierosolymorum regem acclamauerunt: qui dominium quidem urbis acceptauit, regni uero titulum & coronam respuit, indignum ducens aureo diademate hominem uti, ubi rex regum spineam coronam suo sanguine manantem gestasset. Rursus post octo dies Arnulphus presbyter, patriarcha creatus est, & ab episcopis qui aderant, consecratus. Moxque Neapolitani urbis Assyriae legati ad Gothfredum missi, se & sua illi dederunt. Interea nuntiatum est Solymani Babyloniae regis ingentem exercitum Ascalonem peruenisse: urbem uiginti quinque millibus passuum a Hierosolyma distantem, populorumque Hierosolymitano semper infensam. Statuit Gothfredus hosti occurrere, et Petro eremita ad urbis custodiam relicto, reuocato Eustachio atque Tancredo, quos cum duabus legionibus Neapolim miserat, cum patriarcha egressus est: captisque nonnullis ex hostium castris, didicit Clementem esse regis Babyloniorum Solymani militiae principem, cui quinquaginta hominum millia militarent: & classem habere paratam frumento & machinis onustam. Nec tamen animo defuit Gothfredus, sed pugna commissa uictor euasit, caesis supra centum millibus hostium. Clemens nauis profugit, & Ascalonenses Gothfredo se dederunt. Multum auri, multum opum hac uictoria Christianis attulit, Hierosolymaque tutam in circuitu fecit. Principes uoto potiti, plures domum reperere statuerunt: inter quos primi fuerunt Normannus, & sancti Egidij, Flandrensisque comites. Gothfredus cum fratribus illic remansit, Ioppensemque maritimam expugnauit, & Ramulam campestem urbem, quae iter ab Ascalone Hierosolymam impediens, obsedit: & Caipham, quae alio nomine Porphyria dicitur, ad Carmeli radices sita, quatuor millibus passuum ab Accon femota. Durante obsidione Tyberias Galilaeae ciuitas sese dedit, & Caipha recepta est. Gothfredus uero anno uno post captam Hierosolymam febre correptus obiit, & Balduinus frater rex Hierosolymae creatus est anno M C I. nostrae salutis: quo anno & Urbanus II. Romae obiit: cui Rainerius Bleda oriundus substitutus est, Paschalis secundus appellatus. Et Rogerius Siciliae comes Canusio longa obsidione capto, uita excessit: cui alter Rogerius ex fratre nepos successit. Paschalis magno uir animo, aduersus Guibertum antipapam in Alba Marforum agentem, exercitum misit, Rogerio Siciliae comite mille auri uncias, & militum auxilia praebente. Guibertus auxilio quodam Richardus Capuae comes dederat diffusis, in Furconensium montana, nunc Aquilanotum se recepit, ibique gradatim obiit. Sed apud Auerfam, quae ciuitas Richardo foederata erat, Albertus quidam per seditionem illi substitutus est, et eadem die depositus atque relegatus: alterque Theodoricus nomine apud Caiam prophanatus est. Quae Cauenses quinto & cetero die abinde poenitentia ducti deposuerunt, & anachoritarum habitu indutum custodiri curarunt. Tertio ite Maginulphus nomine, ciuis Romae apud Rauennam papatus titulum usurpauit: quem Romani exilio damnauerunt, & Ratiennates quoque omni opere destitutum pepulerunt. Sed pacata ecclesia in spiritualibus, Paschalis ad temporalia se conuertit, ciuitatemque Castellanam et Beneuentum Rogerio auxiliante per legatos recepit, eoque se contulit. Petrus Colonna interea ciuis Romae. Richardo foederatus, Capuae comiti Cauas agri Praenestini oppidum quod erat beati Petri occupauit, Pontifex in eum ducens Cauas expugnatas recepit, & Zagarolum, Columnaque de paterna hereditate illi abstulit: familiam Corsorum Romae potentissimam, quae Gregorio septimo fidelissima fuit aduersus Henricum tertium, ita ut eius domus Capitolio propinqua ab imperatore destrueretur, cum mutato consilio Henrico & antipapis fauere coepissent, Roma expulsa. Stephanus ex ea familia absente papa, ecclesiam sancti Pauli, & castellum

Ann. salu.
M C C I X.
Hierosolyma
a Christianis
capta.

Ann. salu.
M C I

A Ibi aedificatum furto occupauit, magnaque inde Romanis intulit damna: quem reuerfus pontifex inde deiecit: concilium Florentiae habuit, in quo episcopum eius urbis, afferentem Antichristum natum esse, redarguit. Tenuit & concilium apud Treugas, in quo Gallicanas reformauit ecclesias. Reuerfus in Italiam, omnia conturbata reperit. Stephanus Corsus Montaltum & Ponticum in patrimonio sancti Petri ceperat, omnemque illam oram uexabat. Ptolemaeus Sublacensis tyrannus. Petrus Columna, et abbas Farfensis, cum Ananinis, Praenestinis, Tyburtinis, Tusculanis et Sabinis rebellauerant, Albamque Latinam inuaserant. Sed Paschalis expugnato per uim Tyburto, & Corsis ad obedientiam reductis, pacem reformauit. Bohemundus in Asia Gothfredi cognita morte Hierosolymam se contulit, ueritus ne quid mali accideret. Idem fecerunt Blesensis & Stephanus Burgundiae comites, regnum Balduino confirmantes. Saraceni Turcique magnas copias, hac morte audita, Hierosolymas duxerunt. In quos dum Balduinus parum consulte, ut fertur, conflictus est, & Bohemundus in eo praelio captus, Blesensis & Burgundiae comites occisi, rex turpi fuga Hierosolymam reperijt. Nec tamen ausi sunt Turci ciuitatem obsidere. Tancredus Bohemundi nepos Antiochiam conseruauit: & audiens Alexium de damno Christianorum letari, transiitque militibus ex Europa uenientibus prohibere, Laodiceam eius urbem bello pressam expugnauit, Bohemundum triennio in carcere maceratum, multo auro redemit, Antiochiamque illi summa fide restituit. Quod audiens Balduinus in Accon ducere statuit, uocauitque Genuenses & Venetos in auxilium: qui rotistratas naues & triremes octuaginta duxerunt in Accon: uigesima die, terra marique obsessa, capta est, & multi Saracenorum qui auxilio uenerant, occisi, aut fugati sunt. Bohemundus Antiochiae principatu nepoti commendato, in Italiam nauigauit, ad quintum annum regnante Balduino. Interea Henricum tertium, filium Henrici bello apud Leodiū superat, multisque hostium occisis, Coloniam petijt, patri fauentem, eamque occupat paruo tempore obsessam. Reuersusque Leodium, patre obsidione claudit. Quo ad annum regni sui XLIX uita functo, filius ipse regna eius obtinet. Per hoc tempus Matildis comitissa, Parmam & Mantuam ab Henrico sibi consobriuo in rebellionem aduersus genitorem pertentatas, sibi subiecit, & Venetorum auxilio Ferrariam obtinuit, anno M C I. Robertus Flandriae comes ex Asia reuersus, cum regi Angliae subiecta oppida eius uicina pertentasset, ab illo in praelio superatus captusque & luminibus orbatus, in carcere obiit. Raimundus sancti Egidij comes, quo anno capta est Accon, in patria obiit. Et Venetiae eodem anno intra lxxvij. dies, duplici incendio pene absumpti sunt. Methamaucum incendio consumptum, & inundatione submersum est. Bohemundus compositis domi rebus, in Franciam profectus Constantiam Philippi Francorum regis filiam inde uxorem duxit: cognitisque Alexij conatibus qui Antiochiae maritimas urbes infestabat, parata classe in Dalmatiam nauigauit, Dyrachiumque obsedit. Veneti in auxilium ab Alexio uocati, non Bohemundum, sed Apuliae maritimas urbes nauigio uexauere. Nec tamen Bohemundus ab obsidione discessit. Ob quam rem Alexio pacem petenti benignus annuit: ea lege, ut milites Francos in Asiam transire permitteret, neque Antiochiam infestaret, quo paulo post & ipse nauigauit. Ad cuius aduentum Balduinus rex Berynthum urbem maritimam Phoenicis regionis, inter Sidonem & Bilisitam, quae sub Tyri metropoli esset, duobus obsessam mensibus. Christianorum sanguine uicepit. seuitusque est in omni plebe. Et quoniam ager ille feracissimus & amoenissimus erat, urbs ea tanquam colonia Christianis concessa est. Eodem anno & Sidon obsidione capta, & Bohemundus princeps mortuus est, Bohemundum filium ex Constantia uxore susceptum, sub Tancredi nepotis cura successorem relinquens Antiocheni principatus. Henricus uero quartus, rebus in Germania ordinatis, in Italiam uenit. Et quoniam esset Paschali pontifici parum gratus propter inuestituram episcoporum, quam iniussu pontificis faciebat, apud Sutrium constitit: missa legatione quae pontifici inuestituram episcoporum dimittendam & securitatem omnimodam praestandam polliceretur, iureiurando adhibito, si imperator, coronaretur. Missi sunt ad Sutrium qui promissionem et iusiurandum acceperunt. Et imperator per Montem gaudij, qui & Mosmalus dicitur, ad ciuitatem Leoninam uenit, & in gradibus S. Petri, pontificis pedes exosculatus est, deinde in ecclesiana

ecclesiam ambo ingressi sunt. Requisite est imperator, ut inuestituræ renunciaret. Qui ad partem se trahens, post tres horas respondit, non esse faciendum quod peteretur: ipsumque pontificem inromissis armatis capi iussit, & totus clerus spoliatus est. Cardinales cum papa capti sunt, & in castra deducti. Populus Romanus in Theutonicos sauit, et tandem eos ex urbe Leonina deiecit. Imperator ad montem Soracte peruenit, iubensque cardinales & papam certis in locis custodiri, ad pontem Mammeum, qui Mamæ Alexandri imperatoris genitricis opus est, & ad pontem Lucanum delatus, omnia in circuitu Urbis aedificia incendio corrumpit. Nec tamen Romanos sibi allicere potuit, nisi papam & cardinales restitueret. Henricus per minas extorquere a pontifice inuestituras conatus nihil perfecit, cum ille mortem potius oppeteret. Sed uictus est misericordia ciuium, ne destruerentur: & ductus ad pontem Salarium, accitis ex Urbe notarijs, Henrico regi petitas in regnis suis ecclesiarum inuestituras concessit, & deinde in basilica sancti Petri imperatorem coronauit, clausis Urbis portis, ne populus erumperet, & basilica stationibus firmata. Deinde ab Italia recessit imperator. Pisani per hæc tempora a pontifice rogati, expeditionem in Saracenos decreuerunt, Baleares insulas obrinentes, anno M.C.XVII. omnemque iuuentutem in classem posuerunt. Quæ dum apud uada Volaterrana uentum expectat, Lucenses destitutam defensoribus urbem inuasere: quam Florentini a Pisanis rogati, tutati sunt, Lucanis repulsis. Ob quam rem Pisani uictoria contra Saracenos in Balearibus insulis potiti, domum reuersi, Florentinos illis donauerunt duabus ex porphyritico marmore columnis, quæ ad portam sacelli beati Ioannis uisuntur. Deinde conciliū Laterani congregatum est, in quo reuocatum est quicquid Henrico de inuestituris concessum erat: quamuis papa pro liberatione cardinalium id iurasset non reuocare. Quo tempore Matildis comitissa senio confecta obiit, quæ a Pissia & sancto Quirico agri Senensis usque ad Caperanum, quicquid in medio iacet inter alpes & mare, Romanæ ecclesiæ dono dedit. Celebrauit & aliud conciliū Paschalis in Lombardia apud Guardascalli, in quo urbes Aemiliæ, Placentiam, Parmam, Rhegium, Mantuam & Bononiam Raennati metropoli, quæ diu Ro. ecclesiæ rebellis fuerat, non subesse constituit. Reuersus Romam pontifex, cum obiisset Petrus Urbis præfectus, agnati & amici filium eius decennem in officium subrogatum a papa confirmari petierunt. Cum ille negasset, magnis eum contumelijs affecerunt, ita ut oportuerit Urbe excedere: quamuis Petrus Leonis eius partes tueretur: qui magno in discrimine positus est, cum eius domus oppugnaretur: in cuius auxilium misit pontifex ab Alba Ptolemæum, Aritia donatum. Pugnatum est in Urbe, & puer præfectus cum complicibus trans Tyberim pulsus, ibi tandem captus est. Placuit seditiones homines per municipia Campaniæ custodiri. Ad quæ cum ducerentur, puerum & comites interceptos Aritia duxit, & Sarmentum, Nymphas, Tyberiam & maritimam omnem oram, ab obedientia pontificis auertit. Et Romæ Petrus Leonis sæpe periclitatus est, qui tamen accersitis ex agro auxilijs, uictor euasit. Pontifex in Apuliam profectus, ibi conciliū celebrauit. Henricus quartus, cognitis quæ Romæ fiebant, iterum eo redijt: ubi susceptus est maximis honoribus. Sed cum uellet iterum coronari, eo quod existimaret in concilio Lateraniensi sicut inuestituram, ita & coronationem suam reuocatum esse, nullus uicinus episcopus id muneris assumere uoluit. Inuentus est archiepiscopus Bracharenensis patria exul, a quo imperator coronatus est, & mox in Germaniam redijt. Paschalis absoluto concilio, cum copijs Normannorum ducum reuersus, multa oppida recuperauit, & in Præneste Carloioannis imperatoris græci, qui Alexio genitori successerat, oratores absoluit, & Romam ad ecclesiam sancti Petri se contulit: Cuius aduentu territi abbas Farfensis & Ptolemæus latebras quæsierunt, & denique per amicos papæ reconciliati sunt. Qui paucos post dies obiit, in Laterano sepultus est. Successor eius fuit secundus Gelasius, patre Crescentio, Caletanus. Interea Balduinus in Arabia, quam Syriam appellant, Sobal castellum edito in loco aedificauit, ut esset Christianis præsidium. Et Bohemundus puer Antiochiæ princeps, uita excessit, cuius locum tutor Tancredus obtinuit. Quem Balduinus ad se uocans, cum Saracenis, Turcisque & Arabibus, magnasque copias habentibus, confligere uoluit: sed superatus, magnam clam

Ann. salu.
M.C.XVII

dem accepit, multis suorum caesis. Turci ea uictoria elati, monasterium in monte Tabor celeberrimum destruxerunt, monachis ad unum trucidatis. Reuersus Hierosolymam Balduinus, intra Ptolemaidam & Tyrum castellum aedificauit nomine Scandalum, ac uita decessit. Cui Balduinus secundus de Burgo Francus, concordia Christianorum uoto susceptus est. Sed Romæ in electione Gelasij secundi, familia Fraiepanum tunc potens, cum non obtinuisset unum ex suis quem cupiebat eligi, ad locum conclauis pergens, ualuis refractis, pontificem & cardinales uarijs affecit contumelijs: & Cincius ex eadem familia, profectum in terram pontificem calcibus concussit, uinctumque domum duxit. Tulerunt id grauiter alij Romani, & impetu facto restitui pontificem obtinere, quæ ad Lateranum solenni pompa duxerunt. Interim Henricus imperator in Italia reuersus, apud sanctum Petrum ex improviso defecit. Pontifex ad Bulgamini potentis in Urbe ciuis domum confugit, indeque mari fugiendum statuit: duasque triremes turba impleuit pontificem sequentium: & papam per Tyberim fugientem, Theutonici ex ripa relis ac sagittis confodere intentarunt, sicut nostra ætate Romani Eugenium quartum. Cardinales Ardeam noctu papam perduxere terrestri uia, cum mare tempestuosum nauigari non posset. Et deinde reductus pontifex Ostiam, tertia die Terracinam nauigauit, & deinde Caietam peruenit. Ad quem Guilelmus Apuliæ dux, Robertus Capuæ princeps, & Richardus de Aquila uenerunt, nouumque fidelitatis iuramentum ei præstitere, & pontifex ibi consecratus est. Imperator Mauritium Barcharensem archiepiscopum in antipapam erexit, Gregoriumque uocauit, & castellum Turriculum in agro Ananino obsedit: in quem pontifex Apuliæ proceres mittendos duxit. Quibus non expectatis, Henricus in Alemanniam abiit, & antipapa Romæ mansit auxilio Fraiepanum fretus. Venit Romam Gelasius, & apud amicos delituit. Deinde Crescentij Caietani nepotis sui uiribus, & Corforum, Normannorumque familijs fretus, in ecclesia sanctæ Braxedis diuina celebrans, inuasus est a Fraiepanibus. Sed resistentibus amicis fuga subtractus est: & inter Romanos diuersarum partium non ante prælium diremptum est, quam Fraiepanes intellexerunt uia Ostiensi pontificem effugisse. Sequenti die repertus a suis pontifex non longe a Sancto Paulo, in Urbem reductus, habito concilio Cardinalium rursus migrare statuit: & relicto Portuensi episcopo in spiritualibus uicario, in Franciam nauigauit, & in Cluniacensi monasterio honorificentissime receptus, illic obiit. Cui Guido Viennensis archiepiscopus, natione Burgundus, substitutus est a cardinalibus qui aderant, Calistus appellatus: profapia oriundus Franciæ, Angliæ & Alemanniæ regum. Qui non prius pontificatum acceptauit, quam cardinalium Romæ manentium clericisque & populi consensum obtinuit: quo habito, Romam uenit, & magno honore desiderioque receptus, Beneuentum se transtulit: sacramentoque nouo illarum prouinciæ principibus adactis, & maxime Guilelmo Rogerio genitus, Roberti Guistardi filio, Apuliæ dux, Romam redijt: missisque legatis, pacem cum Henrico quarto firmauit, & rursus Beneuentum petijt. Causa itineris fuit, quod Guilelmus dux Apuliæ atque Calabriæ, cum Alexij imperatoris græci filiam ducturus uxorem Constantinopolim nauigasset, tutelam terrarum suarum pontifici reliquit. Sed Rogerius Siciliæ comes consobrino suo, quamprimum illius recessum intellexit, prius Calabriam occupauit, quam pontifex opem ferre posset: Hinc motus pontifex, Beneuentum petijt: sed multis suorum amissis, ipseque agrotus, Romam relatus est. Rogerius etiam Apuliam sibi subegit: & Guilelmus uxore frustratus, ac dominio eiectus, apud Salernitanum principem sine filijs obiit. Ex quo tempore Rogerius se regem Italiæ appellauit. Calistus ualitudine redintegrata, apud Lateranum noningentorum patrum conciliū celebrauit, in quo de subuentione Christianis danda, deliberatum est, apud Hierosolymam laborantibus.

T Ex libro

Ex libro quinto

secundæ Decadis.

Balduinus secundus, prioris Balduini consobrini, apud Hierosolymam regno potitus, secundo anno Gazin Turcorum minoris Asiae ducem, cum magnis copijs Hierosolymam petentem, bello superatum coniecit in carcerem. Sequenti anno Damasci regem ex improviso ad portas usq; Hierosolymitanas cum quindecim millibus pugnatorum delatum, commisso praelio in fugam uertit, duo millia cecidit, mille captiuauit, triginta tantum de suis amisit. Cum Venetis ut tantis sibi in oppressionibus opem ferrent, foedera pepigit. Sed priusquam illi aduentarent, Balach Parthorum rege Hierosolymam magnis exercitibus petente congressus, superatus & captus est, & apud Carras in carcerem cum multis Christianis proceribus coniectus. Calistus pontifex ex concilio Lateranensi ad opem ferendam Venetos excitauit. Et Varmundus per id temporis Hierosolymitanorum patriarcha, doctrina & religione conspicuus, idem suadebat, promittens Venetis, quæ prior Balduinus promiserat, rata futura. Veneti anno *M C II*, duce domino Michaële, ducentarum nauium classem armauerunt & ad Ioppen delati, quam Saraceni Babylonici cum septingentarum nauium classe premebant, dissectis fugatisq; Barbaris multis eorum captis, obsidionem soluerunt, Patriarcha per terram pariter adiuuante. Deinde communiter in Tyrum ductum est, quã prius sæpe tentatam, nunquam Christiani obtinere potuerant: sed tunc multo Venetorum sanguine capta, & Hierosolymæ regno addita est: tertiãq; pars Tyri & Ascalonis si caperetur, cum multis priuilegijs Venetis assignata est. Balduinus precio redemptus Hierosolymam redijt. Per quod tempus Hemanuel græcorum imperator Carloioanni suffectus, Christianis tantam uictoriam inuidens, Venetis imperauit ut Dominicum Michaëlem ducem suum reuocarent. Is reuocatus, Rhodum, & post Chium græci imperatoris insulas spoliavit, & in Chio beati Theodori martyris corpus inuentum rapuit, quod Veneti as delatum est: Samum, Mitylenas, Andrumq; diripuit, & Mothonium spoliatarum communiuit. Spalatum & Traguriam ab Ungaris eripiens, Venetorum dominio subiecit: domumq; reuersus intra trigesimalium mensium, lapidem secum attulit super quo Christus apud Tyrum sedisse fertur. Per hæc tempora Gregorius ille antipapa, qui alio nomine Burdinus appellatus est, apud Surrium se continuit, Cetani tyranni auxilio fretus: euntibusq; Romam ad concilium magna impedimenta præstitit. Calistus oppidum obsedit, & oppidani Burdinum desiderunt: qui camelo conuersa in bestiae caudam facie impositus, Romam perductus cum magno plebis ridiculo, in Canense monasterium detrusus est. Calistus quinto anno sui pontificatus obiit, suffectusq; illi est Honorius secundus ex agro Imoensi gentis: cuius tempore liberatus Balduinus, Bohemundo alterius magni Bohemundi filio uita functo, ut aliqui uolunt, principatũ Antiochiæ Hierosolymitano regno coniunxit, et Raimundo Guilelmi ducis Austriae filio, cui superioris Bohemundi filia nupserat, tenendam concessit: regem Ascalonitarum Aegyptiorum copijs fretum unico praelio repulit: & paulo post Baldequinum Damasci regulũ maioribus copijs Hierosolymitanum infestatem agrum, tribus praelijs superatũ, multis caesis captisq; fudit. Interim Romæ anno *M C X X* Honorio defuncto, Innocentius secundus subrogatus est, de regione Transyberina oriundus. Hic Rogerium apud sanctũ Germanum castra habentem ex improviso aggressus, magno impetu repulit: eoq; oppido capto, tyrannũ in castro Gallurio obsedit. Sed Guilelmus Calabriae dux Rogerij filius cum exercitu superueniens, commisso praelio, papam cum cardinalibus cepit, & patrem liberauit. Visus tamen modestia Rogerius, pontificem & cardinales liberauit, & quicquid uoluit præter regni titulũ ab eo obtinuit. Interim Petri Leonis filius Petrus, Romæ in antipapã assumptus est, & Anaclerus appellatus. Qui recepto ecclesiarũ argento, conflata pecunia, multis in Vrbe corruptis, potentia Innocentij in Vrbe obruit. Innocentius sibi timens cũ Romam redijisset, fugies per Pisas & Genuã, migravit in Franciã: et interim antipapa Rogerium

Ann. salu.
M C X X X.

Arium in partes suas traxit, regem utriusq; Siciliae appellatum. Innocentius celebrato apud Clarumontẽ concilio, in quo Petrum antipapam damnauit cũ sectatoribus, Aurelianũ se contulit: & salutato rege Philippo, Carnotum petijt: ubi Henricũ Angliæ regem obuium habens, pro salute fidelium eum est allocutus: & in Lothoringiam flectens, Lotharium Leodij repertum, à Germanis regem electum, sacramento adexit expeditionis parandæ, qua Romam duceretur: & altera Synodo Remis habita, in Italiam redijt. Concilioq; Placentiæ celebrato, Pisas se contulit: quam ciuitatem cũ Genuensi diu disidentẽ composuit. Genuensem episcopum, qui Mediolanensi suberat, archiepiscopum fecit, tribus Corsicæ episcopis illi cum Bobiensi subiectis. Pisanis quoq; archiepiscopum dedit, tribus alijs Corsicæ episcopis & Populoniensi sibi submissis. Lotharius in Italiam uenit, & itinere continuato per Ianiculum intrauit Urbem, & pontifex per pontem Mammæum in Lateranum deductus est. Antipapa delitescente, rebus compositis, imperator in Germaniam redijt, & pontifex Pisas concilium celebrauit, in quo antipapam iterum damnauit. Sed Romæ antipapæ fautores cum auxilijs quæ Rogerius suggererat, caput attollere coeperunt. Quare iterum accersitus Lotharius, Italiam repetijt, & Pisani classem auxilio papæ paratissimam eduxerunt: quæ Amalpham, Riellumq; & multa oppida uicinia diripuit, & pontifex cum imperatore Barulum duxit. Rogerius impetum ueritus in Siciliam nauigauit, et omnia perdidit quæ in Italia obtinebat: quibus pontifex Rainonẽ Lotharij imperatoris comitem, attributo ducatu Apuliæ titulo, cum aliquot Germanorum cohortibus præfecit, Romamq; redijt, & inde Lotharius in Germaniam. Obijt tunc antipapa, occulteq; sepultus est: & alter ei subrogatus, ad misericordiam pontificis confugit. Pontifex Laterani concilium habuit, constitutionemq; dedit, ne quis laicus manum uiolentam mitteret in clericum: & fame Italiam uexante, Romani senatores creauere, qui Urbem administrarent, quibus actis, pontifex anno millesimo centesimo quadagesimo tertio defunctus est, & Celestinus secundus ei suffectus. In Asia uero Balduino rege defuncto, Andegauensium comes Fulco illius gener, tertio loco Hierosolymæ regnum accepit: in quem, duobus filijs militaris scientiæ peritissimis tanquã legatis uentem, raro Barbari ausi sunt incurrere. Turci tamen sinum Persicum incolentes, multa uirorum millia in agrum Antiochenum duxere: in quos ruens Fulco, tria millia interfecit, & totidem captis Hierosolymam duxit. Excitatus ad eam cladem rex Alaph, gente Turcus, Babylonijs auxilijs fretus, Edissam Mesopotamiæ ciuitatem inuasit, quam Balduinum à fratre Gothfredo obtinuisset diximus. Capta est urbs à Barbaris, crudeliterq; direpta, omnibus occisis qui Christum abnegare noluerunt: nobilibus mulieribus super altare sancti Ioannis Baptiste, quod scirent nostris religiosissimũ, uiolatis. Fulco autem in uenatione dũ leporem sectatur, equo in caput euerso, occubuit: Balduinusq; filius eius nominis, regnum accepit. Celestino defuncto, Lucius tertius Bononiensis successit, quo tempore Edissæ urbis euersio nunciata est. Edissa ea urbs est, ad quam Tobiam filium suum misisse Gabelo sacre literæ tradunt, quamq; Thaddæus apostolus ad fidem Christi conuertit, & in qua beati Thomæ ossibus decorata Abagarus regnũ obtinuit: qui datis ad Iesum epistolis, scripta manu dei responsa percipere meruit: quæ tempore euersionis, quatuor et quadraginta annis Christianis paruerat. Clarus erat hoc tempore Bernardus Clarauallensis abbas, qui principes adiens, hortatus est crucem aduersus Saracenos assumere: inter quos Conradus Sueuus nomẽ suum dedit, qui Lothario in Romanorum regno successerat. Sed medio tempore Rogerius per negligentiam pontificum in Italiam reuersus, cuncta quæ amiserat recuperauit: & classe in Africam ducta, regem Tunisi ad tributum compulit, quod annis plusquam triginta percoluit. Conradus uero magno cruce signatorum exercitu comparato, Constantinopolim peruenit: ubi ab Emanuele secundo Græcorum imperatore seductus, Iconium ducere persuasus est, promissis ex Constantinopoli commearibus, qui aliunde haberi non possent. Obsessa est urbs admodum munita: sed cum scelestus imperator græcus farinae quam mittebat gipsum immiscuisset, exercitus morbo afflicto est, ita ut Conradum re infecta in Franciã retrocedere oportuerit. Præstitit tamẽ ea Conradi expeditio id entolumentũ, quod Balduinus rex quartus

animo auctus, Aſcalonem diu obſeſſam cepit, cum paulo prius Gazam urbem antiquiſſimam, ſed penitus derelictam reſtroduciffet, & fratribus templarijs inhabitandam conſeſſiffet. Auſus eſt etiam Balduinus Turcorum ſatrapas Hiericontinos opprimere aggreſſi: ex quibus praelio ſuperatis, quinque millia interfecit, & deinde Noradinum Damascenorum militum principem Hieroſolymorum agrum inſeſtatem, magna clade aſſectum, in Damasci moenia perſecutus eſt. Inter hæc Lucio Romæ deſuncto, Eugenius tertius electus eſt, Piſa oriundus, ſancti Anaſtaſij abbas, quæ beatus Bernardus monachum fecerat. Hic intelligens Romanorum conatus, qui ſenatores confirmari ſuos cupiebant, ad Farſenſe monaſterium noctu in Sabinos abiit, ibique conſecratus eſt, coepitque moleſtantes Romanos moleſtare. Qui pace petita, magiſtratu ſe abdicarunt, & pontifex Romam rediit. Sed intelligens doſe agere Romanos, Tyberi elapſus eſt: quem Romani haud ſecus quam Gelafium olim, & noſtra ætate Eugenium quartum, inſectis telis perſecuti ſunt. Ille Piſas, & deinde in Franciam nauigauit: ubi reperto Bernardo, ad regem Franciæ Ludouicum ſe contulit, eumque cruce ſignauit. Quem Conſtantinopolim profectum, Hemanuel haud aliter quam Conradum decepit, per deſerta Syriæ ducere perſuaſum, adeo ut lacerum exercitum in Antiochiam hyberna ducere ſit compulſus. Sed Rogerius rex Siciliae Hemanueli inſeſus, claſſe parata Corcyram inſulam, Corinthumque, ac Thebas & Euboiam de imperio græco accepit: duxiſſetque Conſtantinopolim, niſi B Venerorum claſſem timuiſſet, quæ in ſinu Adriatico LX triremium erat. Flexit igitur ad Aſiæ littora, magna Chriſtianorum felicitate: Ludouicum enim Franciæ regem qui à ſancti Simeonis portu ſoluens Palaſtinam petebat, Saracena claſſis forte interceperat: cui Rogerius caſu obuius, Saracenos ipſos praelio fudit, Chriſtianumque regem gaudens liberauit. Interim Veneta claſſis ea recuperauit, quæ Rogerius occupauerat, & immunita reliquerat. Rogerius Francorum rege apud Ioppen dimiſſo Conſtantinopolim delatus, ſuburbia eius præſente Hemanuele incendit: & palatium aliquandiu oppugnatum cum capere nequiſſet, uſque adeo pugnando progreſſus eſt, ut poma imperialis horti ad oſtentionem ſua manu legerit. Rediens autem à Veneta claſſe inuaſus, unde uiginti triemes amiſit. Conradus, Ludouicus, & Balduinus ſimul iuncti, Damascum obſidere pergunt. Hanc urbem Abrahæ ſerui fundauerunt: quæ campeſtrem habet agrum, natura ſolis ſterilem & aridum, niſi quatenus aquæ fiſtulis cuniculisque ſubductæ irrigant: quarum humor reddit terram omnium feracem et conſitionibus præſtantiffimam: paruusque annis in regione unicus proxime moenibus delabens, parua ab illis dirimitur terræ lingua, conſitionibus omnium in orbe precioliſſimis conſecta, in qua reges caſtrametati ſunt: fuiſſentque breui potiti urbe, aqua prohibentes, niſi dolo cuiuſdam Aſſyrii iandudum Balduino ſidi, ſed nunc pecunia corrupti, ad aliam urbis partem caſtra mouiſſent: tanquam ibi moenia facilius rumpi poſſent. Quo factò, Damasceni flumio potiti, munitioibus adiectis, Chriſtianos aquatione prohibuerunt, & annonæ tranſitum impediuerunt. Ob quam rem ſiti fameque laborantes Chriſtiani, obſidionem ſoluerunt. Ludouicus & Conradus comminutos & male habitos exercitus in Europam reducentes, ad propria ſunt reuerſi, anno M. CLII. Quo tempore Eugenius Romam reuerſus, honeſte receptus eſt: qui Tarracinam, Sitiāque, & Norbam, ac Fumonis arcē, quæ loca tyranni occupauerant, in deditionem recepit: & Tybure obiens Romam delatus, in baſilica beati Petri ſepultus eſt: Anaſtaſio quarto illi ſuffecto, ciue Romano. Cui breui deſuncto Adrianus quartus ſucceſſit gente Anglicus, qui ab Eugenio tertio in Noruegiam miſſus cardinalis, prouinciā illam Chriſtianam effecerat. Hic pontifex requiſitus, ut adminiſtrationem Urbis, conſulibus liberam permitteret, renuit: neque Lateranum ad conſecrationem de more faciendam proficiſci uoluit, niſi prius Arnoldus, Brixianus hæreticus ab Eugenio damnatus, ab urbe pelleretur. Quod cum illi differerent, cardinalis ſanctæ Pudentiænæ dum ad pontificem pergit, uia ſacra grauiter uulneratus eſt à populo. Adrianus interdictionem poſuit: quod dum ſacra hebdomada grauiter ſuſtineretur, uicit pontifex ut Arnoldo pulſo, & conſulibus deſectis, ſublato interdictione cum honore Lateranum deduceretur. Interim Guilelmus Siciliae rex, qui deſuncto Rogerio

Ann. ſalu.
M. C. LII.

A gerio ſucceſſerat, Beneuenti ſuburbia & Cæperanum, Babucumque oppida occupauit. Quem Adrianus excommunicatum, regni titulo priuauit, ſubiectosque à iuramento abſoluit. Fredericus primus gente Sueuiæ per hoc ipſum tempus imperator deſtinatus, Longobardiam ingreſſus, Terdonam obſeſſam ui cepit, magnaque celeritate Romam contendit. Pontifex Viterbij agens, Urbem ueterem deinde ad ciuitatem Caſtellanam ſe contulit: conciliationemque per internuncios facta, in agris Sutrinis imperatori occurrit, de bitam reuerentiam exhibenti: quem paulo poſt in baſilica ſancti Petri coronauiſt. Interim portæ Urbis clauſæ fuerunt, cum conſules parum cum Papa concordem imperatorem ſuſpectarent. Sed plebs Romana in conſultis conſulibus per pontem Traiani eruptione facta, Theutonicos in Vaticano obuertiſatos, multis interfectis ſpoliarunt: in quos mox ultio facta eſt ab exercitu qui in pratis Neronis habebat caſtra. Sed lenitus imperator à Papa, captiuos dimiſit. Ob quam rem Papa & imperator non uolentes per medium Urbis tranſire, ad Mallianum ſe contulere: ubi tranſmiſſo fluuio per pontem Lucanum ad Lateranum uenerunt, ubi ſolemnia peracta ſunt. Tyburtini ſua ſponte ſeſe dederunt. Sed cognito quod ad pontificem pertinerent urbem reſtituit, atque in Germaniam rediit imperator. Pontifex uero rogatus à proceribus regni, Beneuentum ſe contulit, maioremque regni partem Guilelmo abſtulit. Interea Palæologus nobilis quidam græcus, Hemanuel ſecundi imperatoris græci nunciuſ Anconam uenit, & deinde Beneuentum: obtulitque Papæ quinque millia librarum auri, et Guilelmi expulſionem de Italia, ſi ſibi tres urbes Apuliæ maritimas permitteret. Quæ cum Guilelmus reſciſſet, ad miſericordiam pontificis recurrens, reſtituere omnia promiſit quæ de eccleſia abſtulerat, & ultra nonnulla oppida tradere, Romanos rebelles ſubigere: & ſpacio temporis accepto, aurum quod Græcus promiſerat perſoluere, ſi abſolutus in utroque regno confirmaretur. Quod cum pontifici placuiſſet, cardinales aliqui auaritia ducti impediuerunt. Guilelmus mox cum paratiſſimo exercitu Apuliam ingreſſus, omnia uaſtare coepit, copijs Græcorum & Apulorum apud Brundulium praelio ſuperatis: & Apuli Salentinique deditionem ei fecere. Pontifex cardinalibus indignatus qui malum conſilium deſeſent, Guilelmum ad ſe uocatum, apud Beneuentum in gratiam recepit, eumque nouo ſacramento adactum, in utroque regno inueſtiuit: & per Caſinenſes, Marſos, Reatinos, Narnienſes, ac Tudertinos ad Urbem ueterem ſe contulit, primus pontificum Romanorum, à quo ea urbs inhabitata & cultior reddita eſt: ubi aliquandiu moratus Romam reuerſus eſt. Sed malignam conſulum conuerſationem odio habens, Adriam petiit, ibique mortuus eſt. Alexander tertius papa Senenſis, à XXXI cardinalibus mortuo Adriano electus eſt. Octavianus Romanus tituli ſancti Clementis preſbyter cardinalis à tribus tantum prophanatus, Victor eſt appellatus. Orauit Alexander per legatos C Fredericum imperatorem tunc Cremam obſidentem ut ſibi aſſiſteret: ille reſpondit, utrunque pontificem ad ſe Papiam ire oportere, iura partium auditorum. Qua re cognita Alexander Ananiam ſe contulit. Octavianus Signiam occupauit. Imperator duos episcopos ad Alexandrum miſit, qui eum cardinalem appellatum ad concilium Papiæ uocauerunt: qui à pontifice conſecrati, Signiæ Octavianum uifiſarunt, eumque Papiam deduxerunt: quem imperator in concilio Papam declaratum adorauit, & equum eius de more per urbem deduxit, Alexander monitione præmiſſa, Octavianum & imperatorem excommunicauit, deſtinatis literis & nuncijs per orbem, qui ſuam iuſtitiam oſtenderent: Romamque rediit ſui pontificatus anno ſecundo: ubi multos aduerſantes inuenit, maxime cum Frederici exercitus præter Urbem ueterem & Ananiam, omnes eccleſiæ terras occuparet. Hortante igitur Philippo Francorum rege, in Campaniam reuerſus Terracinam petiit, & deinde nauigio quod Guilelmus rex Siciliae conſeſſit, in Franciam profectus eſt, & in Montepellulano atque in Claromonte anathema imperatoris publicauit. Dum hæc aguntur, mortuo apud Hieroſolymam Balduino tertio, Almericus frater in regno ſucceſſit. Qui in Aegyptios ducens, Drogoni regis Aegyptij copiarum præfecto congreſſus, magnam in barbaris cædem ædidit, Alexandriamque obſedit, quam Tiracenus Saladini Turcorum regis præfectus, Soldano Aegyptio fraude

subtraxerat. Alexandrini cum nullo pacto Christianis subijci uellent, eatenus tamen Almerico se permisissent, ut in Soldani potestatem per suas manus reducerentur. Almericus ingenti pecunia recepta, Soldano urbem restituit. Sed cum fraude usum Soldanum intellexisset, in eum ducens Charras, nunc Cayrum, urbem potentissimam obsedit. Fredericus interea tyrannica usus potestate, Terdonaspoliata, Mediolanum solo æquauit, eiusque populum in sex portarum tribus diuisum, in sex loca decimo abinde milliario habitare coëgit. Cremonam maximis affectis incommodis: ob quam rem Veronenses, Patauini, Vicentiniq; Venetorum consilio usi, fœdus inter se percussere, ut soluto imperatori tributo, nihil ei ulterius obedirent. Fredericus in Veronam ducens, cum auxilia aliarum ciuitatum eò peruenissent, retrocessit, Papiamq; se recepit: missisq; oratoribus regem Franciæ rogauit, ut Alexandrum ad conciliū duceret, cum Victorem ipse ducturus esset. Dicitur est conuentui locus apud Diuionem, ubi Sauius fluuius Gallos diuidit à Germanis: rebusq; Italiæ ut potuit ordinatis Fredericus ad conciliū profectus est, Scotiæ ac Bohemiæ regibus, magnisque armatorum ac prælatorum stipatus copijs, Octauianumq; deduxit. Deinde processit ad Sauonis pontem. Philippus rex Anglorum rege Henrico sociatus, Alexandro apud Dolense monasterium Aquitanie relicto, conciliū adire negante, quod ipse non instituisset. Retrocessit igitur in Germaniam Fredericus, & Alexander conciliū apud Turonum indicit, in quo multa decreta sunt, & Senona pontificalis sedes data. Interim Octavianus Lucæ mortuus est, & Guido Cremensis in antipapam subrogatus, & ciuitatum in Italia societas aucta, Cremonensibus, Brixianis, Bergomensibus, Mediolanensibusq; dispersis, & Placentinis eis se adiungentibus. Romani creatis consulibus Alexandri amicis, eum ex Francia reuocarunt: qui primo Siciliam petijt, mare delatus, anno milleimo centesimo sexagesimo quinto. Postquam Romæ Alexander fuit, ciuitates Longobardiæ erectæ sunt, & imperij munus nonnullas arces abstulerunt. Qui magnis copijs comparatis, iterum in Italiam reuerti statuit. Hemanuel uero imperator paulo ante hoc tempus Venetiis aperte hostis declaratus, & Stephanum Vngariæ regem sibi amicitia coniunxit, illis inimicum. Ob quam rem Veneti qui tutari imperium Græcorum consueuerant, eius sibi prouincias subijcere cœperunt, duos simul hostes perpeffi. Et Dalmatiæ, Histriæque Liburni ut nulli subijcerentur, simulatam eorum amicitiam per uices ludificabant. Facta est classis quinquaginta trirēmum: quæ in Histros missa, Polam, Rubinum, Parenticum, Hemoniam, & Humagam Venetiis subegit. Adrianus quartus Gradensem ecclesiam primatum super omnes ducatus Venetiarum Histriæ & Liburnorum ecclesias obtinere declarauit. Quod cum Henricus ueteris Aquileiæ patriarcha ægre ferret, fauore Stephani Vngariæ regis usus, Gradum capere intentauit. Sed classis Venetorum auxilio missa, patriarcham & septingentos nobiles ex Foro iulij & Vngaria cepit. Quæ a lege dimissi sunt, ut singulis annis Foro iulienfes tributum penderent duodecim porcorum, & duodecim panum, qui singuli ducentarum librarum essent: qui usque ad hoc tempus exhibitum sunt, in uenatione quæ postremo carnis priuij die Venetijs habetur. Et deinde sequenti anno Arbenenses Liburniæ populus subacti sunt. Stephanus rex Vngariæ simulata cum Venetiis amicitia, duas ex nobilitate Vngariæ uirgines, duobus filijs ducis Veneti matrimonio copulauit: eoq; post breui in Dalmatos ducente, Spalatum, Tragurium, Sibiricumq; Venetiis rebellare suauit: Tarderenfes quoque in rebellionem adduxit. Anconitani item Hemanueli græco subiecti, Venetos infestabant. Sed dux eorum Guistardus captus, à Venetiis suspensus est, qui trirēmes quinque ducebat. Anno milleimo centesimo sexagesimo sexto, classis Veneta Vngaros Iadera deturbauit, murosq; aperuit ad mare respicientes, ducentis obsidibus ex nobilitate acceptis. Dalmatiæ territi, eiectis Vngarorum præsidijs, Hemanueli se dederunt: qui sub fide publica, una die omnes Venetos & omnia eorum nauigia sub imperio suo existentia, cum maximis mercimonijs interceptit. Studebant Veneti eum placare quoquo possent modo. Interim uiginti eorum naues fuga elapsæ redierunt. Ob quam

Ann. salu.
MCLXV.

Ann. salu.
MCLXVI.

rem animo erecti, classem centum trirēmum, & uiginti nauium armare, quibus Histri decem trirēmes addidere. Hæc classis Tragurium diripuit, Ragusium cepit, Nigropontum obsedit. Sed spe potiundæ urbis amissa, Chium duxit, insulamq; uicepit. Atque peste ibi suborta, Michaël Vitalij dux redijt domum, & in tumultu uulneratus obiit. Sebastianus Zianus ditissimus ei suffectus est. Inter hæc Fredericus Barroffius in Italiam cum magno exercitu reuersus, blande ciuitates allocutus, nulli noxius, in Bononiensem agrum descendit, & parte copiarum missa in Hetruriam, quæ antipapam Lucæ manentem aliquantulum erexit, ipse Anconam profectus eam urbem obsedit, & per barones & amicos res urbis Alexandro infestas reddidit. Interea sociæ in Lombardia ciuitates Mediolanum reedificauerunt, & solito munitiorem urbem fecerunt. Laudenses societati accesserunt. Per hoc tempus Guilelmo Normanno rege Siciliæ apud Panormum defuncto, alter Guilelmus filius successit. Et Hemanuel græcus imperator, missis legatis Romam, obtulit se cum omni ecclesia orientali, uel pontificem Romanum orbis Christiani caput recognoscere. easq; copias in Italiam mittere, per quas facile Fredericus expelli posset Italia: pecuniasq; ingentes promisit, si ad imperium occidentis, uniuersalemq; monarchiam redintegraretur. Ad quam rem exploratius intelligendam. pontifex anno sui regiminis septimo legatos Constantino-polim misit. Per quod tempus Romani Thuscianos, Albanosq; odio persequentes, qui tributa immoderatus impetrata pendere nolissent, reclamante pontifice, populariter mense Maio in Thuscianos duxere. Ranio comes, quem ducatu Apuliæ Innocentius secundus & Lotharius imperator ornauerant, inde defectus à Rogerio Thuscianum regebat. Qui accessit Germanis apud Nepefium, Sutrinumq; sedentibus, in Romanos delatus, tantam eis cladem intulit, quantum apud Cannas ab Annibale olim acceptas ferunt. Illud constat, quod nunquam postea Romani caput extulerunt. Germani usque ad Urbis portas grassati sunt: & Fredericus Ancona dimissa celeriter Romam uenit, & in pratis Neronis castra posuit: nec potuit suburbium Vaticanum defendentibus Alexandri familiaribus expugnare: qua re iratus, basilicam sancti Petri incendisset, nisi aditum eum furentem ingredi permisissent. Papa Laterano dimisso in Frangepanensium domos sese recepit, quæ apud Paladium erant. Guilelmus rex Siciliæ duas trirēmes & magnam uim pecuniæ Papæ misit, ut sibi consuleret. Pontifex remisit trirēmibus, cum duobus cardinalibus consilium petijt à rege de rebus agendis: Fredericus uero missis in Urbem archiepiscopis, populo pacem promittebat, si inter duos Pontifices, Romani ipsi causam cognoscere uellent, & eum qui esset dignior accipere ex ipsis duobus: uelleq; omnia reddere ecclesiæ quæ occupasset. In quas conditiones cum populus inclinasset, Alexander noctu abiit ad Circeium primo, & deinde Caietam, Beneuentumq; accessit. Fredericum uero pestis expulit, in exercitu suo magna damna efficiens. Abijt ergo in Lombardiam: ubi cum ciuitates aduersus se coniuratas, bello intentare cœpisset, territus eorum apparibus, in Germaniam recessit: hostibus abentem usque ad Alpes insequentibus. Moxq; sociæ ciuitates Alexandriam condiderunt apud Roueretū, locum Tanaro amni adiacentem: quæ ipso anno aggere fossaq; & plancato munita, quindecim millia uirorum cultores habuit. Et Romani in Albanos ducentes, eam urbem suorum progenitorum olim patriam, funditus euerterunt. Idem in Thuscianis egissent, nisi pontifex eos deterruisset. Hemanuel alios oratores misit, priora promissa & maiora congemians, si occidentis imperium sibi committeretur. Alexander cuncta respuit. Interim Guido Cremensis in basilica sancti Petri, quam Frederici præsidio obtinebat, mortuus est: & Ioannes Simiensis abbas ex Pannonia, uir pridem furto infamis, illi suffectus est. Raino sibi timens ei Thuscium tradidit, ea conditione, ut oppidum Montisflaconis à Germanis obtineret. Antipapa ea die qua fuerat admissus, à Thuscianis eiectus est. Et Raino à Flaconensibus minime admissus, cum frustra Thuscium repeteret, ad pontificem qui Verulas uenerat se contulit, & ius quod in Thusciano habebat ei donauit. Thusciani quoq; publico consilio Alexandro ad se uocato, deditionem fecere. Ibi oratores regis Angliæ Henrici auditi sunt, purgantea

gantes infamiam quam de nece beati Thomae rex incurrerat. Pontifex duos cardinales ad rem inspiciendam misit in Angliam. Quibus rex dimisso Hibernico bello quo erat intentus, apud Normandiam occurrit, reque discussa ad hoc uentum est, ut Henricus iuramento sese purgauerit, promiseritque poenitentiam agere pro nece sancti uiricuius etsi fuisset insons atque inscius, occasionem tamen praestitisse sit uisus, quia illum uiuentem minus debito honorauerit: ducentos insuper milites Hierosolymam missurum, qui annum ibi perseuerarent, & sese intra triennium aduersus Barbaros cum exercitu quem cogere posset profecturum, libertatemque ecclesiae in suo regno redditurum, appellationesque ad Romanam curiam libere permitturum. Hisque rebus iureiurando sua sponte addidit, sese ac filium regni consortem Angliae, regnum ab Alexandro pontifice permissum ita obtinere, ut neminem posthac Angliae regem fore declarauerit, qui a Romano pontifice non esset appellatus. Alexander Romanis oratis ut se intromitterent, negotia solum ecclesiastica curaturum: cum eijceretur, Signiam se contulit, ibique cardinalibus ex Anglia reuersis, auditis miraculis beati Thomae, ipsum canonizauit. Et paulo post inter Henricum regem & filium suum Virarium nomine, cui rex Franciae Philippus filiam uxorem dederat, bellum exortum est, cuius causa Aquitania magnis flagrauit incendijs. Secundo post necem beati Thomae anno sedatum est tamen hoc bellum, legati Papae interuentu. Et Fredericus quinto in Italiam redijt per montem Cimsium, Secusam dolo captam diruit, Astentes territos in deditiorem accepit. Alexandriam per quatuor menses media hyeme durissima praesit obsidione, deinde per inducias suffossa cuniculis ciuitate, milites intromisit, qui noctu portas aperirent. Sed illis trucidatis, ab erumpente populo magnum accepit incommodum, & in die paschatis obsidionem soluit: Papiamque pergens, occurrentibus hostibus in agro Terdonensi, per legatos inducias cum eis pepigit, designatis praelatis ac proceribus qui de pace tractarent. Atque ita ipse Papiam, & ciuitatum exercitus suam quique domum petiere: placuitque omnibus nihil incognito Alexandro de pace agere. Cremonenses quorum consules copias tardius eduxerant, illos amouerunt, & eorum palatia destruxerunt, ne uiderentur per amicitiam Papiensium collusisse. Veneti durum existimantes Hemanuelis bellum, legatum ad eum misere Henricum Dandulum, quem libere locutum, contra ius gentium Hemanuel (candentia inspicere coactum aenea) excauit: eaque res fecit ut cum Frederico pacem, & cum Gulielmo rege Siciliae foedus in annos uiginti Veneti percusserint. Interea Almericus rex Hierosolymitanus Charas obsidens, quamuis spe potiundi non careret, pecunia tamen placatus abscessit. Et Ascalonem paulo post ducens, male prouisus com meatibus, infecta re domum redijt. Cui non diu postea defuncto, Balduinus filius, sextus Hierosolymae rex susceptus est: qui etsi lepra percussus fuit, regnum tamen fortiter & prudenter administrauit. Fredericus cum nouas ex Alemannia copias aduocasset, pacem ab Alexandro, ciuitatibus petitam, concedere recusauit: ob quam rem Mediolanenses, Papiensem Comensemque agrum hostiliter populati sunt. Et Alexander nouae urbi Alexandriae episcopum dedit anno millesimo centesimo septuagesimo quinto, & sui pontificatus decimo septimo. Copiae Frederici per saltum Domusulae Comum peruenere, & Brixiani Veronensesque, Nouarienses & Vercellenses praesidia Mediolanensibus misere. Qui exeuntes cum charrocio, in rus Barilianum ad horam diei tertiam peruenientes uia Comensi, septingentos equites praemisere: quos Germani usque ad charrocium repulere, ibique atrocissimum praelium commissum est: & signifer imperatoris cum aquilam in confertos hostes temere intulisset, confossus, aquilaque primum imperatoris signum, in hostium potestatem facta est. Fredericus uero ad aquilae suae casum ira potius quam timore percitus, impetum in hostes inconsultius fecit: dumque multos manu etiam ipse sua uulnerat, interficitque, equo suffosso prolapsus, occubuisse creditus est. Magna in Germanos, maior in Papienses atque Comanos occidio commissa. Victor Mediolanensis exercitus domum redijt, praeda ingenti militi concessa. Imperatrix Comi relicta, mutata ueste uirum luxit, missisque oratoribus cadauer a Mediolanensibus petijt sepultura decorandum. Sed ille

Ann. salu.
MCLXXV.

A Sed ille quinto die prius apud Papiam imperatorio habitu per urbem incedere uisus est, quam uiuere eum populus rescisset. Proceres id sibi accidisse propter ecclesiae persecutionem palam dixere: & archiepiscopi protestati sunt se defecturos nisi pontifici reconciliaretur imperator. Quibus minis territis Fredericus, oratores misit ad Ananiam, qui pacem ab Alexandro peterent.

Ex libro sexto

secundae Decadis.

Onuentum est Ananiae, ut pontifex Bononiam, imperator Mutiniam se contingeret: quod eo modo facile posset ad colloquium perueniri. Pro qua re complenda, pontifex ad Garganum montem se contulit, ubi triremes a Gulielmo Siculo tredecim missas reperit: hisque Venetias delatus, magno honore exceptus est: & itinere terrestri sex cardinales Bononiam misit. Fredericus Mutiniam uenit, ad quem Cremonenses Terdonensesque relictis socijs defecerant. Dum haec geruntur, Noradinus rex Turcorum obiit, & Saladinus illi susceptus est, omnium in illa gente fortissimus & prudentissimus: qui rege Aegypti per arma captus atque occisus. Aegyptum sibi Syriamque subegit: attriuitque Christianos in Asia, nisi Balduinus quartus eodem anno quo ille, regnum accepisset. Hic enim ad tertium regni annum Saladini copias apud Ascalonem fudit, & alio praelio apud Tyberiadem uiginti millia Saracenorum, Turcorum & Arabum, praesente Saladino profligauit. Praefecerat Saladinus Asiae, Armeniae & Ciliciae Soldanum quendam gente Turcum cum paucis copijs. Interim Hemanuel secundus Ciliciam ingressus, eam sibi subegit, & in Asia minori apud Cuneum primariam urbem castra posuit. Soldanus qui ad regnum aspirans, cum decem millibus in propinquo consedit, petens ab Hemanuele, ut parte ciuitatum quas ceperat retenta, quod erat reliquum sibi relinqueret, & foedera secum iniret. Quod cum ille recusaret, simulata fuga in arctissimas fauces secessit, positus custodijs, quae sequentem Hemanuelem includerent. Hemanuel insecutus cum omni exercitu captus est, eaque lege dimissus, ut restituis quae occupauerat, pacem constanter seruaret. Interim anno millesimo centesimo septuagesimo septimo, oratores Frederici Venetias ad pontificem profecti, Bononiam suspectam dicunt, & Ferrariam pro conuentu eligunt. Erat quadragesimale tempus, & pontifex ducem Venetum aurea rosa donauit, petijtque Ferrariam: ubi rursus mutatis conditionibus Venetis conuenire placuit, ea lege, ne prius imperator admitteretur, quam pacem iureiurando firmaret. Concessit igitur Fredericus pacem Alexandro in ea formula, quam semper optauerat, & Gulielmo regi Siciliae. Quindecim socijs uero ciuitatibus in sex annos pacem dedit. Veniensque Venetias, in ostio sancti Marci ad pontificis pedes prostratus, illos exosculatus est, & deinde ad altare maius ambo principes sese amplexati & osculati sunt. Paulo post Fredericus Rauennam & Bretenorium se contulit. Quod oppidum cum sibi retinere uellet, a pontifice rogatus restituit ecclesiae. Alexander cum triremibus Gulielmi Siculi tredecim, & quatuor Venetis Sipontum redijt, ac per Troiam & Beneuentum, Casinensemque saltum, Ananiam se contulit. Ioannes antipapa in castelli Montisalbani latebras se abscondit. Romani missis ad papam legatis de pace egerunt: quae ut facilius componeretur, pontifex Thuscolum petijt. Nec tamen euincere potuit, ut annis iam quinquaginta continuatis, tolleretur abusus consulum. Illud tamen actum est, ut creati a populo consules, non prius ad magistratum custodiendae urbis admitterentur, quam fidei seruandae pontifici & ecclesiae sacramentum ad eius pedes adacti essent. Quibus constitutis pontifex Romam tertium reuersus, magnoque honore exceptus, Concilium Laterani celebrauit. In quo prohibitum est, ne ferrum, ligna, arma ue Barbaris infidelibus importarentur. Quo anno Hemanuel secundus graecus imperator moriens, Alexium puerum, cui Philippus rex Fran-

rex Franciæ Agnetem filiam desponsauerat, imperij successorem reliquit, Andronico græco regia profapia oriundo tutore dato, qui aliquot annis pro puero administraret imperium. Et Balduinus quartus, cum morbo deterrente uxorem ducere nouisset, sororē suam Sibyllam Guilelmo Montisferrati Marchioni, cognomine Longaspata, uxorem dedit: quæ primò anno filium peperit, nomine Balduinum, anno millesimo centesimo octuagesimo primo. Quo tempore Alexander tertius Romæ obiit, & Lucius tertius ei successit, Luca urbe gente nobili oriundus. Andronicus uero ad imperium aspirans, omnes Latinos qui frequentes Constantinopoli habitabant, & pupillo fauebant, publico edicto expulit: nauigantemq; deinde laxandi animi gratia imperatorem Alexium in mare præcipitatum necauit: & assumpta purpura imperium usurpauit, primariosq; in urbe ciues interfecit. Quæ dum Constantinopoli agerentur, Guilelmus Longaspata Monteferratenis Balduini regis gener, & alterius Balduini infantis genitor, Hierosolymæ est defunctus. Ob quam rem Balduinus quartus nepoti consulturus, Sibyllæ nouum uirum dedit Guidonem de Lusignano Pictauiorum gente oriundum: ea lege adiecta, ut se mortuo, Guido pro nepote Balduino quoad pueritiam supergrederetur, regnum gubernandum acciperet: cui regina mox permissa est. Lucius autem pontifex, dum fauentibus quibusdam ciuibus Romanos deponere consules adnitiur, ex Vrbe deturbatur, & fautoribus suis qui non effugerunt, effossi sunt oculi. Pontifex Veronæ Concilium conuocauit, ut rebus orientalibus subueniretur. Nam Guido Lusignanum Hierosolymitanum regni administratione suscepta, cum nimis superbe ageret, à Balduino rege deiectus est: à quo & Balduinus puer rex iunctus est, Bertrando comite Tripolitano tutore designato, & administratore regni constituto. Per quod tempus Saladinus regnum Hierosolymitanum populatus est, multis mortalibus interfectis, & præcipue Templarijs. Ob quam rem Heraclius patriarcha Hierosolymitanus Veronam ad Lucium pontificem uenit, & deinde ad regem Franciæ Philippum abiit auxilia petens. Philippus multos milites Hierosolymam ituros ad pontificem misit. Interim Guilelmus rex Siciliæ ulturus iniuriam Latinorum aduersus Andronicum expeditione parata, Thessalonicam Macedoniæ urbem accepit, & multas Græciæ Thraciæq; ciuitates partim afflixit, partim subegit, non audente Andronico occurrere, qui suis ciuibus esset infestus, quos uel occideret uel damnaret exilio. Qua necessitate impulsus Constantinopolitanus, Isach quendam imperialem profapia genitum, ex Peloponneso uocatum, ad imperium sublimarunt. Qui Andronicum prælio superatum captumq; singulis mutilatum membris, in acerbis cruciatibus uitam finire coëgit. Lucius uero pontifex, Guilelmum Siciliæ regem qui pacem cum Isach composuerat, Hierosolymam mittere cum Francorum militia statuit. Sed dum nuncijs iter peragunt, uita defunctus est Veronæ: cui Urbanus tertius de gente Cribella Mediolanensi successit. Fredericus autem primus imperator, Henricum filium suum prouincijs quas in Italia obtinebat, præfecit. Et Adrenses dum per Venetos eorum archiepiscopus ad Gradensis patriarchæ obedientiam reuocatur, ab eis deficiunt, Belæq; tertio regi Vngariæ se subiiciunt. Tunc quoque quartus Balduinus Hierosolymæ uitam finiuit. Nec potuit Tripolitanus comes, tutor designatus quinti Balduini, curam eius suscipere, Sibylla pueri matre Guidonemq; Lusignano prohibentibus. Et Balduinus ipse pater septimus rex, ad octauum postea mensē defunctus est: cuius mortem genitrix tandiu occultauit, donec largitionibus ac blanditijs patriarcha & proceribus in suam uoluntatem adductis, Guidonem creari regem obtinuit. Tulit eam iniuriam grauiter Raimundus comes Tripolitanus, atque in ultionem regis inducias cum Saladino constituit, per quas Tripolitanus comitatus à fauore Christianorum separatus est, simulq; Tyberiadis & Galiliæ principatus, quæ Raimundo per uxorem nouiter acceptam parebat. Erant eo tempore induciæ cum Saladino Christianis omnibus, quas per hanc discordiam rumpere satagebat. Princeps enim Montisregalis Christianus, ultra Iordanum dominium tenens, undique Saracenis circumdatum, qui annonam perpetuo anni tempore

A tempore Hierosolymam importabant, incio rege inducias temere uolauit. Ob quam rem Saladinus tempus esset ratus perficiendi quod optabat, quinquaginta millia equitum, peditum uero innumerabilem multitudinem congregauit, atque ad Ptolemaidam castra metatus est, quam Templarij possidebant: qui educentes pugnam commiserunt, ac prælio superiores cruentam obtinuerunt uictoriam: Nam uir fortissimus magister hospitalis, & meliores quinque de suis ceciderunt. Raimundus interim Tripolitanus Tyberiadem communiuerat, parum Saladino fidens: atque uxore ibi relicta Tripolim reuersus, ueritus ne Christiani deleterentur, Guidoni regi reconciliatus, à Barbarorum recessit inducijs. Saladinus Ptolemaida ommissa, Tyberiadem obsedit. Magister templi Hierosolymam confugerat: quo compulso Tripolitano comite instante, Guido rex copias eduxit equitum triginta millium, peditum quadraginta millium: qui facto itinere, cum loco aquarum irriguo castro ponere statuissent, præuenti sunt à Saladini copijs, & in loco arido pernoctare coacti. Saladinus id intelligens, relicta obsidione Tyberiadis, in castra uenit Christianis opposita: & in aurora commisso prælio, Christianos siti laborantes & profus deficientes in fugam uertit, eademq; magnā addidit. Tripolitanum comitem ab amico seruatum barbaro, Tyrum fuisse deductum fama increbruit. Guidonem regem & templi magistrum cum notioribus Christianorum militibus seruatis, Saladinus uinctos abduxit: religiosos à prælio seruatos securi percussit. In hoc prælio magna pars crucis salutifera ligni amissa est. Hac uictoria potius Saladinus Acconem duxit: quam Christiani cum singulis uestimentis abire permisi, euestigio dederunt. Caprum est deinde Beritum & Biblium, & amnis maritima usque ad Afcalonem. Afcalonitæ uero munitionibus fidi, non nisi post captam Hierosolymam deditorem facturos se responderunt. Oberat multis Christianis Saladini humanitas, quæ nullum populum urbe eiecit, tributa pendere uolentem, nec ulli fidem fregit. Per hoc tempus Conradus Marchio Montisferrati Tyrum applicuit, nauigio uectus imperatoris Isach, cuius sororem in matrimonium acceperat, propter opem illi datam aduersus græcum nobilem ad imperium aspirantem. Et eodem die comes Tripolitanus de fuga ab infausto prælio eodem se contulit: qui uir perfidus Conradi suspectam uirtutem ducens, relicta Tyro Tripolim accessit, ubi morte subitanea defunctus est, & cadauer eius circumcisum repertum: Saracenus enim fuerat affectus: Tripolisq; Antiocheno principi est commissa. Et per id tempus classis Guilelmi Siciliæ regis quadraginta triremium apud Tyrum apparuit, quam Margaritus Siculus præsidio Christianorum ducebat. Saladinus Afcalonem reuersus, decem diebus oppugnatam urbem ea conditione recepit, ut Guidonem Lusignanum regem, & templi magistrum liberatos, Tyrum deduceret. Interim Turcorum alia manus Laodiceam, deditibus Christianis, accepit: quæ Arabum aucta turmis, dum in Antiochenis agris debacchatur, ab erumpente Christiano milite tantam eadem perpeffa est, quantam uix superioribus annis Christiani pertulerant. Saladinus Afcalone munita, auctis copijs quæ ab Antiochena populatione diffugerant, in Hierosolymam duxit, frustra q; decem diebus ad occidentalem plagam urbem oppugnauit. Sed continuatis rursus uiginti diebus, per uaria loca oppugnationibus obsessa, ingens multitudo desperatione magis suppliciarum adducti quam oppugnantium metu, ea conditione deditorem fecerunt, ut cum suppellectilibus, quam singuli humeris ferre possent, abire permitterentur. Facta est deditio secunda Octobris die, anno nono & octuagesimo postquam Christianorum fuerat. Migraturi Christiani, Heraclium patriarcham & clerum facto agmine sunt secuti: & pars Antiochiam, pars Tyrum aut Alexandriam petijt: Classis Margariti eos in Siciliam uexit. Saladinus Hierosolymam ingressus, campanas primū turribus eiecit, in sanctis basilicis stabulatus est: templum Salomonis conseruauit: quod priusquam ingrederetur, aqua rosacea lotus est. Manserunt Hierosolymis Christiani Asia oriundi non parua multitudo, Suriani, Armenij, Iacobitæ, Georgiani & Græci. Saladinus in Tyrum duxit, quam Guilelmus publico concilio defendendam, & perpetua ditione tenendam acceperat. Qui Sicula classe adiutus, Saladinum damno affectum repulit: ille in

ille in Antiochiam duxit. His cognitis Urbanus tertius, qui deferenda Christianis ope, generale promulgauerat edictum, Venetiasq; petere statuerat, in itinere apud Ferrariam obiit: & Gregorius octauus origine beneuentanus illi suffectus, pari ardore incensus, Pisas profectus, Genueses ac Pisanos dum composuisset, lege adiecta, ut in Asiam pro tuenda religione ducerent, octauo & quinquagesimo die Pisas obiit: & tertius Clemens Romanus pontificatum accepit. Saladinus cursum uictoriae profectus, ciuitates quinque & uiginti de principatu Antiocheno intra tres menses cepit, ipsamq; Antiochiam, corrupto multo auro patriarcha eius, obtinuit. Ad edictum autem Clementis multi principes excitati sunt, ut arma pro religione sumerent. Praecipui frater Fredericus imperator, Philippus rex Franciae, Ricardus rex Angliae, & Oddo Burgundiae dux, cum multis archiepiscopis & episcopis. Veneti quoque & Pisani paratissimas eduxere classes: Venetae praefuit archiepiscopus Rauennas, & Pisanae praeful Pisanus Guilelmus rex Siciliae pacato a piratis mari, annonam omnifariam, & ex Sicilia & Apulia profecturis ministravit. Frisones quoque & Dani triremes quinquaginta, & duodecim Flandrenses armauere. Qui transeuntes in Mauritaniam, & Africae littora flectentes, Saracenos magnis incommodis afflixerunt, & Siluinam urbem quadraginta diebus obsessam, uel captam diripiuerunt, mortalibus crudeliter occisis: propter quam rem tardius in Asiam peruenere. Be la rex Ungariae pro salute Christianorum pacem dedit Venetis. Appulerunt Veneti ac Pisani Tyrum, spemq; Christianis dederunt. Guido Lusignan, regio tumens nomine, per id tempus Tyrum se contulerat, ut eius urbis dominio potiretur. Sed ciues Conrado Monteferrateni fidem seruantes, eum bonis uerbis eduxerunt: ipse uero coacto exercitu ex reliquis Christianorum Tyri congregatorum, Aconam duxit, in cuius castra Veneti & Pisani copias exposuere. Gaufrido Lusignano fratri suo rex, montis dorsum quod urbi imminet, communiendum attribuit, ipse cetera belli munera obiuit. Et superueniente Iacobo Auennio Brabantini ducis praefecto cum Flandrensibus, Frisonibus ac Danijs, copijs auctus, bina fossa communita, stadio inuicem distantibus urbem cinxit. Saladinus uero multis undique contractis copijs, castra sua Christianorum castris contulit, ita ut assidue & ab eo & ab oppidanis Christiani sagittarum iactibus uexarentur. Pugnatum est una die totis uiribus, & cum Christiani propemodum uictores essent, casu ob fugientem equum & ipsi fugere coeperunt, fuissentq; ad internecionem caesi, nisi Gaufridus ad custodiam castrorum relictus, eruptione facta hostes repressisset. Dum milia ex Christianis caesi sunt, inter quos Templariorum magister & Andreas Bremensis comes uulnerati in castra delati, perierunt. Anno ac dimidio durauerat tunc apud Ptolemaidam obsidio, & fames ac dysenteria castra inuasit Christianorum: in cuius remedium placuit ab hostium castris annonam petere: & triginta milia ex omni natione sublatis clamoribus ad hostium castra profecti sunt. Saladinus fuga simulata, castra sine custode dimisit, annona & omni suppellectili plena: ad quam rapiendam dum Christiani absque timore incumbunt, ipse ad eam partem sua castra contulit, unde erat ad suos Christianis reditus, oneratosq; inuadens, stravit & occisione maxima confecit. Interim Sibylla uxor Guidonis regis, & filij quatuor quos ex ea susceperat, ex dysenteria in castris periere. Isabelis Sibyllae soror, & ipsa quartum Balduini, Hierosolymae sexti regis filia uirgo, Herfrando Toronio nobili adolescenti desponsata erat, cui Hierosolymae regnum sublata Sibylla iure debebatur: atq; in eam spem Herfrandus adolescens gratiosus a Christianis proceribus attolli coeperat. Sed Conradus Ferratenensis marchio Isabelem Tyri agentem rapuit, & consummato cum ea matrimonio, Hierosolymae regni titulos usurpauit. Quod malo exemplo factum principes aegre tulerunt. Sed necessitas annonae, quae aliunde quam ex Tyro haberi non poterat, adulandum illi suauit. Ipse uero largitionibus & munificentia potentiores quosq; sibi obligabat. Interim Guilelmus rex Siciliae Panormi obiit, sine legitimo successore, ita ut regnum ad ecclesiam deuolueretur. Sed magnates adulterinum sibi regem instituerunt Tancredum, Rogerio regi Normanno ex concubina genitum, uirum secoredem: quem Guilelmus nec fratrem spurium appellare uoluit. Misit Clemens tertius in Cala-

Rei militaris astutia.

A in Calabria & Apuliam copias ad regni recuperationem: quibus dum Tancredus resistit, omnia citra Farum rapinis & caedibus uexata sunt. Durante obsidione Aconis, Fredericus imperator ex Alemannia cum amplissimo exercitu profectus per Ungariam Thraciamq; Constantinopolim petijt, quem Isach imperator quamprimum potuit Bosphorum transire hortatus est, eius potentiam reformidans. Fredericus Philomeniam urbem cepit de Turcis, & Iconium delatus, adiacentem regionem populatus est. Armeniam minorem ingressus, omnia in potestatem suam redegit: sed dum lauandi causa rapidum amnem inexplorato ingreditur, submersus est. Eius copiae in agrum Antiochenum delatae, partim morbo, partim fuga dissipatae sunt. Dum autem Fredericus Bosphorum traiecit, Philippus aut Ricardus reges Gallico Tyrrenoq; mari Messaniam delati sunt: ubi uentis oblatis, Philippus felici nauigatione Ptolemaidae portum attigit, & castra Christianorum auxit. Ricardus tempestate in Cyrum delatus, cum a Graecis portu prohiberetur, exandens insulam uel expugnatam spoliaramq; firmo suorum praesidio communitam reliquit, atque in castra ad Ptolemaidam se recepit. Oppugnabatur urbs acriter, sed inerat ualidum praesidium Saladini, a quo saepe eruptione facta, Christiani incommoda recipiebant. Interim mortuo Roma Clementi, Celestinus tertius, & ipse Romanus subrogatus est, qui aegre ferens Tancredum regno Sicilia potiri, Constantiam Rogerio Normanno rege natam uirginem in monasterio Panormi agentem, occulte educi curauit, eamq; natu grandiolem, cumq; filios procreatura uideretur, Henrico sexto Frederici Barbarossi filio dispensatione apostolica in matrimonium copulauit, eumq; in regem a Germanis electum imperatorem constituit, regnumq; Siciliae citra & ultra Farum sibi concessit, reseruato censu cum terris ecclesiasticis iuris. Henricus mox Thufculam Celestino reddidit. Ipse uero Romanis inconsulte illud tradidit. Qui oppido mox diruto, saxa ad memoriam conseruandam destructae urbis in cliuo Capitolino posuerunt. Henricus & Constantia Neapolim obsederunt: sed peste exercitum inuadente, re infecta, ad Alemanniam abierunt. Continuata est oppugnatio Ptolemaidae annis duobus, & denique ea conditione deditio facta est, ut pars crucis dominicae, quam supra perditam diximus, restitueretur, & barbari cum uestimentis in turta perducerentur: pars Philippo, pars Ricardo deducenda commissa est. Sed cum dominica crux minime reperiretur, Ricardus commissos sibi crudeliter trucidauit, Philippus cum Christianis captiuis commutauit. Saladinus his damnis affectus, multas ciuitates aperuit, quas diffusus est tueri posse: inter quas Porphyriam, Casarcam, Acalonem, Gazam & Elan: & Ricardus Ioppen instaurauit, Christianisq; repleuit. Cogitaueratq; Balduinus Hierosolymam reddere Christianis, quod consiliu discordia inter Philippum & Ricardum orta commutauit, cum alter alterum in agendis perturbaret. Philippus simulato morbo, ut creditum est, ex Asia recessit, Oddoni Burgundo relicto exercitu. Ricardus maiori animo ad res agendas incubuit. Per quod tempus Conradum Monteferratensem Tyri in foro agentem licarij duo, Artacidas Saraceni uocant, gladijs confoderunt: qui se morti deuouent, ut hostes suae superstitionis occidant, aeternam inde salutem sperantes. Hi de fuga retracti, exquisitissimis cruciatibus perierunt. Henricus autem Campaniae comes Isabele regina in uxorem traducta, Tyri dominium accepit, sed regni titulos recusauit, quia regem Franciae subsequi festinabat. Ricardus Guidonem Lusignanum blande appellatum, in eam sententiam duxit, ut pecunia non grandi, rebus Christianis auxilio sibi dissoluta, relicto regno Hierosolymitano ac Tyri & Ptolemaidae dominio, ad quae aspirabat, regnum Cypri perpetuo possidendum acciperet, quod ille ab Anglicis traditum sibi & posteris suis, in haec usque tempora continuauit. Ricardus & Oddo Burgundus Hierosolymam obsidendam petere statuerunt, sed in itinere a Saladino uexati, configere coacti sunt: in quo praelio quamuis superiores essent, Iacobus tamen Auennius interfectus est, & ipsi apud Blemibilem castra fecerunt, comneatumq; interceperunt, qui ab Aegypto Hierosolymam portabatur. Quod si tunc Hierosolymam obsedissent, erat opinio Saladinum minime in ea urbe mansurum, neque inuenturum qui remanere uellent: sed Ricardus hyemem uertus,

V. Acalo.

Ascalonem concessit: quam pariter & Gazam instaurauit: Templarij tamen Gazam D
muniuerunt. Oddo apud Tyrum hyberna egit. Veneta & Pisana classis tertio iam anno defessa domum repetere statuerunt: sed odijs inter se concertantes, magni mali causa fuere. Pisanae classis pars Polam petijt Histriae urbem, Venetis tributa pendentem, & apud eam captam hybernauit. Veneti exarmata priori, nouam trirremium decem, nauiumq; caeterarum sex emiserunt: qua Polam ducta, uicq; capta, classem Pisanae incendunt, & Morthonum profecti onerarias Pisanae naues a Tanai redeuntes intercipiunt, murosq; Polae subuertunt. Deinde pax inter utranque ciuitatem magno Pisanae dano facta est. Ricardus Angliae rex cum parata essent omnia ad obsidendam Hierosolymam, accepto nuncio quod rex Franciae Normanniam uexaret, domum reuertitur: & maxime cum frater suus Ioannes, ad regnum Angliae aspiraret. Quod cum rescitum esset, turpi conditione cum Saladino pacem fecit: nam ciuitates omnes restituit praeter Tyrum & Ptolemaidam, cum castellis aliquibus & agro usq; ad Ioppen. Rediens autem in Austrinis captus est, & magno auro redemptus, de quo noua ciuitas murata est. Liberatus multa cum Franco rege contentione certauit. Oddo Burgundiae dux cum copijs suis ad Ptolemaidam Tyrumq; se recepit. Saepe rogatus Henricus Campanus, ut Hierosolymae regni titulos acciperet: quod ille profusus renuit, delitijs potius quam bello natus, cupiens domum reuertitur. Sed dum aulam suam apud Ptolemaidam incaute circueit, delapsus fracta ceruice interiit. Eisdem ferme diebus Guidone Lusigniano Cyprici defuncto, regnum Almericus frater accepit: qui Isabele Henrici relicta in uxorem sibi copulata, regni Hierosolymae titulos ad illam spectantes, simul & Tyri Ptolemaidaeq; principatum accepit. Saladinus quoque eodem tempore mortuus est, qui multo elogio interulam, qua sola cadaver suum condiendum statuerat, lancea sublimem per compita uicosq; ferri iussit, clamariq; Saladinum Asiae dominatorem nihil aliud ex tanta opum affluentia secum ferre. Huius obitus spem non paruam Christianis dedit. Saladini enim frater filijq; grauissimis inter se odijs decertarunt: & Christiani Biblium pecunia redemptum, contra foedera receperunt. Apud Siciliam uero Tancredus & filius infans Rogerius mortui sunt. Et Henricus Romanorum imperator a Celestino uocatus in Italiam uenit, & Constantia uxor eum secuta est, filium afferens quadrimum, quem praeter opinionem nimis annosa pepererat. Is secundus Fredericus persecutor ecclesiae postea fuit. Henricus paruo negotio capta Neapoli, citra & ultra Farum regnum accepit: & a pontifice uocatus, cum per se Hierosolymam petere non posset, ad quod erat requisitus, archiepiscopum Maguntinum & Saxoniae ducem, cum magnis copijs destinauit. Saraceni uero maritimam incolentes, ulteriorem Hispaniam ingressi, regem Castellae praelio superatum ceperunt: qui usq; hodie in Granata manent. In Vngaria Bela mortuo, Henricus filius eius natus maior, regnum accepit: Andreasq; minor conspiratione magnatum, fratrem eicere conabatur. Ventum erat ad arma, & acies utrinque prodierat, cum Henricus armis depositis, omni destitutus comitatu, regale sceptrum manu gestans, per fraternas acies est delatus, quaerens quis tandem ille foret, qui regio sanguini manum iniicere auderet: frater denique inuentus, a uiro forti imbecillior obruncatus est. Germanorum copia per Vngariam Thraciamq; in Asiam transiere, & Ptolemaidam peruenere: iusseruntq; inducias rumpi cum Saracenis ad eam diem seruatas. Berinthus a Turcis derelictum Christiani impleuerunt, muniueruntq;. Petierunt Germani Turonium, Turenis agrum oppidum munitissimum, illudq; obsederunt: sed ab hostibus repulsi sunt. & tunc Berinthus a Christianis desertum Turci recuperarunt, solamq; Ioppen Germani ab impetu Turcorum conseruarunt. Romae mortuo Celestino, Innocentius tertius Ananinus papatum accepit: quo impellente, Simon de Monteforti Gallicus, fama clarus, cum aliquot Francorum cohortibus Tyrum classe delatus est. Interim Henricus imperator Messanae aegrotans, uxorem & filium ad Innocentium pontificem Romam mittens, eos sibi commendauit: Philippum uero germanum Hetruriae ducem, quantum in se fuit, Romani imperij & gubernationis regni Siciliae, quousque filius adoleuisset, administrationem retinere quaesuit, & deinde obiit.

Quibus

A Quibus rebus in Asia auditis, exercitus Germanorum inde recessit cum magno Christianorum damno, maxime Ioppiensium: in quos delati Turci Saracenicq; furentes, nec deditioem eorum accipere uoluerunt. sed ui captos, ad unum omnes interfecere, & urbem a fundamentis euerterunt. In Germania pars electorum Othonem, ducis Saxoniae qui fuerat in Asia germanum elegit: pars Philippum ab Henrico institutum censuit conseruandum. Rex Franciae Philippo, rex Angliae Othoni fauebat. Innocentius autem Othonem confirmauit: nec tamen destitit Philippus, sed Hetruriam in Italia, Sueuiam in Germania praesidio muniuit. Constantia uero Frederici secundi filij sui adhuc pueri Siciliae regnum utrobique administrauit. In Asia Barbari inter se diuisi, Christianis apud Tyrum Ptolemaidamq; manentibus, inducias concessere: & Simon de Monteforti cum copijs in Europam se recepit. Apud Constantinopolim imperatori Isach, quo Latini amicissime usi sunt, frater erat Alexius aetate minor, cum quo indulgentissime agebat, ut praeter nomen imperij nihil ei deesset: quem a Turcis sua temeritate captum, imperator magna ui pecuniae redemit. Sed is paucissimo uir ingenio, fratrem dolo captum excaecatumq; misit in carcerem. Idemq; in Alexium nepotem Isach genitum, annos duodecim agentem, fecisset, nisi fuga elapsus fuisset. Hoc anno Bonifacius Montisferrati marchio, Balduinus Flandriae, Henricus sancti Pauli, & Ludouicus Sabaudiae comites, Venetias accesserunt cum quatuor millibus & quingentis equitibus, pedibus octo millibus, nauigio Asiam petentes. Rebellaerat per hoc tempus quinto a Venetis Iadera, Vngarisq; parebat. Cuius recuperandae uicidi Veneti, ea lege cum proceribus conuenerunt, ut praeter Dalmatiam quicquid caperetur, aequis portionibus diuide retur. Armata est igitur classis sexaginta trirremium, urseriorum centum & triginta quibus equi portarentur, & septuaginta nauium onerariarum, duce Dandulo. Primi Tergestini & Muglenses, mare latrocinij infestantes, domiti sunt, & Venetis tributarij facti. Ad Iaderam diutius opinione sessum est: quam multo effuso sanguine receperunt, & muros in mare uersos aperuerunt: ibiq; per hyemem iam saeuientem manere placuit. Primores eius urbis exiliu elegerunt. Interim Alexius puer, Isach filius, fuga in castra uenit, opemq; ad liberandum patrem petijt: quam proceres ea lege promiserunt, ut ecclesiam Graecanicam Romanae subijceret: pro damnis quae Hemanuel olim imperator Venetis ac Francis intulerat, triginta millia marchas auri dissolueret: pro nauulo Venetis satisfaceret: atq; ita proceres profecti sunt. Interim alia classis Venetorum, Iadenses exules qui mare infestabant, perdomuit: & acceptis obsidibus in patriam reduxit, ea lege, ut comitem qui urbi praesesset, & archiepiscopum qui Gradeni patriarchae deferret, a Venetis acciperent, & tres mille cuniculorum pelliculas tributum penderent. Classis procerum Constantinopolim petens, ad Magna e regione Galatharum constitit, catena impediente ne ultra pergerent, quam fraticida parauerat. Interim Cretenses publico consilio Cretam Alexio puero dederunt: quam ille Bonifacio Montisferrati paterna affinitate coniuncto donauit. Medio tempore catena perrupta est, & ciuitas mari terraq; oppugnata. Theodorus Lafchera adulterini imperatoris gener, eruptione facta impetum fecit, cruentoq; praelio superatus, intra moenia repulsus est. Biduo sine intermissione oppugnata est ciuitas, & postremo ui capta. Alexius fraticida nocte concubia fugiens, ingenitem thesaurum (quod postea rescitum est) apud Hirenem filiam uirginem in monasterio defossum reliquit. Isach caecus e carcere eductus est, & cum filio imperator acclamatus: qui cum satisfaceret uellet proceribus, morbo obiit. Volebat & filius uti gratitudine, sed populus tumultuans magnis cum conuicijs affecit, qui Latinis graecum aurum dare uellet. Puer pro tempore cauto usus consilio, ait se de caetero facturum quae ciues suaderent: clamq; misit ad Bonifacium ut noctu cum parte exercitus ad se ueniret, cuius consilio cuncta esset peracturus. Fuit huius consilij conscius Alexius quidam Murtillus seu Morchullus, quem Isach imperator ex infima plebe patritium fecerat: qui ad tyrannidem aspirans, de prima uigilia tumultum priori similem excitari curauit, Alexiumq; puerum titubantem, delitescere admonuit a suis satellitibus custoditum: ipse uero populum allocutus, pericula magna ostendit, remq; publicam uiro, non puero indigere. Po-

V 2 pulus

pulus, pars gubernatorem, pars ducem, pars imperatorem eum acclamauit. Qui in palatio ceterua, in palatium se proripuit, puerumque bis ueneno tentatum, cum non perisset, eliso gutture manu propria necauit: & sedato tumultu, copias quas ex urbe contrahere potuit in Francos eduxit, qui prope castra habebant. Sed repulsi a magna ui, ita ut icona caperetur, quam sacerdotes in pompa detulerant. Oppugnata est urbs summa ui sexaginta octo diebus, & tandem capta est, cum nauium caueas in muris, è propugnaculis ciues deturbarent. Tyrannus cum uxore & liberis abijt. Proceres quindecim uiros ex omni exercitu delegerunt, qui urbis imperatorem a patriarcham assumerent, eo pacto, ut si imperator Venetus non esset, ipsi Veneti patriarcham eligerent, a Romano pontifice confirmandum. Balduinus Flandrensis summo concordia imperator declaratus est, & Thomas Maurocenus in sacris agens, in patriarcham Constantinopolitanum a Venetis assumptus: qui nouum imperatorem ex more iunctum diademate coronauit. Proceres ad occupanda dominia egressi, intra annum omnia recepere quae fuerant Imperatoris Isach, Adrianopoli excepta, in qua plures Graeci odio Latini nominis se receperant. Quarta pars captorum oppidorum Venetis assignata est, quae insulas continuit Aegeimaris, Cretam, Euboiam, & alias minores. Sed quia Creta nomine Bonifacii tenebatur, Balduinus imperator Bonifacium regem Thessaliam declaratum hortatus est, ut accepta pecunia quam Veneti darent, Cretam eis dimitteret, qui tunc castra aduersus Adrianopolim tenebant, una cum imperatoris germano Henrico. Annuit Bonifacius, & Veneti Cretam obtinuerunt. Thomas Maurocenus Romae ab Innocentio tertio confirmatus, dum ad ecclesiam suam redijt, cum quatuor tribus Venetorum Ragusium urbem quae a Venetis desierat recepit, & Dyrrachium a Graecis imperatoribus desertum instaurauit muniuitque, denuocque Balduinum, ut Innocentius iusserat, autoritate apostolica coronauit. Sed Balduinus ipse breui mortuus est, & Henricus frater eius loco successit. Obijt etiam Henricus Dandulus dux Venetus apud Constantinopolim, & Valachi gens olim Romana ultra Danubij ripam sita, Bulgarisque uicina, cum magnis copijs a Graecis accersiti, Adrianopolim duxere, simul cum Bulgaris. Ob quam rem Henricus & Bonifacius obsidione soluta Constantinopolim perire: per quod tempus Soldanus Iconij Saracenus ad Satelliam delatus, Graecam Europae urbem, ex qua Christiani saepe in Asiam traiecerant, eam ui captam diripuit, interfectis omnibus qui reperti sunt. In Hispania uero ad annum Innocentij tertium, Ilmamolinus Tunisijs rex, maxima classe traiecit, primaque ad Toletum castra fixit. Innocentius publico edicto Christianos ad Hispanorum tutelam inuitauit: multique Gallici eo conuenere cum Saracenis pugnaturi, sed ab Hispanis minime recepti sunt: ob quam rem Ilmamolinus inuidito usus est uictoriae cursu, utranque Hispaniam peruagatus, usque ad Arelatum & Auinionem omnia populationibus incendiisque foedauit. Postremo quatuor Hispani reges, Castella, Aragoniae, Portugalliae, atque Nauarra, copijs simul iunctis cum Saraceno congressi, maxima uictoria potiti sunt: nihilque praeter Granatam Ilmamolino remansit. Per hoc tempus Liunia amplissima prouincia ad fidem Christi conuersa est, Innocentio curante: & beatus Dominicus haeresim apud Tolosam populatorem extirpauit: adiuuante Simone de Monteforti, cum armis opus esset. Otho Romanorum imperator ubique a Philippo superatus, in Agrippina Colonia sese clauserat, ibique obsessus, cum ad congressum erupisset superatusque esset, a Colonienibus expulsus est: qui Philippo se dediderunt. Sed comes Palatinus appetitum insidijs Philippum interfecit, electusque a Germanis Otho eius nominis quintus, Saxonum dux, sequenti anno ab Innocentio Romae coronatus est. Vattaris Commo graecus quidam apud Adrianopolim Graecorum imperium usurpauit. Veneti liberum fecerunt, ut in Graecia priuati ciues quae caperent retinerent, reseruatim maioribus Reipub. Marcus Dandulus & Iacobus Viadrius Gallipolim occupauerunt. Marcus Sannutus cum confederatis Nazum, Parum, Melum, Herinam obtinuit. Andrum & Ciclades plurimas idem Dandalus inuasit: Rabanus Veronensis Euripum: Andreas & Henricus Gisijs, Timas, Micolus, Scyron, Scopelum, Scyathum: Philocalus Nauigofus Stalimneum: & classis Veneta no-

A neta nouiter armata Corcyram cepit: Mothonum Coronumque rebelles subegit: dominus de la Roza Campanus ex Gallia, reliquijs Athenarum & Achaia potitus est. Henricus cognomento Piscator Malex comes graecus Genuensium auxilio fretus, cum Cretam uexaret, a Venetis cum magno damno repulsus est. Per hoc tempus cum Almericus rex Cypri & Hierusalem frigide rem administraret, proceres in Asia agentes, eo deposito a regno Hierosolymitano, Ioannem de Bregna celebris fame militem ex Gallijs uocauere. Qui cum multis copijs Constantinopolim delatus, & imperatoris Henrici nauigio fretus, nonis Septembris, anno millesimo ducentesimo nono Ptolemaidam peruenit, filiamque Conradi olim Montisferrati marchionis, & Hierosolymae regis, in id reseruatam uxorem duxit, cum qua Tyri coronatus est, & nuptiarum pompa regia celebrata. Interea Otho imperator iuramenti sui desertor, Montemiasconis, Radicofanum, & in Romadiola multas de ecclesia terras occupat: conuersusque ad regni Neapolitani regiones, eas capere adnixus est, Frederico secundo cuius curam pontifex gereret, nihil tale suspicante. Innocentius monitum imperatorem ut desisteret excommunicauit, perseverantemque imperio & Alemanniae regno priuauit. Ob quam rem Bohemiae rex cum Maguntino & Treuirensi archiepiscopis, Lanthgrauio Turingiae, atque Austriae duce, suadente Philippo Franciae rege, Fredericum secundum Siciliae regem uicesimum agentem annum, in Romanorum regem elegerunt. Otho in Alemanniam redijt, & Papa omnia recuperauit quae amiserat. Rabanus Veronensis qui Nigropontis insulam tenebat, feudatarium Venetis se subegit. Idem fecit Gothfredus Gallicus, qui in Achaiae principatu domino de la Roza successerat: & Michael Comminos graecus nobilis cum parte Peloponnesi. Sed cum Creta rebellis animo esset in Venetos, ipsi anno millesimo ducentesimo decimo quarto missis ex urbe ciuibus, eam in colonia formam redegerunt, Iacobo Teupolo primo ibi duce constituto. Per quod tempus imperator Constantinopolitanus & Veneti, cum Vattari Commino Adrianopolim obtinente, in quinque: & cum Soldano Turcorum in duos annos inducias fecere. Interim Fredericus secundus Romam uenit: & cum petita a pontifice coronam non obtinuisset, in Alemanniam reuersus, a Maguntino archiepiscopo regni Alemanniae diadema suscepit. Et in Lothoringiam profectus, cum Ludouico regis Franciae primogenito societatem belli pacisque pepigit. Otho imperio priuatus, Ioannis regis Angliae auunculi sui, & Reginaldi Bononiae urbis maritimae comitis, societatem quaesuit. Reginaldus a rege Franciae suo comitatu deturbatus est: ad quem recuperandum rex Angliae cum Ferrando comite Flandriae foedus iniit. Sed Philippus Franciae rex Flandriam ingressus, Brugiam & Gandauum inuasit. Cuius classem apud Dampontum relictam, comes Bononiae incendit: & rex Franciae in Parisios redijt, maiores copias terra marique paraturus. Quartum metu inductus Ioannes rex Angliae, ad Innocentij tertij pontificis Romani protectionem confugit, Angliam, Hiberniamque Romanae ecclesiae feudatarias constituens, centum auri marchas quotannis soluere pollicitus: quod postea aliquandiu seruatum est. Post haec Otho cum magnis copijs in Flandriam descendit, & rex Angliae Andegauos in suas partes traduxit, oppidumque Rupefmonachi trans Ligerim obsedit: in quo loco a Ludouico regis Franciae filio relictus est. Otho uero & Philippus ad pontem Bouinarum in agro Tornacensi congressi, non paruum praelium iniere: in quo Philippus equo deiectus, suorum hostiumque concursu oppressus, penè interiit: sed subleuatus uictor euasit. Otho duo millia de suis, Philippus uix trecentos desiderauit. Otho perditis auxilijs in Saxoniam reuersus breui obiit. Et apud Constantinopolim Henrico imperatori defuncto, Petrus comes Antissiodorensis Gallicus successit. Fredericus uero secundus Aquilgranium obsidione pressam recepit, ibique autoritate Innocentij papae regiam iterum de more coronam accepit: & ut gratum se ostenderet, signum crucis accepit, tanquam Christianis in Asia opem daturus: Fundanumque comitatum Romanae ecclesiae perpetuo possidendum tradidit. Pontifex concilium apud Lateranum maximum celebrauit, cui Hierosolymitanus & Constantinopolitanus patriarchae interfuerunt, metropolitani septuaginta, episcopi quadringenti, & duodecim abbates, & primores conuentuales

octingenti: Græcorum & Germanorum imperatorum legati: regum Hierusalē, Franciæ, Hispaniæ, Angliæ & Cypri oratores: in quo de subueniendo terræ sanctæ actū est. Sed cum Pisani, Genuensesq; mari contenderent, & Longobardi terra se afflicterent, pontifex ad eos pacandos iter faciens, Perusij mortuus est. Is hospitale sancti spiritus in Saxia, & turrin quæ Comitibus appellatur, ad principia ueteris Suburbæ ædificauit: quod turris opus uelut insanum reprehensum est.

Ex libro septimo

secundæ Decadis.

Honorius Almerico ciue Romano genitus, Innocentio successit. Ad quem Romam reuersum Petrus imperator Constantinopolitanus, & Ioles uxor eius uenientes, in basilica sancti Laurentij extra muros coronati sunt. Et Ioannes cardinalis de Columna legatus declaratus est: qui ad res Asiæ reformandas cum copijs ab Innocentio excitatis transferat. Promiserat Petrus Venetis Dyrachium eis recuperare quod Theodorus Epirorum dux dolo captum, ueteri Græcorum iure retinere annitebatur. Misit ergo Iolē & cardinālē Constantinopolim, ipse Dyrachium petijt, pluribusq; diebus oppugnauit. Sed cum bene defensam munitamq; urbem capere non posset, soluta obsidione, sub fide publica Theodori terra iter facere constituit: & in densis nemoribus per insidias interceptus ab eodem Theodoro, in terribilium carcerem est coniectus. Interea Christiani proceres Acconi conuenere: Andreas Vngariæ rex, Venetorum nauigio fretus, quibus omne ius celsit, quod in Dalmatia prætendebat: & dux Austriæ, Henricus comes Niueruensis, ac Gualterius regis Franciæ camerarius secuti sunt: consilioq; cum Ioanne Hierosolymæ rege inito, Damiatam Aegypti urbem obsidere statuerunt: annoq; millesimo ducentesimo octauo eod peruenērunt, mense Maio. Ea ciuitas Heliopolis olim dicta est, à Pertinace Helio conditore, triplici murorum defissimorum munimento cincta, quam Nilij particula ad Romani Tyberis magnitudinem ambit ut insulā oblongā arcemq; faciat. Turris Pharea, quæ suburbia à prædonibus custodiebat, & Soldanus munitiones addiderat, & tum suburbia ipsa annona & mercimonijs plena, capta & militi concessa sunt. Cum uero Nilus flante occidentali uento plus solito excreuisset, magnum Christianis damna intulit annona corrupta: sed paulo post tranquillitas secuta est: & Soldanus qui castra propè admouerat, terrore compulsus relictis castris aufugit, & Christiani magnam prædam multaq; annonam lucrati sunt. Conradinus Saladini olim filius, Hierosolymæ ultra retinendæ spē abiicit, & muro undiq; diruto, turrin Dauid & templum domini conseruauit, nec sepulchrum Christi uiolauit: precibus ut credibile est Christianorum ibi manentium. Sed dum oppugnatur Damiatam, Soldanus reuersus est, & medio spacio inter Cayrum & Damiatam castra posuit, nec ut copiam pugnandi faceret induci poterat. Sed Gallici non magna manu eum irritantes, tandem erumpere coegerunt, & magnum accepere damnum. Gualterius enim regis Franciæ camerarius, & Milo Mantoliensis, & uiccomes sanctæ Susannæ, intercepti sunt: & Ioannes rex manus faciēq; cōbustus est. Et nihilominus obsidione continuata ad annum cum dimidio, Damiatam tandem capta est, cum præsidium & magna pars ciuium pestilentia interisset. Neque enim plusquam tria millia uiuorum reperta sunt, cum ab obsidionis principio septuaginta millia fuissent. Noluerunt principes prius habitare urbem quam cadaueribus purgaretur, quod opus Saracenis commissum est. Vrbs ditissima exercitum locupletauit. Interea dum Petrus biennio apud Theodorum carcere detinetur, Ioles uxor imperium prudenter administravit. Qua mortua, proceres apud Constantinopolim agentes, Robertum Petri filium ex Gallijs accessum imperatorem elegerunt. Et Honorius Romæ ordinem beati Dominici ipso instante confirmauit. Fredericus uero secundus mortua Constantia matre, quæ ipsum prolabi non sinebat, Romam uenit: immemorq; iuramenti pontificem persequi

Ann. salu.
MCCXVIII.

A persequi cepit: propterea excommunicatus est & imperio priuatus. Apud Damiatam uero Ioannes rex Hierosolymæ plusquam sibi deberetur arrogans, cum à cardinali de Columna modeste reprehenderetur, Hierosolymam abiit, nec redijt nisi ter quaterq; rogatus. Statuerunt Christiani ad Cayrum Babylonemq; ducere: pontemq; occuparunt, quem Soldanus Nilo imposuerat: & postridie apostolorum Petri & Pauli natiuitate celebri, castra sunt posita, passus tria millia à Babylone Cayroq; semota: annona in duos menses suffectura Cayris aduecta, nec minore classe aduerso Nilo ducta. Soldanus simulans timorem nullo pacto ad prælium egrediebatur, sed expectato tempore quo Nilus inundare consueuit, crescentibus plus solito aquis, cataractas & aggeres pluribus in locis interrompens, Christianorum castra adeo inundauit, ut supra cubiti altitudinem omnia tegerentur aquis. Quo malo territi Christiani, pacem petiere: quæ hoc modo data est, ut Damiatam cum rebus in ea repertis Soldano dimissa, partem ligni crucis quam ille haberet, redderet, & captiuis uicissim liberatis, Christiani Acconem Tyrumq; redirent: pace octo annos cum Saraceno Turcoq; constituta. Damiatam igitur quæ in festo Purificationis beatæ uirginis à Christianis habitari coepta est, in eius natiuitate barbaris est restituta, anno millesimo ducentesimo uigesimo primo. Quo anno Tartari gens Scythica, Georgianam, Armeniamq; maiorem direptas, suo imperio subiecerunt. Inde Riphæis montibus transmissis, latissimas regiones quæ Transyluanam Poloniamq; contingunt, læe populati sunt: & Christiani duces cum cardinali de Columna in Europam rediere: Ioannes uero rex Hierosolymæ Romam uenit, & acceptis muneribus ab Honorio Pisas se contulit: Fredericoq; excommunicato, filiam quam ex Iole defuncta susceperat, in matrimonium despondit, ius quod in regno Hierosolymitano sibi competebat, dotis nomine donans. Hinc reges Neapolitani Hierosolymæ quoq; se reges appellant. Delatus in Franciam Ioannes, bona fortuna usus est. Philippus enim rex Franciæ moriens, testamento suo sexaginta millia libra argenti Parisiensium sibi reliquit, & totidem militiæ templi, tantundemq; magistro hospitalis Hierosolymæ. Perrexitq; deinde Ioannes uotum exoluturus beato Iacobo ad Compostellam, & Berengariam regis Hispaniæ forem accepit uxorem, quo anno beatus Dominicus mortuus est, anno millesimo ducentesimo uigesimo sexto. Fredericus uero Henricum filium decennē Alemanniæ regem edidit. Mortuo deinde triennio post Honorio, Gregorius nonus suffectus est Ananinus, de prosapia Innocentij tertij, qui ex Laterano propter caumata Ananiam petens, Fredericum monuit, nisi terræ sanctæ succurreret, prædecessoris sui anathemata expectaret. Promisit Fredericus primo Vere se iturum, & omnibus cruce signatis mādatum est, ad diem dictam Brundisij cōuenirent. Magna multitudo in tempore adfuit: inter quos ex Germania præcipuus fuit Lantherauius. Sed cum nauigare cruce signati uellent, Fredericus in Sicilia ægrotū se finxit. Interim apud Brundisium multi Germani propter insolita caumata mortui sunt: inter quos Lantherauius decessit. Quo audito, Fredericus ex insperato aduolans, omnē ditissimi principis suppellectilem diripuit, fingensq; uelle in Asiam nauigare, mare ingressus est, iussis omnib. subsequi. Sed eadē nocte trireme delapsus, Brundisium redijt. Ad eam famā Ioannes rex Hierosolymitanus cū Berengaria uxore Bononiam uenit, nauigio Venetorum in Asiam traiecturus: quem audita Frederici perfidia, Gregorius pontifex exarchatus Rauēnatis gubernatorem instituit. Cruce signati prius Acconē petiere quā fraudem Frederici nouissent, expectassentq; magnū aliquod malum, nisi Conradini mors, Saladini quondam filij, intercessisset: cuius filiorū tutor petitus, in duos annos inducias concessit. Pontifex autem sententias prædecessoris sui in Fredericū latas confirmauit: & uxor Frederici filia Ioannis Hierosolymitani regis mox obiit, cui Conradus filius puer superstes fuit. Hoc tēpore Arragonū rex Ferdinandus Maiorica insula & Valentia urbe potitus, Saracenis pulsus, Christianū in illis ritum introduxit. Nauigauit tamen postea Fredericus usq; in Cyprum, ut spē daret Christianis in Asia quos saepe deceperat: & magistro militiæ Ptolemaidam misso, Soldani Babylonis apparatus cognoscere curauit: Rainaldo in Sicilia dimisso, qui ecclesiasticos & pōtificem op

Ann. salu.
MCCXXI.

Ann. salu.
MCCXXVI.

primeret: qui Marchiam Anconitanam ingressus, pleraque oppida occupauit. Obierat per id tempus beatus Franciscus miraculis coruscans: ad quae cognoscenda Gregorius Perusiam & Assisium petijt, gloriosumque uirum in sanctorum Christi numerum retulit. Interim alter Frederici latelles Conradus Fulginatum per factionem occupauit: qui tamen paulo post eiectus est. Fredericus ubi per magistrum militiae satis cum Soldano res suas ordinauit, Acconem adnauigauit, & missis oratoribus Romam à pontifice absolutionem petijt. Sed pontifex nequitiae illius non ignarus repulsam dedit, iussitque ut Cruce signati ab eo tanquam ab hoste cauerent: & Ioannem Hierosolymae regem cum parato exercitu aduersus Rainaldum in Marchiam misit cum Ioanne cardinali de Columna: & alias copias in Campaniam: reiectoque de sancto Germano Frederici praefecto, qui dum Saracenis mercede conductis, eum saltum obtinebat, omnia usque Capuam cum ipsa urbe in potestatem suam recepit: laetatusque inde à Perusia Romam redijt, & praefecti Frederici relictis quae occupauerant, de Piceno & Umbria recesserunt. Fredericus interim Brundisium applicuit, & per magistrum militiae Theutonicae Brutenorum pacem à Gregorio impetrauit, centum uiginti millibus uncijs in ararium ecclesiae relatis, ut imperator appellaretur, & nouam de regno Siciliae infeudationem consequeretur. Venitque Ananiam, ubi à pontifice benigne acceptus, cum eo in mensa discubuit. Interim Perusini extorres post triennium reuersi, multa in aduersam factionem crudelitate sunt usi. Ad quos sedandos motus, papa eo se contulit, & uiginti duobus mensibus cum curia ibi defedit. Interim Romani in rebellionem pendentes, expulso consulum magistratu, Senatores quandoque unum, quandoque binos creati soliti, in haeresim quandam lapsi sunt: cui Hannibal ex gente Hannibalda nobilis Senator, cum quibusdam sacerdotibus sentiebat: quo autore populus in apertam rebellionem declinauit. Sed sequuta est mox Tyberis inundatio, qualem non uisam antea ferunt, & mox pestilentia quae multos mortales abstulit. Venit tamen Romam pontifex, & praeter Hannibalem quem deposuit, & clericos de haeresi conuictos, omnibus pepercit, cloacasque Urbis mundari & nouas substrui curauit: pauloque post Ioannes de Poli senator substitutus, reclamante pontifice, copias in Viterbensem agrum deduxit, in quo magnam uastitatem adidit. Rebus autem compositis, pontifex Reatinam se contulit, & ea in urbe beatum Dominicum canonizauit. Et Spoletum postea petens, beatum Antonium Portugallia oriundum sanctorum Christi confessorum collegio aggregauit. Postea Ananiam rediens, oppida pleraque muniuit: inter quae Pallianum quod Romani inuadere statuerant. Rebellauerant enim iam aperte Romani: quorum senator more antiquo legem rogauerat, populusque sciuerat, ut omnia circum adiacentia uectigal Romanis penderent. & Montatum oppidum turri addita communiuerat. Nectamen Romam petere Papa ueritus est, dissuadentibus cardinalibus. Sed cum nihil ibi proficeret, Reatinam repetijt, quo & Fredericus auxilia in Romanos pollicitus, ex improuiso se contulit, Henricumque filium ex concubina susceptum, quem regem Sardiniae declarauerat, obsidem obtulit adstantem. Iussus est imperator legatum petere apud Montemflaconem, illique adesse: sed cum apud Rispanpanum agri Viterbientis copiae Romanorum aduersus militiam ecclesiae paratae essent, Fredericus illis adiunctus est, & foedere facto Pisas, atque inde Germaniam repetijt. Interim Theutonicis milites cruce signati qui nouiter uenerant à pontifice, conducti sunt: qui Romanis apud Viterbium magnum damnum intulerunt: cum quibus & Sabinus ager recuperatus est. Agentem Perusiae pontificem, Vattari Adrianopolitani imperatoris, & Soldani Saracenorum Iconij oratores adierunt: quorum preces à pontifice spreatae sunt, & noui de religione Dominici ac Francisci praedicatores per orbem missi sunt, auxiliū contra Saracenos petentes, qui multorum animos commouerunt. Et tunc sancta Elisabeth regis Vngariae filia miraculis coruscans, in coetum sanctarum uirginum redacta est. Quae quamuis Lantherauiō Germano desponsata fuisset, intacta tamen obierat. Inter haec Robertus Antissiodorensis imperator in Constantinopoli Latinus, quamuis senex uirginē insignis formae

A. Graecam nobilem sibi despondit uxorem, non ignarus eam Burgundioni proceri & genere matrona diuite prius fuisse desponsatam. Burgundio furore accensus, noctu cum commilitonibus palatium puellae ingressus, refractis cubiculi foribus, eam naso detruncato deformauit, genitricemque proximo mari demersit. Nec imperator iniuriam ulcisci ausus est, Latinis iniustitiam eius, & Burgundionis audaciam damnantibus. Sed Robertus ipse paulo post obiit, & Balduinus ei successit frater, cui exagonarum ad mare Ponticum imperator, procurantibus Venetis, filiam in matrimonium obrulit, multa contra Vattarim promittens: sed Latini hoc in matrimonium impediuerunt, ueritatem Balduinus focii uiribus auctus, fraternam iniuriam ulcisceretur. Dicentes itaque Balduinum imperio gubernandum nimis esse iuuenem, Ioannem Brennum solo titulo Hierosolymae regem, ex Romandiola euocauerunt: cuius filia nomine Maria Balduino desponsata est, eique post mortem promissum imperium: quem focer ad auxilia conquirenda in Gallias misit. Imperator exagonarum ea repulsa indignatus, filiam suam Theodoro Vattari filio, quod antea negauerat, despondit. Quaiuncti affinitate Graeci imperatores arma iunxerunt, & multa de imperio Latinorum etiam Venetorum acquisiuere. Erant hoc tempore in Marchia Tarusina nobiles caeteris praestantiores, Ecelinus Alberinusque de Romano, apud Balsianum Carrarienses, & marchiones Estenses in agro Paduano, Veronae Monticuli, & in eius agro sancti Bonifacii comites: & Ecelinus, cuius auus Theutonicus miles gregarius cum Othone tertio uenerat in Italiam. Hic uero per amicitiam Frederici secundi adeo magnas opes cumulauit, ut tyrannidem maximam conflauerit, cum adhuc duraret societas ciuitatum Italiae, quae tempore Frederici primi facta fuerat: stantibus in Frederici partibus Cremonensibus, Bergomensibus, Parmensibus, Rheginis, Mutinensibus, Papiensibus, & in alpihus Tridentinis. Cumque redisset in Italiam Fredericus, Verona ad illius partes, Ecelini opera est deducta. Ipse in Mantuano agro duo incendit oppida, & apud Cremonam defedit Mantuanis obsidionem minatus: in quos dum pergere simulat, in Vicentinos duxit, eamque urbem ex improuiso aggressus cepit, diripuit, incendit. Paduanum agrum populatus est: Tarusinam obsidione cinxit: cepissetque, nisi Paduani opem tulissent. Henricum filium, quod aduersum se saperet, sociisque ciuitatibus iunctus esset, ad se accessitum uinculis coniecit, & in Apulia relegatum, in publico carcere necari iussit. Sororem regis Angliae uxorem duxit, dispensatione apostolica propter propinquitatem obtenta, anno millesimo ducentesimo trigelimosextimo: quo tempore Theobaldus rex Nauarrae, Almericus comes Montisfortis, Henricus Bari & Campaniae comes, per Germaniam, Vngariamque & Constantinopolim cum magnis copiis Ptolemaidam peruenerunt, populatimque late hostium agros magnam praedam exportauere. Almericus Henricusque comites ad Gazam usque praedando urendoque delapsi sunt. Sed in itinere ab hostibus circumuenti, dum se in duorum dierum fuga pugnando defendunt, cum suis quibusque melioribus cecidere. Gregorius pontifex cum de Perusia Ananiam petiuisset, uelletque Romam, rogatus à populo, reuertit, à Petro Fraicpano, qui Frederico fauebat, prohibitis, Viterbium se conuertit. Fredericus compositis Alemanniae rebus in Italiam redijt, Paduamque ab Ecelino deceptam ad se traxit, quae mox seruitute oppressa est, Saracenis portas, Alemannisque palatium obseruantibus: marchione Estensi Azone Carrariensium odio in Ecelini fauorem adducto. Rogatus à Papa Fredericus ut aui foedera ciuitatibus Italiae conseruaret, minime audiuit: sed in Brixianos ducens, Clarum montem direptum incendit. Et in Mediolanenses profectus, apud Nouamcurtem ciuitatum sociarum exercitum conflixit atque in fugam uertit, multosque interfecit. Mediolanensium quoque praesidem Petrum Teupolum Venetiarum ducis filium interceptit, missumque in Apuliam in uinculis trucidari iussit: & uictoria potitus Cremonam redijt. Ecelinus interea Azonem Estensem proditoris insinulatum, Estensi oppido per arma eiecit, & oppidum Saracenis attribuit conseruandum. Gregorius cum Romam reuertit uellet, iterum à Ioanne Cincij Senatore impeditus est: sed Iacobo Capotio tumultum excitante, accessit et magnifice

fice receptus est. Qui ueritus ne Veneti & Genuenses propter simultatem in bellum prolaberentur, eos per Oratores accersitos hoc modo composuit, ut alter sine altero cum Græco imperatore Vattari foedus nullum iniret, bella communia essent, & alter alterius uexilla portaret: idque in nouem annos statutum. Quæ pars contra faceret, interdictum sibi à sacris intelligeret. His constitutis, Fredericus iterum excommunicatus & imperio priuatus est. Obierat per hoc tempus imperator Constantinopolitanus Ioannes Brennus, & Balduinus ex decreto acceperat imperium. Et Ioannes Vattari apud Adrianopolim, & alter Ioannes exagonarum imperatores, Latinos Græcia pellere anteiebantur. Et Vattari quidem ab Adrianopoli Smyrnam usque & Sataliam maximas urbes obtinebat. Cui & suberant aderantque in bellis assidui, Marcus Ganutus Aegæi pelagi possessor, & Leo Gualla Rhodum tenens. Sed cum Vattari Cretam inuasisset, & aliqua oppida obtinuisset, Marcus Ganutus à Venetis mercede conductus, eius classem repulit, & insula ex integro recuperata est. Per quod tempus cum rebellassent Ragusæ, à Venetis in amicitiam & foederationem recepti sunt. Interea Balduinus multo bellorum onere grauatus, cum aliter pecuniam à mercatoribus consequi nequiret, filium suum Philippum infantem illis loco pignoris tradidit Venetiæ custodiendum, detractumque publicarum sacrarumque ædium culminibus plumbum uendidit. Cumque nec sic satis prouisum esset, lanceam spongiamque quibus dominus & saluator noster sine potatus, inde uulneratus fuit: & crucis ligni in quo ea pertulit partem, Venetis tradidit, opem ab eis petens. Cum ab imperatoribus græcia obsessus esset, classis Veneta iniquinque trirēmum obsidionem soluit: & Leo Gualla se ac Rhodum insulam Venetis per foedera subiecit. Fredericus cum in festo paschæ agens, de anathemate certior factus esset, Petrum Vineum suarum epistolarum magistrum sermonem habere iussit: in quo de suis laudibus & de Romana ecclesia multa dicta sunt. Duxit deinde in palæstrem Venetorum terram, prædamque abegit, & in Venetos conuicia iactauit. Cum ultra ire non posset, aqua impediente, & sagittis à Venetis de cymbis iactis impeditus, reuersus Paduam obsides accepit: & Veronam pergens, iterum Mantuam uelle obsidere simulauit: eductisque copiis, Parmam petit, atque inde Lucam, & postremo Pisas: Ecelino interim Taruissinam Marchiam occupante. Interea anno millesimo ducentesimo quadragesimo, Gregorius Montelongus legatus apostolicus Bononiæ agens, classis Veneta & Mantuanus populus cum Alberico Ecelini fratre & Azone Bistenli Ferrariam inuaserrunt: quam Salinguerra Ferrariensis honesto loco natus, qui Ecelini sororem duxerat uxorem, pro imperatore gubernabat. Oppugnata est aliquandiu urbs, fuissetque diutius defensa, nisi egressum ad colloquium Salinguerram legatus interceptisset. Urbs recepta, Azoni marchioni Estensi attributa est pro Romana ecclesia gubernanda. Salinguerra Venetias ductus, in pace obiit. Classis Veneta magno pontificis sumptu armata, duodecim trirēmes Frederici intercepti, & unam nauim cum mille armatis in portu Sipontino. Fredericus ciuitates Hetruriæ diuisit, uolens scire qui secum, & qui cum ecclesia sentirent, Pisanosque magnopere extulit. Ex hoc tempore nomen Guelforum Gibellinorumque ortum est, ut qui ecclesiæ fauerent Guelfi, & qui imperio Gibellini dicerentur: quod nomen apud Pistorienses primo auditum est, cum Cancellarij Panzaticos eiecissent Florentini quoque nobiles suos in exilium misere, qui Pisanis fauebant. Senenses Florētinorum odio, & Aretini Perusinorum, per foedera sese submiserunt. Pisanitanti imperatoris præsentia tumentes, centum trirēmum classem aduersus Genuenses armauerant: quæ apud Corsicam fugata, in portum se recepit. Veneti qui classem in auxiliū Genuensium parauerant, Polæque muros in aliqua parte aperuerant, cum apud Dyrrachium uictoriā Genuensium intellexissent, reuersi Polæ igne ferroque uastarunt. Interea mortuo apud Adrianopolim Ioane Vattari, Theodorus filius suffectus est. Et Ludouicus rex Franciæ, permittente Balduino, lanceam, spongiam, & crucis partem à Venetis redemit. Fulginates et Viterbienses à pontifice rebellarunt, cum tamen Gregorius ipse Viterbienses ad ciuitatis honorem erexisset, episcopo dato. Entius rex Sardinie Tifernates, Eugubinos, & Nucerinios ad defectionem compulsi: quos secuti sunt, Spelani, Meuaniates, & Bitto-

Ann. salu.
MCCXL.

Guelforum Gibellinorumque factionum origo.

A Bittonienses, & in Tuscia Ortani, Tuscanenses, Cornetani ac Montefalconenses. Defecissent & Romani, nisi pontifex processione facta apostolorum capita per Urbem detulisset, & in basilica sancti Petri commiserationum plenam orationem habuisset, populumque cruce signasset, tanquam aduersus infideles pugnaturum. Quare factum est, ut ducentem magnas copias Fredericum ad Urbis mœnia, cum armis exceperint, eumque repulerint. Qui indignatus miro modo crucem contra se deferri, captiuorum capita qui sic signati essent, quadrisariam scindi iussit. Desperauit tamen Urbem capere, & Beneuentum pergens, urbem uic captam mœnibus immunitam reliquit. In Picentes ducens, Asculanum uastauit agrum: & Entius filius Romandiolam maximis calamitatibus affecit: quo tempore prælati ecclesiarum admodum tribulati sunt. Pontifex cardinales in Franciam & Angliam misit, auxilia petiturus. Interim Fredericus monasterium Cassinense spoliavit, eiecit monachis: Soramque Samnitum quondam ciuitatem ad Liris fluij fontem sitam, incendio ferroque uastauit, Templariorum bona ibique diripuit. Saracenos adeo dilexit, ut eis præ cæteris in bello uteretur, magistratusque eis commiserit, & propriam ciuitatem dederit, quæ usque nunc Luceria Saracenorum appellatur, multis priuilegijs in eam gentem collatis. Fratrem regis Tunisi, Saracenum Panormi baptizari uolentem prohibuit. Rauennam repentino incursum petitam obtinuit, cum

B Petrus Trauersarius qui eam pro ecclesia tenuerat nobilis ciuis, cuius filia Andreæ regi Ungariæ nupserrat, mortem obiisset. Fauentiam ne obtineret, Bulgarelli ciues impedierunt. Per quæ tempora Ricardus regis Angliæ frater, cum exercitum non paruum Prolemaidam transportasset, inuenissetque res admodum debiles, inductas cum Conradini filijs factas, in aliquot annos prorogari curauit. Pontifex consulentibus regibus concilium apud Lateranum conuocauit, sed Fredericus terra marique uiam præclusit. Et Entius rex Sardinie ac Pisani, cardinales prælatosque nonnullos capiunt, & in Amalphitano carcere Fredericus eos custodiri iubet. Moritur interim Gregorius, & Celestinus quartus gente Castellonea Mediolanensis suffectus est, qui post decem & octo dies uita dececit. Vacauitque sedes uno & uiginti mensibus, cum per capturam cardinalium electio differretur. Interim Fredericus Fauentiam fame oppressam cepit: & in Bononiam ducens, eam studio priuauit, quod Paduam transtulit. Interea Balduinus imperator Constantinopolitanus, cum spe nulla auxiliij teneretur, cum Raimundo comite Tolofano in Italiam uenit, & ad Fredericum qui tunc Parmam ceperat ab una partium introductus accessum habens, cardinalium prælatorumque Amalphi detentorum liberationem obtinuit, Romamque petens cum magno honore exceptus est, & deinde Ananiam petijt: ubi redeuntibus ex carcere cardinalibus, anno millesimo ducentesimo quadragesimo quarto, Sinibaldus gente Fischea comitum Lauaniæ Genuensis in pontificem electus est, quartus Innocentius appellatus: cuius electionem Frederico ingratam fuisse tradunt, quamuis amicissimus electus fuisset: congratulantibus tamen respondit, bonum se amicum cardinalem, in acerrimum hostem Romanum pontificem permutasse. Reuersus Romam Innocentius, per Balduinum quatuor mensibus de pace tractauit cum Frederico habenda, conuenitque ut Ciuitatem castellanam petens, ibi Fredericum expectaret. Sed intelligens insidias itinere sibi paratas, Genuensium nauigio quod ad Centumcellas uocauerat, in Franciam nauigauit. Exceptusque summa ueneratione Lugdunum petijt, ibique concilium celebrauit, anno millesimo ducentesimo quadragesimo sexto, in quo sæpe imperatorem citari iussit, & ipse concionabundus citauit. Taddeus Sinuessanus iureconsultus Frederici legatus comparuit, tempus petens, ut Fredericus uenire posset. Erant Parmæ consanguinei pontificis, quos ille migrare Placentiam iussit: certiorque factus de migratione, Fredericum excommunicauit, regnisque & imperio priuauit. Fredericus uero domus illorum ac uillas funditus euertit, & foedere cum duce Burgundiæ inito, Lugdunem accedere proposuit, mouitque Parma comitatum ducens, non armatorum magis quam togatorum, qualem quantumque poststantis Romani imperij tempora nullus aut domi habuerit, aut in itinere duxit imperator. Sed cum Taurinum peruenisset, accepto quod Entius quem rebus

Ann. salu. M.
CCXLIII.

Ann. salu.
MCCXLVI.

Italie

Italiæ præfecerat, iusseratq; Parmæ manere, in Brixianos, suadentibus Cremonensibus, duxerat, & per eius absentiam extorres patria Parmenses, superatis prælio conciuibus suis apud Tarum fluuium, urbem inuaserant, magnamq; occidionem commiserant, retrocessit: & uocato Ecelino ex Marchia Taruifana, multisq; copijs ex Apulia Siciliaq; accersitis, cum sexaginta millibus armatorum Parmam obsedit, in qua magna ciuitatum cum legato apostolico auxilia conuenerant. Statuitq; Fredericus urbem delere, & aliam conderè in loco castrorum: ideoq; castra ipsa fossa ualloq; munita, in modum ciuitatis ordinauit, Victoriãq; uocauit, & nummos quos ibi percussit Victorinos, Victore martyre Christiano electo, sub cuius nomine cathedralis basilica ædificaretur. Continuatumq; est duobus ferme annis bellum atrox uariumq;, quo partes Guelfæ & Gibellinæ tota Italia se lacerarunt. Fredericum ad Victoriã manentem, ex Africa, Asia & Aegypto legati uenerunt, elephantes, dromedarios, pantheras, pardos, urfos albos, leones, lynces, bubonesq; barbatos adducetes. Fecitq; sibi hortos & uiridaria, in quibus speciosissimas mulieres cum spadonibus conclusit. Pontifex autem dimisso concilio, legatum misit per Frãciam, qui populis suaderet rucem accipere, Ludouicum regem sequi, in Asiam traicere properantem, qui propter morbum id uouerat. Anno enim antea tertio Tarrari in exercitum coacti, bipartito agmine Asiam, Europamq; inuaserant. Et qui Asiam petiere, Georgianã, Thomitathonorum olim regionem, & post superiorem Armeniam peruagati, ad Iconiam usq; Turcorum regiam peruenere. Alia uero manus Bãtone duce Poloniam & Vngariam populati, ad mare Ponticum defluerunt, ubi Russiam siue Rutheniam & Gazam amplissimas regiones uastauerunt. Per idem tempus Grossioini gens Arabica, Soldano Babylonis impellente, diuersis agitarunt in locis, congressosq; templarios & hospitalarios sæpenumero male multatos represserunt. Hierosolymamq; tunc immunitam petentes, Christianos antea seruos, maxima occidione confecerunt, sepulchrumq; domini ignominiose fœdarunt. Electores imperij Lanthgrauium Thuringiæ Romanorum Germanorumq; regem designarunt: quem Conradus adolescens Alemanniæ rex à Frederico genitore pridem institutus, regni possessione armis prohibebat: multi tamen cruce signati Lanthgrauium inuabant. Cui breui mortuo, successus est Guilelmus Hollandiæ comes. Anno uero millesimo ducentesimo quadragesimo octauo Ludouicus rex Franciæ accepta Lugduni benedictione à pontifice, iter suum in Asiam profectus est: Cyprumq; petens, ibi hyemauit, & Vere proximo Damiatam magna classe petijt, classẽ Soldani repulit, & hostes de littore pugnantẽ superatos eiecit, tentoriaq; fixit in littore. Fredericus interim obsidionem Parmæ cõtinuans, plures ex hostibus captos, maioribus balistis in urbe proiecit, crudelitate non solum in uiros, sed etiam in fœminas usus. Postremo cum ipse in delicijs esset, Germaniq; sagittarij non paruus numerus Parmam inuaderent, egressi ciues cum legato apostolico, stragem in eos magnam fecere: fugientesq; secuti, cum illis Victoriã urbem sunt ingressi: & crudelissima occidione facta, ea cum omnibus opibus potiti sunt. Nam & coronam regiam maximi precij, & aurea multa uasa interceperunt. Fredericus fugiens in agrum Cremonensem se contulit, neque ausus est intrare urbem, cuius ciues magno numero apud Victoriã interfecti fuerant. Reparato tamen breui exercitu in Placentinos duccens, Domino oppido & monasterio sanctæ Columbæ destructo, missoq; Entio rege Fauentiam, transijt in Hetruriam. Foroliuienses enim, Ariminenses & Vrbinates cum tota Marchia sibi fauebant. Perusini, Assisinate, Tudertiniq; pontificem sequebantur: & præter Florentinos, tota Hetruria Frederico parebat. Accedens igitur Florentiam non est intrmissus, sed postulati concessum est, ut Guelfis eiectis, Gibellina factio rerum in Florentia potiretur. Abiere Guelfi in exilium, & pars manus incidit Frederici, quæ male habita est. Rodulphus de Vrsaria, & Rainerius Bondelmontus in Vrsaria capti, alter aqua euectus, alter excæcatus scilicet Rainerius, in Apuliam relegatus est. Interim Entius à Bononiensibus prælio superatus, cum maiori exercitus parte captus est. Fredericus uero ut quidam tradunt in Siciliam traiciens, Panormi decessit. Alij affirmant eum in Apulia apud Ferensulam graui morbo laborasse, cõualescentemq; à Manfredo

Ann. salu. M.
CCXLVIII.

A fredo adolescente filio suo, ex nobili concubina suscepto, compresso ore in strato suffocatum. Illud constat, Fredericum paulo ante obitum Manfredi Tarentino principe instituto, multa oppida ultra principatum tradidisse, Conradum uero ex Iole Ioannis Hierosolymitani regis filia susceptum, hæredem instituisse. Is à Guilelmo rege Alemanniæ diu bello ageratus, in Sueuia se continuit. Interea Manfredus Neapolitanos uexare cœpit, eius imperium detrectantes. Venit postea Conradus in Italiam, & Ecclini fauore per mare magnum exercitum in Apuliam transportauit, studioq; oratores Neapolitanos audire noluit, qui Manfredi recusauerant obedire, eorumq; urbem obsedit, & tandem octauo mensẽ fame compulsum in deditiõnem accepit, muro in circuitu euerso. Idem Capuz fecit, & Aquinum nobile oppidum incendit: biennioq; utraque Sicilia potitus, Manfredi, ut creditum est, opera, ueneno (quod medici pecunia corrupti propinauerat) extinctus est: Conradino ex fratre Henrico nepote hærede instituto, datis ex Germania tutoribus: cuius pater ex forore regis Castellæ genitus, à Frederico fuerat interfectus. Interea obsessi apud Damiatam Saraceni, igne supposito in urbe, fugam arripuerunt. Sed Ludouicus rex re animaduersa, mox urbem ingressus, flammam extinxit, & ciuitate potitus eam purgauit: & deinde ad idus Octobris, cum Robertus comes Pictauiensis nouas ex Gallijs copias transportasset, mensẽ Nouembri Damiatam mouens, ad Farrarniam urbem duxit: apud quam Soldanus magnas coegerat copias. Dirempti duo exercitus paruo fluuio, in alteram hyemem consistere, nunquam totis copijs in rerum discrimen depugnantes. Robertus tamẽ maiora ausus quàm sine toto exercitu posset perficere, in prælio captus est. Manfredus mortuo Conrado testamentum eius suppressit, consicijs quibusq; ueneno sublati, populosq; ac Conradini nepotis sui fidem seruãdam in Alemannia agentis hortatus est. Et Innocentius pontifex clarus qui multa scripsit, in Italiam rediens, apud Perusium constitit. Prius tamen sanctum Edimundum Cantuariensem canonizauit: Lugduniqu; statuit, ut Cardinales in publicum equitantes, rubente galero uterentur. Romam noluit intrare, cum Romani Senatoriam potestatem sibi arrogatam moderare nollent. Beatum Petrum Veronensem ordinis prædicatorum inter Mediolanum & Comum ab hæreticis interfectum, inter martyres Christi reculit. In Assisio uero sanctum Stafilam Cracouiensem episcopum, Christi confessorem ueneratum dignum declarauit. Vocatus à proceribus regni Sicilia, Neapolim petijt, muro in strato munitissimam, ubi benigne exceptus aliquandiu immoratus est: & dum speratur toto regno breui potiturus, illic obiit: & Alexander quartus natione Campanus substitutus est. Interim Manfredus accersitis sibi Saracenis Luceriæ manentibus, copias ecclesiæ apud Sogiam incautas aggressus, partim occidit, partim cepit: tutoremq; se Conradini agens, regnum inuadere nitentur. Interea Christiani apud Farrarniam castra tenentes, peste & fame laborare cœperunt. Parte Nilij per quam commeatus uehebantur, classe ab hostibus occupata, patriarcha Hierosolymitanus cum multis nauigijs in eam delatus, captus est. Et Ludouicus rex Franciæ cum Alfonso Pictauiensi, & Carolo Andegauensi comitibus fratribus suis Germanis, terra iter faciens ut Damiatam peteret, maximas incidit hostium copias, belloq; superatus, cum omni exercitu interceptus est. Sed Soldano post uictoriã à suis interfecto, alter qui substitutus est, ut pacem firmam obtinere posset, recepta pecunia & Damiatam recuperata, Christianos omnes liberos Prolemaidam perducit curauit. Rex Ludouicus remissus in Franciam fratribus, tandem in Asia moratus est, quoad Casarea, Ioppe & Sidon, quæ nouiter à Christianis receptæ erant, instauratæ præsidijs firmarentur: sextoq; anno suæ peregrinationis domum redijt. Alexander pontifex interea excommunicato Manfredi Ananiam ueniens, Octauiã Vbaldina gente cardinalem Neapolim dimisit, qui Manfredi resisteret. Manfredi autem ultra ea quæ de regno tenebat, Hetruria, Lombardia, & Transpadana, uel subiecta erant uel amica. Cum obiisset Fredericus, Florentini in libertatem se uendicauerant: plebsq; nobilitate exclusa regebat. Sed cum soli Gibellini nobiles adessent, placuit Guelfos sub Frederico eiectos reducere, qui Gibellinorum conatibus resisterent. Tumq; primum anno millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo, magistratus ex plebe creati sunt Antiaui

Ann. salu.
M. CC LII.

X appellati,

appellati, qui mox partem Guelfam per Hetruriam extollere curauerunt. Agrum præ-
 terea Pistoriensem uastauere, quia Guelfos sub Frederico electos uoluerit Pistoriensis
 populus reducere. Eiecerat & Florentini suos Gibellinos nobiles, qui aduersus Pisto-
 rienses noluerant arma ferre. Illi ad Senenses Pisanosque confugerunt. Mouerunt & ar-
 ma contra Aretinos Florentini ex castello Rondina, eo quod Guelfos sub Frederico
 electos reducere nollent: dederuntque operam ut Lucenses, Miniateses, Alcinates & Vr-
 beuetani suos Gibellinos eicerent: & Miniateses contra Pisanos, Alcinates contra Se-
 nenses adiuuerunt, Vbaldinosque in agro Mugellano, & castello Montaria domuerunt.
 Cumque in Pistorienses denuo duxissent, accepto quod Pisani apud Montopodium Lu-
 censes profligassent, dimisso Pistorio, Pisanos cum præda recedentes ad Eram fluuium
 consecuti, magno prælio eos attriuerunt. Multis enim illorum caesis, tria millia captiuo-
 rum Florentiam perduxerunt, Lucensibus quæ amiserant restituitis. Liberarunt & Alci-
 nates ab oppressione Senensium: & tertio in Pistorium ducentes, Guelfos reduci obti-
 nuerunt, & quæ uoluerunt fœderabelli pacisque. In Senenses quoque profecti, Alcinati
 bus perpetuam pacem obtinuerunt: & fœdere percusso, suos exules Senis manentes ex-
 cludi impetrarunt. Duxerunt deinde Vولاتerras. Cumque iuuentus urbis ad radices mon-
 tis descendisset, impetum faciens, Florentini commisso prælio hostes in fugam uerterunt:
 simulque cum eis portas ingressi, urbe potiti sunt: potentioribusque Gibellinis in exilium
 actis, & Guelfis reductis qui exulabant, pacem populo dedere, qui prius Pisanos magis
 quam Florentinos respicere uidebantur. Soli Pisani remanserunt Florentinis hostes, qui
 tamen paulo post petitam pacem, iniquis conditionibus impetrarunt. Curauerunt
 etiam Florentini, ut Gibellini Aretio pellerentur. Sed cum id aliarum ciuitatum Gibel-
 lini ægre ferrent, exemplumque timerent, reducti sunt Aretium Gibellini ea lege, ut præ-
 torem Florentinum acciperent Aretini, concordiam inter partes nutriturum. Cum Se-
 nensibus uero ita fœdus innouatum est, ut belli pacisque societas esset, neque alter alteri-
 us exules reciperet. Hæc post obitum Frederici ad tempora usque Manfredi gesta sunt,
 qui clausum Neapoli legatum apostolicum Gibellinos in Hetruria erigere curauit. Pri-
 mi que Pisani spreto Florentinorum fœdere, contra Lucenses duxerunt. Cumque uastato agro
 redirent, à Florentinis inuasi sunt in Auferis fluuii ripa, ibique superati tria hominum mil-
 lia perdidere, & eorum castella magna ex parte incensa sunt. Qua clade accepta, pacem
 petiere. Mutronum enim in littore maris, cum portorio uectigalibusque Florentinis tradi-
 derunt. Tunc quoque Bonitium oppidum quod nutare uidebatur, alicubi aperto muro im-
 munitum, Florentini reddiderunt. Aretini uero in Cortonienses tanquam Manfredi
 fauentes duxerunt, captaque urbe, & mœnibus alicubi disruptis, arcem ualidam in summo
 uertice ædificarunt. Florentini Vbertos gentem nobilem, cum multis Gibellinis nobili-
 bus ac plebeis urbe eiecerunt: qui à Senensibus recepti sunt. Quos cum Florentini ex
 fœdere repellere peterent, responsum acceperunt: Florentinos esse & qui seruari uelint, &
 qui expulsionem postulent: Senenses uero cum Florentinis fœdera percussisse. Ob
 quam rem Florentini bellum Senensi populo indixere. Senenses legatos ad Manfredum
 miserunt, ut opem ferret: inter quos fuit Farinata equestris ordinis gente Vbertus. Man-
 fredus qui multis implicatus esset, & iam uulgata falso Conradini morte, regem sese ado-
 rare curasset, cohortem unam Germanorum equitum auxilio misit. Florentini ad ur-
 bis usque mœnia Senensis omnia populati, castra locauerunt. Facta est eruptio in Flo-
 rentinos. Sed cum magna cædes à Germanis ædita esset, postremo ipsi Germani ad
 unum omnes cæsi sunt, & uexillum Manfredi captum, per ignominiam sordidatum est.
 Reuocati in urbem Senenses, extorresque Florentini intra mœnia se continere. Et Flo-
 rentini re bene gesta, uastando urendoque omnia, domum reuerrere. Interim Man-
 fredus Panormi rex declaratus, regiam pecuniam prædecessorum consecutus, magnas
 Saracenorum copias conduxit, cum quibus legatum apostolicum admodum op-
 pressit, & Iordanem cum mille quingentis equitibus in Hetruriam misit, qui Se-
 nensibus tribus mēsis opera præstita in Apuliam se reciperet. Angebat Senenses bre-
 uitas temporis Iordani assignata: nec aliquid egregium fieri posse uidebatur, nisi per
 prædam

A prædam acrapinam. Sed Prouincianus Saluanus ciuis Senensis, gratia & nobilitate po-
 tens, suadet eam uiam esse tenendam, per quam Florentini ad Prælium allicerentur. Id au-
 tem fieri posse, si Alcinatibus bellum indiceretur, quos Florentini nullatenus deserturi
 essent. Edicto bello, cum Florentini Guelfis omnibus ex Hetruria ad subueniendum
 Alcinatibus conuocassent, uiros mercatores Prouincianus noctu Florentiam misit, qui
 Antianis dicerent multos esse Senis pacis & ocij amatores, qui Prouincianum intento-
 rem belli interficere coniuressent, si modo occasio daretur, per quam populus arma su-
 meret: suaseruntque prope Senas ducendum exercitum, literasque & sigilla ostenderunt,
 quibus coniuressent probaretur. Conuenere ad diem dictam Lucensis, Minias, Pistorien-
 sis, & Aretinus, & cum Florentinis ad Arabiæ fluuium quarto milliario à Sena distantem
 castra posuerunt, in quibus armatorum quadraginta millia fuisse traduntur. Commis-
 sum est prælium atrox, cuius tandem Senenses uictores fuere, sextadecima die Septem-
 bris, anni millesimi ducentissimi sexagesimi. Tria millia Florentinorum cæsa sunt, & qua-
 tuor millia cum carrocio uexillisque omnibus capta, reliqui in suas urbes dilapsi sunt. Flo-
 rentini Guelforum partium sectatores, pars Lucam, pars Bononiam migrarunt. Floren-
 tia à paucis habitata, mox capta est. Exules patente porta ingressi sunt. Guido Nouel-
 lus comes pro Manfredi portarum custodiam recepit, & Iordanus præsidio præfectus,
 omnia ex arbitrio administrauit.

Ann. salu.
MCCCLX.

Ex libro octauo

secundæ Decadis.

Ecelinus Transpadanarum urbium plene dominus, cum Tridentinos iu-
 gum excutientes, magna clade afflictos ad obedientiam redegisset, Guel-
 fosque studentes ecclesiæ Brixia expulisset, Mantuam obsidione arctissima
 cinxit: habens in castris præter Germanos equites & multarum urbium au-
 xilia, duodecim millia Paduanos, quos non solum militum, sed obsidum loco duxerat. Toti-
 dem Veronenses, Vicentinique & Brixiani miserant. Nec pauciora de Cremonensibus. Pla-
 centinisque auxilia Vbertus Pelaticinus adduxerat. Sed Philippus ex nobili Fontanensium
 familia Ferrariensi archiepiscopus Rauennæ creatus Venetias profectus, prædicata aduer-
 sus Ecelinum cruce, congregato exercitu in Corregiam duxit, quam Ansedinus Eccli-
 ni ex sorore nepos Patavij prætor cum cohortibus custodiebat. Captis aliquibus oppi-
 dis, postremo suburbium & ciuitatem obtinuit. Ansedinus fuga saluatus est. Soluerat ob-
 sidionem Mantuanam Ecelinus, desperata potius facultate, Veronamque petebat, cum
 perditæ Paduæ nuntium accepit: dissimulatoque dolore Veronam ingressus, inaudita cru-
 delitate Paduanos omnes quos penes se habuit duodecim millia diuersis cruciatibus
 interfecit. Profectusque in Paduanos, re infecta inde recessit, cum præsidium inesset eccle-
 siæ ualidum, quod legatus apostolicus & Gregorius Montelongius patriarcha induxe-
 rat. Ille Veronam rediit. Interea electores in Alemannia discordes, alij Alonsium Castel-
 læ regem, alij Ricardum Cornubiæ comitem regis Angliæ fratrem, imperatorem desi-
 gnarunt. Theologi Minoritæ à legato apostolico Brixiam missi, ita prædicando effece-
 runt, ut Guelfi extorres reducerentur, & ciuitas ipsa ecclesiam sequeretur. Vbertus ue-
 ro Pelaticinus, Cremonæ & Placentiæ, obmissis capitaneatus titulo, dominatum acce-
 pit: quem Gibellini Lombardi ut dominum sectati sunt. Desciuerunt tamen paulo post
 Papienses & Placentini libertatem prætendentes: & Azo Estensis Montemilicis &
 Albericus frater Ecelini qui se hostem eius simulauerat, in Taruissio dimissus, Paduanos
 inuadere cepit. Ecelinus uero & Vbertus magnas copias habentes, Gibellinorum par-
 tes eleuabant: Brixienfes Gibellinos eiecerunt. Et Vbertus Cremam in potestatem su-
 am recepit, cum pluribus Brixianorum oppidis. Ecelinus uero Pischariam petens, exer-
 citui Vberti se coniungere uoluit. Legatus autem apostolicus copias Brixianas secum
 ducens, ad Gambaram se recepit, iuxta Ollium fluuium: quo in loco ab Ecelino & V-
 berto ex improviso inuafus & conflictus est, ita ut paucissimi fuga saluari potuerint. Ca-

ptus est archiepiscopus Rauennas legatus cum episcopo Brixiano, & omnibus præcipuis Guelforum partium ciuibus, quos Ecelinus ad portam Brixiensem ducens, mox intr omissus est: & urbe potitus, omnibus præter naturam suam ueniam dedit. Vbertus cum parte prædæ & captiuis Mantuanis, Cremonam se contulit. Acta sunt hæc anno millesimo ducentesimo quinquagesimonono. Manfredus his cognitis, Ecelinum ad uitætoriam prosequendam hortatus est, Pelauicinum uero neglexit: quem Ecelinus persequi coeperat, nonnullis ei de Brixiano oppidis ablati. Erat Cremonæ Bofus Douarius ciuis nobilis & industrius, qui Ecelini rapacitatem odio habens, Pelauicino persuasit ut in amicitiam cum Mediolanensi Mantuanocq; rediret, in Ecelini perniciem foederibus acceptis, quæ Martinus Turrianus præpotens in Mediolano ciuis cupide amplexus est. Gregorius Montelongus interea Paduam in fide retinuerat, & copias undiq; conquistatas Mantuam transmittendas collegerat, Azonicq; ducendas commiserat. Ecelinus uero intelligens capitaneos & Valuafores quos Fredericus in Mediolano constituerat, Turriani potentiam habere suspectam, sibiq; introitum polliceri, si cum exercitu appropinquasset: relicta obsidione Vrciorum, cum quinq; millibus equitum ad pontem Cassiani peruenit. Cumq; nullum ibi reperisset, qui se uocaret Mediolanum, in MODOECIA suburbia est delatus. Martinus Turrianus apud Soncium exercitum habebat Mediolanensem, Azoni, Estensi, & Ludouico Bonifacensi, Cremonensibusq; coniunctum. Qui certior factus de transitu Ecelini & de prodicione Valuaforum, cum omnibus copijs ad pontem Cassianum peruenit, copiasq; Mediolanum duxit. Estensis uero, Pelauicinus & Bonifacensis duces, Ecelini uestigia secuti, ad pontem Cassiani substiterunt. Ecelinus cum oppugnatam MODOECIAM capere non posset, Tricium duxit, subuibicq; uicincta incendit, duxitq; uicum mercatum, nulli noxius qui annonam præberet. Sed cum uideret se interclusum, aperiendum iter uic cogitauit: & ad pontem Cassianum pergens, prælio congressus est. Vbi dum pugnantibus urgeret, sagitta in incertum missa ad crus infimum sacius homo octogenarius laxari coepit: & tamen timore uires addente, obmissa pontis pugna, pauld superius amnem uado traiecit, commissocq; leui prælio captus, Soncium perductus interiit. Hicq; finis tyranno fuit, qui quatuor & triginta annis Tridentum, Feltrum, Ciuitadum, Taruisium, Paduam, Vicentiam, Veronam, & de mum Brixiam oppressas tenuit: quæ urbes eo mortuo sese in libertatem Romanæ ecclesie obnoxiam uendicarunt, Taruisina excepta, quam Albricus frater obtinebat. Is cum se ciuibus odiosum cerneret, insidiasq; legati timeret, uxorem et liberos cum omni suppellectile ad sancti Zenonis castrum munitissimum misit, ipsecq; subsecutus est. Quo in loco quatuor mensibus oppugnatus, tandem à commilitonibus cum uxore & liberis in manus hostium traditus est, à quibus crudelissime est excarnificatus: propterea quæ frater fecerat, nec uxori, uel liberis supplicia dimissa sunt. Dum hæc aguntur, Ptolemaida Tyruscq; urbes admodum ditæ erant, & populorum frequentia adauctæ, utpote apud quas Veneti, Genuenses & Pisani per annos iam quatuor & sexaginta, quibus sub Christianis fuerant, omnes orientis occidentisq; contraxerant mercaturas. Qui tres de Italia populi, separatas areas separatosq; uicos habebant, & prætoria propria: nec quicquam commune inter Venetos & Genuenses erat apud Ptolemaidam, nisi ecclesia. Sed orta est dissensio propter monasterium sanctæ Sabæ, quod utraque pars sibi retinere quærebat. Pontifex Alexander utrique iussit esse commune, datis utrique literis. Sed Genuensis præueniens literas, Philippo Monteforti Gallico urbis præfecto ostendit: & eius amicitia fretus, excluso Veneto monasterium in arcem munitum retinuit: quæ res duos potentes populos abalienauit. Nec curauit Philippus eos componere, sed Venetos populariter Ptolemaida iussit abire. Venetus Tyrum se conferens, Pisanum ad se tractum, spreto foedere, contra Genuensem irritauit, & cum Manfredo Siciliae rege aduersus Genuenses foedus iniit. Nec mollitus est Philippus Montefortis, quamuis Placentia Cypri regina, duxq; Antiochensis, & templi Hierosolymæ magister, ac Ioannes Ibelini comes, reducendos Venetos suaderent. Ob quam rem Venetus Tyri agens, cum triremibus tredecim Ptolemaidam aduolauit, catenam qua portus claudebatur refringit,

Ann. salu.
M. CCLIX.

refringit, naues Genuensium tres ac uiginti, & triremes duas exarmatas incendio absumpsit, monasteriumq; sanctæ Sabæ destruxit. Genuensis & ipse apud Tyrum duas ac uiginti triremes armavit, auctæq; Venetorum classi sæpe concurrat. Sed classis Veneta in Pontum delata, Mesembriam urbem de Saraceno expugnatam diripuit. Quibus rebus Genuæ nunciatis, triremes quadraginta, & naues cetæ decem armatæ sunt, Tyrumq; missæ. Veneti quoque suam classem auxere, ita. ut pares uires esse uiderentur, nisi quod Tyrum uterque communem habebat, & quantum muri extendebantur par erat. Ptolemaida uero Genuensis cum suo Philippo exclusus erat. Quæ cum accepisset Alexander, legatos utriusque populi, & simul Pisanos ad se uocauit, pacemq; inter eos propemodum concluderat, cum ad annum millesimum ducentessimum sexagesimum ex Asia nuncium allatum est, inter Tyrum & Ptolemaidam Pisanos ac Venetos Genuensium classem conflixisse, uiginti quinque nauibus eorum uel captis uel submersis, Ptolemaidamq; uictores rediisse, uictos Tyrum: & in Ptolemaida omnia Genuensium ædificia demolita esse, bona eorum direpta, & omnes illius gentes expulsos. Pontifex ab oratoribus Venetis impetrauit ut capti in eo prælio Genuenses dimitterentur. Per hoc tempus Balduinus imperator Constantinopolitanus in magnam suarum rerum desperationem adductus est. Nam cum obiisset Theodorus Vattari, Græcorum, ut appellabant, imperator, duobus filijs superstibus adhuc pueris Michaëlem Palæologum affinitate coniunctum testamento tutorem dedit: qui multa in Latinos aggressus est: primoq; Guilelmo Francigine Achaiam & proximas Græciæ regiones obtinuit, prælio congressus eum superauit, captiuumq; Adrianopolim perduxit: & Versam in Pontum regionem ut reciperet misit exercitum. Balduinus uero copias quas habuit nauibus imposuit, ad ipsius Pontificæ oræ defensionem. Interim Constantinopolitani ciues, uetusta origine græci, coniuratione inita, refracta porta nocte concubia Palæologum admiserunt. Balduinus uero imperator, & Pantaleo Iustinianus patriarcha, repente cum suis omnibus, capta suppellectile ad Euripum profugerunt. Palæologus urbe potitus, ad imperium aspirans, pueros fidei suæ commissos interfecit; imperiumq; assumptis finisq; fuit Latinorum imperij apud Constantinopolim, per annos quinquaginta & octo continuati. Interea Octavianus Cardinalis Vbalduinus re Neapolitana parum feliciter administrata, ad Alexandrum rediit. Qui cum Ananiæ Claram uirginem anno pontificatus sui tertio in sanctarum collegium retulisset, Viterbium se contulerat, inter Venetos & Genuenses pacem tractaturus: ubi anno millesimo ducentesimo sexagesimo primo diem obiit. Cui successus est Urbanus quartus, ex Trecenti Gallica urbe oriundus. Quo sedente Gibellini qui Florentiam intrauerant, Guelforumq; bona diripuerant, ad Manfredum legatos, uiuo Alexandro misere, orantes ut Iordanem diutius apud se dimitteret. Guelfi Aretini ex clade Arabiensis domum reuersi, Gibellinos eiecerunt, Miniatiensium, Pistoriensiumq; secuti exemplum. Manfredus pro paruo tempore Iordanem concessit, anxius pro paramentis quæ Urbanus aduersus se faciebat, milites ex Gallia conuocans, qui cruce signati in Siciliam proficiscerentur. Conuenientes igitur apud Emporium oppidum Guelfi Hetrusci, de re sua consulerunt. Vbi cum Pisani Senensesq; facile in eam sententiam deuenissent, ut nihil salua urbe Florentina decerni prouideri posset, quod Gibellinis solidum esset: assurgens Vbertus Farinata toto aspectu commotior, Florentiam, inquit, urbem quam ipse non ædificauit, me uiuo dirui non patiar: atque ex consilio se proripuit: quod mox dissolutum est. Reversurus deinde Iordanis, ciuitatibus Gibellinis suasit, ut Guidoni Nouello mille equites attribuerent: atque ita factum est. Nouellus contractis copijs, in Lucenses duxit, apud quos exules Florentini frequentiores erant, pluraq; de Lucensibus castella expugnauit, cum interim Florentini exules Signiam furtim occupauerunt: ex quo loco Florentinus & Pisanus ager maxime poterant infestari. Duxit igitur in eos Nouellus, sed illi nocte exceperunt, audacesq; facti, cum Lucensibus coniuncti, Nouello congregi præsumperunt: à quo multa cæde confecti sunt, & ager eorum receptus. Aretini uero Guelfi à Senensibus suisq; exulibus Gibellinis agitati, cum Nouello in se ducturum

Ann. salu.
M CCLXI.

Ann. salu.
M CCLXI.

accepissent, sponte patria migrauerunt: & Gibellini urbe recuperata, Manfredus paruerunt. Idem fecere Pistorienses, Guelfis eiectis. Lucenses quoque Nouello clandestine reconciliati, exulantes apud se Florentinos cum liberis & uxoribus, & unico pro quolibet indumento repulerunt: qui omnes Bononiam petiuerunt: atque ita omnis Hettruria Manfredum secuta est. Ad quartum Urbani annum hæc gesta sunt. Interea apud Lombardiam Vbertus Pelauicinus suadens Brixianis ne Guelfos reducerent, ac ea de re copias urbi admouens ueluti conseruaturus eam, Guelfos sibi conciliauit, & ab utraque parte administrator urbis factus, dominium usurpauit. Erat adhuc in carcere Rauennas archiepiscopus, nec literis Papæ liberationem obtinere poterat, sed corruptis pecunia custodibus, fugiens Mantuam uenit. Quæ urbs cum Verona, Vicentia & Padua pacem tenebat: Ludouicum sancti Bonifacii comitem ciuem suum non ut dominum, sed tanquam publicorum directorum executoremq; consiliorum uenerabatur. Mantua igitur ab archiepiscopo tutior reddita est: & Gregorius Montelongus Paduam, Vicentiam, Taruisium, Feltrum & Cenedam tutabatur. Pelauicinus uero præter Brixiam Cremonamq; subditas, Placentiamq;, Parmam, Papiam, Mediolanumq; suis partibus infecerat. Mutinenses, Rheginosq;, Ferrariensium & Bononiensium consilio usi, partes ecclesiæ tenebant, Gibellinosq; eiecerant, Florentinorum exulum auxilio, quibus Gibellinorum opes tradidere: qui inde ditati, arma & equos parantes, in magnam cohortem creuerunt. Apud Constantinopolim uero Veneti Palæologum armis deturbassent, nisi Genuenses illi confederati opem tulissent, qui magnam classem armauerunt. Guilelmus ille Gallicus Achaïæ & Bithyniæ princeps, quem Palæologus tutor ceperat prælio superatum, castrum Malualix munitissimum obtinebat. Quod cum Palæologo permisisset, carcere liberatus est. Isq; Venetis foederatus, bellum acre cõtra Palæologum gerebat. Et in Prolemaida Veneti potiores erant, in Tyro Genuenses. Manfredus autem nutantem Marchiam Anconitanã ad se traxit, & nouas Saracenorum copias mercede conduxit. Pontifex missis cardinalibus ex Gallia conuocauit, Guidonem episcopum Antistiodorensis, Robertum comitis Flandrensis filium, & Ricardum comitem Vindociensium: qui superatis alpibus, per Lombardiam & Brixianos iter fecere, ubi Pelauicini exercitum conflixere, & deinde per Mantuam Bononiamq; ac Romandiolã Perusiam petiuerunt: uocatiq; Viterbium ad pontificem, benedictione ab eo accepta, per Sabinos, Marfosq; in Campaniam delati, Saracenos facile ultra Lirim pepulerunt. Romani per id tempus quamuis ecclesiæ oppida non molestarent, Papam tamẽ dominum accipere recusabant: omiseruntq; tunc Senatorẽ ex seipsis creare, & externum primum assumpsere Brancalonem Bononiensem uirum magnanimum, quem postea in carcerem confecerunt: & cum ciues aliqui à Bononiensibus capti essent, eum liberatum iterum Senatoria dignitate donarunt. Tuncq; primũ nouos magistratus ex omni regione delegerunt, quos Branderofos uocauerunt. Pontifex autem ut rebus suis solidius consulere, remissis cruce signatis, Ludouico Franciæ regi persuasit, ut Carolum Prouinciæ & Andegauicæ comitem, consobrinum ac generum suum in Italiam mitteret regno Siciliae potiturum. Quæ res dum parantur, morte pontificis dilatae sunt. Florebant hoc tempore Thomas Aquinas prædicatorum, & Bonauentura minorum professores. Thomas cum rex Conradus Aquinum destrueret, puer à parentibus nobilibus patria profugis, Casinensis cœnobij monachis commendatus fuerat, ibiq; primum literis operam dedit. Alexandro quarto successit Clemens quartus, qui Guido Fulcodij prius appellatus erat. Is iureconsultus totius Galliæ primarius fuit, & aduocatus causarum in curia regia, liberos & uxorem habuit: qua defuncta Podiensis episcopatum, ac deinde Narbonensem ecclesiam obtinuerat: cardinalisq; creatus, ad componendas inter Henricum Angliæ regem, & Simonem Mõtisfortis comitẽ lites transierat. Qui pontificatũ adeptus, ut quidã tradunt, mendicantis religiosi cuiusdã habitum, prius Perusiam applicuit, quam de aduentu eius cognitio haberetur. Cardinales ad eum profecti, ipsum Viterbium deduxerunt. Et paulo post Carolus Massilia soluens, cum triginta trirēibus in Tyberim delatus, Romam uenit: ubi expectans exercitũ, decreto pontificis Senatorẽ gessit:

& per

A & per cardinales à Papa missos, in Lateranensi ecclesia Hierusalem & Siciliae rex declaratus, cum Beatrice regina coronatus est. Carolus uero iuramento adactus, duodequingenta mille annuos aureos Romanæ ecclesiæ spondit promissiq; Romanum imperium etiam ultro oblatum non acceptare. Alfonso rex Castellæ imperium armis & largitione annitebatur accipere: Cornubiæ comitem regis Angliæ fratrem electores Germani contemnebant: itaque facile potuisset fors imperij ad Carolum deferri. Et Alfonso in Italiam duxisset, nisi eum detinuisset Henrici & Frederici fratrum suspicio motuum, quos regno pepulerat. Henricus in Gallias, Fredericus in Africam accesserant, ut Saracenos hic, Gallos ille ad Castellæ regni incommoda concitaret. Et erat Henricus pecunijs ditissimus, Hispania asportatis. Interim Caroli copiæ superatis alpibus, in Lombardiam descendere: & adiunctis sibi Guelfis qui per Romandiolam militabant, Romam uenere: cum quibus Carolus Manfredi prælidia Cæperano imposita repulit: & oppido potitus, Casinensem saltum occupauit, quem Manfredus per seipsum custodiendum acceperat. Sed mutato consilio, Beneuentum se contulit, planis in campis hostiles copias expectaturus. Ad quem locum cum Carolus aduenisset, durissimum prælium commissum est: primusq; Carolus cum laboranti suorum turmae subueniret, prostratus occubuisse creditus est. Quæ uox ubique audita, Manfredum impulit, ut extra ordines audentius pugnans, ipse Carolo iam comparente fuerit interfectus. Cecidere in ea pugna multi & meliores de utroque exercitu: Jordanus cuius supra meminimus, & Petrus Hubertus capti fuere. Carolus uictoria potitus, Beneuentum ingressus est: progressusq;, Luceriam oppugnare cepit, in qua se noui ueteresq; receperant Saraceni. Magistrumq; militiæ, Marecallum uocant, cum quinquaginta equitibus in Hettruriam misit, qui Guelfos extorres reduceret, Senas Pisasq; lacefferet. Ad cuius aduentus famam Gibellini omnes à Florentia populariter Pisas demigrarunt. Quidam hoc factum dicunt in aduentu Marecalli: cum quo ingressi Guelfi Florentiam, omnia diripere quæ Gibellinorum fuerant. Pro quorum bonis inter se partiendis, usque ad arma certatum est: Marecallus seditionem sustulit. Interea cum rescisset Clemens Conradinum adolescentem Conrado Sueuo genitum, magnas in Germania copias in Italiam traducendas parasse (quod aliis Leo tertius, Magnum Carolum primum imperatorem creaturus, facere ausus fuerat) uacantis imperij curam assumpsit: & Carolum Siciliae regem, suum in Hettruria uicarium instituit. Florentini per hoc tempus suadente Marecallo duodecim ciues elegere, cum potestate maxima, sine prouocatione, qui capitanei partis Guelfæ uocati sunt, & usque in hunc diem durant. Marecallus destinatam in Senenses expeditionem profectus, omnem agrum Senensem populatus est. Sed Pisani cum Gibellinis Florentia extorribus, exercitum apud Bonitium congregauere, quod oppidum inter Senas Florentiamq; medium, Gibellinis erat amicissimum. Veritus Marecallus ne in agro Senensi concluderetur, eò copias duxit, ibiq; totius Hettruriæ aggregatae sunt uires: Guelfis oppugnantibus, Gibellinis defendentibus. Carolus utroq; Siciliae regno in potestatem accepto, excepta Luceria, audiens Conradum Italiam petere, data Saracenis pace, permisosq; ut grauiore tributo imperato, suis moribus uiuerent, Viterbium se contulit. Interea Henricus quem diximus à rege Castellæ repulsum in Franciam deuenisse, cum nihil opis à Ludouico impetrasset, & in Angliam profectus, frustra Cornubiæ comitem aduersus fratrem armare conatus esset, ad Conradinum uenit: cum quo rebus compositis à Genua Pisas petijt, ibiq; machinatione ordinata, Viterbium uenit: pontificisq; pecunijs mutuo datis gratiosum se exhibuit: & uisitata Roma, ciuibusq; nonnullis auro corruptis, Viterbium eo tempore redijt, quo Carolus eò applicuerat: à quo pontifici plurimum commendatus, Senator urbis constitutus est: & Carolus in castra Bonitiana se contulit. Sed cum oppidum egregie defensum ac natura munitum ul expugnare non posset, fame domare constituit. Interim Henricus machinationibus Romæ paratis, Conradinum properare admonet. Et Pisana classis in portu Romano Caplitium quendam Neapolitanum in regno Siciliae gratiosum accepit, qui iussu Henrici in

X 4 Africa

Africa littora uectus, Fredericum alterum regis Castellae germanum, cum magna Saracenorum manu nauibus imposuit, & ad Siciliae littora reuersus (Conradinum breui affitutum affirmans) plurima loca obtinuit. Conradinus autem Veronam applicuerat, ibique tribus mensibus defederat, a quo Tyrali comes cum pluribus retrocessit. Carolus Bonitio per deditioem oppidanorum accepto, in Pisanos ducens, Mutronium oppidum eis abstulit, deditque Lucensibus. Fredericus Hispanus omni penes Sicilia, Panormo, Syracusis & Messana exceptis, pro Conradino potitus erat: & Saraceni rupto foedere, uicina loca infestabant. Capitius uero dum regina Neapoli sepelitur, uxor Caroli, portu Neapolitano classe aduectus, nomen Conradini in clamat: quae res Carolum ex Hetruria ad regnum uocauit, ubi rursus Luceriam obsedit. Quam cum expugnare non posset, castellis in exitu uiarum excitatis, barbaram gentem conclusit, ne se Conradino occurrentem impedire posset. Senenses ac Pisani Conradinum accelerare iusserunt. Qui Papiam perductus, per Carretensium oppida ad mare Ligusticum peruenit, & Pisana classe perductus, magnam in agro Lucensi uastitatem adidit, Marescallumque apud Arctium magno praelio superatum interfecit. Guido Feretrans magnas copias ad eum duxit, & multi ex Lombardia Romandiolaque Gibellini ad eum confluxerant. Potitus breui omni Hetruria fuisset, nisi uocatus ab Henrico properasset. Profectus Senas, in agrum Viterbiensium descendit. Quem cum pontifex transeuntem uidisset, prophetica uoce usus, adlescentem dixit tanquam uictimam ad caedem deduci. Romam cum peteret, ad potem Miluium Senatorem cum populo obuuium habuit, & tanquam imperator exceptus, in Capitolium ductus est: ubi dimisso Guidone Feretrano cum omni exercitu in Casinum properauit. Et audiens Carolum saltus Capaniae obtinere, ex Tyburtino olim in Equicorum, nunc Tallocotij montes, & inde in Marforum campestria peruenit: dexteram lacu Fucino ad ueteres aqueductus, aqua olim Marcia Romam perducenda excitatos, sinistram montibus claudentibus, ab oppido Alba decem stadijs, confedit. Carolus ex altera parte decimo inde stadio ad concauae uallis fauces exercitum duxit, & consilio Alardi Neapolitani, qui cum Germanis diu militauerat, partem exercitu praemisit cum Marescallo regia ueste induto: ipse citra collem, sago uestitus militari, fortissimo quoque sibi referuato, in insidijs mansit. Pugnatum est tribus horis dubio Marte. Postremo interfecto Marescallo, tanquam rex occidisset Gallici fugam coepere. Germani ad diripienda spolia sine ordine dilapsi sunt. In quos irruens Carolus, magnam stragem adens uictoria potitus est. Henricus Senator Reate incolumis peruenit: sed ibi captus, ad Carolumque deductus, in carcere obiit. Conradinus & Austriae dux agaloniis cuculione coniecti, per deuia latitarunt: & octaua demum die apud Asturam cum piscatorem quendam orassent ut se ad littora Senensium deduceret, annulumque pignori obligassent, & ille seniores consulisset, cogniti sunt, captique ad Carolum perducti, & deinde securi percussi. Bellum hoc anno millesimo ducentesimo sexagesimo octauo gestum est. Qua uictoria potitus Carolus, regnum totum recuperauit. Et Romam reuersus, Senatorium munus administrauit: missoque Marescallo Senenses sibi subegit, & inter Florentinos ipsosque Senenses aequis foederibus pacem constituit. Interim Clemens obiit, & cardinales in electione discordes, diutius sedem uacare permiserunt. Interea Ludouicus Francia rex nihil territus eorum laborum memoria quos in Aegypto pertulerat, aliam expeditionem aduersus Saracenos in Africa morantes instituit: Carolum generum hortatus est, ut & ipse concurreret, qui profectus in Thusciam, Bonitienses novos motus parantes copescuit, eosque Florentinis uendidit. Qui oppido destructo, nouum in pede montis construxerunt, longe priori minus. Pisanis autem inuitis Florentinis pacem dedit, ut eorum classe in Africam uti posset. Senenses dum Colle oppidum ad Elsa uallis supremum caput obsiderent, a Florentinis incommodum acceperunt. Ludouicum autem regem Masilia soluentem, tres filij adolescentes, rex quoque Nauarrae Theobaldus, & comes Capaniae cum legato apostolico secuti sunt. Qui excessione in Tuneti portu uis facta, ciuitatem obsiderunt, crebrasque usque ad Hipponem excursions fecerunt. Sed orta in castris pestilentia, primus inter principes Ioannes Ludouici regis filius Niuernensis comes interijt, & pauio post legatus cardinalis, & circa

Ann. salu. M.
CCLXVIII.

A & circa finem Augusti Ludouicus ipse rex, cui Philippus filius est successus. Interea Carolus compositis rebus Hetruscis, eisque praeposito Rufo Anguillariae comite, in castra ad Tunes peruenit: eoque consulente pax Barbaris data est, ea lege, ut captiuis utrinque liberatis, rex gentis Carolo tributum penderet, liberamque per Africam Christi praedicationem permitteret. Reductis in Siciliam copijs, rex Nauarrae & Campaniae comes apud Drepanum interiere. Ob quam rem Philippus & Carolus ad Centumcellensem portum nauigantes, in te Viterbium petiere, cardinalesque adhuc contendentes ad electionem maturandam hortati sunt: qui Theobaldum Placentinum Leodiensem archidiaconum in Asia tunc agentem, elegerunt. Nam quo tempore Ludouicus in Africam nauigauit, Hedoardus Henrici regis Angliae filius, ex anglia cum ingenti classe in Asiam nauigauit, expectaturus ut Ludouicus uictorem exercitum eodem transportaret. Qui dum Ptolemaidam moratur, ab Arfacida quem sibi familiarem fecerat, in cubiculo solus, tribus uulneribus adpetitus est: fuissetque interfectus, nisi iuuenis manu ualida sicarij dexteram tandiu ab ictu continuisset, quousque accurrentes, strepitu audito, famuli, Arfacidam foede laceratum cubiculo extraxerunt. Conualuit tamen Hedoardus, & Theobaldum apud se manentem ad pontificatus obeunda munera uenturum dato nauigio, & additis in societatem praelatis abunde iuuuit. Per quod tempus Henricus adolescens, Ricardi regis Cornubiae olim Comitis tunc defuncti filius ad pontificem profectus, Viterbij cum ageret, ecclesiamque cathedralem inuiseret: Guidoque Montefortis adolescens, cum Philippo Francorum rege eodem pergeret ad rem diuinam audiendam, ignarus quod Anglicus ibi esset: ubi eum uidit, interrogauit quisnam esset: & Ricardi filium esse intelligens, a quo Simon pater in Anglia per dolum fuerat interfectus, nulli loci tentus reuerentia, incautum aggressus interfecit, & ad Rufum Hetruriae praefectum incolumis euasit. Philippus in Franciam abiit, & Carolus in Apuliam. Qui continuata obsidione Luceriae, cum expugnare non posset, pacem Saracenis dedit, maiore imposito tributo, & transfugis sibi traditis: Theobaldumque Manfredonia appulsum, usque Caperanum deduxit: qui exinde per Marfos & Sabinos Viterbium petijt: ubi a cardinalibus coronatus, Gregorius x appellatus est. Continuauerat interim bellum inter Genuenses & Venetos, multisque inter se cladibus duo populi decertabant. Et Palaeologus sprete Genuensium societate, inducias quinquennales cum Venetis fecit. Et Venetis tumultu exorto, Rainerius dux ictu lapidis uulneratus est, & aliquot aedes nobilium direptae: sed intentores mox poenas dedere, laqueo suspensi. Fuitque fames Venetis: rogatique Taruini, Patatini & Ferrarienses ut annona iuuarent: cum nullo pacto impetrare possent, noua in Adriatico mari uectigalia sunt imposita, ut intra Polam ac Venetias merces & onera Venetis deponerentur, quaecumque mari afferrentur: ordinatis custodibus, ne quid contra legem transiret. Philippus autem rex Franciam repetens, Cremonae substitit: uocatisque Venetis & Genuensibus, pacem inter eos in quinquennium constituit, anno millesimo ducentesimo septuagesimo primo. Bononienses uero qui magnam Romandiolae partem obtinebant, aegre ferentes mari legem impositam, triennio fere cum Venetis uaria fortuna decertarunt, ita ut quadraginta millia pugnantorum aliquando in castris haberent. Sed superati demum Bononienses, ea lege pacem acceperunt, ut diruto castello quod in ostio primario Padi construxerant, quarundam rerum liberam educationem haberent: ostiorum Padi custodia Veneto dimissa. Anconitani uero querelam de lege Veneta apud pontificem detulerunt. Qui iubens Venetis ut legem tollerent, minime exauditus est, dicentibus Papam non esse bene informatum. Procedens deinde pontifex cum rege Siciliae Florentiam peruenit: admiratusque pulchritudinem urbis, Gibellinos reduci curauit, & tandem Lugdunum ad generale concilium se contulit. Ad quod profectus Palaeologus imperator, terdecima uice cum Romana ecclesia unionem fecit: & quidam proceres Tartari eum secuti, sacrum baptismum receperunt. Rodolphus quoque Habsiae comes ab electoribus Germanis electus in imperatorem, illic ueniens, ea conditione approbatus, ut anno sequenti Romam peteret pro corona. Florentini interea Gibellinos tot contumelijs affecere

Ann. salu. M.
CCLXXXI.

affecere, ut sua sponte migrauerint: & obsides acceptos, arctiore custodia Guelfi claufe-
runt: propter quam rem sacris à pontifice interdicti sunt. Pisani quoque Gallurā caufidi
cum cum sectatoribus expulerunt, qui paulò post morte substractus est: & deinde Vgo
linus comes cum amicis Pisā eiectus, ad Florentinos Lucensesq; confugit: quorū auxi-
lio multa patriæ damna intulit. Bononienfes etiā Lambertanos, Asineilosq; cum qua-
tuordecim alijs familijs Gibellinis urbe pepulerunt. Quo tempore apud eos senio cōse-
ctus Entius rex Sardinie, Henrici secundi filius, in carcere obiit. Exules uero à Foroli-
uiensibus benigne excepti sunt cum liberis & uxoribus: quæ ciuitas & Ariminum solæ
ex Romandiolis, Bononienfes odio habebant. Bononienfes ducto in Foroliuenses exer-
citu, eruptione ab illis facta octo millia amiserunt, quorū pars maior trucidata est. Tūcq;
Bononienfes dominium Romandiolæ perdidit, primaq; omnium Ceruia maximū
Bononiensi uectigal ex tale solita præbere, Venetis se permisit. Acta est in concilio An-
conitanorum causa: qui cum non satis probassent apud abbatem Neruisi cōmissariā
quæ proposuerant, succubere, & Venetis sua lex permissa est. Redeuntem ex cōcilio
Gregorium, Alfonso rex Castellæ apud Bellocadorum conuenit, conquestus de impe-
rio Rodulpho tradito. Sed à pontifice placatus, ius suū Rodulpho celsit. Transiens iux-
ta moenia Florentiæ pontifex, rogatus interdictū tollere renuit, & apud Aretium diem
obiit: cuius corpus clarere miraculis affirmatur. Successit ei Petrus Tarantasticus, qui in
beati Petri basilica consecratus, Innocentius quintus appellatus est. Quo tempore an-
no millesimo ducentesimo septuagesimo quinto, rursus inter Venetos & Genuenses
bellum redintegratum est, et Florentini ab excommunicatione absoluti sunt. Mortuoq;
Innocentio, Adriano quintus successit, ex Fischea gente Genuensis, qui mox Vi-
terbium accessit, ut potentiam Caroli qui tunc Romæ erat cōminueret. Vocauitq; Ro-
dulphum imperatorem, sed ille Bohemico implicitus bello uenire non potuit. Carolus
qui dominium aliquod in Achaia habebat, ad imperium græcum aspirans, Paleolo-
gum agitare bello statuerat. Adriano uero ad quadagesimum pontificatus sui diem de-
functo, Petrus Portugalensis substitutus est, Ioannes uigesimalimus primus appellatus. Qui
Michaelem Paleologum admonuit, nisi promissam seruaret unionem, Carolo regi im-
perium datum iri. Veneti uero Anconitanos, quia legem suam non curantes in Sclauoni-
am mercimonia uexissent, bello agitauerunt, urbemq; oppugnare conati cladem acce-
perunt. Pontifex Ioannes ad octauum mensem Viterbij mortuus est. Cardinales Ro-
mam reuersi, dum in conclauis agunt instante Carolo, qui custodiam tanquam Sena-
tor habebat, ut Gallicus eligeretur sex mensibus electio protracta, & tandem Caieta-
nus electus est, Nicolaus tertius appellatus, genere Vrsina oriundus. Qui ut potentiam
Caroli comminueret, uicariatum ei auferens Hetruriæ, quaesito colore quod Rodul-
phus promissum auxilium terræ sanctæ alioquin præstare noller, & à Rodulpho nihilo
minus Romandiolam & Rauennatē exarchatum, ipsamq; Bononiam obtinuit, quæ
tunc ciuitates modico tributo sub imperatore libere debebant. Postquam Bononiensi
um potentia fuerat imminuta, ad eas ciuitates Nicolaus Bertoldum nepotem misit, Ro-
mandiolæ comitem declaratum: & alterum nepotem Latinum cardinalem in Hetrur-
riam legatum misit: qui restitutis ubique Gibellinis, Florentiæ & cæteris urbibus eccle-
siæ magistratus imposuit. Ipse uero pontifex Senatus officium per seipsum exercuit. Le-
gatos Venetorum ad cōspectum suum admittere noluit, propter damna Anconitanis
illata. Sed recedentes reuocauit, & multis uerbis reprehensos, respondere prohibitos re-
iecit. Nec tamen Veneti ab obsidione cessarunt, sed paulò post damnis utrinque illa-
tis, pax equis cōditionibus statuta est. Proposuerat hic pontifex duos reges, alterum in
Hetruria, alterum in Lombardia creare: utrumq; Vrsinū: qui inde Theutonicos, hinc
Gallos Siciliam tenentes cohiberent. Persuaserat regi Arragonum Petro, ut iure hæ-
reditario Constantiæ uxoris suæ regnum Siciliæ recipere adniteretur: statuitq; ne quis
deinceps Senatorio munere fungeretur regia dignitate præditus: & denique apoplexia
correptus, tertio sui pontificatus anno interiit. Conuenere Cardinales Viterbij ad ele-
ctionem faciendam, & custodia cura Ricardo Hannibalesi Romano proceri apud
Viterbien-

Ann. sal. M.
CCLXXV.

A Viterbienes gratioso demandata est: qui uisum defuncti pontificis nepotem Viterbi-
ensi prætura eiecit. Quod Matthæus & Latinus cardinales Vrsini ægre ferentes, electio-
nem fieri impediabant, nisi uisus restitueretur. Furentes igitur Viterbienes, conclauē
ingressi Vrsinæ factionis cardinales in custodia habuerunt. Hannibales factu tumultu
Romæ, Vrsinos eiecerunt: qui cum omni factione sua Præneste secesserunt. Car-
dinales uero ad quintum & dimidium menses inclusi, Italicis Vrsinorum absentia su-
peratis, Gallicum pontificem creauerunt, qui Martinus quartus est appellatus. Is Vi-
terbij noluit coronari, propter uiolentiam in cardinales factam, quod eam urbem in-
terdictam censēbat: sed Urbem ueterem petijt, ibiq; solennitatem peregit. Et ueni-
entem ad se Carolum regem, Senatoriam ei dignitatem concessit: quod non satis pro-
babile uidetur, cum Romæ Ioannes Cincius Latini cardinalis Hostiensis illius qui
Viterbij tentus fuerat germanus frater, in Romani populi capitaneum sit creatus, &
partes Hannibalesium attenuatæ, multis in urbe cædibus, multisq; incendijs factis.
Petierat Martinus Montemfaliscorum, ibiq; per æstatem moratus est: & nihilomi-
nus Ioannes Cincij capitaneus Romanorum exercitum in Viterbienes duxit, iniuri-
am ulturus Latino fratri illatā, agrumq; late populatus est. Pontifex Matthæus Vrsinum
cardinalem Romā misit, qui res componeret. Ricardo Hannibalesis ut ab excōmuni-
B catione, quā cōtraxerat propter uiolationē conclauis, absolueretur, ad cardinalis pedes
procidēs, laqueū à ceruice pendentē deferens, ueniam petijt. Absolutus est, & papa Ro-
manis cōcessit, ut duos Senatores eligerent, qui Urbem gubernarent: electiq; sunt Han-
nibal Petri Hannibaldi filius, & Pandulfus Sabellus. Quo tempore Martinus Paleolo-
gum non seruantem unionis pacta, instante Carolo Siciliæ rege excommunicauit. Pa-
leologus cum petro Arragoniæ rege belli pacisq; societatem iniit: Petrus uero cōmuni-
ni impensa classē armauit. Cuius causam cum pontifex per legatum quæreret, respon-
dit Petrus, interiorē tunicam se laceraturum, si cordis sui cogitationum conscientiam ef-
se suspicaretur. Paulò post in Africam duxit, usq; ad Hipponem littora populatus: & in
Sardiniam rediens expectauit, ut machinatio per Ioannem Prochitium constituta, lo-
cum haberet. Quo tempore Luchinus, Maphæus & Ioānes uicēcomites Germani gen-
tem nobilissimam Turianos Mediolano expulerunt. In Hetruria uero missus à Rodul-
pho imperatore uicarius, apud Miniatē oppidum se continuit: indeq; Florentinos & Lu-
censes imperatori rebelles uexauit, Pisamq; uicā captam diruit, anno millesimo ducentesi-
mo octuagesimo primo. Sequentes anni principio Perusini Fulginatenfes inuaserunt,
urbemq; uicā captam muro alicubi immunitam reddiderunt: propter quod excommuni-
cati à pontifice, magna pecunia absoluti sunt. Deinde pontifex Perusiam se contulit.
C Guido uero de Appia Gallicus, cum octingentis equitibus ad recuperandam Roman-
diolam pro ecclesia missus, Forumliuē obsedit, suburbiumq; magnū cremauit. Interim
Siculi superbiam ac libidinem Gallorum amplius ferre nequeuntēs, suadente Ioan-
ne Prochitio aduersus Carolum coniurauerunt: & accepta hora uesperarum, consen-
tientibus omnibus insulæ populis, quamprimum campanæ ritu Christiano audite sunt,
facto tumultu, omnes Gallicos qui in Sicilia ubique erant cuiuslibet ætatis interfece-
runt: adeoq; fauicatum est, ut clausi utero materno, qui Gallico semine concepti crede-
rentur, extincti sunt. Per quos dies Guido Bonatus astrologorum sui temporis prima-
rius, conciuēs suos Foroliuenses obsessos hortatus est, ut aliquibus diebus quiescentē
tes, hora à se recepta in hostes erumperent. Paritum est, & irruptione facta secundo
calendas Maij, Guido de Appia cum Gallis propè omnibus interfectus est, & urbs li-
berata. Carolus audito Siculorum motu, cum magnis copijs in Siciliam traiecit, Messa-
namq; urbem obsidens per deditiōem cepisset, nisi Gallicæ ultionis cupidi, urbem
delere minati essent. Ex altera parte Petrus Arrago ex Sardinia uocatus, Panormum
petens, ibi se regem appellari coronariq; passus est. Et confluentibus ad eum Siculis, in
Carolus ducere cepit. Qui dimissa Messana, in Calabriam se recepit: ad quem Ca-
rolus filius Salerni princeps aliquot ex prouincia Narbonensi cohortes raptim attule-
rat. Redargutus à Carolo Petrus Arrago, quod affinis consanguineusq; regnum inua-
dere præ-

Ann. sal. M.
CCLXXVI.

dere praesumpisset, respondit se misericordem principem à calamitoso populo & indigna ferenti rogatum, opem non potuisse negare: regnumq; sibi propter uxorem Constantiam deberi, quae Manfredi filia & Conradini neptis fuisset. Multiplicatis hinc atque inde iurgijs, placuit rem duello terminari: in quo reges quisque ceterum militibus associati decertarent, loco apud Burdegalam electo, sub rege Angliae qui utriusque consanguineus esset. Carolus in Vasconiam profectus, Ioannem Gryllum prouinciae Marescallum adiens, sese cum aduenisset Petrus statuta exequi paratum obrulit. Petrum quidam scribunt noctu accessisse incognitum: & Gryllo regis Franciae propinquantem, ad iustum sibi metum praetendisse: duelliq; mentio obmissa est. Martinus pontifex Gerardum Parmensem cardinalem legatum Neapolim misit, regni & Caroli adolescentis gubernatorem, & Petrus Rogerium de Loria classem suae Amirrhatum constituit. Aduersus quem Carolus princeps sprete legati missione, non longe à Neapoli classe congressus, superatus captusq; est, & in Siciliam primo, deinde in Arragoniam ductus. Cuius rei nouitate Carolus pater rediens cum magna classe in mari certior factus est, non longe à Corsica. Martinus Petrum excommunicatum regnis priuauit, & in illis secundum Carolum instituit: interdictum posuit, & aeterna praemia pollicitus his qui cruce signati in Arragonensem arma ferrent: & Guidoni Feretrano comiti pace data, Romandiolae magnam partem recuperauit, Forumliuuiumq; in ultionem Guidonis Appij per capitaneum suum moenibus expoliavit: Vrbinum quoque obsidione cinxit, quam Guido Feretranus occulte sustentauit. Interim mortuus est Rubeus Anguillarius in Hetruria comes, focer Guidonis Montifortis, qui castra ad Vrbinum tenebat. Is Guido cum parte copiarum ad retinenda oppida uersus Saonam uergentia profectus est, & comes Iuuenacij obsidionem continuauit. Interim propter Corsicam inter Genuenses ac Pisanos nouum bellum exortum est. Carolus ex Neapoli in Apuliam profectus, febre correptus interiit. Regnum per legatum apostolicum conseruatum est. Philippus uero regis Franciae filium, comitem Atrebatensem, ad eius regni custodiam ire iussit, paruae copiae secuta sunt. Philippus enim in Arragoniam bellum parabat, regnum illud filio primo genito acquisiturus, à Martino pontifice concessum. Martinus paulo post obiit, & Guido Feretranus Iuuenacij comitem ab obsidione Vrbinum praelio superatum repulit, urbemq; illam sibi subegit. Cardinales Iacobum Sabellum elegerunt, Honorium quartum appellantes, qui Romam mox reuersus est, Pandulpho fratre suo Senatore, anno millesimo ducentesimo octuagesimo quinto: habitauitq; apud sanctam Sabinam, ubi egregias aedes aedificauit, & partes Gallicorum iuit: excommunicatione & processu in Arragonenses à praedecessore fulminatos continuans. Rodolphus autem imperator, principalem de fisco Genuensium cancellarium suum in Hetruriam mittens, omnes qui pecuniam tribuerunt in libertate dimissos, imperij fideles pronunciauit. Lucenses duodecim millia auri dederunt, & Florentini sex magistratus bimestres creati, quibus artium primoribus fuit appellatio: septimusq; breui additus est, uexillifer iustitiae. Philippus autem Franciae rex urbem Gerundensem obsedit, tribusq; mensibus continuauit. Et Petrus Arrago dum comitatus à Narbona in castra ferendos in eo spacio quod à mari ad Gerundam terra patet surripere nititur, acri commisso praelio uulneratus, paulo post male curatus interiit: & Gerunda pacifice ciuium, in potestate regis Franciae facta est. Duo erant Petro filij: Ferdinandus natus maior regnum Arragoniae, & Iacobus Siciliae, testamento acceperunt. Philippus autem rex febre in castris correptus, paulo post apud Perpinianum decessit, & nauigia eius in portu Narbonensium à Rogerio de Loria capta sunt. Duae potentissimae classes Genuensium & Pisanorum, apud Lamellum insulam Pisano portui uicinam concurrerunt, magnoq; praelio commisso, Pisani quadraginta nouem triremes, duodecim milibus hominum, aut caesis aut captis amiserunt, quae res Pisanorum uires eneruauit. Odoardus rex Angliae in Vasconiam se contulit, ut inter duos reges adolescentes sibiq; affines pacem componeret. Quae idcirco impedita est, quia legatus apostolicus, & comes Atrebatensis per Reginaldum Duclini comitem medio tempore Catinam urbem classe à Veneris accepta occupauerant, & maiores

Ann. salu. M.
CCLXXXV

A maiores copias ed mittere parabant in Hetruria congregatas. Sed Rogerius de Loria classem Gallicam ex Sicilia redeuntem uacuum interceptit: & Catina urbs obsessa diu, à prouincialibus tandem recepta est. Quartus autem Honorius sui pontificatus anno secundo in Auentino monte decessit: & cardinales aeternum aërem fugientes, Februario mense reuersi, Ioannem Asculanum ordinis minorum professorem apud sanctam Sabinam elegerunt, Nicolaum quartum appellatum. Qui Reate se contulit, & ibi anno peracto reuersus, apud sanctam Mariam maiorem habitauit. Vrbs Roma ciuilibus dissidijs agitata, incendia caedeq; pertulit. Reges Arragoniae & Siciliae conciliati sunt, ea lege ut Carolus rex suis impensis Iacobum Arragonem à pontifice Romano feudatariū Trinacriae regem institui coronariq; curaret. Quod nisi triennio impetrasset, in carcerem unde dimittebatur rediret, datis obsidibus filijs: Carolo, cui postea Martello regi Ungariae fuit cognomentum: & Loisio, qui post actam in beati Francisci religione uitam, in sanctorum numerum est relatus. Tripolis hoc tempore urbs Asiae insignis, in potestatem Soldani Babyloniae facta, post caedem hominum igni ferroq; diruta est. Paremq; fortunam Tyrus, Sidon & Barutum pertulere, sedente Nicolao quarto. Ptolemaida in duos annos inducias consecuta est. Pontifex autem crucem praedicatori iussit pro auxilio Ptolemaidae, mille & quingentis militibus suo aere conductis, quos multi sine duce secuti sunt: quicq; Ptolemaidam uenientes, nullo regimine usi, multa intulere damna & Christianis & Saracenis. Soldanus saepe questus est, & per nuncios praedam repetijt: denegataq; excidium comminatus est. Erat de Ptolemaidae regimine magna concertatio. Nam patriarcha Hierosolymitanus illud, & Templarij, & Hospitalarij, & Theutonici, & rex Cypri, & rex Siciliae Carolus, & Pisani querebant. Circa quod tempus pax interrupta est inter Arragonensem & Carolum. Pisani paulo ante Vgolinum comitem cum duobus filijs toridemq; nepotibus in carcere tentum, inedia necauerunt: propter quam rem omnes Hetruriae Gibellini in Guelfos exarserunt, & in Aretinos arma uerterunt, exulibus id petentibus. Guilelmus Petramalus episcopus eo tempore Aretio dominabatur, cui Feretranus comes & Florentini exules auxilio aduenerant. Secundus Carolus pontificem accessurus, Florentiam uenit cum duobus cohortibus equitum, quem Florentini contra Petramalum episcopum irritarunt, additis copijs quibus episcopum superare posset. Venitq; rex in agrum Ciuitatis castelli, copijs Florentinorum associatus: cui Guilelmus episcopus cum noningentis equitibus & octo millibus pedibus occurrit. Commisso praelio, caedes Florentinorum magna est facta. Sed paulo post mutata fortuna, Guilelmus episcopus cum Feretrano comite interfectus est, tria millia cecidere, & duo millia capta sunt de Aretinis. Locum praelij Campaldinum dixerunt. Carolus ad pontificem profectus, regnum utriusq; Siciliae accepit. Quod audiens Iacobus Arrago Caetam obsedit, & pax interim sub prioribus sponsonibus constituta est. Inter Philippum uero Franciae, & Odoardum Angliae reges nouum bellum exortum est, quae res in Asia Christianos perturbauit. Soldanus enim Babyloniae centum quinquaginta millia praegnantorum aduersus Ptolemaidam misit, filio duce copiarum instituto, cum ipse aegrotaret. Ducta est obsidio duobus mensibus. Interim mortuo Soldano filius successit, qui acrioribus animis urbem oppugnans, promissa militibus praeda, fossisq; completis materia ac uirgultis, ad moenia usq; pugnando peruenit. Sed erumpentibus Christianis, magna occasione in castra repulsi sunt. Deinde discordantibus in urbe Christianis placuit imbellem multitudinem per noctem emittere: cum qua multi desertores effecti sunt. Deinde duodecim milibus ad defensionem dimissis, inter quos rex Cypri, & patriarcha Hierosolymae fuerunt, & hospitalis Templariorumq; magistri: reliqui omnes abierunt. Sed rex Cypri perfidia usus, desertores secutus est, multiq; cum secuti sunt. Postremo omnium Hierosolymae patriarcha, magistriq; cognita oppugnatione Soldani quae maior solito parabatur, Dromone ad id seruato portu delapsi, secunda nauigatione primum, paulo post tempestate uexati, sub ipsam Cypri plagam naufragio periere. Soldanus desertam urbem capiens igne succendit, & à fundamentis diruit, anno MCCXC.

Ann. salu.
MCCXC.

Y Ex libro

secundæ Decadis.

Post uictoriam Gothfredi annis centum nonaginta sex perdita est Ptolemai da: Cyprus insula & Armenia minor, Cilicia prius dicta, in Christianorū fide manserunt. Apud Alemannos mortuo Rodulpho, comes Hafsia Adolphus electus est successor, quem Rodulphi filius Albertus in agro Spirensi in pralio interfecit. Nicolaus quartus apud sanctā Mariam maiorē interiit. Cardinales ut liberius electionē facerent, Perusiam migrauerunt: nec duobus annis tribusq; mēsis in electione concordarunt. Michaël Palæologus interim mortuus est, quem clerici, sacerdotes & monachi sepultura sacra prohibuerunt, eo quod occidentali ecclesiæ in Lugdunensi concilio consensisset. Andronicus filius & successor suus libenter Latinæ ecclesiæ ob eam contumeliā fuisset unitus, si auxiliū habuisset. quod postea semper recusat. Bellum inter reges Fræciæ & Angliæ acerrimū exarsit. Carolus secundus rex Neapolitanus, à Narbonensi prouincia rediens Perusiam uenit, hortatusq; pluries ad electionem pontificis cardinales, à Benedicto Caietano patria Ananinus reprehensus est, qui toties rogando uim inferre uideretur. Recessit rex Neapolim petēs. Paulo post cardinales Petrum Morroneum Eserniensem anachoritā, secundo à Sulmone milliario ad Mariellæ montis radices cœnobium incolentē elegerunt, uitæ sanctitatis fama celebrem: qui hortante Carolo rege, electioni consentiēs, Celestinus tertius est appellatus: & cardinales Aquilam ad se uocauit, ibiq; consecratus, duodecim nouos creauit. Ultimus ad eum uenit Benedictus Caietanus, & primum apud pontificem locum tenuit. Nec austeritatem uitæ Celestinus mutauit, sed cum experientia rerū careret, parum utilis Reipub. iudicatus est, cœptūq; est de celsione tractare. Quod cum Carolus audisset, pontificē amantissimum Neapolim duxit, multisq; modis conatus est animū eius à celsione auertere, ad eō ut solenni pompa per archiepiscopum ducta, clerus & populus benedictionem à pontifice petierit, illiq; se commendaret, rogando ne bene gubernatam ecclesiam, suo regimine destitueret: quibus pontifex benedictione data, respondere iussit, futurum in rem, quod deus pro salute populi disponere dignaretur. Benedictus autem cardinalis Caietanus iuris scientia peritissimus, multis canonibus, ostendit pōtifici quod grauius peccaret, si se in sufficientem cernens ad obeundum pontificatum, non alteri cederet: cōstitutionemq; promulgari obtinuit, per quam declaratum est, licere pontifici Romano dignitatem dimittere: & paulo post sexto mense sui pontificatus Celestinus papatu se abdicauit, cardinalibusq; alterius subrogandi arbitrium permisit. Electus est autem Benedictus ipse Caietanus, Bonifacius octauus appellatus. Qui accipiens Petrum Morroneum ad eremum anhelantem Neapoli clandestine recessisse, illum ex uia retractum, in custodia iussit haberi, ueritus ne populi eum sequerentur, & Romam petēs in arce Campaniæ Fumonis deductum arcta custodia conclusit, in qua ille mortem accelerauit, non sine infamia Bonifacij. Fuerunt apud Bonifacium odiosi Iacobus & Petrus cardinales de Columna, qui Gibellinorum factionem non solum in suis oppidis, sed etiam in Anania confouebant, cum in Guelfis Bonifacij genitor, & agnati ciues Ananini numerarentur. Vocauit eos ad se Bonifacius: quos timentes & Nepefum secedentes, grauiori odio insecutus est, ac cruce signatos in eos misit. Illi præneste se receperunt, quam urbem Sarra Columnensis eorum patruus retinebat. Sed ibi quoq; pressi à cruce signatis, manere non potuerūt, ideoq; Zagarolum petiere. Præneste dirutum est & Zagarolum: & deinde Columna oppidum uicaptum, pari modo dirutum. Cardinales fuga dilapsi Reate petierunt. Sarra apud Antium diu in nemoribus obuersatus est, & pastorum pane nutritus: deinde à piratis Catelanis captus, ad remigium est admotus. Timebat enim iram pontificis, qui nullis esset Gibellinis placabilis. Notum illud est, quod Porchetto Genuensi archiepiscopo ad pedes eius procidentem in die cinerum, dixit: Memento, inquit, homo quia Gibellinus es, & cum Gibellinis in cinerē reuerteris: iniicitq; in oculos eius cineres,

Aneres, & eum archiepiscopatu priuauit. Restituit eum tamen postea, cum Cardinales de Colina non iuisse Genuam intellexit. Eodemq; anno millesimo ducentesimo nonagesimo octauo, beatū Ludouicū Franciæ regū stirpis ex secundo Carolo natū beati Francisci ordinem professum, in sanctorum numerum retulit: sextumq; addidit pontificij iuris codicem: & Eugubiam urbem, quæ Gibellinorum ductu ab ecclesia descuerat, recuperauit. Alberto duci Austriæ confirmationem imperij petenti bis terq; negauit. Carolo secundo regi Siciliæ post mortem sancti Ludouici superstites ex Maria uxore regis Vngariæ filia, mares sex, foemellæ quinque fuerunt. Maior nati Carolus Martellus Vngariæ regnum materna, secundus Robertus Calabriæ dux Neapolitanū hereditate paterna expectabat: tertius Philippus Tarentinum obtinuit principatum. Natarum prima Clementia nomine, Carolo Philippi regis Franciæ primogenito nupta erat: Blancam secundam, Siciliæ rex Iacobus uxorem acceperat: tertiam Leonoram Fredericus Arrago Iacobi frater, qui & ipse rex Siciliæ appellabatur. Mortuo Iacobo Arragonensi, Robertus Calabriæ dux iussu patris in Siciliam traiciēs. Catina urbe positus est: & Philippus dux Tarentinus cum classe subsecutus. Verum Siculi pro Arragonensi se tenentes, naues plurimas armauere, & primo classē quam Robertus remiserat occuparunt: deinde aliam Philippi classē cum ipso interceperunt, & Philippum apud Panormum in carcerem coniecerunt. Robertus relicta Catina in Italiam redijt: & Fredericus Arrago ex Hispania euocatus, Siciliam totam obtinuit. Nec moratus in Calabriam ducēs, ea quoque potitus est. In Hetruria uero sociæ Guelfarum partium ciuitates, reuocato cum Genuensibus foedere, Pisas terra mariq; inuaserunt, Liburnumq; portum uicaptum incenderunt: & ne aditus esset in mari, in ostio fluminis onerarias naues demerserunt. Guido autē Feretanus castella ad Heram fluuiū de Pisanis à Florentino occupata recepit, ipsumq; pontem munitum obtinuit, nec uenientem gentilem Vrsinum Florentinorum ducem bello excipere ausus est, sed tandiu intra moenia se continuit, donec ille recessit. Quæ res dissidium apud Florentinos fecit, & nobilitatē depresso, paxq; postea inter Florentinos & Pisanos constituta est. Anno millesimo trecentesimo, palatium quod Dominorū appellant, Florentiæ ædificatum est: pomeriū urbis prōductum, & moenia superducta, & carcer amplissimus ædificatus: & Romæ Iubileus annus celebratus. Carolus secundus Saracenos in Luceria diu toleratos uexauit, ut qui Christiani fieri nollent, quæ pars maxima fuit, interfici iussit. Carolus autem Valesij comes, Philippi Francorum regis germanus, Catharinam Balduini ultimi Constantinopolitani imperatoris filiam accepit uxorem, qui & anno Iubileo Romam petens, fauores socero impetrauit à pontifice pro imperio recuperando. Quod pontifex idcirco annuit, quia expeditionem in Hierosolymam destinauerat. Iussit itaque Carolus Valesium in agrum Romanum copias adducere, eumq; defensorē patrimoniū sancti Petri in Tuscia constituit. Per hoc tempus in Pistoria Cancellarij gens ditissima numero multiplicata, in duas partes diuisa est: & altera albi uocati sunt, altera nigri: magnis inter se contentionibus agitantes. Quas cum Florentini componere studerent, ipsi quoque inter se diuisi sunt, & eadem nomina receperunt. Legatus apostolicus eo directus, cum nihil proficeret, sacris interdixit. Missus est eō Carolus Valesius. Interim albi, nigros à Pistoria pepulerunt, Andrea Girardino equite Florentino instigante. Idem morbus Lucam inuasit. Interminelli enim primario Obiciorum familiaris ciue interfecto, nigros pellere statuerunt: sed ab illis pulsi sunt. Valesius Florentiam ueniens, accersito legato, multa conatus non potuit efficere quin alibi ex Florentia pellerentur, & crudelissima in agro fierent Florentino. Pontifex autem expeditionem in Hierosolymam cupiens parare, Appameensem episcopum ad Franciæ regem Philippum misit. Qui cum nihil proficeret, anathema in eum & regni priuationem minatus est: propter quam rem Philippus eum in carcerem coniecit. Narbonensis deinde archidiaconus ad eius liberationem missus, cum non impetraret, regnum Franciæ ad Romanā ecclesiam pertinere dixit: iussitq; à regalibus muneribus Philippum abstinerere, quin etiam adstantes à iuramento regi praestito absoluit, & omnes gratias in re-

gno Franciæ à pontificis Romanis concessas tandiu suspendit, donec pontifex placare
 tur: Liberatus est Appameensis episcopus: sed prohibiti sunt, regnicolæ Romam ire, aut
 pecunias eò mittere. Secundo post Iubileum anno Carolus Valefius ad cōsobrinū suum
 Carolū secundū se cōtulit, multaq; de Calabria recuperavit. Fredericus Arrago pacem
 petijt, quā ea lege obtinuit, ut urbibus & oppidīs de Italia captis redditis, quādiu uixis-
 set Trinacriam obtineret. Albi ex Florentia pulsi, inter quos Dantes poëta fuit, Forum
 liuij se contulere, quo & Gibellini Florentia extorres confluerunt: & in unum cor-
 pus cōeuntes, Scarpetam Ordelaſum Gibellinorum in ea urbe principem sibi ducem
 assumpserunt, quibus Hugutio Fagiolanus cum plerisque castellis in Apennino propin-
 quis adiunctus est, rei militaris peritissimus. Bononienses quoque tunc parti fauentes
 Gibellinæ, auxilium misere. Idem fecit Canis Grandis Scaliger, Veronæ tum primum
 dominio potitus, per Dantem oratus. Exercitu congregato, per uallem Anomonis flu-
 uij iuerunt, in Mugellanum transituri. Sed audientes Florentinos Lucensesq; eò con-
 currisse, & Vbaldinæ gentis meliora quæq; occupasse, transmissō Apennino ad Polli-
 tianum castra firmare: ubi superueniente hoste, fame agitati in fugam conuersi sunt,
 & multi ipsorum capti, de quibus Florentiæ supplicium captum est: reliqui in Roman-
 diolam reuersi sunt. Philippus rex Franciæ apud Parisios concilio ecclesiasticorum ac
 nobilium conuocato, ad sedem apostolicam appellauit. Per idem tempus Sarra Colum-
 nensis in portu Mafsilæ cum se clam quis esset nonnullis Gallicis intinasset, ope regis à
 piratis liberatus est, & odio pontificis honoratus. Qui ad perniciem pontificis in Itali-
 am missus est, eo tempore quo pontifex in Anania moram trahens, priuato Philippo, Al-
 bertum Austriæ ducem & imperatorem, & regem Franciæ declarauit. Philippus Gui-
 lelmum quendam Nogaretium equitem sibi fidum, suadente Sarra, Romam misit, sub
 obtentu publicandæ appellationis apud Parisios factæ: qui ducentos equites Romæ ac-
 cepit, quos Carolus Valefius ibi dimiserat. Sarra interim seruili habitu in Latinum re-
 dierat, qui Nogaretium, Ferētinum petere iussit, & cum eo ex improuiso Ananiam no-
 ctu ingressus est, ueteribus amicis operam nauantibus: Bonifaciumq; pontificem in pa-
 terna domo, & in quo genitus fuerat cubiculo, ualuis uī refractis obstupentem, propria
 manu cepit, Romamq; perduxit, ubi intra quartum & uigesimalium diem uiolenta mor-
 te decessit. Cardinales territi Perusiam accessere, ibiq; Benedictum undecimum natio-
 ne Taruſinū ordinis prædicatorum professorem pontificem creauere: qui Nogaretio,
 Sarraq; cum quinque ciuibus Ananinis anathemate percussis, Ioannem & Iacobū car-
 dinales tanquam iniuste damnatos restituit, capello ad breue tempus abstinere iussos: re-
 gemq; Franciæ ad pristinam dignitatem restituit. Misso autem Florentiā Nicolao Pra-
 tensi cardinale, urbem pacare nisus est. Legatos uiginti uexilliferos ibi constituit, nec
 tamen restituere exules potuit, quos in agrum Florentinum aduocauerat, sed posito
 interdicto Pratum se contulit. Pontifex nono pontificatus sui mense obiit. Vacante
 sede Florentini extorres albi, Gibelliniq; clandestino itinere noctu ad portam quæ Bo-
 noniam ducit uenientes, mœnia nondum perfecta cum magno amicorum comitatu su-
 pergressi, ad templum usq; sanctæ Reparatae profecti sunt. Sed dum uel prædam quæ-
 runt uel amicos alloquuntur, conglobati ciues eos expulerunt, uictoriamq; propè ho-
 stium factam recuperauerunt. Florentini exinde omnia timentes, Robertum Cala-
 briæ ducem suorum & Guelforum omnium ductorem ea lege acceperunt, ut ex illius ar-
 bitrio bellum paxq; penderet: in cuius aduentu cum Lucensibus ad opprimendam ob-
 sidione Pistoriam profecti sunt. Sed Florentini & cæterarum urbium exules Pistori-
 am egregie defendentes, Roberti usque ad Prati mœnia repulerunt. Interim Perusij
 Bernardus Burdegallensis episcopus in Gallijs agens, in pontificem electus est. Qui
 electioni consentiens, Lugdunum se contulit ex Burdegala, & Clemens quintus ap-
 pellatus est. Ad quem uocati cardinales, sine mora profecti sunt mense Augusto, an-
 no millesimo trecentesimo quinto, & septuagintaquatuor annis in Gallijs Romana cu-
 ria tenta est, magno Christianorum malo. Interfuerunt coronationi pontificis Philip-
 pus rex Franciæ, Carolusq; frater suus ex Italia reuersus: Ioannes dux Britannia, qui
 ruina

Ann. salu.
M. CCCV.

A ruina muri oppressus est, cum multis alijs dum pompa per urbem duceretur. Philippus
 rex debilitatus, & pontifex in turba pressus, iaspidem preciosissimum ex mitra amisit.
 Creauit autem Clemens plurimos ex Gallia Cardinales, ex Italia nullum, nisi quod Io-
 annem & Iacobum Columnenses ad capellum restituit. Tres Cardinales Romæ cum
 Senatoria potestate misit. Sardiniam à Saracenis occupatam, dum Genuenses Pisaniq;
 contendunt, Frederico Siciliæ regi ea conditione concessit, ut illico recipiendæ manum
 apponeret. Veneti uero cum Carolo secundo aduersus imperatorem Constantino-
 politanum fœdus iniere: propter quam rem Ralfus rex anno millesimo trecentesimo-
 septimo Romano pontifici unionem promissit. Sed cum Veneti Carolusq; refraxissent,
 propositum mutauit. Apud Nouariam Dulcinus quidam & Margarita uxor, no-
 uam hæresim inuenerunt aduersus sacerdotes, per quem mares fœminæq; simul habi-
 tantes in omnem libidinem prolabebantur. Missi aduersus eos per Papam nuncios, in
 excellsum montem alpihus continentem coactos fame & frigore suffectos, ad unum su-
 stulerunt. Rescitum quoque est templarios qui pro Cristo olim pugnare soliti erant,
 Christo rebelles, Saracenis consensisse: propter quam rem supplicio affecti sunt, & bo-
 na eorum partim nouis religionibus attributa sunt. Iudæos quoque cum singulis ue-
 stimentis ex Francia Philippus cecit, bonis eorum occupatis. Rhodus à Saracenis
 B Turcisq; occupata est, quam Hospitalarij nouis aucti opibus receperunt: Albertum
 imperatorem Ioannes ex fratre nepos interfecit. Longobardiæ ciuitates quos habebant
 capitaneos, dominos pertulere: Verona Scaligeros, Mantua Pafferinos, Padua Carra-
 rienses, Ferraria Estenses, qui Mutinæ Rhegioq; post annum Iubileum frena imposue-
 rant, adeoq; creuerant, ut Carolus secundus rex Neapolitanus Beatricem filiam ex Ma-
 ria uxore susceptam, Azoni tunc Marchioni uxorem dederit. Ipse autem Azo anno post
 Iubileū quinto, & eius matrimonij primo, à filio suo adolescente Frisco nomine ex alie-
 na uxore suscepto, dolo captus, & in carcere necatus est. Friscus paternum dominium
 obtinuit, & auxilio Venetorum ad expugnandum Thealdum castellum ponti imposi-
 tum properauit. Cardinalis cognomine Pelagura Bononiam à Clemente missus, Ve-
 netis imperauit, ut à re Ferrariensi abstinerent. Sed illi obaudientes, cum iam populus
 mutato proposito, ecclesiæ dominium acclamaret, castellum expugnauere. Friscus in
 ultionem populi rebellantis, Ferrariæ penè mediam partem incendit. Ciues excluso Fri-
 sco, Venetis se permisere. Pelagura legatus cruce signandos aduersus Venetos Ferrari-
 ensesq; Bononiæ conuocauit: & Clemens Venetis apud Auinionem publicæ excōm-
 municatis, sacris interdixit, & pro seruis haberi iussit ubicunque reperiretur: propter quam
 rem in Angliā & Gallijs multa detrimenta perpessi sunt. Missit pontifex alios cardina-
 les in Heturiam, qui Roberto duci Calabriae, & Florentinis, Lucensibus, ac cæteris Pi-
 storiam obsidentibus imperarent, ut Pistorienses dimitterent. Paruerunt omnes præ-
 ter Florentini ac Lucenses, propter quam rem sacris eis interdictum est. Robertus ad
 pontificem salutandum Auinionem petijt: & Pistorienses bello fatigati deditiōnem fe-
 cere. Potiti urbe Florentini ac Lucenses, à ciuium sanguine temperarunt, mœnia uero
 deiecerunt, & fossas impleuerunt, agro urbes inter se diuiso. Pistoria in rus redacta, utri-
 que populo subiecta mansit. Florētini Accianicum oppidum gentis Vbaldinæ in agro
 Mugellano, in arduo monte situm, pecuniaria pactiōne receptum diuerunt, & in pla-
 no propinquo Scarpariam aliud oppidum ædificauerunt, ubi prius erant tabernæ. Mis-
 sus est Neapulis cardinalis Vrsinus in Heturiam qui res componeret: sed à Florētinis
 ac Lucensibus spretus, anathema & interdictum in eos continuauit. Florentini clerum
 grauissimis exactiōibus uexauerunt: Cursium Donatum ciuem bene meritum, quia
 Hugutionis Fagiolani filiam duxisset uxorem multis cadib; hinc atq; inde agitati in-
 terfecerunt. Aretini Tarlatos de republica optime meritos, Guellis exulibus in patriam
 reductis, per arma eiecerunt. Florentini erga Lucenses ingrati, repurgatis Pistoriæ fossis,
 portisq; & uallo excitatis, urbē sibi retinuerunt. Hugutio Fagiolanus ob iniuriam gene-
 ris, Tarlatos in Aretium redire adiuuit. Pelagura legatus Ferrariam per crucē signatos
 & Florentinorum auxilia recuperauit, multa in Venetos occidiōne commissa: qui Fer-
 raria &

Ann. sal. M.
CCCVII.

Ann. salu.
M. CCCV III

rararia & castello Thealdo coacti excessere. Pontifex Florētinis Veneticq; pacem dedit. **D**
Anno millesimo trecentesimo octauo, Carolus secundus Neapolitanus rex obiit. Robertus filius habita confirmatione pontificis, in Italiam redijt. Interim Lambertus, Bernardinusq; fratres de Polēta Rauēnā ciues, Ferrariensium opera castrum Marcomama quod in Padi ripa Veneti tenebant, in scio Pelagura ceperunt: qua de causa Pelagura Roberto regi Bononiam appulso, Ferrariā cōmisit pro ecclesia gubernandā. Is Degum dela Rapra Cathelatum cum cohorte equitum Ferrariā reliquit. Tumultum fecit populus, reductionē nobilium Estensium acclamās. Degus dimisso a castello Thealdo praesidio, duodetriginta ciues suspēdio interfecit, & multos in carcerē coniecit pecunia multandos. Per hoc tempus Hēricus Lucembērgēsis à Germanis in imperatorem electus est, & à pontifice acceptatus, ea lege, ut intra biēnium Italiam peteret coronam accepturus. Qui missis oratoribus Florētiam, magnum se Germanorum exercitum ducturum ait, petijtq; in urbe recipi, & Aretinos ab irraione Florentina liberari. Respondere Florentini: Imprudenter agere sapientem principē, qui barbaros in Italiam duceret, quam deberet à barbaris tueri: De receptione sua cum aduenerit imperator consultandum esse: Aretinis non bene consulere imperatorem, quos sciret Guelfos expulisse: exules enim consueuissē imperatorum ope restitui. Propter quā rem Dantes, Florētinos caecos tunc primum appellare coepit, qui tam insulse responderent. Oratores Aretium profecti ciuitatem confirmarunt, & Florentini ex agro Aretino excesserunt. Timebant enim Henricum Florentini, sed aduentu Roberti regis recreati sunt, qui se Guelfarum partium tutorem constituit. Henricus transgressus alpes, Taurinenses, ad quos primum descendurus, in deditioem accepit, deinde Estenses, uicariosq; eis dedit. Philippus Papiae comes, Simon Collubianus Vercellēsis, Antonius Laudā, tyranni, Henrico occurrentes, datos uicarios acceperunt. Alboinus, Canisq; grandis, Scaligeri, per oratores se deditere. Duae factiones Mediolanū tenebāt. Turriani et Vicecomes. Guido Turrianus Guelforum, Matthaeus Vicecomes Gibellinorum, principes erant. Guido capitaneus populi magistratum gerens, quamuis aduentum Henrici cupide expectaret, Guelfis amicum imperatorem ratus, ueritus tamen ne Matthaeus gratiam occuparet, contracto exercitu, in agro Mediolanensi se cōtinuit. Matthaeus uero ad Lupoldum Austriae ducē sibi notum mittens, suasisit ut copias urbi admoneret, futurum ut ea potiretur. Qua re cognita Guido, ad arma concurrat, & tumultus in urbe excitatus est. Sed adueniens Henricus, utranq; partem terruit, & intronissus urbe potitus est. Pro cuius pace seruanda, Guidoni Vercellas dono dedit: & Galeatio Matthaei filio, quem secum Romam ducere constituit, equitum praefecturam promissit: Lupoldusq; dux Austriae cum Germanorum cohortibus urbi praefectus est. Qua re audita, Lombardi omnes praeter Alexandrinos imperatori se dederūt, tyranniq; & populi uicarios admiserunt. Patauini à Ferrariensibus & Roberto admoniti, nō satis parituri uidebātur. Henricus coronam ferreā quam Modoētia recipere debuit, Mediolani recepit magna impēsa ciuium, ita ut grauata onere plebs tumultum fecerit: quae cum libertatē speraret, maiorem seruitutem inuenerat: seditiosisq; populum incitantibus, ad arma concursus est. Germani principio deterriti, cum caedes in suis & uulnera æderentur, introductis quae in suburbijis erant copijs, in utranq; factionem praesidio decertare coeperunt. Galeatius Vicecomes, Matthaeo genitore domi relicto, tanquam ad arcem suorum seruandam, duce Lupoldo & Germanis ad eum conglobatis adhaesit, culpam plebis in Turrianos referens tyrannidem affectātes. Germani facile credentes, cum Gibellinis magno furore Turrianos aggressi sunt. Illi apud plateam beatæ Mariæ Nouae aliquantulum immorati, tandem Guidone suadente, cum filijs & uxoribus in fugam uersi, Vercellas petiere: ex quorum factione triginta interfecit sunt, quorum quatuor Turriani fuere. Qua re cognita, Cremonenses atq; Cremenenses uicarium impositum, & Gibellinos armis non sine caedibus expulerunt. Brixiani quoque Theobaldū Gibellinum eiecerunt: & apud Parmam Rubei paulo ante Henrici iussu à Giberto Corrigiense in patriam recepti, exulare iussi sunt. Henricus exercitum dispersum congregauit, atque in Cremonenses duxit. Guelfi non expectare au-

A ctare ausi, Brixiam cum pueris & uxoribus migrare. Cremonenses deditioem facta, mitiorem principem experti sunt. Cremonae moenia uersa sunt, & Crema inde munita. Parmenses electis Guelfis, uicarium imperatoris acceperunt. Duxit paulo post Henricus in Brixiam, quae diu defensa est à suis & alienis Guelfis. Postremo machinis oppugnata, fugientibus in montana Guelfis, dedita est, & muris spoliata. Placentini Alberto Scoto Guelforum duce electo, uicarium imperatoris acceperunt. Veneti requisitum imperatori nauigium obtulerunt. Veronenses, Vicentini, Paduanī, & Taruini, missos uicarios acceperunt. Varnerius Hauspergensis comes Lombardiae praefectus est cum paucis copijs. Henricus imperator, Amideo Sabaudiae comite, & Pisatorum Genuensiumq; oratoribus sequentibus, per Placentinos Genuam petijt, ubi oratores Roberti regis Neapolitani & Frederici Siciliae cum adierunt: illi simulatam, isti ueram amicitiam offerentes: quibus Henricus secundum postulata respondit. Miserat Robertus Marecallum cum duobus millibus equitum in Romandiolam, qui etiam Florentinis auxilio esset & Lucensibus. Imperator classe Genuensium Pisas uenit, misso terrestri itinere exercitu, qui Lucenses miris modis afflictauit. Per hoc tempus anno millesimo trecentesimo undecimo, Clemens quintus in concilio Viennensi Clementinarum librum addidit: Templariorum religionem funditus extinxit: de subuentione pro terra sancta irritam prouisionem fecit. Henricus Ludouicum Sabaudiensem Amidei filium cum quingentis equitibus Romam praemisit, qui apud Stephanum Columnam prope Lateranensem palatium recepti, Vrsinos in suspicionem adduxere. Henricus Viterbium se contulit, & inde summo cum honore Romam deductus est, & per tres Cardinales à Clemente missos coronatus. Conuiuium celebrato, in quo primores Urbis, praeter Vrsinos, interfuere, iuramenta fidelitatis à Romanis exegit, & loca quaedam in Theatris Thermisq; manuit, in quibus suos collocauit. Sed cum pecuniam à multitudine exigere uellet, commora est ciuitas, & omnis utriusque factionis populus ad Vrsinos confluxit, qui se in suis domibus prope Tyberim & Adriani pontem communiabant. Henricus sagittarios à Pisanis missos à nauibus uocari iussit. Venerat Romam Ioannes Roberti regis frater, qui turmas nauales quas secum adduxerat, & sub Auentino collocauerat, in sagittarios Pisatorum irrumpere iussit. Quibus dolo oppressis, equitatum intronissit Urbi propinquum, & in Urbem imperatori rebellem duxit. Henricus hac de causa in Laterano coronatus, cum comitatibus careret Tybur migravit. Et Ioannes Roberti frater, iussu Cardinalium recedens, pacificam Urbem reliquit decimotertio die postquam ceptum fuerat tumultuari. Henricus expeditis oratoribus Frederici Siciliae regis, Perusium, & deinde Aretium uenit: comitantibusq; Gibellinis expulsis, occupatisq; Arni castellis, obsidionem ad moenia Florentina locauit. Lucenses, Miniatenses, Senenses, Bononienses & Ferrarienses auxilia miserant, & inerat Roberti equitatus: ita que non est intentata oppugnatio, sed uastatus est ager. Et deinde ad Bonitum imperator cum exercitu uenit, oppidumq; restituit antea destructum, ibiq; hyemauit, sperans Florentinos fame laborantes deditioem facturos, uastauitq; Geminatensium, Collensiumq; & Senensium agros. Florentini nullam aliam spem habentes, Roberto regi ea lege se dederunt, ut exules nullo unquam tempore nullatē ratione reducerent: nec tamen Robertus alia misit auxilia quam prius, Frederici Siculi bello agitata, qui Rhegiū ex Calabria occupauerat: & classis Pisana Genuensiq; erat ad damna Roberti. Henricus Pisas se contulit, ibiq; Robertum citauit tanquam reum maiestatis: Lucenses & Miniatenses magnis affecit cladibus. Profectus Aretium, ibi Robertū regno priuauit, quamuis Papa citationem ad locum non tutum factam damnauerit. Duxit & contra Senenses. Cum autem agrotare coepisset, ad balnea Maceratensia se transfudit, redijtq; male sanus ad Bonum conuentum, ibiq; mortuus est: quem ferunt Florentinorum dolis, à monacho praedicatorum in eucharistia intoxicatum. Mors eius Florentinorum & Roberti Siculi fatalis fuit. Pisani cum Florentinorum Lucensiumq; odia timerent, Huguitionem Fagiolanum quasi dominum acceperunt, qui ad equitatum suum, quingentos equites addidit Henrico militare solitos, Lucensiumq; agros uiro

Ann. salu. M.
CCCXI.

modo uastauit, & oppida multa abstulit: pacemq; petentibus ea conditione dedit, ut dimissa agris sui parte, Gibellinos exules in patriam reducerent. Duxit quoque in Florentinos, magnasq; illis attulit clades. Sed contententibus inter se Lucanis, Guelfis & Gibellinis, propter bona direpta, reuocatus est ut tumultum Lucensem tolleret. Ingressus urbem utranq; partem reprehendit: sed Guelfi nihil tutum à Gibellino duce sperantes, effugerunt, & Gibellini bona eorum diripere. Ad quam rapinam accurrentes Germani, etiam Gibellinos aliquos spoliare. Sic Luca Pisanorum, uel potius Fagiolani dominio subdita est. Florentini bellum aduersus Aretinos mouerant, qui Tarlati aduentibus Fagiolano fauebant. Rex Robertus Petrum Grauinæ comitem germanum suum natu minorem in Hetruriam misit cum equitatu non paruo. Inter hæc Philippus rex Franciæ per Cardinalem ad se missum à Clemente suatus, conuentum apud Parisios habuit, in quo & ipse cum filijs duobus, Ludouico Nauarræ rege, & Carolo ualefij comite, Eduardusq; rex Angliæ, uoto subueniendi Hierosolymæ rebus emissio, cruce signati sunt, quæ uota in irritum cecidere. Clemens autem cum Petrum Morroneum, qui Celestinus fuerat, in numerum beatorum retulisset, uita decessit, & sedis uacatio diuturna fuit. Interea electores imperij in discordia duos nominare, Ludouicum Bavarix, & Fredericum Austriæ duces. Quibus inter se prælio concurrentibus, Fredericus superatus captusq; est. Ludouicus superbia elatus, absq; Romani pontificis autoritate imperatorem se appellauit. Matthæum Vicecomitem, Galeatiumq; Marcum, Luchinum, Ioannem, & Stephanum eius filios ita fouit, ut ad tyrannidem aspirauerint. Petrus Grauinæ comes Guidonem Petramalam episcopum in sententiam traxit, ut cum Florentinis concordaret, quo Tarlatos Fagiolani amicitia potentes deprimi posset, & urbis tyrannis ad eum perueniret. Foedus ita actum est, ut licet dominum nomen Roberto regi sit permissum, episcopo tamen Petramalæ urbis administrandæ, creandorumq; magistratum potestas manserit: & omnia Florentinis restituta sunt, quæ sub Henrico amiserant. Fagiolanus autem ad portas usque Florentinas excurrebat, Pistorienses, Miniatenes & Volaterranos infestabat, castra ad montem Catinum posuit, excitatis in circuitu castellis: & mane oppugnabat oppidum, sero in Pistoriensi agro prædas agebat, & in aliorum territorijs. Interea Philippus princeps Tarentinus, fratrum octo Roberti regis ordine quartus, alium equitatum Florentiam duxit. Cardinales apud Lugdunum post duorum annorum sedis uacationem, Iacobum Cantuariensem episcopum Portuensem, in pontificem creauerunt, Ioannem uicesimum secundum appellatum, qui Ludouicum petentem, noluit confirmare in imperio. Florentini aduentu Philippi elatiore facti, cum Senensibus, Miniatensibus et Volaterranis obsidionem montis Catini soluere cupientes, Philippo & Petro fratribus exercitum duxere, castraq; sua Fagiolani castris propinqua posuere. Ille relictis castellis munitis, quadrato agmine Lucam petere statuit. Recedentem Fagiolam, fugientem rati hostes eum insecuti sunt. Commissum est prælium atrox & uarium, in quo Petrus regis, & Fraciscus Fagiolani filius, dum accerrime pugnant, cecidere. Huguicio uictoria potitus est quatuor millia cæsa sunt, multo plures capti, & mons Catinus deditus est. Terruit ea clades admodum Florentinos, libenterq; Roberti regis excusso iugo, alium dominum Florentia receperunt, si quem illo fortunatiorem inuenisset. Per hoc tempus nobilis quidam adolescens de familia Bochinpanum Ferrariensi, interfectus est à commilitone Deghi delecto Cathelano: in quem non uindicantibus magistratibus, Rainaldus eiusdem familiae, accersitis ex Rodigio Obitione & Azone Estensibus, tumultum excitauit, partemq; ciuitatis aggressus est, quam Cathelani prope pontem muniterant. Cathelani eruperunt, et ciues qui munita tenebant urbem, eam prodiderunt. Estenses cum globo suorum Cathelanos aggressi sunt, eosq; in fugam uerterunt. Qui cum non possent ad munitionem redire, in scaphas se coniecerunt: quæ pondere grauatæ Cathelanos demerserunt. Deghus relicto castelli Thealdi arce, Bononiam migravit, atq; hoc pacto Estenses pleno Ferrariæ dominio potiti sunt, anno millesimo trecentesimo decimo octauo. Per quod tempus Pisani fortunam suam non ferentes, Fagiolanum interficere conuenerunt. Nec consilium mutauere, quauis aliqui publica animaduersione

siuone puniti sint. Idem quoq; animus Lucenses tenuit, quibus Nerius Fagiolani filius cum præsidio equitum præerat. Castrutius adolescens familia Castracanum nobili natus, coniuuratorum caput erat apud Lucenses, quem Nerius propter prædam in Lucensibus factam coniecit in carcerem, atq; ad supplicium educere parabat, sed subito tumultus exortus est: ad quem compescendum cum Fagiolanus Pisa egressus pergeret, obuium filium habuit, qui Luca pulsus, ad patrem confugiebat. Quo narrante Lucensium rebellionem, nuncij à Pisa uenientes, rebellasse Pisanos referunt, & clausis portis in libertatem se erexisse. Fagiolanus eadem die duarum urbium dominio priuatus, ad Malespinas Marchiones amicos confugiens, per Lunensem regionem longo circuitu ad sua Romandiolæ oppida rediens conuenit, filiosq; moriens & nepotes reliquit: qui nostra ætate paternis Salinatenfis Botorum olim agri castellis à Florentino populo sunt pulsæ. Castrutius à carcere eductus, tyrannidem apud Lucanos inuasit, & Pisani petitam per legatos pacem à Roberto rege impetrauere. Ioannes pontifex per legatum Vicecomites Mediolanum relinquere nolentes excommunicauit, Ludouicumq; Bauarum apostolica monita refugientem, extra ecclesiam fecit. In Lombardia et in Genua Guelfi à Gibellini male tractati sunt: sed Genuenses Roberti regis accepto dominio & auxilio imperato, Gibellini uicem reddidere. Qui Saonam populariter migrarunt, cum multæ prius cædes in circumstantibus montibus & incendijs facta fuissent: Obfederant Gibellini Genuam anno millesimo trecentesimo trigesimo, & cuniculis subfoderant urbem. Guelfi pari modo in castra hostilia cuniculos agebant. Qui sub terra sibi inuicem occurrentes, durum commiserunt prælium. Superati Guelfi aqua in cuniculum deduxerunt, quæ hostium opera inundauit, in cassum cessura, nisi suppositus repente ignis pontes combussisset, quibus ad quadraginta murorum urbis cubitis aliquandiu fuerunt sustentati. Cecidit murus, & Gibellini in urbem irrumpere tentauerunt, sed cum multo sanguine repulsi sunt. Robertus rex uictoria potitus, Saonam quo Gibellini confugerant, non sine sanguine eiectione Gibellinis obtinuit, & in Gallias se contulit: indeq; suadente pontifice Carolum, ualefij comitem, regis Franciæ Philippi filium in Italiam misit, qui Guelfis præsidio esset Vercellis apud Guidonem de Turre congregatis: qui Vercellarum dominio potitus est, sed breui expulsus est à Galeatio Vicecomite, qui iussu Buarum eam ciuitatem occupauit. Castrutius Lucensis tyrannus, & Guido Petramala præsul Aretinus Gibellinarum duces partium, Florentinos agitabant: bisq; Castrutius Florentinorum copias fudit apud Victolinum & apud Fucetium. Et Pistorienses suasionem Philippi Tidenti ciuis sui, Castrutio foederati sunt, Florentinorum amicitia reiecta. Petramala quoq; Volaterranorum oppidum obsidione cepit, Florentinorum copijs repulsis. Cumq; Florentini aduersus Castrutium ducere cogitassent, Genuensibus Lucentia littora clausis uexantibus, ductor Florentinorum uir externus, pecunia corruptus, ad Castrutium defecit, & magna uastitas in Miniatensibus ædita est, & Montoporianis. Castrutius quoq; Pratenfes inuasit. Florentini exules rogauere ut auxilium ferrent, reditum promittentes, si egregie operam nauarent. Quibus ad duo millia ferme conuenientibus, exercitus eductus est. Cumq; Castrutius non inueniretur, reuersi in urbem noluerunt exules intrmittere. Illi furto per noctem ingredi tentauerunt, sed prodita, in diuersa dissipati sunt. Guido Petramala multa oppida recuperauit, quæ de Aretinis Florentini possiderunt, & ciuitatem castelli Guelfis eiectione subegit: propter quam rem Perusini episcopo Aretino bellum intulerunt: & Philippus Tidentius cum tyrannidem Pistorij retinere non posset, Castrutium admisit, qui arcem communire curauit. Orati Senenses, Bonontenses, Perusini, Miniatenses, Volaterrani, auxilia Florentinis misere, Raimundo Cardonio Hispano belli duce mercede conducto: fueruntq; equites tria millia, pedites uiginti millia. Galeatius uero Vicecomes Accium filium natu maiorem Castrutio opem ferre iussit. Processerunt Florentini, & aliquot oppida de Castrutij potestate ceperunt. Qui egressus priusquam Accius aduenisset, ad Sextimanas aquas cum hostibus congressus, multos ac meliores de Florentinis interfecit, cepitq; sed saucius ipse de prælio excessit. Manserunt tamen Florentini in agro Lucensi, & deinde ad Fucetium recessere. Castrutius intelli-

intelligens appropinquare Accium, cum mille & quingentis equitibus Florentinos astu ad prælium irritauit, in quo Raimundus & filius eius intercepti sunt, & omnis Florentinorum exercitus turpiter fusus fugatusque est. Castrutius & Accius uictoria potiti, sex diebus quieti datis, ad moenia usque Florentina prospicienda exercitum deduxere, secundoque ab urbe militario aliquot diebus confedere, omniaque festorum gaudia ostenderunt. Deinde cum undique urbem lustrassent & nemo exiret, abierunt. Prima hæc Vicecomitum in Florentinos expeditio fuit. Ioannes interim pontifex multis Cardinalibus creatis, inter quos duo tantum Itali fuere, Ioannes Columna, et alter Ioannes Vrsinus: duos in collegium sanctorum retulit, Thomam Erfordensem episcopum, & Thomam Aquinatem ordinis prædicatorum. Et anno millesimo trecentesimo uigesimo octauo Ludouicum Bauarum ecclesie rebellem ac scismaticum declarauit: Guidonem Petramalæ post occupatam Ciuitatem castelli sacerdotio exautorauit: Cortonam de diocæsi Aretina se parauit, & in ciuitatem erexit, Ioanne Biondi Vbertino in Cortonensem episcopum declarato. Guido uero Vbertinorum castella, Laterinum Sabinumque euertit. Rainaldus Obitio & Nicolaus Estenses Ferrariæ tyranni, Argentam Rauennatis ecclesie oppidum, et alia multa loca occupauerunt, Almerici archiepiscopi odio, qui Romandiolam pro ecclesia gubernabat. Passerinus etiam Bonacosa, qui fauore Bauari ad tyrannidem Mantuæ aspirauerat, sorore Estensium in matrimonium accepta, cum copijs ad eos accessit: qui simul iuncti Bononiam aggredi præsumpsere: ubi à Beltrando Imolensi ecclesie copiarum duce, maximum acceperunt incommodum: excommunicati sunt, & Ferraria interdita. Castrutius Florentinos ex oppido Signia multis cladibus affecit: illi Carolum Roberti filium per oratores in dominium uocauere. Et Castrutius Montimalo multo labore expugnato, Signiam diruit. Ioannes pontifex Ioannem Vrsinum Cardinalem in Italiam misit: qui Florentiam profectus, Guelfos in spem erexit. Bauarus cum magnis copijs profectus Tridentum uenit, & magnis Gibellinorum precibus Mediolanum petijt, ibique corona ferrea à Guidone Petramala præsulatus autoritate præsumpta coronatus est. Pecunia egens cum à populo eam exigeret, & Galeatius id dissuaderet, illum & filios in carcerem coniecit: Mediolanensibusque grandi accepta pecunia concessit, ut uiginti quatuor eligerent Reipub. administratores: quibus ipse præfectum addidit, ea gesturum imperiali autoritate, quæ magistratus externi in liberis ciuitatibus exercent. Et cum in Brixianos duxisset, apud Vrcios aliquantulum immoratus, in Hetruriam uenit. Carolus interim in Castrutium duxit, et aliqua castella de Pistoriensibus expugnauit absente Castrutio, qui Bauaro obuiam iuerat. Receptus est Bauarus summo cum honore à Lucanis. Pisani discordes fuere, & tandem Castrutio Guidoneque diuerso itinere aduentibus eum admiserunt. Vbi duobus moratus mensibus, Castrutio intercedente Galeatium uicecomitem, Acciumque & Marcum filios liberauit. Guido dum domum redijt, apud Nigrum montem febre correptus interiit: cuius frater Saccon. Aretium obtinuit, Bauarus Castrutio cum mille quingentis equitibus comitante, Romam petijt: ubi Laterani à Stephano Columna seniore Sarre genitore, iussu cleri & populi coronatus est. Duo tunc Barones, uicarij Romanorum regis appellati, urbem gubernabant: qui à Romano Senatu creati, annuum magistratum gerebant: & aliquandiu unicus fuit, qui per absentiam alium substituuit, Stephanus tunc hunc magistratum gessit, & Nicolaum de Comite aliquando sibi substituuit. Ornatus imperij corona Bauarus, Petrum Corbariensem ordinis minorum professorem, Reatini agri, in antipapam erexit, rusticum hominem: qui uxorem habens iuuenem renitentemque, pseudoreligiosus erat, illique reuerentiam pontifici debitam præbuit: qui Cardinales & episcopos adulterinos creauit. Interea Carolus qui ad patrem in regnum redierat, Philippum Carnotensem cum mille equitibus Florentiæ dimiserat, qui per hyemem congelatis fossarum aquis, furto Pistoriam ingressus est, eamque arce occupata, non sine multo sanguine diripuit atque obtinuit: quæ res conceptam in Robertum à Bauaro expeditionem turbauit. Castrutius ea re cognita, repente cum Vicecomitibus Pisas Lucamque uenit, & obsessam Pistoriam, fame ad deditiorem compulit. Bauarus Tudertum, & deinde Viterbium petijt,

Ann. salu. M.
CCCXX
VIII.

A petijt, ubi dimisso antipapa Pisas repetijt, in Florentiam ducturus. Nec potuit à Genuensibus perstraderi ut regnum peteret, quorum classis contra Robertum tardiuscule parata fuerat simul cum Sicula. Erat enim magna spes etus Florentiæ capiundæ: neque deceptus fuisset, nisi Castrutius morbo contracto ex labore migrasset, cuius filij Arrigus et Galeranus cum præsidia Pisis imponerent, à Bauaro per ingratitude excludi sunt. Idemque Lucæ factum est: quas urbes Bauarus pro imperio retinuit. Per hoc tempus Carolus quoque Roberti filius Florentinorum dominus, in regno uita deceffit: & multi Germani defectu pecuniæ à Bauaro defecerunt. Milites Castrutij apud Pisam se continere, ibique Galeatius uicecomes obiit. Accius uero & Marcus filij ad Bauarum confugientes, pecuniam ei magnam promiserunt, si se Mediolanum remitteret. Ille indignatus commisit eos quatuor nobilibus Germanis, qui unum eorum Accium introducebant Mediolanum, alio pro obside retento, & pecuniam acciperent. Factum est ita. Sed Germani pecuniâ recepta, in Alemanniam abierunt. Bauarus indignatus, in Lombardiam se contulit, antipapa Pisis relicto. Frater Accij obses apud Germanos in Hetruria pro fratre remanserat. Cum redijisset in Lombardiam Bauarus, ab Accio prohibitus est ne Mediolanum intraret, paternæ iniuriæ memor. Germani uero milites in Hetruria Marco uicecomiti fidem habere coeperunt, eumque ex obside ducem sibi assumpserunt: qui per Castrutianorum gratiarum arce Lucensi obtenta, urbis dominio potitus est. Pistoriensis eiecto Bauari præsidio, pacem cum Florentinis fecere, & reductis exulibus uniti sunt. Pisani emissio Tarlato, quem Bauarus reliquerat, præfecto, in libertatem se uendicarunt: & Castrutiani milites Catinum & Vicolinum oppida à Florentinis occupata receperunt. Germani uero milites Lucam pro uicecomite obtinentes, eam Spinulæ Genuensi, extorrium Genuensium classis ductori, uendiderunt. Inter Spinulam & Florentinum bellum exarsit: quod Spinula conductis mercede Castrutij militibus egregie repulit. Florentini tamen Catinum obtinuerunt. Bauarus in Germaniam confusus abiit, & antipapa à Bonifacio comite Pisano captus, Auinionemque perductus, & pontifici dono datus, uitam in carcere sine ui finiuit. Pontifex autem Philippo rege Franciæ instante, generalem pro terra sancta expeditionem edixit, ecclesiasticis decimis regni Franciæ eidem Philippo promissis, sibi reliquis reseruatis. Quæ dum aguntur, Ioannes Bohemiæ rex, Henrici Brandeburgensis filius ad pontificem mitens, sequestrem se obtulit, ut Bauarus ecclesie reconciliatus, ius suum dimitteret, & Henricus alter ex Bauaria imperator crearetur. Quod licet pontifex parum exaudiuerit, Roberti tamen Neapolitani regis animum offendit, qui nullum imperatorem creari uoluisse, in Italiam transiturum. Florentini Lucam possederunt, sed ab equitibus Ioannis Bohemiæ regis repulsi sunt. Qui cum à Brixianis accersitus Bergamum ceperat, & Spinulæ duo milia equitum miserat, agrum Florentinum populati sunt. Cepit quoque rex Bohemiæ Parmam, Rhegium & Mutinam, non ægre ferente legato Papæ qui eas capere nitentur. Is enim amicitia cum rege inita, Florentinos contra consuetudinem Bononiensibus inuenos reddidit: idque uolente Papa factum creditur. Mutata est Italiæ conditio, ut quibus Papa & rex Bohemiæ amici essent, ijs Robertus rex, Florentinique aduersarentur, nullo Guelforum aut Gibellinorum discrimine. Regi Roberto Mastinus Scalliger Veronæ, Philippinus Gonzaga Mantuæ, Carrarienses, Patuini, Estensesque Ferrariæ tyranni coniuncti sunt: in quos pontifex anathema promulgauit. Pistorienses uero libertate postergata, pleno dominio Florentinis se permiserunt. Bohemus rex Carolo filio in Italia relicto, pro maioribus copijs in Germaniam profectus est.

Ex libro

Ex libro decimo

secundae Decadis.

Archiones Estenses propter Argentam ecclesiae Rauennati oblatam excōmunicati, non prius oppidum reddiderunt, quam precibus Ferrariensium interdictorum fatigati sunt: ipsi tamen Estenses Scaligerorum auxilio, castrū sancti Felicis agri Mutinensis obsidere perrexerunt, quod oppidum Manfredus prius cum Carpo et castellis uiginti, Carolo Bohemi regis filio commendauerat. Carolus Manfredusque obfessores aggressi conflixerunt: octingenti ex hostibus interfecti sunt, captorum magnus numerus, inter quos Nicolaus Estensis Rainaldi Marchionis frater, & plures nobiles fuere. Secundum hanc uictoriam legatus Bononiensis per cubicularium suum & Romandiola comitem copias congregauit apud Rauennam, in quibus Galeotus Malatesta Ariminensis fuit, Franciscus Ordelaus Forliuensis, Ricardus Manfredus Fauentinus, Ostasius Polotensis Rauennas, qui quatuor prius contra ecclesiam fenserant, & sub capitaneatus titulo, suarum quaeque urbium tyrannidem inuaserant. Cum his copijs Ferraria duobus mensibus obfessa est, & suburbium sancti Antonij captum, saepeque urbs oppugnata atque egregie defensa. Tandem Philippus Gonzaga Mantuanus, Mastinus Scaliger Veronensis, Vbertinus Carraria Patavinus, auxiliares copias misere: cum quibus Rainaldus Marchio eruptione facta, exercitum ecclesiae dissipauit, captusque est comes Romandiola, & cubicularius, qui cum Nicolao Estense, & alijs captiuis permutati sunt. Malatestam autem, Ordelaum, Manfredum & Polotentem honeste habitos sibique obligatos, contra ecclesiam in suas ciuitates remisit, & inde Bononiam ducens, hostiliter cuncta populatus est, et Bononiam ipsam urgere coepit. Rex Bohemiae dum opem ferre legato cupit, reuocato filio Carolo qui Lucam petierat, Brixiae & Bergomi rebellionem accepit, quas urbes Mastinus Scaliger deditioe ciuium occupauerat. Accitus uicecomes Papiam ingressus, arcem oppugnabat, qua ob causam relicto Parmae filio, Papiam profectus, cum munitiones uicecomitis superare non posset, Mediolanensem agrum uastauit: uixque Parmam redierat, cum relatum est Americum Castrutij filium Lucam amicorum ope recepisse: sed arcem teneri, propter quam causam petentibus ueniam Lucensibus, & culpam in paucos transferentibus, accepta non parua pecunia ignouit: tuncque affectus Italicarum mutationum, in Germaniam ad quietem redijt, Mutinae & Rhegio urbibus, Germanorum praesidio relicto: & Parma Petro & Marsilio Rubeis fratribus commendata, reditu cum maioribus copijs promisso. Interea legatus, Bononienses in rebellionem a Florentinis persuasos cognoscens, in arcem se contulit, & copiae suae tam in urbe quam in agro male habitae sunt, & arx obfessa Marchionis & Florentinorum auxilijs. Dedit arcem legatus, & in Auinionem reuersus est, anno millesimo trecentesimo trigesimo quarto, quo tempore Ioannes uigesimus secundus in Auinione obiit, & Iacobus agro Tolosaico oriundus assumptus est, Benedictus duodecimus appellatus, qui censuras in Batarum fulminatas iterauit & confirmauit. Tuncque Scaliger Parmam, Rhegium Gonzaga, Mutinam Estensis, Lucam Florentini inter se partiti sunt, Germanos Bohemo militare solitos, mercede conducentes: quorum magnam partem Mastinus aduersus Parmam ducere, reliquam Florentini contra Lucenses trahere, statuunt. Germani id agere rulerunt, & ad Rubeos fratres defece- re, Scaligerum interficere polliciti. Quod cum non successisset, Parmam transfugere. Scaliger obfessione Parmae intermissa, in Vicentinos reduxit exercitum: nec Florentini ausi sunt propter hanc defectionem Lucam obsidere. Quibus cognitis rex Bohemiae Ioannes, Philippo regi Francorum Lucam dono dedit: qui Florentinis interminatus est, mercatores qui per Franciam agerent, luituros quicquid ab eis detrimenti Lucenses acciperent. Redijt tandem Mastinus Parmam a Gonzaga Estensique adiutus. Florentini quoque spreto Franciae rege, Lucam obsidere. Nicolaus Estensis Beatrice Guidonis Gonzaga filia in matrimonium accepta, focerit copiarum auxilio, & Rainaldi fratris modico equitatu

Ann. salu.
MCCC
XXIII.

A equitatu iniussus Mutinam cepit. Rainaldus Marchio Argentam combusto ponte, in quo plurimi perierunt, ui occupauit: & Rubei fratres ea conditione Parmam Scaligero permiserunt, ut Lucam quoque a tertio eorum fratre sibi dedendam retineret. Philippus Gonzaga Rhegiensem urbem ciuibus ultro deditibus accepit: & paulo post Rainaldus Marchio, & deinde Nicolaus mortui sunt. Obitus frater minor marchionatum accepit. Mastinus Scaliger accepta Luca, Paduam quoque Vbertino Carraria ob ciuium dissidia permittente accepit. Felitrenses etiam, Bellunensesque & Cenetenses a Bohemo ad eum defece- re. Crescentem tantopere Mastini potentiam, Florentini (quibus contra Foedera Luca esset erepta) suspectam habuere. Veneti quoque qui unicum in continenti ciuitatem possidebant Taruissium, Gonzaga & Vicecomes, illum timebant: foedere igitur inter se coniuncti sunt: ad quos Bononienses & Marchio Estensis accessit. Veneti quatuor millia equitum externorum conduxerunt, et sagittarios urbanos totidem in agro Vicentino congregauerunt, Petrumque Rubeum sui exercitus ducem creauere, quem Mastinus interficere quaesierat, & in ponte Tremulo obfederat. Castrametati Padua Veneti, urbem illam male ab Alberto Scaligero Mastini fratre gubernatam obtinere sperabant, Vbertino de Scaligero male contento, a quo ciuitas pendebat. Carolus quoque Bohemus reuersurus in Italiam sperabatur: & Luchinus Vicecomes qui nuper defuncto nepoti Accio in Mediolani dominio successus erat, cum Gonzaga Veronam obsidere parabat. Et hi primo castrametati sunt, & Bohemus suas urbes recuperauit. Mastinus eruptione facta in Vicecomiti castra, in quibus et Mastinus Rubeus fuit, exercitum suum dirigit, multosque cepit: & ea uictoria fretus ad suppetias fratri ferendas profectus est. Sed iam Germani equites ad Venetos defece- rant, iter tamen suum peregit, copijs ex Vicentinis auctis: & ad inferiorem partem urbis se collocauit, ut Petro Rubeo intercluderet comitatum, ubi herba Gualdi contrita, infecta aqua, plurimum detrimenti passus est. Marsilius in castra ad fratrem uenit, et febre correptus, Venetijs apud medicos obiit. Luchinus Vicecomes Brixiam obsedit: & Vbertinus Carraria, initis cum Petro Rubeo foederibus, eum in urbem recepit. Albertus Scaliger Venetias ductus est captiuus. Petrus Rubeus dum Montemsilicem oppugnat sauciatus, Paduam relatus, illic obiit. Luchinus Brixia & paulo post Bergamo potitus est. Venetus Vicentiam obsedit: sed liberatus metu, Scaligero pacem petenti dedit, ea lege, ut Carolo dimissis quae recuperauerat, & Vicecomiti quae obtinuerat, ac Carrario Paduam: Veronae ipse, Vicentiam, Parmam Lucamque retineret. Molesta haec pax Florentinis fuit Lucam cupientibus: sed cum missis oratoribus nihil mutari obtinuissent, quieuerunt. Benedictus pontifex missis legato, ecclesiae partes in Italia redintegrate annexus est: Romanisque persuasit, ut Senatus magistratum, quem regis nomine diu gesserant, ecclesiae nomine reciperent. Et Stephanus C. Columna in quinquennium confirmatus, collegas a populo Romano accepit, annis singulis uariatos. Iordanusque Vrli filius anno millesimo trecentesimo trigesimo nono Stephani absentis, quem pontifex Auinionem accersierat, & proprio nomine Senator fuit. Tertio deinde anno, cum Stephanus iterum in Auinione esset, Vrli Anguillariae comes collega eius Franciscum Petrarcham poesis laurea in capitolio insigniuit. Benedictus pontifex Luchino Vicecomiti & Ioanni eius Germano quem Mediolanensem archiepiscopum, instituit, Mediolani & aliarum urbium quae possidebant, uicariatum auctoritate apostolica retinendum concessit: Mastino Veronae & Vicentiae, Guilelmo Gonzaga Mantuae et Rhegi, Albertino Carrariae Paduae, Opizoni Estensi Ferrariae, Mutinae & Argenteae similem uicariatum attribuit: sed huic ultimo decem millia auri nummum quotannis soluenda imposuit. Benedicto defuncto Clemens sextus successus, Luchino & Ioanni uicariatum confirmauit, a ceteris abstinuit: cum Bauarus Tridentum petens Italiam intraturus uideretur, qui pari modo in multis ecclesiae terris uicarios imperiali auctoritate constituit. Ioannes de Vico Urbis praefectus in Viterbio, Galeotus Malatesta & fratres Arimini in Romandiola, Pisauri Marchia Anconitana, Antonius Feretranus Urbini, Dossus & Galeassus fratres Gallij, Alecretus Clauellus Fabriani, Bulgartius Mathelicae, Ismedutus sancti Seuerini, Gentilis Varaneus Camerini, Michael

Ann. salu. M.
CCCXX
IX.

Z Montif.

Montisfimonis, Paugonus Cinguli, Nicolaus Boscaretus Esij, Guido Poletensis Ra-
uennæ, Franciscus & Sinibaldus Ordellaffi, Foroliunij & Cefenæ, Ioannes Manfredus
Fauentia, autoritate imperiali uicariatum accepere. Post hæc Baldi & Frescobaldi Flo-
rentia nobiles ex urbe deieci sunt, & eorum superba palatia solo æquata, qui cum ma-
gna clientum manu manu Pisas migrauerunt. Guido Corrigiensis Philippini Gonzaga
favoribus Parmæ dominatum consecutus, ab Accio fratre suo Marchionis Estensis
auxilio eiecius est: & Scaliger Estensi confederatus, Mantuano bellum intulit: qui a-
missa Parma, Lucam uendere statuit, quam Florentini Pisaniq; cupiebant. Sed Florenti-
ni plus offerentes obtinere, quingentum ducatorum millium summam polliciti, pro qui-
bus mercatorum filios Ferrariam missos obsides dedere. Pisani Lucam obsederunt, sed
Florentini cum auxilio Mastini intronissi sunt. Nec tamen obsidio dissoluta est, sed in-
staurauere Florentini copias, & prælio commisso, maiorem quam antea unquam stra-
gem acceperunt. Quare refracti animo, cum Robertus rex nullum auxilium mitteret,
Ludouicum Bavarum sibi dominum petiere. Sed ille Tridenti manens, ulterius transi-
re non est ausus: quamuis etiam Luchinus Vicecomes Papæ ingratus accerseret. Neces-
sitate igitur compulsi, quingentis equitibus à Scaligero & Bononiensibus acceptis, ipsi
mille quingentos conduxere, belliq; ducem Malatestam Ariminensem, cognomento
Vngarum accepere. Quem cum magno peditatu ad castra hostium mittentes, cum pu-
gnandi copiam non inueniret, in agrum Pisani necessitas diuertere compulsi, ut sic Pi-
sani obsidionem soluerent. Interea Robertus rex Gualterum quendam à Gallijs, Athe-
narum ducem appellatum, cum paruo equitatu ad Florentinos misit, qui artibus exqui-
sissimis populi gratiam aucupatus, Malatestam tanquam imperitum belli ducem cri-
minatus est, effecitq; ut ipse copijs præficeretur. Lucæ interim qui inerant Florentini sa-
me laborantes, suam salutem pacti urbem Pisano dedidere. Gualterus per diuisionem ci-
uium, equitatu atque urbi præfectus, plenarium dominium occupauit: & palatium in-
gressus, priores inde cæterosq; magistratus eiecit. Aretini quoque, Pistorienses & Vo-
laterrani Gualtero se dediderunt: & Accius Corrigiensis Parmam urbem Opizoni E-
stensi possidendam tradidit. Philippinus Gonzaga bello, ut diximus, ab Estensi mar-
chione inuasus, eum in agro Rhegiensi prælio superatum fugatumq; Paduam usq; per-
secutus est. Opizo uero desperans Parmam posse retinere, eam Luchino Vicecomiti
permisit, anno millesimo trecentesimo quadragesimo sexto. Florentia uero cum multæ
coniurationes in Gualterum fierent, coniuratiq; detecti punirentur, postremo Angelus
Acciaiolus urbis episcopus, conuocatis ciuibus ad episcopum, arma sumere iussit. Ty-
rannus foedera cum populo sequestre episcopo iniit, ut cum rebus suis & copijs securus
abiret. Decimo tyrannidis mense, mox ingrata plebs pacem consecuta, nobilitatem ad-
ministracione, quæ communis erat, priuauit, & multæ in ciuitate ædes direptæ & igne ab-
sumptæ sunt. Per hæc tempora anno millesimo trecentesimo quadragesimo septimo re-
gnum Neapolitanum turbatum est. Roberto regi duæ fuerunt nepres ex Carolo filio
Florentia domino, uiuente patre defuncto: & Carolo Martello Roberti germano Vn-
garia regi paulo ante mortuo filius Carolus fuerat, cui uiuente & patre defuncto, super-
stites manserant Ludouicus & Andreas. Moriens igitur hoc tempore Robertus, testa-
mento ordinauit ut Ioanna filia, Andream consobrinum ex Vngaria uenientem uirum
acciperet: atque ita factum est. Sed Ioanna secordem exosa uirum, in Auerfana urbe ne-
cari curauit, & alteri consobriuo nupsit, Ludouico Tarenti principi, olim Philippi filio,
quem Roberti fratrem fuisse docuimus. Conata est Ioanna scelus suum ab ignoracione
& perditorum flagitio purgare, cui Ludouicus epistolam in hæc uerba transmisit: Ioan-
na, inordinata uita præcedens, retentio potestatis in regno, neglecta uindicta, & excusa-
tio subsequens, necis uiri tui probant te fuisse participem & consortem. Ludouicus rex
Vngaria multorum præcibus agitatus, cum paratissimo exercitu Italiam petijt, primosq;
Sulmonenses resistentes inuenit, quos tamen in potestatem rededit. Per hæc tempora,
anno millesimo trecentesimo quadragesimo septimo, Romæ mutatus est modus regimi-
nis qui sub Clemente sexto cœperat, ut autoritate apostolica Senatores constituerentur.

Ann. salu. M.
CCCXLVI.

MCCCXL
VII.

A tur. Tunc uero ad Iunij mensis finem, Nicolaus quidam Laurentij ciuis Romanus &
scriba in capitolio publicus, celsio ut uisum est animo, pulsus Senatoribus, capitolium per
arma cepit: tantusq; illico affuit populi fauor, ut rem quo uellet Romanam flecteret. Is ti-
tulium hunc accepit: Nicolaus seuerus & clemens, libertatis, pacis, iustitiæq; tribunus, ac
sacrae Romanae Reip. liberator illustris. Admirati sunt omnes Italici: nec quisquam fuit
potens, qui non eum miserit salutatum: foederaq; cum eo multi quæsiuerunt. Externæ
quoque prouincia Romanam rempub. reuiuiscere putauerunt. Sed parum eius gloria
durauit, quoniam mox partem populi secutus, partem alteram offendit. Ipse autem ad
septimum mensem sponte sua, & omnibus suis inscijs, niutata ueste Roma per obscuram
noctem abiens, in Bohemiam profectus est ad Carolum Ioannis filium, quem multarum
linguarum literarumq; peritia ornatum Clemens pontifex in contumeliam Bauari ab
electoribus in Casarem fecerat declarari. Qui Carolus tribunum ad se uenientem, & fo-
dera (ut creditur) petentem in uincula coniecit, missumq; Auinionem pontifici dono de-
dit. Ludouicus autem Vngariae rex Sulmone recepto, Apenninum transgressus, omni re-
gno facile est potitus. Ioanna enim & adulter suus fuga sibi consuluerant Prouinciam
petentes, relicto ad regni custodiam duce Dyrrhachino comitis Grauinensis regis Ro-
berti germani filio: quem Ludouicus repugnare ausum, prælio superatum captumq; sup-
plicio affecit. Sed cum Italia ubiq; & potissime in regno sauiissima peste infecta esset, Lu-
douicus relicto præsidio in Vngariam tertio mense reuersus est. Per quod tempus mor-
tuo Luchino Vicecomite Ioannes archiepiscopus frater eius uir prudentissimus, ac-
cepto à pontifice Mediolani uicariatu, dominium suscepit. Clemens tribuno in carcerem
coniecto, regni Neapolitani curam suscepit, missis affine suo ex Lemouico Guidone
Portuense cardinali, qui pacem inter Vngarum regem Ioannamq; hoc modo constitu-
it, ut Ioanna reginali uisa titulo ad regnum restitueretur: Ludouicus Tarentini principa-
tus titulo, siue maritus siue adulter, apud Ioannam uteretur. Et clemens pontifex Iubile-
um annum Romanis petentibus concessit: qui consentire, Cardinales à pontifice depu-
tari ad reformandum Urbis statum. Ad quos scribens Petrarca consulit ut Senatores
promiscue sicut dederit casus ex plebe & nobilibus, uel potius ex ipsa plebe sumi consti-
tuant, asserens ex ijs qui nobiles dicerentur nonnullos alienigenas esse. Senatores ta-
men declarati sunt autoritate apostolica Petrus Sarra Columnensis, & Iordanis de filijs
Vrsi. Pestis per tres annos in Italia debacchata est, ita ut uix decem ex centum homini-
bus manserint, & pleraq; prorsus derelicta sint. Vbaldini per id tempus alicubi à Flo-
rentinis oppressi sunt. Tuncq; Colles & Geminianum oppida in Florentinorum pote-
statem uenere: & Ioannes archiepiscopus Mediolanensis nulla motus Iubilei reueren-
tia, oblatum à Bononiensibus dominium occupauit. Commotus Clemens pontifex, le-
gato in Italiam missis, Mastinum Scaligerum Florentinosq; in Vicecomitem armare cu-
rauit. Sed mortuo Mastino, archiepiscopus Mediolanensis Canem grandem Mastini fi-
lium, cunctosq; Romandiolæ & Hetruicie Gibellinos in sua foedera traxit: missosq; Ber-
naboue nepote Bononiam, unicam ecclesie ciuitatem Imolam expugnari iussit. Interim
Florentini, Pistorienses ac Pratenenses aggressi armis subegerunt. Archiepiscopus Ioan-
nem Aulegium Vicecomitem cum barbuts quinque millibus (sic enim bene armatos
uocabant equites) in Hetruiciam misit: qui ad moenia usque Florentina uastato agro,
cum nemo occurreret, in Mugellanum se contulit: cuius fauore Saccon Tarlati Viceco-
mitem studens, Anguillarum de Perusinis sibi subegit, & Burgum sancti Sepulchri oppi-
dum ad Vicecomitem defecit. Veneti uero bello maritimo classem Genuensium con-
fregere, decem triribus acceptis: aduersus quos missis cum noua classe Philippus Au-
ria Nigropontum afflixit, Choum insulam Veneto parentem & oppidum uic cepit. Cle-
mens uero Ludouicum Tarenti principem regni Neapolitani corona donauit, & pa-
cem cum Vngaro renouauit, & à Ioanna regina urbem Auinionensem quæ sui patri i-
monij erat in uenditionem accepit, precijq; dissolutio permutata est in pecuniam feudi,
quam Ioanna pridem coronata pro regno promiserat. Aulegianus Vicecomes Scarpe-
riam in Mugello obsedit: Senenses, Aretini, Perusiniq; noua cum Florentinis aduer-

sus Vicecomitem foedera inierunt. Pisanii cum Vicecomite consenserunt, nihil tamē ege-
 re, impediētibz Gambacurtæ familia primaria & Florentinorum amica. Saccon Tor-
 latus multa Perusinis Aretinisq; damna intulit, Cortonamq; illis amicam ad Vicecomi-
 tem traxit. Florentini & socij cum frustra pontificis auxilia petiissent, Carolum impera-
 torem in Italiam uocauere. Quod ueritus pontifex, Mediolanensi archiepiscopo à censu-
 ris absoluto, Bononiam sub censu duodecim millium aureorum permisit: qui metu Ca-
 roli pacem Florentinis dedit, ea lege, ut Pisanos Lucanosq; neq; ipsi neq; socij inuade-
 rent: Aretini paterna castella Sacconi redderent: Cortona in Mediolanēsis protectione:
 Burgum sancti Sepulchri liberum remaneret. Apud Auinionem anno millesimo trecen-
 tesimo quinquagesimo secundo mortuo Clemente sexto, Innocentius sextus subroga-
 tus est, ex eadem Lemouicensi familia, qui praelatos ad suas ecclesias migrare iussit, & le-
 gatum in Italiam misit Egidium de gente Carilla Hispanum Sabinensem Cardinalem,
 uirum uirtute praestantem. Per hæc tempora imperator Constantinopolitanus, rex Ar-
 ragonum, & Veneti contra Genuenses foedera inierunt. Imperator quatuordecim, Ve-
 neti quadraginta, Cathelani triginta triremes armauere: Genuenses praefecto Pagano
 Aurio sexaginta. Pugnatum est inter Constantinopolim & Chalcedonem, flante uiolen-
 tissimo austro, à uespera usq; ad sequentem diem hyemali tempore: Veneti Agalipoli
 soluentibus uento adiutis, & alijs adiunctis. Genuenses contra uentum, contra mare, cō-
 tra hostes potentissimos, uictoria potiti sunt. Graeci fugerunt, Veneti & Cathelani ma-
 gnæ cædem perpeffi sunt, praefecto Cathelanorū occiso. Rursus anno sequenti Veneti
 Cathelanisq; Genuenses apud Corsicam aggressi, unam & quadraginta captas hostiū
 triremes, uiris ut erant armatis plenas demerferunt, Nicolao Pisano Venetæ classis præ-
 fecto. Qua clade accepta, Genuenses Ioanni archiepiscopo Mediolanensi se suaq; pro-
 miserunt, qui bellum aduersus Venetos suscepit: ad quos Patuini, Veronenses, Man-
 tuani, Ferrarienses, & Florentini, facta societate auxilia miserunt, anno millesimo trecen-
 tesimo quinquagesimo quarto: quo anno Nicolaus Pisanus Venetæ classis praefectus
 apud Sapienciam Peloponnesi promontorium à Pagano Aurio superatus, captusq; cū
 millibus quinq; Genuam in carcerem est perductus. Eodem anno Carolus imperator
 Paduam uenit copias expectans & anno sequenti Ioannes archiepiscopus diem obiit,
 nepotibusq; ex Luchino fratre Bernabou et Galeatio dominatus ubi saluus, præter quā
 Genetæ mansit: qui prius quàm Genua rebellaret, inter Venetos & Genuenses pacem
 composuerant. Per hoc tempus Carolus Ioannes Constantinopolitanus imperator in
 patriam redijt, pulso per arma Catacusino imperij occupatore: estq; id actum Francisci
 Gatellusij Genuensis triremium auxilio: quam ob rem imperator Lesbo insula, quæ &
 Mytilenum dicta est, illum donauit, in cuius nepotum potestate nunc etiam durat. Caro-
 lus imperator ducente Guidone Gonzaga, Mantuam se contulit. Romæ Ioannes Vrsi-
 nus & Petrus Columnensis senatores à Francisco Baroncello per arma deturbati sunt,
 qui tribunatum inuadens, hunc titulum usurpauit: Franciscus Baroncellus scriba senatō,
 dei gratia almæ Urbis tribunus secundus, ac Romanus consul: ad cuius furorem reper-
 cutiendum, pontifex Innocentius Nicolaum Laurentij carcere Auinionensi liberatum,
 ad suum restituit tribunatum. Cui Romam cum ampla commissi a pontifice magistratō
 autoritate uenienti, fauores à nobilitate, & etiam secuta plebis parte impensi sunt. Et de-
 iectus capitolio per arma Baroncellus, in carcerēq; coniectus, post uariante inter utrosq;
 populū fauore, eductus ac confossus est. Nicolaus immemor se illum fuisse, qui primo tri-
 bunatu in tantam de se orbem olim Romanum adduxisset expectationem, mira inceptit
 insania debacchari. Nobilitatem nanq; edicto pellere exorsus, Columnenses primo ad
 portam Esquilinam, nunc sancti Laurentij, cum clientibus exeuntes, & in Campaniam
 migraturos, plebeiōrum stipatus turma impetijt: consertiq; prælio Ioannem Stephani
 senioris filium, duosq; nepotes, confodit. Sed tumultu exorto, multis concurrentibus in
 fauorem Columnensium repulsus, cum in capitolium se saluum recepisset, obsideri timēs,
 mutata ueste fuga prolapsus, ad infimas cliui capitolini radices ab occurrentibus ciuibz
 cognitus, laceratus est potius quàm confossus. Hic finis tribuni fuit. Deinde Guido Ior-
 danis

Ann. salu. M.
66CLII.

Ann. salu. M.
66CLIII.

A danis autoritate apostolica solus tenator fuit: et deinde duo creati sunt. Carolus imperator
 Mediolanū ueniens, ferream coronā accepit, à Vicecomitibus benigne acceptus. Pisas
 delatus, utriusq; partis factiosos à quib. introductus fuerat, pari ingrātitudine depressit.
 Senenses, Volaterrani, & Miniateses absq; ullo foedere sese illi permiserunt. Neq; Flo-
 rentini imperium detrectassent, nisi pecunia illi charior quàm imperium fuisset. Corona
 tus est Romæ Carolus à duobus Cardinalibus, ea de causa in Italiam missis, coriditione
 adiecta, ut nec Romæ, nec in Italia moraretur. Quo in Germaniam reuerso, Egidius le-
 gatus omnia de Romandiola Picenoq; seu marchia Anconitana, & patrimoniō sancti
 Petri, quæ Tyrannos Bauaro instigante diximus inuasisse, paucis admodum exceptis,
 paulo ante receperat. Quorum uicariatū, faciētibus imperata possessoribus concessit,
 hiq; Galeottus Malatesta, & Guido Polentensis in Romandiola, & Varanensis in mar-
 chia fuere. Franciscus tamen & Sinibaldus fratres Ordelaffi rebelles fuere, quos duorū
 annorum obsidione Foroliuio Foroq; Popilio, ac Casenæ urbibus castellisq; omnibus
 deturbauit: potuissentq; conseruari, parte dimissa dominij, fauore Iacobi Cardinalis Co-
 lumnensis: sed totum potius perdere, quàm partem dimittere uoluerunt. Dilexit postea
 Cardinalis Egidius Forumisuij, sibiq; pecunias deposuit ex Auinione missas, ex quibus
 arces ecclesiæ ædificauit. Hic etiam constitutiones adidit, quibus prouinciæ hodie utun-
 tur: Ad annum quintum successorem habuit Egidius Adrianum Burgundionem abba-
 tem Cisterciensem, sibi minime parem. Egidio Italia egresso, Vicecomites caput extule-
 runt. Ioannes Aulegianus qui cum millibus quinq; barbutis Hetruriam intrauerat, pa-
 ce ab archiepiscopo Hetruscis data, Bononiam acceperat gubernandam: quem Berna-
 bos & Galeatius fratres passi fuerant imperatoris & Egidij metu, armis instructam ur-
 bem conseruare. Vt uero metus recessit, Bernabos ab Aulegiano petitam Bononiam,
 prius quàm ille potuerit respondere, armis ingressus est. Aulegianus etsi primo restitit in-
 sultui, suas tamen metitus uires & imparem se cognoscens, cum abbate Bluniacensi pa-
 ctus est, ut Bononia tradita, Firmanam ipse urbem Piceni acciperet, uicariatu perpetuo
 possidendam: propter quam rem inter abbatem & Bernabouem magno nisu bellatum
 est. Per hoc tempus propter portoria, nouum inter Florentinos Pisanosq; bellum or-
 tum est: qui quatuor millibus Anglicis mercede cōductis, additis peditibus, usq; ad por-
 tas Florentiæ populati sunt. Et cum nemo prodiret, in superiorem Arni uallem Fichino
 expugnato, multa castella supra & infra Florentiam occupauere, Mugellanos etiam ue-
 xantes. Nec Pandulfus Malatesta Ariminensis, Florentini ductor exercitus, occurrere
 ausus est, quem paucitas copiarum contemptibilem fecerat. Pisani ad autumnum præ-
 da ditatum exercitum cum lætitiâ reduxere. Sequenti æstate Pisani tribus millibus Ger-
 manis equitibus aucti, maiora Florentinis damna intulerunt, inter Fesulas & Florentiā
 C omnia comburentes, & pariter quicquid ad Aretium uergit ac Pistorium, uastatum est.
 Quibus cum Pandulfus impar esset, nec cōgrederetur hosti, et à populo Florentino ma-
 ledicta pateretur, impetrato recessu, domum abiit. Et Florentia à Pisanis non tam spe ca-
 piunda urbis, quam inferendæ cōtumeliæ oppugnata est: & deniq; uictor exercitus præ-
 da ditatus, in patriam reductus est. Interea Vicecomes Bernabos Bononiam bello agita-
 tam pluribus oppidis spoliavit, Rhegiamq; magna pressit obsidione. Sed Gonzaga, &
 legatus apostolicus, & Canis Veronensis, & Nicolaus Estensis exercitu congregato,
 in Brixiam duxere. A quibus Bernabos Rhegia & Bononia dimissa dum subuenire Bri-
 xianis contendit, apud Clarum campum magno præsidio superatus est, & cum paucis
 Brixiam se contulit, eamq; defendit. Tertia æstate Anglorum ac Italicorum mercede à
 Pisanis conductorum, magnam partem Florentini pecunia auerterant, unicusq; Pisanis
 Ioannes Haucut, cum equitibus mille Anglicis et paucis Italis remansit. Nec tamen per-
 fugæ Florentino stipendia fecere, sed alias regiones petiere. Florenti autem Galeotū Ma-
 latestam ætate grādusculum, sed rei militaris scientissimum mercede conduxere, sub cu-
 ius ductu Pisani prælio uicti sunt, quorum mille ad osteritationem Florentiam curribus
 importati sunt. Pisani defectionem militum in Gambacurtos retulerūt, qui pecunias rei-
 publicæ subtractas militibus non persoluissent: atq; idcirco Ioannes Agnellus partium
 Z 3 Gamba

Gambacurtis aduersantium princeps ab exilio reductus, in dominium est assumptus; Bernabouus amicus, sub quo militauerat. Innocentius sextus per legatos pacem inter Florentinos & Pisanos composuit. Ioannes Haucut Pisanorum stipendio dimissus, Anglicos per ecclesiae terras dispersos collegit, et in Tudertinis, Vrbeuetanisq; et Aretinis non paruum coegit exercitum. Romani uero qui senatores ex nobilitate selectos a pontifice confirmari petere solebant, cum concordare non possent in duos, unum elegerunt Ioannem de Comite: per quam discordiam obtinuit Innocentius, ut senatorem ipse externum mitteret. Anno M. CCC. LIX. Raimundus de gente Ptolemaea Senensis, primus externorum senatorum Romae munus gessit per annum: & post eum Ludouicus de Rocha Pisanus, & Hungarus Saxoferratenfis, semestrem uterque senatum habuit: et postea Thomas Spoletinus annum gessit. Ad cuius anni finem exorto tumultu, creati sunt septem reipublicae reformatores, qui senatus potestatem gesserunt: Ad quos deponendos Innocentius Hugonem Lusignaneum Cypri regem ab expeditione in Turcos ducta reuersum, & maiora a Christianis praesidia expectantem, senatorem misit: & post eum Paulus Argentii comes Campelli Spoletinus senatorem gessit. Quo tempore Innocentius mortuus est, Cardinalesq; Gulielmum Grisant Lemouicensem, sancti Victoris Massiliensis abbatem, tunc apud Vicecomites in Italia legatum, pontificem elegerunt, Urbanum quintum appellatum: qui Cardinalem Egidium illico in Italiam legatum remisit. Egidius in Italiam ueniens. Canem grandem, Ludouicum Gonzagam, Nicolaum Estensem, & Franciscum Carrariam ad ecclesiae foedera contra Vicecomites traxit: qui omnes aduersus Bernabouem Rhegium de Mantuano, & Mutinam de Ferrariensi agitantem, bellum gerebant. Acciditq; tunc Bernabouem superari, multosq; suorum capi, in quibus fuerunt Ludouicus Vicecomes, Bernabouus ipsius ex pellice filius: Andreas Pepulus Bononia exul, Sinibaldus Ordellaffus, Paulus Mirandulanus, Guido Folianus, Azo Corrigiensis, Gulielmus Caualcabos Cremonensis, et ipse Bernabos manu faucius aufugit. Ad Egidium uero Caesena manentem, Francorum, Angliae, & Cypri regum oratores uenerunt, pacem Vicecomitibus petentes: quae uocatis bello socijs constituta est. Cum Ioannes Haucut Vicecomitibus militans, Florentinorum copias apud Miniatae oppidum profligasset, aduersus eum Egidius, quod ex pacis foedere poterat, Obitionem Thomam peritum belli ducem, cum tribus equitum millibus misit. Pugnatum est in finibus agrorum Aretini Cortonensisq; dubio Marte quatuor horis, uicique Thomas peditatu adnitente, ita ut ex sex millibus equitum Anglico militantium pauci euaserint, et ipse Ioannes per ditionem in potestate uenerit: cuius rei fama, omnes qui rebellauerat ad ecclesiae obedientiam redire fecit. Urbanus pontifex ad quartum sui pontificatus annum in Italiam uenit, ad quem Correnti de itinere agentem, Egidius adiit, & assignatis omnibus quae petierat, legatione liberatus est. Qui cum pontificem in Lateranum usque deduxisset, Viterbium reuersus, tertio mense obiit, & Assisii sepultus est in ecclesia beati Francisci sepulchro, quae sibi ipsi uiuens extruxerat. Post aliquos senatores externos, iterum septem reformatores creati Romae, ad aduentum usque Urbani magistratum gesserunt. Venit autem ad Urbanum Romae agentem anno M. CCC. LXXVIII. Carolus imperator cum uxore & filijs per Paduam & Bononiam: & dum Pisis ageret, Lucanos Pisanos, & Miniates Florentinis rebelles in ditionem pro imperio accepit, pecuniamq; a Florentinis extorsit, & tertio mense Italia excessit. Urbanus perquisita apostolorum capita inuenit, & in Lateranensi ecclesia locello condidit, argento & auro ornata. Palatia in Vrbeueteri & in Montefalisco magnifica construi curauit, in quibus per aetatem habitaret. Ioannem Haucut ex carcere dimissum Anglicis copijs praefecit, quas Egidius conseruaret: Bononiaeque reliquit sub legato Romadiola: & in Galliam reuersus, apud Massiliam interijt. Cardinales autem conuato more pridem inchoato, Petrum Belfortis Lemouicensem in Gregorium pontificem undecimum crearunt. Romae uero senator singulo semestri a pontifice datus ius dicebat: & Urbis custodiam totiusque administrationis curam, Banderesij gerebant, a uexillis germano uerbo sic nuncupati. Singulae enim decuriae suo inter noscebantur signo. In Lombardia uero iterum bello socij contra Vicecomites qui Rhegium obtinebant bellum inuouere: Rhegiumque per proditionem Lucius Theotonicus

Ann. sal. M.
CCCLIX.

Ann. sal. M.
CCCLX
VIII.

anicus eorum ductor accepit, arce excepta: sed a Bernaboue expulsus est, pecunia ut creditur corruptus. Petrinus rex Cypri Petro patri successus, dum coronationis solennia celebrat apud Famaugustam, Genuensis Venetusque baiulus, ad dexteram locari contendit: in pompaque dum ducitur Venetis fauet, & Genuenses deturbati conuiuio, uerberibus ac caedibus afflicti sunt. Sed anno millesimo trecentesimo septuagesimo tertio, Petrus Fregosus Dominici Fregosi ducis Genuae frater, quadragintatrium trirerium e ducta classe, Cyprium inuasit cum quatuordecim millibus hominum. Rex ad misericordiam confugit, & dedita Famaugusta, quadraginta auri millia tributum promisit. Duobusque qui secuti sunt annis, fames ualida Italiam omnem, ac multas orbis prouincias pressit. Anno autem pontificatus Gregorij quarto, Petrus Bituricensis cardinalis legatus in Italiam ueniens, cum Bernaboue biennales inducias fecit, ad quorum finem cum Perusini tumultu assent, compositi sunt. Vbaldini quoque toto Apennino in Hetruriam uerso, deturbati sunt: & Pratenfes Florentinorum excutere iugum cum legato Bononiae quasi uerunt, cuius copias in Hetruriam per aliam simulationem missas, Florentini pecunia corruerunt, coniurationeque detrecta Pratenfes aliqui supplicio affecti sunt. Nec contenta Florentinorum superbia, sed uexilla permulta in quibus libertatis uocabulum aureis literis pictum erat, pluribus cohortibus distributa, in terras ecclesiae transmiserunt, populis ac tyrannis suadentes ut in libertate se uendicarent, ecclesiae iugum se abijcientes. Primi Tiferates ab ecclesia expulso praesidio desciuerunt: secuti sunt Perusini, Tudertini, Spoletini, Eugubini & Viterbieneses, Picentesque in Marchia primum Asculani, & in Romadiao la Forolimenses. Astorgius Manfredus, cuius genitor sub Bauaro tyrannide gustauerat, Granaridum proditione cepit: ad quem opprimendum legatus a Bononia Ioannem Haucut misit: sed Florentini Astorgium tutati sunt. Bononienses etiam excluso Haucut in libertatem se erexerunt. Haucut uero Fauentiam in rebellionem procliuem ingressus, crudeliter diripuit, ita ut soli fugientes uitam conseruauerint. Nicolaus & Albertus Estenses uiginti millibus aureis Fauentiam coemerunt ab Haucut, qui sibi Bagnacauallum retinuit, in quo sua impedimenta collocauit. Gregorius pontifex his cognitis, Cardinalem Gebenensem legatum cum sex millibus equitum Britannorum in Italiam misit: qui per Taurinos ingressi, ad Bononiae portas confederunt, non tamen agrum uastantes, nihil profecerunt: cum Florentini Rodolphum Varaneum cum copijs ad Bononienses misissent. Legatus Caesenam in hyberna concessit: in qua urbe Caesenates in tumultum excitati, sexcentos Britones interfecere, caeteros urbe eiecerunt. Sed legatus per arcem eos introduxit, ad iniuriam uindicandam. Qui caedibus ac rapinis omnia foedantes, solis speciosis foeminis ad libidinem retentis, reliqua multitudinem conuicio affecta deturbauere. Forolimenses ad prima ostensa per Florentinos libertatis signa, Sinibaldum, Cecum, Binum, Ioannem, Theobaldum, Ordellaffos, in dominos accersuerunt. Gregorius pontifex, qui Baldi iureconsulti Perusiae auditor fuerat, suum in Italiam reditum per necessarium iudicauit. Ad quam rem multum eum traxere uerba cuiusdam episcopi, qui monitus ad ecclesiam suam redire, familiaritatis confidentia: Et tu, inquit, pater sancte, cur non tuam ecclesiam petis? Paratis igitur in Rhodano una & uiginti trireribus, aliam rem simulans, profectioem aggressus, Genuam primo, & deinde Cornetum, ac postremo Romam terrestri itinere Ianuario peruenit, anno M. CCC. LXXVI. pontificatus sui septimo, & relegationis in Gallias Romanae curiae septuagesimo. Obtulit pontifex Florentinis pacem, sed illi eam respuerunt, & ad Bernabouem antiquum hostem, qui potentiam pontificis suspectam habebat se conuertentes, Ioannem Haucut pecunia corruptum, in suas partes traxerunt, Bagnacauallum manentem. Quo successu elati, anathema & interdictum contempserunt, sacerdotibus uia dactis ut diuina agerent. Pontifex uero Varaneo pari arte ad se tracto, duo mille Britones ducendos attribuit, & Bononienses urbem in sua & ecclesiae obedientia administrare permittens, sibi conciliauit. Per hoc tempus maximum inter Genuenses & Venetos bellum exortum est. Caroloianem Constantinopolitanum imperatorem, Andronicus filius, Genuensium auxilio quibus Tenedon insulam promiserat, imperio deturbauit. Veneti patrem per arma in patriam reduxerunt: a quo Tenedon insulam acceperunt,

Ann. sal. M.
CCCLXX
III.

Ann. sal.
M. CCC.
LXXVI.

non sine magna Genuensium indignatione. Non tam statim arma sumpserunt, cum ex
 comunicati à pontifice propter comunione Florentinorum ubique à sacris pellerentur, & Ge
 nua interdicta esset. Interea Gregorio mortuo, cum cardinales in cōclau de successore
 agerent, clamantibus Romanis, Romanum aut Italicum eligendum esse pontificem, dissensio
 orta est. Gallici enim numero tredecim, unum ex corpore suo capiebant: & unus ex quatuor
 Italicis gente Vrsinus papatum ambiebat. Tulit uero Casus, Gallicorum partem ob
 Lemouicensium ex ipsis inuidiam, qui papatum diu continuerant, ita Italicis consentire, ut
 Bartolomæum Barensem archiepiscopum patria Neapolitanum creari pontificem sint as
 sensi, Urbanum sextum appellatum. Prius, tamen quam cōclau exirent, Gallici electio
 nem cauillari ceperunt, tanquam metu à Romanis extortam: & pars in molem Adria
 ni, pars in montes extra urbem confugerunt. Et cardinalis Vrsinus in dissidio spem ha
 bens, Vicumarium se contulit. Sed paulo post omnes Romani reuersi, per tres men
 ses Urbanum adorauere. Superuenientibus autem ætatis caumatibus, Gallici tanquam
 aërem mutaturi, consentiente pontifice Ananiam petierunt, indeque breui Fundos trans
 fugerunt: Ibiq; Ioannæ reginæ securitate confisi, octo cardinales alium pontificem ele
 gerunt, cardinalem Gebennensem, qui antea legatus in Italia fuerat, eiq; septimo Cle
 menti indita est appellatio. Per hoc tempus Genuenses in bellum quod mente gere
 bant socios quaesiuere, Ludouicum Vngariæ regem, Franciscum Carrariensem Paduæ
 dominum, Austriæ ducem, & Patriarcham Aquileiensem. Petrus autem Lusignane
 us Cypri rex, & Bernabos Vicecomes, in Venetorum parte fuere. Prima congressio cum
 paucis triremibus in Romano littore ad Antij portum facta est, succubuitq; Genuensis,
 Victore Pisano duce, ex decem triremibus quinque amissis. Et Marchiones Carretenses
 à Bernaboue adiuti, Albiganam, Naulum, & Castrum francum de Genuensibus occu
 parunt. Ipsi uero Genuenses Luciano Auria in Amirhatum declarato, cui uiginti du
 as triemes attribuere, Dominicum Fregosum qui diu ducatu gloriose praefuerat, fraude
 & armis deiectum captumq; cum Petro fratre in carcerem coniecerunt, Nicolao
 Guarco in ducem assumpto. Bernabos Petrino Cyprio regi desponsatam filiam cum duo
 decim triremibus Cathelanis, & totidem Venetis in Cyprum misit, cum quibus Petri
 nus terra marique Famaugustam obsedit, sed nihil profecit, classe dissipata. Sex trie
 mes Venetas domum redeuntes, Victor Pisaneus suis quatuordecim cum quibus apud
 Antium uicerat addidit: & Iaderam delatus, Auriam ibi manentem, & multa dāna Ve
 netis inferentem (erat enim regis Vngariæ Iadera) ad praelium prouocare conatus est.
 Quod cum non successisset, Catarum regis Vngariæ urbem, et Sibinicum incendit, Ar
 benenses cum insula in deditionem accepit. Carolus uero Zenus cum triremibus nouem
 mare inferum infestabat. Interea Cathelani omnia Venetorum societate, pacem cum Ge
 nuensibus constituerunt. Et Galeatius Bernabouis frater dominorum pro medietate
 particeps obiit, relicto filio Ioanne Galeatio hærede. Anno subsequenti millesimo tre
 centesimo septuagesimo nono Carretenses in gratiam cum Genuensibus reuersi, omnia
 quæ abstulerant reddiderunt: & Lucianus Auria Venetam classem in Polenti portu se
 dentem impetijt, in qua erant una & uiginti triemes, ipse duas plures ducebat. Pugna
 tum est summo nisu. Victus Venetus, duodeuiginti triemes amisit. Sed Lucianus
 dum uictoria propemodum consummata, plenis, ut aiunt, oculis, perfrui cupit, uultumq;
 aperit caside reducta, lancea ictus cecidit. Vtraque classe uictorice & uicta Iaderam per
 ducta, præter remiges, captiui duo millia sunt inuenti, & mare non paucos absorbit.
 Suffectus est Luciano Petrus & ipse Auria, triremibus nouem & barchis triginta clas
 si additis, qui ad Iaderam uenit. Franciscus Carrarius Romanum oppidum de Tarui
 sinis obsidione cinxerat, in cuius castra Patriarchæ Aquileiensis copiae confluxerant,
 & Carolus regis Vngariæ nepos, quibus Veneti Albericum Cunij comitem rei belli
 cæ peritissimum apposuerant. Petrus Auria cum sexaginta triremibus & totidem a
 lijs nauigijs in portum Venetum ducens, Gradum, Humagum, Ruinum, & Capulas uel ca
 ptas incendit. Veneti portui suo catenas addiderunt, praesidijs hincinde ex materia firma
 tis, & trecenti equites in littore, multiq; pedites collocati sunt: et in fossa proxima Ioanes
 Barbaricus

Ann. salu. M.
 CCCLXXXIX

A Barbaricus nauigiorum omnis generis multitudinem habuit. Genuenses Clugiam se con
 tulerunt, cuius portus & suburbij, Clugiam paruam appellant, euestigio sunt potiti, & uer
 sus Venetias ad insulam Palestinae fossa substituerunt, ibiq; Carrarienses ex agro Padua
 no commeatum abunde susceperunt. Barnabos societatem Stellæ cum quatuor milli
 bus equitum in Genuenses misit. quæ in Pulceferam usque uallem delata, magna præda
 recepta, bellum componens, cum nemo obuiam exiret, acceptis decem & nouem auri
 millibus, retrocessit. Carolus uero Zenus orientalem Genuæ Riperiam in portu Vene
 ris excensione facta, ferro & igne uastauit. Auria uero aucta quantum potuit undique
 classe, Clugiam egregie munitam ac defensam uel cepit. Sex millia in ea pugna cecidere,
 quorum pars maior Clugienses & Veneti fuerunt: mulierum pudicitia seruata est: no
 nngenti & quinquaginta ex hostibus capti, Iaderam missi sunt. Veneti animo cōster
 nati, eductis à carcere captiuis à Genuensibus, eisque Clugiam missis pacem petiere, e
 as accepturi leges, quas uictor daret. Recusarunt Genuenses superbia elati. Veneti
 ad defensionem conuersi, murum à portu ad ædem sancti Nicolai excitarunt. Cumq;
 de duce agerent cui tantum bellum committerent, nec facile reperiretur qui tantæ rei i
 doneus putaretur, clamores incerto autore auditi sunt in area, unicum fore Pisaneum ui
 ctorem, qui hostem uincere nosset. Dux Senatu deducendo ad infimum descendens pa
 tritum, Victorem quem re ad Polam male gesta, in carcerem coniecerant, eductum ma
 nuq; comprehensum bello maritimo praefecit. Interea Genuensis classis Bebas, Caput
 aggeris, uicum sancti Lazari cepit, & Methamaucum delata, igne supposito cremauit,
 Lauretumq; multis oppugnationibus est potita: & inde Pupiliam petijt, uicum tribus
 ab urbe miliaribus distantem, ut Venetias inuaderet. Ioannes illic Barbadicus centum
 nauigiorum classis praefectus, sese obuium dedit, pugnatumq; est dispari conditione, cum
 triemes & barchæ Genuensium non nisi alto canali agi possent: Barbadicus uero lem
 bis seaphisq; omni campo per æstum uolitarer, multasq; bombardas haberet tunc noui
 ter inuentas, quarum singulae binos ternosq; armatos uno ictu conficeret. Tres quoq;
 cetæ naues ad ædem sanctæ Marthæ iussu patrum eductæ submersæ sunt: fossaq; catena
 clausa praesidijs undiq; custodita: simili modo & fossa sancti Spiritus obstructa est, ita ut
 Genuenses ad Methamaucum postea se continuerint, quo ex loco per littus usque ad ur
 bem pedestri itinere equitatum Venetum fugauere. Pisaneus autem cum classe maior
 intra portus fauces se continebat. Sed Dominicus Contarenus dux, urbis summum belli
 imperium sibi assumpsit: sub quo Victor Pisaneus & Dominicus Michaël tanquam ma
 gistri militum rem gessere, quatuor & triginta triemes habentes. Bernabos autem Stella
 nos equites sub Astorgio Fauentino iterum contra Genuenses misit: qui urbi appropin
 quantes, ab erumpente populo omnes penè capti sunt, & Astorgius Agricola cuculio
 ne contactus euasit. Caloianus autem Graecorum imperator uicinam Constantinopo
 li Peram Genuensium urbem oppugnationibus agitauit. Sed Andronicus eius filius pa
 triaq; ac Veneto hostis, Turcorum Bulgarorumq; opibus & societate fretus eam de
 fendit: cuius timore adductus imperator, ad Genuenses defecit. Ceperant interea Ve
 neti commeatus inopia laborare. Quod si Genuenses, ut Carraria illis suadebat, Clugia
 dimissa mare clausissent auertendo commeatus, actum de Venetis fuisset. Carolus ue
 ro Zenus interea nauem Genuensem ab Alexandria redeuntem, in Aegeo pelago ag
 gressus, fugientem in portu Cretensi cepit, cuius mercimonia trecenta millia aureorum
 ualebant. Quare audita Veneti, eum magno fauore reuocauerunt. Interea Florentini
 Urbano sexto reconciliati, ab interdicto liberati sunt. Urbanus uero Ioannam reginam
 domare cupiens, Ludouicum Vngariæ regem impulit, ut Andreas fratris mortem se
 adiutore ulcisceretur. Ille Carolo filio in Taruisinis aduersus Venetos bellum agen
 ti mandauit, ut inde discedens Ioannem impeteret. Carolus uocatis ad se Venetorum
 oratoribus, per simulationem componendæ pacis cum Genuensibus, nulla pacis facta men
 tione, aperte quid animo moliretur edocens, magna celeritate in Vngariam redijt, ita ut
 octoginta eius comites Plauis fluuius absorberet: relicto Ianotto Salerni principe
 sui exercitus duce, quem in Hetruriam properare iussit. Et Veneti Albericum Cunij co
 mitem

mitem dimiserunt, qui altero Venetis militante Ferabach quodam Germano, cum equitibus quadringentis Barbianum secum duxit. Ianottus utrumque ducem in societatem accepit, & in agrum Senesem descendit, Florentinos extorres secum ducens. Florentini autem Ioannem Haucut, quem parua pecunia per pacem in Bagnacavallo sustentauerant, addito maiori stipendio in Hetruriam uocauerunt, quatuor millia equitum & totidem pedum secum ducentem. Zeno autem in Histriam applicante, Veneti Clugiam inuadere statuerunt duodecimo Calendas Ianuarij, noctuque duas naues in portu Clugiae collocarunt: quae ab hoste inuasa, cremata, & a Venetis perforata, dimersae sunt & Contarenus dux quernis palis in altum machinationibus actis, praesidium communiuit: pluraque ibi praelia commissa sunt, cum maiore solito Genuensis impetu, in Clugiam delatus est nouam, praesidium ut ostentabat, demoliri aggressus, quod Veneti clausuris, Lupam uocant, munitissimum imponebant. Genuensis ad portum Brondulensem exire cupiens, bellum acerrimum ad Lupam praesidium attentauit, ut iterum naues educerentur: sed Pisaneus portum Brondulensem custodiebat, nec permisit hostes exire. Proximum portui fuit Monasterium sancti Michaelis, quod Genuensis aggere plancatoque communiuit, ex quo tandiu hosti repugnare conatus est, quousque triremes attraherentur. Et Patuini per Athesim fluuium, qui portum efficit Brondulensem, comaeatus afferebant, nec poterant a Veneto prohiberi. Zeno autem in castra Venetorum ueniente, quatuor ad portum Brondulensem praesidia excitata sunt, & nauis in portu depressa, relicto spacio per quod triremis transire posset: indeque quatuor triremes Lauretum delatae, oppidum triduo oppugnatum uicerunt, quo firmato, Genuensi in Ferrarienses effusio est adempta. Genuenses iterum ad Lupam impetum fecere, cepissentque praesidium, nisi Zenus praefecto affuisset, qui multis confossos uulneribus eos repulit. Adducto in eam difficultatem Genuensi, Franciscus Carraria praeter comaeatus copiam castris administratam, quadringentos lectissimos milites Clugiam immisit. Veneti uero quatuor millibus mercede conductis, totidemque ex suis extra naues pugnare solitis, Carolum Zenum praefecerunt, simul cum classe quatuordecim triremium: qui eo ornatus munere monasterij munitionem inuasit, magnoque commisso praelio, Petrus Auria accurrens, dum suos iuuare nititur, bombardam ictus interijt. Quo casu consternati Genuenses, ignem in suas naues immiserunt: & relicto monasterij castello, ad exercitum in parua Clugiam pedem referre ceperunt. Tredecim millia Genuensium, sedecim millia Venetorum in praelio decertabant. Noua Clugia ponte longiusculo ex materia ueteri iungebatur, qui dum pondere fugientium rumpitur, multos demersit. Intercepti sunt eo die sexcenti Genuenses, cum penes totidem Petrus Auria habuisset caedis socios. Barbadicus triremes Genuensium quinque, & in eis milites octoginta cepit, & nouem naues comaeatum ex Padua deferentes. Post haec uere nouo, crescente fame, Genuenses imbellem multitudinem emisere, quae intercepta a Veneto redire compulsae est. Laborabant & ipsi fame Veneti, atque propterea Tadeum Iustinianum cum sex triremibus pro annona in Apuliam miserunt, quam Mattheus Marufus Auriae suffectus cum nouem triremibus Clugiam petens, apud Manfredoniam interceptus, & ducentos cum eo captiuos. Itaque Venetia simul & Clugia fame laborabant. Agapitus uero cardinalis de Columna Genuam missus, frustra de pace tractauit. Marufus apud Iaderam aucta classe, ad Clugiae littora, utrisque Venetorum castris interiacentia se contulit: & cum nihil moueri cerneret, ad Fossiones est delatus. Veneti ne incommodum a nouo hoste paterentur, portum urbis addita densissimi muri turre communiere ceperunt, & Iacobus Caballus nobilis Veronensis cum equitatu in littore stationem habuit. Marufus cum triremibus uiginti duabus ad ipsa portus ostia nonis Iunij se contulit: & cum nemo prodiret, Methamaucum redijt, & deinde ad oram Piceni nauigauit, naues intercepturus quae frumentum aduehebant. Subsecuta sunt triremes uiginti quinque Venetae, quae Maruso nusquam repente cum annona redierunt. Franciscus Carraria ut bellum diuerteret, Taruisium obedit, Silumque amnem clausura sepsit, excitatis undique munitionibus ne Venetis subueniret obfessis. Interim Genuenses Clugiam captiuis uiribus & mulieribus penes ducem

exonera-

Axoneraunt, qui famem obsessorum patefecere. Carraria sibi timens, Plebis sacci oppidum in stagna uergens arce ualidissima communiere coepit. Et Marufus septem triremibus aucta classe, ad ueteris nouaque Clugis littus duxit, ut Venetis in praelium prodeuntibus, clausi erumpere possent. Sed Veneti bombardis tantum responderunt. Postremo Marufus signo clausos admonuit, ut centum barchas ex abiete domorum Clugiensium fabricarent, & ad clausuram portus se conferrent, ferrisque trabes quercinas fecerunt. Ipse interim Lupae praesidium aggreditur. Qua re animaduersa Veneti, aduersus Marufum bombardis pugnauerunt, & septuaginta barchas in clausos miserunt, factoque impetu sexaginta lembos interceperunt: in quo praelio multi Genuenses capti sunt, & Marufus ab oculis inspicientium euauit. Petita est a Genuensibus aequis conditionibus deditio: Veneti deditioem si fieret, nullis foederibus se accepturos responderunt: quae Calendas Iunij decimo, anno millesimo trecentesimo octuagesimo facta est. Et nullo foedere accepto, capti sunt quatuor millia trecenti quadraginta hostes, in quibus ducem sexaginta octo Patuini fuerunt. Andreas Contarenus dux dimisso Victore belli duce ad res prosequendas, conscensa Bucinatoria naue Venetias redijt, summo honore exceptus. Decem & nouem triremes Clugiae repertae sunt, captiuum omnes in carcerem coniecti. Nec tamen quiescere Genuenses, sed cum triremibus octo & triginta Tergestinos Venetis rebellare coegerunt, qui se patriarchae Aquileiesi dederunt. Iustinopolis a Genuensibus uicincta & incensa est, cuius tamen arx Venetis salua mansit. Aucta eorum classis decem triremibus, nonis Iunij in portum Venetum se contulerunt. Et cum nemo prodiret, in Histriam reuersa, Polam urbem uicinctam incendit: a Parentio uero multis uulneribus acceptis repulsa est. Pisaneus uero cum nauibus quadraginta septem turrium Bebis expugnatione receptis Piranum ad nauigans, Iustinopoli per arcem recepta atque communita, in Apuliam transmisit. Interim classis Genuensis Arbensi oppido ciuium deditioem recepto, Signiam uicinctam incendit. Pisaneus uero cum legatus eius decem Genuensium triremes in portu Sipontino repertas per ignauiam fugere permisisset, ab iracundia in languorem incidens, medio Augusto obiit, Zenusque Carolus ei suffectus est. Interea dum Carrarius Taruisium fame laborantem obtinere putat, Veneti multis armatis lembis, clausuram Sili fluminis expugnant, & in urbem comaeatum importabant, Iacobumque Caballum cum equitatu ad Melstrum conuenire iubent, qui terrestrem Carrarii exercitum pellat. Britones plurimi sub eo militabant: qui perfidia usi ad Carrarium transierunt, quorum ope Castrum francum de Taruisinis a Carraria expugnatum est: & Vere nouo Nauale oppidum etiam de Taruisinis deditioem ciuium accepit. Quam ob causam Veneti Taruisinam urbem quam se amissuros intelligebant, missis ex Senatu Pantaleone Barbo: ducibus Austriae, quorum primo fuerat, permiserunt. Idque Carrarius audiens, moestus obsidionem soluit. Cumque classes hinc atque inde ab utraque parte discurrerent, dux Sabaudiae diu tractatam pacem inter contententes, tandem uigesima quarta Augusti die, anno millesimo trecentesimo octuagesimo primo, in hanc formulam conclusit: Rex Vngariae nullum piratam in suis Dalmatiae locis tutum esse permitteret, neque sal fieri sineret: Venetus singulo quoque decennio septem millia aureos persolueret: Patriarchae Aquileiesi eadem maneret quae ante bellum esse consueuerat pacis amicitiaeque conditio: Genuensis, Venetusque res undique ablatas, quae loco moueri possent, retinerent, captosque ante omnia liberarent. Conuenitque ut insula Tenedos duci Sabaudiae assignaretur, castellumque ea conditione excideretur, ut a neutra partium edificari aliquando posset. Oratique Florentini, ducentis millibus utrinque uadati sunt. Paduanus arces turreque ad fluuioium ostia stagnorumque excitatus demoliretur, terminosque inter Paduam & Venetum missi a Sabaudiensi, designarent, partibusque praefigerent. Seruata sunt omnia praeter unum castellum Tenedon, quod Zanatus Mudacius Venetus iussu ducis ut redderet adduci non potuit, ueritus ne Graeci dirutum reedificarent. Bernabouem Vicecomitem pace exclusum fuisse tradunt. Interea Senes & Pisani Ianottum Salernitanum regis Vngariae, & Caroli eius nepotis copiarum ducem pecunia placatum, a populatione auerterunt. Idem & Florentini facere uoluerunt, sed Ianottus

Ann. salu. M.
CCCLXXX

Ann. salu. M.
CCCLXXXI

Ianottus exules ante omnia reduci petebat. Propter quā rem dum ager Florentinus premitur, & Ioannes Haucut repellere Ianottum enititur, reuersus ex Vngaria Carolus, octo millia equitum secum trahens, in Aretinos peruenit, eamq; urbem Guelforum & Gibellinorum dissidio agitatam, in deditioem accepit. Nec moratus, uia Senensium a-pertum Florentinis bellum intulit, & Ioannes Haucut ex Stagia illum repellebat. Sed Florentini datis quadraginta millibus auri pacem redemerunt, Haucutumq; dimiserunt, qui Bagnaca uallum Nicolao & Alberto Estensibus uendidit, quibus Astorgius Manfredus Fauentiam paulo ante furto & ciuium prodicione abstulerat. Carolus uero mirabili felicitate uisitato Romæ Urbano, regnum Neapolitanum ingressus, dissipato uarijs prælijs Ioannæ exercitu, Neapoli potius deditioem ciuium, reginam in Castro nouo obsedit: Albricum Cuius comitem, & Ferabach Germanum regnum exoneraturus dimisit, ut præda, ingenio & uiribus, copias conseruaret. Reliquerat Carolus in Aretio præsidem episcopum Viridimensem: qui diuisiones exosus, Gibellinos cum Guelfis pari iure retinere conabatur. Cui ab utraq; parte parum dilecto, successor datus Iacobus Carazolus Neapolitanus: qui dum eandem uiam sequitur æquitatis ac iustitiæ, à plebe Guelfa in arcem repulsus est, cum quo & Gibellini confugerunt. Carazolus Albricum in Tudertinorum finibus commorantem accersitum, noctu in urbem immisit. Qui dum Guelfos coercere studet, Gibellinorū quoq; bona diripuit: à mulierum tamen uiolentiā temperatum est. Ferabach quoq; paulo post secutus, quod ab Albrico fuerat reliquum in Aretio abasit: de Florentinis quoq; prædā abegit. Hæc ad annū millesimū trecentēsimū octuagesimū primū acta sunt: quo tempore nouus in Italiam turbo descendit. Ludouicus enim Andegauensis à Francorum rege & Clemente antipapa impulsus, non tam ut Ioannam reginam liberaret, ut aiebat, quàm ut Urbanum per arma deijceret, cum triginta millibus equitum in agro Bononiensi descendit. Propter quam rem Carolus relicto nobilitati Aretio, Albricum & Ferabach ad se reuocauit: & Florentini Ioannem Haucut ab Urbano rogati, in cōpensatione pecuniarū pro absolutione promissarum, ad Carolum transmiserunt. Ludouicus aut per Marfos ad Calsinensem saltum peruenit. Interea Genuenses propter castellum Tenedon Sabaudienſi non datum, Florentinos omnes qui uadimonium fecerant, in suis dominijs detinuerunt. Sed Venetis missis oratoribus Genuam, imprudentiam Zanati prætulerunt, & oppidum omnino restituendum affirmauerunt: quod & factum est. Dux Sabaudie oppidum nobile demolitus est, & pax firmata. Interim anno secundo post aduentum Andegauensis, duo decim millia equitum ex Gallia ei transmissa sunt, qui per Placentinū, Lucensem, Florentinum & Senensem agrum in Aretinum Andegauio duce peruenere, & introducti à Guelfis resistentium intus & extra Gibellinorum fastidio, urbem tertio post Albrici cladem anno diripuerunt. Tenebatur arx Guelforum præsidio, quæ diebus quadraginta oppugnata, in Gallorum potestate futura erat, nisi mors interuenisset Andegauensis. Andegauis enim illa intellecta, Aretinis in arce obsessis hortantibus, eam urbem Florentinis uendidit, & in Gallias reuersus est. Exercitus Ludouici defuncti ita dissipatus est, ut mendicantes ostiatim bini triniue in Galliam redierint Andegauenses milites. Urbanus autem pontifex cum curia Neapolim se contulit, homo sub specie iusti & honesti, rusticus ac nulli amabilis: qui dum nepotem suum Capuanum principem à rege creati non obtinet, ad minas se conuertit, ita ut rex adhibitis custodijs, eum exire palatium prohibuerit. Sed pontifex dissimulata iniuria, impetrauit Nuceriam urbem per æstatis caumata sibi habitandam concedi: in qua præsidij communita, cardinales novos ingentem turbam creauit, & septem ex ueteribus coniecit in carcerem, quos aiebat contra se cum rege coniurasse & antipapa. Deinde processum contra regem priuationis futuræ inchoauit, missa de more citatione. Cui rex facilius, sicut dixit, ut responderet, Nuceriam circumſedit. Sed, Raimundus Baltianus gente Vrsinus comitis Nolani filius, qui postea fuit princeps Tarentinus, copijs fretus quas sub rege ductauerat, Urbanum cum curia ad proximum littus deductum, Genuensium trirēibus imposuit, & pontifex ad Genuam delatus, ex septē cardinalibus Nuceriæ captis, quinque saccis inuolutos, in mare

Ann. sal. M.
CCC LXXXI

A in mare demersit. Interea Ludouicus rex Vngariæ defunctus est, eo tempore quo Andegauensis obiit, & proceres Vngariæ Carolum in regem suum per legatos accersiuere. Qui profectus in regnum Vngariæ dum conuentum celebrat, curante regina quæ odium dissimulauerat, interfectus est, anno circiter millesimo trecentesimo octuagesimo quinto: quo tempore Bernabouem Vicecomitem, Ioannes Galeatius ex fratre Galeatio nepos captum in Modoëcia arce, usq; ad mortem custodiri curauit, eiusq; dominiorum partē obtinuit: cum quo prius hæc partitio facta erat, ut Galeatius Papiam, Vercellas, Nouariam, Terdonam, & cætera in Apenninum alpesq; uersa: Bernabos Placentiam, Cremonam, Parmam, Laudam, Brixiam, & Bergamum obtineret: Mediolanū uterq; possideret. Urbanus aut anno Genue peracto, Lucā se contulit: ubi resciens Florentinos ecclesiasticum statum pessundare niti (Bononienses enim aliosq; rebelles adiutabant, & Perusinos ad nouas res inuitabant) Perusiam se contulit, per Pisanos & Senenses. Vbi per paucos moratus menses, desiderio Neapolim repetendi, Ferentinum usque descendit, sperans Ladislaum admodum puerum & Ioannem Caroli filios, paterna hæreditate deturbare. Multi enim proceres Ludouico Andegauensi studere soliti, eisdem potiū di regni præstabant. Sed magna uis fide Caietani, pueris seruatis regnum quoq; seruaerunt. Pontifex cum nullum intelligeret in regno motum, Romā rediit, ibiq; magno honore exceptus est. Nec diu postea à Baderesiorum audacia insidias pertulit: à quorū periculo & molestijs eum liberauit, uigintiuem cardinalium creatio, in quibus maiori ex parte Neapolitani, tres Romani fuerunt. Interea hæc Antonius Scaliger Veronensis, & Franciscus senior Patauinus bello inuicem acerrimo conflictati sunt, Ioanne Accio Vbaldino Carrario, & Ioanne Ordelafo Scaligero militantibus, utroq; rei bellica peritissimo: fuitq; anceps uictoria, sed Galeatio Vicecomite Patauinum adiutante, Scaliger pulsus est, & Verona, Vicentiaq; in Galeatij potestatem peruenit. Paulò post Franciscus ipse Carrarius paucorū mensium obsidione à Galeatio captus, & in Modoëcianum carcerem coniectus est. Franciscus aut filius fuga sibi cōsuluit. Florentini uero Politianum Licianūq; oppida de ueteri Senensium dominatu, & Cortonā urbem liberā suis partibus, ingenio magis & arte quā uiribus, adiunxerunt: ueteriq; potentia Vicecomitis, copias in ecclesiæ prouincijs pontifici rebellibus coegerunt, in quibus Bernabouis filius, & Antonius Scaliger conuenere, quos cū quinque millibus equitū peditumq; in agrum Senensem miserunt, quos Vicecomiti adhæsisse opinabantur. Galeatius uero legatos ad Florentinos mittens, conquestus est hostes suos Carolum & Antonium ab eis cōductos esse, & amicos Senenses uexatos: cunctosq; Florentinos è suo dominio pepulit. Dilatum est bellum, cum Petrus Gambacurta Pisanorum dominus permittente Florentino tractare pacem cœpisset. Interea Urbanus sextus mortuus est. Cardinales maiori ex parte Neapolitani, unū ex suis elegerunt Petrum Thomacellum, Bonifacium nonū appellatum, anno millesimo trecentesimo nonagesimo. Et Galeatius Florentinis bellum indixit, atq; ex Senis primo intulit, Ioanne Accio Vbaldino, & Iantedesco Petramala ducibus, qui uallem Arni superiorem populati sunt. Et Iacobus Vermes alter Galeatij dux, Bononienses Florentinorū amicos, sublati aliquot oppidis bello agitauit. Florentini uocatum ex regno Ioannem Haucut, Carolo Bernabouis filio & Antonio Scaligero sociatum, cum quatuor millibus equitum, peditumq; duobus millibus Bononiam misere: & de transalpinis Stephanū Bauariæ ducem, ad quem Franciscus iunior Carrarius cōfugerat, & Iacobum Armeniaci comitē magna mercede conductū, expectabant. Interim Ioane Acci defuncto, Iantedesco Battifolle oppidū cepit, tertio ab Aretio miliario distans, indeq; magnam Aretinis intulit ualiditatem. Franciscus autem Carraria mutata ueste Italiam ingressus, secreto Venetorum fauore Padua est intromissus: cui dux Bauariæ cum copijs subsecutus recipienda arce affatim cōmunita fauori assistit. Veronenses autem non ignorantes Antonium Scaligerum in Hetruriam decessisse, relicto unico filio in prima pueritia superſtite, audita Patauij rebellionē arma corripientes, Scaligerum nomine acclamato, in Vicecomitis præsidia fauierunt: & fortè tunc copiarū Vicecomitis in Cremonensibus paratarum erant ad recipiendam per arcem Paduam immit-

Ann. sal. M.
CCCLXXX
V.

Ann. sal.
MCCCXC.

tendæ. Veronenses itaq; primates præcipitato consilio, Vgolottum Blencardum copiarum Vicecomitis ducem, nulla impetrata publici errati uenia accersitum, patribus portis intromifere, à quo urbs opulenta triduo est direpta, quousq; uxor Galeatij clade audita, urbem ultra affligi prohibuit. Dum arcis Paduanæ durat obsidio, dux Bauariæ defectum pecuniæ à Florentino non missæ causatus, in Germaniam redijt. Et Florentini Ioannem Haucut ex Bononia immifere, fauoribus freti Alberti Estensis, qui à Galeatij societate pridem inita discedens, Bononiensi Paduanoq; & ipsis Florentinis adhæserat: Haucutq; accessu Patuina arx recepta est, & copiæ Galeatij in Vicentinos recessere. Iamq; comes Armeniaci cum uiginti militibus equitum per Taurinos descenderat, Castellatijq; in Alexandrinis uis captum diripuerat: & Galeatius reuocatas è Vicentino copias, in suburbio Alexandrino collocauerat. Ioannes Haucut ad Abdum usq; profectus ut Armeniaco cõiungeretur, transire prohibitus est. Armeniacus autem furens Alexandriam petens impetu delatus, castra pro portis metari parat, excidium cõminatus: cum Vicecomitis pars militũ in aciem prodians impetũ repressit, ceteri omnes auerfis exeuntes portis, ad extremã hostiũ aciem occultis itineribus circumacti sunt. Galli interea dum eorũ cohortes leui prælio cum hoste ante portas armato decertãt, non magis arma quã uestes exuunt dum quieti se dedunt, cum à tergo & à lateribus inuasi prius casti captiq; sunt, quã se inuafos intelligerent. Comes Armeniaci captus uulneratusq; eadẽ die interijt. Renaldus Inanfilicius & Ioannes Ricus equites Florentini, qui Armeniacũ duxerant, capti sunt. Fretus tanta uictoria Galeatius, partem copiarum ad comprehendendum Haucut misit. Sed ille iam certior factus, transmissio Mincio & Athesi, in insidias penè incidit, aquis per agros deriuatis, & in propinquo copijs Vicecomitis latentibus. Quod cum ipse didicisset à captiuis, signis sub arbore dimissis ut permanere uideretur, cleri cursu non paucis suorum amissis, noctu abiens ad Montognanam per medias aquas peruenit: quem Florentini in Hetruriam reuocarunt, cum Iacobus Vermes duodecim millibus equitum, & quatuor millibus peditum sociatus, & Senenses cum tribus millibus equitum, eos uexarent: quorum conatus Haucut multis modis ludificatus est. Interim hortante Bonifacio nono, & Antoniotto Adurno Genuensiu duce, pax æquis conditionibus. Genue constituta est. Interea Fraciscus de Vico urbis præfectus, Viterbium Bonifacio pontifici proditione abstulit: & Petrus Gambacurta Pisatorum dominus à Iacobo Appiano omnium consiliorum suorum principe, quẽ ditauerat & plus æquo extulerat, cum filijs interfectus est. Appianus dominium inualit: & Albricus Estensis mortuus est. Accius & ipse familia Estensi genitus, patria pridem pulsus, ad Cunij comites confugerat: quem cum illi uia Argentensi reducerent, tumultus in Ferraria exortus est. Tutores enim Nicolai Marchionis pueri, Cõrado comite Theutonico duce arma sumentes, Accium pepulere, Victores Nicolai tutores, Lucũ & Cõcilice oppida Ioanni comiti Cunij promiserunt, si ille Acciũ interficeret. Ioannes cõposita fallacia uirum Accio similem interfecit, & acceptis copijs Acciũ produxit in publicũ. Bonifacius uero nonus multa à Banderesijs perpeffus est: quem suo in cubiculo latitantes canonicos Lateranenses propter uenditionem quam facere enormem recusauerant, per uim refractis ualuis eduxerunt. Eodem anno septimo Clementi mortuo, Petrus de Luna successus est, Benedictus tertiusdecimus appellatus. Et Carolo imperatori Romano defuncto, substitutus est Ladislaus filius, à quo Galeatius multa pecunia ducatum Mediolani primus accepit, misso oratore Petro Philardi Mediolanensi archiepiscopo, qui postea Alexander quintus pontifex Romanus fuit. Duo tunc erant in familia comitum Cunij præcellentes in armis duces, Ioannes de quo antè diximus, & Albricus, cuius causa factum est, ut ab externis Italia sit liberata. Albricus enim post captũ à nepote Bernabouem cui militauerat. Italos multis in locis arma tractantes, in societate unã coegit, sancti Georgij uocatum: cum qua Britones, qui sexaginta ferme castella in agro ecclesiæ uasta uerant, & cum cardinali Genuensi ad sex millia Italiam, ut diximus, ingressi fuerant, & deinde Theutonicos, ac postremo Anglicos Ioanne Haucut mortuo ac Florentiæ sepulto, Italia pepulit: qui & à Galeatio in primarium ducem assumptus est. Sed cũ intellexisset

A lexisset Ioannem sibi propinquum à Florentinis laceffitum esse, à Mediolanensi ducem dimitti curauit, & simul cum Ioanne opem ferre Appiano statuit, quem Florentini bello premebant, atq; in Hetruriam transijt. Galeatius uero sub eadem occasione Florentinis bellum intulit. Paulum Ursinum, Ottobonum Parmensem, Ceccolinum Michelottum, Brolam & Brandolinum Foroliuenses cum magnis copijs in agrum Pisanũ misit. Hoc tempore Albricus Paulo Sabello & Lucanali subsecutis copiarum ductoribus, ad Seneses se contulit, bellũ contra Florentinos optantes. Florentinis post Haucut primarius ductor erat Bernardon Aquitanus, in re militari Italica nutritus. Vocatis igitur Albricus alijs ex agro Pisano ad urbem Senensem, cum decem millibus equitũ, & paulo minus peditum ad Florentiã incenia est delatus, anno millesimo trecentesimo nonagesimo septimo: quo tempore Bonifacius pontifex Perusiam se contulit, nobilitatem plebeis Raspartibus cõcilians: qui tamen præfente pontifice falsa fide insurgentes, ad octoginta illorum interfecerunt, Biorusq; Michelottus plebeiarum princeps partium, urbs dominatum accepit. Pontifex indignatus Alsifum petijt, & dux Mediolani Maturam terra & aqua obsedit. Albricus ad Cartusense monasterium castra posuit, discurrens ad urbis portas, & ædificia diatim incendens: & paulo post Arnũ transiit, missa copiarum parte, quæ Politianeses, Cortonienesq; opprimeret. Interea Paulus Ursinus ad hostes defecit, Ceccolinusq; à fratre Bioro Florentinorum opera in patriam reuocatus est. Ob quã rem Albricus in Pisanum agrum reuersus, Paulo Sabello, Nicolao Pelauicino, & Nicolao Diuerso pro defensione Appiani relictis, ipse à Galeatio uocatus, in Maturam concessit. Nam Veneti missis nauigijs, oppugnationem Galeatij per aquam irritam fecerunt. Et Carolus Malatesta Mantuani sororius cum copijs Florentinorum Galeatij exercitũ primo repulerat, post ita fregerat, ut impedimenta apparatusq; bellicos & copiarum partem illi abstulerit. Pisanus populus copias ab Albrico dimittas insolentius ageres, maiori ex parte diripuit. Florentini inde occasionem nacti, Pisanos ad se trahere tentauerunt. Quod cum non succederet, bello agitarunt: quod mox intermifere, cũ Puppei Balneiq; comites, & Vbertini rebelles Vicecomitis freti copijs, nouo eos bello agitarent. Sed Veneti missis oratoribus ad ducẽ Mediolanensem, aut ut se hostes expectaret, aut pacem Florentinis Gonzagæq; redderet, petierunt, per quã Italiæ aliquãdo à Vicecomitum moribus quiescere liceret. Sed cum de pace non conueniret, induciã constituta sunt. Eoq; anno Iacobus Appianus & Vannes filius natu maior uita excesserunt, & Gerardus iunior filius Pisis dominatus est: qui altero deinde anno insidijs à Florentino appetitus, retinendi urbẽ spe destitutus, eam accepta pecunia uendidit Galeatio, Plubino oppido sibi retento, anno millesimo trecentesimo nonagesimonono. Et Biorus à domestico insidiatore occisus est. Perusini libertatem resumere quaesuerunt, & pontifex per Hugolinum Trincium Fulginatem uicarium suum eam recuperare intentauit. Sed Perusini seducti precibus, Galeatio se dederunt: qui post duos menses Bononia, Lucaq; pariter pollicitationum magnitudine potitus est. Florentini suæ rei timentes, per Patuinum Ferrariensemq; dominum, Venetorum opem quaesuerunt. Appropinquante uero anno Iubileo, legati Romanorum pontificem in Alsifio rogauerunt ut Romam rediret. Ille quamuis cuperet, dissimulauit, Romanosq; accusauit qui Senatores secundum consuetudinem ex nobilitate externa recipere nolissent, sed temere cameræ conseruatores elegerint parum idoneos, qui Banderesijs omnia permisissent: nec iturum se promissit, donec Romani Senatorem Malatestam Pandulfũ filium Pisauriensem uirum doctum ad se reciperent, Banderesijsq; abrogandam autoritatem sponderint: à quibus etiam pecunia adiutus est. Et urbem ingressus, plenario sensum dominio potitus, molemq; Adriani quæ diu ante corrosa & undiq; dumis obsita, in caprarum pascua fuerat destinata, additis circa mœnibus & turri in medio excitata, in eam quæ nunc extat arcem restituit. Annus interim aduenit millesimus quadringentesimus, & Iubileus frequentantibus urbem populis celebratus est: quo anno Albricus Cunij comes cum Bononiensibus iunctus, Astorgium Manfredum Fauentinum bello agitauit, & Ioannes Bentiuolius ciuis Bononiensis in ea urbe dominatum accepit. Idem Lucæ fecit Paulus

Ann. sal. M.
CCCXCVII

Ann. salu. M.
CCCXCIX.

Ann. salu.
M. CCCC.

Guinifius ciuis in ea urbe ditissimus. Peltis etiam tunc maxima Italiam populata est, propter quam rem Bentiuolius cum Faentino pacem fecit. Albericus uero indignatus, Bononienses & Faentinos bello agitauit, subministrante pecunias Galeatio: quamuis Altorgio Carolus Malatesta, Florentini Bentiuolio subuenirent. Florentini insuper Galeatium oppressuri, Robertum Bauariae ducem quem electores imperij abrogato Ladislao Bohemo imperatorem elegerant, ea conditione in Italiae uocauere, ut non prius promissam pecuniam acciperet, quam Vicecomitis terram attigisset. Ille ingressus Brixianum ad Benacum lacum, pecuniarum parte recepta, Galeatij copijs congressus fractusque, Tridentum redijt, & uocantibus Venetis Paduam uenit. Ad quem oratores Florentini profecti, eum resumere bellum rogauerunt: cui tunc Sfortia Attedulus Cutignola Romandiola oppido oriundus, iam primum nosci coeptus, & Baldasar Mutinensis copiarum duces militabant. Sed cum pauca sibi pecuniae promitterentur, re infecta in Germaniam redijt. Tuncque Bonifacius pro beneficijs ecclesiasticis accipiendis annatarum usum inuenit, quam legem in solis cathedralibus Anglici receperunt, reliqui omnes ad misere. Anno millesimo quadragesimo primo Bonifacius pontifex nonus Ladislauum adolescentem Caroli Neapolitani regis filium, ad regnum paternum restituit, a tyrannis & populis occupatum qui Ludouici Andegauensis partes secuti fuerant, abrogata priuatione Caroli a sexto Urbano Nuceriae facta. Cardinalis Florentinus iussu Papae Ladislauum coronauit apud Caietam, quae sola in fide manserat. Vicecomes autem reuerso in Germaniam imperatore Roberto, copias suas ad opprimendum Bentiuolium Albricum misit: copiarumque ductores Mantuanus reconciliatus, & Pandulfus Malatesta Caroli frater, Ottobonusque Parmensis fuere. Florentini Bernardonem auxilio Bononiam, & Franciscus iunior Carrarius duos filios cum pedestribus, scuta armatis chalybeo, copijs praemiseraunt. Albricus aucto exercitu ad Cassaledum duxit, rus flumini Rheno imminens, eam amnis partem succisurus, quae in urbem ducta fossa manu facta, magno opificis auxilio est. Veriti hoc malum Bononienses in pugnam ruunt, & apud pontem lapideum confecto praelio superantur. Bentiuolius cum paucis in urbem fugit: Bernardus cum omni equitatu captus, paulo post interfectus est: & Carrarij fratres cum armato insigniter peditatu uenerunt in Vicecomitis potestate: e quo liberaliter habiti, in carcere tamen seruati sunt. Albricus Bononiam ad muros obsedit, & aliquibus locis oppugnauit. Bentiuolius dum noctu rem suam armis tutatur, nimia usus confidentia in globum praecipitatus pene solus: a quo praeter repugnantium intentionem uulneratus occubuit, Bononiaeque patentibus portis Albricum introduxit. Trepidatum est plus solito Florentiae: ad quam capiendam dum Albricus se accingit, potentiores a quo sui exercitus duces, eum subsequi recusarunt. Et paulo post quaerentes pacem Venetos dum libenter Galeatius audit, febre correptus, apud Malegnanum interiit: cuius mortem cometes cruentior fuliorque ceteris nostrae aetatis apparens, indicauit. Pinus Ordelaus runc Forolium obtinebat. & Albricus Faentinum agitabat, breuicque cofecisset, nisi a Ladislao rege in magnum creatus comitem regni sui stabilem & multis ab eo donatis pecunijs, quas pontificem Bonifacium inopi adolescenti dedisse creditum est, Caietam se cum copijs contulisset. Pontifex enim fratrem suum Neapolim miserat in regis fauores: quem a Neapolitanis repulsum, Perusiam cum exercitu ire iusserat, a quo Perugia illico recuperata est. Per hoc tempus Baldasar Cossa Neapolitanus sancti Eustachij cardinalis certatus est, qui legatus ad Bononiam missus, eam urbem post functum uita Galeatium libertati studentem, obsidione cepit: quo in bello primu nullo subditus ductori, militare coepit Brachius Montonenis, ab Albrico in Romandiola dimissus, a quo fuerat familiariter educatus. Albricus Neapolim obsidione recepit, & omnes regni principes urbesque ad Ladislai obedientem confluerunt. Sed is rex priusquam satis regnum confirmasset, ad regnum Ungariae suscipiendum a principibus accersitus, iuuenili impetu est prouectus. Sed dum Iaderam urbem obsidione premit recepitque, certior factus est Neapolitanos & aliquot principes inita coniuratione in rebellionem pendere. Albricus enim iam in Romandiola se contulerat. Anxius igitur, Iadera Venetis uendita, quorum pluries fuerat,

Ann. salu.
1300.

A fuerat, Neapolim redijt: et reuocato Albrico seueriori usus disciplina, neminem in regno esse permisit, qui uel regni uel oppidi retinuerit dominatum, multosque patria eiecit: & in Seuerinatum familiam crudeliter animaduertit, primoribus eius capitali supplicio affectis. Interim nono Bonifacio uita functo, Innocentius septimus suffectus est, Cosmas Sulmonensis antea dictus, qui iureiurando collegio promissit, quamprimum esset prouisione requisitus, pontificatui renunciare. Eoque item defuncto, suffectus Gregorius duodecimus ex gente Corraria Venetus, eodem iuramento astrictus est. Sed cum Innocentius renunciare requisitus noluisset, Gregorius uero expectanda Benedicti renunciatio ne rem dicere uideretur, congregatum apud Pisas Hetruriae ciuitatem nationum quae Bonifacio paruerant concilium, Gregorio & Benedicto priuatis, pontificem creauit Petrum Philardi Cretensem ex ordine minoritarum, summum philosophum atque theologum, Romanae ecclesiae cardinalem, Alexandrum quintum appellatum. Cui breui defuncto, Baldasar Cossa Bononiae potius dominus quam legatus, successit, Ioanes uigesimus tertius appellatus, rerum gerendarum experientia magis quam uitae sanctimonia praeditus.

B

EPITOMES IN BLONDI DECADES, FINIS.

AENEAE SYLVII PII II. Pontificis Maximi, in historiam rerum ubique gestarum

locorumque descriptionem,

Praefatio.

C

Vae unquam mortales agunt siue priuatim siue publice: calumniam subiacent, nec diuinis operibus maledica lingua parcat. tantum sibi humanus arrogat intellectus. Quid nos speremus historiam cum ueterum aliquorum tum nostrorum temporum tradituri? An fugiet laborem nostrum malignus interpretes? Minime quidem, nec tantum nobis arrogamus. Vnde hoc inquit ocium Pontifici Maximo? quod in scribendo tempus absumpsit, Christianae plebi detraxit: Cur non utilius sese exercuit? tempora nostra & res uulgo notas inculcat. quis fructus? quae legendi uoluptas? Nec uera prodit, nec prodita ita exornat, ut auditorem delectet. Verum qui scripta nostra fastidit, prius legat, deinde uituperet. Non ingentia solum facta, sed tenuia quoque nouisse saepe ex usu fuit. nec tempora nostra non admiranda minoribus uidebuntur. Quod si lectorem scribentis elegantia non tenebit, uarietas rerum & nouitas abire non sinet, nec liber tam ineptus est, qui non afferat aliquid emolumenti, nec nos falsa pro ueris astruemus, scientes nil tam contrariam esse historiae quam mendacium. Nugas in fabulis, in historia uerum quaerimus & serium. Nec nos plebem suo tempore fraudauimus, qui nec rem diuinam negleximus, ne consistoria seu publica seu secreta pretermisimus, nec supplices audire contempsimus. Sed nostrum senium sua quiete priuauimus, ut ea memoriae mandaremus quae digna cognitu nostra pertulit aetas, cum breui ueterum recensione. Nocturni

Nil tam contrarium historiarum quam mendacium.

sunt hi labores. nam quae somno debebantur horarum maximam partem scribendo consumpsimus. Fatemur, melius suas uigilias expendisset alius, sed dandum fuit aliquid mentis, quae his lucubrationibus oblectata est. Nec nos latet Damasos, Gregorios, Leones, Bonifacios, Innocentios, & alios quam plures ex nostris antecessoribus longe utilius ocio suo fuisse uisos. Sed neque hoc nostrum non frugi est. Historiam enim texuimus quam nostri maiores uitae magistram appellauerunt. Ne ab re, siquidem prudentia est quae uitam ducit. Prudentiam uero, multarum & magnarum rerum cognitio parit, quam nemo inter scriptores melius Historico tradit. Sed quid contendimus tanquam maledicis occursum clausuramque oras frustra nitimur, & in dextro & in sinistro latratu itinere canes. nullius uita sine reprehensione cucurrit. Communem sortem a quo animo ferre decet. Quodcumque de nobis iudicium fuerit, non inuicti subibimus, quando in hac historia nec optimorum speramus laudem, neque pessimorum timemus uituperium, neque qui nobis detraxerit id gloriae assequetur, ut omnes ei consentiant & fortasse futura aetas id approbabit, quod nostra reiecerit.

Ordo libri. Scribendi ordo sic erit: Quae propter nostrum aeuum gesta sunt memoratu digna (quantum cognouimus) enarrare curabimus, praesca nonnulla praemittentes, quae uel cognitionem maiorem rerum, uel ornatum afferant. Digeremusque singula per sua loca, & ab orientali plaga facientes initium, per medias prouincias narratione deducta, ad occiduas nostrasque oras remeabimus. De locorum gentiumque natura & situ, quae uidebantur necessaria, inferentes. Et quoniam rerum quas scribimus, qualesque mortales agitant, campus est ipse terrarum orbis, quatenus colitur cum interiectis & circumfusis aquis, pauca de ipso in communi attingenda sunt, priusquam parteis eius & locorum historiam aggrediamur.

De Mundo in uniuerso, forma

eius & plagis terrae, Cap. I.

Mundi formam omnes fere consentiunt rotundam esse, Idemque de terra sentiunt, quae in medio rerum constituta, grauiam quaeque ad se trahit, aquis maiori ex parte submersa. Sunt qui arbitrantur quatuor eius plagas apparere, quas magnus interfecit oceanus duobus amplissimis fluminibus eas ambiens, quorum alterum Zodiaco subiiciatur, alterum ab aurora dextra leuaque per Polos defluens extra columnas Herculeas coniungatur, atque in hunc modum totius terrae quatuor portiones, uelut ingentes insulas mergere, quae caelo subiectae benigno mortalium habitationes admittant. Parmenides terram sicut & caelum in quinque zonas partitus est, quarum duas Polis propinquiores nimio rigore frigoris, & tertiae quae cursui solis obijceretur, excedenti aestu inhabitabileis existimauit. Reliquas hinc atque inde inter torridam & gelidas felici temperamento culturam recipere quam plures, cum Graeci tum Latini, secuti sunt. Plerique unam tantummodo terrae partem emeruisse tradiderunt, inter septentrionem & aequinoctialem circulum, idque diuinam mentem hominum causa statuisse, digna sententia quam Christianus approbet. Huius figuram alij sphericam, alij oblongam faciunt, his Claudius Ptolemaeus consentit, & probabilior uidetur opinio. Homerus terram omnem quam incolimus abluui oceanum prodidit, neque alienum est insulam eam esse, nam quocumque accedere ad extrema terrae mortalibus permissum est, mare inuenitur, quod oceanum appellamus, & hunc nostrae habitabilis terminum quaque uersum existimant. Ptolemaeus habitationem nostram a quatuor orbis partibus terra incognita claudit, quamuis plerisque in locis oceano terminari affirmet.

An mare circumnavigari queat sententiae, Cap. II.

Circumnavigari an haec insula queat, dubitatum est. Strabo Gnosius australe pelagus propter intolerabilem aestum, boreale quoniam frigore concretum esset, minime navigari posse putauit. Iulius Solinus Iubae testimonium adducit, qui uniuersae partis terrae meridiana, quam plerique propter solis ardorem peruiam negauerunt. (facta uel gentium uel insularum commemoratione, ad confirmandam fidei argumentum) omne mare quod ab India usque in Hispaniam

A Hispaniam retro Africam cingit, nauigabile affirmauit, adiectis stationum locis, & spaciorum modo praescripto. Plinius Veronenis scribit in Arabico sinu, res gerente Caesare Augusti filio, signa nauium ex Hispaniensibus naufragijs fuisse recognita, & Hannone florente, Carthaginis potentia circumuentum, a Gadibus ad finem Arabiae: eam nauigationem scripto prodidisse: Cornelium quoque nepotem autorem facit, per Eudoxium quendam sua aetate cum Lathyrum regem fugeret Arabico sinu egressum Gades usque profectum commemorat: Caeliumque Antipatrem a se uisum, qui ex Hispania commercij gratia, usque in Aethiopiā nauigauit. De septentrionali oceano maior contentio est, quem tamen magna ex parte Diui Augusti auspicijs: circa Germaniam nauigatum constat usque ad Cimbrorum promontorium: Caspia uero littora Macedonum armis Seleuco & Antiocho regnantibus ita explorata et per nauigata sunt, ut paruo breuius, quam totus hinc atque illinc septentrio sit remigatus. Plinius Nepotis testimonio utitur: qui Metello Celeri Galliae proconsuli donatos a rege Sueuorum Indos astruit: qui ex India commercij causa nauigantes tempestatibus essent in Germaniam arrepti. Nos apud Othonem legimus, sub imperatoribus Teutonicis Indicam nauim & negociatores Indos in Germanico littore fuisse deprehensos, quos uentis agitados ingratum ab orientali plaga uenisse constabat, quod accidere minime potuisset, si ut plerisque uisum est septentrionale pelagus innauigabile concretumque esset, a columnis Herculeis Mauritaniam atque Hispaniam & Galliarum circuitus, totusque ferme occidens hodie nauigatur. Orientem nobis incognitum, cum religionum atque imperiorum diuersitas, cum barbaries immensa reddidit. Veteres tamen nauigatum produnt, & oceano qui extremas amplectitur terras, a suis littoribus nomina indiderunt, Hispanicum, Gallicum, Germanicum, Scythicum, Caspium, Sericum, Eoum, Indicum, Libycum, Atlanticum appellantes.

De Marium & sinuum diuersitate secundum uarios auctores, Cap. III.

Strabo habitabilem nostram circumfluam esse dicit, & ab exteriori mari multos in se sinus admittere, e quibus aquilonarem, modo Caspium, modo Hyrcanum uocat, duos ab australi pelago effundit in uiscera terrae, Persicum et Arabicum tradit, & illud aduersum maxime Caspio. Quartum hos magnitudine superare: qui mare nostrum quod interiorius appellamus efficit. Omnis autem ab extremo mari angusto aestu influere. Straboni multi consentiunt. Ptolemaeus plurimum aduersatur, qui omne illud mare quod Indicum appellatur cum suis finibus Arabico, Persico, Gangetico, & qui proprio uocabulo magni nomen habet, undique terra concludi arbitratus est. Hyrcanum quoque quod & Caspium nominat, ab omni parte terra cinctum tanquam insulae similitudinem ex opposito ducit: nostrum tantummodo pelagus ab exteriori per arctissimas fauces terram irrumperet, quod cum finibus sibi adiunctis usque in Euxinum & Maotim paludem exit. Herodotus etiam Caspium mare ait per se esse: neque cum alio quoquam misceri longitudinis quindecim dierum cursu nauis quae remis agatur: latitudinis ubi amplius, octo. Baltici sinus nemo ueterum meminuit: Oceanum esse crediderunt, eius partem qui Germanicus appellatur, sed ambitur hic etiam continenti, nec magnis circa Daniam ostijs ab Oceano irrumperens sinum amplissimum efficit, multasque & ingentis circumfluit insulas. Jordanus huius maris mentionem facit, sed errat: quamuis Gothus cum praesca oceanum esse putet. Albertus Magnus ingentem hunc sinum esse cognouit: homo Germanicus qui nationis suae limites non ignorauit.

De longitudine & latitudine & climatibus terrae, Cap. IIII.

Totius terrae siue ambitum siue diametrum querere, furor. longitudinem habitabilis ab oriente in occasum, septuaginta millium stadiorum extendi proditum est. Latitudinem ab Austro in Boream triginta millibus minorem esse Straboni uisum. Ptolemaeus de latitudine consentiens longitudinem uariam prodit, quam sub arcu aequinoctialis circuli nonaginta millium stadiorum esse contendit, totumque ambitum notum orbis stadij centum octoginta millibus constare censet. Latitudine terrae quatenus habitatum existimarunt, maiores nostri in septem climata diuiserunt, Quorum primum ab insula Meroe usque Syenem per millia passuum quadringenta et quadraginta protenditur. A cuius fine secundum incipiens in Alexandria Aegypti finitur, quadringentis passuum millibus amplum. Tertium in Rhodo desinit,

Aa 4 huius

*Historia uita
magistra.*

*Eudoxius:
Caelius anti-
pater.*

*Metellus Cae-
ler.*

*Terra in
quinque zonas
partitur.*

*Terra in 7
climata.*

huius latitudo trecentis & quinquaginta millibus passuum extensa est. Quartum Rhodiense appellant, eiq; trecenta millia passuum latitudinis attribuunt. Quintum Romanum ducentorum & quinquaginta quinque millium. Sextum ad Borysthenem usque amnem producunt, ducentis & duodecim millibus patens. Septimum ad Rhiphaeos montes per millia passuum centum & octoginta quinque. Atque ita omnium climatum latitudo supra uices centena centum quadraginta duo millia passuum complectitur, quemadmodum his uisum, qui de terrarum climatibus scriptitarunt. Longitudo climatium ab ortu in occasum protrahitur, tantumque alterum ab altero superatur, quantum ab æquinoctiali circulo procul abest. Haud tamen his climatibus omnis habitabilis continetur. Siquidem longe ultra Meroen degere homines, & Ptolemæus, & multi alij prodiderunt, & ultra septimum clima: quod Riphæis montibus terminatur, magna pars Germaniæ sita est, & tota Noruegia, ipsaque Britannia insula atque Hibernia, in quibus maximi dies, haud minus quam duas uiginti horas assumunt: quos in septimo climate horis terminari quindecim tradiderunt.

An sub æquinoctiali circulo ac torrida zona sint habitationes, Cap. V.

AN uero sub æquinoctio habitatio sit, dubitatum est. Heratosthenes per benignam ibi temperiem esse arbitratur. Idem sentit Polybius, qui solum illud sublimè asserit: & imbribus irrigatum. Possidonius sub æquinoctiali montana esse negauit. Quisdam æquinoctialem circumulum extra omnem terram, per oceanum ferri putauerunt. Sic enim Homero uisum est, qui solis equos ex oceano bibere, et sidus ipsum inde nutrirî putauit: quæ secutus est Macrobius. Nec magnus Albertus ab hac sententia procul fuit, qui tantum humoris sub torrida zona consumi existimauit, quantum sub Polis assidue gigneretur: quibus in locis ab excellenti frigore aquas ex aëre perpetuo generari asseruit. Ptolemæus aduersus est, qui Taprobanae insulae partem sub æquinoctio collocat, & multas Aethiopicum genteis. Nonnulli paradysum terrestrem sub ea coeli parte sita crediderunt quibus sacrarum reluctatur autoritas literarum, quæ Tigridem & Euphratem fama notissimos amneis ex Paradiso defluere commemorat, quos à septentrionali plaga in Persicum deuoluisse non ignoramus. Minime tamen propinquitas solis directique sideris radij habitatio nem impediunt, locorum opacitate opitulante, & noctium humiditate, quæ diebus per omne tempus æquales existunt, esse tamē sub æquinoctio, et per omnem torridam zonam multas uasitates, & terras humore carentis, ac prorsus humanæ naturæ incommodas nemo negauerit, quamuis circa lucos & amneis Aethiopicum populi degant. Plinius refert Dalionem quendam & Aristocleonem, & Bionem, & Basilidem ultra Meroen longe subuectos. Simonidem uero, qui Aethiopicam descripsit, in Meroe quinquennio moratum, quam insulam per noningenta & septuaginta duo millia passuum, ultra Syenem Aegypti sitam esse affirmat, sicut Neronis exploratores renunciauerunt. Apud Syenem uero conuersionem Solis aestiuam ponunt, & ibi torridam incipere zonam, ab æquinoctiali tractu gradibus quatuor & uiginti distantem, hoc est stadiis duodecim millibus: quæ passus efficiunt quindecim centena milia, ex quo fit, ut paulo ultra medium, inter æquinoctium et Syenem iacentem Meroen accipiamus. Ptolemæus ultra æquinoctium Agisymbasin regionem habitatae ponit, & Lunæ montes, ex quibus Nilus paludes oriuntur, & Antropophagos Aethiopicus per gradus circiter sexdecim, atque in hunc modum, per decies centena millia passuum, cultura hominum trans æquinoctium inuenitur, quod spatium non minus terræ quam duo climata complectitur.

Partitio nostræ habitabilis in Asiam, Africam & Europam treis principales partes, & ubi coniungantur, Cap. VI.

Consensu omnium receptum est, totius habitabilis treis præcipuas existere portiones, quarum præ magnitudine, prima est Asia, secunda est Africa, tertia Europa. Asia coniungitur Africa, (sicut Ptolemæo uisum est) per dorsum Arabiæ, quod mare nostrum ab Arabico sinu disiungit. Nemo id negat, sed adijcit ille alio in loco coniungi per terram incognitam: quæ Indicum pelagus circumplectitur, in qua sententia penè solus est. Omne enim quos offendimus de situ orbis scribentes, mare Indicum ad austrum & orientem

sine

Asine terminis ponunt, & partem oceanum esse uolunt, sicut ab his traditum est, qui ab Arabico sinu in Atlanticum mare, & ad colinas Herculis nauigarunt. Europæ & Asiæ cõiunctio fit per dorsum, quod inter paludem Maotim & Sarmaticum oceanum excurrit super Tanais fluij fonteis. Africa nusquam per sese Europæ cohæret, hinc freto Herculeo, illinc Asia interiorēte discreta. Fuerunt qui eam ab Asia disiungere uoluerunt, id terræ intercideremeditati, quod inter rubrum & nostrum pelagus mediū est, cuius latitudinē non amplius quam mille & quingentorum stadiorum esse dixerunt, primusque omnium Sesostris Aegypti rex id efficere cogitauit. Mox Darius Persarum, deinde Ptolemæus sequens, qui fossam eduxit, latitudine centum pedum, altitudine triginta: longitudine passuum triginta septem millium, & quingentorum. Ultra progredientem metus inundationis deterruit excelsiore tribus cubitis rubro mari comperto, quam terra Aegypti. Plinius omissam fossionem asserit, ne mare immixtum aquam Nilus corrumpere, quæ sola porus præbet Aegyptijs.

Qui Africae, Europa, Asiae limites: & de diuisione Asiae per Taurum montem, Cap. VII.

Nilum amnem plerique limitem esse inter Asiam & Africam uolunt. Melior per maria certiorque partitio est, ita ut peninsulam Africanam accipiamus, undique mari circumstantam præter Hiscinum: qui à Pelusio in Arabicum sinum excurrit. Nec usquam septentrionalior est Alexandria: quæ triginta & uno gradibus ab æquinoctio distat, nisi forsasse promontorium aliquod aut in nostrum, aut in Atlanticum pelagus paulo amplius procumberet. Europa per Hispaniam, Italiam, & Peloponesum australior est, parallelum qui per Rhodum ducitur attingens, in septentrionem per Germaniam & Noruegiam maxime protensa. Quinto & sexto climate felix ulterius non adeo benigna Asia ad septentrionem & ad meridiem exceditur. Australiora eius latera Meroe sunt opposita, quæ uis aurea Chersonesus in India ad æquinoctialem usque circumulum protendatur, partes eius magis Boreales ad Scythas pertinent, intra et ultra Imaum montem, quæ ad parallelum usque per Thule proferuntur. Taurus mediū quodammodo scindit, qui ab occidenti in orientem excurrens, partem ad aquilonem, partem ad meridiem relinquit, Græci alteram interiorem uocant, alteram exteriorem. Latitudo montis plerisque in locis stadiorum tria millia continet. Longitudo quantum Asia, stadiorum circiter quinque & quadraginta millia, ab ora Rhodiensi usque ad Indiæ & Scythiæ extrema orientem uersus caput eius inter Cariam Lyciamque consergit: quibus in locis modo Cadum montem, modo Cragus appellatur, neque altitudine, neque latitudine memorabilis, multæ sunt eius partes: & multa illi nomina uetustas indidit. Progressus intra continentem quantum Lyciæ fines extenduntur: tum primū & attollitur promontorium Masicium, ad dexteram emittit quod in mare Paphlagicum usque procumbens Pamphiliam ipsam Lyciamque disiungit, mox ad septentrionem uergens, Celenorum efficit iugum, quod ad magnam Phrygiam Lycaoniamque respicit: transmissa uero hinc atque inde Pisdia Ciliciam attingit: & Antiochia à sinistris relicta in duo cornua diuiditur, quorum dextrum Tauri nomen retinet, sinistrum Antitaurum uocant, qui septentrionem uersus incedens, minorem Armeniam à maiori determinat, relicto ad sinistram iugo uersus Euxinum pontum, cui Scordisco est nomen, & orientalia Cappadociæ à minori Armenia seiungit. Ex Tauro uero cum ad extrema Ciliciæ peruenit, Amanus oritur, qui Syriam à dextris relinquens ad Euphratem usque uersus orientem digreditur, nec interruptus (ut Straboni placuit) nomen amittit: sed multum in altum latumque crescens, multitudine efficitur. Pars Australior Taurus est, qui Armeniam à Mesopotamia determinat, pars septentrionalior in multos quasi ramos scinditur. Ptolemæus post scissionem Euphratis Amanum montem iterum appellat Taurum, inter Armeniam Mesopotamiamque protectum, donec rursus ab amne Tigridis interrumpitur, ultra uero Niphatem nominat, cui Assyria in dextro latere subiacet, & Adiabena regio, qua dimissa ultra Capri amnis fonteis, Niphates, in duas scinditur partes: Ea quæ ad septentrionem uergit, Caspium montem efficit: qui ad Hyrcanum pelagus deferuntur. Quæ uero ad meridiem inclinat, Choatras montem appellatur: qui iuxta Assyriam aliquandiu progressus, in austrum rursus in duo cornua diuiditur, quæ Medorum prouinciam includunt. Septentrionale nunc Zageius mons, nunc Orotes appellatur, Australi Parthoatras est uocabulum, quo Media disiungitur, à Perside.

Con.

Taprobana.
Paradisus terrestris.

Coniunguntur iterum hæc inter se cornua circa finem Mediæ ad orientem, & iterum dis-
iunguntur, Ragianam Sigrïanamq; terrâ includentia. Circa finem uero Sigrïanæ denuo
propemodum coherent, ita ut portam quandam uideantur efficere, quæ in Parthiâ iter
aperiat. Nam & Parthia Tauro cingitur: cuius pars septentrionalis Coros uocatur. In-
ter Hyrcaniam Parthiamq; discurrens orientalis Mafdoranus, qui Parthos ab Ariâ se-
parat, Australis Parthoatras sicut circa Persidem Mediâq; nominatur, hic Parthos a
Carmania prohibet. Coros autem Hyrcaniam prætergressus promontoriû nō paruum
à se dimittit, quod ad Hyrcanum mare procumbens Margianam ab Hyrcania separat.
Ipse inter Margianâ & Ariam dilapsus Sariphus appellatur, ex quo brachium aliud ex-
currit septentrionem & occidentem uersus, Bactrianam à Margiana disiungens, quod
ubi ad Hyrcanum prope pelagus peruenit, rursus ad orientem septentrionemq; decur-
rit: usq; Iaxartem fluuiû. Ipse uero postquâ Bactrianam, Ariamq; trāsmisit, Paropamis-
sus uocatur, à quo regio quæ ad Austrum uergit, Paropamisadum nominatur, eius cō-
clusa iugis. Vterius iam Indiam ingressus Caucasus dicitur, quod nomē ab Alexandri
militibus accepisse uidetur. Eius gloriæ causa & per adulationē, quæ regū comes est, tan-
quam ille Caucaſi iuga & Promethei miracula transcendisset: hæc altissima uidentur, &
admodum lata Indiæ montana, quæ ad Sacas pertingentiâ Comedorū nominantur: de
inceps Imaus incipit, & usque ad fonteis Gangis extenditur, ex quo dorsum deriuatur,
quod in septentrionem uergens, in oceano procumbit, et iuxta Ptolemæi traditionē Scy-
thas in duas partes diuidit: multosq; ramos producit, qui Boreales Asiæ partes multifa-
riam partiuntur. Is ubi per aliquantū spatium Gangem prætermisit, & ad exteriorē In-
diam peruenit Emodus nominatur, qui circa finem Indiæ in duos ramos diuiditur, usq;
in eorum excurrentes pelagus, alteri Otorocoras nomen est: & Seras respicit, alteri Se-
mantinus ad Sinas terrarum ultimos, medijs inter utrunq; Semantini degunt, & ipsi o-
rientaliū extremi, ac pene incogniti, sic Taurus se habet totius Asiæ diuisor, cui per Anti-
taurum & Caspium montem Caucaſia iuga, & quæcunque per Asiam montana excel-
lunt propemodum coniuncta sunt. Nec male existimasse putauerim: si quis per iuga Sy-
riæ, quæ de Tauro deriuantur, & dorsum Arabiæ quod inter mare nostrum Arabicūq;
decurrit, Trogloditarum monteis usq; ad eos qui Lunæ uocantur, & deinde per iuga in
cognita in Atlantem usq; peruenire posse affirmauerit, rursusq; Hispaniarum monteis
Pyreneis contineri, & illos per montana Galliarum gelidas Alpeis attingere. Ex quib;
hic Apenninus Italiam omnem interfecat, illinc per Istriam & Dalmatiam usq; in Pelo-
ponesum & in Thraciam altissima iuga decurrunt: et inter Rhenum ac Danubiū dor-
sum affurgit, quod ex alpius deriuatum per Germaniâ, Sarmatiamq; dilapsum, supra
fonteis Tanais ad Riphæos monteis attingit, & per illos Caucaſo iungitur, exinde per
Caspium Antitaurum, deniq; Taurus ipsa comprehenditur. Ultra quem regnare ma-
gnum Antiochum Romani permisere, ex quo fit ut totius continentis una montium se-
ries intelligatur, quamuis pleriq; in locis tumor non satis appareat.

Generalis distributio Asiæ in sex præcipuas partes, Cap. VIII.

A Siæ partes, alij plures, alij pauciores efficiunt, nostra descriptio sex tantummodo cōti-
nebit. Treis citra Taurum, & totidē ultra. Prima intra Taurū & oceanum septen-
trionalē, ab oriente sole usq; ad Hyrcanū pelagus extēdetur, popinario cultro simi-
lis, continebitq; Scytharum plurimas genteis, quæ ultra Imaū montem, citraq; habitant,
cum quibus & Bactriani memorabuntur, & Gordiani & Sacæ, & Massagetæ & ultimi
ad auroram Seres, & qui sinum circū habitant Atacenum. Secunda ab eodē Hyrcano
marī usq; ad amnem Tanaim & paludem Mæotidem proferetur, habens à septentrione
terrâ incognitâ in oceanū uersâ, à meridie pontū Euxinū: & qui ab eo in Hyrcanū pel-
agus excurrunt Moschicos mōteis. In hac Albani, Iberes & Colchi collocabuntur, atq;
alij quāplures populī, quos uno uocabulo Scythas appellāt. In tertia parte Romanis inui-
cta uirib; Parthia claudetur, Medorūq; terra, & utraq; Armenia, & quicquid hodie mi-
nor Asia appellatur inter Euxinū et Helleſpōtū, et Ciliciū pelagus Histiū clauditur, q ab
Issico sinu in Phasidē uergit. In quarta designabitur India cū Sinarū populis ad orientē
extremis,

A extremis, & insulam Taprobanæ, quæ ad meridiem sita circulum equinoctialem tran-
scendit. Quinta ab Indo fluuiō usque ad amnem Tigrim, intra Taurum & mare Indi-
cum sinumq; Persicum iacēs, Paropamisadas, Aracosios, Arianos, Drangianos, Ge-
drosianos, Carmanos, Persas, Assyrios, & Susianos complectetur. Sexta eademq; po-
strema ab ipso Tigride amne, usque ad Issicum sinum nostrumq; pelagus extendetur,
omnia complexa quæ à Tauro monte in Persicum & Arabicum sinum, atque in Aegy-
pti septentrionalia uergunt. His in locis priores ad orientem Mesopotamij occurrent,
Babylonij ac Chaldæi, quibus contermina est Arabia deserta: Ad occidentem triplex
Syria collocabitur Palæstina, Comagena, ac Phœnicia cum Cilicia, & Pamphilia ac Ly-
cia, & cum his Arabia Petrea. Ad meridiem felices Arabes inuenientur inter sinum
Persicum Arabicumq; conclusi, arduis montibus à reliquis sui nominis gentibus diuisi
usq; ad insulam prope Dioscuriadem in Indicum protensi pelagus.

De Seribus populis, Cap. IX.

Hæc nobis totius Asiæ certior commodiorq; partitio uisâ, nunc partem partium
attingere oportet. Seres ut ante diximus ad orientem æstiuum ultimi reperiuntur:
quibus ad ortum terram incognitam Ptolemæus & alij eorum, oceanum posuere
ad meridiem, Emodi montes & Otorocoras Indos ac Sinas excludunt. A septentrione
B Antropophagi iacent Scythæ, quibus humana corpora cibi sunt: et ut Ptolemæo uisum
est ignota terra: ut alijs Scythicus oceanus, ab occidente Scytharū natio. Montes apud
Seras excellentes Annibi, Auzaci, Casij & Asmirai, ex quibus Tagurus affurgit. Am-
nes nominat Ptolemæus Oertadem & Bantifum. Plinius Veronensis Psitaram, Cam-
brim, & cui nomen est Lanos. Inter urbeis metropolim Seram ponunt, Otorocora mō-
ti uicinam. Inter gentes maximam Effedonum esse dicunt: quæ Taguri iuga montis, &
adiacentes incolit campos. Iulius Solinus sicut & alij complures mare Hyrcanū ad Scy-
thiam oceanum habere ostium dixit: ibiq; ab exordio eiusce plagæ uersus orientem à de-
xtris profundas iacere niues, mox longa deserta, Post Antropophagos gentem asperri-
mam & efferatam, quæ dimidiam ferme itineris partem inpenetrabilem reddidit, usq; ad
iugum mari imminens, quod Tabin Barbari uocant. Ultra quod, post longinquas soli-
tudes moræ tractu, quæ spectat æstiuum orientem, & ultra inhumanos situs ad Seres
demum perueniri: homines inter se mites & quietissimos, sed qui per alios mortaleis re-
fugiunt, hos aquarum aspergine inundatis frondibus arborum uellera liquoris admini-
culo depectere, & lanuginis tenerum subtilitate humorem ad obsequium domare asse-
rit: & hoc esse illud Sericum in usum publicum damnosæ uanitatē admittum. Ex quo
potius est ostendere corpora quàm uestire, quod primo fœminis, postea etiam uiris luxu-
riæ persuasit ambitio. Mercatores fama est primum eorum fluuium pertransire, atque in
C eius ripis nullo linguæ commercio negociari: sed oculis tantum rerum præcia extimare,
aurumq; offerre: cum Seres sua tradant, nostra non emant. Strabo Apollodori Adrami-
ctini utens testimonio scribit, Menandrum ac Demetrium qui ex gente græca post Ale-
xandrum in Bactria regnauerunt, res orientales aggressos, longe ulterius quàm Ale-
xander processisse, & usq; ad Seras & Faunos imperium protulisse.

*De gente Atocorum, Ciconibus populis seu ut alij uolunt Semeninis, & quæ de Macino pro-
uincia denarrauit Nicolaus Venetus, Cap. X.*

His Atacenus annectitur sinus, & gēs Atocorū, quibus temperiei prærogatiuâ mi-
ram dicunt aëris clementiam subministrare, & arcere afflatus noxium colles, qui
salubri apricitate, secluso undiq; obiectu pestilentes auras prohibent, atq; ideo par-
illis, et Hyperboreis uitæ genus esse crediderunt. Plinius tradit Homerū de his priuatim
uolumina cōdidisse, sicut de Hyperboreis Hecatai. Inter hos & Indos nonnulli Ciconas
locauerūt. Ptolemæus Semantinos posuisse uidetur, qui Seras inter et Sinas orientales
existunt, ad quos nulli nostra tum hodie perueniunt, immensa barbaries iter claudit, &
imperantiū multitudo, q̄ nemo probarit pacis amicus, et qui orbis sitū nosse cupiat: igno-
ta esset terrarū maxima pars, nisi Rom. principatus, et Alexandri potētia orbē aperuisset.
Nicolaus tamē quidā Venet; cognomēto comes, nostra ætate in hæc loca puenit, si uera
sunt

*Uellera ab
arboribus de-
pecta.*

*Seres sua tra-
dunt, nostra
nō emunt.*

*Nicolaus Ve-
netus de Maco-
cino.*

sunt quæ ab eo narrata feruntur: is ait mare Indicum ultra Gangem cum mense toto nauigasset ad Ratham fluuium se peruenisse, eoq; sex diebus nauigato, ciuitatem inuenisse, quæ nomine fluminis appellaretur. Exin per desertos habitaculis montes, quos Tauri partem fuisse crediderim, decem & septem diebus in campes tria descendisse, quibus duabus hebdomadibus magno labore peragratis flumē offendisse Gange maius, quod ab incolis Daua diceretur: atq; in eo mensis nauigatione peracta ciuitatem nobilissimā appulisse, stadiorum centum uiginti circuitu patētem, cui nomen Dua: hic lasciuientis foeminas, & supra modum libidini deditas esse affirmat. Viros autem uxore unica contentos esse. Prouinciā Macinum appellari, elephantis refertam, quorum decem millia rex ad bellum nutriat, ipse albo uehatur Elephanto: cui catena aurea gemmis distincta, colloq; circumdata, ad pedes usq; pendeat. Viros ac mulieres stilo ferreo uarijs coloribus figurisq; corpora pingere, idola omneis colere, surgentes e lecto ad orientem se solem uertere, iunctisq; manibus orare, in oratione trini dei opem petere. Serpentes ascos in cibum pro delicijs habere, rubeasq; formicas pipere conditas, paruulis gammaris similes. Animal hoc in loco nasci suillo capite, bouis cauda, unico in fronte cornu, eoq; cubitali, colore, & magnitudine elephantis, quibus cum bellum continue gerit: id cornu ueneno medetur, atq; idcirco in honore est. Qua regio ad Cathaum uergit, boues albos nigrosq; gigni equina cauda, sed pilosiore ad pedes usque protensa: pilos cauda subtilissimos, in modum plumæ uolatilis, magno in precio esse, quos equites in cacumine lancearum suspendentes egregiæ nobilitatis insigne ducunt. Hæc de Macino Nicolaus tradidit: quam prouinciā ad orientem uersam inter Indiæ montes, & Cathaum collocans, haud dubie regionem Sericam denotasse uidetur, quæ Scytharum gentibus & a septentrione, & ab occidente iungitur. Scythas autem orientales nostra ætas in Cathaio ponit, magno Cani subiectos: sic enim illi suum imperatorem appellant. Sed illud difficile est credere, quod de anne Dua commemorat, quem Gæge maiorem dixit, cui ueteres cuncta cedere flumina tradiderunt. Nec illud dignum fide, decem millia elephantum belli causa regem alere, nec notum esse aut fama clarum: sed longinquitas redargui non facile potest.

De Sacis populis quos & Nomadas appellant, Cap. XI.

Post Seras occidentem uersus Sacæ sunt, & Massagetæ, & Taburei, & Suebi, & ultimi ad septentrionem Alanorū. Ptolemæus Massagetæ duplices esse dixit, alteros Hyrcano mari uicinos, & Margianæ regioni, alteros inter Sacas posuit. Sacarum gentem ab occasu Comedo monte & anne Iaxarte conclusit: a septentrione Scythia, quæ intra Imaum est & Ascantici montis iugo, ab oriente Seris, ad austrum montibus indicis: Sacæ Nomades sunt, qui carentes urbibus nemora & speluncas habitant. Fama est Sacarum gentem usque in Hyrcaniam & Parthiam prædicari solitam, quamuis multa & deserta siccaq; regio interiactet. Parthos amore pacis tributa illis pependisse, id erat permittere, ut statis temporibus in agros excurrerent, & prædam agerent, cum præter conuenta facerent, bellum gerebatur, rursusq; pax fiebat: fuitq; Nomadum uita ita instituta, ut semper uicinos infestarent, rursusq; reconciliarentur. Sacæ multas inuisiones fecere, modo propinquas, modo longinquas: Bactrianam occuparunt, & optimam Armeniæ regionem, quæ postea Sacasina ab eis est appellata. Inuaserunt & Cappadocas, qui ad Euxinum uergentes Pontici nominantur. Sed cum ex spolijs festa celebrarent, Persarum imperatores eos funditus deleuere. Sunt qui tradant Cyrrum Persarum regem ducto aduersus eos exercitu prælio superato, sed fugientem eo in loco castrametatum ubi impedimenta reliquerat, bonis omnibus & præsertim uino instructa, indeq; postquam exercitus paulum quieuerat, relictis uesperis tabernaculis progressum quantum sibi commodum uisum fuit, confedisse: Ingruenteis Sacas & castra uiris deserta, ac rebus uoluptuosis plena comperienteis, immodice se impleuisse: Cyrrum conuersum uinolentos, atque attonitos ad internecionem cecidisse, diemq; illum patriæ deæ consecrasse, Sacamq; nominasse: quæ cum celebrabantur positis die ac nocte bacchanalibus, uiri simul ac mulieres eo usque potabant, donec stupore comprehenderentur, tamq; simplex

x. millia elephantum ad bella nutriuntur.

Boues equina cauda.

Excursiones gentis Sacarū.

Sacæ uicti à Cyrrō rege.

D

E

F

plex

Aplex purissimaq; diuinitas foedissimis hominum moribus oblectaretur, & Sacarū Massagetarumq; gentis Athasios et Corasmos esse putant, ad quos Spithamænes ex Bactrianis ac Sogdianis confugit, unus ex Persis, qui Alexandro resistere conati sunt. Citius ad insequendum Spithamænem ab Alexandro missus, barbaros pugna superauit, illi per deserta tamdiu fugerunt, donec Alexandrum ipsum aduersus se uenire cognouerunt. Tunc autem placaturi hostem, Spithamæni caput amputauerunt, & Alexandro miserunt, nec amplius ab eo uexati sunt.

De Massagetis, ubi & de adolescente qui tempore Pij papæ Solem adorabat, Cap. XII.

Post Sacas ad septentrionem Massagetæ reperiuntur: & ipsi Nomades Scytharūq; genus, qui uirtutem suam maxime in bello aduersus Cyrrum ostenderunt. Horum alij montes habitant, alij campos, alij paludes, et quæ sunt in paludibus insulas. Margum amnem per hos labi dicunt, quem alij Araxen uocant, eumq; plurcis in partibus diuidunt: & uno tantum ostio Hyrcanum ingredi pelagus, reliquis in oceanum septentrionalem exonerari. Ptolemæus Margum fluuium duobus fontibus ex montibus Sariphijs descendere tradit, et per Massagetæ, qui Margianis uicini sunt, ac Derbita in Oxum de ferri amnem, qui iuxta Ribios Hyrcanum pelagus ingreditur. Massagetæ equum Soli mactant, eumq; tantummodo deum putant, multos hic error antiquorum præcipitauit, inter quos fuit Dion Prusensis, Plinius Veronensis, Macrobius, & omnis ferme illa ætas, quæ à Vespasiano Cæsare usq; ad Traianum cucurrit. & Adrianum. Nuper quoq; in arce quæ sub ipsa Adriani mole magnificentissime structa est, Urbinas quidam adolescens repertus est huius stultitiæ sequax, alio qui non ignarus: qui cum arcem prodere conaretur, essetq; deprehensus, uotum Christo uouit ei se crediturum, relicturumq; solis cultum, si libertatem, atq; impunitatem assequeretur. Sed raptus ad supplicium stultum se fuisse testatus est, qui ab eo salutem sperasset, qui seipsum saluare non potuisset, tanquam Christus Iesus & dominus noster crucem tulisset inuitus, qui pro nostra uita, sua sponte moriens, mortem occidit. Stultus adolescens sub nostro pontificatu sui sceleris poenas dedit, laqueo suspensus, & in Tyberim proiectus. Massagetis mos fuit singulis, uxores singulas ducere, neque tamen alienis abstinebant, cum quibus suspensa e curru pharetra in propatulo coibant. Foeda gens & brutis simillima, apud quem genus mortis maxime optimum iudicabatur, ut senio consecuti, in frustra caderentur, & cum carnibus ouillis promiscue ederentur: eos qui morbo decederent, ut impios abijcientes: tanquam dignos, qui a feris deuorarentur. Equites ac pedites inter eos optimi fuere, arcu, gladio, thorace ac securi ænea utentes: aut eas zonas, aurea equorum frena ac pectoralia habentes. Ferri parum apud eos fuit, argento carebant, ære & auro abundabant, insularum cultores, herbarum radices edebant, & agrestes fructus, ex quibus pocula exprimebant. Vestis erat arborum cortex, qui paludes inhabitabant, piscibus uesciebantur, phocarum coria è mari prodeuntium induebant. Montani pomis syluestribus alebantur, non ausi oues occidere, cum paucas haberent, eisq; lactis & lanæ gratia parcerent. Campes tres & si regionem late parentem occupabant, non tamen agros excolebant, sed ex ouibus piscibusq; uiuebant. Bellicosi homines, quamuis simplices & in contractando minime uersuti.

De Antropophagis, Essedonijs, Arimaspijs, & id genus immanium hominum, Cap. XIII.

His ad Orientem ac Septentrionem Antropophagi sunt, quibus execrandi cibi humana uiscera esse creduntur, & circa hos tristissima solitudo, & mare quod Tabin uocant, & Essedones, qui ossa capitum suorum parentum auro cincta in poculorum tradere ministerium asserunt, & Scythotauri qui pro hostijs cædunt aduenas. Iulius Solinus in hac parte terras esse locupletes, sed inhabitabiles dicit. Nam cum auro & gemmis affluant, Gryphes tenere uniuersa testatur, alites ferocissimos & ultra omnem rabiem sauietes, quorum immanitate obsistente, rarus pateat ad diuites uenas accessus. Discerpere enim homines, tanquam genitos ad plectendam auaritiæ temeritatem. Arimaspos cum his diuicare gentem monoculam, si credere par est, ut intercipient

Massageta Solem deum putant.

Urbinus adolescens Solis cultor.

Massagetarū obscenus mos.

Gryphes aurū custodes.

B b lapides

lapides. Smaragdus hic primam esse, quibus tertiam dederit Theophrastus dignitatem, quibusque nihil uideant oculi iucundius. Christallum quoque optima hinc auferri, cuius frustum Liuia Augusti ad pondus centum & quinquaginta librarum inter Capitolina donaria dicauerit. Sub Massagetis, Tapirenis, & Alanoris occidentem uersus, usque amnem Ras & Asiaticos Sarmatas, Ptolemæus quam plurimas Scytharum gentes enumerat. Quibus ad meridiem Iaxartes fluuius & mare caspium occurrit, à septentrione terra incognita iacet. Iaxartem apud Sacas oriri arbitratur, & in septentrionem fluere: postea ad occidentem uerti inter Scythas & Sogdianos, demumque ad meridiem inclinantem, Hyrcanum ingredi pelagus, multa & magna flumina una trahentem: quæ partim Sogdij, partim Noroxi, Aspisi & Tapuri montes effundunt. Ras uero amnem Hyperboreos emittere monteis existimat, qui modo in orientem, modo occidentem uersus, postremo ad meridiem tendens Hyrcanias auget aquas. Inter Iaxartem, et Ras duobus ingentia ponit flumina, Rhimum, qui & ex Rhimmicis oritur iugis, & Daixem Noroso monte cadentem.

Qui populi inter Iaxartem fluuium & Hyrcanum mare incolunt, & de habitantibus sub polo Arctico, & Hyperboreis populis, Cap. XIII.

Inter hos monteis, et Iaxartem fluuium, Hyrcanumque mare, Orgasos, Erimnos, Asio-
tas, Norosbes, Norosfos, & Catagas, Scytharum populos collocat: trans monteis autem septentrionem uersus Galactophagos, Aspisi, Thabrenos, Samnitas, Pamar-
dos, & alios quamplures, & Albanos iuxta montes qui admodum septentrionales sunt, ab Australi parte Saxonibus locum præbet, ex quibus fortasse orti sunt qui Germaniam incolunt, quamuis suam originem ex Macedonibus repetant: à Boreali parte Nessais & Subocis sedes dedit, qui non minus ad septentrionem uergunt quam Thule. In cuius parallelo Scythas Alanos descripsit, & hyperboreos Sarmatas, quibus ad austrum monteis collocat Hyperboreos, & Asiaticos facit, quamquam plerique Europæos esse tradiderint, nonnulli hoc genus hominum ultra Aquilonem iacere putauerunt, gentemque beatissimam esse, quam alij mediam statuerunt inter utrumque solem Antipodum occidentem, & nostrum renascentem, Iulius Solinus aspernari rationem dixit tam uasto mari duos orbis interfluente & in Europa circumscripsit, apud quos mundi cardines essent, & extimi siderum ambitus nox, quæ una sex mensium, & una totidem dies, magnam his de caelo elementiam concessam esse, auras spirare salubres, nihil noxij flatus habere, domos esse nemora, uictum arbores ministrare, discordiam nescire, egritudine non inquietari, ad innocentiam omnibus æquale uotum esse, mortem accersire, & uoluntario interitu obeundi tarditatem castigare, consueisse olim primitias frugum per uirgines Apollini Delio mittere, quibus perfidia hospitem uiolatis, Pontificio intra sineis suos recepto, missionem neglexisse. Fabulosa hæc, nam quis credat: uirgines tam longo terrarum tractu, tantasque montium fluminumque ac marium difficultates singulis annis penetrare potuisse, aut gentem esse quæ trans aquilonem habitet nobis cognitam? Diodorus Hecateo teste utens, oppositam Zeltis iuxta oceanum esse insulam dicit, haud multo Sicilia minore pone arctos, habitarique ab ijs qui Hyperborei appellantur, eo quod uento Boreæ sunt expositi, insulam ualde fertilem in qua fructus annui bis nascuntur. Latonam in ea natam fabulantur, & Apollinem ibi præ cæteris dijs coli, esseque homines eius insulæ ueluti quosdam sacerdotes Apollinis, cuius laudes & hymnos quotidie in cantu celebrent. Lucum præterea ingentem, templumque Apollinis, forma rotunda, multis donis atque ornamentis cumulatum. Urbem ei sacram cuius incolæ maiori ex parte citharædi existant, continueque in templo sonant, & hymnos canant: habere hyperboreos propriam linguam, & Græcis, maxime Delijs atque Atheniensibus, societate ac beneuolentia iunctos à prisca temporibus cœpta. Græcos enim quosdam olim ad Hyperboreos transisse ferunt, & dona sumptuosa in templo apposuisse Græcis literis inscripta. Ex Hyperboreis uero Abarmi uenisse in Græciam, amicitiamque cum Delijs antea contractam firmasse aiunt, & Lunam apud Hyperboreos uideri parum à terra distantem,

Origo Saxonum.

Sacra Apollinis.

Astantem, ac terrestres quosdam ueluti cumulos habentem in se manifestos, deumque Apollinem, per annos undeuiginti adiri insulam, in quibus astrorum reuolutiones perficiantur: imperare ciuitati, temploque præesse Boreadas. Borei progeniemque per genus recipit principatum, quæ omnia tanquam fabulosa referens Diodorus uidetur continere.

Prophetia Lunæ apud Hyperboreos.

De Arimphais populis non ab similibus Hyperboreis, Cataio, & que de his locis enarrat Nicolaus Venetus, Cap. XV.

Hyperboreis similes Arimphæos esse dicunt, Asiaticos Scythas, qui baccas edunt, comas uiri & foeminae tondent, nullum lædunt, quietem amant, nec læduntur ab alijs, fugientes ad eos tuti sunt tanquam asylo tegantur, sacri omnes habentur. Sic forsitan olim fuit, nunc gentis huiusce nulla cognitio. Iaxartem fluuium nonnulli Tanaim esse crediderunt, qui Asiam ab Europa determinat, inter quos fuisse Policletum Strabo commemorat, cuius errorem Alexandri comites secuti sunt, qui eum transmissio Tanai aduersus Europæos Scythas belligerasse tradiderunt. Sed Dimas dux Seleuci & Antiochi satis idoneus uero autor, hunc transuectus amnem, ac titulos omnium supergressus, alium esse quam Tanaim deprehendit, ob gloriam sui nominis altaria ibi Apollini Didymeo ædificauit, & hoc esse colliminium inter Scythas & Persas ostendit, non quod Persia Scythas attingat, sed quod imperium Persarum per Bactrianos & Gordianos ad Iaxartem usque fluuium protendatur. Iaxartis nomen à Bactrianis inditum ferunt. Plinius à Scythis uocatum Scythim tradit: hic aræ conditæ feruntur ab Hercule ac Libero patre, Cyro quoque & Semiramide, & postremo ab Alexandro: quas profectiois metas ad septentrionem ostenderunt, qui nostra ætate orbis firmum figurant. Cathaium his in locis designant, quæ ultra Iaxartem commemorauimus, multasque prouincias & multa regna circumscribunt, quibus unus præsit imperator, qui apud eos Can appellatur. Nicolaus Venetus apud eum se fuisse affirmat, & Urbem inuenisse, quæ duo de triginta millibus passuum pateret in quadrum Gambaleschiam nomine, in cuius medio arx munitissima & ornatisima haberetur, in qua rex habitaret, & ex qua muri arcuati ad quatuor urbis angulos protenderentur, per quos accessus regi esset, si quid in urbe tumultus excitaretur, ad arces quæ ipsius in angulis eminent, quarum qualibet passuum quatuor millia in ambitu continet, & omnis generis arma tormentaque bello apta concludit. Afferit insuper & alteram se urbem reperisse quindecim dierum itinere ab hac distantem, Neptai appellatam, nostro æuo aut paulo ante ab imperatoribus eius gentis conditam, cuius ambitus triginta millibus passuum contineatur, eamque populosissimam esse omnium: In utraque ciuitate domus, palatia, templa, cæteraque urbium ornamenta, Italicis similia esse affirmat: homines modestos atque urbanos, & multis diuitijs affluenteis: quod si credimus magna profecto morum mutatio facta est, ab his quos antiqui prodiderunt, qui Scythas ferme omnes pastorales esse affirmauerunt, & prope modum intractabilis: nec horrida septentrionis ora eos admittit mores, quibus uel Græcia olim clauit, uel Italia nunc floret: aut certe Cathaium ipsum quod tantopere laudant, minus septentrionale est quam pictura demonstrat. Nam quicquid ultra Iaxartem colitur: si Ptolemæo fides est, ultra septimum clima protenditur: & parallelum transcendit, qui per Borysthenem describitur: nisi respondeat aliquis magni Canis imperium, & ultra & citra Iaxartem extendi, ac Gordianos, Bactrianos, & alias gentes, usque ad Indiæ atque Ariæ monteis comprehendere: quod facile persuaderi potest his, qui Scytharum res gestas aliquando legerunt: à quibus magnam Asiæ partem olim subactam fuisse, constat nec imperia suos tenent perpetuo limites, sed pro fortunæ uarietate nunc magna sunt, nunc parua. Strabo in hac parte Scythiæ, ad occidentem, quam Ptolemæus Ras fluuius terminauit, Hyrcani pelagi fauces collocauit: ab utraque parte cultas: De quibus postea differemus.

Magnus Can imperator.

B b 2 De Sogdia.

Inter Iaxartem & Sariphos Paropamislosq; monteis Sogdiane & Bactriani iacent, Oxo discreti fluuii: Sogdiani ad Iaxartem magis accedunt: Bactriani ad Paropamisli iuga, per quos fluuius Ochus dilapsus, in Oxum fertur. Bactrianis ad occidentem Margiani sunt, Sogdianis montes Oxij, quos interrumpit Oxus, per Ribios & Derbitas, in Hyrcanum cadens pelagus. Margianis ad occidentem Hyrcania occurrit, quae nomen pelago dedit olim, sicut Strabo asserit. Sogdiani & Bactriani, nec uita multum, nec moribus a Nomadibus differebant: quamuis Bactriani mitiores essent. Nec uera locutus Onesecritus existimatur, qui Bactrianos senio, aut morbo confectos, apponi canibus uiuos scripsit: ad hoc ipsum de industria enutritis, quos patria lingua sepulchraleis uocabant: quam legem sustulerit Alexander, quem ferunt alij octo, alij duodecim urbes in Bactriana & Sogdiana condidisse, nonnullis etersis: quarum Cariata fuit in Bactriana, ubi Callisthenes comprehensus est, et in uincula coniectus, qui diuinos honores Alexandro negauit exhibendos esse. In Sogdiana, Paracanda: & Cyra, ultimum Cyri opus ad Iaxartem flumen conditum, quod Persici imperij confinium erat: nec pepercit Alexander memoriae Cyri, quamuis illum coleret, propter continuas oppidanorum rebelliones. In Bactriana Petram Sissimetre altitudinis stadiorum quindecim coepit, cuius ambitus octuaginta continebatur: in superiore parte planam ac feracem, ut uiros quingentos alere possit. In ea Alexander & hospitio sumptuose acceptus est, & Rosaniam Oxiantis filiam duxit uxorem. In Sogdiana sectis Oxum Aria mare petram occupauit, quae duplo altior fuit Sissimetre. Xerxes in his locis urbem condiderat, & Branchidas in ea collocauerat: propterea quod dei pecunias ac thesauros qui apud Didyma erant, sibi tradidissent: & secum a patria sponte migrassent. Alexander eos sustulit, proditionem sacrilegium exosus, quae scelera nulla non aetas improbauit. Per Sogdianam amnis labitur: qui postquam multam regionem irrigauit, in desertam arenosam terram euadit, atq; ibi absorbetur: quemadmodum in Ariana fluuius Arius, qui regioni nomen dedit. Macedones propter Alexandri gloriam hunc amnem nobilitarunt: qui apud Ochum flumen olei fontem inuenientes, multi fabulati sunt: tanquam miraculum fuerit, nitrosam & aluminosam terram, sulphure ac bitumine intermixtam, id liquoris fundere: hunc fluuium alij per Bactrianam labi dicunt (quos Ptolemaeus secutus est) alij secus eam: alij ab Oxo diuersum usque ad ostia, atque australiorem: & ambos in Hyrcanum mare decurrere. Alij ab initio diuersum, & deinde in unum coire. Oxus, sicut Ptolemaeo uidetur, in Caucaaso Indiae intrare, prope Paropamisades fontem habet: & in septentrionem longo flexu directus, maiori demum in occasum uergit, multa & magna flumina in mare Caspium secum ferens, inter quae Ochus est, per quem nauigasse Pompeium crediderim, sicut ante diximus, cum descendit in Oxum: nam & Ochi fontes in Paropamisso monte reperiuntur. Oxi alueum multis in locis, sex septemue stadiorum latitudinem habere tradiderunt. Alexander Bessum insequens, hunc amnem ponte ex utriusque facti traiecit, misitq; Ptolemaeum Lagi, cum parte exercitus, qui Bessum a Barbaris derelictum in uilla quadam interceptit, & nudum ac catena ligatum adduxit. Quem cum Alexander uidisset: interrogauit cur regem suum simul & propinquum & benefactorem Darium interfecisset: ad quem Bessus non solum sibi solus agere uisum fuisse respondit, sed omnibus qui circa Darium erant, ut inuenirent sibi salutem ab Alexandro: quibus dictis publice sustigatus est, & in Bactra remissus, ut ibi moreretur. Sogdianam a septentrionali parte Iaxartes claudit amnis: inter quem & Oxum duos fluuios decurrere. Ptolemaeus scribit, Poleti metum & Iaxartem: qui ex montibus Oxij in Hyrcanum mare descendunt: Inter Oxij & Iaxartis ostia nonnulli octuaginta parasangas esse esse dixerunt, Persicum autem parasangam: alij sexaginta stadiorum fecere. alij tercentorum quadraginta: qualem amplitudinem uix omnem Scythiam crediderim continere. Eratosthenes his aduersus est, qui (ut ait Strabo) ab Oxij fluminis ostio, apud Hyrcanos sita, usq; ad Iaxartem fluuium, duo milia & quadringenta stadia intercurrere affirmat. Alexander de suo nomine ultra Oxum amnem duas urbes condidit: alteram uer-

Fons olei.

Fons ex utriusque factus.

D

E

F

sus

A sus septentrionem, alteram uersus orientem, in Vandabanda regione, ab Hyrcania usq; in Sogdianam ad orientem eunti solem, intra Taurum & Iaxartem fluuium, quaeunque gentes occurrunt: primo Persis, deinde Macedonibus, postremo Parthis subiectae fuerunt. Romanorum signa raro apud eas uisa sunt, quamuis magis nauigationem per Oxum & Hyrcanum pelagus Varro commemoret: quae ultra Iaxartem ad septentrionem recedunt intactae remansisse uidentur: In quas Alexander expeditionem aggressus, propter Bessum & Spittamænem, qui ad eos confugerant, Besso captiuo ad eum deducto, & Spittamæne a Barbaris interempto, destitit ab inceptis: cuius in Bactrianam reuersi horrendum scelus commemoratur, occisi inter bibendum Cliti amici ueteris & collactanei fratris, non aliam ob causam, nisi quia Philippi laudes pertinaciter tueretur: sed uini magis quam hominis fuisse crimen poenitentia docuit, mox secuta, quando aegre retentus est, ne se occideret, occisor amici: Bactria sub imperio Macedonum, qui Persas deleuere, usque ad secundum Seleucum Antiochi nepotem retenta est. Tunc uero Theodotus praefecturae titulum mutauit in regnum & se regem uocauit, reliquitq; successorem sui nominis, qui cum Arface Parthorum rege contra Seleucum se coniunxit, regnumq; tutatus est, quod sub Eucratide ad magnam gloriam peruenit. Is enim cum obsidionem Demetrii regis Indorum pateretur, audacia inaudita cum trecentis militibus sexaginta hostium millia assiduus eruptionibus uicit, & quinto mense liberatus, magnam Indiae partem in potestatem suam redegit. Vnde cum se reciperet, a filio, quem regni sopium fecerat, in itinere interfectus est: qui uelut hostem non patrem interfecisset, per sanguinem eius currum egit: & corpus abigi insepultum iussit: & in Bactriam Sogdianorum Indorum & aliorum bellis fatigati, tandem uelut exanguis oppressi sunt.

De Aria & Hyrcania, & mirifica harum regionum uita, Cap. XVII.

Aria Bactrianae contermina est ad meridiem, & monti subiecta, qui Bactrianam habet, & Hyrcania sex millibus fere stadiorum abest: ipsi autem Arianae ad Austrum Arachosia subiacet, usque ad Indum flumen: de quibus alio loco dicitur. Margiana Bactrianis ad occidentem adiacet, & campis desertis ambitur: fama est Antiochum, cui Sother cognomentum fuit, loci naturam admiratum, magnam terrae partem muro circumclusisse: cuius ambitus mille & quingentorum fuerit stadiorum, & urbem Antiochiam condidisse. Vites hic optimas inueniri, quarum truncum uix duo uiri complecti queant, racemumq; duorum fere cubitorum. Ptolemaeus Tapyros ultra Margianos ad orientem posuit: Strabo inter Derbitas & Hyrcanos habitare putauit: quibus mos fuerit, proprias uxores alijs uiris nuptui concedere, cum duos tresue filios ex eis suscepissent, quemadmodum apud Romanos Cato indigenti Hortensio Martiam concessit. Hyrcaniam ualde opulentam esse dicunt & magna ex parte planam, praclarissimis urbibus adornatam, quarum Talabrotam, & Samariam, & Chartam, & Tapan, paulo supra mare sitam extollunt. Opulentiae signum adducunt, quod uitis uini metretam afferat: ficus, sexaginta modios: frumentum ex semine nascatur, quod cadit ex culmo, in arboribus mellificetur, perfluatq; semel ex folijs, nec in his opus sit diligentia: illud admiratione dignum, quod ab Eudoxo, & ab alijs de Hyrcania scribitur, ripas quasdam cauernosas stare ante mare humili interiacente litore, & superioribus rupibus flumina decurrere, tanta uel delata, ut cum ad ripam peruenerint, aquam in mare iaculentur, subiectum litus aspergine intactum relinquunt, ut etiam exercitui unda tecto peruium sit: indigenas in eum locum epulandi & sacrificandi gratia saepe descendere, & interdum in antris discumbentes, interdum sub ipso fluctu apricantes, alio atque alio modo oblectari, cum simul hinc mare pateat, hinc litus propter humorem herbidum floridumq; conspiciatur: Nobilitatem huius gentis hinc licet intelligere, quod uicino mari ab ea nomen est inditum. In Hyrcania res gerenti Alexandro, Thalestris regina Amazonum, quam alij Minitheam uocant, cum trecentis

Vites mirae magnitudinis

Mos in pmuadis uxoribus.

Attende Hyrcaniae feracitatem.

Congressus Thalestris cum Alexandromagno.

Polycleti error.

mulieribus occurrit, trigintaquinque dierum inter confertissimas gentes itinere facto, D
 liberos ex rege quaesitura, cuius conspectus, aduentusque omnibus admirationi fuit, pro-
 pter insolitum foeminis habitum, ob hoc tredecim diebus prolis gratia cum rege datus,
 ut est uisa uterum implese, discessit. Hoc mare quod Hyrcaniam abluit, Ptolemæus
 (ut ante diximus) lacum esse affirmat, undique terra conclusum: cuius septentrionalia
 Scythæ occupant, Australia Medi atque Hyrcani, qui & orientis partem attingunt,
 cum Margianis, Derbitis, ac Rhibijs: occidentalia Armenij, Albanique ambiunt, quo-
 rum pars septentrionem attingit. Polycletus quoque ut affirmat Strabo lacum esse, &
 dulces aquas habere, & serpentes nutrire, hoc pelagus asseruit: in eo uero maxime erra-
 uit, quod unum esse cum Mæotica palude existimauit: inde coniecturam faciens, quia
 Tanais in ipsum emittit, non animaduertens duos inueniri huius nominis amnes, ut an-
 te diximus. Quod si Mæotidi iungeretur Hyrcanus sinus, nequaquam lacus esset, cum
 Mæotis ab Euxino ponte marinas aquas accipiat: Pontus uero per Hellespontum, &
 mare nostrum ab Herculeo freto salis impleatur undis. Plinius Veronenlis, Iulius So-
 linus, Strabo Capadocus, Priscianus Casariensis, & alij complures, Hyrcanum pela-
 gus oceani Borealis sinum esse tradiderant, ex quo liceat usque in orientem & mare In-
 dicum nauigare: aiuntque ab oceano meridiem uersus recedere, ab initio arctum, in pro-
 gressu dilatatum: & praesertim in ultimo recessu, ubi à quinque millia ferme stadiorum E
 latitudine patet: & ostij utranque ripam tenere Scythas, reliqua littora aut Scythas, aut
 similes Scythis: quales Hyrcani sunt, Albani, Clusi, Narisci, ac Mardi. Magnitudinem
 huius maris Patrocles Pontico similem existimauit. Plinius autore Claudio, refert id
 terra spatium quod inter Mæotim & Hyrcanum iacet pelagus centum quinquaginta
 millia passuum continere: idque perfodere excogitasse Nicanorem Seleucum, quo in
 tempore à Ptolemæo Ceraunio sit interfectus. Verum alij trecenta septuagintaquin-
 que millia passuum id esse existimant. Cornelius Nepos ducenta quinquaginta mil-
 lia: quod alij centum & quinquaginta millibus passuum, alij paulo amplius contineri di-
 xerint, magno errore: neque enim retro Mæotim ad Boream Hyrcanus offertur sinus,
 ut illis uisum est: sed Pontico mari ad orientem occurrit, Histinumque Colchi, Iberi, &
 Albani inter duo maria obsident. Nec longum iter ab Euxino Ponto per hunc Hi-
 stinum & Hyrcanum pelagus, ad Indiam transeunti peragendum, Plinius existima-
 uit: quem secutus Solinus Pompeium magnum octo diebus ex India ad Bactros us-
 que Alierum flumen peruenisse affirmat: quo influit Oxum, per quem mare Caspium
 ingressus ad Cyri amnis ostia penetrauit: qui Armeniae & Iberiae fines interluit: à Cyro
 nero diebus non amplius quinque, terreno itinere, subuectis nauibus ad alueum Pha-
 sidis pertendisse: atque inde in Pontum Sororia, Strabo dicit, qui multas Indiae merces
 teste Aristobolo in Hyrcanum mare per Ochum amnem deuehi tradidit: deinde in Al-
 baniam, atque per Cyrum & sequentia loca in Euxinum & Ochum in Oxum putat
 exonerari: quæ duo flumina Hyrcaniam irrigare censet: & Niseam partem esse Hyr-
 cania: per quam Ochus decurrit: quem Aristobolus nauigabilem esse retulit, & omni-
 um fluminum maximum quæ ipse in Asia uiderit, præter indica. Sed hoc iter multo bre-
 uius eo est: quod per Aegyptum & Arabiam multasque alias gentes ducit in Indiam: neu-
 trum tamen hodie nostratibus est apertum: qui terræ formam nostra tempestate figu-
 rant, Ptolemæo consentiunt, & lacus speciem Hyrcano concedunt. Solinus Xenophontem
 Lapfacenum autorem facit, à littore Scytharum, & quo sinus irrumpit Hyr-
 canus Abaltiam insulam triduo nauigari: cuius magnitudo immensa, & penè similis
 F
 continenti existat: nec longe Oenas separari, quas qui habitent, uiuant ouis auium mari-
 narum, & auenis uulgo nascentibus, propter quas & alias constituras quarum indigent
 humana usque ad uestigium forma in equinos desinant pedes. Feruntur et
 alia pleraque tamquam fabulosa relinquimus, apud Hyrcanum
 pelagus, desinit Asiae prima pars.

Oenas incola ouis uictitant.

De secun-

De secunda Asia parte & Sarmatis generatim, Cap. XVIII.

Secunda incipit in occidentali litore, quæ usque ad paludem Mæotidem & amnem Tanaim extenditur, inter mare Ponticū iacens & oceanum septentrionalem. Ptolemæus hanc partem ab orienti Ras flumine clausit & Hyrcano mari, cui negauit in oceanum patere exitum, & omnes Sarmatas Asianos appellauit, qui hanc terram incolerent, præter Colchicos, Iberos, & Albanos, atque alios qui circa Caucasum Coraxemq; montem ad meridiem siti sunt. Sarmatas autem in plurimas gentes, & multa nomina diuisit. Vltimos ad septentrionem Hyperboreos posuit, & sub eis Basilicos, deinde Zachatas, Suardenos, Chenides & magis ad meridiem per Hierbidorum numerosum genus, quorum sedes illic esse ostendit, ubi Ras fluuius ad occidentem Solem, & Tanais ad orientem maxime uergunt, sibiq; inuicem propinquiores existunt. Sub his uersus meridiem & ultra Hippicos montes, Syracenos collocauit, Iaxamatas, Persesios, & Melandanos, apud quos Mithridatis regionem fuisse arbitratur. Rursus ad orientem Ras flumini proximos, & ultra Ceraunios montes Sapothremos posuit, & sub illis paululum australiores Scymmitas & Amazonas de quibus postea dicemus, quando imperium fama est eas quam maximum obtinuisse: Ceraunios montes partem esse Caucaſi, uersus Septentrionem uergentem: quibus proximi sunt ad orientalem plagam Vali, Serbi, Diduri, & Vdæ ad occidentalem Sacani & Tusci prope Sarmaticas pilas, ubi à Caucasij iugis Ceraunia uidentur obrupta. Forsitan & hinc Tuscorum genus ortum, qui Hetruscos ex Italia pepulerunt. Tria flumina in Hyrcanum pelagus ex Caucaſio monte cadere Ptolemæus ostendit: Hudonem qui septentrionalior est, Alontem & Saonam, & inter ea Olondas & Isondas collocat, & citra Saonam Gerros. Intra Caucaſium montem, & Vardanum amnem, Sananeis & Agoritis sedes dedit. Ultra Vardanum uersus Pſatim fluuium & Boream, Conapſenos, Arinchios, Metibus, Zinchos, & Asturicanos memorat. Vterius Tirambas & Marubio flumini proximos Themeotas, fluuios ex Asia in Mæotim magnos decurrere, præter Tanaim octo dinumerat, inter quos Vardanus australior est, Marubius septentrionalior, cui proximus est Rhombites maior, deinde Theofanus, postea Rhombites minor, de hinc Acticies & Vardano propinquior Pſatis. Multa est inter ueteres discordia, quam inde nasci arboramur, quia nec montium, nec fluminum, nec gentium nomina perseuerant: & prouinciarum regnorumq; termini multam uarietatem accipiunt à Strabone, qui sub Tyberio Cæsare uixit usque ad Ptolemæum Alexandrinum, qui per tempora Antonini Pij situm orbis descripsit. Haud equidem magnum tempus est, & tamen tanta nominum uariatio intercessit, ut paucissimos Scytharum populos ex his nominari uideamus apud unū, quos nominauerit alter. Sed ad rem redeamus. Strabo Cyrum amnem, & Araxem, & Hyrcanum pelagus ab occidentali plaga immittere arbitratur, & Araxem per Armeniam, Cyprum per Iberiam & Albaniam decurrere, & ab ostio Cyri per Albanos, Iberas, & Colchos, a mari in mare tria fere stadiorum millia esse, & Histini rationem obtinere huius partis quam describimus. Posidonius hanc Histinum mille & quingenta stadia continere putauit, quantum inter Pelusium est & mare rubrum, tantumdemq; spacij à Mæotide in oceanum esse censuit, indignus fide quamuis Pompeio familiaris fuerit, & res eius scripserit.

De Albanis, & de bonitate soli sui, & simplicitate gentis, & priscæ eorum superstitione, Cap. XIX.

Albani in hac descriptione primi occurrunt, quos pastorales fuisse constat, & Nomadico generi proximos, nō tamen uagos atque iccirco minus bellicosos. Inter Iberas & mare Caspium habitant, ab ortu solis mari coniuncti, ab occasu Iberiæ finitimi, & reliquis lateribus. Boreale Caucaſis montibus munitur, qui campis imminentes, & mari plurimum coniuncti Ceraunia uocantur, ut Strabo putauit, & complures alij quamuis Ptolemæus (ut ante diximus) aliter sentiat, australe latus Armeniam contingit, quæ partim campestris est, partim montana, sicut & Cambisen, ad quam Armeni simul & Iberi & Albani coniunguntur. Cyrus per Albaniam fluit, & alia flumina quæ quamuis

Posidonius notatur.

quamuis eum augent fecundioresq; terram exhibent, mare tamen confundunt propter limum quem afferunt. Raxes prope emittit, asper ex Armenia cadens, sed quem limum propellit alueum peruium faciens, cum Cyrus repellit: Homines in Albania inertes fuisse feruntur, nam qui ibi militarunt, Cyclopicam eos degere uitam dixerunt, & terram omnis generis fructum etiam domesticū afferre, & stirpes omnes, & ea quæ semper uiuent, & quamuis ne minimā quidem cultam habeat, bona tamen omnia sine fatio. ne & inaratam gignere, multisq; in locis semel satam, bis terq; fructum reddere ac primo quod modios quinquagenos, idq; minime renouatam, aut ferro proficillam, uineas ineffossas manere, quinque annis putari, in bimatu nouellas fructum ferre, adultas tantū reddere, ut pars maxima in palmitibus relinquatur, mira res, cum Ptolemæus in Albaniam in sexto climate ponat. Pecora cum mitia, tum agrestia, pulcherrimos edere fœtus aiunt, staturam hominum pulchram & magnam esse. Simplex mortalium genus, minimeq; cauponarium, nummi usum magna ex parte ignorauerunt, neq; numerum ultra centenarium nouere. Commercia inter se mercibus facere, in cæteris quæ ad uitam pertinent inertes, exquisitorum ponderum ac mensurarum totiusq; ciuilitatis & agriculturæ profus ignari, si quando ad bella prodiderunt expediti & armati, ut Armenij fuere. Exercitum maiorem emittere consueuerunt quam Iberes: nam pedicū ad sexaginta millia, equitum ad uiginti duo millia contra Pompeium magno suo damno armauerunt. Iaculatores sunt & sagittarij clypeos & thoracas habentes, & quemadmodum Iberi sumas galeas, hos Nomades ab exteris defenderunt, sicut Iberas & iisdem de causis. Aliter uero sepe eos adoriebantur: nec sinebant agriculturam exercere. Deos Albani Solem & Lunā gentili dementia coluere. Lunæ templum Iberiæ proximum summa religione colebant, cuius sacerdos honore post regem secundus habebatur, & sacris seruis, & sacra regione præerat, quæ multa fuit & hominibus plena. Seruorum quidam asilati numine uidebantur, & quoddammodo diuinare: qui plurimum numine correptus fuit, diu per syluas solus errauit: exin sacerdos comprehensum sacra catena deuinxit, ac per annū sumptuose aluit, postea ad sacrificium dæ cum alijs hostijs mandandum produxit, tumq; negocij quidam gnarus sacram hastam tenuere, qua mos fuit hominem mactari, ex multitudine procedens illam in conserui asilati perlatus adegit, & cadente seruo quædam diuinationis signa captauere, atq; in cōmune prætulere, corporeq; in locum quendam delato, omnes super illud transiere, sic enim stulta natio & à demonibus possessa, expiari, si quid peccati fuerat, arbitrabatur. Senectus honore præcipuo apud Albanos fuit, non parentum modo, sed etiam reliquorum, cum mortuis pecunias defodiebant, nec aliam defunctorum curam gerebant. Strabo sex & uiginti linguas Albanorum fuisse tradit, & totidem aliquando reges, postea ad unius imperium cuncta rediisse, terram serpentina quædam latifera gignere, & scorpios, & araneas, quarum quædam ridendo mori cogunt, quædam flendo desiderio suorum, quemadmodum de Tarantulis in Calabria rumor est. Et Caspianam & Albanos pertinere aiunt, eiusdem nominis cum gente Caspia, quæ postea obscurior facta est, & mare Caspium attingit. Ingressus ex Iberia in Albania per Cambisenam patuit, regionem asperam & siccam, quamuis flumine Alazanio pars eius irrigetur: Albani & eorum canes excellentes uenatores fuere, studio magis quam arte, originem eorum ex Iasone ductam existimant, qui cum Armenio Theſſalo in Colchos nauigauit, & usque ad mare Caspium, per Iberiam & Albaniam processit, & Armeniæ ac Iberiæ multum peragrauit, sicut Iasonia, & alia compluria monumenta testantur, Trogius Pompeius Albanorum originem Italicam dicit, afferens Albanos Herculem ex Italia ab Albano monte, cum Gerione extincto, armenta eius per Italiam duceret, secutos fuisse, originis Italicæ memores, exercitum Cnei Pompeij bello Mithridatico fratres salutauisse. Albania sub imperio Persarum fuit, postea Macedonum, deinde Romanorum: sed Traianus imperator his regem dedit, nunc non satis certum est cui pareant, quamuis sub regno Magni Canis degere credantur, ab his Albani orti sunt: quorum pars hodie in Peloponneso, pars in Macedonia sedet, iuxta Pyrrachium, quorum

Albani inertes.

Attende huius scæ terræ fertilitatem.

Serui numine afflati diuinabant.

Senectus in honore.

Aranearū mirabilis natura.

Albani unde orti.

quorum dux est Georgius Scanderbei, qui multa per nostram aetatem aduersus Turcas pro Christi nomine praelia gessit, magnanimus & inuictus copiarum ductor, in Gothorum exercitu fuisse, cum illi Graecorum imperium affligerunt: deinde longam militiam affecti tedio, in Adriatico littore confederunt.

De Amazonibus & Gargarensibus, & ex quibus prolem suscipiebant, Cap. XX.

Theophanes qui cum Pompeio militauit, & Albaniam procurauit, Inter Albanos & Alazonios habitare Gelas & Lelegas dicit, & inter hos & Amazonas, Mermandalim delabi fluuium: Metrodorus Sceplius & Ipsicrates locorum non ignari (ut Strabonem refert) Amazonas septentrionem uersus Gargarensibus finitimas tradiderunt, sub radicibus montium Caucasiarum, qui Ceraunia uocantur, cum quibus & Ptolemaeus sentit: qui eas (ut diximus) inter Ras fluuium & Ceraunia iuga collocauit, quamuis de Ceraunijs paululum discordare uideatur, de Amazonibus multi meminerunt, & apud Graecos, & apud Latinos, non Poetae solum, qui fabulosa tractant, uerum etiam historici, quos a uero recedere turpissimum est, Trogus Pompeius, Iustino teste, duos regios iuuenes ex Scythia pullos per factionem optimarum, iuuentutem ingentem usque in Cappadociam & omnem Thermodoontem subiectosque Themiscyram campos, secum traxisse affirmat, ibique per multos annos finitimos spoliare assuetos, postremo conspiratione populorum trucidatos: Sed uxores cum uidissent exilio suo additam orbitatem, arma sumpsisse, finesque suos summouentes primo, mox etiam inferentes bella, defendisse: nubendi quoque uicinis animum omisisse, seruitutem non matrimonium appellantes: & ne feliciores alijs aliam uiderentur, uiros qui domi remanserunt interfecisse, ultionem caesorum coniugum excidio finitimorum consecutas, deinde pace armis quaesita, ne genus interiret, cum circumstantibus populis concubitu inuuisse, si qui mares nascerentur interficientes, foeminas non ocio aut lanificio, sed armis & equis & uenationibus exercetes, inuictis infantium dexteris mammis, ne sagittarum iactus impediretur, unde Amazonas dictae sunt. Duas quorum his reginas fuisse Marthesium & Lampedonem, quae uicibus bella gererent, et se Marte genitas praedicarent: a quibus magna pars Europae subacta sit, & urbes condiderint. Sed cum partem exercitus domum dimisissent, reliquas quae ad tuendum Asiae imperium remanserant, concursu barbarorum cum regina Marthesia interfectas: In cuius locum filia eius Orithyia successerit, cui praeter singularem belli scientiam, eximia in omne aetate uirginitatis admiratio fuerit. Hercule cui imperatum erat, ut arma reginae Amazonum ad regem deferret tanquam impossibile id esset, eo profectum longis nouem nauibus, comitante principum Graeciae iuuetute, inopinantes aggressum, uoti compotem factum, duas tunc sorores regnum tenuisse Anthiopem & Orithyiam, quae foris bellum gerebat, cum Hercules ad littus Amazonum applicuit: Quae domi manserant repente tumultu excitatas arma sumpsisse, sed facilem uictoriam hostibus dedisse, caesas captasque fuisse, & in his duas Anthiopae sorores, Menalippem & Hippolytem: Theseum captiuam Hippolytem uxorem duxisse, ex qua genuit Hippolytum, qui nouerca fraude periit: Herculem Menalippem captiuam sorori reddidisse, & precium arma reginae accepisse, atque ita functum imperio ad regem rediisse. Sed Orithyiam ubi comperit sorori bellum illatum, et raptorem fuisse Atheniensium principem, hortatam in ultionem comites, auxilium a Sigilo Scytharum rege petiisse, ex cuius genere orta esset, ab illo filium Panaxagorum auxilio missum, sed ante praelium diffensione orta, ab auxilijs desertas, bello ab Atheniensibus uictas fuisse: receptaculum tamen habuisse castra sociorum, quorum auxilio intactae ab alijs gentibus, in regnum redierint. Post Orithyiam regno potitam fuisse Panthasileam, cuius Troiano bello magna uirtutis documenta extiterint, qua interfecta, & assumpto eius exercitu, paucas quae domi remanserant regem se aduersus finitimos defendisse, usque ad Alexandri Magni tempora, cum Thalestris (ut ante diximus) ad eum in Hyrcaniam uenit. Haec Trogus de Amazonibus. Sed quid Diodorus de his scribat non incongrue referendum est. Sic enim duorum autorum, qui magni habentur, quanta sit uel concordia uel discordia, cognoscemus: Diodorus penes Thermodoontem

De Amazonibus ex Trogo

Nubere seruis appellantes.

Hercules in Amazonas.

Item de eisdem Amazonibus ex Diodoro.

Adoontem fluuium primo gentem Amazonum fuisse ostendit, quae uiris similes corpore is uiribus, & bellicis artibus praestarent. Earum reginam, exercitu mulierum coacto, non nullas uicinas gentes expugnasse, filiamque genuisse, quam Martis filiam appellauerit: uiros ad texturam, & muliebria exercitia deputasse, lege edita, ut solae foeminae in re militari erudirentur, uiris interdicta essent arma, maribus qui ex eis nascerentur, quo bello inuitiles fierent, crura & brachia debilitasse: foeminis dextram inuuisse mammam, a regina urbem praeclearam in ostio Thermodoontis fuisse conditam, & Themiscyram appellatam: atque in ea insignem regiam magno splendore erectam, ab hac propinquas gentes usque ad Tanaim fluuium dominas fuisse, cui in pugna cadenti filia successerit matre praestantior, quae ultra Tanaim exercitu traducto, omnes eius ore gentes ad Thraciam usque deuicerit, domumque reuerfa magna deis templa construxerit, & ad alteram fluminis partem uersis armis, Asiamque usque Assyriam bello subegerit. Multis post seculis, uulgata Amazonum per omnem orbem uirtute, Herculi Semeles ac Iouis filio, ab Euristeo mandatum fuisse, ut Hippolytae Amazonis balteum ad se deferret: Hercule illato bello, acieque profligatis Amazonibus, uicta Hippolytam cum balteo cepisse, quo praelio Amazonum regnum ceciderit. Siquidem barbarae gentes contempto earum nomine, & iniuriarum memores, adeo Amazones continuo bellis contriuerunt, ut ipsarum nomen & genus extingueretur, quamuis paulo post Herculis expeditionem, Panthasilea Troiano bello ab Achille interfecta fuerit, quibus in rebus quantum a Trogo differat Diodorus diligens lector facile metietur. Ephorus Amazones inter Mysiam Cariam ac Lydiam prope Cumam patriam suam, habuisse sedes arbitratur: forsitan aliquando ibi habitauerunt, ubi Ephesum, Smyrnā, Cumam & Magnesium condidere, sed Aeolibus & Ionibus postea cessere, cum quibus ante Troianum bellum Priamus in societate Ionum belligerauit, ut Homerus affirmat. Sunt qui Gargarenses cum Amazonibus e Themiscyra in ulteriorem Scythiam migrasse ferunt, postea ab illis discissos, cum Thracibus & Euboibus quibusdam errabundis aduersus eas bellum gessisse. Quo composito his inter se conditionibus conuenisse, ut in filiorum prole communicarent, uiuerent autem utriusque separatim. Amazonum autem alias his intentas fuisse, quae ad arationem insitionemque pertinebant, alias equorum uenationem, ac bellorum curam gessisse, arcu, securi, & pelta utentes, galeas & subligacula & alia operimenta e ferrarum pellibus confecisse, duos his anni menses fuisse sacros, quibus montem proximum conscendebant, qui eas a Gargarensibus, disiungit, quo & illi more peruerso conuenientes sacrificabant, & prolis gratia cum mulieribus coibant, idque obscure & inter tenebras in quascunque inciderent. Quae si foeminam peperissent, apud se retinebant, si mares Gargarensibus tollendos reddebant. Vnde propter ignorantiam, ualde se inuicem diligebant, cum quaelibet affinem sibi quamlibet existimaret. Strabo de Amazonibus non satis certam sententiam fert, & quod Thalestris regina, prolis gratia, cum Alexandro in Hyrcania permista fuerit, incertum dicit: & rerum scriptores inter se discordare, nec fide dignum esse. Clitarcum, qui Thalestram scribit a Caspijs portis & Thermodoontem profectam, ad Alexandrum uenisse, cum Caspia portae supra sex millia stadiorum distent a Thermodoonte, nec uerisimile censet, uel exercitum, uel ciuitatem, uel gentem unquam ex solis mulieribus constituisse, quae sua custodierint, & aliena inuaserint. Vicinisque subactis, usque in Ioniam processerint, & exercitum trans Pontum in Anticam miserint, quod perinde sit, ac si quis dicat uiros tunc mulieres fuisse, & mulieres uiros, suo autem tempore paucos fuisse, qui traderent, ubi Amazones essent, & id quidem sine demonstratione. Nobis non impossibile uidetur, quod praeci scriptores de Amazonibus tradiderunt, qui & in Bohemia tenuisse foeminas principatum legimus, & in Hungaria Marina uiriliter imperasse, quae non reginam, sed regem se appellauit. In regno Neapolitano duas Ioanas rerum potitas scimus, quarum altera nostra aetate, altera paulo ante, res magnas gessit. Sed puella Fraciae, de qua suo loco dicemus, non parum dubietatis affert, cuius ductu saepe Anglorum copia nostro aetate profligatae fuerunt, sub Claudio imperatore secundo, quae de Gothis magnificentissime triumphauit, decem mulieres ante currum ductae fuerunt, quae in bello

Ephorus de Amazonibus.

Strabo de Amazonibus, non satis recte sentit.

Ubi foeminae principatum olim habuerunt.

*x. mulieres
cum habitu ui-
rili in bello
capte.*

bello captæ uirilem habitum gestabant, & Amazonum genus esse putabantur: nunc de his nulla cognitio apud nos est, nec affirmare tam uetusta, nec negare, audemus: nec miramur antiquissimarum rerum scriptores inter se discordare, quando nec nouissima uno modo referuntur. Ex his quæ præfici scribunt, illud constare uidetur, Amazonas primo Themiscyram, & subiectos Thermodoonti campos, & imminentes montes incoluisse, postea inde pulsas in Scythiam migrasse, unde illarum erat origo, atque id asserere Trogius uidetur, qui Albanis uicinas Amazonas dicit, & Thalestrim reginam inde ad Alexandrū uenisse putat in Hyrcaniā. Mermedonas amnis, ut Straboni uidetur, e montibus descendens, per Amazonum regionem, & Syracenam, & loca intermedia, quæ deserta sunt, in Mæotim emittit: quod multū est Ptolemæo aduersum, qui a quas per Amazonum agros fluētes in Ras fluuiū, & Hyrcanū pelagus decurrere quodammodo indicare uidetur, nisi montes aliqui ex Amazonibus in occidentem inclinent. Ex quibus Mermedonas ortus, longissimo cursu Mæotim perquirat: nonnulli, qui nostro tempore orbem figurauerunt, Amazonas insulam habitasse designant, quā fluuius efficit, quem Edil appellant: hunc esse Ras arbitramur, cuius supra meminimus.

De Iberia, Iberis, uictu, uestitu, & repub. eorum, & quomodo, quoque tempore Christi fidem susceperunt, quodque Georgiani nunc appellantur, Cap. XXI.

Iberia post Albanos ad occidentem occurrit, cui ad Septentrionem Nomades adstāt, & Caucasij montis accolæ: ad meridiem Armenia est, ad occidentem Colchis. Totā regio Caucasij montibus circumdatur: nam cubiti quidam fertiles ad meridiem procurunt, qui uniuersam Iberiam comprehendentes, sese ad Armeniam & Colchidem coniungunt: planitiem in medio relinquentes fluminibus irriguam, præsertim Cyro, qui ortum ex Armenia trahens planitiem ipsam ingreditur, & Aragam amnem à Caucaſo de fluentem, atque alias aquas in se recipiens, per angustam fluminis regionem euadit in Albaniam, inter quam & Armeniam, multus in latus per uberes campos compluribus fluminibus auctus, e quibus Alazonius & alia tria nauigabilia sunt, in mare Caspium erumpit. Quatuor aditus in Iberiam ducunt admodum difficiles, ex Colchide per medios Sarapanos itur, & angustias montis, per quas Phasis excurrit, centum ac uiginti pontibus transmeandus: hic amnis propter flexiones asper ac uiolentus, ex Iberia in Colchidem fertur, conuallium torrētibus multo imbrī adauctis, & propter imminentes montes arctus, quā plurimis impletur fontibus. In campos aut delatus, alia & alia in se recipit flumina, e quibus est Glaucus & Hippus, quibus auctus ac nauigabilis factus, exiit in pontū, secus eū urbs facit eiuſdem nominis, & lacus nō procul, aditus igitur ex Colchide in Iberiā huiusmodi est, petris, munitioibus, fluminibus, & cōuallibus clausus: nec minus difficilis ex Nomadibus patet, septentrionem uersus, trium dierum itinere, deinde angusta regio, circa flumē Aragū, dierū quatuor, cuius uix finē murus inexpugnabilis munit. Ex Albania primo aggressus est per petram excisam, dehinc per stagnum quod amnis efficit, cadens ex Caucaſo: Ex Armenia per angustias itur, quæ secus Cyrum sunt, atque Aragam, qui priusquam inuicem concurrant, duas urbes natura munitas ambierunt: quæ saxi impostæ sedecim inter se stadijs aberant, propter Cyrum, Armozicam, propter Aragam seu Samoram. Pompeius ex Armenia mouens, hoc itinere usus est, & post eum Canidius. Iberiæ campos agricolæ habitāt, homines ad pacem intenti: Armenico & Medico cultu montanam regionem pars eorum maxima ac bellicosa Scytharum more uiuentes, quorum cognati sunt, & contermini: agriculturam tamen exercent, & cum tumultus ingruerit, multa ex se atque Nomadibus hominū millia cōtrahunt, sicut Iberia maxima ex parte urbibus & habitatoribus plena, & tecta fictilia habuit, & fabrefactas ædificiorum estructuras, & fora, & publica ornamenta, & ad sextum clima pertinet, sicut Albania. Quatuor olim genera hominum apud Iberas fuere. Primum, ex quo reges duo deligebatur, alter, qui propinquitate & ætate antecederet: alter, qui iura daret, & exercitum duceret. Secundum, sacerdotū, qui iura finitimorū curarēt. Tertium militū & agricolarū. Quartum, uulgi, quod regibus seruiēbat, & omnia quæ ad uitam pertinet ministrabat: his omnia per familias erant cōmunia, rem tamen tenebat qui senior

*Phasis ubi
120. pontibus
transmeandus.*

Tecta fictilia

A senior erat. Magnus Pompeius Iberiam Romano imperio subiecit, quam sub Constantino Cæsare, Helenæ filio uerbi dei foedera, & fidem futuri regni suscepit. Mulier captiua tanti boni causam præstitit: quæ cum uitam pudicam duceret, & dies ac noctes in oratione consumeret, admirationi Barbaris fuit: quibus sciscitantibus, cur tantopere se affligeret, ita se suum deum colere respondit, qui Christus esset. Nihil ex hoc amplius admirati Barbari, quam nouitatem nominis, mulierculam in honore habuerunt. Mos generis erat, paruulos, cum ægrotarēt, per uicinas domos à matribus circumferri, remedia exquirentibus. Mater quædam cum puerū aliquandiu circumtulisset, nec salutare quicquā inuenisset, captiuam adiens eius opem petijt, illa se humani nihil scire testata est, sed deū quem coleret Christum desperatam ab hominibus salutem posse conferre, paruulumque cilicio suo superimponens, & orationem ad deum fundens, sanum matri reddidit. Impleuit urbem facti rumor, & ad reginam perlapsus est, quæ dolore quodā afflictā, ad captiuam se ferri curauit: cum illa regiam domum ingredi recusasset, reddita est regina sanitati, atque admonita ut in Christum crederet, & eum coleret, qui salutem præbuisset, rogauit regina uirum ut Christianus efficeretur, quod quanquam ille promississet, segnis tamen erat, nec sapius ab uxore cōmonitus baptizari curabat, non tam fidei hostis, quam dubius. Contigit eum in altissimas syluas ire uenatum, quo cum peruenisset, coorta subito tempestate, ita tenebræ cuncta operuere, ut nec ipse comites cerneret, nec cerneretur ab illis: ignarus quid ageret, promissionis coniugi factæ recordatus est, Christumque rogauit, ut si deus esset, ex tantis eum periculis eriperet, nec mora dies reddita mundo est, & rex ad urbem incolumis perductus, qui reginæ quæ gesta erant miraculi loco exposuit, uocatur captiua, audit consiliū eius, illa reiicienda idola, & Christum colendū dicit, eique supplicandū, & basilicā faciendā, cōuocato populo rex Euangelium prædicat, & nondū sacris initiatus, fit suæ gentis apostolus, credunt uiri per regē, fœmina per reginam, cōstituitur templū magni operis, & eleuato pertinaciter murorū ambitu, columnæ collocantur. Sed prima ac secunda erecta, tertia nullis machinis erigi potest, nullisque uiribus, cum ad noctem usque laboratum esset, recedentibus omnibus, sola captiua apud templum in oratione perseverat, postera die, prima luce, redeunte populo, columna reperta est, supra basim in aere suspensa, quantum esset unius pedis spaciū, magnificauerunt omnes deum, ueramque captiuæ fidem recognouerunt, quibus mirantibus ac stupētibus, sensim supra basim suam, nullo contingente, deposita est, & summa cum liberatione descendit, mox reliquæ columnæ magna facilitate erectæ & collocatæ sunt, perfectum templū: & populi fide confirmata, suadente captiua, totius gentis legatio ad imperatorem Constantinum mittitur, res gesta exponitur, & sacerdotes petuntur, qui ceptum erga se munus impleant. Ferunt Constantinum non minus hoc nuncio letatum, quam si gentes Romano imperio incognita, & ignota regna, uicisset, Iberis iocundissimo uultu fatiscifese. Ruffinus in ecclesiastica historia hæc sibi Bacchurium ipsius gentis regem narrasse affirmat, uirum fidelissimū, cum Hierosolymis secum humaniter degeret, ueri periculum ad eum referendum est. Iberas hodie Georgianos appellant, quorum legatio ad nos uenit, cum ex Mantua Romam redisset, colunt & hi hodie Christum, quamuis procul ab apostolica sede ueritatis magistra, & Barbaris circumfusi gētibus, non omnem Euangelij puritatem seruant.

De Colchis, & quæ flumina Colchidem claudunt, de melle amaro, & de Tragelapho, & quantum Colchis olim claruit, Cap. XXII.

Colchis (ut placere Ptolemæo uidemus) monte Coraxe à septentrione clausa est, quem Caucaſi partem esse ostendit, & Nomades excludere: ab oriente, Iberia: à meridie, Phasi flumine, & Armeniæ montibus: ab occidente, Euxino ponto, in quem Hippum flumē cadere arbitrat: & inter eius ostium & amnem Phasim, duo flumina decurrere in pelagus Caristum & Ganeum, & post Hippum, ultra Dioscuriadem, septentrionem uersus, Coraxem fluuium in idem mare exonerari, qui ex monte sui nominis oriatur. Strabo uero Hippum cadere in Phasim asserit, & Colchidē, magna ex parte ad mare protensam, Phasim irrigare, ingentē fluuium qui ortus in Armenia Glauco

Miraculū captiuæ mulieris pro Christiana fide apud Iberiam factum.

Regina sanitati restituitur.

Rex Euangelium suis prædicat.

Columna in aere diuinitus suspensa.

Georgiani Christiani.

& Hippo in se receptis, usque ad Sarapanos nauigetur, exinde pedestri itinere curribus uectos, quatrinduo in Cyrum proficisci, ad Phasim urbem iacere eiusdem nominis Colchorum emporium, quod ex alia parte amni procingitur, ex alia lacu, ex alia mari, hinc biduo triduo ue, amissum, Sinopemq; nauigari, littora haec & fluminis ostia amoenissima esse, regionem fructibus & omnibus quae ad fabricandas naues pertinent, abundare. Mel tamen frequentius amarum esse, linum, cannabem, caram & picem gignere: linificium uulgatum et multum, in peregrina exportari loca, propter quod cognationem inter Colchos & Aegyptios esse quidam uoluerint, Plinius Veronensis, animal ceruo simile, barba tantum & armorum uillo distans, iuxta Phasim amnem, & non alibi nasci affirmat, quod Tragelaphon uocatur: Secus Phasim Leucothoae fanum fuisse, quod Phrixus condiderit, atque illius oraculum ubi aries non mactabatur, id olim diues habitum, deinde a Pharnace, & paulo post a Mithridate Pergameno direptum, non laesa religione, etiam diuina patiuntur, nec coli possunt, ut Euripides inquit, uana garrulitas quae religionem pauperibus aufert: Deus & inopum & diuitem pater est, neque aliud ab homine quam uoluntatem requirit. Quantam olim Colchis claritatem habuerit, fabulae declarant, Iasonis exitum inuenientes, qui ad Medos usque processit, ac prius etiam Phrixus expeditionem, postea cum reges succederent, & regionem haberent in prouincias diuisam, mediocriter agebant. Cum uero Mithridatis Eupatoris potentia uehementer esset audacta, tota ei regio paruit, a quo semper aliquis ex amicis regionis praefectus & administrator mittebatur. Strabo refert Moaphernem matris suae patrum Colchis administratorem fuisse: sed Mithridate sublato, regionem omnem quae suberat, euerfam, & multis distributam. Polemonem postremo Colchidem habuisse, atque eo mortuo coniugem eius Pithodorum, quae & Colchorum, et Trapezuntis, & Pharnaciae, & ulteriorum barbarorum regnum tenuit. Strabo existimat montem Caucasum Pontico mari & Caspio imminere, Histinumque munire interiacentem: Iberiam quoque & Albaniam ab eodem monte disternari, qui Sarmatas ad septentrionem dimittit. Ptolemaeus quoque Caucasia iuga inter Iberios et Colchos procurrere arbitratur, et ab utrisque gentibus distingere Sarmatas: Erathosthenes eundem esse Caucasum et Caspium existimauit, et ab eo quasi cubitos quosdam ad meridiem procurrere, qui complectens Iberiam Armenis et Moschitis montibus coniungantur. Secadissae quoque et Pariadrae. Idemque sentire Ptolemaeus uidetur, et hos esse Tauri partes, qui Australe Armeniae latus efficit, et ab eo quodam modo obruptas. Septentrionem uersus usque ad Caucasum et maritimam Euxinoram procurrere.

De Dioscuriade, & apud eam linguarum uarietate, & aurati uelleris ficta fabula, de uictu & uestitu eorum, qui apud Dioscuriadem conueniunt, Cap. XXIII.

Quae a Colchide Themiscyram tendit, Dioscuras et Sebastopolis a Ptolemaeo uocata est. sicut Straboni placet, orientalis sinus totius Euxini pelagi signum obtinet, et extrema nauigatio appellatur. Vnde illud quod in prouerbio dicitur, in Phasim ubi cursus carinis ultimus, sic intelligendum est, non quod Poeta qui Iambicum fecit de flumine dicat, nec de urbe eiusdem nominis, quae ad flumen iacet, sed de tota Colchide. Nam de Phasi, usque ad intimum Dioscuriadis recessum sexcenta esse stadia putant, & Dioscuriadem initium Histini tenere, qui duo inter maria eminent. Ptolemaeus uero Iambicum intellexit ad uerbum, et intimum Euxini sinum ad orientem in Phasis ostio terminauit, ibique Histinum incipere ostendit. Dioscuriadem uero septentrionalem Pontum ripam tenere, non procul ab amne Coraxe. Dixerunt aliqui qui res parum animaduertunt, septuaginta, et quibus minor ueri cura fuit, trecentas gentes apud Dioscuriadem conuenire solitas, omnes diuersarum linguarum, propterea quod sparsim et impermixte, ob asperitatem atque intractabilitatem habitent, quarum pleraque pars Sarmatae sint. Vniuersae tamen Caucasiae, inter quas Phthiraphagorum natio fuit, cui nomen a sordibus datum est, quibus proximos Seranes esse Strabo putauit, nihil fama meliores, quamuis robore praestaret, uicinisque gentibus dominaretur, eosque Caucasi extrema obtinere, quae imminet Dioscuriadi. Ptolemaeus Saonam fluuium quendam memorat, qui ex Caucasu

Mel amarum.

Tragelaphon animal Leucothoae fanum

In Phasim cursus carinis ultimus.

Quot apud Dioscuriadem gentes conuenire dicuntur.

A caso cadit in Hyrcanum pelagus, a quo Soanes dici potuerunt. Sed hi Albanorum extrema uersus septentrionem colerent, quos Strabo nominat Colchis imminere, qui ad Euxinum pertinent. Ferunt his regem fuisse, & trecentorum uirorum collegium: & quantum inordinata gentem, bellicosam tamen, ducenta hominum millia in exercitum cogere consueisse. Torrentes apud eos aurum detulisse, quod perforatis tabulis, ac lanosis pellibus excipiebant, atque hinc aurati uelleris confictam fabulam, & fortasse Iberes his contermini eodem nomine uocantur, quo occidentales, ab auro quod apud utrosque inuenitur. Soanes ueneno ad spicula mirifice utebantur, cuius tanta uis fuit, ut etiam odore admodum lederet. Reliquae gentes quae circa Caucasum iacere, tenuem habuisse regionem feruntur. Mosticos montes partim Colchi habuere, partim Iberes atque Armeni. Polignium quod Phrixus in Iberia condidit id Cessa postea dicta est, locus optime munitus. Altissimae ueri Caucasi partes ad Austrum uersae, quae Albaniam, Iberiam & Colchos, & Heniochos respiciunt, ab his habitantur, quos apud Dioscuriadem conuenisse relatum est, nam salis gratia frequentius conueniebant: horum alij montium tenuere cacumina, alij in collibus habitauere, ferina carne & lacte uiuentes: motum uerices hyme sunt inaccessibiles, aestate caligas bubulas in tympani modum latas calceati per glaciem ac niuem ascendunt barbari, & cum oneribus super pelle dilapsis, descendunt ad montis ima.

De Syracoris & Troglodytis, & nominum mutatione, & de pellibus quae ab istis manant, Cap. XXIII.

Descendenti regio septentrionalior occurrit, mitior tamen quae Syracorum iungitur campis. In sunt etiam Troglodytae quidam, qui propter frigora habitant in cauernis, & pane abundant. Post eas Cheanitae reperiuntur, & Polyphagi, & aliorum quorundam uici agriculturam patientes: deinceps Nomades inueniuntur, Paxani, & Nabiani, qui inter Maotim Caspiumque habitant, mox Syracorum Aororumque nationes, quas superiorum Aororum exules fuisse putant, magis ad septentrionem expeditas. Abaeus Syracorum rex, dum Pharnaces Bosphorum haberet, equitum misit uiginti millia. Spadines rex Aororum totidem superiores. Aororum plura cum terrae haberent, & maxima ex parte orae Caspiae imperarent, unde camelis iter agentes, Indicas & Babylonias merces, ab Armeniis Medisque accipiebant: atque propter opulentiam auro adornabantur. Strabo Aororum Tanaim accoluisse tradit, Syracas Archedeum amnem, qui ex Caucasu fluens, emittit in Meotim. Ptolemaeus Aororum in hac plaga nusquam meminit, Syracorum mentionem facit, quos ultra Hippicum montem prope Ras fluuium iacere ostendit: sed mutatis temporibus gentes quoque situs, & nomina mutant. Tanais (ut ante diximus) Europa atque Asia terminus est, ferturque a Septentrione Nilo contrarius, paulo tamen orientalis originem eius incertam aliqui putant. Ptolemaeus ex montibus Riphais prodire arbitratur, qui magis australes sunt quam Hyperborei. Nos hominem allocuti sumus Verona oriundum, qui per Poloniam & Litanam, ad fontes Tanais peruenisse se affirmauit, eosque transcessisse, & omnem illam Barbariae borealem perferatam. Is aiebat paludem esse non admodum magnam, ex qua Tanais nasceretur, qui duobus ostiis Maotim ingreditur, quae stadiis intra se circiter septuaginta distare feruntur. Theophanes Mithyleneus ex Caucasis montibus orti Tanaim existimauit, & in septentrionem diu currere. Postea conuersum ad meridiem, in Maotim emittere. Ferunt Graecos qui Bosphorum habitauere ad flumen Tanaim urbem condidisse, quam postea Polemo rex depopulatus est, cum minus obtemperaret. Commune in ea emporium erat Nomadum, Asiae atque Europa, & eorum qui a Bosphoro lacum nauigabant, quorum alij mancipia, pelles, & si quid aliud est Nomadicum uehebant: alij ueste, uinum, & cetera, qui mitis uita sunt propria onerabant. Nunc his locis propinquum est Vencorum castellum, quod Tanam uocant, unde & nobilissimae pelles feruntur, & mancipia, quae a Scythiis emunt, quos appellant Carcaffos.

Torrentes auri deferentes. Soanes ueneno spicula arrebant.

Tanais duobus ostiis Maotim ingreditur.

De Alopeia in Mæotide insula quæ mistorum hominum domicilium continet, quantalæ
opprimantur glacie & frigore, Cap. XXV.

IN Mæotide insula memorant Alopétiam, quæ mistorum hominum domiciliū fuit, Istadis centum à ueteri emporio distans ab ostio Tanais, quod magis orientale est: ad sinistram terrestri itinere pergenti, post octingenta stadia magnus Rhombites occurrit, ubi piscatio multa, & condituræ apta: pari deinde interuallo minor Rhombites se offert, non adeo piscibus abundans. Ptolemæus Rhombitem maiorem & minorē duo flumina esse dixit. Strabo promontoria significare uidetur, qui populos ab eis Rhombitarios nominari asserit, et maiores insulas habere stationibus plenas, minores operarios esse, & omnes uocari Meothas non minus quàm Nomades bellicosos, & in gentes plurimas diuisos, quorum qui Tanaim accolerent, agrestiores essent, qui Bosphoranis cohærent, mitiorem uitam agerent. A minore Rhombito in Anticerā flumē, & Tyramben, stadia esse sexcenta dixerunt: hinc in uicium Cymbricum, centum ac uiginti, unde soluebant, qui lacum nauigabant. Ex quo fit ut longitudo Mæotis per trecenta fere milliaria esse uideatur à Bosphoro Cimmerico usq; in ostium Tanais. Cimmericum urbs in Cherroneso orientali fuit, quæ fossa & aggere Hilitinū claudebat: Nam Cimmerici potentia olim maximā in Bosphoro habuere, à quibus Cimmericus appellatus est. Hi a ponti dextra mediterraneā regionē habitantes, usq; in Ioniam excurrerunt: sed à Scythis ex his sedibus pulsi sunt. Schythæ à Græcis qui Panthicapeū et alias in Bosphoro urbes habitauere, à Cimmerico usq; in uicium Achilleū stadia uiginti numerabatur. Templū hic Achillis fuit, iuxta quod angustissimū ostij Mæotidis fretum, ad stadia uiginti, uel paulo plura patet: hinc ad Satyri monumentū, stadia nonaginta esse dixerunt. Id fuit in promontorio quodā positū, hominis in Bosphoro clarissimi ac potētissimi, cui proximus fuit Vi-
cus petreus, à quo usq; in Chorocundam, stadia excurrūt centū & triginta, atq; ibi finis est Bosphori, qui Cimmericus appellatur, cuius longitudo stadiorū est ducentorū ac uiginti in cuius initio in parte Asiæ Achilleum fuit, in parte Europæ Minetū, uersus Mæotim: uersus Euxinum in Asia Cyrocondama in Europa uicus nomine Aera Panthica-
pensis agri, quæ duo loca septuaginta stadiis inter se distabāt, huc usq; glacies pertendit, cum riget hyems Mæotide adeo frigore cōcreta, ut pedibus permeetur. In his angustissimis multi fuere portus & supra Chorocundiam locus Chorocundamētis appellatus, qui decem stadiis à uico mittebat: In mari pars Anticetæ fluminis abrupta lacū influens insulā efficiebat, quæ hoc lacu & Mæotide & flumine undiq; abluetur, & mari Anticetam nonnulli Hypanim uocauerunt, quemadmodū & fluuium Borystheni proximum.

De Phanagoria, de Gigantibus Venerem adorantibus, de Polenionis
regis morte, Cap. XXVI.

VLtra hunc locum nauiganti uersus Orientē Phanagoria olim occurrit, ciuitas me-
moratu digna, et Cepæ, Hermonassa, & Apaturum Veneris fanum. Phanagoria & Cepæ in insula fuere: quicumq; olim Bosphori potētibus obediebāt, Bosphorani ap-
pellabantur, & alij Asiani, alij Europei: horum Metropolis Panthicapeum fuit, Asiano-
rum phanarium, sic enim postea Phanagoria est appellata, earum rerum emporium quæ
ex Mæotide, & ulteriore barbarorum regione importantur, earum uero quæ mari adue-
huntur Panthicapeum. In Phanagoria templum fuisse insigne tradunt, Veneris Apatu-
riæ fabulam afferentes: quod cum gigantes Venerem adorirentur, illa Hercule intro-
caro, tamdiu in lateribus quibusdam latitauerit, donec gigantes sigillatim dolo excipiens,
occidēdos exhibuerit Herculi. Nulla enim mulier tam sui corporis prodiga est, ut uim
libenter admittat, & sæpe dolis potentia succumbit. Inter Phanagoriam & Gorgophiā
quingentorum stadiorum spaciū ponunt, quod Aspurgitani habitauerunt, & ipsi Meo-
tæ: quos cum Polenio rex simulata amicitia adoriretur, nec id eos lateret, sed cōtra instra-
cti exirent, captus interemptusq; est, pœnasq; cogitati sceleris dedit. Bosphoranorū du-
ces ad Tanaim usque imperium protulere, præsertim Pharnaces Cassander
ac Polenio regionem à freto usq; Gorgophiam
Syndicam appellauere.

De Zogoris

De Zogoris & Heniochis, de lemborum magnitudine, & eorum maritimis furis, de Eno-
chiorum regum pluralitate, Cap. XXVII.

Post Gorgophiam Achai, Zogori, & Heniochi, sequuntur, montana & importuo-
sa colentes loca, quæ Caucaſi partes sunt. His uita ex maritimis latrocinijs fuit, lem-
bos exiles ac leues habentes hominū uiginti quinque capaces. Fama est Phthiotas, Achæ-
os, ex Iasonis exercitu Achaiam hanc habitasse, Laconas uero Heniochiam quorū du-
ces Rhaccas & Amphifastus fuerint, Castoris & Pollucis aurigæ: ij mari dominaban-
tur more piratarum, prædam Bosphoranis uendentes, & ab eis comeatum accipientes,
lebos humeris impositos in syluis cū mare nauigari non poterat, occulētes, tenuē solum
arantes: Vicini principes eorum iniurias ulciscabantur, sed Romanorum subditi pro-
pter negligentiam præfectorum sæpe inulti fuerunt. Heniochi quatuor reges habuere,
cum Mithridates Eupatore paterno regno fugiens, Bosphoranorum regionē permea-
uit, quæ quidem ipsi peruia fuit. Zogorum uero terram, propter locorum difficultatem
atque asperitatem accedere diffusus, ægre maritima ora profectus est: sæpe mare ingre-
sus, quousque in Achæorum agrum peruenit; quibus adiutoribus iter ex Phaside consu-
mauit, ad quatuor fere milliastadiorum. Hanc Zogorum terram eam esse arbitramur,
ex qua populi exierint, qui nostra ætate cū liberis & uxoribus Europam peruiagantur,
Zigari appellati: insignes fures, & inter nostros homines Nomadum more uiuientes:
A Chorocundame orientem uersus recta nauigatio est, ad stadia centum & octuaginta,
ubi Sindicus portus, & ciuitas cuius meminit Ptolemæus: de hinc ad quadringenta
stadia sunt ea quæ Batha nominantur, uicus & portus ubi Sinope austrum uersus, huic
oræ plurimum uidetur opponi. Ptolemæus hic annem Pſycam ingredi mare arbitra-
tur, & hic Achæos esse. Strabo Arthemidorum secutus Certetarum oram esse tra-
dit, octingentorum & quinquaginta fere stadiorum, quæ stationes & uicos habeat: de
hinc Achæorum regionem stadiorum quingentorum, postea Heniochorum mille, de
hinc Pitherintem trecentorum fere ac sexaginta, usque Dioscuriadem: totaq; nauiga-
tio à Chorocundame usque huc, stadia complectitur tria milliā centum & quinquaginta.
Qui Mithridatica conscripserūt (ut Strabo refert) prius Achæos posuere, deinde Zi-
gos, mox Heniochos, post Certetas, & Moschos, & Colchos & Phthiophagos, qui ul-
tra hos habitauere, Toonas, & alia circa Caucaſum paruas gentes, quæ australia Cauca-
ſi occupant, loca Euxini: quæ Ponti, septentrionale latus ultra Caucaſum usq; ad ocea-
num innumerabiles iacent gentes, quas ab occidente Tanais claudit, ab oriente (ut Pro-
lemæo placet) Ras fluuius: ut Straboni, Plinio, & multis alijs, longissimus Caspij maris
sinus, omnes qui hanc terram incolunt Scytharum nomine continentur, quamuis Pro-
lemæus Sarmatas appellat: quos bifariam partitus est, & alios Asiaticos uocat, à Tanai
usq; ad flumen Ras: alios Europeos, qui Germaniam inter & Tanaim iacent. Scythas
uero ultra & intra Imaum montem collocat, ut à nobis ante relatam est. Scriptores alij
Scytharū nomen multo maius efficiunt, quos à germanico limite, usq; ad ipsos Scras,
& orientale pelagus occupare arbitrantur: & sicut habitabilis terræ australia Aethiopi-
bus tradiderunt, pari modo septentrionalia Scythis, quos cum Sarmatis confuderunt:

De Scythis, eorum origine, de sedibus incertis, eorum uictoria, & qualiter in
hos triumpharint Romani, Cap. XXVIII.

Diodorus Scytharum gentem apud Araxim flumen originem habuisse putat, par-
tuamq; ab initio nationem fuisse, & modicæ terræ cultricem, ac propter ignobilita-
tem à uicinis contemptam, nactamq; deinde regem quendā bellicolum, & militari uir-
tute præcipuum, agros ampliassē montanos quoad usq; ad Caucaſum, campestris uero
usq; ad Oceanum & Mæotidem, flumenq; Tanaim. Fabulam quoq; adducit: Natam
apud Scythas ex terra uirginem, umbilicotenens hominis forma, reliqua uiperæ, quæ pue-
rum genuerit nomine Scytham, qui omnium ante se clarissimus euadens, nomen ex se po-
populis uocabulum indiderit, inter cuius posteros duo fratres extiterint, summa uirtu-
te, alter Pluto, alter Napis appellatus, qui magnis rebus gestis, regno inter se diuiso, alte-
ros popu-

Cc 3

Satyri monu-
mentum.

Mæotis frigo-
re cōcreta pe-
dibus permea-
tur.

Fabula Vene-
ris Apaturiæ

Zigari cū pue-
ris & uxoribus
Europam per-
uagantur, suntq;
fures insignes.

Scytharū ori-
go ex Diodo-
ro.

Fabula de
Scythis.

ros populos Plutones, alteros Napas uocitauerunt. quorum progenies regiones ultra Tanaim, usque ad Thraciam subegerit: uersisque deinde in alteram partem armis, ad Nilum Aegypti peruenit: redactis in potestatem omnibus, quæ intermedia erant, gentibus, & usque ad orientis Oceanum, & mare Caspium imperium protenderit: multosque reges habuit memoria dignos. Scytharum autem populos Sacas, alios Massagetas, alios Arimaspos, alios alio nomine uocari dicit: Coloniasque plures ab eis deductas fuisse, sed duas maximas, unam ex Assyrijs inter Paphlagoniam ac Pontum, alterum ex Medis pone Tanaim flumen, cuius populum Sauromatas appellauerint: qui multis post annis, imperio late diffuso, magna ex parte uastata Scythia, eam penitus desertam cultoribus reddiderint. Trogus Pompeius Scythias cum Aegyptijs de generis uetustate contendisse dicit, eisque datam palmam tanquam loco editiori natis. Parthos & Bactrianos eorum sobolem esse. Scythiam ab uno latere Ponto, ab altero Riphazis montibus, a tergo Asia & Phasi flumine clausam: multum in longitudinem & latitudinem patere hominibus, inter se nonnullos fines, neque tecta, aut certas sedes, & armenta pecora semper pascentibus, & per incultas solitudines errare solitis. Iustitiam genti ingenijs, non legibus, cultam: furtum inter eos grauissime uindicari, argentum & aurum pariter aspernari, ac ceteri mortales appetunt, lacte & melle uesci, ferarum pellibus uestiri. Darium regem Persarum ab his turpi fuga submotum, Cyrum cum omni exercitu a regina eorum trucidatum, Alexandri magni ducem Sophitiona pari ratione cum copijs uniuersis deletum, Vesoim regem Aegyptiorum exercitu cum omni apparatu belli relicto repulsum, ac fugatum. Scythas ab Aegypto paludes prohibuisse, qui reuersi Asiam domuerint, uectigalemque fecerint, ac per mille & quingentos annos tenuerint, usque ad Ninum regem Assyriorum: Romanorum arma audierint, magis quam senserint. Pulchre Trogus, sed arbitramur Græcos eum aliquos secutum, quibus mos est omnia in maius extollere. Scytharum natio barbara est, nec iusti nec relicti tenax, sœdissima apud eos uita, religionum mille modi, idola & serpentes colunt, in libidine profusi, aurum non concupierunt donec fuit ignotum, ubi splendorem eius conspicati sunt, nihil non auri causa patrauerunt, & propter regnum sæpe parricidia commiserunt, neque inter se iusti, neque cum alijs ueraces, cui plus uirium est, huic & iuris magis, potentia omnia cædunt. Nec Romani intactos eos reliquere, neque Græci: Alexander ultra Iaxartem fluuium eos cæcidit, successores eius plurimis cladibus Scythas affecerunt: Cneus Pompeius magnos Scytharum exercitus fudit, qui Mithridati suppetias tulerunt in Septentrionem Scythicum iter tanquam in mari stellis secutus, & omnis Albania atque Iberia, ab eo domita est: Regem Colchorum Orodem, positus sub ipso Caucaaso castris, iussit in plana descendere, quarum prouinciarum, & si Græca origo fuit in Scytharum tamen mores populi declinauerant: Imperante Claudio Mithridates Bosporanus, amissis opibus uagus, postquam Didium Romanum ducem, ac robur exercitus abesse cognouit, spreto Cothi iuvene, ac rudi & nouo rege, cum Iulio Aquila equite Romano, nationes sibi allexit: & perfugas, & coacto exercitu regem Dandariorum exturbauit, & imperio eius potitus festinauit in Bosphorum, Aquila & Cothis, quia Iorsines Saracorum rex hostilia resumperat, ad Eunonem, qui Adrosorum genti præcebat, legatos misere, eumque sibi sociarunt: Pellitur hostis, ueniturque Sorexam Dandanice oppidum, quod desertum à Mithridate praesidio muniuit, & in Saracos pergunt, & transgressi anem Pãdam, circumueniunt urbem Huspediam, eamque excidunt. Iorsines rex Saracorum, diu pensitato, Mithridati ne rebus extremis, an primo regno consuleret: postquam præualuit gentilis utilitas, datis obsidibus, apud effigiem Cæsaris procubuit: magna gloria exercitus Romani, quem inuictum & uictorem tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit, Mithridates nullo in armis subsidio fratrem Cothim proditorem atque hostem metuens, ad Eunonem confugit: qui eum, impetrata tantum uita ad Claudiū misit. Multi præterea imperatores, & apud urbem Romam, & apud Constantinopolim, de Scytharum gente gloriosissime triumpharunt. Quod autem ad interiora eorum, & ultima uersus Boream non est itum, paupertas soli fecit, et itineris asperitas, atque intolerabile

Victoria Scytharum uaria.

Dandariorum rex exturbatus.

intolerabile frigus, & nullum uincens premium. Multos Romani populos (ut Appianus tradit) sese sponte dedentes reiecere, quod nullo esset emolumento eorum imperium: quis arma sumat, & cum mortis periculo dimicet, cum sciat uictoriam sterilem esse: id perinde est, ac si quis laudis causa cum bestijs pugnam ineat. Nec Scytharum robur insuperabile est, magis quam elephantum & taurorum, quos ingenio uincimus: sed in his inest aliquid utilitatis, Scythas illos exteriores si prælio superaueris, non tam tibi quam illis uiceris pane alendis, qui multis est incognitus, ubi eorum seruitia quæras. Fatemur tamen ab his exisse quamplures, qui res magnas gesserunt. Facile enim migrant quibus sterilis sedes est, & melioris soli fama multos trahit.

De Asiaticis, Scythijs, & eorum ferocitate, unde Atilas, de eorum fœditate, & quomodo Hungaros uelint esse Scythas, quomodo uel quidam Hungaria lingua sint loquentes, Cap. XXIX.

EX Asiatica Scythia migrauerunt in Europam Huni, feroces populi, quos Iordanus, & alij nonnulli, ex mulieribus magis & dæmonum semine natos crediderunt: qui transmissa Mæotide, omnem barbariem inter Tanaim & Danubium, occupauerunt: ex his magnus ille Atilas ortus est, qui subacta Pannonia, Italiam ingressus, Aquileiam subuertit, & in Germaniam transiens, plurimas uastitates edidit, ac transmissis Rheno, in agris Carelaunicis memorabile illud prælium commisit, in quo supra centum sexaginta millia hominum cecidere: & quauis uictus esset, id tamen solacij tulit, quod Theodoricum Gothorum præstantissimum ducem obruncatum cognouit. Is domum reuersus, dum nouis nuptijs operam dat, uino plenus, effuso è naribus multo sanguine, suffocatus est: de quo etiam in posterioribus nonnulla erunt dicenda. Scytharum quoque genus est Turcarum fœditissima gens, qui ut Heticus Philosophus tradit, in Asiatica Scythia ultra Pyriceos montes, & Taracontas insulas, contra Aquilonis ubera sedes patrias habuere. Natio truculenta & ignominiosa in cunctis stupris, ac lupanarijs fornicaria: comedit quæ ceteri abominantur, iumentorum, luporum, ac uulturum carnes, & quod magis horreas, hominum abortiuas: diem festum nullum colunt, nisi mense Augusto Saturnalia: Romanorum imperium admirata magis, quam experta est: Octauiano Augusto in auro littorico censum dedit, & id quidem sponte, nam cum uicinas gentes annua illi tributa reddere animaduertisset, nouum dierum ac temporum exortum esse deum arbitrata, munera illi quotannis misit. Otho historicus qui Phrisingenis fuit episcopus, tradit Turcas imperantibus Græcis, ac regnante apud Francos Pipino, annis ab hinc supra sexcentis. Caspias portas egressos, cum Auaribus ferocissimam pugnam, multis utrinque desideratis, conflixisse. Nicolaus Segundinus multa eruditione præditus, græcas ac latinas literas apprime callens, de Turcis ad nos scribens, Asiaticos Scythas illos esse fatetur, qui Pontum Cappadociamque transgressi, ad reliquas finitimas gentes sensim illapsi sunt: non more latronum clandestinis quibusdam excursionibus, uires sibi uendicantes, occupatis montibus & claustris opportunis, unde per occasionem irruptiones facile fieri possent, usque adeo emerferunt, atque animis sublati sunt, ut palam iam, & pari Marte aduersum finitimos de agri possessione certarent, & denique procedenti tempore Galatia, Bithynia, et utraque Phrygia, in potestatem redacta, omnem Asiam quæ minor uocatur, ultra citraque Taurum, ad oras usque Ionie & littora græci maris occupauerint: & unum quendam principem, sed alios alij duces, & uaria auspicia, quasi per factiones secuti, de quibus alio loco dicendum erit. Ferunt & Hungaros, qui Danubij ripas incolunt, Scytharum genus esse, non quasi ab Hunis ortos quod propter uerbi cognationem aliqui crediderunt, sed ab alijs Hungaris, quorum Iordanus meminit, qui Nothos eos dicit, suo tempore fuisse, propter commercium pellium Mardurmarum. Fuit autem Iordanus sub imperio Iustiniani, quo tempore nondum Pannoniam Hungari attigerant, longe post Hunnos, Gothos ac Longobardos, Hungari Scythiam egressi, ad Danubium peruenere: pullisque prioribus incolis, aut sub iugum missis, regnum sibi fecere. de quibus suo loco dicemus. Noster Ver-

Multarum gentium imperium tanquam inuile Romani reiecerunt.

Huni ex quibus nati.

Grandis Hunorum strages.

Atilas uino plenus suffocatus est.

Nicolaus Segundinus ad Pium papam de Scythia.

Hungaros Scytharum genus esse.

nenfis, quem supra diximus, ad ortū Tanais peruenisse retulit populos in Asiatica Scythia, non longe à Tanai sedes habere, rudes homines, & idolorum cultores, quorum eadem lingua sit cum Hungaris Pannoniam incolentibus, uoluisseq; cum plerisque sacrarum literarum professoribus, uiris religiosis, & ex ordine beati Francisci, qui linguam illam nossent, eo proficisci, & sanctum Christi Euangelium predicare: sed prohibitum à domino, quem de Mosca uocauit, qui cum esset græca perfidia maculatus, ægre ferebat Asiaticos Hungaros, latinæ coniungi ecclesiæ, & nostris imbui ritibus. Fuerunt & qui Gothos ex Asiatica Scythia erupisse putarunt, quorum est peruulgatum nomen præsumptio, hinc oritur quod Alani inter eos militauerunt, & usque in Hispaniam transire, ibiq; sedes obtinere, in quibus hodie Catelani tanquã Gothi, Alani uocantur: Alanos autem Ptolemæus in Asiatica Scythia ultra Hyperboreos montes collocat, ad septentrionem maxime uergentes. Iordanus Europeos fuisse Gothos affirmat, quem sequi non pudet, suæ gentis initia referentem: neque alienum fuerit, Alanos postquam in Europã migrassent, cum Gothis societatem inisse, ex qua facta sit Catelanorum natio. Multa de Gothis inter res Europeas dicenda erunt, quæ nunc relinquimus, illud conclusisse fat fuerit, non idcirco Scytharum genus in aliena prorupisse, quia ceteris uirtute præstaret, sed auiditate melioris agri, & quod in patrio solo nutiri non possent. ¶ Sequitur Asiæ ad nostram supputationem tertium membrum, cui Parthia dabit initium, quamuis re-cta in orientem iter habenti Aria occurrat, et Paropamisadũ regio, quæ montana sunt, et in eodem parallelo qui per Rhodum est cum Parthia continentur: sed nobis placuit quinto loco de illis agere, qui post Indiam ad occidentem primi reperiuntur. Nos Parthiam in hac descriptione, Mediamq; & utraq; Armeniam, ac magnam minoris Asiæ Cherronesum comprehendemus: quamuis aliqua ultra citraq; Taurum iaceant, & non nulla in ipsius montium cacuminibus sita sint.

De Parthis, apud eos uario terramou, sermone misto, de eorum uario incesu, & de regum uaria successione, atque in bellis multa nunc regni populatione, nunc autem auditione, Cap. XXX.

Parthia ut Ptolemæo uisum est, ab ortu Ariam habet, & Masdoranum montem: ab occasu Mediam, & quibus diffecatur iuga: ad meridiem Carmaniam desertam, & Parcoachia montis sublimem uerticem: a septentrione Hyrcaniam: & qui medius intercurrit mons coronis, regiones in ea quatuor collocat: Comissenam quæ Hyrcanis imminet: Thabienam, quæ ad Carmaniam respicit: Patauricenam, quæ Arsiam: & Sindacam, quæ Mediam intuetur. Ciuitates commemorat plures, de amnibus qui eam irrigent nullam efficit mentionem, quæ Bagadam in ea ortum indicare uideatur, qui lōgo itinere per Carmaniam desertam & Hippophagos, non longe à Sureis Persicũ illabitur sinum. Strabo fluminibus irriguos Parthiæ campos esse commemorat, quos partim Arius, gartim Margus, inundet. Iulius Solinus Parthiam Rubro mari à meridie claudit, à septentrione Hyrcano salo, non Parthiam hoc pacto, sed Parthicum circumscripsit imperium, quod in duo deüiginti regna diuisum dixit, & undecim superiora ab Armenico limite et Caspio littore incipientia, ad terram Scytharum porrecta, quibus concordessent reliqua septẽ inferiora. Sic enim uocat ab ortu Arianos habere, à meridie Carmaniam, ab occasu Medos, à septentrione Hyrcanos. Plinius, quæ fuerant olim Persica regna, postea Parthorum intelligi uoluit, inter duo maria, Persicum, & Hyrcanum: montana Parthiæ Scenatas tenere populos. Strabo refert loca optima, & montibus clausa, Trogus Pompeius urbem claram in monte à Partheno primo Arface conditam dicit: cuius loci ea conditio fuerit, ut nec quicquam munitius inueniri, neque amœnius posset, præruptis undiq; rupibus cinctus, ut tutela nullis egeat defensoribus: & soli circumiacentis tanta ubertas sit, ut proprijs opibus expleatur. Fontium ac sylvarum ea copia, ut et aquarum abundantia iriget, et uenationum uoluptatibus exorneretur. Apollodorus Hecatopylon Parthorum regiam appellauit, per mille et septingenta sexaginta stadia distantẽ à portis Caspijs. In Parthia terræ sunt, quas Rhagas uocauerunt, propter terræ motus q̄ ibi frequẽter fiunt, à quib. multæ urbes (ut Possidonius refert) et duo millia uicorũ euerfa

Solinus de Parthia.

Hecatopylon. id est, 100. portas habens.

Aeuerfa sunt. Strabo affirmat Parthiam ab initio non multam fuisse, Parthos cum Hyrcanis Persicæ uixisse, eisq; subfuisse, cumq; regio esset nemorosa & montana atq; inops, reges eam cursu præterisse, cum ne minima quidem exercitus partem alere possit: successu uero temporis auctam esse: Camisenamq; atq; Cormam, & totã fere regionem: usq; ad Caspias portas & Aragos & Tapyros, quæ prius Medorum erant, ad Parthos transisse: atq; Apamiam & Heraclia insignes urbes, & Rhagis uicinas, in Parthia uidetur describere. Parthorũ collegiũ duplex fuisse affirmat, alterũ affiniũ, alterũ Magorũ & sapientiũ, atq; ex his duob. reges creari, nationẽ Barbarã esse uerum bellacẽ, & a Scythis ortã, quæ propter præclara belli facinora, adeo polluerit, semper aliquid finitimis adimens, ut tandẽ ad Euphratem propagarit imperium, & uim Scythis attulerit: Bactrianã partem eius auferens, & propter imperij magnitudinem cũ Romanis uario Marte contenderunt, Scytharum exules creditũ, quod ipso uocabulo manifestari Trogus affirmat: nam Scythico sermone exules Parthi dicuntur: ij Almorum & Medorum temporibus, inter orientes populos obscurissimũ fuisse: postea quocunq; imperium orientis translatus est, ueluti uulgus sine nomine, præda uictorum fuisse, & Macedonibus triumphato oriente, seruiuerunt. Parthia frigidissimos habet montes, & planities admodum calidas, administratio gentis post defectiõnem Macedonici imperij, sub regibus fuit: proximus maiestati regũ, & populorum ordo, ex hoc duces in bello, & in pace rectores habuere: sermo his inter Scythi cum Medumq; medius, et ex utrisq; mistus: uestis olim sui moris, posteaquã opes accesserunt, luxuriæ materia, ut Medis, præclucida ac fluida: armorũ patrius, ac Scythicus mos, exercitum nõ ut aliæ gentes liberorũ, sed maiorem partẽ seruorũ habuere: quorũ uulgus nulli manu mittendi potestate permissa, ac per hoc omnibus seruis nascẽtib. indies crescit, hos pari liberos suos cura, & equitare, & sagittare, magna industria docet. Locupletissimus ut quisq; est, ita plures in bella equites regi suo præbet: aduersus Antonium cũ equitum quinquaginta millia Parthi duxissent, soli quadringenti liberi fuisse, præliari in acie cominus, aut obseilas expugnari urbes, ignari. Pugnauerunt aut procurrentib. equis, aut terga dãtib. saepe fugã simulantes, ut in cautiore aduersum uulnera insequentes haberet. Signũ his in prælio non tuba, sed tympano dabatur, nec pugnare diu poterant, de quib. Lucanus: Pugna leuis, bellumq; fugax, turmaq; uagãtes. Et melior cessisse loco quã pelere miles: Illita terra dolis, nec Martẽ cominus unquã Ausa pati uirtus, sed lōge tendere neruos: Et quæcũq; uelint permittere uulnera uentis. Cæterũ intolerãdi fuissent, si quantus erat impetus, uis tanta & perseverantia fuisset: plerũq; in ipso ardore certaminis prælia deseruerunt, ut cũ maxime te uicisse putas, tunc tibi discrimen subeundũ sit, munimẽtũ ipsis equisq; lorice plumate fuerunt, quæ utruq; toto corpore texere, aurũ, argentiq; nullus, nisi in armis, usus: uxorẽ dulcedine libidinis singuli plures habuere, nec ulla deli

Cæta adulterio grauius uindicarunt: ob quã rem fornicis non conuiuũ uirorum tantum, uerum etiam conspectum interdicebant, carne non nisi uenatib. quæ sita, uesciebantur. Equis omni tempore uescabantur, illis bella, illis cõuuiua, illis publica, ac priuata officia obibant: super illos consistere, mercari, colloqui. Hoc deniq; discriminẽ inter seruos liberosq; fuit, quod serui pedibus, liberi nõ nisi equis incedebant. Sepultura uulgo, aut auium, aut canum, laniatus fuit. Nuda demum ossa terræ obruere, in superstitionib., atq; cura deorum præcipua omnibus ueneratio. Ingenia genti timida, sedulosa, fraudulenta, procacia: quippe uolentiam, uiris, mansuetudinẽ mulieribus, assignabant: semper in externos, aut in domesticos, motus inquieti: nam taciti ad faciendũ, quã ad dicendum promptiores. Secunda atq; aduersa silentio tegebant, principibus, metu, non pudore parebant. In libidinem proiecti, in cibũ parci, fides dicti promissiq; nulla, nisi quatenus expedit. Libet hic paulo altius ordiri, et res Parthicas quæ memorabiles fuerunt, longius attingere. Orientis imperiũ primo Assyriorũ fuit, postea Medorũ, deinde Persarum, quarto loco Macedonum, quos Parthi simul & Romani debellarunt: seu uerius hodie domestica & execrãda parricidia, post mortem Alexandri magni Parthiã tanquã uilem & inopem nemo Macedonum dignatus est. Ob quam rem, Stragonori externo socio eam tradiderunt. Exin, Macedonib. inter se ciuili bello contendentib. Parthi Eumenẽ secuti sunt, et eo uicto, ad

Antigo

Parthorũ eol legium.

Parthi exules dicti.

Serui pedibus Liberi equis omni tempore incedebat.

Oriente imperium quoties mutatum. De regni Parthici initio.

Antigonum transfere. Post hunc à Nicanore Seletico, & Antiochio, & successoribus eius possessi sunt. Demum uero à Seleuco, Antiochi nepote, defecerunt impunitatē assecuti, quia Seleucus cum Antiocho fratre, de regno contendebat, quo tempore & Theodotus Bactriae praefectus defecit, quem Strabo Eucedamum appellare uidetur: qui cum se regem appellare iussisset, exemplum totius orientis populis praebuit, ut à Macedonibus deficerent. Nullum est enim imperium, quod ciuili discordia non euertat. Parthianae defectionis auctor Arsaces fuit, cui alij Bactrianam originē praebent, alij Scythicam, et qui Scytham fuisse putant, ex paruis ortum affirmant, quos Dahas credunt, & Dahis profectos, qui ultra Meotim habitauere Xandros siue Parios dictos: nonnulli Dahas circa ostium Caspij maris posuere, ex quibus ortus Arsaces cum plerisque Nomadibus Ochū accolentibus Parthiam inuasit, atque obtinuerit: Trogus incertae originis dicit, qui solitus latrocinij et rapto uiuere, ac coepta opinione quod Seleucus à Gallis in Asia uictus esset, cum praedonum manu Parthiam ingressus, Mādragoram regionis praefectum oppresserit. & imperium gentis inuasit: duarumque ciuitatum imperio potitus, parato grandi exercitu, aduersus Theodotum Bactrianorum, & Seleucum Persarum regem, se tueri conaretur. Theodoto cito mortuo, filius eius eiusdem nominis, pacem & foedus cum Arsace percusserit: nec multo post, cum Seleuco rege ad defectores persequendos ueniente congressus, uictor euaserit. atque is dies Parthorum imperij initium fuerit, qui ab eis solemniter habetur. Ex quo libertas genti orta, reuocato deinde Seleuco, nouis in Asiam motibus, dato laxamento, regnum Parthicum formam accepit, & recte uiuendi normam, constitutis magistratibus, qui belli pacisque munera sub rege gererent. Arsaces quaesito, constitutoque regno, matura senectute decedit, cuius memoriae hunc honorem Parthi tribuerunt, ut omnes deinde reges suos Arsaces appellauerint. Huius filius et ipse Arsaces nomine, aduersus Antiochum Seleuci filium centum millibus peditum, & uiginti millibus equitum instructum, tanta uirtute pugnauit, ut ad postremum in societate eius reciperetur. Tertius Parthis rex Priapatus fuit, & ipse Arsaces dictus, qui actis in regno quindecim annis decessit, Mithridate & Phraate filijs relictis: quorum maior Phraates, more gentis haeres, Madros ualidam gentem bello domitam regno adiecit, nec multo post decessit, instituto fratre haerede, quauis multos reliquisset liberos. Quo tempore Eueratides apud Bactros regnauit (de quo supra meminimus cum de rebus Bactriae ageremus) Mithridates aduersus Medos bellum gerens, uictoria demum potitus, ac uiribus auctus, Pharsacem Mediae praeposuit, & Helimeorum gentem regno suo adiecit, rege ipsorum in praelio superato. Imperiumque Parthorum à monte Caucaaso, usque ad flumen Euphraten, protulit: nec minor Arsace proauo gloriosa senectute decessit, relicto Phraate filio, haerede, qui cum bellum inferre Antiocho regi statueret, Scytharum motibus ad sua defendenda reuocatus est, profectusque aduersus Scythas Hymerum quendam ad tutelam regni reliquit, qui oblitus uicarij officij tyrannica crudelitate Babylonios, multasque alias ciuitates importune uexauit. Ipse autem Phraates Graecos secum contra Scythas adduxit, quos prius in bello aduersus Antiochum gesto, superbe, crudeliterque tractauerat: ij cum inclinatam Parthorum aciem uidissent, arma ad hostes transfudere, insigni proditione contumelias ulsi: Phraates obruncatus est, & in eius locum Arthabanus patruus constitutus, Scythae uictoria contenti, populata Parthia, in patriam redierunt. Arthabanus bello Thegarijs illato, uulneratus in brachio statim decedit. Mithridates filius succedit, cui res gestae magni cognomen dedere. Multa enim bella cum finitimis summa uirtute gessit, & cum Scythis prospere dimicauit, ultorque iniuriae parentum fuit, ad postremum Arcoadisti Armeniorum regi bellum intulit, deinde propter crudelitatem à senatu Parthico pulsus est. Frater eius Herodes cum regnum uacans occupasset, Babyloniam quo Mithridates cōfugerat, diu obsedit: & fame coactos in ditionem oppidanos compulsi, & Mithridatē in conspectu suo adductum, trucidari iussit: Deinde cum Romanis bellum gessit, Crassumque cum filio & omni exercitu deleuit: huius filius Pacorus missus ad persequendum Romani belli reliquias, magnis rebus in Syria gestis, reuocatur in patriam: patri suspectus, nam quem non timeat, qui

Seleucus à
Gallis in Asia
uictus.

Herodes fratrem
occidit
& Crassum cum
filio & exercitu
deleuit.

qui fratrem occidit: Exercitus Parthorum illo absente in Syria relictus, à Cassio quaesitore Crassi cum omnibus ducibus trucidatur. Post haec ciuili bello Parthi Pompeianarum partium fuere, cum Crassi alterum filium in partibus Caesaris esse audirent, uicto Pompeio auxilia Bruto & Cassio aduersus Augustum et Antonium misere, & post belli finem rursus Pacoro duce, inita cum Labieno societate, Syriam & Asiam uastauere: castraque Ventidij, qui post Cassium, absente Pacoro exercitum Parthicum fuderat, magna mole aggrediuntur. Sed ille simulato timore diu continuit, & insultare Parthos aliquantisper passus, ad postremum in securos latosque partem legionum emisit, quarum impetu fusi Parthi in diuersa abiere. Pacorus cum fugientes suos abduxisset Romanos secum legiones putaret, castra Ventidij aggreditur: ille reliqua parte legionum emissā, uniuersam Parthorum manum cum ipso Pacoro interfecit. Herodes audita nece filij, diu sine cibo fuit, nec aliud loquebatur, nisi Pacorum: erant enim triginta filij ex diuersis pellicibus, quarum quaelibet suum filium loco Pacori substituendum petebat. Dum Herodes deliberat, unus ex filijs Phraates eum interfecit, poenasque occisi ab eo fratris exegit: sed Phraates multo sceleratior patre, uniuersos fratres suos trucidat, nec filio suo parcat, ueritus ne illum optimates sequerentur, qui sibi erant infesti: hinc Antonius propter auxilium Bruto missum, cum sedecim ualidissimis legionibus, intulit bellum: sed grauer multis praelijs uexatus, & amoris impatiens, quo Cleopatram ardebat, à patria refugit. Phraates insolentior ea uictoria redditus, à populo in exilium pellitur, nec multo post tempore Scytharum auxilio in regnum restituitur. Nullius est enim tanta nequitia quae non inueniat adiutores, si quid auferre utilitatis posse uidetur. Substituerant interim Parthi Tyridatem, qui audito Scytharum aduentu, cum magna amicorum manu ad Octavianum in Hispaniam beligerantem confugit, obsidem Caesari Phraatis filium ferēs, quem negligentius custoditum rapuerat, pariturum se omni tempore Romanis affirmans, si ad recuperandum regnum adiuuaretur. Phraates, & ipse legatos ad Caesarem mittit seruum suum Tyridatē, & filium remitti postulat: Caesar his cognitis, neque contra Tyridatem se Parthis dixit, neque aduersus Parthos Tyridati auxilia daturum. Phraati tamen filium sine precio remisit, & Tyridati quo ad manere apud Romanos uellet, opulentum sumptum praebere iussit. Sed finito Hispaniensi bello, cum in Syriam ad componendum orientis statum uenisset, metum Phraati incussit, ne bellum Parthiae inferret: Itaque tota in Parthia captiui siue ex Crassiano, siue ex Antonij exercitu recollecti, signaque cum his militaria Augusto remissa: sed & filij nepotesque Phraatis obsides Augusto dati: plusque Caesar magnitudine nominis sui fecit, quam armis alius imperator facere potuisset. Misit tamen Augustus antequam moreretur, aduersus Parthos, rebus nouis studentes, Germanicum Drusi filium, Caligulae patrem: qui anno quarto Tyberij Caesaris, de illis clarum triumphum egit. Sub Nerone Parthi Armeniam sustulerunt, & Romanas legiones sub iugum misere, & gregeque Syria retenta est. M. Antonio & Aurelio Commodi imperij tenentibus, Vologesus rex Parthorum graui eruptione facta, non Armeniam modo, sed Cappadociam, Syriamque uastauit. Antonius tamen per duces suos eum repressit, ac Seleuciam Assyriae urbem super Hydaspem fluum sitam, & multa hominum millia in ditionem accepit, & cum fratre de uictoria Parthica magnifice triumphauit. Traianus qui usque ad Indos imperium protulit, Parthos pluribus bellis uicit, eisque non modo australia regna, sed Armeniam quoque abstulit. Sub Hadriano Caesare, qui Traianum secutus est, iterum res Parthicae auctae sunt, & Euphrates utriusque imperij limēs factus, contenderunt cum Seuero Caesare Parthi: & ab eo superati sunt. Aurelius Bassianus cognomento Caracalla, inter Edissam & Cannas commisso cum Parthis praelio, interfecit. Helius lampridius non in praelio, sed cum ex praelio, recessisset, ad requisita naturae, insidijs eum à Macrino praefecto occisum dicit: Deinceps ad orientale imperium, nunc Parthicum, nunc Persicum appellatum reperimus: quamuis imperio Persico Macedones finem imposuerunt. Sed scriptores non tam gentem, quae imperaret, quam locum cui imperabatur, intulit: ideoque Persarum reges, pro Parthis acceperunt. Aurelius Alexander Xerxem regem Persarum maximo praelio superauit. Cordianus Parthis bellum intulit,

Cassius Parthos
trucidauit.

Herodis 19. filij.

Caesar Phraati
filium sine
precio remisit.

Germanicus
Drusi filij, de
Parthis uictus
praebuit.

Valeriani ignominiosè feruitus.

tulit, qui iam moliebantur erumpere, feliciterq; prælijs ingentibus eos afflixit: rediens autem, non longe à Romanis finibus, interfectus est, fraude Philippi qui post eum imperauit. Valerianus, qui septimo & uigesimo loco post Augustum imperio præfuit, et uigesimo loco post Augustum imperio præfuit, à Sapore rege Persarum captus, luminibus orbatus, ignominiosè in Persarum seruitute consensit: id officij apud eos sortitus, ut Sapore equum ascendente, incuruatus regem non manu sed dorso leuaret, Sub Galieno Parthi Mesopotamia Syriacq; potiti sunt: sed Odenatus his recuperatis, usq; ad Thesiphontē penetrauit. Carus Narbonensis secundus et trigessimus ab Augusto, Persas prælio uicit, Senem & Thesiphontem notissimas urbes cepit: & cum castra super Tigridis flumē haberent, nō armis hostium, sed ictu fulminis interijt. Maximianus, aduersus Narseum Persarum regem, inter Gallinici & Carras, congressus superatus est, fugitq; ad Diocletianum in Mesopotamiam, à quo turpiter receptus, & admodum reprehensus, in iustauratis uiribus, iterum cum Narseo Ormisade & Saporis auo in Armenia maiore pugnauit: Victorq; pulso Narseo castra eius diripuit, uxores, sorores, & liberos cepit, & cum ingenti præda ad Diocletianum redijt. Constantius magni Constantini filius, à Persis multa & grauiā damna perpeffus est: uidebatur tamen superaturus in fine, nisi ad ciuile bellū contra Iulianum redire compulsus esset. Iulianus rerū potitus, Parthis intulit bellum, oppida aliquot et castella eorū in deditiōnem accepit, et uic expugnauit: Assyriam populatus est, castra apud Thesiphontē statiuā aliquandiu habuit, rediensq; uictor, dum se incōsultus prælijs inferit hostili manu interfectus est, sicut Eutropius refert, qui eius expeditioni interfuit. Nonnulli diuinitus interemptū asserunt, qui ex Christiano ad gentilitatem redisset, propter quod mox ut uulneratum se intellexit dixisse fertur, uicisti Galilæe (sic enim apostata per irrisiōnem appellabat Christum, Iouinianus duobus prælijs uictus, pacem cum Sapore Parthorum rege necessariam, sed ignobilem fecit, abbreviatas imperij finibus: & parte superiore Mesopotamiæ tradita, quod ante eum annis trecentis & duobus de uiginti, ex quo Romanum imperium conditum erat, nusquam acciderat. Iustinianus Parthos bella mouentes per suos duces pluribus prælijs superauit, postea apud Euphratem eius exercitus uictus est: Sed per Bellisarium refarcita sunt damna, & fœdus cū Parthis initum. Zeliordes Hunorum rex intra Scythiam manentium, cum uiginti millib; aduersus Iustinianum Cosdroam adiuturus aduenit: sed suspectus ab eo habitus, multis uulneribus confossus, interfectus est.

De Cosdroa tyranno & uictoria Heraclij, crucem domini ablatam ac iterum esse restitutam, de Maumethe pseudopropheta, nec non insigni uictoria Thamerlanis Parthorum ducis, Cap. XXXI.

Sub Foca imperatore Cosdroas Mesopotamiam occupauit, & paulo post Palestinā Scum Hierosolyma, et nonaginta millia Christianorum interfecit, partemq; crucis dominicæ secum asportauit, Heraclio imperium tenente: et deinde in Aegyptum arma uertit, Alexandriamq; occupauit: nec moratus Aphricam ingressus est, & Carthagine capta, imperio potitus est Libyæ. Heraclius pacem ab eo petijt, etiam cum dedecore imperij, neq; impetrauit à superbiente rege. Itaq; dux in eum omnia bella fortunæ committens, ille ex Azoto Syriæ fugit in Persidem relicta ducibus, quo Romanorum impetū morarentur. Heraclius flexo ad sinistram itinere, & superato monte Tauro, in Persidē transiuit, uicitq; Sabbarum & Saym duobus prælijs: & tertio Razatenem alium ducem superatum, interfecit, & uigintiseptem militaria signa interceptit. Cosdroas Medarsē filium regni consortem appellauit, Syrochio præterito, qui natus erat maior: propter quod captus ab eo cum Medarsē & uxoribus in carcerem coniectus, est, atq; deinde cum filio necatus. Syrochius Heraclio uictori captiuos reddidit, & crucem domini, & insuper munerera dedit. Hoc tempore Maumethes Pseudopropheta exortus est, qui Arabes ad defectionem compulit: Crux domini Hierosolymam reportata est. Heraclius nō multo post in hæresim lapsus, per desidiam languens, Saracenorum uires tum primū nascentes propagari et crescere sinijt, qui sub falsa lege Maumethis imperium erexere. Arabes enim cū Parthos in suam perfidiam trahere non possent uerbis, armis eos agitauerē. Decefferat primo

Crux domini Hierosolymā reportata.

primo regni sui anno Syrochis, eiq; filijs successerat Adheser, cui pariter infra annum defuncto Ormisada, suffectus est, quem Arabes prælio superatum interfecere, eiusq; imperium obtinuerē. Arabes autē tantis uictorijs aucti: nam & Romanorum arma longe propulerant, Antiochia occupata, & in Aphricam manus iniecerant, transmissa Aegypto Saracenorum nomen assumpserat: atq; ita & Parthi, & Persæ, & Arabes, & Aegyptij, et multæ aliæ gentes in Saracenicum nomen transiere: neq; postea nomen Parthicū auditum est quasi magnum, usq; ad tempora nostra, anno circiter decimo priusquā nasceremur. Thamerlanes genere Parthus, gregarius miles, adeo inter suos uimentis & corporis agilitate excellit, ut breui multarū gentium dux fieret: quibus Parthorum imperio potitus, Scythas, Iberos, Albanos, Persas, Medosq; sibi subegit: Mesopotamiam inuasit, atque Armeniam, transitocq; Euphrate, cum quadringentis millibus equitum, sexcentis millibus peditum, omnem Asiam quam minorem appellamus, obtinuit. Regem omnium potentissimum Pazaitem Turcarum dominum, cum pari equitum numero, & magnis peditum copijs, fines suos tutantem, apud Armenos prælio superatum, ducentis millib. hominum interfectis, uiuū cepit, caucaq; in modū feræ inclusum, per omnē Asiam circumtulit, egregium et admirandum humanarū rerum spectaculum. Castra eius in urbis modum ordinata fuerē, statuto cuiq; arti loco, atq; in partes suas distributis exercitijs, ut omnia in promptu essent: ad uitæ usum necessaria summa semper rerū copia inueniebatur, cum nullus esset latrocinijs locus, tutoq; omnia comportarentur: nulla unq; seditio, nullus tumultus inter milites fuit, aduersam fortunā nunquā expertus est. A Tanaï flumine usq; ad Aegyptū, uniuersam Asiam percurrens, Smyrnas, Antiochiā, Sebastia, Tripolim, Damascū, multasq; ualidissimas urbes uic cepit, diripuit, atq; incendit. Soldanum Aegypti bello superatū, ultra Pelusū repulit: Aegyptum ingredi parantē uastæ solitudines & deserta loca auerterit, uirum belli artib. insignem, ad ea maxime obeunda promptū quæ ardua & dura ceteris uidebatur: Damasco capta, cū arcis antiquæ expugnatio difficilior uideretur, constructa è regione altera, quæ antiquam altitudine superaret, uic cepit: quæ multa suorum cæde. Capha urbs est Genuensium, Colonia in Taurica Cheroneso, non procul à Bosphoro Cimmerico: hanc cū Thamerlanes inuadere statuisset, Scythas negociatores præmisit, qui pretiosissimas animalū pelles minori q̄ consueuerit precio uenundaret, sciens aurū abscondi posse, pelles suffodi nō posse: moxq; bello indicto, admotis urbi machinis, expugnata uic atq; armis ciuitate, & auro & pellib. potitus est. In obsidionib. urbium, prima die albo tentorio utebatur, secunda rubeo, tertia nigro: qui se se dabant in albo sedenti, salutē consequebatur. Rubeus color moriendū patrib. familiarum indicabat: niger ciuitatis excidiū, et omnia in cinerem cōuertenda. Fama est populo sã cuiusdā ciuitatis, quæ prima die deditiōne neglexisset, pueros, puellasq; omnes in candida ueste ramos oliuæ præferentes exiuisse, ut principis iram placarent: illum omnes ab equitatu conculcari atq; conteri iussisse, & urbē captam incendi. Interrogatū aliquando ab homine Genuensi, qui ei familiaris esset, cur tanta crudelitate uteretur: Comotum ac ueluti furentē, distorta facie, ac spirantibus ignem oculis, respōdissē. Tū me hominē esse arbitraris: falleris: ira dei ego sum & orbis uastitas: caueto ne post hac mihi occurras, nisi uelis interrogationis tuæ pœnas dare. Abijt Genuensis, neq; ulterius oculis Tyranni obiectus est. Ferebant qui Thamerlanē uiderunt, eū Hannibali fuisse similem, secundū ea quæ de Pœno scribuntur: nihil eius animo seuerius, nihil magis quā latrociniā uindicasse, ut ipse unus esset, qui latrocinari impune posset. Querebat tanq̄ uirtutis opus quibus cum bellū gereret. Deletis regib. ac tyrannis permultis, uastatis pluribus prouincijs, onustum de uictarum gentiū spolijs exercitum in patriam reduxit: & ciuitatē Marchantem condidit, quam uarij generis captiuos repleuit, & hostium spolijs exornauit. Quod si aliquod excellens ingenium eius acta reperissent, inter clarissima ducum gesta legerentur: uita functus, duos filios reliquit regni successores, qui discordia laborantes effecerunt, ne Parthorum imperium rursus possent emergere. Thomas Apostolus Euangelium Christi, ad Parthos detulit, per quem Medi, Persæ, Hyrcani, & Bactriani nostræ fidei sacramenta receperunt. Corpus eius alij in India, alij in Mesopotamia sepultum asserunt.

Pazaites rex cauca inclusus per omnē Asiam circumfertur.

Distincta coloribus tentoria quid indicent.

Dyra tyranni responsio.

Thomas Apostolus.

De situ Mediae ac diuisione generatim, de montibus eius, fluminibus, Atropatia regione,
 in lacu Spantha, Cap. XXXII.

Media uulgati nominis terra post Parthiam ad occidentem occurrit: quae (sicut Ptolemaeo placet) a septentrione Hyrcano mari terminatur, ab occasu maiori Armeniae & Assyriae parte, a meridie Perside, ab oriente Hyrcania ac Parthia, quae motibus excluditur: Hyrcaniam Charindas determinat fluuius: inter Persidem ac Mediam Parcoatras excurrit mos: Assyria Choatras excludit. Armeniam Caspia iuga, & Cambisus amnis. Sagrus & Orontes altissimi montes interiora Mediae percurrunt: Ex Oronte Straton oritur in Hyrcanum defluens pelagus, ex Zagro Amardes in idem mare decurrunt. Eleucus quoque fluuius ex Australi parte Zagri descendens, Mediae magnam partem irrigat, & Parcoatram scindens montem, per latissimas terras in Persicum defluit sinum. Cyrus amnis Choatra monte dimissus inter Cambisem & Amardem in Caspium labitur mare. Regiones quatuor memorantur apud Medos: Propatena quae occidentalis est, & ad septentrionem uergit inter mare Caspium & Zagrum montem: ad quam Margarsi, Mardi, Marunda, Cadurchi, et Cadusii pertinere uidentur: Elimeis, quae ad septentrionem uergens orientem respicit: et Tapuros, ac Tribuces populos. Daritis magna in conualle iacet: hinc Parcoathia inde Oronte clausa. Syromedia regio tota montana est, & ad orientem uergit, coniuncta Parthiae, & Ragianae regioni, Parcoathiae montis insidet iuga, & ad meridiem respiciens supereminet Persidi ac Parethacinae regioni, quam nonnulli Mediae tradiderunt. Oppida supra quinquaginta memorantur, quorum nomina referre plus tedium quam utilitatis habet, tantum est quod Ptolemaeus nobis de Media tradit. Strabo dicit Media multum & olim potenter regionem, in medio Tauro sitam esse, qui circa haec loca multifidus, & conualles magnas comprehendit. Mediam in duas partes diuiserunt, quarum alteram maiorem uocauerunt, alteram Antropatiam. Maioris Metropolis Ecbatana fuit, magna ciuitas, & imperii Mediae caput, quae & Parthi postea usi sunt. Nam reges ibi aetatem agebant, cum sit frigida: hyemem uero Seleucia, quae sita est in Tigri, prope Babylonem. Atropacia ab Atropato duce nominata est, qui obstitit, ne ea Macedonibus subigeretur, ut maioris Mediae pars. Is postea rex declaratus, regionem hanc a Media sequestrauit: cuius successores regnum continuantes, cum Armeniorum regibus affinitatem contraxere: deinde cum Syris, & postremo cum Parthis. Atropacia Armeniae & Macianae ad orientem sita est, Mediae uero maiori ad occidentem, utrinque ad aquilonem habitantibus, circa Hyrcani maris recessum: & Matranam ab Austro iacet. Araxis fluuius Armeniam et Atropaciam determinat a Zeumate, quod est iuxta Euphratem, quousque in Atropaciam perueniatur octo millia stadiorum esse feruntur. Maior Media ab oriente Parthia terminatur, & Cossiorum montibus, & Parethacinae, qui etiam montani sunt, et latrones, ac Persis continui. Sed hos Ptolemaeus Mediae ad Austrum opponit, a septentrione Cadusii, & ab alijs supra Hyrcanum mare habitantibus, qui a Ptolemaeo inter Medos collocantur, & ut Patrocles ait, ad quinquaginta millia stadiorum orae montanae circa Caspium occupant mare, loca tenuia & aspera incolentes, ab austro Apollomatide (quam Sitacinam ueteres appellauerunt) & monte Zagro, apud quem Massabatrica est, quae ad Mediam pertinet: Quidam ad Helimeam dixerunt pertinere. Ptolemaeus, quamuis Sitacinam regionem & Apolloniatem, quantum ad Mediam meridiionalem facit, non nihil tamen occidentis illis attribuit, & Zagrum montem per Mediam assurgere: Mediam ostendit ab occidente Atropacis, & Armeniorum quibusdam Media concluditur. In Atropacia lacus est nomine Spatha, in quo sales nascuntur & congelascunt: eius regionis loca opulenta sunt, praeter septentrionalia, quae montana aspera sunt & frigida. Apollonides ait, ex ea regione equitum decem millia, peditum quadraginta millia ad bellum cogi posse. Multa eis cum Parthis & Armenijs praelia fuerunt, tenueruntque dignitatem suam, si quid amiserunt, forti manu recuperantes. Amicitiam cum Parthis, & cum Romanis quaesiuere. Regia eorum aetiuialis Gaza fuit in campo sita, & Vera castellum munitissimum, quod Antonius in Parthica expeditione obsedit. Id ab Araxe stadiis abest duobus millibus & quadringentis, ut Adelphius refert, qui

Media regio nes.

10. millia equitum, & peditum 40. millia Atropacia ad bellum cogit.

Gaza oppidum ab Antonio obsessum.

A qui Antonio familiaris fuit, & illius in Parthos expeditionem conscripsit, in qua non aliter modo, uerum etiam praefuit.

De Media magna, & solo equis pascentis apto, ex hac uescos equos genus habere, de herba, quae Medica uocatur, equorum nutritura, abundantia, Cap. XXXIII.

Media magna ex parte alta & frigida, cuiusmodi sunt montes Batanis imminentes, & qui apud Ragas et Caspiae partes conflunt, & omnes denique septentrionales partes, usque in Marianam et Armeniam, huiusmodi sunt. Regio uero quae sub Caspijs portis, & in humilis, & in concauo solo iacet, opulenta est: & omnia fert, praeter oleam, quae & si ibi nascatur, arida tamen & sicca est. Media sicut Armenia eximia pascentis equis apta est, unde pratum quoddam est, quod Hippoboton uocatur, per quod iter faciunt, qui ex Perside & Babylone in Caspiae portas proficiscuntur: in eo pasci dicuntur equarum quinquaginta millia, regium id armentum est. Uescos equos, quibus reges utebantur, optimos ac magnos, alij hinc genus habere, alij ex Armenia dixerunt: quibus propria forma quaedam fuit, quemadmodum Parthijs praeter Graecis ceterisque qui apud nos sunt. Herba quae praecipue nutrit equos, eo quod ibi abundet, proprie Medica uocatur. Longitudo ac latitudo Mediae penes par, maxima eius longitudo ea uidetur, quae est a Zagri transitu, qui uocatur Medica porta, per Sigrianam ad Caspiae portas, stadiorum quatuor millia supra centum. Tota Media inter quartum & quintum clima continetur: Parallelus qui per Rhodum est, australia eius attingit, secundum Ptolemaei descriptionem: parallelus qui per Hellepontum, septentrionalia, circa Hyrcanum mare percurrunt. Dicitur fuisse Medorum terram (sicut Vergilius ait) ex tributo licet intueri, quod Persis pendebant: duplo enim maius fuit, eo quod a Cappadocibus exigebatur quos asserit Strabo, praeter argentum, mille & quingentos equos, multorum duo millia, & ouium quinquaginta millia pendisse quotannis: Graecas urbes in Media Macedones condidit, Laodiceam, Apamiam, & Rhagam, quae apud Rhagas est, & prius Aropus nominata fuit. Parthi Arfaciam aedificauerunt, quae australior est, quam Caspia porta, quingentis fere stadiis (ut Apollodorus Adriamittinus ait) Ecbatanam Mediae caput Plinius a Seleuco rege conditam dicit, a portis Caspijs per uiginti millia passuum distant: Idem Margianam regionem quam Strabo uidetur a Media seiuungere, inter Medos collocare uidetur, apricitatis inclinata: quae sola in eo tractu uitifera sit, undique motibus inclusa amoenitas: ambitu stadiorum mille quingentorum penes inaccessa, ob incommodum arenosa solitudinis, quae per centum uiginti millia passuum undique uersum circumfusa est: cuius amoenitatem Alexander magnus usque adeo miratus est, ut ibi primam condiderit Alexandriam, quae mox a Barbaris excisam Antiochus Seleuci filius reformauit, et de nuncupatione suae domus dixit Seleucia: cuius urbis circuitus, in stadia septuaginta quinque diffunditur. Margis fluuius eam interluit. In hanc Orosius Romanos Crassiana clade captos deduxit, nostri imperii magni dedecus. Iulius Solinus Tigri fluuium in Armenia regione caput attollere dicit, in loco edito, ex lucido conspicuoque fonte: nec ab exordio statim totum esse, primo pigre fluere, non cum suo nomine: At cum fines Medorum inuectus sit, Tigri statim uocari (ita enim Medos sagittam nominare) Arethufam lacum influere grauiora potera sustinentem, cuius pisces nunquam se alueo Tigridis immisceant, sicut nec amnici stagnum attingunt Arethufae, per quod dissimili colore uolueri meet cursu: Mox Tauro resistente in profundum mergatur, quae subterlabes in altero eius latere emicet, uelut, & purgamenta plurima se cum trahens, identidem abscondatur: & Adiabenos Arabasque praeterfluens, Mesopotamiam amplectitur: & amnem nobilissimum Hydaspem accipiens, Euphratem quoque defert in sinum Persicum. Sed Ptolemaeus nihil ad Mediam pertinere Tigri demonstrat, quamuis in Armenia fontes habere fatetur. Apud Cordicam montem multi inter Medos latrocinium exercere, sicut Cadusi, Montani, & Amardi, & Tapirdi, et Circitij, et huiusmodi plures. Nam Zagrus et Niphates montes has gentes sparsas habere, quamuis Circitij, et Amardi, in Perside et Armenia essent eodem nomine appellati, et eandem formam seruantes. Cadusi peditum multitudinem non multum ab Aclanis superabatur, iaculatores optimi existentes. Cossii olim aduersus Sufios et Babylonios, Helimeorum

Hippoboton pratum.

Medica herba.

Miracle, Au rethuse nauis.

socij sagittariorum tredecim millia exhibuere. Nearchus tradidit quatuor fuisse gentes, quae illis in regionibus latrocinium exercebant. Mardos, qui Persis erant finitimi: Vxios & Helimeos, qui Persis ac Suis imminabant: & Cossæos, qui Medis, atque omnes tributum regibus pendisse, Cossæos tamen cum rex ætate Herbatanis peracta, Babylonem descenderet, dona accepisse: quorum audaciam Alexander contuderit, hyeme eos adortus. Sed Ptolemæus Mardos & Helimeos boreales facit Hyrcano mari uicinos, & inter Medos connumerat. De portis Caspijs multa memoria est. Nemo tamen satis explicat ubi terrarum existant. Quidam Amazonas portis Caspijs egressas, ad Alexandrum uenisse in Hyrcaniam prodidere: sed ille Caucasiam fuerunt, per quas transitus est ex Iberia in Scythiam. Neronis quoque principis comminatio ad Caspias portas (ut inquit Plinius) ad eum transitum respiciebat, qui per Iberiam ducit in Sarmatas. Verum mos Taurus tribus in locis interruptus, quasi portis quibusdam pertransitur in Armenia, in Cilicia, & in Media: sed ille tantummodo Caspiæ portæ appellantur, quæ apud Medos existunt, quemadmodum ex Ptolemæo, Plinio, & Strabone licet intelligere: ac per has transitus est ex Babylone ac Perside, ad mare Caspium, & hinc fortasse Caspiæ dictæ sunt: et quod aliquæ gentes uicinis insident montibus, appellatæ Caspiæ. Iuga uero Caspia procul hinc absunt, & ad Armenios ulterioresque populos pertinent. Portæ autem Caspiæ (ut Julius Solinus tradit, Plinium secutus) panduntur itinere manu facto, millibus octo passuum longo. Nam latitudo uix est plaustrum permeabilis, in his angustijs, & illud difficile, quod præcisorum laterum saxa liquentibus inde salis uenis exundat: præterea octo & uiginti millia passuum tractus omnis, quo quo inde pergitur, humus arida, nullis puteis aut fontibus sine præsidio sitit, eum serpentes undique gentium conueniunt à uerno statim die illuc confluunt: ita periculi ac difficultatis concordia, ad Caspias portas accedere non nisi hyeme conceditur.

De Medorum in Venerem profusione, de uxorum pluralitate, & Medea que hic regnauit. Cap. XXXVIII.

HAEC de situ Mediæ dicenda reperimus, mores gentis diuersi, montanorum ingenia ferociora sunt, qui campos habitant mitiorem agunt uitam, illi regem eligere consueuerunt, qui fortissimus esset, ut qui præda & latrocinio uiuerent, isti sapientiam genusque sequebantur: Magna ex parte Armenis similes, omnes in Venerem profusi, regibus multas habere uxores mos fuit, nec pauciores quam septem mulieres quoque pulchrum sibi existimarunt, ut uiris nubere compluribus, paucioribus quam quinque calamitosum putauere. Equitandi & sagittandi magnum his studium, à quibus & stola reperta est, & cultus, & ornatus: & religiosa à subditis in reges saluatio: & tiara & cithara: & pileus & manicatæ tunicæ, quibus postea Persæ usi sunt, qui subactis Medis in eorum mores transuere: nam qui propemodum nudi uidebantur, leuissimis induti uestibus, muliebria gestare, & uelamentis contegi passi sunt, Medeam quæ ibi regnauit, ferunt eam prius uestem commonstrasse, quæ cum pro rege exiret, faciem suam occultabat. Medi à Medio dicti sunt, Aegei regis Atheniensium & Medæ filio. Scribit enim Trogus Pompeius Iasonem, cum uicta Colchide domum redisset, rursus à Pelæi filijs Thessalia pulsum, cum ingenti multitudine, comite Medea uxore, quam repudiatam miseratione exilijs rursus receperat, & Medo priuigno, Colchos repetisse: focerumque regno pulsum, restituisse: magna bella cum finitimis gessisse, captasque ciuitates, partim regno focerum adiunxisse: partim populis, quos secum aduexerat, assignasse: primumque humanorum post Herculem, et Liberum patrem, qui reges orientis fuisse tradunt, eam coeli plagam domuisse, quæ ad septentrionem & orientem uergit. Post eius mortem Medum priuignum uirtutis eius æmulum, in honorem matris Medeam urbem condidisse, regnumque ex nomine suo Medorum constituisse, sub cuius maiestate orientis imperium fuerit: Paruere tamen Medi Assyriorum regibus, usque ad Sardanapalum. Sed Arabaces Medis præpositus, ignauum regem aspernatus, Medis ad defectionem persuasis, uicto Sardanapalo, imperium ad Medos transtulit: quod sub Astyage in magno culmine fuit: Cum iam per tre-

centos

Acentos & quinquaginta durasset annos, Cyrus ex filia nepos Astyagis Medorum extinxit, imperium & ad Persas detulit, uicto Astyage: quem regno Mediæ priuatum, maximæ genti Hyrcanorum præposuit, non tam uictorem, quam nepotem agens. Post Persas Medi Macedonibus paruere, deinde Parthis, quamuis pars eorum Romanam amicitiam secuta sit, & aliquando uictoria Romanorum stagna Mediam pertransuerint. Thamerlanes his imperauit, hodie sub magno Cane degere creduntur: cuius imperium quamuis latissimum esse traditur, nostratibus tamen inaccessum ac pene incognitum est.

De Armenia, quod Tigris in ea nascatur. Cap. XXXV.

Armenia maior post Mediam ad occidentem occurrit: Ea, quantum ex Ptolemæo licet intelligere, à septentrione Colchidem habet, Iberiam, & Albaniam: ab occasu magnum Euphratis cursum, qui Cappadociam, minorem Armeniam, & Syriam Cogramenem relinquit à dextris, & uersus Euxinum Moschios montes: ab oriente partem Hyrcani maris, ac Mediam, qua montes assurgunt Caspij: à meridie Mesopotamiam, atque Assyriam: Montes in Armenia memorantur, Moschici, qui supra partem Ponti ad Cappadociam se efferunt: Pariades, in quo fontes habent Euphrates & Araxes: Antitaurus, qui ab Euphrate scissus, & Mediam percurrens, Armeniam postremo Albus appellatur: Cordica, ex quo Tigris oritur, & in paludem Tospitis defertur: Taurus ac Niphates, qui Mesopotamiam atque Assyriam ab Armenijs determinat: Caspij qui uergunt ad Medos, et Caucasij, qui septentrionalia Iberiam uersus, Albaniamque concludunt, flumina quatuor nominantur. Cyrus qui monte ortus Caucaaso, à sinistris Iberiam, Albaniamque dimittens, Armeniam à dextris, in Hyrcanum defertur pelagus, Araxes, ex Pariade (ut diximus) cadens, diu ad ortum excurrit, deinde ad septentrionem flectitur, & longum iter emensus, in duos diuiditur amnes: alter, borealem tenens uiam, in Cyrum cadit: alter, ad orientem uersus, mare Caspium petit. Euphrates eodem monte dimissus, ad Moschicos usque montes, & Cappadociam limitem, in occidentem excurrit, ibi uersus ad austrum, non paruum iter efficit: et Antitaurum offendens, apud Armeniam minorem, eum intersecat: pergensque recta in meridiem, Melan in se fluuium accipit, ex Arga monte cadentem: Deinde Taurum attingit, quo scisso, Syriam à dextra, Mesopotamiam à sinistra cadens, in Arabiam usque desertam prolabitur, multum in meridiem prouectus. Deinde in orientem ac septentrionem uergens, Babyloniam Mesopotamiamque determinat, rursusque auroram petens, non procul à Seleucia, in meridiem flectitur: peractoque non paruo cursu, apud Apamiam denuo in orientem currens, miscetur Tigri: & cum eo in austrum flexus, Persicum ingreditur sinum. Tigris quoque in Armenia nascitur, ex monte Cordica, de quo alio loco dictum est, secundum Iulij Solini conscriptionem. Nos (si deus dabit) alio loco secundum Ptolemæum de ipso dicemus, et paulo inferius secundum Strabonem. Regiones Armeniarum nomen habent prope Moschicos montes, Cotharena inter Cyrum & Araxem. Thotena ultra Pariadem montem, uersus Boream, Sacapena apud Euphratem, qua uergit in Cappadociam Basilicene: & iuxta eam, orientem uersus, Obordna: apud Antitaurum, in Boreali parte, Sophena: & illi contigua Astannetis, ad ortum inter Album, & Niphatem montem Cagrandanena, & Corea, circa Chordicam montem. Gordena & Tospitis, circa paludem eiusdem nominis: & demum Anzirena, inter Taurum et Antitaurum: Non procul ab Euphrate paludes tres inueniuntur, quæ magnæ existunt: Tospitis, quæ Tigris ingreditur. Arissa, quæ non procul à Caspijs montibus inuenitur: & huius limitis, Araxi fluuiio proxima oppida, quæ plurima referuntur: uerum sine dignitate à Ptolemæo, qui tantum nomina ponit. Paralleli qui per Byzantium & Hellepontum feruntur, mediam quodammodo Armeniam intersecant: quæ nunquam australior est parallelo qui per Rhodum deducitur, neque illum attingit à quarto climate, in sextum uergens, quod minime ascendit: Tantum est quod nobis de Armenia Ptolemæus insinuat. Profusior & suauior Strabo est, quæ referre haudquaquam pigebit, secundum quem Armenia nusquam extra Taurum ad austrum porrigitur: sicut nec Media. Australes Armeniæ partes Taurum obijciunt, quæ eam ab omni regione dirimit. Quæ inter Tigridem est ac Euphratem, Mesopotamia dicta.

D d 3 De Ar-

Portæ Caspiæ

Quanta portis Caspijs latitudo & latitudo sit.

Medarum mores.

Montes Armenia.

Flumina Armenia.

Armenia regiones.

De Armenia montibus varijs, quod arca Noë in montibus Armenia hæserit, & quanta niue hi sunt obrui, Cap. XXXVI.

Orientales maiori Mediæ, & Atropaciæ sunt contiguæ: septentrionales, montes sunt Paracoathiæ Caspio mari imminentes. Item Albani, & Iberes, & Caucasus, qui gentes has circueit, & Armeniæ, & Moschicis, & Colchicis montibus cõiungitur: usq; ad eos, qui Tibareni appellantur. Ab occasu sunt gentes hæ atq; Pariadra, & Cidissa, usq; in Armeniam minorem, & fluuialem Euphratis regionem, quæ Armeniã à Cappadocia dirimit: & Comagena: Montana fere, sed aspera est Armenia paucis exceptis Mediã uersus, ac propterea cum diluuium desedit, arcam Noë in montibus Armeniæ terræ primum hæsisse, sacra tradit historia. Taurus mons ab ulteriore Comagenorum et Medianorum regione incipiens, in Armeniam erigitur. Masius quoq; ex Mesopotamia & austro Armeniam irrupit, inter quem & Antitaurũ est Sophina regio, cuius regia est Carthocerta. Antitaurus autem ab Euphrate, Tauruq; initium sumens, ad orientales Armeniæ partes definit: cui ad alteram partem Acilesina est, inter Taurũ & Euphratis Mesopotamiam sita, priusquã is ad Austrum deflectat. Masio, orientem uersus, iuxta Gorgodilenam Niphates mons imminet: dehinc Abus quem Ptolemæus Album appellare uidetur, ex quo Euphrates & Araxes fluunt: Deinde Nibarus usq; in Mediã extenditur. Multi montes & multi colles sunt in Armenia, in quibus non facile uitis nascitur: multæ etiã conualles, aliæ modicæ, aliæ opulentæ, quemadmodum campus Araxinus, per quem Araxes fluit. Est & Sacæna regio, quã exillimo Sacapenam uocari à Ptolemæo, Albaniam & Cyro flumini finitima. Deinde Gorgarena, fructibus ac domesticis arboribus affluens, & his quæ semper uiuent: fert etiã oleam. Fauna quoq; Armeniæ pars est, & Orchisena, quæ equis abundat. Corzena, & Cambisena, quæ septentrionales & ualde niuales sunt, Caucasus montibus & Iberiæ & Colchidi cõtiguæ: ubi iter agentes, in summis montium cacuminibus, niue obrui dicuntur, quæ ibi plurima cadit: ob quam rem baculos secum ferunt, quos in summam niuem dilapsi, respirãdi gratia exerunt, & ut eo signo auxilium à transeuntibus consequantur: quapropter sæpe effossi feruantur. In niue glebas quasdam concauas congelascere prodiderunt, aquam optimam tanquam in tunica continentes.

Qui fluuij sint in Armenia, & de Arfino lacu, aqua que in illo propter celeritatem impermissa feruet, de equorum apud eos bonitate, & eorum opulentia, Cap. XXXVII.

Multi amnes sunt in Armenia: sed clarissimi Phasis & Lycus in mare Ponticum exeunt. In Caspium, Cyrus & Araxes emittunt. In rubrum mare, Euphrates & Tigris. Araxes ex monte Abo descendens, ad orientem illatus, usq; in Atropaciam ad occasum septentrionemq; deflectit: & primo Azara præterlabitur, deinde Artaxata Armeniæ urbes: postea per Araxinum campũ, in mare Caspium emittit. Euphrates à boreali Tauri parte, qua Abus uocatur, exoriens, primo per Armeniam fluit, occidentem uersus: deinde ad austrum flexus, inter Armenios & Cappadocas, Taurum recidit: egressus uero cum prope Syriam peruenerit, ad hyemales ortus reuertitur, usq; ad Babylonem, & ad Tigrim Mesopotamiam efficit, et ambo in Persicum sinum finiunt. Arfinus lacus est in Armenia, quem etiam Toarim uocant, nitrosus, unde uestes dilacerat ac rumpit, et propterea eius aqua nõ bibitur: per hunc lacũ Tigris fertur, et à montana regione iuxta Niphatem ruens, propter celeritatem undam impermissã feruat, unde et nomen habet: nam Medi (ut ante diximus) sagittã Tigrim uocant. Lacus hic uarios pisces fert: in interiore lacus recessu flumen in uoraginẽ quandam incidens, lãgo spatio subter terrã delatũ iuxta Calonetim exoritur: inde iam ad Opam et Semiramidis murum defertur, à dextris Gordicos et totam Mesopotamiam relinquens, e contrario Euphrates à sinistra eandem regionẽ habet: cum uero inter se iam appropinquant, ac Mesopotamiam fecerint, alter per urbẽ Seleuciam fertur, Persicũ sinum uersus: alter per ipsam Babylonem. Mantianis lacus, qui Ceruleanus interpretatur, in Armenia magnum nomen habet, et post Mæotim maximus creditur: qui usque in Atropaciam progreditur, et salis ha-

Arca Noë in montibus Armeniæ post diluuiũ resedit.

Aquam in niue congelata niue cõtineri.

Alis habet fontes. Armeniæ claræ urbes habitæ sunt Artaxata, quã Hãnibal Artaxiæ regi cõdidit: & Araxata, ambæ ppe Araxẽ: Araxata iuxta fines Atropaciæ: Artaxata apud Araxinũ campũ bene habitata, & regionis eius caput, iacens in flexu quodã, qui peninsulam facit, pro muro flumen opponens præter Histinum, quem uallo & fossã diuisum habuit, nec procul ab urbe castella quædam munitissima fuerunt Barbisa & Olana, ubi Tigranis & Artabasi thesauri custodiebantur: regionis latitudinem Theophanes schoenorum centum esse tradidit, longitudinem duplam, quadragenam stadiorum. Schoenum faciens, in quo ueritatem transgredi uidetur. Est tamen ueritati proximum ponere longitudinem ab illo dictam, latitudinem dimidium uel paulo plus: Effodiebantur & auri metalla apud Armenios in Sispiretidæ regione apud Cambala, ad quæ Alexander Memnonẽ cum militibus misit. Fuerunt & alia metalla, eius scilicet quæ Opan dixi dicitur, quam Armenium colorem uocant, Calthæ uirgultis per similem, ut sceniculum est. Nec minus Armenia pascendis equis apta est, quam Mediã. Vnde Nisei equi, quibus Perfarum reges utebantur, hinc fuisse creduntur: & Armeniæ præfectus quorannis regi Perfarum uiginti milia pullorũ in Phœbeis sacris mittebat. Artabazus Antonio, præter alios equos, Cataphrattorum instructorum sex millia ostendit, quando in Mediã cum illo simul irrupit: quorum equorum non Medi solum & Armenij studio si fuere, sed etiam Albani: nam & illi cataphrattis utebantur.

De opulentia Armeniorum, auctione, Thanaide dea, de uestitu atq; Sardepeis populis, Cap. XXXVIII.

Opulentos fuisse Armenos hinc documentum sumitur, quod cum Pompeius Tigrani patri Artabazi sex millia talentorum argenti scripsisset, mox Romanorum copijs uiritim distribuit, militi quinque dragmas, centurioni millenas, singulis præfectis prouinciæ & Chiliarchis talentum. Tradunt Armeniam, cum prius parua esset, ab Artaxia & Zaliadra auctam, qui magni Antiochi imperatores fuere: quo superato, alter Sophinæ, & Acisenem & Odomãtidi, & quibusdam alijs locis: alter regioni, quæ circa Artaxata est imperantes, multum conualuere: & uicinis loca plurima abstulerunt: Medijs, Caspianam, & Pharnitem, & Basoropedam: Iberibus, circum montanam Peadri regionem, & Corzenam, & Gogarenam: trans Cyrum Chalybum gẽtibus & Mosinoicis, Parenitam, & Xerxenam, quæ Armeniæ minori contemina, uel eius partes sunt. Cathaonibus, Adisienam, & regionem quæ circa Antitaurũ est: Syris uero, Thamonitam: adeo ut cuncti lingua utantur eadem. Armeniorum mores nõ multum à Medis alieni fuerunt, & circa religionem quidam Armenij Mediq; Perfarum ritum sequebantur. Coluerunt tamen Armenij Thanaidem quandam deam præcipuo & singulari cultu, eiq; plurima templa edificarunt, tum in Acilesina, tum in alijs locis: dedicabantq; illi non solum seruos ac seruas, uerũ etiã nobilissimorum hominũ filias, quibus lex fuit, ut diu apud deã prostituta nuptui darẽtur, nec erat qui talibus renueret cõiugari. Armeniacam uestẽ, id est, longas tunicas ex Thessalia sumptã putãt. Equitandi quoq; studiũ tam Armenijs quã Medis Thessalicũ esse. Armenius ex Armenia Thessalia urbe, quæ inter feras iacet, & Larissam iuxta Beida, unus ex numero ductũ Iasonis relecta multitudinẽ, quæ amisso Iasone rege, passim uagabatur, Armeniam occupauit, eiq; nomen & mores dedit: ob quã rẽ maxime circa uestitũ Armenij Thessalos secuti sunt, quæ longas uestes gestauerunt, cũ inter omnes Græcos ualde Boreales essent, & frigida incoletẽ loca. Dicitur etiã Thraces quidã, Sarapatæ appellati, id est, decapitatores, ultra Armeniam habitasse, ppe Guramos ac Medos, mõtani homines, Brachati indociles & immanes.

De regibus & tyrannis qui Armeniam uicissim inuaserunt, atque grauissima inter se praelia commiserunt, Cap. XXXIX.

Post uetustiores illos Armenij successores, Persæ Armeniam inuaserunt, postea Macedones, qui Syriam Mediãq; habuere: postremos Orontes & Hidarni genere unus ex septem Persis: Postea ab imperatoribus magni Antiochi, qui cum Romanis bellum gessit. Artaxia & Zariadra (quorum paulo ante meminimus) in duas partes diuisa est: hi enim permittẽte rege imperauerunt: quo superato, Romanos adorti ac

Armenia pascendis equis apta.

Armeniorum uestitus.

reges appellati, magnum sibi ipsi nomen fecere: e genere Artaxiae fuit Tigranes, is qui eam habuit, quae propriae Armenia est appellata. Ea Medis, Albanis, & Iberibus contigua erat, usque in Colchidem & Cappadociam, quae iuxta Euxinum est. Ex Adriada fuit Arthanes Sophinus, qui Australes partes habuit, eas maxime: quae uergunt ad occidentem: hic a Tigrae deleris est, qui quanquam rerum omnium potitus, uaria tamen fortuna usus est. Nam in initio apud Parthos obses fuit, deinde septuaginta Armeniae uallibus in precium datis, reuersus est. Auctus uero ea loca recepit, & Parthorum regione uastata, Periniam, & loca circum Arbela, Atropatinum quoque & Gordicum regulos, & cum his reliqua Mesopotamiam subegit. Praeterea Syriam, Phoeniciam uicinia cepit. Euphratem transgressus elatusque animo penes Iberiam urbem aedificauit, quam Tigrano certa appellauit, inter Iberiam et Euphratis portum prope Zeugma Mediae, hominibus duodecim Graecarum urbium a se euerfarum, in ea congregatis. Sed Lucullus qui aduersus Mithridatem bellum gessit, continuo subsequutus, habitatoribus in sedes suas dimissis, opus quod adhuc erat imperfectum facto impetu demolitus est, atque in paruam uicem redegit, Tigrae ex Syria ac Phoenicia pulso, uictus in ponto a Lucullo Mithridates, desperatione rerum suarum coactus, ad Tigranem Armeniae regem confugerat: Lucullus in Armenia profectus Mithridatem & Tigranem, & ingentes utriusque regis copias pluribus praelis fudit. Sed ne summam uictoriae imponeret, seditio militum impedimento fuit. Cn. Pompeius ei suffectus, Pharnacem Parthorum regem aduersus Tigranem armauit, Tigranemque filium aduersus patrem bellum gerere suasisit: ipse Mithridatem nocturno praelio aggressus, uictum ac profligatum in Bosphorum profugere compulsi, moxque Tigranem in ditionem accepit: adepta Syria, Phoenice, ac Cilicia, in Armenia regnare permisit. Artabazus autem Tigranis filius, quandiu mansit in amicitia populi Romani, tam diu fortunatus fuit: Postea uero quam Antonium in Parthico bello hostibus prodidit, perfidiae poenas dedit. Expeditionem enim Antonij in Mediam, non loci natura grauem reddidit, sed uiarum dux Artabazus rex Armeniorum, quem ille sibi insidiantem consilij participem fecit, ac bellicae sententiae compotem. Ingressus Mediam Antonius cum legionibus peditum decem & octo, & sexdecim millibus equitum, bellum intulit Parthis: & cum duabus legionibus amissis nulla re prospere cedente retro rediret, insequentibus Parthis, ab Artabazo per uia & aspera loca deductus, multa incommoda perpeffus est: quamuis & desiderium Cleopatrae maioris incommodi causa fuerit. Nolle enim in Armenia hyemare, octo millia hominum tempestatibus amisit. At cognita quamuis sero Artabazani fraude, eum cepit uinctumque duxit Alexandria, & contumeliose per urbem circumlatum, postremo in carcere necari iussit, regnumque Armeniae filio suo ex Cleopatra Naro concessit: Mithridates tamen alius ex genere Tigranis Armeniae obtinuit, quem Caesar Augustus captum uinctumque Romam deduxit: eius Pharasmenes Iberorum rex, regnante Claudio, nunciauit Parthos qui Armeniam occupauerant, inter se discordes esse, magnisque bellis implicitos, facile posse Armenia detru-di, si Mithridates eo mitteretur. Annuit Claudio, Mithridates in Orientem profectus, Armeniam occupat uicinis Romanis, uiso qui praelium committere ausus erat. Demonacte praefecto paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniae Chotis, sed illo literis Caesaris coercito, cuncta in Mithridate fluxere, atrocior quam nouo regno conduceret. Bardanes qui Gottharze expulso Parthorum imperio potitus erat, Armeniam recuperare aggressus, a Iulio Marso Syriae legato bellum minitante cohibitus est. Nec diu post, inter Armenias & Iberos bellum exortum est, quod etiam Parthos ac Romanos inuoluit. Pharasmenes (ut diximus) Iberis imperabat: frater eius Mithridates Armenijs, praesidio Romanorum. Radamiscus Pharasmenis filius simulata aduersus patrem discordia, tanquam nouerca odij impar, peragre ad patrum primoresque Armeniorum ad res nouas illicit: de inde spe reconciliationis ad patrem reuertitur, paratasque insidias aperit. Pharasmenes bellum Mithridati indicit, causas confingens, quod sibi aduersus regem Albanorum & Romanos noluerit opem ferre, copiasque filio tradit, qui subita irruptione Mithridate capis exutum in castellum Gorgoneas compellit, militibus & loco tutum. Calius Polio militibus praerat, & cum eo

Lucullus Mithridatem & Tigranem bello uicit.

Antonius ab Artabazo proditus.

A cum eo Centurio Casperius uiri Romani: oppugnatur frustra castellum, sed auaritia praefecti spem hosti facit. Centurio resistit, tempusque paciscitur, ut ad praesidem Syriae Quadratum res referatur. Polio impatiens, milites corrumpit, ut pacem flagitent: compulsus Mithridates diem locumque foederis accipit: Ibi mox catenae & conpedes ei iniunguntur. Pharasmenes cui regni cupido fratre potior ac filia fuit, non ferro aut ueneno, sed multa grauique ueste opertos & humi proiectos, Mithridatem ac uxorem necari iussit: filij quoque trucidati sunt, quia parentum caedibus illachrymauerat, atque ita perfidus rex neque fratri, neque filiae, neque nepotibus pepercit. Quadratus qui Syriae praerat mittit ad Pharasmenem, iubetque a finibus Armenijs filium abstrahere. Iulius Pelignus ignaui animi ac ridiculo corporis iuxta despiciendus, Cappadociae procurator erat, Claudio per quam familiaris: is contractis auxilijs provincialium, tanquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis quam hostes praedatur, abscessu suorum & incurfantibus Barbaris praesidij egens ad Radamiscum uenit, donisque eius euictus, ultro regium insigne sumere cohortatur, sumentiisque adest auctor & satelles. Eluidius priscus legatus cum legione montem Taurum transgressus, redire in Syriam iubetur. Vologesus Parthorum rex, materna origine ex pellice Graeca, natus fratrem suum Tyridatem in Armeniam deducit: pulsisque sine acie Iberis Artaxata & Tigranocerta Armeniorum urbes occupat, fratricide tradit, sed hyeme superueniente parum prouisis comeatibus, & tabe exorta ex Armenia recedit. Radamiscus reuertitur, truculentior quam antea: qui dum uastare agros pergit, & multa crudelitate utitur, subiectorum conspiratione in periculum adductus, pernicitate equorum cum coniuge simul militante saluatur: quae grauida, primum ut cunctis fugam, & metum hostilem mariti charitate tolerauit: post, festinatione continua ubi quaeritur uterus, & uiscera uiuantur, orat ut morte honesta contumelias captiuitatis eximatur: Radamiscus amplecti, alleuare, adhortari: modo uirtutem admirans, modo terrore aeger, ne quis relicta potiretur. Postremo uiolentia amoris & facinorosi non rudis distringit Acinacem, uulneratamque ad ripam Araxis trahit, fluminique tradit, ne corpus etiam auferretur, ipse praecipit per Iberos ad patrium regnum peruadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida illuue spirantem, ac uitae manifestae aduertere pastores, & dignitate formae haud degenerem reputantes, obligat uulnus: agrestia medicamina adhibentur, cognitoque nomine & casu, in urbem Artaxatam ferunt: inde publica cura deducta ad Tyridatem, comiterque excepta, cultu regio habita est. Nero qui Claudio successit, cognitis quae in Armenia gesta erant, legiones orientis iuuentute supplet, & prope Armeniam collocari iubet. Mittitur Corbulo, qui partem exercitus ab Humidio Quadrato suscipiens, rebus afflictis consulat, exoritur in tempore amulus Vologeso filius Bardanis, abscedunt Armenia Parthi, tanquam differrent bellum: traduntur obsides nobilissimi ex familia Arsacidarum, & prior solitaque reuerentia in Romanum populum a Vologeso innouatur, gloriae facti Quadratus in se trahit, cuius centurio obsides acceperit: Corbulo sibi ueniat dicat, quia non prius conuersus rex obsides dederit, quam ipse dux bello delectus, spes eius ad metam mutauerit, sed non diu postea bellum resumitur, cum Vologesus Tyridatem fratrem in Armenia regno solidare uellet & Corbulo dignum duceret, parta a Lucullo & Pompeio recipere: Armenij dubia fide utraque arma inuitabant, situ terrarum, similitudine morum, Parthis propiores, connubiisque permitti, ac libertate ignota, illuc magis ad seruitium inclinantes. Tyridates ope Vologesi fratris adiutus, Armeniam insensat, ubi Romanis fidos esse arbitratur: Corbulo praesidium impartitur oppressis, & regem Antiochum proximas sibi praefecturas petere monet. Pharasmenes interfecto filio Radamisco, quasi proditore suo, quo fidem in Romanos testaretur, uictus aduersus Armenios odium Pompeius exercebat. Tyridates spe delusus, per Oratores quaeritur, cur datus obsidibus, Armenia pellatur. Corbulo suadet ut ad Neronem mittat, regnumque perat, tractatur de colloquio, neque conuenitur. Interea Corbulo oppidum Volandum, uicem capit, & trucidatis puberibus, militi diripiendum concedit. Artaxatam caput gentis Armeniae, cuius Moenia (ut ante diximus) Araxis abluunt, ultro se deditibus oppidanis, cum sine ualido praesidio retineri non posset, igne deleuit, ac solo aquauit: Barbaros ad speluncas confugientes,

Mithridates cum uxore uicibus suffocatur.

Radamiscus in fuga uxorem femineam reliquit.

Corbulo Artaxatam solo aquauit.

fugientes, fumo & igne consumpsit: Mardos suo more latrocinij Armeniam infestantes, immisis Iberis uastauit, hostilenq; audaciam externo sanguine ultus est. Tigranocerta petens, auream coronam a ciuibus oblatam accepit, dataq; populo pace, praesidium quod ferox iuuentus clauserat, non paruo certamine expugnauit. Hyrcanorum legatos qui ad principem Romanum societate contra Parthos oratum serant, regredientes, ne transgressi Euphratis ostium, custodijs circumuenirentur, dato praesidio ad littora maris Rubri deduxit. Vnde uitatis Parthorum finibus, ad primas sedes remeauerunt. Tyridatem per Medos extremae Armeniae intrantem, abire procul, & specie belli amittere coegit. Interea Tigranes ex nobilitate Cappadociae regis Archelai nepos, qui diu Romae obses & usq; ad seruilis patientiam dimissus fuerat, ad capeffendum Armeniae regnum, a Nerone delectus, cum praesidio Romanorum militum Euphrate transmissus Armenia potitur, rebusq; secunde cedentibus, Adiabenos comtermina nationem uastat. Monabazus quem penes Adiabenorum regem erat, auxilium a Parthis petit. Tyridates quoque Armenia pulsus ne deseratur, Vologesus & Adiabeno & fratri auxilia decernit. Monefemq; aduersus Tigranem ducem declarat, qui & si in famam sui praerit, non tamen incautum Tigranem offendit: cui Corbulo, qui iam Syriam acceperat, morte Hinnidij legati uacua, duas legiones auxilio miserat: reliquas pro ripa Euphratis locauerat. Tigranes igitur in Tigranocertam sese recepit, copia defensorum & magnitudine moeniorum ualida, quorum partem Nicepharius amnis haud spernenda latitudine ambit, ibiq; obsessus est. Corbulo Casperium centurionem ad Vologesum mittit, qui obsidionem solui iubeat: reperitur rex apud Nisibim oppidum, septem & triginta millibus passuum a Tigranocerta distans: qui acceptis Corbulonis mandatis, missurum se ad imperatorem Romanum legatos dicit, super Armenia petenda, & firmanda pace: & nihilominus Monefem Tigranocertam dimittere iubet. Scripserat paulo ante Corbulo, ut proprius dux ad res Armeniae mitteretur. Nero Cefennium Petum cum quatuor legionibus, & Galatharum Cappadocumq; auxilijs eo transmisit, legatis Parthorum absq; spe ulla remissis. Reuocauerat praesidia ex Tigranocerta Corbulo, & Parthi urbem inuaserant: Petus transmissus Tauro in Armeniam gloriabundus exercitum duxit. Captisq; quibusdam castellis, gloriae ac praedae non parum nactus erat: si aut gloriam cum modo, aut praedam cum cura, habuisset. Sed corrupto qui captus erat com meatu, & distante iam hyeme, reduxit exercitum. Magnifica de se ipso Caesari scribens, quasi iam bellum confecisset. Parthi interea in Syriam irumpere conati, a Corbulone, cum Euphratis transitu prohiberentur, in Armeniam uerterunt. Nesciumq; Petum atque improuissimum magno & infenso agmine inuadunt. Petus quasi praelio certaturus obuiam procedit, deinde amisso centurione & paucis militibus, quos uisendis hostium copijs praemiserat, trepidus remeauit. Tria millia pedum proximo Tauri iugo imponens, quo transitum regis arceret. Alares quoque Pannonios robur equitatus in parte campi locauit, coniugem & filium in castello (cui Arsamafota nomen erat) data in praesidium cohorte, abdidit. Sed Vologesus nihil mutato consilio, ut ac minis Alares exterruit, legionarios obtriuuit, ipsumq; Petum obsedit, qui cognito periculo missis ad Corbulonem precibus, auxilium petijt, sed minime expectauit. Nam dum Corbulo per Comagenam & Cappadociam in Armeniam ducit, ad colloquium cum Vologeso ueniens, praesente Monabazo Adiabeno, ita conuenit, ut liberatis obsidione legionibus, omnis miles finibus Armeniorum decederet, Castellaq; & com meatus Parthis traderentur, fieretq; copia Vologeso mittendi ad Neronem legatos. Petus una die quadraginta millium spatium emensus, desertis faucijs ad ripam Euphratis, Corbulonem obuium habuit: Pauca inter se locuti sunt, Corbulo irritum laborem questus est, potuisse Parthos deleri, si expectatus fuisset. Petus integra utriq; cuncta respodit, committerent aquilas, & uicti inuaderent Armeniam abscessu Vologesi infirmata. Corbulo non ea imperatoris mandata dicere, incertumq; esse an Syriam Parthi repeterent, eo quod reuersus est Petus, qui Cappadociam hybernauit. Vologesus Corbuloni mandat castella trans Euphratem facta, detrahit amnemq;, ut olim mediu reddat: ille Armeniam diuersis praesidijs uacuum fieri exposulat, uterq; paret. Inter haec legati Vologesi

Tigranes obsidetur.

Petus magnifica de se ipso Caesari scripsit.

Vologesi Romam ueniunt, Armeniam petentes, cuius possessionem diu potestatis populi arbitri Parthis tradidissent offerentes Tyridatem, accipiendo diademati in urbem uerturum. Nero, ut intellexit uacuum Romano milite Armeniam, & Parthos petere quod habebant, bellum maluit, reuocatoq; cum ignominia Peto, Corbuloni eam potestatem dedit, quam olim Cn. Pompeio bellum piraticum gesturo traditam fuerint. Corbulo congregato magno exercitu, Euphratem transmittere parat. Tyridates, & Vologesus, legatos ad eum de pace mittunt, nec Corbulo superbe respondet, tempusq; tractando trahit. Interim Magistanas Armenios, qui primi a Romanis defecerant, suis sedibus pellit: Caestella eorum excidit, plana edita ualidos atq; inualidos pari metu complet. Vologesus inducias petit, Tyridates locum diemq; colloquio poscit, tempus propinquum, locus in quo nuper obsessa cum Peto legiones erant, ubi ad colloquium uentum est, uiso Corbulone rex prior equo desilit, nec cunctatus Corbulo, sed pedes uterq; dexteris miscuere: Romanus laudat iuuenem, quia omisis praecipitibus consilijs salutaria capesceret, ille de nobilitate generis multa praefatus, deniq; iturum se Romam dicit, laturumq; nouum Caesari decus, non aduersis Parthorum rebus supplicem Arsatidem. Tum placuit Tyridatem ponere apud effigiem Caesaris insigne regium, nec resumere nisi manu Neronis. Paucis inde diebus interiectis, magna utriq; spe, inde eques compositus per turmas, & insignibus patrijs: hinc agmina legionum steterunt, fulgentibus aquilis, signisq;, & simulacris deum, in modum templi. In medio tribunal sedem curule, & sedes effigie Neronis sustinebat. Ad quam progressus Tyridates, caesis ex more uictimis, sublatu capiti diadema imagini subiecit, magnis apud cunctos animorum motibus, quos angebat insita adhuc oculis Romanorum caedes aut obsidio. At nunc uersus casus iterum Tyridatem ostentibus quasi captiuum dedit, atq; in hunc modum, quamuis Armeniam Parthi possiderent, Romanis tamen auspicijs impabatur.

Petus cum ignominia reuocatus.

Tyridatis & Corbulonis colloquium.

Quomodo Armeni Christiani sint effecti, & Tyridates gentis illius rex, sit ad baptismum conuersus, Cap. XL.

In temporibus autem religiosi principis Constantini, Armeni Christiani effecti sunt. Aiunt enim Tyridatem tunc gentis illius regem, ex quodam mirabili signo circa domum suam diuinitus ostenso, Christi baptismum suscepisse, qui simul omnes suae ditio ni subiectos, una praecipione iussit, ut similiter deo colla summitterent. Ex quo factum est, ut ad finitimas quoque gentes Christianum dogma transfuerit, & multitudine dilatatum sit: quorum commercio etiam Persae rudimenta fidei susceperunt, sicut postea suo loco dicitur. Cherronesus deinceps scribenda est, magna illa & illustis Armeniae maiori continua, & ad Hellespontum usque porrecta, quam plerique Asiam uocauerunt, non illam cui in orbis terrae diuortio tertiam dedimus partem, sed minorem ac propriam, & in ea comprehensam, quamuis angustioribus inclusa limitibus, tertio loco proxima ponitur.

Quanta sit longitudo, quantaue latitudo Asiae minoris, Cap. XLII.

Marcus Agrippa (ut est apud Plinium) minorem Asiam in duas partes diuisit, unam includit ab oriente Phrygia ac Lycaonia, ab occidente Aegeo mari, Aegyptio a meridie, a septentrione Paphlagonia: cuius longitudinem quadringentis & septuaginta millibus passuum patere uoluit, latitudinem trecentis & uiginti: alteram terminauit ab oriente Armenia minore, ab occidente Phrygia, Lycaonia, ac Paphlytia a septentrione, prouincia Pontica: a meridie, Paphlytio mari, longam quingentis septuaginta quinque millibus passuum, latam trecentis uiginti quinque millibus. Quo iudice nusquam Asia Euxinum attingit: modo Paphlagonibus modo Ponticis gentibus septentrionem obsidentibus: Nonnulli Asiam inter Euxinum & Taurum concludere, ab Hellesponto Aegeoq; mari, ad Halyn usque fluium & Cappadociae limites extensam, uniuersas in medio gentes complexam, quibus Croesus imperauit: quem Herodotus gentium dominum appellat, quae eis Halyn existit. Alij longe minorem propriam Asiam tradidere praecipue Ptolemaeus. Cherronesum uero Triquetram plerique dixerunt, tanquam minima aestimatio eius lateris facienda sit, per quod ducitur Isthmus: qui tamen nusquam tria millia stadiorum complectitur, quamuis Plinius ducenta millia passuum ei attribuerit, Arthemidorum forsitan secutus, qui mille & quingenta stadia ponit: Verum Isthmi

Plinius notatur. Isthmi lineam alij à Sinopensi ora, alij ab Amyfensi in Cilicum pelagus & Ilicum sinu producant: quæ descriptio magnam Cappadociae partem extra Cherronesum collocat. Nobis melior Ptolemæi sententia uisa est, qui Cherronesi huius Isthmum paulo ultra Trapezuntem incipiens, per Moschicos montes, ad Euphratem producit, ac fluuium ipsum per Antitaurum & occurrentes minoris ac maioris Armeniæ campos, ad Amanum usque recta fluentem sequitur, donec Syriam attingat. Exin lineam in occidentem per eiusdem Amani montis iuga, usque ad Ilicum sinum reflectit, nec nobis quicquam obliquatam lineam abiecerit, nam & qui ab Amyso in Ilicum sinum Isthmum accipiunt lineam non rectam sequuntur, minus qui à Sinopico sinu, cui non Ilicum sed Pamphylium pelagus è regione opponitur, et Trachæ Ciliciæ littus, reliqua Cherronesi late mari undiq; alluuntur. Aquilonare Pontico ab ostio Bosphori usq; in Colchidæ Australi, primo Dorienli, post Lyciaco, mox Pamphylico, deinde Cylico, & postremo Ilico: Occidentale quoque multinomium euerberat mare. Intra Byzantium & Chalcedonem Bosphorus Thracicus appellatur, ubi latius se pelagus effundit, Propontis est: rursus in angustijs, Hellepontus, exin magis ac magis patens, Aegæum pelagus, cui succedit Icarium, & deniq; non procul à Creta Myrtoum. Multum in quolibet latere sinus, & multæ peninsulæ, sed nobiliores in occiduo. Lõgitudò lateris aquilonaris octo millia stadiorum est, reliquum aliquanto minor. Tota Cherronesus septentrionalior est. paralelo qui per Rhodum ducitur, australior est qui per Byzantium: Si Paphlagonum & aliorum quorundam pleracq; loca exceperis, terra magna ex parte ad quintum pertinet, clima propter quod temperata est & frugifera, pecori salubris & homini.

In quot

In quot sit diuisa Cherronesus,

Cap. XLII.

PTOLEMÆUS totam Cherronesum in partes octo diuisit. In prima Pontum & Bithyniam locauit, duarumq; prouinciarum apud autores late memoratarum, limites confudit. Secundo loco Asiam circumscripsit, & propriam nominauit. Phrygiam ei Mysiamq; & alias plerasq; prouincias admiscens: tertio Lyciam: quarto Galatiam, cui & Paphlagoniam, & Lycaoniam, & Pisidiam partem adiecit: quinto Pamphyliam, sexto Cappadociam, septimo minorem Armeniam: cuius partes ita designauit, ut intra Cappadociam haud dubie contineri uideatur. Vltimam omnium Ciliciam fecit, suos cuiq; parti terminos assignans, quos prout commodum fuerit, referemus. Strabo plurimas partes fecit, & multas gentes, multasq; nationes commemorauit, de quibus suis locis quantum necesse fuerit explicabimus. Nobis aptissima totius Cherronesi triplex partitio uidetur: Prior & nobilior pars est Asia, quæ ab Helleponto usque ad Halyn & Cappadociam porrigitur, & à monte Taurò in septentrionem uersa Ponto procumbit Euxino. Altera est Cappadocia, quæ incipiens ubi Asia desinit, orientem uersus ad Euphratem usq; procurrit, & ab Euxino Antitaurum superans, usq; ad Taurum & Amanum montem in meridiem extenditur. Tertia est omnis plaga, quæ à summis Tauri iugis, usque ad mare in Austrum uergit: hæc rursus trifariam diuiditur. Nam Lycia in hac parte continetur, & Cilicia, & Pamphylia: similiter & Asiam partitur & Cappadociam. Asiam enim propriam seorsum ponimus, & Bithyniam, & Galatiam, & minorem Cappadociam minorem Armeniam, et oram Ponticam subtrahimus, facillima hæc partitio quæ uel gætes respicit, uel fluminum ac montium naturales terminos. Verum reges ac populi qui rerum potiti sunt, pro sua quicq; libidine atq; imperij magnitudine prouinciarum limites aut extendunt, aut coarctant: quæ res locorum cognitioni maxime aduersa, scriptores non modo obscuros, uerum etiam inter se contrarios reddidit. Conandum tamen est, ut quæ à maioribus tradita sunt cognoscantur quantum fieri potest, noua etiam non ignoremus. Magnam igitur Cherronesum (ut promissum est) conscripturi, à Cappadocia sumemus initium, quæ orientalis est, Armeniæ proxima. Exin reliquas partes prosequemur: nec insulas memoratu dignas omitemus, quæ Asiæ propinquæ sunt.

Cherronesi triplex partitio.

In quot sit diuisa Cappadocia,

Cap. XLIII.

CAPPADOCIA mutationes plurimas accepit. Persæ in duas satrapias diuisere. Macedones ex satrapijs regna constituerunt, & partim Cappadociæ quæ Taurum uersus est, proprie Cappadociam nominarunt, alteram Pontum, Euxino expositam. Cappadociæ fines (quemadmodum Ptolemæo placet) occidentem uersus Galatæ occupat, & Pamphyliorum alij: ad meridiem Cilices, per Taurum montem, & Syriorum quidam, & Amanum usq; ad Euphratem: ad orientem Moschici montes assurgunt, & Armeni occurrunt Euphratis accolæ: septentrionem Euxinus claudit ab Amyso usque ad Aspori fluminis ostia. Paria propemodum Strabo de limitibus Cappadociæ refert. Macedones, & qui post eos in Cappadocia regnauerunt, decem præfecturas constituerunt. Cæsar & senatus qui Archelao uita functo regnum in prouinciam redegerunt, unam addere: eas nominare nihil suauitatis habet, quarum aliquæ ad minorem Armeniam pertinent, aliquæ ad ipsam propriam Cappadociam: cui etiam Ilicæ pars coniuncta est. Sed diximus Cappadociam tres partes habere, has nunc prosequi oportet: & primo de minori Armenia dicendum est, quæ orientem respicit, Euphrati & maiori Armeniæ contermina. Australe eius latus ad Syriam spectat & Amanum montem: boreale, ad Cidisiæ iugum usq; pertendit Pharnaciæ & Trapezuntium uicinum, quæ ad occidentem uergunt, propria Cappadocia excipit.

De situ minoris Armeniæ, quomodo deum coluit, quantum in errores non nunquam lapsa, Cap. XLIII.

IN Armenia minori (sicut Ptolemæo uidetur) non parua pars est Antitauri, & Melitina regio, quæ per similes est Comagenæ. Sola enim ex omni Cappadocia domesticis arboribus tota confita est, & oleum fert, & Monoraticum uinum, quod cum Græco decertat, hæc inter Cathaoniam & Euphratem iacet Comagenæ cõtina, & Sophinæ uinum.

Monoraticum uinum.

Ee opponi

opponitur, maioris Armeniae regioni admodum fertili. In hac Strabo ciuitatem nullam esse dixit, sed castella in montibus munita, asseruitque minorem Armeniam satis felicem esse, & semper a potentioribus occupatam fuisse, quemadmodum Sophinam: occupatores autem interdum cum caeteris Armeniis amicitiam habuisse, interdum per sese uixisse: qui & Chaldaeos & Tybarnos sibi subiecerunt, montanos populos, qui Cidissam incólentes medij fuerunt inter Pötum & minorem Armeniam. Mithridates Eupator quinque & septuaginta castella apud eos construxit, & opes suas in illis uelut inexpugnabilibus collocauit. Sed manus humana quaecunque facit, eadem destruit, nec ullum est homini tutum in terra refugium. Mithridates in his arcibus tandem a Pompeio clausus est, & tamdiu immoratus, donec per obsidionem in Bosphorum fugere cogeretur. Pompeius circa haec loca in Armenia minori Nicopolim condidit, quae postea optime habitata est. Melas fluuius ex Argeo monte descendens, per minorem Armeniam in Euphratem exoneratur: Ptolemæus plurimas ciuitates, & aliquot prouincias minoris Armeniae commemorat: quarum australiorem Orbisenam dicit, Amano monti propinquam, & magis septentrionalem, Orbalsenam ora Ponticae continuam, Cathaoniam quoque minori Armeniae dedit, sed nos Strabonem secuti eam Cappadociae relinquimus. Successu temporis minor Armenia Taurum transcendit, Ciliciamque complexa est: cuius Turcae nostra aetate sub Caramanno duce, imperium tenent. Armenia tamen minor, proprium ducem habet Christi cultorem, qui ad nos anno superiore legatum misit aduersus Turcas suppetias petentem. Armenij enim post accepta fidei sacramenta nunquam Christum negauere, quamuis procul ab Apostolica sede constituti in errores aliquos inciderunt. Gotfrido autem & reliquis Christianis ducibus, qui Hierosolymam petierunt magno adiuumento fuere, commeatus ministrantes, & hostium consilia atque itinera ostendentes. Fredericus imperator cognomento Barbarossa, qui primus eius nominis imperauit, traiecit in Asiam copijs, minorem Armeniam occupauit, gesturusque rex maximas uidebatur, nisi lauandi gratia perspicuum amnem ingressus, absorptis aquis disparuisset, & uanas hominum cogitationes ostendisset. ¶ Cappadocia quae maior & propria dicitur, ab orienti minore Armenia terminatur, ab occidente Lycaonia & parte Galatiae, a meridie Tauro monte, ex quo boream uersus usque ad Comana Ponti & Amasiorum australia protenditur. Apud ueteres separati fuerunt a Cappadocibus Cathaones, tanquam alterius linguae genus. Ariarates eos Cappadociae addidit, qui primus Cappadocum rex est appellatus, Illi postea usque adeo in Cappadocum linguam ac mores transuere, ut nulla peregrinae gentis signa remanserint.

De Cathaonia, & de Pyramo fluuiio eiusque alueo, Cap. XLV.

Cathaonia plana est, lata, & concava, & omnia fert praeter ea quae semper uiuent. Montes, cum alij, tum Amanus a parte australi, quae a Tauro Ciliciae quodammodo auulsus est, & Antitaurus in contraria abruptus eam intercludunt, ut Straboni uideatur. Sed Ptolemæus Cathaoniam inter Taurum & Antitaurum collocat, ut qui Taurum non ante Amanum uocat, quam Syriam attingat. Strabo etiam in Cilicia Amanum appellat, & Cathaoniae contra notum opponit. In Antitaurum, qui per Cappadociam ad septentrionem inclinatur, & orientis non nihil apprehendit, conualles profundae et angustae sunt. In his Comana ciuitas fuit, & Bellonae fanum, & sacrorum seruorum, quos nomine afflatos putabant, ingens multitudo. Strabo cum ibi peregrinaretur, supra sex millia se inuenisse testatur uiros ac mulieres: tanta illic hominum turba obsequio daemonum incipata erat. Cathaones urbem incolere, qui & si regi subditi erant, sacerdoti tamen parebant: qui & fani & sacrorum seruorum magna ex parte dominus habebatur, ex progenie regum electus, & secundo loco post regem in honore habitus. Sacrorum genus Orestem cum sorore Iphigenia a Scythia Taurica illic attulisse putabatur: quae Dianae Tauropolae uocabantur. Creditus est hic Orestes lugubrem comam deposuisse, atque hinc urbi nomen datum. Eam Sarus amnis interfluit, qui per Tauri conualles deuolutus, ad Cilicum campos, et subiectum pelagus excurrit: Pyramus amnis ut Ptolemæus existimat, in Orbisena prouincia, quam minori Armeniae dedimus, caput attollit: ut Strabo apud Cathaoniam a media planicie, qui mox exortus nauigabilis

Fredericus Barbarossa dum lauat in amne absorptus disparuit

A nauigabilis est: nec diu currens memorabilem fossam ingreditur, per quam aqua purissima magno spatio occulte sub terram fertur, deinde in summum exoritur, tanta uelut immergi superne uix hasta possit: cum Tauro se adiungit, mirum in modum contrahitur fluuius, & mira est montis caesura, per quam aquae ducitur alueus, imminentes flumini petrae utrinque fere usque ad montis summa pertendentes, duorum triumue iugerum spatio concauae sunt, solum quod interiacet totum saxum, ualde profundum, & angustam rupturam in medio habet, ut eam canis ac lepus saliat: & fluminis quidem alueus ad labrum usque plenus est, latitudine aquae ductus par, qui propter obliquitatem & angustias & uallis profunditatem, tanquam tonitruum procul exauditur: montes egressus tantum limbum in mare deuoluit, partim ex Cathaonia, partim ex Ciliciae campis, ut non ab re carmina illa in modum oraculi ferantur: Tempus erat rapidis olim Pyramus undis: In sacram ueniet congesto litore Cyprum. In Sargausina praetura, quae Lycaoniae uicina est, oppidum fuit Herpa apud flumen Carmala, quod in Ciliciam emittit, & Argus munitio alta iuxta Taurum, & Nora, quae postea Noraxus dicta est, in qua Eumenes obsessus dum resistit, & postea Simis thesauros habuit, is qui Cappadocum imperium adortus est, cuius regia fuit Cadenana, in modum urbis aedificata, & in montibus Lycaoniae sita. Sauera quoque olim uicus fuisse dicitur, qui postea magnifice aedificatus, regionis Metropolis extitit: in Morimena regione Iouis fanum celebre fuit, in quo sacrorum seruorum fere tria millia habitabant, qui cum crederent se deo seruire, daemones famulabantur. Sacerdos eius sacram regionem habuit admodum fertilem, ex qua prouentum annuum accepit talentorum quindecim, & durante uita sacerdotium tenuit, quemadmodum Comanus secundus post illum in honore habitus.

De Thianensi praetura, quot Cappadociae praeturae, ubi Asiae fanum in quod nude mulieres nudis pedibus primores ingrediuntur, Cap. XLVI.

In Thianensi praetura Thiana urbs fuit Tauro subiacens, qui apud Cilicas portus est, ad quas montium cacumina in Ciliciam ad Syriam tendentia facillima sunt & omnibus communia, Ptolemæus Thianam urbem & praeturae ab ea dictam ad Borealis Antitauri parteis collocauit: haec urbs aggeri Semiramidi subiacuit optime munito, non procul hinc Castabala fuerunt: & Cibistra oppida monti propinqua. In Castabalis fuit Dianae Peraliae fanum in quo sacras mulieres super prunas nudis ingredi pedibus illefas crediderunt, tantum praestigia daemonum potuere. Peraliam id est translaticiam iccirco dea dixere, quia eius sacra per Orestem a Scythia aduecta, sicut Comana putauerunt. Regionem iuxta Taurum Eusebiam uocauerunt, magnam ex parte planam & fertilem inter praeturas Cappadociae, quas undecim esse diximus: unam Cilicam Strategiam appellarunt, quae ultra Antitaurum uersus Boream iacet. In hac mons est Argeus omnium altissimus Asiae minoris centro proximus, cuius cacumina semper niue albicant, a quibus dicunt qui eo ascendunt, quanquam paucissimi sunt, sereno caelo aequor utrinque perspicui Ipsi cum scilicet & Ponticum. Mazaca sub Argeo sita Cappadoces matrem urbem habuere, quae etiam Eusebio nuncupata est, & magna Caesarea: haec ad ciuitatis habitationem incommoda fuit, nam & sicca & debilis erat, & immunita, sed hoc fortasse de industria factum, ne frequentibus ciues nimis confiderent, planiciem habitantes arduis collibus clausam. Circumstantia loco omnino sterilia & inculta erant, quamuis campestris arenis plena & petris, & paulo ulterius igne exusta: solumque per multa stadia incensum, quapropter necessario elonginquo non sine periculo afferebatur.

De Argeo, & quomodo Cappadocia lignis careat, & de Argei situs, Cap. XLVII.

Nam cum tota fere Cappadocia lignis careat: Argeus tamen syluosus est, sed loca syluae subiecta ignes habent, & gelidis aquis plena sunt: nec tamen aut ignis aut aqua in summum exit, & solum herbidum est, & quibusdam in locis palustre, ex quibus per noctem flammae consurgunt. Locorum gnari caute ligantur, reliquis periculum est praesertim pecori in obscuras ignis fossas incidenti. In Mazacea fontes habet mellis, loco humillimo: sed plus damni affert quam emolumentum, cum non aptum habeat exitum, & in lacus ac pecudes diffusus, urbis aere aetate corrumpat, & lapidicinis non parum noceat, alioquin utilissima paludes

Sacrae mulieres super prunas nudis ingrediuntur pedibus.

Ignis fossae.

ipsa saepe ardere uisa sunt. Rex Ariarates ut regioni cōsuleret, angustijs quibusdā obstru-
ctis ad quas Melas exitū in Euphratē habet, proximā planiciē rotam lacu diluit: atq; in-
sulās quasdā tanquā Cycladas cōprehēdens ibi per hyemē immorabatur. Clausura uero
ad imū rupta, aqua soluta est: intumefactusq; Euphrates habitationes ac consita multa
deleuit, ob quā rem ijs, qui damnū passi erant, trecētis talētis multatus est à Romanis.
Idē circa Herpā contigit Carmale exitu obstructo, & ore deinde rupto, cū aqua quaedā
Cilicū loca deuastrasset: saepe enim cōtra euenit quā cogitamus, & damnū ferim; ubi spe-
rauimus lucrum. Elegerunt autē reges Mazaciorū loca ad habitandū, quae totius regio-
nis mediā erant: & lignis ac lapidibus abundabant, & herba qua plurimum ad alēda pe-
cora indigebant, alioqui incōmoda, sed montibus & uicinis munita castellis.

*De Mazaca, de exemplo quomodo parentes uereri debent pueri hic gesto, quibus abundet Cappadocia,
Onichium lapidem in ea inuentum, Cap. XLVIII.*

Distat Mazaca à Ponto stadijs octingentis Austrum uersus, ab Euphrate paulo-
minus quā duplum, à Cilicij portis sex dierum itinere. Mazacini Charondæ
legibus urebantur, assumentes aliquem legis peritum, qui leges eis interpretaretur,
quemadmodum apud Romanos iurisperiti, atque ita ciuitatis duplex erat seruitus
iurisperitorum & regum: nam populi qui legibus uiuunt, his proculdubio serui-
unt, qui leges interpretantur. Mazacinos Tigranes Armenius male affecit: omnes enim
transiit in Mesopotamiā & Tigranocerta magna ex parte ex his coluit, postea captis
Tigranocertis, potentiores reuerſi sunt. In hac urbe (sicut Aug. in libro de ciuitate dei
scribit) decem fratres fuere, septem mares & tres foeminae, inter suos ciues nō ignobiles:
qui cum matri uiduae parū obtemperarēt, ab ea maledicti sunt, moxq; diuinitus ea pœ-
na cōcēcti, ut horribiliter omnes membrorum tremore quaterentur, ex quibus duo ad
Augustinum peruenerunt. Paulus frater & Palladia soror, & apud memoriā beati Step̄ani
martyris orantes sanitatē consecuti sunt: quo exemplo, & parentes uereri, & sanctos
Christi martyres uenerari docemur. Gabadania regio campestris est, & ceteris australi-
or, nam Taurū subit, & uix ullā fructiferarum arborum producit, sed pascua habet opti-
ma, sicut reliqua Cappadocia, praesertim apud Gargaurā & Morimenā. Tota Cappado-
cia frugibus abundat, maxime frumēto, & pecore omnis generis, quae cum Pōto austra-
lior sit, frigidior tamen est: in ea Sinopica nascitur rubrica omnīū optima, quae cum Ibe-
rica decertat, & appellata est Sinopica, quia mercatores eo illam deferēbant, prius quā
Ephesiorū emporiū tam celebre esset, quā postea factum est. Archelai inquisitores Oni-
chitum lapidem in Cappadocia, & crystalli crustas inuenerunt. Cappadorus amnis (ut
Plinius ait) genti nomē dedit, antea Leucosyri dicebantur, de quibus in Ponticis rebus
mentio fiet. Alexander qui post Narcisum Hierosolymitanæ praesuit ecclesiae, uir doctri-
na clarus, & morū sanctitate conspicuus ex gente Cappadocum fuit, & pontificatum
in patria sua gessit, ad Hierosolymam peregrinationis causa petens diuina illuc uolunta-
te retentus est, non ambitione propria, ut multi hodie ad meliores ecclesias migrant.

*De Ponto, quare Cappadocia aliquando dicta, Leucosyris, cuius sit
figura Pontus, Cap. XLIX.*

Sequitur Pōtus qui (ut Strabo ait) ab occidenti Haly flumine clauditur, ab orienti Col-
chide, à meridie minori Armenia, et ipsa propria Cappadocia: nec termini in hac par-
te satis certi ostenduntur. Boream Pontus immittit, à quo nomen acceptum Ptole-
maeus (ut ante diximus) Bithyniam Pontumq; commiscuit: quamuis & circa Trape-
zuntem Ponti mentionem uideatur afferre. Mithridates Eupator Ponti rex cōstitutus,
ab Haly flumine usq; ad Tybarnos, & Colchos, & Armenios regnauit, & cis Halyn
quasdam Paphlagoniae partes, usq; Amastrim & oram Heracliam possedit, Pontumq;
appellauit, cui minorē Armeniam adiecit: atq; his finib. eo sublato Pompeius prouinciā
accepit, qui distributis inter principes secū militātes his, quae uersus Armeniam & Col-
chidē sunt, reliqua in undecim gubernationes diuisit, & Bithyniae adiecit, ut ex utriusq;
una efficeretur prouincia, quā Ptolemaeus uidetur describere. Paphlagonū quosdam his
regendos

A regendos dedit, qui erant à Philemone, quemadmodū Galatas his qui erāt genere Te-
trarchae. Postea Romanorum duces alias atq; alias partitiones fecerūt: nam & reges et
principes constituerunt, et ex ciuitatibus alias deliberarunt, alias principibus tradiderūt,
alias sub Romano populo dimiserunt, quibus ex rebus haud mirandum est, si Pontus
ipse alios atq; alios accepit terminos: & aliquando à Bosphoro Thraciae usq; in Colchi-
dem procurrit, aliquando in Heraclia finem accepit, aliquando alibi nos in hac descriptio-
ne Strabonis limites amplectemur, ab Haly fluuio auspicantes: hic fontes habet in ma-
iori Cappadocia, iuxta Cambisenam, & multus ad occidentem fertur: postea ad septen-
trionē cōuersus, Leucosyros in dextera, Galatas & Paphlagonas in sinistra relinquit: et
in Euxinum exit, non procul à Gadilone. Cappadoces (ut diximus) Leucosyri prius ap-
pellabantur, ad differentiam Syrorum qui extra Taurum sunt, colore adusto, quod al-
biores essent nomen adepti: his sedes apud Halyn fluuium Euxinumq; fuerunt. Pinda-
rus ait Amazonas, Syrium hastatumq; exercitum duxisse, significans Themiscyrae habi-
tatores. Themiscyra enim Amysinorum Leucosyrorumq; fuit, qui post Halyn orientē
uersus in Ponto erant. Pontica regio haud multum lata fuit, & formā quodāmodo py-
ramidis habuit: tanto magis arcta atq; reducta, quanto in orientē ulterius procedit. Nā
circa Pharnaciam, & Trapezuntē, plurimū à minoribus Armeniae mōibus cōcēctur:
apud Halyn qui Galatas & Paphlagonas determinat Basim habet: nec tamen haec lati-
tudo amplior est sexcentis aut octingentis stadijs, à mari usque in Cappadociam: huius
orae partem Amysinii habuerunt, partem Pompeius Deiotaro dedit, ut ea quae Pharna-
ciae & Trapezuntē proxima sunt, in Colchidem & Armeniam minorē, atq; horū regem
fecit, cum paternā Tetrarchiam haberet: hic est pro quo apud Iulium Cæsarem orauit,

De Gaenet. ica regione, Cap. L.

Post Halys ostia uersus auroram Gadilonetica occurrit regio usq; ad Saramenā
tota campestris, & lustrum omnium ferarum: oues in ea pellis & lanæ mollioris fue-
runt, quod in tota Cappadocia & Ponto perrarum dicunt. Inerant & Damæ quae alibi
raræ sunt: postea Gadilonem Saramenam posuere, & Amysum ciuitatem insignem, di-
stantem à Sinope stadijs noningentis: hanc prius Milesij condidere: postea princeps
Cappadocū reformauit. Deinde Athenienses Pyreum uocantes habitauere. Eupator
templis exornauit, & partem muris instruxit. Lucullus obsedit. Pharnaces traiecit Bo-
sphoro uexauit. Iulius Cæsar libertate donauit. Straton tyrannus inuasit. Marcus An-
tonius regibus dedit: Augustus Cæsar post bellum Acciacum libertati restituit, qua diu
bene usā est. Haec regionem optimam habuit, & Themiscyram possedit, antiquum
Amazonum domicilium, & Sydinam.

*De Themiscyra campo, & quomodo Pontus regio sit fertilis, & in ea
uiri docti orti sint, Cap. LI.*

Themiscyra campus est ab Amyso sexaginta stadijs distans, qui pelago alluitur: &
monti adiacet arboribus pleno, & aquis irriguos, ex quibus flumen unum efficitur,
cui Thermodoonti nomē est. Id capū percurrit, & Amazonū fabulis clarū habetur.
Est & alterū flumē, huic æquale, eadē planiciem irrigās, nomine Iris, cuius fontes in ipso
Ponto reperiuntur. Iris mediā Comanorū Ponticorū urbē perfluit, & in occidentē uersus
Daximoneticā felicem campū permeat: postea apud Garuīram illustrem quondā regiā,
quae iam pridē corruit, ad septentrionē conuertitur, deinde rursus ad aurorā, & Silace flu-
uio atq; alijs amnibus assumptis, ad ipsa Amasiae moenia egreditur in Phanarocam: Vil-
licus ex Armenia minori descēdens, & cum eo cōcurrrens nomē amittit. Postremo per
Themiscyram actus, in mare deuoluitur. Planicies Themiscyrae semper rosida & herbi-
da est, equorum boumq; nutritrix, milium et panicum multum producit, nec unquā fame ue-
xatur. Praeter montana regio agrestibus pomis abundat, uuae, pruna, mala, et nuges spō-
te in syluis enascuntur: quocumq; anni tempore in syluas exieris, fructus inuenies, aut in
arboribus pendentes, aut in folijs iacentes: et propter alimoniae copiam multa est ferarū
omnis generis uenatio, Themiscyram sequitur Sidena planicies, licet non ualde ferax ir-
rigua tamen, habēs in ora maritima loca munita, Sidā, ex qua Sidena nominatur, et alia

*Quocumq; an-
ni tempore in
syluas exieris
fructus inuenies
nues.*

pleraque, atque hucusque Aminisa pertenditur: hinc uiros in disciplinis excellentes commemorat Strabo. Demetrium Reteni filium mathematicum, & Dionysiodorum, & in grammaticis Tyrannionem, quem ipse audiuit: post Sidenam fuit Pharnacia, oppidum munitissimum, deinde Trapezus graeca ciuitas, in qua ex Amyso duum millium & ducentorum stadiorum nauigatio est, hinc ad Phasim mille & quadringentorum, siue ut alia tralatio habet, quadraginta: tanta est totius orae Ponticae longitudo. In hac ora ab Amyso nauigantibus, promontorium Herculanum prius occurrit, deinde Iasonium, mox Genetes, postea Cytoras oppidum a quo in Pharnaciam migrarunt inquilini. Subinde Histopolis humi prostrata, ulterius sinus in quo Hermonassa est Cerasus: unde appellata creduntur Cerasa, loca ab uide habitata: nec procul ab Hermonassa habitationem ponunt Zigopolim appellatam: tantum Strabo de hac littore tradit, Ptolemaeus ulterius & promontoria, & urbes, & flumina usque ad Asporum amnem commemorat: uerum sine dignitate & historia. Trapezum & Pharnaciam: ad austrum imminabant olim Tibareni, & Chaldaei, & Sanni prius Macrones nominati, & Armenia minor, & Apaitae: hic quodammodo locis proximi erant, qui prius Cercetae dicebantur. Inter hos Cidissam mons asperissimus erigitur, & Moschicis coniungitur, qui ad Colchidem pertinent: cuius summa ab Heptacometa, id est, Septipagis obtinentur, Pariadra quoque per hos praeterit, qui a locis Sidenae et Themiscyrae proximis, usque in Armeniam protenditur: omnes hi agrestes homines fuerunt, praesertim Heptacometae, quorum nonnulli super arboribus ac turribus habitauerunt, unde & Moschici dicti sunt, id est, turricolae. moschos enim turres uocant, his cibus farina, caro, & arborum fructus erat. Peregrino generi infesti tres Pompei cohortes obtruncarunt, cum per montana transirent: miscentes enim crateras furentis mellis, quod rami arborum ferunt: potos & mente alienatos adorti, facile interemerunt. Quaedam ex his barbaris Bizares uocabantur. Et qui Chaldaei dicti sunt, prius Chalybes appellabantur, apud quos Pharnacia sita est, in mari habens Pelamidum copiam, in terra ferri & argenti metalla. Sed argentaria postea defecere, ut est terrenarum omnium rerum finis, ora hic maritima prorsus angusta est. Continuo enim rupes incumbunt nemoribus ac metallis refertae: cultura agrorum exigua, ideo ex fossionibus & piscationibus uictum quaerunt, & multam ex delphinis aruinam recipiunt ad res uarias utilem. Homerus in dinumeratione gentium quae ad Troianum bellum ire, cum Paphlagonum meminisset, postea Halizonas adiecit, quo Strabo Chalybes esse arbitratur: de quibus modo locuti sumus. Sed quidam Halizonas, quidam Amazonas scribere, quarum uaria historia est: alij eas apud Cariam, Lydiisque collocarunt, alij Migdonum campum illis attribuerunt, alij in Hellesponto sedes dedere, alij ultra Borysthenem in Scythia eas quaesiuere: Vulgarior opinio Themiscyram illarum fuisse primam censet, quamuis Scythicam originem ducerent. Leucosyri earum postea sedes inuaserunt, a quibus Henetes exisse putauit Meandrius, qui Troianis auxilium tulere, atque inde cum Thracibus digressi, in Adriae sinu habitauerunt.

De Sydina & soli fertilitate, Cap. LII.

Pharnacia uersus occidentem, ut diximus, continua est Sydina, postea Themiscyra, his ad austrum Phanarea incumbit, quae Ponti partem beatissimam obtinet: nam & oleis & uitis confita est, & caeteris rebus excellit: haec a partibus orientalibus Pariadram montem obtendit, in longitudine secum pariter progredientem, ab occasu Pazemoneticam regionem in Sydina conuallis quaedam est, longitudine ac latitudine insigni, quam Lycus ab Armenia minori descendens irrigat, & in media ualle miscetur Iri. In concursu amnium Amasia urbs fuit Strabonis patria optime munita, quam primus fundator Eupatoriam a se nominauit. Pompeius cum inchoatam inuenisset coloniam introductis, & regioni illi addita Magnopolim appellauit. Ea in media planicie iacuit, & profunda ualle, per quam fertur Iri, mira prouidentia & natura constructa, quae ciuitatis usum exhiberet, fuitque optime munita turribus & propugnaculis, & praeruptae petrae rupibus, apud quam & regiae fuerunt, & regum monumenta. Sub ipsis Pariadrae radicibus Cabira sita fuerunt, stadiis centum quinquaginta quam Magnopolis australiora: hic erat Mithridatis regia apparatu magnifico structa, hic aquarum balnea calidarum, ferarum uariarum propin-

quae ue-

quae uenationes, aurifodinae: fuit & Nouus locus appellatus, stadiis ducentis a Cabiris distans, petra munita ingentis altitudinis: undique praerupta, & moenibus cincta, quae in uertice fontem uberrimum habuit, & ad radicem flumen, & cisternam profundam, & montana in circuitu ad centum uiginti stadia altissimis tecta syluis: hic preciosissimi Mithridatis thesauri comperti sunt, quos Pompeius in Capitolio dicauit: qui cum Cabira in urbis modum struxisset, Diopolim nominauit. Sed Pithodorus eam augens Augustam appellauit, & pro regia sua usus est. Ptolemaeus Sebastopolim uocat, quod idem sonat. Non procul hinc uicus fuit urbis amplitudinem habens, nomine Cameria, in quo sanum mensis Pharnacis appellatum est, multis sacris seruis ornatum, & regione sacra diues: quod adeo reges uenerati sunt, ut quod ipsi regis iusiurandum uocarent, id regis fortunam, & Pharnacis mensis dixerint: supra Pharnaceam uersus meridiem Comana fuerunt Pontica, eodem nomine quo maioris Cappadociae Comana, eidem deae siue eidem daemoni consecrata, simile templi aedificium, & similem fere ritum habentia, & sacrorum, & diuinationum, & cultus erga sacerdotes: in his maxime quae ante reges fiebant, quoniam bis in anno in festis quibus deae exitus appellabantur, sacerdos diadema gestabat, & secundus erat in honore post regem. Pompeius huic templo Archelaum sacerdotem praefecit, & sexaginta stadia regionem adiecit, cui sacri serui fuerunt sex millia: caeca & perdita hominum manus. Archelaus filius fuit eius, quem Sylla & senatus in honorem habuerunt: & qui Mithridatis Eupatoris se filium effingens, Ptolemaei regis Aegypti filiam duxit uxorem, & a Gabinio postea in praelio interemptus est. Lycomedes post Archelaum sacerdotium accepit, & eo sublato Clitatus Adiatorigis filius, qui ob unitatem hanc dignitatem obtinuit: nam Caesar Augustus Adiatorigem cum uxore ac filiis in triumphum ducens, illum cum filio maiore statuit interimendum: maior hic erat. At cum secundus, militibus qui eum ducebant maiorem se affirmaret, diu inter ambos contentio fuit, & pulchrum de morte certamen, cum praemori uellet uterque, quousque parentes Clitato persuaserunt, ut iuniori cederet, asserentes ipsum, qui aetate prouectior esset, maiorem de matre ac reliquo fratre curam habiturum. Itaque secundus cum patre interemptus est: Clitatus seruatus uel inuitus, qui hanc dignitatem est consecutus. Nam Caesar, re cognita, uehementer doluit, & eos, qui seruati erant, beneficio & cura profecutus est. Comana urbs populosa fuit. Multi ex Armenia, et ex uicinis ciuitatibus, ad festa conueniebant, uiri simul ac mulieres, & sacrae deae, ut ipsi putabant, ex uoto perficiebant. Incolae molles ac delicati, mulierum multitudo maxima, et operatrix: & magna ex parte quamuis sacra, meretricio uiuens, tanta gentilium stultitia fuit, ut lupanaria etiam sacra putarent: Ager circumiectus uitis confitus est, aptissimus qui Veneri fomentum praestaret.

De Coma urbe, & quanta incolarum superstitio, de uarijs Ponti regionibus, & unde Cerasmani salis habeant excoctionem, de Sandaramonte ubi metalla effodiuntur, & qui Pontici Christum colant, Cap. LIII.

Regio Zelitica Comanis ad orientem iacet, in ea urbs fuit Zela super aggere Semiramidis condita, & illic Anaitidis falsae deae templum, quae ab Armeniis colebatur. Hoc in loco maxima cum sanctimonia fiebant sacra, quamuis daemoni celebraret, & iusiurandum maximis de rebus apud aram sumebatur. Sacrorum seruorum multitudo ingens, & sacerdotum praecipui honoris fuit. Zelam olim reges non ut ciuitatem, sed ut Persicorum deorum templum colebant. Sacerdos rerum omnium potestatem habebat, eratque urbs ualde diues, & Pompeius multas ei prouincias adiecerat minori Armeniae finitimas, in quibus sales fossiles reperiebantur, & Megalopolim appellauerat. Post Phanaream occidentem uersus Phazemonetica regio sequitur, cuius septentrionale latus Gazilotus & Amylinus claudit ager, occidentale Halys, australe Amasiensium terra, quae plurima est et caeterorum optima. Pompeius hanc regionem Megalopolim nominauit, et facta apud Phazemonem uicum habitatione eam Nicopolim appellauit. In Phazemonetica lacus est pelagi magnitudine nomine Stiphana, cui Cizana castellum adiacuit munitissimum, quo destructo prope regia constructa extitit, reliqua terra magna ex parte nuda, frumentum tamen ferax. Amasiensibus imminabant aquae calidae, ualde salubres, quae Phazemonensium

E e 4 sunt.

Cerasa unde
suis appellata

Heptacometae
super arboribus
ac turribus
habitauerunt

Seruorum
sacrorum
sex millia.

Pulchra fratrum
de morte
contentio.

sunt. Imminēbat etiam Saligium castellum super monte quodam situm, erecto & excel-
 so, & aquis abundantissimo, quod postea neglectum est: hic Arfaces denominatū & no-
 uas res querens, à filijs Pharnacis regis fame captus et interemptus est, cum ex planicie
 pulsus sine comitatibus eo confugisset. Dehinc est Diacopena, et Pimolisena regio, to-
 ta felix usq; ad Halyn, & hæc sunt septentrionales Amasiensium partes quingentorum
 fere stadiorum longitudine patentes, nec minor reliqua pars est circa Ximinam, quæ eti-
 am usq; ad Halyn descendit. In Ximina sales sunt fossiles à quibus Halyn flumen dici-
 putant, quod imitati Germanorū populū, omnia loca in quibus sales excoquuntur Ha-
 lys appellant. In Amasiensi agro, multa regio sub Mithridate deserta fuit, & multa castel-
 la diruta. Is arboribus plenus erat, & pascendis equis & cætero pecori idoneus, & totus
 habitabilis. Amasiam prius reges habuere, postea Romanorum prouincia facta est. Pi-
 molisena regio Halys fluminis utrāq; ripam occupat: in ea Sandaracurgiū mons est con-
 cauus propter metallorum effossionem, operatores ex aliquo maleficio redempti huc
 mittebantur, qui propter laborem & letiferum aërem è glebis prodeuntem cito morie-
 bantur, nec plures quàm ducenti adesse solebant. Tantum est quod de Ponto explicare
 possimus. Pythodori regina plurimū in Ponto ualuit, cui et Tybareni & Chaldæi usq;
 in Colchidē subiecti fuerunt. Sydina quoq; & Themiscyra & Phanarea illi paruit. Hæc
 filia Pythodori Traliani fuit & uxor Polenionis, cū quo aliquandiu regnauit, deinde im-
 perio successit, eo in prælio defuncto: ex Polenione filij duo relictī sunt, & filia quæ Cothi
 Sapeo nupsit, eoq; dolo interempto coelibatum egit, susceptis ex uiro filijs, quorū nata
 maior patris imperium tenuit. Ex filijs Pythodori alter cum matre paternā hereditatē
 administrat, alter maioris Armeniæ rex declaratus est: ipsa Archelao nupta, cū eo man-
 sit usq; ad extremū. Aquila ponticus fuit ueteris testamenti translator & interpres, nesci-
 mus qua ciuitate. Is uerba prophete de uirgine paritura prolata ad iuuenclā transfudit,
 non satis capiens diuina mysteria. Pontus Christi sacra cepit, & usq; in hanc diem qua-
 dam in parte seruauit. Marcion Ponticus quamuis Christianus uideri uellet, alium tamē
 creatorem omnium rerum esse dicebat quàm Christi patrem, illumq; maiore aiebat, &
 aliquos in suum errorem traxit. Trapezuntij sub imperatore sunt Christi cultore, qui an-
 no proximo legatum ad nos misit, auxilia contra Turcas orans, quorum arma atq; im-
 petum uerebatur. Nouissime Venetorū literas accepimus quæ Turcarū imperatorē in
 Pontū cum exercitu traiecisse ferebāt, nec dubium faciebant quin Trapezuntij sese de-
 derent, cum Hirmael Sinopensium dominus, qui diu restiterat tandem imperata fecis-
 set: nondum uero fama æquata est, Trapezuntius imperator uni ex Turcarum principi-
 bus filiā nuptui dedit, quæ res fidem eius non satis firmam ostendit. Quis enim Christia-
 nus est, & inimico Christi ecclesiæ sacramenta communicat? Multa metus & regnandi
 cupiditas admittit indigna: sed nō est cœlesti regno idoneus, qui pro terreno cœlestē re-
 gem contemnit. Reliqua Ponti & Cappadociæ in potestate Turcarum existunt, quàm
 uis ubiq; misti ferantur Armenij Christi cultores: Atq; in hunc modum absoluta est Cap-
 padocia, quā totius minoris Asiæ tertiam fecimus partem: in qua illud memoratu dignū
 cōtingit, quod offerētibus Romanis libertatem & populare regimē, Cappadoces regē
 petiere, quæ res stupenda Romanis uisa est, quibus regia potestas exosa, & arbitriū po-
 puli pro libertate fuit. Sed Cappadoces maxime seruos arbitrabantur, quorū ceruicib;
 populare iugum immineret, cuius nec superbiam tolerare, nec auaritiā explere quisquā
 potuit. ¶ Minoris Asiæ tres partes fecimus: Prima est ipsa quæ propria dicitur, altera Ga-
 latia, tertia Bithynia. De Galatia prius dicendum quæ orientalis est: huius termini erūt
 (quemadmodum nos partim ex Ptolemæo, partim ex Strabone atque alijs accepimus)
 ab oriente Cappadocia & Hyls fluius, qui Pontum determinat: ab occidenti, Bithy-
 nia, & Asia: a meridie, Pamphylia: à septentrione, Pontus Euxinus. In hac parte Lycæonia
 continebitur, quæ totius Asiæ mediū quodammodo locum, et arcem occupat. Pisidiæ
 quoque pars cōprehenditur Austrū uersus, et ad Taurū exposita, circa Pontum Paphla-
 gones & Mariandini sedes habuere. Ptolemæus ab Amyso usq; Cytorū boreales, Galatiæ
 partes pduxit, atq; ibi Bithyniā incipere uoluit Eupator q; Pōtū tenuit, à Colchide usq;
 Hera-

Sales fossiles

Homines ma-
lefcio redem-
pti ad metal-
lorum effossi-
onem mitte-
bantur.Trapezuntij
Christiani.Cappadoces
regē petiere.

A Heracliam imperauit. Reliqua usque ad os Euxini & Chalcedonem reges Bithyni ha-
 buere, sublatis regibus. Romani eosdem terminos seruauere, ut Heracliam Ponto con-
 cederent, citeriora Bithyniæ. Strabo Sangario flumine Bithyniam clausit, quem sequi nō
 pudet, & hoc litus ab ostio Sangarij usq; Halyn, deinde mediterranea explicare. Ptole-
 mæus Prusiam ciuitatem mox post Sangarium collocat, deinde Hippum flumen, po-
 stea Candiopolim, mox Elatam amnem: nec procul huic Diopolim, cui succedit Hera-
 clea, de qua paulopost dicemus. Mariandini circa Heracliam collocantur, de quorum
 origine parua cognitio est. Strabo eos à Thracia profectos arbitratur, Theopompus
 Mariandinum barbarum quendam Paphlagoniæ portionem imperio tenuisse refert, &
 facto impetu Bebriam regionem occupasse, eiq; de suo nomine uocabulum indidisse.
 Fuerunt tamen Mariandini Bithynis per similes, quos Milesij qui primi Heracliam con-
 didere, in seruitutem redegerunt: hi Caucones expulerant, qui hæc oram usq; ad Parthe-
 mum flumen coluere, habentes urbem Theium, ex qua Phileterus natus est autor gene-
 ris regum Attallicorum. Caucones, alij Scythas, alij Pelagos fuisse putant: quorum ge-
 nus omnino interijt.

De Heraclia ex qua Heraclitus, Cap. LIIII.

B Heraclia optimum portum habuit, & ad Ponticam prouinciā pertinuit, cum Bi-
 thynia à Romanis ordinata, ciuitas alioquin memoratu digna, quæ plurimas co-
 lonias emisit, & cum prius libera esset, postea sub tyrannis fuit: deinde rursus in li-
 bertatem se uendicauit, & iterum à Romanis regem accepit, & Romanorum coloniam
 in partem urbis & agri admisit. Adiatorix ac Menecli tetrarchæ Galatarum filius, cuius
 in Ponticis rebus mentio facta est, hanc urbis partem ab Antonio accipiens, quàm He-
 raclienses tenebant, paulo ante Acciaca bella Romanos noctu adortus ad unum iugu-
 lauit, id sibi ab Antonio imperatum dicens: sed non tulit impune scelus, captus ipse post
 uictoriam Augusti, & in triumphum ductus (ut ante diximus) cum filio iugulatus est.
 Archiam portum, pro quo Cicero orauit, in hac urbe honoratum fuisse constat, & Pla-
 tonicum Haraclidem hic natum: abest à Ponti ora (ut Plinius ait) miliarijs ducentis. Por-
 tus Aconæ non procul hic iacet, ueneno aconito dirus.

De Heneti, Sinopensibus, & de eorum uico. Harmena unde Diogenes Cynicus
alij complures, Cap. LV.

Post Parthenium amnem Heneti sequebantur Cytorum habitantes, apud quos fe-
 roces fuisse mulos affirmat: hi clarissima Paphlagonum natio fuit: ex qua natus
 est Palemon, cum quo plurimi apud Troiam militarunt. Qui amisso duce in Thra-
 ciam post captum Ilium traiecere, errantesq; in eam regionem deuenere, quæ post Ve-
 netia appellata est. Quidam Antenorem & eius filios clasi præfuisse putant, quæ in in-
 timum Adriæ recessum Henetos uexit: alij nationem quondam Cappadocibus finiti-
 mam prodiderunt: sub Henetorum nomine cum Cimmerijs militasse, & postea in Asi-
 am peruenisse. Id genus in Paphlagonia prorsus defecit, quamuis non procul ab Ama-
 stri, uicum esse in Ponti litore nonnulli tradiderunt, qui usq; ad Romanorum tempora
 coleretur. ab Henetis Xenodotus Henetiam describens, eam significari putat, quæ
 Amysus appellata est, cuius in Ponto fecimus mentionem. Paphlagonum inter Mori-
 andinos & Halyn fluuium collocantur, & rursus inter Galatas & Euxinum. Parthe-
 nius amnis occidentalia claudit, cui proxima fuit Amastris, de conditricis nomine ap-
 pellata, q; in Peninsula iacuit, & portus habuit ex utraq; Isthmi parte. Amastris uxor fuit
 Dionisij Heraclie tyrani, & Oxiartis filia fratris Darij, Roxanæ soror, quæ Alexandro
 nupsit, cū quo Darius bellū gessit. Hæc mulier ex quatuor urbium incolis unam ciuitatē
 fecit: Sesamo, Cytoro, Cronina, & Teio, quæ cito à cōmuniōne defecit, cæteris in ea per-
 manentib; Sesamus Amastris arx dicta est, Plini; totā urbē Sesamon olim appellatā tra-
 dit. Cytorū prius Sinopensiū emporiū fuit à Cytoro Phryxi filio dictū. In Amastriano
 agro plurima atq; optima bux; nascitur, præsertim iuxta Cytorū, à quo p centū stadia ul-
 cus fuit Cronina appellatus, postea Egialus, et duo scopuli qui à colore uocabantur Ery-
 tri, erant enim rubri. Vterius Carabis occurrit, promontoriū magnum ad septentrionē
 porrectum;

Adiatorix Ro-
manos iugula-
uit.

Cui nullū ne-
gotium erat
Harmenam
muniuit.

porrectum, arietinae frontis habens formam, quod longo spatio pelago incumbens, Scythicae obiectum Peninsulae, Euxinum Pontum bimarem uidetur efficere. Post Carambim nonnulla fuerunt oppida indigna quae nominentur, praeter Harmenam, de qua pro-
uerbium factum est: Cui nullum negotium erat Harmenam muniuit: Sinopensium uicus fuit & portum habuit. Deinceps sita est urbium quae in hac regione sunt clarissima, Milesij etiam condidere, sicut Heracliam: magna huius urbis potentia fuit, quae classe com-
parata, mari, quod intra Cyaneas est, imperauit. Extra uero, multorum certaminum particeps cum Graecis fuit, Sinopenfes urbis suae conditorem Stenidem quendam putauere, unum ex ijs qui cum Iasone nauigarunt, quem ut deum colebant, & eius oraculum habebant. Sed Milesij loci oportunitate & incolarum imbecillitate perspecta, illos pepulerunt, & novos inducere colones: ea naturali prouidentia optime munita fuit super collem cuiusdam peninsulae sita, ex utraque Isthmi parte portus & stationes habens, & miras Pelamidum piscationes. Peninsula undique ripas iugosas obtendit, & fossas quasdam in petris excauatas, quae mari tumido complentur, ut non facile adiri possint: petrae quoque summa echinis plena, nudo pedi inaccessibilia sunt. In superiore urbis parte, optimum solum, & agrestibus hortis ornatum fuit, praesertim suburbanum. Aedificia in urbe magnifice structa, Gymnasium & forum & porticus & templa splendida & ampla, diu ciuitas cum libera fuisset, amissa libertate Pharnaci tandem obtemperauit, & successoribus eius usque ad Eupatorem: & Romanis, qui eum sustulerunt, Eupator ibi natus educatusque ac denique sepultus eximie illam coluit, & regni Metropolitim fecit, Pharnace subito & praeter opinionem ingruente, capta fuit a Lucullo per obsidionem, Bacchide, qui praepositus erat miris modis ciues assiligente. Romani coloniam eo misere cui & urbis & regionis pars data est. Distat ab ostio Ponti Sinope, stadiis tribus millibus et quingentis, ab Heraclia duobus millibus, a Carambi septingentis. Hic Diogenes Cynicus, & Timotheus Patrion orti sunt, philosophi celebres, & Diphilus poeta comicus, & Bathon qui de rebus Persicis scripsit historiam. Sinopensis ager usque ad Halyn protendebatur: Haec urbs iam dudum in potestate Turcarum fuit. Ferunt Sinopem tyrannum praesuisse esse, propter aris metalla quae in Sinopica terra effodiuntur. Mahumetes Turcarum imperator, thesauris eius inhians, anno superiore exercitum ad capiendam Sinopem misit: qui turpiter reiectus est, hoc anno maioribus copiis terra marisque comparatis, ipse per sese urbem inuadendam statuit. Sed Ismahel loci dominus non expectato impetu sese dedit, quamuis legatum ad nos miserit, multa pollicitus si sibi auxilia mitterentur, sed longum est Christianos non modo armare, sed consulturos de sumendis armis congregare. Non miramur si apud obsessum principem plus instans metus, quam spes longinqua & dubia potuit. Tota Sinopica regio ac montana quae illi imminet usque in Bithyniam, optimam ad aedificandas naues materiam, & ductu facilem habent. Acerem quoque Sinopica gignit, & nucem montanam, e quibus mensas faciunt: tota oleis consita fuit, paulo supra mare culturam habens. Heracliam, Amastrim, & Sinopem, post Homerum conditas putant: nusquam enim eas nominat. Olgasius mons altissimus & aditu difficillimus, quamuis citra Halyn Sinopicae regioni contiguus esset, tamen ad Ponticam regionem pertinuit, in quo plurima Paphlagonum templa fuerunt. Blaena, & Domanetica regio monti adiacet, satis ferax, per quam Amnias flumen illabitur, quem Ptolemaeus Zaliscum appellare uidetur: & Olgasium Oligam. His in locis Mithridates Eupator, Nicomedis Bithynici copias per imperatores suos ita deleuit, ut pauci cum eo euaserint, & postea eam uictoriam Bithynia & Asia usque in Cariam ac Lyciam ad uictorem defecerint. His urbs postea Pompeiopolis constructa est, prope Sandaracurgium montem, de quo diximus in rebus Ponticis, post Pompeiopolim Magni opus, reliqua est Paphlagonia mediterranea, occidentem uersus, usque in Bithyniam: quae quamuis parua est, multos tamen dominos habuit, priusquam Romanorum esset. Ciniata castellum munitissimum fuit, Olgasii monti subiectum, quod Mithridates condidit, eoque receptaculo usus Ponti imperium acquisiuit, et qui ab eo profecti sunt, usque ad Eupatorem successione seruauerunt: postea Deiotarus Castoris filius cognomine Philadelphus Paphlagoniae imperauit, et Gagra regiam, habuit, quae oppi-

oppidum simul & castellum fuit, Eudoxus pisces fossiles in Paphlagonia locis siccis reperiri tradidit, nec tamen mendacio suo satis certos limites circumscripsit. Haec de Paphlagonia traduntur, quam Plinius Pylemoniam prius dictam asserit a flumine (ut credimus) Pylis, quem ipse pro Parthenio uidetur accipere, qui apud Galatas ortus inter Paphlagonas & Mariandinos fertur in Pontum. ¶ Australes Paphlagoniae partes Galatis haerent, a quibus Galatia dicta est: cui ab occidente Bithynia & propria adiacet Asia, ab oriente Pontus, a meridie Lycaonia: quamuis Strabo inter Galatiam & Lycaoniam alam quandam Phrygiae collocauerit, & usque in Cappadociam extenderit, quem Ptolemaeus in hac parte postponimus.

De Galatia, & in eam Gallici hostis pulchra uictoria, Cap. LVII.

Res Galatarum gentes fuere, Trogini, Tolistobogi & Tectosages, priores a Dacibus nominatae sunt: tertia a gente, quae in Celtica est. Galli abundante multitudine, cum eos non caperent, terra quae genuerant, trecenta hominum millia ad sedes nouas quaerendas emiserunt: & portio in Italia confedit, quae post annos ducentos cum iam Italica esset effecta, urbem Romam cepit atque incendit: portio Illyricos sinus per strages barbarorum penetrauit, & Pannonia subacta in ea confedit, ac per multos annos cum finitimis uaria bella gessit. Hortante deinde successu diuersis agminibus, alij Graeciam, alij Macedoniam petiuerunt: tantusque terror Gallici nominis erat, ut etiam reges non laeserunt, ultro pacem ingenti pecunia mercarentur. Ptolemaeus Macedoniae rex, ausus in armis occurrere, uictus & multis uulneribus saucius captus est, caput eius amputatum & lancea affixum, tota acie ad terrorem hostium circumlatum. Solthenes unus de Macedonibus contracta raptim iuuentute, Gallos uictoria exultantes compescuit, & Macedoniam ab hostili depopulatione defendit, sed aduentante Brenno altero Gallo-
rum duce, qui in Graeciam se effuderat uictus est, & in munitiones repulsus: Galli nemine prohibente totius Macedoniae agros uastauere, neque contenti hominum spolijs, eorum quoque quos deos putabant, spoliare templa aggressi sunt. Sed dum Apollinis aedem apud Delphos adoriuntur, partim obruti terrae motu, partim grandine & frigore dissipati, urgentibus oppidanis, usque ad internecionem caesi sunt. Brennus in praelio uulneratus, cum dolorem uulnerum ferre non posset, pugione uitam finiuit. Belgius alter ex ducibus cum parte agminis a Graecia excessit, quem inter fugiendum cum toto exercitu perisse Trogus affirmat, tanta daemonibus cura fuit eius domicilij conseruandi, in quo diuinos consequebantur honores. Sed constat Gallos (sive horum reliquiae fuerunt, sive nouum examen foecunda hominum Gallia misit) post multos errores & multas excursiones in Asiam peruenisse, & loca nonnulla occupasse, Athalicis regibus ac Bithynijs subdita, ibique tam diu permansisse, donec eam, quae postea Galatia et Gallograecia dicta est, ab eisdem regibus non inuitis acceperunt. Dux transitus in Asiam Leonnorus quidam fuisse uidetur: Vna trium gentium lingua fuit, ipsi tamen unam quamque gentem in partes quatuor diuisere, quas Tetrarchias uocauerunt, singulae proprium tetrarcham habuerunt, & iudicem & tribunum tetrarchiae subiectos, & duos subtribunos. Fuit & tetrarcharum concilium, qui erant uiri trecenti, & in locum conueniebant nomine Drimenetum: concilium de sanguine, tetrarchae ac iudices de rebus caeteris iudicabant. Haec antiquiora, postea ad tres duces res delata est, deinde ad duos, postremo ad unum Deiotarum, cui successit Amyntas, postea Romani, omnibus in unam prouinciam redactis, partem, quae Pontum & Cappadociam respicit, Troginti habuerunt, quae totius Galatiae optima est: ij tria muro castella cinxerunt. Huius, quod indigenarum emporium fuit, & aeneam Iouis statuam habuit, et delubrum eius, asylum, et Mithridatium, quod Bogodaro: Pompeius dedit, et Danalam, ubi Lucullus et Pompeius conuenere: cum alter in belli successione, alter illi potestate permessa ad triumphum pergeret. Tectosages uersus maiorem Phrygiam iuxta Pelsinuntem sedes obtinuerunt, castello usi cui Acira uocabulum fuit. Tholistobogi Bithynijs finitimi fuerunt, et Phrygiae quae Epictetus dicta est. Horum castella fuerunt Blutium et Peium, quorum Deiotari regia erat, in altero thesauros habebat. Nec procul Pelsinus fuit, commune regionis

Pisces fossiles.

Ptolemaeus
Macedoniae
Gallis uictus
& saucius captus
est.

regionis emporium, & in eo templum maximum, & magnae uenerationis, matris deum. D
Sacerdotes olim praepotentes quidem erant, & sacerdotium maximum habebant: postea eorum dignitas imminuta est: Athalici reges hunc locum magnificauerunt, templo & porticibus ex albo lapide structis, Romani statum hinc deae accersuerunt, quemadmodum eam quae Aesculapij erat ex Epidauro. Mons quidam urbi imminebat, nomine Dindyma, a quo Dindymena dicta est, quemadmodum a Cybelis Cybele. Prope Sangarius amnis fluit, non procul ab ortu suo in Galatia Cim fontem habet, secus quem antiqua erant Phrygum domicilia, & Mydae, et prius Gordij: & aliorum quorundam quae postea in uicos redacta sunt. Hic Gordium fuit in quo magnus Alexander nexum plaustris rescidit, de quo uaticinium erat, eum tota Asia regnaturum, qui nondum soluisset. Fuit & Corbeus Castoris, Saoconi Darij regia, in qua Deiotarus generum & filiam iugulauit, quamuis ei summas Cicero laudes attribuat.

Deiotarus generum et filiam iugulauit.

De Lycaonia & lacu Tacta, & de Mirasalis congelatione, & cuius fraude interierit Amyntas, Cap. LVII.

Post Galatiam Austrum uersus usque ad Taurum inter Phrygiam & Cappadociam Lycaonia extenditur, tota mediterranea. Hic lacus est nomine Tacta Cappadociae adiacens iuxta Morimenam, quem Strabo maiori Phrygiae dedit, secundum quem non fuisset Lycaonia Gallatae contermina (quemadmodum Ptolemaeo uisum est) cuius opinionem sequimur. In quo lacu sal nascitur, atque adeo facile circa res immerfas congelatur, ut saepe cum funalem torpere dimiserint salis coronas educant, & uolucres, & aquas eius alis contingentes, propter salis concretionem facile capiuntur. In Lycaonia colles sunt frigidi, & nudi, & pascendis onagris apti: ubi multa aquae penuria est, nec inuenitur nisi in puteis admodum profundis, sicut Soatris ubi aqua uenditur. In Garabora, quae Lycaonum regio est, uicus fuit in urbis modum aedificatus, qui multas oues nutruit, quamuis siccitas circumiaceret. Amyntas super trecentos ouium greges in his locis habuit, sed lanam asperam praebere. Insunt & duo lacus Coralis maior, Trogetis minor dictus est. Circa hoc Iconium fuit oppidum optime habitatum, quod fortunatiorem regionem habuit, quam ea quae Onagros producit, Polemo hoc possedit. Ptolemaeus id Cappadociae dare uidetur Lycaoniae propinquum. Conradus Imperator circa hoc obsidionem tenens, periclitatus est, cum Hierosolymam peteret, Manuele secundo Graecorum imperatore, qui comitatum ministrabat gypsum farinae commiscere: Quae res fecit, ut exercitum morbo afflictum, re infecta in Europam cogeretur reducere. Taurus his in locis appropinquat, cuius pars in septentrionem uergens Cappadociam & Lycaoniam terminat, ad imminentes Cilicas Trachiotas. Lycaoniae etiam Isaurica est Taurum uersus, quae duos uicos habuit, quibus alia loca obtemperabant: omnia latronum domicilia, quae Romanis negotia exhibuerunt. P. Seruilius cognomento Isauricus ea Romanis subegit, & multas piratarum munitiones quae in ora maritima erant, uic cepit. In Isauricae lateribus Derba fuit Cappadociae adiuncta, Antipatri Derbensis sedes: cuius et Laranda erat apud Cappadoces, & Isaura in Lycaonia. Amyntas Antipatrum adortus Derbam cepit, & illum interemit: Isauram uero a Romanis accepit, ubi antiqua Isaura diruta regiam sibi construxit, sed non perfecit. Huic Antiochia parebat Pisidiae finitima, & tota Lycaonia, & multa ora montana usque Apolloniadem Apamiae uicinam, quae Cybotus dicta est: eaque potentia fretus, Cilicas delere conabatur, & Pisidas, qui a Tauro frequentibus incursum tationibus suum regnum infestabant. Cepit itaque multa predonum loca, quae prius inuolata fuerant, & inaccessibilia credebantur, e quibus Cremma fuit. Sandalium autem accedere non est ausus, quod inter Cremmam atque Salagasum iacuit: Cremmam habuere postea Romani coloni. Salagasus sub eodem Romano duce fuit, sub quo totum Amyntae regnum, distans ab Apamia diei itinere, descensum habens ab arce fere triginta stadiorum, quae alio nomine Selgessus uocata est, & ab Alexandro olim capta fuit: Amyntas cum Cremmam cepisset, progressus ad Omonades Tauri cultores, qui nunquam capi posse existimabantur: multa eorum loca expugnauit, et tyrannum interemit: Sed uxoris illius fraude deceptus, captus est, & ab illis interfectus: neque ultimus, cui foemina illuserit. Cyri nius

Sal mirabile quo uolucres capiuntur.

Gypsum farinae commiscit.

A nius eisdem fame confecit, & quatuor hominum millia a se capta in alias propinquas urbes habitatum tradidit, regionem iuuentute desertam reliquit. Ea est in altis Tauri partibus, & in rupibus praeruptis & magna ex parte inaccessibilis. In medio planicies concaua & ferax, & in multas ualles distincta. Hanc excolentes in superioribus montium supercilij ac speluncis habitabant, & cum frequentius armati essent, ad aliena excurrerent.

De Pisidis, & quo modo Storace syluae abundent, Cap. LVIII.

His contigui fuerunt, cum alij Pisidae, tum etiam Selgeneses Pisidarum optimi, maxima eorum pars summam Tauri obtinuit, Pamphyliae imminencia loca edita et oleis confita, quorum quaedam Aspendo & Sida Pamphyliae urbibus imminebant, montana quae supra hos sunt Cathaminenses incolere, Selgenibus & Omonadibus finitimi. Selgam urbem ab initio condidere Lacedaemonij, quae propter legitimam gubernationem tantum adoleuit, ut aliquando uiginti millia uirorum haberet: mira locorum natura, quae in summis Tauri partibus adeo ferax fuerit, ut tantae multitudini sufficeret. Pleuraque loca oleis & uitis confita erant, & omnium pecorum pascuis abundabant: syluae materiae plenae circumiacebant, in quibus plurimus nascebatur Storax arbor magna et recta, ex qua Storacinae haerax fiebant corneis similes: illic liliu optimum ad unguenta reperiebatur: aditus per montana difficilis, e quibus Euthymedon & Cestius oriuntur flumina, quae in Pamphylum mare decurrunt, nec sine multis pontibus transeuntur. Selgenes longo tempore libertate usi sunt, & cum regibus decertarunt. Alexandro per legatos responderunt, se ut amicos imperata facturos: cum Romanis certis conditionibus conuenire, postea omnino iugum subierunt, sicut & uicini qui sub Amynta fuerunt. Isauria igitur eam Tauri partem occupauit, quae inter Lycaoniam & Tracheam, Ciliciam excurrit: reliquam partem uersus occidentem usque Apamiam, Pisidae tenuere. Hinc ad Tracheam, Ciliciam, ac Pamphyliam: inde ad Lycaoniam pertinentes, qui per tyrannides diuisi, quemadmodum Cilices, uicinos latrocinij uexabant: inter hos Leleges quidam uagi olim admitti fuerunt, & propter morum similitudinem ibi remanserunt. Arthemidorus Pisidarum tredecim ciuitates nominauit, quarum aliae omnino montanae fuerunt, aliae usque ad montium ima descenderunt: ex utraque parte Ptolemaeus Celenorum iuga apud Lycaonas collocauit, & sub ijs Laodiceam combustam & Neapolim & Apolloni am. Lycaoniam beatus Bartholomaeus in sortem praedicationis accepit, quamuis postea usque ad uictos iubente spiritu profectus, sacro martyrio uitam finierit: Atque in hunc modum Galatia terminata est, cum qua & Paphlagonem, & Mariandinos, & Lycaones, & Isaurios, et Pisides ostendimus: Nunc Bithynia sese offert.

Cathaminensis. Selgae.

Bartholomaeus apostolus.

De Bithynia eiusque urbibus compluribus, Cap. LIX.

C L imites Bithyniae ab oriente (sicut Straboni uidetur) Paphlagonem et Mariandini excipiunt et pars Epicteti: a septentrione mare Ponticum, quod ab ostijs Sangarij usque ad os Euxini tendit, quod inter Byzantium est atque Chalcedonem: Ab occidente Propontis: Ad austrum Mysia et Phrygia, quae dicitur Epictetus siue Hellestia Phrygia. Nos in hac parte propriam Asiam collocamus, eique Mysiam et Phrygiam adiecimus. Ptolemaeus ad orientem Bithyniae terminos usque ad Parthenium flumen extendit: nobis Strabonem sequi placet, qui Sangarium amnem orientale confinium facit. In Bithynia urbs est Chalcedon, sita in ore Ponti: Hanc Megarenenses condidere caeci appellati, qui nunc potius oppositum littus elegere, in quo iacet Constantinopolis optimo loco. Hic olim magna Synodus celebrata est, quae inter octo numeratur, quibus Romana ecclesia praecipuum impartitur honorem. Chalcedonenis agri fuit Chrysopolitanus uicus, et Phanum in extremo angulo ad ostium Ponti situm, ubi septentrionale Euxini Ponti littus incipit, ad dexteram in orientem nauigantibus. Flumina quae in eam partem labuntur nomen habent Psillis et Calpas, et postremo Sangarius, cuius fontes apud Sagiam uicum reperiuntur centum et quinquaginta stadijs a Pisinunte: hic magnam Phrygiae ac Bithyniae partem percurrit, et Gallum in se amnem recipit, et Modris Phrygiae or-

Ff tum;

Mors & bap-
tismus Constan-
tini magni.

tum, ex quo auctus efficitur navigabilis. Post Chalcedonē sequitur littus quod Astace-
num sinum appellauere, & ad Propontidem pertinet: in eo condita fuit Nicomedia, di-
cta de nomine regis cuiusdam Bithynij, qui eam cōdidit: multi enim eodem nomine uo-
cati sunt, quemadmodum Ptolemæi propter prioris claritatē. In huius ciuitatis uilla Ma-
gnus Constantinus obiit, qui cum uellet in Iordane fluuio baptizari, atq; iccirco Hiero-
solymam peteret, morte præuentus ab Eusebio Nicomediensi episcopo Arrianæ perfidi-
æ sectatore baptizatus est, quæ res Christiani principis fidem apud plerosq; in dubiū
uertit. Nobis nō est uerisimile, eum principem qui per omnem uitam suam Arriani do-
gmatis hostis fuerat, in extremo spiritu ei dementiæ consensisse, quam summo studio de
suo imperio prius eliminauerat. Apud Nicomediam tempore Diocletiani Caesaris sciuif-
sima Christianorum persecutio uiguit, multiq; ibi Christi martyres sunt effecti. In hoc si-
nu urbs fuit Astacus, quæ illi nomen dedit, Megarenses & Athenienses eam condidere,
Dedalus ampliuit, Lyfimachus diruit, & habitatores eius in Nicomediam transtulit.
Huic sinui alius cōtinuatur ad orientem Solem recedēs, in quo Prusias ciuitas fuit, quæ
Cius antea uocabatur. Cium Philippus diruit Demetrii filius & Persei pater, deditq;
Prusæ Zelæ, qui in hac diruenda & uicina urbe Mirlia focia arma præstiterat. Ille ea ex-
citans Cium quidem à se Prusiadem nominauit, Mirliam uero Apamiam, ab uxoris no-
mine. Hic est ille Prusias, qui post Antiochum superatum, fugientem ad se Hānibalem
hospitio suscepit, quicq; ex Hellepontia migrans Phrygia, secundum Athalcorum fœ-
dera celsit: eam priores partem appellauere Phrygiam, postea Epictetam, id est, acquisi-
tam. Prusadi mons imminet, quem Argatonium uocauerunt: hoc in loco Hylam unum
ex socijs Herculis, qui etiam argonauta erat, cum aquatum egredieretur à nymphis ca-
ptum finxerunt. Cius quoq; Herculis comes è Colchis rediens, & in his locis residens,
urbem de suo nomine condidit: Prusienfes diu postea festa celebrarunt, in quibus per
montes uagi ac saltantes Hylam uocabant, quasi in syluas ad illum inquirendum egre-
derentur: hi cum beneuole erga Romanos se gessissent libertatem obtinuerunt. Apameni-
ses Romanorum coloniam acceperunt. Prusa urbs fuit in Olympo Mysio sita. hanc Prus-
ias cōdidit, qui cum Cræso bellū gessit. Hinc ortus est Dion Philosophus, q de regno
scripsit, & Traiani tempore claruit. Inter Phryges Myfos ac Bithynios determinare fi-
nes arduum est. Nam cum incolæ barbari & militares essent, & quæ uicissent non firmi-
ter tenerent, sed modo eijcerent, modo eijcerentur, consequens fuit sæpe mutari cōfinia.
Strabo tamen inter Bithyniam & Aesepi ostium Mysiam posuit, & mari contiguam fe-
cit, & usq; ad totum pene Olympum progredientem. Ptolemæus duplicem Mysiam mi-
norem & maiorem commemorauit, & utraq; extra Bithyniam in Asia posuit, non pro-
cul ab Ida. Scylax Carianus dixit Phryges ac Myfos circa lacum Ascanium in Bithy-
nia habitasse, Dionysius uero cōditarum urbium scriptor ait, angustias, quæ apud Chal-
cedonem et Byzantium mediæ sunt, olim Mysium Bosphorum nominatas fuisse: Home-
rus uero Aesepū Myforum cōfiniū dixit & Troiū. Olympus aut Mysius in ipsa Bithy-
nia assurgit, cuius latera uersus orientem usq; ad Ascanium lacum Epictetus occupat,
Epictetū uero aliam Mysiacam, aliā Phrygiacam dixere: Mysiaca Troianis propinqui-
or fuit. Olympus in uertice syluas habuit ingentes alendis latrocinijs accommodatas, & lo-
ca optime lepta: ex quibus sæpe tyranni & prædones uicinas gentes infestauerunt: inter
quos fuit Cleonatro Sigismundi Malareta, qui nostro tempore proditorum princeps
habetur similis: qui cū esset è uico Gordo, quem postea augens urbē fecit, & Iulio-polim
appellauit, in initio prædonum receptaculo loco ualidissimo utebatur nomine Callidio:
Is Antonio ualde utilis, fuit, nam profectus ad eos qui pro Labieno tributa colligebant,
omnia impediuit, quo tempore ille Asiam obtinebat. In Acciaco autem bello quum ab
Antonio descuisset, Caesaris ducibus adhaesit, & supra quam eius meritum pateretur, in
honore habitus est, & ultra munera ab Antonio data, accepit & iam quæ Cæsar dedit,
ita ut pro latrone principis habitum gereret. Idem ætate nostra fecit Iacobus Caudola,
qui centum millibus aureis emprus à Martini quinti pontificis maximi nepotibus, mox
nouo auro inarratus, ad Eugenium pontificem maximum defectit, dicens, adeo se prodi-
tionibus

tionibus auctum ut proditorem se cōpellare nemo coram auderet. Cleon Iouis Abreta-
nij sacerdos erat, quem deum Mysij colebant, postea Comanorum sacerdotium in Pon-
to accepit, ad quod cum uenisset intra mensem obiit, ex nimia crapula morbo correptus.
In eo phano prohibitus erat suillarum esus carniū, unde nec in totam urbem sus infere-
batur: sed Cleon latronum morem ostendens, non ut sacerdos, sed ut corruptor primo
ingressu consuetudinem præuaricatus est, atq; iccirco creditus est ira deæ percussus inte-
riisse. Olympum in circuitu habitauerunt, à septentrione, Bithynij, & Mygdones, et Do-
lionos, reliquum Mysij habuerunt, & Epictetus: quidam uero Doliones eos dixerunt,
qui circa Ciricum habitauerunt ab Esapo flumine usq; in Rhyndacum & Dascyliticum
lacum: post hos Mygdones fuisse, usq; in Myrleanorum agrum: supra Dascyliticum la-
cum alios duos extitisse lacus, Apolloniaticum, & Miletopolitanon: Dascylium ciuita-
tem Dascylitico lacui nomen dedisse, & Miletopolim Miletopolitanon: & Apolloniam
(cuius Ptolemæus meminit) quæ prope Rhyndacum sita fuit, Apolloniatico: quorum
locorum maximam partem Coriceni postea possederunt, eius Phrygiæ quam Epicte-
tum uocauerunt, & circa Olympum fuit. Sex ciuitates nominauit Strabo, inter quas Ca-
dos posuit, quos quidam ad Mysiam pertinere dixerunt, Mysiam in mediterranea posue-
re, ab Olympina regione usq; in Pergamenam, et Caici campos descendentem: Ex quo
fit, ut manifeste ad Asiam propriam pertineat, extra Bithyniam sita.

De Salone & Nicæa eiusq; figura, Cap. LX.

IN Mediterranea Bithyniæ regio memoratur Salon appellata, pascendis bobus ido-
nea, unde etiam Salonensis caseus dictus est. Hic Nicæa Bithyniæ Metropolis iuxta la-
cum Ascanium, & campus ingens & ualde felix circumstat, ætate nō admodū salubre.
Nicæam primus Antigonus condidit Philippi filius, et Antigoniam nominauit: postea Ly-
simachus, à nomine uxoris Antipatri filis, Nicæam appellauit. Urbis ambitus stadiorū
sexdecim fuit, in figura quadrata, quæ in campo sita quatuor habuit portas ad rectos an-
gulos, ex uno lapide qui circa medium gymnasium positus erat, omnes quatuor portæ
cernebantur. Hic iubente Constantino famosa illa Synodus celebrata est decem
decem & octo episcoporū, & perfidum Arrii dogma recisum. Petrus eremita, & Rha-
naldus Teutonicus, qui Gothifredi in expeditione Asiatica fuere comites, in agro Ni-
cæno duo oppida occupauerunt, Heregorgon ac Cynitum: sed Turcarum subita irruptio-
ne conclusi, Petrus per speciem legationis aufugit, Rhainaldus cum aliquod millibus,
abnegata Christi fide, deditiōne fecit reliqui omnes à Turcis trucidati sunt. Paulo post
Gothifredus trāsmisso mari Nicæam circūfedit, & eam post dies quinquaginta obsidio-
ne pressam obtinuit, Turcis cum rebus & armis abire permisis: postea male defensam
iterum Turcæ occupauerunt. Huius urbis ætate nostra pontificatū accepit Bessarion Græ-
cus, quem Eugenius Pōtifex maximus inter Cardinales assumpsit, uirum excellentem
& moribus & literis: sed nunquam plebem suam adiit, quæ uel minima est hodie uel nul-
la. Ex lacu fluuius oritur quem pariter Ascanium prisca uocauerunt, is in Propontidem ca-
dit. Apud eum Bursam esse tradunt nobile Turcarum emporium, & eorum qui sunt in
Asia præcipuam regiam: paulo supra Ascanium lacum ad orientales Bithyniæ partes O-
trea ciuitas fuit. Ptolemæus Begdonis regionem apud Asiam propriam in Bithynia col-
locauit, Olympinis uicinam, & Thimuntis regionem ultra Nicomediam uersus Pontū:
& plurium locorum meminit, quorum relatio lectori onerosa esset. Bithyniam prius Be-
bryciam fuisse dictam Iulius Solinus affirmat, deinde Mygdoniam: postea à Bithynio re-
ge Bithyniam & in ea Libyssam lacum Nicomediæ proximum, sepulchro Hannibalis
famæ datum: qui ne traderetur Tito Quintio, ob hanc causam in Bithyniam misso, ca-
ptiuusq; Romam duceretur, gustato ueneno animam expulit, & à Romanis se uinculis
morte defendit. Ex Bithynia fuerunt uiri in disciplinis memorabiles Zenocrates philo-
sophus, & Dionysius dialecticus, & Hipparchus & Theodosius, & filij eius mathemati-
ci, & Cleophanes orator ex Mirlea, & Asclepiades medicus Prusensis, & quem paulo-
ante nominauimus Dion. ¶ Asiam nunc minorem & propriam aggrediemur, huic se-
ptentrionem Bithynia claudit. Auroram modo Galatia, modo Lycaonia et Pisidia ex-
hibet:

Cleō latronis
mia crapula
perijt.
Sus in totā ur-
bē non infere-
batur.

Ab uno lapide
de quatuor ur-
bis portæ cer-
nebantur.
Synodus 118.
episcoporum.

hibet: occiduas partes maria exterminant, quae à Propontide usque in Cariam & Doricam extenduntur. In Austro Taurus occurrit Rursus minorem Asiam in quinque alias partes subdividimus, quarum prima maior Phrygia erit, altera Mysia, tertia Troas, cum qua Aeolis concurrat & aliquanto maior est: quarta Ioniam, quinta & ultima Caria.

De Maiori Phrygia, eiusque urbibus, & quomodo à Christo delapsi, Cap. LXI.

Maior Phrygia ab Epicteto incipit, & in Austrum uergens, ad Taurum usque pro-
tenditur: à sinistra Bithyniam & Pisinuram relinquens: à dextera Mysos, Maonas,
& Lydos, & Caras. Haec partim montana est, partim campestris: nam & montes
attingit, quos Pisides obtinuerunt, quibus propinqua fuit Apamia quae Cibotus dicta est,
& Laodicea quae Phrygiarum urbium maxima fuerunt. Sed in Caelenorum iugis, quae
ad Lycaoniam pertinet, urbs fuit nomine Caelenis, qua destructa Antiochus Soter ho-
mines transfudit in eam, quae postea Apamia dicta est, & urbem appellauit de nomine ma-
tris Apamiae Artabazii filiae, quae Seleuco Nicanori nupta fuit. Urbs in ostijs Maris sita
fuit, qui amnis mediam urbem percurrerat, ab ipsa ortum habens. Sed uehementi ac pro-
no flumine in suburbanum delatus, in Meandrum exonerabatur. Insigne hic emporium
fuit, secundas post Ephesum ferens laudes, & commune Italicorum & Graecorum hospi-
tium habuit. Non procul hinc lacus extat, qui calamum gignit ad ubiarum linguas ido-
neum: hinc fabula conficta est de contentione, quam cum Apolline Marsias habuit, &
sunt qui putant ab eo lacus Maris ad Meandri fontes emanare: Laodicea cum prius par-
ua esset, postea maximum cepit augmentum, quauis ab obsidione Mithridatis plurimum
labefacta fuerit: nam loci uirtus & ciues quidam fortunati, eam ualde magnificauerunt.
Primum Hiero qui hereditatem populo dimisit, supra duo millia talentorum, & multis
donis ciuitatem exornauit: Postea Zeno orator et Polemo eius filius, qui ob res fortiter
gestas prius ab Antonio, postea ab Augusto ad regiae dignitatis fastigium euectus est. Lo-
ca Laodiceae proxima oues optimas ferunt, non modo lanarum mollitiae, qua Milesijs praestant,
sed etiam colore, unde magnos proventus assequuntur. In hoc tractu Caper & Lycus
influunt in Meandrum, & Laodiceam à Lyco dictam putant. Urbi mons imminet no-
mine Cadmus, ex quo Lycus fluit, & alter eodem nomine quo mons appellatur: hic plu-
rimum sub terram delapsus, postea erumpens in idem influit, in quo alia flumina: estque re-
gio ualde cauernosa & quassabilis: nam & Laodicea & proxima ei regio plurimum ter-
raemotibus concussa est: Apamia quoque ante Mithridaticum bellum saepe terrae motibus
afflicta fuit: rex uero cum urbem euerfam uideret, ut repararetur centum talenta exhibu-
it: Dicunt & Alexandri tempore similia contrigisse, quibus ex rebus maxima apud eos
in ueneratione Neptunus fuit, putantque à Caeleno Neptuni filio ex Caeleno una Dana-
idum procreato urbem appellatam, ex qua cultores in Apamiam translatos diximus. In-
ter Laodiceam & Apamiam lacus fuit pelagi magnitudinem habens, qui caenosam &
subter errantem exhalationem emittit. Carura Phrygiae Cariaeque confinium fuit: hic uicini
diuersoria habuit, & feruentes aquas in Meandrum exeuntes. Fama est Lenonem cum
magno scortorum grege in diuersorio hospitatum, facto per noctem terramotu, cum omni-
bus perisset: nam tota fere regio circa Meandrum terramotibus quatitur, & aquae et ignis
ductibus pererratur. Inter Laodiceam atque Caruram templum fuit mensis Carii appellatum,
in maxima ueneratione habitum, in quo medicorum scholam Zeufides construxit. Meander igitur
ex Caelenis ortus Caruram usque per Phrygiam labitur, quo in loco Lycum excipit, quem
possimus Phrygiae Cariaeque limitem facere. Lysias praeter montana regio et ipsa Phry-
giae datur: Haec iugum quoddam habet, quod ab ortu in occasum uergit: huic planities u-
trinque subiacet, et urbes fere à septentrione Philomeliurum, et ex altera parte Antiochia iux-
ta Pisidiam, quae partim in capso iacuit, partim in colle, et Romanorum coloniam admisit:
Magnetes prius eam habitauerunt, qui iuxta Meandrum fuere, Romani ex potestate regum
eripuerunt, et libertate donarunt. In ea sacerdotium quoddam fuit mensis Arcei, quod maxi-
mam sacrorum, et feruorum et locorum multitudinem habuit: sed post Amyntae obitum, euer-
sum est, ab his qui in eius hereditate missi fuerant: perraro enim religionis affectus ad haec
redes transit. Ptolemaeus Antiochia, quae Philomelio opposita fuit, Lycaoniam dedit. Sym-
nada

Calamus ad
fistulas ido-
neus.

Apamia ter-
rae motibus
afflicta.

Leno cum scor-
torum grege
terramotu ab-
sorptus.

Anada urbs non magna ad Phrygiam pertinebat, antequam planities iacuit oleis confita se-
xaginta fere stadiorum. Ulterius magis ad septentrionem Docimia uicus fuit, in quo Sy-
madicus lapis effodiebatur, sic enim Romani appellabant, indigenae uero et Docimitem,
et Docimeum. Vena à principio paruas glebas emittebat, postea propter maximos Ro-
manorum sumptus columnae integras & ingentes extrahebantur, uarietate Alabastro
per similes, multaque hinc onera ad mare deuehebantur, et columnae ac lapideae tabulae ma-
gnitudine & pulchritudine admirabiles Romam deferrebantur. Amorium quoque & Eu-
menium oppida in Phrygia fuere, & alia multa commemorat Ptolemaeus, quorum insi-
pida est absque historia nominatio. Phrygiae maiori Mydas imperauit, partem Galatae te-
nuere: Regio Cipilo uicina ab antiquis Phrygia dicta est, sed utrum maioris, an mino-
ris Phrygiae pars fuerit, incertum: unde Niobem, & Tantalum, & Pelopem Phrygas di-
xerunt. Phryges Christianam fidem receperunt, & diu tenuerunt, sed emerit apud eos
Montanus quidam, qui se Paracletum nominauit, gentemque illam infecit, cum quo mu-
lieres Prisea & Maximilla, reliquis uiris suis incedebant, & illius inspiratione propheti-
ca dicebantur, multisque erroribus & Phrygiam et uicinas regiones impleuerunt. Haec de
maiori Phrygia, de Epicteto quae minor fuit iam diximus. ¶ Mysiam duplicem esse di-
xere, alteram Olympinam, Bithyniam & Epicteto continuam, cui cultores ab Istro uenit.
B se Arthemidorus affirmat: alteram Pergamenam quae ab Olympina in Caicum pergit.
Harum circumscribere terminos operosum est, quando & Phryges, & Lydi, & Ma-
ones intermissi fuerunt, neque separare eos facile est. Dicemus ergo de Mysis, Lydis, et Ma-
onibus simul, & unam ex omnibus prouinciam faciemus, eamque Mediterraneam: quae ab
Olympo & Bithyniae finibus, usque ad Ioniam uersus meridiem protenditur: ab oriente
maiores Phrygiam, ab occidente Troiadem relinquens.

*De Mysis, Lydis, & Maonibus, quomodo uiri hi literati & ad
Christum proueni, Cap. LXII.*

Mysos alij Thracas, alij Lydos fuisse dixerunt: & quoniam Lydi sagum acetosam
(quae multa nascitur in Olympo) Mysiam uocauerunt, ab eo Mysos dictos puta-
runt, quibus sermo fuit ex Lydo Phrygiocum permixtus, & hi circa Olympum
habitantes usque ad Caicum fluuium se extenderunt. Phryges uero ex Thracia pro-
fecti circa Troiam conseruerunt, & aliquibus in locis commixti Mysis fuere, & aliquan-
do circa Cyzicum & Praxium habitauerunt: postea mutantes loca, alij circa Olym-
pum in Epicteto, alij magis uersus meridiem & orientem sedes accepere, quos maiores
Phrygas appellauimus. Haec autem quae de Phrygibus Mysisque memorantur, Troianis
temporibus antiquiora sunt. Intra Mysiam omnis ager continetur, qui ab Olympo &
Ida montibus usque ad Caici fontes per mediterraneam protenditur, et quoniam Lydi et
C Maones inter Mysos computantur, ulterius in Austrum, usque in agrum Fordicensem
trans Hermum amnem et Laodiceam Caistrinam, Mysia excurrit, Bithyniam non nihil com-
prehendens, in qua est Olympus. In his terminis mons Tmolus concluditur, et Simpy-
lus, et combusta regio, et Theutranea, et Pergamenus ager, et Thebanus qui supra Adra-
mytteam fuit: hunc propter fertilitatem prius Mysi ac Lydi, postea Graeci infestauerunt,
deinde Adramyttei obtinuerunt: et sunt qui dicunt ipsum Adramytteam à Lydis fuisse
conditum, in quo et portae fuerunt Lydiae appellatae. Astyram autem uicem Adramytteo
propinquam, non dubitarunt ad Mysiam pertinere, in quo Astyrae Dianae templum fu-
it, et lucus cui Antandrii religiose praerant, quorum ciuitas propinqua fuit. In mediterraneam
supra Antandrii et Adramytteam ad stadia circiter quinquaginta Theba fuit, quae
cinctam syluis Homerus dixit: non procul ab Ida inter Thebam et Astyram sexaginta
stadiorum spatium posuere, sed haec nunc loca deserta sunt. Fuit et Lyrnessus locus, na-
tura munitus, stadiis octoginta ab Adramytteo distans, quae prorsus corruit. Haec loca Tro-
iani belli tempore Cilices tenebant, in duos diuisi principatus, alterum Neetionis, alterum
Mynetis. Neetioni Theba paruit, Mynetis Lyrnessus, Chryseis: et Theba capta fuit à Lyr-
nesso Cryseis: prope Thebam locus fuit Cilla appellatus, et Apollinis Cillei templum, et
Cilleus fluuius, qui ex Ida delatus Antandrii perlabitur agrum. Inter Helliam Pythanaeque

*Pseudo pro-
phetis.*

loca maritima, & Pergamum, quæ Mediterranea urbs est, Theutraniam fuisse dicunt, di-
stantem à qualibet earū circa Caicum, supra stadia septuaginta. Euripides fabulā scripsit
in qua refert Aleum cum filiam Augeā ab Hercule corruptam reperisset, in urna quadā
cum Telepho filio impositam in mari demersisse: sed urnam Palladis prouidentia ad Cai-
ci ostia transmissam euasisse. Theutranem uero qui Cilicum & Mysorū rex esset, cum
eos exceperet, Augeam in uxorem, Telephum in filium habuisse: fabulosa hæc & con-
temnenda, quæ deorum tanquā hominum supra commemorant: alij tradunt Archadis
filiam cum Mysorū rege congressam, Telephū peperisse, qui regno successerit, & Theu-
trantem regioni Theutranie nomen dedisse, quæ Caico proxima est. Telephus eius fili-
us, Euripilum progeniuit, quem Neopholemus interfecit, cum quo Cetij corruerunt, à
fluuiolo Cetio nominati, qui torrenti similis in agro Elaitico exortus in aliū similem in-
cidit, & deinde in aliū, qui in Caicū deuoluitur. Caicus autē non fluit ab Ida (ut aliqui dix-
re) sed ex Tegno mōte, qui in Mediterranea Thebano cāpo imminet. E Tegno My-
sius amnis fluit in Caicū emittens, sub fontes eius, prope cuius ortū uicus Gergeta fuit,
in quē Attalus eos transtulit, qui in Troade erant, cum locū eum cepisset. Euripilū (cuius
mentio facta est) in locis Caico proximis imperasse, Homerus tradit: ob quam rem credi-
bile est, magnum Cilicū partem sub eo fuisse, & tres extitisse Cilicū principatus, quam-
uis duo tantum commemorentur. Caicus amnis regionem ualde bonam, & totius fere
Mysie optimam percurrit, cuius principatum Pergamum obtinuit.

De insigni ciuitate quæ diu sub Attalicis regibus fortunata fuit, Cap. LXIII.

Insignis ciuitas quæ diu sub Attalicis regibus fortunata fuit, & postea Romanorum
prouincia facta est, Attalici reges à Philetero Thienensi eunuchō ortū habere. Lysimachus
Agatoclis filius, qui unus fuit ex Alexandri successoribus, turbineum et acu-
tum montem supra Pergamū communijit, & suos ibi thesauros posuit, quorum custodi-
am Philetero tradidit, cum optime esset educatus, & sibi charus: sed is cum ab Arfinoē
Lysimachi uxore disideret, quæ eum accusauerat, tempus ad defectionē expectauit. In-
terea Lysimachus malo consilio ductus Agatoclem filium interfecit: Seleucus autem Ni-
cator reuersus illum sustulit, & ipse à Ptolemæo Cerauno sublatus est, & dolo interem-
ptus. Inter hos tumultus eunuchus in arce se continens, nunc isti, nunc illi, quem ualidiorē
esse animaduertit obsequens, uiginti annis castellū & pecunias possedit. Duo enim fra-
tres erant, Eumenes natu grandior, & Attalus iunior: ex Eumene natus est alter Eume-
nes, qui Pergami successione habuit, & Antiochū Seleuci filiū apud Sardes, prælio supe-
rauit, & cum regnasset annis uiginti duobus, mortem obiit, cui successit Attalus ex At-
talo & Antiochide Achei filia natus, qui primo rex est appellatus, et prælio maximo Ga-
latas superauit, & Romanorū amicus in classe Rhodiorū cum eis aduersus Philippum
pugnauit, obiitq; iam senior cum imperasset annis quadraginta tribus, relictis quatuor
filijs ex Apollonide Cyzicena. Eumenides primogenitus, regnū suscepit: qui cū Roma-
nis aduersus magnū Antiochum, & aduersus Persem bellū gessit, et totam eam regionē
à Romanis accepit, quæ sub Antiocho circa Taurū erat, regnauitq; annis quadraginta-
nouem, urbem muniuit, lucum Nicephorium seuit, tēpla construxit, & bibliothecas &
palacia, & mirū in modum ciuitatem amplificauit. Imperiū Attalo filio reliquit, ex Stra-
tonice Ariaratis Cappadocū regis filia nato, sed admodum puero: fratrem Attalum tuto-
rem constituit, qui uiginti & uno annis regnauit, & aduersus Demetriū Seleuci filium
cum Alexandro Antiochi bellū gessit: contra Pseudo Philippū Romanorū socius fuit:
Diegelim regē cepit, ducto in Thraciam exercitu, Prusiā interemit, Præfecto illi filio Ni-
comede. Postremo Attalo, qui sub tutela erat, urgente morte, reliquit imperiū. Is Philo-
mator cognominatus, cum annis quinque regnasset, morbo decedens, Romanos hære-
des instituit, qui eam regionem in prouinciam redegere, ut sunt res humanæ, quæ paruis
ex principijs cum multū creuerint & postea corruunt. Viri excellentes Pergamenij fuisse,
Mithridates Menedoti filius, et Adobogion ex Tetrarchica Galatarū stirpe genitus: q con-
tracta Iulij Cæsaris amicitia, ad id honoris puenit, ut materni generis Tetrarcha et Bos-
phori rex efficeretur. Sublatus est autē à Lyfandro q Pharnacē regē occidit et Bosphorū

*Res humane
uarie & mu-
tabiles,*

occu-

occupauit Apollodorus etiam orator Pergamensis fuit, qui artes conscripsit, et Apollo-
dorian sectam introduxit, & Augusti Cæsaris magister fuit, & discipulum habuit me-
moratu dignum Dionysium ciuem suum cognomine Atticum, qui sermones & histo-
rias conscripsit. Attalus ciuis Pergamenus, Christi nomine in Gallia martyrium per-
tulit, & in ipsa Pergamo complures occisi sunt, Christum deum esse cōfessi, inter quos
Papyrius & Carpus, & Agathonica optima foemina martyrij coronam acceperunt. Pro-
gredienti ad urbem, orientem uersus, urbs Apollonia fuit, in loco edito imposita: ad si-
nistram Caici fluminis partem, urbem Tyatiram cōmemorant, Macedon habitationē,
quam nonnulli Mysorum ultimam dicunt. Hic una fuit ex septem ecclesijs, ad quas Ioā-
nes Apostolus scripsit Apocalypsim. Ulterius ad meridem Hermi campus occurrit, &
Sardis olim urbs magna, posterior Troianis rebus, antiqua tamen, quæ promontorium
munitissimum habuit, & Lydorum caput fuit: Tmolus ei imminet mōs felix, qui spe-
luncā in uertice habuit, albi lapidis, à Peris cōditam: ex qua circumstantes spectabantur
campi, usq; ad Caystrum. Lydi, & Mysi, & Macedones, circum habitauere. Pactolus
à Tmolo multa olim auri ramenta deferebat, ex quo præclaras illas Croesi & maiorum
diuitias ferunt, nunc auri uena defecit. Pactolus in Hermum defertur, & Hylas, qui po-
stea Phrygius dictus est. Nonnulli Hermum initium esse Mysie dixerunt: è monte Din-
dymenæ sacro, per exultā in Sardinum agrum & mare defertur. Urbis Sardinæ planici-
es subiacuit, & Cori, & Hermi, & Caystri campi, qui continui sunt, & camporum o-
mnium optimi.

*De Sardinibus, & uiris apud hos excellentibus, de Troade, & ad hanc perti-
nentibus urbibus, Cap. LXIIII.*

Quadraginta stadijs ab urbe lacus fuit, quem Homerus Gregoëum appellauit,
postea Rulus dictus est, ubi Coloëna Diana uenerationis maxima templum ha-
buit. Circa Coloum antiqua regum monumēta fuere: apud Sardis uero Aliatis ingens
tumulus super excelsa crepidine, cuius maximam partem ancillæ perfecerunt, quæ (ut
Herodotus ait) omnes meretricabantur: quidam meretricis monumētum hoc fuisse di-
cunt. Callisthenes ait: Sardis prius à Cimmerijs captā, postea à Treribus ac Cilicibus:
deinde à Cyro & à Croeso: exin ciuitas hæc ob loci uirtutem ita instaurata est, ut nulli fi-
nitimarum cederet. Imperante Tyberio Cæsare multa eius ædificia ex terræmotibus cor-
ruerunt, sed imperator & hanc & multas alias suo beneficio reparauit. Viri memorabiles
ex Sardis fuere, duo Diodori oratores, quorum natu grandior cognomento Zonas,
multa certamina pro Asia concertauit: accusatus autem quod ciuitatem ad Mithridatis
amicitiam pelliceret, habita excusatione, omnes calumnias diluit. Iunior Diodorus Stra-
bonis amicus fuit, & historias scripsit, & poemata, quæ antiquis non cederent. Xanthus
rerum scriptor antiquus, Lydus fuit, an Sardinus, incertum est. In Sardis ecclesia fuit
una ex septem Asiæ, quarum Ioannes meminit. Melito Sardinis ecclesie antistes, pro
Christiana fide multa scripsit, & Apologeticos libros, imperatoribus misit, qui propter
regnum dei eunuchus effectus, & spiritu sancto plenus, apud suam plebem quieuit.
Philadelphia quoque quæ ad Mysos pertinuit, urbs terræmotibus concussa, cuius inco-
læ magna ex parte in agris degebant, non tamen magnopere agriculturæ studebant,
quamuis terram haberent fertilem. In hac etiam urbe una ex septem ecclesijs & Christi
sacra recepit. Supra Philadelphiam orientē uersus exulta regio patet, stadijs longa quin-
gentis, quadringentis lata: quam alij Mæonia, alij Mysie dedere: nullæ hic arbores inue-
niuntur, præter uitem, quæ exultum uinum fert, ita elegans, ut nulli cedat: Summa cam-
porum facies cinerulenta est, montana, petrosa, & nigra: quidam ex crebro fulminum
ictu id contigisse arbitrantur, nec dubitant, quæ de Typhone dicuntur hoc in loco fabu-
lari: sed credibilis est subterraneū ignem, qui postea defecerit, regionem exulisse. Tmo-
lus coactus est et ambitū mediocrem habet, atq; in ipsis Lydiæ partibus terminatur, La-
rissa quæ in agro Ephesio collocatur, & in cāpo Caystrano sita, Tmolo quæ Epheso ui-
cinior, sub montibus fuit. Ephesij enim multo ex agro Mæonio absciderunt, quos postea
Lydos appellauerunt: Sipilū mōtē & regionē q̄ circa est, quæ maiori Phrygiæ dederunt, quæ

*Aliatis tumu-
lus ancillarū.*

*Exulta regio
& sine arbori-
bus.
Vinum exul-
sum.*

Ff 4

minori,

minor, nos Mysia apponimus. Sub eo Magnesia fuit Hermo uicina, quam terramotus deiecit. Altera est apud Meandrum, de qua postea dicemus: tatum est quod de Mysia ac Lydis explicare placuit, quamuis etiam inter Caras & maiores Phrygias, usque ad Taurum, Lydorum Myforumque nonnulli concurrerint. Troas fama percelebris Mysia ad occidentem subiacet, tota mari exposita: Homerus ab Aesepo usque ad Caici fluminis ostia eius fines produxit, Eudoxus a Priapo fecit initium, Damasces a Pario, Carō Lamfacenus a Practio, Scylax Cariandus ab Abydo: tanta ueterum discordia fuit, ut Strabo refert. Nobis Homeri limites placent, sed addimus id terrae spatium quod ab ostio Rhyndaci fluminis est, usque ad Aesepum, ut oram Cyzicenam includamus, quam Ptolemaeus proprie Asiae dedit, qui etiam minorem Phrygia Troadi commiscuit, nos eam Bithyniae applicauimus, Olympo Mysiae adiacentem: sed quoniam Aeolis Troadi permista fuit, eaque usque ad Hermum fluuium percurrerat, non ab re fuerit ad eundem limitem meridie uersus extendere Troadem, ut inde Rhyndaco, hinc Hermo claudatur: quamuis nonnulla Ioniae loca ad dexteram Hermi iaceant. A Rhyndaco igitur incipimus, qui Troadis terminus est septentrionalior. Hic fluius ex Aranitide regione, quae Myforum fuit, ortum habet, & per Myleropolitanum & Apolloniaticum agrum decurrit, assumptisque cum alijs, tum etiam Aceste, ex Abretana Mysia in Propontidem iuxta Besbidim insulam emittit, quae Cyzicenorum fuit, & montem habuit arboribus plenum nomine Artacem: Non procul hinc Cyzicus insula fuit, quingentorum fere stadiorum, ambitu admodum ferax, & duobus pontibus iuncta continenti, quae iuxta pontem eiusdem nominis urbem habuit, & portus duos clausos & noualia. Pars urbis in planicie iacuit, pars monti adhæsit, qui Vrsarum appellabatur, cui mons alius imminabat Dindyma nomine, unicum habens uerticem, in quo Dindymenæ matris deum (ut erat stulta gentilitas) Argonautæ delubrum ædificauerunt: ciuitas & magna fuit & pulcherrima & optimis instituta legibus, & paci & bello aptissima, in qua tria fuerunt armamentaria, aliud armorum, aliud instrumentorum, aliud frumentorum, quæ ne corrumpere calcidica terra præstabat. Mithridates cum centum quinquaginta millibus hominum, & multo equitatu hanc urbem obsedit, cuius impetum Cyziceni cum quadringentis nauibus perfrugerunt, ipsumque prope in cuniculo oppreserunt contra effodientes. Lucullus auxilia obsessis misit, & pestis adiumento fuit, quæ regem multis uorum amissis discedere coegit: Romani liberam ciuitatem dimiserunt, & multum agri ei addiderunt, cum ex Troadis regione, tum ex alijs: Nam & ad Rhyndacum & Aesepum Cyzicenorum ager protendebatur. Nunc quid sit Cyzicus nobis non satis constat, adeo claritatem rebus adimunt tempora, & nos humuntiones diuturnam querimus in hoc seculo gloriam, quam potentissime ciuitates retinere non potuerunt. A Cyzicena regione, & locis Aesepo & Granico uicinis, usque Abydum Propontidis ora producit, quæ ad Troadem pertinuit: ex Abydo uero usque Lectum promontorium & Ilij, & Tenedi, & Troianæ Alexandriæ regio fuit. Hisque omnibus Ida imminabat: a Lecto usque ad Caicum complura alia loca fuerunt, quibus ex aduerso Lesbiorum insula confurgit, quæ omnia Troianorum fuere, per principatus octo uel nouem administrata, quibus post deletum Ilium Aeoles sese immiscuere, a Cyziceno agro usque ad Caicum Troadis terminum. Sed Aeoles ulterius processere, usque ad Hermum, Cumanum agrum, & Phocensem occupantes, ubi Ioniae fuit initium. Dicunt autem Aeolicam coloniam quatuor seculis antiquiorē esse Ioniam. Penthylus Orestis filius annis sexaginta post Troiam captam, patre suo in Archadia mortuo, in Thraciam processit, quo tempore Heraclidæ in Peloponnesum rediere. Deinde Archelaus Penthylus natus, cum Aeolica classe in Cyzicena regione traiecit: Gran uero filius iunior, usque ad Granicum fluuium profectus est, qui ab eo nomen accepit, & deinde in Lesbum insulam transmisit eamque occupauit. At Clebas Doris filius & Malaus, qui & ipsi Agamemnonis genus fuere, eodem tempore quo Penthylus exercitum contraxere, sed circa Locrensem agrum & Phritium montem diu commemorati, postea in Asiam transgressi Cumam condidit, quam Phritioniam uocauerunt. Penthylus classis transitum ex Thracia anticipauit, Aeolesque per totam Troadem dispersit.

*Dissentiunt autem
tores.*

*Armamentaria
tria.*

*Humanarum
rerum labilis
gloria.*

A dispersit, atque idcirco Aeolis & Troas simul accipitur. Ida mons altissimus ad Troadem spectat, habetque multos pedes, latus eius septentrionale, ex angustijs Abydi usque ad Stepsum & Cyzicenum agrum, ad Propontidem pertinet, & circa Zeliā finitur: occidentale, ad Hellepontum respicit: Australe, promontorium facit, quod Lectum appellatur, et paruo freto a septentrionali parte Lesbiae insulae disiungitur: orientalia Ida ad Mysos declinant. Primus a mari exitus in Idam ascenditibus apud Lectum fit, abundatque mons aquis, & multa flumina ex eo descendunt, in cuius summitate locus fuit Gargarus appellatus, a quo Gargara Aeolica ciuitas dicta est. Zelia in extrema Ida prætermotana fuit, distans a Cyzico stadijs centum & nonaginta, a proximo mari, in quod Aesepus emittit stadijs octoginta. Circa Zeliā Tharsius effluebat amnis, quem uiginti locis ea uia pertransibant: Prope Aesepi ostia tumulus quidam fuit, in quo Menonis sepulchrum ostendebatur, eius quem Memnonis se Thytoni filium dixere, & proximus Menonis uicus. Inter Aesepum & urbem Priapum Granicus effluit amnis, magna ex parte per Adrastra capos delatus, ubi Alexander Darius satrapas prælio superauit, totamque regionem cepit, quæ inter Taurum erat et Euphratem: Ad Granicum urbs fuit et regio nomine Sidena, sed urbs diruta iacet. In Cyzice et Priapem agri confinio Arpagia fuit locus, ex quo Ganymedem gentilis theologiae dedecus atque infamiam raptum dixere, quod alij circa Dardanum promontorium contigisse arbitrantur. Priapus ad mare iacuit, & portum habuit, cultores eius, alij Milesios dixerunt, alij Cyzicenos: Priapus ei nomen dedit, quem ciues tanquam Liberi patris filium & nymphæ colebant. Lactantius Firmianus obscenam causam refert, propter quam matronæ Priapum in exiliu actum colere coeperint. Circumuiquina regio Adrastra uocabatur, ab Adrastra rege qui primus Nemesis, id est Fortunæ templum ædificauit, Adrastraque uocauit. Romani quoque huic deæ templa dicauerunt, stulti, qui substantiam esse aliquam fortunam putarunt, regnorum & opum dispensatricem, quæ solius dei nutu huc atque illuc transferuntur.

De Adrastra, & quomodo homines cum serpentibus cognationem habere dicantur, Cap. LXV.

A Drastra ciuitas inter Priapum & Parium fuit, qua diruta lapides transiecti sunt, et ibi ara ædificata Hermocreonis, opus magnitudine & pulchritudine memorabile. Parium ad mare situm fuit, & portum habuit maiorem quam Priapus: ciues Athallicis regibus paruere, quorum favore multum agri Priapensibus absciderunt. Hic genus hominum fuit quos Anguigenas uocauerunt, & cognationem quandam cum serpentibus habere crediderunt: quorum mares proditum est serpentum moribus fuisse remedio, si eos continuo attigissent, ac primo liuorem transtulisse, postea tumorem ac dolorem sedasse. Auctorem gentis heroem quendam tradidere ex serpente immutatum, ut est antiquitas fabulosa. Vis ea aliquandiu in genere mansit, quemadmodum in Calabria fama est de ijs qui ex progenie scilicet Pauli appellantur, nam & hos mederi serpentum moribus affirmant. Parium Milesij, & Erythrei, & Parij condidit. Ex Pario fuit Neoptolemus cognomento gloriographus, uir memoratu dignus. Pythia apud Pythiam Pariana regionis fuit, & montem Pythium imminente habuit, inter Parium & Priapum sita, iuxta Linum, qui locus ad mare fuit, ubi Cochlea Linusæ appellata optimæ omnium capiebatur. Claritas loco ab irritamento gulæ tradita est & Pario Priapum nauiganti antiqua Proconesus occurrit, & noua, quæ ciuitatem habuit, & alibi lapidis largam uenam apprimè laudatam, unde Cyzicenorum opera pulcherrima extructa fuerunt. Hic fuit Aristeus carminum poeta uir facundia blanditijs uehemens. Rheha montes alij Zeliæ uicinos putauerunt, alij Lampfaci ad quadraginta stadia. In his Tera fuit, prima Lydorum regia, postea Persarum, nunc ignota est, & sine nomine iacet. Fuit & templum matri deorum sacrum quod Rheha uocauerunt. Urbs Lampfacus ad mare iacuit, & portum habuit optimum, sicut Abydus, a qua distabat centum et quinquaginta stadijs, Pythiua prius appellata. Xerxes hanc urbem Themistocli in uinum dedit, nam tota hæc regio et Pariana uicinis abundauit. Hinc forassematenta matronarum turba, et Veneri dedita, Priapi cultum inuenit. Lampfacus Callipoli opponebatur, quadraginta stadijs ab ea distans. Inter Lampfacum & Parium urbs fuit Pesus & flumen urbe diru.

*Pythiua à
Xerxe Thea
mistocli in uinum
data.*

urbe diruta Pefini Lampfacum migrare, cum & ipsi Milesiorum coloni essent, quem admodum & Lampfaceni. In agro Lampfaceno locus fuit Gergithium appellatus uineis confitus, & ciuitas Gergitha à Gergithis dicta, quæ in Cumano erant: ex Lampfacio fuit Carō historicus, & Adimanthus, & Anaximenes, & Metrodorus Epicuri sodalis, ipsum etiam Epicurum quodammodo Lampfacenum dicunt, qui Lampfaci uersatum, atque Leonti & Idomenti amicitia usum, qui primi erant in ea ciuitate: nec alienū est uoluptatis laudatorem eam ciuitatem amasse, in qua uinum erat optimum, sine quo languida uoluptas est. Ex hoc loco Agrippa leonem qui corruerat transtulit, Lyssippi opus: eumque collocauit in luco, qui inter lacum & Euripum erat. Lampfacus & Parius Troianis temporibus nondum erant, sed Arisbe in his locis fuit prope Seleentē amnem. Asijs Hirtacidis regia fuit, & Practius amnis & urbs sub Aſio: sed hæc loca prorsus defecere cum tempore, quod omnia uorat: post Lampfacum Abydus fuit, quā Milesij condiderunt, Gyge Lydorum rege permittente, qui totius Troadis imperiū habuit: & ab eo promontorium quoddam iuxta Dardanū Gygas appellatum est, & in ore Propontidis iacet, & Helleponti, quasi spatio à Lampfacio & Ilio distans, per stadia circiter cētum & septuaginta. Hic est illud septem stadium mare, quod Asiam dirimit ab Europa, à Xerxe pōte iunctum Abydus in Asia, & Sestus in Europa, triginta stadijs inter se distabat à portu in portum: locus pontis paululum ab urbibus digredienti uersus Propontidem fuit. Thraces post res Troianas Abydum habitauere, deinde Milesij: Sed quum Darius Xerxis pater è Scythia rediens, Nomades aduersus se transitum parare intellexisset, ne urbes inimico exercitu comeatum præberent, multas earum concremauit: Inter quas et Abydus passa est incendium: Sæpe enim suis urbibus plus domini quam hostes nocent. Abydeorum regioni Astira imminēbat, urbs diruta, quæ olim suis legibus uixerat, & aurī metallis abundauerat, quæ postea consumpta sunt. Abydus ab Aesepo distabat septingentis stadijs, recta tamen nauigatione paucioribus: totumque hoc spacium Troadis ad Propontidem respicit. Hinc Hellepontus incipit, & Iliensia sequuntur, quæ extra Abydum sunt, Austrum uersus. Quum cætera maritima usque Lectum, qui bus Mediterranea Troiani campi, & Idæ prætermontana adiungimus, post Abydum promontorium Dardanium occurrit, & ciuitas Dardanium septuaginta stadijs ab Abydo distans, & Rhodius amnis, quem alij in Aesepum emittē tradunt: alij per se in mare putant exonerari.

De Dardania, Cap. LXVI.

Dardanium prisca res adeo spreta fuit, ut sæpe reges, alij eam Abydum trāstulerint, alij rursus in pristinam conditionem habitauerint. Cornelius Sylla & Mithridates Eupator, ut bellum dissoluerent hoc in loco conuenerunt. Non procul hinc Hectoris lucus fuit in loco conspicuo, deinde lacus Ptheleus, & urbs Rhytium in colle sita, & regio littoralis Rhytio continua, & Aiācis tumulus, & templum, & statua, quam ab Antonio ablatam & in Aegyptum asportatam, Augustus Cæsar sicut pleraque alia restituit Iliensibus. Post Rhytium Sigæum urbs fuit, & nauale, & Achiuorum portus, & Achaica castra, & lacus, qui Os dicitur, & Scamandri ostia, nam Simois et Scamander in campo concurrentes, multum lutum deuehunt, et maritimam oram exaggerantes, ore obstructo, maria stagnantia, et loca palustria efficiunt. A Rhytio usque Sygeū et Achillis tumulum: recta nauigantibus stadia intercedūt septuaginta, totaque hæc ora nouo Ilio subiacet, duodecim fere stadijs ab eo distans, iuxta Achiuorū portum, à priore autē alijs triginta stadijs, ad partem quæ est Idam uersus Achilles templum habuit, et tumulum iuxta Sygeum. Patroclus et Antilochus tumulos, quibus omnibus et Aiāci sacrificabant Ilienses, tanquam dii essent, qui homines fuerant, et quidē sanguinarij. Herculem non colebant, causam afferentes, quod is urbem fuerit depopulatus. Sed aliud in causa esse oportuit, siquidem Achillis et sociorum opera urbs funditus corruit, et Hercules paruam ciuitatem diripuit, qui cum sex tantū nauibus et paucis uiris potitus est uictoria. Græci qui cum Achille fuerunt, magnam et præclaram urbem deleuere, nā Priamus ex paruo magnus, et rex regū effectus erat. Paulū ab hac ora progrediētī Acheium fuit, et ad ulte-

Ad ulteriorem Tenedorum regionem pertinuit: hæc omnia ad mare sita erant, quibus Troianus campus imminēbat, usque ad Idam stadia plurima ascendens orientē uersus. Huius prætermontana peranguilla quidē partim ad meridiē extensa, usque ad loca quæ apud Scepsim erant: partim ad Septentrionem, usque Lycios, qui iuxta Zeliā habitabant: hanc Homerus sub Aenea & Antenoride posuit, Dardaniāque uocauit: quod nomen & urbi dedit & regioni: sed urbis nec uestigium quidem extat. Plato post diluuium tria hominum genera fuisse putauit. Primum simplex & agreste, eorum qui per aquas formidarent, & montium cacumina incolerent. Secundū, eorum qui plus aliquid audebant. & in ipsis montium radicibus habitabāt. Tertium eorum qui omni semoto metu, in patentibus campos exiere: & has differētiās ab Homero traditas dixit, qui pro primo externi Cyclopeos posuit, fructibus sponte nascentibus utentes, & montium cacumina in speluncis habitantes. In secundo Dardanū, qui Dardaniā ædificauit antequā Ilium cōderetur. In tertio Iliū, quem Ilij conditorē tradunt. Vnde par est eū in medio campo sepultū esse, quoniam prior ausus est in campis habitare: possent et plura hominū genera inueniri, eorum qui uel in littore maris, uel in insulis habitaret. Sed nec omnino ausus est Ilius qui non ad mare ubi nouum fuit Iliū, sed superius triginta fere stadijs ad orientē Idam & Dardaniā uersus, urbē cōdidit: post Dardaniā Cebrenia occurrebat, magna ex parte campestris, quæ quodammodo pariter cum Dardania progrediebatur, & in ea urbs Cebrenā. Demetrius usque huc Ilij agrū Hectori subditū pertēdere arbitratus est, progrediētē à nauali usque in Cebrenā, ibique Alexandri & Oenones sepulchrū ostēdit, quā dicunt Alexandri uxore fuisse, priusquam Helenā raperet: Cebreniā uero Scepsim usque procedere, & eorū confiniū esse Scamandrū. Cebrenos cū Scepsijs semper inimicitias exercuisse, donec Antigonos eos in Antigoniam transtulit, quæ postea Alexandria dicta est: & Cebrenos cum alijs Alexandria remansisse, Scepsios Lysimacho permittente domum rediisse.

De Ilio duplici, de Ida eius fluminis, de quo pinu qua mira magnitudine pulchra est cognominata, Cap. LXVII.

Sed quoniam Iliensia iam attingimus, quæ toto orbe decantata sunt, monstrandum est quo in loco fuerit Iliū, pro quo Græci decertauerunt, & de quo scripta est Ilias Homeri: dicta est Idam montem Helleponto imminere, in quo multæ conualles existunt, & multi colles ab eo deriuantur, nec pauci amnes descendunt ex eo: duo flexus, tanquam duo cubiti, ad mare decurrunt, alter Rhytium, alter Sygeum uersus, atque dimidiati circuli lineam efficiunt, duodecimque fere stadijs in planicie procul à mari desinunt. Duplex Ilium antiqui commemorant, alterum inferius intra dictorum flexuum finem, alterum superius intra initium. Inferius Simoisius campus comprehendatur per quem Simois ibat: & Scamandrius, per quem Scamander: atque hunc proprie Troianum campum appellauerunt, & Homerus maximam certaminum partem hoc in loco factā ostēdit: nam & laetior est, & loca hic celebrata fuerunt, & flumina Simois, & Scamander, quorum alterum Sigæo, alterum Rhytio proximum in conspectu inferioris Ilij concurrunt: postea Sigæum delata lacum efficiunt, qui Os dicitur: utrosque campos, alterum ab altero ingens quidam collis dictorum flexuum in rectum dirimit, qui ab inferiori Ilio incipiens, & ei coniunctus, usque in Cebrenam tendit, super quo alterum Ilium fuit, quod superius appellauimus, distans ab inferiori stadijs triginta. Vterius decem stadijs Caliconam tumulum quendam fuisse tradunt, iuxta quem ad stadia quinque Simois labebatur. Caliconia uero stadijs quadraginta ab inferiori Ilio distabat, erat & Tymbra campus Ilio superiori proximus, et Tymbræus fluuius, qui per eum ad Apollinis Tymbræi templū fluebat in Scamandrū. Superius Ilium quadringenta duobus stadijs à mari aberat. Inferius duodecim: hoc antea uicus fuit, qui Palladis templum habuit, quod Alexander, ex uictoria apud Granicum habita, rediens magnificis donis exornauit: & arbitratus illic Priami sedem fuisse, utcum appellari urbē iussit, & ut ædificia repararentur, curatoribus mandauit, ac liberam & immunē censuit, subactisque Persis facturum se maiora promisit. Erat enim Homeri studiosus & propter Acacidarum cognationem, qui Molossis imperarunt, apud quos regnauit Andromache Hectoris uxor, erga Ilienses magno-

pere affe-

Plato post diluuium hominum tria genera esse putauit.

pere affectus. Post eius obitum Lysimachus urbis cura suscepta delubrum cōstruxit, & murum ad stadia quadraginta circumduxit, ac uicinas & antiquas urbes in eam habitatum deduxit, quae iam erant labefactatae. Sed cum Romani Asiam ingressi, magnū Antiochum eiecerunt, collapsa erant Lysimachi mœnia. Extabat tamen uicus, urbis amplitudinē habens. Demetrius Scepsius inquit, cū adolescens in eam urbē peregrinaretur, adeo neglectā uidisse, ut coctilicijis tectis careret. Agefianarū scribit, Gallos ex Europa transgressos, tutelae gratia in urbē transcēdisse: sed ea sine mœnib. repertā, ilico reliquisse: postea multū reparata fuit, & deinde à Romanis, qui cū Fimbria erāt labefactata Fimbria quaestor cum Valerio Flacco consule aduersus Mithridatem missus, orta seditione consulem in Bithynia occidit, & exercitu potitus Ilium uenit: unde cum tanquam latro excluderetur, admoto ad urbem exercitu, undecimo die eam cepit. Sed gloriantī quod tam cito urbem cepisset, quamuis anno decimo cum mille nauibus ex tota Græcia ceperat Agamemnon, respondit quidam ex Iliensibus: Non enim Hector aderat qui pro ciuitate pugnaret. Sylla uero cum Fimbriam sustulisset, Mithridatemq; domū cum quibusdam conditionibus remisisset, Ilienses multis beneficijs solatus est: deinde Iulius Cæsar maximam de his curam suscepit, Alexandrum æmulatus, cuius erat amantissimus, & certissima cum Iliensibus signa cognationis habebat, tanquam Romanus. Romani enim autorem generis sui Aeneam putauerunt. Iulius ab Iulio quodam uiro ex progenitoribus & ille ab Iulo cognomen hoc habuit, qui unus fuit ex posteris Aeneae, quē Vergilius filium fuisse testatur. Regionem itaq; eis tribuit libertate & immunitate seruata, in quibus diu permansere. Sed hoc non fuit Ilium Homericum, quod Greci euerūt. Illud enim quadraginta duobus stadijs (ut ante diximus) à mari distabat, hoc duodecimi, cum Alexandri iussu reparatum est, & campus ante urbem fluminis aggestio erat, quem Troiani tempore belli multo minorem esse oportuit, nec poterant tam breui spacio inter urbem & mare Homericā praelia fieri, neq; urbs in hoc loco propter perpetuū iugū circuire poterat, Homericā uero poterat. Multa præterea ex Homero colliguntur, quibus palam fit Hectoreum Ilium superius fuisse, cuius Alexandro aut Iulio imperante, nullum extabat uestigium. Nam uicinæ urbes uastatae, non tamen prorsus erunt. Exusto Ilio lapides inde ad instauranda sua mœnia transtulerunt, ita nunc & in rebus humanis spem ponito, aut te diu mansurum credito, quando Ilium ingens, & totius Asiae columen adeo extinctum est, ut neq; cadauer inueniatur, & dubium sit quo in loco tanta gloria fuerit. Sunt qui putant reliquas Iliensium uoluisse super ruinis antiquæ urbis nouum Ilium ædificare, existimantes locum eum in quo prius fuerat inauspicatum esse, & calamitatibus obnoxium, uel quod Agamemnon antiqua consuetudine eum fuerit exaceratus, & sunt qui urbem hanc multa loca mutasse tradunt. Postremo iuxta mare, in loco quem designauimus, ex oraculo constituisse. Neq; ab initio urbs fuit, sed multis annis uici formam habuit, & paulatim (ut diximus) creuit. Hellanicus uolens Iliensibus gratificari, concessit nouam & antiquā urbem eandem fuisse, qua deleta, qui Sigæum et Rhytium habitabant, regionem inter sese diuiserunt, ea autem restituta omnia reddiderunt. Sed hic non satisfacit his quæ ab Homero sumpta contrarium suadent: uicum postea in eo loco ædificatum dicunt, in quo uetus Ilium fuit, & Troianorum regia, ex qua originem cuncti se ducere iactitant, qui nobilissimi uideri uolunt: nam & Franci & Angli, & alij complures hinc maiores suos uenisse tradunt. Sed Romanorum genus ab Ilio profectum multi autores prodidere, quibus fides habenda est.

De Ida & eius fluminibus, deq; pinu, quæ mira magnitudine sua, pulchra est cognominata, Cap. LXVIII.

SVpra Ilium Idam esse diximus, quam multi fontem appellauerunt, propter fluminū multitudinem ex ea cadentium, præsertim ubi Dardanica regio ei subiacet usq; Scepsium & Iliensia. Demetrius collem quendam Idae esse dixit, nomine Cotillum, ultra Scepsium ad centum & uiginti stadia, ex quo Scamander, & Granicus, & Aesepus fluunt. Sed hi ad septentrionem & Propontidem tendunt manantes è pluribus fontibus, Scamander ad occasum ex uno fonte, cursus Aesepi quingentis fere stadijs terminatur. In Scaman-

Galli in Iliū asenderunt.

Vbi & quādo Ilium Homericum.

A Scamandrum Adirus influit, ex quadam Carfinæ montana regione, compluribus uicis habitata, & optime culta, quæ Dardaniæ adiacebat, usq; ad loca Zelæ, et Pithiæ finitima: eam regionē à Carelo flumine dictam putant. His in locis & Rhesum fluuium posuere, qui postea Rhoites dictus est, & in Granicum influit, Septemtuadus ab Homero uocatus, quia septies pertransitur, in locis pulchra Pinui finitinis: digna fuit arbor quæ Pulchra pinus. nms. Attalus qui primo regnauit in Attalicā gente, ambitum eius fuisse pedum uiginti quatuor scripsit, altitudinem à radice sexaginta & septem, postea in tria scissam æqualiter in se distantia, & iterum in unum apicem cohiberi, totam eius altitudinem duorum iugerum, & quindecim cubitorum spacio contineri, distātem ab Adramytheo stadijs centum & octuaginta, septentrionem uersus. Nunc nulla est, habent & arbores suam mortem, aut percussæ cadunt, aut suo tempore arescunt. Nihil est in terra non mortale. Carelus à Malunte fluit, qui locus inter Palæscpsim iacuit, & Achæum ulterioris Tenediorum agri. Immittit autem in Aesepum Rhodius, qui fluit in Euiū à Cleandria & Gordo descendens, quæ loca sexaginta stadijs à pulchra Pinu distabāt, in Aesepi conualle, quæ à sinistra cursus eius est. Poliena locus munitissimus fuit, deinde Palæscpsis mox Halyxonium, quod Amazonum fabulis applicatum est. Postea Carelus urbis deserta, & Carelina regio, & amnem ab eo dictum quod uallem ingentem efficit, minorem tamen ea qui Aesepi est. Deinceps Zelæ sequuntur campi, & loca collibus plena, & olim optime culta. In Aesepi dextera Argentariæ fuerunt, apud nouum uicum Polienæ & Palæscpsi oppositæ. Palæscpsis ab Aesepo stadijs triginta distabat, ab urbe Aeneæ quinquaginta. Sed ad oram maritimam reuertamur.

De Tenedo insula, & quod in ea castellum fuerit nobilissimum, quod cum Veneti & Genuenses pro eo multis inter se prælijs contenderent, communi consensu est deletum. Item de urbe Alexandrina quæ prius Sigæa uocabatur, deq; in ea Smynthæi delubro sacris muribus habitato, Cap. LXXIX.

Post Sigæum promontorium Achillæum sequebatur, & Achæium, & regio Tenediorum, atq; ipsa Tenedos insula, distans à continenti stadijs quadraginta. In qua priusquā in agrum Troianum Græci descenderent, stationē habuerunt, & Agamemnon Iphigeniā immolare nō dubitauit. Vincebat patris affectum regnādī cupiditas, et quod credenti Abraham ad iustitiam reputatū est, huic ad iniquitatem celsit. Ambitus huius insulæ stadia octuaginta continebat. Urbis Aeolica in ea fuit, & portus duos habuit, & Apollinis Smynthæi delubrum. Duæ insulæ circumstabant, Calydnæ olim appellatae, et alia quædam ignota. Tenedū alij Calydnam uocauerunt, alij Leucophryn, id est, candidum superciliū. Vergilius opulentā fuisse sub Priamo insulā dicit. Diodorus ait Tenū Cyeni filii Colonæ Lesbæ quæ erat in Troade imperasse, deinde relicta patria, cōgregatis cōlonis, in insulam desertam nomine Leucophryn nauigasse, distributisq; insulæ agris, inter eos qui secum erant urbem condidisse, atq; insulam nomine Tenedon uocauisse, & cum multa hominibus, beneficia cōtulisset, post obitum inter deos relatum. Nonnulli ferunt Cyenum patrem uxoris calumnia inductū, Tenenum filium in arca positum in mare deiecisse, qui mirabili deorum ope seruatus, tempestate in Tenedū appulet, qui noueræ fauerat insidijs lege sanxerit, ne quis Tibicem templum ingrederetur. Belli Troiani tempore, cum Achilles post Græcorum in Tenedum ascensionē, urbem Ternnum deleuisset, statuerunt postea Tenedū, ut in templo quod nouiter ædificauerunt, nemo Achillem nominaret. In hac insula nobilissimū post ea castellum fuit, propter quod Veneti & Genuenses multi inter se prælijs contenderunt. Postremo ea lege pax facta est, ut castellū deleteretur cōmuni consensu, apud Sabaudia comitem, qui pacis arbiter electus erat, depositum. Achæio continua erat Larissa, & Colonia prius, Chrysa in loco excelso & portioso, & Amaxitus Lecto subiacens in promontorio. Nec procul ab Achæio in Mediterranea constituta est Alexandria, in quam plurimum oppidorum incolæ migrare, sicut ex Larissa, Chrysa, Amaxito, Cebrina & Maxadrina, & alijs compluribus. Locus in quo Alexandria condita est, prius Sigæa uocabatur. Lysimachus Alexandriam curauit, quæ iam ab Antigono habitata erat, et Antigonía appellata. Lysimachus nomē

G g mutauit.

mutauit. Pium enim uisum est Alexandri successoribus ut prius de nomine illius **D** urbes conderent, postea de suo multo iustioribus, quam hi qui alienis operibus sua imponunt nomina: nec uerentur deletis ueri auctoris signis, sua uel pingere, uel sculperé. Alexandria diu permanit & aucta est, ex Romanorum colonia accepit, & inter claras nomē habuit. In urbe Chrysa priusquam rueret, Apollinis Smynthei delubrum fuit, & signum quod nominis ueritatem seruaret. Nam mus quidam pedi statue subiacebat, itaquam Scopas Parus fecerat. Ferunt Teucris è Creta profectis oraculum fuisse datum, ut ibi sedes ponerent ubi terrigenæ eos adorirentur: idcirco Amaxitum et Chrysam contigisse, maximâq; agrestium murium multitudinē noctu exortam, quicquid armorum & utensilium ex corio inuenissent corrosisse, Teucros ibi mansisse, atq; Idam ab Ilda, quæ in Creta erat appellasse: aut & mures ibi circa templum abundasse, quos uana gentilitas sacros existimauit. Simulacrum uero ita constructum fuisse, ut murem pedibus premeret, alij Teucrum quendam prodidere ab urbe Troum, quæ postea Oxiphe theon nominata est, ex Attica profectū: Teucros uero nullos ex Creta uenisse, signūq; coniunctionis Troum cum Atticis dicunt, quod apud utrosq; Eriethonius quidam generis autor prædicatur. Multi hodie qui uideri docti uolūt, Turcas appellant Teucros, quos Scytharum genus esse haud ambiguum est, quemadmodum postea dicemus, cum de Turcis agemus. Alia Chrysa in agro Thebano fuit, de qua dictum est, & illi magis **E** HomERICA conueniunt.

De agro Lecti, campo Halysio, item de salibus Tragescis qui Etesijs uentis spirantibus, sponte nasci dicuntur. Cap. LXX.

Ara deorum duodecim.

IN agro Lecti seorsum est Halysius campus, & Tragescis sales qui sponte nascuntur, & Ethesijs uentis congelascunt. Duodecim deorum aram (uerius demonū dixerimus) apud Lectum construxit Agamemnon. Hæc loca contra Ilium erant ad stadia ducenta uel paulo plura, sicut ex altera parte Abydenia, quanquam paulo ante propius Abyda fuit, ex quo usque Lectum stadia computarunt circiter quadringenta: cum Lectum circumflexeris clarissimæ occurrunt Aeolum urbes, & sinus Adramyttinus in quo maximam Lelegum partem Homerus collocauit, & duplices Cilicas, hic & Mitylenorum littus fuit, quod uicos aliquot habuit in continenti. Hunc sinum etiam Idæum nominarunt, nam iugū à Lecto ad Idam porrectum, primis partibus huiusce sinus imminet, in quibus Leleges siti erant, & urbs eorum Pedasus fluuio Satmoeti iuncta, quæ prorsus deserta est. Hæc loca Dardania agro & Scepsio continua erant, tanquam alia quædam Dardania, humiliora tamen. Neandrii ultra Amaxitum erant magis Mediterranei, & magis Ilio propinqui quam Lectus, nam centum & quinquaginta stadiis ab Ilio distabant. Ultra hos erant Cebrini, & postea Dardani, usq; Palæsepsim atq; Scepsim. Alceus Antandrum urbem Lelegum esse dixit, Scepsius ad Cilicas traxit, australe Idæ **F** latus terminantes usq; ad oram maritimam: post Lectum Polymediū sequebatur, in quo paruus erat lucus supra mare: octuaginta stadiis peractis, Gargara reperiebatur, in promontorio quod sinum efficit Adramyttinum uocatum: nam tota ora à Lecto usq; ad Canas, quod est alterum promontorium, hoc eodem nomine appellabatur: in quo & Elaiticus comprehendebatur, sed proprie Adramyttinum dicebant, qui à promontorio in quo Gargara fuerunt claudebatur, & ab altero quod Pyrrham uocabat, in quo Aphrodisium situm fuit: oris latitudo à promontorio in promontorium centum & uiginti stadiorum. Interius Antandros iacuit, cui mons imminet. Alexandria uocatus, ubi deas à Paride iudicatas dicunt, quarum quæ sprete fuerunt, Troianum incendium parauerint: Indigna res quæ diuinitati attribuitur. Proximus Aspaneus erat lucus, ubi materies Idæ cedebatur, hic enim eam aptabant: postea per flumen deducebant: deinde uicus Astrya & lucus Astryæ Dianæ sacer, in proximo Adramytteum Atheniensium colonia, quæ portum habuit, & nauale extra sinū, & promontorium Pyrrham: urbs Cisthena cum portu fuit, quæ destructa est, & ultra eam in Mediterranea æris uena & multa habitatio. In sequenti Mityleneorum ora Coriphanitis lucus, & Heraclia, & Haactea, & Nameus, et Pythana usq; ad Caiçi fluminis ostia, quæ loca ad Elaiticū sinū pertinebant, & ultra

A & ultra flumen Maha, & reliquis sinus usq; Canas. Sed in his locis paululum immorandum est, propter ea quæ propriam historiam habent.

De Palæsepsi, & qui ex ea Socratici fuerunt Philosophi, item de Theophrasto & eius bibliotheca. Cap. LXXI.

PALÆSEPSIS ultra Cebreniam fuit ad excelsiorem Idæ partem prope Polienam, ea olim Scepsis uocabatur, quæ cum esset in loco circumspecto, à Samandrio Hectoris & Ascanio Aeneæ filijs, ad sexaginta stadia inferius traducta est, quorum genus multo tempore in ea imperauit, postea in paucorum principatum ciuitas declinauit. Deinde cum Milesijs popularem statum accepit, & nihilominus qui ex eo genere erant reges dicebantur, & honores quosdam habebant successu temporis, Antigonus Scepsios Alexandriam deduxit, qui deinde Lysimacho permittente domum rediere. Scepsius Aeneæ regiam Scepsim fuisse putat, quæ media erat inter regionē illi subditam, & Lyrnesum, in quam ab Achille agitatus fugisse dicitur: Homerus (sicut Straboni placet) Aeneam imperij successorem apud Troiam significat remansisse, ac Troiæ imperiū extincto Priamidarum genere, natis natorum tradidisse: Alij (quæ uulgatior fama est) fatentur eum propterea, quod Priamo esset infensus, bello superuisse, sicut Anthenoridas, qui propter hospitalitatem, cum Menelao habitam euaserunt, & cum Henetis primo in Thraciam, deinde in Adriam peruenerunt, quæ ab eis Henetia dicta est, nunc addita litera Venetia nominatur. Aeneam cum patre Anchisa, & Ascanio filio, multis comitantibus enauigasse, quem plerique circa Macedoniam & Olympium habitasse dicunt, nonnulli circa Mantineam, Capaus in Archadia condidisse. Alij, quibus accedit Vergilius, in Ciliciam profectum cum Helimo Troiano, Hericem & Lylibeum occupasse tradunt, et fluuios circa Egestum appellasse Scamandrum & Simoentem. Postremo in Latium traiecisse, ibiq; permansisse, iubente oraculo ut ibi maneret, ubi mensas ederet: quod in agro Lauinio completum est, ubi panis ingens pro mensa per imprudentiam appositus, cum carnibus quæ super eo erant, absumptus est. E Scepsi fuerunt Philosophi Socratici, Erastus & Coristus, & Eteus Coristi filius, qui Aristotelem & Theophrastum audiuit, & successor fuit bibliothecæ Theophrasti, in qua erant Aristotelica, nam Aristoteles & bibliothecam & scholam Theophrasto reliquit, & primus fuit (ut Strabo arbitratur) qui libros congregauit, & Aegypti reges bibliothecæ ordinem docuit, incertum plus boni an mali rebus humanis attulerit, quando componendi libros nullus est finis, & multorum ingenia deprauata sunt, quæ in peruersa dogmata inciderunt: ob quam rem consulte agunt, qui damnata uolumina exurunt, neque passim omnibus scribendi facultatem permittunt, ut est illud Persianum, Scribimus indocti doctiq; poemata passim: sed hodie tanta est doctorum turba, ut nemo fere indoctus reperitur, ex his qui aliquid scribunt, qui non doctoris nomen titulumq; receperit. Theophrastus bibliothecam Neleo tradidit, Neleus eam Scepsim detulit ad homines imperitos, qui libros inclusos ac negligenter compositos tenebant: cumq; Attaliorum regum sub quibus erant, studium sentirent, ad instruendam Pergami bibliothecam, eos in fossa quadam sub terra occuluerunt: & demum tineis & humiditate labefactatos qui ex eo genere erant, Apeliconi Teio tradiderunt magno emptos argento, Aristotelicos scilicet atque Theophrasticos. Apelicon qui magis librorum esset studiosus quam sapientia, quales multos ætate nostra cognouimus, uolens corrosiones emendare, eos transcribendos dedit, scriptura non recte suppleta, librosq; dedit erroribus plenos. Continuo post Apeliconis obitum, Sylla, qui Athenas cepit, ablata illius bibliotheca, eam Romam transtulit: quo in loco Tyrānion grammaticus, cum Aristotelis amantissimus esset, conciliato sibi bibliothecæ præfecto, & librarij quidam scriptoribus utentes non bonis, nec scripta conferentes, opera minus emendata addiderunt: quod si græca exemplaria corrupta fuerunt, quid de his putandum est, quæ in latinū conuersa sunt, illa præsertim priora, quæ qui legunt, non tam quod dicatur quam quod dici uelit, nosse laborant. Quispe si reuisceret Aristoteles, multa sua esse negaret, quæ nos illi attribuimus. Sed me-

Intererit etiam
literarum mo-
numenta.

litus cum eo auctum est quam cum alijs, quorum opera funditus perire, & ipse cau-
sa extitit, cur multa perirent, qui aliorum gloriam ad se traxit: ruet etiam quauis magnus,
neque enim uerum est quod sibi aliqui persuadent, literarum monumenta non interie-
re: omnia occidunt, nec literis sua mors negata est, quamuis alia alijs plus uiuant. Ae-
tas cuncta aufert, nec hominis opus est quod in tempore non euanescat. Apud Sceptim
ultra eos quos nominauimus, Demetrius grammaticus floruit, qui Troianam extru-
ctionem exposuit, & post hunc Metrodorus, qui e philosophica uita in ciuilem mutatus
est, & propter elegantiam, quanquam pauper erat, clarum coniugium apud Chalcedo-
nem obtinuit, & a Mithridate reddendo iuri praepositus fuit, a quo non erat prouoca-
tio. Sed legatus ad Tygranem missus, cum desciuisset, inuitus remissus est, Mithridati iam
e paterno regno fugienti, & in itinere, siue regis opera, siue morbo, decessit: sensitq; philo-
sophicam uitam imprudenter se reliquisse, quae si neq; honores neq; opes accumularet, at
saltem periculis & molestijs quam pluribus caret.

De Anderis, mirandoq; lapide, qui solus combustus in ferrum, cum terra quadam in argentum falsum, quod
tetra si as accepisset in aurichalcum uerteretur: de Pitana urbe Aeolica, quodq; apud
eam lateres inueniti sunt, qui super aquas innatarent. Cap. LXXII.

Post Sceptim Andera fuerunt, circa quae lapis quidam inueniebatur, qui combustus
ferrum fiebat, deinde cum terra quadam in fornace decoctus, pseudargyrum, id est,
mentitum argentum exsudabat: quae terra si as accepisset, in aurichalcum uerteretur.
In his locis Leleges habitauerunt, qui & Pionias, & Gargarensium agrum, & Assensium
occuparunt. Assus, & arte & natura munita ciuitas fuit, quae a mari & portu longum
& rectum ascensum habuit, ex quo Stratonici dictum est, qui celeri passu assumit, mor-
tis periculum adit: hinc fuit Cleantes philosophus stoicus, qui Zenonis Ciciensis scholae
succesit, quae postea Chrylippo Solensi reliquit. Hermias eunuchus Trapezitae cuius-
dam famulus Athenas profectus, Platonem Aristotelemq; audiuit, & domum reuersus
cum domino suo, Atarnenses & Assenses aggressus eos subegit, & illis simul cum domi-
no imperauit, quo mortuo solus dominium adeptus, Aristotelem et Zenocratem ad se
accesitos diligenter curauit: Aristoteli etiam fratris filiam uxorem dedit. Sed non illi, ut
tyrannidem inuaderet, philosophi suaserunt, nec rursus ut rediret praestare potuerunt.
Memnon Rhodius, simulata cum eunuchum amicitia, eum ad se uocatum comprehendit,
& ad regem Persarum misit, ibiq; uitam suspendio terminauit. Philosophi fugientes lo-
ca a Persis occupata, incolumes euasere. Assum aliqui dicunt a Metimneis conditam,
aliqui Aeolicam fuisse uolunt: ipsi uero Assij Gargara & Lamponia condiderunt, quae
cum non bene habitarentur, reges ex Myleto incolas eo deduxerunt, & pro Aeolibus
semibarbaros effecere. Leleges hae loca sub Priamo tenebant, & inter eos misti erant,
qui sub Aenea fuere. Cilices quoq; cum his habitabant, & Cares aliqui: sed ab Achille
uastati Leleges, in Cariam migrare, quo & Cares Cilicesq; Taurum transire. Ora,
quae post Leleges sequitur, Adramyttini habuerunt, & Atarnenses, & Pythanei, usque
ad Caici fluminis ostia: Non procul ab Adramytteo Apollinis Cillei templum fuit, &
Cilli monumentum, ingens quidam tumulus, hunc Pelopis aurigam & ducem equorum
dicunt, a quo forsitan Cilicia dicta est. Adramytteum in bello Mithridatico calamitate
maxima oppressum fuit, culpa Diodori qui ciuium consilium deleuit, cum regi cupe-
ret gratificari, & se principem Academicorum philosophorum ostendere. Rege au-
tem euerso poenas dedit, qui de multis criminibus accusatus, infamiam non ferens, turpi-
ter & obstinate periit. Saepe enim eorum ignominiosus est finis, qui nimium gloriae cu-
pidi sunt. Ex Adramytteo fuit Zenocles orator clarus Asiatici stili, qui in senatu pro
Asia dixit, quo tempore Mithridatica factionis est accusatus: dehinc Atarneus fuit Her-
miae tyranni sedes, postea Pythana urbs Aeolica, quae portus duas habuit, & fluitium E-
nocentum, qui eam praeterfluebat, ex quo aqueductus Adraminus factus est: e Pytha-
na Archefilaus academicus fuit, qui cum Zenone apud Polemonem didicit. Fama
est apud Pythanam lateres inuentos esse, qui super aquas innatarent, quod de alijs locis
traditum

traditum est. Post Pythanam Caicus amnis ad stadia triginta in sinum Elaiticum emittit,
qui Pergamenum agrum irrigat. Eleapolis duodecim stadijs ultra Caicum ad meri-
diem fuit, Aeolica ciuitas: & Pergamenorum portus, centum & uiginti stadijs a Per-
gamo distans, deinde ad stadia centum est Cana promontorium, quod contra Lectum
confluit, Adramytteum efficit sinum, cuius pars est Elaiticus, Canae Locrorum op-
pidulum fuit, ad austrialia Lesbij extrema, situm in agro Caneo, qui usque ad Arginu-
sas protendit: & ulterius promontorium, quod Aegam nominarunt, eodem modo quo
animal: sic enim totum montem appellabant, quem postea Canam & Canas uocauere.
Circa montem Ausstrum & occasum uersus mare procumbit, ad orientem Caici cam-
pus, ad Aquilonem Elaiticus ager: mons satis per se contractus est, uergit tamen ad Ae-
geum pelagus, unde ei nomen est. Postea id promontorium (ut Sphao dicit) Aegea est
appellatum: reliquum uero Cana: & Canae urbs: deinceps Aelea sequitur, quae portum
habuit, & nauale regnum Attallicorum, Amistai opus & Atheniensium, qui cum eo a-
pud Ilium militarunt: distans a Grineo Myrmeorum oppido stadijs septuaginta, haec E-
laitico sinui nomen dedisse uidetur. In Grineo Apollinis fauam, & peruetustum ora-
culum, & templum candido lapide sumptuosum plebes admirabantur: deinde Achiu-
rum portus extitit, in quo duodecim deorum arae constitutae fuerunt certissima daemo-
num theatra. In ultimo uero sinus recessu, ad sexaginta ferme stadia Myrma fuit Aeoli-
ca ciuitas, quae portum habuit, & ab una ex Amazonibus nomen accepisse credita est.
In ora sinus Hydra promontorium fuit, quod Amatuntum aduersum Elaiticum sinum effi-
cit, oris latitudinem septuaginta fere stadia complexam dicunt: post Hydram Adae fue-
runt ad stadia quadraginta.

De Cuma Aeolicarum urbium maxima, & quomodo Cumani insulsi & hebetes sint
putati: item de Larissa, Cap. LXXIII.

Deinceps Cuma, Aeolicarum urbium maxima & optima, & omnium fere metro-
polis, quas numero triginta fuisse tradunt, quarum maxima pars corruit. Cuma-
nos insulos & hebetes homines putauerunt, qui post trecetos annos ab urbe condita por-
toria exegerunt, tamdiu prouentum eiusmodi non cognouere. Feruntur etiam publica
pecunia mutuo recepta porticum struxisse, cumq; die constituta pecuniam non reddidissent,
a deambulatione fuisse prohibitos: creditores uero, cum plueret edictum misisse,
ut Cumani porticum subirent: ex quo prouerbum factum est: Cumanos non sentire
porticum in pluuia subeundum esse, nisi prece admoneret. Ex Cuma uir sine contro-
uersia clarus Ephorus fuit, Isocrati oratori familiaris, & historiae conscriptor, & ante ip-
sum Heliodorus poeta, qui patrem suum, relicta Aeolica Cuma, in Boetiam migrasse di-
cit. Homerum hinc fuisse non satis constat, multi enim de eo susceperunt. Quod si Cuma-
nus fuit Homerus, non est cur miremur conciuem eius obtusioris ingenij fuisse, Nam
quicquid in urbe diuinum erat, id secum Homerus abstulit. Cum Aeolicis urbibus
Aegae fuerunt, & Temnus, unde Hermagoras fuit, is qui dedicendi arte conscripsit.
Haec urbes secus montanam regionem iacuere. Quae Cumano & Phocensi & Smyrneo
imminet agro, iuxta quam Hermus labitur. Post Cumam Larissa fuit, quam Pelasgi co-
luere. Larissa tres in Asia reperimus: Primam apud Amaxitum, de qua dictum est: Al-
teram apud Cumam: Tertiam apud Castrum: Quartam in Thessalia, unde Larissae-
us Achilles appellatus. Inuenimus Lelegum populos, & Ciliam, & Pelasgorum, & Ce-
norum, multis in locis permistos fuisse, sed intra Caicum quae Troadis terminum esse dixi-
mus. Post Caicum Pelasgi per sese usque ad Hermum habitauerunt, prius quam Aeoles ad-
uentarent. Leleges sub Alceo fuerunt, Ceteri sub Euripillo, Pelasgi sub Hippothoo & Pi-
leo. Cilices alios duces habuerunt. Quod autem Pelasgi magna natio esset Menecrates autor
est, qui totam oram quae postea Ionica dicta est, facta a Micale initio, prius a Pelasgis ha-
bitatam fuisse tradit, & propinquas insulas. Lesbij quoque se sub Pileo positos affirma-
bant, quae Homerus Pelasgorum ducem appellauit. Chij suos autores Pelasgos ex Thessa-
lia profectos putauerunt: Quae gens errabunda & ad transmigrandum facilis, ut multum creuit
ita pariter tota extincta est, ex maxime tempore, quo Aeoles Ionesque in Asiam traiecerunt.

Larissa Amaxito proxima ducentis fere stadiis ab Illo distabat, non ergo ei conueniunt ea quae de Hippothoo dicuntur, quoniam procul à Larissa cecidisse Homerus tradit, dū pro Patroclo pugnatur, sed ab ea quae Cumae proxima est, nam mille stadia intersunt. Castris uero seu Ephesiam Larissam non satis constat, an Troiani belli tempore condita fuerit, de Cumana certum putant. Tradunt enim eos qui Phrycio Locrensi monte ultra Thermopylas erant, inde profectos in eum locum uenisse, ubi postea Cuma condita est. Cūq; Pelagos inuenissent Troiano bello labefactatos, adhuc tamen Larissam obtinentes, septuaginta stadiis à Cuma distantem, condidisse apud illos locum, qui Nouus murus appellatus est, triginta stadiis à Larissa, atq; inde profectos, Cumam condidisse, & homines qui superfuerant ei habitatum deduxisse. Cumam uero à Locrensi monte Phrytionida appellasse, eodem modo Larissam, quae postea omnino deserta est. Haecenus Aeolis protenditur. Deinceps Phocea est, & Hermus non ignobilis amnis, & Ioniae initium: uerum quia Troadi à Lecto promontorio usque ad Cumas, Lesbos insula opponitur, quae ab ipsa Aeolica fuit, & ad Troadem pertinuit, de hac dicendum est prius quam Ioniam attingamus.

De Lesbo Aegaei maris insula, & quot in ea urbes memoratu dignae sint: item qui philosophi, poetae, & rerum scriptores ibidem floruerint: insuper de famina, quae urbem à Turcis una seruaui. Cap. LXXIIII.

Lesbos olim non solum Aeolica, sed Aeolicarum urbium altera Metropolis fuit, & Luniverſae Troadis imperium obtinuit: ambitus eius stadiorum centum supra mille à Borea in Austrum protensa: quingenta & sexaginta stadia longitudinis habens, feraci agro, & multa materia ad classes conficiendas idonea. Tantum à Chio Lemnoq; distans, quantum à Tenedo intra quinquaginta fere stadia. Vrbes in ea fuere memoratu dignae, Mitylene quae adhuc extat, & ab ea nunc insula uocatur: & Pyrrha in occidentali latere sita, quae ab antiquo subuersa est, relicto suburbano quod habitaretur. Fuit & Cressus in colle iacens, & Antissa cum portu Metymna promontorio Lecti opposita. Mitylene inter Metymnam iacet & Maliam, quod est Australissimum extremum insulae Canae oppositum. Haec urbs rebus omnibus pulcherrime instructa fuit, portusq; duos habuit, quorum Australis clausus erat, quinquaginta triremium ac nauium capax. Borealis uero magnus ac profundus aggere protectus, ambobus quaedam parua insula obiecta fuit, partem urbis habens ibi habitata: distat à Malia stadiis septuaginta à Cana centum ac uiginti, totidem ab Arginulis, quae tres insulae sunt paruae continenti proximae, & Canae adiacentes. Inter Mitylenem & Metymnam ubi uicus Aegyus fuit, angustissima insula est, tractum habens in Pyrrheum Euripum, passuum duorum millium & quingentorum. Ex Mitylene fuit Pittacus unus ex septem sapientibus, & Alceus poeta, & Antimenes frater eius, quem Babyloniorum socium Alceus dicit magnum certamen peregrisse, atq; eos è maximis laboribus eripuisse, uiro pugnacissimo, & (ut inquit) regum luctatore interempto: cum his & Sappho claruit, admiranda mulier & poeticae peritissima, cui post tot saecula non est reperta quae posset aequari. Diophanes orator multo tempore posterior fuit, & Potamon et Lesbocles, & Chrynagoras, & Theophanes rerum scriptor, qui Pompeio magno admodum familiaris fuit: nam & res eius gestas, posteritati commendauit, & Graecorum omnium clarissimum se exhibuit: cuius filius Marcus Pompeius Caesari quoq; Augusto charus fuit, à quo Asiae curator constitutus est, & postea inter primos Tiberij familiares locum obtinuit. Ex Cresso fuere Theophrastus et Phanius philosophi, peripatetici, & Aristoteli familiares. Theophrasti patris Tyrtae nomen fuit, Aristoteles mutato uocabulo Theophrastum uocauit, simul prioris nominis absurditatem euitans, et futuram simul eius facundiam significans. Aristoteles enim discipulos suos omnes eloquentes fecit, Theophrastum uero eloquentissimum, quae res admodum eos confundit, qui Aristotelis opera omni eloquentia nuda in nostram linguam couerterunt. Altera quoq; Sappho (ut nonnulli asserunt) hinc orta est, poeticae perita, sed Mitylenesi minor. Ex Metymna ortus est Arion, is, quem Herodotus à praedonibus

Aristoteles discipulos suos omnes fecit eloquentes.

donibus in mari obrutum, et à delphine incolumem deuectum in portum ad Tenarum fabricatur, quem Citharcedum fuisse constat: ex hac insula & Terpandrum fuisse dicunt, musicarum artificem, qui primus pro tetrachordo, lyra, heptachordo usus est, ad quem uersus illi referuntur. Nos tibi mutato chordarum quatuor usu: Iam noua pars septem modulatur carmina neruos. Hellenicus quoque rerum scriptor, & Callias (qui Alceum & Sapphon exposuit) Lesbij fuisse perhibentur: Mitylenaeis durissima fuere cum Atheniensibus certamina, & uecordia: adeoq; Athenienses in eos seuire, ut senatusconsulto decreuerint omnem Mitylenaeorum pubem iugulari, poenituit tamen eos, decretumq; mutatae sententiae una die ante allatum est ad imperatores, quam mandata essent peracturi: non tam benigne cum Capuanis Fuluius egit, qui susceptis reipublicae literis ut senatu Capuano ignosceret, quem statuerat perdere, prius saeuitiae suae satisfecit, quam literas legeret: tanta illi sanguinis auditas erat. Plurimae apud Mitylenaeos intestinae seditiones fuere, & plures tyranni ciuitatem oppressere, inter quos & Pittacum numerant. Sed is ad dominatus eruendos, principatu usus est, non ad tyrannidem exercendam, qui sublatis tyrannis, mox ciues in pristinam libertatem restituit, ostenditq; sapienti principatum non esse appetendum. Sed neque libertas diuturna speranda est ciuibus, neque perpetuo metuenda seruitus, altera succedit alteri, sicut montibus ualles. Hanc insulam (ut Diodorus ait) Pelasgi primum habitauerunt: Xanthus enim Priapi filius, Pelasgorum qui ex agro uenerant rex, parti Lyciae imperauit, deinde Lesbum cultoribus uacuum petens, agro Pelasgis dimisso, insulam quae Issa prius dicebatur, ab eis Pelasgiam uocauit. Septima deinde progenie, ob diluuium tempore Deucalionis factum, cum insula deserta remansisset, Machareus in eam peruenit, Cynaci Ionis filius apud Achaiam natus, eoq; Ionas transtulit, & humanitate ac iustitia plurimum auctus, & hanc & uicinas insulas possedit. Successu deinde temporis Lesbus Lapithi filius in hanc insulam nauigans, sumpta in uxorem Macharei filia Metymna nomine, apud eum perseuerauit, & claritatem assecutus insulam à se Lesbiam nominauit. Fuit & altera Machareo filia Mitylene appellata, quae nomen ciuitati dedit, in hoc usq; tempus permanenti: è Lesbo Coloni in Chium, & in Samum, & in odium missi feruntur. Ex insula cum saluberrimum aërem haberent, & frugibus aburent: loca uero incontinenti opposita, propter diluuij humiditatem, pestilentia & frigore sterilitate laborarent, Fortunatae sunt cognominatae. Machareus legem ualde utilem apud Lesbios edidit, quam Leonem ab eius animantis uirtute ac robore appellauit. Res Mitylenenses nunc prosperae, nunc aduersae, per multas manus actae sunt. Pelasgi, ut diximus, priores insulam habitauerunt, cum staret Troia. Postea Aeoles successerunt, deinde Persarum imperium subiit, postea Macedonum, deinde Romanorum, cum Romana res in Constantinopolim translata esset. Sub Graecorum imperatoribus, uaria insulae fortuna fuit. Postremo cum Kalo Iohannes Constantinopolitanus imperator à Cathaculino per arma pulsus, ope Francisci Gatalusij Genuenensis imperium recuperasset, haec insula ob gratitudinem auxiliatori tradita est, atque in eius posteris usque in haec tempora durat. Ab eo qui nunc regnat, cum frater natu maior aliquandiu rem administrasset, in uincula coniectus est, publicata causa, quod insulam Turcis Christianamq; ue fidem prodere statuisset, ut est calamitatis infamia commisit: atate nostra Turcarum classes saepenumero in Lesbum delatae, homines & armenta abegerunt, nihil extra urbium moenia relinquentes, quarum unam foeminea manu seruatam tradunt. Oppugnauerat Turcarum exercitus insulae oppidum non contemnendum, muricq; partem machina deiecerat, & facta clypeatorum testudine irrumperere properabat, nec oppidanis animus erat ad ferendum impetum, alijs deditioem, alijs fugam meditantibus. Sed affuit uirgo uirilibus armis indura, quae, mirabile dictu, salutem patriae peperit, adhortata enim ciues ne hostem metuerent, primam se Turcis obiecit, ac pro loci fractura depugnans, nonnullos obruncauit, cuius audaciam admirati oppidani, et ipsi animu resumpserunt, tantamq; hostium stragem ediderunt, quantam uix credere quispiam possit. Turcae è terra pulsi aegre in nauigia se receperunt, quos Calisa classis insecuta, magno detrimento affecit. Laus tamē seruae insulae penes

Fortunatae insulae unde de nomine.

Femina quae oppidum à Turcis defendit.

uirginem fuit, cuius tedit non habere nomen: digna enim erat non minori memoria quam Sappho: sed illi maiora praemia in caelesti patria referuntur. Episcopus Caphensis Calisto pontifici maximo nobis praesentibus haec enarrauit, qui tunc transitum per Mitylenem fecerat, ab ecclesia sua Romam petens: atque in hunc modum tota Aeolis ac Troas absoluta est, quae inuicem (ut saepe diximus) permixtae fuerunt. Haec cum aliunde scribere statuissemus, tum Federicus Comes urbinas nos impulit literis clarus & armis, nostrisque temporis ductor exercitus. Nam cum e Roma Tybur peterem, obuius in itinere cum parte copiarum suarum, dum Christianos equites, armorum splendorem admiraremur, quae fuit ex nobis an praeceptorum militiam tam splendide armata fuisse arbitraremur, respondimus: nisi apud ueteres huiusmodi armaturae fuissent, non potuisse Vergilium atque Homerum eas describere, quas & pulcherrimas & ornatissimas commemorant, his quibus nostra utitur aetas perquam similes. Quae fuit ulterius Comes quae nobis opinio de rebus Troianis esset, nam ipse eas fuisse minimas censebat: sed Poetarum studio amplificatas diximus minores fuisse, quae fabulae ferant: magnas tamen, quando hinc Graecia, inde Asia, in bellum ruit: et si enim non tota Cherronesus sub Priamo fuit uniuersa tamen ei suppetias misit, & multi etiam qui ultra Halyn, & ultra Euphratem habitabant: nec regnum Priami minimum fuit, quod a Rhyndaco fluuio meridiem uersus Caicum usque protendebatur, & ulterius circa maris littora usque Cumam, per stadia circiter mille quingenta in Mediterranea. Non satis explicare possumus orientem uersus quousque imperium eius excurreret. Nam Troas in Mediterraneis Mysia Phrygiaeque permixtae fuit, & Myrorum Phrygumque duces Priamo suberant. Diximus regnum eius in octo siue nouem principatus fuisse diuisum, ita enim Strabo refert, sed qui fuerunt huiusmodi principatus, & qui duces non satis explicat. Videtur tamen Hectorem, Aeneam, Antenorem, Pandarum, Asium, Eurypilum, ac filios Meropis Adrastum & Amphium, simulque Hippotoum, et Pyleum, inter duces referre: ipsi fratres erant, & Pelasgis dominabantur, unumque tantum principatum efficiebant, sicut & filii Meropis, qui Adrastra campos, & Pythiam atque Apesum possidebant. Dardanum quoque in duos principatus diuidebantur sub Aenea & Antenore constituti, Lycij sub Pandaro, Zelienses & Aphini sub Asio, Ilienses sub Hectore, Cetiij & Lynessa sub Pyleo. Quodque magna fuerit Priami potestas, & ad Lesbum insulam se extendit, Achilles ipse testatur, quem ita loquentem inducit Homerus: Ante tuas noramus opes spaciosaque regna. Quo felix pariter Lesbos complectitur, et quae comprehendit Phrygiae tellus atque Hellespontus: non igitur contemnenda sunt, quae de Troianis dicuntur, nec minima existimanda. Quamuis nec Ilium nec Iliensia bella famam aequarint.

De Ioniae minoris Asia regione, de Mileto & Epheso, quae totius Ioniae urbes fuere clarissimae, de Branchidis oraculum Didymum Xerxi prodentibus, de uiris ex Mileto memorati dignis, de Latmio Endymionis astrologi monte, item de Auerno pestiferas exhalationes habente, Cap. LXXV.

Ionia Aeoliae succedit quae ab Hermo fluuio et urbe Phoea meridiem uersus, usque ad Miletiorum & Caricorum montium Posideum iuxta mare procurrit. Pherecides Miletum & Myntem ad hanc oram pertinere dixit, & Cares prius Mycalensia, & Ephesia habuisse, oram uero sequentem Leleges usque Phoeam & Chium, et Samum: sed utrosque ab Ionibus eiectiones ad reliquas Cariae partes euasisse. Fama est multos ex Pylis cum Melancho Codri patre Athenas concessisse, et totam hanc gentem cum Ionibus in Asia transiisse, ibique duodecim urbes condidisse, quae Ionicae Coloniae appellatae sunt. Androdus Codri Atheniensium regis legitimus filius Ephesum condidit, et Ionum regiam ibi constituit: huius posterum usque ad tempora Romanorum reges nominabantur, et honores quosdam habebant: in certaminibus praesidentes, et purpura gestantes regum generis insignes, quauis hodie apud Italiam purpura etiam mercatorum, apud caeteras gentes histrionum gestamen existat. Neleus Miletum condidit, qui genere Pyleus fuit, et aram in Posideo collocauit. Cidrellus Codri filius nothus Myntem aedificauit, Adropompus Lebedum, Colophonem Andremon, Pyleus Prienem: Epitus Nelei filius Theum, prius Athamas: quapropter Anacreon Athamantidam eam uocauit, postea Naudus Codri filius spurius eam auxit: Eritias

Federicus Comes urbinas.

Priami regnum in octo partes diuisum.

Duodecim Ionicae coloniae a diuersis constituae.

A Eritias Gnopus atque is etiam Codri filius nothus Phoeam: Athenienses cum Phylogene Clazomenas, Paralus Chium: Egertius mistam multitudinem ducens, Samum, Tymbrion, ac deinde Patrocles. Addita est loco tertio decimo Smyrna Ephesiorum opera: nam his olim cohabitabant, cum Ephesus Smyrna uocaretur Smyrna Amazon fuit, quae Ephesum tenuit, ubique nomen dedit: Smyrnei a Milesijs secedentes exercitum in eum locum duxere, in quo postea Smyrna condita est, non procul ab Hermo fluuio, cum Leleges eum tenerent, quibus eiectiones antiquam Smyrnam condidere, distantem ab ea quae postea aedificata est stadiis uiginti: deinde ab Aeolibus pulsi Colophonem aufugerunt, & cum Colophonem redeuntes regionem suam recuperare: sed de his posterius dicemus, nunc de principalioribus agendum est, Mileto scilicet atque Epheso, haec namque totius Ioniae optima urbes clarissimaeque fuerunt, hodie parum habitationes habent, & ruinas magnas ostendunt. Nam Turcae regionis domini, nauticarum rerum ignari, & Piratas & Christianorum arma timentes, ad Mediterraneam se contulerunt, Graeci tantum, & hi non multum in maritimis urbibus remanserunt. Diximus supra Australem Ioniae terminum Milesiorum Corichorumque montes esse, in quibus Posideum fuit: ab eo septentrionem uersus, iter habenti oraculum fuit Apollini Didymaeo sacrum, quod Branchidae decem & octo stadiis in Mediterranea ab eo distantes, Xerxi prodiderunt, & cum eo abierunt ne poenas darent: sed ab Alexandro (ut ante diximus) quamuis sero, grauius tamen puniti sunt. Xerxes templum incendit, sicut caetera Asiana Epheso excepto: Milesij postea id reparare aggressi, cum & omnium maximum erexissent, propter magnitudinem cooperire non potuerunt, ut saepe spes humanas destituit uires: hinc ad Miletum breuis admodum uia fuit. Cretenes Miletum prius supra mare condidere. Sarpedon habitatores ex Mileto Cretense deduxit, & urbi nomen ab illo imposuit, cum prius Leleges hunc locum tenerent: postea Neleus urbis locum mutauit, & Iones introduxit. Urbs quatuor portus habuit, quorum unus classis erat capax: multae hinc coloniae exiuerunt, & maxima pars Euxini Ponti ab his habitata est & Propontis, & Hellespontis, & alia multa loca. Ex Mileto fuere uiri memoratu digni, Thales unus e septem sapientibus, qui primus Physiologiae ac Mathematicae autor inter Graecos est habitus, & Anaximander eius discipulus, & Anaximander Anaximanes, & Hecataeus qui scripsit historiam, & Eschines orator, non ille qui cum Demosthene contendit, sed alter, qui assumpta nimia erga Pompeium magnum, licentia pariter in exilium missus est: Ruit enim omnis audacia, & moderata tantummodo durat. Haec ciuitas, cum Alexandrum exclusisset uicincta est, quemadmodum Halicarnassus, prius etiam a Persis oppressa fuerat. Phryntius tragicus cum actum fecisset, qui Miletum a Dario captam ostendit, mille dragmis ab Atheniensibus multatus est. Neque enim semper tuto ueritas dicitur, ubi cum tyrannis aut plebebus agitur. Ante Miletum in proximo iacuit Lada insula, et aliae pleraque stationes Piraticas habentes. Deinceps Latmius occurrit sinus, in quo Heraclia oppidulum fuit, & ibi mons Latmius, quem Hecataeus eum esse putat, qui ab Homero Pedicorum appellatur, & a Milesiorum agro per Cariam uersus orientem tendit. In eo Endymionis sepulchrum in spelunca quadam ostendebatur. post Heracliam Pyrrha succedit, centum fere stadiis ab ea remota, a Mileto, duplum si quis in sinum sese inferat, nam recta nauigatio ex Mileto Pyrrham stadia triginta continet: adeo longum iter habet littoris praeter nauigatio: E Pyrrha usque ad Maandri ostia quinquaginta stadia computauerunt, propter stagna & paludes: subministratorijs scaphis ad nauiganti stadia triginta, Myus occurrit, una ex duodecim Ioniae ciuitatibus, quam propter hominum paucitatem Milesij habitauerunt: hanc Themistocli Xerxes in obsonium dedit, cum Magnesium in panem, Lamfacum in uinum dedisset. huic proxima fuit Thymbria uicis, iuxta quem Auernum esse dixerunt, & sacrum specu Charonijs appellatum, pestiferas exhalationes habens. Vterius Magnesia fuit Maandri uersus, de qua post dicemus. Post Maandri ostia Boream uersus Priensium lictus fuit, & ipsa Priene, & Mycale mons feris et arboribus plenus, qui Samiae regioni adiacet, & ad eam quasi octo stadium efficit, Isthmum ultra Trogilium promontorium. Priene a quibusdam Cadme appellata est, quoniam Philotas eius conditor e Boetia uenit.

Endymionis sepulchrum.

uenit. E Priene fuit Bias unus e septem sapientibus, ante Trogilium parua insula facit eodem nomine. Trogilium promontorium pes quidam est, qui a Mycale procurrit, & alius ei mons adiacet, qui Ephesij agri est, nomine Pactias, ad quem mediterranea desse est. a Trogilio Samum usque stadia insunt quadraginta.

De Samo Aegei maris insula, de tabulis, statuis, & colossis in ea pulcherrimis, de Polyrate annulum aureum in mare proiecente, & eum paulopost in piscis a piscatore accepti uentre inueniente, de Pythagora philosopho, & quod Calcaphontis confabulatoris sui animam, diu nos eius secum degere dicebat. Cap. LXXVI.

Samus urbs ad Austrum spectauit, maxima pars eius in plano fuit, & mari abluebatur: Spars in montem ascendit ad dexteram nauiganti urbem uersus Posidum fuit, quod promontorium Mycalen uersus, septem stadium efficit fretum, & Neptuni templum habuit, ante quod Narthecis parua insula iacuit: ad sinistram suburbanum fuit, et Iambra sus amnis, & aereum uetustissimum sacrarium, & aedes quae pictarum tabularum armarium erat, & locus sub diuo pulcherrimis statuis plenus, quarum tria colossica opera Myronis erant, super una Basiliata. Quae cum Antonius abstulisset, Augustus Caesar duo in eandem basim reposuit, Palladem & Herculem: Iouem autem transtulit in Capitolium, & sacellum ei construxit, errore sui temporis imbutus, in quo idola colebantur, & falorum deorum statuae. Circu nauigationem insulae Sami sexcentorum stadiorum esse dixerunt, ea prius Parthenias dicebatur a Caribus inhabitata, postea Anthenius, deinde Melampylus, postremo Samus a quodam heroe indigena, qui colonos ex Ithaca & Cephalenia deduxit. Mos qui insulam corrigit, Ampelus uocatus est. Insula est uino infelix, cum caeterae circuiuicinae uino optimo abundant. In caeteris reb. feracissima, propter quod bellis afflictata est: qui eam laudant, etiam Gallinae lac ferre dixerunt. Multae ei cum Atheniensibus inimicitiae fuerunt, & plurimas tyrannides passa est. Polycrates & Syloson fratres, cum uaria fortuna eius dominium tenere: Polycrates adeo clarus fuit, ut etiam mari dominaretur. Is annulum de industria gemmis & sculptura pretiosum in pelagus proiecit. Paulopost piscator quidam pisce eduxit, qui eum deuorauerat, in cuius uentre annulus est inuentus. Quod cum rex Aegyptius Amasitis intellexisset, sinem eius infortunatum dixit, qui talibus prosperitatibus uteretur. Ille a Persarum satrapa dolo captus suspensus est. Nam quae prosperitas sine clauditur non luctuosa: Polycratis tempore fuit Anacreon Lyricus, cuius tota poesis eius mentione plena erat. Mirabilis & ipsius Anacreontis exitus, qui (ut est apud Plinium) acino uuae strangulatus interiit, magnum fragilitatis humanae documentum. Pythagoras philosophus famatus, tyrannidem Polycratis fugiens, urbem deseruit, & in Aegyptum ac Babylonem discedi studio abscessit: cunctis reuersus durare tyrannidem inuenisset, in Italiam nauigauit, ibique uitam contriuit, totamque illam Italiae partem erudiuit, quae olim Magna Graecia dicta est. Illud hic non est subicendum, quod Hermippus de Pythagora tradit (ut est apud Iosephum.) Pythagoras uno confabulatorum suorum defuncto, nomine Calcaphonte, genere Crotoniate, illi animam dicebat secum degere die noctuque, ac praecipere ne transiret de loco unde asinus onus portaret, & ab aqua foetulenta semetipsum abstinere, & ab omni blasphemiam recederet, digna uerba quae memoriae teneantur. Syloson priuatus relictus, cum Dario Hytaspis filio priusquam regnaret, uestem quam ferebat cupienti largitus esset, ab eo regnum consecutus, Sami tyrannidem obtinuit, qui acerbe imperans urbem hominibus uiduauit, ex quo pro uerbium fecerunt. Sylosonis opera locus amplius est: quod de multis Italiae ciuitatibus nostro tempore dici potest. Nam & Pisa in Hetruria Florentinorum, et Sena paucorum ciuium opera facta est ampla: amplior Aquileia, atque Rauenna apud Adriaticum sinum: amplissima iuxta Tiberim Roma, non sine culpa suorum ciuium. Athenienses missio Pericle imperatore, et Sophocle poeta cum eo, Samios non obtemperantes, graui obsidione affecerunt: postea duo municipum millia ex suis miserunt, qui uastata urbem incolerent. In his Neocles fuit Epicuri pater Grammaticae magister, quem & hic & in urbe Teo educatum ferunt, adolescentiam uero Athenis egisse, cui Menander comicus aequuus fuit. Creophilum esse Samium tradunt: qui cum aliquando Homerum hospitem accepisset, creditus est ab eo

Anacreon acino uuae strangulatus.

Anima Calcaphontis cum Socrate degerebat.

ab eo inscriptionem poematis obtinuisset, quod Oechaliae captiuitatem uocauerit. Sed Callimachus in epigrammate contrarium ostendit, opus scilicet a Creophylo compositum, Homeri tamen existimatum. Quidam hunc Homeri magistrum fuisse tradunt, quidam non hunc, sed Aristum Proconnesium, quicumque is fuerit, multo est a discipulo superatus.

De Icaria insula & quae de ea dicta sunt fabulosa, de Ortygia insula in qua Latona peperisse ferunt, de Curetibus & Ephesiae Dianae templo non nihil scitu dignissimum. Item qui apud Ephesum uiri memorati digni fuerint. Cap. LXXVII.

Samo adiacet insula Icaria, a qua Icarium pelagus nominatur. Ea ab Icaro Dardani filio nomen habuit, quem dicunt paternae fugae comitem, cum ambo pennati a Creta aufugissent, in hoc loco cecidisse, uia non seruata quam pater ostenderat. Nam cum celsius se ad solem extolleret, liquefacta cera pennae effluerunt. Fabulosa haec, documentum tamen habent, mandata parentum ne filij contemnant. Insulae ambitum trecentorum stadiorum esse dixerunt, et in ea Dianae templum Tauropolium appellatum, & oppidum Iuueni distat a Samo stadiis octoginta, cum defecissent in ea homines, Samij pro pacis uisum sunt. Post Samium fretum, quod Mycalen respicit Panionia fuit, tribus stadiis supra mare: ubi Panionia communia omnium Ionium festa Neptuno Heliconio celebrabantur, quae quamuis in agro Ephesio fierent, Prienienses tamen sacrificijs praerant. Proxima huic loco Neapolis fuit, quam Ephesij pro Marathesio agro cum Samijs permutarunt. Deinde Pygella oppidum ubi Agamemnon Munychiae Dianae templum edidit, & Pygalios dimisit, gentem morbis defatigatam, quos natibus agnatos Pygas uocant: unde locus nomen accepit. Exin portus fuit nomine Panormus, & Dianae Ephesiae templum memorabile, deinde ciuitas ipsa: de quibus mox dicemus. In eadem ora paulo supra mare Ortygia fuit, locus omnis generis materiae pulcherrimus, praesertim cyparisso, Cenchrius amnis per eum fluebat, in quo dicunt Latonam ex partu lotam, hic enim eam peperisse fabulabantur, & nutricem partus Ortygiam fuisse: adytum in quo peperit, & proximam deam ad quam primo post partum quieuerit, ostendentes: & montem Iuueni imminentem nomine Solmissum, in quo Curetas armorum sonitu Iunonem obtulerint, ex emulatione insidiantem, eoque modo Latonae partum eam latuisse scilicet ea dijs cura erat, & adulterinis partibus implere coelum oporteat. Urbem Ephesum Cares & Leleges habitauerunt, sed cum maximam eorum partem Androclus eiecisset, eam ex his suppleuit, qui ad se circa Athenarum & Hypelaeum conuenerant, assumpta praetermontana Corisso proxima: atque in hunc modum usque ad Croesi tempora habitata fuit. Postea Lyfimachus condita urbe alio loco magis eminenti, cum homines non libenter eum migrarent, obseruato uehementi imbri cannales obstruxit, urbemque submersit, atque ita ciues uel inuitos traduxit, urbemque de uxoris nomine Arfinoen appellauit, sed antiquum nomen obtinuit. In ea senatus conscriptus erat, cum quo & hi conueniebant, qui uocati digati conueniunt Dianae templum primus Chersiphron mire fabricatus est, postea aliud fecit maius illo, quod Herostratus fame gratia incendit: Senatus decretum edidit, ne quis eius nomen literis mandaret, dignum supplicium: sed minime obtemperatum est, quando usque ad nostram aetatem sacrilegi nomen peruenit, uerum cum infamia & dedecore, cuiusmodi nec Neronis nomen, nec proditoris Iudae, nec eius qui nunc uiuit Sigisfinum di Malatesta, inuidiosum est nomen. Ephesij incendio templo, cui Xerxes pepercerat, alii praestantius construxerunt, mulierum ornamentis & multis operibus ad id collatis, non ut Timaeus Tauromenitanus ait ex Persarum depositis, cum nulla essent: & si qua fuerant, cum templo conflagrauerant. Ferunt Alexandrum, cum templum instaurari accepisset, factas, & futuras impensas pollicitum, si eius rei titulus sibi adscriberetur, illos autem renuisse. Ephesiumque laudibus quendam attollit, qui regi dixerit, non decere deum dijs quicquam dedicare. Norat scilicet amicam regibus adulationem esse, & in magna fortuna plurimum posse. Sed Alexander ab India reuersus, & ueneno apud Babylonem hausto, mortalem se esse cognouit, quamuis deus existimari uellet. Cheromocrates ultimo loco

loco templum instaurauit, qui Alexandriam construxit in Aegypto, & Alexandro pol-
licitus est, se montem Athon in eius formam fabricaturum: facturumque duas urbes, alte-
ram ad dexteram, alteram ad sinistram: ita ut ab altera in alteram amnis efflueret. Sed ho-
mines facile ea promittunt, quae uentura in periculum non creduntur, aedes plena fuit Pra-
xitelis operibus, & nonnulla Thraonis inerant, sacerdotes eunuchi honore maximo po-
tebantur: cum his uirgines aliquas sacras esse oportebat. Templum Asylum erat, cuius
libertatis termini saepe mutati sunt. Alexander ad stadium extendit, Mithridates paulu-
lum plus addidit. Antonius etiam urbis partem comprehendit. Augustus Caesar id irritum
fecit, quod multis causam malefaciendi praestabat. Sentiant id Romani apud quos tot
sunt Asyla, quot Cardinalium aedes, in quibus seruati fures atque sicarii, urbem alioqui pa-
catam & nobilem ueluti latronum speluncam efficiunt. Ephesus naualia & portum ha-
buit, & loci opportunitate multum creuit, & maximum citerioris Asiae emporium fuit:
Viri memoratu digni ex ea fuerunt, Heraclitus cognomine Scotinus & Hermodorus,
qui propter excellentiam ingenij & doctrinam, & quia frugi erat, in exilium missus fuit:
dicentibus Ephesijs: Nemo nostrum frugi esto, alioqui cum alijs eiciatur. Propter quod
ait Heraclitus, dignos esse Ephesios, ut omnes strangulentur. Pari supplicio & Nursi
nos dignos censuisset, qui literatos ex Concilio pellunt. Ephesus fuit etiam Hipponax
poeta, & Parasius pictor, & Apelles, & Alexander orator, & Theodocion Iudaeus, qui
sacram scripturam interpretatus est. Timotheus apostoli Pauli comes apud Ephesum
episcopatum accepit. Hireneus dicit Ephesiorum ecclesiam a Paulo quidem fundatam
fuisse, sed a Ioanne aedificatam, qui supra pectus domini in cena recubuit. Is enim non so-
lum Ephesinae, sed omnium ecclesiarum quae erant in Asia gubernacula suscepit, et usque ad
Traiani tempora prudentissime rexit, post Domitianum ex insula regressus. Polycarpus
Smyrneorum episcopus referre solebat Ioannem apostolum, cum balneas apud Ephe-
sum aliquando lauandi gratia fuisset ingressus, & Cherintum ibi uidisset, continuo exi-
uisse, dixissetque: fugiamus hinc ne balnea ipsa corruant, in quibus Cherintus lauatur ue-
ritatis inimicus: tanta erat apud illos fidei fundatores cura, ne ab haereticis interficeren-
tur: quorum consortia nostra secula facile admittunt, non sine magno religionis damno.
Duo fuerunt apud Ephesum sepulchra, & utrunque Ioannis appellabatur: nam & duo Io-
annes fuerunt, quorum & si alter non fuit apostolus, magnus tamen uir extitit, & eum
Papias Hieropolitanus episcopus audiuit, & sunt qui Apocalypsim illius esse asserunt,
quibus non consentit ecclesia, quae sub nomine apostoli legit Apocalypsim. Hinc Dru-
siana fuit mulier sanctissima, & apostoli amatissima, quae ut reuersum eum ab exilio cer-
nere mereretur, a mortuis suscitata est. Multa in hac urbe dilectus a Christo discipulus si-
gna peregit, & tandem dormitione sua eam honorauit, antrum eius ibi ostenditur, in quo
multa scripsit, id sacrum incolae habent. Vna quoque ex filiabus Philippi apud Ephesum
sepulta est, pauci nunchabitores in urbe semidiruta morantur, & non Graeci non parum
ab Romana ecclesia dissidentes. Ephesinus episcopus disputator uehemens sub Euge-
nio quarto Florentinum concilium adiit, nunquam tamen saepe & multum rogatus ueri-
tati acquiescere uoluit. Post Ephesum Caystri ostia ad septentrionem sequuntur, & de-
inde lacus nomine Selinusius, ex pelago refusus, deinde alius in eum confluens, qui dex-
teri facri magnos prouentus templo afferbant, reges eos abstulerunt, Romani restituerunt.
Postea publicani sibi uendicauerunt. Artemidorus legatus Romam missus lacus dex-
teri recuperauit, & Heracleotum quae descuerat euicit, propter quas res aurea effigie in fano
donatus est.

De Colophone, & qui ex ea uiri fuerunt clari, de Lebedo, & quod e o in loco scenicorum histrionum
fuerit collegium, de Erythris ciuitate Ionica, de Coryco monte a quo & Co-
rycei Piratae sunt dicti. Cap. LXXVIII.

Paulo ulterius Galesius mons assurgit, & ciuitas Colophon Ionica, et ante eam A-
pollinis Clarij lucus, in quo tradunt Calchantem augurem cum Amphilocho Am-
phiarai filio, & Troiano bello redeuntem declinasse, et Mopsium augurem ex Man-
tho Tiresiae filia natum inuenisse, ac propositis quaestionibus cum eo contendisse, et al-
terum

terum de fructibus caprifici, alterum de pregnantem suae quaesiuisse, uictumque Calchantem
moerore obiisse. Colophonij nauales opes satis amplas habuere, & in equestribus certa-
minibus tantum excellere, ut uictoriam inde futuram sperarent, unde Colophonius pri-
gnaret equitatus, & in prouerbij dicent: Colophonem addidit: cum summa operi ma-
nus imponebatur. Par gloria apud Italos superiori tempore Perusinarum fuit, nec ad-
huc prorsus extincta est. Maius tamen hodie Sfortiadum nomen habetur, et maior equi-
tatus, qui Longobardorum imperium armis adepti sunt. Ex Colophone fuit Minneris
tibicen, & elegiae poeta. Item Xenophanes physicus, qui poemata de Psillis edidit, & Po-
lymnastus musicus: sunt & qui Homerum hic ortum dicunt. Ab Epheso Colophonem
usque stadia numerant recta nauigatione septuaginta: postea Corarium montem collo-
cant, & insulam Dianae sacram, in quam ceruas parituras tranare crediderunt, tanquam
Diana nomen haberet, & opem posset animalibus afferre. Lebedus deinde succedit, cen-
tum & uiginti stadijs a Colophone distans. Hoc in loco Scenicorum histrionum colle-
gium fuit, qui ludos ac certamina Libero patri quotannis celebrabant. Prius Teo habi-
tauerant, quae consequens Ionum ciuitas erat, sed orta seditione Ephesum confugerunt.
At cum Attalus eos in Myonneso collocaret, qui locus inter Teum & Lebedum medi-
us erat, Tei Romam miserunt oratum, ne Myonnesum sibi admuniri paterentur: Ro-
mani illos Lebedum transmisere, ubi propter hominum paucitatem benigne suscepti sunt.
Teos a Lebedo centum uiginti stadijs procul fuit, in Peninsula portum habens Anacreon-
tis Lyrici patria: cuius tempore Tei relicta domo Abderam Thracum urbem migraue-
runt, cum Persarum contumelias ferre non possent. De Apelicone diximus, qui Teius
fuit, & Hecateus historicus. His in locis pulchra Cherronesus est, quam Tei & Erythraei
habitaerunt & Clazomenij. Chalcides Isthmum facit, cuius australe latus Tei habue-
runt, boreale Clazomenij, extrema Cherronesi Erythraei. Chalcidibus lucus imminet,
Alexandro Philippi filio dicatus, in quo Iones ludos Alexandria uocatos quotannis ce-
lebrabant. Circumnauigatio Cherronesi, stadia plusquam mille continuit. In fronte Ery-
thraei ciuitas Ionica fuit, quae portum habuit, & quatuor oppositas insulas admodum par-
uas. Priusquam Erythras perueniretur, oppidulum Gerrae fuit, deinde Teum, postea Co-
rycus mons excelsus, & portus Calystes sub eo: & alij nonnulli. Tota Coryci praeter na-
uigatio latronibus plena fuit, qui Corycae dicebantur, hi per uarios dispersi portus, mer-
catorum consilia explorabant, eosque soluentes in alto aggrediebantur, et diripiebant. Hinc
factum est, ut omnes curiosi, occulta ac secreta auscultare conantes, Corycae appellarentur,
& in prouerbio diceretur: Hunc ergo Corycaeus auscultauit, cuius consilia secreta pate-
facta sunt. Post Corycum Halonnesus insula facit, deinde Argenum promontorium agrum
Erythraei, quod Chorum Possidio proximum fuit, sexaginta ferme stadiorum interiacen-
te freto. Inter Erythras & praecipitium, quod in boreali parte Cherronesi reperitur Cla-
zomenis proximum, Mimas assurgit, mons altissimus, felix, atque arboribus plenus: dein-
de uicus Cybeliae, & promontorium nomine Melana, ubi molae effodiebantur. Ex Ery-
thris Sibylla fuit, qua numine asilatam crediderunt: antiqua sane mulier & diuinatrix, &
tempore Alexandri. Alia quaedam eodem modo futura praedicens, nomine Athenais.
Ex eadem ciuitate fuit Heraclides Hierophilus medicus, Apollonij condiscipulus, eius
qui Mus est cognominatus.

De Chio insula, de quo in ea uino Aruisio Graecorum optimo. Item de
Mastice ibi nascente. Cap. LXXIX.

Chius insula nongentorum stadiorum ambitu continetur. Urbs in ea portum habuit
optimum, sicut et hodie. Si quis circumnauiget, & insulam a dextris habeat, locum
primo inueniet, ubi Possidium fuit: deinde Phanae, portum profundum: postea ubi
Apollinis templum erat, & palmarum lucus. Deinceps littus australe, quod stationes ha-
bet: mox alterum littus, Leus appellatum. Deinceps Melana promontorium, cuius oppo-
sita est Psyra insula excelsa, quadraginta stadiorum ambitu, & urbs eiusdem nominis. De-
inde Aruisia, locus asper & importuosus, stadiorum trecentorum, qui uinum fert Graecico
rum optimum: propter quod Chij nomen affectum sunt. huic succedit mons Pelinax, om-
nium

H h nium

Ephesiorum
dictum in Her-
modorum.

Drusiana a
mortuis susci-
tata.

Artemidorus
aurea effigie
donatus.

Calchas &
Mopsus quae-
stionibus con-
tenderunt.

Ceruae paritu-
ra in Dianae
insula tranare

Corycae illas
trones.

num eius insula altissim⁹ ex quo marmor effoditur. Viros protulit Chius memorabiles Ionem tragicū, & Theopompum historicū, & Theocritū Iophistam. De Homero ambiguitas est, Chij suum ciuem esse uolunt, atq; eos in testimonium adducit, qui Homeridæ uocabantur, ab illius genere profectos, quorum Pindarus meminit, & cantores optimos esse dixit. Chij olim classē habuere, & maris imperium & libertatem sibi uendicarunt. Huius insulae sicut & aliarum uarij casus fuere, postremo ruente Constantinopolitanorum imperio, in Genuensium potestatem facta est, qui eam non sine magno discrimine cōtra Turcarū impetum defenderunt. Mastiches hic nascitur, quæ res Genuensium republicæ magnum emolumentum affert: sunt qui aiunt nusquā alibi nasci, quod nō creditum. At enim Strabo in Libya regionem esse Cyrenis proximam, quæ Silphium id est mastichen gignit: quamuis Barbari odio quodam ingruentes, radices eius penè omnes eruerint. Sed possent alia quoq; loca eiusdem naturæ inueniri, ex quibus difficile sit ad nos aliquid asportari, mercatoribus ea inferentibus, quæ facilius haberi possint.

De Clazomenis & Smyrneorum sinu ac ciuitate, de Leucis gentibus, & quod apud eas P. Crassus in prelio occubuerit, Cap. LXXX.

Post præcipitium Clazomene sequitur, quæ octo insulas in fronte habitatas habuerunt. hec Anaxagoræ physici patria fuit, Anaximeni Milesio familiaris. Auditores eius cōmemorantur Archelaus physicus, & Euripedes poëta. Deinceps Smyneorum sinus & ciuitas succedit, subinde alius sinus, & antiqua Smyrna, distans à noua stadijs uiginti. Lydij Smyrnā euerterunt, quæ per annos quadringētos uici modū retinuit. Antigonus eam suscitauit, Lyfimachus ampliāuit, deinceps omnium pulcherrima facta. Pars eius in monte sita fuit, sed pars maxima in campo, portū habuit, & gymnasium, & matronarum locum, & uias in rectam distinctas, lapidibus infratas, & porticus quadratas magnas & altas, & bibliothecam, & Homerū cum eius statua. Nam & hæc ciuitas hunc sibi poëtā maxime uendicauit, & nummo æneo utebatur, qui Homerius uocabatur. Melas annis moenia præterfluebat: sed cloacarū comodo caruit, propter quod imbrum tempore excrementa fluitabant & uasis dimissa: In hoc Dolobella Treboniū obfione cepit, unū ex his qui C. Cæsarem dolo occiderūt, & multas urbis partes diruit. Patrum nostrorū memoria Tamerlantes Parthus, hæc urbem funditus euertit Rhodijs parentem. Post Smyrnam Leucæ fuere, paruum oppidū, quo Aristonicus post Attali Philomatoris obitum ad defectionem produxit, & putans se regia stirpe natum, imperiū sibi uendicare cogitauit. Sed prælio superatus ab Ephesijs, in Mediterraneam confugiens, hominum inopiā ac feruorū ad libertatem uocatorum, quos Heliopolitanos appellabat, tumultuariam manum congregauit: Thyatiramq; & Apollonidem capiens, alias ciuitates inuadebat: quæ suis uiribus & aliquorum regum auxilijs eius impetum sustinuerunt. Quinq; tamē legati Romanorū in bellis cōtra Aristonicum fatigati sunt, & deinde consul P. Crassus, qui in prælio apud Leucas occubuit. Deinde M. Perpenna, qui capto Aristonico & Romam missus, bellum absoluit: Aristonicus in carcere obiit, quamuis honestiori titulo bellum gessisset quā nostri prædones Italicī, qui ex infima plebe nati, quam primum militare cœperunt, urbes sibi & regna deberi putant, multos tamen digna supplicia exceperunt. Manlius Aquilius consul cum decem legatis in Asiam missus, ea quæ Aristonicus occupauerat, in prouinciæ formam composuit. Post Leucas in sinu Phocæa fuit Atheniensium colonia, unde profecti sunt qui Malsiliam apud Gallos non procul à Rhodano condidere, de qua suo loco dicemus.

De Magnesia, & de iuxta eam Thorace monte, apud quem Daphita grammaticus, propterea quod reges uersibus incefferat, cruci est affixus, unde & prouerbium (Cauē à Thorace) natum est. Item de Trallibus, & ex eis uiris illustribus, de Nysa, & mirabilis natura antro Coronio, Cap. LXXXI.

Deinceps Ionū fines atq; Aeolum, quos in Mediterraneis separare arduū est, sicut & Phrygas et Mysos et Cares in Mediterranea. Ora Ionica uia fuit quæ ab Epheso usq; Meandru & Antiochiā protēdebat, per loca Lydis Caribus, & Græcis admista, inter quæ prima erat Magnesia, quæ ad Mæandru uocabatur, cui propinqua fuit: sed uicinior Lathæo qui fluit in Mæandru, ex Pactio cadens Ephesiorū monte. Magnesia in

Asia in campo iacuit iuxta montem qui Thorax appellabatur, in quo dicunt crucifixum fuisse Daphitam grammaticum, propterea quod reges uersibus incefferat. Ex quo prouerbium tractum est: Cauē à Thorace. Neq; enim cōsultum est in eos scribere, qui possunt proscribere. Male hæc animaduertit Sigisimūdi Malatestæ poëta, quem cum suo domino non Thorax, sed durior eo ultima foetētis horti expectabat cella. Magnetes à Delphis profectos putant, qui Didyma montes in Thessalia coluerunt, Hæc urbs Dianæ fanum habuit, quod magnitudine & multitudine rerum dedicatarum ab Ephesio superabatur. Artificio uero & structuræ cōcinnitate longe præstabat. Magnetes olim à Terribus funditus delati fuerunt, quæ gens Cimmerica diu secundis rebus usa est, postea Milesij eum locum occupauerunt. Viri ex Magnesia clari extiterunt, Hegesias orator, qui Asiatici styli autor fuit, immutato more Attico, qui tunc uigebat: et Simon modulor, qui et ipse corrupto prisco cantandi instituto, nouū introduxit. Irē Cleomachus pugil, qui in amore ancillæ incidens, quæ à Cinædo alebatur, Cinædorū & orationē & mores est imitatus, propter quod minoris pretij habit⁹ est. Post Magnesiā uia est quæ Trallis ducit, Mediterraneam à sinistris habens, à dextris Mæandri campū, quæ Lydi simul et Cares, & Iones, & Milesij, & Aeoles habitabant: Eademq; locorū ratio fuit usq; Nysam & Antiochiam. Trallianorū urbs in uertice quodam plano sita fuit, qui promontoriū natura mutum habuit, & circuitū abunde septum. Multus in ea populus & opulentissimi ciues fuere, & inter principales Asiae, qui Asiarchæ appellabantur, semper aliqui ex Trallianis erant. Inter hos Pythodorus fuit, uir ab initio Nysaënsis, postea propter claritatem huc migravit, Pompeioq; amicissimus fuit. Et regales opes supra duo millia talentorum possedit, quas à Iulio Cæsare uenundatas, cui propter Pompeium erat infensus, postea redemit, & filijs non minores reliquit. Huius filia Pythodori fuit Ponti regina, cuius supra meminimus. Trallianus Menodorus uir doct⁹ & Larissæ Iouis sacerdos, ab amicis Domitij Aenobarbi accusatus, tanquam classē prodidisset, ab illo interemptus est: tanta est delatorum potentia. Oratores clari fuerunt Dionysocles, & Damasus Scornbrus. Hanc urbem ab Argiuis & Thracibus conditam ferunt, & aliquandiu circa Mithridatis tempora sub tyrannide filiorū Cratippi fuisse. Hic una & septem ecclesijs fuit, ad quas scripta est Ioannis Apocalypsis. Nysa ad Mediterraneam iacuit supra Tralles ad orientem, & maxima ex parte monti accubuit, torrente quodam diuisa, qui conuallem efficit, ponte tamen coniuncta. Inter Tralles atq; Nysam uicus fuit, Acharaca nomine, & Plutonium luco sumptuose circūdatum, & Plutonis ac Iunonis delubrum, & antrum Charonium natura admirabile, in quo ægotantes multos dies ieiuni & quieti permanentes exudabant, & aliquando ex proprijs insomnijs sacerdotum consilio curas recipiebant: non procul à Nysa trans Mæandrum multæ habitationes fuere, & ultra urbem in monte Aroma. o. litera correpta, unde uinum Aromensē ex Mediterraneis optimum iudicant. Viri è Nysa illustres fuere, Apollonius philosophus stoicus, Paritetij familiaris, & Menecrates Aristarchi discipulus, et Aristodemus eius filius, quem ualde senem iuuenis admodum audiuit Strabo. Item Sostratus Aristodemi frater, & alius Aristodemus eius consobrinus, qui magnum Pompeium erudiuit. Trans Mæandrum meridiem uersus, his in locis ad Cariam cuncta pertinebant. Superius uero ad orientem loca permista fuere, & modo Phryges, modo Cares, modo Lydi, modo Mysij urbes coluerunt, inuicem coeuntes.

De Mycale monte, de Hierapoli urbe, & quot aquas calidas habeat quæ in Tophum durabatur. Itē de ore Plutonio nō nihil mirū creditur, Cap. LXXXII.

MYcale mons est qui à Celænis incipit, et in occidentem uergit, eius oppida uersus Celenam et Apamiā, partim Phryges, partim Mysi ac Lydi occupauerunt, partim Cares et Iones. Flumina quoq; eodē modo se habebant, præsertim Mæander Caystriano campo, qui inter Mediterraneam cadit, et Tmolium montem. Continuus fuit orientem uersus, Cilbianus campus multus et bene habitatus, qui regionem optimā habuit. postea Hyrcanius, cui Persæ nomen imposuere, et Hyrcanos incolas adduxere. Parimodo et Cyri campus sic à Persis appellatus, deinde Peltinus iam Phrygius, et Cil

*Daphita gramma-
maticus cruci
fixus.*

*Charoniū an-
tri natura ad-
mirabile.*

lanus & Tabenus, in quo semi Phrygia fuerunt oppida. Pyfidicum quiddam obtinentia. Superantibus uero Mediterraneam inter Caras & Nysæum agrum, trans Mæandrum ad meridiem usque in Cibyrensem & Cabalensem regionem, contra Laodiceam urbs fuit Hierapolis, ubi aquæ calidæ scaturiebant, quæ in tophum admodum facile durabantur, & Os Plutoniam in paruo quodam montis supercilio ita commensuratum, ut hominem suscipere posset mira profunditate: cui uallum propositum erat quadratum ambitur semi iugeris, nebulosa & crassa caligine plenum, ut uix solum discerni posset: exterius tranquillo cælo aër innoxius. Animal si quod ingrederetur, statim moriebatur, & Tauri introducti mox cadebāt, educebanturq; mortui. Strabo se Passeres immisisse ait, qui subito expirauerint. Galli execti usq; ad os, illæsi appropinquabant, & immergebantur, nec delabantur, quousq; possent spiritum continere. Apud Hierapolim aqua quædam adeo tingendis lanis idonea fuit, ut ex radicibus tineta cum his decertarent, quæ ex uermiculo purpuræq; tingebantur: atq; hæcenus de Ionibus alijsq; gentibus, quæ cum eis coierunt.

Strabopasse-
res in os Plus
tonij misit.

De Caria, & apud Halicarnassum Mausoleo. Item de Salmaci fonte
celeberrimo, Cap. LXXXIII.

Cariam quam propriæ Asiæ ultimam partem fecimus, Strabo à Borea Mæandri flumine clausit, ab occidenti Icario & Myrthoo pelago, à meridie Rhodiensi, ab ortu Lycijs & alijs gentibus: magnamq; Tauri montis partem in Caria conclusit, oram omnem Rhodiam ei attribuens, quæ meridionalis est. Nos partitioni nostræ inhærentes, Cariam inter Mæandrum & montem Taurum collocabimus, reliqua Lyciæ attribuemus, quanquam Myletum & alia pleraq; maritima loca Ionæ attribuerimus, quæ Iones condidit. Præcipuum nobis Halicarnassus præstabit, quæ prius Zephyra dicta est, & Caria principum regia fuit circa initium Tauri sita. Huius urbis uarij casus fuere. Hecatonus Caria rex tres filios habuit, Mausolum, Idryeum, & Pixodorum: et filias duas, è quibus Artemisia natu grandior, Mausolo maiori ex fratribus nupsit: Idryeo, qui secundus erat, altera soror nomine Ada. Mausolus regnum obtinuit, quo mortuo uxor imperiū habuit, quæ sepulchrum illi construxit adeo magnificentum, ut ex septem spectaculis orbis hoc unum cæteretur, & nihilominus Artemisia tabe consumpta est, propter luctum quæ ex uiro susceperat. Trogy Artemisiam Halicarnassi reginam in auxilium Xerxi aduersus Græcos uenisse commemorat, inter priores duces accerrime bellum cientem: & in Xerxe quidem muliebrem timorem, in Artemisia uirilem audaciam fuisse. Incertum an hæc Mausoli coniunx fuerit. Post Artemisiam Idryeus imperauit, cui ex morbo absumpto pariter successit uxor. Pixodorus autem qui reliquus erat ex filijs Hecatomni hanc eiecit, & Persicarum partium satrapem ad communicationem imperijs acciuit, qui eo defuncto Halicarnassum tenuit, & aduentantis Alexandri sustinuit obsidionem. Huic Ada Pixodori filia coniunx erat. Altera uero Ada Hecatomni à Pixodoro eiecta ad Alexandrum cōfugit, opemq; ad capiendam urbem ei præstitit, propter quod Regina ab eo declarata est, & ad obsidendam arcem dimissa, quàm paulopost obtinuit. Apud Halicarnassum Salmacis fons calumniatus est, quod eos emolliat qui inde bibant: sed uerisimilius est diuitias & uictus incontinentiam molliciei causam præbuisse. Ex Halicarnasso fuit Herodotus historicus, quem postea Thuriū uocauere, eo quod particeps fuisset colonæ in Thuriōs missæ, & Heraclitus poeta Callimachi sodalis, & alter historicus Dionysius. Deinceps Termærium sequitur Myndiorū promontorium, quod Scopix Ptolemæus appellat: et Cædarix opponitur Cōm. p. montoriū, à quo distat stadijs quadraginta.

De Coo maris Aegæi insula, Longoum à nostris iam dicta, de qua in ea uenere ab Apello pieta, & quod in ipsa domus Hippocraticæ ostendatur adhuc ruina, Cap. LXXXIII.

Coorum urbs antiquitus Astypalæa uocabatur, & in alio loco habitabatur ad mare: Postea propter seditionem inde migratum est, & iuxta Scandalium ciuitas ædificata, quàm (sicut insulam) Coum appellauerunt: quæ olim magna fuit, & optime habitata, & aspectu iocundissima ijs qui eo nauigabant: Ambitus insulæ quingentis & quinquaginta

A quaginta stadijs clauditur, tota fertilis, et optimo uino abundas, sicut Chius & Lesbos: Ad austrum promontorium habet nomine Lacterium in quo Halifarna locus fuit. Ad occidentas partes Drecanum habuit, & uicium nomine Stomalimnes id est, os paludis. In suburbano Coi Aesculapij templum fuit ualde insigne, & multis donis opulentum: inter quæ nuda Venus erat, quæ postea Iulio Cæsari Romæ dicata est. Augustus eam patri posuit, ut generis parentem. Apellis hanc picturam crediderunt, pro qua remissa Cois centum talenta ex imperato tributo dicunt, tantum erant illius artificis opera. Ex hac insula Hippocrates fuit diuinus ille medicus, cuius adhuc extant opera, & Simus eiusdem artis & Philætas poeta, & Niceas, qui Coorum tyrannus fuit, et Ariston Peripatetici auditor & hæres, & Theonestus uir clarus, cantor nobilis, & in administranda republica Niceæ æmulus. Hanc insulam ætate nostra Rhodij habuere, quàm Turcæ diris calamitatibus afflixerunt, nostri Longoum hodie uocant: ruinas ibi domus Hippocraticæ ostendi asserunt, & hortum in quo modicas herbas habuit in ora continentis.

De Astypalæa maris eiusdem insula, ex Cycladibus una, & quod in ea Dianæ Cindialis templum fuit, quod circumplui crederetur, de in Mediterraneis tribus memoratu dignis urbibus Mylasis, Stratonicia, & Alabandis, Cap. LXXXV.

Prope Myndium agrum Astypalæa promontorium affurgit, & Zephyrion, postea Myndus ipsa sequebatur, quæ portū habuit: deinde Bargylia ciuitas, et inter hæc Caryanda lacus, & insula eodem nomine, à Caryandensibus habitata. Vnde Scylax ortus est, antiquus rerum conscriptor prope Bargylia Dianæ Cindialis templum fuit, quod circumplui crediderunt: ut erat gentiliū dementia. Ex Bargylijs uir clarus fuit, Protagoras Epicureus, præceptor Demetrii, qui Lacon appellatus est, si modo claritas ulla debetur Epicuri sectatoribus, quorum deus uoluptas fuit. Deinde Iassus in insula quæ continenti adiacet sita fuit, & portum habuit, cuius incolæ magna ex parte uictum ex mari captabant, cum sterilem regionem haberent, piscosam tamen. Fama est Iassios, cum citharædum quendam audirent, ut tintinabulum increpuit, quod erat uendendorū pisciū signū, illico oēs à foro pisciū discessisse, præter unum surdastrum. Citharædū, propius ad illū accessisse, gratiasq; egisse, qui & se & musicam honorasset, cū cæteri abiissent. Surdastrū uero interrogasse an iam tintinabulū sonuisset, et affirmate citharædo, surrexisse pariterq; discessisse: Tatum distat inter se palati uoluptas & aurium. Ex Iasso fuit Diodorus dialecticus cognomento Cronus. Post Iassum Milesiorum Posidium sequitur, ubi Ionæ templum fecimus. In Mediterranea tres urbes memoratu dignæ fuerunt Mylasa, Stratonicia, Alabanda: cætera castella magna ex parte sub his fuere. Mylasa in campo iacuerunt admodum fertili, cui supra uerticem mons imminet, & albi lapidis uena, quæ ad publicas & priuatas fabricas magnum præbuit adiuumentum: urbs enim & portibus, & templis, pulcherrime instructa fuit. Sed mirandum est quod tam erecto & accliu præcipitio conditores urbem subiecerunt, quod si non metuebant, at certe erubescere debebant: Labranda uicus fuit in monte iuxta transitum, qui ex Alabandis ad Mylasa fuit, & in eo peruetustum Iouis militaris templum, à circumuicinis mirifice cultum. Via per sexaginta fere stadia usque ad urbem intrata, nomine sacra, per quam sacrorum pompa mittebatur. Sacerdotes ex ciuibus nobilissimij eligebantur, quorum sacerdotium cum uita durabat. Traditum est hanc urbem olim uicum fuisse, patriam ac regiam Carum regum & Hecatomni, mari proximam, nec procul ab Physco, in quo Mylasij portum habuere: Hinc uiri memoratu digni fuerunt rhetores simul & oratores, Euthydamus & Hybreas, prior ingentes opes à maioribus suis accepit, & ipse magnas per se parauit, non solum in patria clarus: sed tota in Asia primos honores adeptus. Hybreas, ut ipse narrare solebat, & ciues confitebantur, pater mulum lignarium & mulionem reliquit, à quibus aliquandiu nutritus est: postea Diotrophem Antiochenum audiuit, & domum reuersus ædilitati se tradidit, nec multa lucratus ad gubernandam rempublicam animum intendit, ac forum secutus cito creuit, & in admiratione maxima habitus est, uiuente adhuc Euthydamo: nam his crescunt patrimonia fabris: Sed illo mortuo ciuitatis compos omnino fuit: Euthydamus dum uiteret multum anteibat, cum simul et

potens esset, & utilis in re publica: & si quid erat in eo tyrannidis, id reipublicae utilitate compensabatur: Quapropter laudatum est uehementer illud Hybreæ, quod extremo, in concione dixit: Euthydame, malum es ciuitatis pernecessarium: nam nec tecum uiuere possumus, nec sine te. Quod in plerisque ciuitatibus Italiae nostra ætate erga nonnullos haud inconuenienter diceretur. habent enim & nostra tēpora suos Euthydamos. Hybreas cum plurimum creuisset, & optimum se ciuem atque oratorem exhibuisset, ad extremum errauit contra Labienum, aliter atque alij in re publica sentiens. Nam cum cæteræ urbes Labienum admitterent, cum societate Parthorum aduentantem, hic suis ciuibus ut resisterent suasit. Sed Labienus impetu facto urbem uic cepit, & domum eius demolitus est cum pluribus alijs. Hybreas Rhodum aufugit, & post tempus reuersus se atque urbem reparauit, cū iam Labienus Asiam reliquisset. Stratonicia quamuis in Caria sita esset, Macedonum tamen habitatio fuit, sumptuosas fabricas à regibus exornata. Prope urbem in Iouis Chrysaorei templo Cares omnes conuenire solebant, de communibus rebus deliberaturi, conuentus Chrysaoreus appellabatur, ex uicis constans, ubi qui plures uiros afferebant in suffragijs antecelabant. Stratonicensis quamuis non esset Carici generis, in conuentu tamen participabant. Ex ea urbe uir fuit memoratu dignus Menippus orator, cognomento Catocas, quem supra omnes Asiaticos oratores à se auditos Cicero laudat. magnum tanti uiri præconium fuit. Est & aliud oppidum Stratonicia Tauro monti adiacens. Alabandā urbem duobus montibus subiectam, ita dispositā extitisse dicunt, ut cistæ inuersæ præberet speciem. Vnde Apollonius cognomento Malacus, cum sales dicacitatis in hanc urbem iactaret, propter scorpiones qui multi inerant: Vrbs est (inquit) cista inuersa scorpionibus plena. Guarinus Veronensis hunc Strabonis locum è Græco in latinum conuertens, asellum pro cista posuit: tanta est tralatorum diuersitas. Alabanda homines molles, & Psaltrias multas habuit: Hinc uiri memorabiles fuisse duo fratres oratores, Meneclæ & Hierocles, & Apollonius & Molon, qui Rhodum migrauerunt.

Notat Kalos.

Vrbs ut cista inuersa scorpionibus plena

De Antiochia, Asiaica & Cibyreis populis linguis quatuor utentibus, quodq; apud eos facile erat ferrum extornari, de Caribus, qui & Leleges dicti sunt. Item qui proprie dicantur Barbari, Cap. LXXXVI.

AD Cariam & Antiochia pertinuit, quæ Mediterranea fuit, Phrygiæ proxima, mediocris urbs, ad Meandrum sita, Phrygiam uersus: & potem habuit in flumine, & regionem multam ex utraq; parte amnis totam fertilem, & caricam plurimam producētem, quam modo Antiochiam, modo Triphyllon uocauerunt: locus facile concutiebatur, sicut cætera regionis eiusdem: Hinc fuit sophista clarus Diotrophes, quem Hybream diximus audisse. Antiochiæ propinqui Cabalenses fuere, de quibus non satis certum est, an Cares fuerint an Pisidæ. Sunt qui eos Solymos fuisse credidere: nam collis qui Termensi promontorio imminet, Solymus uocabatur, & ipsi Termenses Solymi dicuntur. Proximum erat Bellerophontis uallum, & Pisandri filij eius sepulchrum, qui in bello cecidit contra Solymos gesto. Termesius Pisidica urbs sine controuersa fuit, quæ proxime ad plurimum Cibyræ imminet. Cibyreis à Lydis profecti dicuntur, qui Cabalensem agrum tenuerunt. Postea Pisidæ finitimi eam habitauerunt, atq; in alium locum transtulerunt, & munitissimam reddiderunt, ambitu fere centū stadiorum. Hæc urbs propter equitatem plurimum creuit, & uici propagati sunt, à Pisidia & finitimo Myliæ agro usque in Lyciam, & ulteriorem Rhodiorum regionem, additis tribus urbibus proximis Bubone, Balbura, & Oeneandro, quarum conuentus Terapolis dictus est: harum singulæ singula suffragia habuere. Cabyra uero duo de triginta peditum millia mittebat, equitum duo millia. Cabyra longo tempore sub Tyrannis fuit, quorum regimen temperatum erat, & in Moageta finem habuit. Murena tyrannidem sustulit, & Balburam Bubonemq; Lycijs adiecit, quæ montana erant loca. Cibyrensis tamen administratio inter maximas totius Asiæ censebatur. Cibyreis quatuor linguis utebantur, Pisidarum, Solymorum, Græcorum, ac Lydorum: Proprium apud Cibyreos fuit, ferrum facile extornari. Milya mōtana est, quæ ab angustijs Termesi, & à transitu qui per eas fit ad citeriora Tauri,

A Tauri, usq; ad Apameorum regionem & Sagalassum portendit. Sed quoniam de Caribus hoc in loco tractatio est, scire oportet eos sub Minoë fuisse, sed tunc Leleges dicebantur, & insulas habitabant. Postea in continentem migrauerunt, multumq; maritimæ oræ & mediterraneæ occuparunt, prioribus habitatoribus expulsis, qui & ipsi magna ex parte Leleges erant et Pelasgi. Rursum his Græci partem abstulerunt. Iones scilicet ac Dores. Fuerunt autem Cares circa rem militarem admodū studiosi, cuius rei indicium est, quod lora, cristas, & cætera insignia militaria olim Carica dicebantur, ut est illud Anacreontis. Nescite bene cōpactum Caricæ lorum, manum infertantes: & Alceus, Caricam inquit quatiēs cristam. Sed quæ sitū est: cū multæ barbaræ nationes in auxiliū Priami uenissent, cur solos Cares barbarici sermonis Homerus dixerit: Strabo arbitratur ab initio cōfecto nomine eos barbaros appellatos, qui difficulter aspere atq; duriter loquerentur, ut blesos, balbosq; dicimus. Sumus enim ad confingēda cognata rebus nomina ingeniosi. omnes igitur qui crasse loquuntur, barbaros dici, quales sunt nationes omnes præter Græcos, & primo quidem per cōiuitium, quasi duriloquis, & crassilinguibus barbariem imputatam. Postea uero id nomen per abusionem receptum esse, cæteras gentes à Græcis distinguens: fuisse quoq; in Græca lingua quandam loquendi prauitatem, eamq; barbaram uocatam, si quis non recte græca pronunciat: sed ita nomina profert quemadmodum Barbari solent, qui ad græcā dictionē introducti expedire linguam nō possunt, sicut nec Græci illorum orationē, quod apprime Caribus cōrigit. nam alij non multum cum Græcis diuersabatur, nec Græce uiuere, nec eorum dictionem discere perentabant: nisi perrari admodum. Cares uero per totam Græciam errauerunt, stipendia merētes, & ex illo tempore Barbari sunt appellati, & multo magis postea quam insulas habitauerunt, & cū in Asiā profecti sunt, ubi cum Græcis uixerūt: nam Ioannes cum eis ac Dores traiecere. Recte igitur barbarū eis sermonē imputat Homerus, qui græcè minus expedite loquebantur. Barbarissimus quoq; in his dicebatur, qui male græcizabant, non aut in his qui Carice loquerentur. Apostolus Paulus in epistolis omnes inter sese barbaros esse dicit, qui se inuicē nō intelligūt: & Romani omnes barbaros uocauerunt, qui latine loqui nescirent, præter Græcos, quibus honorem detulerunt: Barbariemq; nonnumquam etiam de moribus traxere. Solocissimum aut qui orationis artē respicit, à Solis ductum putant, quæ ciuitas Ciliciæ fuit, postea Pompeiopolis appellata: nec plura de Caribus, nec de Asia propria, cuius ultimam partem Cariam fecimus.

Carica insula.

De Lycia minoris Asiæ tertia parte, deq; in ea Dorica Cherroneso, de Gnido promontorio. Item de Caunis populis uiridem colorem habentibus, Cap. LXXXVII.

Restat minoris Asiæ tertia pars, quæ trans Taurum appellatur abiecta noto: in hanc Lyciam Pamphylia, & Ciliciam collocauimus. Lycia (ut Ptolemæus uoluit) & ab occasu & à septentrione Asiam propriam habuit, ab ortu Pamphylia partem, à meridie Lycium mare, nec Strabo Ptolemæi sententiæ multum aduersatur: quamuis Lyciæ terminos angustiores ab occidenti fecit. Multa ij extra Taurum Canæ tradiderunt, quæ nos Lyciæ concedimus, totam scilicet oram Rhodiensem, quæ Phœnicis promontorio usque ad Dedala protenditur, & insuper totam Doricam regionem, in reliquis concordēs erimus. Prima igitur Lyciæ pars, Dorica Cherronesus erit, quem Myrtoe Rhodiensiq; pelago cincta, ultimum Asiæ angulum ad occidentem ac meridiem occupat: quemadmodum Bithynica Cherronesus Borealem & occidentalem alterum tenet angulum. Nam his ueluti duabus columnis basis ipsa sustinetur Asiæ, siue duo uelis cornua dicere, quorū alterum Thraciam respicit, alterum Cretam, oram Hellepontiam in medio constitutam, quasi bouinam frontem habentia (& si non est) hinc atque inde par distantia. Circa Isthmum Doricæ Cherronesi in australi parte mons Phœnix est, omnium eius regionis altissimus, in cuius summo castellum fuit eiusdem nominis, & in fronte ad quatuor stadia insula Eleusa, octo fere stadia in ambitu habens: & Loryma ora aspera, ubi flexus quidam Cherronesi ad Aquilonem inclinatur: deinceps recta nauigatio usq; in Propontidem quasi quandā meridianam lineā facit, quæ millia circiter stadiorum quinq; cōplectitur. Post Loryma Cynossema

H h 4 fuit Ca.

fuit Canis sepulchrum, & insula Syma. postea Gnidus promontorium, quod nostra D
tas Chii caput appellat, & ciuitas quae portus duos habuit, & in fronte insula quae sta-
dia septem ambitus complectebatur, theatralis et alta, aggeribus iuncta et continen-
ti. ea Gnidum quodammodo biurbem fecit: nam maxima pars ciuitatis insulam habi-
tat, ambos portus contingentem. E Gnidu uiri memorabiles fuerunt, Eudoxus mathe-
maticus Platonis sodalis, & Agatharchides peripateticus hystoriae conditor, & Theo-
pompus Iulio Caesari familiaris, qui apud eum plurimum potuit, & Artemidorus eius
filius, & his antiquior Ctesias, qui Xerxem medicatus est, et res Syriacas Persicasq; co-
scripsit. Post Gnidum in septentrionali Cherronesi latere, duo supra mare oppida fuerunt,
Ceramus & Bargasa, Coorum insulae regione opposita. Deinceps Halicarnassus ex
tra Isthmum, quem uix duorum stadiorum esse arbitrantur: eum saepe Rhodij interrum-
pere cogitauerunt. In ruinis Halicarnassi castellum sancti Petri Rhodij apprime comu-
nitum possident, apud quod multae insunt antiquae nobilitatis ruinae et res. Halicarnas-
sum Cariae dedimus. In australi uero littore, & in Rhodiorum regione Physcus oppi-
dum fuit, in quo Mylasij ad Cariam pertinentes portum habuere: ibi & Latonae lucus
erat, quam gentiles Dianae matrem, deamq; fuisse falso credere, quamuis ex adulte-
ro peperisset. Vterius ad orientem Caunus ciuitas fuit, & in proximo Calbis profundus
amnibus, per quae res inuehebatur: urbs naualia habuit, & portum clausum, & imminentem E
in colle arcem nomine Imbrum, et regionem felicem adiacentem: sed aërem aestate & au-
tumno grauem propter aestum, & pomorum copiam. Stratonicus citharcedus cum Cau-
nios uiridi colore animaduertisset: hic est (inquit) quod poeta dicit: Tale quidem genus
est hominum quale et foliorum. Reprehensus autem quod urbem ueluti morbidam car-
peret: Ego (addidit) eam morbidam dicere ausum, ubi mortui ambulat. Haec eadem ad
eos transferri possent, qui maritimam Senensium oram incolunt. Canij cum aliquando
à Rhodijs desciuissent, iudicantibus Romanis recuperati sunt. his eadem lingua cum Ca-
ribus fuit, sed proprijs legibus utebantur, ex Creta originem ducentes. Calymna ciuitas
huic proxima fuit, & promontorium Artemisium, & templum, & alter Latonae lucus.
Calymna sexaginta stadijs à mari recessit. Vterius Glaucus sinus sine portu, & magis
ad orientem Dædala loca, & promontorium in quo Rhodiensis ora finiebat, & Lyciae
secundum Strabonem praeternauiatio incipiebat, mille & septingenta ac uiginti stadia
continens: aspera sane ac difficilis, sed portuosa, & ab hominibus temperantibus habi-
tata, quam paulo post attingemus. Nam prius de Rhodo dicendum est, quae his locis ex-
posita est, de quibus modo locuti sumus.

Tale genus
hominum quale
foliorum.

De Rhodo insula, quod apud eam Telchines populi ferri & æris fabricam primi inuenisse dicuntur, de
Colosso & Protogenis tabula, de uiris in ea claris, de religiosis militibus beato Ioanni
dedicatis. Item de canibus Christianis aduentantibus, blandientibus, &
Turcas morsibus impetentibus, Cap. LXXXVIII.

F
Rhodus insula noningentorum ac uiginti stadiorum ambitu patet, secundum no-
stram descriptionem Lyciae opposita, secundum Ptolemæum & Strabonem Cariae,
inter Asiaticas insulas tertia. Lesbus enim et Cyprus maiores habentur, Rhodij tamen
rerum gestarum gloria praeualerunt. Insula prius Ophiusa dicta est, deinde Stadia, & po-
stea Telchinis, eo quod Telchines insulam incolerent, quos nonnulli fascinores & ma-
leficos fuisse tradunt, tanquam Stygiam aquam stirpibus & animalibus perniciosi gra-
tia inspergerent. Alij contra sentiunt, Telchines eximios artifices extitisse, primosq;
ferri & æris fabricam inuenisse, quos ex Creta in Rhodum profectos, uicini per inui-
diam fascinationibus perdiderint: sed priorem infamiam ualuisse. Saepe enim apud ho-
mines succumbit ueritas. Post Telchines Heliades insulam tenuere, quorum posterij
Lindon ac Ialysion, & clara Camiron condiderunt: alij tamen à Tlepolemo conditas a-
iunt, qui cum primū uirilem inisset aetate, patris sui auunculum Tecinium senectute gra-
uem interfecit, et nauibus ædificatis frequentē cogens populū, fuga in Rhodum peruenit,
ibiq; habitauit ab Argis profectus: propter quā rem originem Rhodiorum, alij Aeoli-
cam, alij Doricam esse tradunt. Sūt enim qui Dorientes cum maximas ædificassent urbes,
post Co-

D
A post Codri obitum partim Argiuorum aggregatos regno tradant, partim coloniae in
Cretam missae participes factos, partim Rhodium petisse. Sed haec posteriora sunt his,
quae ab Homero dicuntur, qui Rhodios non Dores nominat, sed Aeoles, ac Boetios in-
nuat, apud quos Hercules & Lycinim habitatio erat. Est autem Rhodiorum uetustissi-
mum nomen, siquidem ante olympiadum institutionem claruere, qui longe à domo
profecti in Hispaniam nauigarunt, ibiq; alteram Rhodum urbem condidere, quam po-
stea Malsilientes occuparunt, & in bello Troiano fuisse traduntur, atque eos peracto
Gymnasias insulas ædificasse quas quidem Balearides esse putant. Poetae antiquitatem
ac nobilitatem insulae astruentes, fabulam confinxerunt, dicentes aurum in insula pluui-
se, cum Pallas ex Iouis capite nasceretur, ut Pindarus inquit: Nomen insulae ab urbe sum-
ptum, quae pari modo Rhodus appellatur, in orientali promontorio sita: ea portibus o-
lim, & uis & mœnibus, & reliquis ornamentis tantopere ceteras superauit, ne ullam
putaretur aequalem habere. Legum praestantia, & naualis rei peritia, adeo ualuit: ut an-
nos multos maris imperio potiretur, et piratarum latrocinia sustulerit, Romanis & Grae-
cis amica: quae cum libera esset, multis & donis et simulacris excellentissimis claruit: pra-
ecipua tamen fama Colossi extitit. Statuam enim alij Iouis, alij solis fuisse tradunt, quam Colossi apud
Rhodum.
E
Chares Lindius decies septenum cubitum altam edidit aere: postea ex terrae motu fractis
genibus corruit, nec Rhodij ipsam attollere ausi sunt, oraculo quodam prohibiti. Hoc
inter oblata dona excellentissimum, & inter septem miracula maximum omnes confes-
si sunt. Soldanus Aegypti cum insulam inualisset, ex aere huius statuæ, quam contractam
reperit, noningentos camelos onerasse fertur, atq; in Alexandriam terrestri itinere trans-
misit. Fuit & Protogenis pictura insignis in ualuis, scilicet Satyrus iuxta columnam
stans, super qua Perdix erat, ad quem ita homines hiabant cum nuper tabula esset posi-
ta, ut illum solum admirarentur, Satyrum uero contemnerent, quamquam perfectissimum
opus. Augebant admirationem Perdices mansueti, qui à nutritoribus allati & contra
pictum appetiti canebant, & congregati gestiebant, quod praeter opinionem Protoge-
nes accidisse uidens, ædituos rogauit, ut se a uere delere permitterent, quod illi annue-
runt. Fuerunt & naualia apud Rhodum instructissima, & aliqua occulta & ignota ple-
bi, in quae si quis introspeisset, capite plectebatur. In hac urbe & Malsilia, & Cyzici-
fabrorum & architectorum instrumenta, armorumq; uaria genera, in thesauris summa
cura studioq; locabantur, magis quam penes alios usquam. Ex hac insula uiri illustres
multi prodierunt, & imperatores & pugiles, & quibus Panætij philosophi progenito-
res fuere, & Memnon qui Persarum regibus militauit, & eorum copias duxit. Cir-
ca res ciuiles, & Philosophiam, et artes liberales Panætius ipse, & Stratocles, et Andro-
nicus peripateticus, et Leonidas stoicus, ac priores Praxiphanes, & Hieronymus, et Eui-
demus. Possidonius uero quāquam Rhodij uixit, & sophisticam exercuit, Apamiensis
tamen à Syria fuit: quemadmodum Apollonius Malacus, & Molō, qui Alabandenses
fuere (ut supra diximus) sed prius Apollonius Rhodum profectus est, postea Molon.
Pisander etiam qui Heracliam scripsit poeta Rhodius fuit, & Simias grammaticus, &
Aristocles. Dionysius quoque Thrax, et Apollonius, qui Argonautas composuit. Ale-
xandrini quidem fuere, Rhodij tamē uocati sunt, quoniam Rhodi habitauerunt. Cleobo-
lus insuper unus è septem sapientibus à Lyndo fuit, cuius urbis habitatores (quemadmo-
dum Camirenses & Ialysij omnes in urbem Rhodiam migrauerunt, ubi Linus fuit: nunc
carcer est religiosorum militum, qui atrociter peccant, & munitio quaedam altissimo
saxo uix humanis expugnanda uiribus. Multa haec ciuitas Rhodia per ciuilia Ro-
manorum bella perpeffa est, nec sub Graecorum imperio calamitatibus caruit. Sed
postquam Saraceni Aegyptum et Syriam, Turcae uero Asiam obtinuerunt, longe maio-
ribus cladibus subiecta fuit: et aliquando Venetorum iugum, aliquando aliorum Chri-
stianorum pertulit, neque ullo pacto Turcarum uiribus restitisset, nisi religiosi milites (qui
beato Ioanni dicati sunt) insulae eius curam suscepissent. Hi enim post perditam Hiero-
solyman in eam sese receperunt, et urbem pene dirutam instaurantes, naualiaq; et
classes reformantes, non solum insulam ipsam tutati sunt, sed Cyprijs et alijs finitimis
Christum

Christum colentibus magno præsidio fuerunt, quorum uirtute quicquid in oriente no-
stræ religionis est, Christo seruatum faterilicet. Abusacus Aegypti dominus (quem Sol
danum appellant) magnis classibus per nostram ætatem armatis, toto quinquennio Rho-
dum uexauit, multo tamen minora intulit damna, quã pertulit, nec dispari fortuna Tur-
carum conatus in Rhodijs facti ceciderunt. Nam & apud oppidum sancti Petri, quod
Rhodi in continenti munitissimũ possident, & in ipsa insula magnas saepe strages acce-
perunt. Calixtus tertius Papa, quos in beati Petri sede præcessit, classem non paruam in
auxilium Rhodiorum misit, quæ diu apud eos morata plures Turcarum naues prælio
superatas dimerit, & corpora hominum palo suffixit. Stalimumq; insulam Lemnum
olim appellatam, & Taxum, & Nembrum, & alias quasdam minoris nominis Turca-
rum imperio ademit: nec Aegyptios quiescere permisit, neq; Syrios, neq; Cilicias. Sed
mortuo Calixto dissoluta classe. Ludouicus Cardinalis Aquileiensis, qui ei præfectus
erat, Romam redijt, Rhodo & omni oriente nostri religionis cultore in discrimine sum-
maq; desperatione relicto. Et acquisitæ insulæ ad hostes rediere, cum nos intestinis Italiæ
motibus, & subditorum seditionibus occupati. longinqua prospicere nõ possemus, præ-
sertim cum Roma ipsa in periculo esset, non solum Baronibus per circuitum, sed aliqui-
bus Romanis ciuibus, res nouas molientibus, & ecclesiasticæ potentia insidiantibus.
Hactenus de Rhodo, in qua mons omnium altissimus Atabyris uocabatur, pro genti-
li dementia Ioui sacer, qui ex loco Atabyris dicebatur. Castellum sancti Petri, quo in cõ-
tinenti munitissimum magno sumptu custodiunt Rhodij, nõ paruo usui Christianis est,
qui manus Turcarum incidunt, saepe eo fugientes saluantur. Canes ingentes noctu ex-
tra muros excubant, de quibus fama est, quod Christianos odore cognoscant, eisq; ad-
uentantibus blandiuntur, Turcas autẽ latratu prodant, & moribus infectentur. Nunc
reliquam Lyciam absoluamus.

*De Lycia in qua tres & uiginti urbes in suffragijs dandis participabant, de tribus Chelidonijs insulis aspe-
ris, de Climace monte, qui iter facientibus cum pelago nudante peruius est, & quod apud
eum Alexander per hyemem incidens, cum suis militibus mare fluctu resla-
gnante, umbilico tenuis est merfus. Cap. LXXXIX.*

Lycij adeo ciuiles & continentes extiterunt, ut quamuis feliciter usq; in Italiam ma-
ri dominarentur, nullo tamen unquam turpi lucro sese extulerint. Viginti tres ur-
bes apud eos erant, quæ in suffragijs dandis participabant, & ex quaq; ciuitate in cõmu-
ne collegium conueniebant, id decernentes quod pars maxima comprobasset. Maxi-
marum ciuitatum quælibet tria suffragia ferebat, medix duo, ceteræ unum: pariq; mo-
do pro portione tributa ponebant, & alia munera subibant. Hæc de his Lycijs diximus,
quos Strabo ultra Dædala uersus orientem collocauit. Nam Dorica & Rhodiensis ora
ad Cares pertinebat. Artemidorus Lyciorum sex maximas fuisse urbes asseruit, Xan-
thum, Pataram, Pinaram, Olympum, Myram & Tlon. In collegio ciuitatum primo
eligebatur Lyciæ præfectus, post alij urbium magistratus: iudicia in communi fiebant.
Antiquitus de bello, de pace, de socijs consultabant: postea Romani hanc eis potestatem
abstulerunt. Sed cum iuste uiuerent, libertatem consecuti sunt, & patriam pacatam ha-
buerunt, & Piratas funditus deletos uiderunt, primum à Seruilio Isaurico, postea à Põ-
peio magno, qui supra mille & trecenta nauigia concremauit, et eorum habitationes de-
leuit, & ex hominibus qui in prælio superauerant, alios in urbem Solos, apud Cilices
habitationum deduxit, & urbem Pompeiopolim appellauit: alios Didymenam quæ ho-
minibus carebat, et postea Romanorum Colonia facta est. Sed Piratae ut plurimum aut
Pisidæ, aut Isauri fuerunt, aut Cilices Trachiotæ, qui apud Sidam Pamphylia urbem
nauigia faciebant, ibiq; captiuos sub hasta uendebant, non diffidentes eos liberos esse.
Pisidæ & Isauri ut diximus montani fuerunt, ultra & citra Taurum iugum habitantes,
& summos etiam uertices incolentes, de quibus satis dictum est in superioribus, quam-
uis magna pars eorum australia Tauri teneret, & ad tertiam quam nunc describimus
Asia partem respiceret. Post Dædala Lyciorum montem in proximo suis Telmiffus
oppidum, & Telmiffias promontorium, & in eo portus. hunc locum Eumenes in bel-
lo aduer-

Alo aduersus Antiochum gesto à Romanis accepit: sublato regno, Lycij locum recepe-
runt. Deinceps Anticragus mons assurgit, & in eius conualle Carmylefus locus habita-
tus, deinde Cragus in octo promontoria diuisus, & urbs eiusdem nominis. Hic fabulas
de Chimerae montibus confinxere, & prope conualis fuit nomine Chimera, à litore
porrecta in Mediterranea. Crago subiucit Pinara, una ex maximis Lyciæ ciuitatibus,
in qua Pandaræ colebatur. Dubium an is qui apud Troiam in prælio fuit, nam & illum
ex Lycia dixere. Postea Xanthus fluuius prolabitur, quem priores Sirbim uocauere:
iuxta hunc procul à mari septuaginta stadijs Xanthus erat ciuitas, una ex maioribus,
& post eam Patara & ipsa maxima, Patari opus, quæ portum habuit, & templa pluri-
ma. Ptolemæus Philadelphus eam auxit, & Arsinoen Lyciacam nominauit: sed anti-
quum nomen delere non potuit. Nicolaus hic pontificatum habuit, uir sanctitate præci-
pua clarus, is cuius nauæ in tempestatibus singulari patrocinio utitur, & qui auro in dõ-
mum inopis patrisfamilias clam iniecto, tribus puellis ne prostituenterent diuinitus con-
suluit. Deinde ad stadia uiginti supra mare in sublimi colle Myram locauerunt: postea
Lorymi fluminis ostia ascendenti stadia uiginti pedestri itinere Limyra oppidum occur-
rebat, in hac præternauigatione portus & insulæ multæ, quarum maxima Cisthenæ fuit,
eiusdem nominis urbem habens. Deinde in Mediterranea Phellus et Antiphellus appel-
lata loca, postea Hiera promontorium, & tres insulæ Chelidoniæ asperæ, & magnitudi-
næ quales, stadijs quinque inter se distantes: à terra uero sexaginta, quarum ima statione
habuit. Quidam initium Tauri è regione Chelidoniæ surgere putauerunt, propterea
quod promontorium altum est, & à Pisidicis montibus descendit. Sed re uera à Rhodio
rum transmarina Pisidiam uersus, montana regio perpetua est, quæ etiam Taurus ap-
pellatur. Post Hieram Crambula fuit, & Olympus ciuitas maxima, & mons eiusdem
nominis, qui etiam Phœnicus uocabatur. Deinde Corycus littus, postea Phasilis tribus
munita portubus, ciuitas insignis & lacus, cui mons nomine Solyma incumbit, & Tel-
miffus Pisidica ciuitas angustijs adiacens, per quas in Milyadē transitur. Sed de Telmif-
so supra diximus, quam Alexander cum angustias aperire uellet, cepit ac diruit. Inferius
ad mare circa Phasilidem angustia sunt, et mons nomine Climax, Pamphylico pelago
adiacens, quem Ptolemæus Malsiticum appellare uidetur. Is transitum arcu relinquit
in litore, qui tranquillo mari nudatur, & iter facientibus peruius est, pelago affluente un-
dis contegitur: transitus per montem & arduus & prolixus est, atq; idcirco in tranquilli-
tatibus litore utuntur. At Alexander in hyemem incidens, & maximam partem suarũ
rerum fortunæ permittens, priusquã fluctus rediret, mouit: & totam diem in aquis habu-
it, ita ut umbilico tenuis milites mergerentur, periculũ per tot pericula dux simul & exer-
citus querebat. Phasilis Lyciaca urbs fuit in montibus sita, qui Pamphyliam spectant,
C sed cum Lycijs non communicauit suis utens legibus: nonnulli Lycios prius Solymos
uocatos putauerunt. Postea Termilas ab his qui cum Sarpedone ex Creta uenerunt,
deinde Lycios à Lyco Pandionis filio, quem domo profugum Sarpedone in regni par-
tem suscepit: Sed melius sentiunt, qui Solymos in boreali Tauri parte collocant, &
postea Milyes appellati sunt. Homerus. I. Solymos diuersos facit à Lycijs, quorum
Rex ad Troianum bellum misit Bellerophontem, de quo dicitur: Hic Solymis ite-
rum præstantibus intulit arma. Lycij Christiana sacra receperunt, denique seruaue-
runt. Beatus Christophorus apud eos martyrium accepit in ciuitate Samonæ, quem
uirgis ferreis attritum, & flammis exustum diuina uirtute saluatum ferunt. Postremo sa-
gittarum ictibus confossum, dum constanter in Christi confessione persisteret, capite ob-
truncatum, sed nostra ætate Lycij omnes in potestate Turcarũ facti, rectã fidẽ amiserunt.

*De Pamphylia & in ea Cataractæ fluuiio admodum quàm impetuoso, quodq; in ipsa Pama-
phylia Christi Euangelium sit susceptum, postea in Mahumetis dogma
deuentum, Cap. XC.*

Pamphylia tota montana ex Tauro in mare procumbit, ab oriente Trachæ Ci-
liciæ iuncta, ab occidente Climaci monte seu Malsitico, qui Lyciam distermi-
nat: Pisidæ ei à septentrione incumbunt, qui Taurum obtinent, de quibus mentio fa-
cta est.

*Beatus Chris-
tophorus.*

sta est. Initium Pamphyliae Olbia praebuit, Phasilidi propinqua, ingens munitio. Postea D
Cataractes effluit amnis, multus & torrentis more impetuosis, ab alta petra descen-
dens, cuius impetus longissime exauditur. Deinde Attalia Philadelphi Attali opus, à
quo dicta est. Sūt qui dicunt inter Phasilidem & Attalia Thebā quandā & Lyrnessum
fuisse, quod non est alienū credere, si quod Callisthenes autor est, Troianos Cilices post
Ilium deletū ex Thebano campo in Pamphyliam exiuisse, à quibus facile fuit oppidis,
quae conderent ea nomina imponere, quibus in patria utebatur. Attaliam praetergresso
Cestrus occurrit fluuius, quem ad stadia sexaginta nauigati, Perga ciuitas offerebatur,
& proximum loco aedito Pergae Dianae fanum, ubi quotannis festa celebrabantur, de-
monibus expectata solaria. Deinde ad stadia quadraginta supra mare urbs alta, quae à
Pergaeis conspici poterat: deinde lacus ingens nomine Capria, & fluuius Eurymedon,
& superius stadijs sexaginta in eius ripa urbs Aspendus plena populo, quam Argiui cō-
diderunt. Ptolemæus hunc amnem inter Cataractē & Cestrum posuit, Strabo ultra Ce-
strum ad orientem locauit. Ultra Aspendum Petnelissus defluit amnis, deinde & mul-
ta in frōte insulae parum cognita. Postea Sida Cumanorum colonia, quae Palladis tem-
plum habuit, & Piratarum commune forum: et ei proxima minorum Cibyrensiū ora:
& Melas amnis. Postea Ptolemæis urbs & non procul Pamphyliae fines, & Coracesium
Tracheae Ciliciae initium. tota Pamphyliae praeter nauigatio sexcentorum & quadragin-
ta stadiorum spatium continet. Herodotus autor est Pamphylios ex socijs Amphilo-
chi et Calchantis fuisse, mistis sane hominibus, qui ex Troia illos sequebantur, atq; ex his a-
lios hic remansisse, alios in alia loca fuisse dispersos. Callinus asserit Calchantē apud Cla-
rum obiisse: gentes uero quae cum eo erant Taurum cum Mapso transgressas, partim
in Pamphylia remansisse, partim in Ciliciam Syriamq; usq; ad Phoeniciam processisse.
Pamphylia sicut & reliquae Asiae prouinciae sacrosanctum Christi Euangelium suscepit.
Postea de uia uitae recessit, sceleratum Mahumetis dogma, & inanes secuta fabulas, &
in hoc usq; tempus delirat, Turcarum imperio subiecta, quibus ad uoluptatem huma-
no generi amicam multa permiffa sunt: Sed iam ad Ciliciam transeamus.

*De Cilicia duplici Trachea scilicet & Campestri, de emporio nomine Delus, apud quod mancipiorum millia
multa quotidie uenundabantur, de Arfinoe & Amaxia cedrinifera, de Scandalaro oppido, cuius
dominus hominum uiginti millia armare posset. Item de Athenæo Philosopho,
ruina domus per noctem oppresso, Cap. XC I.*

Cilicia prius ad Pelusium usq; Aegypti pertendebat, Lydia, Pamphylia, Cappado-
cia, Armenis ac Medis, sub imperio Cilicum constitutis. Mox ab Assyrijs edomi-
ta, in breuiorem modum scripta est: ab oriente Amanus clauditur, à septentrione Tau-
ri iugis, ab occidente Pamphylia, & plurima iacens campo: In austra i latere sinu lato
mare Isicum recipit. Cilix ei nomen dedit, quem pristina aetas pene ultra æuum memo-
riae abscondit. Phoenice ortus, qui apud gentiles antiquior Ioue, de primis terrae alu-
minis habebatur. Ciliciam duplicem esse diximus, alteram Tracheam, alteram Campe-
strem. Trachea oram maritimam perangustam habet, & nullum uel raro locum in pla-
no. Taurus ei incumbit, male habitatus usque ad latera borealia, quae circa Isauriam &
Homonades existunt, usq; in Pisidiam: Incipit autem Trachiotis Cilicia à Coracesio,
& usq; Magnopolim excurrit. Campestres uero à Magnopoli & Tarso Issum usq; per-
tendit: cui ad boreale Tauri latus Cappadoc es adiacent. Primum igitur Tracheae castel-
lum Coracesium dixere in petra praerupta situm. Hoc ex loco Diodorus cognomento
Tryphon regibus Syriæ bellum intulit, & uaria usus fortuna, ab Antiocho tandem filio
Demetrii in quodam loco conclusus, sibi ipsi manum conscia dignus homini finis, qui
sine regno nesciret uiuere. Quod autem Cilices Piratae fierent, ipse Tryphon in causa fu-
it, & regum ignauia, qui tunc Ciliciae ac Syriæ ex successione imperantes, & inter se
disidentes plurima neglexerunt, neq; enim natis regibus atq; electis par solertia inest.
Inuitabant etiam lucra ad maleficium, & ipsa facilitas capiendi & uendendi captiuos.
Deletus non procul aberat emporium magnum & pecuniosum, quot multa mancipio-
rum millia & recipere & remittere eadem die poterat. Ex quo prouerbum factum est:
Mercator

A Mercator nauiga & expone, iam omnia uenundata sunt. Nam Romani post Carthagi-
nis & Corinthi euerfionem diuites effecti, multis seruis utebantur, quos apud Delum *Nauiga & ex-
pone prouerb.*
emebant. Piratae igitur & praedandi & uendendi opportunitate oblata, mirum in modum
coaluerunt. adiuuabant & Cyprici reges & Aegypti Syris infensi. Nec Rhodij illis bene-
uoli erant, quapropter impune Piratae grassabantur. Romani tamen quamuis paruum
eos qui trans Taurum erant curarent, Scipionem Aemilianum miserunt, qui popu-
los & urbes inspiceret: sed intelligentes ex improbitate principum à Seleuco Nicato-
re per successionem profectorum, id malum euenire non prouidebant. Pudebat enim
Romanos id regnum abolere, quod ipsi constituisent. Inuiti enim destruunt homines
quae ipsi construxerunt: ea res Parthos qui trans Euphratem erant, postea regionis eius
dominos fecit. Deinde & iam Hermentos, qui regione transmarina usq; in Phoeniciam
occupata reges & genus eorum uniuersum funditus sustulerunt, mare autem Cilicibus
concessere, quos Romani opibus auctos & bello et exercitu deleuere. Sed uicinis re-
bus, & in conspectu sitis occupati, postea ea loca neglexerunt. Ultra Coracesium orientem
uersus urbs Arfinoe fuit, deinde Amaxia in colle sita, quae habitatio stationem habuit,
ad quam materies ad fabricandas nauis deducebatur, maxima ex parte cedrina, quae
arbor in ea regione plurima est: Atque idcirco Cleopatrae ab Antonio donata fuit,
quia fabricandis nauibus esset idonea. Laertes subinde castellum in tumulo situm fuit,
qui mamillae speciem praebuit, et stationem habuit: nec procul Selenus amnis in mare
decurrit: postea Crangus petra praerupta supra mare, & Charadrus munitio cum sta-
tione. Vterius mons Andricus, et aspera quaedam praeter nauigatione nomine Pla-
tanius. De hinc Anemurium promontorium ubi continens Crommyo Cyprici promon-
torio appropinquat, ad stadia trecenta et quinquaginta à Pamphyliae finibus Anemu-
rium usque, Ciliciae praeter nauigatio octingenta ac uiginti stadia continet. Reliquas us-
que ad Solos circiter quingenta: In Cilicia Trachea ciuitatem hodie magnam esse di-
cunt, quam Sataliam uocant, & oppositum mare Satalicum pelagus, quod angustijs
Cyprici proximum ferunt: & oppidum esse non paruum Scandalorum appellatum, cu-
ius dominus uiginti millia hominum armare posset, qui quanquam Turca sit, Carama-
manum cum & Ottomanum inimicos Rhodij amicitia iungatur. Post Anemuri-
um Agidus ciuitas occurrit, deinde altera Arfinoe statione praedita, cui succedit locus
Melania nomine, & Celendris ciuitas, quae portum habuit. quidam in hoc loco Ciliciae
initium fecerunt, non in Corasio, quibus Artemidorus cōsensit. Holmus deinde seque-
batur, quam prius habitauerunt qui postea Seleucenses appellati sunt. Sed condita Seleu-
cia apud Calycadnum eo commigrarunt. Calycadnus fluuius est, qui ultra Sarpedonis
promontorium in mare prorumpunt: per hunc Seleuciam nauigabant urbem bene ha-
bitatam, et à Cilicio & Pamphylia more plurimum abhorrentem. Hinc ferunt ex peri-
pateticis philosophis uiri memorabiles Athenæus, & Xenarchus: ille in republica uersa-
tus aliquandiu, in patria populum duxit, deinde contracta cum Murena singulari ami-
citia, & cum illo fugiens captus est, cum insidia contra Caesarem Augustum deprehen-
sa essent, sed insons inuentus à Caesare dimissus est. Rediens autem Romam cum ab
amicis interrogaretur unde ueniret, illud Euripidis respondit: Aduenio ab imis atq; cae-
cis inferni tenebris: sed breue tempus superuixit, à ruina domus per noctem oppressus,
(ut fit) quod uno superato periculo alterum incurrimus. Xenarchus (quem Strabo audi-
uit) non diu domi permansit, sed Alexandriae & Athenis & Roma electa docendi uita,
usq; ad senectutem in honore habitus est, primum Arij. postea Caesaris Augusti amici
tia usus, sed paulo ante obitum amisit uisum. *Xenarchus ru-
ina domus op-
pressus.*

*De Paecila petra scalis excisa, de Coryco monte & antro crocum optimū producente, de q; ibidem specu flus-
men ingens emitente, quodq; flumen ipsum à terra inuisibiliter absorptū in mare delatum
exeat, de Zeniceto Pirata, qui capto monte Isaurico, se cum tota do-
mo concremauit, Cap. XC II.*

Post Calycadnum petra fuit nomine Paecila quae scalas habuit uel excisas, quibus
in Seleuciam ibatur: deinceps alterum Anemurium promontorium, & Crambula
I i insula

insula, & Corycus mōs, & ulterius ad stadia uiginti Corycum antrū in quo crocus optimus nascebatur. Antrum autem ingentem quandam concauitatem in orbem ductam uocauerunt, cui labrum petrosū & altum circumiacuit, cum descenderis solum est inaequale ac petrosū & fruticosa, ac semper uirenti, & domestica materie plenum. adiacens solum olim croco satum erat, & ibi specus, quod fontem ingentem habuit purae ac nitentis aquae in flumen exeuntis, quod mox à terra absorptum inuisibiliter delatum exiit in mare: amarā id aquam uocauerunt. Post Corycum Eleusa insula continenti adiacet, quam Archelaus habitauit, & regiam fecit, tota Cilicia Trachea assumpta praeter Seleuciam, sicut prius ab Amynta & à Cleopatra fuerat olim habitata. Nam cum locus terra & mari idoneus esset ad latrocinium, satius esse iudicauerunt ea loca sub regibus administrari, quam sub ducibus Romanorum, qui ad iudicia missi non semper adesse cum armis possent: atque hoc pacto Archelaus Cappadociam & Tracheam Ciliciam assumpsit. Post Eleusam Latmus fluuius & uicus eiusdem nominis occurrebat. In excelsis autem Tauri partibus Olympus fuit, Zeniceti Piratae sedes & mons, & castellum eodem nomine, ex quo tota Lycia, & Pamphylia & Pisidia cernebatur. Zenicetus capto monte Isaurico, se cum tota domo concremauit, dignus exitus, qui nostri temporis latrones haberet, quando poenitentiae speciem nullam faciunt. Illius erat Corycus, & Phasilis, & multa Pamphyliae loca, quae omnia in Isaurici potestatem uenerunt. Neque enim diuturna sunt quae malis artibus acquiruntur. Post Latmum Soli occurrebant, ciuitas insignis, alterius Ciliciae initium quae circa Issum iacet: haec Achiuorū opus fuit, & Rhodiorum qui ex Lindo uenerunt: hinc Solocisimum appellatum existimant, quod Grammaticae artis uitium est. Pompeius magnus in hanc hominibus exhaustam reliquos Piratas transfudit, quos dignos existimauit qui seruantur, & mutato nomine urbem Pōpeiopolim appellauit: hinc fuit Chrisippus philosophus stoicus ex patre Tarso ortus, qui inde migravit: & Phylemon poeta comicus, & Aratus qui de astris uersu conscripsit, cuius plurima carmina Cicero in latinum uertit.

Zenicetus pirata se cum tota domo concremauit.

De Zephyrio Ciliciae promontorio, & Anchiala urbe, in qua Sardanapali sepulchrum cum statua uidebatur: de Cydnofluuio & eius natura, de Tarso, & quod apud id uiri fuerint percelebres complures, inter quos & Paulus Apostolus, Cap. XCIII.

SEquitur Zephyrium promontorium eodem nomine, quo aliud iuxta Calycadnum. Ulterius Anchiala fuit paulo supra mare sita, Sardanapali opus, ubi Aristobolo teste sepulchrum eius ostendebatur, & lapidea statua, quae dextrae manus digitos committens atque collidens applaudere uidebatur. Epigramma quoque Assyrii sculptū literis huiusmodi aderat: Sardanapalus Anacyndaraxis filius, Anchialam & Tarsum una die condidit: Ede, Bibe, Lude. Dignum epitaphium (ut Cicero dicit) quod non in hominis sed in bouis sepulchro inscriberetur. Ultra Anchialam munitio fuit nomine Quinda, in qua Macedones thesauros seruabant, quos Eumenes ab Antigono deficiens abstulit. Ultra haec & Solos montana sunt, in quibus Olbus ciuitas erat, quae Iouis templum habuit Aiace Teucris fratris opus, cuius sacerdos etiam Tracheae dominabatur. Postea tyranni eam adorti latrocinia constituere, quibus sublatis iterum sacerdotes principatum obtinere, uel Teucris uel Aiaces uocati. Aba Zenophanis filia unius ex tyrannis per cognationem in hanc domum ingressa principatu potita est, quem pater antea procuratorio nomine acceperat. Postea Antonius & Cleopatra eum illi concesserunt, obsequijs & cultu delinuit. Sed Aba sublata principatus, ad eos rediit, qui ex eodem genere erant. Post Anchialam Cydnus fluuius erumpit in mare, iuxta locum cui Rhegma nomen fuit. Stagnum id erat, in quod Cydnus exit Tarsum perfluens, qui supra urbem ex Tauro cadit. Tarsi uero nauale lacus fuit. Hucusque tota ora à Rhodiorum transmarina incipiens, ad aequinoctiales ortus, ab occasu eiusdem nominis extenditur. Postea ad hyemalem ortum conuersa Issum usque, deinde flexū quendam sumit in Austrum usque in Phoeniciam, reliquum occidentem uersus usque ad columnas Herculis. Tarsus in campo iacuit, Argiuorum opus, qui Io quarētes, cum Triptolemo errauerunt. Iulius Solinus matrem totius Ciliciae Tarsum appellat, & à Perseo

A Perseo nobilissima Dianae prole conditam dicit. Sardanapalus in epitaphio quod ante retulimus Tarsi conditorē se iactauit. Urbem Cydnus mediam perfluebat iuxta gymnasium iuniorum, cuius ortus non procul ab urbe fuit. Alueus per profundam uallem recta in urbem ibat, aqua rapidissima ac frigida, hominibus ac bestiis quae crassiores neruos haberent auxiliari putabatur. Alexander captus eius amoenitate, proiectis armis plenus pulueris ac sudoris, cum in eius undā se proiecisset, periculosissimū indicit morbum, de quo uix tandem curatus euasit. Tarsenses adeo philosophiae studiosi fuerunt, ut Athenienses & Alexandrinos superarent. Verum indigenae Tarsi discebant, peregrini non multi: nec rursus indigenae domi manebant, sed foris proficiscebantur, & perfecti libenter peregrinabantur, detinebantur autem perpauca. Atheniensibus contra euenit: nam multi eo proficiscebantur, & libenter immorabantur. Indigenae non multi admodum ibi studebant, nec alienas urbes discendi studio quarebant. Alexandrinis utrunque contigit: nam & multos peregrinos suscipiebant, & à suis non paucos mittebant. Ex Tarso uiri illustres inter Stoicos fuerunt, Antipater, Archedemus, & Nestor, & duo Antenor, quorum qui Cordylion dictus est, cum Marco Catone uixit, & apud eum mortuus est. Alter Sandonis filius quem Cananitam à uico quodam dixerunt: Caesaris praceptor fuit, & in honore maximo apud illum habitus. Ex Academicis Nestor Tarsensis Marcellum Octaviae sororis Caesaris filium instituit. Plutades & Diogenes Tarso nati, per alienas urbes peregrinati sunt, & scholas optime rexerunt. Diogenes etiam poemata in adolescentia composuit, maxima ex parte tragica. Dionysides optimus tragediae poeta, & Artemidorus & Diodorus grammatici ex eadem urbe fuerunt. Sed nullius uiri gloria Tarsum magis extollit, quam Pauli Apostoli, qui uocatus à domino, segregatus in Euangelium, doctor gentium factus est, & uas electionis appellatus, cuius mira fuit eloquentia, & diuina doctrina, & ei non solum Hebraei, sed Graeci & Latini crediderunt.

Alexander in Cydnofluuio lauit.

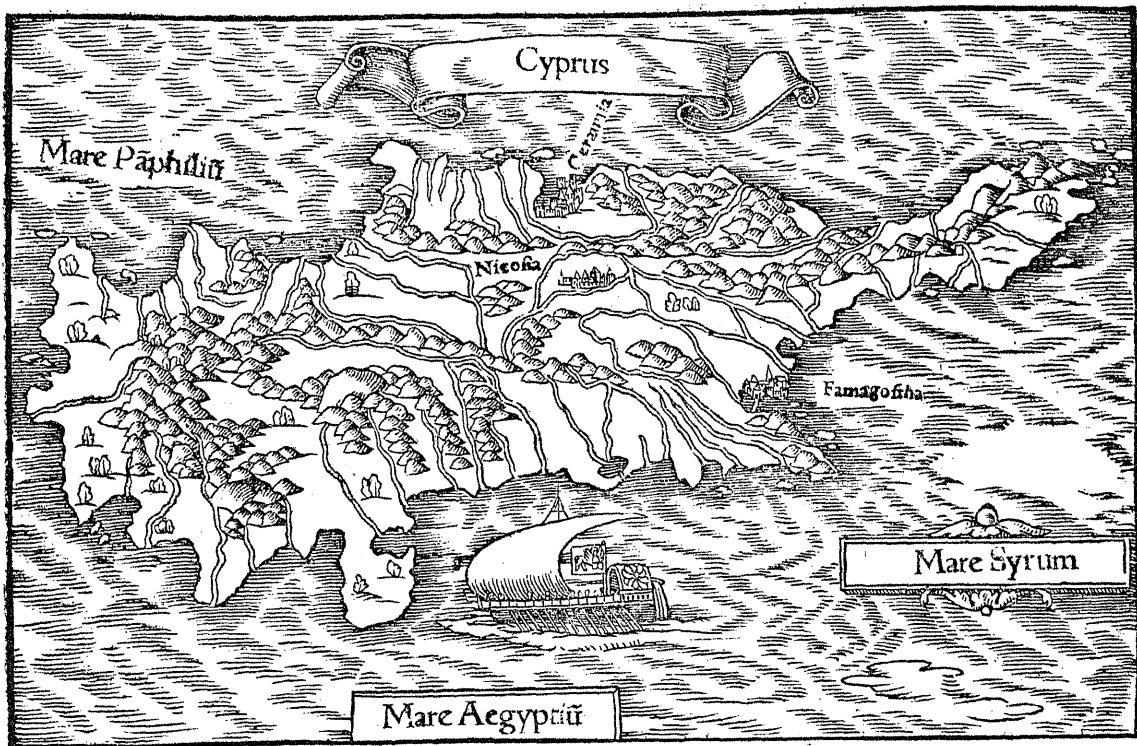
Paulus Apostolus doctor gentium, & uas electionis.

De Mallo urbe, & qui apud eam uiri clari fuerunt, de montis Amanis portis Amanides appellatis, de Pindo amne, iuxta quem Alexander cum Dario confluxit, Cap. XCIII.

PROxima Tarso Mallus fuit, Pyramo fluuio (de quo supra diximus) intercurrente. Mallus in edito loco sita, Amphilocho opus & Mopsi Latonae & Apollinis auguris, de quibus multa conficta sunt, & quae de Calchante supra diximus, nonnulli huc transferunt, dicuntque Mopsi, & Amphilocho ex Troia profectos, Mallum condidisse, postea Amphilocho Argos digressum, cum Argiuis non placuisset, illo rediisse: sed à regni communicatione exclusum, singulari certamine cum Mopso concurrisset, & cum ambo cecidissent, non multum inter se distantes, iuxta Pyramum fuisse sepultos. Ex Mallo fuit Crates grammaticus, qui Panætium philosophum instituit. Ultra hanc oram Halenius iacet campus, per quem Philotas Alexandri equitatum duxit, cum ille phalangem per oram maritimam & Mallensem agrum Issum uersus, & Darij copias ex Solis ageret. Hesiodus dicit Amphilocho ab Apolline apud Solos interemptum, quidam apud Halenium campum, quidam in Syria. Alexander ei propter cognationem cum Argiuis gentili dementiae sacrificauit. Post Mallum Aegae oppidum succedunt, deinde Amanides portae, in quas Amanus mons desinit à Tauro descendens, qui ultra Ciliciam est orientem uersus, semper à tyrannis occupatus, loca munitissima obtinentibus. Tarcodementus uir memoratu dignus his locis potitus est, qui ob praecleara facinora rex à Romanis nuncupatus, successionem suis posteris tradidit. Post Aegaeas Issus oppidum fuit statione praeditum, & Pindus amnis, iuxta quem Alexander cum Dario confluxit, ac uictor percurrit orientem. Hic sinus Issicus ab oppido dictus, & Rhosum ciuitatem, & Myriandrus, & Alexandriam, & Nicopolim continet, & Mopsi domicilium, & portas quae Cilicum Sycororumque confinium appellantur, & in ultima Ciliciae terra Dianae Sarpedoniae sanum & oraculum fuit, ubi daemones arrepti responsa dabant. In Syria uero prima ciuitas fuit, Seleucia Pieria, iuxta quam Orontes exonerabatur. Ex Seleucia usque Solos recta navigatione stadia circiter mille computantur. Sunt qui arbitrantur Cilices Troianos, quorum Homerus meminuit, horum

Cilicium auctores fuisse, de quibus nunc actum est, quamuis ab illis plurimum distent, qui dam e contrario censent. Nos suam cuiusque sententiam relinquimus. Ciliciam campestrē Caramanus obrinet, qui secundus in honore apud Turcas habetur. Is etiam minoris Armeniae & Cappadociae partem possidet, quadraginta millia armatorum, cum necessitas ingruit in campis habens. Is qui modo regnat Abraam nomine, saepe nostris praecessoribus & nobis scripsit, auxilia contra Octavianum petens, cui inimicus est, quamuis incultu Mahumeti consentiat. Reliqua quae extra Taurum in Asia sunt Octavianus habet, exceptis quae Scandalari dominus possidet. Haecenus de Cilicia & Asia, quam minorem diximus. Sed quoniam Cyprus ei ad Austrum iacet, de hac simul agendum est, qua peragrita, finis erat Asiaticae descriptionis.

De Cypro insula & in ea promontorijs, quodq; in eo ciuitis summitas Olympus dicebatur Veneris Arce templum fuerit, quod mulieribus nec uidere, nec adire licebat, de Clidibus. & Carpasijs circum Cyprum abiacentibus insulis, de promontorio, unde qui Apollinis aram tetigissent praecipitabantur. Item de Treta, Boosura, Pala papho, Arfinoe altera, Hierocopia & Papho, Cap. XCIV.

Cyprus inter maiores nostri maris insulas locum sibi uendicat, cuius septentrionales partes Trachae Ciliciae oppositae sunt, ibique continenti proxima est: Orientales Ihsico sinui, occidentales Pamphylicum alluit pelagus, australes Aegyptium. Ambitus insulae trium millium & quadringentorum ac uiginti stadiorum in sinum se inferenti dicitur. Longitudo a Clidibus in Acamantem pedestri itinere mille, & quadringentorum stadiorum ab oriente in occidentem progrediēti. Clides duas insulas uocauerunt, ad orientales partes ante Cyprum sita, quae a Pyramo stadijs distat septingentis. Acamas promontorium est syluosum, quod duarum mamillarum speciem praebet, & in occidentalibus insulae partibus situm, tendit ad aquilonem, Trachae Ciliciae proximum, tota insulae figura parte altera longior est. Cromyium promontorium Anemurio Ciliciae Trachae promontorio per trecentorum & quinquaginta stadiorum opponitur, interuallum a Cromyio usque Clidas nauiganti recta nauigatione, stadia septingenta insunt, insulam ad dexteram, continentem ad sinistram habenti. In hoc spacio Lathus ciuitas fuit, statione praedita ac naualibus, Laconum & Praxandri opus, & iuxta eum Agidus & Aphroditium,

sium, atque ibi insula angustissima: nam LXX. stadiorum interuallo ad Salaminam transitur. Deinde Achiuorum acta, quo primum appulisse aiunt Teucrum, a parte Telamone pulsum, quae Salamina in Cypro condidit. Post ea Carpasia ciuitas, quae portum habuit circa Sarpedonem promontorium sita. Deinceps mos & promontorium, cuius summitas Olympus dicitur, in quo Veneris Acreae templum fuit, quod nec adire, nec uide remulieribus licuit. In fronte Clides & aliae coplures insulae fuere. Postea Carpasia, & ultra eas Salamis, unde fuit Aristus historicus: ulterius Arfinoe ciuitas et portus, & promontorium Pedasium, cui collis altus & asper imminet, mensura cuiusdam figuram praebens, gentili more olim Veneri facer, a Clidis sexcentis et octuaginta stadijs distans. Postea sinuosa quaedam & aspera per nauigationem, quae Ceterum iter erat, ciuitatem clauso portu praedita, ex qua Zeno fuit stoicorum sectae autor, & Apollonius medicus, ex quo loco usque Barutum stadia mille & quingenta computauere. Deinde Amathus ciuitas & inter medio spatio oppidum nomine Palra, & Olympus mos, qui mamillae speciem praebet, & Curias peninsularis, & Curium urbs ab Argiuis condita, quae stationem habuit in occidentali parte insulae, quae Rhodum respicit. Postea promontorium est, unde iacebatur qui Apollinis aram corrigissent: tanta erat apud eorum gentem reuerentia, non dei, sed daemonis reuerentia. Ultra promontorium Treta fuit, & Boosura, & Pala paphus ad decem stadia supra mare sita, quae stationem habuit, & antiquum Veneris Paphiae templum, subinde Zephyrium promontorium, & altera Arfinoe cum statione & templo, et loco: non procul a mari Hierocopia, et Paphus ab Agapenore condita, quae portum habuit, et templa optime constructa, distans a Pala papho itinere pedestri stadijs LX. In qua uia uiri simul ac mulieres ex omnibus urbibus confluentes, festa quotannis celebrabant, quidam dixerunt Paphum ab Alexandria distare per tria millia & sexcenta stadia: adhuc urbs extat, & episcopum habet, quae nos creauimus.

De Acamas promontorio, Nicosia, Famagusta & Atracensi hodiernis in Cypro urbibus, quod apud Colossum castellum cucurbitae nascantur, adeo ingentes quod ex eis picatis efficiantur dolia. Item quod aes, metallum, uitriolum, rubigo aëris, cana mellis ex qua saccharum excoquitur, plurimum apud Cyprum abundant, Cap. XCVI.

Post Paphum est Acamas promontorium, unde incipit in orientem nauigatio, deinde Solus quae portum habuit & flumen, & Veneris & Ihsidis delubrum, Phalerus & Acamas Athenienses eam condiderunt. Incolae Solij dicebantur, et fortasse ab his solocismum nomen accepit, quamuis in Cilicia eiusdem nominis ciuitas fuerit, cui hoc tribuitur, hinc fuit Stefanor Alexand. sodalis, uir qui principatum meruit. Ulterius in Mediterraneo ciuitas Limenia fuit, cui proximam erat Cromyium promontorium, unde circum nauigationem inchoauimus. Haec fuerunt antiquarum urbium nomina, hodie Metropolis & regia est Nicosia, quae nostris temporibus magnas calamitates protulit. Est & Famagusta, quae Genuenses obtinent, et Paphus de qua dictum est, ubi Nimo siensis episcopus est: turris quaedam extat, et templum dirutum, uulgo Limissum uocatur. Atracensis ciuitas in Mediterraneo fuit, nunc destructa est, quamuis habet episcopum qui uillis aliquibus praest. Sunt & oppida quaedam non continenda, inter quae Cerines nominatur, in qua Ludouicus rex obsidione precessus est, stadijs quatuor ab oppido mos est, et in eo caput sancti Hylarionis custoditur: nec procul hinc monasterium Graecorum in qua sancti Epiphanius corpus miraculis claret. Inter Paphum et Limissum, castellum est munitum nomine Colossus a Rhodijs custoditum, ubi cucurbitae nascuntur ingentes, de quibus picatis efficiuntur dolia, Insula ferme tota australior est parallelo, quae per Rhodum ducitur, uirtute nulla insularum inferior, nam et uino abundat & oleo, frumenti quoque satis habet, aëris etiam metalla in ea ferunt, in quibus uitriolum et rubigo aëris nascebatur, ad medicinae usum idonea. Cana mellis multa in Cypro reperitur, ex qua saccharum excoquitur. Ex pilis quoque caprarum panus conficitur, cui Zabelloto nostra aetas nomen dedit. Multas res insula ad alias gentes mittit, ex quibus lucra non pauca redundant, alienis non multum eget, sed aërem parum salubre habet. Tota insula delicijs incubit, foeminae admodum lasciuiae sunt. Trogus autor est consueisse Cyprios uirgines suas priusquam nuptui traderent exteris, nauis insulam perentibus offerre, praestitutasque demum uiris dare: uir non ab re sacrā Veneri Cyprum dixerit antiquitas. In initio per singulas urbes tyranni fuerunt, sed postquam Ptolemaici Aegypto potiti sunt, Cyprum etiam fauerunt. Romanis in eorum ditione concessit. Postremo Ptolemaeus cum ingratus erga bene merentes inuentus esset, sublatus est, & Romam insulam occuparunt, & praefectum praefecerunt. Tollēdi regis autor fuit P. Claud. pulcher, quae a Piratis Cilicibus captus, imperato sibi redemptio nis pretio, misit ad regem ut se redimeret. Ille pretium adeo exiguum remisit, ut Piratae id accipere recusauerint, Publici quoque sine pretio dimiserint, quae liberatus gratiam utrisque retulit. Nam creatus plebis tribunus, euicit, ut M. Cato in Cyprum mitteretur, eam a rege ablaturus: Ptolemaeus re intellecta seipsum interfecit. Cato insulam accepit, & regis opibus uenudatis pecuniam in publicum aerarium detulit. Cyprum diu postea praefectus fuit, quamuis paruo tempore interfecto, Antoni eam Cleopatrae et sorori eius Arfinoe tradidit. Sed breui omnia eius acta recitassent, postquam manus sibi consciuerunt: antiqua haec sunt, & noua digna relatu, quae paucis abfoluemus.

Historia de bello apud Cyprum facto. Item quomodo Iacobus Cypricus nobis, Soldano factum & execrandum praestitit iuramentum, Cap. XCVII.

Cyprus cadentibus rebus Romanis diu sub imperio Graecorum fuit, qui post Constantinum apud Byzantium

Byzantium regnauere. Ricardus Angliae rex Graecos ex insula deiecit, cum Hierosolymam classe petens, eodem tempore delatus portu, prohiberetur. Indignatus enim arma quae in Saracenos parauerat, in Graecos uertit, eisque insulam abstulit, spoliataque firmiter suorum praesidio communita reliquit. Nec diu postea Guidoni Lusitano genere Gallico, qui de Hierosolymitano regno contendebat, eam permisit: quae ille ab Anglico acceptam, sibi & posteris suis usque in haec tempora obtinuit, post varias successiones regnum ad duos fratres peruenit, quorum alter nomine Petrus, classe instructa, cum Catelanis ac Gallicis Alexandriae Aegyptiorum inuasit: ingressusque urbem mediam diripuit, & quauis occurrentibus, maximis Aegyptiorum copiis fugae se commiserit, ingente tamen praedam & ditissima spolia reportauit: nec diu postea a fratre interfectus est. Nulla enim facta reperitur regni societas. Cruentus fraterno sanguine rex constituitur, sed neque ei longae fuit, neque impune cessit parricidium, nam cum solene conuiuium instituisset (quod annis singulis instructum remanserat) ingens calamitas obtrixit. Inuitati Genuensium ac Venetorum mercatorum iudices, quos Bauios appellant, magna inter sese contentione de priorum confessione certare coeperunt. Cuius rex Venetis, praesertim uideretur, indignati Genuensium armis suam dignitatem retinere statuerunt, atque in regiam tectis sub ueste gladijs profecti sunt, quod intelligentes Venetorum primores, regem aduenerunt, atque insidias suo capiti paratas dixerunt, & idcirco iuuentutem Genuensium armata intrasse palatium. Rex missis uestigio quae rem inquant, inuentos cum armis Genuensium in sublimem palatii locum rapit iubet, atque ex altissimis fenestris in forum precipitari, statuta militum cohorte, quae lanceis atque gladijs cadentes exciperet, tantum maligna potuit accusatio. Reliqui etiam per Cyprum commorantes Genuenses perquisiti ac necati sunt, ita ut uix unus ex tanta clade superuerit, quae rem gestam in patriam renuntiaret. Accepit tamen dux Genuensium ac senatus paulo post atrocem suorum ciuium iniuriam, atque in ultionem erectus, intra XL dies potentissimam classem armauit, & in Cyprum misit, cuius aduentus eodem fere tempore, & uisus est & auditus. Trugosius, qui classis praefectus erat, expositis in terra copiis, mox Nicosiam praefectus aegre defensam cepit, breuiterque regem ac reginam, & uniuersam insulam in potestate suam redegit: et interfectis nequissimi consilij autoribus, ingenti ditata praedam, maiori cum gloria, et breuiori tempore quam speraretur, domum rediit. Rex cum coniuge aliquandiu in carcere seruatus est, et regina praegnans in captiuitate peperit: tandem uenia regi data est, & regnum tributarium factum est, & urbs nobilissima totius Cyprum emporium Famagusta, de regno recepta, Genuensium populo applicata, portu & uectigalibus diues. Puerum regi natum Ianum appellauere, quod in Genua natus esset, quam nostra aetas Ianuam uocat. Aduersus hunc cum patri successisset, in ultionem direpta Alexandriae Soldanus Aegypti Melchella ualidissimam classem transmisit, quae ueluti tempestas horrida cuncta corripuit. Cypros occurrere ausos prostravit in campo. Ianum regem captiuum abduxit, Nicosiam regni caput diripuit, ecclesias incendit, & omnem ferme populum rapuit in seruitutem, uacuas urbes & insulam pene solam reliquit. Rex postea centum & uiginti quinque millibus aureis redemptus, et tributarius Aegyptiorum factus, in regnum rediit. Sed dum insulam Aegypti spoliaret, & eorum nauigia paucis custodibus seruaretur, in littore nauis Veneta, quae peregrinos quattuordecim Hierosolymam uehit, uoto pacto rediens huc applicauit, et paulo post sex Catelanorum naues aduentarunt, quarum patroni Venetum allocuti, ei suaserunt, ut signa deponeret, simulque classem Aegyptiam aggrediretur: futurum ut opulenta spolia referret, paruit Venetis, sed inter noctis tenebras Catelanis mutato consilio dilapsis, redeuntes in ortu lucis ad littus Aegypti, nauem Veneta sola, & sine signo inuentam adoriuntur, ac breui expugnant, subiectaque peregrinos qui aderant, si uiuere uelint, erectis digitis Christum negare, mira uirtus, nemo repertus est, qui pluris uita quam fide fecerit: ob quam rem uiri triginta, qui praesertim superuerant, uincti deponuntur in littore: atque ibi lapidibus caesi & obruti, usque ad ultimum spiritum Christo benedixerunt. Felix exitus, & optimo cuique optandus. Foeminas in captiuitate ductas, apud Alexandriam Veneti mercatores redemerunt, inter quas una ex nostratibus fuit Corfiniani nata, uirgula & sancta mulier, quae domum reuersa, haec nobis a se uisa narrauit. Ianus per tot aduersa uitam agens, tandem relicto filio impubere Ioanne mortem obiit. Filius inter foeminas educatus, cum uirilem aetatem attigisset, mulierem se magis quam uirum ostendit: inter epulas atque delicias languens, semper sub tutoribus & curatoribus uixit: uxorem tamen duxit ex familia motis ferati, quae ubi in Cyprum uenit peractis nuptijs, siue aeris intemperie, siue ut fama fuit ueneno extincta est, & comitatus eius pene uniuersus interiit, nec postea repertus est ex occidentalibus regibus, qui suam sibi filiam despondere uellet. Ad Graecos igitur itum, et in Peloponneso quaesita coniux, ex Paleologorum prosapia Helena nomine, ingeniosa & cordata mulier: uerum Graeca instituta praesidia, latinis inimica sacris, & Romanorum hostis ecclesiarum. Quae ubi consummato matrimonio uiri uecordiam cognouit, non tam reginam quam regem egit, regnum ipsa gubernauit, magistratus deposuit atque instituit. Sacerdotia pro suo arbitrio ordinauit, & eliminato Latino ritu, Graecanicum supinduxit: belli pacisque leges dixit. Viro satis fuit conuiuari, deliciisque affluere, atque in hunc modum uniuersa insula in potestate Graecorum rediit. Potentissima apud reginam nutrix eius fuit et apud nutricem filii, apud quem summa regni esse uidebatur. Cum is matrem, mater reginam, regina regem regeret. Io-

Venetum & Genuensium consilio.

Christiani perierunt pro Christi fide lapidibus obrui.

Helena Paleologa Romana ecclesiarum inimica.

anni ex concubina Iacob natus est magni spiritus adolescens, ex coniuge Carlota uirum suscepit: quae postquam adoleuit, Ioanni regis Portugalliae patrueli nupsit. Vir eius consensu per eum in regnum accersit: est qui uiuente focero re administraret. Ita enim muliebris regiminis non minus te debet populum quam pudebat. Aduentare igitur Ioane, celebratisque nuptijs, cuncta in eius manu posita sunt, & forma regiminis correcta, diuina & humana reformata negocia, Romanorum ecclesiae ritus instauratus, Regiae ac nutrici aduicta potestas. Nutricis filii noui principis facie ueritatem Famagustae coeclisit. qui ex loco matris suauis, ut si se cum filio saluauerit, Ioan. ueneno extingueret: qui uiuo sperare uitam ipsa non possit: nec surdo catarata fabula est. Veneta uero mulier consuetudine regina (ut fama est) nobilissimum principem toxico sustulit, atque ita priores illecebrae et danata Helena impia redierunt. Filius quoque nutricis gloriabundus ex Famagusta rediens, quasi dominus et rerum omnium moderator receptus est. Qui Carlota ludibrio habes multis eam contumelijs affecit: illa ad fratrem confugiens suas conuictas calamitates, opere petiit. Iacobus non tam fororis gratia quam regni sibi paradisi graeculum cunctis insultantem sua manu interfecit, coepit cum amicis id agere ut rex appellaretur, quae iam pridem in animo gesserat: ut primum enim sapere aliquid coepit, uidens patrem mentis in opere, ex matrimonio uirile prole carere ad regnum aspirauit, indignum existimans, aut fororem sibi, aut fororis uirum praeferrere. Quod praesagies Helena, uirum praesererat, ut filium regni cupidum extra matrimonium natum, ecclesiae traderet, ac sacris ordinibus iniciaret, sic futurum ut regnandi spe poneret. Vacua pro id temporis pastoris regimine ecclesia Nicosiensis erat. Haec igitur Iacobo sponte, postularique in praesule curam, atque in possessionem deducit, quae Romana ecclesia nunquam ratum habuit: sed post graeculi caedere regina et nutrix aduersus Iacobum insurgentes, eum urbe regia perulerunt. ille apud iudicem Venetorum aliquod diu latitans, tandem apparato nauigio coeclisit in Rhodum, quo in loco non sine honore habitus est. Interim Carlota suauis matris ac procerum Ludouico Sabaudiae ducis filio nubit, eumque quam celerrime ad se praesertim hortatur. Medio tempore Iacob spe regni amissa, per amicos apud Nicolaum pontificem maximam instat, ut ecclesiae Nicosiensi praesertim: sed Helena & Carlota contranituntur, negantque sanguinatum hominem, et qui regnum seditionibus agit in ecclesiae militiam recipiendum. Literarum casu a Iacobo interceptum, qui contracta amicorum non parua manu, in Cyprum nauigans, clam regiam urbem ingreditur, eorumque domos adiens, quos sibi norat inueniens cunctos interficit: bona inter amicos paritur, et tanquam uictor in ciuitate moratur. Regina interim moritur, & paulo post rex uir muliere corruptior, quauis forma et habitu corporis regio dignus honore uideretur. Sed qui erat exteriori decorus specie, tam fuit ignauus & turpis animus. Inter haec turbato multifaria regno, accersit crebris nuncijs Ludouicus apud Venetas classe parata, in Cyprum nauigat, magnoque omnium applausu ac fauore rex appellatur Iacob. eius aduentum haud quam expectare ausus, consilio & ope (ut ait) Marci Corarii potestis amici, qui sibi nauigium coeclisit, cum amicis ferme centum in Alexandria nauigauit, Soldanum qui primum liceret conuenturus, eiusque opere imploraturus. Soldanus missis obuia primoribus, suae curiae, eum ad se quam celerrime uenire iussit, & magnis honoribus uenientem accepit. qui ut in conspectu datus est: Supplex (inquit) ad te confugio regum maxime atque potentissime. Tu mihi dominus es, & ut clementia tua sponte adfutor & tutor eris. Ioannes pater meus, qui tibi quotannis tributum praedebat, superioribus diebus e uita decessit, nec propter me uirile sobole reliquit. Soror mea uirum sibi ex Gallis accersit, eum Cyprum regem suscepit, me posthabito, qui regnare par fuerat. Sed tuus est regnum Cyprum, tuus est diffinire quem regnare oporteat. Natura masculis non foeminis imperium dedit, nec aequitas permittit regum filios extraneis cedere. Respice oro fortunam meam, nec me regem natum, regno priuari sinas: paternam hereditatem a te postulo, qui me iudex es: nisi causam meam suscipis, exul a patria, regius sanguis medicabo panem. Indigna haec tuo nomini inuretur nota, qui subditorum iustas causas non defenderis, nec ere tua fuerit, me repulso cuius maiores seruire tibi didicerunt, Gallicum hominem Cyprum regno praesertim, nostri superbia gemitus, & quanta Aegyptiorum imperio attulerint Gallorum classes incommoda: nunquam Alexandria, aut alia maritima urbes pacem habebunt, tenebuntur Cyprum occidentalibus regibus. Quod si me foueas, tam tua Cyprus quam Aegyptus erit: nec tu dummum rem credideris, paternum atque auitum regnum mihi restituere. Multi sunt qui meis rebus student, nec aliquid optant quam tuo fauore praeditum, me redeuntem cernere. Parua me classis in solium paternum collocabit: satis amicis meis fuerit tua signa uidisse, & tuis auspicijs bellum gerere, caetera ipsi expediunt: nec dubita, breuiter me seruum tuum Cyprum regem uidebis, tantum facito, ut te uelle intelligam. Mouerunt ea uerba, non Soldani modo, sed omnium qui aderant animum, nec quisquam fuit qui non indigna pati adolescentem arbitraretur, eique subueniendum existimaret. Erat enim Iacobus duos & uiginti natus annos, forma egregia & statura corporis patri per quam similis: uerum animi dotibus & eloquentia longe dispar. Placuit igitur subuenire supplici, moxque regis ornamentis allatis, Iacobus ueste purpurea indutus, caeterisque insignibus adornatus, quibus regibus uti mos est, in conspectu Soldani, & omnium procerum rex declaratur: ac per urbem circumductus, praecipuis honoribus cumulatus est, classe decreta, quae illum mox in Cyprum ueheret: prius tamen literis in hanc sententiam Soldani nomine ad Ludouicum

Ioannes ueneno extinctus.

Exteriori oris specie exignauis pleaque animi ignis.

Iacobus a Soldano non ueste purpurea in aduenit.

scriptae sunt. Venisti ab occiduis partibus, ut alienum regnum in oriente inuaderes, paterna hereditate filius ueres, uana est cogitatio tua: Cyprus mihi uectigalis est, et meum de rege iudicare, nisi quam primum abieris, Aegypto peribis gladio. Si uxor tibi cordi est, potestatem facio, ut eam tecum auferas: si tamen prius recesseris, quam secundo monearis. His acceptis toto regno trepidatum est, ingensque moror omnium mentes peruasit, cum neque Soldani iussibus resistere possent, neque sine turpitudine obedire. Postremo cum remedium nullum aliud inueniret, Legatos ad Soldanum mittere placuit, qui eius mentem leniret: miserit et simul Rhodii uiros ex religione primarios, qui apud Cairum conuento Soldano Ludouici causam humilibus uerbis defendere conati sunt. Nil enim de iure Soldani ablaturum uenisse dicentes. Ioannem Cyprum regem Carlota filiam unicam ex matrimonio suscepisse, quam secundum Christianas leges reliquisset herede: Iacobo ex concubina nato, regnum nequaquam deberi maritum pro coniuge coronae iura fortiri: hortari ne regni consuetudines confunderet, neue Christianis Christiana inter se iura negaret. Ludouicum Soldano in omne tempus amicum futurum, tributumque suis temporibus praestitutum, Iacoboque decem millia aureorum singulis annis quoad uiueret traditurum. Res diu in consilio apud Soldanum agitata est, et iam eum uentum erat, ut postulata Ludouici admittere retur, triginta millibus aureis superadiectis: haec enim summam loco impensarum Soldanus exposcebat, nec Ludouicus pro redimenda pace abnuebat. Sed amicum Iacobum modo istos, modo illos amicos, ac Soldani fide accusans, quod se paulo ante regem declaratum desereret, Gallicumque perfidiam proderet. Purpuratos quosque in curia potentes hortabatur, ut Soldano suggererent, ne Gallicis oratoribus auscultaret, neue se semel in fide relinqueret. Aderat ei Soldani filius aequalis aetatis, qui eius fortunam miserebatur. Aderant et tres Mameluchi in palatio potentes, qui praecipue Iacobum commendabant. Sed parum eorum conamina ualuisse, nisi Mahumetis Turcarum imperatoris legatus opportuno in tempore affuisset, qui uerba huiusmodi habuisse fertur. Accepit amicus tuus Turcarum imperator Mahumetes, te Iacobum Cyprum regem appellasse, eumque in patrium regnum statuisse restituere: digna res, quae de tuo folio manaret, et nostrae religioni accommoda. Sed renuntiatum postea est, te mutato consilio pacem cum rege Gallico pacisci, et quem iuuare coepisti uelle deserere, tanquam ignores quanto persequatur odio gentem nostram Gallicum sanguinem: neque Gotfridi Balduuiniue, aut aliorum eiusce generis facta mente teneas, qui saepe maiores nostros magnis cladibus afflixerunt. Vide quid agas. Si pax tibi cum Gallico genere cordi est, cum nostro bellum expecta, nec tibi cum solis Turcis inimicitias futuras putes. Aegyptii, Syrii, et Arabes, quibus praesentium te odio prosequuntur, nec tuus tibi filius haerebit, qui religionem nostram Gallicano sanguini prodideris: quod si promissam fidem Iacobo seraueris, classemque paratis in Cyprus, Mahumetes quoque alteram parabit in Rhodios, et utriusque insulae spolia tua erunt, solum tantum insulae Rhodiae Mahumetes sibi seruatum cupit. Placuerunt Soldano Turcae oblata, atque in eius postulata consensit. Apparata est uestigio classis, et Iacobum cum magna militum manu in ea uectus Cyprum appulit: non tulerunt eius impetum Gallici, quibus Rhodios adiutores haberent: neque ausi apud Nicosiam expectare, in castellumque Cerines appellatur sese receperunt. Iacobum reliquos omnibus in potestate recepitis, obsidione aliquandiu circa castellum tenuit. Deinde spe potius munitionis de posita, dimissis custodibus, quod Gallos ab incursione phiberet, Nicosiam reuersus, ad reformationem regni se conuertit. Legatosque ad nos misit, qui multa peteret faciem honestatis haberia. Sed re uera nihil aliud quaerebat, quam Christiani regis apud sedem apostolicam nomen usurpare: sed contra illi euenit quam putabat. neque enim oratores suos tanquam regios admisimus, cum accepissemus eum Soldano aegypti, eo tempore quo regnum ab eo suscepit, turpissimum iuramentum praestitisse. Adiurato enim quadragies deo (ut accepimus) sic ait: Per deum magnum et altum, misericordem, et benignum formatorum caeli et terrae, et omnium quae in eis sunt, et quod sancta haec euangelia, per sanctum baptismum, per sanctum Ioannem baptistam, atque omnes sanctos, et per fidem christianorum promitto et iuro, quod omnia quae nouero, aperta erunt domino meo altissimo Soldano Aegypti, et totius Arabiae imperatori, Alesserapho Anali, cuius regnum deus fortificet, ero amicus amicorum suorum, et inimicorum inimicus. Nihil enim celabo, neque Piratas in regno meo patiar, neque his uictum aut auxilium dabo. Aegyptios qui meo in regno seruunt emam, et libertate donabo, auri quinque millia nummum in Calcedoniae, Septembris aut Octobris, tributum nomine in templis altissimis Hierusalem et Lamech singulis annis offeram. Coloscos phibebo, ne Piratis arma ministrer: quocumque digna cognitu nouiter emeruerint, Soldano renuntiabo, in iustitia, et ueritate Praedami, nihil mea in parte fraudulentum erit. quod si aliquid horum neglexerim, ero apostata et mandatorum sancti euangelii Christianaeque fidei peruaricator, dicam euangelium falsum esse, negabo Christum uiuere, et matrem eius Mariam uirginem fuisse, super fonte baptismatis Camelum interficere, et altaris presbyteros maledicam, diuinitatem negabo, et illius nuntium humanitatem adorabo. Super altari cum Iudea fornicabor, et sanctorum patrum maledictiones omnes in me recipiam, hoc iuramentum in scriptis redactum, et ex Arabica lingua in Latinam translatum, Legati Rhodiorum uiri praestantes ad nos detulerunt, asserentes certissimum esse, ita Iacobum apud Cairum Soldano iurasse: propter quam rem Oratores eius multum increpatos absque honore remisimus. Carlota interim quae Rhodum petierat, comparata

Legati
Iacobi
ad Pa
pa Pi
um II.

Iura
mentum
turpe.

aliquibus

aliquibus auxilijs, cum noua militum manu quam focer ex Sabaudia miserat, ad uirum quem Cyprum reliquerat apud Carinam redijt, eo proposito ut Nicosiam peteret, non parua spe freta recuperandi regni. Iacobus consilijs eius exploratis, iter intercipit, confertoque praelio multos Gallorum interficit, reliquos in castellum repellit, quo in loco usque in hanc diem Ludouicus obsidionis incommoda fert, reliquas partes insulae Iacobo tanquam regi parent, excepto Colossi oppido, quod Rhodii tenent, et Famagusta quam Genuensium esse diximus. Carlota uiro apud Carinam dimisso Rhodum contendit, et deinde plena calamitatis ad nos nauigauit, sibi et uiro ut consuleremus non sine lachrymis orans, nam et ipsa multa in mari aduersa pertulerat: nos qua potuimus humanitate prudentem sane et cordatam foeminam consolati sumus. Vinum et triticum quod regi mitteretur obfesso apud Ancona obtulimus, et sibi quae omnium rerum erat indigna equos et mulos coemimus, et uaticum dedimus, quo in Sabaudiam (ut reginam deceret) proficisceretur ad focerum: auxilia quoque polliciti, quibus in regnum restitui posset, si nostris consilijs uteretur. Facile namque exulibus regibus commisereri scimus. Sed digna dei ultio. Nam cum nos apud Mantua conuentum ageremus, regesque hortaremur, ut in tutelam regionis assurgerent, neque hinc Turcas, inde Sarracenos in Christianos sauire permitterent. Huius Ludouici pater, qui multa promiserat, inter primos repertus est, qui orthodoxae fidei auxilium negauerit. Ipse quoque Ludouicus adolescens, cum per Padum nauigaret, effertur Mantuae propinquus, in eo loco ubi Mincius Pado miscetur, haud quaquam dignatus est nos uisere, aut nostram benedictionem exposcere, quibus ex rebus saepe oratores Sabaudenses allocuti, eorum facta damnauimus, futurumque diximus, ut in poenam eorum quae pater faceret filius regnum amitteret, frustra operam ab alijs peteret, quam suus pater negasset ecclesiae, sicut postea cum magno religionis damno secutum est.

Quo iure Soldanus Cyprum, et Turca Rhodum sibi pertinere dicat. Item disputatio qui primum populi Asiam minorem coluerint, quique duces apud eam armis praecipue claruerint. Cap. XC VIII.

Haec habuimus quae de Cypro diceremus. Aliquanto longius quam consueuimus propter historiam nostri temporis, quae non uidebatur negligenda, quod etiam in alijs locis facturi sumus, ubi nostra aetas aliquod habuerint memoratu dignum. Soldanus suam esse Cyprum dicit et Rhodum, propter Hierusalem, de cuius regno has insulas esse putant: et cum ipse Hierosolymam possideat, ad eas quoque ius sibi competere arbitrat. Turcarum imperator de Cypro nihil aduersatur, Rhodum uero sui iuris esse contendit, qui uicina in continenti littora obtinet. Antiqui et Rhodum et Cyprum Asiae tradiderunt, quibus nulla continens propinquior est. Nam Rhodus Cariae Ciliciae Cyprus obijcitur, quae Asiae partes existunt. Quae Asiam ipsam minorem qui primo coluerint non satis certum est: quidam indigenas putant, nos ex Syria primos cultores aduenisse arbitrantur, quando ex unis parentibus omnes originem ducimus. Illi uero in terrestri paradiso creati, atque illinc electi in Damasceno primum agro locati sunt, indeque genus humanum. Nisi Armenica magis origo alicui placeat, quia in arca Noe seruata sit humana caro, et illa in montibus Armeniae cessante diluuium requieuerit, unde rursus propagati homines ad colendas prouincias exierint. Sed omnes ab Adam prognati, qui filios Noe sui generis auctores faciunt. Ante Troianum bellum cultores Asiae inter primos memorantur Caucones, quos alij Pelasgos, alij Scythas fuisse tradunt: hos Bebrices in Bithynia pepulerunt, Bebrices Mariandyni cum Paphlagonibus, ex quibus Mariandyni exiuerunt et Heneti. Nobilis Paphlagonum natio. Mygdones Olympi cultores, quae Boream respicit, et Doliones inter Rhyndacum habitantes et Aesapum: et Mysii qui ex Mysia profecti sunt Europea, apud Danubium sita: et Lydi, qui et Maxones appellati sunt, et antiquiores quam Mysii creditur, et ab aliquibus Myforum patres existimati sunt. Asiaeque indigenae: et Leleges, qui per insulas habitantes sub Minoe Cretensi fuerunt, postea in continentem Asiae migrantes, australe inde latus usque Assum, et deinde usque ad Caicum et Her-

Carlota cum
militum manu
ad uirum redijt.

Qui primum
populi Asiam
coluerint.

& Herum, oram maritimam tenuere: & Cares qui prius Leleges esse putantur & insulares, postremo terrestres facti apud Meandrum sedes obtinuerunt: & Phryges qui ex Thracia profecti, primo Sangarij ripas habitauerunt, deinde ad orientem Mediterraneam petierunt: & Lycij, qui prius non procul ab Illo sortiti sedes, in duos diuisi principatus, denique ultra Taurum migrasse creduntur: & Teucrici quos alij ex Creta, alij ex Attica ortos existimarunt, et circa Amaxitum habitauerunt: et Cilices qui sub Hectore fuerunt Thebam colentes. Illo proximi, quo deleto, Taurum transiuerunt: & Dardani sub Aenea & Antenore constituti, Idæ accola: & Ceti prope Caicum sub Eurypilo militantes: & Pelasgi qui Larissam Cumanam prius coluerunt. gens ab origine Thessalica, quæ postea multum creuit, & tamē cito defecit: & Solum in Mediterranea supra Cares ad Taurum habitantes: & Letocolyri ultra Halym in Ponto collocati: et Amazones, quæ Themiscyræ campos incoluerunt: & Calybes, qui montes Pharnariæ & Trapezuntii riuos infederunt. omnes huiuscemodi gentes ante bellum Troianum in Asia fuisse traduntur. De Lycionibus, & Cappadocibus & Cataonibus, & Armenijs, & Pamphylis, & Pisidibus, & Isaurijs, & Thracibus qui Cimmerici fuerunt, & Magnetes deleuerunt, & alijs pluribus incertum est. Aeoles, & Iones, & Dores, & Macedones, & Galatas nemo dubitat post cladem Iliacam in Asiam peruenisse: quæ frequenter externo subiecta imperio, aut raro, aut nunquam regem pertulit in armis clarum, cuius uetusta origo Asiatica fuerit: siue quod imbelles gentes hominum facile iugum subiit, siue quod regionis ubertas externos reges ad eam acquirendam, summis conatibus attraxit. Nam priusquam Troia Græcorum armis rueret, multi Asiani externi reges inuaserunt. Iupiter, siue Cretenis fuit, siue (ut alij uolunt) Aegyptius Asiæ imperium adeptus est: et Hercules ille primus, & Dionysius quem Bacchum uocauerunt, & Osiris, quem cum superioribus stulta Aegyptus tanquam deum coluit. Sesostris quoque rex Aegypti Asiam sibi subiecit, & Idam Tyrus Scytharum rex, qui sibi & successoribus suis per mille & quingentos annos uectigalem Asiam fecisse traditur, & Amazones Scytharum soboles, magnam sibi Asiæ partem uendicauerunt, & Ninus rex Assyriorum usque ad Hellepōtum cum exercitu peruenit, omnemque Asiam domuit, quæ & sibi & successoribus usque ad Teuthrantem paruit, sub quo Troianum bellum exortum est. Teuthras autem per legatos à Priamo requisitus Memnonem Tithoni filium cum decem millibus Aethyopum, & totidem Susianis, ac ducentis curribus in auxilium misit, cum amplius mille annis Asia sub Assyrijs fuisset. Hercules etiam Alcmenæ filius Troiam depopulatus est. Sed neque Hercules, neque Agamemnon in Asia imperium continuarunt, qui habita uictoria in uarias regiones dispersi sunt, quæadmodum & Cimmerici, qui multas in Asia ciuitates deserarunt, nec totam Asiam occuparunt: sicut neque Iasonis socij, quamuis aliqua loca obtinuerint post Troiam deletam. Lydorum res magnæ fuerunt, apud quos Mydas, Gyges, & Alyates, & Cræsus rerum potiti sunt: deinde Persæ horum imperium delegerunt, qui usque in Græciam penetrarunt. Persas uero Macedones deiecerunt, & ipsi à Romanis pulsi sunt. Post Romanos Græci Asiam obtinuerunt, cum apud Byzantium imperij sedem Constantinus possidisset. Græcos autem Turcæ eliminauerunt, quos Tamerlanes (ut ante diximus) magnis affecit cladibus, sed tanquam fulgur (cum omnia pertriuisset) breui defecit, & res ad Turcas sine controuersia redijt.

De Mithridatis Eupatoris laudibus admirandis, Item de mulieribus in Asia clarissimis, Cap. XCIX.

Inter Asiaticos autem qui armis claruerunt, unum reperimus cunctis excellentiorem, & cui pauci possint æquari, Mithridatē scilicet Eupatorem, cuius progenitores Pontici fuerunt, & ipse apud Sinopen natus educatusque est, & sibi tandem sepultus. Ad hunc puerum (ut Apianus Alexandrinus scribit) & parentibus orbatum principatus translatus est, qui mox ut adoleuit, finitimos Barbarorum populos in potestatem suam redegit, Scytharum non paucos sibi subiecit, in Romanos per quadraginta annos uarijs euentibus bellū gessit, Bithyniam & Cappadociam non semel adeptus est: Asiam Phrygiā, Paphla-

In Romanos 40. annos bellum gessit.

A Paphlagoniam, Galatiam ac Macedoniam cum in Græciam transisset, potenter inuasit, multa & præclara egit, mari à Cilicia ad Ionium usque dominatus est, quoad Sylla intra paterni regni limites eum inclusit, centum & sexaginta millibus hominum bello sibi ademptis. Inter lubricos prolapsus casus minime animum posuit, bellū facile instaurauit, cum optimis ducibus prælio decertauit, à Sylla quidem & Lucullo Pompeioque uictus, sæpenumero magnas illis intulit clades L. Catium, & Q. Oppium, & Manium Acilium captiuos sibi deditos palam circumduxit, quo ad illum qui totius belli causa fuerat intererit, reliquos Syllæ tradidit. Vicit Fimbriam ac Murenam, Cottam quoque consulari illustrem, & Fabium ac Triarium. Ingenium illi ad res difficiles præcellentissimum fuit: uictus sæpe minime ab incepto destitit, nec una tria Romanos aggressus est. cum Celtis foedus iniit, & Sertorium in Hispaniam misit: per insidias siue ab hostibus, siue ab alijs ferro impetitus & saucius, nullo tamen ab opere cessauit. Sanguinolentus & crudelis in omnes fuit, nam matrem, fratrem, ac filios tres impuberes totidem filias interfecit. statura ingenti fuisse traditur, ualetudine prosperrima usus usque ad ultimum uitæ tempus, æquitate, iaculari, ac mille stadia equis per interualla dispositis una die discurrere, currus sex & decem equis agitare. Græcis imbutus disciplinis, & ob id sacris eorum usus, musica præterea deditus, sobrietatis eximia, in pluribus laborumque patientissimus, solum mulierum deuitus illecebris. His moribus Mithridates cum orbis plurimas & præclaras regiones cladibus inuoluisset, postremo desertus à suis, & filij fraude circumuentus, ad ueneni remedia conuolauit, quibus non satis celeriter opitulantis, quod antydoto assuesfactus erat, à Buthico quodam Celtarum duce, ut se ferro interimeret precibus imperatit, atque ita rex quondam potentissimus, è uita decessit, sextus decimus à Dario ultimo Persarum rege, octauus siue sextus à Mithridate illo, qui à Macedonibus defecit, & Ponti regnum sibi uendicauit. Vixit annis octo siue nouem supra sexaginta, in quibus per septem & quinquaginta regnum tenuit, consensu Pompei regali sepulchro apud Sinopen conditus, & solennia funeris magnifice consecutus, sed neque is uetusta origine Asiaticus fuit. Mithridates enim qui primus Cappadociæ Pontique regnum inuasit, è genere Persarum regio fuisse traditur. Fuerat ille Antigoni amicus. Antigonus uero cum per somnum sese agrum auro ferere uidisset, & Mithridatem aurum metentem in Pontum recedere, expergefactus, illum interficere conatus est. Mithridates cum sex duntaxat equitibus fugiens, quendam locum Cappadociæ munuit, multisque illuc per Macedonum incuriam confluentibus, Cappadociam finitimasque circa Pontum tenuit nationes. Postremo imperium in maius propagatum filijs tradidit, quod uicissim unus ab alio suscepit, usque ad Eupatorem, qui etiam Dionysius uocatus est, de quo modo locuti sumus. Mulieres in Asia clarissimæ ante omnes fuerunt Amazones, quarum genus è Scythia profectum diximus. Deinde Artemisia Halicarnassi regina, quæ cum Xerxe aduersum Græcos bellum gessit. Postremo Pythodoris quam supra in Ponto regnasse memorauimus, non possumus non Asiaticam dicere: eius pater Pythodorus apud Trallianorum urbem, ex priuato ciue magnus euasit, & opes regias cumulauit. Nec nos latet plurimas Asiæ sceminas clarum nomen allecutas esse: sed inter eas quæ regnauerunt has præferimus.

De Turcarum origine & moribus. Item de Ottomanorum progenie, Cap. C.

Verum quia de Turcis superius mentionem fecimus, ad quos ultimo loco imperium Asiæ delatum est, haud absurdum fuerit eiusce gentis originem recensere. Ut eorum confutetur error qui gentem Troianam Turcas esse affirmant, ac Teucros uocant. Turcæ (ut Ethicus philosophus tradit) in Asiatica Scythia ultra Pericheos montes, & Taracuntas insulas, contra Aquilonis ubera sedes patrias habuere. Gens truculenta & ignominiosa, in cunctis stupris ac lupanaribus fornicaria, comedit quæ ceteri abominantur. Iumentorum, luporum, ac uulturum carnes, & quod magis horreas, hominum abortiua. Diem festum nullum coluit, nisi mense Augusto Saturnalia. Romanorum imperium audiuit magis quam sensit, quamuis Octauiano Augusto in auro littoreo

Mithridates matrem, fratrem, filios tres impuberes & totidem filias interfecit.

Mulieres in Asia clarissimæ.

littoreo censum dedit, & id quidem sponte. Nam cum uicinas undique regiones annua illi tributa reddere animaduertisset, nouum dierum ac temporum exortum esse deum arbitrata, munera illi quotannis misit. Hæc gens (ut Otho historicus tradit) imperantibus Græcis, & regnante apud Francos Pipino annis ab hinc supra sexcentis, non Caspias (ut ille ait) sed Caucafeas egressa portas, cum Auaribus ferocissima pugna, multis utrobique desideratis conflixit. Exin Pontum Cappadociamque transgressa, ad reliquas finitimas gentes sensim illapsa est, nec multo post (quemadmodum Nicolaus Sagundinus ad nos scripsit) græcis ac latinis literis eruditus, eadem gens more latronum clandestinis quibusdam excursionibus uires sibi uendicans, occupatis montibus, & claustris opportunis, unde per occasiones facile irruptiones fieri possent, usque adeo emerit, atque sublata est animis, ut palam iam & pari Marte adueritum finitimos de agri possessione certaret: & denique procedenti tempore non solum Pontum & Capadociam, uerum Galatiam, Bithyniam, Lycaoniam, Pisidiam, utranque Phrygiam, Pamphyliam, Ciliciam, Cariam, & omnem Asiam quæ minor uocatur, ultra citraque Taurum, ad oras usque Ionie & littora græci maris occuparet. Nec unum quendam principem, sed alios alij duces, & uaria auspicia per factiones secuti. ex hac gente trigessimum, ab hinc & centesimum circiter annum, Ottomanus quidam exigui tum census, & obscuri inter priuatos nominis, ex collectio milite non ingenti manu per seditionem conflata, grassari passim, ac non solum reliquias Christianas uexare, uerum etiam homines suæ gentis armis infestis petere, & sibi subdere cepit: cuius conatibus orta inter principes graui discordia, felicem cursum præbuit. Ottomanus enim dum illi sese inuicem laniant, accitis undique omnibus, qui pro ingenio prædæ rapinarum cupidi essent, auctoritatem breui & nomen adeptus, oppida non pauca, partim ui, partim seditione in potestatem accepit. Huic successit Orcanes, qui rem inchoatam à patre commode profectus, longe lateque propagauit: quem secutus Amurates filius, duobus de Græcorum imperio disceptantibus, ab altero qui superari timebat in auxilium accersitus, cum ex Asia transfisset in Græciã, consulto bellum protrahens, ubi ambos consumptis eneruatisque uiribus fractos ac defessos animaduertit, uersis (ut aiunt) proris, arma in eos sine ullo discrimine per occasionem conuertit, & plurimum Græciæ sibi subiecit. Is uita functus duos reliquit filios Solmanum & Pazaitem, quem superius à Tamerlane captum retulimus. Solmano extincto res uniuersa ad Pazaitem deducta est, qui priusquam caperetur res magnas in Græcia gessit: dimissus uero nihil memoria dignum egit, mortemque in Asia inglorius obiit, cuius filij qui complures erant, in potestatem Græcorum uenere, cum capto patre periculum euasuri, ex Asia in Thraciam nauigare contenderent. Calapinus tamen natus maior emissus à Græcis regnum obtinuit, cui uita functo Orcani filio tenella ætate adolescentulo quorundam principum regnum occupare conati, Moyses patruus, & ipse à Græcis dimissus, infestis armis occurrit, & magis proditione quam pugna oppressus, extinxit adolescentem. haud multo post, & ipse nullo superstite filio decessit, quem Mahumetes frater tertius ex Pazaitem, filijs subsecutus regnum ingruente obtinuit: qui magnis rebus in Europa gestis, in Asia quoque complures Turcarum regulos ui atque armis oppressos, regnis exiit. Huic defuncto successit Amurates filius, qui per tempus in Asia manens, audita patris morte, in Thraciam conatus transire, imperatoris Græcorum maritimo apparatu prohibitus est, & Mustaphas natorum Pazaitem reliquus, ut rerum potiretur à Græcis liberatus, & summa ope adiutus. Sed Mustapha pugna superato & interempto, Amurates uictor uniuersum regnum obtinuit. Hic fuit Mahumetis qui modo regnat pater, utriusque res gestæ memoriam exposcant, quas cum de Græcis agemus haud quaquam reticebimus. hæc est Ottomanorum progenies, & Turcarum origo, qui quanquam ea loca possident quæ olim Teucris tenuere, non tamen Teucris appellandi sunt: alioqui & Dardanos, et Myfos, et Phryges, et multarum gentium quas uel in Asia uel Græcia subiecerunt nominibus appellare possemus, siue enim ex Attica, siue ex Creta, quod ad mare probare uidetur, Teucrorum origo fuit, nihil ad Turcas pertinet, quos Scytharum genus esse docuimus, barbaram

et te.

A & tetram progeniem: quamuis pluribus sæculis in Asia Græciacque commorati uitam mitiorem induerint, & imperium utriusque terræ consecuti sint. Adeo Turcarum nomen auctum est, ut quæ olim Asia uocabatur, nunc Turciam uocent. à Turcis enim uniuersa possidetur, præter oram Trapezuntiam, quæ suo imperatori paret Christianæ religionis cultori, quamuis Græco & nonnullis erroribus imbuto, aduersus quem profectus hoc anno Mahumetes eius imperium labefactum existimatur. habent & Armenij alij qui suum ducem in Asia qui Christum sequitur (ut ante diximus) reliqui omnes Turcarum potestati subiecti sunt: sed non omnes Turcæ Ottomanorum imperio subsunt: nam & Caramanus Ciliciæ dominus, qui magnam Cappadociæ partem possidet, & Asambecus qui prope Euphratem dominatur, & alij nonnulli reguli ab origine Turcæ, cum Ottomanorum progenie diu de regni possessione certarunt. Caramanus inter Mahumetem Turcarum imperatorem, & Soldanum Aegypti dominum medius, multa per nostram ætatem, modo cum hoc, modo cum illo prælia gessit, locorum difficultatibus, & Ciliciæ gentis, cui dominatur uirtute confusus, & odio Mahumetis Christianorum amicus, nec Asambecus Ottomanorum profapiam quiescere permisit, Christianæ coniunctus uxori, imperatoris Trapezuntij filia: quamuis parui momenti est apud Turcas matrimonij nomen, quis coniuges sunt, quot ducere uoluerunt, impiam Mahumetis legem

B sequentibus, cum qua nobilem & pulcherrimam Asiam foedauerunt. eadem ab initio idola coluit, deorumque uarijs superstitionibus dedita, quamuis nonnullos admiserit Iudæos ueri dei cultores: non tamen legem eorum accepit, sed quemadmodum hodie Iudæi inter nos uiuere permittuntur, ita & inter gentiles per Asiam sub tributo uitam agebant. Damnatissimus ille idolorum cultus usque ad Romanorum imperium perdurauit, quibus ad Christum conuersis, & in Asiam, & in omnem ferè terram prædicatum per apostolos, intonuit euangelium, & benigne auditum est, credidit Asia Christo, & pulcherrimas erexit ecclesias, ue ulla eius portio fuit Christianis non inuita sacris. Fatemur plurima ibi & per Romanos, & per alios iudices Christianorum persecutio acta est, sed uicis gloriosa martyrum constantia, uicerunt & sanctissimi uerbi dei prædicatores. Erecta sunt monasteria uirginum, & sanctorum patrum cœnobija, laudatus est in canticis dominus, & in odorem suauitatis sacrificatum est ei, cuncta populi ora, & omnes linguæ Christum insonuere, cui nulla non uilla altaria dedicauit, et dona in eius nomine consecrauit. Cessauit omnis spurcicia ueteris cultus, diruta sunt demonibus sacrata templa, exulta simulacra, contritæ deorum imagines, omnis turpitudine, omnis blasphemia procul acta, euangelica uita recepta, sancti & pudici mores admisi, laudata uirginitas, probata nuptiarum castitas, innocentia in honore habita, sobrietas & mansuetudo ore omnium commendata, nulla consuetudo admissa, quæ aduersa sacrosancto euangelio uideretur. uerum Turcarum aduentu cuncta immutata sunt. Mahumetea lex, quæ sub Heracleo imperatore coeperat, euangelium Christi repulit Christianorum desidia, qui petentibus opem, Asianis neque consilio neque auxilio fuerunt. Redijt sceditas & pristina turpitudine. nam quamuis simulacra horrent Turcæ, & unum se colere deum dicunt, indigna tamen de Christo sentiunt, nec trinitatem adorant, haud intelligentes quomodo possit deus unus & trinus esse, & scripturam sacram depratarunt, uoluptatis ac libidinis serui. Perierunt sacræ literæ, & omnia bonarum artium studia defecerunt, apud seruos paucos Christi nomen auditur, neque illi qui se Christianos appellant in Asia, ueri Christiani sunt, non ambulantes ad ueritatem euangelij: et si enim plurimi adsunt Græci Christianis imbuti sacris, multum tamen ab antiquorum sanctorumque patrum regulis abierunt, nec Romanam ecclesiam audire dignantur omnium fidelium matrem. Nimis multum est quod in Asia perdidit Christus, nobilissima prouincia à nostra religione est alienata. Et quot populos quot præclarissimas urbes, quot insulas fama celebres, quot inclyta regna cum Asia perdidimus, in oratione qua resuadet rex Agrippa Iudæis apud Iosephum, ne cum Romanis bellum susciperent, quingentas ciuitates in Asia minori ac propria fuisse comperi-

Kk mus.

mus. Et quæ unquam terra viros doctrina excellentes, plures quam Asia protulit. Dum singulas percurramus urbes commemorauimus illustres viros, e septem sapientibus, quos admiratur antiquitas, tres uel quatuor Asiaticos fuisse constat, quando ex ipsa continenti, aut ex insulis sibi adiacentibus orti sunt. Homerus ipse inter poetas præcellentissimus, haud dubie Asiaticus fuit, quamuis eum apud senatum plures ciuitates decerent: & Hippocrates medicorum princeps ex Coa natus, Asiam honorat, & Aratus astrologus Solensis. Inter Philosophos siue stoicos siue peripateticos multi Asiatici claruerunt. Oratorum quoque & historicorum maximus numerus, sicut in particularibus relatum est. Theologi quoque nostræ religionis non pauci in Asia floruerunt. Sed unum omnium & primum & maximum satis fuerit commemorasse Paulum Tharsensem, cuius epistolæ post euangelia primum sibi locum in ecclesia uendicarunt. Omittimus aliarum artium studia, architecturam, picturam, statuariamq; in quibus Asianorum ingenia facile principatum obtinuerunt. longum esset singula recensere, quæ apud Asiaticos præcipua extiterunt, & e septem miraculis orbis duo uel tria in Asia referuntur. Mausolei sepulchrum apud Cares, & Iouis siue Solis Colossus apud Rhodios, quos inter Asiaticos computauimus. Hæc longius fortasse quam par fuerat recensuimus, ut intelligant qui hæc legerint, quantum Christiana res publica perdidit: atque hæc potissimum causa fuit, cur Asiam & eius partes distinctæ usque ad minutissimas describeremus. Dicit fortasse aliquis non minoris dampni fuisse, uel Græciam amisisse, quæ omnium doctrinarum mater iudicata est, & armorum gloria plurimum excelluit, uel Syriam in qua primus homo uisus, & in qua Christus natus & altus, humanum genus per crucem redemit, & uiam qua cælum peteremus, aperuit. Vtilius igitur fuisse has prouincias descripsisse quam Asiam: sed neque nos illos negligemus, si uita comes fuerit, qui & orbis uniuersi situm, & gentes percurrere decreuimus. Nunc de Europa dicemus.

Paulus aposto-
lus.

ASIAE MINORIS ELEGANTISSIMAE DE
SCRIPTIONIS FINIS.

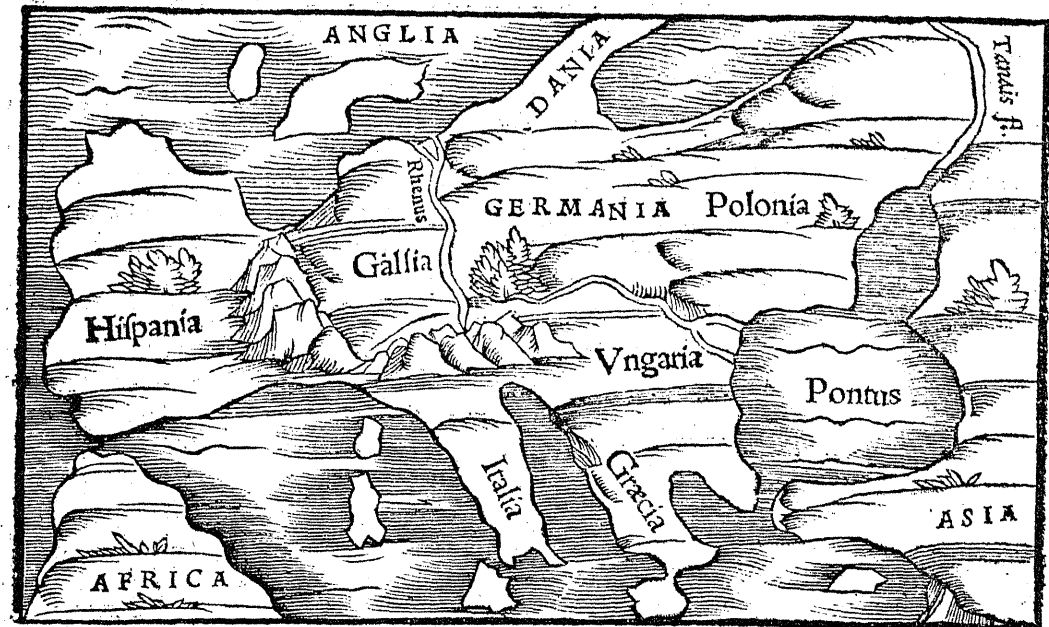
AENEAE

II. Pontificis Maximi, in Eu-

ropam sui temporis uarias
continentem historias,

Præfatio.

Quæ sub Frederico tertio eius nominis imperatore apud Europeos, aut qui nomine Christiano censentur, insula, homines, gesta feruntur memoratu digna, mihiq; digna tradere posteris, quam breuissime libet commiscebimus, aliqua interdum alius repetita, quemadmodum locorum, rerumq; ratio exposulare uidebitur.

De Hungaria, siue ut nonnulli uolunt

Pannonia, de Sigismundo imperatore catholicæ fidei ad unitatem insigni redactore, de Alberto rege Bohemo in imperatorem Romanorum à Germanis electo, de Iacobo Marchiano ad tumultum sedandum crucifixerò, de multis alijs & ducibus & regibus, inter quos de Marthia qui ex carcere ad regnum est uocatus, Cap. I.

Vngaria quæ Austriæ Frederici patriæ contermina est, & in orientem uergit, principium narrationis præstabit. Hanc prouinciam nonnulli Pannoniam uocant, tãquam Hungari Pannoniorum loco successerint: uerum neq; Hungaria Pannoniæ terminos implet, neq; illa tam lata olim fuit quam nostra ætate Hungaria. Intra Danubium enim et Alpes, qui ad Italiam & Adriaticum respiciunt mare, Pannonia continebatur: ab occasu Noricum Enumq; amnem, ab ortu Mysos ac Triballos & flumen Sauum contingens, intra quos limites Austriæ magna portio clauditur, & Teutoribus incolitur. Stiria quoq; iisdem terminis continetur, Valeria quondã appellata. Hungaria uero, quamuis inferiorem Pannoniam à fluuio Leycha usq; Sauum complexa est, Danubium tamen transgressa ad Polonos usq; protenditur, & quæ quondam aruatenuere Gepidæ, Daciq; possident. Imperium gētis Hungariæ multo latius est quam ipsa Hun-

gariatnam & Dalmata, quos Schlauos, & Illyrij quos Bosnenses, Triballi seu Mysij, & Seruios, tum Rascianos appellant: & Getæ, quos partim Valachos, partim Transylvanos nominant, Hungarorum imperium subierunt: & si nonnulli æuo nostro Turcarum armis deuicti defecerunt. hanc prouinciã quatenus citra Istrum extenditur, sub Octauiano Casare Romani primum obtinuerunt, Bachone Pannoniorum rege subacta & Amantinis inter Sauu & Drauum prostratis. Dacia uero trans Danubium quæ nunc Hungariæ portio est, Traianus imperator edomuit, & in solo Barbarico prouinciã fecit: sed amissa sub Galieno per Aurelianum recuperata est. Post Romanos aliquando Huni Scythica gens, aliquando Gothi ex insulis Balthæi maris populi, deinde Longobardi ex Germania profecti Pannoniam occupauerunt. Postremo Hungarorum natio ex ultimis Scytharum finibus inundauit, quæ usque in hanc diem regno potitur, & ultra citraque Istrum late dominatur. Extat adhuc non longe ab ortu Tanais altera Hungaria, nostræ huius de qua sermo est mater, lingua & moribus pene similis, quamuis nostræ ciuili or est Christi cultrix, illa ritu barbarico uiuens seruit idolis. In Hungaria quam Danubius interlabitur tempestate nostra Sigismundus Caroli quarti Romanorum imperatoris filius natione Bohemus, origine Teutonicus, uaria fortuna annos supra quinquaginta regnauit, princeps singulari prudentia, magnitudine animi, beneficentia & liberalitate insignis, corporis quoque maiestate ac decore illustris, ceterum bello prorsus infelix: quem non Turcæ duntaxat, sed Bohemi quoque sæpe acie fuderunt. Vxor ei prima fuit Maria Ludouici regis filia, cum qua regnum accepit. Illius causa duos & triginta regulos in Hungaria primarios, qui aliquando rebellassent, gladio percussit. ob quam rem & ipse paulopost, regina fati functa, in uincula coniectus est, mulierque uiduæ cuius uirum interfecerat, in custodiam traditus, donec regni proceres supplicium decernerent, sed non defuit capto in extremis rebus prouidentia, qui ut erat facundia potens, mulieri longe melius esse ostendit regum sanguinem conseruare quam fundere. Dimissus ab ea Barbaram Hermannii comitis Ciliæ filiam duxit uxorem, nec diu postea comparatis auxilijs regnum uendicauit, de proditoribus supplicium sumpsit. Mulieris uiduæ filios & honoribus & opibus inter primos regni proceres cumulauit: quorum adhuc alterius uiuit filius Ladislaus Garus comes regni Palatinus. Multa huius Sigismundi egregia facinora memoriæ prodita sunt, inter quæ illud præclarissimum, quod ecclesiã catholicam in tres partes diuisam, coacto apud Constantiam generali concilio, ad unitatem redegit: Italiam, Galliam, Hispaniam, Angliam, huius rei causa peragrans: Vitoldo Lituaniæ duci, ut se regem appellaret missa corona, indulgit. Prius tamen ille uita decessit quam solennia coronationis expleret. Prussiam, quam rex Poloniæ fratribus beatæ Mariæ Teutonicorum armis ademerat restitui iussit. Cum Venetis duce Pipone Florentino grauius bella gessit, Venceslaum Bohemiæ regem germanum suum, quod regno inutilis esset coniecit in uincula: quamuis negligenter custoditum magno reipublicæ malo, quidam Bohemi e carceribus surriperint, coronam imperij ab Eugenio quarto pontifice maximo, Romæ accepit. Bohemia post multos calamitates uix tandem potitus est: Marchiã Brandenburgensem Frederico Burgaffio Nurenbergensi dono dedit, filiam Elisabeth ex Barbara nata Alberti duci Austria in matrimonium copulauit, illique demum apud Zuoymam Morauicæ ciuitatem morienti, regna quibus præfuerat ultima uoluntate reliquit, ossa eius in Veradino iacent. Albertus apud Albam regalem cum coniuge coronatus, Bohemiæ quoque diadema suscepit. Cuius felicitatem admirati Germani principes, & ipsi suum sanguinem extollere decreuerunt, Romanum ei committentes imperium. Id Alberto suscipere non licebat, nisi primores Hungariæ indulgerent, quibus haud ex usu uidebatur suum regem Teutonibus imperare, atque ob eam causam iureiurando Albertum obligauerunt, ne suo iniussu imperium acceptaret. Vocati tamen ad regem, qui tum Viennæ fuit, uicti precibus præbuere consensum. Ille imperio auctus, ad Hungariam redijt aduersus Turcas, qui tunc Rasciam inuasent arma moturus. Sed dum Budæ moram facit (ea est regum sedes) iudex ciuitatis natione Teutonicus, Hungarum quempiam ob delictum fluuio demersit. Id Hungari molestissime tulerunt, quibus Teu-

Venceslaus rex inuictus à fratre Sigismundo in uincula coniecitur.

tonicum nomen exosum est. Excitatur e uestigio tumultus, Hungari arma capessunt, obuios Teutones passim trucidant, fit fuga in arcem, qua rex se continebat, diripiuntur negociatorum domus, quorum pars maior teutonica fuit. Euangelizabat eo tempore Budensibus Iacobus Marchianus, ordinis minorum professor, doctrina literarum & uitæ sanctimonia clarus, qui sedaturus tumultum, simulacrum Saluatoris crucifixi manu gestans, furenti armatoque populo obuiam factus, ut cædi parcant, ut rapinis abstineant, ut arma deponant, supplex orat. Illi uerba eius minime intelligentes (neque enim tempus ferebat interpretem) bene sibi futurum autumant, qui Christum suis ceptis ducem habent, sublimemque Iacobum, simulque Crucifixum in uulnibus attollunt, ac bacchati per urbem, nunc istam, nunc illam domum compilant. Fiunt tamē aliquanto minora spolia, & a cædibus temperatum est ob præsentiam Iacobi, modo precibus, modo lachrymis furorem incense plebis lenire conatus est. Sedato tumultu Georgius Palocius Strigoniensis ecclesiæ pontifex moritur apud quem pretiosa regni suppellex in custodia fuit. Rex Strigonium petit, & regina cum eo, aperiuntur arce in quibus thesaurus obseruabatur coram regina, & selectis regni baronibus. Illa clam subtracta corona (quam sacram appellant) fidelique anui tradita, arce claudit atque obsignat. Albertus paulopost Drauum usque fluuium proficiscitur, ibique castrametatus maiores copias expectat, cum quibus Turcas inuadere possit Sindronium obsidentes, prius tamen expugnatum est oppidum quam auxilium uenirent. Ipse Budam reuersus, cum dysenteria laboraret Viennam repetere statuit, siue moriturus inter suos, siue quod aërem in quo fuerat enutritus, conseruare aliquid ad sanitatem sperabat. Sed in itinere magis ac magis morbo affectus, relicta uxore prægnante, obsignatoque testamento, in uilla quæ Longa dicitur, sexto Calendis Nouembris è uita decessit: Religiosus princeps, & qui liberalitate simul iustitiæ præstaret. Fuit quoque in bellis audax & manu promptus, Morauos ac Bohemos armis subegit, Polonos late uagantes intra regnum suum coercuit. Magna de se Christianæ reipublicæ promittere uidebatur, nec minora populi de sua uirtute conceperant, pulcherrimæ spei satis fieri breuitas uitæ non fuit. Repente occidit qui, breui ad summum potentie creuerat: neque enim biennio toto imperauit. Statura eius procera fuit, neruosum & ualidum corpus, facies terrificæ, more gentis erasa barba, superius labium intensum, uestem haud splendidam, balteus auro grauis cinxit, nec unquam lateri defuit ensis. Corpus eius in Alba reconditum est. Cognita regis morte, conuenientes Hungari indignum ac periculosum existimantes, tantum regnum unius foemine iudicio subiacere, reginam magnis precibus hortantur, Vladislaum Poloniæ regem, qui populum armis tutetur, sibi ut uirum asciscat. Consentit mulier, ea conditione adiecta, ne quod filio præiudicium fiat si masculum pariat, legantur in Poloniã prelati ecclesiarum, & principes regni natu & autoritate maiores, quibus iter agentibus, Ladislaus posthumus nascitur, qui mox ut in lucem prodijt, apud Albam regalem, & baptismum Christianæ fidei signaculum, & militiæ cingulum, & sacram Hungariæ coronam, quam mater penes se habuit, eadem die accepit. Inde sublatus in tutela Frederici Cæsaris, duodecim ferme annis fuit, cui mater & ipsum & coronam commendauit, legati quamuis prohibente regina Vladislaum adire, quem magnis pollicitis oneratum in Hungariam traxerunt, & imposito diademate, regem salutauere, quo cum diu Ladislaui mater uario euentu armis contendit, Hungaris in duas partes diuisis. Vlricus comes Ciliæ, dum consobrinæ studet, Ladislaocque regnum defendit, captus à Polonis diu in carcere maceratus est. Dionysius archiepiscopus Strigoniensis, qui postea Cardinalatus honore donatus est, genere ac moribus illustris, utriusque regi diadema imposuit: alteri uolens, alteri coactus. Vocatus enim ad Polonum, quamuis publica fide accepta Budum petiuisset, non prius libertati suæ redditus est quam Vladislaum in Alba coronauit. Ipse quam primum potuit domum reuersus, Polonorum conatibus summo studio aduersatus est. Iulianus cardinalis sancti angeli ab Eugenio pontifice maximo in Hungariam missus, uir summo ingenio singulari facundia, excellenti doctrina, quamuis inducias belli inter Vladislaum & Elisabeth ad certum tempus composuerit, pacem tamen efficere non ualuit. Regina mor-

Iacobus Marchianus ordinis minorum professor, tumultum sedaturus, Saluatoris crucifixi simulacrum gestat.

Hungariæ corona sacra, & regina clam subtracta.

Descriptio stature Alberti imperatoris.

Vlricus à Polonis in carcere maceratus

tua, omnes pene Hungariae optimates ad Polonos defecere, solus Giscra Bohemus re-
 belliae peritissimus, et manu promptus, Ladislai partes in Hungaria tutatus est, qui saepe
 cum parua militum manu, ingentes Hungarorum Polonorumque copias uicit, fudit, dele-
 uit, bisque Ioannem Huniadem magnis exercitibus cinctum caltris exiit. Hic Ioanes na-
 tione Valachus fuit, haud altis natalibus ortus, sed ingenio dextero, & animo sublimi, et
 uirtutis amator, multa cum Turcis secunda praelia fecit, & hostium spolijs Hungarica tem-
 pla ditauit, primusque omnium apud Hungaros Turcarum acies & frangi, & uinci pos-
 se monstrauit. Quibus ex rebus excitatus Vladislaus, et ipse praelium cum Amurate Tur-
 carum imperatore committere non dubitauit, de quo postea suo loco dicemus. Foedus
 inter Fredericum imperatorem & Vladislaum, qui se regem Hungariae appellauit, Iulia-
 nus Cardinalis ea lege composuit, ut liceret imperatori Hungaros coercere, si quod in
 Austria, Stiriaue damnum inferrent. Idem permissum Vladislao est in Frederici subdi-
 tos Hungariam infestare. Guncium oppidum in Hungaria est, Stiriae atque Austriae pro-
 ximum, hoc latrones occupauere, et pleraque circumiecta castella, ex quibus in Austriam
 profecti, magnam uim pecorum atque hominum abegerunt. Motus ea re Fredericus co-
 parato raptim exercitu in Hungariam traiecit, munimenta expugnauit, ex latronibus octo-
 ginta furca suspendit. Cum cecidisset in bello Vladislaus, conuentus Hungarorum apud
 Pestam habitus est, locus hic trans Danubium Budae opponitur, neque muris cinctus, neque ma-
 gnificis domibus exaedificatus, nullae speciem gerit. Hic Ladislaus Alberti filius commu-
 ni procerum consensu rex designatur, suisque deinceps auspicijs in Turcas pugnare coe-
 pit, nec tamen feliciora eius praelia, quam Poloni fuerunt. Ioannes Huniades regni guber-
 nator assumptus, absente rege prouinciam (ut aiunt) in uirga ferrea gubernauit. Nec dum
 rex affuit minor eo habitus est, hic prostratus apud Albam Turcis (quemadmodum in re-
 bus Rastiscianis referemus) breui tempore superuiuens, morbo extinctus est: Ferunt enim
 cum aegrotaret, noluisse dominicum ad se corpus deferri, indignum esse dicentem serui
 domum intrare regem, iussisse sese, quamuis deficientibus uiribus, in templum uehi, ibique
 de more Christiano confessum, diuinam Eucharistiam suscepisse, atque inter sacerdotum
 manus deo animam reddidisse. Felix spiritus qui tantae rei, quanta gesta est apud Alba-
 nuntius atque autor migravit in coelum: Ladislaus qui ex tutela iam pridem imperatoris
 emissus, & in paterna regna receptus, Turcarum metu ex Hungaria in Austria se contule-
 rat, audita Turcarum strage, & gubernatoris morte, quo cum Ciliae comes apertum gere-
 bat odium, impellente ipso comite, qui ueluti sublato amulo latibundus id nuntium audierat,
 rursus in Hungariam rediit: sed dum apud Albam spolia Turcarum, et interemptorum hostium
 cadauera respicit, comes ipse cuius caput erat a rege secundum, et qui iam solus tanquam regis
 auunculus leges Hungaris praescribere, a Ladislao Huniades filio in Castro regio ob-
 truncatur, inde necesse consecutus, unde sperauit imperium. Offensus ea re mirum in modum regi-
 us animus, dolor tamen suppressit, nec dubitauit auunculum iure casum fateri. Cadaver de-
 functi in Ciliam missum est. Rex Budam se contulit, ubi secutos curiam Huniades filios in car-
 cerem rapi iussit, percussoribusque comitis Ladislai natu maioris capite plecti. Matthiam capti-
 uum duxit in Austriam, et profectus in Bohemiam eum pone seque mandauit. Ipse paucos dies Pra-
 gae moratus, siue morbo pestifero, ut plerique tradiderunt, seu ueneno, ut alij affirmant, obiit
 die, nobilissimus sanguis paterna origine ac materna ex imperatoribus ortus. Matthias qua-
 die rex clausit oculos, eadem Pragam applicuit, quem Georgius gubernator in custodia sua re-
 cepit. Corpus Ladislai apud proauum Carolum. iiii. Romanorum imperatorem in arce Pragensi
 atque in aede sancti Viti reconditum est. Defuncto Ladislao rege Hungari ad eligendum successo-
 rem ad Calendas Ianuarias die constituit. Proceres apud Budam frequenter conueniunt: inter quos Mi-
 chael Rylagus magna militum stipatus caterua praesto adest: xiii. millia equitum. peditum. vii. mil-
 lia enim secuta feruntur, quae statuto tempore in Pesta fuerunt. Michael frater coniugis Huniades Mat-
 thiae auunculus, cui propter necesse Ladislai nepotis, cum plerisque regni baronibus acerrimae
 simulares erant: his potentia eius haud paruam ingessit terrorem, nec iam percussa metu
 concio, liberam regis electionem futuram arbitrabatur. Michael uero conuentum adiens,
 non se idcirco armatos adduxisse ait, ut uim congregatis inferat, sed ut eos deterreat si qui
 quis

Ladislaus, rex
 apud Pestam
 designatus.

Comes Ladis-
 lai auunculus
 obruncatus.

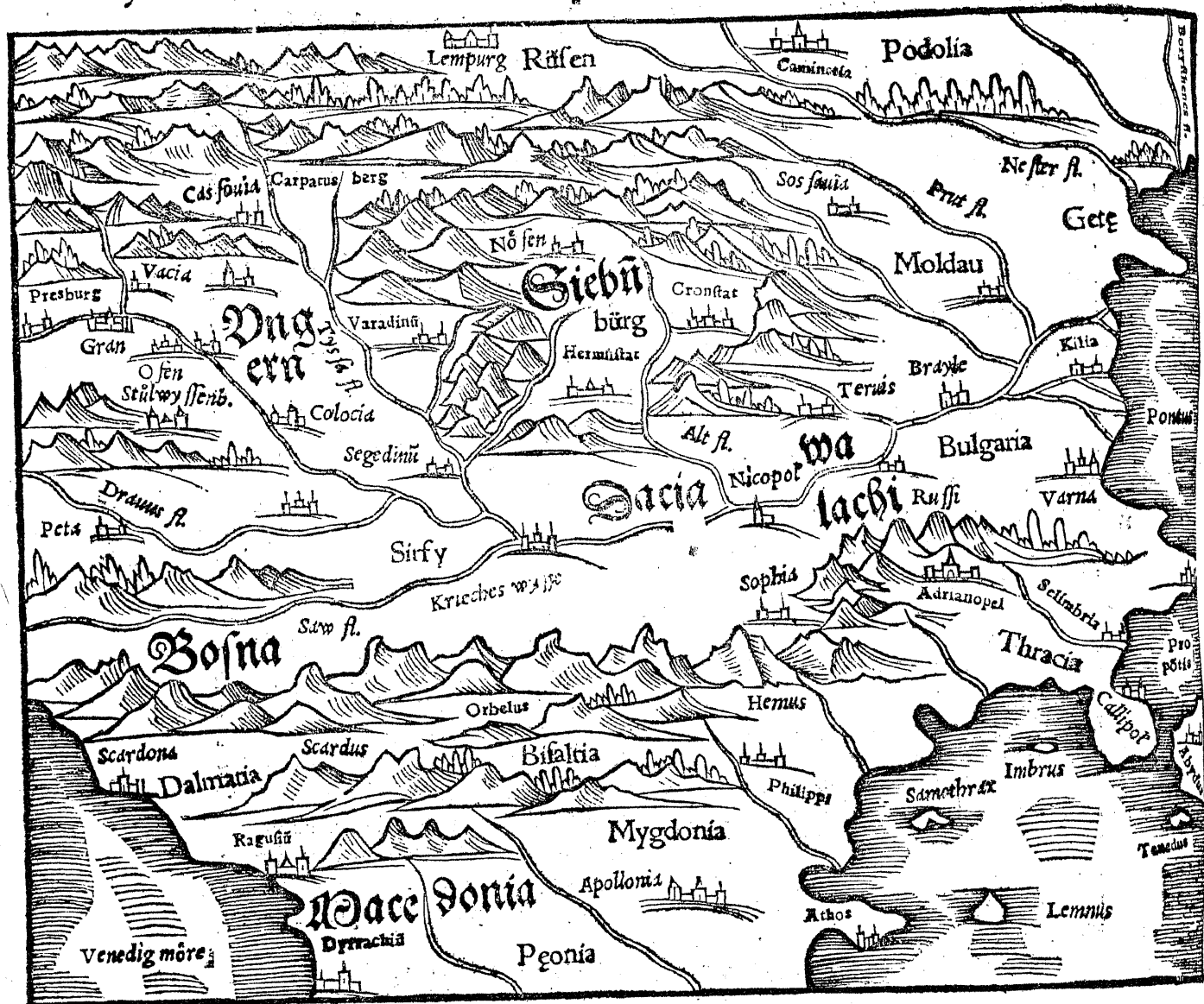
A sint qui libertatem principum ac popularium in assumendo rege perturbare conentur.
 Illud tantum se ueluti unum ex regni accolis monere, ut Ioannis Huniades beneficia me-
 minerint, qui unus omnium Turcarum arma ab Hungarico regno depulerit, clarasque genti
 uictorias pepererit, indigna suis meritis praemia reddita. Ex filiis eius alterum crudeliter
 occisum, alterum in Bohemia captum seruari, posse Barones memoriam Ioannis extolle-
 re, Matthiam ex captiuitate redimere, atque in eius regni fastigio collocare, quod pater sua
 uirtute seruasset: neque ferendum ut ad externos ea potestas deferatur, parcere se omnibus,
 qui nepoti fuissent insidiat: regni salutem ante oculos ponere: si quae prouincia utiliore
 esse arbitrentur, nihil obstare, quo minus melior eligatur. Fuit res aliquandiu anceps, cum
 Baronum sibi quisque timeret. Postremo reconciliatione inter proceres facta, cuius auto-
 rem Ioannem sancti Angeli cardinalem, uirum doctrina & moribus excellentem, qui tum lega-
 tum agebat Apostolicum, tradidere. Matthias octo & decem natus annos, nono Calen-
 d. februarii, inter quadraginta millia uirorum, qui medio in Danubio tum glacie constricto,
 impatientes magni frigoris, secreti electionis exitum expectabant, rex acclamatus. Nunc
 quisquis hanc legis & futura praedictio: singulare proflus humanae inconstantiae docu-
 mentum, ex duobus adolescentulis aetate moribusque pene paribus, alter ex regio solio dum
 nouae nuptae thalamum exornat, deferatur ad tumulum: alter dum capitale iudicium trepidus
 manet, ex carcere uocatur ad regnum. Libertas eius ex gubernatore Bohemiae sponsali-
 tijs atque alijs pactionibus empta refertur. Mirabile quod matrem repentina laetitia non ex-
 nimauerat, cum tot cladibus afflictata prius regem appellatum audierit, quam uinculis exemptum.
 In parte Hungariae, quae trans Danubium in Septentrionem porrigitur, & nunc Sepusium uo-
 cant, olim Gepidae confedere. Insignis latro Examites, nationem Bohemus, Huisitarum pe-
 stifera labe infectus, milites praedandi cupidus undecumque ad se uenientes benigne colle-
 git, eosque fratres appellauit, & uniuersam regionem illam tributariam sibi reddidit, exaedifica-
 tis munitionibus locis opportunis, ex quibus modo in unam, modo in alteram partem
 discurrere posset, praedas in fine cuiusque mensis uiritim diuisit. Ex quibus non plus ac-
 cepit qui totum mensem, quam qui diem unam ante diuisionem in castris fuit nume-
 ro fratrum ascriptus. Id sibi ex Euangelio praecipuum affirmauit, quod in uinea domi-
 nilaborantibus, & qui prima hora, & qui undecima uenerant, aequam mercedem pro-
 mittit. Hanc societatem longe lateque rapinas agere, & iam quinque millia pugnatorum
 in armis habere, indiesque crescere, non aliter dissipari potuit, quam duce ipso Examite
 ad stipendia Ladislai regis uocato.

Matthias ex
 carcere uoca-
 tur ad regnum.

De Transsylvana regione, Teutonibus, Siculis, & Valachis populis
 eam incolentibus, Cap. II.

C Transsylvana regio est ultra Danubium sita, quam Daci quodam incoluerunt, feroces
 populi, & multis Romanorum cladibus insignes: nostra aetate tres incolunt gentes,
 Teutones, Siculi, & Valachi. Teutones a Saxonia originem habent, uiri fortes & bello ex-
 ercitati, a septem ciuitatibus quas inhabitant Sibenburgenfes patrio sermone appellati. Sici-
 li Hungarorum uetustissimi creduntur, primi omnium qui ex Hungaria ueteri in hanc pro-
 uinciam uenerint. Ea ob causam quamuis agros suis colunt manibus, ac rure uiuentes, greges
 pecorum pascunt, nobiles tamen appellantur. Et concurrentes inuicem, alter alterum generosum
 dominum salutant, nec tributa pendunt, nisi quo anno rex Hungariae coronatur. Tunc e-
 nim quod sunt patres familias, tot boues regi tradunt, quorum numerum supra sexaginta mil-
 lia esse ferunt. Iussi uero in bellum exire nisi pareant, capitali poena plectuntur, bona fisco ap-
 plicantur. Valachi genus Italicum sunt, quemadmodum paulopost referemus, paucos ta-
 men apud Transsylvanos inuenias titros exercitatos Hungaricae linguae nescios. In hac
 prouincia oppidum fuit, quod Bistricium uocauerunt regiae coronae subiectum. Id Ladisla-
 us rex cum Viennae ageret, Ioanni Huniadi dono dedit. Tulerunt id aegre oppidani,
 diuque resistere, coacti tamen imperata fecerunt. at mortuo Ioanne, eiusque filio Ladislao
 Budae occiso, Michael Rylagum, qui pro Matthia altero Ioannis filio regnum pete-
 bat, turpiter reiecerunt. Ille indignatus quamprimum Ladislai regis mortem accepit, eo-
 cum exercitu rediit, ut oppidum expugnauit, rebellium ciuium alios oculos eruit, alios ma-
 nus am-

Siculi se nobis
 appellat.

nus amputavit, alijs necem gladio intulit, oppidum incendio deleuit, ingreisti sunt paulo post Transyluana Turcarum circiter tria millia, praedamq; magnam abegerunt pecorum atq; hominum: quos infecuti Sibinenses & ipsi Teutones ad interuicium usque deleuerunt, uictoresq; praeda recuperata domum rediere. Vix ciuitatem introierant, cum Michael ex alia parte haud paruas ducens copias affuit, ciuitati exitium parans, quae Biltricensibus aduersum se opem tulisset. Sed cum Sibinenses intra munitissimam urbem se continerent, frustratus desiderio suo, minabundus recessit. Apud Hungaros obijt aetate nostra Paulus Vergerius Iustinopolitanus, Graecis ac Latinis literis apprime instructus: cuius plura extant opera ab eruditis probata. Arrianus, qui Alexandri magni gesta Graeco sermone conscripsit, Latinus ab eo redditus est, hortatu Sigismundi Caesaris. Scripsit de ingenuis moribus, graecas ac barbaras amicitias comparauit, aduersus Malatestam qui Maronis statuam in foro Mantuano deijci iusserat, nobile inuectiuam edidit. Ex Hungaris, qui studia humanitatis secuti aetate nostra claruerunt, duos nouimus, Ioannem episcopum Varadiensem, qui regni cancellariam obrinuit, & alterum Ioannem eius ex forore nepotem, qui sub Guarino Veronensi Graecas ac Latinas literas didicit, nec minus uersu quam soluta ualet oratione: horum tamen originem Schlauonicam ferunt. Scientiam iuris plurimi professi sunt, inter quos Dionysius excelluit gente Canysia natus, qui Strigonicensem sortitus ecclesiam, honorem quoq; cardinalatus (ut ante diximus) emeruit.

In re

- A** In remilitari Nicolaus Vayuoda transyluanus, Michael Vrsatius, & qui Talisium inuasit Pancratius, nomen adepti sunt. Nunc clarus habetur Michael Rilagi ex aliena ruina magnus, Ioannes Huniades, cuius nomen caeteros obnubilat, non tam Hungaris quam Valachis ex quibus natus erat, gloriam auxit. Valachia perquam lata regio est, a transyluanis incipiens, usque in Euxinum protensa pelagus, plana ferme tota, & aquarum indigua, cuius meridiem Ister fluuius excipit, septentrionem Roxani occupant, quos nostra aetas Ruthenos appellat, & uersus fluuium Thirannomadas Scytharum genus, quos Tartaros hodie uocamus. Hanc terram incoluerunt quondam Getae, qui Darium Histaspis filium turpi fuga repulerunt, & Lysimachum regem uiuum in potestate pertraxerunt, & Thraciam pluribus cladibus affecerunt. Postremo Romanis armis subacti ac delati sunt. Et colonia Romanorum quae duces coercesit eo deducta, duce quodam Flacco, a quo Flaccia nuncupata. Exin longo temporis tractu, corrupto ut fit uocabulo, Valachia dicta. Et pro Flaccis Valachi appellati sermo adhuc genti Romanus est, quamuis magna ex parte mutatus, & homini Italico uix intelligibilis. Inter Valachos tempestate nostra duae factiones fuere, altera Danorum, altera Dragularum: sed ij cum Danis impares essent, atq; ab illis multifariam opprimerentur, Turcas in auxilium uocauere, quorum armis adiuti, Danos pene ad interuicium deleuerunt. Danis uero Ioannes Huniades Hungarorum imperio fretus opem ferens, non tam illos restituit quam sibi ipsi claritatem & opes acquisiuit. quippe qui Danorum agros ex potestate Turcarum ereptos, & sibi & posteris perpetua possessione retinendos occupauit. Valachi & insulas Istri accolunt, inter quas Peucen apud ueteres fama notam, & in Thracia quoque sedes habent. Valachorum pars Turcarum imperio, pars Hungaris subiacet. Non melius tet difficillimam esse prouinciarum descriptionem, quando & autores ipsi quos imitari oportet, non solum uarij, uerum & inter se contrarij ac magnopere dissentientes inueniuntur, & ipsarum prouinciarum limites pro dominantium autoritate ac potentia saepe numero commutati. Nam quae prouincia latissima quondam fuit aetate nostra, aut extincta est, aut permodica. Contra uero quae nulla uel minima extitit, nunc latissimam florentissimamq; uidemus. Longobardiam ac Romandiolam non cognouere maiores, nostra tempora Insubriam, Aemiliam, ac Flaminiam prorsus ignorant. Macedoniam sub Aemathione Rege, a quo Aemathia cognominata, perangusti clauerunt termini: uirtus postea regum, & gentis industria, subtractis finitimis populis, longe ac late protendit. Dent igitur ueniam, aequum censeo, si qui mea scripta legentes non eos locorum terminos offenderunt, quos ipsi uel mente sua conceperunt, uel apud alios inuenerunt, quae ab alijs accepimus, seu antiquis seu nouis autoribus incorrupta referimus, quamuis non est propositi nostri geographiam edere, licet aliquando historiam quam scribimus, locorum aliquam significationem requirat: sic enim clarior redditur.

De Thracia & populo in ea, quomodo Byzantium, quod & Constantinopolis dicitur, a Constantino imperatore Romanorum sit muris & pulcherrimis aedificijs auctum. Item de Synodo facta super sancti spiritus processione, Cap. III.

Post Valachos igitur & Hungaros, de quibus sermo habitus est, Thraciensium res ageste sese offerunt. Thracia uero (ut plerique autores tradunt, ipsique praestantiores) amplissima prouincia est, longe lateq; patens. Cui ab oriente Euxinum pelagus ac Propontis occurrit. A meridie Aegaeum mare, & Strymon fluuius, simulq; Macedonicus ager. Septentrionem Ister claudit. Occidentis oram tum Pconiae montes, tum Pannonia, & Sauus excipit amnis. In qua sententia & Plinium Veronensem fuisse uideo, & Strabonem ipsum, qui iuga montis Hemi, Thraciam diuidere mediam affirmat, idemq; Dardanos, Triballos, Mysos incolere Thraciam non ambigit. Triballos autem eos coluisse campos, in quibus uel Rastiani modo, uel Seruij sedes habent, nemo negabit, qui scripta ueterum praesenti rerum statui coaptauerit. Mysij uero post Triballos ad orientem usque in Euxinum protenduntur, inter Istrum & Aemum montem habitacula sortiti: hos hodie Bulgaros appellant. Post quos maritima loca uersus meridiem ad Hellepontum usque, Romania est, natio Graeca, quamuis olim Barbara fuerit. Et iterum nostro tempore deleto

deleto Graecorum imperio, dominantibus Turcis in Barbariam redit. huius provinciae Metropolis est Byzantium, Agios prius appellata, Lacedaemonij eam condidere duce Paufania, quibus Apollinem consulentibus, ubinam sedes quaerent, mandasse oraculum memoriae proditum est, ut contra caecos habitationem locarent. Caecos autem Megarense appellavit Chalcedonis conditores. Qui cum prius in Thraciam nauigassent, situmque ubi postea Byzantium aedificatum est conspexissent, omissa tam locuplete ripa, tenuiorem e regione in Asia delegissent. Hae Strabo Constantium uero imperatorem cognomine Magnum, cum statuisset imperij sedem ex urbe Roma in orientem transferre, quo facilius Parthorum excursions compesceret, tradunt ecclesiastici autores in Troadem profectum, sibi regiae urbis fundamenta iecisse, ubi quondam Agamemnon caeterisque Graecorum principes aduersus Priamum regem fixere tentoria. Sed admonitum in somnis, Christo saluatore locum alium designante, coeptum opus, cuius diu mansere uestigia, infectum reliquisse, atque in Thraciam nauigantem Byzantium petiuisse, eumque sibi locum diuinitus ostensum dixisse, mox urbem ampliasset, noua moenia erexisset, sublimes excitasse turre, magnificentissimis tum priuatis tum publicis operibus exornasse, tantumque illi decoris adiecisset, ut altera Roma non immerito dici posset. Scriptores ueluti qui florentem uidere, deorum potius in terris habitaculum quam imperatorum putauerunt. Nomen urbi nouam Romam imperator indidit. Sed uicis obstinatio uulgi, ut a conditore potius Constantinopolis uocaretur. In hac urbe multa sub imperatoribus Episcoporum concilia celebrata, multa suppressa in Christiana religione surgentes haereses, multa inuenta, inter quas ea diutius mansit, quae de processione Sancti spiritus, quamuis in pluribus agitata ac reiecta concilijs, ad nostram aetatem usque pertinens. Denique sub Eugenio quarto pontifice maximo in Florentino Synodo (quemadmodum suo loco dicitur) non solum a Latinis, sed ab ipsis etiam Graecis damnata, explosaque est. Verum quanquam Ioseph patriarcha, & Ioannes imperator gentis eiusce, cum Latina ecclesia concordibus animis fidei symbolum decantauerint, Constantinopolitana tamen ecclesia credere quod Romana sentiret, uelut nefas duxit. Obierat in Florentina patriarcha qui unioni consenserat. Nec imperator domum reuersus diu superuixerat. Constantinus, qui ei successit, siue deceptus, siue sponte sua insaniens, haud quaquam unioni contentiens uidebatur. Et iam Gregorium patriarcham priori suspectum, quod ad ueritatem fidei ambularet, domo pepulerat, ecclesiastica bona inuadens, miserat eo Nicolaus Pontifex Romanus Isidorum episcopum Sabinensem, uniuersalis ecclesiae cardinalem, uirum industrium, & qui Ruthenorum ecclesiam iam dudum rexerat, percontatum, quam ratione graecanica natio legatorum suorum conuenta reijceret, cum latinis Florentiae habitaret. Iam ille imperatorem eiusque senatum in rectam uiam pellexerat, cum Turcarum bellum, duce & autore Mahumete, ueluti repentina tempestas in Constantinopolitanos emerit, de quo paulo post suo loco dicitur.

De Turcarum origine & propagatione, uisitu, uelut, & moribus eorum, Cap. IIII.

Video complures aetatis nostrae non autores aut poetas duntaxat, uerum etiam historicos eo errore teneri, ut Teucrorum nomine Turcas appellent. Credo eos idcirco motos, quoniam Turcae Troiam possident, quam Teucris coluere: sed illi originem ex Creta atque Italia sumpserunt. Turcarum gens Scythica & Barbara est, de cuius origine atque progressu, quamuis propositum egredi uidear, dicere haud alienum existimo: quando sub auro nostro in tantum hoc genus hominum auctum est, ut Asiam Graeciamque tenens, Latinum Christianumque nomen late perterreat. Et narratio res quoque Thracienfes aperiet, de quibus institutus est sermo. Turcae (ut Ethicus philosophus tradit ultra Pyrenaeos montes & Taracontas insulas contra aquilonis ubera, id est, ad septentrionalem oceanum sedes patrias habuere: gens truculenta, ignominiosa, & in cunctis stupris ac lupanaribus fornicaria. Comedit quae caeteri abominantur, iumentorum, luporum, & uulturnum carnes, nec abortiuis hominum abstinet. Diem festum nullum colit, nisi mense Augusto Saturnalia. Romanorum imperium audiuit magis quam sensit, quamuis Octa-

De hoc meminit in historia Asiatica in fine.

A uiano Augusto in auro littorio censum dedit, & id quidem sponte. nam tum uicinas undique regiones annua illi tributa reddere animaduertit, nouum dierum ac temporum deum exortum esse arbitrata, munera ei quotannis transmisit. Haec gens teste Othone historico & Imperatoris Frederici patris, regnante apud Francos Pipino, a Caspijs portis egressa, cum Auaribus (quos Hungaros nostra uocat aetas) feroci pugna, multis utrobique desideratis confligit. Exin Pontum, Cappadociamque transgressa, ad reliquas inde finitimas gentes sensum dilapsa, more latronum clandestinis quibusdam extranitionibus uires sibi uendicans, occupatis quibusdam montibus, & claustris opportunis, unde per occasiones facile irruptiones fieri possent, usque adeo emerit ac sublata est animis, ut palam iam & pari Marte aduersum finitimos de agri possessione certaret. Et denique procedendi tempore non solum Pontum & Cappadociam, uerum Galatiam, Bithyniam, Pamphyliam, Pisidiam, utranque Phrygiam, Cilices, Cares, & eam Asiam quae minor uocatur, ad oras usque Ionij & littora Graeci maris occupauerit, non unum quendam principem, sed alios alij duces & uaria auspicia quasi per factiones secuti. Ex hac gente (quemadmodum Nicolaus Sagundinus uir Graecae ac Latinae historiae peritissimus ad nos scripsit) uigesimalimum ab hinc & centesimum circiter annum. Ottomanus exigui tum census & obscuri inter priuatos nominis, ex collectio milite non parua manu per seditionem coflata, grassari passim, ac non solum reliquias Christianas uexare, uerum etiam homines suae gentis armis infectis petere, & sibi subdere coepit. Cuius conatibus orta inter Turcarum principes seditione, facile cursum praebuit. Nam illi dum saepe inuicem laniant, accitis undique omnibus, qui pro ingenio praedae rapinaeque percupidis essent, auctoritatem breui & nomen adeptus est, oppida non pauca partim ui, partim seditione in potestatem accepit. Ottomanus filius successit Orcanes, qui rem inchoatam a patre comode profecutus, admodum propagauit. Eum Amurates filius subsecutus est, qui duobus de Graecorum imperio disceptantibus, ab altero qui superari timebat, in auxilium accersitus, Turcarum primus transiit in Graeciam, ubi consulto bellum protrahens, postquam ambos eneruatis consumptisque uiribus, fractos ac defessos animaduertit, uersis (ut aiunt) prioris, arma in eos sine ullo discrimine per occasionem conuertit. Et occupato Calliopoly oppido, peropportune in Cheroneso ad Hellepontum fretum sito, caetera graeca oppida aperte petere bello, palamque sibi & posteris Graecorum polliceri imperium non dubitauit, magnamque Thraciae partem, nullis ferme obistere audentibus, ditioni suae subiecit. Is uita functus duos reliquit filios, Solmanem & Pazaiten. Solmane breui e uita subtracto, res uniuersa ad Pazaiten deducta est. Qui prosperos fortunae adeptus afflatus, usque adeo nouelli regni fines extulit, ut Thraciam pene uniuersam, excepta Constantinopoli ac Pera, Thessaliam, Macedoniam, Phocidem, Bceotiam, Atticam, maiori ex parte occupauerit. Mysos quoque Illyrios, Triballos crebris excursionibus infirmauerit. Constantinopolim uero omni agro, suburbanisque ac delitijs spoliauit: tam longa & perdifficili obsidione uexauit, ut ciues desperata salute de ditione agere coeperint, perissentque proculdubio, & in hostis seuisissimi potestatem uenissent. ni Tamerlanes ille Scytharum praepotens rex, instar torrentis ipso incurfu atque impetu cuncta prosterrendo ac uastando, Pazaiten ipsum occurrere ac reluctari conatem, magno praelio & ingenti strage superatum in Asia cepisset. Hic est ille Tamerlanes terror gentium, in cuius exercitu duodecies centena millia hominum fuisse traduntur, Xerxe ac Dario maior, quorum copijs siccata flumina prodiderunt. Ira ipse se dei uocitauit, nec nominis crudelitas defuit. Multas ac praecelas Asiae urbes deleuit, homines tanquam pecora trucidauit, non aetati, non sexui pepercit. Damascum nobilissimam Syriae urbem diripuit atque incendit. Pazaiten catena uinctum prandens, quasi canem sub mensa sua comedere iussit, ascensurus equum, eo tanquam scabello usus est. Post cladem Pazaiten, filij eius, qui complures erant, in potestatem uenere Graecorum, cum periculum euasuri in Thraciam transire contenderent. Calapinus autem natu maior emissus a Graecis, tandem patrium regnum obtinuit. Aduersus quem Sigismundus rex Hungariae collatis signis praellum iniens, tumultuose fusus, castra & impedimenta reliquit, Christianorum ingens occisio facta. Ioanes dux Burgundiae in eo praelio captus, multo auro libertate redemit. Calapino mortuo Orcam eius filio

filio tenella ætate adolescentulo Moyſes patruus & uitam eripuit, qui paulo poſt ſine filio deſideraturus Mahumetem fratrem reliquit hæredem: is Valachis fortiffimis & bellicofiffimis nationibus trans Danubium (ut ante diximus) late dominantibus, bello attritis tributa grauiã imperauit. Nonnullos in Aſia Turcarum regulos armis oppreſſos regnis penitus ſpoliauit, Chriſtianos ſub imperio ſuo degentes, quam duriffime afflixit. Mahumete mortuo Amuratem eius filium, qui per id tempus in Aſia morabatur, audita patris morte, in Thraciam trañcere conantem, imperator Græcorum diu prohibuit. Muſtaphamq; reliquum ex Pazaitæ filijs, ut rerum potiretur emiſit, & ſumma ope proſecutus eſt, ſed Muſtapha pugna ſuperato & interempto, Amurates uictor uniuerſum regnum conſecutus, Theſſalonicam illuſtrem Græciæ urbem, quam tum Veneti poſſi debant, ui captam, pugnatamq; penitus diripuit, eaq; uictoria auctus, Epirum atq; Aetolia non obſcuras prouincias reliquo regno adiecit. Illyriorũ agros ualtãs, oppida multa ui cepit, diripuit, atq; incēdit: uxoribus more gētis quãplurimis iūctus eſt, inter quas Georgij Seruix Deſpoti filiã duxit. Nec diu poſt immemor affinitatis, aduerſus eũ duxit exercitũ. Georgius impar generi potentix, furentẽ ueritũ hoſtẽ, relicto uno ex filijs, qui cũ præſidio Synderoniã tueretur, cũ cõiuge cæterisq; liberis ac gētis ſux facerdotib. in Hungariam profugit. Expugnata eſt tamen Synderonia ac direpta. Deſpoti filio lumen ademptum, Georgius patria expulſus, diu apud Hungaros exulauit. Ioannes Huniades iam per arma clarus, ſæpe cum exercitu Seruiã ingreſſus, plurimis cladibus Turcas affecit, eorumq; duces acie conſlixit. Verum quamuis Seruix magnam partem recuperauit, non tamen Georgio cuncta reſtituit, multa dedit amicis. Neque iniuria, cum & ipſe ſua uirtute repuliſſet hoſtes, & Georgij ſuſpecta fides eſſet, qui mediũ inter Hungaros ac Turcas nũc illos ſefelliſſet. In his uero quæ religionis eſſent, neq; Romanæ eccleſiæ auſcultarent, neq; Mahumetis legem ſequerentur.

De bello contra Turcas ab Hungaris duce Ioanne Huniade commiſſo. Item de altero ab eiſdem contra eoſdem magno Chriſtianorum detrimento habito, factio, Cap. V.

Libet, quoniam uentum eſt huius opera ad ſinem proſequi. Cum male pugnatum eſſet in prælio Varnenſi, de quo paulo poſt dicemus, fugiens Huniades, in Seruiam ſe recepit. Senſit aduentum eius Georgius, atq; obuiam factus ueniẽtem interceptit, & quaſi hoſtem coniecit in uincula. Nec prius dimiſit quam oppida ſux ditionis, ab eo pridem occupata recepit. Nec multo poſtea cum Ioannes uerius Sophiam copias duceret, uidereturq; non parua Turcis illaturus damna, Amurata omnia Hungarorũ conſilia patefecit. Vnde ille admonitus maximam Chriſtianiſ intulit cladem, quemadmodum ſuo loco conferetur. Cum uero Turcæ Conſtantinopolim euiciſſent, atq; in Seruiam ducere exercitum minarẽtur, ſecundo auxilia petens ad Hungaros tranſit, & in Auſtriam, neque proſectus Ladislaum adijt regem, grandæuus iam ſenex dignus ueneratu, niſi recta de religione ſenſiſſet, ea in eo ſermonis autoritas, ea corporis maieſtas fuit. Accēſit huc Ioannes Capiftranus ordinis minorum profeſſor, uitæ munditiã & inter prædicatores Euangelij noſtro tempore inſignis, quæſiuit, an audire ſe uellet. Annuenti, quod Romana eccleſia credit & docet expoſuit, diu ſecum per interpretem de ſacris eloquijs diſputauit, ut errorem ſux gentis relinqueret, magnopere cohortatus eſt. Ille hoc denique reſponſum dedit. Annis nonaginta uitam produxi, nec aliam religionẽ quam ſuſcepi à patribus noui, ſapientem me ciues mei, quamuis infelicem hæcenus putauere, tu nunc quod ſæpe agitant, ſenem delirum efficere cupis, laqueo uitam finire malim, quã patrum traditiones relinquere, atque his dictis è conſpectu abiñt: tam periculofum eſt religionem imbuiffẽ damnatam. Reuerſus domum, cum accepiffet Michaëlem Zilagum, qui tum Albæ cum præſidio præerat, fratremq; eius Ladislaũ quadrigis uectos urbem exiſſe, milites miſit, qui eos uel comprehenderent, uel occiderent. Michaël ubi ad eſſe hoſtes animaduertit, curru deſiliens, equum quem pone ducebant aſcendens ueloci fuga ſaluatus eſt. Ladislaus in quadrigis repertus, multis uulneribus confoſſus ac diſcerptus interiit: ſed nõ impune id Georgio ceſſit. Cognouit & Michaël paucis poſt diebus illum

Ladislaus in quadrigis repertus confoſſus ac diſcerptus.

A illum prope Danubij ripam iter habere, aggreſſusq; cum armatis captiuũ abduxit, cui dextræ manus duos digitos amputauit, cum ſe gladio defenderet. Redemptus eſt Georgius magno auri pondere, non tamen diu ſuperuixit, cum truncæ manus fluor ſiſti non poſſet, atq; hic perfidi hominis exitus fuit. Lazarus filius poſt cum gubernationem ſuſcepit, excluſo fratre, nomine Georgio, quem quondam Amurates excæcauerat. Is cum ſore (quam nupiffẽ Amurati diximus) ad opem Mahumetis confugiens, fruſtra eius auxilium implorauit. Obijt deinde Lazarus, de cuius hæreditate non parua contentio exorta eſt. Georgius Turcarum auxilio paternum regnum uendicare nititur. Vxor Lazari relicta Hungaricas opes implorat, nec Tareczuma Vlrici comitis Ciliæ quondam uxor ac Georgij, portionem hæreditatis deſperat. Ioannes Cardinalis Sancti Angeli ab Hungaris inuitatus, eò proſectus, ut arces obſedit, cõmeatus penuria compulſus redijt. Iulianus cardinalis ſancti Angeli aduerſus eum miſſus, Hungarorũ extulit animos, & arma ſumere perſuaſit Raſtianus, quæ Turcis in Hũgariam aditum præcludunt, aut Apoſtolice ſedis nomine recipiat, aut Hungaris tradi curet. Rebus infectis non ſine graui periculo (uix enim Turcarum manus euafit) Budam redijt. Nos Amuratis opera quæ medio curſu reliquimus, proſequamur. Magnus hic uir fuit, domi belliq; tam ſuis amatus quam noſtris odioſus, cum centum millibus pugnatorum intrauit Hungariam late populatus prouinciam, ſterilis annus impedimento fuit, ne regno potiretur. Cõmeatus penuria compulſus redijt. Iulianus cardinalis ſancti Angeli ab Eugenio pontifice maximo aduerſus eum miſſus, Hungarorũ extulit animos, & arma ſumere perſuaſit. Exercitus Chriſtianus uſque Sophiam ad Artum magnum proſectus eſt. Sæpe cum Turcis proſpere dimicatum non ſine Ioannis Huniadis ingenti laude, qui tum copias ductauit. Cuius nomen apud hoſtes adeo terrificum fuit, ut plorantibus pueris matres familias taciturnitatem non aliter imperarent, quam Ioannis præſentiam minitãtes. Congregati tamen non paruo numero Turcæ, cum Chriſtianiſ conſligere non dubitarunt. Sed non tam felix eis pugna, quam fortis animus fuit, ſuperati uirtute Hungarica, multis cæſis, terga dedere. Hungari, qui bello interſuere, cupiditate gloriæ res ſuas ampliantes, ac de magnis maïora tradentes, Imperatori Frederico, ſuperatos bello Turcas ſcripſere, triginta millia hoſtium cæſa, captaq; multo plura. Cardinalis ſancti Angeli ſex millia duntaxat hoſtium in eo prælio cecidiſſe ſuis literis affirmauit. Signa militaria nouem capta. Ioannem Huniadem non ducis tantum, ſed militis quoque ſingulari uirtute uſum, eiq; fides habita. Turcis è Chriſtianorum uictoria plus pauoris quam damni attulit, non Hungaricas tantum uires, ſed Germanicas quoq; in ſe cõmotas arbitratibus. Conſternari ergo ac percuſſi metu, perinde ac totus occidens coniuraſſet, pacem petiere. Hungari qui ſuas uires non ignorarent, nec tam potentix ſux quam caſui uictoriam imputarent, periculofum exiſtimantes ſæpius tentare fortunam, oblatas ultro conditiones pacis non recuſarunt. Induciæ belli in decem annos dictæ, iuſiurandum per ſua ſacra ambæ partes præſtitere, Deſpoto Seruix quæ bello amiferat reddita. Moleſta ea res Iuliano Cardinali fuit, cui proſequenda uictoria uidebatur, Eugenio quoque Romano pontifici nihil moleſtius nuntiaripotuit, cuius menti nulla maïor cura inſedit, quã Chriſtianiæ fidei propagandæ. Scripſit igitur cardinali, nullum ualere fœdus, quod ſe incõſulto cum hoſtibus religionis percuſſum eſſet. Vladislao regi Poloniæ, qui eo tempore Hungariam occupabat, uti conuenta diſſolueret, imperauit. Iuramenta remiſit. Nouũ inſtaurari bellum, tum precibus, tum minis extorſit. Ex Chriſtianiſ principibus auxilia petijt, præter Philippum tamen Burgundiæ ducem, neminem Chriſtianiæ religionis zelus commouit: hic ſolus claſſem inſtruxit, quæ uſque in Helleſpontum proſecta, Turcis ex alia tranſitum prohibere in Europam conata eſt. Franciſcus cardinalis Venetiarum, Eugeniũ nepos, cum pluribus triremibus eò miſſus claſſi præfuit. Vladislao qui alienum regnum inuaſiſſet, è re ſua uifum eſt, ſolitudinem belli prouincialibus non deſſe. Accerſitis igitur ex Boloniã ac Bohemiã, cæterisq; uicinis gentibus auxilijs, coactis ex Hungaria copijs, Turcarum agros inuadere ſtauit, Ioanni Huniadi caſtrorum cura commiſſa quadraginta circiter equitum millia fuiſſe traduntur, plerique dimidio

Amurates cõcentum millibus armatorũ Hungariorũ intrauit.

Turcæ cõſternati ab Hungaris pacẽ petierunt.

Philippus, Burgundus, ſolus claſſem in Turcas inſtruxit.

minorem numerum prodidere, reguli Hūgarix pōtiffesq; quāplurimi interfuerē. Iulianus sancti Angeli cardinalis, milites cruce signatos nō paucos secum duxit. Iter per Valachia receptū, deinde transito Danubio in Mysia uentū, ut per plana et cāpeſtria loca in Romania trāſirēt. Amurates hostiū cognito aduētū, cū Græcis ac Turcis in Europa manentibus nō satis cōsideret, exercitū ex Asianis militibus cōparauit. Sed augebāt animū traſiendi freti non mediocris cura, qui classem Apostolicam obtinere pelagus nō igno-
Genuenses no- rabat. Anxio (ut aiunt) & multa uoluenti animo, Genuenses quidā curas ademere, qui
tantur. suis nauibus accepta pecunia transportare copias promiserunt. Locus est ubi non ampli-
D us quā stadia quinq; latitudo freti cōtinet, inter Propōtidem & Euxinum pelagus, tan-
E tum est spacium quod Europā Asiāq; determinat, Bosphorū Thracium dixere maio-
F res, a Bizantiōrū cornu sexaginta ferme stadijs distantem. Hic Amuratis exercitus trā-
quin ea uectus est, aureo nummo uectoribus per capita tradito, quæ si uera est fama, centū millia
Vide Turca- fuisse ferunt. Nam Christiani locū attigerant, cui Varna est nomen, cum aduentare innu-
rum ornatum merabiles hostiū copias nunciātū est. Cedendū Vladislao Cardinaliq; uidebatur, & ne
in bello, circumueniri ab hoste possent, munitū montanumq; locū petendum. Huniades aduer-
satis sari ac resistere, Turcarū se nosse uires dicere, famā semper maiorem esse, quod si Turcæ
in bello, omnes adsint, Hungaris tamē impares fore. Illos aurea & discolori ueste, Hungaros fer-
in bello, ro atq; ærefulgere, Christianum agmen & stare paratum & sequi, nec turba nec sarcini-
in bello, nis prægrauē intentum, quo dux non modo signet, sed etiam innuat. Contra si Turca-
in bello, rum mores inspiciantur, scēminas magis existimare debere quā uiros, si fugiat exercitus
in bello, Christianus quē rex Hungariæ ducit, in quo legatus Apostolicus adest, in quo tot nobi-
in bello, lissimi pceres militāt, nūquā deinceps Hungaris cōtra Turcas futurū animū. Vicit Hu-
in bello, niadis sententia, expectati hostes, postera die, siue maioris exercitus speciē præbuere quā
in bello, fama ipsa uulgauerat, siue quod metuentibus omnia uero maiora uidebatur, siue qd' Amu-
in bello, rates in cogēdo milite, uulgatæ opinioni haud quaquā defuerat, territus Huniades eo cō-
in bello, spectu tum primū periculi magnitudinē animo uoluens, de fuga regē admonuit. Ille serū
in bello, consiliū arguēs, perniciosam magis fugā quā pugnā dixit. Cōmissio prælio sperari uictori-
in bello, am posse, sæpe minoribus exercitibus celsisse maiores, nec tam multitudinē bellatorum,
in bello, quā audaciā & ordinē præstare uictoriā. Deum quoq; respicere meliorē causam, præstan-
in bello, tiorēq; se paucis (si modo audeāt) exhibere, fugiētes uictoriā hosti tradere, serēdaq; ter-
in bello, ga, & multā suorum cedē. Magnifica quoq; uerba Ioānis pridie dicta, plenus irarū rex
in bello, exprobrauit, iussisq; omnib. arma capere, præliū expectauit. Amurates in pximo colle
in bello, confederat, ex quo suos pariter atq; hostes spectare potuit, dato belli signo quindecim
in bello, millia equitum qui pugnā prouocaret, facto globo in Christianos impetum facere. Sin-
in bello, gulis albæ super loricas uestes fuere, quæ uento agitate instar alarū præ se ferebant, totidē
in bello, uiridibus induti sagulis sequebatur. Aurea equorū frena multorū uisa, & multis galearū
in bello, argenti atq; gemarū nitore, ipsas quoq; gladiatorū uaginas prægrādes uniones ornabant.
in bello, Nō detrahaere Christiani certamē. Itum est ferocibus in pugnā animis: Superior acies
in bello, nostra Turcas in fugam uertit, quāplurimas primo impetu prostratis. Perculit ea res
in bello, magno metu Amuratē, nihil tale uerentē, fugisset protinus prodito exercitu, nisi circun-
in bello, stātes Satrapæ cōprehensio eius equi freno, ignauitā eius increpassent, fugientiq; cōmina-
in bello, ti necem fuissent. Perstitit ergo uel inuitus, iussisq; fortissimis arma sumere, præliū instau-
in bello, raui. Pugnatū est summa cōtentione pluribus horis, nūc Christianis, nunc Turcis pro-
in bello, pinquior uictoria sese præbente. Cadebant hinc atq; inde quāplurimi, plures ex Turcis
in bello, quorū corpora parum tecta, facile sagittæ ensesq; penetrabant. Postremo tum nouus in
in bello, hora hostis incedere & fauciorum loca integri occupabant, non tam uirtute quā nume-
in bello, ro superati Hungari, paulatim referre pedem cœpere. Tum Vladislaus cum globo suo
in bello, rum, equos erga se non minus fortes quā fidios habuit ex Polonia, ut hostes ex acie ui-
in bello, ctiores diuerteret. Christianisq; animū redderet, in tumultum quem teneri ab Amurate
in bello, diximus, circumiectosq; undiq; currus impetū fecit. Ibi noua pugna commissa, nouus in-
in bello, iectus Amurati pauor, trepidatū totis castris, nec iam consistendi animus aderat. quod
in bello, si Huniadi par animus ac regi fuisset, & ardentī fortunæ dedisset manus, haud dubium
in bello, quin ea

A quin ea dies & Amurati uitam & posteris eius imperium Græciæ abstulisset. Verum i-
Iuliani cardis pſe, ut primum cedere Christiana signa conspexit, cum millibus Hungaris ac Valachis
nalis exiis ex acie se subtraxit, atque insalutato rege nutante adhuc uictoria fugam arripuit, fortas
miserabilis. se rei militaris perito nulla in pugna salus uisa, & saluare aliquos quā perire omnes ma-
Victor Amu- luit. Poloni acceptam eo prælio cladem, Huniadis uecordia, atq; ignauitā tradiderunt,
rates tristor. ipse sua consilia spreta conquestus est. Vladislaus suæ sorti dimissus, dum fortiter circa
in bello, munimenta hostium pugnat equo deiectus, obruncatus est. Caput eius hasta infixum
in bello, per Græciam atque Asiam in signum uictoriæ populis ostentatum. Poloni ad unum
in bello, casi omnes, direpta castra, & quæ munitiones curruum tuebantur: necati episcopi, &
in bello, proceres Hungariæ qui aderant eadem calamitate oppressi. Iulianus Cardinalis dum fu-
in bello, git amisso prælio, cum iam hostes euassisset, Hungarorum perfidiam euadere non potu-
in bello, it. Potum equo dantem apud stagnum forte repertum latrunculi quidam nouere, & ar-
in bello, bitrati pecuniam apud eum esse, deiectum equo necauerunt, & ablati uestimentis nu-
in bello, dum cadauer feris ac uolucris dimisere. Hic exitus uiri fuit magni certe & admira-
in bello, bilis, in quo nescias doctrina maior an eloquentia fuerit. grata hominis præsentia, blan-
in bello, di mores, uita in omni ætate nitida, religionis zelus, qui omnia pro Christo & mortem
in bello, ipsam uere suaferit. Huniadem (ut ante diximus) fugientem, Despotus Seruicæ cepit. Po-
in bello, loni regem suum iam peracto bello pluribus annis uiuere crediderunt, captum non in-
in bello, terfectum arbitrati. Cardinali Venetiarum eius culpa cladis magna in parte imputata
in bello, est, qui neque fretum (uti par fuerat) custodiuit, neque transuectos hostes Christianis
in bello, ducibus (quod secundum fuerat eius officium) nunciavit. De numero castrorum minime
in bello, constat, illud exploratū est, longe plures ex Turcarum acie cecidisse, cæterum pro nu-
in bello, mero copiarum longè maius damnum Christianis illatum. Victor Amurates neq; fu-
in bello, gientes hostes insecutus est, neq; gloriabundus inter suos magnifica uerba iactauit, ne-
in bello, que ut ante assueuerat, hilarem uultum ostendit. Interrogatus quidnam tristior esset, &
in bello, cur non uictis hostibus exultaret: Nollem (inquit) hoc modo sapius uincere, iubensq;
in bello, uasa colligi, copias quæ superauerant domum remisit. Ipse Adrianopolim reuersus, deo
in bello, suo quæ uictoria fecerat uota persoluit. Exin uoluens animo, regni curas ueræ felicitatis
in bello, expertes esse, inconstantiam quoq; fortunæ ueritus, quæ nulli perpetuo bona est, accerſi-
in bello, tis prouinciarum maioribus, Mahumetem ex liberis suis natu maiorem pro se regē con-
in bello, stituit. Ipse priuatam deligens uitam, in Asiam profectus, cum paucis otij sui comitibus,
in bello, religioni cuidam solitariæ sese addixit. Calibassa inter Satrapas Turcarū opibus & au-
in bello, toritate maior, Mahumeti, qui nondum per ætatem aptus esset imperio, gubernator da-
in bello, tus. Reliqui regis filij, ne quas regno turbas excitarent, more gentis necati sunt. Felicius
in bello, apud Turcas priuatis quā regibus liberi nascuntur.

C De alio bello per Huniadem, qui ignominiam apud Varnam acceptam abolere cupiebat, celeriter apparato,
quod Amurates à uita priuata ad bellum ducendum sit reuocatus, Cap. VI.

Efluxit deinde non paruum tempus, in quo nec Hungari Turcas, nec Turcæ Huni-
mus) garos armis laceſſere præsumperunt. Sua quæq; calamitas domi attonitum tenu-
in bello, it, cruentissima Varnensis pugna uires utriusq; partis eliserat. Nec Turcis, neq; Hun-
in bello, garis ex bello idoneus erat, hos Huniades, illos Calibassa alieno nomine gubernauit: se-
in bello, rocior Huniades, reiq; militaris peritior, ignominiam Varnæ acceptā obliuisci non po-
in bello, terat. unde dies noctesq; meditabatur, quo nam pacto abolere infamiam, & refarcire
in bello, damna maxime posset. Spem bene gerendæ rei Turcarum quies præbuit, qui iam pri-
in bello, dem nullum belli apparatus ostenderant, uires illis atq; animos defuisse ratus, tempus
in bello, idoneum existimauit in quo pristinam recuperare gloriam posset, Turcasq; pefunda-
in bello, re, quibus si adsint exercitus, imperatorem tamen prorsus defuturum arbitratur, nec
in bello, magis existimandum exercitum sine duce, quā ducem exercitu carentem. Coactis ita
in bello, repente copijs, ex Hungaria, accerſitis Bohemorum auxilijs, mercenariorum quoq; mi-
in bello, litum, non parua manu coacta, ducere exercitum in Turcas statuit, quos prius aggredi
in bello, ac conficere credidit, quam nouissime ex Hungaria nunciaretur. Eam rebus gerēdis so-
in bello, lertiam ac celeritatem adhibuit. Consiliū eius Gregorius Despotus Seruicæ (ut ante dixi

mus) Turcarum ducibus parefecit, magnumq; genti periculum imminens maius offendit. Perculsi eo nuncio Turcae quid agerent non satis intelligebat. Amurates iam senior religioni addictus, regni curas abiecerat. Mahumetes aetate minor tantum belli molem ferre posse non credebatur, Calibassa defuturam obedientiam putabant, qua nihil est in bello magis necessarium, Trepidare igitur, astuare, modo huc, modo illuc mentem conuertere, nullum consilium satis placere. haeretibus in deliberatione satrapis, nihil tandem salubrius visum, quam reuocare ob ocio Amuratem, neque enim ueterani militum sub alio credebantur, nec fortunam belli cunctandam arbitrabantur, quam sub eo qui uincere consueuisset. Calibassa eius sententiae autor fuit. In qua re Mahumetis animum uehementer offendit, cupientis in ea expeditione sese uirum ostendere uerentisq; ne imperium amitteret, si pater iterum regnum assumeret: ut sunt hominum mutabiles uoluntates. Missi ergo legati Amuratem reuocauere, qui comparato mox exercitu in hostem profectus, non aliter quam si ad praedam pergerent alacres milites duxit. Iam Huniades cum copiis Sophiam transierat, prostratisq; qui occurrerant locorum praefectis, hostiles agros late populatus, loco qui Basilia uocatur castra posuerat. Cum aduentare Amuratis copiae nuntiantur, non expectauit Huniades prouocari, prior ipse pugnam iniit. Commisso praelio anceps diu certamen mansit. Qua parte pugnauit Huniades, fusi hostes terga dedere, nec parua strages edita, pari modo & Amurates in cornu suo uictor, Hungaros fugit. Postremo cum uictor uictorem incurreret, non tulerunt Christiani Turcarum impetum, qui quaquam uirtute praestarent, numero tamen superati, non tam uicti quam fessi compulsi sunt cedere. Huniades postquam suos neque minis neque precibus sistere potest, cum paucis ex bello profugit. Multi Hungariae proceres, & nonnulli ecclesiarum episcopi in eo praelio cecidere. Gregorius miles ad internecionem casus, nec tamen pauciores ex Turcis interiire, emptam multo sanguine uictoriam, Amurates domum retulit. Nec diu postea relicto Mahumeti regno, quemadmodum prius destinauerat, mortem obiit. Corpus eius more maiorum in Bursa sepultum. Ea est Bithyniae ciuitas, & Asiatici regni caput. Paulo antequam obiisset, Amurates uxorem duxerat, filiam Sponderbel nobilis in Penderacia satrapis, ex qua natum filium nomine Chialapin sextum agentem mensem, Calibassa moriens commendauit. Ille Mahumetis gratiam initurus, & matrem & puerum ei prodidit. Mahumetes accersitis triginta (ut aiunt) matronis quae puerum cognoscerent, postquam certamen Amuratis sobolem esse constitit, strangulatum matri filium reddidit. Funusq; regio more fraternum duxit, auspicia regni parricidio consecrans. Sunt qui Calibassam alienum puerum Chialapini nomine supposuisse ferunt, illumq; pro filio Amuratis necatum, Chialapinum uero apud Constantinopolim clam educatum. Post capturam uero urbis inde subtractum, ac Venetias ductum, & hunc esse quem Calixtus pontifex maximus pro fratre Mahumetis in palatio custodiri iubet. Nos uero periculum ad Graecos remittimus, quamuis multa in hisce rebus signum interuenire non ignoramus. Et saepe tonforis filios, regio defungi honore uiderimus.

De Mahumete fidei Christianae ferali inimico, & quod Constantinopolim Thraciae urbem excellentissimam armis, & Christiana fide spoliauerit, Cap. VII.

Mahumetes igitur defuncto Amurate gubernacula regni ex uoto adeptus, instituta maiorum pro ingenio correxit. Leges ipse suas domi forisq; tulit, ararium locupletauit, noua uectigalia excogitauit, copias auxit, in proceres aut aulicos saeuire contumeliosiue coepit. Hic est ille Mahumetes qui Constantinopolitanus (ut supra innuimus) bellum intulit, de quo nunc referre ut accepimus haud alienum fuerit. uoluerat iam pridem animum Mahumetes, quoniam modo Constantinopolim sibi subigere posset, neque ad suam gloriam pertinere arbitrabatur, urbem in medio Turcarum sitam esse quae suo imperio non pareret, tantoq; maius inde nomini suo decus accedere, si eam urbem expugnaret, quanto progenitores sui idem conati, turpius a ceptis destitissent. Cum paucis igitur participato consilio, castellum iuxta littus ad ostium Bosphori paulo ab urbe remotius, aliud dissimulans incredibili celeritate extruxit, atque munifuit, bellum deinde urbi non modo indixit, sed contra multa foedera, contra iusiurandum intulit, simul & gerere

A & gerere coepit. Senferant eius animum Graeci, diffidentesq; suis uiribus ad Latinorum opes conuenerat, lachrymis auxilia expectantes. Surda (Proh pudor) nostrum principum aures fuerunt, caci oculi, qui cadente Graecia, ruituram Christianae religionis reliquam partem non uiderunt, quamuis priuatis quaeq; aut odijs aut comoditatibus occupatum, salutem publicam neglexisse magis crediderim. Mahumetes interea coactis undiq; copiis, mirabili apparatu, formidando animo & impetu, terra marique regiam urbem aggressus, cuniculis ac latetibus fossis altissime actis, aggere late edito, ponte, qua Peram oppidum uersus mare muros alluit urbis, longitudinis ad duo millia passuum raptim extructo, turribus ligneis eo usq; erectis, ut muros quamuis altissimos excederent, machinamentorum tormentorumq; multiplici adhibito genere oppugnata est urbs, defensasq; summis utrinque uiribus. Non paucis diebus ad extremum uoce praconis totis castris inclamatum est, quinto Calen. Maior milites omnes ieiunium sanctificent, sequente die in armis adsint. Urbem extremis uiribus oppugnaturi triduo, ciuitatem militum direptioni futuram, constituta die ieiunium ad noctem usq; seruatum. Exin lucentibus stellis inuitationes ac conuiuia passim habita, & quisq; amicum propinquum notumq; habuit, cum eo hilaris epulatus est: atq; ubi satis adhibuit, tanquam se deinceps nunquam uisuri essent, amplexati, exosculatiq; simul ultimum uale dixerunt. In urbe autem sacerdotes sacras ferentes imagines, sequente populo, urbem lustrare, auxilium de caelo petere, affligere corpora ieiunium, atq; orationibus uniuersi ciues intendere. Subsecuta nocte, ad sua quisq; loca defendenda rediere. Erant muri in his & altitudine & crassitudine toto orbe celebres, sed ob uetustatem & Graecorum incuriam pitinis ac propugnaculis nudi. Antemuralia uero opportunum communita. In his Graeci salutem posuere. Armati milites inter muros et antemuralia pugnam sustinere decreuerunt. Triangularem pene urbis formam fuisse tradunt. Duas partes alluit mare. Nec muri defuit ad pulsandos nauales impetus idonei. Quod reliquum est, ad terram uergens pectus alta moenia & antemuralia (quae annotauimus) ingenti clauditur fossa. Coeptum est praelium paululum ante lucem, cum miles Turca periculi quam mora patientior esset, ac uulnera & sanguinem praedarum dulcedine pensaret, pugnatum est in tenebris maiore Turcarum pernicie, in quos tela superne librabantur. At postquam illuxit, dato signo undiq; non solum Constantinopolis, sed etiam ipsa quoque Pera, ne quid auxiliij Graecis praestaret, oppugnari coepit. Sua cuiq; legioni murorum pars, ac portarum attributa, ut discretus labor fortes atq; ignauos distingueret, & ipsa contentione decoris militum uirtus magis ac magis accenderetur: pari modo & nauales socij attributas partes inuadere iussi. Admouentur urbi lignae turres. Conuectant milites dolabras, falces, scalasq;. Et iam elatis super capita scutis, densa testudine succedunt. Graeci saxorum pondera prouoluunt, dissectam fluitantem testudinem lanceis contisq; perscrutantur, donec soluta compage scutorum exangues lacerosq; prostrauerunt, fit strages. Et iam Turcae deficientibus animis, languidius pugnant. Sed adest Mahumetes fortissimum quencq; hominum uocitans, utq; in praelium redeant adhortatur: hos praemijs allicit, illos minis deterret. Instauratur ex integro certamen. Turcae rursus subruere murum, portas quatere innixi humeris, & super iteratam testudinem scandentes, praehesare hostium tela brachiaq; nituntur. Iterum integri cum faucibus, semianimes cum expirantibus euoluuntur. Cernitur uaria pereuntium forma, & plurima mortis imago: Ioannes Iustinianus apud Genuam Ligurum Metropolim nobili loco natus, qui superioribus diebus solus urbem defendisse uidebatur, in hoc certamine uulneratus, ubi fluitare sanguinem suum animaduertit, ne ceteros deterreret, medicum quaerens, clam sese pugnae subtraxit. Sed imperator ut abesse Iustinianum cognouit, quo ierit percontatur. Inuentumq; rogat ne pugnam deserat. Ille nihilo magis flexus, aperiri portam iubet, qua curaturus uulnus in urbem redeat. Erant enim obseratae urbis ianuae, quibus ad antemuralia patebat iter, ne qua fugiendi facultas militi esset, ac propterea fortius hosti resisteret: fit interea remissior defensio, quod Turcae aduertentes, acrius incumbunt. Et quoniam pars muri iam tormentis aeneis dissecta, fossam magna ex parte oppleuerat, per ruinas ipsas scandentes, antemurale contendunt, Graecosq; loco deturbant. Porro quae Ioani patuerat omnibus aperta, fugam

Constantinopol. pene in angulis duabus paruis mari alluitur.

Constantinopol. oppugnatur.

profusorem reddit. Tunc imperator non ut regem decuit pugnando, sed fugies in ipsis portae angustijs cum cecidisset, oppressus calcatusque obiit. In tanta multitudine pugnatorum duo tantum reperti sunt, qui se viros ostenderint, alter Graecus, alter Dalmata, Theophylus Paleologus, & Ioanes Schlauus, qui fugere turpe putantes, cum diu Turcarum impetum sustinuisent, multosque obruncassent, denique non tam uicti quam uincendo fatigati, inter cadauera hostium occubuerunt. Iustinianus in Peram cum diuertisset, inde Chium nauigauit, ibique seu uulnere seu moestitia morbum incidens, in gloriosam uitam finit. Felix si in ipsis Bizantij moenibus animam exhalasset. In ingressu portae octingenti circiter milites ex Latinis Graecisque periere, partim uulneribus a tergo confossi, partim conuersione oppressi. Et iam hostis superiorem murum tenebat, saxaque in ciues deuoluens, ingredientibus suo auxilio erat. Tum subito capta urbe, caesis omnibus qui resistere ausi sunt, in rapinas est itum. Erat uictorum infinitus numerus, in libidine, in sauitiam corruptior, non dignitas, non aetas, non sexus quencquam protegebat. Stupra caedibus, caedes stupris miscebantur. Senes exacta aetate, foeminas uiles ad praedam in ludibrium trahebant: ubi adulta uirgo, aut quis forma conspicuus incidisset in manus rapientium diuulsus, ipsos postremo direptores in mutuam perniciem agebat. Dum pecuniam uel grauiam templorum dona sibi quisque traheret, maiore aliorum uel truncabatur. Cumque in exercitu maximo ac dissono, ex ciuibus sociisque atque externis confato, diuersa lingua, uarij mores, atque cupidines essent, & aliud cuiusque fas, nihil illicitum toto triduo in Constantinopoli fuit. Templum Sophiae Iustiniani Caesaris opus, toto orbe famatum, & cui comparari alterum nequeat, nudatum sacra supellectile, ad omnes spurcicias paruic: ossa martyrum, quae fuerant in illa urbe pretiosissima, canibus obiecta & suis. Sanctorum imagines aut luto foedatae, aut ferro deletae. Altaria diruta. In templis ipsis aut lupanaria meretricum facta, aut equorum stabula. Coacti sunt serui uerberibus ac tormentis dominorum abdita scrutari ac eruere. Inuenti non pauci thesauri, quos in ipso belli principio infelices suffoderunt ciues. Quibus si pro defensione urbis usi fuissent, suam fortasse uitam, & patriam libertatem seruassent. Sed auaro in aurum nulla potestas: captiui omnes in castra deducti, pudet dicere Christianorum dedecus, dicam tamen & posteritati tradere non uerebor, quando persuasum mihi est futuros aliquando & fortasse antequam moriar, qui tantam saluatori nostro illatam ignominiam ulciscantur. Simulacrum Crucifixi quem colimus, & uerum deum esse fatemur, tubis ac tympanis praecursibus raptum ex urbe, hostes ad tentoria deferunt, sputo, lutoque foedant, & ad nostrae religionis irrisione iterum cruci affigunt. Ex in pileo, quem sartulum uocant, capiti eius imposito, corona undique facta, hic est (inquiunt) Christianorum deus. Tum lapides, lutumque iactantes, miris dehonestant modis. Sed nihil haec obsunt deo nostro caelum tenenti. Nec maiestatem eius quoquo modo imminuere possunt, cuius ea gloria, ea sublimitas est, ea beatitudinis perfectio, ut nec laudibus humanis extolli, nec humiliari uituperijs ullis possit. Nos ista laedunt, atque confundunt, qui per ignauiam atque desidiam, dum ueri dei cultum perire sinimus, & in hoc seculo bonum nomen & in altero spem salutis amittimus. Post haec conuiuatus Mahumetes, cum forte plus solito adhibuisset, ut sanguinem mero adderet, principes optimatesque ciuitatis captos, crudelis & sanguinarius carnifex foede misereque iugulari iussit. Ruelucas qui apud imperatorem plurimum poterat, caeso ante oculos maiori filio, altero ad illicitos usus reseruato, securi percussus est: duo eius alij filij occiderant in bello. Isidorus cardinalis in eo tumultu captus, cum ueste mutata non fuisset cognitus, trecentis asperis se se redemit, id est genus pecuniae admodum leuis. Multi & Veneti, & Genuenses, & Latinarum, alij gladio caesi sunt, quidam multo redempti auro. Insignis hic annus fuit expugnatione Constantinopolitana, tam Christiano populo foedus ac lugubris, quam Turcarum genti faustus laetusque, qui ab ortu saluatoris Christi secundus et quinquagesimus supra millenum quadringentesimus cucurrit. Perenses uetus colonia Genuensium, qui & Galatae nuncupantur, cognita Byzantium clade, priusquam rogarentur, Mahumeti deditioem fecere. Muri urbis diruti, multorum bona contra foedus direpta, foeminae puerique ludibrio habitae.

Constantino
pol. capitur.

Pie lector
huc oculos
& animum
uerte.

An. ab ortu
domini 1452.
Constantinop. a
Turcis capta

De Mahu.

De Mahumeti in Hungariam ad Saum usque flumen exercitum ducente, & ab Albu uulnere
sub papillam accepto turpiter fugiente. Cap. VIII.

CAlibassa, qui ad eum diem non sine Mahumetis displicentia uixerat, tanquam Constantino imperatori Turcarum consilia prodidisset, per miseros cruciatus uita erepta, ingentes quas cumulauerat opes, exitio ei fuisse traduntur, & quod Amuratem dimisso imperio ex priuata uita reuocauit ad regnum. Auctus eius pecunia Mahumetes, tanto rerum successu tumens, in Hungaros expeditionem parare coepit, qua per triennium circiter instructa, accersitis ex omni regno proceribus, penetratis Thraciae montibus, cum maximis atque infestissimis copiis ad Saum usque flumen peruenit: ceterum quinque quadraginta millia hominum in eius exercitu fuisse traduntur. Plerique tertiam partem huic numero subtraxere. Calixtus tertius, qui per idem tempus Romanam cathedram sortitus erat, Ioannem Cardinalem sancti angeli, cuius supra meminimus praestanti uirtute uirum, qui Germanos in arma contineret, Turcarumque compeceret impetum, ad eas partes legatum misit. Is promissa peccatorum indulgentia, cunctis qui contra Turcas militare uellent, adiuuante Ioanne Capistrano, qui per idem tempus Hungaris euangelizabat, cruce signatorum haud paruam congregauit exercitum, non diuitum ac nobilium, sed inopis atque incompositi uulgi. Surdae opulentum aures euangelio, nec diuinus sermo principibus auditus. Contenti praesenti rerum statu potentes, futurum Christi regnum non nisi morientes inquirunt: credula paupertas facile praedicatoribus obedit. Supra quadraginta millia, signum crucis accepere. Tecta magis fide, quam ferro acies. Huniades quoque non paruas copias in armis habuit. Appropinquabat spe plenus, et incredibili superbia tumens Mahumetes, nec iam sibi uel montes, uel flumina obstare putabat, gloriam inter suos Hungariam iam pene uictam asserere, Latinorum imperatorem in propinquo esse dicere, deleto Graecorum imperio, Latinorum instare finem, Turcis omnia paritura, spolia ingentia promittere, Germaniam atque Italiam militum direptioni offerre, peruia cuncta Turcarum armis iactare. Sed quam gloriosus eius aduentus, tam turpis atque infamis recessus fuit. Albam ad confluentes Danubij Saurique sitam paruum urbem oppugnare adorsus, obtinere nequaquam potuit, perfregit machinis priores muros. Irupere in urbem eius acies, pugnatum est interdum noctuque. Nunc uicti, nunc uictores uisi hostes, ad extremum uulneratus sub papilla Mahumetes, relictis impedimentis, per noctem trepidus aufugit: huius pugnae seriem in historia Bohemica comprehendimus. Non est cur hoc loco latius insitamus. Autores uictoriae tres Ioannes habiti, Legatus Cardinalis, cuius auspicio res gesta est, Huniades & Capistranus, qui praelio interfuere. Verum neque Capistranus Huniades, neque idem Capistrani Huniades mentionem fecere, in eis literis, quas deo obtenta uictoria, siue ad Romanum pontificem, siue ad amicos scripsere, per suum quisquam ministerium deum dedisse Christianis uictoriam affirmauit. Auarissima honoris humana mens, facilius regnum & opes quam gloriam partitur. Potuit Capistranus patrimonium contemnere, uoluptates calcare, libidinem subigere, gloriam uero spernere non potuit. Dicat forsitan aliquis, non suum illi honorem curae fuisse, sed dei, qui per pauperes & inermes rem Christianam saluare uoluerit. Cedimus huic assertioni, quamuis et Huniades ministrum se uictoriae, non autorem dixerit: seruire Mahumetem ab eo tempore nunquam postea eius cladis meminisse, quin mentum barbarumque manu demulcens, quassansque caput, ei diei maledixerit, qua pugnam ad Albam conseruit.

De Macedonia, urbibus, fluminibus, montibus, & alijs in ea rebus. Cap. IX.

Proxima Thraciae ad occidentem ac meridiem coniungitur Macedonia, terrarum imperio quondam potita, quae inter duo maria protenditur, Aegaeum & Adriaticum. Iatus eius meridionale Thessaliae atque Magnesia terga protegunt, partem septentrionalem Praonia & Paphlagonia excipit, quamuis & ipsae regiones in Macedoniam postea iura concesserint, Macedoniae additae, Epirus quoque Macedoniae attingit, ex Illyrica terra, altera meridiem, septentrionem altera excipiens. In Adriatico littore Dyr-

LI 4 rachium

Mahumetes
sub papilla
uulneratus
trepidus ab
fugit.

rachium uetus ciuitas iacet, ab Cherroneſo ubi ſita eſt, naſta uocabulū, Epidamnus ante dicta, & à Corcyrae olim condita. Nec procul infra Apollonia fuit optimis inſtituta legibus, Auguſti Caſaris, qui Græcas ibi literas didicit ſtudio memorabili. In altero littore Theſſalonica eſt, potens quondam ciuitas, quam cum epiſtolæ Pauli apoſtoli, tū magni Theodoſij præceps atque implacabilis ira famatam reddidit. Indignatus enim ob caſos in eo iudices, alioqui dementiſſimus imperator, uniuerſum urbis populum trucidari mandauit, undecim millia uirorum caſa traduntur. Non tulit Ambroſius Mediolanenſium pontifex tam immane facinus incorruptum. Imperatorem ab ingreſſu templi prohibitum, ſubire poenitentiam compulſit. Nec maximus princeps paſtoris ſubire iudicium recuſauit. hinc lex promulgata, ut lata ſuper morte hominis ſententia, ante dies triginta non exequatur. hanc urbem liberæ conditionis fuiſſe Plinius tradit. Strabo conditorem eius Philippum Alexandri patrem affirmat, ambo eam attribuunt Macedoniæ. Andronicus Emanuelis imperatoris Conſtantinopolitani filius, hac in parte hæreditatem accepit. Demumq; Ioannis fratris odio qui patri ſucceſſit in imperio, Venetis tradidit. Amurates Turcarum (ut ante diximus) imperator eripuit, hic reliquam Macedoniam uſque ad montes Pæoniæ, & quam modo Albaniam uocant, imperio ſuo ſubiectit. Mira rerum mutatio & fluxa humani imperij gloria, hæc eſt Macedonia quæ duobus inclyta regibus, Græcia Thraciæq; ſubacta imperium protendit in Aſiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Aegyptum, Taurum, Caucaſum ſubiugauit. hæc in Baſtris, Medis, Perſis dominata, toto oriente poſſeſſo, Indiæ quoque uictricis, per ueſtigia Liberi patris atque Herculis, ſigna circumtulit. Hæc eadem noſtra ætate ſpurciſſimæ Turcarum genti ſubiecta, tributum pendere, iugum ferre miſerrimum cogitur. Magnetiæ quoque ac Theſſaliæ noſtro tempore Turcarum arma inuaſerunt. Nobiliſſimi montes Olympus, Pierus, & Oſſa: Pindus in ſuper & Othrys, Lapiſtharum quondam ſedes, Turcarum imperio parent, penes quos quinq; & ſeptuaginta urbes fuiſſe olim Plinius affirmat. Totum Peneū Turcæ poſſident, inter flumina Theſſaliæ clariffimum, iuxta Gomphos hic fluuius oritur, interq; Oſſan & Olympum, nemoroſa cōualle deſtuens, quingenta ferme ſtadia percurrit, dimidio eius ſpacij nauigabilis. In eo curſu Tempe uocatur, quinque millium paſſuum longitudine, ultra uiſum hominis attollentibus ſe dextera, leuaq; leniter connexis iugis. Intus ſua luce uiridante allabitur Peneus, uiridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus auium concentu. Arripit amnem Euroton, nec recipit, ſed olei modo ſupernatantem (ut dictum eſt ab Homero) breui ſpatio portatum abdicat: poenales aquas, dirisq; genitas, argenteis ſuis miſceri recuſans, hæc Plinius de Peneo. Tot Chriſtianiſ bona Turcarum arma eripuerunt, quamuis noſtram magis deſidiam inſuſauerim. In Theſſalia regem fuiſſe tradunt nomine Græcum, à quo Grecia dicta ſit. Helenum quoque in eodem loco regnaſſe, à quo Helena nuncupata eſt. Homerus tribus nominibus Theſſalos appellauit. Myrmidonas, Helenas, & Achæos. Hic Thermopilarum anguſtiæ Perſarum caede inſignes. Quæ licet olim Xerxis impetum tenuere, Turcarum tamen armis claudere tranſitum minime potuerunt.

De Boëtiâ, Thebis montibus & fontibus ſacris in ea, Cap. X.

Post Theſſaliæ Boëtiâ ſuccedit ab ortu in occaſum porrecta, Euboicū mare Oetaeumq; ſinum contingens, Thebarum claritate apud omnes ferme hiſtoricos nominata, hæc muſis natale in Heliconis nemore, hic ſaltus Cithæron, & Iſmenius amnis, & fontes Dirce, Arethufa, & Aganippe. Quæ patria quondam Liberi patris atque Herculis fuit, quæ fortem produxit Epaminundam. Non cedens Athenis claritate ciuitas, ea noſtra ætate exiguum caſtellum Thebarum eſt, & à Turcis proximis annis cum reliqua Boëtiâ occupatum.

De Hellade, quæ & Græcia & Attica eſt dicta, Cap. XI.

Sequitur Hellas, quæ à noſtris appellata Græcia à *ἡρῆ*, id eſt, littus præci uocauere. Mutato deinde nomine Atticam dixere. Homerus cūctos Atticam incolentes appellauit Athenienſes, cum non ædificata forent Magara, protenditur autem Attica ex Boë.

A ex Boëtiâ uſq; Iſthmum, ubi columna fuit, in qua hic inerat titulus, in parte Peloponneſum ſpectante: Hæc Peloponneſus, & nō Ionia. In parte uero Megara intente, hæc non Peloponneſus eſt, ſed Ionia. Idem enim Attici & Iones fuere, qui tum de ſinibus cū Peloponneſiacis ſapiffime diſceptaſſent, hanc tandem Romano conſenſu columnam erigi obtinuerunt. Atticam quamuis ſaxoſam & ſterilem, pleriq; tamen mirifficis laudibus extulerunt, deorumq; domicilium eſſe dixerunt loca ipſa poſſidentium & parentū heroum. In hac ciuitas Athenienſis quondam nobiliſſima fuit, nullius indigna præconijs: tanta eius ſuperfuit claritas. Eadem noſtro tempore parui oppidi ſpeciem gerit. In eo tamen ſaxo quo uetuſtum Mineræ templum fuit, arx eſt per omnem Græciam nominata, cum operis magnitudine, tum difficultate oppugnationis: hanc Florentinus quidam Mahumeti tradidit, cum imploratis Latinorum auxilijs nullius opem inueniret. Rura ei ob eam rem tradita, in quis æuum ignobile ducat.

De Peloponneſo & eius forma, de Iſthmo, Examilio muro ab Amurato diruto, Cap. XII.

Peloponneſus Atticæ iungitur, totius Græciæ arx quondam dicta. Nam præter habitantium in ea gentium nobilitatem atq; potentiam, ipſe locorum ſitus principatum designat & imperium. Multi ſinus inſunt, & promontoria multa: inſignes etiam & per magnæ urbes, Cherroneſus ipſa locorum uarietate iocunda. Formam eius platanū folio ſimillimam dixere, longitudine ac latitudine ferme parem. Ab occaſu in ortum ſtadiorū mille & quadringenta Perimetros ſiue ambitus omiſſis ſinibus (ut Polybio placet) ſtadia quatuor millia continet, Artemidorus quadringenta ſuper addit, cui & Plinius cōſentire uidetur. Iſidorus autorem conſecutus. Idem duo maria terram ambire dicit, Ionium et Aegæum. Anguſtia, unde protēdit Iſthmos appellatur, quinq; millia paſſuū latitudinis cōtinentes. has anguſtias perſodere Demetrius rex, dictator Caſar, Caius princeps, Domitius Nero inſauſto (ut omnium exitu patuit) incepto tentauerunt. Hic Corinthus nobilis colonia fuit. Græci principes poſtquā Turcarum potentia in Europam penetrauit, ex mari ad mare producto per anguſtias muro, Peloponneſum à reliqua Græcia diſtingerunt, murum Examilium apellauere. Hanc prouinciā hodie Moream Latini uocant. In ea Achæia continetur Meſſenia, Laconia, Argolis, & Arcadia, quæ medium perinſule obtinet. Amurates expugnata Theſſalonica, ſubacta Boëtiâ, & Attica, præter Athenas ad Examilium uſq; proſectus, perterritis Græcis, diruit murum, tributumq; annuū exegit, deditibus ſe Peloponneſibus imperauit. At cum Hungari inſtante Iuliano Cardinali ſancti Angeli, aduerſus Turcas arma ſumpſiſſent, conſectisq; nonnullis feliciter prælijs, amplius inſtarent, urgerentq; ue hoſtes, Conſtantineus qui poſtea apud Conſtantinopolim imperauit, ibiq; necatus eſt (ut ante diximus) huius prouinciæ Deſpotus, animo auctus, & negare Turcis tributum, & Examilium inſtaurare non dubitauit. Ob quam rem magna deinde pecunia multatus eſt, & Examilium denuo deſtructum, cum uictor Amurates apud Vrnam Hungaros deleuiſſet, deuicta Conſtantinopoli, Albanī, qui plures Peloponneſum incolebant, ſumptis armis, Demetrium & Thomam Conſtantini fratres regno deiçere annexi ſunt, nobilem quendam græculum ad regium ſanguinem aſſumentes. Vtraque pars Mahumeti auxiliū implorauit. Illi nobilitor pars uifa iuſtior. Auxilia aduerſus Albanos Demetrio fratriq; tradita, Albanī ſubacti prioribus dominis paruere. Mahumeti xvj millium aureorum tributum penſum. Thomas quamuis hæreditario iure imperatorem ſe dicere poſſet, cuius maiores longa ſerie Græcorum nomini imperauerant, metu tamen Mahumeti eo titulo abſtinuit. Cum Calixtus pontifex max. Chriſtianos principes, in ſui pontificatus initio, aduerſus Turcas inuitaret, exiſtimauit Thomas Turcarum imperium proculdubio ruiturum, Mahumeti q; ue tributum negauit. Cum uero non tam magnifica facta quam uerba eſſe animaduertit, proſoluto tributo & adiectis donis Mahumeti reconciliatus eſt. Nunc uero (ſi uera eſt fama per hos dies allata eſt) uiolata fidei maiorem ſubire poenam compulſus, Mahumeti proſus ſubiectus eſt, Peloponneſus tota Turcarum imperio adiecta. Egreſſenti Peloponneſum per anguſtias Iſthmi ad reliquā Græciam, Strabo &

Pelopō platanū folio ſimillimam.

Græcus rex à quo Græcia.

bo & Plinius occurrere Atticam tradunt, Ptolemæus Achaïam, cuius fines hoc modo describit: ab occasu Epyrum, à septentrione Macedoniam, & partem Aegæi pelagi collocat. ad orientem eiusdem maris terminos ponit, usq; ad Sunium promontorium. ad meridiem Adriaticum pelagus iuxta littus, quod Achelous amnis irrumpit, in Corinthiaco sinu. Quod si ita est, Atticam, Boëtiã, Phocidem, Thessaliã, Magnesiã, Aetholiã, & Acarnaniã Achaia ipsa cõplectitur. Idem tamẽ Ptolemæus alio loco mediterraneas Peloponnesi ciuitates enumerans, Elicẽ, Buram, Helenã, Pheream in Achaia esse dicit, & propriam esse Achaia intra Peloponnesum affirmat. Nobis qui pro nostri operis instituto res Peloponnesiacas & Atticas breuiter absoluiimus, & ad occidentem festinamus.

De Acarnania, & strage memoratu digna à Io. Vintimilio in eafacta, Cap. XIII.

A Carnania prior occurrit, inter Epyrum Boëtiãq; protensa, cui Aetholia uel coniuncta uel comminista esse uidetur. Hæc hodie Ducatus appellatur. Ioannes Vintimilius natione Siculus, filiam suam Despoto Acarnaniã in matrimonium dedit. ex inuexantibus Acarnaniã Turcis, ac generum obsidentibus, cum parua equitatu mare traiecit, obsessores inuasit, stragemq; memoratu dignam edidit. nam parua manu ingentes fugauit copias, salutemq; genero peperit. Qui tamen paulo post per insidias captus à Turcis, regnum amisit Epyrum, tamen adhuc eius nomine teneri ferunt.

De Epyro XIII gentes autore Theopompo continente, quod apud eam Paulus Aemilius imperator Romanorum urbes LXX. funditus evertit, quodq; in sinu Ambracio Cesar Augustus Antonium & Cleopatram bello Attico deuicit, Cap. XIII.

E Pirus in occidua parte ab Acroceraunijs montibus incipit, protenditurq; uersus orientem usq; ad Ambracium sinum, per stadia mille trecenta Septentrionalem eius partem Ptolemæus Macedoniã cõiungi tradit: orientale Achaia, usq; ad ostia fluminis Acheloi: occidentale latus Ionico excipi pelago asserit. Strabo Aufonium hoc idem mare appellauit. In Epyro XIII fuisse gentes Theopompos tradidit, quarum celebratissimæ Chaones & Molossi. Regnum enim quandoq; tenuere prius quidam Chaones, posteriorius Molossi, qui propter regum cognationem ex Aeacidarum sanguine prognati, mirum in modum amplificati fuerunt, penes quos Dodonæ uetus oraculum ac nobile uiguit. Oram huius terræ maritimam felicem atq; uberem tradidere. Multaq; olim urbes & oppida munitissima in Epyro fuisse. Sed propter populorum rebelliones, qui cum Romanis contenderunt, prouincia uastata est. LXX enim Epirotarum urbes à Paulo Aemilio Imperatore funditus euerfas esse autor est Polybius, uictis Macedonib. & Persa rege superato. Ex quibus maximum numerum uiris Molossorum extitisse, & mortaliū centum quinquaginta millia in seruitutem redacta. Plinius Veronensis hanc cladem Macedonibus attribuit, duasq; urbes ruinæ adiecit. Credo quia Macedones Epirotarum imperium obtinebant, utranq; gentem uno nomine Pliniũ cõprehendisse. Apud Epyrum Actiaca pugna late memorabilis commissã est, in qua Cesar Augustus Marcum Antonium nauali prælio uicit, & simul Aegypti reginam Cleopatram. Nam & ipsa huic certamini præfens interfuit: ob quam rem uictor Augustus in Ambracio sinu urbem condidit, eiq; uocabulum indidit Nicopolim, id est, uictoriae ciuitatem. Ambracij sinus ostium, paulo quàm stadia quatuor maius est. Circuitus stadia trecenta amplectitur, optima omni ex eius parte statio. Ingredientibus occurrebant olim à dextra habitantes Græci Arcarnanes, & Apollinis Actij templum quodam in tumulo ad ostium emines, cui campus subiacuit, lucumq; habens et naualia, in quibus Cesar undeuiginti naues de cimarum nomine reposuit, ab uno remorum ordine usq; triremes adiungens. Sinistra uero Nicopolis est, & Epirotarum colonia Casiope, nostra ætas Epyrum Artam appellat. Circa littus eius paucis ante annis præfectus regis classis nomine Villamarina triremes Venetorum infecutus comprehendit, atque incendit. In eodem littore Acrocerauneos montes finiri Adriæ uel Adriatici maris nauigationem, & Ionium incipere pelagus, Strabo boni uisum est, apud quem mare Aufonium, idem quod Ionium esse apparet, cum Epirotam Aufonio abluipelago affirmet.

De Albania

De Albania, inter Dyrrhachium & Apolloniam, regione, Cap. XV.

Q Væ nunc Albania dicitur, olim Macedonia portio fuit, ad occidentem uersa inter Dyrrhachium & Apolloniam fuisse prodidimus, non incelebres prisco seculo ciuitates. Sermo genti neq; Græcis, neq; Illyricis notus. Credimus hoc genus hominum ex Albania quodam uenisse, quæ uicina Colchidi in Asiatica Scythia memoratur: ut sæpe barbarorum inundatio nationũ, Græciæ atq; Italiæ prouincias occupauit. In hac terra potens Camusa fuit, qui Christianis parentibus ortus, parum tenax catholice fidei, ad Mahumetis insaniam declinauit. Sed quã leuiter Christum deseruit, tam facile Mahumetis sacra contempsit. Redijt enim ad paternam legem, & quamuis utranq; religionẽ contempserit, neutri fidus, Christianus tamen mori quã Turca maluit, paulo post Constantinopolitanam cladem morbo extinctus. Georgius Scanderbechius eius hæreditatem accepit, nobili loco natus, qui ætatem penẽ omnem in armis pro Christi nomine pugnando consumpsit, multas & magnas Turcarum turmas bello uicit atq; deleuit. Solusq; quodammodo regionem illam in Euangelio Christi continuit, quamuis hodie toties hostili ferro petita, magna ex parte deserta feratur. Rex Alphonfus sæpe milites in Albaniam misit, & Troiam urbem in potestatem receptam à Turcis defendit. Nepos Scanderbechij ex fratre, cum Turcarum parti fauens, insidias patruo moliretur, ab eo captus, & ad Alphonsum missus, in carcerem coniectus est. Calixtus quoque Romanus pontifex auxilia pecuniaria Scanderbechio non pauca misit. Valona in Albania non magna ciuitas est, in portu maris sita, qua breuissimus est in Italiam tractus. Hanc Pazaites primus ex Turcis occupauit. Rebellantem Amurates recuperauit. Nescio quod malum minatur Italiæ.

De Illyricis genibus, de Manichæis hæreticis, deq; Matronis certo tempore post infirmitatem cum monachis promiscue manentibus, Cap. XVI.

Post Albaniam Illyricæ sequuntur gentes, ad occidentem septentrionemq; uersæ. hoc genus hominum nostra ætas Schlauos appellat, & alij Bosnenses, alij Dalmatæ, alij Croacij, Istri, Carnicq; nuncupantur. Bosnenses introrsus ad Pannoniam uergunt septentrioni expositi, reliqui adiacentes mari ad Timauum usq; fontes protenduntur, hinc Aufoniam, illinc Pannoniam intuentes. Timauus autem in intimum Adriatici maris sinum excurrit, cuius fontem matrem appellari maris Strabo prodidit. In Bosna rex gentis Despotus Stephanus nomine (sic enim reges appellare suos consueuerunt) quamuis Christi religionem sectaretur, diu tamen Baptismi sacramento abstinuit. Sed anno superiore uocato ad se Ioãne Cardinali sancti Angeli, cuius sæpe meminimus, ab eo baptisma tis unda peritus, et sacris nostris rite initiatus, Turcis (quibus cum foedere iunctus erat) bellum indixit. Nunc paululum nutare affirmatur. In hac regione quàm plurimum hæretici possunt, quos uocant Manichæos, pessimum genus hominum, qui duo principia rerum produnt, alterum malorum, alterum bonorum. Nec primatum Romanæ ecclesiæ tenent, neq; Christum æqualem cõsubstantialemq; patri esse fatentur: horum cõnobia in abditijs montium conuallibus sita feruntur, in quibus ægotantes matronæ seruituras sanctis uiris, si euaserint, ad certum tempus deo uouent. Redditæ sanitati permittentibus uiris uota persoluunt, promiscue in monachos præfinito tempore uiuentes: hanc labem nulla sedis Apostolicæ decreta, nulla Christianorum arma delere potuerunt. Sinit ad nostram exercitationem regere hæreticos deus.

De Dalmatia & Croacia, & ubi nam Liburnia, Cap. XVII.

INDalmatia Raguseos magnis affectit cladibus Stephanus, inter Bosnenses & Dalmatas ducatum possidens, & Manichæorum ueneno infectus, qui & si Christianos per insidias captos, sæpe Turcis uenundauerit, mittere tamen Oratores Romam, & auxilia sedis Apostolicæ petere nõ erubuit: eius belli sumptus ex Christianis petens, quod gesserat in Christianos. Nec defuere qui tam impijs uerbis aures accommodarent.

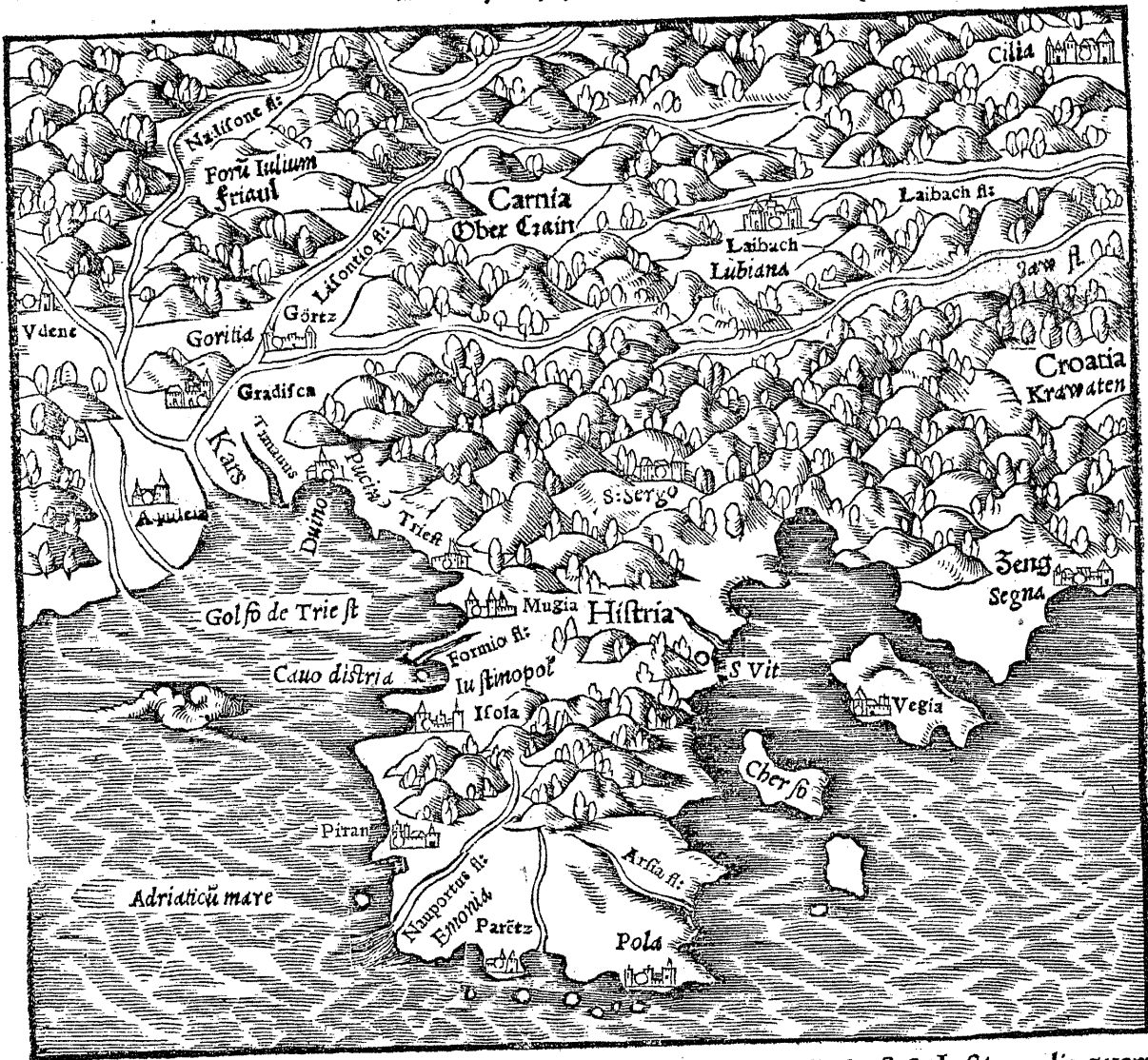
¶ In Croacia mulier Australis, quæ nuptias comitis, cum esset inferior sanguine, morum præstantia & formæ elegantia meruit: dum laxandi animi gratia ex castello in castellum obequitat, subito Turcarum interuentu capta, & apud eos aliquandiu detenta, impatientia

Manichæi hæretici.

Epirotarum
urbes 70. à
Paulo Aemilio
funditus
euerse.

impatientia tandem mariti non paruo auro redempta est. ¶ Quærat fortasse aliquis: ubinam Liburniam dimiserimus, quàm permeasse Antenorem Italiam petentem insignis poëta commemorat: Confusi sunt admodum prouinciarum fines, nec expedire nota facile est, ne dum quis uetustissima possit absoluere. Plinius Liburniæ finem initiū esse Dalmatiæ dixit, & Tragurium marmore notum in ea esse. Solonam quoque coloniam, quæ ab Iadera. ccxxij. millibus passuum abfuit. Iaderam uero clx. à Pola distare. Ex quo fit, ut inter Croatinos & Dalmatas Liburni sedes habuerint, forsitan & Croatini noui gentis nomen Liburnorum loca inuaserunt. Nobis hæc indicasse sufficiat. Si quis certiora desiderat, priscos euoluat autores. Ptolemæus Liburniam & Dalmatiam atque Illyridem simul confudit. Et Illyridi quidem à septentrionali plaga Pannoniam occurrere dixit, ab ortu, superiorem Mysiam, ab occasu Istriam, à meridie Macedoniam & Adriaticum littus.

De Istria hodie Schlauonia dicta, & quod Pomp. Mela & Nepos Istrum amnem à Danubio in Adriam fluere falso crediderunt. Cap. XV III.

Istriam ueteres Italiæ tradiderunt, in qua Parentium et Pola est, & Iustinopolis, quam caput Istri uocant. Inconuenienter Italiæ tamen iungitur Adriatico sinu disiecta, & in peninsulæ modum circumdata mari, qua continenti applicatur à tergo, lapidea est et montana regio, quam prisci Albiam uocauerunt. Plinius Istriam adherere Liburniæ dixit. Ex quo palam fit, Croatinos Liburnorum loco succedere Istriam ab Istro amne dictam ferunt, quem à Danubio in Adriam fluere falso credere. Cui errori et Pomponius Me-

la, & Nepos Padi accola aures adhibuit. Nullus enim ex Danubio amnis in Adriaticum effunditur mare. Argonautarum eos fabula decepit, quos per Istrum ex mari Pontico in Istriam uectos memoriæ proditum est. Sed constat eos in Istro in Sauum aduerso flumine nauigasse, deinde Naupontum, quem Labacum hodie appellari putauerim, cuius paludem Lugeum Strabo appellat. Ex Nauponto uero per montes humeris uecta, nauis in Adriaticum prouenit. Istri hodie Schlaui sunt, quamuis maritimæ urbes Italico sermone utuntur, utriusque linguæ peritiā habentes: pars prouinciæ melior ea Venetorum, quæ maritima imperio subiecta est. Mediterraneam domus Austria possidet. Oppidum sancti Viti, quod ad flumen Titum situm est, Valenses habent. ex quo loco ad Aquileiam mille stadia esse Tutidanus, qui domuit Istros tradidit: finem Italiæ Musæ fluum tradidere. In hac terra nihil ætate nostra memoria dignum gestum esse accepimus, quæ quod australes & Venetos magna de finibus contentio agitauerit, & utriusque partis subditi armis contenderint: ad quas lites componendas, nos aliquando ab imperatore missi, quamuis inducias belli fecimus, & novos terminos constituimus, uniuersam tamen litem amputare nequiuimus.

De Carnis, & Iapidibus. Cap. XIX.

Carni inter quos lapides enumerantur, Istros se quuntur. Schlaui tamen, quorum sermo regionem obtinet, Carnos bifariam diuidunt, duplicem Carniolam esse dicentes: Alteram siccam & aquarum indigam, in qua Istros ponunt, & Tarfos qui medios inter Labatum & Tergestum incolunt montes, & ad Timauum usque proferuntur: Alteram irriguam, in qua flumen Sauus ortum habet & Naupontus, qui Labatus hodie appellatur, & alij plures fluij. In hac prouincia dum Fredericus imperator coronam regni Teutonici apud Aquisensem ciuitatem peteret, Vlricus comes Tilliæ, & Albertus imperatoris frater coniunctis uiribus, Labatum insigne oppidum ex flumine cui adiacet dictum obsidione cinxere, diuicq; machinis omnis generis oppugnauerunt: sed à Frederici militibus non sine clade repulsi, & castris exuti, diuitem suppellectilem perdidere: hoc oppidum Schlaui & Itali Lublanam uocant, ex Lugea palude sumpto uocabulo.

De Carinthia, ritu apud eam in nouo principe creando, quomodo nobiles ex Ingonis principis conuiuio ad Christi fidem fuerunt inclinati, de consuetudine in fures, & de comite Henrico uiro corruptissimo. Cap. XX.

Carinthia montana & ipsa regio Carnis applicatur ad ortum ac septentrionem, Stiria iuncta ad occasum ac meridiem, Alpes Italos & forum Iulij contingit. Multæ in ea ualles collesque feraces tritici, multi lacus, multi amnes, quorum præcipuus Drauus, qui per Stiriam ac Pannoniam in Danubium fertur, haud inferior Sauo. imperium prouinciæ Australes obtinent, & archiducem appellant, cui ea regio paret. Quoties nouus princeps reipublicæ gubernationem inuit, solennitatem nusquam alibi auditam obseruat. Non longe ab oppido sancti Viti, in ualle spaciola, uetustæ ciuitatis reliquæ uisuntur, cuius nomen temporis aboleuit antiquitas. Iuxta in pratis late patentibus, marmoreus lapis erectus est, hunc rusticus ascendit, cui per successionem stirpis id officium hæreditario iure debetur. Ad dexteram bos mater nigri coloris extat, ad sinistram Paramatiæ deformis equa, frequens circa eam populus & omnis rustica turba. Tum princeps ex aduersa pratorum parte procedit, purpurati circum proceres ambiunt. Vexillum ante ipsum, et insignia principatus. Comes Goritiæ, qui palatii curam gerit, inter duodecim minora uexilla præcurrit. Reliqui magistratus sequuntur. Nemo in eo comitatu non dignus honore uidetur, nisi princeps ipse præ se rustici speciem ferens. Agrestis ei uestis, agrestis ei pileus, calceusque & baculus in manu gestantis pastorem ostendit: quem postquam rusticus ex lapide uenientem conspicatus est, sermone Schlauonico (sunt enim & ipsi Carinthiani Schlaui) Quis hic est inclamat, cuius tam superbum incessum uideo? Respondent circumstantes, principem terræ aduentare. Tum ille: Iustus ne iudex est, salutem patriæ querens: liberæ conditionis dignus honores: est ne Christianæ cultor fidei et defensor ac propagator? Respondent omnes: est, & erit. Rursus ille: Quæro igitur quo me iure ab

Creatio noui principis.

Mm hac

hac sede dimoueat. Ait Goritiae comes LX denarijs abs te hic locus emitur. Iumeta haec tua erunt, bouemq; atq; equam ostendens. Vestimenta quoq; principis quae paulo ante exiit accipies, eritq; domus tua libera & absq; tributo. Quibus dictis rusticus leui alapa principi data, bonum iudicem esse iubet: & surgens, iumenta q; secum ducens, loco cedit. Princeps uero conscenso lapide nudum gladium manu uibrans, ad omnem se partem conuertit, & quum iudicium populo promittens, ferunt & aquam frigidam rustico il latam pileo bibere, taquam uini usum damnet: deinde ad templum solenne pergit, quod in propinquo tumulo situm est, sanctae Mariae uocabulum habens, & olim pontificale fuisse traditur: ubi peractis sacrificijs, princeps rustica indumenta deponit, paludamentisq; induit, conuiuatusq; splendide cum proceribus, in prata reuertitur, ibiq; pro tribunali sedens, ius petentibus dicit, et fundos confert. Fama est anno DCXC post Christi saluatoris ortum, imperante Carolo Magno, ducem gentis Ingonem nomine, ingens conuiuium prouincialibus praeparasse, & agrestibus quidem ad conspectum suum intromissis, in uasis aureis atq; argenteis, nobilibus uero ac magistratibus procul ab oculis collocatis, fictilibus ministrare iussisse: interrogatum cur ita faceret, respondisse, non tam mundos esse qui urbes & alta palatia, quam qui agros & humiles casas colerent. Rusticis qui Christi euangelium accepissent, baptismatis unda purificatis, candidas et nitidas esse animas: nobiles ac potentes, qui spurcitas idolorum sequerentur, sordidas ac nigerimas: sic uero pro animarum qualitatibus instruxisse conuiuium, castigatosq; ea re nobiles cateruatim sacri baptismatis undam quaerentes, breui tempore sub Vergilio & Arnone Iuuanensibus episcopis, uniuersos Christi fidem accepisse. hinc honos in uestiendi principis rusticati datus. Fuit autem dux Carinthiae uenator imperij, ad quem lites uenatorum omnium deferebantur, uocatus in iudicio coram imperatore, querelantibus non nisi Schlauonica lingua respondere tenebatur. Multa huius prouinciae ornamenta fuisse commemorant, multa privilegia, facile id creditum est, quando imperatorem Ludouicum eius terrae ducatum filio, suo Arnolpho primogenito contulisse non est ambiguum. Est & alia prouinciae huius consuetudo, in oppido quod Clagesfurtinum appellant, contra fures durissima. Si quis in furti suspicionem inciderit, mox captus laqueo suspensus uitam finit. Sumpto supplicio, post triduum de suspicionem iudicant, si reum fuisse necatum inueniunt, pendere cadaver infame sinunt, donec sua sponte consumptum decidat: sin uero depositum in cimiterio condunt, iustumq; funus a publico faciunt, & animae gratas exequias, in hac prouincia Comes Goritiae Henricus uir muliere corruptior, impuberes filios media nocte ad potum fugere compulit, increpitans qui sine siti somnum agerent, cum pastoribus ac rusticis sapius, quam cum nobilibus diuersatus est. senex super glacie cum pueris lusit. Inter uulgata scorta frequentissime lauit, raro in aula pransus est, solus coquum adiens, offulas in ipsa popina uorauit. Vestes induit uiles ac perunctas, pectus nudum & apertum ostendit. Oculi semper lachrymantes fuerunt, quem cum aliquando ad se uenientem Fredericus imperator ex fenestra intuitus esset, me uocitans: age (inquit) Aenea, principem, qui ad nos properat, contemplare, si quem mundiore pulchrioremq; uideris aliquando, effare. Mihi, cum satis principem Comitescq; considerassem, foeda rusticitas uisa est, quae dominatum assecuta, egregiam nobilitatem seruitio praemeret. huic uxor natione Hungara forma praestanti, & audacia plusquam uiri, cui uincula indidit, mox Vlrici comitis Ciliae auxilio liberatus, uxorem domo pepulit. Nec diu post uita functus, filios bonae indolis adolefcentes & matri quam sibi similes reliquit haeredes.

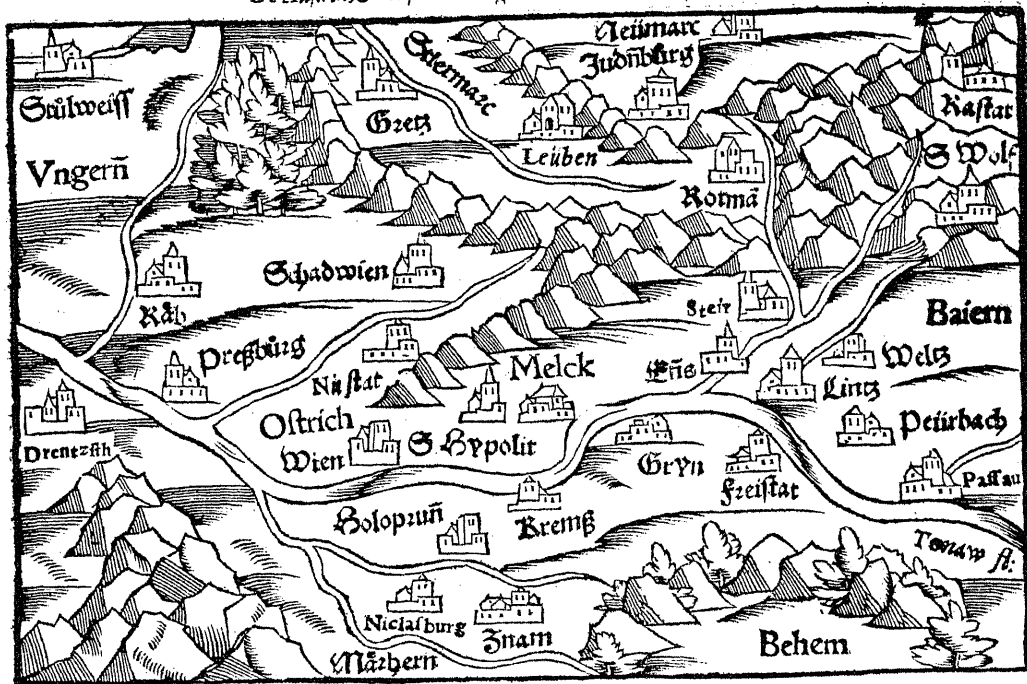
Henricus Comes uir muliere corruptior

De Stiria olim Valeria dicta, quod Fredericus Comes uxorem suam amore concubinae propria manu interfecit. Item quod nobilis quispiam qui seipsum laqueo suspendere saepe cogitabat, optimo in missa audienda est usus remedio. Cap. XXI.

Stiria quam quondam Valeriam inuenio nuncupatam, ad orientem Pannoniae iuritur. Sgitur, latus eius septentrionale Austriam respicit. ad occidentem & meridiem Carnis & Carinthianis occurrit, eadem quoque montana prouincia est, quamuis in orientem porrecta, planicies non paruas habeat. Drauius ac Mura insignes fluij terram irrigant.

A gant. Mura in Drauum exoneratur, ille in Danubium. Urbium populi plerumq; Teutonnes Schlaui, qui citra Drauum rura colunt, imperium Australis familia. Est in ea uetus oppidum quod Ciliam uocant, nonnulli Syllacem appellatum existimant, & opus fuisse L. Syllae, de qua re nihil nobis exploratum est. Multae ibi uetustatis reliquiae uidentur, & Romanorum nomina, principum sepulchralia marmora referunt. In eo praefuit aetate nostra Fredericus comes, qui cum esset in libidinem pronissimus, & olim Veronicae concubinae incensus amore, legitimam coniugem ex comitibus Croaciae natam, sua manu interemisset, concubinam uero pater eius Hermannus (ut est potentum iustitia) in profluentem demersisset, uxores passim maritis abstulit, puellarum greges in palatium rapuit, prouinciales pro mancipijs habuit, ecclesiarum bona diripuit, monetarum falsatores, ueneficos, ariolos, nigromantas undique ad se conscium, & quamuis anno iubilei iam nonogenarius, indulgentiarum causa Romam petisset, reuersus tamen nihilo melior uisus, interrogatus quid sibi Roma profuisset in pristinos mores relapsus, & calceator meus inquit ad consuendas ocreas post uisam Romam rediit. Huic uita functo Vlricus filius successit per caetera similis, ingenio tantum & eloquentia maior. Quo (sicut dictum est) interfecto quatuor & uiginti competitorum fuere, ut qui uiuens undique bella conscuerat, moriens quoque seditiones excitaret. Sed optimates terrae possessionem Frederico imperatori tradendam censuerunt ea lege, ut competitoribus secundum prouinciae consuetudinem in iudicio responderet. Relicta Vlrici armis defendere quae possidebat decreuit. Fredericus manu potenti quum plura castella obtinuisset, in Ciliam tandem receptus est, arces loci tradente Ioanne Viconitio natione Bohemo, qui cum fuisset magister militiae comitis. accepta Caesaris pecunia, a coniuge eius defecit. Sed mox poenitentia ductus grande scelus ausus, & inexpiable facinus tanquam scelus scelere redempturus, Imperatorem iam sibi securum, & cum paucis Ciliae morantem nocte concubina interripere aggressus est. Corruptis namque oppidanorum plerisque, qui sibi aduenientem partem oppidi traderent, hora constituta cum octingentis equitibus intromissus, cum caetera miscere armis coepit. Affuit diuina pietas Frederico, quae illi praeter consuetudinem in arce superiori a natura & humana ope munitissima, ea nocte dormiendum suaserat. proceres qui remanserant in oppido capti omnes, inter quos & Ioannes Vngnadi cum caeteris Stirienfibus opulentior, cum Georgio fratre abductus est. Nec Vlrico Austriae cancellario, quamuis esset episcopus, & ad templum confugisset parsum est. Usque adeo apud homines nostri seculi diuina & humana perierunt. Fama est, eaque celebris, inter Stirienfem nobilem quempiam fuisse, cui saepe in animum ceciderit, seipsum laqueo suspendere. Id aegre ferentem ex docto quodam uiro remedium petiuisse aduersus eam tentationem. Consilium datum, proprium uti sacerdotem conduceret, qui sibi manenti in arce quadam solitaria singulis diebus rem diuinam faceret, paruissime nobilem, atque annum ferme continuasse, nulla suspensio cogitatione interueniente. Postremo rogatum a sacerdote, ut presbytero uicino, qui templi dedicationem in proximo monte habiturus esset, auxilio esse posset, licentiam dedisse, proponentem in animo paulopost sequi & sacris interesse. Stetit diu postea, nunc una, nunc altera causa retentum. Denique circa meridiem profectum agresti cuidam in nemore occurrisse, qui rem diuinam in monte peractam esse, & populum omnem abiisse diceret. Contristatum eo nuntio, ignobilem infelicemque se esse dicentem, qui eo die sacrum Christi corpus non uidisset, agrestem consolari coepisse. Venditurum, si uellet nobilis emere praemium quod inter existendum diuinis meruisset, sagumque nobilis petiuisse pretij nomine. Venditione facta, nobilem nihilominus montem ascendisse, atque orasse in templo. Reuersum autem, in proxima arbore suspensum agrestem inuenisse, sed postea diris cogitationibus haud quaquam uexatum fuisse. In prouincia decoctum sal ad uicinas regiones importatur. Ea & ferri mineras locupletes habet, & argentifodinas non ignobiles, quamuis incuria principum argentum haud multum effodiatur.

Io. Viconitius
us grande scelus
lus est ausus.

Vexatio mili-
tum 70. milli-
bus aureis à
Frederico re-
dempta.

A Vstriam describere hoc loco haud necessarium existimamus, de qua propriam hi-
storiā edidimus, in ea prouinciales post obitum Alberti Caesaris Frederico se cō-
miserunt, ea lege, ut si masculum prāgnans regina pareret, tutor eius esset. Si foeminam,
terrā dominus. Nato (ut prādictum est) Ladislao, tutelam eius Fredericus accepit. Milit-
tes qui sub Alberto meruerant, cum stipendio se fraudatos dicerent, prouinciam latroci-
nijs ac incendijs uastauere. Eorum uexatio LXX millibus aureis à Frederico redempta
est, cum Bohemi & Hungari excursions in Austriam facerent. Ex fororibus Ladislai
maior natu Gulielmo duci Saxoniae nupsit. Ioannes Huniades cum regni Hungariae
coronam à Frederico frustra repetisset, cum duodecim millibus equitum ingressus Au-
striam, omnem agrum inter Viennam & Stiriae montes diripuit atque incendit. Peten-
tem Italiam Caesarem rogauerunt Australes, uti Ladislauum qui iam prope modum ado-
leuisset, in paterna hereditate apud se dimitteret. Reiecta petitione, autoribus duobus
Vlricis, altero Cilix comite Eyezingero, sumptis armis rebellauere. Redeuntem ex Ita-
lia Fredericum apud nouam ciuitatem obsidione cinxere, quibus et Henricus Rosen-
s natione Bohemus cum ducentis equitibus & mille peditibus sese adiunxit. Et quamuis
à Nicolao Pontifice maximo iussi essent, ne tutelam Caesaris impedirent, contemptis
apostolicae sedis mandatis, & tanta maiestatis autoritate derisa, sceleratum propositum
tenuere. docta eo tempore Viennensis schola indoctam sententiam protulit, quae per ap-
pellationem ad futurum concilium interponendam suspendi posse Romani praesu-
lis mandata rescipsit. Ciuitas Viennensis & omnis Austria ex eo tempore semper in
armis fuit, temeratae religionis poenas pendens: Celsit furenti populo Fredericus, pu-
pillumque adhuc tenerum ea lege in manus comitis Cilix tradidit, ut conuocatis ad ur-
bem Viennam utriusque paratis consanguineis & amicis, de tutela, de oppidis, deque
caeteris contentionibus principum, qui uocati conuenissent, arbitrium diffiniret. Ladis-
laus summa populorum alacritate apud Viennenses exceptus, cuncta ex uoluntate
comitis administravit. Ad constitutum diem concilij Ludouicus Bavariae et Gulielmus
Saxoniae duces, Albertus quoque Brandeburgensis, Carolus Badensis Marchiones
conuenere. Tum multi ex Bohemia, plures ex Hungaria Barones. Imperator legatos
misit, quibus & nos adiuncti fuimus, diu de re partium disceptatum. Sed cum omnia
ex arbitrio uictoris agerentur, nec leges defenderent quem arma non protexissent, infe-
ctis reb. discessum est. Negata sunt omnia quae promiserat Australes imperatori, dictum
omne

A omne indictum fuit, neque literis neque sigillis autoritas habita, barbara fide actum. In eo
conuentu Ladislaus Ioannem Huniadem qui sibi regnum à Turcarum inuasionē fer-
uasset, ad principatus honorem euexit, qui suggesto in magno foro apud Carmelitas ere-
cto, sede sedens aurea regali paludamento ac diademate ornatus, comitatum ei Bistrice-
sem commisit, quod eo in loco minime licuit. neque enim regni Vngariae sub imperio Ro-
mano maiestatem gerere ius est: sed tanta reuerentia legum quanta eis per arma siue da-
tur siue relinquatur. Comes Cilix, cum regem quo liber impellit, & ad se cuncta rapiens
Eyezingerum Viennensesque contemnit, concubinam quam uiro interfecto sustulerat,
reginali penē honore dignatur. Ex fauore tandem regio cadit, & annitente Eyezinge-
ro e curia pellitur: quem in exiliū proficiscentem, quatuor tantum equites comitati sunt,
Alberto marchione Brandeburgensi, ne per contemptum à populo lapidaretur, ad por-
tam usque urbis securitatem praebente. Sed quam foeda & miserabilis eius fugam, tam sur-
perbus & fauorabilis reditus fuit. nam post annum cum iam ex Bohemia rex redisset, sua
dentibus primoribus Austriae baronibus, reuocatus, cum mille equitibus argento & auro
fulgentibus Viennam repetijt, cui ad portas urbis & rex ad mille ferme passus exijt, &
omnis nobilitas redeunti gratulata est. plebs quoque quae paulo ante lutum ac lapides in
fugientem iactare tentauit, sternere uiam floribus, qua redeunti transitus fuit, minime du-
bitauit. Vt est in utraque partem immodica, siue amauerit, siue oderit, mira rerum muta-
tio, & ludentis fortunae iocus. Eyezingerus extra gratiam regis factus, in castella sua re-
cedens, imperatori quem grauius offenderat, reconciliatus est. nec diu postea adeo sur-
perbi erant, qui Ladislai regis partes sequebantur, ut nouae ciuitatis suburbia, in qua Ca-
sare absente iacebat puerpera imperatrix, intrare praesumpserint, & urbem expugnare con-
tenderint. Quod ubi non successit, exustis quae obtinuerant locis abierunt. fuit saepe in-
ter Caesarem & regem incassum tractata concordia, neque enim comes Cilix dum uixit,
ex re sua existimauit, unanimes esse Austriae principes ac eo mortuo, cum Eyezingerus
e Bohemia missus ad Caesarem, leges pacis utriusque parti gratas dixisset, & iam quietura pro-
pediem Austria uideretur, interitus regis subito nuntiatum, non solum concordiam per-
turbauit, sed magnarum rerum & reipublicae Christianae salutarium exorientem spem,
prorsus abruptit: australes & à Caesare & ab Alberto fratre de tradenda gubernatione re-
quisiti, prouincialium conuentum habuerunt, in quo legati Caesaris seniori Austriae prin-
cipi (is erat Imperator) debere prouinciam dixerunt. Albertus suo & Sigismundi patruelis
nomine regiae partem hereditatis exposcens, suasque calamitates & inopiam tanto sangui-
ni alienam referens, commiserationem inducere conatus est. Conuentus responsio fuit,
facturos prouinciales quod ius aequitas uel diceret, postquam fratres inter se conuenis-
sent. Interea latrones trans Danubium in Austriam ad Morauae fluminis ripam, munitum
locum occupauere, omnemque circa regionem rapinis atque incendijs uexare coeperunt.
Aduersus quos profectus Albertus latrones uel cepit, interfectisque pugnando compluri-
bus, quingentos & quinquaginta captiuos abduxit, ex quibus LXXX furca suspendit.
Quae res magnum ei apud Australes & nomen peperit & fauorem. Vlricus irerō Eye-
zingerus cum uisitato apud nouam ciuitatem Frederico imperatore, cuius parti stude-
bat, Viennam repetisset, uocatus ab Alberto nihil mali suspicans fidenter eum adijt, à
quo mox captus in uincula coniectus est, & in priuato carcere clausus. Indigna res uisa
ciuibus, murmurare, damnare omnes factum, nemo tamen auxilium misero afferre. Im-
perator saepe rogatus, Viennam petere aliquandiu distulit, ueritus ne qua fraus inesset. In-
terim Sigismundus ex Athesi ad Viennam descendit, deinde ad nouam ciuitatem profe-
ctus, principatus insignia ab imperatore accipiens, pro ueteri consuetudine in eius uerba
iurauit. In qua solennitate & Albertus affuit, qui paulo post cum Sigismundo Viennam
repetijt. Et ambo aduersus imperatorem conspirantes, Austriam sibi subigere conati
sunt. Quorum studia sentiens imperator, Viennam petere statuit. Et accessit Ludoui-
co, Bavariae duce, magni nominis principe, eod se contulit, imperatrice sequente. Appro-
pinquant, urbanus populus obuam perrexit. Albertus quoque & Sigismundus nobis
licomitatu extra urbem imperatorem salutauerunt. Habebat Albertus tria circiter equi-
tum

Vlricus Eye-
zingerus ab
Alberto uoca-
tus in uincula
coniectus est.

tum millia in armis expedita, quae non longe à Vienna in quodam tumultu imperatori se ostentauerunt, magnumque metum uenienti incussere. Suspicionem auxit Albertus, qui saepe ad eos profectus ac seorsum locutus, insidias apparasse Caesari uidebatur. Ferunt eius militiae duce Alberto dixisse, facile si libet hodie Viennae te dominum atque Austriae facio. Nam quis prohibet quo minus Fredericum imperatorem eiusque comites intercipiam? In me tantum soluta deinceps hereditatis quaestio erit. Victori leges atque homines fauent. Subdubitate Albertum aliquantisper, demumque respondisse: Poteram ignoscere, si quod ais me ignorante fecisses, at mandare turpia non possum. Postquam introgressi urbem sunt Albertus & Sigismundus, in domo quae Pragensis appellatur, simul habitauere, Imperator priuatas ciuium aedes incoluit. Arx Prouincialis um nomine custodiebatur. Conspirauere Sigismundus & Albertus eam noctu aggredi, atque irrumpere. Armataque militum manu iter ingressi, iureiurando se altrinxere, non redituros domum, nisi arcem intrassent. Sensere ciues, moxque arma sumentes, praesidium in arce maius collocauerunt. Instabat ciuile bellum, & atrox pugna pro arce. Nec dubium uidebatur quin magno suo malo principes commissuri praesidium essent: stetit diu res in ancipite. Ciuibus tueri arcem stabile propositum erat, ducibus (qui arcem intrare iurassent) turpe uidebatur infecta re domum reuerti. Et uim inferre, plenum periculi erat. Postremo conuentum est, ut ingressi principes, arcem paululum immorati, potato uino exirent: atque ita delusa magis quam impleta religio est. Postridie arx consensu Prouincialis, in tres partes diuisa, duas accepere Albertus & Sigismundus, reliquam imperator: delectique Prouinciales sunt, qui lites fraternas dirimant: & summa illis potestas data, sed graue iudicium contra potentes est. Nobilitas & ecclesiarum principes imperatori fauentiores sunt, plebs Albertum praefert. Magno se iudice quisque tuetur. Multa sunt in hoc Caesare, quae laudare possis: Corpus egregium, & species imperatore digna, animus sedatus & tranquillus, ingenium perspicax, memoria tenacior, religionis ardens zelus, ingens cupiditas pacis & otij. Singularem uirtutem in quouis homine diligit, dignaque praemio ducit, aedificat splendide, hortos tamen ac gemmas plus aequo admiratur & amat, & in rebus gerendis tardior ac remissior est. Tenacem plerique accusauerunt, & ad rem nimis attentum. Id fecere proximi antecessores Sigismundus atque Albertus Caesares, quorum prodigalitati cuiusuis comparata liberalitas uideri auaritia potest. Caeterum Fredericus nec sua profundit, nec aliena diripit, uerbis factisue temperans. Albertus frater eius longe dissimilis, celer in aggrediendis rebus, belli ac gloriae appetens, periculi contemptor, audax, laboris patiens, manu atque ingenio promptus, pecunias inter amicos partitur ac profundit. Inter opes pauper, in paupertate diues, nullius rei magis quam famae auarus.

Laudes imperatoris.

Alberti fratris Frederici imperatoris mores.

De Morauia, per quam nulli, propter latronum insidias, transitus patet, Cap. XXXIII.

Procedenti per Austriae in aquilonem Morauia occurrunt, gens ferox, & rapinarum auida, inter Hungaros Bohemosque trans Danubium sita: hanc prouinciam a uo nostro Sigismundus imperator Alberto genero suo, qui postea imperauit, dono dedit. Rebellantem & imperata facere recusantem, Albertus magnus affecit cladibus. Nam supra quingentas uillas excursionem contempsit, mortales multos neci dedit, pecus penè omne abegit. Iugumque ferre perfidam gentem coegit. In hac prouincia ciuitates & oppida Romanae ecclesiae ritum tenent, & catholicae fidei consentiunt. Barones ferè omnes Hussitarum labe infecti sunt. Hic cum uerbum dei praedicaret Ioannes Capistranus, & in errores Hussitarum uehementius inueheretur, Baronis non parui nominis quae Ezer-nahora uocant secuta conuersio est, qui relicta priore perfidia, cum duobus millibus subditorum ueritatem Romanae sedis amplexus est: filius eius doctrina & moribus clarus, non diu postea Olomucensis ecclesiae pontificatum obtinuit. Ea est unica ciuitas Morauorum Episcopalis. Regnum inter Morauos aliquando fuit latissimum ac potentissimum, quod usque ad filium Suatocopij durauit, cuius fortunam in Bohemica conscripsimus historia. At cum filius Suatocopi ecclesiam dei sperneret regnum genti ademptum est. Quod postea Romani Caesares

A Caesares in Bohemiam transfulerunt. In hac prouincia complura sunt oppida plena populo, & opibus abundantia. Inter quae Prusina principatum obtinet, & Znoynea, Sigismundi obitu memorabilis. Hac nulli transitus patet, nisi armato potentiorique, latronibus omnes aditus obsidentibus: sermo genti mistus est Teutonicus ac Bohemicus, superat tamen Bohemi quorum est regionis imperium. quae gentes olim Morauia incoluerint, non facile dixerim. Quantum uero ex lectione Ptolemaei accipere licet, Marcomanni et Sudini, Candiique Morauiam & Austriae quae trans Danubium iacet incoluisse uidentur.

De Slesia prouincia, de mira apud Vratislauiam urbem seditione, deque Bulcone Opiliensi, uiro neque inferos neque superos esse dicente, animasque cum corpore inuicere putate, Cap. XXXIII.

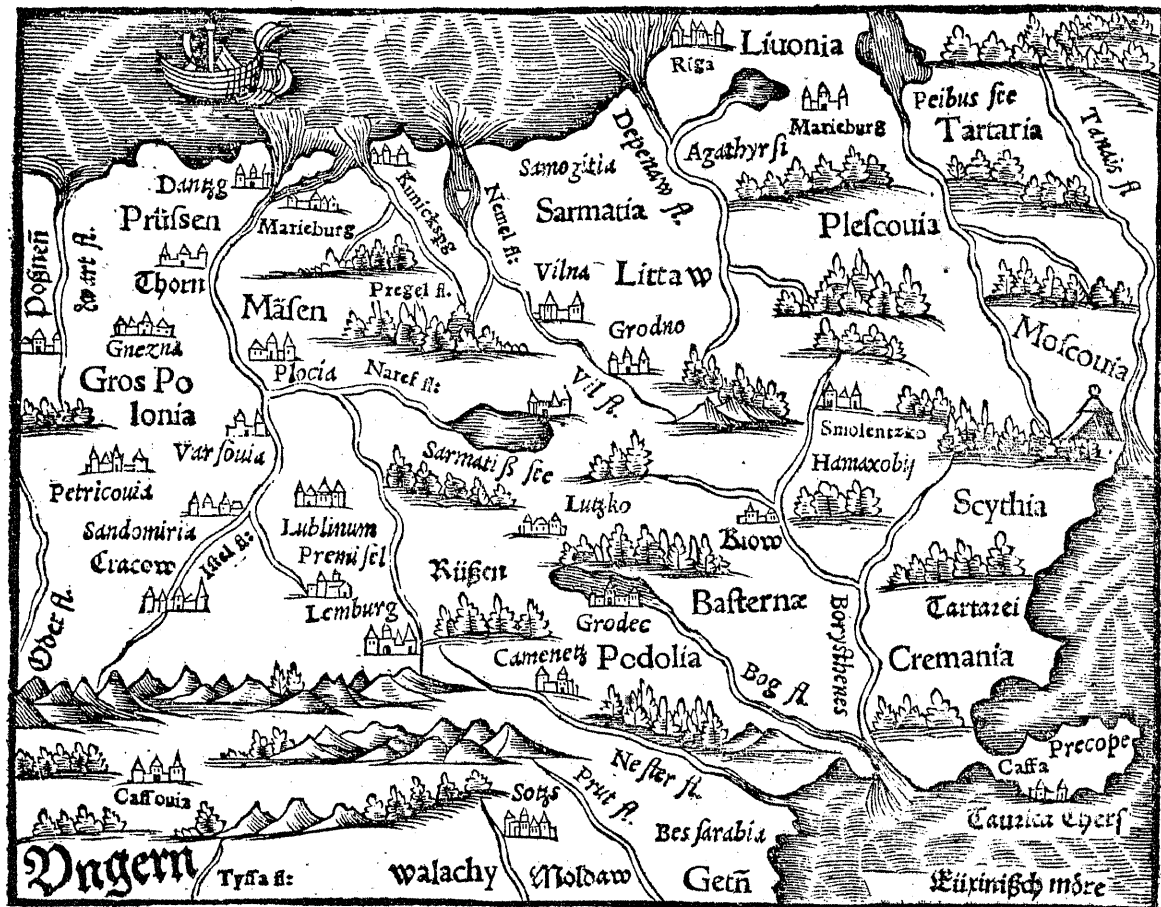
Slesia post Morauiam sequitur, haud ignobilis prouincia, qua fluuus Odera perlabitur, inter amnes Germaniae loco cognitus: fontes eius in Hungaria, quae Slesiae ad orientem iungitur. Mare Baltheum cursum terminat: longitudo regionis octo ferme passuum millia continet, latitudo circiter LXXX. Caput gentis Vratislauia est amplissima ciuitas, ad ripam Oderae sita, priuatis ac publicis aedificijs magnifice ornata. Cuius episcopatui maiores nostri aureum uocauerunt, Hussitarum bella luteum reddidere. In hac urbe (regnante apud Bohemos Venceslao) orta seditione, consules quorum prima potestas, per fenestras ex praetorio in forum praecipitati, gladijs ac lanceis iratae plebis excepti, dirum spectaculum praebuerunt. Cuius rei autores Sigismundus imperator paucos post annos securi percussit. Duces Slesiae multi admodum numero, inter quos paterna hereditas per capita diuiditur: hinc scissa multas in partes prouincia frequentes calamitates incurrit, crebris exposita latrocinijs. Inter hos duces unum esse ferunt nomine Bulconem, Opolientem appellat, qui Glogoniae residens delicijs ac uoluptatibus deditus, usque adeo infanitus, ut neque inferos, neque superos esse diceret, animasque cum corporibus simul prorsus interire putaret. Ecclesiam uel nunquam, uel raro ingressus est, sacramentis Christianis prorsus abstinuit, nisi quod abusus matrimonio, uxore quae sibi ingrata esset relicta, alteram superduxit. Quae ne pellex appellari posset, non nisi per solennia matrimonij coniungi uoluit. Slesiae sub imperio Bohemorum constituti sunt, nunc tamen imperata facere detrectant, Georgium nouum regem admittere recusantes, Gulielmum Saxoniae ducem secuti, qui regnum Bohemiae ad se pertinere affirmat propter coniugem, quae Ladislai Hungariae atque Bohemiae regis soror fuit. Gladius eius litis arbiter erat. Sermo gentis maiori ex parte Teutonicus est, quamuis trans Oderam Polonica lingua praeualet: ob quam rem non immerito quidam hoc in loco Germaniae terminum esse Oderam putauerunt, quamuis idem fluuus in septentrionem uergens, germanicas gentes ripis ambabus alluit. Libet in hac parte Germaniae linquere fines, & ad orientem ac septentrionem Sarmaticas inuicere gentes.

Vratislaviae seditio.

De Polonia regione uasta, quod in ea domus luto & maceria componantur, equi syluestres & uiri inueniantur, de Vladislao cum regno baptismum suscipiente, deque Frederico Brandenburgensi, & Alberto Banaria regnum quodlibet pro se recusante, Cap. XXXV.

Polonia uasta regio est, quae Slesiae ad occidentem proximat, Hungaris, Lituanijs, ac Prutenis contermina: hic Cracouia est praecipua regni ciuitas, in qua liberalium artium schola floret. Sbigneus huic urbi praefuit episcopus, literarum doctrina & morum suauitate insignis, a quo plurimas accepimus epistolas, multo sale & Romana elegantia conditas, cui ob singulares uirtutes Romana ecclesia insigni cardinalatus honoris rubentem pileum misit. Ciuitates Poloniae praeter Crocuiam parum nitidae. Ex maceria domos ferè omnes componunt, pleraque luto linunt: plaga regionis nemorosa est, potus genti ceruicia, ex tritico atque humulo factus. Vini rarissimus usus, nec uinea cultura cognita, ager cereris ferax, multa genti armenta, multa ferarum uenatio, equum syluestrem praeter cornua ceruo similem edunt, feros boues uenantur, quos praesci Vros uocauerunt. Pisce ac uolucris abundant, argentum atque aurum inops terra. Vectigalia regi parua. Regnum in quatuor partes diuisere maiores: has cum per circulum anni rex ambiuit, quae libet pars tribus mensibus regem ac curiam pascit: quibus exactis ad alteram partem fit transitus. Statuta sunt, quae praestare prouinciales oportet. Si maerit ultra praescriptum tempus rex, suo

Domus maceria et luto composita.

uiuere ſumptu cogitur. Cum rex gentis patrum noſtrorum tempeſtate obiſſet, relicta filium Gulielmus dux Auſtriae in matrimonium accepit, illiq; regno praefectus eſt. Non placuit Polonis rex Teutonicus, Vladislaui ex Lituania uocauere, ciecetoq; Gulielmo, coniugem eius & regnuu nouo regi tradidere. Gentilis fuerat Vladislaus, & idola coluerat, ſed baptiſmũ cum regno ſuſcipere nõ recuſauit. Cõuerſus ad Chriſtũ, religioſum principi p̄geſit. Multos ex Lituaniſ ad Euangeliũ traxit, Põnificales eccleſias nonnullas erexit. Ep̄iſcopos magno honore proſecutus eſt. Inter equitãdũ quotieſcũq; turres templorũ inſpexit, detracto pileo caput inclinauit, deũ, q̄ coleretur in eccleſia ueneratus. Cũ Tartaris regni limites inſeſtãtib; feliciter dimicauit, Prutenos maximo bello uicit, de quo in ter res Prutenicas memorabimus. Ex priori coniuge prole nõ ſuſtulit, cũ qua matrimonio nõ haud legitimu fuit. Ex ſecunda iã ferme nonagenario duo nati ſunt filij, Vladislaus & Caſimirus, iſ Lituaniae ducatum conſecutus eſt, prior patri regno Poloniae ſuccedens, ad Hungariae quoque regnum accerſitus, in bello Turcarum (ut antea narratum eſt) cecidit. Qua re cognita, ſolliciti Poloniae proceres de ſucceſſore Frederici, cum marchio nem Brandenburgenſem, qui pueritiam in regno tranſegerat, linguamq; gentis & mores tenebat, ut regnum acciperet rogauerunt. Reſponſum datum eſt Caſimirum Lituaniae ducem, qui frater eſſet, deſuncti hãredẽ extare. Sciſcitari eius animũ oportere, cui fratrum patrumq; regnum cupienti; impedimẽtum aſſerre à dignitate ſua Fredericus non duceret: pari moderatione & Albertus Bauariae dux erga Ladislaui Alberti filium uſus eſt, qui Bohemiae regnum ſibi oblatum recuſauit. Fredericus quoq; imperator, & ab Hungariſ, & à Bohemiſ ad hãreditatem Ladislaui uocatus, nunquã audire ſuſtinuit, quod patrueli prauiudiciũ faceret. Ingens laus noſtrã ætatis, & magnum decus Germanici nominis, quamuis nõ ambigo eſſe aliquos, qui nõ tam iuſtitia, quã ignauia tradunt, alienis regnis quempiam abſtinere. Ego quod boni ſpecie habet nõ laudare nõ poſſum. Caſimirus autẽ, & ſi difficile à Lituaniſ dimitteretur, qui ſuũ ad ſe principem retinere cupiebant,

Vladislaus
cũ regno ba-
pitiſmũ ſuſci-
pere non recu-
ſauit.

Freder. mar-
chio Brãden-
burgenſis re-
gnũ recuſauit

piebant, in Poloniam ueniens pacificam regni gubernationem accepit: nec diu poſtea fororem Ladislaui regis duxit uxorem. Multa ei aduerſus fratres Teutonicos, qui ſanctae Mariae appellantur bella fuere, de quibus in rebus Prutenis referemus.

De Lituania regione, Vitoldo uiro facile ſanguinario in ea regnante, de ſoli ad tranſitum aſtuo tempore difficultate, gentis in moribus qualitate, & quae ſuper ſacrorum diuerſitatibus Hieronymus Pragenſis eremita denarrauit. Cap. XXVI.

Lituania & ipſa late patens regio Polonis ad orientẽ cõnexa eſt, paluſtris ferme omnis ac nemoroſa. Vitoldus huic praefuit Vladislaui frater, qui relicto deorũ cultu, cum regno Poloniae Chriſti ſacramentum accepit. Magnum Vitoldi nomen ſua tempeſtate fuit, quẽ ſubditi adeo timuerũt, ut iuſſi laqueo ſe ſuſpẽdere, parere potius, quã in principis indignationem incidere uoluerint. detrectantes imperium inſutos uſina pelle uiuẽtib; uſis (quos eam ob cauſam nutriebat) dilaniandos obiecit, crudelibusq; alijs affecit ſupplicijs. Equitans, arcum ſemper tenſum geſtauit. Si quem conſpicatus eſt aliter incedere quã uoluit, conſeſtim ſagitta confodit, multos quoque per ludum interemit. Sanguinarius carnifex, ut eſſet inter populares & ipſum principem certum faciei diſcrimen, radere barbã omnibus imperauit. Id ubi non ſucceſſit (facilius enim ceruicis quã barbã iacturam Lituani ferebant) tonſus ipſe mentum & caput prodijt, capitale interminatus, ſi quis provincialiũ pilos faciei capiti ſuo deponeret. Rex à Sigifmũdo Caſare Lituanoꝝ appellatus, prius obiit quã legati diadema ferentes ſe conuenirent. Succellor Suidrigal uſam nutriuit, quã ſueta ex manibus eius panem accipere, ſape in ſyluas uagabatur. Redeuntũ uſque ad thalamum principis, oſtia quaeque patebant. Ibi conſtricare ac pulſare pedibus oſtium, cum fames aſſuit conſueuit, cui princeps aperiens cibum praebuit. Conſpirauere nobiles aliquot adoleſcentes aduerſus principem, atque uſae modum ſecuti, ſumptis armis cubiculi principalis ianuam conſtricauerunt. Credit Suidrigal uſam ad eſſe, oſtiumq; aperuit, ibiq; mox ab inſidiantibus conſoſſus interiit. Prouincia deinde gubernatio ad Caſimirũ peruenit. Ad Lituanoſ aſtuo tempore difficultis tranſitus eſt, paluſtrib; aquis cuncta ferme obſidentibus, hyems praebet aditum aſtrictis gelu lacunis. Mercatores ſuper glaciem ac niuem iter faciunt, plurium dierum cibaria in uehiculo ferentes, nulla certa uia: meatus (ſicut in mari) ſiderum curſus oſtendit. Rara inter Lituanoſ oppida, neque frequentes uillae. opes apud eos, praecipue animalis pelles, quibus noſtra ætas Zibellinis armellinisq; nomina indidit. Uſus pecuniae ignotus, locum eius pelles obtinent: uiliores cupri atque argenti uices implent, pro auro ſignato pretioſiores. Matronae nobiles publicae concubinos habent, permittentibus uiris, quos matrimonij adiutores uocant. Uiris turpe eſt ad legitimam coniugem pellicem adijcere. Soluuntur tamen facile matrimonia mutuo conſenſu, & iterum atque iterum nubunt. Multum his ceræ ac mellis eſt, quod ſylueſtres in ſyluis apes conſiciunt. Vini rariſſimus uſus, & panis nigerrimus. Armenta uictum praebent multo lacte utentibus. Sermo gentis Schlaonicus eſt, latiſſima eſt enim hæc lingua, & in uarias diuiſa ſectas. Ex Schlauiſ enim alij Romanam eccleſiam ſequuntur, ut Dalmatæ, Croatini, Carni ac Poloni. Alij Graecorum ſequuntur errores, ut Bulgari, Rutheni, & multi ex Lituaniſ. Alij proprias hæreſes inuenere, ut Bohemi, Morauj, & Boſnenſes, quorum magna pars Manichæorum imitatur infantiam. Alij gentili adhuc cecitate tenentur, quemadmodum multi ex Lituaniſ idola colentes. Horum magna pars æuo noſtro ad Chriſtum conuerſa eſt, poſtquam Vladislaus ex ea gente Poloniae regnum accepit. Noui ego Hieronymum Pragenſem ſacris literis apprime eruditum, uitæ munditia & ſacundia ſingulari clarum, qui annos ſupra uiginti in eremo Caſalduenſi, in Apennino Hetruſco poenitentiam egit, hic (oriente apud Bohemos Huſitarum hæreſi) fugiens peſtiferum uirus, in Poloniam tranſiuit. Vbi acceptis literis ab Vladislaui rege commendatijs, praedicaturus Euangelium Chriſti, ad Vitoldum principem in Lituania penetravit, multosq; populos Vitoldi fauore fretus, ad ſalutiferam dei Chriſti fidem conuertit. Venitq; tandem ad ſynodum Baſilienſem, uocatus à Iuliano ſancti Angeli Cardinali, cum de rebus Bohemicis ageretur, narrauit hic multa de Lituaniſ

Attende uiri
ſanguinarij
mores.

Hieronymus
Pragenſis
eremita.
Lituanoſ ad
Chriſti fidem
conuertit.

Lituanis quae pene incredibilia uidebantur. Audiebam ego ex alijs eius dicta, nec mouebat ut crederem; libuit adire hominem, atque ab eius ore lata cognoscere, comites mei fuerunt Nicolaus Castellanus, qui tum Cardinalis Iuliani domum regebat. Bartholomaeus Luti manus Archiepiscopi Mediolanensis scriba, & Petrus Noxetanus Cardinalis Firmiani secretarius, uiri graues & docti, hominem in cella sua trans Rhenum apud Carthusienses conuenimus, cuius haec narratio fuit. Primi quos adij ex Lituanis serpentes colebant, pater familias suum quisque in angulo domus serpentem habuit, cui cibum dedit, ac sacrificium fecit in foeno iacenti. hos Hieronymus iussit omnes interfici, & in foro ad ductos publice cremari. Inter quos unus inuentus est maior caeteris, quem saepe ad motus ignis consumere nullo pacto ualuit. Post hos gentem reperit, quae sacrum colebat ignem, eumque perpetuum appellabat. Sacerdotes templi materiam ne deficeret, ministrabant, hos super uita aegrotantium amici consulebant. illi noctu ad ignem accedebant, mane uero consulentibus responsa dantes, umbram aegroti apud ignem sacrum se uideisse aiebant. Quae cum se calefaceret, signa uel mortis uel uitae ostentasset, uicturum aegroti facies ostensa igni, contra si dorsum ostentasset, moriturum portendit. Testari igitur & rebus suis consulere suadebant, delusionem hanc esse Hieronymus ostendit. persuaso populo, deleto templo, ignem dissipauit, Christianos mores induxit. Profectus introrsus aliam gentem reperit, quae Solem colebat, & malleum ferreum rarae magnitudinis singulari cultu uenerabatur. Interrogati sacerdotes, quid ea sibi ueneratio uellet? Responderunt olim pluribus mensibus non fuisse uisum Solem, quem rex potentissimus captum reclusisset in carcere munitissimae turris. Signa zodiaci deinde opem tulisse Soli, ingentisque malleo perfregisse turrim, Solemque liberatum hominibus restituisse. Dignum itaque ueneratu instrumentum esse, quo mortales lucem recepissent. Risit eorum simplicitatem Hieronymus, inanemque fabulam esse monstrauit. Solem uero & Lunam & stellas creatas esse ostendit, quibus maxime deus ornauit coelos, & ad utilitatem hominum perpetuo iussit igne lucere. Postremo alios populos adijt, qui syluas daemonibus consecratas uenerabantur, & inter alias unam cultu digniorem putauere. Praedicauit huic genti pluribus diebus fidei nostrae aperiens sacramenta, denique ut syluam succideret imperauit, ubi populus cum securibus affuit, nemo erat qui sacrum lignum ferro contingere auderet. Prior itaque Hieronymus assumpta bipenni excellentem quandam arborem detruncauit. Tum secuta multitudo alacri certamine, alij ferris, alij dolabris, alij securibus syluam deiecebant. Ventum erat ad medium nemoris, ubi quercum uetustissimam, & ante omnes arbores religione sacram, & quam potissime sedem esse putabant, percutere aliquandiu nullus praesumpsit. Postremo ut est alter altero audacior, increpans quidam socios, qui lignum rem insensatam percutere formidarent, eleuata bipenni magno ictu cum arborem cedere arbitraretur, tibiam suam percussit, atque in terram semianimis cecidit. Attonita circum turba flere, conuerti, Hieronymum accusare, qui sacra dei domum uiolari uisisset, neque iam quicquam erat qui ferrum exercere auderet. Tum Hieronymus illusiones daemonum esse affirmans, quae deceptae plebis oculos fascinerent, surgere quem cecidisse uulneratum diximus imperauit, & nulla in parte laesum ostendit, & mox ad arborem adacto ferro adiuuante multitudine ingens onus cum magno fragore prostrauit, totumque nemus succidit. Erant in ea regione plures syluae pari religione sacrae, ad quas dum Hieronymus amputandas pergat, mulierum ingens numerus plorans atque eiulans, Vitoldum adit, sacrum lucum succisum quaeritur, & domum dei ademptam, in qua diuinam opem petere consueissent, inde pluias, inde soles obtinuisse, nescire iam quo in loco deum quaerant, cui domicilium abstulerint. esse aliquos minores lucos, in quibus dii coli soleant, eos quoque delere Hieronymum uelle, qui noua quaedam sacra introducens, patrium morem extirpet. rogare igitur atque obtestari, ne maiorum religionum loca & ceremonias auferri sinat. Sequuntur & uiri mulieres, nec se ferre posse nouum cultum asserunt. Relinquire potius terram & patrios lares, quam religionem a maioribus acceptam dicunt. Motus ea re Vitoldus, ueritusque populorum tumultum, Christo potius, quam sibi deesse plebem uoluit. Reuocatisque literis, quas praesidibus prouinciarum declarat, iubens parere Hieronymo, hominem ex prouincia decedere iussit. Haec nobis Hieronymus constanti uultu

Narratio de
Lituanis.

Soli & malleum
alij.

Syluae alij
merabantur.

uultu nihil haesitans, ac per iuramentum affirmauit: dignum fidei & grauitas sermonis, & doctrinam ostendit, & uiri religio. Nos quae accepimus immutata retulimus, ueri periculum non assumimus, persuasi tamen & nos & comites ab eo recessimus.

De Ruthenis, & quomodo principatus apud eos soleat assequi, Cap. XXVII.

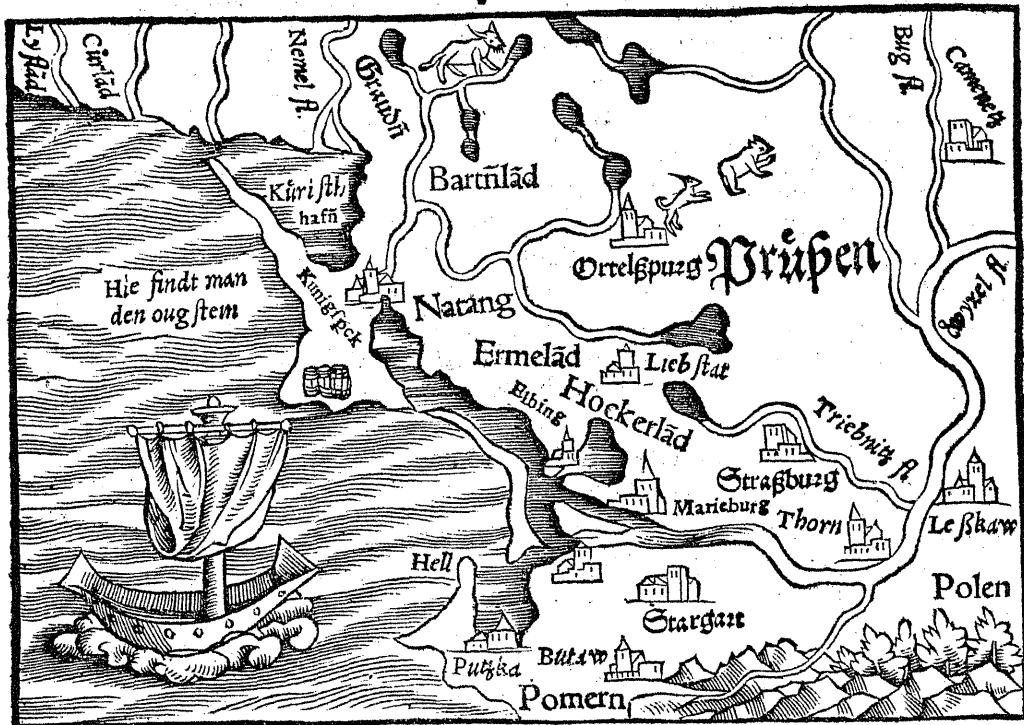
Rutheni quos appellare Rosanos Strabo uidetur, Lituanis contermini sunt, gens barbara, incognita, apud quam opulentam ecclesiam obtinuit Isidorus Cardinalis Sabinenus, cuius supra mentionem fecimus. In hac gente ciuitatem permaximam esse tradunt Nogauiam appellatam, ad quam Teutonici mercatores magno labore perueniunt. Magnas ibi esse opes fama est & multum argenti, pellesque pretiosas, uendentesque atque ementes ponderato argento, non signato utuntur. Lapis in medio fori quadratus est, quem qui ascendere potuerit, neque deiectus fuerit, principatum urbis assequitur. Pro ea re in armis dimicant, saepeque una die plures conscendisse ferunt, unde saepe seditiones in populo emerere.

De Liuania semiferos homines in una sui parte continentem, Cap. XXVIII.

Liuania deinde Christianarum ultima prouinciarum ad septentrionem Ruthenis iungitur, Tartari eam saepe incurrunt. In qua nostra aetate magnas acceperunt strages fratres Teutonici, qui beatae Mariae uocantur, hanc armis quaerere, & Christi sacra suscipere coegerunt, cum esset antea gentilis & idola coleret. Eam alluit ab occidenti mare Baltheum, quod plerique ueterum oceanum esse putauerunt. nondum septentrio (ut hodie) cognita Graecis atque Italis fuit. Christiana religio hanc orbis partem nostro generi aperuit, quae fortissimis gentibus deterfa Barbaris mitioris uitae cultum ostendit. Baltheus sinus adeo late patet, ut incomptae magnitudinis apud aliquos esse uideatur. Origo eius ex Britannico mari ducitur, quod Germanicum appellari potest. Nam & Germaniae magnam partem alluit. Ostium eius in occidenti est, non longe a Cheroneso Cimbrica, quam Daciam hodie uocant. Excurrens autem in orientem, in septentrionem panditur, insulasque magnas ambit. occidentale littus, Noruegi occupant. Ad septentrionem semiferos homines esse tradunt, cum quibus nullum linguae commercium nauigantes habent, signis tantum & nutibus commutare merces feruntur. Meridionale littus Saxonibus ac Prutenis traditur. orientale (ut diximus) Liuones tenent. Inter Liuoniam & Prusiam parua terra esse ferunt, unius ferme diei latam itinere, quam Massagetarum colunt, gens neque gentilis, neque uere Christiana, Polonorum imperio parens, atque hinc regnum Poloniae ad mare protenditur, & Baltheum quem diximus sinum.

De Prutenis, & quomodo fidem Christianam a Teutonice fratribus sanctae Mariae sumpserint, Cap. XXIX.

Redeunt Liuania Germaniam, per littus Balthei maris post Massagetarum Pruteni sese obijciunt, qui ripas utraque uisulae amnis accolunt, is est Sarmatiae ac Germaniae terminus, qui exoriens in montibus, qui Poloniae Hungariamque dirimunt, partem Poloniae irrigat. Prusiam uero quam longa est percurrit, ab oppido Tornii usque Gedanum, quo in loco Baltheum influit. Hunc fluuium alij uisulam, ut diximus, quibus aetatis nostrae sermo congruit, alij Iustulam, quidam Istulam uocauerunt. Quod ultra fluuium est, Sarmatici iuris fuit: quod citra, Germanici ad orientem ac meridiem Masoniae Poloniaeque rura colunt. occidentem Saxones occupant, aquilonem Balthei maris excipit littus. Frumenti ferax regio est, aquis irrigua & plena colonis, multa ambitiosa oppida, multi maris sinuosi reflexus amoenam efficiunt. Pecorum ingens uis, multa uenatio, piscatio diues. Vimerigos olim hanc terram incoluisse Iordanus tradidit, quo tempore Gothi ab insula Scandauia in continentem descendere. Qui (ut ille ait) Vimerigorum terras inuasere. Ptolemaeus autem Amaxobios, & Alanos, Venedes, ac Githones penes Istulam fluuium habitare affirmat. Barbara haec gens & idolorum cultrix, usque ad Fredericum imperatorem eius nominis secundum fuit. Sub eius uero imperio, cum amisissent Christiani Ptolemaidem Syriae ciuitatem, fratres Teutones, quos sanctae Mariae diximus appellari, inde fugati in Germaniam redire, uiri nobiles & rei militaris periti, qui ne per ocium mercarent, Fredericum accedentes, Prusiam Germaniae conterminam Christi cultum spernere dixerunt: saepe

Quercus in
castelli modū
munia.

Riuus fratrum
Teutonicorum.

sæpe illius gentis homines in Saxones ceterosq; uicinos excurrere, ingentem uim pe-
corum atq; hominum abigere, esse in animo sibi cōpescere Barbaram gentem: annuat
tantum imperator, prouinciamq; fratribus perpetuo iure possidendam tradat, si eam ar-
mis acquirant. Iam enim Malouitæ duces, qui eius se terræ dominos affirmabant, ius su-
um fratribus concesserant: grata oblatio Frederico fuit, qui collaudato proposito, quas
uoluerat fratres, sub aurea bulla literas concessit. Illi sumptis armis breui tempore quic-
quid Prutenici uiri citra Wiselam fuit occupauerunt. Exin tranato fluuio, uetustam & la-
te patulam quercum in castelli modum erectis propugnaculis iuxta ripam munierunt,
ibi collocato præsidio ulteriores Prutenos uexare coeperunt. Pugnatum est sæpe pro
quercu, & ingentes Paganorum copia fugatæ ac deletæ sunt: bellum pluribus annis
productum est. Ad extremum fortuna fratrum imperio arridens, omnem eis Prusiam
subiecit. Victæ Barbaræ nationes, iugum subiere. Ex illo tempore lingua Teutonica in-
troducta est, & cultus Christi gentibus imperatus. Ecclesiæ quoq; pontificales erectæ,
trans Wiselam Pomesanienfis, Culmenfis, Sambienfis, & Varimienfis, ad quam defun-
cto Fræncisco episcopo, paruitatem nostram postulauerunt canonici. Calixtus Pont. Max.
eam nobis annuente, senatu Apostolico cōmendauit. Quæ una est illis in partibus iure
suo utens, nec subiecta fratribus, reliquos episcopos religionis habitum gestare oportet.
Quo in loco munitam quercum diximus fuisse. Nobile oppidum ædificatum est, quod
Marienburgum uocant, & arx nobilis atq; amplissima: hic sedes magni magistri, qui cum
ceteris fratribus præest Prusiam incolentibus. Sunt & alij duo in eadem religione magi-
stri, alter Liouaniam regit, alter conuentus Alamanniæ gubernat. Teutones huius reli-
gionis inuētores fuere, ac propterea nemo recipitur ad eam, nisi Teutonicus nobilibus
ortus parentibus, & cui propositum sit pro tuendo Christi Euangelio, aduersus salutife-
ræ crucis inimicos armis depugnare: ob eam rem uestimentis albis utuntur, nigra cruce
insuta. Barbam omnes nutriunt, exceptis qui sacris altaribus seruiunt. Pro Canonicis
horis dominicam orationem usurpant, nec literas discunt. Magnæ his opes, nec minor
potentia quam regibus: sæpe cum Polonis de regni limitibus acceptis, atq; illatis cladi-
bus contendere, nec totis uiribus belli fortunā experiri recusarunt. Cum Vladislao Ca-
simiri qui modo regnat patre, contraxerant ambæ partes ualidissimas atq; ingentes co-
pias. Polonis Lituani & Tartari adiuncti erant, quos duxerat Witoldus. Teutonicus fra-
tres ex tota Germania uires concuerant: postquam prope ad uiginti ferme stadia
uterq;

A uterq; confedit exercitus, spe plenus & impatiēs moræ. Prutenorum magister caducea
torem, qui bellum regi denūciaret, & duos enses, in quibus staret uictoria milit. facta pote-
state, ut quem uellet hostis eligeret, alterum sibi remitti iussit. Accepit Vladislaus alacer
nunciū, donatoq; caduceatore, uno retento gladio, remisit alterum. Mox iussi milites ar-
ma induere, belliq; signum datum, quadraginta millia equitum in ambobus castris fuis-
se proditum inuenio. Vladislaus Tartaros ac Lituanos primum inire certamen iussit.
Ex Polonis subsidiarias acies elegit. Contra Prutenos auxilia in postremis habuit: florē-
tem ordinis sui militiam in exercitus fronte collocauit. Cōmissio prælio inermes quodā-
modo Tartari ac Lituani magna strage cæsi sunt. Urgebat tamen multitudo, nec terga
dare Polonus metuens audebat, atrox pugna super cadauera occisorum edebatur. Nec
tam uulnerare Prutenos alacer, quā uulnera recipere Tartarus uidebatur: protractum
est diu certamen, peracta ingens occisio. Lituani Tartariq; ueluti pecudes macrabantur.
At cum nouis semper hostis emergeret, defessi tanta cæde peracta Teutones, uersare
ferum uix poterant & iam remissius pugnabant. Quod ubi Vladislaus animaduertit,
tum primum Polonorum aciem ualidam ac ferro rigentem immittit: fit subita irruptio,
instauraturq; præliū: non tulerunt Teutones recentis agminis impetū, impar pugna recen-
tis ac fatigati militis fuit: oritur mox fuga ex parte fratrum, ferit terga Polonus. Magister
ordinis ubi suos cedere uidet, nec iam ullam in auxilijs spem esse animaduertit, cū lecta
militum manu hosti sese obiectans occiditur: fit foedior fuga, nec prius Teutonicus fu-
gere quā Polonus persequi destitit. Perierunt in eo bello ex parte fratrum multa hominum
millia, inter quos uiri primarij, quos uocant Cōmendatores, equestri dignitate insignes,
cū ipso Magistro circiter *DC*. Nec Polonis in cruenta uictoria celsit, Tartaris ac Litua-
nis magna ex parte cæsis. Bellū hoc, anno trecentesimo decimo supra millesimum est post
Christi saluatoris ortū. Prussia fortunam regis secuta, omnis excepto Burgomariæ ad ui-
ctorē defecit. Sed interueniente Sigismūdo Cæsare, pax inter fratres & Polonū cōstituta
est: percussum foedus, pecunia Polono data. Prussia reddita fratribus, nec deinde usque
ad Frederici tempora, qui modo imperat, in possessione agrī sui turbata religio est. Sub
eius uero imperio cū populares graue sibi iugū fratrum existimarent, foedus inter se iniere
in hunc fermē modū: ut quindecim uiri singulis certis in locis cōuenirent, qui prouincia
lium querelas aduersus fratres audirent, nec sinerent quempiam indigne uexari. Ex his
quattuor ex religione uiros assumi uoluerat, quatuor ex prælatis ecclesiarū, pariq; nume-
ro ex nobilibus ac ciuitatibus, hisq; parere omnes uoluerat. Per idem tempus diuisa inter
se religio fuit: alij magnum Magistrum sequebantur, alij quosdā Commendatores, qui
Magistri regimen improbant. Magister, ut populares sibi alliceret, foedus ipsum incō-
sulto fratrum conuentu approbauit. Fredericus quoq; imperator eidē foederi robur ad-
iecit, cautione tamen inserta, ne per suas literas ius religionis laederetur. Mortuo deinde
Magistro, qui foedus acceperat, & altero in eius locum suscepto, Nicolaus Pont. Max.
legatum misit, qui prouinciam Prusie inspiceret. Cognitoq; rerum statu, quantum le-
gatus retulit, popularium foedus damnauit: utq; ab eo discederent, anathema intermina-
tus, acriter imperauit: quibus pertinacius in eorum sententiā perseuerantibus, ex consen-
su partium, lis ad Fredericum imperatorem deducta est. Ad quem rursus causa cognita,
damnato eorum foedere, iussi Pruteni sunt ad obedientiam fratrum redire: qui eam pro-
uinciam e manibus infidelium suis armis uindicassent, multoq; sanguine cōmississent. Qua
re ciuitatibus nūciata, mox arma in fratres populariter recepta sunt. Ex quibus plures ca-
pti atq; occisi, castella eorum euersa, arces a fundamentis eiectæ, quinquaginta & quinque
oppida in eam rebellionem conspirauerunt. Sed cū non satis rem suā contra religionē sine
externa ope tutam putarent, Casimirum Poloniæ regem sibi dominū asciriere, deuotū
fratribus sanguinem, qui fortunam patriæ eius experti fuisset. Ille cum exercitu prouin-
ciā ingressus, dedentes sese ciuitates in potestate accepit, cū quo fratres diu uaria uictoria
dimicauerunt. Plures fuere congressus, inter quos memorabilior, qui apud Coninitium op-
pidum habitus est. Duodeuiginti millia Polonorum obsidionem in eo loco tenebant, in
quibus & rex ipse Casimirus fuit. Oppugnabāt oppidū dies noctesq; machinis admotis.

Bellū atrox.

Magister ordi-
nis fratrum
Teuton. occi-
ditur.

Religio fra-
trū Teuton.
diuisa.

Rebellio Pru-
tenorum in
fratres.

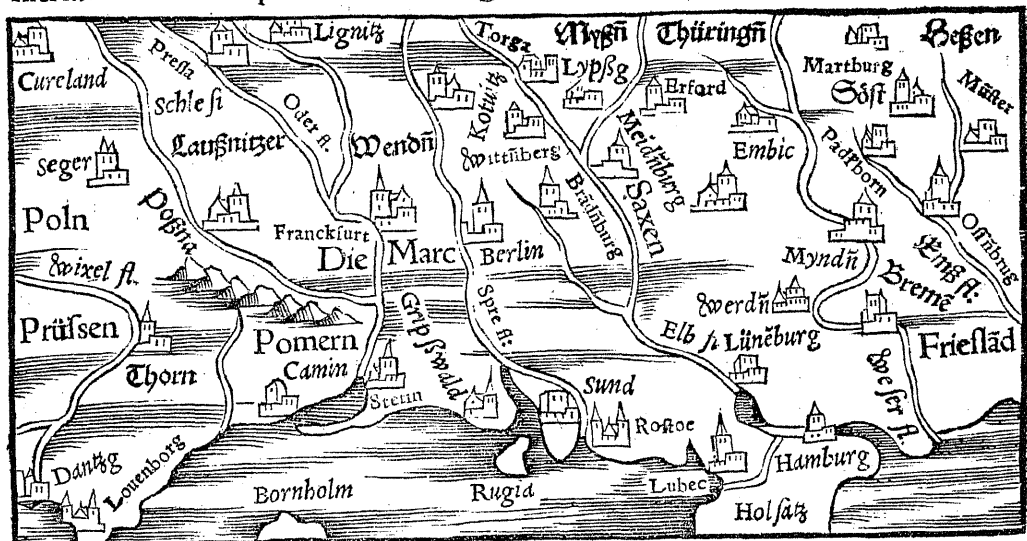
Nn Rudolphus

Rudolphus princeps Sagonia, ex Selesia ducibus, tum religionis ductabat exercitū, qui laturus obselsis open, cū septē millibus militum aggredi regē non dubitauit. Cōmissum est praelium in conspectu oppidanorum summa uirinc; contentione atq; ardore, celsis hinc atque inde compluribus. Cum suos referre pedem Rudolphus animaduertit, increpans ignauiam fugietium interminatusq; necem, aciem sistit. Et progressus in medium cum recentī pugnantium manu, acre certamen instaurat: hos sternit, illos confodit: fit sūbita rerum mutatio. Virgente Rodolpho, cedit Polonus. Rursusq; Casimirus suos retinet, pugnaq; seipsum miscet, & tanquā ex integro pertinaci contentione certatur. Occiditur in pugna Rudolphus, rex uero equo deicitur, meliores ex utraq; parte occumbunt. Postremo caelum credentes Poloni suum regem, desperata uictoria, fugam arripiunt. Rex ab amicis adiutus, uix ex clade ereptus est. Rudolphus morte sua, uictoriā religioni peperit. Ex Polonis supra sex millia cecidisse feruntur, ex Teutonibus quoq; nō pauci periire. Post eam cladē, res Polonica nutare apud Prutenos cōcepit, eo inclinanti- bus populis, quo belli fortuna quaeritur. Stat tamē adhuc anceps exitus, et alterius Mar- tis iudicium moratur. Ferunt inter hos fratres olim mortuo Magistro, cum de successio- ne ageretur, unam fuisse, qui rogatus eligere quē putaret religioni utiliorē, seipsum ele- gisse dicentem nolle deierare. Scire se cogitationes suas, aliorum corda ignorare. Si ma- gistratus sibi committatur, non dubitare quā reipublicā bene consultum eat. Motos eius uerbis reliquos administrationem illi credidisse, quā saluberrima deinde fuerit.

Prater se in magistrum ordi- nis elegit.

De Saxonia, fluminib; gentibus & oppidis in ea, Cap. XXX.

Post Prutenos Saxonicum nomen incipit, gens ualida & latissima, cui ab occiden- ti Viscera fluius terminum facit, pleriq; usq; ad Rhenum protēdi Saxones arbitra- ti sunt. Aquilonarē plagā Dauī obtinēt & mare Baltheū: ad meridiē, Frācones Baioarij & Bohemi sūti sunt: orientālē plagā, Selesia simul ac Pruteni obtinēt. In his terminis inclu- si sunt Turingi, Brandenburgenses, Maxinēses, Lusatij, Pomeraneiq;, quos omnes Saxo- nici iuris esse uolunt: priorē tamē Turingos in ea terra confedisse quā Saxones aiūt, hos

enim græcā sobolem esse affirmāt, ex Macedonia clasibus aduectā, quæ Turingos mul- tis bellis defatigatos paternis agris eiecerit. Quod mihi non fit uerisimile. Est enim uetu- stissimum in Germania terra Saxonicum nomē, cuius omnes ueteres meminere. Turin- gos nemo antiquorum nominat, qui Germanicas gentes enumerant. In aduētū primo Francorum, qui tempore Valentiniani Cæsaris, Germaniam intrauere, Turingos nomi- nari reperio: ob quam rem male quadrat historia ueritati, quæ Turingos priores Saxoni- bus in Germania fuisse contendit: fatebor tamen Saxonix limites aliquando minores fuisse, aliquando maiores. Nā sicut imperia, ita et prouinciarum limites ex tempore ua- riantur. Carolus Magnus imperator, multa cū Saxonib; bella gessit, priusq; Christi cul- tū reciperent, eosq; magnis afflixit cladibus: postq; uero deficiente apud Francos Caroli Magni

A Magni genealogia, Romanum imperium ad Teutones orientales rediit, Saxonum au- cta dignitas est: inter quos plures imperatores fuere, singulari prouidentia, & rerū ge- starum magnitudine clarī: maxime uero tres Othones, qui sibi inuicē succēssere, de Ro- mana ecclesia optimi meriti, quorū uirtute prolatos Saxonix fines minime dubitārim. Inter Pomeraneos qui orientem Saxonix incolunt, oppida sunt digna nomine. Vismā- ria, & Sundis, Gripsuoldia, Stetinā, Rostochium, in quo schola liberaliū artium haud contēnenda, & hæc quidē mari proxima, multis ac diuitibus negotiatoribus habita- ta est: & in Mediterraneis Caminū pontificalis ciuitas, cuius diocēsis latissima est, nec minor Maguntina creditur. Episcopus loci Romano duntaxat præfuli subest. Brande- burgenses in duas marchias diuiduntur, quarum altera uetus, altera noua uocatur. Vere- rem Marchiam perlabitur Albi fluius, in cuius littore Stendalum est oppidū, & Gar- deleuum, & Solduedleum, & Osterburgium. Nouam Marchiam intersecat fluius O- dera, haud multo inferior Albi, in eius littore Francordia est diues emporium, & Lubu- centis ciuitas. Sproua quoq; fluius eandem prouinciā irrigat, æquandus Tyberi, Ber- linum in eius littore oppidum tacet. Est & aliud flumen Honela nuncupatū, quod Bran- deburgensium, ex quo Marchia nomen habet, in duas partes diuidit, ueterem ac no- uam ciuitatem efficiens. Ibi episcopalis sedes est, & Marchionum tribunal. Ad eiusdem fluminis ripam Habelburgium quoque situm est, Pontificalis ciuitas: circum nobile ter- ritorium, cui Prigeniza est nomen, multis refertum oppidis, et Martiali populo plenum. Caput Mixnensium ciuitas Mixna est, unde nomen regioni datum, hanc quoque Al- bis alluit fluius, hic ualida arx, & in ea cathedralis ecclesia, in qua quoq; prouincia mul- ta sunt oppida Martiali populo plena, & Martinopolis in honorem Martis à ueteribus condita, Merburgium hodie uocant.

De Turingia oppidis, & nobilibus templis in ea, de ritu mirabili super homine graui- ribus uitijs inquinato, Cap. XXXI.

C IN Turingia nobile oppidum & caput gentis Herfordia, Maguntino subiecta pon- tifici, studijs liberaliū artium insignis. Nuenburgensis quoq; parua ciuitas, duci Sa- xonia parēs, hæc omnia iure Saxonum utuntur, & lingua & iisdem moribus freti. Cæte- rum ueri Saxones Madeburgenses nullo dubitante habentur, Bremenses quoq;, Hal- berstattenis, Hildemenses, Verdenes, Brunstuidenses, Luneburgenses, & Lubecēses. in Madeburga Archiepiscopalis sedes habetur, & in honore sancti Mauricij ex quadra- to lapide diues templum, Othonum nobile opus, & in eo sancti Florentini corpus. Cre- dunt quoq; unam ē sex hydrijs ibi esse, in quibus uinū ex aqua factum à domino Salua- tore Euangelistarum tradit historia, hæc plebibus ostēdunt, materia marmorea est ac pel- lucida, uini capax quantum equus ferre possit. Alteram ac minorem apud Hildemēses affirmant, uexillum quoq; sancti Mauricij hic quotannis ostenditur. magistratus urbis ius ciuile Romanorum abbreviatum, & Saxonica lingua conscriptum, non sine reue- rentia custodit, quod Magni Caroli autoritate firmatum tradunt. Eoq; in decisione cau- sarum circūuicinx gentes recurrunt, magna & uenerabilis eorum lege autoritas habe- tur. Bremenses gloriam suam ducunt, Danorum gentē ad Christum esse conuersam. Non est omittendum quod de Halberstadio traditur, hanc ciuitatē Oltenna perlabitur fluius, in medio ferme tumulus assurgit, in cuius cacumine planicies est, duorum ferme stadiorum contingens longitudinem, in cuius extremis angulis duo templa sita sunt, al- terum pontificale, alterum quod beatæ uirginis appellant. In medio, late patet forū ma- gnificis canonicorum ædibus undiq; cinctū. Vrbs hæc, quod sub tumulo iacet, Suburbi- um appellant. In mōte nulla laicorum habitatio. Carolus Magnus huius templi funda- tor habetur, cuius festiuitas quotannis celebratur, XII hic dignitates, XXIIII præbendæ Archidiaconatus, supra uigesimum primum feruntur. In hoc templo singulis annis u- nus ex populo deligitur, quem peccatis grauioribus inquinatum putant, hunc ueste lu- gubri induunt, & obuoluto capite prima ieiunij die ad templum ducunt, indeq; pera- ctis diuinis officijs eijciunt. Is quadraginta diebus nudis pedibus perambulat urbem, & ædes sacras circūit, neq; ingreditur, neq; quenquam alloquitur. Inuitatus à canonicis

per uices, quod apponitur comedit. Somnus ei post medium noctis in plateis permittitur, die Iouis sancta post consecrationem olei, rursus ad templum introducit, & oratione facta a peccatis absoluitur, pecuniasq; ei populus offert, quæ tamen templo dimittuntur, hunc Adam uocant, & omni crimine liberum putant. Circa Halberstadium ager optimus ferax tritici, maturefcentibus frugibus, culmorum altitudinem equo insidentem hominem ferunt excedere.

De aliquot alijs in Saxonia oppidis, & rebus in ea gestis scitu dignissimis, Cap. XX XII.

Brunsvica oppidum tota Germania memorabile, magnum & populosum, munitum mœnibus ac fossatis, turres quoq; & propugnacula excellunt, magnifice domus, perpolitæ plateæ, ampla & ornatissima templa. Quinque hic fora, quinque prætoria, & totidem consularis iura ciuibus dicunt, hinc appellari duces Brunsvicenses tota Germania nobilissimos, Othonum soboles, quorum claritas cum potestate labente tempore defluit. Lubecensium ciuitas potentissima est, sine cuius auxilio uix unquam Dacia reges continere suos subditos ualent. Duodecim uiri reipublicæ præsumt, quos consules appellant, quorum perpetua potestas est, & in equestri dignitate constituti sunt. Popularibus nisi uocentur, nulla de regimine urbis consulendi facultas, nec tamen seruire plebs uidetur. Sua cuiq; substantia tuta est, & libertas, saluis legibus, ut uelint uiuere. Aequum iudicium contules agunt, ab his Cæsar, si excesserint appellatur. Saxoniæ nostræ duces habentur Fredericus & Gulielmus fratres, quorum alter electorem imperij gerit, alter regnum Bohemiæ sibi asserit, ut supra retulimus. Fuit cum Brunsvicibus de electoratu dissensio. Sigismundus imperator litem dirimit. Sententia ut sæpe fit, potentior allusit. Alter horum natu senior, robustissimus uenator fuit. Iunior alter, belli appetens & in armis exercitatus. Crudelia inter eos diu bella exarserunt, hæreditatis paternæ causa. & quamuis de pace sæpe mentio fieret, impedientibus tamen Apollonio quem Vicedominum appellant, & alijs plerisque potentibus, quibus ea discordia quaestui erat, frustra omnis tractatus abiit. Sed cum uastatis iam agris, tota prouincia pessum iret, Apollonius uero fraternalium incensur discordiarum, per annum Iubileum Romæ petisset, rogauit Fredericus germanum suum, uti ad se Libercam ueniret, secum de pace acturus. Annuit Gulielmus, iter ingresso dixere consiliarij paratas sibi & qui cum eo irent insidias esse, caueret ne se perditum iret, ne ue suos ad necem traderet. Quibus ille: At ego inquit libens moriar, si uos prius necatos uidero, qui fraternas cõtentiones alitis. Atque ita locutus, sequi iussis qui se armarent, urgensq; calcaribus equum, festino cursu fratrem adiit. Quo cum semotis arbitris euestigio pacem cõposuit, foedusq; pepigit. Magnus uir qui se tam liberaliter in potestatem dederit hostis. Magnus & alter qui hostem ex fratre factum, rursus fratrem atq; amicum reddiderit. Apollonius interim Romæ & qui cum eo sentiebant, ex Turingia ubi plurima oppida possidebant, exterminati sunt. Apollonius in Coburca, quod est Franconiæ oppidum, aliquandiu se defendit. Sed cum salutem in eo loco desperaret, nullius auxilio fretus, cum thesauris suis clã fugiens, ad Bohemos migravit. Ex illo tempore quietem habuere Saxones, quauis Bohemi castella quædam ab eis repetentes, sæpe bellum minati fuerint. Inducit in hanc usque diem arma partium tenuere. Lis maior nunc oritura uidetur. Quando Gulielmus regis fororis maritus ad Bohemiæ regnum aspirare fertur, quamuis terræ proceres alium sibi regem assumpserint: Libet hoc loco audax priuati hominis inferere facinus. Conradus Raufes nobili loco apud Saxones natus, bellicæ rei peritus, manu promptus, & animo imperterritus, cum sæpe patria pulsum & paterna hæritate priuatum per iniuriam Frederici ducis existimaret, scelus incredibile nostra ætate perpetravit. Arx est in Mixna in alto monte & abruptis undiq; rupibus sita, Altumburgum prouinciales uocant, ad radices montis oppidum egregie munitum & populo plenum iacet. In arce duo Frederici adolescentes Ernestus & Albertus educabantur. Huc Conradus in tempesta nocte magnis itineribus cum paucis comitibus contendit, & admotis scalis prodente pedagogo arcem ingressus, dormientes adolescentulos in cubili comprehendit. Interminatusq; mortem, si uocem emitterent, funibus colligatos extraxit, haud dubius

Bella inter fratres.

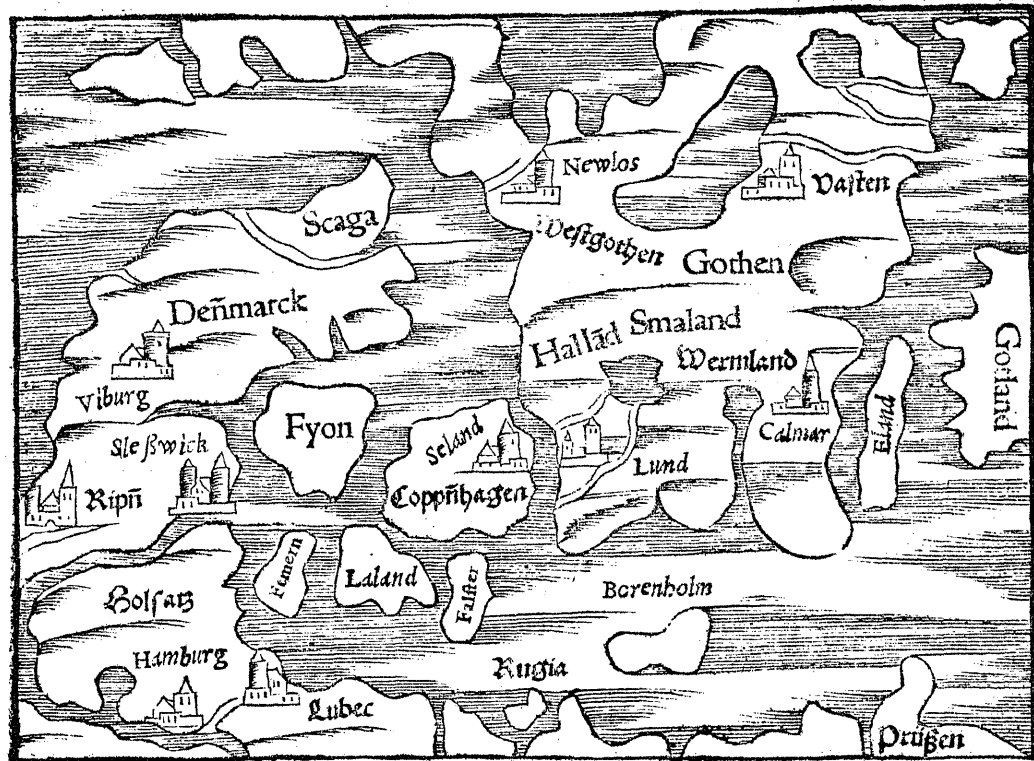
Fratrum inimicorum pulchra reconciliatio.

A dubius quin productos in Bohemiam magno precio uenderet, suasq; contumelias eo pacto magnifice ultus uideretur. Iam Syluam Herciniã (quæ Bohemiam à Saxonia diuidit) ingressus erat, iamq; periculum omne transmissum putabat, cum iunior captiuorum labore ac fame deficiens, et quietem simul & cibum poposcit. Cuius precibus comotus prædo ad carbonarium diuertit quendam, afferricq; panem ac ceruisiam iussit. Interea apud Altumburgum cognita tanta rei nouitate clamor exoritur. Attoniti oppidani raptim arma capefunt, & pretiosam uendicaturi prædã præcipiti cursu prædonis uestigia insectantur. Syluam ingressis fortuna blanditur, quæ inter multos tramites eum teneri suauis, qui recta duxit ad carbonariũ. Ibi Conradus dum puero cibum ministrat, ex improuiso capitur, & oblatu principis, audacissimi sceleris capite poenas soluit. Fredericus eodẽ pene nuntio quo captos atq; abductos filios audierat, recuperatos & domum reductos didicit. Saxoniæ ducibus, parua ueræ Saxoniæ portio parer. Sunt enim in ea prouincia multi alij principes, multæ ciuitates imperiales, multi episcopi propriũ territorium habentes. Mixna uero & Turingiæ maior pars, Lusatia & Franconiæ pleraq; oppida his ducibus parent. Ius autem eligendi Romanorum imperatorẽ Saxoniæ ducibus ex paruo quodam principatu competere asserunt, inter Mixnam Slesiamq; iacente, cuius caput, oppidum est Vuitenberg appellatum, Mons Albus. In Saxonia ar-
B gentifodinas apud Glisariam Otho primus imperator inuenit, quarum magni fuerunt redditus, ibi & palacium nobilis operis ædificatum, habet & fontes artiaros Saxonia, ex quibus sal coquitur album, quod ad uicinas gentes defertur. Salinæ uberrimæ atq; ditissimæ apud Luneburgium habentur, ex quibus multi monasteriorum abbates, & multi ecclesiarum prælati uitam ducere consueuerunt, fuit enim quaestus salis uberrimus, has salinas Luneburgenses uiolenter usurpauere, ob quam rem & à Nicolao Pont. Max. & à Frederico imperatore Augusto damnati sunt, consularis qui eius rei autor habebatur, autoritate Apostolica deiectus est, sed fauore Bernardi ducis Brunsvicensis paulo postea in pristinum statum rediit. Et qui nouiter consularum adierant, in carcerẽ conijciuntur, ciuitati rebeli & ecclesiasticorum bonorum rapaci, sacris interdictum est, non tamen qui rem diuinam apud eos faciant. Tantus est æuo nostro, & in populo & in clero autoritatis ecclesiasticæ, contemptus. Est in Marchia Brandeburgensi nõ magni momenti ciuitas aquis circumdata, Habelberga uocant, in eius diocœsi loco aspero ac deserto, paruum oppidum est nomine Vilsnacum, hic tres hostiæ habentur, ex quibus cruorem sua sponte manasse tradunt, ob eam rem magnus populorum huc concursus, & nauarum uota huc soluuntur, uulgo locum ad sanctum cruorem uocant. Excessimus scribendi modum Saxoniæ ciuitates nominatim commemorantes. id fecimus, quia ueteres scriptores parum de Germania locuti sunt, & tanquam extra orbem ea natio iaceret, somniantes quodammodo res Germanicas attingunt, ob eam rem dabitur mihi uenia, fortasse & aliquis gratiam habebit, si Germanicas describentes prouincias, ut res oculis subiiciamus, paulo prolixiores fuerimus, propositi nostri metas egressi.

Fontes amari ex quib. sal album coquitur.

De Dania siue Dacia siue Suetia, & Noruegia, de Margarita trium regnorum insigni domina, deq; uaria trium regum fortuna, Cap. XX XIII.

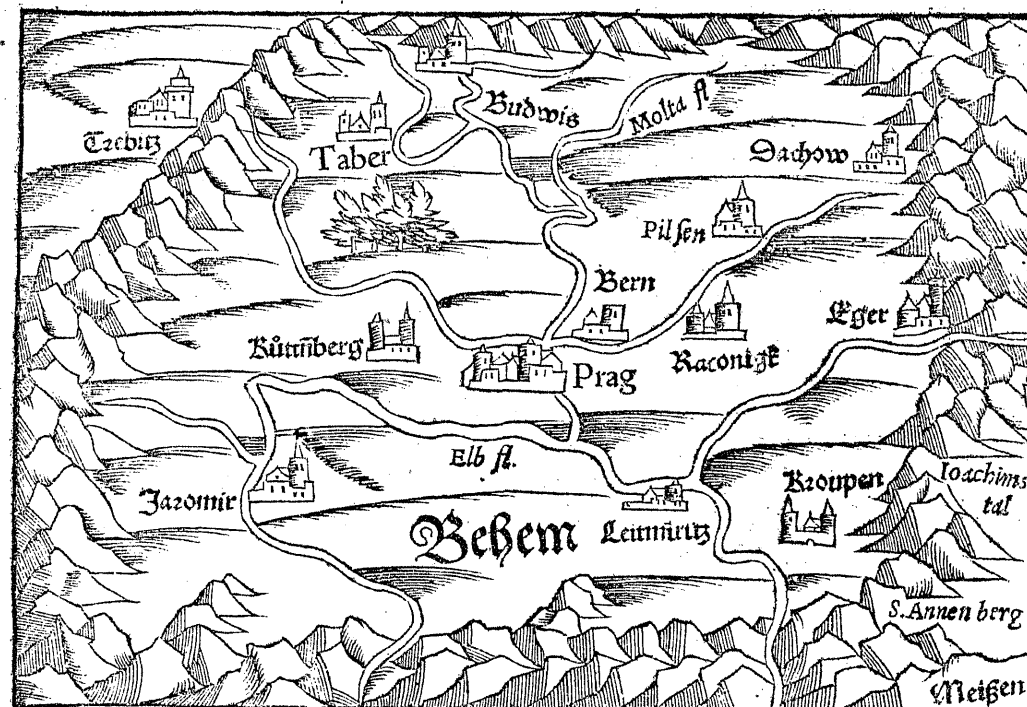
Hoc loco quoniam Saxoniæ Dania iungitur, priusquam Germaniæ reliquas partes absoluo, de ipso Dania regno uicinisq; in Aquilonem uersus aliqua re ferre institui non indigna cognitu. Tria sunt in Septentrionem uergentia regna, sibi inuicem coherentia, Danorum, quod hodie Dacum appellant, Suetiorum ac Noruegiorum. Dania siue Daciam dicere uolumus consuetudini seruientes, Germaniæ portio est Cherronesi habens formam, hanc quondam Cimbrũ tenuere. Vnde illa inundatio barbarorum emerit, quàm Marius Arpinas Italiam petentem, & res Romanas euertere minantem, ad internecionem deleuit. Possidonius (ut Strabo refert) coniecturam facit, quod Cimbrũ latrocinando incertis errabundis sedibus ad paludem usque Maotim militiam agitarint, ab eis enim Cimmericum uocati Bosphorum arbitrat, quasi Cimbricum, cum Græcorum lingua Cimmericos Cimbrũ nominet. Suetia cincta

undiq; mari plures insulas habet, in quis Scandauia est apud ueteres late memorabilis, hinc quoq; populorum innumerabilis multitudo egressa, omnem olim Europam armorum turbine ac procella inuoluit. Nam Gothoru (qui Hunnos bello utcere, Pannoniam, Mysiam, Macedoniam, & omnem Illyridē occupauerunt: Germaniā, Italiā, ac Galliam ualtauere, & demū in Hispania confedere) hinc fuit origo. Noruegia quæ de ipso Septentrione sortita est nomen, continenti per Ruthenos iungitur, & in arctum protensa, incognita terræ, seu stricto glaciē Oceano (ut pleriq; fabulantur) contermina est. Ad orientis partem ac meridiem Baltheo mari alluitur, ad occidentem Britannici finit Oceanus. Daciam Teutones hodie Danorum appellant Marchiam, cuius lingua Germanis incognita est. Ex Noruegia uenisse putat, qui Cimbrorum occupauerunt loca. In hac terra patrum nostrorum memoria, Voldimarus regnauit, in Suetia Magnus, Aquinus in Noruegia, quem ferunt diuinum fuisse hominem, miro prouincialium amore atque obsequio cultum. huic coniunx Margarita fuit Voldimari filia, ex qua natus Olaus patri succedens, breui tempore uita functus, regnum matri reliquit. Ea & paternū adeptus est, extincto Voldimaro. At magnum Suetia hominem exigente, Albertus dux Monipolensis uocatu populi diadema suscepit. Qui dominatum uicinæ sceminæ contemnens, bello Daciam Noruegiamq; lacessere cepit. occurrit ei Margarita coactis copijs. In campis late patentibus pugnatum est, tanquā ipsa uiri hostis sceminæ animum induisset. Victus Albertus, captusq; & in triumphum ductus, regnum amisit. dimissus tandem, infame senium in paterna domo finiuit. Margarita clarissima mulier tribus imperans regnis, ad senectutem usque magnifice ac religiose subditos gubernauit, demum senio confecta, cum tantum per se ferre nequirit imperium. Henricum Pomeraniæ ducem, quatuor & decem annos natū, filium sibi adoptauit, regnaq; illi commisit, & Philippam regis Angliæ filiam dedit uxorem. Is cum, coniuge sine prole defuncta, ducere uxore ulterius noller, iamq; LV regnasset annos, ad extremū sub imperio Frederici populari tumultu ex regio solio deturbatus est. Et Christophorus dux Baiariæ sibi ex sorore nepos in eius locum successit, qui auunculū suū decē annis, quib. ipse imperauit, insula Gothica regnare permisit. Christophoro autem ex hoc seculo abeunte, Daciæ ac Noruegiæ coronā Christiernus accepit. Sueti uero in electione regis discordantes, alij Carolum

A Carolum equestri dignitate insignem, alij Canutum eius fratrem natū minorem, regno præficiunt. Pendente adhuc electionis negotio, Carolus immisis militibus, Stocolnū me oppidum clam occupat, in quo regia sedes habetur. Canutus per amicos arcem inuadit, hinc bellum inter fratres de regno ortum, & pugna diu anceps, occisis utriq; pluribus, ea demum lege inducitur pacta, ut potestas eligendi regem, exclusa nobilitate plebi fieret. In qua cum Carolus gratiosior esset, maiestas regni ad eum defertur, Canutus priuatam uitā degit. Carolus uero nouo regno tumidus atq; insolens, armatis nauibus Henricum ætate confectū, nulli noxium, sibi ipsi uiuentē, e Gothia propulsauit. Qui etiā hodie in humanis apud Pomeraneos, unde illi origo fuit, paruo contentus uitam agere fertur. quā sint incerta mortalia, & quā inania suo exemplo docens, qui tribus potentissimis regnis exutus, nec parua insulam, in qua decem annis delituerat usq; ad mortem retinere potuit, ætate plenissimus. Sed neq; Carolo scelera sua impunita fuere, qui dñi Christi ecclesiis persequitur, religionem contemnit, sacerdotes dispoliat, festos dies obseruare prohibet, iura diuina & humana confundit, à Ioanne benedicto filio Valerianum præfule uiro cordato & impigro, à quo nobilitas regni excitata est, magno prælio superatus est, ac regno pulsus, in parua insula non longe ab ostio Vistulæ exilium agit. Christiernus in locum eius assumptus, pietate ac iustitia melior, iterum tria regna nostro tempore in unum redegit, cui & Gothia paret Gothorum quondam sedes ac patria.

De Bohemia succincte, Cap. XXXIII.

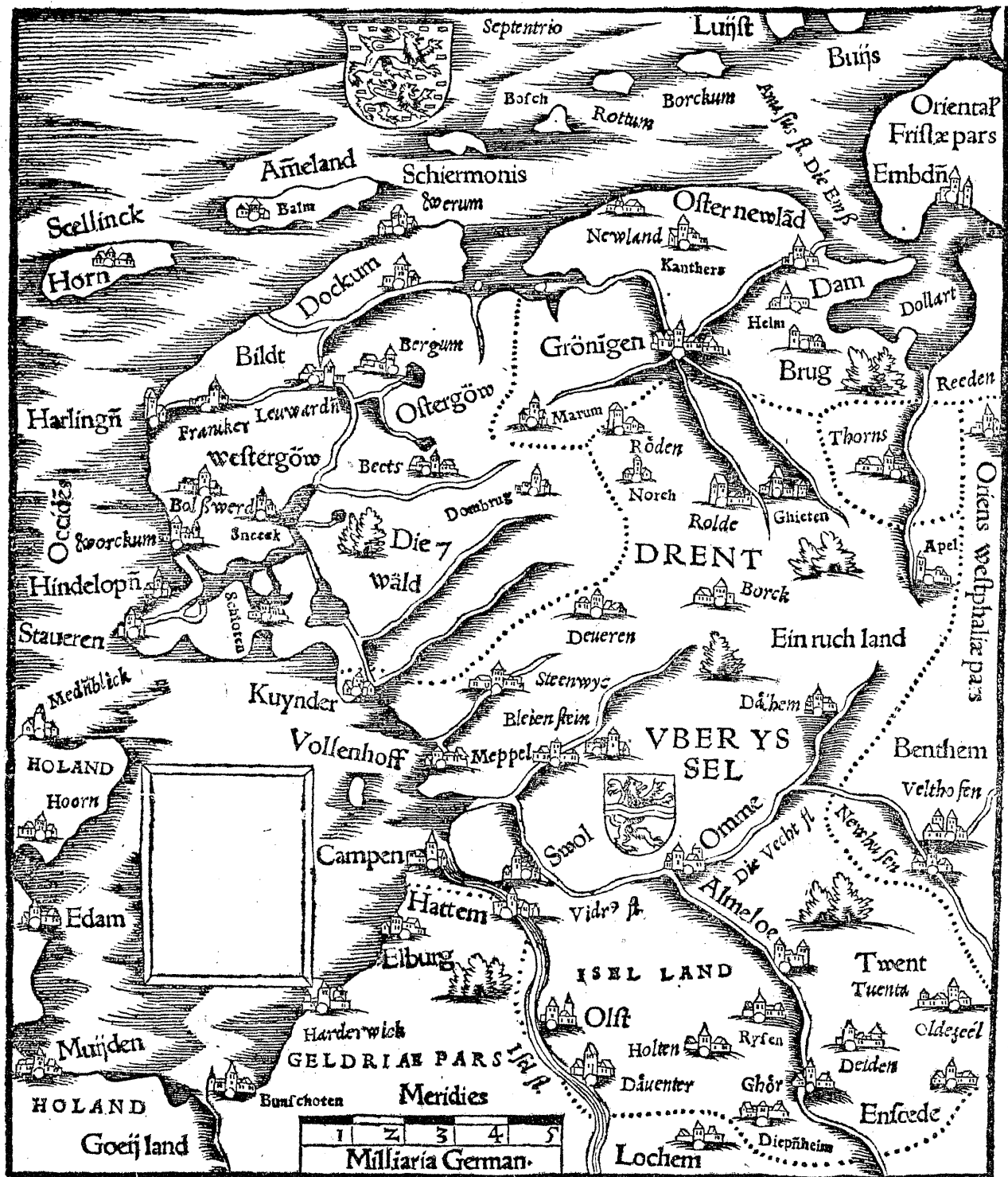

B Bohemorum modo res gestas attingere, ac situm referre locorum ratio exigeret, qui Saxonibus ad meridiem iuncti sunt. Multa apud eos ætate nostra memorata digna emerferunt, multa prælia gesta sunt, multus ibi sanguis effusus, deletæ funditis ciuitates, spreta & conculcata religio. Exorta est Hufsitaram hæresis, Adamitarum pullulauit insania, debacchati sunt Thaboritarum & Orphanorum exercitus, duo fulmina belli, Rysca & Procopius prouinciam ex arbitrio suo diripere. Ioannes ac Hieronymus populum decipere, in Constantiensi magna Synodo demum combusti, Iacobellus, Conradus Ratazana, & Petrus Anglicus euangelij corruptores, tanquam magistri ueritatis habiti. Quatuor reges extirpare pestiferum uirus non potuerunt, Venceslaus, Sigismundus, Albertus & Vladislaus, qui apud eos ueneno extinctus creditus est. Postremo Georgius rex creatus, qui Hufsitariū labe infectus putatur, magnus uir alioqui, & reb. bellicis clarus. Sed omnia hæc in historia quæ de Bohemis his diebus

Nn 4 edidimus,

edimus, conscripta sunt. Ibi quoque de situ regionis, & gentis moribus, pro capiti nostro mentionem fecimus, inde igitur assumendum erit, quicquid huic operi de rebus Bohemicis deesse uidebitur. Nos coeptum sequentes iter, inferioris Germaniae prouincias ab soluemus, deinde ad superiores reuertemur partes.

De Phrisia, moribus gentis eius, & Soli qualitate, Cap. XXXV.

Phrisones ad oceanum siti, ab oriente Saxonia contingunt, ad meridiem Vuestphalos, ad occidentem Traiectensium terrarum iunguntur, quam & ipsos Traiectenses plerique Phrisones

A Phrisones esse uolunt. Inter quos Othonem inuento Phrisingenfis ecclesie praesulem, qui res Germanicas haud imperite conscripsit. Albertus episcopus Maguntinus, qui Fuldense monasterium exiit, cum religionem Christi persuadere Phrisijs niteretur, ab eis interfectus & martyrio coronatus est, gens eadem ferox & armis exercitata, robusti & proceri corporis, securi atque intrepidi animi, liberam se esse gloriatur, quamuis Philippus Burgundiae princeps eius se terrae dominum uocet. Reuera libera Phrisia est, sui utens moribus, exteris nec parere sustinet, neque dominari cupit: haud inuitus Phriso pro libertate mortem appetit. Dignitas in hac gente militaris inuisa. Sublimem uirum qui se ceteris efferat, non ferunt. Magistratus annuos eligunt, qui rempub. a quo iure disponant. Foeminarum impudicitiam seuerius puniunt. Sacerdotes ne aliena cubilia polluant, sine coniuge non facile admittunt. Vix enim continere hominem posse, & super natura arbitrantur. In pecoribus omnis eorum substantia est, ager planus ac palustris, multo gramine foecundus, ligno caret. Bituminoso cespite, & sicco stercore boum, ignes fouent. Ex hac gente tradit Cornelius Tacitus imperante Nerone, duos legatos Romam uenisse, Veritum ac Malorigem, qui Pompeij theatrum intrantes, cum uidissent quodam cultu externo inter senatores sedere, & intellexissent id honoris earum gentium legatis dari, quae uirtute & amicitia Romana praecelleret, nullos mortalium aut armis, aut fide ante Germanos esse exclamauerunt, ac digredientes inter patres confedere, ob quam rem ambos Nero ciuitate donauit.

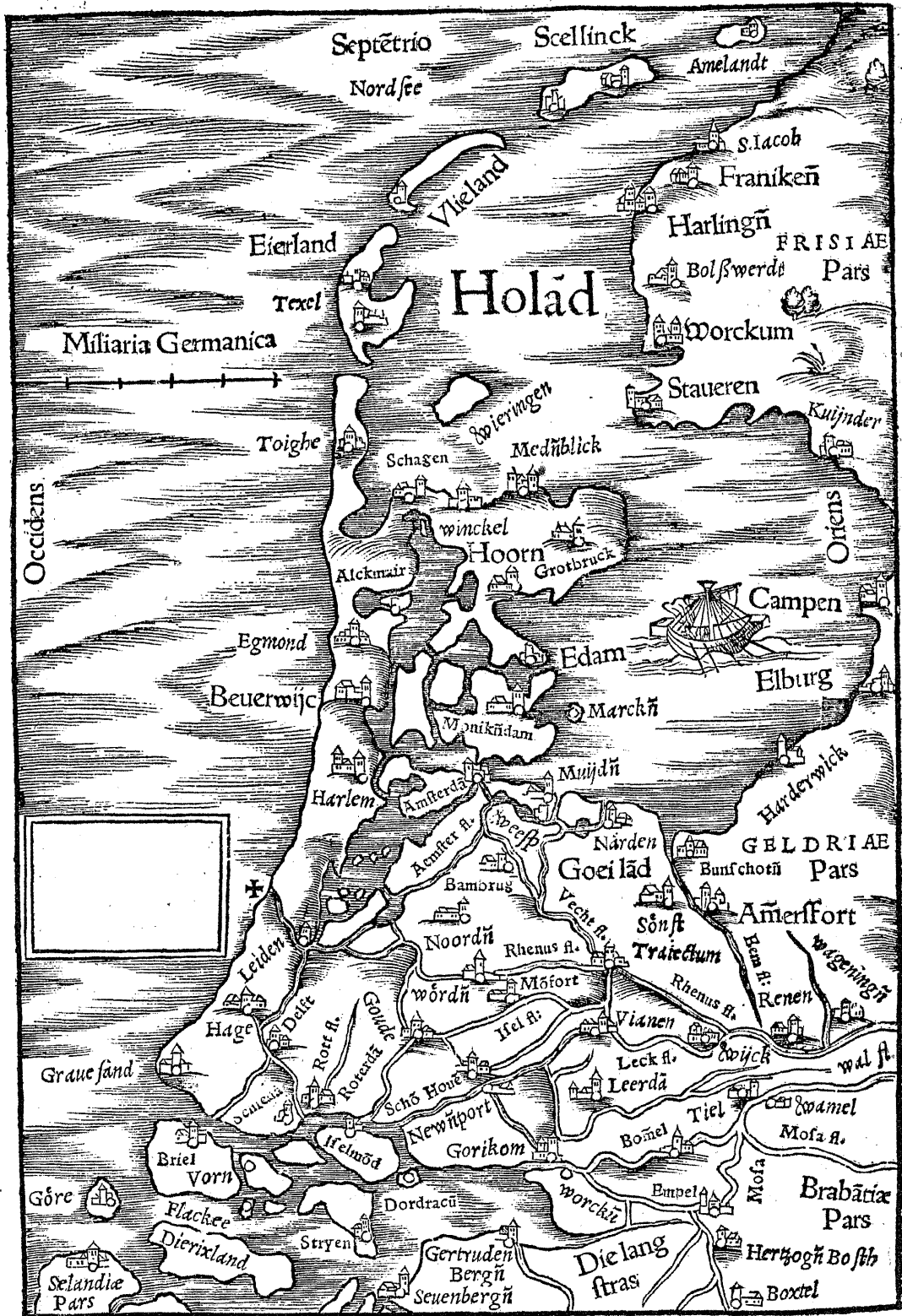
Phrisonum summa auctoritas.

De Hollandia & Traiectensibus, & quomodo Friburgium in ius Sabaudensium sit conuersum, Cap. XXXVI.

Hollandia quoque prouincia Germaniae a septentrione Oceano alluitur mari, quod reliquum est Rheni fluminis brachia intercipiunt, insulamque conficiunt, palustris, paucosa, pluribus stagnis ac maris interfusa sinibus. Nec desunt qui Traiectum nobile urbem in Hollandia sitam dicant, nobis haud alienum esse uidetur, aliquando Phrisiae Traiectenses, aliquando Hollandiae traditos esse, ut saepe regionum terminos dominantium imperia mutant: nostra quidem aetate neque Phrisiae neque Hollandiae datur. Principatus ecclesiae Traiectensis imperatori tantum subicitur, latamque possidet terram, diuensis Rheni meatibus interclusam, cui ab oriente Phrisiae, a meridie Vuestphalia iunguntur, Hollandia septentrionem excipit, ab occidente ducatus Gelriae, de quo suo loco dicemus, Rheni flumine disiangitur. Imperitissime uero, ne dicam fallacissime, nonnulli aetate nostra Traiectum Galliae nationis ciuitatem esse dixerunt, cum de pontificis ageretur electione. Nam quo pacto Traiectum Galliae dabimus trans duo Rheni brachia situm, quando & qui cis Rhenum habitant Colonenses, Cluensesque constat esse Germanos. Traiectensium quippe situs, mos, sermoque germanicus est. Traiectum diues et populosa ciuitas est:

C Episcopus urbis XL millia pugnatorum, si quando necessitas ingruit, educit ad bellum: forma uiris ac mulieribus egregia. Ab exterorum incurfu, & aquarum inundatione, et propria uirtute defenduntur: potus genti ceruisia, uinum mercatores afferunt. In ea ciuitate memoria nostra multae seditiones fuere, cum episcopum uni parti acceptum, altera recusaret. Desiderius aliquando quietum episcopatum tenuit, deinde a ciuibus electus, Romani pontificis & uicinarum principum aduersus subditos auxilia implorauit, illi Diefoldiam quandam contra ius fasque sibi praesulem assumpserunt. Martinus Pont. Max. anathema in eos promulgauit. Contempere ecclesiasticum gladium obstinati homines, experiri arma oportuit, ingentes Burgundorum ducis uicinarumque principum copiae aduersus Traiectenses ductae infeliciter pugnare. Victor contumax populus, septem annis ecclesiae mandata contempsit, Desiderius in exilio obiit. Canonici qui propter eum patria pulsati fuerant, Valramum Morfensem archiepiscopi Colonienfis germanum successorem elegerunt. Agitata est in Concilio Basiliensi causa, confirmata electio. Iterum damnata in Synodo Traiectensium rebellio. Iterum frustra pugnatum. Postremo missus ab Eugenio legatus Ioannes Coforonenfis episcopus, qui postea ad Cardinalatus honorem uocatus, Morinensis appellatus est. Cum retulisset unicam pacandae prouinciae uiam esse, Diefoldio ignosci, eius gentis praesulatum committi, excluso Valramo rebellis populo satisfactum est pulchre, sane nullae uictis

Desiderius ab Episcopatu pulsus.

uictis leges fauent, sacrosq; canones potentia uincit. Voluerunt Calixti quoq; imperiū eludere Traiectenses, qui mortuo Diefoldio episcopū ab eo datum recipere recusatū. Sed apparatibus Philippi Burgundiae ducis ac potentia territi, & primis conatibus infeliciter usi, furore deposito paruerūt. In Holandia nobile oppidum (Friburgium uocant) in potestate domus Austriae multis seculis fuit. Sed cum Lodouico Sabaudiae duci tantā pecuniam deberet, quantam nec priuatim, nec publice dissoluere ciues possent, nostra demum

A demum ætate, et dum Fredericus imperat, in ius Sabaudienſium factum est, quo in loco & sermo germanicus terminatur. ¶ Vltimi Germanorum ad septentrionem & occidentem uel si Hollandini sunt, insulares populi, Rheni ostijs obiecti, inter quos præcipui Dordracenses habentur. Ea ciuitas est egregie munita, diues opum, negotiationiq; maxime accommoda, cuius haud paruam partem anno superiore incēdium absumpsisse relatum est. Incuria ciuū id euenisse constat, quamquam pleraq; miracula referuntur, quæ prætereo, quia non satis digno testimonio cōprobantur. Est & Brielum oppidum nō ignobile, aquis circumdatum, in quod etiam mercatores multi nauibus applicant. ¶ Non transibo nunc Rhenum, germanicas quæ ibi habitant gentes cōmemoraturus. Dabitur suo loco de his quoq; dicēdi facultas, prosequar ueteris ac certæ Germaniæ populos, & qui iunguntur uel Traiectensibus uel Phrisijs ad meridiem, expediā. Vuestphalia Rheno fluuiū ab occidenti clauditur, Visurgi ab oriente, quem Viscera hodie uocant, à septentrione Phrisiam habet hodie uocant, à septentrione Phrisiam habet, & Traiectensium terram, meridiem Hafsia montes excipiunt, quos Abnobios Ptolemæus appellare uidetur, ex quibus Amasis fluuius oritur, qui Padeburnā & Monasterium non ignobiles ciuitates alluens, mediam fermē prouinciā intersecat, & per Phrisiam defluens fertur in mare. Salas quoq; fluuius Vuestphaliā irrigat, inter quem et Rhenū cum Drusus germanicus belligeraret, domitis hostibus uictor oppetiit. Quomodo autem cultores huius terræ uocauerit antiquitas, difficile dictū est, discordantibus autoribus. Strabo uicinos Rheni accolas hoc loco Sicambros appellare uidetur, qui duce Milone cum Romanis bella gessere, uictiq; datis obsidibus pacem obtinuerunt, quamuis calcata fide ac proditis obsidibus rebellauerunt. Ptolemæus quoq; à parte primū septentrionali Germaniæ, circa Rhenum fluuiū Busactores habitare tradit, Paruos appellatos: Sicambros Oquenos & Longobardos. Inuenio apud Strabonem circa Amasium fluuiū Bucteros habitasse, quos Drusus nauali prælio superauit. Bucteros aut bello uictos ab Austro in Aquilonem & Oceanum dilapsos: ob quam rem coniectura capere possumus, hos esse, qui hodie Pruteni appellantur, aquilonares populi, de quibus supra diximus: facile namq; Bucteros in Prutenos sermo conuertit. Carolus Magnus multa cū Vuestphalis prælia gessit, eosq; magnis affecit cladibus, coëgitq; Christi religionē amplecti. Relicto idolōrum cultu, quā quum sæpius abnegassent, nec iusiurandū aduerterēt, ut metu penæ rebellionem compesceret, occultos instituit iudices, quibus potestātē dedit, ut quāprimum deierasse aliquē comperissent, aut fregisse fidem, aut aliquod aliud flagitiū commisisse, mox illum supplicio afficerēt, ubi primum cōprehendi posset, nulla citatione præuia, aut defensione præmissa. Elegit uiros graues, & recti amātes, quos plerūtere innocentes haud uerisimile fuit. Terruit ea res Vuestphalos, ac demum in fide continuit, cum sæpe in nemoribus & proceres, & mediocres uiri laqueo suspensi inuenirentur, nulla accusatione prius audita. Quærentibus tamen causam, constabat fregisse fidē, aut magnum aliquod scelus cōmisisse, qui necati reperiebantur. Id iudicium usq; ad nostram perdurat ætatem, uocaturq; Veritum. Qui ei præsunt Scabini appellantur, quorū ea præsumptio est, ut per totam Germaniā iurisdictionem extendere uelint. Secretos habent ritus, & arcana quædam quibus malefactores iudicant. Ea nondum quisquam repperit, qui uel pretio uel metu reuelauerit. Ipsorum quoq; Scabinorum magna pars occulta est, qui per prouincias discurrentes criminosos notant, & inferētes iudicio accusant, probantq; ut eis mos est: damnati describuntur in libro, & minoribus Scabinis cōmittitur executio. Reus ignarus suæ damnationis, ubicunque repertus fuerit supplicio afficitur: degenerauit autem hoc iudiciū. Nam & uiles aliquæ personæ admittuntur, quæ ciuilia negotia tractare audent, quibus erat solum de criminalibus permissa potestas. In hac prouincia nostro tempore Susatenſes ab ecclesia Colonienſi deficiunt, nec diutino uexati bello, multisq; ue cladibus affecti & obsidione pertinacissima oppugnant, ad obedientiam redire. Cuius rei causa & Theodoricus Colonienſis antistes, qui Vuestphalorum princeps habetur, & Ioannes dux Cluienſis, non paruis inter se odijs cōtendere. Cum Susatenſes ad Cluienſiū opem confugissent, cūq; Colonienſis Saxoniarum duces

Carolus Magnus Vuestphalos ad Christi fidem coëgit.

Iudiciū quod appellatur Veritum.

duces & non paruum Bohemorum manum in auxilium accessisset, apud monasterium quoque eiusdem provinciae civitatem, propter ecclesiam quam Valranus Theodori frater sibi debitam existimabat, acriter dimicatus est, in quo bello multis casis, unus ex principibus, qui dux copiarum fuit, interceptus est, & in potestate Coloniensis antistitis factus. Est autem Vuestphalia regio admodum frigida, neque frumenti abundans, pane utuntur nigro, ceruisia potus est. Vinum quod Rheno uehitur magno emitur precio, opulenti tantum eo utuntur, idque raro. populus Martialis est, et ingeniosus, de quo proverbi um esse dicunt: Vitiosos ac fallaces Vuestphalam facilius, quam stultos gignere. Hic quoniam Theodorici mensio incidit, non ab re pauca de eo referre, cui inter viros illustres nostri seculi nemo locum negauerit. origo eius ex familia Morsensi apud Germanos principes, honoratissima fuit: tres habuit, qui omnes supra XL annum uiuere: Henricus natus maior paternum principatum gubernauit: Ioannes Monasteriensem ecclesiam, multis annis usque ad exitum uitae suae summa cum laude administrauit: Valranus & ad Traiectensem ecclesiam & ad Monasteriensem, defuncto fratre nequicquam aspirauit, quamuis ad Traiectum concilij Bastiensis fauore, & ad Monasteriensem Nicolai pontificis institutione uteretur. Theodoricus ipse cum Bononiae iuri pontificio operam daret, a Ioanne XIII summo sacerdote, Coloniensem ecclesiam obtinuit, cui iam XVII annos, non sine plebis ac nobilitatis magno fauore praesuit. Qui & si plurima pro defensione ecclesiae suae uario euentu bella gessit, in quis modo strenui militis, modo fortissimi ducis officium impleuit, nunquam tamen domi sacerdotalia munia, aut ciuilem administrationem neglexit. Corpore pulchro, & supra omnem statura eminenti, animo magno & perliberali, cuius palatium illustribus semper hospitibus patuit.

De Hafsia & aliquot rebus gestis in ea, Cap. XXXVII.

Inter Vuestphalos ac Francones Hafsia iacet, motana regio, quae a Rheno in septentrionem porrecta, Turingiae iungitur, princeps gentis Ludouicus Langrauius aetate nostra

nostra ad imperium uocatus, imperatorem se esse dixit, qui tantae rei mole sustinere posset. Maluitque paruo imperio a parentibus sibi relicto utiliter praesesse, quam magnam accipiens dissipare. Id quoque sibi obtare ad rem Christianam gerendam dixit quod literas ignoraret: fuit tamen legum cultor, quas sibi patrio sermone exponi iussit, quoties coram eo causa uelutata est, nec unquam compertus est tulisse sententiam. Hic dum reformaturus monasterium quoddam suae ditionis ingreditur, & inuitatus cum monachis edit, uenenum pro cibo inter edendum sumpsisse creditus est. Nam & ipse & abbas, qui reformationem petierat, paulo post extincti feruntur.

De Francia nobili prouincia, origine Francorum, & qui primum duces & reges in ea fuerunt, Cap. XXXVIII.

Francia huic succedit, nobilis sane prouincia, & admodum potens, ab incolatu Francorum sic appellata. Franci quidem Troiani ab origine fuerunt, qui deletio Illo duce Priamo, Priami ex sorore nepote, per Potum Euxinum in Maotidas paludes in Scythiam peruenere. Ibiq; ciuitatem aedificauerunt, quam uocauerunt Sicambriam, ex qua dicti Sicambri. Constat enim post euctam incensamq; Troiam, qui superfuerunt excidio, in tres turmas diuisos in exilium profugisse, et alios quidem Aenea duce Italiam petiuisse, a quibus Albani prodierunt, & deinde Romani qui orbis imperio potiti sunt. Alij sub Antenore per medios Achiuos elapsi, Illyricos penetrauerunt sinus, & regna Liburnorum ad intimum Adriaticum pelagus accessere: Urbemq; condidere Patauium, ubi sepulchrum Antenorem tradunt, qui Henetum fugiens secum duxit, a quibus postea dicti Veneti, quorum est hodie ingens potestas terra maricq;. Tertij (ut diximus) in Scythiam penetrarunt, quo in loco in magnam gentem coaluerunt. Cumq; Scytharum multi Romano imperio subiecti essent, & ipsi quoque tributa penderunt, manseruntq; uectigales usq; ad tempora Valentiniani Caesaris. Quo imperante Alani imperium uexare incoperunt. Imperator quidem proposito edicto libertatem in decennium eis promisit, qui Alanorum ferocitatem compererent: Allecti eo premio Sicambri arma sumpserunt, Alanosq; bello uictos deleuere. Ob quam rem libertate in decennium ab imperatore donati sunt, & mutato nomine Franci appellati, quod Attica lingua siue feroces siue nobiles sonat, Itali Francos liberos uocant. Exacto decennio cum Romani solita tributa repeterent, Franci ipsa libertate effrenes facti, parere recusauerunt. Principes eo tempore Franci fuere Priamus & Antenor, antiqui nominis ac uirtutis, quibus copias ductantibus praelium cum Romanis coertum est, in quo Priamus ipse cum fortissimis suae gentis cecidit. Qui cladi superfuerunt ex Scythia digressi sunt, et in Germaniam profecti, in partibus Turingiae confederunt, cum principibus suis Priami & Antenoris filijs Marcomede & Sunone. Suno sine liberis decessit, Marcomedi filius fuit Faramundus, quem sibi Franci regem creauerunt, & hic primus inter Francos regnauit. huic filius Clodoueus Crinitus, a quo Francorum reges Criniti sunt appellati. Per idem tempus Gothi, qui iam urbem Romanam irruerant, ultra Ligerim fluum in Gallia sedes inuasert. Burgundiones quoque iuxta Rhodanum habitabant, qui et ipsi paulo post reges habere coeperunt. Franci uero transmissis Rheno Romanos qui ea loca tenebant fugauerunt, paulatimq; aucti potentia Maguntium, Treuerim, Agrippinam, Tornacum, Cameracum, Remos, Suesonam, Aurelianum inuasere. Ita ut ab Aquitania usque in Baioariam imperium extenderent. Clodoueo autem mortuo Meroueus successit filius, a quo Franci Merouingi dicti sunt. Post Meroueam Hildericus regnum adeptus, dum luxuriose uiueret, a suis pulsus est, Romano Egidio in eius loco successit. Hildericus regno priuatus, ad Bisinum Turingiae regem confugit, cuius coniugem per adulterium polluit. Post octo autem annos reuocatus Agrippinam inuadens, eiectione deinde Romanis magnam regni sui partem recuperauit. Mortuo autem Egidio, filius eius Syagrius in ciuitate Suesona regnauit. Bisina autem regina cum accepisset Hildericum regnum recuperasse, relicto uiro ad eum confugit, a quo recepta, & pro coniuge habita, Clodoueam ei peperit, qui postea regnum adeptus, primus Francorum regum Christi religionem accepit, a beato Remigio episcopo baptizatus. Illud autem ueritate caret, quod plerique tradunt,

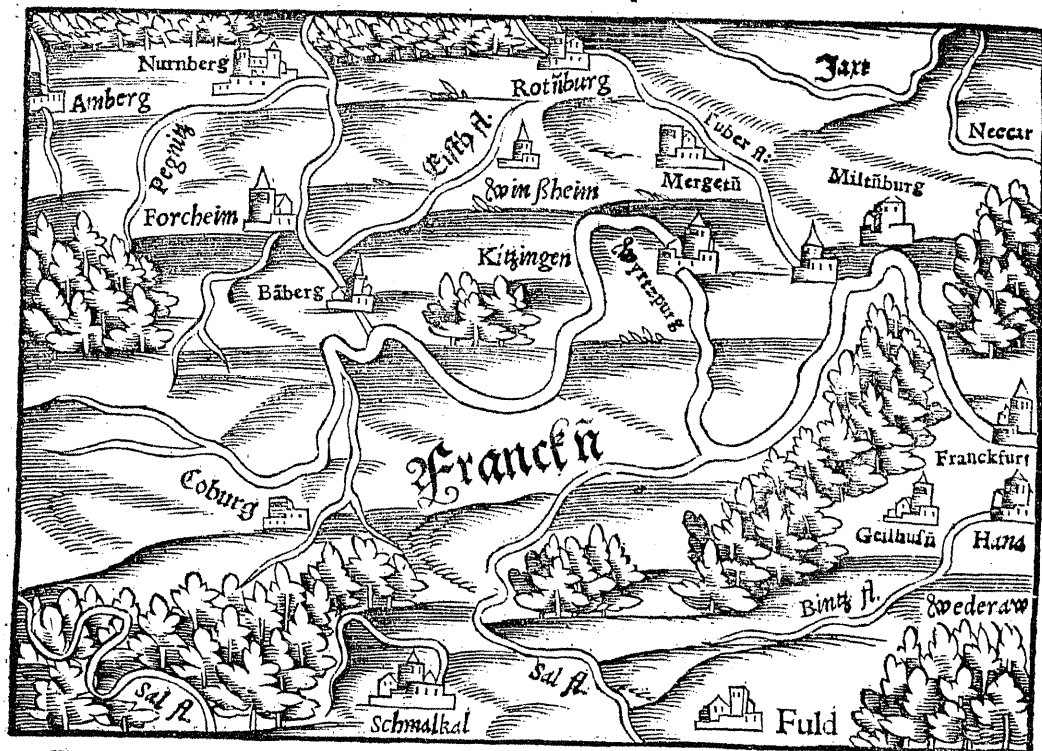
Clodoueus Francorum regum primus Christianus.

Oo dunt,

dunt, Agrippinam ab incolatu Francorum uocatam Coloniam. Nam priusquam Franci Germaniam intrarent, Colonia Romanorum appellata est, à Claudio Cæsare condita, & ab eius coniuge Agrippina nuncupata. Fuerunt inter Clodoueuum ac Syagrium aliquot bella, postremo uictus Syagrius, ad Alaricum Gothorum regem confugit, qui nonus à magno Alarico regnabat. Reposcitur à Clodoueo Syagrius, atq; obtentus occiditur. Romani quoq; reliqui per Galliam habitantes exterminantur. Clodoueus Alemanos sibi subiecit. Gothis quoq; & Aquitanis bellum indixit, eosq; superauit, occiso Alarico rege. Fertur cum ad bellum progredieretur, si uictor euaderet equum beato Martino uouisse, qui xii & c. annis ante id tempus uita excesserat. Victoria potitus, equum tradidisse, eumq; centum solidis redimere uoluisse, stetit equum immobilem, donec precium duplicaretur. Qua ex re dixisse regem ferunt: Martinum bonum auxilium esse, & negociatorem carum. Hic Clodoueus uxorem duxit Glodofnidam filiam regis Burgundionum, quæ cum esset Christiana adhuc ei pagano iuncta est, magnisq; precibus uirum orabat, ut baptizaretur, natosq; filios clanculum baptizabat. Causa autem quæ Clodoueuum Christianum fecit, hæc esse fertur: Quia cum pugnaret cõtra Sueuos, & pene uictus esset, uotum uouit Christianum se facturum, si ex prælio euaderet. Ob quæ rem mutata fortuna, ex uicto uictor factus, subactis Sueuis Christianæ religioni se credit, cuius posterum in Francia usq; ad Pipinum nonum, patrem Caroli Magni regnauerunt. Tunc uero Hilderico secundo per ignauam regnum ademptum est. Detonio enim eo, et in Monasterio recluso, Pipinus regnum accepit. Erant tunc in Francia maiores domus, quæ regnum gubernabant, anno enim septingentesimo decimo, mortuo Dogoberto minore Francorum rege, filius eius paruulus in tutela Pipini Grossi, quem alij Ansgigi filium dicunt, in tutela fuit, & per insidias periit. Tunc Crimoaldus filius legitimus Pipini Grossi, regnum usurpans Dagoberti regis defuncti, captus in custodia obiit. Per idem tempus Galli, qui intra Sequanam & Ligerim fluuium habitabant, aduersus Francos bella mouere, & usq; Maguntium excurrentes, eam ciuitatem obsederunt. Franci rege carentes, Carolum Martellum ad regnum sublimare uoluerunt. Qui regnum reuens, Ducatum accepit, Gallosq; bello repressit. Prouinciã uero inter Ligerim & Sequanam, quæ tunc Gaudina uocabatur, à se Carlingam uocari iussit. Quod postea apud Teutonicos diu seruatum, hic Carolus ex Adelheida nobili concubina Pipini Grossi filius fuit, indyus uir & bello potens, qui multa Sarracenorum millia gladio interemit. Et pater fuit Pipini Nani, qui Carolum Magnū genuit imperatorem toti orbi cognitū, ex coniuge Berta, quam duxit ex Græcia. Hoc ergo Francorum genus, cum è Scythia in Germaniam uenisset, ibiq; diu conuersisset, germanicum effectum est: adeo ut tota ferme Gallia, & magna Germaniæ pars, à mōtibus Pirenæis, usq; ad Pannoniæ terminos, Francia diceretur. Nam quicquid Fræcis suberat, Francia uocabatur. Ea in duas partes diuisa fuit. Nam quod est Gallia, occidentalis Francia dicebatur. Quod est Germania, orientalis. Et Germaniam quidem eatenus extenderunt, quantum sermo germanicus protenditur. Hæc gens sub Carolo Magno Romanum imperium meruit, qui afflictam Longobardico bello sedem apostolicam consulatus est. Carolus enim quamuis Gallia potiretur imperio, Germanus tamen fuit, in Germania natus aliusq;. Cuius sedes plerunq; in Aquisgrano fuit, quæ ciuitas Teutonica est, ibi palacium eius & caput ostenditur. Eius posterum imperium tenentes, in Gallia & in Germania regnauerunt. Deficiente autem masculina linea imperium ad Germanos, id est Francos orientales rediit, inter quos primus habitus est Otho. Est autem imperium apud Germanos nunc eo modo, ut nemo imperare possit nisi Germanus. Sed quoniam imperatorum autoritas Germanis tradita est, plerunq; Germanus eligitur. Eam ob causam cum uacasset imperium per obitum Ludouici Bosonis filij, Germani (quorum ea potestas erat) Germanum elegerunt, & Francū ex orientali Fræcia. Hæc præmisisse uoluimus, quoniã de Fræconia sermo incidit. Sunt enim multi qui Francos eos solūmodo esse uolunt, qui circa Parrhisios habitant, & illis datū imperiū esse uolunt, quos rectius Fræcigenas quis appellauerit.

De Fran.

De Franconia, ubi de Alberto uiro in armis dexterrimo, & quod suis egregijs factis Achilles Teutonicus sit cognominatus, Cap. XXXIX.

Franconia uero (ut nostra ætate recipitur) à meridie Sueuis & Baioarijs iungitur, ab occasu Rheno, ob ortu Bohemis ac Turingis. Septentrionem ipsam Turingi Hassiq; excipiunt, prouinciã perlabitur, haud ignobilis amnis, quem Moganum uocant. Ptolemæus hunc fluuium Obrineam appellare uidetur, qui superiores Germanos ab inferioribus eundem diuidere affirmat, neque enim alius fluuius est, qui eam diuisionem aptius quam Moganus efficere possit, & hodie quidem inferiores Germani usq; ad Maguntium procedunt, abinde superiores uocantur. Moganus uero ex montibus Bohemiæ ortus, à regione Maguntij in Rhenum exoneratur. Ob quam rem non defuerunt, qui Maguntium Moguntium à Mogano fluuiio dicerent. Perlabitur idem fluuius non paucas ciuitates, quarum illustriores sunt Herbipolis, Francfordia. In Herbipolium in altari nudum ante se habet. Francfordia nobile emporium est, in quo superi cum inferis Germani conueniunt, bis singulis annis. Ibi quoq; imperator eligitur ex ueteri consuetudine, ob quam rem palam est imperium datum esse Germanis, quando inter eos eligitur & coronatur, & si demum ad culmen gloriæ Romæ quocq; diadema suscipitur. Et in Franconia nobile templum Banbergensis ad Pognitium amnem situm, quod fundauit Henricus secundus imperator, quem accolæ religiose colunt, et sanctum habent. Ibiq; Berengarius sepultus est, qui regnum Italiæ usurpauit, & ab Othone primo captus, in Germaniam ductus, illuc exulans obiit: Supra ciuitatē in edito monte arx est, & natura & arte munita, in qua nos aliquando cum episcopo loci, prandium fecimus. Albertus nobilissimus Francorum Comes, & Othonis Saxonie ducis ex filia nepos, cum Conradum comitem occidisset, qui Ludouici regis fuisse filius dicebatur, in hanc se arcem contulit, & aliquandiu regis obsidione pertulit. Difficilis expugnatio loci uidebatur, ad quam rem ad dolos recursum est. Otho Episcopus Maguntinus minister sceleris inuentus est, qui profectus ad Albertum, litis arbitrum se dixit, rogauitq; Albertum ad imperatorem in castra descenderet, quia uel pacem ei daret, uel in arcem reduceret incolumem. Creditit Albertus, & accepta iurisdictione religionem Othonem secutus est. Vix arcem egressi erant, cum Otho: uereor inquit ne diu apud imperatorem morari oporteat. Vtilius fortas-

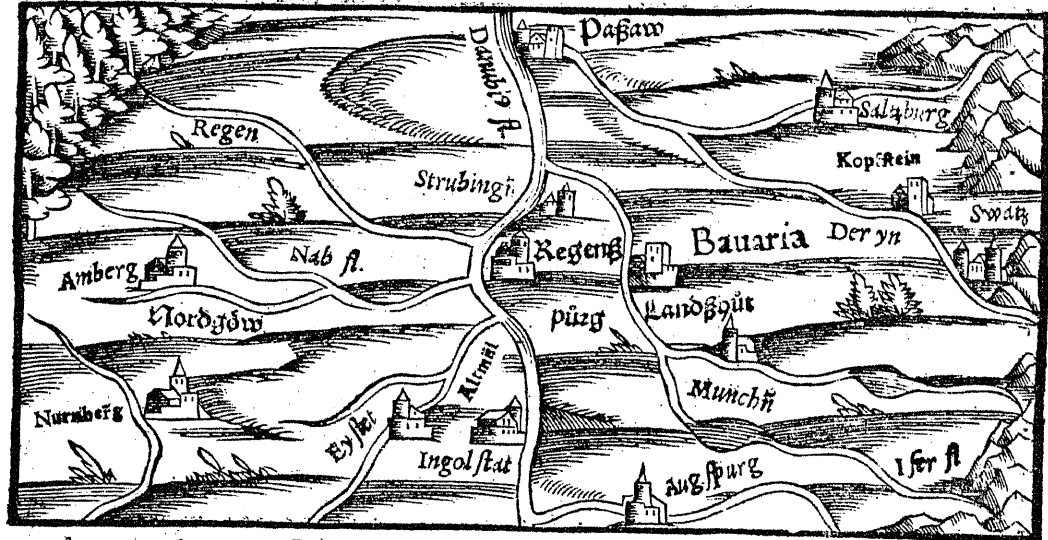
Albertus comes
Casari prodi-
tus, obruncas
tur.

se consilium erat, prius sumpsisse cibum: laudauit Albertus uerba praesulis, & in castellum rediens Othoni praedium dedit. Quo sumpto ad imperatorem cum eo perrexit, ubi mox captus est, & capitali sententia damnatus: cui archiepiscopi fidem imploranti, respondit parum religiosus Pontifex se fidei satisfecisse, qui semel reduxisset incolumem cum ad praedium introiuit, bis reducere non promississe. Infelix Albertus gladio obruncatus est. Melius Romani, qui pari fraude usum unum ex captiuis ab Hannibale Romam missis uinum remissere: fraus enim (ut inquit Maximus orator) astringit periurium, non soluit. Praedia quae Albertus habuit ecclesiae Banbergensi postea cesserunt. Est autem Franconia partim plana, partim montosa, montes ipsi haud difficiles sunt, ager non admodum pinguis. Nam plerumque arenosus est, multis in locis conliti colles uineis, gratum produunt uinum, maxime uero apud Herbipolim: multae syluae & multa uenatio est, terra in multos partita est dominos, quamuis episcopum Herbipolenses ducem Franconiae dicant, ut ante relatum est. Maguntina ecclesia & Bambergensis plurima obtinent loca. Palatinus quoque Comes haud paruum occupat partem. Marchiones orantes in ea sunt, multae praeterea ciuitates imperiales apud Francones florent. De Norimberga dubium est, Franconiae an Baioariae cedat, ipsum nomen indicat ad Baioarios urbem pertinere. Norimberga enim Noricum montem significat, ob quam rem patet Noricorum ciuitatem fuisse. Noricis autem Baioariae succedere, & nunc ea portio terrae Baioariae quae inter Danubium & Norimbergam iacet, Noricum appellatur. Ciuitas tamen in parochia Bambergensi est, quae ad Francones pertinet. Ipsi Norimbergenses nec Baioarios, nec Francones uideri uolunt, sed tertium quoddam separatum genus. Urbs ea nobilis magnificis operibus publicis ac priuatis ornata est, amne Pognitio interlabitur, in agro celeri & arenoso condita, atque ob eam rem industrioso populo: omnes enim aut opifices sunt, aut negotiatores: hinc multae illis diuitiae, & magnum in Germania nomen. Aptissima imperatorum sedes, libera urbs, & in medio ferme Germaniae sita. Inter Bambergam & Norimbergam Forchem iacet, famosum niueo pane oppidum, incolae patriam fuisse Pilati falso putant. In hac prouincia Fredericus Marchio Brandenburgensis fuit, imperatori Sigismundo inter charos amicos habitus, & quatuor filij fuerunt, Ioanes, Fredericus, Albertus, & alter Fredericus. Ioanni qui primogenitus esset, electoratus imperij debebatur. Sed iudicium patris Fredericum praetulit, qui secundo genitus erat, & aptio ad obeunda imperij munera uidebatur, prius itaque quam moreretur, haereditatem suam inter filios diuisit, Fredericum electorem inuenit, neque male iudicauit, nam Fredericus inter principes Germaniae sapientia clarus habitus est, cuius consilio multae saepe prouinciae pacatae sunt, iusti quoque ac honesti tenax habetur, qui cum posset regnum Poloniae consequi per electionem Baronum, recusauit (ut ante diximus) ne uero haereditatem iniuriam faceret. Albertus uero germanus eius cum Norimbergensibus bellum intulisset, omnes ferme Teutoniarum principes traxit, ciuitates uero Norimbergensibus supplicias misere: graue & atrox bellum fuit, in quo tot potentiae concurrentes insensibilis odij biennio certauere. Non uem praelia commissa feruntur, ex quibus octo uictor Albertus confecit, in uno tantum uictus succubuit, nec de pace conuenit, nisi postquam exultis agris, attritis uillis, abactis pecoribus, ruricolis interfectis, commeatus ac pecuniae contendentibus defuere, tum quoque pax ex Alberti sententia magis dicta. Hic Albertus ab ipsa pueritia ac teneris ut, aiunt, unguiculis educatus in armis, pluribus interfuit praelijs, quam alij sui temporis duces aut uiderint aut legerint: militauit in Polonia, pugnauit in Slesia, castra posuit in Prussia, hostes in Bohemia fugit, nullus in Germania terrae angulus, quem non calcarit armatus, duxit exercitus innumerabiles, prostrauit ferocissimos hostes, expugnauit munitissimas urbes. In congressibus pugnam prior iniit, uictor a praelio excessit ultimus, in oppugnationibus oppidorum saepe murum primus ascendit. Ad singulare certamen crebrius a uicinis inuitatus, nunquam detrectauit, nec unquam non strauit hostem. In militaribus ludis (quibus hasta contenditur) unus omnium repertus est, qui nunquam equo deiectus sit, & omnes in se currentes deiecit. Ex torneamentis nunquam non uictor exiit. Septies ac decies, solo tectus clypeo ac galea, caetera nudus (ut est apud Teutonicos du-

elli

elli quaedam species) in prouocatores pariter armatos, acuta lancea cucurrit, nullo unquam damno affectus, cum aduersarios nunquam ipse non equo deturbauerit. Quibus ex rebus non iniuria, Teutonicus Achilles appellatus est. In quo non solum militares artes & Imperatoriae uirtutes singulari quadam gratia reluxere, sed nobilitas quoque generis, proceritas corporis, ac uenustas, & uirium robur, ac facundia linguae, admirabilem eum ac penitus diuinum reddidere.

De Baioaria, unde gens ipsa secundum Strabonem sit deducta, Cap. XL.

Baioaria ad ortum aestiuum ac meridiei partem Franconiae proximat, ea quoque perlaeta & diues terra est, cui ad meridiem Alpes Italiae iunguntur, Sueui decidetem eius solem recipiunt, Australes orientem, ac Bohemi septentrionem. Danubius media ferme perlabitur inter Austriam ac Baioariam. Alij Amasum, alij Enum terminum posuere. Sueuos a Baioarijs Lycus determinat amnis: hanc olim regionem Norici tenuere. Citius adhuc portio trans Danubium sita (ut ante diximus) Noricum appellatur. Baioarij autem unde dicti sunt, & unde originem traxerint, non facile dixerim. Verum cum reperiā uetustissimos codices Baioariam appellare, quam moderni Bauariam dicunt, non difficile trahor, ut Baioarios a Boijs dictos, gallicam fuisse olim gentem credam. Huic opinioni Strabo quinto commentario fidem adhibet, ita inquit: Priscis igitur (ut dixi) temporibus, plurimae Gallorum gentes fluiuium incolebant (de Pado loquitur) & quibus amplissimi fuerant Boij, Insabres, & qui olim cum Gasatis, Senones, Romanam per impetum potiti sunt urbe. Hos Romani posterioribus annis funditus deletos perdidderunt, Boios uero in sinibus eiecerunt. Inde migrantes, circum adjacentes Istro locos cum Tauriscis habitauerunt, bellum assidue contra Dacos gerentes. Constat igitur Boios in Pannonia confedisse. Quo ex loco facile successu temporis in Noricum conterminam regionem migrare potuerunt. Idem quoque Strabo lacum, qui modo Constantiensis appellatur, designans, paululum ab eo distare Rhetios ait, amplius Heluetios & Vindelicos, desertam autem Boiorum regionem esse affirmat, usque Pannonios: ob quam rem satis indicat Baioariorum terram a Boijs cultam fuisse. Idem Strabo Germaniam describens, Boios prius Hercyniam habitasse syluam asserit, & Cimbro agmine facto eorum inuasisse locum, atque a Boijs reiectos fuisse. Itaque satis persuasum esse potest, Baioaricum nomen ex Bois descendere. ager enim eorum trans Danubium, Hercyniam syluam non parua ex parte occupat. Ea nunc Germanica gens est, sermone utens Teutonico: neque deserta regio, ut Strabo tradit, quod suo fortasse tempore fuit, nunc cultissima est, magnas ac ambitiosas ciuitates habens & oppida nobilissima, quorum splendorem nescimus tota Europa, quae uincere possint. Pontificales urbes in ea sunt, quarum una Metropolitica est (Salzburgam uocant) ex flumine cui adiacet. Veteres Iuaniam uocauerunt. In Baioaria Ludouicus Ludouici filius Gibbo & struma deformis, impia contra patrem

Ludouicus
gibbosus &
strumosus, im-
pia contra pa-
trem bella su-
cepit.

bella suscepit, uenerandumque senem, & autoritate insignem; qui quondam regnum Franciae gubernasset, in arce munitissima obsedit: sed superis ultionem tanti sceleris peccatis, prius febre percussus, quam patris animum in suam traheret sententiam. Ille in potestatem Henrici eiusdem familiae ducis postea factus, breui tempore uitam finiuit. Nec Henricus diu superuixit. Qui cum prohibuisset subditos in anno iubileo Romam petere, ueritus ne prouincia pecunijs exhauriretur, eodem modo ad patres suos additus est. Successit ei Ludouicus filius ex sorore Alberti Caesaris natus, magni animi adolescens, gloriae cupidus, & pecuniarum contemptor: qui Iudaeos omnes, publice positus edictis, e suis dominijs exterminauit: uxorem de Saxonia duxit, neptem Frederici Caesaris. Multas Germaniae lites autoritate sua composuit, quamuis saepe & multum conatus reconciliare Caesari Ladislaum regem nequiter. Albertus eius terrae ac familiae princeps, postquam pater eius Ernestus puellam balnei custodem ab eo perditam amatam, & in spem matrimonij susceptam, apud Sprauingam Danubij fluentis demersit. Cum diu uitam in moerore peregisset, tandem luctu peracto, uxorem de domo Brunswicensi duxisset, ex qua sobolem pulcherrimam sustulit, sub imperio Frederici podagra laborans, sepositis ceteris curis, sectatus musicam, assidujs cantibus ac sonis animam oblectauit, inter dum & uenationi operam dedit. In Saltzburga, quam Metropolitica in Baioaria sedem obtinere diximus, tres archiepiscopi fuere, quorum ultimus Sigismundus nomine, dum sci smatis procella defecit, cum esset adhuc praepositus, Romanam ecclesiam magnifice iuuuit. Sed archiepiscopus a Nicolao pontifice creatus, literas apostolicas quibus censura in Australes imperatori rebelles fulminabatur, in ecclesia sua publicari non siuit, siue metu potentiae illorum, siue quod anathemate suspensio, pacem melius inueniri putauit. Ad quam componendam & ipse descendens in Austriam, non paruam operam impendit.

¶ Circa Rhenum qua flos Germaniae nostro tempore uisitur, inter Theodorici Maguntinensis ecclesiae praesulem, & Ludouicum comitem palatinum rheni crebrae dissensionis fuere, & saepius ad arma uentum est, totaque circum regio rapinis atque incendijs uastata. Cum Maguntino Marchiones Badenses ac Brandeburgenses opem ferrent, Palatino Iacobus Treuerensis antistes, & nonnullae ciuitates assisterent, mortuo Ludouico Palatino, qui relictam Ludouici regis Cypri uxorem duxerat, filium ex ea natum in fantem adhuc Fredericus frater eius, consentientibus terae optimatibus, adoptauit. Gubernatorem prouinciae tanquam dominus, electorem imperij se dixit, coelibatum perpetuum promissit, ne erogato filio, uxorem ducens prauiudicium faceret. Rogatus Nicolaus Pontifex quintus id genus adoptionis confirmauit, recusauit Fredericus imperator saepe multumque requisitus.

¶ In Sucula Albertus Frederici frater imperatoris, cum pluribus ciuitatibus uariante uictoria bellum gessit. Ab Vlmensibus ciuitatem Rotenburgensem litigando per sententiam obtinuit.

De in Marchionatu Badensi nonnullis rebus gestis. Vbi de Suisensium in hostes deuictos mira crudelitate, Cap. XLII.

IN Marchionatu Badensi princeps Iacobus iustitiae ac prudentiae fama inter Germanos clarissimus, cum sibi ad humanam felicitatem sola literaturae peritia deesse uideretur, quos ex coniuge legitima liberos sustulit, ediscere literas compulit: inter quos diuiso patrimonio, cum Carolo primogenito singularis industriae iuueni imperatoris sorore matrimonio collocasset, plenus annis haud inuitus e uita decessit. Tyrolenses, qui ualles Eni & Athelis incolunt, cum Sigismundum principem suum in tutela Frederici Caesaris existentem iam grandiuulculum ad se remitti frustra petuissent, sumptis armis praefectos prouinciae, quos Caesar instituerat, deiecerunt. Et cum Tridentini episcopi, cuius erant subditi, in fide Caesaris perseuerarent, cum exercitu eo peruenere, ciuitatemque metu percussam proditione ceperunt, & arcem oppugnatione fatigatam ad deditionem compulerunt. Exin pactionibus cum Caesare conuenientes, minori quam crediderant felicitate suum dominum obtinere. Suisenses montani & feroces populi, cum Thuricenses ex foedere, quod cum eis pepigerant, descuissent, comparato exercitu in eorum agrum cuncta uastantes exiere. Quibus cum Thuricenses praelio cogredi praesumpsissent usque ad internecionem caesi sunt. Tantaque Suisensium in ui-

A in uictos hostes crudelitas ac rabies fuit, ut eo ipso in loco partem uictoriae epulantes, congestis necatorum corporibus, & mensalia & sedilia ex illis apparauerint, & aperientes hostium cadauera cruorem biberint, corda dentibus lanauerint.

Haec illis

De Ludouico Delphino Viennensi bellum in Basilienses mouente, de Amedeo Sabaudiae duce, ex ducatu eremum, ex eremo summo Pontificatum, & ex summo Pont. Cardinalatum subeunte: Item de Bolomero in lacu demerso, & Ioan. Segobiensi Alcoranum Mahometis traducente, Cap. XLII.

IN Alsatia cui quondam Heluicia nomen fuit, tum Galliae nunc Germanici iuris prouincia. Cum Ludouicus Delphinus Viennensis in agrum Basiliensem omnem ferme militiam Gallicam eduxisset, ingentemque metum Basiliensibus incussisset, Suisenses ex foedere sociatae ciuitati quatuor millia militum lectissimae iuuentutis auxilio misere. Quos cum Delphinus appropinquare animaduertisset, medium inter Basileam & Suisenses cum toto exercitu se opposuit, nec detrectauere illi certamen, quamuis pedibus pugnatu triginta millia equitum stare contra se in aciem cernerent. Pugnatum est summis utrinque uiribus, ad extremum non tam uicti quam uincendo fessi, Suisenses nimis audaciae praesumpsit facinoris poenas dedere. Nam pauci fuga dilapsis obruticati omnes in campo iacere. Rarus tamen ex Suisensibus inultus interijt, ex quibus plures experti sunt, qui lanceis perforati ad obruticandum hostem per medias hastas dilapsi, uindictam accepti uulneris expetere.

¶ Amedeus in Sabaudia dux primus eius gentis, cum annis ferme XL post patris obitum prouinciae gubernacula tenuisset, & admirandus ad auctorem paterno imperio parta undique pace formidandus, cumulatim opibus, sapientia plenus, uicinis populis ac principibus uideretur, ac demum relictis principum & gloriae fastibus in eremum se recepisset, & sumpta penula, ac retorto baculo, cum sex uiris equestris ordinis aetate prouectis, mundo & pompis eius reuertiasset, ad extremum summi Pontificatus honorem ex Basiliensi congregatione sibi delatum, in ecclesiae diuisione superis parum fauentibus accepit. Barbanum totondit, quam promissam nutruerat, ducatum primogenito suo tradidit, ecclesiasticas ceremonias & orandi morem repente didicit. Stipatusque magna nobilium caterua, & illustri comitatu circumdatus, Basileam perrexit, ubi ab his qui generale concilium facere arbitrantur in maxima populi multitudine, quae undique ad spectaculum tantae rei confluerat, inter duos filios egregia facie adulescentes, alterum Sabaudiae ducem, alterum Gebennarum comitem, solennibus pro more seruatis, Pontifex Romanae ecclesiae coronatus est. Celebrauit saepe diuina: Benedixit plebibus: Officia curiae ordinauit: Cardinales doctrina & autoritate praestantes assumplit. Fuerunt ei cum rege Franciae Carolo, cum Astolfo rege Aragonum qui tum hostis Eugenij Papae fuit, cum Philippo duce Mediolani, cum pluribus alijs de recipienda eius autoritate tractatus, qui omnes incassum abiire. Fuit & Fredericus imperator apud eum in Basilea, sed clam nocte intempesta ne adorasse idolum uideretur, abiijt. Reuerentiam ei tanquam uicario Iesu Christi, subditi eius tantum & Suisenses populi, & Basilienses, & Argentineses, & qui Alberto parebant Baioariae duci praebuerunt. Fuit enim magna spes obtinendae Germaniae. Cum sex principes electores in eam sententiam foedus iniissent, ut nisi Eugenius postulatis eorum annueret (postulabant autem res prorsus negandas) in Amedei (quem Felicem quintum appellauerunt) obedientiam transirent. Sed cum illorum consilia Fredericus peruertisset, & qui sub nomine Synodi Basileae debebant abire iussisset, desperato meliori successu, interueniente per legatos suos Carolo Franciae rege, ecclesiae pacem dedit. Nicolao Pontifici Maximo reconciliatus, relicto nomine Papae, Cardinalatus honorem retinuit. In quo paulo postea non sine boni uiri opinione decessit felix princeps, & nimium, si senium suum ecclesiasticis titulis non foedasset. Bolomerus qui eius quondam & primus & dilectissimus consiliorum particeps fuerat, ingentesque opes apud eum cumulaerat, cum nobilitatis odium incidisset, proditionis reus factis mortis sententiam tulit, & in lacum Lemannum praecipitatus, magno saxo ad collum suspensio demersus est. Nobilitas exinde noui ducis indignationem subiens, ad regem Franciae confugit, cuius opibus ad-

bus adiuta in patriam redijt. Ioannes Segobienſis homo Hiſpanus, moribus & doctri-
na illuſtris, qui cū ſummos theologiæ præceptores doctrina æquaret, ab Amedeo dum
ſe Papam dixit, Cardinalatus eminentiam acceperat. Et deinde unioni cōſentiens Nico-
lao Pontifice Max. Cardinalatus dimiſſo titulo, Caſarienſi eccleſiæ præfectus fuerat,
in altiffimis reconditus montibus, paruo monaſterio cōtentus. Vocatis ex Hiſpania le-
gis Arabicæ magiſtris, librum quæ uocant Alchorā, & in quo Mahumetis *quodam populo*.
non tam myſteria quā deliramenta cōtinentur, in noſtram linguam de nouo conuertit
& ineptias eius ueris ac uiuis rationib, & argumentis exploſit. ¶ In Arelate ad ſepul-
chrum Ludouici Cardinalis ſanctæ Cecilie, eius urbis epiſcopi, quem Baſileæ in conſeſ-
ſu patrum præſidentem uidimus, magna miraculorum opinio orta eſt, & inualidorū fre-
quens undiq; concurſus ſpe ſanitatis factus.

*De Ioanna uirgine Lothoringenſi, Anglorum copias è Francia fugante, de Flocheto pontem arcis no-
uo cōmento inuadente, deq; Thalboto Anglo duce cum filiis ad Burde-
galam in bello cadente, Cap. XLIII.*

Ioannes comes Armeniaci incaſto Germanæ ſororis amore percullus, nuptias eius
tentare conatus, haud indignus exiſtimatus eſt, quem paterna hæreditate Carolus
rex Franciæ armis eiſceret: In regno ipſo Franciæ, quod noſtra ætate Ioāna uirgo Lo-
thoringenſis diuinitus (ut credunt) admonita, uirilibus indumentis et armis induta, Gal-
licas ducens acies, ex Anglorum manibus magna ex parte (mirabile dictu) prima in-
ter primos pugnans uictoriam eripuit. Cum iam Philippus Burgundiæ dux paternæ ne-
cis iniuria remiſſa, relictiſ Angliſ ad Francos defeciſſet, ingentes inter Carolum regem
& filium eius Ludouicum Delphinum Viennensem, contentiones atque inimicitie ſuc-
creuerunt. Carolus Andegauenſis eo tempore Delphini auunculus apud regem plu-
rimum poterat, cuius potentiam cum Ioannes Alenconi dux ferre non poſſet, Bor-
bonij quoq; princeps, & frater eius Spurius, Andegauem gubernatione ægris animis
intuerentur, Delphino ut à patre diſcederet ſuaſerunt. ſic enim fieri poſſe, ut rex deſi-
derio filij Carolum à ſe reiſceret, regnumq; quod in eius manibus peſſum ire uideba-
tur, meliori cōſilio regeretur. Quibus permotus Delphinus, inſalutato patre ad Niuer-
nenſes diſceſſit, qua re comperta rex comparato raptim exercitu in Alenconium duxit,
& expugnatis non magno negotio plerique munitionibus, ducem in deditiōnem ac-
cepit. Exin contra filium profectus, cum ciuitates Niuerniæ Delphinum aduerſus pa-
tris imperium tueri non auderent, eum ut à ſe abiret rogauerunt. Ille in Borbonium ſe
recepit, nec diu poſt metuens dux Borbonij regis iram, filium patri reconciliauit, quæ
res fratri ſuo Spurio haud bene ceſſit. Nam is paruo poſt tempore captus, in proflu-
entem demerſus, uiolati paterni iuris in filium pœnas dedit. Interiecta deinde non lon-
ga temporis mora, Rhenatis è regno Siciliæ propulſatus, filiam ſuam Henrico regi An-
gliæ in matrimonium collocauit, haud abnuente Francorum rege, qui eo coniugio in-
ducias belli ſibi ac regno ſuo ſalutares, cum Angliſ plurimum annorum obtinuit. Qui-
bus cōcluſis, ſecurus iam domi rex, ut Franciam militaribus ſpolijs atq; incēdijs diu agi-
tatam, tantisper ſineret requieſcere, Delphinum cum magna parte copiarum ad Helue-
tinos ſupra relatam dimiſit, ipſe cum reliquo exercitu in Lothoringos profectus, Me-
tenſem, Tulenſemq; agrum uexauit, oppidumq; non parui momenti quod Spinale
uocant, deditibus oppidanis ab eccleſia Metenſi abſtulit. Exin Franciſcus Arago-
nenſis capto furtim oppido Foſerſi, quod in Normannia ſitum, in poteſtate ducis Bri-
tanniæ fuit, duorum potentiffimorum Franciæ ac Angliæ regum interrupſiſſe pacem
uiſus eſt. De qua re dum miſſis ultro citroq; legationibus contenditur, Flochetus cum
non paucis equitibus à rege Franciæ profectus, quadrigas foeno oneratas, in quo mi-
lites armati laterent, pontem arcis quo Sequana fluuius iungitur, qui Normannos à
Francia dirimit, edoctos ruſticos educere iubet, atq; in medio pontis portæ arcis ſubſi-
ſtere. Ipſe in inſidijs cum cohortibus ſignum expectauit, quo recepto cum milites è fo-
eno dilapſi portam inuaſſent, trucidatis cuſtodibus tam diu locum tenuere, donec Flo-
chetus aduolans, & pontem & arcem in poteſtate recepit. Cuius rei percepto nūcio, &
rex ipſe

*Superius de-
mergitur.*

A rex ipſe per eundē pontem in Normanniam copias traiecit, & ex alia parte Franciſcus
Britanniæ princeps exercitum duxit. Dux Summerſeti eam prouinciā pro rege An-
gliæ cum imperio tenebat. Qui poſtquā tanti belli molem in ſe uerti cognouit, Tal-
botum copiarum ducem fama clarum, & rebus geſtis inſignem, Rothomagi apud ſe
eſſe iuſſit, ſperans eius cōſilio, atq; armis ciuitatem atq; animos ut animaduertat, in ſi-
de continere. Sed fruſtra eius cōſilium fuit. Nam Rothomagēſes poſt quā regē ap-
propinquare didicerunt, miſſis ad eum legatis ſententiā ſuam ac fortunarum ſuarum
paſſi ſalutem, exercitum intra urbem recipere & imperata facere promiferunt. Quibus
à rege collaudatis, & domū cum præſidio militū remiſſis, urbis regis dedita eſt. Talbo-
tus cum duce ſuisq; omnibus in arcem ſe recepit. quæ cū oppugnari recepta eſſet, inter
uentu Rhenati regis, ea cōpoſitio facta eſt, ut Angli quæ in Normannia retinebāt oppi-
dis excederēt, dux ac Talbotus cū ſuis liberi eſſent. Sed cū præfecti oppidorū non pare-
rēt, dux Sommerſeti dimiſſis in arce Talboto & duob. priuignis ſuis clam receſſit in An-
gliam. Arx poſtea dedita eſt, & priuigni ducis cū Talboto in poteſtate regis facti ſunt.
Talbotus uero cū eſſet clara apud omnes fama, quā nō malis artibus, ſed robore corpo-
ris & ingenij dexteritate in aperto mare quaſiuiſſet, data fide quod aduerſus Francos
deinceps arma non gereret, libere dimiſſus eſt. Hic anno iubilei indulgentiæ cauſa
B Romam uenit, ut quidam putant abſolutionē quaſiturus eius promiſſi, quod regi Fran-
ciæ fecerat, mihi hoc minime compertum eſt. illud conſtat, Talbotum cum in Angliam
rediſſet, iamq; rex Franciæ uicta omni Normannia, Burdegalam quoque armis ſubegit-
ſet, à rege ſuo non ſine magnis copijs in Gaſconiam cum imperio miſſum, & Burdegā
iam recuperaffe, & alia pleraq; caſtella quæ ab imperio Anglicano deſciuerāt, partim ui
expugnaffe, partim deditiōne uolūtaria recepiſſe. Quæ cum rex Franciæ reſciuiſſet, è ue-
ſtigio duos exercitus inſtruxit, quorū alterū, cuius præfectus gener ſuus comes Clarimō-
tis, ac ducis Borbonij filius, cum quindecim millibus pugnatorum, in quib, totius mili-
tiæ robur fuit, ad urbem Burdegalam recto itinere contendere iuſſit: Alterū quem ipſe
ductauit, ex purpuratis ſuis conſcripſit, quibus & comes de Stampis annumeratus
eſt, quem lecti iuuenes *ccc* ex Britonia ſequebantur. Iuſſit & hunc exerci-
tum reſecto apud ſe comite rex præire, qui cum ſeptem, ut aiunt, leucis à Burdegala cōſti-
tiſſent, parū quoddam caſtellū oppugnare cœperūt, turri quadam inter Burdegalam
& caſtellū ipſum occupata, ac ſagittariorum præſidio munita. Talbotus uero, poſtquā
ſibi duobus exercitibus pugnandum eſſe intellexit, eum prius aggrediendum cenſuit,
quem minori negotio ſuperari poſſe conſidebat. Egreſſus igitur cum robore ſui exerci-
tus, iam ueſpere ad turrim quā diximus occupatā peruenit, qua primo impetu expugna-
ta, ſagittarios omnes ibi captos circiter quinquaginta interemit. Exin mane profectus,
C cum accepiſſet regium exercitū pugnam parare, ueritus tanquam ſibi è manibus præda
dilaberetur, iuſſis alijs ſequi, cum quingētis galeatis militibus, octingētis ſagittarijs pro-
pe hoſtes aduolans, tumultuarium prælium inijt. Conſultauerant aliquandiu inter ſe ho-
ſtes, an retro pedē fugiendo referrent, ſed pudore propinqui regis experiri belli fortu-
nam decreuerant. Erant eis trecenta circiter tormenta ænea, id eſt bombardæ quæ cur-
ribus aduexerant, ea uia, per quam Talbotus aduenturus erat oppoſuerunt, multas
præterea machinas hinc atq; inde collocauerunt, quibus ignari hoſtes confici poſſent.
Vtergo furentes Talboti milites, itinere, quod unum patebat in caſtra hoſtium, neſcij
machinarum procurrunt, dato tormentis igne, primo congreſſu trecenti ferme mili-
tes icſtu lapidum ex Angliſ periire. Quod ubi Talbotus animaduertit, filium qui ſe ſe-
quebatur ut abiret, & ad meliora tempora ſe referuaret, admonuit. At cum filius dice-
ret non eſſe ſibi ex eo prælio fugiendum, in quo pater periclitaturus eſſet. Ego, inquit,
fili multis rebus clariffime geſtis, nec mori ſine dedecore poſſum, te nunc militare incipi-
entem, nec fuga inſamē, nec mors clarū faciet. Sed cū filiū plus pietas quā cōmonitio pa-
terna moueret, coartatis ſocijs ut forti animo pugnā redintegrarēt, teſtudinē ſuorū facta
in hoſtes, qui nunquā munitiones caſtrorum exire præſumplerant, audacibus inuectus
animis, haud parua illorum ſtragē edidit. Sed cum hoſtes partim loco, partim tormentis
ac nime.

ac numero militum superiores essent, & iam crus Talboto lapis è tormento missus arripisset, casis maiori ex parte suis, & ipse tandem cum duobus filiis, altero legitimo, altero extra matrimonium nato, & uno genero procumbens cecidit: hic post sumptas ex hoste uictorias clarissimi uiri exitus fuit, quem Britonum potissimum constantia & audacia prostravit. Burdegala iterum in potestate regis facta est. Britanniae ducem, eius germanum qui nunc rerum potitur, cum diu sobole caruisset, uotum uouisse ferunt, liberos si superi darent, priores duos alterum Minorum, alterum Prædicatorum religione consecraturum, ex in uoti compotem, primum qui sibi natus est Franciscum appellauit, secundum Dominicum. Natus est ei & tertius filius quem in Angliam nutriendum misit. Is cum mortuo patre in Britoniam Francisco regnante redisset, ab eo captus et in carcere necatus est. Fama est eum, cum neci traderetur, impietate fratris accusando, qui non contentus regnum sibi debitum occupasse, sed animam quoque sibi nepharius auferret, Franciscum coram diuino iudicio de parricidio respondurum, infra annum citasse. Ob quam rem cum infra præfinitum tempus Franciscus hydropisi laborans obiit, ut est religiosa Gallorum natio, correctum cum diuina celsura uulgo creditum est. Dominicus ei successit, qui cum hoc anno sine liberis decessisset, Arturum Francorum militum principem patrum suum successorem habuit, non minus prudentia quam annis graue. Carolus dux Aurelianensis, qui magno quondam praelio ab Anglis captus fuerat, iam senex in patriam dimissus, defuncto Philippo Maria Mediolanensis ducatus, tanquam sibi ex successione debiti sese titulis adornauit.

Franciscus
Britonum dux
fratrem in car-
cere necat.

Quod Gandauenses supra uiginti millia ciuium amittentes, Philippo duci Burgundiae se submisere, quodque Delphinus Viennensis Agnetem occidere iurauerit, Cap. XLIIII.

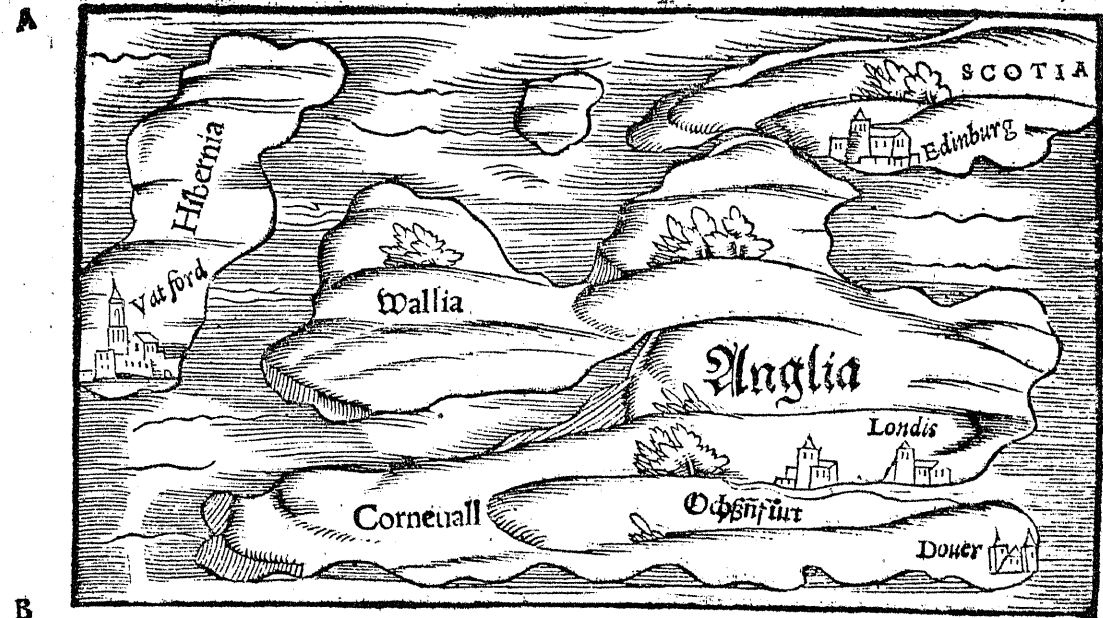
Delphinus Vi-
ennen. Agne-
tem occidere
tentat.

IN Flandria Gandauenses aduersus Philippum Burgundiae ducem rebellantes, pluribus praeliis uicti, ad extremum supra uiginti millibus ciuium una pugna amissis, confessi errorem Philippo manus dedere, legesque uictoris acceperunt: idem Philippus & oppidum Lucenburgense maximum ac munitissimum, quod in Saxonum potestatem dotis nomine uenerat, non sine indignatione Ladislai regis armis accepit. Delphinus Viennensis, cum mulierem quandam nomine Agnetem forma præstantem ac patri dilectam occidere tentasset, iterum regis odium incurrit: cumque nusquam alibi se tutum arbitraretur, ad florentes Philippi opes confugiens, ut primum eum cõuenit: Miserto mei con sanguinea (inquit) qui sine terra sum filius regis. Ad quem Philippus: Dum terra mihi est (ait) caue te sine terra dixeris. Nam quæ mihi prouinciae parent, eadem tuae sunt, nec minus tibi quam mihi obediunt uolo. Post hæc ei & Brabantiae florētissima oppida, et ambitiosas Flādræ ciuitates ostēdit, dominum eum et principem in cõspectu suo nūcupari iubens.

De Angliæ insula, quod olim Britannia, quodque Albion fuerit dicta. De rege Henrico, Solfuso, Eboracensi & Somerseto, ducibus, Cap. XLV.

Ventum modo est in eum locum, de quo breuissimus est in Angliam traiectus, neque enim plusquam triginta millibus passuum id mare latum est, quod Flandriam atque Angliam interluit: absolutis Galliae rebus, haud inconueniens fuerit transmissio pelago, Angliæ (cui quondam Britanniae nomen fuit) quam breuissimè mutationes sub Frederico factas, commemorare. In Angliam quam tum Albion, tum Britanniam ueteres uocauerunt, rex Henricus solitudinis & otij cupidus, alieno magis quam suo iudicio regnum gubernauit. Potens apud eum, & in primis auditus dux Solfusi fuit, qui leges pro suo arbitratu, & populis & principibus dixit. Suppressit quos odiuit, & iterum quos amauit erexit. Sed cum res Anglica apud Francos imminui cõpisset, & iam imperium Gallicum in pristinam gloriam emergeret, dux Eboracensis coactis non paruis copiis, nec paucis stipatus Baronibus, Londoniae uenit regis consiliū mutaturus, atque (ut ipse dicebat) regis & regni salutem consulturus. Non expectauit eius aduentum dux Solfusi, sed nauigio raptim correpto, per Themisiam fluuium salutem suam fuga cõsulere adorsus est. Sed destinatam quis mortem fugiat? Missi qui eum cõprehenderent, per compendia itinerum cursum eius præuenere, ipsumque mox interceptum, in prora nauis qua uehebatur obruncauerunt. Dux quoque Somerseti, qui perditam Normanniam Angliam remeauerat, potensque apud re-

gem cre-

B gem credeatur, in carcerem coniectus est. Nobiles uiri quam plures necati, nec iacerdotio præditis parsum est: inter quos & amicus noster Adā Molines secreti regis signaculi custos & literarum cultor, amisso capite truncus iacuit: nec diu postea cum dux Eboracensis domum redisset, Somerseti princeps è carcere missus, permittente rege, gubernare regnum incepit, quæ res supremæ sibi cladis causa fuit: irriatus enim ob eam causam princeps Eboracensis, cum maioribus copiis quam prius Londoniae properauit: cui cum rex obuia unâ cum duce Somerseti exiisset, putans illum aut uerborum lenocinio placare, aut regis maiestatis autoritate deterrere, nihil profecit. Eboracensis enim cum esset longe potentior, iussu rege ut in partem se reciperet, Somerseti ducem ac eius equitatum arripuit, eumque mox captum, detruncato capite interfecit.

De Scotia & mirandis apud Orcades arboribus, suos fructus in aues mutantibus. Item de Hybernia, Cap. XLVI.

Scotia eius insula in qua est Angliæ suprema portio est, in Aquilonem uersa, fluminibus haud magnis, & monte quodam ab Angliâ discreta: hic nos brumali tempore re fuimus, cum Sol paulo amplius quam tres horas terram illuminaret. Iacobus eo tempore regnabat quadratus & multa pinguedine grauis, qui cum olim in Angliâ captus, undecim annis in custodia fuisset, ac dimissus tandem suscepta ex Angliis coniuge domum reuersus, complures regulos gladio percussit, & ipse tandem à suis domesticis interfectus. In quos ultione peracta, filius eius regnum suscepit. Audieramus nos olim arborem esse in Scotia, quæ supra ripam fluminis enata, fructus produceret anæta rum formam habentes, & eos quidem cum maturitati proximi essent, sponte sua decidere, alios in terram, alios in aquam, & in terram deiectos putrescere: in aquam uero demersos, mox animatos enare sub aquis, & in aere plumis pennisque euolare. De qua re cum audiuius inuestigatemus, didicimus miracula semper remotius fugere, famosamque arborem non in Scotia, sed apud Orcades insulas inueniri, illud tamen nobis in Scotia miraculum representatum est. Nam pauperes penè nudos ad templa mendicantes, acceptis lapidibus elemosinæ gratia datis, latos abiisse conspeximus: id genus lapidis siue sulphurea siue alia pingui materia præditum, pro ligno, quo regio nuda est, comburitur. ¶ Hybernia nunc nobis absoluenda esset, quæ paruo à Britannia disiumta freto, partim libera Scotorum amicitia & societate gaudet, partim Anglicano pareo imperio. Sed quoniam nihil dignum memoria per hoc tempus, de quo scripto est, gestum accepimus, ad res Hispani-

cas festinamus.

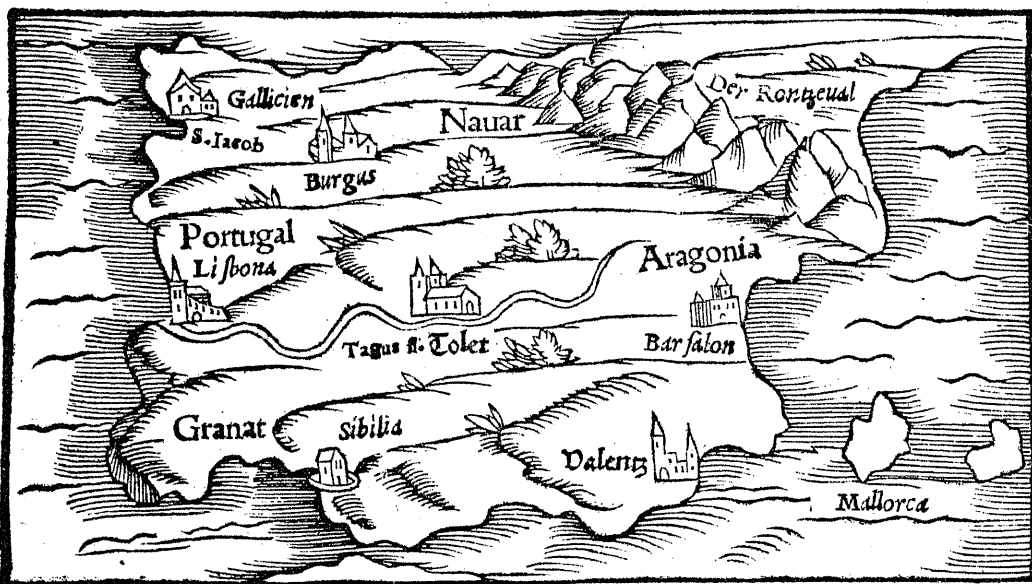
Quod

Dies trium
horarum.

Attend. mira-
culū arborū,
quarū fructus
in aquā deie-
ctos, mutans
ur in aues.

Quod Hispania sit in quinque regna diuisa, & quod apud ipsam nonnulla scitu digna sint gesta, Cap. XLVII.

Latissima regio Hispania & terra optimis comparanda, uiris armisque potens, hoc Anno nostro in quinque reges diuisa est. Primum ac maximū castellum regem appellant. Proximum ei Aragonum. Tertio Portugalensem. Quarto Nauaræ, Granatæ, quod ab Euangelio Christi alienum est, ultimum ponunt. In Castella prænobili ac late dominante regno, cuius reges Gothorum sanguine creti, nunquā genus uariarunt. Aluarus de Luna, natione Aragonensis nobili genere, quāuis extra matrimonium natus, cum olim Ioanni regi adeo se insinuasset, ut unus omnium regni regisque potēs uidererur, Ioannēq; Nauaræ regē & Henricū magistrū militiæ sancti Iacobi, potētia sua opprimeret, ac regnū gubernare conatos armis deturbasset, postea tamen aduersante sibi regina

redeuntibus illis, ac regē in potestatem suā recipiētibus, è curia pulsus, in possessionibus suis aliquandū priuatus uixit: felix si concessio frui ocio nouisset, sed nulla est regno defectis quies. Dū ergo sublimē locum de quo rursus maiori cum ruina præcipitur uendicare conatur, regi clā suadet, uti per speciem uenationis in saltus sibi propinquos egrediatur, secum potenti manu futurum obuiam. Nec dubium quin regni optimates libertatem regi afferant, non fuit difficilis persuasio. Rex cum paucis egressus parum custoditus, (nam Aluarus iam pene nomē extinctū erat) ubi ad insidiarū locum peruenit, mox clamore edito, Aluarus inter lectos exultans milites, liberum regem saluere dixit, eumq; secum adduxit, quare uulgata confestim mira inclinatio regni facta est, & iterū ad Aluarum regni gubernatio deuoluta: nec diu post cum eisdem Ioāne atq; Hērico arox prælium commissum est, in quo plures utrinq; cecidere, uictoria penes Aluarum fuit. Henricus non multis post diebus ex uulnere manus, quod in ea pugna receperat, mortem obiit. Magistratū eius Aluarus obtinuit, & aliquandū postea regis pariter et regni moderator est habitus, ad extremū tamē potenti inuidiæ succubuit. Nam cum nobilē quampiam iussu regis ingrata sibi quædam renunciantē, è fenestra suæ domus præcipitari iussisset, mox captus, & in medio foro capitali sententia damnatus est: nō tamen ut ignauus occubuit, sed numeratis suis in regem regnumq; meritis, nō lachrymas aut eiulans, sed alacri uultu & quasi ad epulas inuitatus, ceruicem gladio præbuit: uir alti spiritus, nō minus domi quā belli clarus, & cui magna semper in mente sederint. Ioannes deinde aliquot annos per se regnū administrauit, quo uita functo, filius eius Henricus regnum accepit. Adolefcens animo plenus, & recti cupidus, qui relicta priori coniuge uelut infœcūda, alteram ex Portugallia duxit imperatricis sororem, & in regnū Granatæ cū exercitu profectus, magnā hostibus terræ partem diripuit atq; pertriuuit. Ioannes Cardinalis Ostiensis,

Henricus rex
ex uulnere
manus obiit.

Aluarus ceruicem
alacri uultu
gladio præbuit.

A Ostiensis, summa uir integritate, & sciētia iuris emines, cui iuuenis in dictandis epistolis seruiui senio cōfectus, in eo regno, unde illi origo erat, animā deo dedit. In regno Nauaræ & filius in patrē et pater in filiū arma suscepit, filiusq; tandem regno pulsus ad Alphōsum paruum Aragonū Siciliæq; regē, peragrata prius Gallia, cōfugit. Nūc Ludouicus Monteliæ Magister, & Ioānes Deseritanus uiri præstabiles, ab Alphōso missi, recōciliare patri filiū student. Ioanna Alphonfi & soror & cōiunx, absente uiro multis annis Aragonum et Valētiæ regnis tot potētia ciuitatibus, tot nobilissimis principib. iura dixit, casta & sancta mulier, & digna quæ prole peperisset Alphōso. In portugallia Petrus cognomine infās (sic enim filij regis antequā regnēt appellatur) magni nominis princeps, qui totā ferme Europā peragrauerat, suæ uirtutis documēta demōstrans, cum regnū tutorio nomine aliquandū summa cū laude administrasset, nec minori fide Alphōso ex fratre nepotū simul et genere suo restituisset, tandē subortis utrinq; dissensionibus, cum odio crescēte ad præliū uentū esset, sagitta in incertū missa trās fossū interijt, uir magnorū operū, & qui olim sub Casare Sigismūdo stipendia facies, non paruā sibi gloriā in Turcas pugnādo parauerat. Alphōsus exinde māstetissimus princeps, alti cordis et prudentia (neq; enim in stultos unquā regius Portugallia sanguis deriuatus est) post regnum utrinq; tenuit, cui cū obijisset dilectissima cōiunx eadē soror, patriuelis hortatu ut aliam superduceret nō suaderi potuit, sed omnis eius cura eō cōuersa est, ut aliquid agat quod sibi laudem & Christianæ religioni fructum pariat. Quapropter inuitatis regni proceribus, suscepto publicè crucis signo, classē in Turcas & expeditionem promissit.

De Genuensibus, & eorum crebris in principau reipublicæ mutationibus, Cap. XLVIII.

Vltimis Europæ finibus peragratis, & quantum propoliti nostri fuit, septentrione decurso, in partem tandem reuersus, nouitates Italiae, cum iam referendæ occurrant, ab ea nimirum urbe incipiendum esse arbitror, cuius creberrimas mutationes & oriens simul & occidens admiratur. Ea est Genua Ligurum domina ac regina, quæ ciuilibus agitata discordijs, memoria nostra imperium maris amisit. In ea cum excluso Philippo Mediolanensium duce, eiusq; prætorē Opiciao Olgate necato, autore Franciscō Spinula VII libertatis capitanei creati essent, eisq; paulo post sublata libertate exactis, Inardus Guarro ducatum accepisset, annos supra septuaginta natus, autore Thoma Fregoso, qui & ipse olim ante Philippi dominium ducali honore functus fuerat, cum homo grandæuus ad gubernationem inutilis uideretur, uix septem diebus regnare permixsus est, Thoma eius honorem surripiēte, quem cum quatuor gubernasset annis, Germanus eius Baptista ad sedecim circiter horas regno expulit. Nam Thomam resumptis uiribus confestim fratrem palatio deturbauit, tres annos postea & non nullis mensibus urbem regens, donec autore Ioanne Antonio Flisco iterum ciuitas libertatem asseruit, delectis VII capitaneis, priori ex more rem publicam administraturis, qui Thomam Fregosum in carcerem coniecerunt, cum iam ter patriæ suæ ducē gessisset, horum principes fuere Ioannes Antonius, quē prænominauimus, miles equestris ordinis, & Raphanus Raphaël Aduanus iuris interpres. Sed hæc quoque paucorum mensium libertas fuit, cum Raphaëli, non tam capitanei quā ducis nomē placeret: Is enim gentibus suis ac Spinularum primoribus in suam sententiam tractis, collegas suas magistratu abdicauit, ducalesq; fasces assumpsit, quibus paulo supra duos annos est usus, à Barbana gētili & patriuele suo è re publica deiectus. Barbanam uero nondū mese toto principatu potitum, Ianus Fregosius Ioanne Antonio Flisco & Aurianis fauentibus regno pepulit. Qui paulo post Antonio pro suscepto beneficio necem parauit. Interposito Ioanne Philippo eius gētili, qui cum permitteret, cui & castella defuncti cōdonauit. Iano uero cū rexisset annis paulo amplius duobus, in magistratu satis functo, frater eius Ludouicus successit, qui à Petro patriuele suo è dignitatis culmine deiectus est. Is est Petrus Fregosius, qui modo regnat, multa uir animi & corporis, sed optimatibus ciuitatis & omni ferme nobilitati odio habitus, qui & gentile & patriuele suum Nicolaum Fregosium honestis moribus præditum, & philosophiæ studijs insignem, ob suspicionem affectati dominij, uocatum à se in palatium paratis percussoribus inter-

Raphaël collegas
magistras
abdicauit.

emit. Hinc, cum regnassent annis quatuor, tam suae quam aliarum nobilium familiarum principes, in urbe Ludouico patruelis suo quem ipse ante deposuerat in eius locum successit, cum se parum gratum magnatibus esse intellexisset, eundem Petrum quem regno deurbauerat, in auxilium accessit, ille tertia post exilium die reuersus, & patruelium ducatu amouit, & omnes aduersarios urbe pepulit. Quorum principes ad flores Alphonsum Aragonum & Siciliae regis opes conuersi, magnam et formidabilem classem ab eo impetrauerunt, cum qua iam ferme duobus annis terra marisque Genuam oppresserunt. Ventum est saepe ad moenia ciuitatis, & aliquando intra suburbia pugnatum. Hoc autem anno, cum signo dato & in ipso portu, & pro moenibus urbis undique pugnaretur, ingressi sunt Aragonenses ducisque milites, & magnam urbis partem fugauerunt, passim caedibus, passim rapinis ciuitatem foedantes, sed adfuit praesto cum delecta iuuentute Petrus, qui fugientes suos sistere compulit, & in Aragonenses dilapsus, ingenti edita strage, urbem penè captam, recuperauit. Actum tamen de eo fuerat, si portam quam ceperant hostes ita communissent, ne concludi superne potuisset, & aditum sequentibus naualibus sociisque potestatem retinuissent. Nunc ambae partes quasi ex integro ad bellum se parant, quamuis fama est Petrum animo fractum, Gallorum implorare auxilia, eorum regi patriae suae principatum, quem retinere non potest, pecunia uenditurum.

De Mediolanensibus, & uarijs apud eos rebus gestis, Philippo Maria, & Francisco Sfortia, ducibus, Cap. XLIX.

A Pud Insabres urbemque toto famatam orbe Mediolanum, Philippus Maria dux gentis, qui Genuam ditioni suae quondam subegerat, Amedae Sabaudiae ducis filiam matrimonio sibi coniunxerat, Alphonsum potentissimum regem cum duobus fratribus, altero rege Nauarrae, altero militiae Compostellano magistroque, multisque regulis nauali praelio uictum, captum, & ad se usque deductum, insolita usus liberalitate, magnificentissime donatum, libertati dimiserat. Sigismundum Caesarem Romam petentem, cum Mediolani ageret, uisitare contempserat. Bononiam, Foroliuium, Imolam e manibus tyrannorum armis ereptas, sacrosanctae Romanae ecclesiae restituerat. Atrocem Sutenis gentem bello domuit. De Florentinis ac Venetis per suos duces saepius triumphauerat, totamque quondam Italiam tremore affecerat. Iam recedente fortuna, perditam Genuam, Nicolao Piccinino in quo maxime fidebat defuncto, exercitu suo ad Calalem iuxta flumen Padum duce Micheleto Carimiola ab hostibus praelio uiso, & castris exuto, magno numero equitum peditumque capto, eò deductus erat, ut non modo Venetis, sed omnibus per circuitum populis ac principibus contemptui esset. Et Veneti quidem Abdua flumine transmissi, in agro Mediolanensi castrametati, tantum ei terrorem incussere, ut de relinquendo imperio cogitauerit, quae sunt ultra & citra montes auxilia regni deposcens. Sed quae fortunatum atque hostibus insultantem, omnes honore ac fauore dignum existimauerit, idem in calamitate constitutus, ab omnibus tanquam odio dignus relictus est. Unus tamen omnium Alphonsum accepti beneficij memor, ad opem ferendam sese accinxit, sed cum serius iter agit, interim Philippus primum ob aduersam ualeitudinem oculis captus, deinde ex ipsa arce hostium armorum fragore audito uehementer commotus, uita tædio simul & languore mortem obiit, ipso Alphoso haerede instituto. Fuit autem Philippus ingenti corpore, in iuuentute macer, in senectute pinguis, deformi facie ac terribili, instabilibus ac praegrandibus oculis, ingenio peracri & callido, in largiendo profusus, in parcendo facilis, in audiendo difficilis; at ubi in colloquium uenisset mitis ac placidus, cultus corporis ac munditiarum, omnisque lenocinij negligens, uenandi cupidus, equorum studiosus. Caeterum quietis impatiens, atque imperitandi audax, in pace bellum, in bello pacem quaesiuit, simulandi atque dissimulandi egregius artifex, in milites quam in ciues indulgentior, raro in publicum prodijt, delatoribus facile credidit, in suspiciones adeo pronus, ut saepe fidissimos a se a nicos leuissimis de causis alienauerit. Pulchris indutus uestibus, egre ad se uenire permisit. Sermonem de morte audiuit inuitus. Tonitrua ac fulmina mirum in modum expauit. Tabifica lue percussos ex urbibus migrare in agros iussit, eorumque domos incendio

Venetis Philippo terrore incutiunt.

A incendio tolli, qua cura innumerabilem illum Mediolani populum multis annis intactum, quodammodo ab ea peste seruari, huic cum uita decessisset, funus nec tanto principe dignum, nec suis maioribus ductum est, nec sepulchri decus additum. Populus cognita ducis morte in libertate saepe proclamauit, duodecim uiris electis qui rem publicam administrarent. Castrum portae Iouis instar excellentissimae regiae captum ac dirutum est, & testamentum Philippi dilaniatum. Ad dominium Mediolanense multi aspirauerunt, sed qui coloratis uterentur titulis quatuor tantum fuere. Fredericus imperator deuolutum ad se principatum, Philippo sine liberis legitimis uita substracto contendebat. Alphonsum ex testamento haereditatem petebat. Carolus dux Aurelianensis ex sanguine uiccomitum natus, ab intestato sibi debere ducatum aiebat. Franciscus Sfortia Vicecomes coniugem suam, quae Philippi filia fuerat, haereditatem patri suscipiendam affirmabat. Audita sunt legationes omnium in senatu Mediolanensi. Quarum aliqua sermone directo dominium petiere, aliqua per simulationem oblata contra Venetos auxilij inuare se populo, atque inde paulatim uendicare dominium satagebant. Sed ciuitas, quae iam libertate gauderet, & imperandi cupiditate demortui principis militiam conduxisset, nulla conditio placuit, quo iugum quouis pacto in capita ciuium uideretur inferre. Oblitum tamen imperatori censum quotannis, aureum poculum, si libera suis legibus dimitteretur. Dilaniabatur interea undique Philippae haereditas. Veneti Placentiam, Cremam, Laudam occupauerunt, et multa praeterea minora oppida. Dux Sabaudiae Ludouicus Valentiam & Confluentiam inuasit. Astenses ad ducem Aurelianensem Carolum defece- runt, qui susceptis a rege Franciae non paruis auxilijs, Alexandrinorum agros uexare coeperunt. Papientes intestinis agitati discordijs diu ancipites fuere, quibus se potissimum partibus iungerent. Nouarienses, Comenses, Alexandrini, ac Terdonenses Mediolanensium imperium subiere, Parmenses in societate quodammodo recepti sunt. Franciscus Sfortia per idem tempus in Piceno agebat, quamuis maiorem eius prouinciae partem iam amisisset, quae Philippus non multo antequam moreretur, sibi per communes amicos reconciliatum, ut ad se rediret in Venetos pugnaturus, accesserat, rogato Alphonso rege, sibi ut septuaginta millia auri nummum suo nomine numeraret, quo facto iam paratis atque instructis copijs, itineri se accinxerat, cum mors Philippi enuntiata, eum qui longo tempore ad Mediolanenses inhiasset, magis ac magis properare compulit: quem ut Lombardiam primum ingressus est, Mediolanenses incerti quo mens eius inclinaret, ne uel per seipsum uel coniunctus Venetis suis coeptis obuiam iret, missis oratoribus, & oblati non paruis stipendijs conduxere, moxque duce sui exercitus facto, ut Placentiam omnibus copijs obsideret imperauerunt. Ipse dicto parens, dum ad Placentiam omnibus obsidione sedet, Papientes quia iam Mediolanense imperium tanquam fastidiosum & insolens detractarant sese sibi dedentes accepit: quae res Mediolanensium animos haud mediocriter conturbauit, qui per conuentiones inhibitu Fracisco dicebant, quamprimum ex urbibus, quam olim Philippus tenuisset, occupare. Franciscus uero non se occupasse, sed dedentem, & ultro se offerentem ciuitatem recepisse aiebat. At Mediolanenses cum eius potentiam uererentur, dissimulandum potius statuere. Ille continuata apud Placentiam obsidione, tandem summa ui oppugnare adorsus urbem, quamuis magna & fortis militum manu munitam, armis tamen oppugnauit ac diripuit. Mediolanense regimen per id tempus penes nobiles fuit, & apud eos qui Philippi quondam consilium direxere. Ita que res prosperae sapientium ductu cedebant, iam non parua Gallorum manus. Nam circiter tria millia equitum delecti roboris, quae Alpes transierant, apud Alexandria profligata deletaque fuerant, & Veneti apud Caruagium magno praelio superati, omnes penè copias amiserant, & Lauda ab eorum imperio erepta in potestatem Mediolanensium redierat. Cum Franciscus Sfortia ad infestandum Brixiensem missus, siue quod principatum Mediolanensem, cuius opinionem sibi iam pridem finxerat, alio modo consequi non posse sperabat, siue quod Mediolanenses cum Venetis amicitiam societateque clam sequentes, ne solus utriusque populi praeda relinqueretur, praueuendos censuit, prior cum Venetis foedus iniit, in quo cum multa hinc atque inde promissa essent, illud inter caetera conuenit,

ut ad urbem Mediolani, ditionemque eius obtinendam, Francisco cum copijs, proficiscēti senatus Venetus & pecunijs & armis auxilio esset, qua re firmata mox in Mediolanē sem duxit. Militabāt eo tempore apud Mediolanenses Bracciani, qui cū Ludouicum de Verme, ac nonnullas alias Francisci copias apud Modoetia fudissent, tandē relictis Mediolanensibus ad eum defecere. Franciscus filiam suam Iacobo Picinino uxore despondit. Carolus uero Gonzaga haud ignotus copiarū ductor, qui paulo ante à Mediolanensibus deficiens ad Franciscū uenerat, postquā desertos eosdē Mediolanenses, & sine ullo duce relictos animaduertit, iterum ad Mediolanenses relicto Francisco transiit. Erat hic uasto corpore, formaque pene gigantea: uiribus uero, quae magnitudinē respōderent, dicendū copia clarus, literis grecis ac Latinis instructus, sed animo inconstanti, & ingenio ad omne facinus siue honestum siue necessarium parato, cui non parua spes fuit oppressa in Mediolano libertate dominium urbis arripere, sed fortuna iam Mediolanensibus nouercante, Placentini, Therdonenses, Nouariensesque populi ab eis deficientes, Francisci praesidia receperunt. Alexandrini cum nullam in eis spem sitam esse cōtuerentur, Gulielmi Montisferrati principis fratris imperio se commiserunt. Respublica medio tempore ex nobilitate in plebem defluerat, lectique uiri duodecim qui urbi de more praesent, ex fece populari ignobiles atque incogniti magistratum gerebant. Hi cum ignobilitatem, quam multis modis offenderant, suspectam haberent, ne uel cum Francisco sentirent, suadente Gonzaga, qui eam uiam ad principatum urbis arripendum commodissimam existimauit, septem primarios ciues, genere nobiles, & opibus abundantes, raptim interceptos per noctē obtruncari, ac deinde in foro plebi spectaculū obicerunt, inter quos Iacobinus Bosisius egregius adolescens, placidus moribus, & literis eruditus, & nobis amicitia iunctus, prorsus innocens, supinus truncusque iacuit. Nec diu post Ioannem Caynum uenerabilem senem, et filium eius Franciscum egregia forma iuuenem, non alio crimine irretitos, nisi quod illustrissimae Blancae Mariae Francisci coniugi sanguine iuncti erant, crudelibus affectos cruciatibus necauerunt. Exin Georgius Lampugnans iuris interpres, sub specie legationis tanquam ad imperatorem mitteretur in Modoetia, captus atque interfectus est, magnus libertatis assertor, & testamentum olim Philippi (populari fauens regimini) laniasset. Nec Theodoro Bosisio admodum in ciuitate gratiose pepercerunt, quae cum diu in uinculis tenuissent, tandē interemerunt. Galeodus quoque Tuscanus, et ipse natus nobilis atque opulentus ciuis interfectus occubuit. Quibus ex rebus cum iam nulla libertatis forma relicta esset, & duodecim uiri ausu tyrānico urbem caedibus ac rapinis foedarent, successorumque comitia prohibentes, inuito populo sibi ipsi imperium prorogarent. Comota denique atque incensa ciuitas, correptis armis, nouo magistratu ex nobilitate creato, tyrannos ex repub. deiectos in carcerē coiecit. At cum neque hoc modo respirare populus posset (Nam perditis omnibus, excepta ciuitate Comensi ac Parmensi, quae in officio ad ultimū perstaret,) Franciscus dura obsidione ciuitatē premebat) iterum plebs incensa nobilitatem ex palatio pepulit, tyrannos demptis uinculis, tanquam libertatis amatores, & optime de repub. meritos, in priorem locum restituit. Illi ad priores artes reuersi, cum satellites magno numero sibi assumpsissent, multaque suadente Carolo spolia perpetrarent, nobilitatemque prorsus opprimerent, non tamen ei uiam ad inuadendum principatum permiserunt, quod cum ipse animaduertisset, et iam sibi periculosa apud Mediolanenses moram intellexisset, per internuncios Francisco reconciliatus, ac magnis allectus praemijs, Laudam illi prodidit, tertioque iam fidem fallens, non sine magno Mediolanensium damno, ac plebis consternatione, ad eum transiit. Non tamē defuit tyrānis animus, quin postulatū undique subsidij Francisci iugum iam prope ceruicibus imminens, excutere conarentur. Sed cum alios frustra rogassent, Venetos tandem ne se derelinquerent, puicerunt: nam neque illis ex usu uidebatur Franciscū aetate Florentem rei bellicae peritissimū, cuius iam uires atque arma non sine graui factura sensissent, eo imperio potiri, quo suo par tandē uideretur. Percusserunt igitur foedus Veneti cum Mediolanensibus, legesque quas tota citerior Gallia sequi deberet, praescripserunt, mandantes Sfortiae, ut certis contentis uiribus, ac terminis, Mediolanenses in pace dimitteret. Ille haud ignarus se breui

Septem uiri pri-
marij noctu
obtruncati.

Tyranni Me-
diolan. in car-
cerem coieci,
subinde eieci

Carolus Go-
zaga Medio-
lanenses pro-
didit.

breui periturum ubi Venetis paruisset, imperium eorum contempsit, & quauis desertus ab omnibus uideretur (nam soli Florentini, & hi quidem parce opem ferebant) in obsidione tamen perseverare decreuit. Iam mortuo Francisco Picinino, frater eius Iacobus cum Braccianis ad Venetos transierat, tamen Leonardus Venereus a senatu Veneto missus, Mediolanum ingressus, auxilia & comestus magnam copiam, quibus ciuitas indigebat, propediem affore pollicebatur: erat & in exercitu & in ciuitate summa omnium rerum indigentia, ita ut dubium uideri posset an obsidens Franciscus, an obsessus dici deberet. Vix ei bis mille equi supererant, qui ferre incessore possent, & milites stipendio fraudati, pro cibis sese armis exuerant. Neque enim Francisco argentum erat, quo stipendiari militi posset. Sed inter spem metumque dubius, obsidionē de die in diem uerba pro factis ostentans, producebat. In ciuitate uero, cum iam frumentum omne absumptum esset, nec aliud genus edulij restaret, & iam canes, equi, caeteraque id genus animalia manducarentur, nec ferre amplius famem multitudo posset, collecti in unam apud portam Vercillinam, correptis armis, in forum prorumpunt, obuiumque Leonardum Venetorum legatum gladijs confodiunt ac discerpunt: ex in palatium fuis tyrannorum satellitibus aggrediuntur, quo sine resistentia occupato, quos inuenerunt tyrannis uincula indidere. Exin missis ad Franciscum legatis, principatum ei ciuitatis obtulerunt, qui mox ingressus dominiū urbis accepit: & deinde non multis interiectis diebus, cum liberis ac coniuge uersus, ducalibus insignibus exornatus, in triumphantis modum urbem intrauit: qui cum iam Comum Parmamque in ditionem accepisset, Gulielmum Montisferratensem Alexandriam admissit, non paruum deinde bellum Florentinis socijs cum Venetis & Alphonso rege diutius gessit: in quo cum acrius premeretur, (neque enim tantae potentiae par esse poterat) Rhenatum regem fortissimis equitum cohortibus cinctum, ex ulterio-ri Gallia magnis stipendijs ac promissis allectum in auxilium accersit: qui cum superatis montibus in Italiam descendisset, ac Gulielmum ex Montisferrato arma ponere per amicitiam ac necessitudinem compulisset, & iam castra sua Francisci castris coniungens, in hostilem agrum descendisset, expugnatisque raptim nonnullis castellis, more Gallico mortales omnes in eis comprehensos trucidasset, tantus mox terror Venetos inuasit, ut iam castra castris conferre amplius nullo pacto praesumerent, nec iam retinere posse, uel Brixiam uel Bergomum agris amissis considerent. Cumque Turcarum Bellum res eorum maritimas infestaret, repete preter omnium opinionem pax quae diu in senatu apostolico frustra fuerat agitata, denique apud Laudam interuentu cuiusdam (sed probatae & integre uitae monachi) inter Venetos & ipsam Franciscum clam rege facta est: quae res ut regi molesta, ita Francisco utilis. Venetis necessaria fuit. Arcem deinde infantis populi fauore dirutam, Franciscus breui restaurauit, mira fortunae siue cuncta regentis dei prouidentia nobile ac magnificum opus eisdem manibus subito restructum est, quibus fuerat paulo ante reiectum. Franciscus Philadelphus nobilis Satyrarum scriptor, per idem tempus ad Heroicum carmen conuersus, res Sfortiae scribere coepit, Leodrius Cribellus soluta oratione ac metro clarus haberi coepit.

De Venetis, & quod Franciscus Foscarius dux ab imperio depositus, animam india-
gnatus statim emisit. Cap. Li

Apud Venetos terra marique potentissimos, qui nomen Italicum apud Barbaras nationes longe lateque clarum fecere, filius Francisci Foscaris ducis ueluti quippiam in rempub. molitus esset, in exilium actus, deinde reuocatus, & iterum in suspicionem criminis adductus, & crudelissime tortus, cum nihil mali confiteretur, relegatus in Peloponnesum, miseram ibi uitam finiuit. Gener eiusdem ducis Andreae Donatus, dum Cretam insulam pro Veneto imperio gubernat, dux insulae appellatus, reuocatus domum, honore priuatur, & magna mulctatus pecunia, in exilium mittitur. Armilaus inter Venetos dignitate & autoritate potens, dum ex consilio ad multa nocte domum reuertitur, iaculo transossus occiditur, ne qui tantum scelus patrauerit inuentus est, quam id filio ducis criminis dederint. Franciscus Barbarus studijs humanitatis excellens, editis non paucis, neque illaudatis opusculis senio confectus, non sine celebri nomine uita decessit, Imperator Fredericus

P p 3 cum Ro:

Leonardus
Venetorum le-
gatus Medio-
lani discerpi-
tur.

Arc Mediola-
nensis prius
destruata, refi-
citur.

Armilaus in
culo noctu
transoditur.

cum Roma rediens, eo secum coniuge & rege Hungariae Ladislao, totoque comitatu recepisset, libenter & amice uisus incredibilibus honoribus cumulatus est. Franciscus dux gentis, qui annos xxxv summa cum laude ciuitatem rexerat, Philippo Mediolanensi uiri duci Brixiam Bergomumque ademerat, copias eius pluribus in locis fuderat, Franciscum Carminiolam clarum ducem copiarum de proditione suspectum securi percusserat, Marsiliu Carariu cuius maiores diu Patauiu per tyrannidem tenuissent, dum paternam hereditatem uedicare conatur, interceptum necauerat, pacem cum Turcis non tam honestam quam necessariam fecerat, Imperiumque Venetum terra marique longe amplauerat, gubernationi tandem cedere compellus est, tanquam praesentio reipublicae uideretur inutilis. Ille ueluti contumelia affectus, ingratae patriae aspectum non ferens, eamque uitam recusans quae careret imperio, e publico palatio in priuatam domum se recepit, ubi cum principatum suis ciuibus reddidisset, agram quoque confestim animam naturae restituit. Cuius casum tanquam prauidisset Baptista Blasius Cremonensis Astronomus pluribus ante mensibus praedixerat. Erat autem Franciscus cum moreretur non longe ab anno suae uitae nonagesimo, uenerabilis senex, praecipua corporis maiestate decorus, memor omnium quae post infantiam aut uidisset, aut audiuiisset, facundia copiosus, & ingenio prompto ac dexterrimo, & qui moderari frena senatus optime nosset, eius pater in Aegypto negociatus cum prophetae regionis illius quempiam de futuris interrogaret, responsum ab illo accepit, filium sibi esse qui aliquando suae ciuitatis principatum assequeretur. Franciscus susceptus Paschalis, uir singulari prudentia, & moribus humanissimis, cuius ducatum nulla putant bella susceperunt, nisi uel necessaria, uel admodum gloriosa.

De Mantuanis, Cap. LI.

Ludouicus Marchio Mantuanus inter principes nostri seculi famae non mediocris, literis eruditus, & rebus militaribus exercitatus, in eo bello quod Veneti cum Francisco Sfortia post dominium Mediolani ab eo captum gessere, partes illius secutus, magnum monumentum rebus eius accessit. Carolus frater eius qui fidem Francisco fefellerat in uincula coniectus, sub eius fideiussione dimissus, cum neque sic promissioni suae satis faceret omnibus, quae in Mantuano agro tenebat oppidis priuatus est. Sed cum stipendia Venetis faceret, non paruas eorum copias in Mantuanum duxit, ubi uastatis late atque incensis agris, cum fortuna principum eius belli secundum fecisset. Et cum iam Mantuani metu percussi rebus suis diffidere uiderentur, Ludouicus accersitis ex Mediolano auxilijs, milites suos in aciem producens, fratri copiam pugnae fecit, nec ille certamen detrectauit. Commissum est atrox praelium, in quo duo fratres ambo aetate florentes, ambo rei militaris periti, ambo corporis atque animi uiribus praestantes, de gloria, de imperio, de uita summis conatibus contendere. Denique uictor Ludouicus fuso fugatoque Carolo, omnes eius copiarum duces ac primores equitum, caesis plurimis intercepti. Ille deinde patria extorris atque egenus morbo confectus interiit.

Bellum inter fratres.

De Ferrariensibus, & disputatione apud eos inter Graecos & Latinos facta, Cap. LII.

Adulterij uini dicta.

A pud Ferrariam mortuo Nicolao Estensi principe, omnium nostri seculi fortunitissimo, nisi coniugis adulterium, & in ea, & filio dilectissimo uindicare olim coactus fuisset, Leonellus dominatum suscepit, princeps pacificus, literarum peritus, et Musicae cultor, quo decedente, Borsius frater eius & ipse Nicolai filius ex concubina Ptolemaea Senensi ad principatum uocatus est. Egregia forma iuuenis, & in armis cum laude uersatus, dicendi & agendi peritus, qui cum Caesarem Fredericum Romam petentem, & inde reuersum magnificentissime accepit, super Mutinam & Regium ciuitates ducatus honorem accepit, primusque omnium in Estensi familia dux appellatus est. Eugenius Pontifex dum Ferrariam cum Graecis consilium ageret, Hugo Senensis qui per id tempus medicorum princeps habitus est, omnes qui ex Graecis studiosi philosophiae eodem conuenisse crediti sunt, apud se inuitauit, quos cum opipare magnificeque pauisset, finito praedico epulis mensisque remotis, eos in disputationem pederentium placideque pellexit. Cum iam Marchio Nicolaus adesset, et multi in synodo excellentes philosophi aduertissent, cunctos in medium Philosophiae locos adduxit, de quibus inter se Plato & Aristoteles in suis operibus con-

A bus contendere ac magnopere dissentire uidentur, dicens esse partem defensuram quam Graeci oppugnandam ducerent, siue Platonem illi, siue Aristotelem sequendum arbitrarerentur: cum Graeci certamen minime recusassent, protracta est ad multas horas disputatio. Postremo cum rex conuiuij Hugo Graecorum philosophos, alterum post alterum argumentis & dicendi copia uictos tacere compulisset, palam factum est Latinos homines, qui iam pridem bellicis artibus & armorum gloria Graecos superauerant, aetate nostra etiam literis & omnium doctrinarum genere antea. Fuit autem domus Estensis uiris semper doctis amica, nostra aetate non solum Hugonem (de quo praefati sumus) magnis ad se praemijs traxit, sed multos in iure ciuili, plures in caeteris facultatibus honorauit. In studijs uero eloquentiae Ioannem Aurispam Siculum Graecis ac Latinis literis edoctum, & qui uersu profaque claruit, inter familiares habitum, ditem beatumque facit. Guarinus autem Veronensis omniumque ferme pater ac magister, qui et aetate Graecas literas didicere, admirabilis, & omni honore dignus senex, qui omnem aetatem suam legendo, docendo, scribendo percurrisset, unicum senectutis suae refugium, & illud quidem honestum, dignumque suis exercitijs ac uirtutibus inuenit.

De Bononiensibus, & facitione inter Baptistam Cennetulum & Hannibalem Bentiuolum, Cap. LIII.

I n agro Bononiensi pirum quadam aridam ex minoribus formicis pastus causa complures ascenderant, superuenerunt maiores non paruo numero, quae illas partim occiderunt, partim deiecerunt. Post duas ferme horas tanta minorum formicarum uis exorta est, ut totus ager nigro tectus agmine uideretur, accessere stipatae omnes, & arboris undique stipitem circundantes paulatim ascendere coeperunt. Maiores formicae ubi hostes adesse animaduertunt, conglobatae supernae pugnam expectauerunt. Postquam simul acies conuenere, commisso praelio maiores morsu rabido, modo illas, modo istas e minoribus interremere, totoque breui spacio confecerunt, ut cadentium morientiumque cumulus ad pirum radices non paruus in terra succreuerit. Sed cum pertinacius instarent minores: semperque acies aciem praemeret, uiginti que aut plures unam ex hostibus circumdarent, & a tergo & a fronte pugnantes, unde quaque latera confoderent, uictae tandem maiusculae & ad unum omnes necatae, illati prius temere praelii poenas dedere. Haec acta sunt, spectantibus Romanae ecclesiae copijs, cum Petri cathedram Eugenius quartus teneret, ea nobis qui se uidisse ait uir fide dignus & autoritate retulit Nicolaus Pistoriensis utroque iure consultus, qui tum in castris apostolicis Nerij Senensis epidices agebat. Simile hoc illi est, quod in Gallia Belgica non longe ab urbe Leodio constanti fama gestum ferunt, nidum siue in arbore, siue in rupe Falco sibi parauerat, uaque fouens pullos auibus expectabat hunc Corui superuenientes loco deturbauere, ouis eius effractis ac uoratis. Spectauerunt idem proximo bubulci, fugientemque trepidum Falconem annouere. Postridie (mirabile dictu) Falcones Coruique, quasi ex toto orbe ad pugnam uocati, isti septentrionalem, illi meridionalem partem tenentes, ordinatis aciebus & tanquam rationis capaces essent, alijs qui cornua obseruarent, alijs qui media ducerent agmina dispositis, atrox ac ferocissimum praelium in aere commissorit. In quo cum modo Corui, modo Falcones cederent, & iterum resumptis uiribus, certamen instaurarent, totus undique subiectus ager & pennis & cadaueribus obrectus est. Ad extremum uictoria penes Falcones fuit, qui non solum rostris, sed etiam unguibus acerrime decertantes, coruos omnes ad interuentionem deleuere. Exin paruo tempore interiecto, cum duo de Leodiensi ecclesia contententes, alter a Gregorio tertio decimo, alter a Benedicto duodecimo in episcopum electus, erant enim inter illos de Romano Pontifice disceptantes, ambo cum copijs in eundem locum pugnaturi uenerunt. Ioannes dux Burgundiae alterum armis iuuu, alterum Leodiensis populis sequebatur. Pugnatum est collatis signis summa utrinque contentione, horrendum cruentumque praelium factum. In quo tandem uictor Ioannes dux triginta millia hostium caecidit, memorabile eius rei fanum conditum est, quod nos illac postea transeuntes caeterorum ossibus plenum uidimus. Sed de illo Falconum atque Coruorum suam cuique opinionem relinquimus, ueri periculo penes

Mira formicarum pugna.

Praelium inter Falcones & coruos.

famam dimisso. Bononia quae non tam studiorum mater, quam seditionum altrix appellari potest, soror & ipsa ciuitatis Genuae, ac solius inconstantiae constans, cum factionem Lambecariam non sine caede multosque ciues domo pepulisset, Comum Cinetulorum consilio regi cepit. Principes factionum Baptista Conetulus & Hannibal Bentiuolus fuere, ambo sanguinarii, ambo patris caedibus insignes, qui licet simul compatratus sacramento iuncti essent, nihil tamen inter se meliores fuere: nam Hannibal leuato de sacro fonte Baptista filio, uisurus puerperam, compatrem sequitur, eius manu presso pro nouo nato congratulatur, ab irruentibus ex improviso Baptista satellitibus obruncatur, ut manifeste apparuerit Baptista sacramentum non tam foederis retinendi, quam caedis parandae causa a Baptista quaesitum fuisse: sed non inuicta mors Hannibalis fuit, nam qui partes eius sequebantur, sumptis paulo post armis fugatis aduersariis, plateam obtinuerunt. Baptista iudicio tandem puerili in specu quodam subterraneo, cum plerisque complicibus suis latitans, repertus, & fumo compulsus exire, mox pluribus uulneribus confossus est. Cadaver eius in forum tractum, & diu ludibrio habitum, cum plerique more ferarum cor eius dentibus laniassent, cruoremque bibere non horruissent, tandem exultum est. Apud Florentiam per id tempus Xanthus latebat Hercules Bentiuoli, quem quondam Eugenius Pontifex Max. interfici siue iusserat siue permiserat, filius extra matrimonium natus, pauperem uitam in lanificij exercitio ducentis, nec satis gnarus quo patre genitus esset: hunc Bononienfes euestigio uocant, recusantem, & quodammodo inuitum in patriam ducunt, equitem ex lanifica faciunt, tutorem Hannibalis filio reipub. principem tradunt. Cuius ea in rebus aduersis fortitudo, ea in secundis moderatio hactenus ostensa est, ut Hercules filium omnes norint, qui cum exules per proditionem nocte quadam urbem intrassent, ac exercitus rumore quasi uictores insultassent, haud quaquam destitutus animo, excitis amicis, correptis armis, in eos prosiliit, nec mora uictos, caesis captisque pluribus ex ciuitate deturbauit. Bessarion eo tempore Cardinalis Nicenus, natione Graecus, prudentia singulari, & nostra suaque lingua peritissimus, Nicolai quinti Pontificis Max. in ea urbe uices gerebat, qui usque ad ipsius pontificis obitum legatione functus, nobilitati plebique iuxta charus fuit, quamuis eodem deducta ciuitas est, ut legati praerogare magis quam imperare queant, quod plane nunc experitur Ludouicus sanctorum quatuor coronatorum Cardinalis legatus, qui quamuis ingenio ualet, et ea praeditus est autoritate, quae summi sacerdotis nepoti deberetur, non plus tamen in urbe potest quam senatui placet & Xantho.

De Florentinis, & diuersis apud eos rebus gestis. Cap. LIIII.

Florentiam urbem in Fesulanis ruinis ad ripas Arni fluij conditam prisci homines Fluentiam uocauere, quae cum auspicijs fundata felicibus, uicinas per circuitum ciuitates excellere, mirisque modis imperium propugnare coepisset, Florentia longe melius quam Fluentia dicta est. In hac urbe Pontifex Max. Eugenius quartus, id concilium quod Ferrariae cum Graecis coeperat, magnifice consummauit. Erant plures inter Graecos ac Latinos super arcanis orthodoxae fidei contentiones, quarum maxima ac difficilima fuit de sancti spiritus processione, cum Graeci paraclatum ex patre duntaxat, nostri ex patre filioque procedentem assererent. Post multas ac diuersas disputationes in quibus tanquam interpretes Nicolaus Saguntinus utraque lingua disertissimus ingenio facundiaque iuxta promptus illustre nomen adeptus est, tandem cum Latina ecclesia in uno fidei symbolo consentire, ciuitas in imperatorem Graecorum, & Patriarcham Constantinopolitanum, & omnes eorum comites abunde lateque patuit, patriarcha illic senio confectus decessit, & apud praedicatores in templo humatus est, cui Maffeus Vegius poeta Laudensis non ignobilis epitaphium uersibus imparibus edidit. Nicolaus Picininus illustris copiarum ductor, ab exulibus Florentinis inuitatus, Fesulanum ingressus agrum, qui a Florentia decem millibus passuum abest, hostiliter cuncta diripuit, nec diu postea in agro Areino cum Eugenio simul & Florentinis bellum intulisset, apud Angleriam magno praelio uictus & profligatus est. Ludouicus Archiepiscopus Florentinus apostolicis tunc copijs praerat, quia ea uictoria nobilitatus, ad Cardinalatum paulo postea prouectus est.

Horrenda in cadaver seuities.

A est. Eugenius enim, & unione Graecorum facta, & Picinini metu deposito, mente atque animo auctus septendecim Cardinales necauit, uiros autem genere illustres, aut uirtute praestantes, aut uita sanctitate conspicuos. Inter quos & duo Graeci assumpti sunt, Isidorus Archiepiscopus Ruthenorum, Bessarion Nicenorum pontifex, quorum supra meminimus. Alphonius rex Aragonum rogatus a Philippo Maria (ut antea dictum est) sibi aduersus Venetorum potentiam opem ferret, coacto non paruo exercitu, profecturus in Galliam iter ingressus est. Sed ante Philippus obiit, quam ipse Tyburi quo iam appulerat digrederetur, audita uero amici morte, & quod ab eo nuncupatus haeres esset, in Sabinos profectus magnificentissimo illi funere iusta persoluit. deinde transmissis Tyberem, recta uia in Florentinum duxit, eo ut aiebat animo, ut Florentinos reuocare suas copias ex Gallia cogeret, atque ita per Tusciam pacatam & sibi amicam ad opem Mediolanensibus ferendam, quos Veneti bello praemebant, proficisceretur. Noluerant Florentini ab Alpho rogati Rege, Venetorum societatem deserere. Quapropter Alphonius in agrum Volaterranum profectus, Pomaratium haud ignobile oppidum portas claudere ausum, eo ipso quo uenerat die copijs circumpositis ui cepit ac diripuit. deinde ad castrum nouum in agro mouit, cuius incolae audita Pomaratij clade, confestim absque certamine in deditioem uenerunt. Idem fecere aliquot castella circumiecta. Exin Monte Castellum natura & opere munitum obsedit, quo tempore ea imbricam magnitudo, eaque uis uentorum exorta est, ut neque extra tentoria quiescere milites possent, multis eorum discerptis ac per inane raptatis, quibus ex rebus, et quod annonae inopia laborabat, mouens inde Alphonius Campiliam duxit. sed quoniam Florentini id oppidum praesidio & annona firmauerant frustra ibi contendit. Castellam tamen aliquot finitima in Gerardisca (id ei regioni nomen est) recepit, atque illis restituit, quibus Florentini prius ademerant. Erat in comitatu regis Simonetus mille ducens equites, qui finito Florentinorum stipendio ad eum transiuerat. Sigismundus autem Malatesta, quem rex antequam Tusciam ingrederetur, cum equitibus mille & octingentis, peditibus uero sexcentis conduxerat, cum ab eo indies expectaretur, ad Florentinos transiuit. Fredericus quoque Urbini princeps notus & clarus in armis. Florentinorum stipendia faciebat, qui cum essent equitatu peditatuque haud inferiores rege, omnemque illi expugnandum oppidorum facultatem praeriperent, non fuit regi consilium in obsidione Campiliae perseverare, & praesertim quod in motibus comitatus penuria premebatur. Diuertitur igitur ad loca maritima, & apud Populonium olim fama celebrem, nunc dirutam urbem confedit, quo in loco facile sibi ex regno Neapolitano & frumenta & bellica tormenta nauibus afferri poterant. Abest inde tribus ferme millibus passuum Plumbinum nobile oppidum, in cuius obsidione (de qua postea dicemus) laboranti regi, Castilionum & ipsum non parui momenti oppidum, prodente Florentinorum praesidio traditum est, praeter arcem, quam cum Simonetus obsidisset, paucis post diebus per deditioem accepit. Dum uero rex paulo ante apud Aquam uiuam Hybernia ageret, a legatis Mediolanensibus aditus est, qui opem eius implorantes in eo loco decerni bellum aduersus Venetum senatum obtinuerunt. Iam enim Franciscus Sfortia Mediolanensi populo indignatur, Venetorum auxilio fretus, eos subigere sibi summis conatibus nitentur, quorum paulo ante fines & arma promouerat. Cum uero rex soluta Plumbini obsidione Neapolim redisset, & deinde in Pelignos secessisset, Florentini legatos ad eum misere, pacem petentes. Quibus accepta fide in castra profectis, postquam mandata exposuerunt, bellum que excusarunt, Antonij Cardinalis Hilerdensis, nominati inter primos theologi opera, qui id negotij de Pontificis uoluntate susceperat, paucis post diebus ea lege pax Florentino populo reddita est, ut Calionum & insula Giliij, quae ipsius belli tempore Florentinis erepta fuerant, in potestatem regis remanerent, sed cum Franciscus Sfortia Mediolano potitus esset, omnesque pontes & arces apud Abduam tanquam Mediolanenses a Venetis repeteret. Alphonius qui cum Francisco esset infensus, e re sua esse ratus, illum, ne radices in tanto imperio ageret, impedire, per Leonellum marchionem Estensem reconciliatus Venetis, & cum eis amicitia societateque

tateq; facta, Florentinis, Francisci fortuna secuti & armis & pecunia eum iuuabant, secundo bellum indixit, Ferdinandum filium in expeditionem contra eos mittendum duxit. Erat is eo tempore admodum adolefcens, ingenio eximio, et ad cunctas optimas artes docili ac parato, liberalibus disciplinis institutus; armorum tractandorum scientia edoctus, gloriae cupidus, inedia ac laboris patiens, cui pater sex millia equitum, duo millia pedum commisit. Fuerunt & in exercitu eius comes Euerfus et Ursinus Neapoleos haud contemnendi copiarum duces, Fredericus quoque Urbinas, qui superiori bello Florentinorum arma secutus erat, in eius exercitu militauit. Florentini uero postquam imminere sibi belli tempestate senserunt, Estorem Fauentinum Symoneterum (quem supra nominauimus. ac Sigismundum Malatestam, postremo Alexandrum Sfortiam conduxere, qui simul iuncti supra decem millia equitum, pedum uero magnum numerum in castris habuerunt. Ferdinandus tamen per agrum Cortonensem in Aretinum copias duxit, ubi castellis aliquibus non magni nominis uel captis atque direptis, Folianum non paruum momentum oppidum cum oppugnare coepisset, nec hostes auxilium ferrent, post dies octo per ditionem accepit, equitatum Estoris apud montem Politianum pluribus captis, nonnullis occisis, fudit ac fugauit. Reucinum in agro Florentino uel expugnauit, Castellinam uero cum obsidisset, hyberno rigore inualefciente recessit, & in maritima loca ad Aquam uiuam patris exemplo sese recepit: quo tempore & Antonius Olzina Vadam in littore maris sitam nauibus occupauit, et ampliori fossa a terra communiuit, quo ex loco Pisanum & Volaterranum agrum infestum reddidit. Cuius in terra Florentinorum duces ad Folianum castra mouissent, uelletque Ferdinandus auxilium obsecris ferre, iamque itineri se communiisset, tanta in castra lues consecuta est, ut praeter languentium numero, non modo ad rem gerendam, sed uix ad mouenda castra satis esset. Ob quam rem Folianum interea summa uel expugnatum, nec minori uirtute defensum, tandem ab oppidanis clam praesidio traditum est, qui tamen paulo post & ipsi uictorum praedam ferre, oppidum incensum ac solo aequatum. Per idem quoque tempus Gerardus Gambacurta dum castella quatuor quae pater a Florentinis acceperat, intra Apenninum sita, Ferdinando tradere uult, ab uno e suis proditus, castellis amissis diu regem mendicando secutus est. Exin pace apud Laudam (ut diximus) facta, reuocatus a patre, Ferdinandus in regnum coelescit. Florentini quae amiserant, cuncta receperunt. Baldatus pedestrium copiarum haud ignobilis ductor, manu promptus & audax, cum diu Florentinorum stipendia meruisset, in palatium tandem accersitus, dum magistratum contumaciter respodet, captus ex altissimis fenestris in forum praecipitatur, quae quamuis magno casu iam expirasset, sibi tamen ceruix abscissa est. Inter Florentinos omnes quae nostra aetate floruerunt, Cosmus cognomine Medicus, & prudentia & autoritate eminuit: is princeps urbis habitus, senatum quo uoluit, impulit: ciuitati leges ex arbitrio dixit, inopes ciues complurimos ditauit. Matrimonia, constituitis ex argento suo dotibus, multa coniunxit. Villas magnificentissime exaedificauit. In sacras aedes ditissima dona contulit. Monasterium sancti Marci & amplum et nitidum a fundamentis erexit. Parochiae suae templum, cum sibi parum placeret, prorsus diruit. Exin structuram admirandi operis ex lapide Fesulano suscitauit, aedes suas quamuis ornatisimas erexisset, amplius tamen meditatae opus, palatium & altum & ingens ex quadratis lapidibus, insigni urbis loco adeo pulchrum, adeo amplum construxit, ut alterum aequari tota ciuitate non possit. Commendanda est multis in rebus Florentinorum prudentia, tum maxime quod in legedis Cancellariis non iuris scientiam, ut plerumque ciuitates, sed oratoria spectant, & quae uocant humanitatis studia. Norunt enim recte scribendi dicendique arte non Bartholum aut Innocentium, sed Tullium, Quintilianumque tradere. Nos tres in ea urbe cognouimus, Graecis & Latinis & conditorum operum fama illustres, qui Cancellarium alius post alium tenuere, Leonardum & Carolum Aretinos, & Poggius eiusdem reipublicae ciuem, qui secretarius apostolicus tribus quondam Romanis pontificibus dictarat epistolas. Illos praefecerat Colucius, cuius ea dicendi uis fuit, ut Galeacius Mediolanensium princeps, qui patrum nostrorum memoria grauissimum Florentinis bellum intulit, crebro auditus est dicere, non tam sibi mille Florentinorum equites quam Colucij scripta nocere. Disceptatum est diu inter Florentinos ob pecuniarum exactiones, quae tenuiores ciues

Lues in castris Ferdinandi.

Florentini cancellarium magis oratorem quam iurisperitum eligunt.

magis

magis quam opulenti urgebantur. his diebus, consentiente Cosmo noua Catasta, id est, fortunarum cuiusque ciuis descriptio coepta est, quae raro factam sine tumultu motuque populi ferunt. At nunc quiete tranquilleque transit. Tucenses qui nostra memoria bis Florentinorum obsidionem perpessi, bis Philippi Mediolanensium ducis auxilio, suam libertatem defendere. Ad extremum cum uicinis uiribus pares esse non possent, nec facile inuenirent, qui quoties hostis premeret, toties ferret operam. Foedus in quinquaginta annos cum eis percussere, eas leges subeuntes, quas dixere potestiores. Inter Florentiam & Senam apud oppidum, quod Cassia appellatur, anno post Iubileum sexto uisae sunt nubes, uiginti (ut ferunt) cubitis a terra sublimes, inter se mirabili uentorum impetu agitatae depugnare, & altera alteras pellere, & mutatis saepe uicibus, pelli quae pepulerat. Interea summa incredibili spiritus uiolentia domorum tecta per inane iactari, muros deici, & saxa ingentia loco moueri, tenuissimas oliuas & antiquissima quercuum robora radicitus conuelli atque confringi, homines ac iumenta non paruis spacijs per caelum ferri, ac raptari. Haec nobis, qui se uidisse aiebant retulere. Sed magis nos ut crederemus, epistola a grauissimis uiris de his rebus. Alphonsi regi cum apud eum ageremus scripta, & in praesentia nostra lecta, commouerunt.

De Senensibus & eorum aliquot bellis. Item de Hermaphrodito. Cap. LV.

VRbs Sena unde mihi origo est, secundum hodie locum in Hetruria obtinet, amoenissimo sita loco, & (si mihi fides habenda est) populo neque rudem neque inurbano. Huius rectores quae nobilitate postposita, quae fuit in ea ciuitate tota Italia memorabilis, & parte populi quae duodecim appellant, prorsus conculcata multis annis in pace quietuerant. Inter se tandem duas factiones habere coeperunt, quae prout suae rei conducere arbitratae sunt, ita se uel populis uel Italiae principibus coniunxerunt. Cum uero rex Alphonsus in Florentinos (ut antea relatum est) exercitum duceret, factiones ipsae manifestius patefactae, altera, cum regium bellum contra Florentinos iuuandum esse suadere non auderet, dissimulandum esse censuit: uicerunt primo regis amici, & in eius castra commeatus miserunt: sed cum rex ad sextum lapidem urbi proximus castrametatus esset, disseminantibus in plebe qui Florentinis studebant, Alphonsum non tam Florentiae quam Senae dominum querere, tota urbe trepidatum est, & armati ad portas dispositi, haud aliter Alphonsi milites quam liberi suae insidiantes obseruauere. Commiuit aliquantisper eam populi suspicionem Franciscus Martorellus, praestanti uir ingenio, & quo rex libenter uteretur, legatus ad ad eos missus. Sed cum non tam regis amore aut odio quam priuatis ciuium contentio nibus reipublicae concilia turbarentur, adeo tenuiter annona in castra regis deportari permissa est, ut & Florentinis simul & regi uideretur illud. Idem factum cum Ferdinandum regis filium alio postea tempore in eosdem Florentinos duxisset, neque enim principio eius aduentus satis ei fauente fuerunt, sed Veneti cum Senensibus ac regi foedere iuncti essent, usque adeo Senenses legationibus agitarunt, ut & ipsi societatem tandem regis inierint, bellumque Florentinis publice indixerint, quod breui sopitum est, Venetis apud Laudam inconsulto rege pacem recipientibus. Post haec Senensibus aliud est uestigio bellum exortum est aduersus Hildebrandinum Pitilianum comitem, in quo ducibus uisum sunt Sigismundo Malatesta, & Gisberto Corrigiensis, quorum potentia non hostibus tantum quantum ipsis Senensibus formidanda fuit. Suborta inter Sigismundum & Senenses discordia, cum se ille suspectum esse animaduertisset, non sine suo & Senensium damno recessit, Gisbertus cum Senensibus perseuerauit. Interea comes Iacobus Piccinus, qui iam pridem apud Venetos stipendia faciens, non sine laude rerum gestarum eorum copias duxerat, cum pace ubique parta stipendio careret, in Hetruriam properans, Senenses iure paternaer amiciciae, ut sibi auri uiginti millia mutuo dent missis legatis expetit, quod cum frustra fuisset, acies in eos conuertit, & ingressus Senensem agrum, pleraque oppida partim uel, partim prodicione recepta diripit. Calixtus tertius, qui recens pontificatum inierat, copias suas Senensi auxilio mittit. Idem Franciscus Sfortia, idem Florentini faciunt. Veneti quoque per foedus requisiti auxilium, quamuis tenuerunt praebent, committitur ex improuiso praesidium, ex quo sine magno partium damno discessum est. Iacobus cum exercitu coactus est Castilianum sese recipere, quo regis oppidum esse diximus, Florentinis priori bello

lo re

Gisbertus Cor
rigien. infena
au Senesi trua
sidatus est.

lo receptum, ubi quamuis acriter oppugnaretur, expugnari tamen non ualuit. Inter hæc **D**
Gisbertus in suspicionem actus tanquam cum Picinino sentiret, cum eius rei tamē par-
ua extarent iudicia, uocatus ad tribem in senatu Senensi trucidatus est, & per fenestrā in
forum proiectus. Picininus paulo post Vrbeli natura loci munitissimū oppidū, per
proditiōē obtinuit. Vna enim tantūmodo uia, eaq; arctissima & arcis oppositiōe de-
fensa potest adiri, reliquas partes stagnum claudit, paruis duntaxat leuibus cimbis nau-
gabile, ubi cū frumenti uiniq; copiam Picininus reperisset, tam diu se cōtinuit, donec pa-
ce apud regem Aragonum firmata, in regnū sese receperit: sed ea pax externo Senense
soluit, interno magis ac magis implicuit. Nā regis amici tanquam bellorū causa fuissent,
Picininiq; studia fouissent, partim securi percussī sunt, partim in exilium relegati. Multi
cum sibi periculum in patria imminere cernerent, spē in exilium abiere, adeoq; in eos
qui suspecti habiti sunt, seueritas exercita est, ut etiam Florētinis uideatur esse sauitum:
nec dum malorū finis, quando in ciuitate parum pacata nouæ indies machinationes aut
finguntur aut inueniuntur, & sanguis ciuiliū forum dispergit. Hoc fortasse malum equu-
lus ille prænuñciauit, qui anno Iubileo ante portā eius urbis quæ Romā uergit, prægnās
frequenti astante populo dum pareret expirauit, erat enim Hermaphroditus, quamuis
foeminei sexus nullū in eo uestigium cerneretur. Inter alios quos urbe relegatos haud
nocentes ciuitas existimauit, duo fuere ab ipsa prouincia socij, et studiorū communione **B**
cōiuncti, quamuis alter iuris ciuiliū scientiā profiteretur, alter poëticam: Gregorius Lol-
lius & Franciscus Patricius, cuius plura extant poëmata quæ doctissimi petunt, & quæ
sibi uitam retinuisse creduntur. Marianus Sozinus per idem tempus scientia iuris non
solum apud Senenses, sed tota Italia late clarus habitus est.

De Plumbinensibus, Galeatio Baldasino uiro in armis dexterrimo, Cap. LVI.

Plumbinum nobile oppidū ex Populoniae ruinis ædificatū existimatur, nonnulli Po-
pulinū appellandum putāt. Id est in littore Thufci mari situm, Iliuæ insulae oppositū,
quæ ferri uenis inexhausta, magnum quotānis uectigal Plumbini domino præbet. Huic
oppido præfuit Iacobus Appianus ex Paula nobilissima foemina Martini quinti Roma-
ni pontificis forore natus, pacificus quidē princeps, & à uicinis amatus: qui cum ex con-
iuge uirilem sobolem non susciperet, extra matrimoniū hæredem quærens, concubinā
amare cœpit, cuius cum uenter intumuisset, & iam pariendi prope tempus adesset, incre-
dibili gaudio gestiens, Florētinos ac Senenses legatos urī ad se mitterent, ac partū de sa-
cro fonte leuarent, futuros compatres magnis præcibus inuitauit. Paritum est. Venere
ad diem dictam legati. Mulier inter obstetricum manus diu laborans, æthiopem tandem
peperit: quæ res, ut risum in populo cachinnūq; excitauit, ita & cōpaternitates & læti-
tiam principis interrupit. Tibicen tum forte Maurus in familia eius erat, ex quo natum
puerum credidere, qui mox ubi detectum flagitium intellexit, saluti suæ fuga confu-
luit. Mortuo Iacobo Rainaldus Vrsinus peracri uir ingenio & rei militaris peritus in
eius locum successus est, non suo iure, sed coniugis quæ Iacobi filia fuisset. Hunc Al-
phonso, cum in Thufcia Florentinorum bello distineretur, fauentem hostibus reperit.
Quapropter castris Plumbino admotis, eum intra moenia clausum, terra mariq; sum-
mis uiribus oppugnauit. Sed non minori uirtute ipse ab interiore parte ciues suos de-
fendit, quam regis miles ab exteriori muros inuasit: pugnatum est diu acri contentione,
ita ut multi utrinq; ceciderint, cōplures uulnerati in hostiū manus peruenerint. In eo præ-
lio multorū uirtus enituit. Inter quos duo Antonij, alter Fuxanus, alter Condola ad mu-
ros pariter uadentes, inter cæteros pugnare fortiter animaduersi sunt. Sed omnib. præla-
tus est Galeatius Baldasinus natione Siculus, qui ter muri fastigio apprehenso, qua pri-
tormenta dissecerat, conatus est oppidū irruere: cæterū feruētis aquæ uinūq; calcis, quæ
inter arma ingesta, ubi ad corpus penetrauerat perurebat artus, uī deterritus, grauisq; sa-
xi ictu, cum reuulsa aggeris parte deturbatus est. Fuit autē Galeatius statura quæ medio
crem excederet, robustis ac teretibus membris, corporis magnitudinē uires respōdebāt,
lucta, ictu, saltuq; nulli hominū celsit, membrorū robori par animus erat, equo ac pede
iuxta bellator acerrimus: armatura graui armatus galeatusq; humi stans, sinistra sellā,
dextra

Partus risu
dignus.

A dextra hastam equestrem tenens, strenuo saltu, grādi statura equum insiliebat. Singulari
certamine quater præliatus, bis in Italia, bis in Gallia trāsalpina toties uictor euasit, à tri-
bus hostium equitibus eo ipso Florentino bello petitus, unum ex his gladij capulo semi-
necem equo decussit, alium citato equo mediū amplexus è sella extractum; humi stra-
uit, tertium cubito grauius percussum in fugam uertit. Tanta porro modestia, ut nanq;
ipse de se, uel rogantibus amicis diceret: uitæ cultu morumq; elegantia omnibus præte-
rea gratus dilectusq;. Perstitit autē pluribus diebus ad Plumbinum Alphonso, sed cū
oppidū expugnatio difficilis uideretur, neq; iam commeatu in castris esset, & equi con-
sumptis arborū folijs, fame perirent dissoluta obsidione, recessit. Nec diu postea Rainal-
dus morbo interiit, uxor eius Catherina uerita, ne rex in se uiri delictū puniret, missis ad
eum oratorib. tributum ei quotannis dum uiueret, aureū poculum quingentorum aureo-
rum daturū promisit. Ea mortua sollicitis oppidanis, quem sibi potissime legerent, uici-
ni uero potentatus cum uarijs artibus ad se trahere conarentur, renunciatū est Manuelē
Appianū adhuc è principum stirum profapia superesse, cui scientiæ cōmittere possent.
Hic multos annos in militia uersatus, nec tamē aut opes congefferat, aut egregio aliquo
facinore nomen quaesierat: ob quam rem dimissis iam armis, uxorem Troia inter Apu-
los ceperat, ibiq; tenuiter uitam agebat, nihil minus quam dominandi sollicitus, cum à
B Plumbicensibus publice uocatus est; quod ei primo nuncio uelut somnium uisum est.
Exin fortunæ ludum libenter amplexus, tanquam uitæ reliquum dormiuisset in alterum
uirum mutatus, quamuis senex principatum inijt, rexitq; postea plerisque annis ciuibus
suis gratus, & uicinis amicus. Alphonso uero qui ei fautor fuisset, & stipendium fecit, &
centum dedit: decessit autem duobus filijs extra legitimum coniugium sibi natis. mino-
re (quod eum ciuitas seniori præferret) hæredē instituto.

De Viterbio; Cap. LVII.

In Viterbio uero non parui motus fuere, sedente nanq; Nicolao quinto, Principales
Gattus eis urbis princeps dum Roma redit; apud lacum Vicensem ab inimicis inua-
sus obtruncatus est. Exin sedente Calixto tertio Gulielmus eius nepos noctu domi ne-
catus, ob quam rem ciuitas in ultionem sollicita, dum malefactores inquiruntur, dum isti
fugiuunt, illi plectuntur, magnas calamitates perpessa est.

De Roma, & apud eam Eugenio, Nicolao quinto, & Calixto tertio, summis pontificibus, alijsq;
uiris multis percelebribus, Cap. LVIII.

Vrbis Romæ iam tandem nobis sese res offerunt, quibus suā narrationem petenti-
bus, seruato breuitatis instituto satisfacere pergimus. Hic Ioannes Vitellius Ale-
xandrinus patriarcha & Cardinalis & legatus, & patrimonij beati Petri gubernator, et
ductor apostolici exercitus, qui Fulginates, qui Camerinos tyrānos, qui præfectū urbis,
C qui comitem Antonium Picininum, qui plures alios ecclesiæ insultantes bello uictos ne-
ci dederat, dum Pontem Tyberis, quem sancti Angeli uocant, transire nititur, in Hetrur-
riam copias traducturus, ab his qui molē Adriani custodiebant repente inuasus, uulnera-
tus captusq; in arcē rapitur, ubi paucis post dieb. siue hausto ueneno, siue ex uulnere uir-
tam finiuit. Prouinciā deinde suam sortitus est Ludouicus, & ipse Cardinalis Aquilegiē-
sis patriarcha, iam rebus gestis et amicitia Pontificis late cognitus, qui pacatis in urbe re-
bus, Eugenio reditum præparauit. Cōprehēderant Romani Eugentium, ac libertatem
asserentes, apud sanctam Mariā in Transyberina regione custodiebant, eumq; cū dece-
ptis custodibus per Tyberim nauigio fugerēt, iaculis ac sagittis peremerāt. Fremebat e-
nim populus cum externis miles infestis armis Romanos uastaret agros, homines atq;
armenta surripens. Sed cum pluribus annis Eugentius abfuisset, intellexerant & opulen-
ti ciues & inopes Romani sine Pontificis cura, non tam urbem quam uastam ac deser-
tam speluncam uideri, quibus ex rebus, missis ad eum legatis, ut in urbem suam rediret,
magnis precibus rogauere. Redijt ille nono postquam effugerat anno. Nec tam igno-
miniose pulsus fuerat, quam exceptus est gloriose, fuit cum Francisco Sfortia, & in Pice-
tino, de quo postea dicemus, & in alijs locis periculofum bellum, quod per Ludouicum
Cardinalem, & Nicolau Picininu iam sibi reconciliatū confecit. Alphonso rege opē fe-
tente

rente cogitauerat Franciscus Sfortia Tudertinam urbem sibi amicam, nam eius aliquando potius clementia ciues imperio rexerat, deinde Romam cum exercitu petere. Erant enim inter Cardinales nonnulli qui Ludouici potentiam indignantes, Franciscum non quasi aduersus Eugenium, sed contra eius consilium inuitabant, inter quos Nicolaum Capuensem in urbe gratiosum ac potentem fuisse commemorant. Nam Eugenius per id tempus eum de ipsa re suspectum Roma amouendum curauit, sed cum auxilia ecclesiae propere aduenissent, Franciscus irrita proposito retro cecidit. Eugenius uero, qui quondam Venetis ac Florentinis studiosissimus fuisset, cum illi hostem suum Franciscum ad ecclesiam armis pecuniisque iuarent, & ipse ad eorum hostes declinauit Alphonsum regem ac Mediolanensium principem. Et rex quidem eius suauis usque Tyburum uenerat, Philippo, cuius opes iam pene collapsae uidebantur, laturus opem, aut in Tusciam contra Florentinos, aut in Galliam contra Venetos profecturus. Sed Eugenius cum quatuor Cardinales creasset, ex quibus successorem suum assumendum esse praedixerat, in lectulo aegritudinis iacens, paucis post diebus migravit ad patres, & in Basilica beati Petri apud Eugenium tertium sepultus est, prius tamen quam obiret, Germani qui postquam duos de summo pontifice contendere animaduertent, neutralitate quadam utentes, utriusque recusauerant obedire. destinatis Romam legatis (inter quos & ego unus eram a Frederico imperatore missus) obedientiam ei iam iam morituro restituerunt. Ipse uero Theodericum Colonensem & Iacobum Treuerensem archiepiscopos, quos pontificali dignitate priuauerat, mutata sententia ad pristinos reduxit honores. Magnus profecto & clarus pontifex fuit Eugenius, contemptis pecuniis, uirtutem apprime dilexit. neque secundis rebus intumuit, neque succubuit aduersis, neque spes ei gaudium, neque metus tristitiam auxit, sedatus animus, eundem semper eius uultum ostendit, sermone breui, eoque grauissimo usus est. durus et asper in hostes, promptior in fide receptis. Ad haec proceritas corporis, oris decor, & ueneranda in senie maiestas, quibus fide adhibuit, plus aliquanto credidit, & maius imperium quam par fuerat, commisit. Huius pater cum in Aegypto negociaretur, cum patre Francisci Foscaro (de quo licet iam mentio facta est) ab eremita, quem pariter sciscitandum adorsi sunt, non minus letum uaticinium quam ille accepit. Ille enim filium quem habebat futurum patriae principem, hic suum inter sacerdotes ad summum euasurum didicerat. Eugenio uero Gabrieli nomen in baptismo inditum fuit, qui cum adoleuisset, conditis parentibus, Euangelij non surdus auditor, patrimonium quod ab illis non tenuerit acceperat, inter Christi pauperes erogauit. Exin Antonio Corario comite eiusdem feruoris adolescente religionem intrauit, in qua summa cum laude uersatus, tam diu cum illo uixit, donec Angelus Corario Gregorius tertiusdecimus appellatus, sedem Petri sortitus, cum alter ab altero separari non posset, ambos ad se uocans: Genuensium eum, Bononiensem Antonium praefecit ecclesiae, nec diu moratus, utriusque Cardinalatus honore dignatus est, in quo ambo claruerunt. Sed hic summum pontificatum adeptus, magis enituit, qui eisi oriente scismate in principio sui pontificatus, usque ad obitum cum Basilienibus contenderit, coronato tamen Sigismundo Caesare, Graecorum & Armeniorum pacta cum ecclesia Latina unione, ciuitatibus ecclesiae (quas amiserat) recuperatis, tyrannis, per circuitum deletis, contumacia Romanorum edomita, uictor inclytus, ueterem hominem exiit. Hic me, quamuis aliquando aduersus eum, existimans deo sacrificium facere, cum Basilienibus sensissem (nam meo tempore tota mutabat ecclesia) uenientem ad se benigne recepit, inter secretarios collocauit, & apostolici subdiaconatus honore donauit. Ecclesiam quoque Tergestinam paucis diebus antequam moreretur, cum falso rumore uacantem audisset, multis illam petentibus, mihi uni ex omnibus destinauit, quod postea successor eius impleuit. ¶ Nicolaus quintus natione Tuscius ex oppido Sarzana, patre medico, theologica doctrina illustris, & omni ferme scientiarum genere insignis, post Eugenium in Petri cathedram successit, qui paucis ante mensibus Cardinalatus ab eo cum Fodicem apud Germanos legationem obisset, nec diu prius episcopatum Bononiensem acceperat. Hic urbem Romam multis ac maximis aedificijs mirum in modum exornauit, cuius opera si compleri potuissent, nulli ueterum imperato-

Vaticinium de
Eugenio summo
Papa.

Arum magnificentiae cessura uidebantur, sed iacent adhuc aedificia sicut ruinae murorum ingentes. Scisma quod apud Sabaudenses adhuc in ecclesia uigebat, explosit. Amedeum Papatui renuntiantem, in gratiam recepit, Cardinalatus honorem & in paterno dominio legationem reliquit. Cardinalibus aliquot ab eo creatis, dignitatem dimisit. Romanos longa pace ditauit. Iubileum feliciter gessit, nisi quod in ponte sancti Angeli ex concursione populorum improuide facta, ducentos circiter homines aut conculcatos, aut in flumine electos perisse constat. Bernardinum Senensem ordinis minorum professorem, qui paulo ante obierat, in numerum sanctorum retulit. Fredericum tertium imperatorem, & Leonoram Augustam matrimonio iunxit, ac de more iunctos coronauit, eorum familias abunde & multa cum laude pascens. Bis Cardinales creauit, & primo quidem unum tantum Antonium natione Maioricensem, ad titulum sancti Chrysogoni, quem sibi philosophiae studijs & arcanorum sacrae theologiae cognitione ex omnibus parum eligeret. Secundo lex creauit, aut doctrina per celebres, aut generis claritate insignes. Inter quos & germanum suum Philippum sanctae Susannae Cardinale assumpsit, placidis moribus & incorruptae fidei, iurium liberos ex tota Graecia perquisitos, ad se iussit afferri, & in Latina conuertit linguam curauit, magna praemia tralatoribus praebens. Acceptissimum ei fuerunt in transferendis operibus Georgius Trapezotius, Laurentius Valla, Petrus Candidus december, & Georgius Castellanus. Item Demetrius natione Graecus, qui soluta oratione utentes, cum pontificis aures mirifice oblectarent, nihil ex eo quod peterent non abstulerunt. In Homeri uero poemate quod Heroico carmine Latinum fieri magnopere cupiebat, cum plurimum morem ei gerere conarentur, unus tantum inuentus est, qui acris eius iudicio satis faceret. Horatius Romanus, qui scribatum apostolicum ea de re consecutus, magnisque pollicitationibus illectus, Iliadem aggregatus, nonnullos ex ea libros Latinos fecit dignos, quos nostra miraretur, praesca non implorasset aetas. Nicolaus quoque Perottus, Polybio de Graecis comode atque ornate ad nos traducto: Ioannes Tortellius Aretinus, libro de orthographia peritissimum conscripto: Albertus Florentinus, conditis de architectura egregijs uoluminibus, alijque pene innumerabiles noua cudentes opera, eius Pontificis gratiam meruerunt. Adeo enim ingenia excitauit fouitque Nicolaus, ut uix unum inueniri possit, quo magis humanitatis & eloquentiae, ceterarumque bonarum artium studia, quam suo tempore flourerint. Illud certe nemo negauerit, tot ei a doctissimis uiris inscripta esse uolumina, quae neque suorum praedecessorum, neque imperatorum cuiuspiam nomini dicata comperimus. Vnum tamen de doctis ab eo neglectum miramur Blondum Flauium Foroliuientem, qui res a declinatione Romani imperij, usque ad aetatem nostram toto orbe patratas, mirabili ordine in tres digessit Decadas. Romam describendo instaurauit, Italiam illustrauit, deinde triumphantem urbem scribere adorsus, omnem nobis uetustatem aperuit. Sed **C**ita fuerunt hominum mores, nam perraro quenquam extollit pontifex, quem praecessor amauit. Ceterum Nicolaus & ueteribus & nouis codicibus ornatissimam bibliothecam instruxit, in qua circiter tria millia librorum uolumina condidit. Sacrarum apostolicum uasis aureis atque argenteis, sacerdotilibus indumentis mirifice decorauit, altaris ornamenta, aulea quoque ex auro contexta mirandi operis comit, suppellectilem toto palatio necessariam magnificentissime comparatam duplicauit triplicauitque. Legationibus quas publice audiuit ita respondit, ut dubium esset sapientiam eius aut eloquentiam magis addimere. Si quos esse in urbe peregrinos existimatione dignos accepit, comestim eos missis xenijs honorauit, nobiles domo sua extorres, qui ad se uenerant, benigne confouit, pauperibus Christi largas elemosynas dedit. Religiosis mendicantibus nihil ad necessitatem deesse sustinuit, in aedes sacras urbis plurima dona contulit. In patrimonio beati Petri plurimas ac munitissimas arces opportunis locis erexit. Huius tamen tam admirabilis, tam expetendae pontificis uitae non defuerunt insidiatores: Stephanus enim Romanus familia Porcaria tenui censu eques, res nouas saepe in urbe molitus, ac propterea Bononiae relegatus, clam inde excedens magnis itineribus Romam redijt, conuocatisque mox amicis, mentem suam exposuit, turpe esse dicitur, eam urbem quae totum sibi subiecerit orbem, nunc sacerdotum imperio subiacere, quos rectius foeminas quam uiros

Stephanus
Porcarius pater
uicini insidias
ad colligendum
eum eam
tenam auream
secum attulit.

quibus appellauerit. Venisse se paratum patriae iugum excutere, rem factu facilem si uiri fuerint. Nicolaum pontificem celebri epiphaniarum die in aede beati Pauli sacra facturum, haud magno negotio comprehendere posse, populum libertatis amore, quam proclamari audierit, mox opem audientibus daturum. Ad colligandum autem praesulem catenam auream secum attulit, a se iam pridem paratam quam congregatis ostendit. Neque enim mox occidendum praesulem ex usu esse dicebat, sed obseruandum donec arcem sancti Angeli per eum recuperarent, atque ut erat homo facundus facile in suam sententiam congregatos traxit, atque eo facilius quod inopes aere alieno grauatos & ob patrata scelera iudicium formidantes, ad se uocauerat, quibus nihil erat in pace sperandum. Sed praesens insidias Nicolaus, missisque militibus, comprehendit hominem iussit. Illi eum iam animo fractum, et apud forem in arca latentem inuenerunt. Complices eius in domo qua conuenerat expugnati captique sunt, e quibus unus Baptista Sciarra manu promptus, & animo intrepido, per medias pontificis cohortes uiam gladio sibi aperiens effugit. Stephanus in arce sancti Angeli, alij in Capitolio suspensi uitam finire, atque ita Pontifex Max. ingenti periculo liberatus, Romanae sedis dignitatem imperiumque seruaui: felix pontifex & omnium iudicio beatissimus, nisi eo sedente, Turcae (ut ante diximus) Constantinopolim expugnassent, Christianorum desideria atque ignauiae memorabile perpetuum. Accessit & aliud, quod non parum eius gloriam imminuit. Nam cum pacis Italiae (quae tum uehementer ferro uastabatur & igne) ipse repertor & arbiter concordiae partium uoto delectus esset, dum diem ex die in deliberatione ducit, suspectus esse Francisco Sfortiae iam Mediolanensium principi ac Venetis coepit, tanquam eam sententiam promere nollet, quae alijs pacem, ecclesiae bellum allatura uideretur: ob quam rem, intercedente Simoneto monacho ordinis eremitarum sancti Augustini professore, obscuri antea nominis & profus ignoti, sed uitae integritate probato, Veneti cum Francisco duce conuenientes, inter se concordiae leges dixerunt, praestituta die intra quam bello socij pacem ratam haberent. Visum est id omnibus moesti simile, humilem & incognitum monachum Italiam pacauisse. Sed recusante Alphonso pacem, quae sibi inscio dicta erat, uanam esse Nicolaus, quae de se habita fuerat suspicionem ostendit, misso ad Alphonsum legato dominico sanctae Crucis Cardinali, prudentia singulari & uitae integritate conspicuo, qui cum Caieta deinde Neapolim peruenisset, interuenientibus Venetorum & aliarum partium legatis, differentiisque omnibus tanquam ex integro discussis, Alphonso regi non solum pacem suauis, sed foedus in annos quinque & uiginti inter omnes Italiae potentatus percussit, cuius Rom. pontifex & conseruator & iudex dictus est. Sed cum doloribus arthriticis per omnem ferme pontificatum suum Nicolaus uehementer laborans, indies magis ac magis opprimeretur, nec iam amplius mortalem pollutumque comitatum candidior anima dignaretur e uita decessit. Ab eo quae mihi pontifex Eugenius munera crediderat, non solum confirmata sunt, sed amplius pontificalis dignitas adiecta, tergestinaque primum ecclesia, deinde Senensis commissa. ¶ Calixtus tertius post eum beati Petri cathedram obtinuit, natione Hispanus, ex regno Valentiae nobili genere natus, unus omnium qui suo tempore scientiam iuris profiterentur eminentissimus, & qui consilium regis Alphonso in quo multis annis praesiderat, illiusque artes ac cautiones praese ferret. Is ut primum pontificatus apicem adeptus est, mox animum ad delendam Turcarum & legem & gentem conuertit, uotumque uouit. Ad eam rem solennes misit in Galliam, in Hungariam, in orientem legatos, primarios sanctae Romanae ecclesiae, Cardinales, e quibus nullus adhuc rediit. Alanum tamen Cardinalem sanctae Braxedis, magno ingenio uirum, & animo securo & potenti propediem e Gallia reuersurum putant. Naualia quod antea inauditum fuerat Romae constituit triremes, quas plures ad ripam Tyberis in ciuitate Leonina parauit, armauit, & in Turcas misit. Comitem Iacobum Picininum Senensibus (ut dictum est) armis insultantem, misso milite suo repressit. Regi Alphonso querenti ex eo quo pacto inuicem uicturi essent, regna sua respondit ipse regat, mihi summi apostolatus gubernationem relinquat. Veras eorum multis de rebus dissensiones, magna pars Italiae simultates confictas esse credidit: quae fide dedere contentioni, alij Calixtum

Baptista Sciarra per medias pontificis cohortes uiam gladio sibi aperuit.

Alphonsum, alij Alphonsum, alij utrumque accusauere. Quorum alter regem sub quo natus esset, alter suum sacerdotem, cui tanquam uicario dei parendum est ferre non posset. Bis Cardinales a Calixto creati sunt, primo tres, ex quibus duo nepotes eius fuere, quorum & si fuit aetas aliquanto minor quam tanta dignitas uideretur exposcere, doctrina tamen et circumspectio & morum suauitas id honoris haud iniuria consecuta ceteretur. Tertius fuit Iacobus de Portugallia, regio sanguine natus, in quo ea modestia, ea grauitas, id acumen ingenij, id studium literarum, is amor uirtutis emicuit, ut quamuis iuuenis adhuc, tardius tamen opinione omnium ad eam dignitatem ascenderit. Secundo loco sex assumpti sunt, haud profecto indignissimi (unum demas) tanto munere. Meo tamen iudicio nulli dignius id honoris obuenit, quam Ioanni episcopo Zamorensi, ciuilibus sapientiae cognitione sublimi, qui uno de quadraginta annis Romanam secutus curiam, per omnia ferme officia castus & innoxius transierat, cancellaria uero quae a tempore Nicolai uacauerat, Calixtus nepoti suo sancti Nicolai in carcere Tulliano Cardinali ac Marchiae legato commisit. Germanum eius Petrum Borgiam egregia specie atque indole iuuenem ecclesiae stitice militiae ducem praefecit, ex in praefectura urbis ei commisit. Ludouico Cardinali sanctorum quatuor coronatorum, & ipsi quoque nepoti legationem Bononiensem demandauit. Vincentium natione Hispanum, & Osmundum Anglum miraculorum fama illustres inter sanctos rededit. Legatos in Scythiam et Persidem in Aethiopiam misit, qui Christianos per orientem in fide continerent, & aduersus religionis hostes armarent. Scanderbechus in Albania, multisque alijs per Graeciam Turcarum bello laborantibus, pecuniaria subsidia largitus est. Transfigurationis dominicae festum instituit, & celebrari publice iussit. Assumptionem suam priusquam Pontifex Max. eligeretur pluribus annis praedixit: cladem quoque quam Turcae apud Albam in Hungaria sustinuerunt, antequam fieret uaticinatus est: nunc quoque de futuris multa & magna promittit, quae diuina pietas non abnuat uelim. Mortuo Ioanne comite Taliacogio, qui e prosapia Ursinorum fuit, cum mascula ei soboles nulla esset, Ursini hereditatem eius propinquitatis iure ad se traxerunt. Id agrum tulit comes Euersus, cuius filia nupta esset unica Ioannis filia, uentum est ad arma. Columnenses comiti Euerso auxilium praebere: deinde hortante pontifice, Prosper Cardinalis Martini quinti Romani quondam sapientissimi et felicissimi Papae nepos, eius gentis hostis honoratissimus, & literarum studio late clarus, cognitionem suam bello subtraxit. Inter Ursinos & Euersum usque in pacem durant inimicitiae. Latinus sanctorum Ioannis & Pauli Cardinalis illustris, Ursinorum familiae princeps, dexterrimo uir ingenio, iuris scientia & animo qui alta curet, parua despiciat, insignis, ex urbe profectus ad oppida sua concessit, tanquam Romae non se satis tutum existimaret, siue comitis insidias ueritus, siue Pontificis indignatione commotus, nec reuocatus in hanc usque diem reuerti uoluit. Calixto inter omnes Cardinales duo ad hoc usque tempus, imprimis auditi atque accepti fuerunt. Gulselmus Rothomagensis, ameno ingenio, & affinitate sanguinis clarus, ac Petrus sancti Marci Eugeni quarti nepos, patria apud Venetos gente natus, & industria potens, siue quod eorum consilijs multum inesse crederet, siue quod alterum Franciae regnum, alterum Venetorum re publicam ducere arbitratus est. Simonem Romanae philosophiae studijs, & arte medica excellentem adeo dilexit, ut fratrem eius Iacobum episcopum Ferretanum, quanquam uirtute praestantem, sua potissimum consideratione rubeo galero donauerit. In audiendis legationibus priuatorumque hominum causis, antecessorum suorum facilitatem longe superauit, epistolas & regibus & amicis per seipsum dictauit. In signandis supplicationibus libens et hilaris tempus absumpsit: de iure interrogatus, percupide respondit: leges et canones tam ei fuerunt in promptu, quam si heri aut nudius tertius scholam iuris primum exiisset: nihil enim memoria sua excidit, quod retinendum existimauit. Ceterum nulla facultas ei iuris cognitione potior uisa est, in qua ipse ita excelluit ut suorum praedeceptorum, qui sibi possit aequari uix unus aut alter inueniatur. Hic postquam ordinem Cardinalium in se inscripsit, Varmiensis quoque ecclesiam ad mare Balthicum inter Sarmatas sitam postulantibus canonicis commendauit. Cuius possessionem, frementibus eam regione crudelibus & atrocissimis bellis, nondum assequi potui.

Autor de se hic loquitur.

IN Umbria, quae hoc tempore sub ducatu Spoletano continetur, paucae ciuitates inter
 A. stinis seditionibus caruerunt. Nursia Quinti Sertorii quodam patria, Guelforum par
 titum insidijs saepius agitata, uix tandem respirare potuit. Narnia quam sulphureo gurgi
 te conditus annis circuit, ancipiti uix adeunda iugo, Gibellinorum factione depressa
 Guelforum consilio & ductu quiescit: non Amerinis, non Reatinis, non Fulginatibus,
 non Orranis, non ipsis denique Spoletanis licet calamitates defuerunt. Sed Alifina ciuitas
 omnium miserior inuetera est, quae dum modo Brachianam, modo Sfortianam factionem
 agnoscit, & nunc partem quae superior, modo alteram quae inferiorem amplectitur, se pro
 cessis fortunae quatendam prostituit. Picentium regionem, quam nostra aetas Marchi
 am uocat. Franciscus uice comes, Eugenio quarto Pontifici Maximo tum rebus Bassi
 liensibus occupato, ac non solum Philippi Mariae, sed Alphonsi quoque regis inimici
 tijs implicito, una quodammodo excursione ademit, nonnullisque post annis continuata
 possessione retinuit. Interim captus amore puellae, quae inter uirgines coniugi suae ser
 uiebat, & sibi multarum molestiarum, & illi necis causa fuit. Perpetua ea uocata est,
 apud Nouarientes honestis parentibus orta, forma egregia, & ingenuis moribus, nisi
 potentis domini decepta blanditijs, uirginitatem cum adulterio permutasset. Haec cum
 iam paulatim intumesceret uterus, ad tegendum facinus quaesito qui eam duceret uiro
 desponderetur: constituta nuptiarum die, uocatis amicis, apparato grandi conuiuio, spon
 sus in oppido (quod à Francisci curia non longe inhabitabat) lectus aduentum nouae nu
 ptiae protestabatur: ducitur illa multis comitata nobilibus. Sed ingressa oppidum, cum de
 scendere in domo sponsi crederetur, iussa ulterius pergere in arcem rapta est, nec ulter
 rius infelici uiro uidentis sponsae, copia fuit. Quod cum Blanca Francisci coniunx cor
 datissima mulier cognouisset, nunquam deinde quieuit, donec dimissis percussoribus
 puellam quamuis diligenter custoditam interfecit. Franciscus quamuis ea re ualde com
 motus, uxoris tamen iusto dolori censuit ignoscendum. Exin Pontifex Eugenius à Phi
 lippo regique conciliatus, Nicolaum Picinum cum exercitu aduersus Franciscum misit, re
 gemque ut item in Marchiam duceret adhortatus est: annuit Alphonsus, delectumque militum
 habito, cum florentissimis equitum pedumque copijs in Picenum peruenit. Iunctisque apud
 Bisium cum Picinino castris, eoque totius exercitus duce constituto, cōterrito oppidanos
 in deditioem ecclesiae compulsi: quorum exemplum & sancti Seuerini incolae secuti, cla
 des portarum misere. Quae cum Franciscus accepisset, copijs suis per munitiora provin
 ciae oppida distribuens, protrahere bellum ere sua arbitratus est. Exin cum Petrus Bru
 norus & copiarum suarum ductoribus, cum octingentis equitibus ad regem transisset, Ma
 ceratenses uero ac Colentintenses deditioem ecclesiae fecissent, consentientibus Venetis
 ac Florentinis, redire se in gratiam Philippi ducis Mediolani, ut regis impetum euaderet,
 amicis interpellatis simulauit: credidit Philippus, literisque ac nuncijs uti copias in regnum
 reduceret, Alphonsum frustra rogauit. Turpe enim regi uidebatur inuito Eugenio rem
 infectam relinquere: persequeretur igitur atque acrius instans, Cingulum oppidum in deditio
 nem ecclesiae recepit, castrum planum uel captum militi diripiendum dedit, nec territus
 est, quamuis Philippus ea re commotus, pacem cum Venetis ac Florentinis fecisset. Sed
 Aeslin cum exercitu petens, Troilum copiarum ducem, cui Franciscus maxime fide
 bat, nam & multos annos in equitatu suo primos ordines duxerat, et fororem eius in u
 xorem receperat, tradita ciuitate sese dedentem in comitatum suum recepit: deinde Roc
 cham Corratam cum defendente Ruberto Francisci nepote pluribus diebus frustra op
 pugnasset, ad Metaurum amnem supra Fortunae sanum, quo se Franciscus cum reliquo
 equitatu receperat continuato itinere duxit. Ibi ad Alphonsum tubicen quidam à Fran
 cisco in castra uenit, impetrataque à rege pro sui ordinis more liberius loquendi uenia,
 multa nefaria in Nicolaum praesentem Francisci nomine probra congescit, proditorem
 ac perfidum appellans, regemque admonens, ne illi se credat, cui fallere potissimum sit. Po
 stremo Nicolaum Francisci uerbis, ad duellum prouocauit. In quo duces ipsi, eorumque
 quaedam copiae de gloria, de dignitate certarent, apparitura quidem uno praesidio
 simul

Tubicen ad
 Alphonsum
 uenit et in
 Nicolaum pro
 bra congerit.

A Simul atque equitum uirtutem, simul à rege petijt, ut æquus spectator pugnae adesset. Ni
 colaus iam inde ab initio ea audiens, commotus, haud leuioribus conuictijs in Franciscum ab
 sentem coniectis, fide suam multis exemplis comprobans, ægre sibi esse respondit, corpus
 suum uulnere in ceruice recepto debilitatum fuisse, ostensum se singulari certamine, ut
 eorum prodicionis infamia censendus esset, nisi hæc fortuna sibi facultatem abstulisset, ob
 latam tamen pugnae cum exercitibus conditionem, læto se animo cum bona regis ue
 nia accipere, postero die cum copijs suis sub ipsam urbem sanum parenti campo futu
 rum: quod cum à se postulare Nicolaum decoris tuendi causa rex animaduerneret, utriusque
 partis securitati sese consulturum recepit, sed cum dicta die Nicolaus in campum cum suis
 processisset, atque insultans urbis moenibus usque ad portas cucurrisset, rex uero procul
 inde ad mille passus cum exercitu cōsedisset, liberum utrique parti praestaturus capum. Fran
 ciscus siue regi parum fides, siue gloriam suam de qua per id tempus haud dubie factabatur,
 in discrimen adducere ueritus, intra urbem suos continuauit. Magna inter Franciscum &
 Nicolaum non æmulatione modo uiguit ob rei militaris gloriam, cuius primas partes sibi
 uterque arrogabat, uerum & similtas ingens ob ueteres inimicitias, quae olim inter Bra
 chianum & Sfortiam fuerant, quorum alter Francisco pater, alter Nicolao Magister ac dux
 fuerat: atque idcirco, non tantum hostes, sed ut inimici inter se bellum gerebant, nec sub uno
 eo, tamque principe ut militarent adduci poterant. Nicolaus ex corporis breuitate Picini
 ni nomen accepit, sed quanto mediocritate statura eius inferior, tanto animi magnitudo
 superior. Pauca ei uerba fuerunt, atque parum compta, sed quae multarum ac magnarum
 rerum sententiam comprehenderent. In milites suos indulgens, in amicos liberalis, in ho
 stes durus et asper, dimicandi cupidus, quietis impatiens, gloriae uidus, & in periculis obe
 diens promptus ac securus, praesidium ex occasione protinus sumpsit: hostem celeritate
 praueuit, excursione fatigauit, leuis armaturae, equite magis quam pedite utebatur, fortes
 atque asperos milites amauit, hostium numero deterreri non potuit, diligens & expeditus
 in exercitu ductando semper uisus fuit. Quibus rebus cum plurimos & in Gallia Cisal
 pina, et in reliqua Italia triumphos ex hoste duxisset, haud dubie rerum gestarum magni
 tudine, et gloriae magistro suo Brachio maior euasit. Franciscus autem honesto corpore
 fuit, & quod mediocritatem non parum excederet, amplo pectore, robustis membris
 & apertis dispositis, facie grata, iocundis oculis, caluitie uenerabilis, facundia copiosus, in
 genio peracri, animo rerum magnarum cupido. Solers in administrandis rebus, in labo
 ribus perferendis infatigabilis, in occasionibus prospiciendis acutus & sagax, in hostibus
 fallendis uersutus & fauer, in praesagiendis euitandisque dolis, ad hostium consilium praueuten
 dum cautus atque prouidus. Denique ipse in omnibus rebus gerendis adeo aptus, dexter
 & absolutus extitit, ut eius uera integritate sufficienter dicere posse, homini etiam dicen
 ti peritissimo, facile uideatur minime. Raro, nisi ex destinato cōflictu, hostem sapius ob
 sidendo quam decertando cōfregit. Peditatum magno in precio habuit. Argentum atque au
 ro cultos esse milites uoluit. In exequendis consilijs celer ac perseverans, ita ut in rebus
 quas aggrediebatur, saepius se uirum prudentissimum ostēderit. In omni renouanda praesentia
 animi, laborum tolerantia, usu, exercitatione, consilio mirifice instructus, quibus artibus
 breui adeo magnus effectus est, ut unus ex omnibus copiarum ducibus inueterus sit, qui
 cum Nicolao de rei militaris principatu concertare possit. Nam cum scientia rei milita
 ris atque autoritate pares uiderentur, diu dubium fuit, uter alteri anteposendus esset. Sed
 hanc litem, fugatus paulo post Nicolai exercitus, & ingens uictoriarum Francisci cur
 sus, & Mediolanensium fortuna in eum pleno cornu tralata, prorsus diremit. Caterum
 Fani expugnationem cum rex difficilissimam intelligeret, non Francisci solum magni &
 peritissimi ducis praesentia defensi, uerum quod etiam urbs mari adiacens claudi, ne com
 meatus intraret, haud quaquam potuit. Inde abiens in Ermanum duxit, quo in loco cum
 Alexander Francisci frater eruptione facta, postremum agmen eius inuaderet, conuictis
 in eum signis hostem intra urbem repulit, atroci pugna pro muris facta, et antemurali quod
 pro uallo stabat uel capto. Deinde ad turrim palmarum composito agmine perueni
 ent, Francisci epistola reddita est nuncio intercepta, quae Troilo ac Petro Brunoro in
 Q 9 4 scripta

scripta, inter cætera ea uerba continebat, ne amplius differentes iam eadem cogitata mutarent, quapropter ambos de prodicione suspectos, armis equisque & omni quantumuis magna suppellectili priuatos in uincula cõiectos, in Arragoniã misit, & in arce Satabia Valètini agri custodiri mandauit. Nec diu postea, cum Temaritani deditiõem fecissent, in regnũ suũ diuertit, duobus millibus equitũ ad Picininum, qui ad montẽ aureum cum exercitu extiterat, transmisit. Sed postquã illi aduentassent, Picininus repẽtino Francisci aduẽtu inuasus, prælio sulus pulsusq; fuerat. Cluius, in quo Castra posita erant, & oppidum proximum dissipatos fuga, seruaui. Franciscus ea uictoria simul & profectiõne regis elatus, Picenũ undiq; ueluti uictor percurrere & infestare cõepit. Rogatus ab Eugenio Alphonsus eõ reuertĩ, cũ iam se itineri accinxisset, nouis regni motibus domi retentus, Lupũ, Virreũ, Vrsinũ, Carliamq; cũ non paruis copijs aduersus Sfortiam misit. Interea Nicolaus Picininus à Philippo in Galliam reuocatus, Franciscũ filiũ cum parte copiarum in Piceno dimiserat, quẽ Sfortia ad montẽ Vlmũ prius pugna superatũ interceptit, quã regis auxilia ei aduenissent. Post hæc Ludouicus Aquileiẽsis Patriarcha eã prouinciã ab Eugenio sortitus, Ioannẽ Vintimiliũ inter belli duces fama præstantem, cum magna equitũ pedumq; manu à rege missum omnib. copijs suis præfecit. Cuius industria Aufidã oppidũ obsidione clausum, in deditiõem accepit. Erant eo tempore nõ parua Philippi copiaz apud Cingulum oppidũ, cõtra Franciscum missa. Nam Philippus cum Francisci reconciliationem iam tandẽ simulatã intellexisset, Italianũ Forlanũ in rebus bellicis lata cognitiõ, q; Põtificis partes adiuuaret, eõ transmiserat. Cui cum Patriarcha & Vintimilius per rectã uiam coniungi nõ possent, nam media loca Franciscus obtinebat, magnis itineribus per mõtana ad eũ peruenere: quo cognito Franciscus è Piceno descendens, in Urbinate agrũ sese recepit. Patriarcha montẽ Melonem obsedit atq; obtinuit. Deinde oppidum sancti Angeli ui expugnans, diripiendum militi dedit. Vintimilius paulõ post ab eo in regnũ ad Hyberna recedens, per agrũ Firmianũ nõ procul à Monte sancto cõstitit. Cuius aduentu conterriti oppidani, emisissis oratoribus deditiõnem fecere: similiter circuniecta castella, deinde ad montẽ altũ profectus, dies aliquot ibi mansit. Interim Firmiani cõiuratione facta, spe propinquũ auxilij à Francisco defecerunt. Alexandro fratre cum magna equitatus parte in arcẽ cõpulsõ, quibus & Vintimilius & Pontificis copiaz mox exiliũ præbuere. Sed cum arx eiusmodi esset, ut sola fame uinci possit, præmunitis urbis partibus, ne descensus ex arce fieret, Vintimilius uti constituerat, in Hyberna concessit. Sequenti anno Alphonsus Renũdum Buillum, & cum eo mille equites, & totidẽ pedites ad Patriarchã in Picenũ misit. Qui ubi cum Iacobo Caynano in ecclesiã castra peruenit, mox Talianus Forlanus mandante Philippo Maria comprehensus est, at postriduo iussu Patriarchæ apud Rocchã Cõtratam securi percussus. Montem fabrum deinde cepere, & aliquot Castella Frederico Urbinate principis eriperunt. Sed cum iam duo millia equitũ à Florẽtini ac Venetis missa, Francisci exercitum auxissent, Philippus uero exercitu suo ad Casale maius, iuxta flumẽ Padum à Venetis pugna fuso ac castris exuto, copias suas è Piceno reuocasset, & amplius Eugenijs ac regis auxilia postulasset, ad quem duo millia & quingenti equites ex castris ecclesiã iubente Pontifice transferunt, Franciscus iam bello superior, Montem aureum, & alterum ei proximum castellum Sigismundi Malatestæ, qui iam ab eo defecerat, ecclesiã fortunam securus expugnauit, & eiusdem oppidum Gradariam obsedit. Interim rex alia Patriarchæ auxilia misit, cum quibus in Picenum reuersus Iacobum, Caynanũ proditiõnis suspectum apud Rocchã Cõtratam, ubi Italianum Forlanum interfici iusserat, capitali supplicio affecerat. Exin nihil memoria dignum ab eo gestum, donec Franciscus Philippo reconciliatus, illius stipendia facturus, & iam dux contra Venetos designatus, ex Piceno recessit. Nam postea non solũ arx Firmiana, sed omnis fermẽ prouincia in eius potestatem facta est.

De Iosia duce Asculano, Cap. LX.

IN Asculo Iosias nobilibus ortus parentib. admodum adolescẽs, Ioannẽ Francisci Sfortiæ fratrẽ magno animo iuuenẽ, & q; eã urbẽ p; omne belli tẽpus egregie defendisset, conspira-

A conspiratione cum paucis inita incautum obruncauit. Sed cum & ipse tyrannum in patria gereret, in exilium actus est. Ciuitas deinde sub ecclesia quieuit, quamuis anno ab hinc superiore idẽ Iosias arcem quãdam naturali situ munitam & urbi propinquã, cum plerisq; latronibus occupans, non paruas curas illi populo ingesserat: quæ res ei parum prospere processit. Nam Rhodericus sancti Nicolai Cardinalis, eius prouinciæ legatus, obsidionem loco admouens, postquam arce potitus est, captum ipsum uinctumq; Romam misit.

Quod apud Urbinate dux Oddo, & prothonotarius Carpenfis propter suam in faminas libidinem fuerunt interfecti, Cap. LXI.

IN Urbino dux gentis Oddo matre Colunensi nobilissima natus, cum per libidinem in matronas nobiles debaccharetur, nec modum licentiæ faceret, populari tumultu interfectus est. Incensor nequitie & adolescentiæ suæ corruptor, Prothonotarius Carpenfis, nobili genere ortus, sed ingenio pessimo, qui nuptis ac uirginibus quãplurimis uim intulerat, qui per omnia scelera ad summam uitiorum peruenerat, eadem nocte cum discipulo suo necatus, inexhausta libidinis poenas dedit. Cadauer eius in forum delatum, defecta uirilia in ore mordicus tenuit: Guido pater Oddonis priusquã cõiugem ex Colunensi familia duceret, cũ proles ei nulla uirilis esset, anxius quonam pacto in gẽte sua imperium propagaret, cõcubinã ex se prægnantẽ assimulauit. Exin Bernardini Cardesi agnati sui, præclari copiarũ ducis filium, tum fortẽ natum supponi pro suo nutritiq; iussit, Frederici nomine indito. Sed coniugio deinde cõtracto, cũ filium legitimum sustulisset, conuersa in eum cura Fredericũ adhuc puerũ militiã tradidit, in qua ille ad ætatem usq; uirilem perseuerauit. Deinde Oddone mortuo, uocatus à populo, Urbinate factus est princeps. Clarus uir & Castrẽsibus disciplinis apprime institutus, cui nec administrandis rebus bellicis consiliũ, nec in capescẽdis periculis animus unquã defuit, nec uero factis quã fide clarior, quæ quidẽ uel maxime patuit, cum bello Picenti Franciscum Sfortiam qui ad eum se receperat, fortunæ afflatu iam pene desertum, cõstantissime iuuit ac fouit. Indignus profecto, qui militari ludo dextrum perdiderit oculum.

De Sigismundo Malatesta duce Ariminensi, Cap. LXII.

A pud Ariminum Aemiliæ urbem, Sigismundus Malatesta sceleribus insignis, imperium tenuit, qui cum Sfortiæ filiam matrimonio sibi adiunxit, partes eius in Picenti bello aliquandiu secutus est, deinde sub ecclesiã stipendia fecit. Militauit in Gallia contra Venetos, & in Tuscia contra regem Arragonũ, quæ res postea magno sibi detrimento fuit. Nam cum de pace Italiæ apud Neapolim ageretur, rex huius iniuriæ memor, eum qui sibi fidem non seruasset, extra communem pacem esse uoluit. Deinde comitem Iacobũ Picininum, & Fredericũ Urbinate principem, cum copijs in eum misit, qui aliquot ei nõ parui nominis oppida abstulerunt, eiusq; agrũ ferro & igne uastarunt. ipse cum auxilia frustra implorasset, ad extremum (quod unum salutis erat remediũ) Alphonso missõ, ad eum reconciliari constituit, cuius nondum preces exaudita sunt, quã uis spem concordiaz regis clementia non paruam affecit.

De Fauentia, & Fabriensis, Cap. LXIII.

IN Fauentia mortuo Guidone Antonio, principatum frater eius Nestor arripuit, qui Florentinis contra Regẽ militans, haud alia ratione quã Sigismundus ab Alphonso declaratus hostis, extra comunem pacẽ factus est. Fabrienses qui dudum tyrãide oppressi, necatis tandem quindẽcim ex familia quæ principatum inuaserat, fugientibus reliquis ad ecclesiã imperium redierant, multisq; post annis in pace quieuerant, hoc anno de rebellionẽ tẽtatos, seu cõsentiẽtes seu suspectos ciues aliquos in uincula adiecere. Exin tormẽtis ac q̃tionibus prodito & expresso crimine, ultimo supplicio affecerunt.

De Aquila Marforum urbe, ubi de diuo Bernardino Senensi, Cap. LXIII.

IN Aquila Marforum urbe, apud quã memoria nostra Brachius Perusinus dux belliforidatissimus, dum per anni temporis obsidionẽ tenuissent, Martini quinti Pontificis Maximi ac felicissimi armis uictus interijt. Diuus Bernardinus Senensis, postquã Italiam omnẽ Christi nomẽ p̃dicãdo peragrasset, uitã cursum peregit, eo in loco sepultus clarere

clarere miraculis affirmatur. Fuit autem Bernardino clara inter Senēses origo, nec uera est assertio eorū qui patriā illi Massā fuisse tradunt, quāuis pueritiae nōnulla rudimenta peregerit. Ceterū pater ac maiores sui lōga serie inter nobiles Senēses habitū sunt, ubi & ipse natus, & maiori ex parte educatus, cum adoleuisset iuri pontificio ediscendo operam dedit. Sed cum sepultis parentibus fallaces huius mūdi blandicias, & inania eius esse promissa animaduertisset, distributa inter Christi pauperes substantia, diuī Francisci religionem ingressus, traditam sibi regulam exactissime obseruauit: declinansq; maiores conuentus, eorum ductor ac magister effectus est, qui fratres obseruantes appellatur. Maximum autem ei studium in edocendis populis fuit. Qui cum esset facundia copiosus, & doctrina insignis, incredibili omnium attentione audiebatur, & quasi alter Paulus esset uas electionis in admiratione ac reuerentia habitus. Tres eum populi sibi pontificem elegerunt, Urbinate, Ferrarienses, Senenses. Sed non fuit ei consilium linguam quae toti posset Italiae consulere, unam urbem concludere.

De Neapolitano regno, & multis praesidijs per Alphonsum Arragoniae regem, & alios duces non paucos, in ipso regno Neapolitano, & alijs locis factis, Cap. LXV.

Regnū iam Neapolitanum ingressi, ad felices Alphōsi mirabilesq; rerū cursus stilū cōuertimus. Post bellū nauale qd ipse cū Genuensibus infeliciter gessit, tanquā cognorū fortuna suū errorē, quae tanto principi molesta fuisset, nouercae odium in materium nutriuit affectū, & quae illi aduersissima fuerit, secundissima facta est. Nam Philippus Mediolanensium princeps, ubi captiuū regē ad se ductū, & se uictorē lōge minorem uicto animaduertit, mox ex hoste factus amicus, liberū esse iussit, societateq; secū equis conditionibus facta, magnis muneribus donatum ad se dimisit. Isabella interea cōiunx Rhenati Lothoringiae ducis, qui cum Alphonso de regno cōtendebat, & per id tempus in captiuitate Philippi Burgundiae ducis destinabatur, cū duobus paruis filijs Caietam uenerat, eaq; praesidio firmata, Neapolim se contulerat. Sed Petrus Arrago frater Alphonso qui ex bello nauali cū paucis trirētib; euaserat, reparata in Sicilia classe, praeter spem inuitatus, ab altera factione Caietanorū, noctē profectus, ea Caietam obtinuit: & expulso hostium praesidio, suum imposuit, missis ad Alphonsum nauibus, quae illum ex portu Venetij adueherent: appulit paulo post Caietam in eisdem nauibus Alphonsus, deinde Capuam petijt, quae licet medio tempore ab Isabella & Iacobutio Candola acriter oppugnata fuisset, uirtute tamen Ioannis Vintimilij eius loci praefecti, in fide perstiterat. Ibi Renundus Nolanus regulus Alphonso reconciliatus est, & mox Scaphatū in insula Sarnisum Castrumq; maris in deditiōnem acceptum. Isabella ubi se uiribus Alphonsi imparem esse cognouit, ab Eugenio Romano Pontifice auxiliū petijt, qui Ioannem Vitelliscum Patriarcham Alexandrinum cum tribus millibus equitum ac pari numero peditum ad eam misit: profectus in Campanum Patriarcha, aliquot castella uicē cepit, obsidissetq; Capuam, nisi Ioannes Vintimilius octingentos equites quos regina ad eum transmiserat, ex improviso inuadens fudisset, cepissetq;. Aggressus est tamē idē Patriarcha Ioannē Antonij principē Tarentinū ad montē Fuscū, ac eum expugnatū uicē castris captiuū abduxit, eaq; demū lege dimisit, ut frater eius quingentis equitibus stipēdia Pontifici faceret. Gerebāt Patriarcha & Iacobutius Candola cōmuni consilio, & amicis animis pro regina bellū, sed interuenientibus simulatibus copias separarunt. Interea duorum mensium induciā inter Patriarcham & Alphonsum facta, quibus durantibus, Patriarcha Iacobutio reconciliatus, cum eo iuribus prius opprimere Alphōsum statuit, cuius reconciliationis cum ad eum notitia perueniret. Erat Alphōsus apud uicū Iulianum, tribus miliaribus ab Auerfa securus in castris, cum sibi nunciatū est hostes rupto induciarum fœdere aduentare, sibiq; minime tutum expectare impetum, ob quā rem sublatis signis, mox Capuā se recepit, nō tamē absq; damno suorū, qui postremum agmen duxere. Exin cū Patriarcha Auerfam sibi ad inhabitandū tradi ab Isabella peteret, Iacobutius impediret, rurs; inimicitiae inter eos subortae sunt. Sed cū Tramēses excepta arce Alphōsum dominū appellasset, & atrox oppugnari cepisset, Patriarcha cū exercitu eo profectus obsidionē firmauit, cui & Iacobutius Cādola ab Isabella rogatus, & Ioannes An-

Antōnes Antonius Virsinus & multi alij se cōiunxerūt. Firmata obsidionē, cū Ioānes Antonius haud ex animo bellum gerere crederetur, & naues regis aduētare Tranensibus auxilio narraretur, ueritus Patriarcha intercluderetur, cum paruo nauigio ingressus mare, tanquā pecunias ab Eugenio petiturus, in Picenum ad nauigauit, deinde Romam se contulit. Milites eius sine duce relicti ad Candolam se cōtulerunt. Arx deinde Alphonso dedita est, & Ioānes Antonius ad eum redijt. Inter hanc Rhenatus ē captiuitate dimissus, cum decem trirētib; Neapolim uenit, & uocato ad se Iacobutio Candola, & eius cōsilio Scaphatū petēs, in deditiōnem accepit: deinde in Sulmonensem profectus, cum frustra urbem obsidisset, agrum uastauit incendio. Nec Alphonsus interea quiescebat, sed Albano ac Celano agro subacto ad Castrū uetus peruenerat, in ualle Subletia sitū, cui Rhenatus oblata pro militari more Chirotheca praelium indixit: accepit Alphōsus, sed quaesuit singulari ne certamine, an collatis signis cum toto exercitu dimicandum esset, se ad utrunq; paratum esse, cumq; Rhenatus respondisset, uniuersi certaminis cum toto exercitu fortunam se uelle subire, Alphonsus renunciauit placere id quidem. Sed quoniam ueteri more eius fuerit qui prouocetur, diem & locū praelij dicere, se cū exercitu inter Acerras ac Nolam proficisci, qui capus lata planitie utriusq; idoneus esset, ibiq; eum ad diem octauā praestolaturum. Hinc orta dissensione, cum Rhenatus locū in quo **B** Alphonsus esset constituendū diceret, praeliū impeditū est. Alphōsus in Nolanum perrexit. Rhenatus in eū locū ubi Alphōsi fuerāt castra, duxit exercitū, atq; ita suo satis honori iterū factū putauit. Exin Rhenatus in Pelignos ducens, Castrū uetus subegit. Alphōsus in uallem Cardinā profectus, Arpariū oppidū uicē cepit, & Marinū Boffam uallis dominū captiuauit, Casertinū regulū in fidē recepit. In Lucaniam ducens, oppidū Anglū obsidione fatigatū obtinuit. Nuceriā dedentibus oppidanis accepit. Iam xv millia equitum in castris eius erant, quibus fretus absente Rhenato Neapolim petens, cū Petro fratre binis castris urbem obsedit, decem trirētib; in portu collocatis, oppugnatur urbs magnis uiribus, nec ciues seipsos negligunt. Sed dum Petrus paululū a castris speculari di gratia in littore uagatur, ē Carmelitano templo caput tormento ictus, repente occubuit. Vir apud omnes ordines gratiosus, ad rē militare natus, animi magnitudine & corporis robore excellēs, ad suberda pericula impauidus, acer & manu proptus, cuius interitu consternato exercitu eius diei dimissa est oppugnatio. Alphonsus ubi germani iace re truncū cadauer inspexit: Ad hanc (inquit) ego te frater stipēdia duxi, ut esses, qui mihi tuo sanguine, tuaq; nece regnum parares, recōdiq; loculo corpus iussit, & in arcē maritimam deportari, cui post tēpora nactus, idonea dignum suo genere funus duceret. Sequentibus uero diebus cū oppugnatio repararetur, tāta uis imbrū cecidit, ut necessario ab obsidione discessum, & res in religionē sit uersa. Exin Caynanū oppidū, tradēte quodam milite, multis oppidanis occisis, ab Alphōso receptū est, & arx fame coacta in deditiōnem uenit. Rhenatus interea ex Pelignis reuersus Neapolim, ubi quae acta fuerant didicit, turrim sancti Vincentij opportune in mari sitā, ad tutelam regiae arcis uicē expugnauit: deinde arcē ipsam pluribus dieb; oppugnans, dedente praefecto, cui annona profus deerat, in potestatem suā accepit. Alphonsus uero cum frustra obsesit auxiliū ferre conatus esset, in Lucanos trañciens, Salernitanos, totamq; fermē prouinciā & Brutiorum multos in deditiōnem accepit. Iacobutius autē Cādola praestanti ingenio, & à literarū studijs non abhorrēs, atq; in primis rei militaris peritus, q̄ sub Bracchio stipēdia fecerat, dū castellum quoddā Iacobi Lagunissae oppugnare nititur, catarri pfluuiū correptus occidit, clarus pfecto regulus, & ingenti laude dignus, si quāta industria & rei bellicae cognitio, tanta illi fides & in pmissio cōstantia fuisset. Ioānes Vintimilius & ipse per idē tempus Acerras prodentibus oppidanis, & arcē fame laborantem in potestatem recepit. Auerfani quoq; a Rhenato deficientes, Alphōsum intromisere, qui arcē apprime munitā, & forti praesidio defensam, cū expugnare facile non posset, fossatis ingentibus exclusit, & oppugnari quotidie iussit. Rhenatus ad Antonium Candolae filium in Apuliam profectus, cum nihil propterea ab oppugnatione arcis Auerfae cessari animaduertisset, per Candimā uallem, & deinde ab Alphonso qui occurrerat impeditus, p̄ transuersos montes, sequenti-

tes, sequente Antonio, in Nolanum descendit: nec tamē obsēsis apud Auerſam opem **D** ferre praesumpſit cū Alphōsus in castris illic potētior uideretur. Sed reuersus Neapolim, Antoniū Candolā de proditiōe suspectū cōprehendit & in carcerē trudi iussit: quae res magno ei detrimēto fuit. Nam cū castra illius sub urbē posita tumultuarēt, ducēq; suum reposcerent, Antonius dimissus est, qui contumeliam sibi arrogatam iniquo ferens animo, mox ad Alphonsum trāsiuit, & arcem Auerſianam septimo iam mense obsēsam ei tradi curauit. Persuaso per epistolā Xantho, q; cum patre suo militauerat, praefectusq; sibi praesidiū erat. Desciuit tamē paulō post Antonius ab Alphōso. Deinde apud Beneuentum ei recōciliatus est, cū arce per proditiōnē tradita, ciues q; consternati in Alphōsi potestatem uenissent: quo tēpore & Calathini adactis machinis ab Alphōso expugnati sunt, & castrū Padula & ante Vrsaria castra posita. Franciscus Sfortia Rhenato amicy Arrianiū, Troiā, Mamfredoniā, Nuceriā, & alia pleraq; oppida per idem tempus in Apulia obtinebat: quorū custodiā Caesari Martinēgo, cum non paruo equitatu cōmiserat ipse in Piceno agens. Caesar cum esset Alphōso infestus, bis extra moenia Troiā pugna re ausus, bis ab Alphonso ex acie fusus, turpi fuga in urbem sese recepit: nec multo post Vicariū oppidū resistētibus oppidanis ut captū, pda militi permissa, scēminarū decus regio more seruatū. Alexander autē Francisci Sfortia frater, sub urbem Thētini Retundū Candolam, ac Riccium & Iosiam cum copijs ad Alphonsum euntē repente aggressus, **E** leui certamine fudit: Riccium ac Iosia praecēps fuga saluauit. Retundus interceptus est, qui cum esset Antoniū Candolae patruus, illum secundo ab Alfonso alienauit. Venit & Iohannes cardinalis Tarentinus, in Rhenum aduersus Franciscum Aquinianū Eugenij copias ducens. Sed occurrentis Alphonſus, retro eum repulit. Exin rupem Gulielmi in alto monte, sitam castris circa occupatis fame coactum obtinuit, & paulō post Capreas oppidum in insula eiusdem nominis sitū, Tyberij quondam Caesaris siue delicias, siue latebras dicere malis, tradentibus oppidanorū quibusdā recepit: nec moratus castra ad Neapolim posuit, simulq; Puteolos obsedit: qui aliquādiu fortiter resistētes, tandē rei frumentariae inopia & defectione regi portas aperuerūt. Turris quoq; (quā uocant Ottattij) recepta est. Urgebantur interea rei frumentariae inopia Neapolitani, nec spem aliam habebant, quā uel Genuenses mari, uel Franciscū Sfortiā cum Antonio Candolā auxilium terrestri itinere allaturos esse. Anellus interea faber quidā cōmentarius, quē fames Neapolim exire cōpulerat, ad Alphonsum profectus, si praemium adsit, urbem paruo militū periculo capi posse demonstrat. Deliguntur uiri fortes ducēti, qui cū Anello eiusq; fratre, per ostensum aqueductum, nocte urbē ingressi, moenia occupent. Rex cū exercitu paratus, signū certaminis audaciter expectat. Illi ad domū quandā perueniunt, in qua unica erat anus, & adulta cū ea uirgo: mater cum exclamare coepisset, celeriter oppressa, uocē emittēre inhibita, filia sua sponte cōticuit: & iam sol exortus erat, nec amplius, **F** quā uiri quadraginta ex omni numero puteum inuasērant, qui nunciare ingressum regi debuerant, siue negligentia, siue aliā ob causam nihil regi significauerunt. Existimabat Alphonſus, aut caelos esse qui missi fuerant, aut metu exilire non auos: profectusq; proptus, urbē ab ea parte quae occupanda erat inuadit. Rhenatus cū ea manu, quā ad subitos inopinatosq; casus parauerat, citato equo ad muros contendit, hostesq; procul amouit. Ingens uero pauor & cōsternatio eos cepit, qui ē puteo euaserant: nec egrēdi in puteū, ne armorū strepitu prodērēt, nec erūpere propter paucitatē audebāt. Alphonſus ut uidit nihil à suis intus misceri, desperatis rebus in castra rediit. Rhenatus tanquā periculū depulsiſset, relictis custodibus, & ipse in regiā concessit. Nec mora nuncius ad Alphonsum currens, multos ē puteo prodissiſse, atq; in domo tacitos ob metū latere nūciat. Iterum igitur ad moenia succeditur, iustauraturq; praesidiū, ut erūpendi animus latētibus acutatur. Interea filius eius, quē nominauimus anicula, à statione sua domū ueniens, pulsatis foribus aperiri sibi expedit. Mater, & qui intus erāt exanimati, quid agant nesciūt. Vincit tandē ea sententia, ut reseratis paululū foribus, maris ei iniiciant, eūq; cōprehensum tacere iubeant. Sed ille repente ut armatos uidit, trepidus refugit, hostesq; intra urbē esse uociferatur. Ad Rhenatū uero subito peruolat, et quae uiderit refert. At qui intus erāt

uno agmi-

A uno agmine raptim ē domo profiliunt, primoq; impetu moenia propinqua uno tantum uigile ibi reperto, turrimq; occupāt. Rhenatus eo nuncio ac tumultu excitatus, ad moenia celerrime reuersus, impetum in hostes facit. Alphonſus quo suis animos addat, scalas admoueri imperat. Sed oppidani eam muri partē facile tuebātur, & qui per scalas in captam turrim euaderent, grauium saxorum deiectione obsistebāt. Dum pugnatur acriter, obequitans moenia Alphonſus, locum quendam urbis neglectum esse animaduertit, eoq; celeriter scalas admoueri iubens, murum obtinuit. Iam uero qui turrim occupauerant, partim grauius lauciati, pugnam remiserant, partim praecipites ē muro se dederant. Eratq; Rhenatus eam turrim recepturus, nisi à tergo subito cum ingēti clamore hostes inuecti terrorem intulissent. Auxit & trepidationem oppidanorum unus ex Alphonſi militibus qui per moenia urbē ingressus, cōscenso equo quē uacuū forte inuenit, in hostem acerrime inuectus, opinionei praebuit proxime portae captae atq; infractae. Nō tū Rhenato defuit animus, sed cohortatus, qui aderāt in hostes fortiter irruens, eorū impetum paululū coercuit atq; repressit. Mox uero, ut crescente hostiū numero, suos exterritos animaduertit, sensim referre pedem coepit: atq; ingressis per diui Ianuarij portā hostium compluribus, in arcem regiam cum paucis se recepit. tum & à fori Boarij porta, et ab alijs diuersis muri partibus irruptio facta, atq; ad praedas discursum est, à caedibus tamen tēperatū. Mox uero ingressus Rex, & praedae quoq; finis factus. Insignis huius anni memoria expugnationem tantae urbis, quae eo modo capta est, quo annis antea mille per Belisariū ē Gothorum manibus erepta fuerat, quadragesimo & quadringentesimo supra miliesimū ab ortu saluatoris Christi, is annis erat ab initio coepti belli unius et uigesimalis. Postridie duae ingentes onerariae naues à Genuensibus missae cum frumento applicuerunt, quae cognita urbis captura sub arcē cōcesserunt, Rhenatūq; omnium spe recuperandae urbis abiecta inde auexerunt. Tres adhuc arces in fide Rhenati perseuerabāt Capuana, Montana, Regia. Sed Capuana, pactis paucorū dierū inducijs, ante Rhenati abitum se dedit. Regia aliquanto postea & Montana tardius receptae sunt, Rhenatus ad Eugenium Florentiae morantē sese cōtulit. Exin in Gallia ulteriorē abiit. Alphonſus munita Neapoli, aduersus Antoniū Candolā ducēs, ad Carperionū castra posuit, ubi cum facta pugna ab Antonio copia, in eundē certamen reguli dicerent, nisi princeps adesset: ergo (inquit Alphōsus) qui militi animū addere cōsueui, iam poenitentia mea terrorem adhibeo, absit à nostro sanguine ea recordia, moxq; galeam induit, signumq; pugnae dedit. Certatū est aliquādiu nutante uictoria. Postremo fuso hostili exercitu, Antonius ipse captus est, cui erroris ueniam postulati, nō modo ignouit Alphōsus, uerū etiam oppida quae à patre accepta haereditario iure possidebat, reliquit: ceteris captiuis perhumaniter habitis, nec quicquā ex Antoniū suppellectilis, quae ingēs erat, praeter cristallinū calicē cepit. Post haec Pelignos Marfosq; subegit. Mamfredoniā et subinde arcē in potestate recepit, omnesq; belli reliquias in Apulia extinxit: ac pacato ubiq; regno, Neapolim rediens in triumphantis morē, exultante populo, magnificentissimis apparatibus ingressus est urbē, Post haec de pace inter Alphōsum & Eugenium actū. Ludouicus Cardinalis Aquilegiensis & sua uirtute et potestatis autoritate potēs, idcirco ad regem missus, eam cōfecit. Leges pacis in hūc modū dictae. Eugenius Pontifex Alphonsum regē Neapolitanum decernat, appelletq;. Ferdinādo regis filio cui rex post mortē regnū destinauerat, potestatem succedēdi faciat, Terracināq; regno adijciat. Alphonſus cōtra Eugenij auctoritati se subijciat, atq; opituletur ad agrū Picenū, quē Sfortia occupauerat uendicandū: si quando Pontifex aduersus Turcas aut Afros bellū suscipiat, rex cū classe adiuuet: Sacerdotes regnorū suorū sub cōcilij p̄textu Basileā profectos reuocet. Nec patiatur tres ex suis q; cardinales sub Amedeo Sabaudiensi creati fuerant, reuertētes pro cardinalibus suscipi haberi ue Matricem ciuitatē ducalē, atq; Acumulū in Marſis oppida Romanae ecclesiae tradat. Traiecit deinde in Picenū Alphonſus, & quae supra relata sunt, felici cur superrexit. Exin domum rediens, cum Genuensibus duce Raphaelē Adurno ea lege pacem fecit, ut bello ablata nemini petendū ius esset. Nec regis hostes Genuensium populus, nec rex Genuensium reciperet, illos ue cōmeatu adiuuaret. Genuensēs regi quotannis dū

R r uiuereſ

uiveret honoris gratia patra aurea dono darer, ac Neapolim mitterent. Post hac Anto-
 nius paterna stirpe gentilis, per matrem Vintimillus, qui multa in Apulis egregia facinora
 Alphonfi gratia fecisset, ad Fontem populi non procul a Theano, quo iulsi erant regni
 principes convenire, cum equitibus trecentis profectus, tanquam unus ex purpuratis autori-
 tate maioribus interficere constituisset. Apud regem accusatus, clam fugiens Cantazanum di-
 tionis suae oppidum repetit, extincasque regni lites excitare conatus, non solum vicinos pro-
 ceres, sed Venetos & alios Italiae potestatus, ut in regem arma susciperent, & literis & nun-
 cijs invitavit. Sed frustra illi cuncta succedere. Nam rex cum copijs adversus eum profe-
 ctus, & Cretonem urbem & omnem ei reliquum agrum ademit, ipsumque in Catanciano reclu-
 sum, ad ditionem nulla conditione interveniente copulit. Ioannem vero Nuceum, qui con-
 tumaciae Antonij suavor fuerat, oppidis omnibus exutum, regno excedere iussit. Secuta
 est paulo post profectio regis in Tuscia, de qua suo loco relatum est. Unde reuersus,
 non multo tempore interiecto, Fredericum imperatorem, & Leonoram imperatricem ex sorore
 sua neptem ad se venientes tanto honore excepit, quantum referre uix Oratori maximo fa-
 cundia suppetat, donatosque magnifice ambos a se remisit. Exin quantum pacem ut praedictum
 est, Florentinis petentibus dedit, cum tamen capta Mediolanensi urbe a Francisco Sfortia,
 Leonelli marchionis Estensis interuentu, cum Venetis positus inimicitijs foedus inisset, al-
 terum tamen in Tuscia bellum gessit, misso in eam expeditionem Ferdinando filio, de quo satis
 inter res Hetruscas commemoratum est. Soluta est & pax cum Genuensibus capta naue, quae
 de Chio insula Genuam petebat, ut postea referemus. Ob quam rem comota res. Genuensi,
 Ioannes Philippus Flisca gente prognatus, cum quatuordecim altissimis nauibus in portum
 usque Neapolitanum adnauigauit, ibi ut regis triremes onerariasque naues incenderet. sed re-
 pulsus tormentis aeneis, inglorius abiit. Nec multis post diebus classis regia ad montem
 Cyrcum sex Genuensium naues insecuta, cum homines effugissent demersit, diuiti praeda
 in eis recepta. Quibus ex rebus, quantum de pace tota ferme Italia convenisset, inter Ge-
 nuenses tamen & regem concordia fieri non potuit: sed cum Genuenses exules ad regis opes con-
 fugissent, classis ei concessa est, quae Ligusticum uexas litus, etiam urbem ipsam, ut relatum est op-
 pugnare non dubitavit, et nunc maioribus uiribus idem bellum repetitur. Fuit autem Alphosus
 cum Fredericus imperator ad eum uenit, annos circiter octo & quinquaginta natus, cor-
 pore gracili, uultu pallido, sed aspectu laeto, naso aquilo, & illustribus oculis, crine nigro,
 & iam albicans, ad aures usque proteso, statura mediocri, cibi potusque temperans, nec uino usus,
 nisi aqua multa perdomito. Literis per omnem aetatem operam dedit, grammaticae apprime peri-
 tus quamuis latine perraro loqueretur. Historias omnes coluit, nec poetas aut oratores
 ignorauit, dialecticos nodos facile soluit, nihil ei abditum in Philosophia, arcana theolo-
 giae perscrutatus omnia, de poenitentia dei, de libero hominis arbitrio, de incarnatione uer-
 bi, de sacramento altaris, de trinitate, de difficilissimis quaestionibus percunctatur, & praesto
 & sapienter occurrit, in responsionibus dandis quantum breuis & circumfusus, nunquam tamen
 diminutus, sermone blandus tersusque. Summa ei cura, ne quispiam ab se abiret ingratus, peti-
 tiones differre maluit quam negare, saepe religioni, rem diuinam diligenter curauit. Sacer-
 dotalia indumenta, & altaris ornamenta comparauit, quibus comparari alia nulla queant. Sa-
 cram ac domesticam suppellectilem, auream & argenteam admirabilem & incredibilem coposuit, Mar-
 garitas, uniones, admantes, ceterosque lapides preciosos toto orbe quaesitos comisit: sa-
 celli in quo sacris interfuit, et aularum quas incoluit, parietes, diuitibus atque aureis panis-
 ornauit. Vestiuit seipsum nitide magis quam preciose. Serico raro usus, aut ostreo palu-
 damento. Venationi magnam uitae suae partem consumpsit, in bello seuerus & asper, in pace
 clemens ac mansuetus, pepercit facile his qui contra se arma tulerant humanum sangui-
 nem inuitus fudit. Scelera tamen odit, nec impune subditos delinquere passus est. Re-
 gnum, quod multis ante saeculis spelunca latronum fuerat, adeo pacatum securisque reddi-
 dit, ut quacumque iter habeas nullus praedonum meatus adsit. Legatis omnibus ad se ueni-
 entibus sumptus opipare praebuit. Apostolicis qui Cardinales essent obuiam extra ur-
 bem profectus, quasi patres honorauit, naues insolite magnitudinis fecit, & quasi pro-
 cul inspiciat, sublimes esse arces per mare uadentes arbitretur, & edificauit pluribus in locis.
 Sed Nea-

A Sed Neapoli supra quam dici possit, splendide ac magnifice arcem regiam, cui Nouo castro
 fuit nomen, a fundamentis eiecram iterum erexit, tum opere mirabilem inexpugnabilemque,
 tum sumptu magnificentissimam, turribus orbiculari forma ex lapide quadrato, mirifi-
 ca structura atque artificio, murique crassitudine inaudita, & ingenti arcu triumphali ex mar-
 more candidissimo reformauit. Arcem sancti Saluatoris in mari ex Ouò nuncupatam, cui
 ius expugnabilis situs ad usum magnificentissimae regiae redactus est. Ampliavit & urbis
 portum, obiecta in profundum maris altissima mole crassissimo muro, turribus munita,
 salubritatem urbi exiccatis paludibus dedit. Magnus profecto princeps, & in utraque for-
 tunae partem probatus, qui inter cetera sibi aduersantia, etiam terram motum anno ab hinc se-
 cundo passus est, toto ferme regno, qualem nec nostra nec patrum nostrorum memoria ui-
 sum auditum uel ferunt. Nam & multa regni oppida funditus corruere, inter quae Arria-
 num ita absorptum est, tanquam caumate perisset. Raro ciuitas absque insigni ruina super-
 fuit, circiter triginta millia hominum inter cadentia tecta perisse feruntur. Neapolitano-
 rum nobiliores aedes dissectaeque sunt. Nec templum in ea urbe laesionem non sensit. Sed
 hodie iam ciuitas ferme refecta est, ciuium diligentia & regis liberalitate. ¶ Ceterum
 clarissimi regis, qui saeculum nostrum, ueluti sidus quoddam praesulgidum illustrauit, haud
 ab re fuit quam breuissime uelut in epilogo praecleara facinora percurrere, quamuis tempo-
 ris a nobis recepti pleraque modum excedant, ex quibus illustriora huiusmodi sunt: A-
 dolescens mortuo Ferdinando patre, Arragoniam, quae ab illo in Hispania regna susce-
 pit, cum aliquandiu sapienter administrasset, adoptatus in filium a Ioanna Neapolitano-
 rum regina, dissuadentibus amicis, expeditionem in Italiam suscepit. Regina opem tulit, Lu-
 douicum ducem Andegauensem, qui regnum sibi haereditario iure debitum affirmabat,
 pluribus praesilijs afflictum expulit. Regina quae malo uisa consilio ab se defecerat, non tam pu-
 niuit quam coercuit. Rhenatum alterum regni aemulum armis uictum cedere copulit. Ioan-
 nem Vitelliscum Alexandriae Patriarcham, magnis copijs insultantem, regno fugauit.
 Caietam bis cepit, semel acri pugna deuictam, & iterum ciuitatis parte uocantem, cum de-
 fecisset, Neapolim quantum Rhenatus & magnus inesset populus, expugnauit: Ioannem
 fratrem Nauarrae regem in Hispania laborantem armis adiuuit: Malsitiam insignem pro-
 uinciae ciuitatem noctu adorsus obtinuit ac diripuit. Ad insulam Gerbini, quam ueteres
 Lotophagiten appellauerunt, a continenti Africae quatuor millia passuum distantem, ob-
 sidione admouit. Bofforium prouinciae regem, cum copijs aduentantem in proximo litto-
 re uictum, ex minoribus castris ad maiora fugere compulit. Nec diu post ab eisdem tri-
 buta suscepit, ab Eugenio Pontifice Maximo, qui sibi de regno contrarius esset, quas
 tandem uoluit leges pacis accepit. Franciscum Sfortiam ex agro Piceno armis deturba-
 uit, & in Albania & in oriente per suos duces Turcis infestus, non parua eis damna intui-
 lit. Bis Florentinos ob res Gallicas armis afflixit. Bis eis pacem petentibus dedit. Sed ma-
 ius omnibus est & admiratione stuporeque dignus, quod praesilio nauali a Genuensibus
 (ut ante diximus) superatus, & in Philippi Mediolanensium ducis captiuitatem addu-
 ctus, mox liberatus potentissimo regno potitus est, & a uictoribus uictor tributum ac-
 cepit, & adeo erga Philippum gratus inuentus est, ut ab illo superum uoluntate haeres
 sit nuncupatus. Vera Gothorum soboles, ex quibus deriuatum esse regnum Hispaniae
 sanguinem, unde Alphonfi origo est, haud quaquam ambigunt. Illis & praesilio uincere &
 regna sibi subicere proprium fuit. Quorum uestigia Ferdinandus imitatus, haud dissi-
 milem filium genuit, quando & ipse Arragoniam, Cathaloniam, Valentiam, Siciliam &
 Alphonfus uero eam Italiae partem, quae olim Magna Graecia dicta est,
 pugnando, instando, uincendo sibi subiecit: & magister
 Italiae pacis factus, Hispanicarum quoque re-
 rum moderator & arbiter
 esse uidetur.

F I N I S

R r 2

**AENEAE SYLVII EPI
scopi Senensis in libros Antonij
Panormitæ Poetæ, de dictis & fa
ctis Alphonſi regis memorabilibus,
Commentarius.**

Eneas Episcopus Senensis Antonio Panormitæ Poetæ clarissimo. S.P.D. Syluester Chimensis antistes, cuius consilio in suam me curiam Fredericus imperator accessit, distans à me literas cum aliquando examinandas accepisset, remitteretq; plerūq; maculatas magis quam emendatas, in interrogatus cur aptissimo uerbo remoto reddidisset ineptum. Atqui non uidisse me, inquit, scripta tua suspicere poteras, si nihil immutatum reperisses. Idem mihi ni Alphōso tuo faciundū fuit, Antoni Oratorum & Poetarū limatissime. Nam quæ de rege maximo & optimo olim scripseras, ut legerem corrigeremq; iussisti. Legere potui, quod feci, corrigere uero non potui. Nam quid est quod manu tua emissum correctione indigeat? Vulgò dicitur, nihil dictum esse quod nequeat dici melius. At hoc in rebus tuis falsum Virgilianum carmē, quam disteria tua corrigi promptus fuerit. Legimus aliquando Socraticum Xenophontē, nescimus qua eloquentia homo Græcus cluceat. Ignoramus enim damno nostro Græcas litteras. De Latinis si quod est iudicium nostrum, neq; ille translatus se Antonio, neq; Socratem Alphonso parē facit. Nam & tu Xenophontem hūc eloquentia superas & Alphonſus sapientia Socratem antecedit. Quid plura? Apophthegmata Plutarchi Philelohus in Latinū uerit. Dicta illic factaq; memoratu digna breuiter comprehensa sunt illustrium uirorū, quos non oriens modo, sed Græcia simul & Roma protulit. Maiora tamen & illustriora de uno Alphonso tuus liber explicat. Felix tu igitur cui tantus princeps scribendus occurrit, felix Alphōsus qui te ad cōsecranda eius gesta idoneū offendit. Nam neq; tibi materiā uberiorē inuenire, neq; illi scriptorem elegantiorē obtingere facile fuerat. Verum ego ut eō redeam, unde digressus sum, Syluestri tenebo morem, annotabo pleraq; non tanquam mutanda sint, uel quod meum iudicium antepōnam tuo, sed ut me librum uidisse ac legisse intelligas, quod tunc uerum maxime iudicabis, cum per singula capita tui operis, aliquid me uideris esse commentum.

In proœmium primi libri.

Alphonſus tanto est Socrate maior, quanto grauior Romanus homo quam Græcus putatur. Et quāto difficilius est reges, quam priuatos homines philosophari.

Hunc nouum Herculem sibi auxilio esse & Senenses orant, quibus tanto iustius fuerit opē ferre, quanto indignius opprimuntur. Quod si rex solitus est laborantibus etiā cum periculo subuenire, Senenses certe non deseret, quos uel solo uerbo reddere tutos & quietos potest.

In Angliā quæ quondam Britannia dicta est, qui extra matrimonium mulieribus commiscuntur deprehensi, sacerdotis imperio die festo in processu cleri ac populi adesse iubentur, & reuentis foemoralibus, nudi ecclesiam circuire ardentē careum manu gestantes. Si quem pœnæ pudet, is atro noxam redimit. Mannus quidam Florētinus qui saepe data pecunia effugisset pœnam, rursus deprehensus subire quam dare argentum statuit. Die dicta, ad ecclesiam longo pallio cōtectus uenit, quo in mediā turba uirorum foeminarumq; deposito, omni ex parte nudus remansit. Ac indignante sacerdote, & foemoralia ut resumeret iubente. Minime, inquit, gentium. Nam pudenda hæc, quæ

peccauit

A peccauerunt, ea potissimum dare pœnas decet.

Balthasar Coſſa, qui Pontificatum adeptus maximum, Ioannes tertius & uicesimus dictus est, saepenumero supra modum laudatus inquit, quamuis eminetia esse scio, quæ de me præclare dicuntur, ips tamen uocibus me oblecto.

Sapiunt mea quidem sententiā, qui accepto aliquo beneficio uel mediocri, curiæ uale dicunt. Ostendunt enim animū suum expletum esse, & periculose se subtrahunt, quod in curiales frequenter accidit, qui ueluti siues ubi saginati sunt, in cœnā domini mactantur. Cæterum qui opes adepti magnas, apud reges perseuerant, non quidem id agunt ut gratias referant, sed uel tuto abire nequeunt, uel eis nihil satis esse præ se ferunt.

Si Gothis ac Longobardis tales reges fuissent, neq; mutilatum Liuium, neq; aliorum detrimenta autorum deplorarem.

Cū Alphōsum ego ex Baijs Puteolos usq; sequerē, essetq; illi ad me sermo de literis, ait se legisse librum Augustini de ciuitate Dei, ex Latino sermone in Galliam linguam translatum, in cuius proœmio scriptum esset, Regem illiteratum nihil aliud nisi asinum coronatum esse. Atq; ita sibi uideri affirmauit.

Pari, ut mihi uideatur, prudentia erga Iacobum Picinini filium Alphonſus utitur. Cui ut antio subuenit, ab eo tamen, ut hostē, cauet.

B Harpyias arbitrari fuisse q̄ plurimas. Nā curiā ego adhuc nullā hisce auibus uacua uidi. Cœptis quæ quidem iusta sunt, decet regem inuictum adhibere animum. Ac fortunā ferendo uincere. At ubi conatus iniquus est, præstat uinci quā uincere.

Hieronymum hæreticum, de quo senior Aurispa cum rege disputat, intelligo Bohemum fuisse qui Constantiæ crematus est, cum impiè de religione sentiret. Adde igitur si placet Hieronymi patriam, ut quod nos scimus, posteros haud lateat.

Venceslaus rex Bohemiæ, Sigismundi frater, Caroli quarti Romanorum imperatoris filius & hæres, ministri offensus uerbo, e mensa conſurgens, arrepto pugione amicū interfecit. Alexander Macedo, correpto telo in Clytum per mortē charissimi hominis, iræ suæ satisfecit, sibi se non satisfecisse pœnitentiæ facti docuit. Melior itaq; Alphōsus utroq; qui primo iracundiæ motu, ut homo succubuit, sed in secundum ut rationalis homo peruenit, ac paruulos suos, ut ait ille, illis ad petram.

Sigismundus imperator cōiuciantī Baiorario creditori colaphum incussit, mox pœnitentia ductus, debitum omne persoluit. Modestior rex quā imperator, sed fortasse non tam huic equiti regis modestia, quā Baiorario Cæsaris ira salutaris fuit.

Si sine literis esset Alphonſus, liceret cœnanti sibi, ut asino coronato, quietem experere. At docti regis nullam uitæ partē quietā esse phas est, nisi quā sibi somnus uēdicat.

Quid faciat in suos ciues Alphonſus, cum etiā in hostes pius sit. Misericordem regem unum uel hoc factum, Deo optimo & maximo proximum facit. Verum cum uictoriam rex abhorreat, foeditate & crudelitate partam existimandum est. Neq; ips eum auxilio esse, qui bella per omne nephas gerunt.

Cum Neapolim in arce noua de pace Tusciæ, deq; mittendo in Albaniam Picinino per hos dies ageremus, studiosum T. Liuij regem animaduertimus, quem saepe testem citauit, dum cauendum esse diceret, ne primam belli fortunam aduersam experiremur. Nam præſagium finis ex initio concipi solitum autore Liuiō attestabatur.

Sigismundi Cæsaris prouerbium fuit, Ignarū esse regnandi, qui simulare nesciret. Vera ratio, nec uultum nec animum mendacio obtegentem regem probat.

Simili liberalitate usum regem accepimus in pauperes presbiteros, qui diuinam rem primum faciunt.

Frederico Celeiæ comiti, qui ob amorē concubinae uxorem interfecit. Atque de inde inter scorta uitam turpissimam agens, ab hinc anno proximo uita decessit, ait ex amicissimis annū iā supra nonagesimū agis, nec minus uoluptati seruus, quā si sis adolescens. Age iam demum moriturum te scito, atque de sepulchro cogita. Cui Fredericus istuc, inquit, ago. Nam sepulchrali marmorī hoc epigramma insculpendum statui. Hæc mihi porta est ad inferos. Quid illi reperiam nescio. Scio quæ reliqui, abundauit bonis

R r 3 omni

- omnibus, ex quibus nihil fero mecum, nec quod bibi atq; edi, quodq; inexhausta uoluptas exhaustit. Tum amicus Sardanapali epitaphium, inquit, memoras, quod Aristotele teste, non hominis, sed bouis sepulchro inscribendum fuit.
- 20 Ex ducibus Transalpinis unū nouimus qui singulis diebus uenientibus facile præberent aditum, non quidem iuris dicendi, aut administrandæ iustitiæ cupiditate, sed ut munuscula ipse tolleret, quæ ad curiales ferebantur. Nec tres duos uel nummos, quos uocat Bohemicales, è manu pauperis auferre uerebatur.
- 21 Hetruria nec Agrorum amœnitate nec uirtute uirorum Picentiæ agro cedit. Ea nunc uastatur, non gemitu regis egemus, sed uoluntate quam dicis eum in Surrentinos habuisse, cum pacis & belli potens sit.
- 22 Aut noscere per sese regem omnia optauerim, qualis Alphonsus est. Aut ad eum demerem esse, ut catena constrictus consiliarium arbitrio regatur.
- 23 Fredericus imperator Viennæ & in Noua ciuitate Austriæ arces magnificè instaurauit. At Sigismundus olim Budæ. Cæterum Alphonsus & noua quæcūq; uiderim opera et uetusta supergressus est, neq; Darij regiâ Neapolitanæ arci cõparandâ fuisse putarim.
- 24 Franci quibus rex esset sola purpura & diademate conspicuus, illi crines totonderunt, & retruso in monasterium nebulone, autoritate Zachariæ Romani Pontificis Ppini substituerunt, quem non uestis aurea, sed spectata inter bonos moderatio, & autoritas regio culmine dignum fecerat.
- 25 Adiutor asinario rex factus, nonnullos Campaniæ populos sibi conciliauit. At si Senensibus opem tulerit pacemq; laboranti Tusciæ dederit, & illius prouinciæ & uniuersarum Italiæ ciuitatum tutor & pater appellabitur.
- 26 Quos sæuitia & crudelitate terrosos subegeris, ut metuas semp̄ necesse est, quos tua tibi pietas misericordiæq; conciliauerit, perpetuo fidos inuenias.
- 27 Hugoni Senensi, quem nostra ætas medicorum principem appellauit, uxor fuit nomine Ladia ex familia Sozinorū. In qua frequens uirtus, forma rara. Hanc Hugo quod deformis esset Ladiam bonam uocitare solebat, atq; omni patrimonio priuari quã coniuge maluisset. Itaq; potest amari deformis, mala non potest. Crispini fortasse nec morum suauitas, neq; forma fuit.
- 28 Armatus rex iusti belli causa dum contra Florentinos Venetosq; exercitum ducit, occurrentibus in agro Pelignensi hostium legatis, & se uictos profitentibus pacem dedit. At Senenses ante se superatos fatentur quã rex armetur, & obuoluti pedibus eius ueniam petunt. Quippe tanto gloriosius his, quã illis rex ignouerit, quanto potentiores sunt Veneti & Florentini quã Senenses. Nam illis uideri potest idcirco pax reddita, quod cepti regem pœniteret, tanquam magnas & opulentas ciuitates uincere desperaret. Concessam Senensi populo, nemo ex clemētia regia nō profectā addubitabit.
- 29 Picinino quoq; permolestum fortasse fuerit, Senensibus pacem reddi, qui mitissimi populi damno, sibi & opes & gloriam quærit. Sed nec uirtuti eius si modestior fuerit, & regis imperio sese commiserit, aut locus aut honor deerit.
- 30 Regum primogenitis, qui reges futuri sunt, non ab re huius regiment ducatus committitur. Nam cum Calabrorum ineptias experti fuerint, easq; tolerare didicerint, aliorum populorum facile mores ferent.
- 31 Alphonsi quæstio recte soluta est. At poterit ne ille amplius quærere, si Deum ipsum uelut naturalem sedem appetit animus. Cur tam inuitus eò tendit, quod ire appetit, præsertim cum hoc bono interris frui nequeamus.
- 32 Apud Iulianum sancti Angeli Cardinalem doctissimum atque integerrimum patrem, Flauianis supra Danubiū, cui ciuitati nunc Vienna est nomen, cum coenarem, fuisseq; de Basiliensi concilio multus sermo, & inter coenandum terram moueri intuemur, discumbereq; simul Ioannes cognomēto amicus Agrippinensium legatus, qui diceret surgendum è mensa, & in patentes campos abeundum. Bono animo, inquit, Iulianus o amici estote, de synodo Basiliensi locuti sumus, quæ omnem ecclesiam tremefecit, non tamen illisit. Ita nec nos terræ motus iste consternauerit.

Caspar

- A Caspar Schlick, qui trium Cæsariū Cancellarius fuit, optare se dicebat, omnesq; reges alii quando priuatos pauperesq; fuisse: neq; enim satis miseretur, qui nunquam fuit miser.
- Gloria certe longe maior est seruati quã cæsi hostis, tantoq; triumphus illustrior, quanto plures relictii sunt, de quibus triumphetur.
- Magnificentissimos eos fuisse ludos ex Friderico imperatore accepimus, qui eo præfente per sacram hebdomadam editi sunt, annum post iubileum altero. Nos autem ludos, quos Gallici personagia uocant, mirificos & nusquam similes Lausannæ uidimus, quæ ciuitas Lemano adiacet lacui.
- Pharmacum securus Alexander accepit, paratum à Philippo medico, quem corruptum auro Persico scripserat Antipater, uterque medicus, ille arte, hic familia, suspitionis periculum incidit.
- In Fridericum Cæsarem tertium cum nonnulli dicta probrosa iactassent, referentibus aulicis. An nescitis, inquit Fridericus, principes quasi signum ad sagittam expositos esse. Turres quidem fulgura præaltas feriunt, humilia tecta prætereunt. At nobiscum bene agitur, si uerbis tantum impetitur.
- Hypocritarum uitam Friderico Cæsari coram accusabat Caspar Schlickius, abiturusq; sese aliquando in loca dicebat, quæ hisce hominum monstris uacua essent. Cui Fridericus, ultra Sauromatas ergo, inquit, & glaciale oceanum tibi eundum est. Sed cum eò ueneris non omnino carebit hypocritarum locus, si modo & tu homo, non Deus es. Inter mortales enim nemo est, qui non ex aliqua parte fictus fucatusq; sit.
- Sermonem habuit coram Alphonso in cœna Domini Antonius quidam Siculus, ordinem diui Dominici professus, siue factio gloriabundus sese regi obtulit, & quasi parum ex pulpito ganniuisset, nouas de sacramento altaris quæstiuunculas introduxit. Cui rex obsecro, inquit, Rabbi, uas aureum aperuit quispiam, in quo ante mensam eucharistiam condiderat, nihil ibi præter uermiculum reperit. Ex auro quod mundissimum purissimumq; fuit, & undiq; clausum, non potuit uermis nasci, neq; ex accidentibus, quæ illuc absq; subiecto aderant: Ergo ex Christi corpore productus uermis, at ex substantia Dei quid aliud quã Deus prodeat. Vermis igitur Deus, quid tu ad hæc? Obtulit monachus. Nos qui eramus in corona, Theologicas ab rege scholas haud frustra uisitas fuisse cognouimus.
- Nouitate gaudens Italia nihil habet stabile, nullum in ea uetus regnum, facile hic exseruis reges uideas. Picinini Ianionis, filium, quasi regem nostra ætas uenerata est. Des illi res militaris peritiam. At inter homines, qui uel fugere uel capi, quã mori malunt, Ioannem de Hunniad apud Hungaros, apud Albanos Scanderbecium, apud Bohemos Pogebratium, apud Theutones Albertum Marchionem Brandenburgensem, meo iudicio belli duces egregios existimes, qui cum sæpe hostes uicerint, nunquam tamen in cruentam uictoriam reportarunt.
- At milites Italici mercatores uidentur, ut equos & arma dederint ut liberi euadant, nimirum mercatorum stipendia merentur. Regis tamen uera sententia est: Malo pater tibi sit Therites, dummodo tu sis Aeacidae similis Vulcanaq; arma capeffas, Quam te Therites similem producat Achilles.
- At sapius Herculem ex macellario, quã ex Hercule prognatum Picininum reperies.
- Henricus Goriciæ comes militibus & optimatibus fuit. Is duos ex uxore Hungaria nobili & prudenti foemina filios, quos antequã pueritiam exuerent in thalamo suo apud se habuit, eosq; inter dormiendum media nocte sapius uocitare, et an sitirent interrogare solitus erat, quibus tacentibus (nam altus somnus eos opprefferat) surgens ipse uinum ingerebat, illisq; recusantibus ac euomentibus uinum, conuersus ad uxorem. Ex alio concepisti meretrix, neque enim filij mei sunt, qui noctem integram nil sitiētes, dormiunt. Leonardus Felsechius nobilis eques, cum in Lipsensem ciuitatem peruenisset, in qua Saxones liberales artes ediscunt, percunctareturq; Sobrinus suus, qui tum forte illic studij causa degebat, quidnã et quantum profecisset. Homo qui nosset eum

Rr 4 & coar-

& coauditor eius esset, optime, inquit, se habet amicus tuus. Nam inter mille & quingē-
 tos qui adsumus scolares, hic unus bibendi palmam obtinet. Neque ingrata sese homo
 nunciassē putauit. Est enim mos apud Saxones dum conueniunt, hos primo loco po-
 nere qui plus adbiberint, eumq; ludum ad æquales haustus computationem uocāt. Hui
 dicitur de Noua domo inter Bohemos proceres, operibus & autoritate facile princeps
 liberos suos, quam primum ablactatos nouit, ad usum uini exercuit. Neq; Australia, ne
 que Bauarica quæ leuiores sunt, sed Cretenſia, Tergeſtinaq; & quæ uocant Traminica
 his ministrari iussit. Interrogatus à Friderico Cæsare qua ratione id ageret, assuefacti re-
 spondit illi, liberi mei cum adoleuerint, amareq; uina cœperint, securi adbiberint, quan-
 tum uoluerint neq; uino capientur. Sapis, inquit Fridericus, hoc ipsum Mitridates facti
 tauit. At mihi si filius aliquādo fuerit, nisi uinum oderit, eum ipsum oderim. Cæterum si
 regum cibus gloria est, ut Alphonsus ait. Ea se gloria priuari non sinet, quam consecu-
 tus est Italia pacata, bellumq; si quod exoriri timor est, in Turcas uertet, illisq; formida-
 bilem sese ostenderit.

42 Viriatus non male Hispanorum Romulus appellatus est. Alphonsum uero eiusdem
 gentis Iulium, etsi pacem Tusciæ redderet, Italorum Augustum non ab re uocauerimus.

43 Haud mirum si lecto Curtio rex ægra ualitudine leuatus est. Nam dum legit apud il-
 lum Alexandri facinora, maiorem sese orbis domitorem cognoscit, qui neq; iracundia, S
 neq; uino uincitur, quibus Alexander ipse succubuit.

44 Detectam esse Vitruuium, qui quo pacto contegamur edocet, indignum regi uisum
 est. At nec Senenses intactos à rege relinqui decet, qui detectos sibi hostes ostendere.

45 Dicentem sæpenumero Fridericum audiuius, malle se febris teneri, quam saltationi
 operam dare. At Galli ut quam leuissimè saltent, uestium, quibus nec nates, turpe dictu
 uisusq; obtegunt, usum inuenere. Sequitur Hispania Gallicas ineptias, Italia uero dānat,
 detestatur, abhorret. Nam quid turpius, quam ita uestitum esse hominem, ut quasi nu-
 dus pudenda quæq; in propatulo habeat.

46 Dantem ferunt ad spectacula ductū, apud uenditorem librorū, quod ex eius taberna
 in forū prospectus esset, cōsedisse, librumq; cuius fuisset cupidus inuenisse, quæ tam au-
 de attenteq; legerit, ut domū rediens iuramento firmauerit, nihil se uidisse, aut audisse ex
 ijs quæ in foro dicta factaue essent. Verū de musca, quoniā mentio incidit, referendum
 est Gallici principis exemplum. Conuiuium illi cum optimatib. suis fuit apparatus in hor-
 to æstate media, sub opaca ulmo, circū quam prouolitantium muscarū agmina in dapes
 ac uina prouoluebantur. Cōuiuæ, quibus animantis fœditas stomachum moueret, mox
 ut musca in poculū cecidit, uinū simul atq; animal effudere. Aegre id cernere princeps,
 facturamq; uini tacitus indignari. Nam queri palam inter magnos, qui aderāt proceres,
 nō est ausus. Sed quos arguere uerbo ueritus est, exemplo admonuit. Puerum qui se co-
 ram flabello muscas abigebat, uentulumq; faciebat cessare, paululum inbet. Interea et in
 craterem suum musca incidit, tum lætus princeps duobus digitis dextram alitis alam ap-
 prehendit, & aliquandiu craterem suprā excutiens, ne quid uini secum deferret, in ter-
 ram proiecit, exemplum conuiuæ omnes secuti, noxium & importunum animal dijs at
 que hominibus infestum, non mirum si Domitianus ille Cæsar tantopere insecutus est.

47 Neq; M. Tullij, neq; Vitruuij inhonoratum esse tumulum decuit, cum alter à morte
 homines tuendo, alter à pluuia scribendo protexit. Si modo is Vitruuius apud Formias
 sepultus est, qui de Architectura librum reliquit.

48 Pium regem memoras, qui uel faxis Ciceronis pepercerit, qua ille reuerentia tanti ui-
 ri ossa cōfectatus esset, utinam eius marmora quæ triumphalis arcus habet, parem apud
 posteros pietatem intendant. At ego illis timēo in arcis aditu collocatis, oppugnabitur
 aliquando locus, neq; memoriæ magni regis, neq; artificio nobili uenia dabitur, quan-
 do affectum quemuis excludit dominandi cupidus, mallem sapientia regis illic suam me-
 moriam consecrasset, ubi solius uetustatis, aut inuidiæ metum subiisset.

49 Hecatonis præceptum, quod Seneca magnopere laudat: Si uis amari ama, recte rex
 attestatus erga Deū nō procedere, quæ non omnes amāt, qui amantur ab eo, Vtinā nec
 Senenses

A Senēses hoc dicto decipiantur, qui regē Alphōsum uehementer amant, atq; obseruant.
 Amici regi non minus Senenses sunt, quā Buxutus eques fuerit, saluam ipsius do-
 muni Alphonsus uoluit, potius quā triumphalem sibi arcum apparari. Salutem igitur
 Senensium anteponat Picinini triumpho.

Agere quā sari sapientis est. Nunquam nisi cum necesse est sapiens loquitur, neque
 uana nisi ponderata mensurataue profert. Stulto nullum est tempus sermoni clausum,
 facileq; uerba iactitat, qui sine consideratione profatur.

Sena uetus erit ea uetula confido quā regis gemma curabit, sed non amittet gem-
 mam, id est, benefacti gratiam. Nam regi & filio, & natis natorum & qui nascetur ab il-
 lis, dum stabunt mœnia, fidelis & obsequens erit.

Et in Græcia & in Italia nati educatiq; barbarizat. Nā quid magis barbarū q̄ raptu ui-
 uere, & omnē æquitatē omnemq; religionē proculcare, quæ Italicū morē esse uidemus.

Ennius, si pleroseq; nostri seculi regis contemplatus esset, credo non reges sed regones
 appellasset: Ecclesiæ quoq; prælatos, prælatones uocitasset, qui præter coronas et insulas
 dignitati quod respondeat, nihil ostendunt.

Iusti est principis nō solū afficere neminē iniuria, sed eos, qui dāna quibusuis hominib.
 sine iusta causa inferunt, si possint prohibere. Nā teste Tullio, q̄ aut nō obstitit, si potest,

B iniuria, tam est in uitio, quā si patriam aut parentes deserat. Eam ob causam cum possit
 Alphonsus prohibere Picininum ne Senensibus oneri sit, ne bello impio pium popu-
 lum afficiat, nisi id agat iusticiam neglexisse caducariusq; non immerito uideatur.

Coloniæ Agrippinæ pictor quidam insignis, sed prodigus & piger & amator uini,
 quamplures Christi imagines cauponibus pignori dedit, easq; hoc pacto perdere quā
 uendere maluit. Interrogatus cur non potius uenderet. Ergo, inquit, me ludæum esse
 quā Christianum uultis.

Ioānes Gerſus Vuestualus qui Sigismūdi Cæsaris prothonotarius fuit, Alberto Ro-
 manorum rege fatiſuncto, principes Electores apud Francfordiā adiit, ac ne Fridericū
 eligerent suadere summopere conatus est, conficta in eum uitia multa disseminans, neq;
 contentus his: cum Romam Fridericus peteret imperiales insulas suscepturus, Nicolao
 quinto Pontifici Max. epistolas direxit, quibus ne Fridericus coronaretur annexus est,
 nihil tamen horū imperatorem latuit, hominemq; cum posset corrigere atq; interime-
 re, passus est Viennæ uiuere patrisq; frui bonis, quæ illi non mediocria fuere.

Apud reges nihilo magis iuramentum quā simplex uerbū ualet. Animo enim prin-
 ceptis obstringi, non alia quauis arte potest. Sed pudet me plus hodie fidei trans montes
 quā citra reperiri. Pleroseq; ex nostris principibus, quos Italia genuit, adeo parabola-
 nos, ut ita loquar, inuenias, ut certiora sint meretricum, quā eorum promissa.

C Alexander, qui ex ducibus Maroniæ erat egregius bibulus, cū mortem obisset apud
 Viennam, diemq; illi tricesimum in templo diui Stephani, cui præfuerāt Canonici, mul-
 tiq; uiri nobiles celebrarent: sacerdos qui sitibundus cellam uinariam præpositæ intraue-
 rat, uidisse se inter dolia deambulantem asseruit, & ad ecclesiam reuersus, cum orantes
 adhuc compresbiteros inuenisset, Quid hic Alexandro inferias, inquit, agitis? Ille in suo
 templo lætus agit bibitq; uos hic sici arefcitis.

Poenituisse quā plures adepti regni compertum est. At qui literas didicissent, nemi-
 nem. Est enim doctrina sapientiæ similis, quā omnis anima concupiscit, nulli onerosa,
 regni molestia multos opprēdere, quamuis Bononiensium insania cuncta regna post-
 habens, cupiat, cum capitis periculo uel diem regnare.

Apud Bohemos hoc uectigal exigi nequit, apud quos lupanaria & quauis pacta pu-
 blica Hufſitarum lege prohibentur. Nostri minora mala tolerant, ut maiora quæq; deui-
 tent. At bene cum Neapolitanis actum est, quibus huic regem diuina pietas dedit, quo
 regnante, & ditantur & extolluntur. Memoriam si grati fuerint Alphonsi æternam re-
 tribuent, qui regnorum omnium suorum huc opes contulit.

478 In Dict. & Fact. Alph. Regis
Liber Commentariorum

Aenae Syluij Secundus.

In Prooemium.

Vinoritur Alphonsum nemo te Antoni dixerit adulatū. Si adulari eos tantummodo dicis, qui mortalium facta, dictaq; supra uerum extollunt. Libellus tuus quāuis elegantissime scriptus est, diminute tamen magis quam ampliter regis laudes attingit. Nec miror, quis enim eius regis egregia facinora abunde retulerit, qui annos quadraginta omnium iudicio sapientissime regnauerit. Ego quidem ut de tuo rege iudicium meum prodeam, omnes qui modo regnant, quicq; regnaturi posthac fuerint, Alphonsum tanquam speculum quoddam uirtutum cōtueri oportere arbitror. Si sibi gloriam, prouincialibus suis quietem parare uoluerint.

Capitulum 1. Inter fratres qui beatæ Mariæ Teutonicorum appellantur, ac Poloniæ reges de regni finibus magna sæpe contentione certatum est. Cæterum arbitror Sigismundo Cæsare litem extinctam, pacem factam, iuratum signatumq; foedus. Anno abhinc tertio conspirant inter se quinque & quinquaginta Prutenorum ciuitates, impiacq; contra dominos arma suscipiunt, & contra fratres uniuersæ rebellant. Tū Casimirus Poloniæ rex portionem sui regni Prusiam esse asserens, occasione oblata bene gerendæ rei bellum fratribus indicit. Tanto diu Alphonso, quàm Barbari regis modestia maior. Sed non minori perfidia Picininus cōtra Senenses usus, quos bello quandoq; male afflictos, quam uis sibi patricq; suo fuissent amicissimi, non est ueritus armis lacessere.

2. Ad hæc sponsalia contrahenda nos huc ex Austria legati Cæsaris uenimus, remq; absoluius, quamuis collegæ nostri Georgius de Populosa, & Michaël de Plena uilla aduersi essent, qui dotis nomine minus promitti, quàm par esset arbitrabantur. At Leonora Augusta, sic enim eam uocitamus, regia neptis hoc anno filium peperit, Christophorum nomine, scitum puellum & oris lineamentis Alphonso persimilem, utinā moribus.

3. Africā superiorem, qui unius uirginis pudicitiaē consuluisse, non satis à Liuiō laudatam arbitramur, quamuis in eo facto extollendo nihil obmisisse uideatur. Alphonsum Marsilienses omnes uirgines ac matronas conseruauit intactas. In agro quoq; Vulturano cum oppidū uirgines expugnasset, cui Ripa Malerantia nomen est, pari moderatione in foeminas usus est. Quas igitur huic regi laudes attribuemus, immortales certe. Si Picininum reliquerit, apud quem uirgines ac nuptæ bello captæ contumelia afficitur.

4. Ratispona super Danubij ripa apud Baioarios magna & insignis urbs est, hic sancti Emmerani foetus monasterium cum uisueremus, Abbas qui loco præerat, recōditum nobis ostendit corpus, quod diu Dionysij Antopagita esse asseuerauit. Cum nos Dionysium apud Parisios obseruari diceremus, Leonis Papæ literas in medium attulit, quæ testarentur imperatorem, si recte meminimus, ex Henricis unum, cum regem Franciæ in uisisset ac Parisijs ageret, hæc ossa furatum huc detulisse, appellatq; sanctus pontifex pium Imperatoris furtum, nos regis pium spoliū dicere possumus, quo sanctissimus Aloisius ex Malsilia in Valentiam translatus est.

5. Heri aliquot legati regem conuenimus, incidit sermo de Philippo duce Burgundiæ quod uotum uouisset contra Turcas arma sumere, laudatimus nobilissimi principis animus. Quid nam ipse rex factururus esset ad religionem tuendam percontati sumus. Tum ille, si uiuero, inquit, in annum proximum, classe Turcas in Græcia atq; Asia lacessam. Alphonsum ex sorore nepos rex Portugalliæ in comitatu meo erit, quadringentis & eo amplius uelis mare sulcabis, in hostium terram quinquaginta millia pugnantorum exponemus. Iam tela iam arma in promptu sunt. Tritici modios quinq; et septuaginta milia conscripsimus. Naues onerarias triginta expediuimus, quarum unam in portu uidistis, qua maiorem æuo nostro non tulit pelagus, animus bonus est, ad sit modo cū uita bona ualētudo. Si propositum rex tenuerit, treis orbis partes armatus inuiserit, ac triumphum.

Aen. Syl. Comment. Lib. II. 479

A triumphando percurrerit, Europam, Africam, & Asiam. Idem Cæsar factitauit. At ille contra patriam, hic pro patria pugnaturus est, & pro catholica ecclesia in qua regenerati omnes sumus.

6. Nougardia ciuitas est inter Rutenos amplissima, & auro atq; argento abundans. Rutenos non illos dico de quibus. Lucan, ait. Soluuntur flauis lōga statione Ruteni. Nā eos inter Galliam habitasse constat. Hi Germanos ultra & Sarmatas & Litanos non longe ab ortu Tanais sedes habent, ad quos Romanorū ducum nemo unquā penetrauit. In medio urbis foro lapis quadratus est, in quo rex & quidē stans, ius populo dicit: sed raro regia potestas in annū apud unū mansit, sæpe in unam diem duo tres uel regnauere. Surgit enim ex populo, qui clientelis se satis armatum existimat, Regemq; deturbans lapide, locum eius inuadit, atq; euestigio rex salutatur, haud absimile & ipse casum subiit, si quis se fortior aduentarit regni cupidus. Mira diuersitas regionum, Septentrio suos inhonestat reges, Meridies non alienos tantum, sed etiam hostes honorat.

7. Fridericus imperator extra cœnam nunquam utitur uino. In cœna lectissimum bibit, & id aqua perdomitum. Leonoræ Augustæ quæ paterna in domo nūquam uinum gustasset, suadebant medici in Germania regione frigida, si mater fieri uellet, uinum beret. Quod cū accepisset Fridericus, me uocato, abi, inquit, atq; Imperatrici dicitō sterilem me coniugem quàm uinosam malle. Proinde me si amat, uinum oderit, ad id nuntium Leonora, & si uiri iussioni tam libenter parco quàm uiuo, si tamen uini usum mandauerit Imperator, mori optauerim, quàm parere.

8. Teutoniæ regibus, qui ad imperiū eliguntur apud Belgas in Aquēsi ciuitate mos est coronari atq; inūgi. Huc dum Fridericus iam electus properat, Albertus frater eius iunctis cū Comitibus Celiæ uiribus Carnos inuadit. Labacum insigne ac munitissimū oppidum obsidione cingit, Cramburgenses infestat, Tergestinis, se nisi dedant exitium minatur, apud Carenthanos, apud Stirienses nouas turbas excitat. Seniores qui apud Ernestum patrem in primis accepti, ac fideles fuerat, Friderico suadent patrimonij quàm imperij curā maiore gerat. Imperiū rem cōmunem, alio tempore curari posse, patrimonium rem propriam, & ad hæredes transituram, nisi nunc tueatur, frustra in posterū optari queritq;. Contra Fridericus imperij communia negocia per se hæreditaria & priuata, per procuratores curāda statuit. Cœptumq; iter prosequens belli duces elegit, qui se absente patriæ consulant: coronatus dum reuertitur, fratrem cum comitibus profligatū reperit ad se uocatum, temerari fraternali hospicij & amoris arguens, rursus in gratiam recipit, & quasi nihil peccasset, in partem regni restituit.

9. Mulierem, quæ in dies quadraginta totidēq; noctes nihil omnino ederet se uidisse Patruij Magni Alberti. scriptū reliquit. Neq; id cōtra naturā esse in foemina ægrotate et frigida. Verū sub Nicolao quinto pontifice maximo ex ultimis Galliarū finibus presbiter Romā uenit, qui se in quadriennio nullo usum cibo assereret, nisi cum aliquādo ab episcopis inuitatus paululū quid degustasset, inediaq; suæ in multos dies, si quis optasset periculum faciebat. Hic dum Senis esset Leonardo nostro Imolensi Romanam se curiam petiturū ait, scandalumq; ibi passurum nō periturum: Cum uenit Romam dies illic multos fuit, admirationē sui turbis fecit, quasi sanctus & Deo charus. Postremò captus uirgiscq; cæsus, in exilium est actus. Suspectum est enim quicquid prodigiosum.

10. Comites de Vuirtenbergo apud Germanos in Sueuia late dominantur, quāuis principatus honore & appellatione careant, potētia tamē multos principes antecēdunt. Ac insolentes & improbi habentur, qui neq; Romanam sedem uerentur, neq; obsequuntur imperio. Nobilis quispiam qui hos diu sectatus fuisset, ab eis tandem recedens ad curiam Cæsaris profugit. Henricus tum septimus imperabat, auus Caroli quarti, qui Sigismundi pater fuit, nobilis conspectu Cæsaris quotidie accusare comites, nūc rebelles, nūc raptōres appellare, hostes imperij, contēptores ecclesiæ. Cui Hēricus, tacē, inquit, ueterator neq; laudari tibi, q̄s scimus pessimos, neq; uituperari, q̄s tu olim seq̄baris, fidē habemus.

11. Ludouici Pontani & Nicolai Siculi bella legatio & digna tanto principe, nisi discordes animæ & inuidia laborantes, neq; Regi neq; Cōcilio utiles extitissent: fuimus et nos Basileæ

- Basilicæ notumq; nobis est, non minus occupatam fuisse Synodum ad reconciliandos inter sese regis legatos, quam ut Bohemos ad ecclesiæ catholicæ consensum reduceret.
- 12 Antonius S. Marci Cardinalis Eugenij quarti summi præsulis nepos, incredibile est quam multa numismata ueterum conquisierit imperatorum ac principum, amator & hic uetustatis est. Nobis Alphonsus cum essemus apud se Puteolis, ait inuentum à se Neronis aureum nummum, quo pessimus imperator eam sibi laudē usurpauit, qua diuus Augustus in cœlū tollitur. Clausi templum quod ueteres Iano dicauerunt, damnabatq; sapientissimus rex stultum principem, qui sibi falsam gloriam uendicaret. Non est igitur Antoni cur uel tu, uel ego, tanti regis gratiam consequi mentientes speremus.
- 13 Bartholomæum Facium, qui gesta regis scribit, non miror imitatum esse in genere dicendi C. Cæsarem, quando eius commentaria regi tantoperè placent. Verum Lituaniæ ducem Suirigalum nunquam à domo pedem mouisse aiunt, quin dispensatorem percontaretur, an librum quem sibi de arte Popinaria accuratissimè componi curauerat, se cum afferret, quasi Apitius exquisitarum cultor epularum. Cœna apud eum nō minus sex horarum fuit, nec ferula minus quam triginta & centum allata sunt dum ligurit. Ita que occidentales reges Septentrionales edunt.
- 14 Quod iubet alternatim Plato, Alphonsus copulatim implet, qui & literatus est & homines amat literatos. At rara in terris auis. Nam seculo nostro omnes ferè reges Nursini uidentur, qui lectorutos (sic enim literatos uocant) è consilio procul arcent.
- 15 Vuenceslaum Bohemiæ regem inter purpuratos suos crebrò sermone usurpare solitum ferunt, Ego si me diripiendis urbibus Italiæ fors præsentem dederit, cæterarum rerū prædam militibus impartiar, uini tantum apud me spolia referuabo. Si quis autem in cellam uinariam iniussu meo fuerit ingressus, gladio ferietur. Hunc principes Electores uelut inertem atq; secerdem imperio deiecerunt, Ruperto Baioario in locum eius suffecto, ad quem Ciuitates Teutoniarum omnes defecere demptis Norinbergensibus, qui Vuenceslao iurassent. Hi cum hinc iurisiurandi religionem uererentur, inde uim Baioarij timerent, legatos ad Vuenceslaum mittunt, qui se iuramento solui petunt, ac si necesse sit auri uiginti milia nummum in eam rem offerunt. Rex auditis legatis liberos Norinbergenses dicit, si currus quatuor tradant onustos uino, quod Baccharacense uocant, hoc est inter Rhenensia uina, ut putant, optimum.
- 16 Ab eo principe, qui muscam è cratere, ut ante relatum est, proripuit, petijt quispiam filia quam haberet unicā, aureos uiginti quibus eam nuptui traderet. Sibi enim non esse unde corradere dotem posset. Id ubi negatum est, ad uicinum regem commendatitias literas impetrauit, quas uir bonus & nobis amicus dictauit, signandasq; principi tradidit. Cui princeps, unde papyrum sumpsisti? Ex tuo inquit armario. Tū princeps, sicci ne me, ait, expilatis omnibus. Si sic bona nostra prodigemus, ad mendicitatem breui redigemur. Male hanc diem expendimus.
- 17 Pudeat Italiæ sacerdotes, quos ne semel quidem nouam legem constat legisse, apud Thaboritas uix mulierculā inuentas, quæ de nouo testamēto et ueteri respondere nesciat.
- 18 Si unius trirēmis liberandæ causæ in qua ducenti, uel paulo plures perire homines poterant, ingenti periculo sese rex subiecit, quid faciat pro beati Petri nauigio? cum quo nisi procellam Turcorum euaserit, Christianam perire societatem oportet.
- 19 Vitoldus dux Lithuanie lætæ maiestatis reos urforū pelle confutos, urfis quos domi nutrierat laniandos obijciebat. Cuius seueritatē ne dicam crudelitātē, adeò prouinciales extimuerunt, ut cum dixisset aliquando duobus pluribus uē, Ite otius ac laqueo uos appendite, nemo imperium recusauerit, auditusq; nonnumquam, sit qui currens hortatus alios, eamus quam properanter, dixerit, ne bilem domini commoueamus.
- 20 Fridericus Imp. III uictis bello & uicis captis Gunziensibus LXXX homines qui rerū notiarum ac rebellionis autores fuerant, in patibulum sustulit, reliquæ multitudini uitam libertatemq; ac fortunās concessit.
- 21 Sequebamur Alphonsum ex hospitali beatæ Mariæ in arcem regiam, tū forte uir grandæuius uultu habituq; uenerabilis, regem salutat. Rex autem ad nos conuersus, Sic, inquit,

- A Sic, inquit, cum obsiderem hanc urbem ad me uenit in castra, utq; bono animo essem iussit. Nam circa Calendas Iunias quæ tunc instarent, oppido potiturus essem, at non diu post futurum esse anceps prælium ait, in quo dux exercitus caperetur, meq; commouit, ne illi pugna interesset. Prima uaticinij sermonis pars impleta est, quarto nonas Iunias Neapolim in potestatem redegit. Copiæ nostræ atq; Antonij Caudolæ in agrum Capuanum conuenerunt, dubitatum est inter nostros, an prælium committi oporteret, quod uitæ nostræ timerent, quod cum ad me relatum est. Ergo ea res uobis timorem, inquam, incutit, quæ præstare animum atque audaciā debet. Induicq; me mox galeam, & signo pugnae dato in hostem me conuertit, fregi acies, uici, profligauit, Antonium captiuum abduxit. Nec me uaticinium, nec trepidum consilium amicorum terruit.
- Nandi solum peritia C. Cæsar Alphonso superior fuit, qui apud Alexandriam nauicti la penè submersa, nando ad classē euasit. Batauos hanc artem adeò calluisse constat, ut Rhenum qui apud eos latissimus est fluuius armati tranarent, illorum hodie locum Traiectenses tenent, uiri bellaces & nandi peritiores quam cæteri Rheni accolæ.
- Seruata apud Vicarum mulieres, regis animum ab his alienū ostendunt, quæ Picinini patrauit exercitus, uiolatis apud Orbatellum nuptis ac uirginibus.
- Prælijs, quæ inter Christianos acta sunt, corpus obijcere non negauit Alphonsus, Nō est igitur cur dubitemus contra Turcas eum arma sumpturum, & in tam gloriosam expeditionem iturum.
- Albertus Marchio Brandenburgensis (quem Teutonicum Achillem non ab re uocant) cum accepisset Nurenbergenses octingētos equites, ac sex milia peditum in agrū eius prædatum misisse, apud fluuium quem illi transmissuri erant, equitibus atq; peditibus uno duntaxat loco uadabilem sagittarios inter arbuta ducentos collocat, qui equitatu prætermisso pedites uado arceant. Ipse cū sexcentis equitibus, mox proximo in nemo re latitat, missisq; hostium equitibus, mox sese ostendit. Steterunt utrinq; acies medio trecentorum ferè passuum interuallo non sine trepidatione. Tum Marchio cum duobus comitibus apprehensa lancea in hostem aduolat. Occurrunt totidem sibi ex hostibus uiri fortes. Marchio equitem eum, qui sibi obuius sit medium transfodit, sternitq; at comitibus suis, ab ijs, cum quibus congressi fuerant prostratis, ipse in hostium turmā solus erumpit, modo illum conficit, stragemq; non paruā efficit, donec ad signa peruadat. Illic centum in eum gladij nudantur, & cum punctim eum ferire circumuentum ne queant, ignari quis nam tanta auderet, cæsim rem agunt. Ille amplexatus utroq; brachio uexillum, nusquam honestius quam hic moriar, inquit. Dum solus hæc agit, reliquus exercitus suppetias occurrit, et uersis in fugam hostibus, semianimè ducem apud uexillum comperit contractum quassatumq; hostes aut cæsi aut capti fuga admodum paucos eripuit. Pedites apud fluuium impediti, nulli interim usui fuerunt. Hæc nobis & Albertus ipse cū simul è Noua ciuitate Austriae Viennā pergeremus, & alij quāmplures uiri graues retulerunt, dignus Albertus, qui propè Alphonsum nomen habeat.
- Presbyterum aiunt, montis Calui, qui Viennā imminet cū ad meridiem usq; bibisset, dormire usq; ad occasum solis conuulso, experrectum uero ad ecclesiam ire, ornare altaria, sacerdotalia uestimenta sumere, campanaq; plebem citare, ut qui Missam celebrare instituisset. Interrogatus cur tam sero rem diuinam ageret, uersum ad occidentem, quæ putabat orientem esse, percontantibus respondisse fertur, Imò uerò subdubito, an tam mane celebrare liceat ante exortum solem. Nam quamuis aurora rutilat, non tamen diem dicere possumus, nisi solis orbis super nostrum horizontem eluceat.
- Ludouicus Baioariæ dux, quem Basilicæ Nurenbergæq; uidimus, struma ingenti gibbōq; deformem, ac facundum & audacem, aduersus Ludouicum patrem impia arma mouit. Nec ueritus est uenerandum & grandæuum senem dura & miserabili obsidione uexare. Sed correptus uehementissima febre, ante diem suum obiit, quam patrem possit in uincula conijcere. Neque enim aduersus paternā iura impune cædit, neque longæui sunt super terram, qui parentes inhonorant. Infamis ætas nostra, qui nō Ludouicum hunc tantum, sed alterum Ludouicum Franciæ Delphinum & Alphonsum Castellæ

primogenitum in patres armatos uidit.

- 28 Vdalricus Cilix comes hoc anno cum Ioannem Huniadem regni Hungariz Gubernatorem alloqui cuperet, neque ille recusaret, si apud se in castra conuenirent. Non ego, inquit, princeps ex principe, atque familia natus ad te ueniam nouum hominem, & nostra demum aetate nobilitatum. Cui Ioannes: Non, inquit, tuis maioribus, sed tibi me comparo, quamquam neque illis cedam, qui pugnando pro Christiana religione nobilitatus, maius lumen posteritati meae comparauit, quam illi, qui ad te detulerunt. Atque ut in te Cilienfis comitatus turpiter extinguitur, ita in me gloriose Bistricensis exoriuntur.
- 29 Fridericus Marchio Brandenburgensis, qui contra Bohemos sub Iuliano Legato apostolico fortem & numerosum duxit exercitum, conditurus testamentum quatuor ad se filios euocauit, Ioannem, Fridericum, Albertum & alterum Fridericum, Ioannemque quod is natu maior esset, in hunc ferme modum allocutum fertur. Primus ego, ut nosti, dignitatem Electoratus imperij in nostram familiam adduxi, cum essem Sigismundo Caesari admodum familiaris. Nunc uocat me suprema necessitas, curae mihi est, ne tantum deus in domo nostra uilescat, tibi, ut uideo, quietis & tranquillitatis est unicum studium. In Electoratu praeter curam & assiduum laborem nihil inuenias, eam ob causam, si tua uoluntate id possum, Marchionatum Brandenburgensem cui ius eligendi Caesarem est, concessum Friderico, qui tibi aetate succedit, quique & uigilantior, & ad labores durior, quam tu uideretur, testamento relinquam. Tibi Voilandiam, Alberto quicquid Franconicis iuris possideo, & alteri Friderico partem Misniae. Cui Ioannes, existimaui pater ante hunc diem chariorem tibi multo quam me Fridericum esse, cum illi saepius blandirere, neque id ferre non aegre potui. Nunc sententiam muto, & te pater amo coloque, qui mihi otium, illi negotium suprema uoluntate dimittis. Ex Ioanne hoc nata est Ludouici Mantuanii Marchionis uxor, inter matronas nostri seculi forma & moribus praecelara.
- 30 Ioannes Rudolphi regis Bohemiae filius, Alberto Romanorum imperatori patruo suo subiratus, qui petenti sibi partem Austriae non statim annueret, cum non reperiret, qui prece uel pretio tantum principem occisurum se promitteret, ad patruum sese contulit, & amicitiam uultu praeferebat, transeuntem apud Heluetios Rhenum consecutus, ibique eum pugione transfodit incautum. Mox poenitentia ductus ad Clementem VII. Rom. Pont. qui se absolueret, Auennionem perrexit. Ille tanti sceleris autorem ad Henricum VIII. Romanorum imperatorem remisit. Imperator reum apud Pisas in monasterio Augustinensium agere poenitentiam iussit. Ibique Ioannes mortuus ac sepultus est. Nos cum Leonora Augusta a Friderico Caesare obuiam missi essemus, tumultu eius inspeximus.
- 31 Bernardinum Senensem quem Coelicolarum numero Nicolaus quintus Pontifex Max. adscripsit, inter concionandum fabulam huiusmodi referentem audiui. Accipit ex uullico matrona quaedam nobilis, recentia cerasa, quae in thalamum reclusa maiori ex parte cum ossibus ore auido atque hianti manipulatim uorauit, coram uiro deinde alatis quae residua fuerant cerasis, prius quam unum comederet terque quaterque momordit. Querens ex uullico, quo modo cerasa ruri ederentur. Cui uullicus, qui per rimulam uorantem foeminam contemplatus esset. Quo tu, inquit, mulier paulo antea sola in thalamo. Erubuit mulier, Bernardinus eos bene uiuere aiebat, qui quaecumque agerent aperta dijs atque hominibus esse putarent.
- 32 Puellam balnearum custodem perditam amauit Albertus Baioariae dux, atque ut uoti compos fieret, matrimonium promissit. Cumque de laudibus mulierum se coram aliquando esset sermo, illamque nemo nominaret, aut inuidiosos purpuratos suos, aut formarum ignaros existimatores appellauit, qui uxorem suam praeterissent. Verum illam Ernestus Alberti pater apud Strubingum in Danubium praecipitauit. Indignum profecto facinus ob noxam filij, puellam quae nihil peccasset, neci datam. Verax igitur Strabo, qui potentiorum commoditatem, ius esse diffiniuit.
- 33 Coenantibus apud Angliam praelatis ac Baronibus ministriflexis genibus officium suum facit. Apud Germanos nec imperatori nec regi tantum adulationis impendunt, praedentem praudente domino famuli, duobus tribusue, qui uel uina cibos apponant expectantibus.

Audiui

- A Audiui Fridericum Imperatorem saepenumero dicentem ex ijs quos extulisset, quam paucissimos gratos fuisse, Idque muneribus suis datum esse, ut ex fidelibus infideles fierent.
- Aduersus Albertum Marchionem Brandenburgensem, omnes superioris Germaniae ciuitates adiuuandos Nurenburgenses statuerunt, quibus ille bellum indixerat. Cumque numerosus exercitus instrueretur, interrogauit quispiam ut quid tantum populum aduersus unum principem, et cum quidem non ditissimum armarent. Cui unus ex primoribus ciuitatum, desipis inquit, homo. In Alberti namque astutia & fortitudine omnium Germaniae principum, uires opesque continentur. Neque uana uox fuit. Septem et decem principes in partem suam traxit Albertus, ciuitatesque multis incommodis attritas petere pacem coegit.
- Henricus Goriciae comes, absente qui cellae uinariae clauis haberet sitibundus ostium calcibus inuasit, arguentemque eum Phoebus de Turri, qui secum nutritus erat, utque se sine- ret frangere repagulum orante. Tace, inquit, me sitis, non te cruciat.
- A Turcis modo captos redimere Christianos non liberale modo, sed piam opus sanctumque fuerit, quod tunc futurum sperauerim, si classem ut promittit aduersus Mahumetem Alphonsum duxerit, simulque terrestres copiae in Turcas ierint.
- Homini agresti, qui ad Nundinas Nouae ciuitatis Austriae uenale triticum aduexerat, dum parumper ad Caupones diuertisset, equorum alter ex biga subtractus est, furti querela ad Fridericum imperatorem defertur. Iubetur actor reum nominare. Is sibi de furto constare ait, in ciuitate regia factus, furem ignorare, haerentibus in coniectura consiliarijs, si forte in suspicionem quisquam ueniret. Mirum, inquit Fridericus, cur etiam alterum equum homo non perdidit, tot sunt hodie in hac urbe equites, qui equis indigent. Tum rusticus equa est altera O Caesar, quae belligerantibus nulli est usui. At qui ergo, ait Caesar, eam insidito, atque in omnes urbis uicinos discurrito, subtractus equus in aliquo stabulo latitat, qui cum iugalem equam senserit, mox hinnitum dabit. Paruit homo, eoque pacto furtum compertum, agrestis, quod suum erat recuperauit, fur poenas dedit. Omnes igitur qui iuri dicendo praesunt, non tantum iustos, sed etiam prudentes & peracutos esse. Zisch Bohemus qui coetus Thaboritarum ductauit exercitum, uillam quandam in Austria cum diripisset, neque inuenisset armenta. Nam illa in insulam Danubio circumtransuecta fuerant, conquisitis a proximis uillis duobus uiculis totidemque suis, eos a regione insulae tam diu uerberari iussit, donec mugitum, grunnitum, uaccae suesque exaudientes ad ripam suam tranarunt, quibus interceptis praedam non modicam abduxit, atque ita docuit ingenio non minus quam uiribus res militares geri.
- Iacobus Archiepiscopus Treuerensis princeps elector, uir industrius ac magni consilij, sed multum cupidus, & ad extollendam ecclesiae suae potentiam nimis attentus, anno ab hinc secundo Fridericum Caesarem apud Nouam ciuitatem cum adisset, & alia atque alia petens impetrasset, pluraque petendo instaret, Si non facis, inquit imperator, petendi finem, ego negandi principium inueniam.
- Theodoricus Colonienfis ecclesiae pontifex, prudentia & autoritate inter electores imperij facile princeps, Querenti Sigismundo Caesari, quo nam pacto felicitatem consequi posset, Inter mortales ait, frustra requiris: petenti rursus ad coelestem illam quo itinere pergeret. Recta, inquit, instati tertio, quid agens recta uaderet, Si uitam tuam ita institueris duxerisque respondit, ut facturum te promissisti, dum calculus, aut podagra, siue alia uoletudo acrius te oppressit.
- Vellem audisse quid nam dixerit Andreas, ubi Panormum redijt uiso rege. Ego cum hinc abiero, si quis me roget, quae apud Neapolim, scilicet digna memoratu uiderim, quatuor imprimis respondebo. Neapolim, scilicet, splendidam urbem, salubritate aeris, portu, templis, aedibus, agris, equis armisque apud Italos nulli secundam. Arcem regiam, quam Nouam uocant, amplitudine formaque cunctas superantem, multasque cunctas superantem, multasque rarae magnitudinis naues, quaeque maria sulcasse aliquando memorentur. Et cui talia quadrent, Alphonsum Regem adijciam. Et quinto loco, si quis audire petierit, sacrum illum diui Ianuarij cruorem, quem modo concretum, modo liquatum

ss 2 ostendunt;

ostendunt, quamuis ante annos mille ducentos pro Christi nomine sit effusus. Postremo Baiarum Cumarumq; & Puteolorum rudera subnectam, quæ Romanam uidentur æquare ruinam.

42 Alberto Austriæ duci, qui mortuo Sigismundo Cæsare, cuius erat gener, regnū Hungariæ ac Bohemiæ cum Romano imperio suscepit, cum princeps amore ciuium tutos esse oportere, idq; solam innocentiam præstare diceret, & fida custodia, respondit focer, infortunium excludit.

43 Alberto Ladislaui patre uita functo, & Bohemi & Hungari Fridericum Cæsarem sibi regem petiuerunt. Quibus ille, absit à me, inquit, scelus hoc, ut patrueli meo paternam hereditatem auferam. Fridericus quoq; Marchio Brandenburgensis princeps elector à Polonis in regem uocatus, Casimirum, inquit, habetis mortui regis fratrem, hunc requirite quem successio regem fecit. Quem si fortasse tedet regnare, ad me redite. Recusauit & Albertus Baiariæ dux oblatum Bohemiæ regnum, ne Ladislaum excluderet. Hanc nos temporibus nostris apud Germanos principes moderationem, & uidimus & memoria dignam censuimus.

44 Quærenti Leonardo Beneuolenti collega nostro, quo iure Picininus agrum Senensim intrasset. Militari, inquit Buccardus comes. Nam bello lacescere omnes licet, quibus obligati nō sumus. At hoc ius summa iniustitia est. Decet itaq; regem, qui nihil præter rationem & iustitiam prouinciarum præsidet etiam se iubente uult facere, Picinini prorsus deserere, bonarum legum, & totius æquitatis euerforem.

45 Milites, qui otij gratia curiam sequerentur, semper in negotio futuros aiebat Syluester Chiemensis episcopus, nisi sese tandem uel cum periculo capitis inde amouerent.

46 Laudanti eum supra modum, & dijs persimilem esse prædicanti, cuius iam alapas Sigismundus non paucas incussit, dicentiq; illi, cur me cædis? Cur me mordes? ait.

IN IDEM CAPVT.

Friderico Romanorum imperatori Amadeus dux Sabaudia, quem clerus apud Basilicam congregatus, Eugenio quarto à summo pontificatu deposito, in illius locum susceperat, Felicemq; papam quintū uocauerat, filiam quam domi habebat uiduam iuuenē & forma præstantem, in matrimonium obtulit. Simulq; dotis nomine auri nummum ducenta milia, si Eugenio relicto, Petri successorem appellaret. Horruit Cæsar minimeq; sacramento suo, ecclesie sacramenta fœdare uoluit. Atq; ad suos conuersus, uendere, inquit, alij pontificalia solent, hic libenter emat, si reperiat uenditorem.

47 Cum accusassent purpurati apud Sigismundum maledicentiam Germanicæ multitudinis, quæ de suo principe falsim obloqueretur. Subridēs imperator. An uobis, inquit, graue uidetur illos male loqui, cum nos male agamus. Cumq; quidam se ciuem Budensem diceret, sibiq; tanquam membro parcendum arbitraretur. Et putrida, inquit Sigismundus, si sit mea manus, abscondatur. At à Deo, inquit Fridericus imperator, cum oro, misericordiam peto, non iustitiam. Cur igitur me subditis clementem atque misericordem non exhibeam.

48 Qui duri atq; immites essent principes, his aiebat Fridericus Cæsar mortem nimis extimescendam esse. Nam quales se dum uixerunt alijs præstiterunt, tales, cum moriantur in se iudices inuenturi essent.

49 Quas non didicerunt artes recusant omnes exercere: imperare, quæ est ars artium omniumq; difficillima, nemo recusat. Interrogatus Rudolphus Cæsar qui primus in familiam Austriæ traduxit imperium, cur ita fieret. Non mirum, inquit, stultos putant, qui regnare nesciant, stultum autem sese nemo iudicat.

50 Michaël Pfullendorfius Secretarius Friderici Cæsaris, q in ecclesia mea Senesi sepultus est. Inter cætera quæ miraretur, id potissimum esse dicebat. Quod animalia rationis expertia, nullum se supra regem ferret, nisi cæteris uirtute præstaret. Homines uero qui se rationales dicant, ijs sæpe principib. obedire, qui brutis quadrupedib. stultiore essent.

51 Duos pueros miserat Alphonfus Parisios ut literas discerent. Erasmus in arce noua apud eum, cum Ioannes Solerius illorum epistolas, regi redderet. Vidimus eum miro modo ge-

A do gestientem, postquam scriptis puerorum lectis proficere eos cognouit.

Bartholomæus Capranus Mediolanensis ecclesie antistes, iccirco se ministros forma præstantes quæsiuisse dicebat, quoniam turpes animi turpia corpora incolerent. Improbiter autem in egrègia forma perraro compertam esse.

Interrogatus Sigismundus imperator cur apud liberas ciuitates peculatus crimē adeo frequens inueniretur; Idcirco respondit, quod nudos honores ciuibus commendant, populus autem ad lucrum inhiat.

Nec stultis, inquit Fridericus Cæsar, delectari possum, necq; superbis esse amicus.

Leonoram Augustam è Pisis iubente Friderico Cæsare Senas deducebamus, ante diem cinerum, cum solent insanire populi, offendimus apud Sanctum Miniatum Teutonum, in agro Florentino choream agrestium puellarum; quæ sæpe saltantes nudarent genua, cruraq; ostentarent. Quod cum animaduertisset imperatrix, eamus inquit, meretricum hic ludus est, non uirginum.

Victis in Hungaria Gunziensibus, magnum, inquit Fridericus imperator, actum est opus, nunc maius restat, ut scilicet, uincamus nosmetipsos, atq; auaritiæ, & ulciscendi cupiditati frenos imponamus.

Seuerum, inquit Cæsar Rudolphus, et immitem, fuisse me aliquando poenituit, lenem ac placabilem nunquam.

B Beatos esse in terris reges aiebat Sigismundus imperator, si exclusis superbis, mansuetudinis, humanitatisq; cultores in curiam asciscerent.

Bernardus monachorum pater, abstinentiæ præcipuus magister, cum aliquando, uenientibus hospitibus, extra ordinem coenasset, idq; discipuli crimini darent, Non ego, inquit, sed charitas bibit editq;.

Viros & armis & literis claros non solum uocauit ad se Alphonfus, quorum consilio in administrandis rebus uteretur, ijsq; abunde prouidit, uerum ex curia sua tanquam ex officina uirorum præstantium, & copiarum duces egregios, & uenerabiles ecclesiarum antistes emisit. Nam et Calixtum tertium qui modo summi pontificatus cathedram regit, ex Alphonfi schola ad Cardinalatus honorē maximus Pontifex Eugenius accersuit.

FINIS LIBRI SECVNDI.

Liber Commentariorum

Aenæ Syluij Tertius.

Proœmium.

C Egit Ioannes Esernitanus Philosophū esse Alphonsum quia rex est. Ego iccirco Philosophum esse affirmo, quia regno potitur. Nam Philosophi mea sententia, non qui faciēda dicunt, sed qui dicēda faciunt, habendi sunt. Qui quum peccare possint, non peccant, & quem admodum de Alphonso refert in omnium rerum licētia, sibi ipsis frenum iniiciunt. Abstinentiam in uita priuata ipsa necessitas parit.

Iuliano Cardinali sancti Angeli, qui Basiliensi consilio præfuit, libros ueterum lecti tantum, cum diceret Oddo de uarijs. Quid tu hic inter mortuos latitas, ad nos tandem qui uiuimus exi. Imo, inquit, in fama uiuunt, tu neq; nomine, neq; re uiuis.

Cum uocarent in curiam senatores, Fridericus imperator utinam, inquit, duas res consiliarij mei in palatii uestibulo deponerent. Sic enim & ipsi recte consulere, & mihi inter consilia diiudicare facillimum esset. Interrogatus quæ nam res illæ essent. Simulatio & dissimulatio respondit.

Exigentij promissa ueterano militi cum diceret Sigismundus imperator. At immoderata fuit petitio tua: Respondit miles, poteras negare cum peterem. Nunc sine turpitudine quod promissum est, rescindere non poteris. Tum Sigismundus, si ex duobus alterum me ferre oportet, leuius rerum quam fama iacturam subibo.

- 4 Ladislaus rex Hungariæ ac Bohemiæ quamuis adhuc puer cum esset Romæ, non uideri sibi ait homines, qui literas ignorarent. **D**
- 5 Barbaræ quæ Sigismundi Cæsaris uxor fuit, ac fati functo uidua superstitit, cum sibi diceret aliquis imitandum turturis exemplum, quæ mortuo marito perpetuam castitatem seruaret, Si me ratione carentes imitari uolucres iubes. Cur non columbas potius passeretq; proponis?
- 6 Gregorius Hanniburgensis scientia iuris ac facundia inter omnes Germanos facile princeps, Cum domum ex curia Cæsaris in qua diu fuerat uersatus reuertisset, atq; non longe ab oppido Nurenbergensi amicum offendisset, qui uxorem suam uiuere & bene ualere diceret. Si uiuit uxor, inquit, ego obij.
- 7 Otocarus rex Bohemiæ cum de pudicitia coniugis sinistra ad se rumores delati essent. Lex, inquit, naturæ est. Cornua qui faciunt, ne cornua ferre recusent.
- 8 Ioannes Vtadiensis episcopus regniq; Hungariæ Cancellarius, tam morum elegantia quam literarum scientia regnicolarum nulli secundus, Cum præfecturas urbium & prouinciarum ad nouos & incognitos deferri homines animaduertit. Post annum, inquit, uidebimus, bona ne fuerit regis electio, quod si mihi fides fuerit, probatos adhæc munera, quam probandos potius assumam.
- 9 Vlrico de Rossis inter Bohemos proceres, opibus & autoritate pollenti, cum Sigismundo absentem mortem fratris, & rebellionem Pragensium significasset, fratrem suum respondit Sigismundus naturæ tributum soluisse. Pragenses uero sibi tanto gloriosius solutos, quanto fortius uincerentur.
- 10 Parasitus Alberti Marchionis Cilianus nomine dicenti sibi cuiquam, Cur te stultum assimulas cum recte sapias. Heu quam iniquè fortuna, inquit, mecum agit, quanto magis studeo me fatuum ostendere, tanto prudentior existimor. Contra filium meum, qui uideri sapiens nititur, stultissimum omnes iudicant.
- 11 Legerat Philephus, ut opinor, cum Satyras Alphonso mitteret, quod scribunt ueteres de Antonino Pio, qui Oppianum poemam de natura piscium canentem, per singulos uersus aureo nummo donauit. Vnde sunt illius postmodum aurea carmina truncata.
- 12 Interea Austriam cum remearet ex Italia Fredericus imperator, renunciatum est Austriales in armis esse, & assumptis secum aliquot Bohemorum militibus, Nouam ciuitatem obsidere instituisse. Proinde cauere ne montes Syriæ transmitteret, similiterq; amici omnes uno ore consulere. Nam fuga cum in Austriam uenisset, nulla ei facultas daretur. Ad ea Fredericus nec mihi uerisimile fit Austriales, ait, eo perfidiæ prolabi, ut me dominum suum exercitu petant, neq; ego is sum, qui fugiam ante ora eorum, quin capi uel occidi malim. Exin quid illi perat, nisi Ladislaum pignus hoc, quo reddito liberi sumus, tenerem adhuc puellum inuiti ex tutela nostra remitteremus. At si pergunt petere in medium Australium, Bohemorum et Hungarorum id pomum dabimus, de quo treis deas inter se contendisse fabulæ Iunonem, Venerem, & Minervam tradunt.
- 13 Pipponem Florentinum ex domo Stroziorum, qui cum plurima bella feliciter fideliterq; confecisset, adeo Sigismundus imperator apud Hungaros magnificauit, ut secundum illum regni caput omnes faterentur, pleriq; primum putarent. Dixisse quoq; Sigismundum aliquando ferunt, facile Pippo, si uelit, scipione in manum meam dato, regni fines egredi me solum ac nudum uidebit.
- 14 Romam cum peteret Fredericus imperator ex præfectis quos Flauianis reliquit certior factus est, Vlricum Eitzingerum, inter proceres Austriæ opibus & industria nulli secundum, trans Danubium profectum esse, ibiq; clandestina colloquia cum Morauis habere, timendum esse, ne res nouaret absente principe. E re igitur fore, Vlrico cum rediret uincula iniicere, quibus imperator respondit clarum ac potentem hominem periculosum esse in carcerem rapere, quando neq; nocentem plectere eum, neq; innocentem dimittere audeas. Vlricum deinde quia consiliarius suus esset, iurisiurandi immemorem haud quaquam se credere, prius quam experiat.
- 15 Ladislaum Hungariæ ac Bohemiæ regem cum educaret Fridericus imperator, non defuerunt

- A** defuerunt peruerse mentis homines, qui perdendum suaderent puerum, cuius uita ingenres molestias Cæsari, mors, regna et opes maximas allatura essent. Ad quos ille, ergo me, inquit, opulentum magis regem, quam pium, quam iustum cupitis. At ego bonum nomen cunctis diuitijs antepono.
- Ioannes S. Angeli Cardinalis natione Hispanus cum in Austriam sedis Apostolicæ legatus uenisset, cognouissetq; Frederici Cæsaris, qui reditus & qui sumptus essent. Rumor erat, inquit, Fredericum ad rem nimis attentum esse. At meo iudicio perliberalis est, qui facultatibus sumptus metitur. Cæterum Sigismundus et Albertus qui ante eum imperauerunt, Bohemiæ & Hungariæ ditissimis regnis præfuerunt, propemodum prodigi principes, largitatem eius obfuscant.
- Cum diceret aliquando Sigismundus imperator, assentatores se ueluti pestem odisse: imò, inquit Brunorius Veronensis, nullum genus hominum magis amas. Nam quid apud te possent Marcus Banus, Laurætius Palatinus, Vrsacius Michaël, Caspar Schlickius, nisi assentando tuam gratiam meruissent. Tum Sigismundus Brunori ait: Sic nam comparatum est cum uitandos esse adulatorem dicimus, tum maxime illis aures damus. Nec tu mecum tam diu fuisses, nisi mihi blandiri assueuisses.
- B** Animaduertit religiosus quidam prædicator ex ordine minorum Albertum Cæsarem Ladislai patrem, qui sermonem suum Viennæ audiret somno grauatum esse, atque alioriuoce, quæro, inquit, ex uobis, qui astatis, saluari ne principes possint? Cuiq; rem dubiam & admodum difficile reddidisset, apagete ait, namq; si baptizati principes, ac in cubilibus moriantur, non est desperanda eorum salus.
- Grauida bellis Hærruria laborat, partu diuæ Ferinæ cingulum ex rege petit. Neq; enim alius est, qui salutem illi elargiri facilius possit.
- Fredericus dux Austriæ Alberti Cæsaris filius, commissurus prælium aduersus Ludouicum Baioarium, qui cum de imperio contendebat, quamuis accepisset Marchiones Brandenburgenses cum hostibus consentire, his tamen promissam ante pecuniam numerat, alienam fidem accusare, quam suam requiri præoptans.
- Mariam Hungariæ reginam cum accepisset uxorem Sigismundus, de quo sæpe facta est mentio, principum regni Concilium apud Budam actum est. In eo regina perfidiam regulorum accusauit, qui se regno spoliare conati essent. Tum Sigismundus unâ cum iudicibus causa cognita, duos & triginta regulos securi percussit, quæ res multorum deinceps laborum & discriminum causa fuit.
- Inter Ioannem Caroli quarti patrem & Henricum Carinthiæ ducem, de regno Bohemiæ longa & difficilis contentio fuit, quo tempore clanculum ad Ioannem uenit, qui se ueneno hostem occisurum promitteret, si præmium speraret. Cui Ioannes, si me nescio Henricum interemisses, atq; ad me uenisses, crux tibi præmium futurum erat, qui regio sanguine manus commaculasses, & tu me modo autorem tanti secleris petis.
- Zischa homo Bohemus humili loco natus multa uii animi & corporis, sed ingenio prauo, Cum Hussitarum labes Bohemiâ infecisset, ducatum hæreticorum suscepit, præliaq; complura aduersus fideles, qui superferant, feliciter gessit. Amiserat hic oculum unum in pueritia, dum iuter æquales luderet. Altero in obsidione cuiusdam castris priuatus est. Sed neq; oculo utroq; cassus imperio se abdicauit. Sequebantur eum ingentes copiæ, ab eorum non Bohemi tantum, uerum etiam Teutones magnis cladibus affecti sunt. Is moriturus cum rogaretur de suo corpore, quid fieri mandaret. Pellem inquit, mortuo demite, relictoq; feris cadauere, ex ea tympanum facite, quo in prælijs utamini. Nam ut hostes uenientis aspectum non ferebant, ita mortui sonitum non ferent.
- Docet Nestor Fauentinus quanta cum Picinino, tum cæteris copiarum ducibus, quos alit Italia, fides habenda sit.
- Quamuis omnia libenter audio, quæ uel fecisse uel dixisse Alphonsum tradis, nihil tamen in animum tam cupide recipio, quam responsum illud Ludouico Podio diuinitus datum. Regem, scilicet, pacem dare, non uendere solitum. Nam et nos hunc pacem oratori non empturi uenimus.

- 26 Multa Philippo Alphonfus debuit. Ac plura Christo debet. Pro Philippo bellū susci-
pere contra Venetos instituit. Cur pro Christo contra Turcas arma non capiat? Maio-
res Turcæ quàm Veneti. At maior multo Christus quàm Mahumetes.
- 27 Interrogatus aliquando Marianus Sozinus Senensis utroq; iure cōsultissimus, Cur
minus solito literis operam daret. Vxorem, inquit, duxi. Rursus interpellatus, cur Socra-
tes postquam duxit uxorem, non itidem Philosophiæ studia neglexisset, Xantippe ait,
morosa fuit, & ut existimo, deformis, mea uero proba est, & formæ non postremæ.
- 28 Ennius Senensis qui ecclesiæ Grositanæ præfuit, antequam pontificatum accepisset, in
Petrum de monte Licino non incelebrem Astronomum, qui cum podagraretur inci-
dit, atque ab eo, dum alteram post alteram fabulam recitat, diu reuentus, dum transeun-
tem notum quempiam uidisset, Age, inquit, o amice ausculta hunc podagricum. Nam
meæ audiendo aures ambæ obtusæ sunt.
- 29 In obsidione Pragenfi principes ciuitatis, qui Sigismundū odissent, populares ut ob-
scœna & petulantissima in eum uerba iactarent, astu atq; arte prouocabant, sic enim fu-
turum arbitrabantur, ut irritatus hostis crucem & quæuis duriora supplicia comminare
tur obfessis. Illi uero pœnam metuētes, obsidionis incōmoda cōstantius tolerarēt, quod
cū intelligeret imperator impunitatē omnī, quæ in se dicerentur per præconē promisit.
- 30 Ad Rodolphū imperatorem uenit quispiam, qui Otoccarum Bohemiæ regem in ue-
natione sese occisurum promitteret, si factō præmium esset. Cui Rodolphus eisi noster
hostis est Otoccarus, eumq; odimus, non tamen id efficiet, ut iustitiæ & moderatio-
nis fines transeamus.
- 31 Inter Philosophos, inquit Hugo Senensis, multas inuenio hæreses, quas facile tollas,
si de nominis finitione consentias.
- 32 Albertus Austriæ dux antequam Romanū suscepisset imperium, in Iudæos desui-
ens, eos omnes in sua ditione occidi iussit, qui nollēt ad Christū uerū & singularē Deū
conuerti. Multi metu baptisma suscepere. Ex quibus unum Fredericus antequam im-
peraret in cubiculum suum accepit. Eumq; cum esset sibi cōtaneus, quæsi fratrem dile-
xit, is post aliquot annos pecunia ductus, ad Iudaicam fidem sese reuertī statuisse dicit.
Fredericus contra suadet ne uiam uitæ deserat. Cumq; uerba sua nil proficerent Theo-
logos ex Viennēsi schola accersit, qui iuuenem instruāt, addit præces, addit lachrymas,
promittit, minatur. Postremo uero frustra sese niti cognouit, fraternam quodammodo
charitatem religiosæ & ueræ pietati postposuit, inuitusq; & admodum dolens, iuuenem
in iudicium requisitum tradidit. Ille ad supplicium ductus nullis constrictus uinculis (sic
enim petierat) ut pyram ardentem uidit, Hebraicum carmen incipiens, in medias flam-
mas intrepidus se coniecit, atq; ibi cantans exustus est.
- 33 Ex præda uillarum quas diripiisset Zischa Bohemus, nihil ad se deferri iussit, nisi te-
las aranearum, sic enim pernas salitalq; carnes è rusticano tecto pendentes appellabat.
- 34 Fœnus ita demum sine peccato exerceri posse diuus Bernhardinus Senensis affirma-
uit, si pecunia his crederetur, qui nec capitale summam reddere possent.
- 35 Anno ab hinc sexto & quadragesimo inter fratres Mariæ Teutonicorum & Vladis-
laum Poloniæ regem, de regni finibus orta quæstione utraq; pars ingētes copias in bel-
lum eduxit. At primi Pruteni siue numero militum, siue animum ferocia exultantes, du-
os gladios per fœciale regi misere, ut ex his, quæ mallet unū acciperet. Is cum Vitoldo
fratre suo Deo hostias libabat, qui audito fœciale, non minus, inquit, prælij signum reci-
pio. Consecrato gladio, quem elegerat, eò se accinxit, & facta pugnandi copia Lituanos,
qui auxilio uenerant primos opponit, quorum strage fatigata Prutenorum manus, &
ipsa Polonis superuenientibus sternitur cruentissimo prælio, & die confecto uictoria re-
gis fuit, uiri equestres ex ordinis religione quadringenti cum ipso magno magistro pe-
riente, cæsa ex plebe multa milia, qui superfuerunt capti. Prussia præter oppidum beatæ
Mariæ, omnis ad Polonos defecit.
- 36 Cum diceret Laurentius Palatinus Hungariæ imprudenter agere Sigismundū impe-
ratorē, q uictis hostib. nō solū uicā et opes relinqueret, sed etiā eos inter amicos reciperet,
extol-

- A extolleretq;. Tibi, inquit Sigismundus, uidetur utile inimicum occidere, neq; enim mor-
tuus bellum excitat. At ego inimicū occido dum parco, & amicum facio dum extollo.
- In bello, quod cōtra Bohemos Albertus Austriæ dux, prius quàm Romanis impera-
ret diutissime gessit, Interrogatus quem copijs præficere statuisset, Si alium inquit, quā
me ductorem exercitus petitis, frustra me Austriæ ducem appellatis.
- Ludouicus Baioariæ dux apud Henricum eiusdem familiæ principem in carcere cum
obseruaretur, nunquam illi ad se uenienti assurrexit, neq; capite annuit, neq; quod ab
eo pereretur, suaderetur, ne quicquam fecit. Eum uultum, eam seueritatem retinuit ca-
ptus, quibus cum liber esset, usus est.
- Conspirauerant Hungari aduersus Sigismundum armatiq; regiam intrauerant, aut
capturi regē, aut si id nō succederet occisuri, quos ut ad se irrūpentes cognouit, accepto
pugione in mediū progressus, Ecquis, inquit, uestrū manus in me inficiet, aut quid nam
feci, quod me regem uestrū occidere uultis, prodeat è uobis si quis audet, & cū me so-
lo solus cōgrediatur. Ea uoce et audacia obtupuere cōiurati, et sibi quisq; timēs abierunt.
- In eo bello, quod aduersus Nurenbergenfes anno abhinc sexto Albertus Marchio
Brandenburgensi eximie gessit, Grauenburgum ab eo multa uis oppugnatum est. Id
oppidum in ualle iacet. x milibus passuum à Nurenberga muro ac fossa munitum. In
quo præter oppidanos quingenti milites præsidio inerant. Oppugnatio quatuor diebus
locis cœpta est. Albertus sibi eam oppidi partem elegit, qua murus altior & fossa pro-
fundior fuit. Insultu factō ab ea parte, qua oppidum captum est, secundus ex omnibus
ipse murum ascendit, in oppidum uero primus descendit. Circumuentus ab oppidanis
tam diu pugnam sustinuit, quamuis in se unum multi concurrissent, donec alij pugnan-
tes, decretis sibi murorū partibus superatis, suppetias tulerunt, oppidū captū direptūq;
est, fœminis nulla uis illata. Nā id apud Teutones pro inexpiabili scelere habetur.
- Iodocus Marchio Morauia cū patruum suū Vuenceslaum Bohemiæ Romanorūq;
regem uisum uenisset, uocauit eū patruus in penitentiā aditū partem, atq; in hunc mo-
dum allocutus est. Et si satis scio, non esse è dignitate mea, quod electores imperij me re-
gno Romano abdicauerūt, solatio tamen est quod familia nostra hoc decus nō excidit.
Ego te liberis uolensq; successorem mihi datum accipio. Cumq; Iodocus his uerbis ter-
ritus ad Regis genua procubuisset, ac sibi nihil imputandum diceret, qui earum rerum
omnium ignarus esset. Pone metum, inquit, nepos. Nā neq; imperium inuitus depono,
neq; si retinere illud cupiā iura sanguinis uiolare ausim. Bono itaq; animo esto, imperi-
umq; tibi demadatum suscipe, mihi mea satis est Bohemia, uiris, armis, opibus regni mei
tamquam tuis ut libet uterē, latumq; & donatum nepotem à se dimisit. At ille sex tantū
menses superuixit, locumq; postea Ruperto Baioario, qui imperaret, fecit.
- C Ecclesia catholica cum scissa esset, Nam tres de Romano pō. ificatu contendebāt, Pe-
trus de Luna, Balchazar-Cossa, & Angelus Carrarius, Conciliū Generale apud Cōstan-
tiam Sueuorū, ut nunc dicimus, urbem Sigismundus imperator agi curauit, ac magnis
itinēribus Italiā, Galliam & Hispaniam petiit, ut nationes omnes ad unius pontificis
consensum redigeret, eoque annitente pax ecclesiæ reddita. Martinus Papa quintus ele-
ctus, prouidus pater, & amator pacis, è tribus cōpetitoribus duos sancta Synodus tan-
quam schismaticos reiecit, tertius suo prope ingenio pontificatū renunciauit.
- Vnius militis salutē consulturus Alphonfus in rapidū amnem sese cōiecit, suoq; cum
periculo auertit alienum. Cur igitur Senensis populū curam non suscipiat, et amicissimæ
ciuitatis libertatem, fortunascq; tueatur.
- Captum ab Hungaris Sigismundum duo adolescentes cognomento Garij, quorum
pater ab eo neci traditus fuisset, custodiendum accepere, donec omni conspiratorum iu-
dicio in eum animaduertetur, quos cum ille, ut se dimitterent, frustra pertentasset, ui-
dua eorum matre ad se uocata, Scio, inquit, mulier uiri tui mortē tibi acerbissimam fuis-
se. tēq; mihi tanquā auctori eius infensam. Verū ego per superos iuro, inuitus tantū uiri exi-
tio assensus sum. Regina eū atque alios accusauit, Condescenderūt regni proceres, atq;
in reos mortis sententiā tulere. Ignarus ego factiōnū uestrarum, nouus ad regnū uenerā.
quod

quod regulorum maior pars decreuisset, id mihi exequi necessarium erat. Et tamen tuum tuum sciens uolensque neci dederim cruciandum. Tu ne propterea natorum tuorum aut aliorum iracundiam, me obijcias. Et quis obsecro uel te uel illos fructus sequetur. Non desunt mihi fratres & amici qui meum sanguinem ulciscantur, neque Hungaria rege diutius carebit. Exempla regis timent, nemo apud eos acceptus est, qui manus suas regio sanguine cruentauerit. Quod si me missum feceris ex filiabus Hermanni comitis Ciliae necessarii tui uxorem ducam, fratris ac soceri adiutus opibus, regiam demum potestatem uendicabo, filios tuos in primis charos habebō, efficiamque ut omnis posteritas tua hoc factum sibi fructuosum sentiat. Hoc ego cum liberis tuis egi, sed non capit aetas, quantum necesse est. Te, quae plus sapis & illis & tibi consulere oportet. Persuasit mulier regem dimisit. Is Barbara Ciliensis in matrimonium suscepta, breui post tempore debellatis rebellibus uictor regnum obtinuit, promissisque satisfaciens Garios iuuenes super regulos extulit. Ex his ortus est Ladislaus de Gara (quem Banum appellat) inter primo res Hungariae perceres, opibus, et autoritate prepollens.

45 Austria nobilis provincia, diues agro uirisque, ex duarum provinciarum detractone recepta est. Nam quicquid est a Leyta fluuio usque ad Anasum amnem Panonici iuris fuit, ab Anaso in Oenum Norici. Benus ingens flumen ex alpebus Italiae profluens, apud Patuuium urbem Danubio miscetur. Leyta paruus fluuius ex montibus Stiriae dimissus, inter Viennam & Posonium ciuitates, in Danubium labitur. Huic provinciae ad septentrionem Morauia Bohemicae adiacent, ad meridiem Stiriae montes, orientem eius Hungaria, occidentem Baioaria tenent. Danubius, quam longa est, mediam perlabitur. Haec primo a Marchionibus, deinde a Ducibus regnata est. Stirps ducum in foemina defecit. At illam Ottocarus Bohemiae rex uxorem duxit, non tam eius matrimonij, quam regni cupidus. Quippe, qui ea uiuente, aliam ex Polonia coniugem superduxit, Verum cum Rodolphus Romanorum imperator, Austriam deficientibus ex genere ducum uirilis sexus, haeredibus ad imperium deuolutam assereret, nec Bohemum alio pacto coercere posset, qui conuenta quaeque fregisset ad extremum ferro dirimere litem statuit. Praelium trans Danubium commissum est, Ottocarum Bohemi, Misnenses, Poloni, Hungari adiuuabant. Rodolphus Sueuis, Franconibus, Australibus & Stiriensibus societate iunctis regesit, hostium copia numero longe antecedeabant, Rodolphi miles uirtute superior fuit. In ea pugna ingens strages commissa, Ottocarus occisus, quem Rodolphus honorifice sepeliri iussit. Ac dein Austriae ducatum filio suo Alberto natu maiori concessit, unde originem habent, qui Austriam hodie possident. Fredericus, Ladislaus, Albertus, Sigismundus. In hoc praelio cum siti laboraret exercitus, ferunt agrestes, qui messoribus potum ferret ablatam hydriam sicera plenam, atque imperatori oblatam, quam cum ille uidisset, reddite, inquit, homini uasculum suum, nam ego exercitui non mihi sitiebam.

46 Ludouicum seniore Baioariae ducem cum captiuum haberet Albertus Marchio Brandenburgensis, non pauca ab eo petiit, quae cum ille negasset, tradere eum in manus duri, & inimicissimi sibi principis minabatur: Tum Ludouicus, quae poteris ex me libero impetrare, eodem modo ex captiuo petito. Si quid amplius uoles, corpus meum in tua potestate, animum mihi tibi obnoxium inuenies.

47 In Caesio cum essem Angliam petiturus, Id oppidum in Morinis, ex quo breuissimum dicunt, in insulam transitum, nunciatum est autore Nicolao Cardinale sanctae crucis uero sanctissimo Philippum Burgundiae ducem, qui partium Anglicanarum antea fuisset, ad regem Franciae defecisse. Quod cum praefectus loci accepisset, mox me qui Cardinalis essem secretarius, asseruari iussit, quae res magno me damno affecisset, nisi Cardinalis Vintoniensis, cui notus essem, illico me dimitti iussisset.

48 Fredericus senior dux Austriae imperatoris Frederici patruus saepe mutata ueste solus inter agrestes conuersatus est. Cum quibus accepta pecunia, & arans, & alia quaeuis munia faciens ruris, & de seipso & de purpuratis fuit confabulari consueuit. Interrogatus cur id ageret. Neque enim de me, inquit, alio modo uerum audire possum.

49 Hoc unum est inter egregia regis facinora maximum et praclarissimum. Sed neminem deserit Deus in se sperantem. Henricus rex Angliae regis huius, qui nunc regnat, pater, circum uentus

A uentus ab exercitu Gallorum regis quaecumque obtinuisset in Gallia dimittere uoluit, si cum suis incolumis abire permitteretur. Negantibus Gallicis nocte subsecuta uocatis centurionibus & decanis militum, neque fugere, inquit, commilitones, neque ex hostibus incolumitatem consequi possumus, quamuis cedere regno Galliae uouerimus, sola nos arma tueri possunt. Non est cur numerosum exercitum formidetis. Iustam causam iustus Deus adiuuabit. Ite & alterum alteri peccata uestra confitemini, paucillulumque terrae ob memoriam sacramenti Eucharistiae saluatoris, alter alteri porrigite. Crastina die liberabit nos Dominus ex manibus inimicorum. Sic dimissa concione peractis quae iusserat, curare milites corpora praecipit. Sequenti die ut primum lux orta est commisso prelio, incredibile dictum, octo millia suorum, sexaginta millia hostium fudere, caesa ingens turba, nobilitas Galliae prope omnis capta, paucos fuga seruauit. Ea quoque potissimum dies Gallorum opes fregit.

Ferdinandus cum esset in Hetruria, ferunt diligenter obseruasse patris mandata, quem socij miro modo coluerunt. Hostes quoque cum timerent, non potuerunt non amare. Sed quae mutatio dexterae huius excelsae Senenses, Veneti, quos sibi amicissimos charissimosque rex dixit, ex beneuolentia excidere. Florentini contra quos missus est exercitus, in amicitiam recepti. Memini hoc loco eorum uerborum, quae scribit ad Ruffinum Hieronymus: Amicitia, inquit ille, quae desinere potest, uera nunquam fuit. Deceptus Hieronymus est, qui Ruffinum erga se semper eundem putauit fore, non mirum si Alphonso quoque opinio falsa fuit.

Tota Philosophia, inquit Plato, nihil est aliud, quam quaedam commentatio mortis, neque aberrat mea quidem sententia. Cur enim praecipua bene uiuendi discimus, nisi ut bene mori sciamus? Comedia quidem est nostra uita, cuius ultimus actus de morte agitur. Bonus poeta nemo habetur, nisi ad finem usque actus omnes prudenter explicet. Nobiscum melius Deus egit. Namque licet omnis uita superior turpis extiterit, satis tamen fuerit ad emerendum caelum, beatamque uitam consequendam, si laeto ac forti animo mortem obeamus, & ultimum spiritum Deo reconciliemus. Neque contra nos est diuus Augustinus, dum ait, impossibile est quoniamquam male uiuere, & bene mori. At rursus bene uiuentis, malam mortem esse. Se iungit enim ille uitam & mortem. Et uerum est, quia mortui nihil mereri possumus. Nos uero eum bene mori dicimus, qui in ipso uitae exitu ueram peccatorum dolentiam contritionemque suscipit, quod quam sit fallax non me latet. Constat tamen & uiros, qui diu sanctissime uixerint male obijisse, in fine ipso de Dei bonitate desperantes, & qui sceleratissimi fuerint bene laudateque mortuos, ac Dei optimi maximi in supremo anhelitu misericordiam impetrassent. Sed quae obsecro commentatio mortis adeo uerax, adeo efficax apud Philosophos reperitur, quae consolationi illi aequari possit, quam refert Alphonsum tuum, ad Gabrielem Surrentinum habuisse. Legimus, quae uenenum bibiturus apud Plutarchum de bono mortis Socrates philosophatur, sed nihil ad Alphonsum.

Philosophum quamuis Eternitatus, inficietur Alphonsum.

FINIS LIBRI TERTII.

Libet

Aenæ Sylvi quartus.

Proœmium.

Hispania terrarum optimis comparanda, non imperatores tantum ac reges Romæ atq; Italiæ daræ solita est, sed & Cardinales ac Pontifices Maximos, quorum uita emendatissima, doctrina admirabilis fuit: nam Pontificem Damasum uirtute probatum & omnium bonarum artium studio celeberrimum Hispania ad nos misit. Nunc ex eadē provincia Calixtum tertium, quem pro ui nominis optimū existimamus, sortiti sumus. In sacro Cardinalium collegio multos fuisse Hispanos commendatione dignos, non est obscurum. Alphonsum sancti Eustachij, & Ioānem sancti Petri ad uincula, Cardinales ipsi Basileæ in Concilio uidimus, quorum ea morum grauitas, ea rerū agendarum circumspectio fuit, ut omnem ad se synodum traherent. Ioanni nos in secretariatu operam exhibuimus. Hodie quoq; tres Hispania Cardinales habet, Ioannem sancti Sixti, Antonium Ilerdensem & alterum Ioannem sancti Angeli, qui modo legatus apud Hungaros de traducendis contra Turcas copijs opus agat. Prioribus quasi duobus Theologicæ sapientiæ syderibus, orbis Romanus illustratur. Tertium scientia iuris nulli secundum putat. Verum rex Alphonsum, ut ais, non ab Hispania laudem ducit, sed Hispaniam ipse illustrat. Is quamquam ita religiosus est, & diuini cultus obseruator, ut scribis, non immemor tamen Euangelicæ doctrinæ post ieiunia & orationes ceteraq; pietatis opera, in quibus nonnunquam exercetur, seruum se inutilem ait. Nouissimis enim diebus cum conuenisset eum Ioānes Orator Apostolicus, ac de pace Tusciæ secum ageret, inter alia sapienter dicta, scio me, inquit, postquam regnare cœpi, quam plurimos homines è modica fortuna ad magnas opes ac potentiam euexisse, qui postea benefacti immemores extiterunt. Ea uero res mihi minime admirationi est, cum & ipse eodem ingratitude uitio laborem. Nam quis plura ex optimo maximoq; Deo, quam ego beneficia accepit, quia natus ex regibus, amplissima regna hereditario iure sum cōsecutus. Nec minora mihi ipse armis comparauit. Pauci me reges inter Christianos antecedunt. Ingenium mihi natura non obtusum dedit, memoriam nō infirmam, corpus salubre, uitam longiorem ac morbis ferè inoffensam, opes mihi, delicia, uoluptates abunde suppetunt: literarum quoque nonnullam cognitionē adeptus sum. At ubi mea gratitudo? Quid ego aut facio aut feci pro tot tantisq; diuinæ clementiæ in me muneribus. Intellego me certe ingratum esse, eoq; accusatione ac pœna, quas ceteros promeruisse existimo, qui erga me ingrati sunt, tanto maiori, quanto grauius est Deū quam hominē fallere. Verum si mihi uita contigerit, est animus, quod hactenus neglectum est abunde præstare. Iniurias enim quas crudelissima gens Turcarum Iesu Christo uerissimo & maximo Deo nostro nunc in Græcia, nunc in Asia quotidie infert, ultum ire decreuimus, atq; ad id iam naues, iam uiros & arma comparauimus. Itaq; nihil est cur nos quæ nunc tractantur Tusciæ pacē, quouis pacto turbaturos existimes. Hæc rex, qui si promissio satisfecerit saluatore Christianæ religioni ab Hispania missum, omnis Europa cōfitebitur.

Caput. 1.

Interfuius hoc anno dum hæc fierent. Cæcus in capite mensæ assedit gradæuus, qui ante sedecim annos lumen se amisisse aiebat. Ministrabat huic rex, ac nobis audientibus interrogabat, an cæcitatem moleste ferret: Cui cæcus, nesciens regem esse qui secum loqueretur, nisi diuina gratia esset adiumento, nemo, inquit cæcus, uiuere optaret, tanta est miseria cæcitatē, ijs præsertim qui aliquando lumen uiderunt. Tum rex uelles ne, inquit, ex hac uita migrare. Minime, inquit ille. Tum rex, at si miser es, cur è miseria eripi nolis. Nescio, inquit cæcus, an moriēs ad maiorem miseriam hinc demigrem, nec quo uadam mihi certum est. Tunc unus ex purpuratis, an nescis, inquit, quod piē uiuenti loca tibi piorum patebūt. Scio, inquit cæcus tria esse loca, ad quæ dimissis corporibus animæ hominum deferuntur. Piorum animas in cœlum euolare, malorum inferna petere, ijs uero qui cum

A qui cum antè fuissent mali, tamen ante obitum sese recognouere, & dolentes pro male factis prius obierunt, quam pœnitentiā agerent, purgatorij locum ad eundem esse. Tum purpuratus, si hæc credis & peccato abstines, cur mori nolis. Credo, inquit cæcus, bene morienti mihi bene euenturum. Sed quis est hic, qui bene sese moriturum sciat. Tum rex sapit, inquit, cæcus ex media Theologia sententiā profert. Audiuit cæcus regem nominari, & quisnam rex esset, regem ipsum interrogauit. Tum rex, ego inquit, qui loquor tecum.

Allata erant Sigismundo Cæsari ex Hungaria aureorum quadraginta milia. Cum tam aduersa speraret, eaq; in thalamo regio recondita fuere cum cubitū isset. Cæsar dum cogitat in quem nā usum eam pecuniā conuertat, somnus eum destituit. Tum ille exciatis cubicularijs. Ite, inquit, ocius cōsiliarios, ducesq; militum huc accersite. Vocati proceres mediā nocte, trepidi (timebant enim ne quid aduersi accidisset) Imperatorem celeriter aduēnt, & quæ causa sit tam repentinæ uocationis inquirunt. Imperator confestim apertā archa, inter eos qui aduenerant pecuniā distributa. Ite, inquit, secure tranquilleq; nobis dormire liceat. Nam quod mihi somnum ademerat, uobiscum exit.

Quæsitum est inter nonnullos me audiente cum in omne hominum genus Alphonsum liberalem ac munificum sese ostenderit, cur solos Astrologos præteriret. Neq; enim huius sciētiae præceptores, sicut aliarum disciplinarum, magistros in eius curia obuersari uideamus. Tunc unus qui magis scire uidebatur. Sydera, inquit, stultos regunt impelluntq;. Sapientes astris imperant. Stultos ergo principes honorare Astrologos consequens est, non sapientes, inter quos nomen suum Alphonsum obtinet. Tum alius Petrus de monte Illicino, inquit, non incelebratus Astrologus congregato apud Constantiam generali Christianorum Concilio, iudiciū de rebus futuris edidit. In quo & Sigismundum eo animo coronandum Romæ, & Ioānem Papam tertium & uicesimum, qui ad Conciliū uocatus ierat, cum gloria rediturum asseruit. At cum magna Synodus Ioannem summo pontificatu abdicasset, Sigismundus autem ingressu Italiæ multis post annis abstinuisset, arguentibus plerisq; Petrum, qui adeo manifeste mentitus esset. At mihi de duobus stultis, inquit ille, iudicandum fuit, de quibus ne uera quidē profari Ptolemæus potuisset.

At hoc ad gloriam non mediocrem Alphonso celsit, quod Fredericus imperator Romæ coronatus, ad eum uisendum uenerit. Nam ille cum in Germaniam redisset, interrogantibus amicis apud Italos, quæ memoratu digna uidisset, Alphonsum, inquit, omnium qui modo uiuant regum, & prudentissimum, & magnificentissimum, Cumq; alii qui non probarent, quod maior dignitas ad minorem uenisset. Imo, ait, ille ad maiorem profectus sum. Nam etsi minor est regis autoritas quam imperatoris. Alphonsum tamen Frederico maior est.

Parum fuerit Italiæ pacem dedisse, nisi & datam conseruauit.

Schaduienna oppidū est cum arce munitissima, per quod Australibus in Syriam iter est. Huic præfuit unus ex ueteribus amicis Ernesti, qui Frederici Cæsaris pater fuit. Adierunt Fredericum aliquot successi uero adolecentes, sibiq; præfecturam loci committi petierunt, quod qui illam teneret ætate ac uiribus confectus esset. Ad quos Fredericus paternum amicū oppido, non amico oppidum commendamus. Testamētum cum conderet dux quidam Slesie egregiam domum ædificari mandauit. In qua canes, qui utiles uenationi fuissent, ob senectam & corporis debilitatem à suis relicti dominis, usq; ad mortem alerentur, designatis in eam rem nonnullis agris, ex quorum prouentu sumptus suppeditaretur, nec uoluntas eius irrita fuit.

Iacobus Marchio Badensis ubi latrocinium in ditione sua commissum didicit, uocatis ijs qui damno affecti fuissent, tantum eos ex filco suo accipere iussit, quanti esse, quæ amississent, iureiurando affirmassent. Exinde latrones insecutus, apprehensos in Romam sustulit. Id est supplicij genus apud Teutonicos formidabile. Atque ita breui pacatissimam prouinciā reddidit. Patris uestigia Carolus nobilissimus adolescens sequitur, cui nupta est Catharina soror Frederici Cæsaris.

T e Dux

- 8 Dux quidam Oppauix uxori, quam ex Lituania acceperat, obuiam cum exisset, in comitatu illius adolescentem offendit forma egregium, robusto corpore, in plumis iacetem pensili curru aduectum. Interrogauit quisnam esset. Coniugis suae fratrem, aut propinquum existimans. Responsum est ab ijs, qui propius aderant. Apud Lituanos more patrio nuptas, quae nobiles quidem essent, unum plures uel concubinos pro uiri facultatibus domi alere consueuisse, qui negligente marito onera matrimonij subeat. Illumque sibi adductum fuisse, qui uices suas suppleat, si quando, ut fit, uel morbo, uel alia quauis causa coniugi debitum persolvere nequiret. Voluit dux lanandum canibus hominem obijcere. Sed prohibitus ab amicis in Lituaniam quam celerrime redire eum iussit, qua in prouincia, ut aiunt, perpaucae nuptae a uiris digrediuntur.
- 9 Satis uicit, inquit Sigismundus imperator, qui hostes fugauit.
- 10 Cum rogaretur Sigismundus imperator quem uirum regno dignum aptumque existimaret. Eum, inquit, quem neque secundae res extolleret, neque aduersae deprimerent.
- 11 Cum gloriabundus quidam eques coram Sigismundo, urbanos magistratus paruifaceret, tribunosque militum laudibus in caelum tolleret, Tace, inquit, Thraso, nulla nobis militia opus esset, si suas quicquid ciuitates, praetores, ceterisque magistratus moderate iustaque gubernaret. Senenses fortasse ramusculum ignari in regis oculum demisere. Utinam nil aliud rex doleat quam Senensis populi dolorem, ac metum. Verum Ioannes Lyritanus cum diuini nouis contumeliosam ciuitatem nostram afficiat, accusare tamen eam apud regem non cessat.
- Verum est quod Satyricus ille ait,
Libertas pauperis haec est,
Pulsatus rogat, & pugnis conficius adorat.
Ut liceat paucis cum dentibus inde reuerti.
- 13 Literae Casparis Schlickij ex Nuremberga missae, cum in manus Frederici Caesaris uenissent, quae nonnullis Hungaris inscribentur, fuerunt, qui eas aperendas dicerent, quod in ijs aliquid prodicionis scriptum esse putarent, quod sciri oporteret. Quibus Fredericus, Casparem ego & probum uirum, & mei amantem existimo, si fallor, malo per sese error pateat, quam mea diligentia inuestigetur.
- 14 Non mirum, si non putauit Alphonus in regnis suis suo tempore, septem sapientes inueniri posse, quum ex omni Graecia & Asia, totoque penitus orbe terrarum omnibus aetatibus uix totidem annotati sint.
- 15 In scholam Pragensis ingressus aliquando Carolus quartus Romanorum imperator, cum disputantes liberalium artium magistratos in horas quatuor audiuisset, idque purpurati moleste ferrent, ac coenae tempus adesse dicerent. Mihi, inquit, tempus est minime. Nam coena mea haec est.
- 16 Cum beatos quispiam Foeneratores coram Sigismundo diceret, qui dormientes rem augerent. Et tu ergo miser, inquit Sigismundus, qui rem uigilando comminuis.
- 17 Si desint Thrasones, in uanum Gnathones clamitant.
- 18 Legerat illud Alphonus, ut arbitror, quod non ignotus Poeta cecinit.
Dij maiorum
Umbris tenuem & sine pondere terram,
Spirantemque crocos, & in urna perpetuum uer,
Qui praepceptorem sancti uoluerit parentis esse loco.
Atque idcirco suo magistro uel poma, uel confectiones zaccareas ministravit.
- 19 Georgius Fiftellus cum esset doctor, a Sigismundo Caesare equestris militiae insignia suscepit. Exin cum Basiliensem Synodum adisset, consultante de rebus arduis Sigismundo, dubius an doctoribus legum coniunctis in unum locum, aut se equitibus ab illis in alium separatis coniungat. Cumque tandem ad equites inclinaret. Stulte agis, inquit Sigismundus, qui literis militiam praefers. Nam ego milites mille una die fecerim, doctorem mille annis non fecerim.
- 20 Vitoldus Lituaniae dux plebem legi, legem principi subiectam esse oportere, dicebat, Adeoque differentem moribus & habitu, a suis popularibus sese praebuit, ut illos tonderi edicto

- A edicto iusserit, sibi tanquam maiestatis insigne barbam intonsam retinens. At cum id non succederet, nam Lituani uitam potius quam barbam parati erant amittere. Caput ipse genasque rasit, capitalem poenam in eos comminatus, qui suo exemplo barbam aut comam deponerent.
- Essent plerumque principes, quam priuati homines, uti Socrates, meliores, si reges electio, non successio faceret.
- Cum quaereret aliquis ex Thoma Sarzanensi, qui postea maximum pontificatum adeptus, Nicolaus quintus appellatus est, qualis esset Eugenius Papa quartus. At, inquit, hoc facile cognitu est, qualis familia est, talem & principem inuenias.
- Austriales quoque qui accesserunt Bohemis in Noua ciuitate Fredericum Caesarem ex Italia redeuntem obsederunt, eo demum redacti sunt, ut uictores ex uicto pacem peterent, atque in eam rem auri sex milia nummum quotannis penderent.
- Sub imperio foeminae cum esset Austria, defecerat enim uirilis proles, hinc Hungarus, inde Balauius prouinciam praedabatur, foeminae quae contemneretur, suadebant amici, alterum ex hostibus uirum acciperet, qui alterius contumeliam propulsaret. Quibus illa, minime inimico nubam, Ottocorum ex Bohemia potius accersam, quam meo coniugio ditatus, & Balauius & Hungaro uicem reddat. Neque enim natura fert, ut qui nobis nocent, ijs beneficiamus.
- B Sigismundus imperator cum esset in Italia, audissetque patres Basileae coactos Eugenium Papam summo Pontificatu deponere statuisse, quamuis podagra laboraret itinere se commisit, tantaque celeritate aduectus est, ut ante in Concilio sit uisus, quam eo uenturus audiretur. Neque enim bono principi tolerabile uidebatur ecclesiam, quam se auctore ad consensionem & pacem Constantiensis synodus reduxisset, Basiliensis denovo rescinderet.
- Consolatorum super morte fratris ad te missae literae, magnum in te regis amorem testantur, sed quae ille amet, si te non amet, qui eum, uel post facta uicturum facis.
- Interrogatus aliquando Fredericus imperator quid homini optimum possit contingere, respondit, Bonus in hac uita exitus. Qui locos moderate ferrent, sapientes dicere Sigismundus solitus erat, qui promptissime iocarentur ingeniosos.
- Anno superiore Graecus ad Albertum Austriae ducem uenit, qui se Constantini Caesaris a Turcis occisi Germanum diceret, quem cum exploratore ille comperisset, quacumque in Germania pararentur, ad Turcas perferentem gladio percussit. Carolus quartus Romanorum imperator hominem, qui sibi necem parasset, ad se uocauit, ei que aureos mille dono dedit, quibus nubilem filiam nuptui collocaret. Illius se misereri dicens, cui filia natu grandior domi clausa esset. Homo gratias egit regi, & ad conspiratores egressus. Nesciebam, inquit, Carolus qualis esset, nunc liberalem & clementem principem ferre nullo pacto possum.
- C Venatio, inquit Albertus imperator Ladislai pater, exercitatio uirilis, saltatio mulierum: Sedque uoluptate quauis alia carere posse, uenatione non posse.
- Siquae sua sorte contentum esse decet, non est cur Alphonus de fortunae distributione queratur, qui tria Deorum imperia obtinet, Plutonis, Hispaniae regna, Neptuni Siciliae & alias insulas, Iouis, Italiam, quamuis sua uirtus totius orbis imperium meruit.
- Studiosum esse Alphonum librisque deditum, nemo dubitat, qui cum uersetur, neque enim sermo ullus eius est, qui non doctrinam redoleat. Nuper rogabamus eum ne Tusciam bello perire sineret, qui se pacis regem inscriberet. Tum ille Cassandram, inquit, diuinandi arte & cognitione futuri donauerat Apollo. Id factum, in Concilio deorum damnatum, qui futura prouidere mortalibus inhibiti astringerent. At cum reuocare diuinum donum nequas ducerent, statutum est, ne quis Cassandrae prophetanti fidem haberet. Eodem modo quamuis pacificum me regem appellem, mihi credit nemo.
- Inter eos, qui mendacissimi sunt, adde si placet, & qui militassent multum, Ioannes Hanneburgensis non incelebratus medicus, iubente aliquando Sigismundo imperatore secedere paululum omnes, qui Comanum nesciret. Nam cum Comanis ei res erat, qui sunt Hungariae

gariae populi, non paruit imperio. Interrogantibus Caesari cur non exisset, quia scios, inquit, abire iussisti, qui Comanum ignorent, quae iussio haud quaquam me comprehendit. Nam mentiri ac furari, quod est Comanorum proprium, nemo quae ignorat atque ego calleo.

33 Denaque diuinae legis mandata sub magna nobis mercede commendata sunt. At si unum fregeris, cuncta fregeris.

34 Quatoropus qui apud Morauos ultimus regnavit, cum se absente regiam conflagrasse didicisset, interrogauit nuncium an cella uinaria salua esset, eoque respondente absumptis caeteris illam intactam igni superuisse, & nos, inquit, igitur salui ac laeti sumus.

35 Quemadmodum superi amari & timeri uolunt, ita & reges, ait Sigismundus: neque enim bene ames, nisi timeas.

36 Vellem Alphonso arte atque diligentia non solum ciues, sed milites quoque ingenio malo prauoque bonos & emendatos reddi. Sed militia, ut mihi uidetur, sentina uitiorum est, quae nulla uirtutis indicamenta suscipiat. Alphonsum uero cum omnibus ingenio, doctrina, uirtute, arte, sapientia non solum contendisse, sed eos etiam uicisse dixerim, natus, ut mihi uidetur, ad omnia quaecumque aggredi statuat.

37 In terra Austria cum obisset unus ex primoribus annos natus tres & nonaginta, qui uitam inter uoluptates illecebrasque nulla unquam ualitudine offensam duxisset, ignotaque illi omnis calamitas, omnis molestia fuisset, idque Frederico Caesari narraretur. Et hinc, inquit, ille immortales animas censere licet. Nam si Deus est qui hunc mundum gubernat, ut Philosophi & Theologi docent, eumque instum esse nemo negat, profecto alia loca sunt ad quae post mortem animae migrant, ibique pro factis aut mercedem aut poenam accipiunt. Nam hic bonis sua praemia, neque malis sua supplicia reddi uidemus.

38 Gallus medicus litem, cui patrocinetur, iniquam facit. Bellum, cui se immiscet Hildebrandus, iniustum, quod Picininus suscipit iniustum atque impium.

39 Ioannes de monte Damarum nutione Sueuus, sit mihi, inquit, actus aliquis, in quo perpetuo dega: opulentum quempiam mercatorem, ut apud Florentinos esse aliquos aiunt, fugientem, admota tergo lancea quasi iam iam capiam, insequi uelim. Sic enim sequitur sua quaeque uoluptas, ut ait Poetarum Latinorum maximus. At dulce otium & priuatae uitae quies interdicitur principibus, neque Diocletiano ad hortos redacto aspirauit fortuna.

Interrogatus Fredericus imperator, quinam sibi charissimi essent, qui me, inquit, non magis quam Deum timeant.

40 Iurasse Fredericum nunquam comperi, nisi cum in ciuitate Aquensi apud Belgas, & cum Romanae coronatus esset, idque iuramentum constantissime tenuit. Cum enim iureiurando promississet, quae bona possideret imperium nullatenus alienaturum, & modo hoc modo illud ex eo peteretur, maluit avarus negando, quam concedendo periturus uideri. Eamque ob causam petenti Borzio Marchioni Efcensi ducatum Mutinae & Regium, tamdiu restitit, donec monstratum est eundem ducatum, qui sub annuo tributo concederetur, lucri magis quam alienationis specie habere, praesertim cum Mutina ac Regium in potestate sua non essent, quam rem nos ei potissime suauimus.

42 Auri nummum centum millia cuius quidam Pragensis recepto chirographo, Carolo quarto imperatori mutuo dedit, eumque postridie ad prandium inuitauit, conuocatis aliquot regulis, conuiuium more Bohemiae splendidissimum apparauit. Cum uero portione & caseo, ut illi consueuerunt, locus esset, neque enim saccharis confectionibus utuntur, Chirographum in catino aureo iussit adferri admirantibus conuiuibus, & quid hoc sibi uellet quaerentibus. Caetera, inquit, fercula Caesar communia tibi cum hisce optimatibus fuere, hoc tui solius erit. Nam aurum quod mutuaui nudius tertius tibi dono, omneque debitum remitto.

43 Ignis, quem sacrum uocant, digitum pedis Sigismundi Caesaris exurebat. Et ne altius ferperet timebatur. Medici abscindendum digitum suaserunt, paruit imperator & quasi alius incidere, ita immotus, chirurgici ferrum inspectauit, & pertulit.

44 Bohemi apud quos multa plana raras fossas inuenias, equitatum pediatumque omnem intra

currus

A currus claudunt, in curribus uero quasi moenibus armatos collocant, qui missilibus hostem arceant. Cum praelium committitur ex curribus quasi duo cornua efficiunt, eaque pro multitudine pugnatorum & loci necessitate explicant, retroque & a lateribus tecti in fronte pugnant, interea paulatim aurigae procedunt, hostiumque acies circumuenire atque includere conantur. Quo facto haud dubie uictoriam parant, cum hostes undique feriantur. Est quoque plaustrorum copages ea arte composita, ut ad imperatoris iussu, qua uelit, & quando uelit, aperiat, siue ad fugam, siue ad insequendos hostes ratio postulauerit.

Quamuis amici culpa solutum se foedere Alphonso dicere posset, memor tamen suae constantiae & accepti beneficii, ratas esse pactiones uoluit, quae exciderant. Idem & nunc erga se facturum regem Senenses sperant. Est enim ea non Senensium est, quae Philippo fuit, erga regem beneficentia, est tamen regis erga Senenses illa, quae fuit in Philippum constantia. Propterea si foedus quoquomodo a Senensibus uiolatum reperitur, quod minime credimus, haud quaquam malitia ulla, sed ignorantia fortassis eius rei causa fuerit.

Qualis fuerit Alphonso iuuenis, ipsa nunc aetas maior ostendit, quem saepe ueloci in sidente equo persequi feras, ac nunc apros, nunc ceruos saculari uidimus, suaque manu sternere. Quae opera in tanto rege strenuitatis magis quam prudentiae censemus. Nam uitam in qua tot populorum uita consistit, sine magna causa periculis obiectari nolim.

In orationem pro suscipiendo in Turcas bello.

do in Turcas bello.

Ratio magnanimo rege atque ipso Alphonso digna, digitus Dei hic est. Neque enim haec uerba, hos sensus, hanc denique mentem, nisi sanctus spiritus ministravit. Exijt haec oratio, exijt & ad nos, usque in Germaniam delata est. Non potest dictum adiectum esse. Belli rex tria in se magni beneficia Dei commemorat, qui non belua, sed homo rationis capax ab eo sit creatus. Nec qualiscumque homo, sed Christianus homo. Nec qualiscumque Christianus, sed Christianus rex, reddere illud modestia uetuit, quod non qualiscumque rex a Deo creatus est, sed regum quos habet Europa est potentissimus & sapientissimus, quod nostro seculo inauditum est, rex atque Philosophus. Verum quoniam honestum & laudabile est hoc promissum si perficiatur: ita & turpe & uituperabile fuerit, si negligantur. Ad tantam uero rem exequendam, necessaria est Helvetica pax, quae cum perturbata sit, totam Italiam suspensam tenet. Huius pacandae potestas atque arbitrium penes Alphonsum esse, nemo dubitat. Suade igitur Antoni, suadete omnes, quibus aperte sunt regis aures, ut relicto Picinino pacem Tusciae restituant. Sic enim assumptis in Turcas armis, Christianum nomen ut est ab eo uulgam, & tueri & amplificare poterit.

In triumphum Alphonso.

Ubi redierit Alphonso subactis Turcis, liberata Graecia & spolia illa eruenta, nephandique Mahumeti caput retulerit. O qualem ei currum apparabit Italia, quales gratias aget ecclesia, quae festa omnis Christiana societas agitat. Conuenient Romam Septentrionis & Occidentis reges, redeuntemque magnum imperatorem Christianae Republicae salutabunt. Cardinales cunctique praesules ecclesiarum, & magistratus urbis, longo extra moenia interuallo sacra ferentes obuiam ibunt. Nivei stabunt ad frena Quirites, sternetur purpura & ostro, quaecumque ab eo terra calcanda fuerit. Matronae nobiles, uirginesque rosas & lilia e tectis in eum spargent, & uariarum ferra florum sacro capiti annectent. Ipse curru sublimis, aureos in plebem nummos iaciet, quocumque in foro, quocumque in trivio substiterit, nouas ludorum facies

T t 3 offender,

offendet, acclamabitque omnis populus, uictori uitam & gloriam. Atque ita triumphans non in Capitolium falsique Iouis ædem, sed in Apostolorum principis beati Petri Basilicam deducetur. Ibique maximum sacerdotem Calixtum tertium uerum Christi uicarium, & regni æterni clauis tenentem inueniens, largam ab eo benedictionem accipiens, amplexus atque deosculatus grandævum patrem, secum in penitentiorem palatii partem secedet, ubi & de recentis uictoria, & de rebus Hispanicis longos inter sese sermones habebunt. Tunc tua Antoni musa quasi ab inferis resurget, & tu quidem poemata compones. Bartholomæus Factius historias scribet, mortalemque regem immortalitati donabit. Nos quoque, si quid strepere inter cygnos coruis licet, aliquid seorsim inueniemus, quod de tanto rege posteris referamus. Hæc habuimus Antoni quæ per otium Neapolitanum ad dictæ tua adijceremus. Tu uale & boni consule. Ex Neapoli decimo Calend. Maias. Anno ab incarnatione saluatoris Christi

M. CCC. LVI.

Ad Alphonsum Arragoniæ

regem, Aeneæ Senensis episcopi Oratio.

Molestius fortasse fuerit Rex maxime ac piissime, audito Ioanne Solerio Apostolico legato patre optimo & doctissimo, diuina re diutius protracta, fugiente tam die, nos tacere quam loqui. Sed cogimur accepti beneficii magnitudine, ne omnino silentes huius diei solennitatem prætereamus. In qua pacem sapienti ac diuino consilio tuo perfectum uulgari iussisti. Quare non urbi nostræ solum uerum Hetruriæ ac toti Italiæ, imò uero uniuersæ reipublicæ Christianæ salutem hodie partam uidemus. Etenim quamuis hoc bello, quod modo extinctum est, solus ager Senensis uastari uideretur, eius tamen ueneni labes longe lateque totam Italiam inficiebat. Neque Laudensi pace, neque altera coram te habita, in hac urbe Christiano populo satis consultum erat. Cum sedato uno tumultu mox alter oriretur, atque in morem serpentis Hydræ noua indies belli capita succrescerent. At concordia quæ nunc dictante te composita est, omnem contentionis nostræ radicem prorsus extirpat. Nullam Italiæ prouinciola, aut inquietam aut insecurem relinquit. Nulli ius suum aufert, nullum lædit, nullum excludit. Hæc igitur uera pax est, & quæ prioribus illis de pace tractatibus solidum signum, siue ut aiunt, sigillum apponit. Hæc concordia Christianis quidem uera quies, Turcis autem, ut mihi persuadeo, extremum exitium erit. Nam quantum discordia nostra extulit illos, tamen consensus noster deprimeret atque deijciet. Quippe, ut audient Hungari, Rasciani, Valachi Albani, Græci que omnes pacatam atque concordem Italiam esse, inuictis animis Turcarum arma sustinebunt: exin Fredericus imperator Augustus inuictissimus, qui etiam te ad hanc concordiam adhortatus est cum suis Teutonibus Martialique gente. Galli quoque feroces, & alij trans Alpes fideles populi, iamiam tempus adesse fatebuntur, quo se bello contra Turcas accingant. Nam quamuis anno superiore sancta sedes Apostolica legatos mitteret, decimas exigeret, indulgentias elargiretur, naues construeret, tua quoque maiestas cruce signata multa et magna in hostes fidei minaretur. Nemo tamen credidit expeditioni locum fore, cum uicina Romanæ curiæ atque in ipsis penè urbis fortibus belli tempestas grassaretur. At nunc extirpatis funditus dissensionibus Italiæ è radicibus, quid aliud expectemus, quam te classe maxima ac potētissima, ut dicere soles, quingentis uellis instructa. Orientem petere, ignominiam Deo & saluatori nostro illatam uindicare. Rem uideor fortasse difficili atque impossibili similem polliceri. Verum qui te hisce comparant, quique tuas uires, & quæ tibi duo magnanimi reges, alter Castellæ, alter Portugalliæ ministrare promittunt auxilia, metiuntur, nihil me supra modum sperare fatentur. Age igitur rex inclyte tibi, Calixtoque summo Pontifici hæc laus seruata est, qua religionem Christianam undique conculcatam, ac ferme deletam in

pristinam

Apristinam gloriam restituitis. Nam uetus ille oriens, qui nobis olim ueræ fidei lumen in-

fidit, nunc ab Occidente lucem ac salutem expectat. Legimus Christianos imperatores & pontifices maximos ab Hispania missos, sæpe Catholicæ fidei magnifice ac salubriter consuluisse. Theodosius, Damasus, atque alios, ætas nostra sub Calixto tertio diuinitus dato pontifice, ac sub Alphonso rege sapientissimo atque incomparabili utroque Hispano, Orientalia regna rursus ad Christum uerum, et singularem Deum reditura esse confidit. Cui rex pulcherrimum hodie tua sublimitas initium dedit, quæ cunctas Italiæ lites unico pacis arbitramento sedauit. Cuius facti gratia non est oratio nostra, quæ beatissimi patris tui Calixti susceptam consolationem ac lætitiā explicare possit, aut in medium proferre, quibus te honoribus sua pietas, & omnis ecclesia cumulare decreuit. Senenses uero à te saluberrima pace donati, ac magnifice conseruati, nullo unquam tempore huius diei memoriam oblitterabunt. Gratissima est enim nostra respublica, quæ quamuis aliquando pro sua tenuitate, his qui sibi benefaciunt uicem reddere nequit, animū tamen semper obnoxium ac retribuendi cupidam retinet. Videntur adhuc in templo nostro maiores equestres eorum statuae, qui ante aliquot secula ciuitati nostræ benè consuluerunt. Manfredi qui ex hoc regno laboranti populo nostro, opè tulit æterna memoria apud nos est. Bonifacius notus huius urbis alumnus, qui urbi nostræ non defuit, magna in necessitate quasi numen aliquod apud nos habetur. Galeatii ac Philippi Mariarum Longobardorum ducum, qui maiores nostros in maximis sæpe discriminibus adiuuerunt, nomina in ciuitate nostra immortalia perseuerant. Ob memoriam sanctissimi Calixti nostri, qui ut nobis periculum demeret, periculum ipsi subirent, non recusauit, Aedem construere magistratus nostri decreuerunt. In qua sibi quotannis sacrificetur. Et tibi ergo Alphonse æui nostri gloria, & nato tuo inclyto Calabriæ duci Ferdinando & liberis eius, & omni tuæ posteritati Senenses uniuersi, dum stabunt urbis moenia, hanc hodiernam pacem, id est salutem et libertatem suam gratissimam animis imputabunt, tuumque erit apud eos indelebile nomen. Mercedem uero tam præij, tam necessarij, tam fructuosi operis, reddat tibi diuina miseratio.

COMMENTARIORVM AENEAS SYLVII EPISCOPI SENENSIS FINIS

T t . AENEAS

AENEAE SYLVII PII^D Pontificis Epistolarum Liber.

Congratulatur amico de prosperitate successus, Epist. I.

Iulianus Cardinalis Sancti Angeli Apo-

stolicæ sedis Legatus, doctissimo viro D. Aeneæ Syluio de Senis, amico charissimo, Regis Romanorum Secretario, S. D.

Mantissime Aenea gaudeo te esse apud serenissimum dominum Regem in loco honorabili & te digno. Licet (ut animi mei affectum fatear) mallem te esse in Italia, in loco etiam tua uirtute digno. Congratulor Cancellariæ imperiali quæ talem uirum sortita est: cuius ingenio non parum florebit. Iam locus ille Latinam redolebit facundia. Ego te pro pedem uidebo & amplexabor, simulque redarguam quod iussisti me sub conditione salutari. Si scires quantum te semper dilexi & diligo, quantumque tuis afficior uirtutibus, profecto misisses conditionem illam. Et cum per officium, cui præes ad me comode uenire non poteris, scripsisses saltem more tuo literas suauissimas. Sed ignosco modestiæ tuæ, & quicquid facis ipse mecum in meliorem accipio partem. Sed deinceps uelim te mecum confidentius agere, & non obliuisci eius, quæ inter nos semper fuit beneuolentiæ atque amicitiae. Familiarem hunc meum ut celeriter expediatur adiuua. Cupio permaxime mox esse apud Cæsarem, ut aliquid pro quiete huius regni possim efficere, quo melius faciliusque expeditio militaris contra Turcas, fidei catholicæ seuissimos hostes instituta parari possit. Ad hæc enim duo sanctissima opera iuxta legationis apostolicæ mihi iniunctæ officium, totus anhelo ac ferueo quemadmodum in rebus Bohemicis olim me feruere conspexisti, Vale.

Ciliæ comes imperatori reconciliatus est. Epist. II.

Aeneas Syluius, S. P. D. Reuerendissimo in Christo patri, domino Iuliano Cardinali sancti Angeli apostolicæ sedis Legato.

Non cogit me necessitas, sed amor scribere. Literis iamque uestris quas ex Buda ad me designastis per magnificum Cancellarium satis factum est. Nihil enim ex me ille petebat, nisi ut creationem cuiusdam Palatini comitis promouerem. In hoc quid factum sit, & quid non, ex Cancellario cognoscetis. Ego illud adicio fecisse mihi uerba super hac re Nicolaum Castellani cum hac transiret, meque id respondisse quod nunc scriptum est. Sic principes sunt ferè omnes, cum opinionem aliquam induerunt, magna opus est arte ut sententiam mutant. Persuasum est regi inutilem esse hanc comitum creationem. Nec omnino errat. Quis enim non uituperaret usque ad mercatores sordidasque artes, hoc decus egregium descendisse. Rex tamen dum prohibere uult, quod fieri non debet, id etiam uetat quod fuerat faciendum. Seruandus est in omnibus rebus modus, & quam Philosophi ponunt mediocritas quædam tenenda. Sed hoc magnis autoribus persuaderi debet. Mihi non plus fidei est, quam pecuniæ. Idque tolero pacienter, quando & me maiores eodem haberi modo tractari uideo. Sed de his finem facio, ne dum loqui propono, uidear oblocutus. Nouitates quoque uix ullæ sunt quæ per me scribi debeant.

ant: si quid erat Cancellarius præoccupauit. Vnum tamen quod ille præterijt ex me notum habebitis. Comes enim Ciliæ qui diu & Viennæ & hic fuit, petita erratorum uenia, gratiam regis meruit, omninoque in concordiam redijt: Nec aliquid regia maiestas ex eo uoluit, quod non ex integro reportauerit. Senior comes nunc in Græciam uenire debet, Regique se prosternere, & omnia filij facta comprobare. Debebat Rex citius illuc proficisci, sed plures eum occupationes detinuerunt. Nunc scio (si uera sunt quæ ipsius ab ore cadunt) iturum ipsum ante septendium, quia reuerti eum, Viennam ad res Bohemicas infra mensum oportet. De Cathelanis mutatis, Gallicisque uariatis nihil scribam, quia ex alijs confluere ad uos noua non ambigo. Deus nobis unionem concedat, qualiscumque ea fuerit tandem, quoniam si à deo erit, mala esse non poterit. Ex Italia miror nullam insignem, per hos dies nouitatem missam. Frisingensis episcopi qui uester amicus non uulgaris fuit, præter opinatum omnium uita excelsit. Rex successorem optat germanum esse domini Cancellarij. Res & in capitulo & apud Eugenium, & apud Concilium per diuersos uentilatur: nec certum adhuc, nec uerisimile habeo quis debeat uoto potiri. Ego desiderijs meis omnibus germano Cancellarij maxime faueo. Det deus illi ut secunda sint uniuersa. Valete optime, diuque commendatum habete.

Imperator prelatos suos reuocauit ex Concilio Basiliensi, propter fœdus Eugenij papæ cum Rege Arragonum & duce Mediolanensi, Epist. III.

Aeneas Syluius poeta, S. P. D. Reuerendissimo in Christo patri domino Iuliano Cardinali sancti Angeli.

Non opus est, Reuerendissime pater & domine mi colendissime, multis impræsentiarum agere: quia quod alijs litteris eutrusco sermone, & mihi iam oblitterato optaueram, diligentia opera per uestram Reuerendam Paternitatem curatum est, sicut & maiestati Regiæ & domino Cancellario, tum per uos, tum per serenissimum dominum Regem Poloniæ scriptum uidi. Solum aliqua scitu digna uestræ Reuerendissimæ Paternitati modo referam. Scio namque quod apud Hungaros non quemadmodum apud uos Italicæ nouitates sciuntur, & tamen naturale est de patria uelle per crebro sentire. Nec enim aut Alpes Iulias, aut Danubius sicut arbitror, amorem patriæ ex uestro petore ademerunt. Sed puto idem contingere uestræ Reuerendissimæ paternitati quod mihi, quia quanto longius à paternis recedo laribus, quantoque diutius suauissimo Ausoniæ coelo priuor, tanto magis desidero naturale solum uidere, ibique uiuere & mori. Scribam igitur pauca de patria nostra & magna & uera, si uera sunt quæ magni uiri ad Cæsaris nostri deducunt noticiam. Primum est Bononiam more suo, quæ super Mercurio fundata est, motum fecisse: Franciscumque Picininum in uinculis coniecisse. Antea quoque soror illius Ianua & sub eodem astro constructa, Thomam Vulgosium decem suum de tribunali in carcerem traxerat, eique Raphaëlem ad urnum suffecerat. Sed hæc paululum antiquiora sunt. Credo recentiora cupitis nosse, nec ista defunt: uberem semper materiam nouitatis habet Italia. Eugenium Senis esse non ignoratis. Is cum Rege Arragonum & duce Mediolani, ac Nicolao Picinino, et cum tota factione illa fœdus percussit. Cuius rei uigore reuocaturus est Rex suos ex Basiliensi Concilio prelatos. Ea lege ut in Eugeniæ curia suis dignitatibus potiantur: quauis antea Gallici minati fuerunt, ulterius se non præstituros obedientiam Eugenio, nisi is aperto bello Regem illum impeteret. Veneti quoque Florentini, Ienuenses & Bononienses nouam inter se confederationem fecerunt. Itaque Florentinorum & Venetorum copiam Bononiæ ingressæ sunt. Nec spes est illam posse per Picininum recuperari, tametsi adhuc eius nomine arx defendatur. Marchio Ferrariensis, quoniam filiam regis Arragonum desponsatam habet, armigeros Venetorum per suum territorium transire prohibuit, quæ res eum suspectum ualde reddit. Illi autem nauigio Rauennam applicuerunt, atque illinc in Aemiliam profecti sunt Bononiæque ingressi. Circa quæ soli Aloyis de uerme, et dominus Fauentiæ caltrametabatur. Sed Fauentinus iam ad sua tutanda reuersus est, ne se absente per Florentinos qui agros Fauentinos

saentinos populabantur, expugnari urbs posset. Nicolaus Picininus circa Castenellā **D**
& comes Franciscus circa sanctū Seuerinum castra tenent, quasi sortiti prouincias deua-
standas, eaq; lex ut iste unam, ille aliam exhauriat prouinciam. Et sic misera funditus Ita-
lia laceratur, quae unica solum causa facit, ut exilium quod mihi ad tempus delegerā, bre-
ue diutius protraham, quoniam minus graua sunt aliquantulum quae audiuntur quam
quae uidentur mala. Haec scripsi ne scriberem nihil uestris humanissimis literis prouoca-
tus. Non ut exinde mentem uestram perturbem, quae in uiro sapiente quietissima est, sed
ut mihi potius leuamen aucupari narrando possem. Valeat optime uestra Reuerenda
Paternitas, ineq; ut facit seruatorum suorum in numero semper habeat.

Litteras studere suadet, quia maxime decorant, Epist. IIII.

Aeneas Syluius poeta, Nepoti suo Anthonio salutem.

Retulit mihi Nanes pater tuus te dum puer adhuc fores, miro literarum amore fuisse
incensum, postquam uero ex ephelis excessisti, neminem esse qui tibi amplius
ut studeas quaeat persuadere: quae res non mira tantum mihi, sed stupenda fuit.
Ceteri enim puericiam simul & stultitiam deponunt; uirilem togam & prudentiam
induentes. Tu contra sapiens puer, stultus uir cupis uideri. Et barbam quasi umbra **B**
culum uirtutis recipis. Doleo certe tui causa, nec quid de te facturum sit scio. Iubet Cice-
ro ut quilibet in adolescentia uiam eligat & genus uitae honestum, quo uti debeat. Idem
Hercules factitauit. Nam cum per quietem duae sibi mulieres supra humanam formam
uenustae apparerent, & altera sibi uoluptatem, laborem altera promitteret, hanc secutus
est sciens quod post laborem praemium certaminis datur. Nec coronatur (ut inquit Apo-
stolus) nisi qui legitime certauerit. Tu uero, ut audio, uagari uis semper, nec aliquod ge-
nus uitae saltem honestum amplecti studes, Literas quas puer amasti, iam uir odio ha-
bes, pudet me tui causa. Nescio enim quid esse possis absq; literis, nisi alius bipes? Quid
enim homo est absq; doctrina quantum uis diues, quantum uis potens? Quid inter ho-
minem illiteratum & marmoream statuam inter est? Non dux, non Rex, non Imperator
alicuius praecij est literarum ignarus. Videmus nostri seculi principes, quoniam rudes
sunt, & nedum latinum, sed maternum quodammodo ignorantes sermonem, quanto
despectui sunt, quomodo negliguntur, quomodo uituperantur, quod si quis eorum obe-
dientiam in subditis habet, non amor sed metus id facit. Qui (ut Cicero ait) Non est diu-
turnus magister officij. At ubi metus abest mox deseruntur: Interdum etiam neci dan-
tur. Quid ergo tu miser studia despicias literarum, qui pauper es, qui nisi per magnam uir-
tutem euadere in uirum clarum non potes. Quid facis obsecro, quid speras? Reris ne
semper iuuentutis florem tibi durare, an nescis, quia tanquam flos agri iuuentus est, qui **F**
mane nitet, uespere uero arefcit. Nihil est uelocius tempore, nihil quod magis fugiat, uo-
lat semper irremeabile tempus. Tu tibi pulcher uideris, dum aetas robusta, dum iuuentus
florida uiret. Non cogitas instare senectutem, non uides quia dies quaelibet aliquid detra-
hit formae tuae. Aliqua forsitan formosa puella tuo capta nitore, te coepit, teq; quasi cathe-
nis ligatum retinet. Tu eius delicias sequeris, beatumq; te putas dum in amplexus uenis
illius: sed longe deceptus es. Nam dum formam istius miraris, formosiores deseris ado-
lescentem. Non enim lucifer aut hesperus tam pulcher est, quam sapientia quae studijs ac-
quiritur literarum, unde & dicere Plato solebat: quod si uideri eius forma posset, mira-
biles sui amores excitaret. Tu tamen haec omnia deseruisti, ut tuus genitor dixit, uicist
te (ut opinor) impetus iuuentutis. Sed cogita mi Anthoni, quia non semper iuuenes su-
mus. Redi obsecro in uiam & teipsum uindicta. Linque ineptias iuuentutis, & uirum te
esse memento. Omnia haec praetereunt quibus modo letaris, aetas, ualitudo, forma, deli-
cia, uoluptates. Sola nos, si semel recepta fuerit, usq; ad mortem sapientia comitatur, &
post mortem uitam aliam beatissimam praebet. Hanc igitur rogo mi Anthoni, ut omni-
bus rebus alijs post tergum positis, adipisci studeas quod tunc demum facies, si Philoso-
phiae dederis operam, & quod assidua lectione didiceris, in opus deduxeris. Ad quam
rem

A rem iam tempus est ut te accingas, nec cum hodie possis bene uiuere, cras dicas inci-
piam. Vale.

Agricultura laudatur, Epist. V.

Aeneas Syluius, S. P. D. Ioanni Ptolemaeo patruo suo.

Elegisti ut audio senectuti tuae conuenientissimam uitam. Hortulis quidem rigari-
dis & rei rusticae studes. Res est te digna & senio tuo dulce hoc otium est, honestum
negocium, modesta uoluptas. Iam non armis aptus es, grauis galea esset, molesta lo-
rica, intolerabileq; scutum. Rursus quoque in rerum ciuiliu uersari fluctibus, carere
somnia, cibum non sumere in tempore, mortifera res est senibus. At rusticatio uitam quae
tam liberam, honestam & frugalitati conuenientem praebet. Nec tu primus ex sapientib.
uiris, in hoc uiuendi genus ex rebus publicis conuolasti. Nulla uoluptas maior fuit Horatio
quam rure sese recipere, quo cum uenisset, uix illinc poterat Octauiani Caesaris, & toti-
us mundi domini iussibus euocari. Cum uero in urbe foret, miro desiderio ruris assidue
tenebatur: hinc ad Maecenatem scribens. Orus, inquit, quando ego te aspiciam? Perlege
epistolas Senecae quid illic magis quam agrorum cultus collaudatur. Plantauit ille pla-
tanos sua manu, piscinas fodit, a quas deduxit, nullibi libentius quam in agris erat. Quid **B**
in Catone maiore Cicero scribit? quas utilitates ex agricultura percipi ostendit? quam
uberrimos quaestus: quantam illic uoluptatem consistere, quantam mentis quietem,
quantam curarum remissionem, quantam naualem oblectationem? Hoc genus uitae so-
lum naturae hominum usuiq; praecipue est accommodatum, quod omnia ad uictum cul-
tumq; nostrum spectantia nobis suppeditat. Sapis equidem qui hanc uitam delegeris, a
tempestatibus ciuilibus infantiae remotissimam. Hinc potes tanquam ex altissimo speculo
nos curialibus negocijs implicitos, quasi naufragantes despiciere: haec potes tibi soli ua-
care, te colere, te frui. Diocletianus cui orbis parebat, depositis imperij fastibus, in uilla
Salone agriculturae studijs sese tradidit. Fecisset idem Augustus ut quidam scribit, nisi ti-
misset insidias. Cyrus Persarum Rex gloriarum plurimum solebat, cum uenientibus ad
se hortum ostenderet suis manibus confectum, & arbores in ordinem positas. Sed ne
mortalium tantum exempla sequamur, Deus ipse cum hominem primo creasset, ubi na-
illum posuit, nisi in hortum deliciarum. Et illum cum illinc expulit, quo nam obsecro ni-
si in agros misit. Facis ergo mi Ioannes quod te decet, quod & ego si potero aliquando
faciam: Nam degentem rure hominem commendo. Curam laudo reru rusticarum con-
ferendi plantandiq; solertiam probo: Moneo tamen ut labor leuis sit, qui corpus non at-
terat, sed exercitio quodam corroboret. Ibi modeste uiues, integritatem uitae seruabis.
Non ibi curiositas superuacua & anxia te tenebit sollicitudo, ut quicquid ubique gera-
tur pernoscas: non tibi somnum adimere poterunt cura, inuidia, pestilentia, & edaci ca-
rebis liuore. Nulli fraudi locus erit. Nulli scelerum officina patebit accessus. Sed dulcis
securitas, quietes tranquilla, otium frugum, uita officio plena, urbanis honoribus atque di-
uitijs omnibus anteferenda te habebit. Sequere enim ut cepisti, & agrum simul & te-
ipsum ita excultu redde, ut cum egredi e uita oporteat, ad hortos illos peruenias, quibus
nec pluuia nocet nec aestus. Vale.

Conuersationem suam nouificat, Epist. VI.

Caspar Nouariensis, S. P. D. Aeneae Syluii

Poetae praecipiori suo.

Nihil literis meis praeterquam singularem quamdam dilectionem quam in te habeo,
significare studeo. Intellexisti tamen profecto ut opinor iam dudum me tibi illam
habere, tamen nullo effectu indicarim. Sed quod res mea atque conditio usque
hanc in diem effici passa fuit, ut effectu ipso uoluntatem meam patefacerem, solum hoc
mihi de te permissum fuit, ut ad te nunquam irem quin doctior abirem. Idcirco te ac-
dere sepius summopere conabar, & id mihi opere praecium fuit, tuocq; frui consilio usq;
oblectatus

oblectatus sum, & me (ut ita dixerim) te magistro uelificare puto. Nec quidem recessum tuum uidere facile fuit, qui tam et consilio & re ipsa proderas, nempe ut praesens mentis meae suauium eras, absens tristitia ipsius factus es: atque ut Comici nostri uerbis fruam, haud uerum est quod uulgo dici solet, diem adimere aegritudinem hominum. Nam mihi quotidie non de filio ut ipse ait, sed de te magistro & patre integrescit dolor. Vnum tamen est quod mentem meam lenit, tui uidelicet status augmentum, quod incommodo meo interdum equi paro, & ipse meae mentis arcano tibi stationem facio, mecumque taliter manducas & bibis. Et quoniam de tuis uersibus quos indies suauiores facis, nullus ad me uenit, expedit me quoadquos quos feceris fingere, & inde tanquam tu ipse eos feceris illis gaudere. Nouissime autem unam (& ego illam eclogam uoco) feci, in qua Martinum Gallium Felicianum consecrarium tum tecum altercantem, merito quidem introduxi. Illum quippe post te in magistrum meum decreueram me habiturum, illoque pauculos dies potius sum, sed confestim cum Felice nostro ab hac urbe decessit. Stephanum deinde auunculum meum altercationis nostrae iudicem statui. Et id duas ob causas factum est. Primum equidem, ut nec ipse arbitraretur memoriam eius apud me prorsus perisse, siue uilem effectam esse. Altera uero ut illos uersiculos, non tanquam a uobis sed a discipulo uestro editos ipse corrigeret, priusquam in alienas partes diuulgat. Habes nunc omnem usque a principio causam, quare haec condita sit ecloga in hunc modum. Vale ut opto & me ama ut soles, atque age ut non diu responsum expectem. Si quid tibi quod rei meae conuenire iudices euenerit, mei memineris quae sit: itidem & Caesaris medico coitalico nostro, quae uerbo meo saluere iubeas, uelim supplico. Cupio quidem tecum esse. Iterum Vale.

Repraesalia dissuadet, Epist. VII.

Aeneas Syluius poeta, S. P. D. Ioanni Horlando uiro magnifico.

Reddidi tibi familiaris tuus, tum ex te, tum ex Petro Iuliani literas in eum finem tendentes, ut apud magnificum Cancellarium rem tuam curarem, feci id libenter. Sed minime opus erat currenti equo calcar admouere: sua etenim sponte tantum ipse Cancellarius inclinatus erat, ut omnes apud eum preces superfluae uiderentur & essent. Diligit enim te summo corde, libenterque se in his exercet quae tuum respiciunt commodum. Itaque adhibita est in tuo negotio summa diligentia. Factus est cum Rege & cum Cancellariis de eo sermo prolixus. Quid autem inde haberi potuerit, ex literis Cancellarii percipies: puto bonum consilium esse quod de plumbino datur, & tu alias aperuisti. Nam ex illo reuereris debitum tuum, & Maiestatis Regiae gratiam ad maiora nascisceris. quanquam putem Regum & Principum gratias tibi iam esse fastidio, qui post Martinum nullum es nisi onerosum expertus dominum. Intellego ex literis tuis te ad ius repraesalium uelle recurrere, id est incertum & periculosum remedium, multumque iniustitiae seculi defert, cum hi sapientissime luant penam, qui sunt expertes peccati. Tum uero id incitamentum est bellorum, quoniam qui laeduntur rursus se ulcisci uolunt, totque undique repraesalium sunt, donec apertum exardescit bellum. Tu tamen quid tibi conueniat magis scis. Ego dicam sicut ad Curionem scribit Cicero. Aut te in meam sententiam ducam, aut certe testatum apud animam tuam relinquam quid senserim, ut si quando displicem tibi tuum consilium ceperit, possis meum, imo uerius Cancellarii recordari. Atque de his satis. Respondissem Petro Iuliani, nisi nuntius tuus iterum illum ad regem Arragonum ex parte ducis Mediolanensis significasset. Vbi cumque tamen sit, gratias sibi refero pro suis humanissimis literis, eiusque filium tibi officio commendatum. Vale optime mei memor.

Amicitiam & dilectionem notificat, & se excusat quod raro scripsit, Epist. VIII.

Aeneas Syluius poeta, S. P. D. Nicolao Amidano iuriconsulto.

S numerum epistolarum ultro citroque missarum pensamus nihil est quod tibi debeam. Quippe cum literis unis duntaxat usitati fuerimus inuicem. Rursus uero si uerba computemus teneor tibi multa rescribere, sicut multa significasti. Accedit huc quod amicitia

A citia non est computatrix beneficiorum, ut quae non ad numerum uel qualitatem, sed ad effectum retribuit. Scribam igitur siue obligatus sum siue solutus. Respondeboque tuis literis quam potero breuiter & succincte, ne uel tibi lecturo, uel mihi scribenti sum molestus. Congaudeo primum quod domum grauissimi & omnium doctissimi iuriconsulti reuerendissimi domini Cardinalis Panormitanensis intraueris, ibique magistratum susceperis. Nam id tibi admodum proderit, qui ex illius uberantissimo scientiarum fonte diem potas doctor euades, & mihi utilis eris, gratiam quam in sua R. P. reperi confirmans continuansque. Taceoque quod sub eius umbra ad magnas tibi dignitates patebit accessus. Reliquum est ut hortor ad perseverantiam quam demum adipisceris, si multae patientiae te tradideris: quod unicum est remedium contra inuidiam ualentissimum. Vterer maiori cohortatione, si tua uirtus mihi perspecta non esset. Sed noui quam sis aduersus quoslibet fortunae impetus tuis dotibus & philosophiae institutis armatus. Quod uero ad archipresbyteratum electus fueris, id ita demum laudo si absque desertione nostrarum partium potes eo peruenire, quod nisi possis, melius est officio quam fide carere. Arbitror te sentire de auctoritate ecclesiae non quod multis, sed quod boni doctique sentiunt. Ita mihi dum Basileae fui de te concepta opinio est, & tum propter multas uirtutes, tum propter consortium fidei maxime te dilexi, ita quod non puto episcopatum, ne dicam presbyteratum posse te nobis auferre. Placet tamen quod scripsisti te uitam inuenisse, per quam et fidem possis et dignitatem tenere. De tuo in me amore, nihil est quod te scribere oporteat. Illum enim non solum uidi oculis, sed palpauit & manibus, atque hinc factum est ut te germani diligam loco, quod mihi quam tibi est longe facilius. Ego enim fratribus careo, tu fulcitus es. Sed spero tuos meos fore. Nihil plus de amicitia dicam, ea enim non uerba sed facta cupit. Aliud est in tuis literis quod ad me scriptum de Glycerio magnae uoluptati fuit, dum amoris perseverantiam exprimis miramque fidem. Ea enim huiusmodi sunt ut etiam si uera non sint, titillationem tamen quandam praesferant, & pathos excitant. Es tu quidem meo iudicio sapiens qui tibi talia facile persuades, libentiusque in bona quam in mala interpretaris partem: nam quid prodest seipsum affligere? Mea semper opinio fuit, his in rebus quae multum mellis parumque mellis habet, sapientissimi hominis esse, quod dulce est excerpere, quod malum foret lippis oculis praeterire. Atque idcirco nunquam questum ire placuit quod inuentum molestiam afferret. Teque exhortatum uolo ut serues hanc consuetudinem, placita duntaxat queras, acerba uero praetermittas. Quibus obuiare nequire & tristari possem. De Glycerio ista quae tibi tuaque fidei quasi animalia & corculum meum commendatum scio. Si quando Stephanus aut Franciscus iuriconsultorum scenas ingressa fuerit, finge te id nescire et totum mihi claude: Nam etsi scio nihil ab inguine illorum esse tutum, decipi tamen me ipsum uolo, & ignorantia potius delectabili quam scientia molesta frui. Vltimum est quod de nouitatibus tetigisti. Illae etsi auditu gratiae fuerint, non tamen faciunt ut tibi gratias agam, quod est inter amicos absentium. Nihil enim amicus amico facere potest quod non sit debitum, atque idcirco expers gratiae. Rogo tamen ut saepe sic facias. Tu nunc audi ex nobis quod noui sit. Ladislaus Rex Poloniae quamuis adolescens Ungariam habet, magnamque conatum belli aduersus Turcas Christiani nominis perpetuos hostes fieri procurat, inde fauore suarum partium quarens. Nam cum sciat se regnum iniuste possidere, fauores hominum sub colore bonorum operum quaerit. Sortitusque est hanc ad rem optimum ministrum Cardinalem sancti Angeli, uirum & fama & eloquentia potentem, qui sub colore passagij partes suas tueri studet. Sed non consueuit hic fortunatus esse in bellis, sicut Bohemia ostendit. Deus tamen opus non sine spectet, & Christianitati potius quam cupiditati hominum. Reliqua ex Pigallo nostro quare. Reuerendissimo domino comiti me dedi, et amicorum quicquid habeo meo nomine saluum dicito. Tu uale & amicitiae nostrae tanto tenacior esto quanto sumus remotiores.

Excusatoria cur non uisitauerit amicum, Epist. IX.

Aeneas Syluius poeta, Reuerendissimo in Christo patri domino
Leonardo Pataviensi Episcopo, S. P. D.

Quod me tuo conspectui non sapius offero, quodque tuas edes non uisito, nec superbia nec negligentia mihi debes ascribere: quarum alteram abominor, alteram fem

Vu per

per fugi. Rursus quoque nec occupationibus impediatur meis, cui multum est otij. Quid igitur est quod me retrahit? dicam si scire uis. Nimirum magni domini locum tenes, non conuenit mihi cum tanta dignitate. Veniunt principes, comites, barones, milites. Illis patet ianua tua. Nil mea toga inter tot aureas uestes momenti habet. Pudet me illis admittis ante ostium stare et expectare. Et fateor iustum esse illos praeferi. Quid ergo superest? nihil ne tecum communicabo? Non sic agam, sed quod uoce dicturus eram scriptis exprimam. Audio abfuturam esse idque breuiter Paternitatem tuam Reuerendam. Vnde duntaxat ex illa expeto, ut si quid sit in absentia tua, eius quod mea cura possit absolui, nec mihi nec meis laboribus ignoscas, sed ut mancipio tuo me utaris. Hoc dicturus eram cum hodie ad te uenirem, cumque intransibus alijs retrocederem. Sed non minus est scriptum quam dictum: cum illud fugiat, hoc maneat: illud negari, hoc perpetuo possit probari. Suscipe igitur chirographum hoc quasi meae erga te fidei uadem. Et sicuti scribo, ita de mea mente meoque animo confide, quia & sum & esse uolo perpetuo tuus. Vale.

Quales magistratus esse debeant, Epist. X.

Aeneas Syluius, S. P. D. domino Lupo de Portugal,
legum doctori fratri optimo.

Eximie doctor & amice charissime, literis tuis quas Basileae suscepi, iam annus est non potui tunc respondere, quia mox Caesarem sum secutus, ab eo in secretarium receptus. Postea per quem scriberem nullus affuit tabellarius. Sed reuertitur nunc ad dominum suum Blasius Alfansi in decretis baccalarius, qui apud Regiam Maiestatem infantis Petri ducis Cornubiae fuit orator. Is si ualeat hanc meam epistolam tibi reddet, sibi enim commissa est. Non tamen nunc tangenda sunt quae dudum scripsisti. Illa enim omnia immutata sunt. Tamen uolo scias, me solide tua gaudia gaudere, magnamque mihi laeticiam attulisse nuncium, quo te praesidem Olisbonen. significasti. Libuit enim id mihi uehementer, tum quod amico bene cupio, tum quod in te uiro ex omni parte probato, quaelibet dignitas optime sedet. Scio namque non te propter dignitatem, sed illam abs te illustrari. Laudoque ex hoc regij gubernatoris circumspeditionem, qui beneficia sua bene locare scit, & ad rempublicam gubernandam uiros aduocat sapientiae studiosos. Vt nam omnibus principibus idem animus esset, quia non sic omnes ignorantiae plenae forent prouinciae: nec summi magistratus propter iustitiam officialium deturbarentur. Sed de hoc satis. Consilij Basiliensis quis status sit, iam te arbitror audisse. Rex Arragonum qui more principum non regnum fidei, sed fidem regno seruare uult, praefatos suos ex Basilea iussit abire. In omnibus rebus praecellens princeps, in hac mirabilis. Rursus Gallici, Veneti et Florentini, qui pontificem suum Eugenium quasi deum uenerantur, ex cluso ex Apulia Renato Rege, fidem aliam induerunt. Mira rerum mutatio, qui ante fauebant Concilio iam impugnant. Et qui impugnabant, modo fauent. Lusus iam Ecclesia est, qualem de pila fieri uidemus, dum huc atque illuc impellitur lusorum ictibus percussa. Sed aspicit illa ex alto Deus, & quamuis raro in terris expendere homines digna supplicia coget, nullum tamen in supremo eius iudicio malum impunitum relinquit. Liberum arbitrium nobis dedit, uiuere nos ut libet, sinit, laxas dimisit mortalibus habenas, rationem tamen rerum omnium dum iudicabit orbem exacturus est, tumque uidebunt principes, an propter eos regna fuerint instituta, an ipsi propter regna, qui suis omnia seruire libidibus uolunt. Spero tamen in hoc ecclesiae negotio per Caesarem nostrum & electores imperij bonos terminos inueniri, qui ad unionem & pacem ecclesiastici ordinis totius uiribus operas nauant. Et puto in proximo Nurenbergensi conuentu, qui ad festum sancti Martini indictus est, nouum Concilium conuocari nominarique locum. Deus faxit ut euentus habeat res ecclesiae salutes. Tu scis ubi terrarum sum, et quantum potestatis in me habeas non ignoras, nisi me usus pro arbitrio fueris, non mandatorij sed mandantis culprae ascribendum erit. Vale tam mei magis memor quam a me remotior. Ego pro ueteri familiaritate te colo obseruoque.

De su-

De superbia Gallicorum, Epist. XI.

Aeneas Syluius poeta, S. P. D. Caspari Nouariensi adolescenti primario.

Recipio libenter semper tuas literas, & quia te amo, gaudeo quod indies limatior fias & doctior. Expurgationem quam de Gallo fecisti, pro nostro animo admitto, & ut scribis ita esse confido. Et quamuis illum tibi esse humaniorem uelle tuae utilitatis causa, laetor tamen opinionem de illo meam apud te reprobata fore. Cuius superbiam non idcirco admiror, quia paternum uitium est. Mihi enim ut credas uelim, nullam esse gentem quae Gallorum superet ambitionem: nostri praeterea inimici sunt, nec unquam nostri sanguinis hominem diligunt. Nam cum sint ipsi pleni fastu, uiderique optimi uelint potius quam esse, Italos oderunt, maxime quo se praecellunt. Et quia eos uirtute nequeunt imitari, inuidia prosequuntur. Et quibus ipsi potissimum abundant uitij, ea generi nostro ascribunt. Sed de his satis quae non scribo ut publiques. Nam haec scribere (quamuis uera sunt) plenum discriminis est nobis qui Papam habemus Gallicum, alias loqueremur liberius. Nunc ista apud te sepulta sunt, sufficiatque tibi soli scripsisse, aut Stephaniano uiro & optimo & doctissimo tantum, cui ut me commendes peto: Te autem confidas mihi esse charissimum, eamque meam fore intentionem, ut eo animo inter nos simus absentes quo praesentes fuimus: quod de te semper sperare, de me praestare possum, ut Ciceronis utar uerbis. Carmina habeo nulla nunc edenda, quia orationi solutae operam his diebus praestiti. Vale & me Reuerendissimo domino Cardinali nostro effice commendatui.

De Sicilia an sit duplex, Epist. XII.

Aeneas Syluius poeta, S. P. D. Alberto Malectae Papiensi
Comiti atque doctori.

Magnifice comes ac doctor eximie, Serenissimi Regis Arragonum cuius praecellentes uirtutes non solum homines sed ipsa facta loquuntur, epistolam quandam Caesari nostro N. Marchionis tabellarius reddidit, sicut & tu mihi futurum significasti. In ea titulus erat qui utriusque Siciliae mentionem efficiebat, quam rem satis sum demiratus. Legi namque satis multas historias. Cosmographiam quoque perscrutatus sum, nec unquam Siciliam repperi nisi unam, quae tum Sicania tum Trinacria dicta est, quam nonnulli ex ueteribus coniunctam olim Italiae tradunt fuisse, sed impulsu continuo superi atque inferi maris dissectam esse terram, quae regium plerorumque coniungebat, moxque Scyllae atque Charibdis inter abrupta montium & immania antra locum monstris fabulose datum. Quod uero ea Italiae portio quae quondam magna Graecia dicebatur, Siciliae nomen habuerit, nec legi unquam, nec audiui nisi nunc: quod mihi absurdum uidetur: nec satis mihi causa praebet, quod reges Siciliae qui Neapolim tenuerunt, duo regna fecerunt. alterum ultra farum, alterum citra. Nam hoc regnum Apuliae illud Siciliae dicebatur, non utriusque Siciliae. Hoc quo ad literas regis. Nunc ad tuas uenio. Scribis te uelle mihi respondere duabus epistolis meis quas diuersis temporibus suscepisti. Perlegi omnia quae scribis nihil inuenio quod meis petitis respondeas: De rebus namque ecclesiae quas tibi commendauim nullum facis uerbum, sed omnis sermo tuus in Marchionis causa uersatur. Plus amas, ut uideo, tuum principem quam putarem. Cum enim sua ingrederis negocia, nihil est quod amplius recorderis: utinam ille sciret tuam fidelitatem. Nam cum sit in omnes bonis, in te optimus esset. Suades mihi ut rem suam cordi habeam: non loqueris muto, sum tui similis: non minus quam tu cupio Marchioni consultum esse. Tum propter multas eius uirtutes quibus nostrum ornat seculum, tum quia eum fauere ingenij & scio & gaudeo. Curam meam, studium & sollicitudinem uniuersam apud Cancellarium Regem adhibuisti causam egissem meam, nec tam ardens fuisset nec tam faciendus. Cancellarius non indiguit stimulo: ipse sibi calcar erat. Quod noui habitum est, hoc est ut mille aurei qui uenire quotannis in censum petebantur in panos aureos, ut argentea uasa couertantur: ne sordida uideatur pecuniarum praestatio. Nihil plus est quod precibus sit concessum: uos

V u 2 nunc

nunc cōsulte quod in rem uestram sit. Ego non tantifacere quod mutari potest. Quod mea deuotio. N. domino Marchioni sit nota percharum est, si modo & sua erga me charitas extendatur. Cupit enim omnis dilectio redamari quod tunc in me fieri sciam, cum mihi scripseris. Gaudens silui, quia ex munificentia mei principis pingue nactus es beneficium. Vale & iocis ut iocis utere, seria uti sunt recipe. Dominum Danielelem si quando ad te uenit, aut si quando ei scribis meis uerbis saluum facito.

De Ladislao Rege, Epist. XIII.

Aeneas Syluius Picta, S. P. D. Reuerendissimo in Christo patri Dionysio,
Archiepiscopo Srigoniensi sanctae Romanae ecclesiae presbytero Cardinali.

Res noua, pater colēdissime & fortasse mira uidebitur, quod ego tuae paternitati scribam, qui nihil habeam tecum negocij: quicq; nec nomine nec corpore apud te sum notus. Sed post facio ista, dum me complaciturum tuae Reuerendissimae paternitati non ambigo. Nāq; cum partes serenissimi domini Regis Ladislai inter primarios teneas defendasq; quis dubitat gratum tibi fore illius audire sospitatem, quem toto conatu defendis. Ego quidem certus sum P. T. R. nihil in terris magis desiderare, quā puerum illum bene optimeq; ualere. De qua re cum dubia mens tua ex Vienna recesserit, non est ab re meis literis scribi, quod oculis uidi meis, ut confundantur qui passioni consultantes suae, non rei uerba sed uerbis rem aptare nituntur. Scribam igitur tuae dignationi, quae nuper in Stiria respexi. Quod nisi uerum fuerit, subijcio me cuiusuis iudicio etiā inimici, meq; ascribo poenae quā falsi testes merentur. Iamq; rem prosequor. Stiria fluuius est qui ex alpiibus praecipitatus Dranū influit amnem: ac exinde per Hystrū fertur in pontum: quē Muram incolae uocitant. Prope hanc ripā oppidum iacet gentile nomine Cretum dictū. Hic ex medio camporū equore ingens cumulus surgit, praeruptis undiq; scopulis liber. Cuius cacumen arx tenet, & natura loci et opishumanae praesidio munita, ad regiam quoq; fastigiata magnificentia. Hic spes Austriae Hungariae desiderium, et Bohemorum cura nutritus Rex Ladislaus puer, quem idibus Septembris in aula regia coram Friderico Caesare patruale suo magna baronum stipante caterua sum cōtemplatus. Adhibe obsecro aures, tibiq; & puerū & mores describam, nec sine uoluptate (ut opinor) q̄ referam audies. Annos natus tres erat puellus iamq; attigerat quartū, sed aetatem maturiorem tū proceritas pueri, tū intellectus mentiebatur. Tu eum aliquādo in ulnis habuisti quando coronā regio imponens capiti. Nūc dimittis domine seruum tuū dixisti, quia uiderunt oculi mei salutare tuū. Sed alia nunc pueri facies est. Aspectus eius omnes qui aderant, incredibili uoluptate repleuit. Incedebat nāq; per aulam tanquā sciret se regem esse, debentq; sibi ab omnibus reuerentiā: oculosq; nunc huc nunc illuc non sine maiestate quadā deflectens. Candidulā manum porrigebat astantibus, tantaq; lucebat in eo puero grauitas, ut saepe minorem grandaeui reges praeserant. Ante quā patruelis adesset, nutricem percontatus est saepe ubi nam esset: At ut uenientem didicit, in honorantis modū suapte caput suum, inflexit & tanquā sciret ducalis dignitas quantum ab imperiali distaret. Aliter Sigismundo duci: aliter Caesari se obuiam dedit. Dū hinc atq; hinc in circulo interpelleretur Aethiopem forte uidit, moxq; in Caesaris fugiens sinum: heu quā inquit, deformis. Demiratus est Caesar confugientis ad se pueri confidentiam, qui priori tempore nunquā in eum dirigere lumina uoluisset: letusq; nouitatem circumstantibus exponebat. Tū magnificus Cancellarius Caspar, Ne mirere inquit imperator, Numē in puero est: nec regius sanguis diuini spiritus tutela caret. Matrem habuit cum te antea spreuit. Nunc illa defuncta, praeter te habet neminē. Ideoq; tibi tanquam patri alludit. Tu illi pater, tu mater, tu auus es. In te illi spes, in te subsidium, in te salus est. Scit hoc puellus. Et quia pupillus est orphanusq;, auxiliū tuum implorat. Te sibi patronum petit, tutorem, aduocatū, protectorem. Ego desertus sum, ait: hinc Poloni Vngariam occupant, hinc Bohemi nouas res moliri student, aetas mea contemnitur. Et quia annos non habeo nec ius credor habere. At si tu me Caesar iuueris, maxima haec duo regna mihi obediunt. Nec praeter te maiorē Regē quā ego ero Eur opa uidebit. Sin deseris, ex Rege coronato par-

uulus

Auulus fiam dux. Ex quibus rebus altera domū nostram tollet in altum, altera in profundum merget. Sed obsecro ut curā mei habeas Caesar, ut familiae nostrae honori consulas & tuam serues dignitatē: ne ius meum alieni usurpent meaq; abutantur aetate. Hoc uult puer o Caesar, cum ad te uenit, hoc illae blanditiae postulant. Hoc est quod ad te cōfugit, nō sine aliqua diuinitatis instigatione. Tu pueri, tu pupilli et orphanī & sanguinis tui miserere. Mouerūt Caesarem, tū pupilli blandimenta, tum Casparis uerba. At post mortū. Non deseram inquit, Caspar sanguinem meum, nec si Romanum imperium, aut Austria quicquid poterit periclitari, iusticiam pueri sustinebo. Sicq; locutus patrualem brachijs eleuans media fronte strauitatus est. Erat praeter ultra quā dici possit formosus, nasum aui materni & frontem susceperat: oculus ex patre mutuatus fuerat, pectus & humeros ex utroque, caetera matris erant, ore paruo malis ad gratiam tumescētib; succi plentis, & plus lactis habens quā sanguinis. Capillis crispis & in auri fulgorem nitentibus. Risu cum uerecundia mixto. Nihil in puero emenda dignum. Si nudum solumq; in nemo re quis reperisset, regium genus in puero cognouisset. Nec aut illi canis aut lupa defuisset nutritrix, sicut de Cyro referūt atq; Romulo. O si puerum hunc uiderent Hungari tui, qui tecum in fide manserunt. O si eum tangere aut audire possent: quos animos sumerent? quas acies ducerent? quae bella gerent? quas ederent hostium strages? Stupebā olim ego cum legerem Macedonas cum Illyriensibus praesertantes, quoniam prima pugna succubissent, sequenti die certamen instaurasse, infantemq; ob cuius regnum certabāt, ad bellum iacentem in cunis detulisse, quo uiso tantus ardor inuaserit milites, quod hinc leones hinc pecudes credidit fuerint praesertantes. Accendit namq; uirtutem commiseratio pueri, quoniam indigne priuari regno cernebāt. Versi ergo in fugam Illyrij uictoriā hostibus reddiderunt. Recognoscentes priori certamine non uires illis aut animos, sed regis auspicia defuisse. Quae cū mihi prius fabulosa uideretur, Ladislaus puer auitis regnis spoliatus credibilia praebuit. Nam si ego alienigena sub imperio natus Romano, commoueri uiscera & omnes mutari affectus ex aspectu pueri sensi, quid in quā facturi sunt illi quibus hunc natura dominum tradidit, quos pater eius & mater & auus rexere: qui eum inter se nasci uiderunt, qui caput eius adhuc infans diademate cinxerunt: qui iure iurando promiserunt obedientiam. Nempe si uerum mea sententia fert, non solum fideles praesentia pueri commoueret, sed ipsos etiam qui fidem cum fortuna mutarunt ad commiserationem traheret, imo & ipsos hostium truces animos frangeret, nec telum esset tā asperum cuius acies in puerum posset adeo generosum, nec ullius oratio tantū momenti haberet in populos, quantum seipsum puer in medio multitudinis erigens: siue is esset quem admirabantur Athenae, siue quem uniuersi sequebantur Quirites. Habet enim latentem quandam energiam regis facies. Nec ullus est tam durus, tam asper, tam ferus, aut inanis, qui regibus indigna ferentibus non compatiatur. Sed nunc praecipue misericordia crescit, cum his qui patitur, suam calamitatem effari per aetatem nescit, at ubi flexum esset, risu diffunditur, ubi ridendum, planctu, qualem cernimus Ladislaum, qui etsi maximam habeat plorandi materiam, sepulto patre orbatu & matre, ac regnis nudatus, alacritatem tamen ostendit, equum ascendit ligneum, totamq; laetabundus obequitat aulam. O generosum puerū, quis est qui te spernit Regem, quis est qui tibi nolit subesse? Quae illi nobilitas satis erit? cui tua minor uidetur. Nemo est orbe toto, qui te generis claritate praecellat: nemo par est, multumq; distet necesse est, qui tibi secundus ponatur. Fabulatur Gallici Troianam profapiam: sed illa iam diu defecit, terq; post Francorum in Galliam transitum regiam stirpem Gallici uariarunt. Aitunt Anglici Brutum quendam euerso ilico ad se tenuisse, unde reges eorum trahunt originem: quod nullus historicorū tradit praeter Anglicum quendam parum eruditum, qui uolens Romano generi insulam equare sanguinem, quod Lilius atq; Salustius graues autores de Aenea narrant, finxit de Bruto: quanquā & postea Saxones Britannia magna uel inuadentes pulsus prioribus incolis, nouos cultores induxerunt, ac reges & linguam mutarint. At tecum Ladislai nihil oportet fingere, utinam ueritati satis faceret calamus, nostraq; posset oratio fieri uero conformis. Sed superat omnem sermonem tua nobilitas. Namq; ut praeterea

Vu 3 nobilissimi

nobilissimae Australis domus originem ad altum usque Iulij sanguinem repetendam, genitorem tuum Romani, Hungari atque Bohemi Regem suum uenerabantur. Cuius opera totum in orbem uulgata sunt pro tutela fidei et augmento nominis Christiani gesta. Auus tuus ipsidem praefuit regnis. Turcas plurimos, plurimis plijs laesit. Sirthas plurimos domuit, omnibus infidelibus terrori fuit. Scissam ecclesiam tresque colentem pontifices in Constantiensi Concilio traxit ad unionem. Gallos Anglicosque infensissimos hostes composuit. Hispaniam pactauit. Italiam ter intrauit coronamque Caesarem suscepit. Cuius fratres reges fuerunt. Pater illi Carolus quartus fuit. Et illi auus Henricus septimus Caesarum qui post Theodosium regnauere, tum sapientissimus, tum gloriosissimus. Sub quo Germania & Italia quasi columbae sub aquila tremebundae tulerunt imperium. Cuius maiores longa serie Romanam rempublicam gubernarunt, quam nunc & tuus patruelis Fredericus administrat. O splendidum genus pueri. O gloriam & laudem: ubi nam sanguis illustrior? ubi nam series tantae nobilitatis? Obscuritatem quaerunt qui post tantam generositatem alium petunt Regem. Mira res si tantum splendorem Hungari fugiunt: quem nec Macedones ne Babyloni nec Romani contemnerent, sed ultro sibi regem deposcerent. Cuius egregia indoles praesagium facit paternam in eo fortitudinem, uitam prudentiam & utriusque liberalitatem renatam. Nec tantam de se spem ut Ascanius Aeneae, aut Hector Priamo, aut Alexander Philippo praebuit, quantum in hac aetate Ladislaus se uisentibus exhibet. Hunc Caesar propediem in Austriam secum adducet, Vngariaeque uicinum praebit, ut uideri ab his possit qui amant, & timeri ab his qui odiunt. Faxit Deus uita eius ut illi longior sit, ut & Nestoris aequet annos, & Augusti foelicitatem superet. Haec habui quae de Ladislao nunc scriberem, qui cum scirem tibi iocunda, silere nolui. Tu si uisum fuerit & amicis & inimicis haec communicare poteris: illis ad gaudium, istis ad poenam: quorum tandem oculos diuina pietas adaperiat, ut ad cor reuersi, dominum suum agnoscant, eiusque potius ueniam quam ultionem expectent. Tu uale feliciter: bonoque animo puelli regis, aetatem tolera, quo uirilem togam fumentem, & tu & tui omnes plus inuenietis laetitiae quam sperare fas fuerit. Ex Creta.

Reprehenditur de mendatio, fingens se scripsisse, Epist. XIIII.

Aeneas Syluius Poeta imperialisque Secretarius, S. P. D. Francisco
de Roma aduocato consistoriali.

Queris mi Francisce quod mihi pluries dederis literas et a me nullas susceperis. Sed solet esse ista negligentium cautela, quod quotiens nihil scribunt, totiens se iactant multum scripsisse. Ego tuas literas recepi nullas, uide an me uel te decipias. Non credo tuis literis magis quam alijs clausum esse iter. Caeterorum enim literae ad me omnes deferuntur, sed mitte obsecro hanc querelam apud me, qui calleo has uersutias. Cum alijs hisce utere, & me si uis scribere, scribe, & nunquam impune me uisitabis. Dere quam nunc postulas hoc habe: me uelle & commodo & honori tuo semper consulere. Sed causa nunc occurrit nulla pinguis: haec pro qua nunc agitur, nihil habet praeter onus. Ideo te qui aliquid lucri quaeris, nolui facere grauatum, quando materia se offert non ero immemor tui, quia te amo & tibi cupio bene esse. Vale.

De filio suo, Epist. XV.

Aeneas Syluius Poeta, genitori suo Syluio salutem.

Laeteris an doleas quod mihi sobole dominus dederit, incertum te scribis pater. At ego laetitiae causam uideo, doloris non uideo. Quid enim dulcius in humanis est quam gignere sibi similem tanquam extendere sanguinem, & habere quem post te relinquant. Quid in terris beatius quam natos uidere natorum? Mihi equidem ingens uoluptas est quod semet meum foetificauerit, quodque antequam moriar aliquid de me supersit, gratiasque domino refero, qui partum foeminae figurauit in marem, ut apud te patrem meamque matrem aliquis

paruus

A paruus iudat Aeneas, & solatia praestet auis, quae debebat pater impendere. Quod si tibi genitor, gaudio fuit meus ortus: cur filius meus mihi non sit leticia? An ne te quoque letificabit infantuli uultus, cum meam uidebis in illo effigiem. Numquid tibi iocundum erit, cum paruulus pendebit ex collo Aeneas: puerileque blandicias agitabit? Sed ais fortasse dolere meum crimen, quod ex peccato genuerim filium. Nescio quam de me finxeris tibi opinionem. Certe nec lapideum, nec ferreum genuisti filium, cum esses tu carneus. Scis qualis tu gallus fueris. At nec ego castratus sum, neque ex frigidorum numero. Nec sum hypocrita ut uideri bonus quam esse uelim. Fateor ingenue meum erratum, quia nec sanctior sum Dauid rege, nec Salomone sapientior. Antiquum & uetus est hoc delictum, nec scio, quis hoc careat. Late pater haec pestis (si pestis est naturalibus uti) quanquam non uideo, cur tantopere damnari coitus debeat, cum natura, quae nihil perperam operatur, omnibus ingenuerit animantibus hunc appetitum, ut genus continueretur humanum. Sed dicis ut arbitror, certos esse limites, intra quos hoc liceat, nec extra legitimos matrimonij faces progredi debet hic appetitus. Ita est sane, & saepe inter ipsa nuptiarum claustra scelus admittitur. Et bibendi quoque comedendi & loquendi certi sunt termini, sed quis seruat illos? quis tam iustus ut septies in die non cadat? loquatur hypocrita, sed nullius culpa scium dicat, ego nullum meritum in me scio, solaque mihi diuina pietas spes facit misericordiae, quae nos labiles scit, & ad lasciuia procliuus. Nec nobis, qui patet omnibus, fontem uentis claudet. Sed de hoc satis. Nunc quia coniecturas petis, ne alienum pro meo nutrias, quomodo res se habuerit, paucis exponam. Nondum anni duo effluxerunt ex eo tempore, quo Argentinae gerebam Oratoris munus. Quinquagesima tunc currebat quae ante proximam praeterita fluxit. Ibi cum ociosus diebus essem pluribus, mulier ex Britannia ueniens, diuersorij meum patens in unis adibus mecum fuit, non inuenta, nec aetate confecta. Haec quia sermonem Italicum egregie norat, me uerbis salutabat Hetruscis, quod illa in regione tanto magis placuit quanto rarius erat, oblectatus sum facetijs foeminae, cuius in ore maximus lepor erat. Moxque in mentem uenit Cleopatrae facundia, quae non solum Anthonium, sed Iulium quoque Caesarem eloquentia inescauit. Mecumque quae reprehendet inquam, si ego homuncio faciam quod maximus uiri non sunt aspernati. Interdum Moysen, interdum Aristotelem, nonnunquam Christianos in exemplum sumebam. Quid plura? uicit cupido, incalui, mulierem arsi, multaque blandimentis adorsus sum. Sed ut asperis cantibus unda repellitur freti, sic uerba mea haec contempsit, triduoque suspendit. Erat illi filiola annorum quinque, quam Milinthus pater hospiti nostro comendauerat, uerebaturque mulier, ne quod hospes persentiret, filiaque post hac quasi moris mater ni abdicaret. Instabat nox, sequenti die mulier recessura erat, timeo ne abeat praeda. Rogo in noctem ne ostio camerae pessulum obdet, dico me intempesta nocte uenturum, negat nec spem ullam facit. Insto, semper idem responsum est. Itur dormitum. Mecum ego quid? sciam an illa ut iussi fecerit. Recordor Zimae Florentini forsitan illius amicitiam haec imitabitur. Temprandum est inquam. Postquam silentium undique sentio, thalamum mulieris accedo. Clausum ostium est, sed non obfirmatum: aperio, ingredior, muliere potior, hinc natus est filius. Mulier Elisabeth uocatur. Ex idibus Februarii usque ad alias idus Nouembris, menses currunt qui partui dantur. Haec mihi dixerat mulier dum Basilea postea erat. Ego quamuis ipsam non pecunia ulla, sed maximis emissem precibus (ut est ars foeminarum) credebam haec auri corrodingi causa dici, nec uerbis praebui fidem. Nunc quia eam hoc asserere, quando nihil sperare a me potest, quando nomen conuenit tempusque, puerum meum puto: tecum mi pater rogo, ut nepotem suscipias, alesque donec grandiusculus factus ad me ualeat proficisci, meisque imbui disciplinis: necputa foeminam diuitem mentiri uelle in filio. Nunc alia prosequar. Scribis te senio cum matre confectum, hoc mi pater tibi sibi que iocundum esse debet, quod eos annos attigisti, quos optabas iuuenis: iamque libere & expedite potes Deo seruire, omnibus spoliatus passionibus quae mentes iuuenum a Deo alienant. Nec mihi dixeris: omnia fert aetas animumque, ut ex hoc animum perire putes, qui diuinus est, atque immortalis: sed uoluit Poeta significare aetatis

V u 4 curru

cursum, uigorem illum animi tepescere, qui est in iuuenibus ardens, sed ille magis ad uitia, quam ad uirtutes inclinatur. In senibus purgatus est animus, nihil praeter honestum cupiens qualem tibi & matri meae spero esse, quamuis illa nunquam mundanis desideriis inhaerit, sed heroica quadam uirtute solum Deo seruire beatum duxerit, hoc fit ut senio uestro minus trister. Si enim iuuenes essetis, timeret de uobis magis. Quod de filiis fororis Landoniae scribis, certum est apud me gratumque: tuum est curare ut literas discant, quae sola homines extollunt super alios. Ego cum statum meum firmiorem uidero, alterum mihi asciscam. Iacobus Ptholemaeus frater si ad me scripserit responso non carebit, prouocari literis non expectet, totiens enim necessario scribo, ut nihil ad libitum uacet. Lectura eius ordinaria solarioque letatus sum, famamque suam indies crescere cum laetitia percipio. Bartholomeo cum praesentibus literas do, nec eius obliuiscor unquam pro suis erga te matremque meritis, & quia Catharinam matris meae sororem coniugem suam uniceamat, matremque tibi commendo tuamque fidei: Deumque rogo ut patriam petens superstites omnes inueniam. Conuentum namque cum laetitia celebrabimus. Et quoniam id quod restat uiuamus spacium, ex tuo transigemus arbitrio: nec mihi in te ulla erit controuersia. Ioannem & Landoniam uxorem iube ex me saluas esse. Filiolum suscipe & quicquid egeris mihi rescribe, Vale.

Pena patienter ferenda est pro culpa, Epist. XVI.

Aeneas Syluius Poeta, Caspari de Fara adulescentulo primario, S. P. D.

Oblectant me semper literae tuae, quas & familiariter & ornate scribis. Haec uero nouissima cum ornatu facetas quoque attulerunt, atque idcirco magis placere. Vnum tamen in illis sum demiratus quod triduanum ieiunium, idque interpellatum tantopere exhorrueris: nec profecto aliam causam interpretari possum nisi Cardinalis nimiam facilitatem, qui tibi Iacoboque nimis indulget: uosque in suscipularum ex more quanto magis demulcimini tanto altius caudam eleuatis: loquor tecum libere, quia tu te uis, dum me magistrum uocitas, quo nomine oneratum me sentio. Sed loquamur obsecro libere, recipiamus stateram delictumque eum poena trutinantes. An Cardinalis magis, an tu erraueris uideamus. Ducitur mulier clanculum in aedes ut amatori confiteatur Iacobo. Nequit exire ut introiit: occulte panditur tibi scelus. Tu causam amici suscipiens, emittendi mulierculam studio uacas, remque perficis, Cardinalem celas. Scio te illius esse prudentiae, ne te consulente adduci potuerit mulier. Idque enim graue delictum erat, & proditio quaedam in dominum, cuius honori multum poterat detrahi, post scelus commissum, amico consulere non fuit erroris, nisi plus domino quam amico debuisses. Amicitia enim nullius iuri derogat, nec aliquid admittit turpe: sed dic te omnino decuisse amici delictum tegere. Sit ita, nempe ut tibi honor amici, sic Cardinali proprius, curae esse debet. Tu Cardinali Iacobum praetulisti, cur non te Cardinalis sibi postponat? sed praeponat tibi? Tu eius seruator es, eius panem comedis, uinumque bibis. Cur si peccas in eum, non puniaris? Sed ais poenam duriores & iudicem asperum esse. Vide quam iniquè agis, quamque sinistre Cardinalem inculcas. Sciuit peccatum euestigio Cardinalis, non tamen statim cognoscere causamque punire uoluit. Cur hoc? nempe nedum ira serueret, rationis tramitem indicando praeteriret. Quid hoc? nunquid fororium est illi Platonis factum, qui aduersus deditum uentri seruum ira percitus, uocato sororis filio Speusippo, abi, inquit, hunc uerberato, nam ego nimia exagitor ira. Architas Tarentinus summus Philosophus ex bello rediens cum agrum inculcum squalentemque offendisset, accito illius uillico, nisi iratus fore, Iugeres ait, timebat quippe uir sapiens, ne ira animum a cognitione uera reuocaret, ultionemque differendam in tempus duxit. Idem Cardinalis factitauit, qui comperto scelere noluit prius ad punitionem procedere, quam ira triduo sedaretur, uirum certe quem prisca aetas, inter Philosophos numerasset, uidimus modumque procedendi ad iudicium. Sententiam nunc uideamus quid du-

quid durum, quid asperum, quid acerbum hic mandauit? Alius familiares suos huiusmodi perpetrantes, aut domo expulisset, aut uirgis cedi madaisset. Cardinalis sancti Eustachij saepe ob minores reatus compedes dedit. At hic uir mansuetus, qui iuuentutis uitia nouit, & quam difficile sit aculeos carnis comprimere non ignorat, nihil horum. At tibi Caspar triduanum ieiunium indixit. Tu hoc graue & insupportabile iugum reris. Nempe si ita pergis Caspar, suadeo ne curias sequeris. Nam si hoc tam mite impiū ferre non potes, nullū poteris ferre. Non sunt (mihi crede) duriora castra quam curiae principum, ubi inuidiae, simultates, detractiones, odia, inimicitiae, contumeliae, iniuriae, poenae infinitae: quae res nullo modo quam per patientiam uinci possunt. Haec res in curiis principum, ecclesiasticorum Praelatorum tanto minores sunt, quanto qui in illis uersantur sunt doctiores: ingeniaque sua non in bonum, sed in malum plerumque uertunt. Quod si tu ieiunare non potes, nec illa sufferre potes. Ego te scio tamen uirum robustum esse, qui & inedia, & sitim tolerare queas. Sed nihil apud te difficilius est, quam animū domare. Nam cum sis iuuenis facis ut iuuenis, cuius proprium est semper uelle uincere: At iuuenes non possunt peruenire quo uolunt, nisi iuuenes esse desinant, sed aliquando uinci patiuntur. Ideo & ego tibi suadeo mi Caspar, ut animum flectas tuum, tibi que tu ipse domineris, et alios aliquando dominari sinas: maxime uiros praestantes, qualis est Cardinalis & auunculus tuus: nec uelis omnia ex tuo capite facere, sed ex aliorum sensu aliquando uiuas. Nos enim maxime, quando iuuenes sumus, parum nobis uidemus, nihilque est tutius quam ex iudicio amantis uiuere, nec tu mihi famem tuam allegas, qui si hoc perseveraberis agere, te dicam uirum non esse, qui ex uino paneque nequeas triduo uiuere. Ego ea qua tu nunc aetate es, diebus duodecim ex pane aquaque uixi, & diutius uixissem, nisi uoti fuisset finis. Nec Deus ille opifex rerum nostrique sator & alitor, aliud ab initio nobis alimentum praebuit, quam glandes & aquam: quod si nostra postmodum luxuria alia inuenit cibaria, non tamen naturae bonitas praeteriit, quin adhuc illis possimus uiuere cibis, qui nostros aluerunt parentes. Tibi illud plus oblatum est, quod ante uineam Noë non erat: Ideo rogo, ut querelam ponas, teque Cardinalis subiicias serenitae: quam tanto iustiores fatearis, quanto durior tibi est uisa. De alijs quae scribis alias agemus. Tabellarius fugiens scribere plura non sinit. Cardinali me recommenda, & Iacobum saluum dicito. Vale.

Horatur amicum ut pro se possessionem beneficij accipiat, Epist. XVII.

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. Ioanni Anachi Canonico Tridentino & confratri suo.

Quod tibi non scribo saepius, causa est tua in rebus meis diligentia. Ita enim res meas curas, ut nihil sit opus scribere, nisi uelim gratias tibi agere, quae pro factis non est digna recompenatio. Nec nunc aliquid scriberem, nisi nouus casus submersisset, qui tuo indiget auxilio. Credo te scire plebem Sarantanam uallis per dominum decanum nostrum meo nomine acceptatam esse. In eius potuunda possessione uis sit: nec absque timore sum, quod alius illic se intruderit. Tu procuratoris mei officium geris, patronus meus es, aduocatus, protector, sicut in praebenda fecisti, ita in ecclesia facias rogo. Pater meus dominus Franciscus te admonebit, si qua in re opus sit adminiculo tuo: illi obsecro ausculta, & in omni meo negotio ipsum quasi me audi, qui non solum in rebus meis, sed in corpore & anima ius habet. Ego quia nihil pro te possum, nihil facio, animus adesset si facultas praeretur. Tu si scis emolumento aliquo honori, uoluptati, beneplacito tibi me esse posse, iniuriam feceris amico uel commoueris. Vale.

Exhortatoria

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. domino Adae de Muli Anglico Aposto-
licae sedis protonotario, patri & amico optimo.

Quo in statu sit respublica Christianorum uides: lacerata ecclesia est, nec in populo, nec in clero pax est: dolet super his inuictissimus Imperator noster: & ut ad uocatum decet ecclesiae, operam nauare cepit, ut subortum schisma possit eradicari. Ad hoc nullus aptior uidetur modus quam generale cogi Concilium: hunc ipse amplexus est, & super eo caeteris regibus ac principibus scribit. Inter alios uero praecipuam spem, habet in serenissimo principe domino tuo, meoq; Rege Angliae & Fraciae, eumq; rogat, ut secum ad uniendam ecclesiam uelit concurrere, sicut ex literis ad eum missis percipies: quod ideo ad te scribo, ut cum sis uir bonus & praelatus optimus, adiuuare domini nostri Imperatoris propositum uelis, & pacem ecclesiae promouere: ad quaem hortarer te pluribus uerbis, nisi zelus tuus ad commune bonum esset mihi perspectus. Scio namq; uoluntatem optimam tibi nequaquam deesse. Sed nec potestas abest. Intellego enim ex omnibus qui ad nos ueniunt ex Anglia teq; noscunt, primum te uirum esse, aut primo proximum ex his, qui Regiae Serenitati sunt chari, quod tum propter priuata qua tibi afficior amicitiam, tum propter communem utilitatem tam mihi placet quam tuis necessarijs debet placere. Minime namq; dubito, quin eo loco sublimatus sanctae matris ecclesiae multum profis, & nunc praesertim, cum uia aperta est ad Concilium pro pace Christiani populi celebrandum. Quod si apud Maiestatem Regiam, sicut spero, promoueris, summam laudem consequeris, nec plura. In hoc tantum hortor, ut ea pares mediteris. Cogites quae esse in eo praelato debent, qui scit afflictam ecclesiam, & oppressam miseris temporibus nostris, ac perditis hominum moribus: & cupit ut in pristinam dignitatem & libertatem uendicari possit. Ego apud Caesarem nostrum secretarij locum teneo, quod tibi ideo significatum facio, ut si quid sit quod me uelis, Aenea tuo confidenter utere, quo cum etiam plus contenderim quam possim, minus tamen faciam quam debeam. Quia te singulari numero compellauerim, scio tibi non esse molestum, qui & Italorum morem & omnium ueterum non ignoras consuetudinem. Vale, & nullatenus id omitte, ut per latorum praesentium, de Regia intentione mihi non rescribas.

Accusat locorum mutationem, & amicitiae officium aperit, Epist. XIX.

Aeneas Syluius Poeta imperialisq; Secretarius, S. P. D. uiro optimo, & fratri
suo amantissimo Richardo de Valentia scriptori apostolico.

EX plurimis literis quas ad te mitto unae saltem ita felices erunt ut te conueniant. Nam quid est mihi Richarde ut cum Mediolani te quaero, Basilea sis. Cum rursus te Basilea peto, Mediolanum abisti. Credo more hominum te agere, qui ea quae assunt, nihil curant: quae absunt, maxime: & nullibi minus esse uolunt, quam ubi sunt: Italiam habens, Germaniam cupis. In Germania uero Italiam optas. Et sic fit ut tu nunquam quiescas, & ego te meis literis reperiri nullibi possim. Sed faciet forsitan Deus tui nunc copiam, quando aliena negotia tuae curae commissa, Mediolani te tenent. Id sperans, hanc epistolam domino Laurentio de Rocella, utriusq; nostram amantissimo tibi obsignatam commisi, duas ob causas, alteram ut scias, non esse me tui oblitum, cuius memoria mihi semper est iocundissima. Alteram ut in re mea praepositurae patronum te facerem. Res est tibi nota, ideo illam non repeto. Scribit pro me Regia Maestas, neruoseq; rogat ut mihi ecclesiam restituat, nescio quantum proderunt Regiae preces: illud autem scio, nisi adiuta fuerint, nihil agerent. Literae semel tantum loquuntur, aliquando etiam nunquam, maxime in ducali curia, ubi epistolae undecumq; ueniant per Secretarios aperiantur, etsi libet illis, duci ostenduntur: sin uero minus, aut cloacas incidunt, aut tabernas aromatum, piper aut crocum contenturae. Ideo mihi opus est auxilio tuo, ut literas iuues, quorum copiam tibi ostendet dominus Laurentius. Noti sunt tibi uniuersis & amici, & inimici mei. Illis utere, his resiste. Et fac ut tui laboris sentiam fructum:
Nisi scirem

A Nisi scirem quantum me ames, efficacius scriberem. Sed nolo uideri amicitiae nostrae diffidere, quam tanti facio, ut te mihi Orestem, & me tibi Piladen arbitrer esse, nec Scipionis, aut Lelii, aut Sicularum amicorum, quos alij Pythagoricos uocant, nostrae beneuolentiae praeferam amicitias. Satis est tibi nosse quod uelim. In calce epistolae illud subiungendum est, ut alterum te Philippum meum, meis uerbis saluum dicas. Et Nouariensi. antistiti, communi domino me commendes, & causam meam, studium meum in tuis obsequijs offerre, ius nostrae amicitiae non fert, quia nec oblationes, nec preces amicitiae Cancellas ingrediuntur, quibus in rebus utilitati possim tibi esse. Si scis, & me non ueris, tua est culpa, et meum esset detestabile uitium, nisi morem tuae uoluntati gererem mihi nota. Vale.

Quae sit homini patria, & petit promotionis auxilium, Epist. XX.

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. domino Hieronymo conciuui suo & amico percharo.

Antiquae sunt apud me Hieronyme amantissime literae tuae, quibus hactenus non respondi. Nam iturum te in Apuliam sensi. Nunc quia potes iam redisse, haec pauca ex me habere. Nihil dubito mihi Hieronyme, te fortunam omnem meam & honores, si quos habeo, semper oblectare. Scio enim quia me amas, & amantis est amati prosperitatem dicere suam. Idem ego erga te facio, quicquid boni de te audio (saepe autem audio) mirum in modum me laetificat. Quod hortaris studio literarum, ut sedulius incumbam, facio quoad possum, dum otium permittit. Sed distrahunt me, tum occupationes multae, tum curae diuersae, quod superest totum literis dedo, ne Poetae titulum inaniter uidear suscepisse. De patria quod ais memoriam teneo: sed mihi crede, omnem solam fortis patria est. Ego quidem malo extra patriam bene uiuere, quam in patria male: nec nos in terra, sed in caelo patriam oportet inquirere. Socrates cum aliquando interrogatus fuisset, quid & unde esset, Mundanum se dixit. Nos si melius respondere uelimus, caelestes nos dicemus esse, quia illinc originem ducimus, et illuc, si bene uixerimus, reuertemur. Sed nimium uerba extendo. Vnum restat quod ex te uolo. Causa mea praepositurae tibi notissima est, in illa scribit pro me Regia Maestas. Solicitator erit Laurentius de Rotella, quem optime nosti. Eipraecor ut assis, etsi forte idem praepeditus fuerit, rem totam in te suscipias, & ad calcem deducas. Pauca amico sufficiunt, sat est te nosse desiderium meum. Vale.

Regem Arragonum laudat, Epist. XXI.

Aeneas Syluius Poeta imperialisq; Secretarius, domino Iohanni
Campisio Philosopho praestanti, S. P. D.

Reddiderunt me certum literae tuae, iam te Senas tutum & hospitem aduenisse: quod uoluptati mihi fuit timere, ne uitarum discrimina incidisses. Cupiuit literae tuae, de rebus quas Andreae de Merano commendaui, scire: quid factum sit percontatus sum ex Matthaeo Pisano sicut iussisti. Is refert illas iam dudum ligatas prout reliqueras, itine ri commissas, iamq; se reri Venetias peruenisse, & se tibi commendat. Quae apud Insu bres gessisti, omnia facta esse cum consilio non ambigo: quamuis illa parte attigeris Politicorum libros ex Arentini translatione, conuersa inuenisse te gaudeo, coemeteq; institui. Et si minori precio quam scripseris haberi nequeunt, iubet id auri conferre. Rogauit Matthaeum apud Sigherium Galleranum uel Ioannem hanc pecuniam persolui, ut faceret, qui mox literas scripsit, cauitq; ut quamprimum illuc librum miseris, pecunia detur, etiam cum solutione uecturae. Tuum est ergo mihi Ioannes, mercatorem aliquem in curia reperire, qui onus mittendi Mediolanum, hos libros suscipiat, ibiq; aurum recipiat. Scio te amicorum tantum habere ut facile hoc sit tibi. Quod si Ioannes Tolner, uir praestans & summus amicus magnifici Cancellarij onus mittendi librum suscipere uellet, per Venetias mitterem sibi pecuniam cum omni onere uecturarum, per primum

primum de quo ipse confideret, mihiq; scriberet. Ideo si eum nosti, eius animum tenta idq; agito, ut opera tua politicum assequar Aristot. quoniam id magnopere suaisti, & ne timor pecuniae te afficiat, potes si uis antequam librum mittas, expectare literas unius illorum Mediolanensium, qui te certiorum reddat se tuo nomine aurum possidere. Scis nunc desiderium meum, & quomodo tuae indemnitati possis consulere. Cura te ut amicum qui es, ostendas. De Petro nostro Noxetano nil te scripsisse monstri simile est, cum scias me auidum eius nosse fortunam. Rogo me instruas quid illi obrigerit, quo animo heri mortē ferat, quo cū uiuat, quid officij gerat, quā spe sit, & quo in me animo, quando nihil ad me scripsit, etiam meis literis prouocatus. Regem Arragonum tantum extendisse alas suas, nescio an Italiae conducatur: quanquam illa tam fessa est ut respirare sub quocunque desideret. Videant tamen nostri ne serpentem in gremio nutriant. Alta est dominandi cupiditas, nec terminis clauditur ullis. Hannibali non satis Africa fuit, quae pars orbis tertia creditur. Alexandro in modum carceris angustii fines mundi uidebantur. Nemo existimet generosum animum unius regni terminis conualescere. Ego tamen illi faueo qui fortunae impetus, perseverantiae clipeo domuit, continuandoq; id fecit ut aduersam expertus, securissimam, iam sit adeptus fortunam. Faxit deus uita, ut illi cornicis sit, & qualem Theophrastus moriens exoptauit. Tu uale: & rescribe, nec amplius legem taciturnitatis inter nos serua.

Commendat salutem animae, Epist. XXII.

Aeneas Syluius Poeta, Reuerendo in Christo Patri Bartholomeo
Episcopo Nouariensi & comiti, S. P. D.

Magna & innumerabilia sunt beneficia quae a te recepi, nec ego illis condignam possem uicem rependere, etiam si mille annorum mihi uita donaretur: quod tamen possum, id facere non obmittam. Nihil est anima praestantius, hanc colere, hanc curare praeter ceteris debemus, alia caduca sunt, fluxa, mortalia: haec in aeternum manet, cui, si bene studuerimus, aeterna gaudia, si mala uacauerimus, aeternos cruciatus per illam sentiemus. Qua consideratione ductus, statui tibi copiam literarum destinare, quae nunc ad curiam regiam ex Orientalibus partibus missae sunt, quorum tenorem uelut animaduertere, & monitiones audire, ut ea faciens, quae in illis suadentur, aeternae uitae beatitudinem assequaris. Vale.

Quales scribae Cancellariae, Epist. XXXIII.

Aeneas Syluius Poeta, Bertholdo Lunenburgensi, uiro liberali & semi
prodigo, scribe imperialis Cancellariae, S. P. D.

Accepimus epistolam tuam, qua nos coenatum uocas, acceptamus onus, uentresq; nostros paremus: tu uideris ne uacuos eos remittas. Hospitem abesse nihil curae est, si eius uicem perdices, caponesq; impleant. Hospitem uidebimus libenter, amplexamurq; si quid plus licuerit, non erimus inertes, qui semper malum habemus, et quasi muli & equi ferimur in libidinem. Tu si quid iuris illic habes, caue ne communices. Quicquid enim in medium uenerit, proprium esse desinet. Scis Michaelis manus quae sunt aduncae. Vuolfgangi linguam nosti, quam persuadere sciat. Vuenceslai cauda nihil furiosus est: Iacobus fingit se puerum, tu tamen lardum ne commiseris muscipulae, etiam si quadragesima fuerit. Ludouicus nihil dicet, sed muris in modum omnia foramina pertabit, si ergo uis nos habere, aut omnia communicatu fac, aut nihil. Vnum tamen remedium est, si uini tantum prebueris, ut somni magis quam ueneris cupidus sit, nos tamen ueniamus etiam si deficientibus reliquis te deuorare debeamus. Vale.

Hortatur

Hortatur ut sententiam Imperatoris a quo animo ferat, Epist. XXXIII.

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. Ioanni Frund Incolytæ ciuitatis
Coloniensis Secretario.

Tabellarius tuae insignis celebrisq; ciuitatis, non sicut optabas, sed ut curiae uisum est, expeditus ad te redit, medio tamen praesidio non caruit, quia libenter gero tibi in omnibus morem. Vir quoque doctus dominus Hartungus, auxilio fuit, sed non licet in re publica, plus homines contedere, quam probare possint rationibus. Tuum est quod superest, ita regere, ne qua indignatione rubigo, aut hinc aut illinc oriatur, quia non facile extinguitur, ut acceditur ignis. Caesarea potestas nulli in temporalibus subest: quicquid ab ea manat, decet cum reuerentia deuotioneq; suscipi, etiam si durum uideatur, quoniam calix in manu eius plenus mixto, potestq; illi dare, illi negare, nec omnibus fas est in pastorem erigere cornua. Tute ista scis, ideo pedem retraho. Fac ut defensurum causam in curia te quamprimum uisam, quia & Michael tuus, & ego tua suauis conuersatione inuiti caremus, nec te uisus ullius teneat: nam & Austria potest, quod placeat dare. Vale & ueni.

Dissoluit argumenta pro parte Eugenij facta, Epist. XXXV.

Aeneas Syluius Poeta, imperialisq; secretarius, S. P. D. Reuerendo Patri
domino Ioanni Caruata Oratori apostolico atq; iuriconsulto.

Erat animus meus postquam ex Basilea recessi super rebus ecclesiae perpetuo uti silentio, cum eas non diuini spiritus ductu regi, sed hominum gubernari passionibus uiderem. Tu nunc me cogis aliqua dicere, qui armatum Aeneam imitari me suades, uellem tacere potius quam loqui, quoniam nulli partium sermo meus placiturus est, sicut & nulla pars mihi placet. Tu uis ut dicam, parebo, sed uide ne audias quod non uis. Tu partis uinitus tueris ius, quid ego tibi placitum dicam, nullam partem laudans: obsequar tamen silentiumq; rumpam, quoniam id optare uideris. Longum mihi misisti chirographum, ut Cancellario legerem, facturum sum, quando illi per oecium licebit. Mihi tamen iam perspexi totum, rogas quae a te scripta sunt, laudem tuearq;. Faciam id si modo uerum te dicere agnouero, ubi aliter uidero, non faciam. Parmeno sum plenusq; rimarum, non potero tacere, si quid non uerum audiam. Tu mihi amicus es, fatebor hoc, sed ueritas praefenda est, tu uera omnia putas quae scribis, hoc ego de tua probitate credo, non tamen ita est ut reris, quod tibi paucis ostendam: Dicis Basileae cepto Concilio legationem Papae exposuisse, non esse sperandum de illius synodi progressu, propter uicina bella, & alias causas, hoc nunquam synodus Papae narrari iussit. Dicis plus Papam Germaniae principibus concessisse, & se humiliasse, quam unquam sit de Romanis Pontificibus auditum. Rusticis haec & historiarum ignaris narranda sunt. Adrianus Papa & Leo Romanis imperatoribus ius ordinandi Apostolicam sedem, & Episcopos per imperium nominandi concesserunt. Leo ille sanctus, quem tu & doctores Euangelij tubam appellatis, cum uellet in Italia Concilium habere, in quo plures possent de occidentalibus partibus conuenire, Marciano Caesari Concilium in orienti postulanti, annuit. Tuncq; synodus Calcedonensis habita est. Refers dominum sanctae crucis missum esse, ut Papam purgaret, conciliumq; Germanis offerret. Non dicis potestatem habuisse Cardinalem illum subeundi sententiam, postquam probata fuissent crimina. Ais Romanos Pontifices solitos esse dicere. Si quid aliqui uolunt, ad Apostolicam sedem ueniant. Petrus primus Pontifex increpatus, quod ad gentes introissent, ultro se purgauit. Leo quartus scribit Ludouico Augusto. Nos si aliquid incompetenter egimus, & in subditis iustae legis tramitem non seruamus, uestro ac missorum uestrorum cuncta uolumus emendare iudicio. Hispanorum legationem hortatu Papae Basileam uenisse contendis: uerius poteris dicere, plures ne illuc irerent, Apostolicis literis fuisse requisiti. Vniuersos reges per consiliarium statim prohibuisse Basiliensibus, ne Papam deponerent, dum asseris, uide ne te decipias. Refers tres causas esse, quibus pars minor potest inuita maiori parte uniuersitatis aliquid agere, sed facta capitulorum & uniuersitatum,

X x

quae

quæ superiorem habet, non sunt æquāda gestis Conciliorū, ubi solū Deus est superior, & à quibus non appellatur. Dicis in Constantiensi Concilio, plenam potestatem datam esse Romanis Pontificibus locum eligendi, in quo aliud Concilium celebrari debet. In casu nostro specialiter reseruata fuit electio loci Concilio, sicut cōventiones cū Græcis habitæ manifestant. Præterdis sancitum esse Basileæ, ne propter locum oriri differentia possit. Inane argumentum est. Narrat decretum, non placere Græcis Basileam, uel leq; alium locum, dicit synodus nolle propter locum, id est, propter Basileam tantū bonum ommittere, qui aliter sentit, à decreto recedit, tu uis me his consentire, non possum. Dicis me ex proposito errare: mihi aduersus te magis opitulabitur allegatio, nihil ad me quis obtineat. Imperatori seruiō, qui unionem procurat, illam cupio, illam promoueo, pro hac magnis laboribus me exponerem. Tu quoque & pars tua unionem uelles, sed modo tuo: maneat Papa tuus Pontifex, & unio sit. Idē etiam & pars altera cupit, nemo pacem, nemo unionem aspernatur. Nemo tamen pacē amplectitur, quæ sibi detrahit: omnes uolūt uincere: nemo se flectit duræ ceruicis homines. Est ne subiecta ecclesia, ut propter hunc uel illum hominem tam uariè uexari debeat: si non potes pacere, sine alium esse pastorem. Sed non est de pastu ouium quæstio, sed de lana: non tantum litis erat, dum pauper ecclesia erat. Scio te mihi iam irasci, quoniam dicta tua expello, quasi uidear aliam tueri partem. Ne rere hoc, dixi tibi utrinque mihi odium esse: non placet mihi Animonen. electio: abhorreo Gallorū leuitatem: minimis his consensio, dum sedem apostolicam uolunt auferre Romanis, non probo cum decreta quæ faciunt, ipsi non seruant. Cardinalis sancti Petri uiri sancti & grauissimi sententia mihi placet, qui neque hos, neq; illos laudare solebat. Vos Concilium Romæ uultis, sed illa iam in angulo est Christiani orbis. Hi Basileæ manere uolunt, at hæc urbs multis odiosa est. Tu tamen deliberari illic putas, an numerosius debeat Concilium congregari, speransq; id obtineri complacereq; Cæsari. Alij aliud sentiunt: uiderisq; putare non esse absq; consensu regum aliorum Concilium concedendum, quasi Cæsarem parem facias cæteris, quid parem, imò & minorem ostenditis, quando Regi Franciæ offertis Concilium, Cæsari non uultis concedere. Nolite hæc secreta putare, omnes hæc sciunt, sic & alterius partis Cōcilia nota sunt, ego omnes commendarem, si uiderem pacem his atque illis placere, etiam cum incommodo suo, quia nō nobis, sed reipublicæ nati sumus, nec plus uelle debemus, quā sensus cōmunis nobis permittat. Non qui tenere dignitatē, sed qui ponere uult magis laudatur. Prisci uiri sanctiq; homines difficilius ad Pontificatū uocabantur, quā nunc ex aliquo amouentur. Bonus animus ingeniumq; benignū, non quomodo dimitteret, sed quā cito dimitteret, studium haberet. Hæc uolui tibi dixisse cum uenia tua. Quia aut non loquor, aut uerum loquor. Hic est armatus Aeneas, hunc gerā: ille mihi Anchises erit, quem uniuersalis ecclesiæ consensus dederit, dum Germania, quæ orbis Christiani maior pars est, hæret, dubius sum, parato tamen animo sum communi sententiæ auscultare, nec mihi in rebus fidei soli credam. Vale.

De Noua ciuitate & aliquid de amicitia, Epist. XXVI.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. magnifico domino suo Caspario Schlic Imperiali Cancellario.

Nihil noui post tuum recessum emerit, quod in epistolam cadere dignum sit, nisi quod hodie uenturus est Pancratius tuus, quem asunt equites secum quinquaginta ducturum. Rex tamen minime illum expectare uoluit, sed hoc mane antequā dies elucesceret, ad hortos Hesperidū deliciarumq; Paradisum iter arripuit, ignotis fortassis elerbis utor: hortos nanq; Hesperidū Poëta ultra Atlantē in Africa sitos sinxere, sed hos nostra ætas habet in ciuitate noua Stiria urbe, ubi pperuū phiatū autumnus est, & omne genus pomi suapte gignitur. Ideo Rex hunc unum amat locum. Recte sane, ubi tot aquarum scaturigines, tot uiridantia prata, quæ uerni tempore florum splendore ridere uidentur, huc se nūc rex contulit, quādo illinc abiturus sit, tam certū est quā Antichristi aduētus, qui per hos dies omnes populo suo rumore deterruit. Opera tamē tua, qui pro

qui proceribus curiæ, ipsiq; Regi rem fictā aut saltē dubiā pro certa exposuisti. Dum hæc scribo allatum est nunciū Regem balnea petiisse, ubi ad dies octo mansurus sit, nec nos ibi diuersorium habere possumus: in nouam itaq; urbem recta uia migrabimus: si tamen Pancratiū ire ad ad balnea sensero, me quoque illuc conferam ut de re tua possim curare, nec obmittam ex mandatis tuis unum, dum uires erunt. Aiuunt regem Carniolam petiturum aut saltē Carinthiam. Prius uero Athesim, exinde spēs sit Nurembergam peti debere, quod tamen ex magistro Thoma plenius intelliges. Consiliarij Regij adhuc sunt hic, ipsos consulam quid facere nos oporteat. De Frisingensi ecclesia nihil est quod non fuerit prius tibi notum, nemo ex curia uenit. Magistrum Thomā comonui ut de pecunijs Nurembergæ recipiendis instructionem haberet, qui me præsentē magistrum curiæ percontatus est, responsumq; habet. Scripturas sibi consignam omnes quas mihi dimisisti. Capitula ueterū reperi extraxiq; Dominus Auditor ad nos iter facit, plenus querimoniarum, quod in recessu tuo te non reperit. Para aures tuas ut quæ hic auditurus fuisti, illic audias. Homo tuus est, & amicus utilis, qui solet plus honesto placere, hæc enim amicitia hodie uiget, cui utilitas est annexa. Stoicorum illa, sola uirtute gaudens, iam dudum explosa est. Non puto has literas cito ad te uenturas, quia nec tu ad eas festinabis, ipsi Nurembergam usque proficiscentur: sed tu eō non ueniens, uti opinor, nisi uxoris prius aut licentiæ, aut facietas intercesserit. Phyliscus regiū: Ego, inquit, si meam semel uxorem attigero, quando illinc abdicet nescio, uide ne istidem tibi contingat. Regis negotia curare habes. Non bene conueniunt, nec in una sede morantur rerumpublicarum cura & amor uxoriū. Tu tamen illam ducere potes eo loci ubi propinquæ sint curiæ, sæpeq; possit in amplexus tenere tuos. Ego ex his sum, qui melius scio prædicare quā facere: si loco tuto essem aliter sentirem. Vale optime, & disputationes domini Auditoris ad magistrū Thomam remitte, ut æquum sit, utriq; certamen.

Regratoria & aliquid de studio humanitatis,

Epist. XXVII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. magnifico & generoso Comiti Galeatio de Archo.

Aggressus est me nudius tertius, uir suauis & tui amantissimus Iacobus de Ladrono miles; tuasq; & magnifici germani tui comitis Fracisci literas aperuit, quæ mihi magno testimonio fuerunt amoris erga me uestri. Cum in utrisq; multa salute iussus esset me Iacobus impertiri, quod & si persuasum antea mihi foret, quia nosco animi uestri constantiam, iuuit me tamen cernere quod meditabar. Sed ne pluribus immorer, scire uos uolo non truncum à uobis colli, qui non sentit, neque asinum qui non intelligit, sed hominem quamuis pusillum, beneficiorum tamen memorem & qui nunquam animo est ingrato. Non est quod scribam nunc amplius, ne pelagus ingrediā, quod nō facile egrediar. Nam cum affeceris me dudum desiderio tuo nimis multa essem scripturus; si uellem animo satisfacere, quæ omnia melius coram exponā. Spero enim Cæsare ad uos propē diem migraturum quem sequar, ut soleo. Et si Deus dabit, te conueniam. Rem tuam bene absolutā esse, tum ex literis Iacobi, tum ipso facto intelliges. Plus enim gratiæ in oculis regis habes quā reris. Comiti Fracisco postquam me dederis, dicito eius musam quāuis suauem, scriinia Regis incolere, ibiq; delitescere, quia non sapit hæc seges, nec scit toga barbara uersus. Sepultū est quicquid huiusmodi huc porrigitur: studia namque humanitatis suum habent extra Italiam domiciliū, scis quid appellem studia humanitatis: Hoc enim nomine uolūt nostri Oratoriæ & Poëticas literas designari, quæ Latinum latē patent, apud alios plerunq; ignota. Sed uale iam tandem, quāuis manus nūc esset & calamus papyro hæreat, ut quem tecum loqui delectat, at mihi nō suppetit oculum. Et Regi magis quā meo seruiendū est animo, quia non sum liber dum alienum comedo panem. Iterum uale, & tu cessa manus ut lingue super sit quid dicat, dum

Tridenti erimus.

XX

Hortatur

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. Nicolao Amidano canonico
Mantuano & Amando fratri.

PArum tecum negotij habui Nicolae amantissima, dum Basileæ fui, sed nec plus habuisse uoluerim. Nam si modicæ consuetudinis causa, tantum molestia fero te priuatus, quid tandem facerem, si salis ut aiunt modium tecum consumpisssem. Mirum in modum, grauis est mihi absentia tua, atque ideo longe grauior, quia inter exteros sum meos modos meumque uiuendi morem penitus abhorretes. Sed statim omnia ferre, dum sperem mihi bene esse. Ut tamen facilius tolerare possim, obsecro ne tibi calamus plumbeus sit, neque papyrus aurea quam dissipare formides. Multa sunt quae mihi dixim posses scribere, ualitudinem tuam peregralique nouitates passim illuc defluentes. Et quid in Concilio, quid uel in curia fiat. Et si desint cetera, glycerium saltem materiam potest dare, de qua nunquam tantum scribis quantum audiam libenter. Effice igitur quod cupio, ne autem affectanter scripturum tibi extimes, quod intelligere potes ex eo quia prior do literas. Nec plura modo, nos Vlmam pergitimus, deinde Isbruck, post Carinthiam petitori. Incertum est an Nurenbergam uenturi simus. Iam uela uentis solui, & in intimam mare deuoluor dixim, a te ceterisque meis charis remotior. Vale.

Redit in beneuolentiam, Epist. XXX.

Reuerendissimo in Christo patri domino Francisco de Picleo papsis Archi-

presuli Mediolanensi, Aeneas Syluius Poeta, S. P. D.

SI cui unquam libenter scripsi, amplitudini quidem tuae libentissime, dum essem Basileæ, nam ste domini & patris habebam loco, meminereque plurimum tuorum in me meritorum, quae sane meae nunquam excidet. At cum uiderim te literis meis non respondere, arbitratus sum id quod erat, te scilicet offensam Basiliensibus rebus, nauisamque inde capere, destitit igitur diuque silui, tum ne tibi imprudens displicerem, tum quod grate erat tot literas respondere indignas mittere. Sed quauis scribere obmiserim, amare tamen non obmissi, cupiens semper in eum gradum res restitui, ex quo uicissitudines literas concurrere possent. Idque nunc arbitror euenisse, quando me neque querentem, neque somniantem quidem Caesar noster Fredericus Augustus in suum secretarium accersuit, cui iam seruo in statu graduque minime in honerato: quo ex loco scribenti mihi non arbitror te responsione negaturum, namque si recte intelligo, idem est Caesaris quod tuum desiderium, nulli ex contendebus magis fauere quam alteri, cupit enim unire & redintegrare laceratam ecclesiam, atque ad id opera datur, & spero confore ut uoti copos existat. Et licet his diebus Basileæ fuerit, et quae tua dignitate arbitror audiuisse fecerit, nihil tamen in hac magis quam illam pendet partem, & id ipsum Florentiae fecisset, si tam illic fuisset propinquus. Secutusque est Sigismundi exemplum, & sequetur in hac re unionis usque ad calcem. Tu ergo pater optime, scribe mihi aliquando, cum unus ex in differentibus factus sum, nec quid animi habeam quaerito, dum uerba & opera mea a uoluntate principis mei non discordent. Ad cuius intentionem captiuare uolo ingenium meum. Repetemus igitur ueterem consuetudinem, emancipatumque filium iam readopta, & ut solebas utere pro tuo. Ego iterum ad patrem & dominum redeo, quasi ex postliminio. Deinde si uides me Poeta subscriptum, non mirere: quonia me tale Caesar esse uoluit. Et si archiepiscopus Papiensis, & Isidorus de Rosate, totaque illa nebulonum turba iuriconsulti nomen sibi arrogat, auroque cinguntur, cur ego Poetae titulum uerebor assumere, libet & mihi inter alios insanire, quanquam & haec dignitas maioris ad studium uigilantiae causa erit. Nicolaus tuus frater meus, libellum quendam meum non limatum, neque ut oportebat reuissum, secum ad tuum examen detulit, neque remisit unquam, opto illius custos sit fidusque, neque edatur rem imperfectam. Nouum enim opus uti scis, iubet Horatius in nonum primiannum, uir maturus & sensu & aetate Mathaeus de Vngrano, si quando ad te uenit, meo nomine saluus esto, id quoque de Candido dixerim eloquentiae fluuio, Garisforti ducali secretario apprime merito. Cui super re meae praepositurae scribo: rogo ut me aliquando conscium facias, quam prouinciam Nicolao delegaueris spero libenter faciat. Vale optime, mei memor.

Commendat

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. domino Guisiforto utriusque iuris doctori,
ducalique secretario amico praecipuo.

EA sublimatio status tui, uir amplissime, quam nuper Mediolanensis principem fecisse intellexi, tanto mihi iocundior fuit, quanto illam uideo tuis uirtutibus tuisque studiis magis conuenientem. Namque sicut mihi uidetur, neque ducalis cancellaria aptiorem rectorem habere poterat, nec tibi palestra conuenientior dari, quanquam non dubitarem plus illam ex te habituram ornamenti, quam te ex illa suscepturum honoris. Verum in hac tua exaltatione rogo, ne idem facias, quod ex humano ingenio plerique omnes potius se dispicientes, cum ipsi sublimati sunt. Serua mihi oro aliquem locum in amicitia tua, ubi me ponas. Non postulo in primis aut secundis, sed saltem in ultimis. Namque si cetera desunt quae amicitiam inter nos conflare debeant, illud sufficere debet officiorum, scilicet, professio eadem, quia & ego Caesaris nostri Frederici secretarius sum, quauis longe indignus. haec tamen res facit ut bene uolentiam tuam obtinere non desperem, sed quasi iam illam nactus sum, statui amicorum more absque praefationibus, quod mihi necessarium sit tibi aperire, tuumque consilium & auxilium exposcerem. Vacauit aliam in Basiliensi Concilio praepositura Sancti Laurentij Mediolanensis, eamque mihi sancta synodus, quam tunc omnes recognoscebant, illico contulit. Princeps Mediolanensis alium ex domo Landrianorum elegi fecit, & dari ei possessionem. Eugenius cuidam Leonardo Vertelleni de illa prouidit. Veni ergo mox Mediolanum fauoreque amicorum, et ex gratia principis, excluso qui iam erat intrusus, possessionem obtinui, solutus tamen ita ut fiebat Todeschino quinquaginta aureis: moxque iussu ducali Basileam repetij. Ab hinc triennium pestis magna Concilium inuasit, dux suos reuocauit. Ego quia bonum officium ibi habebam, recedere non potui: morbum incidi, subitoque orta fama est me mortem obijisse. Scitum est id Mediolani: Leonardus cui Eugenius prouiderat, sublatum me de medio gaudens, possessionem praepositurae postulat obtinereque. Ego postmodum conualescens, & audiens me spoliatum scribo literas ad amicos: facio fidem me uiuum esse, peto restitui. Sed quia Basileæ eram, nunquam obtinere potui: Credoque nunquam principi fuisse rem expositam, quare cum tu eo in loco sis quo te cupio & gaudeo, rogo obsecroque ut aperire ista principi uelis supplicareque, ut ecclesiam meam mihi restitui faciat, et si aduersarius dicat se ius habere, non fugio iudicem Mediolanensem archiepiscopum uirum sanctissimum, aut Notuariensis Pontificem integerrimum patrem, dummodo quod iuris est, ante omnia restituat in statum pristinum. Iam autem non potest dici quia de obedientia alia sum, quia regi seruo, qui est omnino indifferens, plura scribere si mihi cum homine minus perito res esset: tibi autem hoc parum sufficit, me iam habere. Fecissem regem scribere, nisi rem parua putarem: si tamen ita consulis, neque aliter fieri potest, non unas sed centum habeo literas. Tu obsecro mihi quid speres, & quid factum sit opus, rescribe, & iuuua ut potes. Scies quia neque ingratum promouebis amicum. Vale, & me sic frueri, ut strenuo milite, & doctore eximio domino Iacobo de castro Romano uteris, tanto tamen minus quanto & scio, & possum minus: & tanto plus, quanto plura mihi quam illi licent. Iterum Vale.

Gratulatur beneuolentiam magni uiri se nactum esse, Epist. XXXI.

Reuerendissimo in Christo patri domino N. Cardinali Cracouien. Aeneas

Syluius Poeta, S. P. D.

EPistolam meam Reuerendissime pater & domine colendissime, quam ex Franckfordia paternitati uestrae transmisi, libenter audio in uestris oculis gratiam inuenisse, si tamen ita est ut spectatus miles Iacobus apostolicus nuncius mihi retulit, qui non solum placuisse literas meas, sed & me iam inter familiares uiros admodum charos esse confirmauit annumeratum, quod magni muneris recepi loco, multumque illinc laetatus sum. Mea namque sententia est, ut nihil inter mortales felicitius sit, quam praclarorum hominum familiaritate potiri, ab hisque diligere & obseruari, quod cum mihi intelligam apud V. P. R. contigisse gaudeo mecum per sepe, & quasi thesaurum magnum receperim uoluptate fruor in

XX 3 genti.

genti. Nec ab re hac utor cōparatione, nam qui thesaurum inuenit, nisi potens sit, illū custodire saepe defraudat, & aut principis rapaces manus, aut acutos furis ungues semper timet. Itidē mihi accidit, quo nāq; pacto uestrā seruare beneuolentiā possim, nō plane uideo. Conciliatrix nāq; beneuolentiæ uirtus est & custos, neq; absq; hac potest ullū amicitiae uinculum perpetuū esse. At hæc in me, aut nulla est, aut minima, quid igitur faciam, ut uestra erga me uoluntas maneat: qua uia in hac gratia perseuerabo: quo modo hæc charitas alligabitur: peritura est breui ut uideo hæc mea uoluptas, si ad me tantum respicio. At si uestram R. p. intuear, spes est mansurū diu, & solidū ac firmū esse huiusmodi gaudium. Benignitas enim uestra quæ amare (ut audio) cepit mansura est quādiu uiueritis. Faxit autē Deus, ut longissimo ac Nestoris euo fruamini, ego uero curabo eundem me semper exhibere qualis eram, dum hæc orta beneuolentiā est, & si quid potero amplius præstare, non subterfugiam. Afferuit autem idem Iacobus auidam esse V. R. P. ut quas nossem nouitates sibi rescriberē: parebo libens, & quæcunq; emerferit nouiter his in partibus scriptu digna, epistolari claudā breuitate, ne uel legenti tediū uel scribenti laborem nimīū pareat. Narrationis caput reditus Regis dabit, qui ex Rheni partibus Februario mense in Austriam remeauit: eius aduentum omnes accolæ admirati sunt, nec ei arbi trabantur fieri posse, ut regium diadema tam facile consequeretur. Sed admiratio hæc reuerentiam peperit, more enim humano accidit, ut illos magis ueneremur, quorū opera demiramur, haud aliter nūc actum est. Albertus dux Austriæ quāquā diu infensus fratri suo Regi fuisse, bellūq; secū a parte gessisset, ut eū audiuit adesse, ad sextū (ut Romani dicebant) lapidē obuiā processit, unaq; secū Viennā ingressus est urbē, paucis diebus iterum Regem adiēs, cum in noua ciuitate foret, relictis omnibus controuersijs, in fraternam receptus est societatem. Hæc sunt quæ mihi scribenda de noua occurrunt, omisissis nugis, & alijs leuibus rebus, de quibus in uulgo semper est rumor. Afferit dominus Iacobus epistolam quandā ex meis, quas his diebus edidi, eam rogo ut uideatis iudicetisq; quoniam cū timore de rebus fidei scribo. Librarius qui trāscripsit, non erat ualde peritus, itaq; plura uicia possunt in ea esse, quā ego posuerim. Ideo uelit V. R. P. reprehensiones mihi præstandas cum eodē diuidere, meq; semper habere charum & in memoria.

Vocat cum desiderio amicum. Epist. XXXII.

Aeneas Syluius Poëta, Ioanni Campislo, S. P. D.

Ex literis pluribus Reuerendissimi domini cardinalis sancti Angeli ad Regiā Maiestatem directis, percepī te fore apud ipsius Reuerēdissimam paternitatē. Nam & tua manu scriptæ erant, & tuā dicēdi suauitatē redolebāt. Id quoq; & postmodum uir suauis & tui amantissimus Nicolaus de ciuitate Castellis confirmauit, quæ res mihi maximæ uoluptati fuit, sperāti te propediē uidere, deosculari atq; amplecti, quodq; dulcissimum inter nos esse solebat, officium instaurare ac de medicina nonnihil cōferre, cuius te arbitror plures diatim lectiones audire, cum ubiq; medicorū sit copia. Expecto itaq; te mi Campisli magna cum animi alacritate, & gaudio, & quamuis te pluribus annis priuatus fuerim, et absq; te uiuere didicerim, nūc tamen nescio quid factū sit, ut postquā te uenturum sensi, miseram mihi existimē uitam, dū tuus differtur aduentus, quapropter si me amas ut soles, cura ut uenias, ego te ueteri ex amore obseruo colōq; nec propter silentium quod inter nos diuiniuit, amoris meo detractum est aliquid. Seruauī nāq; legē inter nos dictā, ut amicitia nostrā, quā animorū cōformitas, & morū similitudo conflauerat, literarū omisissio nō aboleret, quod ita à me factū est ut putē auctā potius quā diminutā esse beneuolentiā meā, nec aliter opinor de tua charitate, q̄ amicitia nō more puerulorū uariandā existimare solebas, sed Philosophorū legib. mutabilē. Quod autē in his partibus esse me audis, nolo ut admireris, uocatus enim per Regiā Maiestatem fui, in secreta ritūq; receptus, & q̄d mihi grauissimo est oneri, Laureati Poëtae titulus adornatus, quod nomen licet mihi sit lōge impar, non tamen à Rege datum debuit refutari. Apud hunc igitur principem me reperies, ad quem cum in hac potestate ecclesie accesserim, tanquā in tutissimum portum libenter me cōtulī, ut procul ab huiusmodi prælatorum dissensionibus agam uitam, & meipso fruam. Vale.

Dolet

Dolet de amici & patris absentia. Epist. XXXIII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Georgio Andrentio, Senensi amico probo & constanti.

Literis tuis quas plurimum accepi, utor iocundissime, quas lectitasse milles ne quisquam fat est: scis enim cum præsentēs effemus nullam potuisse diem præterire sine colloquio nostro: namq; aut ego te uel tu meipsum quæritabas, quo magis tecum me uiuere fiebat quā cum alijs omnibus. In præsentia uero literæ tuæ illo offenso funguntur quo tu olim utebar: cum eis uitam duco: hæc mihi Georium, hæc mihi te primum inter omnes afferunt: his fruor: has amplector deosculorq;: ex illis solacium si quod habeo ad me prouenit. Cum legi (deum testor) non ualui lachrymas continere: fleui fateor: iterum atque iterum fleui. En inquam, ubi amicus ille meus dulcissimus, dimisisset ipsum certo scio, si quando reuisam, nescio. Urgebat namq; ad lachrymandum præcipue quod de genitore meo Syluio narrabas: tunc ei uisum est ignaro, quid aculei corculum meum tetigissent, memineram paterni amoris, participabamq; cum patre amaritudinē. Sed de his omittamus, nam cum incido in hanc rem, uideor profus emori. Te autem patri meo adoptatum gratisime tuli, unde intelligo ut illius furorem diminutum & te germanum acquisiuisse, quibus rebus nō potui respondere plurimum, alijs namq; ilico receptis literis. Nunc Mediolani me scias commorari, præstoq; Germaniam postulabo, itaque si quas literas ad me uis dare, iubebis exponi Basileæ. Cætera non habeo quæ scribam. Andrentio Petrucio nostro literas dedo amplissimas. Genuam, eiusq; cunctos mores pro ingenio comprehendo, quas tibi ostendi meo nomine exorabis. Vale atque iterum uale, omnesq; amicos nostros iubeto saluere, & si quando genitorem meum offendam, uerbis tuis solabere quo ad potes.

Magnificat beneuolentiā. Epist. XXXIII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Ioanni Aurispæ Siculo.

Nescio quid causæ sit Ioannes mi dulcissimæ, quo nequeam etiam paruo tempore imò breuissimo momento immemor esse tui, esq; in memoria semper mea. Et ipsa recordatio gratisima est, qua te absente nihil habeo dulcius. Hoc dum facpius considero unde procedat, multa cum enumerare possim, humanitatem tamen tuam potissime ratus sum dedisse causam. Nam cum de Patauo redirem Senas, subsisteremq; Ferrariæ nonnullis diebus, tantum in te urbanitatis esse cognoui, tantum charitatis ac beneuolentiæ in omnes etiam in infimos, ut opiner te nullum fore benigniorem. **C**facilioremq; nam & me uoluisti inter amicos tuos connumerare. Hac de re tanto amore tibi afficior, ut si quos ad te profecturos comperiam, sine literis meis uacuos non possum dimittere. In præsentia uero cum reperissem. Nicolaum illustri Marchionis nuntium, de te diligenter interrogauī, & cum iocunda omnia retulisset, longe gauissus sum, lætorq; uehementer, si quid est tibi cordi ac iocunditati, nihil est enim quod magis affectem quā te sanum hilaremq; esse, & me tibi charum fore ut ex cōiectura capio, imò expresse intelligo. Vnum itaq; oratum uolo, ut ostendas scilicet tuam erga me beneuolentiam extinctam non esse, quā rem scribendo sapius efficies. Vale & magistro Hungoni & natis suis me commendatum facito.

Nymphiphlexim libellum se effecisse significat. Epist. XXXV.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Sozimo medico præstanti & amico optimo.

Quattuor iam mensibus ad te literas dedi, quas nū habueris, certi nihil habeo. Sententia tamē earū fuit ut opusculum esse perfectū scires, quo me de Baptista sapienter rogaueras editurū, quod ideo feci, non ut idoneū me fore existimare cōdendis operibus

XX 4 autorem

autorem, sed ut intelligeres amoris erga te mei, tantam esse uim, ne quid tibi negare ualeam. Absolui ergo libellum hunc tuo nomini dedicatum uersuum ultra duo milia, quem appellauit Nymphiplexim de laudibus Baptistae tuae, profuse loquentem. Eum uidit Nicolaus nostrarum literarum lator, cui uidentum tribui, quo testis esset idoneus qui de uisu referre possit ut nostrae leges imperitant. Libri autem memet latorem spero, quoniam istuc breui proficiscar, habeo enim multa de Baptistae tuae tibi recensere, quae non erant literis inferenda. Vale & genitori tuo & Ioanni me commendato, uerbisque meis germanum tuum iubeto saluere. Iterum uale.

Excusati ironice non scribentem, Epist. XXXVI.

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. Petro de Noxeto
amico primario.

Mirabar dudum quid rei esset quod ad me nihil scriberes, sed haerentem me facturis atque ancipitem uir suauis & utriusque nostrum amantissimus Nicolaus & caetera, ex dubio mouit, qui te diuitem factum retulit, quo audito, atque inquam, subito hinc illa intermissio literarum, hinc illa mei obliuio longissima. More enim hominum euenit ut ditiores effecti pauperiores negligant, sed non est mihi molesta haec tacurnitas tua, quando ex causa tua utili prouenit, longe namque dulcius mihi est te locupletem esse tacendo quam scribendo inopem. Oro tamen si facultates tuae otium aliquod praesent, mei ut memor sis. Nam etsi diuitiae occupationes dant maximas, tempusque auferant, pauperi tamen copiam subministrant. Cuius si quolibet mense paginam unam ad me tinxeris, magnam gratiam facies amico tuo, & duplum recipies. Scriberem tibi harum partium nouitates, nisi Nicolaus instructus ueniret omnium, quem libentius audias quam meas literas leges. Accepi te uel patrem factum uel breui facturum esse, quod mihi uoluptati est. Mirorque noluisse te huius gaudij me fore participem, qui nihil significaueris tuo Aeneae. Ego tamen cum filiolum in Scotia suscepi, mox te reddidi certorem, sed ille iam est uita decessit, deum oro ut tuum uiuere sinat, patris similem. Verum ne omnino existimes te meis carpi sermonibus, illud etiam te scire uolo, quia tuarum literarum unas suscepi per oratores regios, qui Florentiae fuerunt, quas pro magno munere habui tamen si plurium annorum parum sit una epistola compensare silentium. Vale & me Reuerendissimo domino communi & uiro singularis doctrinae magistro Thomae, & caeteris amicis effice commendatum.

Praeceptum bene uiuendi, Epist. XXXVII.

Aeneas Syluius Poeta, Ioanni Perigallo scriptori
Apostolico, S. P. D.

Rem longe maiorem quam possim praestare, quotidiano conitio ex me petis, breuem ut tibi bene uiuendi praerceptionem conscribam. Tentatio illa, non consultatio est, quid enim fieri potest ut meis monitis tu indigeas, qui studiosus philosophiae semper fuisti. Cui si aliquid deest, praesto assunt diuini atque humani iuris doctores, qui Basileam quasi Athenas ornatam reddunt: illos consulere & facilius erat & utilius. In Austria autem dementis est quaerere Romam, aut Platonem apud Hungariam inuestigare. Non tamen propterea tibi non respondebo. Tanta est enim tuorum erga me magnitudo meritorum, ut non solum petitionibus tuis quas serio, sed etiam quas ioco facis tentationibus parere obnoxium me existimem. Satis faciam igitur breuiter petitionum tuarum, nec Philosophorum more praercepta dabo, sed ut paterfamilias cum filiis solet, agam tecum. Norma est succincta quae si seruaueris recta in caelum uia transibis. Nescio si unquam ingressus es mare: illic si unquam fuisti, scio te cum procellis inflari pelagus & nauigiū impeti contrariis uentis cernebas, multa Deo uouisse. Si ergo uis fieri saluus, recteque uiuere, quae promissisti dum tempestas in mari fuit, ea serua. Quod si fretum nunquam ascendisti, carceremque aliquando pertulisti, cura ut egressus talis sis, qualem te futurum, si exires spondebas in carcere. At si neque hoc neque illud expertus es, remedium tertium superest. Non dubito

A dubito quin aliquando agrotus fueris. Quis enim est, qui tricesimum annum absque graui aliqua ualerudine attigerit, multae pestes humano imminet corpori, minimaque res est quae nos uel tollit a uita, uel morbis deterrimis afficit. Memento igitur mi Ioannes cum lectulo resupinus iaceres, cum renes arderent, cum illa ruperentur, cum fauces arescerent, dum te sitis incenderet, dolor pulsaret, facietas cibi offenderet, quid tecum ipse diceres, quid Deo promitteres, si tibi sanitas restitueretur. Certus sum quia de modo uiuendi sapius cogitasti, & uicia dimittere, uirtutes uero amplecti spondidisti. Nunc igitur quia diuino munere sospes es, stude ut impleas quae promissisti agrotus. Haec regula est bene uiuendi breuis & certa, haec serua. Sed accipe etiam aliam breuiorem. Si uis recte agere uitam, nihil facias quod deum uidere non putes, nihil secreto exoptes quod praesente populo optare non audeas. Iuuenalisque nostri memineris qui ait. Optandum est ut sit mens sana in corpore sano. Caetera ex alijs quere. Ego quid dicere possem breuius non habui. Vale & me quando id reciprocum est, ama.

Significatio huius dictionis turpis per antiphrasim, Epist. XXXVIII.

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. Ioanni Campisio Philo-
sopho praestanti & ornatissimo.

Bemiratus es Ioannes mi amantissime, uersus meos cum legeres, mulierem turpem pro deformi positam esse. Cum usurpatissimum apud omnes autores peregrina sit ut animae uitium potius quam corporis turpitudinem demonstraret, sic est illud Iuuenalis: Filiolem turpi uetulae producere turpem, & alibi. Breue sit quod turpiter audes, & iterum, Nec foridum alij nec turpe putarent, & horum exemplorum mille. Cicero quoque in Officiorum libris de turpi sic loquitur, ut de re quae honesto opponitur. Honestam autem non in corpore sed in anima locauit, unde & eius contrarium quod est turpitudine, animam intuetur. At ego nec ratione nec autoritate careo. Licere mihi uidetur ut quae admodum pro pulchro honestum ponitur, ita & turpe pro deformi nonnunquam recipiatur. Virgilius enim, & corpore honesto inquit, quod Seruius, id est, pulchro exponit. Rursum apud Ciceronem in hisdem Officiorum libris, quid significet decorum scis. Iuuenalis tamen id ad corpus retulit, tanti est quaerenda cura decoris. Quod si decorum ad corpus animumque producimus, cur non est eadem de turpi sententia? Sed ne te multis morex, autoritatem subijcio inter eximios poetas. Ouidius non inferiori est loco, quae Lactantius ingeniosum uocat, is in eo qui de fastis libro inscribitur, hos uersus ponit. Utque ferere uidetur turpes in pellice uultus. Huius in amplexu Iupiter inquit eat, loquitur autem de Calistone quae in ursam conuersa est cuius uultus turpes dicens, nihil aliud significare uoluit quam deformes. Nec Vergilij nobis autoritas abest, qui de apibus loquens, in Georgicis, & puluere turpes dixit, nec tunc animam sed corpusculum denotauit. Hos ego secutus sum, quod si Aristoteli inimicus culparet, imitari potius uellem Nasonis atque Maronis doctam negligentiam, quam illius obscuram diligentiam. Vale.

Damnat uerbosa uolumina, Epist. XXXIX.

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. Mariano Sozino Senensi.

At tulit mihi uir canus & perbenignus Ludouicus tuas literas, & quae sibi commissi seriose retulit. Vidi libenter ipsum tui causa, & tuas literas quae unice post meum ex te recessum apud me sunt, auide legi. Quod mihi mandasti non potui absoluerem, ut forsitan cito uoluisses, propter recessum Regis festinum, qui raro uno in loco moratur, indies tamen ero tui memor, & quid facere oporteat alijs literis tibi significabo. Res enim huiusmodi longum habet tractum, sed postquam coepit, non facile dimittitur, nec tantam habent uariationem ut nostrae. Tu tibi persuadere debes me tuum semper esse, cupereque morem tibi in omnibus gerere, & utinam in loco esses, quo te & tui doctrina uti sapius possem. Gaudeo te paterfamilias factum, & rogo diuinam Maiestatem ut, soboles ex tuis lumbis orta, similis sit tibi. Commentarios tuos super decretalibus, & si facundos arbitror miramque scientiam praeserentes, uidere tamen non cupio, quia

terruit me laborum numerus, cum eos in quatuor & uiginti uolumina distinctos scripseris, mos est Legistarum ut longi sint, hinc Ouidius, uerbosus dicit leges. Et Iuuenalis de cauidicis scribens libellos, inquit, eos infaste sequi. Tu tamen & oratoris & poetæ & iurisperiti locum imple, deberes ista metiri & modum paginæ facere, ne scriberes in immensum, quia & scribenti labor est, & legenti fastidium. Tuas sortes si quando ad me miseris aut uidebo, quia illorum codices, non dixisti admodum esse numerosos. De Rege Arragonum quæ scripsisti ex alijs quoque audiui. Deus illi iter faciat ad suum desiderium, quia uir est uictoria dignus, nec qui dominetur par est in orbe sibi. Ego illi afficior propter suas uirtutes, nunquam tamē uidi eum. Si posset Italia suo pacari sub domino, magis probarem quam sub cōmunitatibus, quia cor nobile regium uirtutes præmiat. Tu uale & Andream iuris interpretem Hugonis filium, quem apud te esse audio, meo nomine saluum dicito.

Promouet conducendum in officium, Epist. XL.

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. domino Ioanni Mayers Cancellario Austriæ benefactori suo honorando.

Alloquetur te uir bonus & honorandus Lodouicus lator præsentium, in te quidam domini Mariani Sozini Senensis, utriusque iuris doctoris excellentissimi, qui libenter in hac temporis tribulatione ad Germaniæ partes se transferret, & ius Viennæ legeret. Quare si uides ad eam rem esse modum, supplico ut me instructum factas & ego Regi referam. Mihi enim res uidetur utilis & uniuersitati & patriæ & Regi. Nam cum ille sit ex primis Italiæ doctoribus, multi remanebunt Viennæ, qui nunc Baduam studij causâ uel Papiam pergunt. Et omnis Bauaria, Sueuia, Franconia & Bohemia ac etiam Hungaria iuris ediscendi causâ Viennam petent. Rex uero in his quæ iuris sunt consulere ipsum poterit, & si quando opus fuerit ducet eum quocumque uoluerit. Ideo si uides utam ad hoc patere, fac me certiorē, & confide quia hominem perliberalem promouebis: non doctum in iure solum sed omnis doctrinæ peritū. Eius uirtutes ex Lodouico præfato planius pernosces: me plura dicere communis patriæ uetât & amicitia quâ illi sum iunctus, ne has res præferre ueritati uidear. Sed confido multos esse in Germania qui uirum noscunt, qui eius discipuli fuerunt, qui me succumbere non sinent. Tu communis boni amator & regalis honoris promotor es, quod in hac re potes ostende. Vale.

Da fidem scriptis, Epist. XLI.

Aeneas Syluius Poeta, Strënuo militi domino Procopio Bohemo, S. P. D.

Sunt mihi certa quæ scribis, ne unquam aliter ratis sum. Nosco enim mores militum inter quos magni sit fides, quæ ex ea est dicta, ut Cicero uult, quoniam fiat ut dicitur. Tu uero ultra militiam etiam literas es sortitus, quarum magna pars fidem cōmendat, decipere autem inter uitia ponit. Scio igitur de retento esse cum sperares proficisci, nec ego aliud ratis sum. Sed commēdo te qui rescripsisti causam remissionis & felicem te puto, qui neque montes neque lutum neque glaciem aut niues experiri uoluisti, quam hæc omnia tolerabilia existimarem, si Bacchus apud has gentes tractabilis esset, si rudis est, asper, indomitus, amarus, nihil habens in se suauitatis. Verustas Bacchum qui dulcis esset & hominem affabilem redderet, in numero deorum collocauit. Hic uero inter Eumenides cum Cerbero & Hydra locandus esset. Quid tibi de mulieribus dicam, comprimō me ne fiam odiosus, ne aliqui ex nostris socijs qui rutilam credunt Lucretiam, me molestum arguant quasi eorum amori derogauerim. Sed amor cæcus est, ideo Papi Florentinus lucernam quandam adamauit, ut pendentem ex cingulo quocumque iret ferret secum, & obuiantibus quibuscunque ostentans, nunquid pulchra lucerna esset percussabatur. Sic iuuentus uestra ethiopem quasi

niue

Aniue sit cædior colit. Facit hoc inopia: nam & monoculus Rex est inter cæcos. Satis dixi, tu Viennæ degis ubi ueneris chorus late patebit. Sed caue ne uincaris uerbo aut blanditijs alicuius, quia postquam inescatus est homo, derelinquitur, estque derisui, nullam ames priusquam probaueris. De pecuniola mea, mea laudo, illâ apud Cancellarij fratrem deponas. Regi ero tuus fidelis nuncius, & hodie ut puto, nec mihi hoc erit pro te facere arduum. Vtinâ seruire tibi amplius possem, nam meritis es ut te omnes promoueant. Vale & intra Bohemiam noli tam diu esse ut obliuiscaris nostri. Quod responsum Rex dederit, per alias literas efficiam tibi notum. Iterum uale.

De incerto curialium statū, Epist. XLII.

Aeneas Syluius, domino Caspary Schlick Cancellario imperiali, S. P. D.

In literis alijs quas cum præsentibus mitto, significauit tibi maiestatem Regiam diem sancti Georgij delegisse, in quo uellet petere Nurenbergam, & sic in consilio conclusum est. Sed non est Sybillæ folium, aut immutabile fatum, quod in consilio decernitur. Viuimus nos indies quod heri placuit hodie displicet: ita gestum nunc est. Terminus enim qui erat ad sanctum Georgium receptus, nunc in Ascensionis diem commutatus est. Mihi hæc mutatio suspecta est, uereorque ne derisui sit principibus, qui diætas Almannorum infinitas aiunt. Puto autem Regem idcirco terminum hunc amplexum, quia mox instet alius cum Bohemis receptus ad natiuitatem beati Ioannis, quasi per hunc modum intendat Rex unum mensem Nurenbergæ morari, imperij & ecclesiæ facta terminare, atque exinde Pragam ire. Nescio tamen an bene metiti sint terminum, qui hunc excogitarunt. Ego reor neque Regem ad diem uenturum, neque mensem ad tot negotia sufficere posse, uereorque ne dum uno itinere duo negotia uolumus absoluerē, negligamus utrumque. Sed faciat me deus falsum uatem potius quam uerum cum tanto damno. Ex his uideo diætx continuationem non habituram locum, sicut apud uos erat statutum, quia nimis durum esset tam diu expectare, exinde intelligo Chimenen episcopum huc uocari & te etiam accersiri, & quia episcopus huc quamcito uenturus est, suadeo ut & tu nihil tardes. Scis quid expediat propter ecclesiam Frisingensem, tu potuisti sentire quid sit animus Abimensis, in hac re puto utile fore ut non sit tardior tuus quam sius accessus, credo me sane comprehendis. Comes Goriciæ iam triduo hic est, eiusque consors, dispar coniugium unâ ingressi sunt, unâ ædes incolunt, unâ per oppidum pergunt. Si sic se amant ut foris significant, beata societas est, mirandumque spectaculum. Nuper uirum uxor captiuum habuit in uinculaque coniecit, ac horrendi criminis reum dixit. Nunc unus lectus utrumque recipit & una pascit mensa, mira res si tantum odium tam cito poni potest. Inter alios si hoc accidisset, nec uir uxori fidem reconciliantæ daret, nec uxor uiro iniuriarum ultionem uerita. Sed hic fortasse non ut uolumus, sed ut quimus agendum est. Exitus qui sit utriusque mens patefaciet. Albertus Regis frater tardius sperato tēnit, is enim nescio quam ob causam Petrum Cottram suum Cancellarium apprehendit, & coniectum in uinculis compedibus ferreis alligauit, sic uir infelix multorum laborum fert præmiū: nemo est qui speret ipsum liberandum. Principes namque huiusmodi ferē omnes sunt, ut quos capiūt, nunquam dimittant. Aut enim reus est, qui captus est & luere penam debet, aut innocēs, sed ut uideatur nocēs tenetur ne principis crimen pateat, ne uel ille dimissus iniurias quaestum eat & ulcisci studeat. Beati qui procul a curiarum tumultibus degunt, & contenti sunt quæ adest fortuna, nos animorum impulsu cæcæque cupidine ducti, Regum atria petimus, principum in oculis uersari uolumus, quibus si milies cum periculo capitis serueris, modicum uero aberraueris. mox peristi, nihil enim uiolentius est aure tyrani, suspiciosi omnes sunt, tū curiales inuidi promptique, nedum si assit, sed si absit quoque criminari delictum. Perierunt omnia seruitia si semel non recte spueris. Et sunt nonnulli, qui tunc citius seruum perdunt: cum maiora sunt obsequia, nam cum uideant se multa illi debere, potius delictum cupiunt quam obse-

obsequium premiare. Sunt tamen plures qui ducis Alberti factū probant, & mihi quoque ita persuasum est. nam princeps ille, tum sapiens est, tum mitis, nec absq; magna causa in tantum uirum iniecit manus. Sed Cottra utilius fuisset plebem suam curasse. Nunc queritur quo pacto sibi illa auferatur, & aiunt quidam irregularē esse hominem, priuandumq; ecclesia in qua uellet nūc (ut existimo) Petrus Deo seruire, sed quia dum facultas fuit, uoluntas defuit, nunc uoluntatem facultas deserit. Nemo contentus uiuit forte, quo plus habemus, plus uolumus. Ille beatus est qui cupiditati terminum ponit: qui uero nimios optat honores & nimias poscit opes, is sibi excelsa turris tabulatum erigit, unde altius cadat, maioremq; det ruīnam quā opinionem. Faxit deus ut sicut nunc non habeo, sic perpetuo fugiam. Tu uale et quamuis hi reditum tuum uideantur dissuadere, quamprimum redi, quia Rex noster nihil Tyranni habet. Et tu non cum eo sed cū alio creuisti, nec nunc augere sed conseruare statum queris.

Rex Arragonum se eiegit in auxilium Rhodis contra Turcam, Epist. XLIII.

Aeneas Syluius, domino Caspari Schlick cancellario imperiali, S. P. D.

Aduenerunt denique literae apostolicæ, per Guidonem allatæ, sicut ex cursa scriptum erat has apud me habeo, nouem numero. Sunt in forma plena & sufficienti. Nunc opus est ut quamtotius reuertamini, quia ut spero possessionem assequimini concupitam. Nuncius qui attulit literas refert Thaddeum Marchionem Hestrensem per Nicolaum Picininiū cum mille equitibus interceptum, missumq; Regi Arragonū. Qui Rex Venetijs scripserit pacem, aut belli poscens inducias, nam duas & quadraginta galeas armauit, intendens Saracēnorum, qui cōtra Rhodum uenerant insultantibus obuiare, nihil adhuc de responso scitum est. Athelini legatos habent, Venetijs auxilium postulantes: quod ne fiat timor est. Libenter namq; Veneti aliquid illis in montibus piscarentur, ne uenari Caesar in mari eorum posset. Habebitis & uos literas de Venetijs per quas cognoscetis, somnium esse de pecunijs, nisi alia incedatis uia. Comes Goriciæ hinc abscelsit, abnegatis sibi feudis. Dicunt enim Austriæ duces id priuilegij habere, ne quis in territorijs suis princeps degat uexillo inuestiendus, uxor eius adhuc est hic. Manent uetera pacta quæ comes Cilix percussit, omnia uir tenet, uxor unum castrum habet & ibi libras centum: & rursus trecentas annuas ex uiri camera susceptura est, sed cōiacere illi non tenetur, hoc uitium male habet, uxorem parua prouisio grauiat. Comes Cilix, & dux Albertus ambo in consilium Regis sunt recepti, & his diebus iurarunt, ita que non omnino hic nihil est actum. Reliqua ex literis domini Henrici sentietis. Ego maximopere cupio Titum Liuium uestri itineris esse comitem, ut meus sit in curia aliquando socius. Valete & me uestro ex amore commissum habeatis.

Notitiae de Turcis, Epist. XLIIII.

Aeneas Syluius poeta, S. P. D. summo Philosopho Ioanni Ampisio.

Aliorum literas quæ ad me scribuntur semel duntaxat lego, idq; cursim. Tuas cū recipio nunquam satis legisse uideor. Redeo iterū atq; iterum, nunc istam nunc illam particulam attingo. Aegre illas è meis manibus abire sino, facit hoc ornatus scribendi & charitas, tum quod cum illis tanquam cum teipso loquor, quo nemo mihi suauior est. Nūc cum Guido tabellarius tuas mihi literas redderet, quantum uoluptatis acceperim non possum coniunctim expromere, sed partes epistolæ tuæ singulas referentē me magis intelligas, & quantum attuleris gaudij intueberis melius, prætereo res insubres, nec enim, mihi suauis est, te quicquam absque consilio facere, tametsi iocans magis quā arguēs de parcitate fecerim uerbum. Quod de Politicis scribis, admodum placet, nec te mirari oportet, si tibi librum empturo prospicere uolui, non enim diffidere est amicitiae sed consulere, quando uiam ostendimus seruandū argentum. Quod uero ad nummos me paulo post nimis affectum dicis quā oporteat, facis amicē, qui me admo-

nes

Anes ne quid auaritiæ in me sit: te quoque in hoc Philosophum præbes, cuius est animum uitij purgare. Sed scis omnes nos cum senescimus (ut Terentij sententia est) ad rem fieri attentiores, quamuis ab re sit, quo minus restat itineris, eo plus (sicut Cicero ait) queritur uiatij parare. Credo id accidere, quia multas perpessi calamitates in iuuentute, illarum meminerimus timemusq; ut reuertamur in eas. Animus iuuentis sanguine feruens, ebullit, furit, insanit, nil pensi habet, non pecuniam perdit, quoniam se facile lucraturum sperat: nunc bella metitur, nunc mercaturam cogitat, nunc regales curias meditatur, credit amari, credit sibi ab omnibus subueniri si opus fuerit. Vetulus spiritus scit, quā raræ sunt amicitiae, quā fallaces amores, quā difficilia lucra. Scit temporalia bona (sine quibus negat Aristot. plenam felicitatem) in manu esse fortunæ, quæ si amiserit, illa inuita recuperare non potest. Ego mi Ioannes satis multa probaui, pecunias quasi fimum contempsi, nunc cum illas uellem, nusquam apparent. Video uerum esse quod Iuuenalis inquit: Haud facile emergunt quorum uirtutibus obstat Res angusta domi. Si mihi puer ut Vergilio & tolerabile fuisset hospitium, potuissem & ego cantare sub Antropertio, quod nunc potest sane paupertas facere. Mihi curandum est ut uitiam atque auro non caream, quo nocte dieq; corpus eget. Da igitur ueniam si emptor quā minimum dare cupiam. Nam & qui uendit quā maximam optat uedere, age tamen ut uis fiat, nullibi ero tibi aduersus, tametsi disputare interdum placeat. Tuum est curare ut Aristot. ueniat, quouis precio emptus, nec doleat hic Philosophus uendi, nam & Platonem uenditum legimus, quamquam uenditio hæc quā peto, etiam Cicero & Vergilio sit accepta, nam qui scribunt nil aliud uolunt nisi ut post obitum quā sapissime uendantur. Tu tamen alij literis inuenisse te aiebas, uenalem Philosophum, nunc te inuenturum dicis, sed ille forsitan Senis mansit, ideo alium queris. Quod mihi scribis te uerba ex summo pontifice audisse, quibus spem concipis fortunæ melioris, magna lætitia intellexi, scio enim honore atque bono quouis te dignum. Tu tamen scis diuitias plerumque indignos comitari, easq; (ut Philosophi uolunt) qui minus sunt digni possident, ideo tibi minus spero. Sed præter summum Pontifex fatum uincere, & præsertim si, ut scribis, adiutor tibi sit Reuerendissimus dominus tuus meusq; dico meus quia uetus mihi apud illum notitia est, & putauit me aliquando ab eo diligi, idēq; nunc puto, nisi uel suus intratus sit animus, uel que intercesserunt negotia, me sibi alienarint. Credo te meum sermonem capere, ego tamen quicquid sit, illi afficior, uirtutemq; suam & miror & colo, nec ex eo aliud peto, nisi ut tuum bonum querat, qui uno uerbo statim tuum potest mutare. Ipse Philosophus est, nisi Philosophum amat desinit esse quod est, nec ego tati eum faciam, oportet nonnunquam fortunam uincere eiq; resistere pro uiris claris. De Noxetano satis fecisti desiderio meo: non solum enim quid officiorum gereret mihi exposuisti, sed ipsum quoque ad me scribere compulisti. Ago tibi propterea gratias ingentes. Video tamen non concordate quæ scribis, his quæ ab ipso accipi. Is se inopem scribit, cum eum diuitem dicis, sed credo te ad ueritatem loqui, ipsum ad opinionem. Nemo enim diues est cuius cupiditati non est satis, tu quod sufficere homini reris, id diuitias ais. Is quia non habet aurum montes, pauperem se putat. Ego plus tuis literis de eo, quā suis sum gauisus. Nam si te non audiuissem prius, moleste tulissem eius scripta. Diligo namq; ipsum & omnis acerbitatis suæ sum particeps. Sed tu letas me magnis angustijs, quando bene esse illi dicis. Non dicam plura in hoc quia sibi scribo, & puto eum apud te risurum, quando expuentes miseriam deambulatum itis meiq; memores estis, siue Coliseum pietatis, siue pontem Aemilium uel cum thermas uisitas Diocetianas, aut illa sanctorum templa. Iacobum Caluum resaluto & bene illi esse cupio. Nam meū aliquando amicus fuit, & nunc est nisi amicitia possit frangi. Multa mihi de Comite nostro Senensi uenerabili cubiculario apostolico scripsisti, quæ omnia iam dudum mihi Viennæ retuleras, & ego uera esse scribam, qui uirum illum nobilem conterraneum meum à teneris annis noui. Puto tamē te illa præsentē ipso scripsisse, qui tam efficax fuisti. Sed quid dixi puto, certa res est. Nam tu ipse in duobus corporibus unam esse animam dixi: quod igitur scribis nedum illo præsentē scribis, sed ipse scribit. Nō dicam ergo tibi ut

Y y aliud

aliud significes. Nam quod de te dico, de ipso dico: si tu me habes, & ipse habet Aristophanes tuus, Regium mihi salutes dicere uoluptati est, nam & illius memor sum, sed optassem quae fortuna sit eius sicut de Petro scire, timeo namque sibi, nam omnes Poetae iacent, surguntque theologi, quorum iustitia summa putatur scientia. Poeta uero exurit intactam paridi ni uendat aganem. Arbitror tamen quia pius est uir, deum illum respicere & aliquid iam tribuisse quo sit sibi tuta senectus a tege re & baculo. Nihil modo plus esset scribendum, nisi quod te scire uolo Reuerendissimum dominum Cardinalem sancti Angeli cum Rege Poloniae, atque Disputo iam intrasse Hungariam, quo in loco Bassa Turcarum cum uiginti milibus equitum obuiam uenit. Praemissisque leuis armaturae militibus Christianorum exercitum infestabant. tum Ioannes Transyluanorum dux, qui Vngarica lingua dicitur Vainoda, receptis decem millibus equitum, Morauam flumen traiecit, relictisque impedimentis Bassam petebat praelium iniciturus. Timuit Bassa recessitque. Ioannes uero urbem Nisam profectus est, eamque militibus cinxit, nec magno negotio expugnauit. Exinde relatum est Bassam cum exercitu reuersum bellum poscere, quo accepto, obuiam Ioannes perrexit, atque ut in propinquo fuit, struatis aciebus, certamen iniit. Mira res: ex Turcis duo milia caesa dicuntur: capta quatuor milia. Ex Christianis solum decem cecidere, quibus pro Christi nomine certantibus bene putandum est obuennisse. Signa militaria nouem intercepta sunt, multa praedaportata & spolia ditissima, reliqui, quot fuga morti eripuerat, incolarum insultu perisse dicuntur. Haec acta sunt ad diem tertium Nouembris sicut Regi nostro per ipsum Cardinalem & regis literis scriptum est. Aiunt hoc magnum esse initium, & spem hinc suscepi, qua Turci ex Europa pellantur, quod faxit Deus, tum propter Christiani religionis augmentum, tum propter nomen & gloriam Cardinalis ipsius, quem dignum honore quouis deputo, cum fidem catholicam defensurum tantis se discrimenibus obiecta. Vale & amicorum quicquid habeo saluum dicito.

Quomodo uxor ducenda & principibus seruiendum sit. Epist. XLV.

Aeneas Syluius Poeta, uiro praestanti fratrique colendo

Petro Noxetano, S. P. D.

Magnas habeo gratias Campisio nostro, qui te mihi scribere compulit: sed maiores tu illi habere debes, qui eius opera ad te reuersus es. Nam cum soleres omnium esse humanissimus, diu extra te fueras nihil mihi scribens. Quia re nescio quae potuerit immanior esse. Sed uiuat foelix Campisius, qui te humanitati reddens me uita donauit. Eram enim iam exanguis mortisque proximus, nihil tuarum suscipiens literarum, sed iam rediuius sum factus scriptis tuis, tametsi nonnulla scribas rancida, nam quicquid tibi molestum est, id mihi quoque acerbum esse debet sed credo plus alijs quam tibi de te. Facis enim ut uirum prudentem decet, qui de se parce loquitur & omnia sua imminuit, non ut miles Trafo auget, tu te pauperem dicis, Campisius te diuitem asserit, nec Castellanus negat. In hoc tamen duplex ratio esse potest, aut enim nimis appetis, aut iactantiam uitas, ne te diuitem scribens uenari gloriam uidearis. Ego siue pauper siue diues sis tantundem te facio, non enim unquam fortunam tuam sed te amaui, & illam quam in te sitam uirtutem cognoui. Si diues es, Petrus es, & uirtus tua est eadem, nec ista immutata sunt si pauper es, quia nulla ex uirtute spolia casus ducit. Quod uero patrem tibi esse atque sobolem dicis, credo ut scribis, & pietatis est his subuenire, qui hoc non facit eis, iam nec pius est nec bonus nec homo, sed immanis belua. Quid enim immanius dici potest quam illi opem negare, a quo susceperis uitam. O mi Petre nimis est arctum patri quo sumus obnoxij uinculum. Quamuis aliquorum uesania eo procedat, ut non solum negare parentibus uictum audeant, sed eos etiam uinciant, cedant atque trucidant, sed haec praetero. Illud autem mihi risum excussit, quod de Philorcio scripsisti, siue hanc uolumus Antiphilam dicere. Visus sum cum Terentio loqui, dum tuas perlegi literas, nunc mihi Pamphilus, nunc Eschinus, nunc Clinia uidebaris. Sed accidit tibi credo

Acredo non sinistre, quoniam bene moratam uirginem sortitus es, quae tuis conuenit moribus, quae non ad suam sed ad tuam sit uictura consuetudinem. Nec tu mihi de paupertate dixeris: uxorem namque ducturus, non aurum sed foeminam sibi maritat, uxorem castam, formosam et foecundam uolo, haec si absint nihil plus exigo. Sumi (crede mihi) mi Petre, multa cum diuitijs uicta, aliae temulentae sunt, aliae superbae, cotuma es, adulterae, mali loqui, nunquam uiris pacem dat, aliae deformes, aegrotae, steriles, haec tua non habet mala. Quid minimum quaeris ubi sunt maxima, tute illam probas, & solum accusas inopia. Superis sit laus quod tibi satis est, quodque officijs lucris praes. Marchio Saluciarum ut nobilitum & potentum fastidia fugeret, porcarum puellam, quam in nemoribus uenationi dans operam reperit, matrimonio sibi coniunxit: cuius uita omnes illustres foeminas inferiores se fore monstrauit. Quid tu dicas, aut agas, quoniam principes non uentur pauperis domus amplecti connubia. Ego tibi mi Petre, si sic est ut dicis, si tibi morigerata est puella, & tuo gustui conueniens, non suadeo ut nuptias protrahas, tibi melius quam alijs euenit, qui periculum fecisti antequam nuberes. Alij saepe decepti sunt, uxores ducunt antequam probent, & esto uiderint, & faciem laudent. Multi sunt occultis defectus qui post primos himeos in lucem uenientes, perpetuis cruciatibus uiros affligunt, ego de me facio coniecturam, plures uidi amauique foeminas, quarum exinde potitus tadium magnum suscepi, nec si maritandus fierem uxori me iungam cuius consuetudinem nesciam. Loquor tecum aperte, scio quoque animi tui partem, qui saepe mihi dixisti, eam te uelle coniugem ducere, quae se tibi debere plurima fatetur, ecce iam habes totum quod mente petisti, uide ut tibi sis conformis. Ego si quando dulces reuisam lares, & amoenam Italiam repetam, quod mihi dubio est, nihil me fecisse putabo, nisi & te conueniam & uxorem & liberos & pueros & domum & equos tuamque omnem suppellectilem uideam, panisque tui aliquid edam. Nec te terreat meus honorificus aduentus, non enim is sum qui pompam ducere possim, non arridet tantum mihi hera fortuna, ut cum fastu & gloria sperem me patriam posse remeare, satis mihi fuerit nisi mendicus redeam. Sat erit si mea pecunia uaticum coemero. Quod mihi sperem nihil est, et in hoc habeo superis gratiam. Suasisti exinde ut parti tuae faueam, si non alia ex causa saltem propter te, haec est ad iuratio quaedam, quae non suadet tantum, sed etiam cogit. Tu tamen nosti me principi seruire, qui nullarum est partium, quicque medium tenens unioni studeat. Nec fas est seruos aliud uelle quam domini cupiat. Mihi sanctum uidetur Regis propositum, cui ut faueat Deus supplex oro. Nec si mens regia locum habuerit, fors tua deterior erit, sed quemadmodum puto longe melior, quia tunc diues est curia & officiales opulenti, quando est unio, quam si Deus daret, posses & me & te uocatum facere. Sed nescio quando hoc erit, interim me Regi insinuabo, Regi parebo, regem sequar, quod is uolet & ego uolam, nulla in re aduersus ero, nec attingam aliquid quod statum meum non respiciat, quia periculosum est de aliena repub. curam gerere. Ego peregrinus sum, consultum mihi est Cnaronis offensum suscipere, aiunt, aio. negant nego, ipsi si fuerint sapientes laudem ferent, si stulti eorum quoque dedecus erit, nullius inuideo gloriam & nullius dolere infamia uolo: quod mandatum fuerit scribam, non addam quicquam, nec uideri uolo prudens neque stultus, tacebo & parebo libens: si secus agerem, non esset mihi ex usu, nec te uelle scio, aliquid me agere quod possit obesse statui meo, ne qui est paruus fiat nullus. Non dicam plura nisi quod te rogo de magistro Thoma aliquid mihi scribas, & quid de nuptijs sequatur. Vale.

De monte Veneris, Epist. XLVI.

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. Georgio Iuriconsulto fratri suo.

Venit ad me hac hora lator praesentium, ex me quaesitum, an Veneris motem apud Italiam scirem: nam ibi magicas artes tradi dicebat, cuius audis esset herus suus qui Saxo est summus astronomus. Dixi me scire portum Veneris qui est prope Lunan inrer Liguricos montes, quo in loco tres noctes egi dum Basileam peterem. In uenientia apud Siculos montem fore, qui Herix appellatur Veneri sacer, sed in his locis

nihil accepi magicum tradi. Inter conferendum autem uenit in mentem lacum esse, in umbra quæ prouincia ducatus dicitur, non longe ab urbe Nursia ubi præruptus mons ingentem speluncam facit, per quam aquæ fluunt. Illic memini audisse me striges esse et demones, ac nocturnas umbras, ubi qui audaces animo sunt, spiritus uident, alloquunturque & artes ediscunt magicas: hæc non uidi nec uidisse curauit, nam quod peccato discitur melius est ignorasse. Sed Sauius iuris ciuiliis peritus qui apud Camillam inter publica diuersoria domum habuit, hæc mihi uera esse asseuerauit, locum nominauit & locum descripsit, sed ista ex memoria fugerunt, quæ labilior est anguillis: ideo te rogo, si Sauius uiuat, hunc uirum ut ad se ducas sibi que eum commendes. Nam & mihi ipse & tu in hoc rem gratissimam facietis, is enim qui nuntium hunc mittit medicus est ducis Saxonie, homo tum diues tum potens. Post hæc opus esset me non nihil scribere patri ceterisque consanguineis, sed tempus non patitur & occupationes impediunt. Tu tamē me eris litera, dicesque omnibus mihi bene esse, & sospitem me ducere uitam. Rogabis etiam patrem meum ut filiolum mihi Florentie natum, de quo mihi scripsit, tollat alacque, nam multa concurrunt ex quibus meum puto, sicut patri scripsi. Nescio an literas meas susceperit, ideo hæc tibi scripsisse uolui ut meum animum sentiat ille per te. Nouitates, quas mihi scripsisti, intellexi ad summum. Quod dicitur Papam fuisse Senis dum scriptum est Cæsari in rebus ecclesie, scio quid significet, sed id non satis facit, quia nihil gerendum est quod postea sit excusandum. Me puto plane habes. Genitrici tuæ & patri scis quid uelim meo nomine dici, tibi arbitrium do, idque de omnibus maternus amor & sororia dilectio quid perant, uti ego nosti. Finge te esse me, & quid tunc uelles id facito. Vale.

Refertur grates quia commendatum habetur negocium suum. Epist. XLVII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Nicolao de Arziboldis doctori præstanti ac Ducali Consiliario.

SUccepi (non sunt multi dies) literas tuas quibus mihi spem facis uelle te curam suscipere, ut præpositura mea mihi restituatur, quæ conficta morte spoliatus sum, id mihi charissimum fuit: nec aliter de tua erga me charitate putabam, memor notitie nostræ Florentie & alterius consuetudinis quam habui Mediolani tecum. Proinde cum sis magnifico Cancellario fratris loco, & ego illi non nihil acceptus sim, credidi hoc quoque mihi prodesse. Accedit illustrissimi principis ducis Mediolani honor, cui non potest ad laudem cedere me seruuulum suum, qui sibi non uulgariter in multis rebus officiosus fuit, tam impie spoliari: & tunc præsertim quando tanto principi seruis quantum est imperator, apud quem possum nonnunquam eidem duci utilis esse, si passeris est aliquod officium apud aquilas. Hoc credidi & te animaduertere, nec decepturus sum quantum uideo & quantum mihi scribis, qui uelle curare rem meam dicit. Ego magnam spem habeo in te, ut quod factum est opus, pro tua summa prudentia prosequaris, utque omnino studeas ut præpositura mea ad me redeat, quod nisi opera tua fiat nullius alterius auxilium spero. Scribit Maiestas Regia in fauorem meum iuxta copiam quam his inclusam mitto, cum hac poteris audacius meum negotium aggredi. Scriberet tibi mea causa ipse Cancellarius si adesset: sed iam mensibus tribus abest missus ad dietam Nurenbergensem, meque hic suo loco dimisit. Is autem infra mensem reuertetur, nam dieta si la prorogata est ad diem ascensionis. At rursus conuocati sunt principes, promittitque Rex omni remota exceptione in eam diem personalem accessum. Noua autem quæ libenter cupis audire non habeo multa, nisi quod Reuerendissimus dominus Cardinalis sancti Angeli qui apud Vngaros militat, literas per hos dies Maiestati Regie misit, quarum tibi copiam facio ut eas illustri principi communices, meque sibi commendes. Si quid ulterius emerferit non negligam tibi significare, et maxime ubi sciuerim uel ipsi principi uel tibi me complacituri. Vale.

De rebus

De rebus Tridentinis. Epist. XLVIII.

Aeneas Syluius D. Francisco Bofsio doctori eximio, S. P. D.

ACCepi te Mediolanum petisse, quoniam Tridenti non erat tutum esse. Probo consilium tuum, licet mihi damno sit, sed maius fuisset commodum meum si quid illic tibi detrimenti contigisset. Fugiendi rumores sunt, & maxime ciuitatis illius quæ tot habet uoluntates quot homines. Nihil iam illic erat quod per te geri posset, quia non exaudiuntur leges inter arma, nec uox aduocati inter tubarum concentus resonat. Iam ibi classicum intonuuit. Venerunt Athesini ad tria milia hominum, & agros uastare Tridentinos ceperunt, non tamen absque cruore iniuriati sunt. Ceciderunt ex Athesinis quam plures captique & uulnerati nonnulli dicuntur. Rex auxilium Tridentinis mittit, spesque habetur nepharios æmulatorum conatus non transituros absque poena, quia nulla temeritas tuta est, & nulla iniuria stabilis. Sed de his satis: Ego uellem instrui literis tuis quomodo res meas dimiseris, tum de plebe tum de præbenda: & quomodo huius anni redditus sint expositi, ut sciam, uxor domini Iacobi an debitum habuerit. Vellem quoque certiorari quid per me ulterius sit gerendum dum habes. Exinde scribit Rex illustri principi duci Mediolani in fauorem meum, petitque præposituram mihi restitui, peto uelis promotor rei esse. Scribo domino Nicolao de N. qui sua gratia me adiuturum se spondit, hunc adire uelis, & in meam causam hortari, sic & dominum Gonifortum secretarium, cui alias scripsi, ut uel una uel alia uia finis detur. Ego tamen tibi committo, quicquid feceris ratum apud me erit. Laurentius de Rotella multa promissit, sed nunquam rescripsit. Credo enim plus uerborum habere quam factorum. Tua est alia consuetudo, plus facis & minus dicit, ideo mihi satis est significasse quid uelim, persuadere non est opus persuaso. Reuerendum patrem dominum Nouariensem spero mihi auxilio futurum. Ipsi ut me commendes in spe habeo. Vale.

Leges dicit esse uariabiles. Epist. XLIX.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Ioanni Campisio Philosopho.

MEAS literas ad te iam arbitror uenisse, quæ per Venetias (mensis est) ad te missæ. In illis te rogatum feci Politicum Aristot. ut mihi coemeres sicut Viennæ inter locuti fuëramus, credo id tibi mentem esse, ideo breuior sum tantum exspecto cupide ut uolumen ueniat. Vidi bullas ecclesie Frisingensis Cancellario missas, quæ illo absente mihi reddita sunt: ea res multum proderit parti uestræ. Nam liberalitas inter ceteras uirtutes maxime homines allicit. non erit immemor Cancellarius huius rei. Ita dicit Reuerendissimo domino Cardinali Tarentino, cui etiam me commissum facito. Habebit Pontifex Maximus, & ipse Cardinalis in reditu Cancellarij literas regratiatorias. Quanquam magis sint facta quam uerba spectanda sed nec facta deerunt. Obligatus est Cancellarius manibus pedibusque recognoscere hoc beneficium, & nisi fallor id faciet. Ita uelis tu suadere Cardinalibus & Papæ, Exinde meis uerbis poetam Vegium saluum dicit, & Petrum Noxetum cui do literas, ac amicorum quicquid me habere scis, tum præsertim conterraneum meum Contem. Et caue ne amplius legem taciturnitatis obserues, quia ipsi leges seruiunt & iuxta opportunitatem mutantur. Ego nollegem meam maioris esse roboris quam synodales sunt sanctiones, quæ dietim infringuntur. Nulla ciuitas municipalia iura in perpetuum seruat. Et Spartani et Athenienses & Romani indies contrarias ediderunt leges. Quod inter omnes uariatur inter nos non decet immutabile ut sit. Vale & quantum tacendo prætermissum est sermonis, taciturnitate scribendo restituere.

Yy 3 Relegat

Relegat continentiam ad Philosophos, Epist. L.

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. Petro de Noxeto scriptori apostolico & fratri amatissimo.

Satis ad te superioribus diebus scripsi, tum de mea erga te uoluntate, tum uxore quam Seras ducturus. Nunc addendum nihil est, nisi quod te rogo ut rescribas successum rerum, & an adhuc uir sis. Nam si sic est, dabo tibi onus ut me quoque uirum aliquando facias, si quid inueneris meae opinioni conueniens. Ego non intendo uitam omnem extra Italiam degere. Et adhuc caui ne me facer ordo inuolueret. Timeo enim continentiam quam licet laudanda sit, uerbis tamen quam factis probabilior est, & Philosophis magis quam poetis conueniens. Quicquid sit rescribe petitionibus meis, & me tui status scium facito. Et considera me non tantum mei quam tui boni cupidum esse, & gaudere omni tua fortuna. Postremo inuestiga omnes uias si quae inueniri possint, ut aliquando Theutonicus Aeneas fiat Italicus. Vale.

Laudat constantiam amicorum & Aretinum defunctum. Epist. LI.

Aeneas Syluius Poeta, Ioanni Campisio insigni Philosopho & amico singulari, S. P. D.

Vellem tibi per singulos dies aliquid scribere, nec mihi uel stilus grauis uel praeciosa uidetur papyrus. Iam enim poeniter me legem taciturnitatis promulgasse, ut sit, quia nihil mundanum perpetuo placet, sed cogit me uti silentio raritas nuntiorum. Perpauci sunt qui ex his oris ad te ueniant: aut si ueniunt ignoti sunt mihi. Vix quater in anno qui ad te proficiscantur inuenio: hac re factum est, ut literis tuis inuitus distulerim respondere. Nunc iam quia tabellarius certus Romam petet, habebis ex me responsum, Aeneamque tuum loqui tecum accipies. Scribis te meis literis recreatum, quas apud Basilicam sancti Petri Noxetanus noster tibi restituit. Placet te consolationem recepisse, sed indignisse consolationis non placet. Nolle enim aliquid tibi accidere quod molestum foret, egeretque medico. Quod amicitiam meam commendas solidamque dicis non audio inuitus. Nam & si me nolim aliter laudari, quia non sum laude dignus, hoc certe sine rubore dicere possum, me postquam amare cepti pertinaciter continuare. Non sum in capiendis amicitijs facilis, nec quemcumque dignor accipere in amicum. Superbus sum fastidiosis stomachi, nisi melior me sit nemo me habebit amicum. Sed ut tarde in amicitiam uenio, sic recedo sero, tenax sum amicorum. Neminem adhuc amari quem nunc habeam odio. Sentio itaque tecum dum mestabilem dicis amicum: teque certum facio nunquam me tuam bene uolentiam exiturum uel Noxetani, quos mihi Piladis & Orestis loco delegi. Scio tamen tecum uenturum esse Contem qui pars est altera tui. Sed neque hunc uito, quia & conterraneus meus est & uirtute plenus & alter tu. Quod mea scripta probas extollasque, facis amice. Ego qui omnia dico & scribo quae uel in animum uel in buccam ueniunt, non arrogo mihi tantum, & quippe si alteri scriberem non essem adeo uerbosus. Tibi cum scribo nihil uereor, quia tu lima es & quod erratum est, aut emendas aut tegis. Amicis omnia nuda sunt. Cum de prophetia legerem quae scribis cepti dolere & irasci fortunae, quae semper caecis ambulat oculis, & eos potissime facit locupletes, qui minus sunt digni, dicebamque in ea. En perfida, cur non aliquando aperis oculos, uirosque bonos prouehis. Campisius iam annis quatuordecim curias sequitur, uir praestans tum literarum peritia, tum uirtutis operibus, quid tu hunc praeteris negligisque? An tibi dignus uidetur quem semper paupertate premas? & ubi oro melius quam in hoc uiro collocabis diuitias? Non hic aurum claudet, sed uretur in ususque tum necessarios tum utilesque exponet. Ad haec audiui uocem mihi respondentem. Ne mirere Sylui: non

A Sylui: non fortuna est, quae uiros bonos pecunijs priuat, sed habet ipsi numeri nescio quid sensus. Sunt enim ambitiosi & honoris cupidi, non teneri, sed tenere uolunt. Hic tuus Caius pifius non uellet auro subesse, neque argentum ueneretur, sed essent apud eum pecuniae quasi ancillae, nunc huic rei, nunc illi seruentes. At ipse quietem amat, libenterque apud auaros sunt, qui eos scrinio claudentes, singulis horis uisitant & honorant, nec alibi cor habent quam cum eis. Displicuit mihi uox quamuis uera caneret. Sed ubi epistolam tuam interius legi, meliorem spem reperi, quam impleri non minus quam tu cupio. Timor tamen nunquam aberit nisi postquam mihi scripseris. Gaude mi Aenea, quia iam sum ex numero beatorum. Aristotelem ut habeam quam celerrime cura. Cognoui te librarium conduxisse, iamque illud ad medium scriptum esse, qui ut in calcem finitus erit ex iudicio Ioannis Tolner uiri boni & amicissimi nostri ad me mittetur. Non laudabo diligentiam tuam, quae & si maxima est, non tamen maior est quam postulat amicitia, librum a uide maneo. Si mitti Viennam potest, id erit mihi acceptius, ut ex Nureberga reuersus hic reperiam, quod diu quaesitum est. Quantus sit Noxetanus, & nunc cognosco & alias audiui: Velle tuam manere priorē sententiam, quia nullo bono indignus est. Ipse me rogauit uestra ut fauerem parti, si non alia ex causa sua saltem, qui ex officijs curiae uiuit. Sed miror illum iam me oblitum esse fortunae. Nam quod uobiscum non sum uestri causa facio ut secundior sit uobis fortuna. Dum partem sequor aduersam nihil aduersi tulistis. Si ad uos deficiam innox fortunae impetum sentietis, quia non uult esse ubi ego sum. Suade igitur Petro ne petat quod sibi nocuum sit. Ego praecis meis essem rogandus inimicitias tenere. Nouit hoc Petrus, dum Basileae simul essemus. Vegium inuenisse Pontificis summi gratiam gaudeo, ne cogatur Aganem Paridi uendere, quamuis sua Clio sicut & mea Caliope desertis Aganippae fontibus iam migrarit in atria. Sed respiciat illud oro mitiori lumine, si non fortuna, is qui fortunae imperat Deus. Si quis Gallus datarius esset, neque percussam laeuam gereret, nec auro gemisque careret. Quae de Cardinali sancti Angelii scripta sunt, & Andrinopoli capta, cognoui non fuisse apud uos certa: sic enim dicebas, sed illa apud nos somnia reputantur, nam et si magna fuerit nostrorum uictoria nunquam tamen Andrinopolim peruentum est: nec tam insignis tunc triumphus fuit quam nunc est metus ingens. Atunt enim Turcas magna ui reuertit, nec modo expectare, sed inferre bellum decreuisse. Quare factum est, ut Vngari qui prius superbissimi erant, nunc paululum humilitati inducias Vienneses cum Caesare fecerunt, quae & illis utiles sunt, ne dum Turcis resistunt a tergo, timeant: & nobis accommodae, ne dum petimus Nurebergam tumultibus patriae reuocemur. In Nureberga quid futurum sit neque dicere, neque coniectari possum, quia quot homines tot sententiae, Rex infra decennium iturus putatur. Albertus & Sigismundus Austriae duces Comes Ciliacus, & dominus de Valse praeter familiam solitam Regem sequentur. Omnis Germania illuc conueniet: uelint superi ut bonum sit, quod tanto conatu quaeritur. Soror regia hodie huc uenit mansura apud Vienneses, dum Rex abest. Res Aethiopiae ex placito partium Nurebergae componi debet, idem & Suteses. Leonardum Aretinum ex te primum sensi obisse: dent eius umbram tenuem, & sine pudore terram superispirantemque crocos, & in urna perpetuum uerum qui Latinum ornauit literis, quo nemo post Lactantium Ciceroni proximior fuit. Gaudeo Pogium eius locum apud Florentinos tenere. Sed maluissem potius locum non uacasse, ne tanto splendore caruisset Herurria. Multos adhuc Graecos nobis dare Latinos potuisset. Sed instat omnibus suis dies, nec doctum, nec indoctum mors praeterit. Felix qui sic uiuit, ut nihil timeat mori: uentus est haec uita mihi Iohannes. Iam me terdet mundi huius, nec aliud opto, nisi ut me mihi uindictam tecumque sim, ut Philosophemur inuicem, quamuis te neges Philosophum. Credo si simul fuerimus, aliquando stoicos praeteris imitari studeremus, qui sunt Euangelio propinquiores. Sed timeo ne pro quiete laborantes semper labori subiciamur. Reuerendissimum herum tuum Cardinalem Tarentinum me amare, mihique bene cupere maxime facio, illique ut me dedas peto, sibi que dicitur me tunc ab illo diligere cogniturum, cum te suis fauoribus, uel ditatum uel extra miserias positum sensero, quia quod tibi praestiterit, & mihi datum purabo.

Conti & Iacobo Caluocetia, si tacuero, salutes ut dicas uolo, quia in medio cordis mei sedent. Tu uale & Aristotelem cum tempus fuerit mittito, nulla pecuniarum anxietate perturbatus.

*Bello Turcarum & Vngarorum Rex Poloniae, & Cardinalis S. Angeli
ceciderunt. Epist. LII.*

*Illustrissimo principi ac excellentissimo Domino, D. Philippo Mariae Ang-
glo duci Mediolanensi Papae Anglorum comiti ac Ianue Domino, D. suo praecipuo, Aeneas
Syluius Poeta imperialisq; Secretarius humilime se commendatum facit.*

ET si fauoris mihi non multum hactenus tua Celsitudo impenderit, quae post tradi tam mihi ecclesiae sancti Laurentij maioris Mediolanensis possessionem, spoliatorum meum praeter ius, & contra literas regias in meum fauorem saepius scriptas tuetur: in tantum tamen illustri Celsitudini tuae sum deditus, ut praetermittere nullatenus possim, quin nouitates ad nos delatas eidem significem. Quae tamen non huiusmodi sint, ut audiri libenter debeant, expedit tamen & secunda & aduersa cognoscere. Accipe igitur ex seruuulo tuo, non tamen apud tuam illustrem dominationem pro seruuulo reputato, quae apud nos noua referuntur. Quindecim aut eo plures sunt dies, quibus huc fama delata est. Fama malum inquam, quo non aliud uelocius ullum, Mobilitate uiget, & quae uires (ut Vergilius ait) acquirit eundo. Haec igitur Ladislaum Poloniae Regem, qui regnum Vngariae occupauerat, ac serenissimum principem Ladislaum Vngariae ac Bohemiae Regem, paterno ac auito regno spoliauerat, in bello cum toto exercitu prostratum uulgauit. Quia cum mille uenerant literae nullusq; certus autor habebatur, ficta res credita est. Nec multo post epistolae ex Vngaria missae sunt, Regem Poloniae superatis confictisq; Turcis uictorem reuerti. Eratq; non parua trepidatio, ne sicut est uictoria sui, nam insolens & superba, Rex idem cum Vngaris aduersus Austriam & Stiriam castra moueret. Iamq; uir magni nominis Dionysius Archiepiscopus Strigoniensis, & alij qui Ladislai regis partibus fauent, auxilia Romanorum regis efflagitabant. Studuerant enim qui Regem Poloniae apud Vngaros manutenebant, conflictum eius tegere. Siue quod redimiri ex bello Regi quamuis fugato consulere uolebant: siue quod statum suum eo melius interim putabant posse dirigere. Sed nihil est mendatio instabilius, nihilq; ueritate constantius. Aduenerunt enim hodie (mirabile dictu est) ex diuersissimis remotissimisque regionibus, una in hora diuersi nuncij, non tamen diuersa, sed eadem uia portantes. Scripsit illustris Cilix comes. Scripserunt ex partibus Translyuanis alij, & rursus alij ex Vngaria, Barones nouitates istas Regiae Maiestati, quae licet Christiano populo lugubres sint, & admodum nociuae, non tamen taceri debent. Sed tanto diligentius inter Christianos diuulgari, quanto catholicae fidei maius imminet periculum: nisi religiosissimi principes in unum conuenientes, de medio resistendi sanctae crucis inimicis & hostibus Christi cogitauerint. Noua igitur ista sunt. Aiunt omnes nuncij uno ore Regem Poloniae cum Cardinale sancti Angeli multisq; Vngaris & pluribus Malachis & Bulgaris atq; Ruthenis in Rumaniam usque profectos, tot bellando successus habuisse, ut non longe ab Andrinopoli castra posuerit. Quod prius quam Turcarum imperator accepit, collecto in Asia exercitu quadraginta milia pugnatorum mare traiecit. Classis namq; in Hellepontum ad prohibendum ex Asia in Europam transitum, hac aetate praeterita missa, ut isti referunt, iam retrocesserat: patronis eius pecunia & Asiatica gaza corruptis, quod mihi non est uerisimile, nec persuaderi mihi potuerit, tanta perfidia usus illos fuisse, ut Christianum sanguinem Mahumetis auro uendiderint. Illud autem credibilis est deficientem comitatu, classem ulterius non potuisse procedere, sicut iam suis literis timere se Iulianus Cardinalis significauerat, utcuq; sit, liberum mare Turcis patuit, qui transeuntes in Graeciam iunctisque suis cis mare manentibus cum magno exercitu Christianos aggressi sunt. Nec nostri detractauere certamen, sed in ipsa sancti Martini festiuitate bellum commissum est, quod tam atrox & asperum fuit, ut raro inter mortales tale fuisse putetur: diu praelium anceps extitit, diuq; uiribus utrinque paribus est pugnatum. Atque dum nostri pro Christo, & illi pro Mahumeto contendunt,

tanti

Atanti acies utriusque partis animi fuerunt, ut caesis inter utrumque exercitum circiter xv milibus hominum, cum pugna par esset adhuc cessare noluerunt, sed quo plus sanguinis fundebatur, eo ferotiores utriusque acies tutiusq; praeliabatur, defecerunt tamen utriusque uires, fessisque brachijs nec uersari gladios amplius nec arcus tendere ualebant. Quae res quiete ambas partes ad magnam horam coegit, donec resumptis uiribus, ac spiritibus redeuntibus instauratum est praelium. In quo uicit ad extremum Turcarum exercitus, siue uirtus fuerit, siue fatum, siue quod numero plures erant. Affirmantq; qui ex bello fugerunt, patrum nostrorum memoria, nullum tota in Europa tam cruentum bellum esse commissum. Nec pauciores ex Turcis quam ex Christianis cecidisse. Et rumor est lxxx. milia uirorum in hac pugna esse caesa. De Rege Poloniae incerta uox est. Quidam occubuisse eum ferunt, quidam captum putant. Illud tamen inter omnes constat Regem Poloniae ad Vngaros non esse reuersum. Nec desunt qui eum in facie uulnus suscepisse inter praeliandum afferant, quo fit ut adolescenti tam nobili tantique animi admodum condolendum sit, qui non suo iudicio, (non enim propter aetatem aliena regna cupiebat) sed suorum suasu, ex pacifico regno in alienum, non ad pacem, sed ad bellum, non ad opes possidendas, sed ad mortem uel captiuitatem est tractus. Murmur etiam in hoc praelio uirum nostri temporis, tum eloquentissimum, tum prudentissimum Iulianum Cardinalem sancti Angeli cecidisse, ac illum suum nobilissimum spiritum ad omnia quae cunctique ageret diuinitus aptum exhalasse. Quidam astruunt eum cum Ioanne Vainoda Translyuano, & nisi timiditate uictus aufugerit, animosissimo cum paucis euasisse, quod magis optauerim, sed mors sua mihi probabilior est, quia non fuit in bello fortunatus. Nam & aduersus Bohemos cum exercitu profectus, fugatus est: nisi forsitan & idem sibi nunc accessisse arbitrari uelimus. Sed affluuit fortuna quos uno ex bello fugatos fecit, in alio interemptos reddere. Quae cunctique sors eius fuerit, non puto male actum cum eo, qui pro Christi fide pugnauit qua si mortuus est (ut isti ferunt) nulli dubium esse debet, quin ad eum transierit, cuius causam tutabatur. Occisi cum eo sunt Agrinens. & Maridienf. Episcopi, Stephanus de Vader, Ioannes de Lasimet, Nicolaus de Perin, Henricus de Thamasij, Multique alij Barones, quorum nondum nomina sunt transcripta. Plures in hoc praelio illustres animae uel in caelum, uel ad inferos transierunt. Insignis est hic annus multis cladibus. nam & Suitenses apud Basileam caesi sunt. Et Delphinus quamplures Alamaniae ciuitates occupauit. Et Rex Franciae Tullum Verdunumq; cepit. Nicolaus Picinus uita functus est. Et alij quamplures magni uiri mortui sunt, qui uestrae illustri dominationi, quam mihi sunt notiores. Vngari iam incipiunt Ladislaum Regem reperere, res noua est & recens: nec magis explicanda quam tradita sit. Noua certiora indices mittetur, quae non omittam scribere, si sciuero meas literas in conspectu Celsitudinis tuae acceptas esse. Et non magis aduersarij meum, quam me in ecclesia sancti Laurentij, quae mea est cofouere. Ex noua ciuitate die tredecima Decembris. Anno domini M. CCC. XLIII.

Lamentatur Ecclesiam suam alteri collatam propter sui mortem, Epist. LIII.

*Illustrissimo principi & Domino, Domino Philippo Mariae Anglo duci Me-
diolanensi Papae, &c. Domino suo praecipuo, Aeneas Syluius Poeta imperialisq;
Secretarius humilime se commendatum facit.*

Si essem mortuus, sicut de me aduersarij mei tua Celsitudinem instruxerunt, minime has literas modo scribere, nisi et mortui etiam scribam. Ego tamen ex diuino munere adhuc aura fruor, sumq; serenissimi domini nostri regis Roman. Secretarius, quo in loco si non commodo, honori certe magno esse possim tuae Claritati, meq; tota fere Christianitas in Basiliensi Concilio laudes tuas commemorantem audiuit. Nunc mortuus fingor, qui etiam mortuus magis uiuerem quam ille uiuens, & honori essem tuae sublimitati. Quo fit ut siue iustitiam, siue expedientiam sequamini, melior esse debeat conditio mea, quia & ius habeo lucidum, & prodesse magis possim. Quare supplico ut tua Clementia uelit considerare, mihiq; ue ecclesiam meam sancti Laurentij mandare restitui, ut obnoxius sum manibus & pedibus pro tuo honore, & statu sicut cor meum

meum desiderat laborare. Quod faciens non solum me emptum habebis, sed Regi etiam nostrum qui pro me scribit complacere. Ego siue praeposituram habeam meam siue non, semper tuus ero: sed tanto magis si habeam quanto Celsitudinem tuam & iustiore, & mihi uidero benigniorem. Datum &c.

Pacem Ecclesiae Concilium & nouitates exponit. Epist. LIIII.

Aeneas Syluius Poeta, S.P.D. magnifico Domino

Caspari Schlicht Cancellario imperiali.

Ex & decem dies apud nos est Caspar, quem tu & collega tui super rebus Ecclesiae ad regium culmen destinasti. Is Regem in oppido Creta conuenit: & quia illic absolui negotium suum nequiuerat, usque huc secutus est curiam, neque adhuc finem habet ullum. Grauiam namque negocia magnam habent tractum & in ultimis reseruantur. Ego per ipsum Casparem epistolas tuas recepi, quibus nunc responsurus breuis esse non possum. Nam & referenda sunt gesta plura, & tu de multis instrui cupis, quae paucis uerbis complecti non queo. Nec enim ego ille sum cuius hodie festum colimus, qui Apocalypsim scribens tot uerba posuit quot sententias. Sed accidit mihi (quot Horatio) quidam breuis esse laboro obscurus fio: atque idcirco prolixitatem in me reprehendi potius quam obscuritatem cupio. Scribo enim ut intelligar, nec mihi solum scribo, sed his qui legunt. Et quia plures sunt Daui quam Oedippi sermonem apertum habeo quamuis longum. Sed iam ueniendum est quo uolumus. Binam literam in re Frisingen. ecclesiae scripsisti Regiae Maiestati, easque ambas sibi reddidi responsum exigens. In primis quid accesserit rescripsi. Secundas praesente Magistro Ulrico in regias manus dedi, quae mox legendae Ulrico deditae fuerunt, et uidi Regem in earum dictione satis attentum, qui et haec uerba subiunxit: Consilium me dicunt periculosum esse in hoc negotio quicquam agere, sed oportet nonnunquam etiam cum periculo res aggredi: quod dictum spem mihi fecit possessionis habendae. Ulricus quoque admodum letatus est, sperans opera sua rem hanc concludi. Ultimo dixit Rex uelle se ad concilium hoc deducere: Sed quia in crastinum abiturus erat, nihil illic factum est. Scis per hos montes non esse diuersoria, ut in urbibus insignibus, nec escarum haberi copiam, Cancellariaeque nostrae malum iter patere inter milites: Hoc fecit ut nostri per diem post Regem proficisci uellent. Ego uero timens ne interdum res Frisingensis tractaretur, putansque bonum esse praesentiam meam, ut ambire consiliarios & amicitiae tuae memoriam facerem, accessit Iacobo & uno familiari, Regia castra secutus sum. Sed nihil in uia gestum est, quoniam nusquam rex quiescit. At cum esse mus in Burgo Iudeorum, uidens quia consilium tenebatur, communi Regem tui ut memor esset, qui postquam inquit, quieti erimus me commonefacito. Hoc autem infra triduum erit, & sic usque huc producti sumus re infecta. Ego interim auisamenta nonnulla confeci, quae Michael ex Latino uertit in Teutonicum, herique Regi obtuli petens, ut in consilio legi iuberet, remque Frisingens. expeditioni daret. Conueneram antea consiliarios, quosque singulim, & uerbis quae mihi idonea uidebantur, sum allocutus. Sed uerum est quod dici solet: bonos consulares malum collegium. Omnes uno se ore, & tuos esse & causas tuas cordi habere dixerunt. Consilium uero praesentes hi sunt: Magister camerarum, Ioanes de Eberstorff, Valterus Zebinger, Leupoldus Aspach. Caeteri absunt. Inter hos res gesta est, legitque magister Ulricus instructiones quas feci, & quartam copiam cum praesentibus Magnificentiae tuae transmitti. Relatus fuit etiam literarum tuarum tenor, sed omnia in uanum transierunt. Hoc enim mihi demum responsum est. Regem impraesentiarum ceteris ex causis uelle supersedere, rogareque tuam Magnificentiam, ne agreferat, quia boni respectus esset: mandatumque est Ulrico ut literis Regis te ad curiam aduocet. Hac in causa Frisingensi persuadeo mihi tuam absentiam his in rebus admodum nocuisse, quia praesenti datur, absenti detrahitur. Et uerum est tritum sermone proverbia. Facies hominis, facies leonis. Omnes hodie simulati sumus amici, amare fingimus, non amamus. Atque idcirco ubi ades, subseruio tibi, obsequor, quicquid iubes facio ut uidear te diligere, ubi absis nihil te pendo, quia uel non redibis, uel si remeaueris, dicam me fecisse

esse omnem diligentiam & alios in culpa fuisse, quod rex ex tua non sit expedita sententia. Ita est certe, adulatores sumus, non amatores, nec fictus amor inter absentes aliquid habet uigoris. Credo me plane intelligas. Sed fingendum est postquam omnes fingunt. Nam & Iesus finxit se longius ire: ut homines sunt ita utamur. Extrahendum est ex petra mel, et oleum ex saxo durissimo. Existimo in tuo reditu cuncta refarciri. Cum enim regius animus bonus sit, necesse est, ut reliqui subsequantur, quia quod illum uelle sciunt, non audent distradere. Quae autem causa sit propter quam Rex dicat se nunc supersedere non scio, nisi propter mutationem Athesis. Forsitan intendit Bauaros duces aduersus plebem illam in sui fauorem trahere, & ob eam rem non uult nunc ipsis displicere, si tibi possessionem praebuerit &c. De bullis apostolicis, quas putabas iam esse in Austria nihil subodoro, quod si uerum esset iam Henricus me commouisset. Sed uidetur mihi rursus instandum apud dominum Ioannem Caruaial, ut litera ueniat. Ego feci ut rursus Rex scripsit Concilio, ut circa confirmationem partis aduersae supersederet. Idque ad propositum uenit. Obijt enim per hos dies Gregorius Brixinensis Episcopus, et qui mane sospes erat, in sero sepultus est. Genus mortis foelicissimum, si bene illi cum Deo fuerit, sin minus, miserimus transitus. Sed quis tam iustus est, ut confessio ne non egeat, quis mundus a peccato est. Nihil mihi conscius sum, Apostolus inquit, non tamen in hoc iustificatus sum. Quid nos dicamus, absit a nobis mortis subitaneae casus, deturque spatium poenitentiae tango magis quanto plus delinquimus. Ob hanc necem scriptum est, & Concilio & Papae Metropolitanisque, ne circa prouisionem Brixinensis huius Ecclesiae quicquam agant, priusquam cognouerint in quem Praelatum regius animus inclinatur. Ne uel electum aut postulatum confirment aliquem. Ego puto Ecclesiam illam duos habituram sponso, nec tertius forsitan abierit. Illi enim Canonici eligent, nec Papa carere suo iure uolet. Et in eius inuidiam Concilium dabit tertium. Felix uxor tot maritos habitura. Si modo id potest fieri, ut non sint adulteri. Hoc malum facit ecclesiastica diuisio, ad quam tollendam nimis sumus torpentes. Vidi quid Reges scribunt ex copiis literarum, nec despero rem posse bene conducere si aggredi uelimus negotium. Omnibus enim, ut uides displicet schisma, omnes abhorrent. Viam autem sapiendi, hoc malum Carolus Rex Franciae nisi fallor, & tutam & breuem ostendit, ut fiat conuentus principum, uel eorum Oratorum in communi aliquo loco ibique unum recipiatur conclusio per omnes. Ad hoc autem peragendum opus esset, rursus scribere cunctis Regibus principibusque, ut Oratores suos Argentinam uel Constantiam mitterent pleno mandato suffultos, ad pacem Ecclesiae pertractandam. Fienda esset rursus expensa, quae anno praeterito facta est uix trecetorum aureorum. Paulo plus Constantinus in congregatione Niceni Concilii exposuit. Haec uia non possit impediri, nec Papa uel Concilium reniti possent, tanquam hoc absque ipsis fieri nequiret. Licet enim principibus secularibus conuenire inuito clero, & tamen illic unio fieri posset. Nam ille Papa indubitatus esset, cui omnes principes obedirent. Non uideo clericos qui uelint pro ista uel illa parte martyrium ferre. Omnes hanc fidem habemus quam nostri principes, qui si colerent idola, & nos etiam coleremus. Et non solum Papam, sed Christum etiam negaremus seculari potestate urgente. Quia refriguit charitas, & omnis interijt fides, ut cunctis sit, pacem desideraremus quae siue per aliud Concilium uel per conuentum principum detur, nihil impedit. Non enim de nomine sed de re contendendum est, uoca panem si placet lapidem, et da mihi dum fameleo. Non uocetur Concilium, uocetur conuentus, uocetur conciliabulum, congregatio, synagoga, nihil interest, dum schisma depellat. Ideo mihi admodum placet, quod Rex Franciae scribit, eiusque sententiae inhaerere. Nam uidetur Regi nostro permittere huius congregationis uocationem: Nobilis ille qui secum fuit, cui & instructiones dedisti, reuersus est, sed nullas attulit literas. Nunc ad res Athesis reuertor, quae turbulentissima sunt, & nescio an regem moueant. Nam semper unius est uultus, licet res sua geratur incerte, cuius minimum interest, imo nihil, nisi regis causa maxime conturbant. Oratores ex Athesi Cretium uenerunt. Eorum petitio fuit, ut Sigismundus & thesaurus remitterentur, quia iam praeterisset inscriptionis tempus.

tempus. postquam in Athesim uenisset Sigismundus consiliarios dare sibi patria uellet, & iureiurando astringere. Tumq; si cum eorum consilio Sigismundus uellet patriam suam Regi committere, uel duci Alberto, parituri essent: haec legatio eorum fuit. His responsum est: Regem non teneri ad haec, secumq; Sigismundum unanimum fore: missos esse Oratores in Athesim, hac de causa quorum responsum expectaretur. Cupere tamen regem, ut Athesim mitteret aliquos cum potestate tractandi concordiam, ne res in tali disturbio perseverantes, magni alicuius mali forent origo. Cumq; his remissi sunt Oratores: praueuerat eos Constan. Episcopus, qui se mediatorē interponere cupiebat. Huic licet, non magna fides sit praebita propter fratrem qui nouadis rebus causam dedit, multa tamen sunt commissa, eiq; mandata est concordiae practica. Iamq; in Athesim se recepit, quid egerit non potest sciri. Oratores regij non sunt admissi, sed expectant in Ruoburgo ubi clausura est. Gulielmus illic numerat pisces qui per flumē transeunt, multum enim ocij habet. Idipsum & collegae faciunt, quanquam & aliquando luditur alea per noctem. Rustica illic plebs in armis est, & aditū quasi sepulchrum domini custoditur: non tamen dormit, ut pilati satellites, sed die noctuq; bibit. Receperunt enim Athesim diuiciales redditus, & cum his plebem in armis alunt, nullusq; aditus caret custode. Sententia omnibus una est, aut Sigismundum recuperare, aut in libertatem se uedicare: qui si non satis sua sponte insaniunt, Suitenses instigatores habent, qui se adiutores nefandi propositi repromittunt. Tridentini adhuc in fide manent, quauis per alios diatim stimulentur: dicunt se id acturos quod Episcopus eorum iusserit. Ex cuius iussu adhuc Regi usque ad menses quatuor sunt obnoxij. Rex tamen ad eos non habet aditū nisi per dominia Venetorum, & per uiam hanc mittentur nunc Oratores illuc. Dicunt aliqui comitem Galeazeum cum peditibus quadringentis Tridenti fore, & partes Regis tueri, quod tamen mihi non est lucidum. Sunt qui putent obitum Brixinensis Episcopi accommodum esse, quoniam is occulte mala haec fuerit exorsus. Me alia sententia tenet. Arbitror enim eue stigio principes factionis accurrisse Brixinam, ibiq; operam dedisse, ut eorum sententia fiat Episcopus, interea uero iam arces custodiri per eos. Sed licet cuiuslibet opinari, uaticinari paucis, quoniam futurorum euentum solus Deus nouit, humanae mentes in tenebris degunt, nec uidere, sed argumentari possunt ex praeteritis & instatibus, quid sit futurum in eoque saepe falluntur, ut qui per uitrum ultra inspiciunt, aut in aquis iactant uisum. Haec scripsi ad 5. kalendas Ianuarij, putas me statim missurum literas. Nunc quia super est spacium adijciam reliqua. Iunior Comes Cilix, huc heri aduenit, dux Albertus horatim expectatur. Similiter et Comes Goriciae cum eius uxore. Accepi Goriciae comitem feuda suscepturum, quod si sic erit, non nihil ad Cancellariam ueniet: cum his ut coniecto utq; percepi, tractabitur de modo intrandi Athesim. Ait enim quidam per terras Goriciae accessum patere Athesinosq; timere Comitem Cilix. Agetur quoq; ut subodoro quod hic Ciliensis in curia perseveret. Sed his in rebus nemo utilior esset tua Magnificentia. Nemo hic est qui sciat quales sint habitus tractatus cum comite ipso, & ad registrum recurritur. Comitissae Goriciae uxor, quare huc adueniat nescio, nisi quaestura iniurias uiri, quem aiunt ultra, quam dici possit iniuriū. Quia si eo nimis licet, quia uir aetate confectus, & forma ineptus confortem pene diuinam sortitus fuerat. Qua si bene usus fuisset, nemo esset beatior eo. Inter humanas namq; foelicitates haec uel maxima est, ut coniugē quis pulchram fortiatur & bonam, tum, quod est tritum, foecundam, sicut hanc esse referunt. Quidam rentur eam omnino diuortium petenturam, quia uitae suae timeat, quauis coniunx mirum in modū sibi blandiatur. Dum ambo hic erunt altius rem inuestigabo. Haec satis ad res Carinthianas. Nunc in Vngariam pergo. Scripsi dudum tibi diatam certam indicatam fuisse per Vngaros, ut ambae partes Budae conueniret, ac de regni commodo transigerent: quod mihi admodum displicebat, propter locum quo nil agi posse cernebam, nisi ex arbitrio regis Poloniae, timebamq; nostrū infantulum iure priuari suo. Sed respicit illum Deus, & quia humana destitutus est ope, ex alto reperit auxilium. Nondū perditā spes est, nec tam felix est aduersarius, quam fama praedixit. Cum essemus nuper in uia huc uenientes, obuios Oratores Hungaros apud Pruggam habuimus, qui usq;

in Luben

A in Luben regiam secuti sunt Maiestatem. Hi attulerunt literas ex parte comunitatum quas optime nosti. Ac ex parte Strigoniensis Archiepiscopi Gistae & Ladislai Bani. Hi fuerunt etiam hoc anno apud Viennam, unus est quem Gischia tunc misit. Alter missus fuit per communitates Caschonae quem nomine Philippum dicunt. Hi retulerunt partem regni quae obedit Ladislao nullatenus consentire uoluisse in diata Budensi. Sed contenti sunt omnes, ut duo conuentus fiant. Pars quidem Polonorum Budae conueniat, et pars Ladislai apud Strigonium idq; in Purificationis festo proximo. Petunt quoq; Ladislai te ut Rex ad Strigonium Oratores in praefixa die transmittat, nec uelit res tantas negligere. Postularunt etiam Regem suum ad cotermina regni deduci sicut eis promissum esset. Orator Gistae retulit dominum suum quauis uxorem alterius haberet, stabili mente Ladislai partem tueri, nec timere aliquē, nec debere illum sic esse uxorium ut propter foeminam Regem deserat. Sed uiam sibi per hoc patere qua sibi attrahat alienos. Mulieremq; uiro subesse non uirum mulieri. Et hoc coniugium non parum conducere Ladislao. Hoc responsum est Regis. Ladislai nondum missum, quia aegrotus fuisset, sed mittendum esse quamprimum Rex in Austriam reuerteretur. Oratores futuros in diata ut petitū esset, & super hoc rectoribus Austriae scriptum est ut Oratores ipsi mittant, Gratiae actae sunt quod in Budensi diata non sit consensus praestitus. Scriptumq; est Castellano Grezēsi, ut purum his Oratoribus ostendat, & hoc modo dimissi sunt Hungari in Viennam. Conuentus habetur patriae, eoq; Ioannes Niperg missus est, qui nondum redijt, nec quid sit gestum scitur. Nunc tempus esset res Italas ingredi: sed nihil habeo illic scriptura dignum. Fama est comitem Franciscum mille quingētos equites amisisse, quos Picenninus bello susceperit. Id tamen dubium est. Eugenius Romae manet. Partes illae sic se habent ut nosti. Nihil innouatum audio. Nemo huc Oratores mittit, & nos illic neminem destinamus. Montes niuosi & nimis alti intersecant aditus, nec tu me pendis, nec ego te magnificatio ut uolunt principes sic existimantur. Vigilare, laborare, curare plurima oportet, si quis uelit haberi magnus, quidam modico sunt contenti & recte sane, si ad naturam uiuentes Deum respiciant, & quieti sunt animi. Ille non est laudandus, qui multa cupit, & aggreditur pauca. Oportet nanque & animum & opera conuenire, si quis commendari debeat. Miror Venetos hic propinquos nullum misisse. Aut nos contemnunt, aut maioribus sunt occupati negocijs. Ego nostri causa optassem maxime illorum aduentum. Sed transeo haec ut ad res ecclesiae reuertar quae hucusq; dilate finem hodie susceperunt. Res in Concilio haec gesta est: literae in primis tuae perlectae sunt, tum Oratorū, tum Regum. Post alia scripta ordinem habitum apud uos referentia, nihil aliud disceptatum est, nisi an ueniendum esset Nurenbergam. Sed postquam discrimen imminere ostensum est, nisi ueniretur, placuit aduentum polliceri, totaq; disputatione de tempore mansit. Alijs Purificationis diem, alij medium quadragesimae, alijs festum Martini, alijs sancti Georgij placebat eligere, obtinuitq; tandem ultima sententia. Scribitq; rex tibi & principibus, quibus alias scriptum est, uelle se omnino in die sancti Georgij apud Nurenbergam uideri, sicut ex eis literis cognosces. Roganturq; principes ut interim maneant in declarati, de continuatione diatae usque in tempus illud nihil est dictum. Sed apparet ex taciturnitate totū remitti ad uos, qui diatam tenetis. Multa uisa sunt placere tum Regi tum consiliarijs. Via quam rex Franciae aperuit, & Chimenis Episcopus illam in quadam suam schedula plurimum commendauit. Mihi etiam ut supra dixi, si quid uideo, perlibens est: ex quo principes Germaniae non sunt unius uoti. Tibi autem seorsum scribitur, ut omnino reuertaris, quod mihi his rationibus persuasum est. Primum propter Ecclesiam Frisingensem ut interim prouideas possessionem habere, quia sequatur postea quicquid uelit, res tua in uado erit, quanquam non uideo, quod haec Ecclesia manus possit effugere tuas si uelis instare, Nam ut literae Regum canunt, omnes Eugenio parent, illumq; uenerantur & colunt. Et impossibile est declarationem aduersus eum fieri nisi manus schismata suboriatur. Idcirco perseverare in sententia debes, & hanc ecclesiam prosequi quae tua est, uel Rex ut puto aduersus erit dictis suis. Solet enim quod promittit ratum esse, nec uerbum regium facit irritum. Et ob

Z z hanc

hanc rem uenire omnino debes, ne propter absentiam tuam aliquid innouetur per aliquos qui huc dietim ueniunt ex Bauaria. Rex praeterea multum tui est nunc indigens. Et tunc bonum est seruire principibus, cum res praeter sententiam eunt. Te res Aethiopia, Cilicia, Vngaria, Bohemiaque deposcunt. Non dico Italas, quia illarum non est cura. Sunt tamen & Sueuica negotia siue Alfaciae, unde legatio huc uenit auxiliu aduersus Suten ses postulans, alioquin tacite interminantur ducem Burgundiae fore accersendum. Vides quia necessarius est tuus aduentus, utere occasione data, quia rebus tuis admodum conducit. Exinde cum sicut scribis necessarium sit Regem ascendere Nurebergamque petere, per necessarium est te penes Regem esse, ut inlites, commoneas, pericula demonstres & persuadeas. Nam si tu ades, poterit Rex illuc trahi, aliter uero timeo, ne quod nunc scribitur euanescat, & sic error nouissimus fiat peior prior. Scio nonnullos esse qui libenter uiderent te semper abesse, sed tuum est desiderium potius Regium inueneri, & tuum commodum quam illorum uoluntatem. Non scripsi adhuc tibi quam exaltatus sit magister Vtricus qui affectus est plebem illam quae pertinebat ad uniuersitatem Viennensem, quae quingentos aureos annuatim praebet, sed dignus est hoc bono, utinam nulli minus inconuenienter beneficia committerentur. Ego quamuis indignus sum bono, auidus sum tamē boni ita ut sit. Nam qui pauciora meretur plura cupit, quia nemo se ut est extimat. Hoc facit ut scribam quid mihi obrigerit in plebe Saratanā uallis, quam tuo beneficio Rex mihi concessit, ut si possibile sit & consilium offeras & opem. Vicarius Tridentinus receptis literis quas a Rege obtinuimus mei causa (nam me mutuo diligit) in uallem Saratanā se contulit, possessionem petiit: tantum apud parochianos egit ut possessio sibi meo nomine tradita sit. Sed oportuit eum promittere consensum Ducis Sigismundi subsecuturum fore, alioquin possessio uim amitteret. Ita scribit mihi Vicarius praefatus per ternas literas, suadetque ut habeam literas principis domini ducis, per quas appareat eum fore contentum de his quae Rex fecit. Interim uero possessio nem habet. Mihi res uisa est impetratu grauis in hac rerum turbine. Sed expectabam redditum tuum. Interea Magister Vtricus qui suam Saratanā nimis tuetur, meque sui causa spernit, uerbum ex parte Regis hoc ad me habuit. Inquit enim Regem cupere me Saratanā fratrem siue is nepos est, quietum dimittere, mihique promittere Ecclesiam primā quae uel in Austria uel in Sueuia, uel in Aethiopia uacaret. Stiriam, Carinthiam & Carniolam excepit. Mihi res uisa est admodum suspecta, tum propter hanc exceptionem, tum quod ego possessor sum habens ius reservationis, ius ordinarij, & ius patronatus. Alter nullum ius nisi primariarum precum praefert. Durum itaque putabam dimittere, & non parere Regi durius. Tandem considerans quod per medium tuum ius patronatus habueram indignum putauit aliquid agere, nisi te prius consulere. Respondi ergo me uelle redditum tuum manere, qui me promouisses, & quicquid tu consuleres id agerem. Sic res se habet. Nunc precor ut uelis Regi suadere ne me destituat, ne uelit alteri plus quam mihi affici, ne iniustitiam meam illius iniustitiae praeferat. Nam & sua interest ut ius patronatus in illa Ecclesia maneat, nec decet beneficium principis mutari. Ego uero etsi parui redditus illa Ecclesia sit, tamen contentus sum, canonicatumque illic habeo, & uellem aliquando me sequestrare ab huius mundi turbibus, Deoque seruire & mihi uiuere: haberem illic ducatos ducentos cum canonicatu annuatim, possēque honeste uiuere. Ego iam sum uesperum praetergressus, & non semper potero huc atque illuc discurre, si faciam hoc per sex annos satis est, postea quiescere me oportet, et utinam locum habeam ubi quiescam honestum. Sum animi tui, plus mihi placet hodiernū ouum quam gallina crastina. Nescio quid uesper uehat, quod habemus tenendum est. Ideo tibi supplico in hac re ut me uiues uel scriptis uel uerbis, si redieris, quod omnino curare debes. Non mei causa hoc dico: ego enim parui momenti sum, sed propter rationes praedictas, & ut tristes sint, qui te abesse sunt laeti. Non potui adhuc scire per quam uiam tibi redeundum sit, sed sciens mox scribam. Nam si rex rediret in Austriam, aliud iter est, aliud si se superius transferret. De literis Arelatensis, alias tibi scripsi. Cum illarum uidebis copiam, credo me non magnopere dices errasse, aut si error est ueniam meam retur,

A retur. Tu uale optime cum liberis & coniuge quibus relictis, ad nos reuerti cura.

Remedium ad resarciendam Ecclesiae pacem, Epist. LV.

Reuerendo in Christo patri Domino Syluestro Episcopo Chimensi, Domino suo praecipuo Aeneas Syluius Poeta, S. P. D.

Non miror quod ad me nihil scribis, quia nihil me indiges. Illud mirandum esset si ego ad te non scriberem, quia & gratia tua semper egeo, & beneficia plura ex te accipi. Vna res tamen me reddit excusatum, quia inaniter scribere hominis est abutentis ocio & literis: hac de causa tacui haecenus. Nunc uero res se obtulit, quae mihi scribendi materiam praebuit. Vidi nuper literarum copias, quas Reges imperatori nostro scribunt in rebus Ecclesiae, perpeditque omnes agrefere schisma, quo Christianus populus imperantiarum conturbatur, multumque demiratus sum Regis Franciae iudicium, quod cum tuo concurrere cognoui. Memini enim cum aliis simul essemus, de qua hac ipsa res sermone sermonem, quo nam pacto pacari Ecclesia quiret dixisse te: Ego si Caesaris essem loco, uellem cunctos rogare principes, unum ut in locum mitterent Oratores, qui plenam potestatem haberent res Ecclesiae componendi. Nam quod principes facerent, & populus sequeretur & clerus. Ecce quia rex Franciae uiam huiusmodi recipit, quis dubitet reliquos omnes assensuros, si natio Germanica consentiat. Iam permittit Rex Franciae Caesari nostro congregationis huiusmodi uocationem. Vos qui habetis rem in manibus, amplecti hoc debetis, Regique nostro et electoribus suadere, ne oblatam negligat uiam, quia salus hinc pendet maxima. Nec hic oportet uel Papam requirere uel Concilium, nolint uelintque illi conuenire principes possunt, sed in hanc uel in illam partem declinare. At non erit hoc Concilium, non sit, quid ad nos, non de nomine, sed de re quaestio est. Satis est si schisma de medio auferatur, uocetur quodcumque nomine qui auferat schisma. Stultus quidem Senis debitorem in iudicium traxit, tanquam is negaret debitum, qui solidum se suscepisse fatebatur. Cum stultus duodecim denarios peteret apud Senensem, tum idem est solidus, quod & denarij duodecim. Sic in re nostra stultus erit, qui tolli schisma per conuentum principum negauerit, quia Concilium non uocetur illa congregatio, uocetur Synagoga uel conuenticulum non curo, dum pacis exinde sequatur effectus. Sed tu & collega tui in campo estis, ubi hoc geritur bellum, & in hac arena, ubi haec palea teritur, uidete ut fabam bene cudatis, nedum schisma Ecclesiae tollere curatis, diuisionem in imperio inducat. Hoc non dico uestri causa, quia rectum scio propositum uestrum, sed ut elaboretis, quod Germania unius animi sit, unumque Papam colat, & in unius fidei sinceritate gradiatur. Haec uolui scripsisse, quia gauisus sum Regis Franciae sententiam conuenire cum tua: tu tamen stude, ut illi sit locus, nisi quid melius interim cogitasti. Vale optime, & me extra memoriae sinum noli abijcere, quia tuus sum quantuluscunque sum.

Prohibet ne de Episcopatu Frisingensi sine consensu imperatoris cuiquam prociuideatur, Epist. LV1.

Aeneas Syluius Poeta, Ioanni Tolner in Romana curia procuratori uiroque bono, S. P. D.

Venit ad curiam uestra lator praesentium quae Regia Maestas in factis Ecclesiae Brixinensi destinat. Rogo te, sicut soles regio desiderio, ut faueas, ne quis ad illam Ecclesiam promoueat antequam Rex nominauerit quae uoluerit: nec graueris quomodo res transeat me instruere. Scribo tibi confidenter sciens amicitiam quae inter dominum Cancellarium & te uiget. Et cum ego illius seruator existam, non puto meas praeces apud te incassum ire. Post haec scire te uolo et inde Cancellarium abesse, quia per Regem destinatus est Nurebergam, sed mox reuertetur, quia iam sibi, ut redeat scriptum est. Is si nunc adesset, scriberet tibi quid opus sit in facto Frisingensi ecclesiae: sed quoniam ipse abest, opus est me omnia significare. Nam ille me in suo loco dimisit, & hanc rerum commisit curam. Res ergo sic se habet. Aduersarius qui fuit per capitulum electus, iam adeptus est possessionem omnium eorum quae apud Bauaros sunt, & dietim inflat, ut castra quae Rex tenet, sibi dentur, & omnes Bauariae ducēs eius causam tuentur Regique molestis.

molestissimi sunt. Rex autem dedisset iam castra domino Henrico si bullae uenissent apostolicae, sed quia non ueniunt superfedet. Et timendum est ne Bauarorum precibus in alterius partis fauorem mutetur. Ideo admodum miror, has literas non esse ex curia missas, quia non minus interest Papae & curiae uestrae dominum Henricum hanc sortiri ecclesiam, quam domini Cancellarii. Ipse enim reperit honorificam concordiam, & promittit sibi alius episcopatus pro fratre. Sed omnia refutat intuitu Papae, qui sibi tam benignus fuit. Ego tamen timeo, ne cogatur necessario, ex quo bullae non mittuntur: quia tantum impetum sustinere non potest. Rex uero sibi promiserat possessionem castrorum, quae habet uis bullis. Nunc omnia propter bullas depereunt. Ideo uelis supplicare Cardinalibus (nam ipsi sunt impedimento sicut accipi) ne propter unam annatam centum perdant, & illam non habeant. Ego rogo dicas Tarentino qui Cancellarium diligit, quod prudentis est aliquando scire perdere, nec dicatur, spem precio non esse emendam, quia inescandi sunt nonnunquam homines sicut pisces & aues & ferarum genus: nec tantum quod ante pedes est respicere debemus, sed futura etiam intueri. Te etiam haec causa tangit, qui propter hanc promotionem insignem ecclesiam Pruckensem consequeris, ideo labora, ut bullae mittantur quas potes per hunc nuntium mittere, qui est Capellanus Regis & fidus. Non dico plura, tu me plane habes: hic rem amici, rem tuam, & rem geres communem. Rescribe mihi quid in re sit, quae spes habeatur, ut Cancellarium & fratrem qui tui sunt cunctorum certiores efficiam, ac uale optime.

Laudat Legatum, quod pecuniam rennuit. Epist. LVII.

Aeneas Syluius Poeta, domino Thomae, Haselbach sacrae Theologiae magistro, S. P. D.

Literas quas ad me nuper misisti, Regiae maiestati ostensas feci, ut quae foret erga te mens illius persentirem. Placuit Regi diligentia tua, dixitque te melius fecisse quam hi qui donationem pecuniae suspenderunt. Is ut nosti pauca loquitur, sed ex his paucis plura colligi queunt. Naturam eius nosti & mores cogites, quid haec uerba importent. Tu tamen nullatenus haesitare debes, quin bene agendo gratus principi sis. Fecisti enim ut uirum decet bonum, & communis commodi zelatorem, qui rem publicam suae praefert, Potuisset scandalum grande contingere, si remansisses pecuniam expectando, cum omnia munimenta apud te forent quibus in conuentu agendum erat. Nunc res bene directae est, & iam pecuniae tibi missae sunt, & ampliores mittentur. Quomodo autem in reliquum sit procedendum ex apicibus regis cognosces. Vale & me tui amoris participem facito, quanquam non purem me fore illius expertem.

Laudat amicum quia diligenter rem commissam curauit. Epist. LVIII.

Aeneas Syluius Poeta Francisco Bolsio Iuriconsulto, S. P. D.

Accepi tres literarum tuarum unius sententiae. Exponebant enim omnes rem gestam apud Saratanos. Deinde suadebant ut consensum illustri principis domini Sigismundi circa ius patronatus impetrarem, quia sic res mea in uado foret. Ego tuum erga me animum, qualis esset iam dudum habebam perspectum: sed tu dietina superas opinionem meam, & nedum querelam, mihi locum eripis, sed facultatem quoque referendi gratias aufers. Gaudeo tamen ego me talem amicum esse sortitum cuius plura sunt erga me beneficia quam nedum praemiare possum, sed etiam numerare. Tu autem conscientia tua letari debes quando sic amici negotium geris ut tuum putetur. Rata sunt apud me omnia per te gesta, nec ullus grauat me sumptus. Mirorque te non plura exposuisse. Volui quod suadebas a Sigismundo impetrare, sed terruit me nouitas apud Athesinos orta, timuitque ne Rex agreferrret, tanquam quod esset a se gestum rueret, putauitque differendum, donec Cancellarius reuerteretur. Interim ex parte Regis rogatus sum hanc plebem, ut aduersario dimittere, quia de meliori trellet sua Maiestas mihi prouidere. Hoc Rex ad preces aliquorum fecit. Respondi me uelle Cancellarium expectare qui me promouerat, & facturum quod ille iuberet. Sic nunc se res habet. Sed hoc sepultum esse oportet, ne quid Parochiani persentiant, quod stude in deuotione seruare. Ego adueniente Cancellario quid successerit tibi scribam, Miseram literas ad te et ad Parochianos ac alios ut suassit,

suassit, sed audio nuncios regios, qui illos deferrebant non esse admissos. Arbitrorque literis meis transitum non patere. Ideo has confeci ut scires me tuas suscepisse, et quo in statu apud nos esset negotium. Quid uero ulterius expediat nihil dicam, quia suis non est Mineruam docere: unum tibi notum uolo, ut scias res capitulares, melius dirigere, dietam scilicet Nurenbergensem ad festum Ascensionis prorogatum esse, quo tempore iturum se personaliter Rex per suas literas significat. Ultra non dicam plus, nec hoc dicerem nisi iam hic publicatum esset. Vale & me concanonice commissum effice. Cum Deus uolet erimtis simul, & uitam ducemus beatam extra curiae clamores atque miserias.

Diuitibus non expedit condicere bellum. Epist. LIX.

Aeneas Syluius Poeta, Nicolao Veneto Canonico Tridentino, S. P. D.

Scribo domino Francisco Bolsio literas quas cum his mitto. Sed accepi uirum terrore percussum Tridento abiisse Parauumque petisse, quia non placet sibi urbem incolere plenam tumultibus, sicut nunc tua ciuitas est, quae obsidionem expectat. Laudo ego consilium suum. Nam qui potest in pace uiuere, is damnatus est, si se ingerat bellis. Nemini bellum est utile, nisi cui status praesens est grauis. Franciscus uir diues est, & sua fortuna contentus: sapit certe rumores fugiens, & lites fugit, ex quibus nihil lucrari potest. Scit aliud esse hoc iudicium quam illud ex quo ditatus est Rotae. Nam hic manibus causa defenditur, ibidem lingua. Tu scis ubi est, ideo rogo meas literas sibi, ut destines, & in eius absentia me tuearis, ne quid innouetur in Canonatu, quem illic habeo, & sic te in rem meam habe, sicut de tua probitate & amicitia spero. Non puto has tribulationes diu manuras quae tendit Rex nobis auxilio esse atque fauori. Vale & me tuum puta ubicunque sim.

Commendat pugnantem pro sanguine claro & pro iustitia. Epist. LX.

Aeneas Syluius Poeta, magnifico Galiazio comiti de Archo, S. P. D.

Accipio te uenisse Tridentum, militarique manu Regis partes tueri. Id quoque Rex accepit, ac propterea te amat, colitque maxime. Res huiusmodi tibi & domui tuae honori erit, & utilitati quantum sentio. Perge igitur, et dum occasio adest uirtus quae te demonstra. Multorum uirtus iacet, quia campus deest ubi se ostendent. Tibi facultas est qua tum animum, tum ingenium patefacias tuum. Res quam tueris iusta est, & pro sanguine claro aduersus plebem & incertum uulgus pugnam habes, uide ut periculum facias non tui, monstresque sanguis illustris, quantum obscuro praestet, si es qui credideris. Rex de te bene sperat, opinionem suam imple, et omnium qui apud se sunt. Sic cum sis magnus poteris fieri maximus. Haec scripsi, quia te amo, & uidens bonum tibi nomen esse. Cupio ut illud maneat augeaturque. Fratri tuo me dede & mihi, ut soles, amorem tuum communitatum fac. Vale.

Secretarius appellatur, ideo multa scribenda obicit. Epist. LXI.

Aeneas Syluius Poeta, Ioanni Peregallo scriptori apostolico fratrisque amantissimo, S. P. D.

Veteres sunt apud me literae tuae, quibus non respondi, quonia nunc in Stiria, nunc in Carinthia, nunc in Carniola inter medios barbaros saualque nationes constitutus. Nunc apud Istriam & super oras superi maris cum Tergestinis uersatus, nullum habui cui committere literas possem ad te perferendas. Nunc quia nuntius datur, Basileam petiturus, statui non nihil ad te scribere, ut & me uiuum scias, & sospitem ac tui memorem. Nec enim possem obliuisci tui, semperque tua dulcis imago menti haeret mea. Habet igitur has ex me literas, & illum timorem quem de aduentu familiaris tui indueras abijce. Nihil est enim quod amplius illinc uerere, uidi que eum & sanum esse cognoui, apud quem tui causa uisus auice sum. Vult eius socius quantum intelligo uos reuifere, ipse manere decreuit. Ego utique abitu persuasi, ac ubi non profeci, liberum dimisi arbitrium. Quia nihil tuat calcibus muram tondere, aut eos uentis dare. fiat quod eis placet, nihil est quod in damnum uergat. Tuus ille frater cautus est, sibi que magis quam uoluptati uiuit nec breue gaudium longe praeponeat utilitati. Tu te miraberis, si hominem cerneris. Si quando combibit nihil periculi est. Nemus magnum est Viennae multaque inter diuerfas quercus ad fontem sunt uiae, obloqui potest aliquis, eloqui non potest. Haec tuis dictis amicitiae &

monitorum plenis dicta esse uolo, quantum famulo conueniunt. De me autē tibi ut bene persuadeas cupio. Nec enim aut gratia minor, aut spes deterior est solito. Quod mihi scripsisti de absolutione cuiusdā homicidij sicut Philippus noster optabat, non potest nunc impleri. Veniat homo Nurenbergam, illic perfici res poterit. Nec iam hic dubium fit, quin rex uadat. Quo in loco spero res uniuersalis Ecclesiae sic dirigi, ut et tu, et omnes qui bonum commune cupitis, ex sententia uos iudicetis exauditos. Idcō mei nomine dicte cupio Reuerendissimo domino meo Cardinali sancti Calixti, uiro bono et ueri amantissimo: cui ut me commendes peto, & unā uiris Theologiae plenis Frācisco & Andreae minoris ordinis professoribus. Quibus si non latius scribo, ut ueniam dent ora, quia officio meo parere me conuenit. Nec enim alia de causa secretarius uocor, nisi ut quae audio quaeque uideo digna, silentio in abditiis mei pectoris claudam. Satis eis est quod bonam spem facio. Scriptoriae officium quod illic habeo, si emptorem reperit, praecium mihi rescribere, ut si fieri potest utiliter illo me leuem, quia non sum eius animi ut ad uos redeam. De Trideto arbitror te audisse. Non nihil hic fama est Athesinos obtinuisse Tridētum. Veritas adhuc nubilosa est. Franciscus noster Decanus illinc abiit, quoniam postquam uidit sapienti suae sententiae locum non esse, recedere potius irritus uoluit, quam manere damnificatus. Ego nō spero illam rem mihi utilem esse, nec usquam in rebus ecclesiasticis sum fortunatus. Laurentius de Rotella nihil mei causa Mediolani obtinuit, nō sua culpa, meam enim causam exacte promouit. Sed nosti patriae mores, nolo in illum dicere qui potest praescribere: longae sunt manus principum atque timēda. Sed etiam principes priuatorum hominum sunt indigni. Ego nullum faciam pluris quam me putem teneri. Tu uale & mihi saepe scribe, meque saepe uisita, quia nihil est quod tuis scriptis in oculis meis extet acceptius. Andream de Pauigallis, et Iacobum de Ceruetijs, ac omne bonum nostrum tam affectuose meo nomine iube saluere, quam me scis illos amare. Casparem Nauarientarum arbitror cum auunculo repatriasse, si tum istic sit, ne meae salutationis expers maneat factito. Iterum uale.

Suadet moribus coaptare, non iuris subtilitate utendum esse. Epist. LXII.
Aeneas Syluius Poeta, domino Stephano Caciae Nauarienti iuriconsulto, S. P. D.

Reuerfus ex Vindeliciis inueni munera, quae in Viennam Barbatius ex te detulerat, tam praeciosa ut mittente magis quam recipiente sint digna. Mos hic Alexandri fuit, qui dona semper ex se metiebatur. Ago itaque tibi gratias, quanquam ferre tale ornamentum, ubi mos non est, minime deceat. Scis quia non regiones nobis aptandae sunt, sed nos ipsos regionibus conformare debemus. Ego tibi ad hoc uersus Mediolanum scripseram, qui te reliquisse Concilium rumor erat. Nunc uero admonitus Peregalli literis, Basileae te fore percepi, quod mihi eo gratius est, quo te possum meis scriptis saepius uisitare, quoniam id tibi & honorabilius & utilius puto, quia frugifer illic campus est, & pauci messorum. Et quanquam plures essent, tibi tamen priores semper debentur partes. Obluli me alias curaturum ut Regis aduocatus fieres, si res Frisingensis apud uestram democraticam bene transiret, quam conditionem scis non esse completam, te quoque fuisse patronum partis aduersae. Quo fit ut solutus promisso siem, si iuris apice uelim frui. Sed scio quia summum ius summa est iniuria. Ego praeterea tibi non uerbis, sed animis sum ligatus. Scioque me nunquam tantum conari tui causa posse, quin ultra sim debitor. Quapropter etsi durum sit obtinere quod spondidi, spero tamen me uoti compotem fieri, ut tibi geratur mos. Sed est moderator & arbiter omnium tempus. Rogo itaque te, ut parum per expectes mihique fidem habeas, quia aut Aeneas esse desinam, aut tuae cupiditati parebo: Nec me Gallico more loqui censeas, qui paruam moram quatuor & decem annos computant. Credo Prophetas imitari cupiunt, qui cito uenturum dicebant, qui annis post quingentis uenit. Ego non annum sed paucos menses petam, ut rem tibi confectam donem. Vale & amicis salutes dicito, dominis uero me commenda.

Novitates

Novitates Vngariae & de conuentu Nurenbergensi. Epist. LXIII.
Aeneas Syluius Poeta, domino Ioanni Frund Agrippinae ciuitatis secretario, S. P. D.

Non habeo quid tibi scribam & cupio scribere, ut inter meas epistolas tuum quoque nomen inueniatur. Mendicabo ergo materiam, & nouitates quae apud nos sunt tibi significabo, quas tamen, uti reor, non inuitus audies. Conducunt enim ad res Nurenbergae tractandas. Scis te saepe ueritum esse ne pestem aliquam Vngariae pareret, quae Regem in his partibus detineret. Hic iam timor abest. Inducias namque biennales habemus, quas, quomodo simus uenati, paucis aduerte docebo. Miserat Rex Poloniae literas quasdam Caesari nostro, formamque dederat iuxta quam pacem deposceret. Non libuit Caesari quod petebatur, formamque aliam dictauit per quam non solum Austria, Stiria, atque Carinthia, cum Carniola, sed omnis etiam obedientia Regis Ladislai commprehendebatur. Oratoresque cum eadem misit, quibus Regem Poloniae petentibus post expositionem legationis certi deputati sunt uiri cum quibus conferrent. Inter quos Iulianus Cardinalis, Nicolaus decanus Cracouienensis & Laurentius Palatinus Vngariae fuerunt. Inter hos cum lecta esset forma per Caesarem data, magnus rumor exortus est: quoniam Ladislaus Rex Vngariae uocitabatur. Ex hoc, inquit decanus, iam se Caesar partialem facit, qui regnum Vngariae attribuit Ladislao. Nos ergo nihil amplius tractabimus secum, quid Caesar in Vngariae regno manum extendit. Ad haec Oratores, uos, inquit, nodum in scirpo quaeritis. Quid uestra interest si Caesar suum patrualem regalibus ornatum titulū Dominus uester se Vngariae Regem scribit, nec Caesar suas respuit literas, quoniam nec uestra scripta ius auferunt Ladislao, nec apices regij, si quid habetis, uobis ius adiungunt. Ad hoc retulit Palatinus. At Ladislaus uerus est Vngarorum Rex, non par ratio est. Tum oratores, haud hic locus est de iure disputandi. Postquam unita fuerit Ecclesia, ius poterit in hac causa discuti. At ego, Palatinus inquit, & coram summo Pontifice & coram Cardinalibus nihil negotij haberem hanc tueri causam, quia plana & perspicua res est. Nec tam inops sensus est quispiam qui regnicolis auferat eligendi Regis potestatem. Non disputaturi uenimus, inquit Oratores, sed de pace acturi. Si pacem uultis pacem damus, si bellum plus placet non detrectemus certamen. Uestrum est eligere quid horum malitis. Hinc decanus non sic exhausti sumus inquit, neque tam uecordes ut tam ignominiosam pacem uelimus amplecti. Vires adhuc sunt nobis & animi, nec quemquam timemus. Tum oratores nec nos auerunt, aut inopes sumus aut exangues. Si aliena inuadere non possumus, at tueri nostra commode ualemus: Idcō bonis uiris sat est. Nobis à tergo tuta sunt omnia: In fronte nos habemus quibus potentes sumus resistere si malignari uolueritis. Vos inter nos & Turcas estis medijs, uidete ne retro & ante feriamini. Tum Palatinus. Scimus Caesarem uestrum opulentum esse, sed regnum etiam hoc plenum est. Nobis nemo terrori est, pacem uestram nobiscum referte. Referimus, inquit oratores, abinuicemque discedere uolunt. Exinde Iulianus Cardinalis, per Deum oratorum magnifici, complectimini pacem, si progredi aduersus Turcas uolumus pax necessaria est. Sinite ut hoc pauper regnum respiret. Nolite campos Christiani sanguinis unda commaculati. Sed frustra uociferatio eius fuit, abutum est re infecta. In crastinum tamen nuntiatum est oratoribus ne discederent, quia non Regis nomine responsum eis fuisset. Expectatum est iterumque disputatum. Postea res in camera Regis trutinata est. Tandem uenit in publicum uox, & in hunc modum Vngarica lingua locutus est. Reuertimini Oratores ad Caesarem, salutemque sibi meo nomine dicite. Post referte. Nos pacem per eum missam quamuis non indigeamus illa, sui causa ut sibi compleceamus libenter acceptasse. Et in omnibus eius articulis sicuti iacent, esse complexos. Super qua re literas nostras infra octiduum Possoni recipietis, ubi & Caesarios apices esse curabitis uobis esse tradendos: sic ergo conclusa res est. Et agunt Vngariam inter se quo pacto formidabiliores in Turcas proficiscantur. Venetijs quinque & uiginti triremes armantur, quae per mensem Iunij in Hellepontum traici debent. Caesari nulla est alia cura nisi ut quam festinanter & quam honorifice Nurenbergam

bergam petat. Puto abhinc dies quindecimus eius erit recessus. Albertus & Sigismundus duces sequentur: & uti submurmurari sentio, Comes Cilix iunior et dominus Vualse, utcumque sic bene actum putabo si eius tantum persona illuc uenerit, quod iam mihi non est magni dubij nisi quia futuri nulla est certitudo. In causa tua multum uerborum perdidisti, nil uideo quod fieri queat, nisi postquam Nurenbergae fuerimus ubi artibus erit utendum & nouis & maioribus. Aduersarius tuus ante diem obiit, filioque nullam hereditatem praeter lites reliquit. Deus illi misertus sit siue iusta fuit eius causa siue iniusta. Philorcium quam hic amasti tumidum uentrem gerit, siue is uentus est siue cibus nimis. Ioannes secretarius Nurenbergen. utrem putauit illius uentrem uino plenum, Ascenditque supercalcauit, presit, ouumque nixus est ut uinum deprimeret, sed nihil praeter uentum exiit. O si lachrymas cerneret & planctus audires quibus misera post tuum abitum se maceravit. Certè nisi Ioannes opem tulisset animam exhalasset misella, quia nesciunt mulierculae, ut uiri, flammam amoris ferre. Sed abiit nunc quoque Ioannes nescio quid actura sit infelix: mihi si esset theutonicus sermo, adirem foeminam, solarem & blandis uerbis recrearem. Sed nihil mihi cum uiris Almanis praeter tactum est. Ipse insipidus est nisi & uerba sint. Subdelegabo igitur Michaëlem nostrum qui & uerbis Vlysses est & factis Achilles. Tu uale & mei memoriam gesta.

Laudat eloquentiam: eamque ad Britannos usque profectam, Epist. LXIII.

Aeneas Syluius Poeta, Reuerendo Patri domino Adam de Molin Anglico & apostolicae sedis Prothonotario, S. P. D.

Regius tabellarius ex Anglia dudum reuersus tuam mihi epistolam reddidit, cuius tot sententiae fuerunt quot uerba. Legi cupide quae scripsisti miratusque sum Romanam facundiam in Britanniam usque profectam esse. Sed fuerunt & alij apud Anglos Tullianae cultores eloquentiae. Inter quos uenerabilem Bedam nemo non ponit. Petrus Blesensis longe inferior fuit, cuius epistolis hanc tuam perbreuem antepono. Congratulor tibi & Angliae: quia iam uerum dicendi ornatum suscepisti. Sed magnae ob hanc causam referendae sunt grates clarissimo illi & doctissimo principi Clocestriae duci, qui studia humanitatis summo studio in regnum uestrum recepit. Qui sicuti mihi relatum est & poetas mirifice colit, & Oratores magnopere ueneratur. Hoc nimirum fit ut plures Anglorum eloquentes euadant. Quia quales sunt principes tales & ciues esse consueuerunt, & mutantur serui studio dominorum. Perge igitur mi Adam mi Here. Eloquentiam quam habes tene atque amplifica, tibi que honorificentissimum puta in ea re praestare hominibus, in qua ceteros animantes homines ipsi praecellunt. Magna res est facundia, & si uerum fateri uelimus, nihil est quod tam regat orbem quam eloquentia. Quoniam quicquid agimus in republica persuasi uerbis agimus, & illius in populi sententia manet qui melius nouit persuadere. Tute ista scis ideo missa facio. In rebus Ecclésiæ qualis sit animus tuus, & tabellarius idem, ut uoluisti, mihi retulit, & ego Franckfurdiae prius senseram. Laudo te qui pacem praeponis bello & pacatam uidere, cupis Ecclésiam. Audio te Nurenbergam petiturum, ibi latius inuicem colloquamur. Caesar iam itineri se accingit. Infra futurum mensem illic, ut spes est, inueniemur. Dux Albertus frater & Sigismundus patruelis eò quoque se conferent. Utinam pax, ut optamus, fiat, finisque tandem neutralitati detur, ut sciamus ubi agnum comedere debeamus. Munus tuum quam mihi gratissimum fuerit, nec scribere nec dicere possem, quia nec os nec calamus satis animi potest explicare conceptum. Faxit Deus ut bene sit illi uirgini nepti tuae praenobili quae talis est operis opifex, cui nec Penolpes nec Araguae fuerit comparandū. Eueniat illi uir dignus tanta uirtute, & sobole illa progeneret matris imitatricem. Oblationibus tuis uterer quotiens res exposceret, nec minus in opere quam in uerbis apud te inuenire putarem. Idem tibi ut de me persuadeas cupio. Vale dignitate

parens, etate frater, dilectioneque socie, & me ut facis ama, sed non ut facis utere.

Taciturnitatem

Taciturnitatem excusat & neutralitatem difficulter tollendam dicit, Epist. LXV.

Iuliano Cardinali sancti Angeli patri Reuerendissimo Aeneas Syluius Poeta, S. P. D.

Nunquam ueniret ad te nuntius meis literis non onustus, nisi magnificus Cancellarius me praeniret: qui tam seriose & accurate tibi omnia refert ut nihil mihi relinquat scribendum. Quo fit ut tacere potius quam scribere malim. Nam res notas iterum significare obtundentis est. Inania uero attingere & nihil nisi uerba dare dementis. Hoc oro ut & tua R. P. animaduertat mihi que ueniam det tacenti potius quam inutiliter scribenti. Satis est si me tuum esse scis mancipium, si me habes ad omnia mandata uoluntarium & promptum. Scribe mihi quando res exposcit & iube parato parere. Noui nil est quod scriptu arbitri dignum. Nostra Italia parumper respirat, sed nescio quid paritura sit illa contentio Senis habita quae nondum dissoluta: utinam Martini aliquando ne dicam Saturni redirent secula, uellem & ego reuifere patriam & ossa parenti reddere. Nihil plus timeo quam in peregrina terra iacere, quamuis undique tandem est & ad inferos & ad superos uia. Sed habet minus, nescio quomodo, doloris inter uinas fratrum, sororum, filiorum, atque nepotum mori: & licet ibique amici comparari possint, nullae tamen familiaritates tam dulces aut stabiles sunt quam in patria. Si pacem haberet Ecclesia de pace Italiae magis sperarem. Nescio quid allatura sit Nurenbergensis dieta, quia diuisi animi sunt. Neutralitas difficulter aboleri poterit, quia pluribus utilis est. Pauci sunt qui uerum sequantur, omnes fere quod suum est quaerunt. Placet hoc nouum neutralitatis aucupium, quia seu iuste seu iniuste quis teneat, repellere non potest. Et ordinarij pro suo arbitrio conferunt beneficia. Non est facile (crede mihi) ex ore lupi praedam eripere. Sed quantum sentio tota Christianitas Eugenij sequitur partes. Germania tantum diuisa est, quam ego se unitam uidere uellem, neque illi conformare, quia multum tribuo nationi huic, quae non metu sed suo libito suoque iudicio ducitur. Quocumque Rex cum electoribus se inflexerit, eo & animalia mea sequetur, nec mihi plus quam alijs credam. Haec uolui scripsisse ne omnino nihil scriberem, & ut in futurum excusatio sim taciturnus. Vale foeliciter & me pro tuo placito utere.

Suadet seruari aurum & priuata negotia commendat, Epist. LXVI.

Aeneas Syluius Poeta, Ioanni Peregallo fratri amantissimo, S. P. D.

Recepi duplices tuas epistolas quas Martinus regiae Cancellariae notarius attulit, cognouitque te bene ualere, quamuis inani marsupio: sed illud quoque aliquando implebitur si sperata unio detur. Cupis scire Anthonius Luscus in meas ne manus uenerit, uenit, & apud me est mihi charissimus. Tu rogo gratias meo nomine praestanti & facundissimo theologo Francisco de Fuste dicas meque sibi offeras, quia non ero deses in omnibus quibus possim morem sibi gerere: magnique muneris loco recipiam si quid me posse conari sciam eius desiderio gratum. Munus quoque Stephani mihi redditum est, sicut eidem rescribo. Aureos illos quatuor quos uelle per Barbatum mittere scribis, suadeo ut apud te habeas, quoniam multa possunt occurrere propter quae illis in mea causa opus sit. Scis quia Tridentina praebenda impeditur, tuque defensor es causae: nihil est quod absque argento Romana curia dedat. Nam & ipsae manus impositiones & spiritus sancti dona uenduntur. Nec peccatorum uenia nisi nummatis impenditur. Serua igitur aurum ut cum opus sit praesto reperias. De officio scriptoriae cognoui tuum consilium. Mitto procuratorium tibi ut illud quanti pluris potes uendas. Tu tamen id cautela habeas ut exitum Nurenbergensis dietae maneas. Si parti nostrae bene succedit ut spero, noli alienare officium quod uel mihi uel meis possit aliquando frugiferum esse. Si aliter euenit & placitum superis sit partem aduersam obtinere, uende ut tibi uideretur. Circa praeposituram Mediolanensis, quid suadeas plane percepisti, laudoque sententiam tuam. Sed nescio an fieri possit, quia non habeo promotores. Si obedientia restitueretur Concilio,

lio, uellem te causam inchoare, quia tua res erit si poterit obtineri. Quod reservatione ex
pedieris super beneficijs Ecclesiae Tridentinae, admodum probo. Cupio enim ut illic
lis ut cum quiescere uelimus una illic senium peragamus cum Francisco nostro: quam-
quam illius propositum mutatum uerear, qui bellum timens illinc abiit nec postea re-
uersus est. Et forsitan cum uxore potius quam cum Ecclesia uiuere cupit. Quod si sic
sit, uellem suum persentire animum: ut de suo decanatu aliquid inuicem consultare-
mus, si quid tibi & mihi possit conducere. Laurentius de Rotella noster praepositorum
pinguem in administrationem recepit in patriarchatu Aquilegiensi. Intenditque illic re-
ligionem profiteri si possessionem nancisci possit. Ego quia sibi fauore sum persuasi sibi
ut ante canonicatum Tridentum tibi resignet. Mihi uero ipse suapte uult Ecclesiam paro-
chiam resignare. Si res Athesis in Nuremberga, sicuti credimus, componantur, aliquid
boni poterit nobis euenire. Ego non desinam sic te promouere ut me ipsum, quia me-
ritus es. Reuerendissimus dominus Aquilegiensis in extremis laborat, praua uita sua spes
est, minor sanitatis, exanguis est, spiritus iam, non corpus uidetur. Cogitare patres de-
bent quem sibi in patriarchatu sufficiant, & in omnibus regum desiderium exequi, ne
Frisingensis iniuriam innoent. In Ecclesia Brixinae, quid optet Rex scitis omnes.
Rogo, consulo, supplico ne plus Athesis quam Maestati Regiae auscultetur, quia
in Nuremberga nulla uox est Athesisinorum. Regis autem nutu omnia fient. Hac ut Re-
uerendissimis dominis Arelaten. & sancti Calixti dicas posco, meque his facias com-
mendatum. Nollem aliquid fieri quod mentem regiam perturbaret. Nos in breui a-
scendemus, quia iam inducias biennales cum Rege Poloniae, & Ungaris sibi obedi-
entibus nacti sumus, nec aliud in praesentiarum agimus quam nos uita accingere. Mihi Io-
annes amantissime bene est, bene habeo, bene spero, quod mihi non tam mei causa io-
cundum est, quia paucis essem contentus, quam ut tibi & amicis ac necessarijs caeteris
possim aliquando prodesse. Andream de Panigalijs et caeteros amicos meo nomine sal-
uos dicito. Vale optime.

Dolet de amici captura & morte Cardinalis Aquilegiensis, Epist. LXVII.

Aeneas Syluius Poeta Ioanni Peregallo, S. P. D.

Obsignaueram tibi has literas nunciisque in crastinum committere animus erat.
Sed accidit inopinatus & acerbus casus, qui & epistolam retinuit & mentem af-
fecit dolore. Laurentius namque noster quem uelle religionem ingredi scripseram,
non claustrum sed carcerem ingressus est. Poloni enim ut Cardinalem moriturum uide-
runt, manus in Laurentium iniecerunt, nulla penitus autoritate freti. Tu, inquit, argen-
tum heri impignorasti, non exhibis nisi luatur septuaginta & ducentarum marcarum:
argentum est quod Alberti habent Basileae: hoc uolunt ut Laurentius redimat, obliga-
tum est pro septingentis aureis quos Cardinalis accepit: indigna res est, ut seruis, as
alienum exoluat. Sic lex Barbara iubet. Ego nitor hominem iuuare quia compati-
or uiro in aliena terra capto & amico. Sed quid tu facias ubi nulla uox auditur nisi atri,
cum tu sis inops. Ille adhuc deprehensus est, nescio quid futurum sit, nulla excommu-
nicatio prodest, nulla fideiussio, dum res sic stat. Anima illa quae in Cardinalis Aquile-
giensis corpore diu alligata filo uel cara detinebatur abruptis retinaculis, carce-
rem euasit. Obijt ille quarto nonas Iunii hora post meridiem quarta. Nullas extor-
siones passus est, nullus cruciatus, sed tanquam dormiturus animam exhalauit. Vide-
rat medicus mortem instare, suasiisque testamentum fieri: sic & amici astantes. Ille, uos me
deficere, censetis inquit, at ego robustus sum nec in me quicquam sentio deficere, nec post
haec uerba mediam uixit horam. Eius corpus per alteram diem seruatum est ostensumque
omnibus. Tertia uero luce apud sanctum Stephanum & ad dexteram altaris dextri sepultum
est, funus iuxta morem Germaniae magnam & honorificam fuit. Apud Italos non fuissent ratio
uiro exequiae dignae. Pileus rubeus ob neutralitatem non est permissus mortuo qui uiuo non
negabatur. Sermo ante funus habitus est, nescio quid uir fuit, uerba hominis laudo. Est hoc
anno his in regionibus maxima siccitas, nescio an iterum Phaetonem cursum phaebe ducere coepit.

Frumenta

A Frumenta omnia sunt exusta, magna caritas timetur: nulla pluuia sunt, calores praeter so-
litum admirandi: dicebant plebei, non pluit quia excommunicatus est Cardinalis. Orator igitur
qui ante funus uerbum fecit, Vos, inquit, Iudaeis similes estis, qui cum Christum ho-
norificentissime recepisset, aduenientem postea persecuti sunt, & crucem subire coege-
runt. Vos hunc legatum cupide recepistis et mirifice honorastis ingredientem, nunc quia
peccatis uestris iratus Deus non pluit, causam in ipsum uertebatis. Ecce iam triduum
mortuus est Cardinalis: cur nobis pluuia non praebetur: sceleribus uestris denegatur hu-
mor, non illi: & in hunc modum plura locutus est. Ego Cardinali epitaphium feci quod
tibi cum praesentibus destino. Iterum atque iterum uale.

De morte Cardinalis Aquilegiensis & de rebus Concilij, Epist. LXVIII.

Reuerendissimo in Christo patri domino Ioanni Cardinali sancti

Sixti, Aeneas Syluius, S. P. D.

Pauci dies sunt quibus literae tuae mihi fuerunt redditae, quae antum in uia confusa
pserunt uel minus paulo. Illis ergo nihil respondebo, quia nil est iam in eo statu quo
tunc fuit. Solum attingam nouitates aliquas, ex quibus posses ad res consiliares ui-
gilantius & utilius intendere. Regia Maestas sedulo operam dat ut quam celeriter Nu-
renbergam petat, nec puto his in partibus diu manebit. Res Ecclesiae aliquem finem nunc
suscipient. Deus illum det, nec sinat amplius tenebrarum principem dominari. Cardina-
lis Aquilegiensis die secunda Iunii migrauit ex hac uita: Nullum testamentum condidit.
Verum est quod dici solet, Sicut uiuis ita morieris: Qualis uita talis mors: Funus eius non
tam dignitate quam uita dignum fuit. Non enim puto magno detrimento esse Conci-
lio mortem eius, quia non multum utilis uita fuit. Sui namque legatione abutebatur. Nec
Papa id agit quod hic faciebat, omnia enim plana erant. Itaque murmur erat aduersus
Concilium quale uix queam dicere. Tu scis quam mundas manus habere oporteat,
qui aduersarios habet. Si aliquid deerat superuenit Marcus boni filij prouidus dispen-
sator, quem famosa Legatio apud Poloniam gesta recommendat. Is nunc literas ante o-
bitum Cardinalis obtinuerat cum omni potestate quam Cardinalis habebat. Itaque lega-
tus legatum creabat. Ego uidi & legit has literas reprehendique quia non potest de latere
facultates suas spirituales, super quibus industriae persona electa est, alteri delegare. Sed
frustra clamaui quia nullum est apud fatuos consilium. Nescio quid nunc facturum
sit Marcus. At uent enim adhuc uelle Poloniam petere, forsitan facultatibus uti uult eti-
am post mortem mandantis. Is Laurentium prodidit capturaeque suae structor fuit. Me
nunc pro liberatione studere oportet. Nihil formidabilius est quam homo bilinguis, ni-
hil terribilius quam hostis familiaris. At haec beneficia ex Laurentio plura susceperat, ne
que huc uenisset nisi expensas ille fecisset. Digne patitur Laurentius, quia benefacere
malis malefacere est. Vestrum est cogitare ne apud Polonos Marci loquacitas atque cu-
piditas fauorem Concilij obnubilet. Venerabili & doctissimo uiro theologo Francisco
de Fuste refero gratias, qui Anthonium Luscum ad me misit. Andream contheologum
& confratrem eius saluum dicito. Neuter eorum meretur, si non uioco dominos, quia
nemo dominus absque dominio. Mendicantibus autem nedum dominium sed omnis
proprietas est interdicta. Valeant igitur ipsi & me compauperem ament. Tu quoque me
ut soles dilige & inter famulos habe fidos. Ex Vienna.

Promotoriales literae, Epist. LXIX.

Aeneas Syluius Poeta, magnifico domino Caspari

Schlicke Cancellario, S. P. D.

Quoniam recederes heri ex Vienna putauit me hodie tuum iter secturum, quia in bal-
neis me uelle operiri dixerat. Hoc mihi uoluptati erat, tamen quod in balneis re-
creor, tum quod tecum libentius quam usquam gentium sum. Sed aduenit heri cir-
ca meridiem Hartungus noster qui ait te hodie nouam ciuitatem petiturum, sicut Chiemensis
Episcopus sibi dixerat. Nam Regia Maestas omnino te uisere cupiebat, de qua nonnullis con-
ferre tecum. Quod ut audiui ratus sum non expedire me balnea petere, quia sine te inuites
sumptus

sumptus facerem. Reddidit enim me certum idem Hartungus me non inuenturum tuâ
ibi magnificentiam. Deliberaui igitur hic manere donec aliud mihi significares. Interim
uenit ulcus nescio quod, in sinistram tibiam quo maxime crucior & ab heri usque hodie
mirum in modum creuit. Crus ipsum sinistram à genu in femur rubeum est & sanie ple-
num. Oportet me uti emplastris, nescio an infra triduum possim fieri robustus equitan-
diq; potes: nunc nullatenus possim nisi supra dextrum pedem consistere. Mira res, quâ
celeriter ægritudo uenit, quamq; tarde recedit. Qui nunc sanus erat, in hora ægrotabit.
Nihil sub cælo stabile, nihil securum. Spero tamen me non esse nunc ex his qui diu iacēt.
Et quippe si meum ad te iter tam necessarium quam uoluntarium putauissem, mox
equum ascendissem, etiam si una priuatus tibia ueniendum fuisset, quia libentius tecum
cum uno pede forem quam cum duobus sine te. Si ergo mea præsentia ulla in te opus
est rescribe, quia omni dubitatione posthabita curabo ad te proficisci. Iterum sicut tibi
dixi de Simone presbytero Misnen. uicario apud sanctum Michaëlem, supplico, ut cau-
sam eius recommissam habeas, uerbumq; Regi facias ut is possit illic perseverare, quod
esset illi ecclesie admodum utile. Nam ædes ruinâ minantur, uineæ incultæ sunt, quia cū re-
ctor non arbitratur se mansurum rapit quod potest, et cætera negligit. Hic uult domum
reparare, iamq; ex amicorum subsidio in hoc opus pecuniam comparauit. Vult etiam ui-
neas colere & agros reformare sicuti iam ceperat. Itaq; multum expediret illi ecclesie
huius hominis confirmatio. Præpositus sancti Stephani habet annuatim ex sancto Mi-
chaële libras octo, & quadraginta dantur alijs quibusdam pro uicario. Super sunt libras
sexaginta uel circa, ex quibus tenetur quatuor capellanos, unum choralem, unum cleri-
cum, unum procuratorem, & se nutrire. Itaq; maiores sunt expensæ, quam redditus. Sed
hic homo si continetur, intendit uineas sic meliorare ut fructus maiores sint. Nec hoc
bonum est quod aliquis illic non perpetuetur. Nam Rex Albertus antecessorem illius
uicarij perpetuum esse uoluerat. Rogo igitur & supplico ut tam pro bono illius ecclesie
quam meo intuitu, quia uirum illum diligo, uelis efficaciter Regem orare ut hunc per-
petuet. Quod si hoc nequeat obtineri, saltem triennium aut biennium sibi impetres, ne
homo expensas quas pro uinearum reparatione fecit, omnino perdat: in hoc mihi gra-
tiam quam maximam facis. Vale.

Fama non est contemnenda, Epist. LXX.

Aeneas Syluius Poëta, Ioanni Tuskon secretario ciuitatis
Pragensis amico primario, S. P. D.

E Pistolam tuam dum legi atque relegi, modestiam cum doctrina pugnantem uidi.
Namq; cum ornatisime scribas, uereri te tamen ais ad me literas dare minus com-
ptas. Sed obsecro te ne deinceps tali utaris principio, quia nihil ad me potes non
eleganter scribere, etiam si ornatus qui tuus in scriptis elucet maximus, nullus foret. Ami-
citia namq; non eloquentiam sed rem expetit. Tu uero & mihi amicus es & ego te in
paucis amo. Itaq; supplet amor quicquid facundia negat. Quæ excusatio non minus mi-
hi quam tibi conuenit. Tu namq; dum imperitus uideri uis, doctissimū te ostendis. Ego
dum aliquid sapere me iactito, imperitiam prodo meam. Quo fit ut meis in literis arro-
gantia cum iustitia certet, non tam honeste quam in tuis certare dixi cum doctrina mo-
destiam. Sed præter eo iam hæc, tuisq; optatis respondebo. Ais te cupere si quid noui æ-
derim tibi ut communicem. Gererem tuo desiderio morem si tam libenter rescriberem
quam scribo, mihi tamen id uitium est ut plus quam semel nihil scribam. Plura post tu-
um abitum compilauit. Sigismundo duci patri uelq; Regis nostri, non paruam epistolam
destinaui, plurima illic bene uiuendi præcepta tradendo. De passione domini hymnum
confeci, Regiq; dono dedi: literas nunc ad istum nunc ad illum misi. Copias omnium
Vuenceslaus noster habet, is te potest participem facere. Sibi plumeus mihi plumbeus
est calamus: Manus illi uelox mihi tardior: quod ex me cupis ex illo pete. Nihil noui ex
mea manat officina, quod ipse non antea exemplatim retineat. Si ergo ignorantias me-
as tãtopere cupis, satis habeto ex me doceri quomodo uoti compos fias. Notum in Bo-
hemia Aeneam non inuitus audio, quia melius est nomen bonum quam diuinitas multa.
Sed

A Sed utinam stabilis sit quam de me famam prædicas, quod ita demum erit, si fundamen-
tum bene iactum est sub petra ueritatis. Ego mihi conscius sum non me talem esse qua-
lis prædicor, utcumq; est, laudari potius indignè quam uituperari dignè cupio. Est enim
laus uirtutis excitamentum. Quis enim tam malus est qui uirtutem illam non assequi
studeat, de qua se percipit laudari. Mihi sanè magnos stimulos ad eloquentiam capescen-
dam adhibet is, quem de me dicit inter Bohemos esse rumor. Et utinam aliquan-
do possim talis euadere qualis credor. Tu tamen uide ne uanis laudator inueniaris.
Siquis me casus Pragam detulerit, ubi mea præsentia nomen obumbret in armorum
tuorum descriptione, præbebo quam optas operam. Vuenceslaoq; prouinciam de-
mandabo, cui nihil est tui causa durum facere. Franciscus Regiæ Cancellariæ uetus
mancipium multa mihi de te cum laude retulit quæ non abs uoluntate cognoui. Fa-
xit deus ut secundiora sint quam diu uixeris, tua tuorumq; fata, tibiq; nunquam medo
& Francisco nunquam deficit merum. Vuenceslaus & ego Colmum bibemus uber-
tim. Vale.

Promotoriales literæ, Epist. LXXI.

Aeneas Syluius Poëta & Michaël de Pfullendorff, S. P. D.

*et sepe dedunt, Reuerendo in Christo patri & illustri principi do-
mino Heinrico episcopo Constantiensi.*

Viros bonos & literarum amatores tuæ dilectioni dilectos esse nequaquam ambi-
gimus: quia similes est amare similem, & omnis probus afficitur probis. Nec uirtus
potest non placere uirtuti. Hoc facit ut Ioannem Ciliam qui tuo indiget auxilio,
non multis tibi uerbis recommendemus. Nam cum sit ille probitate plenus & omni ex
parte laudandus, satis in se præsidij habet ad tuum fauorem nanciscendum, nec recom-
mendatione nostra magnoperè indiget. Ne tamen in suis necessitatibus uerba tibi no-
stra defuisse arbitretur, scire te uolumus magni beneficij loco nos suscepturos quicquid
in eum te boni contulisse percepimus, amamus enim hunc, & in amicitia nostra tertium
habemus: nec sibi quisquam prodesse potest quin & is nobis gratificetur. Non tam Pi-
lades Orestem, aut Perichoum Theseus dilexit, quam nos in alterutrum seruamus amo-
rem. Hinc regia munificentia primariarum precum ius præbuit, Capitulumq; Zousta-
gen. tuæ diocesis pro eo rogatum fecit, iamq; in canonicum est receptus. Præbendam
autem assequi non potest, quoniam alius sibi impedimento est. Habet igitur honorem
absq; commodo. Alius forsitan libentius commodum absq; honore suscepisset, quia uul-
gus utilitatem præfert honori. Vera tamen Philosophia nil utile censet quod non hono-
rificum. Ut cumq; sit, noster Ioannes optat honori suo misceri commodum, quia caduca
res est mundialis honor nisi pecunia sustentetur. Tu ergo qui illic Episcopus es, in cuius
manu calix est musto plenus, quicq; potes ex hoc in hoc miscere, iuuua hunc amicū no-
strum, & fac ut nostras preces illi sentiamus fuisse proficuas. Quod si feceris, ut de tua
humanitate confidimus, non solum illum & nos tibi obligabis, sed imperialis etiam fa-
stigijs erga te gratiam efficies promereri. Vale.

De diætijs germanicis, Epist. LXXII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Reuerendo patri domino Ioanni
Caruial iuriconsulto, & apostolici palacij causarum auditori.

A Ccepi cupide te Germaniam repetisse, quia & te reuifere spero cum quo loquor
& conuulso libenter, quantum inter nos sæpe de rebus Ecclesie concertatio sit, illa
tamen non pertinax aut rancida est, sed qualis inter Philosophos esse consuevit, qui non
ut appareant sed ut inueniant uerum disputant. Nec rursus ego is sum qui me uelim hu-
iulce diuisionis participem facere: theologorum est hæc disputatio: mihi satis sentire fue-
rit quod plures senserint. Petis ex me de cursu diætiæ ut quid sperem tibi renunciem. Sa-
tis facit desiderio tuo quantum potest Cancellarius. Me nec scire neq; significare plus eo
fas est. Si me tamen diuinare uis, quia poëtarum est præsentia scribere, pauca subiun-
gam. Ego ut tibi uerum fatear, non puto diætam hanc alijs esse steriliorem, scis quid hoc
uerbo sentiam. Fœcundæ sunt omnes diætiæ, quælibet in uentre alteram habet. Apud Ara

Aaa bes

bes auis est phoenix, carminibus poetarum illustris. Hæc dum fatum sibi instare sentit, quingētis enim & x l annis uiuit, rogos suos instruit cimiamis, ex cuius cineribus mox altera surgit & semper unica phoenix est. Tu hoc ut uis accipe. annis iam pluribus di-
tas habemus nec statim finis: res turbulentæ sunt, diuisi animi, quosdam delectat neutra
litatem uigere, quia nouum est aucupium, possessores unionis sunt hostes, quia nulli ius
reddi uellent. Serpentem qui tibi suspectus erat uidi audiuiq; nec alius fuit quam rebar:
tu si morsus eius perferentes, peristi, nisi antidotū habeas. Vix Mithridates aduersus hoc
aconitum tutus irret. Habes quid sperem, quodq; possum præter iniuriam mei officij di-
cere. Tu uale & si quem tibi non in omnibus consonantem amas, me etiam ama.

Promotoriales literæ, Epist. LXXIII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. magnifico domino Caspari
Schlick Cancellario imperiali.

At tulit tibi sicut opinor Hartungus literas meas, quibus magnopere postulabam
ut amicum meum Simonem Misnen. Regiæ Maiestati recommendares, pecun-
culam suam super uicariatu sancti Michaëlis promouendo. Nihil exinde mihi re-
spondisti puto quia non suppeditabat tempus. Verum cum amici causa non sit deserenda
nisi ad finem usque perducatur, iterum atque iterum precor ut mei desiderij memo-
riam habeas, & hanc unam mihi gratiam impetres, quia pro magno munere suscipiam. **B**
Ego nunc orationem unam ædidi quæ nouam papyri implet, quam cū uideris dices me
tum tibi tum tuo germano officiosum esse. Itaque rogo ut pro mercede illius mihi Si-
monem promotum reddas: quia digna est oratio sic præmiari, meq; iudice multo magis.
Ideo uelis hanc postulationem mihi impetratam reddere, meq; super hoc certiorare. De
me uero quicquid fieri iusseris id fiet. Intellexi tunc apud te omnia esse precij grauio-
ris, ideo hic manebo quamdiu non uocabor, quia semper mea sententia fuit nouæ ciui-
tati Viennam esse præponendam, quamquam apud uos Iudæorum & monachorum
plus sit, nec me nouus Benedictinorum habitus siue Bernardini sit oblectaret: quam-
uis fama est crucem auream fore adiunctam, quæ de collo cuiusque monachi pendet.
Vale optime & nisi Nurenbergenses, cura diætæ nimium Regem teq; grauat non ni-
hil mihi rescribere.

Aduocatum nouum denuntiat, Epist. LXXIII.

Aeneas Syluius Poëta, imperialisq; secretarius, S. P. D. Stephano de
Cazijs Nouariensi, iuris uiriusque doctori amico primario.

Laurentius de Rotella uir probus & tibi notus, ut fert hera Fortuna per familiam
patriarchæ Aquilegensis, dū ille in ultimis ageret apprehensus incarceratusq; fuit.
Ego tum propter amicitiam tum propter patriam, tum quod iniuste detineri eum **F**
uidi, pro sua liberatione laboraui obtinuiq; Cancellario tamen & me pro ipso fideiuben-
te. Hac de causa oportuit me ire ad regem qui in noua ciuitate abhinc per diætam semo-
tus. Postquam illic fui, acta re Laurentij, tuam aggressus sum. Iamq; impetraui te regi-
um aduocatum fieri. Nec aliud restat nisi literas confici, quod faciam ut primum curia
in simul erit. Nunc nequeo, quia sigillo caremus. Tu te tamen scias aduocatum esse,
& per Regem libenti animo receptum. Namque ut is de tuis uirtutibus certior factus
est, Stephanus, inquit, me rogat, quod eum rogari a me par fuerat. Cognosce ergo
regis animum, & quia iam suus es, causas eius suscipe & commendatas. Nunc de A-
quilegensis & Tridentinensis agatur ecclesijs: uide ne quid fiat quod præ-
ter Regis sit mentem. Reuerendissimus dominus Arelatensis
cui rex scribit, tibi aperiet quid sit opus. Ego tuas li-
teras curabo quamtotius expeditas
ad te mittere. Vale.

Promotoriales

Promotoriales literæ, Epist. LXXV.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Magnifico Caspari Schlick
imperiali Cancellario.

In signem literarū militem Procopiū de Rabenstein, quanti faciā quāq; amem multis
signis potuisti intelligere. His nunc ecclesiā Budonicensem germano suo cōferri pe-
tit. Episcopus alius Bohemus dicit eam sibi promissam. Mihi cōstat hunc Episcopum
non uacantem, sed uacaturum impetrasse. Et quia tunc non uacauit, uana fuit eius impe-
tratio. Potestq; Regia Maiestas ut uult disponere. Mihi consultius uidetur Procopij fra-
trem quam illum episcopum promoueri. Multa sentio quæ scriptis nolo committere.
Tu amas Procopium & ab eo amaris, ideo non expedit me multa dicere: si quid tamen
preces meæ ualere pro eo possunt, scito me omni conatu & integro corde ipsius com-
modum cupere. Hospes noster uellet ad te proficisci, tuoq; auxilio præsentiam Regis
habere, si saltem triduo in noua ciuitate Rex sit mansurus. Quod si huc uenturus sit ex-
pectabitur eius aduentus. Tu uelis me quid fieri debeat, instructum facere. Dum Ter-
gesti præterita hyeme forem exposui potestati regiæ inanes fuisse, quas per medium tu-
um pro meis familiaribus regias preces impetraueram, quia non erant ueræ collationes.
petijq; alias preces si locus uacās reperiretur. Annuat Rex præsentem Vuisilmo atq; præ-
Bthonorario. Nunc dicit mihi Iacobus locum esse uacuum quem in schedula tibi signi-
fico, peto ut permittas pro Ioanni familiari meo ad collationem istam preces expediti,
quia ex hoc magnum me beneficium recepisse putabo: quamuis tot sunt tua erga me
merita ut silere potius quā amplius petere debeam. Sed facio sicut rustici, qui postquā
uident se non posse obligationibus satisfacere, curant ut obligationes ipsæ quam maxi-
mæ fiat. Domini quoque id solent querere ut seruos suos quam obligatissimos habe-
ant. Vale & me tuum tutissimum facito.

Literæ promotoriales, Epist. LXXVI.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. magnifico domino Caspari Schlick
Cancellario imperiali.

Guido tabellarius apostolicus ad me hodie uenit, literasq; mihi ex Roma reddidit
Ioanis Capisij & Petri Noxetani, qui mihi ex tota humani generis societate sunt
amicissimi. Hi uenerabilem & ornatisimum uirum Bartholomeum Castarellis se-
cretarium & cubicularium apostolicum magnopere commendant, utq; res suas inueni
non suadent tantum sed cogunt: quale negotium sit non scio. Sed id magnificentia scri-
bitur, tum per eundem Bartholomeum tum per alios. Audio illum tui Germani cau-
sam toto conatu promouisse, dum res ecclesiæ Frisingensis Romæ tractabatur. Aiunt
præterea hunc esse apud summum Pontificem magno loco, uirumq; fore & literis et
C uirtutibus ornatum: quibus ex rebus si quid apud te roboris meis inest precibus, peto
supplex oro ut rem huius uiri expeditā reddas, si modo est qui possit impetrari. Nam et
gratiā homini reddes bene merito & amicis meis: quo tui sunt serui plus complacebis
quam si montes auri tradideris. Sic eos in hanc rem affectos uideo: tuū est morem serua-
re uetustum quo felicitatem tuam soles in acquirēdis amicitijs collocare. Recessum Re-
gis suumq; transitum sicut iussisti, & Hautsumij & cæteris socijs significauit. Sebaldus
in balneis est. Hospes dubius est, uenturus ne à te sit. Ego distulsi, quia & tu uenire inten-
dis. Vale optime.

Probat ueram scientiam discere mori, Epist. LXXVII.

Aeneas Syluius Poëta, imperialis secretarius uiro & amico con-
stanti Friderico Targessinorum Cancellario, S. P. D.

Questus es me tibi non scribere quamuis mihi scripseris aliquando, dicensq; id esse
signi nec constantis nec ueri amici me fungi officio. Si enim referunt qui ex te
huc proficiscuntur. Facis sicut mancipia solent, quæ ubi peccarunt, prius clama-
re & uociferari incipiunt, quam domini crimencq; aliquod excogitant quod heris ascri-
bentes, obliuionem peccatorum suorum inducant. Sed erras, non patiar tuam negligē-
tiam insultam, nec propterea excusatus eris quia prius conqueraris. Scio ego has artes,
Aaa 2 noui

noui has uerficias, calleo has technas. Nihil agis mi Friderice dū me accusas qui nun-
quā ad me scripsisti postquam abste recessi, nisi pauca uerba quibus amici tui causam
commendabas. Ego uero ad te sapius scripsi & antequam irem Romam & postquam
reuersus sum Si ergo me uincere uis, non quærendo sed scribendo id facies melius. Nūc
tamen missa hæc facio ueniāq; do, si modo in futurum aliter agas. Ego nunc quod ad te
scribam nō habeo aliud nisi me tuum dixerim, tibiq; uelle complacere, te colere, te ama-
re & obseruare unice, tuumq; bonum statum, ualitudinem optimam, & tuorum felicē
succesum optare. Sed ista uetera sunt & tibi notissima & inter amicos minime repeten-
da, quæ magis factis quam uerbis cognoscuntur. Causa tuorum ciuium nōdum est ter-
minata. Ego libenter uiderem harum litium finem qui urbi Tergestinæ ac ciuibus om-
nibus sum affectus. Nec placet mihi uidere bonos illos uiros ac sui reipublicæ amatores
rotiens huc trahi. Nec rursus libenter audio postponi negotiarūq; nostro principi quæ
debentur. Quod si essent mediatores qui studio pacis intenti essent quæ sunt pacis cōsu-
lerent, non tam diu res ista penderet. Melius est (crede mihi) de suo iure aliquid tradere
cum pace, quam totum litigando consequi. At ista uiderint qui plus sapiunt. Ego mihi
uiuere uolo non semper alijs. Iam Regia Maiestas beneficia mihi largita est quibus pos-
sum honeste uiuere: se questabo me tandem ab his curiarum miserijs. Et quia senectus
adeft urgetq; mors, cogitabo quomodo bene moriar. Id enim est deniq; recte Philoso-
phari, id est scire, id est esse sapientem. Nam qui iura nouit & astrorum cursus, & pluuia
rum uentorumq; causas, & argumentandi rationes, & mensuram terræ, & carminis &
orationis uires, & omnem harmoniam, is tamen nihil scit, nisi mori sciat. Vltimus huma-
norum actuum mors est. Qui omnia recte fecit & in fine deficit, is frustra operatus est.
Insulsus poëta est qui actum quintum negligit: sic qui mortem nescit bene concludere,
demēs est. Curandum est ergo mihi ut finem bonum faciam, satis lusi, satis puer & iuue-
nis fui, satis mundo seruiui, inid nimis. Iam hora me admonet, redeundum est in uiam, fa-
ciam nisi fallor. Idem & tibi censes faciendum, quamuis in eam rem iam dudum accin-
ctus fueris sed perseuera. Coniugem tuam probam mulierem & honestissimas filias tu-
as atq; filium tuum adhuc adolescentem & quæ inuentus imperitat facientem, iubeo sal-
uere et incolumes esse cupio. Idem Iacobus facit, qui est iam plebanus insignis ecclesiæ.
N. seq; tibi commendat. Vale & Bononium uestrum Appium uestri senatus principē
meis uerbis salutato.

*Hortatur legatos regni Vngariae ut Ladislaum absque conditione
Regem recipiant. Epist. LXXVIII.*

Dionysio sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinali archiepiscopo Strigoniensi,
patri & domino colendissimo, Aeneas Syluius Poëta, S. P. D.

Siquis me roget præstantissime pater cur ego natus in Hetruria, de statu regni Vnga-
riæ loqui præsumam. Respondebo me hominem esse & ut Terentianus ille Chre-
mes dicebat, Humani nihil à me alienum putare. Dicam me Italum scire plures mei
generis homines in regno uestro & opibus & honoribus auctos, ad magnam gloriam
eualisse. Dicam me legisse historias uestras, inuenisseq; Vngaros multis uictorijs claros
nomen ad astra tulisse, atq; idcirco, sicut natura iubet, eorum me uirtutibus affici. Quid
plura, Christianum me dicam, sollicitudinemq; habere ut Christiana religio in tuto collo-
cetur, quod sane fieri non potest, nisi & murus eius qui est Vngaria sit incolumis. Sum
igitur anxius nec aliud hoc tempore opto, quam uestre largitioni bonū finem imponi.
Verum dum hæc mecum sapius animo reuoluo, multum hoc ex tua & collegarum tuo-
rum uoluntate dispositioneq; pendere reperio. Nam cum ubiq; id eueniat ut tunc res be-
nè concludatur, cum nuntij qui eas tractant, uoluntarij, proniq; sunt: quanto hoc ma-
gis nunc sperandum est, si uos inclinati & affecti sitis, qui non solum legati estis regni,
sed ipsum quodam modo regnum in potestate habetis, quia quod per uos fieri contige-
rit, nemo dubitat apud alios, quorū nomine uenistis habere ratum. Sunt igitur hæc cau-
sæ quæ me tuæ R. P. nonnulla scribere compulerunt, quæ & in bonam partem recipi
precor, & alijs collegis tuis communicari: quia & si uestrum acre iudicium quæ regno
uestro

A uestro conducant optime uideat, non tamen quod exteri sentiunt, negligendam est. Lo-
quor autem cum tua dignatione tanquā ceteri ex collegis audiant. In principioq; meo-
rum uerborum illud fundamenti loco recipiam. Quicquid homines ex suo arbitrio faci-
ant, id sibi utile iudicare. Nam quod sibi damno sit, nemo sciens uolensq; facit. Vos igitur
Vngari uiri clarissimi, qui huc uenistis, in conuentu Peltiensi prius fuistis, ac cum cete-
ris regni Baronibus & accolis, Ladislaum Regem expetere decreuistis, nūc legationē
expentes, dari uobis Regem cum sancta corona deposcitis. Coronari deniq; Regem
uultis homagia sibi præberi, et ipsum exinde in aliquo regni loco sub tutela Friderici Cæ-
saris sui patruelis constitui. Hæc est, si recte teneo, summa uestre petitionis, quod mini-
me conclusissetis, nisi & regno & uobis singulis id putaueritis expedire. Quid ad hæc re-
sponsurus sit Cæsar non scio. Illud autem scio quia & suam quoq; utilitatem & patru-
elis commodum Cæsarea Maiestas intuebitur. Nec scienter aliquid promittet, quod suo
ac patruelis statui possit obesse. Siquis ergo uult inter Cæsarem & uos plenam fieri con-
cordiam, is ea media offerat quæ sint utriq; parti accommoda. Nemo enim sermonis or-
natu ac uerborum lenocinio plus suadet quam utilitas. Cum ergo his in rebus quæ nūc
aguntur, & uos Vngari uestrum commodum sequamini & Australes suum. Libet mi-
hi pauca de statu conditioneq; uestri regni in medium referre: sic enim quæ sint uobis u-
tilia melius intuebimur. Nam & apud Australes in eandem sententiā sæpe ratiocinatus
sum. Vos quod ex pura mente sinceroq; corde promittitur, benigna fronte et letis animis
audite, & quæ uobis sint usui (quamuis longe melius, quam ego, prospicitis) me referen-
te notare non pigeat. Status regni Vngariæ (prohdolor) non sine graui damno totius
Christianitatis contractus, quasiatus, & omni splendore nitoreq; pristino denudatus est,
tantaq; mutatio in regno uestro à paucis annis citra facta est, ut si quis procerum anti-
quorum iam ab inferis resurgeret, Vngariamq; intraret, nullatenus suam patriam reco-
gnosceret. Apud Historicos ueteres reperi uestrum regnum florentissimum quondam
fuisse, & hominibus & opibus beatū. Cuius tanta latitudo longitudoq; fuit, ut & à Con-
stantinopoli mariq; Pontico usq; ad Austriam & à Polonia usq; ad sinum Adriaticum
protenderetur. In cuius uentre septem amplissima regna clauderentur, quæ à corona
Vngariæ tanquam seuda dependebant, ut merito quidam non tantum Regem sed Ar-
chiregem Vngariam habere dixerint. Nec fat fuit tot gentibus Vngaros imperare, sed
ex se quoq; populos emisissent, qui omnem illam Italiæ partem quæ olim Gallia transal-
pina uocata est, hodie uero ab ipsis Vngaris longas barbas ferentibus Lombardia dici-
tur occuparent. Ex uobis insuper duces exierunt qui & Almaniā & Galliam & Hispa-
niam inuaserunt. Nec gens fuit in orbe toto, quæ uestri tunc regnum laceffere auderet,
tam uenerabile & clarum erat ubiq; terrarum Vngarorum nomen. At nunc quæ lace-
rum sit uestrum regnū ipsi scitis, circumspicite totum. Veneti qui quondam pro fundo
ciuitatis suæ tributa pendebāt, iam Dalmatiam magna ex parte tenent. Turci qui trans
Hellepōtum formidare uestros arcus solebant, in ipsis Vngariæ uisceribus grassantur.
Poloni quodammodo regni uestri censebantur, Moldaniam sui iuris fecerunt, nec Tur-
ci sine portione uestrorum dominiorū sunt, nec Bohemi nec Theutonici. Quid scismati-
cos & hæreticos referam per Vngariam debacchātes: quid tristia bella, per uos cū Tur-
cis gesta: quid animas pene infinitas ex regno uestro quotannis exportari. Quid abigi
pecora & omnia in prædam duci: quid mortasteria magniq; dei templa ubiq; apud uos
ruere. O regnum olim opulentissimum: o auream prouinciā: o terrarum decus: quo-
modo sic ex te nitor omnis abscessit: quomodo sic abiit color optimus. Vbi uigor ille
tuorum hominum: ubi reuerentia, quam tibi omnes gentes impendebant: ubi maiestas
Regis: ubi gloria. Quid tibi tot uictoriæ profuerūt si tam cito in triumphum duci debe-
bas. Quid Romanorum ducum restitisse potentia iuuat, si nunc illorum uiciorum ine-
ptus ferre potes. Heu fortuna, heu rerum uicissitudo, quæ cito imperia uariāntur: quæ
cito mutantur regna: quæ repente dilabuntur potestates. Regnum Vngariæ, cui uix si
mile uidit sol, sic dissipatum est ut uix inter se partes ullæ cohæreant. Quæ autem sit tantæ
mutationis ac ruinae causa, non est intueri facile, quia occulta sunt iudicia Dei, non mi-

nus hodie quam olim fertiles agri sunt: non minus fecunda pecora: affunt uinearum proventus: reddunt usurae effossae auri et argenti minerae. Sensati homines sunt industrii, magnanimes, multarum rerum experti, literae tam uigent quam unquam. Non possum ego de ceteris loqui quos non uidi, de uobis qui hic estis, illud possum dicere quod de quouis hominum genere dici potest. Video enim uos forma proceros, copore decoros, uiribus robustos, sermone gratos & in omni opere acceptos. Quid igitur est quod regnum uestrum tantopere depresso, cum nec uires uestris hominibus desint, nec ingenia, sicut ex omnibus audio qui uestram regionem peragrarunt: sunt fortasse nonnulla peccata quae Deus punire uult, quemadmodum in ueteri testamento factum nonnunquam legimus. Ob quam rem considerandum est diligenter, ut si quid erratum est emendetur, ut per opera pietatis diuina Maiestas mitigetur, quam propter iniquitatem aliquam constat iratam esse. Nec miremur si dixerim inter uos aliquid iniquitatis esse. Nam nulla est omnino provincia iniquitatis experta. Ceterum cum his pie ac misericorditer Deus agit quorum delicta in hoc mundo punit. Deus enim homines pro filiis habet, & quos diligit arguit ac castigat ut per multas aduersitates ad opera uirtutis inducat, quos autem nihili facit, delicate & deliciose patitur uiuere, quia non illos emendatione censet dignos. Cum autem regnum uestrum Deus multis plagis afflixerit, signum est quia uos amat et saluos esse desiderat. Nunc uestrum est ut emendetis in quibus cogitare potestis offensam esse Maiestatem diuinam. Inter alia uero quae Deus aegre tulit, forsitan illud est, quod est Regi Ladislao infanti orphanano sine crimine non, uti par fuerat, fauorabiles extitistis. Nam quamuis plerique uestrum ex magna causa ipsum reliquerunt, quoniam sibi quisque consulere debet, regnum tamen totum excusari non potest: quod si unicum pro iustitia pueri fuisset, nunquam Polonus ex aduerso intrasset. Vt cunctis sit, uidendum est ut Deus placetur ubi offensus est, ut inde medela prodeat unde uulnus fuit illatum. Nempe quantum ego imaginari possum, ex Deo datum est ut regnum Ungariae quod sub adulterino Rege periclitatum, est iam ad suum uerum & legitimum Regem Ladislaum reuertatur, sub cuius auspiciis reintegrari possit & ad pristinum reduci nitorem. Bona est equidem uestra deliberatio, probanda, recta, salutifera. Verum quia & ante desertum Ladislaum immoderata & diu ante Sigismundi potestatem regnum uestrum declinare cepit, nullam ergo causam uestrae ruinae maiorem fuisse arbitror quam discordias uestras. Namque sicut res uestrae per concordiam creuerunt, sic per discordiam sunt diminutae, quoniam nulla durare potestas ualet ubi dissensio regnat. Romani tamdiu magni & rerum domini fuerunt, quamdiu in charitate uixerunt: ubi uero ciuilia & intestina bella suborta sunt, mox & Maiestas Romana defecit. Sic & Athenas & Spartam & Carthaginem domestica deleuerunt odia. Ciuiles autem dissensiones inuidia & ambitio alunt, quae pestes in regno uestro grassantes, omnium dissensionum uestrarum & omnium malorum causa fuere. Et utinam etiam non hodie inter uos hi essent morbi: namque si depositis simultatibus intestinisque odijs concordēs essetis, & unanimi uoto ad commune regni bonum intendetis, nihil est quod uestri uicini contra uos auderent: nec enim provincia ulla est, quae si uiros habet & hi sunt uniti, suum non tueri possit statum. Difficile monumentum est amor ciuium: inexpugnabilis est ciuitas quam unitas populi tuetur. Quod si parua regna, sterilia, paupercola, per concordiam sese tuentur, nec uicinarum impetus timent, quanto magis gloriosum regnum uestrum amplissimum, ditissimum, & omnium rerum copia abundans, insultantibus resisteret hostibus, si omnes in unum Barones regnicolorumque concurrerent. Sed sunt conexas inuicem nescio quomodo iustitia atque concordia, nec usquam altera sine altera reperitur, nisi forsitan ad modicum tempus etiam in malo quidam conspirauerint. Sed hi non possunt esse diuturni, quia nullius criminis est longeva societas, qui diu concordiam appetunt, hos necesse est in uirtute iacere fundamentum. Dicam plane quod sentio, nec uos aegre laturos puto, quod in bonum finem eloquor. Liquidum est apud me, idcirco uestrum regnum in magna parte uastatum esse, quia concordia caruistis. Concordia uero propterea uos deseruit, quia iustitiam non amastis. Vos ipsi potestis reminisci multis in locis apud maiores uestros iustitiam fuisse neglectam. Nostris uero temporibus magnum illud fuit, quod Ladislaum deseruistis infantem

& nullum

A & nullum habentem qui suum ius tueretur nisi Deum, quauis nonnulli uestrum necessitate magis quam uoluntate ab eo defecerint, quibus nihil est imputandum si metu graui percussae uitae suae consulere uoluerunt. Nec enim hi hodie sumus, qui pro iustitia capita nostra ponamus. Diximus iam causam aliquam, regno quae uestro obfuerunt, quantum nos opinari ualeamus. Apud Deum fortasse motorem omnium in cuius manu sunt omnia regna mundi, aliae sunt quas ignoramus. Nunc de remedijs transigendum est, ut eam inueniamus, quam quaramus utilitatem, nempe uiri praestantissimi si regnum uestrum uultis instaurare (uultis enim non ambiguo) contrarijs artibus euitandum est, quarenda iustitia est, habenda concordia, iungendus amor Ladislao, qui uerus Rex est repetendus, iuuandus, fouendus, ut uiolata in eo iustitia resarciatur. Dicitis forsitan frustra sic loqueris, cum iam ob eam causam hic simus, sed hoc haud satis est: Nam & legatio uestra conditiones quasdam habet, quas possibile est Caesarem non admittere. Quid tunc facietis, quid si non detur puer ad Albam regalē, quia non uidetur Caesari faciendum. Quid si negetur coronatio noua: an in facto negotio recedatis? Hic hic deliberandum est, hic consulendum, hic uidendum est, ne iustitia deferatur, & ne quod expedit regno uestro negligatur. Scitis, quia iusgeritum est, neque electionem, neque coronationem regnum dare, sed successionem. Quod si quibusdam in regnis electio Regem facit, id certe apud uos non est. Nam & apostolicae sedis sententia est successionem in regno uestro locum habere, sicut & Bonifacius diffinitum, & uetus obseruatio docet. Est igitur uobis ad iustitiam conseruandam Ladislaus in Regem habendus, qui Sigismundi nepos, Alberti & Elizabeth filius, a uero paterno & materno iure regnum uendicat. Ninus patri uiuo successit apud Assyrios, apud Macedones Philippi successor, Alexander extitit. Apud Hebraeos Salomon patris Dauid solium tenuit. Apud Romanos cum prole careret, Iulius adoptiuum filium Augustum successorem habuit. Apud Troianos Laomedontam patrem secutus est Priamus. Apud Francos Pipini sedem post obitum Carolus Magnus accepit. Apud Gothos autem, qui & ipsi uestri generis fuere Almal, patri suo Gapt successit. Sic & Alberto Regi uestro par est Ladislaum successorem filium succedere, nisi & pietatem, & humanitatem omnium populorum, gentium, nationumque iura uelimus peruertere. Verum ne propositi nostri metas egrediamur, cum iustum sit Ladislaum apud uos regnare, uideamus an etiam utile existat. Stoicorum sententia est nihil utile fore, quod non sit idem honestum: nec, ut mihi uidetur, false arbitrantur Stoici, quia nihil est utile quod turpe sit, uideri potest utile, esse autem non potest. Nam turpia & uitiosa caduca sunt, mutabilia, fluxa, curas semper atque molestias afferentia. Quae iusta sunt & honesta ea manent, nec unquam mentem turbant. Sed differamus haec alio modo. Sunt, ut accipi, nonnulli, qui nec uocandum Ladislaum reuertur, nec cum Caesare quicquam practicandum. Quidam uero honestum aiunt (ut iam factum est) uocari Ladislaum, quod si non detur, per alium modum regno consulendum censent. Apud hosce homines minima est de iustitia mentio, utilitatem solummodo sectantur, sed nesciunt quod nulla est sine uirtute utilitatis possessio. Discutiamus ergo istorum opinioniones, respondeamusque contrariantibus. Ego quidem tunc utile putarem regno uestro negligi Ladislaum, si sine ipso & concordēs esse possent, & ab hostibus regnum tueri. Quod si haec absint, quid uobis utile esse queat. Examinemus ista. Si pacem in regno & concordiam uultis habere, aut populare regimen, aut regale habendum est. Dimitto nunc illam Aristotelis quam in Politicis de modo regendi considerationem habuit. Nam ad haec duo possunt omnia referri. Quid uos obsecro inter haec eligitis? quis uestrum est qui populare regimen audeat suadere. Omnes uos qui hic estis nobiles estis: at in regimine populari omnis nobilitas suspecta. Surgunt plebei & aequato iure rem publicam administrant, quicquid excellit amputant. Respicite ciuitates quae in communi gubernantur: nullus in atrio nobilis est: mercatorum sunt omnia. Ego non puto quemquam uestrum sub artificibus potius esse quam sub regibus. Ad hoc est quod uestrum regimen usque in hoc uultemper sub auspicio regum gubernatum est. Nec reor nouitatem uos uelle nunc agere, quae mater erroris esse consueuit. Exinde cum regnum uestrum undique bellis flagret, necessarium est Regem habere ad quem omnia referuntur. Vbi pax est multitudo

Aaa regnare

regnare potest, ubi sunt bella nisi unus sit qui dirigat, omnia corrumpit. Cum Cimbrum cum trecentis militibus armatorum Italiam peterent, urbes Italiae quae tunc erant liberae, sponte sua Romanum sibi populum praefecerunt. Romani autem Marium ducem omnium constituerunt. Nec enim sine principe fremibus armis possunt provinciae defendi. Vos ergo qui cum Turcis assidue bella geritis, necessarium est Regem habere. Sed hic quoque de Rege deliberandum est. Aiunt nonnulli multos esse in regno ex sanguine claros & uirtutibus praeditos, quos Reges esse nequaquam deceat. Quod ego non negauerim. Nam & ex uobis qui hic estis non irem inficias, corona dignum aliquem fore, siue claritas generis, siue forma decus, siue animi magnitudo, & probitas requiratur. Verum cum noster nisi unus Rex fieri, inter uos autem plures sint diademate digni, sitque magna aequalitas inter uos, quis non uideat magnam inuidiam nasci, si quis uestrum in Regem subleuetur: inter pares namquam inuidia deest, nec aequo animo sui similem sibi praeferrunt. Sunt inter uos diuersae uoluntates: Et ut Comicus ait, quot capita tot sententiae. Quis unquam sibi suadeat tot praetatos, tot proceres, tot ciuitates, tot incolas in unum consentire, qui ex Ungaria praeficiatur in Regem. Addite quod inimici uestri circumstantes Turci, uires mox uestras contemnerent, audientes ex uobis esse creatum Regem. Cum propterea scirent uos ab omnibus Christianis destitutos, & a Germanis praefertim, quorum sanguinem iniuria reliquissetis, quid ultra: an putandum est Regem Bosniae Dispotumque Ralsiae, & alios Ungariae magnates, qui uix Sigismundum Ludouicumque regem supra se ferebant, iam unum ex uobis aequo animo sibi dominatum pati. Taceo domum Austriae, & comitem Ciliciae, qui nunquam ab obedientia uestra recederent. Quo circa non uideo, quomodo ex uobis eligi Rex possit, qui & hostes repellat, & regnicolis pacem praebet. Venio extra regnum, nec quo pacto ex alijs gentibus Regem habere possitis uideo, nec enim adeo deductos uos arbitror, ut ex infidelibus Reges accipiatis, qui multis non dicam annis, sed seculis fidem Christi proprio sanguine contra fidelium impetus defendistis. Polonia quae uobis Regem dare uoluit, in eo iam statu est, ut uix sibi Regem inueniat. In Almania quicumque sunt principes regio digni fastigio Ladislao Regi arcuissima iuncti sunt consanguinitate, nec quisquam est tam regendi cupidus, ut proprium sanguinem laedat. Bohemia Ladislaum respicit. Caeterae nationes remotissimae sunt, ex quibus si Regem uelletis uocare, & si personam haberetis: auxilium tamen per tot regiones, tot gentes, tot terrarum marisque spatia non possitis habere. Sed concedamus esse aliquem, uel in Germania, uel alibi qui uestro uocatu, regnum accipiat, ut sit uerum quod usurpare Caesar solebat ex Euripide, si uiolandum ius est, regnandi causa uiolandum est, in caeteris rebus pietatem colas. An propterea pacem habeatis: an Turcis resistere poteritis: an utilitatem quam uultis consequimini: Nunc hinc Australes, inde Turci regnum uestrum infestabunt. Nisi partes in regno erunt, quae nihil otiosa fieri permittent. Sane uiri prudentissimi & alto sanguine nati, si pacem in regno uultis habere inimicosque Turcos procul arcere, nec populare habendum est regimem, nec ex uobis Rex assumendus, nec in alia gente quaerendus. Quoniam in Austria hic est de quo locutus sum, & quem uos accersitis Ladislaus Alberti filius, in quo si nobilitatem quaeritis, nemo est eo in orbe toto nobilior. Cuius paternum genus ab ipsa Iulij Caesaris stirpe deriuatur. Sic enim domus Austriae initium habet, in qua plurimi Romanorum Reges fuere, quae & Bohemiae et Poloniae, et alijs regnis per saepe Reges dedit. Maternum genus ex regibus uestris patitur, mater illa regina uestra Elizabeth fuit, auus Sigismundus imperator: proauus Carolus quartus. Exinde Ioannes Rex Bohemiae, ac Henricus septimus Caesar, qui post translationem imperij apud Germanos excellentissimi fuerunt. Vbi nam tanta nobilitas, tantaque sanguinis claritudo: Certe hic potissime ex omni Christianitate dignus est, qui uobis generis claritate pollentibus esse Rex debeat. Hic inter uos natus est, & in ipsa infantia coronam uestram adeptus: nemo in regno uestro ius habet, nisi puerulus iste. Hic uobis Theutonicos omnes amicos reddere potest, atque Bohemos coniungere: hic pacem uobis intrinsecam reddet, hic Dispotum & comitem Ciliciae in unum uobiscum coniunget: hic uobis Fredericum Caesarem patrum suum affectuissimum faciet: Hic omnia dominia Austriae, hic ducem Burgundiae consanguineum suum et Fraciae dominum sibi con-

A sibi coniunctum in uestrum auxilium cum opus fuerit aduocabit. In hoc puero Regia Maiestas relucet, iam in puerili aetate liberalitatem ostendit ac prudentiam praese fert singularem. Forma illi egregia & plus quam dici possit decora, iam paternam magnanimitatem & uitam sagacitatem indicat, breui tempore grandisculus erit ac per seipsum loqui, equitare et gubernare poterit. Cum hoc extirpare schismaticos de regno poteritis, cum hoc Turcos repellere, Dalmatiam uendicare, & quicquid alienatum est ad coronam reducere, paceque sancta & optima frui. Quo circa cum tanta & tam euidentis utilitas appareat, si perseverare cum Ladislao Rege uolueritis, quamuis non ut puto, uos ullo pacto absque desiderata conclusione recessuros, ut tamen orationum mearum destinatum finem imponam, circumspectiones uestras oro, precor, obsecro, & obtestor, ut haec tot tantaque regni commoda considerantes, cum Caesare nostro omnino conueniatis, nec in eo uim faciatis. Si quid est quod uestris petitionibus diminuat, dummodo Rex in regni uestri aliquo loco sit, Maiestati Caesariae accepto. Nam nec Caesar ipse quod iustum fuerit denegabit, quae etiam de sua utilitate agitur, cum regnum uestrum amicum habet. Nec moueant uos instructiones in Peste factae. Nam & uos ipsi potissimum auctores earum fuistis. Nemo moleste accipiet, si quid per uos pro regni pace fuerit imitatum. Palatinus autem & qui cum eo sentiunt allegare Pestiferas ordinationes nullo modo possunt, qui ab eisdem multis iam modis recesserunt. Sumite igitur animum uestrum praestantes, concludite cum Rege quocumque potestis, dicite demum, nullius uos Regis, nisi Ladislai dominatum passuros. Amplectimini iniustitiam uestra, recipite quae uobis utilia esse ostendimus. Efficite ut & Ungaria tota per uestram operam se quietam & pacificam intelligat redditam, & puer ipse Ladislaus uester Ungarus, suum regnum per manus uestras, uestraque studia recuperasse cognoscat, et cum uirilem togam acceperit, te Cardinalem qui eum baptizasti, te Wesprinensem Episcopum, qui patri suo seruiuisti, te Nicolaum Vaiuodam qui militem eum fecisti, te Ladislaum Bannum qui sanguine sibi coniungeris, te Griskona qui eius partes indefesso animo semper defendisti, te Emericum qui auctore tuo charissimus fuisti, & uos omnes legatos praesentes tanquam suos tutores, suos defensores, suos parentes ueneretur, ac honoribus, dignitatibus, opibus, & omnibus officijs & beneficijs super caeteros regni proceres singulari quadam affectione & animi iocunditate prosequatur.

Congratulatur promoti in Episcopum & qualiter uiuat admonet. Epist. LXXIX.

Reuerendo patri & claro principi domino Ioanni de Aich, electo Eystet.

in domino suo praecipuo Aeneas Syluius imperialis Cancellarius,

S. P. D. sequitur ipsum totum exhibet.

C fecisti benigne pater optime, quod in literis tuis quas huc ad amicos misisti de tuo successu, mei quoque memoria habuisti. Nec enim Aeneam tuum quae tibi obuenerat bona ignorare noluisti, quae sciebas tua gaudia solide gauisurum. Ego igitur uir praestantissime gratias in primis optimo & maximo deo refero, quod te dignis honoribus extulit. Post hoc laudo magnopere capitulum tuum singulosque Canonicos qui suae prouidentiae Ecclesiae, non ut plerique faciunt indoctos, imperitos, inexpertos, inertesque sibi assumunt, sed te uirum scientia iuris, & omnium literarum peritia clarum, in rebus agendis diu uersatum apud principes & singulari solertia praeditum elegerunt. Utinam horum exemplum & alij sequerentur. Nempe non sic laicorum impressionibus ecclesiae tererentur, si eorum gubernacula apud eos essent, quos studere sapientiae contigisset. Postremo tibi admodum regrator, qui factus maior non despicias me minorem ut plerumque fieri solet. Mos enim hominum est, ut qui infra se sunt semper contemnant. Hinc uulgo prouerbum est: Societatem hominum dirimere, quotiens alius alium dignitate uel opibus excedere coepit. Sed ista inter plebeos contingunt, qui non in uirtute, sed in utilitate omnem uitae rationem ponunt, uiri autem boni & uirtutis amatores, ut magis eleuantur eo magis amicorum meminerunt. Nec enim Africanus iunior Lelij unquam oblitus est, aut eum paruifecit, quamuis & ipse duos consulatus cum summo populi desiderio suscepisset. Ille uero candidatus ex petitione deiectus fuerit. Nec Peritheus Architam neglexit, quamuis ipse fortunatus, ille uero capiuus esset, sed libertatem amico impetrauit. Amicitia namque quae inter uirtuosos est, nec uarietate

uarietate fortunæ, nec tēpore diminuitur. Ita et interesse uideo bonitate tua, qui licet in
 ter antistites ecclesiarū & seculi principes sublimatus sis, qui modo priuatus fuisti, non
 tamen memoriam ponis, sed inter uarias occupationes quæ in principijs dignitatū ade-
 ptarum euenire solent, inter magnas curas, interq; diuersos strepitus de me scribere non
 neglexisti. Iudiciū est hoc mihi maximū, firmā esse, stabilē, ppetuā & immortalē beneuo-
 lentiā tuā. Verū præsul amātissime, quāuis ego mihi cōgaudeo quod amicū honorib. au-
 ctum, & in sublimi positū uideo, tibi tamē an cōgaudere debeā hæreo. Nam tuā dignita-
 tem tuasq; diuitias multæ curæ, multæ anxietates, multi metus sequētur. Nec enim auge-
 ri opes possunt, quin & labores crescāt, omnis potentia subiecta est inuidiæ. Qui Episco-
 pus est in speculo sedet, omniumq; oculos in se conuersos habet. Si bene facit, fecisse de-
 bitū dicitur: si male, linguis omniū carpitur. Adde qd nemo tā sancte uiuere potest quin
 aliqui se offētos reputēt. Nihil est, mihi crede, in hac uita mortali durius quā Pontifica-
 tum gerere, in quo si Deo places, hominibus displices: seruare mediū arduū est. Vt cūq;
 sit nauigandū est hoc pelagus, p salute cōmuni seruiendū est reipublicæ. Nec enim no-
 bis nati sumus, ut Plato dicebat, sed ortus nostri partē amici partē patriā uēdicat. Ego autē
 addo partē quoq; deberi Ecclesiæ, & si nos totos obligatos sibi dixerim, q nos Christo
 regenerauit, nō errauerim. Exinde cū te intus, & in cure norim, moderationemq; tui ani-
 mi sciā, nullū mihi dubiū est, qn tuus honor ppetuus sit, cū tua sit uirtus æterna. Et quia
 magistratus uirū ostēdit, ut Bias ait, in hoc beneficio tuo pstantes animi dotes, quæ late-
 bant, manifestabis. Sed omnia hæc cū labore multo diuersisq; anxietatibus facies. In o-
 mnibus his tamen moneo te, pcor, obtestorq;, ne magis populo quā tibi uiuere studeas,
 metire tēpus tuū, & aliud reipublicæ tribue, aliud tibi retine. Relaxa nōnunquā curas a-
 nimūq; oblecta. Scipio Leliūsq; de quib. supra memini, quāuis magni essent uiri, & rem
 publicā suis ingenijs ac studijs sustinerent, nonnunq; tamen in Laurentē agrū exeuntes,
 sic se otio getiq; dabāt, ut cōchas umbilicosq; legentes ad magnā diei partē iactu lapillo-
 rum oblecterentur. Oportet sic agere (mihi crede) præsul insignis. Nā qui semper seria
 tractat quāuis nō est mortuus, tamē uiuēs moritur. Tu ergo qui iam maximā dignitatem
 adeptus es, effice ne te magis dignitas, quā tu illam in potestate habeas. Multi sunt modi
 quibus animus relaxatur: Interdū uenatibus ac piscationibus: multi sunt mētis secessus
 Cura ut fideles comites habeas, cū quibus non aliter quā tecū loquaris. Inter omnia ho-
 minū oblectamēta nulla maior uoluptas est, nulla iocundior, nulla securior quā cum fi-
 deles amici inuicem coeunt. Deniq; ita est nullius boni (ut Seneca dicit) sine ocio iocun-
 da possessio. Quāto quisq; maior est, quanto ditior, quāto potētior: tanto fideli amico
 magis indiget. Tibi hæc plurib. uerbis dico quā opus sit. Tu hoc partim legēdo partim
 inter homines uiuēdo didicisti. Fac ergo uti factū opus scis. Ego mihi ipsi cōgratulor qd
 te sic sublimatum audio. Scripseram tibi nuper de miserijs curialium longam epistolam,
 sed tu iam eo in statu ut his scriptis nō indigeas Curabo tamē ut epistolam uideas. Nam
 quanto maiores sunt illorum anxietates, qui principibus seruiētes tædiā subeunt cu-
 riarum, tanto magis lætaberis cum te is liberatū uidebis. Apud Italos Anthonius Mas-
 setanus ex ordine minorū magnus uerbi Dei prædicator fuit, cui sermo tam populo ac-
 ceptus erat, ut ad magnam diei partē absq; cibo audiretur. Callebatq; homo, & in Græ-
 cis & in Latinis literis. Hunc sua uirtus generalem ordinis magistrum fecit, post Episco-
 pum Massetanum, non tamen tot dignitatibus auctus, sermones deseruit. Me præsentē
 Senis prædicare de paupertate cœpit, multaq; incōmoda pauperū, multasq; miserias in
 mediū adduxit. Exinde quid dicā, inquit, tot sunt paupertatis tædiā, ut nihil supra. Ego
 quidā gratias Deo refero qui per episcopatū his liberatus sum. Sic ergo & tu dicere po-
 tes. Nam episcopatus ex miserijs curialium te extraxit, quod tam mihi iocundū est quā
 tibi utile. Tu uide, ut ditēs factus non sis pauper. Iam tibi facultas est, quia potes quā
 multos ditare. Cura ut homines dignos promoueas. Non tamē sic te hac lege astrinxe-
 ris, quin etiam pro tuo libito aliquibus beneficias. Is cui scripsisti de tua promotione
 multum in te sperat: uir bonus est, & tui amantissimus. Fac ut eius notitia non sit apud
 te infructuosa. Inter alios autem quos dignos, & uirtute præstantes ad beneficia eccle-
 siastica

A siastica promoueris, si unum uel alterum indignum, aliquando aliquo beneficio subleua-
 ueris, non erit reprehendendum, quia non uituperatur qui semel erat, sed qui magis er-
 rat quā benefacit. Concedendum est aliquid amicitie atq; consuetudini, non tamē cum
 præiudicio ueritatis, quāuis Aristoteles Platoni ueritatem prætulit, meo iudicio magis
 famæ, quā ueritatis amore. Vale & mihi aliquando scribe.

Petijt in signe Regis Angliæ pro amico, Epist. LXXX.

Aeneas Syluius Poeta, Reuerēdo patri Adam de Mulin apostolicæ sedis pro-
 tonotario & serenissimi Regis Angliæ Secretario, S. P. D.

Tantum est inter nos terrarū, maris, montiū, fluminumq;, ut raro inueniā, qui uel ad
 te, uel abs te ueniant. Sic fit, ut nec tu meas literas, ut uellē, crebras accipias, nec ego
 tuas uidere possum, est mihi hoc graue. Nam summopere quid rerum agas, quid ue for-
 tunarum habeas scire cupio. Nunc cum lator præsentium uir probus ad te uenturū se di-
 ceret, statui hanc breuem epistolam ad te destinare. Ex qua si non multa intelligeres, tuū
 saltem Aeneam bene ualere cognosceres. Verū quia nulla petitio amici causa refutanda
 est. Cum uir literatus magnaq; uirtute præditus. N. Secretarius imperialis mihi amātissi-
 mus diuisionem serenissimi principis Regis tui deferre cupiat, sitq; hoc munere dignissi-
 mus, te præcor, hortor, obtestorq;, ut hoc sibi apud Regiā Maiestatem impetratum red-
 das, literasq; mihi transmittes regias per quas ei talem diuisionem ferre liceat. Quod si fe-
 ceris, mihi singularem complacentiam gratiamq; conferes, & hominem dignissimum
 promouebis, qui diuisionem regie non minus honori præstabit, quā ipsa sibi diuisionem decus
 præbeat, scis enim tales res illis committi deberi, qui tueri earum honorificentiam pos-
 sint, sicut is est pro quo tibi scribo. Tu fac ut præces meæ sicuti consueuerunt apud te be-
 ne receptæ efficacēq; sint. Vale mihiq; omnino rescribe. In rebus Ecclesiæ breui perci-
 pies, quæ Maiestatis imperatorie mens existat.

Vngari spreto Ladislao regni hærede uero, Regis Poloniae filium inuaserunt, Epist. LXXXI.

Reuerendissimo in Christo patri & illustri principi domino Leonardo Episcopo, Pa-
 tauensi, domino suo colēdissimo, Aeneas Syluius Secretarius imperialis seipsum recōmendat, ac. S. P. D.

Quamuis res Vngaricas post obitum diuī Sigismūdi partim uideris, partim audi-
 ueris usq; in hanc diē, quo pacto sint gestæ, scripturus tamē ego nunc aliqua de
 Vngaris, cui magis quā tuæ dignationi talia dirigā non scio. Nam & si uera scri-
 psero autoritatē epistolæ dabis, & si falsum aliquid interciderit, litina tua eradetur. Refe-
 ram ergo breuissimè quod menti sedet, ut sciāt posterī, & à quibus impugnatū Ladislai
 Regis Vngariæ itis fuerit, & à quibus defensum, ac ipse postea cum grandiusculus fue-
 rit nostra legens scripta, si quādo illa in manus suas deuenit, qui de se bene, & qui ma-
 le sint meriti sciāt, ut illis præmia, & istis si se humiliauerint ueniam tribuat, pertinaces au-
 tem in poenā rapiat. Est enim principis officium parcere subiectis, & debellare superbos.
 Sed ne modum propositæ breuitatis excedam, narrationis hie principium erit. In Vnga-
 ria, mortuo Sigismundo, gener eius Albertus dux Austriæ regnum suscepit, qui dum
 uarijs bellorum strepitibus fatigatur, dumq; caloribus insuetis se miscet, contracto mor-
 bo relicta Elizabeth uxore pregnante, breui tempore extinctus est. Vngari morē ho-
 minum, qui nouitatibus oblectantur, reginam adeunt, regnum amplissimum multisq;
 hostibus circumdatum, Rege carere non posse dicunt. Viduam quoque nubere admo-
 nent. Extorquent deniq; Vladislaui Poloniae Regem adhuc ephebum uocari. Illa &
 si partum expectare cuperet, ubi tum precibus locum furor negat; Oratores mitti an-
 nuit, qui Vladislaum accersant. Eamq; legem adiicit, ut si marem interea pareat, nulla le-
 gationi uis insit. Dum legati uia faciunt, priusquā Vladislaum conueniant, periente regi-
 na Ladislaus Alberti filius nascitur. Scitulus infans, & in orbe toto nobilissima proge-
 nies. Scribitur legatis, ne quid ulterius attingant. Ladislaus apud Albam regalem ex
 Dionysij Strigoniens. Archiepiscopi manibus coronam, quam beati Stephani fuis-
 se sacramq; putant, inunctus recepit. Nicolaus autem Vaiuboda Transyluanus mili-
 tiam illi contulit, eumq; gladio cinxit. Legati in Poloniam missi, sprete Regine iusti-
 bus siue corrupti auro (quis enim non munere uincitur) siue theutonici nominis odio) nam rara

nam rara inter uicinos concordia est) tanquam nihil de puero scirent Vladislau accedunt, D
 promissioque regno secum in Vngariam ducunt, sibi que Budam in aduentu tradunt. Scin-
 ditur euestigio regni: & hinc Regina puerum defendente, inde Polonis impugnantibus,
 infinita rapinae cedescque fiunt. Nicolaus Vaiuoda Transylvanus, siue nouarum cupidus re-
 rum, siue Reginae lacessitus iniurijs, quam enim non fidem contemptus frangit, ad Polo-
 num deficit. Et quia ubi fortuna fauet, illic & fauor hominum se inclinatur, intra paucos
 dies maior procerum pars Vladislaum sequitur. Erat Vladislaus adolescens, quamuis
 facie & corpore deformis, liberalitate tamen & animi magnitudine dignus laude. Allo-
 quebatur populum absque interprete, quos uirtute praestantes uiros nouit, muneribus si-
 bi conciliauit. Plura donauit quam sibi retinuit. Itaque diues in modum regis, uideri ta-
 men pauper poterat. Nulli rei difficili atque periculosa seipsum negauit, quibus artibus
 & utique, & nobilium animos conciliauit. Fit ergo conuentus regnicolarum apud Bu-
 dam: uocantur utriusque partis praetati atque Barones, tanquam de communi totius regni
 utilitate sit transigendum. Et ne quis uenire formidet, litera salui conductus, quibus li-
 ber accedentibus exhibentur, sub quarum fiducia, & Dionysius Archiepiscopus, & La-
 dislaus Banus de Gara Budam proficiscuntur. Sed nulla est regni societas (ut Ennius
 inquit) nulla pietas fidelis locum habet ubi dominium quaeritur. Capiuntur igitur Ar-
 chiepiscopus Banusque, licet centum & amplius sigillis sese tutos arbitrentur. Et nisi
 mortem subire uelint, alter coronare nouum Regem, alter iurare & fidelitatem Polono
 promittere cogitur. Quod si neque Cato fecisset, neque Regulus qui uitam submittebant
 honori, non tamen improperandum, hoc est nostro tempore, si propter uitam facimus,
 quae non uidentur facienda. Nec enim hi hodie sumus, quin pro iusticia capita nostra po-
 namus, quamuis et stultum est propter iustitiam mori, si nullum iustitiae commodum nullumque
 iuamem mors ipsa contulerit. In Reginae partibus. Albertus dux Austriae, Vricus Ciliae Co-
 mes consilio maturus, Giskra Bohemus incensus uir fidei cum nonnullis ciuitatibus, &
 aliquibus Baronibus permanserunt. Sed Regina cum se debiliorem uidit imparique Po-
 lono, filium paruulam cum corona ad Fredericum Caesarem transmittit, sibi que paruulem
 commendat. Archiepiscopus autem Banusque, ut primum libertati redditi sunt, ad Reginae
 redeunt, quia non potest esse diuturnum, quod uiolentum est, nec stabile fieri potest quod ani-
 mis promittitur inuitis. Interiecto deinde tempore cum Regina ad colloquium cum Po-
 lono uenisse, nonnullaque pacis foedera percussisset, ex matris dolore, qui sibi familiaris
 erat, uitam & regnum amisit. Quidam eam ueneno extinctam putauere, ut sunt homines
 in malas suspensiones prompti, & ad criminandum magis quam laudandum nati. Post haec
 cum iam Fredericus ex Rheni partibus (accepto diademate) remeasset, Iulianus sancti
 Angeli Cardinalis uir & ingenij & animi dotibus singularis, qui tunc apostolicae sedis
 legatus, pacem in regno componere, ac exercitum contra Turcas excitare iussus erat, F
 Maiestatem Caesarem apud Viennam conuenit, quem secuti sunt Vuarientis Episco-
 pus, et Decanus Cracouiensis, Regis Poloniae Oratores, alter humilitate praecipua, alter
 factu maximo memorabilis: hortati que Caesarem sunt, ut & contra Turcas auxilia mitte-
 ret, & ut de pace cum Rege Poloniae conueniret, quem Regem Vngariae appellabant.
 Sed quia nec leges pacis offerebantur, quae Ladislao regi condicerent, nec tutum erat
 id bellum iuuare, in quo Rex Poloniae principatum teneret, qui post triumphum, sicut
 insolentes homines uictoria facit, aduersus Austriam signa uerteret, infectis rebus Iulia-
 nus atque collegae remissi sunt. Factae fuerunt tamen paulo post ad biennium induciae,
 quibus cautum est nec partibus Ladislai Regis per Vladislaum suosque dari nocumen-
 tum, nec rursus turbari debere, qui Polonum sequerentur. Si quis uiolator foederis es-
 set, hunc ambae partes compescerent. Rex autem Poloniae Iuliani iussu, & instigatione
 regnicolarum, cum exercitu in Turcas traiecit, Cumque ad flumen uenisset, quod Mora-
 nam incolae uocant, auditum est in propinquo exercitus hostium delitescere. Item est
 igitur in praelium ac cum Basso conflictatum. Quo uicto duo milia hominum cesa sunt:
 quatuor milia capta: inter quos ductores tredecim fuere, signa militaria nouem. Sic
 enim Iulianus suis literis Caesari, qui tunc in Carinthia fuit significauit. Quamuis Vla-
 dislaus

A
 dislaus more Polonorum, qui de magnis maiora loquuntur triginta milia hominum ce-
 disse suis epistolis annotauerit. Tum quoque & Sophia urbs Bulgarorum nonnulla oppi-
 da & castella hostium in deditionem recepta sunt. Exinde cum fame laboraret exercitus,
 nec angustias Romaniae transire liceret, (nam Turco milite custodiebantur) dimissis
 copijs Budam reuentum est, quam Vladislaus cum magna totius populi letitia, quasi
 triumphator intrauit. Sed huius uictoriae praeter auspiciam nihil ad eum pertinuit. Nam so-
 lus Ioannes Vaiuoda Transylvanus rei militaris expertissimus, dum decem millibus ex-
 peditorum militum hoc bellum confecit. Fracti hac pugna Turci (nam et in Asia con-
 gregere cogebantur) inducias petunt, quas traditis quibusdam artibus iureiurando firmatas
 obtinuerunt. Sed audito paulo post classis aduentu, quam Pontifex Maximus Eugenius,
 ac Philippus Burgundorum dux in Hellespontum transmiserat, tanquam ex Asia in Eu-
 ropam transire Turcos prohibitura foret. Elati prioris uictoriae successibus Vngari, sua-
 denteque Iuliano qui Treugas nullius momenti fore dicebat in iussu sedis Apostolicae, cum
 hostibus Christiani nominis factas, pacem ruperunt. Collectoque grandi exercitu terras
 hostium ingrediuntur, uastantesque ferro & igne quaecumque obuiam fiunt, non longe ab
 Andrinopoli castra locant, quibus cognitis, & ipse magnus Turcus ingentes copias
 congregat. At si uera est fama centum milia uirorum exercitum conlauit, traiecitque ma-
 ri, ut quidam uolunt circa Bosphorum Thraciae (non sine magna Ianuensium infamia)
 B
 in Europam uenit. nam & quaedam Ianuensium naues praebuisse transitum illis refere-
 bantur. Cuius tamen ueri periculum ad me non recipio, nec mihi persuasum est tanta
 quenquam avaritia fore ut Christianum sanguinem pecunia uendat, nisi quem diabolus
 in modum Iuda sibi subiecerit. Aduentus Turcorum tam subitus fuit, ut prius uenisse
 uisi sint hostes, quam auditi uenire. Vbi ergo in conspectu fuere, uisaeque multitudo est pu-
 gnatorum, longe maior quam putaretur, ingens terror Christianos inuasit (ut fit, quan-
 do ex inopinato pugnandum est) non tamen detrectauere certamen Vngari, nec regio
 sanguini defuit animus, sed structis ordinibus aciem educunt, committiturque durum &
 atrox praelium. At dum nostri pro fide, & illi pro perfidia pugnant, tantum sanguinis utrinque
 effunditur, ut in modum lacus campi stagnarent. Diu certatum est aequis uiribus, dum
 Christiani suas acies uirtute sustentant, Turci uero numero suppleunt. Cum per plures
 horas nunc illi, nunc isti cederent, ad extremum inclinata Christianorum acie uictores
 euadunt Turci. Iuramentaque non solum domesticis fidei, sed etiam hostibus seruan-
 da demonstrant. In hoc praelio clarus adolescens, aut captus est, aut occisus Rex Poloniae,
 nec enim adhuc aequata est noticia ueritati. Poenas tamen certum est eum dedisse usurpa-
 ti alieni regni, qui dum spoliare paterno regno Ladislaum quaerit, suum amittit. Caeca
 est nimirum cupiditas hominum qui non contenti ciuitatibus dominari, prouincias quaerunt
 C
 post regnum, nec sic expleti, etiam regnis regna cumulare nituntur, nescientes quia
 parua res est quae uitam eripit homini, et omnibus pompis ac dominij nudum in momen-
 to reddit. Corpuscula nostra ubi spiritus euolauit modico sarcophago contentantur. Et
 tam lata sunt inter aurum gemmasque recondita, quam inter feces hominum ferarum collo-
 cata. Quod si Vladislaus animaduertisset, quietus in regno suo (nam satis diuitiarum pos-
 sidebat) nunquam Vngariam attigisset. Sed secuti sunt eum Varadiensis & Agriensis epi-
 scopi, qui regnum in diuisionem adduxerant, pluresque alij proceres dominique potentes,
 qui de incognito quam audaciter praerantur, hostium gladijs occubuerunt. Caesa ex amba-
 bus partibus circiter quadraginta milia referuntur. Nam & cruenta lugubrisque uictoria ho-
 stibus fuit, qui ut erant numero plures, sic etiam ex suis plures ceciderunt. Iulianus Cardi-
 nalis in bello uulneratus est, ac dum fugit amisso sanguine deficiens apud paludem quan-
 dam impijs Vngarorum manibus non ex uoluntate nobilitatis, sed ex furore plebis oc-
 cisus est. Clarumque illum spiritum emisit, qui quondam suaui oratione Generale Concilium,
 cunctosque patres Basileae congregatos ex arbitrio suo gubernauit. Paucissimi ex tan-
 to exercitu superuenerunt, eosque non tantum fuga liberauit quantum hostium timor, qui dum
 se uictos arbitratur persequi fugientes negligunt. Diu post mors Vladislai & Iuliani in-
 credita fuerat, quidam namque ut inuictae uirtutis illos sciebant, sic & immortales esse
 rebantur,

rebandur, quae res per plures menses absq; nouitate regnum suspendit. Laurentius praere Palatinus Vngariae, acri uir ingenio, nouas indies literas confingebat, quibus populim mentes pasceret. Nunc Vladislaum in Polonia sospitē esse, nunc intra dies paucos uerturum asserens. At ubi demum comperta mendacia auctori abrogarunt fidem (sic enim plectitur mendax, ut dum credi sibi falsa uult etiam in ueris repellatur) conuentum regni habere placuit. Et quia Palatinus Budā clauerat in Peste, qui locus pars Budae trans Danubium cenferur cōgregatio facta est, quod ut accepti loci nomine sum exterritus. Sicut & Pompeium cum in Cyprum uenisset Cato Basilea deterruit, quod mala regina interpretatur. Mihi quidem in Peste quod in malum sonat nihil boni uidebatur posse concludi, nec adhuc meliorem spem habeo. Illic praelati baronesq; regni cōuenientes unanimi uoto Ladislaum Alberti filium in regē eligunt, uicarios regni ordināt, decreta pro communi pace faciunt, & Oratores nominant, qui ad Caesarem petaturi puerum destinētur. Placet tamen in Poloniā mitti inuestigariq; Regem, ac certo tempore noticiā expectari. Nuncius in Poloniā missus matrem Regis allocutus nihil certi reperit. Labitur expectationis terminus. Tum oratores iter arripiunt, sed interim Gimzēses Vngari qui plura latrociniā in dominis Austriae cōmiserāt, crudeliores sese diem ostendentes, mansuetudinē Caesaris ad iracundiam prouocarūt, qui praeparato exercitu intra paucos dies eos in muris clausit, obsidione cinxit, & ad deditiōē cōpulit. Quo cognito, maturatur Oratorum aduentus. Interueniētibusq; tractatibus Caesar qui Budam usq; cum exercitu profecturus fuerat, audituros Vngaros dimissa militia Viennam rediit. Iam Giscra Bohemus rerum omnium gnarus, antequā Caesar in Campo foret, Nouam ciuitatem intrauerat, & quae facturi essent Vngari praedixerāt. Is praesentiā Regis Ladislai desiderauit, ad quē cū uenisset puerulūq; cōspexisset cōlachrymatus est. Et, heu quātos, inquit, pro te labores subij, q̄t aduini pericula, quantū sanguinis perdidisti. Sed tu haec per aetate nō intelligis, utinā tantū mihi uita deur quod tu sensate loqui possis, & q̄ tibi cum fide seruauerunt cognoscere. Nonnullaq; munera puero cōtulit. Tum Ioannes magister camerae imperialis, q̄ tūc forte aderat, hic inquit, Serenissime princeps, diu tuas partes in Vngaria tutatus est, hic tuus dux, tuus tutor, tuus defensor, tuusq; rector est. Cur nō sibi stipendiū praebeas. Ad haec puellus diuino quodā spiritu ductus, apertis oculis qui iuxta phylacterias Ioānis pendebant, sex nūmos recepit, Giscraeq; tradidit, quos ille filo aureo ad collum suspendit, & usq; in hanc diē ob memoriā puerilis liberalitatis secum defert. Sed remeante ab obsidione Caesare, ex his q̄ regni legati fuerant deputati, Dionysius Cardinalis archiepiscopus Strigoniensis uenit, magnae prudentiae & integritatis pater, cum eo & Ladislaus Bānus profectus est magni generis uir. Nicolaus autē Vaiuoda Palatini uerbo retentus quatuor ex amicis suis transmisit. Cum istis & Giscra tanquā regnicolam se cōiunxit. Inreera comes Georgius, comes Croacēsis, Osualdo de Rosgenad Caesarem profecti sunt, scituri res Vngariae, quae exitum sortirentur. Petitio legatorum fuit, quae regnum in Peste conueniens Ladislaum Alberti filium in Regem delegit. Oramus te Caesar hunc ad albam regalem eum sancta corona nobis assignes. Nam & ibi coronare eum uolumus & sibi, ut par est, homagia praestare, post hac satis erit si eum in regno coronamq; habuerimus, uerba alia fuerunt sententia tamē ista. Responsum est, qui coronatus sit, eū nō amplius coronandū esse, Ladislao & paterno, & auito, & materno iure regnū deberi Vngariae. Bene tamen fecisse Vngaros, qui uerū suū heredē non alium elegerūt. Quod in regno puer teneatur non esse inuitum Caesari, quāuis & alia regna eum respiciant & alia dominia. Pluraq; alia dicta sunt, ut est in curijs principum mos, ad ostentationem magis, quā ad ueritatem. Cum pluribus utrinq; tractatibus habitis, nulla concordia inueniri posset, Nicolaum Vaiuodā accersiri placuit. Ad quem Ladislaus Bannus, & nonnulli alij missi sunt. Sed is nescio qua diffidentia motus uenire noluit, nisi & aliqui ex consilio Caesaris ad eum mitterentur, ob quā causam Vlricus comes de Schauerburg adolescens supra aetatem prudens, cuius pater ob singularem sapientiam Alberto Regi acceptissimus fuit, & modo apud Fredericū Caesarem percarus est. In quouis magno negotio cōsultus habetur. Tum & Caspar Schlick Cancellarius ingenio celeri, cōsilio graui

A lio graui, & in Vngaria notissimus cum plerisq; alijs destinati sunt. Hi apud Soproniū conuenientes, Nicolaum in quādam uilla commorantem accesserunt, multis uerbis ac promissionibus, ut Viennam peteret induxerunt. Nullius tamen uerba magis eum mouere quā Casparis, quem ipse cum Sigismundo et Alberto Caesaribus potestatem uiderat, & in primis acceptū. Is ergo in celebritate diu Hieronymi Viennam ingressus est. Comites illi erant Matthias episcopus Vesprenens. antiquus regni Cancellarius, uir corpore breuis, sed honesta facie atq; canitie uenerabilis. Aderat & Emericus de Marcellis, curiae quondam regiae magister, antiquisq; regibus charus, plures etiam alij uenerant domi nobiles equitatus circiter quingentarum personarum. Fuerunt loricati ducenti, quadrigae quatuor atq; uiginti. Caesar illi cum omni militia Sigismundoq; duci uiuaci & animoso iuueni extra portas obuiam iuit. In praemissis quae Vaiuodam mouerent, ne in cōspectu suo equum descenderet, nescitur. Sic enim hodie imperij dignitas attenuata est, ut uix illi comites caput inclinent, cui maximi reges sese solebant ad terram prosterne-re. Sed est omnium potestatum finis. Nec Romanum imperium, ut Vergilius credidit, sine fine datum est, quod sic iam uidetur aegrotum, ut de sepultura magis quā de medico sit cogitandum. Pomposus ergo Nicolai aduentus fuit. Cui et Caesar obuiam processit, & omnis ciuitas quasi ad spectaculum effusa est. Vngarorum quoq; intuitu Ladislaus puer, qui tūc in arce Schiaduueni. ubi Stiiriam Austria terminat, tanquā in munitissimo loco tenebatur usq; in Lachsenburg deductus est. Postq; finitis solennitatibus ad tractatus reuentū est. Nicolaus eadē postulauit quae Cardinalis atq; collegae prius petierant. Dum uariae locutiones habentur, Vngari qui consilium Regis intrabant cum alijs Vngaris usq; ad probrum contēderūt. Giscra quoq; Nicolaum iurgio aggressus est, quod is noua quadā coronatione, se, qui fidē mutauerat, iustum ostendere uellet & alios qui fidem incōcussam tenuerāt, reprobarē. Dolebat ei Giscra quod amplius in consilio Vngarorum non reciperetur, sed clam eo singula fierent. Itaq; postea in Caesario cōsilio receptus est. Et quāuis industria Casparis, Cancellarij & aliorum amicorū recōciliatus Nicolaus fuerit, Vngarorū tamen consilijs noluit interesse. Post haec cū iam Vngari in conuiuio cum Caesare fuissent, pluraq; tractata in uanum uiderētur, ultimū respōsum postulatū est, quod in hanc fere sententiā Caesar dedit: Coronationē nouā quāuis necessaria non esset, unctiōe omiſsa pro pace & unione regni permissurum se fore. Velle tamen publicis regni literis cauere, primam propterea nullatenus uiolari coronationem, securitatemq; dari, & puerum & coronam post haec sibi restitui, quos in Posonio qui est regni locus insignis nutrire uellet, si nomine pueri, cuius est arx sibi contraſignaretur. Obligationem quā Vngari petebant, absq; uoluntate uiciorum regni puerū non abduci fieri non decere. Quia Caesari soluti tanquā proximo consanguineo, & per matrem & alios cōmendatus ille fuisset. Promittebat tamē literisq; firmaturum Caesar dicebat deficere puero, nec coronam, nec castrū Posonij alienari a regno, uideriq; sibi bonum dicebat, praetatos ac Barones regni apud Posonium cōuenire, ubi de modo celebrandae coronationis cum securitate, deq; regno gubernando cōcluderent. Super quibus rebus si potestatem Vngari haberent regni nomine statim se cū eis determinationē facturū aiebat. Sin autē hortatus est talia cōmunitatē regni deduci, respōsumq; mitti. Nouitates autem fieri magnopere disuasit, praedicens eis uerū Vngariae Regem esse Ladislaum, nec sine ipso pacem inuenire posse, cuius fundamentum est iustitia. Quo responso conturbati Vngari mox se recessuros aiebant. Sed quāprimum ad diuersoria redierunt, uocato Vlrico Cilicē comite uiro cordato atq; sagaci, qui propter huiusmodi tractatus aduenerat. Casparum quoq; Cancellarium appellauerunt (nam & sibi magnam fidem habebat) tum quia industrium uirum cognoscebant, tum quod eum Caesari acceptum putabant. Ex respōsionibus quae ferri omnes ex ipsius ore pronuntiabantur. His autem Vngari respōsum Caesaris in istū esse, futurumq; regno ingrātū. Contra Caspar atq; Vlricus omnia aequa dicunt quae Caesar responderit mirariq; se Vngaros Tamaridos sterilesq; uenisse, ut neque unam regni arcem assignari Ladislao possent, in qua post coronationem iuxta decus regium habitaret. Quid multa? Nolumus, inquit Vngari, sic nudi recedere. Stint

etiam alia si uultis, in quibus conueniri potest. Arx Posonij in potestate nostra non est. Sed Albā regalē Cæsari trademus, qui eam dū coronatio celebratur, suo arbitrio munit, nec plures introire permittat quā uelit. Nos quoque sumus hic ex Vngaria, & tu comes Cilix cum Giscra fidē Cæsari demus, puerum, celebrata coronatione, ad Hamburgā quod est Austriz oppidū restituere. Coronā in manib. uicariorū regniferuari uolumus. Aut si hoc nō placet sub tua custodia ponetur Vltice. Tum quoque & Alba regalis Nicolao Vaiuoda reddenda erit. Referuntur hæc Cæsari. Quidam laudant, quidam improbrāt. Comites Croacia, & hi quorum longe diuersa sententia fuit, aiunt Vngaros humiles factos nonnulla iusta promittere, multa tamen plura promissuros si propositū teneatur. Exinde quod semel responsū est minime placet mutari. Nam quod reges dicant, fixū & solidum esse debere contenditur inconstantiam, cum in priuatis hominibus uitanda sit, in regibus detestabilem esse, quorum uerba pro legibus recipiuntur. Rursus Vngari quæ supra retulimus, offerunt adijciuntque: Coronam quoque in manus Cæsaris se reddenturos. Caueri tamen uolunt, ne uel pueri, uel Cæsaris morte à regno possit alienari. Cæsar in Cōsilio, postquam hoc audiuit, Graue est, inquit, uiri consulares, si Vngaris non cōfidimus, regnum puero perdere, sed grauius est cōfidendo regno puero amittere. Consulite in medium mihi iurati fidelesque estis. Nam defuerunt qui dicerēt regnum manifeste perdendum esse, nisi fides habeatur, de puero dubium esse, nec uideri causam cur puerum regnicolæ perdituri crederentur. Nihil tamen in consilio plus reperiri potuit quā prius. Sic re infecta Vngari recesserunt, quos Cæsar extra urbem comitatus est. Cum rogaretur Nicolaus regem suum uisere, qui suo proximus erat itineri. Nescio adhuc, inquit, quem Regem sim habiturus. Nec puerum hunc uenerabor, nisi prius sciuero meum esse dominum. Quidam ex Vngaris aiebant Ladislaum se Regem habere, nec sibi quicquā imputandum, qui per ætatem loqui nō posset. Ac propterea complures eorum suum adiuerūt, muneraque puero tradiderūt, & quasi diuinum aliquod numē intuerentur, genibus flexis multas lachrymas ante ipsum effuderūt. Vespurnēsis antistes, O, inquit, generosissime puer, dabit ne unquam. Deus ut prius te in regno uideā quā hęc senectus deficiat. Cresce puer cresce, nemo te uiuo regnum Vngariæ tibi surripiet. Dionysius autem Cardinalis magnam aurī copiam in manus regis dedit, osculatusque puerum, heu quot, inquit, labores pro te subiui: quot damna sustinui: quot me periculis subieci: sed omnia mihi dulcia forent, si te semel in regno uiderem. Mansitque triduo post apud Cæsarem. Sic res cum Vngaris acta est. Accepi exinde conuentum regni apud Albam regalem breui habendum esse, ubi responsū Cæsaris ad notitiam regnicularum deducatur. Faxit Deus ut quod Peltis reliquit infectum, alba ipsa perficiat, & pro regni salute, & pro iure pueri, de qua re non despero, cum Dispotus Restia, Comes Cilix, Giscra, archiepiscopus Strigonienſis, Comes Georgius Rosgonenſis, tam firmi ter pueri partes teneat, ut nulla regnicularum possint suasionē nullaque uiolentia mutari. Nec uideo quem possint Vngari Regem habere nisi Ladislaum puerum, qui & auito & paterno atque materno iure Vngaris imperare debet. Ex Vngaria post hæc nouitates allatae sunt, Ioannem Vaiuodam Transyluanum aduersus Turcos conflictasse, & quamuis foelici bello quædam castella prius obtinuisse, ad extremū tamen mutata fortuna, quæ nulli perpetuo bona est, ingentē gloriam quā prioribus annis adeptus pugnando fuerat, uictum occisumque maculasse. Veritas tamen rei adhuc in obscuro est. Clasis Eugeniana quam in Ponto fuisse diximus, per Histrum contra fluminis impetum nauigando Christianis, dum hæc fiebāt, opitulabatur. Nunc quid rerum agat, incertum est. In Bohemia per eos qui parum fidei habent, nouæ res parantur, quæ nisi præpediatur in earum ortu, postquā creuerint difficile poterint emendari: Malum cum nascitur, cumque recens est, absque negotio raditur, cum adultum est difficile extinguitur. In Italia contra Franciscum comitem Eugenius armis Regis Arragonum pugnat, estque superior: sed omnis euentus belli dubius est, sæpe qui uictus uidetur, uictor exurgit. Nemo uerē uicit nisi qui domum reuersus, sibi suisque subditis pacem fecit. Bononienses post occisionem Hannibalis, Beutinoli, & Baptistæ per ducē multi obsidione cincti sunt: Veneti & Florentini

rentini eos iuuant. Si Cæsar cum aliquo exercitu Italiam peteret, omnium harum rerum moderator existeret: sed non sapiunt hæc nobis, nec nos alijs sapimus, ut homines imperare sciunt, sic subditos habent obedientes. Nisi uos Germani ad quos imperium translatum est, maiorem reipublicæ curam habuerit, timeo ne diues illa & insignis Italorum tellus, quæ quondam imperij caput fuit, & adhuc sub imperio se fore fateatur, in alias deducta manus, & nomen mutet & iugum. Hæc fuerunt quæ nunc tuæ. R. P. scribenda putabam. Cætera quæ apud nos aguntur ex consiliarijs regis, qui nunc in Sueuiam mittuntur, audire poteris. Nam et per Patauiam, ut arbitror, uiam facient. Ego me tuæ R. P. commissum do, cui sum assidue parere pronus.

Fortuna qualitas cur non omnibus sit equalis.

Epist. LXXXII.

Aeneas Syluius Poeta, Ioani Campisio præstanti Philosopho, S. P. D.

A Tulit mihi tandem literas tuas Guido tabellarius, sed illas prius secum Colonia delulit, totamque Belgicam regionem illis ostendit. Itaque si uiarum longitudinem penſes, miraberis tam cito mihi restitutas fuisse: si pericula itineris, cogites monſtri simile est, eas me potuisse conuenire. In altero igitur Guidonis diligentia, in altero celeritas commendanda est, in utroque fides. Sed credo eloquentiā quoque hominis adiumento fuisse, qui mollire latronum feroces animos potuerit, multum quoque suæ uestes iuuerint inopiā præ se ferentes. Cantat enim uacuis corā latrone uiator. Ut cunctis sit gratias illi habeo, qui tua mihi scripta reddidit, quicquid omnia quæ in Italia gerebatur retulit. Idem faciet ad te reuersus quicquid Renesles agāt, quicquid Bauari, quicquid Australes, Bohemi, Saxones, Poloni, ex eo scies, imo & Prutenorū, & Lituianorum actus tibi exponet. Quia si Daciā, Norbegiā, & ipsam Barbararum gentiū matrem, Scythiam insulam, ex qua Gothi digressi, uniuersam terrā inuasere, uolueris noscere, & quid illic agatur scire, Guidonem percontare. Non maior illi respondendī, quā tibi quærendi labor erit. Quis enim facundus & sciens dicendo laborat? Magna huius est eloquentia, scientia maior. Nihil interrogabis ex eo frustra, sic est imbutus peritusque omnium. Sunt præterea multæ in eo rimæ: Itaque fluunt ex eo nouitates passim, & non querentibus quoque ultro se ingerunt. Hæc de Guidone satis, quæ cum audies, uel amplius ex meis literis desiderabis. Video ex tuis literis meas epistolas, in quibus de summo poenitentia riatu officio reuerendissimo communi hero nostro collato congaudebā, ad te minime peruenisse. Nam plura in illis tetigi, ad quæ non respondes: similiter & tuas aliquas mihi scriptas arbitror, quæ manus meas nō attigerūt, quæ nō sunt omnes tabellarij Guidoni similes. Agnouit te Senas iturū uisurumque Philosophandi domū, utinā potuissem illic esse tecum, dulcemque patriam uisere, & amicos ueteres. O quales amplexus, & quæ uerba inter nos fuissent, dum ueteris amicitia mentio incidisset, sed nō sunt hæc fata nostra, ut simul possimus uiuere. Tu Rānisiā arguis, quod tibi nō multa largitur, tibi que non arri det, uti plerisque indoctis ignauisque uiris, sed uide an bene facias. Mihi que sapius huius Dæ quā fortunā dicimus, acta cōsideranti, altior quædā cogitatio nata est, ut illam nō cœcā, sicut Poetæ finxerūt, esse censeam, sed admodū oculatā. Nam quod aiunt eam iniquam rerum huius sæculi dispensatricem, non uideo uerū esse: dicunt ei industrios homines paupertate gratari, ignaros autem fortunæ beneficio maximas opes possidere. Sed mihi nō sic uidetur, ponamque in te exemplum. Ego te ditiozem puto, nō dicam Cosmo medico, sed pluribus regibus. Diuitiæ namque maximæ sunt lege naturæ composita paupertas. Ego scio mi Ioānes, multo tibi plus uideri xxx aureos quā alijs quibusdam xxx milia. Fortuna igitur non ignara conditionis humanæ, quos uidet aptos modico uiuere, non curat in eos multa congerere, quia non indigent. At ignaui nisi pecunijs abundant, deſpectui sunt, abiecti, miseri, quibus cur uituperetur fortuna subsidia præbens, haud scio. Sed cui hæc ipse dico: Nempe qui ea melius multo me norit, qui non permutaret cum opibus Cresci scientiam suam. Vnam hoc addam tuumque iudicium expetam. Communis Philosophorum, nisi fallor, opinio est, animi bona extra fortunæ potestatem existere. Quero ego an hoc elidi quapiā ratione quæat: si tuum acumen admoueris, scio, dices non absque fortunæ benignitate quosdā magna intellectus luce uigere. Nā nisi talia sibi orga-

na fortuna ministrasset, & nisi bene alitus fuisset illis, quauis postea saepe iuerit, nisi quae talis euasisset. Sint ergo contenti homines docti, si absque magnis opibus, magnam scientiam sunt adepti. Namque si ex duobus alterum duntaxat habendum sit, nemo sapiens doctrinae diuitias anteponet. Locus est hic altior quam epistolae breuitas quae amplecti, atque idcirco taceo quamuis tecum pol paucissimis opus sit. Nemo contentus est mi Ioannes, nisi qui Deo se dedit, & in illo iactauit cogitatus suos. Qui mundo seruiunt, quanti suis diuitijs honoribus potentijsque fruuntur, semper tamen pauperes sunt, anxij, timidi, miserisq; infinitis expositi. Delatorem illum si fugitas, probo laudoque. Nam quid detur tibi aut quid opponatur tibi ad linguam dolosam, uenenum aspidum sub labijs eorum quo possunt omnium beneficiorum merita uno momento extinguere. Inueniet ille tamen aliquando qui uicem reddat, nec scio an Mithridatis antidoto poterit uti, qui non solum priuata negocia, sed etiam publica labefactat. De Politicis Aristotelis iam diu tibi scripseram, sed quia non habuisti literas, sic res se habet: Volumus est usque ad octauum librum completum. Itaque magnum mihi munus erit, si finem mihi transmiseris. Petrum Noxetanum laudo, qui Romanos calores & uxoris ignes fugiens, Florentiam perrexit: quauis & uxor secuta fuerit. Res enim laetifera est in Augusto, si Romae sis, uxori operam dare. At propterea bene fecerunt ueteres qui sacerdotum curiam, illic collocarunt, uxoribus enim carent. Curiam Caesaris quam uxorati sequuntur, in septentrionem transferri par fuit. Caluam tam commendo quam Iuuenalis Versidum, si mechorum notissimus olim stulta maritali iam porrigit ora capistro. Sapientius Reuerendus pater Contes noster, qui se religioni dedit, ubi & sibi, & Deo seruiat (nam caetera uana sunt, fluxa, caduca) huic me commendes uolo, simulque Richardo nostro, cuius mi fallor, manu tua epistola scripta fuit. De nouitatibus harum partium nihil est quod scribam, nisi dux Ludouicus Bauarum senior, quem filius in carcerem coniecit, mortuo crudeli nato, sperauit se liberum esse: sed incidit manus Marchionis Alberti, qui eum durius tenet. Nunc de sua liberatione tractatur: docent nos haec, & armant ad patientiam, quando tam insignes principes ruere uidemus, & nunc exilium, nunc carceres exilio peiores pati. Nullus hominum status firmus est, nemo sibi castinum repromittit re potest. Quid nos mortem accusamus, quae nos mille pericula subdituros liberat? Longa dies longas miseras parit. Ago ingentes gratias Reuerendissimo domino meo Hadriensi qui, ut ais, ob mei memoriam te conuiuio excepit, nam quauis sibi ex teipso charissimus sis, facile tamen tibi de fide mea ob causam quoque plusculum te amari. Sic enim de sua erga me humanitate percepi dum Romae fore. Ex eo praecor sciscite, an suas literas percepit, & an gratas fuerint. Nam si aliquid mutandum est, id propere fiet, neque difficultas erit, nec mora in me: Sed in Caesari minor, qui libenter tanto patri morem gerit. Commenda me sibi, & dede quantulus sum, Reuerendissimis dominis meis Tarentino & Cumano. Crede etiam si taceam, me commendabis, & quae noua scribo, communicabis, quamuis parui momenti sint apud uos, qui more hominum solum, quae propere sunt, et quae uel prodesse possunt, magnificatis. Vero salutes dicito, quas nosti oportere, nam uetus amicitia extincta non est, nec potest extingui dum uiuimus. Nouariensem antistitem puto repatriasse, & eam ob rem non sibi literas Orestem quem misit, non accepi, nec latorem monachum usquam uidi, quamuis in curia semper fuerim. Medicum illum nostrum credo dietim fieri medicorem, donec uenam incidatur. Mira est haec uinea, quae tot flores facit, & nunquam uuas. Iulianum ne praetereas, quem in calce epistolae pono, ut magis memoria insideat. Vale & scribe ut soles.

Consulatur amicum super fuga amasiæ, Epist. LXXXIII.
Aeneas Syluius Poeta, domino Ioanni Frund Secretario
insignis ciuitatis Coloniae, S. P. D.

PLura tibi per hos dies scripsi, si literas meas suscepisti, laetus sum, quod si secus accidit, aegre fero. Multa enim ferunt quae alienas manus incidere noluissem. Vt cunque sit, pauca modo, ut me recipias, uelim, amicorum more qui tristitia dolent, & laeta gaudent, quae amicis accidunt. Ioanes Secretarius Nurenbergensis, uir bonus doctusque & tuu amantissimus ad nos iam reuersus est, atque te moestum reliquisset. Nam & Capito-

lina

Alina clades te quaedam affecerat. Nescio quid ex capitolio fugerit quod animi conturbaret tuum. His retulit suo in recessu te adeo dolentem fuisse, ut ne uerbum effari posses. Non enim intellexi ego uirum. Dicebat enim in capitolio fuisse: Illuc ibat, Ioannes saepe, delicias ibi habuit: Aufugerunt, doluit, non inueniuntur. Nimis perplexe locutus est. Non potui, quid rerum esset, agnoscere: solum te moestum percepi, nec consolationem recipere uelle. Mi Ioannes, ego te uirum esse noui, ubi iam mutatus es, quid est quod te quae sic alienare? Viri est sic suas rationes constituere, ut nihil noui possit accidere. An imaduertenda sunt omnia futura, & praeparandus est animus ad ea ferenda, si acciderint mala. Nam quae praetusa sunt minus ferunt iacula. Si amicus mortuus est, moriturum scire debebas. Si perditae opes sunt, sciendum erat haec fortunae bona ad nutum fortunae ponenda fore. Si amica recessit, consideranda fuit instabilitas mulierum, quarum uoluntas in horas mutatur: Nihil incertius animo foemineo. Nullus amor foeminae diu durat. Fallax est animal mulier, uarium, crudele, absque fide, plenum dolis. Verum cum omnibus infideles sunt foeminae, senibus quidem infidelissimae sunt. Tu mi Ioannes in uesperum mecum pergis, nihil est quod uel tibi uel mihi cum foeminis conueniat: derisui sumus & fabulae, nulla nos sequitur nisi quaestus causa: absit hoc maledictum a nobis genus, quod & buriam exhaerit, & animam occidit. Nempe mi Ioannes si abiit foemina, non te laetit, sed alium laetura recessit. Gaude quia fugit. Ego haec dico quia mihi sic uidetur dictum Ioannis Nurenbergensis iudicare, uescio an uerum sit: si sit alium ipsam cura. Nihil est tam acerbum quod tempus non minuatur. Consule tibi mi Ioannes & merorem pone. Nam qui tristatur ob rem perditam, seipsum cruciat, & tamen quod perdidit non recuperat, & ut rustici dicunt, Centum librae moestitiae, unciam debiti non exoluunt. Vale.

Et si se indignum laudis dicat, profiteatur tamen ex laude iocundari, Epist. LXXXIII.

Aeneas Syluius Poeta, domino Ioanni Scindel singulari astro-

nomo, uiroque probatissimo, S. P. D.

Reuersus hunc ad Caesarem insignis miles Procopius de Rabenstein tui meique amantissimus retulit, quod mihi summam uoluptati fuit, me tibi dilectum esse meaque literas quas saepe ad amicos scribo, tuo iudicio admodum commendari: utrunque apud me mirum est. Quid enim in me est quod a te uiro laudatissimo diligere debeat? Quid rursum epistolae meae in se habent quod laude dignum uideatur? Nihil ego unquam erga te boni operatus sum. Mores mei communes sunt, uiuo ut uulgi hominum facit, nulla singularitas in me est, nulla praestantia, nulla uirtus quae non alijs communis sit. Epistolae meae planae sunt, apertum stilum habent, currenti calamo picti sunt: nihil his commissum est, quod in sermone uulgari non cadat. Non est in illis ornatus, non lepos, non grauitas. Nudae sunt & solum animi mei indices. Cur ergo uel me colas uel illas magnificas non scio, nisi quod homines sunt quidam tanta bonitate praediti, ut omnia commendent. E contra quoque malitia tanta quorundam est, ut omnia quae uident quaeque audiunt, uituperent. Tu inter primos numerari uis, & sapias certe, qui laudando potius quam uituperando uis excedere. Verum tua laus, quam mihi adscribis, & si meritum excedit meum, mihi tamen iocunda est. Quis enim non potius indignam laudem quam indignum uituperium ferat? At quia laus ea demum dulcis est quae a laudato uiro procedit, magno me munere donatum arbitror, dum tuis me uerbis extolli audio. Sumus enim omnes cupidi laudis, & ut Cicero dicit, optimus quisque cupiditate gloriae tangitur. Leuiculus ille Demosthenes, etiam susurro mulierculae aquam ferentis oblectari se dicebat, dum audiret se transeunte, hic est ille Demosthenes qui & senatum & theatrum suae orationis uel moderatur. Oblector ergo & ego dum me tuis uerbis commendari percipio, quamuis non sum is quem tu iudicas. Plerique hoc uituperant, uellentque potius contemni quam laudari. Verum ego has laudes tuas non ad iactantiam, quia mihi sum conscius, sed ad incitamenta uirtutum recipio, daturus operam ut talis sim qualem me praedicas, ne fama, quam de me uulgo praebes, omnino sit irrita. Plura in hanc sententiam dicere possem, sed absit hoc loco disputatio, facessant argumenta. Agamus inuicem ut amicorum est. Nunquam ego te uidi, neque tu me, uti arbitror, uis

Bbb 4 disti,

disti, sed tua fama facit ut te unice obseruē. Nam seculi nostri præcipuū decus censeris: q̄ & syderum cursus, & futuras tempestates, & pestes, & steriles & fertiles annos unicus uere prædicere noris. Hinc te amo, colo, obseruo, sumq̄ tuus. Nā uirtus huiusmodi est ut & quos nunquā uidimus, amare nos faciat. Hinc ueteres illos Fabios Scipiones, Fabricios, Corum Canos ceterosq̄ uirtute præstātes, qui multis ante nos seculis uitam exuerunt, etiam mortuos diligimus. Sicut fundatores nostræ fidei, uel apostolos uel martyres singulari deuotione & affectu ueneramur. Virtus namq̄ sui natura amabilis est, uitiū uero odibile. Tu ergo uir præstantissīme, iure à me ameris, qui tua singulari ac præstanti uirtute nostrum ornas seculum. Me cur tu diligas non scio, ut tamen diligere non cesses oro & obsecro. Magnificatio namq̄ tuum amorem et ornari me tua dilectione nō ambigo. Perseuera igitur, nam etsi non sum quem reris, is tamen sum qui diligentes me recipere diligo, totisq̄ uiribus amo. Vale.

Refertur grates de Biblia comparata, Epist. LXXXV.

Aeneas Syluius Poëta, imperialisq̄ secretarius domino Ioanni
Thuroni uiro præstanti, S. P. D.

Procopius eques Bohemus cui de Rabenstein cognomen est, uir singularis modestiæ Bibliam quam ex te concupiui, ad me detulit. Ago tibi gratias ingentes: uolumentum namq̄ id est quod circumferri commode possit. Precium uero minus fuit quam tanta scripta mererentur. Fecisti ut amicum decet. Rem meam quasi tuam curasti. Pecuniam ego statim Procopio numerauī qui eam tibi restituet. Nihil plus quod in hac re dicere sit necessarium: Inter amicos namq̄ prohibita est uerbositas. Tu scis qui sim. Si quid est quod me uelis iubere, potes: nunquam tuis optatibus me repugnantem inuenies. Vidi quam scripsisti cancellario schedulam in rebus publicis. Is nunc abest, in Sueuiam missus. Summam scriptorum tuorum quatenus opus fuit, Regiæ Maiestati exposui. Sed nihil ad rem quod mihi placeat, responsum est. Ego suadeo ut sibi quisq̄ consulat. Neminem tamen persecutio quamuis maxima ex recto fidei tramite depellat. Veneslaum nostrum si quando uides, meis uerbis saluum iubet, dicitq̄ nullum sacerdotium tanti esse ut calamum sumere dedignetur. Vale & me ut soles ama.

Suadet pacem particularem ubi uniuersalis haberi non potest, & prohibet mendacis uiti, Epist. LXXXVI.

Aeneas Syluius Poëta, magnifico & generoso uiro Caspary
Schlicke imperiali Cancellario, S. P. D.

Leonardo equiti nobili qui in Saxoniam missus est, uerbosas literas commendauī, lex itinere ut tuæ magnificentiæ transmitteret, tuncq̄ singula scripta digna recensui, siue rempublicam siue priuatam tuam concernerent. Spero illas in manus tuas delatum iri, nisi iam delata fuerint. Non igitur quæ tunc scripsi, hoc loco repetam, ne sim uerbosior, ne dicam tædiosior. Post hæc dum essem in aula regia casu, comperi Franciscum Strasoldium insignem equitem tuicq̄ obseruantissimum. Percontatus sum ex eo quid cum Pancratio gestum esset. Is ait uenturum se ad me, relaturumq̄ omnia ex ordine sicut actum est. Conuenit me homo in Cancellaria, legationemq̄ suam & Pancratij responsionem exposuit, nec contentus his, ut est uir diligens & amicus amici, suscepto calamo literarum omnium rerum indices ad te deferendas dictauit, mihiq̄ tradidit, quas cum potestatibus transmittō. Nec plura in hoc dico, quia ex Francisco plenissimam instructionem recipies. Solum consulo, ut quæ pacis sunt, amplectaris & consideres nequitiam temporis. Non enim ut uolumus, sed ut possumus uiuendum est. Coaptanda est tempori uita nostra. Mihi ex integro non uidetur Vngaria nostris temporibus pacē habitura. Quod si qua uia est ut priuatim sit pax in bonis tuis id probo, commendo, suadeo. Tabellarius qui ex Vngaria uenit, ait, In festo diuī Nicolai cōuētum regni apud Albam regalem esse habendum uenturumq̄ illuc Poloniæ Regem, ut est hominū audacia, cōfirmat. Mira res si tanto tēpore uel mors uel uita unius hominis ignorari potest. Quibusdā mentiri utile est, dum se sic exaltant. Florentinorū prouerbiū est, dū bel-

A la uigent, utendum esse mendacijs. Quod Palatinus noster non negligit. Sed sunt omnes pusillanimes, uiciosi, perfidi, scelesti, qui mendatio se potius quam ueritate defendunt. Socrates in iudicio reus mori potius uoluit quam falsitatis plena Eschinis oratione liberari. Abiectæ conditionis est homo qui ne quid dignitatis uel fortunarum amittat, ad mendacia confugit. Vir fortis & bonus nunquam timet dicere fateriq̄ uerum. Sed mitto ista. Viuiana nostra in iudicio est contra Bartholomeum Veronensem, cuius causa plurimum uacillat. Et si refutato imperiali iudicio Austriæ tribunal nacta sit, quod forsitan sibi in damnum uerget. Confessa iam est bona se plurima quæ fuerunt domini. B. obtinuisse: quamuis illa ex mariti successione, ad se uenisse cōtenderit. Ego sibi comparior, quam uideo undiq̄ spoliari. Sed magis Bartholomeo faueo, quem suam amittere pecuniam iniquum esset, cuiq̄ nihil omnino est, & sororem habet annis nubilem, & forma pulchram. Iudicium crastina die habendum est. Ego multum hortatus sum ad cōcordiam, ut fœmina inclinaretur: sed durior est adamante. Credo spem uictoriæ sibi datum esse: sed faciat coacta quod uoluntarie recusauit. Alia nunc scribenda non occurrunt. Recomendo me tuæ magnificentiæ tuisq̄ collegis. Iusibus tuis obedire paratus. Ex Vienna.

Delphin Regis Franciæ filius Alsatiam obsedit, Suteses apud Basileam miserabili clade prostrauit, Epist. LXXXVII.

B Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. domino Ioanni Gers Regio protho-
notario uiro præstanti & amici amico.

Scio te optare literas meas, ut quid rerū agamus noscas. Est enim humanus animus semper nouitatum cupidus. Ego autem scripsissem tibi iam diu si certos habuissem nuncios. Sed cum aliqui à te ueniunt, quasi de industria me fugiunt, ne fasciculis literarum onerentur mearum, ut sunt hodie homines ad complacendum tardiusculi. Sed decreui has literas fortunæ committere, ut si possint te adeant, teq̄ nouarum, quæ nūc maxime sunt, efficiat certior. Credo te uolucris fama percepisse Gallicorum aduentum. Sed accipe nunc ex me certitudinem, & quod tibi scribo tanquam Euāgelium potes referre, si modo id affirmatū in mea inuenies epistola. Venit per hos dies Ludouicus Delphinus Viennen. ac primogenitus Regis Franciæ cum magno exercitu infra limites imperij: Oppidumq̄ obsidione cinxit, cui nomen est mons Belligardi, quod ab imperio comites de Wuirtemberg habent in feudum. Ibi cum aliquandiu Delphinus maneret, cum castellanis eadem conuenit, ut sibi ad certum tempus oppidum traderetur, quo lapsō id libere restitueret. Nam aliter uel decreuerat expugnare ut locum haberet in quo morari posset, quia non decebat Regis filium in campis degere absq̄ tecto. Postquam Delphinus Belligardi potitus est, famā undiq̄ sui aduentus publicauit, sed non uno modo apud omnes. Apud aliquos nāq̄ se in auxilium nobilitatis uenisse prædicabat, tanquā in Germania per comitatus esset oppressa. Apud alios uero uocatum se dicebat per Romanorum Regem contra Suteses. Nonnullis autem se uelle uendicare iura domus Franciæ asseuerabat, quæ usq̄ ad Rhenum protēdi dicebat. Ex hac causā urbem Argentinā obsessurum se affirmabat. Dicebat enim etiam & propter ducem Sigismundū se tenuisse. Et has rumores ubiq̄ publicari studebat, non quod ita esset, sed quod fauorē ob eam causam sese putabat habiturū. Dum hæc fama sic percurrat, Nobiles Alsatia quibus grauior uidetur Sutesiū dominatus, Oratores ad Delphinum mittunt, eumq̄ rogant ut præsidia contra Suteses præbeat. De Delphini exercitu uaria dicta sunt, qui maiora sequuntur. Lxx. milia hominum in eius comitatu fantur haberi. Qui minora probant. v. & xxx. milia. Medij uel xxx. uel. vii. & xxx. milia cēsent esse. Concordatum inter Delphinū & Alsatenses. v. & xxx. milia hominum ex suo exercitu per hanc hyemem in oppidis Alsatia recipi debere. Ipsiq̄ Delphinus & Thuricen. & alijs obsedis ferre opē promittunt. Veniebant iam Delphini gentes quæ uulgo uocantur Armeniaci in subsidium cuiusdam castelli, quod Suteses prope Basileam obsidebant. Suteses ut hoc senserunt, non expectatis hostibus ad uiam pergunt, primasq̄ Armeniacorum turmas inuadunt, stragem dant, plurimosq̄ neci præbent. Armeniaci retro pederentim fugientes, ad maiorem

maiores exercitum se recipiunt. Illi sanguinis cupidi, & auidi uictoriae, dum gloriam quaerunt propriam salutem amittunt. Ventum erat ad hospitale sancti Iacobi quod uix quatuor stadiis a Basilea distat. Ibi uniuersa multitudo Armeniacorum in Suteses irruit, nonnullis ante portas Basilienses positis, qui existentes obseruarent, cederentque. Committitur atrox & miserabile praelium: cedunturque ex utraque parte quam plurimi. Horrendum auditu est. Euellabant sanguinolentas ex corporibus suis sagittas Suteses, ac truncatis manibus in hostes irruerunt, nec prius animam exhalabant, quam occisorem ipsi occidissent. Quidam hastis confossi & onusti telis, inter Armeniacos currentes necem suam uindicabant. Erant quatuor Armeniaci qui Sutesem, unum insequerentur. Iamque illi telum confossum strauerant, & supra corpus grassabantur tum eius comes arrepta bipenni in quatuor illos fertur: ex quibus duos obruncauit, alios uero in fugam dedit, ac deinde semianimum corpus super humeris recepit & inuitis hostibus portauit ad suos. Erat retro Suteses, murus quidam horti sancti Iacobi, quo illi se tutos ab una parte rebantur, solumque in fronte pugnabant. Sed Theutonici qui cum Armeniacis erant intrantes hortum, murum perfodiunt, Sutesesque a tergo ferunt, quae res magna causa ruinae Sutesium fuit. Pugnatur tum ante tum retro. Iam uero uir imminet, nec iam cernitur sed cominus ferrum stringitur. Suteses quasi leones per omnem exercitum inuitores uagantur, cedunt, sternuntque omnia, ut qui iam non in spem uictoriae, sed in mortis ultionem se pugnare sciunt, praelium a principio die usque in finem tractum est. Ad extremum non uicti Suteses, sed uincendo fatigati, inter ingentes hostium cateruas ceciderunt. Victoria lugubris atque cruentissima Armeniacorum fuit, campusque liber eis mansit, non uirtute sed multitudine superantibus. Ex Sutesibus qui plures occidisse iurant, quatuor milia: qui minus mille & quingentos uiros cecidisse aiunt. Ex Armeniacis dicunt aliqui plures desideratos esse quam ex Sutesibus: magna cedes equorum fuit. Plures Theutones dum ulcisci Suteses uolunt, uitam amiserunt. Suteses autem nulla res magis extinxit, quam magnanimitas siue illa temeritas fuit. Nam dum hostes par uipendunt, eodem deducti sunt, unde exire non potuerunt. Qui sapit nec nimis timet hostes, nec contemnit nimis. Dum haec aguntur, Rex Romanorum Oratores ad Delphinum mittit Episcopum Augustensem, & Ioannem de Aich doctorem: nonnullosque milites perferutatum, quid causa sit quod imperium cum exercitu sit ingressus. Redeunt Oratores & cum his Delphinus suos ad regem destinat quinque uiros praestantes. Interim ex parte Concilij Basiliensis Cardinales duo Arelatensis & sancti Calixti, pluresque alij doctores Delphinum adeunt, & cum his ciues Basilienses, deprecanturque ne uel Concilio uel ciuitati noceat. Is rursus suos Basileam cum his nuntios mittit, qui adhuc ibi sunt, habentque diuersos concordiae tractatus. Nam & Oratores Papae Felicis ac ducis Sabaudiae, totiusque Sutesium factionis illic conuenerunt. Rumor est potissimum urbem Basiliensem, tanquam regni Franciae sibi restitui, quod si fiat, magna priuilegia illi ciuitati pollicetur. Oratores autem Delphini qui hic sunt, aiunt Delphinum uocatum Regis contra Suteses uenisse, dicuntque se iam strauisse magnam inimicorum manum suaque opera remotam ex Thurego obsidionem. Peruntque firmari pacta cum nobilibus Alsaciae percussa, stationesque in hanc hyemem exigunt. Quae sibi si negent, non posse se dicunt abstinere quin noceant. Habent, tam Lauffenburg, Seckingen & alia quaedam oppida: sed illa non sufficere praedicant. Brisacum & Friburgum uolunt adiungi. Exinde Sigismundum Austriae ducem ad consummandum matrimonium cum filia Regis Franciae Delphinique sorore transmitti quaerunt. Nil adhuc responsi est datum. Ciuitates & principes non consultandi sunt. Faxit Deus ut finis sit bonus. Nam murem in pera nutrire quam tutum sit, prouerbum docet. Anguis torpentem frigore Hermacium domi suscepit, qui calefactus extensis pennis anguem domo pepulit. Videant nostri principes ut consulti faciant, ne post factum dicere habeant, non putauimus. Habes ex me, uir probatissime, quid in rebus Armeniacorum geratur. In factis Ecclesiae nulla adhuc est recepta conclusio. Sunt hic quatuor electores, Moguntinus, Treuerensis, dux Saxoniae & Marchio Brandeburgae. Palatinus propter Armeniacos indulgentiam habet, ne ueniat, tueaturque patriam.

A patriam. Colonienfis archiepiscopus in obsidione Aufatensium occupatus, uenire huc usque non potuit: sed nunc per Oratores Regis factis indutijs, uenturus dicitur. Sunt hic ambarum partium Oratores, & quisque suam rem tuetur. Episcopus Virdunen. ex parte ducis Burgundiae huc uenit, magnopereque suadere nititur, ut maiestas Regia cum tota natione pro Papa Eugenio se declaret qui, hodie coram toto cetu magnam orationem habuit. Haec sunt quae nunc scribere possum. Tu uale cum consorte tua magis bona quam fortasse prudente, quia inter foeminas non solet regnare prudentia. Iterum uale & me ama. Ex Nurenberga Anno. M. cccc. xliiii.

Mori & si omnibus formidabile sit, omnibus tamen necesse est. Epist. LXXXVIII.

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. domino Ioanni Gers

Regio prothonotario.

DEdi ad te literas ex Nurenberga, scripsique tibi Armeniacorum aduentum, credens tibi complacuisse. Nam & sic mihi abs te dum descendisti, praeeperas. Nunc autem rursus hoc inueni, nescio quare moleste tulisti, quod in epistolae calce scriptum erat, conthoralem tuam ut iuberis saluere, adiunctis uerbis quibus eam probiorem quam sapientem uidebar sensisse. Hoc, ut accepi, tu aegre tulisti, nescio an credam ijs qui mihi haec insinuarunt. Nam hoc non Viennae sed inter Viennam & Nouam ciuitatem ac inter equitandum mihi relatum est, quod si Viennae id contigisset, uerbis potius quam literis apud te purgarem. Vt cumque est, mihi non fit uerisimile te uirum aetate maturum & moribus comprobatum, uerba quae nunc attigi, non bono animo tulisse. Nam quid ego dixi laudari probitatem, diminui sapientiam. Scio quia non ignoras ecclesiastici uerba: Virum de mille unum reperiri mulierem ex omnibus non inueni. Sed quid ego de mulieribus, cum & in uiris laus sit probiorem esse quam sapientem: Namque sicut ad Corinthios inquit Paulus: Stultam facit Deus sapientiam huius mundi. Ac ideo in euangelio dominus. Nisi conuersi fueritis, inquit, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis regnum caelorum. Non enim sapientiam huius mundi, sed cor simplex et mentem puram diligit dominus. Et his dotibus pollere conjugem tuam scripsi: Non enim eam Corneliam Grachorum matrem oratricem dixi, aut Calphurniam in causis patrocinantem, sed tale praedicaui quam Deus ipse non aspernaretur, qui stulta huius mundi delegit & sapientiam perdidit sapientum. Sed dixerit aliquis fortasse, de uxoribus, qualescunque fuerint, tacendum esse: Hoc si apud uos moris est, fateor me uestrae consuetudinis inscium peccasse, dandamque erranti ueniam esse. Nam & Paulus ueniam meruit Ecclesiam Dei persequens qui se benefacere credidit. Prisci autem, quos legi plures, solent ad amicos scribentes multa de coniugibus scribere: lege Hieronymum, Ciceronem, Senecam, Ouidium de tristibus. Multa ibi de alienis uxoribus etiam cum gratia maritorum scripta reperies. Adducerem plura in hunc effectum, sed nequeo arbitrari te uirum, tum doctum tum prudentem omnium induxisse ut ista pensites, similisque pestis quae apud nos acerbe grassatur facit, ut magis de modo moriendi cogitem quam ut epistolas dictare curem. Namque cum audio nunc illum nunc istum efferri tradique sacerdotibus, Heus tu, inquam, Aenea, nec tu scis quando certator assit qui te ad tribunal uocet, ubi nec aduocato nec procuratore tueri te possis, sed tua te opera iudicabunt. Terribilis est equidem mihi Ioannes huiusce rei recordatio. Debemus tamen gratias agere creatori, qui nos, uocatis pluribus alijs, praemonet, nec erga nos facit ut ad Thessalonicen. scribit Paulus, qui uenturum dominum sicut fur in nocte affirmat. Sed utitur nobiscum illa clementia de qua in Apocalypsi meminit Ioannes. Ecce ego sto ante ostium & pulso, si quis audierit uocem meam & aperuerit ianuas, introibo ad illum & cenabo cum eo & ille mecum: utinam Deus adaperiat oculos nostros, & det nobis huius seculi blandimenta, illecebrasque contemnere, & ad Philosophiam peruenire, per quam dicamus cum Paulo: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Mira res, ut homines peius in hac uita habent, eodem difficilius egrediuntur. Dursus forsitan hic sermo uidebitur, sed audi & cognosce me uera dixisse. Quis est obsecro qui misere uiuit, nisi qui peccatis est deditus? Haec sententia est Theologorum et Philosophorum. Nam Cicero in Paradoxis hoc ait, omnem malum seruus: et Apostolus quoque peccati seruus

seruis peccatorum ac serui peccati. Hi sunt qui ægerrime moriuntur. Nam semper in peccatis uellent prouolui. Et hi non peccata dimittunt, sed à peccatis dimittuntur quando mors adest. Nos igitur si sciremus, reconciliaremus nos creatori nostro qui nobis uitam dedit, illamque sibi quodcumque repesceret, libenti animo redderemus: sed tenet nos cæcitas peccatorum, quæ obuolauit oculos mentis nostræ. Deus nostri misereatur. & extendat erga nos pietatem suam, detque nobis animum ut quodcumque nos uocet, prompti simus & hilares. Namque siue sponte siue inuite, moriendum est tamen. Nec nos mors præteribit, quæ præcos reges atque Cæsares non præterijt, quæ nec ipsi creatori omnium deo, postquam humanitatem induit, parcere uoluit. Omnia nata occidunt, & orta senescunt, stat sua cuique dies breue & irrecuperabile tempus. Nemo natus est cui non sit moriendum. Nos igitur ad hanc accingamus mortem, ut cum uenerit tanto minus acerba sit, quantomagis præcogitata. Mors quidem non mala est, sed finis potius teterrimi carceris, his qui bene moriuntur: hinc cælestis uox audita Ioannis: Beati mortui qui in domino moriuntur. Utinam Deus qui quos uult eligit & quos uult reprobat, his nos iungat cum fati dies affuerit, utinam cor meum ad hæc quæ scribo sese disponat: utinam non alia inueniatur mentis cogitatio, quam signat harundo. Fateor me multa scribere in bonum, quæ non operor, sed in omnibus misereatur mihi dominus qui mundum potest de immundo facere. Tu Vale mei memor & amator ut solebas.

Spondet promouere causam quoad se uires suæ extendunt, Epist. LXX XIX.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Ioanni Frund secretario
ciuitatis Colonienfis.

Fvic apud me tuus familiaris qui Holandrinorum negotiū multis mihi uerbis commendauit. Ego ut sum tuus cupioque tibi rebus in omnibus morem gerere cœpi, curas admouere nitique ut ad metam, quod optabas, duceretur. Sed inueni primo in limite magnas difficultates, quas cum uellem amouere, plures offendi. Non possum scribere quid impedimenti fuerit, si unquam te uidero, planius omnia dicam. Satis est tibi quod in mediatoris locum uel tractatoris non sum uisus idoneus. Nuncius ipse tibi plura dicit. Ego nihil magis cupio quam tuis optatibus satisfacere. Sed tua humanitas non exigat plusquam præstare quam. Rem minimam de commissione causæ tuorum amicorum impetraui facile, sum enim homo ad pauca natus et in minimis rebus benignos principes inuenio: si quid ponderis habere uideretur, in alias manus transfertur. De rebus Ungariæ puto te iam audiuisse Ladislaum Regem cum uoto totius regni postulari. Credo te etiam audiuisse me Romam profectum, mirarique idcirco. Sed scis parandum esse principibus aut cedendum curiæ. Nemo ut uult apud principes uiuit. Mancipia sumus & fortasse iumenta, qui alienum panem mordemus. Viuunt omnes infeliciter qui orbem incolunt, nullius tamen uita miserior est, quam eorum qui ad alienum comedunt appetitum, ad alienam si uim bibunt, & ad alienum somnum dormiunt. Hac de re scripsi nuper epistolam admodum longam, ideo nunc hoc prætereo. Meus itus ad urbem, honestam ob causam fuit, propter unionem. N. & propter illa quæ Nurenbergæ conclusa fuerunt. Quid autem reportauerim Franckfurdie uidebitur: quamuis & ipsa taciturnitas indicat quid allatum sit. Nunc in Franckfurdia res transigentur. Ego nihil magis uereor quam nationis diuisionem. Valde namque turpe est ne dicam inutile Germanos qui diuisam ecclesiam iam quinque annis unire satagebant, in se tandem reddi diuisos. Mea opinio fert tanti ponderis tantique nominis esse Germaniam, ut in quamcumque partem reliquam Christianitatis portionem ad se trahat, dummodo integra sit. Non dicam plura tu me commendatum fac Reuerendissimo domino meo archipræsuli Colonien. eiusque germano domino Traiectensi anuisti. Et quia te audiuit unum ex me dicto, mihi adhuc nihil uideri utilius ad pacem Ecclesie refartendam & autoritatem Ecclesie conseruandam, quam uiam illam tueri quæ Nurenbergæ fuit aperta, si modo iterum possit haberi: firmarem hoc multis rationibus si coram essem, sed absentem me

non decet nec expedit omnia committere calamo. Vale.

Refert

Refert grates de muneribus oblati, Epist. XC.

Aeneas Syluius Poëta, domino Ioanni Thuskoni ciui
Pragenfi, & amico probato, S. P. D.

MVnera tua quæ nuper ad me transmiffi, suscepi libenter, tum propter rem quæ mihi iocunda fuit, tum propter mittentem, cuius memoria semper hæret menti meæ, non sine læticia singulari. Tum denique quod illorum portator honestus adulescens maior corpore quam ætate perliberalis mihi uisus est et dignus qui regi seruiret, quem admodum postea factum est. Nam & ad regiam Cancellariam susceptus est. In quo loco si perseverauerit, uti spero, clarum in uirum surget. Ego illi, quia uirtute præditus est, & tu eum mihi commendasti, nunquam deero uita comite, sed in me si quid est artis, si quid eloquij, si quid industriæ totum sibi communicabo, quia non sum auarus huiusmodi rerum. Nec ut pecuniæ sic & scientiæ conseruatricis est auaritia, sed qui literas suas magis abscondit, is eas magis adnihilat: quo uitio studui semper carere. Nec plus in secreto tenui quam in publico. Idcirco faciam quo ad spiritus hos reget artus. Atque de hoc satis. Franciscus uir mitis nullique noxius, sed omnibus quoad potest, frugi, Bohemiæ repetit. Credo in patria contentari modico, quam multo inter gentes exteras uult: & fortasse plus sibi Pragenfis ceruicia placet, quam uinum Viennense. Habet enim magnam uim ad retinendos homines natale solū. Verum cum montium accolæ lacte tantum nutriti & aqua, nesciant alibi uiuere quam inter oues & boues cum quibus sunt nati. Franciscum mirari non debemus, si natus in patria nobili Bohemorum solo feraci, & omnium bonorum copia suppeditati ad suos reuertit uult, et illi terræ quæ dedit corpus reddere. Quis enim non mollis atque suauis iacere hominum corpora post mortem arbitretur in humo natua quam in aliena? Laudo ego Franciscum & mihi si par conditio foret, esset non impar uoluntas. Is ad te uenit, bonitatem uiri tibi commendo: humanum est hominem homini auxilio esse. De Biblia emenda hoc est desiderium meum. Si papyria est octo florenos dabo: Si est in pergamento, duplum, uideat tamen ut correctæ sit & digna precio. De libris alijs alio tempore tibi scribam. Vuenceslaum nostrum si unquam uideas meis uerbis saluum dicito, cui facillius erat in ocio quatuor mihi uerba scripsisse, quam me in negotio uerbosas epistolas de finare. Sed do ueniam homini si scripturam iam odit in qua uitam consumpsit. Vellem ipsum mei causa repetere curiam, ut esset mihi cum quo nonnunquam miserias spuerem: sibi tamen non audeo persuadere, sed puto eum uiam optimam delegisse, quæ non possit ab eo in æternum auferri. Vale meque, uti consueuisti, dilige quod mutuum est. Ex Vienna.

Commendat uitam agrestem & commoda ruris, Epist. XCI.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Ioanni Luterbach sacerdoti &
uiro probissimo amicoque optimo.

Credo te quid agam & ubi sim ex multis percontari, cum apud Regem non esse cognoscis. Sed nemo tibi hoc melius exponet quam meus calamus qui libenter desiderio tuo morem geret, sciens quia me amat. Audi ergo quid acciderit nobis in noua ciuitate per prius: deinde quid faciam & ubi sim breuiter edoceberis. Eramus nuper in curia Cæsaris apud uiduam quandam sermonis gnaram Italicæ: Nam & in domo illorum de Scala seruiuerat dum uirguncula fuit. Hic primum triango qui ministrabat equis, ægrotare cœpit, ac septima die decessit è uita. Moxque alius ex familia uir robustus epidimiam professus est se perpeti, cuius morbi tanta uis fuit ut eum triduo interfecerit. Exinde mox hospita dolere caput, & ancilla febricitare ceperunt. Germanus quoque magnifici domini Casparis Cællarij uertiginem patiebatur, pauere atque de fuga omnes cogitare cepimus. Accessit Cancellarius Regem, licentiamque fugiendi mortiferam licentiam suscepit. Atque sicut, hodie sunt octo dies, huc peruenimus, sumus hic in plebe Reuerendi patris domini electi Frisingensis, oppidum notum tibi arbitror Prug nomine, inter duas aquas Muram atque Murzam, quæ hic ante oppidum copulantur, & unum facientes flumen, in Sauum feruntur. Hic nundinæ sunt quæ per octauam diui Martini solent percurrere. Ego remissis omnibus curis, nunc merces quæ undique huc afferuntur, contemplantur: nunc in agros egredior montesque apricos & sylvarum latibula ac lucidas fluminis limphas.

Ccc phas

phas, non absq; singulari mentis oblectatione intueor. Habes nunc & ubi locorum de-
gam & quid rerum agam. Nunc illud te uolo scire, beatum mihi uideri qui uitam ab ne-
gocijs procul publicis sibi delegit, sicut prisca gens mortalium consuevit. Quis enim nō
felicem illum dicat, qui nullo fenore, aut aere alieno obligatus, paterna rura suis bobus e-
xercet? Audi quam beatus sit. Nempe non truci excitatur classico, quo bellum petere
ac pugnam iubeatur inire. Non horret iratum mare, forum uitat, & litigantium iurgia.
Non uisitat superbia diuitem atria. Non fastidiosus curialibus est supplex. Sed aut altas
populos adultis uitium propaginibus maritat, aut in secreta reductaq; ualle errantes bo-
ues & armenta pascentia prospicit. Interdum ramos inutiles falce resecat, ac foeliores
inferit. Interdum mella quae praesit, puris recondit amphoris: aut oues tondet lanasq; re-
cipit. At cum autumnus decorum caput mitibus pomis per agros extulit, magno affici-
tur gaudio, pira ex arboribus decerpens quas sua manu inseruit. Interdum & purpureas
uuas colligit, & aut suspendit in usum hyemis, aut mustum exprimit. Liber illi iacere mo-
do sub antiqua ilice, modo in tenace gramine: Labuntur aquae ex altis rupibus. Quærun-
tur aues in syluis. Obstrepunt fontes manantibus limphis, somnosq; leues inuitant. Ut
uero hybernus aduenit annus, & imbres niuesq; dominantur, Atit apros multo cane in-
obstantes detrudit plagas: Aut rara rhetia leni amitte seu furca contra edaces turdos su-
spendit: aut pauidum leporem & aduenam gruem laqueo captat. Quod si pudica muli-
er illi fuerit, quales olim fuerunt Sabinæ, seu de quibus sacra scriptura meminit, Sara Re-
becca, uel Rachel quae solibus perusta domū seruet, & dulces nutriat liberos, multo be-
atior fiat, cum illa in aduentum lasi uiri uetustis lignis sacrum extruat focum, claudens-
que textis cratibus letum pecus distenta siccabit ubera, & dulcia uina dolio promens
dapes ineptas apparebit. Quis hanc non laudet ac desideret uitam? Non me amplius lu-
crina conchilia, aut rambi, uel stari ex quouis mari uel flumine qua siti pisces inuenerint
quam læta de pinguis ramis arborum oliua decerpta, aut agna quam pascalibus fe-
stis rustici maectant, uel hœdus ab ore præruptus lupi. Nam quantum iuuat inter rustica-
les epulas mitia poma & castaneas molles, ac pernas & caseum, pastas oues uidere cum
domum properant, intueriq; fessos boues, inuersum uomerem collo trahentes langu-
do. Multa sunt ruris gaudia quae nunc singula prosequi non est epistolaris angustia.
Ideo uale & hæc multa ex paucis notans, amorem ruris aliquando indue. Iterum uale
mei, ut soles, memor.

*Increpat eum qui non bono proposito amicam nuptui dedit, & suadet
castitatem, Epist. XCII.*

Aeneas Syluius Poëta imperialisq; secretarius, S. P. D. domino Io-
anni Freund, insignis ciuitatis Agrippinae Prothonotario &
amico suo percaro.

PAuci dies sunt quibus tuas recepi literas, ornatas quidem & multa continentes. Qui-
bus responsurus nescio quid primum attingam: sed tuum seruabo morem. De puella
tua primo dicam, quam uiro tradidisti: laudo in ea re factum tuum. Quid enim
melius est quam nuptias coniungere ex quibus soboles fiunt, & replentur liberis ciuita-
tes? Quod autem post factum doleas, contra naturam est. Nec enim solet alicuius ope-
ratio uirtutis poenitentiam habere, qui uirtuosè agit lætus est, dolet qui crimen commi-
sit. Quomodo ergo sit ut tu doleas qui actum fecisti uirtutis? Nempe arbitror quia bo-
num fecisti, sed non bene fecisti. Auerbia sunt mi Ioannes, quae nos beant, non uerba,
nomina, uel participia. Non quid homo faciat, sed quomodo faciat quaerendum est, et in
omnibus rebus finis expectatur. Si ideo puellam manifestasti, ut probro leuaueris, bene
fecisti. Si etiam ad rem illam timor accessit Dei, at si solum quid homines loquerentur,
considerasti, nō satis est. Non enim hominibus tantum sed Deo placere debemus. Qua-
ris remedia, nec poëticum uis antidotum. Recipe Euāgelium. Quid est fornicatio aliud
quam mors. Tu beatus es si te cognoscis, qui materiam delinquendi a te abiecasti. Quae-
sce obsecro neq; ultra memineris tuae iuuentutis delicta. Scio dices, ecce quam seuerus
est Aeneas: nunc mihi castitatem prædicat: in Vienna & in noua ciuitate aliter mecum
loque-

A loquebatur. Non nego Ioannes mi amantissime, sed labitur tempus dietim: seniores su-
mus, appropinquat mortis dies, cogitandum est iam non quomodo uiuamus, sed quo-
modo moriamur. Miser homo est & gratiae Dei expers, qui non aliquando ad cor reuer-
titur, qui non se recognoscit, qui uitam non emendet suam, qui non cogitat post hoc se-
culum quid in alio sit. Ego, mi Ioannes, satis erraui & nimium satis. Iam me recognosco
& utinam non sit tarde. Nunc quadragesimale adest tempus, nunc dies salutis, nunc tem-
pus misericordiae. Pone extra mentem tuam puellam: finge mortuam esse, nunquid uel-
les uiuere? Quid est quod cum ea possis habere solati, quam breuis est uoluptas quae cū
mulieribus hauritur? quam momentaneum gaudium? An non satis stultus est qui pro-
pter temporalia & momentanea perdit aeterna? Hæc dico secundū Theologos, quia nō
uis quae poëtae dicunt audire. Hoc est remedium quod hic in apothecis inuenitur Vien-
nae. Tu obsecro uendica te tibi, nec una te puella uincat, quem uix imperator superaret.
Turpe est in paruis succumbere, qui in magnis uictor fuit. Nec tu mihi de successore no-
uo uerbum facias, quod fuit Ouidij remedium. Nam quid est, una muliere relicta, ama-
re aliam, nisi ex igne in ignem saltare? Fuge obsecro omne foemineū genus, relinque hu-
iusmodi pestem: cum foeminam uides, diabolum esse credito. Sed quid ego tecum hæc
serio? scio frustra me fari, uerbis meis abesse fidem. Nam tu me pleno stomacho reris ie-
iunium comendare. Fateor, amantissime frater, plenus sum, stomachatus sum, nausea
mihi Venus fecit. Tum quoq; & illud uerum est, languescere uires meas, canis asperus
sum, aridi nerui sunt, ossa cariola, rugis corpus aratum est. Nec ulli ego foeminae possum
esse uoluptati, nec uoluptatem mihi afferre foemina potest. Baccho magis quam Veneri
parebo: uinum me alit, me iuuat, me oblectat, me beat. hic liquor suauis mihi erit usq; ad
mortem. Sed hic quoq; peccatum est, si ad fornicitatem magis quam ad necessitatem
biberim. Tu mi Ioannes si fortis es, si sanguine succoq; plenus, si neruis uales, non miror
te amare: quamuis plurimum te uerborum esse credam quam operum, si uel aetates uel oc-
cupationes uires demunt. Sed esto, ut ais, robustus, calidus, promptus, intrepidus, tunc
bonum est crimen abijcere cum tu illud relinquis, modo te ipsum fugit. Mihi hercule pa-
rum meriti est in castitate. Namq; ut uerum fatear, magis me Venus fugitat quam ego il-
lam horreo. Sed ago Deo gratias, quia non est maior appetitus quam potestas. Dicis ta-
men de te, non esse ante praelium deserendum quam hosti uictoria cedat. Quod uerum
non est in eis bellis in quo uincitur uictor. Veneris praelia qui plura confecit, is sese pluri-
bus affecit cladibus. Sed quid ego tam seuerus sum. Omnes quidem cum ualemus re-
cta consilia, aegrotis damus. Sic mihi replicare potes, et illud Terentianum obijcere. Tu
si hic sis aliter sentias. Sensi aliquando quod nunc sentis. Sed & tu aliquando senties quod
ego sentio, quando huc ueni. Quod si nunc faceres tanto laudabilior esses, quanto
difficilius nitereris: Ciceronisq; tibi uerbum illud conueniret: Quo difficilius est clausus.
C Posses plura in hanc sententiam dicere, sed neque tu ista uis audire, nec Ioannes noster
Nurenbergen. permittat scribere seria, qui uulturis in modum cadaueribus nutritus in
capitolino campo uenari uellet: nec iam piper emere formidaret, dum seras haberet quas
posset condire. Is te amat unice, tuq; saepe non sine laude mentionem habet, cupitq; ut
huc uenias. Quod Michael & ego maxime desideramus, ut loquamur aliquando simul,
rideamus, bibemus, canamus, et quod literae non praestant, solamen inuicem recipiamus.
Nimis remota a nobis uitam ducis. Raro exinde nuntij ueniunt quibus literas demus.
Neq; omnia committi possunt. De conuentibus qui super rebus Ecclesiae fiunt, tua sen-
tentiam probo. Nec enim dieta sit, quae dietam non pariat. Credo quia foemineum est no-
men libenter impragnari dietas ac parturire. Sed ne hæc consuetudo periret, Concilium
Nurenbergen. quod erat inditum neutri generis, quod non poterat concipere, quia for-
tasse finem dedisset in rebus Ecclesiae, sublatum est, & ad dietas reuentum prolificantes,
ut in aeternum fiant conuentiones, maneatq; neutralitas: dulce ac nonnullorum atceptum.
Mirum est tam paruae curae teneri Ecclesiam. Forsitan sic Deo placitum est, cuius con-
silia humano nequeunt ingenio deprehendi. Ille hinc aliquam uenatur utilitatem nobis
incognitam. Res grandes & totius reipublicae statum concernentes, desursum ordina-

tur. Nec quisquam est qui futura sciat. Cogitant homines Deus autem disponit. Vnt
 scimus, beati Petri nauiculam qua Ecclesiam nuncupamus, & si fluctibus agitetur, qua-
 tiatur uentis innumeris, uexetur procellis, submergi tamen non posse, quia futuram se-
 cum eam saluator noster Iesus Christus usque ad consummationem seculi repromisit.
 Quod de Regis coronatione apud te predicari dicis, minime uerum est, neque adhuc
 uerbum fieri audiui in loco Autentico de tali coronatione, quod tamen me non fuge-
 ret, quamuis & hic etiam multi multa loquatur ex opinione magis quam ex sententia. No-
 ua hic alia non sunt, nisi quod Vricus Cilix comes post diuinam obsidionem castrum Ae-
 tiliae quod est in Vngaria, ac per Franconem germanum Marchionis Bani tenebatur,
 tandem uictoria potius est, unoque illius occiso filio, alium cum uxore & omni gaza se-
 cum in captiuitatem abduxit. Giskra in campo est cum magno exercitu contra Pan-
 cratium. Itaque tota Vngaria trepidat. Conuentumque habet apud Albam regalem, spesque opti-
 ma est Vngaros omnes ad obedientiam Ladislai reuersuros. Cum Michaeli conueni-
 de modo quo res, de qua scribis, expedire potest. Is ad te latius scribit. Meam curam &
 diligentiam nulla in re unquam tua denegabo. Tu me utere ut tuo. uale optime, & si quan-
 do facultas datur, Reuerendissimo, & L. principi domino meo, domino Colonien-
 siusque Germani domino Traiectensi commendatum me facito, mihique scribe saepius: nam
 tuis literis iocundissime fruor. Iterum uale.

De rebus Vngariae, & Ecclesiae auisamentum, Epist. XCIII.

Aeneas Syluius domino Ioanni Campisio perspicaci

Philosopho, S. P. D.

VRgent me res Vngariae tibi ut saepius scribam. Nam et tu illas nosse desideras, qui
 Ladislao Regi bene cupis & ego libenter illa conscribo, quae scio esse ut sciantur
 utilia. In meis autem scriptis plurimum interest cum uel affirmo aliquid factum
 uel refero quod audiui. In altero namque ueri periculum ad me recipio, in altero fidem re-
 quirere apud autores uolo. Hoc autem ideo dixi, quia rumorem hic fuisse tibi significauit
 regem Bosinae per quosdam uocatum esse ut Vngariae potiretur regno. Quae res mini-
 me secuta est, nec famam ueritas adaequauit. Sed nunc quo pacto inter Vngaros conuen-
 tum sit ex me audi. Nam certum est quod nunc scribo. Tu haec Reuerendissimo domi-
 no nostro Cardinali Tarentino communicata facito, ut per eum non solum sacri colle-
 gij aures, sed ipsius quoque sanctissimi summique sacerdotis adire poenitentiam quaeat.
 Nam & sacerdotum illius senatus interest, quid in regno geratur Vngariae pernoscere,
 cum murus sit illa regio Christianae religionis & nostrae, fidei solidus paries. Credo igitur
 te accepisse proceres illos Vngariae, qui aetate decursa cum Cardinali Strigoniensis
 hic fuerunt, rebus infectis recessisse. Nam neque Regi eorum oblationes satisfecerunt,
 nec eis rursus Regis responsum placuit. Significauit tunc omnia tibi. Post haec cum in
 Vngariam redisset Nicolaus Vauoda transylvanus, plurima pertentauit. Sed regni-
 colis nulla uia persuaderi potuit quae Ladislaum excluderet. Conuenit igitur alterum
 Vauodam Ioannem, Ladislaique ius tueri infulis pepigerunt, missisque clanculum ad Ca-
 sarem nostrum nuntiis confirmationemque suorum officiorum obtinuerunt, ac rursus
 facultatem quandam cuius uigore caeteros regnicolas ad obedientiam Ladislai redu-
 centes, officia dignitatesque possent illis confirmare. Conuentumque regni apud Albam re-
 galem in hoc tempus induxerunt. Iamque plures illic sunt, reliquos expectantes. Sed Lau-
 rentius Palatinus non immemor suarum artium, ubi iam sibi figmentum Polonicum mi-
 nime amplius prodesse perpendit, (nam mors Vladislai Poloniae Regis omnibus per-
 suasa est, quia non potest diu latere) nouum deceptionis genus excogitauit. Rumorem
 namque in populos diuulgat se iam cum duce Burgundiae conuenisse ut eius filium in Vn-
 gariam nauigio transmittat, eiusque rei mediatorem quendam Hispanum fuisse asserit,
 qui clasi Ponticae nomine Philippi ducis praerat, et nuper hac transiit Romam petitus
 rus: Sed nemo est qui Palatino fidem habeat. Nec enim post tot mendacia dignus cui
 credatur est. Sciunt insuper omnes ducem Burgundorum unicum duntaxat habere fi-
 lium quem minime ire perditum uellet, cum sit diues ac potētissimus & Regi Ladislao
 lingu-

A sanguine iunctus. Cui non est putandum nobilem principem iniuriari, & maxime cum
 eius dominia ab Vngaria remotissima sint, nulloque possint usui esse Vngaris, quae res Pa-
 latinum nedum mendacem sed delirum reddunt. Hinc ipse cum suos conatus in cassum
 ire perpenderet, conuentumque apud Albam teneri, iamque Vauodam Ioannem illic per-
 gere & ad uicesimum lapidem esse in uicinia, missis literis ac nuncijs Ioanni indicat insi-
 dias sibi apud Albam structas esse, Nicolaumque uelle in eum manus iniicere. Quod si ue-
 lit captiuitatem euadere, aut mortem, Albam ne petat, instruit. Ioannes territus hoc nun-
 tio, minime ulterius pergit. Accipit hoc Nicolaus, uocatisque proceribus, nimis multis, in-
 quit, fraudibus utitur Palatinus, sua est haec technica, quod ad nos Ioannes uenire timet. Sed
 adibo ego eum nec timebo eum qui me timet. Expurgabo quod mihi ingeritur crimen,
 nec de alijs cogitabo quod ipse in alios non cogito, neque saluum conductum nec fidem
 peto ullam. Sacis tuta innocentia est. Si quid tamen praeter spem euenerit uiros uos esse
 commoneo, meam ut uindictis iniuriam, atque sic Nicolaus cum paucis Ioannem acces-
 sit. Interea Giskra uir magnificus nostrique seculi non paruum decus, qui partes Ladislai
 apud Vngaros aut solus, aut certe cum paucis usque in hanc diem tutatus est, cum Pa-
 cratius stantibus inducijs quoddam sibi castellum per insidias eripuisset, ulturus iniurias exerci-
 tum coegit, atque cum octo milibus pugnatorum ingressi Pancratij territorium quod-
 damque munitissimum eius oppidum obsidione cinxit. Accessit comite Georio ut sibi
 auxilio foret, nam his quoque Pancratij uicinus atque inimicus fuit, Georius uero mox
 Viennam uenit, auxiliumque regis Romanorum petijt, multisque uerbis rogauit ut ante
 Calexium quod est oppidum magnifici Casparis Cancellarij, oppidum ad nouum castrum
 pertinens sed a Pancratio occupatur, obsidionem ponerent Australes. Quae dum sic a-
 giuntur Pancratius, qui antea dudum cum literis securitatis accessit conuentum Vn-
 garorum accedere recusauerat, nec centum sigillis credere uoluerat timore postposito
 Vngarorum. Nam maior Giskra instabat metus cum VII. comitibus Albam perre-
 xit in manus procerum se tradens. Queritur se Giskrae conatibus opprimi petijtque auxili-
 um. Nam se Regi Ladislao fidem dare promittit, nec se alium uelle habere testatur quam
 Ladislaum postquam mortuus est rex Poloniae cui sese astrinxerat. Similiter & Oratores
 ad Regem Romanorum destinat se pacem cum Austria perpetuam habiturum, nullique al-
 teri quam Ladislao in Vngaria tanquam Regi pariturum asserit. Rogatque scribi Giskrae ne
 se infestet. Barones Vngariae audito Pancratio, sub tutela sua esse recipiunt, praesertim Ni-
 colaus Vauoda & Dionysius Cardinalis Strigoniensis. scribuntque Caesari ne deinceps Gi-
 scam insultare permittat Pancratiumque uexare, quem uigore mandati sui cum omnibus
 eius bonis ad gratiam & obedientiam Ladislai suscepissent. Hic apud Caesarem respon-
 sum est comiti Georio Australis non posse ante diem sancti Georij castrametari, tum pro-
 pter impedimenta pluuiarum, tum quod in campis nullae sunt herbae. Sed adueniente Ve-
 re nisi interim quod debitum est Pancratius fecerit, paratos esse Austriae proceres in cam-
 pum exire temeritatemque Pancratij compescere. Interim uero tricentos equites sibi ex
 Austria in solatium uenturos. Exinde rogati sunt Oratores Pancratij: Nunquid in man-
 datis haberet cum Cancellario Giskrae rem componere, quorum bona Pancratius in-
 uasisset. Cumque negassent, dictum est eis ad herum suum ut rediret, cui si opus esset Ma-
 iestas Regia per suos nuntios responderet. Proceribus autem Vngariae responsum est,
 placere Caesari quod ad Ladislai obedientiam Pancratius uenisset, quodque sibi uenia sit
 data. Non tamen sic ei ignoscere debet ut aliena cum iniuria teneat oppida bona quam pluri-
 ma, nec eam esse unquam facultatem concessam, missurum tamen Caesarem Oratores
 suos ad eorum conuentum, ac tam super hoc quam super alijs regni negocijs responsurum.
 Sicut Vngariae usque in hunc diem actae sunt, quas precor ut singulari domino meo epi-
 scopo Adriensi, quem iam in Rauenna assumptum esse audio, & gaudeo, comunicatas fa-
 cias, sicutque me commendes qui sum perpetuo tuus. In rebus Ecclesiae hic sunt Chriemen-
 Episcopus in Rhenum iuit, electoresque conuenit. Iamque hac die cum eis habiturus est
 in Franckfordia conuentum, bonamque fidem facit ad unionem & pacem Ecclesiae. Ne-
 scio quid sequatur. Hic magna est admiratio de tarditate Legati uestri. Na secundum con-

uenta iam pluribus diebus in hac cura se debebat ostendere, de quo nihil hic sentire monstratum est. Ingeriturque magna suspitio quae possit aliquid mali parere, ut scire possunt qui conventiones nostrae hic habitas. Ex Basilea fuerunt apud nos Oratores, quorum petitio fuit quod Caesar auctoritate Ecclesiae iuxta declarationem Constantiae factam, & Basileae renovatam tueretur, & manu teneret utque dietam Nurenbergen. mandarēt teneri, ad quam suos Oratores Basiliens. Concilio cum plena potestate mitteret super omnibusque ad pacem Ecclesiae pertinerent. Perierunt & saluum conductum cuius vigore dietam illam mittendi Oratores tute possent accedere, sibi etiam redeundi securitatem postularunt. Ad primam petitionem data responsio est, Caesari semper curam fuisse & adhuc esse, ut auctoritas Ecclesiae cum pace populi Christiani sicut declarata reperitur in sacris literis, per sanctos doctores & Concilia generalia una cum potestate sanctae sedis apostolicae in suo vigore permaneat. Ad secundum dictum est urgentibus causis, dietam Nurenbergen. esse postpositam, sicut principibus electoribus. Chemen. Episcopus intimaturus erat, ac sic de saluo conductu illuc emitti non esset opus uerba facere, sed eis cum quo recederet nullatenus esse negandum. Sic in effectu responsum est, quamuis & ornatus & uerbosus. Tantum est quod ex his partibus tibi possit scribere. Vnum addo quod mirabere. Iam ego subdiaconus sum, quod olim ualde horrebam. Sed recessit a me illa animi leuitas qua inter laicos crescere cupiebat. Iamque nihil magis amo quam sacerdotium, siamque deo dante infra octiduum diaconus, & suo tempore sacerdotalem recipiam dignitatem. Hoc si Noxetano nostro & Iacobo Caluo dixeris, scio tecum mirabuntur. Sed eligendum est aliquando uivendi genus quod inter Christicolae duplex est, laicorum et clericorum: & illa rursus ut nostri distinguuntur. Mihi in ordine beati Petri manere decretum est. In quo gratiam mihi deus elargiatur utque sibi placet solum cupiam faciamque. Vale.

Suitenses superbi non se iustitiam coaptant, sed ipsam iustitiam sibi famulari uolunt. Epist. XCIII.

Aeneas Syluius Poeta, Domino Ioanni de Caruata iuris interpreti & Oratori Apostolico uiro praestanti, S. P. D.

Scriptisti mihi bis ex uia, sed quod scripsisti & tacuisse melius fuisset, nam nihil mihi significasti nisi te uento similem Germaniam fugere. Ultima litera tua ex Teruasio missa fuerunt. De te postea nihil accepit: utinam quae tibi incumbabant plene absolueris. Iam enim tempus est uiam retro metere: Nam te omnes expectamus. Verum quia hirtudo recessisti, reuertesque bene tardior, scribam tibi aliqua quae post tuum recessum contigere, nec tam parcus uerborum ero tecum, quam tu ipse mecum. Audi ergo quae secuta sunt. Chiemen. antistes iter suum absque mora continuauit: Iamque nuntios habemus qui eum ex Maguntia recedentem ire Colonia uiderunt. Itaque puto eum iam esse in reditu, Caeciliarius scribit mihi ex Constantia nullam spem esse concordiae cum Suitensibus. Nam superbi natura homines, non se iustitiam coaptant, sed ipsam sibi iustitiam famulari uolunt. Iustumque id putant quod eorum phantasticis est conforme capitibus. Beneque, inquit Comicus homine imperito nihil quicquam iniustius est, quam nihil rectum putat nisi quod ipse facit. Ungari inter se dietam habuerunt, nihil tamen contra Ladislaum concludere potuerunt. Discordant inter se admodum, atque ut magis diuisi sunt sic & pauperiores et miseriores in diem redduntur, quamuis ex Iudaeorum more Messiam expectent. De Basilea literas uidi quarum hic effectus est. Sperant patres illi tribus in rebus. Nam per & spiritum sanctum qui praesidet in Ecclesia non relinquunt eam, cum se futurum dominum dixit cum ea usque ad consummationem seculi. Cum rex Romanorum qui protector & aduocatus est Ecclesiae, recordatus tandem officii sui, accipiet arma & scutum et ueniet in auxilium matri suae quae est Ecclesia, Post haec in conuentione Nurenbergensi erunt et uiri sancti & literati, qui iustitiam & auctoritatem Ecclesiae tanquam meridiem elucidabunt, nec amplius sinent caliginibus esse locum. Tu uide si quid habes aduersum. Nam te uocat iste labor. Haec habui quae tibi nunc scribere quae ut Reuerendissimis dominis meis Camerario & Morienti communicas, peto, si eos oblectat quod meum fuit legere: quamuis nihil sit quod Gallis atque Italicis ex me Theutonico posset placere. Si possem ita ut serenas epistolas ad uos mittere, forsitan res Almanicas non dedignarentur. Sed quod mitti non potest iocunde tamen retinetur. Vale & hunc uirum egregium doctorem qui has defert literas recipe inter tuos, iuuatque. Quod scis me cupere, non neglexeris: quod actum sit in eo scribe: Ungari

Ungari Ladislaum quanto renuunt, tanto inter se discordant, ut eligant alium. Epist. XCIV.

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. praestanti Philosopho domino Campisio amicoque optimo.

Accipi ex tuis literis Cardinalem uirum excellentissimum Cumanum, qui & tibi & ni fallor mihi erat affectus, grauius febribus exhaustum esse, pluribusque timorem mortis iniecit, sed conualuisse tandem singulos amicos esse solatum. Mihi postea ex Basilea scriptum est, iam cum obisset mortem, simulque Cardinales alios tres, quod mihi summam essent molestiam. Nam Cumanum quasi patrem dominumque dilexi. Ideo praecor te, ut quantotius ueritatem rescribas, quamuis puto magnam ualitudinem rumorem mortis fecisse, sicut de me: quondam Basileae factum est, quando communicatus atque inunctus praeter spem omnium conualui. Iamque in annos octo uitam duco, utinam saluti meae conducat, ut spatium uitae ad meliorem degendam uitam susceperim. De tuo beneficio & heri nostri communis ampliori dignitate satis gratulatus sum: Alijs literis de Politicis scripsi tibi defectum, notauique locum: si non habuisti literas iterum scribam. In Rhetorica Aristotelis per Trapezuntium translata, inuenio in exemplis Ciceronem nominari. Nescio cur id egerit Trapezon. Nam cum ad uerbum fieri translationes soleant, ut si sententiae transferant, danda est opera, ut ad uerbum factae uideantur. Nescio cur Cicero nominetur in Aristotelis operibus, qui nondum natus erat, dum uolumen editum est, nisi Cicerones etiam ante Aristotelem fuerunt. Quid rei hic sit ex te scire cupio. Noua apud nos non sunt, Ungari sicut non concordarunt cum Caesare nostro, ita inter se concordare non sunt: nec aliquid possunt concludere, quod Ladislaum praediceret. Sic enim infantulus ab hominibus desertus a Deo iuuamen habet. Polonus adhuc spiritus sui reditus facit, quamuis est mortuus. Forsitan aliquis Polonorum in modum Orphei immittes poterit flectere cantibus umbrarum dominos, & preces supplicum, ut Ladislaum reddant. Sed uideant nedum reducendum cernere properant, illum in perpetuum perdant. Nuncius ad inferos missus est, qui Hercule reuocet. Audiemus an noctis aeternae chaos aperiat, receptaque semel umbras remittat. Cum Suitensibus Albertus dux Austriae bella gerit, magnisque eos uiribus premit, non tamen eorum pertinacia uinci potest, ut iustitiam uiam amplectantur. Cum Athesinis magna spes est concordiae. Dux Sabaudiae in aperto bello est contra domum Austriae. Iuuatque Suitenses, quod patri non proderint. Qui has literas defert, alia noua tibi quae subtriceo, referet. Ipsum uelis domino nostro comiti, & me commendare. Richardum ualere iubeo, domino comiti me dede. Iulianum saluum cupio. Petro de Noxetano, & Iacobo Caluo salutes ex me dicit. Dicerem ut R. P. domino Adriensi me commendares, nisi timerem mulctare illum coena, cuius non possum particeps esse. Sed uale cum eo, ac domino Francisco suo & Francia liberariorum principe. Ex Vienna.

Persuadet legationis fungi officio. Epist. XCVI.

Reuerendissimo in Christo patri, ac domino, domino Ioanni sancti Angeli Cardinali, domino suo uolendissimo, Aeneas Syluius Poeta Imperialisque Secretarius, S. P. D.

Grauis mihi calamus est, grauior charorum absentia dominorum, grauiussum est nihil scribere praecipuis patribus, cum est otium. Cum ergo uenissem in Africam, quam uos seuam potestis interpretari, remoratus sum plusculos dies. Nec enim sanctis diebus homini praesertim Romae sanctificato, uidebatur facundum iter. Remansi ergo Procopio Florentiam misso dum hic sum. Quid inquam nihil hero tuo, Cardinali tuo, legato tuo scribere uictus sum scribere. Sed quid scribam nisi iocari: nihil est scripto dignum: & iocari, uel grauitas cui scribitur eius, uel tempus uerat. Quid igitur faciam? data est inter equitandum mihi scribendi materia. Obuius fuit nobis apud sanctum N. ex familia Gruneuualdi quidam. En ecce materiam. Cum nomine Gruneuualdum, magnum aliquid suspicamini, magnum est hercle. Is obuoluto capite facieque more gentis contacta, interrogatus est per Ioannem meum, cuius esset & unde ueniret. Frisii

ret. Frisingensis sum, inquit, & ab episcopo meo Frisingensi uenio. Paulo post a me reper-
tus itidemque interrogatus, ubi me nouit ex Venetis, inquit, uenio, & si ulterius quaeris,
ex Nurenberga, nec quicquam ulterius respondens, uexato calcaribus equo, festino eua-
sit. Ingehsit homo suspicionem cum aliud mihi, aliud Ioanni retulisset, nec libenter mihi re-
sponderet. Audiueram in uia fratrem Cancellarij mortem obiisse, atque hinc coniectatus sum
uenire hominem sui heri causam promoturum. Dicit hic aliquis, quid tua inter est illo
mortuo super Ecclesia Frisingensi? Mea nihil, sed Regis interest. Ob quam causam rogo,
precor, obsecro, ne quid innouari permittatis sine literis Regijs, nolite principem offende-
re, nolite etiam huiusmodi inimico uestro plus credere, quam expediat. Vereres amici sem-
per nouis sunt proponendi. Vana est amicitia quam metus facit, non amor. Nescio si uera
est mors Frisingensis, quae dicitur consingi potest. Si uera est, in oculis Regem habere o-
portet. Sin conficta, & Regem & Cancellarium. Hos ego V. P. R. quoad possum facio
recommissos. Si adest Cardinalis Bononiensis, sibi quoque rem hanc commendarem, qui Re-
gem uenerabatur, Cancellarium amabat, & me quoque charum habebat, sed nescio quo
modo in assumptione Papae illum amissimus: multi superbi & insolentes eramus, cum du-
os in curia Cardinales qui nos diligebant, haberemus. Nec enim quicquam erat, quod
imperare tantis promotoribus non possemus. Nam quod uestra prudentia obmitte-
bat, supplebat Bononiensis diligentia. Nunc sola est V. R. P. ubi non proficitis uos, B
nihil est quod amplius sperare possumus. Ob quam rem uexabimus amplius nos nec
quiescere unquam sinemus. Si uultis apud nos, apud Gerse nostram Viennam bene re-
cipi, curate ne quid Romae contra nos fiat, & omnia quae petimus fiant, ac deficientis Bo-
noniensis uices supplete. Sed intelligo uos, cauebimus dicitis, nec Almaniā reuidebi-
mus. Nam quod legati fuerimus in Germaniam designati, non eo tendit ut ueniamus il-
luc, sed ut pacem uos uerbis, utque uos hinc expelleremus, qui ante pronunciationem
legati nolebatis abire. Quis uelit in Almaniā uenire, dienas innumeras adire: praedones
timere, semper pacem inter hi- mines tractare, qui saxo duriores sunt, et ab alijs iura eccle-
siae Romanae petere: quos facere impossibile est, apud quos nulla honestatis, sed deho-
nestatis maxima ratio est. Bene atque optime Reuerendissimus ille pater Morinensis de-
liberauit, qui prouinciam renuit, nec agrum ille sterilem colere uult, neque illuc ire, un-
de rarus est cum honore reditus. Sed ille pronunciare uoluit cautus & sapientissimus
pater. Nos etiam nominati sumus, non ibimus tamen. Primus sapientiae gradus fue-
rat, nolle nominari illum, quia non tenuimus, a secundo non excedimus, qui est non ire.
Sic arbitror dicere P. V. reuerendissimam. Sed nihil facitis, nam hoc est quod uolunt
Almani. Non enim daturus, sed receptorus est Legati aduentus. Ideoque & si nunquam
fiat, non dolebunt. Ipsi prouisum est, tuti sunt, in securo sunt. Vos si uendicare iura
uultis Apostolicae sedis, ut ueniatis oportet. Quia si labores fugitis, nihil est quod iuuat
non uenire. Nam literis & petitionibus nostris plus Romae Paternitatem uestram obtun-
demus, quam in Germania. Nulla die, nulla hora, nullo momento sinemus quiescere
Paternitatem uestram. Semper causae Teutonicae uos occupabunt. His accedent Hispa-
ni, quibus ut morem geratis oportebit, atque hi non precibus, sed minis urgebunt. Nec
Veneti, nec Florentini, nec genus ullum Italorum impulsatam relinquent P. uestram.
Ibi is Papam rogatum, & nihil obtinebitis. Hoc tormentum est, quo nullum Siciliae
tyranni durius inuenerunt. In tenebrosis aulis cubiculisque uitam inertem felicem duce-
tis. Quia si Germaniam cito petieritis, nosco naturam uestram, ipsi uos agri saltusque
spera um inter eundem flumina, lacus, montes oblectarent, & saluberrimus aer. Sed
nolo plura dicere, ne cupiditatem nimiam ueniendi obiectem, qui pro meo

commodo nescio ubi magis R. P. uestram esse cupiam Ro-

mae, an in Germania. Valet & me ut sum

recognoscite uestrum.

Ex Sena.

Amicitiae

Amicitiae dissolutae causam exponit, Epist. XCVII.

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. Michaeli de Pfullendorff

Regiae Cancellariae Prothonotario.

A Sequebar magnificum uirum dominum Casparem Cancellarium ex Nurenberga
precedentem, cum inter equitandum rogasti me, ut tibi patriam tuam reuisuro ali-
quid scriberem. Nam sic potissime reconciliatum me tibi censes. Ego tunc non
respondi me scripturum, nisi tu ad me literae prius deuenissent. Nunc cum diu expecta-
rim scripta tua, iamque mihi satis persuadeam, inuanum me manere ut scribas, deliberaui
tuo desiderio morem gerere, prioresque meas literas ad te dare: quod, si uerum audire uis,
(debes autem uelle) non tantum tui causa faciam quantum mea. Veniunt ad me plu-
res, queruntque diligenter ex me, cum inter te meque turba fuerit. Nota enim omnibus
erat amicitia nostra, & quasi Pythagoreos amicos nos omnes arbitrabantur, cum & li-
beri, & bona omnia inter nos communia uiderent. At cum postea seorsum inceperi-
mus uiuere, sciscitantur omnes, cur hoc dissidium intercesserit, & aliqui te, aliqui me in-
culant, nonnulli utrunque. Ac ego cum mihi de re hac uerbum sit, expurgo me ipsum
& causam meam sine aduocato defendo: sicut & te facere non ambigo. Nam & Pro-
copius Bohemus uir praestans nostrique amantissimus, ita tuis uerbis persuasus erat, ut
B Oratione magna opus fuerit, antequam eius opinionem mutare potuerim, quia tu eum
imbueras. Existimabat enim homo me potius quam te peccauisse. Sed auditis tandem
rationibus meis sententiam uariavit. Iamque ut est non me amicitiae ius uiolasse, sed te, sicut
est, putat. Sed est mihi permolestum unicuique poscenti reddere rationem. Namque ut diu-
turnior nostra beneuolentia fuit, eo notior omnibus fuit. Sed uenit in mentem, quod Pa-
pius Florentinus fecit: Is cum pallium olei pauxilio maculasset, quia se per urbem eunte
singuli percontabantur, quidnam esset quod pallium deturbasset. Cum graueret omni-
bus responderet, schedulam pergameni pallio conluit, in qua scriptum erat oleum. Nec post
hac uoce cuiusquam uexatus est. Occurrebat enim interrogationi cuiuslibet schedula. Ita
& mihi faciendum est. Scribam ad te causas, cur ex tua me subtraxerim amicitia. Si
quis deinde scrutatus me fuerit, ad epistolam hanc remittam, ex qua poterit quisque &
causas dissolutionis amicitiae nosse, & non me culpandum, sed te potius fuisse. Et satisfac-
ciam tibi, qui meas literas te cupere significasti. Fateor enim me priorem fuisse in amicitia
dirimenda, cum uiderem non elegisse me uirum, qui posset in amicitia mea esse diu-
turnus. Nec propterea mirari quisquam debet, quod beneuolentia nostra biennalis fue-
rit. Nec enim anni duo ueram amicitiam ostendunt, sed uitae aetas hominis satis comprobant
amicitiam. Plures sunt qui nobis ab initio placidi & humiles uidentur, sed hi successu tem-
poris quales sint appareant. Possunt enim aliqui naturae uitia ad tempus tegere, imper-
petuum tegere non possunt. Necessum est enim, ut sese aliquando quales sint demonstrent:
C quod cum sit, soluitur amicitia, quia perditum est quod amabatur. Iam te arbitror quo
pergam intelligere. Non insimulo te alicuius uitij, sed aio te alium esse quam rebar.
Putaram te meorum esse conformem morum, ideoque te amaui. Et certe finxisti te
naturae meae admodum similem. Nunc quia non continuas, nec ille es qui antea fui-
sti, nec amor meus erga te ille est, ego ut dixi ab initio tecum sic perseueraui semper.
Itaque si nunc non sum amandus, nec in principio diligendus fui. Nec ista dico, quod
me bonum, te malum arguam, aut mores meos sinceros dicam, & tuos impuros. Po-
test esse ut tu bonus sis, ego malus, utcunque est, non potest amicitia perdurare, ubi
mores dissimiles sunt. Sed ne rem illam faciamus longiusculam, dicam tibi quid est
quod me non sinit esse amicum tuum, & quibus in rebus iniuriatus sis mihi expo-
nam. Morum diuersitas est in hoc quod tu multorum es ego paucorum, tu pecunijs
studes, ego eas parui facio. tu literis aliquando ad lucrum uacas, ego ad quietam animi se-
quor eas: Tu rigidus & atrox, ego lenis & facilis: tu tibi plusquam Venere oblectaris, ego
plus Venerem amo quam cibos: Tu nocte adueniente nunquam dormire, & nunquam
mane surgere uis, ego post cenam paululum postquam quieui, dormire uellem, & ante
lucis aduentum surgere: Tu clarus, ego humilis. Sunt haec inter te meque differentiae,
Quod

Quod si fateri nolis, eorum iudicio stabo, qui te meque usque cognoscunt: At certe cum primum inter nos sunt facta amicitiae fundamenta, quae certe male facta fuerunt, tu haud talem te monstrabas, sed eras mihi admodum morigerus, ita ut quicquid mihi placeret, idem & tibi uideretur cordi, talique arte me inuasisti. Sed mutasti postea modum uiuendi & ad priorem naturam tuam redisti. Quod si tu uitam mutas, decet & me amorem mutare. Dicis quid est, quod tibi obfuerit: Multa sunt Michaeli, ne uereare: lacestisti me lingua, dixisti pluries inter comensales me leuem, multisque uitis me insimulasti. Quae si fortasse uera fuerint (scio enim me miseris inuolutum) decebat te non inter alios, sed inter te meque corripere, & si me non emendassent, sicut Euangelij lex iubet, adhibere unum poteras, uel duos ac postmodum Ecclesiae dicere. At tu me coram semper laudasti, blanditusque mihi magnopere fuisti, post tergum uero monstrasti me digito atque subsannasti. Sunt noti tui mei, ex quibus saepe audiui haec. Nec tu negare potes, quin comediam meam carperis, qua de Criside feci Nurebergae. Non est mihi cura, quod mea scripta tuo iudicio reprobentur, quamuis magnum est. Nec ego laudari musam meam ex te uolui, quia non est digna laus quae ab homine rei imperito uenit, sed noto animum tuum. Praeterea si quid uitij inerat, decebat de me admonere ut limassem. At tu nedum carmen, sed autorem quoque iridebas, me leuem accusabas, qui comediam scripsissem, tanquam non laudi Terentius & Plautus habitus sint, qui comedias scripserunt. Sed mitto haec. Alia sunt quae famae meae plus obfuerunt. Quinque et uiginti aureos mutuo mihi dedisti: magni officium & amico dignum. Nam cuius tu fidem in pecunia cognoueris tuto illi omnia credas: argentum est alter sanguis. Subuenisti mihi fateor in re necessaria, nec ego unquam inficias ibo, me tibi propterea obligatum fore. Repetisti ex me mutuum, non commutauit uerbum, sed cum ipse pecunia uacuus essem, ex alio mutuatus sum, quod tibi restituerem. Bene huc usque actum est. Post dies exinde aliquos, cum ex me non nihil peteres, quod praestare non poteram, dixisti me tibi succensere, ac propterea succedere, quod tuum res repetisses. Magna profecto haec iniuria fuit. Nam quis posthac mihi numos credat, si repetenti irascatur: magno me crimine insimulasti, tantoque meum animum offendisti magis, quanto ab ea intentione eoque uitio magis abfueram, uerius dicere poteras: ideo erga me alius est Aeneas, quia non nihil sibi detraxi: Aut quia non affui sibi in persecutione bibalium: aut quia sibi detrahentes non redargui. Hoc me Michaeli mirum in modum turbauit. Quia si dicis antea quoque me tibi fuisse solito grauiorem, non negabo. Sciebam namque me tuis moribus lacestum. Sed erant illa uulnera, quae non aegre curari poterant, si alia non superuenissent. Et quippe quod tu dicebas me propter repetitionem pecuniae commotum, facile potest refutari. Nam & antequam pecuniam repeteres, cognitis quae de me dixeras clanculo, non eram tibi ex consuetudine prisca coniunctus, paulatimque studebam me disiungere, memorque Ciceronis sententiae non rumpere beneuolentiae uinculum, sed soluere nitebar. Quia autem postea truncaui amoris funem, tua culpa fuit, cum me coram alijs propter pecuniam tibi molestum asseres. Feci ergo tunc ut nauis faciunt, qui adueniente periculo, non soluunt nauem, sed retinacula incidunt. Haec credo satis fuisse ad amicitiam dirimendam. Nam quod cistam mihi commodatam uendidisti Iacobo nostro, quodque tuos libros repetieris, & meos retinueris, non uitio do, sed indignationi iam subortae tribuo. Si quid me hic mentitum putas, redarguere potes, mihique rescribere. Ego aliterum potius quam meum iudicium sequar. Et hanc Epistolam honoris mei tutricem omnibus dabo, qui de nostra separatione quaesierint. Inter me autem & te primus amor, parque charitas reuiuere non poterit, nec amicitia esse quae fuit, nisi & mores & conuictus redeant qui ante fuerunt. Famamque meam uideam restitutam: Vale, & si durius scribo, quam ferre queas memento, & te de me locutum fuisse acerbis, quam inter amicos deceat. Ego te potius solum solusque arguere uolo, quam inter alios de te aliquid dicere, quod tuo possit honori uel utilitati detrudere. Nam & si soluta est amicitia, non tamen quae inter homines esse debet cum honestate societas,

est extincta. Iterum uale. Ex Vienna.

Grates

Grates refert de plurimis beneficijs susceptis, Epist. XCVIII.
Reuerendissimo patri domino Leonardo episcopo Patauensi,
Aeneas Syluius, S. P. D.

Reuerendissime pater post humilem recommendationem & obsequiorum meorum per promptam exhibitionem, speraui meo in reditu P. V. R. apud Viennam comperisse, quod mihi iocundissimum fuisset, ut de rebus Ecclesiae nonnullis que alijs contulisset: Ac propterea familiari meo Iohanni, quem ad Ecclesiam destinauim meam nihil literarum commisi V. R. P. consignandarum. At nunc cum Oratores regij Patauiam sint petaturi, dignationemque uestra allocuturi, statui pauca scribere, quibus memoriam uestri ex me non posse deleri sciat. Nec enim is sum qui beneficiorum acceptorum ullo tempore ualeam obliuisci. Scio namque non esse uiros, nec etiam homines, sed atroces immanesque feras, qui non his semper afficiuntur, a quibus beneficia receperunt. Sulti quidam fugiunt eos qui de se benemeriti sunt, eorumque conspectum horrent, quibus repedere uices nequeunt. Quidam uero plus humanitatis habentes benefactores suos assidue comitantur, & gratitudinem quam in factis praestare nequeunt, uerbis ostendunt, nec absurde. Nemo est enim tam pauper, ut benefactori suo gratus esse non possit, quia nec auro, nec argento ceterisque rebus preciosis gratitudo praestatur, sed animo. Animus autem tam mendico, quam opulento bonus esse potest: hunc ut ex me suscipiat V. R. P. supplex oro. Scio me plus debere quam possim persolvere. Sed hoc me scire, spes est quaedam solutionis meae. Facultates, corpus meum, uita, ac postremo animus in uestra potestate sunt. Nihil in his amplius iuris habeo, sic me uestris beneficijs deuinctum tenetis. Sed de his alijs. Nunc pauca dicenda sunt de statu Romanae curiae. Caput illius Eugenius fuit, dum ad eum uenisset, satis sospes, si possunt senes esse sospites. In meo recessu podagra, chiragraque debilius factus est, petitioni regiae non annuit. Concilium namque in Almanniam, nec dedit, nec daturus est. Si quid aliud Regia maiestas cupiuisset, optata retulisset: sed nihil postulatum est, nisi quod pacem Ecclesiae concernebat, quamuis ille non pacem, sed maiorem queri se ditionem diceret. Rex Aragonum similtates primo, post apertum odium cum Eugenio habuit, & ne quid ex regno in urbem ueheretur, prohibuit. At haec ante meum excuria recessum composita sunt, & in gratiam utrinque rursus uentum est. Panormitanus apud ecclesiam suam cum taedio uitam expuit. Cardinales in curia plures sunt, sed non ut solebant, diuites. Nam & omnia officia diminuta sunt, & aduocatorum praesertim. Ac propterea ex his quaedam alijs se rebus exercent. Genesius de la porta, iam in legationibus quaestum facit. Nec enim nunc Romae fuit, qui Tridentum missus erat. Forstian, non sic ei succedit, mortua coniuge, sicut antea dum illa uixit. Multi enim hunc in aduocatum patronumque habere, ut ipsum domi conueniret, & mulierem honesta facie ac sermone blando possent alloqui. Fuit namque magni ingenij foemina quae nunc modesto, nunc molli, nunc procaci utebatur oratione. In cuius facie atque salibus plurimis lepos inerat. Sed haec dum ex Nouria Romam petere festinat, prius morbo absorpta est, quam itineri se committeret. Vir eius & coniugem simul & amicitias & eloquentiam perdidit. Nec ex Roma plus est quod quaeram scribere. De filio ducis Venetiarum noui ambigo uestram R. P. aliquid audiuisse, qui Venetias fugiens, Tergestum uenit, fama est eum reipublicae consilia Mediolanensi duci reuelasse, ac propterea lesa maiestatis crimine damnatus est. Reliqua in aduentum P. V. referuo cui non minus auide parere requisitus, quam qui eidem R. P. assidue astant. Valete.

Uxorem prostitutam uiro suo conciliare conatur per mediam personam modo congruo, Epist. XCIX.

Aeneas Syluius Poeta, imperialisque Secretarius, domino Henrico
Scoter plebano in Pleitenberg, S. P. D.

Inter alia pietatis opera maximum est uxorem uiro suo coniungere ne separate uiuant, qui duo esse debent in carne una. Qui uero disiungit matrimonio iunctos, is Dei aduersatur praecipis. Scriptum est enim, quos Deus coniunxit homo non separet. Verum mariti quidam adeo duri, asperi, crudeles, ferique reperiuntur ut non sociam diuinam, & humanam

manx domus uxorem suam putent, sed etiam tanquam seruam, & utile quoddam man-
cipium teneat, nunc iniuriantes uerbis nunc factis. Cedunt pauperulas foeminas, lace-
rant, cruciant, mortemq; minantur. Hinc plures suos uiros deserunt. Cumq; uictu care-
ant, aliorum uirorum a quibus alantur commercia suscipiunt. Quae res non tantum ipsis
mulieribus, (nam leues sunt, fragiles, timidæ) quantum ipsis uiris imputandum est, quos
oportet esse constantiores, & in re qualibet meliores. Nunc cur hæc scribam, paucis ab-
soluam. Accepi nuper socium meum quem habeo in Franconia: cumq; in oppido quo-
dam per aliquos dies fuisset, occurrit mihi mulier quædam forma egregia, statura tamē
breui: Hanc Basileæ uideram sæpiusq; fueram allocutus: Nam contribulus quidam me-
us eam maxime dilexit. Interrogo quid faciat, uti ualeat, quem habeat amatorem. At
se artificio sericeo uitam ducere: bene sibi esse, amatorē nullū habere. Ducit me domum
ostendit uestes, & opera quæ fecit: unicamq; habet ancillā. Et quantū suspicari possum
uita est utriq; pudica. Tum ego, num tu, inquam uirum habes: utinam non haberem, re-
spondit: Nam sic & ego animam, & ille perdimus. Cum interrogassem, ubi nam esset
uir suus: dixit in Basilea uocariq; Hermannum Aspel, cum quo iam pluribus annis non
fuerit. Nam uir sæuus est, inquit, qui me die noctuq; nunc pugnis, nunc fuste cedebat.
Ad extremum etiam autem mihi mortem minabatur, quam ego fuga euasi. Tūc ego,
en bona mulier, si iam te ille recipere uellet tecumq; uiuere, ut uirum cum uxore decet,
an ad eum reuerti uelles: utinam, inquit mulier, sed noui hominem quia non faciet.
Amat enim aliam foeminam, eamq; domi concubinam habet, cui sunt ex illa plures fi-
lij. Quid tu scis, inquam ego, forsitan eum iam peccati poenitet, & si te reperiret, alacri
susciperet animo, uitamq; suam emendatam ageret tecum. Vis ne ut suscitarem eius ani-
mam: Tū illa: Hic sæpe ad me uenit postquam ab eo fugi, nec me quærebat, sed res me-
as: itidem nunc timeo. Veniret enim ut puto, & quæ nunc habeo secum asportaret, mihi
autem sola uerba, & cicatrices aut liuores relinqueret. Non sic faciet, inquam ego:
Nam per mediam fidemq; personam scrutabor animum suum, & si bonus erit, suadebo
ut ad te ueniat, utq; te recipiat, et finem peccatis ponat. Ad hæc mulier, precor te, inquit
experiaris. Nam meo cum uiro libenter uiuerem, ut animam lucrifacerem suam meaq;
Hæc partim per me, partim per interpretem sum locutus. Nunc ergo Reuerēde pater,
in hoc opere pietatis, ut partes uestras interponere uelitis precor, ut si fieri potest, uiro
suo restituatur mulier. Velitis ergo informari, quis sit ipse Hermannus, an uiuat, an con-
cubinam habeat, an morare uiuat, an criminose. Quod si adhuc in peccato est, & adulte-
ram domi habet, ingerite sibi conscientiam, incutite timorem, exponite quam breuis sit
humana uita, quā fallax, quam incerta, quam certa mors instet, quam incerta mortis ho-
ra, ut bene uiuentibus promissa sit æterna felicitas, male autem operantibus supplicium
sempiternum, ignis edax, poena sine fine. Exhortamini ut ad seipsum reuertatur, & ad
creatorem suum Deum, qui eum proprio sanguine redemit, suadete sibi ut dum uiuit
memor sit Dei, ut cum moriatur, memoriam suam habeat Deus. Inducite ut exclusā
concupina quam cum peccato tenet, legitimam coniugem recipiat, domiq; teneat, quā
cum mercede habere poterit & Deus illi benefaciet, nec relinquet eū in tempore oppor-
tuno. Humana res est peccare, angelica emēdare, diabolica perseverare. Recognoscat
se tandem, & ad Deum reuersus dicat: Erraui sicut ouis quæ periit, require seruum tuū,
quia mandata tua non sum oblitus. Misereatur ipsius, misereatur coniugis exulantis.
Parcat coniugi, peccata sua ut coniunx quoq; sibi ignoscat: sciat se ita obligatum uxori
sicut & uiro est uxor. Nō superbiat & dicat, ego uir sum. Nam ambo creaturæ sunt Dei
tam uir quam foemina. Apud Deum non est distinctio sexus, tam pro foemina quam
pro mare natus est, passus, crucifixus & mortuus dominus. Si prudentior est uxor, di-
gnum est eos qui plus sapiunt, imperfectum tolerare minus sapientis. Nam & Aposto-
lus Paulus iubet alterum alterius onera portare, & omnes unum esse in Christo. Quia
si Hermānus ipse acquiescere uult uestris monitis, uxoremq; propriam recipere, ac cum
e castè, pie, & sanctè uiuere, dimissis pristinis iniurijs atq; odijs, scribite mihi statim, &
ego tunc significabo locum in quo est mulier cui nomen est Catharina, & faciam quod
ipsa ue-

A ipsa ueniet ad uirum suum, aut si uir uoluerit poterit, & ad eam uenire, & cum ea mane-
re. Nam ipsa multū lucratur arte sua manuali & sericea, & si ambo erunt simul, poterunt
uitam honestam & hilarem ducere, & animas cum corporibus saluas facere. In omnem
autem euentum scribite mihi quamprimum quid sit de ipso Hermannino, quid agat, &
quid intendat facere, quod ego pro singulari munere recipiam, qui libenter uellem hoc
apud Deum promereri, ut dissoluti matrimonij reintegrator forem, utq; duas personas
in peccato uiuentes ad frugem uitæ laudabilis reduxerim. Nec enim ambigo rem fore
Deo acceptam, magnumq; sequi exinde præmium. Cuius & uos participabitis, si dili-
genter, proinde libenter, & accuratè rem hanc aggrediamini. Et quia literæ semper sunt
non habent cursum, postquam semel mihi scripseritis, non pigeat iterum atq; iterum re-
scribere, ut præstet diligentia sedulitas, quod uiarum infirmitas auertit. Si enim una tan-
dem ex uestris epistolis ad me perueniet, exinde possum quod uolo perdiscere. Valete
optimè, amate me ut soletis, & causam istam totis uiribus perficiendam suscipite. Cum
autem ad me scribitis in curia regia reddi mihi literas iubete, nam illuc reuertor.

Grates refert defendenti honores suos, Epist. C.

Aeneas Syluius Poëta secretarius Regis, S. P. D. ornato doctoq; uiro Iō-
anni Tustoni prothonotario in curia ciuitatis Pragense.

B V Ideo semper legoq; uolupte tuas literas. Nam & amicitiam confirmant nostram,
& prudentiam testantur tuam. Accepi nuper quæ mihi scripsisti de Ioanne nota-
rio Phueni, qui me monstis comparauit, uidi quæ sibi respondisti, grauius amici
causam defendisti, ineptias increpasti, ueritatem iuuisti, uir boni functionis officio es. Nam
& absentem consulisti, nec amicum in ultimis terrarum agentem indefensum reliquisti.
Amicitia uera non magis præsentem quam absentem fauet: qui amicus est etiam mortuū di-
ligit non corpus amici, non res, non famam lædi patitur. Hoc abs te factum esse amice
gaudeo, tantoq; tibi obnoxiores me sentio, quanto id temporis abs te eram remotior.
Romæ ut opinor, tunc fui cum meo nomini detractum est. Sed quanquā tibi refero gra-
tias, illi tamen nō irascor, qui me carpit. Scio imperfectum meum, ignorantia meæ sum
consciens. Sapientissimus Socrates & oraculo probatus delphico, unum se scire aiebant,
quoniam sciret nihil: quid ergo iniquæ? Sentio cum tuo Ioanne, nec scio quicquā, nec no-
mine sum aliquo dignus. Scribam tamen illi pauca, ne se scire putet, quæ tū atq; ego ne-
scimus: literas his adiunctas habebis, quas sibi dirigo, simul quoq; interpretatione episto-
le quā longo desiderasti tempore, paruissimè antea tuæ cupidini, nisi absens fuisset. An-
ni iam duo sunt, quibus assidue obequito, nunc Romæ inuenior, nunc Franckfurdiæ,
nunc Viennæ, nulla mihi quies datur. Nunc etiam ad electores imperij delegor infra tri-
mestrem minime hic reperiar. Vale & me, ut soles, ama atq; obserua.

Persuadet Polonos & Austriacos concordari tali medio, Epist. CI.

Reuerendissimo in Christo patri & domino, domino Sbigneo Episcopo

Cracouienfi sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinali electo, Aeneas Syluius Poëta, S. P. D.

Q Vamuis ego, Reuerēdissime pater, et domine præstantissime, iam dudū uestræ
dignationi affectus fuerim, eiusq; statum felicem, ac successus prosperos sedu-
lo concupiuerim. Quia tamen in dies uirtutum uestrarum maiores laudes, maio-
raq; præconia in meis auribus perstrepunt, cogor & ipse diutinè magis ac magis uenera-
ri non nē uestrum ac deuotionem, qua uestrā paternitatē Reuerendissimā prosequor, au-
gere. Sic enim uirtus exigit: Cuius ea uis est, ut quos nunquā uidimus homines, amare
nos urgeat. Verū quid ego de me loquor, qui non sum dignus inter homines cōputari,
quando maximi uiri, imo & regia sublimitas præstantiam uestram & uenerentur & a-
meat. Est equidē in hac regali curia percelebris fama uestrarū dotiū, nec unquā sine sin-
gulari laude uestrū nomē auditur, præcipuè tamen inter altos magnificus dominus Can-
cellarius probitatē uestrā extollit & prædicat, qui nūc cōsiliū, nunc liberalitatē, nunc ui-
tæ mundiciā, nunc magnanimitatē quibus prædita est V. R. P. enarrat. Nuper uero cū

in conspectu Regiæ maiestatis magna Baronum ac nobilium stipante caterua de prælati-
tis, ac magnatibus regni uestri mentio, & alius alium laudaret, assurgens Cancellarius,
Clari sunt, inquit, uiri quorum meministis, nec ego eorum uirtuti detraxerim. Nemo ta-
men adhuc uestrum, qui sint oculi regni Poloniae monstrauit, nec omnino illi attigit qui
præstat omnibus. Nam etsi præstantes sunt hi, quos cõmendatis, ubi tamen Cracoui-
ensis antistitem reliquistis, cuius tanta est probitatis fama, ut nec laudãdo crescere, nec ui-
tuperando minui possit. Ego prælatum hunc noui, aliquando allocutus sum, & in pluri-
bus tractatibus sum expertus. Nihil tam graue est, tamq̃ arduum, quod is non statim in-
telligat, uideatq̃ finem. Animus illi magnus est, sed rectus, nõ solũ quæ præsentia sunt di-
sponere nouit, sed futura longe præmeditatur. Neq̃ prodigus est, ut indignis largiendo
facultates Ecclesiæ dissipet, neq̃ auarus ut indigentibus non porrigat manũ. Sed est ele-
mosynæ dispensator domusq̃ sua claris hospitibus semper patet. Quicumq̃ Poloniã in-
grediuntur Oratores, aut uiri præstantes hunc adeunt, hunc patronum habent. Ab hoc
honorantur donanturq̃. In quibus rebus uera liberalitas recognoscitur. Est in eo clara
facundia, multæ in ore eius facetiæ, multusq̃ lepos non elatus est, non iracundus, non
exactor pecuniarum, non uindictæ cupidus, sed benignus, mansuetus, periculi declina-
tor atq̃ contemptor, amator patriæ suæ & alienæ non inimicus. Nihil est quod illi meli-
us pace communi uideatur: omnia eius consilia quietis sunt. Non tamen bellum disua-
det cum pro tutela regni suscipiendum est. Sed arma non propter uictoriam, neq̃ pro-
pter iniuriam uindictandam sumenda dicit, sed propter pacem obtinendam. Finem belli
non rapinam uel gloriam, sed quietem esse debere. Scit præterea quibus artibus curia re-
genda est, quibusq̃ modis gubernandus exercitus. Et quãuis prælatus sit: sacrarum reli-
gionum gnarissimus, non minus tamẽ militiæ quã in senatũ est utilis: nec ægreferas Ca-
spar, si hunc unum tantifacio. Namq̃ si eius semper consilia apud reges Poloniae, ualuis-
sent, aut pax optima inter Austriam Poloniãq̃ uiguisset, aut in bellis quæ postea fue-
runt, maior Polonorum impetus fuisset auditis. Quæ cum magnificus Caspar finiuisset,
sermonis finem omnium circumstantium assensus comprobauit. Caspar uero his auditis,
utinam, inquit, talis dominus in consilio meo persisteret. At sicuario circumstantium ser-
mone V. P. R. eas commendationes accepit quas me audiuisse antea non memini. Ga-
uissus sum dum talia percepi, moxq̃ in animum uenit, hæc ut significarem uestræ digna-
tioni, non ut propterea gloriemini. Scio enim moderationem animi uestri, quia non pate-
facitis aures adulantibus, sed ut nomen bonum teneatis custodiatiscq̃, & si possibile est,
augeatis. Nunc enim cum diuitijs commutanda est fama celebris. Diuitiæ cum corpo-
re si uel perduntur, fama comes animæ post obitum durat, quã qui negligit crudelis est.
Et fortasse cum has literas audieris, quid est, dicetis, in quo uelit Aeneas meum nomen
augeri? Dicam breuiter, quamuis non ambigo id uestram prudentiam per se melius in-
tueri. Sed dicẽdũ est ne frustra uidear calamum recepisse. Inter Austriam & Poloniã
R. P. multæ hæctenus simultates, multa odia & aperta bella uigerũt, quæ res & Aus-
tri dominio nocuerunt, et Poloniæ non profuerunt. Iam tempus esset his dissidijs impo-
ni finem, & aliquando in amicitiam gratiamq̃ reuerti. Nam quid peius est quã regnum
aduersus regna insurgere, & regiũ sanguinem insidari regio sanguinis? Cumq̃ usus ha-
beat Reges inter se fratres uocari, quid absurdius est quã fratrem insectari fratremq̃
ciuile bellum struere ac paricidium meditari? Facta sunt hæc iam dudum, sed cum dam-
no ambarum partium. Itaq̃ iam tẽpus esset ut admonitæ cladum suarum partes inimici-
tũs modum imponerẽt. Sed ista moueri nequeũt, nisi magni uiri manũ apponãt: & quip-
pe dum ego hæc animo reuoluo, non possum arbitrari, quis alius sit inueniẽdus huic rei
idoneus quã V. R. P. Itaq̃ loquor aperte dicamq̃ quid sentiam. Dux sunt uitæ, qui-
bus finiri dissidia inter Austriam Poloniãq̃ possunt. Vna est si uel Austriam Poloniã
deleant ferroq̃ sibi subijciant, uel econtra Poloniã bello superarent Australes. Altera
est si reuentum fuerit in gratiam, & utrinq̃ renouata sit amicitia. Prior uia admodũ diffi-
cilis est. Et licet in ea multis iam annis elaboratum sit, adhuc tamẽ & Australes suum &
Poloniã suum imperium tenent, & alter alterius insidias conatusq̃ timet. Nec uideo quo
pacto

A pacto tuo nostro, altera pars, alteram possit exterminare, quia utrinque magna sunt ui-
res, & multũ sanguinis effundẽdum esset, multaq̃ hominum centena millia neci danda,
multæ ciuitates delendæ, multi agri cremandi, & infinita mala faciẽda essent, antequã
una partium in potestatem alterius uenirẽt. At uia concordiæ uel salubrior est, sic etiã faci-
lior. Queritur qui modi cõcordiæ sint. Nempe facilius beneficio quã gladio uincitur ini-
micus. Non iniuriæ adijciendæ sunt iniurijs, neq̃ mala malis cumulanda, sed purganda
primo contumaciã est, post damna refarcienda, exinde beneficia subiungenda. Qui hoc
egerit, is iam non inimicum sibi placabit solũ, sed reconciliabit incorporabitq̃ sibi, & so-
cium ex aduersario, amicum ex inimico, fratrem ex hoste faciet. In hac igitur re uidendũ
est, unde prior iniuria properet, & illinc medela ueniat, unde uulnus illatum est. Non e-
nim qui fert, sed qui infert iniuriam emendare debet. Hic ergo uidendum est, quo pacto
inuicem cõueniamus, nedum ego læsas Australes contenderi V. R. P. inficetur. Libet
igitur mihi scribere quid sentiam, ut corrigatis si falsum fuerit. Loquor ingenuè, clare, aper-
te, ut inter amicos fieri debet, nõ ut regno uestro, quod est nobilissimum, detrahã, sed ut
eo melius inueniri causa possit, quo uulnera magis detecta fuerint. Vestra uero R. P. li-
bertati meæ ueniam dabit, si quid est quod offendat, quia in bonũ loquor: Nolo altius
exordiri, sed rei principũ Guilielmus dux Austriæ dedit. Huic filia Regis Ludouici, qui
Vngariã Poloniãq̃ possidebat, in matrimonium coniuncta fuit, regnumq̃ Poloniæ
in dotem datum: nec diu post Poloniã nulla iniuria læsisset, nisi quod imperium Teuto-
nicorum ferre nolabant, Guilielmum regno expulerunt, ac non solum regnum, sed nu-
ptam quoq̃ sibi abstulerunt. Nec contenti hoc, abominandum aggressi facinus, memo-
riã nostrã inauditum scelus adorsũ, Reginam quæ alteri nupserat, nouo regi coniunx-
re, quamuis illa prioris mariti memoret, nunquam uolens nouo nupto cõiacuerit. In hoc
non solum læsi sunt, Australes regno priuati, quod ex dotẽ ueniebat, sed in honore quo
que uexati sunt, dum nupta eorum in concubinato tenetur. Post hæc tanquam parũ fu-
isset, Guilielmum abiicisse, cum Albertus dux Austriæ Bohemiãq̃ & Vngariæ Rex &
imperator Romanorum Sigismundi regnum, quod sibi atq̃ uxori in Bohemiã obue-
nerat, armis uendicaret, Poloniã patrociniũ, Taboritarum & Sequacium susceperũt,
iunctiq̃ ipsi Alberto bellum intulerunt. Et quamuis præsidium illorum induerũt, ma-
gno tamen se crimine polluerũt, dum aduersus iustitiam auxilia talibus præbuerunt.
Polonorum ergo opera factum est, ut regnum suum Albertus consequi, totum non po-
tuerit, neq̃ compesci Taboritarum furor, qui ob tutelam Polonorum usq̃ in hanc diẽ
in pertinaciã manent. Aliquando uero, aut iã reducti essent, aut exterminati, quãuis &
antea Sigismundo imperante cũ Bohemis nondũ Ecclesiæ unitis fœdus per uestros Bo-
hemos percussum fuerit, missusq̃ contra Sigismundum uerum Bohemiæ Regem alter
C Sigismundus Coriburi. In qua re non solũ Austriæ nocimenta illata sunt, quæ Sigismũ-
do successurã noscebatur, sed autoritas quoq̃ ecclesiæ, & ipsa fides catholica læsa est, to-
taq̃ respublica Christianorum: parcite sic loquenti: Sic exponi enim res debet ut gesta
est: mihiq̃ sic relatum est. Post hæc cum iam de medio sublatus esset Albertus in eius si-
lium grassari sunt debachatiq̃ uestri Poloni. Namq̃ licet Elizabeth Regina filium, La-
dislaum ex Alberto peperisset, ac uti moris est, diademate apud Albam regalem deco-
rasset, Poloni uestri per quosdã Vngaros incitati rursus noua bella suscitaret mittẽtesq̃
Vladislaum Regem suũ admodum iuuenẽ et innocentem, regnum Vngariæ usurpare
conati sunt, cuius magnã partẽ inuaserũt, ueri Regis infantis pupilli & orphanis iuribus
insultantes. Nesciẽtes tamen quod dum alienum regnũ quærent, suũ negligunt, ac gen-
tibus & pecunia exhauriunt. Hinc secutũ est quod dum regno Vngariæ uolunt diutius
potiri, adolescentẽ regem contra Turcos armanũ, quãuis fœdera essent induciarum iu-
ramento firmata. Itur ad bellũ, cõmittitur prælium. Ibi seu captus est, seu occisus Vladis-
laus, poenãq̃ non sui criminis, (nam ipse per ætatem non erat accusandus) sed suorum
consiliatorũ delicti dat. Sic nobilissimus iuuenis regaliscq̃ sanguis plus mali incidit ex
suorum suasu, quã Australes sibi unquã optauerunt. Sic res actæ sunt, nisi fallor. Quapro-
pter nõ Australes, sed Poloni potius factũ suũ emendare debent. Queritur forsitan quæ
Ddd 2 possit

possit menda reperiri. Nam tot illata sunt per Polonos Australibus damna, ut nec ipsa Polonia recōpensare queat. Ita est: nam & Bohemiā & Vngariā usq; in hāc diē adipisci Australes non poterant propter impedimēta Polonorum: imo & ipsa Polonia priuati sunt iniuria. Quid igitur fiet: nempe sat erit Australibus si finis tandē nocendi fiat: quantum sentio, quantum capio, quantum uiri huius curiæ magni me instruunt, nō petunt Australes magnum aliquid ex Polonis, sed ut nocere desinant. Sic enim reintegrari beneuolentia sepositis possēt odijs. At hoc R. P. non minus Poloniae conduceret quā Austria. Scio quia ex uetustis bellis parum lucri Polonia sensit. Namq; ex Vngaria, nec ex Bohemia quicquā auri uel argenti in Polonia delatum est. Sed ipsa Polonia ultro & pecuniā & homines (qui sunt enim thesauro nobiliores) transiisit, & in Vngaria nuper suum Regem perdidit. Accepi præterea introitus regni uestri pro maiore parte impignoratos esse, in tantumq; cōmune arariū defecisse, ut uix reperiri possit, qui regnū uestrum suscipere uelint. Tantaq; nunc rerū mutatio facta est, ut qui regnis alijs dare Reges uolebatis, iam non facile possit (inuenire) qui rex inter uos esse cupiat. Essent igitur ista cōsideranda, quia nō sunt absq; iudicio Dei, qui superbis resistit, et humiles extollit. Quod si uestri Poloni antiquis odijs postergatis, salutem sui regni solummodo quererēt, die noctuq; cogitarent, quo pacto in Australium amicitia fraternitatemq; reuerteretur. Ea q; sibi uia non minus quā Austriae consulerent. Scriberent Bohemis ut suum Regē peterent, illi q; soli seruiret Ladislao Alberti filio. Scriberēt Vngaris ne amplius cū Australibus dissentirent, sed regem suum repeterēt, qui ius habet successōnis, nec de Vladislao curarent, qui uel mortuus est, uel si uiuit, satis habeat in Polonia ubi regnare possit. Exinde significarent Regi Romanorum se hactenus in Bohemia & Vngaria restituisse Australibus, non odij causa, sed ut suo regno consulerent. Nunc uero intueri se, quia non bene fecerunt, uelleq; factum corrigere præstando auxilia, si opus sit, quibus Ladislaus & Vngariam possit, & Bohemiam uēdicare. Sic possēt optima pax inueniri: sic regnum uestrum tutissimū redderetur, quia ex his artibus extinguitur furor, ira uincitur, inimici placantur, & hostes redduntur amici. Hæc dixi latius fortasse quā expediret apud V. R. P. quæ omnia melius nouit. Cæterum non ambigo quin pro defensione uestri iuris, uestriq; honoris multa possitis dicere. Hæc quæ facta dixi, non tanquam interfuerim retuli, sed tanquā audita recensui. Vestra insignis & reuerenda. P. scit quomodo res se habeat, ut cunq; sit, certum illud est, regna melius defendi beneuolentia & amore quā uiribus. Mihi consultum uidetur, cum Poloni aliquādo cum Australibus amici potius esse uelint quā inimici, quia ubi est odium, ibi metus est: ubi metus, nulla tranquillitas, nullaq; pax esse potest: sine pace uero nullius regni status potest esse diuturnus. Nunc ergo tempus est, ut super his habeatur cogitatio. Verum nisi uestra R. P. ista curet, qui alius mentem adhibeat scio neminem. Vestrum est igitur hæc aggredi, tum pro salute communi, quia non possunt hæc duæ domus, sine domo totius Christianitatis inuicem dissidere: Tum propter pacem & bonum regni uestri, tum deniq; propter augmentum nominis famæq; uestræ, quæ me prius ad scribendum impulit. Potissimæ aut, ut ex hoc magis ac magis auctori pacis placeatis, dum pacis studio intenditis. Plura possem dicere, sed essent incassum omnia apud uestram D. quæ peritissima est. Ego me re commendatum do illi, cupientem sibi in aliqua re morem gerere. Hieronymus Canonicus Vratislauenſis, uir prudēs uestricq; amantissimus hic fuit, nec uestram famam neglexit. Is si illuc reuerteretur, quale sit apud nos uestrum nomen multo melius referret, quā ego scribere quæram. Noui quid hic sit non est scribendū, quia incertum est, multa dicuntur sine autoritate ueraci. Vngari hic sunt, & tractant de regno cum maiestate imperiali nomine Ladislai Regis. Bohemi quoq; conuentum in breui sunt habituri.

Res feliciter diriguntur: Nec ad Ladislai & Cæsaris statum & gloriam.

Valeat optime uestra R. P. cui me humiliter facio
commendatum. Ex Vienna.

Homines

Homines uarijs usibus delectantur differenti modo,

Epist. CII.

Aeneas Syluius Poëta, imperialisq; Secretarius, S. P. D. magnifico uiro
domino Caspary Schlick, imperialis aulæ Cancellario.

Diuersa hominum studia sunt, quibus & se principibus insinuant, & uitam agant. Quosdam iuuat in stadio currere, & olympicū colligere puluerem, ac feruicis rotis curruum palmā nancisci nobilem. Qui semel & in theatro clamore uulgi sublatus. Qui uel luctando, uel hasta feriendo uicit æmulum, haud perditici potest alia ut uitam sumat. Attalus Rex Pergamenorum, qui Romanum populum sibi fecit humilem, de agricultura diligenter scripsit. Si quis eum secutus multum frumenti condidit horreo, ac semel gauisus est findere sarculo paternos agros, nunquam dimoueri potest, nec persuaderi ut naua fiat, & trabe Cyprica myrtoum secet pelagus. Verum cum aduersi aliquid suo in studio quisquā perpeſsus est, mox alterius uitam laudat, nec tamen accipit illam. Mercator postquam luctantes uentos in medio mari expertus est, & in stātem procellā timet, ocium laudat, & oppidi rura sui, uenturūq; se in patriam nusquā se exiturum deurat. At ubi cessauit tempestas, mox quāstās reficit naues, & indocilis pauperiem pati, rursus se mari credit. Sunt qui diem totam bibendo assumunt, & nūc membra steruunt sub uiridi arbuto, nunc ad fluentem leniter aquam caput collocant. Quosdam castra iuuat, & tubæ sonitus permixtus lituo siue cornu recuruo, ac bella detestabilis matribus, Venator cuius fideles catuli ceruam uiderunt, aut cuius teretes plagas ualidus aper, ut est apud Marsos, rupit nocte tota sub Ioue frigido, quæ nos ærem dicere possumus, manet inmemor domus & teneræ coniugis. Quid singula referam? Me nihil magis delectat quā hædera, quod præmium est doctarum frontium. Me gelidum nētus oblectat cum Musis esse, non cum populo placet mihi. Exhibeat mihi tibias Euterpe, quam bene delectantem interpretamur, & organum suum in modum lyre cōpositum quod Barbiton appellat, Polymnia mihi tradat, quæ uel multæ laudis, uel multæ memoriæ dicitur musa, non erit in posteris meum nomen obscurum. Et potissime si tu mihi Caspar fauebis uitæ præsidium, & dulce decus meum. Vale.

Inundatio Danubij, & grando in quantitate cui,

Epist. CIII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Leonardo Filschter præstanti
militi amicoq; optimo.

Annis pluribus inauditum est tot aquas inundauisse, quot his diebus nos ipsi uidimus apud Nouam ciuitatē excreuisse. Tu res bellicas comparabas Vienna quibus maiestas Regia usura erit in castris: nos tuum reditū operiebamur, uix duarū horarū tempestas incūbit, sed adeo ingens fuit, ut intra mœnia urbis excurrere Danubius crederetur. Nam neq; uicinus domū accedere uicini audebat. Grando è caelo in modū qui cecidit, ubiq; coruscationes uidebātur, audiebāturq; tonitrua. Per id tēp; paruorū tonēs, qui Vienna mœnia præterlabitur in tantū excreuit, ut pleraq; domos cum patribus & familijs asportauerit. In Bauaria circa Straubing & armenta uirosq; tempestas occidit. Agri complures qui fluminibus contermini fuerant, frugibus, atque superficie inuelati sunt. Plurimum Deus niuis & diræ grandinis è caelo misit. Ac rubente dextera iaculatus, summas templorū arces populos & urbes terruit. Veritæq; sunt gentes ne redirent graue seculū Pyrrhae atq; Deucalionis. Siue & nostri uolunt nouæ quando super omnes montes diluuium inundauit, quando noua maris monstra uisa sunt in terris, et quādo Protheus Deus pelagi, uti gentiles uoluere omnes, pecus piscium altos egit montes uifere, quādo in summa ulmo cethe stetit, ubi nota fuerat columbarum sedes, ac quādo pauida Damæ inæquore natabant super terras effuso, imperante quondam Augusto retortis flammis Tyber undis supra littus Hetruscum creuit, atque usq; ad monumenta Numen Pompiliij Regis templaq; ueste profectus est, sicut & postea sæpius fecit. Sicut adhuc inscripti lapides apud fratres Mineruæ Romæ ostendunt. Tunc arbitrabantur Romani fluuium, quasi numen haberet, ulcisci uelle Iulij mortem in con-

solationem Iliæ Romuli atque Rhemi matris, ex quorum genere Cæsar descendebat. Nec deerant qui putarent Iliam sive Rheam Vestalem uirginem ex compressu Tyberis peperisse, quamuis de Marte uulgatior esset fama. Itaque putabatur amnis uxoris in iriam ulcisci uelle. Quidam uero excrementum ciuilia, quæ post fuerunt, bella protendere opinabantur. Inter Anthonium namque & Augustum apud Accium pugnatum est: cum Bruto & Cæsio in Græcia: cum Sexto Pompeio in Sicilia. Nos autem Leonarde, futuri speculator quidnam dicemus hæc diluuiâ sibi uelle? nunquam res insolitæ absque magni alicuius mali significatione proueniunt. Sed nunquam rursus malum est uniuersale. Nam quod uni nocet, alteri prodest. Fredericus Cæsar iam profectus est cum exercitu aduersus Vngaros. Iam territi hostes, pacem petunt. Iam transigitur nisi conueniat inter partes, & hoc tecum arbitror tempestatem illam designasse. Vale & me ut soles ama.

Triplicis problematis resolutio, Epist. CIIII.

A Derat nuper Cæsarea Maiestas multorum Baronum ac nobilium stipata cateruis, dum mihi hoc in loco, uir præstantissime, disputator uehemens, atque subtilis, inter alios tria, si recte memini, obtulit problemata. Fuitque tunc auditorum istud tam doctoribus quam discipulis frequentissimum. Ex illis primum fuit. Vtrum prudentia sit idem habitus cum scientia morali tradita in libro Ethicorum, Politicorum, & Oeconomicorum, & in libris Canonum & Legum. Secundum: Cur Poëta nostris temporibus sint adeo pauci, cum uideantur multum utiles & necessarij. Tertium: quod in Cancellaria fortasse nota excogitatum est, aut risus causa propositum, Cur uiles curtes cadauerum et antiquæ camisæ cum cæra in Cancellarijs uenduntur pro optimis muneribus. Hæc sunt nisi fallor quæ uestra singularis prudentia, Magister & disputator insignis, ex me percontata est. Quæsierunt, & alij duo qui illic assident quædam alia, ut moris est in disputatione quæ de re qualibet habetur, illa ego memoriæ non teneo. Neque enim Cineas sum ille Pirrhi legatus, qui altera die qua Romam intrauerat uniuersum senatum & equestrem ordinem proprijs nominibus salutauit, tanta eum fuisse memoria tradunt historiæ. Respondebo igitur his tantum tribus quæ retuli problematibus. Nec uerebor me dicere imparatum fuisse cum illa quærentur. Nam & Demosthenes qui omnium Græcorum præcipuus orator fuit, interrogatus iussusque sententiam in senatu dicere non erubuit imparatum uenisse, respondere. Quidam adeo cupidi gloriæ sunt, ut ex tempore uelint cuiuslibet interrogatiunculæ satisfacere. Sed his sæpe dum gloria quaritur, ingens ignominia crescit. Nec enim humanum est cuiuslibet interroganti bene respondere, sed est huius auditorij tanta molestia, ut data sit unicuique ad cogitandum mora, qua nunc ipse usus paratus adueni uestris petitionibus, Magister ornatissime, ac huius uniuersitatis clarissimum iubar non solum respondere, sed etiam ut opinor satisfacere. Nihil tamen dicam, quasi uestram doctrinam instruens, sed tanquam meam ignorantiam erudiens, uerum habeo daboque locum responsis uestris, quibus me melius & rectius admonueritis. Cum igitur quaeritis utrum prudentia sit idem habitus, sicut ante dixi, Negatiuam partem amplector, quam & uestrum argumentum tuetur, quod secundo loco posuistis. Prudentia namque uiros bonos facit: Scientia uero illorum librorum etiam malos comitatur: ergo non est idem habitus. Aggrediamur tamen hoc altius, diffiniamusque scientiam atque prudentiam. Omnes enim ut Cicero in libris Officiorum dicit, quæ ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à diffinitione proficisci, ut intelligatur quid sit id de quo disputetur. Scientia igitur, ut Isidorus tradit, est cum res aliqua certa ratione percipitur. Prudentia est cum discernuntur à bonis mala. Id si sic se habet, laudabilior est scientia quam prudentia. Plura enim complectitur. Nec Cicero ob hoc dissentit, dum in Rhetoricis ait, prudentiam esse rerum bonarum & malorum ac utrarumque scientiam. Sed aliter Augustinus in libro de moribus Ecclesiæ diffinit. Sic enim ait: Prudentia est amor eorum quibus adiuuatur in Deum ab his quibus impeditur sagaciter eligens. Et alibi sic diffinitur: Prudentia est rerum bonarum malorumque cum alterum dilectione & reliquarum detestatione scientia.

A scientia. Secundum has diffinitiones qui prudens est, idem quoque uir bonus est, cum bona diligit malaque detestetur. At scientia librorum Aristotelis & iuris quamuis bona malaque noscat, non tamen hæc odire & illa diligere cogit. Plures enim peritiam illius habent qui sunt & auaritiæ & aliorum uitiorum serui, quia non mutat affectum cogitatio semper quamuis instruat intellectum. Nam & Salomon qui sapientissimus fuit ac bonum & malum nouit, tanquam uilissimum pecus luxuriæ sese tradidit, inter uxores trecentas concubinasque septuaginta marcescens. Est enim scientia cognitio rerum mortua quæ uoluntatem mutare non potest, ut uel bonum cognitum amplectatur, uel malum fugiat. At prudentia radius unus est à uero sole procedens, quæ non illuminat intellectum, sed etiam calefacit affectum. Quod si quis neget, probari potest. Certum est enim Aristotelē, Tullium, Senecamque, ceterosque Philosophos inter uirtutes numerare prudentiam. Si uirtus est quæ sunt uirtutis facit. Virtus autem uirum bonum reddit, ergo & prudentia uirum bonum reddit. Quod autem uirtus hominem bonum efficiat ex diffinitione liquet. Sic enim Augustinus eam in lib. de quantitate animæ diffinit. Virtus est æqualitas quædam uitæ undique consonans rationi. Senecæ quoque sententia est, beatos uirtute fieri homines. Quod si uirtus beatos efficit homines, & prudentiam quæ uirtus est idem facere necessarium est. Scientia uero iuris totiusque moralis Philosophiæ minime operatur: ergo uirtus non est. Si non est uirtus nec prudentia est quam constat esse uirtutem. Quærit fortassis aliquis: quomodo fieri potest ut sciens bonum non operetur. Facilis responsio est. Plurimi sunt qui in Gymnasijs Musicam docent, qui cantare uel minimum uersiculum in ecclesijs ignorarent: sicut apud Athenienses Themistocles qui in cõuiuio recusasset lyram habitus est indoctor. Nec omnes Medici qui in practicam legunt, mederi sciunt. At usus communis, apud quem, ut Flaccus ait, arbitrium est & uis & norma loquendi. Prudentes uero non qui bonum à malo discernunt, sed qui bonum operantur, appellat. Erit igitur prudens qui scit, uult, & agit quæ bona sunt. Scio autem moralis Philosophiæ iurisque periti cum aliquando sceleratissimi sint, non possunt appellari prudentes. Plus inquam, nam & si operentur quæ in eorum libris didicerunt, nihil ultra quærentes, extra tamen prudentium numerum remanebunt. Prudentes namque nunquam errant, semper enim quæ bona sunt operantur. Qui uero per omnia sequitur Aristotelem, cum is semper Deos nominet, in errore manebit. In iure ciuili non desunt ineptiæ: nam & eorum libri aiunt legem quanquam duram, esse seruandam. In iure pontificio diuina mutationes fiunt, ut sæpe quod iustum est hodie, cras fiat iniustum. Nec possibile est ut iura & Aristotelis scripta præcipiant simul uiuere, quæ sunt inuicem sæpe contraria. Si quis igitur prudenter uiuere uult, eum plura scire oportet quam libris huiusmodi contineatur. Ex quo liquet peritiam illorum quos dixi, librorum nedum prudentem hominem minime facere, sed nec omnia docere quæ sunt prudentiæ necessaria. Aliud igitur est prudentia et aliud rursus moralis scientia. Nec obstat argumentum uestrum loco priori positum: quauis enim prudentia circa ea uersetur quæ sunt ad uitam humanam bona, ac circa eadem scientia moralis consistat, non tamen idem sequitur: nam modis inuicem diuersis se habent. Scientia enim solū intelligit quod est bonum: prudentia uero postquam nouit, etiam operatur, ut ante dixi. Astronomia de cœli cõuersione stellarumque cussibus, notitiã præbet. Idem facit Astrologia, quia hæc tamē superstitiosum quid habet, dum syderum cursu necessitates hominum & mores prædicare conatur, aliud Astronomiã esse & aliud Astrologiã dicimus. Et hæc ad primam positionem. Trãseo autem quantum ad interrogationem secundam. Cur tã pauci sunt nostris temporibus, poëta, cum uideantur multum utiles & necessarij. In qua re uirtute doctissime, ago uestræ prudentiæ ingentes gratias, quæ mihi occasione dedit de poësi publicè loqui. Sunt enim plerique homines qui poëticam ignorantem inuidorum more poëtas contemnunt, atque ut soli omnium literatissimi reputentur, ea solum probant, quæ ipsi sciunt. Quod uirtum late patet ubique terrarum. Istorum ergo iustitiam atque impudentiam contumderentur menti erat mea: sed non ingerebat se tempus commodum quod nunc mihi datum esse admodum laetor. Verum ego, magister clarissime, paucos esse nostris temporibus poëtas non miror. Semper enim pauci rarissimi que fuerunt. Quia non datur paucis

Legitur Salomon uxores habuisse 700. concubinas uero 300. 3. Reg. cap. 11.

cuiuslibet diuina poësis. Sed eos despici atq; contemni nedum miror, sed indignor, stimu-
lor, turbor ætatiq; nostræ condoleo, quæ tam splendidum iubar tantumq; decus huma-
næ atque diuinæ scientiæ tam necessariû munus à Deo datum nihili faciatur. Nam pri-
scis temporibus cum sapientia uirtusq; uiguit, tantus honor huic doctrinæ impendeba-
tur, ut sicut post uictoriam imperator, sic & post consummatum studium poëta laurea-
tus per urbem triumphali curru sequentibus ciuilibus ac festum agentibus duceretur.
Hinc & Iulius Cæsar Romani fundator imperij, & Augustus successor eius ad magnâ
sibi laudem reputarunt in collegio recipi poëtarum. Nec ægre tulit Iulius cum sibi col-
legium intrati non assurgeret Accius quem poëtam norat se esse præstantiorem. Scipio
Africanus maior, poëtam Ennium adeo dilexit, ut eum uiarum suarum omnium comi-
rem habere uoluit, eiusq; statuam in suo sepulchro collocari mandauit. Lisander Læce-
dæmoniorum imperator dum obsideret Athenas quia comperijt poëtam Sophoclem
interisse, corpusq; suum adhuc inhumatum esse, inducias dedit ut poëta magno con-
grue fierent exequiæ, Alexander amicæ filius Rex Macedonum Pindarum poëtam ap-
prime dilexit. Archilæus qui ei successit, Euripidi tragico cõsiliorum summam credidit.
Alexander magnus cum transisset in Asiam uidissetq; tumultum Hectoris, O fortuna-
te, inquit, adolcens, quem talis tuba decantauit. Voluisset nempe & ipse Homerum al-
terum habuisse qui suas laudes cecinisset, sed non fuit adeo felix. Cherillum tamen poë-
tam multis donauit muneribus & si fuit ineptus, ut Flaccus inquit, Cum ergo tales tan-
tiq; uiri poëtas amarint & honori habuerint, eosdem nostris temporibus contemni non
indigne miror. Verum quia dicitis in quæstione uestra, magister grauissime, poëtas ui-
deri utiles & necessarios, constat ex hoc uestram prudentiam non nihil detraxisse digni-
tati poëtica. Non enim, ut sunt, poëtas utiles dicitis, sed uideri utiles. Plura namq; uiden-
tur utilia quæ non sunt. Est igitur huic parti obuiandum, monstrandumq; poëtas & uti-
les & necessarios fore. Quod paucis agam. Nempe omnis doctrina quæ uitam erudit
humanam utilis est: huiusmodi est poëtica: ergo utilis. Dubitabitis fortasse quæritisq;
quo nam pacto erudiat homines poësis? Sed audite obsecro patrem sanctissimum & o-
mni reuerentia dignum Basilium. Ego, inquit ille, à quodam uiro qui ad uestigandas
poëtarum mères acutissimus habebatur, audiui, cum diceret totam Homeri poësim lau-
dem esse uirtutis, & eo potissimum loco, dum naufragum & nudum Ulysses refert,
quandoquidem pro uestibus uirtute illum dixit esse ornatum. Quid enim tunc aliud cla-
mat Homerus, quã o homines, sit uobis cura uirtutis, quæ etiam cum naufragio simul
enatat. Quid sibi uult aliud Virgilius dum ait Asconio Aeneas. Disce puer uirtutem ex
me, fortunam ex alijs. Et iterum: Maeste noua uirtute puer, sic itur ad astra. Est igitur ui-
lis poëtica quæ laudando uirtutes in earum amorem allicit homines: hinc illud Iuena-
lis. Nobilitas sola est atq; unica uirtus. Est & iterum utilis, quia uitia detestatur, arceatq;
ab his homines. Quod tribus uerbis Iuuenalis pulcherrime facit dum ait: Nemo
malus felix. Est & aliter utilis poëtica. Nam Dei nostri laudes nullo pacto suauius
aut melius decantari possunt quàm uersibus poëtarum. Hinc omnes apud Hebræ-
os Psalmi, ut inquit Isidorus, metrico carmine constant, atque in morem Flacci Roma-
ni & Græci Pindari, nunciambici sunt uersus, nunc alcaici, nunc saphici. ob quam
causam & Dauid Regem sacrum poëtam appellamus. Salomon quoque cuius sa-
pientiam tam nostri quàm Iudæi magnopere demirantur, in numero poëtarum fuit.
Tres enim quos lingua sua composuit libros, Parabolas, Ecclesiasten & Cantica Can-
ticorum, hexametris atque pentametris uersibus currere uoluit, sicut Iosephus, Hie-
ronymusq; testantur. Esaias quoque Canticum suum eadem metrorum quantitate
conscripsit. Nec Hieremias poëta nomen abhorruit, qui sicut Isidorus ait, plera-
que ex suis opibus diuerso metro composuit. Quæ idcirco retuli, ut uideatis etiam
domesticos fidei, poëticæ nauasse operas: quos & Christiani secuti sunt, uti Da-
masus, Ambrosius, Gregorius, & alij qui postea diuersis poëtarum mensuris hym-
nos scripsere. Nam qui de Ioanne Baptista canitur hymnus, saphicum carmen ha-
bet. Ut quæant laxis resonare sistris. Transeo Boëtium Seuerinum, qui licet Phi-
loso-
phus

A. Iosephus sanctus fuerit, nullum tamen genus carminis neglexit. Duo tantummodo re-
feram exempla, quibus utilem constat esse poëticam. Inter Athenienses & Megaren-
ses de proprietate Salaminæ insulæ propè usque interitum armis dimicatum fuerat. Post
multas clades capitale esse apud Athenienses coepit, Si quis de iudicanda insula legem
tulisset: quam rem Solon cum aliter non posset, insuetis sibi uersibus perturbauit, atque
animos ciuium arte poëtica sic coepit, ut exemplo bellum aduersus Megaren-
ses decerneretur, insulaq; deuictis hostibus, Atheniensium fieret. Refero aliud: Inter Messe-
nios atque Lacedæmonios bellum erat, dux Lacedæmoniorum Thirtheus, poëta Athe-
niensis claudus fuit. Cumq; multa sinistrè perpessi essent Lacedæmonij, ne contra for-
tunam pugnando maiora detrimenta ciuitati inferrent, reducere exercitum uoluerunt.
Sed interuenit Thirtheus qui composita carmina exercitui pro contione recitauit. In
quibus hortamenta uirtutis, damnorum solatia, belli consilia scripsit. Itaque tantum
ardorem militibus iniecit, ut commisso prælio mox uictoriam obtinuerint. Sic duæ
clarissimæ ciuitates Sparta & Athenæ quæ duo totius Græciæ oculi putabantur, consi-
lio & ingenio poëtarum reuatae sunt. Nunc an sint poëtae, necessarij uideamus. Nem-
pe dici necessarium debet illud sine quo bene non possumus uiuere: sed absque poëtica
nulla respublica bene uiuit, ergo necessaria est. Dicunt aliqui & sine poëtica plures be-
ne uiuere, fuisseq; sanctos. Sed ego non unicuiq; necessariam poësim dico, sed in com-
muni respublicæ: quia non bene uiuunt ciuitates, nisi sint qui benè mores stradeant, &
uitia confutent: quod proprium poëtarum est, qui mille modis milleq; artibus sciunt hoc
probare & illud redarguere. Instabitur rursus diceturq;, melius hoc Oratorem facere,
cui uerborum milia suppeditabunt. Non nego. Nam qui sermones habent ad popu-
lum, quamuis Theologi sint, in ea tamen parte Oratoris funguntur officio. Et nisi præ-
ceptis utantur oratorijs, quæ quibusdam uel sine arte natura ministrat, parum profici-
unt. Sed Oratoris dicta non hærent menti. Et quia soluta sunt, facile dilabuntur. Poë-
ticæ sententiæ breues sunt, ligataq; pedibus, absq; negotio retinentur. Hinc est quod in
omni gente quantumcunq; barbarâ, inhumana, fera, poëtae reperiuntur si non Latini,
saltem uulgares qui uersibus sententiosis graues materias sub breuitate concludunt.
Qui & si nomen poëtarum illustre, tantaq; dignitatem ferre non ualeant, poëtica tamē
utuntur. Adde quod elegantia sermonis, lux, expositio, breuitas, grauitas, haberi non
potest nisi ex poëtarum fontibus hauriatur. Hinc Hieron. Lactant. August. Ambrosi-
us, Cyprianus, Leo, et cæteri qui literas sacras ornatissime commentati sunt, studiosi fue-
runt poëticæ, sicut eorum scripta demonstrant, poëtarum dictis ubiq; referat. In Aristot.
uoluminibus omnes scitis quæ crebra & inculcata sint testimonia poëtarum. Quamuis
moderni doctores non sine graui damno catholicæ fidei poëticam spernant, quæ procul-
dubio necessaria est. Sed tibi ferre gratias Deo tuasq; laudes pulchre cantare debemus.
Nec enim alij sunt qui psalmodiâ, dulcesq; hymnos ac suauissima de Deo suisq; sanctis
carmina recte componere norint, nisi poëtae quos tam utiles, et ut monstratû est necessa-
rios, mirandum est dignis honoribus non efferi. Et maxime cum eorum doctrina (sicut
Cicero tradit) & Philosophiam & alias scientias uetustate præcedat. Cuius repertores
Musæus atq; Orpheus reputantur, qui uicini fuerunt Saturni temporib. Nunc tempus
est ut eorû argumenta dissoluâ, qui poëticæ solent detrahere poëtasq; carpere. Sic enim
aiunt, poëtarû libri Deos esse plures affirmât, eosq; discordes. Plura quoq; in his adulte-
ria & nephanda crimina cõtinentur, ac nunc amorem suadent illicitû, nunc alia uitia pro-
bant. Quod si beatus Hieron. idcirco se cæsum ab angelo narrat, quia Ciceronianus
esset, cum tamē Cicero totus moralis existat, quibus tandē uerberibus afficiendus erit,
qui poëtarum lenocinijs oblectatur? Plato quoque in his quos edidit de reipub. libris,
poëtas censuit ex sua, quam ordinauit, ciuitate pellendos, & blandis orationibus, uiri-
bus animos demollirēt, sicut Cicero in Tusculanis refert et probat. Hæc sunt quæ aduer-
sus poësim cõmuniter dici solēt. Quib. non erit mihi arduum respondere, si uobis facile
fuerit audire. Nam quod in poëmatibus de dijs mētio fiat, non poëtarum culpa sed tem-
porum

porum fuit, quibus idola colebatur. Nec enim soli Poetae de dijs loquuntur, sed Philo-
phi & omnes scriptores illius seculi preter Iudaeos, deos nuncupant, & illos se uenerari faten-
tur. Quod autem crimina referant, non est reprehensibile: quando id agunt ut homines ab
his deterreant. Nam & Theologi idem faciunt. Qui uero uitia probant, rarissimi sunt, nec
quod duo tresue faciunt in communi trahendum est. Nec idcirco uituperanda est poe-
sis, quia quidam poetarum errores tumentur. Nam si sic pergimus, nullam doctrinam se-
quemur, sed ipsam scientiarum matrem Philosophiam contemnemus. Nam & ipsos con-
stat errasse Philosophos. Quid enim mollius aut languidius dici potest Epicuri sententia,
qui omnem foelicitatem in uoluptatibus collocauit, & animas negauit immortales exi-
stere. Pithagoras inferos esse negauit, & animas hominum post mortem in alia putat a-
nimantia pertransire. Auerois unam in omnibus corporibus animam esse rebatur. Quid
Theologi, quos hodie, praeter ceteris ueneramus, nunquid plures errauerunt? Quid Arrius?
quid Eutides? quid Nestorius? quid alij penes infiniti unitatis Ecclesiae diuisiones? Quid
a quo nostro Ioannes Huser atque Hieronymus qui Constantiae cremati sunt? Nec enim un-
quam tothareses seminare potuissent, nisi theologorum titulis se ornauissent? Verum
sicut irreprehensibilis est Theologia, quamuis multi Theologorum oberrent, sic incorru-
pta est poesis, licet poetae, nonnulli uitia tueantur. Nec enim malum dici potest quo pos-
semus uti bene. Alioquin nec liberales artes, nec mechanicas probanda uiderentur, cum
his uti male possimus. Quod autem de Hieronymi percussioibus obijciatur, Si quis
Hieronymum attente peruoluerit, non propter Ciceronis lectionem accidisse compe-
riet, sed quia sic Hieronymus eum legebat, ut sacras literas fastidiret, quod ego nec lau-
do nec probo. Sed ita legendos Poetas dico, ut eorum imbuti coloribus scripturam sa-
cram ornatissime sciamus proferre. Nec enim sequendi sunt aliqui, qui ex floribus nihil
sumunt praeter odorem atque colorem, sed imitanda sunt apes, quae mel etiam exinde no-
runt excerptare. Ad Ciceronem uenio, qui sententiam Platonis de poetarum exclusio-
ne commendat. Quid hic dicemus: quibus uel armis tuebimur? Magnus est testis Cice-
ro, sed is non ex proposito locutus est, sed quasi per transitum irritatus. Nam mox poe-
tas excusauit dicens, id ipsum Philosophos facere de quo fuerat poetas insinulatus. Is
alibi extensius loquitur multisque uerbis nititur ut Architam poetam ciuitate donent,
magnam eos propterea & laudem & utilitatem consecuturos affirmans, ut extat eius
oratio pulcherrima. Plato uero cum poetas exclusit, etiam seipsum excludendum as-
seruit. Nam & ipse inter Poetas locum habuit: cuius apud Macrobius uersus extant.
Dum semihulcosamo meum puellum sanior, & alij plures. Atque ut dicam quod sen-
tio, poetarum maxima laus est ex ciuitate Platonis excludi. Quis enim uir bonus in ci-
uitate Platonis domicilium uelit? ubi sicut Aristoteles in Politicis tradit, omnes femi-
nae in communi habentur, promiscui more bestiarum concubitus, incerti filij ignora-
ti parentes. Atque ista Platoni sufficiant respondisse. Verum ut de Poetarum le-
ctione in communi aliquid dicatur, Beati Hieronymi, in epistola ad Oratorem uerbis
instructio seruanda est, qui de literis secularibus figuram esse in Deuteronomio dicit,
Dum captiuè duci in matrimonium per Hebraeos prohibentur, nisi capite raso et ungui-
bus amputatis, quae de dijs uerba sunt, & abrasis amatorijs blandimentis, Vbi laudan-
tur uirtutes sublimanturque, uitia sine scrupulo recipiantur. Cui & magnus Basilii
astipulatur qui similitudine de Apibus posita, Nec enim, inquit, illae pariter omnes
flores adeunt, nec si quos adeunt totos absuntunt, sed eo ablato quod operi suo sit a-
ptum, reliquum omne ualere sinunt. Et nos quoque si sapimus in poetarum libris
cum receperimus quod ueritati amicum consentaneumque sit, cetera omnia trans-
grediamur. Cum igitur ex testimonio magni Basilij sanctissimi Hieronymi, eti-
am ueteres gentilesque Poetae recipiendi sint: cum antiquissima disciplinarum sit poe-
tica: cum magni ex ea & necessarij fructus resultent: cum Philosophi sanctique docto-
res pleni sint autoritatibus poetarum: cum Caesares atque Reges, omnesque maximi ui-
ri poetas suis temporibus honorifice susceperunt: cum diuinae laudes a nullis melius quam
a poetis

a poetis decantari possint. Non immerito sicut ab initio dixi, mirandum est nostro tem-
pore uilipendi poetas, quamuis in Italia iam resurgere coeperint, & pariter cum Theolo-
gis honorari. Nunc absoluenda est quaestio: Cur tam pauci sint nostris temporibus
poetae, quod non solum aetate nostra, sed omnibus praeiis temporibus contigit: plus tamen
hodie quam unquam. Idcirco cur sit nunc absoluam: Quatuor mihi huius rei uidentur causa, si
plures sunt nihil est cur mouear. Prima causa est, quia multa & uaria scire oportet eum
qui sit poeta. Namque cum bella gesta suum sit scribere, cum tempestates, cum tempora,
cum locorum situs, cum personarum conditiones, cum maris stratus ante oculos homi-
num ponere habeat, cum uirtutes laudare, uitiaque reprehendere debeat, quis non uideat
ad haec bene tractanda multis artibus opus esse? multas autem artes pauci sunt qui asse-
quantur, idcirco & pauci sunt poetae. Secunda causa est quia nemo poeta est, nisi cui hoc
singulare munus ex alto traditum est, ut cautus et sententiosus uersibus humanos actus
conscribat. Singularia autem munera excellentia paucis dantur, ideo pauci sunt poetae.
Poetis namque, ut Cicero in oratione pro Archia dicit, Munus est Dei, nec arte uel imi-
tatio potest haberi nisi uera dicendi regula detur ex alto. Ex quo fit sicut idem Cicero as-
serit, ut non solum nostris, sed omnibus temporibus rarissimi poetae fuerunt. Tertia rari-
tatis causa est, quia successu temporis crescentibus hominum uitis, uirtutibusque pere-
untibus, sicut aliae disciplinae diminutae sunt, sic & poesis ad nihilum uideretur redacta. Nam
sicut nemo mihi uel Augustinum uel Hieronymum dabit, sic uel Virgilium uel Ouidi-
um dabit nemo. Quarta causa est & in ultimo loco, quia non redditur poesi suus ho-
nor, ideo pauci sunt poetae. Namque ut Cicero dicit, honor alit artes omnesque incendi-
mur ad studia gloriae. Vbi uero deest honor, ibi & studium deficit. Ac sic fit ut pauci no-
stris temporibus poeticam assequantur, quia non putant homines honorari ex ea, atque
idcirco negligunt illam. Absolutis duabus prioribus quaestionibus, instat ridicula, tertia
nimirum inquisitio, Cur uiles cutes cadauerum, atque antiquae camisae cum caera in Can-
cellarijs uenduntur pro optimis muneribus. Tangit me haec ista quaestio, qui unus
sum ex Cancellaria, postquam Diuus Fridericus Caesar in Secretarium suum me recepit.
Soluam igitur quaestionem ex meo ingenio, quo in loco unum dicendum est iocosum.
Viam solus asinus ibat, suasque secum miserias querebatur, qui uinum portans, aquam bi-
beret, frumentumque in horreis ponens, foenum manderet, sed haec leuia reputasset, nisi
quod etiam post mortem ex eius corio cribri fierent atque timpana. Quae sic querulosum
audies uariis paruam animal, Tace, inquit, asine, opus est post mortem labor. Nam isti qui di-
cuntur homines, cum aliquem uolunt sapientem facere, corium meum adhuc pilosum reci-
piunt, frontemque illius adornant, quem uolunt esse sapientem. Doctores enim creantes me-
is eos pellibus uestiunt, meque, quod est rerum omnium difficilimum, ex magnis bestiis ui-
ros oportet sapientes efficere. Sic enim corium meum fata disposuerunt, quod est mihi gra-
uissimum & molestissimum. Audierunt haec rectores Cancellariae, uidentesque in corijs
cadauerum magnas esse uirtutes, non censuerunt illa paruo precio danda, sed ea at-
que camisas cum caera sicut aequum erat, magno precio coeperunt uendere. Imitatioque sa-
cerdotes qui sonum campanarum, & fumum, & aquam, & uerba dantes magnis utun-
tur emolumentis, coria sua non putauerunt gratis danda: ac ut omnis iocis, ad seria redeam
mus. Ante chartae et membranarum usum, indolatis ex ligno codicillis epistolarum allo-
quia scribebantur, sicut & Cicero & Damasus et Isidorus attestantur. Exinde iam Graeci
quam Thulci superinducere caeras inceperunt, illasque graphio ferreo inscripserunt. Post
haec cartharum usus apud Aegyptum coepit quae ex decerpto papyri tegmine conficie-
bantur, ac postmodum ex lineis pannis iam ineptis alijs uisibus. Ex inde Reges Perga-
mi membranarum usum excogitarunt, quae ex membris pecudum detrahantur, & adhuc
propter memoriam loci Pergamena dicuntur. Quia igitur in chartis quae ex uetustis fie-
bant camisijs, & in cutibus pecorum ad usum scribendi paratis res magna maximeque
notantur, non est iniuria hoc si magno precio uenduntur. Non enim res quae continet,
sed quae contenta est in existimatione uenit. At sic tribus quaestionibus uestris excellentissi-
me magister, haec respondisse sufficiat, uestro graui & optimo iudicio nihilominus saluo.
Tibizando

Tibizando poeta scribunt ex ratione etiam principibus, Epist. CV.

Illustrissimo principi ex sanguine Caesarum nato, Domino Sigismundo Austriae, &c. duci Tirolisq; comiti, domino suo secundario, Aeneas Syluius Poeta regalisq; secretarius, S. P. D.

IN Caesaris curiam quam primum migraui, magna me cupido incesit tibi ut aliquid scriberem. Sed ueritus sum moderni seculi morem, cui nihil placet nisi quod est sui simillimum. Omnes hodie fere qui scribunt, quamuis unum alloquantur, numero utuntur plurali tanquam multiplicando personas plus honoris adijciant, reuerentioresq; uideantur. Quae consuetudo late in Germania patet. Et apud Italos aliquandiu uiguit. At postquam Franciscus Petrarca omisso temporis sui squalore, priscam coepit eloquentiam imitari, plerisque sic loqui placuit, ut castior aetas locuta est ueterum. Venit ex Graecia post haec Ioannes Chrysolaras, qui Constantiae sepultus est, uir plurimum literarum, cuius maiores orti Romae Constantinum magnum post translationem imperij Bizantium, quae nunc Constantinopolis dicitur, secuti fuerant. Hic Italos iam scabrosi & obuoluti sermonis poenitentes, non tamen plus habentes luminis quam Franciscus attulerat, ad ueram eloquentiam reduxit: ita ut similis uideatur hodie Italorum facundia illi, quae Octauiani temporibus uiguit. Si quis Leonardum Aretinum, Guarinum Veronensem, Poggium Florentinum, Aurisparam Siculum, Anthonium Vicentinum et alios legeret, qui nunc uiuentes apud Italos florēt, in quibus et Tullianae fluuius eloquentiae, & laeteus T. Liuij Patuini riuus elucet. Hi nunc eos ad quos scribunt, singulari compellunt numero, quia tam Graecos quam Latinos sic locutos fuisse commemorant: sicut Socratis & Demosthenis ac Ciceronis & Moecenatis epistolae ad maximos uiros scriptae testantur. Nec gentiles solum, sed eos quos colimus, quos ueneramur, sanctos uiros imitari se dicunt, Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, Gregorium, qui non solum homines, sed ipsam diuinam quae omnia nutu suo regit, maiestatem adorari sermonibus, praestant inquit, da, fac, concede, miserere, largire. Qui tamen multo ornatius pluralitate uti nouissent quam nos. Sed uisum est illis recte loquendi ducibus ornatum omnem atque lepore confundi, si ut modo fit, locuti fuissent. His ego quoque consentio, nec meo nomine scribens, aliter quempiam compello. Ad te tamen daturus literas quid agam subdubito, ueritus ne tuorum hominum plus consuetudini tribuas quam meo iudicio, & arbitraris forsitan regibus atque principibus non aliter scribendum esse quam ipsi scripserunt, quibus mos est uti pluralitate. Mandamus, inquit, uolumus, facimus. Sed hoc quod ab humilitate traxit originem nephastum est ad iactantiam ducere. Reges namque cum scribunt, & si dominatum habeant, ut quicquid eis placet legis uigorem habeat, ea tamen moderatione utuntur cum scribunt, ut praecipientes aliquid non se solos uideri uelint se cisse, sed cum aliorum consilio. Nec te moueat quod principes inferiores scribentes superioribus pluralem numerum tanquam superbiae fomitem abijciant, sicut ad Caesarem imperij principem missae literae manifestant. Scribit enim dux Mediolani: Supplico, peto, rogo, me uestrae Maiestati commissum facio. Nam & hoc rationem habet aliam quam arbitrare. Et quia inferiores potestates a superioribus deriuantur, non ab re est pluralitatem deponi cum inferior scribit, tanquam dicat inferior ad te loquens, O superior, aliorum uice uti non possum, quia tu illos mihi commisisti, quos erga alios represento, erga te minime, quia tu illos & me representas. Quod uero regibus ac magistratibus consuetudo sit pluralitatem offerre, nihil te urgeat. Nam id est quod stomachabar modo. Quis enim idcirco pluralitatem principibus dedat, quod ipsi ea propter moderationem, utantur. Non honorare hoc est, sed deprimere atque contemnere tanquam nil ipsi sine subditis quaxant. Quibus si uellemus reuerentiam impartiri, quod ipsi modeste faciunt, nos honorifice fugeremus. Nec enim quia Romanus Pontifex seruorum Dei se seruum appellat, idcirco nos sibi scribentes eundem sibi reddimus titulum, sed pro seruo seruorum, patrem dicimus patrum. Haec fortasse nimium longo sunt repetita principio, quae me a proposito remotius abduxerunt. Spero tamen his factum esse ut uel mecum sentias, uel sequenti magnos autores, mihi des ueniam te singulariter alloquenti. Quod si alia ratio

ne

Ane non facis, tua saltem singularis benignitas & innata temonebit humanitas. Nunc quid sit quod maluerim scribere, absoluendum est. Namque cum in hanc patriam tuam Caesaris curiam ueni, multa mihi de tua praestante uirtute sunt dicta. Alius benignitatem praecipuam referebat, Alius mirificam honestatem atque modestiam, alius prudentem ultra quam aetas ferret te praedicabat, alius te liberalem & iusti amantissimum affirmat, alius, quod raro inter huius aetatis principes reperitur, te Latini sermonis obseruantissimum commemorabat. Quibus ex rebus & mirari te simul, & amare accepi, & tanquam monstrum putabam adolescentem principem tot uirtutibus elucescere. Non tamen statim credulus fui nec omni uoci praebui fidem, accessi alios, percontatus sum uersos, reperi omnes uno ore loquentes. Nec ista apud me satis, adhuc lateri tuo, & inter coronas nobilium tanquam explorator ingressus, mores tuos, dum adhuc me igno rares, sum speculatus: attendi gestus, sermonem, uultum, nihil non perlustrauit, uidi modestum incessum, latinum incorruptum, notaui famam res ipsa uicit, non potui mihi non credere, sed oculos meos & aures tuarum uirtutum testes admisi, & earum factus sum praedicator quarum antea fueram inquisitor. Nec me ista in assentatoris modum referre censeamus. Ante omnia enim tibi suadeo, ut omne genus adulatorum quasi pestem terribissimam fugias, ut nullos homines magis detesteris, quam eos qui tibi blandiuntur, qui te coram laudant, qui omnia quae facis probant, qui, ubi negas, negant, & ubi affirmas, affirmant. Aiunt, aio, apud Terentium inquit Gnato, & Iuuenalis si dixerit est uo, sudat. Nam hoc est genus hominum pessimum, quod principes maxime detestantur & praecipit, timendum non solum adolescentiae sed etiam senectuti. Cur tamen te palam commendauerim non tacebo. Elucet sane in te, quas commendauit, uirtutes, sed illas non retuli ut glorieris, non ut te iactes, superbias, uel inferis. Solum haec scribo ut custodias tantum bonum, ut serues & amplifices hunc thesaurum, ut sic te habeas quod uirtutes tuae cum aetate crescant, & fias indies uirtuosior, ne in uitium aliquorum incidas, qui boni fuerunt iuuenes & pessimi senes: & ut est in prouerbio, bonus pullus, mala gallina. Ego enim cupio ut ex bono adolescente fias uir optimus. Quod eo tibi facilius erit, quo melius es nutritus. Et sane debes ante omnia genitori tuo clarissimo principi gratias referre, qui tuum animum excolendum putauit, qui te sub disciplina tenuit & praecipitores tradidit eruditos. Haec enim amplissima est suppellex, & haereditas quam principatus melior. Opes enim & potentatus & huius honores seculi bona fortuna sunt, fluxa, mutabilia, caduca, quae ut fortuna uult huc atque illuc feruntur. Illa enim mortale genus quasi in ludo habet, & hunc deprimat hominem, hunc extollit. Nec enim magnum est ex figulo Regem, & rursus ex Rege figulum facere. Hinc est Iuuenalis uersus. Si fortuna uolet, fies de consule Rhetor. Magnus Alexander subiecta India ut quantum posset ostenderet, hortulanum quendam ad regni fastidium erexit. Diocletianus uero cum orbis haberet imperium, deposita purpura & fascibus, rigandis hortorum ole ribus & plantandis arboribus operam praebuit. At animi bona quae sunt, continentia, castitas, fortitudo, iustitia, moderatio, intellectus, ingenium, memoria, stabili quodam nexu adherent homini, nec auferri a nobis nisi cum uita possunt: haec uere nostra sunt bona, haec dum luce inter mortales fruimur, uitam praestant suauiore, postquam migramus ex hoc seculo spem dant felicitatis aeternae. Cum ergo has dotes natura tibi concesserit, & parentis cura in te illas auxerit, monitum te esse uolo ut serues bonum quod est in te. Ad quam rem maxime necessarium censeo literarum studium quo iam incitatus existis. Quia tamen iam illas uideris quasi aliquid iugum abiecisse, non erit ab re si te ad eas coner reducere. Non enim ut aliqui arbitrantur, idcirco principes discunt litteras, ut latinum scientes participare cum alienigenis quaxant. Nam etsi hoc frugi est, alia tamen nobilior ratio est. Quoniam enim omnis bene uiuendi norma literarum studio continetur, ideo illas expedit nosse. Nec sat est imbuisse principi nisi & ultra progressus fiat. Seculi tamen principes nostri plerumque illas ad Philosophos relegant, aut iuris interpretes, tanquam principes non deceat bene uiuere. Oro igitur te ne his auscultes, quoniam nemo in clarum uirum aut famosum principem potest euadere, nisi cum naturae

Eee doti-

dotibus adiunctam habeat doctrinam. Omnes iam qui superioribus seculis claruerunt principes, studiosi literarum fuerunt. Philippus Macedo Alexandro nato gauisus est, quod eo tempore filium habuisset, quo florebat Aristoteles. Nec Alexander hac qua tu nunc es aetate literas a se relegauit, sed profectus in Asiam Aristotelem & Calisthenem magistros secum duxit, nec audire Philosophiam inter armorum strepitus, ac tumultus cessauit. Felix nimirum si uitio uinolentiae caruisset. Alcibiades & Themistocles qui apud Graecos illustres habentur, studiosi fuerunt Philosophiae. Epaminondas Thebanus qui Graeciae princeps est habitus, non minorem literis quam armis operam tribuit. Transio ad Romanos. Quid limatius, quid eloquentius scribi potest quam ea commentaria quae Iulius Caesar de se condidit? Is enim cum in Gallia bellum gereret, diem armis, noctem literis dedit. Haeres eius Augustus & orationem solutam & carmen optime dictauit. Extantque adhuc eius elegantissimi uersus in Aeneidae laudem. Quid Fabios Cornelios aut Catones referam? Quid de Pompeio dicam, qui tam affectus literis fuit, ut aegrotantem Posidonium Philosophum, quamuis consul ipse foret, non omiserit in chado uisitare. Cato cum esset Latina plenus doctrina literas Graecas diu contempsit, postea propositi poenitens quod iuuenis spreuit, senex concupiuit. Nec dubitauit senium suum literis peregrinis imbuere & ad Graecam uolubilitatem os contorquere. Recte hi quidem, qui & si principatum haberent dominarenturque populis, seruire tamen literis uoluerunt. Sed norant illi Platonis uocem quae dicta diuinitus, tum a Cicerone tum a Boetio refertur. Beatas scilicet fore respublicas si rectores earum studere sapientiae contigisset, quae sapientia haud dubium ex Philosophiae fontibus hauritur. Tu tamen fortasse fabulosa reris quae de antiquis sunt scripta, qui & in otio negotium, & in negotio otium diligenter referuntur curasse. Sed hanc opinionem possunt tibi auferre nonnulli uiuentes, qui etsi reipublicae praesint, & munerera regant arduissima, disciplinas tamen non negligunt. Leonellus Marchio Estenses tam eleganter scribit, ut nihil inter eius & Ciceronis literas putes distare. Sororia de Marchione Saluciarum, dicuntur Marchionis. Mantuae filij & arma tractant & literas colunt. Alfonso Rex Aragonum, cui & Sicilia paret & illa Italiae pars obedit, quae olim magna Graecia dicebatur, qui totiens uictus tandem uicit, & aduersam fortunam in fauorem sui conuertit, nunquam in castris est sine libris quocunque it, illuc & bibliotheca sequitur. Siue in tectis est, siue in tentorijs manet, singulis diebus aut legit aliquid aut audit. Egredior Italiae et penitus toto diuisos orbe Britannos petam, ubi dux est Cleocestriae qui regnum, quod modo Anglicum dicimus, pluribus annis gubernauit: huic tanta literarum est cura, ut ex Italia magistros ascuerit poetarum & oratorum interpretes: Vides ne quia & hoc seculum principes literatos admittit? Inter hos & tu poteris numerari, si quod coepisti studium, fueris profectus. Nec enim ideo literatum te dicam quod Latinum pronunties. Nam etsi hoc pulchrum est, coruis & picis datur. Vincto Anthonio cum rediret Octavianus, edoctus Latinum coruus, salue inquit Auguste Caesar imperator. Huic simile Persianum illud. Qui expediuit psittaco suum therepiscasque docuit nostra uerba conari, & addit causam magister artis ingenique largitor neutri. Quid tamen tibi uidetur cum uenit Vngarus, aut Italus, aut Gallicus, latineque fatatur, cum tu adolescens illos intelligas, alij senes tanquam surdi audiant. Pulchrius tamen erit & tunc te literatum uocitabo, cum Oratores intelliges, cum Philosophos nosces, cum Poetas tuapte percurras. Hoc tibi fortasse grande uidetur & arduum nimis: haud sice est: Nolo te noctes diesque libros uolueres. Sed unam duntaxat cuiuslibet diei horam exposco, quam literis praebes. Illud autem curae tibi esse uolo, ut doctus sit quem audias, & prudens quem sumas magistrum: nec te uana titulorum ambitio fallat. Non enim propterea doctior est aliquis, quod magisterij nomen aut Parisijs est aut Athenis sortitus. Ille autem peritus est, qui naturali praeditus ingenio, uigili cura perscrutatus est magistros artium autores: qui cum multa uiderit atque legerit librorum uolumina, tum memoriae plurima commendauerit, qui non solum diuinis literis, sed etiam secularibus sit imbutus. Ex his unum apud te uellem degere, quo cum pro tuo loquereris arbitrio, qui

A qui tempus docendi non ex se sumeret, sed tua ex uoluntate, qui cum uelis legat, cum nolis taceat. Sed tuum erit quot diebus uelle aliquid. Namque postquam biennio hanc modum seruaueris, nimirum plus te lucri ex lectione corrasisse putabis, quam si prouinciam aliquam sis adeptus. Ego quidem laudo aedes tuas militibus plenas esse. Hi enim sunt qui tutantur patriam, & decorum est armorum gloriam principem enitere: sed nullum apud te fore uirum doctum, nec laudo nec probo. Sicut enim milites pascis ita & doctrinarum institutores nutrire posses, qui te iusti & iniusti differentias & limites edocuerent, uirumque redderent ex omni parte perfectum. Non decet te illos sequi qui tui sumptus minuunt, doctores excludunt, leones tamen pascunt: sicut est illud Iuuenalis: Non habet infelix munitor quod mittit amico, Quintiliae quod donet habet, nec desuit illi. Unde emeret multa pascendum carne leonem iam domitum. Et ironice subiungit: Constat leniore belua sumptu. Nimirum & capiunt plus intestina poetae. Sume igitur tibi grandis doctrinae aliquem uirum, nec parcas expensis ubi ingens redundat emolumentum. Quaeis fortasse quod emolumentum? Edicam paucis, ne literarum utilitatem contempnas. Postquam enim uiriles attigeris annos, hoc tibi honoris & commodi erit, ut te in consilio loquente ceteri sileant, cum tu unus plus omnibus sapias: Nemo te decipere poterit, nemo dicere audebit, hoc aequum & hoc iniuum, nisi uerum id esse manifeste cognouerit. Si quis praesumpserit inhonesti aliquid suadere praesto eris rationibus confutare. Si affari uolueris populum, quo pacto loquendum sit litera te instituent. Si autem laudare aliquem aut uituperare uolueris, & Quintilianus & Cicero te docebit. Si bellum suscipiendum erit, & armis opera danda, Vegetius modum ostendit & Liuius & Quintus Curtius & Iustinus & Lucius Florus & Suetonius & Salustius crispus, & historicorum curius. In quibus & Alexandri magni fortitudinem, & Hannibalis calliditatem, & Fabij uersutias, & Scipionis prudentiam, & Iulij Caesaris disciplinam militarem & Sertorij ac Marcelli audaciam, & Iugurtae sagacitatem, & omnium qui res bellicas gesserunt, artes inuenies. Nunquam tam multa experundo uidebis quam multa legendo perdisces. Si quomodo rempublicam gubernes scire uolueris, legendi erunt tibi Politicorum libri, quos Aristoteles composuit, & Leonardus Aretinus Latinos fecit. Veterem autem translationem tibi nequaquam assumes, quia & eloquentiam uitiat, & intellectum minus uexat. Ad regendam familiam & reipsum, utilis erit Oeconomica, Ethicaque Aristotelis, tum de officijs Cicero & epistolae Senecae omnesque libri ipsius: Quomodo regenda sit uxor, scripsit Franciscus Barbarus Venetus. Quomodo liberi educandi, Plutarchus. Quomodo te cum amicis habere debeas, & quomodo in senectute, Cicero. Idem quoque de mortis contemptu & aliarum passionum scripsit in Tusculanis. Morales uirtutes quomodo amplectendae sint, & hi quos modo retuli autores, & post eos Macrobius facunde tradiderunt. Vis agriculturam cognoscere, Vergilius Georgicorum te admonebit. Vis orbis situm mentis oculis perlustrare & diuersarum prouinciarum situs ac mores intueri, & quid quaeque regio ferat, & quid quaeque recuset, a sit Plinius de naturali historia, a sit Ptolemaeus, Solinus, Isidorus Hispalensis. Vis coeli sidera & planetarum cursus & grandinis & pluiarum & fulminis causas scire, ad Aristotelem redito, Senecam, Vergilium. Vis Regum mores & fastidia principantium perscrutari, secundum Senecam in Tragedijs legito. Vis plebeos homines & milites gloriosos & lenonum insidias & seruorum deceptiones ut evitare illas possis intelligere, Plautum tibi & Terentium assumito. Vis quomodo fulminanda sint uitia edoceri, Horatius, Iuuenalis, & Persius in promptu sint. Vis pastorum consuetudinem cernere, Bucolicon Vergilij habeto. Vis fabulas gentium, & fastos, & tristium miseras, & amantium epistolas & amoris remedia nosse, Naso te uersibus erudiet, nec Statius Thebaidos uel Archileidos inutilis erit sententijs grauibus ubique refertus. Post haec uero ut fias perfectior, & cum de religione cogites, tum de salute animae, Hieronymi libros euolues, Augustini, Ambrosij, Gregorij, Lactantij, Cypriani, Leonis. Scripturam sacram semper domi habebis, & nunc uetus nunc nouum

in ueberis testamentum. Hæc quæ nunc scribo, si quis doctus extra Italiam legeret, me maxime argueret quod inter autores legendos non numerauerim Hugonem de sancto Victore, aut Alexandrum de Ales, uel Magnum Albertum, uel Petrum Blefensem & Nicolaum de Lira & Alanum, & hanc nouorum turbam. Sed tu caue ne istos audias. Nam etsi docti sunt, docere tamen alios nequeunt. Ego tibi id suadeo quod per me rectum puto, nec somnio. Sed uiros totius Italiæ peritissimos in hanc sententiam habeo concurrentes. Crede mihi nihil discendum est quod dediscere oporteat, sed illis in autoribus te exerce qui sunt probatores. Suscipere namque semper optima debemus ad imitandum. Tu ergo hos sequeris, hos audies, hosque leges quos tibi prænominaui, si uis & multarum rerum sciens & princeps, toto in orbe secularis & mirandus haberi. Interueniendum tamen non suadeo ut * coniunctus hominum fugias. Nec te solitarium esse uolo, nisi cum meditari aliquid uoueris, & in secessum mentis progredi ad aliquod tempus: immo suadeo ut sis affabilis, ut communis omnibus, ut te uidentium præbeas, ut nunc hos nunc illos alloquaris, ut consilia ingrediaris, ut Conciones adeas, ut populo te exhibeas, & per te loquaris. Scio namque frugi esse quæ homines literis didicerunt experimento comprobari. Nec ego hos homines laudo, qui sic se literis dedunt, ut res cæteras parui faciant, qualem fuisse Democritum Diogenemque constat, qui sibi duntaxat uixerunt. Illi sunt omni laude & præconio digni, qui & reipublicæ seruiuerunt, & literarum studia non omiserunt, ut & Platonem, & Aristotelem, & Demosthenem, & Iulium, & Ciceronem, & Plinium, & Macenatem, & Augustinum fecisse comperimus. Hi namque quod ex literis hausserant, in administranda republica exercebant. Idem & tu facies si uir & princeps optimus esse uoueris: literis suum tempus et suum reipublicæ dabis. Nunc iudicium facies, nunc tenebis consilium, nunc arma tractabis, nunc rem familiarem respicies, & in his omnibus quid literæ ualeant experieris, & ocij utilitatem cum negotij commodo coniungens, miram omnibus de te spem facies, & uel solus uel cum paucis orbe toto mirandus habebis princeps. Nec tam splendor formæ tuæ qui est egregius, nec uestes aureæ aut ornatus crinium, & equorum pompa tantum te honestabit quantum ipsarum decor literarum & uirtutum fama. Quorum facies si uideri possit (ut Aristoteles inquit) pulchrior est quam Lucifer aut Hesperus. Ad hæc autem sicuti mihi uidetur iam tuapte incensus es. Cum enim subditi tui nuper ex Athesi uenientes Maestati Regiæ supplicarunt ut te ad regendam prouinciam mitteret, Non sum, dixisti, adhuc adeo maturus ut gubernare patriam possim. Digna uox quæ tuo progreditur ex ore, & quam omnis laudatura sit ætas. Conuertit enim quid ferre reculent & quid ualeant humeri quelibet meditari cum aliquid est gerendum, quia cui læta potenter erit res sic demum rectè se habebit. Nam quod Bias ait, Magistratus uirum ostendit, nos rectissime de principatu dicemus. In quo qui moderationem seruat, dijs est quam hominibus similior. Nec enim arduum est in paupertate seruire continentiam, sed ut Marcialis ait, difficile est opibus non tradere mores. Magna peccandi facultas sequitur principatum, adest irritamen gulæ, copia uini, & quæ sitorum undique cibariorum, & lautæ gloria mensæ, ut uerbis utamur Lucani. Sunt mulieres formosæ quæ tum oculis, tum uerbis, tum osculis, tum amplexibus adolescentulorum mentes & oculos fascinant: assunt corruptores, adulatores, ioculatores, histriones, qui arcem adolescentiæ undique nituntur expugnare. Ille auaritiæ cultor Venalem iustitiam facit. Suscipe, inquit, hoc & commendatum habe. Qui dat perliberalis est homo, et habet multum quod det: alius ad iram prouocat, in te inquit peccauit, suscipe gladium, uindicta scelus. Tu princeps iniuriam feres quam nec priuatus impunitam relinquere. Mulier, alius inquit, formosa te amat & amore tuo moritur, cur non compatieris & misereris adolescentulæ & gaudes cum ea. Eamus uenatum, ait uir robustus, quid torpes? ceruorum greges & aprorum clausi sunt. Spectaculum tibi pulchrum præbebo. Veni, mitte hos senes respublicas tueri, Tu letus esto dum tempus fert.

Ad

A Athi quibus in Palatio uiuendi est caua, quid stas, inquit, princeps, iam epulæ allatæ sunt & frigescent, ueni dum accipenser calidus est, & antequam fumare lepus desinat. Squilla est optima, & aper & polentus in mensa, quid stas & uoluptatis tantum amittis. Multi uitia suadent, pauci uirtutes. Quid faciat adolescens, cuius ætas parum per se roboris habet, & cuius animus à natura procliuus est in libidinem? Vix grandæui homines resistere tot blanditijs potuerint, ne dicam adolescentes. Sed aiunt aliqui: Consilium habebit princeps, maiores natu astabunt, quid sit agendum. Priores patris censebunt: scitum est, sed omnes qui principem coronant, facere illum amicum student, & non quæ sunt apta, sed quæ iocunda putant in consilio dicunt, & nititur per se quisque ut charior sit, nec est qui libera proferat animi uerba. Et quamuis pars bene consulat, liberum est adolescenti quos uult sequi. Et quia inexpertus est parumque pensit habet, non quod expedit, sed quod libet plerumque amplectitur. Et quippe quemadmodum mea fert opinio, Aut maturum esse principem oportet & suo consilio fretum, aut adeo rudem, ut in modum trunci nihil per se disponat, sed quod maior pars suadet executioni mandetur. Nam qui aliquid scit, minus tamen quam satis est, periculosus est reipublicæ & imperia sæpe subuertit, cum non ad rationem sed ad libidinem regat. Hinc est quod in libris Regum puellum octo annorum bene rexisse comperimus, siue is septem annorum fuit Ioas filius Ochoziæ. Non enim is rexit, sed eius satrapæ regnum administrarunt. Est autem principatus irritamentum quoddam uitiorum, & admodum pauci reperiuntur qui non aberrant, cum frenis omnibus sunt soluti. A Saul usque ad Sedechiam nouem & triginta reges in Iuda & Israël fuerunt, inter quos solum octo boni connumerantur, reliqui uero ignari, imperiti, indocti, impotentes, auari, superbi, iracundi, crudeles, libidinosi, adulatorum & stultitiæ serui, qui ambitione nescio qua effrenata tanquam ad pestem mortalium nati idolis seruietes, bellis semper indulserunt, pacis atque ocij hostes fuerunt. Et hi tamen in populo Dei regnabant, & horum plerique per seruos domini Prophetas fuerunt uncti. Nec Salomon quamuis scientiam & sapientiam à Deo fuisset assecutus perseuerare potuit, sed adamauit mulieres alienigenas, & his copulatus est ardentissimo amore. Fueruntque ei uxores quasi reginæ septingentæ & concubinæ trecentæ: & auerterunt mulieres cor eius ut sequeretur deos alienos. Nec Dauid quamuis esset electus à Deo, uitijs caruit, siquidem & homicidium simul & adulterium perpetravit, quod non fecisset dum pastor erat, sed eum licentia regni protuocauit. Quid alius faciat cui minus sit roboris? quid iuuenis? quid adolescens? an est aliquis qui annis teneris dominium censeat committendum, cum sæpe robustior ætas sub illo deficiat. Prudenter tu quidem qui patrueli & sanguini tuo potius quam alijs credidisti, nec dominatum prius suscipere quam peritiam uoluisti. Alius fortasse aliter fecisset qui opinione inflatus sui, quid ad me dixisset obedientia ista? ego iam liber esse uolo, iam scio bonum & malum, quid melius est quam imperare: dicam illi fac, & faciet: iam ut euolem tempus est. Sic Dedali filius, ut est in fabulis. Namque cum pater alarum remigum sibi & filio, cæra & pice coaptasset ut laborinthi carcerem fugeret, liquidum petijt aërem, & sequere me, inquit, Icare, nec à me quoquam recedas. Paruit ille tam diu quoad timor artis mansit ignotæ: ubi uero iam se uolandi scium putauit, nec se amplius rectore credidit indigere, iustum patris egresus, percussis amplius alis uagari coepit, & modo huc modo illuc discurrens, ac continuo altius euolans, regionem igniferam attigit ubi dissolutis alarum compaginibus & omnipenna solis ardore perusta ruina fecit, & nudus in mare cecidit, quod adhuc eius ex nomine uocatur Icarium. Prosequor iterum fabulas. Phaëton filius Phœbi patrem rogauit sibi ut quam peteret rem concederet. Iurauit per Stigem patrem nihil se negaturum. Filius currum solis sibi regere dum committi postulauit, poenituit Phœbum promissi, scientem tanti regiminis impotentem natum: sed quia iurarat negare non potuit. (Quamuis Cicero in Officijs hoc iuramentum potius re-

Eee 3 scitæ

* alijs conueniens.

scindendum putasset.) Ascendit curram Phaeton, gloriabundusque lora recepit tumque & se regem & Deo similem arbitratus est, ubi uero ad medium caeli est uentum, cum solis aequos inhibere non posset, illique uagarentur & mundum omnem ignibus conflagrarent Iouis fulmine ictus est, & in Eridanum praecipitatus. Hisce figmentis admonent quemlibet poetae, ut antequam praesit & dominetur, uires suas rigide metiatur ne sub pondere ruat, quoniam onus est non uoluptas alijs imperare. Si modo id uolumus cum ratione efficere, & eum finem regere propter quem reges sunt instituti. Leges Romanae quae ab Atheniensibus & Spartanis quas tradiderunt Lycurgus & Solon, sunt ortae, pueros usque in annum quartumdecimum sub tutela esse uoluerunt. Post hanc aetatem in annum uigesimalium quartum, curatores adolescentibus dabant. Nam ante hoc aetate infirmam censebant aetatem. Eam ob causam cum duo Scipiones a Carthaginensibus in Hispania fuerunt occisi, & Hannibal armis Italiam premeret, iterum secum exercitum duxit in Hispaniam patrem et patruum ultimum. Scipio Africanus maior repromittens diu per senatum reiectus est, quod quartum & uigesimalium duntaxat annum esset natus. Tandem cum esset alius nemo qui se diceret profecturum, prouinciam necessitate magis quam uoluntate senatus obtinuit. Carthaginenses eorum imperatore defuncto Amilcare, imperium filio, qui iuuenis erat, committere recusarunt. Nec Hannibal prius dux Poenorum creatus est, quam ante esset occisus qui patri successerat. Rex Numidia Malsinissa filios moriens, quia iuuenes erant, Romano populo & praesertim Corneliae familiae commendauit. Quid tibi gentilium gesta commemoro? Prohibent sacri Carthones ante uigesimalium quartum annum fieri quenquam praesbyterum, aut Pontificem ante trigesimalium. Referamus aliquid ex ueteri testamento. Nam et ibi quoque consilia iuuentum ad regimen patriae immatura uidentur. Mortuo Salomone qui super duodecim tribus regnabat, uenit filius eius Roboam in Sichem ubi congregatus erat omnis Israel ad constituendum eum regem. Et dixit multitudo, pater tuus durissimum iugum imposuit nobis. Tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui & de iugo durissimo, & seruiemus tibi. Qui ait, ite ad tertium diem & reuertimini ad me. Cumque abiisset populus, inijt consilium Rex cum senioribus qui responderunt. Si obedieris hodie populo huic, & petitioni eorum cesseris, locutusque fueris ad eos leuia, erunt tibi serui cunctis diebus. At ille reliquit consilium senum, & adhibuit adolescentes qui nutriti fuerunt cum eo, qui dixerunt ei. Sic loqueris populo huic: minimus digitus meus grossior est dorso patris mei, & nunc pater meus posuit super uos iugum, ego autem addam super iugum uestrum: pater meus caecidit uos flagellis, ego autem cadam uos scorpionibus. Fecitque sic, & irritato populo recesserunt ab eo decem tribus, qui constituerunt sibi Regem Hieroboam filium Nabath. Scissusque est Israel in perpetuum: quia inexpertus Rex consilia iuuenum recepit: Melius fuerat illum iuuenem infantem fuisse. Nam tunc Ochozias filius Ioram duos et uiginti natus annos regnum accepit in Israel, & afflixit populum domini & fecit quod malum erat coram Deo. Nec aliter se habuit Acham filius Ioatham qui uiginti annorum erat cum regnare coepit in Iuda. Nemo peior quam Manasses inter Reges fuit, qui xxxi aetatis anno suscepit imperium. Similis ei filius Amon fuit qui regnum, xxxi aetatis anno inchoauit, & a seruis suis propter scelera quibus implicatus erat occisus fuit. Quid Ioachim referam & duos Ioachim patrem & filium, aut Sedechiam nomine, qui perdita Hierosolyma captus a Chaldeis prius ante se natos suos occidi uidit, postea priuatus est oculis. Hi omnes infra llii. & xx annum regnare coeperunt, & quoniam inexperti erant, malum coram Deo gerentes, & se & suos populos pessundarunt. Quorum stultitiae contraria est adolescentia tua, quae licet quantum in hac aetate potest esse multum prudentiae sortita sit, spemque maximam de sua sapientia praebet, non tamen prius ad regendam prouinciam mitti uoluit, quam & robur aetatis et rerum assequeretur experientiam. Sciebas namque tuapte ingenio quoniam non reclusus sed regendus

A dus ires, quod sub patruale tuo Caesare nostro sapientissimo potius quam sub alijs tolerare uoluisti, ut interim dum aetas crescit Regiam Maiestatem secutus, interis consilijs, iudicia noscas, res arduas uideas, uiros sapientes audias, dietim fias rerum experientia doctior. At cum his seruandum est quod supra dixi, ut temporis aliquod spacium concedas literis, quae reliquas uirtutes tuas condiant & illustrent, quibus si fueris, ut te spero futurum, rite imbutus, cum ad regendum uenies non par alijs, sed omnium principum eris speculum, teque uicini omnes suarum litium moderatorem & arbitrum faciet. Et quemadmodum ad uisendam sapientiam Salomonis regina Saba, & alij Orientales concurrerunt, sic te totus occidens uenerabitur & septentrio, & ad famam tuae prudentiae infiniti uisuri te uenient. Eris enim quasi Iosias alius filius Amos, populum tuum recte gubernans, nec ad dextram, neque ad sinistram declinans. Age igitur princeps optime & adolescens clarissime dum tempus habes incumbere literis, edisce sapientiam & studio te praebere. Nec sit tibi cura si res aliqua in Aethiopia sunt innotuere: illas enim patruelis tuus componet, & pro sua eximia tum sapientia, tum bonitate pacabit, teque cum tempus adierit, & dominio & uirtutibus actum remittet in patriam. Interea regimen recte illi commissum est, quia indiget Aethiopia regione propter finitimos plures, qui tuis inhiant terris & apertis faucibus expectant quomodo tuum possint patrimonium deuorare: nec aliud uerentur, quam nomen regium imperialemque dignitatem. Et licet nonnulli aliqua in praesentiarum teneant, melius tamen regio quam ducali nomine compescitur: qui, si tu regeres, adolescentiam contemnentem tuam, acerbius affligerent terram. Sed mitto haec quia tu te scisti quid esset agendum, & te Regi commendasti. Meum est te hortari ut literarum quanta sit utilitas, quantumque fructus nosceris. Non nihil horarum studio tribuas, quod iam tibi satis arbitror persuasum. Non eloquentia mea, quae nulla est, sed bonitate tua, qui ab ipsa natura scire uideris, amorem scientiae. Sed facio iam finem, quia rumor, uociferatio & strepitus in quo sum, non fert ut plura dicam. Venio enim inter clamores qui rumpent somnum Druso uitulique marinis. Vnicum est toti Cancellariae receptaculum: complures sumus unis in aedibus commensantes & combibentes. Nec formicae tam pressae in suis atris quam nos una in auleola degimus. Apes distinctae cellulis in aluearibus delite scunt, nos uno in coelauo uelut oues in septis alter alterum premimus, nec spueret quisquam potest, nisi alterius commaculet uestem. Tantumque inter nos seruamus silentium, ut picas in nemoribus uel cornices, aut in paludibus ranas audire censeas te. Miror mei qui tantum exprimere tibi potuerim. Sed hoc forsitan nimis est tibi, qui iam literas quasi iugum aliquod abiicisti, & nunc magis uocandus es ad studium quam trahendus. Illud mihi molestum est, quod ad te scribens inter uexationes plurimas perpolire non potui, quod te legere speraui. At tu ueniam dabis, & loco, & ingenio lo meo, quod tam hebes est, ut nesciam in tumultu, sed uix inquiete ornare queat, quod scribit. Vale iam tandem, & me quantum Caesar permittit tuum habeto. Ex Creta.

Amoris illiciti medela, Epist. CVI.

Aeneas Syluius Poeta, Nicolao Vuartenburgensi, S. P. D.

Q Verebaris mecum nocte praeterita quod amori operam dares, nec delibutum ac uiuicium animum soluere posses. Dixisti te nec uirginem, nec nuptam, nec uiduam amare, sed mulierem quamuis pulchram meretricem tamen, quibuslibet uiris precij causa sese substernentem. Id tibi molestum esse aiebas, libenterque amorem, hunc uelle te postergare, sed uiam modicum nescire quo fieri liber & amore uacuus posses. Nam & si plures sacerdotes consulueris, neminem tamen remedia quae tibi uiderentur efficacia, protulisse dicebas. Rogasti igitur me magnisque precibus efflagitasti, gricuni tuae ut aliquam afferrem medelam, ac iter ostenderem tibi quo posses ardentis amoris flammam effugere. Parebo desiderio tuo: Salubria praebeto tibi remedia si

Ecc 4 ea ample-

ea amplecti uolueris. Nec uerebor medici culpam mihi adscribi, si tu obedientis aegro-
 ti personam susceperis. Quamuis arbitror quos consuluisti sacerdotes, satis tibi fecisse
 si praecepta tenuisses quae illi dederunt. Sed tibi uisa fuerunt fortasse grauiora. Nam
 cum dicerent fuge illam, nihil sibi loquaris, nihil de illa audias, durum uerbum uisum
 est. Ac febricitans quoque inuitus audit frigida pocula sibi negari. Si tamen sanari uult
 quod medicus mandat, diligenter obseruabit. Tu ergo mi Nicolae, si uis amorem eua-
 dere, liberque fieri, praepara te, ut quae praecipiam facias. Noscito aegrotum te fore ma-
 ximaque infirmitate detentum, & propter sanitatem, dura & aspera esse plura subeun-
 da. Nempe aegrotus est mi Nicolae omnis qui amat. Ac ne dum aegrotus, sed ser-
 uitate etiam captus atque insanus & amens. De amore inquam illicito. Nam De-
 um colere, & amare parentes, uxorem & liberos uirtutis est, non uisus, sanitatisque non
 aegritudinis. Ac tu amorem illicitum sequeris. Quid tu esse amorem illicitum, de quo
 iam loquimur credis? Veteres putarunt illum ex Venere Vulcanoque natum puerum
 caecum, alatum, sagittam in manibus habentem, quibus uiros ac mulieres feriens, ar-
 dorem dilectionis infunderet. Apud Vergilium legimus: Nunc scio quid sit amor
 duris in cantibus illum Ismarus aut Rhodope, aut extremi Garamantes, Nec generis
 nostri puerum, nec sanguinis edunt. Sed error hic mortalis populis fuit, qui uerita-
 tem attingere non potuit amor, ut in Tragcedijs inquit Seneca. Nihil aliud est nisi uis
 quaedam magna mentis, blandusque animi calor iuuentutis, gignitur luxu, ocio, & inter
 laeta fortunae bona nutritur. Hic mentem hominis eripit, iudicium omne peruertit,
 sensum hebetat, animum extinguit. Namque cum mulierem diligis non in te sed in
 illa uiuis. Quid igitur peris est quam uiuentem non uincere, quam sensum habentem
 non sentire, quam oculis praeditum non uidere? Equidem qui amat in alium mu-
 tatur uirum, nec loquitur, nec facit quae ante solebat. Hinc Parmeno apud Terenti-
 um: *Di boni quid hoc morbi est? adeo homines mutari ex amore non cognoscas eundem esse?* Putat Comicus morbum esse amorem, nec male putat: nam & apud
 Macrobius luxuriam quae uel mater amoris est, uel filia, teterrimi morbi partem Hip-
 pocrates esse dicit. Hic morbus plerumque iuuenes aggreditur: sed uiros quoque se-
 nefque uexat: tantoque periculosior & risu dignior est, quanto persona quae capta
 est, aetate aut scientia censetur praestantior. Cum ergo Hyppolite captus sis amoris
 seruus, scias te morbosum esse. Si morbosus es liberari stude. Nam quis morbum
 patitur, qui curari non uelit? Sane ut morbus grauior est, acerbior, periculosior, eo mor-
 bosi maior est de sanitate cura. Tua infirmitas magna est, sit & curae diligentia magna.
 Cogita mi Nicolae quo in statu es. Tu nihil te extimas, quicquid tibi eueniat leue est.
 solum super amicam anxius es. Non parentes, non necessarios, non benefactores ma-
 gnifacis. Solus tuus animus in amica est. Illam amas, illam promoues, illam somnias,
 de illa cogitas, de illa loqueris, de illa suspiras, nihil agis quin memoriam eius habeas.
 En stultitiam, amentiam, morbumque teterrimum. An non est petenda cura? Quis
 non hoc morbo sanari uelit. Ceterum ad salutem tuam haec sunt necessaria Nico-
 lae, quae si feceris sanus eris, si neglexeris, sepelieris in morbo tuo, nec te quisquam iu-
 uari poterit. Cogita primum quam remota a praecipis Dei recessisti, qui cum debe-
 as Deum ex toto corde diligere, creaturam amasti, & in ea omnem tuam delectatio-
 nem posuisti, sic enim factus es idolorum cultor. Nam qui creaturam Deo prae-
 ponit, idolatra est. Negabis te idolatram esse, quasi non praeponas creatori creaturam?
 At si uerum fateri uis, plus tuam amicam diligis quam Deum. Nam quae Deus man-
 dat negligis, postergas, contemnis. Quae uult amica summa cum diligentia curas
 adimplere: & hoc nempe est praeferre mulierem Deo. Heu quam magnum est ma-
 lum, quam periculosum, quam detestabile creaturam sic amare ut Deum paruis facias? Deus
 cum esses nihil, te aliquid esse fecit, ut possis scire diuina, sacra, & uiam qua itur in coe-
 lum. Ipse quoque Deus cum ob culpam primi parentis tu & ceteri homines Paradi-
 sum

Auende.

A sum amiseritis, nasci pro te uoluit, fieri homo, capi, caedi, uituperari, crucifigi, mori, ac
 suo te precioso redimere sanguine. En quam magna ingratitude est, iniquitas, inhu-
 manitas, feritas, hunc qui tanta pro te fecerit, propter uilem relinquere mulierculam,
 hoc satis te ceterosque Christianos mouere debet, ab amoribus illicitis Deo soli seruire.
 Sed cogita ulterius, quid agis Nicolae? Pulchra tibi uidetur amica tua: credis ne sic
 semper pulchra erit? Res est forma fugax, ut inquit Tragcedus, mulier quae hodie for-
 mosa est, cras deformis erit. Quid tua bona perpetua & immutabilia pro caducis mu-
 tabilibusque permutas? Sic ut putas spectabili forma mulier, leue hoc bonum est. Ni-
 hil forma mulieris est, nisi moribus adiuta. Castitas est quae foeminam laudat, non for-
 ma. Tu non castitatem sequeris, formam solum amas. Forma haec uti flos agri
 decidit. Rosa mane rubet, sero languescit. Nihil formosius est uirtute atque ho-
 nestate: si hanc intueris multo tibi formosior uideretur quam tua sit amica. Etenim
 nec lucifer, nec heperus tam decorus est quam ipsa facies honestatis, quam qui relin-
 quit propter mulierem extima oro quam sit delirus & amens. Ceterum Nicolae, ut
 tecum non multis utar, Haec quam amas mulier, non tua sola est, sed complures eam
 habent. Nec ipsa te solum amat, sed alios quoque diligit. Quid tu in turba uis face-
 re? Cogita te iam esse iam uespero, iam senem, iam meriti proximum: Vis ne cum iuue-
 nibus contendere? uis cum robustis pugnare? Quid tibi in eo praedio quaeris, in quo ui-
 ctor succumbes? Magna res est uirum senem a iuuenibus extorquere mulierem. Sis
 tamen potens, ut extorqueas, quid uicisti, cum praediu huiusmodi sit, ut uincens succum-
 bat. Quid est oro mulier, nisi iuuentutis expilatrix, uirorum rapinae, senum mors, patri-
 monij deuoratrix, honoris perniciosa, pabulum diaboli, ianua mortis, inferni supple-
 mentum? Cogita Nicolae, quot mala per mulierem obuenerint, cum Salomon, cum
 Holofernes, cum Sampson per mulierem decepti fuerint. Non te credas sic fortem
 esse, ut non illudaris. Sed quanto uis illis debilior es, incautior, imprudentior, tanto te
 ab eo loco semoue in quo potes decipi. Nihil est mulieris amor qui cum peccato sit.
 Non est in muliere stabilitas, quae nunc te amat, cras alium amabit. Quid tu hunc a-
 morem extimes, qui in plures diuisus est. Nulla mulier tam fixe aliquem amauit, quae
 ueniente nouo proco, nouisque precibus uel muneribus, non mutarit amorem. Mu-
 lier est animal imperfectum, uarium, fallax, multis morbis passionibusque subiectum, si-
 ne fide, sine timore, sine constantia, sine pietate. De his loquor mulieribus quae tur-
 pes admittunt amores. Nunquam haec stabiles sunt. Namque ut semel a recto trami-
 te recesserunt, iam se liberas arbitrantur, ut quocumque uelint uageantur, nec amplius
 uel mariti, uel amici timorem habent. Credo equidem illam coeundi foetidam uolu-
 ptatem tibi, quia iam senio exhaustus es, parum placere? Nam quod nedum tibi anti-
 quo & arido, sed iuueni humecto illa inepta, & spurcida uoluptas conferre potest? quam
 mox poenitudo consequitur: an non magna res est ammonitio illa, ac citatio siue com-
 mutatio quaedam, quae post peccatum euestigio mentem hominis cruciat? quam ini-
 quis est homo, qui totiens ammonitus non quiescit, qui punitus non emendatur, qui
 correctus non efficitur melior. Quid ille actus carnalis operatur, nisi carnis interitum,
 utinam solam carnem interimeret, & non occideret animam. At duo cum in-
 uicem coeunt uir atque foemina, quasi duo uasa testea mihi uidentur, quae inter se con-
 fricentur, donec rumpantur, & ad nihilum redigantur. Tu tamen non in coitu, sed
 in uisu sermoneque forsitan oblectaris. Quid obsecro in uisu est tam pulchri, ut non
 inuenias aliquid pulchrius. Pulchritudo quam debemus quaerere in caelo est, cui
 nulla potest res mundana comparari. In illa omnis perfectio est, mundana sem-
 per diminuta sunt. Illa perpetua, haec caduca: illa fixa, haec fluxa, hanc quam tu
 miraris formam, paulum quid febris eripiet, aut si morbus abfuerit, senectus non
 deerit, quae illam teretem succi plenamque faciem rugosam crispamque reddat. Si-
 cut illa quae nunc miraris membra, de cursu temporis arida, nigra, squalida, foetore
 ac spurcicia plena. Non oculi splendorem undique seruabunt: Foetebit os,
 collum

Mulier quid.

collum incuruabitur. Corpus undiq; sicco & arido trunco fiet simile. Cogita hæc & auerte spem, priusquam fuge quam priueris. Multo enim melius est rem contemnere quam perdere. Iam uero de sermone suo dulci, placido, & mellifluo, quo te dicis oblectari, admodum miror. Quid enim sermo muliebris in se dulce habet? Quid dicit tibi amicae? Nempe aut queritur, aut plorat, aut minatur, aut tibi inanes refert fabulas. Dicit quid cum uicina fecerit, quid somniauerit, quot oua gallina peperit, quibus floribus festa componantur. Omnis sermo mulieris de re uana leuius est. In quo qui oblectatur, & ipsum leuem esse oportet. Narrat tibi nonnunquam, & cum alio amatore, & quo pacto iacuerit, quid doni receperit, quam cenam habuerit, quibus uoluptatibus fuerit usa. Quae res non gaudium tibi, sed cruciatum afferunt. Sed accipe quae uelis gaudia in sermone amicae, eris ne amens rationisq; inops, ut non magis in alicuius docti uiri uerbis sermonibusq; læteris? Resume omnia simul, quae in amore sunt gaudia, rursumq; tædia, multa ista, pauca illa reperies, ueramq; illius sententiam dices, qui parum melius in multo felle mersum inquit amorem esse. Cum ergo Nicolae, totus amor de quo loquimur uanus, asper, amarus, damnosusq; sit, & hominum morbo grauissimo teneat, curandum est ut ab eo libereris: Cura autem ea est, ut menti tuae persuadeas malum esse amorem. Post hæc, declines amicae sermonem: ocius fugias, in negotio semper sis, uiros bonos qui te instruant sequaris, nulli ludo, nulli conuiuio intersis. Si quid largita est amica, abs te abijcias. Nihil penes te sit quod illius fuerit, puta illam esse nuncium diaboli qui te perdere uelit. Sint in memoria Christi beneficia quae tibi impendit. Cogita quot benefacienti premia in caelestibus sedibus, & quot malefacienti supplicia apud inferos preparata sunt. Cogita dies tuos assidue fieri breuiiores, instareq; semper ultimum. Cogita quia irrisui est qui amat & praesertim uir tuo maturus: Cogita instabilem mulieris animum, cogita perditionem temporis quo nihil est preciosius: Cogita dissipationem bonorum: Cogita uitam quam uiuimus breuissimam in hoc seculo, quam uis uoluptatibus sit dedita, & in alio mundo quam inquirimus nullum esse finem. Hæc t. tecum sedulo cogitaueris, praecipua tenueris, amorem quo cruciaris à te breui tempore relegabis, uirumq; te praestabis Deo gratum caeloq; dignum.

Frisingensis episcopatus desponsatur Henrico Schlick, Epist. CVII.

Aeneas Syluius Poeta, Reuerendo patri D. Henrico Schlick
electo Frisingensi, S. P. D.

Heri dum casus nescio, quis in curiam me duxisset, Ioanes Nieperg literas quasdam ducis Bauariae Alberti, sibi & Vuolthero Zebinger destinatas produxit, Vuolfgangocq; nostro legendas dedit. In his scriptum erat, Iohannem Cardinalem sancti Martini in Episcopum Frisingensis electum, ac rite confirmatum fuisse, nec aliud sibi ob stare ad possessionem adipiscendam nisi Regem & Caspare Schlick, quod sibi iniustum tum, tum inhumanum uideretur: cum ille ius haberet Caspar nihil tituli posset ostendere. Rogabantur ergo illi duo magnisque precibus orabantur, ut Cardinali essent auxilio. Regemq; hac infamia liberarent, quem totus orbis iniuriari, & uim facere Ioanni Cardinali cognosceret. Cardinalem uero iam esse propositi Regem uisere. Sed cum hi duo quasi regij currus aurigae forent, rotas uoluere deberent, & obuiare ne Cardinalem oporteret uenire, iniurias questum. Hæc ergo partim intellexi, dum legerentur, (nam arrigo aures cum Frisingensis ecclesiam audio nominari) partim uero exposuit mihi Vuolfgangus. Nihil illi ad hæc responderunt. Sed id bonam in partem sum interpretatus, quando lectura commissa est nostro. Si quid enim male mentis illi habuissent, non permisissent nos hæc scire. Nam qui nocere uult, eos fugitat qui possunt obistere: hæc uero literae cur scriptae sint, & cuius suasu tanto magis existimare potestis quam ego, quanto iudicium uestrum est ad coniecturam quam meum sagacius. Mihi non est uerisimile, hoc fuisse scriptum, nisi ex hac curia con-

monitio

A monitio processisset. Oportuit namq; prius scitum esse quiforent, & apud Regem audiri, & uestra partis defensores. Ac mira res ut eadem dies res contrarias tulerit, & nunc moestitiam, nunc lætitiã dederit. Verum est quod dici solet: Multa dies uariuscq; labor mutabilis xui. Retulit in melius nemo diem laudet aut damnet nisi adueniente fero. Hæc mane contigerunt. Sero autem ad me uenit tabellarius apostolicus, qui te queritans afferre literas tuae promissionis se dixit. Suscepimus eum omnes gaudio pleni, & in cœna nobiscum habuimus. Is quia non reperit, te statuerat se Vienam uenturum laturumq; literas. Sed amouit sibi hanc mentem retinuitq; apud me literas & prouisionis quae sunt numero nouem, duas clausas ad te remitto, & missiuas omnes, quae tum tibi, tum Cancellario diriguntur. Non uisum est mihi tutum principales literas maiori dimitti periculo. Scitis quia insidia sunt, & iam notum erat pluribus in hac curia hunc aduenisse nuncium. Satis est tibi has literas in Cancellaria fore. Nam & huc rediturae essent cum petenda possessio sit. Literae plenae sunt prouidenturq; tibi per reservationem. Et datae sunt omnes Senis ex die tibi noto. Ego hoc mane id Regi dicam non petens possessionem, quia nihil proficerem, & stultum est petere quod impetrari non potest. Scio hoc referuari in aduentum Cancellarij. Sed uolo Regem sciri nihil falsi per Cancellarium sibi scriptum fuisse de literis. Nunc mihi consultum uidetur, ut Cancellario mox scribam, & ut hanc meam epistolam sibi destines ne quid ignoret, ne uel alium in curiam mittat nuncium, & ut quam festinanter ueniat, puto possessionem haberi posse. Ego literas diligenter afferuabo. Non esset forsitan absq; usu certum nuncium illi rursus mittere, tu tamen fac ut libet. Et me si quid amplius acturum uis, scribe quia prona est obedientia mea. Vale optime.

Somnium de fortuna. Epist. CVIII.

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D. domino Procopio de Rabenstein
militi literato & praesentanti.

Noctu praeterita prius quam me quieti committerem, multa mecum de te locutus sum. Mirabar tuis uirtutibus non dari locum conuenientem, quia licet acceptus sis Caesari, non tamen ut par esset, efferrit te uideo. Nam cum reluceat in te nobilitas & probitas, non uideo cur inter primores poni non debeas. Accusauit ergo fortunam, quae tum honoris, tum diuitiarum creditur dispensatrix, pluraq; mecum, stomachatus dixi, ut quae uiros premeret bonos, extolleret malos, nec finem feci donec altus me somnus oppressit. Inter dormiendum uero mira per quietem sum contemplatus, quae tibi nunc referre decreui. Tu arripe aures resque tum miras, tum stupendas agnosce. Iam noctis decurso spatio, syderibus dubijs postquam pigri Boetae frigida sarata circumegerant, uisionem hanc habui. In locos laetos & amena uireta deueni, gramineus campus in medio fortunati nemoris erat, riuo cinctus & muro, duae illic portae, & altera cornea, altera candenti nitens elephante. Muri altissimi ex adamante constructi. Riuis immensae profunditatis. Nulli accessus ad portas nisi per pontes, qui tamē cathenis eleuati paucis aduenientibus dimittebantur. In ripis e regione portarum existentibus ingens uirorum ac foeminarum turba confedebant, tendentesq; manus orabant transmitti. Territus hac nouitate, dum hac et illac circumcurso, plures mihi obuij dantur quorum facies agnoscebam, nescio tamen quare factum sit, ut nemo mihi sermonis copiam faceret. Veni ad corneam portam, in cuius summo hæc uerba literis antiquis inscripta conspexi: paucos admitto, seruo pauciores. Auidus nosse quid foret interius, iuuenem qui supra turrim erat, magnis precibus obsecraui (incassum tamen) mihi ut fores paderet. Tum forte adolescens uenit magna comitante caterua. Cognosco habitum, ex Rheni partibus erat. Quisnam hic est, inquam, accedit me uir togatus credo me Italum nouit Italus, & Ludouicus est, hic ait, dux Bauariae, princeps elector qui tras illum murum nos ducet: at ego, mi uir impetra & mihi transitum, si quid iuris habet communis inter nos patria. Facia, inquit ille, uixq; locuti eramus cum pontib. dimissis Ludouicus ingressus est, et una secum quae plures alij q; saniori nominatim appellauit. Ego ut explorator sub pallio principis, qui Lur

* alias promissionis.

qui Ludouico hærebat, & unus ex Brandenburgensium Marchionibus uisus est latitans in traui. Illic florea prata, riuus tum lacte tum uino currens, frigidus fontis, lacus piscibus pleni, balnea suauissima, densi luci, uineta semper uuis onusta, arbores perpetui autumnis, quales hortus Hesperidum, uel Pheates habuisse creduntur. Poma quorum sola pascaris odore per syluas, feræ mansuetæ captu faciles: Volucres et æui, & cantui natæ, unicus est apud Aethiopes locus Heliotrazam nuncupatus, opiparis epulis semper refertus quibus, indiscretim omnes uescuntur: apud quem lacus tenuis laticis haustu saluberrimus. Hic plurima sunt huiusmodi loca, mensæ sub arboribus paratæ gemmatæ uasculis patrisque aureis oneratæ. Nullum ualernum comparari uino potest, quod ex uiuo saxo illic manat. Mella passim fluunt, arundineta saccharo plena. Omne genus aromatum ex arbore cadit. Auri & argenti inexhaustæ mineræ. Lapilli præciosi tanquam ceruisa in nemoribus pendet, uenustæ puellæ, elegantesque iuuenes perpetuas ducunt choreas. Quicquid musicum est, illic resonat. Non tam uoluptuosam suis sequacibus paradysum Mahometus repromisit, quàm hic uidisses. Dispensatores huc & illuc discurrebant, Bacchus Ceres & Venus. Sylua mirthea concubitus admittebat. Iam ego ex pallio prodieram cupidusque uidendi per medias latantium turbas ibam securus. Tum Vegius poeta Laudensis me aggreditur, & b, inquit, Aenea quo huc pacto uenisti, amplexus amicum exposui casum. Tu ille uoluisses te uocatum fuisse. Nam hic præter iussum heræ nemo manere potest. Illa si te uiderit mox iubebit expelli. Tum ego, quænam est hæc domina, cuius expectatur uocatio? Hera fortuna respondit Vegius, cuius munere omnes qui sumus hic feliciter uiuimus, illi totus obedit orbis, quicquid hæc iussit factum est. Tum ego, ergo tu ex felicibus unus es, qui solebas esse quàm miser. Sum inquit Vegius, dilexit me tandem hæc domina, summique Pontificis mihi gratiam conciliauit, Canonicumque Basilicæ S. Petri fecit. Ha, inquam ego, iam incipiam colere tuam dominam, si quos bonos euehit. Ego sæpe eam inuectus sum, quod malis bonam, & malam bonis eam uidebam. Scis quàm bonus fuerit Socrates? nunquam illi arrisit. Platonem, qui fuit Philosophorum maximus, in seruitutem redegit, Pythagoram semper uagari compulit. Ciceronem quauis ex Rethore consulere fecerit, in manus tamen postmodum inimicorum dedit, & Anthonij gladius interemit. Scipionem in exilium misit: Fabricium in catino terreo, seu ligneo comedere fecit. Primum Catonem paupertate grauauit, sibi ut manus consciret, alterum iussit. Aspice uiuentes. Quid Iuliano Cardinali sancti Angeli tot uirtutibus ornato repensum uides? Quid Iohanni sancti Petri? Iohanni sancti Calixti? ac Iohanni Tarentino eiusdem ordinis uiris? Quid est his quod uel probitati, uel scientia respondeat? Quis dicere potest, Casparem Cancellarium, quamuis ducem sibi coniugem copularit, dignas laborum retributiones tulisse, qui iam trium Cesarum Cancellarius fuit? Gulielmus de lapide miles insignis, non minus literarum quàm armorum sciens, qui mundum uirtutis agnoscendam cupidus peragrauit, quid suis meritis dignum est affectus? Campisius noster Philosophia plenus, qui sedis Apostolicæ seruitijs ætatem suam consecrauit, pauperior Codro est. Vnicus miles est, aut si comites habet, uix quatuor sunt. Procopius Bohemus in curia Cesaris qui licet literas amet colatque, indocti tamen atque hebetes sibi præferuntur. Nolo referre quos asinos uiderim exaltatos super cedros libani, qui etiam hodie florent homines sine literis, elingues, sine sensu, uix manus dextra quot habeat digitos norunt. Securius est mortuos quam uiuentes carperè. Quid deterius aut horribilius monstrum Nerone fuit? Quid Tyberio sceleratius: his tamen imperia, quàm Vespasiano & Tito pijs Cesaribus diuturniora fuerunt. Quid Domitiano turpius? bestiam tamen illam mundi ceruicibus imminentem pluribus annis pertulit orbis. Iouinianum, quia religiosus clementisque fuit oppressum fumo carbonum, mox amisit. Quot Crispinus uillas erexit monstrum à uitijs nulla uirtute redemptum? Spado Claudij Neronis pophides tot diuitias possedit, ut edes suas ornatiores & ampliores capitolio construeret. Gabrinus Cremonensis VII dominos suos interemit, quibus in foetida sepulchris cloaca, dominatum suscepit. Non possum uiuentem aliquem non tangere, patrem Philippi ducis qui nunc Burgundiam tenet, in præsentia Regis Franciæ præpositus Parisiensis securi percussit. Is nunc

nunc in prouincia quietissimam habet uitam, pinguibus agris donatus. Hic tamen & homicidium fecit, & publicam fidem fregit, qui miser ille secutus fuerat. Hæc mihi bilis sapius commouerunt. At postquam te uirum probum & doctum iam fortunæ blandimentis uideo delinitum, sio mitior illi, putoque te non solum ex bonorum numero gratum esse huic matronæ, sed duc me oro ut illam intuear. Ita est, inquit Vegius, plures boni sunt in hoc conuentu, quamuis mihi non arrego, quod tu nomen das. Scio me peccati reum esse, indignumque gradu meo, sed ita placitum est tum Fortunæ, tum meo Pontifici: atque ut agnoscas bonos quoque huic dominæ gratos esse, audi me parumper, nolo Constantino magno, Neruæ Troiano, duobusque Theodosijs, ipsique primo Augusto quanta felicitas arriserit, quia probauerunt, nunc disputare. Ad uiuos uenio. Quid tuo Cesari religiosissimo? Quid meo Pontifici sanctissimo? Num blandam fortuna ostendit? Regem Arragonum quis eleuauit nisi fortuna? Quis ducem Cloestriæ magni fecit? Quis Colonensem & Treuerensem antistites? magna est horum uirtus, & tamen fortunæ flatu sunt sublimati. Diceret Moguntinus, meum genus erexit me. Sic & Saxones & Bauriæ duces dicere possent, tanquam nihil in eius fortuna fuerit operata. Sed quis eos tam alte nasci fecit nisi fortuna? Poterat hæc si uoluisset Regis Hispaniæ uel Angliæ me loco supponere, nulla uirtute nostra, sed casu generis nanciscimur claritatem. Quod si plures sunt uirtuosi, quos fortuna præterit nemo irasci debet. Potest enim hæc domina quæ sua sunt bona, cui uult elargiri. Homines in mundum non ad opes possidendas aut perfruendas delicias, sed ad labores nascuntur: uiuere in terris non tanquam incolæ, sed ut aduenæ peregrinique debent, futuramque patriam per opera uirtutis inquirere, in magna uero fortuna non facile uirtus reperitur, quod animaduertens Thebanus ille Philosophus ingens auri pondus in mari coniecit, ut expeditio rem se traderet Philosophiæ. Christus saluator, Deusque noster diuitias tanquam spinas & tribulos docuit fugiendas, eius discipuli paupertatis amatores fuerunt uictum & uestitum habentes, his contenti erant. Nec Hieronymus quamuis doctissimus in tenui gaza fortunam accusauit, quia non illam dominam, sed Christum dominum sequebatur transitoria pro perpetuis spernens. Anthonius Abbas, quod fortuna dederat sponte reiecit. Quod si sane mentis essemus, odium potius quam fauorem appetemus fortunæ, cuius blanditiæ maximum præstant impedimentum ad æternam uitæ consecutionem. Rarusque est & coruo rarior albo, qui & fortunam simul & iter in cælum sequi ualeat. Sed comprimo me, ne huic dominæ uidear detraxisse, cuius amplexibus iam defector. Tu tamen caue ne Procopium, uel alios quos nominasti uirtutis amatores, dicas expertes fortunæ. Nec enim uel carnales, uel milites essent, uel generosi nisi fortuna iuuisset. Solus Campisius est, ex quo nihil suum potest fortuna repetere. Sed eamus si stat sententiâ propius, uideamusque Dominam istam regnorum atque imperij motricem. Eamus inquam ego, & si forsitan hospes inuisus ero? Vix quantum uelox ex arcu sagitta uolitans currit, uix confeceramus, Tum apprehendens Vegius dextram meam, respice inquit dextrorsum Aenea, ibi Mirra est domina. Tentoria illic purpurea erant, margaritis ornata, quæ centum iugera cooperiebant. In medio solium erat peraltum, lucens claris Smaragdibus, miri præterea lapides, ebur, solium uestiebant. Sagda gemma quæ in profundo Eufhratis carinæ nauis se solet adnectere, iocundissime uirens. Myrrhites coloris myrrhæ, qui ad colorem attritus nardi odorem spirat: Mithridas quæ solæ percussa uarijs emicat coloribus. Tum Pyrites qui se teneri non sinit: uehementius chalazias grandinis candorem præferens: ætites uiperæ habens maculas: Dionysias, qui sui natura fulcus est, qui mixtus aqua si cõteratur uinum flagrat. Solis gemma percandida & speciem fulgidi syderis Veneris crinis, qui ruforum crinitum faciem præfert. Selenites fulgore candido translucet, pyropus qui flammam imitatur. Meconites papauera exprimens: Myrmites reptantem formicam: chalcopongos ut ara pulsata resonans. Siderites certis maleficijs incantatus discordias excitans, similitis ferro: Phlogites qui intra se quasi flammam æstuantem ostendit: Anthracias, ut stella coruscans: Entyhdros exudans, ut clausam in eo putei fontaneam scaturiginem.

ginem: Melochites Arabicus crassius smaragdo uirens, infantum periculis resistens: Iris in mari rubro reperta, quae aëris repercussu caelestis arcus ex se speciem iacit: Androdamas nitoris argentei animorum impetus molliens, & tumentes refrenans iras, & contra molestias neruorum utilis: pæderos aspectu eburneo, & gratiarum conciliator Achates. Incredibile est gemmarum, quae illic perlucet, si quis referat multitudinem. Ipsa fortuna grandis matrona, duplicis aspectus, blando uultu, nunc terrifico: Vestibus auratis gemmatisque altiore chororum tenebat, oculis grandioribus. Sed plerumque clausis in auribus caras uidi illa de nauis petitas, quae Siculos cautus effugit remige surdo. Cadeceum in manu tenebat. In dextera eius dominatus sedebat honor, fauor, splendor, gaudium, officium, festus, risus, amor coniugum, uigor, rubor, decus, cantus, potus. Nec minori loco, fama, gloria, uictoria, nobilitas, reuerentia, pax, lætitia, potentia, forma, laus, gratia, suauitas, iocunditas, hilaritas, dignitas, elatio, pompa, præstantia, familiaritas, clientela, rapina, ultio, superbia, libido, arrogantia, obliuio, nuptiae, consultatio. Ad pedes eius quasi ancillae siue pedisequae, diuitiae, pecuniae, deliciae, blanditiae, uoluptatesque stabant arrectis auribus, si quid iussisset hera audiretur a curaeque. In gramine uero locoque decliui sella plurimae cernebantur orchestra tecta, ubi plurimas umbras sedere conspexi. Perlucebant enim corpora sedentium quamuis pallida erant, uersusque ad Vegium: Qui sunt hi obsecro sedentes uiri reuerentia digni subtristesque? Hi sunt, inquit Vegius, quos hæc domina ab initio nascentis mundi dignata est magnos facere. Sed iam satis functi huc uenerunt, & ut quisquis maior fuit, sic fortunae proximior est. Ne hic ex uirtutibus locus datur, sed ex foelicitate. Primus hic est Augustus Cæsar diuini genus, qui aurea condidit secula, qui que super Germanantas & Indos protulit imperium. Alexander secundus est. Tum Iulius Cæsar. Post Scipiones duo. Inde Pompeius. Alius quem luscum uides Hannibal est. Tum Fabius Maximus: Aemilius Paulus, Marcellus, Alcibiades, Priamus, Hector, Agamemnon, Achilles, Vlysses, Darius, Xerxes, Ninus: prætereo multos. Ille quem uides signo crucis munitum Constantinus est, hunc sequitur Constantius, Constans, Constantinus, Valentinianus, Theodosius. Sunt & iuniores, Carolus Magnus, Pipinus, Arturus: mitto uetustiores. Sigismundum tuipse nosti & Albertum generum, qui post socerum non diu regnauit: fortunam tum, secundam tum aduersam expertus est. Hic Albertus ex duce rex factus Vngariam, Bohemiamque recepit. Nec diu post imperium est assecutus: Ut tamen cito creuit, ita cecidit repente, uix annis tribus regnauerat cum morbo assumptus spiritum Deo reddidit. Tum ego quo nam modo, inquam, foelicitatem recipis? Ego apud Iuuenalem legi, neminem malum esse foelicem: ex his quos nominasti pessimi plures fuerunt. Scis quam Hannibal sæuus, quam fallax, quam cupidus fuerit: tu tamen hunc foelicem dixisti. Ad hæc Vegius, non ut sapientes nomen foelicitatis suscepi, sed uulgi morem sum secutus, apud quos foelix dicitur, cui plurima ex sententia ueniunt, siue bonum est, siue malum quod optant. Iterum ego, Non est mihi Vegi de mortuis cura, uiuos rogo mihi ostende. Respice, inquit Vegius, illam plagam: uides ne iuuenem albis comis planisque nondum annos triginta natus est, rarus in ore risus, grauis incessus, uiro uerba pauca, pudor ante faciem, longo uultu, statura plusquam mediocri, lato pectore. Video, inquam, sed quis est? herus tuus Fredericus Cæsar, inquit Vegius. Tum ego, agnosco dominum: sed cur is Fortunae refugit uultum? Quænam uerba loquitur domina? audio uocem uerba non teneo. Dicam tibi Aeneas, refert Vegius. Non tam Venus Odonem dilexit, quam mea domina tuum herum. Is tamen refugit nec aspiranti annuit. Vultus Fortunae ut cernis blandus est, Frederici torui sunt oculi, uixque Fortunam intuentur. Nescio quid sibi sit mentis, uerba Fortunae hæc sunt. Mane Frederice, & te mihi crede. Nemo Regum te foelicior erit, si mihi auscultaueris. Quod si tu fugeris, ego etiam fugiam. Vides ne Sylui, ut manum ad scapulas Cæsaris fortuna posuit? colliriumque uultu prendere? Nescio an se capi sinat Cæsar quod superi faxint: si fauentem Fortunam spreuerit fugeritque.

A scio morem dominae nunquam sibi blandior erit. Superba est, rogari potius uult quam rogare. Nunquam uidi hanc heram tam se alicui blandam prestitisse quam nunc est tuo domino. Felix ille si fortunam sequatur, miser si fugiat. Tum ego, quis ille proximus Frederico qui eleuata ceruice graditur, passumque maiorem facit, paululum fuscus. Germanus eius, inquit Vegius, Albertus dux liberalis, ualidus animi eum sequitur patruelis. Sigismundus incessu celer, ingenio promptus & manit. Post hos Vlricus Ciliaceus comes mortalis pugnae magister, amator non tam fidelis quam felix. Ille matris æuo, grandis corpore, si quis sit quæris, uide ad pedes, ibi calceus dicitur: dominus de Vualse ego sum. Hos sequuntur uiri præstantes Chiemensis & Gurcensis episcopi. Cancellarius herus tuus Caspar, qui ut dicis minus habet quam mereatur. Magister Camerae Zebinger marscalcus, hi directæ sunt Nurenbergam petere, si petierint in patria remanebunt. Leonardus Patauiensis episcopus, Comes de Schiaunburg. Magister curiae Nitperg. Et alij plures qui omnes Fortunae sunt filij, quamuis singuli suam quarantur sortem. Rursus ego, quæ nam horum fortuna est omnium? bona, inquit Vegius, si tuus herus fortunæ uocibus auscultauerit, uaria si obaudierit. Dum sic famur uideo parua statura uirtum, nigro uultu, lætis oculis, qui manus in capillos Fortunae coniecerat, arreptaque coma, Sta tandem domina meque respice, dicebat, quo me fugis iam annis duodecim? capta es siue uelis, siue nolis, ut me respicias oportet, satis mihi aduersa fuisti. Nunc alium uultum præbebis reor, aut mihi blanda eris, aut omnes tibi crines euellam. Cur me fugis pusillanimesque sectaris? Fortunae quoque in eum uox erat, uicisti fateor, nec me amplius experieris aduersam. Tum ego, quis hic est inquam, Vegi, qui Fortunae uim facit? Alfontius, refert ille Rex Arragonum, qui cum fratribus apud Scantiam captus, Philippoque ducis Mediolanensi datus, dimissus denique no uis se præliis immiscuit. Aduersamque dominam insecutus, tantum instando perseuerandoque fecit, ut uictam pudore Fortunam iam in suum fauorem reuocauerit. Alius quem uix tribus à Fortuna distate passibus cernis, Burgundionum dux est: & cum eo coniunx cordata. Longus ille & abdomine tardus, qui uix uocem exprimit, Insubribus præest, huic hera sapius arrisit. Sed non audiuit, ut par erat, dominae uocem, ideo minus agri possidet, minusque possideret nisi minas Fortunae naturae liberalitas confregisset. Ille in armis lætus Ioannes est Vaiuoda Translyuanorum, cuius uirtute fracti Turci Vngariam reliquerunt. Hic niger Giskra est, cuius armis defensa sunt Ladislai partes. Hic caluus Bohemus Sisco est, uix sensatus, uoluntate uaria. Ante hunc Pincinum uidere potes, cuius uirtutem mirari magis quam referre possumus. Apud eum Franciscus Cotunala stat, magis Fortunae fauore, quam suis uirtutibus in hanc diem magnificatus. Inter hos ego matrimonialem habitum cernens, Et quænam, inquam, illa est foemina quæ ante alias tribus passibus pergens tam fastuosa uidetur? Hæc, inquit Vegius, Venetia est quæ pecuniarum Fortunae clauis habet, Tarpeiamque custodit. Alia est Burgenis ciuitas. Tertia Coloniensis ciuitas. Nurenberga subinde: Argentina sequitur. Vienna quoque inter has est non ultima. Florentia Venetijs proximat. Sed timeo illi qui pluribus iam annis fauorem Fortunae minorem sentit, tua Senas floret nec, sed minas nescio quas audio? Bachinoua & Valètia florent: Lunidonæ quoque splendidae sunt ut uides. Tum ego, uideo togatos quosdam, qui nam sunt hi? Primus est meus Pontifex, inquit Vegius. Num Eugenium nosti? Proch inquam ego, etiam res Ecclesiasticas fortuna uersat. Non minus quam temporales, inquit Vegius, ex quo nostri sacerdotes dominari coeperunt, & mundalia potius quam spiritualia curare. Felix post eum sex gradibus sedet imus, quia principes non sequuntur eum. Illi Cardinales sunt: tu omnes nosces si uultum intueberis. Tres electores altiores accumbunt thoris: patriarchae pauperes sunt tam Latini quam Graeci, ideo retro. Ille uidet pullatis induta uestibus, quæ post Alexandrum Herculemque iacent, urbes sunt quæ quondam splendidae nunc solo æquatae sicut iussit fortuna cernuntur. Illa in montibus sita Carthago, altera super Euphratem Babylon, Troia, columen Asiae in-

ter Xantum & Simeontem diruta. Ille Amphionis Thebæ. Tum mater musarum
cetropis & armis quondam potens Lacedæmonia. Post ego, qui nam obsecro illi
sunt qui se nostris horrent miscere? Prior ille Soldanus est, inquit Vegius, cui paret Ae
gyptus. Alius Turcis imperat. Tertius Parthis. Quartus Afris: Ille nudus, brachijs
tantum indutus, & armillis, cui diues ex collo torques pendet, Indorum habet domi
natum. Post hæc ad sinistram me uerti. Ibi paupertas sedebat, ignominia, derisus, iniuriæ,
morbi, senectus, tormenta, carceres, fames, dolor, stridor, timor, pudor, odium, inuidia,
desperatio, charitas, bellum, pestis, solitudo, uerbera, curæ, & mille malorum nomina,
campi sitientes nudi ac lapidibus tecti. Et quid nam, rogo, sibi uult hæc uastitas Vegi?
Hic habitant, inquit ille, qui ex alto gradu ceciderunt, postquam Fortunæ fauorem ami
serunt. Vides ne sublimem illam matronam septem callibus quasi pedibus subsisten
tem? Hæc aurea quondam Roma, iam lutea. Capua eam sequitur, Siracusæ proxi
mæ. Tum Genua, lunæ pisa, Luca, Parisius. Inter Germanos florent adhuc urbes,
sola Praga splendor terræ declinat. Constantinopolis Thracum caput morti propin
quat. Omnia tempus domat, nec ulli Fortuna perpetuo bona est. Hic moestus sub
missio capite, renatus est, quem Fortuna ex Apuliæ finibus pepulit. Ille Thomas Ful
gosijs est qui ex ducali solio tractus, in carceris iacet pedore. Hic Pancratijs unco
tenetur, qui solebat cum omnibus, tum maxime Cancellario tuo infestissimus esse. **B**
Borbonij dux ibi est, qui regno Franciæ dicebat leges, nunc dominijs partes mulcta
tus extra Regiam esse iubetur. Vides ne senem procerum, cana & dimissa barba
hic Ludouicus dux Buarix, quem filius dominatu priuati domi clausum seruat. Dum
sic loquitur Vegius, rursus in dextram feror. Video campum nube candida tectum,
dumq; introspectio seu uera figura fuit, seu ficta, Ladislai puellum diademate & uesti
bus ornatum Regijs uisus sum uidere, pluresq; secum infante alludere, petoq; Vegi
um: Qui nam sunt hi nube cana circumuoluti? Hi sunt, inquit Vegius, quibus Fortu
na fauorem spondet, si fatorum munere uixerint. Vix ista locutus erat Vegius, cum
Dea in me oculos contorsit, contractisq; supercilijs, quis te huc accersiuit, inquit, Ae
neæ? Nemo inquam ego, sed audis te uisendi introgressus sum: noli mihi succense
re: uidi regnum tuum, iam abibo. Vnum tamen ex te peto supplex mihi ut paucis
rogatibus respondeas. Faciam, inquit illa, propone. Tum ego, quandiu es homini
bus blandæ? Nulli diu, respondit. Iterum ego: Quibus artibus potest tuus fauor ac
quiri? Nullis inquit illa, nisi solius importunitatis remedio. Quis te plus alijs reti
net? Qui meum imperium maiori sustinet animo. Quis tibi odiosior? Pusillanimitis.
Quis te tute spernere potest? Sapiens. Quando mihi blandior eris? Cum te uocabo.
Sum ne uocandus? Scies postea. Quis tibi ex omnibus uiuentibus est acceptior? Qui
me fugat non qui fugit. Satis habeo, uale: Et tu uale, nec te mei gregis esse negaue
ris, inquit Fortuna, quamuis tibi non dederim auri montes. Nam quod te plerique
amant, tibiq; benefaciunt meum est. Retuli gratias atque abij. Vegius ante por
tam me misit. Ibi inter porrigentium manus turbam Peregallum inueni amicitiosem
amico, & parem sibi Michaëlem Sueuum, tum Vuenceslaum & Iacobum Cancellariæ
glebis ascriptos, qui ut me uiderunt circumfusi percontabantur quid uidissem. Sed
dum illis refero uisum, mox somno solutus sum. Tu uale, & quid hæc sibi ue

lunt sagaci tuo ingenio discute, mihiq; aperit. Iterum uale mel me

um: olus Epicuri ac Pythagoræ legumen. Ex VI.

enna v. 1. Kalendas Iulij. Anno

M. CCCC. XLIIII

Prosperi

Prosperitatem sui status denunciat cum desiderio eiusmodi successus, Epist. CIX.

Aeneas Syluius Poëta, imperialisq; Secretarius, Caspari Nouariensi,
amico fido & docto, S. P. D.

A Ccepi uolupte tuas literas quibus te sospitem cognoui, & mei memorem. Nō pos
sum ut uellem, quæ mihi obtigerunt, postquam te dimisi, offerre, scires me mul
tas passum miseras, utcumq; sit, eo iam in loco sum, de quo Deo gratias ago, scio
id tibi iocundum esse. Nam quæ mea fortuna est, & amici est. Noui quam me a
mas, neque impune amas. Ut tuus eram Basileæ sicut hodie sum. Vellem te opibus
atque honoribus auctum audire. Sed non omnia uno tempore ueniunt. Da operam,
ut facis, uirtuti: dilige literas, iunge te bonis, non deerit auxilium Dei. Et cum mini
me putabis, tunc maxime exalteris. Iacta cogitatum tuum in domino, & ipse te enutriet.
Quia si neque diuitiæ neq; honores adsint, non tamen desperandum est. Nec enim ista
sunt quæ beare homines possunt. Virtus sola in cælo præbet aditum, quod si eo anhe
lamus, hæc astruenda est scala. Breue est quo in terris uiuimus tempus, siue diuites su
mus, siue pauperes, spernendum est. Si modo in cælum domicilium præparamus, quod
te facere qui uirtutem colis non ambigo. Hæc nunc scribenda fuerunt. Clarissimum
B uirum patrum tuum siue is atunculus est, Stephanum Nouariensem, ut meis uerbis sal
uere iubeas opto. Vale & ut facis perge me amare.

Consolatur amicum morientem ex morte coniugis suæ, Epist. CX.

Aeneas Syluius Episcopus Tergestinus domino Caspari Schlick,
imperiali Cancellario, S. P. D.

A Eger est animus tuus, & cor tuum uulnere grandi uulneratum nec abs re: Latif
simo nariq; & iocundissimo coniugio priuatus es, nec scio, an operam medica
tis expectes. Nam & ego quoque qui medicinam præparo, medico sum indignus.
Aegrotō te, & tuæ sum particeps calamitatis, nec sine me licet te miserum esse. Scri
bunt mihi amici tui ex Austria foeminarum decus illustrem conthoralē tuam, dum par
tum uult in lucem edere, cum partu diem obiisse. O grauem iacturam. O inextimabi
le damnum. O dolorem acerbissimum. Expostulant qui te diligunt, meis ut te literis
soler. Sic apud ueteres usurpatum est, funebres epistolæ scribebantur, multumq; profuit
amici scriptum amico turbato. In Euangelio quoq; legitur ex Hierosolymis complu
res uenisse Iudæorum, qui Martham atq; Mariam Bethanæ super mortem Lazari con
solarentur. Conturbantur sæpe homines ex cōiugū, filiorū, parentum, cæterorumq; ne
cessariorum mortibus, & nisi uel uerbis, uel literis recreentur amicorum, plurimi sæpe
tabescentes, doloribus interirent. Arbitrantur igitur qui te saluum cupiunt, epistolas me
C as utiles tibi fore, ut te moestum & acerbo casu consternatum uerbis soler, hortatur. At
ego tecum patior, tecum excurior, tecumq; consolatore indigeo. Nec enim tibi quic
quam molestum est, quod non sit idem mihi, æquæ tuo uulnere uulneror, & quæcumq;
doles pariter doleo. Nec quisquā est qui tua damna, quæ ego melius norit. Sciebam con
iugem tuam inter castas esse castissimam, inter prudentes prudentissimam, & quāuis al
to sanguine natam, inter humiles humilimā. Fuit in illa delectatio, fuit utilitas, fuit hone
stas, una tibi cum ea mensa, unum marsupium, unus lectus. Quicquid tibi placuit, illi
cordi fuit, ex tuo uultu risum fletumq; sumpsit. Notum est mihi præ multis, quanta tibi
ex eius obitu calamitas acciderit, & quia tibi afficitur maxime, non possum tecum nō do
lere. Cæterum dum me animo magis magisq; recolligo, inuenio & huius quoq; doloris
solamina, quæ tibi mihiq; simul cōmunicabo. Frustra sane prosequimur lachrymis, qd
amissum recuperari non potest, quæ uentura omnino mors est incassum timetur. Lex
naturæ est certa atq; inuitabilis mori omnes qui nati sunt. Potuisset coniugis tuæ Ion
gius uita trahi, si plus staminis dedisset Lachesis. Mortalis tamen erat, nec illi fortasse
amplius uiuere conducebat. Inspicit ex alto Deus hominū uitas, & non quæ iocunda,
sed quæ sunt utilia hominibus impertitur. Stulti sumus turba mortalis, qui rem dietim
Fff 3 perituram

perituram sic possideri posse, quasi perpetua sit arbitramur. Sapientissimus ille, qui nunciata filij morte lachrymas non eiulatus emisit, sed sciebam, inquit, me genuisse mortalem. Alius cum dilectissimam sibi mors coniugem eripuisset, hac ait, conditione accepi ut perderem. Multis modis amittitur uxor, sed nullo melius quam morte. Vnus coniugem sic longa ualētudo deturpat, ut perisse potius sit expetendum. Alteri nuptam subtraxit adulter. Per has nouissime dies uxorem amantissimam illustri Croacia comiti fauissima Barbarorum manus abduxit. Quis numerare queat uarios fortunae casus, quibus ludens humanum affligit fortuna genus. O beatum cui nullo coniunx exilio, nulla fraude, nullaque manu hominum, sed diuino duntaxat imperio subripi tur. Beatior quem usque in senium casta foecunda & placida prosequitur uxor: sed pauci, quos aequus amauit Iupiter, huius sortis existunt. Tecum bene actum est Caspar qui etsi non es beatissimus, felicem tamen compellare te possumus. Tibi nobilissima coniunx nupsit ex generoso ducum Flelix sanguine, formosa erat, & honestatis specimen praefulit, tuo fuit animo semper morigera, prolem tibi utriusque sexus pulcherrimam peperit. Sed abscessit ais nempe, decem aut uiginti annis ante opinatum tempus esto ita: Moriendum tamen illi erat, & multae poterant incidere calamitates quae obitum eius optabile reddidissent: non quae optatur, sed quae timetur felicius mors uenit. At uxorem dicis, amisi: Non amisisti Caspar, sed praemisisti, sequeris enim cum tempus aderit. Tria sunt omnibus consignata hominibus loca, unum patriae, alterum peregrinationis, exilij tertium. Patria coelum est: Peregrinationem in terris agimus: Exilium quia duplex est, alterum perpetuum, temporaneum alterum. Hoc purgatorio, illud inferno cedit. Insulsi est animi manentem in terris exquirere ciuitatem. Si Paulum sequi uolumus, si Christo credere saluatori, patriam in caelo quaeramus. Vita breuis est homini, quasi somnium fugax. Nulli craftina dies certa est. Quid nos sumus, nisi uentus & umbra? Vbi nunc inlyti Reges? Quare nunc Priamum & Agamemnonem, quare Iulium, quare Pompeium, apud inferos cruciantur. Vidi impium superexaltatum, super cedros Libani & transiui, & ecce non erat: quanta nuper gloria pollebat Philippus Maria Mediolanensium dux, quem capitibus Hispaniae Regibus terra mareque formidabant. Is ubi mortem obiit, uix habuit qui corpus tumulandum ferrent: funebres abstulerunt Pompei. Et quamuis in medium idoli, aut sancti alicuius corporis in sublimi loco maiori imminens arte tumuletur, foetidus tamen paulo post deponitur, atque inter illos collocatur, quorum ad effigiem non tantum merere fas est. At charissima tua coniunx Caspar, quia non in terra ubi fures effodiunt, sed in caelo ubi neque tinea est, neque rubigo suum thesaurum collocauit, peregrinatione finita non exilio damnata, sed caelesti patria donata est, ubi te expectans multo lucidior, multoque formosior quam hic fuit: iam est immortalitate uestita, & cum beatissimis spiritibus gloriae conditoris asistit. Iamque Deo gratias agit, quia non est diutius peregrinari permissa. Quid tu reris Caspar, an non est magna pars beneficii, cui peregrinatio est centum annorum, si medio tempore reuocetur? Sic actum est cum tua coniuge. Nam cum corpore in humano uitam duceret angelicam, iam eo uocata est eius anima, ubi semper animus fuit. Illic omnia suo desiderio consonant, quicquid optat praesto est. At tu desiderio eius tabescis? Inique agis, congaudere illi debes, quae omnia quae uult habet. Beatitudinem suam tu solus minuis. Ad plenam felicitatem uno te caret, nec te semper carebit. Orat enim altissimum dies noctesque tuos, ut gressus dirigat, teque in caelum aduocet, ubi secum perpetua laeteris beatitudine, iam impetrauit ut opinor. Hinc enim sunt aduersitates tuae, uix isti haecenus, uti nosti, uoluptati deditus, totus fuisti carneus, totus terrestris, nihil habuisti caeleste. Tolerauit hoc aequus & misericors Deus. Nunc te sinistris admonet casibus. Vnde urtica haec, nisi ut conuertaris? Saluum te Deus cupit. Hinc ecclesiae Frisingensis, diu continuata conflictatio, hinc manus laesio, hinc impositae calumniae. hinc ad extremum dulcissima coniunx mortua, ut te uiuum faciat. Praecessit illa, sequemur omnes, atque utinam bene sequamur. Tere iam

Adere iam te opinor uitae huius quam tot molestijs plenam cernis. Inuidere est non amare, si uxorem in terris potius uiuentem quam in caelo regnantem cupis. Filiorum fortasse curam geris. Ne dubita caeli aues & bestiae terrae alitorem habent. Iacta cogitatum tuum in domino & ipse te atque illos enutriet. Filij Regum sine parentibus saepe exteres fuerunt. Ciro canem, conditoribus urbis lupam referunt ubera praebuisse. Antiquis aliquando fuit matribus carnisse: humana mens sibi saepe noxia quaerit. Deo maior est nostri cura quam nobis, a Gadibus Herculis usque auroram & Gangem quid sibi sit utile nouit nemo, nisi qui uoluntatem suam Dei uoluntati submittit. Ne cupiamus obsecro plurima, mentem sanam duntaxat optemus in corpore sano. Forsitan & hoc ambiciosum est, quod de corpore diximus. Nam & filiolam beati Petri in aegritudine sedentem legimus, quoniam sanitati mentis aduersa erat corporis sanitas. Fac mi Caspar quod tuum est de filijs enutri eos & bonis imbue moribus, caetera Deo committe. In omnibus quae agimus quaeque optamus, nullum est consilium sanius quam Dei ordinationi bene placitoque acquiescere. Is filiorum loco nos habet, & ut filios corripit atque castigat. Ille inuisus est Deo qui delicatè atque desidiosè sinitur uiuere, quia non putat hunc Deus sua correctione dignum: ueniet eius dies exactisque uoluptatibus perpetuo cruciandus apud inferos sepelietur. Qui uero in anxietate uiuunt in terris, & nunc hac nunc illa decoquuntur aduersitate, per patientiam sanamque tolerantiam caelum acquirunt, ubi cum angelis cumque ipso Deo felices aeterno fruuntur sempiterno. Tu ergo mi Caspar in tot tantisque rebus aduersis, in iactura fortunarum, in honoris damno, in laesione corporis, inque morte coniugis ut boni consulas rogo. Nam & ego in bonam recipio partem tuarum particeps miseriarum, quod in me belli impetum labi uideo quo mulctatus sum agro & omni priuandus aere. Idque nec haecenus potui nec modo possum uitare. At sic tibi & mihi superintendere diuinam censeo pietatem nostrae salutis cupidam & uires nostras in aduersitate probantem. Haec habui modo quae repente ad te consolatorie scriberem. Caetera ex teipso collige, qui ut es sapientissimus, sic humanos ferre casus sapientissime nosti. Vale optime. Ex Pisino Histriae oppido, Idibus Septembris. M. CCCCXLVIII.

Poësim laudat & iuris scientia praefert, Epist. CXL.

Aeneas Syluius Poëta, domino Vuilhelmo de lapide militi literato & strenuo, S. P. D.

Venit ad me hodie tuus Michael meusque imò noster, & haec, inquit Aeneas, uis abhinc hora me aggressus est, qui se tantam iuris peritiam iactat habere, ut nullius Italici disputationem formidet, nec Panormitano, nec Ludouico Romano si uiuerent, palmam daret. Cinum, Bartholum, Baldum, Ioannem Andream, Imolensem, Butrium, Fulgosium, omnesque nouos legum interpretes post se facit. Et inter Sceuolam, Vulpianum, Neruam, Pompeium Paulum, Seruiumque se locat, multorum uerborum est, sed quantum salis habeat non scio. Qui eum sequuntur, audire magis quam loqui possunt. Horis plus quatuor secum fui, nunquam mihi uacuum tempus praebuit quo aliquid dicerem. Cicada est quae ut tacta fuerit semel, nunquam silet. Scis qualem Cicadam, non ut in regnis sunt quae iussu Herculis tacent, sed ut Locrenses sunt, quae ultra caeteras strepunt. Is poëticam contemnit, nec si Dijs musas ei omnes infunderent, gratias ageret, quia praeter Ius ciuile nulla scientia est, nulla doctrina, omnes artes mancas praeter legum peritiam praedicat. Poëticam uero prorsus inutilem esse contendit, quae nec panem lucratur, nec uestitum. Solus Iustinianus & Hippocrates marsupium implent. Ieiunus cantat Lucanus, mortis et satur est cum dicit Horatius, destomachus sum. Dum haec audio Vuilhelme militum decus nec me comprimere possum quin quid sequendum sit agnoscat: aeditae leges sunt, et ante hominum oculos positae tanquam Caecelli quidam ultra quas transgredi nullus audeat. Legibus tamen nemo praefectus fiet, nisi Philosophiae studijs incubuerit, quia non possunt omnem casum complecti leges

Ideo princeps moderator est legis ^{inimicus} habet ut duram mollificet, laxam uero sanctionem restringat. Quod nunquam recte princeps ageret, nisi magistram uitae expultricem uitiorum secutus fuerit Philosophiam. Sed hic noster monarcha uel bipes asellus potius inflatus opinione sui civilem scientiam omnibus praefert, matrem filiae postponit, & fluminibus mare. Is est ex illis caecis & obtusis hominibus qui postquam leges quatuor aut decem memoriae commendarunt, iam non amplius homines sed deos se putant, legesque diuinae censeant oracula, quae uel Apollo, uel Apolline maior Deus ipse per Moysen tradiderit, aut qualia sunt Christi responsa quae nos Euangelia nuncupamus. Ac praeterea si quid egisse Caesarem audiunt, quod iuri scripto contrarietur, id irritum garrunt nulliusque esse momenti, quasi obnoxius sit princeps terminos curiae & stilum seruare, ligatusque legibus sit, quod nec ipsae leges uolunt, quae legis uigorem dicunt habere quicquid principi placuit. Sed nesciunt hi stulti atque dementes, aequitatem plus in principe locum habere quam rigorem. Quod si non iuri scripto Caesar nonnunquam obtemperat, satis est quia sequitur aequitatem apud Philosophos late descriptam, quam nulli iuri scire discernere possunt nisi ad fontem ueniant, ubi leges scaturiunt, imitentur quia peritissimos illos iurisconsultos, quorum scripta & Philosophiam & Oratoriam redolent. Sed nostri panis quaestores & auri corrafores uix intelligunt ornatum iurisconsultorum sermonem, neque quid illi uellent quouis pacto scirent, nisi commentatores sententiarum ^B textuum exponerent, hoc dicit ista lex, hoc illa: quos isti sequuntur ut caeci ductorem suum. Dicerem plura in hanc partem, sed uocat me defensio poesis quam noster rabulus non desiderat. Credo equidem, nam nec suae margaritas curant, Gallus Aesopi iaspide contempsit, escam magis quam hiacinthum inuenire uoluisset. Contemnis asine poesim spernis musas bos fugis humanitatis studia capere: Contemnit & poesis te, nec te thoros suos intrare permittet. In omnibus cum sis fatuus, miror in hoc uno te esse sapientem, qui cum uideas obseratam tibi atque abditam poesim, nolle te suum commercium, dicis sapere, hoc est: Nunc te ipsum Philosophum uideo, quia non cupis quod non potes habere. Stultum est desiderare quod assequi nequeas. Tu tamen ultra progredieris, scientiarumque omnium splendorem uocas ineptias: Vidit pendentes a selli testiculos uulpecula, & prope casuros credidit, secuta est praedam sperans: at postquam diu frustrata est, quia non cadebant testes, o quam, inquit, nigri sunt, nunquam illos esse potuissim. Nigra est tibi poesis stulte, quia candorem eius obrubilatis oculis non uides. Non sapit agrotare uinum, quia laesus est gustus. Non est de pane lucrando dicis. Tibi nunquam panem lucrari poesis posset, quia crassis ingenij nubilosisque mentibus non potest fructum praestare. At Virgilio frugifer fuit. Horatio admodum pinguis qui frui partis optabat. Oppianus qui nomina piscium naturasque descripsit, magnas opes est affecutus. ^F Quid Leonardus Arentinus, Aurispa, Panormitanus, Anthonius Luscius, Guarinus, pluresque alij: his & patrimonium sunt ampliata & opes accumulatae quam plures, quia Poesim & Oratoriam sunt secuti. Nec tibi unquam tantum auri speculator praebit quantum Quintilianus Arentino tribuit. Quod si apud hanc tuam Germaniam non sunt in pretio Vates, non poesim sed principes potius argue, quibus laeuissimarum rerum maior est cura quam litterarum. Apud Italos autem florent huiusmodi facultates, nec erubescunt principes & audire & nosse poetriam. Ideo spero quanquam tu nolles & in Germania futurum aliquando, quia & olim uiros doctos haec terra tulit, & iam plerosque noui dicendi peritos qui te inuito, etiam si tibi rumpantur illa, eloquentiam inter Germanos seminabunt. Nec enim inutilem rentur ut asseris poesim. Sciunt ex hac maximum gigni fructum. Quomodo enim pacari provinciae et amicitiae uel conflare uel in regnum possent nisi facundia foret, quam poesis alit. An nescis quantus est epistolarum usus, quatus historiarum, quantus orationum. Rex regi per literas conciliatur, ciuitates foedera percurant, absentes cum absentibus fabulantur. historia nobis res gestas refert, quae testis est temporum lux ueritatis est, uitaestra, Oratores senatum regunt, populos ducunt, leges suadent. Sed quae haec bene agat nisi poeticis et Oratorij imbutis disciplinis. Quas praeterea grates re

ferre

^A ferre Homero debent Graeci atque Troiani, qui iam duobus annorum milibus mortui adhuc uiuunt. Nouit quanta sit utilitas poetarum Alexander magnus. Cui per Asiam iter facienti cum obuiam cumulus Achillis fieret, O fortunate, inquit, adolescens quem tanta decantauit tuba, Homeri scilicet, musam designans. Alexander Ammita filius, Rex Macedonum Pindarum poetam lyricum apprime dilexit. Archelaus eius successor in tantum poetas amauit, ut Euripidi tragico consiliorum summam traderet, cuius summa non contentus prosequi sumptu funeris crines tonsus est, & miororem quem animo conceperat, uultu indicauit. Africanus prior Quinti Ennii statuam sepulchro suo iussit imponi. Lisander Lacedaemoniorum dux cum obsederet Athenas, quia Sophoclis inhumatum corpus iacebat, inducias dedit ut congrue & digne poetae exequia fierent. Iulius ille Caesar qui nobis Romanum imperium peperit non solum poetas amauit, sed fieri etiam & dici Poeta uoluit. Idem & Augustus & Octavianus. Ac praeterea mortui uiuunt, nec ulla istorum aetas immemor erit. Quod si nonnulli principes equos potius & canes alio quam poetas uolunt, & multa carne leones uersosque pascunt, intestinis poetarum mactis erit istorum nomen quam ursi atque leonis. Integri morientur nec beneficia musarum famam sibi uendicabunt, quos tuo ex more nihil curauerunt. Antiquitas prouida tanti poetam fecit, ut tam poetas post aeditum opus quam imperatores post uictoriam triumphare & curro magnifico duci per urbes uoluit. Communemque illis dignitatis insigne praebuit lauream, quoniam sicut ab hostibus imperatores liberant ciues, sic uicta fulminantes, & uirtutes excellentes poetae ciuitates custodiunt & amplificant. At tu maior Alexandro magno? Lisandro uictoriosior? melior Scipione? prudentior Iulio? Augusto fortunator? & omni antiquitate sapientior, inutilem poeticam dicis quia nihil panis affert, nil auri, nil diuitiarum? Esto quod ais non tamen idcirco legibus tuis poetica cedit. Namque dum tu aurum petis auare fecis amator, mundi cultor, poeta honorem famamque quaerit. Et cantans superum laudes uirtutisque excitans amorem, iter sibi faciat in caelum, tu cum auro & diuitijs quas sequeris quasque solas dare beatitudinem putas, in terra manebis & animam simul & uitam perdes. Non est (mihi crede) nocere leges quam poeticam mactis. Scio quia non credis, sed stulti credulitas nec dat uerum nec aufert. Cicero qui fuit linguae Latinae princeps semper poetas fuisse raros testatur, quoniam haec facultas donum Dei est, quod non omnibus datur. Artes ceterae studio, diligentia, praecipitationibusque possunt apprehendi, hanc nemo assequitur nisi diuino munere praeditus. Tu te uides Iuristarum greges inter quos plures excellunt, habenturque doctores et legum interpretes, quorum mores nihil a brutis distant qui res humanas minus quam caprae norunt, tu non fateberis hoc quia fortasse caprior es capris. ^C Ego Polinum noui Mediolanensem, qui lumen habitus est iuris civilis. Is factorus aedificium, magistrum conduxerat, trabes in aedium medio erant quibus laquear aulae construere debebat, tempus coenandi fuit, ite, inquit Polinus, comedite, ego interim aliquid operis faciam. Illis amoris trabes meritur quam longas uult ex pariete in parietem mensura recepta, nec quod intra murum ligni pars esse deberet animaduertit, scinditque trabes & perdidit aedificium. Is tamen iuris praceptor erat, multisque annis cathedram rexerat. Quid tu mihi hanc disciplinam iuris tantopere laudas & omnibus praefers, cuius asini possunt esse praepetores? Orator atque poeta si Cicero plusquam tibi credere uolumus, nullus erit nisi et prudens et bonus multarum scientiarum peritiam fuerit affectus. Atque idcirco rari semper poetae rarique Oratores fuere, in quorum numero facis sapienter si non desideras esse, quia non potes stulte, si contemnis quod tanti uiri commendauerunt. Haec ad nostrum asellum sint dicta. Tu Gulielme disciplinarum amator, si unquam hosce homines audieris, suscipe poeticae partes, & ostende te huius diuini muneris cultorem: tides quam facile sit has Picas conuincere, hos tanquam pulices inter unguis comprimere, nec sine ut diuinam poeticam quae (ut Cicero tradit) omnium doctrinarum est prior inuenta polluris arguat labijs. Defende hanc pulcherrimam dominam. Cui si praesidio fueris nomen habebis aeternum, & non solum inter meas epistolas, quae tamen non sunt cito casurae, sed

sed inter scripta potiorum Vatum inueneris legendus. Vale & illustrissimo principi domino duci Alberto me commendatum facito. Et quia consiliarius eius es, admone illum ne literarum studia contemnat. Iterum atque iterum uale.

Sozini excellentissimis naturae dotibus praediti, rogatu tractatum de duobus se amantibus composuit, Epist. CXII.

Magnifico ac generoso militi domino Caspary Schlick, domino Nono castrorum Caesareo Cancellario, ac terrarum agrorum cubitiq; Capiteo domino praecipuo, Aeneas Syluius Poeta imperialisq; secretarius, S. P. D.

MArianus Sozinus Senensis conterraneus meus uir tum mitis ingenij, tum literarum multarum, cuius adhuc similem uisurus ne sum haereo. Duos amantes ut sibi describerem, rogatum me his diebus effecit. Nec referre dixit, rem ueram agere an more poetico fingerem. Scis quia uir fiet. Mirabere si tibi hominem expendam, nihil ei praeter formam natura inuidit. Homuntio est, nasci ex mea familia debuit, cui paruorum hominum est cognomen. Vir est eloquens, Iuris utriusque consultus: Historias omnes nouit, poeticae peritus est: Carmen facit & latinum et tuscum. Philosophiae tam scius quam Plato, Geometer quasi Boetius In numeris Macrobio similis. Nullum instrumentum ignorat musicum. Agriculturam quasi Vergilius nouit. Nihil ciuile ignotum uiro: dum iuueniles adhuc stabant in corpore uires, alter fatelles erat luctandi magister, non cursu, non saltu, non celtu poterat superari. Preciosiora sunt interdum parui corporis uascula, ut gemmae lapilliq; restantur. Nec ab re fuerit illud in hunc referri, quod de Thideo scribit Statius: Maior in exiguo regnabat corpore uirtus. Dii formam huic homini & immortalitatem si dedissent, is etiam erat Deus, sed nemo sortitus est omnia inter mortales. Nullum adhuc noui cui patiora quam huic defuerint. Quid quod minutissimi etiam didicit, quasi alter Appelles sic pingit. Nihil emendatius est, nihil lucidius quam sua manu scripti codices. Sculptit ut Praxiteles, nec medicinae ignarus est. Adde uirtutes morales quae alios regunt ducuntq;. Noui meis diebus plerisque studiis literarum deditos, disciplinis, qui admodum abundabant, sed hi nihil ciuilitatis habebant nec rem publicam nec domesticam regere norant. Stupuit Paglarensis & furti uillicum accusauit, qui suam foetam undecim porcellos, asina unum duntaxat enixam pulsum retulerat. Gomicius Mediolanensis, grauidum se putauit, diuq; partum ueritus est, quia se uxor ascendit: hi tamen iuris maximum lumen habiti sunt. In alijs praeterea uel fastum uel auaritiam inuenies, hic perliberalis est, plena illi semper domus est honestis hospitibus. Nulli aduersus est, populos tuetur, aegros solatur, pauperibus subuenit, uidas iuuat, nulli indigenti deest. Vuultus eius quasi Socraticus, semper est idem. In aduersis fortem animum praebet. Nulla fortuna inflatur, uersutias non ut exerceat, sed ut caueat quaslibet nouit. Ciuisbus dilectus est, peregrinis amatus. Nulli odiosus est, nulli grauis. At homo tantarum uirtutum cur nunc rem leuissulam exigit non scio. Hoc scio nihil me illi negare phas est. Eum namq; dum Senis essem, unice dilexi, nec diminutus est amor, quamuis separatus sit. Is quoque dum esset caeteris naturae dotibus praeditus, cum hoc maxime bono pollebat, ut nullus erga se sterilem esse amorem sineret. Huius ergo rogatus non censui respuendos. Scripsi q; duorum amantium casus nec finxi. Res acta Senis est, dum Sigismundus Imperator illic degere, tu etiam aderas, & si uerum his auribus hausi, operam amori dedisti. Ciuitas Veneris est. Aiunt, qui te norant, uehementer quod arseris, quodq; nemo te gallior fuerit. Nihil ibi amatorie gestum te inscio putant. Ideo historiam hanc ut legas precor, & an uera scripserim uideas, nec reminisci te pudeat, si quid huiusmodi nonnumquam euenit tibi, homo enim fueras.

Qui nunquam sensit amoris ignem, aut lapis est, aut bestia. Ille utiq; uel per deorum medullas non lateat igneam fauillam. Vale.

Prologus

Promotoriales literae, Epist. CXVI.

Reuerendo patri domino Episcopo Constantiensi, Aeneas Syluius & Michael de Phullendorff Secretarij Regij, S. P. D.

REuerende in Christo pater & domine, obtinuit superioribus diebus honorabilis Ciuius a Maestate Regia primariorum precum literas, pro aliquo beneficio ecclesiastico sibi conferendo ad tuam collationem spectante. Nunc uero cum eisdem literis ad tuam paternitatis praesentiam proficiscitur, sperans in oculis tuis gratam promotionem inuenire. Verum quia idem Ciuius nobis per plurimum conuersatus est, nobisq; retroactis temporibus obsequiosum se praebuit & acceptum, & eum semper honestum & probum inuenimus, non indignum putauimus has nostras literas in eius recommendationem tibi conscribere. Quapropter licet non dubitemus paternitatem tuam cum intuitu uirtutum suarum, tum maxime ob reuerentiam Regiae Celsitudinis beneuolam sibi & affectam esse. Rogamus tamen ut etiam nostro intuitu Ciuium ipsum recipias commendatum, ut per tui fauoris praesidia quam primum regiarum precum sortiri possit effectum. In qua re reputabimus specialem gratiam a tua paternitate recepisse, uicuerit in nobis possibilibus ad tua beneplacita nos offerentes.

Promotoriales literae, Epist. CXVII.

Notarij Romanae regiae Cancellariae, Reuerendo patri Episcopo

Constantiensi domino suo, S. P. D.

Licet merita nostra nulla praecesserunt quorum uigore petere a te aliquid audere debeamus, quia tamen res iusta est, pro qua interuenimus & benignitatem tuam non ignoramus, fiduciam habemus quod ea quae querimus libenter audies & libentius adimplebis. Quod autem poscimus hoc est. Venit ad te Cuius cum literis regijs primarum precum super aliquo beneficio ecclesiastico sibi conferendo ecclesiae tuae, qui cum sit uir literatus & bonis imbutus moribus, facile apud te optimum patrem gratiam inueniet. Nos tamen cupimus ut nostrae etiam sibi recommendationes profint, cum eum diligamus & suis exigentibus meritis perchari habeamus. Rogamus itaque ut nostro intuitu tuos sibi fauores impendas quod ipse sentiat literas nostras ad effectum suae regiae gratiae, consequendas non modicum profuisse, quam rem nobis ad praecipuam complacentiam recipiemus. Parati e contra in omnibus possibilibus tibi & in communi & in particulari complacere. Datum in Noua ciuitate, Anno & c.

Ladislaus commendatur summo Pontifici, ne aemulis suis regnum Vngariae confirmet, Epist. CXVIII.

Fridericus Dei gratia Romanorum Rex semper augustus, sanctissimo patri domino Eugenio Papa quarto, S. P. D.

ET si non dubitemus apostolicam sedem tanquam ueritatis doctricem, iustamq; uitae magistram, quorumlibet iuribus fauorabilem esse, nulliq; prorsus iniuriam facere, quia quicquid ab eius solio manat, iustitiae lancibus libratur & aequitatis. Non tamen ab re fore putamus aliqua per nos scribi. B. tuae, quibus ius serenissimi principis Ladislai Vngariae Regis patruelis nostri charissimi, pueri pupilli & Orphani commendatum efficiamus, & eorum qui ficta pro ueris referunt, impijs resistamus conatibus. Scit enim tua Beatitudo patruelem nostrum praefatum, qui post obitum uitae, diuae memoriae patris & antecessoris nostri Alberti Romanorum atq; Vngariae, Bohemiae q; Regis in utero materno posthumus remanserat, ut primum natus fuit, & sacri fontis unda renatus, adhibitis ex amore solennitatibus ueram Vngariae & scientiam suscepisse coronam. Nunc autem, sicut accepimus, magnopere quidam instat ut tua sanctitas titulum regni huius in alium transferat, multa illinc emolumenta, tum Sanctitati tuae, tum regno praefato pro uenientia dicentes, quae licet nullatenus apostolicam mouere credamus, quia nullum commodum est tam ingens pro quo bene uendi iustitia possit, mirandus tamen est eorum conatus qui ex alieno incommodo sunt quarentes commodum, altissimi sanguinis puerum & paterno & auito regno cupiunt spoliare. Iniquum profecto & abominabile scelus. Fecerit enim alius cuius magna sit potens, sit aptus regimini, sit per aliquos accessus, nolimus ista discutere, nec cum iniuria uolumus loqui cuiusquam, nulla tamen ratio suadet huius pueri

puero suum adimi regnum: qui si propter se non esset magni putandus, ei tamen praeter facta paterna uniuersa Christianitas fauorabilis esse deberet. Quis enim nostri temporis homo est, qui patris huius gloriosos conflictus, tum contra Turcos, tum contra Hufitas non audiuerit. Debent praeterea & huic puero fauorem praebere, aut sui clarissima gesta: & illa ecclesiae unio Constantiae reparata: tum uero & Caroli quarti & Henrici septimi, quorum ultimus hic sanguis est memoria Caesarum. Tacemus inclytæ domus nostrae Australis opera, tam pro imperio quam pro Ecclesia in fauorem fidei per nostros & huius pueri progenitores ædita. Quis tandem non compati deberet innocenti puero parentibus orbato, uero Vngariae Regi ac haeredi. Infantæ profecto mentis & animi trucis sunt ac totius hostes iustitiae, qui tam generosum puerum regno priuare & ius clarum conculcare nituntur. Sciunt tamen & illi ipsi qui talia petunt, inhumanum esse quod optant, atque idcirco extinctum puerum & nusquam inueniri confingunt, ut uel hoc colore regni titulus in alium deriuetur. Sed aliud reperitur. Viuit enim Rex Ladislaus ac fausta & felici fruitur sospitate. Scitus puer atque formosus. Is est in Noua ciuitate uicinus Vngariae, adiriq; ab hominibus potest qui eius uisendi sunt cupidi. Spes & nostra & omnium est antecessorum suorum, uirtutes in hoc puero reuicturas. Quae omnia tuae. B. recensemus, ne per sinistras suggestiones aliquid ex curia tua ualeat extorqueri, quod huic patri uel nostro possit esse nocuum, utque puerum istum omnibus imperij principibus sanguine iunctum apostolicae sedis fauore tua sanctitas prosequatur. Sit igitur hic Rex pupillus in tuo conspectu recommendatus, sit ante oculos tuae mentis sua generositas, sua ætas, sua puritas, suorum memoria praedecessorum, & huius iustitiae ex qua non inanis & ficta, sed uera & ampla utilitas apostolicae sedis redundare potest, amplecti atque tueri uelis. Datum Viennae.

Consolatur moerens super morte amici, Epist. CXXIX.

Moderati ac praestabilis ingenij uiro Nicolao de Vlm, insignis ciuitatis Esselingensis Secretario, Aeneas Episcopus Senensis, S. P. D.

Ludouicus imperialis Cancellariae notarius homo frugi, & nostri amans tuas ad me literas attulit, quas Michaëli de Phullendorff imperiali prothonotario dum uiueret olim scripseras. Ex his redijt in memoriam obitus amicissimi hominis qui me admodum turbauit. Quamuis enim naturale & commune sit omnibus mori, neque uitari necessitas mortis queat, humanum tamen est dolere & contristari amicos ex amicorum morte. Fateor imbecillitatem meam cum Michaëlis mentionem in tuis literis reperi, non potui non affici moerore charissimi & dulcissimi amici, dum me consuetudine priuatum esse memineram. Consolor tamen meipsum, quando, ut Christianum decet, obisse illum scio. Nihil est quod illi morienti defuerit ab ecclesia requisitum. Vixit cum uirtute, mortuus est cum pietate. Nusquam mala mors inuenitur ubi bona uita praecessit. Illud etiam ad felicitatem sibi, & mihi ad consolationem cedit, quia in ecclesia mea Senensi sepultus est. Cuius manibus quotannis parentari curabo. Faxit Deus cum illo apud Christum saluatorem in promissa patria reperiamur, ubi uerae sunt opes, ueraque gaudia. Hic in terris nihil est solidum, nihil perpetuo bonum, omnia senescunt, omnia occidunt. Michaël noster ut mihi persuadeo illuc reuersus est unde uenit, magnumque illum diem lætus praetolatur, in quo surgentibus omnibus corpus suum ex puluere tollat, & gloria uestiat immortalis. Hæc me scribere epistola tua coegit, in qua nec grauitas deest neque ornatus desideratur. Sed uidi etiam picturam tuam qua diuum Michaëlem expressisti. Dux in te res elucet, eloquentia & pictura. Sed hac magis, in qua uel Appelli uel Zeusi potes æquare. In altera si perleuerabis, gregem exhibis & ad singulares uenies. Amant enim se artes hæ adinuicem. Ingenium pictura expetit, Ingenium eloquentia cupit non uulgare, sed altum et summum: Mirabile dictum est, dum uiguit eloquentia, uiguit pictura, sicut Demosthenis & Ciceronis tempora docet. Postquam cecidit facundia, iacuit et pictura. Cum illa reuixit, hæc quoque caput extulit. Videmus picturas ducentorum annorum nulla prorsus arte politas. Scripta illius ætatis rudia sunt, inepta, incompta. Post Petrarحام emerferunt literæ. Post Iotum surrexere pictorum manus, utraq; ad summam iam uidemus artem peruenisse.

Laudo

A Laudo te, quem pictura summum, eloquentia mediocrem habet. Et hortor ut qualis es pictor, talem te uelis Oratorem praestare, ut dicendi facultas quae olim apud Alemanos non utilis fuit, postea in exilium acta est, te duce priorem locum uendicet. Denique quia meam uideris amicitiam petere, concedo petenti libenter: quod recusanti ultro obtulisset in eo iam tecum his literis amicitiae foedus, meque non uulgarem amicum do tibi ut me posthac ex arbitrio utare. Sciens quia non minus amaberis quam amabis. Vale ex Noua ciuitate. Anno & cætera.

Oratoria ars ex Graecis in Italos, & modo ex Italis in Alemanos Theutonorum uenit, Epist. CXX.

Aeneas Episcopus Tergestinus Iurisconsultissimo uiro domino Gregorio Hainburgensi, S. P. D.

Cicero cum adhuc iuuenis apud Graecos mirificam orationem habuisset, admirabantur qui aderant omnes, mirisque laudibus nomine Oratorem efferebant. Senex autem quidam amantissimus patriæ, inter omnium lætitiarum atque tripudiorum solus flebat. Mirati circumstantes, Quid est, inquit, quod te lætantibus ceteris moerore conficit. Tum ille, omnes, inquit, Graecorum artes in Latinum migrarunt, unica nobis & familiaris et charissima remanserat eloquentia. Sed hanc etiam Cicero nobis aufert, atque in Italiam secum ducit, nunc quid iusta est causa lachrymarum? Sic mihi hodie de te uisum est, cum in regia de studiis, quae uocant humanitatis disceptares. Nam & Legistam & Theutonem superabas, & Italicam redolebas Oratoriam facundiamque. Sed quod fuit moerori Graeco, mihi lætitiæ praebuit. Neque enim si Theutonia literis claret, quae illas tradit Italia, minus habet literarum. Sunt scientiae sicut & lumina, qui de suo lumine lumen accendit, sed sibi retinet lucem & accipienti tenebras aufert. Inueni apud sanctum Gallum, quod Sueuorum est oppidum, in ueteri monasterio Bibliothecam peruetustam, ubi & libros reperi ornatissime conscriptos, quorum autores fuerunt Theutones: Mirabar cur hodie nihil eloquentiae his in regionibus eluceret. Sed uenit in mentem apud Italos quoque tempus fuisse, quo sepulta dicendi facultate Barbarorum iusticia dominabatur. Ante centum ferme annos et antea trecentis quadringentisque non inuenies qui per Italiam sermonem habuerit tersum & lucidum. Sic pingendi sculpendique accidit arti. Si ducentorum trecentorumque annorum aut sculpturas intueberis aut picturas, inuenies non hominum sed monstrorum portentorumque facies. Priscis uero seculis Appellam atque Zeusim, Polycletem, Phidiam, & Praxitelem, magnos fuisse conperimus. Et de statuariis quidem ipsi uidemus, & Vergilio fidem habemus dum ait: Credo equidem uiuos facient de marmore uultus. De pictoribus uero testimonia sunt clarissimorum uirorum, qui profecto minime tantis eos praconibus extulissent si picturam non aspexissent, sculpturam, uel similem uel illa pulchriorem. Sed ecce iam reuixerunt sculpendi pingendique disciplina. Reuixit etiam eloquentia, & nostro quidem seculo apud Italos maxime floret. Spero idem in Theutonia futurum, si tu tuisque similes continuare & amplecti totis conatibus Oratoriam decreueritis. Accepi apud Nurenbergam plebanum sancti Sebaldi uirum grauem tua permotum suasionem, multis lucubrationibus historiam atque Rhetoricam persequi. Diligo ego uos ambos qui patriam moribus ornantes etiam literis manire studeris. Cæterumque de Nilo fuit hodie nobis sermo: non uideo quo pacto ex paradisi monte progredi possit. Paradisum namque terrestrem, quam deliciarum uocant, in Oriente positam uolunt, atque ex ipsa Eufraten fluere, quem scriptura Tigridem appellat: quamuis et Tigris alius in Armenia regione caput tollat, qui Solino teste, Eufratem fluuium in Persicum desertum sinum. Nilus uero à monte inferioris Mauritaniae, qui oceano propinquat, originem habet. Sic affirmare feruntur Punici libri & Iubæ Regis scripta. Si Solino credimus, & hic nunc latens nunc apparens diuersis argumentis deprehenditur is esse qui irrigat Aegyptum, & terminus est Affricæ atque Asiae. Licet Lucaeano huius origo fluminis incognita uideatur dum ait: Egens si qua iacet nascenti conscia Nilo. Vale & quod uerbis fieri debuisset, scriptis accipe. Ex Noua ciuitate pridie Calendas Februarij.

Grates

Grates refert de multis beneficijs, specialiter de equo ueloci propinato, Epist. CXXI.

Splendido & magnifico uiro domino Caspary Schlick imperiali

Cancellario, Aeneas Episcopus Tergestinus, S. P. D.

Cogor sequi Regem quocumq; ierit, dum me poscit. Si manum retrahit longe fugiendum est. Ago tibi gratias, idoneum qui fugax equum ministrasti. Tua sunt innumerabilia in me beneficia. Expectare uicem ex me non debes qui uix possem numerare quot me beneficijs cumulasti, beneficia ante praemiata sunt quam exhibita. In animo quisq; suo benefactor praemium tulit. Quaecumq; possidemus uiuentes, haeres nobis morientibus uel inuitis aufert, sola fugiunt haereditis manus auaricq; amico dispensantur animo. Reclusos in arca thesauros fures expilant: praedia latronibus patent. Nihil tam rigide seruari potest quod fortunae non subiaceat. Extra fortunam est quicquid donatur amicis: quas dederis solas semper habebis opes. Sic Martialis ait. Tua munificentia digna est laudum praconijs sempiternis. Ignorant te tempora nostra: Sic est inuidia, uiuentes urit, calcat, exterminat. Rari uiuentes laudati sunt. Recte noster Horatius uirtutem incolumem odimus, sublata ex oculis quaerimus inuidi. Sed uiue tu diu inuitis aemulis: laudabere uiuens. Et si tacuerint alij, nostra loquax non tacebit Musa. Inuidia cessabunt fata: Non semper glacies Geticis horrent in agris. Nec semper mare uexant inaequales procellae. Iam diffugeret niues, iam campis gramina redeunt, & arboribus comae crescit: mutant omnia uices quae sub Luna sunt. Nec felicia nec aduersa sunt immortalia: pruinæ succedit Ver. Pomifer aestatem sequitur Autumnus. Quauis beatus es teipso, & tua uirtute contentus, speramus tamen beatior em te cernere, soli & stellis acceptiorem. Vincet inuidiam uirtus, per pauci imo nulli sunt tui similes. In honoratam esse oportet curiam nisi tu quoque honoreris. Mittimus ista. Modo Laurentius meus ex Tergesto reuersus, ait se in foro Iulij rumorem excepisse, iam Mediolani potitum esse Franciscum Fortiani. Venetijs esse Oratores Galliarum & magni presbyteri legatos. In Regem Aragonum cuditur faba. Post Laurentium alius uenit ab Italia qui Mediolani nouitatem confirmat. Nescio credere priusquam nostros audio nuncios. Timeo tamen & dari nostris uerba: Corniti facta suspicor. Sic sunt hominum ingenia, propinquitibus fauent, praesentia pericula formidantur, auxilia longinqua parum habent spei. Rex noster hinc abiturus cras existimatur, nouamq; ciuitatem repetiturus, & inde post triduum ingressurus Stiriam faustum sit illi precor iter. Commendo rem meam uestrae magnificentiae, tuisq; me praesidijs fauoribusq; committo. Fuit hic magister Hubarum, ne dicam nugarum, uerba secum nulla feci, nec ipse mihi nutum annuit. Noui nihil actum esse sic silentium indicauit. Vale optime. Certumq; me tuarum reddito operarum. Ex balneis Austriae, xv. Calendas Martij. Anno & caetera.

Assentium precibus, respondet efficere rogatum, Epist. CXXII.

Illustrissimo principi domino Sigismundo duci Austriae domino suo,

Aeneas Syluius Poeta, S. P. D.

Efflagitasti modeste a me pridie tibi ut amatoriam alicuius epistolam mitterem, qua suadere posses uirgini, quam diligis, ut amare te sineret. Alius fortasse tibi hoc negasset, timens ne prolabereris. Ego annuendum duxi. Scio namq; humanae uitae conditionem. Nam qui non amat in adolescentia, in senio postmodum amat, quo tempore derisus est & uulgi fit fabula: quoniam aetas illa amori inepta est. Nosco praeterea amoris consuetudinem, qui in iuvene torpentes uirtutes excitat. Hunc in armis exercet, illum in literis. Et studet quisque id agere propter quod amicae placeat. Et quia uirtutes nomen bonum faciunt, uirtuti dat operam qui amat, ut ante puellae faciem laudetur. Et quanquam hoc ineptum uirtutis praemium sit, probabile tamen est quacumque ratione uirtutes adipiscaris. Adolescentes insuper non sunt nimium cohibendi, ne languidi & inertes fiant, permittendusq; his est aliquis ludus, indulgendum est aliquantisper uoluptatibus eorum ut animum & cor sumant, ut sciant bonum & malum: ut uersuti as mundi noscant, illasq; cum uiri facti fuerint euitare sciant. Hac de causa gessi morem uolun-

A uoluntati tuae, & optatam epistolam hac conditione tibi transmitto, ut amans non negligas studia literarum. Sed quemadmodum apes ex floribus mella decerpunt, sic tu ex amoris blanditijs uirtutem Veneris. Vale.

Epistola plus audeat uix uocis oraculo referre mentis conceptum de puella, Epist. CXXIII.

Hanibal dux Numidiae, S. P. D. & seipsum dat singulari dominae suae in-

signi & formosissima uirgini Lucretiae Regis Epirotarum filiae.

Volui te saepius alloqui amoremq; meum tibi notum efficere, sed aetas mea nimis adhuc uerecunda est, quae non patitur, quod intra me sentio foras exire. Quam primum incipio loqui mox rubor adest, timor impedit, & medijs uox in faucibus haeret, nec cogitata possum effari. Timeo modestiam tuam ne me arguat: Vereor astantes ne me derideant. Horresco meipsum ne balbutiens fiam. Hac de re quod statuetam dicere, decreui literis committere. Quia epistola non erubescit, non suspirat, non timet quenquam. Forsitan arduum aliquid & perdifficile postulaturum me putas: parum est quod uolo, hoc si mihi concesseris multum existimabo. Ego enim, modestissima uirgo, fateor me tui amantem esse, captumq; tui uultus splendore, nec aliud die noctuq; cogito quam te: tu mihi semper es in mente, te in corde & in animo gero: tu meum desiderium es, tu spes mea, tu quies, tu refugium. Cum te uideo quiescit animus meus et se oblectat, at cum abes nec te cernere possum, magnis urgeor stimulis, nec aliud meditor nisi ut quam primum te reuisam. Hoc multiplici causa factum est. Nam & forma & honestas in te concurrunt. Laudant Helenam poetae. At ego illam non existimo tibi fuisse similem. Nec Polixenam tibi comparauerim, aut eam quam dilexit Hercules, Deianiram: tu omnes uincis & pulchritudine & moribus quasi altera Philomena. A calce usq; ad uerticem nulla est in te menda. Crines tui splendorem auri superant: Frons alta & spaciola est: Supercilia in arcum tensa debitis spacijs distinguuntur. Oculi tui tanquam duo emicant sydera: inde sagittas emittis & uulneras iuuenes: hinc quos uis occidis, & quos uis uiuificas. Natus suis conueniens partibus, faciem mirifice honestat: Genas candore niueo resperfas, modestus rubor interfecat. Quid labia corallina & crystallinas referam, dentes & omnes oris tui partes, unde melliflua manant uerba: hinc risus ille progreditur qui me saepe ad intima penetrat. O uirum felicem, qui labia illa mordebit, qui tales osculabitur genas, qui mentum tuum et candidiorem Scythica niue gula tuam poterit tangere. Nolo pectoris tui & illorum pomorum quae ibi latent mentionem efficere, ne referens nimis ardeam. Tu te scis quam intra & extra formosa es. Ego mirari magis quam digne commendare te possum. Hoc tantum quia mores tui regio fastigio digni, et forma plus quam dici possit honesta, ex duce me seruum tuum fecerunt. Tuus enim sum nihilq; magis cupio quam rem gratam tibi efficere. Nec miror: Nam & Phoebus (ut inquit fabula) licet esset Iouis Regis Cretae (quem uetustas pro Deo coluit) filius, Admeti tamen Regis filiam amans, pastorem se fecit & gregem pauit. Ego igitur libens seruius tibi, nec aliud a te postulo, nisi ut amare me sinas, & animo aequo feras, si mei dicaris amatu, hoc est quod uolo, peto, exigo, nil postulo plus. Fer tu ut amator dicar. Nam & amator ero & seruus, tu modo annuas. Confitere dignam te fore, quam meliores & maiores quam ego sum ametur. Effet uix Paris aut Hyppolitus dignus amore tuo. Tu tamen noli quaerere formam. Nam et qui pulchri sunt, superbi etiam sunt, nec stabilem habent amorem. In me erit amor perpetuus, qui natus in adolescentiae meae flore cum aetate crescens ad senium perducetur, dummodo tu mihi faueas & me adiuues, quem tamen non debes despiciere. Nam & mihi non negauit Deus mediocrem formam. Sunt mihi praeterea opes multae quae omnes erunt tuae, si uicem amoris rependeris. Ach quid dixi: nimium errauit non ut ames peto sed ut amare sinas, hoc si tua ex gratia impetrauero beatus sum. Tu quid factura sis rescribe. Et uale animula mea, deliciae meae, corculum meum.

Redarguit consanguineum auxilium à se petentem, Epist. CXXIIII.
 Vuenceslaus regis Cancellariae scriba, S. P. D. Ioanni
 de Buchau fratri charissimo.

PUllas me crebris literis ut hospiti tuo panem soluam quem comedisti, quasi tuus
 cibus mea pinguedo sit. At ego non inebrior uino quod bibis, nec me tua pulmen-
 taria iuuant. Tu da pecuniam, quia consumpsisti cibaria. Ego meum aurum cur-
 dem: quia uix tantum scribendo acquirō quantum sufficit. Thagus Hispaniam præter-
 fluit, Pactolus Asiam, qui duo fluuij harenas dicuntur aureas habere: huc tibi eundem est
 si aurum petis. Cancellaria regia inops est, uixque suos ascriptitios nutrit. Ego plus tibi feci
 quam deberem, quia uestem quam emeram nouam, dedi ut te ab hospite quasi capti-
 uum redimerem. Martinus quem Pannonia genuit, Italia nutriuit, Gallia pastorem habu-
 it, & omnis Christiana ueneratur religio, nudo, pauperi, medium paludamentum pre-
 buit: Ego solidam dedi pallam. Nunc quereris non satis esse hanc: quid ad me, tu uide-
 ris. Quod potui hoc feci, nisi sufficit, quare aliunde quod sufficiat. Vir maturus es,
 ætate longæuus, non tibi honori est alienum subsidium querere cum possis ex tuo offi-
 cio uiuere: quod si tenue est quid ad me. Proximus sum egomet mihi, ego mihi prou-
 debo, non curo quid hospes dicat. Vestem sibi non me dedi: utatur ut libet, si satis est
 habeat quod suum est, sin minus, in te actio est. Me satis est uestem amisisse. Nihil ad me
 uxoris Iob uerba, nihil maledictio. Nemo læditur nisi à seipso. Cupiat mihi mala qui-
 cunque uult, nisi opera faciam malo digna, in anum maledicitur mihi. Ego te rogo & ali-
 os omnes mei sanguinis homines, me ut iam missum faciatis: quia non sum in spem na-
 tus omnibus, qui uix mihi sum satis. Viuite uos ut potestis & me nunquam fuisse na-
 tum credite. Cogitate omnes quomodo lucrificare animam possitis. Id quoque ego
 curabo. Reliqua uana, caduca, nulla sunt. Hodie sumus, cras non erimus. Ideo ædifice-
 mus illic ubi neque tinea neque ærugo est, ubi nec fur nocet neque latro. Illuc meus fer-
 tur cogitatus: Illic ut me querat uolo, & utinam inuenias. De libris alijsque rebus tuis fac
 quod iusti est, & aliquando cogita sine me posse uiuere, qui possum & statim mori &
 multum uiuere, sed omnia in manu Dei sunt, ideo illi seruiendum est. Tu uale & desine
 me amplius læscere iniurijs. Datum Viennæ.

Captat beneuolentiam & petit sibi aliquos libros accommodari, Epist. CXXV.
 Aeneas Syluius Poeta, Imperialisque Secretarius, Magnifico & ge-
 nerofo domino, domino Henrico comiti de Lupfen do-
 mino suo, S. P. D.

IN scriptis ueterum tria inuenio quæ nostri partim negligunt, partim assequi non ua-
 lent. Elegantiã enim & grauitatẽ sententiarum quibus uetusti codices redolent,
 nequeunt nostri seculi homines imitari, quod usitatissimum æuo priori fuit. Allocu-
 tiones singulares enutrire, & si in epistolarum capite ponere possent nostri, sed supi-
 na quadam ignorantia decepti, dum blandiri uolunt, omnem orationis textum confun-
 dunt. Vos precor, inquit, uobis supplico Cæsar, uestram maiestatem appello: uestrum
 officium imploro: uestram clementiam obtestor: reddite iudicium inopi: iudicate poten-
 tem: meam calamitatem inspicite: nemo uos magis quam iustitia mouet Cæsar. Et in
 hunc modum infinita. Hoc & mihi facerẽ liceret, sed ueterem morem magis commen-
 do. Et cum summos illos imitari sapientes in eloquentiã atque Philosophiã studijs ne-
 queã, in hac certè parte ipsorum uestigijs inhærebo. Ideo te, quamuis claro sanguine cre-
 tus et multa doctrina sis fretus, singulari appellatione saluto. Et sicut Iulio Cæsari scribens
 Cicero se ante ponebat, sic & tu æquo animo ferēs Aeneam tuam in ipso primo episto-
 læ angulo intueri, quia non arrogantis est, sed ueteres imitantis, quorum ignorantiam
 modernorum scientiã præfero. Nunc quid ex te uelim paucis accipe: Retulit mihi uir
 mitis et amicissimus, imò alter ego, Michaël de Phullendorff notarius imperialis, te plu-
 ribus libris abundare, quorum nomina etiam mihi præscripsit. Inter illos nonnulli sunt
 quos uisere cupio, non quod antea non perlegerim, sed quod diu illis carui. Et sicut ami-
 cus

Acus post magnam temporis intercapedinem auidus est amici uidentis, sic mihi cupiditas
 est contubernales illos meos quibus nimium priuatus fui, in domum recipere & per
 aliquod tempus esse cum eis. Hoc potest mihi præstare humanitas tua ut me Michaël in-
 struxit. Est enim apud te Ouidius de Tristibus, de Arte amandi & Amoris remedio. Te-
 rentius quoque Comicus, et Hieronymus in epistolis: quos tam expeto relegere quam
 nunc pascalem adesse diem, ut piscibus atque oleribus & oleo semotis, uesci carnibus
 possim: quod desiderium si tua benignitas implet, magno me tibi nexu retinebis ob-
 noxium. Erubescō dum sic scribo. Namque cum nulla inter nos usura præcesserit, nullaque
 notio, temerarium quodammodo uideatur me beneficium ex te petere. Quisquis enim
 poscere aliquid cupit, ante omnia se dum metiri & an impetratu sit dignus rigida truti-
 nare censura, ne postulatis carens & damno & irrisione mulctetur. Sed neque ego hoc
 prætermisi. Sunt enim nonnullæ rationes quæ mihi spem faciunt te meis uotis annuitu-
 rum, quas breuiter tibi exponam ne me temere atque inconsulte motum iudices. Om-
 nes qui libros cumulant, aut oblectari illis & fieri legendo peritiores cupiunt. Aut uide-
 re amatores sapientiæ uolunt, ut transeuntes per uiam digitulis monstrantur. Hi sunt qui
 magnas & preciosas habent Bibliothecas. In quorum pluteis Aristoteles, Plato, Cice-
 ro, Seneca, Vergilius, Lilius, & omnis uetustas delitescit. Priores quidem ut gaudium
 perfectum habeant, opuscula communicant, commodant, & incommodatum recipi-
 unt, transcribi permittunt, & tantomagis exultant quanto uulgatiora sapientum uiro-
 rum uolumina conspiciantur. Alij uero tanquam thesaurum libros recondunt & cor-
 rodi potius tinea, & opicis muribus ferunt quam in apertum dari uelint. Nec tam dili-
 genter uellus aureum draco custodiebat, aut aditum Orci Cerberus quam isti suos li-
 bros, quorum duntaxat marginibus & aureis oblectantur, nunquam quid interius sit
 aut legentes aut intelligentes. Quod si tu ex his esses nunquam uel tibi scribere uel te
 alloqui tentassem. Sed aiunt omnes qui te norunt, similem prioribus esse qui Poetas &
 Oratores non ut in tetro carcere claudas, sed ut ad tuam & communem utilitatem pu-
 blices, emere congregareque studeas. Aiunt præterea te fore in omnibus rebus liberalem,
 benignum, munificum, & tum in omnes homines, tum in eos qui tuorum studiorum
 amatores sunt, largum atque beneficum. His ergo allectus moribus decreui has meas
 literas ad te dare, teque hortari, rogare, obsecrare, ut per aliquod tempus in usum meum
 Oratores & Poetas quos præscripsi uenire permittas: quoniam ad te nihilo peiores re-
 uerterentur, sed potius per ridentia præra & floridos agros uerni tẽpore transeuntes me
 cum, postquam confabulati aliquantisper fuerint, tanquam recreati alacriores te repe-
 rent. Quia nullus est tam gratus locus, nulla societas tam iocunda, cuius non aliquan-
 do emergat satietas. Missos igitur illos fac ut non solum mihi, sed ut ipsis etiam geras
 morem. Ad hæc accedit Michaëlis, quæ apud te est familiaritas, huic etiam placebis.
C Et is uadem cum domino Vuilhelmo Racet prothonotario regio & tui obseruantissi-
 mo se dabit, libros non ituros esse sinistrorsum, sed ad te pura fide remeatuos. Adde &
 tertium quoniam mihi etiam libri sunt quorum te potero cum uoles participem face-
 re, & sic uicissim tu meis uteris opusculis & ego perfruar tuis. Ut ergo finem episto-
 læ donem, credo me non esse stulta petitione usum, si id postulo quod moribus tuis est
 consentaneum concedere. Si tute mihi potes annuere, si tua etiam in eo uersatur utili-
 tas, si non solum meam sed etiam Michaëlis amantissimi tui commoditatem
 promoueo. Tu fac ut ratione potius obtineam quam cæca fortuna
 repellat: mihique uti mancipio impera. Datum in No-
 ua ciuitate Austriæ, quinto Idus Aprilis
 Anno M. CCCCXL.

Heraldorum nomen & officium unde exortum sit, Epist. CXXVI.

Aeneas Dei gratia Episcopus Senensis, Domino Ioanni Hinderbach, Secretario regio & amantissimo fratri, S. P. D.

Quærentes multi solent unde sit Heraldorum nomen exortum: Quis Heraldos primos instituit, & quid officij genus hoc hominum inter mortales habeat. Quæ res mihi quoque aliquando fuerunt dubiæ. Sed cupienti plurima nosse, ut est humanum ingenium, quærentiq; certior fieri apud Angliam, quæ olim Britannia dicebatur, in sacratio nobilis ædis sancti Pauli Londoniensis, uetus historia in manus uenit, ante annos sexcentos, ut signatum erat, conscripta, quæ si uera est & mea potest & aliorum satisfacere cupiditati. In ea quid inuenerim tibi scribere decreui, ut acri tuo iudicio cum uiro primario & doctissimo Domino Vlrico de mote solis quid tenendum sit censeas, mihiq; rescribas. Autor historiae Thucydides Græcus annotatus erat, quem fama celebrem clarum nouimus, translatoris nomen nullum inueni. Constat tamen peritum fuisse, qui magnum illum et facundissimum autorem Latine linguæ non minorem quàm Græcus est reddidit. Non teneo uerba historiae, ut erant contexta, sententiæ memini: in ea ad hunc ferè tenorem scriptum erat: Heraldus sunt qui apud maiores nostros Heroës uocabantur, quos maiores hominibus, dijs minores fuisse tradunt. Nam quem Prisci rebus gestis insignem uidebant, gratum populis, uirtute sublimem, in Deorum certum colligebant, si modo miracula extabant, quibus eum supra naturam aliquid operatum fuisse constaret. At si miraculi nihil erat, uirtus tamen admirabilis uidebatur, hunc neque Deum neque hominem compellere phas putabant, sed medium inter utrumq; sortiti uocabulum, heroëm uocabant, quasi semideum: Sic Heroës introducti à quibusdam corrupto uocabulo Heraldus sunt appellati. Illos autem instituit primus omnium Dionysius qui etiam primus armatus & cum exercitu inuasit Indiam, ac rudes illos & agrestes homines, corticibus arborum, & crudis ferarum carnibus utentes in urbes legit, boues aratro iungere, frumenta serere, Deos colere, nutrire comam, mitram ferre, et unctiones docuit ungentorum. Fuitq; his dator uini sicut & Græcis, armauit eos armis Martialibus & ad usum uitæ cultioris erexit. Quibus compositis cum uellet abire atque alias lustrare regiones, fuerunt complures in eius comitatu qui iam senio confecti & assiduis attriti laboribus, neque remanere uolebant sine rege, neque sequi ducem uolebant. Reecessurumq; principem, lachrymis & fletibus obsecrabant ut sui misereret. Ad quos Liber pater, ponite curas, inquit comilitones fratresq; mei, diu pugnastis, diu me secuti estis, ego alia ex alijs in fata uocor, uocis iam parata quies est, & hic præmia laboris uos manent. Sistite hic & urbem hanc, terram quam uestri mihi lacerti quæsiuerunt, possidete. Ego uos hodie militiæ laboribus absoluo, ueteranos milites esse uolo, Heroasq; uocari. Munus uestrum erit reipublicæ consulere, fontes arguere, laudare probos, cæteris muneribus uacabitis: quocumque gentium terrarumq; ueneritis, uictum uobis Reges uestitumq; dabunt, honoratiores apud omnes eritis. Xenia uobis principes offerent, suasq; uestes condonabunt. Stabit fides dicto uestro, mendatia horrebitis, proditores indicabitis, qui foeminas male habent, hos infames asseuerabitis. In omni terra libertas uobis esto, securusq; uobis transitus & incolatus. Si quis uos uestrumq; uerbo factore angariauerit quempiã, gladio ferietur. Cæterum ex amicis meis bacchosissimũ Spartebam uobis Regem Indisq; constituo, qui uobis alimenta præbeat & annuas stipendia. Qui custodiat priuilegia uestra, & honoratos uos habeat ex grege uestro ad regni fastigium euocatus: uos illi consulite, & posteris. Cuius si genus defuerit, ex uobis uestrisq; liberis reges Indorum sumite. Atq; sic adhortatus Heroas Dionysius ex India duxit exercitum. Spartembas autem regnauit super Indos quinquaginta & duos annos. Budamq; filium successorem reliquit, qui cū regnasset annos uiginti, instituto filio Cradena uitam finiuit. Ac post eum per duodecim generationes Heroum soboles usque ad Herculem regnauit in India. Hercules autem cum domitis terrarum monstris, ac scintilla tyrannorum deleta, penetrasset, Indiam regnum Heroum in se recepit. Priuilegia tamen

Atamen his non ademit, sed auxit eorum numerum conscriptis inter eos qui secum ab Hispania & Mauritania militauerant, & contra Gerionem triplicis animæ, & Antæum terræ filium arma tulerant, longis itineribus & senectate defunctis. Sed cum uenisset ad mortem multosq; filios haberet. (multis enim mulieribus matrimonio iunctus fuit) unicam autem filiam sustulisset Pandeam nomine, huic regnum commisit. Et ut ostenderet Heroas quanti faceret præ cæteris liberis, unum ex numero Heroum nomine Iobarem, uirum filia dedit, qui Regem gereret quingentosq; huic elephantes, quatuor milia equitum, & centum triginta milia peditum constituit quibus regnum tueretur. Ex hoc natus est Polimbotras à quo dicta est, urbs maxima Polimbotra. Cuius posteritas usque ad Alexandrum magnum per centum & triginta octo Reges Indiam gubernauit. Ex quibus ortus est Porrus, cuius uirtutem miratus est Alexander, atq; adeo dilexit ut uictor uicto regnum dignitatemq; restituerit. Tum quoq; Alexander ex suis militibus Heroas legit senes quingentos, longa & laboriosa nimis militia contritos, quos Porro commendauit, quibus singulis annis in singula capita uiginti argenti talenta daret: adiecitq; priuilegijs Heroum ut auro & purpureis coccineisq; uestibus & paludamento uti possent. Quin & arma regia & insigne deferre quouis gentium terrarumq; loco fuerint. Si quis hos manu pulsasset aut uerbo læsisset, eum capitis reum esse bonaq; sua fisco deberi. Sic Thucydides ut ille refert qui transtulit, qui similia Herodotum & Didimum & Magasthenem & Xenophontem sentire contendit. Additq; demum ex persona sua autor ignotus. Habemus igitur Heraldorum nomen idem significare quod apud ueteres Heroum significabat, Dionysiumq; primum hoc genus hominum apud Indos instituisse. Officium eorum esse ut Regibus assistant, ut consulant rei publicæ ut uirtutes extollant, uitia fulminent. Nec aliud sunt quam milites ueterani qui post multa egregia facinora multaq; bella mirifice confecta & amplissimos triumphos exhausti uiribus fessiq; senio à labore militari remittuntur, & in curiam consulturi accersuntur. Traditum quoque apud maiores est huiusmodi homines semper honoratos fuisse, ac tum Saulis tum Davidis, Salomonis, tum cæterorum Regum Hebræorum latebra constipasse. Quin & inter Machabæos hæc dignitas locum obtinuit. Legimus & Iulium Cæsarem, cum uicto Pompeio, in Aegyptum perrexisset, hoc nomine & hoc honore plerosq; suos commilitones donauisse, qui secum & in Gallia & in Britania & in Germania et in Græcia, forti pectore militauerant, iamq; torpente senectate languebant. Nec Octavianus Augustus hoc præclarissimum genus hominum neglexit, qui superato apud Accium Marco Anthonio extincta Cleopatra, cum Parthorum superbia timoreposito, ueniam postulasset, ablatoq; Marco Crasso cum preciosis muneribus signa remisisset, tum Reges Indorum ad famam tanti nominis moti usq; ad Hispaniam legatos misissent, ac ultro parere se Romano Imperatori obtulissent. Cum submerso Cantabro terra marisq; pacem Romanus populus haberet, clausissetq; denuo iam portas, huiusmodi fertur legem tulisse. Omnes idcirco mortales exercere se solent & obiectare periculis, et aliquando pacefrui quiete possint. Nec labor est ullus qui præmia non expectet. Ea propter maiores nostri militibus qui bene pugnauissent, non solum stipendia quibus se suamq; possent nutrire familiam, sed honores amplissimos constituerunt ut coronas, armillas, hastas, & alia uirtutis insignia quasi solamen & præmium laboris exacti. Similiter & nos facere decet, qui dijs fauentibus & magna uirtute militum rem Romanam restitimus, & altam pacem toto reformauimus orbe, ne milites qui longa & durissima nobiscum bella peregerunt, ac plurimum sanguinis tum sui tum hostium effuderunt, sine mercede tanti laboris euadant. Quisq; ergo per decennium nobiscum militaueris, si modo quadragenarius fueris, siue pedes siue eques stipendia merueris, milita post hac & omni labore uacato, Heroas esto, ueteranusq; miles. Nemo te ciuitate, foro, templo, hospitio, domo prohibeat. Nemo tibi crimen ascribat, onus imponat, pecuniam ex te quærat. Si quid peccaueris, solam Cæsaris uindictam expectato. Quicquid turpitudinis admiserint homines, te iudicem propalatoresq; timeant, seu priuatis seu principes fuerint. Quod dixeris affirmauerisq;, nemo falsum arguat. Libera &

aperta tibi omnia itinera locaque sunt. In aedibus principatum mensa tibi potusque esto. Stipendia quibus te tuamque domum serues ex publico quotannis habeto: quam legitima face duxeris uxor, ceteris foeminis praefatur: quae exprobraueris infamemque dixeris, hic reprobarus homo & infamis esto. Arma, insignia, nomina, & ornamenta Heros ferto quae Reges decet. Quae dicere aut facere uelis ubiuis gentium locorum nationumque facito. Si quis tibi iniurius fuerit, ceruice careto: utque senectuti tuae quietius, Cremonensium qui contra uos Anthonij partes fouerunt, agros tibi tuique similibus uirum diuidendos assignamus, qui si pauci fuerint, addimus & Mantuanos, ut bona fide & alta uirtute profuisse te reipublicae gaudeas. Sic Octavianum ueteranos suos honorasse confirmant. Deceuerant idem Penus Hannibal facere, nisi fortuna fractus aduersa Antiochi Regis & Prussiae coactus fuisset supplex tribunalia petere. Comperimus Attilam Hunorum Regem quamuis efferatum & inanem gloriam, similia suis ueteranis priuilegia contulisse. Neque Theodericus Gotthorum maximus et audentissimus Rex Heroas inhonoratos reliquit, quibus & ciuitates & prouincias tributarias fecit. Carolus autem magnus qui primus post Graecos apud Romanos suscepit imperium, Germanus homo ex antiqua Francorum prosapia natus, postquam Saxones saepius rebellantes multa ui domuit, ac feces Hunorum Longobardos ab infestatione Romani praesulis exterruit, suscepto Caesaris nomine & Augustus appellatus, milites omnes qui tanti laboris comites fuerant, in hunc modum honore fertur & libertate donasse. Ire, inquit, milites mei, uos Heroes uocabimini, socij Regum & iudices criminum. Viuite posthac laboris expertes, consulite Regibus, & publico nomini turpia corripite, fauete foeminis, iuuate pupillos, consilio circundate principes, ab his uictum, uestitum, stipendiumque petite. Si quis negauerit, inglorius infamisque esto. Si quis iniuriam uobis intulerit, reum se maiestatis agnoscat. Vos autem caueritis ne tantum decus tantumque priuilegium iusto bellorum labore partum, aut ebrietatis, aut scurrilitatis, aut alio quouis uitio maculetis. Ne quod uobis largimur ad gloriam, redundet ad poenam, quam de uobis sumendam si forsitan excesseritis, nobis & successoribus nostris Romanorum Regibus perpetuo referuamus. Haec sunt quae de nomine & institutione Heraldorum quos Heroas fuisse constat, apud antiquos scripta comperimus. Cur autem nostris diebus, qui nunquam militarunt, et abiecti quidam homines hoc nomen assequuntur, nescio causam nisi quia omnia degenerant, nec est hominum genus quod stet suis legibus. Nam & indocti doctioris insignia recipiunt, & qui nudum nunquam ensen uiderunt, militiam profitentur, nitentque calcaribus aureis: atque ut de nostra dignitate dicamus, absque moribus, sermone leues atque uita, cathedram Pontificalem audemus ascendere. Quare religiones, percurrere mechanicas artes, omnes oberrant, nihil est quod suis legibus puris inuolatisque perseueret. Vale & si quid habes quod consonet auctoritate dignum & fide, scribito nobis, nostri memor & amans. Cuius rei Michaellem Pfullendorffium consecrarium tuum & nostri diligentem doctrina plenum, aut iudicem aut arbitrum experiemur. Ex Vienna Kalendas Iunij, Anno domini. MCCCCLI.

Passagium quam difficile conduci possit in effectum arguitur pluribus ex rationibus, Epist. CXXVII.

Literae ad me tuae amantissime Leonarde, duplicatae & triplicatae peruenerunt. In omnibus hortaris me magnopere ad rem bellicam instituendam pro mea uirili, quando apud Caesarem seruiro, operas nauem: facis ut Christianum decet, & hominem Senis natum, cuius est (nescio quare id fiat) quo minus potest eo magis de communi bono anxium esse. Laudo tuum cogitatum, tuas curas probo. Utinam tui similes rebus maximis praesent, credo multo melius Christianitati esse consultum. Namque si uerum dicere libet, nimia est inter orbis nostri rectores somnulentia, aut aduersus officium, aut praeter officium omnes intenti sunt. Arbitror te iam cognouisse quae sunt apud Ratisponam gesta & quam negligenter eorum conuentum est. Ex Italia comparuere. Nam legati Venetorum prius solutum audire concilium quam Bauariam ingrederentur. Unus mihi uidetur super omnes laudandus princeps Philippus Burgundiae dux, qui etsi esset Britannico bello implicatus, uocatus

Acatus tamen ad conuentum, qui pro salute populi Christiani erat indictus, noluit excusari, noluit reipublicae deesse. Congregationem quae commune bonum tractare uidebatur, sua praesentia uoluit esse priuatam. Venit igitur Ratisponam, iturumque se contra Turcos in persona propria pollicitus est, si uel Caesar uel Rex Ungariae, uel alius magnus princeps exercitum duceret. Si minus, missurum sequas posset copias, neque his in rebus excusatum se habere uoluit, nisi tale sibi superueniret impedimentum quod tota Christianitas legitimum reputaret. Quis hunc satis commendare principem posset? Nemo est inter Christianos cui minus timendi sunt Turci & infideles ceteri quam duci Burgundiae. Nemo tamen est qui pro depulsandis atque comprimendis hostibus fidei sollicitior eorum reperiat. Unde ista mens hominis? Non cupido rapiendi hunc trahit, cui sunt opes infinitae: non spes ulla uoluptatum, quibus frui uictores putant, qui est iam auro profectior. Et si delicias amet, nusquam maiores quam domi reperiat. Non augendi dominij ratio, qui se nouit in Graecia aut Asia nequam regnare posse. Sed est hic religiosus princeps, amat Ecclesiam matrem suam. Cupit fidei nostrae consultum esse, dolet cum audit Christianum nomen blasphemari. Miseretur infelicibus animabus quae diutius in captiuitate a Barbaris rapiuntur. Pudet eum ignominiae quam Turci nobis inferunt. Est enim nobilis animus, non potest mens alto sanguine nata, non alta meditari. Nihil turpe ferre potest generosus spiritus. Videt se dono Dei amplissimis & populosissimis regionibus praefectum, multisque beneficijs cumulatum, non uult ingratus uideri. Recognoscit munera in se diuina esse quamplurima, uult pro sua facultate uices reddere. Meminit Ioannis patris sui, quem Turci pugnantem pro fide Catholica captiuarunt. Cupit ulcisci paternum uulnus, imitarique maiorum suorum uestigia, quos pro fide Orthodoxa constat fuisse ardentissimos. Huius igitur opera factum est, quod in conuentu Ratisponensi nonnulli articuli conciperentur, quorum ego copiam rectoribus nostrae urbis feci. Nec me dubium tenet, quin tu illorum notitiam habeas. Nam & illius domini Venetorum apud quod nunc moram trahis, articuli per suos legatos huiusmodi missi sunt, quorum si fiet executio, nihil erit nostrae religioni timendum. Caesar huiusce rei cupidus nouum apud Franckfordiam Concilium indixit: Id futurum est tertio Kalendas Octobris. Caesar autem eorum se, curiamque suam transferret, aut praesidentes plena potestate suffultos mittet, neque negligetur quantum in se erit conuentus. Nunc quoniam de me multa dicis, referabo tibi quae mihi incumbunt. Optaui domum reuerti, uisere amicos, consolari ac pascere quocumque tandem pastu ualere meas oues, supplicauit Caesari, benignam mihi ut licentiam praeretur, qua patrios lares peterem: non obtinui. At enim sua serenitas necessaria sibi esse seruitia mea, dum instat apud Franckfordiam dicta dies. Eam ob rem sero moleste meum exilium, ue-reorque quod nuper sum expertus. Etenim cum Ratisponam pergerem, inuasit me dolor pedum quem podagram medici dicunt, quae res mihi intereundum acerbissima fuit. Non tamen neglexi commissum onus. Iter cum magno labore peregi, adeo ut pede ad sellam suspeso unius diei uiam fecerim, cum inter asperrimas Alpes non esset quadrigis locus. Idem timeo, ne mihi nunc accidat, si, ut mentem intelligo Caesaris, uel mit-tar inter legatos, uel suam sequi Serenitatem iubeat. Sed quid agam, quis ego sum, qui tantum imperium effugere possim? Video insuper res maximas esse, ad quas te-neor, & uniuersae Christianitati utiles. Quid nisi laborem pro facultate mea: statui manere, & ad meum exilium paucos menses addere, donec Franckfordium concilium finiatur. Impartiar meas operas in commune bonum. Et si nequeo grandes manipulos in aream ferre Dominicam, at saltem spiculas aliquot in horreum Ecclesiae referam. Neque enim Deus noster tam facta hominum quam mentes inspicit. Et lau-datam in Euangelio mulierculam legitimus, quae duo aera minuta in gazophilacium obtulit. Illud autem oro Leonarde amantissime, ne uel passagium contra Turcos instituendum Italicae paci compares, uel me monacho qui illam conclusit, & equiparandum putes.

Namque si pulcherrime & uere dicis, nullam esse personam adeo tenuem, per cuius manus nequeat, si uelit diuina maiestas, res maximas conficere. Et addis exemplum nostri temporis. Nam pacis Italicae humilis, & quodammodo despectus Heremitarum sancti Augustini monacellus autor habetur. Non est tamen aequa rerum & personarum proportio. Pax enim Italica etsi, ut ais, Romae ad maturitatem perducere non potuit, adeo tamen in alto illo summi praesulis igne consistoriali decocta fuit, ut paruo post modum sole potuerit maturescere. Erant & partes quae contedebant longo desessae bello, contritae atque exhaustae, intelligebantque nisi concordiam amplecterentur utrinque, funditus esse pereundum. Nec plurima erant capita, quorum sensus combinandi ad conficiendam Italica pacem uiderentur. At negotium hoc gerendi contra Turcos belli, rude adhuc indigestum, & penè intactum est. Nec Germaniae aut Galliae principes, quorum potissime mentes excitandae sunt, satis intelligere possunt, quid sua non inter sit, contra Turcos arma mouere, qui sunt ab eis remotissimi. Quis insuper Galliam aut Germaniam armet, nisi cerebra penè infinita coniungat. Adde quod omnes Italicae uires ad maritimam classem sunt ueniendae. Qualis deinde inter me & monachum Italicae pacis inuentorem, comparatio cadit. Fateor quia nihil est reperi ac rectori orbis factu difficile, uelle illi & posse unum est. Nec inficias eo, spirare ubi uelit spiritum Dei, qui & aliquando infima mundi eligit, ut fortia quaeque confundat. Sed audi personas, quam dispares adnectis. Ego illum monachum, qui partes Italiae dissidentes composuit, crimine mundum, longa uita sanctimonia comprobatum, doctrina plenum, nihil miror si Deus instrumentum elegit per quod pacaret Italiam. At isthaec, quam uis turpitudinem prodo meam, longe a me absunt. Habet in me Deus multa quae puniat, nulla quae praemiet. Quo igitur pacto me uelut organo magnis in rebus utatur, Vereor uereor, ut te uera non celem, ne dum me grandibus ingero negotiis, impedimento magis quam promotioni reperiar. Tu desine de me tibi multa promittere, ac domi quam foris malis, cimbam fortasse non inutiliter regam. Nauis magna si clauem te nuero, & me simul, & nautas perdam. Franckfordiae si fuero naucleros inueniam optimos, atque ipse remigis officio fungens peccatorum meorum partem delebo. Haec tibi de me uolui dixisse. Nunc de ordine dato pauca differam. Scripsisti uocandos esse multos ex Italia ad Concilium Ratisponense, putasti id futurum Constantiensi simile ne dicam Basiliensi, quod in annos uiginti protensum est. At nostrum, exacto mense, finem accepit. Indictum esse aliud, huc rursus uocantur ex Italia Rex Arragonum, Veneti, Ianuenses, Florentini, Senens, Lucani. Comes quoque Franciscus, quamuis non est intestitus de ducatu Mediolanensi accersitur, & dux Mutinae, Marchiones insuper Mantuae, Montisferrati & Saluciarum. Videbimus quantus erit nostrorum feruor Italorum. Regibus quoque Franciae, Angliae, Bohemiae, Ungariae, Poloniae, Daciae, Sueciae, Nortuuegiae, Scotiae litterae dantur, ut ad conuentum mittant. Principes Alemaniae adesse, comitates mittere legatos iubentur. Si erit conuentio grandis, spem bene gerendae rei summam, si pauci conuenerint, obrigestam dices. Quid sentis? quid putes futurum? Mallem tacere: Mallem opinionem meam esse falsissimam ac mendacis quam ueri prophetae nomen. Dicam tamen quod meus praesagit animus. Non spero quod opto: nil boni menti meae persuadere possum. Quare inquis? Quare inquam, ego bene sperem? Christianitas nullum habet caput, cui parere omnes uelint. Neque summo sacerdoti, neque Imperatori quae sua sunt dantur. Nulla reuerentia, nulla obedientia est: Tanquam ficta nomina, picta capita sint, ita Papam Imperatoremque respicimus: Suum quaeque ciuitas Regem habet. Tot sunt principes quot domus. Quomodo tot capitibus, quot regunt Christianum orbem, arma sumere suadebis? Age dicito, concurrere in bellum cunctos Reges. Cui ducatum dabis? Quis ordo in exercitu erit? quae disciplina militaris? quae obedientia? quis pascet tantum populum? quis intelliget uarias linguas? quis reget diuersos mores? quis Anglicos amicabit Gallicis? quis Ianuenses

A enses coniungat Arragonensibus? quis Theutones Ungaris, Bohemisque conciliabit? Si paucos contra Turcos ducis, facile succumbis. Si multos, confunderis. Vndique sunt Angustiae. Perge ultra atque inspicere Christianitatis uultum. Pacata, inquis, Italia est: facile aduersus externos arma sumet domi quiesca. Nescio quam quiesca. Inter regem Arragonum & Ianuenses adhuc belli reliquiae manent. Nec Ianuenses hi sunt qui contra Turcos pugnaturi credantur, quibus tributa pendere dicuntur. Veneti cum Turcis foedus percussere. Et quamuis aiunt se sumpturos arma pro nostra fide, si ceteri Christiani bellum Turcis indicant. Quis hanc conditionem implebit? Vocare nunc, rogare atque excitare Venetos oportebit, qui ceteros imitati essent, si pax eis cum Turco non esset. Quid cum Italis facies, quando duae nauales potentiae, & quidem maiores desunt? Rex Arragonum quamuis est potentissimus, & ad commune bonum ardens, haud quaquam solus bellum nauale contra Turcos agitabit. Summi Pontificis quantal sit classis non ignoras. Deficit igitur nobis altera belli pars. Nam cum terra marique Turcos uexare propositum esset, deficientibus Italis nihil est quod de maritimo bello speremus. Patebit Asianis Hellepontus. Etsi terra bellum geratur, infinitas ex Asia copias in Graeciam Turci traducunt. In Hispania nostri quam multi sunt Reges potentia, regimine, uoluntate & opinione dispares? Neque illi in extremo iacentes occidenti ad septentrionem trahendi sunt. Etsi quod agunt cum Granatensibus domi. Rex Franciae, & si toto regno pepulit hostem, marinas tamen oras inquietas habet, nec militem extra regnum audebit mittere, dum classes ex Anglia repetinas timet. Anglici nil aliud animo gerunt, quam ut repulsam ex Francia uindictent. Scotti, Dani, Sueti, Noruuegij in ultimis orbis oris sit, nihil est quod extra domum queant. Theutones inter se diuisi nulla in parte coherent. Ciuitates cum principibus dissident. Et ipsi inter se principes nullo concordiae uinculo tenentur. Suitenses cum ducibus Austriae uetus odium tenent. Comes Palatinus Archiepiscopo Maguntino infestus est. Ducatus Lutzelburgensis inter Regem Bohemiae, & ducem Burgundiae litigiosus pendet, quamuis sunt ad Calendas usque Nouembris in eam rem induciae. Duces Saxoniae de sexaginta castellis cum Bohemis litem habent. Vratislauenenses requisiti per Bohemiae Regem, homagium facere recusarunt, nisi ad se Rex proficiscatur. Pruteni, qui religioni sanctae Mariae Theutonicorum subiecti fuerunt, excusso priori iugo ad Regem Poloniae defecerunt. Ipsique nunc regionem ingressus, cum coniuge sacramenta fidelitatis accipiunt. Lignicenses quos Ladislaus Rex gubernatori Bohemiae dederat, subire iugum recusant. Nec Puduicenses parere domino de Rosis uoluntarij sunt, quamuis dono Regis ad eum pertineant. In Austria nihil quieti est. Baronem Etchzinger dominantem spernunt, Ciuitates amant, seditiones frequentes aguntur. Vuancho Bohemus cum duobus milibus latronum regionem longe lateque uexat: In Viennae crebra fiunt incendia, nec autores in famam ueniunt. In Ungaria Praelati & Barones inensi sunt Ioanni Vaiuodae, qui quondam gubernator fuit, nunc Capitani nomen tenet, regni quoque maximam partem occupat. Giskra Bohemus inuestitus a Rege de territorio Sepulson in Ungaria ad possessionem uenire per Ioannem impeditur. Dispotus Rastiae quamuis Turcis unitus putetur, auxilia tamen Regis Ungariae petit, & Turcos asserit bello paratos. Nihil tamen ad haec Ungari mouentur, sed habituri potius inducias siue concordiam cum hoste quam moturi bellum creduntur. Ede nunc in tanta rerum uarietate, quid sperandum aut timendum sit. Intuere deinde mores hominum, ac nostrorum principum facta considera, quantus auaritia sinus patet, quanta inertia, quanta uoracitas. Nemo literis aut bonarum artium studiis intentus est. Et tu cum hisce moribus deleri posse Turcorum exercitus putas? utinam tu uerax inueniaris, ego fallax. Vt cunctae res sese habent, manebo ad dictam diem Franckfordiae, & si non prode ro reipublicae Christianae, inacerabo tamen me ipsum, & in uindictam meorum delictorum affligam corpus & mentem: Si quid in communi redundabit boni, tanto id libentius uidebo, quanto magis praeter spem eueniet. Tu uale, & me ut soles ama, & si amasti parum,

parum, amorem auge, quoniam ego te pro tua uirtute uehementer amo. Ex Noua ciuitate, die 7 Iulij. Anno M. CCCCXLIII.

Excusatio Regis Daciae quare ad dietam non uenit. Epist. CXXVIII.

Reuerendissimo principi domino F. diuina fauente clementia, Romanorum Imperatori semper Augusto, Duci Austriae &c. Christiernus Dei gratia regnorum Daciae, Noruuegiae, Sclauorum, Gothorum Rex, comes in Aldenborch & Delmanhorst, Salutem & triumphantis uictoriae conuincit incrementum.

Perlectis nouissimis imperialibus literis nobis directis, mœrore cordis & mentis anxietate indicibili urgebamur. Cum uideamus tandem uirus pestiferum in Christianam fidem dudum congestum, uiperam illam Halymamech Turcorum tyrannum feraliter euomuisse, & quod in suæ impietatis contentaculis fabricauit, incensuum suæ iam crudelitatis detexit. Hunc non ambigimus imaginem bestiae illius gestare, quam Ioannes Euangelicus uates ascendente de mari prauidit, tertiam partem stellarum ad ima trahentem, in ð Asiam & Affricam, & tam suis execrabilibus spurcijs Europæ terminos defœdantem uidere uidemur. Serenissime imperator & frater charissime, quod cum singulari mœstitia referimus statuum omnium, & sexuum omnium religionem, fidem & urbanos mores in populo Christiano adeo à iustitiæ tramite declinasse, quod diuinam non cessent irritare, & prouocare uindictam. In illos præcipue qui aliorum uita & exemplo deberent merito esse ductores, unde ultione condigna hoc nostro tempore quo peccata magis & uitia subrepunt, flagellis & plagis grauioribus excribrantur. Nullos enim Christianorum fines per uniuersi orbis machinam à peste, claudibus, uel incurribus hostium eximi uidere, aut cognoscere ualeamus: omne quoque solum, ubi Christi nomen colitur, crebris agitari & oppugnari contrarijs. Neque propterea ullam diuinæ miserationis & pietatis recuperandæ maiorem adesse fiduciam, quam quod incipientes à capitibus diuinis institutis & bonis moribus secundum Euangelicam legem resumptis, priorem culpam & noxas emendemus in melius, quatenus placata diuinitus suorum calcorum felicibus propitia non desit optatibus. Hæc sunt inuictissime Cæsar arma fortissima, propugnacula munitissima, & secura præsidia quibus aptius & facilius, in ð felicius & fructuosius hostium uires & frontem superbæ demoliri conueniat, quam militaribus cuneis, quam bellicis munimentis. Hoc quidem exemplariter Phisicis traditionibus comparatur, quod medici satagentes noxiales à corporibus chimos repellere per prius antidotis & cataplasmate congruentibus præparatas, ad exitum superfluitates deinde formato expellunt. Sic ergo imperialis Maiestas erga Deum cœli deuora superioribus & inferioribus suggerat melioris uitæ feruorem. Interioris enim conscientie pœnitentia cilicio, sacco, & cinere, non auro uel argento, non exquisitis monilibus, nec in arcu fortium aut robore potentatus Ninuicæ diuinum contra se concitatum placere furorem, tunc Augustalis Maiestas superno adiutorio comite, cum exercitibus Christianis, hostium castra penetrabit secura, omnesq; Barbarorum constringet conatus, ausus armis & potentia uindictabit. Eruntq; hostium uires, angelo domini cohortante, sicut stipula ante faciem uenti & titubabunt pauore, & timore fordescent. O saluberrimum & iocundissimum omen, si fata præstassent, quod regnorum nostrorum rebus cõpositis, quæ uarijs impræsentiarum contrariorum detinentur anfractibus, cum proceribus nostris quos numero & solertia militari ornatissimos obtinemus, cum uestræ serenitatis contubernio pro fide catholica, pro gloria immortalis, pro illius nomine qui nos suo sacro cruore redemit, pro fidelium ibidem à Turcis oppressorum tutela, in Cæsarea comitiua adesse possemus. Testamur Deum nihil nobis gratius nihilq; oprabilius quam quod in tam sancto opere adesse liceret: Condolentes ex ipsis cordis uisceribus imperialis Constantinopolitanensium urbi, & uenerandæ patriarchali ecclesiæ, quæ Constantinum Magnū primū post Philippū orthodoxorum Cæsarem præde-

A prædecessorem uestrum fortissimis mœrijs obfirmatam suo nomine, quæ prius Bisantium dicta est, & præsentia legitur decorasse, ubi summa ecclesiasticæ & imperialis maiestatis uiguit sanctio. Ibi fuerat legum sacrarium, fidei uiguit norma, & religionis specimen, institutis & obseruatijs religiosissimis præornata. Licet & ibi quædoq; Sathan nō absuit, qui Arrium, Sabellium, Manicheos, Nestorium, Macedonum, Dipstorum, Euticem & cæteros suscitauit hæreseon, qui in agro domini, in tritico fidei, zizania seminauit. Verumq; impedimentum huic nostro sincero proposito præstitit, quod uestras imperiales literas duntaxat decem diebus festum sancti Gregorij præcedentibus præsentato recepimus baiulo. Cum uero regnum nostrum Daciae ubi residemus ad præsens insulis intersecetur, diuersis uadis ponti à se distantibus inuicem, & primo tempore parliamentum regni nostri prædicti, cuius consultatione in rebus grauioribus affectari solemus, absque prolixo tēporis interuallis cõgregare minime poteramus: Tum etiam quia sumus in prociectu ad regnum nostrum nauigadi Noruuegiæ cum expeditione, contra hostium nostrorum incursum quos frequentius sustinemus. Quo propterea Cæsarijs uestris desiderijs & hortantibus pronunc satisfacere minime potuimus. Si uero in præfata dieta pro sancto isto & pio opere celebranda, aliqua salubria & utilia concluderetur, de quibus nos certiorari duxeritis quantum nobis possibile fuerit, saluis regnorum nostrorum negocijs, animo gratissimo faciemus. Cæterum in causa ordinis Prutenorum beatæ Mariæ Hierosolymitanis literis uestræ Serenitatis plenius intelleximus. Cum uero talis inter ordinem, militiam, & patriam sit exorta discordia, ut peiora magisq; indies nocitura uerisimiliter formidamus, quo præterea indies tractatus cõcordiæ, magis difficultari uerisimiliter timeamus, in quo ordini & patriæ ex intimis condolemus, si tamen fuerimus requisiti obtentu uestrarum imperialium literarum omnem ad ordinis profectum, & patriæ concordiamq; & pacem efficacem operam libenti animo impendemus. Valere serenissime princeps, & frater charissime, in illo qui habitat in cœlis & imperat, cuncta sua ordinatione gubernas feliciter & lōgæue, cui nos offerimus gratissimo animo præparatos, affectantes à celsitudine fraternaq; charitate uestra hanc præsentem excusationem nostram coram illustribus principibus, & serenissimorum regum Oratoribus & legato rum Apostolicæ sedis, qui dietæ constitutæ præsentem extiterint, legi & recitari. Datum in Noua ciuitate nostra Rostildensi, die dominica palmarum. Anno à Natiuitate domini. MCCCCLIII. nostro regali sub secreto.

A Rege Arragonum ad sacrum collegium Cardinalium sponte edita
Turcos iræ. Epist. CXXIX.

Reuerendissimi in Christo patres & domini, amici nobis singulares post memoriam nostram. Nihil profecto cecidisse recordamur, quod nos adeo commoueret aut tantam indignationem animo iniecerit, quātam Constantinopolitanæ urbis casus, & Græcorum miseranda, atque inaudita calamitas: neque uero ob id solum indignamur quod Græciam, quæ magna pars est Christianæ gētis, amissa libertate oppressam, ac in manum & seruitutem infidelium, per Christianorum negligentiam redactam, & Christiano corpore distractam atque discissam uidemus, (quāquam est id grauiusimum, quod & omnium mentes, atq; animos magnopere commouere atq; excitare in ultionem debet) sed etiam quia turpissimam & indignissimā notā nomini Christiano ob eam rem iniustam cognoscimus, & quæ uix unquam ullis consilijs, periculis, aut laboribus aboleri posse uideatur. Quid enim tam indecens, tam turpe, tam pudendum Christianis, quā pati Christianos à Barbaris opprimi, & acerbissimo seruitutis iugo subijci, fidemq; nostram labefactari, atq; funditus euertere? Pro qua tuenda atq; conseruanda dubitare debet, nemo qui Christianus re sit, mortem impigre appetere. Sed hæc communis culpa sit: Dum enim alij alios intuemur ante Constantinopolis calamitatem, si quis in eius defensionem arma capiat & obistere iniuriæ conetur, illa ciuitas interim capta est, & illa omnis Græcia concidit. Capite enim cõfractō, & cætera membra cassata sunt. Cū autē quotidie intelligamus ex multorum sermonibus ac literis, ipsum Turcorum principem in eam insolentiam ac furorem prouectum esse, ob res secundas quæ so-

quæ solent animos extollere atque inflammare, eumque non contentum Græciæ captiuitate, cæteris Christianis atque Græciæ claustris in Italiam uelle erumpere, Imperium orbis terrarum sibi promittentem, & Christianam fidem euertere molientem, Instituiimus animo illius furori pro uirtutibus nostris obsistere, conatusque eius nepharios, quantum in nobis fuerit reprimere atque infringere. Sperantes Christo Deo nostro autore atque fauore, pro cuius fide defendenda hanc expeditionem gloriosam suscepturi sumus, ut & alij principes & populi Christiani unà nobiscum ad salutem sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ exemplo nostro excitentur, ac fore, ut illum atrocissimum fidei hostem non solum ulciscamur, & intra Græciæ terminos cohibeamus, sed etiam recuperati omni Græcia, ipsum è tota Europa depellamus, ac ne in Asia quidem sua quietum esse sinamus. Quæ cum ita sint. R. P. uestram oratam esse uolumus, primum ut uos ipsi qui fidei Christianæ duces estis, in eam tuendam & conseruandam omnes uires & studia uestra conferatis, nec eam ruere patiamini, cuius protectores acerrimi merito esse debeatis, ut alijs exemplo sitis, qui ad uos oculos referunt, quicquid agitis intuentur, cum ad uos primum, qui estis religionis capita, acceptam iniuriam, & cladem hanc pertinere existiment. Deinde ut cunctos populos, principes ac Reges Christianos per legatos ac literas quoad fieri possit exhortemini atque excitetis, ut & ipsi exemplo uestro nostroque hoc & necessarium, & maxime gloriosum bellum suscipiant, & pro eo gerendo quas possint copias, classes, arma, & comeatus parent. Si pro fide nostra tuenda, in qua est salus nostra reposita, non depugnemus, pro qua dimicare sustinebimus? Si feramus iniurias Christo Deo nostro factas, cuius ille imagines deleuit sanctorum ac martyrum statuas euerfis, reliquias luto prouolutis, sacris uirginibus incestatis, filibus è complexu parentum ad stuprum raptis, parentibus ipsis crudelissime necatis: Si has inquam feramus, cuius tandem iniurias ulciscimur? Si religionem nostram per negligentiam ruere patimur, ut omittamus ignominias, uincula, cædes, quæ Christianis impendent, quidnam sperare amplius de animarum salute possumus? Multis sanè ac summis principibus, ut Constantinum & Iustinianum omittamus, tum domus nostra quæ Barbarorum semper oppugnatrix fuit, tum aliarum nationum ac gentium maximo honore ac gloriosum fuisse scimus, Christianum nomen auxisse ac diffudisse. Quanto igitur nobis omnibus honestius & gloriosius fiet illud à ruina & manifesto interitu uindicasse? Quod si nulli nobis adiutores fuerint, ad tantam iniuriam uindicandam malumque propulsandum, quod existimare non possumus, nos tamen propositum nostrum exequi contendemus, sperantes in Christo Deo nostro rem prospere successuram. In qua & si mori contigerit, læto & constanti animo moriemur. Datum in Castro nostro Neapolis, prima Aprilis. Anno LIII.

*Dialogus contra Bohemos & Taboritas de sacra communione
sub una specie, Epist. CXXX.*

Reuerendissimo in Christo & colendissimo patri Domino Ioanni de Caruiat, sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ sancti Angeli diacono Cardinali,
Aeneas Episcopus Senensis, S. P. D.

Quamuis apud Bohemos Apostolicæ sedis legatione obieris, & omnes illius gentis mores opinionisque noscas, tamen quia peruersi quidam homines novos indies errores cudunt, & ego nuper iussu Cæsaris in Bohemia fui, cognouitque bonos & malos, & multa cum eis contuli, & audiui multa quæ sedem Apostolicam intelligere non est inutile. Decreti quæ hac in uia mihi contigerunt tuæ dignationi præscribere. Quod si magnam papyrum impleuero, non tamen erit arguenda narratio, quia res plurimas non potest breuis epistola comprehendere: & cauendum est ne fiam obscuro, dum breuis esse laboro. Prætermittam nihilominus locos illustriores. Adhibeat mihi benignas aures tua modestia, bonique consulat si liberius scripsero quam tuæ dignitati par sit. Nam uetus notitia & usura quæ inter nos olim fuit, audacem me facit. Sed incipiam iam narrare, quia nulla est mihi de tua benignitate dubitatio, quæ solet omnia in partem recipere meliorem. Cum ergo per hos dies de Noua domo uersus Pragam iter agerem,

agerem, essentque mihi collegæ nobiles, Albertus de Eberstorf Baro, Procopius de Rabenstein, & Henricus Truchses equestris ordinis milites, ex usu uisum nobis est (quia raptores & insidias timebamus) ad Taboritas potius quam in apertis uillis pernoctare, ac luporum magis quam leporum sequi fidem. Præmissimus igitur qui Taboritas accederent, atque ab his ius hospitalitatis expetèrent. Acceperunt hæc lætis animis Taboritæ, dederuntque fidem atque obuiam uenerunt. Res spectaculo digna fuit, rusticantum & incompositum uulgus, quamuis urbani uideri uelint: Frigus erat, pluuiale tempus. (Nam Bohemia sæpe miscet ætati hyemem) Ex illis aliqui nudi erant, solis tecti camisijs: alij pelliceas tunicas induerant, alij sella carebant, alij freno, alij calcaribus. Alteri crus occreatum fuit, alteri nudum: Huic oculus defuit, illi manus, & ut Vergilianis utamur uerbis, Foedum uidere fuit populataque tempora raptis Auribus & truncas inhonesto uulnere nares: Incedendi nullus ordo, loquendi nulla modestia, barbaro & rusticano ritu nos exceperunt. Obtulerunt tamen xenia, pisces, uinum, ceruisiam. Sic oppidum ingressi locum uidimus. Quem nisi hæreticorum arcem aut asylum uocem, nescio quo appellem nomine. Nam quæcunque deteguntur inter Christianos impietatis ac blasphemiarum monstra huc confugiunt, tutamentumque habent, ubi tot sunt hæreses quot capita, & libertas est quæ uelis credere. In exteriori ciuitatis porta duo fuerunt scuta, in altero pictura erat Angeli calicem tenentis, quasi communionem sub specie uini suaderet populo: in altera Zifca pictus fuit homo senex, & utroque lumine cæcus. Hic olim dux Taboritarum fuerat, & alterum oculum in pueritia perdidit, alterum hostili sagitta confixus amisit. Ab hoc sæpe uictos fideles aiunt: sæpe Christianorum cedes factas: complures ciuitates exustas: diruta monasteria: sacras ædes incensas: prostitutas uirgines: sacerdotes occisos. Quem Taboritæ non solum monoculum, sed cæcū quoque secuti sunt ducem, neque absurde. Nam tali populo qui nihil diuinitatis intelligit, nihil religionis tenet, nihil æqui rectique uidet, quis ducatum præbere debuit nisi cæcus? Impletum est illud saluatoris in eis: Si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt. Hic dum morti proximus esset, consultaretque Taboritæ, quem post se principem designaret. Postquam, inquit, animus à me fugerit, excoriate corpus meum, & carnes date uolucris. Ex corio uero tympanum facite, atque hoc in prælio ducem habete. Nam quouis locorum Theutones sonum eius audierint, mox terga dabunt Zifcham in tympano formidantes. Hic postquam obiit, Taboritarum alij Procopium sibi ducem elegerunt: Alij in tantum illius memoriam dilexerunt, ut neminem dignum existimarent, qui tanto duci succederet: aspernatique principem orphanos sese uocabant quasi patre carètes atque orbatos, ut qui cæcitatem non uitam tantum, sed mortuam quoque colendam censebant: & ad inferos usque sequendam. Hunc autem ueluti numen Taboritæ habent. Et quamuis picturas omnes abominentur, huius tamen picturam religiosè colunt, & honorem quem Christo negant contendunt Zifchæ. Horum secta pestifera & abominabilis est ac summo digna supplicio. Romanam ecclesiam nolunt habere primum, aut proprii clerum habere quicquam. Imagines Christi sanctorumque delent: Ignem purgatorium inficiantur: Nihil sanctorum preces iam cum Christo regnantium prodesse mortalibus asseuerant. Festum diem præter dominicam & pascale non agunt, ieiunia spernunt, horas canonicas abijciunt: Eucharistiã sub specie panis & uini, & paruulis & dementibus præbent. Conficietes nihil præter orationem dominicam, & uerba consecrationis dicunt, neque uestimenta mutant, neque ornatus assumunt aliquos. Quidam uero eo usque desipiunt, ut non uerum Christi corpus in sacramento altaris, sed representationem quandam esse contendat, errantis Berengarij non cõuersi sequaces. Ex sacramentis ecclesiæ, baptismum, eucharistiã, matrimonium, ordinemque recipiunt. De poenitentia parum sentiunt. De confirmatione & extrema unctione nihil. Monachorum religionibus infestissimi sunt, inuentionesque diabolicas asserunt esse. Baptisma simplicis unde uolunt: Nullam aquam benedicunt: Cimiteria non habent consecrata. Caduera mortuorum in campis, & ut digna sunt, cum bestijs sepeliuntur, uanumque censent orare pro mortuis. Ecclesiarum consecrationes derident, & in omnibus locis passim conficiunt

sacramentum. Nulla maior his cura est quam sermonis audiendi. Si quis negligens est D
domiq; torpet aut negotio ludo ue uacat dum sermo est, uirgis cæditur & intrare ut uer-
bum Dei audiat compellitur. Est illis domus quædam lignea similis horreo ruris, hanc
templum appellant. Hic populo prædicant: hic legem per omnes dies exponunt:
hic altare unicum habent, neque consecratum, neque consecrandum ex quo sacramen-
tum plebibus exhibent. Sacerdotes neque coronas ferunt, neque barbas tondent.
His Taboritæ, frumento, ceruisia, lardo, leguminibus, lignis, & omni suppellectili ne-
cessaria publicè domum complent, & addunt in singula capita singulis mensibus se-
xagenam. Ex quo pisces, carnes recentes, etsi uelint uinum emant: in altari nihil of-
ferunt. Decimas omnes damnant primitiarum, neque nomen, neque rem tenent. Non
tamen concordēs sunt in una fide, Sed aliter isti, aliter isti sentiunt: uelle suum cuiq; est,
nec uoto uiuitur uno. Hos tamen sacrilegos & sceleratissimos homines, Sigismundus
Cæsar ciuitate donauit, & quos exterminare decebat, aut in ultimas terras ad fodiendos
secandosq; lapides humani generis omni commercio priuatos, relegare liberos fecit mi-
nimo tributo contentus. Quæ res non sibi tantum sed regno quoque maximo dedeco-
ri fuit, quia sicut modicum fermenti totam massam corrumpit, sic sex illa hominum to-
tum nomen gentis Bohemiæ fœdat. Sed accipe nunc urbis situm, quia fuisti loco proxi-
mus. Intueri mœnia potuisti quæ duplicata cingunt undiq; ciuitatem, munita turribus E
& propugnaculis. Collis est in occidentem extensus, nulla ex parte uicinis altior cam-
pis, sed præruptis hinc atque inde rupibus tutus, hunc uno ex latere fluuius alluit, quem
accolæ Luznize uocitant: ex altero riuus est tenuis aquæ, sed profundus, & aditu diffi-
lis, is quasi uellet ante oppidum ingredi maiorem fluuium, in angustias uiginti passuum
collem restrinxit, & penetrasset ut arbitrator montē nisi faxis durioribus impeditus iter
flectere coactus fuisset. Vertitur ergo ad dexteram riuus & ambiens oppidi magnam
partem, tandem fluuio, qui reliquam portionem circudedit, finito colli miscetur. Sic
ciuitas ex omni parterupibus & aquis munita, uno tantum loco per planum habet ac-
cessum, sed arctum & ingenti fossa & latiori muro defensum. Tres hic portæ sunt pri-
usquã urbem ingrediens. In priori uero propugnaculum est, cuius muri uiginti pedes la-
titudinis habent, altitudinis duplum. Machinas belli plurimas uictis hostibus excisq;
ciuitatibus obtinuerunt, quas in foro ad terrorem uicinæ plebis ostentant. Domorum
parietes aut lignei sunt, aut lutei, aut nullo platearum ordine distinctæ, sed ad casum po-
sitæ. Nam sicut olim tentoria passim locarunt, sic postea domos erexerunt. Multa illis
& preciosa suppellex est, & diuitiæ inter eos plurimæ sunt. Multarū enim gentium spo-
lia in unum locum congefferunt. Voluerunt hi quondam Ecclesiæ primitiæ in omnibus
uiuere & in communi tenebant omnia: Fratres seinuicem appellabant, & quod uni de-
fuit alter subministravit. Nunc sibi quisque uiuit, & alius quidem esurit, alius autē ebrī F
us est. Breuis feruor charitatis, breuis imitatio fuit: sed priores Christi discipuli, & qui
nascentis ecclesiæ fundamenta iecerunt, quæ propria prius habebant fratribus commu-
nicabant, nihil alieni recipiebant, nisi sponte & amore Christi donatum. Taboritæ uero
hæreditates alienas expilabant, & quæ uiolenta manu rapuerunt, hæc tantum in commu-
ne dederunt. Nec si perseuerare potuerunt. Reuersi ad ingenitū, auaritiæ iam omnes stu-
dent. Et quia rapere ut olim, nequeunt, (nam languidiores facti uicinos timent) lucris in-
hiant mercaturæ, sordidosq; sequuntur quæstus. Sunt in ciuitate quatuor milia uiro-
rum qui possent educere gladiū, sed artifices facti, lana ac tela ex magna parte uictum
quærentes, inutiles bello creduntur: prædā nulla his erant, sed nobilium & monasterio-
rum uillas inuaserunt, quas sibi postea Sigismundus, nescio an diuinæ legis & humanæ
peruersor idcirco dici posset, perpetuo iure possidendas ascripsit. Intellexisti quæ sit
hæc ciuitas, qui mores huius populi, qui situs oppidi, qualis hæreticorum senatus, qua-
lis nequitæ synagoga, quale domicilium Satanæ, quod templum Belial, quod regnum
Luciferi. Hic ergo cum pernoctassem, & ab hospite meo cuncta quæ iam scripsi uera
esse didicissem, hortabar hominem tantis ut erroribus renuntiaret. Non erat hic omni-
no durus, neque monitiones aspernabatur, & habebat in penitiori thalamo beatæ Vir-
ginis,

ginis, & Christi saluatoris imagines, quas occulte colebat. Credo nisi timeret amissionē
bonorum. (nam diues est) publice ab illa infamia resiliat. Sed malunt animam pleriq;
quàm opes perdere, & multi propter pecunias perire. Idcirco saluatoris uoce, facilius,
dicitur, camelum per foramen acus transire, quàm diuites adipisci regna cœlorum. In-
craftinum cum uenissent ad nos tam sordidæ ciuitatis magistratus & gratias agerent,
quia uisitasset eos, & urbani magis uerbo quàm mente uiderentur. Dico ego ad col-
legas meos: peccauimus fratres, genti peccatrici & inimicæ Dei communicauimus.
Non putauit tantos hic esse quantos errores inuenio. Credebam solius ritu communio-
nis hunc populum à nobis esse secretum: sed nunc expertum habeo, hæreticum esse po-
pulum hunc, infidelem, Deo rebellem, nihil pensi, nihil religionis habentem. Quapro-
pter si uolumus conscientiæ satisfacere, necessarium est his aliqua dicere, ne sua nobis
facta placere putent, & apud uicinos gloriantur, Romani Regis sibi legatos commu-
nicasse. Assentiebatur mihi Procopius, & utile consilium dicebat. Sed Australibus ter-
rore plenis, & leporino corde præditis persuaderi sententia mea non potuit, quamuis
uerba sic efferre proposuissem, ut nulla irritatio populi timenda essent. Recelsimus ergo
& licet dies dominicus esset, diuina tamen officia negleximus ne communicarem
hæreticis. Erat animus mihi Pragam uidere urbem fama celebrem, regniq; caput. Sed
B pestis illic uigens grassabatur, nec minus quàm ducenta capita per singulos dies aufer-
re dicebatur. Ob quàm rem terrefacti proceres qui conuenerant, congregationem sol-
uunt, & ad uillam Benedicti sese transferunt, quinque & uiginti milibus passuum à Pra-
ga distantem. Interea & Barbara imperatrix quæ fuit Sigismundi coniunx, Frederici
comitis Ciliæ soror diem obiit. Cuius corpus Pragam delatum in castro sepultum est.
Cordata mulier fuit, sed futuræ uitæ ut aiunt, parum credula. Nunc si pie uixit merce-
dem habet. Sunt qui defunctam bene, & ut Christianam decuit supremum spiri-
tum emisisse dicunt. Cum uenissemus ad uillam Benedicti, regni contentum il-
lic reperimus. Barones autem erant Georgius de Constat & Bodiebrat: Henricus de
Rosenberg: Alicho & Zdenko, & Petrus de Sternberg, Zdenkohal. Ioannes
de Zimris: Ioannes de Chiabelis, Zdenko Kofska: Ioannes de Malouitz: Ioannes
de Radoch, & Barones alij quamplures ciuitatū Oratores aderant. Ex Praga, ex Cuth-
nis, ex Pilsna, ex Luna, ex Colonia, ex Glatobia, ex Gretz, ex Lytobirzitz, ex Flana,
ex Satz, ex Budbeis, ex Tabor, & erant hæretici & catholici simul mixti. Vidisses illud
Esaiæ completum: illic uictus & ursus pascentur, simul requiescent catuli eorum. Pro-
ceres regni ex magna parte sequuntur Romanam ecclesiam. Ciuitates ut plurimum
aut Taboritas, aut Rochezanam sequuntur. Venerunt ad nos plurimi ex ambabus
partibus, & alteri alteros accusabant. Quia uero conuentus ille nostri causa tenebatur,
C ut audiret quæ Cæsar ad petitionem regni responderet, Fuimus tribus diebus in tracta-
tu cum eis. Quartaq; demum die & illi nostram intentionem ad ultimum intellexerunt,
& nos illorum propositum cognouimus: dimissumq; consilium est. Prius tamen allatæ
fuerant Marchionum Brandenburgensium literæ, quæ conuentum inter regni proce-
res, & legatum Apostolicum sancti petri Cardinalem petebant ad res ecclesiæ compo-
nendas, placuit id nobis, & apud ambas partes uerba fecimus, quibus conuentionem
suadebamus. Accepta adytum est: dies ad festum diui Martini, Locus conuentionis in
Litomericia dictus. Mediatores inter Cardinalem & regnum Marchiones recepti.
Faxit Deus ut finis discordiarum fiat, ut refloreat in Bohemia fides, & errorum plena
religio ueritatis ignara, iam tandem ad ueræ religionis candidam lucem de profundo
tenebrose superstitionis emergat. Ad quam rem, ut nos quoque pro uirili nostra iu-
uamen adijceremus, rogauit Procopium inter me atque Georgium fidelis ut interpret
esset. Nam magnum illum & potentem uirum, quem regni pars maxima sequitur, si
concordiæ cupidum inuenissem, adduci cæteros facile posse credebam. Fuimus diu si-
mul. Quæ locuti fuimus adinuicem nunc referam. Vtq; sim breuior neque opus sit
uerbis inquam, & inquit, sapius uti, proponam uerbis meis nomē meum, & uerbis illi-

us nomen suum, sicut & Ciceronem & plerosq; factitasse reperio, qui collocutores in suis opusculis introducunt. Sic enim, me iudice, breuior & dilucidior oratio redditur. Sed audi iam dialogum. AEN. Quod te alloqui uolui, uir magnifice, neque priuata res est, neque parua, sed regni huius quietem tuicq; magnum bonum concernit, quam si uis audire, mox tibi exponam. GEOR. Cupio audire, dicito quæcunque libet. AEN. At ego in charitate non ficta loqui uolo, quæ nihil reticet, & summa utitur libertate. GEOR. Hoc expeto, loquere. AEN. Regnum hoc olim florentissimū fuit, & inter occidentalia regna ditissimum. Viguerunt hic religiones, & omnium bonarum artium studia claruerunt. Nunc inops regio est, concussa, lacera. Cur hoc sane? quia non potest ueritas nostra mentiri, dum apud Euangelistam dicit: Omne regnum in se diuisum desolabitur, & domus super domum cadet. Vos Bohemi non solum in uicem diuisi estis, uerumetiam ab ipsa Christianitatis maiori parte secreti. Nec Romanam auditis ecclesiam, quamuis mater est, & magistra fidelium: neq; mandata conciliorum recipiatis: quod si unitatem Ecclesie amplecteremini, & in domo domini ambularetis, cum consensu, facile regnum uestrum pristinam dignitatem splendoremq; suum resumeret. Tu ergo qui regni populos quouis trahis, fac tibi nomen grande, fac ut te sedes apostolica diligat, redde sibi filios quos Satan abduxit. Hauriat ex fonte ritus aquas suas ne præcisus ardeat. Redibunt omnes & Romanam ecclesiam uenerabuntur, si uolueris te Romanus pontifex, te Cæsar in primis carum habebit. Cumq; Ladislaus in regnum uenerit, te tutorem, te patrem appellabit, tibi maximas gratias aget, qui sibi pacatam prouinciam restitueris, erroribus expurgatam, pace quietā, ornatam moribus, fide feruentem. Consequerisq; non tu solus gloriam, sed & posteritui & nationatorum, & qui nascentur ab illis: ob eam rem semper habebuntur honori. Eritq; memoria nominis tui sempiterna & fixus tuæ familiæ status, qui uera uirtute creuerit. Transiturus ex hac uita ad meliorem migrabis, lucidas sedes accipies beatitudinemq; perennem, immortalitate uestitus. Omnibus enim qui patriam ornauerint, auxerint, iuuerint, defenderint, certum est esse in cælo diffinitum locum quo beati æuo fruantur sempiterno. Quod si uiam nosti, quo rectus ad unionem trames ducat, edoctum me redde. Nam sedem apostolicam certiore reddam. Vos iam legato conuentum promissis, & recte quidem. Nam boni cupidus est, & industrius pater doctrinaq; plenus. Inueniat, nisi fallor, conuenientes ad unionem modos: nescio tamen qua facultate præditus est. Quod si scirem desideria uestra, scriberem Pontifici Maximo, isq; prius quam dies conuentionis adesset, de sua mente legatum commoueret. GEOR. Ago tibi gratias pater, quia nostri regni curam geris. Regnum, ut ais, quassatum compilatumq; est. Nouit Deus quorum culpa est. Nos cupidi pacis sumus, neque bellamus ut bellemus, sed ut pacem habeamus. Coacti gerimus arma, coacti uersamur in præliis. Mi simus olim legatos nostros ad Basiliense Concilium, nonnullaq; cum patribus, qui tunc ibi præsidebant, pacta percussimus, quæ si seruata fuissent, & cum sede apostolica, & cum cæteris Christianis pacem haberemus, & in regna nulla diuisio esset. Sed uiolantur foedera nobis: Hæretici & scismatici uocitamus. Si qui ex nostris apud uos moriuntur, cum asinis sepulturam accipiunt. Clerici nostri quamuis docti modestiq; sint, nusquam consecrari possunt. Deridentur qui de calice bibunt. Fuit apud nos Cardinalis sancti Angeli legatus, adiuuerunt enim eum nostri sacerdotes, sui & ego cum eo. Petiimus innouari firmariq; priscum foedus: si nobis auscultasset, non secuta fuissent scandala quæ postea emerferunt, obaudiuit preces nostras de compactatis, sic loquebatur quasi nihil unquam accepisset de illis. Nos tamen illa ualida scimus, & autentica quæ generale Concilium nobis admisit, priusquam dissolueretur ab Eugenio quarto. Quod si Nicolaus Pontifex Maximus nostri memor, nosq; sibi obsequentes cupit, tibeat seruari conuenta, & uenerabimur eum. Hic breuis est & unica pacis unio nisiq; uia, hac gradiendum est, hac iter ad concordiam patet. AEN. Mos hominum est ut paribus paria referant. Cur uiolari foedus conquerimini quod priores rupistis? Neq;

A Neque enim sufficit uobis sub duplici specie communicare, nisi & sub una sola communicantes damnetis. GEOR. Vbi damnamus? AEN. Cum dicitis: Neminem saluari nisi communicet sub duplici specie. Nos omnes damnatis, hæreticos perditosq; dicitis. Quod nimirum si uitium hæresis, in uos retorquemus. Tu conuentiones cum Concilio factas refers, & autenticas dicit autoritate Concilij probatas, audio libenter. Sed Concilium de communionem utriusque speciei loquens, opinionioni uestræ contrarium est: quia neque ad salutem necessariam esse dicit, neque Christi præceptum esse sub duplici specie communicari populum. GEOR. Si non est sub duplici specie mandata communio, ne sub una quidem. Nam qui sub specie panis communicari plebē iussit, & sub specie uini iussit, & in usum deduxit. AEN. Namq; Christus apostolis, non plebi sacramentum præbuit. Sed non refert tempus ista discutere, sine me dicere quod institui. GEOR. Perge, ausculto. AEN. Si uoluerit legatus innouare pactationes uestras, quid miri est. Vobis indulta est sub utraq; specie communicatio. Iussi tamen sacerdotes uestri sunt quotiescunq; ministrant populo sacramentū, comonere atque instruere omnes ne sub duplici tantum specie, sed sub qualibet totum & integrum esse, Christum intelligant. Nihil faciunt. Prohibiti sunt infantibus atque de mentibus eucharistiam porrigere: porrigunt tamen. Neminem communicare sub duplici specie debent: compellunt sepulturam negantes ni communicent, qui prius non habuit huius communionis usum, repellit ab his debet: ipsi autem inuitant, prouocant, urgent. Debent uniuersalis Ecclesie ritum tenere: postponunt, diuinis officijs uulgaria carmina commiscentes: pulchra obedientia, pulchra foederis obseruatio, quæ prohibentur facere faciunt, quæ iubentur omnino postponunt. Cum ergo abutamini priuilegio & transgrediamini leges patrum, præuaricantes mandata Concilij, haud iure legatum accusatis compactata firmare nolentem, quia priuilegium amisistis male utentes. GEOR. In conuentionibus nostris cautum est, quamuis aliqui ritum qui generaliter obseruatur, non statim reciperent, non tamen pacis & unionis impediri foedus. AEN. Vera dicitis, non si omnes, sed si aliqui, dicunt foedera, ritum ecclesie non reciperent, compactata manere. Quod si omnes abijcerent ritus, ut omnes abijcitis, uigor conuentionibus aufertur. Rursum quoque de ritu fit mentio, non de fide. Nam si fidem uiolatis, quæ possunt inter uos nosq; foedera robur habere? At uos (quod pace tua sit dictum) fidem nostram abijcitis, dum necessariam populis sub duplici specie communionem astruitis. GEOR. Ignota sunt ista mihi, sed hoc dico tibi, nisi pacta seruentur, neque paci locus erit, neque concordie mentio. Quod si rursus arma sumpserimus, offeretis ultra pactationes ueteres, neque recipientur. Non sumus ut creditis pauci, multi sunt in uicinato, qui nobiscum sapiunt: Nec aliud expectant, nisi ut exercitum educamus. Scitis quæ superioribus acta sunt annis: Papa si sapiet non disputabit, an perdidimus priuilegia, ne uendicemus armis maiora. Arma tenenti omnia dat quæ iuste negat. Sunt fortasse qui magna promittunt, qui grandes pollicentur exercitus, qui uiam ad nos esse facturos se iactitant. Nos uicinatorum mores uiresq; nouimus. Ego si Papæ Consilium dederim, compactata seruauerim. AEN. Ut uideo, spem ponis in armis, & animam tibi priores uictoriae congeminant. Sed uincunt sæpe mali, ut boni probentur. Non semper ueritati uictoria comes est. Altra nimis & incomprehensibilia sunt iudicia Dei, uicistis diu. Quid scitis si uester dies adest? Varius est euentus belli, neque tentanda sapius est fortuna. Non is uobis fauor est qui prius fuit. Multi à uobis defecerunt, qui si exurgant contra uos pugna, & à fronte ferient, & à tergo. Nam uestram fidem irritam uident, quam prius Euangelicam sanctissimamq; rebantur, & quæ tunc fauore, nunc odio insequuntur. Sed mittamus hæc: tu pacem sola foederum obseruantia stare putas. Mihi tribus ex rebus concordia pendere uidetur, ex compactatis, ut ais, ex bonis ecclesiasticis quæ occupantur, ex Archiepiscopi constitutione, quæ nec parua sunt, nec leuiter componenda. Nam compactata postquam uiolata sunt, rursus innouare magnum est. Qui bona ecclesiarum occupant, inuitè restituent. In Archie-

episcopo, uos ipsi uim factis, qui Rochezanam petitis, neque alium uultis, quem, nisi me fallat opinio, nunquam sedes Apostolica ad id fastigij promouebit. GEOR. De cōpactatis dixi tibi quæ sentio: si durus erit Papa, durius regnum inueniet: nescio quis tuncet. Scripturam scio quæ dicit: Si fortis in fortem impigerit, ambo corruent, neque uobis utilitati contentio erit. De bonis ecclesiasticis non est apud me grande pondus. Nam qui occupant, nullo se iure defendunt, neque his regnum fauet. Verum quia non nullis præscripta sunt hæc bona, & multa pro paucis iacent pignori, cum regni mos sit, quæ bona singulis annis quinque sexagenas habent census, ea centum sexagenis emi: hi autem pro centum sexagenis, & decem & uiginti, & amplius impignoratas habent: Compelli poterunt quos supra consuetudinem census occupant, hos ut euestigio restituant, reliquos teneant donec redimantur. Sic mox ecclesiæ restaurabuntur, breueq; post tempus omnia uendicabunt. Vel si placuerit, melior modus inueniretur. De Archiepiscopo uero nescio cur nobis tantopere Papa sit aduersus. Cur nobis Rochezanam renuat confirmare, quem Sigismundo consentiente delegimus, & assistere sibi promissimus omnes? AEN. Sæpius ante quæstus es compactata conuelli, nunc tu solus es qui fœdera rupis. GEOR. Quo nam pacto? AEN. In cōpactatis promissistis omnes seruare ritus uniuersalis ecclesiæ, præterquam in communione calicis. Ritus autem Latinæ ecclesiæ, cuius uos membrum estis, hoc habet: Archiepiscopos autem eligunt capitula ecclesiarum autoritate apostolica confirmandos. Aut uacantibus ecclesijs Romanus Pontifex solus præficit. Vos alium ritum nouumq; modum inducitis. Postquam deuoluta est prouisio, electionem populariter facitis. Cumq; ritus Ecclesiæ sit examinare electionem, electiq; meritum Romani Pontificis iudicio comprobari. Vos nisi Rochezanam habueritis nullum uultis seruare: hoc est autem uiolare pactones. GEOR. Si priuilegium regno est Archiepiscopum sibi eligere, cur nō illud Papa seruauerit? AEN. Seruaret si quod esset. Sed uobis nulla est huiusmodi facultas. GEOR. Vetus consuetudo regni est, eligit Archiepiscopum, rogante Rege, capitulum, Papa confirmat. AEN. Non inficior, sed nunc neque capitulum eligit, neque potestas eligendi fuit, postquam diutinam uacationem, prouisione deuoluta, & persona, quam uocatis electam grauib; testimonijs infamatur. GEOR. Me iudice si Papa Rochezanam confirmaret, bonum opus efficeret. Multū enim hic homo & Apostolicæ sedis, & regno & Regi Ladislao sua prædicatione consulere. AEN. Potest fieri ut dicis: sed neque mihi, neq; ut arbitror Papæ suadēda res est. Aliud tuum est, aliud nostrum, de hoc homine iudicium. GEOR. Veracem te iudico. Tot enim sunt qui Rochezanam quamuis iniuria criminantur, ut nedum mihi negare fidem arbitrer, sed neq; beatum Petrum audire Romæ putauerim, Rochezanæ fauentem. AEN. Amonet apostolus neophitum, ne quis episcopum assumat, ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli. At tuus Rochezana non nouus in fide, sed nullus est, qui sedem apostolicā suis sermonibus carpit, errareq; totā ecclesiā dicit, dum necessariū omnibus fidelibus utriusq; speciei cōmunionem affirmat, & aliquas ueritates se habere cōreftatur quibus Romana ecclesia contradicit. Sed fallax est, & ueritas non est cum eo, qui ultra apud temerarios Pragenses sine diuina dispensatione se præficit, qui se præpositum sine ulla ordinationis lege cōstituit, qui negante Christi uicario episcopi sibi nomē assumit, atq; usurpat officij: cuius sermo ut cancer serpit, & auditorū cordibus mortale uirus infundit. Sed non Pōtificalis, sed pestilentia cathedra est, quā tuus occupat Rochezana magister erroris & artifex corrupendæ uirtutis egregius, qui dereliquit fontē aquæ uiuæ, & effudit sibi lacus detritos qui nō possunt aquā portare: loquar aperte quod sentio, nihil reticeo. Quo pacto Romanus Pōtifex huic tantā ecclesiā cōmendare potest, qui confundit apostolicā sedem. Qui maledicit toti Ecclesiæ: qui nouos ritus inducit: Qui nullo se subijcere uult examini: qui pacem domini discordiæ furore corrumpit. Qui cum uelit præesse quam multis, nulli uult ipse subesse. Siccine lupo commitemus oues: quid dicant cæteri de regno qui Romanam ecclesiā forti pectore & immobili corde huc

A dehuc usq; secuti sunt. An non sic aggredi summum Pontificem possent si Rochezanā promoueat? Cui nos, pater sancte, committis? Cui nos credis? Qui tibi fideles fuimus, hosti nostras animas occidendas præbes? Nunquid apud nos est quæ possis ecclesiæ nostræ præficere? Nos plures sumus siue nobilitatem regni siue plebem aduertis. Quid iuuat nostra fides? quid constantia? meliori loco apud te sunt, qui tibi aduersi fuerunt: hæc cunctis tuis fidelibus præmia reddis? Archiepiscopum illi habebunt qui cōmunionē sub duplici specie tueatur? Nos qui sub una communicamus orphani relinquemur? Non arbitror Georgij fieri posse quod petis. Vana Rochezanæ, uana spes uestra est. Quod si pacem queritis, sinite illum. Nec sigilla uos teneant, quia promissistis assistere, satis est diligentiam impendisse. Impossibile nulla obligatio est. Nec uestrum est Papam cogere, sequemini ritus Ecclesiæ & aliorum Christianorum uos moribus coaptate: sic benignum papam, sic omnes uobis affectos inuenietis. Sic tranquilli felicisq; regni bonis in pace frui poteritis. GEOR. Places mihi quia neq; fictus neq; tectus es, sed quæ corde geris ore profers. Ego tibi propemodum habeo fidem. Neq; de Rochezana sperandum esse amplius arbitror: in alios cura uertenda est. Quia tamen regni uoto electus est ille, commonendus & inducendus erit electioni renuntiare: tunc alium ex apostolicæ sedis clementia postulabimus. AEN. Facite ut liber, dum Rochezana desistat: quæ si respuerit, & humilitatem induerit, gratiam inueniet, & apostolici culminis benignitatē experietur: quia non est abbreviata manus eius. Et si tu rem hanc ad optatum perduces finem, ut ante dixisti, & honoribus & præmio cumulaberis. Mea tamen sententia est ne unum solū, sed Papæ plures uiros nominetis, ex quibus unū doctrina et uita probatū, possit eligere. Cæterū quia de cōmunionē duarum specierū, deq; præcepto Domini sermo incidit, neq; ocium est tāti sacramenti ministeriū nunc exponere quamuis disputata Basileæ declarataq; tibi & omni Christiano sufficere debeāt, quia tamen uestri sacerdotes nondū conuersi sunt, suaq; malū prudenter ingerere quā nostra patienter audire, cōsulo tibi adueniente Ioanne de Capistrano docto sanctoq; uiro, quæ sunt apud te dubia, si tibi exponito, & omnia tuæ mētis arcana patefacito. Nā si operā medicantis expectas, de tegēda sunt uulnera, inuenies si uolueris sanitatem. GEOR. De Rochezana cogitabimus quæ paci regnoq; cōueniant. De Ioanne Capistrano quā primum ad nos rumor uenit, decreui quæ nūc dixisti, & si nullus mones, facere. Neq; enim alta sentio, & timeo ne offendam: neq; mihi confido, neque nostris sacerdotibus habeo fidem. Sed uale: nam tempus est alia in manus recipere. AEN. Et tu uale, nostri sermonis memor. Sic factus uerbis sine disiuncti sumus. Complura fuerunt inter nos dicta, sed hic sensus eorum est quæ de rebus Ecclesiæ disputauimus. Et quamuis uerba non eadem fuerint, sententiam tamen immutilatam inuariatamq; refero. Intellexisti quæ cum Georgio de Bodiebrat contuli: Non sunt, ut mea fert opinio, parui ponderis. Nam Georgius apud Bohemos magnum nomen habet & potens est, & illius partis quæ sub duplici specie communicat, & multi ex alia parte in rebus bellicis iuncti sunt ei. Si quis est qui ciuitates ad unionem trahere possit, Georgius est. Sed transeamus nunc ad alia. Postquam soluta congregatio est, accessit nos Henricus de Rosenberg, dixitq; se patris scripto monitum, ne quo pacto domum redeat nisi & nos secum adducat. Onerauitq; nos multis precibus, extorsitq; tandem ut secum iremus. Cum prope Taber iter faceremus, esset q; hora prandendi, exeuntes Taboritæ Henrico ut ad se diuertat secumq; prandeat preces accumulantes. Is querit ex me iturus ne sim, Dico nolle me amplius apud hostes fidei diuertere. Tristatur Henricus: Nam & uisere ciuitatem cupiebat, & me solum relinquere non audebat, & accusabant me omnes durumq; dicebant & inurbanum & agrestem, qui nollem nobili domino morem gerere. Tum Procopius, Quin tu, inquit, ingrederis ciuitatem? Nunc ea facultas erit dicere quæ prius uoluisti. Nunc tuæ conscientia satisfacere poteris. Monuerūt me uerba Procopij, intrauiq; ciuitatem et neq; comedi quicquā illic neq; bibi. Repetui tamen uetus hospitij, ibiq; mansi dum cæteri prandebant: uixq; curru descēderam cum sacerdotibus opidi ad me uenerant.

rant. Nicolaus quem dicunt episcopum, plenus ducum malorum, Ioannes Galeth, qui nuper ex Polonia fugerat ignem timens, & Vuenceslaus Toranda uetus diaboli mancipium, qui sacramentum altaris solam figuram significationemque esse contendit. Cum his fuerunt scholares & ciues plurimi Latinum edocui sermonem. Nam perfidum genus illud hominum hoc solum boni habet quia literas amat. Horum consultatio in hunc ferè modum fuit qui praescriptus est. Gaudemus pater, quia ciuitatem nostram introisti, nosque uisere dignatus es: suscipimus te libentibus animis utque nostris bonis utaris cupimus. Cum prius hic fuisti non te accessimus, quia non eramus praesentes. Nunc cum te uidemus, precamur aliquid nobis consolationis edisseras, fructumque ut nobis aliquem tuus aduentus pariat. Tunc ego datam mihi occasionem loquendi lætus arripui, dixique illis: Quod me uoluitis accedere, resque uestras obrulistis, urbana res est, & digna suscipiendi. Sunt enim hospites & omni humanitate fouendi, sicut apostolus ait, hospitalitatem autem persequentibus, neque sine causa uerbum persequi adiecit, ut non leui & uisitato sermone, atque ut ita loquar, summis labijs hospites inuitemus, sed toto mentis ardore teneamus, tanquam offerentes se de lucro nostro atque compendio. At ego hic non facio prandium, neque cibum ad noctem usque recipiam. Quia uero consolationem ex me queritis, loquar uobis quae mihi consolatoria uidebuntur, eritque sermo meus non in sublimibus humanae sapientiae uerbis, sed in sinceritate cordis puroque mentis affectu: sobrietatis & ueritatis sensa depromam, utinam recipiantur uerba mea sicut à me proferentur animo bono. Quibus dicentibus, & audire libenter & audire uelle, iussi eos considerare, cupiens certare fortiter, sacramenti mei memor et fidei. Caetera quae sequuntur, quia dialogi formam habent, seruaui quem supra ordinem cepi. Tu si aures adhibueris, & ineptias nostras audies, & inter audaces senes puerilem pugnam spectabis. Aeneas: Optatis ex me uiri Taboritae consolationem audire. Est igitur aliquid quod uos premit? Nam miseros tristesque consolari non beatos solemus, At cum uideo uos in ciuitate munita bonis temporalibus abundare, pacem cum uicinis habere, fruique sanitate. Nescio cur uobis consolatione sit opus, nisi fortasse in his quae fidei sunt uacillatis, & affligit spiritum uestrum dubitatio? Quod satis mihi uerisimile est. Namque cum multis in rebus ab uniuersali Ecclesia discordetis, necessarium est nutare credulitatem uestram, & animos tristari uestros. Quod si consolatoria propterea uerba desideratis, obsequar petitioni uestrae, certumque solamen ostendam. Dubia quae uos cruciant ex sacris literis oriuntur: neque enim scriptura unquam ulla sic aperta claraque fuit, ut in diuersos flecti sensus nequiret, traxeruntque sacris ex codicibus ortum omnia quae ab initio surgentis ecclesiae usque nunc fuerunt scismata. Sed norat hoc futurum Deus: Idcirco cum per famulum Moysi Israelitico populo legem dedisset, & quid sectandum, quid ue fugiendum esset manifesta serie scripserit, sciens tamen futuros esse qui legi suae dissonos sensus accommodarent, consulturus futuro seculo, & obicem positurus haeresibus supremum tribunal in terra constituit, ad quod maiores causae & omnes afferri dubitationes de lege deberent. Ait enim in Deuteronomio Dominus. Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse prospexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & lepram, & iudicium interportas, uideris uerba uariare, surge & ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus ueniensque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore et quæres ab eis qui indicabunt tibi iudicij ueritatem, & facies quaecumque dixerint qui praesunt loco quem elegerit Dominus & docuerint te iuxta legem eius, sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram uel sinistram. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto iudicis, morietur homo ille, & auferes malum de Israel. Sic ueteris testamenti sequacibus Dominus imperauit, ne quis sua seductus opinione, scindere populum peregrinasque religiones introducere possit. Nam qui ambulant in errore cordis sui, ueniunt super eos mala. Sed nec Christus Dominus nouae legis conditor, ueritatis magister, & salutis in

uentor

uentor, superni refugium tribunalis omisit. Elegit enim Petrum, et in Petro caeteros Romanae sedis antistites, qui post eius in caelum ascensionem uicariatū tenuerunt, & in Ecclesia primum locum. Cum clauēs regni caelorum illi promisit, ac ligandi soluendique potestatem, & tandem pasturam gregis commisit dicens: Pasce oue meas. Cur hoc? Quid tunc opus erat Petrum fieri pastorem? clauēs regni tenere? principatum accipere? Christum uicariatū gerere? nisi ut errantes reduceret, ignaros instrueret, timidos roboraret, pertinaces eliminarer, fidelibus subueniret, haereticis repugnaret. Si iusti essemus ac nostro ingenio uerum uideremus, & sequeremur omnes, neque legē neque principe opus esset. Sed quia insurgunt ingenia pernitiōsa quae doctrinas pestiferas seminant, funduntque uenena letalia, & occidunt credulas animas, necessaria fuit supremi tribunalis erectio, quod inter lepram et lepram iudicaret. Hoc autē est apud apostolicā sedem, quae cardo & caput, ut factum est à Domino, & non ab alio est constituta fidelium. Et sicut cardine ostium regitur, sic ecclesiae Domino disponente, reguntur: atque ut Calixti Papae sanctissimi uerbis utamur, Nulli dubium est quod apostolica sedes mater sit omnium ecclesiarum, à cuius nos regulis nullatenus conuenit deuiare, Vos igitur Taboritae si quae uos fidei dubitatio tenet, consulite Romanam ecclesiam, audite uicarium Christi. Facite quaecumque dixerint uobis qui praesunt loco, quem Dominus elegit. Dicite cum Esaiā: Venite ascendamus ad montem Domini & ad domum Dei Iacob, & docebit nos uias & ambulabimus in semitis eius. Quis est mons Domini nisi apostolica sedes? Quae domus Dei nisi ecclesia? Quis locus electus à domino nisi Roma? quam beatorum Petri & Pauli martyrium consecrauit. Fugiebat Petrus ex urbe mortem timens, sed cum obuium habuisset in uia Dominum, dixit ad eum. Domine quo uadis? & Dominus sibi: Vado Romam iterum crucifigi. Sic reuersus Petrus cathedram summi pontificatus erexit, ubi crucis patibulum subijt. Huc ergo recurrendum est: hinc doctrina sumenda est: hinc ueritatis hauriendi latices: Hic fons aquae uiuae signatus scaturit: hic hortus conclusus: hic arca Domini extra quam omnis salus refilit. Non pudeat uos Taboritae quae de fide sentitis apostolicae sedi referre. Nam Paulus uocatus è caelo, segregatus in euangelium Christi, securitatem non habuit euangelium praedicandi, nisi Petri & caeterorum apostolorum qui cum eo erant, fuisset sententia roboratum. Ea propter ad Galathas scribens: Iterum, inquit, ascendi Hierosolymam cum Barnaba assumpto Tito. Ascendi autem secundum reuelationem, & contuli cum eis euangelium, seorsum autem cum his qui credebatur aliquid esse, ne forte in uacuum currem, aut cucurissem. Et diuus Hieronymus doctrina plenus & omnem scientiam callens, cum fidei scripta dictasset ad Damasum, haec est, inquit, fides Papa beatissime, quae didici in Ecclesia, quamque semper tenui. In qua si minus perite aut parum caute forte aliquid positum est, emendari à te uolo, qui fidem Petri tenes & meritum. Sic & uos facere Taboritas exhortor. Ostendite uos & doctrinam uestram Romano Pontifici: facite quae iusserit, neque ad dextram neque ad sinistram declinantes. Sic consolationem spiritus, sic animae uestrae quietem assequentur & salutem. NICOL. Obediremus apostolicae maiestati & omni deuotione subiecti essemus, nisi legi diuinæ contraria iuberet. AEN. In his quae sunt fidei, nunquam reperta est apostolica sedes errasse, aut adulterinis acquiruisse dogmatibus. GAL. At fuit in Agnete manifestus error. AEN. Quam tu mihi Agnetam commemoras? GAL. Quam Romana sedes foeminam pro mare coluit, & in apostolatus apice collocauit. AEN. Istic neque fidei neque iuris error, sed ignorantia facti fuit: Neque certa historia est. NICOL. At plures Romani Pontifices criminosi fuerunt, qui nunc dant apud inferos poenam. AEN. Nescio, si quis tamen peccasse comperitus est, fragilitate deceptus, more hominum lapsus est. Sed hoc ausim dicere, Romanus praesul indubitatus nemo unquam inuentus est falsae doctrinae publicus assertor. NICOL. Saepe Romanus Pontifex legem praecessoris enertit, aut unus ergo aut alter errauit. AEN. Inanis argumentatio tua est. Licet enim uetus decretum, nouus Papa deturbet, tamē primi conditoris sententiam reprobatur, quoniam secundum tempora leges uariatur humanae

Nec

Neque enim quod semel utile fuit decretum, semper utile perseverat. Non erravit Ecclesia primitiua quæ sacerdotibus permisit uxores. Nec errat moderna quæ subtrahit. Et uos quamuis multis in rebus Romanam impugnatam ecclesiam, coniugia tamen presbiterorum abijcetes, neque primitiuam Ecclesiam, neque Græcam sed nostram sequimini. Quia uero mores hominum tempore uariantur, decreta quæ super his promulgantur, perpetua esse non possunt, sed utiliter sæpe conscripta lapsu temporis uertuntur ad noxam: ex quo fit ut alteruter sit commendandus, & quæ prius edidit, & qui postea decretum abrogauit. Mosen nouimus mandato Domini serpente æneum fabricasse, quem Christi figuram fuisse doctores nostri testantur. Hunc tamen Ezechias longo post tempore sine culpa destruxit. Sic & Romanus presul antecessoris sui legem super moribus editam & absque suo potest & absque illius erratu cassare. Quod si lex fidem respicit, & aliquid in fide declarat, immutabilis est. Nam uerū fidei semper est unum, nec ullo potest uel loco uel tempore uariari. Ideo decreta quæ sunt de fide à sanctis patribus instituta, summa ueneratione recepta sunt & immutata, atque inuiolata perdurāt. GAL. Pergis Romanam ecclesiam ab errore defendere: In cassum laboras. Nam contra euangelium Christi prædicat atque agit. AEN. Vbi namque, quibus in rebus? GAL. Vbique gentium, & in altaris sacramento. AEN. Quo pacto, effare. GAL. Porrigi calicem populo uetat, Christus iussit. AEN. Ostende ubi iussit? GAL. Apud Ioannem inquit Dominus. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem habebitis uitam in uobis. Qui manducat carnem meam & bibit meum sanguinem habet uitam æternam. Magna est audacia ne dicam temeritas apostolicæ sedis quæ potum sanguinis populo subtrahit, sine quo negat dominus habere uitam æternam. Sed accipe nunc in natali magni huius sacramenti quæ fuerunt Christi uerba: Mathæus sic rem gestam exponit: Cœnantibus autem illis accepit Iesus panem & benedixit, & fregit deditque discipulis suis & ait. Accipite & comedite hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit & dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Videtis ut imperat omnes bibere? Sed audi Marcum: Et manducantibus illis, ait, accepit Iesus panem & benedicens fregit & dedit eis & ait: Sumite hoc est corpus meum. Et accepto calice gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes: & ait illis hic est sanguis meus noui testamenti qui pro uobis effundetur. Lucas primo uero sic ait: Et accepto pane gratias egit, fregit & dedit eis dicens: hoc est corpus meum quod pro uobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cœnauit dicens: Hic est calix nouum testamentum in meo sanguine qui pro uobis effundetur. Ostendunt euangelistæ, ut uides, quia iussit Dominus facere quod ipse fecit, uerbo usus imperatiuo facite. Quod si quis existimat circa priorem duntaxat speciem stare præceptum Domini, sicut Lucas testari uidetur, audiat ad Corinth. Paulum: quid ille? Ego enim accepi à Domino quod & tradidi uobis, quoniam Dominus noster Iesus Christus in qua nocte tradebatur, accepit panem & gratias agens fregit & dixit: Accipite & manducate hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem: Similiter & calicem postquam cœnauit dicens: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, hoc facite quotienscumque biberitis in meam commemorationem. Supplet apostolus Paulus quod euangelistis defuisse uidetur, præceptumque non panis solum sed calicis quoque subiunxit. Et Mathæus circa panem: Comedite, inquit & circa calicem, bibite, quæ sunt uerba præceptionis. Cum ergo Paulus & euangelistæ simul iuncti, manducationis præceptum & bibitionis ostendunt, quis Romanam huius mandati uolatricem non uidet? quæ populo Christi sanguinem interdicit, uiamque salutis occludit? His accedit sanctorum apostolorum & aliorum obseruantia discipulorum, qui nouæ legis sensum non ab homine, sed ab ore Domini didicerunt. Quorum actio nostra instructio est, quos errasse nephastis opinari. Græcia quoque literarum mater & omnis disciplinæ magistra, traditionem Pauli immutata hucusque seruauit, qui panis edendi

A edendi bibendique calicis autor illi fuit, sicut eius ad Corinthios scripta manifestant. Sunt præterea nonnulli doctores, qui Ioannis textum ad nostrum sensum accipiunt, & Leonem Papam statuisse tradunt, ut qui sacramenti suscipiat unam speciem, à calice non abstineat. Quomodo igitur Romanam ecclesiam consulere & uocem eius audire seruareque legem possumus? quæ tam manifeste diuinis contradicit oraculis? Nunquid Deo magis obedire oportet quam hominibus? Christo quam papæ? Euangelio quam decretalibus? AEN. Multa & magna sunt quæ dixisti. Nam & fucum ueritatis habet, & multos decipere possunt, qui sacræ scripturæ sonum audientes, sensum negligant, cuius mysteria non uerbo docentur, sed spiritu reuelantur. Idcirco reuela, inquit, Dauid, oculos meos & considerabo mirabilia de lege tua. Nemo scripturam, nisi spiritu sancto docente, cognoscit. Hinc Paulus, ministros, ait, fecit nos Deus noui testamenti, non litera sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Est ergo necessarium si uoluerimus euangelium intelligere, ut spiritu ambulemus, sicut ad Galathas doctor gentium scribit: Verum ego quia peccator sum & iniquitate circumdatus, non credo mihi, neque me puto sacra eloquia intelligere, & altos percipere sensus. Ea propter responsurus tibi nihil de meo, sed quæ sancti doctores diuino afflato spiritu tradunt, & quod docet Ecclesia dicam. Nam sibi assisit Christus, & suggerit omnia spiritus sanctus. Cuius maxima dignitas est, summa potentia, immensurabilis autoritas, quæ neque fallit neque fallitur. Quam si quis docentem corripientemque contempserit, ut ethnicus et publicanus habendus est, atque, ut Cypriani clarissimi & doctissimi martyris sententiæ consonemus, alienus est, prophanus est, hostis est. Habere iam non potest Deum patrem, qui Ecclesiam non habet matrem. Plurima sunt sacri codicis uerba, quæ diuersis accommodari sensibus possunt. Quapropter non alienum aut extraneum foris sensum querere debemus, quem scripturæ testimonio confirmemus. Sed ab ipsa scriptura recipiendus est sensus ueritatis, quem sola nouit & suis filiis exponit Ecclesia: teneo te fortassis nimis, perstringo sermonem, sed ad rem propero. Accusasti Romanam ecclesiam quæ dum communionem calicis plebi denegat, euangelium uitiat, Christum negat, salutem adimit. Quatuor sunt ut uideo quæ non te solum, sed omnes mouent, quos Hulsitarum opinio ne dicam rabies ab Ecclesia Romana seiunxit. Primum est, Ioannis testimonium: Secundum est institutio sacramenti per tres Euangelistas relata cum Paulo: Tertium est Ecclesiæ primitiuæ Græcorum praxis. Quartum est nonnullorum doctorum ac Romanorum pontificum autoritas. Sunt ad hæc omnia nobis parata ac clara responsa, quæ de penuspiritualis sancti recipit & ministrat mater Ecclesia. Negat Ioannes, ut ait, imò negat apud Ioannem Dominus uitam esse cuiuspiam, nisi carnem suam comederit & sanguinem eius biberit. Quibus uerbis non minus utriusque speciei communionem, quam baptismatis undam mandatam censet. Vetus hæc Armenorum insania fuit, qui natos ut in lucem ueniebant, mox baptisatos, mox altaris sacramento reficiebant, quod & uos aiunt facere, qui dementes atque infantes ad eucharistiæ libamenta uocatis, inhonorantes diuinissimum sacramentum communionemque Pauli despicientes, qui ad Corinthios scribens ait: Probet seipsum homo & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Quomodo se paruuli & demetes probare possunt, quibus nec certus nec uerus rationis est usus? Sed non est in euangelio Ioannis quem sibi sensus ascribitis. Non bibitio sacramentalis illic præcipitur, sed spiritualis insinuat. Nam sanguis Christi triplicem potum Alberti Magni sententiâ tradidit, in eo sermone quem de Christi corpore non minus subtiliter quam ueraciter edidit. Est enim potus sacramentalis quem soli sacerdotes accipiunt. Est intellectualis, qui plebibus Christianis sub specie panis ministratur. Est spiritualis quo saluandi omnes utuntur, incarnatione passionemque Domini pia & assidua meditatione recolentes. Et hæc bibitione Dominus apud Ioannem præcipit, sicut uerborum Euangelistæ series luculenter ostendit. Nam cum dixisset Dominus: Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Multi audientes ex discipulis eius dixerunt: Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Sciens autem Iesus apud semetipsum, quia murmurauerant de hoc

de hoc discipuli eius dixit eis: hoc uos scandalizat: Si ergo uideritis filium hominis ascendentem ubi erat prius. Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquam: Verba quæ ego locutus sum uobis spiritus & uita sunt: Sed sunt ex uobis qui non credunt. Declarat Dominus his uerbis, non carnalis esus aut potus illic, sed spiritualis arcana mysteria contineri, dum ait spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquam. Et iterum, uerba quæ locutus sum uobis spiritus & uita sunt. Vis aperte cognoscere quoniam de spiritali manducatione quæ fit per fidem loquitur euangelista, aduerte quæ dicit Dominus Qui manducat & bibit, instantis non futuri temporis sunt uerba. Erant igitur dum sic loqueretur Dominus, qui manducabant & qui bibebant eum. Nondum passus Dominus erat, nec adhuc institutum fuit sacramentum. Quomodo ergo manducabant bibebantque Christum, nisi spiritaliter per fidem & charitatem credentes in eum & facientes opera eius? Nã & prius dixerat ego sum panis uitæ, qui uenit ad me non esuriet, & qui credit in me, non sitiet unquam. Qui credebant in eum & opera sectabantur eius, hi carnem edebant eius, hi potabant sanguinem. Atque hic uerior est Euangelij sensus, quia aliter edi caro, aut bibi Christi sanguis non poterat. Fuit enim figurata locutio Domini, sicut & Samaritanæ, & in cruce sitire se dixit, quia fidem illius & nostram salutem sitiebat. Sic gloriator intelligit hoc euangelium: Sic magnus Augustinus doctrina & uerecundia iusta nobilis, cuius tanta gloria est, ut nullius laudibus crescat, uituperatione minuatur, quo postposito, si quis Vicleff Rochezanamque sequitur, luci tenebras, ueritati mendacium præfert: quid plura? Nonne Dominus in textu euangelij dicit? Ego sum panis uitæ qui ueniet ad me non esuriet, & qui credit in me non sitiet unquam. Ecce tibi panem, cibus & potus est qui esuriam tollit & sitim. Cui tollit & quomodo. Credenti tollit, per charitatem tollit. Nam qui fidem rectam habet, & opera facit digna fide, hic est qui carnem Domini manducat & sanguinem bibit, & acquirit uitam æternam, mundo mortuus, Christo uiuens. Sic quod de Ioanne uobis assumitis, nostræ sententiæ non uestræ confert. Nunc ad reliquos Euangelistas trãeamus, hisque Paulum adiungamus. Nam simul omnes integrã referunt cœnam Christi, & quamuis in uno plus quã in altero sit, nulla tamen discordia, nulla dissonantia est. Sed quod unus obmisit, alter admisit. Et quamuis euangelistarum nullus dicat, hoc facite in meam commemorationem nisi solus Lucas, qui post panem benedictum hæc uerba ponit, nec post calicem geminat, tamen quia Paulus hoc ad utraque speciem repetit, tenendum est, & post panem & post calicem dixisse Dominum, hoc facite in meam commemorationem. Ex quibus uerbis præcepta tibi utriusque speciei communicatio uidetur. Et quia præcepta Christi seruanda sunt, his qui salui esse uolunt, quicunque sub specie panis et uini non acceperit sacramentum, damnationem incidit, & iniusta est apostolica sedes huius inimica præcepti. Sed audi respõsionem: Fateor sic locutos, ut dicis, euangelistas, neque uerbis Pauli quicquã demo: Non tamen idcirco esse præceptum intelligo sub specie panis & uini comunicari plebes. Nam uerba quæ retulisti non omnibus fidelibus, sed apostolis solum dicta fuerunt. Quia, ut est communis sententia doctorum, aut iam sacerdotes, aut tunc sacerdotium acceperunt. Quod si præceptum id est, hoc facite in meam commemorationem, præceptum hoc non sacerdotes, non plebẽ obligat, ecclesiamque simul collectam, non quodlibet Ecclesiæ membrum respicit, atque ut tecum neruosius agam & argumentationibus fortioribus utar, aut sacerdotes erant apostoli quando mandatum hoc acceperunt, & ad id soli sunt obnoxij sacerdotes: aut adhuc erant laici, & tunc non sumere tantum sed conficere quoque sacramentum laicis est præceptum. Sed hoc tam uobis quã nobis absurdum est. Ergo sacerdotes erant, & sacerdotes tantum præcepto ligat. Galeth. At Paulus ad Corum. non sacerdotibus solum sed uniter se plebi, clericis, laicis, maribus, sceminis scribit. Aeneas. Nõ mandat illic Paulus, sed Domini mādaturum refert, & rem gestã, & quomodo sacramentum instituit Dominus exponit. Cumque nullus euangelistarum uerba illa, hoc facite in meam commemorationem, post communionem calicis ponat, notandum est quomodo Paulus loquatur. Quid, ille post panis sacramentum, inquit, hoc facite in meam cõmemorationem, post calicem aut: hoc facite quotienscumque biberitis in meã commemorationem. Additur hic quotienscumque biberit.

A biberitis. Quid sibi uult hoc, quotiescumque biberitis, inquit, facite: hoc est, quando necessarium erit de calice bibere, quando conficietis, quando sacrificium offeritis, hoc facite in meam commemorationem. Quod solis sacerdotibus conuenit. Duobus namque modis hoc diuinissimum sacramentum consideramus, ut sacramentum solum, ut sacrificium et sacramentum. In sacrificio utraque species exigitur, quia imago est illius sacrificij, in quo Christus assistens pontifex futurorum bonorum per amplius & perfectius, tabernaculum non manufactum, id est non huius creationis seipsum pro nobis sacrificium obtulit Deo patri in ara crucis. Ideoque non solum representari dicitur Christus passus, sed etiam quoque passio Christi in qua sanguis fuit à corpore separatus referenda. In puro autem sacramento quod ad sanctificationem nostram requirimus, ut inuisibilis gratia sub uisibili specie nobis tradatur, sufficit representatio Christi passio, quæ panis species ab eadem refert. Quia & Dominus grano & tritici se comparauit, qui mortuus est, ut multum fructum afferet. Atque, ut altius de tanto sacramento loquamur, triplex est (ut ait noster Aquinas sanctus & profundissimus doctor) huius excellentissimæ rei significatio, triaque tempora respicit. Ex præterito significat nobis Dominicam passionem, uocatur sacrificium. Ex præterito refert ecclesiasticam unitatem, & communio dicitur. Ex futuro præsignat Dei fructum quã præstolamur in cœlis, & appellatur uaticum, quia uia præbet ad patriam: & secundum hoc etiam eucharistia, id est, bona gratia nuncupatur. Et sacerdotibus quidem sacrificium conuenit, cæteris uero communio atque uaticum, in quibus species panis est sufficiens signum, quia ex multis granis conficitur & pulchre denotat ecclesiasticam unitatem, & illum panem angelorum quo fruemur in cœlesti Hierusalem. GAL. Multa pro uoluis & à proposito questionis statu longè recedis. Hoc facite, inquit Dominus, id est conficite, ut ego, sacramentum sumite uobis, bibite & alijs date hic nodus est, hæc uis. AEN. Pulchre de nodo locutus es. Nam tu nodum in scirpo quaris: sed non est hic nodus, quem ferunt Alexandrum in curru Gordij reperisse, quem cum soluere manu non possent, ense recidit. Facilis est huius solutio nodi. Neque enim inquit Dominus, quomodo ego feci, sic uos facite. Sed hoc facite, id est hoc sacramentum conficite in meam commemorationem. Quod si notam præcepti sub illis latere uerbis affirmas, Accipite & comedite & bibite, dico quod prius ad sacerdotes mandata referri debent, quia tunc apostoli sacerdotium susceperunt. Cæterum sicut mandatum illud: Euntes prædicare euangelium omni creaturæ, sic est istud. Suscepit Ecclesia non ab omnibus, sed ab electis ministris ac sacerdotibus exequendum. Sic doctores intelligunt uerba Domini, sic sancta Ecclesia docet. Quod si Christus his uerbis communionem calicis etiam laicis imperasset, non solum Bohemis, sed alijs quoque gentibus per tot annorum curricula reuelatum fuisset. Sed nulla schola hoc sentit, nulla ciuitas probat, nulla extra Bohemiam collegia tenent. Mirabile dictu est, si multa fercula, et mixta ceruissæ uina, & longissimi somni melius uobis scripturam exponunt quàm cæteris abstinentiæ atque uigiliæ. GAL. Male nos arguis. Non enim nostram sed apostolorum doctrinam Græcorumque sequimur. AEN. At illi non dixerunt damnatos esse populos, qui de calice non acciperent. Nec nos ad omnia tenemur quæ in ecclesia primitiua patres egerunt. Complurima illi quæ ad perfectiones statum pertinebant, tanquam perfecti obseruabant. Nec enim quicquid proprii possidebant, sed, ut in actibus eorum Lucas ait, omnes qui credebant erant pariter & habebant omnia communia, possessiones & substantias uendebant & diuidebant illa omnibus prout cuique opus erat. Nos autem non cogimur omnia uendere, & tamen saluamur. Illi carnem cum sanguine non edebant, nos comedimus & non damnamur. Illi uxores fuerunt, nobis defunt & magis meremur. Illi populum à communionem calicis non prohibebant, nos arcemus & meritum inde recipimus, obediētes Ecclesiæ quæ communionem sub specie uini subtrahendam multitudinini monente spiritu sancto decreuit, dicente apud Ioannem Domino: Paracletus autem spiritus sanctus quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia & suggeret uobis omnia quæcunque dixerit uobis. Cum enim ex præcepto Christi non sit communio calicis in populo, quis non uidet in hoc sicut in cæteris quæ Dominus expresse non iussit, Ecclesiæ standum esse iudicio.

cio. Cuncta enim quae sub praeepto diuino non cadunt, regentis Ecclesiae sunt dispositioni commissa. Cuius mandata tanquam diuina recipienda sunt & omni deuotione complenda, quando praeepto Dei non sunt aduersa, uel utrum sint aduersa non est certa cognitio. Sed nec tu tibi de Graecia blandiaris, quamuis enim non errant Graeci uetustam consuetudinem obseruantes, non tamen uobis excusatio est qui sub Latinis natiu educationis moribus, laudatum, securum, purum ecclesiae Romanae ritum, autoritate propria reiecit, quamuis ordinationem eius siue consuetudinem longo usu probatam infringere peccatum transgressionis existat. Nec scio quid uos in hac re Graecam magis quam Latinam ecclesiam imitari compellat. Latinus certe senatus & mundus & ratio nabilis & cautius agit quam Graecus. Nam tribus de causis calicis potum plebibus interdixit: Prima, ne rudis populus sub duplici solum specie contineri Christum putaret. Altera, ne quod est liquidum multum attractatum manibus effunderetur in terram. Quemadmodum nuper in Praga factum referunt, ubi puerulus uix anniculus ab ubere matris ad sanguinem Domini raptus, calicem ex manu minus considerati sacerdotis arripens, sacramentum sparsit in humum. Tertia, ut impleretur figura ueteris legis. Quae licet populo ministrari de sacrificio iuberet, libamina tamen solis sacerdotibus Leuitisq; referuat. Quid est quod Graecam ecclesiam tantopere laudatis? An non Latinam ecclesiam multo florentiorem esse quam Graecam cernitis? & nostram longe lateq; dominantem, illam Mahometi cultoribus seruientem; hanc uno sub capite gubernatam, illam multis scismatibus implicatam; hanc templis sublimioribus exornatam, illam omni splendore nudatam; hanc semper recta dogmata praedicantem, illam saepius errori consentientem? Nolo cum Cicerone dicere: Romanos autem nihil a Graecis suscepisse, aut ab eis recepta fecisse meliora. Laudo & magnifico Graecos ex quorum fontibus nostri maiores hausere doctrinam. Sed consenuit Graecia: frigida est & non habet qui calefaciat eam. Facta est sub tributo domina gentium, & quae fuit Asianorum magistra, nunc est discipula Latinorum. Quid est quod uos Bohemos sub norma Latina nutritos in communionem calicis graecari compellit? Cur non caeteras quoque Graecorum obseruantias amplectimini? Cur non panem fermentatum consecratis? Cur religiones monachorum, quas illi recipiunt, aspernamini? Cur uestis ornatus, ut illi, sacrificantes non recipitis? Cur non coniugio copulamini quod cum Graeca potestis, & cum primitiua Ecclesia facere non decet. Vos partim Graecos partim Latinos esse, aut calidum fieri oportet aut frigidum. Sed agite quod in rem uestram est: Nolite plus sapere quam oportet: Audite docentem matrem: Amplectimini legem Ecclesiae quae sancta est & honeste condita: Nolite putare semper apostolos aliosq; Christi discipulos communionem calicis accepisse, quia post Christi passionem de calice rarus de pane frequens habetur sermo, ut est illud: Cognouerunt eum in fractione panis: & in actibus apostolorum: Frangentes circa domos panem. Et iterum, perseverantes in fractione panis. Quibus in locis nullam reperimus de uino mentionem, Sed nec moteri debetis quod nonnulli doctores de communionem sacramentali loquuntur, illamq; populo suadentes Ioannis uerba recipiunt. Neque enim propterea illius loci uel talis uerus est & proprius intellectus, sed ex quadam similitudine consonantibus ratione trahitur inde sensus magis quam ducitur. Et licet doctoribus oratorio more loquentibus nunc figuris, nunc translationibus uti, ex quo fit ut saepe de signo loquentes transeant ad signatum. Sed plurimum interest an determinando docentes an persuadendo commouentes loquantur. Et aduertendum est quod & si plerique doctores incidentur uerba Ioannis ad sacramentum altaris referant, in continua tamen expositione nullus id agit. sicut in libro quem de textura euangeliorum scripsit Zacharias Chrysoptolanus affirmat. Quod autem de Leonis decreto commemorasti, nihil impedit nostri propositi cursum. Namque cum Manichei Leone sedente Christum non uero corpore sed Phantastico et sine sanguine uestitum praedicarent, neque resurrectionem eius crederent, neque diem Dominicum sanctificarent. Sumentesq; Christi corpus sub specie panis ut suum palliarent errorem, potum calicis rennuerunt. Obuiaturus tantae nequitiae Pontifex statuit ut qui sub una specie communicasset, ab altera non ab-

stineret.

A stineret. Sic plurima saepe statuta sunt ex causa, ex persona, ex loco, ex tempore quae considerare oportet, qui de illis iudicant ne prius inculpent quam intelligant, prius arguant quam sensu perquirant. At cum hodie alius sit rerum status, cum uestri nostriq; progenitores sub una specie communicauerint, cum multi doctores ab Ecclesia recepti & in catalogo sanctorum conscripti miraculis choruscantes, retinendum plebi calicem dicant, cum Latina ecclesia id seruet, doceat, mandet, suadeo ut uos illi obtemperetis, custodiatq; legem matris, ut addatur gratia capiti uestro & torques collo uestro. Sicut Salomonis uerba promittunt his quae sunt inatribus obsequentes. NICOL. Est ne ullum apostolicae sedis aut generalis concilii decretum, quod laicos sub utraque specie communicare prohibeat AEN. Vultis obtemperare si decretum ostendo? NICOL. Obtemperabimus, si non erit legi diuinae contrarium. AEN. Lex diuina nulla est, cui talis sanctio possit esse contraria. NICOL. Tibi sic uidetur, nobis longe alia sententia est. AEN. Vos communionem duplicis speciei de praeepto Domini dicitis: nos contra. Cui magis credendum est, uobis an sedi Romanae? NICOL. Ei credendum est cui scriptura diuina suffragatur. AEN. At uos dicitis legem diuinam sentire uobis scum: nos contra quod non. NICOL. Quae uerbis diuinae legis propinquior est, hanc fidem digniorem puto. AEN. Quid si est hoc dubium, quis obtinebit? NICOL. Christus dominus iudicabit. AEN. Nullum ergo, ut intelligo iudicem, nullum in terra superiorem uultis qui res dubias diffiniat? Sic neque Romanum Pontificem caput esse Christiani populi creditis, neque militantem Ecclesiam honoratis, quamuis est magistra fidelium, doctrix ueritatis, inimica mendacii, mater nostra quae nos Christo regenerauit, et alit atque nutrit in fide. Quod si uos aliud non moueret, uestra uos paucitas exterrere deberet. Quot enim estis qui aduersus uiuos innumerabiles, & mortuos infinitos linguas acutis? Tota Christianitas contra uos est, & tamen a sententia non receditis? Quae si uera esset, omnes nostri progenitores cum diabolo & eius angelis arderent, qui calicis expertes fuerunt. Nam regnum hoc postquam sacramentis Ecclesiae relicto idolis iniciatum est, semper apostolicae sedis ritu communicauit, exceptis paucis annis uestri, in quo monitore Ioanne Huls atque Hieronymo ab Ecclesia unitate recessistis. GAL. Arguis paucitatem nostram, sed Christus aduersus multitudinem Iudaeorum paucis discipulis circumdatus praedicare non timuit, nec multi erant Iudaei considerata gentium multitudine, quando legem acceperunt Mosaicam. AEN. Christus Deus & homo, Dominus & magister, nouam daturus legem, in mundum uenit, redempturusq; populum. Qualis comparatio lucis ad tenebras? Terrae ad coelum? Christi ad Belial? Non tamen dominus sine miraculis creditus est, neque Moses absque signis legem tulit. At uos quae signa facitis ut uestra paucitati credamus, uobiscum simus? GAL. Generatio praua & adultera signum quaerit. Nos paucitatis nostrae tutorem Christum habemus, qui apud Euangelium dicit: Vbicunq; fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum. Non indigemus humano fauore qui ducimur caelesti ductore. AEN. Apud Cyprianum martyrem his sororia uerbis nonnulli iactabant, quibus ille sic respondit: Corruptores euangelii atque interpretes falsi extrema ponunt et superiora praetereunt, partim memores, partim subdole comprimentes, ut ipsi ab Ecclesia scissi sunt, ita capituli unius sententiam scindunt. Dominus enim cum discipulis suis unanimitatem suaderet & pacem, Dico, inquit, uobis, quoniam si duo ex uobis conuenerint in terra de omni re quamcunq; petieritis, continget uobis a patre meo qui in caelis est. Vbicunq; enim fuerint duo uel tres collecti in nomine meo ego cum eis sum. Ostendens non multitudinem sed unanimitati deprecantium plurimum tribui. Si duo, inquit, ex uobis conuenerint in terra, unanimitatem prius posuit, concordiam pacis ante praemisit, ut conueniat uobis fideliter & firmiter docuit. Quo modo autem potest ei cum aliquo conuenire, qui cum corpore ipsius Ecclesiae, & cum uniuersa fraternitate nouus uenit? Notate uerba & signate mysteria. Non est cum eis Christus qui ab Ecclesia recedunt. In una ecclesia fuimus omnes, prius una fides, unus Deus, unus ritus & uobis & nobis erat. Non nos a uobis, sed uos a nobis recessistis, fa-

LII 2 cientesq;

cientescq; uobis conuenticula diuersa, peregrina dogmata recipientes, quae non audierant patres nostri, ueritatis caput atque originem reliquistis. Quod si Christi praesentiam cupitis, ad sponfam eius redeundum est. GAL. Nos in Ecclesia sumus, neque ab illa recessimus unquam. Transire autem ad uos dum Christi legem uiolatis nulla ratio suadet. Quia nunquam mystico Christi corpori iungitur, qui ab eius euangelio separatur. Sed cur nobis retices, si qua est constitutio quae sumere calicem uetat? AEN. Quia nolulistis obedientiam polliceri. Sed dicam tamen ego ita uos peritos, arbitror ut consuetudinem uniuersalis Ecclesiae non minoris efficacitae censeatis quam scriptam legem, quia uis legis ex consensu resultat. Consensus autem minor non inest consuetudini quam legi conscriptae. Nam consuetudinem longus & approbatus usus inducit. Quae nullius impedimenti clamore, diuino magis quam humano uidetur recepta consilio. leges autem quamuis Dei nutu decerni credantur, saepe tamen uel populi uel senatus magna parte dissentiente traduntur. Ob quam rem non minus plectendus est uetustae consuetudinis quam scriptae legis praeruator. Cum igitur iam pluribus seculis obseruauerit Ecclesia ne plebes de calice biberent, decebat & uos Bohemos huius obseruantiae tanquam paternae legis aemulatores existere, quae sicut ante dictum est, neque n. uis, neque ueteris testamenti codicibus aduersatur, sed ratione magna & honestate subnixta est. Verum quia scripti decreti sanctionem requiritis, non frustrabor expectationem uestram. Euoluite Constantiense Concilium atque eius acta perquirite, consuetudinem, quam modo exposui, & approbatam & pro lege rectam & scripto firmam reperietis. In Basilea quoque dum generalis Synodus illic erat, postquam exacte uisa sunt & diligenter excussa sacrarum testimonia literarum, magnorum Conciliorum decretis, ac sanctorum patrum & illustrium doctorum traditionibus entitate pensatis, decretum promulgatum est, quod aperte declarat fideles laicos siue clericos communicantes & non conficientes, ad suscipiendum sub specie panis & uini diuinum eucharistiae sacramentum ex praeepto Domini non esse astrictos. In cuius fine subiungitur: Laudabilis quoque consuetudo communicandi laicalem populum sub una specie, ab Ecclesia & sanctis patribus introducta, ac haecenus diuissime obseruata, & a doctoribus diuinae legis sanctarum scripturarum atque canonum multam peritiam habentibus, iam longo tempore commendata pro lege habenda est. Nec alicui licitum est eam reprobare, aut sine autoritate Ecclesiae ipsam immutare. Sic ergo & scripta conciliorum habetis decreta & uetustum Ecclesiae ritum. GAL. Potest Ecclesia uel Concilium quae Christus instituit sacramenta peruertere? AEN. Non potest. GAL. At sacramentum hoc sub specie panis & uini Christus instituit. Cur peruertit ecclesia, quae panem solum ad laicos defert? AEN. Non peruertit Ecclesia sacramentum sed ritum mutat. Quae sunt enim de necessitate sacramentorum immutabilia perseverant: quae circa ritum sunt, immutare Ecclesia potest. Cuius potestas non minor est hodie quam sub Apostolis erat. Potestas autem & administratio Ecclesiae sicut doctores tradunt, tribus in rebus consistit. In ordinibus diuersorum praetorum: In administrationibus sacramentorum. In diuersis praeeptis subditorum. Ob quam rem non sine ratione putauit doctor insignis Aquinas, in arbitrio esse Ecclesiae diuersos gradus praetorum instituere, & institutos pro rerum diuersitate uel temporum amouere. Sic subdiaconi sunt ordinati, quos Ecclesia primitiua nesciuit. Sic plati, presbyteri, episcopi quos olim Hieronymus aequalis fuisse potestatis affirmat. Sic Cardinalium sacer senatus inuentus, Ecclesiae magnum decus & stabile firmamentum. Potest etiam Ecclesia in administratione sacramentorum abolitis prioribus nouos ritus inducere & ceremonias nouas. Qua de re licet Dominus discipulos suos facta coena communicauit, ecclesia tamen neque praefatos neque coenatos fratres, nisi necessitatis causa tantum, sacramentum per mittit assumere: Rursus quoque quamuis amictus linea Christus, quotidianaque ueste indutus, hoc sacramentum instituerit, dixitq; paucissima uerba, Ecclesia tamen ob eius reuerentiam & ornamenta uestimentorum sacerdotibus dedit, & missarum solennia prophetarum & apostolorum lectionibus & deuotis orationibus adornauit. Sic enim

A enim in ueteri lege rubricatas pelles, & rudia tabernaculi sacra sublimis gloria templi secuta est. Sic & in Nouo testamento post illa Ecclesiae primitiuae rudimenta pedetentim splendor in cultu diuino & ritus sacramentorum expolitior & maiestas sacerdotum maior successit. Tertio loco potest Ecclesia statuta & ordinationes patrum quae de moribus agunt, prout loco temporis & personis uiderit conuenire, immutare & abrogare, sicut & prius diximus. Sed quantum ad sacramentum pertinet quod necessarium est, tolli non potest, quod necessitati non subest & uariari potest & tolli. In eucharistia uero sicut ante prolatum est, non est usus utriusque speciei populo necessarius, adimi ergo altera species non inepte potuit, quia non est hoc sacramentum uariare, sed usum. GAL. Sacramentum esse sub specie uini, quis neget? ergo qui uini speciem tollit, sacramentum tollit. AEN. Haud recte infers. Septem sunt Ecclesiae sacramenta, & si uos quinque tantum recipitis, ex his unum est eucharistia praecellentissimum & maximum, hoc semper integrum, & unum est siue sub una specie sumitur siue sub duabus: & licet mille particulae panis fiant uinique totidem, unus tamen est ubique totus & integer Christus. Nec subtracta uini specie subtrahitur sacramentum: quia totum in altera sumitur. Recte igitur & sanctissime Romana ecclesia in huius obseruantia sacramenti sese habet. Quibus ex rebus si consolationem spiritus cupitis, si quietem amatis, si ueritatem queritis, si lucrifacere animas uultis, sedem apostolicam audite, sequimini traditiones eius, honorate illam quoniae sancta est immaculata sponsa Christi, columba pura & albilissima, ex cuius ore felix ramus oliuae dependet, qui pacem hominibus pollicetur, superbis bello minatur. Finitis sermonibus istis assurrexit unus de primoribus Taboritarum & animo satis inflato. ~~Quidam enim dixerunt, quod~~ ~~erat hic homo uentrosus, crassus, & multo abdomine pinguis, quem cum aspexissem, admouit uentri eius leuiter manus, ac subridens. Unde, inquam, tumor hic uentris est. Cur te ieiunio maceras & affligis inedia? Riserunt omnes magnisque illum cachinnationibus exceperunt. At ego cum animaduernerem sacerdotes illos magis studio contradicendi quam toto discendi ad me uenisse, posui modum uerbis meis, subtraxique disputationi pedem. Intellexi enim quia facilius & leuius esset turbulenti maris concitos fluctus clamoribus retundere, quam illorum rabiem sermonibus coercere. Nam labor irritus & nullius effectus est offerre lumen caeco, sermonem surdo, sapientiam bruto. Conuersus tamen ad eos dixi. Collegae mei praesens sunt, & itineri se accingunt, hora est ut a uobis recedam satis diu simul disputauimus. Vos tamen, ut uideo, nec meis uerbis fidem praebetis, nec ego uestris argumentationibus moueor, remaneamus omnes quod ante fuimus. Existimaui hoc priusquam inciperem, nolui transilire ut mea taciturnitas opinionum uestrarum fieret autoritas, ne quis post hac diceret: fuit apud Taboritas Senensis episcopus, nec quicquam aduersus illorum sententiam dixit, aut eos uera sentire putauit, aut eorum argumenta posse superare diffusus est. Quod si nihil aliud uerba nostra fecerunt, hoc tamen praestant quod me uestris opinionibus aduersantem omnes qui astant intellexerunt. Vos tamen amplius & fortasse melius cogitabitis. Tunc illi, si tempus esset offeremus huc libros, ostenderemusq; tibi, quia Christi sequaces & legis Dei zelatores sumus. Sed uale. Ad quos ego: Nec uobis nec mihi ocium est, ualere. Atque hoc modo a me eos dimisi, & exeunte domino de Rosenberg cum eo Soboslaniam ueni, atque in de Curiam insulam, & seniore de Rosenberg dominum petiui, uidebatur mihi ultra Sauromathas & glaciale oceanum fuisse, inter barbaros, inter anthropophagos, aut inter monstruosas Indiae Libiaeque gentes: nec sane in omni terra, quam circuiuit, Amphitrites, gens nulla est monstruosior Taboritis. Aethiopes enim quosdam & Scythas & Trapobanas corporis uitio monstruosos aiunt. Taboritas uero deprauatae mentis uitia & innumerabiles animae maculae monstruosos efficiunt. Ad quos omnes haereses mihi graueret,~~

grauere, quos ab initio nascentis Ecclesiae usque in hunc diem pestifera ingenia seminarent. Sunt ibi Nicolaitae, sunt Arriani, sunt Manichei, sunt Armeni, sunt Nestoriani, sunt Berengarii, sunt pauperes de Lugduno. Praecipui tamen apud eos Vandalenses habentur unius Christi uicarij & apostolicae sedis inimici. qui dum freno superioritatis abijciunt, libertatemque praedicant, necessarium est, ut omnes errores admittant. A quibus dum exiuissem: ex inferiori uidebar inferno reuersus. Nec me prius ad superos recepisse putauit quam Buduiseos atque Vlricum de Rosenberg conueni: Nam & Buduisei nullis haeresibus inquinati sunt, & Vlricus acerrimus hostis haereticorum uerus Ecclesiae filius inter alios Bohemiae principes, qui fidem catholicam uerbis armisque tuentur, anterior est dignus quem sedes apostolicam inter Charos habeat, & inter primos honoret. Scripsi haec tuae praestabilitati festino & currenti calamos: Properante namque Romam Ioanne meo quem probe nosti, malui te quae mihi in hac uia contigerant, utcumque narrata cognoscere, quam poenitus ignorare. Res altas de fide disputantes & arcanos scripturae sensus attingere praesumpimus. Scio quia non defuerunt ineptiae. Nam rudem & inexpertum tyronem haec me pugna suscepit. Sed nolui latrantes impune lupos abire, nolui deferere ueritatem, nolui Ecclesiae deesse: & quoniam imperitiae meae tenebras non ignorauit, supernae claritatis lumen intrepidus expectaui, iactaui super dominum curam meam & ipse adiuuit: sensi diuinitus assistentiam, nam uerba nescio quomodo suapte fluebant, quibus miseri Taboritae miserabiliter premebantur, Benignus & misericors Dominus, qui nec praesentis uoces obaudit. Credo & certus sum quia non mea uita, sed mea fides praesentandis ne Taboritarum elenchis inuoluerer aut sophismatibus caperer. Ut uita mea peracta est. Scio me nunc tunc uixisse & minime scripsisse digna correptione. Sed quae tunc dixi corripere non potui, quae semel emittum uolui irruerunt uelut: Quae nunc scribo, facile poterunt emendari priusquam edantur. Ideo te per ueterem beneuolentiam & quam mihi semper ostendisti charitatem, precor te & oro huic opusculo ut tuae limam summamque manum admoueas, neque prius in lucem sinas exire quam tuo fuerit acri & graui iudicio comprobatum. Vale nostri memor & amans. Quando Deus & fata uolent uenimus ad te. Ex Noua ciuitate xii. Kalendas Septembris. Sub Anno domini M. CCCC. LI.

Oratio Aeneae de Constantinopolitana Clade, & bello contra Turcos congregando, Epist. CXXXI.

Constantinopolitana clades, Reuerendissimi patres, illustrissimi principes, ceterique uiri genere & doctrina praestabiles, quae Turcorum grandis uictoria, Graecorum extrema ruina, Latinorum summa infamia fuit, unum quocumque ueltrum ut arbitror tanto magis angit magisque cruciat, quanto & nobiliores estis & meliores. Quid enim uiro bono & nobili magis congruit, quam curam gerere fide orthodoxae & fauere religioni? Christi nomen saluatoris pro sua uirili magnifacere atque extollere? Sed amissa nunc Constantinopoli tanta urbe in potestate hostium redacta, tanto Christianorum sanguine fuso, tot animabus in seruitutem abductis, uulnerata est miserabiliter catholica fides, confusa turpiter nostra religio, Christi nomen damnificatum nimis atque oppressum. Neque si uerum fateri uolumus, multis ante saeculis maiorem ignominiam passa est quam modo Christiana societas. Retroactis namque temporibus in Asia atque in Africa, hoc est in alienis terris uulnerati fuimus: nunc uero in Europa, id est in patria, in domo propria, in sede nostra percussi caesique sumus. Et licet dicat aliquis ante plurimos annos, ex Asia Turcos in Graeciam transiuisse, Tartaros citra Thanaim in Europam confedisse, Saracenos Herculeo mari traiecto Hispaniae portionem occupasse: nunquam tamen aut urbem aut locum amissimus in Europa, qui Constantinopoli possit aequari. Est enim ciuitas illa totius terrae quae commode colitur, pene

centrum

centrum. Portumque habet & amplissimum, & tutissimum, in quo non dicam naues, sed numerosae classes armari sustentarique possunt, atque inde per Bosphorum, hinc per Hellespontum ad omnia Mediterranei maris siue tuenda, siue uexanda littora transmittit. At hic locus tam commodus, tam utilis, tam necessarius nobis tacentibus, ne dicam dormientibus, amissus Christo saluatori, lucrifactus Mahometo seductori est. Quid quod ibi ex duobus imperatoribus Christianis alter occisus est? Nonne ex duobus Christianitatis oculis alterum erutum, ex duabus manibus alteram amputatam dicere possumus. Adde quod ex quatuor sedibus illis patriarchalibus primis & principalibus, quibus ueluti solidissimis basibus Christiana subnixta fides in omnem terram ramos suos extendit, maiores nostri duas simul cum Hierosolymitana per ignauitiam atque seordiam perdidit, nos tertiam & illam quidem cui omnes Pruteni, multi ad Boream, multi ad Orientem, ad Thanaim iacentes populi seruebant, non minori desidia, maiori tamen infamia prorsus amissimus. Nimirum principes doletis omnes, ac de tanto Christianitatis uulnere, quo cecidisse Graecos, superasse Turcos, confusos esse Latinos animaduertitis, consternati atque attoniti estis? Sed non est minor diui Caesaris Frederici domini nostri gloriosissimi quam uester moeror. Vidissetis eum cum tanti mali factus est primum certior, in cubiculo flentem, in aula mistum, in consilio sollicitum, in ecclesia supplicem, in quouis loco turbatum & anxium. Verum cum res Christianae non tam dolorem & lachrymas, quam uigorem & arma requirent, (nam Turci maiora indies mala minantur) opere precium existimauit sua serenitas, tum principum, tum ciuitatum accersiri conuentum, in quo de tuenda Christiana republica consilia caperentur. Nam priusquam incipias, consulta, & ubi consulueris mature factu opus est. Fuit itaque Concilium apud Ratisponam conuocatum: quae ibi gesta sunt omnes tenetis. Ex auctoritate illius congregationis hic nunc conuentus habetur. Cui non fuerit apud Nurenbergam indicta conuentio, & cur nequiuert ad haec negotia Caesar ascendere, satis his diebus expositum est. Ille quidem pro tanta Christianitatis necessitate in hoc conuentu minime defuisset, si domum tuam relinquere potuisset. Sed cum eius desiderium ab his impediretur, quibus non tam pax & otium quam contentiones & bella sunt usui, misit hosce praestantissimos & celeberrimos legatos, qui suum locum tenerent, suaeque uices implerent, cum plena & amplapotentate, siue res imperij, siue commune fidei tuendae negotium tractare libet, praesto erunt. Caeterum quia super articulis Ratisponae meditatis, haec potissimum congregatio consultura est, uosque Caesaris animum circa illos cognoscere cupitis, quae sit eius mens, quae sententia, quae uoluntas, apperire me nunc collegarum meorum autoritas iubet. Ego qui malo per obedientiam parum prudens quam per contumaciam uideri sapiens, onus meis humeris penè intollerandum subiit, confusus in eius auxilio qui uictimis obedientiam praetulit. Nec timeo sub tanto fasce deficere, quando praesto sunt qui cadenti mihi manum porrigant. Pareo quoque in hac re tanto libentius, quanto & conspectum uestrum frequentiore intueor, & mihi benigniorem autumo. Nec ego de omnibus articulis uerba faciam, sed illum qui est principalissimus aggredior, hoc est, An contra Turcos, qui Constantinopolim per iniuriam inuaserunt, nobilitatem cum principe Graecorum occiderunt, sacra nostra omnia polluerunt, & ultra uincula, uerbera, caedes Christianis omnibus minantur, sit bellum suscipiendum. Quo persuaso quantas habere copias necesse, quomodo legendi milites, quae stipendia danda, quae priuilegia concedenda, unde commeatus habendi, quae bellica instrumenta paranda, quo tempore, qua uia sit eundem facile concordabimus. Capitaneum quoque seu belli ducem, quem Prisci Romanorum imperatorem appellare consueuerant, non erit arduum nominare. Neque dubitabitis illum eligere in quo sit scientia rei militaris eximia, uirtus excellens, autoritas euidentis, praesumpta sollicitas: qui sit laboriosus in negotijs, fortis in periculis, industrius in agendo, celer in conficiendo, consultus in prouidendo, qualem reperiri apud uos minime dubitauerim. Nec

LII 4 rim. Nec

rim. Nec de pace domi tuenda multum laborabitis, si foris bellum gerere decreueritis. **D** ut postea suo loco dicemus. Intelligitis iam, principes, oratio mea quibus in rebus ra-
dices agat, & quae sit causa in manibus uidetis de bello gerendo tota consultatio est.
Ego qui nomine Caesaris bellum uenio suastus, nequaquam hoc oneris accepissem,
nisi rem dignam uestra uirtute, uestra nobilitate, uestraque natione, manifestissime prius in-
tellexissem. Agite igitur, audite, & cognoscite an bellum hoc pro fide uestra Chri-
stiana suscipere debeatis. Omnis senatus, omnisque populus cui de bello gerendo con-
sultatio est, clarissimi principes, tria diligenter ac rigide, & presse discutere debet, ne
quid agat, cuius denique poenitudo sequatur: Turpe est enim, ut Scipionis prouerbi-
um fuit, postquam erratum est dicere non putaram. Bellum ergo gesturus primo
quaerat, an sit iustum: secundo an utile: tertio an facile. Nisi enim haec tria concurrant,
non est cur bonis atque prudentibus uiris belligerendum sit. Discutiamus & nos
haec ex ordine principes. Ac primum de belli iustitia cognoscamus. Bellum quod
pro tuenda religione, pro saluanda patria, pro conseruandis socijs, ex autoritate supe-
rioris gereretur, nemo unquam ueterum reputauit iniustum. Hinc Moysi, hinc Iosue,
hinc Saulis, hinc Dauidis, hinc Machabeorum praelia commendantur. Hinc illi De-
mosthenis clamores quibus plenum exultabat apud Athenas theatrum in Maratho-
ne, in Arthemisio, in Salamina pro patria defunctos commendantis. Hinc ex Ro-
manis Horatii, Decij, Fabij, & alij penes innumerabiles celebrantur, qui pro salute suo-
rum ciuium se deuouere. Hinc ex uestris Germanis Caroli, Rolandi, Raynaldi, Conra-
di, Ottonis, Henrici, Frederici, aeternis praconijs extolluntur, qui pro tutandis Chri-
stianorum finibus, maximis se periculis obieciarunt. Nunquam tamen uestris progeni-
toribus tam iusta pugnandi causa, quam uobis obiecta est. Nunquam illi tantam
iniuriam, tam insignem contumeliam ab infidelibus acceperunt, quemadmodum per-
pessa est haec nostro tempore Christiana communitas. Repetenda est breuiter hoc loco
Constantinopolitana calamitas. Si enim & iniuriae magnitudo notior, & belli iustitia
manifestior erit. Nulla pulsatus iniuria Mahometus (sic enim uocatur qui Turcis impe-
rat) bellum Graecis indixit, Constantinopolim obsedit, ac male defensam oppugnauit.
Vbi Constantinus Graecorum imperator intrantibus urbem, Turcis in extremo patriae
suae periculo fortissime pugnantibus obruncatur: Caput eius lancea infixum spectaculo
fertur: Fit miseranda Graecorum caedes: occiduntur non solum qui se tueri conantur, ue-
rum etiam qui proiectis armis sese dedunt. Nec ego hoc magni duco in ipso furore pri-
mi introitus trucidatos esse quamplurimos, illud horreo, illud abominor, illud omnino
detestor, capta ciuitate, depositis armis, coniectis in uinculis ciuibus, tum maxime saui-
tum est, tum filij ante ora parentum occisi, tum uiri nobiles uelut bestiae mactati, tum sa-
cerdotes lanati, tum monachi excarnificati, tum sacrae uirgines incestatae, tum matres
ac nurus ludibrio habitae. O miseram urbis faciem. O infelicem populum. O sce-
leratum Mahometum. Quis talia fando temperet a lachrymis? omnia luctu plena,
caede, cruore, cadaueribus erat cernere. Mahometus ipse terribili facie, tetrus ocu-
lis, terribili uoce, crudelibus uerbis, nephandis nutibus homicidia mandat, nunc istum
nunc illum ad caedem poscit, manus in sanguine Christianorum lauat. Omnia foedat,
omnia polluit. Tempa Dei nostri pseudoprophetae traduntur, diuina altaria pro-
teruntur, ossa martyrum et aliorum sanctorum iam cum Christo regnantium, aut porcis, aut
canibus obijciuntur, franguntur statuae, picturae delentur. Nec matris Domini Reginae
caelorum gloriosae Mariae uirginis imagini parcitur, quin & ipsum saluatoris Christi cruci
fixi simulachrum cum magno clamore, maiori irrisione, praecedentibus tympanis ac tubis
in castra defertur, huc atque illuc rapitur, conspuitur, luto puoluitur. O nephas inexpiam.
O ignominiam Christianae gentis. O dedecus nostri nominis sempiternum. Huic signo in quo
redempti et saluati sumus, Turcorum foetidum genus illudit, & quasi nos signum non signatum
colamus. Hic est, inquit, Christianorum Deus. Sentio quia commemorari principes dum
saluatoris iniuriam refero, tum tantae ciuitatis damna commemoro: sed quis cladem
illius

A illius urbis, quis funera fando explicet aut possit lachrymis aequare labores? horret ani-
mus talia meminisse, luctumque refugit. O nobilis Graecia, ecce nunc tuum finem, nunc
demum mortua es. Heu quot olim urbes fama rebusque potentes sunt extinctae. Vbi
nunc Thebae, ubi Athenae, ubi Mycenae, ubi Larissa, ubi Lacedaemon, ubi Corinthio-
rum ciuitas, ubi alia memoranda oppida, quorum si muros quaeras, nec ruinas inueni-
as? Nemo solum in quo iacuerunt, queat ostendere: Graeciam saepe nostri in ipsa Grae-
cia requirunt, sola ex tot cadaueribus ciuitatum Constantinopolis superat, quae paruo
ambitu Bizantij a Paufonia quondam edita, per Constantinum primum Imperatorem
eius nominis in aemulationem Romanae urbis erecta, tantum operum mirabilium, tan-
tum armorum, tantum literarum, tantum gloriae habuit, ut omnium ciuitatum dama-
na haec sola urbs recompenfare, ac resarcire uideretur: hinc post pacem cum Gratiano
factam, & a Theodosio confirmatam ueniens Constantinopolim, Rex Gothorum
Athenaricus, cum regiae urbis amplitudinem splendoremque contemplatus esset, uelut
stupens dixisse fertur: Vere Deus terrenus est imperator hic habitans, & quisquis ad-
uersus eum manus mouerit, ipse sui sanguinis reus existit. Et quamuis post imperi-
um ad uos o Germani translatum, saepe Constantinopolis capta direptaque fuerit: nun-
quam tamen in potestatem Christi hostium, nisi modo deuenit: nunquam Basilicae san-
ctorum diruta, nunquam bibliotheca combusta: nunquam monasteria desolata, nun-
quam sacra nostra ex toto, nisi nunc, deleta fuere. Itaque mansit apud Constantinopo-
lim, usque ad nostrum tempus uetustae sapientiae monumentum, ac uelut ibi domicilium
literarum esset, & arx summae Philosophiae. Nemo Latinorum satis doctus uideri pote-
rat, nisi Constantinopoli aliquandiu studisset, quodque Florenti Roma doctrinarum
nomen habuerunt Athenae, hoc tempestate nostra Constantinopolis obtinebat, unde &
multa ueterum sapientum uolumina susceperamus, & in futurum suscipere sperabamus.
At nunc uincensibus Turcis & omnia possidentibus quae Graeca potentia tenuit, ue-
reor ne deliteris Graecis omnino sit actum. Neque enim, ut plerique arbitrantur, Asiani
sunt ab origine Turci, quos uocant Teucros, ex quibus est Romanorum origo, qui-
bus litera non essent odio. Scytharum genus est ex media Barbaria profectum, quod
ultra Euxinum Pyrrichiosque montes ut Ethico Philosopho placet ad septentrionalem
Oceanum sedes habuit: gens immunda & ignominiosa, fornicaria in cunctis stuprorum
generibus, quae, ut tradit uester Otto Frisingensis episcopus, non futulis autor, regnan-
te apud Francos Pipino, montes Caspios exiit, ac longo itinere in Asiam se recepit,
ibique post hac morata est. Et quamuis sub miti caelo & mundiori terra per tot secula pa-
rumper excultam se praebuerit, sapit tamen adhuc multum pristinae deformitatis, neque
omnem Barbariem deterit. Carnes adhuc equorum, uesontium, uulturumque comedit,
libidini seruit, crudelitati succumbit, literas odit, humanitatis studia persequitur. In cu-
ius manus uenisse nunc doctam eloquentemque Graeciam, nescio quis satis deslere que-
at. Sed dicitis milites: Quid tu nobis literarum detrimentum commemoras? quid
nobis de literis? nos hastas gladiosque uersamus. Vos genus ignauum tecto gaudetis
& umbra. Imo uero fortissimi equites, nullius quam uestri magis interest studia li-
terarum esse quam florentissima. Quid enim uos, uiri excellentes, aliud quaeritis,
cum praestanti animo & alto corde praelium committitis, quam famae dulcedinem lau-
dare uultis scio, & gaudetis cum de uobis bonos esse rumores auditis. Trahimur
omnes studio laudis & optimus quisque gloria ducitur, inquit Cicero. Sed quae laus
uestra diuturna esse potest, nisi literis consecretur? Breuissima est fama, quae huma-
nae uitae spatium terminetur. Viuunt nomine perenni, quos litera infertos habent:
Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt. Nulla dies unquam memori uos exi-
met aeo. In Curialum & Nisum inquit Maro. Nec nos aut Sampsonis, aut Gedeo-
nis, aut Iepae, aut aliorum Iudicum fortitudinem regnumque magnifica gesta sciremus,
nisi literis edocti essemus. Quanto ergo quisque uestrum, nobilissimi equites, aut in-
dustrior est, aut fortior, animosior, tanto fauere ingenijs, ac literis magis debet. Haec
sunt

sunt enim quæ progenitores uestros uirtute præstantes, quamuis iamdudum mortuos, memoriæ tamen hominum quasi uiuentes exhibent, & quæ uestri nomen, si uiriles fueritis, ad posteros deferre cū laude queant. Senferat hæc Alexander Macedo, qui cū in Sigeo sepulchrū uidisset Achillis. O fortunate, inquit, adolescens, qui tuæ uirtutis præconem Homerum inueneris. Et uerè, inquit orator: Nam nisi illi ars illa fuisset, idem tumultus qui corpus contexerat nomen etiam obruisset. Demosthenes autem ille summus Athenis uir, cum ex eo quæreretur, cuius uocem libentissime audiret, à quo summa uirtus, inquit, optime laudatur: quo dicto nimirum humanitatis & eloquentiæ studia magnopere commendauit. At nunc contrita deletaq; Græcia quanta sit facta literarum iactura cuncti cognoscitis, qui Latinorum omnem doctrinam ex Græcorum fontibus deriuatam non ignoratis. Quid ergo in tanto damno in tanta iniuria dicemus principes? An de iustitia belli aduersus hæc monstra hominum dubitabimus, qui nulla humanitatis studia colunt: qui foedera nulla custodiunt: qui sanguinem nostrum sitiunt: qui cædibus saturari non possunt: qui sacra Dei nostri omnia polluunt, & exterminant? Fortitudo, inquit, Ambrosius in officijs, quæ bello tuetur à Barbaris patriam, uel domi defendit infirmos, uel à latronibus socios, plena iustitia est. Quod si ordo ille naturalis paci accommodatus, Augustino teste, id poscit ut suscipiendi belli auctoritas, atque consilium penes principes sit, neque bellum alioquin iustum existimetur, uidete quanta est huius belli iustitia, cuius non solum Papa, & Imperator duo maxima luminaria, duo primi in terra principes, sed ipse rector orbis mundiq; fabricator Deus est autor, qui sponsam suam Ecclesiam matrem nostram, ut pupillam oculi nobis tuendam commendat. Monstrauimus belli iustitiam fortasse pluribus uerbis, quam necesse fuit, sed traxit me iniuriarum acerbitas. Parcite subitito: Date ueniam. Nunc ex bello quæ sequatur utilitas breuiter exponendum est. Cur enim se bello quisquam immisceat, nisi & bello se iuuat? Vos igitur principes, si fructum huius belli contra Turcos suscipiendi cognoscere cupitis, damna quæ toti Christianismo imminent, nisi Turcorum frangatur impetus, pensitate. Audiuitis quæ passi sunt Constantinopolitani. Idem nunc multæ ciuitates expectant, nisi dum tempus est optulaminini. Serpit indies hoc uirus magis ac magis: nunc una prouincia, nunc alia nobis deficit. Rascia iam nouissime occupata est. Dispotus eius prouinciæ cum coniuge & liberis in Vngariam se recepit. Vngari qui hæcenus nostræ fidei clypeus, nostræ religionis murus fuerunt, bis uicti bello post mortem Alberti Regis, his capti à Turcis sunt, centum millia hominum aut eo plus, duobus prælijs amisere. Non tulerunt integri Turcorum uires, quomodo fracti ferent? Succubuerunt auxiliantibus Polonis quomodo uincant soli? Magna est Turcorum potentia in Asia & in Græcia. Tartarorum ferocem gentem foedere iunctam habent. Ducenta uel trecenta millia pugnatorum, ne dicam plura in armis cogere possunt. Quamuis sint Vngari strenui et potentes uiri, atq; omni laude digni, non tamen tantis uiribus pares habentur. Siue uincitur Vngaria, siue coacta iungitur Turcis, neq; Italia, neq; Germania tuta erit, neq; satis Rhenus Gallos securos reddet. At nonnulli, quia suis diebus non uideri similia, nec fieri posse confidunt, nos autem sæpe Tartaros protrita Vngaria Germaniæ fines ingressos ad Rhenum usque debacchatos nouimus. Vngari priusquam Christum colerent, sæpe Austriam, Bawariam, Sueuiam, Fræconiam, Saxoniam percurrerunt: Attila rex Hunorū ab Vngaria, quæ tunc Pannonia dicebatur digressus, quætas Italiæ, quætas Germaniæ, quætas remotiori Galliæ atq; Hispaniæ turbas intulerit, non ignoramus. Quid Gothos, quid Vandalos, quid Gepidas, quid Herulos, quid Longobardos, quid Burgundiones referant? Omnes hi populi per Vngariam ab ulteriores Scythia uenientes, hanc nostram Christianitatem miris afflixerunt modis. Expectabimus igitur & nunc uenire Turcos, atque accersitis Tartaris nobilem atque potentem Vngariam sui iuris efficere, ac deinde reliquam Christianitatem locustarū more corrodere. Pugnandum est uobis omnino, principes, si liberi, si Christiani uitam ducere cupitis. Existimatote nunc, an saluis & integris

integris socijs, an fractis atq; dimissis id agere magis expediat. Romani, quos fama sapientissimos fuisse prædicat, sociorum tutelam semper suam salutem esse ducebat, ac foris quam domi pugnare malebant. Nam foris si quæ fuerit accepta calamitas emendari potest, quæ domi excipiuntur clades exitiales habentur. Hinc Hannibal maximus ille Pœnorum Imperator cum Regi Siritæ Antiocho, aduersus Romanos bellum suaderet, non in Asia, siue in Græcia, sed in Italia pugnandum esse dicebat. Et uos ergo Theutones, si quemadmodum spero sapientes eritis, maiores uestros imitabimini, qui remota semper à domo bella gerere, ac uiciorum fines non minus quam suos tueri consueuerunt. Quod si uos Germani hoc tempore Vngaros neglexeritis, non erit deniq; cur uos ex Gallis auxilia prætolamini, nec rursus illi apud Hispanos opem inuenient. Atque ita fiet, ut cum singulis semper gentibus pugnaturi hostes, facile quod cupiunt orbis imperium assequantur. Quod si acceptis armis, & Vngaris, & Rascianis, & alijs Christianis, qui uicini sunt Turcorum potentia opem tuleritis, non solum uicinos uestros tuebimini, sed uos ipsos uxores ac liberos uestros ex maximo periculo liberabitis. Atque hæc est, ut mihi uidetur, maxima utilitas belli gerendi. Cum exploratum sit ad nos dietim Turcos properare, prius occurrere quam uestros fines ingrediuntur, & auxilia uicinis afferte. Nam tunc tua res agitur, ut ille ait paries, cum proximus ardet. Quod si certissimi essetis, nunquam illos ad uos esse uenturos, pro debito tamen baptisimi uestri, quo estis initiati, pro maximis beneficijs quibus uos diuina pietas cum uolauit, aduersus hos Euangelij corruptores, & Christi perfidos inimicos eiusq; crucis defensores bellum gerere deberetis. Equidem, præstantissimi principes, cum omnibus uirtutibus affecti sitis, nihil tamen arbitror uos magis uelle quam gratos esse atque uideri. Hæc est enim una uirtus, non solum maxima, sed mater omnium uirtutum reliquarum: Quid est enim pietas, nisi uoluntas grata, erga parentes? Qui sunt qui libenti animo pro patria pugnant, nisi qui patriæ beneficia meruerunt? Qui sunt qui fidem erga principes inuiolatam custodiunt, nisi qui eos in se beneficos recordantur? Qui sunt qui præceptores honorant, nisi qui se doctrinam ab his accepisse non sunt oblititi? Qui sunt qui amicos omni studio prosequuntur, nisi qui fructum amicitia tenaci memoria tenent? Quod si erga patriam, erga parentes, principes, præceptores, amicos grati esse debemus, quanto magis erga Deum nostrum: & cuius obsecro pignora, quæ Dei nostri beneficia sumus experti? Ille cum nihil essemus, nos in esse produxit, neq; lapides aut arbores, aut equos, sed homines rationis participes nos creauit, nobis ingenium, sermonem, uirtutem, uires corporis atq; animæ dedit. Et cum primi parentis culpa inferni mancipium facti essemus, ut nos redimeret, descendit de caelo, exinanit uis seipsum, formam serui accepit, hominem induit, factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis, inquit Apostolus: Sub ipsa autem passione & cruce priusquam ad crudelitatem necis & effusionem sanguinis perueniretur, qui conuictorū probra, quæ contumeliarū ludibria tulit? Sputamina insultatium excepit, qui sputo suo cæci oculos aperuerat: flagellatus est qui potestatem flagellandi demones habet: Spinis coronatus est, qui sanctos suos floribus coronat æternis palmis: In facie cæsus est, qui ueras palmas mundū uincitibus tribuit: Spoliatus est terrena & caduca ueste, qui coelesti atq; immarcescibili candidate animas uestit: Cibatus est felle qui se cibum homini præbuit: Potatus est acetō, qui populo suo nectaria pocula repromittit. Agnus ille innocēs, imo ipsa innocentia, ipsa iustitia inter facinorosos computata est: pependit inter latrones Deus noster, uiderunt faciem eius, & non erat species neq; decor: A uertice capitis usq; ad plantam pedis non erat in eo sanitas. Sed passus est, ut nos redderet impasibiles: mortuus est ut nos redderet immortales. Passus quia ipse uoluit, & iniquitates nostras ipse portauit. O bonitatem, O clementiam magni Dei, miserationes diuinæ pietatis incredibiles: quam maxima & inextimabilia sint Christiano populo præstita beneficia? Sed coram sunt hæc in omnes fideles dona Dei. Vos autem o Germani peculiarior, quædam honoris ratio reddit obnoxiores. Nam qui uobis imperium dedit, is uos omnibus populis, gentibus, nationibus prætulit. Hæc est enim prima in seculo dignitas, cui omnes principes, omnes reges cedunt, quam saluator

saluator secundum carnem nascendo, peregrinando, moriendo dignam censuit quous honore. Quae in Prophetis promissa, in Euangelio comprobata, in Apostolorum scriptis magnifice commendata existit. Haec est illa excellentissima dignitas, qua stante non est cur Antichristi formidemus aduentum, quemadmodum & Tertulianus, & Cyprianus, & Augustinus, & multi ueterum ex uerbis doctoris gentium Pauli colligere uidentur. Hinc antiqui nostri Spiritu sancto pleni, quauis adhuc idola colerent Imperatores, persequerenturque Christianos, uitam tamen illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitum fortem, senatum fidelem, populum probum, orbem quietem optabant. Vos igitur magni, uos incliti Germani, quibus tanta dignitas credita est, curare praeter ceteris debetis, ne uobis imperantibus Christianae religionis maiestas intereat. Sed quid uos ad haec Deo rependitis? imo quid nos omnes Christiani pro tantis beneficijs agimus? ubi tantorum bonorum memoria est? Principes ubi gratitudo est? uiri potentes terram sacratissimam, in qua uisus est Deus noster, & annis supra triginta hominum cum hominibus conuersatus Agareni occupant, officinas nostrae salutis Mahometus obtinet, sacrosanctum domini sepulchrum lectuque illum ueneratu dignissimum, in quo propter nos uita nostra obdormiuit in domino Saracenorum impuratae manus obtrebant, loca illa sancta, loca benedicta, loca preciosa & agni immaculati purpurata cruore, dum nos silemus, hostes fidei nostrae conculcant. Et quid ad haec ait principes? Cur haec accidisse putatis? abbreviatam ne manum domini creditis? aut impotentem factum qui est omnipotens? Nunquid non potest mittere plus quam XII legiones angelorum qui Saracenos, Turcos & Tartaros se blasphemantes exterminent? Aut certe tantum uerbo dicere, & fiet quod uoluerit. An qui ferocitatem Sennacherib angelo dimicante contriuit, qui furibundum Holofernem in manum mulieris uiducae dedit, qui percussit reges magnos, & occidit reges fortes, qui clausit Aegyptijs mare, qui Sodomitis sulphur pluit & ignem, qui uentis imperat & mari, qui fecit coelos in intellectu, Mahometi superbiam frenare non poterit? Omne subest ei cum uoluerit posse. Quid igitur opinamini? quid creditis principes? Tentat uos Dominus Deus noster, experiri uult, an se diligatis, an uirtute praestetis, an religiosi, an grati sitis: quid inter nos, si sit aliquis qui sapiat, & intelligat, ac requirat haec, & indoleat uicem eius. Quid ergo moramini? quid statis? an non est hic maximus bellandi fructus? maxima utilitas uestra, si praellium aduersus inimicos crucis committetis? nos beneficij memores ostenditis? Deo nostro placetis? animas uestras lucrificatis? & habitaturi cum angelis, triumphaturi cum sanctis martyribus, regnaturi cum Christo coelum acquiritis? Omitto hic principes, id emolumentum quod plerisque omnes milites nostri temporis ex bello quaerunt, aurum & argentum, teuomata, pictas tabulas, equos, uestes, seruos, ancillas. Nam quamuis multa huiusmodi haec expeditio repromittit, nolo tamen uos Christi milites haec ambire, nolo uos rapinas quaerere, nolo uos spolijs gaudere. Pusilli est animi lucris inhare terrenis. Mens generosa & alta caelestes aspirat in thesauros. Breuis est uita hominis super terram. Fugiunt animi nostri licium, uitae nostrae sunt araneorum tela, cito dirumpitur. Festinat enim decurrere uelox flosculus: angustae miseraeque breuissimae uitae praecio, dum uina cibos, somniaque poscimus obrepit non intellecta senectus, nemo scit quid uesper uehat. Curriculum uiri nostri incertum est: Peregrini in terra sumus, spes nostra in coelum tenenda est, ubi Euangelio teste, nec fures fodiunt, nec tineae rodunt. Multae sunt uitae quae nos ed deducunt. Sed hoc profecto tempore, principes, nullum iter certius, nullum securius, nullum expeditius, nullum gloriosius est, quo possimus coelum scandere, quam si contra Turcos caelestis patriae, nostrae ciuitatis supernae Hierusalem perfidos inimicos arma sumentes, puris & constantibus animis bellum geramus. Cognoscitis, ut arbitror, iam principes, huius belli quod suademus non honestatem modo, uerum etiam utilitatem. Nunc de facilitate gerendi belli pauca subnectam: Hoc est enim de quo tertio loco dicturum me promisi. Frustra enim iustum bellum, frustra commodosum probauerimus, nisi etiam factu facile, ne dicam possibile, demostremus. In hac parte illud meo iudicio animaduertendum est, optimi proceres, ne maior hostibus quam

A quam nobis sit scientia rei militaris, ne frequentior usus, ne pecunia copiosior, ne potentia superior, ne Deus ipse fauentior: quinimo neque si pares utrinque uires fuerint bellum iuaserim. Nam teste Octauiano Caesare, qui praellium sine certa praerogatiua committit, similis ei est qui hamo piscatur aureo: facile namque plus amittere quam lucrari potest. At mihi seu noua consideranti, seu uetera mente repetenti, inter omnes nationes quas bello idoneas iudicant, nulla expeditior, nulla fortior, nulla peritior, nulla audentior quam uestra uidetur. Vobis homines, uobis equi, uobis arma, uobis pecuniae sunt. Nulla natio tam grandis sub coelo est, quae habet Deos appropinquantes sibi, sicut adest nobis Dominus Deus noster. Et ubi obsecro tot clarissimi principes? tot generosi proceres? tot fortissimi equites? tot potentes ciuitates? tot diuitiae? tot auri? tot argenti? tot ferri minerae? ubi tanta populi multitudo? tanta iuuentus? tantum animi? tantum roboris? Germaniae fines, ut ueteres tradunt, ab oriente Viscella fluuius, & Vngariae limes fuere: ab Occidente Rhenus: a Meridie Danubius: a Septentrione Oceanus & mare Balearum, quod Prutenicum uocare possumus. Nunc quantum extra hos terminos possideatis ipsi uidetis. Vos Angliam, pulsas Britannias, occupastis: uos Belgarum Heluetiorumque fines electis Gallis, obrinuitis: Vos Rhetiam & Noricam inuastis: uos usque in Italiam pedem extendistis: uos Hulmerigos, qui nunc Pruteni uocantur, ex manibus infidelium detraxistis: soli ex alienis in uestro solo Bohemi sedent, potentissimi & nobilissimi populi. Sed & illi uestro imperio parere se aiunt: Regemque habent uestri sanguinis nobilissimum Ladislaum. Vos igitur magni, uos bellicosi, uos potentissimi, uos fortunatissimi, ac Deo accepti Germani estis, quibus adeo fines extendisse licuit, & super omnes mortales Romanae potentiae datum fuit obistere. Nam terrarum ille calcator omnium, & orbis domitor Iulius Caesar, quamuis subactis Gallis saepe Rhenum transiuerit, resque maximas in Germania gesserit, bellicosam tamen & asperam Sueuorum gentem dimisit indomitam. Augustus Octavianus cui & Parthorum & Indorum Reges munera miserunt, qui unius omnium Romanorum fortunatissimus creditus est, de quo illa sunt metra: Augustus Caesar diuum genus aurea conder Secula, qui reuersus latio regnata per arua, Saturno quodam superat Garamantas & Indos, Profert imperium iacet extra sidera tellus. Extra anni solisque uias, ubi coelifer Atlas, Axem humero praemit stellis ardentibus aptum. Ille, inquam, felicissimus Imperator nullibi unquam, nisi apud Germanos succubuit. Nam Lollianam & Varianam cladem in Germania perpeffus est. Lollianam maioris infamiae quam detrimenti: Varianam penes exitiale, tribus legionibus cum duce, legatis & auxilijs omnibus caesis. Longum esset referre quas intulerunt Romanae reipublicae molestias Germani, qui etsi Romanorum fortunae aliquando cefferunt, postea tamen & ipsi de Romanis, de Gallis, de Hispanis, de Vngaris, deque alijs diuersis gentibus saepe numero triumpharunt. Nec Romani cum rerum potirentur, res magnas sine Germanis auxiliantibus peregerunt, quorum tanta in bello uirtus, tanta in domo fides fuit, ut Caesaris corporis custos cohors ex Germanis potissime legeretur. Conferamus nunc Turcos ac uos inuicem, & quid sperandum sit, si cum illis pugnetis, examine-mus. Vos nati ad arma, illi tracti: Vos armati, illi inermes: Vos gladios uersatis, illi cultris utuntur: Vos balistas tenditis, illi arcus trahunt: Vos loricae thoracesque protegerit, illos culcitra tegit: Vos equos regitis, illi ab equis reguntur: Vos nobiles in bellum ducitis, illi seruos aut artifices cogunt. Vestri milites nati atque nutriti in armis sunt, illi copias suas exceptis quindecim millibus pugnatorum quos expeditos habent, ex agris atque officinis petunt. Vobis flectere ludos, equos, & tendere spicula cornu: Vos omne uuum ferore teritis: uestra iuuentus Torneamentis intenta est, aut quatit oppida bello: nec tarda senectus uestras uires debilitat, mutatque uigorem: Canicem galea praemitis, semperque recentes Bellorum habere causas cupitis, & uiuere in armis: Illis pictae croco & fulgenti miricae uestes desidiaque cordi sunt: Summa uoluntas est indulgere Choreis. Solus Mahometus & quos dixi quindecim milia expediti sunt, quos sonus delectat armorum, & animus in bella paratus exhibet audaces. Ceteros inexpertos, M m m timidos,

timidos, effrenatos nullius precij iudicetis. Quod si manus cum illis conferatis, nihil est quod de uictoria dubitetis. Si modo quam gesturi estis pro Deo pugnam, aduersus Deum non conuertatis mala mente procedentes. Cum ergo maiores uestri, principes, omnes uicinos ac longe positos populos armorum gloria superauerint, cum timentes ipsi nullos omnibus terrori fuerint, cum uos ipsi nihilo minores uestris progenitoribus sitis, cum omnibus his rebus abundetis quas bello necessarias putant, cum uobis fortissimi milites, peritissimi duces, ac satis fortunati sint, cum Deum in causa sua propitium sperare par sit, cum uestri hostes longe inferiores uobis existant, non est cur tam honestum tamq[ue] utile bellum pro Deo uestro gerendum detractare quoquo modo debeat. Dicat hic fortasse quispiam: Rem non esse cum Turcis tantum, sed cum Tartaris simul, & Saracenis, cumq[ue] omnibus gentibus, quas illi subiectas habent. Huic ego contra inсто, nec ego uos soli Theutones, inquam, pugnabitis: ex Italia, ex Gallia, ex Hispania multi concurrent, nec Ungari deerunt, nec Bohemi fortissime gentes. Rastiani, Bulgari, omnes Illyrienses, omnes Graeci sumpta occasione confluent. Vicini quoque in Asia dabunt manus. Nolite existimare principes, ita omnem Asiam Mahometo parere, ut non multi sint Christo seruietes, multi in Cilicia, Bithinia, Cappadocia, Ponto, Syria, Christiani sunt, quamuis iugo seruitutis oppressi. Hyberici & Georgiani uocantur, Trapessuntij, Armeni, Christum colunt, nec cunctabuntur arma sumere, si uos uiderint audentes. Veneti quoque & Ianuenses potentes populi, quamuis pacem cum Turcis habent, partes tamen uestras classibus adiuuabunt. Coacti namq[ue] ne ciuitates orientis admitterent pacem facere. At quod homines inuiti, ac necessario faciunt, neque diu, neque diligenter facere possunt. Veneti certe fidem imperatori dedere, facturos se q[ui]d deceat Christianos, si bellum cōmuni fidelium consilio contra Turcos decernatur. Ego & si certe scio, proceres, uobis arma sumentibus ex tota Christianitate affutura praesidia, nihilominus & illis domi manentibus, huic bello solam Germaniam sufficere non dubitauerim. Scio enim Gothfredum qui fuit Lothoringæ dux, cum solis transhenanis Theutonibus & aliquibus Gallicis, paucis Italis, Ungariam percussisse, Graeciam penetrasse, Hellepontum transisse, Asiam permeasse, Hierosolymam ex potestate fidelium uendicasse, uictis ac prostratis omnibus, quæ occurrerent in medio gentibus, quamuis & Turci & Saraceni numerosi resistere conarentur. In eius exercitu ducenta milia pugnatorum fuisse traduntur, atque multo maiores copias sola Germania cogere potest. Sed dicitis, ut existimo, quomodo foris bellum geremus, qui domi contendimus? nec portio est Germaniæ ulla quieta: Sit pax intus, non recusabimus extra bellare: Prius Turci Rhenum attingant quam lites omnes extirpentur. Idcirco sapientes illi qui Ratisponæ fuerunt, indicendas in tota Germania quinquennales inducias putauerunt, id nunc explendum est. Omnes qui contendunt imperij principes, aut uasalli, aut subditi sunt, nisi Caesaris mandata custodiant, fidem frangunt, honorē maculant, rempublicam laedunt, sibi ipsis nocent. Quod ego de tanta nobilitate minime putauerim. Nam quis erit adeo durus, adeo obstinatus bonis, adeo aduersus moribus, ut treugas pro communi Christianorum salute indictas praesumat infringere? Est hic legatus apostolicus, qui censuras ecclesiasticas interponet: Legati Caesaris imperiale bannum & alias poenas adiment. Proch Germani nobiles, gens bellicosa, gens alti cordis, an modo in tanta & uestra, & omnium Christianorum necessitate deficietis? eritis ne adeo incauti, adeo caeci ut ranæ muricq[ue] fabulam in uobis impleri sinatis? qui dum inuicem se morderent praeda milui fuere. Nonne cernitis, dum simul contenditis, uenientem Turcum, & omnia rapientem, quæ uos litigare compellunt? Expellite prius communem hostem, tum si pacem tenere nequitis de terra, de dominio, de cæteris bonis, pugnate, quæ non Turcis, sed uestris filiis relinquere ualeatis. Equidem si has inducias amplectemini principes, non est mihi dubium quin ualidissimum & copiosum exercitum comparare possitis, quo educto pacem in Almania necessario relinquetis: latrones enim & raptores omnes exhibunt, agricolæ & artifices domi manebunt, paratum genus hominum, quemad-

A quemadmodum tempore coronandi Caesaris euenisse constat, cum ille copias aduersus Saracenos & Turcos eduxit. Et fortasse hæc una est pacanda Germaniæ uia, ne scio an uos aliam habeatis. Sed dicitis quid cum Prutenis agemus? qui rebellantes suis dominis relicta religione Theutonica, ad magnum regem Poloniæ defecerunt. Tria hic remedia sunt, duo dicam, tertium in aliud tempus retinebo. Aut seruentur hic induciæ sicut in cæteris Germaniæ litibus, aut si hoc durum religioni uidetur, sinite fratres religiosos cum Saxonibus, Bohemis & alijs quos possunt allicere, suam prouinciam uendicare. Neque enim propterea uester exercitus magnopere impeditur. Nam & imperante Conrado, de quo paulo ante dixi, cum tertius Eugenius Romanus Pontifex Christianos excitaret, pro tutela terræ sanctæ, quam Saraceni euertere conabantur, Pruteni cum cæteris ulterioribus idola colebant, ac crebris excursionibus, nunc Saxoniam, nunc alios uicinos Christi cultores infestabant. Conradus autem dimissis Saxonibus, aut cæteris uicinis, qui domi cum Prutenis ac reliquis Barbaris decertarent, ipse cum Rhenensibus, Sueuis, Fræconibus, Bawaris, Hierosolymam penetrauit. Iam & nunc uobis agere licet. Cæterum quia nonnullos esse audio, qui Mahometum deinceps quieturum existimant, neque, ut ego dico, tantopere festinandum cessent, reserabo uobis aliqua de consuetudine & natura huius hominis, quæ mihi per eos nota sunt, qui secum aliquandiu conuersati fuere, ut quid sperandum quid ue timendum sit eo certius habeatis. Est autem Mahometus adolescens, annos natus quatuor & uiginti, animo truci & gloriæ cupido, robusto corpore, ac laboris patiente, neq[ue] uino, neq[ue] cœnis indiget, & quamuis more gentis libidinosus, non tamen inter uxores languescit: choreas fugitas, unguenta deuitat, raro induitur mollibus: non cantu, non sono delinitur: non canes alit, non aues nutrit, una ei uoluptas est arma tractare. Honorat milites, equos amat, naues, curros, machinas bellicas, formosis mulieribus praefert. Et quamuis est natura Barbarus, abhorretq[ue] literas, gesta tamen maiorum cupide audit, ac Iulium Caesarem, & Alexandrum Magnum omnibus anteponit, quorum illustria facta superare posse confidit, atq[ue] contendit: nec se minus aptum ad subigendum orbem dicit, quam illi fuerunt, cum sua sint longe maiora principia, quam illorum referantur. Et quoniam falso Prophetæ suo Macho, ex quo Constantino subiecit, non dubitat quin ad Roman. submittere possit Barbara temeritate & Asiana superbia plenus. Hic est. ueste hostis, proceres, existimatote nunc, an talem naturam quiescere sit uerisimile. Sed quid coniecturis aut argumentis in rebus utimur manifestis? Nonne hic uicta Constantinopoli, mox Peram deieuit, propinquas ciuitates oppressit. Cyclades insulas maris Aegæi, magnâ ex parte diripuit? Dispotum ex Rostia pepulit? Et quamuis essent cum Ungaris induciæ, eorum tamen fines ingressus, nonnullos agros depopulatus est.

C Ecce pacem Turcorum optimi principes. Ecce quietem quam sperare potestis: Nolite considerare, nolite differre. Consulite uobis ipsis, & utilitati libertatq[ue] uestrae, dum tempus haberis. Causa belli ut intelligitis, & iusta est, & necessaria, & maxima: uobis ad pugnam omnia quam Turcis meliora supersunt. Orat uos Caesar ne Christianæ reipublicæ, ne uobis ipsis hoc tempore desitis, sed quemadmodum Ratisponæ condictum est, quos potestis milites, equos, arma, currus, instrumenta bellica commeatus praeparatis. Nam & ipse quæ sunt in sua potestate ad hoc opus omnia promittit, quæcunq[ue] sibi ut imperatori Romanorum, ut Austriae duci, ut religioso principi, ut homini Christiano incumbunt exequi, praesto est & ualens: tantum uos principes in hoc loco de bello gerendo concordetis sitis. Nam si unquam pugnandi tempus fuit, profecto nunc est, quando non solum honor & status uester, sed ipsa libertas uestra, ipsa fides, ipsa uita in dubio ponitur. Neque enim si Turcos progredi ad uos sinitis, quærendum erit, in quo statu, in qua fide uiuere, sed uiuere debeat. Mementote patrum uestrorum generosi proceres, ponite ante oculos illustria facta maiorum, recolite quotiens progenitores uestri cum magnis exercitibus Alpes Italiae transiere. Alfonso Longobardorum Regem, Stephano Papæ molestum Pipinus coërcuit. Desiderium eius prouinciæ Regem, Hadriano insultantem Carolus magnus compescuit: Romanos formoso Pontifici rebel-

les Arnolfus edomuit: Berengarium qui se Regem Italiae iactitabat, uocatu Ioannis D
 Papae Otto primus magno bello contriuit. Referre quidem grauius fuerit, quotiens ue-
 stri antecessores pro Romana ecclesia, pro fide catholica, pro salute communi decer-
 tauerunt: Illi quidem dum parato, & forti animo Christianam religionem ueretur, Ro-
 manum imperium ad se traxere. Videte nunc quem uobis animum suscipiendum es-
 se putetis: Patres uestri pro suis non dicam ciuibus, sed agricolis paulo contumeliosi-
 us tractatis saepe bella gesserunt, uos uno Imperatore cum tota Graeciae nobilitate cru-
 delissime necato, non putabitis esse pugnandum: Illi frequenter suis ministris parum re-
 ferenter compellatis non dubitarunt arma recipere: uos Deo uestro probrose contem-
 pro non armabimini: Illi pro amplectendis Christianorum sinibus durissimis se praelijs
 commiserunt: uos pro tuenda religione fideq; uestra recusabitis arma capescere: Non
 est de rebus leuioribus hoc bellum, pro patria, pro liberis, pro uxoribus, pro socijs,
 pro libertate, pro uita, pro fide, pro religione, pro sanctis martyribus, pro magnis Apo-
 stolis, pro gloriosa matre Dei aduocata nostra regina coeli Maria, pro filio Dei, pro re-
 demptore, pro saluatore, pro maximo & certissimo Deo uestro, pro Spiritu sancto dire-
 ctore, pro patre aeterno, pro diuinissima trinitate, quam spurcidus ille Mahometus per-
 sequitur, committendum est praelium: Cogitate principes quo redacta est Christiana
 religio, quantum in oriente, quantum in meridie diminuta est nostra fides: Sumite al-
 ta corda: induite fortes animos, defendite matrem uestram Ecclesiam, quae uos Chri-
 sto regnauerit. Accingimini gladio supra scemora uestra potentissimi: occurrite inimi-
 cis Christi. Nolite esse ultimi quos imperij dignitas iubet exire priores. Carolus Rex
 Francorum & nobilissimus, & potentissimus pugnaturum se dicit, si uos armemini.
 Quae sit mens inclyti Ladislai Regis Vngariae & Bohemiae ex suis oratoribus audietis.
 Regis Daciae, Suetiae at Nortuuegiae literas habemus, quae mentem illius optimam expo-
 nunt: Alfonso Rex Arragonum & Siciliae nostri seculi clarissimum sidus, etiam silen-
 tibus caeteris hoc magnificum bellum, hanc gloriosam expeditionem pro Christi nomi-
 ne ulro suscepturum se pollicetur. Philippus Burgundiae dux non minus animo quam
 sanguine clarus, potentatu ac dominatu par magnis regibus non modo se iturum ad hoc
 bellum promittit, sed alios quoq; ut se accingant magnopere adhortatur. Intueamini
 hos duos principes Alfonso & Philippum maximos dominos, terra marique poten-
 tes, ambo aetate profecti sunt, ambo sexagesimum annum transiere: Ambo tamen cer-
 tamini sese offerunt, neque in proprijs personis pro Deo suo pugnare recusant. Quid
 uos faciatis electissimi principes, quibus aetas florida est: quibus ebullit sanguis: quibus
 Martius labor iocundus, quidam ludus uideri debet: En Milites, en duces, en robustissi-
 mi iuuenes, sinitis ne senibus maiorem quam uobis animum esse: dormietis ne domi-
 cum illi foris militent: marcebitis ne ocio, dum illi in negotio uigent: Minime de uo-
 bis talia suspicor, degeneres animos timor arguit. Vos autem erecto animo alacres
 intueor: Incipio bene sperare: Sentio iam titillare pectora uestra ac flagrare amore
 bellandi. Nec miror uos aetate integra militiae sectatores huius belli cupidos esse. Nam
 & ego ipse quamuis senio grauis, quamuis ecclesiae deditus, incendor & aetuo nimio fer-
 uore talis uisendae pugnae. Veteribus illis ex quibus uobis origo est, principes, cum
 essent adhuc gentiles, nullum fuit graue bellum quod pro patria suscepissent, nullam il-
 li mortem miseram putauere, quae pro republica subiretur. Sed quae Respub. maior
 aut melior quam nostra Christiana: quae patria dulcior aut nobilior quam nostra il-
 la coelestis ad quam cuncti aspiramus formosa Hierusalem: Illi cum pro patria more-
 rentur tamen maxime exaltabant. Nos cum morimur tum finimus exilium: tum pa-
 triam ingredimur. O felix mors quae uitam premit temporalem, concedit aeternam.
 O faustum ac desiderabile bellum in quo si uincis, in terra, si uero uinceris, in caelo tri-
 umphas. Quid ni ergo ardenti pugnemus animo, quibus tanta promittuntur emolu-
 menta. Ecce dominus noster sanctissimus Christianorum summus pater Nicolaus Pa-
 pa quintus, ouium Christi pastor Romanorum Pontifex, successor beati Petri, Christi
 Dei nostri uicarius, omnibus qui hanc expeditionem sequentur delicta remittit, culpas
 abluat,

A abluat, ueniam praebet, caelum promittit. Nec de promisso est dubium, quando is est
 qui potestatem habet ligandi ac soluendi, qui locum illius tenet, cui datae sunt clauae re-
 gni caelorum. Ecce nunc caeli aperti sunt, ecce nunc iter in patriam, ecce scalam qua
 super omnes planetarum orbis scandere ualeatis, atque ad ipsam galaxiam peruenire,
 quae nos ad regiam magni Dei recto tramite ducat. Quod si omnibus, ut inquit Orator,
 qui patriam dilexerint, iuuerint, defenderint, certum est in caelo esse definitum locum,
 in quo beati aeterno fruuntur, quid de uobis putandum est, principes, non qui pro
 terrena, sed pro caelesti patria pugnaturi estis? Quid dicam? Multa dicere possum,
 sed hoc tempore Apostoli Pauli doctoris gentium uerba commemorasse satis erit:
 Quia neque oculus uidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, quae pro-
 misit dominus diligentibus se: quales uos futuros esse d Germani nobiles, nemo dubi-
 tauerit, si hoc bellum ut Imperator admonet, Papa petit, Christus iubet, pro diuino ho-
 nore atq; amore suscipietis.

Gaudet beneualere amicum & se incolumen scribit, Epist. CXXXII.

Aeneas Bartholomaeo Massano, S. P. D.

B EXimie Doctor, fili amantissime, inuentis tandem alis literae tuae ad nos conuolarunt.
 Credimus solas timuisse tam longum iter: nam simul epistolae tuae reddita sunt. Con-
 uenire apud Venetias, ut arbitramur, siue alio in loco Italiae simul priusquam Ger-
 maniae montes penetrarent, inde facto cuneo fortiores auditoresq; transierunt. Intellexi-
 mus te, nostrosq; omnes bene ualere, quod nobis uoluptati est. Quia uero nostrum re-
 ditum suades esse celerem, consulis quae nobis in animo sunt, stat sententia medio men-
 se Octobri omnino iter arripere. Sic enim licentiam Caesaris non sine labore obtinui-
 mus. Vicarium nostrum speramus non recedere priusquam reuertamur: tuam pruden-
 tiam non dubitamus ad id officij sufficere. Sed nostri clericorum more, qui non aequo
 animo ferunt, laicos sibi iudices dari. De hoc reuersi latius colloquemur. Anthoni-
 am tibi gratam & morigeram esse gaudemus. Matrem & sorores nostras tuae fidei
 commendamus. Bartholomeum cognatum nostrum, tuum socerum optimum uirum,
 & Franciscum eius filium saluere iubemus. De calculo cum procuratore facto intellexi-
 mus: Quia redire intendimus cito, non plura dicimus. Valete optime. Ex Gretio die
 x. Augusti, Anno MCCCCLIII.

*Hortatur genitricem suam fouere, & amicum studio literarum
 conducere, Epist. CXXXIII.*

C Venerabilis dilecte noster, conquecti sumus te non scribere, neq; sine causa. Nam
 literae tuae nobis minime reddebantur. Nunc uero intelligimus te scripsisse, sed li-
 teras in uia mansisse. Nunc enim aliquas ex his accepimus, quibus te plurimum
 facis excusatum. Suscipimus uerba tua bono animo, & ita confidimus esse ut scribis.
 Multa haberemus tibi rescribere, sed quia mense Octobris proximo ad uos iter arri-
 pere constituimus, sic enim Caesar nobis arripuit, non est cur multa modo dicamus: de cui-
 ctis tunc transigemus. Contentamur tibi & uicario nostro in simul bene esse, ac facece
 re discordias. De frumento quoq; quae acta sunt comprobamus. Cura, ut facis, diligen-
 ter negotia domus, ut redeunt tuam sollicitudinem atq; solerriam commendare habea-
 mus. D. Mariano Sizino ut nos facias commendatos cupimus. Nauem cognatum no-
 strum ut officio suo accurate det operam nostro nomine hortare, de Notario apud uil-
 las nostras tenendo pro reddenda iustitia placet, ut quae nobis scripsisti, D. Gregorio &
 domino Bartholomaeo de Massa dicas, uel alteri eorum, & ut ipsi consuluerint nauim uti
 faciat nostro nomine imperabis. Matri nostrae quae uult quaeq; petit, nulla ratione neges.
 Scimus enim eam nihil optare, nisi quae consona sunt rationi. Anthonius nisi studio-
 sus erit, nullam apud nos gratiam inueniet, & poenitebit eum negligentiae suae, si redeun-
 tes indoctum inuenerimus. Thomas capellanus noster tibi reconciliatus
 erit ex nostro iussu. Vale ex Gretio Stiriae die x.

Augusti, Anno M. CCCC. LIII.

M m m ; Hortatur

*Hortatur uices suas paulo longius complere, aduentum suum citius
spondens. Epist. CXXXIII.*

Venerabilis & eximie Doctor dilecte noster, Scimus nō sine labore locū nostrum teneri à uobis. Tamen quia cito redituri sumus, fauente domino, Rogamus breue hoc tempus, æquo animo feratis: ac secūdum annum officij uestri uelitis implere. Nos enim ad medium mensis Octobris hinc recedere constituimus, domum reuersuri. Sic enim Cæsaris licentiam non sine labore obtinuimus. In rebus quæ iustitiam concernunt, scitis quia uobis plenum imperium commissimus, hortamur ita faciatis, sicut de uestra doctrina & probitate confidimus. Nec plura impræsentiarum. Redeuntes autem plura uobiscum conferemus. Valete in Christo optime. Ex Grætio Stirix x die Augusti, Anno quo supra.

Scribit nouitates & alijs referre iubet. Epist. CXXXV.

Reuerendissime in Christo pater, & domine mi colendissime post humilē recōmendationem. Magno mœrorē confectā esse dignationem uestrā, ex clade Constantinopolitana non ambigo. Quis enim Christianus non doleat tantum uulnus illatum esse Catholicæ fidei? Tristor & ego uobiscum colendissime pater, & quidem si aliquid possem, studerem pro mea uirili quæ Christianæ reipublicæ putarem esse salubria. Sed sum ego priuatus homo, nihil ad me magna pertinent. Ut uestra dignatio quæ inter senatores urbis locum habet, summoq; sacerdoti & assitit & cōsultat, non dubito quin modo summo studio ad eā nitatur, per quæ Turcorum furor ne ulterius ad nos pergrediatur, reprimi possit atque retundi. Nosco enim & cœlum & fauorem animi uestri. Quia non potestis quiescere dum Respublica Christiana colliditur. Noui quoq; sanctissimi domini nostri mentē ad cōmune bonū & solidā & ardentē. Itaque non sum omnino spe uacuus: confido adhuc aliquid fieri, per quod crudeli & enormi uulneri, nuper apud Græcos accepto medeatur. Sane qui sit animus Imperatoris in eare suis ex literis quas Apostolico culmini scribit plenius intelligetis. Nō est cur multa scribam: hoc solum dico. Nunquam de ulla re Cæsarem, aut frequentius loqui, aut attentius audire, postquam sibi annis seruito decem, animaduerti, ac tantum in hoc negotio. De Bohemia missæ sunt mihi literæ per capitulum Pragensem, illas dignationi uestre remitto, ut de his domino nostro sanctissimo uerbum faciatis, & si usu fuerit ad consolationem illorum aliquid rescribatis. Res Prutenorum cum suis ciuitatibus ad xv. dies post festum sancti Michaëlis suspensa est, propter capturam legatorum ciuitatis. Ego statueram hoc mense domum petere, & dignationem uestram Romæ uisere, sed tenuit inuitum me Caspar ad eam diem. Exinde promisit mihi licentiam ad tempus dare quo domum repeterem, uideremq; res Ecclesiæ atq; paternas. Legati prædicti iam redditi libertati feruntur. Axamit qui Vngaros premit dicitur indies maiores clades regno inferre. Recomendo me dignationi uestre colendissime: cui seruire paratus sum. Ex Creta die x. Augusti. Anno. MCCCCLIII.

Ladislau Bohemiam intrare coronam suscepturum significat. Epist. CXXXVI.

Magnifice, & genere coines maior honorāde, Non est mihi dubium, quin mihi res Græcorum magnas & tibi & toti Romanæ curiæ occupationes præbeat, ideo te paucis tenebo. Scripsisti mihi pridem uti suaderem Cæsari ne rem Patuensis, ecclesiæ amplius suspensam teneret, sineretq; promoueri electum. Id feci magno conatu, & multis uicibus: Sed nihil profuit mea sollicitudo. Cæsar in suo proposito perseverat, neque passurus est quantum in se, electum ipsum promoueri, nisi humiliatum. Ille uero nescio quid secreti habeat, superbus est, neque dignatur principis submittere. Habes quomodo res se habeat. Nunc uestrum est cogitare, & facere quod magis ex usu sit. Neq; aliud circa hoc. Nos hic neq; pacem habemus neq; bellum: pendet utrunque. In Vngaria magnos motos Axamit excitauit, neq; adhuc repressus est Constantinopolitana clades, Vngaris terrori est. Rex Ladislaus ad festum Michaëlis ingressus est Bohemiam, coronæ suscipiendæ causa. Vale atque his paucis esto contentus.

Atentis. Veniam ad te cito, & si per curas tuas licebit,agam uerbis quod scripto deest. Cupio S. domini nostri pedibus commendatum me facias. Ex Grætio Stirix, x die Augusti, Anno M. CCCCCIII.

Expetit sibi statum Italiae scriptis notificari. Epist. CXXXVII.

Venerabilis uir amice honorāde, Magna mihi consolatio est, quia mihi saepe de rebus curiæ scribitis: quamuis aliquando quæ nolim audiam. Sed significare oportet & bona & mala quod uos accurate facere gaudeo. Quod non succedit de annuata non miror: Est enim necesse pauperem ut agam uitam, sic mea natura uult. Forsitan propter res Græcorum statuet Papa ex omni clero decimam colligere: id erit, duplici malo plectar dum uno cupio liberari. Verum puto me ut pridem scripsi breui ad uos uenturum, tunc uidebo quid nam esse debeat de annuata, & omnem fortunam tolerabo fortiter. Cæsar annuit mihi post festum Michaëlis expedita re Prutenica, ut domum ad tempus repetam. Acceptaui temporaneam licentiam, ac cum domi fuero per literas aliam manendi facultatem uel impetrabo uel extorquebo, ne semper curialem seruitutem seruam. De Patuensi ecclesia non uideo quod ex hoc loco unquam possit haberi conclusio. Si tamen Papa per se aliquid ageret, cupio & domini Vlrici Sonnenberger & mei memoriam habeatis. Sed puto mei infortunij augendi causa nunquam ecclesia Patuensis expeditur. De pace olim tractata, ut res se habeat, scriptum est à me: pendent adhuc omnia. Puthaim qui nobiscum prius fuit, iam hostis est, propter stipendia quæ uel nimia petit uel pauca offeruntur. Tractatur tamen de concordia secum, de qua non est magna spes. Sic semper aut bellum est, aut belli metus. Inquieta est hæc terra & assiduis uexatur turbibus. Rex Ladislaus adhuc est in proposito petendi Bohemiam in festo Michaëlis coronæ suscipiendæ causa. Scribo aliqua reuerendissimo domino meo sancti Angeli de facto capituli Pragensis, scripsi & prius domino Armano. Rogo petatis ut aliquid respondeant. De bello Italiae quomodo sese habeat cupio D. Stephanum nostri literis instrui. Velitis eum ut scribat commonefacere. Alias dixi me habere literas doctoratus pro amico domini Assisini, eas mecum afferam, sic ei meo nomine dicere non grauemini, & ualete optime. Ex Creta die x. Augusti, Anno ut supra.

Iterum hoc expetit, & quid Papa & Cardinales de clade Constantinopolitana sentiant. Epist. CXXXVIII.

Venerabilis & eximie doctor amice honorāde, Quæ nuper scripsisti mihi de rebus Italiae cupide legi, notaq; Cæsari feci expecto ex te plura. Puto nunc de pace apud Italos agi, commonitos clade Græcorum. Apud nos enim fama est Constantinopolim expugnatam esse à Turcis. Peram captam. Naues plures receptas, magnam Christianorum factā eadem. Nisi ergo nunc inuicem pacificamur, ac de modo resistendi Turcorum furori cogitemus, actum de nobis est. Quippe Cæsar ad eam rem quam feruentissimus est, si modo Papa & alij Reges concurrere uelint. Oro igitur te ne pigresceris mihi de omni statu Italiae scribere quid agat in tanta nouitate facer orbis senatus: quæ mens sit summo sacerdoti, quid prudentes Italiae uiri de tali concussione Christianorum sermocinentur. Et si res ipsa, quo gesta sit ordine scitur apud uos, cupio id mihi communicatum facias. Nos his in regionibus nihil aliud noui habemus quam ista de Græcia allata nouiter horrenda & dolenda cuncto populi Christiano. Quæ utinā tam falsa essent quam uera timeo fore. Vale & me ama ut soles. Ex Grætio die x. Augusti, Anno M. CCCCCIII.

Congraulatur prosperitati successus, & petit certior fieri de clade Constantinopolitana. Epist. CXXXIX.

Reuerende in Christo pater & amore frater, Fecisti probè qd te possessionē habiturum ecclesiæ significasti. Iam enim scripta nonnullorū ad me uenerant qui se male tibi sperare aiebant, quæ res mihi erat molestissima. Congratulor igitur tibi & gaudeo mihi, quia te pontificem non titularē audio. Tua fortuna omnis mea est, neq; sine me uel tristari uel gaudere potes. Videbo te ut spero propediem. Nam Cæsaris uoluntate

luntate domum ad dies aliquot repetam. Et si Deus annuet, curabo in ecclesia perseuerare, uiuereq; mihi & populo meo. Interdum & Romam ueniens te conueniam & dulcis nostrae consuetudinis fructum capiam. Quamuis talia iam ex Graecia noua feruntur, quae nullum Christianum bonam habere mentem permiffura uidentur. Apud uos non dubito illa esse quam notissima. Quare mihi feceris rem acceptam, si, ut negotia Constantinopolitana Romae dicuntur gesta, me docueris. Vale optime & reuerendissimo domino nostro communi commendatum me facito. Ex Graecia die x. Augusti. Anno M. CCCCLIII.

Hortatur Papam ut Christianos contra Turcos defendat, & innotescit quae praemanibus sunt inter Vngaros & Australes, Epist. CXL.

Beatissime pater & clementissime domine, post deuota pedum oscula beatorum et humilem mei recommendationem: Scripseram nuper S. uestrae de perditione Constantinopolis. Deinde noua hic fuerunt quae ciuitatem illam adhuc per Christianos teneri dicebant, id mihi ad tempus consolationi fuit. Sed nunc inuenio primum nuntium nimis uerum fuisse. Quibus ex rebus etsi mihi aliter non conuenit de tanta re loqui, tamen ut Christianus tacere non possim. Multa cum Caesare de hac calamitate reipublicae Christianae sum locutus. Inuenio mentem eius bonam, sed impossibile est praclare agere eum cui defunt facultates. Quod si uestra sanctitas cui principes auscultant ad hoc nauarit operas, non est mihi dubium quin furor Turcorum comprimi possit, & Christiano populo bene consuli. Tanquam igitur uermiculus scripsi nuper, & modo scribo uti ad rem hanc uestra pietas uiriliter assurgat: oro uelit, & toto pectore negotium fidei suscipiat, scribatq; Caesari suum propositum qui profecto uolens est, & apostolica mandata totis conatibus exequetur, quemadmodum ex suis literis cognoscetis. De rebus harum partium haec referre possum. Vngari ad festum sancti Bartholomei proximum conuentum habituri sunt apud Possonium cum Rege suo. Ibi tria dicuntur agenda. Primum, danda est opera ut pax cum Caesare tractata ratificetur, ad id Australes cupientissimi sunt: Comes Ciliciae alium animum habet. Plus tamen ualitur quam mali creditur. Secundum est ut Axamit ex Vngaria eliminari possit, qui multas strages Vngaris dedit. Ferturq; iam XIII. milia hominum in armis habere, & ad eos iam confugisse Giskram nonnulli tradunt: sed hoc nondum certum est, quamuis recessisse eum mali animi a rege Ladislao constet. Tertium est ut de facto Turcorum Consilium capiatur. Haec de Vngaris. De Austria haec sunt. Veniunt nunc ad sanctitatem uestrae legati regis, dicuntur acturi de censuris & de ecclesia Patauiensi. De hoc ultimo scit uestra pietas, quid Caesari promissum sit. Durum est offendere tantum principem, & Ecclesiam semper tacere fortasse durius. Nescio quid dicam: uestra sanctitas meliorem partem eligeat. Aiunt aliqui legatos illos etiam de compactatis Bohemorum cum uestrae sanctitate acturos. Nam Rex illa Bohemis promississe fertur. Male, ut intelligo, res apud Bohemos se habent, quando haeretici dominantur. Comes Ciliciae parum de fide curat. Rex puer tantum cupit quantum sapit. Nunc apud Vratisslaum inter Regem Poloniae et Alberti filiam matrimonium tractatur, crediturq; iam conclusum. Haec habui quae modo pietati uestrae scriberem. Commendo me pedibus uestrae S. quam diuina pietas diuisipitem nobis praebat. Ex Graecia Stiritiae die XI. Augusti, Anno quo supra.

Constantinopolitana clades ueridice refertur, Epist. CXLII.

Reuerendissime in Christo pater & domine mi colendissime, post humilem recommendationem. Dedi nuper dignationi uestrae litteras per quas aiebam noua huc delata esse, quae calamitatem Constantinopolitanam denegarent. Ita equidem factum est: Nam de Venetijs illa uana laetitia uenit. Sed nunc ex pluribus locis habemus nimis uerum fuisse primum nuntium. Nam & Constantinopolis capta per Turcos in seruitutem redacta est, hominum magna caedes facta, animae multae abductae sunt, & alia pleraque loca occupata. Quibus ex rebus uerisimile est superbum & crudelem hostem non quieturum, neque per ignauiam & fociordiam tantam uictoriam neglecturum. Incumbit ergo apostolico culmini, de tanti periculi auersione cogitare, admonere principes

Acipes ac populos, instare, uigilare, festinare, nihil omittere ex his quae ad reipublicae salutem pertineant. Ad quam rem licet sacrum orbis senatum ardentem non ambigam, tamen dignationem uestram pro ueteri seruitute mea his paucis onerare praesumpsi, quibus me ueluti Christianum de talibus nouitatibus anxium esse, catholicae religioni time re & prouisionem optare significarem. Neque alia super hoc modo de rebus Bohemicis aliqua nuper dignationi uestrae significauit: Si per occupationes uestras licet, cupio responsum habere. Mecum uestrae P. reuerendissimae quoad possum facio commendatum, quacumque in re possum illi seruiturum. Ex Graecia Stiritiae die XI. Augusti, Anno M. CCCCLIII.

Autoritatem absoluendi impetrat uicario, Epist. CXLII.

Reuerendissime in Christo pater & domine mi colendissime post humilem recommendationem. Assumpsit alias uestra reuerendissima P. ad preces Imperatoris in suum uicarium honorabilem & modestum uirum dominum Iacobum Plebanum in Stain, qui & Caesari charus est & omnibus acceptus. Verum in literis uicariatus nulla ei facultas commissa est, aut conferendi beneficia, aut in casibus reseruatim absoluendi delinquentes. Sed hanc facultatem habere dicitur episcopus Pectinensis, quae res domino Iacobo grauis est. Audire enim causas & corrigere excessus odiosum est, nisi & potestas sit absoluendi, & gratias concedendi. Credit autem ipse & mihi satis uerisimile uideretur dignationem uestram id inaduertenter obmississe. Eapropter multum desiderat ut officium suum ampliare dignemini, & potestatem super praemissis sibi concedere. Ad quam rem quia Caesar scribit, non est opus multa me uerba facere. Tantum testificor id futurum Caesari charissimum & dominum Iacobum pro sua uirtute hoc honoris mereri. Cupiens etiam meas preces apud uestram dignitatem sibi utiles esse. In partibus istis non habemus alia noua, nisi illa horribilia & dolenda de Constantinopoli perdita. Quae ut nos hic conturbant, sic & dominum nostrum & sacrum collegium mœrore afficere non ambigo. Uelit autem pietas diuina omnibus Christianis Regibus mentem dare, ut super his cogitent, & ad obuiandum Turcorum potentiae festinent: de qua re parum spero, nisi dominus noster sanctissimus eius rei se principem praebens, dormientia hominum pectora excitauerit. Recomendo me reuerendissime paternitati uestrae, ad cuius mandata paratissimum me semper habebitis. Ex Graecia die XI. Augusti, Anno M. CCCCLIII.

Excusat se cur patriam, ut dixit, reuifat, Epist. CXLIII.

Eximie Doctor amice colendissime, quod ad me non scripseris per Oratorem Regis tui id arbitror causa fuisse, quia non putasti me iam redisse in patriam. Na quod mei oblitus sis non cadit in mentem. Noui enim quia tenaciter amas, neque puero ram more uariaris. Miraberis ergo cum scripta haec recipies in quibus me intelliges adhuc Germanum esse ac uitam in exilio ducere, cum tibi me breui domum uelle repetere dum penes nos aderas affirmauerim. At causa remansiois meae fuit bellum Thusciae quod Rex Aragonum Florentinis intulit. Id enim patriam meam in turbine multo renuit, qua de re fuit mihi antiquius abesse. Nunc uero quando obnixè summus Pontifex paci faciundae operas nauat. Spero me breui ecclesiam meam repetiturum, ac dulcibus amicis & proximis usurum, quibus iam duobus & uiginti annis carui: quamuis aliquando paucis diebus domi fuerim. Haec uolui tibi uelut amico scripsisse, cui omnia Consilia communicanda sunt. Quae apud nos agantur ex Oratore regio plenius intelliges. Caesarea coniunx bene ualet, scitq; hominibus ut sunt uti, magnumq; in tota Germania pulchritudinis nomen habet, sed maius prudentiae atq; modestiae: utinam & soror una ex suis ad partes hac nuberet. Sic enim soror sorori consolationi esset: ad id ego quantum ualeo tantum nitor & consulo. Rogo te serenissimo Regi tuo quem nostri seculi decus magnum esse confirmant, commendatum & deditum me facias. Dominum Lupum si redierit saluum dicas meo nomine, & similiter alterum Lupum qui quondam Basileae mihi beneuolus & singularis amicus. Vale cum coniuge & liberis si qui tibi adhuc nati sunt. Ex Graecia Stiritiae die XII. Augusti,

Promouet.

Promouet dominū Pirkamer contra, D. Pet. Knorren de ecclesia sancti Laurentij
in Nuremberga, Epist. CXLIII.

Beatissime pater & clementissime domine post deuota pedum oscula beatorum & humilem mei recommendationem. Quamuis meis literis iam pridem spectatum & doctum uirum dominum Thomam Pirkamer in iure canonico licentiatum. uestrae beatitudini cōmendauerim, super lite quam habet de ecclesia sancti Laurentij Nurembergensis, cum aduersario suo. Tamen quia lis ipsa nondum decisa est, non ab re puto eundem uestrae pietati de nouo facere recommissum, ut in suo iure confoueatur. Neque enim aliud is petit quam iustitiae complementum, quod etsi sperare omnes de summa uestrae sanctitatis aequitate possint, hunc tamen nonnullae praerogatiuae certum reddere uidentur. Nam etsi ambo colligantes boni uiri sunt, docti, & beneficio de quo litigant digni, quia tamen unius esse debet, non duorum, hic merito praerendus est, qui & possessor est, & ciuis & acceptus populo. Quodque magis ponderandum arbitror, etiam Caesarea maiestas huic affecta est, eumque in sua ciuitate hoc beneficium obtinere apprime cupit, quemadmodum ex suis litteris uestra clementia plenius intelliget. Quibus ex rebus ualde utile putarem si fieri posset quod in hac ecclesia praedictus Thomas quietus dimitteretur, & aduersario suo de aliquo alio beneficio per modum concordiae prouideretur. Sic enim uestra sanctitas illis ciuibus Nurembergensibus de sede apostolica benemeritis specialissimam gratiam faceret, ecclesiae bene consuleret, uirum bonum promoueret, & Caesareo culmini, cui res cordi est, complaceret. Haec pro debito meo erga pietatem uestram uolui scribere, cui me iterum atque iterum facio commendatum. Ex Graecio die. x. xiiii. Augusti, Anno. M. cccc. liii.

Impetrat euidam gratiam Caesaris, Epist. CXLV.

Aeneas Episcopus Senensis, docto & prudenti sacerdoti domino Io.
anni Forster amico suo, S. P. D.

Binas epistolas tuas per hos dies accepi: In primis commendasti amici tui causam: In alteris tuum negotium. Primis, ut te latere non arbitror, abunde fati feci. Alteris quoque gessi, ut potui, morem. Fui cum Caesare, de tuo casu locutus. Ostendi tuam innocentiam, monstraui tuam fidem, de tua doctrina sum locutus. Supplicauit ut te in gratiam reciperet, uelletque te suis in dominijs tuto esse. Praesentes fuerunt Ulrichus Sonnenberger & Ioannes Hinderbachius uiri boni & tui amantes. Respondit Caesar nihil se habere aduersum te, fauereque tibi, quando uelles in suis territorijs moram faceres. Dominus Iacobus tunc aegrotus fuit neque potuit sermoni interesse. Quantum tamen ad hanc partem, res tua absoluta est, potesque cum uoles tuto uenire. De seruitio autem nescio ubi nunc id tibi patere possit. Si uenerit Saltzburgerensis antistes, ero tui memor, studeboque tuam conditionem efficere meliorem. Apud me non uacat locus, familia mihi aequo maior est, & ego indies dispono domum repetere seruiremque hanc uitam relinquere. Haec ad causam dicta sunt: Tuas literas proba & commendo & suadeo uti perseueres. Doctus es, fies breui doctissimus, neque uirtuti tuae locus deerit. Vale ex Graecio Stiria, die xxv. Augusti, Anno. M. cccc. liii.

Significat amico infirmitates suas, Epist. CXLVI.

Literas tuas, amantissime frater sanus accepi, quibus aegrotatus respondeo. Quae res ualitudinis genus, neque ab re, ad id nullum mihi ignotum est. Nulla sunt corporis aut incommoda aut pericula, quae non pertulerim. Februm mille species sum expertus, in usu ueluti quotidiano morbo assignatus sum. Calculi passio familiaris est mihi. Dolores iliorum Romae duodecim diebus me uexarunt. Oculos Peregi perdidit. Dolui dentes in ultima Britanniae partae quam nunc appellant Scotiam non sine cruciatu podagra, quocumque terrarum pergo, me sequitur. Quid stomachi debilitatem aut uentris torsiones referam? Nulla mihi molestia corporis non est nota. Vnum erat incommodum quod nondum attigeram, urinarum profluuium, ac uesicae lassitudo ueluti quaedam paralytis. Id nunc experior, non sine corrosione carnis & fluxu sanguinis:

Aguinis: Credo te cum haec audies crediturum me magnopere afflictum esse, neque falleris si ita credis. Crucior enim & torqueor non corpore solum sed etiam mente. Cuius enim tam ferreus animus est ut dolente corpore non doleat? Coniuncta sunt haec duo corpus & animus, neque dum gerunt hominem alterum alterius non turbari molestia potest. Verum ego etsi angor, non tamen ita consternatus sum ut non animum ad mentem reuocem cogitemque dolores istos aliquando uel sanitati finire uel morte. Medicus mihi uir bonus & mei amantissimus quem optime nosti, nobilis eques Iacobus de Ladrona spem salutis proximam facit, cui ego multum tribuo, & propter doctrinam & propter fidem quam scio in eo summam esse. Itaque spero me breui conualliturum. Quod si Deus dederit, mox equum conscendam, ad te ueniam domi quod superest uitae consumpturus. Cogito tamen & in alteram partem res posse deflecti. Namque cum dubia uita sit bene ualentis, quae nam potest in aegrotante certitudo reperiri. Existimo fieri posse ut uel hoc auerscente morbo, uel alio superueniente, uitam ei qui dedit reddam. Neque in hoc mihi consolatio deest. Nam etsi mori extra patriam longe a necessarijs nonnulli miserum putent, ego quoque libentius inter meos quam inter externos morerer. Nescio enim quomodo Mollius ossa cubent manibus tumulata suorum. Teneo tamen mente quod ille ait non incelebratus Philosophus, undique tantundem esse ad inferos uitae. imò etiam ad superos ad quos me transiturum non despero. Nam etsi magna peccatorum sarcina premor, maiorem tamen esse diuinam misericordiam quam meam iniquitatem non dubito. In hac confido, in hac me totum resoluo. Nec ego cum illis sentio qui post hanc uitam extingui animos putant, ac propterea mortem timendam negant in qua nihil sit mali, mortemque dicunt esse totum quod ante nos fuit, & quod nobis desinentibus est futurum. Nam quid homini molestius dici potest, quam eum ita desinere morientem ut nihil omnino post mortem sentiat? Sitque uelut extincta lucerna quae neque priusquam accenderetur, lumen habuit, neque cum extincta est habet. Haec enim si crederem, terrerent me profecto moriturum. Sed persuadeo mihi uerum esse quod magni Philosophi tradiderunt, quod Christus saluator praedicauit, quod mater Ecclesia docet ex utroque corpore animabus, uitam esse alteram in qua boni a malis seorsum habitent, & alij beatam, alij miseram uitam, prout in corpore gesserunt, recipientes. Haec mihi uera consolatio uidetur, cum uita excedendum sit, sperare, in Concilio migrare sanctorum, ascendere super sidera, intueri coelum, coniungi beatissimis angelis, diuinitatis infinitatem intelligere, cognoscere trinitatem, & omnium quae nobis in terra manentibus obscura uidentur, tenere causas, rationes inspicere: atque mihi ita nedum in morte nihil mali, sed multum boni esse persuadeo. His tamen quos Christus ad se uocat: uocat autem omnes qui cum uocantur, libenter eum comitantur. Talibus ego inter aegrotandum exhortationibus utor. Praeparo me si uocer ad exitum, ut si forte uita pellar seculi huius, non tam hinc eiectus quam desuper citatus uidear. Haec tibi pro aegrotatione mea sint dicta. Verum quia tibi nihil tacendum est, non me solum ualitudo mea commouet, sed etiam Petri nepotis qui febris acutissimis detinetur. Iam tamen meliuscule se habet, extra periculum positus fuit, non sine discrimine liberatur, non sine tempore. Libratim, ut aiunt, morbi ueniunt, uaciatim abeunt. Sed ista parentibus suis occultanda sunt, curandumque est ut filium prius sanum intelligant quam aegrotum fuisse cognoscant. Nunc ad id uenio in quo me uehementer accusas, uelut patriae parentum, & amicorum penitus oblitum, qui nolim domum redire. Non sum Gregori, ut aestimas meorum immemor. Dies noctesque dulce solum patriae ante oculos habeo. Nunc matrem, nunc sorores, nunc nepotes, nunc te mente reuoluo. Neque aliud cupio quam domum quam primum repetere. Miror te posse opinari deme. Scribis etenim ubi ego uel dulcius, uel suauius esse possim, quam ea in terra quae me produxit, & usque in uirum aluit, ubi amicorum copiam habeo & propinquorum, & quod maximum est, cum autoritate & honore inter meos esse possim. An non putas me cupide ad ea colloquia reuersurum, quae

quæ aliquando simul amici consueuimus. Vbi nunc Marianus Zosinus, nunc Franciscus Patricius, nunc Georgius Andrentius sermonem habeat: An non me delectabit, modo Franciscum Ptolemæum, modo Ioannem Campanium iam mihi episcopali dignitate æquatum audire loquentem. Prætereo dulces cognatos et affines. Festino sane, neque aliud cogito, nisi ut quantotius ad uos redeam. Sed curo ne dum tuo meoq; desiderio satisfacere conor, Cæsaris animum offendam. Decimum sibi iam annum serui, inueni gratiam in oculis eius, creui sub eius umbra, multum me sua benignitas extulit, do operam cum bona gratia ab eo recedam, ne malus sit finis, ubi principium bonum meliusq; medium fuit. Omnium rerum exitus extimari solet. Petiui per hos dies licentiam uisendi domum, eamq; Cæsar ita mihi concessit, si prius inter Prutenos iudicium ageretur, cui dies *XII*. Kalendis Nouembris dicta est. Illum ergo expectare non Cæsarea solum uoluntas, sed etiam ægritudo me cogit. Tunc autem si sanitas adierit, itineri me statim committam. Inteream te rogo mearum rerum curam geras, matrem meam commendatam habeas, Bartholomeum cognatum quem senio grauem accepi, meo nomine uisites, uicarium horteri officium ad reditum continuare, Bartholomeum, procuratorem domesticæ curæ solerter intendere. Amicis omnibus ex me multas salutes dicas: Senatui ciuitatis me commendes, cui ex his regionibus pauca nouitates referre possum. Nam dolendum illud & acerbissimum Constantinopolitanum nouum, iam uetus apud nos est. Stulte Christiani principes egerint, nisi furentibus Turcis occurrerent. Germani modo pacati sunt, & si quis eos ad eam rem excitaret, non apti modo, sed etiam uoluntarij reperirentur. Rex Vngariæ in Posonio conuentum regni habet. Tria ibi tractantur: De modo expellendi latrones qui regnum infestant: De pace cum Cæsare firmanda: ac de modis inueniendis per quos Turcorum conatus ne ulterius serpat, comprimari possit. Vale ex Creta Sciriæ *III*. die Septembris. Anno. *M. CCCCLIII*.

Sperat Ladislaum Regem Vngariæ cum Cæsare pacem confirmare. Epist. CXLVII.

Aeneas &c. Henrico Senfleben.

Venerabilis amice charissime, Gratæ sunt mihi semper literæ uestræ, ex quibus non mea solum negotia quem cursum habeant, sed etiam de statu curiæ, ac etiam totius Italiæ certus fio. Pro quibus rebus ingentes uobis gratias habeo. Intellexi quæ nuper egistis in recessu Cardinalis sancti Angeli circa remissionem annatæ: obligatis me dietim magis: faxit Deus ut aliquando uices rependere possim. De Constantinopoli cognoui quæ scripsistis. Ego quoque prius in ea re uobis litteras dederam. Calamitosa & deploranda res est. Sic nostræ nequitie flagitant: discordamus omnes, uulneramus nos ipsos, intus cedimur, & exterius flagellamur: ultio peccatorum est, res malæ sunt, spes uero multo peior: nam quæ tanto uulneri medela paretur non intelligo: dormiunt nostri principes, de salute communi nemo cogitat, nisi Pontifex Maximus quem de pacanda Italia sollicitum esse accipio. Nescio quantum eius uotibus Itali pareant. Sed & tanta res quanta est Turcorum potentia non Italos solum, sed omnes contra se Christianos exposcit. Nos istis in partibus quieti sumus. Gregorius de Puchaim Cæsari reconciliatus est. Rex Ladislaus in Posonio conuentum regni Vngariæ speratur confirmaturus cum Cæsare pacem. Nam satis habet per se negotij aduersus Axamit, qui cum magna multitudine latronum Sepusinos uexat. Cogitare quoque de Turcis ultra omnes Christianos Reges habet, qui eis uicinus est. Promisit etiam Bohemis ad festum Michaëlis proximum Bohemiam ingredi coronam recepturus, quæ res forsitan facient pacem cum Cæsare ut libentius amplectatur. Hæc habui quæ nunc ad uos scriberem. Finito negotio Pruthenorum cuius causa manere me Cæsar uoluit, domum repetam tumq; uos uisere curabo. Eius rei dies est *XII*. Kalendis Nouembris. Valete ex Creta die *III*. Septembris Anno. *M. CCCCLIII*.

Patauiensis

Patauiensis Episcopus electus prædicitur confirmari propter Cæsaris indignationem. Epist. CXLVIII.

Aeneas Senensis episcopus D. Petro de Noxeto.

Magnifice comes, maior honorande post recommendationem, susceptis literis tuis una cum breuibus S. domini nostri, mox Cæsaream maiestatem audiui quæ tunc forte in mēsa sedebat. Expectaui finem prandiij, deinde semotis arbitris, reddidi sibi apostolica scripta, fingens me nescire quid illa continerent. Cæsar ut aperirem utq; legerem iussit, quo facto remansit aliquantulum territus, dixit alia ista scripta sunt, quàm quæ nuper accepimus. Cui ego, noua, inquam, Cæsar impedimenta, noua remedia quartunt. Deinde profectus multa in eam partem locutus sum, ut mentem Cæsaream ad uoluntatem domini nostri sanctissimi perducerem: petiui quoque dari responsum. Sed multum animus eius turbatus erat, duo potissime considerans: Vnum quod electus contra uoluntatem suam in ciuitate imperiali feudi obtineret episcopatum. Alterum quod tam manifeste et publice per Oratores electi diffamatus esset. Quibus cum mederi uerbis studerem, responsumq; tandem deposcerem, ait se uelle reliquos consiliarios habere atq; cum his plenius deliberare, iussitq; ut cum illis uenirem ad se. Res est dilata per aliquos dies ut est modus curiæ nostræ, quæ nihil absoluit sine mora. Cum reuentum esset ad Cōsiliū, Magister Vlricus Sonnenberger & ego soli fuimus, qui partes electi iuimus, conatiq; magnopere sumus Cæsaris mentem ad illum inclinare. Sed neq; Cæsar flecti potuit, neq; reliqui consiliarij eius propositi erant ut electo mos gereretur. Sic res impedita, est eò tamen deductum negotium est, ut placeas Cæsari, ecclesiæ Patauiensis prouideri de quacunq; persona excepto electo, quemadmodum ex literis imperialibus plene percipies. Neq; plus hac uice obtinere potui. Facit sibi hoc incommodum electus ipse, qui nimis uisus est Cæsarem paruifacere. Misit enim huc ex suis unum secretissimum Marescallum nomine curiæ suæ per eumq; non decem milia, ut mentiti sunt Oratores sui Romæ, sed duo milia tantum florenorum obrulit, si Cæsar sibi iniurias remittens pro eo Papæ scriberet. Visum fuit Cæsari graue, tantam iniuriam pro tam parua pecunia remittere. Ille autem dixit, se ad suum dominum iturum, reuerturumq; post dies aliquot cum maiori potestate, sperareq; bene posse negotium terminari. Sic ille abiit, neque unquam reuersus est. Scripsimus Magister Vlricus & ego ipsi electo sperabamusq; negotium pro minori summa posse componi, quàm sex milium florenorum. Neque putabamus rem illicitam quod ille pecuniam daret pro offensa domino suo facta, si gratiam mereri uellet. Est enim modus omnium gentium ut damna pecunijs resarciant. Ille autem electus qui pluries mihi scripserat & Magistro Vlrico ut causam suam adiuuarem, neq; nuntium ad Cæsarem remisit neq; ad nos rescripsit. Nescimus quæ causa eum retinuit, nisi quia putabamus habuisse eum scripta, de curia, per quæ certificatus sit etiam inuito Cæsare Papam sibi prouisurum. Sic bonus uir sibi ipsi turbas facit: Et nunc procuratores sui Cæsarem publice diffamant, quod quàm moleste Sublimitas Imperatoria tulerit nequeo exprimere. Vtuncq; sit, Cæsar ad id deuenit ut placeat ei ecclesiæ Patauiensis, de quauis persona prouideri, dum modo electus excludatur: per hanc uiam poterit dominus noster ecclesiam illam pacificare. Neque enim difficile erit alium reperire qui suam ecclesiam electo tradat, & accipiat Patauensem, uel Frisingensis, uel Brixinensis, uel Eystertensis, uel Augustensis, uel alius quiuis requiratur. Mihi tamen hoc medium uidetur magis quod subiiciam, uidelicet, quod dominus noster sanctissimus onus hoc concordandi electum cum Cæsare in se susciperet, & faceret quod electus ratum se habere promitteret, quicquid per suam sanctitatem determinaretur dandum Cæsari pro satisfactione iniuriarum. Putarem enim hoc Imperatorem non recusaturum, & sic ille ecclesiam obtineret: alioquin non intelligo quod Papa possit sine indignatione Cæsaris hunc electum promouere, & possent in hac re nasci multa mala. Nec expediret inter Papam & Imperatorem, qui modo se summe amant nasci rubiginem propter hanc ecclesiam. Quod literas meas legis & summo Pontifici quatenus opus est exponis, maximæ mihi uoluptati est, multumq; idcirco tibi sum obnoxius. Neq; expeto ut

Nnn *refecti*

rescribas semper qui tuas occupationes innumeras esse scio: satis superque satis est, si scripta mea dignaris respicere, tua tamen humanitas omnem laborem vincit, & mihi uel manu propria rescribere non refugit. Est in te constans amicitia neque defluet amor tuus. Ad huc te Basiliensem recognoscis, & usurae ueteris memoriam tenes. Scis quantas simul duximus noctes, pauci ex Academia supersunt, multi ex amicis ueteribus perire. Quanto numerus amicorum restrictior est, tanto decet amorem esse feruentiorem, quem te praestare in me summum nescio dicere quantum me delectat: tu te ipse melius cogitabis, qui meos mores egregie calles. De patria quae scripsisti plene apud me nota sunt, doleo terram illam tot cladibus affici. Spero tamen sapientiam summi Pontificis id curare, ut nostris saltem diebus ultimis pacem habeamus. Quod si Christiani principes non tantum sapuerint ut inter se lites finiant, inuenient qui eos docebit, Turcorum Imperatorem, et illa de nobis fabula decantabitur, quam de rana & mure scribit Aesopus: Deus ratum facinus auertat. Verum ut de domo mea dicam, quamuis hoc tempore non fuisset illic quieto animo ut ais, tamen illi ciues frequentibus me literis uocitant, meam moram tam diutinam egerrime ferre uidentur. Nunquam ex Thuscina nuntius uenit absque citatorum literis. Sunt modo preces, modo minae quibus ad reditum uocor. Non uideo me posse amplius obistere. Cognosco me senem & morbis quam pluribus grauem. Itaque statuo si Deo placuerit in patria mori. Rogauitque Caesarem ut indulgeret me domum uisere. Concessa est mihi licentia circa festum Martini quindecim ante diebus: eodem pacto ut redeam in curiam. Dico me reuersurum si commoditas affuerit. At cum domi fuero per literas me absoluam. Neque enim meum est semper exulem esse: scio non multos mihi annos superesse, ne dicam dies, eos dignum puto inter dulces cognatos & affines consumere, quorum mihi & magna & honesta copia est. Hic puto multos esse qui propositum meum damnabunt, & illos potissime qui me maiorem cupiunt. Dicet. Si mansisset Aeneas apud Caesarem, hoc illi & hoc euenisset. Fateor Petre amantissime me pluris fieri dum Caesari seruiro, quam dum maneo domi. Sed quid ad me falsa hominum existimatio? Nolo ex alieno pendere: In me mihi stabilitatem quaero. Nolo semper seruire, mihi uiuere aliquando decreui. Quis praeterea nouit si apud Germanos manens melius habiturus sim? Ego de me ipso iudico quod in alijs inspicio, & quae peiora sunt posse mihi accidere non dubito, praeparoque peccus meum aduersus omnes fortunae contumelias, si contra me uelit irasci: quamuis in hanc usque diem non habeo quod fortunam accusarem. Nam siue honores siue opes siue alia huius seculi bona inter homines & quae distribuuntur, scio me plus uirili parte assecutum. Itaque nihil mihi Petre, cur non bono animo esse debeam. Facio quod suades, laetus sum, Gaudeo his quae possideo bonis, gaudeo in amicis, gaudeo in me ipso. Utinam in alio seculo mihi secunda sint omnia quantum in praesenti fuere. Quis enim me miserum dicere possit, qui & summi Pontificis & Imperatoris gratiam reperit? Magna consecutus sum tuo fauore, & sanctissimi domini nostri benignitate, neque despero quin alia etiam maiora ex uestra beneficentia suscipiam. Non tamen id apud me firmum est, scio posse mutari apostolicam mentem, & alia multa contingere propter quae fallatur opinio mea: imo, ut uerum fatear, persuadeo mihi nihil futurum ex his quae magna uoce uel mihi uel Caesari sunt promissa. Non quod uerba reputem data, sed quia mortales intelligo mores. Reuertar domum ut is qui uelit inter suos mori & iam se muneribus huius seculi defunctum putet: si quid praeter spem euenierit, id cum Terentio nostro deputabo esse in lucro. Forsitan aliquis erit qui cum turbinibus seculi exemptum me uiderit, O Aenea, dicat, solus scis uiuere, sicut de Vaccia dictum scribit Seneca, & si illud non probat. Haec uolui apud te dixisse, ne mentem me putes grauem habere, qui iubet & bene iubet, ut animo bono sim: sum non bono solum, sed etiam iocundo, atque eo magis laeto quod te cito uisurum me arbitror. De literis militiae tuae quam primum Caesari uerbum feci, mox commissa res fuit. Amat enim te sua maiestas tibi gratam rem facere cupit, ac de tua uirtute grauius & magnifice loquitur. Titulus literarum erit ille quem denotasti. Neque deinceps tibi magnifico scribetur. Gubernatorem Cancellariae nolui in hac re tua onerare, quem neque in meis nunquam

A nunquam negocijs accedo, neque enim mihi amicus est. Sed habet Caesarem duas Cancellarias, Imperialem & Australem. Qui Australem regunt ad unum omnes mihi beneuoli sunt, ibi ego omnia expedio. Illic est Magister Ioannes Hinderbachius decretorum Doctor singulari beneuolentia mihi coniunctus, huic prouinciam commisi, is rem tuam libenter absoluit & animo uolenti. Ita quae literae tuae per latorem praesentium expeditae ad te ueniunt. Cum haec scripsissem, placuit Ioanni Hinderbach qui intra decem diem ad curiam uenturus est literas tuas retinere & illas secum afferre, ut cum aliquo munere ad te proficisceretur. Nec ego id sibi negare uolui quando nullum exinde praesudicium fieri tibi cognoscerem, nisi decem dierum moram interuenire. De beneficijs Patauiensibus ad eum modum distribuendis, ut scribis, habeo tibi ingentes gratias, precorque id solidum esse procures, si confirmari eum aut prouideri sibi contingat. Post haec iam scripta captata hora magis felici, allocutus sum iterum Caesarem super facto praefati electi, dixique sibi me timere ne tandem Papa cogere electo prouideret, quia non facile reperiretur, qui promouendus esset ad ecclesiam quam alius possideret, durumque esset Romano Pontifici insignem ecclesiam diutius uacantem dimittere, & multorum principum pro electo rogantium spernere preces. Quod si ille promoueretur inuita sua Maiestate, nimis sibi dedecorosum esset. Ex alia parte considerare me aiebam, gratie esse suae Serenitati consentire, quod si uis inimicus non reconciliatus, et qui nullam super damnis & iniurijs satisfactionem impendisset, ad ecclesiam insignem sui feudi promoueretur. Ob quam rem retuli me reperisse unum medium, per quod & sanctissimo domino nostro Papae & suae Maiestati mos gereretur. Id autem huiusmodi proposui Sanctissimo, quod sua Maiestas remitteret ad dominum nostrum S. plenum arbitrium componendi seculum, ipsum electum, et inducendi eum ad satisfactionem pro damnis et contumacia impendentem, & quicquid dominus noster in hoc facto ordinaret, Maiestas Imperatoria ratum haberet, prouiso quod similiter electus ipse domini nostri arbitrio acquiesceret. Confirmabam enim sperare me S. dominum nostrum inducendum illum electum ad convenientem recompensam, & tunc ille sine contumacia possit promoueri. Ad haec dixit Caesarem se de domino nostro clementissimo plene confidere. Iussit tamen in Concilio rem proponi, quo facto omnes Consilij hoc medium commendarunt, & ita commissum mihi fuit, ut Beatitudini domini nostri scriberem. Sic ergo dominus noster dignetur hoc negocium in se assumere & inducere electum ad humilitatem et satisfactionem, quoniam Caesarem de suo arbitrio contentus remanebit. Alioquin uero stante illo contumace, nunquam consentiret eum promoueri, quemadmodum plenius & apertius super hoc de mandato Caesario apostolico culmini scribo. Non fuit uisum certis de causis quod Imperator hoc scriberet, sed uenit intra paucos dies ad curiam Romanam super uno alio satis magno negocio, dominus Ioannes praefatus & ipse de hoc plenam habebit potestatem. Tamen ex nunc Caesarem contentum sese dicit in eo futurum esse, quod S. domini nostri inter ipsum & electum duxerit ordinandum, ita tamen quod ille de damnis & iniurijs illatis aliquam faciat emendam, tantis excessibus conuenientem. Habes quid in re Patauiensi per me factum sit, non potui plus, sed per hunc modum existimo negotium ipsum bene consummari posse. Vocet pietas domini nostri procuratores electi, qui dicunt multa Imperatori oblata, & dicat eis se uelle negotium componere, & si habet potestatem iubeat eos scribere domino suo & facultatem quaerere: eo modo aut res uotiuam habebit expeditionem, aut honestius illis resistetur. Potest autem S. dominus noster scribere Caesari se huiusmodi medium a me sibi transcriptum esse de mente & uoluntate suae Maiestatis, & dicere quod id uelit arbitrium acceptare, & tunc res erit planissima: & si uideretur, bonum esset quod super hoc literae apostolicae ad me mitterentur ante quam hinc discederem. Sic enim magis instructus ad uos uenire, nec alio modo. Vale optime & me summo Praesuli commendato, curatoque ut sua erga me benignitas augeatur potius quam minuatur: Iridem ego pro te apud Caesarem facio sedulo, de tuis familiaribus teneo quae scribis. Vale ex Grata, die xviii. Septembris. Anno M. ccc. liii.

Gratulatur de promotione amici in Episcopum, Epist. CLIX.

Reuerendissimo in Christo patri domino Ioanni de Agazoria ecclesiae
Grossetanæ Pontifici, Aeneas Episcopus Senensis S. P. D.

FVerunt mihi gratissimæ literæ tuæ ex quibus factus sum certior non solum de tua dignitate, uerum etiam de summa felicitate qua in hac promotione es usus, qui celerime atq; uno impetu ad summum euasisti. Sentio me propterea Deo gratum quando & amici meæ pietati sunt chari. Tres uno anno ex his, quos in primis amaui, exaltati sunt Nicolaus Amiclauius ecclesiam Mediolanensis, sortitus est: Ioannes Campisus ad Placentinam uocatus est: tibi Grossetana obuenit. Quis non me felicem dixerit, cuius amici sunt fortunatissimi? Verum Ioannes amantissime, duobus illis longe à me positus, uti non possum nisi literis. Te frui etiam præsentem potero festinoq; ut quam celerime ad te ueniam, reque complectar et unà uiuam tecum. Nec scio quid hoc tempore ex diuino munere magis optare potuerim, quam quod diuina pietas in te mihi præsciuit. Ago sedulo superis gratias, qui me respiciunt, dum meos amicos extollunt. Intelligo ex tuis scriptis quod necessarius sit meus reditus ecclesiae meæ. Idem quoque ceteri scribunt, omnes me uocant amici, necessarii, noti: uincor, ueniendum est. Nam etsi Cæsari molestam rem facio, neque summo Pontifici morem gerō ex Almania recedens, satis est quod patri ipsi satisfacio. Facestant omnes aliæ species: mihi uiuere cum Ioanne Grossetano Pontifice, cum Mariano Sozino, cum Francisco Ptolemæo, cum Gregorio Lollio, cum Patritio, cum ceteris amantissimis patriæ meæ ciuibus, maius duco quam Papæ aut Imperatoris gratiam. Diu curialem seruitutem seruui, diu militiam secutus sum, mitti tandem debeo & inter ueteranos computari. Quæris quando hoc erit? Ante Martini festiuitatem hinc abire decreui. Quamuis scribis non esse timendum bellum quia Romanus Pontifex paci operam nauat, ego tamen maxime anxius sum, neque de pace magnam spem habeo, nisi Deus oculo mitiori Italiam intueatur. Accipiam tamen iter etiam cum discrimine: Raro enim res meæ sine periculo fiunt: habeo Deo Grates, quia superare soleo qua suis difficultates. Idem nunc mihi suadeo, & si frequenter obiecta sese periculis quam periculosissimum sit. Quod sponte offers in agendis ecclesiae meæ tuum auxilium, accipio admodum libenter. Nam id erit non utile solum, sed etiam necessarium. Germanum tuum cupio bene ualere, & tu optime uale, Ex Græta, die xxv. Septembris, Anno quo supra.

Promouit quendam in Consiliarium Cæsaris, Epist. CL.

EXimie Doctor, amice charissime. Non habui dudum ex te literas, nescio quo pacto uales, cupio tibi bene esse, te memoriam mei habere, cui ego nisi fortasse dormiens, immemor esse non possem: hodie de te Cæsari uerba feci qui libenti animo in Consiliarium suum te accepit. Literas eius rei intra paucos dies accipies per dominum Ioannem Hinderbach, qui ad curiam uenturus est orator imperialis, ei suis in rebus assistere te oratum uolo: interea uiue nostri amans & quæ geruntur in Italia tuis literis me scire curato. Vale ex Græta, die xxix. Aprilis, Anno quo supra.

Baro de Puchaim Cæsari conciliatur, Epist. CLI.

MAgnifice uir, maior honorande, Scio te magnis uergeri curis, tum propter negotia Italica, tum propter cladem Constantinopolitanam, ideo te multis uerbis tenere non audeo: quia tamen necesse est Pontificem Maximum quæ apud nos geruntur intelligere, scribam tibi quam breuissime harum partium statum: tu deinde suæ sanctitati pro ut dignum putabis, scripta mea referes. Cæsar Baronem quendam quem uocant de Puchaim superioribus diebus, aduersantem habuit. Is modo reconciliatus est accepta quadam pecuniæ quantitate super ceteris contentionibus arbitrio Cæsaris se submisit. In Ungaria, ut aliàs apostolico culmini scripsi, surrexit quidam latro nomine Axamit, qui cum magna prædonum manu regnum uexat, neque gubernator potens est cum regno depellere. Ob eam causam habet per hos dies Rex Ladis-

laus

A laus omnes regni proceres apud Possonium congregatos, cumque his consultat, quo nam pacto regnum expiare latronibus possit. Vualachi quoque contra gubernatorem arma mouerunt, quem dominari sibi ægreferebant. Est etiam quod de Turcis in eo conuentu cogitet, quos proximos habet, & iam noua elatos uictoria plurimum timet. Quæ res compulsa Ungaros creditur, ut pacem quā diu cum Cæsare resutarunt, ultro deposcant, nisi malitia hominum magis ac magis excreuerit. Idem Rex Ladislaus in Kalendis Octobris proximis Bohemiam intrare promisit, ibi coronam recepturus. magni ob eam rem apparatus fiunt. Ituri cum eo feruntur Albertus Austriae, Ludouicus Bauriæ duces, ac Albertus Marchio Brandenburgensis. Bohemi offerunt quæcunque bona ad coronam spectant Regi restituere, partemque rerum ecclesiasticarum redimere ab his qui eas possident, & pro regis arbitrio ecclesijs satisfacere. Credo res aliquanto minores futuras quam fama feruntur. In partibus Rhæni qui dissidebant principes, compositi sunt pacemque tenent. Ludouicus Bauriæ dux eius concordia, ductor nomine, re autem Marchio Brandenburgensis, Albertus fuit, qui iam principum autor est. Res Prutenicas arbitror te non ignorare in nostro consistorio pendentes esse. Ciuitates tamen quæ contra religionem foedus iniere, non putantur iudicium subitura. Nam Reges Poloniae uires sibi accedere sperant, & armis magis quam iuribus fidunt. Rex ille iam magistro Prusiæ literas dedit, quæ suum animum in ciuitatum fauorem erectum significant. Cardinalis quoque Cracouiensis mihi scripta dixerat, per quæ comprehendo Polonos ipsos ciuitatum partem adiuuare. Hæc habui, quæ ad te scriberem hoc tempore: credo consultum esse, ne festinetur in processu contra ciuitates Prusiæ, qui modo apud nos agitantis dicitur, ne censura apostolicæ sicut in Austria factum est, contemnantur. Nisi enim spirituale gladium materiale sequatur, parum est quod populi formident. Vale & apostolicæ sanctitatis pedibus me commendato. Post res Prutenicas absolutas te usam, sic enim licentiam Cæsaris habeo. Ex Græta, die 111. Septembris, Anno M. CCCC. LIII.

Spondet ad patriam suam redire etiam multis periculis obiectis, Epist. CLII.

Aeneas Syluius Domino Francisco Ptolemæo, S. P. D.

EXimie Doctor, frater amantissime, Quæ per nos gesta sunt in facto clari uiri Ioannis Petri, conciuis nostri ex ipso cognosces. Noua Italia quæ scripsisti molesto ferimus animo, quamuis frustra angimur ex his quæ sine culpa nostra fiunt. Sperauimus pacem procurante summo Pontifice non defuturam Italiae. Nunc accipimus ardentius feruere bella, neque spem esse concordia. Cupiebamus domum reuerti, & cupimus, Nescimus tamen qua uia penetremus: undique bella tonant. Peregrinum induere non possum: Prælatum agere, periculosum est. Statuimus tamen ad uos ire, quando uocibus citamur omnium, neque litera ulla ad nos uenit, nisi reditum suadens. Quid dicamus tantis precibus, nisi uincite, etiam cum nostro periculo? Scimus cum quanto incommodo reuertimur, offendimus Cæsarem qui licentiam præbet inuitus: Papæ rem ingrati facimus: Milles nos hoc tempore uiarum periculis obiectamus: Ad patriam redimus suspicionum plenam. In anticipi diu fuimus. At cum uideremus tot preces & aliquando minas cognatarum experiremur, succumbere necesse fuit. Veniemus igitur, ita suadetis omnes, Scimus tamen te cum non audieris dicturum: Hæc si sciuisssem, nunquam de reditu ad te scripsissem per hoc tempus, de nostro episcopo Senensis. Nos enim extra Senas episcopatum habemus. Intelleximus quæ scribis: Redeuntes de causa cognoscemus, uidebimusque sibi an nobis mitria debeatur. Interea bonum habe animum & uicarium nostrum hortare, ut uiri cor se habere demonstrat. Nos etiam sibi ad eam rem literas damus. Vale Ex Græta, die xxv. Septembris, Anno quo supra.

Nna ; Nouitates

Reuerendissime in Christo pater & domine mi colendissime, post humilem recommendationem, Refocillatus sum aliquantisper literis uestris ex quibus Rom. Pont. dare operam intellexi ut & nobis Italia pacem recipiat, & insultantibus Turcis Christianae vires resistent. Nam me quidem Constantinopolitana clades magnopere angit. Spero autem si uocem apostolicam orthodoxi principes audierint, Turcorum rabie retrocessuram, futurumque ut nedum Constantinopolis recuperetur, uerum etiam ut in suis sedibus Turcorum perfidia comprimatur. Ostendi Caesari quae scripsistis qui uestrae dignationi gratias agit, oratque ut ad pacem Italiae feruente animo intendatis: quod in re fidei sua Serenitas praestare poterit id non negabit. Pax illa olim conclusa inter Maiestatem suam & Regem Ladislaum nondum ratificata est, modo in Posonio Vngari sunt magni quoque conuentum habent. Agitur ibi de hac pace firmata: de latronibus regno pellendis, ac de modis per quos Turcorum conatus reprimi possint. Exinde Rex iturus in Bohemiam fertur, coronam suscepturus: multa de bonis ecclesiae restituendis dicuntur, quae similia somno uidentur: Durum est ueteres possessores expellere. Res Prutenica apud nos adhuc pendet. Timendum tamen est, ne Rex Poloniae contra religionem ciuitatum partes tueatur. Principes Reni compositi sunt. Alia ex his partibus scripto digna non occurrunt. Si dabitur pacem Italiae quam speramus, domum euestigio repetam & aliquid quando dignationem uestram uidebo, quae pietas diuina cito faxit. Literas reuerendissimi patris domini Alsicensis expeditas penes me habeo, quas per certum nuntium ad eum mittam quam primum occurrerit. Recommendo me dignationi uestrae reuerendissimae, ad cuius mandata paratissimus sum. Ex Graeta, die III. Septembris, Anno quo supra.

Offert se patronum uoluntarium in gerendis rebus domino V. uilhelmo episcopo Tullensi. Epist. CLIIII.

Reuerendissime in Christo pater & domine mi colendissime post recommendationem, Gratissimae mihi fuerunt literae uestrae, quas ex Vlma ad me scripsistis. Intellexi namque dominationem uestram R. bene ualere & me ueteri ex more diligere. Cognoui quoque in urbe Roma pro me dicta esse a uobis quae oportuit, contentorque dato responso. Circa nostras res hic pendentes nihil inuatum est, neque inuabitur donec dicta dies adsit. Uestri aduersarii nunquam hic fuerunt postquam recessistis, neque quisquam eorum nomine hic comparuit. Ideo nihil est cur uereri nouitates oporteat. Nam etsi uenissent, nihil in uestrum praedictum sine uocatione fieret, ita Caesarem dispositum & inclinatos consiliarios inuenio. De me certe potestis uobis persuadere, quia uestrum commodum uigilantissimus essem. Literae salui conductus per familiarem uestrum D. uestrae R. afferentur. Scribit etiam Caesar comiti Tullensi quemadmodum desiderastis, quamuis apud homines obstinatos parum ualitura scripta putem, pro uerbis uerbera essent offerenda. Fiet tamen spero laudabilis finis pro uobis & ecclesia uestra, si aduersarii iudicium subituri comparuerint. Alia non occurrunt. Recommendo me dignationi uestrae reuerendissimae, cui seruire paratus sum quo ad possum.

Passagium persuadet contra Turcos ex clade Constantinopolitana. Epist. CLV.

Reuerendissimo in Christo patri & domino, domino N. sacrosanctae

Romanae ecclesiae tituli sancti Petri ad uincula, praebitero Cardinali ac Pontifici Brixienfi domino suo colendissimo,

Reuerendissime in Christo pater & domine mi colendissime, venit ad me hac ipsa hora qua scribo, uir bonus & uestri obseruantissimus, Ernestus protonotarius imperialis, ostendens mihi literas uestras in quibus sibi de quodam theologo ecclesiae uestrae transmutando facitis mentionem. De qua re non nihil simul locuti sumus. Nam & meam quoque operam uestra dignatio requirere uidebitur. Non est quod nunc ad hoc respondeam, quia nondum Caesari uerbum feci. Deceui cum ceteris seruatoribus uestris quos in hac curia plures habetis, rem ipsam Caesareo culmini exponere & commendare. Quid responsi habebo, illud uestrae dignitati quam totius notum efficiam, cui seruire in omnibus sum obnoxius, atque utinam possem quantum uellem. Nec plura de hoc, propero

A propero ad alia. Reuerendissimus pater Archiepiscopus Saltzburgenis quondam pridie Capellae fundationem confirmauit in ualle Murze in loco non remoto a sancto Laurentio, ubi per inuocationem diuini nominis, & per merita sancti Leonardi plurima dicuntur fieri miracula. Confirmauit, & ego fundationem ipsam ex autoritate commissionis meae, ut qui populi deuotionem augendam magis ac magis existimaui. Deinde accepi dignationem uestram cum per id locorum transitum faceret prohibuisse ne Capella ulterius aedificaretur, nec diuina illic officia celebrarentur. Itaque cum rustici & incolae loci ad me redirent, atque remedium peterent, dixi non decere me, neque posse contra tanti patris decretum aliquid agere, remissique illos a me uacuos. Ipsi autem post aliquot dies per nobiles de Subenberg ad praesentiam Caesaris introducti, grauiter questum sunt pium opus, diuinum sanctumque apud eos ceptum impediri, dixeruntque murmur esse magnam in plebe, cuius deuotioni obuiam iretur. Vocauit igitur me Caesar ad se, petiuitque uotis ut annuerem, & nobilium & popularium, indulgeremque Capellam aedificari, & diuina ibi celebrari officia, addens se magnum habere in sanctum Leonardum deuotionem. At cum ego non esse mei muneris affirmarem uestrae Reuerendissimae paternitatis facta rescindere, petiuit saltem permittere ad tres menses celebrationem ibi diuinorum haberi, ut interim uestra dignatio consuli posset, & ita feci, nescio an illi rustici adhuc miserunt ad uestram praesentiam. Quomocumque autem sit precor rescribere mihi dignemini, quae causa mouerit uestram mentem ad huiusmodi interdictum, ut secundum illud ego quoque excusare me possim: quia non audeo neque uellem quouis pacto uestris aduersari sententis. Mihi tamen in ualle illa dictum est & affirmatum, nihil illic esse mali, & omnia ad laudem Dei fieri, et bonam esse populi, rectamque deuotionem. Sed Plebanum sancti Laurentii ecclesiae uestrae Canonicum pro suo priuato iure aduersari. Vt cumque sit meum non est de uestris actibus iudicare, qui sequi debeo non praesire, nec alia de causa certitudinem peto, nisi ut excusare me Caesari, & alijs supplicatibus efficacius possim. Nunc ad nouitates uenio. Pruteni de ordine sanctae Mariae Theutonicorum sunt apud nos in curia, petuntque iudicium aduersus communitates, quae ligam contra se fecerunt. Pars aduersa Oratores miserat, sed illi apud Morauiam latronum patriam intercepti sunt, spoliatique bonis omnibus in uincula coniecti, propter quam causam dicta dies iudicij necessario circumducitur. Nescio an illi poterunt in breui reddi libertati. Rex enim Ladislaus sub cuius saluo conductu capti, ad eorum liberationem obnixam operam dat, petiuitque iam Brünam personaliter propinquisque est ei latroni, qui illos detinet. Puta in curia sua multos esse, qui scelus hoc ne puniatur adiurant, ut sunt mores hominum, alij amicitia, alij pecunia muneribusque delinuntur. Quemcunque autem finem captiui habeant, non uideo hac uice terminum causae Pruthenorum imponi posse. Rex Ladislaus in Bohemiam iturum se ad festum

C Michaëlis promissit, quamuis Bohemi id citius expetierint. Georgius ibi plenam gubernationem habet, multumque Rochezanae fauet. Catholici oppressi sunt: haeretici dominantur: Minores monachi qui tempore Sigismundi Pragam redierant, instante Rochezana denuo pulsi sunt. Dominus de Rosenberg, & alij qui fideles creduntur parum uotis habent. Temporalia regni Georgius, spiritualia Rochezana gubernat. Nescio quid fiet in aduentu Regis. Puto quia tenentes tenebunt. Nam puer non poterit mutare regimen, in Vngaria quomodo Ioannes Vaiuoda gubernat. Sed ibi latro quidam Axamit, nomine homo Bohemus cum quatuor millibus hominum infestare patriam cepit, castella quaedam expugnauit, munitiones erexit, spolia multa abduxit, resistentes Vngaros aliquot conflixit. Nunc aduersus eum totum regnum est occupatum, atque hinc factum est, ut nos pacem habeamus. Nam licet Vngari tenere conuenta nolint, non tamen audent alijs implicati bellis nos inuadere. Australes autem libenter pacem ratificarent, sed non audent inuitis Vngaris. Quibus ex rebus eo deducta res est, ut pacem sine pace habeamus. De Patauensi ecclesia silentium est. Timeo ne diuturniorem uacuationem eius contingat, quando electus humiliare se Caesari penitus respuit. Ego quid ibi dicam nescio, malo silere quam male loqui. Accepi Regem Ladislaum in eare

Deus ex alto respexerit, fortunamque uel imperio Romano, uel Apostolicae sedis praebuerit meliorem. Cum sede Romana uiuunt, moriuntur Latinae literae. Sed hanc quo in statu uideamus, super se deo dicere, de Constantinopoli, non de Roma sermonem inchoauimus, cum qua cadere Graecas interisse literas, & dolemus & angimur. Magnū est hoc detrimentum, sed multo maius illud quod fidem Christianam comminuit, & in angulum coartari uidemus. Nam qui totum olim orbem occupauerat, iam ex Asia Lybiaque profligata, neque in Europa quiescere permittitur. Multum est quod Tartari Turcique tenent, circa Tanaim & Hellespontum, Saraceni quoque apud Hispanos regnum occupant, parum est quod in orbe Christiani nomen obumbrat. Terra in qua uisus est Deus noster & annis xxx & amplius homo cum hominibus conuersatus, quam miraculis illustrauit, quam proprio sanguine dedicauit, in qua primi resurrectionis flores apparuerunt, iam diu propter peccata nostra crucis inimici conculant. Terra benedicta, terra promissionis, terra lac fluens & mel, sceleratae gentis imperio paret. En ipsam Dei uiuentis ciuitatem officinasque nostrae redemptionis, sanctaque loca agni immaculati purpurata cruore Saracenorum iam diu manus pedesque polluerint. An non ipsum Christianae religionis sacrarium sanctumque lectum conculcant Mahometi satellites, in qua propter nos uita nostra obdormiuit in morte? Carolus magnus multo sudore primum terram illam uendicauit, deinde perditam recuperauit Gothifridus. Ad quam retinendam etiam Conradus Caesar, Ludouicusque Rex Francorum non dubitauerunt, coactis exercitibus in Asia proficisci. At cum postea nostri principes desideria se dederunt, neque Hierosolima, neque Antiochia, neque Accaron in potestate nostra remansere. Quicquid in Asia tenuimus, turpiter amisimus. Fugientes uictoriam Mahometo reliquimus. Ingens iactura, maximū dedecus. Verum tolerabilius fuit ciuitates quas inter hostes habuimus amittere, quam his expelli urbibus, quae nostro in solo fundatae Christianisque cinctae fuerint. Quid est quod modo amisimus? Quippe regiam ciuitatem, Orientalis imperii sedem, Graecae gentis columnam, Secundi patriarchae solium. Heu late patens Christiana quondam religio quomodo coartatae & deficiat ex qua tuor maximis patriarchis, & solus tibi Romanus superat. Quo pacto iam scire potes, ex quatuor columnis quibus omne stetit ecclesiasticum aedificium tribus ademptis. Ex duobus oculis alterum amisisti. Nisi diuina te miseratio respicit, parum est quod de tuo salute speremus. Quippe Turcorum imperator Constantinopolitana potius uictoria non ut plerisque ueterum fecisse legimus, desideria sese tradidit, sed Peram mox aggressus uicinam urbem, & a Liguribus longo tempore possessam in deditioem accepit. Classem quam summus Pontifex Nicolaus cum Venetis ac Ianuensibus & Cathelanis in auxilium Graeciae struxerat, siue tempestatibus actam, siue per ignorantiam locorum inclausam, siue alio quouis infortunio male defensam, ut rumor est intercepti, maximas ibi opes, bellicorum instrumentorum uim summam, armorum omnis generis ingens pondus adeptus est: Puberes omnes occidit, tantisque nunc cladibus Christianum populum affecit, quantis ante hac multis seculis inauditum arbitror. Triplicem ille sub uno tempore gerit triumphum, nos triplici conflictu consternati iacemus. Ferunt qui de Venetijs ad nos ueniunt, omnia luctibus plena esse, nullamque domum uacare moerore. Hinc matronae, inde uiri lugent. Aliae maritos, aliae filios, aliae fratres deflent, nulli non propinquus ademptus est. Priuatim & publice lamenta audiuntur. Consternatus senatus iam non Ponticam, aut Sirciacam, seu Creticam solum, sed Adriaticam quoque nauigationem amisisse uidentur. Neque ab re Albaniae partem Turci tenent. Quid si nunc uictoriam prosequantur, quo pacto Turcorum potentiae Durachium resistet, Cui Constantinopolis pax esse non potuit. Inde Brundisium ex parte Italiae uicinum, quis tuebitur? Claudent Adriaticum sinum? Magna iactura Veneti nominis, sed maior Christianitatis, quae superatis Venetis, non habet amplius maris imperium. Neque Cathelani aut Genuenses quamuis potentissimi sunt, sine Venetis pares poterunt esse Turcis. Satis erat illis Africanorum molestias & assiduos compescere impetus, quibus cum perpetuis contentioibus agitantur. Haec mihi, pie Pater, & acerba, & miserrima uidentur, ex quibus habemus de praeterito quae do-

quae doleamus, & de futuro quae timeamus. Ideo dolenti condoleo. Res mala est, multo deterior. Videmus cladem Graecorum. Nunc Latinorum ruinas expectamus. Exusta est uicina domus, nunc nostra praestolatur incendium. Qui sunt iam medij inter nos & Turcos? parum terrae, parum nos hinc atque inde disiungit aquarum. Imminet iam nostris ceruicibus Turcorum gladius, & nos interim intestina gerimus bella, fratres persequimur, & hostes crucis in nos grassari sinimus. Theurones cum Theattonibus irati furunt: Italum sanguinem manus Itala fundit. Neque Galli, neque Hispani inter se conueniunt. Inter finitimos uiget ubique simultas, immortale odium & male sanabile uulnus. Opportunum Turcorum ductor sibi tempus elegit: Tuto Graecos inuasit, dum Latinos inter se diuinos accepit. Auferat sibi mentem Deus uadendi in nos ulterius, dum sumus discordes. Neque frater fratri, neque filio pater fidit. Actum de nobis est nisi diuina pietas adiumento fuerit. Sed uigilantibus atque agentibus superi fauent, ignaros fugiunt, Nisi se quisque iuuat, frustra diuinam petiuerit opem. Audentes fortuna iuuat, timentes negligentemque procul abigit. Ob quas res licet sanctissimum dominum nostrum uniuersumque sacri senatus ordinem ad reipublicae Christianae salutem summo nunc studio intentum fore confidam, magnopere tamen optarem hoc tempore uestram prudentissimam dignitatem esse Romae, scio currentem equum calcariibus urgeretis, neque ullam in tanto negotio negligentiam pareremini. Nunc istum nunc illum Cardinalem alloqueremini, neque Apostolicas aures sineretis esse quietas. Sperarem uestra sollicitudine breui prouisionem fieri, quam non solum aduersus infideles Christiana res defendi, sed suis in sedibus Turci quae sit, ceteri atque deleri possent. Puto autem in tanto negotio aut reuocabitur ad urbem uestra dignatio communi utilitati consultura, aut certe iubebitur, suscepta legatione, Germanicam gentem ad succurrendum labenti fidei excitare. Quod si neutrum horum fieret, licet ego minervam instruere praesumam, optimū tamen factum putarem ultro dignitatem uestram summo Pontifici, ac sacro collegio literas dare, ut nunc in tanta rerum asperitate totis assurgant animis, neque pecunijs neque personis ignoscant. Dum noua sunt uulnera remedium quaerant, neque putrescere per incuriam sinant uulnus. Vocet Reges & Principes in certum aliquem locum, dicant conueniendi diem, mittant legatos de latere summi pontificis, exponant mala quae passa est modo Christiana respublica, monstrent quae futura timentur pericula, prouidendi modos aperiant, inter Christianos aut pacem, aut inducias belli componant. Crucem praedicent, remissionem peccatorum polliceantur, intonet apostolica tuba, nihil negligat, nihil hoc tempore omittat. Non est mihi dubium, si locus rebus accommodus nominetur, quin Reges aut ueniant, aut mittant, bonisque animis hoc fidei negotium amplectantur. Ego quidem iam Caesari non clanculum, sed in publico consilio de hac ipsa re non pauca uerba feci. Inueni mentem eius & uoluntatem apprime ardentem. Sane multi ex senatoribus qui aderant dum me hortantem, Caesaremque respondentem audiuerint, uberes lachrymas emiserunt. Vidissetis senes ueneranda canicie suas manus in hanc expeditionem prompto corde offerentes, & qui se morti beatos dicebant, si militantes aduersus impiam barbariem caderent. Taceo robustos uiros & feruenti sanguine iuuenes, quibus unius diei mora in tali negotio annus esse uidetur. Arbitror & in aliorum principum curijs itidem inueniri. Neque Rhenensium nobilitatem, neque Gallorum magnanimitatem, neque prudentiam Italicorum, neque Hispanorum fortitudinem, aut Anglorum audaciam in tali necessitate defuturam, uel ratio suadet, uel animus timet. Quippe Bohemos, Ungaros, Polonos, ipsa loci propinquitas admonebit, fiet mihi credite, fiet communi omnium Christianorum passagium, si Romani pontificis hoc tempore surrexit autoritas, ac bonorum praedicatorum, inter quos esse uestram pietatem commune iudicium habet, fideles ac disertae uoces in fines orbis terrae sonuerint. Neque necessarium erit de Marathia uel alijs exempla proponere, qui pro paternis legibus cum paucis aduersus hostium innumerabiles copias pugnando uicerunt. Est terra nostra foecunda uirorum fortium, exercitum innumerabilem componere potest: Robusta iuuenum pectora in armis habere, siue uiros, siue equos, siue arma requiras, superiores Christiani sunt Turcis, nihil est quod

quod nobis obsit, nisi uel negligentia, uel dissensio nostra. Siue mari, siue terra pugnan-
dum est, uelimus solum, uictores erimus. Sola quondam Italia Græciam, Asiam, Li-
biam, Aegyptumque armis uicit. Quid nunc adiunctis Germaniæ Galliarumque uiribus agat.
Scimus maiorum nostrorum memoria quotienscumque Latinorum uires conuenerunt,
orientalium populos contremuisse, semperque nostros exercitus remeasse uictores, nisi
forsitan aliquando peccatis populi Deus iratus, uel pestilentia nostros uel fame contri-
uit. Nam Marte manifesto semper uictoria penes Latinos fuit. Quod si nunc bonis ani-
mis Christianus populus, non tetrae auaritiæ causa, non inanis gloriæ cupidus, sed Dei
solum zelo accensus, pro fratrum salute, pro lege Christi, pro augmento catholicæ fidei
sumpserit arma, respiciet non est dubium ex alto dominus plebem suam, lætusque super
filijs hominum hæreditatem suam tuebitur, ac non solum de Turcis si perseverantes eri-
mus, sed de Saracenis quoque cæterisque Barbaris gentibus, uictrici dextera sua triumphum
nobis largietur. Hæc habui, quæ nunc dignationi uestræ conscriberem nimis fortasse
presumptuose, sed traxit me feruor animi simulque putauit dignitatem uestram quæcumque
à me dicuntur in partem accipere meliorem. Valete in Christo meique nonnunquam ue-
luti fidelis manserit memoriam habete. Ex Gretio Stiria quod Bauaricum uocant XII,
Cal. Augusti. Anno M. CCCCLIII.

Litteræ promotoriales.

Epist. CLVI.

Aeneas &c. Domino Cardinali Firmano, S. P. D.

Reuereudissime in Christo pater & domine colendissime post humilem recomen-
dationem. Venit ad me lator presentium Georgius Mayer, frater ordinis beate
Mariæ Theutonicorum, exponens mihi quod ipse alias cupiens dictum ordinem
intrare ac profiteri, falso fratribus ipsius ordinis accolitum se esse dixit. Deinde receptus
in religione, neglectis minoribus ad subdiaconatum, diaconatum & presbyteratus ordi-
nes promoueri se fecit diuque ministravit in illis. Suscepit tamen postea maiores, ut ait,
ordines ab episcopo Curcensi. Nec dispensationem super premisis obtinuit. Super qui-
bus rebus nunc tristis & dolens, ut sibi de remedio dispensationis opportune prouideret,
lachrymando me rogauit: quod cum sibi denegarem, quia facultas mea ad id se non ex-
tendit, petiuit ulterius sibi, ut consilium quid acturus esset præberem. Suasi ergo ei ut ad
Romanam curiam se conferret, ibique peccatum suum deslens misericordiam peteret. Ait
id se libenti animo facturum. Sed cum de licentia superiorum suorum id agere non pos-
set, petiuit ut sibi autoritate legationis meæ illam sibi concederem. Interrogauit cur li-
centiam non possit à suis maioribus habere dixit, quia uellent profectionis causam a-
gnoscere quam si eis aperiret, certus esset, quod ab eis ex ordine repelleretur, coge-
returque, deinde perpetuo mendicare. Motus hac ratione dixi me sibi licentiam ei da-
re quantum possem, quantumque mea sese facultas extenderet, atque has litteras in eius
rei testimonium sibi concessi. Supplico igitur uestra dignatio eum recommissum habe-
at, suæque necessitati subueniat, ex quo dolens ad cor reuersus peccata sua deslet, pia ma-
ter Ecclesia non claudit redeuntibus gremium, neque mortem peccantis, sed conuersio-
nem quaerit. Cupio preces meæ sibi apud dignationem uestram proficere sint. Nec alia
super hoc modo. De nouitatibus harum partium nihil habeo quod scriptura dignum
putem. Nam silere cuncta uidentur: Pacem habemus, sed incertam. De Turcis fuerunt
hic nuper horrenda noua ex Rastia, atque etiam ex Venetijs missa. Fuitque uehemens ru-
mor Constantinopolim perditam, classem Christianorum amissam, Peram Turco tra-
ditam. Id Cæsari & omni curiæ suæ molestissimum erat, quemadmodum sanctissimo
domino nostro super eo negotio non breue epistolam scripserim. Nunc feliciora rela-
ta sunt, aut non tam aspera noua. Dicitur enim presidium domini nostri intrasse Con-
stantinopolim ac regiam urbem defensam esse. Perditas tamen nonnullas naues. Itaque
mente quietiori sumus. Cæsar ad inquirendum uerum nuntios misit, quos prope di-
es expetamus. De Bohemia hæc sunt, quæ cupio sanctissimo domino nostro fieri no-
ta. Rex Ladislaus ad festum Michaëlis eo se iturum recepturumque regni diadema pro-
misit.

A misit. Georgiconæ regni gubernatorem usque in diem coronationis, & ultra ad annum
recepit. Compactata, ut aiunt, cum Basiliensi olim Concilio facta confirmauit. Catholi-
ci in regno mala mentis sunt, dolentque se Georgiani utriusque speciei fautori commissos.
Canonici capituli Pragensis ad me scripserunt, uocatos se ad coronationem dicentes se
nescire quid agant. Si non eunt, timent regis indignationem, si pergant, formidant insi-
dias gubernatoris & Rochezanæ, uerenturque ne cogantur compactata recipere, & Ro-
chezanam in archiepiscopum admittere, petuntque consilium meum, quia tempus adhuc
longum est. Scripsi eis uelle me de tali re S. D. nostrum consulere. Ideo hæc supplico,
dignemini pietati apostolicæ nota efficere, ut sua sapientia pro suo arbitrio prouideat. Pu-
tare bonum esse capitulo ecclesiæ Pragensis in Pilzina commoranti, unum breue scribi
per D. N. in quo mandaretur illis, ne quid in facto compactatum ad cuiusuis instan-
tiam attentarent. Id sufficeret eis pro excusatione. Possent autem hoc breue dirigi Re-
uerendissimo domino meo sancti Petri & is ulterius facili modo ad Pilzinam transmit-
teret. Hæc cum fiducia scribo R. dignationi uestræ quam rebus pijs affectam non am-
bigō. Cupio me semper esse in mente dignationis uestræ Reuerendissime & illi seruire.
Ex Gretz die xxvii. Iulij. Anno M. CCCCLIII.

Consulitur capitulo Pragensi ecclesiæ quomodo se habeant, Epist. CLVII.

Aeneas &c. Decano & capitulo Pragensi ecclesiæ, S. P. D.

Venerabiles uiri amici honorandi, Litteras uestras accepimus, magnasque illas men-
tium uestrarum fluctuationes cognouimus, quæ nos impræsentiarum non sine cau-
sa exagitant, & super quibus nostrum consilium petitis. Respondebimus bre-
uiter prudentiæ uestræ quæ multa ex paucis comprehendere nouit. Affecti fuimus sem-
per ecclesiæ uestræ: utinam potuissemus aliquando ut optauimus illi prodesse. Certi mis-
si ad partes istas per S. D. N. anno proxime præterito, sperauimus, & Bohemiam intra-
re, ad quam regionem legati de latere sanctæ sedis apostolicæ autoritatem habuimus, &
adhuc habemus: sed interciderunt aliqua impedimenta propter quæ nostro desiderio
locus esse non potuit, neque nunc in his terminis sumus, ut cum Serenissimo Rege La-
dislao ad coronationem eius transire possimus, nisi aliud sanctitas Domini nostri nobis
iniungeret, cuius mandatis parere cogemur. Optarem autem uestræ causa id itine-
ris assumere, ut uobis assisteret, & uestris rebus consulere possemus. At si nos non uenie-
mus, de qua re nullum mandatum habemus, forsitan alius ueniet ex dispositione Ro-
manæ sedis, cuius directio & autoritas uobis utilior erit, quam nostra esse potuisset.
Atque hæc ad ea dicimus quæ nostrum in Bohemiam transitum respiciunt. Nunc ad
consilium quod petitis respondere pergitur. Grauis & res ardua quæ nobis imminet, &
maior quam per nos dirigi possit. Scimus uos esse prudentes, nec dubitamus ex duo-
bus malis quin id recipiatis quod minus possit nocere, tamen aliqua pro captu nostro
bona fide & sincero dicemus animo. Sane percipimus in utramque partem uobis im-
minere pericula, siue Pragam intretis uocati, siue recusetis ire. Si pergitis, duo pericula
instant: Vnum ne per insidias aduersantium in mortis aut carceris incommodum ra-
piamini: Alterum ne compactatis consentire, ac Rochezanæ electioni subscribere cogamini.
Magna sunt hæc & animi corporisque discrimen in se habent. At si uocati nolitis
ire, contemptus regius opponi uobis poterit: multa contra uos dicentur, forsitan & in
locum uestrum alij ponentur, & implebitur nobilis ecclesia scismaticis & hæreticis mi-
nistris. Quid hic consulamus, sane hæremus, timemusque ne Scyllæ uoraginibus immer-
gamur cupientes euitare Charibdim. Vt cunque sit illud nobis prima fronte suaden-
dum uidetur: Si uocat uos Regia sublimitas, non existimamus declinandum imperium,
sed perendum saluum conductum ad tempus non breue, qui recepto poterunt aliqui ue-
strum intrare Pragam, semper aliquibus extra manentibus inuenietis apud Regem mul-
tos bonos uiros, qui causæ uestræ assistent: informabitis consiliarios eius, ius uestrum
dicetis. Credimus equidem plures erunt causæ uestræ affecti, quam Rochezanæ. Neque
putamus uos compelli ad rem aliquam iniustam, & contra statum ecclesiasticum dum

publicae securitatis literas habebitis. Quod si uobis aut de Rochezana in Archiepiscopo recipiendo, aut de compactatis amplectendis uerba fiant, poteritis uos semper ad dominum nostrum Papam referre dicentes: Quod sine eius spiritali mandato nihil in talibus uos agere liceat, & ita uobis consulimus. Neque nunc aliud dicendum uidetur, nisi quia rogamus ut forti animo tentationes perferatis, quoniam uirtus in aduersitate perficitur. Nos tamen haec quae ad nos scripsistis Sanctissimo domino nostro cuncta scripsimus. Supplicauimusque suae Sanctitati, ut de uobis uestraque fidelitate paterno more cogitet, speramus aliquid sua sanctitas meditabitur, quod ad uestrum ac regni uestri consolationem pertineat. Nam etsi nunc super rebus Graecorum afflictis multa disponere habet, non tamen orthodoxorum, qui sunt in Bohemia oblitus est. Christus dominus noster uos tueatur. Valete & in diuina sperate misericordia quae praesto est cum sinceritate ad eum recurrentibus. Datum in Gretz Sibiriae, die xxv. Iulij. Anno quo supra.

Hortatur fortiter aduersa Ecclesia tollerare,

Epist. CLVIII.

Aeneas Domino Vuenceslao de Crumnaui decretorum doctore, decano

& administratori ecclesiae Pragenses, S. P. D.

Venerabilis & eximie Doctor amice honorande, quamuis literas uestras libenter accipimus, quae uestram memoriam recentiore nobis fecerint, contenta tamen earum inuiri audiuimus, quippe dolemus ecclesiae uestrae insignis negotia non bene, ac uotiuue succedere, simulque uobiscum timemus ne peiora emergant. Hortamur autem uos, quando uocati estis in arcem sollicitudinis, ut forti pectore cunctis procellis resistatis, ut uim omnem aduersantis inimici solido scuto fidei repellatis, assistet uobis Dominus, & quamuis urgeri uentorum turbinibus suam nauem patiat, non tamen sine submergi. Cum magis tribulatur Ecclesia, tunc fortior assurgit. Confidite in domino, & uiriliter pugnat pro causa Dei. Dabitur uictoria legitimae pugnantibus. Scribimus uenerabili capitulo uestro, quid nobis in rebus uestris ex usu uideatur. Quia legatis una cum capitulo nostras literas, non est cur uerba repetamus. Comparatur uestris laboribus, uellemus & consilio & auxilio esse, sed tantum facimus, quantum possumus. Scripsimus domino nostro speramus sanctitatem suam res uestras minime neglecturam. Quae nobis rescriberentur, curabimus uestrae prudentiae nota facere, & ubicunque poterimus, tam uestrae personae quam memorabili ecclesiae Pragensi usui studebimus esse. Rogamus nos magnificis dominis de Rosenberg, patri & filijs, quorum memoriam colimus & obseruamus, commendatos faciatis, & ad uota eorum offeratis. Valete in Christo optime. Ex Gretz die xxv. Iulij. Anno quo supra.

Dux Venetum reddit certum Imperatorem Romanum de clade Constantinopolitana,

Epist. CLIX.

Serenissimo & excellentissimo Domino, Domino Frederico diuina fauente cle-

mentia Romanorum Imperatori semper Augusto, ac Austria, Sibiriaeque duci &c. Illustrissimo,

Franciscus Foscati Dei gratia dux Venetiarum &c. Recommendationem

& prosperorum successuum incrementa, S. P. D.

Nil nobis attulerunt noui, serenissime princeps, literae uestrae Caesariae Maiestatis, si, quemadmodum ipsa scribit, graui molestia ac moerore commota persisteret, cum primum innotuerit sibi acerbum & horrendum nouum urbis Constantino- polis quam perfidissimi Teucris magna Christianorum strage suo imperio submiserunt. Est siquidem casus iste infelix tantum magnificandus, ut nil supra temporibus nostris contingere potuisset. At quonia uestra Serenitas, neque enim indigne, cupere uidetur euitae nefandae rei seriem a nobis certius, ac particularius intelligere, & si haec referetes dolorem & amaritudinem renouemus, ut tamen Maiestati uestrae more geramus, nunciamus eidem Imperatore Turcorum, qui cum maxima potentia incredibilique apparatu terra marisque contra urbem Constantinopolitanam castrametatus erat die xxix. Maij praeteriti, ciuitati ipsi qua circum-

A circumquaque obsessam tenebat, omnique tormentorum bellicorum genere debellauerat, maximum & acerrimum bellum intulit, tandemque eam die ipsa innumerabili Christianorum clade subegit, rem utique obscuram, calamitosam ac Christiano nomini summum in modum periculosam. Haec si quidem noua, utinam tam falsa essent quam nimium uera sunt. Nam ea accepimus a Capiteano galearum nostrarum nuper huc regresso, qui ad illud uiauum Constantinopolis & Romanae cum nonnullis nostris triremibus more mercatorio profectus erat: qui uel cum eisdem galeis ad tutandam urbem illam, usque ad ultimum eius excidium constans permansit, ita ut magna pars hominum, triremium earundem male perierit. Nam partim trucidati, partim in miserabilem captiuitatem abducti sunt. Multi quoque nobiles ciues & mercatores nostri, qui in ea urbe aderant, cum facultatibus & bonis suis magni ualoris aut gladio perierunt, aut ad seruitutem ipsam crudelissimam deuenerunt: nec absque magno aere redimi poterunt. Praeterea subinde nunciatum est, Teucrum ipsum occupasse ciuitatem Perae, & quaedam alia loca finitima cum magno Christianorum excidio. De qua tamen re aliam certiore notitiam nondum accepimus. Enim uero, princeps excellentissime, hostis iste truculentissimus adeptus est urbem praecipuam. Constantinopolim nobilissimam, & tam ratione situs, quam ex alijs dignis conditionibus aptissimam, & mirum in modum accommodatam ad potentiam suam augendam, ita ut ubique terra & mari de hoc potentissimo hoste sit plurimum dubitandum. Et profecto nisi Christianae potentiae aliter excitentur, ut huic morbo ualidis prouisionibus occurrant, antequam ulterius prolabatur, uidere uidemur magna pericula incumbere toti Christianae religioni, quibus non facile erit Christianis principibus posse resistere. Datum in nostro ducali palatio die xxv. mensis Iulij, Indictione prima. Anno MCCCCLIII.

Superintendens aedonno instruitur quid agendum,

Epist. CLX.

Eximie Doctor, fili charissime, Sex mensibus postquam Senis scriptae fuerunt, restituta sunt nobis literae tuae, quas licet ueteres, tamen a uide legimus, cum loqui tecum quem habemus charissimum uidemur. Est nobis uoluptati quod Anthoniam tibi placere ais, suosque mores laudas: speramus indies acceptiore tibi futuram, si modo uestigia parentum secuta fuerit. Namque, ut de sorore nostra taceamus, in qua comendanda posset nos fallere sanguis, quis Bartholomaeo patre modestior? quis suauior? quis amantior? utinam inuenesceret homo ille. Sed nimis iam senio confectus est. Omnia per aetatem labuntur: animus quoque sit tempore debilior. Iuuenescunt tamen in filijs quodammodo renascuntur homines, quando paternos habitus saepe liberi referunt. Tenes quid dicere uelimus? Anthoniam sua uirtus & imitatio paterna non sine non esse gratam. Nec plura de hac. De uicario cognouimus, quae scripta sunt a te, & a domino Gregorio, quoniam breui ad uos redire studemus, non est cur multa super eo dicamus. Habet dominus Gregorius mentem nostram. Multa tolerare oportet homines, compati quoque alterutrum conuenit: Cuique suum uitium est, uitendum sine socio fuerit, qui uitium habenti noluerint conuersari. Neque corpora sine macula, neque animi sine menda reperiri facile possunt. Cum Domino Bartholomaeo procuratore cupimus computum fieri, ne cum uenerimus eius rei curam habeamus: nouimus eum bonum esse uirum, sed nemo est qui non egeat adiutore. Ideo te hortamur cum per occupationes licet super intendas domum nostram. De frumento saepe mentem nostram intellexisti, credimus uos quae meliora sunt agere, uisimusque animo quietiori, dum te curare simul cum Anna res nostras intelligimus. Commendamus tuae fidei matrem & sorores, nepotesque ac neptes nostras. Bartholomaeo socero ut nostro nomine multas salutes dicas, bonumque animum facias optamus, quem loco patris habemus, plurimumque uideri optamus. Fraciscum eius filium saluere iubemus. Anthonium nepotem si quando errat, acriter errat, acriter corripito, & ad studium incendito. Amicis nostris D. Mariano Sozino, Georgio Andrentio, Francisco Patritio, Thomasio & Anthonio ac Guidoni picolombibus, ne tedeat nostra uice salutes dicere, & uale optime. Ex Gretz die x. Iulij. Anno quo supra.

Ooo 2 Rata

Rata habet facta ab amico nomine suo.

Epist. CLXXI.

Aeneas Senensis episcopus Domino Francisco de Tholo-

meis Canonico Senensi, S. P. D.

Venerabilis & eximie doctor, amice & frater amantissime. Tuas literas postquam Senis datae sunt, sex mensibus accepimus. In quibus de collatione cuiusdam ecclesiae mentionem facis, cupisque tuum probari factum. Quid ni probemus: aut quid a te fieri potest, non probatu dignum, placent nobis omnia quae facis: laudamus, probamusque singula: Nam etsi rationem facti nullam afferas, uides quantum uirtuti tuae tribuimus, ipsa nos autoritate moueres. Habeto bonum animum non est cur tua gesta rescindere cupiamus. Viueremus quippe securiores, si te uices nostras semper ducere sciremus: tibi nanque nihil honestate & animarum salute nouimus esse antiquius. Sed mitimus haec, quoniam prope diem te uisere atque amplecti speramus. Interea cupimus Reuerendo patri Nouello episcopo Grossetano commendatos nos facias, cuius promotionem auide intelleximus: etsi nemo ex nostris de re illa nobis scripserit. Vicarium nostram tuam charitati acceptum esse commendatumque cupimus: cui cum nouissime scripserimus, non fuit modo necessarium literas multiplicare. Vale & nos ama, & nostra cura ut soles, scitoque te nobis esse charissimum. Ex Gretio Stirienfi, die XIII. Iulij. Anno M. CCCC. LIII.

Ad Nicolaum quintum Pontificem summum de eade uniuersalis ecclesiae orthodoxa, de situ & fertilitate Vngariae, & de aduersis Prutenorum contra cruciferos ordinis Teutonicorum, Epist. CLXXII.

Inuitus quidem, beatissime pater, quae aduersa sunt scribo: sed compellit me debitum officij mei, qui iussu pietatis uestrae Germaniam incolens, quae cumque accidunt siue seculae siue aduersae sortis nouitates, Apostolico teneor culmini notas facere. Sane per hos dies noua res in Vngaria exorta est, quamuis mala & aduersa paci bonisque moribus, tamen scitu digna & admirabilis, quam uestrae Sanctitati referre hac epistola breuiter institui. Vngaria, sicuti uestrae Beatitudini constare non ambigo, & ultra & circa Danubium latissimas terras occupat, quod citra Danubium est, olim Pannonia fuit, quae ab Oriente Moesiam, ab Occidente Noricum habuit. Septentrionem enim Danubius, Austrum Illyrici montes exceperunt, quos Isidorus magno errore, ut mihi uidetur, deceptus Apenninos uocitat. Quae trans Danubium Vngaria iacet, pars Scythiae prius erat, duasque gentes habuit Gepidas qui cotermini Germanis fuerunt, et Dacos. Non qui nunc Daci uocantur, quorum rex ad Oceanum Germanicum inter Suetiam et Saxoniam latissimo regno, sed palustri potitur, nam hi Dani melius appellatur, sed qui ea loca tenuerunt, quae nunc transylvaniam occupant, uicina Tartaris in coronae specie motibus cincta. In hac parte Vngariae, quae Gepidarum fuit, adhuc territorium est, quod Sepusium appellat pro Gepudio, ubi aquae riuus habetur, in quo mersa ferri materia, in cuprum uertitur. Gleba illic frumenti ferax: auri & argenti diuites uenae, multum pecoris, aer salubris, terra optimis comparanda, nisi sua se ubertate corrumperet. Verum latrones ex omnibus prouincijs per circuitum depulsos, ipsa soli inuitat foecunditas. Illic enim uelut asyllum impunitatis habeant, omnes qui domo, uel propter flagitium, uel propter seditiones exulant, armati sese recipiunt, caesualesque sibi accolae reddunt. Saepae illic, dum Sigismundus imperauit, latronibus receptacula patuere. Neque Alberto Caesare raptoribus ea regio caruit, sub Rege Poloniae pax miseris incolis ignota fuit. Hischra Bohemus non alto loco natus, multa ut animi & corporis eam prouinciam, magna sibi ex parte subegit, multa sibi praemia uaria fortuna confecit. Saepae cum paucis magnas hostium suorum copias fudit, saepe uictor, raro uictus. Tandem Vngariae proceres, ipsumque regni gubernatorum, mortuo Rege Poloniae, pacem ex se petere compulsi, ciuitatesque regionis illius diutinae ac miserandae seruitutis iugo contriuit. Nouissime autem cum Ladislaus Alberti filius paternum regnum suscepisset, Giscramque data pecunia Sepusinis oppidis cedere suauissimae, spes erat quieturam

Aturam terram, atque post longas belli calamitates dulcis tandem otij suauitatem fructura. Sed minime ita uisum est superis: Nouus latro, noua praemia miscet, nempe inter montes & syluas, quae Poloniam, Vngariamque determinant, diu latrocinatus est Bohemus quidam obscura domo uilibusque parentibus ortus, sed audax homo manu, atque ingenio promptus, laboris patiens, periculique contemptor, cuius multa facinora referuntur. Qui cum sericeam, diploidem domino cui seruebat, olim furatus esset, cognomento Axamit appellatus est, quod Latine uillosum sericum sonat. Hic postquam Giscram Sepusio amotum audiuit, terramque milite uacua agnouit, congregata non parua latronum manu, quasi in eius locum suspectus regionem inuasit, duabusque arcibus natura & arte munitis, partim uis, partim dolo receptis, mox rurculos in apertis uillis commorantes, ferro atque igne deterritos, ministrare uictui necessaria, pecunias dare menstruas ad omnemque nutum praesto esse coegit. Cumque munitioes aliquot locis opportunis construxisset, atque in his praesidia collocasset, ciuitates quoque munitas sibi tributarias reddit. Deinde astutus homo, quia in potenti regno diu grassari sine magnis copijs se non posse intellexit, ad ingenium Bohemicum rediens, pulchram fallaciam commentus est, qua latrones uniuersos ex proximis regionibus ad se traheret. Omnibus enim qui sub eo militare uellent, stipendia publicauit, homini equestri in hebdomadam aureum nummum, pedestri mediam partem, ac tributorum & spoliatorum omnium, aequam cuique distributionem. Quicquid enim ex tributis rapinisque corraditur, in communi reponitur. Cumque praesinitum diuisionis adesset tempus, emerita cuique stipendia persoluuntur: quod superat uirum diuiditur, atque, ut mos Bohemorum est, ad Euangelij corticem cuncta referre, tantum consequuntur qui ultima die mensis in societatem belli ueniunt, quantum qui mensem integrum arma tulerunt. Sic enim Euangelium uelle ait, in quo ultimi uenientes, qui prima hora uenerant operarijs comparantur. Qua re cognita omnes quos flagitium, egestas, conscius animus domo protulit ad Axamit confugiunt, ex quibus ille iam quinque milium pugnantium conflauit exercitum: ac iam non Sepusinis tantum, sed uniuersis Vngariae terribilem formidabilemque se praebet. Neque Ioannes Himyad gubernator huius hominis impetum compescere potest. Qui & si maiores saepe motus sedauerit, maioresque hostes regnum ingressos deleuerit, non tamen modo latronis huius obuiare conatibus audet. Cui & nonnulli regni Barones clam manus porrigere perhibentur, quibus gubernatio Ioannis diuturnior grauiorque uidetur. Ob quam rem interpellatus est Ladislaus rex, ut in Vngariam aduersus latrones proficiscatur, nisi regni magnos motus, subditorumque uarias clades audire uelit. Hic autem & si Bohemis iturum se Pragam promiserit, tamen quia maiori periculo prius occurrendum putauit, exercitum tora Austria atque Morauia congregari mandauit: Publice dictitans aduersus Axamit personaliter se uelle proficisci: Persuaderi tamen populo non poterat, Regem puerum aduersus latronem ductare exercitum, sed opinabantur nonnulli hanc esse comitem Ciliae, & Ioannis gubernatoris Vngariae Technam, qui pacem cum Caesare tractatam habere ratam nequaquam uolunt, nec militem congregare possunt, cupientibus otium Australibus. Ideo quasi Axamit exterminaturi, ingentes habere copias studebant, quas congregatas in Caesarem uerterent. Quidam uero altiori consilio rem pensantes in caput Ioannis cudendam fabam existimabant, qui parum Regi parerent, nec amplius quam uiginti quatuor milia florenorum, ut aiunt, in annos singulos regali aulario contribuit, quod superat sibi retinet, regnumque pro suo arbitratu gubernat. Hunc extollens, illum humilians, ut imperium apud eum, regni titulus apud Ladislaum esse uideatur. Iudicabant igitur aliqui comitem Ciliae locum eius appetere, neque posse ad eum peruenire, nisi Ioannem fraudem circumueniat. Eum igitur commentum esse, ut conuocentur omnes ex Vngaria, Austria, Morauiaque, Barones in exercitum ad praesentiam Regis: causam conuocationis Axamit abunde praebere non posse: Ioannem non comparere: Comparentem autem in uincula recipi compellique, regni quaecunque bona sibi usurpauerit, Regi reddere, tumque comitem

uod compotem fieri. Quae res mihi haud uero similis esse uisa est. Neque enim facile de-
 cipi gubernator potest, oculatus homo & amicis prudentibus circumdatus. Frustra
 quippe iacitur rete ante oculos pennatorum. Vt cunque foret, Australes insidias ue-
 riti, sine conuentu terrigenarum delectum habere militum negauerunt: Comes au-
 tem qui multis non ignorat inuisum se esse, congregationem multitudinis ueluti pe-
 stem uitauit, ne ut ante Caesaris, sic & tunc suum iugum excuteret. Itaque carere
 exercitu maluit, quam conuocando populum regimen suum in dubio ponere. Ne
 tamen nihil omnino fecisse uideretur, mercenarios milites aere publico mille conduxit,
 atque in Vngariam misit qui se copijs gubernatoris adiungentes in Axamit uade-
 rent. Quomodo autem res acta inter illos sit nondum exploratum habeo, timendum
 est ne fortuna latronibus faueat, ut saepe malis quam bonis est melior. Interea Bohe-
 morum legati Viennam uenere, petieruntque Regem ad eos quamprimum iter face-
 re, coronamque regni accipere. Nisi hoc ageret, mutationes in Bohemia timendas di-
 cendas. His responsum est Regem ad festum sancti Michaelis iturum, prius etsi maxi-
 me uelit non posse, multis in Austria, Morauiaque negocijs occupatum & auro excus-
 sum non habere comitatum Regi conuenientem: cum tempore fieri omnia. Legati
 quamuis responsi eos taderet, illud tamen in Bohemiam relaturos se promissere. In-
 terea fratres sancti Francisci, qui per Sigismundum Caesarem post multas Hussitarum
 clades ad Pragam reducti fuerant, conante Rochezana repulsi sunt. Sacerdotes si qui
 bene de fide sapiunt, infinitis contumelijs afficiuntur: omnia in manu haereticorum ha-
 bentur, neque illic Christiana religio, postquam Bohemi Baptismum susceperunt, mag-
 is unquam oppressa fuit, quam modo, neque praedia, neque corpora tueri possunt, qui
 fidem orthodoxam sequuntur: ex arbitrio perfidi & hominum qui uiuunt sceleratissi-
 mi Rochezanae cuncta geruntur. Ladislaus enim Rex Georgio gubernatori pote-
 statem regni in clericos laicosque concessit. Is uero quia communionis labem induit, Ro-
 chezanae quem maxime timet, nihil contradicit. Temporalia solum curat, Spiritua-
 lia Rochezanae permittit. Sic regnum illud nobile, & olim opulentissimum ab haere-
 ticis ex integro gubernatur, quod ante hunc diem inauditum est. Quamuis enim Hus-
 sitarum rabies primas in regno partes aliquando possederit, semper tamen aliquot
 ciuitates atque Barones ecclesiae Romanae ritum seruantes, extra imperium illorum
 mansere. Nunc omnis nobilitas omnisque plebs Georgio paret. Hic princeps, hic
 caput habetur. Nec dubium est quin mores dominantis imitari seruientes studeant. In-
 de malum ingens regno imminet, & uicinis regionibus immensa calamitas, nisi Rex
 Ladislaus cito Bohemiam ingrediatur, rebusque modum adhibeat meliorem, quod fu-
 turum multi sperant: Ego cum uidero tunc credam. Dolenda sunt haec quae modo nar-
 ro, sed protestatus sum ab initio de rebus aduersis me uerba facturum. Pergam ultra
 non ut molestus sim uestrae sanctitati, sed uti uestrum solium quantum ualeo nihil igno-
 rare sinam quae Germanos inter agantur. Dum Bohemi atque Vngari quae dicta
 sunt gerunt, Pruteni qui aduersum magistrum ordinis sanctae Mariae Theutonicorum
 certum inter se non laudandum foedus pepigerant, uocati ad iudicium Caesaris, legatos
 ex se primarios homines delegerant, qui Maiestatem Caesarem accedentes, causam su-
 am tuerentur. Sed fuit his iter per Morauiam latronibus inhabitatam terram, ubi tan-
 to quisque nobilior ducitur, quanto spolia maiora commisit, ibi homines intercepti, ex-
 cussique rebus omnibus, aliquibus eorum occisis, in captiuitatem deducti sunt, quamuis
 & Caesaris & Ladislai Regis publicae fidei literas haberent. Sicque dicta iudicii dies cir-
 cunducitur, neque spes est iustitiae locum fieri. Procedere namque aduersus absentes, qui
 comparere non possunt, nulla ratio patitur. Profiteri dies sine consensu partium
 non potest, quando ex compromisso res agitur. Neque procuratores magni magistri
 consensum prorogationi adhibent, quoad tamen Caesar potest ad concordiam nauat operas.
 Sunt enim aliqui ex parte ciuitatum, qui etsi iuri stare non possunt, compositionis tamen ad-
 mittendae potestatem habent. Neque in hac re magna spes est, ciuitates foedus dimittere reli-
 giosi permittere nolunt. Quod si reb. infectis hinc pares abeat, magnam dissidii magnamque
 malum

A malum instat. Religio potens est, armis, amicis, auro, abundans: neque ciuitates nudae
 sunt, quinque & quinquaginta simul oppida iuncta sunt. Ciuitates imperij quas uo-
 cant stagnales, cum his sentiunt, opemque pollicentur. Rex quoque Poloniae uicinus,
 ciuitatum partes adiuturus timetur, qui saepe religioni & magno magistro fuit infestus.
 Viri seniores cum uetera mente reuoluunt, admodum uerentur ne Bohemis Pruteni si
 miles fiant, Indeque magnus ille & clarissimus Theutonicorum ordo pellatur. Haec ad ex-
 trema Germaniae pertinent, & ad Oceanum uersa, parum Mediterraneos mouent ho-
 mines. Sed quid illud horribile nouum modo allatum de Constantinopoli? tremunt ma-
 nus dum haec scribo, horret animus, neque tacere indignatio finit, neque dolor loqui
 permittit. Heu miseram Christianitatem. Pudet iam uitae: feliciter utinam ante hunc
 casum obijssimus: Italia, Germania, Gallia & Hispania magna ex parte salua, prochu-
 dor ab effoeminatis Turcis in clytam urbem Constantinopolim capi permittimus. Cre-
 do haec iam uestrae pietatis aures accepisse: egredior Germaniam & ad Graeciam per-
 go: Turcorum Imperator magnis militum copijs Constantinopolim proximis his
 diebus obsidione terra marique cinxit, atque admotis machinis & insultu terfacto ex-
 pugnauit, populum omnem gladio extinxit: Sacerdotes diuersis tormentorum gene-
 ribus excarnificauit, neque sexui neque aetati pepercit, quadraginta & amplius milia
 B personarum illic occisa referuntur. Qui res gestas ad nos ex Rastia uenientes enar-
 rant, Paleogolum qui apud eos imperauit, capite mulctatum, filium eius ereptum
 fuga in Pera modo obessum aiunt. Nolo ista sigillatim prosequi, quae per alios &
 melius & uerius Sanctitati uestrae conscripta esse non ambigo. Satis est mihi cum ue-
 stra pietate de tanta Christianitatis ruina dolere. Urbs quae post Constantinum in
 anno M. C. & ultra durauerat, neque unquam in potestatem uenerat infidelium,
 spurcissimorum Turcorum hoc infelici Anno direptioni patuit. Roma quoque post
 suam conditionem in Anno M. CLXIII. per Gothorum Regem Athlaritum
 direpta refertur. Sed hic ne templa sanctorum uiolarentur edixit. Turcos autem in
 ecclesia Dei saeuituros quis dubitet? Doleo templum illud toto terrarum orbe famo-
 sissimum sophiae, uel destrui uel pollui. Doleo infinitas sanctorum Basilicas opere mi-
 rando constructas, uel ruinae uel spurcitiae Mahometi subiacerere. Quid de libris di-
 cam qui illic erant innumerabiles, nondum Latinis cognitae? Heu quod nunc ma-
 gnorum nomina uirorum peribunt. Secunda mors ista Homero est, secundus Pla-
 toni obitus. Vbi nunc Philosophorum aut Poetarum ingenia requiremus? Extin-
 ctus est fons musarum. Utinam tantum nobis superaret ingenij ut hanc calamita-
 tem dignis uocibus deplorare possemus. Admodum ista cor meum urgent atque
 expungunt, sanctissime pater. Video simul & fidem & doctrinam deleri. Idque no-
 C stra desideria accidit qui solum praesentia respicimus. Quod si feruentiores ad rem
 Christi publicam animos adhiberemus, haec profecto nefanda clades inferri nobis
 maxime potuisset. Certus sum quod moerore magno uestra Sanctitas est affecta, mul-
 tumque rei huius deplorat euentum Neque ab re quidem. Nemo est enim cui ma-
 gis tanti mali fama quam uestrae pietati sit obfutura. Nam scriptores omnes qui a-
 pud Latinos Romanorum Pontificum gesta referunt, cum ad uestrum tempus fuerit
 uentum in hanc sententiam de uestra gloria scribebant. Nicolaus Papa quintus natio-
 ne Thuscus, sedit annis tot: Patrimonium Ecclesiae ex tyrannorum manibus uendi-
 cauit, diuisam Ecclesiam unioni reddidit: Bernardinum Senensem in cathalogo san-
 ctorum annumerauit: Palatium sancti Petri construxit. Basilicam eius mirifice
 reparauit: Iubileum celebrauit. Fridericum tertium coronauit. Pulchra haec & de-
 cora de uestro nomine praedicabuntur, sed illud omnia funestabit, cum in fine adijcie-
 tur. At huius tempore urbis regia Constantinopolis a Turcis capta direptaque est,
 nescio an diruta incensata dici poterit: quamuis in manu hostium data minus exusta
 nobis quam integra possit obesse. Itaque uer uestra fama sine uestra culpa. Qui
 & si totis conatibus opem ferre miserae ciuitati studuistis, non tamen Christianis
 regibus

regibus persuadere potuistis, ut arma simul capescentes commune fidei negotium adiua-
rent. Negabant tantum esse periculum quantum dicebatur: mentiri Græcos, mendi-
careque pecunias arbitrabantur, omnia ficta uanaque reputabant. Fecit uestra Beatitudo
quod potuit. Nihil est quod uestræ clementiæ possit impingi, sed tamen impinger hoc
uestro nomini posteritas rerum ignara, cum uestro tempore Constantinopolim amif-
sam didicerit. Timui semper hoc beatissime pater, cum multa ex sententia uestræ glo-
riæ succedere animaduertērem, ne sinistrum aliquid emergeret quod felicitatis cursum,
impediens, lachrymabilem afferret materiam. Ecce ego timui, ex duobus Christianita-
tis luminibus alterum iam uidemus erutum: Orientalis imperij euerfam sedem: Græcā
omnem gloriam extinctam cernimus. Maiores nostri Hierosolymam, Accaron, Antio-
chiam perdidērūt fateor, ingens malū, sed nulla clades modernæ ruinae cōparanda est: in
Asia et aliena possessiōe nostri ueteres urbes amiserunt, nos in Europa in nostro solo, inter
Christianos potentissimam urbem, orientalis imperij caput, Græciæ columen, literarum
domicilium ab hostili manu sinimus expugnari. Iam regnat inter nos Mahometus.
Iam nostris ceruicibus imminet Turcorum gladius: Iam nobis clausus est Euxinus &
Thanais inaccessibilis factus: Iam Vualachos Turco parere necessum est. Inde ad
Vngaros: Inde ad Germanos Turcorum gladius penetrabit. Et nos interim dome-
sticis quatimur odijs: Reges Franciæ & Angliæ inter se litigant. Germani principes
inuicem bella gerunt: Raro Hispania tota quiescit: Italia nostra pacis expers, de alie-
no iure cōtendit. O quanto melius tantū armorum tantumque militiæ in hostes fidei uer-
teremus: Verum beatissime pater, non scio cui magis quā uestræ Sanctitati hæc cura de
beatur. Vestrū est iam assurgere, scribere Regibus, mittere legatos, monere, hortari prin-
cipes atque communitates in aliquem cōmunem locum, aut ueniant aut mittant. Nuncque
dum malum est recens Christianæ reipublicæ consulere festinent, pacem aut inducias in-
ter socios fidei componant, atque iunctis uiribus aduersus salutiferæ crucis inimicos ar-
ma moueant. Spero equidem si uestra Sanctitas suo ex more hoc negotium feruido
& ardenti animo totoque corde promouendum acceperit, & Deum & homines assensu-
ros, futurūque breui ut insolentia suæ Turcos poeniteat atque in altū Christiana fides emer-
gat. Hæc habui quæ nunc ad uestram pietatem scriptione digna putarem. Et quamuis
de tanto & tam arduo negotio maiores uiros quā ego sim loqui deceat, quia tamen
Christianus sum, nihil à me alienum puto quod Christianæ religionis utilitatem concer-
nat. Nec ambigo quæ per me scribuntur, cuncta pietatem uestram in partem accipere
maioram, nec alio modo. Recommendo me uestræ pietati, quam pius & optimus De-
us felicem Ecclesiæque suæ statum diu ac uotiuæ sospitem & lætam conseruet. Ex Greco
Stirienſi, die XII. Iulij, Anno M. CCCCLIII.

Imperator summo Pontifici spondet auxilio esse contra Turcos. Epist. CLXIII.

Beatissime pater & domine Reuerendissime, Cum nobis renuntiatum esset his die-
bus Constantinopolim Græciæ caput, & orientalis imperij quondam sedem per
Turcorum dominum expugnatam & in seruitutem redactam, multumque ibi
Christiani sanguinis fufum esse, grauius quidem, ut debuimus, & molestissime tuli-
mus communem Christianæ religionis calamitatem atque iacturam intelligentes non
de præterito solum quod doleamus, sed de futuro quoque quod timeamus tantæ
urbis amissionem fidelibus Christianis abunde præbere. Namque si uerus est ru-
mor ad nos delatus, hominum quadraginta milia cæsa sunt: Animæ plures in ser-
uitium miserabile ductæ. Tempa diuino nomini dedicata funditus diruta: Na-
ues non paucae captæ: Amiffa ciuitas famosissima, & ratione situs & alijs condi-
tionibus ad tutelam Christianitatis admodum necessaria: In qua per multa se-
cula & patriarchalis dignitas claruit, & imperialis maiestatis insignia floruerunt: ta-
ceamus de literis ac bonarum omnium artium studijs, quæ ueluti domicilium propri-
um ex tota Græcia Constantinopolim habuere. Quibus modo cum ciuitate cadenti-
bus, nullum profecto credimus esse Christiano nomine insignitum, qui de tantæ urbis
ruina supra modum non angatur & doleat. Maximum certe atque horribile uulnus illatum
est

A est Ecclesiæ catholicæ nostro tempore, ac maius quā scriptis possit aut uerbis exprimi.
At cum potentissimus hostis crudelissimus immanissimusque in manu uictoriam hanc,
locumque nactus sit, ex quo fidei Christianæ quam persequitur pro sua libidine possit of-
ficere, quis non eum indies plura conaturum existimet quibus Christianorum gentem
in perniciem desolationemque ducat? Quippe uictoria sui natura insolens, etiam si ad mi-
tes uenerit, feroces eos impudentesque reddit: Quid cum his agat qui suo pro ingenio so-
liti sunt sauire? An putare quisquam potest, iratorum hominum cupidorum atque acer-
bissimorum quieturam esse uictoriam? Enimvero qui ex illis partibus ad nos ueniunt,
& Peram aiunt Christianis perditam, & alia pleraque loca uicina Constantinopoli per
Turcos occupata, qui proximam quamque uictoriam non desidia aut socordia ducunt,
sed instrumentum sequentis habent, studiisque omnibus enituntur ut Christianum no-
men ad internitionem redigant. Nescimus an uera sint quæ autorem non certo dicuntur,
timere tamē quā sperare multæ nos urgent rationes: Fama quæ de uenturis Turco-
rum exercitibus erat, ciuitas regia pro magnitudine sua parum populosa, hostium pro-
pinquitas, auxilij spes remotior, & infelix ac dolorosum inuicium optato & fausto sem-
per credibilis. Quibus ex rebus & si non dubitemus S. uestram his cognitis excita-
tam esse ad cogitandum inueniendumque modos, quibus tam periculo & potenti hosti
B ne amplius noceat opportune resistatur, tamen quia nos quæ uelut Imperatorem &
aduocatum Ecclesiæ res ista concernit, haud ab re credimus esse, si clementiam uestram
pro communi fidelium salute accensam, magis ac magis inflammare nitamur. Neque
enim res est quæ uel negligi debeat uel differri: occurrere oportet priusquam uulnus al-
tius infigatur, aut ueneni labes in corda decedat. Cæterum cum tanto negotio non u-
nius prouinciæ, aut paucorum principum, sed omnium Christianorum regum seu eorum
magnæ partis eorum necessariæ uires existant, dicemus confidenter quod nobis ex usu
uidetur, neque dubitamus quin dicta nostra Sanctitas in partem recipiet meliorem. Sa-
ne pro tanto & tam necessario opere optimum factu censemus, clementiam uestram
quæ locum tenet in terris saluatoris nostri Iesu Christi, cuius res agitur, nunc exurge-
re, scribere regibus, legatos mittere, monere, hortari principes ac communitates in al-
quem communem locum, ut aut ueniant aut mittant. Nunc dum malum est recens,
Christianæ rei consulere festinent. Pacem aut inducias inter socios fidei componant,
atque iunctis uiribus aduersus salutiferæ crucis inimicos arma promoueant. Quod si
uestra S. toto pectore suoque more ad rem hanc tam piam & utilem intenderit, non est
nobis dubium quin plures & Reges & principes, in quibus zelus domus Dei & ardor
fidei orthodoxæ non est extinctus, ad mandatum uestrum uoluntarios & obsequentes
se præbeant. Nos certe pietati uestræ ut libuerit, & assiltere & cooperari pro nostri offi-
C cii debito minime omitemus. Solum precamur ut uestrum in hoc negotio Consilium
& intentum communicare dignemini. Namque si fuerit opus nostræ rationis & impe-
rij sacri principes ad hoc ipsum conuocare, & alia quæ iuxta Consilium uestrum puta-
uerimus opportuna implere non negligemus. Quia uero ad huiusmodi negotium maxi-
me conducere arbitramur, Italica bella quā primum sopiri, quāuis Beatitudinem
uestram ad hoc conari & per se sufficere non ambigamus, tamen quia anno proxime
decurſo, et Romæ & Neapoli & Ferrariæ & Venetijs de hoc plurimum egimus, licet
frustra, si pietati uestræ impræsentiarum quouis modo expedire uideatur, quod Orato-
res aut ad S. uestram aut partes contendentes mittamus, siue alio modo pro pace cele-
rius conficienda laboremus, ut uestræ Sanctitati fuerit uisum, eo modo faciemus, om-
ni que cura & studio proni erimus ad ea intendere, per quæ pace tam Italis quā cæteris
Christianis data, & furori Turcorum resistatur, & Christiana religio in suo
statu conuiescere possit, & debito sub splendore
fouerit. Datum & cætera.

Spondet

Spondet se citius patriam uisurum, Epist. CLXIII.

Aeneas Senensis Episcopus Domino Georgio Nicolai.

EXimie doctor, frater amantissime, Scripsimus tibi nuper de receptione tuarum litterarum quae nobis cumulatim reddita sunt. Ex quibus ingratum, illum & dolendum tuae matris amicae nostrae sanctissimae foeminae cognouimus obitum. Respondimus ad omnia quae significasti: Non est cur multa dicamus modo. Solum illud te scire uolumus: supplicauimus Caesari paucis ante hunc diebus, repetendi domum ad tempus facultatem ut nobis daret. Is autem quamuis iubendi imperium habeat, tamen rogauit ad xv. diem post festum diui Michaelis apud se maneremus. Instat enim eo tempore coram sua maiestate grande iudicium inter ciuitates quinque et quinquaginta Prussiae, & fratres ordinis beatae Mariae Theutonicorum, in quo non uult nos abesse. Necessse est igitur ad illam diem ut perseueremus. Exinde mox consensus equis ad uos ueniemus, & antequam intret aduentus Domini, si Deus dabit, uobiscum erimus, de quibus rebus singulis transigemus. Fortasse medio tempore calamitas Constantinopolitana nostros Italos de pace cogitare magis quam hactenus admonebit. Ex Gratia Stiriae, V. Idus Augusti. Anno M. CCCCLIII.

Descriptio urbis Viennensis per Poetam Aeneam Syluium adita, Epist. CLXV.

Vienna ambitu murorum cingitur duorum millium passuum: sed habet suburbia maxima & ambitiosa fossa & uallo cincta. Vrbs autem fossatum magnum habet: inde aggerem per altum. Moenia deinde spissa & sublimia, frequentesque turres & propugnacula ad bellum prompta. Aedes ciuium amplae & ornatae, structura solida & firma, ubique fornices aulae latae. Verum his aestuaria sunt loco tricliniorum, quae ab his stuba uocantur. Nam hyemis asperitatem hoc domitant modo. Fenestras undique uitreae perlucunt, & ostia plerumque ferrea. In his plurimae aues cantant. In domibus multa & munda suppellex: Equorum iumentorum & omnis generis capacia stabula: Altae domorum facies magnificaeque uisuntur. Vnum id dedecori est, quod tecta plerumque ligno contegunt, pauca latere. Caetera aedificia muro lapideo consistunt. Pictae domus & interius & exterius splendent. Ingressus cuiusque domum, in aedes te principis uenisse putabis. Nobilium praetorumque domus liberae sunt, neque ciuitatis magistratus in his ius habent. Cellae uinariae adeo profundae & spatiosae sunt, ut sub terra non minus quam supra terram aedificiorum apud Viennam esse feratur. Platearum solum stratuum lapide duro ut neque plaustrorum rotis facile conteratur. Sanctis coelum tenentibus ipsique maximo Deo templa dicata & ampla & splendida, secto lapide constructa, perlucida & columniarum ordinibus ad miranda. Sanctorum plurimae et preciosae reliquiae, argenteo, auro, gemis uestitae. Templorum in gens ornatus, diuesque suppellex. Sacerdotes abundantes bonis pluribus. Qui clero praest est apud sanctum Stephanum solo Romano principi subest. Ciuitas in parochia Patuensi est maior filia matre. Plures in ciuitate domus consecratas ecclesias habet, & proprios sacerdotes. Quatuor ordines mendicantium procul a mendicitate ibi absunt. Scoti & canonici regulares sancti Augustini admodum diuites habentur. Monialesque sacrae & sanctae uirgines. Ibi quoque monasterium est ad sanctum Hieronymum nuncupatum, in quo meretrices conuersae recipiuntur, quae die ac nocte hymnos lingua theutonica decantant: quarum si qua redire ad peccatum comprehensa fuerit, in Danubium praecipitatur: Sed agunt ibi pudicam sanctamque uitam: rarus de his sermo malus auditur. Scola quoque hic est liberalium artium ac Theologiae & Iuris Pontificij, noua tamen & ab Urbano sexto Papa concessa. Magnus studium numerus eo perfluit ex Ungaria & Almaniae partibus superioribus. Duos hic clariuisse copertum habeo praestantes Theologos, Henricum de Halsia, qui Parisijs edoctus huc in principio uniuersitatis aduolauit. primusque cathedrae rexit, ac plurima uolumina notatu digna conscripsit. Alter fuit Nicolaus de Dinkelspuhel Sueuus, uita bona et doctrina multa clarus, cuius sermones hodie a uide a doctis leguntur. Est et ille hodie Thomas Hafelbach non incelebratus Theologus, quem scribere historias non inuites aiunt, cuius ego doctrinam laudarem, nisi duos & uiginti annos Esaiam primum capitulum legisset, neque adhuc ad calcem uenisset.

Maxi.

A Maximum autem huius Gimnasij uicium est, quod nimis diutinam operam in dialectica, nimiumque temporis in re non magni fructus terunt. Qui magistrum artium titulo decorantur, hac una in arte maxime examinantur. Caeterum neque Musicae, neque Rethoricae, neque Arithmeticae curam gerunt: quamuis metra quaedam & epistolas ab alijs editas imperite exhibentem magistrandum compellant. Oratoria & Poetica apud eos penitus incognita, quibus omne studium in elenchis est uanisque cauillationibus, solidi haud quam multum. Qui libros Aristotelis & aliorum Philosophorum habeant raros inuenies commentarijs plerumque utuntur. Caeterum studentes ipsi uoluptati operam praebent, uini cibique auidi. Pauci emergunt docti, neque sub censura tenentur, die nocteque uagantur, magnasque ciuibus molestias inferunt. Ad haec mulierum procacitas mentes eorum alienat. Ciuitatis populus quinqueaginta milium communicantium creditur. Consulatus octo & decem uirorum eligitur. Tum iudex qui iure reddendo praest: Deinde magister ciuium qui curam ciuitatis gerit. Hos princeps assumit, quos in ciuitate sibi fideles arbitrat, atque ab eis iusurandum exigit. Magistratus alij nulli sunt, uisi qui uini exigunt uectigal, ad illos omnia referuntur, quorum potestas annua est. Incredibile uideri potest quot per dies singulos in ciuitatem uictualia ingeruntur: Quorum atque cancrorum multae quadrage adueniunt: pistus panis, carnes, pisces, uolatilia sine numero afferuntur: ubi aduesperalci nihil uenale ex his inuenies. Vindemia his ad quadraginta dies protenditur, nullo non die trecenti currus onusti uino bis terque inferuntur. Ducentos & mille equos indies ad opus uindemiarum exercent. Ex uillis praeterea ad festum usque Martini libertas omnibus est uinum in urbem redigere: Incredibile dictum est quanta uis inducatur uini, quod uel Viennae bibitur, uel ad extraneos per Danubium contra cursum aquae magno labore mittitur. Ex uino quod Viennae uenditur minutim, decimus denarius principi cedit: ea res auri duodecim milia quotannis ad cameram deferunt: in reliquum parum oneris ciuibus inest. Caeterum in tanta & tam nobili ciuitate multa enormia sunt, die nocteque rixae ad modum praehij geruntur: Nunc artifices aduersus studentes, nunc curiales in artifices, nunc isti opifices aduersus alios arma sumunt. Rara celebritas absque homicidio peragitur. Frequentes cedas committuntur. Vbi rixa est, non sunt qui diuidant contententes: Neque magistratus neque princeps custodiam (ut par esset) ad tanta mala adhibent. Vinum domi uendere nihil extimationi officit. Omnes ferere ciues uinarias tabernas colunt, stubas calefaciunt, coquinam instruunt, bibulos & meretrices accersunt, hisque cibi aliquid cocti gratis praebent ut amplius bibant, sed minorem mensuram dant. Plebs uentri dedita, uorax, quicquid hebdomada manu quaesiuit, id festo die totum absumit: lacerum & incompositum uulgus: Meretricum maximus numerus: Raro mulier est uno contenta uiro. Nobiles ubi ad ciues ueniunt, uxores eorum ad colloquium secretum trahunt: uiri allato uino, domo abeunt ceduntque nobilibus. Plurimaeque puellae patribus inscijs uiros sibi delegunt. Viduae intra tempora luctus ex arbitrio suo nubunt. Pauci in ciuitate sunt quorum proauos uicinia norit: rarae familiae uetustae, aduenae aut inquilinae ferere omnes. Mercatores diuites senio confecti puellas in matrimonium ducunt, easque breui dimittunt uiduas: Illae interfamiliares domesticos cum quibus saepe consuetudinem adulterij habuerunt, iuuenes uiros accipiunt: ita quia heri pauper, hodie diues inuenitur. Contra quoque hi superuicetes, uxores alias accipiunt, resque per circuitum ducitur. Raro filius patri succedit. Lex apud eos est, quae superuicenti conuigi partem defuncti bonorum media tribuit. Testamenta libera sunt: Ita & uiri uxoribus et uxores uiris bona testantur. Captatores hereditatum multi, qui senibus blandientes scribi heredes sese curant. Aiunt & mulieres esse admodum multas quae uiros graues uxoribus ueneno auferunt. Costat saepe a nobilibus caesos esse ciues, qui uxores suas uerbo teruerunt, quibus amatores in curia fuerunt. Viuunt praeterea sine ulla scripta lege. Mores aiunt se tenere uetustos, quos saepe ad suum sensum uel adducunt, uel interpretantur. Ius admodum uenale est, qui possunt, sine poena peccant. Pauperes atque amicos nudos iudicia, plectunt. Iuramenta quae publica sunt tenaciter obseruant: quod negari iuratum potest nullam uim habet. Mutuum dantes ad tempus si quid detrimenti tulerint, elapso termino ita reituro.

reuerando quam summam uolunt extimant, maximoq; damno debitores afficiunt. Pignora quae mutui causa dantur, si quid afferunt non extimant usuras. Ex communicationibus tantum timent quantum infamant, aut damno temporalisunt. Furta quae apud furem inueniuntur, iudici cedunt. Ad haec festa parum religiose colunt. Carnes omni festo uenduntur. Aurigae nullo uacant die. In Austria reliqua multa oppida sunt, nullum autem magni nominis. Barones multi potentes & nobiles, & inter quos primum dignitatis locum obtinent Schaumburgenses & Mairburgen. comites: opibus autem superare creduntur de Vualia, de Liechtenstein, de Puchau. Nec parum habent nomen Puttendorffer, Starenberger, Eberstorffer, Eckertzauer, Hohenberger, & alij quam plures. Fytzinger licet nouissimum sint, potentia tamen hodie & autoritate inter primos habentur. Monasteria quae plurima sunt & magna & ditia. Ecclesiae praeterea cathedrales Saltzburgerensis, Patauenlis, Ratifponensis, Frisingensis, latissimas possessiones in Austria castellaque plura possident, ac domos egregias quas inhabitant. Sunt enim omnes consiliarij ducum Austriae hosque ueluti maiores honorant. Siue bellum gerere siue curiam latibundi habere uelint Austriae duces, & praetatos & proceres ueluti reges in comitatu habent.

Tractatus pulcherrimus Aeneae Syluii de Curialium miseris, Epist. CLXVI.

Aeneas Syluius Piccolomineus. S. P. D. domino Ioanni Aichi

perspicaci & claro iuriconsulto.

Sultos esse qui Regibus seruiunt, uitamque tum infelicem tum miserrimam ducere Scythiae, uereor ne qui me arguant mihique maledicant, si hac epistola quam tibi sum scripturus ostendero. Nec enim deerunt qui me principibus deferant, & hostem redere curent, quoniam uidear homines ab eorum obsequijs arcere. Nam quis post hac inquiet illi, Regum atria frequentabunt, si se futuros illic miseros intellexerint? At ego non id ago ut principibus derogem, sed illos potius magnis leuo molestijs. Instant assidue quam plurimi & nobiles & magni uiri, qui Regum aures obtundunt dum in curiam precibus recipi postulant, quos cum nequeunt Reges aut utiliter recipere, aut honeste repellere, in magnaque propterea sint anxietate, gratia mihi non odium haberi debet, si quem ex his monuero, curiae Regis ut suaapte renuntiet. Nec timendum est meis scriptis id fieri ut regum aulae deferantur: erit enim semper stultorum numerus infinitus qui uitam beatam apud Reges solummodo iudicent inueniri. Sed caue, dicunt alij, ne diuinis aduersere praecipis, dum Regum sitades euitari seruitia: cum Perus apostolorum princeps et caput Ecclesiae subiecti estote, dicat, omni creaturae humanae propter Deum, siue Regi quasi praecellenti, siue ducibus quasi ab eo missis. Absit autem a me scelus hoc ut apostolo contra dicam, uel Regibus dicam non esse parendum, cum & ueritas in euangelio reddi quae sunt Caesaris Caesari iusserit, & quae Dei sunt Deo, cumque ad Romanos Paulus doctor gentium dicat: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non est enim potestas nisi a Deo, Clamo & ego obedite principibus uestris omnes populi: Subijcite uos sublimioribus potestatibus omnes gentes. Sed memineritis quia Petrus propter Deum ut subijciamini iubet, non propter opes, potentias, uel honores. At ista non sunt contraria meis scriptis si cum propheta dixerim, Nolite confidere in principibus, in filijs hominum, in quibus non est salus: Praeterea quam plures obiectiones alias quibus te responsorem constituo, si qui sint qui uelint me amplius impugnare. Ego ad rem ipsam ueniam, si prius quid hoc me disputare compulerit paucis absoluero. Genitor meus Syluius qui mortuo patre Posthumus natus, paternumque nomen tulit, adolescentiae suae florem apud antiquum ducem Mediolanensem, huius Philippi ducis patrem peregrinatus, affectusque tandem curiae tedijs, domum redijt, uxorem duxit, filios genuit et usque in hanc diem uitam quietam laudatamque degit. Is cum ad se duo Senenses iuuenes admodum nobiles accessissent, & an Regi seruire conduceret, percunctati fuissent, sic respondit: Menippus cum adolescens apud Homerum, Hesiodumque diuersa deorum scelera legisset, ealicitate esse atque honesta credebant, nam quod dii faciant, quis non arbitretur honestum? Hic uir postea factus, cum illa tanquam turpia prohiberi legibus animaduerteret incertus animi Philosophos adijt, sciscitaturus ab eis quae nam esset optima

Ama uita. Sed neque Philosophi fatiscerunt, cum inter se dissentirent, & alij uoluptatem, alij uacuitatem doloris, uirtutem alij, quidam uero animi corporisque & fortunae bona simul iuncta uitam dicerent praestare beatam. Incertior igitur ille multo quam antea, ut uerbis utar Terentij, consulere mortuos decreuit, et ad inferos penetrauit, ac ex Thiresia qui & ipse uates diuinatorque fuit, ubi uita beata esset perquisiuit: cui cum Vates diu respondere negasset, in aures tandem insufurrans, apud priuatos, inquit, optimam uitam, hoc est felicitatem inuenies. Gyges Lydorum Rex, qui se praeter ceteris fortunatissimum reputabat, Apollinem consuluit quis suo tempore felix esset: contempsit oraculum regias opes, & apparatus, atque Aglaum quendam Arcadem modici ruris cultores, qui metas agelli sui cupiditatem nunquam exceperat, felicem esse respondit. Vos igitur, o iuuenes, si quo modo uiuatis optime, queritis, minime Reges adhibitis. nam cum ipsi felicitatis exptes sint, felices qui sibi dicati sunt nullo pacto possunt efficere: quippe quod principibus seruietes nihil sibi libertatis relinquunt, ut ea consequi possint, quibus potiti multo sint quam antea miseres. Virtutes enim o iuuenes, felices uitae sunt effectrices, quae a principum domicilijs exclusae, si quando casu aut errore limen ingrediuntur, euestigio coguntur fugere, perterritae sinistris moribus quibus in altis palatijs uiuunt: Quod si tempus differendi daretur, monstrarem uobis omnes homines stultos esse, qui uitam habentes aliam in qua possint honeste uersari, in curijs principum se praecipitant: Sed abest otium, ideo uos tantum moneo, ut agrum hunc histriones & adultores ac alios nebulones metere sinatis, qui nigrum in candida uertunt: nullus est enim uiris bonis apud principes locus, nulla emolumenta laborum, & ut Iuuenalis uerba resumam: Minor est hodie res, heri quam fuit: haec eadem cras detrahet ex his aliquid. Sic Syluius genitor. Illi uero ab infano proposito reuocati, domi manere & sibi & Musis uiuere decreuerunt. At paterna uox minus in filio quam in extraneis potuit, nec enim me pater ab obsequijs curiae ualuit auocare: quamuis saepe multi ne me post principum uesanas ire pertum admonuerit. Sed expertus sum quod prius non credidi, ueramque patris sententiam inuenio, de qua liber me nunc in hac epistola dissertare, grauique tuo iudicio remittere cuncta, nam & tu annis compluribus inter aulicos canes latrauisti. Vidi te apud Albertum Caesarem honorato in loco, & cum te primum noui, Orator suus in Basiliensi Concilio benedictionem sibi ex patrum exitu petebas, cum is regni Ungariae diadema mortuo socero suo Sigismundo Caesare suscepisset, atque postquam is quoque uita functus est, non enim triennio toto imperauit, ad nepotem eius Albertum Austriae ducem te contulisti cuius es adhuc consiliarius. Quam rem non sum nescius apud ignaros rerum meae sententiae plurimum detrahente, quis enim in feliciter uiuere Curiales crediderit, cum tu qui uir haberis bonus & sapiens, solutus semel curiae uinculis, iterum te uincieris? Sed sum ego quoque in eadem qua tu es causa, qui annis iam xv. curialem seruitutem seruiui, et nunc ecclesiasticos, nunc seculares secutus sum principes, & quamuis liber nonnunquam euaserim, mox tamen in uincula meapte redij. Itaque posset aliquis opinari, ut solus uel cum paucis curiae uoluptatibus fruar, idcirco me mores curiae coram alijs detestari sicut apud Mediolanum, qui Bernardino praedicatori contractus usurarios accusabat, ut prohibitis ab his reliquijs solus ipse feneraretur. Sed longe aliter est: non enim quia placeat mihi curia, ideo uersor in curia, sed ne leuitatis accuser, qui genus uitae receptum nescierim prosequi: idem & te arbitror retinere. Accidit enim nobis sicut coniugatis: Sunt enim admodum multi qui uiuente coniuge matrimonium damnant, & uxoris obitum cupiunt libertatis amore, semperque illius ad Corinthios Pauli mandati meminerint: Solutus es ab uxore, noli quaerere uxorem. At hi postquam libertatem sunt assecuti, mox alteram ducunt coniugem, ut uix quidam exequias defunctae ualeant expectare. Sic enim est hominum calamitas, ut uitam quam uiuunt diuque uixerunt esse malam sciunt, mutare tamen aut nequeant aut nesciant: Hinc Horatius ad eos qui suam uitam damnantes alienam laudant: Iam faciam quod uultis, inquit, eris tu qui modo miles mercator: tu consultus modo rusticus: hinc uos, hinc mutatis discedite partibus, eia quid statis, uolite? Plurima sunt mi Ioannes quae nos cogunt perseverare, sed nulla est ratio prior quam am-

bitio, quae tanquam æmula charitatis omnia fert onera quamuis grauiſſima, ut honoribus ſeculi ac popularibus laudibus efferatur. Quod ſi humiles eſſemus & animam potius lucrari quã uanam uenari gloriam ſtuderemus, haud multi profecto in hæc tædia ſeſe recipere: Ad eos igitur qui propterea ſequi Reges uolunt, quia prælatos & doctos in curijs eſſe conſpiciunt, ſaluatoris noſtri Ieſu uocem obijciam: Super cathedram Moyſi ſederunt ſcribæ & Phariſei, quæ dicunt facite, ſecundum opera eorum nolite facere. Nõ igitur quod inſignes uiri ac magiſtri uitæ faciunt, ſed quod facere debent, imitari oportet. Expendat prius ſeipſum qui ſe dicare uult Regibus, an tolerare labores, famem perpetuiſſimam ſuſſerre, contumeliasq; ualeat ſuſtinere. Deinde proſpiciat diligenter utrum ex curia conſequi poſſit quod ſuus deſiderat animus: Mihi & anguſtiæ apud principes inſinitæ intolerabiles eſſe uidentur, et quæ homines optant illic nullatenus inueniri: quo ſit ut ueram patris ſententiã arbitror, de qua nũc tranſigemus. Repetenda eſt igitur paterna uox, quod ille ſtultos eſſe autumat ſingulos qui non coacte principibus ſeruiunt. Clara uox, dura tamen fortaffe nõnullis uidetur. Sed audiant quo pacto probetur. Stulti quo ad proſiſſimum noſtrũ tribus modis dicuntur homines. Stultus eſt qui quæritat quod nequit inuenire: Stultus & qui quærit quod nocet inuentum: Stultus quoq; & ille eſt qui ſine proſiſſimo ad quem tendit, cum plures habeat calles, deteriore deligit & periculoſiorem, ut ſi Romam petiturus cum duæ ſibi pateant uia, altera breuis atq; ſecura, altera longior plena latronibus, pergere ultimam uelit. Curiales igitur homines aut primam ſtultitiã incidunt, aut alteram, aut tertiam. Aut enim quod aſſequi nequeunt, inueſtigant: aut quod inuentum detrimento ſit quæruunt: aut ſemitam peiorem deligunt, quas res melius longe cognoscemus, ſi quæ ſint Curialium deſideria & quos ſibi conſtituant ſines præuiderimus. Mihi uidentur omnes qui regnum uel principũ latera ſtipant, aut honores quære, famamq; ſeculi, aut potentiã, aut diuitias, aut uoluptates. Nec inſicias eo nõnullos eſſe qui ſe apud principes lucrari animas arbitrentur, ut meritum tanto maius nanciſcantur quanto cum maiore periculo militauerint. De his igitur quinque generibus hominum dicendum eſt nobis, quos tantum diſtare ut ſapientes ſint, oſtendimus, ut facile quilibet eorundem deliros, amentes, inſanos, ac ſtultiſſimos queat cognoscere. Prius tamen quã hoc aggrediar, omnes oratos uolo ne me quempiam principum carere cenſeant, aut quouis pacto ſereniſſimo diuocq; principi meo Friderico Caſari detraxerit. Nam eſſi dicturus inter diſputandum fuerim uitioſos principes eſſe, & libidinum ac ſtultitiæ ſeruos, non tamen id omnibus aſcripſerim. Nec enim me latet inueniri nonnullos uirtutum ac ſanctiõnis cultores, qui à principatũ uitia diuino quodam munere ſeparent. quemadmodũ boni apud gẽtiles principes Auguſtus, Veſpaſianus, Titus, Traianus, & Anthonius p̄i ſunt habiti, & apud Chriſtianos Conſtantineus, Arcadius, Honorius, Theodoſius, Carolus magnus, & quem Bambergæ ueneratur Henricus ſanctus, in quibus ſi uel pietatem uel manuſuetudinem uel pacis amorem uel iuſtitie zelum uel religionis affectum requiris, Fridericum noſtrũ nulla in re minorem inuenies. Tantumq; abeſt ut meis ſibi ſcriptis uelim detractũ, ut eius laudes illuſtrare, & uerſibus quo ad poſſim & oratione ſoluta decreuerim: nec me nunc eius curia detineret, niſi ſua me bonitas allexiſſet. Sed me quanta ſit curialium infelicitas oſtenſurum, non quid ipſe et alij pauci quos equos amauit Iupiter, ſed quid communiter principes agant referre oportuit: Quod ſi omnia quæ inferius mala recensentur, in noſtri principis inueniri curia dixerim, aperte mentiar, nec minus mentiar, ſi nihil illorũ hic eſſe contenderim, nec ego quenquam momorderim: quia ſic eſt hominum uita ut plus mali ubiq; quã boni reperiantur. Noſtra intentio eſt fatuos eſſe qui principibus hærent, diſputando monſtrare. Iam igitur illos aggrediamur, qui tanquam appetentes honorem, principibus ſeruiunt. Ad uerſus quos cum Iuuenali liber exclamare: O medici mediam pertundite uenam: delirant enim qui propter honorem principibus famulantur: ad quorum purgandas mentes non meis ſcriptis, ſed helleboro potius eſſet opus. Quis enim in aulis principum uerum honorem dixerit inueniri? Dantur honores in curijs non ſecundum mores atque uirtutes, ſed ut quiſque diſtior eſt atque potentior eo magis honoratur. Nam quem unquam

A quam pauperem tamenſi præſtanti uirtute præditum, regum aliquis ſublãmauit? Audio quod obijcis, fuerunt nonnulli, dicis, obſcuro nati loco atque inopes quondam, qui nunc omnibus ſunt prælati: ſic enim principes uoluerunt. Sed quos, oro, ſic prælatos aiſe nempe quos ſuis moribus conformes inueniunt: quibus moribus: auaritiã, libidini, luxuriã, crapulã, crudelitã. Sic eſt ſane. Placet auaro Regi qui pecunias undecunq; refert: Gratus eſt libidinoſo qui uirgines atque maritatas ſibi conciliet: Charus eſt ebrius, qui combibit: Crudeli iocundus eſt qui ſanguinem quãmultum effundit humanum. Nemo acceptus eſt nemoq; ex paruo ſtatu præfertur alijs, niſi magno aliquo facinore ſeſe principi conciliauerit. At hic non eſt uerus honor & ſtabilis, qui ex radice uenit non bona. Vera gloria, ut inquit Cicero, eſt illuſtris ac pertagata multorum & magnorum, uel in ſuos ciues, uel in patriam, uel in omne genus hominum fama meritum, quã nec principes aſſequuntur nec qui ſeruiunt eis, cum uitijs omnes ferẽ ſint dediti, nec bonum aliquid agant niſi fortuito. At tranſeunti per urbem tibi inclinabunt homines, denudabunt capita, cedent loco, ſalutes dicent, manus oſculabuntur. Ita eſt certe. At ubi tranſieris, digitos retrotendent, ſubſannabuntq; tibi, & ille eſt, inquit, qui principem noſtrum ſeducit, qui bellum ſuadet, qui uectigalia auget, qui onera nobis importabilia cumulare facit, & etiam qui uerſo pollice quos uult ex nobis occidit, quem dij dexq; omnes perdant, ne ſub eius tyrannide diuitius ſimtis. Huiusmodi eſt honor curialium, qui ſi te, quiſquis es, oblectat, non uerebor te ſtultum atque inſanum affirmare, qui oblectationes tuas in re fallaci uaria atque omnino falſa reponas. At Parafitorum uocibus qui te cœnarum gratia laudant, quantum tribui debeat tu ipſe noſti. Prætereò hiſtriones atque ioculatores et totius uulgi laudes, quas uir prudens pro nihilo reputabit, quia nulla eſt uera laus, niſi à ueris proueniat laudatis. Adde quod omnes curiã ſequaces non quibus præſint, ſed à quibus præcedantur inſpiciunt & alius ſemper euolare nituntur, atque cum reliqui præceſſerint, ipſis etiam Regibus incipiunt inuidere, quia inexplẽbilis eſt humanæ gloriæ appetitus. Cui poſtquam te dedideris ſemper illud Ciceronis in ore habebis: Quicquid eſt enim quamuis amplum ſit, id certe parum eſt, cum eſt aliquid amplius. Eſt inſuper Philoſophorum ſententia ac præſertim Ariſtotelis, in honoribus non eſſe ſinem ponendum, quia & res incerta eſt & in poteſtate alterius, & qui ſeruit honori & huius ſeculi famæ neceſſe eſt ut multa faciat inuitus. Interdum plus hominibus quã Deo ſeruire cogitur. Duo enim cum ſint honores, alter uirorum bonorum, alter multitudinis, ſtultus eſt qui primum apud Regem uenatur, quia inueniri uerus honor non poteſt ubi uirtutes non regnant: Qui uero alterum, multo ſtultior eſt, quia & rem pernicioſam ſequitur, & uitioſam, & inſtabilem, & incertam. Atque hi quidem perpetuis cruciatibus aſſiguntur, cum ſibi præferri plurimos et ſæpe indigniſſimos uideant: nec qui bonorum eſt audis uſquam magis quã in curijs angitur, atque ſam ſatis de honore ſit dictum. Nunc ad potentiã eamus: Pulchrum uidetur apud principem eſſe potentem, tutorem uocari Regis, præcipere alijs, bellum indicere, pacem componere, poſſe obeſſe & prodeſſe quã pluribus. Sed multi decepi ſunt, dum poſſe apud Reges plurimum quæſiuerunt. Apud Tiberium, Neronem, Claudium tam potens Seianus fuit, ut imperatore apud Capreas cum Rege Caldeo ſedente, ſolus hic imperium adminiſtraret, ſecundumq; illud totius orbis caput ueneraretur: Et quiſſe ſi ante ipſum oppreſſa Caſaris ſeneſtus fuiſſet, hunc unum populus Auguſtum uocaſſet. Sed nulla eſt apud principes diuturna poteſtas, nulliusq; ſtatus debilior, nullius incertior, nullius inſirmior eſt, quã eius qui apud principem uidetur eſſe potentior. Sunt æmuli, ſimulcates, odia. Omnis potentia magnæ inuidiæ ſubſecta eſt. Incidunt ſuſpitiones: parantur inſidiæ: perſtrepunt undique delatores. Atque ut oculus parua feſtuca turbatur, ſic principum gratia offenſiuncula uel minima cadit. Interdum etiam nullo crimine perditur, tantum apud principes ſubdola lingua poteſt. Apud Adrianum Imperatorem delatorum uoces adeo ualuerunt, ut amicos quos ad ſummum propexerat, poſt hoſtium loco habuerit. Sed ad Seianum redeo: uis ne ſaluta-

ri sicut Scianus, & tam esse potens ut ille fuit: At hic unica principis epistola captus est, per urbem ductus ad spectaculum, & in Tiberidis ripa truncatus, omnesq; ipsius statuae ex capitolio deiectae sunt. Perlege sacras literas: quot Saul, quot Dauid, quot Salomon ex his qui apud se potentes erant occidi iusserunt. Abimelech quia potentem uidit apud se Isaac, ex regno repulit forsitan & interfici iussisset, nisi digitus Dei cum illo fuisset. Clitonem suae nutricis filium quia Philippi patris laudes comparare uoluisset, Alexander Macedo sua manu interemit. Extant nostri temporis admodum multa exempla, quae consulto fugio, ne cui uidear detraxisse. De magno regni Appuliae Senescalpo nemo me dicere prohibet, quia tuta est in mortuos reprehensio. Hic apud Reginam Ioannam primo in loco fuit, potentiamq; suam firmiorem putabat, quia & stupris sese insinuauerat. At Regina conuerso in alium amore, percussores ad illum noctu transmisit: quo mortuo alios sibi concubinos substituit. Pauci sunt qui apud Reges perpetuo sint potentes. Saepe qui heri placuit, hodie displicet, nullum est in atrijs principum maius studium quam ut alios de gradu praecipitent, & se erigant: potentiarum quilibet appetit, nulla inter curiales habitat fides, non frater à fratre tutus inuenitur, nec patri filius fidus est, nec filius patrem seruat: quilibet sibi studet, omnes praeferrere uolunt, omnes mandare. Si quis potens est, mille circa se oculos habet, & totidem linguas ad ruinam eius aspirantes, & unus hinc alius illinc premit. Nimum multos timere habet qui multum potest, & illum omnes oppugnant, qui principi gratior existimatur. Ruunt turre quae iuxta flumen sitae, perpetuum in se aquae cursum recipiunt: quid tu facias qui ex unius uoluntate dependes, in cuius amore nec ferro nec plumbo sed cera fixus teneris: quem uel infrigidatus amor excutiet uel irae feruor eliquabit. Non omnibus tantum aridet fortuna, quantum cancellario nostri Caesaris Caspari Schlick, quem uel miranda fati clementia, uel singularis uirtus, atque praestantia (quae in paucissimis hominibus reperitur) apud tres Caesares inter primores potentem reddidit. Alios uero uix unquam uidimus in curia successoris tales esse quales apud antecessorem fuere. Sed praecipitari complurimos ex gradu cernimus, ita ut quanto prius honoratior & potentior censebantur, tanto exinde debiliores & inhonoratior fierent, & sint inimicis gaudio, amicis uero & propinquis & sibi dolori, molestiae atque dedecori. Est autem uulgarissimus eorum finis qui apud principes uel honorem uel potentiam quaerunt, quos in errore tam manifesto comprehensos stultissimos esse nemo negauerit. Nec plura de potentia. Nunc diuitias prosequamur, quas minime dubium est complures mortales in curiales carceres attraxisse, qui cum Horatio se laborem ferre dicunt senes, ut in oia tuta recedant: quidam uero Iuuenalis referunt uerba. Quando ego figam aliquid quo sit mihi tuta senectus A tegete & baculo. Aduersus quos possum saluatoris nostri sermonem referre, qui tam difficile, dicit, diuitem intrare regna caelorum, quam per foramen acus transire camelum: quo sit ut stultum sit diuitias quaerere, & spem patriae coelestis amittere. Nec mihi quisquam timorem famis adducat, quasi non habeat Christus unde alat pauperes suos. Apostoli nauim & retia reliquerunt, inquit Hieronymus, nec tamen illis quicquam defuit. Libertas Christi pauperum & olera Cressi diuitijs praefertuntur. Sed ista fortasse nimum religiosè dicuntur, nec talia sunt quae uulgo probari queant. Agamus igitur pingui Minerua, consentiamusq; Iuuenali & Aristoteli ad felicem uitam opus esse diuitijs, quia non facile emergunt quorum uirtutibus obstat res angusta domi. Sunt qui se posse putant diuitias cumulare principibus seruitutes: at hi ut diuitias comparent libertatem uendunt, nec tamen diuitias assequuntur: nam si tibi princeps uel beneficia contulit, uel feuda concessit, uel res alias, tanto magis seruire teneris quanto maiora sunt dona. Quod si aliunde nescis, ex Gregorio discito. Cum enim, inquit ille, augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Quod si tunc ex curia uelis abire cum diues es factus, mox omnia perdidisti. Inuenitur causa: submittitur accusator: conuinceris reus etiam non commisi criminis, auferuntur bona, & ne conqueri unquam possis,

A possis, eripitur & uita. Si uero in curia perseueraueris, oportet ad quauis imperia Regis esse paratum, ire in bellum, per latrones transire, nauigare in mari, manere in peste, mille capitis adire pericula. Iustum & iniustum exequi mandatum; ridere & flere cum Rege, laudare quem laudat, uituperare quem uituperat; nulla tibi in uerbis aut in operibus libertas supererit. Quid igitur stultius est quam diuitias per tot tormenta cogere, cum sit manifesta phrenesis; teste Satyro, ut locuples moriaris egenti uiuere fero. Nonne praeterea deliramentum est cum duo uel tres cumulauerint opes; omnes huius liberalitatis munificentiam expectare, & non potius infinitos respicere; qui dum Regibus seruiunt, ad extremam inopiam sunt deducti. Iam dabitur, inquit Persius, iam iam donec deceptus & expes, Ne quicquam fundo suspirat munitis in imo. Diuitibus nonnunquam dari solent diuitiae, sicut in mare feruntur aquae. Nemo pauper quamuis diu & admodum utiliter seruiuerit; tantum praemij reportabit quantum diues ex obsequio paruo. Non enim seruitia in curijs principum; sed personae ponderantur. Nam & paruos parua decet, & magnos munera magna. Nec donare Reges solent, quod nequeant cum libido fuerit auferre: itaque nec rem donatam si uelis alienare poteris; nec in aliud regnum transerre, nec ex ea quicquam disponere quod Regi non placeat. Non sunt igitur tuae huiusmodi diuitiae quibus non potes uti pro arbitrio. Quid quod neque testandi facultatem habebis; namque si liberis careas nemo tibi nisi princeps erit haeres: si adsunt filij, nisi & ipsi principi seruiant non succedent tibi. Taceo quot diuites necati iussu eorum sint, qui eos ditauerint. Solent enim principes sic nonnullis largiri multa, sicut & nos siues pascimus ut eos, postquam impinguati fuerint, deuoremus. Sic de Seneca Longinoq; legimus, quos propter diuitias interemptos Iuuenalis affirmat his uerbis: Temporibus diris igitur iussuq; Neronis, Longinum et magnos Senecae praediuitis hortos Clausit, & egregias Lateranorum obsidet aedes. Tota cohors perierunt enim, & Laterani propter diuitias. Sancte igitur scriptum est & uere, Qui amat diuitias fructum non capiet ex eis. Adde quod paucissimi Reges quae sua sunt donant, rapiunt enim ut donent, quae nec uera sunt dona nec iustae possidentur. Cum uix regnum ullum inueniatur quod non sit uel partum uel continuatum fraude. Quid est quod largire iuste principes possint; unde pecuniae; unde iocalia ueniunt quae apud principes sunt, nisi ex raptu uel uenditione iustitiae, aut ex spolijs ecclesiarum. At ista sunt iniquitatis praemia, quae nec Regi prodesse, neque tibi utilitati, si donata fuerint, esse possint. Relinquamus igitur hanc diuitiarum cupiditatem, quia non impletur auarus pecunia, & auaro, ut inquit Hieronymus, & Seneca prius dixerat, tam deest quod habet, quam quod non habet. Scimus scripturam dicentem quia non proderunt diuitiae in tempore ultionis, diues enim cum interierit non sumet omnia & non descendet cum eo gloria domus eius. Viuamus obsecro tanquam nihil habentes, & omnia possidentes: uictus atque uestitus, ut iterum Hieronymi uerbis utar, diuitiae Christianorum sunt; & has est potens nobis Dominus absque ministerio principum tradere. Diuitias ueras apud Reges uel non inuenimus, uel tales inuenimus quas longe melius fuerat non inuenisse. At hoc de diuitijs libasse sufficiat. Ex quibus, ni fallor monstratum est stultitiae operam dare, qui ob opes principibus famulantur. Nunc tempus admonet, ut de uoluptatibus differamus, in quibus multi mortales beatitudinem posuerunt. Atque imprimis Epicurus uir aliquando magnus, quem Philosophi nostri temporis magis uerbis quam factis reprobant. Nam quotus est obsecro; uel theologorum qui uoluptatibus non inseruiat. Quam obrem si quem forte inuenieris; qui aspernetur oculis pulchritudinem rerum, non odore ullo, non tactu, non sapore capiatur, secludatq; auribus omnem suauitatem, huic homines & fortasse pauci Deos propitios; plerique autem iratos putabunt. In oratione pro Marcello Ciceronem damnantem inuenimus; quibus in uerbis omnes quinque sensus tergit quibus uoluptates hauriuntur. Cumq; duae uiae sint quibus humana uita continetur, altera uirtutum, altera uoluptatum: illa deserta, inculta atque in-

terclusa frondibus & uirgultis: hæc semper hominū frequentia teritur, nec quisquā est qui uoluptati non obsequatur: Suntque admodum multi qui tanquam uoluptatibus frui tūri, obsequia principum amplectuntur: quodque stultissimum sit opere præcium fuerit ostendisse: ac de uoluptate quæ primum oculis percipitur, primum dicamus. Oblectantur nonnulli dum splendidos equites conspiciunt: dum bella geri exercitusque concurrere uident: dum formosas cultasque mulieres intuentur: dum cœtus hominum ornatorum, dum ludos, dum iocos, dum pulchros equos, dum picturas, dum sericeos pānos, purpureos, aureos, dum mirificas uestes, insignes urbes, egregias domos, alta palatia, marmorea templa, testudines, uiridantia præta, lucos, fontes, flumina, feras, serenum aërem, montes apricos, amœnas ualles, armeta, canes, et huiusmodi cætera contemplantur. At hæc omnia multo iocundiora sunt priuatis hominibus quam curiæ obligatis, nam qui seruitio Regum mancipatus est in bello non ut spectator, sed ut miles aderit, & huc atque illuc concurrabit, ac hostem ferire seque tueri magis quam oblectare oculos cogitabit. Mulieres non intuebitur, nisi cum Regi placuerit, tuncque illas uidebit quæ alijs gratæ, sibi molestissimæ sint. Ornati uestibus homines plus inuidiæ quam uoluptatis præbebunt: et alienos equos & meliores & nitidiores quam sui non lætabitur inspexisse: iocis atque ludis perraro intererit, lateri regio semper assidens: palatia uero, templa, picturas facilius spectare mercatores atque priuati homines quam curiales possunt. Cumque Reges perraro suorum regnorum limites exeant, urbes inspicere non nisi unius regni poteris, nec quid apud alias gentes sit preciosum uidendi tibi copia dabitur: ea quoque quæ in campis sunt uisu delectabilia, rarissime inspicies, domo clausus quasi captiuus, nec unquam exibis, nisi cum Rex uel uenari uoluerit, uel aliter animum relaxare: quod tum fiet cum maxime uelles domi manere, cum niues agros cooperuerint, uel cum solis feruore mundus ardebit. Sed marcet plerumque sub tecto squalida pulueribus pars maior curialium, nec in choreis atque tripudijs foeminarum delectatio datur, cum tu illam respicias quæ tuum conturbet animum. Semper tibi ante oculos inimici sunt, oscularique manum per sæpe cogis quam uelles truncatam uidere: facileque plus amaritudinis quam dulcedinis usus tuus ex curia reportabit. At in auditu, dicesque, magna est curialium delectatio dum nouitates totius urbis uiros sapientissimos loquentes, dum gesta uirorum magnorum, dum cantus sonosque audiunt muscorum. Credo & hoc plerisque decipere. Sed mendandum est etiam huic parti, ne quis oblectaturus aures curiæ, se alstringat ac molestiam pro uoluptate percipiat. Nam quod tu mihi de nouitatibus ais, abs negotio confitro, cum plura illis displicentia quam grata audiantur. Cum nunc ciuitates captæ, uiri præstantes occisi, spolia facta, rapinæ commissæ, uictores mali, uicti boni sapius referantur. Viros autem sapientes qui de moribus ac secretis naturæ disputant, quique historias referunt, non nisi per adulationes apud principes accipies. Quod si nonnunquam Oratores atque Philosophi disertis curias adeunt, orationesque coram principibus habent, non tam dulce est eos illic audire, ubi cum metu magis loquuntur quam in scholis ubi sunt liberi, & ad ueritatem non complacentiam fantur. Hinc est quod Athenis dum libera ciuitas fuit, & Romæ dum consules rempublicam gubernabant, literarum studia maxime floruerunt. In curijs uero quilibet sermo per adulationem habetur, nihil ad uerum dicitur. Commendantur mali, bonique uituperantur: Sunt qui ueterum narrant historias, sed mendose atque peruerse: claris autoribus non creditur, sed fabellis inanibus fides adhibetur. Plus Guidoni de Columna qui bellum Troianum magis poetice quam historice scripsit. Vel Marfilio de Padua, qui translationes imperij, quæ nunquam fuerunt, ponit: Vel Vincentio Morcho, quam Liuius, Salustius, Iustinus, Quintus Curtius, Plutarchus, ac Suetonius, præstantissimis autoribus creditur. Citharistas uero ac Cantores, quamuis curia solet optimos habere, plus enim hoc genus hominum quam Philosophorum uel poetarum principibus placet, non ad tuam sed Regis audies uoluptatem. Cumque dormire aut aliud opus agere uelles, tunc potissime istorum sonis aut cantibus in quietaberis. Omnibus hoc uisum est cantori-

bus.

bus, inquit Horatius, inter amicos. Ut nunquam inducant animum cantare rogati, Inuisi nunquam desistant. Quo fit ut cum nolis audias, cum uelis nusquam appareant. Et tamen his singulis Calendis aliquid cogeri elargiri. Quid quod omnia surgiorum atque rixarum sunt plena: unus alteri maledicit: increpant se inuicem. Blasphemix in Deum sanctosque iaciuntur: omnes in cōfuso loquuntur, tot clamores sunt, ut uix focium qui prope te est ualeas audire, quilibet sua facinora narrat cum derogatione alterius. Illi suam patriam laudant, & alienam uituperant. Spurcissima undique uerba personat, nulla in uerbis modestia, nulla reuerentia, nullus pudor. Scurræ semper audiuntur, uel detrahentes, uel rustantes. Nam his solis libertas est, quicquid uel facere uelint, uel dicere. At hæc si quis sapiat, surdus potius esse uelit quam audire. Iam de tactu pergamus, in quo Venus potissime me dominatur, quam nonnulli rerum ignari blandissimam in curijs esse cōfidunt. Ex eo errantes, quod mulieres eos amare cōsueuerunt, qui uestibus sunt ornati, quæ crines uentilant, qui torneamentis interfunt, qui cantant, qui choreas ducunt, quæ semper læti atque hilares inueniuntur, sicut curiales esse uidentur. Sed minime ita est, ut grata sit hic Venus: nam si quæ est mulier quæ hos amat, non tamen eis se credit, quos loquaces agnoscit iactatores, instabiles, plurium amatores: nisi forsitan aliqua est quæ famam paruifaciat, tuncque multi circa unam cōcurrunt, nec ullam sine riuali diliges. Hinc rixæ, contentiones, odiosa uerba, interdum uerba & homicidia, nullam nutrire modico poteris, cui adsint qui multa promittant: ueniet alter te pulchrior & acceptior: nulla tamen fides est quæ uno contenta sit uiro sæpe cum amicam petes, aut alium cum ea inuenies, aut esse illam ad alium reperies. Quod si tibi grata obtigerit, & fida puella, non poteris nisi raptum, & per furtum esse cum illa: neque enim seruire Regi & amoris poteris, quia uterque insolens dominus est, & qui hominem totum uult sibi. Adde quod nedum amicam, sed nec coniugem in curia pudicam seruabis, tot sunt undique porci, tot formosi iuuenes, tot promissores, tot lætæ, ut nec castissima coniunx resistere tot impugnationibus possit. Quod si probissima fuerit, desideranda est tamen, cum indies curiæ principum moueantur, siue cōiunx sit, siue concubina, tunc anxietas mentisque dolor, quia nec cum amica remanere, nec illam ducere tecum potes, & instabilitatem foemine remanentis, cuius est in horas mutari, semper spectam habebis. Iunge irrisiones ac detractiones, quæ fiunt amantibus. Dinumera discrimina: pondera suspiciones, omni hæc cum sint priuatis grauiora, curialibus importabilia, nec usquam in atrijs Regum tactus oblectatur. Sequuntur alij duo sensus, odorandi & gustandi, qui partim cōiuncti sunt partim distincti, namque dum fercula redolentia sapidaque comedimus, uterque sensus lætatur. Si quis aut florum aut unguentorum sequatur fragrantiam, non gustum sed odoratum iuuabit, & officium suum odoratus amittet, cum in palato cibus masticabitur. At hi quibus in solo palato est causa uiuendi, stulti sunt & pecudum uitam non hominum sectantur. Nam & apostolus eos uituperat, quorum Deus ueter est, re namque damnata sequuntur, quamuis plurimi propterea uelint Regibus obsequium, ut bibere atque edere maxime possint, & quia principes optimis utantur uinis atque cibarijs, uesci quoque se eisdem sperant, potaturosque cum regibus se cōfidunt: ac sicut muscæ pingues mētas, sic isti unctas domorum popinas infectantur: quamuis rogantibus epulis magis muscæ quam isti potiuntur. Vi deamus igitur apud fastigium regale quanta si curialium edendi atque bibendi uoluptas: quæ sane tunc optima est, cum fames adest atque sitis, cum nec illa nec ista protrahitur. At in curia perraro ante meridiem cibaria distribuuntur, quo tempore non famelici, sed rabidi sunt homines. Quibusdam uero expectatio longa debilitate spiritus appetitum subripuit: alij modico pane uel caseo prægustato orificium stomachi clauserunt: quo fit ut alij uorent quicquid apponitur, & ad crapulam impleantur, alij uel minimum sumere nequeant. Interdum in ortu diei & ante lucem fercula posita sunt, quæ nisi comederis usque in noctem ieiunabis, nec tum stomachi officium suum fecit, nec appetitus adest, cum post meridiem pransus fueris, rursus post horam cœna ponitur, nunquam in suo tempore cibus affertur, hinc subita mors atque intestata senectus, & orexis, & uomitus, & illorum dolor, & calculi, & morborum omnia genera uiuunt. Qualis cœna cum uinum quod succida non let lana pati, ut Iuuenalis ait, affertur, quod cum biberis insanus fias, acetosum, aqua-

P p p . . . ticum

ticum, corruptum, p̄dulum, acerbum, aut frigidum, aut nimis tepidum, colore saporeq; malo. Taceo illos principes qui tantum ceruiciam in potu pr̄bent, quæ cum ubiq; amara sit, in curijs tamen & amarissima est. Nec tibi aut in argento, aut in uitro dari pocula credas, namq; in uno furtum timetur, in altero fractura. Potabis igitur ex ligneo ciphopho, nigro, antiquo, foetido, in cuius fundo fex concreta est, in quibus sæpe minxissè domini consueuerunt. Nec tibi uini ciphus dabitur, ut si uelis, uel aquam misceas, uel purum bibas, sed in communi potabis, atq; ibi mordebis, ubi nunc uel pediculosa barba, uel saluosum labium, uel immundissimi dentes fuerint. Interea uinum antiquum in tua presentia Regi propinabitur, cuius tanta fragrantia est, ut eius odore tota domus repleatur. Bibet is muscatellum, maluaticum, ex Gallijs, ex Matrigali, ex Riparia Genuelsi, ex Ungaria, atq; ex ipsa Græcia sibi afferri uina iubebit: nec unquam tibi uel minimum cyathum communicabit, quamuis Cardiacâ passione crucieris. Quod si bonum uinum ante te sit, non tamen iocundè sapiet, cum melioris fragrantiam tuæ hauserint nares. Velles nonnunquam bibere, sed non audes nisi maiores incipiant: nec famuli uinum apponunt nisi post medium mensam: quod si ante petieris, & importunus, & petulans & ebriosus iudicaberis, nec sine ignominia quod postulas obtinebis, nec ad tuam, sed ad maiorum sitim potabis. Uinum postquam in mensa fuerit, per multas manus transibit antequam ad te ueniat: nec speres munda dari ciphum dum Pincernæ remiscunt, quauis in fundo fex hæreat, uel intrus aliquis ructauerit: nam sicut in templis aquæ benedictæ superinfunditur, sic in atrijs principum uinaria uasa, quibus familia potat, in anno semel euacuata mandantur. Nec in uino tentum, sed in aqua quoq; cruciatus inest. Nam si stomachus domini, ut Iuuenalis inquit, feruet, potuq; cibosq; Frigidior Geticis petitur decocta pruinis. Quibusdam in ætatem seruat glacies atq; hac in feruoribus uina frigeunt: nec tibi minima portio dabitur, maiorisq; sitim cruciaberis, quia uidendo nihil gustabis. Quid tibi de mappis dicam: nigris, laceris, unctis, quæ nedum tibi fastidium moueant, sed manibus applicantur, teq; sequuntur, si quando te uolueris tergere: quod plures ueriti, madidas pingui iure manus, in proprijs desiccant uestibus: hinc est illud abdomen, quod in pectoralibus curialium cernis, ut satius sit in stabulis porcorum, quam in curijs comedere dominorum. Nam mensalia illa munda, serica, duplicata, solis principibus seruiunt, & indices mutantur: tua truncis affixa tam diu, ut discerni à mensa possint. Audi nunc cibaria, & fume uoluptatem si potes: nulla tibi alia mactantur animalia quæ boues, capræ, porci, uel ursi, nec ista recetia uel paululum trita, sed postquam foetere coeperunt dispensatores emere solent, nam quo minoris emunt, eo magis furantur. Carnes tuæ frigidæ, bis coctæ immunda insipida, foetentes, fumo & carbonibus plenæ, nullis condimentis, nullis salamentis speciebusq; nullis apparatus. Caulis putridi, rapæ marcentes & miscidæ, legumina semicocta, cicera, pisces, fabis, lentibus, interdum pulueribus atque cineribus mixta. Cæsus raro ad te uenit, aut si uenit, uiuus est, plenus uermibus, undiq; perforatus, situ squalidus, saxo durior, butyrum foetidum, lardumq; rancidum tua ferula condit. Oua tunc apponuntur tibi, cum iam pullos alunt. Pira & poma marida, quæ nisi tu comederis, porcorum esca fuissent: oleum quo tibi excoquuntur ferula, de Lampadibus sumitur, uel Lucernis, cuius foetore fugari serpentes possent: quale illud fuisse credendum est propter quod Romæ cum Bocharè nemo lauare uolebat. Ego magnifico hero meo Caspary Cancellario gratias ago, qui me hac ex sententia immunditiarum detraxit, & ad lautam eius mensam deduxit, quamuis nisi ipse fuisset iam curiarum tædijs renunciaissem. Sed profequar coeptum iter: Pisces tui uel lucij parui, uel carpones, uel haletia. Si natalicium fuerit, poteris & renkam gustare luti in quo iacuit odore foetentem, uel anguillam colubræ cognatam, aut hocce pisces qui apud cloacas urbium nutriuntur. Si quis tibi nobilior piscis apponetur, quadriduanus erit. Panis tuus niger, & adeo durus, ut uix genuinis dentibus frangi queat. Et quamuis eodem precio sæpe niger & albus panis ematur, ne tamen assuecas, semper nigro pascaris. Voluntq; domini assidue inter se ac seruos disparitatem notari, quamuis neq; uoluptati nonnunquam, neq; usui fuerit. Tua insuper ferula eadem sunt, facil eq; in annum quid tibi edendum sit scire poteris, quæ res admodum

admodum uoluptatem diminuit quæ solet uarietatibus irritari. Possent forsitan aliquis hoc tolerare, nisi meliora præ se ferri continuo cerneret, sicut curialibus accidit, qui dum fordidum panem terunt, dumq; in morem equorum uel hordeum uel speltam uorant, aut quas uocant caseatas. Interea domini piscem quem Corsica misit, uel Thauromitanæ rupes: scruentia namq; guttura faciare non sufficiunt nostra flumina, nec maria, dum piscatores proxima quæq; scrutantur retibus, nec piscem sinunt in uicinia crescere: ecce mox alium qui longi laticq; pectoris, nec non squillam defert, asparagis undiq; septam, cuius cauda nedum familiam, sed hospites quoq; si qui affuerunt, conuiuiaq; despiciat: ille murenam adducit ex Sicilia quam inter Scyllam & Charibdim coepit, dum Auster se contineret. Quid accipenseris, turtures, temulas, aut alios pisces enumerare at tinet: quicquid in aquis suauis alitur, ante principem atq; id uel assum, uel oleo uenaphrano, uel uino coctum optimo, inter odoriferas herbas intueberis. Maxima inter pisces tibi inuidia accrescit, nec timor inter carnes, cum ceruum, leporem, aprum, capream, castorea, fascianum, perdicem, gruem, pauonem, oricem, gallinam, turdos, merulas, ficedulos, ardeas, aneres, hædulos, agniculos, cuniculos, asperiolos, & quicquid uolat & quadrupedat saporis egregij, uorantem principem uideas, atq; hæc egregit condita, pulmētarijsq; præparata suauissimis, quæ cum respicis, nihil ex his quæ ante te sunt mordere potes. Sed expectas & ad comitem dicis, ecce iam dabit nobis semiesum leporem, aut aliquid de clunibus apri, iam piscem assum, iam congelatum aromatico iure ad nos mittet: iam pullum gallinacem, iam duas auiculas destinabit, sed euanescit omnis cogitatus tuus, nam curialibus nihil horum porrigitur, nisi fortasse ad cruciatum tuum aliquid socio tibi assidenti mitteretur, quo scires illum te principi chariorem, nonnunquam & tibi tantillum dabitur, non quo te satieris, sed quo magis afficiaris tædio, quam suauis sint epulæ principis, sciens. Panem ante dominum niueum ac molli saligine factum aspicias, ad quem pistandum proprius eligitur, & magno stipendio retinetur artocopus, quem si tangere uolueris, increpatus percutieris, qui panem tui canistri non receperis, nec intactum heri dimiseris. Quod si uer fuerit, & oprato tonitrua cœnas maiores reddiderunt, raduntur tubera terræ, & usq; à Lybia deferuntur Boleti optimi, quales edere solebat Claudius ante illum, in quo Venenum uxor sibi porrexit. Curialibus autem uiles & ancipites fungi ponuntur, & in quibus sæpe mors editur. Poma principis talia sunt, qualia sorores dicuntur Hesperides habuisse, & his solum oblectari potes, tam enim odorifera sunt, ut non solum propinquos, sed longe etiam stantes odore suo perfumant, tangere tamen illa non poteris, aut quouis pacto gustare. Caseus ex Parma Placentiaq; deducitur, sudans, cæcus, pinguis ex ouibus factus, quæ solum serpyllum cum suauissimis herbis depastat sunt. Structorem interea saltantem per domum, & chiro-manta uolanti cultello ante dominum diuersis gestibus leporem, atq; gallinam secantem spectabis, & qui te nihil horum permittit tangere, quibus oblectareris. Quis est qui rebus in istis uoluptatem esse curialibus credat: quis non potius poenam ingentem, cruciatumq; maximum recognoscat: an non similitimum est hoc tormentum illi quod Poetæ finxerunt de Tantalos, qui nec in aquis bibere, nec in pomis edere potest, quauis ad mentum usq; utraq; sibi pertingant: Quid quod in mensa princeps assidue fabulatur, atque tacenda dicendaq; fatur, cum tu nec loqui, nec hircere audeas. Nam si forte mutire presumpseris, aut nutu aliquid significare, quasi casus per plantas educeris foras, ac uel latro, uel fur uocaberis uel adulter. Maxima quæq; domus, ut Iuuenalis ait, seruis est plena superbis. Ille panem magno cum murmure porrigit: ille indignatur, quod se aliquid poscas, & quod se stante recumbas, aut non uident famuli defectum mensæ, aut si uident, negligunt emendare. Sæpe tibi uinum uel panis dederit, nec tamen aliquod istorum poscere audebis. Si uel aquam, ut uinum dones, uel acetum ut piscem mergas, uel sal, ut carnes aspergas unquam petieris, importunus diceris. Enumero tibi sedentium tædia, sed maiora illorum sunt qui stantes seruiunt, & quotiens aliquid mordet ipsi tecum hiant, & aërem solum capiunt, qui solis pascuntur cœnarum reliquijs. Sed accipe molestias alias. Sunt in curia di-

uerſæ dapes, nam raro minus quatuor ferculis coena paratur, at iſta nunquam ut optares ex ordine dabuntur, ſemper quod ultimum uelles, erit primum: cum pane ſatur & uifi plenus dorſo fueris, tunc cibaria meliora porrigentur, ut uel ſtomachatus renuas, uel ad crapulam cum tuo maximo damno comedas. Quod ſi quis caſus meliores epulas initio menſæ conceſſerit, mox ille ex oculis auferentur. Eſt enim magna miniſtris diligentia, ne diutius res precioſiores eſſe in menſa permittant, nam & in ponendo tardiuſculi, & in leuando celerrimi ſunt. Aſpice inſuper in paropſide, quot manus enatant circa carnes, quot cultelli feſtinant, quale periculum illic manum apponere, niſi quis chirothecam ferream receperit. Sicut apud Strigonienſem Archiepiſcopum illum, qui ante praſentem ſecundus fuit, Florentinum quendam feciſſe commemorant. Contigit enim ut nonnunquam alienum quis digitum uel portiuſculam manus acceperit atque momorderit, uel li carnem uel bouis exiſtimans. Menſæ in curijs undique circumdantur edentibus, cibaria ſupra caput tuum & humeros afferuntur, ſæpeque ſuper te ius totum effunditur. Hic te praemit, is raptat, & in faciem tuam uomit, inter ferculum & ferculum magna fit mora, tempusque longum expectando conſumitur, cum interim nec ſpuere, nec ſcreare potes. niſi ſcurrarum numero uelis haberi. Nunquam certa comedendi eſt hora. Si tamen in ipſo menſæ initio non affueris, coena mulctaberis, aut iurgijs afficeris acerbis. Inter hæc nec porros, neque cepæ, neque allium, quia uenenum ab Horatio dicitur, comedere poteris. Nec igitur quæ principes edunt, nam illa tuum uentrem dedignantur, nec quæ ruſtici uorant, quia factorem dominis ingerunt, guſtare permitteris. Craſiſ igitur illis & nullo ſapore conditiſ ueris dapibus. In quibus ſi uoluptas eſſet aliqua, ceſſaret tamen quæ cõtinuæ ſunt, & immutabiles. Nam uoluptas ut Iuuenalis affirmat, rarior uſus cõmendat. At in hiſ rebus tantum deſt ut gaudium aliquod intercedat, ut male iudicare non exiſtimem, qui ſummam in eis miſeriam ſummamque cordis afflictionem poſueris. Sed ſtultum atque imperitum uulgus hæc tædia non animaduertit, ſolumque ſuſpenſas auro ueſtes ac ſublimes reſpicit in equis milites. Et cum opes, argentum, aurum, famulorum cateruas, & ornatum exteriorum intuetur, miſerias interiores nequaquam conſiderat. At Seneca ſumma prudentia uir, Iſti, inquit, quos pro felicibus aſpicias, ſi non qua cernuntur, ſed qua latent uideritis, miſeri ſunt ſordidi, turpes, & ad ſimilitudinem ſuorum parietum extrinſecus culti, quo fit ut curialibus qui propter irritamenta gulæ principibus ſeruiunt, nedum ciues priuatos qui cum iocunda coniuge inter dulces liberos caſte ac parce comedunt, uel rucolas qui medias inter oues caſtaneas molles & mitia poma cum lacte uorantes, nitidi fluminis undas exhauriunt, ſed ipſos quoque qui in crepidinibus petrarum, uel in pontibus, uel ad eccleſiarum ualuas medicant, ſine cunctatione præponam, cum illis nec ex ſententia ſuccedat quod appetunt, nec ſi ſucceſſerit, meliores propterea beatioreſ ue ſiant. Sunt igitur omnes ſtulti, qui ob has cauſas in regium famulatum ſeſe recipiunt. Certe enim cum ab initio dixerimus quosdam eſſe qui tanquam animæ conſulturi regalibus ſe ſe dedunt obſequijs, extimant enim conſulendo regibus, utilitatem reipub. promouendo, pupilli & uiduarum tuendo cauſas, afflictis & inopibus ſuccurrendo, tanto magis Deo placere, quanto maiore tædio iſta peragunt, reſpondendum eſt etiam hiſ, ne qui ſtultiores ſunt alijs, ſapientiores omnibus uideantur. Quamuis neminem adhuc cognouerim, qui non ſuum aliquod temporale commodum apud reges inſectaretur. Fingamus tamen aliquem fore, quem ſola ſalutis animæ ratio mouerit. An ita eſt ut hoc in curia ſibi poſſit obtinere: conſulemus ne nos uiro bono in obſequio, ut ſe Regis immergat. Putabimus ne ſic animam lucreſierit. Mihi hercule non fit ueriſimile in curijs principum, ubi tot uitia regnant, ubi tot irritamenta ab exercitio uirtutum ſubducunt uel uirum aliquem bonum poſſe perſeuerare. Namque ut ſeſſor bonus in equo retrogrado uel calcitro ſo excutietur, dilabeturque tandem, ſic uir bonus & iuſtus apud Reges diſſuet, uel immunitus rerum licentia ac fluxu, & tot immunditijs tum uitiorum, tum hominum circumuetus declinabit à uia, & in ſcopulos ruet uentorum uiribus actus & tempeſtatibus. Quod cum Plato in Athenienſi curia perſpexiſſet, fugere potius ſtatuit, quam inter tot uitiorum inquinamenta morari. Cognofcito igitur teipſum qui ſeq curiam ſtatuis, & an Platone ſis maior, ani-

ior, animaduertito, an uirum plus tibi quam illi ſit ad reſiſtendum malæ conſuetudinis. Oportet in curijs obſequi, omnibus cõmunicare quod habes, ſeruire temporibus, uerſare naturam & regere, nec non teipſum huc & illuc torquere & flectere: cum triſtibus ſæuere, cum remiſiſis iocunde, cum ſenibus grauiter, cum iuuenibus comiter, cum facinoroſis audacter, cum libidinoſis luxurioſe uiuere. Quod niſi feceris, nec magnus in curia, nec diuturnus eſſe poteris. Sed replicabis mihi fortaffe, illum ipſum Platonem quem fugiſſe curiam ſuperius ſcripſi, poſterius tamen ad Dionyſium Siciliæ tyrannum perueniſſe, illique ſeruiſſe. Sic eſt ut ais: Sed uide quid obrigerit, namque uocatus ab illo per doctrinæ ſpeciem, cum tyranni uitia corripuiſſet, tyranni fraude uenundatus eſt. Nec ſolus ex ſapientibus iram principis expertus eſt: nam & Zenonem Philoſophum ſenem admodum Phalaris tyrannus omni cruciatus genere dilacerauit. Anaxagoras nobilis Philoſophus ab Anacreonte Cypriorum Rege occiſus eſt. Boëtius iuſſu Theoderici Regis interiit. Longa mora eſſet ſi, quos uiros bonos necari principes iuſſerint, enumerare uoluerim. Nec mihi quiſpiam uel Moylem, uel Helifeum, uel alium quempiam Philoſophorum commemorauerit, quaſi & ſibi liceat, quod uiris diuinis permiſſum extitit, nec enim cum Regibus illi maſerunt, ſed functi legatione, quam Deus eis mandauerat, abierunt. Solus Ioseph apud Pharaonem moratus eſt, quem ordinatio diuina pro ſalute populi illuc tranſmiſerat, & uenundatio fraterna. Fatebor & Mauricium & Martinum militaſſe ac principibus ſeruiſſe, ſed ille quamprimum Chriſtianus cognitus eſt, cum tota mox legione Thebea truncatus eſt capite: hic ut uir factus eſt, & regia caſtra dimiſit, & in obſequium Dei ſe ſequeſtrauit. Sciebat enim uir ſanctus, quia pupillorum & uiduarum cauſæ ad principes non egrediuntur, quia nunquam apud reges cauſa pauperum defenditur, quia uenalis eſt omnis iuſtitia, quia impudicus eſt omnis ſermo: quia nulla miſericordia, nullus religionis zelus, nulla charitas, ſed inuidia & ambitio tantummodo dominantur. Quibus obſiſtere fortiffimi fuerit, & plus diuina quam humana ſapientia. Et quamuis eſſet Martinus ipſe ſanctiffimus, poſſetque ſua uirtute ſuperare malitiam, amplius tamen malitiam nec per ſe uoluit ſequi, nec alijs imitandam ſuo exemplo demonſtrare. Nec ſaluator noſter Chriſtus interrogatus quid faciendum eſſet ad uitam conſequentiam, uade, dixit, & Regibus ſeruito, ſed uade, inquit, & uende omnia quæ habes & ſequere me, non principem, non regem, ſed me, non curiam, ſed me inquam ſequere. Videas igitur tibi, uir bone, qui propter animam ſequeris curiam, ne propter curiam illam perdas, quia multi ſunt tibi laquei, multa offendiſcula, multæ inſidiæ demonum. Durum eſt ambitionem frenare, auaritiã compescere, inuidiam domare, iram cohibere, luxuriam coartare, dum ſemper inter iſta uerſeris. Si quis tamen à Deo ſibi creditum talentum nouit, uincere ut iſta poſſit, & tantam ſol immaculatus in luto uerſari, ſi poſſit picem tangere, & ab ea non inquinari, ſi poſſit ignem ingredi, & non uri, non illum curiam ſequi prohibeo: nam meritum tanto grandius aſſequetur, quanto periculoſius militauit. Sed perſuaſum eſt mihi neminem eſſe, qui curiæ ſeruido non potius uincatur à uitijs quam uitia uincet. Dociles imitandis, ut Iuuenalis uerba recenſeam, turpibus ac prauis omnes ſumus. In Geneſi quoque diuinum oraculum eſt in hunc modum: Senſus enim & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia. Non ſuaſerim igitur uilli in curijs immorandum, nam & anima, ut dixi, diſcrimini magno ſupponitur, & uita ſæpe ante tempus amittitur: quoniam uel principum deſiderio fauebis, ac ultro ſuis uitijs aridebis, & animam perdidisti: uel increpabis malos mores, accuſabiſque ſcelera, & in te iram principis expetieris. Cyrus Perſarum Rex Arpalo familiari ſuo admodum ante chiaro ob reſprehensum in ſe uitium, filios epulandos in conuiuio dedit. Cambiſes eiſdem ex chariſſimis, qui ſe de ebrietate corripuerat, filium ſagitta tranſfixit. Nec tum mihi Ariſtotelem obijcias ſummum Philoſophum Alexandri Magni caſtra ſequentem, neſcis enim qua uoluptate hoc egerit, & an ſibi libertas fuerit aliter faciendi. At ſecuti ſunt Alexandrum complures alij, Caliſthenes Philoſophus, frater collactaneus, Lyſimachus miles, et Philoſophus inſignis. Caliſthenes dum adorari more Perſico Alexandrum prohibet,

prohibet, truncatis manibus & pedibus, effolis oculis, et auribus amputatis miseram ut
 tam in carcere ducere cogebatur: Cui cum Lyfimachus in remedium erumnarum ue-
 nenum obtulisset, leoni obiectus est. Crito cum Alexandrum Philippi patris laudibus
 detrahentem redarguisset, ab eodem, ut supra retuli, in conuiuio est occisus. Sunt igitur
 stulti meo iudicio, & ut arbitror tuo, Ioannes amatissime, & qui propter superiores cau-
 sas, & qui propter animae lucrum seruitia principis amplectuntur, quoniam uel quod
 quaerunt non inueniunt, uel per uiam spinosam & ancipitem pergunt, cum ad finem quem
 cupiunt tutissimis possunt & quietissimis itineribus proficisci. Effet ergo iam satisfactum
 his quae ab initio proposuimus, possemus iam epistolam claudere. Sed sunt adhuc aliae
 quam plures molestiae curialium, de quibus non erit ab re quam breuiter meminisse. Pli-
 rima inter dormiendum sunt tædia: Saepe in asseribus dormiendum est, in paleis, in lapi-
 dibus, nudoque solo, in uento, in pluuia, in frigoribus. Si plumas fueris affectus, ad pedi-
 culos, pulices, culices, & alias infinitas uel mordentes, uel deterrime foetentes bestiolas
 te prepara, nunquam solus dormies, nisi cum socium cuperes. Linteamina immunda, foe-
 tida, lacerata, & quibus nuperrime pestilentia sunt mortui, tibi dabuntur. Comes ad-
 iungetur scabiosus, qui se tota nocte fricabit: alius tulsitabit: alius foetido flatu te perur-
 gebit. Interdum & leprosus tibi coniacebit. Alius frigidus est, & uestimenta ad se rapit:
 alius febre calidus, & locidem cum omni tegmento supra te iacit, semper uel ille tibi mo-
 lestus erit, uel tu illi uideberis tædiosus: Dormitur frequenter in comuni, ubi uel x. uel xx
 sunt, ubi unus stertit, alter pedit, alius calces iactitat, nunquam ante mediu noctis est silentium.
 Veniunt ebrii dormitum, cofabulantur, garrunt, raptant, rixantur, pugnant, & se inuicem
 caedunt. Surgunt mingentes: saepe apud stabula sunt cubacula tua, & equos fremitantes,
 uel se mordentes audis, nunquam scies ubi iacere debeas, nisi domini dormitum uerint. Sunt
 in diuersis multi aduentus, multi ignoti, & uita curialium plerumque in hospitium publi-
 cis statuitur, ubi continuo fures timendi, uel formidandi sicarij sunt, nec res tuas unquam,
 tam diligenter custodies, quin aliquid detractum reperias, nam ipsi fures in thalamo tuo
 dormient, & te sopito assurgent, resque tuas sub te quoque iacentes eripient. Ad sunt mere-
 trices, ancillae, lenones, ioculatores, iulfores, parasiti, qui iurgia continuo proludunt, rantisque
 clamor exoritur, ut nedum dormire, sed nec qui prope te est loquentem socium intelligere
 queas. Adde loquacitatem eorum qui nocte quam longa est nunquam quiescunt: Absentem
 cantat amicam, ut Flaccus ait, multa prolutus uappa nauta atque uiator, nulla dormienti
 quies datur. Quod si unquam rumores, & alia mala somnus uinceret, ac oculos clau-
 dere coeperis, euestigio reuocaberis, & aliquo casu surgere compelleris: credo te ista mil-
 lies expertum, ideoque sum breuior. Sed alia accipe quae inter hospitandum sunt tædia.
 Marescallus orandus est ac precio conducendus, rogandique serui eius, & alliciendi mune-
 ribus, ut hospitium tibi tolerabile praebent, quod si promiserint, non tamen implebunt, teque
 uel in remotissimis locis, uel in foetidissimis ganeis collocabunt. Interdum & honestum
 locum quem dedit, ut deferas & alteri cedas, minis ac ui coget. Sed esset tolerabile for-
 tasse Marescallo caput inflectere, cuius est officium non inhonestum, at sordidos, homi-
 nes sequi, atque his supplicare & offerre pecuniam, grauissimum est. Nec tamen hoc po-
 tes effugere, nam & coquis, & pistoriibus, & frumentariis, & bladi uinique distributoribus
 humiliare te conuenit, & ipsorum beneuolentiam emere. Quid ostiarium referam? Heu
 quotiens ille ulnas in pectus detrudet tuum: quotiens te pugno, uel calce repellit: quo-
 tiens ubi te uiderit uenientem, portam quae patebat statim recludet: Quotiens te excluso,
 quamuis aurum dederis, uel nimium uel scurram, uel amulum tuum intromittet: quo-
 tiens tibi uel dormire principem, uel in consilio esse, uel aegrotare mentitur: Quid de mo-
 tu castrorum dicam? quis tormenta quae nunc incidunt, possit enumerare: Quanta equo-
 rum est cura? quanta armorum? quod urgent angustiae? Transeunda sunt alta flumi-
 na, pontes ancipites ascendendi. Equitandum in tenebris, in pluuia, in uento, in niuibus,
 in luto, in glacie, in fluminibus, in spinis, in nemoribus, in saxis, in praecipitijs, in abruptis
 collium: inter latrones, inter hostes: nunquam certus est principis recessus, fama nonnun-
 quam. Vagatur in castrum esse castra remouenda, cumque accinctus es uia, mutatur
 opinio,

A opinio: quod si forte imperatus fueris, repente fiet recessus, ibique cum paucis, & sequi pe-
 ne festinanter omnes iubebit, idque tunc potissime cum uel aegrotabis, uel medicinam
 sumperis, uel sanguinem diminueris, at equi, aut famuli tui minus dispositi fuerint. Si
 quis & standi, uel recedendi certitudinem habere uoluerit, ex cauponibus uel meretri-
 cibus melius instruetur quam ex alijs: nunquam quo sit eundem scies, nisi postquam per-
 ueneris. Creditur summa luce Rex abiturus, tuncque omnes in equis expectant, & ad me-
 ridiem usque tam muli quam equi & currus onerati manent, saepeque onera tanquam dece-
 pti deponunt. Cum uero iter arreptum est, in his locis potissime mansio sit, ubi nec uina
 sunt, nec cibaria, nec in quibus recipi queas diuersoria: ubi uero ubertim omnia suppe-
 tunt, nunquam post biduum castra manebunt. Est enim Regibus tedium, quotiens mul-
 titudinem latam audiunt, contra uero ex angustijs afflictionemque plebis solatia suscipi-
 unt. Ideo nonnunquam mille passus proficiscuntur, interdum quinquaginta milia
 passus obambulabunt. Gaudebuntque cum te uel familiarem perdidisse, uel equum ac-
 cipient, uel cum te praecipitatum in flumina, uel frigore obriguisset, uel aestu defecisse co-
 gnouerint, cum ipsi & contra frigus, & contra calorem armati exierint. In castrorum
 praeterea processu quot pressurae sunt: quot calces: quot trusiones: quot casus: quot ir-
 risiones: quot blasphemiae, nunc tuus equus alium cedit, & in te culpa refertur, nunc
 tuus laeditur, & afficeris damno. Litigant inuicem famuli, & in bellum descendunt do-
 mini: interdum seruare ordinem oportet, nusquam cedere loco licet: festinandum est
 cum alij festinant, tardandumque cum alij tardant: nec propter te erit quem uelis amicum,
 nec ad eum, ubi sit, poteris ire. Si quo casu cecideris, nemo te colliget, sed uniuerso
 exercitu calcaberis, & tam tu quam equus in puluerem redigeris. Nunc in locis palu-
 stribus, & in luto castra ponuntur: nunc in arena locoque sterili, ex quo nec lignatum,
 nec aquatum absque magno discrimine progredi queas. Tunc aut aestas erit, & calori-
 bus exureris, cicadis obtunderis, culicibus mordeberis, serpentibus intoxicaberis, foe-
 toribus ac exhalationibus pessimis cruciaberis: aut est hyems, & tecto atque uestibus
 nudus peribis. Quod si tu forsitan euaseris, famuli tamen & equi superesse non pote-
 runt. Adde cum prope sunt hostes maiores molestias: nunc uitandos lapides, nunc sa-
 gittas timendas, nunc fures formidandos, nunc latrones, nunc insultus est faciendus in
 hostes, nunc cauendum est ne hostes ipsi officiant insultantes. In armis edendum est, in
 armis dormiendum, semper in uallo castrorum, in portis excubiae sunt habendae, nun-
 quam hora quietata est: nunquam in pace manere licet, nunquam tubae, nunquam cor-
 nua tacent, nunquam insidiae cessant. Quotiens iter ad muros, uel cum duo concur-
 runt exercitus, quanta trepidatio est: quot clamores: nunc eriguntur machinae: nunc fe-
 runtur tribuli: concurrunt iacula, fodiuntur missilibus scuta: coruscant enses: sub illo e-
 quus occiditur: hic fossus telo ruinae minatur. Illi caput aufertur: huic manus ampu-
 tatur: quidam calcantur inter equos: quidam in foueis iacent exangues: mille facies
 mortis ubique uidentur. Non hic misericordia est, non benignitas, non humanitas. Sed
 ille uir bonus, ille miles egregius, ille fortissimus creditur Imperatori qui plures sua ma-
 nu necauit, qui que cruentum gladium ex plurium uirorum iugulis eduxit. Sunt eque-
 stres pugnae, sunt pedestres, sunt nauales, sunt murales, ubique res sunt horrendae, & facies
 inferni similis, nihil ibi lucrari absque iniuria proximi potes, nec tua sunt quae bellis quaer-
 untur iniustis, ut ferè sunt omnia bella quae inter domesticos fidei committuntur. Per-
 dere autem illic nedum res, sed uitam & animam potes. Nec tute uitare posse bellum
 confidas in quo tuus Rex interfuerit: nemo se mare uitaturum speret, cum Rex nauigauerit:
 aut comitandus Rex est, aut amittendus inter tot tantisque difficultates. Aut
 iuuenis es, & sufferre insolitas res non potes: aut antiquus & deficientibus uiribus,
 nec inedia, nec sitim, nec laborem sustinere uales. Praeterea morbos qui dum sic an-
 gimur, nos aggrediuntur, quibus coacti uel in uia deserimur, uel inter ignotos ple-
 runque diem claudunt, qui domi manentes per multos annos uiuere potuissent. Sed re-
 deamus iam in urbes, simus in amplo spatioque loco, quiescat curia, deerunt ne propte-
 rea cruciatus: an non fient indies noua edicta & constitutiones nouae, quibus ut te co-

aptes, singulis diebus de nouo incipies uiuere. Siue Rex sedeat siue stet, tibi tamen semper erit standum; nec ullam tuis tibijs poteris dare quietem, sed nonnunquam sedens temerarius iudicaberis. Quid uero in stipendijs exigendis, quanta morositas, quantaq; diminutio est: nunquam in tempore datur, nunquam integrum, nunc ad istum, nunc ad illum remitteris, diuersisq; mendacijs eluderis. Multa sunt propter quae Magnifico Caspary Cancellario teneor, sed in hoc quoq; suae magnificentiae sum obnoxius, quia me non patitur, salario meo frustrari, sicut alios uideo, qui suum gemunt fraudari salarium. Nunquam stipendia recipiunt, nisi distributorem donauerint, nec ullus est qui tam clara conuentionis suae capitula faciat, & ad uoluntatem officialium non recipiant interpretationem, qui sunt omnes auri corrosores. Sed iam de necessarijs aliquid dicamus, qui & ipsi curialium tormenta exaugent, nunc hoc, nunc illud impetrari sibi petentes, & siue durum sit siue absurdum quod optant, tamen impetrare te uolunt. Quidam potentes sunt, qui ex gratia principis promouere propinquos possent, sed tales sunt eius consanguinei, ut uel eis benefacere non audeat, uel si audeat, infamiam populi, & indignationem supra se Dei sustineat. Quid quod amorem in se principis nemo uerum assequitur: namq; ut Socrates in eo, quem de regno scripsit libro testatur, Principes neminem nisi inconsulto quodam impetu diligunt. Quod si quem amant, non ut amicum diligunt, inter pares enim amicitia uerfatur, sed eo modo amant, quo & canes & equos diligunt, fructum ut exinde suscipiant. Quid dixi: erraui: certe multo plus equus aut canis quam homo diligitur: mortuo quippe uiro, mox uir alius adest, qui locum defuncti magnis precibus sibi dimitti postulat, at canis uel equi mortui uicem non supplebit alius, nisi uel emptus precio uel gratia. Parum adhuc dixi, cum nedum non dolenda, sed optanda mors tua principis sit, qui diutius seruisti: aut enim pro longis obsequijs, non te remunerauerit, & soluitur obligatio morte tua, dulcedq; suo ex ore sonabit: Ah si mortuus non fuisset homo ille, magis eum muneribus donassem. Aut largitus est tibi plurima quae te mortuo, recuperare se sperat: uix enim hodie diues aliquis moritur, cui principes non succedant. Sed audi iam quot imminet tibi molestiae propter personam principis: raro nedum inter principes, sed inter priuatos quoq; uir bonus reperitur. Cicero in diuinationum libris, si quae rarissime fiunt monstra putanda sunt, inquit, magis monstrum erit uir bonus quam partus mulae. Astipulatur huic sententiae Iuuenalis, qui licet prius dixisset, Rari quippe boni, uix numero sunt totidem quot Thebarum portae uel diuitis hostiam Nilii, postea tamē quasi septem reperiri non possent amplius se restrinxit dicens: Egregium sanctumq; uirum si cerno bimembri, Vt monstrum puero, & miranti sub aratro Piscibus inuentis & foetae comparo mulae. Nec diuina scriptura remissior est: siquidem apud Paulum Prophetam uerba relata sunt: Est autem Deus uerax, omnis homo mendax. Et iterum scriptum est: quia non iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Ac rursus: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Vides ut Oratores ac Poetae cum sacra scriptura concordant: uides ne ut rari boni, mali uero infiniti sunt: Si ergo Rex tuus malus fuerit, dolebis eius infamiam eiusq; uicis cruciaberis: Si avarus est, angeris, quia nec te praemiatur, nec alios benemeritos, & quia plurima negligit, ne sumptum faciat: Si liberalior est, times ne profusione nimia obliuiscatur avarum: Si crudelis, uereris, ne in te tuosq; sauiat: Si pius aegrefers, quia non ulciscitur iniurias. Si audax, pericula reformidas: Si uecors, hostibus inuides, qui sibi semper insultant: Si loquax, multiloquium esse non absq; peccato cognosces: Si tacitus, dicis quia nec amicos, nec seruitores uerbis scit retinere: Si uinolentus, accusas ebrietatem: Si uino non utitur, quia parum sit latus grauaris: Si luxuriae cultor est, doles, quia plurimis iniuriatur: Si foeminas fugit, dicis non esse uirum: Si paucos ad se admittit, displicet tibi inter illos non esse: Si communis est omnibus, irascere quod tam reliquis quam tibi sit familiaris: Si omni ex parte bonus est, quod monstrum fuerit, cum tu sis malus, doles, quia tuis uicis non alludit. Aut si tu quoque sis bonus, quemadmodum est difficile, dolebis principi bono non arridere fortunam, semperq; anxius eris suo statui, aegrotabis cum eo, quoniam non tam filio suo pater afficitur

A citur, quam bono principi bonus seruus. Cui etsi fortuna fauerit nunc mutationem, nunc insidias times, nec dormies unquam, nec uigilabis in pace. Est insuper magna uirorum recreatio mentis secessus, cum se aliquis retrahit in solitarium locum ac uel meditat, uel legit, uel scribit, totumq; se musis praebet, et nunc Platonem, nunc Aristotelem, nunc Tullium, nunc Vergilium, nunc alios doctores iam dudum mortuos, sed fama uiuentes & scriptis alloquitur. Sed hac uoluptate priuati sunt curiales qui semper in ocio sunt, in clamoribus, in tumultibus: si tibi nonnunquam particulam mensae delegeris, in qua uel legas aliquid, uel scribas, mox aliquis instabit qui te uexet. Et si alij cessauerint, non aberit dispensator, qui prope te computum faciat, & quae moueat, nusquam tibi angulus patebit quietus, in quo possis cum Scipione dicere: nunquam minus solus quam cum solus. Oportet te praescis illis sanctisq; uiris carere, atque inter homines uiuere quos rectius bestias omni uirtute carentes appellaueris. Sunt qui dicunt filios suos idcirco principibus tradere, ut mores ediscant, fiantq; uirtute praestantes. Melius dicerent ad intelligendam malitiam turpitudinemq; discendam se filios transmisisse. Sunt enim in curijs uitiosissimi iuuenes, sermones inhonesti: ille luxuriam commendat, ille uoracitatem, nemo de uirtute se iactat, sed aut uirginem uiolasse, aut stuprasse nuptam, aut amulum occidisse, aut rapina sese aliquid nactum gloriabitur, quae scelera sic adolescentes imitantur atque imbibunt, ut nunquam postea dimittant. Nec te putes adolescentem pudicum, sobrium, uerecundum, & bene morigeratum apud principes inuenire: omnes huiusmodi sunt quales magistri: Verum est enim quod Terentius ait: ad peiorem plerumq; partem animum applicari, si quis ad eam rem magistrum fortitus sit improbum, sic natura iubet: uelocius & citius eos corrumpunt exempla mala cum animum magnis autoribus subeunt. Refero maximas Deo grates qui mihi iam uiro sequendi principes animum tradidit, cum iam a parentibus uirtutes aliquas sic acceperam, ut amplius amittere non possem: quod si aliud non est, hoc saltem habeo, quia nonnullas didici literas quarum essem omnino ignarus, si pueritiam meam curia suscepisset. Est enim in curijs principum uitiosum literas nosse, & probri loco ducitur disertus. Est itaque magna literatorum molestia cum se contemni per omnia uiderint, & res maximas ab istis dirigi, ne dicam ego negligi, qui uix inter manus & pedes quot habent digitos norunt. Sed est etiam illiteratis sua turbatio cum uiros in curiam doctos, ac Latine loquentes uenisse uident, quos ipsi nequeunt intelligere. Quid praeterea de conscientia tua dicam, quae semper inquieta est, semperq; te mordet, cum tu te scias multis uitiorum illecebris inquinatum: nullum grauius supplicium, ut Seneca scribit, quam conscientia. Hinc Iuuenalis, cum tamen hos tu euasisse putas, quos diri conscia facti Mens habet attonitos, & surdo uerbere cedit. Occultum quotiens animo tortore flagellum, Poenaeq; tam uehemens, ac multo sauior illis. Quos & caedibus grauis inuenit, & Rhadamantus: nocte dieq; suum gestare in peccatore testem. Sed audi obsecro Ciceronem pro Sexto Roscio, cuius haec, si bene meministi, uerba sunt: sua quemq; fraus, & suus terror maxime uexat: suum quemq; scelus agitat, amentiaq; afficit, malae cogitationes conscientiaq; animi terrent. Haec sunt impijs assiduae domesticaeque furiae, quae diesq; noctesq; poenas parentum a consceleratissimis filijs reputant. Quaeq; te uertis, oblocutiones de Rege, de consiliarijs, de templo fiunt, cum uel nimis subditi grauamur, uel hostes instant, dum curia in choreis est, aut in uenationibus occupata. Nullum inter res mundanas maius, munus est hominibus a Deo concessum, ut Cicero dicit, quam amicitia. At hoc bono tam suauis, tam utili, tam necessario priuati sunt curiales, nam quia uitiosissimi fere sint omnes, non amicitia inter eos esse, sed factio quaedam, & conspiratio potest. Inueniunt nonnulli industrii laboriosi curiales, at in his adumbrata, non expressa sunt signa uirtutum: Videntur quidem liberales, sed rapinam sequuntur. Si sunt casti: ambitiosos inuenies eos atque superbos. Si humiles, ebrijs sunt & nebulones. In nullo uirtus est aliqua quem mille uicia non comitentur. Arduum est in hac hominum colluue uirum amicitia dignum reperire: quod si quis inuentus fuerit bonus, uel Regi non placebit, uel ma

gnatibus, nec eius uti benevolentia poteris: quia non licet in curijs habere commercium inter illos qui non sunt accepti: uidebisque nonnunquam illos quos diligis, & qui tibi sanguine sunt coniuncti ad supplicium rapi: & quamuis difficile sit tacere, cum doleas, nec conqueri poteris, neque hircere. Saepemque cum illo conuersari cogaris, qui tibi, uel patrem, uel matrem occiderit. Si eius conditionis fueris, ut famulatum possis tenere, inueneris seruitores tuos ebrios, gulosos, rixosos, insolentes, immemores, negligentes, inertes, adulteros, homicidas. Si rursus tu alteri famuleris, dominum auarum, quaxulosum, inuidum, temulentum, loquacem reperies. Discurre per omnes curia status quam contenti consiliarij sunt, suis consilijs non acquiescere principes. Quid aiunt Cancellarij cum eorum litera ad honorem Regis, & utilitatem scripta transire non possunt, nisi corrupta & ex bono in malum mutata. Quid magistri curiae & marescalli, dum obedientiam non inueniunt, qui magistri camerae dum eorum computa corripuntur? quid Capellani dum in celebratione diuorum officiorum suspenduntur, quid medici dum negligi sana, & nocua recipi cernunt? quid milites? quid cubicularij, quid tubicines, dum stipendia sibi negantur? quid coqui qui nil parare sine reprobatione possunt? nullus est cui non sint infinita molestiae. Atque ut breuiter dicam, per multas tribulationes intrant iusti in gloriam Dei: curiales uero cum multis cruciatibus acquirere sibi gehennam student. Nihil de clericis & religiosis dixerim, qui cum Ioseph pallium, cum Mattheo Thelonium, cum Ioanne Sindonem, & cum Samaritana cupiditatis hydriam iussi sunt relinquere. Taceo & illos qui necessario & inuiti sequuntur curiam, nam ut Cicero pro Sexto Roscio dicit, quod ego inuitus & necessario facio, nec diu, nec diligenter facere possum. Credo iam me promissioni meae satisfecisse, quia stultos esse probaturum dixi, omnes qui aliam uitam habentes in qua possint se honeste traducere, curiarum molestias sequuntur. Quod cum ita sit relinquamus hoc pelagus in quietum, nosque in aliam uitam redigamus. Namque si pacem cupimus, si otium diligimus, si nobis uiuere uolumus, si salutem animae quaximus, fugienda sunt nobis atria Regum & aulici tumultus, in quibus nec requies, nec bonarum artium exercitatio, nec uirtutis amor aliquis regnat, sed avaritia, tantum libido, crudelitas, crapula, inuidia, & ambitio dominatur, quibus uirtus, qui sit deditus nullo se poterit argumento tueri, quin apud uiros doctos, & malus esse conuincatur & stultus. Vale uir, nisi ex curialibus unus esses, meo iudicio prudens. Pridie Calend. Februarij. Anno salutis M. CCCCLXV. Ex Pruch.

Exponit quo pacto Episcopus Patauenſis Fredericum Caesarem honorauit. Epist. CLXVII.

Aeneas Syluius Imperialis Secretarius, S. P. D. Ioanni Campisio praestanti Philosopho & amico ueraci.

Iubet lex amicitiae omnia inter amicos esse communia, siue modesta, siue iocunda quae contigerunt. Te haec Philosophia iam dudum, & a teneris, ut aiunt, unguiculis edocuit, ideo non agam hoc pluribus, sed ad rem ueniam. Magna mihi per hos dies oblata uoluptas est, ad cuius plenitudinem sola tui praesentia defuit, quae mihi omne gaudium solidius reddidisset. Sed communicabo tibi literis quod uerbis nequeo, quamuis & calamus impotens est omnia referare, audi tamen & uoluptatis meae portunculam recipe. Fui nuper apud Viennam plurimum moestus, quia Caesarem nostrum res tum Ecclesiae, tum imperij timebam negligere. Nam quod dictum & scriptum fuerat de conuentu Nurenbergensi, uidebam quodammodo postergari. Sed aduenerunt mox regia mandata, quae nos sequi Regem iubebant, quoniam is die Iouis IX. Iulij ex Noua ciuitate recesserat iter suum uersus Nurenbergam continuaturus. Letati omnes hoc nuntio sumus. Ego cum magnifico Cancellario Caspare tui amante Regiam Maiestatem biduo sum secutus. Post cum Rex oppidum suum quoddam extra uiam positum uisere uellet, nos Anasum perreximus, ubi olim ecclesia Metropolitana floruit Laureacensis dicta. Fuit enim Laureata urbs admodum insignis in ampla camporum planitie,

A nticie, & super flumen quod etiam Anasum uocitant. Sed postquam Attila Rex Hunorum urbem hanc deleuit, ubi arx erat, oppidum ex nomine fluminis restructum est. Sedes uero Metropolitana in Saltzburgam translata. Hic una nocte confedimus. Postera die cum duo miliaria Teuthonica confecissemus, nemus supra collem transiimus, castellum conspicimus ecclesiae Patauenſis, quod alij Aporum planitierum montem appellant. Ibi praetatus insignis residebat Leonardus episcopus Patauenſis, qui suscepturus Regem illic obuiam uenerat: tu hominem nosti. Nam & hic Viennae fuit cum tu Cardinalem sancti Angeli secutus, Regiam maiestatem, iam annus est, uisitasti: uir elegantis staturae, blandi colloquij, ingenij prudentis ac liberalis, qui primum in Concilio regio locum tenet. Hic ubi ex alta specula Cancellarium uidit aduenientem, Marescallum suum obuiam destinauit, qui nos ad secretam uiam deduceret. In publicis autem diuersorijs praecipuum erat, ne quid uobis uenturaretur, uel ad hominum uel equorum usum. Et quia dispensator Cancellarij praueuerat, iamque popinam armauerat, omnia iussit eripi, nec unum ex familia nostra passus est extra arcem esse, sed equis etiam pabula ministravit, quod ubertim triduo factum est. Venimus igitur ad eius conspectum, postquam hic diuina peregerat, non tam letus Herculem suscepit Euan-der, aut Acestes Anchisen, quam hic nostrum Cancellarium. Nam & illum & nos singulos blando uultu & alacris oculis ad se recepit, modestoque risu quoslibet amplexabatur, ac dulcissimis uerbis consalutabat, & ut quislibet ualeret, percunctabatur: nec nos uti seruos, quod non erat impar, sed ut filios uel fratres pertractabat: nemo, crede mihi, est, Ioannes amantissime, quem unquam uiderim, tam benignus atque humanus in suos hospites, tam magnificus in aedificijs, tam splendidus in conuiujs, tam largus erga personas miserabiles, tam aequus in subditos, tam iustus in omnes, & quam iustum praetatum accepi. Hospitalitatem, magnificentiam, ac liberalitatem ego ipse sum contemplantus. Neque hic, sicut plerique, bona ecclesiae inter necessarios partitur, aut in alios illaudabiles usus conuertit, sed elargitur pauperibus Christi quamplurima. Nec princeps est his in partibus ante cuius ostium plures pascantur inopes. Taceo elemosynas quas clanculum facit. Nam & comitibus & Baronibus nonnullis occulte subuenit, quae rota Fortunae instabilis praecipitauit. Patet praeterea domus eius praclaris semper hospitibus. Et licet ea resistentia quam tibi Albertus Austriae dux fecit, qui postea Rex Ungariae Bohemiae ac Romanorum fuit, in octuaginta milibus aureorum suam ecclesiam damnificauit, hic tamen postea quam pacem nactus est, in aedificijs tum castrorum, tum ecclesiarum reparandis septem & uiginti milia florenorum exposuit. In redimendis autem censibus ac praedijs pignore datis, tria & uiginti milia. Utinam tales praetatos Tridentina sortita fuisset ecclesia. Sed quid ego ista commemoro? sequar quod coepi.

C Erat iam praedictum opiparis epulis appositum: Ascendimus aulam, ibique iuxta fenestram quam leuis aura perflabat confedimus. Primus erat episcopus, secundus Cancellarius, tertius illustris, comes Ortenbergenſis, quartus praepositus Frisingensis, uir & nobili loco natus, & iuris interpres: Sed nec mihi ultimus locus in tam sublimi mensa negatus est: Credo me alienigenam honorare uoluerunt. Nihil lautius illa quadra fuit, nec tam florentes epulas Metellus quaestor Hispaniae dicitur habuisse: nec tam exquisita feracula Crispinus aut Apicius, & alij Romani uorabant. Postquam abrogatis cibarium legibus, praesca seueritas luxu cessit maligno, mos Germanorum est pisces carnibus admiscere, nec felix putatur qui tantum carnibus uescitur. Suauissimi igitur fuerunt pisces apposti, quos tum Danubius propinquus, tum Trauna praeterlabens ministrabat. Nescio quem accipenserem laudant antiqui, quasue murenas. Ego inter edendum saepe recordatus sum eius quem Aristoteles dicit collum gruis optauisse, ut quam maxima ciborum uoluptate perfrueretur. Inter carnes autem ardeam comedimus, turdos, altilis, orices, ceruum, aprum, leporem, omitto reliqua. Nec dum haec legis, saluam in labra deducas, mundatosque dentes lactuca fatiges. Inter alias autem uoluptates iocundissimum erat seruatas per hyemem glacies in feruenti aestu mense apponi, uinaque illis reddi frigidiora. Quid tibi de urbanitate, facetijs, miroque dicendi lepore hu-

ius praefatis potuerim dicere: Sunt nonnulli qui hospites quasi uerecundia coacti uocant, omnemque morsum dinumerant, ac cum agnum lacerari dentibus cernunt, non minus tristantur, quam si propria membra mandarentur. At hic praefatus tunc dolebat, tunc increpabat hospites cum cessare uidebat, nec quod edilia ponerentur, sed quod non esa fuissent querebatur. Quod si, ut dicimus, nobilitat multum frons generosa dapes, quid tunc dicemus cum laeta mensa copiosisque apparatibus & uultus laeti, & uerba gratissima adiunguntur: Postquam uero exempta fames epulis mensaque remotae sunt, ducit nos Pontifex per castrum, locaque singula monstrat, situm ostendit, & quicquid est laudabile in aperto facit. Praebe aures paululum, locum tibi describam, ut cum legeris exhilarari etiam possis. Castellum hoc in ea terra est, quae inter Bauariam & Austriam iacet Marchionatus Anasi. Quidam uolunt hanc esse portionem Austriae, postquam ibi ducatus erectus est. Sedet autem castellum in rupe Traunae cui ab Oriente Austria, & ab Occidente Bauaria: Boream sibi Bohemia praebet, Austrum Syria. Trauna fluuius est mirae perspicuitatis, qui ex Alpibus Syriae praecipitatus quosdam lacus efficit: Exinde per quinque quadraginta milia passuum discurrens, planicemque per amoenam secans: non longe ab hoc castello fertur in Istrum. Habet hic amnis miri saporis pisces, nec scio an alius feratior sit. Scripsi iam tibi cursum eius, qui admodum breuis est: Ius in eo piscandi multorum est. Patauensis ecclesia *xii* habet pisces, quorum quilibet tres ministros secum ducit: Dux Austriae quatuor: Comes de Schaumberg totidem: Dominus Vualle praepositus sancti Floriani, Domini de Trauna & de Lichtenstein totidem, qui pro libitu suo piscantur ac familias suas nutriunt. Praeter hos tamen qui in horum manus pisces adueniunt, ad teloneum huius oppidi quadraginta piscium modij quotannis dicuntur ex his qui ad mensuram uenundantur. Nam grandiusculi numeratim uenduntur. Modius autem permagna mensura est, & ultra quam reputes capax. Quid plura? Nusquam terram aut arenam iuxta hoc flumen effodies, quin aqua inter crescente mox pisces inuenias. Hoc, quemadmodum uides, ad ornamentum castelli locique uoluptatem plurimum conducit. Sed adhibe amplius te mihi totumque intueri melius. Mihi si castrum aliquid detur inhabitandum, ubi ad recreationem uiuere uelim, hoc potissimum placeret. Quid enim est ad plenam laeticiam necessarium quod hic desideraretur. Fateor non esse hic uineta, seu oliueta, non ficus, non cedros, non poma punica, & alia quaedam quae apud Italos habentur copulata. Sed uina hic ex Austria qua gratissima perferuntur amica naturae, gustuque suaui, quae nos in prandio assatim bibimus. Nec ex Aethiis desunt, aut ex Tergesto: quae ubi pecunia est, illuc & uina uehuntur. Quod si desunt racemi, & cum ficibus melones, sunt pira & poma admodum gustui sapida, sunt cerusa multumodi generis. Est aer saluberrimus: Ventulus suauis. Si nudus inceseris, si os aperueris, si uentum ostenderis, & quantumuis flantis aerae per ceperis, nihil exinde laederis. Cum aestus est quantumuis alibi maximus, semper in castris flatus respirat amoenus. Prospectus illinc ad nouem decem uel Theutonica miliaria protenditur. Videtur montes, nemora, fluuij, capi, colles culti, uireta locusta. Hinc Trauna currit, illic Ister prolabitur. Prata quamplurima ridetia, cum tempus fert, circumspectantur. Pomeria circa castella tria sunt: duo altissimis communita foueis, nec actibus omnino nuda, ubi stationes habentur umbracula contra solem aptissima. Si piscari uelis, aquae in oculis sunt. Si aucupari, saepes quamplurimae uiculis refertae circumstant. Si tibi uenatio placet, uix ad mille passus syluae distant, quarum uis ferarum genere plena. Est in colle proximo nemus umbrosissimum altissimis quercubus septum, quod fouea saepe cingit in modum porcij seu leporarij, ubi quamplurimae ferae conclusae sunt. Illic etiam nisi sunt quamplures, quos in arboribus humana diligentia ad hordeorum usum custodit, quae ibi porrectis cibis nutriuntur. In planicie feraces sunt agri, tantum frumentum siliginisque reddentes, ut ex eo quod superest castris munito, facile possit uinum comparari. Haec foris sunt. Nunc arcem ipsam interiorius conspice. Est, ut dixi, super alta rupe constructum castellum ex tribus partibus ex planicie sursum erectum ac sua natura defensum. Pars quarta duplicem habet foueam, pontemque duplicem. Profunditas fouearum altissima est. In hac parte turris est in caelum

A in caelum tendens undique propugnaculis communita. In cuius summitate custos residet, qui cornu tuba perpetue clamitat. Interdum & rusticam musam exagitat. Murus castelli undique duplex est, & in plerisque locis triplex. In medio uero platea est arcularis: Ibi que fons amoenissimus scaturit, ac per fistulas aereas bis sex aquam propinat. Fontis ambitus marmoreus est. Inter columnas medium est tabernaculum quod desuper eminet aereum, mirifice structum, ut Helchanoris opus diiudices, aut Polycleti cuius fabrica trecentis & mille aureis empta est, septem circum proceras ac frondosae ulmi tenduntur in caelum, quae umbram gratissimam reddunt. Coena dum aestus est in cancellis, apud hunc fontem paratur. Pisces ex fluminibus in fonte tanquam in uiuario referuntur, ac dum sedes in prandio, capi pisces & in coquina deferri cernis, quos uel uestigio coctos manducas. Est & alius fons lapideus dulces & perlucidas aquas effundens. Tertius in coquina est, cuius cannulae limphas in quaslibet ollas igni ad motas inferunt. Est praeterea huius castris mirum praerogatum siue consuetudo: ruricolae qui circumhabitant obnoxij sunt quaeuis necessaria ad usum castris praebere, exceptis his quae maiorum habentur sumptum: dant caseum, butyrum, lac, lignum et foenum ad cloacas opportunum: gratis mundant domum, ligna scindunt, discos mensarum exhibent, scutellas & cacabos lauant. Post haec Capellam uidimus ad diuinum cultum perornatam, ubi tres arae consecratae sunt in ambitu superiori, post aulam maiorem habitatio Regi parata erat, ubi haec loca notauit: stuba una tapetibus ornata & attrebatensibus pannis: camera perampla, ubi & lectus aureis ornamentis & apparatu regio relucebat. Ex qua & fenestrae quaedam in capellam praebant intuitum: erat & studiolum perpulchrum. Rursusque alia camera propinqua post habitaculum extra murum castris pontibus sustentatum, undique patulum in occiduum & septentrionem, meridianumque solem respiciens ubi semper aura suaui respirat cum alibi feruidus aestus sentitur. Exinde aditus per pontes in alteram fertur cameram, quae extra murum trabibus sustentata est, & orientem arcuorum & occiduum solem intuetur, quam Marescallus regius inhabitat. Secundum locum dux Sigismundus obtinuit qui & aulam & stubam, & thalamum in minori cultu quam Rex habuit. Ipse sibi Pontifex Cancellarium seruaui, ubi rursus alia mansio suis membris ad usum principis erat ornata Cancellario, perpulchrum thalamum in alta turri & sub eo Vultero Regis consiliario, locum castris qui respicit orientem meridianumque solem, praefectus arcis cum coniuge ac nonnullis nobilibus dominabus occupauit. Nam & ibi mansiones quam plures fuere tum amplae tum decorae, cellaria sub castris perampla, et stabula multa. Inter castellum et flumen Traunam uilla quaedam fuit aperta, quam hic Pontifex breui tempore cinxit & ad incolentium tutelam armauit, atque his in locis Romanorum Regem & Sigismundum Austriae ducem suscepit, honorauit, pauit, atque omnem equitatum peditatumque recreauit. Neque contentus his sumptibus rursus cum rex Linchiam perrexisset, cum Cancellario uiam praeripuit, ac Patauia apud Regiam Maestatem mansit. Est autem Patauia praecleara diuesque ciuitas inter Danubium Euumque sita, quam praefici Caesares ecclesiae traderunt. Danubius ex montibus Sueuiae uenit, unus ex alpibus quae Germaniam ab Italia determinant: atque hoc in loco mixtus Danubio nomen amittit: urbis ipsa in longum tenditur, nec magno negotio formam insulae susciperet, si quis ab Euo foueam in Danubium duceret. Nec unum quingenti passus sunt ex una in alteram aquam. Super uero pons est ligneus qui sexdecim habet arcus, & ciuitatis partem quae trans flumen est ciuitati maiori coniungit. Est & alius pons super Danubium, per quem uia est ad montes qui Bohemiam respiciunt: post hos montes fluuius alius niger admodum perlabitur, qui ex Bohemia ueniens, oppidulum Iudaxorum et tertia Patauia parte diuidens, sub castris praefectus Danubio quasi ex opposito uno se immiscet. Itaque tria flumina uno in loco coniunguntur. Ac propterea locum istum quidam uerbo Italico passum hoc est transitum uocant. Nam & per hunc locum merces Italiae in Bohemiam ferebatur, et superiores Theutonici Austriae uel Vngariae petebant sicut & hodie fieri uidemus: in medio urbis templum est diui Stephani primi martyris huius episcopatus Patroni, egregie ceptum sed nondum perfectum: chorus hic

admodum pulcher ædificatur, sed quia parce nimis tum ciuitas tum capitulum ad fabricam conferebant, Leonardus episcopus magnam pecuniam ad hoc opus dedit. Adeoque iam celeriter ædificatur, ut quadriennio putetur ex integro perfici posse. Apud hoc templum ædes episcopi sunt ad eam partem quæ respicit unum tum capacissime tum splendidissime. In quibus Fridericum Cæsarem ac Sigismundum ducem aptissime collocauit: Esset iam admodum longa epistola si tibi omnes ædium partes uellem describere, si uel Capellæ reliquias sanctas uel aureos pãnos quibus undique muri uestiti erant, ostendere contenderem. Nescio quis princeps non se his ædibus egregie habitare putaret: ego & Regibus & Cæsaribus atque ipsis ecclesiæ Romanæ summis pastoribus commendatissima uel conuenientissima hæc palacia iudicauerim: nisi quis forsitan Hussitarum more nimium sumptuosa hæc sacerdotibus existimauerit: Sed nec hæc solum habitacula Regibus digna sunt: trans Danubium duæ quoque sunt arces episcopi, altera in summo montis cacumine, altera in radicibus apud aquas ubi Danubius & niger Bohemiarum fluius, qui etiam fert uniones, coniunguntur: Est ad sublimiorem arcem grandis ascensus atque difficilis quæ tantum ex uno angulo potest oppugnari. Sed tot ibi munitiones additæ sunt, tam murorum quam fouearum, ut expugnari posse nulla ui hominum uideatur: Ibi & aulae sunt & camerae splendissime quas qui uiderit nec ornatus aliquid nec munitus usquam esse putauerit. At ubi descenderis in arcem quæ infra iacet, ornatum maiorem uidebis: testudinitas cameras & aulas quam plures: lectos ad regium cultum stratos. Mirari ergo potius quam commendare potui. Sunt meo iudicio Theutonici miratiles Mathematici, omnesque gentes in architectura superant. At hic episcopus præcipuus est siue suapte natura in hoc inclinatus, siue peritissimis magistris edoctus. Vidi ego quam plurimas arces tum apud alias gentes: sed & illæ uel ad bellum sustinendum constructæ, uel ad uoluptatem paratæ fuerunt. Has uero Leonardus episcopus ad utramque rem miro artificio coaptauit, ita ut nec ad iocunditatem nec ad tutelam ulterius quicquam desiderent, quæ omnia Cancellario & mihi ostensa fuerunt dum Patauia Regem operiremur. Venit autem Rex die Lunæ, cum Sigismundo duce x. Kalendis Iulias, triduoque mansit, quem Patauiensis, episcopus cum omni familia tam copiose quam splendide paui: nec aliquem uel principem uel priuatum hominem qui curiam sequeretur passus est Patauia obulum exponere, cunctis ipse sumptus quam liberalissime præbuit. Sed qui fuerunt qui uerecundia ducti, nolent fercula petere illis usque in domum ubertim edilia mittebantur & uina, nec potuit aliquis cibum mordere qui non ex Episcopi coquina uenisset. Cum Rex moneret Episcopum ne tantis se sumptibus oneraret, tace, inquit, Rex nolo cum ex hac uita migrauero, patronus meus me arguat Stephanus, qui scit hæc bona sibi per tuos antecessores elargita, dignaque tibi ex illis honorem impendi. Ministri præterea esculenta & poculenta, equorumque pabula tam uoluntarie exhibebant, ut tunc se quam maxime lucrari putarent, cum effusius dispensarent. Ego mi Ioannes non potui dum ista cernebam non letari. Videbar uidere priscos illos & admirabiles uiros quos tantopere commendat antiquitas: sicut de Seneca scribitur Pisonemque Gneo & Cocta, quibus & titulis & fascibus maior fuit donandi gloria. Fortunet Deus hunc præfulem, uitamque cornicis præbeat, & annos Nestoris: sapientiam autem eam sibi usque in finem uitæ præstet, quam modo habet. Nam etsi multos sub se populos tenet & castella ultra triginta possidet, & diocesim ad trecenta milia passuum extensam à Ratispona prope usque in Possonium quod est Vngariæ oppidum regnat, tanta eius tamen est prudentia singularisque uirtus, ut nihil dubium sit sub eius gubernatione præstantissimam hanc ecclesiam tam in spiritualibus quam in temporalibus prosperari. Vale Campis optime, & huius clarissimi uiri laudes reuerentissimo domino tuo, meoque Cardinali Tarentino & ceteris Romanæ curiæ senatoribus exponere, quamuis Tarentinus ipse prælatum hunc & noscat & amet. Ex Patauia x. Kalendis Iulias, Anno

M. CCCCXLIII.

Consulit

Consulit quæ sunt agenda in causa Frisingensis ecclesiæ. Epist. CLXVIII.

Aeneas Syluius Caspari Schlick Cancellario imperiali, S. P. D.

PAuci admodum sunt dies quibus per Casparem sacerdotem nuntium tuum de singulis quoad potui plene scripsi, nec rem Frisingensem aut aliam scripturam dignam prætermisi. Volui namque potius scriptis omnibus longitudine rædiorus, quam prætermisis quibusdam breuitate odiosus esse. Sed aduenit mox germanus tuus Henricus Frisingensis electus, & cum eo simul reuersus Nieperg. Ipse autem electus idcirco huc profectus est, quia literis tuis instructus erat, ut pro oppidorum possessione instaret. Nam & tu Regi ad eam rem scripseras, sed erat adhuc nescius eorum quæ gesta erant: nondum enim literæ meæ ad eum peruenerant quas sibi super his scripseram. Retuli autem ei seriem rerum, & regis responsum mihi datum & sibi scriptum, quo præcepto agnouit electus se frustra profectum huc. Accessit tamen Nieperg tanquam singularem amicum, quo cum in uia sæpe contulerat de negotio: narrauit sibi quæ in causa essent acta conciliumque petijt. Is dixit se uelle Regem alloqui & cuius mentis esset, perscrutari, an mutari sententia posset. Accessitque illi heri cum iam nox ruisset caelo, petijtque utrum in re Frisingensi uellet aliquid agere cum frater Cancellarij adesset. Rex autem iussit mox electum accersiri: quo ueniente surrexit ex cubili & nonnullis passibus obuiam processit: Tum electus dixit se huc uenisse regratiaturum Maiestati Regiæ ex cuius munere promotus esset: supplicaturumque ut possessio daretur in plenitudine gratiæ, & ad hoc se monitum tuis literis inquit. Rex uero habito concilio dixit se iam tibi in hac re rescriptisse teque uocasse, & postquam reuerteris rem hanc absoluendam. Gratias pro responso electus egit, subiunxitque se scire nonnullos uenturos esse etiam uiros magnos qui partem alteram promouerent. Ideoque se supplicem petere nequid in eius præiudicium illis responderetur. Ad hæc dictum est Regiam Maiestatem Cancellarium expectare, nec se uelle in eius absentia aut illo inscio de hac re ad cuiusuis instantiam aliquid agere. Dixeruntque consiliarij, Henrice licet scriptum sit Cancellario ut ueniat, tu tamen sibi rescribito & mittito proprium nuntium omninoque ipsum adhorteris ut quam festinanter ueniat, tum pro rebus huius ecclesiæ Frisingensis, tum pro negotijs regijs in quibus sua præsentia est necessaria. Nam multi casus possunt accidere qui primum nuntium impedirent. Annuit Henricus, mihique dixit bonum esse ut lator præsentium Anderlinus huic se itinere accingeret, quod mihi quoque ex usu uisum est admodum necessarium, quia nescio quam diligentiam habebunt collegæ tui ad mittendum literas. Dum hæc agerentur, uenit ex Romana curia Osiliensis episcopus Prutenus quem nosti, per hunc putabat Henricus bullas suæ promissionis transmissas sicut Ioannes Colner sibi antea scripserat. Accessimus ergo diuersorium eius, percontati sumus an bullas afferret. Is retulit se fuisse ordinatum ut ipse afferret, sed cum expeditio eius longior uideretur, placuisse Romano Pontifici ut tabellarius suus Guido nomine ad te illas deferret: qui cum quindecim diebus eum præcessisset, miratus est non esse nobis traditas bullas, deditque Henrico literas sibi & tibi directas ex Roma Bononiæque transmissas. Quibus apertis cognouimus uerbum eius uerum fuisse, sicut & tu ex ipsis literis agnosces. Nam ipsas tibi cum præsentibus destinamus. Non uero opinamur bullas easdem ad te uel dominum Ioannem Carnial conuolasse. Nam Guido ille ut accepimus ad apostolicos nuntios literas habuit. Quod si sic non est aut Venetijs sunt apud mercatores, aut Guido corruptus aduersarijs eas uendidit, uel sinistra aliud accidit. Tuum est percunctari diligenter, nam maxime expedit has literas haberi in quibus fundatur ius. Nec putat Henricus Australes moueri posse ut castra tradant, nisi ostendantur bullæ. Ideo curet tua Magnificencia, eas omnino secum afferre, si apud Nurenbergam inueniri possunt: alioquin opus erit iterum eas ex curia suscipere. Nunc autem ne mireris quod nuntium proprium destinamus, causas subiungemus. Nam prima est quod Rex sic desiderauit & consiliarij persuaserunt. Secunda est, quia uidemus Regi necessariū esse reditū tuū in multis arduis negotijs, qui referret sibi tede esse cum opus est. Exinde quod uult principis gratiā, is in aduersis seruat. Na

in

in secundis plures inueniuntur seruitores quam sit necesse. Post hæc uidemus instare periculum in ecclesia Frisingensis, nisi ueneris cito. Quod si ueneris bene omnia dirigi posse confidimus, nã et Rex bene affectus est & Niperger adiutor. Magister autem curiæ scripsit in fauorẽ tuũ, & sicut sæpe dicitur præsentia recipit, absentia perdit. Vterius scimus dominũ Treuerensem uenturũ, qui cum sit alter homo quã solebat, nec multũ tibi afficiatur, timemus ne quid in hac re, sicut pro certo intelleximus, aggrediatur, et in alijs quoq; possit tibi obesse. Scis quid uelimus dicere, & quæ aliàs tentata sunt. Dominus etiam alius uocatus est, ut nosti, per alias literas quas neutralitatis amator & Bauarorum fautor non suadebit tibi dari possessionem. Dicit periculum esse, & quod non poterit publice, clam tractabit: nisi fortasse per te sit Nurebergæ persuasus. Accedit ad hæc alius tibi notus, qui & ipse clanculum electo suo fauet, & quamuis nunc absit, cito tamẽ reuertetur: nam in prouinciam non patuit sibi & suis collegis accessus. Itaq; omnibus his ex causis duximus mittendum esse nuntium ut si aliæ literæ negligantur, hæc saltem te comperiant, teq; ad ueniendum inducant, quia nullatenus supersidendum est. Intuere aliud quod ingerit ad scribendum. Allocutus est Henricus quendam regium consiliarium, qui se ostendit sibi affectum. Sed quantũ ex eius dictis comprehendimus, is magno impedimento fuit ad possessionem habendam. Inquit enim nullatenus se regi consultiuam possessionem dare, qui partis uideretur, sed suadere uellet ut omnes custodirentur introitus huius ecclesiæ, & exinde clam subueniretur Henrico ad litem ducendã, do nec per iustitiã terminaretur causa. Sed consiliũ quã perniciosum sit cernis: quasi honestius sit principi seculari bona ecclesiarũ absq; ullo titulo detinere, quã ius habenti concedere. Sed nõ uidet oculatus homo quantũ dedecus rei resuleret, & quantũ infamiæ, & ut per hunc modũ magis se odiosum Bavaris redderet, qui se hostem faceret, & quantis molestijs se subiiceret. Nã castra tenens nũc per conciliũ, nũc per electũ, nunc per principem rogaretur restituere, & interim quoq; bona ecclesiæ dissiparetur. Sed addidit homo consiliũ magis insulsum. Ait enim si castra in manu sint Regis, pro quacũq; parte declaratio fiet, impetraturũ Regem ut Henrico ecclesia conferatur. Quare nescio an aliqua dici stultior possit, nam hoc manifestum est in contrariũ agere. Solet enim, quando sũt declarationes obedientiarũ, illis cõsuli qui sunt in possessione. Et cũ aduersarius iam corpus ecclesiæ & diocœsis in possessione habeat, Henricus nero nihil, quis dubitat meliorem futurã partis aduersæ cõditionem cum iura semper possessionib; faueãt. Voluit insuper ille cõparationẽ facere huius ecclesiæ ad Patauiam, propter quã Albertus multas expensas subiuit, & tandẽ succubuit. Sed non aduertit uir meo iudicio nõ imprudẽs & suo ualde sapiens, ibi Albertũ ei fauisse, qui nullum ius habuit, & se Papæ opposuisse. Nunc Rex habentem ius tuetur, et Papã secum habet concurrentẽ. Post hoc intelligo quosdã esse qui tractare concordia uellent, ut cederet Henricus parti aduersæ cũ aliquibus emolumentis, & spe alterius ecclesiæ, quod tã decet te facere quã famã & nomẽ perdere. Nã cũ grato animo erga te fuerit Eugenius ac domũ tuã hac prouisione decorauerit, et præter omnẽ consuetudinẽ bullas absq; obligatione miserit, quod tamẽ dicere poterit, si eis gratia relicta, cum eius hoste durissimo recõciliaris. Plus hinc ignominiaẽ redidaret quã ex prouisione receptũ sit honoris. Hæc nõ attingo profundius, quia melius me nosti: & cũ hic eris latius hæc agitabimus. Post hæc mittit tibi Henricus procuratoriũ ad resignandum præbendam suã Ratisponensem. Itaq; rogat ut quando illac redeundo transis, capitulum accedas, rogesq; ut aliũ germanum tuũ eligat in canonicũ, et liberans Henricum absolutione statutorum quiescere uelit ut solum Francisci nomine detur pecuniã, quod existimat per te nõ agre impetrari posse qui apud eos dilectionis es et reuerentiæ. De uia uero per quã tibi Rex cõueniendus sit, nõ possumus aliquid certi scribere, sed nobis expeditius uidetur Viennam ut proficiscaris ad Regem. De nouitatibus scripsi in alijs literis omnia. Post illa uenerunt ex finibus Vngariæ Regis Poloniæ & domini Cardinalis epistolæ magnas & felices nouitates referentes: sed aliud Rex, aliud Cardinalis scribit: plus ille, hic castius. Exemplum earum tibi cum his mitto. De Italia nihil est plus noui, nisi qd̄ refert Osilien. cõuentũ habendũ esse inter omnes principes, & comitates Italiae

A Ita Papa & Aragonum Rege inter futuris: sed nondum est de loco conuentum. Id si fiat non parui momenti erit. Nos illis de rebus nihil olfacimus. Vale feliciter & reuertere absq; mora, uiarum discrimina, ut nosti, astute cauendo. Suadet Niperger ut omnino uenias cito, si tuum honorẽ & exaltationem optas. Henricus hodie Viennã uersus pergens à nobis est abiturus. Ex sancto Vito, die V. Ianuarij, Anno domini M. CCCCXLIII.

De cõmendis Politicis & aliquid de Petro Noxetano, Epist. CLXIX.

Ioannes Campisius Aeneae Syluii imperiali Secretario, S. P. D.

L iteras dedisti pridie Idus Octobris ex Vienna ad me perferendas, ego illas Romæ Idibus Nouembris Ioanne nostro Tolner restituyente accepi: habeo gratias humanitati tuæ de tua erga me beneuolentiã, qui uti salutem meam timuisti istinc patriam & meos repetẽtis, ita & sospitati meæ gratulatus es, cum primum ex meis ad te literis accepisti: Senas me sospitem scias aduenisse: res meas fuisse itineri commissas, quod non nisi tua diligentia & Matthæi nostri opera peractum æstimo, imò certum mihi persuadeo, me cogit ut ingentes tibi & illi gratias & quantas ex animo possum agam: et si ex Venetijs nondum de illis quicquã senserim. Scripsisti me parceres tuas apud Insubres attigisse in quo nõ nihil accusaris à te uideor: scripsi causas cur Mediolanum non accesserim: quippe qui sciui Gumfortum apud Romanam curiam cum Eugliño abesse, & item cũ Nauariam non ierim, ratio apud me fuit, & consiliũ non condemnandũ si mihi credis, me excusatum habebis, si minus, doleo te ex mea, quam mihi ascribis, negligentia molestiam ullã accepisse. Tuæ tamẽ humanitatis fuerit et nostræ inter nos ueteris beneuolentiæ et familiaritatis ueniã mihi concedere, etiã si minus, uti uis, in re tua ociosus fui. Desiderium tuum & Politicã Aristotelis conuersa quã primum in tanta locorũ distantia licuerit, assequaris curabo ipsa alia aut alia uia, ut iubes explere: nec me pecuniæ timor afficiet. Utinam non me magis mea (quæ tibi utinam soli nota esset) non me magis inquam sollicitaret aut afficeret egestas: A qua tamen, si me summi Pontificis dicta & heri mei amor & gratia non fallit, magna ex parte leuari puto. Et fortassis ipse de hoc aliquid ex me senties, priusquã hæc literæ hic ad me ascendant. Sed ad rem nostrã uenio: Credidi bene & quod amici & mei officij esset facere, si te prius de precio libri admonerẽ, ut & ipse diligentiam meã in perquirendo libro agnosceres, et ego constantis animi tui liberalitatẽ cernerem. Siquidem istius modi librũ qui meus fuisset habuissem, iam dudũ dono ad te mittere curassem. Proinde ne credideris uoluisse me aut uelle in eo quod mihi tecum sit negotio indemnitate meã consulere. Sed quod ais, si minori precio, quã scripseris haberi nequit, liber id auri cõferre, minus te quã uoluissẽm liberalem ostendis: nã uerbis illis admonerẽ librũ illum quanti minoris emã, quod argumentũ est animi paulo plus ad numeros quã oporteat affecti: ego uero, ut scias q̄ libere in re tua pro usu nostræ familiaritatis agere possum, curabo pro uirib; & ingenio meo ut librũ quã optimum, ita tamen ut me nõ imprudentem emptorẽ iudicare possis. Tolner hoster ita mihi notus est, ut nota magis nulli domus sit sua: & iam cũ eo ea de re locutus sum libro reperto & empto consiliũ capiemus, et quod melius uisum fuerit ut desiderio tuo satisfiat sequemur. De Petro Noxetano nostro, nisi me fallat memoria, scripsi ad te aliquid posterioribus quas nõ dum acceperas, quasq; nunc per Mathiam Campforem accepisse debuisti, qui ad reuerendum dominũ meum legatũ iam diu reuersus est. Quod si nihil scripsi, simile certe, ut scribis, monstri est: nisi forte debilitas oculorũ meorũ id effecerit. Noxetanus noster optime ualet, indies ditior & tamẽ uir melior & magis amicitiaẽ cultor euadens. Heri mortẽ, quã certe humane & grauitè tulit, fert sapienter. Solus uiuit ut idẽ corpore & animo liber. Aedes conductas nõ superbas, sed liberales habet: pueros quoq; & equos quib; eũ Romæ uti necesse est. Quid autẽ officij gerat me rogas, imò quid officiorũ rogare oportuit. Et scriptor apostolicus est & abbreviator: est lector contradictarum: causas nonnumquam sollicitat. Vnde lucra ex his omnibus capit. Est præterea in amicos liberalis, & ociosus, & adeo officiosus, ut inde me conscio, plura iam damna & incommoda receperit, quæ tamen idem nihilipendit. In te uero, me teste, eo perseverat animo quo semper fuit, fortunis tuisq; honoribus tam lætus quã dici à me non potest. Sæpe de te est

est inter nos amicus sermo, saepe te praesentem & consiliorum nostrorum participem fieri optamus, saepe dum à laboribus laxare iuuat animos, quantum inter nostras occupationes licet, fiunt nobis ob tuam absentiam quam continuo recolimus, iocunda solacia. Quod ad te nihil scripserit, tuis epistolis, ut scribis, prouocatus, miror admodum, & apud eum maximam de hoc querelam proponam, etsi forte in nostra taciturnitatis lege confidit. Deinde aduertit quae grauitas de generoso animo: scripsisti qualis fuit Alexandri tui exitus. Item quae de Hanibale quoque breuiter, scite tamen ad te dicta sunt. Vale feliciter, & tibi felicem ac cornicis uitam (qualem Theophrastus moriens & naturam accusans, optauit, quae hominibus tam breuem dedisset) tribuat omnipotens Deus. Post haec Noxetanus noster cum apud fratrem Petrum querelam, quam dixi ex me propositam audisset, multa hilaritate fusus à risu uix finem faciens ac uerba tua iterum atque iterum relegens (ostendi enim illi tuas ad me literas) excusatum apud me fecit, scripturumque omnino ad te pollicitus est, confessus palam binas duntaxat ex te literas accepisse. Vegius tuis prosperis rebus exultans, saluum te ex animo iubet. Idem facit et Iacobus Caluus uenerabilis uir Centes cuius & canonicus Senensis homo, quo natura neque meliorem genuit, neque suauiorum: in cuius pectus animam credo profuissse meam, & ita, ut Aristophanes poeta ait, ex duobus corporibus unam factam esse inter nos animam: Is inquam, salutes tot tibi mittit (placet enim mihi sic apud te loqui) quot sunt auis in corpore pluma. Haec ad te scripsi, modo rebus sic exigentibus, & ut tibi parerem qui iussisti ne legem taciturnitatis nostrae seruarem, & quantum licuerit scribam ad te crebrius, eo tamen pacto ut lex ipsa taciturnitatis firma maneat, quae est ut liceat nobis adinuicem non scribere. Vale iterum & me sine fine, quod etiam atque etiam rogo atque obsecro, commendatum fac magnifico Caspary in eiusque amore & gratia perpetua conferua. Romae Idibus Nouembris, Anno domini M. CCCCXLIII.

Dubitat an uxorem ducat cum sit inops, Epist. CLXX.

Petrus Noxetanus scriptor apostolicus, Aeneae Sylui Poetae & amantissimo fratri, S. P. D.

Cognoui ex literis quasestate decursa per Nicolaum Castellatum ad me dedisti, et item ex his quas noster Campisius ex te nuper recepit, admiratum te fore quod te cum diu tacuerim, idque propterea factum putare uideris, quia uir magnus & diues euaserim, sic enim scribis: ego uero irrideri scriptis huiusmodi mererer, nisi tuus erga me singularis amor mihi foret exploratissimus, nam pro tua in me beneuolentia & charitate maxima, quicquid ad me scribis in bona recipio partem, sit tamen, ut tibi persuasum est, uir magnus & diues essem, non solum literis sed donis quoque te semper uisitare, nec quenquam spernerem, & praesertim quem plurimi facio, atque ut me ipsum colo, amo & obseruo: sed quia conditio mea tam tenuis est ut nec amicis nec mihi prodesse ualeam, taceo nec amicorum aures obtundere audeo, nil praeter uerba offerre ualens. Dum uixit Cardinalis sanctae crucis, cuius memoria nunquam ex me delebitur, spes erat mihi non mediocris, quae tota cum illo cecidit, scriptoria, sicut nosti, & item officium contradictarum, pecunijs emi, quarum pars amicorum fuit mutuo mihi concessa, & eam cum iam restituissem & sperare aliquid ex his officijs cummulare, ecce infelix & inopinatus cardinalis obitus, quo humi prostratus sum: oportet namque proprijs sumptibus me uiuere, & ex sudore manuum mearum: & per Deum immortalem Aenea mi suauissime, hodierna lucra uix alimoniam praebent. Nosti fluctuationes curiae. Si pacata foret ecclesia, & integram dominus noster haberet obedientiam: uiuere ex his officijs possem, scribentes tamen ab ortu ad solis occasum tanquam copiosa. Incumbunt praeterea multa onera, quae non omnes norunt. Pater adhuc uiuit graxus & pauper, qui à me nullo pacto est deserendus. Est & filia quae mihi Florentiae nata est ex puella, quam nunquam cognoscere potui cum esset uirgo, & optimorum: morum nisi promissione data matrimonio: Et licet nec testis adesset nec animus occurreret, urget me tamen conscientia, & praesertim cum iterum grauida sit, et prope partum inhumanum puto eam deserere. Est enim bene nata, honeste nutrita, & omnes bonas partes haberet si adessent opes, sed pauper est. Existi

ma

ma nunc humanissime frater, quibus implicer curis. Equidem ualeo respirare. Quae omnia ad te scribere dimiseram, ne te dolore afficerem. Vt cuique est, non despero tamen, nec desperabo unquam, quia iuuat Deus in se confidentes. Ego te oro saltem mei causa, qui & animo & corpore sum tuus, & ero dum uiuam, parti ut nostrae faueas quantum potes. Poteris autem, si uoles plurimum, nec te poenitebit in posterum. Quo animo erga te sum Campisius noster tibi scribit. Ego tui tunc obliuisci potero, dum moriar, si sensus cum morte pereunt. Senis uidi nobilem & clarissimum patrem tuum, optimum & tibi humanitate & ceteris naturae atque animi dotibus similem, multaque tu ipse, tu ceteri necessarii, quibus abundans obtulerunt, quia me tibi amicum sciebant, fuissetque his usus si necessitas incumbisset. Tu si unquam has partes reperas, quod dii faciant, etiam si uir maximus sis, casulam meam intrare dignaberis, & quod fuerit appositum comedes, siue uxorem ducam, siue ipsa caream. Interea si quid ad me scribis, in mensa medicorum exponi literas iube, & uale optime ex Roma, die XVII. Nouemb. An. M. CCCCXLIII.

Pollicetur suam diligentiam in rebus apud senatum Venetum, Epist. CLXXI.

Andreas Donatus eques Venetus Aeneae Sylui Poetae

doctissimo, S. P. D.

NVperrime literae tuae mihi obsignatae fuerunt, quas libenter perlegi, & eo libentius quo clarius salutem magnifici Caspary concepi, quae mihi prope domum clarissima est: uidi praeterea ex ipsis literis quid de re pecuniaria, quam cum hoc senatu agere habet, ad me scribis, quid tui nuntij uestri huc profecti sapienter attulerint luculentius percepti: Deus quidem mihi testis est, quem animum, quam diligentiam in omnibus commodis eius semper habuerim, habeam, & habiturus sim, cetera praetermittens, modo satisfacere & inseruire possem suae magnificentiae, cui pro eius summa in me beneuolentia, quam magnifico, obnoxius sum, nec me ullus labor grauaret, aut ponderis quantitas, aut uerborum prolatio, quae passim maxima est in repub. ex quibus quandoque aures alienae obtunduntur. Omnia nam in me concurrunt, ad rem ipsam bene & optime conficiendam, quia nisi à me ita magnum fieri possit quo beneuolentiae & dignitatis suae gerere morem mihi satis esset. Sed sicut scit eius magnificentia, quae nouit mores huius reipub. cuius uoluntati maiores et minores succumbunt, sum cuius huius ciuitatis, & quantum & autoritatis & dignitatis locum aliquem teneam, tamen deest mihi potestas aliquid faciendi sine auctoritate & mandato huius senatus, qui regimini omnium praesidet, indulgeat ergo magnificentia sua, si ita sufficienter uotis eius non satisfit, cognoscit enim rerum causas quibus res ipsa differtur: quod tamen differtur non aufertur, semper autem in ea re & ceteris me promptissimum habebit, qui omnem operam, curam, & studium adhibere nunquam desistam: quod reliquum quidem est à nuntijs uestris sententiam, & opinionem meam clarius uisae uocis oraculo senties, quam eius magnificentiae referre poteris, cui me obnoxium commendatum facies. Vale felix ex Venetijs, die XII. Ianuarij, Anno M. CCCCXLIII.

De Politicis Aristotelis & de Regio Poeta & Leonardi Aretini morte, Epist. CLXXII.

Ioannes Campisius Aeneae Sylui poetae doctissimo ac serenissimi do

mini Regis Secretario, S. P. D.

ERam animo nimis perturbato cum mihi hodie mane ad scholas Basilicae principis apostolorum Noxetanus noster literas tuas restituerit, praesente Conte nostro Senensis, unico uita meae & angustiarum mearum solatio atque refugio. Illis lectis non potui hilaris per id temporis non fieri, tum quod ex alijs tuis ex sancto Vito ad uicesimum sextum Decembris ad me literis dubius factus extiteram, ne meae et Noxetani ad te literae minime peruenissent, tum quod propter scripta tua, eum te mihi attulerunt quae semper optime noui, nam & amicitiam tuam solidam esse ostendisti, & libertatem loquendi inter nos, ut libet, constitutam esse probe atque egregie declarasti. Ex ipsa quoque uerborum tuorum copia & facilitate, & rerum pondere, quas nescio an dicam grauius, an ornatius, an potius modo utroque attigisti, exhibitus es mihi rhetor & poeta nobilissimus: dehinc quidem grauis doctissimusque Philosophus, cum iterum atque iterum episto

R r r lam

Iam tuam relegissem quinimo: & unum dico quod forte ridebis, prophetam te certis in locis epistolae tuae de me ipso affirmare possem, quorum locorum prophetiam libenter aperirem, sed omnia tam literis mandare quam coram explicare licebit. Habeo enim, quae, ut uerbo tuo utar, mihi expuenda essent, quae tamen apud Noxetanum non expuere non potero, quo cum officium & omnes horas dicere & licet & iuuat. Nosti enim quam sit in celebrando officio & libens & religiosus. Librum Politicorum, ut alias ad te scripsi Senis inueneram, sed Romae nondum inuenire uenalem potui, et sic non illi inueniendo exactissima diligentia intendere, quod mihi credas uelim. Non est certe Romae illa librorum uenalium copia, quae Florentiae, gentilium praesertim, & horum maxime quorum est noua Aretini tractatio. Tu tamen certe habe me uoti implendi gratia non quieturum, nisi faxim ut librum hunc quam primum licuerit habeas. Et quia difficultimum experior inuenire ueditorem, nec etiam facile est habere, qui illum mihi nisi ad breue commodet, statui scriptorem inuenire qui librum ipsum ueloci manu bona tamen litera transcriptum, Mediolanum mittam ad Sigherium uel Anthonium ut iubes, aut per aliam uiam illum ad te deferri curabo, quemadmodum Ioanni Tolner melius uidebitur. Habeo gratias humanitati tuae qui magna letitia intellexisti, ut scribis, coepisse me spem fortunae melioris. Verum nimis Poeta in postremo sermone fuisti, praesertim cum dixisti te mihi minus sperare. De Noxetano nostro sic est ut scripsi, non muto sententiam: quanquam non illis est fortunis aut honoribus, quibus eum dignum censeo. Tu recte, potissime locum illum de ipso, facisimque attigisti. Verum ut uerius de homine amicitissimo nostro accipias, ego ei si dixerim me non mutare, uolo tamen moderari sententiam, nam non est res sua tam ampla quantum forte ipse superioribus ad te literis scripsi, uel tu ex eisdem accepisti: etsi, ut affirmasti, pueros & equos pascit, nam neque sunt hoc tempore in curia huiusmodi lucra, sed abundantia, ut aiunt, cordis locutus sum. Caluui nostrum tui nomine refalutasti, ut iussisti. Fuit illi refalutatio iocundissima, & gratias habet ingentes, & tuum se esse professus est. Contes noster quam iocunde literas tuas totas legerit, & de te quam uide audiuerit, quantoque in sermone de te fuerimus, non est ut ultra tibi aperiam quandoquidem iam tibi per me cognitum extat, unam esse illius & meam, more Aristophanis animam. Vegij nostri fortuna si ad eum spectes, aut admodum tenuis est, aut nulla: si ad tempora nostra quibus uere ut scribis, dicere possumus, exuris intactam Paridi nisi uadat Agamenem, eam uel magnam dices uel minimam. Nam praeter id quod sacras summi Pontificis aedes et quadram colit, Datarius est: quod minus tamen haud est illi lucrosum uolenti se, quod constanter facit, bonum uirum conseruare. Quae res facit, ut ex eo officio neque ditior, neque diues fiat, emolumenti tamen aliquid habet quod abbreviator est, & nouissime sancti Petri in urbe canonicus factus extitit. Haec, ut dixi, ad hominem parua sunt, uerum tamen ut maiora sint quam quae ipse post tot & tantos, tamque uarios tot annorum labores, mereri potuerim, qui nihil certe praeter dedecus & rerum omnium, quibus reliquam uitam tueri possim, tenuitatem ne dicam indigentiam, possideo: Quo nemo certe est Philosophior, si modo Philosophi est honorum externorum omnino nihil habere. Ex his et ex principio epistolae ubi me fuisse animo nimis perturbato affirmasti, scio negaueris me Philosophum & recte. Nam etsi sapientum amator sim, & mihi placeat ipsa sapientia, & Philosophorum studia me aliquando delectarint, ac delectarent si mihi adessent facultates, tantum tamen abest ut me Philosophum censei ab ullo, abs te etiam, uelim ut nihil a me magis sit alienum. Neque illam Stoicorum aut Peripateticorum sapientiam attigisse me ulla ex parte experior, ut uel nulla, quod Stoicorum est, uel moderata, quod Peripateticorum, animi perturbatio mentem attingat. Sum enim de numero mortalium, quorum, ut quidam Poeta apud Ciceronem inquit, Nemo est quem non attingat egestas, morbusque. De rebus Legati & exercitus Pannonum in Turcos iocundissime legi. Tamen illa uobis iamdiu uetera sunt, quae de euestione Sophiae ciuitatis in cineres, noua certa accepimus, apud quos & fama est, sed nondum certa: captam esse Andrinopolim primam citra mare magni Turci sedem: captum quoque & eius filium, ac ipsos Turcos adeo in fugam esse conuersos, ut finem nondum

faciam.

A faciant fugendi. De quibus rebus iam apud uos nunc fortassis idem rumor, ut ita dicam, uolitat, Noxetanus ad te scribit. Vale Romae die septima Februarii, Anno M. DCCC XLIII. Haec iam diu scripta & ad te ferenda fuerunt. Verum comperi ex Ioanne Tolner nuntium iam reuertisse. Unde effectum est ut postea usque in hanc diem tabellarium non habuerim cui has committere potuerim. Interea uero temporis cum librum Politicorum uenalem nullo modo reperirem, tamen multorum & maxime librariorum aures obtulerim, uix inuenire licuit qui librum mihi commodatum faceret nisi ad ualde paucos dies: decreui ut librum ipsum Politicorum potius habeas, qualemcumque ipsum habere possum et id quam cito, quam nimium differendo expectationem tuam uehementem & honestissimam offenderem. Itaque a Cardinali de Columna exemplar habui & scriptorem satis eruditum inueni qui celeriter, ut fidem dedit, hoc opus absoluet, absolutum curabo adiutore Tolner, qui nuntios patriae nouit, & mores, ut quam primum illud habeas. Erit autem liber hic in papyro propterea quod scriptorem nondum habere potui, qui in pergameno ipsum scriberet ea litera & eo tempore quo conueniret & oporteret. Nam ut dixi, non possum diu exemplar tenere. Scriptum ergo mittam, & deinde si malueris alium pulchriorem habere quam munus meum exiguum tenet, faciam ut iusseris. Sed reuera nihil mentior, dum tibi, quas dixi in hac re difficultates, praedico. Ut autem non ignores quibus in finibus me mea teneant facta, fui haecenus nauigans inter spem & metum fortunae melioris. Verum nunc quadriduo spes redire cepit, et quidem paulo maior quam adhuc apud me fuerit. Nam cum pro me fortuna rogaretur, audiui ammoras esse seras, & talia sunt responsa ut credi possit, me posse certius quam antea sperare. Sed uale. Nam dum tecum libenter loquor, inepte, ineptius, ineptissime, tibi homini aptissimo scribo. Verum dabis familiaritati nostrae & meae de te fidentiae ueniam. Romae secundo Martij. Scriptor iam dimidium librum Politicorum scripsit, cum absolutus fuerit, Tolner noster uir certe bonus curam habebit illum ad te per nuntium fidum transmittendi. Vale. Datum ut supra. Clausis iam literis meis & illis iam nostro Tolnero destinatis, qui illas ad te deferri curaret, redditae fuerunt mihi literae tuae datae in Labaco Vindelico, ut scribis, oppido xviii. Februarii. Quod de libris Politicorum Aristotelis scire optas, ex literis meis praesentibus intelliges. Ex hac schedula mortem Leonardi accipies Aretini, & in eius officij locum susceptum esse Pogium apud illam Florentinorum Democratiam. Placuit mihi & bene a te factum est, quod de receptis bullis ecclesiae Frisingensis, & de futuro optimo imperialis Cancellarij animo, cum id rediens rescierit, aliquid grauer certe scripsisti, laudata etiam summi Pontificis & sacri senatus liberalitate. Fui itaque in ea apud dominum meum. Is te uehementer de multis laudauit, & cupere se dixit re ipsa ostendere quam sit plurimum uirtuti tuae affectus, & quam grato erat animo quod illum constanter amas. Quare si quicquid ex eo cupis, fac ut sciat, inuenies te apud eum non paruum neque postremum locum tenere. Et, quoniam iubes, cauebo summopere pro uirib. ne legem nostrae taciturnitatis obseruare, praesertim cum sciam te multum hanc abiecessisse, cur a me seruari non debeat. Vale. Datum Romae feria tertia post diem Palmarum, quae die literas tuas accepi. Ex Conte nostro infinitas & gratias & salutes habe. Apud Vegium nondum fui. Ad Noxetanum nostrum nunc pergo, ut ab eo literas ad te capiam, si paratas habuerit, quas cum his meis ad te mittam. Vale iterum. Non potest non prodesse mihi cum ad me scripseris, ut in literis tuis aliquid adicias uerborum, quibus ueluti calcaribus quibusdam herus meus ad mihi beneficiendum urgeri a te uelle uideatur, cui optimo sit erga me animo. Vale ut supra.

Fadus inter Venetos & duces Mediolani factum esse, Epist. CLXXIII.

Iacobus de Arziboldus doctor, Aeneae Sylui Poetae singularis amico, S. P. D.

Gratissimum fuit nuper ex tuis intellexisse literis, te esse sospitem, & eo dignitatis gradu proiectum esse, quo serenissimus dominus noster Romanorum Rex dignum te officio Secretarij iudicauit. Et recte quidem, ut caetera omnia pro summa sua prudentia, siue fidem, siue doctrinam, siue multarum & maximarum rerum experi-

Rrr 2 entiam

entiam fuerit contemplatus. Ego certe ita hoc augmento tuæ dignitatis gaudeo, ac si eodem mecum parente genitus esses, quando quidem ex ipso præsertim tempore unâ uientes familiaritatem & beneuolentiâ diutina consuetudine & honestis autoribus habuimus. Te semper Germani fratris loco dilexi: Potes igitur summa confidentia omni opera mea, ubicunq; sensuram illam cognoueris ad augmentum aut cōseruationem rei uel honoris tui, non minus uti, quam fratre & optimo amico faceres. Ego quod de præpositura mihi addidisti onus, libens et amplector, et ad exitum usq; perducam, uires aut ingenium modo non defuerint. Interim curabo ea sarcina quæ reliquias quasdam meæ legationis habet, me explicare. Dehinc quicquid fieri poterit, quid uel factu fuerit opus, te meis reddam certiores literis. Vale & ubi aliquid ori fuerit, si res dignæ occurrerint, quas diutim cumulatior es euenturas confido, fac me participem. Ego quid scribam nunc nihil aliud dignum habeo, quam esse Deo iuuante inter illustrissimum dominum meum et ducem illustrem ligam factam, non reconciliationis modo, omnium præteritarum iniuriarum rubiginem extergentem, sed societatem, amicitiam, & quod ipse ego desperabam, talem animorum unitatem, ut unius incommoda ab alterius damnis secerni non possint, Vale ex Mediolano, die XIII. Octobris, Anno M. CCCCXLIII.

Dolet de amici absentia, Epist. CLXXIII.

Caspar Nouariensis, S. P. D. Aeneae Sylui præceptoris suo.

Nihil literis meis præter quam singularem quandam dilectionem, quâ in te habeo significare studeo. Intellexi tamen profecto, ut opinor, iam dudum me tibi illam habere tamen nullo effectu indicauerim. Sed quid res mea atq; conditio usq; in hanc diem effici passa fuit, ut effectu ipso uoluntate meam patefacerem, solum hoc mihi de te permissum fuit, ut ad te nunquam uenirem quin doctor abirem. Idcirco te summo pere accedere sæpius conabar, & id mihi opere precium fuit, tuo quoq; frui consilio usq; oblectatus sum, & me, ut ita dixerim, te magistro uerificatorem puto. Nec quidē recessum tuum uidere mihi facile fuit, qui & consilio & re ipsa proderas. Nepe ut præsens mentis meæ suauitū eras, ita absens tristitia factus es. Atq; ut Comici nostri uerbis utar, Haud uerum est quod uulgo dici solet, diem adimere a graditudine homini. Nā mihi quotidie nō de filio, ut ipse ait, sed de te magistro ac patre integrasceit dolor. Vnū tamen est quod mentem meā lætatur, tui uidelicet status augmentū, quod incōmodo meo interdū aequi paro, et in ipso meæ mentis arcano tibi stationē facio: Mecum taliter manducas et bibis. Et quoniam de tuis uersibus, quos indies suauiores facis, nullus ad me uenit, expedit me quādoque, q̄s feceris, fingere, & inde tanquā tu ipse eos feceris, gaudere. Nouissime aut unā illam eglogam feci, in qua Martinū Gallum Felicianū consecrariū tuum tecum altercantem merito quidē introduxi. Illū quidem post te in magistrū meū assumpserā, illoq; pauculos dies potitus sum, qui cōfessim cum Felice nostro ab hac urbe decessit. Stephan. dein de auunculū meum altercationis nostræ iudicē statui. Et id duas ob causas factū est: Prima equidem ut nec ipse arbitraref memoriā eius apud me prorsus perisse, siue uisē effectam esse. Alter uero ut illos uersiculos non tanquā a me, sed a discipulo tuo editos, corrigeret, priusquā in alienas partes diuulgarentur. Habes nūc omnem usque a principio causam, quare hæc condita sit in hunc modū. Vale ut opto, et me ama, ut soles, atque age ut non diu responsum expectem. Si quid tibi quod rei meæ euenire iudices, euenierit, mei memineris quæso. Cupio quidem tecum esse. Iterum uale ex Basilea.

Grates refert de promotione, & reddit certiores de munere & literis non presentatis, Epist. CLXXV.

Bartholomæus episcopus Cornetanus, S. P. D. Aeneae Sylui Prothonotario.

Iocundissimis literis tuis, uir clarissime, quib. generosi militis ac tua opera me assumptum esse ad consiliarium Cæsaris nuntiabas, a duobus mensibus responderam per alias superiores meas literas, quas si habueris lætor. Cognosces enim quantam ex eo mihi iocunditate attuleris: uidebis & gratias quas huiuscæ rei nobis cooperantibus offerebam, ob hoc insigne munus quod nostri, quanto ego cum studio flagitarim, dū unā essemus in Germania apud Regē. Post hoc nullis alteris tuis literis quicquā de te concepi,

Acepi, nisi quemadmodū enunciat Peregallus noster te ualere, & apud eum Cæsarem indies pluris existimari, et ad utrūq; Cancellariam in protonotariū iussu regio assumptū. Quo de gratulor tibi cupioq; ut indies feliciores successus de te sentiam. Vnde nec hoc meum desiderium frustra sit, stude precor semper ut Cæsareis rebus intentus sis; ac illi continuo morem geras. Quod si effeceris, crede mihi melius secundaberis, & eos omnes q̄s tibi amicos habes lætos & periocundos efficies. Verum ut ad rem meā regrediar, uereor ne literas super cōsiliariatu, quas ex literis Iacobi ad me nuperrime obsignatis intelligo, fuisse traditas Vuilhelmo de Cōstātia, ut illas aut ad me mitteret, aut daret, ob ipsius amiserim fortasse portitoris inuidiam, cum nunquā eas ad me miserit, & quod me magis ex cruciat, nec mittet ex causis quas tu tecum ipse coniectaberis. Nam ipse apud Constantiensem, episcopum & nos abnegauit. Intelligis iam quid in ea re actū sit, & nisi tu iterū iuueris priuabor munere hoc ingenti. Quare uelim, sicq; oro te, ut eas literas unā cum Iacobo, cui scribo, renouari cures, quod facile impetrabis. Et cum domū ad me mittes, secretiori modo ad manus hominis boni assignari mandabis, nec usquā hoc ingens obsequiū obliterabit tempora nec ætates. Nulla ex regionibus Italicis altera noua apud nos sunt, quæ ad te scribam, nisi Venetos & Florentinos parare maritimas & terrestres copias quam ingentes. Rursus apud Pont. Max. dux practica sunt Serenissimi Regis Aragonū, pro quo ad mensem hic fuit Reuerendissimus Nicænus ac illustris comitis Francisci nuncius, a quo missus est Thomās Reatinus, quē noscō, & eum uidisti apud Cæsarem: quos tractatus & practicas Pōtifex noster ex animo et corde cōplectitur, ut ex utrauis harum quā bene sperem, & quemadmodū res ipsa succedet, etiā post intelliges. Rei Iacobi nō secus quā meæ intentus sum, & ei scribo ubere. A quo scire ualebis omnia, aspiciasq; ex bullis desuper cōfectis. Scito tamen Peregallū nostrum pro minuta & grossa primæ literæ dedisse pecunias. Sæpius ac sæpius me cōmendatū faciās Cæsari, & iterato gratias pro consiliariatu suæ Maiestati reddes nomine meo, cui ero obseruatissimus, & generosissimi nominis sui prædicator indefessus. Itidē & facies apud Reuerendū patrem meum Chimersem. Et tu uale ac amorē nostrū & amicitiam obserua corde. Vale iterum ex Clausano.

Gratulatur de scripto sermone herusco, & pollice tur promouere ipsum, Epist. CLXXVI.

Iulianus Cardinalis sancti Angeli Apostolicæ sedis legatus, doctissimo uiro domino Aeneae Sylui de Senis amico charissimo, serenissimodomi

Regis Romanorum Secretario, S. P. D.

Optime Aenea, non minus iuuat me uidere epistolam tuam herusco sermone conscriptam, quā si Latina fuisset. Et cum rara sæpe delectent, quia diu huiusmodi literis non uidi, delectatus sum in eis non parum. Multumq; diligenter cōmissa mihi facis negotia magnifici Cancellarij. Recte agis & debito tuo facis satis: Dignus enim est pro meritis suis ut & tu & omnes alij res eius cordi habeatis, & eas totis promoueatibus uiribus. Quantum autem ad personam meam attinet, id minime necesse erat. Cum enim eum ut fratrem diligam, negotia eius mea esse existimo, & mea sponte sine hortatu cuiuspiam illa curare merito debeo. Quod si huius regni negotia in meliori essent statu, & maior esset obedientia erga illos quibus seruitur, plus ipsi Cancellario facere possem. Et quia tibi super his plene scribo, & tibi innotescunt omnia, non opus est ea ut repetā. Certum enim facito, quod nihil est tam grande quod pro ipso & eius honore non facerem; non secus quā si meus germanus esset. Vale fideliter. Datum Budæ.

Acceptat Antonium Luscum dono mittendum; Epist. CLXXVII.

Aeneas Syluius, S. P. D. Francisco de Fuste theologo & oratori optimo.

Antonium Luscum super orationes Ciceronis quantum desiderauerim Basileæ dum essemus, intellexisti, quem etiā manu mea transcribere statuerā, si otium fuisset. Sed obstitit repetinus meus recessus. Postea curauit ut per alium mihi rescriberetur. Id quoq; negatum est, quia librarius nusquā apud nos peritus inuētus est, qui hoc opus recte absoluere posset. Nuper uero scripsit ad me Peregallus, uelle te meæ auiditate satisfacere, librumq; mihi dono mittere. Quā oblationem si corā te essem, non auderē suscipere: graue enim homini prudētī ab his donari, de quibus nihil se meritum putet.

ter. Verū quia epistola, ut Cicero dicit, nō erubescit, absens acceptabo quā renuissimam praesens: Nec uerebor à te per literas recipere, quā maxime cupio, & aliter habere nō possum: Nec timebo ne sustinere tua uel innumerabilia in me beneficia possim. Et quia animi est ingenui cui multū debeas eisdē plurimū uelle debere, amplector libēs tuū munus quā apud me pignus erit perpetuū amicitiae charitatisque nostrae. Tu si ex me aliquid uolueris quod possim praestare, nunquā frustra postulabis. Noua quae apud nos sunt ex Peregallo cognosces, quae uolo tibi omnia communicare. Vale optime, & Reuerēdissimo dño nostro cōmuni, ac magistro Andreae si quādo mei memor est me totū dede. Ex Viēna Kal. Iul. M. CCCXLIII.

Hortatur ad rescribendum, Epist. CLXXVIII.

Richardus Valentinus scriptor Apostolicus Aeneae Syluii
amicooptimo, S. P. D.

Tanta est uis amoris in te mei, ut iterū ad te scribere cogar. Quā tamē perlibenter facio, quanquā tu ad me nunquā scripseris, uel meis literis ppulsatus, uel tuo nutu motus, postquā & honore & dignitate & emolumentis amplius es decoratus. Cui nō equidem inuideo, sed cōgratulor potius felicitati tuae. Precor autē si aliquādo per ortū licet saltem tua manu ad me scribas, ne inter nos pbari uideatur, quā nostra in patria uulgatū est. Remotus ab oculis, remotus à corde. Reuerēdissimus Patriarcha Aquilegen. qui me suū cōmentale & Secretariū fecit, hinc breui est recessurus ad Serenitatē Roman. Regis recta uia primo, ac deinde in regnum Poloniae ac Vngariae profecturus, functurusque ibi dem legatione sua. Requiratque me aut una secum abeam, aut pro quibusdam eius negotijs Mediolanum accedam. Quam profectioem arripiam, nondum decretum est. Cum dominatione eius libentius irem ut in tuum complexum ueniā. Attamē ubiuis gentium fuero; tibi penitus deditus sum. Ex Basilea XXI. Aprilis, Anno M. CCCXLIII.

De utilitate litterarum, Epist. CLXXIX.

Gregorius Lollius Senensis, S. P. D. Aeneae Syluii patrueli suo.

Heronymi uetus admodū sententia est probatissima, literarū inter ceteras hāc esse utilitatē, ut absentes praesentes faciāt. Preclare quidē: Nā ad absentes his loquimur, uel demus trāsmarinos, animique nostri cogitatio sine uoce, notariū picturis atque lineamentis denuntiatur, quo certe utilius quicquid aut humano generi antiquius non facile inuestigari posset. Verum cū huiusmodi uicissim perfrui possumus utilitate, ut alterius fortunae cōscij leremur, altero tantū satis habes, te scilicet uirū huius praerogatiuae participē. Est id quidē mihi charū, sed multo charius si alternas mutuasque exaraueris, ut & tuas dū legerem, te alloquerer, tuisque pictas notulas digitis parentum oculis offerrem, qui tantopere obseruauit, ut filium, tum ut pium decet. De his haec tenus. Vale ex Senis.

Laudat Fridericum Caesarem, Epist. CLXXX.

Franciscus de Picciopalsis Dei gratia sanctae Mediolanen. ecclesiae praesul,

Ornatissimo uiro domino Aeneae Syluii Poetae Laureato, S. P. D.

Ingenti uoluptate & gaudio, eloquentissime Aenea mi, in Christi charitate dilectissimi me, afficit me epistola tua data in Felckirchen Nonis Decēbris, mihi reddita Idibus eiusdem, cum recensioe ueterum, tum pro more inter nos mutuarū scriptioe, tum ipsa serie contentorum. Cumque pro lepore stili, serie, ac facultate dicendi, & extimatione quā de te facimus, proque cordiali erga te amore nostro tua scripta semper legerim, nō minus auide quā libenter, etiā ubi fortasse nō quādoque responderim, hic maxime nūc quando quidem intelligā, operāte diuina gratia, eo te loci euectū, ubi sicut uirtutē cōscendisti, ita poteris ipsa uirtutis uia, pficere plurimū ad reipublicae Ecclesiaeque pacē, gloriosissimo que principi, nō modo tuo, uerū & uniuersorū, ac plurimis, tibi que ipsi & honori tuo conferre nō modicū. Atque quoniam te nouimus, tuūque ingeniū, desideratque, nō te superuacuo exhortamur, ac pro ista translatione tua & animi dispositione cōgratulamur. Iterū atque iterū collatēmur tibi, cui cōcessum est ex loco & officij dignitate, ut te ualeas demonstrare, si quae dabis operā fideliter et prudēter, spero, expeto et expecto. Animo enim ratione desopfito & diligēter ad bona uadenti omnia prospere cedūt. Iusta namque desideria diuina semper pietas comitatur. Age itaque & perseuera feliciter, ut magno cepisti principio.

Exerce

A Exerce pietatem, quae secundum Apostolum ad omnia utilē promissionem habet uitae quae nunc est, & futurae, ut assequaris laureā ueram, scilicet coronā iustitiae & aeternitatis. Dicas & cum Apostolo ad Festū. Non insano optime Feste, sed ueritatis & sobrietatis uerba eloquor. Ad quae maximū incitamentū tibi & homini Christiano & literato corona laurea quā assumpsisti uel accepisti. Ego uero deinceps crebriores expecto literas tuas, rerum indices, tuisque successus, neque tardus ero in reddēdo meas, dūmodo intelligam ad te posse deferri. Nunc enim ad fortunam scribo, ideoque tardius quā debueram. Non facile enim producuntur incerta, & fortassis etiam multo serius ad te perueniūt, licet uarijs & multiplicatis literis enitāmur, ut uel saltem huiusmodi rescriptionum nostrarum quicquā reddatur quandoque tibi. Nam sicut ambiguitas frustrandī laboris reddit hominem pigriorem, ita per diligentiam superetur necesse sit. Et quidem libenter scribo, & scripuitabo intelligens & considerans, tum ex epistola tua, tum ex alijs conditionem dotis tam naturae quā uirtutis, & sacratissimam augustissimamque intentionem Caesaris nostri praesentis, qui uelut nouū quoddam sydus emicuit, hac tempestate necessarii, ut speremus, uelut Augustus illi suo seculo pacem reddidit, & fundauit, sic istum suo. Ego quidē ita mihi suadeo non incerta spei ratione. Est enim, ut in primis audio, princeps iste Catholicus, & pius, aetate florida, quam sapientia, grauitas, & uitae integritas comitantur. Cui sunt enim sensus hominis, & aetas senectutis, uita immaculata. Corpore strenuus uergetusque & robustus, aptus & patiens ad labores, fortis constansque animi, sobrietatis cultor praecipuus. Cum enim ut scribit in Sapientia, sobrietas doceat prudentiam, & iustitiam, & uirtutē quibus, utilius nihil est in uita hominis, attēde quae praemittit sobrietatē quae huic principi maxime insita est, ceterae subnexae sunt uirtutes. Et Cato ingebat, nō legisse, neque uidisse hominē sobriū inuadentē rempublicā praeter Caesarē. Audio & hūc nostrum principē obseruātissimū ac parcissimū ita esse temporis, & utilē locatorem, ut ne quidē punctū terat, quod potissime parat sobrietas. Estque memor sapientis: Nihil enim praeciosius tempore, quod nec auro, nec ulla potentia redimī potest elapsū: Solutusque sapiēs eo scit uti, & in suam redigere potestatem, & efficere quaecumque magna etiā atque etiam cum uulgo seu indoctis ociosus apparet. Est praeterea liberalis iuxta exigentiam rerū & temporū, et cōsequēter promissorū suorū tamen in te dapsili, tū ceteris, & obseruantissimus, & utilis dispensator, quod utriusque requiritur praecipue in principe. Nā benefacta male locata, Cic. pbate, malefacta arbitrat Ennius. Quid est enim uiolare, praedari, oneribus intolerabilibus, subditos torquere, quū effusione splendēas, spargas, & dissipas, nisi gloriaris in malis, & Roboā filiū, & Regis successoris Salomonis more pares ipse tui rutnam. Mendax uero omnis cum improbetur, ut scribitur, execrabilior multo princeps: Iusti, & magnatum, & principis est uerbum tenere suum, ut scriptum est: Verbum Regis, uerbum ueritatis subditos regere, confouere, actueri, uelut bonus pater familias, uectigalia quae eo ordine dispensare, nec cogatur inijcere manus in aliena, quod semper euitauit Traianus Caesar ille Augustissimus atque piissimus, gratisque seruire in proprios, ut facile gloriosus apud alienos efficiatur in malis, seque simul condemnet Deo & mundo, magis inglorius & impotens ad omnia factus. Impossibile namque est, ut inquit Aristoteles in Ethicis, aut certe non facile, praecleara ab eo agi, cui desunt facultates. Nec dubium quin magno sint adiumento diuitiae in gerendis grauius, ei qui liberaliter & probē sciuerit uti, suisque locis & temporibus exinde dispensare. Quinimo secus ab omni conatu & gloria inchoatorum cogetur cum ignominia resilere. Quod quidem prudens & magnanimus noster Caesar euitabit, ut pestem, tam proprio consilio quam suorum, quibus, ut audio, cōmunitur, & ecclesiasticorū & seculariū excellentibus insignibus & literatis, quos ueneratur, & lateri cōgregat suo iuxta morē Caesarum & priorū principū praedecessorū suorū, ne sibi obijciatur Euangelicū illud. Ecce homo qui coepit aedificare, & non potuit cōsummāre, cū sit ipse prudentissimus atque ordinatissimus in uita & in omnibus gestis suis. Quae cū ita sint, suauiissime mi Aenea, Caesarque opibus abundat, potentiaque & numero hominū, & copia gentiū, aetasque, prudentia & magnanimitas cōueniat, quae praecipua sunt ad res arduas capescendas, conditioque temporū & plurima se offerat

Rrr 4 quae

quae suffragentur, non dubito, si uoluerit, dummodo duret superstes iuxta dies naturae, futurum in potestate sua, ut pacem det ecclesiae, & componat non modo principatus, & omnem populum Christianum, sed & uniuersum orbem ad unicam ueram fidem Christianam, & sanctam deducat ecclesiam ad altissimi Dei gloriam & honorem sublimitationemque troni sui cum laude perpetua et aeterna salute. Quod ut diebus nostris conspiciere ualeamus pietas diuina concedat. Sicque culmen diuinae maiestatis exhortare nomine meo, & me nimium commendatum fac suae clementiae, deuotissimum quidem seruulum uirtutum suarum, & effice tantae taeque sanctae spei audivissimum expectatorem. Praeterea de re tua cum serenissimo ac doctissimo Gunforto nostro secretario ducali uerbum habuit Nicolaus tuus nosterque. Conueniens eum domi, qui subsequenter nobiscum fuit, agitauimusque qua esset incedendum uia, pro honesti tui desiderij complemento, qui ita se promptum, ut in re propria, offerret. Deindeque arbitrari simulque arbitrati sumus, ut literas Caesaris, quas ei proponis, impetres ad illustrissimum principem nostrum, nec tuae confectas manu, nec scripturae nostrarum, & mittere studeas ad manus ipsius Gunforti, qui commodius materiam ingrediatur. Meque uel Nicolaum comonefacito cum literas ipsas dederis, quod solidi ratione non desit, nec diligentia: ea enim est qua adempta, perrara impetrari queunt. Librum demum tuum dialogorum habuimus, & penes nos conseruamus. De rebus Italiae accipe, quae ad praesens sic se habent: Romanus Pontifex non obstantibus publicis edictis seu enunciationibus conscriptis de translatione ad urbem Romanam, quae debuit esse septima Ianuarij proxime lapsi, etiam Florentiae sedet, nec motui suo simile uidetur quicquam. Rex Arragonum uictor in regno Neapolitano copias congregat, tam equestres quam pedestres, longo ut dicitur numero uiginti milium equitum & peditum in copia. Idem & hic illustrissimus princeps noster etiam post uictoriam percusserant inuicem foedus, seu potius renouarunt. Et manent Veneti iuxta consuetam magistrum militum, reliqui ut prius tam iuxta Insubriam, seu per Longobardiam, quam per Picenum & Tusciam. Duo tamen militum principes absunt, iam diu ex patria ista, ad inuicem cunctantes seu male concordes apud Picenum, & patriam Perusinam: proximo uere detegentur ea quae producere consueuerunt. Dum apud nos interim bella cessant, & patria ista Italiae flos, respirat, ciuitas tua quiescit. Reuerendissimus Cardinalis Placentinus, uel mortem obiit, uel prope febribus & aetate decrepita correptus apud Castellionem suum desideratum, imo heri, ut ordinatum Christianum decet, obdormiuit in Domino. Vale felix in Domino amantissimum in Christo fili. Datum Mediolani, IIII. Februarij, Anno M. CCCCXLIII.

Peit rescribere literas, Epist. CLXXXI.

Ioannes de Bogonia Cardinalis sancti Calixti, S. P. D.

Aeneae Syluii uiro clarissimo.

Trinas superioribus diebus tum ad nos, tum ad dilectum nostrum Ioannem Peregallum uidimus literas tuas, quae nobis, prout semper consueuerunt scripta tua, gratissimae fuerunt, & rei quam dirigi feliciter uterque nostrum exoptat, non parum proficue. Quare propter diligentiam atque uirtutem tuam summopere commendantes, praecordiales tibi agimus gratias, quae semper ut consueuisti, memor es nostri. Nec distantia locorum aut ullis occupationibus, seu laboribus ascribendo retrahere, sed assidue intimare procuras quod ad rem conducere possit, de qua nunc agitur. Vnde clarissimum de illa quam in te esse nunquam dubitauimus fide capimus experimentum. Rogamusque ut quemadmodum cepisti, ita in posterum agere pergas. Neque te retrahat ab assumpto opere multitudo immensa laborum, quos subire indies & pati te oportet, quonia ad hoc omnes nati sumus, & eorum praecipue uirtus extollitur, qui pectore firmo persistunt. Sed ne inter maximas occupationes tuas nos hic esse otiosos existimes, mittimus cum praesentibus gloriam Aurelianensem, quae communi puerbio contradicit textui ad responsionem Eugenij datam regis Oratoribus, atque alijs, per nos editam, quae iudicio nostro non modicum ad rem facit, & per quam amulius respondere, partemque nostras tueri ac alias, prout expedires fuerit, te iuuare poteris, publicando & communicando eam sicut uidebitur. Alia hic incurritia pro nunc reticenda censemus, cum nudiusquartus ex medijs, ut ita loquamur, rebus ad te accesserit Reuerendissimus Cardinalis

Cardinalis Aquileiensis per illas partes legatus de latere, & cum eo plures de his omnibus informatissimi. Ex quibus intelligere poteris, quid apud nos agatur, quid uere de rebus sperandum sit. Vale feliciter. Ex Basilea, Anno M. CCCCXLIII.

Excusatoria taciturnitatis, Epist. CLXXXII.

Nicolaus Amidanus, S. P. D. Aeneae Syluii Poeta praes-

stanti & amico singulari.

Crede te uehementer admirari, Aenea dulcissime, quod postquam istinc abiisti literarum mearum nihil suscepis: praesertim cum & ego antea pollicitus saepe fuerim, me crebro ad te scripturum de his quae apud nos indies agerentur, & tu iam pridem unas ad me literas dederis. Ego, quoniam Reuerendissimus Cardinalis sancti Laurentij in Damasco ad serenissimos Romanorum & Poloniae Reges legatus per hanc sacram synodum destinatus crastino mane a nobis est recessurus, & una secum Laurentius noster, cui praesentes commisi, iamque maximas pars noctis effluxit, non possum excusationes meas & silentij causas ad te scribere: praecipue cum multarum rerum plenus sum, quas per literas tecum communicare libenter uellem. Sed quia, prohibente angustia temporis, id efficere ullo modo non possum, malo hoc modicum temporis quod mihi superest in alijs scribendis quam in excusatione mea consumere. Scio enim quod tu omnibus in rebus grauissimo semper iudicio usus, silentium meum in bonam partem accipias. Quod si forsitan & culpabilem, et punitione aliqua me dignum iudicaueris, Paratus iam & promptus sum correctionem tuam omnem subire. Quam etsi asperrimam animo tuo forsitan concepturus sis, eam unica Peregalli intercessionem leniri posse confido. Quare non est quod Serenitatem tuam multum formidem, quando quidem certissimus sum arma mihi parata, quibus superare te facillime possim. Accipe igitur ex multis haec pauca. Vale ex Basilea, Anno M. CCCCXLIII.

Commendat causam Frisingensis ecclesiae, Epist. CLXXXIII.

Aeneas Syluius S. P. D. Reuerendissimo in Christo patri & Domino

colendissimo Ludouico Cardinali Arelatensi.

Recepi nuper literas tuas admodum longas, & cum his fuerunt capitula pacis & ligae inter Eugenium & Regem Arragonum concordatae. Post haec significabas recessum illorum Cardinalium ex Basilea, quos abiisse inuitos asseruisti. Cupiebasque ut omnia Maiestati Regis referantur. Sed iam omnia ex Italia erant sibi nota, nec latet Regem nostrum plerisque principes esse, qui magis sua quaerunt quam illa quae sunt Iesu Christi, nonnulli tamen mirantur in quorum numero me ipsum pono, quia Gallici, qui propter regimem Siciliae partem alteram sequebantur, nunc illa perdita in pristina sententia perseverant. Cum dici solet effectum tolli cessante causa: sensissemus nos Gallicorum mentem si Ioannes Offenburgeris literas in Franciam deferendas diligenter misisset. Sed timeo ne fuerit piger in re publica, qui solet in priuata diligentissimus esse. Scripsit nuper Serenitas Caesarea sacro Concilio in fauorem Henrici uiri optimi & literati, ut eum Frisingensi ecclesiae praeficeret episcopum. Existimaui tantum principem exauditum iri: praeter spem accidit, ut preces eius reiecti fuerint. Interim electus est per capitulum siue iure, siue iniuria Cardinalis Sancti Martini. Is recursum ad uos habebit confirmationis causa: rursus scribit Caesareum culmen, ut supersedere uelitis, confirmationemque differatis. Ego itidem suadeo & precor itidem propter bonum sacri Concilij, ne spernatis hanc petitionem sicuti primam: debetis enim hunc tantum principem ad quem caeteri omnes oculos dirigunt, qui que nec muneribus nec precibus ad aliquam iniustitiam mouetur, uobis & Concilio fauorabilem facere. Ne irritates suam Clementiam cogatis eum iter flectere. Scis praeterea, quantum apud eum possit magnificus Caspar Cancellarius, qui si uobis fauerit, nihil est quod alios timere habeatis. Allicite igitur hunc uirum & beneficijs deuincite, maxime hoc tempore quando conuentus Nurenbergensis instat, qui per totam Christianitatem est uulgatus, quando & Carriacal & alij instant, ut Rex se pro altera parte declaret. Et Cardinalis sancti Angeli apud Vngariam pro uiribus dominum suum tuet, quando Eugenius nec congregari aliud Concilium, nec fieri declarationem uult nisi pro se fiat: nec enim ambigo, quoniam Rex Arragonum

gonum aliter respondisset in factis Ecclesiae nisi per ipsum fuisset perturbatus. Videbitur in breui conuentum fieri, ad quem si Rex non iuerit, prout timetur, saltem mittit plenum mandatum sicut eius literae in orbem missae decantant. Etsi uota uenientium consonauerint, ad congregationem indubitati Concilii procedetur. Id si nequeat obtineri, declaratio fiet quam Deus bonam det. Sed ad hoc oportet nos principem hunc affectum habere, eius preces exaudire, & seruitores suos promouere. Maximeque uobis est opus Cancellarii uotis annuere, ut eius frater obtineat ecclesiam Frisingensem, nam si confirmatio Cardinalis non maturetur, aderunt uiae quae uestram partem inuabunt plurimae: & uos postea in conuentu Nurenbergeni maiorem fauorem habebitis. Et praesertim si eo miseritis Oratores qui potestatem habeant Regiae Maiestati complacere, non autem uerba dare, quae uentrem non implent. Quod autem iuades ut facta Ecclesiae Regi commendem, ego non sum tanti. In eo tamen gaudeo quod hunc principem religiosum uideo, & nullius mali auidum. Electores essent in hanc rem hortandi qui consultores sunt & membra imperii, non Aeneas qui uermiculus est, & cuius uerba in fumum transeant. Vale & me ut soles inter seruitores ama. Ex Gretz.

Offert operas suas in causa Frisingensis Ecclesiae, Epist. CLXXXIII.

Franciscus Quadratus aduocatus consistorialis Aeneae Syluius, S. P. D.

Recipi, mi Aenea, literas tuas longo tempore expectatas, quibus perlectis ex earum principio percepi nil aliud, nisi te credere me falsa persuasione usum, uersutiusque uacare. Ha, mi Aenea, si caeteros uersutos appellas, qui cum ueritate nituntur, uersutus ero, & in hanc partem uersutias traxi. In praesentiarum autem cum & uatum numero aggregatus sis, non uersutias sed Deltae scientiam me captasse excogitare debes, quae uisui ego illa ipsa Poemata quae minime reperire quivi, credo Deliam omnia traxisse, quae ut primum affuerit, lyram reassumam, tuamque gloriam lauream immortalem reddam. Caeterum mi Aenea, licet tua Epistola in causa quam nosti, nihil lucri assereret, ego tamen quamprimum uidi literas regis serenissimi, a nemine promotas, expeditionemque rei pro Cardinali futuram, ac tres sacras disputationes pro eo in unum concurrisse, pro serenissimo regem memet licet irrequisitus opposui, causamque sic perorauit ut ibi effectum sit, ut expeditio, quae celeris credebatur, retardationem sortiretur indies, & post factum totaliter hic impedimentum est, usque ad aduentum literarum confirmationis factae per Metro politicum. Si rationes assignatae in literis Regis uerae sunt, electio & confirmatio nihil opitulatur, omnia ruunt. Quam rem copiosius & seriosius scribo Caspari, cuius negotium agitur. Idcirco mi Aenea, etsi indicta causa nullum lucrum est, tamen restiti sine lucro, quia non omnia lucrum petunt. Sed illud uetus pro uerbum te mihi excusatum reddit, Neptunum Nasades petunt. In futurum, sis memor tui Francisci, qui te ad animam diligat. Deum testor quamprimum ingenium reassumam, tibi insultum dabo. Recommisum me uelim Regiae Maiestati serenissimae, cui me ut Romanum indies offer, & strenuo militi Caspari cui ad plenum scripsi, necnon eximio artium & medicinae Doctori Iacobo Caesareo medico, Vale & me ama ut soles. Ex Basilea, Anno M. CCCXLIII.

Commemorat operas suas & Italas nouitates, Epist. CLXXXV.

Marianus Sozimus Aeneae Syluius, S. P. D.

Olim nullas ad te dedi literas, quia nec intellexi aliquem de te recta uia uenientem. Tuas tamen ex Gregorio frequentes salutationes accepi, a quo etiam intellexi felices successus tuos, qui mihi gratissimi & iocundissimi extiterunt, felicitateque milies expecto. Caeterum hic Ludouicus qui Serenissimum Imperatorem accedit, tui cognitionem asseruit habere, quare quaedam tibi exponenda cum eo contuli. Tu igitur fidem adhibebis, meique amore & contemplatione, si illi officiosus esse potes, id agas exoro. Ego isto anno lecturam renunciaui, quoniam aliquando uiuere non semper legere institui: tu uero cogitabis & operam dabis his quae ab isto Ludouico mei ex parte erunt exposita. Post tui ultimum discessum tres filii masculi mihi nati sunt, ex quibus, duos habeo, & indies alium expecto. Super Decretalibus commen-

A commentarios edidi, & xxxiiii tractatus composui: & nouissime opusculum de fortibus ad Reuerendissimum Cardinalem Nicenum transmissi, quae omnia, si tempus concessum fuisset, ad te dedissem, sed dabo quamprimum potero. Postremo nil aliud superest, nisi ut ualeas, & nostri memor existas. Noueris clarissimum Regem Arragonum, & uictoriosissimum ducem Nicolaum Picinimum pro sacratissimo domino nostro Eugenio totam Marchiam & patrimonium recuperasse, Firmo atque Esculo duntaxat exceptis, partemque Romandiolae, plures enim ab eo conductores defecerunt, ex his quos fidelissimos arbitrabatur: sanctissimus dominus noster xvi Calend. Octobris hinc iocundissimus & laetissimus abiit, eritque Romae infra paucos dies. Vale ex Senis.

Exhortatur ad responsum rescribendum, Epist. CLXXXVI.

Adam de Mulin Anglicus Apostolicae sedis Prothonotarius

Aeneae Syluii Poetae, S. P. D.

Amantissime socie, modico iam superiori tempore delatus ad me praesentium perlatorem dulcissimas epistolas tuas libentissime recepi, earumque extingentiam pro uirili mea sum secutus, ita quod Regia Celsitudo impraesentiarum bene inclinata est, habitoque auisamento sui magni Concilii, id plene spero fiet, de quo animus tuus contentus erit. Aperui mentem meam latori huius, cuius grauitas & industria plenam uendicant adhiberi sibi fidem, quam mei ex parte sibi quaeso dare uelis, & nomine meo ab eo dignanter recipere Bursulam paruulam, quam tibi mittit de manu sua laboratam, uirgo nobilis neptis mea. Optime mi Aenea, significare quaeso digneris mihi Adae tuo, si quid in Anglia tibi gratum fiendum erit, & ante omnia accommoda mihi saepe epistolas tuas quas potero ad tui memoriam in conspectu principis ostendere, quoniam tali adiutorio dignae sunt. Rogo & iterum rogo mihi saepe scribe & uale foelix, optime & antequae sortie. Ex Londonijs, Anno domini, M. CCCXLII.

Agit gratias pro consiliariatu, Epist. CLXXXVII.

Bartholomeus episcopus Conetanus, S. P. D. Aeneae Syluii Senensi,

Poetae clarissimo & amico praestanti.

Dulce mihi admodum et suauis est, uir clarissime, quod ualeas, dum modo recte ualeas, quando te apud tuum Caesarem honore primum & commodis non carere existimem, sed apud eum indies te ob ingentes uirtutes tuas & doctrinam magnipendit sciam & intelligam. Scripsissem ad te crebrius nisi prouolutus uisitatori episcopatus Gebennensis, quam ob grauem meam penuriam, ut uiuerem, sumpsi inuitus. Cum enim, ut solent uisitatores, ipso in exercitio per eam dioecesim currerem discolorus, non potui nec crebrius, nec plus scribere ad te, cui in scribendo ac omnibus ferme more ferreo stringor. Scias itaque me ualere, cum omni familia quamquam misere, suscepissequ consiliarius regis, ad quas tu tantopere laborasti, mihi quidem charas & gratas, & inter res alteras chariores. Et ea propter Caesari tuo primum qui tanta in me humanitate usus est, tibi que ac Iacobo, qui & initium, & inceptae rei finem praebuisti, ago gratias indefessas, non recusans si modo possim, uestris honori & comitudo prebere uices. Restat aliud, ut communi rei nostrae tractandae nunc ad motus calcaribus, totis uiribus te exhibeas in medium pro ueritate neminem extimescens. Potes enim nunc, quo gratulor rei nostrae apprime fauere, & uales ad Caesarem & omnes suos. Idcirco tanquam fortis athleta ac certatori medium campum occurras, & ut res successerit, ne certum reddas. Etsi, ut gliscimus, successerit apud Regem & suos, rem meam quae tua est singulari affectu commendatam suscipies, ut sic uideam te alterum esse in re mea, quemadmodum & in tuis agerem indefessus. Vale & me ama ut ceperas licet absentem & insudes gratificari tuo humanissimo Caesari. Ex Gebennis tertia die Octobris, Anno M. CCCXLIII.

Refert

Refert quomodo ab imis ad altiora descendit, Epist. CLXXXVIII.

Aeneas Dei gratia episcopus Senensis, domino Petro Noxetano equiti

comiti Palatino amico singulari, S. P. D.

Pvpuerunt cor meum literarum tuarum quas nudius quartus ex oratore Florentino accepi, lachrymasque meis ex oculis non paucas excusserunt. Nam & tristes uidebantur, miseriam quandam praeferebant, & manu tua scriptarum, nescio quid latentis energiae ad commiserationem prouocandam amplius attulerunt. Videbar cum illas legerem teipsum uidere & alloqui, cui praefero neminem, & quem ante sex annos non uidiissem: Legi ergo scripta tua non sine lachrymis, quas partim iocunda recordatio mutui amoris, partim commiseratio tuarum aduersitatum prouocauit. Lachrymas nobis aliquando insperatum gaudium, aliquando inopinatus moeror extorquet: utrunque in causa fuit. Nam suauis epistola tua non speranti mihi reddita est, quae absentem charissimum amicum praesentem reddidit: sed te praeter opinionem moestum atque afflictum ostendit. Itaque cum primam tuarum manus characteres inspexi, obortae lae hymae testimonium laetitiae praebuerunt. Cum tuam cognoui calamitatem moerori meo astipulatae sunt, neque enim cum flente amico non flere, & cum dolente non dolere fas fuit. At postquam melius ad me redi, cum animaduertenter te responsum exigere, statui satisfacere desiderio tuo, imo uerius meo. Nam quomodo fieri potest ut ego scribenti amico non rescribam, qui neque his responsionem soleo negare, qui me oderunt. Multa sunt Petre amantissime, in tuis literis responsione egentia, quibus capitulatum annotatis, & tibi & mihi quam breuius poterem morem geram. Ais ergo in primis permolestum tibi fuisse, quod me alloqui Florentiae nequiueris. Credo equidem, & eo mihi acerbius fuit, quo magis praeter spem tuo colloquio sum priuatus. Acceperam namque Bononiae te Roma reuersum Florentiae moram agere, atque ideo spe plenus iter accelerari. Cum ueni Florentiam, didici ex Roberto Martello communi amico te ualitudinis causa in uilla lanari. Scripsi ad te si commodo tuo posses, in urbem redires, dum mandata Caesaris apud magistratum ciuitatis exequerer. Demoratus sum illic biduo, sed neque tu aduenisti, neque rescripsisti quicquam. Venissem ad te in uillam, nisi putassem oneri me futurum homini, qui cum coniuge ac liberis secessisset. Abiergo rursum. Postea cognoui Martellum, cui literas credidi, non fuisse in reddendis illis ut promiserat diligentem. Senis autem mansi apud necessarios meos dies octo, neque me tuus homo conuenit, quem dicitur a te missum qui me alloqueretur. Cum essem Romae paucis quae ad me scripsisti abinde respondi. Et iterum post responsum alteras ad te literas dedi, quas coniecto tibi fuisse non redditas, qui nullam earum mentionem facis. Existimaui denique cum redire in Germaniam te mihi nullo modo eripi posse, quin Florentiae conueniremus. Vale dixi Romanae curiae & collectis sarcinulis, Senas repeti eo animo ut ordinatis ecclesiae meae rebus ad Imperatorem, qui me reuocauerat, quam primum redirem teque in transitu Florentiae uissem: Sed quae consilia hominum certa, quae cogitationes ratae, obstitit uotis meis charitas patriae, quae diutino afflictata bello, pacis egena, quietis auida, Altonsum Regem Arragonum me petere hortata est ab eo ut salutem sibi impetrarem. Fredericus quoque Imperator qui cum nouisset iniusto bello Senensis, circumuentos esse, mutato reuocationis meae proposito de componendis Tusciae rebus mihi mandatū dedit, utque Romam & Neapolim me committerem ea de causa iussit. Ego quamuis in me nullum esset in tanto negotio momentum, patriae tamen non misereri non potui, neque Imperatori non obedire licebat. Redi Romam, ibique mensibus quatuor sum retentus antequam hinc daretur exeundi facultas: nunc hic menses duos ago: Nescio quis erit rerum finis: scio quid uellem, uideo quod nollem. Semper illud Vergilianum ante oculos mentis meae uersatur, Bella horrida bella. Et Tybrim multo spumantem sanguine cerno. At quae iam uis haec siderum tam iniqua, quae fatorum diritas, cum quiesceret omnis Italia patria mea quietem habere non potuit, quinque male bellum Senenses ducunt. Et quae ciuitas tam opulenta est quae non exhauriatur, exinanitur tam diutino belli malo: Nemo tam robustus est quem non atterat continua febris. Dicat aliquis: Dabit Deus his quoque finem. Scio enim neque tempestas est quam non sequitur tranquillitas. At multi pereunt, priusquam positis uentis sternatur: quorum omnium rerum uicissitudo est. Fateor, sed nos interea patimur. Verum haec mora non solum patriae

Apatriae causa mihi molestissima est, sed ea quoque ratione quod cum pacem quaero, neque illam, neque te inuenire possim, sero tamen patienter, quod sine mea culpa accidit: te quoque pro sapientia tua idem facere uelim. Sed pergo ulterius. In tuis literis dicit te omnibus in rebus erga me uerum amicitiae officio functum. Confiteor istud, neque ego me amicum habuisse unquam scio qui te uerius aut sincerius fuerit. Nam etsi solent res secundae immutare homines, te tamen nulla fortunae amplitudo mutauit. Fuisti Aeneae tuo semper idem. Nescio quid de te alij dicant, ego te mihi alterum Scipionem, alterum Piladem, atque ut nostris utamur exemplis, alterum Ionatham sum expertus. Quaecumque uolui ex Romano Pontifice, te adiutante, sum consecutus. Fores tuarum quae praemagnitudine negotiorum quibus destinabantur saepe Cardinalibus obseratae fuerunt, non mihi tantum uerum & internuncijs meis omni tempore patuerunt. Cum ego me satis a Nicolao Papa euectum superque satis existimarem, nihilque ultra pererem, tibi nullus in me collatus honor sufficiens uidebatur, quauis episcopus ab illo creatus essem, & inter principes Ecclesiae sederem. Cardinalatum quem ego mihi neque arrogabam, neque optabam quidem Aeneae tuo cepisti quaerere. Cum tu ipse credo coniugio alligatus id consequi non posses, me unum a te dilectum esse, qui eum proueheret, quo tua te uirtus extulisset nisi matrimonium contraxisses. Arbitraris igitur, quantum sentio, honorem quo ego fungerer tuum esse, & te dici Cardinalem si tuus Aeneas rubeo pileo donaretur. Effectum est igitur tua opera, ut imperatori a Nicolao promissum sit. Nam & is me promoueri optabat inter primos qui creandi Cardinales essent, Aeneam nullo pacto praeteritum iri. Idque Nicolaus ipse Caesari affirmauit & mihi. Idem quoque duo uberrimi testes Imperatori suis literis asseruerunt sancti Petri & sancti Angeli Cardinales, quorum scripta & quidem signata Imperator ipse mihi restituit. Sed obiit ille promissi plenus. Credidit plus sibi uitae superesse, ut aiunt Poetae plus statuimus. Deceptus est, non decepit pius & optimus pater. Quae pro sua integritate non ambigo caelico larum choris annumeratum. Iamque non cum Ioue illo quem summum caeca dixit antiquitas, sed cum Christo maximo & singulari Deo nectaria pocula siccate, & de genimine uitae in regno patris bibere, sessurum in iudicio, cum XII Apostolis, XII tribus Israel iudicaturum. At quamuis promissa irrita sint, in uanumque tui conatus ierint, non sum tamen minus obnoxius. Voluntatem, non factum metior, teque ut ipse dicit, amicitiae sanctae legibus omni tempore satisfacisse non eam inficias. Sed quorsum hoc mi Petre, nunquam te accusaui, nunquam de te male sensi. Quid igitur, an tu forte ingratum me iudicas qui non sum tui memor, qui cum fortuna a te recesserim? Nam cur te ius amicitiae seruasse dixeris, nisi illud me uiolasse contendas? Nolim Petre ita de me opineris, & ipse leges amicitiae inuolatas custodio. Sed times fortasse ne modo in uestra beneuolentia peccare incipiam, nec sequar alios qui tua ope magni potentesque facti nunc te persequuntur. Pessimum genus hominum, C genimina uiperarum, semen diaboli. Sed late patet uictum. In Deum Christum qui nos creauit, ingrati sumus, quod mihi est si homines fallimus? Ferre nos oportet quos Deus ipse sustinet. Non sunt omnes accepti beneficii memores. Magna pars hominum eos perisse expetunt, ex quibus beneficia consecuti sunt. Sic enim se uinculo solui quo tenerentur. Neque id falsum omnino est quod Sigismundum imperatorem frequenti sermone usurpasse ferunt. Pecuniae uel gratuitum mutuum multos immeritos fecere. Pauci quos aequus amauit Iupiter, aut ardens euexit ad ethera uirtus, benefacti memores extiterunt. Inter quos ego meum nomen dare, haud dubito. Nam etsi multa me uitia occuparunt, diua tamen mihi cooperante gratia ingratitude semper odiui, hisque totum me dedi quos mei amantes noui. Nunc tu me illis annumeres qui te post causam reliquere? Dispar est illorum & mea ratio. Illi tum primum te colere atque obseruare coeperunt, cum primum essem in apostolico palatio: pinguedinem mellis tanquam muscae sequebantur: amicum Pontificis non Petrum amare: officio non homini alludebant. Mutati sunt te mutato: abierunt ubi cessauit stillare fauam, non sunt iniurij, nihil est quod illis imputes. Quasi uerum in te magni secretarium, & cum non inuenissent, alia de nocte. Ludus hic fortunae est, & huius mundi consuetudo. At ego te dilexi, antequam palatium ingredereris, dilexi pauperem, dilexi diuitem, quomodo non dilegam ad priora reuersum, quam nec ista priora sunt, nec tu pauperes. Cur me tuis casus

alienauerit cum tuus ascensus te minime trāmutauerit: Nihil apud te Petre uariatū est: solida & incorrupta charitas quae tibi me semel coniunxit, nunquā dissoluta beneuolentia est. Sum hodie qui olim fui, nihil est imminutus amor, nihil ignoro, nihil immemori de tuis erga me officijs narras. Omnia sunt ante oculos ueteris conuersationis illius cum e Plumbino soluentes, Corsicam circuiuimus: cum nos pene in Africano tēpestas litto- re illisit. Subit adhuc recordatio quo tædio inter nauas apud Spediam, & in portu Veneti pernoctauimus cum sentinae correpti, sub dio dormire maluimus quam sub tecto, quāuis horrida seuiret hyems. Vidimus unā Genuam, Ligurum Metropolim: Superauimus Appenninū, ac transmissio Pado Philippum illum inclytum Longobardorū ducem apud Mediolanum ducem adiuimus: Transmissimus caelo uicinas Alpes, & formidabilem pontum & Lucrinum lacum, & campos Heluetiorū: Venimus Basileam & sub dominio Cardinalis tui, qui tunc sanctae Mariae inuiolatae cognomine fuit, nunc sanctae crucis appellatur. In Concilio magno fuimus: quē dulcis conuersatio nostra fuit, quā suauis in omni fortuna societas: nihil mihi graue te comite uidebatur. Memini adhuc Petre cum simul uno cubiculo dormiremus, quoties mihi ad multā noctem uigilanti, ac nunc unum, nūc alterum Poetae legenti subridens dixeris: Quid te maceras Aeneas: doctis æquē, ac indoctis fortuna cōsultat. At cū Dominico, quāuis esset is benignus & optimus pater, cū paupertate eo tempore premeretur perseverare minime potuimus, disiuncti aliquot annis fuimus, sed iterū nos fortuna coniunxit apud Nicolaum sanctae crucis uenerandū patrē, & omnī opinione sanctissimum. Quid cum e Florentia rursus Mediolanū petiuimus, & superato Iouis mōte per lacū Lemannū Tononū uenimus, memorandāq; illam Repallia heremū introiuimus, in qua dux Sabaudiae Amedaeus detulit, habitu cultuq; sancto cuiusdam heremitae simul quē uiri decē equestri ordine sequebatur, qui seculo renūcians, promissam barbā & hispīdū palliū, & retortū bacillum mundanis opibus prætulerat. Inde Basileā rediuimus, Colonia Agrippinā petentes: per Belgas Atrebatum uenimus, ibi cōuentus ille maximus celebratus est. In qua pace Galliarum cōstituta, Philippus Burgundiae dux à Britānis, q nūc Anglici appellatur, ad Regē Franciae defecit. Viximus ibi sicuti & alibi cōcordibus animis, nec nos lucelli cupido dis- iunxit: quāuis ambo idem officiū, idē lucrum sectaremur. Inde ego in ultimam Britanniam, quae hodie Scotia dicitur, missus sum: q in itinere multa pericula aduersa: quippe qui duodecim dieb. in profundo Oceani fui, terris nusquā apparentib. ac ui tēpestatis in ul- timā ad Septentrionē Noruegiā actus, uix tandē bonitate Dei destinatū iter tenere potui. Sed nihil mihi grauius uidebatur, quā qd carebā cuius cōsolatione in omni aduersa te leuari solebā. Reuersus ex Britānia, te Basileae cōueni, neq; ibi diu mansimus, per Sueuos, Rhēnos, lacū Brigantinū & Tridētinās Alpes Bononiā, indeq; Mediolanū repeti- uimus Cardinalē nostrū, sicuti qui de pace Italiae inter Senatū Venetū & Mediolanen- sem principem acturus erat. Illic tertio disiuncti sumus, & tu quidē Romanā curiā secu- tus es, ego Basileam reuersus in Cōcilio pluribus annis perseveraui. Et licet inter Roma- num Pontificē & Basiliēsem synodū graues inimicitiae malignaq; lites interciderent, & tu Pōtificis, & ego synodi partes sequeremur, nihil tamen beneuolētiaē nostrae detractū est, publicā illā finim: Cuius res epistolae nostrae ultro citroq; missae testes sunt, in quib. no- ster amor expressus est. Itaq; nō dubito te cōfessum habere dum latuimus, dum fuimus ambo pauperes, incōcussam stetit amicitiaē nostrā. Tolerant enim se facile tenues, neq; miseriam cognoscit inuidia. Cum uero ditatus es, atq; in te unū quantū potest fortuna ostendere uoluit, unusq; palatium apostolicū gubernasti, scio non arguis me leges ami- citiae reliquisse. Quis enim laeta amici fortunam deseruit: Illud uereor, ne me tibi cum mul- ta posses, obsequentem adulari crederes. Est enim omnis beneuolentia suspecta poten- tibus. Minime igitur oblitum me tui fuisse dices, cū felix habebaris. Sed accūas me for- sitan, quia post eueram potentiā tuā te obseruare desierim: imo uero nihil est à me prae- termissum, quod boni amici esset, qui ut primum cognoui Nicolaū Papam, quo cum creueras, naturae debitū persoluisse, mox ex noua ciuitate Austriae ad te scripsi, bonoq; ut esses animo iussi. Nam etsi pontificē maximum fortuna tibi abstulisset, Fredericum

tamen

A tamen Imperatorē reliquisset, apud quem, si uelles, locū te dignū inuenires, quoniā is te maximū faceret. Idq; nō ex me ipso, sed ex ore Caesaris astruebā, receptū esse, qui ita me scribere iussisset, cū te illi cōmēdassē. Nescio an huiusmodi literae tibi redditaē fuerint: nam de illis nihil significas. Cum ueni Florentiā quāsiui de te diligenter, ut supra relatū est. In Roma uero beatissimo Calixto Papae de te dixi, quae de uiro bono & amico opti- mō dicenda fuerunt: Et ubicunq; de te sermo habitus est, tuas partes egregie defendi: quāuis pauci me corā te accusarim, siue quia graue est innocentē criminari, siue quia sci- unt omnes tuū honorē à me tangi, tuamq; laedi quoquo modo famam, me minime passu- rum esse. Persuade igitur tibi Petre amantissime, dū spiritus hos regit artus, animū erga te mētū immutari non posse. Nāq; neq; tu cōmittes ut mutari oporteat, neq; is sum qui quinq; & uiginti annorū amicitiaē sine causa dissoluā. Nec me turbatū fugientē uidebis, quocunq; me in statu fortuna tenuerit. Is ero erga te qui fui cum essemus Basileae: Neq; tu dum Petrus eris, Aeneas esse desierim. Neq; plura in accusationem tuam dixerim. Sequar alias epistolae tuae particulas. Ais te putare quae cum Nicolao Pontifice de me ce- pta sunt, apud Calixtū perfici debere, id est, in Cardinalatus ordinē me susceptū iri. Idq; cupis, & quia futurū speras gaudes, meq; rogas, post quā id factū sit, unū ex tuis necessa- rijs uiri Capellanū admittā: Fortasse omnia quae scribis huc tēdūt: Amico uoluisti satisfacere: Et quia non es ea potētia qua olim fuisti, scribis multa ut impetres pauca. Opinaris enim quae prius uno uerbo obtinuisse, nunc uix pluribus obtineri posse. Hoc fortassis apud alios ita usu euenit, apud me tua tanta est autoritas quanta omni tempore fuit. Re- spōdebo tamē ad haec aliquid. Cardinalatum ego nō quero, nō expecto, quamuis Caesar mei causa sollicitus sit. Si tamē, quod nequaquā opinor, id honoris fors aliqua ad me detu- lerit, non est quod roges hoc aut illud. Non minus tibi quā mihi mea domus obediet. Quod autē arbitraris in fundamentis apud Nicolauū factis aedificiū superducēdū esse, falle- ris mea sententia. Lōge enim aliter praeterita docent. Notus Rex, ut in prouerbio, nouā legē edit. Nam quorū successor inuētus est, qui praedecessoris amicos dilexerit, quippe adeo nostros antecessores odimus, ut certissimum argumentū putetur: Hunc Pontifex amauit, qui nouissime mortuus est: Igitur huic odio est, q uiuit. Et creasset hūc Cardinalē ille si uixisset amplius: nō igitur inter eos nominabitur, qui modo creādi sunt. Quod si sua- isset aliqua causa quae me in eum ordinē assumēdū suaderet, haec satis est, ne assumat quo- niā ex illorū numero fui, quorū dignitas apud Nicolauū amplificanda credebatur. Quod autē mei honoris augmentū cupias, haud est apud me dubiū. Quis enim amicus est, & a- mici gloriam non expetit? At ego mi Petre, si hanc dignitatē expectē, demens sum, qui maiora meis humeris imponi onera exoptem, quā illi ferre queant: Videarq; non dico erga fortunam, sed erga magnificētiaē Dei ingratus, q lōge magis honoratus, quā par- sit, non quiescam. Etenim mi Petre, superos oro, ut sileam de maximo Deo à q est omne datum optimū, et omne donū perfectum, qd est quod ego de lege fortunae aut fatorum quaerar: Nam quē domum egredientē meliori flatu quā me fortuna profecuta est: Nam quamuis annos *v i & x x* natus, cum darē Iuriciuili operā, exorto bello patriam & stu- dium coactus sum relinquere, accessi tamen grande illud Basiliēse Cōciliū, inueniq; gra- tiam in oculis patrū: Scriba in synodo fui, & literarū abbreviator, & unus de duodecim uiris, qui magistratus illic quasi cēsorius habebatur. Neq; enim sine duodecim uiris ad cōsultandū de rebus cōsiliariis, quisquā admittebatur, & admissi qui nō inuenirentur idonei, his iubentibus cōmouebantur. Erant in Cōcilio quatuor conuentus, qui deputa- tiones appellabantur, de fide & pace, de reformatorio, de cōmūnibus praesidentes. Hae suos singulae singulis mensib. elegerūt. In deputatione fidei, in qua eram inscriptus, saepe praesedi. Inter collatores quoq; beneficiorum bis sum electus: Legatus ab ipso Cōcilio ad cōplures principes missus. Cum Pōtificatū Amedaeus dux Sabaudiae suscepisset, Fe- lix nūcupatus, in secretarium sum ab eo accitus. Nec diu post uocatus ad Fredericū Im- peratorem prothonotariatus officiū ab eo sum adeptus (sic Germani Secretariū appel- lant) dum legationes Caesaris obeo, uniuersam ferme Germaniam circuiui. Dissidebant Theutones cum Eugenio maximo Pontifice. At neq; illi, neq; Felici obediētes, neu-

trales uocabantur. Cōcordia pluribus in conuentibus agitata est, quibus iubente Caesare semper interfui. Bis cum tractatu pacis ad Eugenium ueni, tertio nationis illius Apostolicae sedis obedientiam attuli. Secretariatus & subdiaconatus honorē ab Eugenio, & mox illo defuncto, a Nicolao suscepi. Cuius conclauis cum eligeretur, cum ceteris principum legationibus custodiae praefui. Lapsus est postea breue tempus, in quo me Nicolaus Tertgestinae ecclesiae nihil tale merentē praefecit episcopum, quadriennioque abinde decurso, Senatus urbis, unde mihi origo est, Pontificatum ad me detulit. Caesar uero a quo in consiliario ordine susceptus essem, Neapolim me petere iussit. Quo in loco matrimonium inter ipsum Caesarem & Leonoram Portugaliae Regis sororem, Alphonsique neptem contraxi, eandemque Imperatricem, anno post nauigio uectam a Pisis ad Imperatorem Senis agentem conduxim, cum id mihi uni committeretur. In coronatione Caesaris quae Romae celebrata est, nostri quae meae partes fuerint. Quippe qui me saepius Imperatorio nomine apud Romanum Pontificem, & publice & priuatim loquentem audiui. Reuersio in Germaniam, legatio mihi Apostolicae sedis per Bohemiam & omnes prouincias Austriae ducum commissa est. In conuentu Germanorum qui Ratisponae habitus est, quo & Philippus Burgundiae, & Ludouicus Bavariae duces, & alij quamplures principes & Reguli contulerunt de salute Christianae reipublicae agentes, imperatorias uices tenui. Simili modo & in Franckfordiensi Concilio, ubi & Germanos aduersus Turcos decernere bellum dicta oratione suauimus, quamuis postea negligentia & inscitia eorum qui cuncta se decere putant, Germani tepuerunt. Mortuo Nicolao Calixtum successorem eius, quem nunc imperatorio nomine tanquam successorem uerum Christi uicarium recognouimus. In hisce nos honoribus Petre uersati sumus: Nec tamē intelligimus cur adeo diuina pietas nostram prauitatem extulerit, non doctrina, non uita bonitas haec meruit. Cognoscimus imperfectum nostrum, & nos ipsos saepe cogitantes non extollimur quidem, sed magis erubescimus & confundimur, qui pro tantis beneficiis non sumus grati. Respicimus aliquando retrō, & quomodo multi uiri nobilibus ornatu natalibus, uirtute & doctrina praestabiles, abiecti & incogniti iaceant consideramus. Fateor, quamplurimi sunt qui opibus & honoribus antecedunt, sed multo plures sequuntur: Pluribus commiseri quam inuide-re possum. Et illi quidem qui me dignitate praecedunt, etiam uirtute superant: Ego his qui sequuntur, nulla ratione sum melior. O quorū uiri sunt qui non certam aureos annuis ex beneficiis ecclesiasticis haurire possunt, Iuris diuini atque humani interpretes, quorum non essem dignus corrigiam calciamēti soluere. Atque ego ignarus, hebes, atque uitiorum mole pressus atque iniquitate circumdatus, qui aliquo beneficiolo contentus extitissim, uel minimo, iam annuos mille aureos possideo: quodque magis mirere, dum Germaniam peti, episcopatum in patria consequor. Magna haec mihi Petre, in quibus non mea solum paruitas, sed magna uirtus quiescere possit. Apud tres episcopos & totidem Cardinales distandarum epistolarum officium exercui. Hi tres quoque Pontifices maximi secretarium collegio me ascripserunt, Eugenius, Nicolaus & Felix, quamuis hunc adulterum dixerit. Apud Caesarem non secretariatus modo, sed consiliariatus & principatus honore auctus sum. Neque ego ista fortunae imputo, quae amuis nescio causam, sed ipsius rectori & dominatori omnium Deo, cuius est in quacumque uoluerit usum uasa formare. Neque humanae corruptioni subiicitur, quae libera sunt, eiusque libertati gratias agere docet, quae dat omnibus abundanter & non improperat. An nos igitur tanta miseratione praeventi Cardinalatum anxie expectauimus? atque hunc quoque nobis honorem debere putabimus? Utinam dignitatem quam consecuti sumus, pares inueniamur, & ita quod superest aui, traducamus, ne quae possit in nobis ingratitude notari. Porro Cardinalatus fastidium maius existimamus, quam nostris humeris committi debeat. Utinam ea dignatio his credatur, quae afferri illi potius, quam ab ea recipere gloriam possint, quales nos esse nullo pacto cognoscimus. Restat ultimo loco de consolatione aliquid dicere, quando & te illius egentem ostendis. Duo fuerunt, ut scripta tua edocent, quae te conturbauerunt: mala ualētudo tua, & obitus Nicolai Pontificis, quo cum ipse cecidisset, qua in calamitate constituto, nemo tibi amicorum affuit. Aegritudinem corporis & onerosam tibi & molestissimam fuisse non miror: Vix enim quisquam reperitur, qui

A qui non morbo succubabat, doloribusque uincatur: belle quidem tum multi cum ualent recta consilia aegrotis praebent, ac ipsi si doleant mente excidant. Ita natura comparatum est, uerbo quam multi philosophantur, re ipsa admodum pauci. Ut cunctis sit, non oportuit uitam optare diuturnam nisi & senescere uellemus. Cum senio autem circumfuit agmine factio morborum omne genus, quorum si nomina quaeras: Promptius expediam quot amarit Hippia machos. Parati ergo ad haec esse debemus, & nunc illum, nunc capitis dolorem expectare, & ad omnia mala nos ipsos armare, quibus contribules nostros affligi cernimus: Si quid minus accidat in lucro deputares? Cum uero dolor incipit, non ab amicis, sed a nobis ipsis solatia expetere. Nihil habent certi qui sunt in aliena potestate, quae nos ipsi possumus, nutus nostro nunquam desunt. Tibi ergo cum aegrotares, a te ipso & consilium expetendum, & auxilium requirendum fuit, quae te uideo non neglexisse cum Deum tibi affuisse consolatorem dicas. Optimus hic proculdubio & certissimus in omni aegritudine medicus, qui non corporis tantum, sed mentis morbos expellit. Estque Deus, si Senecae credimus, quisque sibi. Namque dum nobis ipsis recte consulimus, mentem nostram diuinitas incolit. At tu quanquam corpore uales, non tamen ad huc mentis aegritudinem posuisti. Est uulnus adhuc animi recens, & amissi regni fortunam moerens. Mōstri simile mihi est, te uirum qui multa legeris, & mundi uices sis contemplatus, idcirco angere, quia blandus fortunae uultus tibi mutatus sit. Cogitare te oportuit quamprimum ascenderes. Neque enim fortuna quemque extollit, de quo reuerti potestatem non sibi reseruet. Hac conditione ascendimus, ut cum illa uelit a uestigio descendamus. Nunc longum tenet uua comas, nunc populus umbras inquit ille. Caduca omnia sub luna: quanto altius extollimur, tanto periculosius cadimus. Volubilis rota fortunae est, nemo illi clauum affixit. Inconstans & infidelis hera fortuna, nulli perpetuo bona est. Alexandrum illum Macedonem, quem mundi dominum fecerat, in ipso iuuentutis flore ueneno extinxit: Pompeius Magnus certis uicibus semel octuaginta tria hominum milia fudit, fugauit, occidit, in deditioem accepit: Naues octingentas quadraginta sex piratarum deprensit aut cepit: Castella autem oppida mille & quingenta triginta octo in fidem recepit: Terras omnes a Meoti ad rubrum mare subegit. Sed huic quoque Fortuna (quamuis Seneca) abstulit caput. Caesarem dictatorem in senatu trucidauit, quamuis eius ductu undecies centena nonaginta duo milia uirorum in praelijs interissent, non comparatis illis qui bellis ciuilibus interierunt. In Caio Mario quantum Fortuna iusserit, non ignoras, quem modo uictum apud Minorauros expectare supplicium, modo uictorem truci uultu quantum neces imperaret legistis: Magna de Lucio Marcello est opinio, quasi fortuna huic uni semper arriserit. Fuit enim bis consul, dictator, magister equitum, elephantum primus ex primo Punico bello duxit. In triumpho primarius bellator habitus, optimus Orator, fortissimus imperator, auspicio suo maxime res gestae, magno honore usus, summa sapientia, summus senator pecuniam magnam bono modo inuenit, liberos multos reliquit, clarissimus in ciuitate fuit. At is orbam luminibus egit senectam, mammissis incendio cum paladium raperet ex ede Feste: memorabili casu, sed euentu misero, ut Plinius ait. Huic quoque nepos Metellus Macedonicus fortunati nomen habuit, qui a quatuor filiis illatus est rogo, uno praefore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno censorio. At hi in flore dignationis suae a Catino Labione tribuno plebis, quem a senatu censor eiecerat, a capitolio ad Tarpeiam raptus est, ut inde praecipitaretur. Sed intercedente altero tribuno alumnae ereptus alieno beneficio postea uixit. Sed Octauianum Augustum foras obijceres, qui uictor orbis annis sex & quinquaginta imperauit, qui super Germanias & Indos pertulit imperium. Exemplum hoc unicum humanae felicitatis esse uidetur, his qui eius secreta ignorant. Sed multa huic aduersa apud auunculum in magisterio equitum, repulsam tulit contra petitionem eius praetato Lepido: in praelio Philisopo fuga notatus est, & in palude triduo latuit. Vita eius saepe insidijs petita est: luxit liberorum mortes, & adulterium neptis ac filiae: afflixit eum rebellio Illirici, pestilentia urbis, uariae clades, fames Italiae, quadriduanam inedia sustinuit, moriendi cupidus haerede non suo filio uita excessit. Et ut ad nostra redeamus, Saul regno

potitus, uictorijs clarus, ad extremum insanix, & in prelio uictus serui manu qua percutitur supplex orant. Ab ouium custodia uocatus ad regnum Dauid, post claras ex hoste uictorias à filio pellitur, contra quæ sumptis armis non satis intelligit uincere uelit an uinci. Dicat aliquis Salomonem sapientem ac pacificum, Regem perpetuo fortunæ afflatu beatum, qui usque ad mortem quieto tranquilloque regno potitus est. Sed neque hic regnare sine fraticidio potuit, & amicorum sæpe neces impetrauit, ac postremum quoque concubino seruitio pressus, dijs alienis atque ipsis demonibus sacrificauit: In quare miserimum eum uel suo iudicio nemo dubitauerit. Aeuo nostro unum omnes felicem Philippum Mariam Mediolanensem ducem iudicauimus, qui non Florentinos modo, sed Venetos & uniuersam Italiam contriuit, & Regem Alphonsum, fratresque cum uniuerso procerum comitatu nauali prelio superatos captosque domi suæ uidit. Verum hic ante obitum Ianuam amisit, agri magna parte mulctatus, adeoque Venetorum armis attritus est, ut uix Mediolani se se tueretur. Et quamuis ultra citraque montes Regum auxilia imploraret, nulli tamen opem sensit, amisso uiso, Rege quem captiuum habuerat, hærede instituto, decessit. Francisco Fuscario duci Venetiarum diu adulata fortuna est, sub quo supra quinque & uiginti annos senatus ille populisque Venetus mirum in modum auctus Brixiam, Bergamum, & maximam partem Gallix transpadanæ in suam ditionem redegit. Sed gloriam eius obfuscauit, felicitatemque obrupit filius ob turpem causam bis in exilium actus. Hæc cum tibi notissima essent Petre non debuisti, uel dolere, uel admirari, si & tecum suam consuetudinem fortuna seruaui, quæ iure suo ueteri, & in omnes ætates præscripto usa est. Nihil de tuo tibi abstulit, quod suum erat repetit: potentiam quam ad tempus concesserat, in eo, quæ statuerat, termino subtraxit. Quid obsecro est quod de fortuna conueraris? Quid tecum illa dure egit? Nicolao Papæ uitam eripuit: At moriturum eum iam pridem noueras. Illo mortuo, & tua potentia mortua est: At Nicolao cadente sciebas te stare non posse. Nihil tibi aduersi accidit, quod non præuideris. Præter spem uero, si recte iudicas, non pauca bona tibi fortunæ beneficio, siue ut melius loquamur, diuina miseratione relicta sunt. Ex palatio saluus exististi, collegisti sarcinas tuas. Secretariatus officio cum coniuge, cum liberis absque ulla contumelia dimissus es. Hoc tu beneficium non ponderas, quod tanto maius est quanto rarius accidit. Etenim quot memorantur qui potentes in palatio, post obitum pontificis, non maximas calamitates inciderint? Nepotem Bonifacij non mendicare panem nostra ætas uidit, quem ut æditus in lucem fuerat, in calatis rosarum obrulerant patruo. Martino quinto satis functo, qui fuerunt apud eum potentes, alij bonis omnibus excussi sunt, alij in carcerem rapti, alij in exilio missi, alij in crucem sublati, alij alio modo necati. Neque ego crediderim omnes qui Martino placuerunt, pena fuisse dignos. Sed ita mos inoleuit, odio habetur successori quisquis antecessori acceptus fuit. At te Calixti Clementia conseruaui, qui de te sinistre credere noluit, quamuis essent qui te accusarent, non pauci hostes, id est, Mimi tui. Corona tua & quid præciosissima hæc est, Petre, quod integer creditus, intactus abiisti. Hanc tu laudem ad posteros pene solus transmittens, nomenque tui minores ex te clarum habebunt. Unus enim ex palatio pontificis omni iudicio existimatus es, qui saluus euaderes. Fateor non tanta tibi erunt lucra quanta fuerunt Nicolao uiuente: Neque iam tibi assurgent homines quocumque ieris. Sed ego tibi satis pecuniarum esse arbitror, si ad ueritatem non ad opinionem uitam ducere uolueris. Quærendæ pecuniæ nullus est finis qui uulgo uiuant: Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit. Si uolumus esse diuites, non pecuniæ adiciendum est, sed cupiditati detrahendum. Cum Propheta dicendum est: Diuitias & paupertates ne dederis mihi, sed tantum uictui meo tribue necessaria. Non habes opes Cosmi, at Marcelli habes. Non eris Florentiæ primus, at uel Lucæ, uel Senis esse potes tuoque cum Horatio. At precor integra cum mente non turpe senectam degere nunc citharæ carerem. Nec uero tu tibi subtractos honores dixeris. Adulationes illæ non honores fuerunt. Potentiæ tuæ non tibi detexit turba caput: sæpe manum tuam osculata est, quæ tunc illam optauit. Fumus ille ac tentus fuit, qui cum fortuna non cum uirtute decurrit. Ah quid illa tua potentia miserabilis fuit quam te tantopere amisse doles? Recogita obsecro

ta obsecro quo ex loco sis delapsus: non tu ex paradiso deliciarum cum primo parente in terram ærumnosam descendisti, sed uerius ex procelloso mari tranquillum portum enauiuigasti. Nam quid est Romana curia his qui summam tenent, nisi turpissimum pelagus uentis undique durissimisque tempestatibus agitatum? Auaritiæ ibi atque inuidiæ procella uix quæquam intactum præterit: laudant in faciem, a tergo Ciconia pinxit. Quis tela enumeret quæ in potentes iaciuntur? Tot tibi rhetia mi Petre, tot insidiæ tendebantur, ut mortuo Nicolao iure dicere posses: Laqueus contritus est, et nos liberati sumus: Nam obitu illius carcerem exiisti. Nam curiam miseram reliquisti non potentiam, seruitutem posuisti non gloriam, bellum effugisti non pacem. Eras enim mancipium Nicolai, nulla tibi edendi, nulla dormiendi certa hora fuit. Non comites alloqui, non exire in lucem poteras. In aere terro, in puluere, in calore, in foetore latebas: Nunc quauis libertate donatus, ex tuo arbitrio uiuis. In hac uita nemo mortalium felix: Bene atque indulgenter cum eo agitur, qui uere dici non infelix potest. Nam quotus est cuius non plura mala quam bona inuenias? cuius lætitiæ non superauit mœrorum? nemo uiuit qui feliciter oportet. Quam multos afflixere imperia? quam multos perdidere diuitiæ & ultimis iniecere supplicijs? Morientum est tandem nobis uel inuitis. Duo nobis ex hac luce migrantibus itinera occurrunt. altero cœlum petimus, altero inferos: Illic cum dijs, hic cum sceleratis deputamur: Illic regnum, hic supplicium expectamus. Iter eligere licet dum uiuimus. Ex uitæ merito patet uia, post mortem nulla merendi facultas. Et nos ergo, amantissime Petre, dum uita comes est ad opera pietatis exerceamur. Absint uoluptates, illecebra, odia, simulae: Absit auaritia & bonorum in mensa cupiditas: satis nobis Deus ipse, super quam satis elargitus est. Nec tu mihi Cardinalatum cupias, nec ego tibi optem potentiam curialē. Nimis enim potentes & honorati fuimus, tu apud Romanos præfulem, ego apud Imperatorem. Nam si uirtutum ex æquo quæ uocantur bona distribuuntur, non tu mediū eius quod obtinisti accipias, nec ego quartam partem eius quod mihi diuina bonitas elargita est cōsequar. Vale ex Neapoli Nonas Maij, Anno M. CCCCLVI. Indictione quarta Pontificatus sanctissimi in Christo patris & Domini nostri domini Calixti Papæ tertij, Anno secundo.

Quæ sequuntur epistolæ, Aeneæ

Senensii tituli Sanctæ Sabinae Cardinali scriptæ sunt.

Grates refert de promotione ad Cardinalatum, CLXXXIX.

Diuo Imperatori Friderico Augusto Domino suo, Aeneas sacrosanctæ

Ioannæ ecclesiæ tituli sanctæ Sabinae presbyter, Cardinalis

& episcopus Senensis, S. P. D.

Quod iam dudum optasti procurastique Cæsar in persona mea, nunc demum completum est. Habes tota quod mente petisti. Nam quod sanctæ memoriæ Nicolaus Papa quintus tuæ mansuetudini sæpe pollicitus est, beatissimus Pontifex Maximus Calixtus tertius impleuit. Qui non meis meritis (nulla enim me uirtus honore dignum effecit) sed sua incredibili bonitate quæ usque ad indignos protenditur, et tua potissimum intercessione his diebus ad Cardinalatus ordinem cum quinque alijs uenerabilibus & magnæ autoritatis episcopis me prouexit. Intelligo quantum debeo tuæ Sublimitati, & unde persolvere possim debitum non intelligo. Conabor tamen dum spiritus hos regit artus, ita me gerere ut omnes intelligant ad hanc me dignitatem tuo fauore & ex tua curia prouenisse, meque Theutonicum magis quam Italicum Cardinalem esse. Tuum erit nihil mecum remissius agere quam prius. Nam ego pro tua maiestate, pro sacro imperio, pro inclyta domo Austriae, pro tuis quibuscumque charis nullos usquam labores, nullas curas effugiam. Nihil enim unquam tuæ mansuetudini negabitur, quæ mea opa effici possit. Vale ex urbe, die XXI. Decemb. An. M. CCCCLVII.

De eodem, Epist. CXC.

Serenissime Imperatrici Leonorae Augustae Dominae suae, Aeneas sacrosanctae Romanae ecclesiae tituli sanctae Sabinae presbyter Cardinalis
episcopus Senensis, S. P. D.

Non meis meritis quae nulla sunt, sed tua ac consortis tui Diui Friderici Romanorum Imperatoris Augusti intercessione, ad Cardinalatus honorem superioribus diebus pietas apostolica me prouexit. Multa extant tua in me beneficia, sed hoc maximum est, quod hac dignitate me dignum iudicasti, & ut illam consequerer nihil omisi. Quando & summo Pontifici & sacro collegio & auunculo tuo Regi Aragonum potentissimo me saepius commendasti. Habes igitur apud sedem apostolicam hominem tuae magnitudini deditissimum, qui pro te tuoque splendore gloria amplitudine omni tempore curiosus erit. Neque enim ullus me unquam grauabit labor, quem tua causa susceperim. Tuae Maiestatis deinceps erit ita me uti, quemadmodum ingentia quae mihi contulisti beneficia deposcunt. Vale ex urbe Romana, die quo supra.

De eodem, Epist. CXCI.

Serenissimo & potentissimo principi Ladislao Vngariae atque Bohemiae Regi, Aeneas Cardinalis Senensis, S. P. D.

Quod me summus Pontifex his diebus ad Cardinalatus ordinem accesserit, intercessione magna ex parte factum esse non ambigo: cum saepenumero & literis & nuntiis apostolicae pietati me commendaueris. Scio igitur me obnoxium quo ad uiam & facultas adsit, tuis omnibus desideriis morem gerere. Neque id negligam quidem. Nam si quid est quod noua dignitas mihi credita, uel tuae amplitudini, uel subditorum tuorum utilitati conferre possit, ad tantum negabitur quantum ipse requirere postposueris. Nec mihi res ulla iocundior fuerit quam tuae uoluptati complacuisse: tuisque regnis et rebus quibus principibus usui aliquando fuisse. Ex urbe Romae die xxii. Decembris, Anno M. cccc lxxii.

Promotionem suam amico notificat, Epist. CXCII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Iacobo Picholomaeo, S. P. D.

Diuinae bonitati cuius consilia nobis imperscrutabilia sunt, uisum est honores augere nostros, atque in corde summi Pontificis ponere ut nos ad Cardinalatus ordinem assumeret, & ita factum est. Scimus tibi id futurum gratum. Illud nobis tamen molestum est, quod nos impares tanto muneri cernimus. Vtuncque sit fratrem ista latere nolumus. Tu Deum rogabis, ut qui dignitatem tribuit, id quoque praestet per quod dignitati satisfaciamus. Insuper quoniam illustris dux Mutinae semper nobis amicus fuit singularis, ut nos sibi commendes rogamus: & quae possumus aut in futurum poterimus excellentiae suae pleno offeras ore, quia nos sibi pleno corde cupimus complacere. Et hanc Cardinalatus dignitatem si quid habet utilitatis, magis suam esse uolumus quam nostram. Vale cum consorte & liberis. Ex urbe Roma, die xxii. Decembris.

De eodem, se totum offert, Epist. CXCIII.

Aeneas Cardinalis Ioanni Cardinali sancti Angelii, S. P. D.

Quod annis tam plurimis Reuerendissime Pater, tuo filio concupiuisti quesuisti, nunc demum completum est: summa cum concordia sacri collegii Calixtus Pontifex Maximus, ad Cardinalatus ordinem me uocauit atque assumpsit. Scio quanto altius euectus sum quam merui: Sed ita situationes tuae praescesque Caesaris effecerunt. Non sum ego qui gratias agere possim tuae erga me charitati: nam quid praestare tanto domino seruus possit, uoluntas mea iam dudum tua est, quaecumque postmodum accessere, illa sequuntur. Fui tuus cum essem pauper presbyter: neque me manu tua episcopatus eripuit. Sum tuus etiam Cardinalis. Habes in collegio complures amicos & me seruum: nisi me ueluti mancipio utaris nihil in me culpa fuit, sed uelut emancipatus filius aut manu missus seruus, non minus agam quam par fuerit. Vale optime ex urbe Roma, die xxii. Decembris, Anno M. cccc lxxii.

De

De eodem, Epist. CXCIII.

Aeneas Cardinalis Alphonso Regi Aragonum, S. P. D.

Serui qui modo quocumque peculium augent, Rex serenissime ac potentissime, infideles damnandique fuerint, nisi dominis suis rationem lucri reddiderint. Eam ob causam cum hodie Maximus Pontifex Calixtus tertius me uel minus merentem ad Cardinalatus honorem prouexit, peculiumque meum adauerit, officij quoque mei esse putauit id tuae Maiestati cuius sum mancipium quamuis inutile tamen fidele notum efficere: Vt si quid est in ea dignitate mihi credita uel decoris uel utilitatis, id totum tuum esse noueris: ad me labor tantum molestiaque suscepti officij pertinebit: In quo tanto magis affligentem me scio, quanto indignior hoc muneris sum consecutus. Ex urbe Romae die xxiiii. Decembris, Anno M. cccc lxxii.

Auxilio amici sperat onus impositum congruius ferre, Epist. CXCIV.

Aeneas Cardinalis Ioanni Cardinali Papiensi, S. P. D.

Si qua mihi uoluptas est ad Cardinalatus honorem esse assumptum, inde tantum est quod tua dignatio mihi collega & pater & Dominus traditus est, quo cum uiuere dulcissimum erat. Nunc tui labores praemia susceperunt: nunc tuae uirtuti quod suum erat creditum est. Scio quid lucri acceperit sacer senatus ex tua promotione. Magni lumen Romana suscepit ecclesia. Tua nobilitas, tua doctrina meam ignorantiam & ignobilitatem obteget: Sub scuto tuo indignus ego securus militabo. Veni igitur, sitibundi expectamus omnes reditum tuum. Iam satis Alemania, Galliaque & Vngaria te tenuit: Italia nunc ipsa mater orbis Roma te perfrui uult. Nisi redieris cito et ipse Tybris maledicet absentiae tuae. Non fuisti in bello et uicisti: Scies quae pugna facta est cum redieris. Nulli unquam Cardinales aegrius quam nos collegium intrauerit. Iam enim rubigo cardines ita obduxerat, ut uerti ostium & aperiri non posset. Arietibus & omni Machinarum genere usus est Calixtus Pontifex ut ualuas aperiret, domumque arte non modica belli seratas, postes portasque refregit. Vale ex urbe Romana, xxvi. die Decembris, Anno M. cccc lxxii.

Promotionem suam notificat amico singulari, Epist. CXCVI.

Aeneas Cardinalis Nicolao Distio legum Doctori, S. P. D.

Quamuis cognoscimus nos ipsos impares dignitati Cardinalatus ad quam uocati sumus: quia tamen amicis omnia communicare solemus, quae nobis accidunt siue secunda siue aduersa sint: & nos te inter amicos habemus praecipuum, hoc te latere nolumus, ut si quid est in ea dignitate nobis credita uel honoris uel utilitatis, itemque dedecoris uel damni, id tibi nobiscum commune esse non nescias. Nam nos legem amicitiae quamuis altius euecti, nullatenus praeterire intendimus. Nec nobis Cardinalatus aut tuam alterius cuiuspiam beneuolentiam minorabit. Datum Romae, xxvii. die Decembris, Anno M. cccc lxxii.

De eodem, Epist. CXCVII.

Aeneas Cardinalis Nicolao Cardinali sancti Petri ad uincula, S. P. D.

Placuit altissimo & domino nostro Papae Calixto per hos dies me longe immeritum ad Cardinalatus ordinem assumere, uelstroque sacro cetui aggregare. Scio quantum ponderis subiui: nec uideo quo pacto creditae mihi dignitati satisfaciam, nisi fortasse tua reuerendissima paternitas ad curiam rediret. Tunc enim instructus ab ea securus in hoc procelloso mari nauigarem. Precor igitur si preces seruitoris audiendae sunt, ut iam demum in patriam redeas. Nam Cardinali sola Roma patria est. Etiam si apud Indos is natus fuerit, aut recusasse pileum oportuit, aut certe receptum Romae gestare, & matris omnium sedi consulere. Neque illa excusatio idonea est: Non audior recta monens: Mutantur enim tempora, & qui olim contemptui fuit, nunc praecipue honoratur. Veni igitur obsecro ueni: neque enim tua uirtus est quae inter niues & umbrosas clausa ualles, languescere debeat. Scio complures esse qui te uidere, audire, & sequi cupiunt, inter quos me semper auditorem discipulumque obsequentem inuenies. Ex urbe Romana, die xxviii. Decembris, Anno M. cccc lxxii.

Promotionem

Promotionem suam amico notificat, Epist. CXCVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Iohanni Varadiensi episcopo, S. P. D.

Quod ex Nicolao Pontifice Maximo magnopere efflagitasti ad nostri honoris augmentum, iam nunc Calixtus successor eius executus est. Is enim proximis quatuor temporibus exactis, ad Cardinalatus ordinem nos assumpsit. Qua de re longe magis tuam paternitatem letari quam nos ipsos non dubitamus. Neque ab re quidem. Nam nos parum gauisi sumus ex hac promotione, cum intelligamus honorem non merenti creditum, ignominiam potius esse quam decus. Tua uero dignatio quae me pluris existimat longe quam ualeo, non mirum si amicum libenter audit subleuatum. Vt cunque sit, id sibi persuadeat tua amicitia uolumus, quod re ipsa comperiet nos suos esse. Nec aliam ob causam magis cupide hanc dignitatem Cardinalatus accepisse, quam ut sibi aliquando in aliqua re digna more gerere possimus. Datum Romae, die xxvii. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Novitates, Epist. CXCIX.

Aeneas Cardinalis Senensis Senatui Senensi, S. P. D.

Quare credimus expedire ut uester senatus intelligat, non tacebimus dum poterimus honeste literis aut nuntiis committere. Nunc quod significemus hoc est: Rex Aragonum grauiter aegrotauit, deinde conualuit. Nobis relatum est eum recidiuasse, nescimus an uerum sit id. Comes Tolocenus pridem mortem obiit, quae res non nihil nouitatis paritura uidetur. Nam comes Euerus hereditatem petit: Abbas urinus contra nititur: Comes Vrbinas bellum fertur indixisse Malatestis. Haec ad alios pertinent. In rebus uestris haec sunt. Orator ducis Mediolani communicato nobiscum consilio, enixe communitatem uestram summo Pontifici commendauit. Quod haberit ab eo responsum scietis. Dominus Ribias pro custodia montis acuti petit aureos trecentos: Dicit enim se tenuisse famulos plures pro custodia. Cui cum diceremus non fuisse necessarium, replicauit, penitus oportuisse pro securitate pascuorum, at quid significet ipsi intelligitis. Nunc de nouo Reuerendissimus Cardinalis de Vrbinis petit a sanctissimo domino nostro aureos trecentos, quos mutuauit sibi tempore exercitus. Papa uero respondit illos pertinere ad rationes uestras. Scitis quid in hac re agere debeatis, nobis consultissimum uidetur, ut Oratores uestros hic habeatis, qui loqui aperte ualeant, nobis non licet omnia. Iuuabimus tamen Oratores ipsos cum fuerint, summa fide, uestraeque reipublicae quantum facultas tulerit nunquam deerimus. Datum Romae, die xxix. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Refert gratias, & agere spondet, Epist. CC.

Aeneas Cardinalis Senensis Iohanni Pichio Senensi, S. P. D.

Scientes quantum pro nobis conatus es in magistratu tuo illo Capitaneatus populi, reprehensibiles fuerimus nisi nos ipsos gratos ostendamus. Sed hoc modo praestare non possumus. Quippe qui non uerbis sed rebus reddendas esse gratias non ignoramus. At si quando facultas se obtulerit cognosces nos tui amantes esse, & accepti beneficii memores. Nunc non est aliud quod scribamus, nisi quod pro reipublica uestra censemus, expediens apud hunc Pontificem Oratores uestros commorari: Quia multa indies occurrunt ponderosa & uestram ciuitatem tangentia. Scis quia non omnia nobis licent, sed Oratoribus uestris fideliter assistemus. Ex urbe Romana, die xxiii. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Indignum officij se agnosceat exorat Deum pro uita qua tanta dignitati par sit, Epist. CCI.

Aeneas Cardinalis Senensis A. Bindio Senensi, S. P. D.

Credimus, ut scribis, promotionem nostram tibi iocunditati fuisse: Ita enim exposcebat uetus amicitia nostra. Nos autem ex hac dignitate nescimus tritari an letari debeamus. Nam sublime decus non merenti traditum, oneri potius quam honori est. Venit in mentem illud Apollinis praecipuum, quod iubet ut nos ipsos cognoscamus. Consideramus imperfectum nostrum, & dum hinc paruitatem nostram, inde altitudinem dignitatis adeptae metimur, horrescimus & trepidamus. Nam quanto altior est ascensus, tanto periculosior casus. Inter haec tam anxie

mentis

Amentis dubia nullum occurrit nobis aliud remedium nisi ad Deum ipsum recurramus, & ei supplicemus ut qui dedit honorem, & ipse conseruet, & nos eam uitam ducere donet, quae tantae dignitati par sit. Tu uero de nobis persuadeo tibi quoniam illi erga te sumus qui semper fuimus, & amicitiae iura incommuta seruabimus. Vale & amicos illos nostros Metropolitanos nostro nomine saluere iubeto: Anthonium Panormitam, Matthaeum Malferitum, Bartholomaeum Macium, Matthaeum Ioannem, & reliquos, quibus nos offero, & dato. Ex urbe Romae, die xxviii. Decemb. Anno M. CCCCLVII.

Amicitiam non abstulit dignitas adepta, sed aucta constans est, Epist. CCII.

Aeneas Cardinalis Senensis Leonardo Beneuolenti Senensi, S. P. D.

Si quicquam amicitiae nostrae detractum arbitraris quoniam aucti honore uidemur, longe falleris. Nam ueram amicitiam nulla dignitas tollit. Sumus qui fuimus dum pedibus simul peteremus Romam. Si potuisset ad huc beneuolentiae nostrae aliquid, Cardinalatus noster profecto addidisset. Sed plena quae sunt uascula, nihil amplius admittunt, nos igitur erga te idem erimus uita comite. Nec de te aliter arbitramur. De domino Dominico praeposito nepote tuo sumus memores, et quia breui Senis uenire non possumus, cogitabimus quomodo rem illam hic diffiniamus, erimusque illi fauentes quantum fert aequitas, quae comes amicitiae inseparabilis est. Vos uiri Senenses more uestro prouidi fueritis, si hac in curia sedulo habebitis Oratores: Quibus & nos magna fide assistemus. Vale Laurentium nostrum iube saluere, & nos sibi offero, & dominum Galganum pari modo, quia scribere non possumus omnibus. Ex Roma, die xix. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

De eodem, & seruatum locum pro suo aduentu pollicetur, Epist. CCIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Nicolao Pistorienti Doctori
uriusque iuris, S. P. D.

Nihil nobis est dubij te, ut scribis, nostra promotione letatum esse: Quis enim amici honorem non libenter intuetur? Scis quo te loco habemus, et quanti te facimus. Quid ni ergo letaris nos auctos dignitate esse cum tu una creueris, si modo creuimus: etenim nobis nondum liquet an letari an flere potius debeamus ad tantae dignitatis culmen euecti. Nam quid miserius est quam id officij gerere cui nequeas satis facere? Onus grauissimum & humeris nostris omnino impar subiugimus, nisi miserator Dominus qui dedit honorem, & retinendi facultatem praebet. Intelligimus quantum imminet praecipitium, atque idcirco de nobis ipsis nescimus iudicium. Vt cunque sit, nostra erga te beneuolentia nunquam minuetur, nam qui te dileximus in Episcopatu, in Cardinalatu magis ac magis amabimus. Famulos quos polliceris recipere non possumus supra quam nostra ferat facultas onerati. Tibi uero semper erit in domo nostra seruatus locus, si saltem dignaberis apud nos esse, & nos illi sumus qui tibi usui possumus esse. Optamus mulam aliquam perquiras pro nobis, & requiras precium antequam emas, ut tibi per Bancum de Miraballis pecuniam mittamus. Vale & dominum Ambrosium ac dominum Alexium nostrum iubeto saluere, nosque illis offero & dato. Sileucio amplius dicitur ne omnino fidei renuntiet, quamuis indies indignos ad maiores assumi dignitates aduertit, ut nobis modo factum est, nam diuina potentia tunc potissime demonstratur cum subleuat quae sunt minima, & consilia eius nostra non possunt ingenia attingere. Iterum uale. Datum Romae, die xxiii. Decemb. Anno domini M. CCCCLVII.

Offert se promotorem quantum possit, Epist. CCIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Alexio episcopo Clusino, S. P. D.

Cognoscimus ex his qui Senas ad nos uenerunt promotionem nostram tibi iocundam fuisse, idque multis signis monstratum esse. Multa haecenus tibi debuimus pro tua erga nos solita charitate, sed nunc magis ac magis obligamur. Erimus itaque tui semper memores, & quamuis dignitas nobis credita parum merentibus oneri potius quam honori sit, si tamen in ea boni aliquid erit, id commune nobis cum tua dignatione futurum est, atque ita cupimus persuasum esse. Vale ex urbe, die xxiii. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Confidit

Confidit in Deo qui dignitatem dedit, in sufficienti uires tribuat, Epist. CCV.
Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni episcopo Grositano, S. P. D.

SI cui promotionem nostram placuisse credimus, id profecto de tua Reuerēda pater-
nitate non dubitamus. Scimus enim quia nos solide amas, & propterea nostri hono-
ris augmentum ueluti tuam gloriam ducis, neque falleris. Minime enim honorari pos-
sumus quin particeps nobiscum sis, nos tamen ignoramus an hæc dignitas nobis credi-
ta Cardinalatus decori sit, cum impares sumus tanto muneri. Confidimus in Deo qui
dedit ut uires tribuat ad conseruationē huius status. Vt uincat sit, tibi ipsi persuadere uo-
lumus, nos erga te esse qui olim fuimus ad emolumenta & honores tuos omni tempo-
re uolentes. Tantum rogamus ut si qui sint qui episcopatum Senensem desiderant, id
ex capite coneris detrabere, quoniam uiui non intendimus ecclesie Senensi dulcissime
matri & sponsæ nostræ renuntiare. Vale Ex Roma, die XXI. Decembris, Anno
M. CCCCLVII.

*Cohibet ulteriorem promotionem, quia matuit pauper amari, quam diues
odiri, Epist. CCVI.*

Aeneas Cardinalis Senensis, Petro Cardinali sancti Marci, S. P. D.

Refero gratias humanitati tuæ quæ se tam benigne obtulit in materia camerarum factu-
cri collegij. Voluntatem profecto suscipio, At cum intelligam id alteri officium ha-
beri, supplico ne ulterius rem promoueas quia nulli reuerendissimorum domi-
norum meorum, uel grauis uel iniurius esse uolo. Maloq; pauper amari quam diues odi-
ri. Spero tamen tuo auxilio & sanctissimi Domini nostri clementia ita mihi aliquando
prouisum iri, ut honeste uitam traducere possim. Ex urbe, die XXI. Decembris, Anno
M. CCCCLVII.

Nouitates de tremottu, cometa, & Turcis, Epist. CCVII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Diuo Friderico Casari, S. P. D.

Avdies ex latore presentium quam mirabilia et incredibilia damna fecerit terræmo-
tus in regno Apulie. Nam multa oppida funditus corruerunt: Alia magna ex par-
te collapsa sunt. In Neapoli omnes ferè ecclesie et maxima palatia ceciderunt plus
quam triginta milia corpora oppressa ruinis traduntur, populus omnis habitat in tento-
rijs. Rex Aragonum, qui aberat, audito nouo incidit in febrem, & colicam passionem,
ferebatur curatus, nunc dicitur reciduasce, & uita eius in periculo esse creditur. Quod
si moriatur tantus Rex (quod absit) non frustra cometam uidimus. Quod Turci fugati
& magna ex parte cæsi fuerunt, gubernator Vngarie & frater Ioannes obierunt: Co-
mes Sicilie interfectus occubuerit: Et præfectus urbis comes Taglotonus uita fun-
ctus sit. Sed uelit pietas diuina tantum Regem adhuc diutius terris concedere, cuius o-
bitus magnam Italie & Hispanie partem conturbaret. Datum Romæ, die XXVIII.
Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Pollucetur se promotorem in requisitis, Epist. CCVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Mariano Sozino Senensi, S. P. D.

Promotionem nostram ad Cardinalatus ordinem iam te accepisse non ambigimus:
pauci honore præter merita sumus: Pondus longe maius impositum nobis est, quam
ferre possimus. Siquid tamen est in hac dignitate nobis credita quod tibi tuisq;
conducere queat, nisi libere nos requisueris, amicitie nostræ ueteri iniuriam feceris.
Nam beneuolentia quæ uera est, superueniente quouis bonorum cumulo, plus augeri
quam minui consueuit. Nos te tuisq; rebus deinceps ita utemur, quemadmodum olim
soliti sumus. Tu si erga nos secus feceris, hominis officio fungeris, haud recte
de amicitia sentientis. Vale ex urbe, die XX. Decem-
bris, Anno M. CCCCLVII.

Promotionem

Promotionem suam notificat, Epist. CCIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Magistratui Balie, S. P. D.

Non mea uirtus quæ scio quam tenuis est, sed bonitas summi præsulis Calixti & in-
tercessio Diui Casaris Friderici ad Cardinalatus honorem hodie me prouexit. Non
est cur ex hoc meus turgat animus: Nam dignitas minus merenti credita oneri
potius est quam honori. Itaque non ueluti factabundus collegio uestro promotionem me-
am significo, sed quia dignum existimo quæcunq; mihi obueniunt, uobis nota efficere.
Nam siquid erit in hac noua dignitate mea uel honoris uel emolumentum, id totum desu-
gat dulcissima patria uolo. Ad me nihil nisi labores molestiq; pertinebunt. Datum
Rom. die XXVII. Decembris. Anno M. CCCCLVII.

Congratulatur promotioni, Epist. CCX.

Franciscus Pychonius Aeneae Cardinali Senensi, S. P. D.

Gratulor Italie & reipublicæ Christianorum, & nostræ ciuitati, quibus ob tuam pro-
motionem bene euenisse putauit. Comune est bonum, & commune de te est omni-
bus lætitia. nunquam fuit huic ciuitati tantus animorum consensus in idem gaudium:
Hæc diuinitus instituta credendum est: Nam de sua Ecclesia Deo cura est. Videt quan-
ta est hominis, id est tuæ Reuerendissimæ paternitatis præstantia, cui benigna est mens ho-
minum deorumq;. Ego quanto gaudio afficiar non possum literis explicare: quando-
quidem tunc gaudium magnitudinem omnium epistolarum. Domini de Balia elege-
runt me oratorem, necdum me mittunt: Spero tamen ante festa natalis iter arripere. In-
terea rogo tuam Reuerendissimam Dignitatem, digneris me auditorem tuum eligere:
Potes apud te hominem me peritorem inuenire, hominem uero deditissimum tuæ Re-
uerendissimæ Paternitati, ut ego sum, qui te tuaq; omnia diligat, inuenire nec in Italia
nec in Germania poteris. Recommendo me tuæ Reuerendissimæ Paternitati. Ex Se-
nis, die XXI. Decembris. Anno M. CCCCLV.

Notabiliter de eodem, Epist. CCXI.

Georgius Lollius doctor Aeneae Cardinali Senensi, S. P. D.

Gaudeo Reuerendissime pater, domine mi, sacrosanctæ Romanæ ecclesie, quæ ta-
lem uirum in sacro admittit senatu per quem res sua summa in agendo industria, &
optimo in prouidendo Concilio gubernetur. Gaudeo Reuerendissimæ domina-
tionis tuæ, cui maximis in negocijs labor, & summis in periculis fortitudo, innumeræq;
ac ingentes uirtutes partim debitis honestantur præmijs, etsi non ignorem labores cum
gloria augeri: Lætor patriæ quæ tantum gloriæ affecuta est quantum ferre petere decuit.
C Quod etiam ad summum reipub. maximè profuturum non dubitat, præsertim in hac
tam maxima temporum difficultate. Gaudeo lætorq; omnibus bonis quibus uehemen-
tius adactam esse bene agendi auiditatem quis non putet? Cum uirtutes extolli, præ-
mijs adornari uidentur, præcipue literarum studijs dedit, cum talem præsestudiorum suo-
rum ducem intueantur? Lætor summopere mihi ipsi, cui tota ciuitas gaudet, uniuersus
populus lætatur, singuli ciues congratulantur: Cateruatim domum uentitant quasi hæc
omnia ipse sim adeptus, & id quidem iure. quid enim maius hoc in seculo assequi pos-
sim quam summa gloria extolli eum, qui me ab incunabilis usq; seu à teneris unguicu-
lis semper atque unice dilexit? Cui magis quam genitori sum obnoxius, nisi reus sim
summæ ingratitude, qui crimine apud Persas nil olim detestabilius. Etsi non ignorem
fortem & constantem Reuerendissimæ dominationis tuæ animum huiusmodi in rebus
minime efferris, sed inconcussam geri, ut magnanimum decet: onus autem quodcunq;
pro Christi religione, & sacrosanctæ ecclesie statu æquo animo ac libenti subire: hoc ta-
men totum ut tibi bonum felix faustumq; sit Deum immortalem oro obsecroq;: Sitq;
Reuerendissimæ dominationis tuæ semper propitius. Ego aut & sibi Reueren-
dissimæ D. tuæ commendatus optime ac feliciter ualeo. Senis
XX. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Tt Prom.

Promotionem suam notificat, Epist. CCXII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Petro Noxetano, S. P. D.

Quod cepisti apud Nicolaum pontificem maximum, nunc diuus Calixtus confirmauit, sacro collegio Cardinalium sumus aggregati immeriti & indigni quidem. Sed nunc ostentant principes suam potentiam, cum ex infimis sublimes faciunt. Quod aduertens Alexander Macedo, in Asia hortulanum quendam ad regni fastigium euexis. Et nos igitur summus dominus noster erexit ex puluere, fecitque cum principibus Ecclesiae sedere. In qua re siquid boni est, id commune tibi nobiscum esse uolumus. Nam si quando te Basileae dileximus nunc maxime amamus, hoc te scire uolumus. Vale ex urbe Roma, die XXVIII. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Se offert usui tanquam frater, Epist. CCXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Campisio episcopo Placentino, S. P. D.

Audisti ex alijs opinamur, nos Cardinalatus ordinem adeptos. Et quamuis indigni hoc honore sumus, id tamen tibi gratum esse confidimus. Quis enim amicus est & amici exaltationem non querit? At pro meritis dices, amicum amici dignitatem expetere. Istam amicitiam Stoicorum fortasse sententia dictauit. Amicitia nostra ex mera prophetia est, & pingui quadam Minerua res metitur suas. Utinamque nobiscum actum est, nostram promotionem tibi dulcissimam fuisse confidimus. Cum ad nos nuncium eius delatum est, uellemus id primi enunciaffe patri amatissimo. Sed nulla literarum uelocitas est, quae famam imitari possit. Audisti ex alijs nobis Cardinalatus creditam dignitatem, audi & nunc ex nobis, & persuade tibi nos eos esse erga te, qui Papae Mediolani, Basileae, Romaeque fuimus, & nobis pro ueteri amicitia tanquam fratre amatissimo utere. Ex Roma, die XXVIII. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Refert grates congratulatori, Epist. CCXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Comiti Iacobo Piccinino, S. P. D.

Ilustri & magnifice comes, amice charissime, accepimus humanissimas literas tuas, quibus de promotione nostra ad Cardinalatum congratularis. Offers officia & operas tuas ad beneplacita nostra, & te ipsum efficis nobis commendatum, rogans ut negocia tua cum frequentius requiramus, gratioso fauore exequamur. Respondebimus breuiter huiusmodi argumenta tractanti, qui facta magis quam uerba requirit. De gratulatione, quam sincero ex animo prodire non ambigimus, gratias agimus, idemque pro tuis oblationibus dicimus, sentientes nos propterea tuae magnificentiae plurimum obligatos. Honori tuo & commodo, ubi per nos aliquid agendum occurrat, bono animo fauebimus. Vellemus inter te & Senenses eam uigere beneuolentiam, quae inter eos claraeque memoriae genitorem tuum olim uiguit. Sic enim liberiori & promptiori animo & loqui & scribere, & subuenire alter alteri ualeremus. Datu Ro. die XVII. Ianuarij, M. CCCCLVII.

De consolatione super morte, Epist. CCXV.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Miraballo equiti

Neapolitano, S. P. D.

Non scripsimus tibi statim cum audiuimus dilectissimum filium tuum mortem obiisse. Neque enim consolari magnificentiam tuam poteramus, ipsi consolatione indigentes. Nihil enim minus me afflixit prudentis & ornatissimi uiri raptus, quam te eius parentem. quippe tu filij mortem (ut natura iubet) grauiter & acerbè tulisti. Nos & illius obitus & tuus moeror non mediocri dolore affecit. At nunc paululum ad nos reuersi, & humanarum rerum conditiones animo reuoluentes, arbitramur te propria sapientia finem luctui posuisse, neque amplius uelle angere super his quae mutari non possunt. Omnibus una conditio posita est, tandem mori: lex naturae est immutabilis & inuitabilis, quae licet unum quam alterum serius apprehendit, bono tamen uiro nunquam tempestiuor putanda est, qui ex tenebris transit ad lucem, & ex laboribus ad quietem, ex miseria ad felicitatem. Cum ergo filius tuus uitam mundam atque optimam duxit, congaudere illi debemus, qui terrena & transitoria pro caelestibus atque aeternis permuta

Apermutauit. Oramus igitur ut questibus & lachrymis modum ponens, tibi & reliquis filijs tuis hilaritatem fumens consulas: neque enim nobis & ipsi proli tuae quicquam gratius aut acceptius praestare potes quam tuam uitam cum iocunditate & laetitia traducere. quod certe facies cum cogitabis diuinam pietatem de donis innumerabilibus cumulasse. Nam & uitam longam, & opes amplissimas, & regum gratiam, et sobolem electissimam, et nomen bonum et inter omnes Italos atque externos maximam reputationem Deus ipse magnus & misericors cum sapientiam ante donasset liberaliter elargitus est. Datum Romae, die XVII. Ianuarij. Anno domini M. CCCCLVII.

Congratulatio super promotione amici, Epist. CCXVI.

Pogius Florentinus Aeneae Cardinali Senensi, S. P. D.

Cum audissem, pater mi reuerendissime, te factum esse sanctae Romanae ecclesiae Cardinalem, gauisus sum sane maiorem in modum, pro ut amor in me tuus & mea erga te obseruantia postulabat. Id uero maxime mihi fuit uoluptati cernere eandem dignitatem (quae maxima est) in te collocatam, quae non ambitu uel gratia sed uirtutum studijs quaesita esse uideretur. Accedit ad consolationem meam & summam iocunditatem quod uir eloquentissimus optimisque artibus eruditus, fructum eloquentiae & doctrinae sit (quod perraro accidit) consecutus. In quo gloriari quodammodo mihi merito uideor, posse nostri quondam ordinis uirum, hoc est eloquentiae studijs & dicendi exercitio praestantem eo in statu esse collocatum, ut suae doctrinae aemulos extollere, & eis praesidio atque ornamento esse possit. Magnum profecto eloquentibus uiris suffragium ex hac tua dignitate propositum esse uideretur, cum sint habituri ueluti certum refugium, in quo illorum desideria conuiescant. Ego quidem primum tua, tum uero mea, tum eloquentium omnium causa gratulor & exulto te tam in insigni loco positum, non secus ac si aliqua mihi prospera fortuna accessisset, & illum mihi diem illuxisse felicem puto, quo declaratus es Cardinalis, cum palam factum sit locum esse probitati & doctrinae & non semper neglectam facere uirtute. Quod uero ad me attinet, magnum rebus meis existimo esse fructum. Scio enim te maiori animo ac promptiori diligentia curaturum quae ad me pertinent, quam hi quorum mens & uoluntas remissior est in doctis uiris subleuandis. Sentiant alij quod uelint, uirum doctissimum & ornatum uirtutibus necesse est doctos diligere ac bonos. Non mihi tamen tantum arrogo, ut profitear me doctrina & uirtute praeditum esse: id dicam dedisse me operam quoad facultas tulit ut non in postremos essem reiciendus. Nolo (ut plures solent) comorari in tuis laudibus aut meritis enumerandis, ne uidear (quod uitium procul abest a meis moribus) adulatoris officium assumpsisse. Hoc tamen profitear tantae dignitatis tibi gradum tanquam tuarum uirtutum praemium fuisse tributum. Vale & Pogij tui memor. Florentiae, die III. Ianuarij. Anno M. CCCCLVII.

Suadet foedus inire cum summo Pontifice, Epist. CCXVII.

Aeneas Cardinalis Senensis Magistratui Baltae, S. P. D.

Dereuerat per hos dies sanctissimus Dominus noster certum oratorem suum ad uos transmittere, qui uobiscum ad ea intercedat, per quae pax uestrae ciuitatis & securitas libertatis & regiminis uestri solidari possit. Et quantum eius mentem capere potuimus, sua sanctitas aliena non esset ad certam uobiscum intelligentiam habendam, per quam & uestra erga eum deuotio & sua in uos protectio confirmaretur, augeturque. Ad quam rem etiam nos sua pietate hortati sumus. Veretur tamen ipse Pontifex Maximus, ne suus orator frustra de his apud uos ageret, quae res non esset apostolici sedis honorifica, atque ideo suspendit illius missionem. Quod si uestrae magnificentiae ad hoc animatae sint, cupiamque ueram & efficacem habere intelligentiam cum ipso summo pastore, idque nobis significauerint, speramus ita efficere quod orator praedictus ad uos transmittetur, & ad effectus praedictos operas suas interponat. Nos autem aduertentes animo quantas superioribus diebus uestra respublica passa est calamitates & ad ea sedulo intendentes per

res per quae uestrum regimen patriae uestrae (ut quidem putamus) saluberrimum conso-
ueat & stabilietur, nihil arbitramur utilius quam hoc tempore ciuitatem uestram cum omni-
bus bonam amicitiam & uicinitatem, cum summo uero pontifice specialem habere in-
telligentiam, quae ille uos ut filios tueatur et uos eum ut patrem reueramini. Super qua
re uestrum responsum praestolamur. Datum Romae xxi. Ianuarij, Anno M. CCCCLVII.

De eodem, crediti repositi, Epist. CCXVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Iohanni Bichio ciui Senensi, S. P. D.

Videbis quae scribimus magistratui Baliae: cogita super illis, & nobis rescribe. Nos
salutem uestri regiminis in eo consistere arbitramur, ut cum uicinis omnibus bo-
nam amicitiam tenentes, cum summo pontifice specialem intelligentiam habea-
tis. Etenim uos cum Papa patre omnium specialiter colligatos nemo infestabit. De alijs
aut uestrum sit cogitate. Praeterea non habebunt locum rebelles uestri, unde quouis pa-
cto uos offendant si Papae uniti eritis. Verum haec cogitari nullo modo queunt, nisi res
pecuniaria a uobis absoluat. Suademus ne cum illo, qui uobis libertatem tutatus est,
& in futurum tueri potest, et uult si uos uolueritis, de pecunia modica contendatis. Nos
in super scientes tibi commissam esse expeditionem crediti nostri, commendamus eam
rem amico optimo & singulari quem scimus nobis non defuturum. Ex urbe, xxi. Ia-
nuarij, Anno M. CCCCLVII.

De eodem, Epist. CCXIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Christofero Gabrielis ciui Senensi, S. P. D.

Scribimus magistratui Baliae aliqua quae crediti ad utilitatem reipublicae pertine-
re. Ea uidebis et intelliges. Scimus magistratus uestros omnia melius intelligere per
se quam nos cogitare possumus: tam enim hi qui patriae nostrae tenemur consulere,
cogitauimus quae credimus esse salubria eidem. Rogamus examines omnia & quae uo-
bis meliora uidentur nobis significes. Nos enim ubi uidemus patriae uestrae & praesenti
eius regimini posse bene consulere, non deerimus. Insuper quia tibi commissam est & ali-
quibus alijs expeditio nostrae crediti, petimus ut tanquam amicus noster (de quo plurimum
confidimus) operas tuas impartiaris cum effectu ut nobis fiat, satis quia multis urgemur
oneribus. Datum Romae, xxi. Ianuarij, Anno M. CCCCLVII.

De eodem, petit responsum, Epist. CCXX.

Aeneas Cardinalis Senensis Leonardo de Beneuolentibus
ciui Senensi, S. P. D.

Saepe simul locuti sumus de Republica Senensi. Fuitque nostra (si recte meminimus)
sententia expedire ciuitati Senensi, cum uicinis omnibus pacem habere illisque morem
gerere, ubi sine detrimento magno id fieri possit, cum Papa uero omnium patre am-
plius atque amplius sese intelligere. Nam Papae colligatos nullus Italiae potentatus uexa-
re audebit. Secus si alterius principis aut populi uestra reipublica foederibus implicetur,
perfeueramus nos eo ipso in proposito, atque ideo dominis Baliae super ea re scribimus.
Fac, rogamus, ut responsum detur. Namque si uestros animos ad eam rem uolentes inue-
nerimus, arbitramur salubrem rem procuratum iri ciuitati, & patriae uestrae & potissime
regimini praesenti, aufereturque uestris hostibus nocendi facultas. Verum difficile est de
his aliquid tractare, nisi res pecuniaria componatur, & quae Papae & quae Piccinino de-
betur. Nec nobis aut honorificum aut utile uidetur uestris magistratibus cum eo de pe-
cunia contendere, qui ciuitatem ipsam uestram de morte reuocauit ad uitam. De proposito
suo curabimus ea fieri quae digna sunt. Iamque capitulo uestro scripsimus, responsumque pra-
estolamur. Datum Romae, die xxvi. Ianuarij, Anno M. CCCCLVII.

*Congratulatur promoti optans salutem plurimam, confusus de
patrocinio, Epist. CCXXI.*

Borcus dux Mutinae Aeneae Cardinali Senensi, S. P. D.

Cum primum nobis nunciatum est Cardinalatus dignitatem ad te, Reuerendissime
pater esse delatam, maximum in modum gratulati & gauisi sumus. Nam cum tua uirtus,
doctrina, morum elegancia, & uitae sanctimonia nobis iam pridem cognita et perspecta
esset,

Affet, ea tibi itare optimo deferri cupiebamus. Agebat huiusmodi desiderium nostrum mu-
tua charitas & singularis beneuolentia qua inuicem obstringimur. Itaque certo teneas
maiores etiam quam declarare possumus, ex tanto munere uoluptatem cepisse. Sic ipse
Deus noster a quo omnia bona procedunt, longaeuam te faciat, praestetque ut eo bene
beateque semper usque ad extremum perfrui possis. Referente clarissimo Iurisconsulto
domino Iacobo nostro intelleximus quam pleno cordis affectu, tua Reuerendissima
dominatio nobis afficiatur: Et quod de ea deique statu suo omnium quantumuis amplissi-
mo non minus quam de nobis ipsis ac nostro disponere possimus. Et ita hac spe & fi-
ducia freti de caetero in his quae nobis Romae semper tractanda erunt, ad tuam Reueren-
dissimam dominationem, ut ad dominum & praesulem, in quo summam fidem & spem lo-
cauimus, audacter recurremus. Quod uero reliquum est, tuae Reuerendissimae dominatio-
ni nos nostraque omnia plenissimis manibus offerimus, ita ut eius uti & abuti possit pro
sua uoluntate & arbitrio: quod quanto liberius id fecerit Reuerendissima D. tuae, sciat no-
bis tanto gratius esse futurum, Datum die xv. Ianuarij, Anno M. CCCCLVII.

Denunciatur promotio utrorumque amici, Epist. CCXXII.

Priores & gubernatores ciuitatis Senarum Borcio
duci Mutinae, S. P. D.

Nunciatum hodie nobis allatum est, quosdam nuper Cardinales esse designa-
tos immortalis Dei gratia: inter quos unum esse Reuerendissimum in Christo
patrem & dominum, dominum Aeneam ciuem & episcopum nostrum dignissimum.
Quem uirum iam dudum cognouimus integerrimis moribus, summa probitate, mirifi-
cisque uirtutibus & doctrina praeditum, natumque claris parentibus & ex modesta & anti-
quissima familia nostrae ciuitatis. Quod quidem non modo urbi nostrae uerum uniuersae
reipublicae salutare admodum faustumque fore existimauimus. Idcirco cum omnia quae
accidant te communita nobis esse cum tua illustrissima dominatione arbitremur, signifi-
candum duximus congratulandum quoque eidem illi dominationi tuae, quam perpetuo
felice esse uehementer cupimus. Ex Senis die xix. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Pollucetur diligentiam super commendatis, Epist. CCXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Iohanni Frunt protonotario Colonienfi, S. P. D.

Accepimus literas tuas quibus re tuae praepositurae nobis efficis commendata. Ama-
mus te & semper loco fratris amauimus: Nec modo de nostra mente decidisti, nec
decidere potes dum fruimur aura. Obtulimus procuratori uestro nostras ope-
ras: Siquid erit quod ille nobis expetierit haud quicquam frustrabitur, si modo res erit quae
uires nostras non superet. Cupimus te uidere atque amplecti aliquando (si Deus dederit)
antequam hac luce migremus. Ex ueteribus enim ueris ac solidis amicis quos Basileae
dileximus pauci tecum supersunt, & uita nostra instar rapidi abijt. Non possumus tene-
re lacrymas cum praesae beneuolentiae nostrae mentio incidit. Itaque iam uale & Reueren-
dissimo domino Colonienfi commendatos nos effice: nam sui sumus. Tilmanno pra-
posito sancti Florini & Iohanni Polart nostro nomine salutes dicito, simulque Iohanni
Vuinderos nosque illis ad quaeuis beneplacita offerito. Iterum uale.

Grates refert de congratulatione promotionis suae, Epist. CCXXIIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Anthonio Petri Collensi, S. P. D.

Tam iocunde fuerunt nobis literae tuae quibus de suscepto Cardinalatus honore co-
gratularis, quam tibi gratam responsione nostram esse confidimus. Nihil nobis dubij est &
Anthonio & tibi nostrum omne decus summopere acceptum esse. Sed utinam digni-
tati satisfacere possumus, & ita nobis Deus agere uitam tribuat, ne munus quod nobis
splendori est ex nobis polluat, quandoquidem impares sumus qui hoc gradu debea-
mus. Speramus (si Deus annuerit)estate proxima patriam reuifere: Tumque et Anthonium
et te illic conuenire & amplecti quos amamus & amabimus dum praesentem fruimur aura,

neq; uera beneuolentia superuentu dignitatis auferet. Rogasti ut rescriberem: fecimus nō inuiti, & manu propria quod iam nobis perratū est, breuem hanc epistolam exarauimus. Sumus in scribendo breues: In loquēdo longiores erimus. Vale & nomine nostro Antonium ualere iubeto. Ex urbe die XXI. Februarij. Anno M. CCCCLVII.

*Petit moniales pro se Deum exorare ut collato honore digne
præesse possit. Epist. CCXXV.*

Aeneas Cardinalis Senen. Dorotheæ sanctæ moniali suæ
consobrino, S. P. D.

Charissima soror & filia in Christo amantissima lætati sumus in tuis literis quas tua uice uidemus. Cōsolat nos tua uita Deo (ut cōfidimus) accepta. Perge & seruito Deo qui seruos suos sui regni consortes facit. Congratularis nobis pro dignitate Cardinalatus. Graue pondus accepimus, & magis quā nostris queant humeri ferre. Tu ancilla Dei fac quod dicis, roga Deum pro nobis. Idem quoq; ut reliquæ sorores tuæ faciant exhortare, nisi enim diuina opituletur gratia, non est quod tantam ferre sarcinam ualeamus. Confidimus in tuis orationibus & aliarum personarum Deo dedicata rum. Priorissam tuam ut nostro nomine salutatam reddas uolumus, quam sanctam esse uirginem & matrem accepimus, & optime filias suas in monasterio gubernare. Placet Deo, placet ciuitati & nobis, perseverate. Omnis breuis est uita. Et quamuis est labor esse inclusum, non sunt tamē passionēs huius seculi quæ cōparari possent ad futurā gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Gregorius Lollius frater tuus & noster nobiscū est, & bene habet: nolī eius causa te afflictare. Bene uale. Ex Roma die XXI. Februarij. Anno M. CCCCLVII.

Expedire scribit oratorem apud sanctissimum haberi, & in carceratum emancipare, Epist. CCXXVI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Magistratus Balix, S. P. D.

Retinuimus tabellarium uestrum in hanc usq; diem, ut (si possemus) rei uestre melius consuleremus, & circa negotia tritici, & circa montē Acutum, sed non potuimus aliud obtinere quā pridem, imō nescimus unde procedat sanctissimus dominus noster qui prius ait uelle pecunias ex pascuis prouenientes conuerti in solutionē castri custodiæ, nunc mutatus est neq; audire uult uerbum. Itaq; (sicut in alijs literis uobis scripsimus) uisile uidetur nobis mitti huc aliquem Oratorem laicum, qui audacter loqui possit. Nam sua Sanctitas statim nos tacere iubet cum de hac re loquimur. Et dignū est nobis obedire. Oratori uestro aliter eueniet, cui nos etiam assistemus. Et profecto quanto plus hac materia montis Acuti differtur, tanto peius est. Speramus si mittetis Oratorem, fortasse dominus de Virinis contentabitur de pascuis, si tamen proueniatur solutio eorum. Alioquin de bursa Papæ nihil extrahetur: in mora periculū est multis respectibus. Videbitis quæ scribit dominus noster in breui suo, & de pascuis mutatū est ut præfertur. De tritico nō est mirum si haberi nequit. Nam nec per usum subditi ecclesiæ triticum (ut petebant) habere potuerunt, et Franciscus Venerio ob rem frumentariam male administratam in carcerem coniectus est, itaq; desperata est huiusmodi materia. Scripsimus nuper de domino Gregorio: Facietis nobis rem gratissimā si eum absoluatis ab impositis sibi calumnijs, neq; dignum est ut ad relationē nepharij hominis & in tortura loquentis ac de auditu afferentis, non de uisu, uir bonæ famæ Doctor insignis, & ciuis non ex ultimis dehonestetur. Tunc si cætera deessent, illud suffragari deberet, quod noster frater est, & uiuit nobiscū, qui uere reipublicæ, nō uulgariter seruimus & in futurum (si uita com es fuerit) possimus aliquando prodesse, quod fecimus & faciemus omni tempore animo uolenti. Mittimus uobis Quitantiā Papæ per suum breue nobis directum, & comitis Iacobi per publicum instrumentum. Superest ut de futuris solutionibus in tempore prouideatis. Datum Romæ, die XXI. Februarij. Anno domini, M. CCCCLVII.

Notificat

*Notificat suam promotionem, & offert sed ad beneplacitū
obsequiosum, Epist. CCXXVII.*

Aeneas Cardinalis Senensis Theoderico archiepiscopo
Colonensi, S. P. D.

Scio semper me charum & acceptum fuisse Dignationi tuæ postquam Germaniā Sincolui, a quo tempore iam IIII. & XX. anni decurrerunt. Plurima enim beneficia, plurimosq; fauores impendisti mihi, sed non ualui rependere uicem. Quid ego uer miculus contra tantum principem præstare poteram? Non fui tamen ingratus (siquidē gratia etiam solo animo impenditur) colui ego Dignationem tuam, amaui, obseruaui supra ceteros nostri seculi principes, & cum aliud nihil possem nomen tuum quocunq; diuertebam, et si non paribus uirtuti tuæ, at saltem quibus poteram laudibus extollebam. Nihil est quod ultra tūc principi de me optime merito exhibere quirem. Nunc fortasse & si minimum est quod ualeo, aliquid tamen plus Dignationi tuæ conferre quā prius licebit, quando Cardinalatus honorem non meis ullis meritis, sed diuina charitate & summi præsulis beneficentia sum affecutus. Atq; hoc est quod his literis tuæ Dignationi notificare libuit. nam ego qui tuus clericus, præbyter, & episcopus fui, tuus quoq; Cardinalis esse non desinam. Vtatur me igitur Dignatio tua, neq; mihi ullo in tempore ullo in labore ignoscat, nam tunc me uiuere iuuabit, cum pro te, tuis consanguineis, amicis, beneuolis exercebor. Datum Romæ, XXI. Februarij. Anno M. CCCCLVII.

*Consiliatur amico quomodo consequatur notabile commendatum
monasterij, Epist. CCXXVIII.*

Aeneas Cardinalis Senensis Roderico Cardinali sancti Nicolai, S. P. D.

Trine iam mihi redditæ sunt literæ tuæ suo more suauissimæ, & ab amantissimo pectore prodeantes, prioribus respondi non ut debuī, sed ut potui. Quis enim tam euisceratae charitati satisfacere possit? Scio quid debeo, facio quod ualeo. Ad ultima scripta propere, non repeto quod beneuolentia ultra citroq; posset. meus animus tuus est: dabunt aliquando testimonia non uerba, sed opera. Summo pontifici non desino de charissimo sibi nepotē, cum se offert occasio, loqui: nec prætereo intactam cancellariam nihil adhuc solidi est manet, arbitrator, alta mente repositum cōcilium. Non omnia prodit senex quæ facturus est. cum negat, tūc maxime cupit. Non cessabo cum licebit, iterum atq; iterum perloqui. Fama hic est uacasse episcopatum Tulensem. Episcopus eius loci monasteriū commendatum habuit, cuius animus ualor mille & quingētorum aureorum esse fertur sub ditione ducis Burgundiæ. Dominus noster id tibi commendaturū se ait. Rothomagensis eius rei promotor fuit. Ex usu erit illi scribere & rogare eum ut rem peragat. Quod si feceris nolī me quoquo mō nominare, atq; hæc secreta sint: Ita enim expedit. Intellexi quæ scribis de presidatu Fabriani. Rogo uelis hortari ciues eius oppidi, ut ex nunc eligat Bartolomæum Massanum illum Doctorem & affinem meū, neptis meæ uirum pro sex mensibus sequentibus amicū magistri Simonis. Electio enim solet fieri post introitum potestatis noui inter duos menses. Itaq; utile fuerit præuenire. Scio illos cōplacituros Dignationi tuæ. Summus pontifex bene ualeat. Dacarius (ut fama est) thesaurarius creabitur, & Bartholomæus Regnatus protonotariatus dignitatem assequetur. Cardinalis Papiensis infra biduū aduenturus fertur. De Neapolitano nihil est certi cum Rex illē non omnino cum pietate apostolica cōsonet. Florentini arbitrari domini nostri sententia in XV. milibus aureorū damnati sunt, dominis Gambatritis ob certa, quæ illis oppida abstulerunt. Nihil plus noui est.

Commendamus nos tibi cui seruire præsto sumus.

Ex urbe die XXI. Februarij, An

no M. CCCCLVII.

Ttt 4 Refert

Refert grates clero suo per procuratorem suum de charitatiuo subsidio, & precipit
fatagere ut deicentus emancipetur. Epist. CCXXIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Francisco Picholomeo, S. P. D.

Accepimus tuas literas triplicatas. Ad priores respondimus, quibus de locatione
episcopatus mirari uideris. Nihil est quod inde commouearis. Nos clero nostro
nunquam oneri fuimus, nec uolumus esse. Quippe qui plebem, non modo cle-
rum, affectu colimus singulari. Non disponemus, ut putamus, de illo regimine ante ad-
uentum uestrum. Et tunc faciemus ut bonum pastorem decet, qui non commendat oues
lupis. Placet quod fecisti cum clero: sumusque de ducentis ducatis contentissimi, scien-
tes inopiam in qua estis. Placet quoque differre ad tempus exactionem medietatis.
Volumus ut nostro nomine ipsi clero gratias agas, & dicas nos semper futuros ad ea
quae illis conducant, paratos. Miramur capitulum in facto praepositi non aliter de nobis
quam scribat, fidem adhibuisse: nec scimus an uelimus hoc onus iudiciale accipere, &
streptum illum audire. Cupimus Leonardo Beneuolenti haec ipsa referas. In facto Gre-
gorij laudamus diligentiam tuam, utque continues hortamur, donec bonus adsit exitus.
Nam Gregorius, ut uidimus ex copia citationis, prorsus est innocens. At enim qui est
criminatur, Anno domini M. CCCCLIII. mense Aprili, locutum esse Gregorium cum
aliquibus in sancto desiderio. Iterum eodem mense paulopost fuisse in domo omnino
de bellantibus. Iterum eodem mense paulopost fuisse, ut audiuit accusator, ipsum Gre-
gorium in domo oratoris Veneti, & ibi scripsisse cum alijs cum Iacobo Piccinino. Vi-
des cum non ponatur dies mensis, rem protendi uerisimiliter ad xv. & xx. diem Apri-
lis antequam scriberetur Piccinino. At Gregorius quarta mensis die ex Senis abiit ad Re-
gem Aragonum: accusator insuper de audito loquitur. Ita non coherent. Praefere uel
lis hominem innocentem iurare, & potissime nostro intuitu, imo iussu. Tibi enim precipi-
mus ut praelatus tuus ne quo pacto hanc defensionem praetereas. Scimus uir os ma-
gnificos Ioannem Gucci, & Franciscum Luctum, & Christoferum Nantis amicos
esse nostros, nobisque fauere. Hos autem alios adito, & cura hanc causam pro nostro desi-
derio terminari, quandoquidem nos semper ad ea tendimus quae sunt illi regimini utilia &
honorifica. Vale ex Roma, die xxiii. Februarij, Anno M. CCCCLVII. De nepteno
stra dicitur, cum parentibus nos manus lauimus.

Gratanter suscipit carmen de eius praeconijs compositum, Epist. CCXXX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Lodouico Crebello Mediolanensi, S. P. D.

Accepimus carmen tuum, Lodouisi nobis amanissime, non sine animi singulari
uoluptate, quamuis nobis plura tribui uis quam debita sunt. Scimus imperfectum
nostrum & quam prociui ab eo sumus homine, quem describis non ignoramus.
At si peccare erga nos aliquem oportet, malimus laudando quam uiruperando metas
ab illo transgredi. Fecisti quod amantes consueuerunt. Dixisti de nobis non quae modo
sciebas, uerum etiam quae uoluisses esse uera. Permittimus omnia dilectioni tuae. Nesci-
ebamus ante hos dies ubi locorum esses, uel quae te fortuna teneret: nunc certiorati sumus
& tuis scriptis & ducalis oratoris uerbis, esse te optimo loco apud illustrissimum &
magnanimum ducem Mediolani ab eoque diligi: Id est supra modum nobis gratissimum.
Videmus enim tuae uirtuti quam semper magnificimus, suum locum esse tributum. Di-
gnus est ille cui seruias. Nam cui hoc tempore honestius famuleris quam ei qui totius
Italiae splendor esse & decus singulare omnium iudicio existimatur? Perge oramus, &
illi ut tua probitas te hortatur, indefesse tuos praebere labores: neque enim linet ille tuam
uirtutem iacere. Cum autem facultas aderit nos illius excellentiae commendatos efficias,
qui pro singulari munere feremus, si quando aliquid accidat in qua sibi
seruire ac prodesse possimus. Vale ex urbe, die xvii. Februarij, Anno M. CCCCLVII.

February, Anno M. CCCCLVII.

Amicitiam

Amicitiam suam notipicat, & se commendari exorat
principi, Epist. CCXXXI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Stephano de Curte, S. P. D.

Expectauimus, insignis eques, post nostra ad Cardinalatum assumptionem, duos
menses si forte aliquid nobis scriberes. Videbat enim nobis a te scribendi initium su-
medum, ne gloriabundum nouam dignitatem nobis creditam significare uideremur. Nescimus
quid factum sit, nullae ad nos tuae litterae allatae sunt, nec de te quidquam audiuimus. Faremur
nos uictos esse silentio tuo, neque posse tandiu tacere quamdiu ipse taces. Fortasse tibi
requius uideat nos ante scribere debuisse. Credimus tibi, & ab optimo singularique amico
non aegre uincimur. Habeto igitur has litteras quibus non promotionem nostram (quam
per multorum cognouisti litteras) sed animum nostrum erga te illum esse scias qui sem-
per fuit. Amauimus te unice in episcopatu: Amamus & in Cardinalatu non minus: tui
nostri naturam & mores nostros: non tumemus nouis honoribus quos nobis one-
ri cognoscimus: horrescimus, cum eo loco nos euectos cernimus quem uiris clarissimis
debitum intelligimus. Veremurque ne gradus nostra uirtute altior ad ruinam nobis sit,
atque ideo si unquam amicis eguimus, nunc potissime illorum nobis copia necessaria
est. Et quoniam te ueracem & amantissimum experti sumus, non possumus te pro
ueteri consuetudine non colere & obseruare. Cupimusque idem erga nos te agere &
eundem esse modo qui fuisti hactenus. Expectamus tuas litteras quibus de tua fortu-
na, & tui principis optima ualitudine atque felicitate certiores nos efficias. Gratium autem
nobis fuerit si nos ipsos domino duci comedaueris, & quanta sit nostra in eum deuotio
demonstraueris. Si enim quisquam est principum Italici nominis, cuius prosperitati fauea-
mus, is unus est cuius ingenti uirtute & clarissimis rebus gestis nostrum seculum illustra-
bitur. Cumque ille in hac curia plurimos habeat seruitores, nobis quidem circumspic-
tione, doctrina, autoritate praestantiores, at fide & effectu qui nos erga eum superet ne-
minem. Atque hoc te illi nomine nostro dicere & affirmare optamus. Vale, Ex urbe die iij.
February, Anno M. CCCCLVII.

Congratulatur promotio ex uirtutibus enarratis è merito, Epist. CCXXXII.

Andreas Contrarius Venetus Aeneae Cardinali Senensi, S. P. D.

Postquam mihi Neapoli allatum est, Reuerendissime pater & domine, sacrosancto
collegio te associatum, sane (ut debui) congratulatus sum Ecclesiae Dei. Dehinc ut
tui amantissimus atque obseruantissimus maximo gaudio ita me Deus amet, atque in
credibili letitia affectus sum. Tu enim, Reuerendissime pater cum pro uiribus de sacro
sancta Romana ecclesia, nunc publice nunc priuatis semper benemeritis sis, profecto nunc
egregiae tuae uirtutis praemia cum ingenti laude & gloria pulcherrime es consecutus.
Praesertim cum semper ea de te omnium esset opinio, pro tuis amplissimis atque maximis
in rempublicam Christianam meritis & officijs, pro gloria rerum a te gestarum: pro tua summa
integritate, constantia, religione, sanctimonia, prudentia, doctrina, eloquentia, & (ut
uno uerbo perstringam) diuinarum atque humanarum scientiarum, ut ab omnibus summo sacerdotio
dignissimus habereris. Non scribo haec temere: noui animam, noui ingenium, noui consilium
tuum, nepe quati te fecerit uir ille diuinus Nicolaus quintus Pontifex maximus. Qui qui-
dem esset (ut ita dicam) spectator personarum, ut omnibus notum est, mirum in modum
delectabatur suauitate ingenij tui, probitate, uirtute, innocetia atque incredibili sapientia:
ut te non solum dilexerit, uerum etiam amauerit ardentius. Argumento sunt suis in rebus maximis
& grauissimis ad mundi Reges & principes tot clarissimae legationes, quibus quidem pro
republica pro Ecclesia Dei ac pro totius Christiani populi pulcherrime, integerrime atque
sanctissime functus es. Quid dicam de illustrissimis atque inuictissimis orbis principibus,
scilicet Friderico Caesare Augusto Romanorum Imperatore, atque Aragonum Rege incli-
to Alphonso, quorum alteri tuis praestantissimis rebus gestis quam charus, quam iocun-
dus, quamque gratissimus fueris, quippe amplissima atque maxima ista tua fortuna atque
dignitas declarat. Alter uero saepenumero multis audientibus ita regie, ita honorifice, ita
generose, ita magnifice atque splendidè de te loquitur, & quidem cum summo omnium fauore
atque

atq; assensu, ut & mihi dictu fortassis & tibi iuasum difficile esset. Sed quid ago? respub. D
sane cum impraesentiarum congratulatione utendum esset abundantia quaedam amoris
mei erga te, ut tibi animus meus multo notior atque illustrior esset, hoc tempore facere
non potui quin parum de tuis laudibus scriberem. Verum consultius eas in aliud tem-
pus differamus. Deindeq; ne longior sim, Excellentiam tuam oro, ut postquam, fauen-
te Deo immortalis, ad tantae dignitatis culmen euectus es, hoc est ad apicem Cardinala-
tus, quam humanissime, quemadmodum superiori parte solebas, me animo complecta-
re. Is enim sum, Reuerendissime pater & domine, qui pro mea uice, fide, charitate ac be-
neuolentia uehementer cupio excellentiam uidere tuam & alloqui quod breui spero
me consequuturum. Valeat Excellentia tua, Ex Neapoli pridie Idus Ianuarij. Anno
M. CCCCLVII.

De eodem, Epist. CCXXXIII.

Bartholomaeus Factius Aeneae Cardinali Senensi, S. P. D.

ET literas meas, Reuerendissime pater, Dominationi tuae a legato Senensi redditas,
& congratulationem meam tibi gratam extitisse laetor, teq; existimare magnae mihi
uoluptati fuisse dignitatis tuae ascensionem. Ego enim nullum meum in te officium
sine magna reprehensione uideor mihi posse praeterire. Tanta est enim tui erga me amo-
ris magnitudo, ut quamuis maxima tibi optare amplitudini tuae seruire debeam Habe
re te multos existimo qui Dignitati tuae faueant, quicq; te in amplissimo statu cupiant.
Sed certe non concedam ut eorum quisquam tibi aut uehementius affectus aut hono-
ris tui cupidior sit. De quo plura ad te scribere uereor, ne dubitare uidear animum in
te meum Dominationi tuae non satis exploratum esse. Pollicitationes tuas mihi gratif-
simas fuisse scio, praesertim quod eas ab optimo animo profectas scio, ac pro his Do-
minationi tuae gratias ago. Vbi opus fuerit et opera tua libenter utar, et quid agi uelim
praescribas. Expectamus Regem breui ex Apulia Beneuentum iam profectum. Ego ad
urbem redij, quamuis de terrae motu nonnulla adhuc suspitio sit. Librum quem de uiris
illustribus scripsi Regi dedicati, ac tradidi. In quo opere ut aliquando uidebis, si non
quantum uirtutum tuarum magnitudo postulet, at quantum ingenij mei paruitas potuit,
quantumcunq; res ipsa passa est, tibi a me tributum cognosces. Siquid uero est quod a
me agi Dominatio tua cupiat, iube. Vale pater Reuerendissime, & domine mi praeci-
pue, Ex Neapoli.

Iniuste damnatum excusat, Epist. CCXXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Bartholomaeo
Massano, S. P. D.

Inrelleximus eximie Doctor & filii noster amantissime, quae ad nos scribis de fratre F
nostro Gregorio, non tuo ex indicio prodijisse, sed alium quempiam ut ad nos ea scri-
beres, suasisse. Respondebimus tamen tibi breuiter. Gregorium nos iniuste damna-
tum, non arbitramur modo, sed scimus. Si tamen poena ea esset quae tolerari ab eo pos-
set, suaderemus collum summmitteret et fortunae nouercanti cederet. Sed quid tibi uide-
tur ducentos aureos soluere & uiginti annis relegari? Quo argento Papiam Grego-
rius petet omniare uacuis, et nihilominus auro mulctatus, faciet quod sibi libuerit, im-
possibilia non suadebimus. Quod si patria idcirco nobis indignabitur, si populi Senensis
fauore priuabimur, si maledictis & obprobrijs subijciemur, non erit hoc primum: Sufficit
nobis conscientia nostra: Scimus indigna nos esse passuros. Et id quidem uerum est: Omnes
qui pie ac iuste uiuere uolunt, persecutiones patiuntur. Seruiuimus hactenus patriae ma-
gnis in rebus & fideliter & utiliter: non meremur hanc praemia, fratrem nostrum in domo
nostra manentem, uirum bonum atq; innocentissimum de re publica optime meritum tam
atroci sententia opprimi. Putabamus, etiam si noxius idem fuisset, ob nostra tamen in patriam
merita, eundem nobis condonari: & tu bone uir, times ne popularem auram & plebis rumu-
sculos admittamus. Vt enim arbitrio suo Senensi: Nuncquid in nobis causam inueniet cur nos
oderint? Si Gregorius ius suum apud Romanum Pontificem prosequatur, & auxilium petat, op-
pressus

A pressus uir est, aetate habet, pro se respondebit. Nos nihil male esse agere arbitramur, quae
iudiciali uia sua innocentiam, ostendere conatur. Scripsimus Baliae & ciuibus pluribus, ni-
hil ualere preces nostrae: patimur, nec propterea populo indignamur. At si populus con-
tra nos ipse mouetur, Deus inter nos disiudicabit, tu (ut uideris) Senis perseuerare uis,
procul a proposito de quo olim locuti sumus, et ad Stephanum scribis. Vincat tuus sensus
& tibi habe delicias Senenses, nos Romae etiam sine te tuisque uiuemus. Nunc proficisci
tur ad uos Episcopus Aretinus legatus papae. Iube eum in domo nostra recipi, & sibi cum
cetera ministrari pro persona ac iumentis dum ibi manserit. Vale ex Roma, die IIII. Martij,
Anno M. CCCCLVII.

Demandat procuratori ut legatum summi Pontificis prouisum recipiat, & audi-
dacter illi assistat, Epist. CCXXXV.

Aeneas Cardinalis Senensis Bartholomaeo procuratori suo, S. P. D.

Venit in praesentiarum ad ciuitatem Senensem Reuerendus pater dominus Ange-
lus Episcopus Aretinus sanctissimi Domini nostri legatus pro nonnullis rebus
arduis. Et inter caetera etiam de Gregorio nostro uerba faciet. Volumus igitur ut
eam in domo nostra recipias, sibiq; & familiae suae, iumentisque honestas ac decentes mi-
nistrare studeas expensas dum sibi manserit, & ita secum te & cum suis habeas, ut in re-
ditu eius optimam de te relationem habeamus. Tu quoque et Vicarius noster sibi in age-
dis assistetis, ita tamen ut non meticolose (ut soletis) sed ardentis animo, & audaci mente
causam iustissimam Gregorii tueamini, & ita nostro nomine ipsi Vicario dices. Scriptu-
ras insuper, de quibus scripsisti, nostras per ipsum Episcopum ad nos remittere poteris.
Cogitauimus de tritico Sonitillae, utile uidetur id adhuc non alienari, nisi aliud scripseri-
mus & ita illi praesbytero iubebis. Datum Romae, die IIII. Martij, Anno CCCCLVII.

Scribit ne affectionem taciturnitas diminuat, Epist. CCXXXVI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ludouico Cardinali sanctorum IIII. corona-
torum, legato Bononiae, S. P. D.

Nihil scripsi Reuerendissimae paternitati tuae ab ea die de qua hinc recessisti usque
nunc. Nihil enim erat scriptio dignum. Fuit tamen animus meus erga Do-
minationem tuam, semper intentus, memorq; suauissime conuersationis no-
strae: nec modo quicquam est quod magnopere memorandum sit. Sed uincendum fuit
silentium, ne taciturnitas affectionem diminutam significaret. Cupio nosse qui sint tuae
Reuerendissimae Dominationis successus. Neq; ego quicquam audiam libentius quam
pro uoto cuncta tibi succedere. Hinc quod scribam, nihil aliud est nisi sanctissimum do-
minum nostrum bene optimeq; ualere, & respub. pro sua consuetudine utiliter praesse:
Siqua sint in quibus Dignationi tuae aut uoluntati utilis esse possem, cupio pro imperio
tuo me utaris ad mandata paratissimum amicum Ambrosij nostri Ioannem de Apan-
nochijs digneris commendatum habere, qui ambo tui sunt, nec plura. Recommendo
me iterum atq; iterum tibi. Ex Roma, die VIII. Martij, Anno M. CCCCLV.

Nouitates refert, & dire cum captiuo egisse reprehendit, Epist. CCXXXVII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Magistratui Baliae Senensis, S. P. D.

Quae de Iacobo Piccinino scribitis, accepimus etiam aliunde, sed absq; fundamen-
to, neq; putauimus dignam rem esse quam scriberemus. Nunc quoque non arbi-
tramur futurum hoc ipsum, sed accepimus aliquos ex comitiua illius uenturos in
auxilium comitis Euerli contra Ursinos quamprimum herba uireat pazalia, & ne-
scimus, quis alium peditum ductores multi sunt, dies cassi sunt, non a Capiteo, sed
ab ipso domino nostro, cum nimis multa peteret. An hi sunt qui cum Luca Sclauo ter-
ritorium uestrum inuadere conentur ignoramus. Vtile est opportune prouidere & rei-
publicae bene consulere. Nos Papam alloquimur (ut petitis) & responsum significabimus.
Gaudemus de aduentu Leonardi oratoris uestri, quem uirum & solertem & circumspe-
ctum nouimus. Vtilis erit eius mora in hoc loco. De Gregorio nostro longe aliter, quam
nos, sentitis. Non enim misericorditer sed seuerè & dire secum egistis, nec satisfacit quod
dicetis: mensum datum ad purgationem, si qui uelint se innocentes ostendere nisi id fieret
in loco

in loco tuto. Videbimus tamen quomodo respondebitis Oratori apostolico, & siquid ualent dicta Papæ & preces nostræ. Datū Ro. VIII. die Martij, Anno M. CCCCLV.

Commendatoria cum clausula Credenitæ, Epist. CCXXXVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Sacræ Imperiali Maiestati, S. P. D.

Reuertitur ad maiestatem tuam uir bonus & honore dignus Henricus Senfleben Sublimitati tuæ & imperio sacro deditissimus, mihi autem singularis amicus, & qui iussu tuo promotionem meam magna fide exacta, ac singulari prudentia profectus est. Non est cur eum tuo culmini commendem, quem scio acceptissimum. Is referet quæ apud nos aguntur omnia, & habet in mandatis exhortari uice Oratoris Serenitatem tuam in expeditione contra Turcos. Persuadeo mihi eam rem tuæ Glorix persuasam esse. Nam profecto nihil est quod nomini tuo autoritatique augustali magis cõueniat, quàm pro defensione fidei catholice & Christiana salute arma & scutum sumere. Cum omnes in tuam Maiestatem oculos ita intentos habeant, ut ea proficiscente profecturi, ea quiescenti quieturi uideantur. Scribo hæc pro fide qua tuo solio sum astrictus, nihil hæsitans omnia in partem recipi meliorem. Verum Serenissime Cæsar, cum ego tuo munere ad Cardinalatus honorem assumptus sim, nihilque magis mihi in hoc officio incumbat quàm ea regere quæ putem gloriæ tuæ conducere, Reliquum est ut de meo statu cogitare digneris, ut habeam unde uiuam. Nam ego hactenus sui diues satis, & quanquam pauca possideam, erant tamen illa dignitati meæ sufficientia. Nunc uero pauperrimus sum, & iam primum quid sit miseria experior. Tua sublimitas absque damno suo inopiæ meæ consulere potest, si patitur aliqua beneficia ex suis territorijs me impetrare, quemadmodum præfatus Henricus latius Mansuetudinem tuā alloquatur: Cui precor in his quæ nomine meo dixerit, plenā digneris fidem & benignas aures adhibere. Ex Roma die VIII. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Decima indulgentia prædicatur contra Turcos, Epist. CCXXXIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Iohanni Cardinali sancti Angeli, S. P. D.

Persuaues & (ut optaui) per longas epistolas tuas redditas nobis XI. Ianuarij die cognoui, quas conscribis de conflictu Turcorum: illum, scilicet non sine cura & diligentia tua diuinitus datum: Nec ego secus quod arbitrabar, quamuis scripserim dignationem tuam mea opinione ægreferre, quod ubi gesta res est, non interfuisti: non est quod his addā aliquid. Doleo obiisse illum Christiani exercitus ducem Vayuodam, siue (ut aiunt) Humatem. Nam morte illius spes quoque nostra interisse uidetur. Nil enim reliqui Christianorum principes cogitare uidentur, nemo opponit pro nostra salute manum. Pontifex maximus clamat, & non auditur: minatur & non timetur. Et quod sua Beatitudo potest, non sufficit tantæ bellorum molis. Rex Portugalix aduenturus fertur. Sed timeo ne aliorum desidia illius diligentiam impediat. Quid enim solus agat ex ultimis terrarum & Occidentis finibus in Græciam, Asiamque profecturus, nisi data opera ut Theutones, Bohemi, Hungari communi animo copias parent, non intelligo quid alij acturi sunt. Hæc dixi patri optimo. Papiensis Cardinalis ex Alemaniam decretaque sibi prouincia reuersus, ait Theutones ad expeditionem inclinatos esse sua opera, si modo conuentus agere permittantur, sine cõuentibus nihil putat eos acturos. Cardinalis Neapolitanus prope diem ingressurus creditur cum Rege Aragonum: non est ea sinceritas quàm negocia nostra requirerent. Ex Francia multa referuntur, quæ mihi pro nugis sunt. Rex uester Castellæ in Granatam ducturus copias dicitur. Patitur & decimas & indulgentias in suis regnis prædicari, medietatem pecuniarum inde prouenientem sibi in id bellum recipit: Alteram medietatem contra Turcos Papæ largitur. Domino sancti Marci Cardinali commissum est, ut de uacatione Ecclesiæ Pragensis se informet, ut ille præficiatur in Archiepiscopum Datarium papæ. Hæc habe ex nobis, & dilige tuum Aeneam ut soles. Tuam omnem familiam cum dignatione tua optime cupio ualere. Ex urbe VIII. die Martij, Anno M. CCCCLVII.

Se offert

Se offert promotorem, Epist. CCXL.

Aeneas Cardinalis Senensis, Vtrico episcopo Bircensi, S. P. D.

Reuertitur ad te Henricus Senfleben, utriusque nostrum amantissimus. Non est cur multa scribamus: ipse nostra erit epistola, qui nouit animi nostri secreta. Qui fuimus olim erga te, illi iisdem semper erimus, nec obliuiscemur triquā suauissimæ consuetudinis nostræ, nec immemores erimus tuorum erga nos meritorum. Cupimus, si qua sunt quæ tibi grata possumus, ne nobis ignoscas. Cõfide, in hac curia nullum habes qui maiori affectu tua negotia sit acturus quàm nos: quauis plurimi sint tui amantes qui plura quàm nos possunt. Sed quid agimus? Injuriam Henrico facimus dum tot scribimus: Ipsi omnia committimus. Illud tantum addimus, ut nos diuo Cæsari et modo & semper commendare uelis, cui omnia debemus cum ab eo omnia habeamus. Datum Romæ, die quarto Martij, Anno M. CCCCLVII.

Se gratum refert obsequia præstare, Epist. CCXLI.

Aeneas Cardinalis Senensis Diuæ Leonoræ Imperatrici, S. P. D.

Nihil est Serenissima Augusta quod nunc aliud uelim, nisi mansuetudinem tuā bene ualere & pro suo desiderio felicitate potiri. Ego qui cõfortis tui diui Cæsaris rogatus ad Cardinalatum, nil meritis, sum uocatus, debeo tantum doni tantique boni omni tempore memoriam tenere: & ita facio quidem, atque idcirco & tibi & tibi sapius scripsi & nunc scribo, scribamque frequenter, ut opera mea fidelissimi mancipij omnibus in rebus utamini. Nam beatum tunc me existimabo cum uestris negotijs exercebor. Nil aliud his literis uolui commendo me Sublimitati tuæ, quàm ut diuina pietas ad uota dirigat feliciter obsecro. Ex urbe Roma, die X. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Hortatur bono Christianitatis consulere, & Imperatorem ad id inducere, Epist. CCXLII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Vnguardio imperiali

Camerario, S. P. D.

Reuertitur ad Cæsarem uenerabilis uir Henricus Senfleben: Cui Papa nonnulla commisit Cæsareo culmini referenda super expeditione contra Turcos ducenda. Velis suadere Cæsari ut circa rem illam animum intendat suum: quoniam ita gloriæ suæ competit. Omnes enim in suam maiestatem oculos direxere, & nisi sua maiestas aliquid agat, timendum est ne Christiani plaga affligantur. Insuper aliqua nostro nomine dicet tibi Henricus. Velis ei benignas aures & fauores, ut speramus, gratos impertiri. Datum Romæ, die X. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Cupit scire quomodo ualeat, Epist. CCXLIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Nihilii Astronomo Bohemix, S. P. D.

EX Henrico Senfleben intelliges quæ apud nos aguntur: Et quid Roratus somni et in ecclesia Pragensis, & quæ in tua dispensatione acta sunt. Nos tui commodi semper erimus auidiæque ac tu ipse. Perge nos amare ut soles. Si quid Henricus nostro nomine ex te petierit, assillito sibi et facito pro nobis ut cõsueuisti. Vale ex Romæ, die X. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Promotionem suam notificat, & se commendatum haberi exorat, Epist. CCXLIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Dionysio Cardinali Strigoniensi, S. P. D.

Quæ fuerit mens mea, quis ante hac animus erga te non ignoras, nam semper Dignationem tuam optimi patris & benignissimi domini loco ueneratus sum: Ita tua bonitas merebatur. Verum si unquam fui tuus uel filius uel seruus, nunc me potissimum id præstare oportet, quando ad eum ordinem sine meritis sum uocatus, in quo tu iure optimo iam dudum sedes. Placuit apostolicæ pietati me Cardinalium collegio nil merentem aggregare. Sentio quantum & tuæ Dignationi & cæteris Reuerendissimis patribus debeo. Precor igitur meam uoluntatem amplectaris, & me ueterem seruitorem, iam factum nouum mancipium tuum intelligas. Imperes mihi omni tempo

V u u te, s

re, si quid est in quo tibi obsequi possim, nam mihi uoluptas erit quotiens uidero in tuis D aut in tuorum amicorum negotiis me posse exerceri. Cupio insuper serenissimo Regi et domino communi aliquando me commendare, ut sit memor sua maiestas quae deuotio fidei erga se mea: quia omnibus meis scriptis & uerbis ubicunque fui, ius suum in regno Vngariae contra Polonos tueri sum conatus. Valeat optime Dignatio tua cui me humilime commendo. Ex Roma, die x. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Pollicetur gratitudinem promotionis suae, Epist. CCXLV.

Aeneas Cardinalis Senensis Varadiensi episcopo, S. P. D.

Scripsimus nuper de nostra ad Cardinalatum assumptione, quam tua promotione factam non ambigimus, quantum tibi teneamur id etiam tunc diximus: non est cur modo iam dicta repetamus. Nos in hac dignitate constituti quantum Vngariae regno, quantum regiae personae, quantum Dignationi tuae debeamus, ante oculos semper habemus. Tuum erit opera uoluntarij hominis uti: nobis in tuis negotiis exerceri uoluptas. Interea rogamus Regiae Sublimitati nos commendare, studeasque ut de nostra promotione summo Pontifici & sacro collegio gratias agat, cum pro nobis saepius scripserit. Vale optime, & nos ut soles ama, nam nos Dignationem tuam uti patrem colimus, & obseruabimus. Ex urbe Romana, die x. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Hortatur ut Rex Bohemiae gratias referat summo Pontifici & Cardinalibus de sua promotione, Epist. CCXLVI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Nicolao Liffio, S. P. D.

Gratissimae fuerunt nobis litterae tuae quas de nece comitis Cilix ad nos scripsisti, non quod mors illius nos laetificaret, neque enim alicuius malo gaudemus, sed quod rem gestam ex ordine narraueris, quam prius confusam accipiebamus. Ecce quam uana est huius seculi pompa, quam caduca gloria, quam breuis potentia. Cecidit qui suo nutu maxima regna rexit. At qui sanguinem sicut in sanguine perijt. Percussit gladio alios, & ipse gladio percussus interiit. Non potest ueritas nostra mentiri quae ait, gladio ferientes gladio perituros. Sed ignoscat illius animae Deus, & regno Vngariae consulat ne dissidijs agitur. Scribimus domino Procopio aliqua de archiepiscopatu Pragensi, fac ut ipse ad nos rescribat: Res enim in periculo est. Insuper cupimus des operam ut Regia Maiestas sanctissimo domino nostro, & sacro collegio gratias agat de nostra promotione, quod ad suas preces nos extulerint. Cupimus etiam aduertas ut quando scribitur de negotiis Vngaricis domino nostro & Cardinalibus, ita efficias ut uideamur quod sumus ipsi, si licet Regi etiam affectuissimi, nam sunt quidam qui nos superare nituntur tanquam magis regij sint quam nos. Putamus tamen suam Maiestatem non esse oblitam nostrae erga se deuotionis ac fidelitatis, & eorum quae sibi puero scripsimus, & quomodo contra Polonos omni tempore ius suum defendimus. Impar fuerit si noui recetesque locum nostrum inuaserint. Haec rogamus agites cum Reuerendissimis dominis nostris Strigoniensi Cardinali & episcopo Varadiensi, quibus nos commendatos reddas. In Ecclesia Coloniensi fecimus quaecunque potuimus, ut plane referre poterit nuntius ad causam missus. Iterum uale. Ex Roma, die x. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Postulat ut ecclesiae Pragense sponsum dari, Epist. CCXLVII.

Aeneas Cardinalis Senensis Procopio Cancellario Bohemiae, S. P. D.

Perraro sunt litterae ad nos tuae: uellemus frequentius scriberes, qui te unice amamus, & tuas epistolas ueluti Apollinis oracula ducimus. Scripsimus tibi quid egerimus in re Bohemica, neque a te responsum habemus. Interea tuus Roratus, homo multiuolus & magniuolus ex Bohemia procurauit offerri postulationem ad Pragensem ecclesiam cuiusdam Datarij apostolici, boni quidem uiri sed Cathelani & sermonis Bohemici prorsus ignari. Postulationem attulit Lucas tibi notus monachus quem Lucrifalium appellare soles. Impediuimus huicque promotionem huius rei, ne rei nostrae nocumentum inferret. Timemus ne diutius impedire possimus: Nam Datarius plurimos fau-

tes

Ates habet. Et Roratus die nocteque hos illos adit, suadens nil regno esse utilius quam promotionem hanc fieri. Velis de his & regem et gubernatorem commonefacere, ut sciant quibus in terminis res sunt: Et an ista placeant eis nos certiores facito. Nam Regi & regno uestro seruire praesto sumus. Cupimus des operam ut Rex de nostra promotione summo Pontifici & sacro collegio gratias agat, idque quam primum. Et quotiens aliquid emergit, ut nobis scribatur, quia Maiestati suae semper erimus ad seruicium prouisi & uoluntarij. Ex Roma, die x. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Spondet facile obtinere quod praestare potest, Epist. CCXLVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Troster Theutonico, S. P. D.

Ingrata est nobis aequae ac tibi quae te fortuna exagitat. Vellemus tibi quietum esse locum in quo tibi & musis uiuere posses, & aliquando nobis: nunc tamen quod apud Archiepiscopum Saltzburgensem diuertisti, speramus rem tuam meliorem futuram, neque enim ille est qui suos amicos iacere sinat. Dabitur tuae uirtuti praemium: & post tenebras sequitur aliquando lux. Cupimus ipsi archiepiscopo commendatos nos efficias, & offeras quaecunque possumus ad eius nutum parata. Tu uero si quid uides posse nos tibi praestare, scito illud facile obtentum: & persuade tibi te nobis charissimum esse. Ioannem quoque Laüterbacensem nostro nomine saluum esse iubeto. Ex Roma, die x. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Litterae Credentiarum, Epist. CCXLIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ladislao Vngariae atque Bohemiae

Regi Serenissimo, S. P. D.

Nonnulla meo nomine referet Maiestati tuae uenerabilis Henricus Senfleben, Decanus Vratislauen. quae concernunt partim regnum tuum Bohemiae, partim me ipsum. Rogo ut illi plenam Credentiae fidem praestare digneris, et in agendis eum fauorem de tua Sublimitate mihi persuadeo. Postremo me ipsum Regiae Mansuetudini & do & commendo. Ex Roma, die x. Mensis Martij, Anno M. CCCCLVII.

Congratulatur promotioni suae in Cardinalem, Epist. CCL.

Fredericus diuina fauente clementia Romanorum Imperator semper Au-

gustus, & Austriae, Stiriae, Carinthiae & Carniola dux & comes Tirolis, Aeneae sanctae Romanae ecclesiae Cardinali, episcopo Senensi, principi ac consiliario nostro charissimo, Salutem.

EX literis Henrici Senfleben consiliarij nostri Vlrico episcopo Gurcen. etiam principi ac consiliario nostro pridem ex urbe destinatis, accepimus paternitatem uestram nuper in proximis quatuor temporibus, per sanctissimum dominum nostrum Papam ad dignitatem Cardinalatus promotam extitisse: de quo profecto laetitiam & consolationem habuimus ualde singularem, praesertim cum id multo iam tempore desiderauimus, & summopere expectauimus. Gaudeamus enim nos uoti nostri compotes effectos, ac tot preces & scripta nostra non usque quaque incassum porrecta fuisse. Quamquam paternitas uestra huiusmodi gradum in ecclesia suis etiam meritis & laboribus pro sede apostolica multipliciter perspectis digne fuerit consecuta. Optamus itaque ut ea dignitas uobis felix fausta ac longo tempore duratura existat. Sperantes per hanc apertam esse uiam paternitati uestrae ad maius aliquod fastigium, domino concedente, conscendendi quemadmodum & saepius sumus augurati. Nec dubitamus eam quidem dignitatem in primis sanctae Romanae ecclesiae & uobis plurimum decoris & ornamenti, nobis uero & sacro Romano imperio ac inclytae domui nostrae (cui in minoribus semper fructuose & utiliter praefuistis) non mediocriter commodum & utilitatem allaturam, cum id longe magis efficere poterit. Confidimus enim ac pro certo tenemus paternitatem uestram, in ea dignitate et loco, ea quae personam nostram, statum atque dignitatem nostram, & sacri imperij, nec non dictae iam domus nostrae ac nostrorum honorem, commodum, atque utilitatem respicere uidebuntur, pro sua solita in nos fidelitate & consuetudine, nec non singulari prudentia uestra tam apud sanctissimum dominum nostrum, quam

Vuu 2 etiam

etiam sacrum collegium, cui modo scripta est, diligenter promoturam & ubicunq; opus fuerit optime defenfuram. Rogamus autem & hortamur paternitatem uestram quatenus licebit nos suis literis nobis semper iocundissimis crebro uisitare nec suum circa nos officium intermittere uelit. Et nos pro occurrentibus singulis ad uos tanquam patronum & promotorem negotiorum apud apostolicam agendorum continuo recurremus. Paternitatem uestram bene ualere, & optimis successibus prosperare desiderantes. Datum in Grætz, die dominica xx. mensis Ianuarij, Anno M. ccccLVII.

Constantiam suae amicitiae refert, Epist. CCLI.

Aeneas Cardinalis Senensis Bartholomæo Factio Genuensi, S. P. D.

Iocundissimae fuerunt nobis literae tuae quibus amicitiam inter nos apud Neapolim contractam ex tuo latere affirmas inconcussam solidamq; permanere. Idem tibi persuadeas uolumus ex parte nostra fieri. Neq; enim sumus qui more adolescentulorum nunc amemus, nunc odio habeamus. Non sumus in contrahenda amicitia faciles, at neque postquam contracta est illam leuiter dissoluimus. Dileximus te postquam nouimus quanti esses, neq; decepti sumus in eo quod de te iudicium fecimus. Itaq; par est, amorem erga te nostrum dum uixerimus duraturum, quando & tua uirtus te minime relinquitura est. Quod scribis in eo quem de uiris illustribus tui nostri composuisti libro datum nobis esse locum, non meritis nostris sed tuae charitati ascribimus. Et in hoc quidem confitemur imbecillitatem nostram, non tam inuirti supra meritum laudamur quam uituperamur. Ita enim natura comparatum est, ut nulli laus onerosa uideatur: nos enim librum cum uolueris, cupide uidebimus, legemusq;. Nunc quod tibi aliud scribamus, nihil se offert. Cupimus Anthonium Panormitam illustrem poetam, & Matthaeum Malfericum Iurisconsultum egregium, etsi quando Candidum Oratorem praestabilem offenderis, nostro nomine saluos dicas. Charissimum quoq; fuerit si quando maiestati Regiae nos commendaueris, quam praeter ceteris nostri seculi potestatibus & ueneramur & colimus. Ex urbe Roma, die xxv. Martij, Anno M. ccccLVII.

Gratissimus est de amicitia Regis adeptus, Epist. CCLII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ludouico Putio Magistro de Montefio, S. P. D.

Quamuis ex uulgato sermone & rebus Hispanicis ad nos scribis, plurimum tamen oblectant nos literae tuae: multum enim salis in illis, multum beneuolentiae ad nos ostenditur. Scimus nos amari a te, & id quidem nobis est iocundissimum, diligimur enim a magno & probato uiro, & ab ipso quem nos pro sua ingenti uirtute proq; suis in nos meritis, & amamus & obseruamus unice. Quod refers de charitate erga nos regia, quamuis responso egeat, responsum tamen non inuenit: nam quid nos uermiculi dicamus cur tanti Regis gratiam adepti sumus. Superat hoc non uerba solum, uerum etiam cogitationes. Utinam possimus aliquando una saltem in re monstrare, quantum nos illis excellentissimo Regi debere fatemur. Verum cum sciamus nihil esse in nobis cur ab eo culmine diligamur, petimus rogamusq; ut tu hanc nobis gratiam conseruare studeas. Et si enim indigni sumus quos primus nostri seculi Rex amet, nollemus tamen non amari, & tantum bonum perdere. Quod suades eius Maiestati scripius scribamus, parebimus consilio tuo. Et nunc quidem cum his, literas nostras habebis, quas Regiae Mansuetudini nostro nomine restituas, eiq; nos & commendes simul & des: nam mancipij loco nos semper habebit. Nepoti tuo nobili & modestissimo uiro, quotiens ab eo requisiti fuerimus, nunquam deerimus, nec minus in eis curiosi erimus quam tu ipse. Vale optime. Ex urbe Romana, die xxv. Martij, Anno M. ccccLVII.

De morte

De morte comitis Ciliae & praestigio Cometes, Epist. CCLIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Alphonso Aragonum Ceciliae Regi, S. P. D.

SI Maiestati tuae rarius scribo, nihil obsecro uel negligentiae uel aduersae uoluntati ascribatur. Cupio siquidem frequentes literas meas in manus tuas dari, nam sic potentissime memoriam mei tua mansuetudo tenacius apud se haberet. Verum materia quam ego scribere uellem non occurrit: quae occurrit hanc scribere nolo: neq; enim tutum est omnia mandare literis, & hoc praesertim tempore quo nec qui uia recta incedunt, careant suspicionem. Ceterorum quae hac in curia geruntur, sunt quam plures qui tuae Sublimitati ea conscribunt: Et nonnulli quidem multo plura & secretiora quam ego nouerunt. De Germania tantum est, sic arbitror, quod a mulante nullo significare possum. Curabo igitur quoties illis ex regionibus ad me aliqua referantur nota digna, ne per me tuam Maiestatem lateat: nunc uero quae habeam paucis explicabo. Vtricum Ciliae comitem apud Albam Graecam, quam uocant alij Albam, occisum iam pridem accepisti, hoc oppidum nostri Belgradum uocitant: apud ueteres Taurinum dictum inuenio, qui Fauum flumen misceri Danubio apud Thaurinum tradunt, in quo loco nunc Belgradum iacere constat. Occisorem comitis non est ambiguum, Ladislaum fuisse filium Ioannis Humatis, eius qui saepe Turcos debellauit. Et hoc anno superbiam Mahometis apud eundem locum confregit. Creditum est non minus filium profuisse reipublicae Christianae in occisione comitis quam patrem in profligatione Mahometis, cum Mahometes & Comes hostes religionis essent: Ille externus, iste domesticus. Memorabilis hic annus est, quo Turci debellati sunt, & magnus comes magni Regis gubernator obruncatus est. Comes qui uisus hoc anno est, opinioni quae de se fuit abunde satisfecit. Apud Thaurinum namq; quae dicta sunt patrauit: Terram in regno tuo supra auditum antea sic horribiliter mouit: Impletisq; ciuitatibus seditiones excitauit, maxime apud Senam urbem, unde non parua ciuium pars exclusa est: Pestis multis in locis debachata, magnam populi partem & praesertim in Ungaria deleuit: Caritas annonae non Italiam modo, sed Germaniam, Graeciam & orientis plurimas regiones afflixit. Sed maiora sunt quae astrorum periti uel uates timenda praedicant, quos ut Deus ipse mendaces arguat optandum est. Sed ut ad Germaniam redeam, morte comitis apud Austriam cognita, non parua de hereditate eius controuersia suborta est. Quae fuerunt illi bona sub corona Ungariae ad Regem Ladislaum sine contentione pertinent. Quae sub imperio iacent, multi sibi pertinere asserunt: alij ab intestato, alij ex testamento haeredes se dictitantes, ut Albertus & Sigismundus Austriae duces, tum Michael comes Magdeburgen. et Vtricus comitis Georitia filius. Sed potissimum ius ad Imperatorem spectare uisum est. Concilium praetorum Baronumq; & ciuitatum Stiriae, Carinthiae, Carniolaeq; & Marchiae, Sclauonitiae haberi placuit apud Gretzium Baioracum. In eo auditum sunt omnes, qui comitis Ciliensis hereditatem ad se dixerunt pertinere. Deniq; diffinitum est oppida, castella, arcesq; quae comitis Ciliae sub imperio fuissent, in manu Imperatoris tradi. Tum si quis ius in illis sibi competere dixerit, ab eo petendum esse: atq; hoc pacto praefecti urbium locorumq; quorumcunq; possessionem Imperatori tradidit. Ita multo melior hodie Caesaris conditio est, quam pridem fuit, quando non solum ab hoste liberatus est pessimo, sed & quae fuerunt illi uires sibi accesserunt. Haec uolui scribere Serenitati tuae, haud ignarus cuncta ei esse gratissima quae ad gloriam Caesaris Maiestatis cedunt. Imperatrix ipsa Augusta optime ualeat. De apparatu contra Turcos in Ungaria cum nihil certi habeam, nihil scribo. Sanctissimus tamen dominus noster & germanos & Ungaros nunc literis, nunc nuntiis excitare atque argere conatur. Mihi non magna spes fuerit, nisi uiderim Celsitudinem tuam classe instructa in magna illius memorandae nauis puppe armata, signum protectionis contra Turcos dare. Nam reliquis orbis principibus, etsi uoluntas est, non adest facultas qua Graeciam inuadere possint. Tuae Sublimitati si uoluntas affuerit, nihil deerit: neq; plura modo tuae mansuetudini dedo, a cuius mandatis nunquam discedam. Ex Roma vi. Calendis Aprilis, Anno M. ccccLVII.

Vuu 3 Regi

Regi Neapolitano petit commendari, Epist. CCLIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Soletio electo Barthi-
nonensi, S. P. D.

Quamuis raro praesentia tua fruamur, eius tamen memoria apud nos dulcissima est, quotiens eius consuetudinis quae inter nos Neapoli fuit, recordamur: quod quidem saepe contingit: neque enim obliuisci possumus amicitiae suauissimae, quae & lucrum est quod ex Neapoli reportauimus: existimamus enim magni tuam beneuolentiam nos esse consecutos, cupimusque ea ut perpetua sit, quamuis non aliter credere debeamus, cum uera sit amicitia nostra ex honesta conuersatione nata. Amicitia uero quae desinere potest, ut Hieronymo placet, nunquam uera fuit: sed de hac satis. Cupimus nos aliquando Regiae Mansuetudini commendatos efficias. Sui enim non minus sumus, quam illi qui ex Aragonia uel Cathelania nati sunt: quamuis quoddam naturale ius eos Regiae Maiestati obnoxios teneat, nos beneficia quae ab eo recepimus obligauerint. Verum illorum aliqui fortasse absque scelere se nihil Regi debere dixerint, nos absque ingratitude, quod est uitiorum pessimum, id dicere non ualemus. Sciat per te Clementia Regia nos fateri debitum & cupidos esse id persolvere, etsi obligatio maior est quam per nos dilui possit. Insuper dominum de Montefio amamus ardentem, qui nobis amicissimus fuit. Rogamus ut illi nostram operam ad quaeuis eius beneplacita offeras. Postremo si quid est quod tui causa efficere ualeamus, scis nos esse quibus uti pro uoluntate possis. Ecclesiam Barthinonensem confidimus tuam esse futuram. Etsi modo aliquid subest impedimenti, tempus omnia donat. Vale ex Roma, die xxvi. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Reprehendit consolari nolentem super morte filij, Epist. CCLV.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Miraballo equiti
Neapolitano, S. P. D.

Referunt qui ex Neapoli ad nos ueniunt, magnificentiam tuam adhuc moestam esse & consolationem nullam accipere de morte filij: id nobis molestum est. Rogamus ne temet affligas: non est super ea re dolendum quae amissa nequit recuperari. Sunt tibi alij filij, uirtute, fama, honore praestantes. Isti tibi in terra seruiunt: in caelo ille locum parat: age, cogita: quid est huius mundi gloria? Caduca sunt omnia quae in terris acquirimus: nihil stabile, nihil certum, nemo sibi horam uitae promittere potest, nemo de crastino habet notitiam, fugit aetas, fugit omnis terrena uoluptas: nihil habemus nisi praesens & id momentaneum est. Quid igitur tristamur si priuamur momentaneo bono? Dicimus haec sapienti uiro, & qui ista optime nouit liber tamen dicere homini amico, & bene de nobis merenti. Precamur ne deinceps in hac re scribere cogamur: quod tunc fiet cum magnificentiam tuam hilarem atque iocundam esse audierimus, alioquin non possumus tacere, cum tua moestitia nostra sit molestia. Cupimus te indulgere bonae ualitudini, & uiuere animo laeto. Sic enim & nos & reliquos amicos tuos consolaberis. Alberticum filium tuum optamus bene ualere. Alexander Florentiae bene ualet uir magni precij uerus tuus filius, in quo tui mores expressi sunt. Vale ex Roma, die xxv. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Refert grates congratulatori promotionis suae, Epist. CCLVI.

Aeneas Cardinalis Senensis Urbano episcopo Sabinen. S. P. D.

EX Aladia ad nos tuae literae deuenerunt, quibus de nostra ad Cardinalatum uocatione congratularis. Nota est bona erga nos tua charitas: Scimus te nos amasse ab eo tempore quod Viennae simul uersati sumus usque hodie absque simulatione: nec nos minus te dileximus & diligimus. Itaque si quid honoris nobis accessit, & tibi aucta dignitas est, quando inter amicos ueros omnia esse communia decet. Tu itaque deinceps Cardinalatum nobis creditum, & tibi communicatum, pro nostra inuicem charitate iudicabis. Quod speras amplius de nobis, rogamus ex cerebro tuo procul amoueas: nam quod huc euecti sumus plus est quam meruimus. Et utinam nos geramus (auxilium te Deo) ne dedecori dignitati sumus. Liberationem tuam audiuisse, priusquam captum, uoluptati

A uoluptati fuit, nam si prius te captum accepissemus, non caruissemus grandi molestia, nunc euasisse te periculum dulce est, & aliquando suaue tibi fuerit meminisse laboris. Vale & nos ama ut soles. Ex Roma.

Laudat industriam, & nouitates rescribit, Epist. CCLVII.

Aeneas Cardinalis Senensis Roderico Cardinali sancti

Nicolai, S. P. D.

Quod nihil tuarum literarum iam pridem acceperim, causam esse arbitror ingentes ac grauissimas occupationes tuas, & illarum terrarum pericula. Ego tamen gaudeo quod in aduersis & arduis rebus tua uirtus elucet, nam qui ex agro Piceno ueniunt, tua cura, diligentia, studio, & singularissimo ingenio ex grauissimo discrimine seruatae prouinciam aiunt. In senatu Apostolico magnifice summi sacerdotis uerbis tua dignatio commendata est. Senatus ipse omnis se obnoxium probitati tuae fatetur, cum tua opera ciuitas Esculana saluata sit: qua perdita, non Marchia solum, sed omne patrimonium beati Petri ibat pessum. Perge igitur, incumbere communi curae, intende neruos pro conseruatione rerum ecclesiasticarum, ut facis. Hinc enim gloria, hinc sempiternum decus, non tua solum dignationi, sed uniuersae Burgiorum familiae redundabit. Protonotarius tuus allocutus me est, tuamque erga me charitatem mihi quidem notissimam conatus est amplius atque amplius inculcare: Sed ita mihi persuasus est amor tuus, ut persuaderi magis non possit: ait ille cupete dignationem tuam huc reuertit: utinam id decur & quam celerius. Etenim utilissimus esset reditus tuus. Consolareris grandaeuum illum Pontificem patrum tuum, qui assiduus curis intentus nullum habet leuamen. Praesentia autem tua in primis laetificaret eum, neque enim sine dulcedine quadam mentis & animae suo sanguine sanguis haeret. Exinde partem curarum susciperes, nec oportet illum omnia solum subire onera. Curia quoque uniuersa tuo aduentu exultaret habens hominem ad quem posset, urgente necessitate, recurrere, nam modo multi frustrantur non ualentes aditum habere Pontificis: quamuis audientiae die nocteque sua sanctitas sine intermissione intenta est. Nescio quid deliberabitur de tuo reditu: Ego quidem si quid in rem potero, non ero deses. Scripseram usque huc cum tuae mihi litterae reddita sunt eloquio plenae suauissimo. Mirabar prius non te scribere, nunc demum in tanta rerum mole qua premeris id oculi fuisse, ut ad me dare literas potueris. Sed nihil est amanti difficile: Omnia uincit amor: nullus grauis labor qui non leuissimus ei uideatur qui ex amore operatur. Intellego igitur non esse uanam opinionem meam, qui me amari a te arbitror, & mihi ipsi prorsus suadeo: sed de hoc fortasse nimis inter ueros amantes. Quae res quae apud nos nouitates, eas rescribam & dicam breuiter quod audio. Iacobus Piccininus ad Pontificem misit, qui se purgarent in Esculanis insidiis nihil a se prodixisse. Pontifex respondit id magno Regi Arragonum suadendum esse, qui eius expromissor fuit. Sunt qui putant comitem Iacobum uelut indignandum (nam ei stipendia negata sunt) aliquid noui patratum incendij. Alij referunt eum ad Maiestatem Regiam profecturum, siue ut se expurget, siue ut aliqua exquirat in rem suam. Vt cuique sit, uigilandum est, ne quid detrimenti ager Ecclesiae patiat. Inter comitem Euersum & Vrsinorum dominum feruet discordia. Concordia sapienter agitata in lucem non prodijt. Nocte ante hanc diem tertia transierunt copiae comitis Euerfi per hanc urbem, deceptis portarum custodibus. Praemisere enim quatuor uiros qui se Germani tui illustris capitanei famulos dicerent, sumptis uestibus quae fidem facerent ad morem eorum qui capitaneo seruiunt: & hi intromissi capitis custodibus, fauinas aperire uehementi exercitui comitis Euerfi. Haec autem copiae profectae sunt ad oppidum cui Monticello nomen est, illud cum arce feruntur occupasse. Non habemus rem compertam: Saepe enim plura referuntur in hac urbe quae ab ipso uero procul sunt: Et id quidem uitium late patet apud omnes gentes. De Turcis haec feruntur: Dispositus Rasciae senior mortem obiit: filij eius ad Turcos defecere: Turci magnas parant copias rursus Vngariam inuasuri. In Vngaria non est paratus exercitus, nec auxilia expectantur ex Alemanis qui cito illuc pergere possint. In Gallia & super Rhodanum

triremes sunt, breuicq; armandæ creduntur, ut in Turcos eant. Rex Portugalix in proposito perseuerat: nescio tamen quid facturus sit, ubi uiderit paucos secum principes ituros. Dominus noster pro suo more feruet desiderio exterminandi Mahometicam superstitionem, & quæ ab eo pendent summa cura prosequitur. De beneficijs sum curiosus, & tibi & mihi consulam. Sed decipimur & fallimur falsis rumoribus. Is qui nuper apud Nurenbergam obiisse ferebatur, proximis diebus hic fuit, & mecum pransus fuit. Similiter & Tullensis episcopus, qui apud nouam ciuitatem Austriæ defunctus uita affirmabatur, ad ducem Burgundiæ incolumis rediit. Ero tamen attentus si quid uacet: sed tua dignatio habet optimum procuratorem dominum nostrum sanctissimum. Et puto iam tibi aliqua monasteria commendanda esse per curatorem cuiusdam Proto notarij de Monte Ferrato ad quandam Abbatiam, ditissimam. Spero etiam cum Rege Arragonum, si uera sint quæ feruntur, concordia fiet dignationi tuæ admodum utilis. Nec plura modo. Commendo me dignationi tuæ cui cupio complacere omni tempore. Ex Roma die 1. Aprilis, Anno M. CCCCLVII.

Refert summum Pontificem bene ualere, Epist. CCLVIII.
Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Cardinali sancti Angeli, S. P. D.

Quamuis nihil modo scriptione dignum offeratur, ne tamen sine meis literis ad te nuncijs ex hoc loco pertingant, scribam pauca ex his quæ apud nos aguntur. Summus sacerdos corpore & mente ita ualet, ut ante complures annos. Animus illi ad exterminationem Mahometicæ sectæ magnus est & ardens. Nihil ab eo præmittitur ex his quæ suo arbitrio pendent. Utinam principes eius desiderio satisfacerent. Sed quid Germani, Galli, Hispani, Vngari, Poloni faciant tu melius quam ego nouisti. Italia ipsa pace fruitur, duobus tantum in locis fremunt, apud Genuam Liguris caput, & circa nos inter comitem Euersum & familiam Ursinorum. Quæ sita concordia nondum est inuenta: Summi tamen pontificis sapientia hanc rem optimo sedabit termino. Comes Iacobus Piccininus his diebus delatus est ad Pontificem tanquam Esculû furto uoluerit occupare. Is sese multis argumentis purgat, nondum tamen Pontifici fidem fecit. Timor est ne quies Italica turbetur, nimis enim diu quieuimus, & a nostro more procul fuimus. Hæc est Italia. Cupio Dignationi tuæ ita bene esse ut cupis. Scio duram esse prouinciã tuam, neque aliud ab initio putauit: nunquam iudicio meo res Vngarica bene a Turcis defendetur, nisi & Imperator unum sapiat. Pereant qui dissidij sunt autores. Hæc uolui scripsisse. Vale optime ex urbe Roma, Calend. Aprilis, Anno M. CCCCLVII.

Suadet Regem Bohemiæ postulare ut Cancellarius suus ecclesiæ Pragensi episcopus præficiatur, Epist. CCLIX.

Aeneas Cardinalis Senensis Nicolao Lisco Volaterano, S. P. D.

Scripsimus ad te iam pridem: Idem Procopio Cancellario de re Bohemica: exinde sperauimus nonnihil in eo negotio fieri posse: nihil audiuimus. Miramur & feremus molesto animo tot nos incassum subisse labores, perissequi salutiferum & necessarium opus. Fortasse ita Deo placitum est. De Pragensi ecclesia multi sermones habiti sunt, admittentem Roratu nostro causa commissa fuit Cardinali sancti Marci, ut plebi Bohemicae Datarius Papæ præficeretur episcopus. Et ille quidem uir bonus & doctus, & quem dignum hoc honore putamus: nobis tamen non est uisum ad talem ecclesiam quenquam promoueri nisi consulto Rege, ideoque quoad potuimus differre promotionem conati sumus. Tu hinc Procopio dicito, & curato, ut responsum habeamus: uellemus Regia Sublimitas pro ipso Cancellario instaret: Arbitramur enim non frustra conaretur. Quæ nobis de comite Cilix scripsisti, cognouimus & communicauimus non sine tua laude. Plurimum optamus sæpe ad nos scribas, & nihil subiceas de Turcis, & de rebus alijs cognitione dignis. Apud nos timor belli est futuri. Credimus tamen summi præsulis sapientia obuiam ibit. Rogamus Procopium Regiæ maiestati nos efficiat commendatos. Tu uero Reuerendissimis dominis Strigoniensi

Agoniensi Cardinali & Varadiensi episcopo commendabis: Ex urbe Roma Cal. April. Anno domini M. CCCCLVII.

Admonet commissis diligentem exequi,

Epist. CCLX.

Aeneas Cardinalis Senensis Henrico Senfleben, S. P. D.

Credimus te ad curiam Cæsaris incolumen peruenisse: idque cupimus. Rogamus igitur imperatoris Maiestati nos commendatos efficias. Cæsar enim est quem in terra unice colimus, & illi præ cæteris, qui uiuant, obligati sumus: loquere secum de rebus commissis diligentem tuam. Maxime autem horteri suam excellentiam ad bellum contra Turcos gerendum, excitandosque Germaniæ populos, quoniam ipse primus est quem Christiani respiciunt. Hic enim rumor est non sine autore certo, magnas apparare copias Turcorum dominum, ut rursus Vngariam inuadat. Quod nisi Theurones præsidio fuerint, actum de regno illo non dubitatur. Hæc agito cum Reuerendissimo patre nostro episcopo Gurcensi & singularissimo amico præposito Frisingensi, quos nostro nomine iube bene ualere. Rem Varinensem curabis pro tua prudentia expedire. Nescimus quomodo ad aures procuratoris dilata est Prutenorum: ille tamen non ostendit se credere, mora periculosa est. Nos si difficultas esset in reseruatione, propterea quia in Cardinalatu sumus, offerimus Apostolicas literas obtinere, quibus reseruatio auferatur: quemadmodum & plures alij fecere Cardinales in Gallia & Alemannia. Reliqua committimus prudentiæ tuæ. Vale optime. Ex Roma, die 1111. Aprilis, Anno M. CCCCLVII.

Offert operam suam quoad potest,

Epist. CCLXI.

Aeneas Cardinalis Senensis Vlrico episcopo Gurcensi, S. P. D.

Quæ sunt apud nos nouitates scribimus Cæsari: non repetimus quæ illis in literis uidebis. Precamur nos Cæsareo culmini commendes, eique contra Turcos expeditionem suadeas. Ira enim exposcit Christianæ religionis necessitas. Dilatationem à creditoribus tui prædecessoris obtinuit Henricus Senfleben, sicut ab eo relatam tibi non ambigimus. Si qua amplius sunt quæ cupias ex nobis, tantum aderit uoluntas quantum sinet potestas. Scimus enim nos tibi esse obnoxios, & cupimus aliquando partem debiti persolvere. Vale ex Roma, die 1111. Aprilis, Anno Domini M. CCCCLVII.

Peit Cæsarem induci ad bellum contra Turcos,

Epist. CCLXII.

Aeneas Cardinalis Senensis Vlrico Ridrer, S. P. D.

Henricus Senfleben tuus & noster apud te est, & quæ sunt apud nos scitu digna, tibi exposuit. Non est cur fatigemus aures tuas, cum post eius abitum nihil noui emerferit scitu dignum. Rogamus ut exhorteris Cæsaream maiestatem ad bellum contra Turcos. Ita enim suus honor & reipublicæ Christianæ salus exposcit. Nam Turci ut fama non uaria est, proxima æstate rursus Vngariam sunt inuasi. Si qua sunt quæ cupias ex nobis, scis nos esse tui amantes, & cupere uoluntati tui morem gerere. Velis nos magistro cameræ commendatos facere: Et Hartongum nostro nomine saluum dicere. Ex urbe, die 1111. Aprilis, Anno domini M. CCCCLVII.

Nouitates Italiae scribit,

Epist. CCLXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Diuo Frederico Imperatori, S. P. D.

Quæ nunc scribam pauca sunt. Fama hic est, Dispotum Rasciæ seniore obisse mortem: filios eius ad Turcos defecisse, iamque Christianis insidiari, si ita est credimus non latere Maiestatem tuam. Accipio illorum sororem esse in castro Cilix, quæ fuit uxor comitis. Caendum est ne mulier fraternam labem sequatur. At puto Sublimitatem tuam id non negligere. Quia tamē aliqui iusserunt me hoc scribere, non fuit consilium ut reticerem. In partibus motus est futuri belli: & multa eius rei signa sunt: Deus melius consulat. Ciuitas Senensis discordijs ciuilibus agitatur. Rex Aragonum suo more uenationibus operam dat, fuitque (ut aiunt) in periculo proximis diebus, ne per aprum interficeretur cum cecidisset, in quo sedebat, equus. Rex Portugalix uenturus cum classe affirmat

menſe

menſe proximo, quod mihi nō ſit uere ſimile, cum nec terreſtris per Vngariam paretur exercitus, nec ex Italia claſſis alia paranda putetur, niſi apoſtolica. Indignemus Dei auxilio ſi bene optamus noſtras res dirigi. Commendo me tuæ Sublimitati ad eius mandata promptiſſimum. Ex Roma, die IIII. Aprilis, Anno M. CCCCLVII.

Informat amicum de geſtis in rebus ſuis, Epist. CCLXIII.

Aeneas Cardinalis Senenſis Ioanni Hinderbach, S. P. D.

EX fratre tuo credimus te noſſe quæ hic aguntur: nos rem tuæ præpoſituræ accepimus apud dominum noſtrum: de præbenda Ratiſponenſi, facimus quæ poterimus. Sed durus eſt aduerſarius tuus, & fauorem habet Cardinalis Zomenſis, quem noſti dominum eſſe immutabilem, nos tamen ut amicum decet, tuas preces ſuauabimus. Nouitates quæ apud nos ſunt ſcribimus Caſari: uidebis literas noſtras, non eſt cur laborem ſumamus inanem. Vtinā annus iſte præterito & quietior ſit & melior, mendaceſq; Vates & Astrologos faciat, quorum iudicia raro aliquid boni præſagunt, nos ea tempora optauerimus, quæ aduerſa ſunt Prophetarum & Astrologorum iudicij. Cupimus amicos noſtros Iacobum de Lodrano nobilem equitem, Ioannem Nihilii Aſtronomum præſtabilem noſtro nomine ſaluos dicas. Imperatrici autem Auguſtæ nos humiſſimè commendatos facias, cui parere & uoluntarij, & accincti ſumus, quod tiens nobis aliquid imperauerit, quod in noſtra fuerit facultate. Vale ex Roma, die V. Aprilis, Anno M. CCCCLVII.

Præconia Regis Arragonum enumerat, Epist. CCLXV.

Aeneas Cardinalis Senenſis, Ioanni Soletio, S. P. D.

Per gratæ fuerunt nobis literæ tuæ quibus bonam ualeitudinem tuam & animum tuum erga nos eum eſſe qui prius fuit, abunde intelleximus. Illud quoq; nobis iocundiffimum fuit, quod Regiam Maieſtatem paruitatis noſtræ memoriam tenere, & nos amare aſſeueras. Nihil eſt enim quod magis cupiamus, quàm inter ſeruitores ſuos connumerari: quando quidem ipſe Rex unus eſt qui noſtrum exornat ſeculum. Vnus autem inter principes doctus eſt, & terrarum cultor, unus liberaliſſimus: unus qui domi belliq; magnus æuo noſtro uideri poſſit: unus denique qui religioni indefeſſe ſeruiat. Quod ſi animum ad perdendum Turcorum perfidiã intenderet, ut ſæpe profuſus eſt, non modo qui nunc uiuunt Regibus præferendus erit, ſed omnes procul dubio antecederet quos priſca ſecula inclytos commemorant uiros. Eſt igitur nobis dulciſſimum, cum tanti Regis ſeruitores ſumus & credimur. De re tuã non minus cupidi ſumus quàm tu ipſe: imo uel tanto magis quanto tu per humilitatem tuas uirtutes extenuas, nos per ueritatem illas magnificamus. Scimus enim quæ ſunt merita tua, & quæ tibi debeantur præmia, & quæ poſſunt tibi dignitates committi: Quia ſi aliquando, ut ſperamus, res tua in medium adducetur, audient Cardinales quale de te iudicium faciamus. Nullus tamen eſt qui probitati ac doctrinæ tuæ non ſit affectus. Illud ſolum impedimento eſt promotioni tuæ, quod alia negotia non componuntur. Atque ita ſit ut utile per inutile uiſietur, quod leges abhorre ſolent. Putamus tamen his rebus breui modum imponi, & honori tuo conſultum iri. Suadendum eſt Sublimitati Regiæ, ut in promotionibus eccleſiarum ea media cõplectatur quæ tolerari poſſunt. Valde autem conducit Chriſtianæ rei hos duos principes eſſe charitate coniunctos. Et qui diſſidium quærunt, neutrum amant. Audimus libenter quæ ſcribis de uoluntate regiæ erga Senenſes. Alterum uero quod ſubnectis, ut Senenſes ipſi cauti ſint, neque ſeipſos implicent malis, quibus, cum uelint, explicare nequeant, ſalubre conſilium eſt. Sed nos multum illi reipublicæ timemus, tum quod ciuiliſ diſcordia populum exagitat, tum quod præſidia quærunt qualia fugienda eſſent. Sed ipſi uideant, nos patriæ, & ſi bene uolumus, illi tamen conſulere non poſſumus, quia nobis non creditur. Cardinalis ſancti Angeli ſcribit Turcum proxima æſtate in Vngariam maioriconatu quam prius uenerit, rediturum. Non eſſe Vngaros ad reſiſtendum potentes, niſi extrema habeant auxilia. Petit claſſem Apoſtolicã auerſari & infeſtare maritimas Turcorum

A Turcorum oras: noſtro iudicio Regis optis hoc magis quàm Papæ fuerit: nec plura modo. Rogamus Sublimitati Regiæ iterum atque iterum nos cõmendes. Et dominum de Montefia ſingulatim amicum noſtris uerbis ſaluere iubeas. Ex Roma, die V. Aprilis, Anno domini M. CCCCLVII.

Recitat metum de Turcorum feritate,

Epist. CCLXVI.

Aeneas Cardinalis Senenſis Alphonſo Arragonum

Regi Siciliaq; S. P. D.

HAc ipſa die Rex inclyte ac potentiſſime, allatæ ſunt literæ ex Vngaria ſumma Põtiſſici, omnemq; curiam conturbant. Referunt enim Mahometem Turcorum dominum cum Soldano Aegypti, cum Caramanno Ciliciæ, cum Tartaro Scythiæ inito fœdere, coactis ingētib; copijs rurſum ad Vngariam properare Albã, quod alij caſtrum Belgradum uocant, ſummis uiribus obſeſſurum. Iamq; iter accepiffe: nec dubium eſt, quin diebus quindecim cum toto exercitu ante oppidum ſeſe collocet. Ferunt quoq; iuraſſe eum, etiam ſi Aſiæ maiorem partem amiſſam audierit, nō ſeſe retro abiturum. Hæc Albenſes legatio Apoſtolicæ ſcribunt, pleni metu. Quippe quibus ſola ſpes de cœlo eſt: neq; enim tam ſecuri homines Dei, quin humanum expectent auxilium. Incredulum eſt mortale genus, neq; illud ponderat quod ſcriptum eſt in ſacris eloquijs, Maledictus homo qui confidit in homine. Sed miſerandum illis eſt, ſi ſemel diuinitus liberati, rurſus pietatem diuinam tentare uerentur. Percuſit de cœlo Deus hoc anno Turcos: neq; enim humana uictoria fuit, quæ apud Albam parata eſt. Voluit experiri Deus quidnam Reges agerent, cæteriſq; Chriſtiani populi rectores: proſtravit hoſtes, occidit qui ferocioreſ uidebantur. Abſtulit innumerabiles machinas: ſpatium dedit, quo ſi uellent Chriſtiani populi ſeſe accingerent, redituroq; Turco armati occurrerent. Sed quanto magis indulget Deus, tanto negligentiores ſumus abutentes otio. Ecce redit hoſtis & nemo eſt qui laboranti Vngariæ opem ferat, & uereor ne Vngaria peſſum eat, & nobile illud regnum hoſtilis gladius euertat. Quod ſi Deus tulerit, cadit murus noſtræ religionis, & itinere plano per Carnos & forum Iulij in Italiam Turcorum turmæ decurrent. Ad hæc accedit filiorum olim gubernatoris Vngariæ captura, qui per Regem in arce Budenſi deprehenſi cuſtodiantur. Cumq; his non parui nominis Prælatus interceptus eſt Ioannes Varadenſis epiſcopus. Feruntq; & alijs pleriq; nobilibus inclyta uincula. Incomperta eſt adhuc cauſa, ſed uero ſimile eſt necem comitis Ciliciæ hoc peperiffe. Inſelices Chriſtiani, quos tanta cecitas exagitat, ut nec prementibus hoſtibus domeſtica deponant odia. Surgat igitur tua Serenitas, & quod potuerit huic periculo remedium adhibeat. Cæteri principes in tuam Sublimitatem cuncti fere contorquent oculos, eam ipſam quicquid egerit ſecuturi. Neque enim Rex eſt in orbe Chriſtiano, apud quem plus autoritatis quàm apud te ſit, qui reſignorum potentia, rei militaris peritia, experientia rerum multarum, & incredibili ſapientia cæteros Europæ principes antecellit. Hæc per me ad tuam Manſuetudinem ſide dicta ſunt, Datum Romæ, die ſeptima Aprilis, Anno M. CCCCLVII.

Refert noua Regi ſcripiſſe, Epist. CCLXVII.

Aeneas Cardinalis Senenſis Ioanni Soletio, S. P. D.

Scribimus aliqua de Turcis Sublimitati Regiæ, quæ cupimus ſibi offeras legatq; Nifi enim ipſe laboranti Chriſtianæ religioni opem ferat, id imminet diſcrimen ex quo uix alius liberare non poſſit. Nunc opus eſt arte, ingenio, & uiribus uti. Nec apud eum niſi inueniamus, ſibi perquirenda ſunt ignoramus. Vale ex Roma die ſeptima Aprilis, Anno M. CCCCLVII.

Aequo animo fert Fortunæ ludum,

Epist. CCLXVIII.

Aeneas Cardinalis Senenſis Ioanni Hinderbach, S. P. D.

AD nos de ſtatu curiæ Caſaris nouitas peruenit. Ita ſe humanæ res habent, nunc iacemus, nunc in alto ſumus: Deo laus qui Caſarẽ omni periculo liberauit. Dolemus ui-

mus uicem Gurcensis episcopi, nostri amici optimi, commiserati sumus & Vnguodio, cui non dubitamus admodum nocere diuitias. Facta sunt hæc quæ fieri potuerunt: executoriales missæ literæ, & modo nuncius Apostolicus eò pergat sacre theologie professor Laurentius Rauarella, quem tibi commendamus si eum uideris. Ambrosio nostro diximus quæ misisti. Expectabit adhuc aliquantulum: Etsi molestum fert tãdiu suspensum teneri. De præposito Bartescadensi expectabimus quid agas. Cupimus, si quod monasteriorum uacare contigerit, id nobis significes, ut tãdem aliquid cõsequi possimus, quo leuior fiat nostra paupertas. In causa præbendæ tuæ uexamur maxime ob dominum Zamorensem, qui tuum aduersarium tuetur. Iuuamus tamen te quoad possumus. Vale & senatui Tergestino episcopoq; ac præposito Pisini nostro nomine salutes dicit. Ex urbe Romana die IIII. Iulij. Anno domini M. CCCC LVII.

Notitæ Italiae, Epist. CCLXIX.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Cardinali sancti Angeli, S. P. D.

Scripsi nuper, Reuerendissime pater, & domine mi colendissime, non paucas literas dignationi tuæ, nescio an potuerint ad te penetrare cum audierim, & te postea dimissa Vngaria Bosnam petiuisse. Nunc pauca subiiciam, & casui mea scripta comittam, nam quæ litteræ tot montes, tot flumina, tot barbaras nationes nisi casus inopinitus pertrãsire iubeat. Scripsisti mihi de Pragensi ecclesia tuo more paucissima uerba, sed præter consuetudinem mordentia. Dicis enim nos hic omnia bene expedituros: nec dubium est quin sermo tuus ironicus fuerit: non dicã amplius, etsi opinor, quorsum ea uerba tendant, me non ignorare. Ego pro mei animi libertate semper aperte cum dignatione tuã sum locutus: Et ita faciam si quando redieris, quod Deus breuissime concedat cum sospitate & honore. Tunc si quid erit quod mihi uelit tua paternitas obijcere, audiam patienter: Et uel obiecta purgabo, uel petam ueniam, nisi quod pleriq; agunt, alta mente arcanum tuum includere uolueris. Et de hoc satis. Audiui ut dictum est de tuo transitu: credo fuisse urgentem causam. Sed doleo armis plenam esse Vngariam quibus non in Turcos, sed in se Barones eius terræ depugnãt. Illud quoq; molestissimum est, quod inter imperatorem & Vngariæ Regem uetustæ contentiones reuiscunt. Mallem tua studia huic morbo mederi, & quæ sunt in uisceribus nostris auferre mala conari potius, quam quæ cutem attingunt. Sed cuncta optime nouit prudentia tua, cuius iudicium nunquam meo postposuerim. Venio ad res Italicas. Dominus noster bene ualet ad cruciatam totis intentus animis. Apud Esculum latrones cum Iosia & Octauiano arcem munitissimam ecclesiæ occupauerunt. Legatus adductis eò copijs omnes in ditionem accepit. Vrsini cum comite Euerfo contendunt, & Columnenses, qui hæcenus quieuerunt, nouissime se bello miscuerunt. Rex Aragonum cum Genuensibus bellum gerit. De pace nullum uerbum. Dux Mediolani quiescit, & Veneti, quãuis nuper nonnulli ciues in exilium acti sunt, & aliqui manus amiserunt. Senenses intestino morbo laborant. Piccininus Regis homo est, nec putatur hoc anno arma sumpturus. Ex Rheno audiimus aliqua quæ non placent: nescio an erunt uera: Papa nuper interrogauit cur non impedires: respondi, ut soleo, liberè, suam Sanctitatem cum esset in Hispania, Italica negotia curare non potuisse: tuam Reuerendissimam paternitatem in Bosna ualde à Rheno distare. Camerarius legatus Orientis duos Papæ nepotes in uincula cõiecit, qui Cyprum populati fuerant. Quæ scribam alia non habeo. Ex urbe, die IIII. Iulij. Anno M. CCCC LVII.

Pollicetur rogatum operam dare, Epist. CCLXX.

Aeneas Cardinalis Senensis Illustri principi Ludouico

Duci Bauriæ, S. P. D.

Reditæ sunt nobis literæ tuæ humanitatis & beneuolentiæ plenæ: quibus rogas ut illustri principi Ruperto nepoti tuo ad consequendam ecclesiam Ratisponensem nostros fauores impertiamur. Reducisq; nobis ad memoriam claræ memoriæ genitoris tui erga nobis charitatem, & tuam illam quam simul habuimus in noua ciuitate con-

A te consuetudinem. Vidimus libenti animo epistolam tuam, & mirati sumus subscriptionem propriæ manus. Scribis enim optime, quod est in tanto principe ualde laudabile. Recordamur quotiens in curia Cæsaris suauis habuimus sermones insimul, & cum de lapide inuisibilitatis inquisitionem faceres. Tenemus memoriæ in ditione tua possedisse nos ecclesiam Hispaciensem, & fuisse à genitore tuo benigne tractatos. Scimus quàm nobilissima est inclyta domus Bauriæ, & quã illi sedes Apostolica tenetur. Intelligis uti confidimus, nos non esse ingratos: de nepotè tuo sunt egregia testimonia, quia tamen commissarij sumus in causa huius ecclesiæ Ratisponensi non possumus aliud dicere, nisi quod inuenies nos ueram relationem fecisse, & paratos esse nunc & in futurum ut tuæ uoluntati morem geramus. Datum in urbe Romana die quinta Iulij.

Refert bella Italiae, Epist. CCLXXI.

Aeneas Cardinalis Senensis Nicolao Múcio Vollariano, S. P. D.

Audiuius uario relatu inclytum Vngariæ Regem Viennã rediisse. Et nobis placeat pro quiete illius regis, ut sit extra turbine Vngariæ. Dolemus tamen regnum illud inter se diuisum esse, ueremurq; ne Christiani inter dissensiones Turcis aperiant ianuas. Deus meliora permittat. Nos in Italia magnis etiam afflictamur malis: Rex Aragonum cum Genuensibus bello implicitus est. Magnam Romani agri partem Vrsini & comes Euerfus uastant. Senenses dissidium indies augent, noniq; indies ciues aut plectuntur, aut in exilium aguntur: nec uidemus quo pacto quiescere possint. Aunt Cancellarium ad uos ex Bohemia rediisse, dicitur illi multas nostro nomine salutes. Commendamus tibi Laurentium Rouarellam nuncium apostolicum, qui has tibi restituet: non fuit in Austria prius. Commonito eum atque instructo in agendis. Si non est dimissus episcopus Varadiensis, pro eo uerbum faciet, & literas affert, quarum nos promotores fuimus pro ueteri amicitia, & quia innocentem esse confidimus. Vale ex urbe die quarta Iulij, Anno M. CCCC LVII.

Commendatur nuntius Papæ captos redimendos, Epist. CCLXXII.

Aeneas Cardinalis Senensis Henrico Senfleben, S. P. D.

Dominus noster sanctissimus mittit Laurentium Rouarellam, qui has literas secum affert ad Serenissimum Vngariæ Regem: Non fuit homo alius in Austria: Necessaria erit ei instructio & directio tua. Commendamus eum tibi: bonus uir est, doctus Theologus. Cura eius erit ut captiui Imperatoris dimittatur, Varadiensi relaxetur, & pax, si fieri potest, illas demum partes inspiciat. Ab eo intelliges Italicarum rerum, & huius urbis statum: plus mali quàm boni audies. Neq; enim Italia quiescere consueuit, uolq; Germani didicistis mores nostros, & non modo uicinos, sed fratres atq; ipsos parentes bello premitis. Nihil est usq; tutum. Damnosissimum est quod Austria inclyta domus in seipsa dissidium habet. Deus illos principes aliquando meliori respiciat oculo, & quos fecit maximos faciat amicissimos. In causa Varimensi expectamus quid sequatur, quia ibi multum spei collocauimus: alioquin ad medicitatem redacti sumus. Sed si quid in partibus illis uacat, quod obtineri posse confidas, uelis nobis significare: Gratias ago Regiæ Maieitati pro literis missis Papæ regradando de mea promotione. Bene uale. Ex Roma die quarto Iulij, Anno M. CCCC LVII.

De eodem, Epist. CCLXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Nihilii, S. P. D.

Quæ scripsisti de curia nostri Cæsaris iam pridem noueram. Fuit nobis res permolesta, agimus Deo gratias, qui personam Cæsaris custodiuit. Credimus Imperatricem animo conturbatam esse, eiusq; compatimur adolescentiæ, quæ ad calamitates in Germaniam uenit perferendas. Putamus tamen eam ipsam sibi consulere, & consolationes querere. Constrictiones Vngariæ didicimus: omnia sunt ad Turcorum potentiam augendam: ferenda sunt quæ Deo uolente fiunt: ille ex malo bonum elicit. Si dabitur aliquando facultas, cogitabimus de te non aliter quàm de nostro fideli & singulari amico. Laurentium Rouarellam qui cum presentibus ad te ueniet, nuncium Apostolicum tibi commendamus, ut assistas ei & consulas si qua ex te qua fuerit. Tu quoq;

XXX

quoque si aliquod monasterium uel præposituram bonam uacare perceperis, fac nos quamprimum certos. Potes per Venetias mittere literas: illinc enim frequentes ad nos currunt tabellarij mercatorum: quaræda suffragia sunt. Vale ex Roma, die III. Iulij Anno M. CCCCLVII.

De eodem, & consolatur super morte amici, Epist. CCLXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Procopio Rabensteyno, S. P. D.

EX Vienna tuas accepimus literas cum Bohemiam peteres: Nescimus an redieris. Audiuimus insignem fratrem tuum & amicum nostrum singularem Ioannem equitem extremo die functum. Credimus te turbido & amarulento esse animo. Nam & nos tali socio priuati non dolere uehementer non possumus. Sed quid agamus? tria est hæc uia: aut non nasci oportet, aut natum mori. Nos parentes præiere, fratres, sorores, amici: pauci admodum sunt, cum quibus iam uiuere delectet. Nam ætate graues, parere novos amicos nescimus, & ueteres, paucis demptis, mors abstulit. Nec modo aliud expectamus, nisi aut eripi nobis eos quos amamus reliquos, aut nos auferri ab illis. Atque quancumque dies illa uenerit non erimus inuiti ut olim, quibus ad maiorem amicorum cumulum erit eundum. Credimus te ista etiam meditari, nec egere consolatione, ideo præterimus hæc. Accepimus turbulentas esse res Germaniæ, neque Imperatori bene esse cum Rege Vngariæ, dolemus. Nam res pessima est, & noxia non modo Austriæ sed uniuersæ reipublicæ Christianæ. Deus meliora permittat. Cupimus de rebus Bohemicis fieri certiores: sed & quid sperandum sit. Laurentium Rauarellam qui has ad te defert, cupimus tibi commendatum esse: frater est Archiepiscopi Rauennatis tibi amicissimi: consilium tuum optabit in rebus agendis. Ne desit sibi, rogamus, prudentia tua. Vale & Nicolaum nostrum pro tua consuetudine commendatum habe. Ex urbe die III. Iulij, Anno M. CCCCLVII.

Pii ad possessionem episcopatus Varimensis per procuratores suos induci, plerisque captans beneuolentiam Regis, Epist. CCLXXV.

Aeneas Cardinalis Senensis, Casimiro Regi Poloniae, S. P. D.

Cum uacaret nup ecclesia Varimensis, cõuenientes Canonici eius in Glogonia maiori, & cogitantes de futuro Pontifice, uota sua in me direxerunt, postulantes à summo Pontifice ut ecclesiam illam mihi committeret. Idemque fecerunt serenissimi principes domini Imperator, & Rex Vngariæ atque Bohemiæ cõsanguinei & affines tui. Annuit beatissimus Pontifex, precibus eorum, & summo Cardinalium cõsensu ecclesiam illam mihi commendauit. Mittam prope diem procuratores meos ad serenitatem tuam cum literis apostolicis, quibus precor ut ad possessionem capiendam necessarios, uelut impertiri fauores. Scio enim quia sine tua opera parum proficerent, cum iam Prussia in manu tua pene tota esse feratur. Intelligam me magno munere donatum à tua mansuetudine, si mei procuratores, ut non ambigo, tuis adiuti praesidijs, ecclesiam possessionem consequantur. Facies rem gratissimam summo Pontifici, & sacro collegio, simulque Imperatori & Regi Vngariæ, quos non dubito Maiestatum tuarum pro me scripturos esse. Ego uero conabor nocte dieque omni studio & diligentia tuarum Serenitati me gratum ostendere, atque ita efficere ut mihi profuisse tuam Clementiam non poeniteat: Iamque pro mea uirili in sacro collegio honorem tuum tutare coepi. Namque cum ageretur de culmine ecclesiae pro qua scripseras, erantque qui omnino illam committendam esse dicerent procuratori magni magistri ordinis beatæ Mariæ Theutonicorum, ego prorsus restiti, meaque suasionem factum est, ut res suspensa sit, cum tuarum Maiestatum præconia, simulque genitoris tui & Germani qui pro fide Catholica in bello contra Turcos obiit, clarissimas uirtutes retulissim. Quibus auditis sedes Apostolica, quæ prius inclinata erat ad promouendum procuratorem ordinis, mox sententiam mutauit, decreuitque superfedere, ut interea temporis aliquid de concordia & pace illarum partium tractari possit, & medio tempore rectoris aliquem siue administratorem illi ecclesiae dare, qui tuarum Serenitati merito displicere non debeat. Verum ego pro ea qua tuo

culmini

A culmini deuotione afficior, audeo suadere, idque utile arbitror, ut tua Serenitas simul cum illis de terra Prussiae Oratores suos ad sedem Apostolicam mittere quantoties studeat, uiros præstabiles & autoritate insignes, qui offerentes uiam iuris ac concordiae cum aduersarijs coram sanctissimo domino nostro censure ecclesiasticas in terra Prussiae quomodolibet fulminatas, aut tolli, aut suspendi petant. Spero enim eo modo res magnifice ad honorem tuarum Sublimitatis & illarum partium tranquillitatem conduci posse, cum sanctissimus dominus noster ad hæc optimè sit inclinatus, & multi sunt in sacro collegio Cardinales Reuerendissimi, qui maiestatum tuarum sunt affectuissimi. Inter quos est Reuerendissimus dominus Rhotomagensis. Ego uero minimus inter omnes nihil omittam ex his, quæ ad augmentum status & gloriæ pertineant tuarum Sublimitatis. Cui me humiliter me recomendo. Ex Roma die ultima Augusti, Anno M. CCCCLVII.

Recomendat illis ecclesiam Ratisponensem prouentus, Epist. CCLXXVI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Otthoni & Ludouico Bauariae ducibus, S. P. D.

Obtinuit tandem ecclesiam Ratisponensem Reuerendo patri Ruperto filio & nepoti uestro commendari. Satisfactum est desiderio uestro. Merebatur inclyta domus uestra exaudiri in suis precibus. Nec talis est ecclesia Ratisponensi, quo uel probitati, uel nobilitati eiusdem Ruperti satisfaciat. Duo tamen obstabant petitionibus uestris, ætas scilicet et promouendi minor, & capituli ipsius ecclesiae desiderium à quo erat alius electus non indignus neque ignobilis. Sed cum reperisset pietas domini nostri electionem ipsam minus Canonici esse, & hinc Ruperti merita libraret, prætulit nobilitatem. Nec putauit in ætate momentum esse faciendum, quam tanta domus claritas communisset. Est igitur uestrum recognoscere hoc beneficium ab ipso domino nostro sanctissimo. Qui est fecit quod debuit, honorandus est tamen, iuuandus & extollendus qui hoc tempore nobilitatis cultor & conseruator existit. Verum cum ecclesiam Ratisponensem, quæ olim florētissima fuit, & à progenitoribus uestris fundatam magnis opibus abundauit, iam pauperem, ac penè ruentem & undique laceram esse intelligamus, Nobilitatem uestram rogamus obnixè, ut postquam ad manus uestras rediit, & caro uestra illi præest, ita efficere uelit, ut palam omnibus fiat, uos non uerbo, sed opere ipsius ecclesiae protectores & aduocatos existere. Sit uobis commendata cleri libertas: date operam ut distracta & impignorata bona ipsius ecclesiae absque gratamine cleri recuperentur: Sit ipse Rupertus ouium suarum non lupus, sed pastor: sit Canonorum & aliorum clericorum non tyrannus, sed pater. Meminerit quia iubet Apostolus, ut non dormitemus in clero, sed tamquam forma facti gregis ecclesiae praesideamus. Nouerit non se ecclesiam, sed ecclesiam sibi commendatam esse. Commendamus denique etiam Excellentiae uestrae uenerabilem Henricum de Habsperg, cuius electio non suis demeritis, sed propter omittas iuris solennitates reiecta est. Dignus est certe cui Rupertus, & qui res suas gerunt, non insultent, sed compatiantur, non iniuriantur, sed serueant potius, & ipsum ament. Est enim uir bonus, cuius nobilitati ingenui correspondent mores. Etenim manifesta est nobis eius probitas. Nam licet multa in eum quaesita sunt testimonia ad eius famam denigrandam, nemo tamen repertus testis est, qui eius honori detraxerit. Passus est uir bonus non modicam iacturam. Venit Romam cum gratibus expensis: fuit hic ea parte anni quando est ardentior & periculosior aer, & perpeffus est complures labores, & tandem succubuit. Prosequebatur causam suam, quaesierat honorem quem sibi debitum existimabat: Fecit quod ceteri mortales agunt. Nam quis est qui electus in episcopum alicuius ecclesiae non conetur electionem suam tueri, & à summo Pontifice confirmationem suam obtinere. Qui episcopatum quaerit, inquit Apostolus, bonum opus quaerit. Verum ea usus est modestia, ea grauitate in suo iure prosequendo, ut nullius unquam honori detraxerit, nullius famam praedicauerit, nullius personam in discrimen adduxerit: Idem fecere, & qui cum eo missi sunt capitulo: Testes nos sumus coram quibus causa agitata, tantum est. Quamuis in electum ipsum, & eligentes non,

Xxx 2 nulla

nulla crimina obijcerentur per procuratores Ruperti, ipse tamen electus, & sequaces, nihil aliud quaesivere quam se purgatos atque innocentes ostendere: De Ruperto nihil unquam reprehensione dignum dixere, sed tam ipsum quam progenitores suos, & Excellentias uestras, ipsamque Bauariae domum cum magna ueneratione, cum summa reuerentia, et singulari quadam Maiestate nominauerunt. Quibus ex rebus iustum, et supraquam iustum esse putamus, ut eundem Henricum, & qui cum eo uenere, commendatissimos suscipiatis, eisque fauentes ac consilijs assistentes, & auxilijs, quod est ueræ nobilitatis, erga eos ostendatis, quæ uicisse contenta, non insultat uicto, sed uictum saepe iacentem eleuat, & in partem felicitatis assumit. Hac pro nostra erga uos charitate, & in clytam domum uestram affectione dixisse uolumus: quamuis sciremus Nobilitatem uestram, quod scripsimus, per seipsam id fuisse facturam. Datum Romæ, die quarta Septembris, Anno M. CCCCLVII.

De eodem,

Epist. CCLXXVII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Otthoni & Ludouico Bauariae ducibus, S. P. D.

Annuit sanctissimus dominus noster precibus uestris, ac Ratisponensem ecclesiam Reuerendo patri domino Ruperto filio & nepoti uestro commendauit. Uoluisse Apostolica pietas eam ecclesiam multo maiorem & ditiores fuisse, & talem quæ nobilitati & moribus ipsius Ruperti satisfaceret. Sed qualiscunque est, recipi debet alacri animo, & habendæ sunt ingentes gratiæ eidem domino nostro, qui ualde liberè desiderio uestro studuit complacere. Commendamus igitur excellentiæ uestræ ecclesiam ipsam & clerum eius, quamuis certi sumus foundationem progenitorum uestrorum in manibus uestri sanguinis constitutam, felicibus incrementis augendam esse. Insuper quia uenerabilis uir Henricus de Habsperg, qui fuit electus à capitulo, in prosecutione iuris sui modestissime se habuit, idemque fecerunt qui cum eo missi fuerunt ad confirmationem electionis petendam, dignum censemus ut eos benigne recipere & tractare uelit, non permittentes eis aliquam inferri molestiam uel iniuriam. Nam cum ipsi tam de de prefato Ruperto quam de uobis & in clyta domo Bauariae cum summa semper ueneratione locuti sint, & prosequendi ius suum honestam modestiam habuerunt, non esset propterea iustum eos iacturæ aliquid ferre. Scimus hæc per se nota esse Prudentiæ uestræ, ideo non plura scribimus. Tantum rogamus, ut si qui sint qui eos in conspectu uestro criminari uoluerint, tanquam litigando in hac curia honori uestro detraxerint, nolite illis credere, sed nobis potius fidem præbere coram quibus est causa agitata, & qui uobis scripsimus. Datum Romæ, die VII Septembris, Anno M. CCCCLVII.

Grates refert de promotione, & efflagitat iterum promoueri, Refert etiam nouitates urbis, Epist. CCLXXVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Imperatori Frederico, Salutem plurimam dicit,

Accepi superioribus diebus literas tuas super negotio concernente Reuerendum patrem episcopum Lauriensem. Introduxi ad sanctissimum dominum nostrum nuntium tuum: obtinui literas fieri secundum desiderium Maiestatis tuæ, quas eundem nuntius apportabit. Supplicō Serenitati tuæ digneris ita facere, ut capitaneus in Vorchtensteyn non sit nimis onerosus illi ecclesie Lauriensi, quia reuera multum exorbitat & grauat clerum. Tua Maiestas semper pia fuit & sacre religioni affecta: Continuetur in hac sua gloria tua pietas, nec patiatur à suis officialibus uexari clerum, quæ semper misericorditer tractauisti. Hæc dico, quia cupio semper honori tuo bene consultum esse. Acepi & alias literas quas in facto Ratisponensis ecclesie transmisisti, Ruperto fauentes: iam ille promotus erat ad ipsam ecclesiam, quia reperta fuerat electio capituli inualida. Causa mihi commissa erat, & ego in consistorio relationem feceram.

Aceram. Postquam dominus noster considerauit scripta quæ prius tua Maiestas miserat, fundata super electione Canonica, non dubitauit, quin ea reperta inualida; promotionem Ruperti commendares, quod ego etiam ita putauit futurum, & ita complacitum est illi nobilissimæ domui. Insuper gratias ago Maiestati tuæ pro literis sanctissimo domino nostro & sacro collegio super facto Variensis ecclesie in meum fatiorem missis. Nunc cum idem dominus nostrer ecclesiam illam mihi commendauit, supplex oro, ut digneris literas opportunas, in bona forma scribere ad Serenissimum Poloniæ Regem, subscribendo illas manu propria, ut maior uideatur affectio: rogantes eum ut procuratoribus meis possessionem ipsius ecclesie assignari faciat. Veniet enim infra paucos dies unus ex procuratoribus ipsis ad Serenitatem tuam pro literis accipiendis, quem cupio celeriter expediri. De nouitatibus harum partium hoc tantummodo scribere possum. Rex Arragonum maximam & potentissimam habet in mari classem, minatur Genuensibus. Sed & alijs quampluribus terrorem incutit. Comes Iacobus Piccininus cum exercitu regnum Apulie exiturus ex prope diem. Dicit se contra Sigismundum Malatestam arma sumpturum: sunt tamen qui Senensibus, & qui ecclesie Romanæ timendum putant. Ursini & comes Euerfus inter se contendunt, nec finis potest inueniri discordiæ. Cardinalis de Ursinis, quasi Papam timeret, ex urbe iam pridem recessit, & inde simultates non paucae exortæ sunt inter ipsum & Romanum præfulem. Missus est tamen modo per collegium Cardinalis sancti Marci, qui eum Apostolicæ pietati reconciliet. Nescio quis fructus sequetur. Non sumus sine periculo intestini belli, si Ursinorum domus implicata remanserit. Ex Oriente nouitas allata est fratrem Cardinalis Portugaliensis ueneno perisse in Cypro, qui regnaturus eò profectus erat, ac filiam Regis duxerat. Turcorum classis Mithelenam insulam conatu uexatura fertur, sed auxilio illi erit legatus Apostolicus cum tremibus suis, & Rhodiensi manu. Aliam quæ scribo non habeo. Commendo me humilime Sublimitati tuæ, ad cuius mandata semper ero paratus: Ex Romæ, die XI Septembris, Anno M. CCCCLVII.

De eodem,

Epist. CCLXXIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ladislao Regi Vngariæ, S. P. D.

Quæ scripsisti mihi super negotio Vratislaueris electi, curauit atque diligenter peregrinari, quamuis res esset difficilis & pecuniaria. Gestus est mos tuæ serenitati, & remissa est electo magna pecuniæ pars. Laborauit ut satisfaceret desiderio tuo circa Ratisponensem ecclesiam, & obtemperata est tua uoluntas. Præfectus est enim illi ecclesie illustris princeps Rupertus Bauariæ dux consanguineus tuus: fui ego in ea causa commissarius, & quemadmodum debui, conatus sum eam relationem facere, quæ cum ueritate eidem Ruperto utilis esset. Feci id libenter, quia intelligebam me Sublimitati tuæ, si mul et in clytæ domui Bauariæ complacere, & ecclesie illi bene consulere, nec de hoc plura. Verum Serenissime Rex, cum tua pietas digna fuerit domino nostro Papæ pro me scribere, atque instanter supplicare, ut ecclesia Variensis mihi commendaretur, idque iam factum est, rogo & supplico ut coeptum continuans beneficium, Serenissimo Regi Poloniæ sororio tuo uigenter scribere digneris, pro possessione ipsius ecclesie meis procuratoribus danda, quemadmodum Henricus Senflebeni Decanus Vratislaueris tuæ Sublimitati latius declarabit necessarium esse. Idem etiam Celsitudini tuæ nouitates harum partium, quas sibi scribo seriosius exponet. Nec aliud impræsentiarum nisi quod me tuæ Sublimitati iterum atque iterum commendo, ad eius semper mandata paratum. Ex Romæ, die XI Septembris, Anno Domini M. CCCCLVII.

Hortatur uice sua promotionis principum ad Regem Poloniæ impetrare, Epist. CCLXXX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Henrico Senfleben, S. P. D.

Scripsisti nobis his diebus frequentes literas pro quibus gratias agimus tibi, qui ueri & optimi amici officium impleas. Intelleximus illarum disturbia partium: Dolemus

Xxx 3 mus

mus principes uestros non tam se beneuolentia, quam sanguine contingere: Cuius rei causam non ipsis ascribimus, sed illis quorum uoces præ cæteris audiuntur. Infortunium est hoc nostri temporis, ut tunc potissime diuisi simus cum expediret maxime esse unitos: sed dabit Deus his quoque finem. Pro electo Vratislauenſi laborauimus diligenter, & tandem confecimus quod petebatur. Nam tria milia ferme ducatorum remissa sunt. In qua re intelliges ex Vuēceslao quæ fuerint partes nostræ. Rogamus uelis esse cum Maieſtate Regia, & ab ea literas opportunas impetrare ad Serenissimi Poloniæ Regem & alios, ut opus esse putabis, duplicatas. Nam ipse Vuēceslaus offert se iturum nomine suorum dominorum in Poloniam, & nos statim mittimus Bartholomæum Canonicum Varinienſem cum literis procuratorijs opportunis: & necessarium est quod ambo habeant literas regias: Nam nos eisdem ducibus per hos dies non paruum obsequium fecimus, qui pugnantibus fere cæteris Cardinalibus, sanctissimo domino nostro suafimus consanguineum eorum Rupertum ad Ratisponenſem ecclesiam promouendum esse, cum essemus commissarij & alterius electionem inuenissemus non ualere. Mittimus tibi literas Credentiales, quarum uigore poteris eis supplicare, ut tibi assistant ad regias literas impetrandas. Procopio & Nicolao scribimus quos arbitramur suos fauores non negaturos. Cardinalem sancti Angeli uellemus apud se esse, ut eius summa prudentia lites Australicæ componerentur. Rogamus ut nostras lites sibi transmittas. Et denique cures ut uenientibus dictis Vuēceslao & Bartholomæo literæ quæ necessariae sunt in promptu habeantur. De nouitatibus harum partium pauca sunt quæ scribere possumus: Ea quæ sunt huiusmodi ut supra in literis Imperatoris. Vale optime ex Roma die septima Septembris, Anno M. CCCCLVII.

Petit patrocinari ut promotio Regis impetretur,

Epist. CCLXXI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Procopio Cancellario Bohemæ, S. P. D.

Quamuis raro nobis scribis, ex Nicolao tamē simulq; Henrico Senſleben intelligimus te ueterem erga nos beneuolentiam retinere, & omni officio ueri amici satisfacere: Non repetimus quæ pro nobis fecisti: sunt enim plurima, nec nos hi sumus qui referre gratias ualeamus. Illud tamen quod possumus facimus, redamamus Magnificentiam tuam, & animum habemus paratum omnia facere quæ tibi grata sunt & nobis possibilia. Id ostendemus si quando pro uenerabili Germano tuo proposito Vicegradensi aliquid acciderit, quod tibi utile futurum putemus, & in nostra potestate consistat. Interea rogamus te, ut perseueres in officio charitatis, & tui Aeneae semper memineris. Insuper quia mittimus propediem procuratores nostros cum literis Apostolicis ad capiendam possessionem Varinienſis, ecclesiae saltem haberi poterit, rogamus amicitiam tuam, ut eas literas impetrare uelis à Regia Maieſtate quas Henricus prædictus dixerit opportunas. Nam tantum pondus huiusce rei consequendæ in serenissimo Rege ipso Vngariæ atque Bohemæ consistit, & qui coeperit perficiat. Erimus in æternum suæ Maieſtati et tibi obligati, quippe qui ecclesiam eam suo & tuo fauore obtinuerimus. Conati inquam semper sumus nos gratos ostendere. Credimus Cardinalem sancti Angeli iam apud uos constitutum esse: Quod si ita est, cõmenda nos suæ dignitati tanquã patri uenera: u dignissimo. Quæ sunt apud nos noua scribimus ipsi Hærico tibi communicanda. Feruet Apostolica mens desiderio exterminandi Turcos, sed prius cipes Christiani inter se disidentes, pium propositum prorsus deserunt. Deus meliora præbeat, quod speramus. Vale optime. Ex Roma, die XI. Septembris, Anno Domini M. CCCCLVII.

Hortatur concordia Imperatoris & Regis Vngariæ intendere,

Epist. CCLXXII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Cardinali sancti Angeli, S. P. D.

Reues more tuo scripsisti ad me nuper epistolas. Vidi eas libenter, quia significabant te ex Bosna reuersum prope Vngariam degere, ac bene tralere quod præ cæteris mihi iocundissimum fuit: Spero hæc scripta mea repertura esse in Austria personam tuam, inter mitiores gentes. Utinam ita fiat: Nam præsentia tua futuram opinor

A opinor ut principes illarum partium prius componantur. Ait enim Cardinalis Papiensis, se cum anno superiori ageret in Austria omnes lites inter Imperatorē & Regem Vngariæ ad eò attenuasse, ut parum ad integram concordiam superfuit. Composuisse omnino partes ipsas ut est opinio, nisi coactus fuisset Nurembergam ascendere. Existimo igitur haud dubie Dignationem tuam fide debito terminaturam quod ille infectū reliquit: si tamen ita est ut compositioni tam parua, ut referunt, res defuerit. Ut tunc sit, elaborandum est eo negotio: Nec minus erit composuisse Imperatorem & Regem quam Turcum deleuisse. Et ego quidem hanc coronam tuæ Dignationi auguror & opto. Nouitates harum partium, non dubito, intelligis ex aliorum literis: ex me tamē hæc pauca habe. Rex Aragonum maximam habet in mari classem Galearum supra xxx magnarum onerariarum septem, minorum nauigiorum quam plurium. Dicit se iterum in Cathaloniam ut inde fortior redeat contra Turcos. Inde factum est ut Rex Portugalicæ aduentum suum suspendit. Genuenses hanc Regis classem contra se armatam putant, simulq; cum eis Florentinis, & Senenses timent: certitudo nulla est quid tandem Rex intendat. Comes Iacobus Piccininus cum exercitu circiter duorum milium bellatorum exiturus bellum fertur. Territat ecclesiam simulq; Senenses, cum se contra Sigismundum Maletestam profecturum minatur. Vrsini & comes Euerfus adhuc inter se litigant. Cardinalis de Vrsinis iam pluribus diebus è curia recessit, ueritus ne quid sibi sinistra accideret, cum Papa exercitum misisset aduersus fratres eius. Nunc Rex Aragonum Vrsinorum familiam in suam protectionem recepisse fertur. Timor est ne Romanus ager nouis inuoluatur litib. Missus est Cardinalis sancti Marci ex parte collegij ad ipsum dominum de Vrsinis ut si possibile est controuersia componantur. Dominus noster sanctissimus iterum duas galeas cum pecunia ad legatum mittit in Orientem, facit pius pater quod potest, sed relinquitur à principibus, nec solus potest tantum bellum sustinere. Imperator Turcorum contra Mitylenam missurus classem fertur non modicam, sed dominus insulae spe legati fretus & auxilio Genuensium nauale bellum instupidus manet. In Albania dicunt Scanderberchium magnalia perpetrasse contra Turcos: quod si uerum est, melius tua paternitas Reuerendissima, quæ per id temporis prope fuit, exploratum habuit: Cupio ut tandem redeas, nec uelis triennium complere, nisi principes contra Turcos excitari posse confidis. Recommendo me Dignationi tuæ ad eius mandata semper paratum: Ex Roma, die XI. Septembris, Anno Domini M. CCCCLVII.

Petit auxilio esse ut promotiones impetrentur,

Epist. CCLXXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Nicolao Listio, S. P. D.

Cratæ fuerunt nobis literæ tuæ quibus Germanica negotia nobis significasti, utinam melius se res haberent. Sed ferenda sunt quæ nobis tempora dantur. Faxit Deus ut principes illi uestri aliquando concordēs sint, ne qui sunt sanguine proximi odio disungantur. Gaudemus Procopium conualuisse, & nostri memorem esse. Cupimus nos suæ magnificentiae sæpius efficias commendatos. Scribimus Regiæ Maieſtati & sibi de literis necessarijs ad obtinendam ecclesiam Varinienſem. Rogamus in ea re tuomore sis uigil, & ita efficias quemadmodum Henricus Senſleben expetierit, qui conditiones illius patriæ nouit, & noster est fidelissimus amicus. Ab eo scies quæ sunt hic noua. Fluctuamus & nos more hominum nauigantium. Frater tuus Vulteras repetit. Italia multis in locis peste laborat, sed potissime Sena.

Nam quæ bello afflictæ fuit & caritate annonæ, nunc quod tertium erat,

morbo languescit. Vale & nobis sæpius scribe. Datum

Romæ, die XI. Septemb. Anno Domini

M. CCCCLVII.

Xxx 4

Pollicetur

Pollicetur pecuniam concedere pro redimendis literis, Epist. CCLXXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Vtrico Ridrer, S. P. D.

Recepimus literas tuas quas reddidit nobis Iacobus Imperatoris Maiestatis nuntius. Agimus tibi gratias pro literis scriptis in facto ecclesie Variniensi, scimus enim te eas dictasse & expediri fecisse. Nunc opus est ut alias iterum expediri facias ad serenissimum Regem Poloniam et alios prout opus fuerit: latius te admonebit procurator noster quem statim mittemus ad possessionem capiendam. Super facto Laurionensi expediimus literas iuxta desiderium Maiestatis Imperatoris, quas ipse Iacobus secum apportabit. Rogauit enim nos ut concederemus sibi pecunias: Concessimus primo sex aureos. Et deinde iterum rogauit nos, ut alias sibi pecunias mutuaeremus pro reditu necessarias: Fecimus sibi illas per Bancum cōcedi, & obligauimus nos pro eo intuitu Maiestatis Imperatoris, cui debemus omnia. Voluissimus quod ipse habuisset aliqua scripta uel Maiestatis eiusdem uel tua. Libentius sibi subuenissemus, tamen quia nuntius Imperatoris, nolimus eum derelinquere sicut ab eo intelliges. Rogamus des operam cum eo postquam redierit ut nobis satisfaciat. Intelleximus de dispensatione tua: erimus cum correctore, & uidebimus quid faciendum sit: Scito quod literæ nullæ possunt obtineri gratis ab isto Papa, nisi pro persona Imperatoris. Si uis quod exponamus pecunias pro te, scribe nobis & libenter id faciemus, quamuis pauperes simus, adhuc tamen pro te inueniemus centum aureos cum opus fuerit. Habebis cum presentibus literas ad Ioannem Hinderbachium, rogamus eas sibi mittas ubicumque fuerit. Et nos Sublimitati Imperatoris cōmendes ad cuius mandata paratissimi sumus. Ex urbe, die 1. Septembris, Anno M. CCCCLVII.

Significat concordiam factam, & exorat auxilio esse pro possessione essequenda, Epist. CCLXXXV.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Hinderbachio, S. P. D.

Laborauimus diu tui causa aduersus aduersarium tuum super præbenda Ratisponensi & deinde peperimus tibi pacem. Obtinuimus namque præbendam prouisi Ratisponensi dari domino Humanno ut tibi quies esset: Et ita factum est. Hoc scribimus ad consolationem tuam. Rogamus ut nos Imperatoris Maiestati commendes, & iues nos ad possessionem habendam ecclesie Variniensi. Vale optime. Ex Roma, die 1. Septembris, Anno M. CCCCLVII.

Credentiarum literæ, Epist. CCLXXXVI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ludouico Bauraria duci, S. P. D.

Veniet ad Excellentiam tuam uenerabilis uir Henricus, & aliqua nostro nomine referet. Cui rogamus ut plenam Credentiarum fidem prestare uelis, & in his quæ uice nostra petierit, benignum impertiri fauorem, quem admodum de tua erga nos charitate plene confidimus. Ab eo etiam scies negotium ecclesie Ratisponensi, pro tuo desiderio expeditum esse. In qua re fecimus quod uires nostræ potuere, ut honori tuo satisfaceret. Ex Roma, die undecima Septembris, Anno M. CCCCLVII.

Literæ commendatorie, Epist. CCLXXXVII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ludouico duci Bauraria, S. P. D.

Sigismundus Schretel bonæ indolis adolescens primus huc uenit in causa ecclesie Ratisponensis, primusque literas tuas nobis reddidit. Institit die noctuque diligentissime laborans ut desiderio tuo satisfaceret. Cum res sit ad uotum expedita, dignus est qui digno favore tractetur. Rogamus igitur ut Ruperto administratori Ratisponensi sanguineo tuo eum commendare uelis, atque ita efficere ut de primo beneficio uacaturo & conuenienti sibi omnino prouideatur. Reddes enim mercedem condignas suis laboribus, & nobis singularem complacentiam facies, qui eum iam pridem nouimus, & pro uirtute dileximus. Datum Romæ, die 1. Septembris, Anno M. CCCCLVII.

Contra

Contra negantes auctoritatem summi Pontificis à Christo institutam esse, Epist. CCLXXXVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Martino Mayer, S. P. D.

Sunt nonnulli nationis tuæ homines parum pensantes, quibus Romani Pontificis auctoritas neque necessaria esse uidetur, neque à Christo instituta. Contra quos hanc epistolam scribere & tibi transmittere decreuimus, ut si quando tales homines te adierint, habeas ex nobis quo gladio eorum temeritatem confodias. Nam quando eos non solum scripta iura reuellunt, & auctoritas ecclesie longe lateque diffusa sed ipsa quoque naturalis ratio eis aduersa est; quæ lex naturæ immobilis & inuariabilis adeo fixa est, ut neque epicheiam ferat. Audi ergo quo modo nos reuincimus, reuellimus, protestamur: Cum Christianis nobis questio est, qui euangelium recipiunt, & Christum filium Dei pro nostra salute incarnatum & passum fatentur. Hi nobis haud quaquam negabunt sacramenta in ecclesia ab ipso filio Dei instituta, quibus ad salutem nostram utimur, baptismi, confirmationis, eucharistiae, poenitentiae, ordinis, matrimonij, & unctionis extremæ: quorum unum, quod est principalissimum, scilicet ordinis, aliorum duorum quæ potissima esse uidentur, eucharistiae ac poenitentiae mysterium in se continet. Nam sacerdotes hac potissimum causa sunt instituti, ut purgantes per poenitentiam homines à peccatis suis, & in gratiam Dei redeuntes, idoneos faciant ad corpus Christi participandum: Deinde corpus Christi consecrantes, illud eis administrent. Videmus autem natura ita comparatum esse, ut omnis potestas quæ ad principalem aliquem ordinata est effectum, inferiores ordines sibi subseruientes habeat, quod maxime in artibus apparet. Nam arti quæ formam Materialem inducit, aliæ subseruiunt quæ materiam disponunt: Et rursus ars illa quæ formam inducit, alteri seruit ad quam pertinet finis perfecti operis. Nam qui ligna cedit, arti nauifaciunt deseruit: Et hæc rursus gubernatoris, illa uero militari, uel æconomicæ quemadmodum ad diuersos ordinantur fines. Cum ergo potestas ordinis in eum finem constituta sit, ut purgatis hominibus corpus Christi ministret, palam est inferiores ordines ei deseruire, ea præparantes quæ ad hoc opus necessaria sunt. Et infimi quidem ordines sacerdotali deseruiunt, populum præparantes. Ostiarij quidem arcendo infideles à cætu fidelium: Lectores instruendo catechumenos, elementa fidei tradentes, propter quod eis scriptura ueteris testamenti legenda committitur: Exorcistæ uero eos purgant, qui per demoniorum uexationes à sacramentorum perceptione impediuntur. Atque ita hi tres ordines disponendi populi curam habent. Est & quartus Accolitorum ordo, cui uasa non sacra credita sunt, in quibus sacramenti materia præparatur. Subdiaconi uero ministerium habent super uasa sacra, & super dispositione materis nondum consecrata. Diaconi uero ulterius procedunt, administrent enim atque contingunt materiam iam consecratam, Christi sanguinem populo dispensantes. Subseruiunt autem hi ordines sacerdotali etiam præparatione populi. Nam Diaconis committitur euangelica doctrina præparanda populo: Subdiaconis epistola: Accolitis luminis commissæ est cura, quod ad solennitatem doctrinæ proculdubio pertinet. Atque ita hi sex ordines ad septimum referuntur, qui sacramentalis appellatur. At cum ordinum horum collatio cum sacramento quodam perficiatur, sacramenta autem ecclesie dispensatores requirunt idoneos, necessarium est superiorem aliquam potestatem esse in ecclesia altioris ministerij, quæ ordinis sacramenta dispense. Hanc autem maiores nostri episcopalem appellauerunt, quæ quamuis in consecratione corporis Christi sacerdotalem non excedat, superat tamen in his quæ ad regimen populi pertinent. Nam & ipsa sacerdotalis potestas ab episcopali deriuatur. Et quæ sunt ardua circa populi curam, episcopis referuntur. Nec sacerdotes ipsi dum corpus Christi conficiunt, rebus alijs utuntur quam per episcopum consecratis ut altari, calice, uestibus. Est igitur manifestum summam regiminis quod in populo Christiano geritur, ad episcopalem

episcopalem pertinere potestatem. Verū quamuis populi per diuersas dioceses ac ciuitates distinguantur, sicut tamē una est ecclesia sponsa Christi, ita et unum oportet esse populum Christianum. Et sicut in uno populo speciali unus requiritur episcopus, ad quem summa rei deferatur, ita & in toto populo Christiano pernecessarium est unum esse totius Ecclesiae caput, unum praecceptorem atque magistrum ad quem maxima quaeque & difficultia referantur. Cumque ad unitatem ecclesiae conseruandam illud potissimum requiratur, ut una sit omnium fides, circa ea uero quae fidei sunt quæstiones uarias suboriri contingat, unum esse principem unumque caput oportet, et supremum iudicem qui quæstiones ipsas dissoluat. Alioquin sententiarum diuersitas Ecclesiam ipsam diuideret atque solueret unitatem. ~~Quoniam in eodem scripto Constantinus ante concilium Nicenae dicitur quodammodo scribit, et ad Romanam ecclesiam primum habere respectum.~~ Et nos quidem palam uidemus omnes qui tempestate nostra peregrina inuenerint dogmata, & errores praedicant, illud in primis sibi usurpare, ut Romanae ecclesiae auctoritatem & principatum diffiteantur. At cum Christus Deus noster sponsam suam Ecclesiam tam feruenti amore dilexerit, ut sanguinem suum pro ea effuderit, crucis tormentum perpeffus, Nequaquam credendum est eum in his quae necessaria sunt Ecclesiae non oportune consuluisse, cum de synagoga per Esaiam dicat: quid ultra facere debui uinea mea & non feci: Itaque cum necesse sit ad perfectum regimen unum praesse a quo caeteri dependant, minime dubitandum est quin ex ordinatione Christi unus Ecclesiae praesit. Et nos hunc Romanum praesulem appellamus: uulgius Papam nominat. Insuper cum Ecclesiae regimen ab eo institutum sit, per quem reges regnant & legis conditores iusta decernunt, non est ambigendum quin Ecclesiae regimen optime sit ordinatum. Optimum autem multitudinis regimen illud est, quod ab uno regitur. Id autem ex fine patet: Nam finis optimi regiminis pax est, & unitas subditorum: Unitatem autem quae pacis est nutrix, nemo dubitauerit longe melius ab uno seruari quam a pluribus: tanquam optimo praesit unus. Huc accedit quod in Apocalypsi Ioannes ait, se scilicet uidisse Hierusalem descendentem de caelo. Et Moyse mandatum est, ut omnia faceret secundum exemplar ei monstratum in monte. Quibus ex uerbis quid aliud colligimus, quam militantem in terris Ecclesiam, instar esse triumphantis Ecclesiae in caelo. At cum in illa unus sit dominus, dicente eodem Ioanne rursus in Apocalypsi, ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus, quis non intelligit Ecclesiae militantis unum esse principem oportere? Recte igitur Osee primo scriptum est: Congregabuntur filii Iuda, & filii Israel pariter, & ponent sibi met caput unum. Dominus quoque apud Ioannem ait: Fiet unum ouile & unus pastor. Et ad Ephesios doctor gentium Paulus: Solliciti, inquit, sitis seruare unitatem spiritus in uinculo pacis: Unum corpus & unus spiritus sicut uocati estis una spe uocationis uestrae. Unus dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus. Sed dices fortasse, unum caput, & unus pastor Ecclesiae Christus est, qui est unus & unius Ecclesiae sponsus, & hic cuncta gubernat, nec opus est alium adhibere pastorem. Vana est argumentatio tua: Nam cum omnia ecclesiastica sacramenta Christus ipse perficiat: Ipse est enim qui baptizat, & peccata dimittit, ipse est enim uerus sacerdos qui sese obtulit in ara crucis, & cuius uirtute corpus eius quotidie consecratur, possemus dicere minime necessarios sacerdotes: quod quantae sit absurditatis nequaquam te latet. Scimus enim Christum cum ex hoc mundo transiturus esset ad patrem, cum corpore affuturus erat, elegisse ministros per quos sacramenta fidelibus dispenseret. Eadem enim ratione necessarium fuit aliquem eligere, cui uersalis Ecclesiae curam committeret, quod fecit. Dixit enim Petro ante ascensionem suam: Pasce oues meas. & ante passionem, tu interim confirma fratres tuos. Et rursus Petro ait: Tibi dabo clauis regni caelorum. Quibus uerbis palam ostendit potestatem clauium per Petrum ad alios deriuandam, ut Ecclesiae seruetur unitas. Nec fas est dicere hanc dignitatem Petro datam ad successores eius non deriuari. Nam Christus Ecclesiam usque ad finem seculi duraturam instituit, secundum illud

Esaiæ

Esaiæ ix. capitulo. Super folium David & super regnum eius sedebit, & confirmet, & corroboret in iudicio & iustitia, a modo & usque in sempiternum. Nam potestas apud eos qui cum Christo uixere, ita instituta est, ut ad posteros deriuaretur pro unitate ecclesiae usque ad finem seculi. Et hoc est quod ipse saluator ait Matthaei ultimo: Ego uobiscum sum usque ad consummationem seculi. Itaque liquet unum esse Pontificem, qui praesit Ecclesiae uniuersae. Et hic post Christum Petrus fuit: illo autem uita functo, successores eius usque ad Calixtum tertium Christi uicariatam tenuere. Nec potest dici aliam quampiam ecclesiam hoc praerogatio gaudere. Nec ipsa quidem Hierosolymitana, in qua fuit officina nostrae salutis, & cui Iacobus frater domini magnus praesuit apostolus. Nam Christus cum uicarium suum Petrum elegit, ei loco hanc dignitatem concessit, quem Petrus ipse suo sanguine consecraret. Hierosolymitanam autem ecclesiam quamuis Nicena Synodus ab omnibus honorandam esse uoluerit, saluum tamen esse decreuit ius Caesareae Palaestinae, quae tunc eius erat Metropolis. Romana igitur ecclesia, ut sacri canones aiunt, caput omnium est, quae principis apostolorum & doctoris gentium sanguine dedicata, sibi apud se caeleste regnum habere meruit, ubi terrenum usque ad summum creuerat imperium. Nam sicut Romulus & Remus initium sibi mortalis imperij fecere, ita Petrus & Paulus caeleste regnum fundauere.

Praeconiæ scripta eius, Epist. CCLXXXIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Episcopo Honetensi, S. P. D.

Literis tuis & lætati & oblectati sumus. Lætati quidem, quod tempora nostra claris florere ingenijs, & uim eloquentiae passim crescere atque ad exteras penetrare nationes animaduertimus. Oblectati autem quod in epistola tua multum leporis, multumque salis inuenimus. Et cum omnia quae scribis grauius dignaque Philosopho proculdubio sint, tum nobis illud praecipuam quandam exhibuit uoluptatem, quod in exemplis Petro & Moyse, quibus impugnabaris, quasi armaturis tuis quibus & defendereris & aduersarium tuum ferires uti nouisti. Est enim simile hoc illi quod de Vergilio legimus, qui cum crimini sibi daretur, quod Homeri uersus operi infereret suo. At hoc, inquit, quod uituperatis, laude praecipua dignum est, tanquam ego clauam ex manu Herculis arripuerim. Hoc itidem & nos de tuo ingenio dicimus. Perge igitur & florentes eloquij tui uires saepe exerce: Sic enim erit inter disertos Oratores non uulgare nomen tuum. Vale quanti es. Ex urbe tertio Octobris, Anno M. CCCCLVII.

Offert à se uersam epistolam D. Chrysostomi ad Cyriacum episcopum exulem, Epist. CCXC.

Ad patrem reuerentia cultuque dignissimum dominum Aeneam Syluum, episcopum Senensem & sacrosanctae Romanae ecclesiae presbyterum, Cardinalem bene meritissimum Leodisius Gribellus, S. P. D.

Existimo dignissime praesul, ingentem iam esse literarum aceruum earum quae ex omni Italia Germaniaeque & ab optimo quoque uiro studio congratulandi per hos menses ad tuam dignitatem sunt conscriptae. Et quamuis uirtutes alias, alia merita, spes etiam in futurum uberiores singillatim & facile & uere, ex magna copia, ut cuiusque animus tulit (etsi non hisdem uerbis) annotauerit, eandem tamen seriem, eandemque uoluntatem uidere uideor omnes imitatos esse. Quo numero cum & ipse fuerim, ab amplitudine tua non ab ingenio meo uires capiens, statui impresentiarum, nouo ac diuerso schemate felicitatem tibi tuam & diuinæ Maiestatis propitium numen ante oculos ponere. Haec est epistola Ioannis Chrysostomi, qui cum ex Pontificali throno suo pulsus, & exilio damnatus esset amicisque exinde sui suaeque sanctitatis & eloquij diuini cultores marore & cruciatibus afficerentur, ad Cyriacum episcopum & ipsum exilio damnatum hanc epistolam lucis & miseriarum primo, deinde consolationis plenam scripsit. Quam ego dum à Graeca Latinam fecissem, statui praestantissimam

Dignitati

Dignitati tuae ea potissimum causa dare, ut intelligas quanto meliore conditione tecum diuina pietas agat. Illum enim uirum sapientia & sanctitate primum, inimicorum fraus potentiaque pessundedit: tu omnium aduersantium inuidiam mirabili ingenio & uirtute candore superasti. Ille ex patria crudeliter pulsus est, tu a remotis regionibus, quamuis ibi etiam feliciter degeres, felicitus tamen in patriam es reuocatus: Ille de throno suo eiectus est, tu ad maiorem sublimatus es: Illius ruina suos omnes miserabili calamitate inuoluit, tua uero felicitas tum caeteris omnibus amicis & clientibus tuis, tum mihi maxime perennis laetitiae materiam praebuit. Itaque leges hae diui Chrysostomi scripta non ingratis oculis. Sed ita tamen ut scribentis grauitas interpretis nouitate non laedatur. Tu uero Reuerendissimam paternitatem diuissime bene ualere precibus precor, cuius grauisissimi praecones, Nicolaus Archemboldus, & Scenacortensis non in hoc clarissimo senatu tantum, sed in omni Italia primarij uiri eidem sese summo affectu commendant. Mediolani xv. Kalendis Septembris.

Ex humilitate se indignum Cardinalatu confert, Epist. CCXCI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Leodrisio Cribello, S. P. D.

Affecerunt nos haud modica uoluptate, praestans uir & amice singularis, literae tuae quas ex Mediolano xv. Kalendis Septembris ad nos scripsisti: legimus Ioannis Crisostomi epistolam, quam ex Athica Romanam fecisti. Nesciebamus te ante Graeci sermonis gnarum esse: prius translationem hanc uidimus quam te Graece doctum audiremus. Tanto te magis extimamus, quanto magis est duas linguas quam unam nosse. Non est nobis iudicium de Graecis. At quod Latine scriptum est ex Graeco uersum, si quid est quod sentimus, admodum laudabile est, tersum, suauis, nitidum. Gaudemus te huic doctrinae profectum, ut laudari ab omnibus tua scripta debeant. At quod de nobis iudicium facis, longe maius est, quam nostra exigant merita: noscimus nos ipsos nec fallimur cum laudamur. Quod ad Cardinalatum euecti sumus, diuinae miserationis est non nostrae uirtutis. Nec omnia consilia Dei humana potest inuestigare cogitatio. Saepe ad nostram ruina tendunt, quae nos quasi felicitia uel cupimus uel admiramur. Neque dignitas Cardinalium tantum in se boni habet, quantum praeseferre uidetur: & quidem nobis qui tantae gloriae impares sumus, instar est potius miseriae quam felicitatis. Itaque probe ad nos epistolam de exilio militis misisti, ut solamen nostrae calamitati afferres aliquid: regemus enim consolatione non parua. Nam sicut praestantissimi patres inter uiles exulant homines, itaque & ignari nostrique similes quasi a patria fugati suat cum caeteri admiscetur probatissimorum: Idque nobis accidit in sacrum collegium accersitis, in quo tremantes uiuimus. Faxit Deus ut si non implemus opinionem hominum, at saltem ne confundamus eos qui de nobis bona praedicant. Viri praestantes & tuo nostro singulares Nicolaus Archemboldus & Scenacortensis dum nos commendant, faciunt magis quod se decet, quam quod meremur. Stephanus Cacia Nouariensis ad quem scribebas, diem obiit. Nos loco suo tuas legimus literas. Amavit te ille & amat proculdubio in paradiso uiuens. Non enim perit anima cum a corpore abit, neque uiri boni & Stephano pares ad inferos migrant, dum satis funguntur, sed recta uia coelum petunt ei seruituri, eoque fruituri a quo receperunt esse. Ex urbe Romana, die xxii. Octobris, Anno Domini M. CCCCLVII.

Spondet commendato proficere, Epist. CCXCII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Nicolao Arimboldo, S. P. D.

Mille annis si tacuisses nihil ad me aut de me scribens, nihil tamen de nostro erga te amore diminuissemus. Neque enim nos latet quocumque in statu simus nos charos esse & amatos in mente tua: Accepimus modo literas tuas quibus amicum Comarium nobis commendas. Erit nobis cura causa sua, & intelliget, si opus fuerit, tuas commendationes sibi fuisse utiles. Hic Cardinalatus quem sine ullis meritis consecutus sumus, nulla in re nobis uoluptati est, nisi ut aliquando prodesse possimus amicis nostris inter quos tua probitas praecipuum habet locum. Tuum est igitur ut opera nostra confidenter

Afidenter utaris. Cupimus tibi consortioque & liberis bene esse. Vale optime, & nos quando facultas sese exhibet domino duci commendatos effice. Ex Roma, die xxii. Octobris, Anno M. CCCCLVII.

Praconizat scripturae ornatum, Epist. CCXCIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Poggio Florentino, S. P. D.

Rede datas Poggi amantissime literas tuas accepimus, quae nobis & iocunditati & uoluptati fuerunt. Neque enim est alius quisquam hominum cuius scripta libentius quam tua legamus. Est enim in eis & dicendi ornatu, & sine quo sacrificium ueteres fieri noluerunt, debiti salis condimentum. Gaudemus te bene ualere, & inter rusticandum philosophari: Vtinam & nos par uita teneret. Sunt qui aegerunt inter rusticos uitam agere, ex quibus nihil queant discere. Nobis autem molestum est inter eos uersari, quos nihil docere possumus. Tedit semper discere, & magistri uoces omnibus horis auribus inculcari nostris. Quod si alterum eligendum est, auditores libentius quam doctores feremus. Nam si pueris molestum est semper audire, quid senes agant? Poeta insignis in operis sui initio: Semper ego, inquit, auditor tantum, nunquam ne reponam, uexatus torrens rauci Theseide Codri. Multi sunt hodie & Codri & Trafoes quos audire inuicem cogimur, & nihil discere discere. Nos igitur te felicem dicimus qui apud eos autum traducis, qui te plane sapientem fatentur, & audiunt percipide. Quamuis alio in loco si fueris idem tibi accidat necesse est, cuius etiam apud patres nostros nomen laudatissimum fuit. Ad oblationes tuas nihil modo respondemus, cum prioribus literis & quo te loco habeamus, & quales erga te sumus abunde a nobis scriptum fuerit. Credimus te arbitrari nos & tibi & tuis esse deditissimos, quod si eo es animo nihil falleris. Nos omnia de te nobis persuademus. Vale ex urbe Roma, die xv. Kalendis Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Refert nouitates Italiae, Epist. CCXCIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Cardinali sancti Angeli, S. P. D.

Ex Buda iterum literas tuas accepi, pater colendissime, ex quibus didici non comperito conuentu Australes Reges Dignationem tuam cum Laurinum uenisset, retrocessisse. Non est mihi dubium quodcumque facis optimo consilio fieri. Turbines illarum partium nondum esse sedatos, & publica & priuata causa moleste fero. Sed nouit Deus (sine cuius nutu nihil agit) quid rei Christianae expediat. Quod redeas in Germaniam Pragamatque petes, & probo & laudo. Quod times in re Bohemica, credito nihil, ego tentabo, sileo & silebo quamdiu uolueris, non tamen adlabor. Non sum in opinione tua ut scandalizari Teutiones illa in re putem. Sed quantum mihi non persuadeas, non tamen plus mihi quam tibi credo. Cedo & captiuo ingenium meum, & tibi non est ratio, autoritati consentio. Illud tamen uaticinor: Nunquam uel tua dignatio uel mea paruitas Bohemiam ex integro apostolicae sedis unitam uidebit. Atque ego, utinam fallax sim uates, & intuentur in hac propheta ignauius. De rebus nostris nihil est quod scribam memoratu dignum. Vrsini cum comite Euerfo, sicut heri & nudius tertius, bello sese agitant. Concordia saepe quaesita nunquam inuenta est. Cardinalis eius familiae abest neque se tutum Romae arbitrat. Apostolica pietas eo est uultu, quo fuit dum abiisti. Praefectus urbis est grauisima febre conualuit, Piccininus est regno Neapolitano cum copijs suis in agrum Picenum profectus Sigismundo Malatestae bellum intulit, castellaque nonnulla ei ademit. Genuenses a Regis classe admodum opprimuntur. Legatus Marchiae indies expectatur Cancellariam intraturus. Quae scribam non habeo plura. Commendo me Reuerendissimae Dignationi tuae rogans, ut si Regem Vngariae adeas, apud eum causam ecclesiae mex Variensis adiuues. Nam is cum Rege Poloniae plurimum potest.

Yyy Refert

Refert grates de rescriptis, materiam scribendi quaerens, Epist. CCXCV.

Pogius Florentinus Aeneas Cardinalis Senensis, S. P. D.

Cum quaerem aliquod epistolae argumentum, pater et domine mi Reuerendissime, nihil sane occurrebat, quod aut mea scribere, aut tua scire maxime interesset. Et tamen cum scribere cupiam recurram ad illud quod te ipsum credere arbitror, me penitus tuum esse tibi quae satisfaciendi cupidum, si qua in re mea tibi cura, studio, opere, diligentia opus esset: quamuis haec mea perlicitatio inanis esse uidetur, cum rure habitem, ubi nec mihi quidem uideor satisfacere posse, nedum alijs meam operam polliceri. Recessi iam dudum cum familia ab urbe, declinandi morbi gratia. Vbi suffultus libris, inter hos rusticos aliquid mihi sapere uideor: legens tamen sapius, mitigo solitudinem, quae hoc tempore uidetur esse salubris: sed legendo assequor ut minime uidear esse solus, sed in praestantissimorum uirorum coetu, quorum uocibus melior fio, & ab inani appetitu remotior. Verum quod in primis scribi oportuit, postremum erit. Ago tibi gratias quantas possum, maximas pro literis, quibus mea epistola tam eleganter, tam humaniter, tam amice respondisti, atque adeo suauiter et beneuole, ut ne filio quidem parens aliquis tanta charitate ac beneuolentia scribere potuisset. Haec scripsi paucis, tecum loquendi materiam quaerens, ne forte mea tantum in antea erga me beneuolentia obliuiscaris. Vale diu & feliciter, & me, ut soles, ama Die tertia Nouembris, rure.

Conqueritur de odio Cancellarij imperialis, & petit promotiones per Cancellarium Austriae committi, Epist. CCXCVI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Friderico Imperatori, S. P. D.

Accepi literas a Bartholomaeo Canonico Variniensi procuratore meo, qui scribit mihi se circa negotium meum benignissimum & humanissimum habuisse responsum. Nam, ut reuli sibi Henricus Rieder, tua Maestas literas requisitas ad serenissimum Regem Poloniae mei causa scribi iussit. Fecit tua Clementia, ut consueuit erga me seruulum suum, cuius auxilio atque fauore ad Cardinalatum eleuatus sum. Sed seruauit etiam suam in me consuetudinem Cancellarius Vtricus, qui rogatus & interpellatus multis uicibus quas iussus erat literas expedire contempsit. Expectauit procurator meus sex diebus, & tandem sine literis tuae Maestatis recessit. Ob quam rem negotium meum magnum parietur detrimentum, cum uidebor tuo fauore priuatus. Nescio cur me ille adeo persequatur. Nam si ego illam ecclesiam non obtinero, non tamen aliquis amicus suus eam adipiscetur. Supplico igitur ut tua Clementia per aliam Cancellariam literas requisitas expediri iubeat: Et deinceps si quid occurrat mea causa scribendum, in Cancellaria Austriae dignetur. Mansuetudo tua id committere expediendum. Nam ego Vtrici gratiam inuenire non possum, nescio sua an mea culpa. Ego his diebus suum consanguineum apud Pontificem Maximum adiuui, & cum illi deesset pecunia, in domino mea alui, donec expediretur. Deus sibi meliorem mentem praebet. Noua istarum partium haec sunt: Vrsini & comes Euersus adhuc bello se uexant. Comes Iacobus Piccininus Sigismundum Malatestam armis laesit. Rex Aragonum Genuenses classe premit, et in Ripariae Genuae plura oppida uel tractatu cepit. Papa sospes est, & in rem contra Turcum feruentior indies assurgit. Ex oriente certum est nuntium allatum Turcos apud Mitylenam bello uictos fugatosque esse. Alia non occurrunt. Facio me commendatum Sublimitati tuae, ad eius semper mandata paratum. Ex urbe, xxii. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Excusatoria quod praeposuram non impetrauerit, Epist. CCXCVII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Nihili, S. P. D.

Accepi literas tuas quibus rogas praeposuram Brumensem tibi impetremus. Veluissimus non praueuimus amicitiam tuam, fecissimus pro te quod nostrae uires potuissent. Nam te sincere amamus, & fratris habemus loco. Sed iam circiter menses tres elapsi sunt, quod dominus Vincenslaus Bohemus, cum esset orator domino

Arum de Rosis, eam in nostra praesentia a domino nostro petiuit, & Papa nobis commisit ut adueniente tempore sibi ad mentem deduceremus. Itaque non poteramus fidem non seruare. Hic ea praepositura Vincenslao collata est, quamuis Maestas Regia seruari illam postulato cuperet. Rogamus igitur ut aequo animo feras quod factum est. Nos deinceps curabimus pro uiribus tuae uoluntati morem gerere, si quid occurrat in quo possimus tibi adiumento esse. Nam certe anxii sumus pro tua uirtute tibi non esse prouisum. Si obtineremus Varinensem ecclesiam, tibi aliquid pingue tibi concederemus. Sed res longa est atque perplexa. Agimus tibi gratias quod nouitates illarum partium nobis saepenumero scribis, idque ut sedulo facias rogamus. Datum Romae, xxii. die Nouembris, Anno M. CCCCLVII.

Arguitur de negligentia, Epist. CCXCVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Hinderbachio, S. P. D.

Accepi ex literis Bartholomaei Canonici Varinien. procuratoris nostri literas in causa nostra petitas quamuis a Caesare Maestate concessas, non tamen obtentas fuisse: quoniam Cancellarius eas expedire suo modo neglexisset. Ob quam causam Bartholomaeus quamuis sex diebus expectasset, sine illis recessit. Et licet Hartongus illas ad Nouam ciuitatem deferre debuisset, nihil tamen factum est. Non miramur de Cancellario, ille enim erga nos seruat suam consuetudinem, sed miramur te passum esse res nostras in manus illius peruenisse, qui nostri et nos & illum. Poteras insuper cum eius procrastinationem uidebas, Caesarem accedere, & rei nostrae alio modo consulere. Nos hic nullam habemus curam aliam quam Caesari & suis morem gerere, & scimus nos id obnoxios facere, nec cessabimus uita comite. Aequum tamen putamus aliter nos in curia Caesarea tractari. Et cum non dubitemus principis gratiam nos habere, non possumus non uehementer admirari rem ita nostram esse neglectam. Caeterum cum praeterita reprehendi facilius quam corrigi queant, rogamus deinceps non patiaris, quod nos tangit ad imperialem deferri Cancellariam, & cum nos hic uestri simus, uos illic non sitis nobis alieni. Si uidetur aliqua uia quod adhuc literae mitti ad Regem Poloniae possint, facito quod amico credis esse utile, et purga moram. Vale ex Roma, die xxii. Octobris, Anno M. CCCCLVII.

Hortatur in rebus suis non ita negligenter agere, Epist. CCXCIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Vtrico Rieder, S. P. D.

Literae Caesareae ad regem Poloniae nostri causa scribenda ut ex Bartholomaeo sumus edocti, quamuis a Caesare concessa benigne, obtineri non potuerunt. Nescimus an uel Vtrici culpa reuocata expeditionem, an tua qui homini nobis parum amico expeditionem commisit. Nos certe non sine grandi damno frustrati sumus. Si quid a nobis est propter quod ita debeamus in curia uestra tractari, rogamus nos certiores efficias: Et si peccatum nostrum est, id emendabimus. Nos certe qui a Caesare ueniunt, summa eos diligentia prosequimur, ac non solum uerbis, sed etiam pecunijs adiuuamus. Velit deinceps tua amicitia negotia quae nos concernunt ad aliam deferri Cancellariam, ubi amicos habemus. Et literas nostras Caesareo culmini legito. Datum Romae, die xxii. Nouembris, Anno M. CCCCLVII.

Conqueritur promotiones suas a Cancellario neglectas, Epist. CCC.

Aeneas Cardinalis Senensis, Vtrico episcopo Gurgensi, S. P. D.

Gaudemus de reditu tuo & quod maluisti magnam pecuniam quam corpus negligere. Si potuissimus tibi esse adiumento, id quidem cupide egissimus: neque negleximus quod in nobis fuit, quamuis profuit nihil. Ita ritine res se habet, neque humana neque diuina iura pondus habent. Sed putamus adhuc illum daturum poenias, qui tantum admisit scelus. Nunc quod scribamus non est aliud nisi quod tecum conquerimur, non potuisse nos in curia Caesarea literas obtinuisse ad Regem Poloniae commendatiuas. Quod quidem non de Caesare dicimus, nam sua mansuetudo benigne auauit literas scribi debere, sed Cancellaria impedimento fuit, cuius rector procrastinando nega

uit expeditionem, & procurator noster delusus abiit, non sine damno magno nostro, qui literas Cæsareas nobis admodum profuturas arbitramur. Rogamus te ut Cæsareo cui mini exponere uelis. Et si quis est providendi modus rei meae consulto. Ex Roma, die xxii. Nouembris.

Epist. tanta laude indignum sciat, maule laude quam uituperio transgredi, Epist. cccxi.

Aeneas Cardinalis Senensis, Francisco Philepho, S. P. D.

Literas tuas Franciscæ amantissime, et quidem suauissimas accepimus Mediolani ad viii. Calendas Nouembris scriptas: Cumque his dulce carmen sale conditum optimo, priores quoque nobis reddita fuerant, & uersus impares ex officina tua periocundi terfici, quibus iam pridem respondimus. Nunc pauca ad noua scripta dicemus. Ioannes Papa tertius & uicesimus cum plus æquo laudaretur, scio, inquit, me ludi, sed falsa quoque laus me delectat. Idem & nos dixerimus: non sunt nostrae quas nobis attribuis laudes: Scimus quo pede claudicamus, quem dolemus dentem. Laudari tamen falso quam uero uituperari malimus. Tibi gratias habemus qui nos immortales facis. Librum tuum iam dudum in Cathaloniam abiisse putamus: Nihil est quod de illo speres. Vacua Bibliotheca est, praeter uerbosas leges nihil habet. Xenophontem filium tuum optimum adolescentem et tuis imbutum disciplinis, in familiam nostram recepissimus et sui et tui causa libenter, si facultates nostrae tulissent. Sed non sunt opes nostrae qui longum ferant famulorum ordinem & curiam splendidam. Viuimus tenui mensa, & inter ultimos haberi Cardinales satis esse putamus. Vale & nos perge amare, quandoquidem id recipi potest. Ex urbe Romana, vii. Calendas Decembris, Anno M. cccclvii.

Conqueritur promotoriales literas per Cancellarium neglectas, Epist. cccxii.

Aeneas Cardinalis Senensis, Henrico Senstleben, S. P. D.

Negligenter factum est quod literae imperiales non sunt habitae. Ita illi amici sunt, nos aliter cum eis agimus. Curandum est ne desint. Fortasse ita placet Deo, Regi tamen sumus obnoxii. Scimus Imperatorem non esse in culpa, cuius benignitatem experti sumus: Vlrici ea malignitas est: Cura experiendae rei tua est. Quodcumque mandatum procuratoribus nostris dederis, id uolumus ratum esse. Credimus tamen necesse erit paulum eo proficisci, alioquin parum speramus cum te huc rediturum audiamus. Alia quae modo scribamur, non occurrunt: Itaque ita se habet sicut heri & nudius tertius. Ne pos Papae adhuc ægrotat, & putatur euasurus. Legatus ex Marchia propediem rediturus expectatur. Vale optime. Ex urbe Romana, die xxii. Nouembris.

Præposituram amico impetrauit, Epist. cccxiii.

Aeneas Cardinalis Senensis, Vuenceslao Bohemio, S. P. D.

Seruauimus quod promissimus, & annuente Deo satisfacimus tuae uoluntati. Præposituram Brumensem consecutus es, & munere apostolico & nostra potissimum sollicitudine, qui iuuante Reuerendissimo domino Rhotomagensi, Cardinalem Papiensem alteri consulentem uicimus. Tuum nunc est ut possessionem assequistudeas, & pro nobis in ecclesia Variniensi tuas operas impertiaris, in qua re nouae indies difficultates emergunt. Faciunt domini de Rosis rem nobis gratissimam, si hac de causa ad Regem Poloniae temiserint. Vale. Ex urbe Romana, die viii. Calendas Decembris.

Excusat quare non scripserit, Epist. cccxiiii.

Aeneas Cardinalis Senensis, Latino Cardinali de Vrsinis, S. P. D.

Quamuis non scripsi haec tunc paternitati tuae, non tamen minus illi & deditus et affectus fui. Sed causam meae taciturnitatis tua singularis prudentia per sese optime nouit. Non sunt ea tempora quae miserationes literarum exposcant. Nec ut di meis literis aliquod afferrī posse praesidium rebus tuis: quod si uidissem, etiam cum periculo scripserim. Ita enim dignatio tua de me merita est. Nunc uero taceo & simul superos oro ut finem aliquando tuis tempestatibus tribuant, & reddant nobis personam tuam, qua non sine incommodo factum collegium caret. Nouitates nullas habeo scribendas.

Abēdas, quas non potest dignationi tuae notas, nisi forte Germanicas, sed impliciti bello proprio homines non solent externa curare. Haec scripsi ne perpetuum silentium meum accusares, quamuis scio tuam circumspectionem ita me suum seruitorem amare, ut nihil in sinistra partem recipiat. Commendo me iterum atque iterum paternitati tuae ad eius mandata paratissimum. Ex urbe die xxvi. mensis Nouembris, Anno M. cccclvii.

Consulatur conuerentibus graua mina urbis contra Alemanos, Epist. cccv.

Aeneas Cardinalis Senensis, Theoderico Archiepiscopo

Coloniensis, S. P. D.

Ex literis quas mihi, quasque sanctissimo domino nostro scripsisti, serenitatem tuam erga sanctam Romanam primamque sedem plane cognoui, neque ambigo ubi tua Dignatio sit, ubi nihil concludi posse non iustum sanctumque. Ago gratias benignitati tuae quae palam mihi dignata est aperire quod sentit. Verum quia certificatus est dominus noster in conuentionibus, quae in Germania fiunt, aliqua tractari quae hanc sedem concernunt, orone tua circumspectio his aures adhibeat, qui nouitates efficere cupiunt ut uel sic emergant. Namque si Romanae sedis autoritas deprimeretur, credito, quia nec tua, nec aliorum episcoporum salua manebit. Audito tamen quae consulis, ut hic quoque ea reformentur, quae odium tuae nationis pariunt, & ego si mea uox audietur, ad id operam dabo. Nam & hic aliqua committuntur, quae non laudo omnia. Verum illud salubre puto, ut super grataminibus quae ueltri allegant, ad Romanum Pontificem recursus habeatur, qui non negabit assensum iusta petentibus. Mihi ea cura est, ut ea semper quae nationi tuae de qua quodammodo unum me puto, & honori & utilitati sint. In rebus autem quae tuae propriae sunt, ita me habeo, & habeo, quoad uixerim tanquam meae sint. Scio enim quantum dignationi tuae debeo, cuius humanitas multis me affecit beneficijs. Caeterum quia praepositura Santensis quae nunc mihi commendata est, in diocesi ac dominijs tuis sita est, placeat patetibus literis mandare, ut officialibus meis quatenus consuetum est, absque controuersia pareant, ita ut gaudeat ea dignitas se mihi commissam esse, & Cardinalem Senensem apud praesulem Coloniensis intelligat non esse in ultimo loco. Nec alia modo. Commendo me tibi ex Romana urbe, quarta nonas Decembris, Anno M. cccclvii.

Petit se Caesari commendatum fieri ob neglectas literas promotoriales, Epist. cccvi.

Aeneas Cardinalis Senensis, Vlrico episcopo Gurgensis, S. P. D.

Suceptis literis tuis uocauimus ad nos euestigio procuratorem Herfordensem, cum quo plura locuti sumus. Illud ab eo tandem obtinuimus, ut inde causa illa testamentaria non procedatur nobis inscijs. Et putamus eum quieturum iuxta desiderium tuum, donec adueniet noster Senstleben. Est enim hic procurator uir bonus & in fortunio tuo copartitur: Solum timet ne principales sui eum tergiversari suspicentur. Nec alia modo rogamus, quam ut nos Maieitati Cæsareae commendes, & nos in gratia eius retineas, quia ipse est cui praeter caeteris qui uiuunt, obligati sumus. Displicet nobis non habuisse nos illam fortunam, ut pro nobis Cæsarea Maestas Regi Poloniae scripserit in causa Variniensis ecclesiae. Fecit haec uetus Vlrici consuetudo, qui gratiam Cæsaris nobis impediuit. Id nobis est non damno solum, sed etiam infamiae. Nam qui nos annis xv. seruasse Cæsari sciunt, nostram paruifaciunt existimationem, cum literas commendaticias ex curia eius obtinere nequiterimus. Deinde rogamus aliter agatur nobiscum qui dies noctesque Cæsari seruire, & suis curialibus morem gerere studemus. Vale optime. Ex urbe Romana, die sexto Decembris, Anno M. cccclvii.

Denegatam dispensationem ut in sacris constitutus nubat, significat, Epist. cccvii.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Frunit, S. P. D.

Affecerunt nos literae tuae non paruo gaudio, uir praestans & amice singularis, quando nude scribis, & interna animi tui pandis. Credimus te uti non inuiso consilio, si cum nequeas continere, coniugium quaeris, quamuis id prius cogitandum fuerat antequam initiareris sacris ordinibus. Sed non sumus dii omnes, qui futura prospicere ualeamus. Quando huc uentum est, ut legi carnis resistere nequeas, melius est nubere quam uiri non tamen haec Pontificis sententia, ut dispensandum censet, stat in sua Serenitate

nitare, nec putat uni concedendum, quod multos in noxium uertat malum, & unum pa-
ti pro multis non inconueniens arbitrat. Expectandus est ergo ut tute agas, alterius
apostolatus, qui mitior sit. Nescimus tamen an uita tamdiu comes erit: Nam sapius a-
gni praeuoluntur ouibus. Tu quam de nobis geris opinionem, ut deponas rogamus:
neque enim nos hi sumus, quos arbitraris. Utinam ita uiuamus, ne Cardinalatu indigne
uideamur adepti. Cupimus nos saepe Reuerendissimo patri domino nostro Colonien-
si facias commendatos, cuius uitam diuturnam cupimus, & suae dignationi rem gratam fa-
cere optamus. Praeposito sancti Florini & Tilmanno ut nos offeras petimus, quos inter
amicos obseruamus. Nec secus de Ioanne Polart dicimus: Sumus enim omnibus obli-
gati. Vale & procuratores nostros, ut aliquid consequamur adiua. Datum Romae, die
VII. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Committit diligentiam profectus sui, & indulgentias impetrauit. Epist. CCCVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Tolner, S. P. D.

Quam scribis omnia cum uoluptate legimus, aduertentes qua nos animi sincerita-
te & amore prosequaris. Tua nobis & fides, & prouidentia magno emolumen-
to est. Circa rem praepositorum expectamus decanum procuratorem. Sed ille for-
tasse ideo tardior est, quia sperat notis, quae euduntur, legibus sese magnum fieri. Uti-
nam magis sit cum reipublicae utilitate Christianae. Intelligimus ecclesiam quam no-
bis pro praepositura dimittere intendit, domum habere ruinosam, quam Palatinus comes
ecclesiae sumptibus reparari uult. Quod si forte redditus plurimum annorum in eam
conferantur, id nobis esset onerosum. Rogamus igitur attente ista penfes, & cuncta no-
bis rescribas. Pro ecclesia collegiata impetrauimus septem annorum indulgentias, plu-
res obtinere nequiuimus, & illas ad x. annos duraturas. Si uolunt expedire, poterunt
hi quibus ea cura commissa est. Nos quae possumus cum honestate pro ecclesia Vari-
niensi efficere uoluntarij sumus. Commenda nos episcopo & Decano, ac Ioanni de Pa-
kenstein amicis optimis. Et uale in domino semper. Ex Roma, die VII. Septembris,
Anno M. CCCCLVII.

Notificat animum de se sententiam. Epist. CCCIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Cardinali sancti Angeli, S. P. D.

Accepi ex Laurino literas tuas. Scripsisti nos hic omnia bene agere. Putaui id iro-
nice dictum esse: nunc ironiam omnem abfuisse contendis. Cedo, uincitque do-
manum. Dere altera Bohemica non est quod modo disputemus, libris non lite-
ris esset agenda, & tandem sua cuique sententia remaneret. Vellem dignatio tua in Ger-
mania potius quam in Vngaria degeret. Idque putarem utilius. Res perniciose agitantur,
qui contra nos sunt gallicanae appetunt sanctionem, qui nobiscum sentiunt Papatu ex Apo-
stolica sede requirunt. Tua prudentia multum utilis est ad obuiandum priusquam uulnus infli-
gatur. Sunt quidam de hic stantibus qui se omnia uno uerbo modificaturos aiunt, si cum
imperio ad partes illas emitterentur. Sed ita est humana conditio, omnes plures apud nos
iplos quam apud alios sumus. Cum uerba fiunt de tua prouisione apud pontificem maxi-
mum abunde se sua sanctitas tuae Dignationi necessaria ministrare affirmat. De be-
neficijs Hispanicis scis, non dubito meam uocem esse tenuissimam, qui nec Senesia im-
petrare ualeo. Noua sunt apud nos sicut heri & nudius tertius. Rex Aragonum classe
ingenti Liguribus minatur, & Thuscis territat. Iacobus Piccininus obsidionem tenere
fertur contra Pergulam Sigismundi oppidum. Sed metus est maximus, ne Sigismun-
dus & ipse simul conuenientes iussu regis contra Senam proficiscantur diuisionibus la-
borantem. Nam finito Octobri non est Iacobus amplius Senensibus obligatus. Nec
alia modo. Commendo me Reuerendissimae paternitati tuae ad eius

mandata paratum. Ex Roma, die II. Nouembris,

Anno M. CCCCLVII.

Excl.

Excitat ad sciendum tempore congruo & instanti. Epist. CCCX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Procopio de Rabenstein, S. P. D.

Praesumptio nostra fortasse est, quod tibi in patria inter necessarios, inter dulces ami-
cos constituto literas dantes ab illis te uertere ad scripta nostra confidimus. Sed nos
sumus etiam amici, & timemus ne inter delicias tuas obliuioni demur, quod si praes-
sumimus nimis, praesumptionem charitas peperit. Tibi certe non erit facultas, quin ui-
so epigrammate nostro ad interiora transeas inquirenda: Scis enim quia non frustra so-
lemus scribere. Sed quidem dicis magnum est: Scis quanto labore conclusionem in re Bo-
hemica deduximus: scis quot sint aduersantes, & magni & rubri capitis. Nunc tem-
pus est neruos intendas tuos, & operam naues, dum Rex apud te est: cudio ferrum dum
calet, & nobis quam celerrime scribito qui nunquam in facto illo deerimus. Nescimus an
Cardinalis sancti Angeli pater optimus ad te uenturus sit, quemadmodum Papa sibi
mandauit, crederemus dignationem tuam utilem esse in tanto conuentu, quod Deus
concedat. Rogamus te ut in causa Variniensi, eos fauores nobis praebes quos spera-
mus: Nam Luko tibi notus nobis aduersatur, & habet fauorem Regis Poloniae: Italia
satis quiescit. Sed metus maximus est ne finito mense Octobri, Rex Arragonum He-
truriam infestis signis terra marique petat. Nam & classem habet ingentem, & Iacobum
Piccininum cum exercitu misit in Marchiam. Deus meliora permittat. In causa Holo-
numensi faciemus contemplatione tui quaecumque poterimus. Tu autem deinceps cu-
rato, ut literae Regiae ad Papam dirigendae in causis episcopalibus ad nos transmittan-
tur, & sic poterimus magis prodesse. Nam causa illis committi solent, qui literas regias
praesentant. Et ita nunc factum est, cum dominus Papiensis illas habuisset. Expedi-
tur posthac considerare qui sint illi quibus literae committuntur afferendae. Cupimus ut
nos Maestati Regiae & magnifico gubernatori sapius commendes. Vale optime. Ex
Roma, die II. Nouembris, Anno M. CCCCLVII.

Hortatur ut Rex conuerteret fidens his quos longa experientia nouit. Epist. CCCXI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Henrico Senfleben, S. P. D.

Literae tuae uicesimo septimo Septembris scriptae, hodie nobis reddita sunt. Co-
gnouimus rerum gestarum apud uos ordinem. Omnia placent praeterquam
discordia quae principes exagitat. Sed post bellum erit aliquando paci locus. Ro-
uarella si commendauit amicum non miramur, ambo gallizant: ardet homo incredi-
bili desiderio, ut Theutonicus uideatur, & Theutonice rector. Rex si sapiat his uter-
tur cum quibus salis comedit modium. Cardinalem sancti Angeli probatissimum pa-
trem cupimus Albaniam reuifere, & consulere rebus agendis: mitto tibi literas Apo-
stolicas super facto Variniensi ecclesiae in fauorem nostrum, & contra Lutikonem curato,
ut sibi quam celerrime tradantur, ne nostri procuratores impediuntur circa possessionem,
si quis per mendacia Regem detineret, scribendo quod Papa spem daret pro Lutikone:
Commendamus tibi Paulum Legendorff, ut iuues eum in adipiscenda possessione de-
canatus Glogouiae maioris, quam sibi conferri fecimus: bonus uir est & omni fauore di-
gnus. Si placuisset tibi Holomunzensis ecclesia, idque tuis literis intellexissemus, nihil o-
mississemus ad honorem tuum procurandum, sed uisum est, Reuerentiam tuam non ha-
bere in ea re animum, ideo super sedimus, ne credentes placere displiceremus. Hic non
sunt noua memoratu digna, nisi quod Piccininus iam est in Marchia, & obsidet locum
cui nomen est Pergula Sigismundi Malatestae. Praefectus urbs aegrotat, sed coualiturus
creditur. Vale optime. Ex urbe Roma, die II. Nouembris, Anno M. CCCCLVII.

De eodem, & petit Regis nuptias esse faustas. Epist. CCCXII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Rhodae Secre-

tario Regio, S. P. D.

Facis probe quod ad nos saepe scribis. Ostendis enim te nostri amicum, & uolupta-
te nos afficis ornatissimo dicendi genere. Regiam Maestatem nihil credimus non
iuste, non prudenter agere: tu quia sua natura in bonum refert, tum quia stipatus est
Yyy 4 consilia.

consiliarijs optimis. Cupimus eius nuptias faustas esse & orbi futuras, quales sperantur. Commendasse Rouarellam in suo recessu hominem de quo scribis, nihil miramur, ambo Parisijs studuere, ambo gallizant, sed maior ille rectorē se Germaniæ et patrem Regis uideri uult. Regia uero Maiestas si more patrio utetur, illis se credet, quibus cum familiaris modium edidit & amicitias ueteres præponet nouis. Gaudemus te consecutum esse beneficium, & iam deniq; obligatum ecclesiæ: uidebimus te proculdubio magnum si uixerimus. Es enim apud eum Regem qui tuæ uirtuti debita non denegabit præmia: tantum perge ut coepisti, & ab optimo Regis laterē nunquam discedito. Cui si nos aliquando commendaueris, facies quod de tua erga nos charitate nō dubitamus. Datum die 11. Nouembris, Anno M. CCCCLVII.

Commendat se foueri in causa Variniensis episcopatus, Epist. CCCXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Nicolao Listio, S. P. D.

Credimus te miro perfrui gaudio in Bohemiam reuersum. Rogamus ne diuitiæ Pragenfes memoriā tibi nostri auferant, sed cures potius, quomodo res inchoata concordia suum teneat cursum, & nobis rescribas persæpe. Causam quoq; Variniensis ecclesiæ, tanquam tuam tibi commendamus: neq; enim nobis sine te frugifera erit: stude ut frequentibus literis ex curia Regis procuratores nostri ad possessionem capiendam missi tuam habeant, & confundantur tuo patrocinio, qui nobis aduersi sunt: Videbis q̄ scribimus magnifico Cancellario: Cura ita fieri, ut cupimus, ne plus apud Regem uideatur ualere, qui iuniores sunt in eius gratia. Credimus te plane intelligere, quæ dicimus. Nostra Italia nunc quiescit, soli Genuenses cum Rege Aragonum lites habent, & Sigismundus Malatesta contra quem missus est Iacobus Piccininus, sed magnus timor est ne Sigismundus ipse cum comite Iacobo conueniens aduersus Hetruscōs nostros incendium uertat, & regia classis Thelamonem aggrediatur. Nam id iam homines augurari uidentur. Cætera apud nos quiescunt. Vale optime & Serenitati Regiæ simulq; gubernatori nos aliquando commenda. Ex Roma.

Petit credium restitui, Epist. CCCXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Vlrico Riedrer, S. P. D.

Miramur nō esse reuersum eum cui mutuas dedimus pecunias, cum in causa Laurinensi ab Imperatoria maiestate fuisset missus. Si quid de eo audieris, uelis procurare, ut nobis fiat satisfactio. De tua dispensatione faciemus cum domino correctore quantum erit nobis possibile: quia cognoscimus nos esse obligatos in omnibus morem gerere uoluntati tuæ quantum facultas adest. Fuisset tamē necesse ut alias cum de prioribus dispensationibus notitiam non habeamus. In causa Variniensi credimus iam te expediuisse nuntium nostrum: si quid fiendum deinceps est causam illam amicitia tuæ commendamus. Gaudemus Reuerēdum patrē dominum Gurcensem, libertati restitutum esse: Sed dolemus graui eum pecunia mulctatum: suæ sapientiæ fuit æquo animo tolerare huius mundi consuetudinē, in quo nihil est certi. Cupimus tandē pacē esse inter Cæsare et Regē, quā Deus ipse largiatur. Nos hic alia nō habemus noua, nisi quod Rex Arragonū comitē Iacobū Piccininū cōtra Sigismundū Malatestā misit: sed multo rum opinio est illos duos duces inter se cōcordiam habituros, iunctis uiribus contra Senam ituros. Nescimus de futuris iudicare. Classis magna Regis Tyrrenū nauigat æq̄: & dum Genuensibus minatur, Genuenses & Florentinos simul territat: reliqua omnia quiescunt. Hæc Imperatoriæ Maiestati significare poteris, nosq; sibi cōmendare ad eius semper mandata paratum. Datum Romæ, die 11. Nouembris, Anno M. CCCCLVII.

Credium repetit ut fideiussoria liberetur, Epist. CCCXV.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Hinderbach, S. P. D.

Accepimus literas tuas quæ nobis gratissimæ fuerunt. Congaudemus tibi bene succedere, utinam & pacē in cōmuni haberēs. Expectamus fratrem tuum ut quācito redeat, & Ambrosio satisfaciatur, qui nos sæpe in causa pecuniaria molestat. Expectamus tandē aliquid grati audire. Cōmendamus tibi ecclesias nostras in Gretz, & in Hirringæ ut tuo fauore iuuentur, & nobis deniq; utiles esse possint. Similiter & Iacobū nostrum

A nostrum Sucher tibi commendamus in agendis suis. Cupimus ut nobis sæpe scribas, & nos imperatoriæ Maiestati commēdes. In præpositura tua usq; modo nihil sentimus aduersi, si quid se nserimus erit nobis amici cura ut dicitur. Alia non occurrunt. Vale optime. Ex Roma, die 11. Nouembris. Anno M. CCCCLVII.

Congaudet redempto ex uinculis & se totum pollicetur, Epist. CCCXVI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Vlrico episcopo Gurcensi, S. P. D.

Quamuis permolestum nobis est quod audiuimus de magna pecunia tibi imposta, gaudemus tamen quod carcerem euasisti, & tandē libertas parta est. Si quæ sunt quæ tui causa facere possumus, habes nos in omne desiderium tuum, & pronos & uoluntarios: & illi sumus in amicitia qui semper fuimus. Rogamus ut æquo animo feras fortunæ nouercantis impetum, quia hic est mundi cursus, & is recte utitur eo qui minus mouetur aduersis. Vale optime. Ex Roma ut supra.

Pollicetur promotionem, Epist. CCCXVII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Nihili, S. P. D.

Iocunda sunt nobis omnia scripta tua, quibus Germanica negotia patefacis: quāuis non ea sunt quæ uellemus. Deus aliquando finē imponet diuinæ calamitati, & corisanguineos Reges non sinet inter se odijs ampliorib. deflagrare. Italia nostra non minus quā Germania discors est, ubi semper aut uiget bellum, aut belli metus instat. De beneficijs postulati Holomunzensi, non uidemus quid pro te fieri possit, cum postulato reseruata petantur ob ecclesiæ tenuitatem. Curauimus conferri tibi iam pridem Canonicatum Vratislauense, quod tibi Vuenceslaus exposuisse debuit. Si Variniensem consequimur ecclesiam, erimus tui in primis memores, & dices nos te proculdubio amauisse. Vale & serenissimæ Imperatrici commendatos nos facito. Datum Romæ, die 11. Nouembris.

Excusat se de gestis contra Varadienses, Epist. CCCXVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Træster, S. P. D.

Scripsimus tibi per Nicolaum Creul quid fecerimus in re Varadiensi patris optimi. Respondisti nobis omnia bene se habuisse, fuit nobis id gratum. Sed accepimus postea Rouarellam uerbis suis omnia in honorem alterius transulisse, quæ nos ipsi feceramus, & pomposum illum, uentosum ac fumo plenum, quē optime nostri omnium rerum autorem dixisse, credimus patrē illum sapientē non plus credere quā necesse sit: & optime nosse quæ sit natura Gallorum, quos necesse est cacumina petere, ut inde clamantes melius audiantur. Sed ista quorsum uelint prorūpant dilabanturq;. Nos quod fuimus id erimus erga Varadienses. Tu cura ut ualeas & nobis quā sapissimè scribas, cuius literas scimus ueraces esse. Datum Romæ eodem die quo superiores.

Commiseretur & compatiatur morenti super morte amici, Epist. CCCXIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Andreæ Vicecomiti, S. P. D.

Accepimus hodie literas tuas, antea uero nullas. Obitum Reuerēdi patris episcopi Nouariensis unā tecum deploramus: Deus illi misertus sit, & locum pacis dederit. Vellemus audire de te meliora & omnia tibi ad uotum succedere. Nam te loco fratris amamus, cuius nobis amicitia quondam dulcissima fuit, & nunc gratissima recordatio: Miramur magnificum Scaraumam non te fraternis oculis intueri. Scribemus sibi, & pro uirili nostra hortabimur, ne carnem suam deferat. Laudamus magnificum Alexandrum qui tibi non deest, & nomini suo satisfacit, cuius est esse liberalem. Nos si quando pinguior fortuna respexerit, non dabimus eleuationi Andream nostrum, cui & pro sua uirtute tenemur, & quia ex illo domo natus est, cui debemus omnia pro beneficijs quæ inde accepimus. Vale.

Dispensationem super bigamia obtinere non potuit, Epist. CCCXX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni de Lisura, S. P. D.

Non potuimus dispensationem pro amico obtinere super bigamia. Difficilem hanc rem summus Pōtifex arbitratus est, pro eo quia contra cōcordata uexari dicebatur. Fecimus uerbū domino nostro, mandauit sua sanctitas ut uocato iudice causæ præci-

præcipere, ne ulterius procederetur. Iudex erat Bernardus de Busco quæ nosti: uocauimus eum & uoluntate summi Pontificis notam sibi fecimus. Is paritutum se ait, ubi constiterit illum contra concordata uexari: & nunc id discutitur. Quantum nostræ facultatis erit non uiolabitur concordia nationis, pro cuius honore semper pugnabimus. Per Vigandum Secretarium Maguntini misimus tibi alphabetum, & nunc duplicabimus, si forsitan illud non recepisti, poteris scribere mentis tuæ conceptum, & consulere ecclesiæ necessitati. Notum est nobis acumen ingenij tui multumque tuo iudicio deferimus. Labore tuo nostroque quietem consecuta est ecclesia nostris diebus apud Germanos. Faxit Deus ne lacerari uideamus quod aliquando resarciuimus. Multa rumor affert, & Germanos fieri Gallos imitatione, contedit. Nobis illa uia salubrior esse uidetur, qua patres nostri ambulauerunt. Si noua tentabuntur itinera, notaque pericula inueniuntur, nec facile sua in diocæsi quisque Pontifex papatum habebit, & sunt qui quarunt, & eius rei causa nigrum in cædida uertunt. Sed tu bene uale. Audies uocationem oratoris principum quæ hic facta est. Utinam ea aliquid boni pariât. Datum Romæ tertia die Nouembris.

Pollicetur se Germanicè proficere, Epist. CCCXXI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Tolner.

Accipimus literas tuas pro quibus gratias tibi agimus, qui nostris in rebus fidelis sollicitudine uteris: grauamus te, sed non potest fieri quin amicorum utamur opera. Et nos aliquando si Deus dabit, aliquid pro te faciemus: Expectamus Cyriacum, qui ueniet in factum præposituræ, & quantum in nobis erit, concordabimus cum decano, quia postquam promissum est, nolumus retrocedere. De præbenda Vormacensi scripsimus, ut Petro morem gereres, habita aliqua recompensâ, nescimus quid ille fecerit tecum. Idem quoque de præbenda collegiata sentire cupimus, quomodo se habuerit ille cui promissimus cedere. Quod nouissime accepta sit alia præbenda nomine nostro non placet. Volumus esse in pace cum istis paruis beneficijs, nec intedimus si possumus cuiquam esse molesti. Beneficia quoque contra concordata nolumus acceptare, id est monasteria: & utinam possemus facere etiâ sine præpositura, quia nolemus illi nationi quouis modo displicere: sed necessitas urget, si statum tenere debemus conuenientem, & reputamus nos esse Germanos, quæ tanto tempore illi nationi seruiuimus. Quod si natio illa nos prorsus excludere uult, quæ feremus animo, nec nimium beneficii amplius in illa quæremus, quod de benignitate illorum prælatorum non arbitramur esse. Vale ex Roma quarta nouembris.

Magnificat xenia ex amore mitteris, & mallet factum quam uerbo gratias esse, Epist. CCCXXII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ludouico beatorum quatuor coronatorum Cardinali legato Bononiensi, S. P. D.

Et oliuas & tintera quibus me honorare uoluisti cupidissime accipi, tum quod hoc genus alimenti hic rarum & preciosum est, tum quod id genus alimenti ex amantissimo, & mihi præcipuo & benefactori singulari uenerit. A quo quæcunque uenerint, non possunt mihi non esse gratissima: & xenia quidem tanto acceptiora sunt, quanto qui mittit amantior est. Qua ratione non potuissent munera tua apud me esse iocundiora quam sunt, quoniam & me amari à dignatione tua non uulgariter sum expertus, & ego tuæ Reuerendissimæ paternitati tanquam patri optimo & domino benignissimo sum affectus. Vellem autem ea in me facultas esset, qua possem me gratum ostendere, non uerbo sed facto. Scio tamen prudentiam & mansuetudinem tuam ex me nihil amplius expectare quam possim, & in redditionem beneficiorum animi tantum inspicere promptitudinem. Sed ne multis dignationem tuam morer, quod semel dictum est, id nunquam indictum erit. Nosti quæ fuerunt inter nos uerba dum ageretur de mea ad Cardinalatum promotione: nunquam ex animo meo illa cadet, nec unquam id committam ut tanti beneficii immemor dici possim. Quod si non scribo ad tuam Benignitatem, non minor est mea deuotio, nec minus amo. Id tua reuerendissima paternitas experietur, si qua in re mihi possibili mea opera uti dignabitur. Nec plura modo. Datum Romæ, die VII Martij, Anno M. CCCCLVII.

Excusat

Excusat quod contra commendatum sententiam protulit iustitia exigente, Epist. CCCXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Latino Cardinali Ursino, S. P. D.

Redditæ fuerunt nobis literæ tuæ quibus Gundissalui familiaris tui causam commendas. Legi tua scripta non sine iocunditate, cum plena essent charitatis & beneuolentiæ. Illud autem molestum fuit quod desiderio tuo morem gerere non potui. Nam iudex in causa constitutus, solū uerū sequi debui, neque fas fuit ad dexteram uel ad sinistram declinare: quoad tamen licuit partem familiaris tui iuuare non destitui. Accersui ad discussionem negotij tres ex Rotâ uiros præstabiles, quos partes ipsæ delegerunt, cum his fuit & auditor meus, & Ioannes de Cæsariis non indoctus legum interpres, uiderunt hi registra, & pluribus inter se diebus de meritis causæ consularunt. Postea coram cõstituti retulerunt familiari tuo haud quaquam ius competere. Idque præter unum omnes affirmauerunt. Volui & ipse cognoscere causam ne lippis oculis iudicarem. Neque his contentus, seorsum aduocaui aliquos iuriconsultos, & denique nemo fuit, qui Gundissalui partes tuendas diceret. Eapropter interpellatus pro sententia feci quod iudicis fuit. Si tua Reuerendissima paternitas iudex fuisset, haud aliter sese habuisset quam ego. Vnum quod potui non obmisi. Induxi autem partem aduersam ad expensarum dimissionem, si familiaris tuus non appellauerit. Hæc acta sunt per me in causa Gundissalui. Doleo non fuisse ius pro eo: secutus sum iudicia collectorum auditorum. Scio dignationem tuam non plus ex me uelle quam ferat honestas. De reliquis quæ apud nos aguntur non scribo paternitati tuæ, quia nihil hic fit quod te fugiat. De Germania credo audiui sti Mathiam Vaiuoda filium in Regem electum Vngariæ, annis xviii. natum, quamuis in Bohemia esset captiuus: sed quinquaginta milibus aureis redimitur. Bohemiæ regnum adhuc pendet, & status Austriæ ad Bohemiã aspirat, simulac dux Saxonie Gulielmus, & gubernator regni Georgius, Dispotus Ralsciæ mortuus est. Cardinalis Aui-nionensis reuersurus breui creditur. Utinam idem faceres, cum tuo honore & commodo tuipote posses. Ex Roma, die IX. Martij, Anno M. CCCCLVII.

De morte diui Ladislai Regis, Epist. CCCXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Roct, S. P. D.

Calamitatem illam lugubrem deplorandamque Regis Ladislai mortem, aliorum officio tuæ Dignationi innotuisse auctore. Ob quam rem pro tua erga ipsum deuotione iam plene inueterata, incredibili te dolore affectum esse certum scio. Nunc autem cum de Praga, ad quam inausulto totius orbis auspicio cum Regia celsitudine concessi, Viennam remigrassem, putauit mihi de hac re ad te aliquid scribendum esse: conantem tamen id facere suspiria, lachrymæ & singultus ita impediunt, ut mihi ex ea morte conceptus dolor non modo renouari, sed augeri uideatur. Quid autem potissimum in hac publica clade explicem nescio: Magna est uarietas sermonum quo genere mortis fatum obierit. Ego uero etsi scio nemini prorsus me cedere oportere habitudine notitie huiusce rei: qui quæ creberrime apud Regem etiam ægrotantem sum uersatus, tamē si endū potius esse duco hoc tempore quæ loquendum, cum sciam rem illam indies magis clarescere. An adolescentē Regem robustissimum nullū prorsus uel doloris indicium sentientem, cum quo die Lunæ prætereunte mortem, usque ad noctis horam tertiã summa, postrema, & facili lætitia fui xxxvii. horarum interuallo aliquod genus mortis naturalis præsternere potuisset: ante quæ uel minimus quisque ex eius familia, neque post eum ullus, etiã eorum qui ei ægrotanti quotidie astetimus, aut aliorum quispiã minime sortis, hoc genere mortis interiit. Sed reprimam ego me ne dolori nimium indulgere uidear. Scio Procopium & Nicolaum tuum aliter ad te scripsisse, quibus certe nihil cedo huius rei notitiã. Nam neuter eorum Regem ægrotantē alius uidit. Et ut quisque optime de Bohemis sentit, ita hanc rem maxime dissimulat. De hoc satis. Ego hic ago dies admodum molestos, ita et legati illi qui omnem Franciã petierunt pro regio Thalamo. Legati illi qui infelici homini Franciã petierunt, pro regio Thalamo ad nuptias sepulchrū cõperierunt. O inanes nostras cogitationes. O caducã fallacemque spem: Ex tanto & tam magnifico nuptiarum apparatu & splendo

& splendore, tam incredibilem moerorem subito interuenire posse quis credere quirit. Sed illam cladem qua totus orbis percussus est, in salutem mutare nequiuimus. Et tantum de publico detrimento. De priuatis rebus nihil est quod de magnopere tuae pietati scribere queam. Ea quae mihi nunc scribis de electo Holomunzensi, curare ut mihi mos geratur, magna uoluptate percepi. Deus faxit ut sedulitas tua uoto potiat. Dux Albertus hic agit expectans portionem hereditatis ex regia morte ad se deuoluta, satis modestus est in petitione sua quantum ad se pertinet. Caesar in noua ciuitate expectatur. Post haec de ipsis componendis Cardinalis sancti Angeli aget & meditabitur. Quoniam Sigismundus dux in itinere esse dicitur, ego rationibus meis ita perspiciam ut regia morte non omnino attenuatus aut fractus uidear. Quae dum confecerō, non patior id tuam dignationem diu latere, quam immortalis Deus diutissime incolumem conseruare dignetur: in quam etiam spes mea nititur. Ego ad ecclesiam meam me recipiam, donec turbationum Australium euentum serenitas illuxerit, ego quoque emergam, Viennae die xx Decembris, Anno m. cccc. lviij.

Hortatur circa plura de diligentia & solitudine, Epist. cccxxv.

Aeneas Cardinalis Senensis, Henrico Senfleben, S. P. D.

Gratissimae fuerunt nobis literae tuae quibus regiam in Bohemia transitum signifi-
casti, & nuptias excellentes in Praga futuras. Retulimus singula sanctissimo do-
mino, qui mox literas scribi iussit ad Cardinalem sancti Angeli legatum, mandans
ei ut euestigio Vngaria posthabita ad Regiam maiestatem se conferat, eius nuptias ho-
noraturus. Mittimus tibi literas ipsas siue breuia sunt, rogantes ne graueris quanto-
tius ea sibi transmittere, quia pondus habent in se non modicum. De Romam nostro fe-
cimus uerbum apostolicae pietati, negat ipse dominus noster decimarum aliquas bullas
illi concessas esse. Laurentio Rouarellae bene à te consilia & auxilia praestita sunt, eum
charitati tuae magis magisque commendamus. Rem Vratislaueris episcopi opportuna ab-
soluimus, sicut ex Venceslao cognosces: Restat episcopum ipsum nobis in agendis no-
stris fauorabilem fore. Audies ex Bartholomaeo Canonico nostro quid actum sit in ec-
clesia Varinensi. Rem totam suis commisimus humeris ut ab eo finis habeatur, qui de-
dit initium. Gaudemus te de reditu cogitare. Sed prius cupimus negotium nostrum epi-
scopatus absolui, quam redeas: quod facile fiet, si quemadmodum fama est, Rex Polo-
niae ad Pragam se contulit. Cura inter cetera, ut ea obligatio habeatur in qua magnus ma-
gister Prussiae antecessori nostro in quinq; milibus florenorum, quos mutuo receperat sese
obnoxium fecit, quemadmodum Bartholomaeus praefatus plene instructus est. Noua alia hic non
sunt, nisi quod inter Vrsinos & comitem Euersum heri Treugae usque ad annum praesentis indi-
ca fuerunt, & ab utraque parte receptae quod saluberrimum & reb. agendis apprime condu-
cit. Inter Regem Arragonum & Sigismundum Malatestam concordia tractatur, quae si quaerere
tur ut spes est, res Italicas admodum quietabit. Vale ex Roma, die prima Octobris.

*Admonet promotionem Regis sponsi exigere ad Regem Poloniae ut episcopatum Vari-
nensi consequatur, Epist. cccxxvi.*

Aeneas Cardinalis Senensis, Nicolao Lisio, S. P. D.

Iocundae fuerunt nobis literae tuae, quibus Regiam Maiestatem in Bohemiam transi-
turam esse cognouimus, praecelas ibi nuptias peracturam. Utinam omnia pijsimo il-
li & Serenissimo Regi ex sententia cedant. Credimus conueniente secum potestissimo
Rege Poloniae, & aduenientibus principibus, ut fama est compluribus, in eo conuentu ali-
quid tractari debere quod religioni Christianae saluberrimum fiat. Legatus Apostolicus sicut
sibi mandatū est ad uos si conualebit prorsus se conferet, quo cum sapienter erit de re tibi no-
ta tractandum, nam ei non omnia quae alijs placet. Rogamus re nostri episcopatus Varinensis
si rex Poloniae affuerit curandum suscipias, nam uerbo uno sublimitas nostri Regis ea ab-
soluet. Stude ut magnificus Cancellarius hoc ipsum cordi habeat: nihil est enim quod
dubitemus fieri non posse, in quo sua magnificentia neruos intenderit suos. Commenda
nos probitati suae, eiusque bonae ualitudini consule. Nam eius sanitas et nostra & multorum
prosperitas est. Comenda nos etiam ueteribus amicis, & praesertim Varinensibus, si affuerit gu-
bernatori

bernatori dominis de Rosenberg & dominis de Cleua, similiterque Selenchoni & alijs
illius regni proceribus quorum commoditatibus semper studere prouerimus & uolun-
tarij. Bellum quod in foribus urbis huius accusabas tamdiu mansisse, heri per inducias
annales sublatum est, interea pax integra componetur. Turbidae fuerunt res nostrae ha-
ctenus, nunc serenescent & uiae securae fiunt. Iacobus Piccininus in Marchiam petit tran-
situm, Sigismundo Malatesta illaturus bellum. Sed hoc quoque incendium extingue-
re annititur Pontifex maximus, quod si prospere fecerit tota ferme Italia conuiescet, & ad-
iutandum contra Turcorum perfidiam, ueram Christi religionem liberius intendere
poterit. Haec Procopio et Cardinali si assit, comunicata esse cupimus. Tu uale pro tua
consuetudine nostri memor. Ex urbe tertio Calendae Octobris.

*Indignatur Papa episcopo Herbiopolensis propter pecuniam sublatam, &
Hesleriniuriam, Epist. cccxxvii.*

Calixtus episcopus seruius seruorum Dei Theoderico archiepiscopo
Moguntino, S. G. A. B.

EX literis tuis quas in fauorem uenerabilis fratris nostri Iohannis episcopi Herbi-
polensis nuper ad nos misisti, plane percepimus fraternitatem tuam de gestis ipsis
episcopi aliter instructam esse, quam ueritas ipsa requirit: nunquam enim tua mo-
derationis integritas tam efficaces apud nos preces pro eo porrexisset, si facta ipsius a-
perta tibi cognitaque fuissent. Intoleranda namque & detestanda prorsus est eius praesump-
tio, qui pecunias autoritate apostolica collectas, & apud fideles manus reconditas,
autoritate propria uiolenter eripere, & in usus suos conuertere non erubuit. Et cum
nostro nomine ad restitutionem ipsarum pecuniarum requireretur, non solum manda-
ta nostra contempsit, sed in nos quoque probra facere & maledicta conferre non dubita-
uit: nuncijs quoque nostris quos honorare tenebatur, minas inferens, eos ex territorio
suo non tam recedere quam fugere compulit, cum nostra & apostolicae sedis require-
rent. Nec est cur sub colore charissimi in Christo filij nostri Regis Cypri illustris excu-
satione protendat: tanquam ad illum ex ordinatione nostri praedecessoris dictae pecu-
niae pertineant. Scimus enim abunde quod cum ipso rege sit agendum, nec quisquam
est tam parum habens ingenij, qui Romanum pontificem de talibus pecunijs libera ha-
bere dispositionem ignoret: quae cum ita sint, tolerauimus tamen iam septem mensibus
episcopi contumaciam & rebellionem, expectantes non sine mansuetudine, si forsitan
ad cor reuersus cum debita humilitate errorem suum recognoscens opportune satisfacere-
ret: sed quanto mitius secum agimus, tanto duriores eius contumaciae experimur. Mi-
raremur certe si quisquam alius episcopus eo modo erga nos se haberet. Sed multo ma-
gis in isto miramur quae nos ipsi promouimus. Et nisi fallimur, primus episcopus est quae
nos in pontificatu nostro pronunciauerimus. Dolemus tales esse primitias nostras, eum
potissime nobis infestum esse quem nostri honoris praeter ceteris cupidissimum esse dece-
bat. Omittimus iuramentum ab eo nobis praestitum, & uerba quae sui procuratores no-
bis de eo fecerunt, cum praesulatum commissimus, longe aliter sese habet quam ut puta-
uimus, uel nobis de ipso persuasum fuit. Verum quamuis pro tanta & tam notoria dicti
episcopi rebellionem merito ad ulteriora procedere, & conuenientis animaduersionis in
eum censuram extendere deberemus, ut tamen precibus tuis quantum cum Deo pos-
sumus deferamus, & quanto maior est dicti episcopi contumacia, tanto clementia no-
stra lucidius ostendatur, mandauimus in causa ipsa sic pedetentim procedi, ut posset in-
terim, si uelut tua fraternitas dictum episcopum ad debitam satisfactionem inducere, ipse
uero sese corrigens cum camera nostra, sicut tenetur concordare. Quia autem causam
aliam dilectum filium Ioannem Hesler & liberos eius concernentem, ad partes Ale-
maniae remitti petis, non est quod tuo desiderio concedere ualeamus. nostri enim, ut ar-
bitramur, quam dure quamque acerbe satutum esse dicitur per dictum episcopum in Scul-
tetum, uxorem, & liberos. Quos postquam diris carceribus mancipauit, & aliquandiu
grauioribus afflixit molestijs, uir tandem cum promissione ut ad mandatū suum re-
dirent, extra territorium suum dimisit, bonis omnibus excussos pauperes & miseros,
Zzz nullosque

nulloq; nisi amicorum leuamine sustentandos. quibus quam difficile sit in partibus illis. cum tali episcopo iudicialiter contendere, non ignoras. Sed agitur causa ipsa coram iudicibus Rotae nostrae inter graues & optimos iuris interpretes, qui tam pauperi quam diuiti iustitiam ministrare consueuerunt, apud quos non potentia uel gratia sed sola ueritas ualet. Si iusta est episcopi causa, poterit per procuratorem idoneum se defendere: si minus, tolerandum erit iudicium quod rite, proculdubio in hoc negotio statueretur. Nos autem fraternitatem tuam exhortamur ut permisis consideratis ipsi episcopo ea suadeas quae sibi ad salutem & honorem cedant, nec uelis eius opera qualiacumq; sint ita tueri, ut illi magis erranti quam nobis & apostolicae sedi recta monenti fauere uidearis. Datum Romae, die xv. Octobris Anno. m. cccc. lvii. Dictata per Ro. Aeneam.

Litterae Credentiarum, Epist. cccc. xviii.

Aeneas Cardinalis Senensis, Iodoco electo Vratislauenfi, S. P. D.

Commisimus aliqua paternitati tuae referenda nostro nomine Bartholomaeo canonico ecclesiae nostrae Varinensi super rebus ecclesiam ipsam & antecessoris nostri bona concernentibus. Rogamus igitur ut sibi in his quae nostro nomine dixerit, plenam Credentiae fide & in agendis opportunum fauorem praestare uelis, sicut de tua erga nos singulari charitate plene confidimus. Nos ad beneplacita tua omni tempore parati & uoluntarij sumus. Ex Roma, die Octobris xv.

La dat diligentiā Legati, & mandat concordiam inter Imperatorem & Regem Vngariae conari, Epist. cccc. xix.

Calixtus episcopus seruus seruorum Dei, Dilecto filio Ioanni Cardinali

sancti Angeli apostolicae sedis legato, S. & A. B.

EX literis tuis Diaci. xvii. Iulij datis, intelleximus te in partibus illis moraturum per aliquod tempus, ut quid Turci agant quid ue parat facilius intelligas, ac nobis & filio charissimo nostro Regi Vngariae quam celerrime significes: Intelleximus & antea quae gesseris in regno Bosnae. Laudamus opera tua & omnia per te gesta prudenter & accurate recognoscimus. Commendamus quoque circumspeditionem tuam & animi constantiam ac bonitatem, quae dum Christi Dei nostri negotium agit, nec labore frangitur, nec timore deijcitur, neq; periculo ullo a sancto proposito detinetur. Multa tibi debet apostolica sedes, & quidem pro singulari uirtute tua, proq; grauib; laboribus quos perpeffus es, scimus nos plurimum tibi obligatos, conabimurq; uita comite pro tuis meritis personam tuam honorare, nunc tamen necesse est ut perseueres in sancto opere, personamq; tuam a labore cepto non retrahas, sed pro tua excellenti prudentia in his continues, qui salus ecclesiae ex te deposcit. Cumq; ad res fidei contra Turcos prospere dirigendas maxime necessarium sit, ut charissimi in Christo filij nostri, Fridericus Imperator Romanorum, & Ladislaus Vngariae atq; Bohemiae Rex inter se conciliati, in Turcos arma conuertant, sitq; modo quaedam dieta inter eos indicta ad pacem tractandam, in qua dilectus filius nobilis uir Ludouicus Bauariae dux tanquam mediator futurus afferitur, utile nobis uideatur & quodammodo necessarium, ut & tu quoq; eo te conferas in tam sancto opere, nostro nomine tuas partes adhibiturus. Eapropter mandamus tibi ut nisi alia causa magis necessaria in Vngaria te retineat, ad Imperatorem & regem praefatos, gressus tuos quantotius dirigas, eos ad pacem ducere coneris, & omnia facias quae tibi uidebuntur ad reconciliationem ipsorum principum necessaria. Etenim uideatur rebus agendis omnino conducere, quod tu dictos principes ad eas, siue per ipsum ducte ante tuum aduentum pax concludat, siue non, namq; si pace facta inueneris, quod Deus per suam misericordiam largiatur, habebis expeditam uiam qua principes ipsos ad ducendum contra Turcos exercitum efficaciter inuitare possis, & alia multa sunt in Alemania gerenda, quae tua presentia exposcunt. Sin uero, quod absit concordiam nondum factam inueneris, laborandum tibi erit totis uiribus ut ea perficere possis. Nisi enim principes ipsi depositis inter se discordijs ad commune bonum unanimis fiant: non uidemus quid per Vngariam contra Turcos patrari possit laude dignum aut exultatione. Verum quia saepe occurrunt in quibus personaliter adesse non uales, & tamen tuam diligentiam exposcunt, misimus ad te dilectum filium Laurentium Royatellam sacre theologiae professorem, & subdiaconum nostrum quem

mittere

A mittere possis ad ea loca quae tu ipse adire non uales. Is enim sicut in mandatis a nobis habet, quicquid iusseris exequetur, & a tua uoluntate nullatenus deuiabit. Insuper ut intelligas quae nunc in partibus Rheni per electores imperij tractantur, facimus tibi copiam literarum nostrarum quas Imperatori transmittimus, ut secundum scripta nostra & tuam singulari prudentiam eo te melius gerere ualeas, quo fueris de singulis occurrentibus plenius informatus. Datum Romae, die xvi. Octob. Anno. m. cccc. lvii. Dictata per Aeneam.

De liberatione habitare respondere pollicetur, Epist. cccc. xxx.

Calixtus episcopus seruus seruorum Dei, charissimo in Christo filio nostro

Carolo Regi Francorum illustri, S. & A. B.

ADiuimus ea quae dilectus filius Nicolaus Parui secretarius tuus ex parte tua seriose nobis exposuit, super nonnullis negocijs uenerabilis nostrum Vuilhelmum episcopum Ratanensem, & quendam Ioannem de Albieff militem Nouaentis diocesis, ac nonnullos officiales tuos concernentibus. Intelleximusq; plane desiderium tuum eo intendere, ut praefatus miles simulq; dicti officiales tui a nonnullis ex communicationis & alijs censuris ecclesiasticis per dilectum filium Ioannem Tinctoris carum sacri palatii nostri auditorem & capellanum nostrum; ad instantiam dicti episcopi fulminatis absoluantur, & nihilominus aduersum dictum episcopum eam committatur super nonnullis excessibus, quae ab eo siue eius procuratore in personis executorum quarundam literarum nostrarum petitionem tuam, uenerabili fratri nostro archiepiscopo Turonensi directarum commissi & perpetrati dicuntur, uoluimus pro nostra informatione etiam ipsius episcopi procuratores qui dicerent intelligere, & consideratis omnibus hinc inde relatis, quauis causa nobis perplexa uideatur ac difficilis, Serenitati tamen tuae quae de nobis & apostolica sede plurimum merita est, complacendum diximus quemadmodum secretario tuo praefato plene respondimus. Datum Romae, iiii. Calendas Decembris, Anno. m. cccc. lvii. Dictamen Aeneae.

Hortatur rationibus notabilibus ad concordiam cum Imperatore, & excusat se de rumoribus de grauationis Germanicae nationis, Epist. cccc. xxxi.

Calixtus episcopus seruus seruorum Dei, charissimo in Christo filio Ladillao Regi

Vngariae illustri, Salutem & Apostolicam benedictionem.

Intelleximus non sine graui displicentia mentis nostrae & amaritudine cordis, quod adhuc inter charissimum in Christo filium nostrum Fridericum Romanorum Imperatorem Augustum & tuam Serenitatem, non solum discordia sed apertum bellum perduret, & hinc inde subditi uestri uexantur & lacerant. Que res tanto molestior nobis est quanto maius exinde Christianae reip. detrimentum resultat. Est profecto res detestabilis, quod uos qui una ex familia nati estis proximi sanguine, fratresq; patriales tantis adinuitem odijs feruetis, ut etiam armis decertetis. Dolendum est quod opulentam & nobilem patriam uestram nunc ferro, nunc igne dissensio uestra deuiastat, & illas uires inter uos consumitis quas deberetis in hostes fidei pro tutela Christianae religionis effundere. Et quamuis Imperatori praefato tanquam primo inter seculi principes aduocato ecclesiae & protectori fidei catholicae potissime incumbat, pace in suo imperio, procurata totis conatibus in eos militaria signa transferre, qui nomini Christiano insultare nituntur: Tibi tamen non minor cura esse debet ad hostes fidei propulsandos, & maxime Turcos qui regno tuo Vngariae latissimo, & quondam florentissimo non solum uicini sunt, illiq; molestias inde inferunt, sed etiam non paruas eius prouincias sibi usurpauerunt. Dolemus certe & angimur uehementer, cum indies ex illo regno Christianos capi & in Barbaricam deduci captiuitatem accipimus, miramurq; te non maiori studio teneri pro defensione ipsius regni quam uideamus, qui dum in Austria cum patriuele tuo contendis praefati regni curam postposuisse uideris, tanquam plus doleas unam tibi per Christianos uillam auferri, quam si per Turcos una prouincia surripiat. Certe illud palam est quod cum tu & dictus Imperator inuicem discordes estis, & domestico bello impliciti non solum Vngaria, sed tota fere Christianitas in periculo ponitur. nam quomodo Gallici & Hispani uel Anglici contra Turcos exercitum ducere curabunt in remotis agetes, quando uos qui prope estis, & quorum potissime res agitur, inter uos dissidentes nihil cogitare

Zzz

uidemini,

uidemini, super his quae Turcorum perfida gens aduersus Christianos indies molitur. **D** Est igitur super quam dicere possumus periculosa haec uestra discordia, nec uidimus quin mala infinita prorumpant, nisi quam celerrime tu & imperator praefatus simu Iconciliemini. Audiuimus tamen unum quod nobis consolationi est, dilectum filium nobilem uirum Ludouicum Bauariae ducem in Austriam descendisse, concordiam inter uos tanquam communem amicum practicaturum, nos autem dilecto filio nostro Ioanni Cardinali sancti Angeli apostolicae sedis legato, qui iam dudum pro salute regni tui Vngariae, proque comunni Christianorum utilitate non sine magnis laboribus & expensis ibidem comoratus est, literas dedimus, ut ad Imperatorem & tuam Serenitatem confestim se conferens, omne studium suum ad id conuertat, ut tandem lites uestrae tollantur & penitus sopiantur, redeatque ea inter uos beneuolentia quam propinquitas uestra requirit, & nos desideramus. Interea dilectus filius Laurentius Rouarella sacrae theologiae professor, nuncius & subdiaconus noster, simul cum dilecto duce ad eam pacem pro uiribus se agitabit. Velit igitur tua Serenitas ad ea quae pacis sunt animu inclinando ita se habere, ut iam denique finis imponatur domesticae dissentioni uestrae, nec uelis audire eos qui fomenta suggerunt dissentionum, sed modos quoslibet idoneos perquire, ut in Austria caeterisque tuis dominijs pacificatus ad defensionem Vngariae praedictorumque Turcorum exitum insurgere possis, & ita efficias ut Imperator tuam erga se charitatem intelligens, unam tecum uocatis ex Alemania subsidijs exercitum pro tutela fidei & regni tui salute ducere inuitetur. Insuper quia nonnullos per Germaniam rumores esse audiuimus, tanquam nos nationem ipsam diuersis modis aggrauemus, mittimus copiam literarum nostrarum quas imperatori dirigimus, tam super pace tecum habenda, quam super rumoribus huiusmodi, ut si forte ad aures tuas oblocutiones istiusmodi peruenierint, habeas ex nobis unde Serenitatem & innocetiam nostram tueri atque ostendere possis: haec scribimus tibi pro ea charitate qua personam tuam prosequimur, qui postquam te hic Romae in minoribus constituti uidimus, & tuam indolem adhuc in aetate tenera considerauimus, ab illo tempore personam tuam singulari quodam affectu dileximus, & existimantes te pro magno aliquo Christianitatis bono ad maxima referuari, de bona ualitudine tua ac felici statu semper curiosi fuimus. Tuum nunc est quae a nobis scribuntur, bona mente recipere, & spem quam de tua probitate concepimus adimplere. Datum Romae, Anno M.CCCCLVII. Dictamen Aeneae.

Consulit meliorem esse pacem certam, quam desperatam uictoriam, Epist. CCCXXXII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Sigismundo Malatestae Salutem plurimam dicit.

Fuimus hoc mane cum sanctissimo domino nostro dum Cancellarius tuus audiretur, & intelleximus quae dicta sunt tam per sanctitatem domini nostri, quam per ipsum Cancellarium super controuersia, quae inter serenissimum Regem Aragonum & te est, circa quam etiam seorsum dominus noster nobiscum locutus est. In summa uidemus ipsum dominum nostrum affectum esse statui tuo, uelletque ei sepe bene consultum esse. Oportet tamen suam Sanctitatem habere respectum non modicum ad praefatum Regem Aragonum, & habere oculum ad terras ecclesiae, & ideo necesse est ut prudenter se habeat, nec potest sepe omnia facere quae uellet. Quibus ex rebus consideratis omnibus pro directione rerum tuarum ad euitandum pericula quae possunt emergere, uidetur nobis consultum esse quod tu de summa pecuniarum quas Regia Maestas a te petit, offeras illam quantitatem sine ulla dilatione persolueres quae liquida est. De parte autem alia, super qua praecedis non teneri, praebes mentem in qua dicta pecunia parata sit, ad requisitionem Regis casu, quo sanctissimus dominus noster decerneret te obligatum esse, et affirmes te uelle stare determinationi domini nostri. Et haec uidetur nobis uia rationalis, nec putamus alio modo rem bene sopiri posse. Rogamus ut consideres omnia & recipias consilia eorum, qui te amant, nec uelis pro modica pecunia te in periculo ponere, quia non est paruus aduersarius tuus, nec res bellica sepe ex opinione succedit. Melior est multo certa pax quam desperata uictoria. Scimus te non libenter audire consilia, quia tamen periculum prouinciae timemus, non possumus facere quin ea quae nobis uidentur utilia significemus. Tuum est in bona parte recipere quae a nobis sincera mente scribuntur. Datum Romae sexto Calendas Decembris, Peti

Petit adiuuari ad consecutionem episcopatus Variniensis, Epist. CCCXXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Iacobo Lodonio medico, Salutem plurimam dicit.

Habuius ex Ferraria literas tuas, libentius te uidissemus pro charitate qua sumus tibi affecti. Det Deus ut aliquando simul reperiamur. Faceremus libenter omnia quae possemus pro tuo honore & utilitate, sed non uidemus modo commoditatem, tempora enim mala sunt, sed si quid occurrat non erimus immemores. Rogamus ut commendes nos Imperatoriae Maestati, & iuues latorem praesentium ad expeditionem suam in factum nostrae ecclesiae Variniensis, quam si obtinere poterimus, non erit quin utilitas tibi redundet. Salutes ex parte nostra Ulrichum Ridrer, & Vualterum Zebinger ac cancellarium imperialem, & alios amicos nostros. Dolemus multum de captura episcopi Gurgensis, & Ioannis Vngnad, & aliorum, utinam possumus eorum liberationem procurare, nihil ommitteremus ex nobis possibilibus Ioannem Hinderbach cupimus nostro nomine saluari, simulque dilectum filium nostrum Fridericum cum coniuge tua honestissima. Vale in Christo optime nostri memor, & amans ut soles. Datum Romae, VII. Calendas Decembris.

Emituntur plura apostolica scripta contra murmurantes de grauamine nationis Germanicae, Epist. CCCXXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Laurentio Rouarella Salutem plurimam dicit.

A Latore praesentium recipies quatuor bullas apostolicas, & unum officium transfigurationis. Ex bullis unam reddes Imperatori simul cum officio & breui sibi directo. Alias bullas curabis mittere tribus principibus electoribus simul cum breuibus suis. Extant & aliae tres bullae apostolicae simul cum duobus officijs ac tribus breuibus. Officia dirigentur Regi Vngariae ac domino legato: Bullae quoque eiusdem: tertia uero Strigoniensi, sed haec omnia mittimus per alium nuncium qui post biduum recedet. Si te inueniat in curia Regis Vngariae assignabit tibi ea, sin autem non tradit per se ipsum Regiae Maestati, quae sibi diriguntur, alia uero curabit transmitti archiepiscopo & legato. Nec alia circa haec. De negocijs Rheni multa referunt non bona propter quae necessarium erit ut quamprimum cum consilio Imperatoris & cum literis suis partes illas te transferas, & labores iuxta commissionem tibi traditam. Intere bonum est ut procures quod Imperatoria Maestas scribat archiepiscopo Magdeburgensi simulque Rigeni, & in primis Treuerensi, & Saltzburgeni, ut si quaeratur ad aliquam conuentionem in factis ecclesiae non consentiant, sed ad seipsam omnia referant quae quaeruntur, et suadeat ut si qui sunt qui nouitates quaerant, illis non assentiant, quia periculum est in mora. Habebis mox alias literas domini nostri qui plenius de hac materia ad te scribet, & intelliges rei grauitatem ac periculum. Bonum est etiam laborare apud ducem Bauariae Ludouicum, ut scribat Palatino Rheni consanguineo suo, nec se implicet conuentionibus eorum qui contra sedem apostolicam aliquo modo moluntur, persuadendo sibi quod multo facilius filij principum promouebuntur per sedem apostolicam, quam per capitula uel ordinarios. Et hoc bene cura in auribus principum conculcare, quia ueritas est. Vale & scribe saepius quomodo tibi succedat. Datum Romae, VII. Calendas Decembris.

Hortatur ad excusationem grauaminis Germanicae nationis, Epist. CCCXXXV.

Calixtus episcopus seruus seruorum Dei, Dilecto filio Henrico Leubing notario

nostro, S. G. A. B.

Intelleximus ueridico relatu nonnullos esse principes Germanicae nationis, ecclesiasticos & seculares qui de nobis & de nostra curia murmurantes, nationem Germanicam nimium per nos grauari praetendunt. Id faciunt more hominum qui saepe bonum quod habent non cognoscunt, nec sub alicuius regimine quantumcumque optimo quiescere possunt. Scimus te deuotum esse sanctae sedis apostolicae, & nostri honoris cupidum, nec placere tibi ea quae praeter ordinem fiunt. Ea propter mittimus tibi copiam nonnullarum literarum quas charissimo in Christo filio nostro Friderico Romanorum Imperatori semper augusto super hac materia direximus, ut intelligas planissime mentem nostram. Et habeas ex nobis quomodo his respondere possis qui nobis detrahunt. Hortamur etiam pro zelo quem geris ad Romanam ecclesiam, ut supra opportunitate uenerabili fratri nostro archiepiscopo Magdeburgensi,

burgēsi, q̄ sicut accepimus ad nouitates mutat, quae Impatori praefato scribimus, aut lite
ris aut uerbo cōmunicēs, ipsūq; horteris ne pegrinas sequat opinionēs, sed more praede
cessorū suorū in solida factae sedis apostolicae doctrina cōquiescat. Idem etiā facies apud
dilectū filiū nobilem uirū Fridericū Marchionem Brandēburgensem, sacri Romani im
perij electorem, & apud alios ubi uideris esse necessarium. In qua re non solū nobis,
sed ipsi Deo, cuius res agitur, plurimū cōplacebis. Datū Romae, Dictata per Aeneam.

Hortatur audire suo nomine loquentem, Epist. CCCXXXVI.

Calixtus episcopus seruus seruorum Dei, charissimo in Christo Ladislao

Regi Vngariae illustri, S. & A.B.

Audiuimus ea quae dilectus filius Vuenceslaus canonicus Vratislauicēsis, tuo nomi
ne nobis exposuit, & quātū cū Deo potuimus, & ut sepe in animo gerimus, de
siderio tuo satisfecimus. Diximus eidem quanto desiderio cupiamus te cū charis
simo filio nostro Friderico Romanorū Imperatore reconciliatū, ad ea tendere quae pro
defensione fidei catholicae, & tui regni Vngariae tutela necessaria esse uidentur: Et quātō
cū ardore cupimus regnū illud Bohemiae sub tuo regimine extirpatis, haeresū dogmati
bus ad unionē uerā sanctae matris Ecclesiae reuerti, super quibus rebus uelis ipsū Vuen
ceslaū nostro nomine loquētē audire, & sicut de tua in cōmune bonū affectione cōfidi
mus, nos tandem in praemissis consolari. Datum Romae, Calendas Decembris, Anno
M. CCCCLVII. Per Aeneam dictata.

Excusatoria grauaminis Germanicae nationis, Epist. CCCXXXVII.

Calixtus episcopus seruus seruorum Dei, Dilecto filio Nicolao Cardinali

sancti Petri ad uincula, S. & A.B.

Considerauimus diligēter ea quae nobis scripsisti super practiciis quas nonnulli prin
cipes ac praelati in partibus Rheni tenere dicuntur in negocijs ecclesiae: perpendi
mus quoq; cōsiliū tuū salubre & optimū esse. Ea propter scripsimus charissimo
filio nostro Frederico Romanorum Imperatori semper augusto, sicut per copiam praesentibus
inserta uidebis, cuius tenore perlecto habebis ex nobis quō his obuiare possis,
qui nostrū & apostolicae sedis honorē cōfundere nituntur. Hortamur igit ut scripta no
stra ubicunq; necessariū esse uideris, publicari & mentis nostrae serentatē sicut teneris,
& de tua in comune bonum affectione non dubitamus, manifestari procuret. Datum
Romae. Per Aeneam dictata.

*Murmur grauaminis Germanicae nationis referatur, & notabilibus rationibus
eneruatur, Epist. CCCXXXVIII.*

Aeneas Cardinalis Senensis, Martino Cācellario archiepiscopi Mogūtinū, S.P.D.

Fuit nobis epistola tua non minus iocunda quam grata, ex qua ualitudinem tuam
simulq; coniugis tuae bonā esse cognouimus, & natū tibi esse filiū quem archiepiscopus
Mogūtinus pro sua benignitate de sacro fonte leuauit, quod tibi & honori esse
& utilitati nō dubitamus. Faxit ut Deus filius superstes sit, & tuae uirtutis haeres atq; do
ctrinae. Audiuimus deinde quae uir probus & modestus Vigādus eiusdē archiepiscopi
secretarius tuo nomine nobis exposuit, quae duo principaliter fuere: primo enim quae
enim quae sunt apud Moguntinū de sanctissimo domino nostro & ipsius curia indies
querelae narrauit ex ordine: Secundo retulit quo animo sit idem Moguntinus contra
Romanā ecclesiam & ipsum sanctissimū dominū nostrū, & quō ad obuiandū peruersorū
hominum machinationibus necessarium tibi uidetur, intelligentiam quandam fieri in
ter sanctissimum dominum & ipsum archiepiscopum: Intelleximus etiam per quae
media eādē intelligentiam recipiendam esse putas. Sunt non parua quae nobis signi
fices, neque illotis attingenda manibus. Facis nobiscum ut amici cum amicis solent: li
bere atq; aperte loqueris, & cōfidēter quod geris in animo patefacis. Id uero ex amo
re fieri cognoscimus, teq; ueteris amicitiae memorē antiquū seruare morē animaduerti
mus. Cum simul in Noua ciuitate degeremus, nihil tunc tarduum fuit, nihil tam ab
ditum atq; secretum quod alter nostrum non comunicaret alteri: Facis probe quilo
go licet locorum interuallo disiunctus, nobis nihil putas reticendum esse. Faciemus &
nos

A nos idē erga te: aperiemus tibi omni ex parte animū nostrū, atq; (ut amicitiae nostrae cō
uenit) summa cū libertate loquemur. Considerauimus igitur in primis q̄ dicuntur con
tra summū Pontif. apud Germanos fieri murmura: Nec miramur siquidē nullus unq;
locū beati Petri tenuit, q̄ non latrantū dentib. impeteretur. Nec magnū putamus siq;
detrahit Calixto, cū magistro eius sciamus detractū fuisse Christo. Verax est enim Sal
uator ipse, nec poterit ueritas nostra mētiri q̄ nō est discipulus super magistrū, nec ser
uus maior domino. Germani tamē (si uerū fateri uelint) similiterq; reliqui Christiani ni
hil habēt cur de Calixto murmurare possint, nisi q̄d eum Pōtificē tradidit nobis Deus
& digni non fuimus. Neq; enim huius sanctissimi praesulis mores plebi suae conformes
existūt, q̄ cū diuinā in terris agerēt, angelis potius debuit praefici quā hominibus. Ni
hil pius pater q̄d suū est querit, cogitatus suos omnes iactauit in domino, honorē Chri
sti Saluatoris nostri, defensionē fidei, decus ecclesiae, salutē plebis toto conatu, toto stu
dio, tota mēte pergit. Nisi fuisset exacta ipsius solertia et incredibilis ad cōmune bonū,
iam Turcorū feritas nō Vngariā modo p̄triuisset, sed ipsam quoq; Alemāniā infestis
armis petens, Christianis omnib. terrorē simul ac laborē incussisset. Nam si uicti apud
Vngariā & p̄strati sunt magni Turcorū exercitus, non est cui post Deū alteri gratias
quā Calixto Christiani debeāt. Ipse enim solus fuit qui torpētibus ac pene dormiētibus
Christiani orbis principibus legatū in Vngariā misit, Vngaros cū Turcis induciarū fo
dera querētes phibuit, labentes animos erexit, copias cōgregauit, bellūq; illud cōmit
tere suauit, in q̄ primū aetate nostra Turcorū dominus turpissime fugere uisus est, & sa
lus Christiano populo parata. Tacemus quae gesta sunt in oriente per clasē applicamus,
& quae in Albania, & alijs pluribus locis ipsius Domini nostri pecunijs, p̄ tutela fidei
indies gerunt. Nihil aliud sua Sanctitas in animo gerit q̄ suo tēpore, ita inimicos saluti
ferae crucis humiliare, ut tandē uocatus a domino creditā sibi ecclesiam in statu securo ac
tranqullo relinquat. Ob quā rē nescimus p̄fecto quid sibi uelint, qui tā sanctū praesulē &
tantū de cōmuni utilitate sollicitū calumniari praesumūt. Nā quod aurū a uobis extor que
at, iniqua est praesulis accusatio: Nihil enim praeter cōsuetā iura recipit, nisi fortasse sponte
sua nonnulli in classem cōtra Turco offerāt, q̄s paucissimos esse cōstat. Vtinā tot effen
g tate rei ac necessariae optime subuenirēt. Ecclesiarū electiones canonicas qui dicūt a
sanctitate contēni, aut ecclesias Metropolitanicas seu cathedrales in Alemānia reseruari
lōge a ueritate recedūt. Nulla electio reiecta est, quā constitit fuisse canonicā: pōtificalis
ecclesia in Alemānia nulla reseruata est, specialiter a domino nostro cōtra cōcordata de
stra, nec est eius p̄positū neq; fuit haecenus quicq; agere. Et quis nemo imputare possit
sua Sanctitas dignitates principales in collegiatis ecclesijs siue primas post pontificia
les reseruauerit, neq; enim cōcordata in hoc aduersantur, nō tamē inuenient facile refer
uationes beneficiorū, nisi pro Cardinalibus aut aliquibus fortasse maximis uiris ab ea
dē Sanctitate emanasse. Itaq; nescimus quo uultu, quo ore, qua denique audacia praesu
mant aliqui sanctissimo praesuli nostro detrudere, tanq; nationi uestrae onerosus existat, q̄
p̄fecto nō tantū nationi Hispaniae, unde sibi origo est, quantū Germanicae effectus es
se uidetur, & qui diuinitus nobis datus est, ut hoc periculoso tēpore ab infidelī incur
sione maximeq; Turcorū impetu orthodoxam Christi religionē non solū tueretur, sed e
tiam eleuaret & propagaret. Laudamus igit & omni honore dignū reputamus Archi
episcopū Moguntinū, q̄ reiectis malignatū insidijs, apud ipsum dñm nostrū sanctamq;
sedem Apostolicā omnīū fidelīū matrē atq; magistrā permanere decreuit. Facit quod
doctū, q̄d prudentē, q̄d bonum praelatū decet, qui peregrinas respuens opiniones, in so
lida Sanctae Romanae ecclesiae doctrina, & in ipsa Christi petra pedes figit. Facit modo
q̄d fecit dū alias eadē quererent, quae modo tētant. Nūq; enim Eugenio, sanctae memo
riae summo Pōtifici defuit, quīs multi ex Germanis in illū defauiēt, nouit omnia nos
ter Pōtifex, eiusq; p̄bitati miro modo afficitur, nec unq; eius nominis absq; singulari laude
meminit, ita ut certissimi sumus nūq; ipsius petitiones in conspectu huius praesulis ua
nas fore, quae dignae audiri uideantur. Ceterū q̄d secūdo loco secretarius antedictus expo
suit, nobis alienū uisū est q̄d ex uiro docto, ex iuris interprete, & magnis uersato causis

prodire debet: nouisti enim Romanum praesulem unicum esse principem cui omnes obedire tenentur, Petri & Pauli locum tenere, qui sedet in apostolico throno, Christi uicarius est qui Romanae praesidet urbi: non est igitur cur se cuiusquam intelligentiae nomine uel foederis obliget, neque subditorum est cum dominis suis foedera quaerere: nec tamen fortasse ita loqueris ut Romanorum praesulem ex intelligentia quaeras obligare, quod nosti quantum iura permittant: Sed aduertimus quae petis intelligentiae iam magna profecto, et quae nos aliquantulum de tua compulerint admirari. Scimus quia cum amico omnia confidenter agis: Idem & nos facimus: Vt imur respondendo ea fiducia qua tu interrogando es usus. Equidem indigna putauimus quae nomine archiepiscopi peteretur, nec arbitramur eos bene agere, qui archiepiscopo ea petenda suadent: quamuis nec suae menti quae semper modestissima fuit, talia credimus esse persuasa. Suae namque Dignationi id satis esse debet, ut antecessoribus suis aequalis existat. Neque illa quaerit quae ante centum annos nullus obtinuit archiepiscopus. Rectum & laudabile fuit propositum eius, si neque Romanum pontificem minorem, nec se maiorem suis antecessoribus esse uelit. Illud quoque attente considerabit quisquis ecclesiae Moguntinae praesuerit, ut neque Romana sedes conculetur, aut quouis modo damnetur. Certum est enim quia languente capite, nequeunt membra consistere, neque possunt riuuli non arescere fonte siccato. Salus ecclesiarum omnium profecto ex Romanae sedis praecellentia & summa autoritate, dependet. Quibus ex rebus non essemus ausi ea quoquo modo aperire. **E**mino nostro quae nobis pro intelligentia contrahenda significasti. Sunt enim eneruatiua apostolici iuris, & non minus profecto praedudicij praeseferentia. Et illa praesertim quae de confirmationibus pontificalium ecclesiarum attigisti: non ignoras, ut credimus qualis sit ipse dominus noster, quanta est in eo circumscriptio, quanta omnium rerum notitia, quanta grauitas atque constantia. Et si enim omnes laudandi sunt, quos nouimus. Romani praesules, hunc tamen omnibus praefendum putamus, qui cum uitae mundissimae sit & omnia gerat commendatione digna, tum uero his conditionibus praeditus est, ut falli non queat. Est enim aetate grandaeuus. Versatus est in arduis & magnis negocijs: Doctrina ea praesulgent, cui similis nemo est, qui audierit in antecessore fuisse. Itaque non facile decipiendus, qui tum multa per aetatem uiderit, tamen conscientiae lumen cum rerum magnarum experientia coniunxerit. Rideret nos sua Sanctitas siquid ei proponeremus doctissimis eius auribus quoquo modo indignum, atque ob hanc causam non praesumpsimus ea sibi referre quae tuo nomine exposita sunt. Neque enim sua pietas eos probare solet, quos res minus iustas sibi proponunt. Verum ut ad grauamina nationis uestrae redeamus, si quid est quod emendatione egeat, laudamus id sanctissimo domino nostro significari. Nec dubitamus, quin sua Sanctitas debito modo provideat. Illud autem nobis exploratissimum est, archiepiscopum scilicet praesentem in optima reputatione apud sanctissimum dominum nostrum esse, fauoremque sibi & opportunum praesidium ab eo nunquam defuturum certo scimus aduersus omnes qui sibi molesti fuerint. Quod si eorum Oratores huc uenerint, recipietur profecto benigne & humaniter tractabuntur, nec duras inuenient apostolicas aures in his quae concessu digna petierint. Quod uero dicis serenissimum Imperatorem & ipsum archiepiscopum si se cum sancta sede apostolica intellexerint, facile impedituros aduersantium machinamenta: Id quidem credimus, & ita factum esse nouimus in superioribus annis. At cum Imperator praesentis cum sanctissimo domino nostro unanimitas sit, nec unquam ab huius sanctae sedis deuotione declinauerit, curandum est ut ipse archiepiscopus id agat. In qua re cum multa tua consilia possint, rogamus ut in hoc tuos intendas neruos uelisque doctrinae tuae nomen in defendenda Romana ecclesiae autoritate potius quam impugnanda clarum facere. sicut enim & Moguntinae ecclesiae recte consules, & tibi & tuis amicis utilitates crescant, & accumulabuntur honores:

Datum Romae, xii. Calendas Octobris,

Anno M. CCCCLVII.

Destinatur

A Destinatur Legatus apostolicus ad nuptias Ladislai Regis, Epist. CCCXXIX.
Calixtus episcopus seruus seruorum Dei, Dilecto Iohanni filio Cardinali
sancti Angeli, S. O. A. B.

EX literis quae de partibus Austriae ad curiam nostram indies deferunt, intelligimus dilectionem tuam cum literae illae scriberentur, adhuc fuisse in Vngaria, de qua re plurimum admirati sumus, cum iam pridem tibi scripsimus ut ad partes Aemaniae te conferres, eam discordiam pro tua facultate sedaturum, quae inter charissimos filios nostros Fredericum Romanorum Imperatorem, & Ladislaum Vngariae & Bohemiae Regem uersatur, quae quantum periculosa sit & quantum reipublicae Christianae damnosa, pro tua singulari prudentia non ignoras: Nescimus quae te res tam diu retarda uerit, cum non lateat non minus utile fore dictos principes adiuuicem reconciliare quam Turcorum perniciosi obutare conatibus. Si quidem noxiora multum sunt inuestina bella quam externa, & frustra his qui foris sunt resistimus, si alijs qui intus sunt, ualeamus. Itaque uoluissimus te quamprimum recepisti literas nostras, ad Imperatorem & Regem praefatos iter arripuisse, quod quidem fuisset nostro iudicio expeditissimum. Verum cum nouissime nobis relatum sit, dictum Vngariae ac Bohemiae Regem circa festum sancti Martini proxime futurum, decreuisse Bohemiam petere, ut sibi sponsam suam charissimi filij nostri Caroli Regis Francia natae conduci faciat: & cum eadem ibidem solenes nuptias celebret, pro qua iam fertur Oratores misisse: Committimus tibi & harum serie mandamus, ut omnibus alijs posthabitis ad ipsum Regem quam celerrime te conferas, eiusque nuptias tam sui quam dicti Regis Francia consideratione, nostro & apostolicae sedis nomine, ut dignum est, tua praesentia honores. Erunt enim, ut fama est, haec nuptiae plurimum excellentes, ac magnificae tam respectu personarum inuicem contrahentium, quam principum qui conuenturi eo dicuntur: cum non solum dilecti filij nobiles uiri Bavariae & Saxoniae duces, Marchionesque Brandeburgenses cum coniugibus, etiam charissimus filius noster Casimirus Rex Poloniae, simulque confors eius Regina earundem nuptiarum celebrationi afferantur interfuturi. Consideramus autem quod in tantorum conuentu principum multa tractabuntur, in quibus erit tua praesentia nedum utilis sed etiam necessaria, per quos religio nostra contra Turcorum impetus defendatur, commode tractare: Et cum sint ibi nonnulli male de fide catholica sentientes, eorum malitia ne quid in tanta congregatione nocere possit, opportune obuiabis. Quibus ex rebus necesse est, ut eidem congregationi prorsus interesse cures, & ita nos dilectioni tuae iterum atque iterum committimus & mandamus, responsum tuum super his quam celerrimum expectantes, Datum Romae, die prima Octobris. Per Aeneam dictata.

C Hortatur Legatum quam celeriter nuptias Regis adire, Epist. CCCXL.

Aeneas Cardinalis Senensis Iohanni Cardinali sancti Angeli, S. P. D.

COgnosces ex literis sanctissimi domini nostri quam necessaria sit praesentia tua in nuptijs, quas serenissimus Rex Vngariae celebraturus est in Praga. Ob quam rem quamuis non puto necessarium Dignationem tuam adhortari, ut quam celerrime eo se conferat, quia tamen eius rei utilitatem non solum animo percipio, sed manibus quodammodo, ut ita loquar, palpate uideor, non possum facere quin tanquam seruator & filius tuus ea scribam, quae honore tuum concernere animaduerto. Sane quamuis pietas domini nostri id iudicium de tua dignatione faciet, quod de uiro prudentissimo et optimo habendum est, quamuisque omnia quae per te facta sunt miro modo commendat. Illud tamen plurimum admiratur quod dissidentibus inter se serenissimis principibus Romanorum Imperatore & Vngariae Rege non statim te ad sedandas eorum discordias, sepositis alijs negotijs, praeparauisti, cum certum sit illis inter se contendentibus, non solum nobile illam Austriae prouinciam conurbari, sed etiam Turcis uiam praebere qua facilius ad Christianitatis inuasionem prorupere possint. Vide igitur mihi admodum expedites quod tua dignitas ad praefatas nuptias iter suum acceleret, quae ut extimat mense Ianuario, aut tardius Februario celebrabitur. Erit conuentus ille celeberrimus, in quo duo Reges & tot principes comparebunt. Non dubito

dubito quin magna ibi tractentur, & ut arbitror, quin principaliter agitabuntur in eolo
co ea negocia: namque cum lites Imperatoris & Regis nondum compositae sint, erit cura
illorum principum in primis illas sedare. Inter Poloniae Regem & fratres sanctae Mariae
Theutonicorum agetur de concordia. Bohemi de suis articulis curiosi erunt. Illi qui
sunt in Rheno et res novas contra sedem apostolicam praticare nituntur, non omittent per
Oratores suos ex conuentu aliquid attentare. Postremo etiam de defensione fidei con-
tra Thurecos, ut mea fert opinio, inter tantos proceres sermo fiet. Magna sunt haec &
perfecto tuam praesentiam merito exigunt. Itaque tanquam seruator tuus suadeo ne quo
pacto ei congregationi absis: quod esset & inhonestum & incommodum apostolicae sedi:
quod si interfueris complacereis proculdubio non solum Regi Vngariae, sed etiam Regi
Franciae cuius filiae nuptias honorabis, obuiabis malis quae per nonnullos procurantur:
Et multa bona opera procurare poteris tam pro pace Christianorum quam pro defen-
sione fidei contra inimicos crucis Christi: Piumque sanctissimi domini nostri desiderium hoc
potissimum modo adimplebis, et rem facies tua uirtute dignam, duabusque maximis na-
tionibus Galliae & Germaniae simulque duobus maximis principibus, hoc est Imperato-
ri & patri eius sui, & Regi Franciae in filiae suae honoratione rem gratam facies, demulce-
bis capita. Datum Romae, die prima Octobris, Anno domini M. CCCCLVII.

Scribit se bene ualere, nec superfluis curis anguante. Epist. CCCXLI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Petro Noxetano, S. P. D.

S non scribimus ad te saepius, id facit negotiorum multitudo quibus destinamur, si-
mulque tua humanitas qua non ueremur abuti. Extant apud nos scripta tua quibus
satis esse dicis, si quater tibi scribamus in anno. Hoc nos pigros reddidit: dabimus et
sex & octo epistolas in annos singulos amicitiae tuae: nunc haec prima sit anni huius, quae
nos bene ualere & animo & corpore intelligas, quamuis multa indies emergunt, quae
conturbare cuiusuis hominis mentem queant, sed nolumus affligere cor nostrum, quan-
do nihil est quod moestitia nostra reipublicae proficit. Faciemus quod nostris subest uiri-
bus, reliquum Deo relinquimus, cuius est & nos perdere si uelit, & saluare hanc ipsam
mundi machinam, quam de non esse in esse produxit, cum dubium non est ei curam esse
operum quae suae fecerit manus. Haec tibi pauca scripsisse uoluimus, rogantes ut tu quo-
que lato animo id uitae traducas quod superest. Optamus te aliquando uisere atque am-
plecti. Bene uale. Ex urbe Romana Octobris.

Negat se alio rem gradum ambire, & collaudat poeticam metrificantem.
Epist. CCCXLII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Francisco Philelpho militi &
Poetae, S. P. D.

Carmen tuum, insignis eques & optime poetarum, accepimus, simulque literas ma-
turo scriptas eloquio. Fuerunt utraque iocunda ab amico missa & condita salibus.
In carmine plus aliquid est quam nobis conueniat, nunquam id somniauimus quod
tibi de nobis polliceris, neque grandia haec sine praesagio uel fatum uel somniorum solent
euenire. nostra fors maior est uirtute nostra, stulti sumus si uolare altius ambigamus.
Sed inest tuis uersibus incredibilis suauitas, quae nos etiam adulando delectauit. Quod
queris de Parallelis Plutarchi, uanum est, perierunt omnia, nemo est qui de his loqui
norit, naufragium passae sunt literae & quidem apud Rhodum, ubi neque reliquias relegere
nautas licet. Tu si more tuo sapias, admissio libro non adijcies ut animum crucies. Apud
Reuerendissimum Cardinalem de Columna, uidimus & legimus Forriadam tuam,
opuster sum & dignum quod Priscis poematibus annumeretur. Et tu Francisci du-
cis gestas res decantare dignius eras, ut illius uirtuti tua musa debebatur. Si tamen di-
gnis ille te praemijs prosequitur, & egeret uetat, si secus hortamur fistulae ut ceram amo-
ueas, nam magis illi tua taciturnitas quam sibi tenacitas detri-
mentum praestabit. Vale & nos ama ut soles.

Ex urbe, die xx. Octobris.

Moestus

Moestus ex morte amici consulatur his medijs. Epist. CCCXLIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Campisio episcopo
Placentino, S. P. D.

S non scribimus saepe Dignationi tuae das ueniam, non ambigimus. nam & nos Veggio
poetae ignoscimus quamuis nunquam nos adierit, nec nobis quicquam scripserit postquam
Cardinalatum suscepimus. Sumus memores legis nostrae quando commendas nobis ali-
quos huc ueniētes, & si non respondemus, operas tamen nostras illis offerimus: estque nobis
iocundissimum literas tuas legere, & illas audire quae a te ueniētes bonam ualitudinem tuam
nobis enunciant. Cupimus te aliquando hic uidere etsi parum spei super aduentu tuo
habemus, quando iam sedem elegisti & uitae simul & mortis. Nos modo quod scriba-
mus non habemus, nisi obijisse Stephanum Catiam Nouariensem communem amicum,
quo cum magna pars amicitiae a nobis abiit. Afficit nos incredibilem moerore suus obitus:
illud tamen consolationi nobis fuit, quod forte eum in transitu cognouimus nunquam
enim eiulauit, nunquam uerbum admisit non Christiano uel sapientem uiro dignum,
ecclesiasticis sacramentis deuotissima mente susceptis, ad extremum usque anhelitu intel-
lectum & uerba prudentis hominis retinuit. Sepultus est apud hospitale sanctae Mariae
Theutonicorum, die xx. huius mensis. Vale optime & amici animam in orationibus tu-
is recomendatam habe. Datum Romae, xx. Octobris, Anno M. CCCCLVII.

Mortem amici denunciat. Epist. CCCXLIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Scenae, Salutem plurimam dicit.

Stephanus noster Catia Nouariensis communis amicus animam creatori reddidit.
Haec scribimus, ut non doleas amici obitum, qui more christiano & ut sapienter decuit,
ordinatis rebus suis ex hac luce migravit. sed ut congaudeas illi ad meliorem uitam
perfecto, nobisque compatiaris tali orbatis societate, cogitesque aliquando de nobis qui
hoc in pelago sine uelis remisque nauigamus, & fluctuantes ab ipso naufragio non lon-
ge absumus. Vellemus hic esses & rerum nostrarum cursus intuereris. Sed quid queri-
mur, ferenda est fortuna quam Deus mittit, neque enim dubitandum est quin Deo sic
cura huius mundi, quem suae condidit manus: si curat, igitur quaecumque accidunt, aut
uolente illo aut permittente fiunt. hoc nos consolatur & aequo iubet animo expectare
tempus, in quo & ad Stephanum & ad reliquos qui nos praecesserunt, amicos euoce-
mur. De re tua audiuisti quae sit pontificis sententia: non est quae modo, alia quaeras. Deus
ipse operam ferat Ioanni Caitino optimo uiro & amico tuo nostroque, diximus de scutife-
ro nos esse facturos quod tua iuberet amicitia, nec mutauimus opinionem: rogamus te
principi simulque Nicolao Azimboldo nos commendes, cuius benignas literas his die-
bus accepimus, nec dubitamus eum pro ueteri consuetudine nos amare. Vale optime
Ex Roma, die xx. Octobris, Anno M. CCCCLVII.

*Pollicetur operas suas amico, & concordatis minime
derogare.* Epist. CCCXLV.

Aeneas Cardinalis Senensis Martino Mayer, S. P. D.

Scribimus tibi non sine fiducia singulari literas breues, non scimus dare inania uerba.
Amamus ex corde amicos & his adulari nescimus. Crede optimo corde loquimur:
si facultas assit, nunquam deerimus uotis tuis, & id certo certius habe, quia uetus
amicitia nostra solida est. In facto ecclesiae Romanae illud tibi dicimus quia, non laeditur
caput sine membris, nos hic curabimus ne concordatis derogetur. Deinceps non cre-
dimus nationem uestram habere causam quae relax, si pacta seruentur. De gratia nostra
sive reuerentione scripsimus, & nunc repetimus: non est animus noster uexare quen-
quam occasione illa, nec intendimus concordatis per gratias nostras
in aliquo derogare. Vale & nos ut soles ama.

Ex urbe, die xx. Octobris.

Denunciat

Denunciat desiderijs amici satisfactum, Epist. CCCXLVI.
Aeneas Cardinalis Senensis Theoderico archiepiscopo
Moguntino, S. P. D.

EX Vigando secretario tuo accepimus literas Dignationis tuæ. Cognitis his quæ cupiebas, mox adiuimus sanctissimum dominum nostrum qui læto animo uotis tuis annuit. Nouit sua pietas quo animo, quæ ue opera tua dignitas superioribus annis Romanam adiuuerit ecclesiam, & ubi occasio detur monstrabit se diligere tuam uirtutem. nos autem in quacumq; re poterimus, erimus semper & uolunt arii & prouisi desiderijs tuis morem gerere. Datum Romæ die uicesima Octobris.

Pollicetur sexingentos florenos amica pro dote, aut ingressu religionis, Epist. CCCXLVII.

Aeneas Cardinalis Senensis Iacobo Picholomæo, S. P. D.

Literis tuis quas de Montania & Andrea filijs tuis nepotibus nostris ad nos scripsisti, respondimus semel & iterum, nescimus an nostra scripta in manus pertenerint tuas. Ideo hæc pauca repetimus, ut non putes mente nostra excidisse quod illic immobiliter sedet. De Montania ob res quæ gestæ sunt, difficile est rectum ferre consilium. Intelligimus enim eum monasterium abhorrere, matrimonium autem reperire sua conditione dignum difficile est: nos igitur relinquimus tibi hæc prouinciam ut sibi persuadeas quod in rem suam sit prudens. Si effemus pecuniosi, & more quorundam Cardinalium abunderemus, daremus illi & uirum & dotem. At cum tenuis sit conditio nostra uoluntatem potestas impedit: utcumq; sit ex paupertate nostra sexingentos illi aureos spondemus, quamcumq; uiam ingrediatur. Scriptoriam apostolicam Andrea tuo, & si optamus acquirere tamē non ualemus: nemo enim est qui absq; mille aureis eam consequi potest. Oportet igitur illas ingredi uias: nos ubi poterimus non deerimus necessitati tuæ. Et si Deus dabit, ut possessionē Variniensis ecclesie cōseq; possimus, ita nos geremus ut intelligas nos amatissimi fratris locū tenere. Datum Romæ xx. Octobris.

Refert mori amici, & se cōmendari orat, Epist. CCCXLVIII.
Aeneas Cardinalis Senensis Latino equiti Ciprio Salutem

plurimam dicit.

Dibus epistolis tuis gratias nobis egisti super his quæ tui causa fecimus. Cognoscimus nos nec pro debito, nec pro uoluntate satisfecisse, sed tua benignitas parua pro magnis accipit. Gaudemus obtigisse tibi desiderium tuum: nam & tua uirtus maiora meretur. Afficitur tibi summus Pontifex & desiderijs tuis, ubicumq; poterit faciet satis. Amicus tuus & noster Stephanus Cacia, cuius sine lachrymis non possumus meminisse creatori Deo animam reddidit: rogamus te ut eius nepotes apud illustrissimum duce cōmendatos habeas, quibus beneficia sua collata sunt. Et nos etiam unā præposituram tenuem obtineamus: uelis nos Principi & consorti eius cōmēdare, qui ad eorum beneplacita semper inueniemur attentissimi. Datū Romæ, xx. die Octobris.

Concordatis ecclesie operam dare promittit ne uiolentur, Epist. CCCXLIX.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Lesure, S. P. D.

Amuimus probitatem tuam ante promotionem nostram, & nunc potissime colimus obseruamusq;. Inuenimus enim in te & ueritatē & prudentiam. Credimus plene illud esse scilicet aliquos qui uulnerent, ut medendo lucrentur: sed non patietur caput sine dolore damnoq; membrorum. Mittimus tibi cum præsentibus alphabetum quod optasti, quod signatum recipies: poteris illo uti & nobis quæ grauiora erūt, significare: habebisq; responsa ex nobis quæ res ipsa exiget. Decet bonos uiros curare ne unitas Ecclesie magno parta labore, iterum scindatur. De concordatorum obseruatione solliciti sumus, damusq; operam ne uiolentur. Amideus pro quo scribis, si inuenietur esse in possessione tempore concordatorum habebit pacem, idq; dominus noster nobis cōmisit inquirere. Vale optime, & scribe nobis frequenter, nam literis tuis quasi persona tuemur. Ex Roma, xx. Octobris.

Excusat

Excusat se cōtra concordata ecclesie fecisse, Epist. CCCC.

Aeneas Cardinalis Senensis Petro Knorren Doctore, S. P. D.

Gratæ fuerunt nobis literæ tuæ quibus nouitates germanicas significasti, & diuersarū institutiones. Scimus nos esse tibi charos qui omnia ut amico cōmunicas. Estq; nobis non parua uoluptas te tenere memoriam ueteris amicitie: uellemus nationem tuā uti sano consilio & non repete ad nouitates prorūpere: multo labore parta est pax ecclesiastica, facile rumpetur si uolueritis. At erit non nobis solum dānosa, sed etiā uobis. Cum uolueritis resarcire non poteritis leuiter. Quod nobis dicitur imputari de referuationibus ac pensionibus, nescimus quid id sibi uelit, nisi fortasse de uno monasterio prope Constantiam quod impetrauit protonotarius de Lapide, de quo nobis pētio centum florenorum assignata extitit: id ille aiebat placere principi patriæ, nec erat contra concordata cum electio ibi canonica non fuisset. De alia pensione nunquam nos intromissimus. De referuationibus est uerum quod habemus bullam pro duobus milibus florenis. Credebamus nationē illā nō agrēferre, si nos q; in ea nutriti sumus tantum in beneficijs haberemus. Et nihilominus diximus papæ, & scripsimus archiepiscopis Moguntino, Treuerensi & Coloniensi, nos illa bulla nullatēus uti uelle, ubi cōcordatis cū natione aduersaretur. Itaq; nescimus cur nobis aliquid imputari possit. Cōmendamus tibi unionem Ecclesie ut facias quemadmodum consueuisti, quia nihil pacē melius. Contra Prutenos sedes apostolica usā est suis armis, restat ut uestris utamini. Si qua in re natio ipsa grauetur, potest recurrere ad sedem apostolicam. Credo non spernētur preces tuæ. Fuimus locuti sanctissimo domino nostro de iuramento tuo. Sanctitas sua uiuæ uocis oraculo nobis dixit, quod iuramentum illud suspendebat ad effectum ut posses Romanæ ecclesie utilius seruire. Et ita poteris affirmare te nō esse obnoxium iuramento. Age igitur ut consueuisti, nos semper inuenies paratissimos ad ea quæ tibi grata sint & inclytæ nationi utilia. Cupimus ut nos commissos facias principi Marchioni Alberto, cuius eximia uirtuti omnia debemus. Vale ex Roma, die 11. Nouembris.

Captata beneuolentia peiū amicū suo nomine audire, Epist. CCCCLI.
Aeneas Cardinalis Senensis Francisco duci Mediolanensi
illustri, S. P. D.

Quamuis in curia serenissimi Imperatoris & alijs in locis ubi moram traxi semper honoris & gloriæ tuæ cupidus fuerim, illisq; pro mea uirili consulere studuerim, ut testes sūt magnificus eques Scena de Curte, & alij quos tua Excellentia ad Imperialem Maiestatem & Romanam curiam aliquādo trasmittiti fateor, tamen me nunquam aliquid egisse propter quod præsumere debeam gratiam, quam tumcumq; minimam ex tua mansuetudine deposcere: sed audaciam petenti quā mea non præstant merita, tua liberalitas & in omnes beneficia concedit: quæ cum uel ignotis prodesse solet, mihi, ut existimo, non claudet aures: neq; ego illam implorare auderem nisi me necessitas urgeret: Sed cum uocatus ad Cardinalatus honorem eos non habeam redditus, qui huic dignitati cōueniant, cogor ad eos recurrere quos pro sua singulari bonitate mihi bene uelle arbitror. Inter quos Excellentiam tuam ueneror. nam & amici quos Mediolani habeo, hæc mihi & literis & nuncijs indies confirmant. Quibus ex rebus cōmissi præfato Scenæ integerrimo amico meo, ut aliqua meo nomine mansuetudini tuæ exponat. Cui precor & benignas aures impertiri, & preces suas quas uice mea attulerit, bono animo exaudire uelis: nā & opus pietatis exercebis & me seruitorē tuum magis ac magis obligatū habebis. Ex Roma quarto Nonas Decēbris. An. M. CCCC. LVII.

Instruit de mente sua apud principem exequenda, Epist. CCCCII.

Aeneas Cardinalis Senensis Scene de Curte, S. P. D.

Raphaellem Capinum nobilem adolescentem (quem ad nos misisti) recepimus in familiam nostram, & tui causa & sui libenti animo: nam & nos tibi obnoxij sumus, & in omnibus morē gerere cupimus: & ipse præ se fert modesti & prudētis indolem inuenis. Vtinā hi sumus qui uirtuti suæ satisfacere possimus. Quod promittis te apud illustrissimum duce procuraturum nostri causa, non est apud nos dubium.

AAa notimus

nouimus animum erga nos tuum & amicū uerum te esse non ambigimus. Si bona principis mens in ea re fuerit, tua non deerit opera. Ita nobis persuasum est. Scribimus Excellentiae suae literas quarum exemplaria cum praesentibus ad te mittimus. Si putas reddendas esse, reddito, si minus, utere consilio tuo & rem nostram pro tua circumspectioe curato: nos tantum uolumus quantum licet. Pauperes nati sumus, & in hanc usque diem uiuimus tenues: nunc si aucta est dignitas, non tamen accreuerunt opes, Confidimus in bonitate summi, ut qui nos nunquam destituit, neque in Cardinalatu deseret, quando non hi sumus qui maria montesque cupimus: Satis nobis fuerit non egere. Quod illustrissimi ducis auxilio futurum confidimus, & tua sollicitudine. De maxima illa concubina non est quod mirere: lata est Romana curia, & omnium rerum capax boni & mali apud nos uersantur: hic superbia & humilitas, hic auaritia & largitas, hic luxuria & frigiditas, hic libido & continentia, hic summa uirtus & summum uitium: Sagena haec est in mari missa omnium genere piscium plena. Triticum adhuc simul & palea in area est, & magna fatuitas & summa sapientia simul habitant. Quid mirum si opera aliquando praelara efficiamus digna laude, aliquando sic agimus ut reprobis uel a minimis ualeamus.

De palatio Budensi: & aliquid contra Basiliense concilium, Epist. CCCLIII.

Ambrosius Camaldulensis Reuerendissimo ac sacratissimo Imperatori
Sigismundo semper augusto fidelitatem & subiectionem.

Habeo gratias ingentes Maiestati tuae clementissime princeps, quod priusquam Pannonia discederem, pulcherrimi & magnificentissimi omnium, quod unquam uiderim, spectaculi me esse participem uoluisti. Inspecimus summa cum admiratione praecipuoque stupore edificatum abs te palatium, tantaque occurrunt singulariter miranda, ut quod magis mirari, quod primum praedicare debemus, non occurreret. Tam multa ad se trahebant atque in se rapiabant obtutum affectumque nostrum. Denique structurae moles tam uasta est, ut nullam toto orbe maiorem reperire posse arbitremur. Eius omnia membra adeo magnifice, tam decenter instructa sunt, ut ad gratiam nihil possit accedere: singulaque, ut dictum est, partes secum de pulchritudine & magnificentia certare uidentur, ut quod primum admireremur non occurrit, nisi quod simul omnia inspecta excedunt omnem admirationem, usque arbitremur Persis illam formosissimam regiam, de qua tam multa praedicantur, huic tuae conferendam. Transimus ad contuendum peripatum illum spaciosissimum, perspectum omnino mirabilem plenumque uoluptatis. Neque his contenti, piscinas quoque & hortos circuire, plena occurrant oculis. Pauca de multis quae me mouent, in unum congressi, execratione digna, tuaque Serenitatis oculis legenda subieci. Equidem consideratis scandalis qui indices ex huius perpetuatione concilii prodeunt, huius sententiae sum ut pro firmo & rato habeam, nihil a tua pietate posse fieri uel Deo gratius uel acceptius, seculo uel ecclesiae patri utili usque huius eneruatione abominationis, per uiribus moliaris. Et oro ne tua me pietas temeritatis arguat ita sentientem: Nam si ex abundantia cordis os loquitur, ego istam sententiam ex alto cordis eructo. Deus autem noster omnipotens Serenitati tuae quae ad pacem sunt, inspirari dignetur, annosque tuos benedicere, religiosissime princeps & auguste piissime. Ex Vienna. Anno M. CCCCLVII.

Commendat causam suam, & spondet operas suas in reciproco, Epist. CCCLIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, S. P. D. Gurforto iuriconsulto ac serenissimi
domini ducis Mediolani secretario.

EX Lepontis hac praeterita hyeme super re praepositurae tuae literas ad te dedi, ut illustrissimo principi duci Mediolani pro me loquereris te rogans, obsecrans, nihil exinde responsi a te suscepti: quod non tibi sed tuis occupationibus imputo. Scripsit autem mihi paucis ante diebus quam moreretur Mediolanensis antistes de tua erga me optima uoluntate, dixitque tuum esse consilium ut Caesaris literas ad ducem imperare m. Factum est ut ambo suasissetis. Literas defert uir urbanus & tuus meique amantissimus Laurentius de Rotella concanonicus meus Tridētinus. Is te alloquitur, & meam agitabit

Agitabit causam. Precor illi consilio & auxilio ut sis, utque reprobos quod epistolis de te mihi praefatus repromisit antistes. Habeo in te quicquid spei habeo: Fiam uoti compos, si me iuueris: Sin deseras, nil est quod sperem. Scio mores curiae uestrae & aliarum: Nemo aliquid obtinet nisi magnis fultus amicis. Ego & si iustitiam prosequar, nisi te habeam ad quem recurram, habeo neminem. Nec te quo iure teneam, uideo, qui nullis beneficiis mihi obligaris. Sed confido in tua humanitate, similiterque studia & officia quibus dediti sumus paria, fiduciam praebent ut opera, consilio, autoritate, & gratia tua amice utar. Ego si quid intelligam aut ad uoluptatem, aut ad commodum, aut ad amplitudinem tuam pertinere, etiam non rogatus faciam nec ad me unquam pro te uel pro tuis frustra scribes, si modo quod petieris, in mea fuerit potestate. Vale et spe mea imple. Ex urbe VI. Idus Iulij.

Excusatio praecum non exauditarum, Epist. CCCLV.

Aeneas Cardinalis Senensis, praeposito Spirensi, S. P. D.

Accepimus literas tuas quibus rogas ut ius nostrum in praebenda ecclesiae maioris Vormaciensis in nepotem tuum transferre uelimus. Complacuisse certe tibi, cui libenti animo tanquam singulari amico & homini uirtuoso gerimus morem nisi praeventi fuissetis. Scripserunt enim nobis Decanus & cantor Vormaciensis qui negotia praepositurae nostrae gerunt, de uacatione praebendae huiusmodi, multumque suaserunt ut ius nostrum illi dimitteremus, qui per capitulum ad possessionem quamuis de facto erat admissus, cui iam praeposituram nostram arendauerant. Deinde etiam superuenerunt literae illustris principis comitis Palatini pro eodem dictam praebendam petentes, quibus inducti animum inclinauimus ad complacendum praefato possessori, siue ut rectius dicamus, intruso. Nam quamuis spreti fuerimus a capitulo, quia tamen natura litigiosi non sumus, decreuimus bonum pro malo rependere. Rogamus autem te ut aequo animo feras, si hac uice precibus tuis non annuimus, cum sicut praediximus, aliorum scripta praueuerint: deinceps si quid occurrerit quod tui causa facere possimus, non erimus requisitioni tuae quomodo aduersi, sed quantum uires nostrae tulerint, & tibi & amicis tuis conabimur rem gratam facere. Datum Romae, die XXI Iulij. Anno M. CCCCLVII.

Annuit precibus, & petit se excusare de grauamine Germanicae nationis, Epist. CCCLVI.

Aeneas Cardinalis Senensis Decano Vormaciensi, S. P. D.

Cognouimus quae scripsisti de praebenda quae nuper uacauit in ecclesia Vormaciensi. Suades ne nos de illa intromittamus, & ius nostrum possessori tradamus, cum neque utile nobis sit dictam praebendam obtinere secundum statuta ecclesiae, neque dispensari aduersus ea consuetum sit multum tribuimus consilio tuo, & crede quia non est mens nostra grauare ecclesiam illam, nec litigiosi sumus, ut uelimus supra modum contendere. Nos si eam praebendam obtinuissetis, non propterea uiolare statuta uestra uoluissetis, aut aliquod uobis afferre grauamen, sed iuxta consilium tuum fecissetis, & confidimus quod non fuisset capitulum uestrum de nobis male contentum. Verum utcumque res se habet quamuis consiliarius Palatini nullum ius habeat in praedicta praebenda, & nobis spretis in ea se intruserit, tamen quia uir nobilis est & illustris, Palatinus pro eo scribit, tuque plurimum id suades, & Ioannes Tolner etiam hortatur, erimus contenti transferre ius nostrum in praedictum consiliarium, si cum eius procuratore, qui hic est conuenerimus: & denique confide quoniam ecclesiam uestram iuuare atque extollere, non deprimere, aut quoquo modo laedere intendimus. Verum quia capitulum ecclesiae sancti Andreae animo deliberato nobis spretis & literis nostris contemptis, ad possessionem praebendae per nos acceptatae alium intrusit, intendimus experiri de iure, quis sit potior. Itaque rogo ne mireris si lite pro parua re ingredimur, quia contemptum potius quam praebendam animo metimur, quam etiam si obtinuerimus alteri eiusdem nationis resignabimus. Postremo scribit nobis Ioannes Tolner querimonias factas esse apud aliquos Germaniae praefatos de reservationibus Cardinalium, quas habent in partibus illis: nescimus an propter nos & gratiam nostram rumor fiat. Nos quidem supra XIII annos in Almania seruauimus, & semper honorem illius nationis pro uirili nostra promouimus, & nunc ad Cardinalatum quamuis insufficientes, uocati, id conamur, id studemus, id tota

mente querimus, quod illi nationi utile decorumque esse putamus, cum nonnullis aliquando uehementer contententes, ita ut in sacro collegio nos magis Germanum quam Italum esse dicant. Quibus ex rebus non sumus arbitrati Germanicæ nationi futurum odiosum, si beneficia in ea pro duobus milibus ducatorum in annuis redditibus obtineremus. Et quæ uis in bulla reservationis nostræ fiat mentio de monasterijs, nunquam tamē intentio nostra fuit ad ea monasteria literas trahi quæ per compactata reservari non possent: & ita sanctissimo domino nostro diximus, adijcietes quod pro nullo monasterio unquam litigaturi essemus, sed solum id reciperemus quod cum bona gratia principum, in quorum territorio esset, habere possemus. Itaque non existimamus aliquos prelatos occasione habere ut de nobis conqueri possent. Quapropter rogamus te qui soles cum pluribus conuersari, ut mentem nostram omnibus declares, & præsertim archiepiscopo Moguntino, apud quem non dubitamus nos haberi commendatos, cum & nos sui statius & honoris quantum uires nostræ ferunt, semper defensores sumus. Datum Romæ, die XXI. Iulij, Anno M. CCCCLVII.

*Frustra conatur impetrare, ut clerus communis Senensis, pro confirmatione studij uniuersalis con-
tribuat & auisat de exercitu congregato, Epist. CCCLVII.*

Aeneas Cardinalis Senensis, Balie Senensi, S. P. D.

Quæ ornameto, splendore, gloriaque isti ciuitati uestræ, patriæ nostræ esse possent, nunquam ratio nobis esset aut querere, aut si in potestate nostra esset, exhibere. Ea propter cum nuper nobis scripsissetis, ut pro studio legum aliarumque facultatum in urbe uestra reformando, Sanctissimo domino nostro uerba faceremus, utque clerus uestræ ditio nis ad eam rem certam pecuniæ quantitatem conferret impetrare conaremur, fuimus euestigio cum eodem sanctissimo domino nostro Oratore uestro spectato uiro Leonardo ad id accessi- to perorauimus causam, ut arbitrati sumus oportere, sed non exorauimus. Quomodo autem pietas domini nostri ad eam rem responderit, non ambigimus Leonardum præfatum collegio uestro significasse. Itaque non est cur plura circa hæc dicamus. Illud adijcimus, quod nosse Magnificentiis uestras non inutile arbitramur: Hodie literæ ex Neapoli aduenerunt, quibus certior fama sit, Comitæ Iacobum Piccininum ab inclito Rege Aragonum pecunias non paucas accepisse, quibus copias suas instruere possit ad regni metas exire. Ferunt enim aduersum Sigismundum Malatestam armam moturum instante Urbinate comite. Sed mille sunt hominum insidiae, nec sagitta semper eo redit quod directa uidetur. Sapient Magnificentiis uestræ & quod ex usu fuerit, cogitabunt. Nos pro debito nostro hæc reipublicæ uestræ significanda putamus, cuius tranquillam quietem indefinenter optamus. Datum Romæ, die XXII. Iulij, Anno M. CCCCLVII.

Petit pro captiuo ut benefacta cum malefactis pensatis, liberum emittant, Epist. CCCLVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Balie Senensi, S. P. D.

Accepimus literas uestras quibus cognouimus quæ de comite Iacobo Piccinino & eius transitu suspicamini. Fuimus sæpe cum spectabili oratore uestro de eadem re locuti, & eadem uidebantur nobis formidanda quæ uobis, si homo ille regnum exiret. Nunc scriptis uestris commoniti statuimus de re illa certiore Pontificem facere. Sed cum podagra nos impediret ne presentiam domini nostri accedere possemus, scripsimus quæ nobis uidebantur Apostolicæ Maiestati, & rogauimus ut Oratori uestro audientiam præberet, qui latius loqueretur. Placuit id Clementiæ suæ, Oratoremque uestrum mox post scedulam nostram audiuit, & ita semper omnibus respondit, quemadmodum de patre optimo & diligentissimo conseruatore uestræ libertatis sperandum erat. Scribet omnia seriosius senatui uestro Leonardus Orator, itaque non est cur nos ea repetamus. Sumus & erimus solliciti in his quæ uestræ reipublicæ tranquillitatem respiciunt. Postremo quia Franciscum patricium in uinculis coniectum accepimus, uirum fama clarum & qui ornamentum ciuitatis uestræ non parum hactenus fuit. Rogamus in eius iudicio benefacta cum malefactis pensare uelitis, & hominem in uita relinquere, quis suis scriptis uestram urbem illustrauit, & in futurum splendori ei maximum adijcere potest. Quod si feceritis omnes collegium nostrum commendabunt, in quo plus beneficii quam iniuriæ recordatio ualuerit. Datum Romæ, die XXI. Iulij, Anno M. CCCCLVII.

Captat

A Captat beneuolentiam, & offert commendatum nepotem suum, Epist. CCCCLIX.
Aeneas Cardinalis Senensis, Episcopo Tridentino, S. P. D.

Redeunt in Alemaniæ Nicolaum Creul capellanum nostrum & compatriotam, tamen cum Tridento transiturus sit, nolimus sine nostris ad teliteris dimittere, quibus intelligas nos ueteris amicitiae et quomodo simul ad sacros ordines promoti fuimus, memores esse, cupidosque magnopere aliquam aliquid agere quod tibi gratum existat. Reliqua de nostra erga Dignitatem tuam uoluntate, & de statu Romanæ curiæ, idem Nicolaus plenius referet, cui uelis tam nobis plenam Creditam fidem præbere. Insuper quia nepos noster Franciscus gratiam expectat tuam habet in ecclesia tua, rogamus ut in euentu uacationis altissimi præbendæ auxilio si tibi esse uelis ad obtinendam possessionem, quemadmodum de tua erga nos beneuolentia & amicitia ueteri plene confidimus. Datum Romæ Calendis Augusti, Anno M. CCCCLVII.

Refert noua Italia & urbis Romana, Epist. CCCCLX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Nicolao Cardinali sancti Petri, S. P. D.

Reuerenti ad partes Germaniæ Capellanus Nicolaus Creul, quæ in agendis suis Dignationi tuæ quantum ualeo commendatum efficio: Diu nihil noui de tua Dignitate accipi: Puto eam bene ualere quando in contrarium nihil accipio. De prælatis Germaniæ & diocesis eorum multa hic dicunt non bona: tuam Dignationem nihil latere opinor. Nisi tua circumspectio illis obuiet rebus, nescio quis alius occurrere possit. Ego tamen te in hac curia presentem potius esse uellem, quamuis paruum est quod Cardinales reipublicæ consulere possint. Sed iuuaret me sæpe in presentia tua esse, & pro ueteri more dulces miscere sermones. Fortasse aliquando non tederet Dignationem tuam in curia moram traxisse. Quis sit status harum partium non dubito per familiares tuos Dignationi tuæ scriptum esse. Referam tamen paucis quomodo res se habeat. Dominus noster in primis bene ualeat: Roma quoque præter solitum hucusque sana esse uidetur. Obiit Cardinalis Neapolitanus in curia potius medicorum quam aeris grauitate. Ursini & comes Euerus adhuc inter se armis contendunt, quæ res facit ut annus uberrimus sterilis uideatur. Huc accedit indignatio quam Pontifex contra Ursinos accepit: tractatur concordia nescio quam facile habebit exitum. Comes Iacobus Piccininus qui hactenus in regno fuit, nunc suscepta à Rege Aragonum magna pecunia exiturus regnum dicitur, & contra Sigismundum Malatestam quem Rex odit arma moturus, qui cum profecturus est comes Urbinas. Alij arbitrantur hæc fingi contra Malatestas, ut improuisi Senenses inueniant. Quicquid egerit Piccininus si regnum exierit arbitrantur omnes totam Italiam rursus in arma uenturam. Atque hoc modo geretur bellum, contra Turcos: nec melius in Germania res se habent, quando Imperator & Rex Ungariæ, sicut nosti, inter sese acerrima contentione depugnant: Deus Ecclesiæ suæ melius consulat. Commendo me Dignationi tuæ ad eius mandata

omni tempore paratum. Ex Roma Calendis Augusti, Anno M. CCCCLVII.

Commendatoria singularium amicorum, Epist. CCCCLXI.

Aeneas Cardinalis Senensis Archiepiscopo Saltzburgeni, S. P. D.

Nicolaus Creul Capellanus noster dilectus uetus est Dignitatem tuam, quam rogamus in agendis suis commendatum habere uelis. Ab eo intelliges Romanæ curiæ statum, & quomodo res Italiæ sese habeant: Itaque non est opus de his aliquid scribamus. Non sumus immemores beneficiorum quæ à Dignatione tua percepimus dum in Germania essemus, & quomodo in Salzburga sapius à tua Dignatione gratanter accepti & honorati fuimus, ob quam rem erit nobis semper cura ut tibi & ecclesiæ tuæ pro nostra possibilitate uicem rependamus. Insuper quia duo sunt in tua curia nobis à longo tempore dilecti Ioannes Lauterbachius & Ioannes Troster, uiri boni & fidelissimi, eos Dignationi tuæ quod possumus efficiamus commendatos, reputaturi nobis impensum quicquid in eorum personis boni per te collatum fuerit. Datum Romæ, Cal. Aug. An. M. CCCCLXII.

Gratulatur de liberatione Episcopi Varadiensis, cuius nomine Regi scripsit, & ab apostolico scribi impetravit, Epist. CCCCLXII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Troster, S. P. D.

Fecisti probe quod nobis ex Ungaria Viennaque singula scripsisti, quæ tui gerebant. Audiuimus inuiti illarum partium tribulationes, uelit Deus ut tandem principes inclitæ domus Austriæ inter se reconciliant. Illud autem libenter intelleximus, quod de episcopo Varadi-

AAa ; eni

enſi uero optimo ſignificati, cuius innocentia libertate cōſecuta eſt. Nihil profecto hoc tempore nobis iocūdius ſignificari poterat: Tu de nobis ſibi omnia uera dixiſti: Nā cū audiuiſſimus capturā eius, uehementer pbatiffimi patris fortunio cōmoti fuimus, ſcripſimusq; mox Regiæ Maieſtati qui nobis de patre ſincero & optime merito teſtificanda uidebāt. Rogauimus etiā pontificē Maximū ut literas ad Regē daret qbus relaxationem epiſcopi peteret, eaſq; bis obtinuimus. Primas p casualē quendā tabellariū miſimus: Secūdas uero per Laurētium Rouarellā deſtinauimus qui nūcius Apoſtolicus ad Regē profectus eſt: que quis tardē hinc uenerint teſtimoniū, tamē præbebūt noſtræ in epiſcopum charitatis. Poſtremo quæ ſuades fecimus: Congratulatorias em̄ epiſtolas eidē epiſcopo & miſimus & mittemus. Itaq; nō eſt cur uerearis officiū noſtrū requiri poſſe. De rebus curiæ noſtræ ſuperſedimus ſcribere, cū Nicolaus noſter Creul te cōuenturus ſit, ex quo cuncta uel minima quæ in Italia gerunt abunde cognoſces: Reliquū eſt ut bene ualere ſtudeas Archiepiſcopoq; fideliter ſeruias, apud quē tua obſequia nō erunt ſine præmio. Nos autem ſemper tui memores erimus. Vale & ſi Iacobus Lotronus iſtic eſt, mille ei ſalutes noſtro nomine dicito. Ex urbe Roma Cal. Aug. Anno M.C.C.C.C.L.VII.

Familiaris ut bene ualeat, Epist. CCCLXIII.

Aeneas Cardinalis Senenſis Ioanni Lauterbachio, S. P. D.

EX Nicolao noſtro Creul tibi amiciffimo cognoſces quæ apud nos geruntur, & quo nos in te animo ſumus. Nā quemadmodū te ſampiſſimē dilexim⁹, ita & nūc amamus, cupimusq; tibi bene eſſe: & ſi quādo aliqd pro te facere poſſemus, nō eſſet in nobis mora: Cōfidemus tibi bene futurū apud Archiepiſcopū Salzburgēſem, qui p ſui ſingulari uirtute ſeruitijs tuis debita præmia non negabit. Vale igi⁹ & nos eidē Archiepiſcopo ita offeras ut intelligat nos ſibi cōplacēdi cupidos eſſe, Datū Romæ Cal. Aug. Ann. M.C.C.C.C.L.VII. *Consolatoria super morte filij, Epist. CCCLXIII.*

Aeneas Cardinalis Senenſis domino de Roſenberg, S. P. D.

Magno mœrore affecerūt nos literæ amicorū qbus clariffimū & ſpectatiſſimū filium tuū Heinrichū diē clauiffimē extremū cognouiſſimus. Doluimus certe illū in flore ſuæ iuuentutis ex hac luce migrāſſe, cū multa & pro domo tua & pro inclyto regno Bohemiæ facere poterat: tum uero iſtud moleſtiſſimū fuit quod ſenectuti tuæ & baculum & ſolamen ereptū eſſe uidebamus. Sed cum cogitamus animi tui ſapientiā, non dubitamus quin conſolationem ipſe rerum mortaliū uſus tibi præbeat. Frequēter accidūt hæc, ſæpe filij patres in morte præcedunt, raro eſt ſenex qui plures ex ſuis filijs nō præmiſerit. Toleranda ſunt hæc, nec dolere cōſilium eſt, ubi dolor nihil affert præſidij: Acquiſcendū eſt diuinæ uoluntati, omnia Deus in uſum meliorē conuertit, nihil ipſe perperā, nihil temere agit. Ille ſapiens homo eſt, qui ea uult quæ uelle Deū nouit. Nos filiū tuum in eō ſtatu, in eō tēpore uocatū à Deo nō ambigimus, in q illi melius fuit exuiſſe hominem. Itaq; quāuis nō dubitamus magnificentia tuā, quieto eſſe animo, & ea uelle quæ Deus uoluit, tamē pro noſtro officio rogamus ut hæc humana æqua mēte ſeras, & qd reſtat xui cū reliquis tuis filijs dulciter ac ſuauiſſe traducas. Id erit nobis ſupra quā dicere poſſumus, acceptū. Diligimus enim ſumopere perſonā tuā, nec obliuioni dare poſſumus quāta nos charitate in Vienna quōdā cōplectabar, & deniq; ſemper nobis ante oculos eſt humanitas illa atq; urbanitas, quā nobis & Procopio Rabenſteyno oſtēdiſti in Crūmenau: ita enim nos ardēti charitate, & ut aiūt, euiferata dilectione ſuſcepiffi, ut omni tēpore nos & tibi et natis tuis, et his q naſcentē ab illis, obnoxios eſſe putem⁹, et hoc quidē oſtēdemus ſi unq; ſeſe facultas obtulerit. Reliq; referet Nicolaus Creul capellanus noſter dilectus quē tuæ Magnificentia cōmendamus, cui tanquā nobis Credentia, ſidem plenam adhibere uelis. Datum Romæ Calend. Auguſti, An. M.C.C.C.C.L.VII.

Post Regiam Maieſtatem recommendatam, referi grates Episcopi Varadienſis, de emancipatione, Epist. CCCLXV.

Aeneas Cardinalis Senenſis, Ladislao Regi Vngariæ, S. P. D.

Cum ſuperioribus diebus Ioannes Varadienſis Epiſcopus apud Budā in uincula cōiectus eſſet, idq; tuo iuſſu factum diceretur, ægre id mihi duplici de cauſa fuit. Nam & præſulis integerrimi ac mihi amiciffimi infelicitati cōpatiebar, et honorē tuum parumper

A parumper obnubilari dolebam, cum epiſcopum de tua Serenitate optime meritum et doctrina præditum ſingulari tua Sublimitas in carcerem retruſiſſe affirmaretur. Scripſi itaq; mox Excellentia tuæ quæ mihi in ea re facienda uidebantur, pro gloria tua, quem admodum fideles famuli benignis dominis ſuis conſulere aliquando ſolent. Scripſit etiā ſanctiſſimus dominus noſter ſemel atq; iterū Varadienſem pontificem & uirtute & nomine optime præditum intellexiſſet, non poterat ei (cum indigna ferrer) non optulari. Neſcio an huiuſmodi literæ tuam Sublimitatem adierint. Illud nūc relatū eſt, quod tuam hanc curiam gaudio repleuit non ſine præcipua & ingenti laude tuæ Sublimitatis. Nam cum epiſcopus idem non tuo motu, ſed aliquorū potentum impulſu, qui bus non facile reſiſtere poteras, in captiuitatem ductus affirmaretur, nunc illud planē dicitur quod innocentem prælatum quem alieno impulſu cœperas, tua ſponte ſolummodo relaxaſti, ex qua re patefacta eſt animi tui innata probitas, & epiſcopi innocentia liquefacta. Quippe ſanctiſſimus dominus noſter, totuſq; Cardinalium cætus reſtitutionem animi tui & ſingularem prudentiam magnis extollunt præconijs. Ego uero qui eundem epiſcopum iam dudum uirum probatiſſimum eſſe cognoui, eiq; ſingulari amicitia ſum cōiunctus non ſolum laudo circumſpectionem & beneficentiam tuam, ſed gratias quas poſſum tuæ Serenitati ago pro ſalute homini amiciffimo reſtituta, intelligens non me minus ea de cauſa tuæ gloriæ obligatū quā ipſum epiſcopū. Eram etiā ante ſeruator Sublimitatis tuæ multis de cauſis obnoxius, ſed accedente hoc beneficio, nihil eſt quod iam mihi reliqui ſit, quin totum quod poſſum Maieſtati tuæ debeam. Ex Roma Nonis Auguſti, Anno M.C.C.C.C.L.VII.

Captat beneuolentiam & capellanum ſuum commendatum faciat, Epist. CCCLXVI.

Aeneas Cardinalis Senenſis, Electo Vratiſlauenſi, S. P. D.

Reuertitur ad partes iſtas dilectus capellanus noſter Nicolaus Creul, Canonicus Vratiſlauenſis, tibi iam pridem notus, ab eo ſenties quæcunq; apud nos geruntur, & quis animus noſter erga te ſit, qui & tibi & domui tuæ nobiliſſimæ tanto magis afficimur, quanto indies præſentis tui fratrum & tua erga nos merita magis recolimus. Itaq; non erimus in ſcribendo longiores. Tantum Dignationi tuæ Nicolaum cōmendamus: Rogantes ſi qua ſunt quæ per nos tui cauſa fieri poſſint, ita de nobis cōfidas quemadmodum ueri amici inter ſe conſueuerunt. Datum Romæ Nonis Auguſti, Anno M.C.C.C.C.L.VII.

Mere familiaris, Epist. CCCLXVII.

Aeneas Cardinalis Senenſis, Henrico Senſleben, S. P. D.

Per Nicolaum noſtrum canonicum Vratiſlauenſem qui nunc in Alamaniam reuertitur, non putamus neceſſarium eſſe multa ſcribere. Ita enim repente facturus eſt iter, ut multi eum præceſſuri ſint. Viſitabit enim quocunq; in loco ſuo ex more compatres atq; commatres: Nec dubitamus eum cum ad te uenerit, quin uoluntates Italicas melius referre quā ab eo diſcere ualeas. Itaq; parcimus uerbis. Tamen rogamus ut in re illa Varadienſis eccleſiæ ſi quid ei committendum uidetur, id pro tua prudentia facias. Eſt enim Vratiſlauiam petiturus, ut ait, & à nobis habebit literas ad epiſcopum illum Credentiales, ut ſi opus fuerit eis uti poſſint. Reliqua ex eo audies quem fortalle licentiatum in decretis habebis. Vale & amicis noſtris nos effice cōmendatos. Datum Romæ Nonis Auguſti, Anno M.C.C.C.C.L.VII.

Refert noua Italia & ſe quantulus ſi in toto pollicetur, Epist. CCCLXVIII.

Aeneas Cardinalis Senenſis, Ioanni Cardinali ſancti Angeli, S. P. D.

Quæ ſuperioribus diebus apud nos geſta ſunt, ea iam per alias literas tuæ Dignationi ſignificauim⁹. Nunc ſubiſciam quæ ſecuta ſunt, exinde ſcies quod ſperandum ſit, quid ue timendum communi Chriſtianorum cauſæ. Dominus noſter ſanctiſſimus nonnullam aduerſus Vrſinos indignationem induit, adeo ut etiam nepotem ſuum eccleſiaſtica militiæ ducē contra illos miſerit, caſtrumq; ſancti Gregorij ab eis extorſerit: nūc cōcordia tractat. Expectamus exitū rei pacēq; magnopere cupimus: Nā bella huic ciuitati caritatē annonæ non paruam inducunt. Fuit ipſe ſanctiſſimus dominus noſter his diebus ali quantisper ægrotus, nunc diuino munere conualuit, cuius primum

dentia non est dubium, quin reipublicae salubriter consulat. Nepotes eius qui Patriarcham legatum in orientem secuti fuerant, atque ibi ob quaedam malefacta comprehensi, nondiuis quartus redire, utque se crimine purgent, patriarcham criminantur: sed domino nostro & sacro collegio cognita est illius legati integritas, atque constantia, nec sinistra quicquam de eo facile creditur. An autem nepotes ipsi culpabiles sint, ut legati nuncij tradunt, id alij inuestigant. Ego & accusatores & excusatores eorum aequis auribus accipio. Rex Arago bellum habet contra Ianuenses acerrimum, & nunc una nunc altera pars naues in mari perdit, sed ipsa Ianua miro afflictata est, quae non regis tantum, sed etiam suorum exulium armis premitur. Permus dux eius magno uir animo & manu promptissimus, miseris ciues territat, qui se non alio modo quam morte imperium positurum affirmat, et nunc hunc nunc alium ciuem ad necem rapit, qui suis consilijs aduersatur. Rex autem per hos dies, ut fama est, insigni oppidum, Scarlinum nomine, in Thuscia lucratus est, si uerum est quod hodie mercatoribus scriptum ferunt: Id erat in potestate domini Plumbanensis. Ob quam rem sunt qui arbitrantur non quieturum Regem, nisi & Plumbini dominio potiatur. Quod si obtinuerit, locum habebit opportunissimum, unde Senensis, Florentinus ac Ianuenses, cum uelit, laessere possint: atque utinam non ex hoc pax Italica conturbetur, hoc est Italia. Quae autem in Germania geruntur, optime nouit Dignatio tua. Cupio scire ubi locorum atque gentium sis, quid agas, quam bene ualeas, & quae spes sit rebus agendis. Sunt enim qui Dignationem tuam agrotantem se reliquisse affirmant, quae res mihi molestissima est. Ea propter suadeo, hortor, & obsecro ut sanitatis curam geras, curesque ut aliquando reuertaris huc laetus & sospes, quod omnes amici tui maxime cupiunt. Ego uero nihil magis desidero quam te in domo tua Romana saepe uidere, & alloqui, ac pro ueteri consuetudine, mansuetudine tua & benignitate perfrui. Non offero me Dignationi tuae, aut familiae tuae uel amicis aliquid apud summum pontificem procuraturum. Nam & minimum est quod possum, & Dignatio tua potentissimos Cardinales habet, qui eius negocia fidelissime gerunt: Itaque non est cur mea indigeas opera. Ego tamen quantulus sum, & tuus semper fui & ero. Ex Roma Nonis Augusti, Anno M.CCCCLVII.

Excusatio contra murmur grauaminis Germanicae nationis, Epist. CCLXIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Martino Mayer, S. P. D.

Iocundae nobis fuerunt litterae tuae: quas in causa decani Moguntini ad nos scripsisti, erant in eis plures partes quibus breuiter respondebimus. Congaudes de nostra ad Cardinalatum promotione non est ea res nobis dubia: siquidem noster honor tuus honor est, & haec dignitatem non minus tibi creditam quam nobis esse, aequum est te arbitrari, quando inter nos uera est & stabilis amicitia quae iubet inter amicos omnia aestimari communia. Quippe si quando aliquid occurrerit in quo uel tibi uel consanguineis aut amicis tuis prodesse possimus, ostendemus nos memores esse ueteris beneuolentiae & dulcis usurae quam simul in multis locis habuimus. Quae scripserunt nobis principes electores, & tu etiam pro decano Moguntino non obaudiuimus: nam etsi praepositura Vormaciensem apud nos libenter retinuissemus, concordauimus tamen cum procuratoribus eiusdem decani de permutatione, ut tam dictis principibus quam tibi & ipsi decano quem iam dudum cognouimus & amauimus, rem gratam faceremus: damus nunc operam ut litterae expediantur opportuna. Illud aliquatulum durum est, quod in calce litterarum tuarum scribis querelas, scilicet, magnas fieri de Romana curia, quae nationem Germanicam multis incommodet modis. Quatuorque capita tangis. Vnum est quod decreta Constantiensis & Basiliensis conciliorum compactataque nationis minime obseruentur: & quamuis in hoc articulo omnia contineri uideantur, tamen specificas quod electiones canonicae factae non confirmantur, quod magna uis pecuniarum ab his qui beneficia consequuntur extorquetur: quod sub colore indulgentiarum & decimarum uariisque modis ex Almania pecuniae hauriuntur: & denique subitigis de gratia nostra quam obtinuimus de beneficijs in commendam habendis, quam insolitam esse asseueras. Cogimur ad haec non nihil respondere: & in primis quidem fatemur quod scribis inlytam, scilicet

scilicet nationem uestram olim fuisse florentem & suis uirtutibus Romanum imperium meruisse. Adiciamus tamen & illud excellentissimam beati Petri sedem postquam ille martyrio coronatus est, semper Romae fuisse in qua quae sederunt, uicariatum Christi tenuere, clauisque ligandi atque soluendi penes se habuere, siue Graeci, siue Itali, siue Germani aut ex alia gente fuere: nec unquam regni caelestis introire ianuam potuisse, quae Romanorum pontificum auctoritatem contumaciter contempserunt, nec hodie illis gloriandum esse quae auctoritate propria leges sibi constituerunt, quibus pro suo libito Romanae sedis iurisdictiones spernere possint. Hos enim catholica ueritas nisi resipuerint ante obitum, ignis aeterni mancipio sine intermissione deputat. Fatemur insuper aliquando in Romana curia quae regunt homines, aliqua fieri quae digna essent emendatione, nec dubitamus ipsos Romanae urbis praesules etiam in quantum homines falli, errare, labi ac decipi posse. Sed ut ad querelas tuas ueniamus, dicimus tibi dignum esse ut compactata cum uestra natione seruetur: Idque semper predicauimus et in futurum predicare non omitteremus. Si quidem nationi tuae a qua plurimum sumus honorati, non minus quam nostrae afficimur. Verum cum dicis decreta Basiliensis concilii non custodiiri, idque putas iniuriosum esse nationi, indignam dicimus esse querelam tuam. Propter decreta enim Basiliensis concilii inter sedem apostolicam & nationem uestram dissidium coepit, cum uos illa praerorsus tenenda diceretis, apostolica uero sedes omnia reijceret. Itaque fuit denique compactio facta, in qua nos imperatoris nomine interfuimus, eam certam legem dedit, deinde inuolubiler obseruanda, pro qua aliquid ex decretis concilii praedicti recepta uidentur, aliqua reiecta. Itaque non iuste agis, si pro omnia seruanda esse decreta contendis. Sed uenio ad electiones quas passim contemni refers, hoc nos non inuenimus ita esse ut asseueras: nam postquam ex Almania huc uenimus, plures ecclesiae cathedrales eiusdem nationis uacauerunt, in quibus uel postulationes factae uel electiones fuere. De postulationibus nihil est quod obijci possit, nam ille ex gratia pendent etiam uetusto iure, liberumque est pontifici maximo eas admittere uel reijcere. Electiones autem si canonicae fuerint, compactatorum uigore confirmationem merentur, nec repellii possunt, nisi de utiliori persona. Romanus pontifex de consilio fratrum suorum sanctae Romanae ecclesiae Cardinalium duxerat, prouidendum, sed neque hic est aliquid quod reprehendi merito possit. De tempore dicimus quo Romanam curiam sequimur. Neque enim (tam biennio tantum est quod hic sumus) ulla electio huc allata est, quae rite & canonice facta compacta sit. Nam Traiectensis electio de qua magni rumores habiti sunt, in personam excommunicatam ceciderat: Aliae uero alios defectus habuere. Itaque uides non esse cur uestra natio circa electiones iustam querelam habeat. Quod deinde subiungis extorqueri multum auri ab his qui dignitates uel alia beneficia assequuntur, non est cur de hac sede conqueramini, sed potius de cupiditate & ambitione uestrorum hominum, qui currentes pro episcopatibus inuenientes competitorum, his quibus palatium patet, certatim pecunias offerunt. Illi uero qui alloqui Pontificem possunt, non sunt omnes similes angelis, sed quales in Almania, Galliaque multos reperias, recipiunt enim quod offertur, non extorquent: Romanus autem praesul solus in thalamo suo nunc hos nunc illos audit, & illos promouere solet qui magis commendantur, nec scit nec etiam arbitratu pecuniae causa hos aut illos commendatione praerferri. Nec sibi plus auri datur quam concordata permittant: nisi fortasse aliquando occasione expeditionis contra Turcos, aliquando super annata recepit, quod sibi profecto non fuit in tanta necessitate negandum: Habes ergo in hac parte responsum nostram. De pecunijs indulgentiarum miramur fieri querelam: Nam ille postquam collectae fuerant, profecto Romani pontificis arbitrio non alterius erant distribuenda. De decimis quoque credimus non esse indignum quod refers. Nam si aliae nationes pro expeditione contra Turcos habenda decimas exhibent, non uidemus cur etiam Theutonnes non contribuant. Laudamus tamen in ea re debitos adhiberi modos. Ceterum cum tota quaestio de pecunia uertatur, dicimus hanc uetustissimam esse querelam, qui nunquam auferri potuit, semper enim sunt homines pecuniarum auidi, & quodammodo insatiabiles, qui cum multa lucrari uelint, exponere aliquid sacrilegium putant: nec ulla gens est, quae animo a quo ex regione sua asportari aurum ferat. Ungari Almannos ea potissimum causa detestantur, quod in regno suo negociantes multum auri asportant.

asportant. Eadem querela est Polonorum, eadem Anorum In Alamania quoque quam plures gentes reperimus, quarum altera inculant alteram quasi argenti sui extortitricem: nec curiae uestrorum Pontificum accusationibus carent. Pater itaque longe lateque hoc genus querelarum. Verum quia dicis Germaniam uestram quodam ditissimam fuisse, nunc uero prorsus exhaustam & omnimode uacua esse, nos contra sentimus, illudque audacter dicimus, nunquam Germaniam ditiores fuisse quam hodie: nunquam ornatiores: nunquam armis potentiores, si uni domino paruerit. Nam si legamus uetusta tempora, inueniemus Germanos olim ritu uixisse barbaro, uestibus usos laceris. Venationi tantum & agrorum culturae dedisse operam, feroces quidem homines & belli appetentes, sed argenti prorsus inopes, quibus quippe nec uini usus erat. Ipsaque Germania intra mare & Danubium, rursusque intra Rhenum & Albim continebatur, nunc uero quantum transgressa sit suos limites, non ignoramus. Nam plus ferè est quod extra nacti estis in Gallia, Rhætia, Notico, Vindelico atque in ipsa Scythia seu Sarmatia, quam quod intus habuistis. Quid memoremus nobilissimas urbes uestras & splendidissimas: ditissima templa, opulentissimos principes ac praelatos: certe non uidemus prouinciam esse quae computatis omnibus uestram superet: Quod si resurgeret aliquis illorum Theutonum qui tempore Iulij Caesaris uixit, Germaniam peragraret, ut Arionitis, profecto diceret non esse eam terram, quam olim uiderat, negaretque suam esse patriam, cum uinearum & arborum fructiferarum consitiones, uestitus huiusmodi, urbanitatem ciuium, splendorem urbium, tantamque nitidam politiam apud uos cõtueretur. Verum hanc mutationem quis fecit in uobis nisi religio Christianae? Cultus quippe Christianae religionis à uobis barbariem omnem expulit, atque ita expoluit, ut iam Graeci ipsi barbari, uos autem recti Latini appellari mereamini. Cultum autem salutiferam religionis si uerum fateri uultis, Roma uobis & apostolica sedes dedit, quae praedicatores ad uos mittens, idolorum relinquere cultum, & uerum Deum colere docuit. Plus est hoc Martine quam aurum & argentum: plus est quod accepistis quam quod datis. Itaque decet uos accepti beneficii memores esse, quod quidem tantum est ut nullo possit thesauro compensari. Transimus modo ad eam epistolae tuae partem quae nos concernit: Dicis nos & alios plerisque sanctae Romanae ecclesiae Cardinales insolitas apud nos reseruaciones habuisse, indeque multos exoriri rumores. Nos & Metensem olim Cardinalem, & alios nonnullos similibus usos gratius compertum habemus, & ab illis literarum nostrarum formam extraximus. Reprehendis quod haec literae copatae aduersari uideantur: dicimus nihil in eis esse contra ea quae concordata uocantur, nisi fortasse illud recensetur, quod etiam monasteria reseruari uidentur, in quibus electioni locus esse debet. Nos de hac parte abunde satisfacimus domino nostro. Duo enim diximus eius Beatitudini. Primum quod nullius monasterii electionem impedire uellemus: Alterum quod nullum monasterium acceptaturi essemus contra uoluntatem eius principis in cuius ditione situm esset: & ita procuratoribus nostris dedimus in mandatis. Quod si putas etiam collegiarum praepositarum electiones confirmandas esse, neque debuisse nos earum reseruaciones acceptare, longe falleris: nam concordata ipsa dignitates primas post pontificales & in collegiatis ecclesijs principales apostolicae sedis dispositioni permittunt, in alijs autem beneficijs inferioribus habet ipsa sedes suos menses. Quod si super huiusmodi beneficijs ac dignitatibus reseruaciones obtinuimus, accepimus à summo Pontifice quod nobis concedere potuit sine cuiuspiam iniuria. Sed arbitraris fortasse beneficia quae in Germania sunt, Germanis potius committi debere quam extraneis: nec nos aliter sentimus. Sed cum nos iam annis supra xxxiii. Germaniam incoluerimus, non reputamus extraneos existimari debere: cumque Imperatori ipsique nationi longo tempore, summa fide, magnis laboribus seruerimus, & nunc ad Cardinalatum recepti, ea curemus quae nationis ipsius honori atque utilitati conducant, & ita prorsus agamus ut nationi Germani potius quam Itali putemur, Non iudicauimus tribus illis prouincijs Moguntinae, Coloniaensi, Treuerensi, indignum uideri aut graue censerì, si annuo duo milia ducatorum in eis obtineremus, ex illis beneficijs quae sedes apostolica conferre haberet. Putauissimus

A tauissimus etiam maiora in eadem natione, cui semper seruiuimus, sponte offerri: sed non sumus nos infatigabiles, contentamur eo quod pro debiti status conseruatione sufficiat nec plura circa hoc. Quod autem operas tuas ad id offers ut gratiae nostrae fructum consequamur, agimus tibi gratias qui partes amici non negligis. Idque rogamus ut interueniente casu opportuno prorsus efficias. Scis quae sit mens nostra & quomodo gratiam nostram restrictam esse uolumus: Si qua praepositura uacauerit aut ecclesia parochialis magni redditus, uelis ita efficere ut ad complementum gratiae nostrae peruenire possimus. Denique requiris an aliquid dicendum faciendum ue sit circa eam partem qui nationem uestram & apostolicam sedem concernit. Respondemus futurum esse ad principes electores nuncium apostolicum Laurentium Rouarellam, cum eo poteris super hac re plenius loqui, sibique cuncta communicare qui pro sua circumspectione non ignorabit, qua uia sit in talibus incedendum. Nobis tamen illud consilium uideretur, quod praelati & principes uestri si qua in re grauamina sibi non digna inferri putant, Legatos suos ad Romanum pontificem mittere non postponerent, et qui sunt illa in quibus grauentur, exponerent, peterentque debitam fieri reformationem. Nam sedes ista pro sua infra mansuetudine uestris uotis (qua quidem ratione subnixae essent) nunquam denegaret assensum. Nos autem etsi parum ualeamus, studia tamen nostra semper in eo dirigemus, ut inclitae nationi Germanicae dum qua postulauerit, mos geratur. Vale optime, archiepiscopo Moguntino cui pro ueteri noticia sumus affectissimus, effice commendatos, Ex Roma die, x. Augusti, Anno. M. cccclvii.

Congratulatur episcopo Varadiensi è uinculis emancipato, Epist. cccclxx.

Aeneas Cardinalis Senensis, Episcopo Varadiensi, S. P. D.

Quantum de captiuitate tua indigna & acerba doluimus, tantum modo de liberatione gauisi & summo opere exhilarati sumus: Quippe non solum Dignationis tuae cuius bonitas ac innocentia magnifice patefacta est, uerum etiam serenissimo Regi Ladislao cogaudemus, cuius beneficentia & animi rectitudo indies magis ac magis elucescit. Namque sicut nobis relatum est, cum persona tua in arce Budensi retenta fuit, minime animus regius ad eam rem inclinatus erat, sed seduxerunt eum eorum consilia quae tuae uirtuti inuidebant: nec Rex adhuc iuuenulus & in regno nouus magnis consultiuibus aduersari audebat: celsit furori, loco, & tempori. Illud tamen cauit ne quid in corpus tuum & muli tui molirentur. Sed nunc quae sua mens fuerit aperte liquet. Nam qui alieni consilio atque importunitate Dignationem tuam in carcerem contexit, idem suapte ingenio libertatem tibi restituit. Ob quam rem nemo est qui non intelligat capturam tuam ab aemulis tuae probitatis, liberationem uero ac salutem à solo Rege processisse. Est igitur quod & tu Serenitati Regiae quemadmodum haecenus fecisti, ita & in posterum summa cum integritate seruias: Nos autem & caeteri qui te amamus, gratias referamus, quod nos quidem minime negligemus. Eramus haecenus occupati ut liberationem tuam literis apostolicis & nostris, procurarem, quas bis regio culmini transmisisimus, quarum primas mox intellecta nouitate transmitti curauimus: Alteras uero Laurentius Rouarella nuncius apostolicus secum attulit. Cui etiam uerbo procuratio tuae salutis nobis annitentibus commissa fuit. Sed intelligimus eum tuam Dignationem iam restitutam libertati inuenturum, quod quidem gratissimum est. Nam & regitari Regi quam supplicare longe est praestantius, & honor tuus maior proculdubio redditur, cum non precibus sed innocentiae libertatem tuam concessam esse manifeste liqueat. Rogamus igitur deinceps bono animo sis & iocunde uiuas, de nobis uero tam quam de ueteri & fideli amico fiduciam obtineas, sciens quod uotis tuis, quae quidem nostra in potestate fuerit, nunquam deerimus. Vale & Reuerendissimis patribus Strigoniensi & sancti Angeli Cardinalibus apostolicae sedis legatis, si quando eum eis conuenies, memoriam nostri facito. Datum Romae, die.

x. Augusti, Anno. M. cccclvii.

Excusatoria

Excusatoria de grauiamine nationi Germanicæ illato, & precatur pacem cum Ladislao inire, & contra
Turcos gladium uibrare, Epist. CCLXXI.

Calixtus Episcopus seruus seruorum Dei, Charissimo in Christo filio, Friderico Romanorum Imperatori semper augusto, S. & A. B.

Quamuis apostolicæ sedis sicut placuit altissimo, prædentes, ea nos semper cura tenuerit, ut inclytæ nationi Germanicæ pro nostra possibilitate cõplacereamus, & omnibus illis ad nos concurrentibus, faciles ac benignas præbeamus aures: Nuper tamen sicut nobis relatum est, nonnulli ex uenerabilibus fratribus nostris ac dilectis filijs nobilibus uiris Romani Imperij electoribus, & alij pleriq; principes ac prælati nationis eiusdem, dieta quodam sine conuentu inter se celebrata, Oratores suos ad te miserunt, qui de nobis, deniq; curia nostra non paruam querelam facientes, inter cætera exposuisse feruntur, quod nos diuersis modis nationem ipsam aggrauantes, quæ inter te nomine nationis & antecessorem nostrum, felicis recordationis, Nicolaum papam V. concordata fuerunt, minime adimplere aut obseruare curemus. Quibus ex rebus & si non dubitemus Serenitatem tuam pro sua erga Romanam ecclesiam eximia deuotione, illorum querelas acriter ac debite confutasse, dignum tamen putabimus super his quæ nobis obijciuntur sinceritatem & innocentiam nostram tuæ Sublimitati perspicuam ac manifestam efficere, ut si quando posthac silices querimoniarum ad tuas aures deferantur, habeas ex nostris literis quod murmurantibus ac detrahentibus hominibus respondere atq; obijcere possis. Equidem cum nos omnes Christiani orbis nationes benigne quarum cum Deo possumus, tractare curemus, præcipue tamen Germanicos principes ac prælatos singulari quadam charitate & præcipuo psecuti sumus affectu. Neque enim nos latet quo fauore amplectendi sunt ecclesiarum præfules, & seculi principes honore præueniendi, ut illos fratrum, & istos filiorum loco sua cuiq; dignitate seruata, habere debemus. Sunt euangelia sacra semper ante oculos mentis nostræ sanctorumq; patrum decreta sedulo in animo uoluimus. Nouimus quid episcopis liceat, quid principes deceat, quod officio summi sacerdotis incubat. Neq; cordi nostro quicquam tenatius hæret, quam ita sacros canones obseruare, ut idonei ministeriorum Christi dispesatores inueniamur. Nota est omnibus apostolicæ sedis autoritas, manifesta cuiq; primæ sedis dignitas, uulgata per orbem uicarij Dei potestas, cui dictum est à domino. Pasce oues meas, & quæcumq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & reliqua quibus in euangelio, Romani præfules eminētia diuinitus declarant. Quibus ex rebus enim est, cur aliquis opera nostra criminari possit, tanquam latius euagetur quam nobis liceat, aut tanquam in alienam mensuram falcem mittere uideant, cum non huius aut illius puincie scilicet uniuersi orbis præfatus in apostolicæ sedis specula cõsecuti sumus. Quæ cum ita sint, scimus tamē eos quod uocati sunt in partem sollicitudinis non esse turbados, suamq; cuiq; iurisdictionem, nisi forsitan abutatur, seruandam esse non ignoramus. Ea propter ita nos gerere in hanc usque diem curauimus, neq; de nobis cuius homini querela cõpetere possit, nec putamus aliquos esse qui se lesos aut spretos à nobis dicant, nisi fortasse aliqui fuerint, qui desideria sua non recte metientes, tunc se contemplos ac grauiatos arbitrantur, cum petitionibus eorum iniustus non annuimus. Sed audiuimus rumorem esse tanquam nos autem ex natione tua, supra quam deceat, extorqueamus. Iniuriatur profecto nobis, & à uero longe recedunt, qui talia dicunt: nihil unquam nostro nomine ab his extortum est, quibus beneficia contulimus, ut illi garrunt: Nihil exactum, nihil petiit, præter annuatim uetusto iure debitam. at si quod contra Turcos pecuniaria nobis subsidia obtulerunt, non recusauimus nec recusare quidem debemus, pro tanta Christianæ religionis necessitate. Pecunias autem huiusmodi & alias undecumque uenientes, non usurpamus nobis, non recodimus in archa, non exponimus in iocalibus, non consumimus in delicijs, scilicet in defensionē fidei cõuertimus, & in oppressione perfidæ Turcorum gentis ad nostram exterminatam semper intentam. Innumerabiles sunt & intolerabiles nobis quas indies subimus expensæ: nunc in Orientem legato classis nostræ, nunc in Albaniam Scanderbechio fortissimo Christi athletæ indefessiq; bellatori, nunc Legatis & Oratoribus in diuersas mundi partes emissis, nunc illis nuncillis per Græciam & Asiam laborantibus, ne destituti periclitarentur, pecunias mittimus:

Atitimus: nec fuerunt inanes huiusmodi iumptus. Licet enim nobis in domino gloriari, qui per ministros suos, torpentibus ac penè dormientibus cunctis ferme Christianis principibus, nobis tantummodo instantibus atq; urgentibus Turcorum superbissima cornua & insolentissimas acies apud Ungariam confregit, magnumq; illum & potentissimum exercitum prostrauit, qui sibi non Ungariam modo, sed Germaniam totam, Galliam atque Italiam proterere, legemq; Christi funditus euertere promittebat. Itaq; liberauit dominus populum suum præfatu nostro, plebemq; suam ex ipsis quodammodo faucibus crudelissimi siue immaniissimi draconis eripuit: Nunc quoq; classis nostra Rhodum tueretur, Cyprum, Mitylenem, Chium, & omnes in Oriente Christiani nominis insulas, quæ sine tali præsidio haud quoque Turcorum nauibus indies incursantibus resistere poruisset, quodq; laudabilius est ac diuino nobis munere concessum, non tantum quas diximus insulas, legatus noster sua prudentia & armorum robore tutatus est, sed alias plerasq; Turcorum domino seruitentes, ad apostolicæ sedis deuotionem obedientiamq; redexit, notissimæq; non pauca eorundem Turcorum nauigla ad oppugnandas Christianorum insulas exeuntia, potenter inuasit, debellauit, in potestatem recepit. Nec Albania ingruentes Barbarorum impetus proximis diebus inclinare potuisset, nisi nostrarum interuenissent pecuniarum auxilia, quæ Schanderbechio misimus. In his nos rebus pecunias consumimus: in his profundimus quicquid undecumque corradere possimus auri uel argenti: honorem Dei non nostrum quarimus: pro salute populi nobis commissi laboramus, non pro priuata utilitate nostra. Curamus ne nostro tempore Christianum nomen spurcissimi Turcorum pedes conculcare possint. Sed non sunt hæc onera quæ nos soli portare queamus, uel sedes Apostolica ualet per seipsam tolerare, facimus tamen quod possumus, & quiescentibus alijs qui nobis auxilio esse debent, instamus, acceleramus, urgemus, nihil omittimus ex his quæ facultates nostræ permittunt. Necessaria nobis detrahimus, ut incumbenti necessitati pro parte nobis possibili subueniamus. Quæ cum ita sint, audient tamen nonnulli parum quidem religiosi, & ad commune bonum minus intenti, nos redarguere, quod ab his pecunias recipimus, qui promouentur, quamuis sponte ablatas in classem contra Turcos emissam. Quod quam iniquè agunt iam plane prospicis. Sed aiunt pleriq; concordata, de quibus mentionem supra fecimus per nos minime obseruari, affirmantes electiones Episcoporum aliorumq; prælatorum nos paruipendere, ac profus abijcere, quod parimodo, neq; uere, neq; iuste nobis obijciatur, neq; enim electiones prælatorum in Germania factas quouis pacto contemnimus, neq; ex concordatis omnes passim electiones confirmare tenemur, sed illas tantummodo quæ Canonice experiuntur, quod quidem à nobis diligenter custoditur est. Nunquam enim aliquam electionem reperimus esse Canonice. Viros autem quæplures illis ecclesijs siue monasterijs præfecimus, in quibus electis etiam minus Canonice prætendebantur. Quod si aliqui sunt qui confirmationem petentes non obtinuerint, sunt autem paucissimi, sciant se idcirco ex sua petitione cecidisse, quia nec Canonice fuerat eorum electio, nec promotio ecclesijs ad quas uocabantur, fuisset utilis. Potestate autem illa, quæ nobis ex diuino atq; humano iure simulq; concordatis, ex prædictis competit, prouidendis ecclesijs de persona magis idonea, etiam si Canonice in illis electio facta reperitur, adhuc non sumus usi, nec uti proponimus, nisi ex magna & urgentissima causa. Super reservationibus autem cæterisq; beneficiorum prouisionibus, & quibus similiter accepimus querelas coram tua Serenitate fuisse propositas, non sumus memores aliquid à nobis esse concessum contra concordata prædicta. Quod si quid tale factum est, ut saepe in multitudine literarum ac negotiorum aliqua transeunt, neq; benè gesta, neq; benè reuisa, non est intentioni nostræ aut ordinariorum mensibus derogare, aut concordatis ipsis contrauenire. Quinimo quamuis liberrima tamē liberalitate nostra, ex zelo quem gerimus ad pacem, ex charitate qua te tuamq; nationem prosequimur, concordatis ipsis locum esse uoluimus, nec patiemur ea temere uiolari, dum Romanæ sedis gubernacula retinebimus. Si quid præterea est, quod ipsi nationi molestum uideatur, ex his quæ pro

deunt ex nostro solio, idque fortasse dignum emendatione censetur, possumus enim & nos, ut homines aliquando labiatque errare in his maxime quae fati sunt, non decet episcopos, aut alios quosuis mortales super Apostolicam sedem auctoritatem sibi uendicare, aut illos imitari quoquo modo, qui pessimo more detestabilique exemplo in perniciem ecclesiasticae hierarchiae, in confusionem mystici corporis Christi, in animarum suarum ruinam, leges sibi constituunt, per quas licitum sibi esse arbitrantur Apostolicae sedis mandata contemnere, ac pro suae uoluntatis arbitrio ecclesiastica disponere, spirituumque negotia. Nam qui talia praesumunt, alieni sunt, Deum patrem suum appellare non possunt, qui matrem ecclesiam recognoscere nolunt, sed tanquam membra, uel putrida, uel arida, a reliquo corpore recidi debent. Nulli enim permessa facultas est, ut contra Romanam ecclesiam omnium fidelium matrem ac magistrum recalcitrare possit, uel se ab illius imperio subtrahere. Comendandus est una in domo pascalis agnus, manere oportet in archa regnante diluuius, cui cura est ne pereat. Unus Deus, una fides, unum baptismum. Unus Christi uicarius in terris est, qui caelos bene merentibus aperit, claudit autem malignantibus. Si quis autem arbitratu secum non bene agere Apostolicam sedem, recurrere ad eum debet, grauum suum exponere, remedium petere, nunquam pia mater filiorum desiderio deerit, quod uiderit ad salutem eorum pertinere. Et tu ergo serenissime imperator, si quid arbitraris tuae nationis praetatos habere, quod per nos emendari debeat, admone eos, hortare et urge ut ad nos uenientes, suas nobis necessitates exponant, graua mina referant, desideria proferant. Nam uotis eorum quae a rationis tramite non discordent, tanto libentius annuemus, quanto confidentius eos ad nos recursum habere uidebimus. Caeterum quia charissimum in Christo filium nostrum Ladislaum Ungariae ac Bohemiae Regem illustrem nondum reconciliatum tibi esse percepimus, sed adhuc inter te atque ipsum lites esse feruntur peringentes, quamuis non dubitamus pro tua te sapientia ea duntaxat, seu quaerere, seu uelle, quae sint aequitatis ac iustitiae consona, quia tamen discordia uestra tanto magis nos angit, quanto magis Christianae reipublicae damnum resultat, Serenitatem tuam rogamus, ut ante tuos ponas primum, cum quo coteris, & ubi contendis, quia cum carne tua, cum sanguine tuo, cum fratre tuo, & in domo tua, in agris paternis, in hereditate auita bellum geris, in quo nec perdere, nec uincere tutum est. Considera quod tu Imperator es, aduocatus ecclesiae, protector fidei Catholicae, primus inter seculi principes, primus qui arma pro defensione religionis nostrae induere debeas. Considera quod tu ille es, in quem omnium Christianorum oculi coniecti sunt: qui si (quemadmodum tibi ex officio incumbit) aduersus imperia Turcorum gentem arma promoueris, uniuersos ferme reges ac principes ut te sequantur, prouocabis, labentemque rem Christianam magnifice subleuabis. Sin uero domi manseris alijs occupatus curis, nemo erit qui bellum Christi gerere uelit, erisque tuipse causa, cur nostro tempore fides Catholica negligatur. Intellexisti quae fecerunt Turci superioribus annis, ut Constantinopolim Orientalis imperij caput, ac totius Graeciae columen inuaserunt, ut urbes quae plurimas incenderunt, ut Christianum sanguinem effuderunt, ut altaria euerterunt, ut sanctorum reliquias pro canibus obiecerunt, ut imagines Dei nostri gloriosaque matris eius, aut lanceis effoderunt, aut sputis lutoque deturparunt. Scis quae nunc cogitant, quae parant, quae moluntur: nullum illis studium ardentius, nulla cura propensior est, quam ut ea agant per quae possint Christianam gentem funditus perdere: uincula, uerbera, necces, fidelibus omnibus comminantur. Prope est eorum gladius, & adesse festinant tempora, & tu interim ac patruelis tuus arma, quae merito in hostes fidei uerterentur, contra subditos & uasallos uestros exercetis. Dices fortasse quieuissem nisi me magna necessitas impulisset, sed paratae fuerunt insidiae mihi, hereditas meo in periculo posita est, coactus sum arma pro defensione capere, inuitus pugno cum sanguine meo: Possibile est, quod ais nihil inficiamur, age sint uera quae refers omnia, sit iustissima tua causa, ac iustius est pro Christo pugnare & maior necessitas est hereditatem Christi quam tuam defendere. Si tua perit, est adhuc ubi salueris: Si perit Christi hereditas (quod tamen nullo pacto futurum putamus) & tuam hereditatem praerire oportet, Christianae reipublicae fundamenta

A fundamenta corruiere. Cogita igitur de communi periculo prius, & maiora minoribus antepone: Exquirito omnes uias, quibus cum patruelis tuo quantum sanguine iungearis, tantum dilectione & affectu sincero copuleris, nec illi imputes, quoquomodo quae per alios aetate tenerae subgeruntur. Audiuimus dilectum filium nobilem uirum Ludouicum Bauariae ducem inter te & ipsum patruelium de pace acturum in Austriam descendisse. Credimus & dilectum filium nostrum Ioannem Cardinalem sancti Angeli Apostolicae sedis legatum, quemadmodum sibi scripsimus, eisdem tractatibus inter futurum. Age flecte animum & amplectere bona mente concordiam: noli omnia quae tibi debentur exquirere: esto contentus his quae potes obtinere: nec graueris pro bono pacis de tuo iure pauca dimittere. Deus pro cuius causa pacem accipies, maiora tibi retribuet. Commendabunt omnes tuam sapientiam quae furori temperantiam, arrogantiae humilitatem, duritiae mansuetudinem, tenacitati largitatem obiecerit. Sit finis aliquando ciuilibus & intestinae discordiae, ut tandem cum patruelis tuo reconciliatis, & tu & ipse caeterisque Germanicae terrae procures, quorum consueuit in armis esse inuicta uirtus, unitis iam uiribus ac concordibus animis in Turcos militaria signa feratis, infelices Christianos qui per Graeciam captiui merentur, a iugis seruitutis eximatis, ac regiam ciuitatem quae de Constantino Caesare nomen habet, quam turpiter pridem amissa fuit, tam gloriosè recuperetis. Haec scripsimus tuae Serenitati non sine fiducia singulari, pro ea qua tibi & inclytae nationi tuae ingenti Charitate sumus affecti. Tuum est ut haec tam bono animo recipias quam sunt a nobis optimo corde prolata. Datum Romae apud sanctum Petrum pridie Calend. Septemb. Anno M. CCCC LVII. Dictata per Aeneam Cardin. Senensem.

Excusat ratione se preces non posse exaudire.

Epist. CCC LXXII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Bartholomaeo Etenliartium & medicinae Do-

ctori Physico Archiepiscopi Moguntini, S. P. D.

R eddidit nobis Vigandus literas tuas quae gratissimae fuerunt tuam bonam ualeitudinem indicantes. Voluissimus petitioni tuae morem gerere, sed nos non decet contra primarias preces Imperatoris aliquid attentare, quia illas impetrauimus & saepe defendimus, & Imperatoriae Maiestatis honorem tueri debemus, qui ab illa promoti & magnificati sumus. Si qua alia in re possemus tibi complacere, esset id nobis uoluptati. Vale ex Roma, die xxviii. Octobris, Anno M. CCCCLVII.

Certiozem reddit amicum largum esse animum sibi complacendi.

Epist. CCC LXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Nicolao Arzimboldo, S. P. D.

Q uamuis raras ad te literas dederimus, nam haec secunda sunt, postquam Cardinalatus honorem consecuti sumus, nihil tamen minus te amamus & reueremur. Est indelibilis memoria illius dulcissimae consuetudinis, quam simul Florentiae habuimus. Recordamur quanto fauore nos Mediolani dum legatione Caesarea fungeremur, prosequeremur. Neque obliti sumus eorum quae Romae in coronatione Imperatoris una agitauius. Quae omnia suauissimam mihi reddunt recordationem tui nominis. Ad haec accedunt amplissima in me merita Casparis Schlick Cancellarij Caesarei, quae suis necessarijs & amicis mirum in modum nos obligatos tenent. Haec scribimus semel pro multis uicibus, ut scias nobis animum esse complacendi, & tibi & tuis omnibus. Nam quotiens tuo nomine requireremur, totiens in memoriam charissimi amici non sine uoluptate quadam reuocamur. Ex te aliud nihil petimus, nisi ut nos ames ex ueteri consuetudine, & illustrissimo principi duci Mediolani comendatos efficias: Cuius clarissima uirtus omnem inuidiam superauit. Vale ex urbe Roma iiii. Nonas Decembris. Anno M. CCCCLVII.

Respondet Francorum Regi super materia episcopatus Dornacensis.

Epist. CCC LXXIIII.

Pius Episcopus seruorum Dei Charissimo in Christo filio Carolo Regi

Franciae illustri, salutem & Apostolicam benedictionem.

Q uae ad nos de conditionibus Tornacensis ciuitatis tua Serenitas scripsit, non diffitemur ita esse ut scribis, abundans enim multitudo populi est in regni tui confinijs, quae mansit in tua & progenitorum omnium seculis multis, praebetque tibi op-

BBb 2 portuni-

portunitate loci comoda permulta & magna. Quod uero adiungit ecclesiam ipsam promissam tibi in personam Cardinalis Constantiensis fuisse, in eo uel tua Maiestas informata uere non est, uel qui de ea nos compellarunt, responsa nostra interpretati bene non sunt. Uenturum beneficia cuiquam promittere nos noster non est, nec fuisse in hunc diem (adiutore Deo) meminimus. Recordamur Oratoribus dixisse cum uacare illam contingeret, rem facturos de qua contentari merito posses, daturos autem cui uelles eam ecclesiam, nec diximus unquam, nec cogitauimus. Adueniente tamen obitu translato episcopi, facere Maiestati tuae rem gratam in animo gessimus, per obitum non uacauit. Senex grandaeus in comoda multa perferre in ea ciuitate non ualens, precatus est illuc robustiorem transferri. Fuit iusta & pia eius petitio. Rarum uel nullam supplicationes huiusmodi a sede apostolica solent repelli. Si doles hominem duci Burgundiae subditum illic esse praepositum, minor culpa haec nostra est quam fuerit praedecessorum nostrorum, qui plures Burgundos illic statuerunt. Nos rem nouam non fecimus, ueterem & usitatam sumus secuti. Hoc quoque ad transferendum Tullensem praefores nos fecit, quod sicut Serenitas tua intelligit, tota Tornacensis diocesis sub dominio est Burgundorum, nec putamus uideri inconueniens posse, si ex dominio illo daretur episcopus, intra cuius limites maior est & amplior iurisdictionis illius pars. Nam quod tua Serenitas quaerit, & his & alijs rebus se cernere comoda regni tui & consanguineorum tuorum nobis parum cordi esse, in hoc credimus euenire tibi quod nobis: ut enim tu complacere tibi a nobis saepe non putas, sic nos saepe exaudiri a te uota nostra non cernimus. Non tamen propterea de tua in nos uoluntate sinistrum aliquid credimus, cogitamus semper causas tibi aliquas esse propter quas non fortasse posses quae uolumus. Accusamus necessitatem mente, & animo acquisitissimi sumus. Par officium a te requirimus, charissime fili, nec uellemus quotiens tibi obtemperatum non est, toties de animo nostro iudicium faceres. Meminimus in gratiam tuam multa fecisse, honore tuo multa multis dedisse. Si semper non dedimus, non semper esse Apostolica sedes potest ut uult. Multa illam circumspicere oportet multa metiri. Ita semper actiones suas dirigere, ut reddere illarum rationem Deo & hominibus possit. Postremo quod nobis denuncias te permissurum non esse ut idem Tullensis Tornacensis ecclesiae praesit, nihil in hoc aliud respondemus, nisi Maiestatem tuam sane intelligere quod Regem Catholicum deceat. Et nos constanter sperare te, si factum nostrum diligentius considerare uolueris, nihil dissimile a claris progenitoribus tuis esse facturum, quos non minus ueteratio in Ecclesiam Dei, & obedientiam in sanctam sedem apostolicam quam cetera gloriosa facta, illustrarunt. Ipsam autem translationem cum facta solenniter sit, mutare sine reprehensione non possumus. Vnum a te petimus charissime fili, ut detractoribus sedis Apostolicae semper non credas, multa illorum passionibus tribuas, pro certo habeas nos Serenitatem tuam amare: illi cum possimus, obsequi qui cupere, nec praetermissuros unquam occasionem aliquam esse, in qua tuae bonitati placere cum Deo possemus, quod si in aliquo praepudicatum tuis iuribus putas, parati sumus tuae Celsitudinis iustitiam cum omni benignitate administrare: Datum Romae 1. Decembris, Anno 1. Pontificatus nostri, Anno tertio.

Ad eundem in eadem causa, Epist. CCLXXV.

Pius episcopus seruus seruorum Dei charissimo in Christo filio Carolo

Regi Franciae illustri, S. P. D.

Nisi tua signata manu & tua fuisset impressa sigillo, nunquam tuam putauissemus epistolam quam tuo nomine Michael Secretarius tuus nouissime ad nos detulit. Multa enim continet quae a tua prudentia & tuo scribendi more uidentur aliena. Sed nec portitor, nec signum, nec subscriptio patitur ut tuas literas esse dubitemus, quae tanquam abs te missae reddita sunt, eas ob res cogimur respondere, & nostram excusare innocentiam. Nec enim nos sumus, qui uel tuam Serenitatem, uel alium quempiam odio persequamur, aut odij causam quicquam agamus. Nos quidem tuam mansuetudinem semper amauimus, semper magnificauimus, semper obseruauimus, cum propter maiorum tuorum gloriam & magnifica gesta, tum propter modestiam & religionem quas in relictas didicimus. Nec sane unquam in animo nostro fuit quicquam agere quod tibi aut incommodum esset

A esset aut molestum, sed aliter tibi persuasum est, ut scripta tua ostendunt tam nobis quam sacro collegio, nostro directa. Ignoscat his diuina bonitas qui talia suggerunt, quorum magnum est peccatum, summa iniquitas, mala mens, malus animus. Illorum est qui tuam excellentiam aduersus nos irritare aut commouere nituntur: similes illis sunt qui filium tuum a te alienarunt: illi enim carnalem patri filium abstulerunt, hi uobis spirituale auferre nituntur. Sed minime obtinebunt si tuam constantiam & moderationem retinebis, & nostris uocibus auscultabis quae non tam nostrae sunt quam Dei & filij eius Christi, cuius uicariatum non nostris meritis, sed sua dispensatione in terris gerimus. Audi ergo nos fili, & in charitate accipe quae ad tua scripta respondemus. Scribis de Tornacensi ecclesia, ad quam translatum esse Tullensem episcopum haud a quo animo fers, putasque tibi iniuriam factam, quod precibus tuas non exaudiuerimus quae pro Cardinali Constantiae ad nos porrexisti, & plurima subiungis, quae paulo post capitulatim attingemus. Sed priusquam hoc agimus, rem gestam accipe: sic enim et tua & nostra causa melius cognoscetur. Fuerunt Oratores tui uel bis, uel ter priusquam uacaret ecclesia Tornacensis, dixeruntque nostrum antecessorem ecclesiam ipsam dispositioni suae reseruasse, ut contingente uacatione illi prouideret de persona tibi accepta: peteruntque ut nos idem efficeremus, cum tuae solennitatis plurimum interesset in ea ciuitate quae tua esset. Episcopum praesidere tuae Maiestati fidem & acceptum. Idem egere nobiscum ducis Burgundiae Legati non semel, sed iterum atque iterum, dicentes diocesim Tornacensem fere totam & redditum maximam partem in potestate ipsius ducis consistere, ad quem magnopere pertineret episcopum Tornacensem eum creari qui sibi amicus & charus esset, propter magnas & opulentas Flandriae ciuitates uicinas Anglicis, in quibus status sui robur continetur: adiacentes retroactis temporibus, maxime a 1. x. annis citra nunquam in ea ecclesia praefuisse, quod non ex charis ducis Burgundiae fuisset: & quod unus aliter promotus ab Eugenio tandem translatus extitit ad ecclesiam Narbonensem, cum pace illic potiri non posset. Intelleximus rem utrumque arduam atque perplexam, nec uel tuis, uel ducis Oratoribus quicquam certi promissimus, sed negantes nostri moris esse pro aliquo nominatim ecclesiam cathedrali reseruare respondimus contingente uacatione nos ecclesiam illi ita prouisuros ut nulli causa quaerela merito esse debeat. Cumque tui Oratores pro Constantiensi Cardinali reseruari ecclesiam peterent, Burgundi uero pro episcopo Traiectensi diximus, a parte nulli duas ecclesias commissuros prout ipse flagitabant. Haec sunt promissa nostra, haec acta uobiscum sunt ante uacationem, eratque nostrum desiderium, ut nunquam haec uacatio nostro tempore intercideret, cum uideremus absque turba & molestia huic ecclesiae prouideri non posse. Verum nobis Senas ex Mantua reuersis reddita sunt authentica scripta & mandata, per quae Tornacensis & Tullensis episcopi ex iustis causis desiderabant inuicem ecclesias suas designare, & ad alterutra transferri. Admisimus nos resignationes, & translationes fecimus de fratrum nostrorum consilio. Deinde cum Viterbij essemus, antequam translationes praedictae effectum sortitae fuissent, nunciatus est nobis obitus episcopi Tornacensis, commisimus causam, ut sit uni Cardinali, & facta est relatio in consistorio, libere & grauiter omnes fratres nostri sententias suas dixerunt: placuit omnibus Tullensem episcopum ad ecclesiam sic uacantem transferri: nihil sine consilio & matura sine deliberatione fratrum egimus, omnia eis aperuimus, quae uel tui uel alij Oratores in hac causa exposuerant, quatenus per sese cuncta nossent, fecimus hanc translationem suadentibus fratribus quorum aliqui affirmauerunt Tullensem olim episcopum tuae Serenitati & fidelem acceptum esse, ac per eius medium tibi ut duci Burgundiae complacitum iri. Cumque pater ille antiquus, qui multis annis cum laude Tornacensi administraret ecclesiam, in extremis uitae spem suae de hac persona prouidendum esse censeret, non uidebatur eius uel uotum, uel consilium spernendum. Fecimus ergo hanc prouisionem, nec uidimus aut fratres nostri uiderunt pensata loci & temporum qualitate uilius posse prouideri. Quod si haec tuae Serenitati non placet, non est tamen quod ea in tuam contumeliam facta esse diiudices, cum nos te amemus & honoratum semper esse uelimus. Sed iam ad partes tuae epistolae reuertamur eisque quoad possumus satisfaciamus. Dicis in primis te nunquam cessaturum quousque tua deprecatio ex

auditur. Non oportebit te diu contendere si ea petieris quae cum honestate concedere ualeamus: est enim lucrum nostrum cum tibi ceterisque Regibus iusta petentibus complacemus. Dicis te loqui de re tui domini. Iurisperiti duplex dominium tradunt, Alterum directum, alterum utile. Ciuitas (ut aiunt) utroque iure ad te pertinet: diocesis directo tantum. Nam utile ducis est quod multiplex faciunt, nec tua Excellentia episcopatus haecenus uim fecit, qui in ducatu Burgundiae uacauerunt: quamuis asseras, & uere asseras principatum illum, sicut & Flandriam a tua corona dependere. Dicis te instare pro Cardinali, pro persona digna & benemerenti. Nihil contra personam eius dictum est: Laudamus hominem, & quouis honore dignum censemus, cui Cardinalatus insignia missimus, rubrum pileum. Quamuis agereferimus, si uerum est, quod aliqui retulere, eum scilicet, in tua curia non uti Cardinalatus insignibus, quasi non acciperetur cum honore decenti, quod si ita est, decet tuam Excellentiam quae dicit se Cardinales amare, in hac re ita prouidere, ne dignitas Cardinalatus in tua curia minor uel abiectior, quam in alijs uideatur. Dicis non decere Cardinalem pati repulsam. Non patietur si ea petierit: quae absque alterius iniuria cum Dei benepiacito concedi possunt. Dicis ecclesiam fuisse reseruatam, & rem hanc praedecessore nostro Calixto praecedensam. Cum Calixtus obiit, omnia eius promissa interierunt: si uixisset in hanc diem tibi mos gestus esset, nunc de eo nihil possumus iudicare, sciunt docti reseruaciones suas ad nostra tempora non extendi. Dicis tuos Oratores impatienter a nobis auditos fuisse & uacuos remissos. Si legati nostri ita in tua curia benigne uiderentur & audirentur sicut tui in nostra, multo frequentius quam faciant nuncij nostri ad te accederent. Sed tui quotiens uolunt, die noctuque nos adeunt, & quae uolunt dicunt: nostri uix pluribus in mensibus copiam habent, nec a uis curialibus benigne uisuntur. Quamquam tua Maestitas in omni audientia modesta est, & per humana. Nescimus quis ille est, qui se dicat a nobis impatienter auditum. Duo Cardinales ex tua natione interfuerunt, quando ultimum in hac re Oratorem audiuimus: Rothomagensis, & Auinionensis, ipsi testari possunt, quia usque in finem omni cum mansuetudine hominem audiuimus. Quamquam respondendo aliqua eius uerba parum moderata reprehendimus: Remissimus illi uacuum in petitione tua, sed plenum in suis. Nam gratias quas a nobis petiuit, cum ceteris intuitu Serenitatis tuae concessimus, libentius tuas quam suas audiuissemus, sed rei difficultas non patiebatur. Ille cum satisfacere tibi non posset, satisfacit sibi, & immemor acceptae gratiae nos criminatus est. Dicis neque Adrianum Caroli magni, neque Leonem, Otthonis ita intercessionibus renuisse, ut nos tuas repulimus, & quod nemo consecratur episcopus nisi laudatus & inuestitus a tuis praedecessoribus. Quid fecissent illi duo Romani Pontifices in hoc casu nescimus, quod fecimus ipsi scimus, & facti nostri rationem reddere possumus. Carolus & Ottho Romani imperatores fuere, & hoc priuilegium a Romana sede obtinuerunt quod refert propter ingentia merita, & quia ita tempora posebant & Adrianorum aliorumque haereticorum factiones quas imperatoris malleo conterere oportuit. Sed cum priuilegium uergeret ad noxam, reuocatum est, & successores illorum Imperatorum illi renunciauerunt in conuentu Vornatiensis. Nam sicut Ezechias serpentem aeneum a Moyse erectum in haeremo abstulit, idque confluxit, quonia idolatriam inducebat. Ita & priuilegia auferenda sunt, quae propter utilitatem publicam concessa inueniuntur esse damnosa. Subiungis quod neque Calixtus, neque Nicolaus, neque alius simile aduersus te agere attentasset eius quod nos fecimus. De mortuis non est nostrum iudicare, quid facturi fuissent in humanis agentes, nos certe aduersus te nihil ex proposito egimus, nec tibi aduersi sumus, neque acta nostra attentata dici debent, quae sunt in senatu Apostolico, in loco quem dominus elegit in prima mundi sede, in beati Petri adiutorio, in ipsius saluatoris tribunali. Videant ne ipsi attentores sint qui nobis resistunt, & decreta nostra impugnant, & Apostolicis aduersantur mandatis. Dicis praeter spem tibi euenisse, quod in re tam honesta aduersantem Romanum Pontificem &c. Vide quid dicas, si tu iduis quod Papa non putat faciendum, non Romanus Pontifex tibi aduersatur, sed tu ei aduersaris, & patri ac magistro tuo contradicis, cuius est de honestate iudicium longe magis quam tuum. Dicis si tandem ita fiet ut ceptum est, te non ab re putaturum aduersus te conce-

ptum

Aptum ordium. Absit a tua bonitate ista haec cogitatio: quaecunque agemus in iustitiae trinitate suspendemus, & nos nonnunquam aut odium aut gratia ex tramite recto deturpabit. Mitte has suspensiones, neque his aures adhibeto, qui pessimum uirus tuis auribus instillare conantur. uelut cuncta pensare, neque hominibus suae rei affectatis neque etiam tibi ipse credito. Audi uiros Deum timentes, & an liceat tibi iudicare sedis apostolicae iudicia, plene, cognosces & intelliges, nihil nos in tuam ignominiam aut molitos esse aut moliri uelle. Adijcis tandem bona & digna bono Regi uerba. Absit, inquis, inter quos decreta patrum pacem & charitatem seruari uolunt, scintillam crescere dissidij. Idem uotum nos facimus, nec nostra culpa inter te nosque unquam suborietur dissidium. Faxit diuina pietas ne castam tuam & piam mentem delatores eludant, & ne tibi falsa pro ueris ostendant. Dicis te osequentissimum & obedientem sanctae sedis Romanae filium. Hic petimus ne moleste pauca feras patris uerba: audies uerba charitatis & fidei, neque mouearis, si amaritudinis aliquid habent, dulcia fient & suauissima si bono corde audientur. Dicis te filium obedientem. parce fili si hoc parum pernegamus: si filius obedientiae es, cur pragmaticam sanctionem tenes atque defendis? Eugenius te hortatus est ut illam dimitteres qui non est secundum Deum, Idem petijt Nicolaus, idem rogauit Calixtus: tres Romani pontifices sancti ac uenerandi patres modo nuncijs & legatis nunc literis te rogauerunt, ut pragmaticam relinqueres magni in ecclesia dissidij ac mali, tamen nunquam audiuit in hac parte uocem ecclesiae Romanae. Vbi ergo tua obedientia? ubi religio? plus regni tui aliquibus praelatis quam Romanae fidei auscultasti. loquimur cum fiducia sine felle, sine arrogantia: amor in te noster loqui urget. Deus in terris per filium suum Iesum Christum crucifixum apostolicam sedem erexit, & primum ac summum tribunal esse uoluit: nulla potestas est quae huic aequari possit. haec de omnibus hominibus ac dignitatibus iudicat, eam solus iudicat Deus. Non est de grege dominico qui Romanum pontificem suum esse pastorem negat. Audi quid dicat Dominus: qui non colligit mecum, dispergit. Certe cum Christo non colligit qui cum uicario eius non seminat. Pragmatica sanctio quam tui subditi obseruant, non est ex apostolico semine, quippe quae neque autoritas apostolica, neque consilij generalis alicuius autoritate firmata est. Nam & si decreta aliquorum consiliorum in ea inserta sunt, & pontificum sanctiones, nihil tamen ita repertum est ut promulgatum fuit, sed uel additiones factae sunt, uel mutationes, quod praelatis tui regni facere haud quaquam licuit, & sine damno animarum suarum illis uti non possunt. Tacemus quod multa laicalibus manibus pragmatica concedit, quae neque humana neque diuina iura permittunt. Patere haec dici fili, neque inuitus audias ueritatem: tui aliquando antecessores pragmaticam ferme similem ordinauerunt: uidentes id sine sede apostolica facere non posse, abstinerunt. Sequere uestigia maiorum tuorum, & dimitte hanc pragmaticam quam Christianissimi tui antecessores ignorauerunt: & si quid est quod reformandum sit in ecclesiastico regni tui statu, consule apostolicam sedem quae tuis honestis desiderijs nunquam deerit, atque hic modo filium te obedientem & obsequentissimum appellare uerissime poterimus, simulque tibi consules & regno. Dicis te nunquam preces porrexisse nobis nisi honestas. Mutantur tempora & negandas reddunt multis ex causis, & multa faciem honesti habent quae diligentius inspecta iniustitiam continent. Addis te ad iniuriam recepturum nisi quae postules, impetres iniurius eris ipse, si sine causa te passum iniurias dixeris, & praesertim ab ea sede quae mater est iustitiae et aequitatis. Postremo per amicitiam, per charitatem, per pacem quam erga te seruare debemus, multo opere rogitas, ut precibus tuis annuentes, Tornacensem ecclesiam Cardinali Constantiensi committamus, & Tullensi episcopi translationem reuocemus. Non egemus tot adurationibus, aut tot precibus nostrae naturae tibi more gereremus, si res ipsa ferret (sed audiuiti quomodo res gesta) iam Tullensis translatus est ex consilio uniuersi senatus apostolici, et suae ecclesiae alter praefectus, quomodo fiet quod petis sine iniuria. Iam uero uentum est ut parti quaeritum ius sit: id sine causae cognitione auferri non debet. Quod si (ut Oratores tui dixerunt et litterae tuae sonant) praedictum tibi factum putas, et haec translationem iure

BBb 4

est.

æstimas reuocandam, iudicium tibi rectum æquumq; afferimus. Causa hæc de maiori-
bus est & ad sedem Romanam pertinet, persuade tibi, & nullatenus dubites: si causa
cognita inuenerimus ita esse ut arbitraris, facile obtinebis ab hac sede quæ uoles: Nihil
enim magis optamus quam tuæ Serenitati per iustitiam complacere. Hæc ad tuas lite-
ras, ad ea quæ Secretarius tuus exposuit, non censem respondendum. Ea enim dixit
quæ de tua mente nullo modo esse putamus. Datum Romæ apud sanctum Petrum.
Anno incarnationis dominicæ M. CCCCLXI. V. II. Calendas Aprilis, pontificatus
nostri Anno III.

*Hortatur Burgundie ducem, Oratoribus principum Asiae notitiam præbeat
audium de Passagio contra Turcos conanter,
Epist. CCCLXXVI.*

Pius episcopus seruus seruorum Dei. Dilecto filio nobili
Duci Burgundiæ, S. & A. B.

Inualecente magno Turco fidei Christianæ aduersario, & infinitis pene Christia-
nos Saluatoris nostri Iesu Christi sanguine in crucis patibulo abunde effuso liberatos
in suam seruitutem redigente felicitis recordationis prædecessores nostri, maxime Ni-
colaus quintus et Calixtus tertius curâ assumpserunt, ne Turcus iste præualeret pro ui-
ribus prouidendi, & quia sperabant in Europa posse tantum efficere, quod Reges &
principes Christiani se uoluntarios & fideles Christi milites in hoc necessario tempore
ostenderent, quisque eorum ad Asiam et Orientis partes misit dilectum filium Ludoui-
cum de Bononia, fratrem Ordinis minorum de obseruantia regulari, ut is pro sua pru-
dentia rerum locorum hominumq; notitia Christianos Orientis, & alios Christiano-
rum amicos excitaret, ad faciendum similiter arma contra Turcum. Nos autem cum in
prædecessorum prædictorum labores diuina ordinatione successimus, Mantuam acce-
dentes, simili spe ibidem Christianorum exercitum aduandandi, eundem fratrem Ludoui-
cum misimus cum instructionibus opportunis Christianos & amicos Christianorum
concordandi, & ut in Turcos eos uires coniungerent incitandi, data ei spe nos in Euro-
pa nullatenus defuturos. Accedens frater Ludouicus omnia sibi per nos commissa dili-
gentissime & prudentissime est executus, qui ut optimam illorum Regum & princ-
ipum obedientiam & deuotionem quam habent ad hanc sedem apostolicam, intelligere
possemus, curauit secum aduenire dilectos filios Michaëlem Imperatoris Trapessunda-
rum Nicolaum Regis Persarum, Costopam ducis Georgione Mannethæ Assenbech
Soldani Mesopotamiæ Morathum Verbrecht in Armenia dominum, Oratores & nun-
cios, qui nobis literas attulerunt suorum dominorum exprimentes fauorem ad præsum-
ptuosissimi Turci destructionem, & simul motuam nostrorum desideriorum executio-
nem. Quoniam uero talium Regum & principum conclusiones ad honorem Dei & fi-
dei nostræ tuitione tendunt, ideo uolumus tuam Serenitatem participem fieri, ipsiq; in-
iunximus ut cum præfate fratre Ludouico nuntio & Oratore nostro ad tuam ueniant
Celsitudinem, & singula quæ nobis uerbo & scriptis responderunt, plene referant. De-
sideramus itaq; à tua Excellentia ut tam ipsum Ludouicum quam ipsos Orientalium
Oratores etiam nostra contemplatione ad tuam admittas audientiam, & suorum domi-
norum ad ea quæ Christi sunt deuotionem attente consideres, attendatq; tua nobilitas,
quod non mirus quam Orientis Reges, obligatur ad similia & maiora in cõmunis ho-
stis destructionem pro uiribus impendenda, & de hoc nos ac ipsos simul & totam eccle-
siam ratam & consolatam reddes, eosdemq; quantotius ad nos remittas uotiuè expedi-
tos. Commisimus autem dicto fratri Ludouico ut nostro nomine Celsitudinem tuam
reddat certiore, nos in omnibus Mantuæ ordinatis pronos & paratos sine defectu fu-
turos quantum ad nos attinet, quin etiam ultra quæ ibi conclusa sunt, & nos cõcernunt
omnia nobis possibilia in Dei laudem adijcimus. Datum Romæ apud sanctum Pe-
trum. Anno incarnationis, M. CCCCLXI. Idibus Ianuarij, pontificatus nostri anno III.
sic signatum A de Hirspato.

Hortatur

*Hortatur contra Turcum agere bellum, & refert quanto auxilio potentissime Hierusa-
lem obtinere, & cum Regem terra sancta constituere,
Epist. CCCLXXVII.*

Illustrissime dux Burgundiæ, Ego Dauid Imperator Trapessundarum post pluri-
miam salutem, libenter ad te scribo de his quæ hic apud nos occurrunt, ut cum certior
factus pro tua religione et amore erga fidem nostram possis deliberare quid tibi agen-
dum sit. Nuper enim ego & reliqui Christiani principes, qui in istis summis regionibus
foedus atq; ligam iniecimus inter nos, bellum gerendi contra Turcos, & ego filiam Ca-
thoianis fratris & prædecessoris mei uxorem dedi Asembach, qui filius fuit Carailuch
potentissimi principis. Et hoc feci ut ipse firmus sit & fidelis in liga quam nobiscum fe-
cit, & ut perseveret in bello gerendo contra Turcum qui tenet Constantinopolim cum
quo bellum iam gerere incepit, multasq; illi regiones & oppida pugnando cepit quæ pro-
pe confinia sua erant: nunc uero reuersus est in patriam suam. Itaque nos & ipsi parati
sumus & expectamus aduentum uestrum contra infideles, quemadmodum dominus
Papa ad nos scripsit, & per suum Oratorem nobis significauit, quod uos Latini princi-
pes debeatis inire concilium in ciuitate Mantuana ut faceretis exercitum contra infide-
les. Quod si facietis, nos parati sumus. Ego cum xxx. biremibus & cum xx. milibus ho-
minum. Asambach promptus est exire ad bellum istud cum quinquaginta milibus ho-
minum ad bellandam & subigendam Bursiam & totam Nataeam. Quapropter rogo
illuminatissimam dominationem tuam ut placeat tibi dare aliquod principium huic bel-
lo ex partibus Vngariæ. Nam si uos aliquod impedimentum etiam paruum Turco in-
fereris, ut ipse ad diuersas partes distrahatur, nos adeo ipsum urgebimus ex latere no-
stro, ut facile destrui & debellari possit. Et si dominatio tua deliberat ad hoc intendere
& uenire, & aliquem tuorum mittere, nos omnes Orientales principes promittimus ti-
bi præstare omne auxilium, opem, & quicquid in nobis erit ad recuperandam Hierusa-
lem, & te illius Regem cõstituemus. Et ut scias qui simus, qui cõfœderati sumus, & hoc
tibi promittimus. Ego in primis qui paratus sum (ut dixi) cū xxx. biremibus, & xx. mi-
libus hominum: Georgius Rex Persarum promptus est cum lx. milibus hominum:
Gorgora dux Georgianæ paratus est cum xx. milibus equitum. Bendiam Rex Miti-
græ cum suo filio promptus est cum lx. milibus hominum quod illi facile erit: Rabia
cum suo fratre & suis baronibus cum xxx. milibus hominum. Natio Githorum & Ara-
norum, promittunt militare sub uexillo Georgij Regis Persarum. Dardebech dominus
Armenie minoris cum x. milibus hominum. Asambach affinis meus (ut dixi) infidelis
promisit nobis dare transitum, & personaliter uenire cum quinquaginta milibus homi-
num. Sunt etiam nobiscum cõfœderati duo alij infideles domini, Caromanus & domi-
nus Sinoppi, qui continue quærent quomodo possint se uindicare de Turco Cõstanti-
nopolitano, & terras suas recuperare. Aliud impræsentiarum ad Dominationem tuam non
scribo, nisi quod cõmendo tibi Michaëlem de Algeorij Baronem et Oratorem meum quem
ad te mitto, cui fidem plenam super istis rebus adhibeat, qui uerbis omnem intentionem
et deliberationem nostram exponet. Iterum te oro ut ne permittas hoc nostrum pium
negocium et inceptum frustra fieri, quoniam à Deo factum credimus. Ego ex illo tem-
pore quo amicitiam contraxi cum hominibus tuis, qui ad has partes perue-

nerunt, semper mihi agnitus es, tuiq; honoris, et dignitatis fautor
semper fui eroque. Vale in Christo. Data Trapessundæ
in palatio nostro residentie. Anno Do-
mini M. CCCCLXI. Die.
xxii. Aprilis.

Affertio

Affertio praemissorum, & declaratio ligam Orientalium principum contra Turcum, Epist. CCCCXXXVIII.

Illustrissime dux Burgundiae, Ego Gorgora dux Georgianae mitto ad te plurimam salutem.

Quoniam intellexi te esse fidelissimum Christianum, & desiderasse semper aliquid agere quod honori & amplitudini esset sanctae fidei nostrae sicut tui fecerunt antecessores, ideo multum desidero tuam habere amicitiam. Nam ego Christianus sum, & pro defensione & amplitudine illius sanctissimae fidei mori cupio, nec quicquam libentius facio quam bellum cum infidelibus gerere, maiorum meorum uestigia & consuetudinem imitando. Post enim obitum patris mei multa cum illis bella gessi, & sapientissime gratia Dei de illis uictoriam habui, multas ciuitates ipsorum debellando cepi, & nisi his superioribus annis bella quaedam inter me & aliquos principes Christianos finitimos meos orta fuissent, maiora profecto contra infideles gessissem. Sed impraesentiarum quantum mandato domini, uidelicet Ludouici nostri patriarchae pacem feci cum omnibus Christianis finitimis meis, omnino decreui omnem meam facultatem & uires omnes adhibere contra Turcos, & quemadmodum promisi domino patriarchae nostro, ego personaliter cum xxx milibus equitum ad hoc bellum contra infideles aggrediar, quod ut facilius fieri possit, non solum pacem sed foedus & ligam feci cum omnibus principibus Christianis qui in istis sunt regionibus, ut communibus copijs Turcum, qui tenet Constantinopolim, inuadamus. Confoederati enim sumus ego & Georgius Rex Persarum, Dauid Imperator Trapessundae, Bendian Rex Mirigreliae, Rabia dux Anocasiae, Bedebeth dominus Armeniae minoris, & alij domini Orientales. habemus etiam nobiscum in nostra confoederatione potentes principes infideles, qui Turci Constantinopolitani sunt inimici, Caramanum, scilicet & Asmailberch filium quondam spendiarum, & Assembech filium quondam Carailuci, qui Assembech cum confinia habeat ex ista nostra parte cum Turco Constantinopolis promisit nobis dare aditum, ad inuadendum Nataliam, & nobiscum personaliter uenire cum omni sua potentia, & in primis capere ciuitatem Bursiam, ut illam possideat pro se, & potiatur, omnes nos capitulis & pactioibus conclusimus cum hac scilicet conditione, ut ipse sit super amicissimus christianorum. Et si uos Latini principes & populi uenieris ad recuperandam domum sanctam Hierusalem ipse debeat praestare uobis omne quod potuerit, auxilium & fauorem. Quamobrem nos haec omnia pacem a ligam ex parte nostra fecimus, quae a quingentis annis citra in his nostris regionibus non sunt audita: idque fecimus persuasi, tum autoritate domini patriarchae nostri, tum literis domini Papae quibus ad nos scripsit, se & omnes principes Latinos in ciuitate Mantuae debere conuenire, & ibi congregato concilio in exercitum praeparare contra infideles. Nos uero quia id uehementer cupimus, ut possimus uos una nobiscum unire ad hanc rem perficiendam, mittimus nostros Oratores cum domino patriarcha nostro, ad uos omnes principes Latinos, & praesertim ad te, quoniam accepimus te & omnes de domo tua diu multumque desiderasse terram sanctam recuperare, & ut possitis ex ipsis nostris Oratoribus intelligere quem animum habeamus omnes ad hoc negotium fidei, & quid per nos actum sit hoc tempore. Cupimus etiam & rogamus ut nostros Oratores certiores faciat, ut ipsi postea referre possint an parati sitis & prompti sumere hoc bellum iustissimum, ut sciamus quo tempore ad arma progredi debeamus. Hoc unum uobis pollicemur in unanimitate debellare & auferre totam Nataliam, & quicquid dominus Othonianorum, id est ipse Turcus Constantinopolitanus possidet ex nostro latere. Alteram uero partem domini sui quae Graecia est, quam mare Euxinum diuidit, uobis expugnandam relinquimus, quod uobis facile erit: nam ipse Turcus in medio positus duorum exercituum cum resistere minime poterit, cito succumbet, & nomen suum e terra delebitur. Quas ob res te ante omnes alios principes Latinos oro, ut super hoc uelis cogitationem & curam suscipere, & non sinas hanc commoditatem quam uobis offerimus praeterire, nec dedigneris nos imitari qui omnibus rebus postpositis fidei utilitati intendimus & uacamus. Quod si hanc rem (quod absit) neglexeris, nihil a nobis actum esse.

A esset, nam hac conditione nos obligati sumus ad hoc bellum, si uos domini Latini una nobiscum eritis, Alioquin soluti sumus ab ista liga & confoederatione. Omnia enim nostra Concilia & rationes dependent a literis domini Papae, per dominum Patriarcham ad nos allatis, quas ueras esse praeposui. Et finaliter hoc uno considerato, quod si hoc tempore cum a nobis sitis adiuti nihil facietis, hic iniquissimus Turcus interim tantas uires & animos sumet, ut quando ipsi resistere uolueritis, nullo modo poteritis, & omnes nostri conatus, si uos non respondeatis, inanes forent, eritque ferè impossibile iterum nos in istis regionibus tam pronis uoluntatibus uniri sicut nunc sumus. Multa essent dicenda quae per meum Oratorem poteris agnoscere, cui fidem indubitatam praestare poteris, habeatque eum oro commendatum. Vale in Christo. Data in Carceche, Anno M. CCCCXLIX. Nouembris.

Affertio praedictorum,

Epist. CCCCXXXIX.

Illustrissime dux Burgundiae, Ego Georgius Rex Persarum te plurimum saluto, & ut intelligas quae res gestae sunt impraesentiarum per nos in Oriente, istas literas ad te scribo. Scias igitur me omnes principes Christianos qui moramur in istis regionibus fecisse inter nos pacem & foedus a ligam, & coniuuasse inuadere cum omni nostro conatu & potentia Turcos: sed praesertim illos qui sunt in Constantinopoli, quoniam sunt Christianorum inimicissimi. In qua quidam liga nos singuli apparatus & copias nostras obtulimus. Ego promisi personaliter exire cum xli milibus hominum: Dauid Imperator Trapessundarum obtulit & paratas habet xxx biremes cum uiginti milibus hominum: Bendian Rex Mirigreliae omnem suam potentiam exhibuit: Gorgora dux Georgianae personaliter ueniet cum xx milibus equitum: Rabia dux Anocasiae cum suis fratribus & baronibus promisit nobiscum, & ipse ueniet cum omni sua potentia: Berdebech dominus in Armenia minori pollicitus est ad hanc nostram expeditionem xx milia hominum. Sunt etiam in dicta liga, & alij populi Githarani & Sasoni, & tres domini potentes Turci, qui promptissimi sunt mouere bellum domum Othonianorum, hoc est Turco domino Constantinopolis, quorum est unus Taramanus, alter Ismailbech filius quondam stipendiarum, tertius Aliembech Rex Mesopotamiae filius quondam Carailuci, qui & potens & capitalis inimicus Turci Constantinopolitani est paratissimus adimplere omnia quae promisit. Quae quidem omnia supradicta inter nos capitulis, pennis, & alijs uinculis promissimus, rataque fecimus hac, scilicet conditione adiecta, si uos Latini uos mouebitis, & nobiscum una eritis ex uestris partibus bellum Turcis inferendo: alioquin si uos non intenditis hoc bellum suscipere, nos ad exoluenda ea quae promissimus, nullo modo sumus obligati. Quamobrem rogo ut omnibus rebus postpositis, uelis ad hoc bellum intendere, nec te distrahant, aut diuertant a tam sancto proposito alia quaecumque sint obstacula, quemadmodum ego feci, qui si difficultatibus quae mihi occurrebant, intendere uoluissim, nunquam domino Patriarchae nostro paruissim, cuius opera & mandato haec nostra liga & concordia inter nos facta est. Nunc uero licet in quibusdam rebus temporalibus mihi damno haec concordia fuerit, tamen contentissimus sum illud peregisse, cum spirituale a Deo praemium propter hoc expectem. Impraesentiarum aliud ad te non scribo, quoniam mitto ad te Oratorem meum una cum domino Patriarcha nostro, cuius uerbis fidem adhibeas, quoniam ex ipso omnia poteris cognoscere, habeatque eum commendatum, & ut des illi tuas literas responsionis te oro, ut possim intelligere tuam sententiam & opinionem. Vale in Christo. Data in castris nostris prope tentorium. Anno M. CCCCXLIX. die V. Nouembris.

Oratio Legatorum Orientalium principum ad ducentum Burgundiae ad bellum contra Turcum congregandum, Epist. CCCCXXX.

Ecce Magi uenerunt ab Oriente ad stellam quam uiderunt in Occidente. Si hodie no die, Christianissime princeps, de priuatis rebus aut paru necessarijs essem apud tuam dominationem uerba facturum, non auderem profecto sine animi commotione quadam aut fortitudine dicere, Non enim ignarus sum quanta tua Celsitudinis diuina

na sapientia toto terrarum orbe celebrata ac divulgata, & meae tenuitatis minime sum oblitus. Ceterum quotiens breuis huius orationis nostrae necessitatem & publicam sanctissimae religionis utilitatem mecum considero, totiens animi timorem atque formidinem abijcio. Vellem noster religiosissime princeps, ut dignitati ac magnitudini rerum de quibus impraesentiarum agitur, par esset oratio & ingenium. Sed quoniam necessitate muneris mihi iniuncti id recusare non potui, fretus incredibili benignitate ac sapientia Dominationis tuae, quae acumine ingenij ex paucis multa percipere solet, utcumque poterō dicam. Et dicam breuius quam tanta res dici possit, quid scilicet afferant, quid petant hi clarissimi Orientalium principum Oratores, quos apud dominationem tuam astare uides, & tuam praesentiam augustissimam intueri. Magnificus dominus Michael de Algori Orator serenissimi domini David Imperatoris Trappefundarum excellentissimus consul, Nicolaus Orator Georgij Alexandri magni Regis Persarum diligentissimus in rebus agendis, Mahometus Mahometista Orator Asserimbrech Turcumani Regis Mesopotamiae infidelis strenuus miles: Custodam Orator bellicosissimi Gorgorae ducis Georgianae literatissimus: moratus Vautberch Armeniae minoris Orator: Et in primis religiosissimus pater & dominus, dominus frater Ludouicus patriarcha Anthiocenus, Orator sanctissimi domini nostri Papae, qui quoniam ab ineunte aetate in regionibus Orientis uersatus sit, tanto usu rerum diuinarum & humanarum pollet, ut consilio & auctoritate sua (qua plurimum ualet) apud illas exterarum nationes effecerit, ut omnes uniuersalem pacem & unitatem amplecterentur, & huius legationis potissima causa fuerit. Sed quia propter moram diuturni temporis quo apud illas gentes uersatus est, non recte tenet uerbum & consuetudinem Latini sermonis, licet in alijs linguis sit peritissimus, & ipsi Oratores sint Latinae linguae penitus expertes, ideo uoluit & mandauit ut ego uice omnium mea uoce Latinae eorum sententiam explicarem. Mihi uero causam aduentus eorum ad D. tuam diligentius consideranti, nimirum illud euangelicum dici posse uidetur. Ecce Magi uenerunt ab Oriente ad stellam quam uiderunt in Occidente, non aurum, non thus, non myrrham (quae caduca sunt) afferentes, sed alia quaedam multo maiora deferentes, pacem scilicet & unionem cum occidentalibus denuntiantes, Christianos ad communem fidei nostrae defensionem & amplitudinem exhortantes, & te ad decus & ad gloriam & immortalitatem tuae domus illustrissimae exuscitantes: Ad stellam in quam ueniunt occidentalem, hoc est ad tuam D. quae cum fidei lumen Christianissimum semper extiterit, tum uero istis diebus tanto splendore effulsit, ad orientem usque choruscans, tum fama perulgatissima omnium gentium & nationum, tum praedicatione R. D. patriarchae ut orientales principes & nationes illuminatis, nota consilia inire, nouasque res moliri pro amplitudine sanctissimae fidei Christianae docuerit, & Oratores suos clarissimo lumine ad tuam usque praesentiam augustissimam perduxerit, & (ut speramus) amplissimo lumine uniuersum orbem illustrabit. Non enim casu aut repentino quodam consilio uel temeritate aliqua ducti, hi Oratores ab illustrissimis principibus eorum & populo missi ueniunt ad D. tuam, sed matura deliberatione & diuina dispositione ducuntur. Nam quemadmodum Magi illi ab oriente ad saluatorem nostrum Deum uerum & auctorem religionis Christianae peruenerunt, initium ipsius surgentis fidei significantes, sic ex eisdem regionibus principes ad te Dei nostri uerum imitorem, piū, pacificum, & religiosum principem, patronum & conseruatorem illius sanctissimae fidei confugiunt, proclamant, & inuitant, ut pro uetusta consuetudine tua una secum non solum illam tuearis, quae a Barbaris ignominiose uexatur & laceratur, sed exonerare & amplificare uelis, et domum sanctam Hierusalem a foedissima infidelium seruitute liberare, quem admodum eam superioribus temporibus religiosi uiris coli in habitarique curauisti. Nam licet nonnulli principes Christiani, pace eorum dixerim, regio nomine Hierosolymitano soleat insigniri, tu tamen ne uerbis sed re illum titulum iam pridem tibi attribuisti ac uendicasti, tum aspera contra infideles gerendo bella, tum Christianos homines ibi degentes ac commorantes opibus annuisque sumptibus sustentando. Sed cum haec luce meridiana clariora sunt, & in ore omnium gentium & nationum uersentur, non ero impraesentiarum

A sentiarum in his exponendis occupatus. Veniam ad sanctam piamque deliberationem principum Orientalium, qui superioribus annis, tum propter antiqua odia quae inter se exercebant, acerrima gererent bella, tum auctore & persuasore R. D. patriarcha pacem & unionem expetiuerunt, foedus ac ligam omnes iecerunt, & tum contra ceteros Christianae religionis inimicos, tum maxime contra truculentissimum & immanissimum Turcum Constantinopolitanum Christiani nominis inimicissimum, admirabili quodam consensu coniuauerunt, quam facile se deliberat uros hoc tempore pro comperto habet, si modo ex istis occidentis partibus bellum uel paruum illi moueatur. Cogitantes igitur ipsi principes diu multumque, ad quem potissimum occidentis principem pro tanta re peragenda mitte re deberent, occurrebat in primis illustrissima D. tua, quae multa pro fide & Christianorum utilitate communi, clarissima sanctissimaque facinora peregit. Itaque communi omnium utilitate attinet sententia, postquam rem mature inter se examinauerunt, communibusque copijs maximum exercitum comparauerunt, nonnullisque principibus infidelibus. Turci tamen Constantinopolitani inimicissimis, secum adscitis, ac confederatis, decreuerunt tandem mittere suos oratores cum literis & nuncijs ad omnes principes occidentis: sed in primis ad illustrissimam potentissimamque D. tuam tanquam ad auctorem & principem huius belli felici auspicio gerendi. Mandaueruntque ipsis Oratoribus, ut primo denunciarent tibi quid ipsi principes in oriente perfecissent: Deinde te orent & protestentur ut cum sis sacri baptismatis fonte renatus, & Christi Saluatoris nomine insignitus, & inter Christianos principes maximus ac potentissimus, tantae commoditati tibi diuinitus oblatae deesse nolis, imo ad defendendum & amplificandum Christianum nomen cum summa laude & gloria nominis tui te promptissimum ac benignissimum praebes. Haec magnanime princeps, oblatio non est profecto contemnenda, nec ullo pacto negligenda, in tanta praesertim animorum gentium omnium orbis terrarum cupiditate, atque ardore belli suscipiendi, contra impijssimos hostes Saluatoris nostri Iesu Christi, & uiolatoris gentium. Verum, quia Christianum nomen est terra delere & penitus extinguere omni conatu uiribusque nituntur, nec aliud commodius tempus expectare oportet, ecce remotissimae gentes a nostro climate se offerunt, orant, obtestanturque (quod nunquam auditum nec lectum superiori tempore ausim affirmare) te ipsum eligunt Orientales, inter tot principes occidentis, te omnes principes, te omnes populi & nationes occiduarum partium sequentur, te denique omnes Christiani sitibundo pectore & accincti armis expectant: tantum principio opus est. Adeo enim Christianorum omnium animi quos audiuimus ad hoc iustissimum bellum suscipiendum sunt parati atque inflammati, ut si principum aliquod fiet, in gens & incredibilis hominum multitudo confluet ad militandum sub fortissimis signis ac uexillis illustrissimae D. tuae. Quid dicam de sanctissimo nostro pontifice Pio. 11. homine (ut omnibus perspicuum est) ingentis animi ac sapientiae, qui pro suis in republica Christiana meritis, nunc in terris pro altero colitur Deo, profecto dies noctesque nil aliud cogitat, nil aliud molitur nisi quo modo, quia uia, quibus medijs Turcum ipsum immanissimum aggredi possit. Cuius quidem rei testimonio sunt & clarissimae legationes, quas ut primum pontifex maximus declaratus est, ad omnes orbis terrarum principes & nationes diligentissime misit, & ipse praeter ualitudinem suam asperrimo hyemis tempore dimissa urbe Mantuam se contulit, quo facilius ibi celebrato concilio, comparatisque singulorum principum & populorum copijs, contra conatus impij Turci insurgeret. Principio itaque opus est: Qui igitur hoc principium faciet, non principium tantum sed totam rem perfecisse uidetur. Sed haec & huiusmodi, illustrissime princeps D. tuae pro tua singulari sapientia consideranda relinquo. Reuertar nunc ad Oratores nostros, nihil ipsi postulant, nec pecuniam nec subsidium regionum suarum, sed ut tu, quem Occidentales sequentur ex Vngariae oris atque confinijs Turco Constantinopolitano bellum inferas. Ipsi uero orientales ex alio latere Turciae (quam Natalia appellant) ipsum urgebunt adeo uehementissime, ut uirtute duorum exercituum ex diuersis lateribus pressa ceruice, manus uictas praebere cogatur. Sed de hoc satis: Nam quod ipsi petant, quid offerant, quid quid polliceantur, quam etiam res sit facilis, si modo aliquid principum iaciatur, satis

certioratam D. tuam & literis & uerbis arbitramur. Itaque ne idem sapius recensendo aures tuas in rebus arduis occupatas uidear obtundere, illa consulo prætereo. Illud uero quod proprium est huius orationis nostræ & uotum ac desiderium omnium Christianorum, minime prætermitto, orare, scilicet & obsecrari ut animi tui religionem & pietatem erga Deum nostrum (quam semper in pluribus difficilibusq; rebus ostendisti) nunc gloriose princeps, pro fide, pro salute omnium Christianorum animum ostendas: suscipe patrocinium fidei sanctissimæ: Sentiant & male experiantur hostes crucis, potentiam & felicitatem tuam in re militari. Et ut finem aliquando faciam, cum nullus sit præter te cui huius belli gerendi prouincia sit demandanda, qui pietate, religione, quam non minus fortuna & potentia quam sapientia, & ingenio atque magnitudine excellis, qui denique rei militaris gloria omnes facile superas, qui scis paci imponere finem, & parcere subiectis, & debellare superbos. Incumbe oramus per immortalem Deum ad hoc suscipiendum, defende religionem & fidem Christianam ab incurribus Barbarorum: Vindica sanguinem tot Christianorum humisparum, & quod magis dolendum, animas tot fidelium Christianorum in spurcissimam ac foedissimam sectam Mahometi prolapsas atque in posterum inuenturas ad fidem sanctissimam reuoca, barbaricum impetum ac rabiem inauditam, quam ritu ferarum omni humanitate sublata, in Christianos truculentissime sauitum est, compesce atque contere. Neque eo animo quo aduersus alios hostes pugnare soles, sed cum indignatione quadã atq; ira, uelut si seruos tuos contra D. tuam repetere uideres. Vlscere etiam aliquando princeps iustissime, tantam ignominiam immittam Christiano populo & Saluatori & Deo nostro, qui ut nos redimeret, præciosissimum ac sanctissimum sanguinem effundere non dubitauit, in direptione inclytæ olim urbis & nunc infelicissimæ Constantinopolis. Expugnata enim, & in seruitutem redacta ipsa urbe, quæ foedissime ac crudelissime gesserunt truces canes, quanta caedes & cruor manauerit, dictum incredibile est. Homines partim trucidati, partim acerbissimo seruitutis iugo subacti sunt: templa Dei religiosissima polluta, & tetra Mahometi ritu foedata: sanctorum statuae in frustra diuisæ. Imagines uero parietibus depictæ partim luto, partim stercorebus deturpatæ, & in primis ipsius beatæ Mariæ Virginis & matris, ut fide digno testimonio accepturus es, imago, per hoc nefas ignominiose tractata, altaria diruta, reliquæ martyrum porcis obiectæ, sacerdotes occisi, matronæ & puellæ ipsæq; sacræ uirgines raptæ. Nobiles urbis inter uina & epulas ipsius Turcorum ducis crudelissimè eiugulari: simulacrum Saluatoris nostri in cruce pendentis, in derisionem atque contemptum sputo, luto ac foeditate factatum. O fides, o pietas, quis hæc credit? Sūt tamen et hæc, & multo nephādiora in opprobrium fidei nostræ ab illis canibus gesta, nec quicquam augendæ crudelitatis confictum est causa, sed sic se res habuit, ut ut ab his qui tantis facinoribus interfuerunt, fideliter est relatū sanctissimo D. nostro summo pōtifici, et sacro collegio Cardinalium. Sed quid uetera recensemus: quasi desit aliquid indignum recenter et nudius tertius ab ipsis perpetratum: quotidie de Christianis triumphant, nouas uillas oppidaq; nanciscuntur, non enim contenti sunt uictoria miserimæ urbis Constantinopolis, ubi contra fas fasq; superbe imperant, crudeliter dominantur, sed in nos nephanda dictu moliuntur, noua consilia in pectore suo uolunt, ut proprium sibi constituent imperium, leges commutant, et sua sanciant, omnia iura diuina et humana peruertunt, atque contaminant, Christi uero cultores et eius morte et sanguine redempti, ad decus et ad libertatem nati, et animo quo uicti esse solent, quam turpissimè per uim per arma sub seruili atque intollerabili iugo premuntur. Quas ob res inuictissimè princeps, si contra furorem et rabiem insurgas, primum à Deo immortalis cuius res agitur, supra quam humana lingua dici possit, mirum in modū glorificaberis: Deinde amicis tuis, et his qui pro tua Celsitudine te colunt et obseruant, charior indies efficieris: Inimicis uero tuis (si qui fortasse sint) terrorem et formidinem non paruam incuties. Et demum Deo nihil acceptius, nihil in terris præstantius, et maximo Christianissimoq; principi dignus agere posses, quam omnia missa facere, et omni cura et cogitatione de omni republica Christiana bene mereri. Omnes profecto Christi cultores qui sunt,

A sunt, qui que futuri erunt, ut grati, ut memores, ut iure optime esse debebūt, gloriæ ac sapientie tuæ fauebunt, & quod reipublicæ Christianæ tantum consilij, ingenij tui ostenderis, in tanto ac tam communi bono, immortales atque ingentes gratias habebunt, nomenq; tuum ad sidera tollent. Adde etiam quod si iuxta Philosophorum sententiã omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum est in caelo definitum locum esse, ubi beati sempiterno æuo fruatur, quid tibi pijsimo ac Christianissimo principi pro maximis atque amplissimis meritis in rempub. debebitur: Profecto immortalia atque simul perpetua utriusq; uitæ præmia cōparabis. Et stella quæ in Occidente clarissima uisa est, quæ semper in fide christiana resplenduit, Orientales illuminabit, & Oratoribus iter ostendet, & perenni lumine uniuersum terrarum orbem illustrabit per infinita seculorum secula. Amen.

Conatur ducem Burgundie infligare contra Palatinum Rheni & episcopum Moguntinum propter irium principum captiuitatem, Epist. CCLXXXI.

Pius episcopus seruus seruorum Dei, Dilecto filio nobili uiro Duci Burgundie, S. & A. B.

B Scripseramus superioribus mensibus charissimo in Christo filio, Friderico Romano Srui imperatori Augusto quam potuimus accuratius, ut causam defensionis ecclesie Moguntinæ amplecti uellet, ac operam daret liberationi uenerabilis fratris nostri Georgij episcopi Metensis, & directorum filiorum Caroli Marchionis Badensis, & Valtici comitis Wirtenburgensis, qui superiori ætate rebus aduersè gestis à Friderico comite Palatino Rheni capti exiterunt: Requisiimus suam Serenitatem ut aggredi uellet hæc opera in quibus & laudem & gloriam sibi parare posset. Rescripsit nobis nuper sua sublimitas, animumq; promptum quidem & optime dispositum demonstrauit: Adiecit autem inter cætera nonnulla de peruerso proposito Palatini prædicti, eumq; accensum contra honorem nostrum & Apostolicæ sedis esse significauit, quodque post irudicias Nurenbergæ initas inter ipsos idem Palatinus astu & dolo nonnullis principibus & prælatibus ac communitatibus se coniungere & colligare nixus est eo consilio, ut apostolicam imperialemq; dignitatem pro damnabili sua libidine confundere & pessundare posset. Suadet Imperator obuiandum esse tantæ iniquitati, & ad conseruationem utriusque dignitatis præcæteris unam & expeditam uitam nobis obtulit, quæ uia una opera occurri possit malignitati Palatini & complicum, & liberatio episcopi Metensis, aliorumq; captiuorum procurari. Ea est ut nos simul cum ipso Imperatore communi nomine nobilitati tuæ aut dilecto filio Carolo nato tuo, contra Palatinum & Ditherum de Isenberch, & comitem de Katzenellenbogen, & illis adhærentes ac sequaces, capitaneatum committamus, literalq; apostolicas cum celsuris & pœnis ecclesiasticis ad coercendum rebelles & hostes, concedamus. Placuit nobis & placet Imperatoris consilium, idq; amplecti animo decreuimus. Sed quia nescimus quæ sit in hac re intentio tuæ Nobilitatis, deliberauimus prius ad te scribere, ut nobis significes quid intendas. Nam si nouerimus tibi cordi hanc rem esse, alacri animo, capitaneatum huiusmodi, ut Imperator censet deferemus. Nobis enim gratum supra modum futurum est, ut Nobilitas tua aut filius tuus onus ipsum assumat: et ut assumere uolet, affectuose hortamur, ac requirimus. Id etiam postulantes, ut super eam rem tuam intentionem nobis notam facias: si eam acceptandam duxeris, nos confestim literas apostolicas ad te transmittemus. Confidentes nihilominus quod propter hoc non desereres religionem Christianam, quin ei contra Turcos (ut sæpe pollicitus es) auxilia opportuna ipse præstes. Erit igitur prudentiæ tuæ examinatis rebus id consilij, capere, quod dignum sit tanto principe, & quod tibi et domui tuæ laudem & gloriam afferat. Cæterum ex ipsis Imperatoris literis læto animo accepimus eum decreuisse, nostra præsertim contēplatione, cōcedere tibi regalem inuestituram, super quo in tui fauorem sæpius ad Celsitudinem suam scripsisse meminimus. Et non hoc facere deliberasse, sed etiam affinitatem tecum contrahere ratione

filij sui & filiae tuae nati, ac tibi uicarium Imperij in terris Gallicanis ultra Rhenum concedere statuisse, quod profecto nobis est gratissimum. Idque Serenitati tuae & Generositati tuae prosperum & felix esse optamus, ad pacem & perpetuam consolationem utriusque uestrum ac sedis apostolicae & Christianae religionis conseruationem & augmentum. Datum Romae, apud sanctum Petrum. Anno incarnationis dominicae M. CCCCLXII. xiiii. Calendas Februarij, pontificatus nostri Anno quinto.

Horatur ducem Burgundiae ut uoto & promissis satisfaciat, & secum bello intersit contra Turcos, Epist. CCCCLXXXII.

Pius episcopus seruus seruorum Dei, Dilecto filio nobili uiro Philippo duci Burgundiae, S. & A. B.

Rumor ad nos delatus est Nobilitatem tuam, quae magno & alto animo, Italiam petere cum ualida classe, ac deinde in expeditionem contra Turcos immanemque beluam Mahometem Christianum sanguinem sine fine sitientem nobiscum proficisci promiserat, mutato consilio domi remanere, certumque bellatorum numerum qui tuam uicem impleant, mittere. Dubia res nobis est nondum ueritate comperta: nescimus an quod refertur, credere debeamus: fidem exposcit scribentis autoritas, de quo & timor exoritur, qui magnus est & habere se grauius testimonia dicit. Cōcreseat constantia tua, & uotum, & promissio, & honor & ipsa rerum necessitas. nouimus te constantē esse ac perseverantem in proposito: diu meditari soles ac deliberare antequam aliquod magni decernas, decretum inconcussum seruare. Non est uerisimile quod de profectio-
ne tua iam pridem consulto statuisti, nunc mutatum ire. Scimus autem multos & magnos uiros postquam audiuerunt te uenturum, conatos fuisse tuam profectio-
nem impedire, multaque tibi uel rationes uel causas exposuisse, cur non esset ueniendum. Inter quos & soror tua nobilissima & charissima, & amantissimus filius tuus (ut relatum est) dissuadentes iter, uerba fecere uehementibus precibus, teneras lachrymas ac suspiria miscen-
tes, nec te tamen flectere potuerunt. Mansisti penes tuam sententiam solidus & immu-
tabilis, sicut annosa quercus Borealibus frustra concutitur spiritibus, aut aspera cautes
asiduis incassum agitur procellis, nec loco suo dimouetur. Ita & constans animus tuus
eo principe dignus, suasionibus quibuscumque reiectis, usque in hanc diem propositū suū
tenuit. Non est credibile perseverantiam tuam nunc perisse. Accedit uotum publicē fa-
ctum, quod sui natura inuiolabile est tanquam Deo debitum. Vouete, inquit scriptura,
& reddite. Non est fallendum numen Dei. Si seruanda est hominum fides, quantomagis
Deo perstringere uota impune non cedit. Ipse Deus dominus est & iudex, nec decipi
potest. tua Nobilitas non consueuit homines fallere, uerax & dicti sui tenax. Nō est cur
credamus te modo in uoto tam solenni, tam publico, tam sancto à tua bonitate recedere
ac mutare naturam. Obstant & promissa tua Ferrariensi episcopo nomine nostro ad te
missa, facta. Tenes memoria quae illi dixisti, cum te lectulo decumbentem & aegritudi-
ne laborantem inuenit: affirmasti sanitatem cum illo ad te missam, & omnia facturam
tuam Nobilitatem pro defensione fidei, missuramque in breui legatos cum potestate conclu-
dendi tam de transitu tuo quam de rebus alijs ad expeditionem necessarijs. Venere lega-
ti tui uiri praestantes, & in consilio tuo primarij, qui nos Tyburae conuenientes, inter prima
colloquia percunctati sunt à nobis, an adhuc profecturi essemus, quod tibi per Ferrarien-
sem episcopum fuerat significatū. hoc est an personaliter contra Turcos in bellū profe-
cturi essemus. Respondimus nihil nos esse muratos, uenturoque tibi proculdubio futu-
ros comites. Quo dicto subintulere Legati, se habere in mandatis ut affirmarent nobis
Excellentiam tuam aut uenturam ad nos esse, & in sancta profectio-
ne ituram, aut in itinere morituram. Credidimus Oratoribus tuis, & ad huc credimus. Secuta est promissio in
consistorio publico facta, asseruerunt Oratores tui in magno conuētu Romae coram no-
bis, te prorsus uenturum, nec ullo pacto remansurum domi, nisi tale impedimentum in-
tererit, quo toto mundo iudice legitimum aestimetur. Vulgata est per orbem fama nobi-
lissimum

Alissimum ac potentissimum Burgundiae ducem statuisse unam cum Romano pontifice bellum Turcis inferre, totisque conatibus defensionem religionis amplecti. Audiuit tota Christianitas hanc tuam promissionem: erexere exinde animos Veneti, atque in Turcos multo quam prius audaciores effecti sunt. Vngaris spes pulcherrima iniecta est, qui se tandem de immanissimis hostibus ulciscantur, regnumque suum perpetuum Turcorum molestia liberetur. Graecia tota, omnis Illyricus tractus de libertate cogitare cepit: Turcorum animos non paruus inuasit metus: Tanta est nominis tui aestimatio. Quis nunc arbitretur Generositatem animi tui post tot promissiones ac spem tanta de te praestanda uelle mutare consilium, tristisque fideles Christi populus reddere, et latroscque criticis hostes. Nullum intercessit impedimentum, quod mundus legitimum iudicat. Imo nec tu ipse excusationem ullam iudicasti sufficientem, quippe quod neque sentiri neque debilitate tui obijceres, atque idcirco te remorati conatibus asseruisti. Nunc te ob has causas aut alias remansurum putet, qui excusatum senserit, non excusante mundo. Vbi honor? ubi aestimatio tua remanet? quid dicet populus? Nominis illiusos se omnes Christiani cense-
rent. Inelyta Franciae domus honorem semper ceteris rebus anteposuit, nec tu Franciae sanguinis unquam fuisti prodigus. Nunquid aduersus honorem saepe facere magna subij-
ti pericula: aut nunc potissime quod tractenus constantissimus, & promissi dictique te-
riax, atque obseruantissimus fuisti. Nihil apud te iuuenem honore charius fuit: non est
Bquod modo in aetate matura & cum maxime sapis, honoris contemptorem putemus, cuius nobis sola, uel paucis alijs, relicta est semper uoluptas. Confidimus praeterea te pro tua prudentia non ignorare, quam periculosa sit tua domi remansio, quantum rebus gerendis noceat, quantum Christianos debilitet, quantum robur adiciat hostibus. Nam quia audito aduentu tuo exterriti erant, cognita remansione cornua erigent, & in sanctum Euangelium ferocius insultabunt, nobisque amantissime filii, si uerum fuerit quod arbitrari non possumus, mutati consilij tui fama haud paruam afferet cladem. Nam quod de uictoria belli spem prope certam conceperamus, te nobis deficiente rem dubiam certimus. Veremur ne tuum exemplum sequentes socij remissiores efficiantur, atque quaerent cum hoste conditiones, ut est natura mortalium regni quam fidei tenacior. Nec tua auxilia sine te tuum satis implere officium poterunt, nullus exercitus tuus tantus est quanti tu ipse. nihil tantum ualet in bello, quam autoritas, & saepe iam uincit opinio. Tuis nobis desis cuius nomen est apud formidandos & apud nostros honoratissimum, facile intelligis quantum rebus gerendis officias. Non est igitur cur opprimeris te consilio mutato, uelle domi manere, qui saepe dixisti, & si tibi moriendum esset in hac profectio-
ne, uenturum te: Tamen quamuis si uenias (ut confidimus) in domino uita longior erit, ut ualidi corporis, & redibis cum gloria domum uictor hostium, Christianae religionis conseruator. In domo timenda est ira Dei. Scis quotiens infirmitates quasi monitiones quaedam te inuasent: tu te ipsum monitum dixisti fuisse, uide quid agas: caue ne monitiones domini irritas facias, nec praeferas humana mandata diuinis. Nos quidem, nisi aliud audiamus, expectamus Excellentiam tuam cum desiderio, & te uenientem percipide uidebimus & amplectabimur, tecum proficiscemur in hostes quibus tota Italia comes erit. Decretum enim nostrum de decimis, uicesimis, & tricenis, & indulgentijs ab omnibus Italiae potentibus receptum est, & omnes auxilia pro suis facultatibus promittunt. Nec Florentini desunt uiri prudentia potentes & opibus: quamuis de his aliquando fuerat dubitatum, nunc certum est eos egregie in Turcos de expeditione laturos opem. Nobilis uir Franciscus Sfortia dux Mediolanensis unum ex filijs suis se nobiscum promittit, & cum eo equitum peditumque ualidum. Successura sunt omnia te uenturo, quemadmodum speramus ex uoto. Quod si Deo permittente, propter peccata nostra tuus aduentus fuerit impeditus non tamen iter nostrum retardabimus. Et quamuis non fuerit profectio nostra promissa nisi te ueniente, ibimus nihilominus, nec fraudabimus sua spe populum Christianum: faciemus quod promissimus, et ultra quam promissum est. Nemo dicturus est: hoc promissit Pius pontifex, & non

fecit: Iterum se dixit, & non iuit: Magnifica uerba protulit, & non compleuit. Ibius D
 autore domino, mare intrabimus, in hostes nauigabimus, pro uictoria nominis Christia
 ni, pro defensione fidei totis uiribus nitentur. Non grauis ætas nos retinebit, non impe
 dita morbis arteticis membra, non parsimonix ecclesix cura, non pericula maris, non
 mortis metus. Scimus moriendum nobis esse, nec honestibus unquam uitam finiri
 posse quam in exercitu pro Christo Saluatore & eius lege decertate. Si Christiani prin
 cipes populiq; auxilio fuerint, neque pro fide laborantes deseruerint, nihil est quod de
 uictoria desperemus. Si minus, non deerit, ut confidimus, ipse Deus & Saluator Iesus
 Christus, cuius res agitur. Consueuit enim diuina pietas in se sperantes haud qua
 quam deserere, cui tam facile est cum paucis quam in multis uincere, et ibi coepit diuinu
 repetitum præsidium, ubi humanum deficit auxilium. In Deo spem nostrã collocabi
 mus, ipse, si uult, uictoriam nobis elargietur. Etsi aliter Maieitati suæ placuerit, satis erit
 nobis pro defensione religionis quantum facultatis datum fuerit, eo processisse. Iustus
 est Dominus Deus, nec ultra quam possunt homines exigiti. Nobis cauendum est ne di
 uinx uoluntati aduersetur, & ne populos illulisse uideamur, Cumq; uulgata sit nostra
 profectio, dabimus operam ut opinioni hominũ satisficiamus, diuinãq; uoluntati pro
 nostris uiribus pareamus, tuam Nobilitatem exorantes, ac per uiscera misericordix do
 mini nostri Iesu Christi in charitate uera perfecto corde obsecrantes, ut & tu ipse idem E
 facias, nec promissis tuis Deo maxime nobisq; factis, deficias. Memineris Domini Dei
 tui, & quanta susceperis ab eo bona, nec uelis ingratus uideri, nec uerba cuiuspiam plu
 ris perficias quam Dei mandata. Consule honori tuo & animæ tuæ, nec expeditio
 nem frustrare quam fideles de te populi habent: noli auferre spem quam nobis præ
 buisti: consolare nos & uniuersam plebem Christianam, ut Deus & pater Domini
 nostri Iesu Christi & Deus totius consolationis consoletur te in omnibus aduersitatibus
 tuis feliciter: Et quod reliquum est temporis in hoc seculo, Deo offer, & consecra,
 ut tandem in altera uita sui regni participem te faciat. Cupimus super his ut quamprimum
 nobis respõdeas. Datũ Senis VIII. Calendas Aprilis. Anno M. CCCC. LXIII.
 Pontificatus nostri Anno sexto.

Respondet excusationi & minis Palatini, Epist. CCLXXXIII.
 Pius episcopus seruus &c. Nobili uiro Friderico comiti Palatino
 sacri Imperij electori salutem.

Q uod te dilectum, de more, filium non uocamus, neque benedicimus tibi, faciunt
 opera tua, qui & ecclesie Moguntinæ bona ad te detrahens aduersus apostolicæ
 sedis mandata Ditero priuato & anathematizato iungere arma non es ueritus:
 ea ulterius publica edicta ponere, ne quis literas nostras in tuis tentorijs uel publicare F
 uel exequi audeat, mortem ei comminatus qui contra fecerit: quod nihil est aliud quam
 primæ sedis & Iesu Christi uicario rebellare. Quibus ex rebus quamuis nõ a nobis ipso
 tamen iure excommunicatus es, & extra Christi Ecclesiam factus. Neque dilectus fi
 lius appellari potes, neque benedictionis capax haberis, nec tua te tuentur edicta, nec
 inhibitiones quibus apostolica decreta prohibes ad te deferri. Non flumina, non mōtes,
 non muri aut aliæ quamuis munitiones excommunicationis ad te aditum impedire
 possunt, Dei fulmen est apostolicum anathema, qui nulla possunt arma resistere. Tu lon
 gam epistolam ad nos scripsisti, ut excusares quod fecisti: sed quati momenti sint quæ di
 cis, Deus nouit, & tu ipse scis, nec ignoramus, iudicat te conscientia tua. Quæ te causa mo
 uerit Ditero tuo prius inimico auxilium præstare contra iustitiam, omnēs intelligit. Po
 tes multa dicere, sed ueritas in suo loco manebit. Petis ne credamus inimicis tuis, neue
 causam tibi demus quærendi remedia quibus defendi possis, & arroganter aliqua per
 minas subnectere uideris. Nos solum operibus credimus & ea quæ palam uidemus non
 possumus non credere: tua offensio notoria est, & manifesta rebellio. Si te uolueris e
 mendare, ut bonum filium decet, apostolicis obedire præceptis, utemur pij patris
 officio,

A officio, nec redeūtem filium aspernabimur, quin potius uiculum saginatũ apponemus,
 sicut in Euangelio erga filium prodigum fecisse legimus bonũ patrem familias: Quod
 si perges Apostolicam sedem impugnare, & eius decreta contemnere, senties Roma
 nam esse maiorem ecclesiam, quam uel tu sis, uel quicumq; alius, qui tibi opem offerre
 uoluerit. Prudens es, & nosti quæ possunt aduersus te fieri, & plane intelligis, quia non
 potest uinci ueritas, & quod iniuste agenti nulla satis tuta possunt inueniri præsidia. Da
 tum Romæ VII. Calendas Martij.

*Noiificat Parisiensibus se Papam electum & præcatur pro se orare, ut dignè
 subministret, Epist. CCLXXXIII.*

Pius episcopus seruus seruorum Dei, Dilectis filijs, uniuersitati studij
 Parisiensis, salutem & Apostolicam benedictionem.

P ius & misericors Deus noster, uniuersæ conditor creaturæ, quia sapientia funda
 uit terram, omnia ordinans cœlestia & terrestria, sacrosanctam Romanam ecclesi
 am ea complectitur charitate, ut per successiuam uiciorum suorum mutationem,
 nulla aduersus eam procella, nullus præualere possit spiritus tempestatis. Sane felicitis re
 cordationis. Calixto Papa III. prædecessore nostro de huius mortalis uitæ ualle VIII.
 Idus Augusti ad cœlestem patriam euocato, & ipsius funeris ac exequiarum celebratio
 ne solenni ac debita subsecuta. Nos unã cum fratribus nostris sanctæ Romanæ ecclesie
 Cardinalibus, de quorum numero tunc eramus, Romæ in Apostolico palatio apud san
 cti Petri Apostolorum principis Basilicã, in quo dictus prædecessor habitauerat, ac de
 bitum naturæ persoluerat, modo ac tempore congruis pro futuri creatione Põificis cu
 rauimus conuenire, nobisq; cum eis fratribus sub deliberationis magnæ negotio, quam
 tantæ rei qualitas exigebat, aliquandiu tractantibus, tandem ipsi fratres licet potuissent
 in alios maioris meriti consentire, tamẽ sancti spiritus (a quo sancta Romana & uniuersa
 salis Ecclesia Christi sponsa regitur) infusione, ipsorum animos sic afflante, ad personã
 nostram dirigentes, unanimiter uota sua nos tunc tituli sanctæ Sabinae presbyterum
 Cardinalem, nescimus quo occulto & nobis tremendo iudicio, ad celsitudinis Aposto
 licæ fastigium concorditer elegerunt. Nos autem imbecillitatis nostræ conscij, nostrarũ
 paruertatem uirium ad tanti oneris sarcinam digne perferendam agnoscentes, postquam
 diu quid agendum foret cogitauimus, tandem considerantes Romani Põifices electio
 nem non ab hominibus, sed a diuina inspiratione procedere, cuius non licet resistere uo
 lunari, sperantesq; eum qui ab initio foundationis ecclesie infirma mundi elegit, ut cõsum
 deret fortia, nitres suas nobis ad tanta gubernacula subministraturum, cupidè bene age
 re & prodesse potius, quã præesse, in spiritu humilitatis colla submissimus iugo Apostoli
 cæ seruitutis. Quapropter deuotionem uestram precamur, ut omnipotentem Deum in
 stantius exoretis, a uestrisq; omnibus exorari curetis, ut nos per suam gratiam roboret
 & dirigat in agendis. Nos enim pro nostræ erga uos mentis affectu dispositi sumus, in
 casibus occurrentibus uestrã deuotionẽ specialiũ gratiarũ, prærogatiuis & alijs benepla
 citis quãtũ cũ Deo poterimus, cõfouere. Datũ Romæ apud sanctũ Petrũ. Anno incar
 nationis Dominicæ, M. CCCC. LV. III. pridie nonas Septẽb. Pontif. nostri Anno primo.

*Vocat personaliter congregationi Mantuanæ interesse, aut legitimo impedimento præpedium Orato
 res cum pleno mandato illac mittere, Epist. CCLXXXV.*

Pius episcopus seruus seruorum Dei, charissimo in Christo filio Carolo
 Francorum Regi illustri, S. & A. B.

V T persolueremus omnipotenti Deo & fideli populo uim ab infidelibus patienti
 id cuius causa ad hanc sedem sumus assumpti, de uenerabili fratrum nostrorum
 sanctæ Romanæ ecclesie Cardinalium cõsilio & assensu per certas nostras lite
 ras quas Celsitudini tuæ præsentib. mittimus, omnes Reges et principes Catholicos ad
 dietam solennem Mantuæ uel Vtini in proximis Cal. Iunij celebrandã, Apostolica uo
 ce duximus conuocandos: statuendo concedente altissimo eo loco eodemq; tẽpore ibi
 dem personaliter adesse, impedimentis posthabitis quæ circumstant nos undiq;. Et si
 erga eam mens tua fuerit semper ad tuendũ nomẽ sanctũ Dei, et nec Apostolicæ sedis nec
 cuius

cuiusquam alterius exhortatione multum egeris, tamen quia hæc non solum nobis est cordi, sed dominico gregi in primis necessaria, Sublimitatē tuam hortamur in domino, & per illum sanctum baptismum in quo Christo renatus es, & nomen Christianum geris, requirimus, ut uelis per os nostrum uocatus, abiectis respectibus omnibus, qui pro honore Dei non sunt attendendi, ad eadē loca & ad diem præscriptū personaliter interesse. Etenim cum uicarius Iesu Christi in terris hoc agat, quem recte uadentem sequi Christianus populus debet, non debent principes terræ grauem sibi ducere laborem ab illo susceptum amplecti. Habitus es charissime fili, deuotissimus princeps fidei, & religionis nostræ præcipuus, nec immerito ob Christianum nomen egregie a progenitoribus tuis defensum, nomen Christianissimi ab illis hæreditarium habes. Accedit potentia singularis, qua ideo omnipotēs Deus insigniri te uoluit, ut esset qui tempore necessario, quale nunc imminet, illam ad protectionem sui gregis conferret. Erit (ut in domino confidimus) aduentus tuus maximæ ad hoc salutare opus utilitatis, non eo solum quod sapienti consilio tuo dirigere tantam molem gloriosissime poteris, sed quia gentes & regna audientes, Christianissimum Regem Francorum relictis sedibus suis ad augendam & tuendam communem causam altissimi Romano Pontifice conuenisse, erubescunt ipsi exemplum tuum non sectari, ut pene ob hoc ipsum plus momenti cæteris omnibus allaturus appareas. Pro Deo igitur, charissime fili, pro commendatione æterna nominis tui, pro compassione fidelis populi continuæ feritati Turcorum sanguinem suum fideliter dantis, exaudire clementer uelis pias nostras huiusmodi preces, & fletu, & lacrymis oppressorum nobis impositas: Hæc enim uera sunt opera Regum, hic campus in quo honeste decertare, & triumphum ueræ salutis reportare cum gloria possunt. Cætera fluxa sunt & caduca, uix solidæ laudis, quicquam in se habentia, etiam per se ingrata. Quod si casu aliquo quod Deo non placeat, carendum nobis erit tua præsentia, & per Oratores complere hoc munus constituas, requirimus eo casu Celsitudinem tuam, tu cum pleno mandato illos transmittere uelis, non ad decernendam solum ea quorum causa uocatus es, sed ad componendam pacem uel indicendas treugas cum illis, cum quibus esset tibi forsitan contentio, ut demum placatis utique fidelibus concordius ceptum opus proficere possimus. Speramus tamen concessurum omnipotentem Deum, ut tua Serenitas potius per seipsum, quam per Oratores suos sit assutura. Attento quod Mantuanam ciuitatem tui potissimam causa delegimus, ut uel Serenitas tua, quod primum expetimus, uel saltem principes aliqui de latere tuo illuc accedere facilius ualeant. Hortamur quoque & requirimus, ut per præsentem nuncium uelut sublimitas tua optatum nobis responsum dare. Datum Romæ apud sanctum Petrum, Anno incarnationis Dominicæ, M. CCCCLVIII. tertio Idus Octobris, Pontificatus nostri Anno primo.

Responsio Regis Franciæ,

Epist. CCCCLXXXVI.

Beatissime pater paucis ab hinc diebus Beatitudinis uestre literas per latorem præsentium suscepimus, earumque tenorem attente intelleximus. Et quidem in primis persoluendæ sunt ipsi pietatis fonti gratiarum actiones amplissimæ, qui hoc tempore forte tristissimo, ad refartendas ecclesiæ suæ sponsæ immaculatæ partes labefactas eandem Beatitudinem uocare dignatus est. Attollendum quoque plurimum propositum eius salutarum & pie exhortationes sincero animo amplectendæ. Verum cum hæc res, qua nulla maior, pro seipsa satis exorare uideatur, & principes Catholicos ad id persuasos nimirum esse credamus, matura & salubri deliberatione Concilij, non parum agrè conspiciatur cōuocationem solennē prælatorū principū, & aliorum uirorū notabilium ecclesiasticorum, & secularium regni nostri intra dietam assignatā facere, & tunc quæ deliberata cōclusaque extiterint, per nostros solēnes Oratores debita potestate suffultos, eidem Beatitudini patefacere plane decreuimus. Porro & si in rebus humanis fluxus quidem & caducis per sepe soleant turbationes accidere, in illius tamen misericordia & pietate sperandum est, qui nescit abesse pie sperantibus in se, quicquid tantæ ecclesiæ suæ dedit potestatem, ut quanto grauissimis persecutionibus impiorū sauius impugnant, tanto postmodum

postmodum ipsius miseratione adiuta, potentior consurgit in aduersis. Beatitudinē uestram, cui hoc sanctum propositum pie credimus coelitus fore inspiratum, ad ecclesiæ suæ felix ministerium dirigat et conseruet is cuius uices in terris geris pius & misericors dominus. Scriptum &c.

*Collaudat de collisione pragmaticæ constitutionis, & hortatur contra Turcum bel-
luminare, Epist. CCCCLXXXVII.*

Pius Episcopus seruus seruorum Dei, charissimo in Christo filio Ludouico
Regi Franciæ salutem & Apostolicam benedictionem.

Accepimus ex literis uenerabilis fratris nostri Ioannis episcopi Attrebatensis, quantum eum charitate complexus sis, & quam piū erga nos & Romanam ecclesiam geras affectum, & quam ad tollendum regno tuo constitutionem illam quæ pragmatica dicta est, uolenti & erecto sis animo. Laudamus Deum & suæ maiestati benedicimus, qui talem tibi mentem dedit. Nam quid aliud dicere possumus, nisi quod Dei beneficio ex maximis periculis liberatus es, & in hæc tempora referuatus, ut esses qui suscepto regno paterno, sublati erroribus libertatem sanctæ Romanæ ecclesiæ instaurares, atque restitueres, & maiorum tuorum æquata gloria Christiano nomini quietem fundares. Benedictus dominus qui tuæ personæ custos fuit, et spiritum tuum erexit ut cogitares quæ piæ, & omni laude digna iunt. Sic magnus Constantinus, sic duo Theodosij, sic Carolus Magnus, & plures ex tuis progenitoribus, immortale nomen & inextinguibilem consecuti sunt gloriam, quia Romanam ecclesiam matrem suam debito sunt honore prosecuti, quorum te uestigijs inhaerentem & diligimus totis præcordijs, & laudamus, & omnis te posteritas celebrabit. Illud autem inter cætera commendamus, quod absque conuentu & consultatione multorum pragmaticam auferre constituiti, quemadmodum idem episcopus nobis significauit. Sapis certe & Regem te magnum ostendis, qui non regaris sed regas. Optimus enim princeps est, qui per se recta cognoscit & operatur, qualem te esse confidimus. Nec scriptura, quæ ait, ubi multa consilia, ibi salus multorum multitudinem requirit, sed consiliorum maturitatem & digestionem quæ res in paucis magis quam in multis reperiuntur. Neque enim aut honestas, aut iustitia multitudini facile suadetur, quæ uarijs affectibus agitata ad prona frequenter inclinatur confusione, subita est consulentium multitudo, neque bene res se habet, ubi suffragia numerantur, non ponderantur. Saepe enim fit ut maior pars meliorem uincat. Facis quæ te decent, qui sciens pragmaticam esse absque Deo, eam de regno tuo eliminare decreuisti. Nec uis in deceptionem ducere an fieri debeant, quæ tuipe facienda nouisti. Hoc est Regem esse & bonum regem, & quem boni ament, mali timeant. Nami qui per alios reguntur, nec per se intelligunt quæ sunt augenda, contempti sunt. Probamus igitur & commendamus admodum quæ de tua liberatione circa pragmaticam episcopus Attrebatensis scribit, hortamurque ut quæ proposuisti in animo, cito effectu facias, neque cui non possis hodie benefacere, cras faciam, dicas. Hilarem datorem diligit Deus: quæ iusta & honesta sunt, nolunt moras. Fac tuam sapientiam sicut nos cognoscimus, ita & mundus omnis quamprimum cognoscat, neque aliquis dicere possit diu noluit, quia diu deliberauit. Quod si prælati tui & uniuersitas aliquid ex nobis desiderant, te mediatore ad nos recurrant: nam si quis unquam Pontifex fuit Gallicæ nationi affectus, ut multi fuerunt, nos certe inter primos reperiemur, qui nomen & gentem huiusmodi honoremus & diligamus, nec unquam postulatis honestis aduersabimur, scimusque dignum esse ut fratribus nostris coepiscopis in multis differamus, eosque honoremus, pariterque uiris doctis, & qui docti esse cupiunt in uniuersitatibus literarum studia sectantibus subueniendum esse non ignoramus. Ab his enim Catholica fides defenditur, & doctrinæ lumen propagatur. Age igitur fili, perfice quod in animo geris, & confide nos tibi & regno tuo animo concessuros, quæ ratio & honestas suadebit. Cæterum quia regina Cyprî ad nos ex regno suo deiecta, & ex terris profecta est, & ad tuam credimus Serenitatem proficiscetur, consilium & auxilium petens, nam regnum eius Soldani Aegyptij gente occupatum est. Et quia (sicut accepimus) Mahometes Tur-

corum

corum dominus Greopin & Trapeſuntē, & multas alias in Aſia ciuitates ac prouinci-
 as de nouo ſibi ſubiecit, & in Europam uictor ac tumēs eo propoſito reuertitur, ut Chri-
 ſtianitatem proterat & conculcet, Serenitatem tuam rogamus, & ſientes petimus, ut re-
 ſpicias in q̄ ſtatu eſt Catholica fides, quomodo ex uno latere Turci, ex alia Sara-
 ceni ur-
 gent. Pone ante oculos lamētabiles Chriſtianorum uoces, qui per Aſiam & Græciam
 in medio nationis peruerſa conſtituti miſerabilibus modis affliguntur: Cogita in quo lo-
 cō eſt ſacrum domini ſepulchrum, quod inſpicere abſq; Mahometorum uoluntate non
 poſſumus. Sancta terra quæ nobis lucem fidei præbuit nunc in tenebris eſt: totus oriens
 plenus eſt ſpurcitiā Mahometica, quæ etiam in Europam ſuum uirus effudit, inde Græ-
 ciæ, hinc Hiſpaniæ parte occupata: nec dies eſt in qua nō mille Chriſtianorum animæ
 pereant. Rhodus in periculo & nobilis inſula maris quondam dicta Peloponneſus in
 poteſtate Turcorum eſt paucis exceptis locis. Epirus tota ad eos confluxit: Bulgaria,
 Vualachia & Rauenna ex parte Turcis parent. Vngaria uulnus expectat, quia mul-
 tis afflictā cladibus non poteſt tantos belli motus ſuſtinere, nec eſt qui conſoletur eam,
 timet uictorem Mahometem iam ſpolijs Orientis & Aſiæ uiribus auctum. Timemus
 ſane illi genti, timemus & alijs qui ſunt in hoſtium circumitu: nec nos ſumus qui ſuc-
 currere poſſumus: uoluimus oculos noſtros modo huc, modo illuc, & luſtratis omnib.
 Chriſtianorum prouincijs, nemo regum, nemo principum nobis occurrit, qui tantæ rei
 ſubuenire poſſit, niſi tu ſolus quem pius Deus ſui populi ſaluatorem (ut conſidimus)
 hucusq; ſaluauit incolumem, nec permiſit in manus te perſequentium incidere. Tu Dei
 ope hæreditarium regnū in pace conſecutus eſt mortuo patre. Philippus Burgūdiæ dux
 clarus & potens tibi obſequentiſſimus eſt, & cæteri duces & comites regni gloriantur,
 & tibi ſine controuerſa parent. Ex Angliā (ſi uolueris) nihil tibi aduerſabitur. Hiſpani-
 aſi habes amicam. Omnes per circuitum te uenerantur & colunt, & legationes ex lon-
 ginquis partibus, ac ex ipſa Italia te honoratum & ſalutatum ueniunt: Magna eſt glo-
 ria tua: Magnum eſt Dei donū. Intellexit diuina pietas cogitationes tuas, & multa co-
 gnouit in animo tuo propoſita eſſe ad cōmune bonum: nec dubitamus quin cum eſſes
 exul quodammodo à regno tuo, tecum ſæpe dixeris: O ſi paterno in ſolio aliquando ſe-
 deam, quanta faciam tibi Deus grata. Certe non patiar tuam hæreditatem Turcorum
 inſania lanari. Audiuit te Deus, & omnia tibi aduerſa reſulit, planauit iter tuum, & te
 in aucto regno collocauit excelsū præ regibus terræ. Omnia tibi tranquilla dedit, ſiquid
 aliquando intra te Deo promiſiſti id ſeruato: ſi non promiſiſti (quod non eſt uerſimile)
 recognoſce beneficia, quæ accepisti à domino Deo tuo, qui te filium Regem creauit, &
 regnum cum diu ex terris fuiſti, ſumma cum gloria reſtituit, oſtende te gratum diuinae
 pietati, & pro tantis beneficijs uicem repende, tolle ut facturum Oratori noſtro ſpopō-
 diſti, pragmaticam conſtitutionem, & hoc factō, quod non eſt difficile, erige te totum in
 exilium Chriſtianæ religionis contra Turcos: Stude ut expeditio aduerſus hoſtes Chri-
 ſti fiat: Exhibe te huius rei ducem & caput. Nec dubita, cuncta erunt tibi proſpera, hoc
 eſt negotium te dignum: tibi hæc gloria ſeruata eſt. Nihil eſt in quo te laudabilius exer-
 cere poſſis. hæreditaria hæc tibi prouincia eſt. Nam purgare contra Turcos, & uincere,
 & terram ſanctam recuperare, & fidem ſaluare, & Romanā eccleſiam honeſtare, Fran-
 corum Regum proprium eſt, & hæc tu commodiſſime præſtare potēs, uera Francorū
 ſoboles ſapientia, & rerum experientia præditus, in opulento & pacifico & potētiſſimo
 regno ſublimatus. Omnium oculi in te reſpiciunt: omnes afflicti te inuocant, & nos præ-
 ter te non uidemus qui hæc poſſit præſtare. Ideo ad te unum recurrimus Chriſtianæ fidei
 defenſorem. Tu ergo & à nobis & à toto Chriſtianorum populo rogatus, & in primis
 à Deo commonitus, præpara te huic prouinciæ, ad quam feliciter dirigendā omnia ob-
 tinebis à nobis, quæ à iuſto & pio Chriſti uicario & beati Petri ſucceſſore ob-
 tineri debeant. Datum Romæ, die xxvii. Octobris,

Anno M. cccclxi. Pontificatus
 noſtri Anno iiii.

Reſponſo

Reſponſio Ludouici Regis Franciæ,

Epist. cccclxxxviii.

Ludouicus Dei gratia Francorum Rex, Tibi ſanctiſſimo & beatiſſimo patri
 noſtro Pio Pape II. Obedientiam filialem & plenos deuotionis affectus.

Deum ſolum ſcientes eſſe cuius prouidentia bene conſulitur rebus humanis, me-
 liuſq; regna & urbes religione cingi atque defendi quàm armis & membris: te ui-
 carium Dei uiuentis ea ueneratione proſequimur, ut ſacra præſertim in eccleſiaſti-
 cis rebus tua monita ueluti uocem paſtoris audire, illiſq; parere promptamēte uelimus.
 Quapropter, beatiſſime pater, & ſi conſtitutio quædam in regno noſtro, quæ pragmati-
 cam uocant, magno prælatorum conuentu, magna temporis deliberatione conſtituta fue-
 rit, & iam callum obducta quietum prope fixerit ſtatum, tu tamen tuis ad nos literis ſi-
 à regno noſtro auferri, explodi, abrogariſq; flagitas, nobis quoq; dilectus & fidelis con-
 ſiliarius noſter Ioānes episcopus Attrebatēſis, quem cum poteſtate Legati de Latere ad
 hoc noſtrum regnū miſiſti, cōmemorauerit ea ad quæ per ipſum tibi noſtro nomine
 pollicenda, uouenda, & promittenda, nos ante quàm regnū ſuſcepiſſemus religionis
 inſtitutus quidā deduxerat, nos noſtra promiſſa exequi, accedente moderatrice rerum
 eccleſiaſticarū tua autoritate, ſtudemus ac uolumus. Et id q̄dem tanto uolumus animo
 propenſiori, quanto nobis regnū Franciæ florens, & bello uacuum tueretur Deus & pro-
 regit. Omnibus itaq; uictimis potiorē obedientiam intelligentes, aſſenſi ſumus his quæ
 tuo nomine nobis aperta ſunt, ipſam ſcilicet pragmaticā ſanctionem, tibi tuæq; ſedis eſſe
 inſenſam, utpote quæ in ſeditione & ſchiſmatis tempore, atq; per ſeditionem ſectioniſq;
 à tua ſede figuram, nata ſit, & quæ dum tibi à quo ſacræ leges oriuntur & manant, quan-
 tumlibet eripit autoritatē, omne ius, & omnē legem diſſoluit. Illud enim exoritur quod
 idem conſiliarius noſter nomine tuæ ſanctitatis aſtruxit, ut dum per pragmaticā ipſam
 ſummæ in eccleſia tuæ ſedis autoritas minuitur, dum prælatis in regno noſtro quoddam
 licentiæ templū per illam perſtruitur, dum congruēs unitas ad alia regna conformitaſq;
 rolli uidetur, abroganda ſit ipſa pragmatica pellendaq; à regno noſtro. Quippe quæ ad-
 uerſus tuam ſedem omnium eccleſiarū matrem ab inferioribus prælatis lata ſit, tāquam
 ut ſcriptura loquitur: Quomodo ſi eleuetur uirga cōtra leuantē ſe, aut baculus qui uirg;
 lignum eſt: quæ quidem, beatiſſime pater, licet pleriq; docti homines cōſultare niteren-
 tur atq; diluere, multaq; nos delibarentur abrogare ſanctionem ipſam, te tamen prin-
 cipein totius eccleſiæ te antiſtitē ſacrorum, te dominici gregis paſtorem proſitemur, &
 ſcimus, teq; iubentem ſequimur. Tibi & beatiſſimi Petri cathedræ cōſentimus & iungi-
 mur. Itaq; ſicut mandaſti, pragmaticam ipſam à noſtro regno noſtroq; Viēnenſi Del-
 phinatu, & omni ditione noſtra per præſentes pellimus, deſicimus, ſtrepituſq; abroga-
 mus. Et quam qualem ue ante pragmatice ipſius æditionem circa eccleſiam beneficio-
 rum aliarumq; rerum ſpiritualium diſpoſitionem cenſuram, moderationem in regno no-
 ſtro omniq; ditione noſtra tui prædeceſſores Martinus v. & Eugenius iiii. Ro-
 mani Pontifices habebant & exercebant, talem eandemq; noſtro adiutori beatiſſimo
 Petro tibiſq; ipſius ſucceſſori reddimus, præſtamus, & reſtituimus cum ſummo imperio,
 cum iudicio libero, cum poteſtate non coartata. Tu enim cum ſcias quid autoritate diui-
 nitus tibi tradita, poſſis, quas per regni noſtri & eccleſiarum in eo tranquillitate poſtula-
 bimus, non negliges res neceſſarias, poterisq; ſemper quod optimū fuerit iudicare. Vte-
 re igitur deinceps in regno noſtro poteſtate tua ut uoles, atq; illam exerce: nam ut homi-
 num membra nulla contentione capite uno atq; una mente ducuntur, ſic tuis ſacris de-
 cretis eccleſiæ prælati in regno noſtro, & Delphinatu conſonantiam et obedientiam ple-
 nam refundent. Quod ſi forte obſtententur aliqui aut reclamabūt, nos in uerbo regio pol-
 licemur tuæ Beatitudini, atq; promittimus exequi facere tua mandata, omnium appella-
 tionum aut appellationis obſtaculo prorsus excluſo, eoſq; qui tibi contumaces fuerint
 pro tuo iuſſu comprimemus, & refrenabimus. Datum Tironis ſub magno ſigillo no-
 ſtro, die xxvii. menſis Nouembris, Anno M. cccclxi. & regni no-
 ſtri Anno primo. Sic ſignata per Regem in ſuo con-
 ſilio Veroni Soilloit.

Dat. pd.

Dat privilegia transeuntibus per terras & dominia principum, ut sint liberi à grauinibus, Epist. CCLXXXIX.

Pius Episcopus &c. Francisco Fortis duci Mediolanensis, S. & A. B.

Bene cognitū putamus esse tuæ Nobilitati, pium sanctūmq; propositum nostrum succurrendi fidei Catholicæ, & populi Christiani tutelæ consulendi. Id unum opus mente agimus, id totis sensibus sumus complexi, & (quod antea inauditū est) proprium corpus pro salute ouium nobis commissarum exponere decreuimus. Inuitauimus Christi fideles toto Christiano orbe, misimus literas cum plenissimis indulgentiis; præmia uitæ æternæ proposuimus sequentibus nos ad hoc certamen diuinum. Quo fit ut confidamus de benignitate Dei quamplures Christianos uidequaq; cōuenturos, qui præsulē Romanum pastorem orbis, patremq; animarum in bella pro defensione sancti Euangelij uadentem, sequentur. Decet nos ad hanc partem pie etiam respicere, & curam gerere, ut qui crucem tollentes iuxta præceptum domini, uias nostras secuturi sunt, humaniter & benigne recipiantur, & ut ipsi bene susceptos se uideat & ceteri ad id auxilium ueniendū animentur. Hortamur itaq; Nobilitatem tuam, cui non dubitamus hoc sanctum opus cordi esse, ut in terris & dominijs tuis has facias ordinationes, mandeq; diligentissime obseruari: Primo ut peregrini omnes siue cruce signati fuerint, siue non, qui ad hanc expeditionem uenturi sunt, in omnibus terris & locis tuis omni humanitate & gratia tractentur, & sub grauib; & formidabilibus poenis nemo præsumat eos dicto uel facto lædere seu molestare. Monetæ eorundem ueniētium tam aureæ quā argenteæ & æræ, expendantur & recipiantur, uidelicet pro ualore & precio & pondere earum, nec à quoquā possint uel debeant recusari. Victualia cuiuscunq; generis ac parua, & alia utensilia humano usui necessaria, uendantur solito precio, nec carius extimentur, quam hactenus & consueuerunt. Vectigalia & gabellæ non extingantur ab eisdem, nec passus fluminum aut portarum, seu portuum & scapharum soluerē compellantur. Deniq; omni gratia humanitate & beneficentiā eos tractari facias. Decet enim fideles ad tam necessarium bellum pro Christo uadentes, omni auxilio, opē, & fauore, prosequi. Datum Petrioli diocesis Senensis. Pontificatus nostri Anno *VI*.

Copia cuiusdam breuis ad eundem, Epist. CCCXC.

Dilecte fili, intelleximus ea quæ signata nobis tuo nomine fuerunt per dilectum filium Otthonem Oratorem tuum, scilicet nobilitatem tuam iam adeptam esse ciuitatem Ianuensem, quod nobis singularem attulit lætitiā. Quæcūq; enim tuæ generositati prospera succedere intelligimus, non minori gaudio nos afficiunt, quam si nos ad ipsos spectarent. Oramus Deum immortalem, cuius benignitate tuæ felicitati omnia aspirant, ut noua hæc dominij accessio felix sit & fausta, tibi liberisq; tuis stabilis & diu permanens, ut q; potentia tua auctior erit eo, & gloria & felicitas sit amplior, & maiora fidei Christianæ labanti subsidia impendere possis, ac exinde uniuersæ Italiae totiusq; Christianitatis pacis & quieti consulatur. Nos enim non sine diuino numine hæc tam læta tibi uenire arbitramur, ut qui optimam partem geris ad amplectendum defensionem populi fidelis, opes & facultates habeas, quibus possis ea quæ præclare concepisti exequi & adimplere. Cæterum ut proxime tibi scripsimus Florentini lente admodum & cunctanter se habent in executione eorum quæ ex tua declaratione polliciti sunt, hortamur tuam nobilitatem, cui scimus eos merito plurimum tribuere, illos cohorteris & inducas, ut sine dilatione faciant quæ promiserunt: Angustia enim temporis & summa necessitas quæ instat, nihil segniter aut tarde fieri postulat.

Copia cuiusdam breuis ad episcopum Vintemiliensem gubernatorem Perusij, quem admodum exigat Steuram ab illis, Epist. CCCXCI.

Charissime in Christo fili, noscitur Serenitas tua, quo mentis feruore, quo ardore animi amplexi sumus tutelam populi Christiani, ut etiam quod prioribus seculis inauditum est, proprium corpus quamuis senio & morbis affectum, pro salute nobis commissi

A commissi gregis laboribus et periculis obiectare non formidemus, sed magno animo pium sanctūmq; propositum iamdiu publicatum adimplere omnino intendimus. Cumq; res operosa sit, & nemini dubium esse debeat, magnam molē sumptuum nobis subeundam esse, ad quam nequaquam substantia nostra est suffectura, quā quantacūq; sit, cum corpore simul æquo animo exponere decreuimus. Requisiimus à Christianis omnib; et præcipue à nostris & Apostolicæ sedis subditis opportuna subsidia. Inter quos requisiti Perusini polliciti sunt certā pecuniæ & frumenti summā impendere in subsidium, quāuis maiora ab ea ciuitati expectari debuissent, quæ opulenta et potēs, & inter alias nostra & ecclesiæ Romanæ maxima singularia beneficia, & indulta consecuta est, Cōtenti tamen eramus eo qd polliciti erant, arbitrātes bona fide eos adimpleturos in tempore quæ Christo obrulerant. Sed multum nostra decepta opinio est, & cū tēpus ad implēdi promissi instat, cernimus Perusinos dicta factis non respondere, ut appareat eos simulatè nobiscum egisse & uerba dari uoluisse. Cumq; eorū promissa certis fucatis coloribus, & exquisitis uelamentis palliare conētur, rem in longū protrahunt, dum labatur tempus, ut uel nihil faciant eorum quæ promiserunt, uel parum ac pene nullum fructum afferant operi. Sed nos non hi sumus qui ueros filios à falsis, & ueram deuotionem à simulatā non cognoscamus. Dolemus tamen ut par est, & angimur animo quod Perusini, quorum ut eos decet præcipuum studium in hoc sancto opere futurū opinabamur, non bona fide nobiscum incelsisse uideantur, sed nihil agunt. Cum Deo res agitur, qui falli non potest, & ut est scrutator cordium, præmia diligentibus se in ueritate, poenam tēro reprobis statuit. Et quia causā à nobis suscepta talis est, ut pro eius auxilio Christianos omnes ob periculi magnitudinem non solum inducere, sed compellere etiam merito debeamus, præsertim subditos nostros, & ne Perusini se nobis uerba dedisse iactent, uolumus ut eis iterum commemorēs beneficia & priuilegia, quæ à sede Apostolica præ ceteris ecclesiæ ciuitatibus obtinent, ostendas quantum Deo immortalī debeant, qui eos in summa felicitate & quiete locauit. Aperias necessitatē fidei Catholicæ, demōstrēs fauorem nostrum. Deniq; quum quæ nobis promiserunt obseruare uel negligant, uel contemnunt, ne se nos iudicasse gloriētur, uolumus eis mades nostrō nomine ut usq; ad medium mensem Maij instantis, quindecim milia ducatorum auri de camera soluisse debeāt. Quod si recusauerint, uel distulerint, declares ipso facto, singulares personas ipsius ciuitatis excōmunicatis, & ciuitatē ecclesiastico subiaccere interdicto. Et nihilominus decernimus & mādamus, ut personæ dictæ ciuitatis earumq; bona ubilibet cōstituta tam mobilia quā immobilia in nostris & dictæ ecclesiæ ciuitatibus & terris capiantur, et detineantur, quæ exnunc huic operi applicamus, & cōfiscamus. Tu uero hanc rem toto pectore cōplectaris atq; ita te erigas, ut intelligamus te non parū ut bonis uerbis & pollicitationibus possis illud. Datum Petrioli ut supra.

Responsio ducis Mediolani, & pollicetur in persona propria contra Turcum ire, Epist. CCCXCII.

Literas tuas beatissime pater, ut grauissimas & ornatissimas ita ardentissimi desiderij plenas Christianæq; reipub. studiosas nō minori delectatione quā dolore, summa tamen cū reuerentia, uti par est, legi atq; accuratissime perlegi. In quibus cū tam pie atq; eleganter Christianæ religionis fideiq; Catholicæ calamitatē non modo ut literis sciret, narratā, uerū sculptā effigiatāq; aduerterē, non potui nō uehementer dolere & angere. Nam o temporum nostrorū ignominiam singularem: O perpetuam ætatis nostræ infamiam: O execrabile apud posteros nomen eorū qui uiuunt. Hi populi quos Cyrus, uniuersa Asia subacta, in citeriore Scythiā primus ducere ausus est, qui uerē à Thamari uicibus fusi, prostrati, & ad interemptionē delati sunt, Regis capite in utrū sanguinis missō, cum exprobratione illa: facia te humano sanguine quem sisti. Quos inde post temporum spatia à Perse maiori cum apparatu, maioriq; exercitu, terra mariq; in Græciam ductos, quā quisquā alius quārumuis ante se aut post se ætatum, nationū, gentiū duxerit, Themistocles parua manu uicit, fudit, & in Asiam redire cōegit, Alexander Macedo subegit. Et qui nō modo à Romanis olim rerū dominis, uerū etiam à quibusuis alijs imperatoribus

peratoribus, non secus ac foeminae fugati, in potestate acti, & pecorum more domiti sunt, eosdem populos esse dixi. Nam etsi Turci illi prisci his se populis immiscuerunt, eorum mollities & uetus patriae consuetudo atque habitus desides illos effoeminatosque reddiderunt, ita ut nomen duntaxat Turcorum apud eos manserit, uirtus mox etiam in secunda generatione extincta est. Quotiens enim postea tempora a finitimis uicti sunt? Et ne longa exempla petamus, cum patrum nostrorum memoria, eius qui hac aetate Turcis imperat auus, sapius a Tamberlano filius, tandem captus & cathenis nudus iniectus est: nunc tandem, pro cholor, non modo in Europam transire ausi sunt, uerum nobilissimam illius partem, et apud quam imperium olim fuisse ferunt, cum plerisque alijs non ignobilibus nationibus occuparunt, diripuerunt, ferro igneque uastarunt, templa Dei sanctissima & uetustissima prophanarunt, cum maxima non populorum modo, uerum etiam procerum & ipsorum quoque principum immanissima strage, cum grauissima & ignominiosa nominis domini nostri Iesu Christi iniuria, uelut Sanctitas tua distinctius, copiosius, seriosius scribit. Errata dehinc mea ex illis cum facile recognouerim, & quod multis me Deus optimus, maximis donis, gratijs, beneficijs auxerit, nullo enim grato studio fuerim profecutus: Et quod mihi grauius succensendum fore existimo, cum contumax illi, ut ais, rebellisque fuerim, multaque in legem suam superbe deliquerim, quod neque negare possum, & facile fateor, nullo saltem digno opere satisfecerim, dolui quidem, atque uehementer ingemui. Cum tamen quibus procellis quibusue periculis Petri nauicula ageretur, literae tuae me attentum reddiderunt, etsi pleraque alia, hoc unum uel maxime lenito dolore in spem pariter delectationemque me uertit, quod intelligam te quasi caelo ad hanc rem dimisso rectore, ad salutis portum, & quidem in columnam eam reducemque fore. Accedit ad hoc potentissimi illius principis Philippi ducis Burgundiae uotum insuperabile, laudeque immortalis dignissimum, cuius uirtus, potentia, autoritas ad spem ipsam plurimum conferunt. Verum ne epistolae modum excedam, ad eam partem me conferam, unde omnis literarum tractatum uidetur oriri intentio. Hortatur me sanctitas tua, ac multis & quidem robustissimis teque ipso dignissimis argumentis, suadet pia atque iusta arma pro salute publica in Mahometem monstrum spurcissimum capere, magnanimi quoque Philippi imitari exemplum, & uel in primis supremam Maiestatem tuam sequi, quae & aeternam filij Dei repraesentat, & uices illius gerit in terris. Fateor beatissime pater, nullam esse ad aeternam felicitatem, aut expeditiorem, aut certio rem uiam, aut fama & gloria digniorem, quam quod superest mihi uitae pro nomine & gloria illius exponere, qui humanam induit carnem, & mori elegit quo humanum genus non mortale modo pro peccato, sed mortuum factum ad uitam reduceret sempiternam. Fateor me Philippo maiorem natu non esse. Verum rei militaris scientia, uirtute, autoritate, felicitate, propriisque necessarijs, Imperatorisque muneribus non mihi modo, sed omnibus multarum aetatum Imperatoribus praefendum esse. Numera clarissimas eius uictorias, gentes domitas, nationes subactas, populos sub imperium missos, & tandem rerum ab eo gestarum gloriam ante oculos pone, quarum testis est Germania, testis Gallia, testis Britannia, quamquam Sanctitati tuae longe nationes esse quam mihi certior sim: Et facile inde intelliges eum dignum esse, in quem moles tanti & tam amplissimi imperij deferatur, & cuius auspicijs Christiana arma & signa militaria moueantur. Humanissimum eum atque modestissimum principem, & dignitatem tuam clementissimam ac sapientissimam scio. Sed uereor ne uires meas, pace titriusque dixerim, supra modum existimantes opinione fallamini. Nolim tamen beatitudo tua dictum, hoc opinentur, quo equum humeris meis sugam onus imponi, quotie parere tibi fortassis recusem. Parebo enim, ibo quo iusseris, & omnia peragam quae Christianum hominem & tuae sanctitatis studiosissimum decet, tum ob reuerentiam clauum, timorem Dei & pietatem in proximam, tum quod in tanta quadam indignatione afficior, quod aetas nostra tanta & tam insigni ignominia notata sit. Opinari ne beatissime pater, quicquam uel naturae meae commodius, uel consuetudini aptius quam exercitum castris praefertim in quo ab adolescentia mea educatus sum, & usque ad hanc aetatem uersatus. Pax mihi fateor, & in primis Italica placet, pro qua aedificanda, conseruanda, amplificanda, nullam operam

operam, nullum studium, nullam industriam aut praetermissam, aut praetermissuram sum. Verum otium tanquam naturae meae inimicum abhorrendum semper fugiendumque institui, quo uelut scribis, testaturque medicum, in hanc nouissimam, quam me ad exitum prope inuasit, ualitudinem incidi. Neque uxoris igitur aut natorum blandimenta, neque delectatio principatus, neque deliciarum mollities in oculum me compellunt, neque labores & pericula quibus assuetus sum a capessendo bello hoc abhorrebunt, neque necessariorum aut amicorum consilia mentem ab instituto diuertent, quin Christi crucem sequar, quin facultates omnes meas, & ipsam quoque uitam pro Christiana religione tuenda exponam. Sed super omnia pro aeterna felicitate adipiscenda, quam per Prophetas primum Deus, inde per filium, nunc per te his omnibus proponit, quae caput suum contra blasphematores & inimicos fidei Catholicae deuouerint. Consueui beatissime pater ab annis etiam minus grauibus fidelium amicorum & necessariorum consilia, et quidem attente, studiose, diligenter audire, idque pro priuatis aut publicis negocijs, quod melius arbitratus sum eligere, deliberare, disponere, facere. Nunc quam satis apud me probata est eorum conditio, qui cum apud eos summa imperij uel regiminis sit, regi malunt quam regere. Existimat ne Clementia tua apud me esse quaequam, qui in eum furor uel demeritum distuadere auderet, aut me tanta fortassis ignauia, uecordia, desidia, ut tam facile in falsorum suorum sententiam traheretur: Deus a me pius hanc mentis stupiditatem auertat. Neque status etiam mei iacturam formido. Est mihi, ut tu dicis, uxor uirtute ac rerum experientia praedita, non minus dilecta quam desiderata a populis: Est & Galeacius primogenitus meus iam grandis, & supra aetatem prudens: Sunt & Veneti non foedere solum mihi, sed amicitia singulari beneuolentiaque coniuncti. Florentinos eo loco habeo, quo tu ipse dicis: A Christianissimo Francorum Rege in omnem casum, fauore rebus meis auxilia, subsidia, praesidia, praestolarer. Cum ceteris uero finitimis nullae mihi contentiones, nullae similitates, nullae inimicitiae sunt. Et super omnia Dei mihi filium spero, pro cuius gloria & nomine pugnaturus sum, optimum defensorem. Itaque neque aetas, neque mollium deliciarum cupiditas, neque domi rerum mearum metus, neque pecuniarum defectus, quibus te inueniendis optimam operam nauaturum existimo, a sanctissimo meo desiderio tuo, atque ab instituto meo diuertent. Vereor tamen beatissime pater, ne circa duo nos breuitas temporis urgeat, & quod ad tantum apparatus terra marisque disponendum, quantus huic maximae expeditionis molis necessarius est, parum ad uel primum spacium datum esse existimem, & quod quia plerisque malis pristinae aegritudinis reliquijs teneor, quae nisi quoti die magno studio & diligentia curarentur, in maximum me periculum traherent. Instituerunt medici adhibito magni examinis consilio, balneis illas curare, atque consumere, pollicenturque illis me ad salubrem & integram ualitudinem restituere, quod si factum, ut spero, fuerit, aliaque (quod Deus auertat) legitima causa non aduenerit, institui quantum superest mihi uitae, pro defendenda Christianorum religione, pro fide Catholica amplianda pro Dei Euangelio conseruando, pro Mahometis idolatria ex sanctissimis Dei templis iam non solum prophanatis, sed adulteratis, pessundatis, dirutis, expellenda deducere. Nam si Decius pariter, & Decij filius, pro senatus populique sui uictoria, si plerique alij Romani pro patria, si innumerabiles pene omnium aetatum, gentium, nationum, pro mortali duntaxat gloria sese deuouerunt, quid nobis faciendum, quibus coelestis gloria ac beatitudo aeterna proponitur. Ibimus profecto in expeditionem hanc, & partem nostram pro incorruptibili corruptibilem, pro coelesti terrestrem, pro aeterna mortalem, pro perpetua caducam exponemus. Et quamquam pro tua singulari prudentia magnaque rerum experientia opportune te desiderasse existimem, quae ad hanc maximam expeditionem necessaria sint, tua tamen singulari bonitate & clementia fretus, uelut qui rei bellicae studio sissimus fui, dicam quid sentio. Primum quod in bellis suscipiendis considerandum est, & magno consilio explorandum, quanta sit inimicorum potentia, quantus & qualis exercitus, quae sit eorum militandi disciplina atque industria, qui locorum situs, quibus uel se ualeat exteris praesidijs auxilijsque tueri, uel impugnare hostem atque repellere. De hinc ita se ad bellum parare, ut optima spes de uictoria habeatur. Turcorum quidem

potentiam adeo spernendam, ut quae ad uictoriam necessaria sunt negligamus, non cen-
 seo, neque ut ab inferendo bello desistamus timenda. Vide quid capitula istinc ad me tra-
 missa, dehinc illa eadem diligentius ac maiore studio à uiris (ut par est credere) inimicarum
 uirium & facultatum expertis, examinata atque digesta ostendant. Trecēta milia militum
 Turcorum Imperatorem ducturum fore affirmant, plerosque deinde alios Mahometae
 sectae reges, tum ob eorum perfidiam, tum quod sibi ac rebus suis gentibus, populis, re-
 gnis timebunt, Turcorum ruinam desolationemque passuros non recte existimant. Ad
 quae literae tuae eos populos inermes, effoeminatos, imbelles esse respondent: Fateor quo-
 que beatissime pater, maximam eorum partem eiusmodi esse. Verum in armis bellicisque
 expeditionibus uti facile meminisse possumus, multis aetatis nostrae annos cum maxima
 Christianorum strage uersati sint, arma habent ad eminus comminusque pugnandum. Pro
 eorum lege atque Imperatore non modo parere imperio, sed mori quoque docti atque
 parati sunt. Habent praeterea & ad inuadendum & ad fugiendum equos agiles, corpo-
 raque eorum agilia. Adde etiam castris sexdecim, ut plures affirmant, pugnantium milia
 quos Zanectarios uocant, robur firmamentumque militum phalangis instar armis affue-
 tos, rei bellicae expertos, diuersarum nationum diuersarumque gentium mercede con-
 ductos. Huic sicut non timendo, ita non spernendo exercitui, quales pro adipiscenda ui-
 ctoria uires opponendae sint, qualesque exercitus conducendi, Etsi cum Philippo ceteris
 risque in tuis literis nominatis satis erit gentium Italicarum earum, scilicet quae in hac ex-
 peditionem ducentur ad monstrum hoc uirulentum & foetidum conculcandum, te non
 prauidisse modo, sed prouidisse certior sum. Noui enim sicut acumen ingenii, ita & ma-
 ximarum rerum experientiam, ita singularem ac prope diuinam sapientiam tuam. Itaque
 aliarum te nationum Christianarum principes potentatibusque ad supplendas exercitus, tui
 uires aut uocasse, aut uocaturum non dubito. Et quanquam commonitiones has praes-
 sumptione certe non carere, quod Mineruam instrui uelim, plane cognosco, fideliter ta-
 men benignitati tuae dictas pie atque humane suscipias oro. Si igitur, ut soles, cetera om-
 nia, ita haec quoque recte instituisti, non modo Europa Mahometeam idolatriam de-
 pellemus, uerum Christiana signa in Asiam traducemus, Hierusalem Dei sacrarium re-
 cuperabimus: Iesu nomen fidemque Catholicam, sanctumque Euangelium in ea loca restitue-
 mus, in quibus per Apostolos tradita olim atque propagata fuerat, desideratum triumphum
 Romam ad sedem tuam reportaturi. Capitolium quoque oblitterata laurea barbaricis
 Orientalium populorum spolijs cingemus, quibus tandem Lateranensem Petricam basilicam
 exornabimus. Verum quoniam huic expeditioni praesentiam tuam praestaturum affirmas,
 cogitanti mihi atque ipsum accurate praesentanti, quid utilitatis ad hanc rem gerendam, quid
 detrimenti ea ipsa afferre ualeat, multis hinc atque inde argumentis, & quidem firmissi-
 mis agitata, mens nequit non trahi, in uarias diuersasque sententias: hoc unum quietem mi-
 hi ipsam speique optimam plenam reddit, quod intelligam rem hanc à te mature, ut eius
 mos exposcit, grauius, studiose, diligenter consideratam. Itaque quicquid à te excogita-
 tum deliberatumue fuerit, id mihi non humano, sed diuino consilio factum esse persua-
 debo. Datum Mediolani VII. Calend. Nouembris, Anno M. CCCC LXVIII.

Hortatur rationibus ne uirum prohibeat ire contra Turcum, Epist. CCCXCIII.

Pius Episcopus seruus seruorum Dei, Dilectae filiae nobili mulieri
 Blancae Mediolani duisse, S. & A. B.

Virum tuum aduersus impios Turcos arma sumere iubet Deus, hoc enim ei scribimus,
 uide ne obstes. Periculosum est diuinæ uoluntati resistere. Periclitatur Christiana
 religio: In foribus hostes assunt: prope ad radicem posita est securis, nisi uigilamus,
 nisi forti animo resistimus hosti, actum est de nomine Christiano. Spes magna salutis in
 tuo uiro sita est, si sumperit arma & scutum ductoremque se Christianis praebuerit, libe-
 rabit dominus in manu eius populum suum et immanissimum draconem conteret. Quod
 si prouinciam hanc recusauerit, nec diuinæ uocationi paruerit, ceteri quoque se subtra-
 hent, impediturque sua culpa Christiani fidei expectata defensio, quod de sua magnan-
 mitate

mitate haud quaquam putamus, cui magna semper & praecleara cordi fuerunt. Te ipsam
 ueremur ne uiri proposito aduerseris, ne retentes ire uolentem, obijciesque more mulie-
 rum mille pericula, amantis est ab amato non posse diuelli. Concedimus ista coniugio,
 nec miramur acerbam tibi futuram eius absentiam, sic maritalis exposcit affectio, sed
 maior est Christi charitas. Si plus uirum quam deum diligis, non es Deo digna: In
 Euangelio hoc legisti. Deo nihil negari potest. Caue ne tui amoris causa uirum à Deo
 seungas. Odire hoc esset non amare. Noli esse impedimento his quae diuina Maiestas
 ordinat. Recordare quot accepisti à Deo bona, nec uelis ingrata uideri. Deus huic tibi,
 quem diligis uirum dedit, audebis ne pro paruo tempore reposcenti negare? Concessum
 in multos annos, in paucos menses concedenti non permittes. Caue ne coelestem Ma-
 iestatem offerdas, in cuius manu est uirum tuum auferre cum uelit, nihil ei negandum
 est qui potest cogere. Siue ueniat coniunx tuus, ut ea faciat quae iubetur, siue deleat pec-
 cata sua hoc itinere, & suae salutis consulat, eris tu quoque meriti sui particeps, si pro ser-
 uitio Dei mariti absentiam aequo animo tuleris. Propone tibi & coniugi moriendum esse
 aliquando, & quod aetate prouecti ambo, diu simul in hoc seculo esse non possitis. Fu-
 git uita mortalis, & quasi fumus cito euanescit: quaerenda est altera quae neque molestias
 habet, neque finem. Illic thesaurizandum est, illic aspirandum. Si uirum tuum in pro-
 uinciam sibi decretam iusseris ire, aut ire uolentem impedieris, & illi & tibi optime
 consules, ambo post hanc uitam cum Christo regnabitis, alioquin & illi & tibi timeamus.
 Hortamur igitur ne uiam uiri impedias, ne absentiam parui temporis inuita sustineas.
 Redibit, ne dubita, cito ad te gloriosus: gaudebitque & tui & sui causa. Ambo in hoc ope-
 re coelestis uitae praemia consequimini, & qui fuistis in hoc mundo felices, in altero eri-
 tis beati. Pius & misericors Deus in animo tuo ponat, quae suae sunt beneplacita uoluntati.
 Datum Romae;

*Mandat electum episcopum assumere, & nullis aduersis con-
 traire, Epist. CCCXCIII.*

Pius &c. Dilectis filijs, S. & A. B.

Commisssa nobis desuper euektorum fidelium cura, nos uigilare cogit, ne sahan di-
 uisionis autor aduersarius noster praeualeat, & creditas nobis oues, aut mactet, aut
 dissipet. Hinc est quod causae ecclesiasticae libertatis & iurisdictionis conseruan-
 dae contra uos per dilectum filium electum Leodiensem, dominum uestrum mota, & ob hoc
 ecclesiasticum interdictum positum, offeratque ut intelleximus ea quae ad huius differen-
 tia sublationem opportuna creduntur: Dignum arbitrati sumus, ut uices nostras in ea
 causa taliter interponamus, quod ecclesia Leodiensis reletur, & diuinus cultus resu-
 matur, atque inter uos & ipsum dominum uestrum bona pax & concordia fiat & conser-
 uetur. Ob quam rem feliciter peragendam, mittemus de proximo uirum probatum suffi-
 cienti de hac potestate fulcitur. Quapropter uos in charitate hortamur, atque Apostoli-
 ca autoritate districte praecipientes mandamus, ne per uos aut per uestros seu alium quem
 quam dicto domino uestro electo, seu alijs quibuscunque in hac causa aduersarijs
 moueatis guerras, aut uia facti contra ipsos quicquam attentare praesumatis, sed uentu-
 rum ad uos nostri ex parte expectetis, ne sanguinis effusio, si (quod absit) interuenerit
 Deum offendat, & causam ipsam difficiliorem desperatamque reddat, Datum Romae apud
 sanctum Petrum sub anulo piscatoris die II. Ianuarij. Anno M. CCCC LXIII.

*Panitet olim composuisse tractatum de duobus se amantibus,
 Epist. CCCXCV.*

Tractatum de amore olim sensu pariterque aetate iuuenes cum nos scripsisse recoli-
 mus, Carole fili dilectissime, poenitentia immodica pudorque ac moeror animum
 nostrum uehementer excruciant: quippe qui sciamus quicque protestati expresse fui-
 mus, duo contineri in eo libello, apertam uidelicet, sed hinc lasciuam nimis prurientemque
 amoris historiam, & morale quod eam consequitur, edificans dogma. Quorum pri-
 mum

mum fatuos atque errantes uideo sectari quamplurimos: Alterum, heu dolor, pene nullos. Ita imprauatum est atque obfuscatum infelix mortalium genus. De amore igitur quae scripsimus olim iuuenes, contemnite o mortales, atque respicite, sequimini quae nunc dicimus, & seni magis quam iuueni credite. Nec priuatum hominem plures facite quam Pontificem: Aeneam respicite, Pium suscipite. Illud gentile nomen parentes indidere nascenti, hoc Christianum in Apostolatu suscepimus. Porro si, quem de scripsimus Euriali Lucretiaque amorem, deuoti, ut accepimus, O miseri, O insipientes perlegitis, huc propensius iam iam accedite. Quandoquidem non duorum modo, sed omnium amorem, imo, ut poetae fingunt, Deum amoris cupidinem quanto ualemus ingenio, quanto possumus artificio, describemus. Si artem quae scriptorum nostrorum curiosi lectores, plus artis profecto hic, quam ibi reperietis: Si fructum, si compendium, si ornatum, hic totus est fructus, compendium totum, de ornatu aliorum detur iudicium.

Vidimus effigiem lasciuu nuper amoris
 Quae nimium mentem nouit imago, meam.
 Nec barbam malis, nec corpore tegmen habebat
 Nudus terga, manus, pectora, crura, pedes.
 Athumeris alae suberant & flexilis arcus
 Lumina sub tenero caeca supercilio.
 Cur puer imberbes nulla lanugine malas,
 Cur melius nulla corpora ueste tegat,
 Lumine cur careat, pharetram cur gestet & arcum:
 Cur habeat pennas, Calliopea refer.
 Sic ego. Sic retulit quae sitas ilico causas
 Maxima pegasei Calliopea chori:
 Qui sapit euitat malefana cupidinis arma,
 Et tantum pueros intrat ineptus amor:
 Siue quod est puero similis, qui coepit amare,
 Et perit mente, pingitur inde puer.
 Pingitur & nudus, nullum seruare pudorem
 Et meminit simplex, & manifestus amans.
 Pingitur & caecus, quia non bene cernit honestum,
 Nec scit quo uirtus, quo ferat error amans:
 Vel quia quae peccet, credat secreta latere,
 Cuncta nec in sese lumina uersa uidet.
 Sic est omnis amans, sic se, sic omnia nescit,
 Consilium, famam, foedera, iura, deos.
 Aurea quod curuo torquebat spicula cornu,
 Pungere corda ferus significatur amor.
 Quod leuibus uolucres humeris suspendeat alas
 Causa est, huc illuc quod leuis errat amans.
 Vel quod amor cursum non semper seruat eundem,
 Nunc abiit, & paruus post redit inde moras.
 Dixerat, & pressis obmutuit orsa labellis,
 Effudi tales protinus ore sonos:
 Quam uidi effigiem pharetram gestabat et arcum,
 Fax tamen in dextera non fuit ulla sua.
 Sed quoniam ueterum finxere poemata uatum,
 Quos ego quid temere commemorasse putem.
 Dic, quare nam tædas fertur gestare Cupido?
 Dic precor armatas cur habet igne manus?

Quaestam

A Quaestam uerbis respondens Musa duobus
 Sic leuiter causam reddidit: Vrit amor.
 Accipe lasciuu quænam sit amoris imago.
 Carole Cypriaci gloria magna soli.
 Ut melius miserum caueas, dum noris amorem
 Et redeas ad te, dum mea metra leges.

Non insulse igitur, ut est apud Lactantium, quidam Poeta triumphum Cupidinis describens, non modo potentissimum deorum Cupidinem, sed etiam uictorem facit. Enumeratis enim moribus singulorum quibus in potestatem cupidinis ditionemque uenissent instruxit pompam in qua Iupiter cum cæteris dijs ante currum triumphantis ducitur catheratus. Eleganter id quidem à Poeta figuratum, sed tamen non multum distans à uero. Qui enim uirtutis est expers, qui cupiditate aut libidibus uincitur malis, non Cupidini, ut ille finxit, sed morti subiectus est sempiternæ. Stultus autem M. Tullius, inquit Lactantius, qui Cato Verri adulteria obiecit, eadem enim Iupiter, quem colebat, admisit, qui P. Clodio sororis incestum, at illi optimo maximo fuit & soror & coniunx. Quis est ergo tam excors qui hunc regnare in cælo putet, qui ne in terra quidem debuit? Aspice quoque Philosophos uitæ magistras, moresque eorum & uitam diligenter inquire, & inuenies paucis exceptis, iracundos, cupidos, libidinosos, arrogantes, proteruos, & sub obtentu sapientiæ sua uitia palliantes, cum domi faciant ea quæ in scholis arguissent. Mentior fortasse accusandi gratia. Nonne id ipsum Tullius fatetur & queritur in hæc uerba: Quotus quisque Philosophorum inuenitur, qui sit ita moratus, ita animo & uita institutus ut ratio postulat, qui disciplinam, non ostentationem scientiæ, legem uitæ putet: qui obtemperet ipse sibi & decretis pareat suis, Vide re licet alios pecuniæ cupidos, alios gloriæ: multos libidinum seruos, ut cum eorum uita mirabiliter pugnet oratio. Hæc Cicero. Quæ de re coacti sunt quam plures, hi uero maxime qui sequuntur in Venerem, inque libidinosos & molles, immo in brutales Veneris mundi que amatores taliter exclamare.

Prudentius,

Ha Venus ad nutum trahis omnia numina cæli
 Astra moues alioque rotas errore Planetas:
 Accendis gelidam sub fratris lampade phebem
 Tu fera, tu caeca, cæci tu ianua læthi
 Corpora tu maculas, animas in tartara mergis.
 Abde caput tristi iam feruida pestis abyfso
 Occide prostibulum, manes pete, claudere auerno.
 Inque tenebrosam noctis detrudere fundum.

Architrenius,

Combussit Phrigium Pastorem Pergama Græcos
 A ueneris surgens faculis amor, ignis, & ira.
 Canduit Alcides Veneris Mesi que fauilla
 Hoc sale sal hominum Salomon insulsus amari
 Demeruit, morem qui amaro gelsit amori.

Iuuenalis

Sunt qui uitia
 Herculis inuadunt & de uirtute loquuti
 Clunem agitant, ego te ceuentem Sexte uerebor
 Infamis Varillus ait: quo deterior ter
 Loripedem rectus derideat Aethiopem albus.

Lactantius. Igitur qui docent tantum nec faciunt, ipsis præceptis suis detrahunt pondus. Quis enim obtemperet, cum ipsi præceptores doceant non obtemperare. Bonum est recta et honesta præcipere, sed nisi & facias, mendacium est. Et est incongruens atque ineptum, non pectore sed in labijs habere bonitatem.

DDd 4

Seneca

Seneca in epistolis. Plerique Philosophorum tales sunt, ut sint disertissimi in conuitium suum: Quos si audias in libidinem, in avaritiam, in ambitionem perorantes, iudicium suum profectos putes, adeo redundant ad ipsos maledicta in publicum missa. Quos non aliter intueri decet quam medicos, quorum tituli remedia habent, pixides uenena. Quodam uero nec pudor tenet uitiorum, sed patrocina turpitudinis suae fingunt, ut etiam honeste peccare uideantur. Faciet enim sapiens quae non probabit, ut etiam ad maiora transiit inueniat: sed relinquet mores bonos, sed temporarij aptabit, & quibus alij utuntur in gloriam aut uoluptatem utetur agenda rei causa. Lactantius institutionum libro tertio: Aristippo Cyrenaeorum magistro cum Thaide nobili scorto fuit consuetudo. Quod flagitium grauis ille philosophiae doctor sic defendebat, ut diceret multum inter se & ceteros Thaidis amatores interesse, quod ipse haberet Thaidem: alij a Thaide haberentur. O praecleara & bonis imitanda sapientia. Huic uero liberos in disciplinam daret, ut discerent habere meretricem. Aliquid inter se & perditos interesse dicebat, quod illi sua bona perderent, ipse gratis luxuriaretur. In quo plane sapientior meretrix fuit, quae sic Philosophum habuit pro lenone, ut ad se omnis iuuentus doctoris exemplo & autoritate corrupta, sine ullo pudore concurreret. Quid ergo interfuit quam Philosophus ad meretricem famosissimam commeareret: cum eum populus & riuales sui uiderent omnibus perditis nequiores? Nec satis fuit ita uiuere, sed etiam docere libidines coepit, ac mores suos de lupanari ad scholas traesulit, differens uoluptatem corporis esse summum bonum. Quae doctrina execrabilis, & pudenda non in corde Philosophi, sed in sinu meretricis est nata.

*Reserat Turco fidei nostrae ueritatem, & collidit errores Mahometi atque sectam suam;
Epist. CCCXCVI.*

Pius episcopus seruorum Dei, Illustri Mahometi principi
Turcorum, Timorem diuini nominis & amorem.

SCRIPTURI ad te aliqua pro tua salute & gloria, proque communi multarum gentium consolatione & pace, hortamur ut benigne audias uerba nostra, nec prius damnes quam iudices, nec prius iudices quam singula diligenter intelligas. Accipe quae scribimus in bonam partem, & usque in finem patenter audi. Si bona sunt quae suademus, amplectere, si mala, respue & in ignem mitte. Neque idcirco epistolam reicias, quia Christiani hominis est, & eius Christiani qui ceteris praest. Non enim te odio persequimur, neque tuo insidiamur capiti, quamuis nostrae religionis hostis existas, & armis Christianam urgeas plebem: operibus tuis, non tibi sumus infensi: diligimus, iubente domino, inimicos nostros, & pro persecutoribus nostris oramus. Sapientibus & insipientibus debito res sumus, & omnes cupimus fieri saluos, Graecos, Latinos, Iudaeos, Saracenos, & omnibus optamus bona. Sed scimus uera bona neminem assequi posse, qui extra Euangelium degit, & a Christo domino nostro est alienus. Noli autem aures claudere aut oculos auertere, cum Christum nominamus, quem Mahometica lex, in qua natus es, & uirum sanctum & Prophetam magnum, & uirginis filium, & miraculis clarum dicit. Multa tibi per eum & maxima bona aduenient, si ei credideris, & eius sacris initiari uolueris. Horresces haec cum principi accipies: sed audienda est tota lex, deinde iudicium promendum. Audi, quo tendimus. Multa tibi & tuis progenitoribus cum Christianis bella fuerunt. Multus sanguis effusus est: Multae urbes deletae: Sacrae aedes incensae, Raptae uirgines, Violatae matronae. Vastati agri. Scelera perpetrata sunt, quaecumque in mentem uenire possunt, dum Turcus & Christianus iter imperet, gladio contendit. Tibi ut fama & opera ipsa loquuntur, ingens desiderium est Christianos sub iugum mittere: & imperium Latini nominis obtinere. Et sunt fortasse qui hoc facile suadent, & omnia tuis armis peruia dicunt, & alij tuas uires amplificantes Christianos atrenunt: alij in diuisionibus & odijs quae gentem nostram excedunt, spem collocant, haud difficile existimantes eos uinci ab exteris posse, qui domi disident. Nos non ita ignarum te credimus nostrarum rerum, quin scias quanta est Christianae gentis potentia, quam ualida Hispania, quam bellicosa Gallia, quam

quam populosa Germania, quam fortis Britannia, quam audax Polonia, quam strenua Vngaria, quam diues et animosa et bellicarum perita rerum Italia. Sola Vngaria diu progenitores tuos et te ipsum fatigauit. Octuagesimum iam annum aduersus Vngaros Turcorum signa feruntur, & adhuc circa Sanum ac Danubium haerent: una regens tuasque uires agit, quid facias si tibi cum Italis aut Gallis aut Germanis res fuerit amplissimis & robustissimis populis? Fortasse est qui dicat Iustinianum Imperatorem Constantinopoli sedentem misso in Italiam Bellisario, cum parua manu militum perditam Romam & reliqua loca usque ad Alpes recuperasse, nec te Iustiniano minorem esse. Caue ne te fallant adulatores, domestica regum & assidua pestis: facilem principes magna de se loquentibus aurem praestant, atque idcirco saepe decipiuntur. Rarus est qui non se uero maiorem credat. Iustinianus uniuersae Graeciae & Illyrici & Asiae & Lybiae dominus erat, & Italiam non acquisiuit, sed recens perditam recuperauit, & a Gothis gente barbara, non ab Italis abstulit: nondum amor imperij Romani in mentibus Italis refriguerat, neque ullus erat qui barbaricum iugum a quo animo ferret, cuncti arma pro imperio & pro patria magnis animis susceperunt: nec tam Bellisarius Italis libertatem restituit quam Itali suum decus uendicarunt. Tui progenitores nunquam aut possederunt Italiam aut uiderunt, nec tibi ius ullum in ea est. Quod si pergas Italiam inuadere, senties tibi cum uiris bellum esse. Fatemur res claras tui maiores egere, nec tua minora sunt opera, qui Constantinopolim expugnasti, & Peram e regio ne Ianuensium, Coloniae & Peloponensium, magna ex parte in deditioe accepisti, & in Rastia et in Vualachia non paucum agri adeptus es, et saepe tuos hostes fudisti, & hoc anno Synopem uetustam urbem Metis Eupatoris patriam, & eius tyrannum coepisti, & Trapezunte direpta, incolas eius & Imperatorem in captiuitatem abduxisti. Et Ioannem Cassanum praelio congregi ausum superasti. Magna haec tibi uidentur, nec nos parua dicemus. At Iulius Caesar cum de uictoria pontica triumpharet, in curru, quo uehebatur, haec uerba iussit inscribi. Veni, uidi, uici, imbelles eas gentes & parui momenti existimans, quas Pompeius paulo ante domuerat, & tu hac aetate superasti. Alia est Italicorum natura, aliae uires, alia ingenia, alij animi. Nesciunt subesse qui soliti sunt praesse, & nunc tota Italia armata est equis & hominibus plena, nec pecunia caret, quae neruus belli dicitur. Non pugnabis contra foeminas, aut Italiam, aut Vngariam, aut aliam in Occidenti prouinciam ingressus: ferro hic res geritur non Asiaticis sudibus Calibaeus thorax pectora tegit: equi simul & homines tecti pugnant: ordines seruant, nec uano metu pauent. Fortior sit necesse est & manu promptior & animo praestantior qui eos loco depellat. Nec Christiana dissidia desiderio tuo conducere putes, aut in his confidas: uentur Christiani omnes: si quando te audiant interiora Christianitatis accedere: nec tu melius Christianorum paci consulere potes, quam ualidis & magnis copijs Christianitatem inuadens: cessabunt priuata odia, ubi publica senserunt, & coniunctis uiribus aduersus communem hostem arma sumentur. Nec tu necesse arbitraris, ad propulsandas tuas incursiones, ad comprimendum tuum impetum, tuasque uires elidendas, totam Christianitatem uniendam esse, quod fatemur difficile. Sed una ex quatuor nationibus, satis fuerit superque satis tuas copias profligare. Atque ut de alijs taceamus, quam plures esse in tuo palatio arbitrantur, qui terram Italiam iustauerunt, & uires & ingenia noscunt: ipsos audi atque interroga, an aequari tuis uiribus Italia possit: an uinci tuis armis, an tuo imperio subijci. Plus negotij Romanis fuit Italiae acquirere, quam orbi reliquo frenam imponere. Dicit aliquis quod supra tetigimus intestina odia quae nostram gentem exagitant, introitu tibi in Italiam posse praebere: & si unus principum te excludat, alterum inclusurum daturumque aditu. Sunt diuisiones sane, & inimicitiae, & similitates inter Italos plures & graues et periculosa & utinam non essent. Sed nullus est qui dominum pati non Christianum uelit: omnes in fide orthodoxa mori uolunt: Nullus animus est a religione recedere. Non hic inuenies, quod tui maiores apud Graecos, quod contende tibi de imperio duobus nunc uni, nunc alteri minus potenti auxilia ministrare donec ambo

eneruatos & exhaustos eiecere, & sibi principatum arripere. Alia sunt Italiae potentia: alia regum oculi: alia ciuitatum consilia. Venetorum respublica sapientia diues & auro, Christo deuota, ut nostra fert opinio, prius euerteretur funditus, quam hostem religionis in Italiam patiatur intrare atque hæc quidem per sese, quando statuerit nullis adiuta uicinis, tuas opes euerteret tantum terra marique potest. An Florentinae urbis magnificentiam ignores, & uires & opes, & quantus est in ea religionis cultus, quanta erga Iesum reuerentia, quantus amor? Credis ne fieri possit ut hæc ciuitas Italiam diuersa religionis hominibus aperiri sinat? Sunt alia multa urbes insignes, multi principes clari & magni. Nihil de regno Siciliae dicimus, quod armis hac tempestate concutitur: non possumus multa nobis de illo promittere, licet tamen hoc asserere, quod quamquam duo Reges de ipso litigent, & bello decertent, maluerit, tamen uterque regno priuari, quam tuis auxilijs uictoria potiri. Quod si ad te alter confugerit, totus Italia in se odia concitauerit. In Gallia Cisalpina quæ & ipsa pars est Italiae dux Medionalensis in armis excellit, & potentia par Regibus habetur. Nec parua sunt ducis Mutinae uires, aut Ianuensis, qui Liguribus præest mari. Non contemnendus ducis Sabaudia, opulentus est ualidus in Italia principatus. Adest Marchio Mantuanus: Sunt alij complures urbium domini, quibus nihil potest esse molestius quam nobilem Italiam uana superstitionis ritu scædari. De nobis & ecclesie Romanae ciuitatibus & prouincijs tacemus, quando nostram tibi professionem haud ignotam esse confidimus, quibus sola cura est seruandæ & ampliandæ fidei domini nostri Iesu. Hæc si accepisti ab alijs, gaudemus: ueritatem enim accepisti. Sin minus hortamur hæc discutias, & uerum uestiges, inuenies nihil nos esse mentitos. Non solum Sibyllæ, ut quidam ait, de Euangelij pagina recitamus. Difficile est atque adeo difficile ut impossibile dici queat, te tua in lege permanentem, uoti compotem fieri, si, ut aiunt, Imperium Christianorum desiderat. Dices quamplurimos tibi Christianos subesse, & de reliquis idem speras: non est par ratio, paucissimi sub tuo imperio Christiani sunt, qui ad ueritatem ambulent Euangelij. Omnes aliquo sunt errore imbuti. Quamuis Christum colant Armeni, Iacobitæ, Maronei, & alia quædam nomina Græcæ à Romanae ecclesie unitate aberant, cum tu Constantinopolim inuasisti, neque adhuc decretum Florentinum acceperant, & in errore stabant: neque de sancto spiritu, neque de purgatorio igne consona rectæ fidei sentientes. Pauci fortasse inopes ueri Christiani, necessitate, non uoluntate, tibi obediunt. At urbes Italiae potentissimas non est tuum cogere, ualidiores sunt quam tuis queant exercitijs superari. Nosti quæ tibi acciderunt cum Taurinum inuasisti, quod nostra ætas Belgradum uocat. Pauci cruce signati, innumerabiles tuas copias prostrauerunt. Non est de Italica speranda uictoria, quibus aduersa fuit in Ungaris pugna. Quocirca ut eo tandem ueniamus quo nostra festinat oratio, & id dicamus quod ad scribendum compulsi, tuamque gloriam & tuam salutem tibi denique ostendamus, adhibe his paucis animum. Si uis inter Christianos tuum imperium propagare, & nomen tuum quam gloriosum efficere, non auro, non armis, non exercitijs, non clausibus opus est. Parua res omnium qui hodie uiuunt, maximum & potentissimum & clarissimum & te reddere potest. Quæris quæ sit: non est inuenta difficilis, neque procul quaerenda, ubique gentium reperitur, id est a quæ pauillum quo baptiseris, & ad Christianorum sacra te conferas, & credas Euangelio. Hæc si feceris, non erit in orbe princeps, qui te gloria superet, aut æquare potentia ualeat. Nos te Græcorum & orientis Imperatorem appellabimus, & quod modo ui occupas, & cum iniuria tenes, possidebis iure. Christiani te omnes uenerabuntur, & suarum litium iudicem facient. Oppressi undique ad te ueluti commune patrocinium confugient, ex toto fere orbe ad te prouocabitur, multi sponte sua sese tibi subiciant, tribunalia tua sequentur, & tributa præstabunt. Licebit tibi surgentes extinguere tyrannides, iuuare bonos, oppugnare malos, nec Romana ecclesia te arguet recta uia uadentem. Eadem erit erga te charitas primæ sedis, quæ in ceteros Reges, & tanto maior quanto eris ipse sublimior. Facile hoc pacto sine sanguine, sine armis

A armis multa poteris nancisci regna. Vladislaus Lituaniae princeps, Vituldi frater, cum aspiraret ad regnum Poloniae, essetque infidelis, ut uoti sui compos fieret, Christianus effectus est, & regnum obtinuit: cuius nunc filius Casimirus regnat: alter filius qui etiam apud Ungaros regnauit, in bello contra genitorem tuum gesto superatus occubuit. Quid reris de te fiet Christianis initiato sacris? Magnus erit ad te concursus, & felicitatis genus existimabitur inter subiectos tuos annumerari. Quippe ut arbitramur, si Christianus fuisses, mortuo Ladislao Ungariae, ac Bohemiae Rege, nemo præter te, sua regna fuisset adeptus. Sperassent Ungari post diuturna bellorum mala sub tuo regimine pacem, & illos Bohemi secuti fuissent. Sed cum esses nostræ religionis hostis, elegerunt Ungari uiri fortes & fidelissimi, religionem potius cum bello retinere, quam ea perditam pacem consequi. Quod sunt in Epiro in Peloponneso, in Macedonia, in reliqua Græcia, in Dalmacia, in insulis Aegei, Carpacii & Ionij maris, quæ tuum Imperium non alia de causa refugiunt, nisi quia alienus es à Christi ritu: & hi modo ad nos modo ad alios recurrunt, opemque petunt, extrema omnia subituri priusquam te circumcisum & alienigenam dominum ferunt: & nos eos aliquando argento, aliquando frumento, aliquando rebus alijs subleuamus. Quod si baptizatus esses, & nobiscum ambulares in domo domini cum consensu, nec illi tuum Imperium tantopere formidaret, nec nos eis aduersus te ferremus opem, sed tuum potius brachium in eos implorarem, qui iura ecclesie Romanae nonnunquam usurpat, & contra matrem suam cornua erigunt. Et sicut nostri antecessores Stephanus, Hadrianus, Leo aduersus Haeristulphum & Desiderium gentis Longobardiae Reges, Pipinum & Carolum Magnum accersuerunt, & liberati de manu tyrannica impium à Græcis ad ipsos liberatores transtulerunt, Ita & nos in ecclesie necessitatibus tuo patrocinio uteremur, & uicem redderemus accepti beneficii. O quanta esset abundantia pacis: quanta Christianæ plebis exultatio: quanta iubilatio in omni terra: redirent Augusti tempora, & quæ poëtae uocant aurea secula renouarentur: Habita ret pardus cum agno, uitelus cum leone: Gladij uerterentur in falces, in uomeres ac ligones rediret omne ferrum: excolerentur agri, euelleretur aspera dumus, terra nitesceret, uici repararentur & urbes, resurgerent templa Deo sacra quæ ceciderunt, emergerent qui collapsa monasteria & plena uiris religiosi diuis omnia laudibus personaret. O quanta tibi redundaret felicitas, qui ad æterni pastoris ouile cunctas redigeres oues. quantum te omnes amarent, obseruarent, extollerent, qui communis omnium pacis & salutis fuisses autor. Diceret aliquis, hanc pacem, hanc unionem, hanc communem læticiam haberi posse sub tua lege. Errat qui hoc censet, multos reges, multos populos unitos esse oportet priusquam tuam legem ubique dissemines, nec si unias corpora, unies animos: sciunt Christiani suam legem sanctam esse, & ueram, & salutarem, nec dimoueri ab ea possunt. quamuis aliqui aut libidine ducti, aut avaritia tracti, aut uoluptate illecti, aut metu mortis attoniti, aut cruciatu superati, nonnunquam circumcidantur, & in tuos ritus concedant, quorum si corda posses inspicere, intelligeres neminem esse qui libenter consultoque recesseris ab Euangelio. Ostendimus supra quantum præcellant Christianæ gentis uires, & quam difficile sit tot nationes Christum colentes euincere: Non est qui pacem speres sub lege Mahometea, in qua non est salus: difficultates experimetis ipse uides, qui etsi multis Christianis hisque omnino non ueris imperas, minime tamē eis tuam legem persuadere potes: minus persuadebitur ueris, quæ non in argumentationibus, rationū sed in solo ferro fundata est, & quæ uincere disputando non sperat, ut uinci formidat. Non sunt Christiani qui uel bello superari possunt, uel disputationibus decipi. quando & armis excellent, & rationibus munitissimi sunt non solum diuinæ scripturæ, sed etiam philosophicæ. Impossibile est sub lege Mahometea unionem fieri, sub Christiana facile fieri potest: Et id magna ex parte in tua uoluntate consistit. Tu unus si annuas, Turci omnes annuent: Nec Syri aut Aegyptij, aut Arabes, aut Lybies aduersabuntur: tecum quicquid est intra Hellespontum & Euphratem, & quicquid possides in Europa conuerteretur. Quid faciet baculus Aegyptiorum aridus, quando Christianum te uiderit effectum? Quid imbellis Arabs: quod nudus Afer? Omnibus his Aethiopes imminet, Presbytero Ioanni parces, qui Christianus est, non poterunt

poterunt & illis & reliquis Christianis obsistere. Nili cursum retinere possunt Aethiopes, & congregatam aquam dimittere quæ rumpat aggeres, & totam inundet Aegyptum, atque submerget. Cum sydus apparet Arcturi, Hispani & Siculi facile Mauritaniam inuadunt, & Cathalani cum Ianuensibus. Scis quantum ualeant occiduae classes: & quantus est terror uel Tirijs, uel Alexandrinis, uel cæteris Orientalibus, quãdo Christianæ triremes ad eos nauigant. Tua certe autoritas & animi magnitudo, & in bellis felicitas apud omnes admirationi est, qui Mahometeam sequuntur legem. Quia si te nobis adiunxeris, breui totus Oriens reuertetur ad Christum: una tantum uoluntas pacare orbem potest. Et ea tua est si ad Baptismi gratiam se conuertat. In te est crudelibus bellis imponere finem, & tantum præstare mortalibus bonum quantum effari non possimus. Quæret aliquis, Quomodo quiescet orbis Turcis ad Christum conuersis: quãdo nec ipsi Christiani inter se concordēs existunt, & multa per Italiam, Germaniam, Galliam, & reliquas prouincias defæuunt bella. Diximus disidere inter se nostræ gētis homines, non negamus, & plurib. in locis ferro contenditur. Diuino olim cōsilio sub Octauiano propter reuerentiam Saluatoris, qui tunc secundum carnem natus est, ea pax in orbe fuit, quæ nec antea nec postea uisa est. Difficile est propemodum impossibile quiescere in terris omnia, ubi homines sunt affectibus subiecti reprobis. Illum ambitio exagitat, hunc cupiditas trahit, libido alium impellit: multa est inter mortales belli materia, sed non sunt tam atrocita inter Christianos prælia quàm inter Turcos & Christianos. Christianus cum Christiano de agri possessione, de Regno, de Imperio, de gloria cōtendit: cum Turco de religione, de libertate, de uita. Inter Christianos qui bello uincuntur, suis armis, nec uitam nec libertatem admittunt, & multis etiam patrimonia dimittunt: Principes Imperio priuantur, inferiores dominum mutant, reliqua tenent. In prælijs quæ geruntur aut cum Turcis, aut cum Saracenis, qui succubunt, si uitam non amittunt, in seruitutem rediguntur, & multi etiam religioni renunciare coguntur. Hæc acerbissima sunt & immaniissima bella, quæ si tollantur, quod in te situm esse monstrauimus, pax maxima exorietur, & uniuersalis quies. Non sunt reliqua bella, huic comparata faciem quodammodo pacis habent & ocij: nec illa tam multa erunt, quando unus assit qui solo nutu compescere possit iniurias: qualiter te futurum non ambigimus, si cum tua potentia Christianus efficiaris. Vides ne quantum tibi laudis affert Baptismi lauacrum: quantum eum Christo sublimis & conspicuus redderis: Quis prohibet aquam? quid metuis? Voces fortasse aulicorum times tuorum, quorum non dubitamus dicturos tibi aliquos: quid cogitas? quid agis? quorsum te tua uoluntas trahit? Vis baptizari? uis Christianus fieri? Nescis quod periculū adis? Omnes te Turci deserent, et ubi existimas fieri magnus, fies nullus: & Turcus natus, Turcos deserens, inter Turcos creuisti: Turcorū te manus extulit: Turci Asiā & Græciā gubernant, Turci exercitib. præfunt, qui si uel minimā famam tuæ mutationis acceperint, euestigio sumptis armis te deiecto, Imperatorem alitū subfricuent, tu nudus & expulsus euaseris, apud Christianos mendicabis panem: Nam quis Turcus est quem suæ religionis pœnitentiam moriemur omnes priusquam nostrī prophete iugum excutiamus. Non sunt parua quæ isti obijciunt, adhibenda est & huic parti meli delata, quā nemo te ipso melius inuenerit. Nosti tuos homines, & quibus prouincias commiseris: non ignoras quanta sit cuique fides, & quis animus non te latet, non sit sine periculo magnum facinus et memorabile: uilia sunt quæ paruo emuntur: diligentia hic et labore opus est: peruestiganda sunt amicorum consilia, noscenda subditorū ingenia, et his utendum est quos fidos et prudentes uideris. Seruunt tibi non pauci ex Christianis nati, qui quamuis circumcisi sunt, non tamen Christiani nomen oderunt. His exercitus, his præfecturas reddere potes, qui tui sint amantissimi, et ita regnum ordinare, ut quando uelis præsto sint omnes tui subditi: magna ex parte Græci sunt, et Armeni ut diximus. Iacobitæ qui et si aliquot errores habent, Christiano tamen nomine censentur, nec aliud magis cupiunt quàm te similem eis esse, et illum Deum colere quem colunt ipsi: sperarent meliori esse loco futuros, qui nunc mancipia quàm uilissima sunt, tributa exsoluunt grauiā, iniurijs afficiuntur quotidianis, ad bellum ducuntur inuiti, et inermes ce-

dibus

A dibus exponuntur: priuantur liberis & uxoribus: miserima res est postquam filios educauerunt, eos perdunt; rapiuntur in palatium pueri, circumcidentur, & Mahomete ritibus imbuuntur. Vident infelices parentes non modo corpora liberorum, uerum animas ire perditum: & angustiari inter tot calamitates, plorare non præsumunt, maiora mala timentes. Nemo horum te diligit, neque enim natura fert, ut eos amemus a quibus patimur mala. Quod si te Christianum cernerent, mirum in modum diligerent, felicitatem tuam cuperent, & omnibus studijs tuam gloriam quærent, & filios suos & seipso quàm libentissime tibi donarent. Magna est horū multitudo, & pro sua religione constantia. Quod si prudenter eos tractaueris, nihil tibi de religione Turcorum uerendum erit. Hi medios inter Christianos sese uidentes, tuæ potius uoluntati consentient, fortunas & dignitates seruaturi, quàm mortis periculo se subiciant. Non suademus rem nouam aut inueteratam: tritum est iter quod ostendimus. Multi hoc & magni Reges ingressi sunt. Apud Francos & gentilis & idolatra Christianus effectus est Clodoneus, & simul cum eo regni præceres baptizari non recusarunt. Apud Ungaros Stephanus nostris initiatus sacris, omnem illam gentem Christo acquisiuit. Apud Vesogotas, qui longo tempore in Hispania regnauerunt, & usque in hæc tempora eiusce gentis sanguis imperat, Ricardus Lemulgidi filius suadente Leandro Hispalensi episcopo, Arriana renunciauit hæresi, & cum omni gente sua catholica fidem complexus est. Apud Longobardos Agilphus suaui coniugis Theudelindæ reliquit idola, & cum omni populo Christianæ sese legi subiicit. Apud Hyberos, qui sunt in Asia, imperante Constantino maiore, Rex gentis cum coniuge & omni nobilitate atque plebe ad prædicationem unius captiue mulieris relicto idolorum insania baptizatus est. Sed quid moramur, & non exemplum illud adducimus quod omnium maximum? Constantinus ipse Imperator ac monarcha uiam aperuit, quam tu & tui similes ingredi absque ulla cunctatione possitis. Omnes qui eum præcesserant Imperatores, excepto Philippo, gentiles fuere, Iouem, Mercurium, Apollinem, Herculem, & alia quæ sunt monstruosa nomina, tanquam Deos colebant. Senatui & omni Romano populo stultitia Christus erat. Proponebantur passim edicta quæ Christianos comprehendere iubebant, nisi sacrificarent idolis crudelibus modis interfici. Nil uilius erat nomine Christiano: Infame genus & maleficium habebatur omnium quæ Christo crederent. Sub Nerone, sub Domitiano, sub Diocetiano crudelissima in Christianos defæuit persecutio. ac Constantinus acceptis imperij fascibus, postquam persuasus est à Syluestro prædecesore nostro in simulacris demonia coli, & unum tantum Deum esse cum patre & spiritu sancto Christum Iesum, & in Euangelica tantummodo lege salutem inueniri, non est cunctatus Christi fidem amplecti. Non dixit senatus mihi aduersus erit, resistit populus, copiarum duces alienabuntur, imperio deiciar, sed alto animo factans in Deo spem suam legem ædidi qua publice Christum coli iussit, & eam fidem teneri ab omnibus imperio subiectis, quàm beati Apostoli Petrus & Paulus Romanis tradidissent. Nec propterea sinistri aliquid sibi accidit, sed tunc potissimum excellens & gloriosus euasit, cum in uexillis suis crux domini Iesu apposita resplenduit. Viderat per quietem in aëre signum crucis, & uocem audierat dicentem: in hoc Constantine uince, paruū, uexilla crucis erexit, ciuilibus bellis finem imposuit, superauit hostes, barbaros afflixit, imperium ampliat, pacem subditis dedit, ecclesias aperuit, concilia sacerdotum celebrauit, hæreses eliminauit, lucem quàm acceperat ab Euangelio cunctis gentibus communicauit. Magnificus & excelsus super omnes Cæsares inuentus, Græcis & Latinis nostris celebratus, imperauit annos supra xxx. sedem imperij apud Bisantium erexit, & ampliatas ciuitatis mœnibus, multisq; tum publicis tum priuatis ædificijs magnifice constructis, de suo nomine Constantinopolim appellauit: & plenus dierum apud Nicomediam ædido testamento in quo filios imperij successores reliquit, ut Christianum decet, sacris ecclesiæ receptis, e uita decessit. Quid erat quod ille amplius in terra possit optare? Imperio positus est, omnium maxima uita ei & longa fuit, et paucum obnoxia morbis inimicos humiliatos uidit, et quod hominibus dulcissimum esse solet, hæreses amplissimæ fortu-

EEe

ne

nae filios demisit: Nec alienum fuerit tantum Imperatorem qui Christianam fidem tan-
 ropere ampliauerit, in alio seculo, cum Christo regnare, ut est credere cui seruiuit dum
 hic uiueret. Quod si omnibus, qui patriam auxerint, iuuerint, defenderint, certum est ef-
 se in caelum diffinitum locum, in quo beati xuo sempiterno fruuntur, Philosophi doctis-
 simi tradiderunt, multo id certius de illis sperandum est, qui pro lege domini uel seruan-
 da uel augenda summis studijs contenderunt: sicut de Constantino ostensum est, quae si-
 cut in terra felicem fuisse didicimus, ita & in caelo beatum credimus. Eadem proculdu-
 bio euentura tibi esse confidimus, si nobiscum sapiens Christum colas, & magnum Con-
 stantinum imiteris, quemadmodum Romani cum suo Imperatore Christiani sunt effe-
 cti, ita & Turci una tecum baptizabuntur, eritq; tuum regnum super omnia quae sunt in
 orbe, & nomen tuum nulla silebit aetas, Latinae te literae & Graecae & Barbarae celebra-
 bunt, nemo inter mortales erit, qui te potentia aut gloria praecedat. Magna sunt haec quae promit-
 timus, maiora quae sequuntur de regno, de potentia huius seculi. De gloria haec humana
 sumus locuti: Caduca haec & incerta sunt & fluxa: omnes morimur, omnia nata occidunt,
 & omnia orta senescunt: breuis est humanae prosperitatis cursus, cito regnum deficit, nul-
 la potentia longa est. Gloria quoque clari nominis quamuis de maximis rebus diu per-
 seueret, finitur tamen aliquando, & cum tempore deficit: Nihil est inter mortales non
 mortale, conterit omnia tempus: esto duret per multa secula nomen, quae dulcedo post obi-
 tum laudis: Aut damnatus est homo in altera uita, & nihil ei prodest fama quae remansit:
 aut saluatus est. & ea non aget, beatitudine donatus aeterna, quae omni ex parte plenissi-
 ma est. Filios ac nepotes praecleara maiorum nomina iuuant, & nobis quoque dum uiui-
 mus dulce est talem haereditatem posse relinquere. quae sit posteritati solatium. Est id
 quidem aliquo modo bonum, sed meliora quaerenda sunt. et stabilia bona, quae nostra sint,
 neque unquam nos deserant. Philosophi quos Peripateticos uocauit antiquitas, tria bo-
 norum genera posuerunt, & alia esse animi dixerunt, alia corporis, alia externa. Stoici ea
 duntaxat bona existimauerunt quae animum excolerent. Haec facti iustitia, prudentia, mo-
 deratio, fortitudo, & quae sunt aliae in animo dotes: egregiam corporis formam, roboris
 multitudinem, nobilitatem, clientelas, opes, inter bona non acceperunt, quae neque sunt
 in potestate nostra, neque possessori felicitatem praestant. Sed neque ille quatuor uirtu-
 tes quae principales existimantur, tranquillam homini mentem reddunt, nisi adiuantur
 aliae tres quas theologicas appellant, & in animo sitae sunt, spes, fides, charitas. Tristis est,
 & in anxietate moratur, & torpet, & angitur, & nihil boni operatur, qui spe futurae uitae
 priuatus est. Sine fide impossibile est placere Deo, qui est ultimum hominis bonum, & fi-
 nis in quem tendimus. Charitas diuino amore feruet, curiosa est, animae nostrae & proxi-
 mo consulit, quem iubet lex, ut tanquam nos ipsos diligamus. Si ergo animi bona cupi-
 mus, & moralibus uirtutibus opus est & theologicis. Neque in his ulla est nobis cum
 tua lege contentio. Alia sunt in quibus discrepamus. Fatebitur tua lex & uita aeternam
 in altero seculo reperiri, & in his itineribus ad eum perueniri dicet fidem necessariam ef-
 se: uerum non eam fidem quam nos recipimus, amplectetur. Laudabit charitatem, sed alia
 eius officia dicet quam Christianus. Sine spe non posse bene homini esse fatebitur: sed
 spei finem longe diuersum a nostro recipiet. pax erit in nominibus, bellum in rebus. Fate-
 scat haec nunc contentio, & quomodo uera & aeterna bona ex fide Christi consequi pos-
 sis, & animae tuae consulere, quae immortalis est, ostendamus. Et si enim huius seculi quae
 dicuntur bona concupiscis, & inter mortales magnus uideri uis, non tamen animae tuae
 oblitum te credimus, nec ex illorum numero censemus, qui cum Epicuro & alijs quibus-
 dam delirantibus Philosophis, extinguunt animam simul cum corpore putauerunt: nec rur-
 sum te sine Deo esse censemus, sicut olim de Callecis in Hispania traditum est, qui nul-
 lum colebant Deum. Et de Pythagora quem ferunt dicere solitum esse, non liquere si-
 bi an Deus aliquis esset: Quae disputatio adeo impia iudicata est, ut ab Atheniensibus au-
 tor eius eiectus sit, & libri in quibus ea continebantur exusti. Possidonius scripsit Epi-
 curum nihil de Deo sensisse, sed ea quae de dijs locutus est, inuidiae depellendae causa di-
 xisse. Stultorum haec est assertio, sicut in Prophetis legimus, dixit insipiens in corde suo,
 non

A non est Deus. Haud equidem te adeo rudem existimamus, ut caelum credas rectore carere,
 & hanc pulcherrimam mundi machinam casu emeruisse, & omnia fieri fortuito: Sed ar-
 bitramur te Deum nostrum confiteri, & in eum credere, qui caelum creauit & terram, et
 omnia quae in eis sunt: & quod quae creauit non negligit. Nec te ignorare censemus in-
 corruptibiles esse animas hominum, & cum e nostris corporibus migrant, in alias regio-
 nes transferri, & bonas laeta sortiri loca, malas ad supplicium rapi, quod non solum in
 Euangelio nostro scriptum est, & in Prophetis, sed tua quoque lex idem docet: quamuis
 in hoc mundo temporalia quae putantur bona, casu quodam fortuito euenire non recte arbi-
 tratur. Socrates & Plato & Aristoteles. Philosophorum principes, de mundi regimine, de
 immortalitate animarum, de Deo eadem crediderunt, quae Christiani, quamuis aliqua
 nouae legis arcana quae nondum aedita erant ignorauerunt. Platonis in epistolis haec uerba
 legitur. Credendum est autem semper ueteribus sacrisque sermonibus nobis afferentibus animam
 etiam immortalem, iudicemque habere ac poenas dare maximas cum a corpore fuerit separata,
 quod intelligendum cum male uixerit: Notus est hic locus apud te altius examinandus,
 qui pro tua lege Deum esse intelligis, qui omnia uidet, & omnia iudicat, & animas
 corporea mole solutas, pro suis operibus in alio seculo uel praemia recepturas, uel suppli-
 cia non dubitas. Quae cum sint, stultum cognoscis terrenis rebus ita aliquem inhaerere,
 ut coelestia negligat, & dum corpori studet, animam perdat. Breue est omne quod
 uiuimus aeternum, etiam si Mathusalem, aut etiam Nestoris annos possimus attingere. quic-
 quid aeternitati comparatur momentaneum est. Quotus hodie reperitur qui centesimam
 uideat autumnum? Quotus qui octuagesimum impleat annum? uita hominis, ut
 inquit Propheta, in ipsis septuaginta annis in potentatibus, aliquando ad octuaginta,
 protenditur, ulterius labor & dolor. Quotus iterum ex eis qui nascuntur, ad perfectam
 peruenit aetatem: quam multi moriuntur infantes: quot pueros extinguunt morbi: paucissimi
 iuuentutem superant. Angustissima est uita hominis & incerta. mille instant in om-
 nes horas pericula, mille mortis fauces uitae nostrae insidiatur: minima res cursum nostrum
 interrumpit. Alieno hic arbitrio sumus, uocat nos Deus quando uult, et ubi uult, & cum
 minime credimus, tunc citamur: peremptoria monitio est, nec licet prouocare aut contra ni-
 ti, parendum est altissimo domino, & uillicationis ratio reddenda. Sapienter qui ita uitam
 instituit, ut uocati alacri animo abeant, & coram iudice, qui nihil ignorat, impauidi con-
 sistant, in die illa tremeda & amara ualde, in qua nihil amplius mereri licet, & omnis spes
 ac metus ex his quae acta sunt pedet, nec supplicare iuuat, neque negare. Est igitur de ani-
 ma curandum, quae post hanc uitam aliam habet uitam in qua uel dolet uel gaudet. Quid
 prodest homini si uniuersum mundum lucretur, inquit in Euangelio dominus, animam ue-
 ro suam detrimentum patitur: aut quam commutationem dabit homo pro anima sua? hac ui-
 uimus, hac sapimus, hac Deo similes sumus, haec melior pars nostri est, reb. omnib. praec-
 ciosior, haec dimisso corpore in alias regiones ingreditur, corpus in terra iacet, et in pulue-
 rem conuertitur, usque ad ultimum maximumque iudicium sensu carebit, tunc uero pro meritis
 quae illi cum anima fuere communia, uel ad gloriam uel ad poenam resurget. Quid Nino pro-
 dest late per Asiam imperasse? quid Semiramidi? quid Dionysio? quid Herculi ad In-
 dos usque penetrasse? quid Adanthirso Scythiae atque Asiae iugum imposuisse? quid Nabu-
 chodonosoro ad Gades usque perrexisse? quid Osiridi dimissa Aegypto, per Syriae & Asiae
 in Thraciam duxisse copias? quid Agamemnoni Ilium exussisse? quid Cyro Persarum Im-
 perium constituisse? quid Alexandro magno illud eueruisse? & usque ad Hyspasm in Oriem
 tem, & ad Iaxartem fluitium septentrionem uersus arma tulisse? quid Hannibali Italiam
 uexasse? quid Scipionibus Carthaginem deleuisse? quid Pompeio Orientales reges de-
 bellasse? quid Iulio Caesari subacta Gallia Romanum imperium inuasisse? quid Huno-
 rum regi Athila Pannoniaque potita Aquilegiam in Italia subuertisse? quid Tamerlano
 tot Asiae Siriaque urbes incendisse? atque autum tuum praelio superasse? quid genitori tuo
 Amirati, saepe de Graecis, saepe de Ungaris triumphasse? quid ceteris Regibus atque Im-
 peratoribus res magnas & claras gessisse prodest, si absque cognitione ueri Dei mortui
 sunt, & nunc eorum animae apud inferos cruciantur: laudantur hic & ardent illic. Quae
 E E c . . . sane

sane uoluptas in cruciatu esse potest: quae dulcedo gloriae in doloribus: dura uox est eorum, qui uel in tauris Phalaridis beatitudinem esse dicunt, non bene cohabitant dolor ac uoluptas, nec ullus est in felicitate moeror. In caelo plena felicitas est, apud inferos plena miseria: cum eo uentum est nihil iuuat gloria quae praecessit, & fama seculi. Studendum igitur est ut post obitum (qui per omnes se horas infert, certus & incertus) animabus nostris bene consulamus. Praeueniendus est pijs operibus dies mortis, & omnes actus nostri ita dirigendi, ut Deo placeamus. Ipse est enim finis omnium & summum bonum, ad quod aspiramus & ipsa beatitudo cuius cupiditas omnibus mortalibus inest: quarendum est iter ad eam. Id recta fides ostendit, & operatio iustitiae, quia nec iustitia sine fide, nec fides sine iustitia sufficit: iustus ex fide uiuit, ut scriptum est, & sine fide nemo est acceptus Deo. Tua lex, ut aiunt, in sua quemque religione saluari hominem censet, si alioquin caste iusteq; uiuat, nisi Mahometea traditione relicta ad aliam transierit. Dicunt & in tua lege scriptum esse (est enim sibi sepe contraria) nulli salutem parere nisi in ea. Nos contra sentimus & certi sumus uiam uitae soli Christiano, si bene agat, apertam esse. Ait enim ueritas nostra in Euangelio: qui crediderit & baptizatus fuerit saluabitur, qui non crediderit condemnabitur. Tu ergo si futurum credis seculum, si uis fieri saluus, si animae tuae bene consultum cupis, ut fidem Romanae ecclesiae extra quam non est salus & baptismum recipias oportet. His duabus clauibus fide & baptismo aperiuntur paradisi portae, illis tamen qui apposite ad fidem uiuunt: nam sine operibus fides mortua est. Euangelio praebenda sunt aures & Christi doctrina sequenda quae nullum fallit. Dicis nolle tuae legi nostram praepone, aut Mahometem relinquere Prophetam magnum. Rogauimus ab initio ut benigne audires, idem nunc petimus, & nunc maxime attentis auribus & pia mente opus est, & iudicio recto quando ad radicem arboris infructuosae admouemus securim. Audi seriem rerum, nosse historiam fidei, praebere aures uero, cui per raro est in altis aedibus locus. Calistenem Philosophum crudelibus modis lacerum in custodiam rapuit Alexander, qui uera loquens diuinum cultum homini denegauit, & Clitum Philippi laudes commemorantem laeua transfodit. Timent homines exempla, & uidentes melius adulatoribus succedere quam recta monentibus, ad nugas se conuertunt, & quae placeant loquuntur. Anthigonus aliquando unus ex successoribus Alexandri qui regnauit in Asia, inter uenandum mutata ueste, relictis comitibus, errabundus apud agrestes homines in uili tugurio pernoctauit incognitus, & combibens, de seipso, tanquam de altero percunctatus astantes omnia quae fecerat mala ab eis audiuit. Mane quaesitus atque inuentus, cum uestem allatam & regium ornatum uidisset, date, inquit, purpuram. quam ut primum induit, uerum de me, nisi hac nocte, nunquam audiui. Et Augustus mortuo Varo, idcirco seipsum supramodum dolere aiebat, quia non esset a quo uerum audiret. Ad pauperes Philosophos relegata est inquisitio ueri, qui propterea sapientiae amatores uocantur, quia ueritati seruiunt, & nolunt decipi. Turpe est cuique homini errare, maxime Regi, qui si per seipsum non satis intelligit, prope habet magistros quos interroget, tantum placeat audire nec pudeat discere quod ignoras. Tria sunt hominum genera, ut inquit Hesiodus, primi & optimi sunt: qui per se omnia noscunt: His proximi qui recta monentibus auscultant: Tertij prorsus damnandi sunt, qui neque ipsi uident, neque uidentibus credunt. Sed nulla in re periculosius erratur quam in his quae pertinent ad fidem, neque utilius inuenitur uerum. Recte ad Antipatrum de Alexandro scribit Aristoteles, monens ne pro tot exercitijs uictorijque & subiugatione orbis terrarum gloriatur, sed cogitet quod si quis de Deo recte cognoscat, non minori gloria dignus est, quam ipse pro tantis rebus gestis tantaque potentia. Et in Ethicis sapientem inquit esse amicissimum Deo: sapiens autem nemo existimandus est, qui a recta fide est alienus. In his uero quae sunt fidei neque tuus legis fati intellexit, neque tu in hanc usque diem fati didicisti. An uero recta monentem audire & sequi uelis, futurus dies ostendet: si uero haec quae ad te scribimus audieris, signum erit ad discendum parari: si feceris quae monemus eris proculdubio sapiens. Nemo sapiens contemnit, nemo odit, nemo est qui nolit esse sapiens. Verum primus sapientiae gradus est nolle errare & uerum quam libentissime audire, maxime

A in his rebus unde homini est salus, sicut est religio quae ordinatur ad aeternam uitam. Audi ergo uerum circa religionem: Si non scribimus uerum argue scribentes, & despice tanquam stultos, sed noli falsum dicere nisi cognoueris falsum esse. Et narrabimus breuissime ab initio mundi usque ad obitum Saluatoris Christi nostri legis archana, deinde aliqua de tua lege dicemus, eaque conferemus ad ueritatem, & quantum inter sit ostendemus. Conabimurque quantum ex alto dabitur lucem tibi ostendere, per quam possis ad eam lucem peruenire, quae illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Cum creasset Deus in principio caelum & terram, & lucem, & solem, & lunam, & alia sidera, & plantas, & herbas, & uolucres, & pisces, & quadrupedum genus inextinguibile, ut scribitur in Genesis principio, ac reptilia ac alia animantia. Postremo Adam creauit & insufflauit in eum spiraculum uitae, & posuit eum in paradiso deliciarum, & fecit ad iutorium simile sibi, Euam ex costa eius eductam, & data licentia quae possent ceteros plantationum degustare fructus, ut abstinerent a plantatione prudentiae imperauit: & ambos cum prauaricati essent ex paradiso deiecit, atque in eius humanum genus morte damnauit, iussit laboriosam uitam & arduam plenam agere. Ab his propagata creatura rationalis, cum rursus animo rebellis diuinam maiestatem contemneret, & in uitia quoque prolaberetur, aquarum diluuium deleta est. Noe cum coniuge & sex alijs animabus in archa saluatus est, & ab his omnes homines qui modo sunt & post diluuium fuerunt, originem ducunt. Tres filij Noe, Sem, Cham & Iaphet redeuntibus aquis in locum suum, humanam gentem reparauerunt, adeo ut traditur priusquam Noe moreretur, quattuor milia hominum ex suis & filiorum lumbis exiuisse, ex quibus etiam iniqui emerferunt. Nimbrotes filius Cham & qui cum eo, in contumeliam domini turrim Babel aedificare coeperunt: In ea diuisum est labium uniuersae terrae & confusione impeditum opus. Secuta est peccatum pessimum pentapolitana submersio: & Abraham & Loth inuenti religiosi in femine Abraham benedictae sunt gentes, & circumcisionis pactum cum eo percussum est. fuit enim iustus & placuit Deo in operibus suis, cum filium Isaac diuino imperio immolare non detrectasset. neque Isaac patris uiam deseruit, cui natus est Iacob, qui alio nomine dictus est Israel. Et uiuere. xlii. filij fuerunt a quibus duodecim tribus emanarunt. Is cognito quod Ioseph, quem putabat extinctum, magnus & potens esset in Aegypto, cum reliquis filijs ad eum migravit, multiplicatum est illic Iudaeorum semen, & in gentem magnam cum creuissent Israelitae, surrexissetque Rex alius qui Ioseph & opera eius ignoraret, grauissimis laboribus oppressi sunt, & contumeliosis innumerabilibus affecti. Et miserante Deo per manus Moyli & Aaron seruitutem effugerunt, & sic co uestigio rubro mari traiecto per annos xl. cibo caelesti uita in deserto egerunt, & circa montem Synai diuinam legem in tabulis lapideis acceperunt. Acquisita est terra promissionis, sed non tota in manu Moyli. Post obitum eius mirabilia fuerunt opera Iosuae & Iudicum, inter quos etiam prophetae claruerunt uiri excellentissimi. Successerunt deinde Reges & alij Prophetae in populo Dei & non sine caelesti numine conseruata est gens Hebraea. Et prophetae quidem interpretati legem salubria tradidere praecipia, uirtutem extollentes, & uitia effulminantes, & multa per illos scripta sunt diuinitus reuelata, quae de futuris noticiam praebere. Non tamen pauca perpessi aduersa Iudaei, cum legem domini contemnerent & in traditionibus patrum non permanerent, coeperunt eos Chaldaei & in seruitutem redegerunt, & nunc Syri, nunc Arabes, nunc Aegyptij in eos arma uerterunt: multae fuerunt eorum tribulationes, multae calamitates ac miseriae, sed de omnibus liberauit eos dominus, cum ad Deum clamauerunt & tota mente redierunt, quia cor contritum & humiliatum non despicit diuina Maiestas. Haec, ut arbitramur, communia tibi nobisque sunt, & in Alcorano Mahometeo magna ex parte continentur. Verax igitur & tuo & nostro iudicio lex Iudaeorum, uerax Moyles & Dauid & Salomon, & Esaias, & Hieremias, & Ezechiel, & Daniel. Veraces omnes prophetae domini: uera Iudaeorum fides, qui ante Christum in lege manserunt: mendaces omnes gentes quae coluerunt idola. Notus ante Christum solum in Iudaea Deus. Nihil huc usque contendimus, concedis haec, nisi fallimur, omnia. In his quae sequuntur discordia erit. Sed nos in

luce ambulamus, neque offendimus ad lapidem pedes nostros, & ne de cetero tu quoque offendas magnopere cupimus, & ultra ne decipiaris lumen afferimus. Tu creatura Dei es & ouis eius, sed errabunda extra caulas, in alienis pascuis procul ab ouili dominico letiferum carpis cibum, & pestifera aleris herba: nos boni pastoris exemplo qui relictis nonaginta nouem ouibus in deserto, unam aberrauerat secutus est, te quaerimus & in uiam salutis optamus reducere. Dolemus te uirum excellentem, nobilitate maiorum illustrem, gestarum rerum gloria clarum, Imperio magno praeditum, & pluribus naturae dotibus eminentem, non incedere in uisus domini, non nosse mandata eius, non esse in lege sua. Compatimur tibi, & tuorum subditorum infelicitatem deploramus, qui tecum pereunt. Nec te credimus libenter errare, cuius naturam bonam esse confidimus. Ignorantia ueri te retinet, tui te parentes & seipos per ignorantiam decipere, cum pro genitoribus laboris, sed timenda est scriptura quae ait, ignorans ignorabitur. Quod si ceteris in rebus praecipuam curam, exactam diligentiam, summum studium adhibes, ne quis fallat te, circa religionem potentissime curandum est ne fallaris, in qua tanto cautiorem te esse oportet, quanto in ea cum maiori periculo delinquitur. Ceterarum rerum ignorantia haec quae sunt temporalia in hoc seculo adimere potest. Religionis error alterius uitae bona: id est animae felicitatem eripit, quod nec tibi accidat si nobis aures & fidem praestiteris, facile adiumento erimus. Audiuisti ea quae de ueteri testamento diximus, nunc de nouo agendum est, in quo plurimum discordamus. Audi quae subiungimus, sic & tuae legis tenebras odio habebis, ut speramus, & nostrae lucem amabis. Duo in ueteri testamento uaticinia reperiuntur, quorum alterum illud est, quia non auferetur sceptrum de Iuda, neque dux de foemore eius donec ueniat qui mittendus est, siue, ut Chaldaei dicunt, Messias. Alterum est quod ait: Cum uenerit sanctus sanctorum cessabit unctio uestra. His uaticinijs praedictum est in aduentu Christi Iudaeos & regnum amissuros esse, & sacerdotium, sicut & factum est. Regnum quod Iudaeorum fuerat, Idumei acceperunt. Regnante namque primo Herode Antipatri filio, genere Idumeo & alienigena, Christus ex maria uirgine natus est Dei filius, uerus Deus & uerus homo, qui sacerdotium Iudaeorum ad Christianos transtulit, Petro sibi successore dilecto, in quem pontificis maximi potestatem transfudit. Neque ulterius apud Iudaeos pastoralis ouium cura permansit, dicente domino ad Petrum: pascue oues meas, pastor ipse bonus & Pontifex magnus Christus, pastores deinceps & pontifices Christianos non Iudaeos esse constituit. Quamuis Petrus & alij plures ex Iudaeis non amplius Iudaei, summum pontificium acceperunt, atque in hunc modum Iudaica cessauit unctio, & translatum est sacerdotium. Quo facto & lex ipsa translata est, dicente Apostolo: Quia translato sacerdotio, necesse est ut legis etiam translatio fiat. Deus igitur qui multifariam multisque modis olim patribus in prophetis locutus fuerat, nouissime per filium suum quem constituit heredem uniuersorum, per quem fecit & secula, allocutus homines nouam legem edidit, & noua dedit praeccepta, quibus seruatis uitam merentur aeternam. In tempore igitur quod in altissimo Trinitatis consilio aeterno fuerat definitum, regnante apud Hebraeos Herode, imperante apud Romanos Augusto, quiescente mundo, & aduentum domini mirabili & inaudita prioribus seculis pace honorante. Missus est Gabriel Angelus de caelo, qui Mariae felicem conceptionem & sacratissimum partum annunciarer, sed ante praecursor natus est Ioannes, qui poenitentiam praedicaret & uiam domino praepararet. Conceptit Virgo de spiritu, ut praedixerat Angelus, & seruata dignitate uirginitatis, filium simul & dominum peperit. Natus est Christus & Saluator octauo Calendas Ianuarias, & in ipsis Calendis circumciscus est, & iuxta uocem Euangelicam Iesus appellatus, qui salutem attulit humano generi. Plurima de infantia Saluatoris scripta sunt, nec dubium est quin omnis aetas signis & miraculis plena fuerit, sed ecclesiae nostrae grauitas & acie iudicium ea tantum recipit, quae certa sunt, apocripha praetermittit. Duo-

de-

A decimus Saluatoris annus memoriam habet, quia templum ingressus cum legis doctoribus disputauit, & aliqua ex parte splendor em suae dignitatis ostendit: Sed circa tricesimum annum fulgor ille plenus emicuit, tunc enim baptizatus est a Ioanne, & Ioannem ipse baptizauit, & paterna uox audita est: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Conuertit aquam in uinum, & in innumerabilibus choruscauit miraculis. Elegit sibi discipulos quos uocamus Apostolos, & circumiens regionem & mentes hominum & corpora sanauit aegrotantium, & faciens ipse, quae docebat toto triennio praedicaui Euangelium, per Iudaeam & uicinas provincias beatissima uox eius intonuit. Quae uita hominum esse deberet ostendit, & praeccepta tuum uetera innouauit, tum noua prioribus utiliora instituit, abdita & obscura quae erant in ueteri lege multa reuelauit, & absconditos Prophetarum aperuit sensus, & quae de se praedicta fuerant palam exposuit: mysterium sanctae Trinitatis ostendit, & unitatem in trinitate monstrauit, docens tum patrem, tum filium, tum spiritum sanctum diuinis honoribus prosequendum, & hos tres unum esse Deum. Praedixit non modo mortem suam, uerum etiam genus mortis, & quod tertia die resurgeret, & quod ascensus in caelum rediturus esset in fine seculi iudicare uiuos & mortuos. Comprahensus est sicut ipse uoluit, & traditus Pilato praesidi qui eum neci daret, testes eum citati sunt, nec est inuenta mortis causa, quia peccatum non fecit, nec repertus est dolus in ore eius. Maximum crimen obiecerunt, quia filium Dei se fecit, & Regem dixit, & propter ueritatem occisus est, crucifixus atque sepultus, & iuxta uerbum suum resurrexit a mortuis. Et x. diebus cum discipulis commoratus, cum eos confirmasset & corroborasset, atque in orbem ire iussisset Euangelium disseminaturos, tandem uidentibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum: Ascendit ad caelum & sedet ad dexteram Dei patris, & inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos, & redditurus unicuique secundum opera sua. Interea spiritus sanctus ab eo missus omnia suggerit ecclesiae quae necessaria sunt ad uitam aeternam. Haec nos Christiani firmiter credimus. Haec est fides nostra, quam cunctis gentibus praedicamus, et impartiri omnibus cupimus: Haec ab Apostolis & eorum successoribus per fideles manus immutilata & incorrupta ad nos usque delata sunt: Haec uos Turci & Saraceni magna ex parte negatis. Etsi enim Christum ex uirgine natum, & sanctum uirum, & Dei flatum, & Prophetam magnum, & mirabiliu operu effectorem, & ad huc uiuentem confitemini, Deum tamen & Dei filium esse inficiamini, nec sibi, nec sancto spiritui diuinitatem concedit, & trinitatem personarum in diuinis respuitis, & Christi mortem derideris, quem translata, & alium sibi similem loco suo interfectu arbitramini, nec eius aduentum in extremo iudicio expectatis, & alia non pauca Christianae legis reiecitis & plurima creditis, quae apud nostros risu digna uidentur, & quae non dimittimus intacta. Et quae nos credimus non solum ex noua lege, sed ex ueteri mutuamur. Vos Mahometi & Alcorano eius fidem tantummodo adhibetis, & hominem mortuum sine conteste, sine ratione, sine miraculis sequimini: nos uiuo credimus, uiuit enim uestro testimonio Christus, nos Deo praestamus aures, & signis & rationibus sacris ducimur testimonijs. Quod si nos audies, monstrabimus breuiter nostrae legis splendidam lucem, & tuae obscurae caliginis detegemus. Sed opus est pijs & attentis auribus, quando fidei sublimitas attingitur, & magni Dei panduntur arcana. Saepio io cis & inanibus fabulis te praesentem adhibuisti, & leuiore audiuisti narrationes, non est cur haec grauias contempnas, aut ea nosse recuses, ex quibus tua pendet salus. Non est anima nobilis, cui non insit ueritatis amor: non est homo qui nolit saluus fieri. Audi ergo qui generosus es, audi quae te saluari possunt. Quid est inter Christianos Turcosque controuersia, in quo simul contendimus: quae dissidij causa? Sane non alius discordiae fons est, nisi quia circa diuinitatem non eadem sapimus, de patre, de filio, de spirita sancto contendimus, hoc est praecipuu dissidiu, quo sublato facile omnia contemnent. Attingemus haec, et q̄ sit inter nos de diuinitate dissensio, latius exponemus. Nos in Deo tres dicimus personas, patrem & filiu & spiritum sanctum: uos unam tantum, quam nec

E E e + patrem

patre nec filium dicitis, sed Deum tantummodo appellatis, & hunc unicum esse dicitis, Creatorem caeli & terrae & omnium quae in eis sunt. Nulla est de unitate contentio: non latent nos uerba Moysi dicentis in exordio legis. Audi Israel, dominus deus tuus unus est. Et rursus in lege scriptum est: Ego sum dominus Deus tuus, qui te eduxi de terra Aegypti: non erunt tibi dii alij praeter me. Et rursus: Ego sum qui sum, & si quisierint nomen meum, uade & dic eis, qui est misit me ad uos. Et in cantico Exodi dicitur: Dominus omnipotens nomen eius, quae testimonia unum esse Deum, & unum dominum manifeste declarant, & unam potestatem, & unam naturam. Nomen fatemur idem quod uos, haec amicitia est atque concordia uobis unus Deus est. Nam Deus Naturae, dominus potestatis nomen est nobis unum. Dicitis principium omnium rerum esse Deum, nos idem affirmamus. In quo igitur dissentimus? Multa sunt quae de Deo aliter Christiani dicunt, aliter Saraceni seu Turci. Vos Deum corporeum dicitis: nos incorporeum, uos fortuita esse quae hic in terra geruntur arbitramini, nec curare de his Deum. Nos gubernare eum qui creauit omnia non dubitamus. Vos Deum patrem in diuinitate negatis, nos patrem & filium cognoscimus. Vos spiritum sanctum ex diuina maiestate reijcitis, nos ponimus, ueneramus. Mittamus alia, hoc aggrediamur in quo plus ponderis est. Nos Christum Dei filium dicimus, uos negatis. Cur negatis? sane quia nec uxorem habet Deus ex qua filium procreare posset. Quod si uxor fuerit, filiosque genuerit, mundus qui unius imperio regitur, in pluribus dominos diu stare non posset. In unitate concordia est quae seruat imperia: In pluralitate discordia, quae maxima regna subuertit. Sed quis tam rudis, tam uecors, tam demens Christianus est, qui generare Deum ex connubio & permixtione foeminae arbitretur? non sumus adeo hebetes Christiani, ut tantum nephas admittamus. Saracenis suaderi hoc posset, qui Deo & corpus, & caput, & manus, & caetera membra concedunt. Nos Deum spiritum esse asserimus, incorporeum, immortalem, aeternum, & incomprehensibilem, qui dum seipsum intelligit, in mente sua uerbum concipit, quod nos filium Dei esse dicimus, nec aliud est in Deo seipsum nosse atque intelligere quam Deum esse: nihil etenim in Deo nisi Deus. Deus autem cuius est uerbum, nominamus patrem, & processum ipsius uerbi generationem filij dicimus. Nec ueritas haec de uerbo Dei apud Christianos tantum illuxit: Gentiles Philosophi ante Christi aduentum eadem quae nos asserimus, nonnulli affirmauerunt, si quidem Platonici in suis libris apertissime dixerunt, quod in principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum, hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & si ne ipso factum est nihil. Et reliqua ferme omnia comprobant de uerbo Dei, quae Ioannes in Euangelio suo tradit usque ad incarnationem uerbi, quam ignorarunt, quia nondum natus erat Christus, & alta legis mysteria absconderat Deus a sapientibus huius seculi, quae reuelauit paruulis. Quod igitur Platonici uerbum Dei nominant, & Deum esse dicunt, nos filium uocamus ex Deo genitum, & Deum esse fatemur. Nec ruinam mundi ex filij generatione timeamus, quando unus duntaxat filius est, pater & filius unum sunt, una potestas, una uoluntas, una maiestas, nec uerbum conceptum ab intellectu concipiente discordat. Obscura haec uidebuntur, at si uoles praesto erunt qui lumen asserant, & apertissima omnia reddant. Et tu solem hunc corporeum cernis, qui noctem absens efficit, rediens hic a seipso lucis producit radios. Haec productio generatio quaedam est in sole, & radij solis filij solis non inconuenienter uocantur. Quae similitudo quamuis multifarie est inepta (nam solis plures saepe uidimus radios, Deo unicus est filius) in eo tamen conuenit, quia una est & solis & radij substantia, & una est patris & filij diuinitas atque essentia. Quamuis comparatio corporalium rerum nulla satis cum diuinis comparari potest, sed accipe testimonia, & quae ratione non capis, cede autoritati. Vetus testamentum & Iudaeis, & Christianis, & Saracenis commune est. Eructauit (inquit Dauid ex persona Dei) cor meum uerbum bonum, hoc est, quod Dei filium dicimus, & unigenitum patris aeterni, non ex carnali coniugio, aut humano complexu, sed ex corde Dei, id est, ex intellectu productum asserimus: Et rursus, filius meus es tu, ego hodie genui te. Hodie dicit, quia Deo nec heri praeterit, nec cras imminet, sed hodie semper adest, cui praesentia sunt omnia. Iterum ante

ante luciferum, inquit, genui te, ut intelligas, quia non loquitur de Salomone Dauid, sed Deus pater, de filio Deo, quia ante luciferum nemo fuit. Etenim in lib. Sapientiae legimus, Sapientiam quae Dei filius est, dicentem. Nondum erat abyssi, & ego iam conceptus eram, ante montes & colles ego parturiebar. Nunquam enim pater sine filio fuit, nec sine patre filius, & hoc est quod in Euangelio inquit Ioannes. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Quae mysteria profunda & alta cum non intelligeret Arrius, nec Mahometes comprehendere, negare maluit Dei ueritatem, quam suam ignorantiam confiteri, & suas ineptias imprudenter ingerere, quam aliorum sapientiam humiliter discere. Stulta haec & damnosa pertinacia est, Deo enim & Prophetis oportet credere, et si quid est cuius rationem non capimus, debemus cum Paulo dicere: O altitudo diuitiarum scientiae & sapientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et inuestigabiles uiae eius. Fatentur iuriscosulti, non omnium quae a maioribus suis instituta sunt, rationem reddi posse, et tamen legi praedictum esse, quia sine causa condita fuerit, quanto minus arcana Dei licet agnoscere plurimae sunt occultae causae, ad quas nulla potuit curiositas hominum peruenire: sicut oculi nocturnae ad solem, ita & noster intuitus ad ea quae sunt diuinitatis. Non est ergo mirandum si neque generationem filij, neque spiritus sancti processum, neque trinitatem in diuinitate intellexit carnalis homo uel Arrius, uel Mahometes. Sed illud in eis danabile, ac detestabile fuit, quod sacrae scripturae diuinisque testimonijs non acquieuerunt. Nam quod opus est argumentis, ubi Deus ipse loquitur. De Pythagoricis traditum est, quod in disputando soliti erant dicere. Ipse dixit, ipse autem erat Pythagoras, tanquam eius autoritati non liceret aduersari: quanto minus Deo qui uerax est, et omnis homo maledax. Sed negabis haec esse dei quae asserimus testimonia. De his posterius asseremus, nunc de spiritu sancto agendum est, cui tua lex diuinos honores abrogat. Non est huiusmodi erroris Mahometes inuentor, Arrius & Nestorius & Macedonius haec olim demerita fuit, quos sacra patrum consilia danauerunt, sed eorum uirus apud Aegyptios & Arabes aliquandiu latuit, & postremo autore Mahomete & magistro eius Sergio late diffusum est. Ne mouearis dum uera loquimur, caue ne se quaris caecos, disce spiritum sanctum esse Deum, et tertiam fore in trinitate personam. Diximus paulo ante Deum patrem dum se cognoscit, uerbum concipere, & filium gignere. Nunc quod sequitur, Adhucimus cognitioni annexam esse appetitiuam quandam operationem, cuius principium uoluntas est. Inter operationes uero quas uoluntas producit, praecipua est amare, adhibe hic aures & mentem erige, in Deo perfectam & absolutam fateri cognitionem oportet, & amore pari modo, cuius processus per appetitiuam operationem exprimitur, sicut et uerbi generatio per intellectiuam, et alia est operatio qua intelligit, alia quae appetit. Intellectiua ex his completur quae sunt quodammodo in ipso intelligente: nam sicut sensibilia in sensu, ita intelligibilia in intellectu dicimus esse. Appetitiua autem complementum accipit secundum quandam ordinem uel motum ad eas res quae abijciuntur appetitui, & occultum quoddam principium sui motus habet. Ea uero quae a principio feruntur archano, spiritus nomen acceperunt, nam & uentos spiritus dicimus, & in scripturis procellarum spiritus appellantur, quia non apparent afflationis spiritus initium. Respirationem etiam & arteriarum motum ab intrinseco & occulto principio manantem uocamus spiritum, atque hoc modo congruenti quadam similitudine quantum diuina humanis uerbis dicari possunt, diuinus ipse amor a patre filioque procedens spiritus dictus est. In nobis duplici ex causa procedit amor: aliquando ex corporea & materiali natura, & is plerumque immundus est, & menti noxius. Aliquando ex ipsa proprietate spiritualis naturae, cum bona intelligibilia & rationi conuenientia adamamur, et hic purus est amor et laudabilis et animae salutaris. In Deo corporalis amor seu materialis locum non habet, sed ille tantum reperitur qui simplex est & nitidissimus et purissimus, quem spiritum sanctum appellamus. Nec nos intellectualem sancto amore quocumque prosequimur, nisi quod intellectu concipimus. Conceptio autem, ut diximus, quae fit intellectu uerbum est, atque ita necesse est amorem ex uerbo oriri. Amat enim Deus, quod de seipso intelligat, id est, uerbum quod concipit, intelligendo. Uerbum autem Dei dicimus filium Dei, qui & ipse patrem nouit, & amat, atque ita fit, ut amor ipse cui sanctus spiritus est nomen, ex patre filioque procedat, sitque cum patre & filio pariter Deus. Nam sicut diuinum intelligere essentiae diuinitatis est, ita & amare. & sicut Deus se semper intelligit, ita et se semper amat, et omnia amat, suam bonitatem dum amat. Rursusque

Rursusque sicut Dei filius, qui est uerbum Dei in natura diuina subsistens, patri coeternus perfectus & unus Deus est, ita & spiritus sanctus Deus est, patri & filio coequalis & coeternus. Et quia omne quod subsistit in natura intelligibili apud nos persona dicitur, apud Graecos *ὑπόστασις*, consequens est ut tres personas in diuinitate ponamus, quia tres sunt subsistentes, pater & uerbum et spiritus sanctus. Neque personas dicimus esse per essentiam diuersas, sed per solas relationes distinctas, quae ex processione uerbi & amoris proueniunt. Atque in hunc modum Christiana religio diuinitus illustrata, distinctas tres personas conficitur in diuinis, non tres Deos, sicut Mahometes falso opinatus est, sed patrem & filium, & spiritum sanctum esse ab aeterno Deum asserimus, nec tamen ipsum patrem qui filius est, nec filium qui pater est, nec spiritum sanctum qui pater est aut filius. Una est enim patris et filii, & spiritus sancti essentia, in qua non est aliud pater, aliud filius, aliud spiritus sanctus, quauis in personis, alium patrem, alium filium, alium spiritum sanctum diuina docente autoritate dicamus. Nec similitudo in his quae creata sunt, summam deest trinitatis. Inuisibilia Dei (sicut Apostolus ait) per ea quae facta sunt, intellecta quae conspiciuntur, sempiterna quoque uirtus eius ac diuinitas. Relucet quippe in anima nostra, et quaedam diuinae trinitatis imago. Est enim anima nostra substantia quaedam incorporea & ratione praedita, & actus quidem sine forma organici corporis, quae dum corpus mouet et regit, sui metum, se intelligit, & se diligit, quibus in rebus quaedam apparet trinitas, memoria, intelligentia, & amoris. Tria haec ad seipsa referuntur, quia non est amor sine memoria, nec memoria sine notitia. Nam quis meminit aut amat quod nescit? Inseparabilia sunt haec a semet ipsis, & tamen quodlibet eorum et simul omnia una essentia sunt, et una uita in anima una. Differunt quia memoria non est intelligentia, uel uoluntas, nec intelligentia uoluntas siue amor. Quod si diligenter inspicias, inuenies summam illius trinitatis atque unitatis uestigium et imaginem quandam, quauis imparem. Quicumque enim sempiternam & incommutabilem naturam per memoriam reminiscitur, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem, profecto reperit in seipso summam trinitatis imaginem: non tamen omnino simile, sed quaecumque, ita ut in similitudine magna inueniatur dissimilitudo. Etsi enim homo meminit, intelligit, et diligit, non tamen memoria est, nec intelligentia, nec dilectio, sed sunt haec in eo & in uno substantia, non sicut accidentia in subjectis, quae possunt abesse, sed substantialiter existunt in anima, & unus homo est qui habet haec tria, non ipse est haec tria. In simplici uero natura quae Deus est, quauis unus sit Deus, tres tamen personae sunt, ut dictum est, & ipse Deus est, & tres personae. Sed illud satis ad rem nostram est, quia tria haec alio modo unum sunt. Reperitur & sub alijs nominibus, & alio modo in nostra natura illius summam et ineffabilem trinitatis imago. Nam mens & notitia eius, & amor, tria quaedam: mens enim nouit se, & amat se, nec amare se potest, nisi etiam nouerit se, duo quaedam sunt mens & notitia eius. Duo etiam sunt mens et amor eius. Cum se nouit mens & se amat, manet trinitas, scilicet mens, amor, & notitia, & haec tria quauis distincta inuicem sint, unum tamen esse dicitur, quia in anima substantialiter existunt. Et est ipsa mens, quasi pater, et notitia eius quasi proles eius, mens enim cum se cognoscit, notitiam sui gignit, & est sola parens suae notitiae. Tertius est amor, qui de ipsa mente et notitia procedit, dum mens cognoscens se, diligit se, non enim possit se diligere, nisi cognosceret, amat enim placitam prolem notitiam suam, & ita amor quidam complexus est parentis & prolis, nec minor est amor parente & prole, id est, mente & notitia, cum tantum se diligit mens, quantum se nouit, & quanta est. Considerat haec rationalis homo, et uidens tria in una essentia concurrere, extendit se ad contemplationem creatoris, et intelligit unitatem in trinitate, et trinitatem in unitate. Et unum Deum colit, unam essentiam et unum principium sicut et Patriarchae et Prophetae atque Apostoli tradiderunt. Sed audiamus tandem ipsos et diuinae legis auctoritatem, et testimonia in medium afferamus, sine quibus omnis est uana argumentatio. Deum patrem omnes sacrae litterae confitentur, et Dei nomen paternitatem ad omnia refert, etsi filium dicimus, non possumus patrem negare: Deo filio adducta sunt testimonia legis, ergo et pater ostensus est. sicut et Saluator ait: Philippe, qui uidet me, uidet et patrem meum. Nunc de S. Spiritu quod coepimus prosequendum est. In Genesi legimus, quia spiritus domini ferebatur super aquas. Quis tunc dominus nisi Deus fuit?

Et cuius

A Et cuius spiritus nisi Dei? Et quomodo Dei spiritus, nisi Deus? Deus est quicquid Dei est. Nec aliud illi immixtum est. Incopositus est, simplex est & purus Deus. In Iob scriptum est. Spiritus domini fecit me, & spiraculum omnipotentis Dei uiuificauit me: Dei sunt haec opera, non hominis, quid facit hominem nisi Deus? aut uiuificauit hominem nisi Deus? Est igitur spiritus domini, propter quod dictum est in Psalmo: Spiritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia. Quis spiritus nisi Deus, cui coelum sedes est, & terra scabellum pedibus eius? Et apud Poetas, Deum namque ire per omnes terras, tractusque maris, coelumque profundum, traditum est. Et rursus, est ne Dei sedes nisi terra, pontus, & aer, & coelum, & uirtus propter quod recte inquit Dauid: quo ibo a spiritu tuo? ostendens non esse locum in quo possit fugere spiritum domini qui est ubique. Esse autem ubique, implere & continere mundum, soli Deo tributum est. Deus igitur sanctus spiritus est, qui haec peragit & futura praenoscit & praedicat, sicut scriptum est: Responsum accepit Symeon a spiritu sancto, quia non moreretur nisi uideret Christum domini. Non est cur Deum negemus, qui Dei efficit opera. Non igitur solus pater Deus est, neque solus filius, sed spiritus sanctus cum patre simul & filio Deus est: quia non aduersatur rationi trinitas personarum, in unitate diuinitatis, quemadmodum superius ostensum est. Sed iam Trinitatem ipsam ex sacris codicibus demonstremus, & Moysen ante omnes audiamus, cuius haec sunt uerba, in capite libri quem Genesim nostri uocant: In principio creauit Deus coelum & terram: Terra autem erit inanis & uacua, & spiritus domini ferebatur super aquas: Tria commemorant, deum, principium, & spiritum. Ideo in Deo patrem intelligimus, in principio filium, in spiritu domini spiritum sanctum. Et accipiat hoc in loco principium pro filio, sicut in Psalmis de suo filio dicit Deus: Tecum principium in die uirtutis suae in splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te. Atque ita in exordio nascens mundi trinitas ipsa in diuinis personis adducitur. Hic si placeret, interferi posset de Heloim secundum Hieronymum ad Marcellum tentans diabolus primos parentes, interposito serpente, & suadens ut edant de ligno prohibito, eritis, inquit, sicut di, scientes bonum & malum, quod proinde accipiendum ac si diceret: eritis sicut diuinae personae, quibus ignotum est nihil. Et cum eiecit Adam de Paradiso, inquit dominus: Ecce Adam factus sicut unus ex nobis. Quibus nobis patri, scilicet, & filio & spiritui sancto. Sed manifestius eadem trinitas ostenditur cum dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Cum ait, faciamus ad nostram, plures personas inducit, cum dicit imaginem, unitatem diuinitatis ostendit. Nec solitarius est cum dicit faciamus, neque alieno a se loquitur, qui nostram ait. Duo sunt pluralia uerba, faciamus, & nostram, ut uideatur pater cum filio & spiritu sancto miscere sermonem, quod non sono uocis, sed intellectu quae singularia sunt, quia unus est Deus, et una expressa est diuinitatis essentia. Dixerat: creauit Deus coelum & terram, mox subiungitur, faciamus, & nostram, ut pluralitas in personis intelligatur. Idem & Psalmista canit regius dum ait: uerbo domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Quid manifestius dici potuit: in conditione caelorum tres personae concurrunt, dominus, uerbum, & spiritus, dominus patrem exprimit, in uerbo filium accepimus, spiritum is quem sanctum uocamus. Et rursus Propheta, ut trinitatem personarum in diuinitate cognoscas, ter Deum puocat in benedictione. Benedicat nos, inquit, deus Deus noster, benedicat nos Deus, & metuatur eum uniuersi fines terrae. Trina Dei confessio: trinitatem exprimit personarum. Et cum subditur, metuatur eum uniuersi fines terrae, unitas aperitur diuinitatis. In Psalmo quoque *xliviii*. multum expresse trinitatem innuit, cum dicit filio: sedes tua Deus in seculum seculi, & postea subdit, propterea unxit te Deus Deus tuus, id est, pater & spiritus sanctus. Et cum sequitur, praeparati participibus, mysterium incarnationis aperit, de quo suo loco prosequemur. Esaias in uisione sua clamantia introducit Seraphim, sanctus, sanctus, sanctus, dominus Deus Sabaoth. Ter sanctus, ad tres personas refertur, & semel dominus, & semel Deus dicitur, quia unus est dominus, unus est Deus. Et rursus idem uates ex persona Christi loquitur & dicit. Dominus meus misit me, & spiritus eius, dominus meus inquit, id est pater misit me, scilicet filium, et spiritus eius quod est sanctus spiritus. Quis hic non intelligit trinitatem? non latuit

Propheta

Prophetas hoc mysteriū. Possunt & alia plura huiusmodi testimonia ex ueteri testamen-
 to afferri, quae trinitatem plane ostendunt, planius tamen locutus est in Euangelio domi-
 nus, qui cum in orbem mitteret discipulos, Eūtes, inquit, docete omnes gentes, & bap-
 tizate eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, tres nominauit personas. In nomine
 dixit, non in nominibus, ut essentiae unitatem in personarū trinitate monstraret. Et Ioan-
 nes Euangelista, qui de pectore Domini ueritatē hausit in epistola sua inquit. Tres sunt
 qui testimoniū dant in caelo, pater, uerbū, & spiritus sanctus: & hi tres unum sunt. Et A-
 postolus Paulus, misit, inquit, spiritū filij sui in corda uestra. Et alibi: Spiritus eius qui susci-
 tauit Iesum habitat in nobis. Et iterū, Ex ipso, inquit, & per ipsum & in ipso sunt omnia:
 ipsi honor & gloria. Ex ipso dicit propter patrē, & per ipsum propter filiū, in ipso propter
 spiritum sanctū. Non dicit ex ipsis aut per ipsos siue in ipsis, nec in ipsis, sed ipsi honor &
 gloria inquit, ut trinitatem simul & unitatem cognosceremus. Atque his testimonijs &
 autoritatibus illuminata est desuper Christiana religio. Summa enim fiducia cōfitemur &
 praedicat unum esse Deum, qui est causa causarū, principiū & finis omnium rerū, & o-
 mnis autor creaturae & summum bonū, & nihilominus tres personas in Deo recogno-
 scit, & trinitatem in unitate ueneratur. Cui qui aduersatur, salutis expertem se reddet, et
 & ambulat in tenebris, & ueritas non est in eo. Tu uero si sapias de tenebris emerges,
 & candida luce perfusus, sacratissimam trinitatem & cognoscendo coles, & colendo co-
 gnosces, nec aduersaberis sacrosancto Euangelio in quo legitur: Verbum caro factum
 est. Negat tuus legifer incarnationem uerbi: nam cur, inquit, factus est Deus homo, &
 in ligno crucis passus, qui alio modo humanum genus redimere poterat? Negat tua lex
 Christi necem, & alium suo loco interfectum existimat, nec Deum incarnatum cogno-
 scit, neque crucifixum aut mortuum. Nos utrunque praedicamus, quia factus est homo
 Deus, & passus est, & propter salutem hominis haec facta esse testamur. Ait enim de se
 ipso dominus: ueritatis filius hominis saluare quod perierat. Constabat primū parentis er-
 rato omnes homines culpa teneri: clausa erat Paradisi porta, nec mortalibus patebat
 in caelum aditus. Decebat summam Dei bonitatem hominem qui ceciderat, repara-
 re, nec miserum esse perpetuo sinere, qui ad beatitudinem perfruendam creatus fue-
 rat, sed obstabat iustitia Dei quae pro peccato satisfactionem exigebat, dignus erat infi-
 nita poena, qui maiestatem offenderat infinitam, nec homo tantū erat, ut infinitam posset
 redimere culpam: stabat hinc diuina iustitia ultionem petens, illic diuina bonitas mise-
 rendum esse contendens. Audienda fuit utraque uox, quia uniuersae uitae domini mise-
 ricordia & ueritas. Quare etsi poterat Deus aliter humanae imbecillitati consulere, est e-
 nim omnipotēs, hic tamē cōuenientissimus fuit modus quē elegit, ut assumpta humana
 natura, ipse poenas solueret. Factus est Deus homo, ut homo fieret Deus: ueritas de ter-
 ra orta est, & iustitia de caelo prospexit: cōiuncta est humanitas diuinitati, ut acciperet de
 plenitudine bonitatis, quod suae defectū suppleret infirmitatis. Fuit hic modus saluandi hu-
 mani generis diuinā bonitati cōueniēs, satisfactū est iustitiae simul & misericordiae, satis-
 factum est amoris & odio. Placuit hoc diuinā potentiae, quae omnem defectū nostrū sua uir-
 tute superat, placuit & sapientiae, quae nihil frustra, nihil non decenter ac cōuenientissime facit.
 Et licet necessitate absoluta qua necessariū dicimus, sine quo aliud esse non potest, incar-
 natio uerbi necessaria non fuit, eo tamen modo quo necessarium accipit, in quo conue-
 nientius & cōgruentius peruenitur ad finē, dicere non pudet, ad reparationē hominis in-
 carnationem filij Dei necessariam fuisse. Ego sum Deus, ego sum dominus, & non est
 absque me saluator, ex persona Christi inquit Esaias, quia non poterat homo saluare seipsum.
 Et necessarium fuit ut homo fieret Deus, & Deus homo saluaret hominem propter
 quod pulcherrime & ad propositū aptissime inquit, ex nostris professoribus unus in hūc
 modum de misterio diuinā incarnationis: Suscipitur a maiestate humilitas, a uirtute in-
 firmitas, ab aeternitate mortalitas, & ad dependendum conditionis naturae debitum, na-
 tura inuolabilis est unita passibili, Deusque uerus & homo uerus in unitate tempera-
 tur, ut quod nostris remedijs congruebat, unus atque idem hominem Deique media-
 tor, & mori ex uno, & resurgere posset ex altero. Nisi enim esset uerus Deus, non
 afferret

Afferret remedium: nisi esset uerus homo, non praerberet exemplum. Intelligis quam con-
 uenienter filius Dei, carnem assumpserit ut Deus, & mortem obiret ut homo. Sed quae
 ris testimonia antiquae legis: non negabimus, praesto sunt. Ecce inquit Esaias, uirgo con-
 cipiet & pariet filium, & uocabitur nomē eius Emanuel, quod interpretatur, nobiscum
 Deus. Quomodo nobiscum Deus, nisi quia uerbū caro factū est & habitauit in nobis?
 Et iterū eiusdem Prophetae uerba sunt: Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius
 imperiū super humerū eius, & uocabitur nomē eius admirabilis, consiliarius; Deus fortis,
 pater futuri seculi, princeps pacis. An non sic mysteriū incarnationis plane ostenditur, &
 qui tunc futura erant tanquam praeterita manifestantur. Puer inquit natus est nobis, quia
 natus est in humana paruitate: & datus est filius, quē admodū Ioannes ait: quia sic Deus
 dilexit mundū, ut filium suū daret unigenitum, datus est Christus ex diuinitate: natus ex
 humanitate: natus ex uirgine, cuius imperiū super humerū eius. quod est imperiū Christi,
 nisi lignū crucis in quo pepēdit, mundū uicit, aereas potestates debellauit, & subactō trium-
 phatoque diabolo regnū suū potēter intrauit. Oportuit enim Christū pati, & sic intrare in
 gloriā suam, ut habet in Euangelio Lucae. Imperiū igitur super humerum eius fuit, quia
 crucem suam suis gestauit humeris. Quamuis eo fatigato, Simon Cyreneus angariatus
 sit eam tollere. Dicitur admirabilis propter signa & prodigia quae fecit lumen caecis au-
 ditū surdis, claudis ambulationem, debilibus fortitudinem, & mortuis uitam restituens.
 Consiliarius appellatur, propter Euangelica consilia quae adiecit antiquae legi. Deus asse-
 ritur, ne putares purum hominem natum, nam Deus humanae naturae cōiunctus est. For-
 tis quia spolauit infernū, & portas aereas confregit, & uectes ferreos dissipauit. Pater fu-
 turi seculi, quia caelū apertit electis, & regnū hominī preparauit aeternum, post hanc uitam
 in caelesti Hierusalem princeps pacis, quia nato Christo clausum est apud Romanos tē-
 plum Iani, & mira pax est orta, & gloria in excelsis Deo, cantauerunt angeli, & in terra
 pax hominibus bonae uoluntatis. Unde dicit & alio loco idem Esaias incarnationē uerbi
 dicens: Dominus iudex noster, dominus lucifer noster, dominus Rex noster, ipse ueniet
 & saluabit nos, quod perinde accipiendū est: ac si dicat: carnē accipiet, & mortē pro nobis
 subibit. Et rursus: uere tu es Deus absconditus, Deus Israël. Saluator absconditus, in-
 quit, quia in carne latuit saluator Israël, quia sua morte nostram mortem redemit. Et
 ne putes temporalem esse salutem, saluationis genus addidit. Israël saluatus est inquit
 in domino, in uirtute domini, & subdit: salute aeterna, quae cōsecuti sunt omnes qui ex Isra-
 ēl Christo crediderunt. Apertissimū testimoniū est Esaias. Sed audi Hieremiam sua sunt
 haec uerba: Ecce dies uenient, dicit dominus, & suscitabo germen iustum ex semine Da-
 uid, & regnabit Rex et sapiens erit, & faciet iudiciū & iustitiā, & in diebus illis saluabit
 Iuda, & habitabit Israël cōfidenter, & hoc est nomē quod uocabūt eum. Deus iustus noster.
 Considera uerba & attende mysteria. Suscitabo, inquit, germen iustum. id est, Christum
 sanctum, & iustum, ex semine Dauid secundum carnem, quia ex prosapia regia & de
 sanguine Dauid Maria mater domini nata est. & regnabit Rex: quomodo regnabit? Sa-
 ne quemadmodū ipse apud Matthaeū in Euangelio dicit: data est mihi omnis potestas
 in caelo & in terra, quod est regem esse. Et sapiēs erit, ait, sapientia, scilicet creata quae ho-
 minis est, & increata quae Dei est, & quae est ante secula. Et faciet iudiciū discretionis &
 iustitiā discussionis nunc discretionis dum elegit ex mortalibus quos uult, & alios suo
 arbitrio dimittit: & in fine seculi iustitiam discussionis, quando reddet unicuique secundū
 opera sua. In diebus illis saluabitur Iuda, id est, quicumque crediderint & baptizati fuerint
 saluauerunt. Et habitabit Israël cōfidenter in statu ecclesiae triumphantis. Et hoc est nomē
 quod uocabunt eum, Deus iustus noster. ut scias quia Christus ex semine Dauid natus
 est, non solum homo sed etiam Deus est. nec alteri quam Christo haec uerba conuenire
 possunt. Accedat & alius Propheta Baruch nomine. Quid ille ait: Hic est, inquit, Deus
 noster, & excitabit alius aduersus eum: Hic adinuenit omnē uiam disciplinā et tradidit
 illam Iacob puero suo, et Israël dilecto suo: post haec in terris uisus est, & cum hominibus
 conuersatus est. Docent haec omnia incarnationem uerbi, & hominem factū Dei filium
 manifestant. Nunc de morte audi, & eos contemnito qui Christum esse translatum, &
 FFF nondum

nondum mortuū, sed incredibili clementia citra diem supremum iudicij cum omnibus angelis interficiendum putant. O nequandam audaciam, & stulticiam alijs inauditam, dimittimus angelos quorū substantia incorporea est & immortalis. Christū interfecitū negant, & aiūt interficiendū. Ac Dauid ex persona Christi: quæ nō rapui, tunc inquit exolebam, quia nō peccaui & pœnas dedit et pro alieno delicto mortē subiit. Quod manifestius Esaias ostendit dicens: Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portauit. Ipse uulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, disciplina pacis nostræ super eum, et liuore eius sanati sumus. Omnes enim nos, quasi oues errauimus, & unusquisque in uia sua declinauit, & deus posuit super eum iniquitatem, id est pœnā pro iniquitatibus expiandis, omnium nostrum. Et subditur: oblatu est quia ipse uoluit, & non aperuit os suum. Et paulopost: tradidit in mortem animā suam, & cum sceleratis deputatus est: ipse multorū peccata tulit & pro transgressoribus rogauit. Si uidiſſet propheta passionem Christi, uix potuisset apertius loqui. Nec Hieremias tacuit tormenta domini, qui eum in ligno crucis ita loquentem inducit: O uos omnes qui transitis per uiam, attendite & uidete, si est dolor sicut dolor meus. Et ipse saluator de se ait: Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget. Et iterum: Sicut Moyses exaltauit serpētem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in eū nō pereat, sed uitā æternā habeat. Et ne de morte dubites scribit Euāgelista: Cum accepisset Iesus acetum dixit, consummatum est, et inclinato capite emisit spiritū. Propheta Christum moriturum, & à mortuis surrecturum prædixerūt Euāgelistæ, & obijſſe in cruce, & sepultum resurrexisse tertia die, affirmant. Certa res est, nihil ambiguitatis habet ueritati omnia consonant: Resurrexit dominus, ascendit ad cœlum, & uenturus est iterum, & faciet iudicium in fine seculi. Tua lex hæc non recipit, quia non sapit de Christo que sapere oportet. Cuius alterum aduentū nō solum Euāgelium sed antiqui etiam uates ostenderunt, sicut pauloante de Hieremia diximus. Conuersus eius est Daniel dicens: Ecce in nubibus cœli quasi filius hominis ueniebat, & usque ad antiquū dierum preuenit, et sequitur: et dedit eis potestatem, et regnum, et omnes populi, tribus et linguæ seruient ei. Quibus uerbis ueri doctores iudicium Christi facile inueniūt in fine mundi. Et ipse Christus de se ipso loquitur: Dico uobis, quod uos qui securi estis me in regeneratōe cū sederit filius hominis in sede maiestatis suæ sedebitis et uos iudicantes duodecim tribus Israël: Et in actibus apostolorū legimus constitutū esse Christum à Deo patre uiuorū et mortuorum iudicem. Hæc nos de Deo sentimus, hæc et firmiter credimus, hæc salubriter prædicamus, æternam uitam promittentes omnibus, qui Christo credunt et in trinitatis nomine baptizati opera faciunt Euāgelio digna. Quæris quæ sit ista uita æterna? quid agat illic homo? qua uoluptate lætetur: et quam beatitudinem assequatur. Respondemus cum euāgelio Ioannis. Hæc est uita æterna ut cognoscant te uerū Deum et quē misisti Iesum Christū. Summa ibi felicitas erit uidere Deū in sua natura, et eius perfrui bonitate, gaudiū nostræ mētis erit. Hac satiābimur, hac implebimur, hinc summa felicitas erit, habere Deū et Deū cognoscere. Videmus em̄ nūc p̄ speculū, ait apostolus, tunc facie ad faciem & in Iubilo, teste Iob, in facie domini uidebimus lumen et satiābimur cum apparuerit gloria eius, & erimus sibi similes sicut ait Ioannes: Nec oculus uidit, inquit Esaias, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ promissit dominus diligentibus se. Et Apostolus, non esse dignas compassiones huius seculi dicit, ad futuram gloriam, qui reuelabitur in nobis. Tua lex in alia uita flumina lactis et mellis, et uini promittit, et cibaria delicata, et uxores multas, et concubinas & uirginum coitus, & angelorum in turpibus obsequijs ministeria, & quicquid caro deponit. Bouis hæc paradysus, & asini potius quam hominis est. Nam quis mortalis est homini, habens faciem, qui per omnem uitam suam corpori seruiat? quis non aliquando in mentis secessum abire? quis non pascit intellectum aliquando & à sensibus recedit speculando. An non est honoris & gloriæ uoluptas multo iocundior & diuturnior quam ueneris?

A ueneris? An non dulcior est bene actæ uitæ laus quam cibus ipse uel potus? Bibit sapiens atque edit ut uiuat: tua lex ideo uitam appetendam homini existimat, ut edat & bibat. Sicut in hoc seculo carneus fuit legifer tuus, ita et in futuro studendum putauit: neque curauit satiare mētē cui omne studiū fuit implere uentrē, atque in ea re summū bonū esse putauit, quod neque gentiles philosophi præter paucos admisissent, inter quos summa fuit de supremo bono dissensio. Alij in doloris priuatione felicitatē posuerunt ut Didonius: Alij in honestate uoluptati coniuncta, ut Calypho et Sinomachus: alij in scientia, ut Erius: alij in sola uirtute atque honestate, ut Zenō et stoici: alij in bonis animi et corporis et fortunæ, ut Aristot. et peripatetici. Soli Aristippus et Epicurus et eorū schola summū bonū in uoluptate locauerunt, atque his tua lex conformis est, qui sex omnium philosophorum et foetidū cenam fuisse. Nec tamē illi in eo errore fuerunt, ut hanc felicitatem in altero seculo expectarunt, quibus futuræ uitæ spes nulla fuit mortalem animam existimantū. Nostri philosophi summū bonū nec in terra nec in sensu, sed in cœlo & in Deo quærendum censent, & eo satiantā mētē existimant. Et Natura instituit nos ut cœlum aspicientes, eō uotis omnibus aspiremus. sicut est illud poetici: Os homini sublime dedit cœlūque uidere iussit: & erectos ad sidera tollere uultus. Quis nescit finē his præstare quæ sunt ad finem: omnia hæc corporea oblectamenta eo reperta sunt, ut spes hominis cōseruari & in suum finem qui est Deus per hæc adduci posset. Quis aut ederet, aut biberet, aut procreandis liberis operam daret, nisi esset in his aliqua delectatio: at hæc non est finis hominis, qui ad Deū factus est, & nisi ad Deum ueniat, nunquam quiescit. Nec per carnales delectationes ad Deum ipsum peruenitur, sed quanto his magis immerisus est hō tanto est ab ipso Deo remotior, qui aliquando eo beatior existit, quanto angelicæ diuinæque naturæ magis ac magis adhæret: Nec curat carnalia desideria qui bonis fruitur spiritu alibus. Sicut ignis & aqua simul esse nō possunt, sic delicia spirituales carnalibus nō coherant. Trahunt illa ad se humanam naturā, & totam in se rapiunt, nec sentire sinunt quæ caro appetit. Gustato spiritu desipit omnis caro, ut inquit unus ex nostris. Tua lex in paradiso uoluptates admittit, quas nec Solon nec Lycurgus permisit in terra. Quot sceditates de cibo & potu, & alijs uoluptatibus oriuntur quas in paradiso nequas fuerit nominare: aut enim gignerent sine fine homines, & implerent omnia nūq̄ morituri, aut frustra esset permixtio maris & foeminae sine fructu, quæ etiam in hoc mundo damnatur. Dicis quid ergo foeminae opus est si non est coitus? Dicimus & nos quid opus est coitu, si non est generatio? propter uoluptatem dices: at hæc foeda uoluptas est & indigna, quæ paradysum nō ingreditur, nam quomodo illic permixta erit hæc turpitudine, quæ hic tanquam obscena prohibetur, & tātum propter sobolem aut euitandī maioris mali causa permittitur. Hippocrates diuinæ uir scientiæ, uenereum coitum partem esse quædam morbi teterrimi existimabat, quem nostri comitalem dixerūt. Quis igitur habens aliquid humani pudoris, ac, ut uerbis cuiusdam gentilis utamur, uoluptatibus istis duabus coeundi atque comedendi, quæ homini cum suæ atque asino cōmunes sunt gratuletur? non sunt hæc quæ pia mens in cœlo requirat. Dicis iterum, non erit plena felicitas in paradiso, si aliquod defuerit oblectamenti genus: ergo, ut existimas, cum uarijs rebus oblectentur homines, saltatione, uenatione, piscatione, ludo, lucro, cantu, cibo, potu, uenere & alijs quam pluribus, eadē omnia in paradiso tuo requires & cū Vergilio dices: Quæ gratia curruum armorumque fuit uiuisque cura, nitentes. Nascere equos eadem sequitur tellure repostos. Vana hæc Philosophia est, quam nulla unquam ciuitas bene instituta recepit. Nos, ut diximus, mentis gaudia & spirituales delicias quærimus. Beatitudo nostra quam expectamus in altera uita, est ipsa Dei uisio, qua nihil optabilius inueniri potest. Videbit em̄ beatus animus quæ sunt in cœlo, & quæ sub cœlo: quod erit quod eius aspectū fugiat qui uidebit uidentem omnia: Quæ nunc uidentur obscura de Deo, de trinitate, de incarnatione uerbi, de processione sancti spiritus, de sacramētis ecclesiæ, de cæteris archanis, tunc aperta erunt & manifesta: nullū deerit oblectamentum, nihil requireret ultra: plenus animus, nam quid pleno opus est? nihil illi deest, qui nihil cupit. desideria nostra implebit optimus ac maximus Deus, in quo omnia bona sunt, nec ullum

cupiditatibus nostris relinquet locum. Erit Deus omnia in omnibus, qui sine fine amabitur, sine defatigatione laudabitur. Quae lingua dicere, uel quis intellectus capere sufficit illius supernae ciuitatis quanta sint gaudia, angelorum choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriae conditoris assistere, praesentem Dei uultum cernere, incircumscriptum lumē uidere, nullo mortis metu affici, incorruptionis perpetuae munere letari: Neque illic beatitudo, humani corporis in epulis erit, aut in uino aut in coitu. Ex redundantia beatitudinis animae glorificabitur corpus ipsum, & similitudinem eius induet. Fulgebit tanquam sol in conspectu Dei, tenuitati eius nulla resistet materia: leuitas & agilitas infinita in iactu oculi permeabit: nihil erit quod amplius laedi possit, inuiolabile erit & impassibile, more animae. Et ita totus homo exultabit, & dicet cum propheta: cor meum & caro mea exultauerunt in Deum uiuum: Nec frustra erit differentia sexuum aut artus reliqui superfluent: resurgent uiri & foeminae integris membris, & non solum in specie, sed in ipso indiuiduo humanae naturae perfectio reintegrabitur. Nec tamen animales operationes aderunt, nec comixtio maris & foeminae, quia cessabit causa propter quam fuerat introducta. Erit enim completa multitudo hominum a Deo praefinita, nec ullus erit carnalis appetitus, nec pulsabit temptatio inimici, non patebit insidiae locus cum peruentum fuerit ad triumphum. Pax ibi fiet incoscussa, quies & summa concordia uigebit. Vides inter tuam & nostram beatitudinem quantum inter est? Nostra felicitas nobiliori hominis parti, id est animae respondet, tua uiliori, id est corpori: Nostra mentalis est, tua carnalis: Nostra fulgens & nitida, tua obscura et foetida: Nostra cum angelis ipsi Deo communis est, tua cum suis et alijs pecoribus: Nostram docti omnes laudant, tua uituperant: Nostra caelo digna est, tua etiam in terra reprehenditur. Sed dices sacris etiam codicibus conuicia reperiri, qui futura uidentur in caelesti Hierusalem potu ciboque plena. Inquit enim Esaias: Faciet dominus exercituum omnibus Apostolis in monte hoc conuiuium pinguium. Et in sapientia legimus: Miscuit uinum et posuit mensam. Et iterum: uenite et comedite panem meum et bibite uinum quod miscui uobis. Et in ecclesiastico: Cibauit illum Deus pane uitae & intellectus, & aqua sapientiae potauit illum. Et dominus apud Lucam: Ego, inquit dispono uobis sicut disposuit mihi pater meus, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Omnia haec et his similia spiritualiter habent intelligentiam, quia de mensa ipsa sapientiae non corporalis uel cibus uel potus assumitur, sed mentalis, qui suauissimus est ac mundissimus, & hic est quem nos expectamus in futuro seculo. Tanto est igitur nostra dignior quam tua felicitas, quanto nobilior & diuinae beatitudini propinquior. Sed attingamus nonnullas alias tuae legis ineptias, quae tum sacris literis aduersantur, tum philosophicas rationes excludunt. Dicit legis tuus: quod tetigit eum deus manu sua inter humeros, & usque ad medullam dorso eius penetrauit frigus: Quod perinde est ac si corporeum esset Deum affirmet, quia tactus non est nisi per corpus, nos incorporeum dicimus Deum. At enim Esaias ex ore Dei: Coelum & terram ego implebo: quod non posset fieri si corporeus esset, & propterea dicit in Psalmis Dauid: Spiritus domini repleuit orbem terrarum, spiritus inquit, domini, non corpus domini. Et Ioannes in euangelio: spiritus est Deus. Philosophi Deum purum actum dicunt esse, principium omnium rerum, naturae omnino simplicis, & aeternae. Quod si corporeus esset, esset compositus ex elementis aut alia materia, & posterior suis partibus, neque simplex, neque purus, neque origo rerum. Et creaturas haberet seipso excellentiores angelos, scilicet (Nobiliora sunt enim spiritualia quam corporea) quod est opinari absurdum, ne dicamus asserere. Nec simul stare potest, ut causa causarum sit Deus sicut Philosophi uolunt, & positus inueniatur: esset enim ab alio compositus, & illum nos potius diceremus Deum qui compositus non est, non est igitur corporeus Deus, quia compositus non est. Nec mouemur, quia in sacris literis & caput, & manus, & pedes, & oculi, & digiti, & cor, & uterus & huiusmodi attribuantur Deo, utitur enim spiritus sanctus qui loquitur in scripturis, uocabulis quae sunt in usu per similitudinem quadam, sicut dicit Ezechiel ex persona Dei: ego uisionem multiplicauit, & in manibus prophetarum assumulatus sum eis, Est enim naturale homini

A homini per sensibilia ad intelligibilia puenire, & omnis nostra cognitio a sensu capit exordium. Atque idcirco spiritualia nobis in sacris codicibus sub metaphora corporalium exhibetur, quodque ita fit, ut etiam rudes aliquid capiant qui alioquin essent diuinae sapientiae minus idonei auditores. Dixit praeterea tuus Mahometes: omnium peccatorum causam esse Deum, et exclamans his uerbis utitur: O Deus quibus uis bona, quibus uis mala uiam prebes. Nos mortale peccatum auersionem quandam esse dicimus ab ultimo fine, nec possibile censemus Deum qui ultimus finis est, uoluntatem cuiusquam a se auertere, esset enim sibi ipsi contrarius. Et si Deus omnia diligit quae cunctis fecit, ut est illud Sapientiae, diligit omnia quae sunt, & nihil odisti eorum quae fecisti, quomodo consentaneum est, ut peccati causa sit ipse Deus? Cui dixit in psalmo Dauid: Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Et in Ecclesiastico legimus: omne detrimentum erroris odit Deus, contraria sunt amor & odium. Audi ulterius intolerabilem tuae legis errorem. Si nobis, inquit, ad uiam prouidentiam curare mortalia. Nos de diuina sapientia dicimus, quod attingit a fine usque ad finem fortiter & disponit omnia suauiter, nec summe Dei bonitati conuenit ea negligere quae creauit, propter quod inquit per Mattheum dominus, omnes capilli capitis uesti numerati sunt. Addit Mahometes angelos creatos ex flamma ignis, & peccare & mortuos esse. Nos cum propheta dicimus, quod Deus fecit angelos uiuos spiritus, & creauit eos ex nihilo, Et philosophos nobiscum sentientes habemus, qui omnes angelos, quos uocant intelligentias, incorporeas esse dixerunt, nec peccatum angelis reperiri posse censemus qui Deum in essentia uidentem omnia uident, & omnia intelligunt ad suam perfectionem necessaria, nec est in eis ignorantia peccati mater. Nec subiecta corruptioni naturam angelicam arbitramur, qua non est materia quae separari possit a forma, sed ipsa forma per se subsistit incorruptibilis et immortalis. Origenis praecleari et excellentis ingenij uiri, sicut multa exant praeclearissima opera, & nonnulli errores peruersis mihi reperiuntur, inter quos unus ille est, quod daemones per Dei misericordiam liberandos esse aliquando a poenis asserit. Hunc secutus est Mahometes, qui saluandos per Alcoranum malos angelos affirmat: Nos cum Esaias de omnibus damnatis siue hominibus siue angelis unam sententiam habemus, quod uermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et saluator in Euangelio damnatis in ultimo iudicio ignem aeternum remittit, diabolo & angelis eius praeparatum. Quid quod tuus legis tuus animam humanam portionem asserit animae Dei: sic nonnulli philosophi palam tradiderunt, & Manichei secuti sunt. Nos humanam animam ad imaginem & similitudinem Dei factam dicimus, sicut scriptum est in Genesi: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quod de anima dictum est non de corpore. Quod si anima hominis portio esset Dei, esset utique Deus, nec esset homo non Deus, quod dicere stultissimum est, cum manifestum sit labi hominis animam a bonitate malitiam, a ueritate in errorem, a gaudio in tristitiam, a spe in desperationem, quod est a Dei substantia penitus alienum. Nec illud uerum est, quod in uestra lege traditur: animas hominum ex materia productas esse omnes. Asserunt enim philosophi ab extrinseco esse homini intellectum, sed quod innatus sit spiritus uitae iussu Dei. Et Theologi rationales animas omnes ex nihilo creatas dicunt: & Adam cum facta uidisset foemina, hoc os, inquit de ossibus meis & caro de carne mea, non dixit anima de anima. Et propheta in Psal. canit: Qui finxit singillatim corda eorum, ponitur enim cor pro anima quia sedes eius in eo est. Et deus sibi animarum productionem reseruauit propter earum dignitatem, qui per Esaiam ait: omnem flatum ego feci quod intelligit de flatu spirituali, qui est rationalis anima: Praeterimus, quod coelum ex fumo factum dicitis. Quod si uerum esset, corruptioni subiaceret. Praeterimus, quod Solem & Lunam aequales ab initio uirtutis & luminis tuus propheta testatur. Nos dicimus coelum ex nihilo creatum, & duo luminaria magna fecisse Deum ab initio, luminare maius ut praesertim diei, & luminare minus ut praesertim nocti. Ad illud transimus quod in uestra lege dulcissimum, & saluberrimum esse putatis: Vxoribus multas ducere. Quod si Deo placuisset, creato homini ab initio non unam tantum sociam praebuisset, sed plurimas, nec dixit Deus, relinquet homo patrem

& matrē & adherēbit uxoribus suis, sed uxor lux dixit. Nec amicitia inter uirū & uxorem uera esse potest, ubi non est æqualitas, cū uir pluribus miscetur, mulier uero uni tantum adherēat cuius est in alias plures distractus amor. Nec propterea numerus homini augetur, quia plures uni nubāt foeminae, nā totidem uiri priuati cōiugio sine prole decedunt, & præsertim cum mulieres numero pauciores existāt. Iniqua insuper res uidet & naturali aduersa libertati, unius urbis ciuium alios multiplici matrimonio uti, alios in solitudine degere. Nec propterea laudanda cōsuetudo, qd in ueteri lege plerosq; sanctos uiros pluribus uxoribus fuisse cōiunctos legimus, quia nō id ex lege, aut ex uoluptate fecerūt, sed diuina quadā dispensatione, & ad sobolē procreandā quæ cresceret in cultu Dei. Tacemus de diuortio quod permittitur apud uos contra legē euāgelicā: & de adulterio, & fornicatione, & alijs sceleribus quæ licet antiqua lex derelictæ, & noua prorsus abominetur, apud uos tamen cōcessa uidentur. Non est qd omnia tuæ legis errata percurramus quando neq; nobis scribendū, neq; tibi legendū satis est ocij. Et tu ipse pro tuo ingenio multa intelligis adeo stulta esse, ut nulla possent ratione defendi. Tota de Deo quaestio est huc omnia referunt, totū in hoc cōsistit, ut Christum Iesum Deū esse credamus: quo concessio, necesse est eius legi obedire, & eius uerbis credere, qui uerax est & mentiri non potest. In eius lege trinitatē, de qua supra diximus, in unitate diuinitatis cōperimus, & incarnationē uerbi, & processione spiritus sancti, & reliqua omnia quæ retulimus usq; ad extremū iudiciū. Quorū autē Christus Deus sit ita supra ostensum est ex ueteri lege atq; prophetis. Licet etiā ex tua lege mōstrare, quæ prophetā & sanctū uirū fuisse Christū asserit. Si propheta & sanctus, ergo uerax: si uerax & Deus, nā Deus se ipse testatus est dicens: Ego & pater unū sumus, & qui uidet me, uidet & patrē. et si creditis in Deū & in me credite, & alia multa huiusmodi p quæ diuinitas Christi colligit, & æqua cū patre & spiritu sancto maiestas. Bene est igit ut legē nostrā amplectaris, quæ uerax est & salubris à Deo data, & tuā relinquant in qua non ueritas neq; salus, homo illā tullit, peccatis & ignorantia plenus. Intellexisti quanta adducimus ex ueteri lege testimonia, quibus Deus ostenditur, & homo Christus Iesus, & pro nostra salute supplicio crucis affectus. Audiuisti sacro sancti euangelij attestationes, & ipsius Christi uoces quem tua lex sanctum habet. Quid igit obstat baptismo: quis prohibet aquam: quid moraris: ingredi eam tandē salutis iter cū præcellentibus uiris & magnis imperatoribus ad æternam salutē sub Christo peruenies. Diximus de Constantino seniore, & Philippo q rempublicā tenentes in Christū credidit, post Constantinū creati Caesares idem iter secuti sunt, & in fide nostra dormierunt, excepto Iuliano apostata, qui ex monacho Caesar factus transiit ad idola, quæ uitā laxiorē promittebant. Sed ille bello parthico poenas dedit, & sagitta confossus in incertū missa, coactus est cadēs dicere: Vicisti Gallilæe, sic enim per contumeliā uocabat Christum. Fuerūt & aliqui scismatici & hæretici, qui & si Christiano nomine, nō tamen recta inceserūt uia. Imperatores Christiani nullo errore polluti inuenti sunt: Iouinianus, Gratianus, Iustinianus, Valentinianus, Iustinus, deo Theodosij, Archadius, Honorius, Carolus magnus, Ludouicus, & plures, Franci & Theutonici, tres Otthones, Henrici aliq; & nō pauci sub alijs nominibus. Præterimus alios reges fama claros, qui uel in Gallia, uel in Hispania, uel in Anglia, uel in alijs prouincijs Christianis sacris initiati fuerunt, & in domino mortui ad uitā creduntur migrasse beatā. Cum his nō est cur te pudeat Christi iugū subire, & sub eo regnare, per quē Reges regnant, & legū conditores iusta decernunt. Multos inuenies Reges qui te colentem Christū honorabunt. Etsi enim aliquando horrebant Reges Christi nomen, & propter idola Christianos persequebant, postea tamē propter Christum idola deleuerūt. Honestahac societas est, cū qua te uocamus in uia ueritatis & pacis. Illa nihil dignitatis habet cū qua te tua lex in deuiā rapit, nā præter Otthomanorū familiā de qua natus es, et illustres progenitores tuos, quis est qui magnopere laudari inter Saracenos queat: Celeb: at Saladinus quidā, & aliqui pauci nomen habent, qui res memoria dignas gessere. At Christianorū excellentissima nomina omnes historias impleuerūt, notū sunt in Syria & in Aegypto, & in Asia, Godefridus, Balduinus, Bohamundus Tancredus, Conradus.

du, Philippus, & alij admodū multi qui ab extremis Galliarū & Germaniæ finibus, cum ingentis copijs Hierosolymā petiere, iterq; sibi per medios hostes ferro paruere. Hos tibi comites damus, cū his te Christo iungere cupimus, honestiores hi socij sunt quam Aegyptij effeminati, aut imbelles Arabes. Tua origo (sicut accepimus) Scythica est, inter Scythas multos fuisse uiros in armis claris memoriæ tradit, qui uectigalem Asiam pluribus seculis tenuerūt, & Aegyptios ultra paludes eiecerūt. Non sunt comparandi aut Aegyptij aut Arabes Scythico generi, nō est forti & ignaui æqua societas: Mirandum est tantum potuisse suis fascinationibus Arabes, ut audaces & præstantes Scythas in suam societatem adduxerunt. Quid dicimus societatem: non est hæc societas. seruitus est quando eorum legi subiectus es, quæ utinam lex esset et nō deceptio ac præstigiū. Conformior tibi cum Christianis societas erit: fortibus uiris facile amicitur fortes: uirtus uirtuti placet. Pulchra et stabilia sunt inter æquales consortia, si eadē religio est idemq; cultus Dei. Age igitur. Accipe Christianos socios: accipe fidem & baptismum, qui te hic faciet in terris magnū, quo ad uixeris, & post obitum in cælo beatum reddet. Audisti promissa euangelica, et quomodo cuncta quæ diximus ueteris legis autoritate probantur. Sed times ne te decipiamus, recordaris tui legislatoris, qui asserit legem & prophetas à Iudæis, Euangelium à Christianis esse corruptum, tantumque de ueritate uel noui testamenti uel ueteris remansisse, quantum Alcorano continentur. Exploratum id forsitan arbitraris & uerum esse atque idcirco testimonijs nostris non adhibes fidem, nec baptisari audes, aut in Christum credere. Utinam tam bonus fuisset tuus legiser quam callidus: tam uerax quam uersutus, tam iustus quam iniquus tota est artificiosa & fraudulēta lex eius. nam qui diuinum sibi abesse auxilium non ignorabat, ad humanas confugit astutias: cupiebat legem edere quæ sibi nomen daret: famamque etiam per flagitia exoptabat, ut Nicolstratus ille qui Dianæ Ephesiæ templum incendit: & animaduertentes antiquam & nouam legem, quamuis honesta essent, duram tamen uulgo uideri & seruatu difficilem, fieri posse existimauit, ut innumerabiles populi in suas traditiones concederent. Nam gentiles quamuis laxiori lege tenerentur, quam Christiani, continentiam tamen, & modestiam, & frugalitatem commendabant, & philosophis auscultabant, uirtutis amatoribus, neq; sinebant suos ciues corrupti uitijs aut uoluptate marcescere. Creuit igitur secta Saracenorum licentia uitijs: placuit uxores ducere quot mallent, easdemq; dimittere cum displicere cœpissent: habere concubinas quamplures, & in omne libidinis genus posse prouolui: indulgere uentri cuncta quæ uellet, et ori præter uinum: uniuersis immergi uoluptatibus. Etsi enim aliqua ieiunia in lege tua præcipiuntur, id etiam ad irritandam uoluptatem factū est. Nam Saraceni diem ieiunantes, nocte quam longa est epulantur et bibūt. Nec aliā ob causam uini usus interdictus est: nisi quia noceret in ardenti terra qualis est Arabia: & maior est in frigidis uoluptas poculis. Hoc unum ergo Mahometis inuentum fuit, ut legem propagaret suam, ea præcipiens quæ grata essent auditoribus, & maxime plebibus quæ iumentis similes existunt. nec fefellit eum opinio in hac parte. Placuit noua lex & breui tempore ita coaluit, ut in multis populis, gentibus ac linguis reciperet, cui fundamenta in uoluptate iacta fuerunt. Verum sicut agricola non imprudens postquam uineam plantauit, fossam circumducit & sepem, ne destruat a feris, ita & Mahometes suam legē cōseruare ac munire statuit. Animaduertit homo sagax duobus modis suum dogma cōuelli posse, atq; cōfundi autoritate, scilicet & ratione. Atq; aduersus hæc duo quæ poterant inueniri remedia nō neglexit, autoritati apposuit, quod pauloante retulimus, antiquam scilicet, & nouam legem deprauatā esse, nec quicquam ueri restare nisi quod Alcoranus haberet: Rationi arma obiecit, tubens ne quispiam de sua lege disputaret, neue rationem quæreret. In eum qui contra niteretur ferro uindicandum esse, atq; huiusmodi uallo suam legem callidus ueterator communiuit. Sed non hic adamantinus murus, neq; ferreus, neque ex uiuo lapide. Fragilis materia est, creta & luto munita domus, facile oppugnabitur, neq; resistet telis nostris. Facile ruunt ædificia in arena fundata, aggrediamur hæc telis tuæ legis munimenta, Corruptionem in primis sacrarū litera-

834

Aeneæ Syluii Pii

rum obijcitis. Hoc ei probandum fuerat, qui factum asserit. nobis satis erat negare factum. Liber tecum aliter agere, & apertam tui legislatoris calumniam ostendere. Lex Iudaica quam Moyses & propheta tradiderunt, antequam Mahometes nasceretur, pluribus seculis scripta fuit, & multis in locis promulgata, & in alienas translata linguas, nec fuit unus interpretis sed plurimi, Rogate Ptolemaeo Philadelpho LXX. presbyteri legem interpretati sunt & consona dixerunt. Aquila etiam & Theodosion & Symachus, & alij uetus testamentum traduxerunt. Facta est antiqua lex & Græca & Latina multis ætatibus antequam tua promulgaretur. Impletæ sunt omnes bibliothecæ Moysaica & aliorum Prophetarum traditione. Alexandria, Romæ, Athenis, Carthagine, Syraculis, Toleti, Lugduni, & in omnibus locis quæ insignia essent, siue apud Græcos siue apud Latinos. Verus testamentum ex Hebraica ueritate ductum, & habebatur & publice legebatur. Quis ille Iudæus tam potens fuit qui corrumpere legem ubique gentium potuit? Nondum natus erat Christus cum. LXX. interpretum æditio facta est, quo tempore nulla erat causa corrupendæ legis, cum nulla esset cum Christianis nondum natis de lege cõtentio: Nec propter alios oportebat Legi aliquid detrahere, qui legem non acceperant, nec propter se qui talem acceperant & laudabant. Si qua corruptio interuenit, in ea potuit interuenire quæ apud Hebræos remansit, non in ea quæ inter Latinos & Græcos diuulgata est, & per infinitas diffusa prouincias. Quamquam nec Iudaica corrupta est, quæ usq; in hanc diem cū Græca & Latina traditione concordat. Difficilis ac pene impossibilis fuisset corruptio in tot manibus. Mahometi leue fuit unum codicem corrumpere & illum tanquam uerum his tradere qui sibi ab initio crediderunt. Quod si multi sunt hodie apud uos codices unius continentis, non tamen idcirco ueritas in eis est. Ab uno enim qui falsus erat, emanantes omnes falsitatem continent, quia non defluunt ex amaro fonte dulces riuuli. Querimus ex te magne princeps, si, te iudice, duo rationum codices afferantur, quorum alter ex altero transcriptus existat, & in eo de quo est facta transcriptio. Sempronius mille debere talenta scriptus est. in exemplari duo millia, cui potius fidem dabis? an non exemplo magis quam exemplato? Hebræi parentes antiquæ legis existunt & apud eos exempla legis habentur, apud alios exemplaria. Rursus ex te querimus: quatuor inueniuntur rationum libri apud quatuor negociatores, Seium, Gaium, Titum & Sempronium. In eo quem Sempronius producit, creditor ipse, Lucij in centum talentis scriptus inuenitur: in alijs debitor, cui credes? Quid respondebis? an non tres libros uni præferes? Certe non dubitabis præferre. Si ita iudicas soluta questio est. Quatuor libri uetus habent testamentum. unus est Hebræorum, alter Gentilium, & tertius Christianorum, ultimus Saracenorum qui à cæteris discrepat. Mendax enim est, nam reliqui conformes inueniuntur. Nam & Græci, qui gentiles erant ante Christi aduentum, & Latini ante Mahometem uetus testamentum non alio modo habuerunt quam nos hodie habemus. Hoc forsasse inficiari posses, quia non reperiuntur hodie gentiles qui bibliothecas habeant ueteres. Sed interroga Iudæos inuenies uera esse que dicimus: & adhuc extat Iosephus Hebræus, qui translationem antiquæ legis in manu Ptolemæi quem nominauimus, gentilis hominis attestatur factam: ex qua postea traductiones emanarunt, quæ usque in hanc diem perseverant & Hebraicæ ueritati concordant. Stulta est igitur Mahometis fictio & turpis inuentio, nec quicquam habet uerisimile, nec tam cõsultatione quam irrisione digna est: Quod dicimus de ueteri testameto idem licet de nouo intueri, quod nec ab uno scriptum est, nec in una lingua, nec in uno loco, nec in uno tempore, & tamen una sententia est, & unica cõcordia. Quod Græci habent, hoc Latini, hoc Hebræi, hoc Syri, Armeni, hoc omnes barbari Christum colentes: Quauis hæretici alij ad tuædos errores suos corrumpere nonnullos codices ausi fuerunt. Quid ages? quid dices? cui fidem adhibebis? an soli Saraceno? an Latino? an Græco? an Hebraicæ? Multo antiquior est Christiana lex quam Saracena. Audita est in omni terra Euangelij tuba, sicut scriptum est: In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Vulgata est & recepta lex Christi per totum Romanum imperium, priusquam tuus legislator perdiret in lucem. Et idem Euangelium quod nunc habemus,

A habemus, omnes gentes suscipere. Nec fuit maioribus nostris aut facultas corrumpendam aded uulgatam, aut necessitas cum non esset Mahometes cum quo de fide contenderent. Corruptio ei necessaria fuit qui nouam legem edere uoluit, ueteri & nouæ contrariam: Nec dubium faciet iustus iudex, quin Christiano maior fides adhibenda sit, uel Christi legi quam Saraceno. Ipse enim conseruator est suæ legis & manet in traditione patrum. Saracenus ab ea recessit & inuentiones sequitur nouas, quas sui maiores ignorauerunt. Euangelia apud nos quatuor recepta sunt, quæ summa diligentia, uigenti studio, et acri discussione sancti patres in generalibus cõcilijs non prius amplexi sunt quam esse uerissima multis modis cognouerunt: Non est igitur quod tuus legislator de corruptione sacrarum literarum possit obijcere. De ciuitate domini, quæ est Ecclesia, inquit in Psalmo David: Fundauit eam in æternum. Non esset fundata in æternum Ecclesia, si fundamentum eius, quod est euangelium, uiolari aut corrumpi potuisset. Nec uerum fuisset quod ait propheta Baruch. loquens de lege Dei. Lex quæ in æternum. Nec illud stare, quod dicit: In æternum permanet uerbum tuum, & in seculum seculi ueritas tua. Nec Esaias uera fuisse de Christo locutus dicens: Super solium David & super regnum eius sedebit, ut confirmet & corroboret illud in iudicio & iustitia usq; in sempiternum. Nos Gabrieli angelo credimus, qui de Christo Mariæ uirgini sic ait: Dabit illi dominus Deus sedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum. Quomodo regnat Christus in domo David nisi per fidem? Quomodo per fidem, nisi per Euangelium? Quomodo per euangelium in æternum si corruptum est euangelium? mendax lingua, falsa calumnia. Ego uobiscum sum, inquit dominus, usq; ad consummationem seculi. Et Osee propheta uerba ad ecclesiam cõferuntur: Sponsabo te mihi in fide usq; in sempiternum. Et ad Petrum uicarium suum inquit Saluator. Tu es Petrus, & super hanc petram, ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non preualebunt aduersus eam. Et iterum: Rogauit te Petre, ut non deficiat fides tua. Præualuissent portæ inferi & defecisset fides Petri, si falsum esset Euangelium quod sequimur. Sed manet fides magni pastoris in ecclesia Romana, quæ nunquam inuenta est errasse neque erabit in æternum. Magistra est enim & mater omnium fidelium & disciplina ueritatis. Caue Mahometes, caue magne princeps, ne sequaris errorem Porphirij Siculi, qui tuæ legi consona dixit. Is ex Christiani sinu ad idola transiens, ait se deos cõsuluisset quid de Christo sentiret, & illos respondisse, Bonum uirum fuisse Christum, sed peccasse discipulos eius, qui diuinitatem ei attribuerant, quæ sibi ipse nunquam arrogasset: hoc deorum testimonium est idolorum, quæ tuæ demonia esse non dubites. An non intelligis fraudem? an non uides tui legislatoris & demonum esse unum argumentum? unam collusionem? unam fallaciam? & Christo diabolum inuidere eiusque gloriæ & maiestati detrahere. Cuius consilio atque stratibus tua lex ædita est, Euangelicæ atque Moysæ contraria. Dices pari modo Christianam legem Moysæ aduersari. Nam quæ iussit Moyses, plurima uetat, & permittens quæ ille uetuit. Nescis antiquæ legis archana quæ diu grauida fuit, nouam in utero gerens & cum statutum diuino consilio tempus uenit, eam peperit: Vidit Hieremias per spiritum legem hanc nouam cum ait: Ecce dies uenient dicit dominus. & feriam domum Israël & domum Iuda: foedus nouum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël. Post dies illos, dicit dominus, dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum. Nouum foedus inquit, quia baptismus circumcisioni successit: & legem meam inquit, scribam in corde eorum, quia uetus lex in tabulis lapideis scripta fuit. Noua per charitatem in corde hominum radicata: & ero eis in Deum, quia nouæ legis autor, & promulgator Christus Deus & homo est, antiqua per Moysen innotuit tantum homini, & adueniente perfecto, euacuatum est imperfectum, nec amplius in principio nobiscum Deus, sed in corde pascit, dicente Apostolo: Licet circumcidamini, nihil prodest uobis. Nec ulterius ceremoniarum legis habent locum. uenit enim ille de quo loquitur in Deuter. Moyses, propheta: De gente suscitabit te Deus, ipsum sicut me audies. Et subdit: Ponam uerba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia uerba quæ preceperam illi. De Christo hæc propheta locutus est, ex ore Dei, quod uerum erat os, in cuius aduentu legata et ceremoniarum defutura erant, sicut apud Matthæum scriptum est: Lex et propheta usque

ad Ioannem. Sacra enim quae ueteres obseruabant, annuntiatiua erant uenturi Christi, quae in eius aduentu completa cessauerunt, & alia instituta sunt, uirtute maiora, ueritate meliora, actu facilia, numero pauciora. Et sicut sacerdotium mutatum est, sub cuius administratione lex erat, ita & legem mutari oportuit. Non est igitur aduersa ueteri noua lex quae in eius uentre conclusa erat, & adueniente Christo & euangelij luce clarescente, patefacta circumcissioni & alijs ceremonijs antiquitus obseruatis sicut praefinitum erat, sine imposuit. Est autem Christiana lex tanto dignior quam Iudaica, quanto nobilior est oraculum Dei quam hominis. Cognoscis iam (nisi fallimur) ueritatem & maiestatem nostrae legis, nec utilitatem ignoras, incipisq; de tua diffidere & ardes desiderio disputandi, uelutq; latius cuncta discutere. Sed obstat legifer tuus, & inquirere uerum prohibet, & interminatur & clamat: non est mea lex quae disputationi subiicienda sit: Caue ne quid loquaris, arma sunt in manu tua, dum mihi credis, multum imperij ademptus es: qui non audiunt meam uocem, gladio conterendi sunt: Ensis meae legis dignitatem tuetur. In Arabia ortus eius fuit, ex paruo principio quantum creuerit uides. Aegyptum adieci meae legi, & Syriam, & Mesopotamiam, & Libyam, & Numidiam & Mauritaniam, & partem Hispaniae, & diuitem Asiam, & doctam Graeciam, & fortem Thraciam, & nobilem Macedoniam. Sunt & aliae quae plurimae regiones sub imperio meae legis, quae armis non uerbis quae sunt. Muliebre est uerba uerbis reuellere, uiri ferro de certant: si non fuisset uera mea lex, non dedissent superi imperio nostro, nec non dominationi nostrae tantos successus atq; prosperitates. Amat nos Deus, & legis odorem sentiens gratulatur, & sternit iter uictorijs nostris. Scis quam feliciter saepe in hostes pugnasti, & modo in ponto & saepe in Graecia. En fili, quid cogitas, quid moliris: tot triumphis sub mea lege illustratus, Christum sequeris, cuius cultores strauisti totiens, & ad internitionem usq; cecidisti: Caue ne meam linquens, legem relinquantis a Deo. Credimus his te uerbis non parum commoueri, & aliquem inesse in tua mente timorem. Sed audi quam inanis est timor. Omnis qui malum facit, inquit in Euangelio ueritas, odit lucem. Fures noctu domos perfodiunt, & in obscuro adulteri latitant, non adhibent testes, qui peccant, nolunt deprehendi mendaces. Cum his sentit tuus legifer. Veretur ne disputando suae legis uanitates innotescant: Veretur ne pudenda sua detegantur: Prohibet disceptari uerbis, armis defendi suam legem iubet, nec alium iudicem quam ferum deposcit: Multumq; gloriatur de suae legis incremento: Diximus cur creuerit, plebes uoluptas allexit: Neq; inficiamur multas tuae gentis uictorias partas & ingentia confecta bella. Et tu ipse in praelijs clarus euasisti: Vicisti hostes non paucos & triumphasti saepe, fuisti tamen etiam aliquando uictus. Parua Christianorum manus tuas ingentes copias, ut ante diximus, apud confluentes, Sanum ac Danubium paucis ante annis deleuit, non milites ueterani, non duces in bellis ante probati, non uiri nobiles, armis potentes & eqs, sed pauci cruce signati, ex agris collecti, inermes & nudi, fide tantum armati, ferro fulgentes & auro tuos fuderunt exercitus. Quod si uictoria ueritatem legis ostendit, hoc uno praelio satis admonebare, in quo multi fugerunt paucos: Tuae uictoriae nihil mirabile habent, ad quas nunquam sine grandi tuorum praerogatiua uentum est. Sed quid agimus, non his argumentationibus stat recta fides, uici, fudi hostes, imperium teneo. Si sic licet arguere, uera fuit sub Alexandro magno tot uictorijs illustrato, & sub eius successoribus religio: qui & in Graecia, & in Assyria, & in Syria, & in Aegypto, & in Libya, & in Perside, & in Scythia, & in Indis regnauere, imperio per arma quaesito. Vera etiam Romanorum fides usq; ad priorem Constantinum, qui orbem sibi ferro subiecerant, & omnes domuere quas adiere gentes. Scimus tamen & Alexandrum & eius haeredes Romanos & qui sub eis erant, Iudaeis exceptis, idola coluisse, alij Iouem, alij Martem, alij Mercurium, nonnulli Solem & alia sidera, multi etiam, ut Aegyptij animalia bruta colebat: quis nescit, inquit unus ex poetis, Voluit Bithume, qualia demens Aegyptus portenta colat, crocodillon adorat. Et quod stultius fuit, et alium et porcos et cepe inter numina posuerunt. Praeclarae tamen Aegyptiorum uictoriae memorant. Sicut de Osiridi perditum est, quod uictum pagrauit orbem, ergo et deos Aegyptiorum recipimus, et ue-

ram

ram eorum religionem fatebimur quia uicerunt: Non: non, sic ratio suadet, neq; sic Iudaei sensere, quae uicti ab Assyrijs, & ab Anthiocho, & a Romanis, & in seruitutem ducti, non tamen uictorum leges de his acceperunt, sed uicti & angariati & mille modis oppressi in sua lege manserunt. Nec nos Christiani cum praelio superamur, aut alijs calamitatibus affligimur, legem nostram aut relinquimus aut accusamus, sed arbitramur pius Deum, nos tanquam filios propter peccata quae committimus, uerberare, quia non paremus euangelio, non seruamus legem nostram, neq; manemus in traditione sanctorum patrum, sed uicti fragilitate aberramus, & labimur ut homines. Ipse uero lapsos corrigit, & plagis multis nostras iniquitates emendat. Cognoscimus errata nostra, & considerantes quae fecimus, minorem esse poenam quam delictum non ignoramus. Si cadimus in bello, si amittimus regnum, si iugo seruitutis opprimimur, dicimus cum Daniele, propheta: Deum esse in caelo qui reuelat mysteria, mutat tempora, & transferret regna ut uniuersi cognoscant, quod dominatur excelsus in regno hominum & cui uoluerit, dabit illud. Nouimus Deum, & Iudaeos, & Christianos posse cum uelit, & uoluisse aliquando: alterius sectae hominibus subicere, propter offensas populi, qui eum ad iracundiam prouocauit: sed conuersi ad eum non desperamus misericordiam consequi. Quamuis enim irascitur Deus, ut inquit propheta, non tamen obliuiscitur misereri. Pius est et benignus, nec deserit clamantes ad se. Absit autem ut propter uictoriae meliorem esse credamus religionem uictorum. Sic enim fatendum esset, omnes qui uicerunt Hebraeos, melius de Deo sensisse quam ipsi uicti, quod neq; tu diceret neq; tuus legifer qui defensionem suae traditionis in armis collocat, & omne genus rationationis effugit, maximum iniquitatis indicium. Non sic beatus Petrus, qui donatus a Christo domino coelestis regni clauibus, & pastor constitutus gregis Christiani, paratum se ait rationem omnibus reddere de ea quae erat in ea fide. nec aliter suos auditores edocuit beatus Laurentius martyr. Mea nox inquit, obscurum non habet, sed omnia in luce clarescunt. Et in euangelio, non probat dominus eum qui lucernam accendit, & sub modio ponit, sed super candelabrum eam esse uult, ut luceat omnibus qui sunt in domo, et praedicari uerba sua super tecta iubet: de seipso dixit: Ego palam locutus sum mundo. Deceptores & pseudo prophetae in angulis praedicant & uolunt occulta esse, quae dicunt, at iuramenta taciturnitatis exigunt. Sicut Romae accidit in his qui bachanaliam celebrant: In occulto enim deo suo sacrificantes, nullum flagitium libidinis omittent. Quod si alia non essent aduersus tuam legem iudicia, hoc unum sufficere potuit, quia prohibuit eius lator in disputationem uenire. Sciebat non a qua esse neq; uera quae tradiderat. Videbat ueterem & nouam legem contra se stare, intuebatur philosophorum acutissimas rationes sibi aduersas esse, nec sperauit in certu hominum aut in scholis uirorum excellentium sua deliramenta posse defendi. Animaduertit homo sagax & ingeniosus in malo, gentiles qui deos colebant, damnatos esse, & iam prope modum exterminatos, nec Iudaeis locum esse, quorum lex translata esset cum sacerdotio ad Christianos. Cumq; statuisset nouam legem, idemq; sibi nomen daret, sperauit quod modo euenit, iratum Deum Christianis, qui sua legis mandata transgrediebantur aduersus transgressores uictoriae concessurum, atq; idcirco suae legis defensionem in armis collocauit, quam alioquin hominibus gratam propter licentiam uoluptatum non ambigebat, diaboli hoc fuit inuentum, antiquus hanc uiam suae nequitiae serpens excogitauit, qui cum uidisset sese procul eijci ex Christiana religione augescere, idola deleri, nec amplius deorum multitudinem locum esse, sed unum tantum deum adorari cum patre & spiritu sancto Iesum Christum Heraclio imperante, Mahometis spiritum excitauit, eumq; sibi ministrum elegit hominem uanum, prius idolatram, fortuna pauperem, mente superbum, natione Arabem, consilio usus quorundam Iudaeorum & Christianorum peruersorum, inter quos fuit Sergius spiritu ambitionis inflatus legem tertiam edidit, ex ueteri & noua conflata, multis ineptijs extrinsecus adiectis. Legem diximus, quia ipse legem uocat, nos blasphemiam rectius appellabimus. Rugasti fronte, avertisti oculos, horuisti, turbatus es, subiratus es, dum haec dicimus. At si ueritatis amicus es, audienda est ueritas, neq; tu legifer si tibi amicus est, ueritatem interdiceret, quae tanto magis amica est, quanto salubrior, & homini ab ipsa natura conuenientior. Audi uerum, & discite quomodo sit appellanda lex.

Legem

Legem dicunt esse philosophi quod ratione præcipitur. Et sunt qui nil aliud legem esse affirmant, quã rectã rationẽ à diuino numine ductã. Quicquid igitur rationi aduersum est, legis nomine caret. At tuus legifer ratiocinari de sua lege prohibet, & solũ arma illi suffragari uult, non est igitur dicenda lex, nisi ex illis quarũ conditores apud Esaiam dominus maledicit. Docet nos Dauid cognoscere legem domini, dũ ea quæ propria sunt exponit. Attende & uidebis an Mahometea lex de coelo & à numine tracta diuino, an aliud. Lex domini, inquit propheta, immaculata, cõuertens animas, testimoniũ domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Immaculata est lex domini, quia mala quæq; excludit, neque libidinem neq; turpitudinem ullam admittit. Sic apud eundem prophetam: eloquia domini casta dicuntur: Et apud Iob legitur: non inuenietis in ore meo iniquitatem, nec in faucibus meis stulticia personabit. Et Apostolus, lex sancta, inquit, & mada- tum sanctum, & iustũ, & bonũ. At quomodo Mahometea lex immaculata, quæ stupra & adulteria et omnes libidinum maculas ac fœditates admittit? Dices quia ieiunia quædam præcepit, & orationes, & elemosynas: Non damnamus hæc, absit ut ea malã dicamus. Inuentorem eorum Mahometem esse negamus, absque Mahomete sciebamus: hæc esse bona. Ieiunauit Helias, ieiunauit Christus: orare & frangere esuriẽti panem suũ, & egenos & uagos in domum ducere, multo antiquus est quã tuæ legis inuentum. Multi nos legislatores ad opera pietatis inuitarunt: Verum adulterari, fornicari, seruire uentri, & in scœno uoluptatum iacere, solus tuus legifer inter bona collocat: Solus Mahometes est qui turpia docet, & flagitiã præcipit. Quãuis hæreticorum more ut facilius decipiat bona simul & mala comiscet. At lex quæ domini dicitur ut inquit propheta, animas conuertit ad ultimum finem. At lex Mahometea non conuertit ad Deum, sed auertit ab eo. Dicit enim dominus Deus: Estote sancti, quia ego sanctus sum. Mahometes, uxores, inquit, ducite et cõcubinas quot placet, nam ego quadraginta uirorũ in meis lumbis uirẽs habeo, & uxoribus atq; ancillis permisceor plurimis. Quid de testimonio fidelis? Cũ data est Moyfi lex domini in monte Synai, fulgura & choruscationes apparuerunt, & signa de coelo, quæ testimonium legi præbuerunt. Lex Christi mirabilis admodum multis confirmata est dicente ipso: Si opera non fecissem, in eis quæ nemo alius fecit, peccatum scilicet infidelitatis non haberẽt. Et propterea de ueteri, quæ conuertit ad suum creatorem, ad summũ bonum, & noua lege inquit Dauid: Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. Et in euangelio Lucæ circa finem legimus: Illi autem profecti prædicauerunt ubiq; Deo cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. At Mahometis legem quæ signa quæ miracula probant: Audiamus eũ. Non sum missus, inquit nisi in uirtute gladij: & qui non susceperit meam prophetiam, occidantur, aut reddat tributum precium pro infidelitate sua. Quid hoc: nunquid manifeste negat se miraculorũ uirtute carere & ficta falsaq; esse omnia signa demonstrat, quæ tui legis doctores in populis prædicant: Non habet igitur tua lex testimonium, nisi in armis: Sed id non est fidele, ut ante docuimus. Ad ultimũ transeamus, & quomodo sapientiã præstet paruulis, id est populis tuã lex animaduertamus. Sapientia (ut antiq tradiderunt) diuinarum & humanarum rerum scientiam continet, est quæ admodum sapida & dulcis, dum amorem diuinitatis mentibus nostris instillat, propter qd inquit Psalmographus: Quã dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Tua lex neque de Deo sapit, neq; de cœlestibus, neq; terrenã satis intelligit, quæ putat superis curæ nõ esse. Magna olim & floridam in Alexandria Philosophorum schola fuit, & multi per Syriã & Asiã uiri doctissimi claruerunt, quorũ nomina ad nos usq; peruenerunt. At postquam lex Mahometea cursum habuit paucissimi nominant, qui naturæ archana perscrutati excellentes euaserint quia nõ præstet paruulis sapientiã tuus propheta, aut tua lex, cuius fundamentum uoluptas est, & tutela gladij: Inter nos uero liberalium artium studia admodum florent: Legitur publice philosophia: auditur in scholis theologia: Nullum doctrinæ genus prætermittitur: Gymnasia literarũ in pluribus Italiæ ciuitatibus clarissima reperiuntur, nec trãsalpes in Hispania, in Gallia, in Germania, in Britãnia collegia desunt uirorũ excellentium, qui sapientiam præstant paruulis. Est enim ingens Christianorum cura ut in docti

A docti erudiantur & ueritatẽ intelligant in nostra legẽ, quæ nunquã mentita est, diuinitus cõprehensa. At legifer tuus non modo mentitur, sed leuiter, sed indocte, sed imprudenter, sed insipide mentitur, & sibi ipsi sæpe contrarius est, quemadmodum tuæ legis inspector plane intelliget. Innumerabiles sunt eius ineptiæ & aniles fabulæ, & pueriles nugæ, de quibus libet hoc loco pauca referre, quæ de cæteris iudicium præbeant. Exponens Mahometes capitulum Alchorani, quod dicitur filiorum Israël, in hanc sententiam loquitur: Sic laus ei qui seruum suum ab oratorio, quod est Helcarata, ipsa est domus Mesche, usq; in oratorium sanctæ domus Hierusalem nocte una transtulit, circa quam benediximus Deum. O uos homines, audite & intelligite, cum abij à uobis, uenit ad me Gabriel sero post psalmodiam uespertinam, quæ ultima est, & ait: O Mahometes, iubet Deus ut se adeas, cui respondi, & ubi eum uisam: & ait Gabriel: ubi ipse est, & iumentũ ilico adducit, magnitudine inter asinum & mulum, elberahil uocans, humanæ uocis capax. Et una non amplius hora iter egi annorum quinquaginta milium: & ait Gabriel, ascende animal, & ito ad sanctam domum. Ascendere uolentem fugiebat iumentum, & iussum est stare, quia Mahometes ascensurus esset. Nunquid accessit esse, inquit, & respondente Gabriele, accessit esse: non sinam addidit, nisi pro me Deum roget: obtulit preces Deo meo pro iumento, quod me insidente suauiter gressu incelsit, ponens unguam pedis anterioris in Orizonte sui uisus, & minori spatio quã ictus impletur oculi, ad sanctam domum perueni. Comes aderat Gabriel, qui duxit me ad domum sanctam in Hierusalẽ, & uicinam rupem, dixitq; descende, quoniam ex rupe in cœlum ascendes, & colligato illic iumento, portauit me humeris suis in cœlum, & cum applicuissimus ad cœlũ mundi, & ad portam eius, pulsauit Gabriel, & qua sitũ est, quis esset: et respondit Gabriel, ego sum: & iterũ querenti, quis tecum adest: respondit, Mahometes, & iudicidit Ianitor, nunquid uocatus: Et ait Gabriel, uocatus: & aperta est porta, & uidi angelos, & bis genua flectẽs orauit pro eis. Et accepit me rursus Gabriel, & uexit ad secũdum cœlum, & fuit distantia inter cœlũ & cœlum, quantum est iter quingentorũ annorum, & sicut in primo cœlo, ita in hoc cœlo pulsatũ extitit, & responsum pari sollemnitate ad septimum usq; cœlum procedit, æquam cœlorum distantiam ponens. Et ait in septimo cœlo uidisse se angelorum populũ, & longitudinẽ angeli cuiusquã instar mundi fuisse, & aliquorum mille uicibus extensiorẽ, & inter eos unum aliquẽ inuenisse, cui septies centena millia essent capita, & in quolibet capite totidẽ ora, & in quolibet ore linguæ totidem, quæ septingentis mille milibus ideomatibus laudabãt Deum. Et rursus alterum angelũ ostendisse qui fletet, & qua fuisse causam fletus, & cũ ille dixisset culpas esse, orauit pro eo: & tunc cõmendabat me Gabriel alij angelo. & ille alij, donec fui in cõspectu Dei, & tribunali eius adhæsi, tetigitq; me manu sua Deus inter humeros, & frigiditas manus eius peruenit usq; ad medullas dorsi mei. His nugis atq; deliramentis implet Mahometes aures populi. Sed audiamus alterã fabulã. In libro cui titulus est de doctrina Mahometis, duo angeli nominantur Arathes & Narathes, quos ille asserit iussu Dei in terram descendisse, ut genus humanũ regerent atq; instrueret tribus mädatis acceptis. Primum, ne quenquã occiderent: Alterum ne quid iniuste decernerent: Tertium ne uinum biberent. Cum aliquandiu rexissent & animo ex toto orbe ad eos iudicia deuoluerentur, mulier quædã decenti forma, & omnium pulcherrima aduersus maritũ suum causam habens iudiciũ ab eis petijt, atq; ut fauentes haberet iudices, ut apud se prædium habeant, multis precibus inuitat. Non abnuũt angeli, paratur splendidũ cõuiuũ, epulas & pocula mulier ipsa ministrat, apponitur ferula multiplicia, & cum his uinum: quod cũ angeli recusarent, instante sæpius muliere, & multas obijciente blanditijs, tandẽ biberũt & inebriati uino in hospitã incaluerunt, eiusq; cõcubitum postularunt, spõdet mulier ea cõditione ut alter eorũ ascensum in cœlo ostenderet, alter descensum, placet conditio illa. Ut iter didicit, mox in cœlum relicto atq; irriso angelis, quam Deus recognitam inter sydera collocauit, cui Lucifer est nomen. Angeli ad iudicium euocati, catenis ferreis in puteo profundissimo religati sunt, usq; in diem iudicij permãsurũ, cum elegerint in hac potius uita quã in altera plecti. Hæc est sapientia Mahometis quam docet paruulos, hæc eius

eius theologia: hæc doctrina diuinitus reuelata. Mira hominis audacia, ne dicamus stultitiam seu dementiam. Quot sunt in his fabulis deridenda somnia? Non obiurgamus iumentum uerba, quando & Asinam sacrae literae locutam produunt, & gentiles bouem. Sed quid est quod una hora iter quinquaginta milia annorum pergitur? metire hæc & diligenter cogita, an corpori nondum glorificato id possit accidere, quo iuit? ubi fuit? quid circuiuit? non adhuc coelum ascenderat, quibus in locis tantum spacii peragrauit? nec iumentum eum tulit, quis tulit eum? unde uenit? quomodo uenit? nihil horum dixit: quid peccauerat iumentum ut precibus egeret? cui non est lex alia nisi naturæ & illi paret, quod ostiarius in caelo collocatus rogamine Mahometis egebat? an non satis felix erat? fortasse altius cupiebat ascendere, tanquam non sit illic perfecta omnium beatitudo, & regnet adhuc ambitio. Distantia caelorum ostendit, & spherarum quanta sit crassitudo demonstrat, quingentorum annorum iter ex caelo in caelum ponitur, & parere spissitudinem. Quid hoc? quis credat? gentilium fabulis simile somnium est. At sunt illi Dionysiodorum quaedam Geometriae scientiae nobilem in patria senectam diem obiisse, propinquos funus ei duxisse, ad quos pertinebat hereditas, hos consecutis diebus cum iusta peragerent, in uenisse in sepulchro eius epistolam Dionysiodori nomine ad superos scriptam, quae diceret eum a sepulchro ad infimam peruenisse terram, esseque illum usque quadraginta milia stadiorum. Nec defuerunt Geometrae (ut Plinius ait) qui interpretarentur, significare epistolam a medio terrarum orbe missam: quo deorsum a summo longissimum esset spatium, & ibidem pilae medium, ex quo consecuta computatio est, quae circuitum terrae, id est totius pilae ambitum ducenta quinquaginta quinque milia stadiorum pronunciauit. Sed haec haec ratio quae cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, eodem Plinio teste, addit huic mensurae stadiorum septem milia. Eratosthenes huiusmodi rerum solertissimus indagator, uniuersum terrae ambitum, ducentorum quinquaginta duorum milium stadiorum prodidit. Hipparchus stadiorum paulominus uiginti quinque milia adiecit. Reperitur & aliorum sententiae admodum dissonae, neque in hanc usque diem mortali cuiquam satis explorata, credimus terrae mensuram, cuius neque septentrionem, neque meridiem uersus cogniti fines sunt. At tuus legiser maiora concepit animo qui tanquam caelum ascenderit, quingentorum annorum itinere distare caelum a caelo prodidit, quoniam tanta esset crassitudo spherarum. Hoc idem asserit Rabi Moyses Hebraeus genere, Philosophus, qui apud Aegyptios claruit. At Philosophi quos nostri probant, non ita sentiunt, nec Ptolemaeus Alexandrinus Astronomorum facile princeps de crassitudine lunaris sphaerae, cum tua lege concordat, in qua iter annorum sexaginta nouem & aliquorum mensium ac dierum posuit milibus passuum, uiginti quinque, seu stadiis ducentis pro qualibet die computatis. Alii uero Astronomi qui hæc diligenter indagauerunt, spheram solis plus quam sexcentis uicibus superare Lunam tradiderunt, rursusque Martis spheram quamuis Sole altior est, & longe maiorem habet ambitum, spissitudinem tamen multis uicibus superari. Improbum humanæ mentis ausum, uerum ita subtili argumentatione comprehensum, ut pudeat aliquos non credere, plurimi hæc incerta respuunt. Tuæ legislator fortasse credendum fuerit, non quia illuc angelo bono deferente conscenderit, sed quia cum peruerso ceciderit, quod si hac de causa fidem expetit, credimus, alioquin cum sacra scriptura dicimus: caelum sursum, & terram deorsum, & cor Regis inscrutabile est. Sed alia percurramus. Angelos se uidisse affirmat, eosdemque corporeos: Si mundo maiores angeli sunt, necessarium est aliquam eorum partem extra mundum esse. At Philosophi mundi circumflexu omnia contineri dicunt, neque quicquam exterius esse. Tuus legiser quando aliquid solito plus adhibuit, sopori deditus quicquid somniauit pro uero reulit, & omnia sibi licere putauit, quo errore & angelos corporeos, & peccare, & egere ueniam, & se rogasse pro eis dixit. Simili somnolentia tactum se super humeris affirmauit manu Dei, cuius gelu usque dorso medullas penetrauerit, quæ omnia superius confutata sunt. Quis illud patienter audiat, quod angeli Dei uino inebriati, specie mulieris decepti, concubinatum eius appetierint? quæ iter in caelum edocta ad conspectum magni Dei peruenit, & honorifice accepta inter astra locum obtinuerit, angeli poenas dederint, atque idcirco uinum homini interdictum quod

quod tanti mali causa fuerit? Commemoratur hæc tuus legiser, & tanquam ex peni Dei recepta hominibus inculcat. Vide quam grauius, quam uere, quam perite loquitur: Poetarum figmenta quæ pueris leguntur, inter archana legis inserit. Pueri nostri non sine risu audiunt, cum raptæ in caelum foeminae referuntur, & in astra commutatae, quæ maior & minor Vrsa uocantur, pigri circa sarraca Bootae lucentes. Credimus pro tua sapientia te iam paruifacere atque contemnere tuæ legis figmenta. Sed miraris uehementer quod indies aliqui relicto dogmate Christiano ad tuum migrant, & asserentes iniquam legem nostram, amplexi tuam circunciduntur, & tuis initiantur sacris, & qui trinitatem predicabant, nunc de restantur, & qui Christum crucifixum colebant, & laudabant, nunc derident. Sunt qui hoc agunt non dubitamus. Sed quoniam homines, sane aut libidinis serui, aut ambitionis, & quibus nullus erat locus in nostra lege: Spreti a nobis & eieci tanquam uilia & inutilia mancipia ad te transuerunt, nec tamen illos inextinguibilis conscientiae uermis rodere cessat. Quod si posses eorum introspicere corda, intelligeres proculdubio eos aut uitæ futuræ spem nullam habere, aut admodum esse anxios, quia frontem aquæ uitæ reliquerunt Christum Iesum, & nesciunt quo pacto redeant, maius suum peccatum existimantes quam Dei misericordiam. Sed quid miraris, si ad opes consequendas, ad uoluptates exhauriendas, nonnulli tuæ legi sese subiiciunt, non est hoc nouum nec dignum admiratione. Idem quoque & Saraceni faciunt, qui sæpe ad uos migrant. Illud est mirabile, illud stupendum, illud magnopere celebrandum, quod tot milia populorum Christiano insignita nomine, sub tuo imperio degunt, grauiam tributa pendunt, nunc liberis priuantur, nunc conuicibus opprimuntur, durissima seruitute lacerantur, uexantur mille modis, nec tam Christianæ legi renunciant. Quod si tuam acciperent, mitius ferrent imperium, fierent liberi, honores & opes sperare possent, sed malunt tolerare seruitutis iugum, & in squalore ac miseria uiuere quam Christum negare. Hoc stupendum est & diuinum opus, & quod te precipue mouere debet non quod pauci a nostra lege aberrant, sed quod tam multi in ea perseverant, & quod tanta sit uel in aduersis constantia, miraculum est: facit hoc bonitas legis, & securitas æternæ uitæ quam nemo sapiens presenti postposuit. Quid tu hic dicas? quid contra hiscere, aut nutare poteris? Vera est Christiana lex, ex utero recepta Moisaicæ, ex Prophetis, ex diuinis oraculis: Deus autor eius est: filius Dei eam tradidit, ex ore Dei manifestata est, pura est & nitida, & immaculata, & sancta, perfecta ex omni parte, nullam habet rugam, nullam deficit, nullam claudicat in ea qui querit inuenit, qui petit accipit, & pulsanti aperitur. Ipsa est fons clementiæ, iustitiæ culmen, pietatis speculum, mansuetudinis & misericordiae plena, pro ea martyres innumerabiles sunt occisi, senes, iuuenes, pueri, matronæ, uirgines, scientes beatos esse mortuos qui moriuntur in domino. Præterimus signa & prodigia quæ certitudinem Christianæ legis ostentant. Quis uiros commemorare queat ex Christiano genere diuini & humani iuris excellentissimos professores, uera mundi lumina, scientiæ fontes, qui usque ad mortem in fide Christi perseverantes, præclara uolumina ediderunt, quæ tanquam sidera quædam doctrinæ humanas mentes illustrant. Et quæ nam ullo in loco lex est, quæ alterum habeat Augustinum, alterum Hieronymum, alterum Ambrosium, alterum Gregorium. Et ne Græcos prætereamus, quæ religio uirum unquam habuit, qui Origeni comparari possent: quamuis hic in plerisque locis errauit. Quis Ioanni Crisostomo exæquabitur? quis magno Basilio? quis Cyrillo? quis Eusebio? quis Gregorio Nazanzeno? Non sufficiet dies, si numerare pergitur, sed nunc maxime uiuunt, & tanquam stellæ in firmamento lucent, qui fidem sacratissimæ trinitatis elucidauerunt, quid dicemus de religiosi domibus, in quibus angelica ducitur uita? & pro peccatoribus assidue effunduntur preces domino? nec unquam cessant diuinæ laudes & psalmodiæ. Benedictus Mirsiensis apud nos multorum monachorum doctor & pater exiit: apud Græcos magnus Basilius: secuti sunt Bernardus abbas Clare uallis, & Bruno qui Carthusiam instituit: quotidie sanctorum uirorum apud nos augetur numerus: ædificantur noua monasteria, & sancta renouantur instituta. Quos fructus edidit Seraphicus Franciscus eximius paupertatis amator in umbra (quæ pars est

Italix) natus. Quot eum discipuli secuti sunt: Quot sub eius regula sancti floruerunt. Anthonius Patau iacet miraculis clarus. Bernardinus Senensis in Aquila, quae nostra aetas quasi alterum Paulum praedicantem audiuit. Nicolai Lyritani extant opera quae omnes admirantur. Dominicus in extremis Hispaniae natus horis quasi alius uesper emicuit, qui nouum quendam sanctum & nitidum uiuendi morem suis auditoribus tradidit, & praedicatorum instituta regula uniuersum illustrauit orbem. Multi ex discipulis eius clarissimi euaserunt. Sed praecipua est magni Alberti fama, qui nullum doctrinae genus ignorasse creditus est. Nec minor eo Thomas Aquinas fuit in literis, & si maior extitit sanctitate. Claruit & meo seculo sub eadem regula Vicentius Hispanus, quem noster antecessor inter sanctos Christi confessores retulit. Et in ordine diui Augustini Nicolaus Colentinas paulo ante inter caelestia relatus sanctorum agmina. Noua indies prole florescit nostra religio: Quod si non desunt peccatores diuinam prouocantes maiestatem, non desunt etiam conciliatores uiri sancti Deo accepti, & uirgines immaculatae precibus assiduus diuinam iram auerentes, nec timemus ruinam tantis adiuti patrocinis. Tu ergo princeps nobilis, qui non es rationis incapax, neque ingenij obtusi, collige quae diximus, & conserua in mente tua, & consule tibi & tuae genti, & noli esse incredulus, sed fidelis: Relinque tenebras & lucem sequere, intellige quo pede claudicat tua lex, & quantis scatur erroribus, & quam procul a ueritate recedit, & quod non est in ea salus, nouae & antiquae legis inimica. Intelligis quam solida est Euangelica doctrina, quam uera, quam sancta, quam munda & immaculata, & quod ea tantum iter in caelum ostendit, & non alia. Intelligis si uerba nostra memoriae tenes quod trinitas in unitate, & unitas in trinitate colenda est, neque altera contradicit alteri. Intelligis quonam modo pater sibi filium aequalem genuit, & quomodo a patre & filio sanctus procedit spiritus, qui est charitas & amor, & simul colendus est, & Deus est. Et quod filius pro nostra salute incarnatus est, mortem tulit & spoliato inferno tertia die resurgens, quadraginta diebus cum discipulis conuersatus ascendit in caelum, sedet ad dexteram patris, uenturus in fine seculi iudicare uiuos & mortuos, quo facto mali perpetuo poenam ignis subibunt, boni aeternam beatitudinem consequentur, non in carnalibus desiderijs, aut impudicitijs, non in cubilibus, sed in dulcedine matris, & in charitate Christi, quae superat omnem sensum. Ante omnia uero monstratum est, non posse te assequi inter christianos gloriam & potentatum, quem uideris optare, maxime apud Europeos & occidentales populos, dum tua in secta perseveraris. Quod si uelles Christianis initiari sacris, magnam tibi spem fecimus, & potentiae & gloriae. Memento igitur uerborum nostrorum, & accipe fidele consilium, sume baptismum Christi & lauacrum spiritus sancti. Amplectere sacrosanctum Euangelium, & illi te totum committe. Sic tuam animam lucrifacies, sic Turcorum populo bene consules, sic tuae cogitationes adimpleri poterunt, sic tuum nomen in secula celebrabitur, sic te omnis Graecia, omnis Italia, omnis Europa demirabitur, sic Latinae te litterae, sic Graecae, sic Hebraicae, sic Arabicae omnes barbarae celebrabunt: sic nulla aetas de tuis laudibus conticescet, sic pacis autor & fundator quietis appellaberis: sic te Turci animarum suarum repertorem, & Christiani suae uitae conseruatorem uocabunt, Syri, Aegyptij, Libyci, Arabes, & quaecumque sunt aliae gentes extra Christi caulas, aut his auditis, tuam uiam sequentur, aut tuis & Christianis armis paruo negotio domabuntur. Et si noluerint in nostra lege te socium habere, experientur dominum in sua: Nos te iuuabimus, & omnium eorum assistente diuina gratia legitimum principem constituemus. Haec sunt quae tibi cum baptismo praemia promittuntur: His te bonis diuina pietas procul dubio cumulabit obsequentem Euangelio. Quod si respueris consilia nostra, peribit tanquam fumus gloria tua, & tu more hominum reuersus in cinerem totus morieris Christus regnabit aeternum, cui est honor & gloria in secula seculorum, Amen.

Oratio

A Oratio Pij Papae II. habitata in conuentu Mantuano sexto Calendas Octobris. Anno Domini M.CCCCLIX. Epist. CCCXCVII.

Cum bellum hodie aduersus impiam Turcorum gentem pro Dei honore ac salute reipublicae Christianae suaserimus, Bene est uenerabiles in Christo fratres, ac filij dilectissimi, priusquam uos uerbis aggrediamur, diuinitatem ipsam, cuius in primis auxilium expetendum est, paucis in hunc modum asseri. Protector noster aspice Deus, & respice in faciem populi tui. Respice super hanc familiam tuam, pro qua dominus noster Iesus Christus non dubitauit manibus tradi nocentum, & crucis subire tormentum, Miserere plebis tuae, & ne des haereditatem tuam in perditionem, quam prope modo instare uidemus. Surrexerunt enim iniqui & imperij, qui te non nouerunt: Venerunt gentes in haereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem pomorum custodiam: Vineam tuam exterminauit aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Nos quamuis hoc in loco tuo ut arbitramur, ad tuendam religionem tuam conuenimus, nihil tamen possumus nisi ades & praesidium offers: nihil sine te ualet humana fragilitas. tua est potestas, tuum imperium, tua omnis uirtus. Tu fundasti caelum & terram, mare & omnia quae in eis sunt: Idem est tibi uelle quod posse: Nihil est quod tuae ualeat resistere uoluntati. Adiuua nos in te uno sperantes, & te solum Deum pure mente colentes. Fac nobiscum signum in bonum, & mitte nobis auxilium de loco sancto tuo. Da nobis cor ut faciamus uoluntatem tuam, & in praecipis tuis ambulemus. Scimus quia non dees tu domine Deus, opem tuam simpliciter implorantibus, sed nos ipsi desumus nobis. Frigent pectora nostra,ingere calorem,ingere flammam, ure corda & renes nostros ut tu tantum igne succensi, quae tibi sunt placita meditemur, ac foedam & peccatricem Turcorum gentem (si tua uoluntas est) de Christianorum finibus eiciamus. Vos autem magnanimi & generosi proceres, qui adestis, ne claudite precamur aures, ne diuertite mentem: Aperite Deo interiora uestra qui mox uolentibus uobis in animas uestras illeberetur, & uos sibi templum atque habitaculum faciet. Audite nos sua uice loquentes: Verba nostra uerba Dei sunt, qui filij sui Iesu Christi quamuis indigni, uices in terris gerimus, ipse nos fari iubet, ipse in ore nostro uerba posuit, ipse nos bellum suadere in Turcos imperat. Non uos hodie Cardinales aut episcopos aut minoris ordinis sacerdotes sermone nostro compellabimus, quos constat armis ineptos esse, & piaculum ac sacrificium fuerit, nisi per seipos in causa fidei quae sunt ab eis expetenda, hoc est aurum & orationes sua sponte obtulerint. Vos illustres duces, uos Marchiones, uos comites, uos Regum ac principum Oratores, uos fortes & exercitatos in bellis uiros uerba nostra commonfacient, uos tangent, uos requirunt quibus datum est, arma sumere non inter uos dimicetis, sed ut Ecclesiam, ut religionem, ut fidem Christianam a barbarorum & infidelium incursum defendatis. Potestas enim, ut inquit Paulus, gladium portat, ad uindictam malorum, laudem uero bonorum. Videtis in quo statu, in quo discrimine sumus, & quantum a Turcis urgemur, premimur, infestamur: non ignoratis, nisi arma sumentes eorum impetum retunditis, haud dubium quin lex Euangelica & omnis nostra religio pessundet. Audite igitur uiri fortes, atque attentas aures adhibete, bellum suasuro quod hodie nobis nimis incumbit. Tria ut nostra fert opinio principaliter explicanda & suadenda sunt. Primum est, ut causas iustas atque urgentes ostendat propter quas pugnare oporteat. Secundum, ut facultates ad esse doceat belligerandi, & certam quodammodo uictoriae spem faciat. Tertium ac postremum, ut magna secuturos praemia uictores patefaciat. In his hodie nobis elaborandum est, atque in his tota nostra consumetur oratio. De causis belligerandi primum dicere oportet, quae duae sunt praecipuae & maximae. Prima est ut susceptas iniurias uiscerates, res amissas recuperemus. Altera ut futura (quae prope imminere uidemus) pericula euitemus. Ostendamus quae nam sunt illa quae amissimus, quas nobis & Deo nostro iniurias intulerunt Turci. Inflicta Christianitati uulnera, illaras contumelias, iniustam

GGg ; notam

notam facile cognoscitis, si quae fuit olim Christiana religio, & quae nunc sit omnino resti-
mabitur. Cognoscite hoc rogamus, & quantum gloriari possitis animaduertite. Sacro-
sanctum Euangelium quod, ablati idolorum spurcitijs, Saluator noster mundo inseruit,
non unum ditaxat terrae angulum aut unam prouinciam, sed uniuersum ferme orbem
impleuit, quemadmodum regius Propheta multis ante seculis de beatis Apostolis futu-
ris prauiderat, dicens: In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terrae uer-
ba eorum. Per hos enim Euangelium mundo innotuit, quos ex piscatoribus Saluator ipse
praedicatorum effecerat, dicens: Venite post me, faciam uos piscatores hominum. Nec
uana promissio fuit: Piscati enim sunt Apostoli, non sibi ipsis, sed Christo domino u-
niuersum ferme orbem. Omnes Reges, omnes populi in eorum, seu retia, seu fagenas
inciderunt. Impletum est enim illud Danielis uaticinium, dicens: Omnes Reges, o-
mnes tribus, omnes linguae seruient ei. Verius Christo quam Augusto Vergilianum
istud attribui potest: super Garamantos & Indos Profert imperium, iacet extra sy-
dera tellus, Extra anni solisque uias ubi coelifer Atlas Axem humeris torquet stellis ar-
dentibus aptum. Nam circa tempora Constantini magni, natum ex Maria puerum,
Indi simul & Hispani colebant. Nec Septentrio nec Meridies Christum ignorabat.
Vox Romani praefulis tanquam Iesu Christi uicarij maria, & terras penetrabat. Pax
alta per omnes & tranquilla quies Christianos ibat: iacebat Pardus cum Agno, & Leo
cum Vitulo accubabat: Gens sancta, gens electa, populus acquisitionis Christiani
habebantur. Tributa ex gentibus accipiens, & in capite populorum positi. Haec fuit
olim o Christiani maiorum uestrorum gloria: hoc imperium: haec autoritas. Nunc
quo nos Turci & Saraceni redigerunt, paucis animaduertite, docebimus. Indi quam-
uis Christiani feruntur, & Armeni per Asiam dispersi, & pariter Aethyopes, in mul-
tis tamen uersantur erroribus & ignorantes, quam nosse debuerat Christi legem, igno-
rantur a domino. Quid reliquum est Asiae atque Africae Christi nomen atque legem
in pacato prosequitur odio. Coepit haec calamitas sub Heracleo Caesare. Nam cum a-
perta esset omnibus uia salutis per Christum Dei filium, qui annis antea circiter sex-
centis mortem nostram moriendo destruxerat, inuidens humano generi diabolus, & ni-
mium dolens Christum ubique regnare, pseudopropheta excitauit in Arabia Mahome-
tum nomine, sceleratum hominem, qui se Dei nuncium ementitus contrarium Euange-
lij legem condidit, de qua paulo post suo loco dicemus. Degenerauerat iam apud Grae-
cos imperium & Romana uirtus sub aliud translata caelum elanguerat, quae res Chri-
stianae opes paulatim euertit. Manserunt tamen in Asia complures Christiani usque
ad tempora Pipini Francorum Regis, qui anno ab hinc circiter, de magno nomine
apud Germanos & Gallos regnauit. Tunc uero digressi a Scythia Turci, Cappa-
dociam, Pontum, Bithiniam, Troadem, Ciliciam, & omnem minorem Asiam occu-
parunt, & nostra negligentia potentes facti non solum ueros Christianos ex Asia
pepulerunt, sed transmissis nauibus Helleponto Macedoniam, Thraciam, Atti-
cam, Boetiam, Phoadem, Achaiam, Acharnaniam, Epirum, Pormam, & utram-
que Misiam armis inuasere, & in Aegeo ac Ionio mari Cyclades & alias quam-
plures insulas subijcientes hos Christianis ad Orientis terminos postere: Ad Meri-
diem barbari ex Africa, non solum inferi maris insulas, sed ipsa quoque Italiae lit-
tora classibus infestant. In Occidente magna Bethicae partem quam Granatam uo-
cant, Mauri occupant, & Hispanos agitant Reges. Ad Septentrionem gelidamque
arcton Luctuani, Polonis contermini magna ex parte ritu gentiliu uiuunt. Ve-
teres Vngari ad ortum Thanais iacentes, & Tartari cum quibus Liouonij pugnant,
Christum prorsus ignorant, & ultimi Nortuegij populi cum semiferis hominibus
bellum gerunt. Hi sunt termini uestri o Christiani, sic circumdati estis, sic in angulum
coartati potentissimi quondam domini & orbis possessores. En quantum imperium
amissistis: quot nobiles urbes: quot ditissimas prouincias perdidistis? Inter quas etiam
Iudeam neglexistis, terram nobilem, terram sanctam, terram lacte & melle fluen-
tem,

A tem, terram in qua primi nostrae fidei flores apparuerunt. Heu pudor, heu dolor, fons &
origo nostrae salutis Syon ad hostes defecit. Templum illud Salomonis fama cla-
rum, in quo dominus totiens praedicauit, Bethleem in qua natus es, Iordanem in
quo baptizatus est, Thabor in qua transfiguratus, Caluariam in qua crucifixus ipsius
crucis possident inimici: sepulchrum domini gloriosum, lectumque illum purpu-
reum crocos spirantem & suauissimis fragrantem odoribus, in quo propter nos &
uitam nostram obdormiuit in domino, nisi hostes uelint, inuisere non potestis. At
Saraceni Mahometem habent in potestate, in quasi uera est fama, falsi prophetae ca-
daver in arca ferrea conditum, ut magnetis pendet in aere. Vos uero infelices ac mi-
serissimi Christiani sepulchro Dei uestri & urbe clarissima Hierosolyma priuati estis. Ta-
cemus Alexandriam, Thebas, Memphin, ac omnem Aegyptum: tacemus Anthio-
chiam in qua primum Christianorum nomen est auditum: tacemus Ephesum & alias
apostolicas sedes in Asia perditas: Tacemus septem Ecclesias ad quas Ioannes scri-
psit Apocalypsim. Hierosolymam noui ac ueteris testamenti matrem in hostium es-
se potestate, satis flere & dolere non possumus: pro qua recuperanda nullus labor
euitari deberet, nullum declinari bellum. Nam si pro repetendis rebus istam belli
causam ueteres putauere, quis unquam iustius induit arma quam uos Christiani?
quibus tot urbes, tot prouinciae sunt ereptae, tot adempta regna, tantum ablatum im-
perium. Iudaei cum foederis arcam amississent pro recuperatione nullum belli pericu-
lum uitaere. Graeci ob raptam Helenam decennale bellum gessere. Carthaginen-
ses propter fines paululum ampliandos cruentissima praelia cum Cirenensibus com-
miserunt, pro quibus etiam Phileni fratres interierunt. Romani saepe sociorum causa
sumptis armis in pugnam exiere. Reuoluite historias nullum unquam bellum tot
causas habuit, quot uobis aduersus Turcos occurrunt. Sed quid ad nos uete-
ra dicat aliquis, tolerauerunt hanc infamiam proaui nostri, cur nos illis meliores su-
mus? cur tanta gloriae cupiditas ut maiorum iniurias nostro sanguine uindicaremus? Es-
to patres uestri negligentes fuerint, honoremque suum paru fecerint: An prop-
terea uestrum negligetis, & duplici notari turpitudine haereditaria: scilicet uestra pa-
tientiini, an potius magnificis operibus deterfa progenitorum infamia gloriosum no-
men acquirere conabimini? Sed negligamus, si sic libet, antiquam ignominiam, ue-
luta damna, nec nos urgeat quod nos pupugit anos: Transeat omnis Asia, omnis Af-
frica, Europam saltem inspiciamus & nostri temporis rationem reddamus. An parum
nostra arate, nostra culpa perditum est? Constantinopolim Orientalis Imperij ca-
put & Totius Graeciae columnen, non patres nostri sed nos ipsi amissimus: Qui dum
torpentes in ocio domi sedemus, usque Danubium & Sanum Turcorum arma pe-
netrare permittimus. Capta est nobilissima urbs regia culpa nostra, quam Paulas-
nias primus condidit, Constantinus magnus instaurauit, & in emulationem anti-
quae Romae amplificauit & magnificauit. In ea gentis Imperator & ipse Con-
stantinus nomine interemptus est: turba ingens trucidata: templa Dei magni pol-
luta sunt. Inter quae nobile opus Iustiniani sanctae Sophiae uocatum, tetra Maho-
metis ritu foedatum est. Beatae Virginis matris domini & aliorum sanctorum ima-
gines deletae sunt: altaria dirupta: reliquae martyrum porcis obiectae: sacerdotes occi-
si: matronae & puellae ipsaeque sacrae uirgines ad libidinem raptae. Nobiles urbis
inter uina & epulas ipsius Turcorum ducis iugulati: Saluatoris nostri simula-
chrum in cruce pendentis in derisionem atque contemptum praecedentibus qui di-
cerent: hic est Christianorum Deus, in castra delatum. sputo, luto, atque omni fo-
ditate iactatum. Noua sunt haec & sub oculis nostris gesta. Haec fiunt & tamen exci-
tari non possumus: cum uitulis marinis, cum Druso dormimus, letargum patimur, qui
tot contumelias agitari e somno surgere non uellemus. Heu furias, heu artes demo-
num, pugnare potius inter se Christiani uolunt quam Turcos adordiri. Ciuilia bel-

la magis cupiunt quam externa & saepe paruis de causis cruentissima committunt pra-
 lia. Pulsatus modo uillicus, modo seruus, magnos traxit in arma Reges. In Turcos
 qui Deum nostrum blasphemant, ecclesias nostras diruunt, & omne Christianum no-
 men perdere satagunt, nemo audet arma sumere. Omnes in arcum prauum dati su-
 mus: declinauimus omnes: simul inutiles facti sumus, non est qui faciat bonum, non est
 usque ad unum. Sed cogitabitis melius, uiri prudentes, & fortem induentes animum,
 recuperare quae sunt amissa, & acceptas iniurias uindicare conabimini. Ac tantum
 de priori belli gerendi causa sit dictum. Nunc alteram attingamus, hoc est, ut futura
 & prope imminetia nostris ceruicibus mala euitemus. Possent fortasse aliquo modo
 tolerare praeterita, si finis malorum esset, & non maiora impedirent discrimina. Sed
 quo pacto sperare quietem ab ea gente possumus quae sanguinem nostrum sicut
 occupata Graecia in Vngariam, id est in uiscera nostra gladium adegit? Iuuenis est ad-
 uersarius noster, aetate florida, robusto corpore, animo uasto, tumido cursu uictori-
 arum, quas sibi nostra negligentia peperit: uanus est, deceptus est si quis arbitrat
 adolescentem quieturum esse, auro abundantem, armis assuetum, & damnandi cupi-
 ditate inflammatum. Ponite hanc spem, nunquam ille arma deponet nisi aut uictus
 aut omnium uictor extiterit. Proxima illi quaeque uictoria, gradus erit alterius, donec
 subactis occidentalibus Regibus, deleto Christi Euangelio, Mahometicam legem u-
 bique gentium inferat: Neque arbitremini longam moram priusquam uos adeat. Nam
 uiciniae ille gentes tot bellis attritae nisi opem fertis, amplius carpere non audebunt. So-
 li fideles Vngari perseverant, non tamen diu stabunt nisi adiuri. Et hi quidem muri
 loco uobis ad Orientem remanserunt, quo diruto, neque Theutones, neque Bohe-
 mi, neque Poloni satis tuti erunt. Non asperi montes, non alta flumina iter impe-
 dient. Nihil erit uicta Vngaria Turcis inuium, nihil insuperabile orbis imperium
 quaerentibus. Per Caruos & eorum Iulij terrestribus copijs facilis in Italiam pate-
 bit transitus. Nauali exercitui ex Vallana, quam Turci possident, unius noctis na-
 uigatione Brundisium patet: & in superiori parte, & inferiori aperta est Turcis Ita-
 lia. Utinam mendaces & falsi prophetae simus in hac parte. Sed credite nos folium
 recitare Sibyllae: Venient, uenient Turci nisi obuiam imus, & auferent nobis locum
 & gentem. Non timent haec fortasse Hispani & Galli, neque Theutones qui Rhe-
 num accolunt, neque Anglici oceano circumfusi. At prudentes reipublicae guber-
 natores, bellum foris quam domum malunt, & remotissimam laudant militiam. Per-
 niciosa & funesta sunt quae gerimus in nostris laribus bella. Romanis urbis domi-
 toribus nulla suscepta calamitas durior quam in Italia fuit: Nec illi Annibalem felicius
 quam in Africa uicerunt. Credite nobis proceres, credite nobis. Non est cur amplius
 dissimuletis: non est cur amplius differatis arma sumere. Si agros uestros, si focos, si li-
 beros, si uxores, si libertatem, si fidem ipsam in qua baptizati & renati estis retinere cu-
 pitis, bellum nobis credite, bellum geratis oportet. Neque nobis bellum iniustum sua-
 demus, qui eius locum tenemus de quo scriptum est: iustitia & iudicium praeparatio se-
 dis tuae. Nec plura de primo ac principali membro. Audistis uiri praestantissimi ac
 nobilissimi quas ob causas in Turcos pugnare oporteat. Nam & susceptae iniuriae
 id exposcunt, & in futurum Christianorum indemnitate consulendum est. Nunc
 quod erat secundum nostri ordinis membrum, id est an possitis hoc bellum gerere, &
 an uictoria speranda sit, animaduertite. Cum Christianis nobis sermo est, qui diuitem
 Italiam, nobilem Galliam, fortem Hispaniam, bellicosam ac populosam Germaniam
 incolunt: his arma, his equi, his homines, his pecuniae abunde suppetunt. His uires lon-
 ge maiores quam Turcis assunt. Audimus tamen nonnullos esse qui Turcos supra
 modum extollunt, nec superabiles putant tot praetiorum uictores. Nos magnas esse
 Turcorum opes fatemur, sed multo minores quam fama ferantur, neque no-
 stris quouis modo comparandae. Illi enim etsi omnes conatus adhibeant, supra ta-
 men ducenta milia hominum non educunt. Sed quos homines? imbelles atque iner-
 mes

A mes ex Asianis & Graecis mixtos. Nottis quanti faciat Asianos, Remus ille Vergilia-
 nus, cuius sunt uerba: Ouere phryde neque enim phryges ite per alta Dindyna ubi
 assuetis bifforem dat tibia cantum. Timpana nos buxasque iuuant Berecinthia matris
 Deae: Sinite arma uiris & cedite ferro. Graeci quoque illustres quondam animae haud
 quaquam uigorem antiquum retinent. Degenerauerunt ferme omnes qui Turcis pa-
 rent, neque in armis neque in literis pristinum referunt spiritum. Ceciderunt omnia
 cum imperio: Non stant simul fortia pectora & seruitus, qui fortes uiri in castris Tur-
 corum militant ex Christianis sunt ad summam quadraginta milia, nigre atque infe-
 lices animae, quae ubi uos armatos uiderint, furijs agitate suorum scelerum & ultorem
 Deum ante ora cernentes, ferrum stringere non audebunt. Reliqua turba in praetio
 nulli est usui, nisi cede sua fatiget hostes. Percurrite gesta maiorum: Asiana bella mulie-
 bria putauerunt. Alexander magni Alexandri propinquus cum bellum gereret in
 Italia, Frater meus, inquit in Asia cum foeminis pugnat, mihi autem cum uiris certa-
 men est. Iulius Caesar cum de potiticibus gentibus triumpharet, quae Asiam incolunt, in
 curro suo haec uerba iussit scribi. Veni, uidi, uici, ac si solo aspectu superandos diceret
 Asianos. Gotfridus & alij qui secum in Asia militarunt parua saepe manu innumera-
 biles hostium copias deleuerunt: ac ipsos Turcos tanquam pecudes mactauerunt. Sed
 arbitramini fortasse meliores hodie Turcos esse, uicta Graecia quam olim fuerint. At
 B quales sint pugna Thaurinensis ostendit, anno ab hinc tertio gesta. Thaurinum uoca-
 uere praetio oppidum ad confluentes Sanum & Danubium situm. Hoc aetate nostra alij
 Albam, alij Beldradum uocant propter situm, non magni momenti castellum, id cum
 cunctis uiribus suis Turci expugnare adnixi sunt. Pugnatum est interdum noctuque sum-
 ma contentione. Erant Christiani milites qui oppidum tuebantur, pauci cruce signati,
 non nobiles aut diuites, non bellis assueti, non armis tecti, sed rudes, incompositi, a-
 grestes. Et hi tamen Turcos uicere, non tam ferrum quam fidem hostibus opponen-
 tes. Ab his tumidus ille Turcorum Imperator insuperabilis antea creditus, & terror
 gentium appellatus, in acie uictus, ab obsidione deiectus, castris exutus, turpem arri-
 pere fugam compulsus est. Quid Ioannis de Himiad uictorias referamus? Quid
 Georgij Albani triumphos commemoremus? cuius conspectum nunquam ferre Tur-
 corum acies potuerunt. Unus nobis exemplo sat est, Ioannes Vintimilius, qui cum
 trecentis militibus in Epirum profectus suppetias nepoti ferens, supra decem milia ho-
 stium fudit, strauit, deleuit. Hi sunt hostes uestri o Christiani. Cum his uobis homini-
 bus pugnandum est, qui nec ferire, neque feriri, nisi in terga nouerunt. Quanquam &
 si fortissimi essent, & bellacissimi, in Deo tamen sperandum erat, qui causa suae nequa-
 quam deesset. An non scriptum est: in Deo faciemus uirtutem & ipse ad nihilum de-
 ducet inimicos nostros. Orabat Moyses in monte & populos uincebat in acie. Sol reti-
 nuit cursum suum, ne uictoris Iosuae retineret cursum. Madianitarum plenissima & mu-
 nitissima castra cum trecentis uiris dissipauit Gedeon. Ammonitarum numerosum
 exercitum cum paucis militibus superauit Iephte. Superbissimos Philisteos solus hu-
 miliavit Sampson. Nec in manu foeminae cum Deus uoluit, uictoria defuit. Poten-
 tes in armis Cananeos exterminauit Delbora. Sisaram interfecit Ihael. Et Holoferna
 obruncauit Iudith. Multa sunt huiusmodi in ueteri lege. Nec noua magnificis caret
 exemplis Constantino magno pugnam timentem, signum crucis in caelo monstratum
 est, & uox diuinitus audita quae diceret. In hoc Constantine uince. De Theodosio
 pijsimo Imperatore illi sunt uersus. Omnium dilecte Deo qui militat aether. Et con-
 iurati ueniunt ad classica uenti. In Britannia quae nunc Anglia nuncupatur, ut au-
 tor est Beda, barbarorum ingentes copias pauci admodum Christiani & inermes
 alta uoce canentes Haleluia, deleuerunt. Non est abbreviata manus domini quam-
 uis elongata est a nobis misericordia sua propter peccata nostra, sed propiciabilis
 est dominus Deus noster & multus ad ignoscendum, si redierimus ad eum, & ipse
 ad nos redibit. Facile per obedientiam placabimus, quem per contumaciam ir-
 ritauit

ritauimus: qui ut primum nos uiderit humiliato corde, mox odium in nos conceptum uerteret in hostes, & nobis uictoriam mittet. Hanc Deam esse ueteres purauerunt quam Iupiter mitteret. Illam uero tanquam Regi deorum obtemperantem ad eos ire quos iusserit, & in eorum parte consideret. Ad hoc uerum est, sicut ait Augustinus. Non de illo Ioue quem deorum Regem pro sua opinione finxerunt, sed de illo uero Rege seculorum quod mittat non uictoriam quae nulla est substantia, sed angelum suum, & faciat uincere quem uoluerit. Sicut in castris Assiriorum accidit Ezechiam Regem obsidentibus, in quibus Angelus domini centum & octuaginta quinque milia hominum una nocte interfecit. Haec uictoria, id est hic Angelus, omnibus proculdubio de caelo mittitur, qui pro causa Dei recto & magno animo pugnant. Verum cum in eo hoste nobis pugnandum est, qui Deo nostro prorsus aduersatur, libet hoc loco pauca de Saracenorum lege referre, quam Turci sequuntur, ut confidentius pugnam ineatis, quo foediores ac magis impios cognoueritis. Sceleratissima est Mahometea lex, quae non solum Christi diuinitatem respuit, sed innumerabilibus alijs scaturit erroribus. Namque ut praeterea deliramenta & ineptias illas, quibus Angelos corporeos de flamma ignis creatos intertinios affirmat, & Origeni consentiens daemones aliquando saluandos tradit, & caelum de fumo factum, & Lunam aequae splenduisse cum Sole, sed uolitantis Angeli Gabrielis ala tactam fulgorem amisisse. Quis illud tollere queat quod mundum, cum Democrito sentiens, fortunae casuque submittit, & diuinam providentiam auferit? Quid quod sacrosanctam Trinitatem respuit, & impossibile ait Deum habere filium. Et quamuis Christum ex Virgine natum consentit, iustum & sanctum hominem, qui cunctas curauerit aegritudines. Deum tamen esse cum Arrio negat, nec pro nobis obisse censet, sed sublatum a Deo in fine seculi moritur, & tum denique surrecturum, Iudaeos autem alium sibi simile crucifixisse delirant. Nec Sancti Spiritus dignitati gloriaque consentit, quem creaturam cum Nestoreo Macedonioque mentitur. Et omne dei meritum auferens, in sua quemque secta saluari hominem perhibet. Alioquin recte uiuentem, nisi a sua lege abierit. Et quia non constat inter se mendacia, alio loco neminem saluari asserit extra legem a se traditam. In qua beato Paulo contradicens. Circumcisionem seruari praecipit. Et uini tantum consuetudinem prohibens, caeteras uoluptates indulget, supra & adulteria cum captiuis & emptis mulieribus admittit: Vxoribus plurimas, & cum his diuortia passim concedit. Nec concubitus naturae aduersos inhibet. Postremo homo bestialis futurae uitae beatitudinem sola carnis uoluptate metitur. En sapientem hominem qui se Dei Prophetam audet nominare, temerator antiquae legis, corruptor nouae, prostitutor animarum, uerus procurator orci, & primus Sathanae satellites, cuius auditores inferni mancipia sunt, quales Turcos esse non dubitamus, aduersus quos armis contendere sacrificium Deo fuerit & acceptissimum spectaculum. Caeterum quia diuinitatem Christi, ut diximus Imperia Saracenorum & Turcorum secta prorsus excluditur, non ab re fuerit hoc in loco maiestatem eius & gloriam in medium asserre, cunctisque palam facere Christum quem colimus, & cuius causa bellum suademus, uerum Deum esse, sibique thura deberi & diuinos honores. Aggrediamur igitur hunc articulum: semper enim conandum est ut ueritas magis atque magis elucescat. Agemus autem pingui Minerua non more philosophorum, quos uix illuminatissima possunt intelligere mentes: ut quisquis cum proximo suo loquitur, ita & nos hodie uobiscum loquemur. Cupimus enim etiam a piscatoribus intelligi, qui fidem a piscatoribus accepimus. In primis autem illud assumimus, quod omnes ferme concedunt, Deum scilicet unum esse a quo omnia condita sunt, & gubernantur uniuersa. Docent tantum uiri sapientes, mundi machinam & tantum rerum ordinem, quantum in mundo cernimus stare non posse, nisi & unus esset rector omnium imperans. Recipimus igitur confessa maiorum, qui mundialis machinae rector & quidem unum esse fatetur, eumque Deum uocat, quo nihil maius, nihil melius, aut inueniri aut excogitari queat: hunc nos Christum esse luce clarius ostendimus, ad quod efficiendum tutissima et apertissima uia ex miraculosis eius operibus patet. Nam

&

A & ipse interrogatus a Iudaeis an Christus esset? Loquor uobis, inquit, & non creditis mihi, opera quae ago facio in nomine patris mei, ipsa testimonium perhibent de me. Facebant igitur dialecticorum syllogismi, & oratorum inductiones, ipsa nobis Christi opera, Christi diuinitatem ostendant, religionisque nostrae fidem confirmant facta non uerba. Ponatur igitur ante oculos nostrae mentis homo, qui uocatus ad nuptias aquam in uinum conuertat, quocumque iter faciat aegrotos solo uerbo sanitati restituat, mutorum linguas in eloquium soluat, Claudis gradiendi facultatem tribuat, Caecis lumen, surdis auditum praebet, paralyticorum membra consolidat. Resperfos elephantiae maculis re purget, ac non solum uires imbecillis adiciat, sed ipsos quoque mortuos in sepulchro quadriduanos tanquam somno solutos ad uitam reuocet, secreta & cogitationes hominum intelligat, futura praenunciet, demonia eiciat, super aquis siccis pedibus ambulet, uentis imperetur atque mari. Postremo uolens iuxta sermonem suum prius habitum, captus a Iudaeis, crucifigatur, interficiatur, sepeliatur, & tertia die resurgens, tractandum palmandumque corpus suum discipulis offerat, edat & bibat cum eis, & tandem post quadraginta dies uidentibus illis in caelum ascendat. Quid hic post tot signa dicemus? An non interrogatus a discipulis Ioannis. Tu es qui uenturus es an alium expectamus. Interrogatores ipsos ad miracula remisit. Certissima quippe diuinitatis argumentatio est miraculorum ostensio. Quod si nonnulli Philosophorum naturam ipsam Deam esse putauerunt, cur non magis Deus ille credendus est, qui naturae dominum se habuisse miraculis patefecit. Dicat fortasse aliquis Moysen, Heliam, Helizeum, caeterosque Prophetas & ipsius Christi discipulos, signa & portenta fecisse, ac naturae cursum retinuisse, non tamen fuisse Deos. Verum est id quidem, sed neque illi Deos sese dixerunt. Mentiri enim & miracula facere supra naturam quae Christus fecit, nulli est datum. Sicut apud Ioanem testatur caecus a domino liberatus. Scimus inquit, quia peccatores hoc est mendaces Deus non audit. & Nicodemus Rabi. Scimus, inquit, quia a Deo uenisti. Nemo enim potest haec signa facere, quae tu facis, nisi esset cum eo Deus. Ad haec quae retulimus, & alia quam plurima de Christo miracula sacrosancta quatuor Euangelia tradunt, quatuor uberrime testes affirmant. Accedunt epistola doctoris gentium Pauli & actus Apostolorum. Ex quibus palam fit ea signa Christum fecisse, per quae naturae dominus ostenderetur. Fuit igitur cum Deus & ipse uerax: neque enim mendacibus Deus coniungitur. Si uerax Christus, igitur & Deus, qui de seipso dicit in Euangelio. Ego sum uia ueritas, & uita. Et qui uidet me, uidet & patrem. Et rursus: Ego & pater unum sumus. Et alio loco: Pater clarifica me ea claritate quam habui apud te priusquam mundus fieret, quibus uerbis se Deum esse manifestissime testatus est. Quod si quis Euangelio non credit, non uideamus cur Moyse credat, & alijs antiquae legis scriptoribus. Credunt Graeci Herodoto, Thucydidi, Pollibio, Xenophonti, Diodoro: Credunt Romani Luito, Salustio, Trogo, Cornelio, Suetonio. Credunt & alij suis historicis. Cur nos non credimus nostris? Quamquam illi minime cum nostris comparandi sint, illi enim nullius autoritate recepti sunt. Sanctum Euangelium multa patrum consilia prius approbauerunt, quam legendum ecclesijs traderetur. Ad cuius robur etiam martyres accedunt, qui pro testamento domini sua corpora tradiderunt, & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Inter quos etiam uirgunculae magno miraculo non expauere supplicia. Accedunt & sanctissimi doctores qui cum essent perspicacissimi, nequaquam Euangelio credidissent, nisi ueram eius historiam cognouissent. Sicut apud Graecos Dionysius Areopagita, Ioannes Chrysostomus, Gregorius Nazanzenus, Cyrillus, Athanasius, Magnus Basilus, & alij quamplures. Apud Latinos quatuor doctores fama illustres, Gregorius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, & ultra illos Ciprianus carthagenensis, Isidorus Hispalensis, Hilarius pictauiensis, Eusebius Versalensis, proximo uero nostro: Thomas Aquinas & Albertus magnus natione Sueuus, & alij pene innumerabiles qui fide Christi diuinitate non more philosophorum quae sibiipsis aduersantur, sed omnes uno ore loquuntur: ut sine Deo putanda non sit tanta unitas atque concordia. Confert & multum Romanorum autoritas, qui cum essent sapientis

sapientissimi atque potentissimi quondam domini & orbis possessores, collum Euangelio nunquam submisissent, nisi aut rationibus uicti, aut miraculis tracti. Quis praeterea uiros fortes eisdemque prudentes Hispanos, Gallos, ac Germanos Euangelium suscepisse crediderit, nisi magnis rationibus persuasos? Sane cum lex gentium mollis esset, Christianorum durior, nemo hanc subire uoluisset, nisi autorem eius Deum esse didicisset. Sed illud omnem ambiguitatem excludit, omnem titubationem auertit, omnem credendi moram expellit, quod multis seculis priusquam Christus carnem indueret, natiuitas eius ex uirgine sanctimonia uitae, miraculorum patratio, legis aeditio, captiuitas, tormentum, perpeffio, crucifixio, mors, resurrectio, in caelum ascensio, & reliqua quae de ipso legimus, ita in prophetis scripta reperiebantur, sicut postea gesta sunt. Legite Esaiam, Hieremiam, Danielem, Ezechielem, Dauid, Salomonem, & alios prophetas, quaecumque de Christo iam facta commemorant euangelistae eadem diuino afflati spiritu. Prophetarum futura praedixerunt Deum & hominem in Christo recognoscentes. Nec Sibyllarum contemnenda est autoritas, quae longo tempore ante natiuitatem dominicam uaticinatae ut Firmianus & Augustinus affirmant, plura de Christi deitate cecinerunt. His coniungitur honestissima lex Christi omni ex parte uenerabilis ac modesta. Nam quid aliud episcopus docet quam caelestem agere mortales in terris uitam. Iubet enim nos Deum colere, festos dies sanctificare, proximos quasi nos ipsos diligere, pauperum misereri, uiduas & pupillos atque omnes imbecillos protegere, infirmos & in carcere clausos uisitare, mortuos sepelire, castis nedum manibus sed etiam oculis esse, adulteria, supra fornicationes, iurgia, lites, ebrietates fugere. Primos in coenis accubitus & omnes mundi pompas, omnes blandicias deuitare. Reges ac parentes honorare, magistratibus ac sacerdotibus obedire. Postremo thesauros ueros ipsamque felicitatem non in terra, sed in caelo querere. Haec lex Christi est, hoc praecipuum, hoc testamentum eius. Coniungite nunc omnia simul. Christus ex uirgine natus, castissimam uitam ducit, signa & miracula facit, naturam imperat, legem perfectissimam edit, quae orbis consensu recipitur, Deum se dicit & hominem, prophetas, martyres, & doctores sibi astipulantur. Quid haec inferunt simul iuncta, nisi uerum esse testimonium Christi de seipso, & ipsum uerum atque indubitatum esse Deum. Mahometem Arabicum, fallum, mendacem, perditum, ac omnino respiciendum qui haec negauit. Verus igitur Christus, deus uerus, uerus Deus & homo Christus Iesus, qui cum patre & spiritu sancto in personarum trinitate colendus, miserum humani generis, primi parentis culpa, ut iam primi damnati, ut nos redimeret, ex arce caelestis & altissimo dei throno splendor aeternae gloriae, figura substantiae Dei, moderator orbis, iudex futuri seculi ad nos descendit. Neque rapinam arbitratus est se esse, aequalē Deo, sed formam serui accipiens, exinanit se ipsum factus obediens usque ad mortem mortem autem crucis. Neque ista sine supplicijs atque tormentis, sed dorsum suum, ut inquit Esaias, posuit ad flagella: Maxillas suas ad palmas: Genas suas a foeditate sputorum non auertit. Speciosus forma praefilijs hominum, speciem atque decorem amisit, ductus est tanquam ouis ad uictimam & inter latrones deputatus est. Diuiserunt sibi uestimenta eius & super uestem suam miserunt sortem. In siti sua potatus est aceto, & spineam coronam posuerunt super caput eius. Non fuit dolor sicut dolor suus: a planta pedis usque ad uerticem non erat in eo sanitas, nec tamen eiulatus emisit. sicut agnus coram tondente siluit. O homo, o Christiane, o qui fidelis uideri uis. Et cur ista Christum tulisse existimas? Iustus erat & dolus inuentus non est in ore eius. Cur tot supplicijs subijcitur innocens? Pro te doluit homo. Peccata tua ipse portauit homo. & tu suo liuore sanatus es homo. Bonus pastor animam suam posuit pro suis, & mortem tuam morte sua redemit. Et quas tu illi gratias reddis? Quid facis? quid cogitas ut gratus inueniaris? Turci nomen suum blasphemant, altaria sua diruunt, legem suam, hereditatem suam perdere conantur, & tu domi iaces in ocio. O Reges, o Duces, o uiri potentes surgite iam tandem & Christi Dei uestri religionem ac honorem defendite, quando nec opes nec uires uobis quam Turcis minores sunt, & certissimi estis pugnaturis uobis pro lege domini diuinum auxilium, implorantes minime defuturum. Nec plura de secundo & principali articulo. Tertium & ultimum

ultimum modo si placet quam breuissime absoluamus, hoc est quae praemia consecuturi sint aduersus hostes fidei pugnaturi. Audite adhibete aures fortissimi milites, magna sunt & inestimabilia bona, quae huius honestissimi belli uictores adipiscemini. In primis quaecumque in hoc bello acquirere, arma, equos, uestes, argentum, aurum, seruos, ancillas, agros, urbes, prouincias, regna, iuste & licite pro nostra distributione possidebitis, & ultra hoc clarissimum nomen & famam aeternam cum ueris illustribus consequimini. Sunt haec quidem more gentium expetenda. Nec maiora quaerere Romani, Graeci, Barbari belligerantes. At uobis o proceres praemia longe maiora promittuntur. Nam regni caelestis possessio & Christi hereditas uobis offertur, & haec quidem non solum uincens uerum etiam fortiter occumbentibus. Nam quod praedecessores nostros Urbanos, Eugenios, Innocentios, Alexandros atque alios fecisse constat Christianos omnes cruce signabimus in hanc expeditionem ituros, & pugnaturis pro lege domini plenissimam omnium peccatorum suorum ueniam largiemur, & apostolicis clauibus paradisi portas aperiemus. Omnibus inquit Orator, qui patriam iuerint, auxerint, defenderint, certum est esse in caelo definitum locum, in quo beati uero sempiterno fruuntur. Verius & certius hoc illis promittitur, qui religionem Christianam & orthodoxam fidem tuebuntur, & aduersus impios Turcos inuictis animis bellum gerent. Festinemus igitur ad hoc bellum in quo morientes ueram inueniemus uitam.

B Non haec quam uiuimus uita est, sed potius mors, quae fugit uelut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. Sicut lilia & flores deficiunt. Leuissima res est, quae hominem extinguit. Bestiola minime nobis insidiantur & paruuli serpentis morfu aranei nonnunquam ictu perimus. Anacres poeta acino uix passus, & Fabius senator in habitu lactis uno pilo strangulatus est. Nihil fragilius humana uita quae tum incerta, tum breuissima. Aeuum nostrum, ut quam longissimum sit, teste Dauid in ipsis septuaginta uel octuaginta finitur annis. Quid amplius nisi labor & dolor. At esto Nestoreos uiuas annos, & Matusalem impleas aetate, quid tibi postquam cursus peractus est? Breue est quicquid finitur & stultitia est in his spem ponere quae praetereunt. O homo moriendum est quisquis es, & haec relinquenda quae sunt in terris charissima. Nemo natus non moritur. A morte mortales appellamur. Nemo nostrum nouit an horam uicturus sit, & tamen haec terrena diligimus, quae mox relicturi sumus, quin potius transitoria pro perpetuis commutamus? & hoc Turcense bellum aggredimur per quod possumus immortales fieri, & ad illam ciuitatem Hierusalem peruenire, quam summus rerum opifex mira pulchritudine & artificio inenarrabili molitus est. In qua Deum ipsum facie ad faciem uidebimus, & ipsius bonitate fruemur: in qua sanctos intuebimur angelos, & omnium spirituum beatorum ordines quasi conciuēs & contubernales habebimus: in qua nihil nos latebit eorum quae ubique sunt. Liberatus enim hac terrena compage animus, omnium rerum scientiam non ut sensit Plato recuperabit, sed ut Aristoteli & nostris placet doctoribus, consequetur. Illic nihil timebimus, nec planetae neque cometae nobis formidabiles erunt, quos perhorrescunt Reges. Sedebimus (ut propheta testatur) in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciae, in requie opulenta. Inueniemus Sabbathum sine uespero: id est, requiem sine fine, renouabitur ut aquila iuuentus nostra, quae nullo senio, nulla temporis longitudine corrumpetur: faciamur apparente gloria Saluatoris nostri, quem sine fine uidebimus, sine fine amabimus, sine fine fatigatione laudabimus. O igitur nobile bellum, o felix praemium, o expectabilem pugnam ex qua siue uincimus siue uincimur, semper Reges euadimus, & cum Deo nostro triumphantes lucidas paradisi sedes quaerimus, pro quibus consequendis Stephanus protomartyr lapidibus caesus est, Petrus & Andreas in cruce suspensus. Paulus securi percussus, Bartholomaeus uiuens cute nudatus, Sebastianus sagittis confossus, Laurentius flammis exustus. Sed non haec ex uobis uiri fortes, supplicia requiruntur, minori precio caelum promittitur, pugnatate tantum fortibus animis pro lege domini, & omnia consequimini, de quibus scribit Paulus, quia nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit,

quæ promissit dominus diligentibus se. Ostulsi, & tardi ad credendum in his quæ sacrae promittunt literæ digito Dei reuelatæ atq; conscriptæ: o si adessent nunc Godefridus, Baldeuinus, Eustachius, Hugo magnus, Boëmundus Tancredus & alij uiri fortes, qui quondam Hierosolymam per medias Turcorum acies penetrantes armis recuperauerunt, non sinerent profecto tot nos uerba facere, sed assurgentes, ut oliu coram Urbano secundo prædecessore nostro, Deus uult, Deus uult, alacri uoce clamarent: uos taciti finem orationis expectatis, nec hortamentis nostris moueri uideamini. Et fortasse sunt inter uos qui aiunt: Multa hic pontifex loquitur, ut nos mittat in aciem, & corpora nostra hostium obijciat gladijs: sacerdotum hic mos est, alligant alijs onera grauissima quæ ipsi digito nolunt attingere. Nolite ita putare filij, nemo patrum uestroum memoria in hac sede sedit, qui pro fide Christi maiora fecerit, quam nos iuuantibus uobis, & domino fauente, facturi sumus. Venimus huc, ut uideatis non parum debiles, neque sine periculo nostri corporis, neque sine damno terrarum ecclesiæ, plus defensionem fidei quam patrimonium beati Petri fecimus & quam ualeudinem & quietem nostram. Accreuerunt expensæ mirum in modum: redditus autem apprime diminuti sunt. neq; ista gloriabundi referimus: tædet pudetq; nos plura facere non potuisse. O si quæ fuerant iuuenili in corpore uires, hæc nunc adessent, non iretis sine nobis ad bellum, neq; periculum sine nobis subiretis. ipsi ante signa procederemus: ipsi crucem domini portaremus: ipsi uexillum Christi perfidis hostibus obijceremus beatosq; nos ipsos arbitramur, quibus datum esset pro Iesumori. Et nunc si cenferis, non recusabimus ægro tum corpus, festamq; animam in hanc felicem expeditionem Christo deuouere. Per castra, per acies, per medios hostes si suadetis lectica uehi generosum putabimus, nec magna uerba ignauo prosequemur animo. Consulite quid magis Christianæ rei conducatur. nihil aduersabimur de corpore nostro, de persona, de pecunia nostra. Vestrum iudicium amplectimur: Metimini uires apostolicas: æstimate quid temporaria, quid spiritalia simul conferant, & quod uobis uidetur humeris nostris onus imponite, nihil recusabimus. Duos habet Ecclesia thesauros, spirituales alterum, materiales alterum, utrunq; liberaliter erogabimus, & illum qui nunquam exhauriri, & hunc qui nunquam impleri potest. Impresensiarum tamen nihil aliud ex uobis petimus, nisi ut bellum contra Turcos gerendum decernatis, de pecunijs conquirendis, de ducibus eligendis, de classibus instruendis, de sede belli, de tempore expeditionis, postea differemus. Neque difficilis consultatio erit, quando nec arma, nec equi, nec naues, nec pecuniæ, nec fortissimi milites, nec peritissimi duces Christianis desunt. Adsit tantum communis uoluntas huius honestissimi belligerendi. Quam ut mentibus uestris inserat ille rogamus, qui cum patre & spiritu sancto sine fine regnat Iesus Christus, Amen.

Bulla de professione in Turcos: Et de prerogatiuis eiusdem passagij.

Epist. CCCCXII.

Pius episcopus seruus seruorum Dei, Vniuersis & singulis Christi

Salutem & Apostolicam benedictionem.

EZechielis prophetæ magni sententia est: Venientem gladium nisi annuntiauerit speculator, animarum, quæ perierint, sanguinem de manu eius requirendum fore. Quod uerit sanctæ memoriæ prædecessores nostri Nicolaus V. & Calixtus III, ab eo tempore quo Turcorum effrenata rabies Constantinopolim expugnauit, uenturum ad interiora Christianitatis hostilem gladium clamare non cessauerunt, commonere Christianos principes ac populos; quanto in periculo esset nostra religio, nisi occurreretur hostibus priusquam amplius inualescerent: Suasere ut arma sumerent, defensionem catholicæ fidei subirent, furentibus bestijs obuiam irent, nec sinerent immanem draconem Mahometem fideles deuorare animas. Videbant ferocem illius animum occupata

Acupata Constantinopolim inique quieturum cuius inexplebilis esset dominandi cupiditas. Nec dubium quin Orientali subactio Imperio ad Occidentale aspiraret. Annunciata est in tempore futuro calamitas, sed non fuit credita. Non fuerunt audite sanctorum pastorum uoces, utiles admonitiones, surda pertransiit aure Christianus populus. Ungari tantum sub Calixto uigilantes, arma sumpserunt, qui de tuendo regno solliciti, dum suos fines obseruant, custodiunt nostros. Ex ipsis Ungaris ac Theutonibus & alijs uicinis non pauci: quamuis magna ex parte pauperes & secundum seculum ignobiles, in diti uero in conspectu Dei crucem domini assumpserunt, & magno in hostes spiritu perrexerunt, quorum potissime ausibus apud Albanam Græcam, quam nostri Belgradum uocant, Turcorum ingentes copie profligatae fuerunt, & Mahometes ille terribilis ac ferox turpem arripuit fugam. Nationes aliæ tanquam nihil ad eos Turcorum facta pertinerent, in suis sedibus quiete manserunt. Nos deinde (sicut domino placuit) quamuis indigni tanto munere, Calixto successimus, qui mox in apostolatus initio Mantuanum conuentum indiximus, in quo de communi utilitate, de communibus Christianorum consilijs ageremus. Venit in mentem quod per Esaiam scribitur: Super montem excelsum ascende tu qui Euangelizas Syon, exalta in fortitudine uocem tuam qui Euangelizas Hierusalem, exalta noli timere. Dicitum id nobis putauimus: Satisfecimus (ut arbitramur) præcepto: Affuimus in tempore præfinito non sine sumptu & labore graui: Ostendimus fidelibus Christianis uulnera sua, & quæ passuri fuerant, & quæ passuri uidebantur, nisi seipsos aduersus Turcos defenderent. Clamauimus, quasi tuba exaltauimus uocem nostram: Audiuit omnis ecclesia, sed non exaudiuit uerba nostra. Non fuit plus ponderis nostris quam prædecessoris uocibus: Frustra conati sumus: Incassum abiire labores. Interea quantum creuerunt Turcorum uires difficile dictu est, auditu miserum. A mari Pontico usque ad amnem Sanum, & ab Aegæo pelago usque ad Danubium nobilissimas interiacentes prouincias suæ possessionis fecere. Transiuerunt & ipsum Danubium, Vualachiaq; magnam partem occupauerunt. Penetrarunt & Sanum, atque agros Ungariæ longæ latæque inuasit. Hoc anno Bosnam inuasit, uniuersumq; regnum sibi subiecerunt, & insulam Lesbon. Quanta uero crudelitate in subactis urbibus ac prouincijs usi sunt, horret animus dicere. In Constantinopoli Græcorum Imperator obruncatus est, & caput eius hasta suffixum per castra delatum. Fastianis principibus eruti sunt oculi. In Lesbon multitudo puberum palo transfixa. In Bosna Regem qui salutem pactus sese dederat cum patruo suo, Mahometes ipse humano sanguine insatiabilis, sua manu (ut fertur) iugulauit. Quis nobiles uiros? quis sacerdotes commorauerit ad cædem raptos? senes ac iuuenes in plateis immanissime trucidatos? Vbi quæ cruor cælorum uisus, ubique morientium gemitus auditus, nulla reuerentia matronarum, nulla uirginum. Foedum relatu est quantum hoc genus hominum in libidinem sit immersum, Cui omnes abominationes gentium pseudopropheta quem uenerantur, indulgit. Quid de sacrosanctis ecclesijs dicemus? Templum illud sanctæ Sophiæ Iustiniani opus toto orbe memorabile, Mahometis spurcicijs reseruatum est. Reliqua sacraria aut diruta sunt, aut polluta. Altaria disiecta atque prostrata: imagines sanctorum deletæ aut luto foedatae. Nulla Saluatoris Christi aut gloriosissimæ matris eius statua sine singulari probro dimissa. Simulachrum crucifixi per derisionem in castra delatum, saxi & luto petiitum & tandem in cæno relictum. O Domine Deus, uenerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt morticina seruorum tuorum escas uolatibus cæli, carnes sanctorum tuorum bestijs terræ. Effuderunt sanguinem eorum & non erat qui sepeliret. Quamuis non potest lædi tua maiestas, nec tua gloria minui, decet tamen seruos tuos: decet nos miseros Christianos, quæ tuam uelut in contumeliam fiunt, toris conatibus auertere atque ulcisci. Non tulit Phinees adulterantem Sambri, sed zelo incensus domini, Madianitæ scortum & illum interfecit. Vidit Matathias sacrificantem idolis hebræum, & doluit, & contremue-

runt renes eius, & accensus est furor eius secundum iudicium legis, & inflans trucida-
uit eum super aram. Sed quis est zelus noster? quæ cura religionis? Blasphematur
sancta Trinitas, conculcatur Euangelium, sacra nostra profus abijciuntur, Christia-
num nomen funditus eradicatur, & subricemus. Nemo est qui pro communi salute af-
surgat. Stat mater Ecclesia dolens, & gemens, & non est qui consoletur eam. Et quid
dici de nobis potest infelicibus Christianis nisi propheticum illud? Facti sumus ob-
probrium uicinis nostris, subsannatio & illusio his qui in circuitu nostro sunt. Ma-
iores nostri Hierosolymam perdidere & omnem Asiam & Libyam. Nostro tempo-
re Græcia est amissa, & Europæ maxima pars. In angulum orbis redacta Christia-
nitas est. Dei & domini nostri Iesu Christi sepulchrum nisi Saraceni uelint, uidere non
possumus: Quæstus causa nobis illud ostendunt. Patriarchales sedes ueneratu di-
gnissimæ Constantinopolitana, Anthiocena, Alexandrina & Hierosolymitana iugo
seruitutis oppressæ à Saracenis occupantur aut à Turcis. Non sine dedecore & igno-
minia Christiani nominis Romanam ecclesiam matrem omnium fidelium ac magi-
stram, quam beati apostoli Petrus & Paulus suo martyrio dedicarunt, nunc nobis eri-
pere Mahometes interminat, & faciet nisi tandem excitemur à somno, & conatus
eius studemus eludere. Venobis Christianis principibus: ue nobis ut qui nati sumus
uidere contritionem populi nostri, & contritionem sacræ religionis. Videmus fratres
nostros in manus inimicorum rapi, diuersis excarnificari supplicijs, & non mouemur.
Videmus indies Christianorum prouincias ab infidelibus inuadi, & non angimur, sed
in domo quiescimus. Quot iam regna ab Euangelio sunt aliena? quæ gens iam non
hæreditauit terram domini, & non obtinuit spolia eius? Siue orientem respicimus,
siue meridiem, siue in arcton uertimus oculos, omnis Ecclesiæ compositio ablata est.
Ancillam uidemus quæ fuit libera & domina gentium: Ecce sancta nostra & pul-
chritudo nostra, & claritas nostra magna ex parte desolata. Coinquinauerunt eam
Turci & Saraceni, & aliæ foedissimæ gentes. Quid nobis adhuc uiuere, nisi cogita-
mus de tanta infamia surgere, ac pristinum recuperare decorem: Commouemur ue-
hementer dum talia mente uoluimus, angimur, cruciamur. Nec animo possumus esse
quæto, nisi principes Christianos pro tutela sacræ religionis aduersus impios Turcos
arma sumere uideamus. Pastoralis officij nostri esse, quis nescit dominici gregis cu-
ram gerere? cui eius loco successimus, qui dictum est à domino: Pasce oues meas. O-
ues Christi fideles populi sunt, his consulere nos oportet, has protegere & totis con-
seruare conatibus, ne luporum aut aliarum bestiarum moribus pereant. Sed quid a-
gat infelix pastor, ubi luporum innumerabiles turmæ gregem inuadunt & iusq; ca-
nes insurgere, latrare, ac defendere caulas, obaudiunt ac diffugiunt. Hæc impræsentia-
rum conditio nostra est. Turci tanquam lupi & immanes bestię ouile dominicum, id
est Christianam plebem lacerare conantur & lacerant. Vocamus in auxilium princi-
pes tanquam custodes Christianæ plebis. Aures claudunt, nolunt audire uocem pa-
storis, post sua quisque desideria pergit. Quid agemus? soli ne lupos, hoc est Turcos
aggrediemur? Non sunt uires nostræ quæ tantam uim ferre queant. Nimum cre-
uit Turcorum potentia. Nec potest eorum imperium deleri nisi Christianorum ma-
gno conatu magnisq; clasibus & exercitibus. Non habet apostolica sedes unde ista
conquirat, nisi Christiani Reges Christianiq; ue populi opem offerant. At hoc eis ha-
ctenus suadere non potuimus. Conuentum fecimus: legatos misimus. Omnia ten-
tauimus quæ uisa fuerunt ad excitandos animos pro tempore necessaria. Non profe-
cimus. Quomodo nunc proficiemus? Quid ergo? Negligemus ne fidei defensionem?
Minime quidem. Pastor bonus, inquit in Euangelio ueritas, animam suam ponit pro
ouibus suis: Mercenarius autem & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, ui-
dit lupum uenientem & dimittit oues & fugit & lupus rapit & dispergit oues. Admo-
nemur his uerbis quidnam agere debeamus. Extrema omnia tentanda sunt pro sa-
lute domini gregis. In grauioribus morbis grauiora adhibent remedia medici: Idem
&

A & nos facere conuenit: non decet pastorem suas oues relinquere. Occurrere lupis
oportet etiam si sit anima pro grege ponenda. Pastor bonus imitandus est dominus
noster Iesus, & optimi præceptoris uestigijs inherendum, qui uerbo quod docuit o-
pere adimpleuit. Alios hæctenus exhortati sumus defensionem fidei suscipere, at-
que in bellum ire, missuri legatos & alia facturi quæ nostræ facultates sufferre pos-
sent, mansuri pro necessitatibus Ecclesiæ apud septa ouium quæ restat nondum ex-
pugnata. Nunc maiora promittemus, & quando aliter excitare Christianorum
torpentia corda non ualemus nos ipsos periculis obiectabimus, nostrumq; caput
aduersus Turcos offeremus in bellum, & quantum nobis Ecclesia Romana & pa-
trimonium beati Petri ministrare poterit, tantum pro fide catholica protegenda ex-
ponemus, & profundemus in hoc itinere. Nec soli proficiscemur in hostes, Clarissi-
mo genere natus & amabilis Deo princeps, Philippus Burgundiæ dux in hanc ex-
peditionem uenturum se offert, non sine delecta militum manu, & exercitu ualido.
Potentis & clari Venetorum ducis Christoferi Mauri ingens & formidanda classis
superioribus mensibus in Græciam nauigauit, totamq; fere Peloponnesum ui at-
que armis eripuit hosti, Isthumemq; peninsulo qui sex milibus passuum inter duo
maria patet, undecim (ut aiunt) diebus excitatis muris ac turribus clausit: memo-
rabile factum, & inter præclara ueterum opera numerandum. Hæc eadem clas-
sis (ut promissum est) nobis non deerit. Spondent quoque & cæteri Italiæ poten-
tatis pro sua religionē, & in commune bonum affectione, præcipua tam sancto
digna ope auxilia. Fauente nobis altissimo, maritimum bellum feliciter absol-
uemus, quoniam non sunt Turci pares in pelago Venetis. Ex altera parte in ter-
ra pugnant Vngari genus hominum in bello ferox, & iam Turcos uincere di-
dicerunt. Indlytus Rex gentis Matthias iam coronam & pacem in regno consecu-
tus, ingentes poterit deriuare atque in prelium ducere copias. Hæc nobis cer-
tissima sunt belli præsidia: Cum his ibimus: cum his Dei prælium decertabimus.
Erunt & Albani nobiscum, & multi per Græciam (ut speramus) & alias hosti subactas
prouincias à Turcis deficientes, castra nostra sequentur. Christiani enim sunt, ode-
runtq; Mahometem. Hosti parent coacti metu, qui non est diurnus magister of-
ficij. Vi primum spes libertatis affuerit, aduersus insolentes dominos cornua eri-
gent. Nec deerunt in Asia metus, ut sunt in omni gente atque in omni prouin-
cia male pacati homines, & nouitatum cupidij, qui tempus expectant. Non e-
rit facile Turcis tot locis occurrere. Difficile defenditur quod undique à mul-
tis oppugnatur. Quod si quis innumerabiles hostium copias esse dixerit, nec
putauerit in castris fidelibus parem numerum cogi posse. Respondemus mul-
tum inter se distare homines, & alios natura imbelles esse, alios feroces. Virtus
spectanda magis est quam numerus. Non est in multitudine exercitus uictoria belli.
De caelo fortitudo conceditur. Tam facile Deo nostro est in paucis uincere quam
in multis. Nostra causa Dei est, pro lege Dei pugnamus, ipse Deus conteret ho-
stes ante faciem nostram. Audimus susurrare aliquos. Non desunt qui murmur-
antes aiunt. Quid ages in bello senex, agrotus, sacerdos. Non est bellare tuum,
nec potes nec debes ferire gladio, qui loco eius susceptus es cui præcepit dominus ut
gladium in uaginam mitteret. Reges tuo iussu tenentur enses exerere, tuum est
iusta bella gerentibus benedicere. Fatemur, non conuenit nobis offendere sangui-
nem, quando per alios possumus iustitiæ fideiq; necessitati subuenire, quod si re-
ligio in periculo est & absque nostro non potest ferro defendi, non est nobis ue-
titum quod Samueli & Helix legitur fuisse permissum. Sed nec est hoc proposi-
tum nostrum ut gladio pugnemus in bello. Nam quo pacto strinxerimus ensem,
qui uix manum ad benedicendum populum possumus eleuare. Oratione pugna-
bimus non ferro: præcibus adiuuabimus præstantes non brachijs: Erimus in alta
puppi, aut in aliquo monte propinquo dum præliabitur, & nostris benedicemus;
HHh; hostibus

hostibus uero maledicemus, quemadmodum de Moyse legitur in bello Amalechitarum, quo orantē uincebat Israël, cessante orare succumbebat. Orabimus & nos sine intermissione pro bellatoribus nostris, hoc præstare poterimus, hoc sedulo faciemus. Cor contritum & humiliatum non despiciet dominus. Possimus & hoc ipsum domi manentes facere nec minus ualerent preces, sed non est sola orationis causa quæ propriam sedem relinquere cogit, & in bellum trahit. Ut alios excitemus pergimus: Exemplo nostro quàm plurimos inuitare studemus. Sequentur & nos uenerabiles fratres nostri sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, quemadmodum ad hoc ipsum, qui ualidifunt, sponite se obtulerunt. Sequentur & episcopi complures & alij minoris ordinis sacerdotes & clerici, non oraturi tantum, uerum etiam pugnaturi cum res ipsa postulauerit. Expertas quoque bellorum & robustissimas militum cohortes & fortia pectora iuuenum ex agris Ecclesiæ ducemus ad prælium, qui nobis oratione pugnantibus ferro pugnent. Ibimus extenso dominicæ crucis uexillo. Sacratissimum Christi corpus præcedet & sanctorum reliquiarum arcula. Saluatorem in bella uadentem sequemur: Ipsi cohærebimus: ipsi preces assiduas porrigemus, ab ipso salutem implorabimus. Miserebitur nostri (ut arbitramur) pijsimus Iesus, nec populum suum in hostiū manus uenire permittet, cuius preciosissimus sanguis in ara crucis effusus a maligno nos hoste liberauit. Et quis erit Christianorum tam ferri, tam lapidei, tam ferrei pectoris, qui audiens Romanum pontificem beati Petri successorem domini nostri Iesu Christi uicarium, æternæ uitæ clauigerum, patrem ac magistrum uniuersorum fidelium, cum sacro senatu Cardinalium clerique multitudine in bellum pro tuenda religione, libens domi remaneat? Et quæ poterit excusatio quenquam iuuare: senex, debilis, egrotus in expeditionem pergit, & tu iuuenis sano ac robusto corpore domi delitesces? Summus sacerdos, Cardinales, Episcopi prælium petunt, & tu miles, tu baro, tu comes, tu marchio, tu dux, tu Rex, tu Imperator in ædibus proprijs ociaberis? Siccine peruerti hominum officia patieris? ut quæ sunt Regum, Sacerdotes agant, quæ nobilitati conueniunt, subire clerum oporteat. Necessitas ire nos urget, quia non possumus alio pacto pro diuinæ legis defensione Christianorum animos commouere. Utinam hoc modo commoueamus. Non pergimus in bellum tanquàm nostri sit officij, sed quoniam aliter consulere fidei non ualemus. Nescimus an hoc sufficiens remedium erit. Mandauit dominus beato Petro ut titubantes fratres sua conuersione confirmaret dicens: Ego rogaui pro te Petre ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Quod Petro dictum est, & nobis dictum intelligimus. Confirmare fratres qui titubant debemus. Confirmabimus uos fratres & filios (ut speramus) hac protectione nostra, & ita non præualebunt portæ inferi aduersus Ecclesiam Dei nobis commissam. An denegabitis nobis auxilia uestra? & caput uestrum, patrem ac magistrum in hostes proficiscentem, fideles Christiani relinquetis? En quanta gloria uobis erit crucem domini cum sacratissimo corpore Iesu, ipsumque Romanum præfulem sine uestris præsijs in hostem pergere. Noscite Reges ac Principes officium uestrum. Idcirco gladium geritis ut Ecclesiam fidemque tueamini, atque ut malos & iniquos homines debita pœna coercetis. Et qui nam homines peiores quàm Turci reperiuntur? qui fidem sanctæ Trinitatis abijcetes, & Saluatorem Christum uerū Deum esse negantes, abominabilem Mahometis cōplexi legem in omnia scelera prolabantur, & iam maximā orbis partē suis nephandissimis abusibus scædauerūt, & legē conantur Euangelicā dissipare. Aduersus hos gladium dedit uobis diuina maiestas. In hos illum exercere debetis ac diuinam ulcisci contumeliam. Annon pudet tandiu, tam scædam gentem, tam turpiter in Christianos esse grassatam? An bellū nō satis iustū, nō satis necessariū esse putatis, aduersus nationes quæ cōuenerūt disperdere uos & sancta uestra? Accingamini iam tandem, & quoniā sine uobis ire non

non uolueritis, ire nobiscum, sumite arma & scutum, & uenite in auxilium nostrum, imò uero uestrum & uniuersæ reipublicæ Christianæ. Exemplū de Philippo recipite, quem ne domesticæ deliciae (quibus prouinciæ suæ plurimum abundant) nec suorum preces, nec itineris longitudo aut difficultas, aut senectus ipsa ex proposito suscipiendi contra Turcos belli usque in hanc diem deijcere potuerunt, neque fauente domino, in futurum deijcient. Imitamini hunc nobilissimum principem: mementote professionis uestræ, quam in baptisate subiistis: Cogitate quantum Deo tenemini, & quantum proximo: Reddite uicem pro susceptis beneficijs: Estote grati altissimo qui uos creauit ex nihilo, nec animalia bruta aut lapides, sed homines rationales esse uoluit. Et cum primi parentis culpa damnati essetis, ac mancipia facti dæmonum, misit filium suum in similitudinem carnis peccati, qui morte sua mortem uestram deleret. Stupenda & ineximabilis charitas, ut seruum redimeret, filio suo non pepercit. Dominus Iesus in cruce pro nobis inter latrones pependit: Innocens agnus cum sceleratis deputatus est: Speciosus forma præ filijs hominum euerberatus, laceratus ab impijs, deformis apparuit: A planta pedis usque ad uerticem non erat in eo sanitas, neque species, neque decor. Sic placuit patri qui propter peccata nostra tradidit illum. Propiciatorem enim proposuit eum per fidem in sanguine suo. Iniquitates nostras ipse portauit, & liuore eius sanati sumus, qui cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. O crudelis Christiane, o ingrata, o mentis inops, potes ne ista audire, & non animo commoueri? & non cupere pro illo mori, qui pro te mortuus est? De honore illius agitur, qui te de diabolica seruitute preciosissimo sanguine suo redemit: De Christi nomine disceptatur: de fide Catholica, de baptisimo, de cæteris ecclesiæ sacramentis, de sacrosancto Euangelio. Aduersus hæc omnia Turci militant. Hæc euertere ac prorsus delere conantur, & tu nihil contra moliris. Quid agis iners? redde te gratum Deo, & cogita quoniam pacto creatori redemptorij tuo aliqua ex parte satis facias. Et quoniam peccator es, redime tuas iniquitates hac tam sancta & salutifera protectione. An diuitias bonitatis domini, & patientiæ & longanimitatis eius contemnis? An ignoras quoniam bonitas Dei ad pœnitentiā te adduxit? Cauene secundū duriciam tuam & impœnitens cor, iram tibi thesaurizes in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera eius. Cōuertere, & agito pœnitentiā ab omnibus iniquitatibus tuis, & non erit tibi ruina. Propterea expectat dominus ut misereatur tui: proijce præuarias antiquas, & fac tibi cor nouum, & spiritum nouum, & ueni, milita pro domino, ne morte moriaris æterna. Cogita de proximis tuis & fratribus Christianis qui uel sunt in captiuitate Turcorum dura seruitute pressi, uel captiuari indies atque in seruitutem rapiuerentur. Si homo es, humanitas te trahere debet, ut opem feras homini, indigna ferenti. Si Christianus, pietas Euangelica qua iubemur proximos tanquam nosmetipsos diligere. Cōsidera proximorum tuorum Christi fidelium ærumnas, in quos Turci defæuunt. Filij è cōplexu parentum, & infantes ab uberibus matrū eripiuntur: Violantur uxores in conspectu uirorum: Senes tanquam inutiles occiduntur: Iuuenes tanquam boues aratro iunguntur, & terram uomere uertunt. Miserere fratrum tuorum: Affer opem iam dura ferentibus. Quod si nihil horum te trahit, at saltem de tua salute cogita. Nec te tutum idcirco existimes, quia mansionem fortasse procul à Turcis sortitus es. Nemo tam remotus est quin reperiri queat. Si uicinum dimiseris in periculo, qui ante te proximus est igni, dimitteris & ipse similiter à uicino qui retro te habitat. Tales oportet nos esse in alios, quales ergo nos illos cupimus inuenire. Nolite auxilia Gallorum sperare Theutones, nisi & uos Ungaris, Nec uos Galli Hispanorum, nisi Theutonicis opem fertis. Qua enim mensura mensi fueritis eadem remetietur & uobis. Nec propterea sibi quispiam blandiatur, quoniam principatu polleat aut regno. Constantinopolitanus Imperator & Trapezuntius, & Rex Bosnæ & Rasciæ domini, & alij quàm plures principes capti & crudeliter occisi, quid sit expectan-

dum edocent. Nihil tam contrarium Mahometi quam nomen regium: Orientis adeptus imperium, ad Occidentale festinat. Nouam erigere monarchiam conatur: uni Turcorum imperio, & uno Mahometæ legi cuncta submittere studet. Si potestis talia ferre principes ac populi Christiani manete domi, nec iam de subuertenda formidabili Turcorum potentia cogitate. At si seruire iugum horretis, si contumeliam Dei & proximi tolerare nequitis, si pudet semiuiros Asiaticos Græcorum gentem (quod nunquã antea fecerunt) subegisse, eoq; superbix prorupisse, ut Europam sibi totã breui tempore parituram sperent. Si cor uirile uobis est, cor nobile, cor altum, cor Christianum, sequimini uestigia patris uestri, sequimini castra nostra: Venite in auxilium fidei: Venite in auxilium fratrum uestrorum. Opponite uos murũ pro domo Dei: Cogitate de uestra salute, de uestra gloria, nolite pmittere, ut sine uestris auxilijs proficiscamur in Turcos. Mittite subsidiarias acies: iuuate Christianum exercitum. Quanto fortiores ibimus, tantocius (auxiliante domino) cũ uictoria reuertemur, Nec putetis insuperabiles Turcos esse. Vinci & possunt, & sæpe uicti fuerunt. Quantũ ualerent arma Turcorum Belgradus ostendit. Minor est Turcorum potentia quã fama feratur. Imbellem atq; inermem multitudinem ad prælium ducunt, quam tanquã pecudũ gregem dissipare licebit. Nec ipsa Turcorũ agmina grauioris armaturæ usum didicere: Raras loricas, rariores thoraces induũt. Nec galeas more nostro lucentes ostendunt: raro teguntur corpora ferro: Accinate utuntur & arcu: Parma se protegunt, & galeis pilosa quadam materia duracq; contextis. Quod si Latinas inciderint acies, rigẽtes chalibe, ferratasq; hastas, et cathafractos equos, & manu balistarum sagittas, intelligent cum mulieribus se hactenus pugnasse, nunc cum uiris esse certandum. Diximus quæ nobis hactenus promissa sunt auxilia, & quanta spe uictoriæ procedamus. Quod si uos quoq; coniunxeritis arma & auxiliares addideritis turmas, multo alacriores ibimus. Nec dubium quin Orientales ingressi prouincias, tanto maiorem ad nos concursum inueniemus dederunt se populorum, quanta ualidior fuerit noster exercitus. Si mouebimini uos Christiani occidentales, & animarum uestRARUM pastorem secuti fueritis, mouebuntur & multi ex Græcia atq; Asia Christiani, qui uerum esse Christi uicarium Romanum Pontificẽ non dubitant. Iam dudum non fuit in Oriente Romanus præsul. Ut primum innotuerit aduentasse Latinã classẽ, Romanum uehentem præsulẽ, innumerabiles turmæ non dubitamus, ad uisendum beati Petri successorem, cum fletu & lachrymis sacros osculaturĩ pedes accurrent, seq; & sua promittent ei. Hac spe freti uenerabiles fratres ac filij dilectissimi, his rationibus persuasi, his cõsilij moti, uenerabilibus fratribus nostris Cardinalibus hoc ipsum suadentibus corpus nostrum canitiemq; nostram, & seniles ac debiles artus huic sanctæ expeditioni consecramus, dominoq; comendamus, statuẽtes circa Nonas Iunias (quæ proxime instant) Anthonam petere, atq; in eius portu nauem conscendere, & cum ea classe quã interim nostro & aliorũ sumptu poterimus instruere, Adriaticum ingredi pelagus, & ulterius recto itinere aduersus hostes fidei proficisci: Non dubitantes: quin Philippus Burgundiæ dux maritimis armatus copijs ad idem tempus præsto adsit. Venetiq; ualidam classẽ (de qua dictum est) expeditam in mari habeant, & tam ille quã isti sese nobis coniungant, sub uexillis Ecclesiæ ac uiuificæ crucis signo aduersus impios Turcos autore domino, feliciter pugnaturi. Cruce signati aut, qui suis aut mittentium sumptibus in hac pia expeditione militaturi sunt, ut nauigia æquo precio ad traiciendum Venetis habeant curabimus. Ea propter uos omnes & singulos Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Abbates, & cuiuscũq; conditionis uiros ecclesiasticos, religiosos & seculares quæ de sorte domini effecti estis: Vos quoq; Imperatorem, Reges, Duces, Marchiones, Comites, Communitates, Barones, Nobiles, milites, ciues & alios quoscunq; fideles siue in urbibus commoremur, siue in agris, per uiscera misericordiæ domini nostri Iesu Christi, per passionem eius qua nos redemit, per iudicium extremum in quo stabitis ante tribunal eius accepturi unusquisq; secundum opera sua. Per spem uitæ æternæ quam promissit dominus diligentibus se obnixè monemus, requirimus, & obsecramus, ut quæ commode potestis, in hanc sanctam expeditionem

A expeditionem nobis auxilia præbere non differatis, sed in tempore prædicto ad nos mittatis. Veniat per seipsum qui ualidus est, & commode potest: Qui uero non uenit, mittat alium aut alios iuxta uires suarum facultatum. Si neque alium potest mittere, de bonis sibi à Deo collatis, quantum secundum conscientiam suam potest, per fideles manus in hanc expeditionem contribuat, aut in cistis reponat quæ ad hoc opus in singulis diocæsis constituantur. Nec dubitet quispiam magna præmia consecutus eos à domino eos, qui hoc sanctum opus & tam necessarium pro suis uiribus adiuuerint. Manifestum enim exploratumq; est omnibus, qui sacrosanctam religionem fidemq; orthodoxam adiuuerint, auxerint, defenderint, certum esse in celo, & diffinitum locum in quo beati uo sempiterno fruuntur. Credendum est semper sacris ueteribusq; sermonibus, post hanc uitam migrandum esse in alteram asserentibus. Et qui pie in hoc seculo uixerunt, legemq; domini seruauerunt, in altero uitam beatam sine fine consecuturos, alios uero miseram. Infallibile Propheticum illud est, quod neque oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ promissit dominus diligentibus se, & quod (Paulo teste) non sunt condignæ pansiones huius seculi ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Iustissimus est retributor dominus, qui nec bona sine premio, nec mala sine poena præterit. Confidite in Deo, & non confundemini. Date de bonis uestris ei qui dedit uobis, & centum accipietis pro uno, & uitam æternam possidebitis, quã ut certius consequi ualeant, qui nostris exhortationibus obediẽtes hoc sanctum opus & necessarium iuxta possibilitatem suam adiuuerint. Nos de omnipotentis Dei misericordia, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius autoritate confisi, de plenitudine potestatis coelitus nobis concessæ, omnibus uere poenitentibus & confessis qui in hanc expeditionem nobiscum uenerint, aut per Vngariam aut aliam uiam contra Turcos arma protulerint, & per annum aut ad minus per sex menses, si amplius non potuerint, in bello perseuerauerint, plenissimam omnium peccatorum suorum remissionem & ueniam largimur, ita ut pro satisfactione delictorum & poenarum quæ fuerant imponendæ, succedat labor itineris atque militiæ. Nec sacerdos aliam poenitentiam consentibus iniungat, qui uenturi sunt, uolentes eos qui (ut præmissum est) ad hoc sanctum opus proficiscantur, omnem gratiã & indulgentiã consequi, quã nostri prædecessores proficiscantibus in subsidium terræ sanctæ, & in anno iubileo Romam petentibus dare consueuerunt, nõ dubitantes quin animæ illorũ quos ad hoc bellũ proficisci bona mente contigerit, cum beatissimis sanctorũ Patrum & angelorũ Dei spiritibus post hanc uitã in coelestibus sedibus collocentur, & cõsortes in perpetuũ Christi factæ æterna felicitate fruuntur. Quod si forsitan anno nõ exacto ipso aliquos post iter arreptũ in prosecutione tam pijs, & tam sancti operis ex hac luce migrare contigerit, uolumus & concedimus, ut tales nihilominus præfatam indulgentiã integraliter consequantur. Similiter & eos qui non uenientes alium uel alios suis expensis secundũ suarum uirium facultatem transierint, uice sua ad annum aut ad minus ad sex menses in hoc bello militaturos, ita ut non solum mittentes indulgentiam & gratiam huiusmodi consequantur, sed etiam missi. Et ut omnis ætas & sexus, & cuiuscunq; professionis homines huius sanctæ indulgentiæ participes esse possint, uolumus ut personæ quorũcunq; monasteriorũ seu locorum religiosorũ marium siue mulierum cuiuscunq; ordinis seu professionis existant, quæ pro singulis decem suppositis claustris sui unum bellatorem destinauerint hac eadẽ indulgentia & gratia plenarie gaudeant, & missus ipse gaudet. Idem concedimus, & indulgemus uniuersis fidelibus, qui non ualentes per se singuli alium mittere duo simul trestie, aut quatuor, aut plures usq; ad decem unum miserint, qui uice eorum in bello pugnaturus, aut aliud opus utile facturus interfuerit, uolentes ut & ipse pariter gratiæ particeps fiat, si per annum aut ad minus per sex menses continuauerit, aut post iter arreptum in uia decesserit. Insuper qui commode uenire, aut alium per se uel cum alio aut alijs mittere non ualens quantum per hebdomadam cum familia sua exponere consueuerit, in archa in sua ciuitate uel diocæsi ob hanc causam constituenda impo-

ca autoritate mandamus, ut quicumque huic operi tam sancto se obligauerint, salutare si-
gnum uisibile crucis uestibus imprimant, & in humeris suis illius memoriam portent, **D**
cuius passione ab aeterna damnatione redempti sunt, ipsum imitantes cui ob nostram re-
demptionem crux imposita fuit, cum factus est principatus super humerum eius, & qui
nos admonens ad sectanda uestigia sua. Qui uult, inquit, uenire post me abneget semet
ipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Ne uerbo haec nostra profectio & ipsum
profectionis tempus fideles populos lateat, mandamus omnibus & singulis per totum
orbem Metropolitanis in uim eius quam nobis debent, obedientiae ut ipsi primum in-
ecclesijs eorum cantata missa solenni spiritus sancti, & conuocato populo has nostras li-
teras publicent, & in circuitu ecclesiarum processiones faciant. Deinde copias ea-
rum autenticas suffraganeis suis quantotius mittant, illos monentes ut & hoc ipsum in
suis ecclesijs cum deuotione & diligentia faciant. Ceterum in tanto Christianae reli-
gionis discrimine quantum a Turcis impraesentiarum cernitur imminere, nulli dubi-
um esse debet, quin Christiani omnes tam reges & principes, quam alij potentatus &
priuati homines, ad defensionem Catholicae fidei & sanctae legis Euangelicae iuxta
possibilitatem suam cum bonis & corporibus suis de necessitate salutis uiriliter affur-
gere, & indefinenter assistere teneantur. Ea propter fideles ipsos Iesu Christi cultor-
es, uniuersos & singulos cuiuscunque status & conditionis fuerint, siue Pontificali, si-
ue imperatoria uel regali praefulgeant dignitate, harum serie monemus ac requirimus, **B**
& in uim promissionis factae in sacri susceptione baptismi, & in uim iuramenti praestit-
i, cum dignitatum suarum insulas susceperunt, & per obedientiam nobis debitam, eis
& eorum singulis mandamus, ut hanc sanctam expeditionem, ad quam profecturi su-
mus, non sine maximo corporis nostri dispendio, modis quibus possunt quam celeri-
me adiuuare & promouere festinent, ab illo cuius causa agitur, exuberantia susceptu-
ri praemia, & in praesenti uita, & in futura. Negligentes autem negligentur, & in extre-
mo iudicij die minime inter illos inuenientur, quibus dicturus est dominus: Venite
benedicti patris mei percipite regnum. Nam quo pacto cum Christo regnaturus est,
qui temporale regnum aut delicias aut uoluptates pro Christo non uult relinquere,
cum dicat ipse Christus in Euangelio: Qui diligit patrem suum, & matrem suam, aut
uxorem, aut filios plus quam me, non est me dignus. Considerate ista fideles Christia-
ni, & mente reuoluite diligenter, ne ignorantes ignoremini, & tandem poeniteat non
adiuuisse in periculo constitutam Iesu Christi religionem & fidem. Caueant sibi qui ta-
les extiterint. Tu uero quicumque fueris Christianae fidelis, qui pro tuis facultati-
bus expeditionem contra Turcos subeundam adiuueris, Benedictus esto in ciuitate,
& benedictus in agro, benedictus fructus uentris tui, fructus terrae tuae, fructusque in-
umentorum tuorum, & armentorum, & gregum: Benedicta horrea tua, & benedicta **F**
reliquiae tuae: benedictus esto ingrediens & egrediens. Det dominus inimicos tuos
qui consurgunt aduersus te, corruentes in conspectu tuo, & mittat dominus benedi-
ctionem super cellaria tua, & super omnia opera manuum tuarum, & abundare te
faciat omnibus bonis, & constituat te in caput, & non in caudam. Tibi autem qui
nolens audire uerba nostra, non modo iuuare opus sanctissimum, ad quod anhelamus,
negligis, uerum etiam uolentes adiuuare impedis aut deterres. Non solum no-
uissima illa tremendi examinis dies coram redemptore tuo, cui omnia dedit pater in
manus, ad sempiternum supplicium est expectanda, sed misera interim per omnem
uitam timenda calamitas. Iustum est enim ueri Dei iudicium, iustae ultiones suae.
Considerat semitas pedum tuorum, nec falli in faciem potest. Paratam uero bo-
norum & malorum operum gerens mercedem, nec irremuneratum quod bene, nec
impunitum quod male gesseris, esse permittet. Fidelis autem populi sui & sanctae
ecclesiae suae, & legis suae Catholicam fidem perturbans, ubicumque eris, inuenieris ab eo, &
quae diuinae uoces iniquis denunciant, erunt tuo capiti horis omnibus trepidanda, ne uideli-
cet maledictus sis in ciuitate, maledictus in agro, & ne mittat dominus super te esuri-
em & sitim, & increpationem in omnia tempora tua: ne egestate, febre, & frigore te per-
curiat:

A cutiat: ne sis semper calumniam sustinens, & oppressus cunctis diebus, & stupens ad ter-
rorem eorum quae uidebunt oculi tui: ne det tibi dominus cor pavidum, & deficientes
oculos, & animam errore consumptam, & ne sit tibi uita tua quasi pendens ante te, & ne
timeas nocte ac die, & non credas uitae tuae. Aduersus uero hanc iram domini Dei tui po-
testas nulla tua, nomen nullum tuum, nec terrenum priuilegium poterit praualere. Sagit-
tae eius acutae penetrant ad intima cordis, et carbones desolatorij animam nocentem exu-
runt. Vos uero infelices piratae, & infelices latrones, qui uel terra uel mari diabolo milita-
tes in Christianos latrocinia exercetis, si exeuntes ad hanc sanctam expeditionem, si re-
deuntes ab ea impedire, carpere uel spoliare quocumque praetextu eritis ausi, Vos inquam
cum adiutoribus uestris, cum fautoribus ac receptoribus anathema estote, & ab ecclesia
Christi penitus alieni. Vos quoque qui scienter his uenditis aliquid emitis ab his, aliquid
portum aut loca eis conceditis, cum eis publice uel occulte communicatis, pariter ana-
thema estote. In uos autem uniuersitates locorum & ciuitatum mandamus per ecclesia-
rum praelatos interdicti sententiam ferri, nolentes ullum priuilegium sedis Conciliorum
ue quamcunque uerborum uim habeat, uos ab hac poena defendat, etiamsi de uerbo ad
uerbum inseri, uel particulatim illud exprimi, & recenseri oporteret. At tu domine Deus
qui nosti corda hominum & renes illorum scrutaris, & nihil ignoras eorum quae fiunt, si be-
ne agunt Christiani principes priuatique homines, si de tuo honore solliciti sunt, si expedi-
tioni quam pro tuendo Euangelio praeparamus, quae praestare possunt auxilia, non dene-
gant. Adiuua eos, dirige gressus eorum, diesque multiplica: retribue mercedem pro bene-
factis, conferua eis regna & principatus, patrimonialia & possessiones auge, & tandem ad
pinguia pascua tua & diuites metas accersito. Quod si corde indurato sua potius quam
tua quarentes, priuatas causas magis quam publicas curant, avaritiae student, uoluptati-
bus ac delictis indulgent, & nos ad tua bella uadentes nolunt associare aut auxilio iuuare,
cum possunt, quin potius opem ferre uolentes impediunt, aut conuerte illos domine
& sana quod infirmum est, aut quod noxium est ne noceat cohibeto. Angustias no-
stras aspicias pie Deus de excelso sancto tuo, & nosti quia praeter gloriam nominis tui,
& praeter salutem gregis dominici nil aliud quaerit uox nostra. Memento domine Iesu
Christe, quoniam beato Petro & successoribus eius clauis regni caelorum tradidisti,
uolens quaecumque ligarentur ab eis in terris, ligata esse in caelis, quae soluerentur soluta.
Ecce assum beati Petri successor, impar meritis autoritate non minor, indignus uicari-
us tuus. Respice ad preces nostras, & exaudi nos de alto solio tuo. Benedicito quibus
ipsi benedicimus, & quibus maledixerimus maledicito. Ne memineris iniquitatum no-
strarum antiquarum, cito anticipent nos misericordiae tuae. Adiuua nos Deus salutaris
noster, & propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propitius esto peccatis no-
stris propter nomen tuum. Da felicem cursum ceptis nostris. Ultio sanguinis seruorum
tuorum qui effusus est a Turcis introeat in conspectu tuo: Aut gemitus compeditorum,
& redde inimicis nostris septuplum in sinu eorum improprium quod exprobrauerunt
tibi: Respice super populum tuum benignis oculis. Fac nos ire cum prosperitate ad bel-
lum tuum ac reuerti felices: Da nobis uictoriam de tuis hostibus, ut tandem recuperata
Gracia per totam Europam dignas tibi cantemus laudes, tibi quoque perpetuo seruiamus,
& omnis terra te adoret, & nomini tuo psallat in secula saeculorum. Datum Romae apud
sanctum Petrum, Anno incarnationis dominicae, M. CCCCLXIII. XI. Calend. Nouem-
bris. Pontificatus nostri, Anno sexto.

*Oratio Aeneae Syluij Calixuum Papam offerendo obedientiam Impē-
ratoris, Epist. CCCXCVIII.*

Solent plerique omnes, Beatissime Pater, maxime Pontifex, qui ad tradendam obedi-
entiam huic sacrosanctae Romanae sedi mittuntur, non solum personae sedenti in ea,
sed eius etiam qui se mittit amplissimis uerbis exponere laudes. Idem nunc & mihi
faciendum esset, qui cum collega meo praestanti & optimo iuris interprete Ioanne Hin-
derbach Caesario nomine obedientiam ad te defero. At cum sim certus in hac tui sum-
mi praesulatus adeptione, quam diuinitus inspiratam cuncta fatentur, confluisse ad te
huc

huc quam plurimos, tum principum, tum ciuitatum legatos, tui confocios & dicendi peritos, non sum nescius illos tamen tibi & Romanae ecclesiae congratulantur, & Apostolicum sacrum senatum, qui delegit, & pietatem tuam, quae demandatum munus accepit magnifice atque ornatisime commendasse. Per hosce ut arbitror homines, & ueteris profapiae tuae alta nobilitas, & maiorum tuorum illustria facta, ac omnis uitae tuae cursus, ita in lucem prodire, ut nemo in hoc adiutorio sit qui nesciat quam praclare sis natus, quam scholaris acutus fueris, quam disputator subtilis & uehemens, quam doctus doctor & eminens, quam prouidus apud Reges consiliarius, quam iustus in magistratibus iudex, quam castus in ecclesia presbyter, quam senectus & amabilis episcopus, quam uerax & incorruptus Cardinalis. Non est igitur cur tempus in exponendis terram tuis laudibus. Nam et si uita tua in hanc usque diem huiusmodi fuerit, ut uel milies dictata delectet, non sum tamen ego qui tuas eximias ac penes diuinas uirtutes, aequo praenotio celebrare possimus. Neque tu is es qui rumusculos quares, & inanes aures populi captes: sufficit tibi conscientia tua, quae non ab homine, sed ab ipso Rege seculorum iusto iudice qui non fallitur coronam expectat meritorum. Nos igitur de tua beatitudine nihil aliud dicemus, nisi quia tu ueluti sydus quoddam clarissimum & saluberrimum e caelo missum credimus, sub quo beati Petri nauicula, quae misere mergitur, feliciter emergetur. Consiueuit enim terra Hispaniae nobilissima unde tibi origo est, industrios semper & fortissimos uiros Apostolicae sedis atque ipsis dare, quemadmodum Damasi & Theodosij manifestat, quibus te nullo pacto censemus minorem & nunc potissime, cum ex urbis illius imperialis. Senarum matris mex, literarum cultricis & oculi, tam acrem defensionem, & certissimam conseruationem aduertimus. De Caesare uero a quo sumus missi, dicere non nihil eorum temeritas urget, qui nesciunt uerbis extollere suos dominos, nisi deprimant alienos. Sed horremus ingredi cum paruo nauigio magnum mare, neque enim nostra oratio est, quae maiestatem tanti principis, pro sua dignitate ualeat explicare, cum non uno tantum, sed quatuor ex fontibus nostri Frederici laus abunde manat. Ex Romano imperio cui praest: ex natione Germanica, quae sibi praeter ceteris obsequitur: Ex domo Austriae quae se genuit, & demum ex persona propria quae corporis & animi dotibus egregie pollet. Si quis igitur Fredericum nostrum, ut par est, commendare uoluerit, huic primo uetustas imperij & amplitudo, & autoritas, & potestas, & magnificentia, & gloria in medium deducenda erit: deinde quod sibi uelit ingens Danielis statua propter ferreas tibias quaeuis imperia coherentes: Quid gradis Ezechielis importet aquila: cur Assyriorum regna mutantur ab Italia, Balaam enarrandus omnis aquila uolatus, ut Cretensem illum Iouem stulte creditum deum: Et Theocum ut Troianos reliquos, ut potissimum pium Aeneam in bellis adiuuaret, ut Regibus Albanis aliquando fauerit, ut Romanos rerum dominos, gentemque togatam, ut Graecos imperatores, ut Germanos Caesaris uictores hostium, & mundi deuictores affecerit. Quaecumque enim de Romano imperio praclare dicuntur, ad rectorem eius proculdubio cum laude redundant. Nam sicut Apostoli Petri, & Syluestri & Leonis, & aliorum Pontificum laudabile nomen, te qui loco eorum sedes, agit sublimem, & Augusti primi, & Constantini magni, & Caroli uictoris, & aliorum Caesarum excellens gloria, Fredericum nostrum, qui eis successit in altum tollit. Secundo exponendum erit quam longa & lata sit Germanica natio, quam religio sa, quam uerax, quam iusta, quam promissi tenax, quam populosa, quam diues, quanta illic nobilitas, quam fortis & experta militia, quantus ecclesiarum ornatu, quanta gloria cleri, quanta principum magnificentia, quantus splendor urbium, quae coeli facies, quae terrae ubertas, cum prouinciarum & populi decus cum principe sit commune. Tertio describenda succurrit inclita domus Austriae, ex qua hic Fredericus propugnatus est. Mater & ipsa Regum & imperatorum, quae saepe Ungariae, saepe Bohemiae, & aliquando Poloniae Reges dedit demonstranda, & quantus fuerit magnus ille Rodolphus Imperator, qui & Bononiam Romanae ecclesiae dono dedit: Et Ottho Carolum potentissimum Bohemiae Regem, qui Austriam & Stiriam Romano imperio surripuerat ancipiti bello uictum interemit. Tum duo Alberti occurrerunt, duo Martis filij, duo fulmina belli, quorum

Alphonsum

Alphonsum de Nasauu, fasces imperij usurpantem, apud Rhenum magno praeriotio & occidit. Alter impios Rhufitas ecclesiae nostrae saeva bella mouentes quasi malleus contulit. De patre Ladislai loqr incliti Regis Ungariae ac Bohemiae, Caesaris nostri patruo: denique admiranda probata te nihil satis dici posse: Ponendi ante oculos essent Ernesti, Leopardi, Friderici, & alij quamplures animae candidissimae huius excelsae familiae, quae uirtutem admirari magis quam recensere ualemus. Postremo quia non imitantur maiores, dedecus est paterna laus filio, ad Fridericum ipsum conuertenda erit oratio. De mansuetudine sua, de religione, de iustitia, de prudentia faciendum uerbum: exponendum eius iter in terram sanctam: declarandus felix reditus: enarranda paucis consilia: commendanda pietatis opera: dicendum quo pacto ad imperium uocatus fuerit, ut coronam regni Germanorum apud ciuitatem Aquensem, Imperialem in hac urbe summo cum honore susceperit, ut coniugem nobilissimam ex domo Portugaliae duxerit, Alphonsi praclarissimi Regis neprem. unde sibi omnes Hispaniae potentissimos Reges affinitate coniunxit: ut neutralitatem ecclesiae Romanae nocentissimam, ex natione sua sustulerit: ut obedientiam Germanici populi magno labore, maiori sumptu atque industria, tuis praedecessoribus Eugenio & Nicolao restituerit, unde secuta est quae nunc fruimur & quam tanto opere comendauimus, ecclesiasticae societatis unitas. Quauis eius rei gloriae plerique binos alios detinet, quorum opera ea fuit, quae solet illorum esse qui fugatim ab alijs seculumque termini intercipiunt. De his ergo & alijs quam plurimis rebus cumulatissime putandum illi erit, qui Fridericum nostrum digne pro meritis laudare decreuerit. Sed non sunt haec onera quae nostris humeris committi debeant. Satius est tacere quam maiestatem tanti principis leni ut nostra est oratione percurrere. Praetermittimus igitur morem ab alijs seruatum, & obmissis hoc loco tuis ac Caesaris nostri laudibus, ad ea ueniamus, quae coram te dicere ac agere iussi sumus, munusque nostrum quae breuiter absoluemus. Sane cum accepisset Fridericus Imperator, sanctissimae atque indelibilis memoriae. N. Papam u. praedecessorem tuum ex hac mortali luce migrasse, complens illum die luxit: Non quidem eius causa quem pro suis gloriosis operibus & animi rectitudine in concilio beatissimorum spirituum, & in regno Dei cum Petro & Paulo iam receptum non dubitabat, sed propter rempublicam Christianam, cui mortem N. hoc tempore funestissimam existimabat, timens ne pro successoris electione sacri senatus opiniones in diuersa tendentes, incosulenti Christi tunicam scinderet, & imminenti ceruicibus nostris hostili gladio uires adiaceret, quod licet de tanto lumine non esset credibile, quia tamen acciderant aliquando peiora, non fuit absolum formidare similia. Sed quemadmodum ex praematura & infausta migratione tui, praedecessoris moerorem accepit Caesar ingentem, ita ex tempeptua & felici uocatione tua summum gaudium maximamque laetitiam adeptus est: Nouit enim te Caesar cum adhuc in minoribus ageres, & cum se uisitatam in hac urbe suae coronationis adisses, quantum intellectu & doctrina, & praesertim ciuili sapientia quae mundi gubernatrix existit, quantum cum magnitudine & uitae sanctimonia ualeres diligenter expendite unum esse iudicauit, qui B. P. locum iuris meriti aliquando teneres: quod nunc ex consuetudine sacri senatus impletum cognoscit & gaudet. Ac cum serenissima conthorali sua Leonora prudentissima et sanctissima foemina, quae de tuo pontificatu maximo incredibiliter exultat, festos dies agit illos, quia secum serio triumphat quod tu solus es, qui post Gregorium x. per annos lxxx. & amplius sine competitore certus & indubitatus B. P. successor inueniaris. Ea propter laetus de nuncio tuae assumptionis Caesar sollicitus pro debito recognitionis, nos duabus de causis ad te te misit. Prima est ut pro uetusto more Sanctitatem tuam recenter assumptam, suo nomine ueneremur: Secunda ut defendendam contra Turcos catholicam ecclesiam tuae beatitudini commendemus. In primo negotio non est cur immoremur, faciat Imperator quod se decet: accipiat tua pietas quod tibi debetur. Nos igitur iussioni parentes eius nomine, qui sacro Romano imperio praesidet, Sanctitatem tuam domini nostri Iesu Christi locum tenentem in terris, ac in gratiam & ducem uniuersalis ecclesiae, recognoscimus te certum & indubitatum B. P. successorem & pastorem dominici gregis: Te sanctorum Euangeliorum uerum interpretem:

Ii

Te do.

Te doctorem salutarem: Te clauigerum æterni regni cœlestis profitemur. Tibiq; omnem reuerentiam & obedientiam exhibemus, quam Romanorum Imperatores prædecessoribus tuis canonicè intrantibus præstare comperti sunt, siue iure siue consuetudine suadentes: quod quantum nobis præmissum sit præsentè sacra litera docebitur. Nunc de secunda nostræ comissionis causa transigere oportet, hoc est de tuendo nomine Christiano contra Turcos, non dico Teucros. Nunquam ego huc erroris prolabor & ut genti barbaræ atque immundissimo nomini eorum attribuam qui Romani populi patres habentur. Theucrici enim iidem & Troiani fuerunt, à quibus exortum genus Mædrum, & gens Iulia profecta Romanum fuderat imperium. Turci autem etsi nunc occupant loca quibus fuit Ilion, & Neptune Troia, Scythæ tamē ab origine sunt, qui regnate apud Francos Pipino in Asiam migrauerunt, Eaq; pederētum prouinciam sui iuris fecerunt, Gens spurcissima & ignominiosa fornicaria in cunctis stuprorum generibus tunc quidem idolorum cultrix, nunc impij Mahometi sectatrix: Hæc hostis pessima nostræ religionis. Quomodo autē debacchati sunt temporibus nostris Turci in Græcia, & quo impetu Constantinopolim expugnauerunt, Galathas deleuerunt, Rastiam quæ superior olim Misia dicebatur, oppresserunt, In Peloponnesum. In Euboeam cum exercitu uenerunt cunctiq; per circuitum Christianis uincula, uerba, necesse comminati sunt, non est propositi nostri nunc commemorare: Satis enim & in Ratispona & in Franckfordia & in Noua ciuitate, & Apostolici & Cæsarei & aliorum principum legati ruinam Græciæ, ecclesiæ nostræ uulnera defleuerunt. In hoc etiam adiutorio non me fugit sæpe de his rebus orationes habitas esse, & ab illis quidem disertissimis uiris, quibus si uelim æquari dicendo manifeste desiperem. Nunc uero non uerbis nec lachrymis, sed armis regum & populorum est opus. Quæ autem hactenus aduersus hanc Turcorum insolentiam, pro tutela fidelis populi tentauerit Imperator, optime nouit tua Beatitudo. Necte latet promissa fuisse Vngaris subsidia quæ præterierunt. Sed quæ iam ratione perturbata sunt eius consilia, & quibus artibus impedita sit hoc anno in Turcos expeditio, malo tecum cogites quam extra me publice audies. Illud tamen non reticebo quæ Franckfordense concilium facienda decreuit, duabus conditionibus subnixæ fuisse: altera ut certitudo classis Italicæ quæ cum terrestri exercitu concurreret, suo tempore haberetur: altera Germanorum controuersia quæ possent impedire pactum, de medio tollerentur. Primam conditionem irritam fecit tui prædecessoris obitus. Secunda ne possent impleri ab his procuratum est, qui ex publico malo proprium commodum querunt. Atq; ita dum Christiani cunctantur Turciq; properant, religionem nostram funditus delere nituntur, qui non contenti uicisse Græciam Vngariæ nobilitati regno imminent. Vngari uero magnanimi & fideles populi annis supra LXX hunc hostem perpeffi, nunc uicti, nunc uictores suum sanguinem tutati sunt, qui cum nos seruant, optimates suos cum regibus & pontificibus miserunt. Nulla domus in Vngaria est digno nomine qui duobus nouissimis bellis contra Turcos habitis egregium & fortem aliquem uirum non deplorauerit. Hodie uero non est hoc regnum quod Turcorum impetum sustinere possit: Attenuatum atq; externa indiget ope. Legati eius & in Franckfordia & in Noua ciuitate cum Cæsare superos atq; homines testati sunt, si reliquorum Christianorum præsidia sentiunt, se iterum atq; iterum belli pericula subituros. Sin relinquunt à nobis leges accepturos, quas Turci dederunt: Neq; enim consilium eorum est sine spe uictoriæ, urbes & agros igni, uxores & filias lupanari, sua & liberorum capita hostili ferro committere, quocumque tandem modo ad hostes Vngaria defecit. Siue Italiam siue Germaniam percurrere ac prædari uoluerit, in utraq; terram patentè porta aditum habet. Murus uero Vngaria est & antemurale fortissimum, siue clipeus nostræ religionis, sub quo longe iam protecti sumus. At hic nunc clipeus nobis subtrahitur: Murus uero bombardis & arietibus quatitur, & nos de remedio anima nulla remordet. O ingratitude nostram quam nunc uicem defensoribus nostris reddimus Vngaris. O stultitiam populi Christiani: O cecitatem atque amentiam, ab externis inuadimur hostibus, & nos in ciues arma conuertimus. Sed digne patimur pro nostris iniuriatibus. Nulla intra nos concordia: nulla

A nulla obedientia est, neq; spiritali neq; temporali paremus capiti. Iacet sprete religio iustitiae: Nullus honos, fides pene incognita, sed rex quisq; sibi aut pontifex esse uidet. quot capita tot sententiæ: Scinditur incertum studia in contraria uulgas. Illic Germaniam mille conturbant lites: inter Galliam & Angliam uetus odium uiret: Hispaniæ reges immutat ambitio: Italiam magno labore pacatâ, nouis sâ turbo concutit: Noua exurunt apud Senas incendia. Quid speremus: his moribus procuratores Mahometi sumus. nam ipsi patefacimus hosti, & terga nudamus quæ feriat. Quid tanta inter uos est inuidia & maleuolentiæ pestis tantum ueniunt, tanta rabies ut uidere uidear complures nostræ religionis homines seruire Turcis malle, quam Christianum ferre aliquem principem. Tot demum sunt in Christiano populo uectigalia, tot pecuniarum extorsiones, tot rapinæ, tot principum ne dicam tyrannorum nostrorum in subditos contumeliæ, ut magno opere uerear, ne ueniunt Turco & onera relaxanti, plebes nostræ libenti animo celsa submittant, maxime uero si ut est callidus hostis libertatem de fide fecerit. Sed o Christianum populum, o plebem electam, o uincam domini sabaoth, o Christi hereditatem, o testamentum, o regnum Dei, quo nunc redacta es Christiana societas: Ex quatuor patriarchalibus ecclesijs Christiana subnixæ fides, in orbem uniuersum palmites extendit. Maiores nostri duas per ignauiam & seordiam cum Hierosolymitana sede turpiter Bperdiderunt, nos tertiam, & illam quidem quæ post Romam secunda fuit, in qua tot nobilissimi Imperatores, tot sancti pontifices claruerunt, tot generalia concilia celebrata, tot sacri canones editi, tot sacratissimæ leges promulgatæ sunt non minori damno, tamen desideria profus amissimus. Euangelium Saluatoris quod in omnem terram intonuit, sola iam audit Europa, nec ipsa quidem omnis. In occidenti Saracenis premimur: Septentrionis magnam partem cæca gentilitas inuasit: ex Oriente quæ Græcia protenditur Turci nos pepulere, prope est nisi uigilamus, nisi consurgimus, nisi Deus adiuuat, nisi tua Sanctitas ut temperet animose occurrat, ut & huc tuum thronum, & quicquid restat Christiani nominis Mahometus occupat, qui iam sine resistentia terræ dominus ac maris esse uidetur. Aduersus hanc pestiferam bestiam & aduersus hæc mala conatus est Imperator, ut nosti, remedia conquirere. Sunt præcepta, sunt eius ut ante dixi, consilia: non proposito cadit, neq; animo deficit: deceptus est non defatigatus: Hac non successit, alia aggredietur uia, quæcumq; ut Imperatori Romanorum, ut aduocato ecclesiæ, ut protectori fidei orthodoxæ, ut Austria duci, ut religioso principi, ut homini Christiano incumbere uidentur, procuranda religione minime postergabit. Sed quoniam propulsare Turcos, & illarum Christianæ plebi contumeliam ulcersi omnino opus est, omnium fidelium magnoq; sumptu & magnis uiribus indiget. Supplex orat tuam Beatitudinem Cæsar quæ Christi uicarium gerit, ut antequam hostis appropinquet magis unâ secum ad ea intendas animum, per quæ Christiani potentatus inter se pacem tenentes, aduersus infideles arma conuertant, & communem hostem ex Europa deturbent. Quod licet difficile uideatur hac infelici tempestate nostra, in qua tantopere diuisi sumus, nihil est tamen quod diligentis hominis studium non perficiat. Vigilanti, instanti, urgenti, pro uoto cuncta succedunt, labor improbus omnia uincit. Incidisti beatissime pater, in hæc luctuosa, & ut ita dixerim, fastidiosa tempora, quæ fidem catholicam pene concussam, & undique laniatam Christianam plebem ostendunt. Tu ne cede malis, sed contra audentior ito, quo difficilius, eo præclarius ages. Non est impossibile, si mihi credis, Constantinopolim, totamq; Græciam de manibus Turcorum eripere, si modo his itineribus incedamus, quæ sunt aptissima, neque mari, neque terra Christianæ potentiæ Turci sunt pares, & hominibus & equis & nauibus & curribus, & quibuslibet armis & rei militaris peritia superiores sumus & auro. Quot si armetur Christianum robur, fugient hostes sicut stipula à facie uenti: Sarmatiæq; nostris relinquent spolia sine uulnere & sanguine. Mira res, neque facultas nobis deest, qua possumus Turcos exterminare, neque uoluntas. Nam uiribus multo quam illi præstamus, & nemo est Christiano nomine insignitus, qui nolit perire Turcos. Quid

igitur obstat: cur stamus: cur non exurgimus: cur non defendimus plebem nostram: cur non propulsamus iniuriam: Sed unum nobis de istis inquirendum est, quo habito facile terribimus & conternemus hostem. Hoc unum est ordo sine quo nihil est, quod ualeat rite explicare. Ordine caremus beatissime pater & modo. At nunc tua interest & nostri Caesaris, adherere rebus agendis. Nisi enim uos duo luminaria magna, uos primi orbis capita, uos sal terrae & mundi praesules, ordinem ponitis quo Christianae uires in hoc opus uniantur, non est quod uel nos speremus uel Turci timeant Christianum constari exercitum. Age igitur summe pontifex, fortem sume animum, erige nobilissimam mentem, laudatissimum illud in omni gente uulgatum, quod in assumptione tua uotum emisisti ante oculos semper habeto. Intelligis quod Caesar promittit clarissimum illum Aragoniae Regem, potentia & sapientia incomparabilem in hoc opus ualentissimum habes. Philippo duci Burgundiae nobilissimo & piissimo maximis rebus comparando, nihil magis cordi est quam pugnare in Turcos, Ungari auxilia expectant, bellum fortunam sub tuo uexillo iterum experituri, in Germania multi sunt principes qui corpora sua aduersus hos hostes deuouere. Carolus Rex Francorum & re & nomine Christianissimus, suorum progenitorum uestigia non deseret, quorum fortia facta omnis decantat ecclesia. Neque fortes ut opinor, Anglorum manus deerunt. Castellanis & Portugalesibus rerum gestarum clarissimis innatum est pro fide certare: Voluntarii sunt & prompti omnes populi pro Christi fide arma suscipere. Sed omnes in te oculos direxere: omnes ex te modum atque ordinem expectant. Exurge igitur aperi ecclesiam thesaurum: aperi caeli portas, promitte dignam labore mercedem. Effunde largiter spiritualia dona in Christi milites, mitte operarios in messem domino ditissimam mentent. Hoc tuum est opus hoc est in quo Deo possis & hominibus complacere. Scio multos tibi deberi titulos, postquam caelum potieris: sed nullius illustrior sacrosago tuo inscribi poterit quam si perditae sub praedeceffore tuo Constantinopolis recuperator & ultor communis iniuriae uociteris. Atque ut aperte dicam quod sentio: Haec certissima uia est per quam Christiani reges & fideles cunctae nationes, tibi ut Christi uicario ceruices suas libenter inflectant, si defensionem fidei nostrae fortiter & magnifice suscipias, & quemadmodum fouendo Italiam, pacem iuuando, & sapientissimos legatos designando, spem dedisti exterminandum Turcorum sedem, & impiam gentem totis conatibus erectus atque intentus esse uideare. Pleraque alia ad rem hanc idonea, semotis arbitris cum tuae pietati uidebitur latius exponemus.

Oratio Aeneae coram sanctissimo Senatu Cardinalium Imperatore coronato pontifice, eius nomine ad Passagium inducendum, Epist. CCCXCIX.

MOyses uir Dei, beatissime pater, maxime pontifex, cum sibi successorem ordinaret Iosue filium, Num diuinam uocem ad se dicentem audiuit: per hoc si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulat dominum, ad uerbum eius egreditur & ingreditur ipse, & omnes filii Israhel cum eo & caetera multitudo. Quibus uerbis non populi solum sed reges & principes mouentur, magnis in rebus summi sacerdotis consilium quaerere & imperium sequi. Quod postmodum & in nouo testamento ac in tempore gratiae multis exemplis & autoritatibus est firmatum. Sicut & Constantini magni & Theodosii, & Iustiniani, & aliorum Christianorum Caesarum gesta testantur. Haec ob causam cupidus atque audacissimus Caesar diuus Fridericus Romanus Imperator augustus filius tuus obsequentissimus, suo tempore aduersus impios Mahometi cultores generale passagium fieret atque in illud suum studium suaeque curas omnes conuertere, te prius magni Dei uicarium, Christianae plebis sacrum, religionis magnum caput profectum ducem, optimum rectorem, ueracem magistrum consulendum, audiendum & sequendum censuit. Cuius prouidentiam uestra autoritas mouere, potestas implere potest, quid sit agendum. Venit igitur hodie ad te tuumque sacratissimum senatum Caesar super uniuersali passagio, cum tua Beatitudine locuturus. Coronatus enim iam triplici corona, eiusque regni tua beneficentia Rex confirmatus, cuius

Acuius potentiam Daniel ferro comparauit, cuius limites solus claudit Oceanus, cuius fundator Romulus, confirmator Iulius, amplificator Augustus, approbator dominus Iesus fuit, cuius autoritas in terris nisi tua cedit nulli: Cuius officium est parcere subiectis, & debellare superbos. Quid aliud cogitat quam passagium, per quod & Christiani fortiores, et inimici Christi nominis creduntur imbecilliores. Princeps inquam sapiens, quae sunt digna principi cogitabit. Reges apud Medos ut Herodotus inquit, apud omnes ut Cicero sensit, iustitiae fructu causa creati sunt, uelut iniuriarum propulsores: qui si praetatum auscultare uolunt, caeterisque philosophis recta monitionibus obedire. Procuratio nem reipublicae, non ad suam, sed ad eorum qui sibi commisi sunt, utilitatem gerere dicuntur. Atque hoc est quod de passagio Caesarem & sollicitum & anxium fecit, super quare dicturus eo quae mihi sua maiestas imperat orationem meam in tres partes diuidam. In prima dicens quid sit passagium quod quaeritur. In secunda cur petatur. In tertia facile ne passagium fructuosum sit futurum. Quibus in rebus si longior fuerim, cum rerum magnitudini uerba comparantur, sic fortasse breuior uidebitur, ero tamen reuera breuis, quoniam Empedocle teste sola breuitas commendat indoctos. Sed iam primum absoluamus, passagii uocabulo nihil aliud designamus quam expeditionem militarem numerosissimam aduersus infideles per Christianos benedictam, quam si consequuntur cruce signati, plenariam peccatorum omnium remissionem merentur. Appellaturque passagium sermone Italico quasi transitus. Nam sicut aues quaedam gregatim certis anni temporibus de regione in regionem transeunt, dicuntur quoque passagium facere: & Christiani nonnuquam sumptis armis turmatim incedentes, atque in hostes fidei ex apostolicae sedis iussu profilientes, & uisi & Dei dicti sunt passagium habuisse. Neque uerum passagium uideri potest, nisi multorum fuerit populorum, qui migrare magis nouas sedes quaerituri quam bellaturi uideantur. Sicut Cymborum in Italia inundatio, ad Gothorum & Hunorum excursio. Habemus quid sit passagium. Nunc cur petatur exponamus. Tria sunt quae Caesarem passagii cupidum reddant. Commiseratio, utilitas, atque honestas rei. Vnde uero commiseratio prodeat, paucis (aduerte) docebo. Quis infirmatur, inquit apostolus, & ego non infirmor? Qui uidet afflictos & non affligitur, cuius pectus adeo durum est, ut dolentibus non condoleat: gementibus non congemat: tristantibus non contristetur? Caesar quidem postquam discretionis attigit annos, coepitque noscere nostrae fidei sacramentum mox religionis induratum zelum, coepitque rebus omnibus diuini cultus augmentum praepone, quod sibi & suae naturae bonitas & nobilitas sanguinis suadebat. Nam domus Austriae princeps inter quos plures ac reges ac imperatores floruerunt, tunc sibi prospere succedere sperauerunt, cum diuino nomini bene & constanter famulati fuissent. Quorum uestigia

CFridericus secutus defunctis parentibus quam primum tutelam exiuit, ut locum uideret in quo nostra redemptio celebrata est, adhuc adulescens transmare nauigauit, contexitque pedibus digitis, aspexit locum ubi natus Saluator noster Christus. Vbi positus in praesepe, ubi praesentatus in templo, ubi baptizatus, ubi tentatus, ubi praedicauit, ubi Lazarum suscitauit, ubi coenauit, ubi captus, ubi derisus, ubi iudicatus, ubi crucifixus, ubi sepultus est, & ubi ascendit in caelum. Quid multa dicam? osculatus est Caesar terram ubi fuerunt pedes eius qui nos redemit. Sed quo tunc animo fuisse arbitraris cum spurcibus illic Saracenos, immundos horridosque damnari uideret, sanctissima loca possidentes? quid aliud dicere poterat nisi propheticum illud: Deus uenerunt gentes in hereditatem tuam. Polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam, Et iterum: Quomodo sedet sola ciuitas plena populo, facta est uidua domina gentium, princeps prouinciarum est sub tributo. Proch quantum urgebat angebatque Caesarem ciuitatis huius oppressio, & illorum qui sunt trans mare Christianorum conculcatio. Sed quid Graecia literarum mater? Inuentrix legum, cultrix morum, & omnium artium bonarum magister? Quem non miseret gentis illius afflictae oppressae, pessundatae? Cuius imperium non sub Alexandro Macedone solum suisque successoribus, sed sub Atheniensibus, Thebanis ac Lacedaemoniensibus

olim florentissimum, & potentissimum fuit. Nunc ubilibet effeminatis turcis seruire
 coacta est. Quid regnum illud Vngariæ nobilissimum: terra antiqua, potens armis atq;
 ubera plebe. Heu quanta passi sunt Vngari diebus nostris, qui dum nostrum seruant
 sanguinem, sudant suum: quorum pectora nostri sunt muri. Obligamur recte omnes Chri-
 stiani Vngariæ genti qui pro nobis mortificantur tota die, & facti sunt sicut ouis occisio-
 nis. Et cum præsentem illorū Regem puerum, pupillum, orphanum, Ladislaum nobilif-
 simum & regum & Imperatorum prolem, qui suo regno suisq; subditis, auxilium nunc
 tam Sanctitatem tuā quam Cæsareā, suæ preces lachrymæ moueāt, nam illi genti postu-
 lat auxilium, quæ toto, Christiano populo affert præsidium. Accidit ut aliarum calamitas, p-
 uinciarū Massagetæ & Scytharum quamplures populi Liouoniā uexāt. Mauri uero par-
 uum Hispanorum occupant regnū Ciliciam Cammiarius in syluas Ciprum Rethum,
 Crethum. Siciliā quare & ipsa Italiæ littora barbarorū sæpe classes inuadūt aspernantq;
 Christianos. O nostram maximam negligentiam, o tempora, o mores. Dum gentiles fu-
 erūt Cæsares & idolorū cultores, augebat̄ indies credētū numerus. Nūc cū Christiani
 sunt Reges Imperatores, duces, minuit̄ cultus Christi. Qui totū fere orbē cōpleuerat,
 in angulum Europæ deductus est. Affricā & Asiam amisimus. Europa quoq; conculca-
 tur cur hoc refriguit ardor, tepuit charitas. Proh dolor maior est Saracenorū ardor in
 sua perfidia quā noster in fide zelus. Cernimus Christianorū iniurias & tacemus Oppri-
 mi, iugulat̄ nostra religio, et auertimus oculos. Sed alius est Cæsaris animus, aliāq; arbi-
 trat̄ tuam esse mētem, nā qui nō defendit oppressos, aut amicos, aut patriā deseret, quod
 ne tibi neue sibi quispiam imputet, passagium expedit in quo magnam utilitatem esse
 intelligit subuenire laboribus, Vngaros liberare, Grecos à seruitute propagare, diui-
 num cultū, sanctam terram ex manibus impurorum uendicare: monstrumq; illud & ab-
 ominabile idolum Mahometi exterminare. Vnde placentes immarcessibilem celestis
 regni coronam adipiscantur, En magnam utilitatem. Sed nō est uera utilitas honestatis
 Maiores nostri iustum bellum gerere honestam rem censebant. Erat autem belli æquitas
 sanctissimi senatus pro iure descripta, denūciata, quæ bella indicta iusta putabāt. In qui-
 bus qui uiriliter pugnant, non uiuentes solū, sed ocumbentes q; honore dignos glo-
 riososq; iudicabant. Quid de hoc bello dicemus quod non terrenus homo, sed diuinus
 Imperator indicat: In quo non impij sed diuini cultus propagatio queritur: In quo fides
 catholica defenditur, & honor Saluatoris nostri, qui cū in forma Dei, nō rapinā arbitra-
 tus est esse se æqualem Deo, sed formā serui accipiēs, seipsū exinanitiū, factus obediens
 usq; ad mortem, mortem autē crucis, ut nos de diabólica seruitute redimeret. Et tumet ad-
 uersus eos Mahomet et inflatur, cornua erigit, & nos quiescimus. An nō arma pro Chri-
 sto sumemus? q; pro nobis sumpsit humanitatē: Maxima esset ingratitude nostra, si nō
 ad incertam mortem pro Christo iremus, qui certam pro nobis tulit: si non illi uitam of-
 feremus à quo suscipimus. En bellum honestissimum in quo patris, in quo domini, in
 quo magni Dei causam tuemur. In quo qui uitā temporalem amittit, acquirit æternam,
 & famam clari nominis adipiscitur sempiternam. Quid plura? tantum obestis, ut non sit
 gloriosum pugnare pro fide, ut infame fœdumq; sit non pugnare, quando necessitas
 urget, sicut iam grassantibus undiq; in fratres nostros Saracenis, & nomen Christi ma-
 gna crudelitate atque immanitate persequentibus. Et tantū de secunda parte dictum, in
 qua cur passagium peteretur monstrandum fuit. Supererit nunc de possibilitate congre-
 gandi passagium, deq; spe fructus dicere. Plurimi sunt Beatissime pater qui eū nomina-
 ri passagium audiunt, Ecce uetus somnū inquit, uetus deliramentum, inanes fabulas.
 Verum Urbanus antecessor tuus cum uexaretur à paganis orientalis ecclesia, Sara-
 ceniq; tum illā conculcarent, motus Alexij qui Constantinopolim tenebat, & aliorum
 Christianorum, qui sub tributo Turcorum uitam degebant precibus igni & laborioso
 itinere in Galliam profectus maximum exercitum congregauit, atque hominum tre-
 centa milia, ut Otto Frisingensis scribit, non futillis autor in Græciam, Asiam, Syriamq;
 transmisit, quibus mille Saracenorum uires obsistere ualuerunt, quando & Antiochi-
 am expugnauerunt & Hierosolymam obtinuerūt. Vnde adhuc Urbani qui eō nocauit
 passagium

A passagium, & Gotfridi qui indixit, illi nomen habetur. Sed pensemus hodie an spes
 bona possit haberi passagij, quando nemo sciens impossibilia tentat, neque aggredit̄
 quisquam quod assequi desperat: Magnū facinus spes nutrit, quid hic respondemus?
 duo considerata sunt: unum an Christiani facile possint in passagiū trahi: Alterū an
 inchoata passagio spes sit magna uincendi. Nam quamuis omnium bellorum dubius
 sit exitus, nunquam tamen cōmittendū est bellū sine spe quadam, & argumēto uictō-
 riæ. Ne (sicut Octavianus Cæsar prouerbiū habuit) aureo piscari hamo uideamur, in
 quo maior damni quā lucri ratio possit haberi. Difficile ergo primū uidetur Christia-
 nos qui inter se sunt discordes, apertisq; fragrant odijs, in unam passagij summā duce-
 re. Sed qd multi obstare putāt passagio, sapiētia Cæsaris conducere indicat: Omnino q;
 si pax Christianos haberet, incassum quietos principes atq; torpentes populos exci-
 taremus. Neq; utiles bello manus inuenirent, timerent mortes, ferrum neq; signum;
 neq; tubam ferre possent: Nunc uero excitato bellis populo ultro sese offerent, facilius
 ex bello uocatur bellum quā ex ocio miles. Bonū est uiro, sicut propheta testatur cū
 portauerit iugum ab adolescentia sua. Quis Christianorū est postquam pugnare opor-
 tet, q; ui nō potius in Turcos quā Christianos stringere gladiū uelit: Placebit omnibus
 arma in Saracenos uertere, patriam ut getam relinquāt. Et fortasse unica parandi Chri-
 stianos uia est cōuocatio passagij. Martiales enim et feroces Europæ populi nescientes
 quiescere, nisi aduersus exteros plientur, in se manus uertunt. Qua ratione ductus olim
 Cato, excidi Carthaginem distuadebat ne pacem habentes, in circuitu Romani in sese
 ruerent: Sicut & Reges Israël uictis hostibus mutuis recidere uulneribus. Iam pacē
 ergo ut habeant Christiani, bellum inde in exteros est transferendum. Ad quam rem
 neq; Germanorum illustris animus, nec cor nobile Gallicæ gentis, neque mens subli-
 mis Hispanorum, neq; honesti cupidus Itolorum deerit spiritus. Omnes quod tua iur-
 bet Sāctitas, cōstanti animo exequētur. Quis dubitat fieri passagiū qd Romani ponti-
 ficis autoritate decretum, & Imperatoris mandato fuerit cōuocātū: Videor uidere rem
 perfectam nec me dubium habere ullum. Si tu uerbum apponis, Cæsar adijcit manū.
 Nam si quis obedire neglexerit uel tuis iussibus uel Cæsaris imperio compelletur. Sed
 dicit fortasse quispiam quod Braccius, quamuis hostis ecclesiæ aliquando tantum uir
 sensatus frequenti sermone usurpare solebat, tribus potissime rebus bellum indigere.
 Et horum trium unum esse pecuniam, Vbi ergo corrodemus aurum ad tantum & tā
 longinquum bellum necessarium? Sunt & modi in promptu huius inueniendi argenti
 quos uulgare non expedit. Illud dicere possum: Ciuitates quæ ob eam causam bellum
 suscipiūt, ut sine minis in pace uiuant, libenter passagij contribuant curas, ut pacē nihil
 insidiarum habentem consequi possunt: non erit difficile conuocare passagium. Nec
 rursus spes magna uictoriæ deerit. Nouit Maiestas Imperatoria Turcorum Assyriorū
 Aegyptiorumq; gentem: imbelles, inermes, effeminati sunt, neq; animo neq; consi-
 lio Martiales: sumenda erunt spolia sine sudore & sanguine. Quis truncatos mitratosq;
 Turcos, aut Brachatos timeat Aegyptiacos: quos Rabfaces ad Ezechia legem loquēs
 bacculo arū dīneo cōfracto cōparauit. Quod si aliq̄ndo nostri exercitus uicti ab eis sūt,
 neq; uirib; neq; rei militaris peritiæ, sed innumerolitati hostiū ascribendū est. Quoniā
 si Christianorū copia tot fuerint, ut opprimi à Saracenorū multitudine nequeāt, & qd
 passagij nomē exposcit, certa nihilominus in manibus erit uictoria sicut prisca exēpla
 nos instruit. Iuuabūt & diuisiones eorū, et odia quæ in Tartaris habēt assidua certami-
 na. Iuuabit & gentis illius desperatio. Nā & Mahometū cui maxime credūt sectā suam
 in octingentos usq; annos augēdam, exinde diminuendā afferunt prophetissā, qui sub
 Heraclio Cæsare malignari occepit, postquā supputant̄ anni x. & octingenti & hoc
 Turcos admodū territat, Christianos eleuat. Nā etsi falsus ppheta Mahometus est, nō
 est tamē falsū uaticiniū æstimādū, qd Hieremiæ sacris sermonibus cōsonū esse uidemus
 dū .l. caput libri sui, quasi tuam Sanctitatē ac Cæsarem hortat: Nolite tacere super ini-
 quitates eius, quoniā tēpus ultionis est dūmodo uicissitudinē ipse retribuet ei. Possent

ad hanc tamē plura deducere, sed neq; doctissimis tuis auribus, neq; reuerendissimis sapientissimisque patribus, qui assidet danda sunt uerba: satis est nobis absoluisse ea que promissimus, ea que Caesarea Dignitas dicturū me uoluit. Intelligis Christi desiderium suum, integritatem propositum Caesaris mentem intueris, totum tamē & consilio & iudicio tuo relinquit. Caesar cum esset hac uice apud tuam Beatitudinē, noluit hanc rem intactam relinquere, quae sibi ab ineunte adoleſcētia semper cordi fuit. Alius autē conciliū generale petiisset, aut informationem, decreta aut aliud quippiā. Caesari suscepta ex tua sacra manu imperii ali corona, nihil antiquius uisū est quam de passagio tecū agere. Quod si fortasse prima fronte arduū uideat, nihil tamen est tā difficile quod quaerendo non fiat facile, uirtus circa difficile operatur. Asperis in rebus & uir noscitur & gloria quaeritur: quae magno animo & fortiter excellenterq; geruntur. Nescio quomodo pleniori bucca laudare solemus, clari & illustres sunt tituli tui Beatissime praesul qui unionem feceris, Iubileum induleris, Caesarem coronaueris. Passagij tamen titulus & dignior & diuturnior omnibus erit quem nē successori relinquant, & Caesarea Sublimitas suadet, & omnis Christiani tas orat, & tibi coronato Caesare quamuis incumbant nihil tamen est de quo uel utilius agere, uel gloriosius quam de passagio possis.

Gregorius Heymburg denunciatur excommunicatus, Epist. cccc
Pius papa 11. Dilectis filijs Burgimagistris & Senatui oppidi Nuremberg, S. & A. B.

Saluator humani generis in hunc ueniens mundum ut ex mortalibus genitus, Dei filios & sibi ipsi in summi patris sui regno cohaereditas efficeret, unum ex omnibus fidelibus in eum credentibus regnum constituit, idq; unam ipsius ecclesiam nuncupauit, cuius ipse caput esset & regnator sempiternus. Visibile uero humanis oculis praesentiam sui per admirabilem ad patrem omnipotentem ascensum, mundo subtrahitur, Petrum apostolorum principem eiusq; legitimos successores, uicarios sibi cum plenitudine potestatis ad propriae gubernatione ecclesiae substituit, tribuens omnimodam per temporale successionem uicarijs in terris ac ipsi in caelis omnia ligandi soluediq; Praecipitq; districte ipsos audiri, & in eorum iurisdictionibus permonstrari. Quod si qui transgressores ueneno imbuti eos non audiret, huiusmodi omnes pro exclusis a suo regno eiecitq; a sancta ecclesia inter ethnicos & publicanos, cum perditionis & mortis filijs uoluit computari. Cum enim nullum regnum, ut ipsius domini nostri uerbis didicimus, in se diuisum stare possit, quo nam modo sacrosanctum stabit ecclesiae regnum, si illi qui Christi supremi Regis uicario parere contemnunt, de regni non ualeant sorte depelli. Aduersus hoc in quaſabile fundamentum & ecclesiae firmam petram haereticorum quaedam a paruo tempore citra sensum uisa, suboriri, pullulauit, quae sub ouium uestibus lupos rapaces intrinsecus, celans sub appellationis specie ecclesiae satagit unitatem conuellere. Nam si qua Christi unicus uicarius canonibus sacris etiam & iurisdictione inhaerendo decreuit statuitq; & seruari ut dignum est, praecipit, calumniatores maleuoli & peruersi subterfugere iustitiam praesumentes per ludibria frivolarum appellationum ad futurum concilium, ceu ad id quod nusquam est, ac supra Christi uicarium esse aut reperiri nequit, obedientiam quae est de necessitate ecclesiae et salutis uniuersorum improbe declinant ac temere. Hanc igitur diabolico spiritu et instructa nouitate exortam considerantes, in totius ecclesiae catholicae non tamen eneruationem, sed euerſionem in Mantuano conuentu saepe & multum uic discussam de uenerabilium fratrum nostrorum sanctae Romanae ecclesiae Cardinalium plurimorumq; aliorum praesulum & peritorum qui aderant, maturo consilio et consensu illiusmodi appellationes damnauimus. Atq; ita appellantes, Notariosq; ac testes & adherentes omnes excommunicauimus, laesq; maiestatis haereticorum crimina & penes eo ipso illos diffiniuimus incidisse, prout in Apostolicis literis superinde confectis plenius continetur. Caeterum his omnibus non obstantibus quidem ex parte diaboli mendaciorum artifice natus Gregorius de Heymburg nomine, auariciae contaminatus illuue, & superatus a doribus, que est, seruitus idolorum, de mense

A de mense Augusti proximo praeterito a nostra solenni declaratoria sententia qua Senis existentes, impium Sigismundum ex principibus Austriae ob notorium sacrilegium propter hostilem persecutionem in personam dilecti filij nostri Nicolai tituli S. Petri ad uincula, sanctae Romanae ecclesiae presbyteri, Cardinalis & episcopi Brixinensis, & rapinam bonorum ecclesiae illius perpetratum, iurisdictionis poenas declarauimus incurrisse, a nobis ad futurum concilium improbam, nefariam, temerariam, seditiosam, denique appellationem dictauit. Et illius interpositionis per dictum Sigismundum factae, ipse dictator in originali instrumento Florentiae ad ualvas ecclesiae affixo testis inscribitur. Quod quia loquax ille presumptuosus, et praecipuus, mendax, atque turbulentus, temerarius ob istud facinus excommunicatus existit, criminaq; & poenas incidit laesa maiestatis, atq; haereticus, adeo ut ultra execrationem honore omni & bonis iure sit priuatus. Deuotiones uestras in domino requirentes admonemus, huiusmodi pestiferum hominem pro tali excommunicato habeatis & priuato, a uestrisq; ciuibus omnibus haberi maleditis. Ipsumq; non solum uitetis, sed procul eiciatis ab oppido & dominio uestro & bona quaecumque habet apud uos tam mobilia quam immobilia fisco uestro applicetis, & alia omnia faciatis quae contra haereticos, de iure Canonico fieri mandantur. In quibus uos nobis ostendatis exhibebitisq; catholicos, sicut plene confidimus & Deo gratos ciues in tablem perniciosum ecclesiae Christi persecutorem uos fideles & sanctae Romanae ecclesiae obediētes ostendendo. Nobisq; in hoc eo magis deuotiones complacebunt quanto scimus plurimum esse Deo charum, & ecclesiae suae parentela ac in primis necessarium quod profugus iste pestiferq; sacrorum contempitor ab omni expellat conuersatione, & consortio Christianorum. Facite nobis quod egeritis per literas uestras rescribat, Datum Romae apud S. Petrum sub anulo piscatoris, die xviii. Octob. An. m. cccc. lx. pontificatus nostri anno tertio.

Abſoluit Vratislauenſem & Namſlauenſem à iuramento Homagij, Georgio Podibrat regni Bohemiae nomine praesito, Epist. ccccl.

Pius Episcopus seruus seruatorum Dei, uenerabilibus fratribus Cretenſis, ad regnum Poloniae terrarumq; Schlesiae ac Prussiae nuncio, & Oratori sedis Apostolicae & Gneznenſis Archiepiscopi, S. & A. B.

Hodie motu proprio ex iustis ac fidem catholicam concernentibus causis, dilectos filios, clericum, capitaneos, consules, comunitatem Vratislauenſem, & uniuersitatem oppidi, Namslaij ab Homagio praestando Georgio de Podibrat, ad nostrum & sedis apostolicae beneplacitum absolutos fore declaramus, ac eos in nostram & apostolicae sedis protectionem suscepimus, mandantes singulis Christi fidelibus cuiuscumq; status seu gradus existant, sub poenis & censuris ecclesiasticis, ne praefato Georgio contra Vratislaum, & Namslauum uigore dicti Homagij auxiliium, fauorem, & consilium praestent, quinimo eis tanquam catholicis & sanctae matri Romanae ecclesiae obediētissimis omni consilio, fauore, ac potentia assistant, prout in nostris literis desuper confectis plenius continetur. Quocirca fraternitati uestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus uos uel alter uestrum & si postquam praesentes literae uobis praesentatae fuerint, per uos uel alium seu alios ipsas literas ac omnia & singula in illis contenta, in dicti regni ac aliarum partium uicinarum ecclesijs, Dominicis & festiuis caeterisque diebus quando & quotiens uobis uidebitur, solenniter publicetis & exponatis, seu publicari & exponi faciatis, ut melius & clarius intelligat etiam in uulgari. Et nihilominus quaslibet personas quas excommunicationis sententiam occasione contraueniendi praedictis literis nobis incurrisse contulerit, quotiens uobis opportunum esse uidebitur, tamdiu dominicis festiuisq; diebus in ecclesijs cum maior inibi populi multitudo contrauenierit ad diuina, excommunicatos publice nunciatis, faciatisq; ab alijs nunciari, & ab omnibus arctius euitari donec a contraueniendo destiterint, & literis praedictis obediēterint, ipsaq; personae excommunicatae ab huiusmodi excommunicationis sententia, absolutionis beneficium meruerint obtinere, non obstantibus omnibus illis quae in praedictis literis uoluimus non obſtare. Aut si dictis personis uel quibusuis alijs comiter uel diuisim a dicta sede indultum, quod interdici, suspendi, uel excommunicari non possunt per literas apostolicas non facientes plenam, & expressam ac de uerbo ad uerbum de indulto huiusmodi

mentionem, contradictores per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo. Datū Romae ad sanctū Petrū, Anno incarnationis dominicæ M. CCCC. LXIII. quarto Calendas Aprilis Pontificatus nostri quinto.

Refertur grates de munere oblato & poësim præconisatam reddit, confertur de Vladislao quo iure regnum Vngariae occupauerit, Epist. CCCCII.

Reuerendissimo in Christo patri domino Sbigneo sacro sanctæ Romanæ ecclesiæ, iuuli sanctæ Priscæ presbytero Cardinali ac Pontifici Cracouiensi domino suo colendissimo, Aeneas Episcopus Senensis, S. P. D. seq̄ commendatum facit.

Heraldus Alfonso Regis Portugalie Nicolaus Chizastruustrij tuas mihi expectatissimas literas, cumq̄ his aduersus hyemis & aquilonis ferocem spiritum armaturum, egregiam reddidit uestem pelliceam mardurinam, in hac regione non solum utilem uerumetiam necessariam. Confiteor magnum munus non tam recipiente quam mittente dignum. Referrem tuæ liberalitati gratias, nisi scirem male reddi beneficiū uerbis quod factis acceptum est. Sed cum sim ego ex his episcopis quos nostra Italia nutrit, quibus ecclesiæ fraudosæ magis quam fructiferæ sunt, cogor tecum id agere quod priuari homines erga Reges factitant: Nam cum nec equos, nec tabulas pictas, nec theuromata remittere possint, animum illis offerunt. Sume igitur & tu animum meum, quamuis hunc tibi iam diu dicauerim, neque rem modo nouam afferam. Sed quid moror? partem beneficii magnam reddidit qui libenter accepit: Ego non modo libenter sed cupide donum tuum admisi, non tam quod preciosum est quam quod à te missum claro & præstantissimo patre qui me nunquam uidisti, & tantum amare dignatus es. Sed hoc missio ad literas transeo: earum quia plurimæ partes sunt pro captu meo ad singulas ex ordine respondebo. In capite epistolæ tuæ quoniam diu ad me non scripseris, ueritum te ais, me tarditatem scribendi tuam sinistrosum acciperem, rationemq̄ reddis cur tam diu super epistolis meis ad te olim missis rescribere distuleris: Ego & si mille annos tacuisses, nihil tamen de te sinistra concepissem, neq̄ te mihi mutatum credidissem. Taciturnitatis aliam quamuis causam, quam mutationem animi, reputassem. Scio enim te uirum constantem & in amicitia solidum, qui neque more adolescentulorum modo amas, modo odis, neque contra Theophrasti præcepta, postquam amaueris de amico iudicas. Expendis hominem diu antequam recipias, receptum toto admittis pectore & quasi te alterum colis, neq̄ si deceptus sis, statim abs te hominem repellis: dissuere inutilem amicitiam quam tu impere soles. Quamuis ergo conscius mihi sim, non esse in me uirtutem quæ tuam sustinere amicitiam possit, est in te tamen moderatio quæ illam facile ruere non sinit. Huc accedit quoniam literarum causa inter nos beneuolentia nata est, quæ licet in me tenues sint, postquam tamen amare cepimus, nihil illis detractum est: auctæ magis sunt quando neque me senem discere pudet. Itaque persuadeo mihi me tibi esse, qui ab initio fuerim siue scribas siue taces. Cum silere te uideo, tuas occupationes accuso: cum scripta tua recipio, dilectionem tuam cōmendo. Cur ego denique te tacentem arguerim, qui sum ipse nimium erga te tacitus? Accipio libens tuam purgationem ut excusationem meam tu quoque admittas. Scio quam multæ sunt Dignationi tuæ pōtificales curæ, quæ sunt tibi cum tuo Rege negotia: noui te Cardinalem esse, & in Polonia post Regem primum hominem nulla sine te placita fieri: grauiā queq̄ iudicia tuā sententiā expetere, neq̄ belli, neq̄ pacis consilia sine te discuti, pono ante oculos tuos quantum inter nos fluminum acterrum est, quam periculosa itinera & obsessa latronibus, quam pauci ex te ad nos ueniunt, quibus committi tuto literæ quærant. Ago meam causam dum tuam defendo. Da mihi & tu ueniam tacenti obsecro: non inuenio facile homines qui ad te recta proficiscantur, nec audeo cuiuscunq̄ scripta credere, nec sum ociosus ut scriberem quam frequentissime possim: nunc Cæsaris concilium, nunc apostolicæ sedis mandata me detinent: non sunt tamen tot mea neque tam ardua negotia quam tua: necesse est silentio tuo me parcere, ne si te scribendi tardum arguerim, me pigrum ostendā & desidem.

Condo

A Condōnemus igitur, & tuam negligentiam compensemus: Si tamen aliquid est quod tibi ad inertiam ualeat imputari, sit tamen ex præterito tibi mihiq̄ uenia, neque in futurum licentiam per tuæ taciturnitatis causam accipiamus: Fac quod modo fecisti: furare te regi & regno, & reipublicæ subtrahe manus. Aeneæ aliquando te præbe, itidem faxim ego: Neque Cæsar, neque Romanus præsul, neque si reuixerit genitor meus Syluius in me tantum imperium possidebit, ut tibi non aliquando subseruiam, scribam, & qua possum arte literatoria absentem me tibi præsentem reddā. Plurima mihi de commoditate literarum & scite & prudentissimè commemoras, & doctè scribis, & uerè ueriticum est hoc inter absentes amicos solatium, cōiungit epistola quos terra marisq̄ disiungit. Nusquam tam procul amicus abiit, ut literarum beneficio adiri non possit. O maximum & diuinum literarum donum, quod non modo longe recedentes amicos, sed quos aut nunquam uidimus homines seu uiuentes siue mortuos in nostrum reducit alloquium, & quos carne intueri non possumus, mentibus offert conspiciendos. O sanctos illos ac memorabiles uiros siue Phænices siue alij fuerunt huius muneris inuentores, quo præcæ uiros ætatis & intueri possumus, & affari. Licet mihi si uelim nunc Alexandrum, nunc Darium cernere: possum Hanibalem, Scipionem, Cæsarem, Augustum uidere: illos mihi Curcius aut Arrianus ostendet, hos Liuius, Suetoniusq̄ Bmonstrabit: datur cuius docto Platonem, Aristotelem, Ciceronem, Senecam, Tertullianum, Cyprianum, Lactantium, Hieronymum, Gregorium, Augustinum, Ambrosium, & infinitam qui posteritati scripserunt, turbam audire loquentem. En quanta mortuorum turba nondum mortua est: non uidi ego te unquam corporeis oculis, ex amicorum tamè literis scio qua statura, quibus oculis, quibus manibus, quo pede, quo capillo es. Ex tuis aut epistolis ad interiora p̄gredior, & quæ neq̄ pingi neq̄ fingi possunt: Inspicio tuæ mētis impetus, omnes animi tui motus annoto: Quid speres intelligo, quod metuas uideo, quare cōgaudeas quareq̄ tristeris aduerto. Totū te mihi tuæ literæ exprimunt, nec minus apud te mearū uirium esse considero dum mea scripta reuoluīs, me intus & in cute noscis. Democritus actionis umbram dixit orationem esse, nec aliud epistola est: quamuis enim raro uiuant homines, ut scribunt, sentiūt tamen ita uiuendum esse, nec fieri potest quin animum suum prodar is qui plurima scribit, & sic saepe uirtutis præconia commemoret, qui uitia sectatur. Utamur igitur hac uicissitudine scribēdi, & quantum negotia sinunt inuicem suauibus epistolis colloquamur. Id ego tibi de me spondeo, & tenebo si reddi uicem cognouero. Transeo nunc ad uolumen epistolarum mearum quod tua Dignatio multis uerbis & probat & magnificat: Minime ego mihi tantum arrogo quantum tribuis: longe ego ab illis absom quibus me cōparas, parēq̄ facis, sentio quā tenuis est mihi uena dicēdi, quā breuis et inornata uerborum suppellex: nulli de me magis quam mihi credo: fateor tamen quia nudus sum & aperte loquor, non uitor phaleris: uestē omnē reijcio, nec laboro cum scribo, quoniam non attingo res altiores, & mihi nō cognitatas: trado quæ didici. Facile se cæteris intelligendū præbet, qui se ipsum tenet, præbere alteri lucē nequit, qui sibi tenebrosus est: Fugio nodositatē & longas sententiarū periodos. Si assunt elegantia uerba nō refugio illa cōtexere, si minus nō quero remotius, præsentibus uitor, ut intelligar id solū mihi studiū est. Percipio tamen rudē & incōpertū sermonē meū esse, neq̄ dignū qui doctas aures pulset. Ea p̄pter cum meas epistolas ad te mitti petiuisses, substiti, diuq̄ dubitavi an tibi, pbato & doctissimo uiro meas ineptias aperire: uidebatur leue pōdus q̄d tuas manus incideret, pudebat me multorū errorū, neq̄ adhuc cuiquam fecerā copiam. Et quamuis aliquæ epistola mea uulgo legerētur, non ego illas in lucem dederā, sed qui mecum cōuiuunt familiares, nunc has nunc illas furati ex manibus librorū in uolumē redegerant ediderātq̄ sodalibus, existimantes aliquid esse quod nihil erat. Nam qui præter commentarios in Alexandrū grammaticū, & Brunelli poëte fabulas, & Buridani uulgarium dialecticorū sophismata, et Troianam quandā historiam nihil unquam legissent, lucem esse in tenebris putauerunt. Atq̄ ut cæci ducatum monoculo præbent, sic rudes isti primas eloquentiæ partes mihi tradiderunt, qui nondum merui inter proficientes discipulos numerari.

Tull

Tuli hūc honorem, & quamuis sciebam non posse durare inanē gloriam, nolui tamen ipsum me confundere. Impertiebar his qui ad me ueniebāt quantum poteram luminis, & si lactis aperire fontes non poteram, amicorum tamen sicut pura limpha sedabam. nō magna dabā mala, non ministrabam, non erant preciosa quæ tradebam, at neq; damnosa. Cumq; ingenia inuenissem sublimia quæ haustus capere nobilissimos apta uiderentur, his unde biberent scaturigines uiuas ostendi, Quintiliani, Ciceronis & aliorum quos Italia sequitur, uestigāda flumina docens. Patiebar igitur apud nouos eloquētiae auditores a quo animo scripta mea reuolui, quibus contemptui esse non poteram. At cum tu ea petuisti, qui omnium poetarum opera rimatus es, qui omnem secularem atque ecclesiasticam sapientiam calles, cui nota sunt quæcūq; latina lingua maxime admiratur, non uidebam quo pacto meas tibi nugas traderem, quæ rara esse confidunt negotiatores, ea in nūdinas ferunt. Horatium uetuit tali cum uoce Quirinus, post mediam noctem uisus cum somnia uera, in sylua non ligna feras insanus. Intelligebam non sine mei nominis iactura lecturū te opus quod flagitabas. Verum cum illud semel atq; iterū peteres, elegi etiam cum damno famæ meæ tuæ uoluntati parere. Misi ad te librum non ut iudicares qui a me ipso censebatur insullus, minus uero ut laudares qui meo iudicio uituperandus erat sed amico, sed patri, sed domino nolui quicquam negare. Existimaui autem cum primam libri legisses paginam, statim te fatietas caperet, dixitq; libro cum manumissi, perge audacter, sed scito te non sine magno discrimine tuo doctas Cardinalis aures aditurum. Aut ille igni te dabit, aut ad pharmacopolam mitteris: quid enim aliud meis scriptis augurer, quā ille suis qui ait, sunt rectora piper, cumama, thura, crocū: Sed accidit mihi quod nuper in Viēna cuiusdam Cennēsi monacho ordinem diuī Frāci sci professō: Is Pataui studens, cum accepisset egregios in Austria magistrōs qui oratoriam docerent, cupidus eius artis ad summum ediscendæ, cuius prima clemētia teneret, insalutatis amicis festinus in Austriam migravit non minus audus peregrinas hauriendi doctrinas, quā ille q; Aethiopiā adijt ut Gymnosophistas & famosissimā solismensam uideret in sabulo. At cum Viennā ingressus Gymnasia philosophorū percurrisset tantam eam scholam fecit, ut qui uenerat auditurus, mox cathedram ascenderet audiendus, & quos quæritabat magistrōs hos discipulos informaret: Simile mihi euenit. Expectaui contemptum, existimationem sum consecutus. Credebam uituperari, & accipio laudem: Timui odium, amorem reporto. Quid dicam? Tene ingenij tardioris imperitum q; iudicem prædicem, qui lippis oculis album pro nigro recipias dicasq; malum bonum & malum: Stat cōtra epistola summa eruditione plena, cuius an sententiā graues an summam exornationem magis demirer hæsito. Vniuersas quas libro meo laudes accumulās, unica epistola tua cōplexa est: tuæ sunt quas mihi uirtutes ascribis. Quid ergo est quod meā erexit in laudem: noluit me contristari. Inuenisti epistolas quibus me poeta uocitēt quāplures, dixisti intra te ipsum: Grande hic homo de se iudicium facit, qui grande sibi nomen usurpat. Meministi eorum quæ Flaccus de poetis ait: Ingenium cui sit, cui mens diuiniore atq; Hos magna sonaturum des nominis huius honorem, Sciebas Ciceronis uerba quæ in oratione pro Archia ponuntur dum ait: At qui sic a sumis hominibus eruditissimis q; accepimus cæterarū rerum studia, & doctrinā, & præceptis & arte constare poetam natura ipsa ualere mentis uiribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari. Quare suo iure noster ille, Ennius sanctos appellabat poetas quasi Deorū aliquo dono aut munere cōmendati nobis esse uideantur. Cogitasti ergo si mea scripta pro merito reprehenderes, grandem me molestiam habiturum, qui cum sanctis ascribi poetis cuperē, & inter uetustissimū ē doctis genus me ipsum collocarim, tua sententia nedum poetæ titulis, sed neq; mediocri scriptoris nomine dignum me reperirē, nisi opinioni meæ faueres. Putasti me animo cadere, spem ponere, stilum deinceps scripturamq; omnem negligere. Noluit me uulnere tali confodere, prouidisti quæ amico utilia credidisti: uoluit me scribere, ingenium exercere, conari Indies magis ut si nō essem modo quod uellem, fierem aliquando qui possem. Noluit deinde meis epistolis quæ iam currere per Germaniam ceperant, opinionem demere, Ago gratias humanitati

tua: quæ

A tua, quæ de suo iudicio quā de mea fama maluit hæsitari. Nominis meo uel cum tuo de trimento consulere uoluisti. Videor uidere commendatione tua ingentem meis epistolis fauorem accedere. Quis enim posthac illas carpere audeat, quas nouerit tuo testimonio comprobatas? Ego quidem quod a te modo scriptum est, in capite uoluminis collocabo, ne quis mea prius legat scripta quā tua nouerit autoritate legenda. Et si enim Apollinis illud responsum memoriæ teneo, quo se quemq; noscere iubet, Gaudeo tamen nomen meum quocūq; pacto illustrari. Cur non laudari falso malim quā uero uituperari? potis est tua commendatio facere, ut me cæteri quoque commendent. Non omnia nomen ad uerum habent, multa erecta sunt, & habentur in precio, quæ rectius uilipensa facerent. Multum in omni re fortuna dominatur. Hæc pro libidine sua nunc obscurat mortalia, nunc celebrat. Neq; in Poëtis ac cæteris scriptoribus uim perdidit. Plurimi eius beneficio magis quā propria uirtute claruerunt. Nonnulli cum essent digni memoria nominis sempiterna, fortunæ malignitate depressi nequaquam emergere potuerunt. Quid si meis scriptis tuo beneficio non fortuna (quæ nihil est nisi diuina uel prouidentia, uel promissio) sed Deus ipse subriserit, nunquid lætabor, nunquid gloriabor? & tuo nomini fatebor me omnia debere qui me reddideris immortalē? Vt Hymeneus quum in epistolis incidit Epicuri, Atticus Ciceronis, Lucillus Senecæ, æternam memoriam consecuti sunt. Tu quia medius inter scripta mea uenisti, mihi mortalitatem eripis, & quod illi ex alienis acceperunt, hoc tu meis epistolis præstas. Quid ni igitur & amem, & te obseruem, tibi omni officio seruire studeam? Sed dixi me tuum ab initio, non muto sententiam. Illud me discutete amplius conuenit, quod supra de Poëtis est tactum. Neque enim idcirco Poëtam prius quā sacris ordinibus initiatus essem, me appellauī, quoniam uel Mantuano uel Peligno uellem uideri similis, aut par alteri cuiusdam ueterum, quos uates & claros & sanctos uocant, mentis diuinæ participes, sed ita hoc nomē mihi ascripsi, quemadmodum in una epistolarum Seneca suscipit, qui omnibus uersus facientibus hoc nomen commune dicit: quamuis absolute pronuntiatum apud Græcos Homerum, apud Latinos Virgilium denotet. Edidimus & nos aliquando uersus: scripsimus elegias, eglogas, satyram quoque dictauimus: non tamen Poëtæ nomen propria temeritate suscepimus, nec prius hoc titulo sumus usi quā nos Fredericus Cæsar apud Franckfordiam, uisus quibusdam epistolis nostris, laurea nos donauit. Quemadmodum autem qui iuri aut Canonico, aut ciuili operam dederunt, postquam magisterium acceperunt cum literas ad amicos missitant, aut decretorum aut legum doctores se inscribunt: ita & nobis Poëtæ nomē assumere licitum arbitrati sumus, ne uel concessum honorem, uel concedentem contemnere uideremur, & nos enim manum ferulæ subduximus, & lucum nouimus Martis, & quas torqueat umbras lacus, & quantas iaculetur Monichus ornos: uidebamur nostro uti iure, si eius artis titulos assumeremus, in qua non paruam ætatis partem consumpsissemus. Sed fuit alia non minor ratio quæ me hoc nomine frequentius uti cōegit. Etenim cum uenissem in Austriam, in secretariū Cæsaris assumptus, offendi omnes qui periti apud Viennenses habebantur, poetam ueluti rem perniciosam & abominabilem detestari. Cœpi ergo eos arguere, disputare sæpe cum eis, ostendere Poëticam qui recte uterentur, his frugiferam esse: nomenq; talis doctrinæ habendum & honorabile, & sanctum. Tumq; ne quis me nomen horrere crederet, quod laudarem Poëtam me scribere cœpi. Neque dimisi titulum illum, donec ad ecclesiam ueniens, sacros ordines subiui, & ad sacerdotium promotus, quæ seculi pompam saperent, postergaui. Habes cur me Poëtam dixerim, & quid de me ipso sub tali titulo senserim. Nunc quoniam de Poëtica admodum perite non nihil disputasti, non erit ab re quid mihi de Poëtica tenendum uideatur in medium proferre, in cuius defensionem sæpe scripsi, sæpius aduersus contentiosos sermones serui, quos in hac epistola succincte repetam. Omnes qui Poëtice sunt infesti, si modo aliqua sunt imbuti doctrina, his argumentationibus in eam uertuntur. Plato (qui fuit omnium Philosophorum proculdubio excellentissimus) ex ea ciuitate quā finxit cum mores optimos & optimum reipublicæ statum exquire-

KKk ret;

ret, Poetas eduxit quod minime fecisset, si utiles fuissent: non sunt igitur admittendi Poetae. Cicero in Tusculanis cum de dolore disputat, Vides ne, inquit, Poetae quid mali afferant: lamentantes inducunt fortissimos viros, molliunt animos nostros, ita sunt de inde dulces ut non legantur modo, sed etiam ediscantur. Sed ad malam domesticam disciplinam vitamque umbratilem & delicatam cum accesserunt, etiam Poetae nervos omnium virtutis elidunt. Totum hic comprehenditur quod dici contra Poetas potest. Pergunt tamen qui verbosiores sunt atque amplius aut mansuetiorem musam insectantur. Boetius, inquit, uir sane peritissimus & uitae sanctioris, Philosophiam inducit sibi loquentem, quae scenicas meretriculas & Poeticam & Oratoriam uidetur appellare, quae dolores aegrotae mentis non modo ullis remedijs non fouent, sed dulcibus insuper alunt uenenis, hominumque mentes assuefaciunt, morbo non liberant. Cato qui fuit Romanorum seuerissimus, Marco nobiliori uelut probrum obiecit, quoniam Poetas in prouinciam duxisset: duxerat enim ille in Etholiam Ennium. Hieronymus clarum iubar ecclesiae uerberibus sese caesum ab angelo scribit, quoniam Ciceronianus magis, quam Christianus esse uideretur. Quid si Vergilianum aut Terentianum illum angelus inuenisset: Carpentur ab eo nonnulli episcopi qui codices Euangelicos postponentes lectione Poetica se oblectant. Quo pacto insuper Poetas amplectemur, quorum scripta non solum hominum, sed deorum quoque & stupra & adulteria commemorant, potare, amare, scortari, adolescentes instruunt: Quis maior ad imitandum quam Deus inueniri potest: aut quis eum coarguat, qui se Dei secutum exempla demonstrat: Iouis exemplo teneram corrupisse uirginem, Terentianus se Chereas iactitat: Multum est cum Deus autor habetur. Pictura, inquit ille, haec merat: Iouem quo pacto Danaem misisse aiunt quondam in gremium imbrum aureum. Ego met quoque id spectare coepi, et quia consimilem luserat iam olim ille ludum, impendio magis animus gaudebat mihi Deum sese in hominem conuertisse, atque in alienas tegulas uenisse clanculum per impluuium sic cum factum mulieri. At quem Deum: qui templa summa sonitu concutit, Ego hominibus hoc non faceret: Ego illud uero feci ac lubens. Facessant ergo Poetae qui talia de dijs referunt, quae sibi turpes indigna lenones ducerent. Quid agat cum ea legerit imberbis iuuenis: careus in uitium flecti, sic natura iubet: & citius nos corrumpunt exempla magis cum subeant animos autoribus. Non erit igitur bene instituta ciuitas, quae Poetae non occluserit ianuas. Sic mecum saepe contendisse aliquos memini: Quibus ego in hunc modum respondere consueui. Quid uos mihi ciuitatem Platonis obijcitis: quae nulla unquam in prouincia sedem reperit, quid curet ex ea se ciuitate Poetarum choros exulare, quae neque in caelo, neque in terra uisa est unquam: At cum Poetarum fictiones bicipitis plerumque Parnasi somnia referant, non possum non admirari, cur somniores ex ciuitate somniata Plato deduxerit: Cur ego non exulare ex ea ciuitate uoluerim, quam conditor eius inhabitare non possit: Aut equidem suam ciuitatem necesse fuisset Platonem relinquere, aut secum introducere Poetas, cum fuerit ipse Poeta. Cuius apud Macrobiu[m] uersus nonnulli referuntur, magis petulci quam tanti uiri grauitati conueniant. Nec Cicero illam ingredi ciuitatem permetteretur, quae Poetas repelleret, cum & ipse tres libros de temporibus suis carmine conscripserint. Sed licet laet det ipse Platonem de sua ciuitate Poetas excludentem, non tamen ipse de Roma, cui se omnia debere fatetur, Poetas excludit. Archiam Poeta egregium cum Grachus negaret in ciuitate retinendum, quis illum defendit nisi Cicero: Extat eius oratio de qua supra memini, in qua haec uerba ponuntur: Sic igitur sanctum apud nos humanissimos homines, hoc Poetae nomen, quod nulla unquam barbaries uiolauit, saxa & solitudines nocere respondent, bestiae saepe immanes cantu flectuntur atque consistunt, nos instituti rebus optimis non Poetarum uoce moueamur: Ecce cum ad serium, cum ad uerum uentum est, non abigit ex sua ciuitate Poetas Cicero, sed retinendos & admittendos, & honoribus cumulandos suadet. Quid de Boetio dicam: Quis risum teneat cum damnari a Poeta Poetica audiat: An non ipse est Boetius tam maxime Poeta, cum Poeticas carpit musas, qui Philosophiam se cum uersibus agentem, & utentem fictionibus intro-

ducit.

A duct. Quot apud eum fabulae sunt: Quot metrorum genera: Dum Poeticam damnat Boetius similis illi uidetur, qui iurabat non esse iurandum. Sed altior Boetio mens fuit, quam uel Poetarum hostes apprehendant, uel hac epistolari disputatione possit exponi. Quippe aut legendi sunt Poetarum libri, aut ipse toto fugiendus orbe, cum in sua consolatione Boetius, apud quem Philosophia (cum de prouidentia differit) magni Dei familiarem suum appellare Lucanum non ueretur, & illius inferere mortui sententiam, Victrix causa deis placuit, sed uicta Catoni. Nec me Catonis autoritas frangit, cui nec nobilior auscultauit, neque senatus cessit, apud quem maximo semper honore Poetae sunt habiti. Habeo clarissimorum uirorum copiam, quos Catoni ualeant obiectare, de quibus postea dicam. Ad Hieronymum transeo, cuius optarem qui uiuunt omnes fieri persimiles: sic enim & sanctimonia uita & eloquentiae copia omnes ualermus. Scater hic undique Poetarum dictis, neque uel tractatum eius referes, uel epistolam ubi non Tulliana redoleat eloquentia. Sic de ceteris ecclesiae doctoribus licet inuenire, quorum facundiam quae muta fuisset alioquin, illustrauere Poetae. Sane Hieronymus cum secularibus plenus literis esset, gentileque disciplinas quasuis ebibisset, tum se uerberibus affectum dixit: Permitto id, omnes agant, cum Poetas omnes uiderint, legerint, didicerint, tum secularum studia literarum abiuret, nil obsto, nil aduersor, neque ego is sum qui Pontifices maximos, relictis Euangeliorum codicibus, aut Tytirus patulae, aut arma uirumque canentes laudauerim. Sine non solum aetati, uerum etiam dignitati sua cuique studia. Sicut enim Grammaticam atque Dialecticam episcopus didicisse non discere uoluerim, sic Poetas illi notos optauerim, noscedos iam minime uisum. Sed Hieronymi quid sit iudicium inferius exponemus. Vltimum quod isti grauius putant illud afferunt: quia Poetas plurima tradere demonstrant, quibus non solidae mentes captae delabuntur, siue cum deorum mentionem efficiunt, siue cum uoluptates commendant. De dijs autem non esset cur poetis sit irascendum, temporis illud non personarum est uitium. Aetas eorum Dei unius haud plenam notitiam habuit. Gentiles fuerunt, qui Iouem, Iunonem, Saturnum, Martem, pro dijs habuere, neque id erroris Poetas magis quam Philosophos inuasit. Socrates, Plato, Aristoteles, Zeno, Eleader, Diogenes, Aristippus, dijs litauere. Quid mirum si Poetae hos deos collaudant, quos sua credidit aetas: caelum incolere, publicus error excusationi est: si non licet Poetas legere, quia Deorum faciunt mentionem, neque Philosophos intueri licet, quorum scripta deorum nominibus sunt referta. Sed quis hodie tam hebetis est ingenij, qui propterea Ioui sacrificet, aut thurificet Herculi, quoniam deos illos Poetarum carmina uocant, omnes pueri etiam qui nondum aere lauantur, homines illos fuisse impuros atque nepharios didicere, de quibus sane rectius Poetae quam Philosophi scribunt. Referentes enim turpia illorum facta, manifeste nobis ostendunt diuinitatem longe ab his fuisse, delirasseque omnes ueteres qui eis aras dicauerunt. Quod autem uoluptates approbant, dolorque summum esse malum sentire uidentur, amores referunt, comotationes commendant, & lautae ferula mensae magnis extollunt uocibus, non est quod mouere nos debeat. Inducunt Poetae diuersas personas, tenentesque legem artis, cauent ne forte seniles mandentur Iuueni partes pueroque uiriles. Alius Sardanapali sermo, alius Arbatis erat, inter erit Dauus ne loquatur. An audax Pythiae Catoni seueritas, Caio Caesari clementia tribuetur: Alius bonis fauebit, literatos reget, amica consilia praebit, peccare timentes amabit, breuioris mensae laudabit dapes, salubrem iustitiam commendabit. Alius uirtutis inimicus, cedis audis, nulli fidus, uentri atque ueneri deditus, consentanea suis moribus uerba profundet. Oportet enim Poetam eorum exemplar intueri quorum personas in medium profert, atque illinc uiuas deducere uoces. Cum uero ex persona sua Poeta loquitur, tum quid patriae debeamus, quid Amicis edocet. Quo sit amore parens, quo frater amandus & hospes: quod sit officium senatoris, quod iudicis, quod ducis in bella uadentis monstrat, quae laus & quanta bonis sit uiuere paruo: Quo uirtus, quo ferat error indicat: omnes ad summum bonum uiam parare contendunt: Si quis autem callem non rectam aperit, & aut in uoluptate, aut in honoribus, aut in potentia felicitatem asserit

KKk 2 ueti.

uestigandam, non est quod miremur, quando & Philosophorum in hac ipsa re multas
 hæreses esse constat. Ea propter cum uehementi quodam impetu commotus in Tu-
 sculanis Cicero, Poetas acrius momordisset, qui fortes uiros multebriter ferre dolorem
 traderent, mox tamen sese correxit, & quasi durius esset inuectus poenitens ait: Sed
 quid Poëtarum irascimur, uirtutis magistri Philosophi inuenti sunt, qui summum malum
 dolorem dicerent. At si uitare Poetas idcirco uolumus, quia aut euilantem Herculem,
 aut quærentem suas pœnas Prometheus, siue Priamum filiorum necem, aut Andro-
 machæ uiri obitum deplorantem referunt, Vereor ne sacræ derogemus Historiæ, quæ
 Dauid sanctum uirum & acceptum Deo, mortem filij impatienter tulisse commemo-
 rat fili mi Absalon, inquit ille, Absalon fili mi, quis mihi tribuat ut ego moriar pro te
 Absalon fili mi, fili mi Absalon. Nihil est quod apud Poetas neget esse legendum,
 cuius non simile sacra uolumina contineant. Mundi principium paricidio contamina-
 tur: Præuaricantes filij Dei diluuiò causas præbent: Sodomam & Gomorram turpissi-
 ma libido subuertit. Ebrietatem & incestam uenerem Loth somnolentus ostendit: I-
 saac ab uxore decipitur: à fratre supplantatur Esau: Rachelis nuptias bis septem annis
 uenatur Iacob, uidebanturq; illi pauci dies præ magnitudine amoris: Venditur à fratri-
 bus Ioseph: Iudas ex nuru filios accepti: Sampson in sinu meretricis obdormit: Filiam
 Iepre sacrificat: Innoxium effundit sanguinem Athalia. Transiudicium facta: in spi-
 ce regum: Inuentus iuxta cor Dei Dauid tradimentum, adulterium, homicidiumq; com-
 mittit: Sororem uisitat Amon fratrem interficit: Absalon regno patrem deiecit, ad con-
 cubinas eius ingreditur: Inter concubinas atq; uxores corrumpitur Salomon: lapidi-
 bus ruitur Nabuth inquis dum Regem regit Isabel. Non est quod epistolæ commit-
 ti possit quantum sceleris sacra nobis historia manifestat. Legimus tamen hanc fru-
 ctumq; de his fugimus, cum malâ uitam male finitam, & bonos bonorum reperimus
 exitus: nec secus in alijs gentium historijs aut in narrationibus accidit Poëtarum. Ob
 quam rem credo abunde probatum esse, non idcirco uitari Poetas oportere, quoniam
 turpe sæpe commemorant, quando & honesta frequentius inculcant. Supererat nunc
 ad exempla descendere uirorum illustrium, qui Poetas ardentè amarunt, ac eorum
 operibus sunt delectati. Quippe non singularium modo uirorum, seu publico ciuita-
 tum consensu commendatos Poetas accepimus. Orpheum qui fuit ex uetustissimis
 Oeagrii filius, Thracem Poëtam adeo uetustas coluit, ut imaginem eius in templo Pie-
 ridum collocauerit. Quæ sicut Arrianus autor est, usque in Alexandri tempus perse-
 uerans, cum uicisset illos ille Triuallos, subiecisset Ilirios, Thebas dirimisset, Athenis
 pacem dedisset, continue iudasse uisa est: significans, ut Aristander diuinator ait, in-
 gentem instare laborem Poëtarum qui Alexandrini essent, & Alexandri res gestas uer-
 bus commissuri. Homerum ut Cicero tradit, Colophonij ciuem suum esse dicunt: F
 hi suum uendicant: Smirnijs uero suum esse confirmant, itaq; etiam delubra eius in
 oppido dedicarunt. Athenienses sacratissimis Solonis legibus instituti, adeo Poetas
 in honore habuerunt, ut non senatum solum, uerumetiam belli curam eis crederent.
 bello enim quo cum Spartanis acerrimæ dimicatum est, duos duces delegerunt, Pe-
 riclem spectatæ uirtutis uirum, & Sophoclem scriptorem tragicæ, qui diuiso in-
 ter se exercitu, & Spartanorum agros uastarunt, & multas Asiæ ciuitates Atheniensium
 imperio adiecerunt. Quid de Spartanis eisdem dicam, qui quamuis essent duris
 Lycurgi formati legibus & moribus asperi, bello tamen contra Messenios occupati,
 cum iuberentur ducem militiæ ab Atheniensibus petere, hiq; Tirteum Poëtam clau-
 dum pede misissent, parere Poëtarum non recusarunt, sub quo uicti duobus prælijs, uicto-
 riam hostibus proculdubio reliquissent, nisi cõposita Thirteus carmina exercitui pro-
 concione recitasset, in quibus hortamëta uirtutis, damnorum solatia, belli concilia scri-
 pserat. Itaq; tantum ardorem militibus iniicit, ut non de salute, sed de sepultura solliciti
 tesseras insculptas suis & patrum nominibus dextero brachio illigarent, ut si omnes ad
 uersum prælium consumpsisset, & temporum spatio confusa corporum lineamenta es-
 sent, ex iudicio titulorum tradi sepulturæ possent. Atq; sic animatis militibus commissa
 pugna

A pugna, uictores tandem Lacedæmones euaserint. Vides ut Græciæ ciuitates apud se na-
 ros gaudent esse Poetas. Nec Latini minus lætantur suis uatibus. Notum est illud car-
 men: Mantua Vergilio gaudet, Verona Catullo. Corduba Lucano & Seneca gloriâ-
 tur Horatio. Venusum, Pacuuio: Brundisium Statio Burdegalis: Peligni Naso hem
 memorat: Aquinates Iuuenalem, Biblis Martialem, Florëtinam quamuis materna uoce
 locutum, tamen apud senatum dantem inter maxima ciuitatis præconiâ ducunt. Quip-
 pe ueteres etiam dijs suis quos cœlum colere putabant, curæ fuisse Poetas affirmant.
 Cum Lisander Lacedæmonius obsideret Athenas à libero patre per quietem moni-
 tus perhibetur, ut delicias suas sepelire sineret. Iacebat tunc inhumatū corpus Sopho-
 clis tragici, de quo supra mentionem fecimus. Quo cõperto Lysander inducias dedit,
 ut clârò poëtarum congruæ fieret exequiæ. Simonides apud hospitem suum in Thessalia cœnâs
 Castoris ac Pollucis monitu triclinij ruinam euasit. Sed pergite regum ac ducum exem-
 pla referamus. Solon qui leges (ut tactum est) Atheniënsibus dedit ut Salaminam insulam
 quam Megarënses suæ ciuitati surripuerant, uendicaret, progressus in publicum etiam
 contra naturam suam Poëtam se simulans, insolitis sibi uersibus contra Megarënses ut
 arma sumerent suis ciuibus persuasit. Themistoclem illum summum Athenis uirum,
 cum ex eo quæreretur, cuius uocem libentissimè audirët, respondisse aiunt, eius à quo
 sua uirtus optime prædicaretur: excellentem profecto Poëtam significans, in cuius uer-
 bis indita uirtus sicut in auro gemina perlicet. Alexander Amintæ filius diues habitus,
 cui ante omnes Ioui Delphico statuas aureas misit, Pindatum Lyricum Poëtam ap-
 primè dilexit Archelatis, qui ab eo regnum Macedoniæ accepit. Euripidi tragico con-
 filiorum summâ credidit, cuius supremâ non contentus prosequi sumptu funeris, &
 crines tonsus est, & micorem quem animo conceperat uultu publicauit. Cum transi-
 ret in Asiam magnus Alexander, quamuis multos rerum suarum scriptores secum ha-
 beret, cum tamen in Sigeo tumultum inspexisset Achillis. O fortunatè inquit adole-
 scens, qui tuæ uirtutis præconem Homerum inueneris. Et uere, ut ait Cicero, nam nisi
 illi ars illa extitisset, idem tumulus qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset.
 Idem quoque Alexander cum Thebas dirueret, Pindari de quo supra meminimus, &
 domum & stirpē, teste Arriano, ob reuerentiam Poëticæ nominis conseruauit. Lisima-
 chus ex successoribus Alexandri Philippide Poëta comico familiariter usus est. Cer-
 nitis ut Græci proceres Poëticam uenerantur. Accipite modo Latinos. Africanus pri-
 or quinti Ennii statuam imponi suo sepulchro iussit. Alter Scipio Terentium Comi-
 cum ex Carthaginiensi captiuitate redemptum, in triumpho suo quem Romæ egit, pi-
 leatum duxit tanquam libertatè donatum. Lucullus Archiam Poëtam ingentibus ho-
 noribus cumulauit. Dictator Galla Gallos atq; Hispanos Poetas, donis quampluri-
 bus consecutus est, nec sedulitatem mali Poëtarum indignam præmio duxit. Metellus pi-
 us etiam Cordubæ natis Poëtarum, ac pingue, ac peregrinum sonantibus aures accommo-
 dauit. Pompeius magnus Theophanem Mitileneum rerum suarum scriptorem in cõ-
 cione militum ciuitatè donauit. Nemo est ut Cicero testatur, tam multis aduersus qui
 non mandari uersibus æternum suorum laborum præconium facile patiat. Itaq; ille
 Caius Marius quamuis maximus Imperator, natura tamen ferox & inurbanis mori-
 bus, eximie Lucium Plocium dilexit, cuius ingenio putabat ea quæ gesserat, posse ce-
 lebrari. Iulius autem Cæsar non modo Poetas dilexit, sed in collegio intranti non assur-
 geret, cum à latronibus captus, donec pecunias cogeret obseruaretur, orationes ac poë-
 mata quæ scribebat, teste Plutarcho, eis legebat: Et qui minus ea uehemëtèr laudaf-
 sent, fatuos ac barbaros appellabat. Augustus Octauianus quàm benignus, quàm li-
 beralis in Varrum, Vergilium, Flaccumq; fuerit, nemo qui uel primas didicerat literas
 nescit. Fuitq; ipse, ut Tranquillus perhibet, Poëmatum non imperitus, delectabatutq;
 comœdia ueteri, & sæpe eam exhibuit publicis spectaculis. Ingenia namq; seculi sui om-
 nibus modis fouit recitantes, & benigne & patienter audiuit. Nec tantum carmina
 & historias, sed etiã Orationes & Dialogos: Componi tamē aliquid de se nisi & serio
 K K k 3 & à præ-

& à præstantissimis offendebatur. Vespasianus qui ditum in saluatore nostro commissum piaculum expiauit, ingenia & artes uel maxime fouit: primus è fisco Latinis Graecisque Rhetoribus annua centena constituit, præstantes Poetas necnō et artifices coemittit. Titus quem generis humani delicias uocauerūt, Latinæ & Græcæ linguæ peritissimus, uel morando, uel in fingendis poematibus promptus & facilis fuit. Seuerus Cæsar Appianum poetam qui genera ac naturas & captionem piscium uersu descripserat, per singula metra aureo numo donauit, unde aurea post Appiam nūcupata sunt. Gratianus literis haud mediocriter institutus, carmen facere, ornate loqui, explicare controuersias rhetorum solitus erat. Quid nobis tot tantisque uiri Graecique & Latini, idonei ne uidentur quos Catoni Platonique opponamus? Sed dicitis fortasse ethnicos istos esse, nec uocem habere quæ apud ecclesiam audiatur. Transeo ad nostros quos reuellere nemo possit. Dauid quem tora canit ecclesia, nunquid poetæ officio fungitur, metro apud Hebræos canens? Salomon quoque & aliqui Prophetarum uersuum mensuris utentes, Poetarum locum & nomen obtinent. Quid Christiani autem doctor exercitus & Orator inuictus Apostolus Paulus? nunquid ad Græcum scribens Epymenidis uersiculū reddit? Cretenses semper mendaces, mala bestia, uentris pigri. In alia quoque epistola; Menandri senarium ponit. Corruptunt mores bonos confabulationes mala. Et apud Athenienses in Martis curia disputans Aratum, ut Hieronymus scribit, testem uocat. Quid Tertullianus: quid Cyprianus? Lactantius firmianus? Ambrosius? Augustinus? Gregorius, & ipse de quo saepe locuti sumus, Hieronymus? nulla istorum opuscula leges in quibus nihil Poeticum redoleat: Quamuis Cyprianum Firmiano narrante, nonnulli momorderint, quod aduersus Demetrianum scribens, testimonijs usus sit Prophetarum & Apostolorum, quæ illi ficta & commentitia esse dicebant, & non potius Philosophorum & Poetarum, quorum autoritati ut ethnicus contraire non poterat. Nempe Augustinus de Vergilio grauissimum testimonium præbet, dum in primo de ciuitate libro propterea, inquit, eum paruuli legunt, ut uidelicet Poeta magnus omniumque præclarissimus atque optimus, teneris ebibitus annis, non facile obliuione possit aboleri, secundum id Horatii. Quo semel est imbuta recens seruiabit odorem Testa diu. Negat clarissimus ecclesiæ doctor obliuioni esse dandum Vergilium: nunquid ergo & legendum suadet? Nec Hieronymus ab hoc sensu est alienus, qui necessitatis in pueris esse asserit Vergilium tenere in manibus. Quamuis id crimen episcopis dixerit esse uoluptatis. Quis præterea centenas damnare præsumpserit, quarum ex altera Homeri uersibus apud Græcos, altera ex Vergilij carminibus apud Latinos incarnationem saluatoris, prædicationem, signa, mortem, resurrectionem, & in cœlum ascensionem Poëtico more conscripsit. An non dignus laude legendus cunctorum ore dicetur. Inuentus presbyter qui sub Constantino Cæsare historiam domini saluatoris uersibus explicauit, nec timuit Euangelij maiestatem sub metri mittere leges. Quid de Apollinari Syro dicam? qui Heroicis uersibus Hebraicam scripsit antiquitatem, ut Sozomeni placet, & imitatus Menandri comœdias, Euripidisque tragœdias, & Iyram Pindari, Euangelicas lectiones Poëtico schemate conclusit. Quid ni legatur si sit in manibus aduersatus Christianæ religioni Iulianus apostata? cum peruassisset imperium, tunc se plurimum nocere putauit, cum lectionem Homeri cæteraque Græcorum studia Christiano populo prohibuisset. Cui & nostri hostes concordare uidentur. En quam rudis, inepta ne dicam, feralis uox illorum est qui Poetas omnes asserunt eliminandos. Exeant ipsi potius, & qui literas humanitatis abhorrent, fugiant homines sibi que similibus brutis associentur. En quid ais: dicit quispiam, Diuo Hieronymo maledicis & sanctissimum obiurgare audes uirum? speculum Christianæ religionis obnubilare contendis? Hieronymus si nescis, quo nemo durius in Poetas inuehitur, Dæmonum cibus est, inquit, carmina Poetarum, secularis sapientia, Rhetoricorum pompa uerborum: hæc sua omnes suauitate delectant, & dum aures uersibus dulci modulatione currentibus capiunt, animam quoque penetrant

trant & pectoris interna deuincunt. Verum ubi cum summo studio fuerint ac labore perlecta, nihil aliud nisi inanem sonum & sermonum strepitum suis lectoribus tribuunt, nulla ibi securitas ueritatis, nulla iustitiæ refectio reperitur. Studiosi earum in fame & ueri & uirtutum penuria perseuerat. Non me laet ad Damasum de filio prodigo talia scribere Hieronymum, sed lege totam epistolam, non subsideo in proœmio: nihil iudico, nisi tota lege perpecta, prosequor magni uerba doctoris. Inuenio illum his uerbis non poëtica solum, sed Rhetoricam, Philosophiam & omnem secularem sapientiam de testari, quia plus floris quam fructus habeat, nec uia uitæ in ueritate docet, fallatque saepe legentem. Nec ego inficias eo si de gentilibus tantum poetis ac philosophis uerba fiant, quos ignorasse Christum & crucis præmium palam est. Sunt tamen in illis complurima uitæ documenta, quæ nobis turpia distudent, & honesta demonstrant. Vtque aliquid in medium proferamus. Quid illis Iuuenalis uersibus ad uirtutem suadendam dici potuerit efficacius? Orandum est ut sit mens sana in corpore sano. Fortem posce animam mortis terrore carentem. Nesciat irasci, cupiat nihil & potieris. Herculis ærumnas credat fauosque labores. Et Venere & cœnis & pluuia Sardanapali. Et alibi: Esto miles bonus tutor bonus arbiter idem: Integer ambigua si quando citabere testis. Incertaque rei falleris, licet imperet ut sit. Falsus & admoto dicet per iuria thauo. Summum crede nephas animam præferre pudori. Et propter uitam uiuendi perdere causas: Et paulopost: Pone iræ frena modumque pone, & auariciæ miser inopum sociorum. Integer uitæ scelerisque purus, inquit Horatius: Non eget Mauri faculis nec arcu: Nec uenenatis grauida sagittis Fusce pharetra. Quoscunque ferant tutum esse bonis uiris iter ostendit: quis iustum illo melius conscribit? Iustum ait, & tenacem propositi uirum, Non ciuili ardor praua iubentum: non uultus instantis tyranni Mente quatit solida. Quid Vergilius sibi uult, dum inferna loca describit, & Elisios campos, nisi uirtutis amorem, odium suadere uiriorum? Hic, inquit, apud inferos, quibus inuisi fratres dum uita manebat, Pulsatus uel parens & fraus inuexa clienti, Aut qui diuitijs solet incubuere repertis, Nec partem posuere suis, quæ maxima turba est. Quisque ob adulterium cæsi, quique arma secuti Impia, nec ueriti dominorum fallere dextras. Ac beatorum sedes. Audi quibus assignet hic Manus ait, ob patriam pugnando uulnera passi. Quisque sacerdotes casti dum uita manebat. Quisque pij uates & Phœbo, digna locuti. Inuictam aut qui uitam excoluere per artes. Quisque sui memores alios fecere merendo. Quid Theseus ille apud tragœdum Senecam? nonne sororia his de inferno refert? Sed quisque, inquit ille, fecit, patitur autorem, scelus repetit, suoque premitur exemplo nocens. Staius quoque malefactoris instare supplicium asserit: Sed uidet hæc, ait, uidet ille Deum regnator & ausis. Sera quidem manet iratum. Deque inferis inquit, Stridor ibi & gemitus poenarum atroxque tumultu feruet ager, tanquam legisset Euangelium, uocemque Saluatoris audisset: mittite illum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Quid postremo sibi Lucanus quaerit dum Catonem Hammonis responsa contemnentem inducit, uersusque illos in eum fudit. Ipse manu sua pila gerens præcedit Haneli Militis ora pedes monstrat tolerare laborem. Non iubet, nulla uehitur ceruice supinus. Carpente sedens summi parcissimus ipse Vltimus haustor aquæ, cum tandem fonte reperto Indiga cogatur laticis potare iuuetus: Stat dum lixa bibat. Et paulopost: Hunc ego per Sirtes Libyæque extrema triumphum, Ducere maluerim quam ter capitolia curru Scandere, Pompeij quam frangere colla Iugurta. Non ne aperte & magna uoce, O homines inquit, sit uobis cura uirtutis. Alacres subite labore, uincite sitim, famem, somnum, sic itur ad astra. Quid dicimus? nosce, re ista bonum an malum putamus? Hæc ne magnus ille Hieronymus fugienda suadet. Præterea philosophorum libros doctrina salutari plenos quos auide legimus: quamuis nonnulla ueneni semina in se habeant, nec Hieronymus omni lectione secularis sapientia abstinendum præcipit, sed docet ille ut ante dictum est, Damasum quo pacto sint seculares philosophi ac poetæ legendi. Typus, inquit, secularis sapientia in Deuteronomio sub mulieris captiua figura describitur, de qua diuina uox præcipit, ut Israëlites, si eam habere uoluerit uxorem, caluicium ei faciat, ungues præse-

præfereat, pilos auferat, & cum munda fuerit effecta, tunc transeat in uictoris ample-
xus: Hæc si secundum literas intelligimus, nonne ridicula sunt? Itaque & nos hæc fa-
cere solemus quando & Philosophos legimus, quando in manus nostras libri ueniunt
secularis sapientie. Si quid in eis utile reperimus, ad nostrum dogma conuertimus:
si quid uero superfluum de idolis, de amore, de cura secularium rerum: hæc radimus,
his caluicium inducimus. Ponit & hanc similitudinem alio loco Hieronymus: ad
magnum Oratorem urbis Romæ scribens, Et adijcit: Quid ergo mirum si & ego
secularem sapientiam propter eloquii uenustatem & membrorum pulchritudinem
de ancilla atque captiua Israelitem facere cupio: & quicquid in ea mortuum est idola-
trie, uoluptatis, erroris, libidinum uel præcido uel rado, & mixtus purissimæ cordis
corpori uernaculos ex ea genero domino Sabaoth, & labor meus in familia Christi
proficit: Hæc est libera uox & ex proposito diui Hieronymi sententia. Interroga-
tus ille, philosophos ne Christiani, poetastæ queant salua conscientia legere, non
omnibus legere negat, sed illis negat quibus animus est in eorum lectionibus quie-
scere. Sequimurque & nos hoc iudicium damusque sancto doctori manus. Nam
cum uarij multiformes sint poetæ, non omnibus quæ ab ipsis dicuntur adhiben-
dam mentem sentimus, sed cum excellentium uiuorum dicta aut facta contemoro-
rant, tota mente moueri atque inflammari debemus, ut tales ipsi sumus quales
ipsi fuere. Cum uero improborum hominum mentionem incidunt, fugienda est
illorum imitatio, auresque claudenda non secus atque ipsi ferunt ad Syrenarum can-
tus clausisse. Accommodatissimus est ad hoc propositum quæm Græci mirantur,
Magnus Basilius, sic ille (ut Aretinus transfert) de poetis iudicium tulit: Nos
igitur, inquit, laudamus poetas, non cum scurras, aut amantes, aut ebrios, aut di-
caces imitantur, neque cum diuite mensa cantuque dissoluto feliciter diffiniunt,
minime uero cum de dijs aliquid dicunt mendacium. Deinde Apium introdu-
cens, ut enim ex floribus cæteri quidam nihil sumunt inquit, præter odorem & co-
lorem, apes etiam mella sciunt inde excerpere. Ita qui non solum festiuitatem sequun-
tur uerborum, fructum aliquem ex poetis percipere possunt. Et subiungit: Ille enim
nec pariter omnes flores ademit, nec si quos ademit, eos totos assumit, & nos quoque
si sapimus cum id exceperimus quod ueritati amicum consentaneumque sit, cætera om-
nia transgrediemur. Neque his contentus prosequens adijcit: Et quoniam ad hanc
nostram uitam per uirtutem ascenditur, uirtus autem ipsa multum à poetis, multum ab
historicis, multum etiam à philosophis laudatur, eorum uerbis maxime est inhærendum.
At quoque Basilius ex quodam uiro se, qui ad uestigandas poetarum mentes acutissi-
mus habebatur, audiuisse cum diceret totam Homeri poetam laudem esse uirtutis omnia-
que illius poetæ huc tendere, nisi si quod interdum incidens sit. Sic de poetis secularibus
magnum & sancti uiri diffiniunt. Ecclesiasticos autem, quos plures esse manifestum est,
quamuis hæsitacione legendos approbant, uenerandumque nomen eorum & dogma
suscipiunt, qualis fuit Hilarius Hieronymi coetaneus, & qui dulces hymnos in Ecce-
lesia conscripserunt. Nonnulli autem nostri temporis qui ut docti uideantur, quæcun-
que non didicerunt, damnant, digni sunt quibus cum Hieronymo dicamus, ne uescen-
tium dentibus inuideant, edentuli, & oculos capreatum talpæ contemnent. Traxit me
diues ad disputandum materia, & dum epistolam credo scribere, tractatum edo sed
claudio sermonem de poetis, cætera contra garrulos sapientie tuæ non deerunt, si quis
contentus his esse noluerit. Nunc ad ultimam transeo partem in qua pro Rege La-
dislao facis apologeticum: multa in laudem tantæ principis scribis, quæ dicta sunt aduer-
sus eum, non minus ornate quam caute reuellens. Cogitavi & ego futurum hoc cum
librum epistolarum ad te direxi. Neque inutile reputavi aduersus scripta mea te dice-
re, quæ ipse non tanquam uisa sed tanquam audita retulisset. Sic enim ueritas facilius
inuenitur: Tu ergo modo, quamuis & prudentissime & fundatissime Regis causam
tuearis, das tamen mihi causam nonnulla ut rememorem, tecumque paulisper con-
tendam: non quia te uelim impugnare, sed quia magis instrui cupiam. Nam est
magnus

A magni uiri fuerunt quibus aures præbui, & quorum dictis historiam struxi meam, plus
tamen tuo nomini tribuo: tum quia rebus de quibus locutus sum interfuisti, tum quia
& nature & dignitati, & ætati tuæ mentiri alienum est. Sed audis pauca quæ me obli-
tere tuis dictis impellunt: dixi prioribus meis epistolis nobilissimum adolescentem
Vladislaum Poloniae Regem suorum concilio uictum, regnum Vngariæ occupasse,
hoc durum & à uero remotum tua dignatio esse contendit, assertorque rationes quæ iu-
stum illum Vngariæ Regem possint ostendere, quarum maxima illa est quia defuncto
Alberto, Regina & uniuersi regni accolæ Vladislaumi Regem accersuerint, cuius ope
& auspicio catholica fides & regni populus ab infestatione Turcorum defendi possit,
qui tunc Vngariæ uicini, clades quamplurimas inferebant. Adis & Oratoribus qui
ob eam causam missi fuerant, apertum dictum aperte extitisse, quia Regina prægnans
ex Alberto remansisset, non licere Regem exterminium regnum transire, illosque con-
futasse, quicquid petitionibus rerum obijceretur uictis. Insuper & decreti copiam quo
regni prælati & proceres quæcunque aduersus coronationem Vladislai dici possent, in-
ania esse definiunt. Fateor omnia ista ita gesta esse ut scribis, neque de tuis dictis adimo
quicquam. Sed audi quid me moueat: Dicis Albertum Vngariæ Regem fuisse, mor-
temque relicta uxore obiisse, natumque Ladislaum eius filium. Adde ego & coronatum
Regem priusquam Vladislaus eius Vngariam ingrederetur. Quid hic dicemus? Nun-
quid Regum filij solum paternum tenere debent? Quis excluso Regis filio Regnum
possidens non dicitur occupator? Aut successioni locus est apud Vngaros, aut ele-
ctioni, cum Rege mortuo filius in promptu est. Si patri succedit filius, non uideo quid
iuris in Vladislaum popularis electio transfuderit. Si Regem electio facit, attribuo tuæ
parti uictoriam. Mihi tamen, qui regni se more affirmant succedere patribus: apud Vn-
garos in regno filios in iussu populi dicunt, idemque Romanum pontificem diffinuisse
apostolicis demonstratur apicibus. Neque menti meæ satisfacit, quod de Turcis in me-
dium proponit, tanquam necesse fuerit pro regni salute, pro Christi nomine tuendo,
Regem habere qui regeret. Namque si hæc permittimus, rarus patri succedet in do-
minatu filius. Poterat Vladislaus si Zelo fidei succensus erat, si uiciorum salutem con-
sulere uolebat, si tanta eum Charitas mouebat, & Vngaris succurrere, & pupillo infanti
regnum conseruare, ac ueluti tutor uicini Regis regnum administrare. Sed uteris tu
mecum ea purgatione qua Trogius Philippum Macedonem defendit cum regnum
nepotis usurpauisset. Itaque, inquit, ille Philippus diu non se Regem sed tutorem pu-
pilli egit. Ac ubi grauiora bella imminabant, seruumque auxilium in expectatione infan-
tis erat, compulsus à populo regnum suscepit. Melius tamen Lycurgus, qui cum fra-
tre suo Polibito Spartanorum Regi successit, regnumque sibi mendicare potuisset, Caro
C lo filio eius qui natus Posthumus fuit, cum ad ætatem adultam uenisset, regnum sum-
ma fide restituit. Sed pauci sunt quos dominandi non frangit cupiditas. placet cun-
ctis prouerbiu Cæsaris: Si uiolandum ius est, regendi causa uiolandum est mihi. Non
uidetur aut mater, aut populus, aut instans belli metus ius infanti auferre atque alteri
concedere potuisse, nisi tua sapientia nouis, me rationibus instruxerit. Scio illud quod
dicis, Regnum Poloniae longe lateque florentissimum esse, neque uiros illi, neque opes
deesse. Constat inter omnes qui terram circueuerunt, Polonos & fortes homines esse,
quibus qui dominatur inter Christianos & clarissimum nomen habet. Et abundat diui-
tibus, potentissimus creditur, satis illi superque satis honoris est, si quicquam mortale pe-
ctus satis existimat. Ac diues Asia Xerxi non sufficit, Græciam imperio cupit adiun-
gere. Alexander uicto Dario Babylonia capta, Aegypto subacta, superatis Indis æ-
stuat infelix angusto limite mundi ut Gyro clausus scapulis, paruaque scapha. Aniba-
lem non capit Africa: addit imperio Hispaniam, Pireneum transiit, superat Alpes, in-
greditur Italiam, nihilque actum à se putat nisi uexillum in capitolio ponat. Athila Rex
Hunorum totius Scythicæ gentis solus Imperium tenens inuasor Germaniæ Gallia-
rum populator, uertator Italiæ, inopem miserumque se iudicat nisi primas mundi
gentes, Romanos Vesogataque sibi subiiciat. Sed quid miramur uiros? Condi-

trix Babylonis Semiramis non contenta quæsitos regni terminos tueri, Aethiopia Imperio adiecit, Indisq; bellum intulit. Quo præter illam, Dionysium, Herculem, & Alexandrum armatus intrauit nemo. Insatiabilis est dominandi cupiditas. Nulli satis ampla sua potestas uidetur. Semper in alieno melior seges agro, uicini formosior coniuu, pinguius apud alios pecus apparet. Nimirum si Vladisiaus adolescens, alto sanguine natus, spiritu fretus, nobili gloriæ cupidus, Vngariæ regnum affectauit, Humanus est hic morbus adeoq; communis ut iam uitio detur animus paterna hæreditate contentus. Si quis est, cui sua placent, inter principes ociosus, paci deditus, nulli molestus, belli execrator: En, inquit, des homo est meticulosus, pusilli animi, uentris semiq; seruus: monachum esse non regem oportuit: mulieri non uiro seruiamus. Huiusmodi odii sæpe uoces Regum atria implent, inde commoti quibus feruet animus, iuuenes iniusta bella suscipiunt. Quod si Vladislaus hac re ductus in Vngariam uenit, secutus est, ut Philosophi uolunt, erroneam uiam, ut populi sentiunt, laudabilem & gloriosam, dignus quibus tibus umbris animum meretur. Hæc placuit ad tua scripta referre, non quia impugna re illa uelim, sed ut solutionem eorum a te suscipiam quæ mihi dubia superant. Nam etsi multæ sint & maximæ laudes quæ Vladislao Regi suisq; prælatus uel proceribus attribui possint, cupio & hoc illis ascribere præconium sine controuersia posse, quod Vngariam non humano solum sed etiam diuino iure sibi subegerint. Quod uero præ sente Rege uictos & etiam prostratos à Polonis Turcos astruis, sequor testimonium tuum, quamuis Iulianus Cardinalis sancti angeli qui tunc in Vngariam legatum apostolicum agebat, suis literis omnem belli uictoriam in Ioannem transtulerit, quem ego ad pontificem Patauiensem scribens, habui testem. Cætera quæ de Vladislao refers, nullo apud me dubio sunt. Cognoui ex omnibus qui eum nouere, fuisse illo in adolescente uastum animum, singularem prudentiam, summam liberalitatem, ingenium perspicax, administrandæ iustitiæ grandem curam, nullam in eo desideratam ex his quæ regis uirtutes appellantur: ob quam rem optarem, si fas esset, cum tua dignatione in hæc usque diem uixisse illum, melius ut arbitror, regno Vngariæ, melius Christiano sanguini successisset. Neque fortasse memorabilis illa ciuitas Bisantina Orientalis Ecclesiæ caput, Græciæ columen, in potestatem Turci redacta, cum tam magna Christianorum clade fuisset, quæ per Constantinum primum instar Romanæ urbis amplificata fatali quodam solebat dicere decreto sub ultimo Constantino deuicta, & spurcitiæ Saraceno rum tradita est, quam uiuo Vladislao nec intueri Imperator audebat. Sed obiit ille, ut ais Rex clarissimus, cum maiori quantum credidimus, non Poloniæ solum, sed Vngariæ totius Ecclesiæ damno. Verumq; illud ostendit, quod ad sororem scribere Methodorum Anneus Seneca tradit, mortale esse mortalium omne bonum. Vale & iam non epistolam, sed librum cum uacauerit, legito. Ex Noua ciuitate Austris sexto Calendis Nouembris, Anno M. CCCCLXIII.

Mittit literas summo pontifici presentandas,
Epist. CCCCLIII.

Aeneas episcopus Senensis, Ioanni Capistrano ordinis minorum
professori, S. P. D.

Nicolaus capellanus meus literas tibi restituet, quas Cæsar Romano pontifici ac duobus Cardinalibus & magistro Henrico Senfitebæ procuratori suo in Romana curia scribit: ego quoque eisdem Cardinalibus literas dedo, quemadmodum frater Philippus exposulauit, quarum exemplaria simul recipies. Intelligesq; & quomodo ab Imperatore, & quomodo à me ipso scriptum sit, Tu uero erit scripta hæc quæ totius ad Romanam curiam dirigere, ac curare ut magistro Henrico signetur, qui ea apostolicæ sedi offerat, ac responsum exigat: Si qua deinceps uel pro dignatione tua uel pro fratribus curare me uolueris, quo ad facultas fuerit non deerit uoluntas. Vale in Christo optime in orationibus tuis meis sis memor. Ex Noua ciuitate.

Significat

Significat Bohemos Rokezanam in archiepiscopum petere,
Epist. CCCCIII.

Ioannes Capistranus ordinis minorum professor, Aeneas
episcopo Senensi, S. P. D.

Quando capellanus tuus me conuenit, tandem à me summe rogatus abiit, ut meis precibus & supplicationibus id ageret, ut tu de die & tempore recessus hinc ad nos mei me certiore faceres, expectaui sitiens & magis præstolor. Fertur enim hic conuentum ipsum huc ad nos Viennam translatum iri, cum non uideatur in ciuitate Noua omnes Principes cum Oratoribus hospitari posse pro commodo suo. Eade re te iterum atq; iterum exoratum uelim, ut dubium me clarescias & quid acturus sim certiore reddas de principibus, qui huc conuenerunt. Et si mihi persuadeam te non latere, hoc tamen dicam. Cum serenissimo Rege Ladislao intrauerunt gubernator Bohemiæ & plures Barones de Vngaris, episcopus Variensis tantum, expectantur cæteri, sed adhuc incertus est eorum aduentus. Erit non alienum ut significem tibi re detestabilem, ac cuiq; bono uiro solo auditu abhorrendam. Quæritant nonnulli Bohemiorum summas preces diuo Cæsari porrigere, quibus fauorem & gratiam suam impetret, ut ad S. D. N. literas summo studio petentes confirmationem nefandi hæresiarchæ Rokezanæ in archiepiscopum Pragensis dirigat, & hoc pacto fieri poterit unio Ecclesiæ, quam iuste, bene, recte, & sancte procedere intendant. Tu mihi pater pro tua singulari caritate & prudentia iudica. Quid autem ad hanc rem facturum uelit catholica fides cogita, ego indignitatem tacitam non equo animo fero. Postremum ut me de his quæ acturus sim admoneas te oro uehementer. Vale longissimo tuo cui me unice commendo.

Determinat congruum tempus ueniendi ad dietam in Noua ciuitate celebrandam. Refertq;
post nouitates Italiae obstacula ne contra Turcum concludantur,
Epist. CCCCIV.

Clarissimo uerbi Dei prædicatori fratri Ioanni de Capistrano ordinis minorum
professori, Aeneas episcopus Senensis, & apostolicae sedis legatus
indignus, S. P. D.

Abis mihi ueniam pater optime si tuæ responsurus epistolæ non plurali, quemadmodum usus modernorum habet, sed singulari te numero cõpellauerim. Sic enim & Hieronymi & Augustini & omnium ueterum obseruatiã fuit, meo iudicio quam nostri temporis cõsuetudo multo melior atque cõuenientior. Quid enim absurdius aut ineptius esse potest, quam si unum allocuturus hominem, audite inquam? Maiores certe nostri hoc uitium inter barbarissimi species numerassent. Sed mitto hæc quæ te minimè tangunt, & ad ea uenio quæ tuis in literis continentur. Scripta tua iocundissima & acceptissima mihi fuerunt, quæ te hospitem ac suo more lætam in Austriam remeasse nunciarunt, atque in urbem uenisse tibi deditissimam Flauiam quam nunc Viennam dicimus. Scio te illic magno exceptum gaudio, multumq; illa in plebe proficere. Est enim Vienna apertissimus ager cui & committere semen domini, & multiplicatum sperare non frustra possis. Quod quæris de tuo ad Cæsarem transitu paucis absoluam. Videbit te libentissimo quouis tempore Maestas Imperatoria, ac uelut apostolum Christi ueneranter amplexabitur. Erit quoque præsentia tua Diuæ augustæ ad singularem lætitiã quæ quoniam multa de præcellenti doctrina, uitæq; tuæ sanctitate ex auditu didicit, magnopere cupit tuis aliquando sermonibus interessè, uidere ac audire te prædicantem ac dulcedinem celestis eloqui degustare. Quacumq; igitur die huc te contuleris, & honorifice & iocunde ac studiosissime pro beneuolentiã Cæsaris & Augustæ desiderio recipieris. Non tamen, ut mea fert quidem sententiã semper æque frugifer tuus aduentus erit. Multum est in tempore positum, tempus seminandi & tempus colligendi. Venisti in tempore quod est omnium primum, inquit ille. Et apud alium scriptum est: Fati plus etenim ualet hora benigni quam si te Veneris commendet epistola Marti. Fateor ego tuam præsentiam in hac ciuitate & in hoc populo semper futuram utilem, sed multo magis Ecclesiæ Dei consules, si congregato consilio huc uenias. Nam quemadmodum Frankfor-

Franckfordiæ mentes hominum ad tuendam religionem tuis sermonibus erexisti, ita
 & in loco si qua tepido & somnolentia fuerit, te urgente atque increpante pelletur. E-
 go ut animi mei secretum aperiam, & aliquando dicam manifeste quod sentio, non
 sum sine magno metu, ne ruant ædificia nostra quæ apud Franckfordiam ereximus. Ti-
 tubant ut uideo mentes principum, torpent reges, languent populi, nauicula piscatoris
 grandioribus elisa procellis in medio mari penè demergitur. Flant hinc atque illinc con-
 trarij uenti, scinduntur uela, frangitur malus, carina dehiscit, nulla remigibus cura, neq;
 magistro spes salutis esse uidetur. Omnes quasi attoniti tempestati cedimus. Opus erit
 igitur sermone tuo, calcari tuo, igne tuo: excitandi, urgendi, incendendi sumus: nisi com-
 pellimur benefacere, nostrapte ingenio nihil est quod de republica cogitemus. Atq; u-
 tinam uel compulsi aliquando uigilemus. Aderunt hic nisi fallor ex Alemania, ex Bohe-
 mia, ex Vngaria multi proceres. Ex Italia quoq; atq; ex ipsa Gallia nonnulli aduenta-
 bunt: agetur tuendæ religionis nostræ negocium quæ mediata sunt, quæ conclusa sunt
 Franckfordiæ in manus recipientur. Tum quæ mens principes nostros habeat intellige-
 mus, si feruere uidebimus animos, agemus Deo nostro gratias, qui suâ nolit Ecclesiam
 nostris diebus exterminari. Laudabit oratio tua fortes ac magnanimos proceres, ple-
 nosq; spei reddat an bene uadentes in cursum prouocabitur. At si uel timidus uel discor-
 des populi nostri duces inueneris, tunc tuo fungeris officio, tunc sine cessatione clama-
 bis, ac quasi tuba exaltabis uocem tuam, accusabis ignauiam, superbiam criminaberis,
 avaritiam detestaberis. Hæc sunt enim tres perniciosissimæ pestes, quæ religionem no-
 stram Turcorum gladio penè subiiciunt. Quod si humiles, si solertes, si liberales esse-
 mus, exercitum facile congeremus, qui necum Turcorum sed omnium infidelium po-
 tis esset audaciam proterere, sed alios retinere ambitio ne cuiusq; imperio subesse uelint.
 Omnes Iasonis morbo laboramus, quo ut est apud Aristotelem in Politicis, grauiter fe-
 rebat si non regnaret, quasi nesciret priuatus esse. Sed ille fortasse gnarus imperandus
 fuit. Nos quamuis domui nostræ utiliter præesse nesciamus, in alios tamen magistratum
 affectamus, alios in delicijs natos, in plamis enutritos, in uoluptatibus merfos uecordia
 domi prostratos habet, hi neque famem neque sitim, neque labores ullos perferre pos-
 sunt. Rempublicam perire malint quam æthere turbido domum exeant, neq; si generis
 humani impedire ruinam possint, id agent si unius diei propterea fuerit uoluptate caren-
 dum. Alijs nihil satis est quod habent, unicum studium est rapere, & ad se cuncta trahere,
 quæ mari ac terra uehuntur, nihil magnificè, nihil splendide agitant, quicquid agunt,
 tardi ac morosi sunt, semper considerantes in eo quem nummum expendant, atq; hoc ipsum
 cum querelis agunt, & cuncta maiora quam oportet se facere existimant. Tristius haud
 illis monstrum (ut nobilissimi poetæ uerbis utamur) nec scruior ulla pestis & ira Deum sti-
 gij se extulit undis. Virginei uolucrum uultus foedissima uentris Proluuias uncaq;
 manus & pallida semper Ora fame. Sic ille sub harpiarum forma descripsit auaros, diffi-
 le est cum his hominum monstris immo certe impossibile rem Christianorum hospitem ef-
 se. Ruimus atq; in præcipitium labimur, nisi has bestias, aut occidimus, aut nostris ex fi-
 nibus propulsamus. Aut perire oportet, aut mutare prauè, & peruersè introductum mo-
 rem. Tua erit igitur hæc prouincia, tuum erit cum hisce bestijs cõgredi. Si quas nostrum
 consiliu huc aduexerit, ego quidem non ambigo aduēturas quam plurimas. Theatrum
 hoc in loco futurum est, ludos Circenses habebimus aiunt ædiles nostri spectacula magnifi-
 centissima se edituros, qualia neq; Iulij Cæsaris, neq; Gnæi Pompei, neq; posteriorum
 Cæsarum fuisse traduntur. Nescio cuiusmodi erunt hæc, nescio an producentur hesterni
 orbis monstra, an solummodo quæ apud nos habentur feræ. Nam & istæ horribiles ac te-
 terrimæ, possunt iam exaudiri gemitus, iræq; leonum uincula recusantum, & fera sub no-
 cte rudentum. Setigeriq; lues, atq; in præsepibus ursi Seuire, ac formæ magnorum ullu-
 lare luporum, Quos hominum ex facie dea sæua potentibus herbis Induerat arte in uul-
 tus ac terga ferarum. Lytus quoq; Archadum Deus nescio quomodo ad nos conuola-
 uit, qui sui cultores conuertit in lupos. Fortassis & Bohemia nobis aliquam ex Apoca-
 lypsi bestiam mittet, quæ arcum bicornis ambiat. Si fuerit uenatio nostra uel mediocris mul-

A multa in casses nostros dabitur præda, implebitur arcus feris diuensis, nisi acutus oris
 tui gladius dimicauerit. Nemo est qui talibus bestijs obuiam eat, neq; tu hanc pugnam
 infamem duces, quia in: e: tabiles uelint leges qui cum bestijs pugnant, iam supra xxx.
 annos huiusmodi bellum geris, nunc Italia, nunc Gallia, nunc Germaniæ bestias in-
 sectaris, & alias quidem occidis, alias in humanam redigis formam. Nam quas Circe
 quas uel Lytus ex hominibus ueneno suo feras effecit, has tuus sermo ancipiti gladio pe-
 netrabilior ex feris iterum homines reddit. Quod si uictrix tua uirtus theatrum exieit,
 spes certissima maioris uictoriæ dabitur: tunc enim exercitum aduersus hostes externos
 parare poterimus, cum domestici fuerint separati. Absit avaritia, faceat ignauia, eiecia
 tur superbia, nihil est quod Turcorum potentiam formidemus, uincat se quisq;, neces-
 se est ut sui potens suiq; dominus sit qui superare alios contendit. Est igitur mea senten-
 tia si uoci meæ placet auscultare, huc te domum conferas cum principes ad diem consti-
 tutam comparuerint. Eadem quoq; Maiestatem Cæsaream quam de re hac consultum ha-
 bui, mens est, medio tempore pulcherrimam excoles Vienna uineam, ubi iam torcu-
 lar erexisti quod uina in cellam domini purissima exprimit. Hæc ad quæ situm tuu quæ-
 uis tua prudentia per sese melius omnia noscat. Nunc de nouitatibus pauca subiiciam
 Italia nostra excepta Hetruria uniuersa quiescit. Sed angulus ille patriæ meæ turbulen-
 tus est domini de Pitilliano qui ex familia Ursinorum dicuntur rupto foedere contra ius
 B sacq; Senensium agrum populati sunt. Comes Euerus eius fidei cuius nominis illis auxi-
 lio est, neque tamen simul iuncti pares Senensibus esse possent, sed habent occulta subsi-
 dia: Sunt qui clanculum pecuniam subministrant. Veneti mille equites misere, qui Senen-
 sium partes adiuuant. His Carolus Gonzaga præfectus est. Sigismundus dux exercitus.
 Senensis habetur: pugnatu est utrinq; summa uel patriæ mea & igne deletur: uicini qua-
 si ludum respiciunt. Solus Romanus pontifex eius litis arbitratorem se fecit: Sed hic pro-
 pter aduersam ualetudinem parum hactenus profecit. Spero tamen eius sapientiam hoc
 incendium prius extincturam quam ultra serpat. Ianuenses quasi clarissimus ille Rex Ara-
 gonum & Sicilia sibi fuerit iniuriatus, cum grandi & admiranda classe in portum usq;
 Neapolitanum nauigauere, ac ueluti incussuri metum, tum Regium Regno se ostēde-
 runt. Et quoniam parum dilectos in terra Cathelanos crediderunt, metus aliquos pro-
 cerum sperauerē. Rex autem Alphonus quem neque secunda extollere, neque aduer-
 sa deprimere consueuerunt, forti animo contra restitit, urbem ac portum magnifice com-
 muniuit, bombardis ac alijs machinis hostes appropinquare prohibuit, regni proceres
 nunc terrendo nunc cohortando in fide retinuit. Adeoq; prudenter & accurate cuncta
 disposuit, ne uel minimus toto regno tumultus exortus fuerit. Eiecti igitur è spe sua Ia-
 nuenses, relicto rege. Giliam paruam insulam in Hetrusco mari Relamoni oppositam,
 C quæ Regi parebat, occupauere. Burgum castri Leonis quod in Thuscia eiusdem Regis
 deprædati sunt. Rex interea ipse classem non paruam armauit, qua Ianuensium trire-
 mes infecutus, ex his septem apprehendit atq; excussit. Veneti & qui nunc ducatu Me-
 diolanensis potitur, Franciscus Sfortia uiccomes, Florentinorum quoque respublica,
 inter se foedus inere, quod omnibus Italiæ communitatibus uolunt esse commune.
 Bursius dux Mutinæ, unus etiam ex confederatis habetur. Aiunt & Ianuenses inscri-
 ptos esse. Sunt qui dicunt & Romanum pontificem confederationi consentire, atq; ac-
 cedere rogatum, respondisse, qui pater sit omnium communis eum non debere filiorum
 uinculis alligari. Laudasse tamen Italiam esse unanmem quod eo modo Turcorum
 conatus facile possit elidere. Alphonus Rex de quo ante locuti sumus, quamuis pa-
 cem Italiæ complexus fuerit, de foedere tamen nihil adhuc recepit: neque puto magna-
 nimum illum Regem sapientia & autoritate præditum, æquo animo ferre, si nunc pacem
 nunc colligationes se nescio fieri, sibiq; demum quas nequeat immutare, leges offerri.
 cognoscit & ipse statum suum, & quæ suæ dignitati conueniant, mente reuoluit. Mis-
 si sunt ad eum legati trium potentiarum, cum que his profectus est Cardinalis sanctæ cru-
 cis apostolicæ sedis legatus, quem Firmanum appellat: Illius prudentia autoritate ac
 uita mundicia memorabilis, qui medius inter Regem & Oratores eò missos, arbitrum

concordie gerat. Rex ob eam causam Caeteram se contulit, atque ibi legationes audit. nescio quid inde sperem: quia tamen inclyto illo Regi res alte ac magnifice semper cor-
 di ferunt, fortasse ut aduersus Turcos bellum gerere possit, quod est unicum eius propo-
 sium, unionem Italiae complectetur. Veneti pacem cum Turcis habent, quam co-
 acti fecerunt, ne ciuitates Orientis amittant. Id manifestant leges utrinque dictae, quan-
 tum ad Christianos pertinet parum honorificae. Nequeo meditari quid actura sit illa
 respublica si de bello gerendo contra Turcos agamus, neque de Rauennensibus quid
 dicam scio. Omnes de dominio retinendo quam de fide seruanda sollicitiores existunt.
 Cedit fides honori, numis honor. Quid enim saluis infamia numis, inquit ille, ematur.
 Tota Christianitas se reperiat emptorem, parebunt omnia Turco si dabit aurum, uena-
 lis est nostra religio. Caramannus per hos dies ad Caesarem nostrum literas dedit, qua-
 rum exemplar tuae paternitati cum praesentibus edo. Videtur ille aduersus Turcos in-
 flammatus, si Christianorum arma concurrere sentiat. Vetus litera sunt, & Au-
 gusto mense signata: multa interea interuenire potuerunt quae principis eius abaliena-
 runt animum. Nihil ille faciet, nisi ex commodo suo. Nam quo pacto Saracenus cum
 domino suo Christianorum signa sequatur? quando nec Christianus cum periculo Chri-
 stianis assistit. Ioannes comes Histricensis, qui nunc gubernat Vngariam, unicus Tur-
 corum metus ac fortissimus nostrae religionis gladius xxxii. milia Turcorum superio-
 ribus diebus apud Sendelorum conflavit. Fritzbeugum ducem exercitus uinctum abdu-
 xit: eadem magnam fecit: agros hostium usque ad ipsam Zophiam ferro & igne uasta-
 uit. Mahometus autem Turcorum Imperator hoc accepto uulnere, magnum conflauit
 exercitum, iamque intra Bulgariam in campo sedet, hinc Budam, inde Pyrotham respi-
 ciens eo proposito, ut proximo Vere regnum Vngariae populetur. Nihil sibi dubium,
 quia terram ac gentem sibi subiiciat. Idem quoque & Vngari timent, nisi caeterorum
 Christianorum manibus adiuuentur. Haec nouissime scripsit Ioannes iste Caesarem Ma-
 iestati. Tantum est quod de natiuitatibus scribere possum. Cupio te cum fratribus be-
 ne ualere, & in orationibus quas diuinae pietatis dies noctesque porrigis, mei memorem
 esse. Anno M. cccc lxx.

*Corrigit dialogum confectum in quibusdam punctis,
 Epist. cccclvi.*

Aeneas episcopus Senensis, Ioanni Troster, S. P. D.

Legimus tuas literas Ioannes amantissime, percurramus dialogum tuum, oblectati
 sumus uehementer, quia te peritum disertumque cernimus. non tamen tantum no-
 bis arrogamus quantum tribuis. Neque enim quam in te cernimus, dicendi uena
 ex nostro fonte ditata est, aliunde tibi copia uenit. Quod si fateri uolumus aliquid in te
 nostrum fuisse magisterium, illud quoque concedere oportebit quoniam superati a di-
 scipulo sumus. Est dialogus tuus & tersus & limatus, aptis compositus uerbis, senten-
 tiisque grauibus refertus, cuius lectores necesse est de te grande iudicium faciant. Creui-
 sti admodum breui tempore, crescesque, si pergis, uirum te clarum reddes, ornabis tuae pa-
 triam, nomenque tibi efficies, quod non Theutones solum sed Galli quoque atque Itali ce-
 lebrent. At ne putes quae non uiderimus a nobis adulantium more digna atque indigna
 laudari, annotauimus quaedam pauca, quae nostro iudicio uisa sunt emendationis egen-
 tia: scis quia facilius aliena quam nostra uitia cernimus, nihil errare sapientis & perfecti
 est hominis, errata cognoscere uel rudes queunt. Audi ergo quae nobis non detestanda,
 sed nobis melioranda in tuis dictis uisa sunt. In epistola quae dialogum antecedit, haec
 annexis uerba: De amore quid sentirem scriberem. Dixisses elegantius, quid sentirem
 de amore & scriberem. habent enim sentirem & scriberem concentum, dum simul exeunt
 uenustum & in continuum. Simileque illud est quod ais: Ex Vulcano Venereque natum.
 Nam & Cicero in eo uersu calumniam tulit, cum de temporibus suis scribens, illud ex-
 pressit uerbum. O fortunatam natam me consule Romam Antoni gladios potuit con-
 temnere si sit. Omnia dixisset, inquit Iuuenalis & Salustius. O fortunatam natam repe-
 tens atque irridens. Nam, inquit Cicero: Fugienda sunt huiusmodi uoces quae apud eru-
 ditos

Aditos insulae ac ridiculae sonant. Cum de porta cornea efficit mentionem, si futile som-
 num tuum, nihil ueri habere intelligis. Non recte locutus es. ueris enim hac porta facilis
 datur exitus umbris ut Maroni placet. Sed uera somnia existimari maius nihil imitan-
 dum est. Algores, nisi fallimur, apud ueteres legimus, non ut tu ais, hybernalibus algora.
 Archiregnum Hunorum, quam archihunorum, potius dictum uideri poterat. Vngaros
 praeterea nunc non Hunos appellare debemus, quoniam eam incolunt terram quae olim
 Pannonia dicta est. etsi nos aliquando aliter diximus in errore communi fuimus. Huius
 enim aliquando Pannoniam tenuere, sed illis eliminatis subintrarunt Vngari ab extre-
 mis Scythiae partibus uenientes, quemadmodum in Iordano licet intelligere. Sunt &
 hodie ultra Tanaim & paludes Meothidas populii qui Vngari dicuntur, eamque linguam
 loquuntur, quam nostri circa Budam & Hystrum. nec Teucros uero uocabulo nomi-
 namus, qui anno proximo decurso Constantinopolim expugnauere. Quamuis eam
 regionem occupent, quae quondam Teucrorum fuit Turcorum nomine appellandi sunt et hi
 Scythiarum soboles habentur. ut Ethicus philosophus in Cosmographia sua confirmat. Pro-
 pe eam accersam, accurram. Limatius dicendum fuit propius eam accurram accersam. Nisi
 bene auspicas multa nimis interponis priusquam adicias uerbum illud quod potissimum est.
 Captat quo facta & quae sequuntur. Subnectens amoris causam primitiuam antecedente
 coniunctaque commemoras. Dialecticorum hi termini sunt, haud quaquam oratorum siue histori-
 corum, infuriatum & inamoratam, quauis Latine dici posse fatemur, melius tamen furio-
 sum, amorosumque dixeris. Neque nos latet Vergilium furiosa mente Cerberum posuisse. Ex
 daemone nisi ex muliere. Nisi non belle dictum uidetur. Non bene subiungis infestium,
 quod minus importat: orationem augeri, non diminui oportet. Si uos ergo thorum, cum di-
 xeris prius amata fugienda, necessarium erat antequam huc prolabereris praemittere neces-
 sariam. Quod si forte compellaris apud amicae iacere Lucem admitti, & reliqua quae non insul-
 se consulis. Suffultros, parum Latine uideris dicere quas procul citra posuisse poteris existi-
 mari. Suadeo ut ad alias pluresque animam adiungas. Remedium hoc & si Nasonis est, parum
 tamen honeste apponitur, & a te praesertim sacerdote, cuius est nihil suadere quod cri-
 mini proximum sit. In de clericis coniugatis primo capitulo. Oratori satis erat omisso ca-
 pitulo. Calixtus atque Gregorium astipulatores inseruisse, in de clericis non belle dicit Ora-
 tor. praepositiones nisi cogat metris necessitas uel inuitet ornatus, a suis casibus non dis-
 iungimus. Hoc habuimus quod ad tuum dialogum diceremus. Tu perge atque ut fa-
 cis castalidas amato sorores. Et uale optime. Ex Noua ciuitate xii. Idus Iulias. Anno
 M. ccccliiii.

*Excusat se quod Paulum Vergerium aliter misit quam prius statisset,
 Epist. cccclvii.*

Aeneas episcopus Senensis, Anthonio Panormita, S. P. D.

Paulum Vergerium qui Arrianum transtulit, insignis atque elegantissime uates, cum
 superioribus diebus ad inclytum Alphonsum Siciliae & Aragoniae Regem, ut tu ipse
 olim rogasti, mittere iussi eum in tuas manus dari ac per se reddi Maieitati Regiae.
 Tibi quoque ad eam rem literas misi: cognoui postea recta uia librum in potestatem regiam
 uenisse, neque te illum uidisse, quae res, ut accepi, regre te habuit, cum inter amicos diceret:
 Aeneas in uno filio duos compadres quae uiuit. Equidem Anthoni nimirum & tibi & Re-
 gi pro tanto munere fecisse rem gratam putauit, neque enim alius praeter me fuit, qui Ar-
 rianum hoc tempore Latinum haberet, illius manu conscriptum qui transtulit. At nunc cum
 meus ordo praetermissus sit, nec Regis sentio gratiam, & te mihi succedere intelligo. Sed
 quid ego ad haec? quamuis magnifacio tantum Regem, non tamen fame peream arbitror:
 si eius erga me beneficentiam non experior. scio quia me odium non habet, si non amor:
 non sum solus eius expertus beneuolentiae. Tu uero etsi nunc subiratus es, cum omnia ple-
 ne cognoscis, dices me nihil errasse, & in tuam me rursus amicitiam suscipies, eius noti-
 ciae memor quae inter nos Senis fuit. Verum quia non respondi mihi Regem questus
 est, mercator meo nomine apud te, nescio quis id fecerit: scito imprudenter actum esse.
 Neque enim ego mihi responderi optaui, qui scio quanta inest superbia Regibus. Sed

ad Imperatricis literas non nihil mea causa respōsum petentis exquirebam, nihil tamen exinde moueor. Ego quaecumq; accidunt in meliorem recipio partem: si sit quod querito, Deo gratias ago, si minus, existimo me non recte opinatum esse, neq; placuisse superis quod uolebam, qui pro iocundis optima praebent. Ego quocumq; in me animo fuerit Rex ille magnificentissimus, ac nostri seculi clarissimum iubar, semper eius nomē in caelum tollam, & commendabo gesta eius quae priscos duces fama claros non modo aequare sed superare intelligo. Neque mirabor unquam si mei memor neque cultor est, quod ego & statui regio, cuius est parua contemnere, & mihi ipsi ascribo, conscius meae & uilitatis & ignorantiae. Sed uale tu & si quid est erga me rubiginis in tua mente, depōnito, mea erga te sinceritas minime imminuta est. Cum his mitto tibi sententiam eius oblationis quae dux Burgundiae apud Ratisponā fecit. Ex Noua ciuitate, die xxx. Iunij.

Non uult se in Orthographia quenquam sequi, Epist. CCCCVIII.

Aeneas episcopus Senensis, Nicolao Volaterrano protonotario

Regio, S. P. D.

Nimium mihi credis Nicolae amantissime, si meis ex literis quas raptim & incon-sulte scribo, sequendam orthographiam putas: minime ego is sum qui sine menda scribam, labor, & erro, maxime circa iuncturam literarū. Nolim autore me decipiaris, etiamsi ex proposito dixerim hoc atque illud ita scribendum est: querito meliores, & qui certiora tradant. De protonotariatu certum est quia non debet aspirari, non dico nunc rationem quia ex tractatu Casparini, quem nunc transcribi facio, ut ad te mit tam, plenius rem intelliges. Vale ex Noua ciuitate, III. Calendas Maias, Anno. M. CCCCLIII.

Cur capus fuerit pedagogus Regis Vngariae,

Epist. CCCCLIX.

Aeneas episcopus Senensis, Dominico Cardinali Firmano, S. P. D.

CAeterorum literarū quibus diuinitas ad respondendum me quidē inuitant, tuae autem quas nuper accepi, uehementer urgent atq; compellunt, quae propter captiuitatem Casparis qui pridem illustrissimi Regis Vngariae pedagogus extitit, aetiam mationem meam in discrimine adductam esse demonstrant. Nisi enim quo pacto sese res habeant meis scriptis ostendero, uereor ne de me sinistra quae concepta est opinio, noxium edat partum, qui me sine culpa & tibi & caeteris sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus dominis meis efficiat odiosum. Accipe igitur rem gestam, & an sim culpabilis tu iudica. Caspar de quo sermo est humili loco natus, admodum pauper, literas apud Viennam didicit, ut est mos patrius, mendicando se nutriens, emerit non sine labore: uicit fortunam uirtus, uocatus est in cancellariam Austriae: Deinde sibi in aulam sumpto credita est Ladislai Regis puericia, cum iusturandum praestitisset nihil se contra Caesaris aut honorem aut utilitatem facturum, & quod caeteri familiares iurant, auertere quoad possit, quamuis incommoda Caesareo culmini imminetia, promississet, suscepta pedagogia fuit circa puerum diligens, literis & moribus illum pro captu instituit. Factus igitur Caesari & omni curiae charus, intrauit consilium, sedit cum principibus, in mensa regia cibum suscepit. Cuncq; uacasset in Austria Ecclesia una ex maioribus iurispatronatus, multiq; illam Barones magniq; nobiles peterent, praelatus omnibus Caspar, Ecclesiam munere Caesaris consecutus est. Quamuis & alia prius beneficia non modici ualoris obtinisset. Erat igitur in curia potens Caspar, nomenq; paruum non habebat & bonitatis & doctrinae. Nec dubium putabatur quin breui ad episcopalem ascenderet apicem. Laudabilis hucusq; hominis uita dignaq; diligi. Sed nescio quomodo posthac mutatus est, quid uel homini in mentē uenerit, ut maiora cupere & indigna se negocia agitare coeperit. Intelligens enim Australes nouadarum rerū cupidos, occulta cum Eytzingero colloquia inuuit, qui Caesari capitalis inimicus habebatur. Cuncq; uenisset ex Vngaria episcopus Argensis nomine Paulus, multa cum eo apud Graecum de abducendo Rege Ladislao clanculum pertractauit. In Noua insuper ciuitate cum Barone quodam de alto monte consiliū habuit emittendi ad portam pueri, ubi parati essent qui eum equites abduce

A abducerent, Cūque nihil horum processisset, literas puero dictauit, quias scriberet Australibus, mandans eis ut ceptum propositū cōtra Caesarem retinerent, inuitumq; sese Italia petere sciret. In Roma quoq; non nihil tentasse confessus est, Sed omnia superat quod Florentiae aggressus est facinus. Cū Caesar ex urbe rediens illac transitum faceret, expectabat ibi Caesarem Vngarorum & Australiū Oratores, inter quos Aug. episcopus Laurinensis, huiusmodi cū Caspare apud Ecclesia sanctae crucis colloquiū habuit: Hic inquit, locus est, in quo nostrū Regē libertati reddere possumus. Fides publica data est nō Caesari tantū, uerum etiā Ladislao. Suadet igitur puero cū Caesar abire uoluerit usq; ad portā eū sequatur: eō cū uenerit, uelle se diebus aliquod Florentiae immorari dicat, equūq; retrouertat. Quod si Caesar ad exitū uoluerit eum cōpellere, praesto erimus, uim Regi fieri indignū esse dicemus: Fide ciuitatis implorabimus: puer ipse coactū sese uociferas ad misericordiam populos commouebit, prius tamen apud senatū urbis dabimus operam, praesto ad portā armatos habeat, quib. cohiberi Caesaris uiolentiā possit. Ciuis hic est quē Budae negotiantem nouimus, is se operā senatus impetraturū pollicetur: Tu Regis animū praepara, nos hanc prouinciā cum magistratib. ciuitatis suscipiemus. Annuuit Caspar atq; ad Regē profectus ex cōdicto cuncta disposuit, fuissetq; peractum facinus, nisi apud Florentinos plus quieta cōcilia quam seditiosa uoluissent. Nam ciuis ille de quo pontifex Laurinensis fecerat mentionem, cum de tali negotio magistratū alloqueretur, grauib. uerbis reprehensus atq; correptus, ad episcopum rediens impeditas cogitationes exposuit. Nō tamen cōquieuit Caspar, sed Regem cum Bononiā peruenisset, in hac sententiā summo pōtifici propria manu persuasit scribere. Accepi S. pater aduersus fideles nostros, qui pro mea in Austria liberatione laborant. Sanctitatē tuam nōnullos processus decreuisse, quae res mihi aduersa est. Precor igitur quicquid cōtra me actum est, reuoces. Id erit enim officij tui, cum scriptū sit pupillo & orphano astabis: id nisi feceris, cōpelles me maiores iudices appellare. Alia fuerunt epistole uerba, effectus autē quē re fero. Clausa epistola est, & signata missa est Augustino episcopo, an uero beatissimo Papae Nicolao reddita sit, sua sanctitas nouit, me quidem latet. Haec omnia suspicante non tamen sciēte Caesare haecenus gesta sunt. Cum essemus Ferrariā, uelletq; Caesar nauigio Venetias petere cōscius erratorū Caspar eum adit, marinas aquas nauseam sibi mouere, ac nocentissimas esse, iturumq; terrestri itinere Teruissium si placet Caesareo culmini, dicit. Obtena licentiā, & cum Patauium uenisset, receptis uniuersis quae secum attulerat, & quae in Italia coemerat, bonis, Veronam uersus iter festinus direxit, & qui per Tridentum & uallem Athesis ad Inium transire decreuerat, unde cōscensa nauis in Danubium nauigans Viennam deniq; perueniret. Tenuisset proculdubio propositum, nisi si tabellarius quidam Caesaris, ex Verona ueniens, hunc se obuium habuisse dixisset. tamen enim duo post eum equites cum familia missi sunt, qui non longe à Tridento ipsum cōprehenderunt, uinctumq; duxerunt Venetias, ubi omnia quae supra memorata sunt, sponte confessus est, suaq; manu conscripsit. Ibi primum casus hominis ad meam noticiam uenit: nam Caesar me uocans cuncta mihi exposuit, uoluitq; meas in manus hominem dare, quia sedis apostolicae legationem in Austria me nosset habere. Indolui certe aduersam amici fortunam: Caspare multis iam annis amicissime usus eram, rebarq; uirum bonum esse, & omni beneuolentiā dignū. Exhorruui ergo cū intellexi quae ipse narabantur, multumq; mecum ipse accusaui conditionis humanae defluxum, quae nihil certi, nihil fixi habet, caduca & fluxa omnia sunt: hodie leti sumus, cras mortui erimus: modo sublimes, modo infimi reperimur. Caesari autem respondi auctoritatem mihi nullam apud Italos esse, utq; misericorditer ageret cum praesbytero porrexi preces. Ductus est deinde ad Nouam ciuitatem Caspar, hic rursus requisitus sum hominem ad me recipere, iudiciumq; super huiusmodi criminibus agitare. Grauis res mihi uisa est. At cum legati auctoritate fungerer, non uidebam quo pacto Caesaris petitionē recusare possem. Habita uero deliberatione, iudicem me dixi futurum, si rite & iuxta canonicas sanctiones procederetur. Personam autem rei nolui custodiendam assumere, qui non haberē locum in quo eum opportunē recluderem. Placuit Caesari responsio mea, qui neq; se

plus uelle ait, quam sacri canones ordinaret. Adductus est autem semel ad praesentiam meam D Caspar praesente notario mareschallo & Procopio equite Bohemiae qui ultro sese peccasse confessus, uniuersa quae supra de ipso scripta sunt, ex ordine confirmauit, & acceptas me sibi iudicem deputatum, ut sui misererem, seque Casari commendare cum multis lachrymis flagitauit. Iussi eum boni esse animi, quia quantum honestas pateretur salutis suae consulere. Post haec reclusus est in carcere, non squalido aut tetro, sed lucido & spaciofo, quamuis securo & optime munito. Ibi & locum secessus habet, & plumas in quibus iacet. & breuiarium per quod orat. Cibus ad eum bis in die defertur, ex his bibit & comedit quae familiae Caesaris apponuntur. Fateor misera uita est, sed hanc frequenter suis delictis homines asciscunt. Iudicis in eum non principis habeo potestatem: legem me scriptam non meum sequi arbitrium conuenit. Quod si libera mihi potestas esset, cum sum ego peccator in conspectu Dei, dignusque graui fulmine, praestarem me Caspari quale mihi uelle Deum esse. Nec difficilis uentis reperirer, cuius dies noctesque indigentem me scio. At modo iudex ligatas habeo ad leges manus, neque scire in Casparem debeo, neque illum per indulgentiam impunitum remittere, dum pars est quae iudicium perit. Facio igitur nisi fallor quod mihi incumbit. Eapropter uellent aliqui qui Casari proximiores sunt, & in consilio primi, Casparem torquere, ut plura confiteretur. Idque per me sibi licere deposcunt. Negauit me quicquam permissurum nisi quod iudicarius ordo requireret. Sic homo usque in hanc diem intus est. quamuis sua culpa custos eius capite plexus sit, quem ipse ad relaxandum sese induxerat. Inter haec habitus sunt, quamplurimi tractatus pacis cum Australibus. Modo Rex Ladislaus, modo Ungari, modo Bohemi liberationem eius efflagitarunt, quibus homo neque negatus est neque concessus. Mihi dum talia pendet, non est uisum expedire aut officium mei esse sollicitare processum. Taceo igitur neque plus quaero quam quaeror. Casari tamen saepe ut captiuum miseretur uerbum feci, quem libenter extra miseriam uiderem, tum sui causa cui exceptis criminibus, faueo, tum propter me, ut onus hoc non leue deponerem. Sic res in hanc usque diem deductae sunt. Si sum culpa dignus, aere tuum iudicium excutiat. Male ut arbitror mecum agunt, qui mihi in hoc negotio qui tuis uel modicum imputant redduntque pro bono malum dicentes lucem tenebras & tenebras lucem. Veritas tamen enatabit, nec me reor falsa calumnia opprimet. Sum mihi conscius, & quicquid reliqui sentiant, gaudeo in conscientia mea. Haec uolui ad scripta tua dixisse, quibus me nonnullorum uocibus male notatum scribis. Siquis Dignationi tuae deinceps incusauerit, habebis quae possis pro defensione mea obijcere: spero autem quia non cuique mihi detrahenti credas. Quam tum uero ad literas sacri collegii attinet, ego illas Diuo Casari reddidi, & quae uisa sunt ad rem addenda uerba his terque subiunxi. Maiestas sua deliberaturam se ait & sacro sancto senatui quae meliora cogitauerit responsuram. Ago tibi ingentes gratias quod negotia Bohemica me rogante, S domino nostro exposuisti. Vale ex Noua ciuitate die XII. mensis Nouembris, Anno M. CCCCLIII.

De crudeli amoris exitu Guisgardi & Sigismundae Tancredi Salernitanorum principis filiae, Epist. CCCCX.

Leonardus Arentinus Bindactio Ricassolano uiro praestantissimo, S.

Cum scripsisset tibi de fabula Boetiana de Tancredo principe Salernitano eiusque filia Sigismunda uulgari sermone scriptam in Latinum conuertere, recepi me tandem esse facturum: ea maxima suasiione inductus, quod Franciscum Petraracham uirum clarissimum aliam eiusdem libri fabulam Marchionis uidelicet montis ferrati in Latinum uertisse agnoueram. Recepta igitur ea re, tempora quaedam occupatissima interuenerunt, per quae differre quae promissam contigit. Itaque nunc tandem eam fabulam ut uoluisti, Latinum per me factam ad te mitto. Et ne mora haec dilatioque interposita sine uisuris transiret, aliam de meo adiunxi fabulam, Selaici & Anthiocij filij contrario penitus exitu euentuque conclusam, eam uulgari sermone scripsi, ut unam de uulgo sumerem aliamque pro eo redderem non minus amoenam. Tu igitur eas leges caeterisque legendi copia facies si in eo digne uidebuntur, quae in manus exeant aliorum. Vale. Tancredus

Vindicta illata uiolentiae, quam de se extorsit Lucretia Romana speculum pudicitiae, Epist. CCCCXI.

Lucretia Spuriij Lucretij filia, & Collatini Latini uxor a Sexto Tarquinio Regis Tarquini filio per uim cognita, ipsa consentiente, solum infamiae metu, ne Tarquinius, sicut minabatur, sibi occisum iugulatum seruum ei sociaret. Vocatis ad se patre & uiro eis rem narrat, ultionem promitti facit, & demum se uult occidere: uetat pater & coniunx eiusmodi uerbis. Noli te afflictere Lucretia satis magnum argumentum dedisti te adultero non consensisse, tibi que uim illatam quam poenam eius expectas, quae ultro quod celare poteras accusas. Hoc adiuuat uita praecedens tua, quae non solum in hominum oculis, sed etiam in secretis domus penetrabilibus & frugalitatem pudicitiam coluisti. An recolis mea Lucretia, cum paucis ante diebus una cum improbo illo adultero, prima facie huc aduenimus, tu inter seruas lanificio es reperta, interea improuisa, incauta, nec uirum, nec hospitem nunc expectans, ea dies, illa deprehensio castitatis, tibi uictoriam dedit. Regis nurus & filias commestrationibus occupatas inuenimus, tu illis praelata es, tibi incorruptibilis gloria pudicitiae parata est, nos iniuria ulciscemur, quae molesta uiolentos compressus improbi iuuenis pertulisti, dum ille mala gaudia ex inuita capiebat: uidebis laeta meritum regia de prole supplicium. Cur cum coacta praebuisti sibi de libidine nephanda solacium, tua morte, tuoque cruore uis ferocem animum eius facere? An tibi non satis nota crudelitas patris, immanitas filiorum? Ille corruptor tui corporis quot cedes expleuit in Gabios? quot ibi interierunt innocentes? Si ipsum odis, si sibi ex animo supplicium exoptas, fac uiuas, fac ut te uideat in suis poenis exultare, fac quod cum se uiderit inuisum & infamem periturum, te, cuius corpus attigit, uideat integro famae lumine superesse. Noli Lucretia uiduare coniugem, orbare parentem, & filijs matrem auferre. Opta uitam, ut aspicias aliquando uindictam. Non habes unde mori uelle debeas: pollutum est corpus, sed integer animus: Nulla sine consensu culpa contrahitur. Quis nescit te non potuisse resistere nudam, dormientem, incautam, & nihil tale uerentem, armato iuueni ad homicidium uel adulterium praeparato: potuit ille aetate florida, & autoritate regia quamlibet aliam permulcere, & secum in illecebras trahere, rigidum uero pectus tuum mollire non potuit. Solus ille cum duo tantum essetis uiolentiam tulit, & in corpus tuum adulterium patrauit, atque perfecit. Tu quod muliebris fragilitatis est, iniuriam pertulisti, mentem intra concubitus uiolentiam pudicissimam conseruasti, si gloriam quaeris, nihil hinc gloriae potes adijcere, quae iuueni amanti & auide libidinem suam expleti, te non mulierem carneam, sed statum marmoream praebuisti. Adde chara Lucretia, quod tu non mortem ullo uiolento consensu, sed infamiam effugere uoluisti. Tunc enim demum potestatem praebuisti tyranno, cum se tibi iugulatae seruum nudum occisurum iuxta corpus tuum minatus est. Te pater, te uir culpa absoluunt: noli sola te ipsam illa quam uocas culpa, damnare: infamiam morte fugemus: tu famam corrumpis, tristitiam uitae nobis morte, illata finimus. Tu uindictae gaudia mortis praeparans, non expectas denique scelus aliquod? dum manus nobis iniicimus expiamus: tu innocentiam, occupata morte, corruptura es. Vir, pater Brutus & alij coniuncti qui te culpa absoluunt, ne te occidas uetant. Cur te occidendo iudicium ipsorum damnas? si te occidis, culpam tibi qua careres, quam te fugis, incurris. Nunquam purabitur innocens, qui se nocentem supplicio afficit. Responsio Lucretiae antequam se ense perfodiat. Nolite me, pater sanctissime, tu quoque luce quondam mihi

nam etiam conuinx, morti prohibere. Nisi me occidero, nunquam fides erit me potius, in animam quam in corpore uictis. Quis unquam reddat, quod ille feruicilio tenuerit, meq; magis confociandi ferti ignominiam suspensam timuisse, quam mortem? nisi moriendi fortitudine audaciatq; probauero. Restabit me miseram turpissima labe infamia Lucretiam potius adulteram uoluisse uiuere, quam pudicam mori. Nonne uidetis, quod me non uita uultis, sed infamiam conseruare, consulitis quod perimatis militiam. Sane uita in infamia non conseruatur, sed in infamia conseruatur, reddat aliarum fomios. Si negligentius hoc egeritis, uagabitur effrenis libido, secundum uiris absentibus, sed etiam in maritorum complexibus Romanae mulieres proter uorum iniuria iuuenum comprimuntur. Etenim quae mulier erit tuta, uiolata Lucretia? Tu autem charissime coniunx, quomodo poteris ire in meos amplexus, qui te non tenere uxorem tuam, sed scortum Tarquinij recorderis? Et tu pater sanctissime, quomodo me tuam filiam appellabis, quae pudicitiam quam sub optima tua disciplina ab infantia didici, tam infelicitate amisi tanquam iniuriose corrupi? Memiseram uidebo ne natos intueri, quorum uentrem adulter oppressit, quid si semen infelix, infaustum uisceribus inhæsit meis, an expectabo donec ex adulterio mater fiam. Noli mihi splendorem exactae uitae ante oculos ponere, quae si quicquam sincerum tot annis immaculatam seruaui, infelicissima una nocte dum accipio non hospitem, sed hostem, amisi. Non est ulterius mea uita iocunda, sentio quod pudicitiae studium opportunam me fecit iniuria. Non formam, sed castitatem meam expugnare uoluit, nephandus adulter. si hunc fructum continentiae tuli, quid pollutum stuprum & adulterium manet, nisi quod non meretrix lupanaribus includar, sed passim ubiq; diuolans foeda prostitutor. Heu mihi, poterit ne iste animus insons & sine culpa flagitij ulterius, cum isto corpore corrupto permanere? Num putas ullam esse corporis corrupti uoluntatem? Fatebor occultum nephas, parce pares, parceq; marite, & uos dii castarum mentium indulgete. Non potui, fateor, tantam animo concipere tristitiam, nec ab illo complexu mentem adeo reuocare, quin subierint male obediendum membrorum illecebrae, quin agnouerim uestigia maritalis flammae, illa tristis & ingrata, licet qualiscunq;, tamen uoluptas ferro ulciscenda est. Vestrum autem erit, si quid in uobis Romani spiritus, & scelus istud ulcisci, extinguatur quicquid habuit aliud quod uoluptatis. Nimis sunt uires ueneris: nolo quod unquam tanti facinoris imago ante oculos uestrae mentis agatur: nihil muliere mobilius, aegritudinem animiq; morus nedum mollit, sed nedum extinguit tempus: si distulero, forsitan incipient flagitiosa placere. Dimitte ferro transfigam hoc pectus, quod ille uiolentus amauit: in quo primum excitamentum libidinis infixis mamillis digitis contrectauerit suis. Nolite me ad misericordiam excitare, si uitae parco, iam adulteram parcam, si parcam adulteram, iam parcam ad ulterio, si parcam ad ulterio, iam placebit adulterium, iamq; placebit adulter. Inceptum est in me flagitium, si uitam morte prohibeam, ne aliquando uiuet inceptum explere, nunquam scelus remanebit ubi incepit: Credent omnes mei infamiam timuisse non mortem: quod testibus probare non possum, sanguine meo ratum efficiam. Is mi anime in corruptae imaculatae testis innocentiae meae, apud Minoys & Acharontis tribunal: ibiq; prolem regiam uiolate pudicitiae & polluti corporis accusabis. Tuq; terrestris corpus, quia tibi causam adulterij peperisti, effunde animam, effunde cruorem: hoc omen ut habere incipiat superbi Regis & infausta prolis excidium. Tuq; uir quodam charissime, tuq; pater sanctissime, quorum conspectum pudore & infelicitate libenter mea effugio uosq; amici ualete: nulli Romane mulieri detur in exemplum Lucretia, ut sibi persuadent impudicis licitam fore uitam.

Commendat fratres beati Francisci de obseruantia, Epist. CCCCXII.

Aeneas episcopus Senensis, Dominico Car. Firmano, S. P. D.

Quamuis scribente Caesare ad negotia fratrum beati Francisci de obseruantia commendante modestius fuerit me silere, quia tamen ob memoriam diu Bernardini conterranei mei huic familiae singulariter afficior, nequeo me comprimere, cogor assilere sanctae familiae, neq; mea patrocina his negare possumus, quae non me solum sed omnes

A sed omnes Christi fideles suis orationibus ac pijs operibus adiutant. Utinam esset in me auxilij copia, & aliquid posset patrocinium meum, profecto nihil his de seruis denegarem. Nam etsi sum ipse peccator & iniquitate circumdatus, diligo tamen eos quorum uitam castam mundamq; uideo: quia quanto minus est in me uirtutis, tanto eos iuuare attentius debeo, quorum probitas in aperto est, ut si nequeam meis actibus Deo placere, horum saltem comendationibus reddar acceptus. Sicut enim pauidi ac pusillanimes in prelio seculari milites famulorum seruitute saluant, ita & in beati Petri nauicula prudentes & animosi nauae, uecordes atq; ignauos seruant remiges. Facit hoc religio beati Francisci, quae apud obseruantes habet. Haec enim ueluti lectissima militum manus undiq; Christianorum lustrat exercitum: nunc istam nunc illam partem euet: ardet insidias, impetum frangit hostium, semper armata, semper in uigili, semper in negotio, nobis ut ocium pariat. Scimus quantum sub Bernardino Senensi iam superbia Hierusalem curiae haec religio ecclesiae catholicae profuerit, quantumq; modo sub fratre Ioanne Capistrano utilitatis attulerit, quod haec religio aliud agit, quam quae iubere nouimus Euangelium: sentes ac tribulos ex agro dominico diuellit, semen bonum seminat, zizaniam & lolium sarculo ueritatis praecidit, exterminat auaritiam, pellit libidines, fulminat illecebras uoluptates, strangulat ambitiones & odia fugat, ignauiae ac securitatis stimulum adigit, & aperiens in ecclesia diebus singulis os suum poenitentiam suadet, & uiam domini in ueritate docet. Haec sunt opera fratrum qui de obseruantia nuncupant. Ne scio cui haec non placeant. Credo quae non sunt omnino praecisa ab ecclesia membra, omnibus horum gratam esse conuersationem, nec me dubium habet quin sancta sedes apostolica his Christi militibus afficiat. Nam & Romani praesules quam plurima huic familiae priuilegia contulerunt, quibus ab infestationibus hostium perseueraret illaesa. Sed audio nouissimis diebus non nihil suggestum beatissimo patri nostro Nicolao quinto aduersus huiusmodi sanctam sacramq; congregationem. Fertur enim Sanctitatem suam literas Eugenij praedecessoris sui, quae in fauorem horum de obseruantia fratrum emanauerant, seu reuocasse seu suspendisse, quod minime fecisset nisi, ut aiunt, sinistre de conseruationibus horum fratrum fuisset instructus. Perniciosa res est lingua fallax & subdola, multumq; damni saepe in comuni affert. Sed magna uis ueritatis, quae contra omnium insidias facile ipsam emergit. Vita horum fratrum in aperto est: non potest abscondi ciuitas supra montem posita: Est haec familia quasi lucerna ardens supra candelabrum, quae domum domini hoc est ecclesiam miro splendore irradiat. Venit aduersus eam princeps huius mundi, & nihil habet in illa. Fundata est domus supra firmam petram, nihil est quod in eam ualeant aquilones. At quamuis credit haec coelestis Imperatoris sustentata manu, neq; timeat uersucias serpentinas, cupit tamen eius consilio confoueri, qui locum magni Dei tenet in terris. Nam etsi domus ipsa dirui siue demergi beati Francisci nauicula nequeat, possunt tamen ex inquilinis siue ex nautis nonnulli periclitari, neq; omnino tuta est nisi Apostolicae sedis praesidio muniatur. Meum nihil est de alto iudicio sacri senatus censere, aut de prima sede quicquam dicere, cuius opera iudicare in terris mortalium nemo potest. Non tamen errare me putauerim, si apud Dignationem tuam animi mei secreta aperuerim, & quod ex usu crediderim, sapientiae tuae palam fecerim. Nam & hoc iurasse memini me facturum, cum sacris pontificalibus initiarer. Ego ut aperte loquar, tuae dignitati uehementer timeo, ne nouitas haec scandalum pariat, si fratres de obseruantia ad conuentuales migrare permittantur. Hoc enim in primis non intelligo licitum esse. Vouete & reddite scriptum, scimus seruanda sunt quae sanae mentis promittunt puberes. Claudenda est porta quae ducit ad interitum, aperienda quae monstrat uitam. Sunt praeterea ut fama est, supra uiginti milia fratrum qui de obseruantia dicuntur: Tota Christianitas his plena est, non est leue tantam offendere multitudinem: incautum est cum his contendere. Quod si dicatur multo plures esse conuentuales, doctrinaq; horum perspicacitatem uideri, praedicationes quoq; in omnibus urbibus audiri. Nihil moueor. Parum prodest sermo, cui uita contraria est: Neq; scientia sine sapientia proficit. Monasteria conuentualium comminui ac ruere cernimus: Obseruantium augentur & florent: His principum res

res patēt, neq; pōtiffices aliī aut aliī plati his aduerfant: Nihil em ab his parochialitū iura
 lāduntur: subsidio plebanis nō oneri sunt. Conuentuales aut nunc offeroria recipiun-
 tur, nunc de iure sepulchrali cōtendunt: ob quas res acceptiores omni populo sunt ob-
 feruantes quā conuentuales. Taceo de uita dispari quae ipso nomine designat. Mihi
 profecto non uidetur expediens Romanum pontificē hanc familiam contristari debe-
 re. Et quoniā tua Dignatio ueritati fauere ac diuertere scandala pro sua uirili cōsueuit,
 praesumpti hāc tibi scribere, Intelliges ex literis Caesaris animū, eis utile cenfeo proui-
 deri. Frater Ioannes homo Dei est, populi Germaniae quasi prophetam eū habet: pos-
 set cū uellet, eleuato digito magnā turbā facere. Sentio ex his qui penes eū sunt, agre
 sibi esse qd de bulla Eugenij fertur, sed homo sapiens spē uultu simulat, premit altū cor
 de dolorem. Quamuis scio cōstantiā eius immobilē neq; timendū esse quae semper apo-
 stolicae sedis dignitatē ac eminentiā praedicauit, retrocedere linguā: Decet tamen sum-
 mi pontificis prouidentia his benefacere, eosq; consolari qui de Romana ecclesia sunt
 benemeriti, qualē esse hunc Ioannē cū suis fratribus nemo qui sapiat inficias ibit. Hāc
 bona uenia dixisse uoluerim: tua Dignatio quae libera uoce dico in partem recipiat me-
 liorem, meq; suo more commendatum habeat. Ex Noua ciuitate, die XI. Ianuarij.

Reprehendit male scribentem. Epist. CCCCXII.

Aeneas Episcopus Senensis, Ambrosio Spannochiae, S.P.D.

CIncurellus papae tabellarius tuas literas ad me detulit, quas rectius dixerim liti-
 ras. Nescio Graecē an Hebraicē scripsisti. Latine quidem minimē: non enim intel-
 lexi unicum uerbum. nec penes me quisquam fuit qui tuos characteres cognosce-
 ret: perinde est igitur ac si nihil ad me scripsisses. Referuo penes me scripturam tuā, ut
 cum Romae ueniam, tibi reddam & a te petam expositionē. Interim non est quod pos-
 sim respondere, nisi mihi glosulas miseris. Vale, & scias me deinceps latinas literas, non
 uncinos mercatorios didicisse. Ex Ratispona, die III. Maij, Anno M. CCCCXIIII.

Refert grates promotori singularis amici sui. Epist. CCCCXIIII.

Aeneas Episcopus Senensis, alto & potenti uiro Petro de Noxeto
 comiti Palatino, S. P. D.

INeo loco ad quem te tua uirtus euexit, ut primus Romani pontificis latus stiparis
 multa abs te acta sunt, quae me tibi maximopere deuincunt. Nullum tamen est ex o-
 mnibus tuis operibus quod mihi uel iocundius uel acceptius fuerit, quam Ioannis
 nostri Capisij subleuatio, quem diu iacentem, humi calcatum fortunae pedibus, inopia
 pressum, tua ope tuoq; studio & ingenti conatu iam erectum & inter principes eccle-
 siae collocatum suis literis accepi. Fecisti probe qd bonū uirum, quod amicum, quod te
 decuit. Nam philosophiae disciplina imbutus, in omni genere doctrinarū apprime per-
 ritus, ingenio perspicaci, facundia magna, moribus māuetus, amicitiae tenax (si uerum
 fateri uelimus) nimis diu inter infimos habitus est, nam siue hominis uirtutes pensites,
 siue obsequia, quae Romanae curiae nunc apud Vngaros, nunc apud Theutonios plu-
 resq; gentes praebuit, mente retoluas, non est cur ei quisquam praeferrī debuit. Sed ha-
 bet iam tandem uirtutis iam bene mihi seruum uideri debet quod non sit. Quo longior
 miseria fuit, eo dulcior felicitas aduentat. Pauci sunt qui uitam omnem feliciter agant:
 Alios prima, alios postrema tēpora fortunata recipiunt. Recte cū his agit, quibus pars
 uitae posterior laeta est. Eos fortuna hostes habet, quos ex felicitate in aerumnas praeci-
 pitat, quibus miserrimū est fuisse felices. Ac noster Campisius dū iuuenis fuit, dū ferre
 labores potuit, sudare, algere, acriter pugnavit. Nūc uictor factus, sentit leuius feret. Iā
 securus est, iā tutus est a tegete & baculo. Gaudeo illi mihiq; tibi gratias ago cuius &
 cōsilio & ope res gesta est. Nihil est qd tibi nō debeā. Tuus sū quātus sum. Multa sunt
 in me tua beneficia qui saepe me iuisti, extulisti maxime. Ac prius mediā mei partē fo-
 uebas: Alterā quae in Capisio uiuebat, incultā relinquebas: Nunc agrū totū excoluisti.
 Integer totus gaudeo: Diuina tibi pietas benigna sit, teq; cū maximo praefule diu bea-
 tumq; nunquā te deserat, terrā tibi uiuētī substernat, morientī coelū aperiat. Vale & me
 maximo pōtiffici facito cōmēdatū, ex Noua ciuitate pridie Id. Maias, An. M. CCCCXIIII.

Aeneas

Laureati, in nostri saluatoris passionem, Car-
 men Sapphicum.

Quid tibi tandem scelerate quaeris,
 Quid petis fallax homo: quid regis
 Immemor, qua te pietate Christus

Quaerat ametq;

Venit in mundum soboles tonantis,
 Et licet caelum regeret supernum,
 Ex Deo seruus uoluit uideri,

Carnis in umbra.

Tu ctnis putris, fugienda pestis,
 Alta deposcis miserande uermis,
 Ut parem credas habuisse nullum,

Terra tumescis.

Ille carnalem pius in parentem,

BQuos decet cunctos referens honores,
 Sabbatum nunquam uiolauit unum

Semper honestus.

Tu patris iustus fugis atq; matris,
 Festa peccatis uiolas nefandis
 Et Deum qui te reparauit horres,

Diximone peior.

Ille ieiunans domuit superbum
 Spiritum carnis, cibis atq; potus
 Illius corpus fuit ad regendum ut

Viueret, edit.

Tu mades uino, Veneri parentas
 Nulla te Bacchi Cererisq; possunt
 Dona uorantem satiare: uentri

Viuis amicus.

Ille sermones habuit modestos,
 Et docens sedes iter ad beatas,
 Quo suos quisq; repararet actus

Ordine dixit.

CTu uel infesta uenenante lingua
 Proximum carpis, superos lacerasis,
 Fabulas crebro referens inanes,

Turpia narrans.

Ille nullius bona concupiuit,
 Et manus odit nimium cruentas,
 Pauperem duxit coluitq; uitam,

Pacis amator.

Tu rapis quicquid potes, & cruorem
 Appetis, fratrum scelus omne paruum
 Diues ut fias reputans, ubiq;

Pralia misces.

Disce te quanti miserande fecit,
 Ille qui uinctis uoluit teneri,
 Ut tibi summam pareret quietem

Ductus ad Annam.

Cæsus est illic alapis magister,
 Et redargutus dominus deorum,
 Nocte mox tota trahitur per urbem,
 Discrucandus.

Inde Cayphae datur audiendus,
 In deum testes citat hic malignos,
 Ducitur uinctus reus & Pilato

Mittitur illinc.

Hinc ad Herodem rapitur, uidendus
 Purpura sumpta redit ad Pilatum,
 Quilicet nullum uideat reatum,

Iudicium fert.

Innocens agnus manet ad tribunal,
 Quem flagris caesum ferat ut coronam
 Spineam cogunt: uicibusq; pulsant
 Corpus honestum.

Conspuunt uultum oculosq; foedant
 Astur ut raptam lacerat columbam,
 Membra coelestis speciosa regis

Dilaniantur.

Nec mouet turbas speculum doloris
 Clamitant cuncti crucis esse dignum
 Solue latronem: crucifige Christum
 Caesaris hostem.

Dum crucem gestans trahitur necandus,
 Obuiam fertur lachrymosa mater
 Quae suis tundens manibus pudica
 Pectore clamat.

Nate quo pergis periture, quis te
 In modum talem laniauit hostis,
 Te meum pignus cupio uidere,
 Respice matrem.

Te meus uenter tulit, has papillas
 Suxeras quondam, generose filii
 Me tuam spernis fugis atq; matrem,
 Respice quae sum.

O truces saeuae rapidaeq; gentes
 Quo meum fertis genitum Iudaei,
 Nil mali fecit: sinite heu meum me
 Tangere natum.

Ille submissis oculis abibat,
 Ad locum uenit crucis, atq; nudus
 Et duos interpositus latrones,
 Fertur in altum.

Inde lub ligno sitiens, acerum
 Felq; gustauit: latus est apertum
 Lancea, sanguis fuit atq; lymphae,
 Matre uidente.

MMm a Probra

Probra quid dicam, referamq; multa
Se Deifecit genitum: quid ultra
Clamitant plures, altos beaur,
Se modo saluet.

O Iesu quantum genus hoc amasti
Perfidum: qui nemoreretur, ipse
Pergis admortem moriendo nostra
Morte lauas nos.

Sic homo pro te patitur redemptor,
Tu quasi furdus, penitusq; caecus,
Gratiam pendis nihil esse talem
Crimine plenus.

Ipsa qui uerbum facio, miser sum,
Peior & magnas datus in ruinas,
Nosco peccatum scio quid gerendum,
Nec melior sum.

Ni tuum prebes Deus o fauorem,
Gratiam ni des homini perempto,
Perditus labor, miser in gehennam,
Igne piandus.

Labitur quisq; sine te beari
Quaeritat: munus datur hoc ab alto,
Tu uocas quos uis: rogo me uocandis
Adiice seruis.

Da mihi lumen uideam quid egi.
Da mihi fontem lachrymis inundas
Nunc meum plorem sceleris reatum
Teq; reposcam.

Non parem Paulo ueniam requiro,
Gratiam Petri neq; posco, sed quam
In crucis ligno dederis Latroni
Sedulul oro.

Iam Deum cuncti rogemus ipsum,
Qui neci nostram datus ob salutem
Semper expectat reditum suorum,
Ut ueniam det.

Iam nimis duri fuimus, uenite:
Se reum nemo magis esse credat
Quam pius nobis maneat redemptor
Aethere missus.

F I N I S.

Decastichon de laudatissima Maria, quae Iesu humani generis saluatorem genuit,
nec minus claustra pudoris post partum retinuit, ab Aenea, ut fertur composi-
tum, postquam ad summam in terris dignitatem uocatus, digne Pius nominatus est,
quod Antonius Koberger ciuis Nurenbergensis: huc quoq; inferendum esse censuit

Virgo Theutonicis multum celebrata facellis,
Mater & ipsa Dei, mater & ipsa hominis.

Virgo Latinorum spes & tutela meorum.

Virgo quam multo Gallia thure colit.

Virgo nec Hispanas paulu laudata per urbes,
Cui patet & coelum tota terra patet.

Virgo quae magnum potes exorare tonantem,
Et potes irati coeli sistere Dei.

Ipsa ego peccati seruus scelerisq; minister,
Et mandatorum fractor ubiq; decem.

Ad te confugio, fateor mortalia septem,
Sapientius admisi crimina modo poenitet.

Ille licet nulli ueniam neget autor olympi,
Et reduci brachia semper tendat amans.

Quis tamen offensus uultum quis iudicis audet,
Intercessore nudus adire sui.

Ergo meos genitrix semper miserata labores,
Nunc etiam nostris casibus affer opem.

Ipsa mihi de te natus sine crimine culpas
Condonet ueteres prohibeatq; nouas.

F I N I S.

Aeneae

AENEAE SYLVII PII Pontificis Tractatus, de Liberorum

educatione editus, ad Ladislaum Vngariae & Bohe-
miae Regem.

Serenissimo principi domino Ladislao Pannaniorum ac Bohemiae Regi &
potentis Austriae duci, domino suo, Aeneas Episcopus Tergesinus, S. P. D.

I quem uirtuti operam dare, totumq; se bonis praebere actibus oportet, hunc esse te Ladislae Rex inclyte nemo qui sapiat inficias ibit. Maximis namq; regnis & amplissimis principatibus postquam tutela finieris annos, expectaris imperaturus, quibus nisi consummatae prudentiae fueris, diu dominari non poteris. Regna uirtuti parent, et resistunt uitis. Sicut olim Imperatoris ignauiam Roma non tulit, sic hodie Regis desidia Vngaria detestatur. Nulli magis quam regnanti opus est sapientia, quo pacto recte gubernauerit alios. Et quem proprius subuertit error, Rex insipiens se perdit & populum. Sapientia in melius omnia cedit. Per me, inquit sapientia, Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Tu ergo dum puerum agis, & cum natu grandis fueris, optimis te praecipis imbuis. Ad quas res prouocare te quoq; maiorum tuorum exempla debebunt, qui Romano imperio cum maxima laude praefuerunt paterni atq; materni progenitores: Et qui te genuit diu atq; indelenda memoriae pater Albertus, quibus dedignare foedissimum fuerit. Maiorum qui regna suscipit, & uirtutes quoq; suscipiat consentaneum est. Succedis in nobilitate, cura ut morum si mihi modo successor fias. Nobilitas sanctis uestita moribus, laudi datur. Nihil est nobile quod uisum. Quis enim generosum dixerit huius: qui indignus genere est, & praclaro nomine tantum insignis? Sane ut animalia muta quamuis laudatis orta parentibus, natio generosa optat nisi fortia: Sic homines appellari nobiles iure nequeunt, nisi uirtute propria commendati. Miserum est, ut Iuuenalis ait, alienae incumbere famae, ne collapsa aut subductis tecta columnis. Ad uirtutem autem capescendam literarum studia plurimum adiuuentur praebent: Nec cuiquam magna quam Regi doctrina congruit. Quod intelligens Romanus Imperator Francorum Regi cui tunc amicitia iunctus erat, per epistolam magnopere studebat, liberos uti suos literis erudiri curaret. Illiteratumq; Regem nil aliud quam coronatum alium esse dicebat. Nec ego Romanorum principes, dum res publica floruit, illiteratos esse comperi, sed domi atq; militiae & in senatu & in exercitu dominatam esse doctrinam: manifestumq; omnibus est postquam exclusae sunt literae omnes elanguisse uirtutes. Nam & armatae quoq; militiae infirmata est manus, & ipsius principatus quasi praecisa radix. Socrates quidem (ut est a Boetio relatum) fortunatas esse respublicas opinabatur, si rectores earum studere sapientiae contigisset. Soli namq; perfecti sunt homines qui ciuiles cum Philosophia partes quaerunt immiscere, sibiq; gemina uendicant bona. Nam & eorum uita qui communi seruiunt utilitati, & summa cum tranquillitate nullis obiecta fluctibus, per sapientiae studia uersatur. Principibus igitur & qui regnaturi sunt expeririendum est totis uiribus, ut & publica conficiantur negotia, & Philosophia uendicetur, quemadmodum pro temporibus attinere uidebitur. Sic enim Pacioles ciuilia tracta uis officia, sic Archita Tarentinus, sic Dion Syracusanus, sic Rabanus Epaminundas quorum duos (teste Plutarcho) Platonis constat fuisse discipulos. Praeterea nostros Scipiones, Fabios, Catones, Marcellos, Caesares, quibus summa laus, summa eruditio fuit. Ad horum ergo te modum cum tempus adierit, cupimus regnaturum, ut fatigata magnis calamitatibus Vngaria, ac saeculis erroribus conculcata Bohemia, te duce respirent splendoreq; pristino restituantur. Quod proculdubio consequamur, si spiritum quam de te praebes secuta res fuerit. Odore namq; bonum de te hausimus, sicut odor agri pleni, cui dominus benedixit. Magna est futurae probitatis indicium, quia nec uidere, nec audire turpia potes.

MMm 3 Nemo:

Nemo tibi non modestus sodalis placet. Morales historias totis hauris auribus, indiesque fieri melior praceptoris tui monitu niteris. Sic mihi, qui te instruit teque obseruat & amat maxime, uir tu doctus tu probus de telocutus est Caspar, cuius hortatu libellum hunc te scribere sumus aggressi. Precatus enim summo studio nos fuit, ut aliquid scriberemus ad eruditionem institutionemque tuam, aptum & copiosum. Optauimus hoc oneris alteri fuisse mandatū, qui & pulchriora & meliora quam nos tradere potuisset. Neque enim tu es quem mediocria deceant, neque nos sumus qui sublimia prestare ualeamus. Sed neque obsequium tibi, neque praceptoris tuo uoluntatem negare debuimus, ne uel Maiestati tuae uel dilectioni suae uideremur aduersi: nunc praesertim quando Saluatoris nostri natalicia celebramus, in quibus mos est fidelibus Christianis inuicem munera misitare: Donandum, quidem tibi aliquid hoc tempore fuerit: Sed quid est quod elargiri tibi nostra paupertas queat? Non possumus cum piscatore dicere: surge & ambula, quia nec huius meriti sumus, nec tu Deo fauente hoc indiges auxilio. Sed aurum & argentum non est mihi. Quid ergo tibi donare aliud possumus, quam tui quod magistris precibus flagitamus, praestant auro atque argento uirtutum praecipua, quibus si quis equos, uestimenta, lapillosque praetulerit, is equo aut lapidi quam sapienti uiro similior est. Ex his ergo succinctum opusculum tuae seruituti deuoueram, quod tibi nascenti domino iuxta re praesentationem ecclesiae tot annis institutum dono daremus. Nescio quo pacto in manibus creuit opus: obscuritatem dum fugimus, breues esse desinimus. Est tamen operi modus, nec fastidienti prolixitati, nec tenebrosae obnoxius breuitati. Tu paruum munus ex paupere domo benignus suscipe bonique consule, paruum precio non utilitate pensabis. Hoc enim libello quem in partes quatuor diuisimus, quae Regis pueri, quae iuuenis, quae uiri, quaeque senis esse studia dicantur, ut ex claris autoribus accepimus tuae sublimitati monstramus. Speramus enim has omnes aetates non ingressurum te modo, uerum etiam egressurum, ad quas beate beneque dirigendas, quod defuerit scriptis nostris (non quippe id paucum erit) ex aliorum fontibus hauries. Vale.

De puerorum ingenio naturali: Et quomodo natura ipsa caeca est sine disciplina.

Omnibus qui ad uirtutis culmen ducendi sunt, pueris, naturam in primis bonam & disciplinae capacem esse oportet. Sed hanc praestare neque tuum est neque humani studij, solius Dei munus est caelestisque bonum. Pauci reperiuntur quibus natura indocilis sit. Sicut enim aues ad uolatum, Quintilianus ait, equi ad cursum, ad seruitiam gignuntur, sic hominis est propria agitatio mentis atque solertia: hebetes uero atque indociles non magis secundum naturam quam prodigiosa corpora & insignia monstris eduntur. Et quamuis alius alium praestet ingenio, nemo tamen reperitur qui nihil sit studio consecutus. Sed accipimus naturam tibi esse rectam & docilem, superest igitur ut disciplinam & exercitationem suscipias. Sicut enim caeca est sine disciplina natura, sic sine natura macerata est disciplina: in utraque parum momenti fuerit si subtraxeris exercitium, sed hisce tribus absolutio comparatur. Accede igitur fauente numine & acceptis disciplinae regulis exercitationem uirtutis amplectere.

Quod in duobus praecipue pueris sunt erudiendi.

Duo sunt in pueris erudienda, corpus & anima: de cura corporis prius. Nam in matris utero quidem formari corpusculum prius, deinde animam infundi dicentur. Eruditionem deinde mentis annectemus: interdum mixtam agemus. Quidam fieri utrumque simul censent ab infantia, & primis, ut aiunt, unguiculis incipere debere institutionem pueri. Sed praeterita sunt haec tempora, tibi (utinam non ignaue) ad aetatem tuam festinandum est. Adhuc te puerum habemus, audi praecipua quae damus puero: dum te alloquor teque commoneo, et praecipuos tuos qui tuam curam gerunt omnes alloquor. Meminisse namque illos oportet eorum quae ad Troianum Caesarem Plutarchus scribit, qui publico sermone discipulorum delicta in praecipua res refundi commemorat, deprauatum enim Neronis ingenium, non defuerunt qui Senecae ascriberent. Socrates cum malo inductum bonae indolis puerum aspexisset, pedagogum eius percussisse traditur. Relatum est a Babilonio Diogene Leonidae Alexandri praecipuum

Aceptorem quibusdam illum uitijs imbuisse, quae robustum quae iam maximum Regem ab institutione pueri sunt prosecuta. Insulsi ergo animo deliri sunt, qui filiorum suorum curam quibusque & sine ullo delectu committunt. Ego illos aut eruditos esse uoluerim, quod primum est: aut se non eruditos scire: Nil enim prius est his qui paululum aliquid ultra primas literas progressi, falsam sibi (ut Quintilianus uerbis utamur) scientiae persuasionem induerunt. Recte igitur Philippus Macedo Alexandro filio suo prima literarum elementa ab Aristotele tradi uoluit, summo illius aetatis Philosopho. Nescio quis error Leonidae locum fecit. Recte etiam Peleus Achillis curam Phoenicem perfecit ut ei dicendi ductor foret & magister. Oportet autem praecipuorum uitam nullis obnoxiam esse criminibus, irreprehensos mores, optimum experimentum, ut nec habeant uitia que uentant: Non sint austeritate tristes, nec communitate nimia dissoluti, quos nec odire, nec continere iure possis: quorum sermo plurimum de honesto sit, ne ab his uitijs discas quae postmodum sit opus dediscere, in quibus exuendis magna difficultas est, & onus dedocendi grauius est quam docendi. Propter quod Timotheum clarum in arte tibiarum duplices ferunt ab his, quos alius instituisse solitum exigere mercedes, quam si rudes discipulos accepisset. Tecum certe actum est optime, qui tales sortitus es magistros, quorum si praecipua tenueris et optimi uiri possis & clarissimi Regis assequi famam. Horum officium est, ut sicut Coloni suis arbutulis circumponunt sepes, sic tibi consona laudabilis uitae instituta admonitionesque circumferant, unde rectissima morum germina pullulent, honestatis enim fons atque radix legitima disciplina. Tecum tamen monitis non plagis agant: quamuis enim caedi discipulos sit receptum, & Crisippus non improbet, Iuuenalisque uerba ferantur: Metuens uirga iam grandis Achilles cantabat patrijs in motibus: Manus tamen apud me pondus habent Quintilianus atque Plutarchus qui ad honesta pueros studia non plagis aut uerberibus, sed monitis & rationibus ducendos aut uerbera seruos decet non liberos. Nobilibus pueris & maxime regum, maiorum laudes ac uituperia quam uerbera commoditatem magis afferunt. Illa ad honesta concitant, haec a turpitudine cohibent: In utrisque tamen adhibendus est modus, ne quid nimis sit: Pueri namque immodicis celebrati laudationibus intumescunt: nimis autem affectu iniurijs, frangunt animosque deficiunt: at plagis odia surgunt quae ad uirile aetate usque perdurant. Addiscenti autem nihil magis aduersum est quam praecipuos odisse, quos tu si recte facere uolueris, non minus amabis quam ipsa studia, & parentes esse non quidem corporis sed mentis tuae iudicabis. Multum huic pietas studio confert. Audi rursus Iuuenalem Dijs maiorum umbris tenuem, inquit, pondere terram spirantemque trocos & in urna perpetuum Ver. Qui praecipuum sancti uoluerit parentis esse loco.

De cura corporum & qualiter nutriendi sunt pueri.

De praecipuibus satis dictum est. Nunc uidendum arbitramur quomodo illi corpori tuo curam prebere debent. Quam consuetudinem puerile corpus accipit, eandem seruire succedente tempore cupis. Cauendum est igitur ne nimis molliter, enutritae, ne somno plus quam satis, aut quieti indulgeat. Mollis educatio, quam uocamus indulgentiam, neruos omnes & mentis & corporis frangit. Vitanda est plumarum mollicies, haerere sericum carni nolim, interdum dum grosso lino utendum est, sic fiunt membra solidiora, & laboris magis patientia. Cunctis si natura pulcherrimus & digna scepro soboles, studendum est ut gestus formae respondeant, ut recta sit facies, ne labia detorqueas, ne linguam fugas, ne uitium ebrietatis effingas, ne seruilis imiteris uerualitatem, ne supinus sit uultus, ne deiectione in terram oculi, ne inclinata utralibet ceruix, ne inducta rusticae manus, ne status indecorus, ne sessio irridenda. Ciliorum motus apte retinendus, recta sint brachia, neque in proferendis pedibus rustici. Nihil potest placere quod non decet. Nouit hoc Philippus Alexandri pater qui cum multos quos bello coeperat uenundans, sublata impeditaque tunica federet nequaquam decore, & unus ex his qui uenudabantur clamaret, Ignosce mihi Philippe, nam a patre mihi amicitia tecum est. Unde sibi amicus esset homo, interrogat, Et illo propius accedente atque submissa uoce dicente, parumper inferius chlamidem demittito, ita enim ineptus sedens istum, ait Philippus, dimittite: Nam qui beneuolus atque amicus esset, latebat. Seruan-

dus est igitur in motu omnique statu decor. In qua re tam curiosi Græci fuerunt, ut gestus legem conscripserunt, quam Chironomicam uocauerunt, eam Socrates probauit: Plato in parte ciuilium actionum posuit: Crisippus in præceptis de educatione liberorum non omisit. Sunt etiam corporis quædam certamina, quæ minime cõtemni debent, sed eius rei præceptores audiendi sunt, ut quantum satis erit in his labores, quo & apta quædam membrorum compositio simul & robustitas acquiratur. Bona enim in pueris corporis habitudo, bona quoque senectutis fundamēta facit. Cuique Regem inesse præliis sapius oporteat, militariibus certaminibus exercere puerum conuenit, quem regni gubernacula, manent. Bellum enim educatam in umbra corporis habitudinē repudiat. Macilentus autem miles & bellis affuetus in certaminibus pugiles feroces, & structas prælio ppulsat acies. Non ergo ab re fuerit te quem sæpe contra Turcos pugnare necessarium erit, arcum in pueritia tendere, fundam iactare, rotare, sagittam dirigere, hastam iacere, equos ascendere, cursitare, saltare, interesse uenationibus, nascisci nandi peritiam: Nihil est turpe discere, quod licet honeste facere. Audi Vergilium de pueris Italorum quæ referat: Natos ad flammam primum deferimus, sæuocque gelu duramus & undis, Venatu inuigilant pueri sylualque fatigat Flectere equos, ludos, & spicula tendere cornu. Ceterum nec puero ludos interdixerim, qui non sunt obsceni. Ludere cum æqualibus pila, quemadmodum tibi Ioannes Hinderbach uir doctus præcepta conscripsit, & laudo & probo. Est trochus, sunt et alij pueriles ludi, qui nihil turpitudinis habent, quos tibi nonnumquam præceptores permittere debent, ut sic laboris remissio fiat, & alacritas excitetur: Non est semper literis seriosisque rebus incumbendum, nec immensi labores sunt pueris adijciendi sub quibus defessi corruiant, & alioquin pondere molestique pressi doctrinam minus mansuete percipiant. Placata namque modicis aluntur aquis, multis suffocantur. Nosse oportet uitam nostram in duas partes esse diuisam, in studium ac remissionem. Sic uigilia, somnus, pax, bellum, ætas, hyems operosi festique dies, laboris condimentum est otium. Itaque nec laborem sumere nimium, nec otio nimis indulgere oportet. Hostes enim disciplinarum, ut à Platone dictum est, labores & somni.

Quali cibo & potu pueris uui conuenit.

Corporalia puerorum exercitia, qui regnum expectant qualia debent esse, qualestque ludi, iam tenes: Nunc de cibo potuque dicamus: Modicus ac temperatus cibus, ut Hieronymus ad Rusticum scribit, & carni et animæ utilis est. Assit igitur ratio ut tales et tantos assumas escas, quibus nec corpus oneretur, nec libertas animæ prægrauetur. Et quamuis cibi refutandi sint qui difficulter digeri possunt, prouidendum tamen est ne delicatis assuetus cibarijs communia fastidias: Non semper est in urbibus degendum: Eris nonnunquam in castris, in syluis, in desertis locis ubi necessarium erit grossioribus uti cibis. Sic nutriendus est puer, ne cum tempus exoptulet, bouinas carnes abhoreat. Adde quod bellatori huiusmodi futuro conuenit porrigere dapes, non quæ delicatam sed quæ robustum corpus efficiant. Si quis præterea passulis, amygdalis, cõfectis ex saccharo cibus, paruis auiculis, hœdulis, anguiculis lenioribusque semper mensis utatur, quibus demum mensis releuari restauratque poterit, si coeperit ægrotare.

De superfluitate in esu quarundam patrum.

Atingam nunc aliquid quod multi ex tuis subditis reprobant. Quis enim uel Australis est, uel Vngarus, uel Bohemus, qui de frugalitate mēsam libenter audit disputantem? Quid enim est quod in his regionibus maioribus offerat præconijs cibariorū luxurie, & lautæ gloria mensæ? Quid est quod familia magis probeat magisque prædicet, quam diuitis cœnæ numerosa fercula: Ille magnificus inquit, ille celebrandus, illi uoluppe seruiēim cuius culina semper fumat, semper uncta est, cuius gulæ nulla obstant præcia, qui splēdi de cœnat, & raris & lōge quæsitis utitur ferculis. Cuius cellaria redundant ferculis patentque omnibus. Sic histriones loqui, sic parasiti scurræque solent, quibus uiuendi cura in solo palato consistit, et qui Sardanapali sequentes ingluuiem, gruis collum mallēt habere quā suū. Sed nihil est optimæ puer indolis, quod æque effugere sapientem oporteat, quam uiuere ad ostentationem, populares aures sequi, non autem

Autem ueram rationem usque adeo uiuendi ducem habere. Spernendi sunt inanes rumusculi, fugiendi assentatores. Non est appetenda laus quæ ore ab infanti manat. Clarissimus patruelis tuus Fridericus Cæsar, qui nunc monarchiam tenet imperij, tanquam sapiens tam sobrium se ostendit non uino, non cibo se implet, castigata prandia, castigatas agit cœnas, non curat quid de se bibuli ferant: Sapientum namque non ebriorum præconia uenatur. Sed ne longius euagemur. Quid sibi uult tanta ferculorum numerositas? quæ diuersitate carniū atque saporum delectatione conuiuas quasi captiuos tenet: Nonne morbi ex nimia saturitate concitantur? Quod sunt qui postquam gula uoluptatem expleuerint, uomitus coguntur sustinere molestiam, ut, quod turpiter ingererunt turpius egerant. Afferent ministrui, si sapient coram te non plurimas epulas: noli præfinire numerum, qui te regunt, & sanitatis & uirtutis & maiestatis & temporis & loci considerationem habeant. Imperatoriam domum Iulius Cæsar, nisi solenne contiuuium fuisset, tribus uoluit ferculis contentari. Cæsar Augustus in summo fastigij culmine secundario pane, & pisciculis contentus iubilus erat. Dicit aliquis: quid Nero? quid Caligula? quid Vitellius? Nunquid cõmessationes immo dice frequentabant? Haud inficiamur, sed imitari optimos non pessimos & gloriosos non illaudatos decet. Rursus adijciatur, aliter in Italia ubi famem calor extinguit, aliter in Germania ubi frigus comedendi prouocat appetitum, regulanda est mensa. Neque hoc negamus. At non multum comedere cuius ardet stomachi rabies, sed uaria illud sumere preciosaque prohibemus. Meminisseque te uolumus dicti conuiuarum uocabuli: Non enim ut Græci, sic & maiores nostri comotationes cõmessationesque uoluerunt, quasi uini cibi que gratia conueniatur, sed conuiuia ut simul uiuerent. Socrates multos præterea uelle uiuere dicebat, ut ederent & biberent, se autem propterea & edere & bibere ut uiueret. Ad quem modum quicumque se limitauerit is profecto non magnos sumptus in cœnis habebit. Paucis namque & minimis rebus natura contenta est. Aristoteles uir clarus & indyctus cum de uoluptate gustus atque tactus, id est cibi & Venere disputaret, quæ ab his proficiscerent sensibus, delectationes solas hominibus communes esse cum bestijs assererat: Atque idcirco in pecudum haberi ferarumque numero, quisquis esset his uoluptatibus impeditus. Ceteræ ex rebus alijs prodeuntes homini tantum propriae sunt, sicut apud Macrobiū in Saturnalibus Eustachius affirmat: Quis igitur habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus his duabus cõeundi atque comedendi gratuletur, quæ cõmunes sunt cum asino & sue. Sed de Venere adolescentem magis quam puerum cõmone facere oportebit. Interim cum cœnarum sumptus reprehendimus, Catonis sermo uenit in mentem, qui cum apud Romanum populum in prodigalitate & immodicos sumptus inueheretur, Quam inquit, difficile est ad uentrem orationem habere qui aures nullas habet &c.

Ne pueri moderati sint in bibendo, & quod turpe est eis uinum appetere.

Verum cum delectatio gustus plerisque non minus in potu quam in cibo detineat, cauendum est tibi ne uel multibibus uel optimibibus fias omnemque inebriat uitabis. Sit moderata bibitio, non quæ mentem grauet, sed quæ sitim auferat. Multum succi in pueris est: lacte sunt & sanguine pleni, raroque sitim sentiunt. Appetitore uini puero nihil turpius est: Vfus uini sicut Valerius ait Romanis olim foeminis ignotus fuit. Quid pueris feremus ne puerorum bachari mentes aut uini surgentem ingenij iugulabimus mero. Quamuis Theutonico more in uas uino miscere aquam mihi tamen nulla ratione persuasum fuerit fumosum uinum, nisi aqua castigatum puerorum mensis apponi debere. Relatum est mihi ex Bohemis proceribus quædam fuisse qui liberos ab infantia suos atque ab ipsis incunabulis solius Maluatici aut Reuolij magnis & crebris haustibus assuefaceret. Sic enim aiebat: Postquam uiri fuerint multumque biberint, nullius uini potentia mentem amittunt. Sic fortasse nutritus fuerat Cyrus iunior qui cum Lacedæmonios, ut secum societatem inirent, hortaretur. Cor sibi dicebat longe grauius esse quam fratri: Nā & plus meri quam ille biberet & melius ferret.

Stultia

Stulta & inanis cautio, nescis aliquando ebrius semper ebrium esse. non perdunt qui sic nutriti sunt mentem, cum maxime bibunt, sed stultam adhaerentemque semper ebrietas continuant: Non sibi memoria est, non uiuax ingenium, non bonarum cupido artium, non gloriae honestatis studium. Verum ne cum istiusmodi beluis conflictari uideamur, quibus inter homines locum dare scelus arbitramur, ad Platonem traeseamus & quam ille diuinus uir de uini potu sententiam tulerit audiamus: Hic enim non passim haurienda uina, sed modicis et honestis inter bibendum remissionibus refici integrarique animos, ad instauranda sobrietatis officia sapienter existimauit. Nec diffugiendas esse omnino uini potationes, quia nullus continens prorsus aut temperatus satis fideliter uideri potest, cuius uita non inter pericula uitiorum & in medijs uoluptatum illecebris explorata sint: Nam cui libentia gratiaque omnes conuiuorum incognita sunt, quique illorum omnino expers sit, si eum forte ad percipiendas has uoluptates aut uoluntas tulerit, aut casus induxerit, aut necessitas impulerit, mox deliniri & capi, neque mentem eius animi que consistere necesse est. Muniendus est ergo puer aduersus uini maliciam, non fuga sicut Aegyptij faciunt, neque ingurgitatione sicut Bohemis placuit, sed animi uigore & constanti praesentia, & usus moderatione temperatus fiat & continens. Vtimur autem uino non nobis uti dominetur, sed ut calefacto simul refectoque animo si quid in eo uel frigida tristitia uel torpentis uerecundiae fuerit diluamus, quod tunc faciemus, cum modicum & tolerabile uinum sumimus. Sint ergo conuiuia que te praesente sunt & in cibo & potu castigata, suisque regulis limitata, sobria, sine luxuria, ne uel animae uel corporis officia praepediant. Non sit illic tristitia, nec uultus nubili: assit & aliquando risus: Non laudo Crassum quem semel in uita risisse Cicero scribit: Nam Saluatore nostrum risisse nunquam, alterius quam hominis officium fuit. Assit in conuiuio grauitas, sed laeticiam non excludat. Assint uoluptates, sed lasciuiam non inducant. Assint musica oblectamenta sed nihil turpitudinis afferant.

De corporalibus delictis compescendis.

Caeterum quia corpus adhuc tractamus cultum, succincta Platonis sententia referenda est. Is tantum indulgeri corpori uult, ut Philosophiae mysterium praestare possit. Quod dictum prudenter putamus, si reipublicae curam sub Philosophiae studio uolumus contineri. Nam qui corpus optime curant, animam uero quae eius seruitio uti debet negligunt, nihil ab his differunt, quae ut organa perfectissima possint habere, omni studio conquirunt, artem uero cuius gratia comparant organa, omnino despiciunt. Contra seruandum est. Nam castigare & compescere eius impetus uelut immanem quandam beluam oporteret, & eius aduersus animam temerarios motus rationis habena cohibere. Pythagoras cum intellexisset ex familiaribus suis quendam exquisitis, ut pinguis fieret, indulgere cibarijs, Hic, inquit, non cessat molestiorem sibi carcerem struere. Gneus uero Pompeius cui magna cognitio fuit cum aduersa ualitudine laboraret, iussit medicum ut turdo uesceret. Illum sui frustra quaesiuere. Erat enim praeter anni tempus. Cuique ex familiaribus quidam dixisset, fore ut apud Lucillum turdi, qui penes annum integrum nutrentur inuenire possent, Tum ille quamuis aegrotus, ergo inquit, nisi Lucillus studeret delicijs, uiuere Pompeius non posset: ac dimisso Medico paratu facilis ac uilibus usus est. Illud solum cibo curandum est, ut necessitas corpori tribuatur, ut possit esse laboris patiens. Itaque uentri non ad uoluptatem, sed ad sustentationem porrigere oportet. Nam qui coenas semper atque coquos mente agitant, epularumque gratia terras mariaque perscrutantur, miserabili admodum seruitute premuntur, & grauissima domino tributa pendunt nihil leuius patientes, quam qui apud inferos poenas dant, ueluti ignem diuidentes, & cribro aquam ferentes, ac perfossum uas implere anhelantes. Sicut Basilus ait: Quaeis tamen quid de uestitu ceterisque corporis cultibus sentiamus? Absoluta paucis quid arbitrer faciendum. Tonderi aut armari ultra quam necessitas sit aut miserorum est (testimonio Diogenis) aut iniuriarum: itaque occupatum esse in corporis ornatu, aut leuis est hominis, aut omnino uani, aut illius qui probarum

A probarum insidiatur uirginum matronarumque castitati. Obseruandum est superuacue moliaris ne plus corpori tribuas quam animae commodum sit: turpeque regi fuerit propter nimiam corporis curam effoeminatum uideri. Est autem adhibenda in omni cultu mundicia, non odiosa nec exquisita nimis, sed agrestem fugias & inhumanam negligentiam. Nam Demostheni Hortensio probro datum est quia uestitu et caetero cultu corporis nitido, uenusto nimisque accurato fuisse traduntur: Puerum tamen & uiro regi dignitas habenda est: Nedum iactantiae rumorem fugit, in avaritiae labatur infamiam, qua nihil est in principante detestabilius.

Quod nihil est in terra preciosius, nihil praestantius illuminato intellectu.

Absolutis breuiter his quae de corporis cura dicenda sensuimus, ad institutionem mentis festinat oratio. In qua re persuadere uolumus nihil esse quod homines in terra possideant preciosius intellectu. Caetera quidem humanae uitae bona pusilla sunt atque digna, quae multis laboribus infectemur. Pulchra nobilitas sed alienum bonum. Preciosae diuitiae, sed fortunae possessio: uenusta gloria, sed inconstans. Forma decens, sed caduca paruoque durans tempore. Optanda sanitas, sed permutationi prorsus obnoxia: concupitae uires, sed aegritudine aut senectute facile contabescunt: Nihil praestantius intellectu & ratione. Hoc nullus fortunae tollet incurfus, nulla calumnia distrahet. Cuique reliqua omnia tempore minuuntur, scientiam & rationem senectus auget. Bellum singula trahens atque omnia ferens, solam doctrinam nequit eripere. Megaram cum Demetrius captam solo aequasset, Stilphonem Philosophum illic omnium nudum interrogauit, an suorum quicquam amisset: Cum Stilphon haud equidem, inquit, bellum enim nulla ex uirtute spolia ducit. Ac Socrates cum Gorgiam percotaretur, an Persarum Regem felicem esse putaret: Nescio, inquit, quantum uirtutis habeat & disciplinae. Perinde ac hisce non autem fortunae bonis persistat beatitudo. Accipe hoc dictum, & memoriae comendato, Ladislae Rex olim ditissime, quamuis regna tibi maxima debentur, non tamen felix dici poteris nisi uirtute praeditus & animae magis quam fortunae bonis abundaueris. Regna namque & opes non magis possidentium sunt, quam cuiuscunque, sed ut in seculari ludo, nunc huc transeunt nunc referuntur illuc. Sola uirtutis & uiuenti & mortuo stabili est, et firma possessio. Iureque diuitibus Solon inquit, Et nos non permutabimus cum uirtute diuitias. Tibi ergo cum diuitiae affluant, curandum est ne uirtutes desint sine quibus nedum regis, sed nec uiri nomen quisque meretur. Sicut hyemi necessaria per serenitatem parare conueuit, ita & boni & optimi ad senectutem uirtutis uaticini in puericia uendicare debent. Quis nouit humanae uitae uariabiles casus? Nihil est sub Luna fixum: nunc diuites homines sunt, nunc pauperes, nunc regnant, nunc seruiunt, nunc sanitate gaudent, nunc aegrotant: Nemo scit mane quo uel per uehat. Nemo tam diuinos habuit fauentes, crastinum sibi ut polliceri possit. Ob quam rem Theseus, ut scriptum apud Euripedem Cicero refert, sic dicere solitus erat: Nam qui ad dita a docto meminissim uiro, futuras mecum commentabar miserias, aut mortem acerbam, aut exilij moestam fugam, aut semper aliquam molem meditabar mali, ut si qua iniecta duritas casui foret, ne me imparatum cura laceraret repens. Sed nulla res est quae aduersus nouerantis fortunae impetus certius quam propheta solamen praebet. Hinc iunior Dionysius cum eiectus tyrannide & in exilium actus interrogaretur, quid sibi Plato & philosophia profuissent, ut aequo respondit, animo facileque ferre fortunae mutabilitatem. Siue igitur aduersa nobis siue secundae res fuerint, ad philosophiam quod est uirtutis studium, recurrere debemus, cuius potissime reges conuenit amatores existere. Plura sunt necessaria regi, qui sicut Aristoteli placet, lex est quaedam animata. Magnum est regni pondus, quia non tantum sui curam rex habere debet ut saluus fiat, sed populi quoque ut creditam sibi multitudinem recte dirigat, per iustitiam in uiam salutis & pacis. Scriptum est enim, rex insipiens dissipabit populum, sapiens autem ciuitates ditat. Vere quoque Vegetius inquit: Nullus est quem oporteat uel plura uel meliora scire quam principem, cuius prudentia debet omnibus prodesse subiectis. Ideoque Salomon cum tanti ponderis grauitatem in se sen-

in se sentiret, optionemque habuisset, ut quae uellet à domino postulare, Dabis inquit, seruo tuo cor docile ut iudicare possit populū tuū, & discernere inter bonū & malū. Philippus autē Macedo cū Alexandrū filiū suū cōmoneret, iubebat eū ut Aristot. obseruaret, & Philosophiā studeret: & adiecit, ne multa huiuscemodī agas quae me poenitet egisse.

Quod philosophiae studium sicut omnibus, sic & regibus utile esse dignoscitur.

Quemadmodum tibi iam persuasum esse putamus qui regnaturus sit necessarium est philosophādi studiū: Philosophiā uero omnium mater artium quā Plato donū, Cicero inuentū uocat, absque literis haud facile percipi potest. Haec te primū ad diuinū cultū, deinde ad ius hominum quod sitū est in generis humani societate tuum ad modestiam animū erudiet, & ab animo tanquam ab oculis caliginē remouebit, ut omnia superna, prima, media, & ultima uideas. Quis igitur literis insudare noluerit, quando tantus ex his fructus percipitur, in quibus est boni ac mali noticia, quae nobis praeterita referant, praesentia moderentur, futura inducant. Sine literis omnis aetas caeca est. Nec alieno carere ducatu potest illiteratus princeps. Cumque adulatoribus plene sint Regū aulae, quis uerum principi dixerit? An non conducibile est Regem literas nosse, ut in Philosophorum libris ipse ueritatem sibi uendicat. Demetrius quippe Valerius Ptolemaeum Regem monebat, ut libros de regno imperioque sibi compararet atque perlegeret. Quae enim amici non audēt monere Reges, haec in libris scripta reperiuntur.

Quo tempore pueri literis tradi debent.

Danda est igitur summo studio literis opera. Sed quae sitū olim fuit quae tempore traditū literis pueros oporteat. Ante septimum annum non placebat Theodosio, quoniam illa pueri aetas & disciplina capax & laboris patiens uideret. Idem quoque praecipit Eratosthenes. Sed Aristophanes atque Crisippus, quibus & Quintilianus assentitur, nullū tempus cura uacare uoluerunt. Fuisset igitur ab ipsis cunabilis incipiendū, ut nutritrices etiam non nihil tibi contulissent, quas, si fieri posset, sapientes Crisippus optauit, ne quid ab illis contagionis contrahi posset: deteriora namque pertinacius haerent, & bona facile mutantur in peius. Maternus sermo sapientia conditus et elegantia saepe filijs profuit, ut de Cornelia Grachorum matre plerique scribunt, cuius eloquentia in filijs redundabat. Multū interest facundae sint an rudes, prudentes an stultae quae pueros nutrit, siue matres sint siue aliae quaeuis. Sed tu nutritrix iam euasisti iugū, matrem clarissimam & ultra modum eloquentissimam prius amisisti quam nouisse potuisti. Sed omittamus praeterita quae magis culpari quam reformari possunt, ad tempus in quo nunc es ueniamus.

Qualibus praecipue instrui debent pueri Christiani.

Credimus te instructū esse, ut Christianum decet, orationem scire dominicam, Salutationē beatae Mariae uirginis, Ioannis Euangelium, symbolū fidei, collectas quoque plures: Quae sint mortis peccata, quae spiritus sancti dona, quae magna praecipua Dei, quae opera misericordiae, quae denique saluandae animae & in caelum referendae sit uita: persuasum tibi non ambigimus, post hanc uitam reperiri aliam, quae bonis laeta dulcisque, malis amara sit & molesta. Hoc enim non sacri solum codices sed ipsae gentiles quoque ostendunt literae. Socrates enim, ut apud Ciceronem legimus, duplices esse uias, duosque cursus animarum à corpore excedentium differebat: Nam qui humanis uitijs atque flagitijs inquinauissent, & totis se libidinibus dedissent, uel in re publica uiolanda fraudes inceperant, his deuium quoddam iter esse seclusum à consilio deorum: qui autem integros se castosque seruassent, essentque in corporibus humanis uitā imitati Deorum, his ad illos à quibus essent perfecti, reditū facile patere. Quid nos dicemus, quibus Euangelia praedicata sunt? Et qui Saluatoris incarnationem tot miraculis confirmatā, scire magis quam credere uidere possumus. Nos quidem si recte sapimus, hanc humanā uitam nihil esse arbitramur, nec bonum quicquam existimādum esse censebimus, quod ad uitā alterā non suppeditat utilitatē: Non itaque dignitatem non amplitudinem maiorū, non corporis uires, non formā, non magnitudinem, non à cunctis hominibus habitos honores, non ipsum imperiū, non quicquid dici potest in hac uita excel-

lens,

A lens, sed ultra procedere spes nostrae debebunt, & ad alterius uitae praeparationem cuncta moliri. Quae autem illa sit uita, aut quo pacto illa uiuatur, plus negotij esset ostendere quam nos in praesentia suscepimus. Maiores etiam auditores quam ipse sis ad percipiendum res ipsa requirit. Sed hoc solum dixisse sufficiat, si quis omnem post creatos homines felicitatem mente concipiat, simulque in unum congerat uniuersum, paruam quidem partem illorum bonorum adaequare comperiet, sed illius uitae bona omnia humana simul collecta magis abesse quam umbram & somnium à ueris rebus. Ad hanc porro uitam sacri ducunt sermones per occulta nos erudientes, ad quorum profundum sensum dum tibi per aetatem uenire non licet, non est ab re ut in alijs doctorum tamen uirorum libris erudiaris. Est enim & poëta, sicut Basilus ait autoribus & scriptoribus ceteris & omnibus hominibus inhaerendum, unde nobis ad ingenij exercitationem aliqua sit utilitas accessura. Sic Deum praeter ceteris omnes colendum literae clamitant: Huic te primum dabis commendabisque: Hic tuus est autor, tuus pater, tuus dominus, huic omnia debes. Cumque omnes homines Deo referre gratias debeant, tu illi maxime regratiari & seruire teneris, cuius munere factum est ut Rex nasceris: poteris unus ex plebe, aut unus ex rure nasci. Sed inscrutabile Dei iudicium in sublimi te solio collocat. Non efferris debes, non tumescere, non superbire: quod tibi datum est, alteri dari potuit. Quanto maior es natus, tanto debes te humiliter gerere, subijcere collum Regi uni, interesse diuinis officijs. Nam cui diuinus cultus est cordi, facili reliqua famulant. Primum quaerite regnum Dei scriptura dicit, & post haec omnia adijciuntur uobis. Romani quamuis gentiles erant, omnia post religionem ponenda duxerunt, etiam in quibus summae maiestatis conspici decus uoluerunt, nec dubitauerunt sacris imperia seruire, ita se humanarum rerum futura regimina existentia, si diuina subessent, bene atque constanter fuissent famulata. Quid nos ueri Dei notitiam habentes facere debemus? Caue ne tibi religionem putes esse subiectam, quamuis maximi principis nomine gaudeas. Non dominus, sed filius ecclesiae: sacerdotis imperio in his quae dicta sunt Dei subiectus es. Theodosius Caesar, quamuis potentissimus esset, & Romanū gubernaret imperiū, Ambrosio tamen Mediolanensis ecclesiae praesulatum tenenti, collum subiecit, imperatamque poenitentiam peregit humiliter. Constantinus autem maximam sacerdotio reuerentiam exhibuit. Iudicium super Episcopis in Concilio Niceno ferre non uoluit, asserens Deos ab hominibus non esse iudicandos. Nec mirum: Ait enim in Epistola sua Clemens, qui beato Petro in apostolatu successit: Omnes principes terrae, & cunctos homines sacerdotibus obedire, aut capita submittere debere. Eos autem à solo domino iudicandos, quia sui sunt & non alterius. Et quis est qui alterius iudicet seruum? Nam si ista non patiuntur homines, nec Deus deorum, & dominus dominantium haec ullatenus patitur. Sic sanctissimus ille praesul beatum Petrum aeternae uitae clauigerum praedicasse commemorat. Tu ergo praesbyteros qui Dei ministri sunt, honorabis, non sines opprimi, non grauari, non affici quibusuis iniurijs. Nec dices ineptus sacerdos est, indignus, immundus nihil ad te, iudicem habet, non erit inultam quod commiserit scelus. Tu dignitatem & sacramentum ueneraberis, nec audies discolors enormesque iuuenes, qui tibi per adulationem secus nituntur persuadere.

Cum quibus expedit pueros conuersari.

Requirit hic locus ut quales tibi iuuenes conuiuere ministrareque pueros iusta ratione uelimus, palam fiat: Et hinc enim potest utilitas dominumque redundare. Sint ergo qui tibi assistunt moribus instituti, nullum sit in eis uitium, non utantur uocibus deprauatis, faciles enim imitandis turpibus ac prauis omnes sumus. Et in pro uerbo dicitur: Si claudio uicinus habitaueris, & ipse nonnunquam claudicabis. Multum est in teneris consuescere, sicut Vergilius ait. Caueant autem praecipitores tui, ne quis tibi adolescens assentator adhaereat. Est enim pestiferum genus hominum qui laudant quaecumque audiunt laudari, & rursus cum uituperante uituperant. negant si quis negat, & affirmant si audiunt affirmantem, atque ut polypus ad speciem subiecti Soli

NNn colorem

colorem mutat, ita & isti ad uoluptatem audientium sententiam uariant, pati & aduer. **D**
sus iusticiam & aduersus Deum testificari, si placitum esse putarint audienti: Abigatur
ex tuis edibus hæc pestis. Sint ueraces tecum pueri, uerecundi, pudici, modesti, cultores
& sanitate non ficti, non fallaces, non pertinaces, non uinolenti, non crapulosi, non in
iuri. Ex his quidam Vngaricū, quidam patriū, quidam Bohemicum, omnes autē Lati-
num sermonē norint, uicissimq; obloquantur. Sic absq; labore & quasi per ludum hæc
omnia perdisces idiomata, & alloqui tuos subditos per teipsum poteris. Nihil est qd suo
principi fauorem populi conciliet, quàm gratia sermonis. Et indignus quodammodo
regno uidetur, qui conquerentes aut aliquid expostulantes regnicolas non intelligit.
Auo tuo materno maximi cordis Regi tantum profuit linguas nosse complures, quan-
tum patri tuo nocuit ignorasse. Mitridatem qui regnauit in Ponto, quis non commen-
dabit qui uiginti duabus gentibus, quibus imperauit, absque interprete loquebatur?
Nec ego te plus Australibus populis affectum quàm Bohemis Vngaricq; uoluerim.
Tui sunt omnes æquali studio dirigendi. Indignam rem agit teste Platone, qui unam
partem reipublicæ sic curat, ut alteram deserat. Quæ res maximæ sæpe calamitatis causa
principibus fuit. Atque ratio hæc potissima est quæ nobilissimam Italiæ prouinciam
subtraxit imperio. Quia contenti patrio solo Reges Theutonici nimisq; suis affecti lari-
bus, Italiæ regimē neglexerunt. Regna non minus amor quàm ferrum tuetur, sed ama- **E**
ri qui non amat impolabile fuerit. amoris autem conciliator linguæ cōmercium. Tibi
ergo cum per ætatem licet intentum est, ut audire per te subditos intelligere & affari pos-
sis. Contingunt sapius aliqua, quæ tibi soli referre subditi uelint, interpreti confidunt.
Princeps insuper qui per alium semper loquitur nihil recti magis quàm Regis nomen
meretur. Muliebris, ut Homerus inquit, taciturnitas decus affert, at non item uiro.

Quibus modis sermonis usus in pueris formari debeat.

Nunc quia de sermone incidit sermo, quibus modis in puero sermonis usus for-
mari debeat, dicendum existimamus, ut cū uirilem togam induerit, non solum lo-
qui sed ornate loqui prudenterq; ualeat: quod regi negligendum nemo puta-
uit, maxima nanque præconia sibi comparant, qui loquendo cæteros superant. Atque
hæc una res fuit quæ Vlysses quamuis imbellem pugnaci præfecit Aiaci. Achilles nan-
que postquam interemptus est, arma non forte brachium sed florida lingua tulit. Haud
igitur recte Ciceronis illud nonnulli carpunt: Cedant arma togæ, concedant laurea lin-
guæ, nam ut idem Cicero dicit: Cum idcirco homines à bestiis differant, quod aliqui
possunt, qua demum laude dignus est, qui in eare cæteros superant, in qua homines be-
stias antecellunt. At nos linguæ quamuis eruditæ sermonem magis quàm taciturni prin-
cipis morem probamus, non tamen in præmeditatum puerum loqui commendamus. **F**
Quod enim inconsulto ac temerarie dictum factum uel fuerit, id pulchrum esse nequit.
Incogitati sermones nedum puerorum sed uirorum quoque plurima leuitate atque in-
curia referti sunt. Considerata uero præmeditatio, orationem uagari non sinit. Quid di-
cam de pueris, quādo illustres Oratores, Pericles & Demosthenes se alloqui populum
recusarunt, quia imperatos se esse dicebant. Si quis uero ex tempore sinat dicere, extre-
mæ causam garrulitatis instituit. Nolo tibi nimiam puero sermonis patere licentiam. Ma-
gnæ sapientiæ tempestiuum silentium est. Nonnunquam sermone præstantius plures
dixisse quàm tacuisse pœnituit. Quod silentio retentum est effertur facile, quod semel
edideris, reuocari nullo modo potest. Nā semel emissum, teste Flacco, uolat irreuocabi-
le uerbum. Quid ergo dicemus cum & silentij & orationis magna utilitas sit? Tenere te
mediū uolumus, neq; tacere semper, neq; loqui semper. Non exigimus Pythagoreum
id quinquennale silentium: neq; Theristis loquacitatem. Linguam dicebant ueteres de-
bere non esse liberam nec uagam, sed uinculis de pectore imo & de corde aptis moue-
ri, & quasi gubernari. nam qui sunt faciles, leues, & importuni locutores, horum oratio
nem bene existimatū est in ore nasci nō in pectore. Vlysses contra Homerum sapienti
facundia præditum, uocem mittere ait non ex ore sed ex pectore. Nempe uerborum
coercendæ

A eoercendæ petulantia uallum positum est dentium, ut loquendi temeritas non cordis
tamen custodia cohibeatur, sed & quibusdā quasi excubijs in ore positis sapia. Cauen-
dum est ne obijci possit id Epicharmi: Cum loqui nesciret, tacere non potuit: aut Salu-
stianū: Loquax, inquit, magis quàm facundus. Opus est ut loquendi uires radices agant,
tum cum tempus aduocarit sandi libertas detur. Nimia taciturnitas, loquendi facultatē
adimit. Sicut enim qui longō tempore coniecti in uinculis fuerint, si posterius soluan-
tur, ob uinculorum consuetudinem nequeunt ambulare, ita qui sermonē diutius astrin-
xerunt, si quando loquendum ex improuiso fuerit, commutescunt. Ut autem recte for-
mare sermonem possis, quod attinet puero non nihil dicendum est. Formada est in pri-
mis uox ne foeminea exilitate frangatur, ne ue similiter tremat, aut nimis boet: expres-
sa sint uerba, suisq; literis totis enuncientur: non excidant extremæ syllabæ, nō audiatur
uox in faucibus atq; expedita sit lingua & os, absolutius expressiorq; sermo. Nomina
quædā præceptores tui uersusq; offerēt tibi, affectatæ difficultatis ex pluribus & asperi
me coeuntibus inter se syllabis concatenatos, & ueluti confragosos quàm citissime ut
uoluas atq; pronuncies. Nam & Demosthenes cū linguæ tardioris esset, acceptis in ore
lapillis solus sibi pronuntiabat orationes, quibus emissis facillime ac expolite demum
in senatu concionabatur.

B *Quales orationes, quos ornatus pueri scire debent, & quod turpiloquia caueant quæ so-
lent bonos corrumpere mores.*

His postquā præceptis institutus fueris, æquales tuos orationis ornatu grauitateq;
superare contendas, uictor euadas tum in hoc tum in omni laudabili exercitio. do-
lebis uinci, uincere gaudebis. Licet enim ipsa uitiū sit ambitio, frequēter tamen
causa uirtutum fuit. & ille nimirum cōmendandus est puer, quem laus excitat, qui ui-
ctus flet, quem gloria iuuat. Absit autem in omni sermone turpitudine, quomodo actio-
nis umbra, ut ait Democritus, extat oratio. Corruptunt bonos mores, testante aposto-
lo, confabulationes malæ: Quod ex Menandro receptum Hieronymus astruit. Et quo-
niam plerumq; sermones qui festiuitatem habent, latenter aliquid admittunt mali, ut
uenena melle permixta bibantur. In omni turpiloquio imitandus est Vlysses qui ceras
affixit auribus, ne Sirenarum cantus exaudiret. Absit in colloquēdo facilitas, in obuios
compellendo suauitas, in respondendo benignitas. Nam graues in colloquutionibus mo-
res digna in se odia contrahunt. Absit in contentionibus pertinacia, uincat prudētia, ob-
tineant rationes. non solum uincere, sed forte uinci speciosum est. Tenenda est Euripi-
dis sententia, qui duobus colloquentibus, cum alter furit, eum longe sapientiore affir-
mat, qui uerba frenat. Absit in omnibus uerbis iniuria. Nam mentiri seruire uitiū
est, à cunctis mortalibus odio insectandum. Quantoque dignior est qui mēditur, tanto
scelus est detestabilius. Omne enim uitiū Iuuenalis inquit, tanto præstantius in se cri-
men habet, quanto maior qui peccat habetur. Sit insuper sermo tuus neque humilis,
neque depressus nimis, neq; tumidus aut arrogans. Quæ tumet oratio inciuilis est: quæ
tenuis est, nusquam mouet, quemadmodum corpus non solum incolume, uerum etiam
bonæ habitudinis esse oportet. Ita & orationem non modo non ægram, sed etiam robu-
stam esse cōuenit. Maiora sunt hæc quàm possis capere, patebit tamen & his suum tem-
pus. Atque hanc sermonis materiam quam natura ministrat, Grammatica dirigit, acuet
Dialectica, Rhetorica illustrabit, Philosophia condiet atque perficiet, quibus de rebus
suo loco dicetur.

Ut memoriam puer exerceat.

At cum loquendi facultas, cuius uerba & sententiæ laudentur, absq; ope memo-
ria esse non possit, opus est ut memoriam puer exerceat. Hoc ingenij signum in
pueris est, triplicemq; uirtutem habet, sine labore percipit, fideliter retinet, & faci-
le imitatur. Huic diebus singulis est committendum siue sint uersus, siue sententiæ gra-
ues ex illustribus autoribus. Memoria nanq; penu scientiæ dicitur ac disciplinæ & in fa-
bulis musarum mater appellatur, quia gignit & nutrit. Hanc tu in utraq; parte iuuabis,

NNn 2 siue na-

siue natura memor siue obliuiofus fueris. Aut enim roborabis abundantiam, aut supplebis defectum ac uerbis parebis Hesiodi. Sic enim ait: Paruula si tentes superadiecisse pusillis, Idque frequenter agas grandis cumulat aceruus.

Hic commendat exercitium Grammaticae artis.

Quia uero Grammatica doctrina cuiusuis ostium esse dignoscitur, ac plus in recessu habet quam in fronte promittit, desperataque uideri potest, nisi ab ephebis puerisque percipiatur, admonere te paucis uolumus ne hanc contempnas artem, quasi regio culmine minus dignam. Nihil enim ex Grammatica nocet, nisi quod superuacuum est: Cuius maximos uiros constat fuisse studiosissimos. Ostendit hoc in epistolis ad filium scriptis Marcus Tullius orator, idemque consul & patriae tutor, Iulius Caesar summus Imperator, adeo diligens huius artis fuit, ut emendatissimos scripserit de analogia libros. Augustus quoque Octavianus quamperitus Grammaticae fuerit, in epistolis ad ipsum Caesarem scriptis manifestat, qui teste Quintiliano emendatius dici calidum quam calidum mauult, non quia id non sit latinum, sed quia sit odiosum. Non ergo pudeat te discere, quod maximi orbis principes magno nancisci studio curauerunt. Dixeramus supra doctrinam Regibus necessariam esse: quod si parum mihi habes fidei, regius propheta te commoneat. Et nunc reges intelligite, praecipit ille, erudimini qui iudicatis terram. Quomodo erudiri & disciplinam discere poteris nisi totius eruditionis initium & fundamentum acceperis, quod est Grammatica. Sed dedisti tu haec. nus huic operam arti, nec inuitus praceptoris tui monitis auscultasti, non tamen adhuc perfectus grammaticus euasisti: pergis enim adhuc discere perfectius. Quibus ex rebus decreuimus tibi nonnulla de Grammatica scribere, non quia uelimus ipse te Grammaticam docere, sed breuiter ipsos fontes ostendemus, ex quorum potu ueri grammatici fiunt, ad quos ut tui praepetores te ducant tanto magis optamus, quanto id magis tibi conducibilis arbitramur.

Quod grammatica habet tres partes principales.

Grammatica, sicut Quintilianus ait, in latinum translata literaturam designat. habetque partes tres, recte loquendi scientiam, poeticae & aliorum autorum enarrationem, scribendique rationem. Attingamus ex his aliquid quod tibi audire sit utile & nobis dicere non indelectabile. Prima pars est recte loquendi scientia. Recte loquutionem hoc ideo accipimus loco, quae uerbis aptis & rite coniunctis enunciat, quam uis alias uitiosa & procax minusque iusta fuerit. Si ergo grammaticè recteque loqui uolumus, noscendus est uerborum usus. Aliqua nostra sunt, aliqua peregrina, aliqua simplicia, aliqua composita, aliqua propria, aliqua translata, aliqua usitata, aliqua sita, atque in his tota uis recte loquendi consistit, ut his apte compositaeque utamur. Nostra dicuntur omnia quae ab Italicis inuenta sunt, ut amor, lectio, scriptio. Peregrina ex omnibus prope gentibus recepta reperiuntur, ut à Gallis, Reda, ab Hispanijs, gurdî qui uulgo stolidi reputatur: Ex Theutonicis, marchio. Infinita uero ex Graecis, unde Romanus sermo ut plurimum uersus est. Et in uerbis quidem graecis utendum est declinatione latina quouisque patitur decor, ut Plato, Palemo, non Platon Palemonque dicatur, quia rectus in on latinus exire non consueuit. Non tamen admodum absurde Graeca quoque declinatio nonnunquam recipitur & praesertim in carmine, ut apud Vergilium: Audiat hoc tantum uel qui uenit ecce Palemon. Et nobis idem Alchimedon duo pocula fecit. Et Orphea, quem in medio posuit, & Phyllida Amo ante alias, & Aulai in medio libabant pocula Bacchi. Nec patiebantur antiqui in as Graeca nomina masculina finire per rectum, ideoque apud plerisque reperitur, Aenea, Pelea, Anchisa, Hermagora: at modo uitium esset nisi Peleas, Aeneas, Anchises, Hermagoras diceretur, ut iam latinum declinatio Graeca usum obtinuerit. Simplicia uerba sunt, amo, lego, probus, territus, & his similia. Composita uero, ut adamo, perlego, improbus, perterritus. Fiunt quoque compositiones aliquando ex duobus, ut perterritus ex per & territus: aliqua do ex tribus, ut imperterritus, ab in, per, & territus. Putat quoque Cicero Capres. ex eo fieri

A fieri quod est cape, si uis. Et sunt qui supercalia interpretentur, Ludere per caprum. Iunguntur autem uerba ex duobus latinis integris, ut superfui, & subterfui, quamuis ex integris an composita sint quæri possit: Aut ex integro & corrupto, ut maleuolus: Aut ex corrupto & integro ut noctuagus: Aut ex duobus corruptis, ut pedissequus: Aut ex nostro & peregrino, ut biduum: Aut econtra ut Antichato: Aut ex duobus peregrinis, ut epiredia, & Antichristus *z* enim graeca praepositio est, Rede gallicum ueliculum: neque Graecus inde neque Gallicus dixit epiredium. Romani suum ex alieno utroque fecerunt: Propria uero uerba illa dicuntur, quae illud seruant ad quod primum denominata sunt, ut flumen quod aquarum multitudine fluit semper: Torrens quod inundatione tumescit, siccitate deficit. Atque in his cognoscendis recteque locandis non parua diligentia opus est, ut aedem pro templo Dei, pro domo magni uiri, non econtra dicamus: Aut laborem pro dolore, aut dolorem pro labore ponamus. Translata uero dicuntur quae aliam natura intellectum, alium loco praebent, ueluti gemma, secundum naturam preciosum lapillum significat, ex loco translata in locum significare guttam potest, quam uitis putata mittere solet, seu pullulantem primo ueris tempore ramusculum. Transferatur autem uerbum ex loco in quo primum fuit, in alium in quo aut proprium deest, aut translatum pro proprio melius esse uidetur. Compellitque nos uerba transferre aut necessitas, aut ut litas. Necessitas ut iam de gemma diximus: Nec enim nomen aliud habuit rusticus, quo se monstrantem primo ramusculum siue guttam liquoris exinde manantem appellaret. Necessitate quoque durum hominem dicimus atque asperum, quia non habemus proprium quod demus his effectibus uocabulum. Utilitas bifariam diuiditur, quia uel significantius, uel ornatius quam proprijs translatis utimur. Significantius dum dicimus hominem incensum ira, aut inflammatum cupiditate, aut errore lapsum. Iratum enim, & cupidum, & errantem proprie licuit sed minus significanter. Ornatus causa multa interponi translata solent, ut lumen orationis, generis claritatem, contionum procellas, eloquentiae fulgura. Modicus tamen atque opportunus translationis usus illustrat orationem, frequens autem & nimius obscurat & radio complet: Continuus uero in allegoriam exit atque aenigmata. Nec parum iudicij necessarium est, ut quae continua, quae uel deformis translatio sic cognoscatur. Honestata profecto mihi atque iocunda diu Augustini translatio uidetur, dum in sermone innocentium inquit: Qui uero dicuntur martyrum flores, quos in medio frigore infidelitatis exortos, uelut primas erumpentis ecclesiae gemmas quaedam persecutionis pruina decoxit. Cicero castratam mortem Affricani rempublicam inepte dici existimauit. Quid si illum audisset, qui praestitit ait monetare uerba, quia uoces aemulari nostras conatur. Usitata sunt uerba quae communi teruntur usu, & his tutius uti possumus. Cicero dicit quae primo dura fuerunt, usu molliri: nec tempore suo satis audacter urbanum dicebant, nec uiuo Quintiliano, practicae. at haec hodie trita sunt, quis antiquorum uel scandalum, uel gehennam dixisset: sed ista nobis lectio euangelica tradidit. Hinc id Horatii uerum redditur: Multa renascentur quae iam cecidere caduntque. Quae nunc sunt in honore uocabula si uolet usus, quem penes arbitrium est & ius & norma loquendi. Ficta uocabula sunt quae sibi quisque nouiter fingit, ut apud Horatium: inimicat urbes, hoc est inimicitias facit. Idem quoque uerbum fingere uidet alio loco. Volucrisque fati tardauit alas, hoc est distulit. Seruius ait quibusdam herbis olim sacerdotes amasculari fuisse moris ut amplius coire non possent. Verbum est ex masculino fictum, sed non licet omnibus uerba fingere noua. Quod enim ait Flaccus, licuit semperque licebit signatum praesente nota producere nomen, Ut syluae folijs patronos mutantur in annos, prima cadunt, ita uerborum uetus interit usus. Et iuuenum ritu florent modo nata uigentque: ad eos referendum est, qui iam orando atque scribendo magnum sibi nomen fecerunt. Sicut Terentius, qui primum dixit obsequium: et Beatus inuentor Messalia atque mirabilium excogitator. Augustinus. Qui mediocri sunt ingenio, non inuenire uocabula sed inuenire uti debent. In omnibus autem uerbis siue noua sint, siue antiqua, siue nostra, siue aliena, siue propria, siue translata,

nullus honor fuerit, nullaq; laus nisi bene rebus accommo detur. Cumq; duo sunt tan-
tundem significantia eo uti praestat, quod melius sonat, ut facilius intelligatur, ut bea-
titudinem quam felicitatem potius dicas.

De uariatione dictionum & declinatione temporum & casuum.

Cognita uero natura uerborum, diminutiones, declinationes deriuationesq; pra-
noscere oportebit. Memineris scabellum ex scamno, uillum ex uino, ex paruo pu-
sillum. Ex pinna quod est acutum, bipennem quae securis est utrinq; habens aci-
em. At ex recto quibus est, fieri bouem, & a lauando fieri lotum, atque illotum. uarian-
tur namque plurimum dictiones & in casibus & temporibus & in numeris & in mo-
dis. haec tradita sunt apud Grammaticos admodum diffuse. Nec praepositio coniu-
cta uerbis semper eundem remanere patitur sonum, ut cadat, excidit: calcat, exculcat re-
stimonio sunt: Fuerunt qui pepigi ex uerbo pacifcor descendere putauerunt, quod mi-
nime uerum est. Pacifcor namque praeterito tempore pactus sum ex se format, non pe-
pigi quod Quintilianus ab eo affirmat proficisci, quod est paco. Inuentum est enim in
duodecim tabulis pacunt, cuius est simile cadunt: at hoc ex cado sumitur, sic ergo & pa-
cunt dixeris ex paco. Cado cecidi praeteritum habet, paco pepigi. Ad haec adijcienda
sunt genera, ne masculinum dixeris quod foemininum sit, aut neutrum: aut commune.
Post haec quod maius est, connexiones uerborum & nominum quo pacto fieri debe-
ant. Sciendum est, ut apte pronomina participiaq; locentur, nec aduerbia praepositiones
interiectionesq; negligantur. Cauendumq; totis animi uiribus erit, ut in omni uerboru
pronunciatione barbarismi foeditas absit.

Barbarismus committitur in commixtione idiomatum.

Barbarismus quidem ex multiplici manat fonte. Ex gente, ut si latina in oratione
uocabulum Afrum uel Hispanu uel Theutonicum misceas, quod non sit usu lati-
num. Ex natura, ut si insolenter minaciter ac crudeliter loquaris, barbare nanq;
dixisse uideberis. Ex alternatione dictionum, ut si detrahas uel addas uel uaries sylla-
bas uel literas de loco suo transeuntes, ut Tinga placentinus, qui percula pro gula dice-
bat, duplicis ab Hortensio barbarismi notatus uitio. Hoc tamē apud scriptores carminu,
aut ueniam sapius aut laudem meretur, ut Vergilius. Nec spes libertatis erat, nec cura
peculi, pro peculi. Tingite fronte coma & pocula priorigite dextris, priorigite tanqua
priorigite dixit. Et Iuuenalis adijciēs syllaba de Nerone sic ait. Quales sunt epulas ipsum
glutisse putamus Induperatorem, pro Imperatorem metri mensura deposcit. Qua-
dam sunt uerba quae si proferantur singula uitiosa sunt, iuncta uero sine reprehensione
dicuntur. Nam & dua, & tre, & pondo barbare sapiunt, at duapendo & trepondo recte
dici, Quintilianus affirmat. Nec barbarismus abfuerit si quae longa est syllaba, breuiter
pronunciaueris, aut correptam produxeris, quod poetis aliquando permissum est. ut
Italiam fato profugus lauinacq; uenit: Vergilius enim Italiae primam syllabam quae bre-
uis est, ubiq; productam facit.

Qualiter & quando committitur uicium solocismi.

Solocismi quoq; uitium multifariam committimus, ut cum suum rei non redditur
genus, ut si hunc arborem dixeris, quod foemininum est. Corticem tamen & ama-
rum possumus & amaram dicere, cum sit utriusque, Vergilio autore: Si uerbo uel
participio uel praepositioni non redditur suus casus solocismus adest, si unum ad te uo-
cans uenite dicas: aut si plures a te dimittens ita loquaris abs: aut si dicenti quem uideo,
ita accurre. Haud reus eris solocismi si magnum peculiolum, aut grandem te dix-
eris equulum possidere, quamuis improprie loquaris, non tamen committis solocismu.
An & aut conjunctiones sunt, si tamen requiras, hic aut ille fuerit, in uitium cadis: Nec
minus peccabis si pro, illud ne feceris, non feceris dicas. Quia licet ne & non aduerbia
sunt, alterum tamen negadi, alterum uocandi est. In sacra tamen scriptura repertum est:
Non furtum feceris, cum furtum fieri prohibetur, sed ibi quoq; ut in poetis multa licen-
ter quam signata magis dicuntur. Quaedam sunt quae singulariter duntaxat efferuntur,
quaedam

A quaedam pluraliter tantum. Quaedam per paucos casus dici uolunt. Commutata uero so-
locissimum habent. Nec enim nex mihi instat dicere licet, neq; mortes imminēt: quam-
uis & hoc aliquando permittatur, si referatur ad plures. Nam unus unam tantum mori
mortem potest. Nec paterno manis sacra factio dicendum est, sed paternis manibus. Ha-
bent autem nonnulla solocismi faciem, nec tamen uitiosa sunt, ut tragœdia Thiestes:
Ludi floralia & Megalensia stemata, haec nominantur frequentiora quidem apud poe-
tas, sed oratoribus quoq; permitta sunt, & nomina foeminina quibus mares utuntur. Et
neutra quib. foeminae, ut Sylla, Catilina, Iugurtha, Messala, Galba, Dolobella, Agrippa,
Glycerium, Dortium, Philortium, Eustochiu: Nec uitium habent. In quibus omnibus
si quis uitio carere uult, quatuor etiam noscere oportebit, Rationem, uetustatem, autori-
tatem, consuetudinem. De ratione primum est transigendum, &c.

De Analogia & ethimologia.

Rationem quae de Grammatica ponitur Analogia praestat aut ethimologia. Ex his
tamen non tantum ratio quam exemplum ualet, quia consuetudini seruiunt: ob
quam rem inepti sunt qui pertinaciter deriuationibus aut similitudinib. magis haer-
rent quam consuetudini, ut qui audaciter dicere uolunt, non audacter, & conire non co-
ire, & frugalis non frugi, licet omnes oratores aliud sequantur. Analogia ex Graeco in
Latinum translata, proportio nuncupatur, potestq; dici similitum ratio. Huius uis est, ut
illud quod dubium est, ad aliquod simile referamus, de quo non quaeritur, ut incerta cer-
tis probemus. ut si queramus: finis foemininu sit an masculinu: simile illi sit panis, si dubi-
um est domu dicendum sit an hac domo, similia sint anus manus. Si scire cupias an fer-
ueo. es. sit media sylli ba longa uel breuis, Erunt illi similia praedeo, spondeo, pendeo, quae
spondere, prandere pendere faciunt, mediamq; productam retinent. Sed multa est in his
deceptio. Repertum est apud Lucillum feruit aqua & feruet nuc ad omnia, ut sit feruio,
feruis, feruit. Vergilius quoq; feruere littora late, media correpta dixit. Nos etiam in do-
mo faimus, non in domu dicere solemus. Lupus & lepos non minus conformia sunt
quam panis & funis, lepus tamen epicœnum, lupus masculinu est, quamuis Varro lu-
pum foemineam dixerit, Ennium secutus & Fabium pictorem.

De ethimologia quae uerborum requirit originem.

Aethimologia quae uerboru exquirat originem, multam habet eruditionem. Hanc
alii notationem appellauerunt, alij ueriloquium, sed qui tim potius intuiti sunt, o-
riginationem uocitarunt. Eius exinde Marcus Aelius in se posuit tamen se esse
hominē frugi probare uoluit, non quia esset abstinentis: nam id quidem mentiri non po-
terat, sed quia utilis multis, id est, fructuosus, unde sit dicta frugalitas. Huius aethimolo-
giae quida nimis studiosi uerba paululum declinata uarie & multipliciter aut correptis,
aut productis, aut abiectis, aut detractis, aut mutatis de loco literis uel syllabis ad suum
usum reducere conantur: Ita ut in paruis ingenijs foeditissima usque ad ludibria dila-
bantur, ut sunt qui hominem propterea appellari putant, quia sit homo natus, tanquam
primi mortales ante nomen imposuerint terrae quam sibi. Licet enim Genesis testimo-
nio arida nomen Deus indiderit, non tamen humum appellauit, sed humi uocabulum
postea natum est. Alij uerba quasi ab aere uerberato, & stellam quasi luminis stillam,
& celibes ueluti caelites, quia grauissimo uacent onere, & Viennā quasi biannam dici
stultissima ratione iudicant, quia duobus annis Iulij Caesaris obsidionē pertulerit. Cum
uiuente Iulio nondum condita fuerit, & in eius initio non Vienna, sed Flauianum ap-
pellaret. Sed cui non uenia dabitur, quando teste Quintiliano magnus Varro deceptus
est. Is enim agrum propterea dictum putat, quia in eo aliquid agatur: Et graculos: quia
gradatim uolant. Quintilianus aut alterum ex Graeco duci, alteru ex uocibus suis de-
nominari confirmat. Nec desunt qui propterea merulam dici censeant, quia sola uolat
quasi mera uolans. Sed non est in omnibus originationibus auscultandum, nisi fue-
rit ab illustribus oratoribus approbatæ, uel manifestam deriuationem pra se tulerint,

NNn 4 ut consuet

ut consul à consulendo, uel adiudicando: Nam & hoc consulere ueteres uocauerunt. **D** Vnde est illud, rogat ut boni consulas, idem bonum iudices. Necte lateat æthimologiam, ut prædictum est, seruire consuetudini. Hinc Triquatram Siciliam, non triquadriam: Et meridiem, non medidiem dicimus. Vetus uerba maiestas quædã, ut ita dixerim, religiose commendat. Nam quæ sunt à uetustate repetita, non solùm magnos assertores habent, sed etiam afferunt grauitatem orationi non sine delectatione, cum & autoritatem antiquitatis habeant, & quia intermissa sunt gratiam nouitati similiter pariunt. Sed opus est quæ crebra sunt nec manifesta, quia nihil odiosius affectione, nec utiq; ab ultimis & obliteratis repetita temporibus. Meminisse oportet Phauorini Philosophi, qui, ut est dictum apud Aul. Gellium de noctibus, adolescenti uerborum cupidissimo, plerasq; uoces nimis prisca & ignotissimas in quottidianis communibusq; sermonibus exprimentis, Ennius, inquit, & Fabricius & Coruncanus antiquissimi nostri, & his antiquiores Horatii illi trigemini plane & dilucide cum suis fabulati sunt. Neq; Aruncorum aut Siccanorum, qui primi coluisse Italiã dicuntur, quicquam dictasse peregrini reperimus, sed ætatis suæ uerbis locuti sunt: Tu autem perinde ac cum matre Euan dri nunc loquere sermonem, ab hinc multis annis iam delito uteris, quia scire atque intelligere neminem uis quæ dicas. Nonne homo, inepte, ut quod uis consequaris abunde, taceres? Sed antiquitatem tibi placere ais, quod honesta, & pulchra, & sobria, & casta sit. **E** Viue ergo moribus præteritis, loquere uerbis præsentibus. Atque id quod à Cæsare excellentis ingenij ac prudentiæ uiro in primo de Analogia libro scriptum est, habe semper in memoria atque in pectore, ut tanquam scopulum, sic fugias inauditum atq; insolens uerbum. Adhibenda est igitur moderatio, ne uel nimia sint, uel nimis obscura, uel omnino refutata quæ à uetustate uerba reperiuntur. Quis enim nunc nox pro nocte, aut im pro eum diceret? at hæc habent duodecim tabulæ: sic enim illic scriptum fuit. Si nox factum furtum fuit: si im siue occiderit iure cæsus esto.

Quos autores imitari licet, & à quibus est autoritas requirenda.

Autoritas ab oratoribus uel historicis peti solet. Nec minus à poëtis, quando non magis hoc quam illud modulatio metri deposcit. Qualia sunt imò de stirpe recisum: Et, aëreæ quo congeffere palumbes: Et, silice in nuda, ex quibus scimus stirpem masculini generis, & palumbem & silicem foemini esse: cum metrum in mutatione generis nil requisierit. Summorum autem in eloquentia uirorum iudicium per oratione, & uelut error honestus est magnos duces sequentibus. Sed hoc quoq; uidentum est, ne nimium antiquos imitemur, aut nimis obscuros. Nam & si potest uideri nihil peccare qui utitur his uerbis, quæ summi autores tradiderunt, multum tamen refert non solum quid dixerint animaduertere, sed etiam quid persuaserint. Oratio præterea cuius summa uis est perspicuitas, uitiosa fuerit si egeat interprete. Quis modo nocte concubia dixerit, & hac noctu filio pendebit Hetruria tota? quamuis utriusque sit Ennius autor. Quis lucrum abundum, ut, quis gladiola, sicut Messala pronunciauerit?

De usu loquendi, & deriuationibus terminorum.

Superat igitur cõsuetudo certissima loquendi magistra. Cui & rationes cedunt & ueritas, & autoritas omnis parere cogitur. Utendum est sermone ut numero, cui publica forma est. Nam penè ridiculum fuerit, malle sermonem quo locuti sunt homines, quam quo loquuntur. Exposcebat ratio ut inuidere te, sicut uidere te, diceremus, quod Actius in Menalippo dixit. Quis non florem librum inuidet meum? Cicero tamen dicit hoc consuetudine prohiberi iduare, unde Idus dictæ sunt. Vetus Hetrusco rum populi idem esse aiebant, quod diuidere: unde uidua quasi ualde idua, id est diuisa, aut à uiro diuisa. Hodie nemo dixerit iduare, quamuis nobis Idus sit, iduasq; consuetudo dimiserit. Nec die quinte, uel die quinti, copulate pro aduerbio quisquam scribere ausus fuit, quamuis Pompeiani uersus suffragetur autoritas, qui est ex Atelliana quæ Mathia inscribitur, Dies hic sextus cum nil egi die quartæ. **M**oriar fame die pristinae, eodem modo

A modo autoritate non indoctorum ueterum reperitur dictum, quod significabat die pristino, die priore, quod nunc pridie dicitur, consuetudine magis hoc quam illa probante. Sed est hic quoq; iudicium necessarium, ne passim uulgas imitemur. Constitutum est in primis quid sit ipsum quod consuetudinem appellamus. Nam si ex eo quod plures faciunt, nomen accipiat, periculosum dabit præceptum, ut Quintilianus ait, non orationi modo, sed quod maius est, uitæ. Vnde enim tantum boni in pluribus quæ recta sunt placeant? Non in multitudine, sed in paucitate sapientia reperit. Nec eloquentia populi, sed est paucorum. Maximus est eorum numerus, qui comas nutriunt & in gradus frangunt: Et qui perpotant in balneis, qui summo studio cœnas insectantur, qui lucris illi citis, qui libidini seruiunt: Pauci qui ab his abstinent: absit ut illos imitemur, istos fugiamus. Quam multi sunt qui uerba Latina deprauant. Pro eo quod est amare atq; insequi Veneris cupiditate foeminas, bouifare huius terræ populus dicit. Sumptus qui sunt ab itinerantibus, ceralia uocant. Quando uenturum quenquam significare uult, ipse inquit, non ueniet, sed, erit cito uenire. Quid igitur sequemur, ne istos quia pluri sunt? & loquendi consuetudinem ex multitudine recipiemus: fatefcatur hic error. Non enim quod uitiose quamuis multis insiderit, pro regula sermonis accipiendū erit, quia non uitia sed mores boni consuetudinem faciunt. Sicut ergo uiuendi consensum bonorum, sic & loquendi consonantiam eruditorum appellari & imitari consuetudinem oportebit. Succincte tibi & admodū breuiter quæ sint fontes primæ partis Grammaticæ, non expressimus, sed indicauimus, quibus potare te tui poterunt: debebuntq; præceptores Prisciani & aliorum qui signate locuti sunt, libros aperire. Nos interea secundæ partis intentio quæ sit in medium afferamus.

Quod peritiam loquendi nullus assequitur, nisi poëtas, historicos, & oratores perlegerit diligenter.

Concatenatæ sunt inter se disciplinae, nec unam quisquam adipisci potest, nisi lumen alterius consequatur. Quis enim recte loquendi peritiam habet, nisi poëtas uiderit, historicos et oratores perlegerit. Quod rationis est, quod autoritatis est ac cõsuetudinis in Grammatica, unde nisi ab his sumitur. Vult ergo secunda huius disciplinae particula non solum præfatos autores legi atq; intelligi, sed omne scriptorum qui desertifuerint & probati, discuti genus. Non propter historias modo, uerum etiam propter uerba quæ frequenter ab autoribus sumuntur: ideo conducibile & necessarium est, ut ad colligendos præceptores tui non parum diligentes sint, ueteres instituunt, ut ab Homero atq; Vergilio lectio incipiet. quamuis ad intelligendum eorum uirtutes opus esset firmiori iudicio. Sed huic rei superest tempus: Neque enim semel legentur. Interea uero & subtilitate Heroici carminis animus puerilis affurget, & ex magnitudine rerum spiritum ducet, & optimis imbuetur. Quod Augustinus quoq; probat in primo qui de ciuitate Dei inscribitur libro. Sed tibi non uideo quomodo Græca tradi possit, cuius rei præceptor abest. Dicerem autem etiam illa tibi addiscenda si facultas adesset. Nam & ad regnum Vngariæ melius dirigendum cui Græci complures subsunt, non parum conducere, & ad Latinam orationem multum tibi luminis afferrent literæ Græcæ, quas non pauci Latinorū Imperatores maximi didicerunt. Plus enim apud me ualet magni Catonis autoritas, qui uel senex Græcis literis operam dedit, quam Caij Marij qui eas literas turpe putauit discere, quarum magistri seruiunt: sed nobis uoluntas adest, facultas abest, ideo de Latinis dicamus quorum non tanta inopia est, ut cum his efficere Latinam orationem non possimus & pleniorē & ornatiorē.

Quomodo Germania partes poëtas despiciunt & theologiam colunt.

Locuturo mihi de Poëtis eorumque lectiones suasio, turba illorum insultabit qui uideri magis quam esse theologo uolunt. Quid tu nobis ex Italia Poëtas adducis, inquit, sanctosque Germaniæ mores eneruata Poëtarum lasciuia corumpere properas. Nunquid obiectum est ut probrum à Romanis tuis Marco nobiliori

nobiliori, quod in Aetholiam consul poetam Ennium duxit: Nunquid tuus Cicero, D quem sequeris, quem imitaris, in Tusculanis questionibus recte poetas eductos a Platone commemorat ex ea ciuitate quam finxit, cum optimos mores & optimum reipublicae statum exquireret? Quid Boetius? nunquid poetarum musas scenicas meretriculas appellauit? Quid Diuus Hieronymus inquit? propterea se uerberatum ab angelo dicit, quia literis incumberet secularibus: Abi tu procul a nobis atque poetas tecum refero. Neque ab his Iuristae quidam discrepabant, quorum doctrina non in textibus sed in glossis haeret, qui que nihil ornatus in iure ciuili reperiri censent Autenticorum libris. Quibus pauca respondentes dicimus: Si omnes qui sunt homines in Germania idem sentiant, libentius migrabimus, quam cum tanta ignorantia aut caecitate morabimur. Sed sunt etiam his in regionibus uiri docti qui poetas & oratores magnopere colunt, nec argumentis mouentur aduersariorum. Licet enim detractores Nobilior tulerit, non tamen detrahenti multitudini celsit. Imitatus que ipsum est Africanus maior, qui non contentus poetam dilexisse, statuam eiusdem Ennii suo & maiorum suorum sepulchro imponi iussit, ut si decertatum de autoritate fuerit, plus ponderis in Africano Nobiliore que dixerim, quam reliqua populi multitudo possit habere. Nec difficulter auertitur Platonis autoritas, quae a Cicerone refertur. Audi quae Cicero subiunxit, haec eius uerba sunt: Sed quid poetis irascimur? uirtutis magistri philosophi inuenti sunt, qui summum malum dolorem dicerent. Atque subinde refert exempla Philosophorum quam multa, qui doctrinam introduxerunt perniciosam. Qua ergo ratione poetas excludit Plato, eadem philosophos oportuisset expellere. Quid de theologis dixerim? Quis error in fide non a theologis profectus? Quis Arrianam induxit uesaniam? Quis Graecos ab ecclesia separauit? Quis Bohemos seduxit nisi theologus? Romani quondam omne medicorum genus ex urbe pepulerunt, quia multa in his facinora sunt reperta: postmodum uero castigatis fontibus, innocentes receperunt. Quid oratores? Nonne ait Cicero, ciuitates complurimas propter facundiam malorum hominum funditus fuisse delatas? Ac sicut nec oratores, nec medici, nec theologus, nec philosophi omnes propter aliquos malos respui debent, similiter nec uniuersi poetae propter non nullorum uicia sunt abhorrendi. Alioquin & ipse Plato fuisset ex ciuitate, quam formauit, eiciendus, cum & tragodia deditus fuerit, & carmina eius apud Macrobium ferantur: ex quibus constat ipsum fuisse poetam: nec Cicero in ea ciuitate mansisset, qui non solum poetarum maximus cultor fuit, sed libros quoque tres de suis temporibus poetico more carminibusque descripsit. Quod ex Boetio uidetur obiectum, non tam solutionem quam risum meretur. Quis enim cachinnum retineat, cum damnari poetam a poeta referatur. An non est ipse Boetius uir poeticus. Nam ipsa Philosophia quae cum eo loquitur, ut plurimum uersibus agit & fictionibus. Quot sunt tibi fabulae? quot metrorum genera? Similis illi uidetur Boetius qui iurabat non esse iurandum. Sed non hoc Boetio imputamus, magno tum philosopho, tum poetae quod isti sentiunt, sed aliam illi fuisse mentem existimamus, de qua nunc dicere longum esset. Ad Hieronymum uenio, cuius optarem, qui uiuunt omnes, sequi uestigia. Si enim eloquentia uitaeque sanctimonia cuncti essemus praediti. Quid opus est illum obijceret? qui postquam gentilia studia perlustratus est omnia, tum demum uerberibus affectum se dicit: fecit me iudice, hoc in negotio sicut in re familiari prouerbum est Florentinorum. Sic illi aiunt: Cum domum undique oppleueris, tunc ut recte uiuas memento. Sic sciet hic undique poetarum dictis, nec uerius est usquam eius, qui non Tullianam redoleat eloquentiam, quamuis & Ciceronem, & seculares quosuis codices abnegauerit. Sic de ceteris ecclesiae doctoribus dixerim, quorum facundiam quae muta fuisset alioquin, illustrauere poetae. Nec mirum cum doctor Christiani exercitus & orator inuictus Apostolus Paulus poetarum uolumina perlegerit, quorum uersus in epistolis eius inserti reperiuntur. Nam quod ad Titum scribit Hieronymo teste. Crentes semper mendaces, mala bestiae, uentres pigri: uersiculus est Epimenidis poetae. Alibi quoque

Menandri

A Menandri senarium posuit: Corruptunt mores bonos confabulationes male. Nec mirum si apud Latinum metrum non seruat ad uerbum expressa translatio, Cum Homericus eadem lingua uersus in prosa uix cohaereat. Latus ad disputandum campus & materia diues. Possent infiniti penes adduci, qui literas seculares & praesertim poetas confirmant legendos. Nempe Cyprianus uir eloquentia clarus, & martyrio Firmiano narrante, mordetur quod aduersus Demetrianum scribens, testimonijs uisus sit Prophetarum & Apostolorum quae ille ficta & commenta esse dicebat, & non potius Philosophorum & Poetarum, quorum autoritati, ut ethnicus contraire non poterat. Sed quid opus est alios post Paulum citare testes? aut cui fidem praebent, qui Paulo non credit? Sequatur quisque si uult errorem suum, nos cum Paulo ceterisque sanctis & eruditissimis uiris poetarum lectionum nedum non uitabimus, sed amplectendam ceteris modis legibusque suademus.

Quia non omnibus poeticis dictis adhibenda est mens.

Non enim passim quosque poetas legi atque his haerere, totos puerorum precipimus animos. Nam cum pleraque in his amatoria uitiosaque sint, non omnibus quae ab ipsis dicuntur adhibenda est mens. Sicut nec Theologi nec Philosophi omnes audiendi sunt: Sed cum excellentium uirorum dicta aut facta commemorant, tunc tota mente moueri & inflamari lector debet, maximeque conari, ut ipse talis sit, quales illi fuerunt. Cum uero improborum hominum mentio incidit, fugienda est illorum imitatio. Audi Basilium sanctissimum atque peritissimum uirum. Nos, inquit ille, laudamus poetas, cum non iurgia referunt, neque cum scurras, aut amantes, aut ebriosos, aut dicaces imitantur, neque cum diuite mensa cantuque dissolutio felicitatem diffiniunt. Minime uero cum de dijs aliquid dicunt, & maxime cum de illis ita narrant, quasi plures sint atque discordes: & paulo plus eadem haec dicenda sunt, ait, de ceteris scriptoribus, & tunc maxime cum ad uoluptatem leguntur. Et iterum: Sed tunc potissimum oratores amplectimur, dum aut uirtutem extollunt, aut uicia effulminant. In lectionibus igitur poetarum & aliorum scriptorum imitari apes decebit: Ut enim ex floribus ceteri nihil sumunt praeter odorem & colorem, apes uero etiam mella sciunt inde excerpere. Ita qui solum festiuitatem sequuntur uerborum, aliquem fructum percipere haud possunt. Nec insuper apes omnes pariter flores adeunt: nec si quos adeunt, eos totos absoluunt, sed eo ablato quod operi suo aptum sit, reliquum omne ualere sinunt. Non possumus facere qui Diui Hieronymi rursus utamur testimonio, ut inde remedium praebere doceamus unde uulnus fuit inflicum. Hic cum in Epistola ad oratorem urbis scripta, non ignorasse Paulum gentiles literas & usum poetarum carminibus ostendisset, mox ita subiungit: Legant enim in Deuteronomio domini uoce praecipitum, mulieris captiuae radendum caput, supercilia, omnesque pilos & unguis corporis amputandos esse, sicque eam habendam in coniugio. Moxque de seipso subiicit. Quid ergo mirum si & ego sapientiam secularem propter eloquii uenustatem, & membrorum pulchritudinem de ancilla atque captiua Israelitam facere cupio? & quicquid in ea mortuum est idolatriae, uoluptatis, erroris, libidinis, uel praescindo, uel rado? Habes iam formam legendi poetas & autores alios. Cum enim id ex his exceperis quod ueritati consentaneum sit, cetera omnia transgredieris, & uelut in rosis legendis sentes uitabis: Ita quantum utiliter scriptum est accipiens, reliqua quae nocere possunt, declinabis. Principio nanque cuiusuis disciplinae quae nam illa sit, desiderare oportet & ad finem dirigere. Et quoniam ex hac uita per uirtutem ad meliorem perducimur, uirtus autem quam multum a poetis multum ab historicis, multo etiam magis a philosophis laudatur, eorum uerbis maxime inhaerendum est. Nec enim parum habet utilitatis consuetudo quaedam, & familiaritas uirtutum mentibus puerorum & animis infusa recentibus, cum ualde inhaerere soleant, & penes indelibiliter, quae in tenera aetate discuntur. unde Horatius: Quo semel imbuta recens seruabit odorem, Testa diu. Sic ex lectione ueterum & nouorum qui scribunt prudenter, autorum duplex te autoritas comitatur. Nam & uitam studio

studio uirtutū efficiēs meliorem, & Grammaticā peritiāq; sermonis optimorū, & or. D
natisimorū uerborum & sententiarum magnā suppellectilem tibi comparabis.

Qui autores, qui se poëtae pueris sint legendi.

Sed accipe rursus à nobis aliam regulam, & qui sunt autores tibi legendi dum puer
ses noscito. Sunt poëtae, sunt historici, sunt philosophi, sunt oratores. Nam theologos
in aliud tempus referuamus. Quamuis & horum multi sine periculo, ut post dice-
mus, tradi puero possunt, qui tamen & ipsi philosophorum nomine continentur. Nihil
enim est quod ignoratum philosophia praeferat. In poëtis legendis qui tibi credendi
sint praeceptoris iudicium absit. Inter heroicis Vergilium cunctis praeferant, cuius tanta
eloquentia tantaq; est gloria, ut nullius laudibus crecere nullius uituperatio minui pos-
sit. Apud quē dicendi singula genera, quae quatuor esse putantur, breue, copiosum, sic-
cum, & floridum studiosus lector inueniet. Lucanus grandis autor hystoriae, & Statius
admodum limitatus praeteritum iri non debent. Ouidius ubiq; tristis, ubiq; dulcis est, in
plerisq; tamen locis nimium lasciuit: praclarissimum tamen opus eius, cui Methamor-
phoseos nomen indidit, propter fabularum peritiā quas noscere non parui fructus
est, nullo pacto postergandum est. Caeteri qui carmine scribunt heroico, remotissimi ab
his sunt, uersificatorumq; magis quam poëtarum nomine sunt appellandi, Claudianum
& qui argonauticum scripsit minime contemnendos iudicauerim. Satyri apud nos ho-
die tantū tres inueniuntur, Horatius, Iuuenalis, Persius potest & Martialis Cocus Sa-
tyrus uideri, sed carmen satyrae legem praeteriit. Horatius uir fuit multae eloquentiae, do-
ctrinae, Vergilio parū minor: utilis est ubiq; siue odas, siue poëtiā, siue sermones, siue
epistolas legeris. Sunt tamen in eo quaedam quae tibi nec legere uoluerim, nec interpreta-
ri. Iuuenalis alto raris ingenio pleraq; nimis licenter locutus est: In aliquibus autem saty-
ris tam religiosum se praebuit, ut nostrae fidei doctoribus in nullo cedere iudicatur. Persi-
us nimis obscurus est, utilis tamen. Martialis perniciosus, quamuis floridus & ornatus,
ita tamen spinis densus est, ut legi rosas absq; punctione non sinat. Elegiam qui scribunt
omnes puero negari debent: nimium enim sunt molles. Tibullus, Propertius, Catul-
lus & quae translata est apud nos Sapho, raro namq; non amatoria scribunt, desertaq;
conqueruntur amores. Amoueantur igitur, aut ad firmius aetatis robur referuntur. Co-
mædia plurimum conferre ad eloquentiā possunt, cum per omnes personas & affectus
essent. Ex isto genere tantum duos habemus, Plautum atque Terentium. Tragedia
quoque peritiles sunt, sed latinum hodie praeter Senecam (qui fuit magni Senecae ne-
pos nullum habemus, nisi Gregorium corario Venetum qui Memneteris fabulā, quae
apud Ouidium habetur, in tragedia uertit. Cumq; in oratione grauitas & elegantia re-
quiratur, illam in tragediis, hanc in comædiis reperies. Animaduertere tamen praepro-
rem oportet, dum tibi comædos tragediosq; legit, ne quid uitij persuadere uideat. Sed
personas quae loquuntur & effectus qui sequuntur, considerari ponderatq; iubeat.

Qui oratores legi debent, & quod Cicero praee omnibus.

Oratorū qui legi possunt maxima turba est, sed omnium candidissimus est Cicero,
qui iocundus incipientibus & apertus est satis. Nec prodesse tamen sed e. s. a. ama-
ri potest. Cuiusq; de officijs libros tibi nedum utiles uerum necessarios arbitror.
Scripsit & Ambrosius ad eius imitationem de officijs non despiciendum opus, quod
cum illo legendum aptissime putauerim, ut quae fidei nostrae ex Cicerone non conso-
nant, ex Ambrosio moderamen accipiant. Sunt opera Lactantij limatissima. Nihil Hiero-
nymi non expolito: Augustini sunt emendatissimi libri: Gregorio uti nō inutiliter po-
tes. Nostri temporis Leonardi Aretini, Guarini Veronensis, Poggi Florentini, Ambro-
sij monachi Camuldulensis uolumina tersa sunt, legentibusq; fructifera. Sunt & hystori-
ci legendi pueris, Liuius atq; Salustius: quamuis ad eorum intelligentiam profectu sit
opus Iustinus & quintus Curtius, & quem Petrus Paulus transtulit, Arrianus, in qui-
bus ut non fabulosa sunt, Alexandri gesta percurri debebunt, quibus adiungi Valerius
hystoricus & philosophus simul non indignus. Suetonius puero non est committen-
dus. Ex

A dus. Ex Genesi quoq; ex Regū libris, ex Machabeis, ex Iudithi, Esdra, Hester, ex Euā-
gelij, ex actibus apostolorum hystoriae non sine magno fructu recipiuntur. Hystoria nā
que, ut dicit Cicero, est testis temporum, lux ueritatis, magistra uitae, nuncia ueritatis.
Vtilissimum ergo est hystorias complures nosse, atq; in his se exercere, ut aliorū exem-
plo uel utilia sequi uel noxia uitare scias. Non tamen usq; ad superuacuum laborem te uo-
lumus occupari, sed receptas aut à claris autoribus memoratas satis est hystorias didicis-
se. Nullo autem pacto uel Bohemorum hystorias uel Vngarorum atq; his similes, si me
penes autoritas fuerit, tradi puero permiserim. Sunt enim ab indoctis scriptae, multas in-
eptias continent, multa mendacia, nullas sententias, nullos ornatus. Nam quod ait Pli-
nius nullus liber est tam malus, ex quo non possit aliquid utilitatis excerpri, ne propterea
scriptorum genera quamuis lectioni committere uideatur, non ad pueros referri, sed ad
uiros iam doctos debet. Pueri namq; nisi ab initio rebus optimis imbuantur, ingenia de-
prauant, nec possunt uerum adipisci iudicium. Tantumq; de secunda parte Grammati-
cae satis dictum esse putato. Sed tamen pueris hos autores nō ingeri, simul neq; omnes
tibi de necessitate audiendos nos arbitrari, & omni curandum studio duxerimus ne co-
mulario laboris nimium odiosas tibi literas reddat.

Quod Reges & Principes erudiri debent in scribendo.

Tertiam Grammaticae partem in orthographia dictum est contineri, doctrina bene
scribendi. Leuiscala res fortasse uidebitur, si tibi de hac quoq; parte praeepta tradi-
derim, quasi ridiculum sit, Regem scribendis se literis occupare, beneq; scribere ac
uelociter ab honestis uiris negligi soleat. Sed non est alienum hanc etiam Regi puero tra-
di partem, quae ad cognitionem & intelligentiam autorum non parum luminis praebet.
Veteres quidem Caesares relatum est complures scribendi peritissimos extitisse. Maxi-
mus pontifex qui nunc Romanae praesidet Ecclesiae Nicolaus Quintus ornatisime scri-
bit. Et antecessoris sui similis uirtus fuit Eugenij Quarti. Nec patruelis tui gloriosissimi
principis Caesaris Friderici scriptione quisquam reprehenderit: Quamuis enim raro prin-
cipem scribere oporteat, cauendum tamen est dum scribit, ne muscarum lituras sed mar-
garitas potius pingere uideatur. Quae res Alphonsi maximi & aliquando excellentissi-
mi regis laudes non nihil obnubilat, dum literis quae de curia scribuntur suum proprium
nomen adiciens, serpentes figurat an literas ignoratur. Quod uitium ut tibi desit, aspi-
ce quae circa orthographiam monemus. In tenui labor est, Vergilius ait, non gloria.

De forma literarum seruanda in scribendo.

O orthographiam in duas diuidimus partes, altera est ut nitide, altera ut recte scri-
bas. In primo uidendum est ut elementa in suis characterib. affingantur, ut neq;
macra sint, neque corpulenta, ut quae rotunda, quae quadrata, quae oblonga, quae
retorta sunt, suam formam custodiant. Et hic quoque duplex modus est, alter moder-
nus, alter antiquus: uetustarum forma literarum legibilior est, castior ac Graecis, à quib.
originem duxit, propinquior. Quemcunq; modum sequi puer uoluerit in eo necessa-
rium est exemplum dari sibi pulcherrimum atque emendatissimum. Optima namq;
semper ad imitandum proponi debent. Quae si non possumus attingere, hoc tamen pra-
stant ne cum ultimis despiciamur. Prouidendum quoque non inutiliter fuerit, ut uersus
ad scribendum assumpti sententias habeant nō ociosas, nec nomina barbara contineant,
sed honestum aliquid moneant, ex claris electa poëtis & autoribus fama celebribus, ut
sic puer quasi per ludum philosophari discat & scribere. In secunda parte quae rectam
scripturam inuenit, plures traduntur regulae: noscenda sunt uocales, consonantes, mu-
tae, liquidae & duplices literae. Consideranda sunt uerba simplicia, quibus signentur ele-
mentis, ut compositorum simul obseruatio fiat. Sed hoc quoque multā patitur exceptio-
nem, pluresq; sunt & in declinationibus & in compositionibus nedum literarum, ue-
rumetiam syllabarum mutationes. Verba uero simplicia quib. scribenda sint literis, u-
su magis quam regula discimus. Id quare magnum praebet adiutum lectio poëtarū.
In quibus mensurari uersus breues aut longas syllabas demonstrantes, aut duplicat

litteras aut detrahi iubent. Hac ratione perdoctū est oppida p, littera duplicata scribi oportere, quia poëtae longam eius primam syllabam ponunt, ut est illud Vergilij: Tot cōgesta manu praeuptis oppida saxa. Breuis enim prior syllaba fuisset si unū tantū p, si bi retinisset, ut est oportet. Opportunus autē quāuis ab eo descendat duplicare p, uoluit, sicut usus doctorum manifestat. Regulæ uero quæ de mutatione litterarum tradit solent, compositionem plerumq; respiciunt, quæ cum præpositionibus fieri solet. Expedi ergo nosse quomodo ad præpositio cum diuersis dictionib. componatur, & aliquādo d, mutat in sequentem litteram à quo dictione incipit, cui iungitur, ut curro accorro, ferro affero, gero aggero, ludo alludo, nuncio annuncio, porto apporto, rideo arrideo, surgo assurgo, tollo attollo. De cæteris cōpositionibus quæ cum dictionibus fiunt ab his litteris incipientibus, si cum ad præpositione cōponantur, aliquando d perditur, ut aperio, ex ad & perio, agnitus, aspectus, ascendo, asto, ascribo, astruo, quod ubiq; seruandū est, quando dictioni iungitur ad, quæ à gn, sp, st, consonante incipit. In cæteris uero immutata b, manebit, ut adhibeo, adhæreo, aduoco, aduero, nō ut pleriq; uolunt aduero. In quo forsitan hodie consuetudo rationē uicerit. Ad & sum quādo simul cōponuntur, sunt qui adsum & qui assum scribunt, & tam docti hinc atq; inde sunt, ut in utramq; partem uideri possit ualere consuetudinē. Absum & apsum, optimus & optimus, ut Quintiliano placet, scribi potest, quia b, & p, sonū cognatum habent. Præteritum uero uerbi absum & affui reperitur scriptum & abfui, sed hoc rationi magis congruit. Ab autē præpositio non consueuit b, perdere cum quacumq; dictione societur, ut abdo, abito, abero, abripio. Quod si b, mutatur in consonantem sequentem, ex ad potius quā ex ab facta copulatio uidetur. Amitto tamen nō abmitto scribere consuetum est, & absporo, interposito figuratur cum sis ex ab & porto.

Quomodo consonantes geminari possunt & litteræ mutari.

Nosse autem oportet scriptorem nullam consonantem geminari posse, si sequatur aut præcedat consona, nisi L, fuerit ante R, quæ sequitur aut præcedit, ut affluo, affringo, suffragor, non dicimus transsummo quāuis ex trans & summo compositū sit. Possunt tamen tres consonantes inuicem cōcurrere, si nulla geminatur, ut obscenus, strutio, sextus. Nam x, duarum cōsonantiū uim tenet c, s, simul g, f. Ex præpositio quādo dictionib. adiungitur ab s, incipientibus, non patitur s, simul concurrere sed obijcit illā, ut exurgo, exigo, exanguis, extinctus. At si cū dictione cōponatur ab f, incipiente, x mutabit in f, ut effugio, effero, effringo. In cæteris nec mutat nec mutatur, ut excurro, exquirro, expello, extendo, exlex. Nec alia reperitur ab L, dictione inchoans quæ cū ex cōponatur. E, uero præpositio pleriq; dictionibus adiungitur, ad quas ex, componi non potest, ut si dictionis prior littera d, fuerit, ut educo, uel consona, ut euoca, euacuo, eueho: uel l, ut eluo: uel n, ut enitor: uel m, ut emineo: uel r, ut eruo, nec geminantur quouis modo tales consonantes: quamuis eijcio per duplex ij scribatur, quia secundum i, uocalis est non consonans, & aliud uocale, nisi cum e littera sequitur, ut eieci. In prosa quoq; uerba quæuis à iacio uenientia per duplex ij scribi debent, ut eijcio, obijcio, reijcio, abijcio. In carmine uero aduertendum est, an longa sit an breuis prior syllaba: si longa est, duplicatur: si breuis, simplex erit. Quisq; enim horum uerborum usus apud Vergilium reperitur. Tytires pascentes à flumine reijce capellas. Nec est in quinto pede proceleusmaticus, ut quibusdam uisum est Ouidius: Quid mihi liuor edax ignauos obijcis annos? Apud Statium: Pectoraq; inuersis obijcit fumantia muris. Et iterū: Fontibus intētos abijcit mōstratq; cruorem. Atq; alibi: Abijcit tectorem culmine summo. Conijcio quoq; duplex ij scribi. Quintiliano placet: In & con, quando cōponuntur cum dictionib. ab L, uel M, incipientibus. N, in sequentem mutat litteram, & geminant, ut ludo, colludo, ruo, corruo, immuto, cōmuto, immitto: est autē con, præpositio inseparabilis quæ non inuenitur nisi in cōpositione: & quando dictioni sociatur quæ uocalem uel aspirationē habet in principio, amittit n, ut cohæreo, coherceo, cohorto: fallit in hoc uerbo comedo, cōposito ex con, & edo, ubi propter consonantiam meliorem non abijcitur n, sed cōmutatur in m.

Quo.

Quomodo uariantur litteræ & deriuentur dictiones à supinis & præpositionibus.

ASVb & ob si dictionibus iunctæ fuerint ab r, p, c, g, f, uel m, incipientibus in sequentem consonantem b, mutari consueuerunt, geminationemq; facere, ut succorro, occurro, succido, occido, succumbo, occurbo, succino, occino, sufficio, officio, suggero, summitto, ommutesco, suppono, oppono, surripio. Ab his tamen excipiendæ sunt, aufero, aufugio, in quibus b, mutatur in u. Item abrogo, abrado, abrodo, in quibus manet integra. Sub, si uerbo quatio adiungatur b, mutatur in c, fitq; sucquatio. Item omitto non omitto uel obmitto scribendum est. Operio & eius passiuum operior simplicis p, scripture contentatur. Opperior deponens pp, duplex requirit. Opinor, opinio, opitullor, opulentus unum p, deponunt. Ob quoq; nonnunquam r, sequente, non mutatur euphonie causa, ut obruo, obrepo, obripio. Obscurus ex ob & cura coniectū non mutat b, sed propter consonantiam accessit s. Sic & in obsceno fit ex ob & ceno cōposito: Si uero ob & sub cū alijs quā ut præmissum est, dictionib. cōponuntur, in cōuulsam b, referunt litteram, ut subdo, & obdo. Dis quoq; & di præpositiones inseparabiles in solis cōpositionib. reperiuntur. Dis quidē cum dictionibus ab c, p, f, t, l, consonante uel s, cōponi potest: ut discerno ex dis & cerno, dispono, distraho, disjungo, dissuo, seruaturq; sine mutatione s, in uerbo diffindo mutatur in f, & geminatur, sicut & differo & diffido. Diminuo quoq; ex dis & minuo: sed uariatur s, in m, quæ duplicatur. Neq; potest cum hisce uerbis sic incipientibus di cōponi, nisi cum minuo, & tunc simpliciter m, scribitur diminuo. Cum cæteris di sapius quā dis copulatur, ut diduco, diluo, diturnero, digradior, diripio. Trans præpositio composita cum dictionib. ab, d, n, uel l, consonante principium habetib. n, & s, amittit, ut traduco, tranato, traicio. Inuenitur tamen & in tegra, ut transnigro & transduco, quæ uideri possunt non esse cōposita. N, littera neq; ante b, neque ante m, neq; ante p, locari potest, siue composita dictione fuerit siue simplex, ut summa, per duplex m, Rombus, Pompeius, communis, immunis, combibo, computo, imputo. In cōpositis quoq; per figurā Thmesim diuisis, ut pridens, nunquā, potēs, usus doctorum habet, ut m, ponatur loco n, quamuis uideri possit ad suam naturam in præpositione reuersam quæ dū separata est, quanquā sequens dictione supradictas in principio litteras habeat, non mutantur, ut in binis, in pontificio, in magistratu. Contra uero fit ut f, c, d, q, s, t, in simplicibus ac compositis dictionibus iuxta se perire non sināt m, ut tonsus, linquo, cancer, mēdax, centū, anfractus, quæcunq;, quicunq;, tantūdē, idēdē. In Græcis quoq; dictionib. quæ per ph, figurantur idē seruandū est. Sed scribi m, pronunciarī n, peritiores uolunt, Pamphilus, Nympha. Cū præpositio quando componitur cū dictione à uocali incipiente, integram seruat m, ut circum eo scribatur, pronuncietur circueo. Cum præpositio per c, n, scribi debet. At si aduerbium tēporis fuit per q; u, o, m, ut Quintiliano uisum est. Verum & quondam non condam scribi, Caisū, Cneum figurare, Gaiū Cneum pronunciarē uetustū moris fuit. Et sunt qui hoc etiam seruet docti uiri & uetustatis amatores. Ex quo fit ut non semper uocis uerum depositum reddat litteræ, sed alterius altera sonum nonnunquam exhibet, ut amantium & amentium per t, scribamus, & sonum c, proferamus. Litiū tamen & uitiū qui sunt litis & uitis genitiui plurales non mutant uocem, ne licitū ij, uiciū uicij pūtentur. Ecōuerso secundū Quintilianum Gaiū mulierem significat, sed c, uirū. Idem Quintilianus quicquid scribendum censuit, Victorinus quidquid, quasi diuisum sit & repetitū quid, quod Casparino Pergamensi magis placuit. Idcirco non icirco docti scribunt, quasi nihil aliud sit quā circa id. Quicquam tamen scribitur non quicquā, & inde nequicquā. Sæpe etiam cōtingere solet quod c, in g, mutetur, ut in dictionib. numerorū si præcesserint n, ut quadringenti, ac si præcedit n, perseverat immobilis c, ut trecenti, ducenti. Interponuntur & alii quando litteræ ut sonus melior fiat. C, ut sicubi ex si & ubi. T, ut identidem ex idem & idem. P, ut emptum quod ab emi uenit. B, ut ambio ex particula m, imperfecta & eo. S, ut obscurus ab ob & cura. L, ut obliquus ex ob & æquus. R, ut dirimo ex di & emo. V, consonans, ut bouis ex bos nominatiuo. K, littera inutilis est Quintiliano teste cum in

omnibus loco sui c, sit. Vfus tamen habet, ut Karolus, Kalēda per k, nō c, scribantur. Et quoniam orthographia multum consuetudini seruit, non est ab illa recedendum, cū non scribendi solum sed loquendi quoque atque uiuendi modum, quā boni doctique uiri constituunt, magistrā habere consuetudinē deceat. Aduerbiū interrogandi, cur per c, potest & q, scribi: sed cum q duplex, u desiderat, ut quur. Græcæ dictiones quæ ab r, principium sumunt, aspirari debent, ut Rhetor, Rhodus, Rhadamantus. Aspirantur quoque Rhenus Rhodanus. Priscis namque temporibus tam Germani quā Galli Græcis literis utebantur, & à Græcis hæc flumina nomina habent.

De aspiratione.

Quia uero de aspiratione mentio intercessit, prosequemur latius hanc partem. Omnia quæ ab *ῥ* uel *ῑ* descendunt, aspiranda sunt in principio, & per y, & unum p, scribenda, ut hyperbole, hyperboreus, hypoteca, hypocrita. Similiter quæ ab ipos ueniunt aspirationem habent, sed per latinum i, & p, duplex scribuntur, ut hippocentaurus, hippomanes, hippodamia, hippolites. At si hipus in finem compositionis cadit, aspirationem amittit, cætera seruant, ut Philippus, quod est à *φίλος*, id est amor, & *ἵππος*, equus quasi amator equorum: *ῥ* uero Græca præpositio est quæ apud nos sub significat. Apud Latinos nulla consona aspiratur. Seruius tamē excipit pulcher. Antiqui quoque sepulchrum aspirabant. Inchoa & inchoo aspiratum inuenitur, quia Papias ex Græco deriuatum putat. Seruius Latinum esse contendit. Mihi & non michi. Nihil & non nichil scribendum ratio suadet, cum c, nusquā aspiretur quā in pulchro, & ut quidam uolunt in inchoo & sepulchro. Quatuor præterea sunt consonantes quæ nostro more in Græcis uocabulis aspirantur c, p, r, t, ut Chremes, philosophus, rhetor, Thraso. Quæ ab archos ueniunt omnia aspirantur, ut archidiaconus, archipresbyter, architriclinus, archiepiscopus, patriarcha, monarcha. Similiter quæ à chiros ueniunt, ut chiromancia, chiromanticus, chiroteca, chyrologia. Quæ detorquentur ad nos ex Græcis dictionibus. In quibus f, sonare uidetur, per ph, scribendæ sunt, ut phœbus, phaeton, pharus, Orpheus. Excipitur filius & fama quæ licet à Græcis dilapsa sint, per f, tamen scribuntur. Dicitur enim filius à *φίλος*, id est amator, uel quod est amor. Et ferè Græcum est, & in prima syllaba nihil à Græco differt, ac prima persona dicunt illi *φίλο υἱος*. Et fama ex *φήμη* Græco uerbo quod est dico, quia ex multorum dictis siue sermonibus oritur fama. Quæconque ueniunt ab æther & æthera & æthereus, aut ab *ἠθος*, ut æthica, & ethicus, aut ab *ὀρθος*, ut orthographia, orthographus: aut à theca, ut bibliotheca, cyrotheca: aut à *θεός*, ut theologus, theologia: aut à *θεσις* ut sinthesis, hypothesis per t, scribi & aspirari debent. Contra uero quæ à *πρωτος, αντι, κει, μετα, κει* ueniunt, ut protomartyr, protonotarius, antithesis, anticato, catalogus, metamorphoseos, metaplastus. Y Græca nunquam transit in consonantem, atque idcirco decipiuntur qui yhesus yersusalem yheremiamque scribunt. Quamuis enim aliena sunt uerba, nostrum tamen i, non alienū uolunt. Inter m, & n, nulla ratio patitur locari p, maleque à multis scribitur columpna, tiramptus, contempno, authumpnus. Autumnus uero scribendum est, p non indiget. Sic somnium, somnus, amnis, omnis, solemnes, summum. Mnestus apud Vergilium m, ante n, in principio seruat. At contempsi contemptum, prompsi promptum, dempsi demptū, carpsi carptū, emi emptū, compli cōptū, p retinet. Pessimus per duplex ff, non per x, scribi debet, cum superlatiua in ximus nulla nisi maximus & proximus terminentur. Moralia siue imitantia uerba tam per ff, duplicatum, ut patrisso, matrisso, fratrisso, quā per z, scribi possunt. Patrisso, matrisso, fratrisso. Nitro niteris uerbum quando ad conatum corporis refertur, per x, nixus. Ad animam uero relatum, nisus per unicum f, præteritum format. At ista tibi de generalioribus orthographiæ regulis scripsisse sufficiat. Quod reliquum est de singulis uocabulorum scripturionibus ex autoribus frequentia lectione ipse tibi usus ministrabit.

Quod

Quod pueri docendi sunt in Rhetorica & Dialectica.

Anter Grammaticæ studia solent & Rhetoricæ præcepta monstrari. Nam & dum leguntur Oratores & poëtæ, ipsius uis Rhetoricæ panditur. Sunt ibi colores, sunt ornatus, sunt sententiæ: uituperantur, laudanturque homines. Assunt iudicia, suasiones. Nulla Rhetoricæ pars est in poëtis atque historicis non exculta. Sed in his usus est. Regulæ apud Oratores traduntur Ciceronem potissimum atque Quintilianum. Est & Aristotelis Rhetorica hoc nostro seculo in Latinum translata admodum utilis. In his te exercebis, cæteros fugito, qui seducere magis quā docere uideri possunt. Sicut his qui nuper apud Viennā nouam Rhetoricam edidit, in qua tamen plurima ex Cicerone quæ sunt uera atque utilia commiscuit, deprauatis tamen exemplis, & uerbis fecit, ut nec utilia sint, nec uera quæ docet, fugiendus est hic, & abhorrendi si quæ sint ei similes: Et in fonte fuerit potius quā in riuo potandum. Erunt ergo tibi nonnulla artis Rhetoricæ tradenda præcepta ex probatis & fama cultis autoribus recepta, ut scias Oratoris officium quod sit, & orationis partes, inuenire, disponere, eloqui, memorari, pronūciareque rite possis. At quia te non tam bonum Oratorem quā perfectum Regem desideramus, non exigimus à te Ciceronis aut Demosthenis eloquentiam, optaremus tamen te illis fore ornatum: plurimum namque tibi & splendoris & utilitatis afferrent. Sed quoniam multa sunt quæ necessario imminent Regibus ediscenda, nec alterum oblit alteri, satis erit Regi facundia mediocris. Verum cum inter præcepta Rhetoricæ silere Dialectica non consueuerit, (sunt enim quodammodo inter se conuertibiles: nā & ambæ tum querere tum rationem reddere, & defendere, & accusare conantur.) Non ab re fuerit Regē puerum Dialecticis initiari præceptionibus, atque ita docerit, ut logicæ quā differendi diligentem rationem Cicero diffinit, cognitis partibus, & diffinire, & partiri, & colligere sciat: Colligendique facultatem triplici diuersitate tractari non ignoret, quia uel ueris ac necessarijs, uel tantum probabilibus, aut apertissime falsis argumentationibus disputatio decurrit. Non tamen in hac re quosdam Viennæ magistros imitatione dignos dixerim: Nimis enim multum temporis in sophisticis & cauillosis erponunt argumentis, ut apud eos logicæ studium non utilitate, sed morte terminetur. Ob quam rem nō probat in officijs Heremum Sulpitium neque Sextum Pompeium Cicero, quæ nimis magnam nimisque multam operationem in Geometria posuerunt: Neque qui se totos Dialecticis ac iuri civili dederunt. Quamuis enim artes huiusmodi in ueri inuestigatione uersantur, earum tamen studio à rebus gerendis abduci contra officium est. Quia uirtutis omnis laus, ut ille dicit, in actione consistit. Fugienda est omnis artis superuacua imitatio, quæ licet nihil mali uideatur habere, uacuum tamen laborem deposcit, & ab utili negotio detrahit. Qualis fuit illius, qui teste Quintiliano, grana ciceris ex spacio distante missa in agrum continuo & sine frustratione inferebat, quem cum spectasset Alexander, donasse eū dicitur eiusdem leguminis modio, quod quidē præmiū fuit illo tempore dignissimum.

An puero Regi Musica scientia sit committenda.

Quari potest, an Musicæ Regi puero sit doctrina tradenda, cum uel parum uel nihil ad rem publicam gubernandam uideatur afferre. Neroni probro dictū est & Augusto, quia Musicam nimis studiose sectentur. Et Augustus quidē correptus abstinuit. Nero peramplius insecutus est artem. Cum psalteri quēdam Philippus Macedo inter cœnandum uellet emendare, ac depulsandis cordis cum eo differere, ait psalteres: Superi id abs te mali Rex auertant, & hæc quā ego melius teneas ipse. Contra Themistocles dux Græciæ, dum in conuiuio recusasset lyram, habitus est indoctior. Socrates philosophorum fons instrui lyra non uerebatur in senio, nāque indoctus à musis atque à Græcis abesse uerbum fuit. Exercitus Lacedæmoniorū musicis instructus modulationibus, uictoriam reportauit Gracchus suorum temporū orator præcipuus, consonantem sibi Musicam cōsonare uolebat. Quid Dauid? nonne huius artis peritus fuit? cōcentuque lyre laboranti Sauli subuenire solebat? Hæc certe doctrinā Lycurgus quoque commēdauit, quamuis leges Lacedæmonijs durissimas dederit. Hinc apud ueteres moris fuit in conuiujs ut laudes heroū atque deorū ad citharam cantaretur: Quid Ioppas ille

000 Vergi

Vergilianus: nonne canit errantem Lunam Solisque labores. Et Cicero quib. confirmat autor eminentissimus Musicam esse, cum diuinarum rerum cognitione coniuncta. Quid nos in tanta rerum uarietate dicemus: cum alij suadeant hanc disciplinam, alij dissuadeant. Sed certe non ars despicitur, neque illius reprehenditur usus excludendus est. Non effect huius disciplinæ mediocris fugienda cognitio, si præceptores non uiciosi reperirentur. Plurimum namque spiritus reficit & ad tolerantiam laboris, exhilarat mentes non immoderatus neque lasciuus musicorum concentus. Hinc Pythagoricis mos fuit, & cum irent cubatum & cum mane surgerent, siquid tristitia foret, ut lyra suauius concrepante diluerent. Artis autem huius repertorem alij Pythagoram, alij Moysen, alij Tubal prædicant. Sed miror ego de Pythagora fuisse gentilitii opinionem, cum nemo poetarum non Orpheum Musicæ peritissimum referat, qui Pythagoram non armis sed singulis antecessit.

An iuuenibus tradenda sit Geometria & Arithmetica.

Est & Geometria teneris ætatibus ostendenda. Nam & ingenium acuit, & animum ad percipiendum celerem reddit. Hæc & Arithmetica secum trahit, cum sit in numeros & formas diuisa. Et numerorum quidem noticiam etiam Regibus necessarium nemo negauerit. Itaque simul Geometriam & Arithmetica puerum insectari Regem non dedecet. Quod si quis Geometriam duxerit contemnendam, Syracusanorum uocibus obrui potest, qui contra Marcellum urbi machinas adiuuentem unius Archimedis ingenio & Geometriæ uiribus obsidionem protrahere longius potuerunt. Est præterea in ea multum eruditionis, multumque cautionis affert, cum sæpius ea quæ Dialectice concedenda uidentur, ars hæc minime concedat. Nam quis ita proponenti non credat: quorum locorum extremæ lineæ eandem mensuram colligunt, eorum spatium quoque quod his lineis continetur par sit necesse est. At id falsum est. Nam primum refert cuius sit formæ illius circuitus. Reprehensi quoque sunt à Geometricis, & refert Quintilianus historia, qui magnitudine insularum satis magnificari nauigationis ambitu crediderunt. Nam ut quæque forma perfectissima est, ita & capacissima est. Ideoque illa circumcurrens linea si efficit orbem, amplius spatium complectetur quam si quadratum paribus horis reddat. Rursus quadrata triangulis, & triangula plus spatij æquis lateribus quam inæqualibus continebunt. In collibus autem & uallibus etiam imperito patet plus esse soli quam soli coeli iugeri mensuram ducentos & quadraginta longitudinis pedes esse dimidio, quod in latitudinem patere notissimum est, & quis sit circuitus & quantum campi claudet expeditum colligere. Sed tenteni & actoceni in quaque parte pedes idem spatium terminant sed multo amplius claudunt. Quæ licet utilia captu sint atque delectabilia, nimium tamen impendi temporis hisce artibus non suaserim, quia etsi sunt per illas transeuntibus utiles, diutius tamen circa eas hærentibus, noxiæ fieri possunt.

An puer in Astronomia sit instituendus & Rex præcipue.

Nec Astronomiæ moderata lectio Regi puero negari debet, quæ coelos offendit & archana superum mortalibus pandit. Huius noticiam magnis sæpe ducibus, adiuumento decorique fuit Pericles Atheniensis cum solis obscuracione territi milites essent, meditarereturque fugam redditis eius rei causis exercitum retinuit, & uictor euasit. Casus quoque Sulpitius cum in exercitu Lucij Pauli, propter Lunæ defectiõnem militum animi uelut prodigio diminutus factus terreretur, naturali ratione monstrata, securos reddidit animos. Nec Diron Siracusanus cum ad delendam Dionysij tyrannidem uenisset, quia Platonis discipulus fuerat, & Astronomiæ peritus, tali casu territus est. Quod si Niceas in Sicilia ueniens non eodem confusus, metu pulcherrimum Atheniensium exercitum prodidisset. Imbuendus est igitur & hac doctrina puer sine qua neque poetæ plenius intelligi possunt. Sæper autem cauendum est, ne sic uni iugamur arti ut reliquas deferamus: Neque naturalibus, in hærentes studiis ac contemplationibus, eorum quæ moralia sunt postponamus, & rebus abducamur agendis. Quereret aliquis forsitan quo pacto discenda sunt hæc, & an tradi & perspicere simul possint. Negabunt aliqui, quia confundatur animus & fatigetur tot disciplinis in diuersum tendentibus. At hi non satis perspicient quantum natura ualeat humani ingenij, quæ

ita

A ita est agilis & uelox, ut in omnem (ut ita dixerim) partem spectet, & ne quidem possit agere aliquid unum tantum sed uti plura, non eodem die modo, quin & eodem temporis momento uim suam impendit, reficit, ac etiam reparat animos, uarietas ipsa. Quis uero non obtundat si per totam diem unius artis unum magistrum ferat: sed in mutatione recreabitur spiritus, sicut in uarietate moderata ciborum reficit stomachus. Agricola simul arua, uineta, oleas, arbuta colunt & pratibus, pecoribus, auibus, & animalibus curam accommodant. Cur non pueri diuersas eodem tempore non momento dixerim disciplinas ediscant, quorum ingenia multo dociliora sunt quam iuuenum. Curabunt igitur qui te puerum regunt, per diem diuersos uti magistros audias. Et nunc Grammaticæ, nunc Dialecticæ, nunc alteri disciplinæ incumbas, nec suum locis suumque corporis exercitijs tempus negabant.

Quid eligendum sit, & quid fugiendum puero.

CAeterum disciplinis huiusmodi quamuis plurimum intellectus illuminatur, non tamen quid honestum, quid turpe, quid iustum, quid intelligendum, quid ue fugiendum sit profus ostenditur. Obumbrata sunt in Poëtis & Oratoribus atque historicis, non penitus expressa signa uirtutum. Quibus ex rebus altius uolandum & ad Philosophiam ipsam tot affectibus transmigrandum est, de qua fecimus tibi in principio mentionem. At hic dicit forsitan ex contubernaliibus tuis, quispiam: Quid tu agis Aeneas dum puer artibus insudat, quarum septem superius meministi. Quid rursus huc remittamur? Sed nesciet hic quid Philosophi nomen importet, cuius constat inuentorem fuisse Pythagoram. Namque ut antea uiri boni & docti sapientes appellarentur, fugit hic arrogantiam, Philosophumque se dicit hoc est amatorem sapientiæ non sapientem uoluit. Hinc amor sapientiæ interpretata est Philosophia. Sapientia uero non solum artes septem complectitur supra memoratas, sed omnium diuinarum humanarumque rerum ac causarum, quibus hæc tres continentur, scientiam profitetur. Ob quam rem non qui septem artes liberales percurrit aliquis Philosophus appellabit, Philosophiæ tamē partem adeptus erit: Philosophi ab initio solis naturalibus, causis intēdebant, Thalesque Milesium sequebantur, qui primus de illis traditur disputasse. Successit deinde Socrates qui moralem Philosophiam euocauit de coelo. Ex quo factum est ut bifariam Philosophiam diuideret. & altera quidem naturalis, altera moralis appellaretur. Superueniente uero diui Platonis ingenio, tertium adijcere membrum placuit, & rationale nuncupatur. At nos huc usque de moribus quæ sunt ex Philosophia recipiendi parum diximus. Eapropter in calce libri non autem in calce studij, puerum rursus ad mortalem Philosophiam remittimus. Hæc enim quis sit erga diuinam maiestatem cultus, quomodo paribus, quomodo natu gradioribus, quomodo peregrinis, magistratibus, militibus, amicis, uxoribus, ciuibus, rusticis, seruis utendum sit, certa ratione monstrabit. Hæc te Rex in dyle, docebit auaritiã contemnere, quæ pecuniæ studium habet, quæ, teste Salustio, nemo sapiens concupiuit unquam. Admonebit in mulieribus seruare modestiam, charos habere liberos & propinquos, minime scire, uenerari seniores, legibus obtemperare, iracundiã compescere, contemnere uoluptates, misereri oppressis inopibus, conferre dignis præmia, iustum unicuique reddere, punire nocentes, & quod maximum est in prosperis fortunæ successibus te lætitiã non sinet effundi. Nec in aduersis casibus tristitiã deprimi, uiaque præstabit quæ tibi recte uiuere possis, & subditis utiliter imperare. Nec enim sunt hæc puero claudenda, sed modo librorum delectus fiat, ut dulces & aperti, facundi limaticque sibi tradantur, ut supra de plerisque diximus, quibus adijci possunt Tusculanæ quaestiones Tullij, de senectute, de amicitia, & quicquid est illius de moribus scriptum. Utiles Seneca capiendus in epistolis plurimis, & in consolacione Boetius. Nec negauerim absque his quæ plura doctorum uirorum reperiri uolumina, quæ tuto pueris exhiberi possunt: Sed iudicium præceptoris exigo, ut limatos terfosque noris libros, & in autoritate receptos. Sed quoniam hæc Philosophiæ portio, quæ uocant ethicã, nullum humanæ uitæ tempus dimittit intactum, sed uiuēs ipsa gubernat uiros & senes quanta puero tradenda, quibus ex locis recipienda sint, satis pro parte credimus esse monstratum. In cæteris libris sicut ætates ipsæ requisierint, si longius fabricator maximus orbis & animæ conditor Deus uitam produxerit, loquendum

ooo + neruo.

neruosius erit, nisi post tot insignes, quos tibi legendos dixerimus autores, tacere potius quā dicere quicquā amplius existimauerimus. Tu tamen interim quod tibi puero conducere dictum est, sic te exercere ac discere studere, ut aliarū huius opusculi partium cupidissimus uideare. Vale ex Noua ciuitate. Mensē Februarij, Anno M.CCCCL.

Pij 11. Pontificis maximi cui ante summum episcopatum primum quidem imperiali Secretario, tandem Episcopo, deinde Cardinali Senensi Aeneas Syluius nomen erat, familiares epistolae ad diuersos in quadruplici uitae eius statu transmissae finiunt.

AENEAE SYLVII SENENSIS Artis Rhetoricæ præcepta, cum epistolarum partibus ad

Illustrissimum principem Marchionem Badensem, Treuerensis Archiepiscopalis sedis antistitem
Reuerendissimum,

Prologus.

Bene esset uir illustris, quod quoniam omnis eloquentiae, & perfectae elocutionis præceptio, in tria sit membra distributa, elegantiam scilicet, compositionem, & dignitatem, ut de his aliqua in nostri operis exordio dicerem: Sed quoniam hæc apud Ciceronem libro suo Rhetoricorum, satis explanata sunt, de his (maxime de elegantia & dignitate) super sedendo, sed de sola (quantum ad præsens sat erit) compositione prosequendum fore existimaui. Quoniam quidem ipsa compositio, nisi diligenter sit ab Oratore obseruata, omnis pene splendor, uerborumque concinnitas, tota intereat necesse est. Quid enim sine compositione elegantia aut uerborum sententiarumque ordinationes ualeant, non satis intelligo. Hanc autem compositionis partem, quoniam pacto commodius, quo compendio breuius, qua denique uia ad capessendum melius, quā præclarissimorum nostra ætate Oratorum Casparini Barzizij Pergamensis, & Stephani Flicij Sancinensis præcepta, & prima omnis eloquentiae elementa prosequi possum, haud uideo. Artē itaque ab his & præcepta, uir humanissime, à me aut præsentem à tua quaeso clementia accipi ordinationem. Qui, quoniam hæc compositionis pars in tris apud Oratores reperitur diuisa partes, ordinem, iuncturam, & numerum, in primis iuncturam (quia circa literas consistit & syllabas) duxi expediendum.

De iunctura seu positione.

In iunctura igitur, quæ apta quædam atque concinna literarum syllabarumque, in contextu uerborum est collocatio, ab omni offensione aurium procul remota, multa sunt uitia fugienda, quæ à Socrate & à Theopōpo summo studio sunt uitata, à Cicerone autem & Demosthene, non nisi cum nimis frequenter in Orationem incidunt. Sæpe etiam si modeste interueniant, orationem nunc meliorem, nunc grauiorem efficiunt. Nam ut in saporibus quædam interdum suauiter, amara sunt, sic oratione aliqua asperitatis intersonantia, magis grata est oratio. Vnde si uel

Auel sententiarum necessitas exegerit, apunctis quibusdam concursus distingueretur uocalium, ne spiritu uno nec eodem prerretur (modo id raro & modeste fieret) nō modo hoc non reprehendendum esset, quandoque etiam laudandum.

De concursu uocalium uitando, ferim de, a, e, o, o, Præceptum I.

Cauendum est ne creber uocalium cursus, qui hiantem inconcinnam atque insuauem exprimendi sonoritatem pariat, idat in oratione. Quod fit si præcedens uocali terminet dictio, & subsequens ab eadem aut alia incipiat uocali. Quod maxime in, a, in, e, & o, uocalibus. (qua maiorē habet scilicet) erit uitandū. ut Ama amantē deum: Vestrā laudo amicitiam: Egredere ex domo athena: Egredere ex urbe elata. Vocales uero quæ magis exilem habent sonum minore hiatū faciunt. ut Honoro illustres uiros: extollite uirtuosos homines. Non tamen magis inconcinne uocales sese recipiunt, quā si eadem concurrunt. ut Sollicita Aufonia: Martina: Elige egregios bellatores: Conueni irritantes ad concordiam ciues: Cor unicum in castris extat.

De literarum concursione multarum uitanda, Præceptum II.

Quod multarum similium literarum concursiones effugere debemus, quæ quandam uel legendo, uel pronuntiando difficultatem afferre uidentur. ut Iacob bonus, & Iob beatus, præcepta Dei & leges diligenter obseruarunt: Dauid diuinos dicit Psalmos: Ioseph fuit Iaraonis interpres à fratribus facinorose uenditus: Anomaduertit Titus tyrannus, quæ perpetravit & poenitebit tandem tantæ tyrannitatis. Semiuocalium uero literarum concursiones præter x, modicam uidentur. uel legendi, uel pronuntiandi difficultatem afferre, ut Christum dominum nostrum maximum nos omnes homines summoere debemus extollere. X uero quia duarum in se literarum uim & sonum complectitur, difficilem achiantem in concursione uidentur afferre pronuntiationem. ut Carthaginiensium dux Xantippus trux, felix Xerxes, & uirtutis lux Xenophon fuit. Similiter x, & s, ineptam pronuntiationem reddunt. ut Deceptus Xerxes Græciæ bellum intulit. Vnde nō solum in uerbis diuisis, sed etiam in compositis s, & x, literarum uitandus est concursus. Quare si forte accidit quod hæc præpositio ex, cum dictione ab s, incipiat componatur, s, litera de medio est abijcienda. ut exurgo, exulto, & similia. Nec oolum in his duabus literis magna est asperitas, sed u, etiam & t, si crebro concurrant, uicturam deformem causant, ut nunc suauissime suadebant, nunc uero terribilis, turribus suis satis grauis erit. Omnium itaque literarum siue uocalium, siue consonantium nimis concursiones uel asiduitates uitandæ sunt, quæ insuauem profecto sonoritatem reddere solent. Intelliguntur hæc præcepta seu regulæ, de nimio concursu syllabarum, dictionum, uel literarum, sub exceptione, nisi ornatus uel utilitatis causa, sæpius fiat oppositum, præsertim in finalibus syllabis, aut literis dictionum. Nota, x, litera Græca tempore Octauiani à Carmete fuit reperta in signum crucis formata, mysterium aduentus Christi crucifigendi significans. Et ante, loco x, illis duabus literis, c, & s, utebantur: Ideo tanquam duplex consona x, semper facit syllabam longam, quæ cunctis uocali præcedente, & causat positionem. Sed loco z, ultimæ alphabeti literæ, etiā nouiter reperiatur, olim duplex s, scribebatur.

Concursiones consimilium syllabarum continuata, uitandæ sunt, Præceptum III.

Quod syllabarum siue earundem & consimilium concursiones, & nimis asiduitates sunt uitandæ, quoniam non tam in suauem quā ineptam reddunt orationem, ut Casius curans custodire comoditatem, & cætera. ubi hæc syllaba cu, ineptus sæpius reperitur, & cæteri de re certa certantes Cæsare coeperunt. Item Mæx mentis memoriam modum ita imponam ut mæx me meditationis minimæ poeniteat. Item: Poëta potentiam ponentes in possibilibus & in honestis rebus laudantur. Item: Ciuitas quæ à regibus regitur regio amore felix est. Similiter ne idem sit dictionum immediate se sequentium exitus cauendum est, ut illorum bellatorum ac imperatorum fortuna laudatur, quorum probitas ciuium optimorum saluti incerta est. Item fortunatorum imperatorum optimorumque rectorum uirtus magis quā fortuna laudatur. Similiter ne sequens dictio ab eadem incipiat in qua

qua præcedens terminatur perspicere, ut Ille leg: Amor mortalis: In te integer est. Quod quidem uitium nonnulli Ciceroni obiecerunt. Sed hoc uitium non est attribuendum si grauitatis causa fiet, nisi cum hoc dicendi genere crebro utimur.

Dictionum nimium concursum uitanda, Præcep. IIII.

Quod etiam dictionum nimia concursus & assiduitas diligenter est euitanda, ut: Non est rationis ratio rationem illi adheri, qui in sententijs ferendis ratione non utitur. Nemo quidem eloquentiæ ignarus est, cuius animus non fastidio aliquo afficiatur siquidem huiusmodi audire, nisi ornatus causa, ut repetitione, complexione, traductione, conduplicatione, cōtuatione, & huiusmodi in orationem cadant. Dictionibus equidem ex omnibus grammaticæ orationis partibus sumptis, uti debemus longis, suauibus, dulcibus, sonantibus, etis idoneæ, commodis, proprijs, apertis, concinnis, usitatis: ut oratio ita splendens, sonans, & resonans ex ipsis efficiatur, quod aliqua uerborum obscuritas, aut orationis difficultas in dicendo non committatur, quæ uel auditorum aures, uel legentium animos aliquando offendere possit, & cætera.

Suspensio & prolixitas uitanda, Præcep. V.

Nimiam uerborum suspensio & prolixitas in oratione est uitiosa. Quæ res tamen in processibus interdum concedatur, in cæteris orationis partibus reprehendi solet.

Figura Thmesis in simplicibus est uitanda & in compositis, Præcep. VI.

Figura quæ dicitur Thmesis in simplicibus non utamur, nec in compositis, nisi Poëtarum aut oratorum usus approbauerit, ut Postea uero uiam, pro posteaquã uero. Post uero ea, pro postea. Inq; uicem, pro inuicemq;. Semperq; triones, pro septentrionesq;. Satisq; boni uiri officio fecit, pro satisfecit. Et quædã huiusmodi à nobis diuiduntur: propterea non reprehenduntur, quia à summis Poëtis & Oratoribus sunt recepta.

De Cum & Tum, Præcep. VII.

Hoc inter cum & tum refert, & tum duplicatum, ut multis locis admonet Cicero. Quod ea particula orationis, cui hæc cōiunctio cum antefertur, uel causam, uel cōcomitantiam, uel illud quod apertius est, certius uel significat, uel temporū prioritatem, uel maiorum rerum dignitatē. Tum uero aut officium antecederis causæ, aut alternationē, aut rem nimis notā, aut tēpore posteriorē importat, aut minorē dignitatē, aut momentum affert: nisi aliquid sequatur quod huic rationi aduersetur, ut: potius, multo magis, studiosius, & quæ sunt huiusmodi. Exemplum primi: Cum tuo in me amore summo, tum beneficio semper tui memoriam pro me feram. Exemplum secundum: Cum mutuo inter nos amore tum reipub. causa perpetua rerum omnium societate cœiuncti sumus: Exemplum tertium: Cum tuis in omnibus beneficijs, tum uoluntate impofterum prona, ad omnia uiri officia pater patriæ iure optimo diceris. Exemplum quartum: Cum olim in parentem pietatem insignem animaduertimus, tum in patriam non minori studio futurum speramus. Exemplum quintum: Cum uitam pro tua salute, tum opes omnes profunderi nunquam dubitabo. Quod si tum, in eadem oratione geminetur, aut in diuersis, cōcomitantia siue differentia significat, ut Cicero tū natura, tum cōsuetudine ad omnes res honestas flāmato studio rapiebat. Sæpe numero tamē nimia obeūdi negotij opportuna celeritate oppressi, aut occupationib. alijs distracti, aut parua adhibita diligentia, inconsulte incursionē & assiduitatē, uel literarū, uel syllabarū, uel dictionum, uel utriusq; incidimus. Quod etiā apud Cic. cum eloquentiæ principē, tum etiā harū cōpositionis rationū & præceptorū optimū artificē, aliquando cōperiemus. Sed tamē est curandū diligenter, & quoad fieri possit, ut ab ipso concursu & nimia assiduitatis uitio declinemus.

De ordine partium orationis, Præcep. VIII.

Ordo est quædam uerborum: orationumq; inter se, uel naturalis uel artificialis dispositio. Circa quem obseruandum est (& sit hoc octauum in ordine nostro præceptū) quod semper oratio crescat & augeat, ut quod sequitur maius sit eo quod antecedit: ut Nobilis & egregius: Magnificus & illustis: Crudelis & immanis: Fur & sacrilegus.

Acrilegus. Augeri quidē uult oratio & insurgere, nō minus. Hoc uerū cum uerba ad eandem sint personā relata seu rem. Quod si ad diuersas, nullū admittit uitium qui ab hoc generis ratione discedit: ut cū aliū sacrilegū dixeris prius, aliū de hinc furem appellas. Exaugenda autē & multiplicanda orationis ratio triplex reperitur apud Oratores. Vna quæ pertinet ad unicā orationē, multis uerbis coadornatā. Altera quæ ad plures, multis ex partibus grammaticæ orationis amplificandam. Tertia quæ est accommodata epistolis & orationibus, atq; cæteris Oratorū dicendi rationib. non solū uerborū copia exaggerandis, uerum etiā negotijs rerū locupletandis. Prima ergo coaugmentanda orationis animaduersio est, ut in nostra oratione coaceruemus multa nomina substantiua, uel propria, uel appellatiua, aut etiā adiectiua, positiua, cōparatiua & superlatiua: Aut uerba personalia, aut impersonalia, aut participia in omnibus temporib. posita, aut gerundia, uel supina, aut pronomina primitiua aut deriuatiua, aut aduerbia positiua, cōparatiua, & superlatiua, quæ dictiones huiusmodi ita gradatim collocantur, ut alteram altera, & aliam alia subsequatur, quæ maiorē uim & efficaciorē uehementiam importat, & orationis sententiam magis audactam efficit: ut in hoc exemplo: Cum iustitiam eam ipsam apertissime cōstare uideamus, ex qua oppida, ciuitates, prouinciæ, nationes, regna, atq; imperia gubernantur, conferuntur, amplificantur: Omnem igitur cogitationē, diligentiam, actiones, fortunatusq; nostras: nos deniq; totos libenter exponere debemus, ut ea ipsa iuris æquitas, diligenter extollatur. De secunda coaugmentanda orationis specie exemplū tolle, ut: Ego propter magnum Ciceronis in me amorem, & propter insignes eius uirtutes, atq; propter magna & multa sua benemerita, eum plurimū deligo. Item: Ego cum propter magnum Ciceronis in me amorem quem semper optimum fuisse cognoui, tum propter eius uirtutes quas celeberrimas equidem & insignes esse conspicio, tum etiā sua erga me benemerita quæ ab ipso multa quidem & magna recepi, eum profecto mirifice deligo. Ecce quomodo oratio præcedens ex relatiuis interpositis multiplicatur. Sic enim ex omnibus orationis partibus oratio multiplicari potest. Sed de omnibus ponere exempla nimis prolixum esset. Item de tertia augmentanda orationis specie nō tam prolixum est quàm laboriosum. De hoc autē relatiuorum exemplo & alijs orationum partib. circa multiplicandas orationes, quæ opportune cōcurrant, in suis proprijs dicendi locis.

Quod dignitas & natura rerum in oratione attendenda est, Præcep. IX.

Quod dignitas rerum attendi debet, ac naturæ: ut quæ in eodem genere dignitate præstāt, ea minus dignis in oratione anteferantur: ut uiri foeminis, ortus occasus, dies nocti, secundæ res aduersis, honesta turpib. & multa ad hūc naturæ modum si nilia. Hoc uerū cū aliqua uerba sese immediate sequuntur. Nihil enim impedit si à se distācia fuerint, & in aduersa orationis posita parte, aut ad diuersum tempus, oratio nemq; relata, quæ minorē dignitatē habeant, posse dignioribus anteferri, ut in hoc exemplo. Cum ingens agmen puerorū, mulierum, de hinc uirorum, in manus hostiū peruenisset, secuta est subita cunctis in rebus captiuitas. Idem in separatis uideri multo facilius est.

Quod uerba ociosa & superuacua in oratione sunt cauenda, Præcep. X.

Cauendum est, ne uerba in oratione ociosa sint, ne superuacua, ne nihil agentia: quod uitium qui euitare uolet, genus suæ speciei anteponat, ut Castor & Pollux fratres gemini, cum finitimis bellum gerebant. Superuacue igitur & inepte dicitur, gemini fratres. Nam cum omnes gemini fratres sint, nihil opus erat cum gemini dixisset, fratres adijcere.

Quod uerba rebus de quibus loquimur secundum dignitatis significationem sint accommodata, Præcep. XI.

Quod uerba rebus de quibus loquimur sint accommodata, ne plus minusue quàm dignitas rei postulabit significare uideatur. Nam qui agricolam illustrem, aut regem parcum inter laudandum appellat, non mediocriter uitium incurrit. quoniam illi adiectiuo ampliori, hic angustiori quàm rei natura poscat utitur. Tria in quibus sunt uerba quæ Orator aufert ad illustrandum orationem, aut inusitatum uerbum, aut nouatum, aut translatum, in libro de Oratore inquit Cicero.

Abusio

Abusio significationis uerborum est uitanda. Præcep. XII.

Quod non abutamur significatione unius uerbi pro altera in quibus nulla similitudo relucet: ut si rusticum eruditum appellas: aut militem sine armis, instructum incedere ad bellum dicas. Opus itaque erit propriam significationem uerborum à grammaticis repetere, & rerum naturas consulere, quis ornatus rebus quibusque sit accommodandus.

Inter adiectiuum & substantiuum aliquid mediare debet. Præcep. XIII.

Quod inter adiectiuum et substantiuum aliqua interponantur dictiones, quæ profecto ex omnibus partibus orationis grammaticæ commodissime sumi possunt, ut Amplissimam. M. T. C. facultatem, rationemque dicendi ingenio studio atque doctrina consecutus est. Item, Summam equidem Maria lætitiã suscepit, cum sibi ab angelo filium Dei se parituram nunciatum est. Item, Tam multa legisti librorum uolumina quod nimirum tandem peritissimus euasisti. Item, Magnum supra uires onus desumpsi, qui de rebus diuinis dicturus sum. Cauendum tamen ne nimium ab inuicem separentur, quod orationem obscuram facit, ut in hoc exemplo: Nulla satis probata apud ciues sua uirtus est: Non tamē semper concinnū esse uideretur, quod adiectiuum à substantiuo diuidatur per intermedium, si meliorem præsertim sonoritatem habere uideatur, ut continue collocetur. Quod euenit potissimum si adiectiuum & substantiuum in genitiuo positum, aliud adiectiuum & substantiuum cui subordinatur fuerit interlocatum. Aut cum adiectiuum cōparatiuū, unā cum substantiuo fuerit in genitiuo positum, Aut cum aliquam magnā alicuius rei uehementiam important. Et etiam aliquando adiectiuum posituum uel superlatiuum in omnibus casibus positum, decenter contigue tractari potest. Sed potissimum participia omnis temporis, cum in concomitantia uel consequentia continentur sine intermediatione collocari solent. Exemplum de adiectiuo & substantiuo in genitiuo posito, ut: Eximia pristini nostri amoris magnitudo me uehementer adhortatur, ut par mutui beneficii retributio à me tibi referatur. Item, Excellens tuæ familiaritatis dignitas, & præclarus spectatæ uirtutis splendor, & exardescens fruendæ uirtutis desiderium, ad studium te plurimum incitare debent. Exemplum ubi adiectiuum comparatiuum cum substantiuo in genitiuo ponitur, ut, Neminem uideo callidioris ingenij, perspicacioris intelligentiæ, accuratioris excogitationis, ingeniosioris scientiæ, studiosioris diligentæ, amplioris doctrinæ, præstantioris eloquentiæ M. T. Cicerone extitisse. Exemplum ubi magnam uehementiam importat, quod contingit in ablatiuo, ut, Qui egregias bonarum artium disciplinas summa uoluntate, accuratissima contemplatione, & quotidiano studio complexi sunt, eas quas exinde sperarunt emolimentorum rationes, facile consecuti fuerunt. Exemplum ubi adiectiuum posituum ponitur cum substantiuo in omnibus casibus sine intermediatione, ut: Marcus Aurelius uir officiosus & prudens, cuius uirtus tantæ est intelligentiæ, tantæ integritatis, tantæ constantiæ, tantæque modestiæ, ut ei tanquam fido socio & homini sapienti plurimum debeam: Illum igitur ad te proficiscentem, ut hominem rectum, & ingeniosum artificem, ita tibi commendo, ut meum affinem & gratum hominem. Nam & ego ipse claro genere natus, & insignis moribus exposito, atque alijs magnis uirtutibus prædito, in omnibus meis negotijs familiariter fractus sum. Exemplum de adiectiuo superlatiuo, ut, Lucius Crassus uir peritissimus, cuius ut hominis integerrimi fides mihi explorata est, à me plurimum diligitur: Nam & sibi tanquam homini amicissimo, & procuratori uigilantissimo, rationes meas agendas libenter committere soleo, ne unquam ipsum optimum amicum derelinquam. Quemadmodum ego ipse Lucio Crasso uiro officiosissimo uxor familiarissime, Ita etiam à te peto, ut causæ suæ tanquam res mea ageretur te maximopere accommodare uelis, quo gratius mihi nihil efficere poteris. Exemplum ubi adiectiua participia omnis generis sine intermediatione ponuntur, ut: Cum in senatu causam tuam agere coepissem, Saustio decernente, consulibus audientibus, præfectis legationibus, cæteris magistratibus: Itaque res in aliam diem delata est, de qua quicquid actum fuerit te certiore reddam.

Quod

Quod orationes incipiendæ sunt ab adiectiuis, & substantiuis & relatiuis & pronominiibus. Præcep. XIII.

Quod orationes ab adiectiuis, aut substantiuis incipere debeamus, & hoc à cōparatiuis, positiuis, & superlatiuis simplicibus & cōpositis. Item à relatiuis substantiæ & accidētis. Item à participijs in ans, uel in ens, uel in dus, uel in tus desinentibus. Item à pronominiibus primitiuis & deriuatiuis: De quibus omnibus exempla per ordinem subsequuntur. Exemplum de adiectiuo positiuo. Magnum ego à te beneficium me recipisse profiteor, pro quo uniuersam meam tibi operam defero. Item, Immortalia enim tua in me benemerita liberalissime profecta sunt, quæ nulla unquam mea delebit obliuio. Exemplum de comparatiuo, ut: Maius mihi officium præstare non potuisses, quam illud quod tu me hodierna die amicissime perornasti. Exemplum de superlatiuo. Maximum profecto illud tuum erga me promeritum quo ego à te cumulantissime exornatus sum, reputo mihi summopere gratissimum. Exemplum de adiectiuis cōpositis, permulta, permagna, permaiora, perclariora, quammaxima, quam singularissima, quam amplissima. Exemplum de relatiuo substantiæ. Qui tibi ex me fructus debentur, cum idonea mihi facultas offertur, eos profecto quam ueriores suscipies. Exemplum de relatiuo accidentis. Qualia enim ab alijs officia recepimus, talia præterea reddere solemus. Exemplum de participio in ans. ut ibi: Vigilantes uirtutibus homines, & bonarum artium studijs iugiter insudantes maxima fui semper beneuolentiã profecutus. Exemplum de participio in rus. ut: Daturum operam uirtutibus Albertum nostrum scribis, mirum in modum gaudeo. Exemplum de participio in dus, ut: Extollendus ab omni hominum genere penitus est Christus, qui omnium hominum est conditor & bonorum elargitor. Exemplum de participio in tus, ut: Consecutam me opera mea commoditates quam plurimas, Ciceronē tibi retulisse uehementer lætor. Exemplum de pronomine primitiuo. Ego semper tibi amicissimus esse uolui, quia tu me semper plurimum amasti. Exemplum de pronomine deriuatiuo. Mea quidem diligentia tibi semper futura est paratissima, quā tuā in me beneuolentiã cognoui mihi semper quam promptissimā.

Quod ex omni parte orationis commodo se oratio potest inchoari. Præcep. XV.

Quamquam ab adiectiuo appposito, uel supposito, principium sumere orationis commodissimum sit, quia tamen aliquando accidit, ut dictiones multifariæ non minus in orationis principio optime iacere, & pulchre resonare uidentur, non incommodum uisum est ab eis principium orationis constitui posse, quæ profecto dictiones ex omni genere atque materiæ octo partium orationis commodissime sumi poterunt, ubi adiectiuationes non tibi commode succedunt. Quod per plura uidere exempla pulchrum iudicabis. Exemplum de nomine proprio, in principio orationis posito. Brutus quem in his literis tibi commendo, cum mihi sit omnium amicissimus, tum etiam maximis est uirtutibus ornatus. Exemplum de nomine appellatiuo. Homines enim illos quos duplices esse cognoui, ut unum uerbis dicant, aliud autem re sentiant, nisi ipsi aliqua probabili fortasse ratione ad hanc fictionem compellantur, apud me semper parum ualere debere constitui. Exemplum de uerbo actiuo. Amabo te semper atque summopere diligam, quoniam tu omnia pro me liberaliter effecisti. Exemplum de passiuo. Videor enim uidere te ualere, cum tuas lego litteras: sed doleo cum appello à te immerito negligens, cum scribendi facultatem non habuerim. Exemplum de uerbo interest. Inter est plurimum uirorum prudentium internoscere quæ ad eorum rempublicam recte gubernandam, pertinere uidentur. Exemplum de uerbo placet et similibus. Placuit semper ac libuit maximopere principibus sapientibus, accuratissime perscrutari, quid superioribus alijs principibus acciderit, ut suppeditet eis quid eueniet aut eos agere oporteat. Exemplum de gerundio. Agendum est assidue ut officiosum aliquid consequatur. Exemplum de supino. Relatu multorum nobis significatum est, maximum officiosum te uirum esse factum, quo plurimum certe gaudemus. De participio in proximo dictum est præcepto. Exemplum de præpositione. Ad decimum calendis Maij ad urbem cum uenissem ut de multis ac uarijs rebus tecum commentarer, te reperire non potui: Quas

PPP igitur

igitur res te coram agere uolebam, per literas absens breuiter significabo. Item, Extra iocum sunt ea profecto quae tibi scribo, quae certe sunt apud te diligentissime obseruanda. Item, Post Deum omnipotentem & parentes qui me genuerunt neminem habeo quem magis te diligam, magis excolem, magis obseruem, aut maiori quam te, beneuolentia complectar. Item, Vix quo spiritum perducere potero, non cessabo me tibi gratissimum demonstrare. Item, Ab omnibus hominibus hi merito deridentur, qui clarissimas bonarum artium disciplinas uilipendunt. Item, Coram te cum affuero ea tibi de clarabo, quae & gratissima forte & commodissima tibi uidebuntur. Item, De omnibus rebus quae ad te pertinent quascumque mihi curandas praecipisti, quid egerim ex his literis cognosces, quas tibi Casparinus ex meo nomine consignauit. Exemplum de aduerbio: Heu literas ad te scripsi, hodie uero atque nunc de te cogito, cras etiam te meis literis uisitabo, diligenterque res tuas pertractabo, ut aliquando intelligas me semper: & iam olim de tuis ornamentis & commodis maximopere cogitare. Item, Verum meminero nisi tandem meliorem uiuendi constantiam desumpseris, conspicio te maxima subituro incommoda. Exemplum de interiectione. Heu mihi, cur ego tuis omnibus accommodis non affuerim: Nam maximis te profecto curis atque molestiis fortasse, liberassim. Item, Papa ita ne se res habet ut narraui, Marce Tulli: Atat quas huic nostrae reipublicae futuras imminentes calamitates narrat Sempronius. Item, Vah ita ne decipiendus ab his ego semper sum, quorum rationibus plurimum me accommodare soleo. Exemplum de coniunctione. Quod tecum libenter adessim, & me tibi libentissime accommodare, si magna me atque assidue cogitationes & occupationes hoc mihi permittent. Item, Cum plurimum mihi semper obfuisi, noli expectare ut pro his tuis in me iniuriis, debeam magnis te meis beneficiis exornare. Item, Nullum unquam fuit tempus in quo non maximam atque firmissimam tuorum in me benemeritorum memoriam continue complexus fuerim, pro quibus equidem iam tibi accumulate satisfecissim, si idoneam tibi satisfaciendi facultatem mihi comparare potuissim. Item, An tibi ego unquam ulla in re contradicturus sim qui te mihi semper omnibus in rebus quamfacilimum praebuisti. Item, Saltem uerbis te mihi accommodare uelis te obsecro, si re ipsa adiumento mihi esse non possis, aut non uelis. Quodque plurima ad hunc modum de omnibus partibus orationis poteris excogitare exempla.

De distributiuo & partitiuo nominibus ornate utendis: & superlatiuis, & comparatiuis, Praecip. XLV.

Quod distributiuo & partitiuo nominibus commodissime uti possumus, cum aut alicuius negotii partitionem quandam facere uolumus: aut certam aliquam animi determinationem declarare nitimur. De qua ratione hoc exemplum conspiceret potes. M. Cato, & L. Clodius, a me plurimum diliguntur: Nec enim immerito eos maximifacio. Nam cum alter mihi doctrinam ministrauerit, alter uero magnam mihi rerum facultatem praestiterit, non possum abduci, quin cum alterius uirtute adauctus sum, alterius autem copiis adiutus existimam, alteri maxime debeam, alterum etiam ad modum diligam quorum utro magis gaudeam aut magis uti uelim, non facile iudico. Praeterea saepe uenire uidemus ut in comparatione rerum multarum, aut aliud alio laudabilius uel turpius demonstrare, aut commodius aut deterius persuadere, aut iustius uel iniustius significare uolumus, tunc comparatiua uidentur omnino necessaria. De quo hoc tibi exemplum trado. Semper ex omnibus hominibus qui maximam tibi beneuolentiae coniunctionem profitentur, unum tibi potissimum adoptasti, qui dignitatem tuam maximopere tueretur, neminem profecto commodiorem diligere potuisses quam Pomponium, cuius studium pro autoritate tua collustrandi tam maximum extitisse constat, ut nec maiorem operam, nec studiosiorem curam: nec ardentior beneuolentiam, nec promptiorem quidem diligentiam, quisquam tibi praestare potuisset. Insuper id quidem concinnum est, si in omni pene modo dicendi frequente mus superlatiua nominalia uel participalia aut aduerbialia, quod multis ex causis nobis idoneum esse uidetur. Nam cum imprimis ipsa superlatiua, propter magnam rerum resonantiam ma-

gis

gis splendidam reddant orationem, tum etiam efficiunt ut dicentis sententia longe uerior & efficacior esse uideatur. Praeterea ipsa superlatiua dicendi stilum reddunt magis amplum, magis longum, magis optimum. Quod cum ita sit, apte superlatiua quae uisui tuo se accommodabunt arbitrari tuo pertractare potes. De quibus hoc exemplum tibi patefacio: Quod Antonio tam familiarissime frater sum, tam summopere eum diligam, ut ego summam cum ipso sim familiaritate coniunctus, non est profecto mihi Lentule quod ulla moueri debeas admiratione: Nam cum is & summo mihi semper amore praestiterit, & uigilantissimam pro rebus meis diligentiam declarauerit, & amplissimam mihi liberalitatis beneficentiam patefecerit, uel nullum summum hominis amicissimam, liberalissimamque officium praetermisit. Nec ullum maximum pro salute mea periculum subterfugere uoluerit: Iniquum esse duxi, nisi ego etiam uirum me sibi gratissimum, & omnibus suis commodis & ornamentis quam promptissimum demonstrarem.

Oratio frequenter obliqua sit, Praecip. XLVII.

Quod oratio frequenter obliqua sit, & a posterioribus in recta constructione incipiat, siue id quod uerbo supponitur uerbum ipsum antecedit, siue postponatur. Exemplum primi, ut: Neminem posse ad eloquentiam accedere Crassus inquit, nisi qui multarum rerum prius scientia instructus sit. Exemplum secundi: Hanc ueram esse ad bene beateque uiuendum compendiosam uitam, inquit Socrates, ut tales simus quales apud alios iudicari uolumus.

Genitiuus praeposendus est dictionibus quibus subordinatus est. Similiter fiat de datiuo, Praecip. XLVIII.

Quoniam genitiuus in oratione rhetorica saepe numero occurrit, necessario tractandus: Eius igitur pertractandi ratio erit diligenter consideranda. Genitiuus ergo praepostere collocetur, ut illis dictionibus quibus subordinatus est praeponatur. Concinnam profecto sonoritatem importat, & magno orationi clarius intelligendi adiumento esse uidetur. De quo hoc tibi exemplum describo. Cum Ciceronis scripta, quorum innumerabiles constant commoditatis opportunitates, eos semper plurimum oblectarunt, quorum animus officiosis rebus semper fuit expositus. Non igitur mirum est si eius. M. T. uolumina, a Pergamensi Casparino, accuratissimo quidem studio fuerunt pertractata. Item, Christi praepcepta qui diligenter obseruant, aeternam gloriam optime consequentur. Ita etiam datiuus casus in compositione ornatae orationis, praepostere positus bonam reddit sonoritatem, ut Christo Iesu qui se tradunt optimam uiuendi rationem eligunt, &c.

Quod ablatiuus temporalis in accusatiuo ponatur, Praecip. XLIX.

Quod casus temporales, qui a plerisque in ablatiuo collocari solebant, ab oratoribus in accusatiuo consueuerunt tractari: ut & melior fieret resonantia, & efficacior constaret oratio. De quo hoc celeberrimum sequens potest uideri exemplum. Ego enim multos annos excogitauit qua ratione hoc fieri posset, quod omnes Christianorum principes & potestates, iniuriis, odiis, & simultaribus omisissis, tanta essent amoris charitate coniuncti, ut ex omnibus ipsis tam ualidissimus fieret exercitus, quod ipsi maxima potentia fratri infidas gentes, atque barbaras oppugnare possent, quae huiusmodi cogitatio mea, quia tam honesta & optabilis esse constat, non cessabo dies noctesque mecum animo peruoluere, si quid fortasse conducibile ex hac re posset elici. Quod si aliquando factum aut constitutum esse uiderem, tunc uitae commutatio ut mihi uideor, molesta mihi accidere non posset. Poterit similiter accusatiuus non temporalis in compositione orationis praepostere poni, ut exemplum:

Qui uere Deum diligunt, eorum animas aeternae beatitudini consecrant.

PPP 2 Ablatiuus

Ablatiuus orationes dilucidat, & narrationum breuitati est accommodus, Præcep. XX.

Ablatiuus in concomitantia positus, tum orationes plurimum dilucidare uidetur, tum etiã narrationũ breuitati potissimũ est accommodatus. Qui ablatiuus huiusmodi sæpenumero deducitur aut à nominibus proprijs hominũ, locorũ & prouinciãrũ cum ablatiuis nominalibus & uerbaliuis, aut participijs, aut adiectiuis distributiuis & cæteris etiam positiuis, comparatiuis, & superlatiuis, atq; pronomiuis primitiuis & deriuatiuis, coniunctis cum nominibus appellatiuis cognominibus, & uerbaliuis atq; participijs. De quibus hæc pauca exempla conspice. Superioribus iam præcis temporibus florente Roma Numa Pompilio rege, respublica tunc recte regebatur. Vt iam fluentibus annis Lucio Sylla & L. Murena consulibus intercubante. G. Mario nouo consule designato, ciuili discórdia crudeliter insanire cœpit: quia in longum nimis deducta communis salus ciuitatis, acerbissimum est passa detrimentum: Deinde paucis annis potentioribus rerum potitis, dominante luxuria nimia, exorta iam ambitione, imperandi cupiditas conualescere cœpit: Sed autore Cicerone sapientia in conueniendis magistratibus, & consilijs administrandis, suffragante republica à direptionibus liberata est: Expulso præsertim L. Catilina, & socijs oppressis. Item, Imperante Octauiano autore Deo patre, duce Iesu Christo, intercedente spiritu sancto, adiuuante Maria, fauentibus cœlorum constellationibus, omnibus etiam diuinis fati consentientibus, salutifera claritas, lux diuinitus, nobis exorta est: Qua duce animas nostras, rationibus mundanæ uitæ recte constitutis, æternæ felicitati cõsecrare ualeamus. Item, Christo omnium bonorum amplissimo largitore, qui gratiarum adiumenta petunt, ut recte id egerunt aliquando consequi potuerunt. Item, Studiosis equidem uiris, sedulo studio libenter usus sum, ut illustratus eorum uirtutibus exaggerari ualeam.

In consideratione accurata substantiuorum quo ad eorum uim & dignitatem adiectiuationes idoneas, proprias condignas, adiungere debemus, Præcep. XXI.

Hoc generale est circa nomen & orationum partes, uidelicet, si substantiua nobis tractanda contigerint siue propria siue appellatiua, tam hominum quàm mulierum, omnium animalium, atq; locorum, rerum, et cæterarum tam cœlestium quàm terrestrium diligenter inspicere, & accurate considerare debemus, quæ sit illorum natura substantiuorum, quæ uis, quæ dignitas, quæ præstantia, quæ nobis cum recte perspecta, & prudenter cognita fuerint, ea nos facilius admonebunt: ut substantiuis illis idoneas, conuenientes, proprias, commodas, & condignas nominum uel participiorum adiectiuationes, positiuas comparatiuas siue superlatiuas adiungere debeamus, quæ recte & concinnæ rei contractatæ esse uidentur, ut etiam substantiuis in genitiuo positis, quæ alijs etiam substantiuis in regimine subordinantur addamus alia substantiua, quæ sibi commodè & congrue addere ualeamus. Adde etiam quod alia cætera dictiones aliarũ partium orationis, eadem ratione ut nomina uel participia debent esse rei, de qua agitur conuenientes. Quæ omnia ut clarius percipi possint in sequenti patent exemplo. Quoniam in M. T. Cicerone summo quidem & celeberrimo oratore, tanta erat dicendi uis, eloquentiæ facultas, agendi ratio, tantæq; eius constabant orationis diuitiæ, ut sibi esset insitum à natura, quod in ipso esset acutum ingenium, graues sententiæ, intentam memoria, atq; gestus oratorius, omnia poterat animo percipere, memoria custodire, rempublicam administrare, & alia cætera gubernare: Erat etiam eius Ciceronis sapienter suum in rebus agendis consilium applicare, mente prouidere, oratione persuadere, autoritate probare, qui etiam amicorum saluti consulebat, multorum insolentiæ resistebat, hominibus uirtutibus præditis familiariter utebatur, bonos mirifice diligebat, uitijs deditos odiose fugiebat: Omnia etiam ipsius Ciceronis in rempublicam prouisa prudenter, responsa acute, deliberata accurate, incepta libenter, perfecta diligenter, gubernata moderate, acta constanter, administrata sapienter esse constabant. Omnia præterea benedicendi præcepta ab ipso callidissime animaduersa, uerbis designata, generibus illustrata, & partibus distributa fuerunt: Omnes deniq; præstantes philosophiæ rationes, ad bene beateq;

Ateq; uiuendum optime pertinentes, ab eodem Cicero ne fuerunt prudentissime excogitata, commodissime descripta, & diuinitus illustrata: Ergo ipse Cicero diuina prouidentia instructus, excellẽti ingenio præditus, perspicacissima omnium fortitudine animi munitus, incredibili temperantia decoratus, maxima integritate conditus: singulari modestia illustratus, integra fide insignitus, gratissima humanitate nobilitatus, clarissimis moribus expolitus, omni recta uiuendi institutione cumulatus, & cæteris præstantibus uirtutibus exaggeratus. Et huiusmodi summis, excellentibus, diuinisq; uirtutibus eius, per omnes totius orbis terrarum regiones atq; partes clarissimam nominis gloriam, & amplissimam uirtutum extimationem sibi celeberrime comparauit.

Pronomina quæ & quando utenda sint, & quæ & quando non.

Præcep. XXII.

Quoniam pronomina & proprietatem quandam nominum subintelligunt, & promptitudinem magnam important, & demonstrationem rerum & animorum, & huiusmodi adiectiua esse constat, quæ per se in multis ac uarijs dicendi generibus locum habent. Ex quibus equidem pronomiuis quæquam multas in dicendo commodas rationes elicere possemus, tamen aliquas uideo præter cæteras diligentius esse notandas. Vna enim hæc ratio consideranda est, quod istis genitiuis quinque pronominum mei, tui, sui, nostri, & uestri, minime uti debeamus, nisi cum expressum substantiuum habere non uideantur. Qui profecto huiusmodi genitiui absq; substantiuo expresse posito tunc reguntur ab huiusmodi adiectiuo, quod aut copiosam quãdam abundantiam importat, aut promptum amorem uel odium significat, aut efficacẽ aliquam cupiditatem demonstrat, ut in hoc patet exemplo: Cum Manfredus Sancinensis fidei amore plenus mei studiosissimus & tui amantiissimus, eius dignitatis ego magis sum auidus quàm sui affines, per meas tibi literas cupiat se plurimum commẽdari: Ego autem amore sui maiora facerem, hoc à te peto ut ipsum Manfredum tua benignitatis gratia recipias exornandum, hoc tibi persuadens neminem te tui amantiorem esse habiturum. Altera est consideranda monitio quod hæc quinque deriuatiua pronomina meus, tuus, suus, noster, & uester, quæquam per se constet esse adiectiua, alia ramentam adiectiua sibi idonea addenda sunt, quæ illorum adiectiuorum substantiua ita adiuuent ut eorum substantiuorum præstantiam, aut dignitatem, aut amplitudinem, aut naturam, aut conuenientiam magis demonstrant, ac longe clariorem & magis promptam orationis sententiam explicant. De quo hoc te expediet exemplum: Optima enim mea erga te tuosq; omnes beneuolentiæ coniunctio, præclarissimæ tuæ tuorumq; uirtutes, ac amplissima tua in me meosq; benemerita, efficiunt ut officiosa nostra beneficiorum receptorum memoria, immortalibus nostris in nos officijs mutuo correspondere teneatur. Ex quibus quidem duabus considerationibus habes, quod pronomina primitiua atque deriuatiua ad multiplicandas orationes plurimum ualent, & commodè Rhetoricam exaugent locutionem. De quo etiam sequens tolle exemplum: Eximia equidem illa tuæ liberalitatis amplitudo ex qua me plurimum exaggerasti, iure ipso à me postulare uidetur, ut non solum res omnes meas, sed etiam me ipsum totum pro omnibus tuis commodis & ornamentis exponere teneam. Præterea ex relatiuis substantiæ & accidentis, nostras aut multiplicare, aut continuare, aut uariare commodissime orationes possumus. Quæ licet orationes sine relatiuo proferri simpliciter possent adiuncto tamen sibi relatiuo, longe fiunt copiosiores, longeq; apertiores. Possemus enim sine relatiuis nude ac simpliciter orationẽ in hunc explicare modum: Ego propter magnum in me Ciceronis amorem, & propter insignes Ciceronis uirtutes, atque propter multa & magna sua benemerita eum plurimum diligo. Sed ex relatiuis substantiæ interpositis sic multiplicari potest. Ego enim propter magnum Ciceronis amorem, quem semper optimum fuisse cognoui, tum propter eius uirtutes quas celeberrimas quidem & insignes conspicio, tum etiam sua erga me benemerita quæ ab eo quidem multa & magna recepi, eum profecto mirifice diligo. Item sine relatiuis acciden-

tis nudè & simpliciter sic dici posset. Cum Marcus Cato suae patriae multa quidem egerit, non igitur immerito ipsum bonum semper ciuem fuisse dicimus. Quae oratio ex re latius uis accidentis sic multiplicatur. Cum talis Marcus Cato Romanae reipublicae se ciuem semper praestiterit, qualem benemeritae respublica habere desiderant, tantaque benemerita in patriam suam contulerit, quanta rectus ciuis iure ipso conferre debet, totoque pro eorum salute pericula perpeffus fuit, quot alius quiuis solitus esset sustinere, non igitur immerito omnes Catonem ipsum bonum uirum & optimum iudicare possunt. Relatiua etiam accidentis, ut sunt talis, tantus, tot, & his similia multiplicant orationes cum post illas orationes ex huiusmodi re latius confectas necessario sequitur illa coniunctio infinitans ut, uel, quod, aut sua correspondentia: ut qualis, quantus, quot, & similia. Quae coniunctiones uel re latius sint alterius sequentis orationis principium, sint & causa quod aut una alia oratio, aut plures etiam orationes subsequantur ut in his patet exemplis. Numma Pompilius Romanorum rex officiosissimus, talis se reipublicae gubernationem praestitit, tantum Romanae patriae adiunxit, totque romanis ciuibus beneficia contulit, quod uniuersa Romanorum patria immortales sibi grates referre tenetur.

Quod inter re latium qui, quae, quod, & suum antecedens uerbum interponatur, aut ab ipso re latio oratio incipiat, Praecep. XXIII.

Vicesimum tertium praecipuum similiter circa pronomina sume scilicet quod hoc re latium qui, quae, quod, non construatur immediate cum suo antecedente, sed inter re latium & suum antecedens uerbum interponatur aliquod, ut: Homines diligo qui paci ac studio uacant. Similiter interdum a re latio incipimus orationem nullo antecedente expresso, ut, Quae tua humanitas est maiorum beneficiorum, rationemque iniuriarum habebis. Nec solum in casu recto, sed in ablatiuo etiam hac dicendi ratione nominum uiri quam elegantissimi uiri sunt, ut: Qua cum prudentia semper extitisti nunquam dubitatur, omnia te prudenter consultoque facturum. Hoc autem re latium is, ea, id, immediate post suum antecedens collocatur, ut: Publius Africanus is qui Carthaginem magna sperantem, leges Romanorum coegit accipere, omnes summos bellicorum duces laude gloriaque antecessit.

Verba qualiacunque in fine orationis sunt locanda, ut animus legentis meliori intelligentia acquiescat, Praecep. XXIII.

Vicesimum quartum praecipuum circa uerba erit necessarium. Animaduerti enim quam plurimum in compositione dilucidandi stili hoc praecipuum esse diligenter obseruandum, ut fini nostrae orationis uerbum aliquod personale uel impersonale, siue finitum siue infinitum, aut actionem aut passionem significans, sit collocandum. Nam quemadmodum qui uias faciens cum multum ambulauerit diuersorium uideat, ubi itineris finem & quasi laboris sui terminum esse intelligit, plurimum recreatur: Ita etiam ex uerbis in fine orationis terminatis cum sententia illius totius orationis antea tactae apertius explicetur, fit ut legentis animus meliori quadam intelligentia acquiescat. Et si illud uerbum longum fuerit, aut plurimum resonans, concinniore profecto si in fine orationis terminatur, quam si in media aut alia orationis ipsius parte collocatur, sonoritatem praestabit. De quibus exempla per ordinem uidere pulchrum iudicabis: quibus scilicet modis, quibusque rationibus ipsa uerba siue singularia siue pluralia in fine orationis collocentur. Exemplum ubi unum uerbum finitum actionem significans, unicae orationi inseruens in fine orationis terminatur, ut: Ego enim homines claris uirtutibus praeditos tantopere diligo, ut nulla res tam maxima esse posset, quam non ego pro ipsis libenter perficere. Exemplum ubi uerbum finitum in fine positum duabus inseruit dictionibus, ut: Causam profecto meam feliciter imperrassem, si amor, si gratitudo in quibusdam hominibus extitisset. Exemplum ubi duabus orationibus uerbum inseruit, ut: Ego quidem id semper egi ut & me tibi amicissimum extitisse, & tuis omnibus me nunquam defuisse intelligeres. Eodem quoque modo uerbum in fine positum, tribus, quatuor, uel pluribus

Aribus siue dictionibus, siue orationibus posset accommodari. De pluribus dictionibus exemplum tolle. Nos cum prudentiae, cum iustitiae, cum temperantiae inuigilauerimus, uitam equidem officiosam faciliter producemus. De pluribus orationibus hoc sit exemplum tibi. Miror enim plurimum cur mihi aduerseris, cum ego semper tibi plurimum inseruire, affinis sedulo fauere, atque amicis tuis uehementissime opitulari studuerim. Exemplum ubi duo uerba finita quorum quodlibet unicae orationi inseruiat in fine orationis contigua terminantur. Ego uero rationes omnes ex quibus pro maximis tuis in me officiis merito tibi gratificari possim exquiro. Exemplum ubi tria uerba finita, quorum singulum singulae orationi inseruiet in fine orationis terminantur, ut: Quoniae ea quidem ratione ad studium scientiarum accessimus, ut bonarum artium uirtutem consequamur: Danda est igitur opera diligens, ne ex ipsis studiis, nisi postquam uirtutem illam quam assequi desideramus, adepti fuerimus recedamus. Exemplum ubi uerba finita tria non orationi inseruientia in fine orationis collocantur, quae sententiam affirmatiorem efficiant, ut: Ego quidem tantopere te diligo, colo, magnifico, quod totam causam tuam libentissime suscepi, curavi, perfecit. Potest etiam ante uerbum finitum unum uel plura uerba collocari infinita, ut ex aliquibus habes exemplis, quorum tria nunc tibi subnectere curabo, ut: Omnes enim homines qui recte uiuere uolunt, Deum in primis colere debent, quia diuina praecipua seruare tenentur. Item: Singularia enim tua in me beneficia merito efficiunt, ut habeam memoriam tuae dignitatis, quam diligenter conseruare studeo. Item: Marcum enim Ciceronem ex magna eius facultate tantum facere posse, quod meam causam eius unica opera & diligentia me assequi posse confido. Similiter etiam per omnia recte uerba passionem significantia in fine orationis commode sunt collocanda. De quibus pauca super conformitate actiuorum tibi exempla trado, ut: Illi profecto uiri ab omnibus facillime diliguntur, quorum uirtutes clarissime conspiciuntur. Item: Literae mihi a te saepenumero mittuntur, ex quibus omnes tuae uitae rationes optime declarantur. Item: A nobis saepissime me noua intelliguntur, quae cum de bono statu significantur, maxima profecto cum iocunditate audiuntur. Verba item neutralia, deponentia, communia, impersonalia, tam actiuae quam passiuae uocis, & plura alia uerba in fine orationis posita, elegantiam reddere solent. Exemplum de neutrali uerbo. Est enim bonorum uirorum atque prudentum, ut omnibus faueant atque inseruiant, nemini noceant, & officiosis rebus inuigilent. Exemplum de deponente, ut: Tameris ob summas occupationes meas uel frequenti familiae iate nostra, uel literarum uisitatione minime utor, tuorum tamen beneficiorum recordor, quorum nullis quidem temporibus obliuiscor. Exemplum de communi, ut: Praestantissimas bonarum artium disciplinas assidua studendi execratione completaris, maximo opere te hortor, quoniae haec sunt, ex quibus homines plurimum uenerantur. Exemplum de uerbo impersonali actiuae uocis: Ea me opinione atque uiuendi ratione spero fore, ut nunquam me poeniteat. Exemplum de uerbo impersonali passiuae uocis. Mihi quidem cum nihil perferbas, a nobis alienum esse factum in omnibus aestimatur, & tuum remissum scribendi officium plurimum coarguitur & uehementer accusatur. Item, Ab amicis equidem tuis itur quotidie, uenitur, uigilatur, atque contenditur, ut quo desideras perueniatur. Exemplum ubi uerba beneficit, malefit, in fine orationis commode terminantur, ut: Tu uide quam magnum inter nos interfit atque referat, ubi enim affinis tuis atque amicis pro tuis in te officiis malefit, a nobis beneuolis uestris plurimum beneficit, atque semper cumulatissime satisficit, &c.

De uerbis infinitis a fine positis, Praecep. XXV.

Sicut uerba finita in fine orationis posita, egregiam quandam resonantiam & gratiam asferre solent, intelligentiae terminatione constat: sic infinita etiam uerba, cum sint in fine praesertim orationis commode collocata, legentium aures admodum oblectant, & aperta profecto sententiarum et animorum explicatione praesentant. Animaduertas igitur qua ratione, quaque ordine ipsa personalia aut impersonalia, siue singularia, siue bina, siue trina uel contigua

uel inter media, in fine orationis collocentur. De quibus hæc pauca quæ sequuntur exemplum dabo. Et primo sit exemplum de uerbo infinito in fine posito unice orationi inferuenti, ut: Si utri boni uolumus esse, non debemus committere quod alijs hominibus nostra culpa posset obesse. Exemplum ubi duabus inseruit orationibus, ut: Cum hæc præfens uita humana admodum breuissima constet, & alia quam anima sequitur, sit futura sempiterna, si animæ nostræ consultum ire desideramus, utilius est nobis à Deo quam ab hominibus adamari. Exemplum ubi duo uerba infinita posita duabus orationibus inseruiunt, ut: Cum tu semper diligentissimus extiteris, non solum salutem meam, sed etiam omnium meorum incolumitatem uelle querere, mihi etiam ego uideor nullum non modo officium, sed nullam etiam in tuos diligentiam sine maxima culpa posse præterire. Participia præterea, gerundia & supina in fine orationis aptissime poni possunt. Sed de his exempla tibi infra in præcepto dicemus de participio.

Ante uerbum in fine aliqua dictio longa ponatur, Præcep. XXVI.

ANte uerbum uel participium in fine orationis collocatum, per sepe aliqua dictio longa ponatur, qua proluxa præter egregiam illam sonoritatem quam affert uerbum uel participium in fine posito, efficit etiam orationis stilum magis extensum, magisque optimum. Quæ dictiones ex omnibus partibus Grammaticæ orationis deduci possunt. De qua oratione pauca tibi exempla proponam, reliqua tu facillime considerabis. Exemplum ubi adiectiuum superlatiuum nomen ante uerbum in fine orationis terminatum contiguum locatur, ut: Si bonarum artium disciplinis operam accuratissimam adhibueris, fructus ex ipsis quam amplissimos consequeris. Exemplum ubi adiectiuum superlatiuum iuxta uerbum in fine orationis ponitur, ut: Nullum enim agendum aut cogitandum prætermittens, res tuas diligentissime curauit. Exemplum de gerundio ante uerbum collocato, ut: Cum bonarum artium disciplinas necessarias esse ad bene beateque uiuendum existimem, ea igitur ratione uirtutibus à nobis inuigilandum est, ut dum ipsis recte fruamur aduersæ fortunæ minus succumbendum sit. Exemplum de supino iuxta uerbum posito, ut: Ego enim semper hac opinione ductus fui, ut in uero ingenio ueracique doctrina plurimum dignitatis & emolimenti constitutum putem.

De hoc uerbo Sum, Præcep. XXVII.

Vicesimum septimum præceptum est circa hoc uerbum Sum, es, est, quod ita uerbum commodissimum esse constat & necessarium, ut in omnibus eius modis & temporibus, numeris et personis, tantas afferat opportunitates, ad multas & uarias orationes in dicendo pertractandas, ut omnium pene uerborum pater, & adminiculum merito iudicari possit. Nam præterita tempora uerborum passiuorum, deponentium, communium & neutrorum defectiuorum, tum etiam infinita, participia, gerundia, & supina, ipso uerbo quam sapissime indigent, ut aliquando uim suam commode quidem exprimere non possent, nisi uerbum ipsum sum, es, est, ipsis adminiculetur, & in omni orationis parte suum præstaret adiuuamentum. Et omittendo exempla, in quibus dictio, est, aliquando pertinentiam importat, aliquando officium significat, & aliquando proprietatem demonstrat. Exemplum ponamus ubi dictio, est, post participium in fine orationis commode locari solet, ut: Marcus enim Brutus in causa nostra ita diligens est, quod omnes profecto rationes, quæ nobis prodesse possunt, studiosissime pertractans est. Exemplum ubi, est, post gerundium collocatur, ut: Hoc à nobis diligenter obseruandum est, ut bonarum artium studium officiosissime à nobis pertractandum est. Exemplum ubi, est, post supinum ponitur, ut: Quod ad te mihi mandatum est studiosissime quidem perfectum est, sed non facile factum est. Nota etiam post infinitum, esse, apte collocanda participia omnium temporum, quæ & elegantem habent consonantiam, & gratam intelligentiæ terminationem relinquunt, ut hæc quæ sequuntur exempla declarant: Quod mihi de rebus tuis curandum mandasti, uelim tibi persuadeas, id me libenter esse facturum. Et multimoda exempla similia.

Quod

Quod oratio non tantum in uerbum, sed in omnem octo partium orationis finem ornatum conclusa sortitur, interiectionibus exceptis, Præcep. XXVIII.

Quanquam in Rhetorica oratione struenda, hoc sit præceptum præter cetera diligenter obseruandum, ut in fine orationis uerbum aliquod collocetur, quod orationem splendidam, præstantem, ac plurimum resonantem efficit: Præsepe tamen contingit, ut uerba illa quæ in oratione concurrunt collocanda, aut breuia sint, aut parum efficacia, aut quasi unita & parum resonantia, aut fuerit adiectiuum aliquod, aut substantiuum commode intersecantia, & alia multa dictiones quæ uel longiores uel concinniores esse constent, in fine orationis longe apertius terminare uideantur, non erit incommodum, si alias commodiores dictiones in fine orationis collocemus. Quas equidem dictiones ex omnibus partibus Grammaticæ orationis uerbis & interiectionibus exceptis, ut in sequentibus descriptis exemplis aperte quidem desumere poteris. Exemplum de nomine proprio in fine ornandæ orationis terminato, ut: Literas tuas ad me detulit Antonius quas tuo nomine mihi assignandas consignauerat Marcus Tullius. Exemplum de appellativo, ut: Præclarissimas equidem uirtutes adamauerunt semper præstantissimi uiri, & officiosi homines. Exemplum de appellatiuis in tas, & in tio, terminatis, quæ egregiam elocutionis suauitatem efficiunt, ut: Tanta quidem erat Casparini Barziziti Pergamentis in legendo elocutionis sonoritas, et in comunicando humanitas, ut neminem unquam offendere potuisset illa eius dicendi atque conuersandi communicatio: quoniam ex eius pronuntiatione melle dulcior fluebat oratio. Exemplum de nomine primitiuo in fine posito. Tua equidem erga me officia perpetuo commemoratu digna, id efficiunt, ut non minus te diligam ac si mihi proprius esses frater. Exemplum de deriuatiuo. Maximopere te semper amabo, quoniam amore me semper obseruasti confraterno. Exemplum de comparatiuo in fine posito. Non potuissim in rebus tuis fieri diligentior, pro quibus equidem tantam adhibui curam, ut nulla à me potuisset adhiberi maior. Exemplum de superlatiuo. Omnibus in rebus sedulo me tibi comperies paratissimum, quoniam in omnibus etiam modis cognoui te mihi semper obsequentissimum. Exemplum ubi oratio in nomen aliquod egregium & insigne terminatur, ut: Quæ ad me scribis, sunt egregia. Et hoc opere præcipuum laudatur. Similiter laudatur, si oratio dictionem uniuersalem negatiuam in fine habeat, ut nullus & nemo, uel affirmatiuam: ut omnis & quilibet. Exemplum de negatiua. Quem te magis diligam habeo neminem. Exemplum de affirmatiua. Quæ uir bonus fecit laudant omnes. Exemplum de partiuo nomine in fine posito, ut: Horum quæ mihi proposuisti uellem neutrum, sed tamen si elaborandum est in alterutro, ut nobis omnino suspiciendum sit alterum, placet magis superius, cum præsertim necessario eorum à nobis ingrediendum sit alterum. Exemplum de pronomine primitiuo in fine orationis posito, ut: Qualis erga te semper extiterim ego, facilius longe potes iudicare tu, quam tibi persuadere poterit is ille qui optimæ nostræ conuentioni plurimum studet esse detractum. Exemplum de pronomine deriuatiuo. Quoniam tibi promptissimus atque omnibus in rebus obsequentissimus animus fuerit meus hoc relinquam animo iudicandum tuo. Exemplum de participio in fine orationis terminato, ut: Sum prope diem ad te uenturus, quam plurima tecum ad utriusque nostrum commoditatem pertinentia commentaturus. Exemplum de gerundio in fine posito. De tuis rebus à me nullum profecto tempus prætermittitur & agendi & cogitandi. Exemplum de supino, ut: Quantopere te diligam esset profecto perdifficile dictu. De quorum participiorum, gerundiorum & supinorum ratione infra in præcepto de participijs latius dicemus.

Videnda sunt nunc nonnulla de aduerbijs exempla in fine ornandæ orationis collocatis. Et primo de aduerbio temporis. Scio te mihi amicissimum fuisse semper. Item, Ex amplissimis tuis uirtutibus magnum te uirum existimaui semper. Item, Non potui quicquam agere quin tu mihi fueris contrarius semper. Exemplum de aduerbio loci. Optime cognouisti me non solum amicum tibi extitisse intus & foris, sed etiam me tibi defuisse nusquam, aut quicquam me tibi denegasse unquam.

Exemplum

Exemplum de aduerbio optandi. Hanibal imperium Romanum plurimum defatigauit, quod Italiam nunquam attingisset utinam. Exemplum de aduerbio negandi. Multa enim mala nuper conflata & agitata fuisse dicitur, sed plurimum gaudeo te horum attingisse nihil. Exemplum de aduerbio affirmandi. Ita res est, ut nobis narraſti profecto. Exemplum de aduerbio dubitandi. Quae nobis futura dicebas, fortassis nobis euenire possunt fortuita. Exemplum de aduerbio iurandi. Non facio mediſfidius, nec dicam Hercule, quae mihi probabilia non uidentur. Exemplum de aduerbio qualitatis. Tua in me bene merita non solum retribuam sigillatim, sed etiam tibi satisfaciam cumulatim ac multifariam. Item: Tuas literas legi libenter, & audiui tabellarium diligenter, qui statum tuum mihi narrat perpolite atque suauiter, & communes etiam casus, quam ferres fortiter & moderate. Exemplum de aduerbio ordinis. Multa sum per literas meas tibi significaturus deinceps, & te semper amaturus, magnaque in te beneficia collaturus, praeterea unde in te meam uoluntatem, quae optima est beneficiorum loco suscipias interea. Exemplum de aduerbio remissiuo. Cum tantae mihi non suppedirent facultates tibi satisfaciam paulatim, & qua ratione id melius fieri possit pedetentim. Exemplum de aduerbio intensiuo. Exopto quam plurimum, ut ad me uenias penitus, quod opus est omnino. Exemplum de aduerbio similitudinis. Sicut optima fide te admonui, uelim facias ita. Inter caetera autem aduerbia, comparatiua & superlatiua in fine orationis posita, concinnam faciunt sonoritatem. Exemplum de aduerbio comparatiuo, ut. Quod rogas quod negotium tuum tractare uelim diligentius, hoc tibi persuadeas uelim, nulla quidem ratione agi potuisse studiosius, nec curari amantius quam est actum, nec perfici accuratius. Exemplum de aduerbio superlatiuo. Video enim te uitam agere prudentissime, cum omnia quae ad beneuiuendum pertineant perscrutaris accuratissime, atque prosequeris diligentissime. Item: Quae mihi mandasti confeci omnia cumulatissime, &c. Nunc ponenda sunt praepositionum exempla. Et primo de praepositione ante, ut, Ex hoc maximo tuo in me beneficio te plurimum diligo, quod ex amplissimis tuis etiam uirtutibus feceram multo ante. Exemplum de praepositione citra. Scribo frequenter amicis nostris, quod non fecero multos annos citra. Exemplum de praepositione contra. Tanto enim omnium hominum consensu Cicero Romanorum consul creatus fuit, ut in ipso magistratu creando neminem habuit contra. Exemplum de praepositione ultra. Recepi binas a te literas & tres rationes, nec ultra. Exemplum de praepositione coram. Sed haec multa explicaturus sum illo coram. Exemplum de praepositione clam. Quae agere constitui ita probabilia esse constant, ut nihil sum facturus clam. Exemplum de praepositione palam. Omnia profecto quae officiose recteque sunt, possunt omnibus significari palam. Postremo pauca uide de coniunctione. Et primo de coniunctione approbatiua in fine ordinandae orationis terminata, ut, Quod mihi mandasti diligenter perficiam, nam ita monuisti quidem. Exemplum de coniunctione collectiua, rationali, uel illatiua. Quid faciam ego deceptus sum igitur: Reliquum est igitur, ut deinceps accuratissime mecum considerem quibus credam, quousque cauere debeam. Exemplum de coniunctione dubitatiua. Studebis negotio marcescis ne? Exemplum de coniunctione diminutiua. Quod si tu ad me accedere non potes, literas mihi tuas quae de his rebus quas scire desidero me admonent uelim mittas saltem. Fui prolixior in hac quam constitueram praepositione, sed multitudo exemplorum & quidem domesticorum circa omnes Grammaticae orationis partes incidentium huiusmodi in causa fuerunt prolixitatis.

Verbo subiunctiuo pro indicatiuo utimur, & futuro infiniti uerbi in iri pro praesenti, Praecep. XXXIX.

Quod uerbo subiunctiuo interdum pro indicatiuo utamur, ut illud, **A** te uelim, pro uolo. Et iste frequens & elegans apud oratores mos. Illud si feceris pro facies. Similiter futuro infiniti uerbi in iri desinentis, interdum pro praesenti eiusdem utimur, ut, Factum iri pro fieri. Et haec est latissima praepositio, nemini dubium est.

Oratio

Oratio ornata ex uerbis multiplicanda, Praecep. XXX.

A Circa multiplicandam ex uerbis orationem hoc praepositum uersatur. Nam quamquam uerba siue in principio siue in medio siue in fine orationis collocata, tanta in dicendo opportunitatem habeant, ut ex unico uerbo oratio perfici posset & illustrari: tamen multo magis ex plurimis multiplicatis uerbis & auget, & maxima resultat oratio. Cum igitur aliquando uehementem aliquem mentis conceptum explicare cupimus, aut rem magis clarae & magis aperta demonstrare uolumus, multiplicatis uerbis id efficere poterimus. Exemplum ubi sententia ex uerbis simpliciter explicatur, ut: Quoniae literarum uirtutes tales esse constet, ut totus mundus ex ipsis gubernetur, te hortor atque rogo, ut ad eas tibi comparandas cures, uirtum ex ipsis te praestantissimum reddes. Quae quidem sententia ex uerbis sic multiplicari potest. Quoniae literarum uirtutes tales esse constat atque huiusmodi semper extiterunt, ut ex ipsis uniuersus terrarum orbis gubernetur, adiuuetur & conseruetur: Non solum te plurimum adhortor atque moneo, uerum etiam pro summa nostrae familiaritatis coniunctione maximopere te rogo, exoro, obtestor, atque te uehementissime contendo, ut per ipsis literarum ornamentis cumulatissime tibi comparandis, tantopere cures, labores, insudes, inuigiles, atque incumbes, ut uirum ex ipsis te reddas praestantissimum. Item aliud exemplum, De nostra republica equidem spem bonam concipio: Nam a qua ratione res omnes agerentur audiui, intellexi, interfui, uidi, cognoui: Itaque a nobis sedulo excogitatur, tenetur, prouidetur, deliberatur, agitur, & nihil praetermittitur, ut communis salus detrimenti nihil patiatur atque diutissime conseruetur.

De participijs, gerundijs, & supinis circa uerba & nomina adiectiua, Praecep. XXXI.

Triceſimum primum praepositum est circa participia, gerundia & supina in compositione orationis artificiose tractanda. Quae quidem participia, gerundia & supina ea ratione a uerbis deducuntur, ut tam ipsorum uerborum quam etiam nominum adiectiuorum uim efficaciam & rationem magnam complectantur. Possumus ergo nostrum dicendi stilum ex participijs in omnibus eorum temporibus, atque casibus, & in principio & in medio ac in fine orationis collocatis, ornate eleganterque contextere, atque negociorum sententias quae ex prolixa nimis dicendi ratione saepenumero contractantur, ex ipsis participijs complecti. Tum etiam ex gerundijs atque supinis in omni eorum terminatione orationem Rhetoricam possumus aptissime componere. De quibus omnibus, ex ordine exempla subsequuntur. Exemplum de participio praesentis temporis. Complectens ego amplissima tua in me benemerita beneuolentia memoria sum quotidie perscrutans, qua ratione paribus uti officijs correspondere possim: Nec est tamen in praesentiarum potestas mei sedulo de te cogitantis, & tua in me beneficia continua cum recordatione repentis, ut quid ego in te fieri desiderem ex sententia perficere ualeam. Exemplum de participio praeteriti temporis. Imitatus ego libenter illorum praesentium uitam, qui uiri habiti sunt officiosi, secutus sum libenter mores Ciceronis, studia bonarum artium sedulo imitatus: Namque profecto Ciceroni omnibus studijs a pueritia dedito, ita omnes commodissime locutionis diuitiae, & officiosissime beneuiuendi rationes successerunt, ut omnes homines tantam eum eloquentiam consecutam esse conspiciant, quod eum cumulatam equidem oratorem facilliter comprobant. Exemplum de participio futuri temporis in rus, in principio, in medio, & in fine orationis posito. Dubitaturus sum tamdiu de negotio nostro, quamdiu recepero literas Marci Bruti mihi signaturi quid de re ipsa factum fuerit: cui Bruto pro nobis maximopere laboranti, causam ipsam meam easpe commisi & commendavi, ut sperem ipsum causam hanc nostram diligenter curaturum, & dignitatem nostram tandem conseruatum. Exemplum de participio futuri temporis in dus. Vituperanda res, ut scribis, tibi delata est, quae nullo quidem pacto ex sententia tua fuerit attingenda: quod Dionysium quem multis uictorum criminibus inquinatum esse dicis, meis officijs complectendum susceperim, cuius rei causam recte intelligas uelim: nam cum mihi acerbissimis molestijs affecto, ac etiam maioribus afficiendo maximo mihi Dionysius ipse adiumento fuerit, iustum esse iudicavi, ut Mutius sibi officijs responderet: Iniquum enim nimis extitisset, si meam debitam sibi operam denegasset, itaque ipsum Dionysium

Participium praesentis temporis.

Participium praeteriti temporis.

Participium futuri temporis.

Dionysium ea quidem ratione mea fide recepi defendendum. Exemplum de gerundio in di. Quod ad te scripsi illud exercendi potius quam ostendendi ingenij causa feci, & amandi tui occasione mihi propositum, ut nihil quod tibi conducere existimem, difficile mihi uideri posset: Et utinam esset mihi agendi facultas oblata, ut aut consolandi aut iuandi rationem aliquam possiderem, quod si hoc esset, nullum profecto locum ornandi pratermitterem. Exemplum de gerundio in do. Qui Reipub. gubernationem suscipiunt facilitatem in audiendo humanitatem, in agendo promptitudinem, in satisfaciendo constantiam seruare debent: Nec enim reipublicae deficere deberent, dicendo, consulendo, argumentando, persuadendo, commonendo, iuando, nec si ipsis opus fuerit mortem effugere debent in periculis commorando. Exemplum de gerundio in dum. Cum ea quidem ratione nati sumus, ut aliquid semper dignum uiro a nobis tractandum sit, non est ergo nobis negligendum, sed diligenter potius procurandum, ut officiosum semper ali quid sit agendum, nec tantum contra naturam est pugnandum, sed ut sapientis mos est, temporibus est assentiendum. Exemplum de supino in tum terminato in oratione Rhetorica commode tractando. Cum saepenumero a me quaesitum esset, quid apud maiores nostros sapientes uiros usitatum fuisset, intelligebam ab ipsis reipub. imprimis esse satisfactum. Sed postquam ab ipsis ex nimia eorum arrogantia, & intolerabili potentia itum est ad arma, ab ipsis postea desitum est reipub. recte gubernare: Optime igitur ab illis urbibus actum est, & sapientissime constitutum, quae tales ciues habere nolunt, ut alius alium potentia superare non posset. Exemplum de supino in tu. Magna fuit disceptio inter Q. Ciceronem & M. Tullium eius fratrem, utrum eloquentia eo pacto a natura hominibus esset insita, ut dicendi praeeptione opus non esset, an ars de dicendo aliqua dari posset: Quando Cicero dicebat eloquentiam ea ratione a natura esse hominibus datam, ut ipsi homines naturaliter se exercentes quicquid uellent persuadere possent: Marcus autem rationes ostendebat, ex quibus commodissimum esse extabat, dicendi artem inuentu maxime necessariam, & optimam esse factu, quod homines eam discerent ac pertractarent, quoniam omnia sunt ex arte ipsa faciliora dictu, & elegantiora quidem instructu.

Participia sub breuibis uerbis orationem amplificant, Praecep. XXXII.

Quo pacto participia orationes amplificent, & rerum sententias breuiter complectantur uidendum est. Participia enim tum multas in dicendo nobis afferunt commoditates, tum etiam sunt optime accommodata, ut oratoria dicendi ratio admodum augetur, & rerum sententiae (quae amplam uerborum copiam expeterent) breuibis quidem uerbis ex ipsis participijs intercedentibus comprehendantur. Sicut & hoc loco & nuda exempla, & etiam ex participijs amplificata conspicis. Exemplum ubi sententia ex participijs breuiter comprehenditur. Scipio Africanus Romanus consul creatus urbem Romanam a barbaris oppressam, in pristinam libertatem uendicauit. Haec quidem oratio a participijs sic amplificatur, & nihilominus orationes ex eisdem participijs breuiter comprehenduntur. Publius Scipio Africanus amore reipub. conseruandae uehementer incitatus, una omnium senatorum uoce atque sensu consul creatus, Hannibalem crudeliter Italiam deuastantem profugauit: Carthaginem nimis perniciosam ciuitatem euertit: Numantiam Romanos molestissime defatigantem desuperauit: & Romam acerbissima bellorum acerbitate compressam, a turpissima barbarorum obsidione liberauit, & in pristinam libertatis dignitatem uendicauit. Exemplum ubi eadem oratio ex multis participijs augmentatur. Martialis Valerius uir equidem uigilans, intelligens, prouidus atque sapiens, amicis consulens, succurrens, fauens, gratificans, & benefaciens, cuius fides, uirtus, & amicitia iam diu mihi animaduersa, perspecta, cognita, & explorata est: cum ad te profectus & tibi coram iudicio tuo eius rationes sit declaraturus, acturus, & comendaturus, te rogo ut eum recipias tua benignitate amanter ad hortandum ac defendendum. Exemplum ubi gerundia & supina Rhetoricam elocutionem exaugent. Quoniam a praeeptoribus nobis est data ratio studendi, cogitandi, intelligendi, discendi, scribendi, agendi, comendandi, est igitur nobis diligen-

ter

Ater animaduertendum, curandum, atque peragendum, ut consulendo, consolando, atque iuando cumulate ipsis nostris admonitoribus satisfaciamus, ut qui hoc a nobis sic actum & usitatum esse intelligant, id optimum cognitu, factu, atque usitatu esse dijudicent.

De aduerbijs positiuis, comparatiuis, & superlatiuis, Praecep. XXXIII.

Triciesimum tertium praeeptum est circa aduerbia, quae (ut te minime fugit) in dicendo sunt idonea & quodammodo necessaria, ad amplificandum orationis stilum admodum accommodata. Nam quemadmodum adiectiua nomina sunt eorum substantiuis ita commoda & sibi famulantia, & ipsorum substantiuorum uim, naturam, ac proprietatem explicant, & aperiunt. Ita etiam aduerbia sunt optime interpretantia qualem efficaciam, qualem facultatem, qualem substantiam, qualem uehementiam, uel uerba uel participia secum apportant. Si igitur uerbis ac participijs cuiuscumque temporis consentent, in nostra oratione rhetorica tractatis, idonea quaedam aduerbia, siue positiua, siue comparatiua, siue superlatiua adiunxeris, orationem profecto nostram commodissimam efficiemus, & ipsius orationis sententiam reddemus explicatiorem, ut hoc tibi monstrabit exemplum. Marcus enim Cicero usque ab adolescentia accurate quidem aduertens, quares homines potissimum praestantissimos efficere solent: & ut magno animo insignitus plurimum sperans, Romanam rempublicam aliquando se recte gubernaturum, praenotauit egregias bonarum artium disciplinas, eas illas potissimum constare, quae ciuitates atque prouincias optime gubernarent: Statuit ergo sententias illas ab eo esse penitus obseruandas, atque summo opere celebrandas: Qui cum studio esset accuratius inuigilans quam caeteri tanta sibi scientiarum ornamenta cumulatissime nactus est, quod ipse summus orator copiosissime factus, Romanam rempublicam praestantissime gubernauit, & multa librorum uolumina caeteris futuris hominibus erudiendis commodissime descripsit, & nomen suum immortalitati diuinitus commendauit.

Loco aduerbijs saepe adiectiuum cum substantiuo in ablatiuo casu ponitur, ad magnam animi uehementiam importandam, Praecep. XXXIII.

Triciesimum quartum praeeptum est singulare. Quod saepe loco aduerbijs ponimus adiectiuum cum substantiuo in ablatiuo casu, dummodo aliquam magnam animi, uel alterius rei uehementiam adiectiuum cum substantiuo importat, & immediate ante uerbum uel participium collocetur. Quae quidem praeeptio orationem perficit splendidam, & sententiam reddit efficacem, ut in hoc intueberis exemplo. Marcus enim Cicero usque ab adolescentia ad egregias literarum ac artium disciplinas, exardescenti animo conspirans, maxime sperans amplissimas se exinde commoditates accuratissimo eius ingenio consecuturum. Ita erat ipsis scientiarum studijs assidua diligentia deditus, quod ipse tam summa studiorum ornamenta fuit continua exercitatione consecutus, ut caeteros omnes oratores celeberrimos uirtute superauit.

Aduerbium pluries propter nimium affectum duplicatur, Praecep. XXXV.

Aliquando propter nimium animi affectum & uehementiam duplicamus, & eleganter quidem, hoc aduerbium etiam, ut Te etiam, atque etiam rogo. De aduerbijs autem Cum & Tum, quoniam pacto cum generalitatem significet: & tum specialitatem importet, & qua ratione in oratione rhetorica sint tractanda, quanquam ordinatus hoc in loco de eis tractandum esset, uidimus supra septimo in ordine praeepto.

Aduerbia exaugente elocutionem rhetoricam, Praecep. XXXVI.

Aduerbia positiua, comparatiua, & superlatiua, rhetoricam elocutionem plurimum exaugent: ut in hoc exemplo patet. Cauter etiam prudenter, commode, liberaliter, atque magnifice in re praetoria te semper habuisti: nec enim accuratius, aut uirilius, uel commodius a te fieri potuisset, quam est actum de iustitia, quam peritissime, rectissime, atque magnificentissime gubernasti. Quo autem pacto aduerbia orationes multiplicent, quoniam illud sine coniunctionibus & relatiuorum adiumento efficere non possunt, infra in praeepto dicam de coniunctionibus, quod de multiplicatione erit.

QQq Coniunctio

Coniunctiones quomodo exornent & amplificent orationis stilum, Præcep. XXXVII.

Triciesimum septimum præceptum circa coniunctiones sequitur. Nam coniuncti-
ones multis ex causis in nostro dicendi genere accidunt necessariè. Imprimis enim
iungunt dictiones nominum, uerborum, participiorum, pronominum, præpositio-
num, & aduerbiorum. Coniungunt etiam orationes atque sententias. Valent insuper plu-
rimum ad ornandum atque amplificandum orationis stilum. Et quanquam coniunctio-
nes omnes in continua dicendi compositione locum habeant, quia tamen copulatiuæ,
disiunctiuæ, & aduersatiuæ coniunctiones, in oratione oratoria crebrius ac aptius quàm
cæteræ pertractantur, aliquid ergo ex ipsis potissimum uidetur commemorandum: un-
de copulatiuæ coniunctiones atque disiunctiuæ, sæpenumero in oratione rhetorica inter-
feruntur, quæ uenustatem etiam atque uehementiam non paruam important, ut apud
omnia oratorum uolumina refertissime demonstratur. De quo tibi hoc exemplum
erit iudex. Cum mecum diligenter animaduertam mi Ioannes, & quantam bonorum
opportunitatem liberalium artium scientiæ hominibus conferre consueuerunt, & quan-
ta sit celeberrimi ingenij tui suauitas, illud mihi occurrebat, ut ad ipsas literarum uirtutes
te uehementer adhortarer. In quas si accuratissime incumberes: & multas & magnas
emolumentorum opportunitates tibi compares. Nam siue oblectationem, siue admiratio-
nem, siue animi requiem desideres, aut honorem aut laudè & gloriam expectes, uel di-
uitiarum copias, uel bonorum opportunitates, uel rerum facultates adoptas, hæc omnia
perfecto scientiarum emolumenta suppeditare consueuerunt. Rectam ergo atque per-
commodam uiuendi rationem imitaberis, si ipsa studiorum ornamenta uigilantissima
diligentia prosequeris. Nunc de aduersatiuæ coniunctionibus noster erit sermo: Nam con-
iunctiones aduersatiuæ hæc constare uidentur, licet quamuis, quanquam, etsi, tamen si, de
quibus Marcus Cicero nunquam usus est hac dictione licet pro coniunctione: quoni-
am dicitio est ambigua, quæ uerbum etiam significat. Hæc tamen ipsa dicitio licet, ab ipso
Cicerone usurpata est pro uerbo significante licitum esse. Vnde in hoc exemplo: Quo-
niam exactis iam bellorum calamitatibus optata pacè nobis frui licet, mihi ergo dein-
ceps per literas locari licet. Raro etiam uel rarissime potius apud eundem Ciceronem
hæc dicitio quamuis reperta est. Aliæ uero, uidelicet, quanquam, etsi, tamen si, etiam si,
ametsi, in ipsius Ciceronis uoluminibus frequentissime reperies. De quibus tibi hoc
exemplum adduco. Etsi quas oratoria facultas opportunas accessiones parere ualeat, mi
Ruperte, non solum explicare, sed etiam uix tibi connumerare possem: quia tamen ea
me semper tantopere delectauit, ut magna illi facultati operam adhibuerim, & non paru-
am ex ipsa opportunitatis commoditatem mihi comparauerim, consilium te ad eam ca-
pessendam plurimum exhortari debere. Quæ quanquam tibi uiro admodum peritissi-
mo maxime nota esse debeat, qui multa perfecto pertractasti, tamen te hortor quam
summo opere, ut ad eam tibi quam cumulatisime comparandam, summis uiribus incum-
bas: tamen si hæc mea apud te adhortatio minime necessaria esse uideatur, qui ut à quam
pluribus audiui, ad omnes bonarum artium disciplinas ardentissimus esse iudicaris.
Perge igitur ut cœpisti, & hanc benedicendi rationem, ita ut cæteras agis studiorum
uirtutes, dies noctesque complectaris.

Coniunctiones quæ præponi deberent dictionibus sæpe postponuntur, Præcep. XXXVIII.

Interdum hæc coniunctiones, cum, si, & similes postponuntur dictionibus quibus
præponi communiter consueuerunt, ut: Omnes cum honesta facimus nihil est quod
uerèamur. Ad nos si tempestiue accessisses, omnia nunc transacta essent. Præterea con-
iunctio copulatiua, & interdum eleganter proprijs interponitur nominibus in oratio-
ne laudis, ut: Et Cato & Cicero. Idem in uituperio attendi potest. Insuper interdum su-
perfedere solemus ab his duabus coniunctionibus ut, & quod,
ut intelligantur, tamen committitur quod non
exprimatur.

De

De multiplicanda oratione ex aduerbijs, relatiuis & coniunctionibus, Præcep. XXXIX.

Triciesimum nonum præceptum est circa multiplicandam ex coniunctionibus, ex aduerbijs
& ex relatiuis orationem. Nam aduerbia & coniunctiones atque relatiua substantiæ
& accidentis unà cum ipsis aduerbijs & coniunctionibus contractata, plurimas
simul orationes multiplicando coniungunt. Aduerbia enim ista tam, tantum, tantope-
re, tantisper, adeo, usque adeo, ita, tamdiu, totiens, eatenus, & similia, ea quidem ratione
multiplicant orationes, quod post unam orationem aut plures ex ipsis aduerbijs confe-
ctas, necessario succedat ista coniunctio infinitans ut, uel quod: aut sequatur aliquod
horum aduerbiorum, quoad, quamtopere, quamdiu, quotiens, & consimilium: qua-
rum equidem dictionum qualibet multiplicatur, ut in sequenti declarabitur exemplo.
Quæ tu in me benemerita contulisti, eorum tantam uideo constare magnitudinem,
ut parem officiorum gratiam merito tibi referre debeam. Hæc quidem sententia ex tri-
bus ut uides, est orationibus fabricata: hanc poteris ad duodecim usque orationes multi-
plicare, per aduerbia, coniunctiones, & relatiua. Quotiens autem uel aduerbium uel
coniunctio uel relatiuum repetitur, totiens tibi superaddit orationem, ut sic. Quæ tu in
me benemerita contulisti, eorum tantam uideo constare magnitudinem, ex quibus ita
commodissime exaggeratus sum, quod res omnes meas ea quidem ratione constabi-
liui, ut nullam calamitatis mutationem quæ duratura sit recipere posse uideantur, ut nisi
beneficiorum immemor haberi uelim (quod ego semper tantopere fugere conatus sum,
ut nihil unquam magis euitandum duxerim) talem officiorum gratiam merito tibi re-
ferre debeam, ut tuis in me benemeritis (quæ memoria perfecto complector sempiter-
na) condignum extitisse faciliter iudicari possit. &c.

Præpositiones in principio, medio, & fine orationis collocantur, Præcep. XL.

Quadragesimum præceptum circa præpositiones consistit. Præpositiones enim
eo in primis necessariæ esse dicuntur, quod his uerbis quæ aut sunt imperfecta,
aut non satis potentia, ut sententiam per se perfectam efficere possint, ad eam per-
ficiendam & longiorem producendam plurimum adminiculantur. Hinc accidit quod
ipsæ præpositiones possunt in principio, in medio, & in fine orationis commodissime col-
locari. Sed omnium præpositionum hæc duæ, erga & in, præter cæteras in oratione rhe-
torica locum habent, quæ ad ornandas orationes & breuiandas sententias optime sunt
accommodatæ. Nam sæpenumero totiens uerbum in oratione concinne taceri potest,
quotiens harum duarum præpositionum, erga & in, aliqua in oratione tractatur: nisi
fortasse (quod frequentissime fieri uidemus) uim apportaret harum duarum præpositio-
num, pro, & contra. De qua ratione exempla sequuntur. Si tanta Solonis in rempubli-
cam suam Atheniensem benemerita fuerunt, quanta Publij Africani erga rempubli-
cam Romanam extitisse legimus, certe quemadmodum Africano immortalibus eius
in ipsos beneficijs perpetua deditio tenentur. Ita etiam Athenienses ipsi Soloni ob
innumerabilia ipsius erga eos beneficia, sempiternis equidem de meritis astringuntur.
In hoc ergo dicendi genere quod exposui, illæ duæ præpositiones, in, & erga, susti-
nent uicem huius præpositionis, pro. Aliæ uero duæ præpositiones postea sequentes
scilicet, in, & erga, uerborum locorum tenent, quæ nisi in oratione interpositæ fuissent,
necessitas orationis postulabat, ut in loco ipsarum præpositionum expressa uerba fu-
issent interposita.

Præpositiones in, sub, ad, apud, propter, præ, ex, ob, quæ consueuerunt præponi,
postponuntur, Præcep. XLI.

Interdum præpositiones quæ communiter præponi consueuerunt postponantur,
quales sunt in, sub, ad, apud, propter, præ, ex, ob, et similes, ut in his exemplis. Omni-
bus in rebus honestas apprime placet. Nemo est qui non diuina sub potentia consti-
tutus sit. Atticam ad urbem postquam accessi forte mihi Socrates occurrit. Nolana a-
pud moenia Hannibal à Marcello in fugam uersus est. Tuam propter causam omnes
caremus

QQg 2

caremus patria. Omnesq; hostes reipublicae semper infestus propter defensionem liber tatis nostrae fuit Scipio. Vestra pro benevolentia nihil tam mihi difficile est quod non libenter suscipiam. Nostris ex agris pecus omne ablatum est. Ciuilem ob causam multas contentiones suscepi. Rege ab opulento exceptus sum. Idem intelligendum est de aduerbijs ordinis, qualia sunt: dehinc, deinde, deinceps, interdum, interea, praeterea. Exemplum: ut tua dehinc erit cura ne quid detrimenti accipiam. Et ad hunc modum reliqua. Hac ratione latinam orationem in his & similibus modeste si utimur, concinniorē efficitur, modo ea sint ab illustribus oratoribus & poetis recepta. Constat autem Cicero nonnunquam hanc praepositionem, cum, huic ablatiuo qui, postponere, ut: Qui cum, pro cum quo, quod mala consonantiae causa eum fecisse arbitror. Nos uero in mecum, tecum, secum, nobiscum, uobiscum, consuetudinem hanc retinemus. Sed in qui, cum pridem iste modus loquendi aboleuit. Similiter illa praepositio, de interdum a Cicero ne suo casui postponitur, ut in secundo ad Herennium cum inquit: Vtrum enim ea res sit similis ei rei qua de agitur, quod item a nostro usu discessit.

De praepositionibus necessarijs in coniungendis, multiplicandisq; orationibus, Praecep. XLII.

Quadragesimum secundum praepceptum est circa praepositiones quae orationes multiplicant. Praepositiones equidem quoniam ad orationes simul adiungendas saepenumero uias aperiunt, ne aliquando sine ipsis nostrum mentis conceptum commode perficere possimus. Idcirco ipsae praepositiones erunt nobis in coniungendis, multiplicandisq; orationibus plurimum considerandae. Exemplum ubi sententia sine praepositionibus simpliciter explicatur. Cum praetor urbanus creatus sum, tuam mihi praesentiam necessariam esse dico, ut ipsam praetoram melius gubernare possim. Quae sic ex praepositionibus multiplicatur sententia. Cum propter eximiam reipublicae negotiorum magnitudinem ad urbem accessissem, atq; in senatu me contulissem, ibi a senatoribus contra uoluntatem meam & praeter opinionem praetor urbanus creatus sum in quo equidem gubernandae praeturae magistratu, prudentiam mihi tuam necessariam esse puto.

Interiectiones in laetitia, molestia, admiratione, indignatione, spe, timore, aut huiusmodi animi passione, sunt utendae, Praecep. XLIII.

Quadragesimum tertium sit circa interiectiones, quae tamen si crebrius apud poetas, quam apud oratores contractantur, aliquando tamen, cum aut aliquam laeticiam magnam, aut cum molestia, aut admiratione, aut indignatione, aut spem, aut timorem, aut aliquas huiusmodi animi passiones significare uolumus, eas etiam in nostra dicendi ratione possumus tractare, hoc scilicet modo: Proh bone Iesu clementiam tuam imploramus. Tantas heu, tamq; acerbissimas atq; intolerabiles bellorum atque penuriae calamitates semper ita propitiemur. Vah quam infelici stellarum constellatione nati sumus, si tam grauibus molestijs semper excruciarī debemus. Sed heu benignissime Deus, tua deniq; clementia confisi, uniuersam tuae misericordiae bonitatem summis precibus obsecramus: ut de tantorum nos malorum incommodis liberet, & in tranquilla nos status conditione stabilias.

Post perfectum sensum aliquando aliquid grauius pro affirmanda oratione ponitur, Praecep. XLIIII.

Interdum post eius orationis sensum qui perfectus est, grauius aliquid addat, quod affirmando exornat & auditoribus rem gratam efficit: ut in hoc exemplo. Vir fortis omnia pro republica adibit pericula, & quidem impigre. Commouentur enim auditorum animi uehementius, quam si dixisset: Vir fortis omnia pro republica impigre adibit pericula: quanquam uarietatis causa hoc dicendi genere interdum orator utatur. Illud autem placet ut cum in dicendo eo prouecti erimus: ut rebus de quibus loquimur satis a nobis factum sit, & aliquo egregio sensu oratio sit conclusa, quod non ulterius prouehamur, ne gratia illa quam benedicendo nacti sumus, amplificatione nimia amittatur. In quod uicium pleriq; incidunt infelicia potius quam negligetia, quam rerum copia.

In

In graui figura laudis uel uituperij oratio ab initio ornatum habeat, Praecep. XLV.

Sicut in mediocri figura magis conuenit rem prius rudem & inornatam efferre, de hinc uerbis idoneis & grauioribus illam exornare, ita in graui figura, siue in laude, siue in uituperio uerfetur oratio ab ornato initium sumat. Exemplum primi, ut: Pompeius facile omnium Romanorum cum armis, tum consilio princeps magnus facile Pompeius fuit. Exemplum secundi, ut: Omnium Imperatorum in rebus pacis & belli, mari terraq; gestis gloria Caesar antecessit.

Nec in laeta re uerbis tristibus, nec uice uersa uti debemus, Praecep. XLVI.

In re laeta uerbis tristibus, aut in tristi, uerbis laetis minime utamur. Vitio sum enim est, si in re funerea similitudinibus & exemplis, quibus in uoluptatibus & delicijs utimur, nostros affectus, applicamus; uelut si quis in deploratione filij exemplum afferat parentum, quomodo ex nuptijs filiorum, ceterisque rebus secundis maximam conceperunt uoluptatem. Nam contrariorum comparatione acerbior poena insurgeret. Cauendum est etiam ne in re tristi nimis lasciuat oratio, aut in re laeta inculta sit & horrida. Nam ut in rebus duris stilus uerborum exquisitus fugiendus est, ita in secundis & felicibus obseruatio diligens est habenda. Satius enim est perturbata potius prout doloris imperus suadet, quam limata nimis atq; expolita compositione uti. Non equidem natura ipsa patitur, ut cum graui aliquo mœore praemimur, uerborum compositioni uacare possit animus. Vitatur insuper ab oratoribus accurata compositio uerborum, quando eloquentiam auditoribus suspectam esse intelligimus: tunc enim praepcepta compositionis negligenda sunt. Quod pro Lelia Damicius Aferde industria fecit non terminando orationem in uerbum, dum inquit: apud iudicem periclitatur Lelia: Fugienda quidem est nimis delicata modulandi uoluptas nonnunquam. Si uero nostra oratio ad aliquam concitationem animorum quae sit uehemens inclinabit, commodissime in uerbum aliquid finiet. Magis enim auditorum animis, si in uerbu finitur oratio. Caput autem omnium quae ad elocutionis praepcepta attinet illud uisum est, ut omnia ad rerum de quibus loquimur, dignitate accomodata sint. Recte itaq; Mœcenatis illa minime laudatur compositio cum inquit: Sole & aurora rubent plurima. Nam uerba rebus, non res uerbis accomodare solemus.

De figura parenthesi interposita antequam ad uerbum principale orationis perueniatur, Praecep. XLVII.

Interdum post orationem inchoatam priusquam ad uerbum principale peruenitur, interponatur oratio imperfecta uim habens parenthesis, ut in hoc exemplo: Omnes qui ambitioni & gloriae student (id quod ignorat nemo) opinione magis quam ueritate reducuntur. Et his similia, ut: Ego uero is sum (ita me Deus saluum uelit, si uere & non ficto loquor) is inquam sum, qui sacras literas omni scripturarum generi longe anteponi. Item: Legalem tibi sapientiam (a teneris ut aiunt annis cui frequens insudasti summo opere dedicasti. Item: Quid enim tristius (ut eos commemorem qui patrias suas colunt) quid miserabilius quam domi suae agere, atq; ita agere ut iocundiores aliquando quam uitam, mortem optes, &c.

De ratione numerorum, Praecep. XLVIII.

Nunc superest, ut de ratione numerorum dicamus, & hoc tibi quadragesimum octauum in ordine constituto praepceptum. Quae quidem de numeris ratio apud Isocratē tanto studio uel inuenta uel aucta reperit, ut nullā ex omnibus elocutionis partibus huic anteponat. Sed cum huiusmodi disciplinae praepcepta uaria sint, nec Latini oratores seu auctores, ut Cicero, Quintilianus, & Martialis, in hoc Graecorum doctrinam semper secuti fuerunt, & magna sit inter eos contentio, in hoc fimbrias non dilatabo meas. Sed illud scias, uelim, quod in hac praepceptione illud obseruare studemus, ut si in monosyllabam terminat oratio (quod raro fit) ubi perfectus sensus ab oratore seruat, ibi considerandum est utrum ea longa sit an breuis. Si longa est, eam praeter Trochaeus, debet, qui duabus ex syllabis constat, longa scilicet & breui, ut in hoc Ciceronis exemplo: Longum in repub. prima uox. Quod si talis monosyllaba dictio breuis fuerit, tunc recte lambus

QQ9 3 qui est

qui est pes ex prima breui & ultima longa constans, ante illa collocatur. Sic ergo quando breuem breuis syllaba, aut longam longa antecedit, iure id reprehenditur, ut si dicas: Ista res mea est. Cum autem dissyllabum in fine orationis ponatur, cauendum est ne quatuor breues in fine syllabae ponantur. In quod uitium incidit qui ait: Prodidit bona mea. Et plures aliae a pluribus in materia numerorum ponuntur doctrinae: sed certe referenda est ratio numerorum, tum ad uarios animorum affectus, tum etiam ad dignitatem & modum sententiarum. Nam quae iracunda est oratio, breuioribus: quae uero laeta & iocunda, longioribus numeris gaudet. Non nihil etiam personarum dignitates cauendumque ac temporum uarietates momenti affert. Sed quoniam ab hac obseruatione saepius ac industria recedendum est uel grauitatis causa, uel ut uarietate aliqua temperetur oratio, splendor ille numerorum intermittendus est. Caput enim omnium praeceptorum illud uisum est, ut rebus de quibus dicendum est, ars quidem numeris seruiat, & non res arti, a qua ratione qui discedet, omnis sane elocutionis dignitatem perturbabit, & caetera.

De modo punctandi,

Præcep. XLIX.

Quadragesimum nonum præceptum circa modum punctandi orationes tibi trado: Sunt autem generales punctandi species apud modernos octo, scilicet, uirgula recta, scilicet sic / loco cuius more priscorum exiguo puncto utimur sic Virgula iacens quae sic est ~ Virgula conuexa quae sic fit) Planus qui sic est. Semipunctus qui sic est | uel secundum alios sic • Interrogatiuus qui sic pingitur ? Coma quae sic facimus secundum imitatores priscorum oratorum. Periodus qui sic est; Virgula recta loco cuius nunc punctum exiguum facimus, fit inter substantiua uel adiectiua, uel inter uerba modi finiti uel infiniti, uel inter propositiones quando nulla est copula, ita tamen quod unum non ueniat ad determinationem alterius. Fit etiam quando oratio incipit a distinctione quae per se non potest assignari sequenti supposito & uerbo principali: tunc enim ante suppositum principalis uerbi ponitur uirgula recta / uel punctus exiguus. Iacens uero uirgula semper debet in fine lineae situari ubi dictio non sit completa. Vnum illud animaduertendum est / ne syllaba unquam diuidatur in fine lineae, ita quod altera pars syllabae eiusdem sit in principio sequentis. Nam sicut syllaba uno spiritu est instanter proferenda, ita etiam in diuisibiliter est situanda. Virgula autem conuexa poni debet, & in principio / & in fine orationis, quando ponitur inter partes principales per parenthesis. Coma uero fit post orationem quae de se perfecta esse potest. Caeterum si alia sibi annectitur imperfecta distincta incipiens a relatiuo, dummodo suum antecedens non immediate praecedat, quoniam nihil tunc poni debet. Praeterea si sequatur dum uel donec, uel cum coniunctio, & sic de alijs quae impediunt uerbum. Interrogatiuus duobus potest fieri modis: Altero post imperfectam orationem cum puncto exiguo sic; Altero post perfectam sic; Planus punctus fit in fine orationis perfectae: tamen si dictatoris animus ad sequentem ulterioremque sententiam pendeat. Semipunctus autem fieri solet quotiens uiri uel mulieris nomen ignoratur, uelut in subscriptionibus praetorum saepenumero contingit. Periodus uero in fine totius orationis fieri debet, quando nil aliud in ea materia sequitur, Sed est notandum quod si in eadem Epistola diuersae scribuntur materiae, in fine cuiuslibet earum seruandus est periodus; Omnium horum exempla oratione in sequenti subiunguntur. Quoniam improbum in dies magis inualefcit nequitia (nec mireris quia principes fauent sceleri) Hinc nihil mirum est innocentes careri, cum potentes transeant impuniti; Quis enim potest esse modus facinori / languente iustitia / inflagrante nequitia / in uirtutis locum sententia constituta; Non itaque ambigendum est, uirtuosum & spectabilem uirum dominum. Abbatem nostrum summo dolore confici;

De Rhetorice coloribus,

Præcep. L.

Quinquagesimum & ultimum in ordine præceptum circa uerborum exornationes siue colores Rhetoricales tibi tradere constitui, a Cicerone 4. lib. Rhetoricorum & pluribus illustrib. oratorib. traditas & enumeratas, quod longum esset, ac fastidiosum aliqua

compre-

A comprehendere norma: Idcirco aliquas ex eis numero, scilicet XXXVII. uel circiter per elegantia quaedam carmina tibi impresentiarum uolo commemorare.

Quae quidem carmina in hunc sequuntur modum:

Principijs repete uocem repetitio fiet. Tu mihi lex, mihi rex, mihi lux, mihi dux, mihi iudex. Te colo, te cupio, te peto Christe. *Repetitio.*

Si circa finem, conuersio fiet ibidem. Tu solus Deus es, bonus es, sapiens es, pius es. *Conuersio.*

Qui terram portas, mare portas, sidera portas. Quem mare, terra, polus, nequeunt Si facis utrunque fiet complexio uere. Qui sunt qui pugnant audaciter. Andagauenses. Egregios igitur liuor neget Andagauenses. *Complexio.*

Misce per casus uocem transductio fiet. Si nihil in uita iocundius est tibi uita. Inde eorum uitam perages uirtute relicta. *Transductio.*

Si dicas contraria tunc contentio fiet. In luctu rides, inter conuiuia luges. Mane petis lectum, dimittis uespere lectum. *Contentio.*

Saepeius exclames sic exclamatio fiet. O quibus, o quantis, o qualibus es uiduata. *Exclamatio.*

Si quaeris aliquid, statimque tibi rationem subiungas, super hoc ratiocinatio fiet. Diues auarus aget: quare? quia competit usus. Tangere parta timet: cur? ne minuatur aceruus. *Ratiocinatio.*

Assignes de quo sit quod oporteat, aut quid Debeat inde sequi, sententia dicitur illud. Cui satis est quod habet, satis illum constat habere. Ergo facit uirtus, non copia sufficientem. Et non paupertas uitium, sed mentis egentem. *Sententia.*

Hoc tibi contra fit quod per contraria firmas. An metuas aegrum, quem sanum despiciebas. An soli cedas quem cum socio superabas. *Contrarium.*

Articulus fiet si sit distinctio uocum. Solus, inermis, inops, inglorius inde redisti. *Articulus.*

Ferro, peste, fame consumptus es, atque peristi.

Consimiles cadere facit concordia uocum. Fac tibi fortunam festinam fingere lunam. Et contra fatum faciet te cura beatum. *Similiter eadem.*

Agnominatio fit sensus uariis simul uox. Curia, curarum genitrix nutrixque matrum. In iustis iustos, in honestis aequat honestos. *Agnominatio.*

Quaeque rei causam, causamque rei meditare. Subijce: post quod non ita sit subiecto fiet. Quae tibi causa uita? nunquid tibi flagra dabantur? Nunquid forte fames? semper tu fercula habebas. An labor? at ludo: somnoque uacare solebas. *Subiectio.*

De uoce in uocem descende, gradatio fiet. Hic quancumque uidet, cupit, & quancumque cupiuit, Allicit: allectam uitiat, prodit uitiatam. *Gradatio.*

Diffinitio fit proprie monstrare quid est res. Prodigus ut largo, sic parcus distat avaro. Prodigus est animi uitio retinenda profundens. Largus qui sumptum facit ex ratione libenter. Parcus qui retinet quicquid non postulat usus. Qui retinet cupide quod res deposcit auarus. *Diffinitio.*

Continues dicta, dicendis transitio fit. Audiuistis qualē se praestitit iste parenti. Nunc qualis fuit ipse parens audite uicissim. Ut dignus nec patre queat, nec prole uideri. *Transitio.*

Corrige quod dictum prius est, correctio fiet. Ex quo semper amas imo uariarum amore. Sum nimis oblitus indecoris imo decoris. *Correctio.*

Occupat hic cum quid transire parat nec transit. Praetereo, cedes, periuria, furta, rapinas. Tedia forte darem si uobis ista referrem. *Occupatio.*

Disiunctum si quaeque suum fert clausula uerbum. Romanus populus Gallos sub Cesare uicit. Sub duce Pompeio meditata regna subegit. Hannibalis uires Scipionis non praecedens simul atque sequens oratio solo Clauditur ut uerbo coniunctum sic habet esse. Aut aetas formae decus atterat aut uale tudo. *Disiunctio.*

Non interponas uerbum, ponas prius aut post. Adiunctum facies uersusque sequens manifestat. Morbo uel senio formae decus euacuarat. Extinguit speciem seu morbus. *Coniunctio.*

Conduplicatio fit oratio conduplicata. Tu ne patrem gladio crudelis Nero necastit. Tu ne patrem? nunquid mors patris, mors tua nunquid? *Adiunctio.*

Commutatio fit uerbis sententia uersa. Nulla tacenda loqui, uel nulla loquenda taceri. *Conduplicatio.*

Quis sapiens iubeat? quis ue iubens sapiat.

Quare

Dubitatio. Quare nec elige quid potius dubitatio fiet. Tu quis es ignoro, quo te quoque nomine dicam Nescio: si dicam spurcissime non erit æquum. Si scelus appellem nonne es deformior: an sis Nequior ignoro: nunc hoc mihi, nunc placet illud.

Præcisio. Concipe, cōceptum cela, præcisio fiet. Te non est æquum certamen ponere mecum. Nunquid ego recolo, sed tu, sed dicere nolo. Non est dubium uir illustris, quin longe plures in dicendi stilo præceptiones deduci possent, quam hoc loco à me descriptæ sint: Sed ego eas duntaxat denotaui, ex quibus omnes tuas dicendi rationes ex idonea, ornata, concinna, atque commoda elocutionis compositione cōtexere possis. Et plura tibi descripsissem exempla, nisi optime mihi persuasissem, quod cum tu unius exempli rationem & formam diligenter conceperis, reliqua faciliter animo percipere, & exercitatione pertractare possis. Accipe igitur pro tua clementia, princeps illustrissime, quæ illustrum sunt autorum monitiones & præcepta, & qua diligentia, qua exercitatione, quo labore, quibus denique uigilijs Aeneas tuus, tui semper obsequentissimus, in huiusmodi deductione & ordinatione præceptorum, rem tibi ut faceret gratissimam intentus fuerit, & summopere insudauerit, pro tua accuratissima prudentia, fac cognoscas.

Secundus Tractatus.

Quam superiori tractatu princeps illustrissime tibi breuiter absoluissimam qua ratione, qua forma, & quod ordine comoda, idonea, & resonans cōtexti posset oratio: Nunc autem mihi in mentem uenit non esse incommodum aliquas etiam tibi uariationes & sententiarum synonyma, quæ ab insignibus oratoribus Stephano Flisco Sancinensi, & Casparino Barzizij Pergamensi datae sunt, demonstrare: Quæ uel ad coniungendas partes Rhetoricæ orationis & argumentationis plurimum ualerent, uel ad eas satis exaggerandas & corroborandas admodum conducere ac expedirent. Quas quidem uariationes, ut comodius & condecentius eas inuenire possis, quæ sunt: Exordium, Narratio, Diuisio, Confirmatio, Confutatio, Conclusio, eosdem Stephanum Fliscum & Casparinum Pergamensem uiros sane celeberrimos, & rerum tractandarum admodum utiles, imitando ordinare, ut facilius cum illis uti uelles, tibi succederent & occurrerent: Tibi ergo imprimis eas exordiendi rationes, & uariationes quæ circa amorem sunt, & beneuolentiam describere curabo, quibus intercedentibus innumerabiles penè alias, tu ipse eximitatione inuenire poteris.

Exordia circa amorem & beneuolentiam.

Deus in primis proposito nostro, Amen. Amor enim noster uir illustris, scholastica apud gymnasia inter nos initus, me monuit ut huius operis ordinationem ad te inscriberem: Effecitque ut me totum tanquam teipsum possidere possis: Vellem itaque fortuna tulisset, ut mutua esset inter nos beneuolentiae coniunctio.

Nostram consuetudinis familiaritatem sempiternam esse cupio. Vetus nostra nostrorumque maiorum necessitudo, facit ut alter altero familiariter uti possit: Nihil enim mihi inuitatum declaras, cum tuam mihi amoris charitatem demonstras: Vt quod unam certemus qua ratione alter alterum beneficijs superare possit. Nihil enim, ut proxime, &c. Diuino quidem auxilio factum est, ut me tibi beneuolentia contingerem. Coelesti arbitror auspicio esse factum, ut tuæ me familiaritati adijcerem. Nulla enim locorum longinquitas & distantia posset amorem nostrum immutare. Nulla temporis interpellatio amicitiam nostram immutatam reddere posset. Lampertum de quo mihi scribis, etiam si ab eo læsus essem, amore tuo amandum suscipiam ac ornandum.

Tuam erga me beneuolentiam aperte expertus sum. Tua erga me gratificandi uoluntatem recte cognitam habeo: quoniam uoluntatem tuam bonam semper esse perspexi. Tuam mihi familiaritatem coniungere desidero. Sententia tua quam ego simplicem & apertam semper fuisse cognoui, facit plurimum ut optem unam tecum amore coniungi. Tanta est mea erga te amoris magnitudo, ut in te amando tibi neminem antepnam.

Summo

A Summo enim amore te complector. Vide quanta sit Terentij liberalitas. Vide quantum sit Terentius officiosissimus. Pamphilus summo erga me officio semper usus est. Sotia semper se mihi facilem præstitit. Simo se mihi semper eloquentissimum obtulit. Quæ pro me egisti gratissima mihi fuerunt. Quæ pro nobis ornasti, totæ nostræ familiæ fuerunt probatissima. Quæ pro meis rationibus pertractasti, fuerunt mihi acceptissima. Amicitia nostra quæ summis officijs ab utroque culta est, hoc demeretur ut omnia nostra inter nos communia esse debent.

Colligatio nostræ societatis quæ maiores in dies uires suscipit, pro suo iure merito de postulat, ut nihil inter nos denegari possit. Accurata tui consilij sapientia facit, ut te mihi præcipuum teneam. Semper te in consilij capiendis uirum summa sapientia præditum existimaui. Semper te in consilij administrandis optima fide ac religione insignitum iudicaui. Semper te in omni recta uiuendi ratione singulari prudentia comparatum esse cognoui. Grauisimum ego semper iudicium ex tua sapientia feci. Maximam semper ego existimationem de uirtutibus tuis mihi concepi. Quoniam in agenda uirtute te primarium esse conspicio, uehementer desiderio ut nostro societatis moderator fias. Quoniam te uirum amplissima uirtute præditum esse conseruo, expono quam summopere omnibus meis te orationibus adiungere.

B Honor enim qui ex scientijs celeberrimus comparatur, te plurimum adhortari debet, ut eas maximas complectaris. Dignitates quas solent studia literarum hominibus afferre, maximum debent tibi esse incitamentum, ut diligentissimam ipsi studijs operam adhibeas. Iustitia qua semper apud omnes usus es, facit ut optime de te sperare possim. Honorifica atque laudabilis tuæ uitæ gubernatio, facit ut uirum te bonum & iustum existimem. Integra enim atque optima uiuenti ratio, facit ut hominem te purum, sincerum, æquum, innocentem iudicare ualeam.

Ex tuis literis mirificum tuum erga me amorem recognoui.

Tuæ mihi literæ quæ me beneuolentia colis declarauerunt: Tuarum enim ad me literarum uisitatio diligens, tuam erga me memoriam significat.

Tuæ enim literæ quæ ad me frequenter deferuntur, satis magnum tuæ uigilantiæ argumentum declarant. Literæ tuæ mihi delatæ, sunt tuæ uitæ institutionis consimiles, plenæ prudentiæ, consilij, prouidentiae, sapientiæ. Iocundissimæ fuerunt mihi literæ tuæ. Amantissimæ tuæ literæ amplum mihi gaudij cumulum attulerunt.

Magnam profecto iocunditatem ex tuis literis cepi. Tuæ literæ ualde mihi graues & elegantes uisæ sunt. Reddite mihi fuerant tuæ literæ.

Ex tuis literis intellexi, cognoui, suspicatus sum, didici, animaduerti, iudicaui.

C Ex tuis literis doctus, admonitus, adhortatus sum. Ex tuis literis doctior, prudentior, certior factus sum. Breuitas enim ad me tuarum literarum admonet, ut ego quoque ad scribendum breuior esse debeam. Cum te in scribendo breuem esse uideam, breuiorem etiam me quam solebam esse debere constitui.

Quod caput fuit epistolæ tuæ, ad id potissimum respondebo.

Quod potissimum tuæ orationis argumentum esse uidetur, ad id præsertim rationes meæ defensionis applicabo. Vix potui tibi scribere summis occupationibus impeditus. Querenti mihi quid ad te potissimum scriberem, illud in mentem uenit, ut ad uirtutes te plurimum adhortarer. Consideranti mihi quid tibi literis significare deberem, illud occurrebat ut ad studia bonarum artium te uehementer incitarem.

Si de tua erga me uoluntate dubitarem, pluribus uerbis ad te scripsissem, ut rationibus meis inseruirem. Si de nostra amoris coniunctione suspicarer, longiori quidem oratione ad te contenderem, ut te mihi accommodares. Tuas mihi literas detulit Popilius plenas discordiæ, temeritatis, superbiæ, crudelitatis.

Tuam legi epistolam delirantem, ignominiosam, molestam, facinorosam.

Epistola tua fallentibus literis mihi delata est. Literæ tuæ inconstanter loquentes mihi reddita sunt. Quem statim retineamus ex his literis cognosces.

RRr Quæ

Quæ tibi explicaturus sum, ita commoda sunt ac utilia, ut maxime debeas tibi comparare. Expecto enim summo cum desiderio, ut à tantis molestiis, in quibus quoti- die uersamur, aliquando liberemur. Illud tandem mihi euenit, quod semper mi- hi maxime fuit adoptatum. Illud mihi tandem oblatum est quod semper optauit. Quod diu uehementissime desiderauit, id mihi hodierna die felix fortuna detulit.

Caronem tuo ad me nomine profectum uidi certe libentissime. Improbiter aduersariorum credo te iam diu cognouisse. Quanta sit nostrorum inuidorum ini- quitas, minime te fugere existimo. Deus Dario malefaciat omnium hominum ne- quisimo. Deus Sabinum perdat hominum scelestissimum. Inuidorum detra- ctionibus pari uoce respondere licitum est. Quod homines nocere mihi debet, causam non habent. Quod quisquam mihi detrahare debeat, nulla quidem iusta causa si- bi oblata est. Quod me homines iniurijs prosequantur, id profecto sine causa fa- cere uidentur. Ineptiorem profecto Dionysium neminem uidi.

Infanior cæteris hominibus noster uidetur esse Carinus. Maxima aëris perturba- tio, adhuc prohibet ne ad te accederem. Imbres & uenti causa fuerunt, ne tabellari- os tibi mittere potuerim. Compellunt me tuæ uirtutes, ut tecum maxime letari uelim.

Gaudeo plurimum te de me recta sentire. Lætor maxime meam uiuendi rationem tibi probabilem uideri. Accessio tui magistratus summam mihi affert oblectationem.

Amplificatio tuæ dignitatis est mihi plurimum iocundissima. Gratulor fortunæ tuæ, uirtuti tuæ, perspicacitati ingenij tui, magnitudini animi tui, felicitati tuæ.

Virtutibus enim tuis adducor me tecum plurimum gratulari debere. Quod mea- mas est mihi uehementer gratissimum. Familiaritatis affinitas quam mecum officio- sissime congelasti, maxime mihi uoluptati accedit. Non habeo quas merito tibi gratias reddere possim. Non reperio quidem, quibus rebus parem tibi gratiam refer- re queam. Non est idonea mihi concessa facultas, ut merito tibi gratificari ualeam.

Ea est mihi derogata potestas ex qua me tibi beneficiorum memorem demonstrare possim. Nulla satis commoda est mihi oblata opportunitas, ut uirum me tibi officio- sissimum præstare queam. Magnas tibi gratias dico. Amplissimas tibi gratias habeo. Immortales tibi gratias ago. Condignas tibi gratias agere studeo. Meri- to gratias referre nitor. Ago tibi gratias cum pudore, tum tua summa in me offi- cia rem potius quam uerba desiderent. Non tibi libenter uerbis gratias ago, cum præ- fertim amplissima tua in me benemerita rerum effectum non gratiarum actionem de- poscant. Corripior uerecundia tam uili uerborum munere tibi gratias, cum immorta- lia tua in me benemerita rem ipsam demereantur. Iam uero ago tibi gratias: Cui enim re non possum referre gratiam, hic uerbis non patitur satisfieri. Magnam ha- beo Ciceroni gratiam, qui mihi causam dedit te amandi. Lentulo meo summas teneor

gratias agere, qui initium aperuit me tibi coniungendi. Volutio maximam debeo gra- tiam referre, qui familiaritatem consequendi tuam materiam mihi obtulit. Quoniam in omnibus diebus meis mihi præsidio semper esse uoluisti, idcirco parum tibi gratiam refer- re studeo. Quoniam in omnibus meis agendis causis summam mihi tuum adiumentum præstitisti, ideo suffragationis tibi uicem præstare debeo. Quoniam omnibus meis rationibus te semper libentissimi accommodasti, idcirco mutuam tibi officiorum actionem nitor re- tribuere. Omnes enim rationes persecutor, ut pro tuis in me meritis, tibi merito grati- ficari possim. Omnes etiam uias excogito, ut pro tuis in me officijs uirum me benefi- ciorum memorem cognoscere possis. Nullum profecto locum prætermitto ut pro sum- ma tua liberalitate parem tibi beneficiorum gratiam referre ualeam. Cum præsidio mihi opus est tuo, id libenter à te peto, sed multo libentius pro tuis in me officijs tibi grati- as ago. Ego libenter meis te rationibus adiungo, sed libentius, tibi meum officium præsto. Tuum mihi auxilium libenter expeto, sed libentius parem tibi gratiam refe- ram. Non me præterit tantum pro commodis meis te semper laborasse, ut etiam pro tuis ornamentis teneor uehementem infundare. Mollis enim pro me tantope- re fuisti, ut ego quoque pro te maximopere conari debeam.

Satis

A Satis enim mihi constat quod te pro rebus meis studiosissime exercueris; quæ res me merito adducit, ut etiam ex toto uigilantissime me præstare debeam.

Mandatum tuum curabo ut debeo, diligenter. Tuum negotium ago ut teneor, studiosissime. Tuam causam quemadmodum es demeritus, ad me recipio defen- dendam. Omnes orationes tuas ut mihi onus incumbit, omnibus uiribus sustinebo.

Studium enim meum nunquam est tibi defuturum. Mea enim fides nullo tibi lo- co deficiet. Ego nullum meum unquam tibi officium denegabo. Sum quotidie curiosus quid in rebus tuis agam. Dies enim ac noctes diligens ad inuestigandum sum, quam rerum conditionem possideas. Quanto studio causam tuam omnibus in- locis defenderim, omnes tui declarabunt amici. Quantam enim diligentiam pro di- gnitate tua, ubique defendenda adhibuerim, ex tuis omnibus certior fieri potes.

Quo enim animo, qua cura, qua diligentia, quæ contentione rationes tuas in omni- re curauerim, omnes tuos ad te scripsisse arbitror. De meo studio erga salutem tu- am credo te cognoscere. Quæ sit mea pro tua uoluntate uigilantia, existimo te intelli- gere. Quantum pro te conseruando laborem desumpserim, arbitror te non igno- rare. Ardentissimum tuæ gloriæ amplificatorem, me semper futurum esse constitui.

Perpetuus equidem tuarum uirtutum prædicator esse uolo. Assiduus enim tuæ existimationis buccinator existam, decet. Ego nullum locum prætermittam te lau- dandi. Ego nullum laborem subterfugio te iuandam. Ego nullum periculum ex- patesco te conseruandam. Vide quanti apud me sis. Vide quanti tibi attribuo.

Vidi quanti te facio. Quamprimum facultatem nactus fuero te iuandam, omnia pro te agendi libentissime suscipiam. Ut primum oblata est mihi seruiendi oppor- tunitas, nihil profecto prætermisi. Quantum enim in me est de me tibi polliceri po- res. Quæcunque in me bona sunt constant tibi paratissima. Quod tibi pollicitus sum, data opera parauit. Quod tibi promisi diligenter absolui.

In omnibus locis, ubi me esse contigerit, maximis te laudibus extollo.

Ego te quotidie commendare non desisto. Non cesso dies noctesque amplissimis te laudibus illustrare. Dignitati enim tuæ ita faueo, quod omnia opera tua curem.

Omnem enim status tui conditionem ita charissimam habeo, ut omnia pro tua sa- lute sim libenter expositurus. Facit enim perpetua tuorum erga me beneficiorum magnitudo, ut sedulo tui memor esse debeam. Amplissima in me tua officia, effici- unt, ut omnia quæ sunt grata, tibi pro te perficere debeam. Immortalia tua in me benemerita non sinunt me aliud quicquam, nisi de tuis commodis & ornamentis cogitare. Sum dies noctesque sedulo in hoc occupatus, ut pro tuis in me officijs per- petuo commemorandis, tibi satisfacere studeam. Cum tua in me officia summa esse constet, omnia sunt mihi pro te merito ac diligenter agenda. Quantum in me est id omne pro tuis ornamentis effundere teneor. Quantas mihi bonorum accessio- nes comparare potero, omnes pro tuis commodis libenter in medium adducam.

Amor ea propter te iubet efficere quæ pro me ipso non perficerem. Non enim pos- sum adduci ea pro me agere, quæ pro te facere amor me cogit. Cum tua erga me benemerita considerarem, omnia sum libentissime perpessus, dum tibi auxilio esse pos- sim. Cum animaduertam quanta fuerit tuorum erga me officiorum magnitudo, omnia diligentissime procurabo, ut morem tibi geram. Cum mihi in mentem ue- nit, quibus, quantis, quancumque magnis me beneficijs exornaueris, omnia sum pro te per- pessus, dum tuam dignitatem tueri possim. Cum tua in me demerita repeto, om- nia constitui tolerare debere, dum rationibus tuis consulere ualerem. Cum id sem- per curaueris, ut me saluum esse uolueris, mea interesse uidetur, ut omnia pro te merito efficere debeam. Ego beneuolentia compulsum quæro quotidie, qua ratione me tibi ac- commodare possim. Ego affinitate comonitus, me tibi totum expono. Deos hominesque testes imploro, honorem tuum non mihi minoris esse curæ, quam meum proprium.

Deus qui omnia recte nouit, optimus testis esse potest, nullius alterius beneuolentiam quam tuam mihi accedere optatorem. Omnes homines mihi testes adduco, me nihil

RRr 2 aliud

aliud quam felicitatem tuam adoptare. Quoniam arbitrato meo te semper fructus sum, eandem profecto rationem de me statuere potes.

Quoniam uoluntatem tuam cum meo iudicio semper coniungere uoluisti, meum etiam consensum opinioni tuæ sum libenter accommodaturus. Quotiens auxilio tuo mihi opus fuit, te adeo facilem, dulcem, & humanum expertus sum, ut maximo pere tibi debere diiudicem. Quotiens mihi tuum præsidium expetiui, ita te mitem ac tractabilem semper esse cognoui, ut nihil quod à me uelis tibi denegare debeam. Quotiens te mihi fautorem præbui, ita te mihi liberalem atque beneficentissimū præstitisti, ut nihil sim unquam pro ornamentis tuis subterfugiturus. Amplissima tua erga me liberalitas, non patitur ut ulla quidem ratione me ores, cum omnia sponte mea pro te perficere debeam. Preces enim in amicitia nostra sublatae esse debent, cum tua in me beneficia expectant, ut omnia quæ in me sunt pro tuis commodis in medium teneam exponere. Non enim opus est ut à me quicquā rogando cōtendas, quoniā immortalis tua in me beneficiorum magnitudo perpetuo me tibi deuinctū efficit. Quoniā incredibilem quendam amorem tibi debeo, dies ac noctes de commodis & ornamentis tuis excogitare non desino.

Cum tu mihi obsequentissimus semper extiteris, me tibi omnibus in rebus cōsentientem expecta. Qui pro nobis incōmoda sustinuerunt, iure demerentur ut parem iacturæ uicem pro ipsis tolerare debeamus. Simultates, iurgia, conuicia, offensiones, atque incōmoda, quæ pro æstimatione mea perpetuè non denegasti, satis me admonēt, ut ego item nullius incōmoditatis genus pro te debeo subterfugere. Cū pro incolumitate mea detrimta atque supplicia non subterfugisti, ego etiā pro salute tua afflictiones, ægestatem, famem, calamitatem, atque interitū non debeo formidare. Cum sit turpissimū beneficia non meminisse, certe hoc summum quod ego à te officium recepi, & meminero semper, & prædicabo libenter. Quæ tu in me beneficia contulisti, nulla unquam mea delebit obliuio. Quæ in me benemerita declarasti, omnis mea complectetur posteritas. Quod me semper blandissime pertractasti, ex mea nunquam memoria decidet. Immortalia tua in me officia perpetuò quidem meo animo insident. Tua gratia (quæ mihi nunquam defuit) perpetuò me tibi deuinctum efficit. Tua summa liberalitas (quam paratissimam esse cognoui, me tibi semper obsequentissimum reddidit.

Tua amplissima dignitas (quæ mihi semper opitulata est) me sibi totum uendicauit. Exopto illam mihi dare facultatem, ut meam in te pietatem, beneficiorum magnitudinem, ratione cognitam habeas. Desidero maximopere ut ea mihi fortuna contingat, ex qua incredibilem meam in te uoluntatem re ipsa maxime comprobare possis.

Summa mea erga te beneuolentia, me compellit ut nihil debeam pro te recusare.

Maximum erga te amoris iudicium me plurimum adhortatur, ut in omnibus rebus me tibi accommodare debeam. Cum multa mihi gratissima sint quæ tu in me contuleris: tum uero hoc gratius, quod te semper uirum liberalissimum præstitisti.

Cum omnia tua mihi optatissima sint, tum hoc desideratius, quod affinis meis tribuisti. Cum omnes tui maximis me officijs semper persecuti fuerint, illud sedulo excogitare debeo, ne tam amplissimæ liberalitatis immemor esse debeam.

Cum omnes tui semper me liberalissime complexi sint, nihil est quod ego non tum eorum, tum etiam tua causa debeam. Summus enim tuarum uirtutum splendor, & incredibilis meus erga te amor efficit, ut omnia pro tuis commodis teneam sustinere. Maxima studiorum tuorum æstimatio & perpetua nostræ beneuolentiæ coniunctio, facit me tibi omnibus in rebus totum patefaciam. Hoc tibi uelim persuadere, me pro rebus tuis quotidie fieri diligentiorum. Scito maiori mihi

indies esse curæ dignitatem tuam. Honor enim tuus perpetuò mihi animo residet. Negotia quidem tua quotidie mihi infixæ sunt memoriæ.

De nar-

De Narratione.

Narratio breuiter debet explicari, dilucide aperiri, & uerisimilis declarari, idoneaque & commoda esse debent.

Um nostræ mentis conceptum aperire, & quæ nos ad dicendum moueant explicare uolumus, illud diligenter obseruandum est, ut narratio à nobis habita idonea & commoda constet. Debet enim narratio breuiter explicari, ut ab auditoribus facilliter comprehendatur. Dilucide aperiri, ut clarissime intelligatur: Et uerisimilis declarari, ut fidem possit auditoribus probabilem efficere. De quibus narrationibus aliqua hic principia aperientur, quæ si fortasse nimis pauca uidebuntur, hac profecto ratione excusari debent, quod unusquisque cui aliquid narrare contingit, satis clarissime intelligat, quid sit illud & cuiusmodi existat, quod plurimū ualuerit. Quod cum recte nouerit, facilis erit sibi defatigatio ad ipsum dilucide denotare, & apertissime demonstrare.

Narrationes.

Dubitanti mihi quid ad te scriberem, Lentulus noster ad te mihi scribendi materiam tribuit. Quærenti mihi quid meis tibi literis significarem. Callidius uiam scribendi demonstrauit. Expectanti mihi tuas literas, Cicero mihi nunciauit te nihil scribere posse. Volenti mihi tuas literas depostulare, Cicero me admonuit me frustra desiderare. Lectis tuis literis magna omnium gratulatio secuta est. Explicata tuarum literarum sententia incredibilis est omnium officiorum lætitiæ plausus exortus. Intelligo idem in his literis quod in superioribus intellexi. Idem postremæ tuæ literæ mihi declararunt, quod anteriores significauerunt. Non magis ex ultimis tuis literis admonitus sum, quam ex prioribus cognoueram. Cum tuas literas lego tecum uideor colloqui. Literas tuas contemplans, tecum sermonem habere uideor. Quotiens tuas epistolas tracto, totiens uideor te ipsum habere. Quod te excusas propter occupationes non potuisse scribere, satis apud me ualet. Accipio excusationem qua usus es, quod occupationibus impeditus scribere non potueris. Quod dicis te esse occupatissimum, tuis me literis uisitare non potuisse satis est. Ratio tua excusabilis mihi uidetur. Tantum ex prouincia redieram cum has tibi literas misi. Tantummodo ex magistratu remeaueram, cum hanc tibi epistolam consignandam commisi. Illuc tunc domum applicueram, quando ijs te literis uisitaui. Ego post tuas literas mihi datas, causam tuam quam primū curare cœpi. Ego postquam recepi literas, primum quod ego feci dignitatem tuam defendi. Ego lectis tuis literis statim de rationibus tuis cogitaui. Res nostræ quo in statu sint ex his literis cognoscere potes. Hæc negocia quomodo se habeant, Cicero tibi declarabit. Nostra respublica, quam status conditionem possidet, ex hac intellige.

Vni epistolæ respondi, uenio ad alteram. Primæ epistolæ satisfeci, nunc ad alteram accedo. In principio enim totius causæ usque ad finem longa nimis esset narratio. Ab initio quidem totius negocii usque ad extremum complexum nimis esset dicendi ratio. Ab exordio enim totius accessionis usque ad calcem diffusa nimis esset commendandi ratio cinatio. In Cicerone poteris hæc cognoscere industriam, consilium, sapientiam, humanitatem, liberalitatem, modestiam. In Clodio hæc omnia experti sumus deceptiones, calumnias, uiolentiam, iracundiam, implicationem.

Optarem maxime mi Lamperte, ut pluribus ex causis bonarum artium disciplinis operam adhiberes. Primum quod ipsæ scientiarum uirtutes hominum ingenijs maxime conueniunt. Hoc primum: sequitur illud, quod opportunissimæ sunt in omnibus hominum rebus siue secundis siue aduersis. Deinde nihil est ab ipso Deo, excepta anima, hominibus datum ipsis scientiarum uirtutibus præstantius. Et illud adiungo, quod nec oppida, nec ciuitates, nec prouinciæ, aut denique ulla respublica, absque scientiarum præceptis gubernari possunt. Nec hoc tacebo, nisi ipsæ bonarum artium doctrinæ apud humanum genus colerentur, homines profecto eorum uitam tanquam animalia bruta agere uiderentur. Et qui ipsis adherent, eorum uitam florentiorem degere possunt.

R R r ; Modo

Modo etiam quod ipsae scientiarum uirtutes homini uiuo nunquam eripiuntur, mor-
tuo uero sempiternam laudis aestimationem comparant, & animam reddunt illustri-
rem. Et illud rursus addendum est, quod tranquillis in rebus maximam afferunt homi-
nibus oblectationem: Tristibus uero & calamitosi salutem important. Postremo
quod caput est, ipsae enim facultates scientiarum, talem tanquam amplissimam commo-
ditatis opportunitatem secum afferunt, ut etiam si caeteras res homines amiserint, ipsae ta-
men insignes bonarum disciplinarum uirtutes, ipsorum hominum uitam commodissi-
me sustentare possunt. Neminem alium superesse uideo, in quo pristinam illam no-
stri amoris societatem repraesentare possim. Alium neminem cognosco, in quo
priscam nostrae coniunctionis colligationem conspicerem ualeam.

Quo die te cognoui, te hac amare coepi. Ut primum te uidi, magnum fidei num-
cium futurae nostrae beneuolentiae concepi. Quamprimum tecum locutus sum, in
amorem tuum maximopere commotus fui. Usque a pueris nobis magna sum te
beneuolentia complexus. Usque a teneris unguiculis te magnifice amaui.

Usque ab ineunti aetate tibi libenter inseruiui. Usque a primis temporibus no-
strae aetatis de quibus memoriam coepimus, summa fui te beneuolentia profectus.

Mitto ad te Balbum tuis beneficiis exornandum. Calsius ad te proficiscitur tua
benignitate complectendus. Lentuli ad te uisitatio, meam scribendi breuitatem
excusabit. Cicero eius bonarum artium disciplinis, amplissimum Italiae obtulit
splendoris ornamentum. Pompeius rem eo perduxit, ut communis salus iam re-
creari possit. Cato mihi testatus est incredibilem se meis rebus curam praestaturum.

Fac in repub. omni cura ac cogitatione incumbas. Fac omnibus uiribus com-
muni saluti inseruias. Omnia perfeci quae ad repub. attinent. Nihil quod ad
repub. pertineat praetermissi. Nullo loco defui ut respub. optime gereretur.

Si mores correxeris, benefacies. Si uitam emendaueris, melius tibi confules.
Si meliores uiuendi rationes suscipias, rem agis magis dignam. Si te uirtutibus af-
fuefeceris, in uirum praestantiorum euades. Tu quid res est uere existimas. Tu enim
ita ut res se habet, arbitraris. Tu profecto ita sentis ut res ipsa futura est. Ego illud
semper curauit ne quid agerem, quod merito posset reprehendi. Ego id semper opta-
ui, ut meae uitae ratio probabilis haberetur. Aeque animo omnia tolerare decreui.

Temperate omnia deliberaui sustinere. Magna est memoria tuarum rerum gesta-
rum. Maxima est de uirtutibus tuis existimatio. Omnia enim illa a te expectan-
tur, quae a uiro summo ingenio, summaque uirtute praedito expectari solent. Cum
mecum egeris ut te iuuarem, digna mihi res uisa est. Cum me rogaueris ut honorem
tuum defenderem, aequum esse existimaui. Cum a me contenderis ut causam tuam
curarem, amoris nostro dignum esse iudicauit. Cum a me efflagitaueris ut affines
tuos complecti deberem, beneuolentiae nostrae conueniens esse existimaui. Est enim
animi ingenui, uirum se praestare quam gratissimum. Est hominis officiosi beneficiorum
se memorem demonstrare. Est enim homini hominis parem meritorum gratiam refer-
re. Est hominis grati mutuis officiis respondere. Quotienscunque Trebonius me
uidet, maximas pro tuis in se officiis mihi gratias agit. Quotiens Trebonius it mihi
obuiam, totiens pro amplissima tua in se liberalitate mihi gratificatur. Iocunda mihi
Ciceronis oratio fuit. Ciceronem libentissime loquentem audiui. Adeo mihi gra-
tissimus fuit Ciceronis sermo, ut neminem audiam libentius. Omnia feci ut uolunta-
tem tuam obtinerem. Omnia curauit, ut tuo esset satisfactum desiderio. Res enim
bene se habuit. Bene gesta est. Felicem exitum consecuta est. Optatum por-
tum adepta est. Feliciter facta est. Ex sententia gesta est. Ex uoluntate acta
est. Sententia profecto ex optatis meis lata est. Ut optaui ita est. Fortuna suc-
cedit ut uolui & optaui. Negotium enim ex desiderio meo factum est. Sors
enim cecidit quemadmodum uolui. Res enim est more meo constituta. Exopto
uehementer ut tuarum uirtutum aliquod lumen eluceat. Tu fac, in agenda gloria te
uincas. Tu fac ut ad summam gloriam contendas. Da operam ut in uirtutum
excellencia

A Da operam ut in uirtutum excellentia nemini cedas. Vellem accessisse tempus ut
studio inuigilare possem. Operam mihi illam oblatam facultatem, ut scientias exco-
lere & disciplinas pertractare ualerem. Vellem mihi illam opportunitatem contigis-
se, ut literarum studiis me totum exponere possem. Vellem ut superioribus annis
me ad studium bonarum artium inuitalles. Utinam ante hac ad disciplinam uirtu-
tum me totum conuocasses. Vellem id a te quod optime spero. Optarem il-
lud a uirtute tua, quod facile impetrare confido. Ego uix teneor quin ad te curram.
Ego uix me contineo quin ad te aduolem. Quos ego risus excitassem, si adfuissem.
Non enim abduci potuissem, si una tecum extitisset in maximos risus incidissem.

Deo annuente sospites conualemus. Superis uolentibus incolumes euasimus.
Diuina clementia intercedente, integros nos conseruauimus. Dei benignitate peri-
culorum calamitatem subterfugiam. Maxima afficior uoluptate, statum ciuitatis
confirmare. Incredibile me tenet desiderium ciuium rationes conseruare. Eximia co-
moueor auditate, patriam illam seruare posse. Tyberius, quod mihi magnae laetitiae
fuit, narrauit pacem firmare debere. Auianus, quod libenter audiui, dixit tempora uen-
tura futuris esse tranquilliora. De statu nostrorum amicorum quotidie audio quae uo-
lo. De statu rerum communium in dies, quae placent intelligo. De rationibus rerum
nostrorum audio sedulo quae grata sunt. De causa tua adhuc nihil perficere potui.

B De negotio tuo sum quotidie ita curiosus, ut nihil aliud curem. De rebus tuis
optime spero me finem consecuturum. Ad XI. Calendas Iunii in prouinciam profe-
ctus sum. Ad VI. Nonas Iulij in Lombardiam ueni. Ad VII. Idus Octobris ex pro-
uincia regressus sum. Optime namque mecum actum esse putarem, si studendi locum
mihi comparare possem. Commodissime profecto mecum & cum Stephano agere-
tur, si solitam pro tractandorum studiorum libertatem complecti ualeremus. Ciceronem
mihi narras & illa tempora pristina. Romanam repub. mihi commemoras & illa
praecleara negocia. Quintilianum mihi comprobas & illa libertina priscorum studia.

Christum mihi declaras & illos sanctos mundum illuminantes. Terentius ita est
perdoctus, ut omnium uultus nouit exprimere. Terentius tam summus est orator, ut
omnium hominum gestus facilliter sciat effingere. Ad summam quæris quid de repub.
sentiam. Caput scire uis quis sit reipub. status. Effectum petis quae mea sit de repub.
uoluntas. Aetate ingrauescente adhortor alios uiuendi mores inire. Aetas graue-
scens memouet, ut uiuendi formam immutem. Aetatis maturitas me compellit, ut a-
liorum uiuendi mores subsequar. Aetatis praecipitatio mihi uidetur innuere, ut aliam
agendi institutionem ingrediar. Aetas iam discursa alia me monet cogitare. De bel-
lo Persico nos fama, rumore, nuncijs, tabellarijs, literis, certiores facti sumus. De exer-
citu & classe Mitridatis per nostra magna inde recepta pericula apertissime cognoui-
mus. Hoc autem scito omnes Numantinos eo esse animo, ut mortem seruituti ante-
ponant. Numantini nec deesse nec superesse Carthaginensibus uolunt. Appius
(quod magnae molestiae mihi fuit) nunciauit magnam bellorum irruptionem expectari.
Appius (quod inuitus audiui) dixit magno nos in periculo esse futuros. Appius
(quod mihi uehementer displicuit) significauit magnas discordias futuras esse nobis.

Dicitur nobis magnas inimicorum copias parari. Nunciatur nobis amplissimas ho-
stium congregationes coadunari. Nunciatur nobis magnum inimicorum exerci-
tum congregari. Res sunt positae direptioni & incendijs. Res arbitrio imperitiae mul-
titudinis uexantur. Res neglectis legibus, malorum libidini suppositae sunt. Impe-
rium est diminutum. Omnes prouinciae conuassatae sunt. Omnes ciuitates
turbatae sunt. Respub. maxima accepit detrimenta. Vehementer me ad
hoc coegit inimicorum acerbitas. Maxime me ad hoc induxit aduersario-
rum iniquitas. Potissime ad hoc me traxit multorum inuidia. Casus enim mirifi-
cus interuenit. Accessio rerum est uaria consecuta. Fortuna enim diuersa inter-
uenit. Sors equidem inopinata interiecit. Hoc mihi uitio dans.

Hæc

Hæc mihi impingunt His me interminantur. In hoc me deliquisse disputant. Re-
linquebatur difficilis illa declaratio prouidendi. Restabat illa laboriosa pertractatio
consulendi. Certum erat quando uenimus, ut inueniremus rationem recte tuteq; ui-
uendi. His etiam rebus carebam, quibus me potissime sustentabam. Eram præterea
illis amicis orbatu qui mihi fauere solebant. Quam mihi spem pollicerer non erat.
Quod primum mihi promitterem, non reperiebam. Quam secundam mihi fortunam
sperarem, non occurrebat. Mihi enim uideatur indignum detractum esse Ciceroni.
Videtur mihi Clodium à Scipione sine causa læsum esse. Nescio quo pacto nostra ui-
ta incedit in oculos maleuolorum. Constat enim Lentulum indignis quidem iniurijs
à Pompeio affectum esse. Si quis forte fuerit qui mihi nocere uellet. Si quem intel-
ligeres qui mihi detrahare niteretur. Si cuius iniquitatem pernotares qui æstimationi
meæ inimicus esse conaretur. Omitte dicere quod olim dixeris. Nolo quod præscio
tempore molitus fueris. Missa istæc facio quæ quondam temptaueris meminisse.
Non meminero quæ præscis temporibus machinaris. Non sum iam commemoratu-
rus quod iam pridem feceris. Non sum iam explicaturus, quæ iam dudum ætate com-
miseris. Mitto quod Clodius mihi semper fuit aduersarius. Prætereo quod mihi sem-
per obfuerit. Non dico quàm acerbissimis me iniurijs affecerit. Taceo quod existi-
mationi meæ uehementer detraxerit. His tam inauditis deceptionibus ludificatus
sum. His tam intollerabilibus iniurijs affectus. His tam ignominiosis offensionibus
lacsitus. His tam uolentis læsionibus inflammatus. His tam angustio-
sis calamitatibus excruciatu. Recordor quod uacillabas, quando que ineptas uo-
luntates rectis, & commodis consilijs proponens. Teneo memoriæ quod delinire
solebas, quia scelera probitati anteponebas. Vides enim exhaustisse hominum li-
beralitatem. Non te fugit hominum benignitatem nimis factam esse remissam.
Satis enim exploratum habes hominum charitatem esse uehementer extenuatam.
Hoc enim erat mihi dolendum. Erat enim hæc iniuria mihi plurimum permole-
sta. Erat enim hoc mihi deplorandum. Erat profecto hoc mihi acriter contri-
standum. Accidit mihi quod multis euenire solet. Mihi id contingit in quod
recti homines sæpe numero incidere solent. Soleo equidem, non nullos fortunæ ca-
sus incurrere, quos etiam subierunt quàm plurimi. Hoc enim mihi accidit admodum
iocundissimum. Hoc enim est mihi in opratis reponendum.
Non enim dubito te dare operam. Non enim dubito te curare, te instare, te
inuigilare. Circumspice omnes rationes meæ causæ.
Considera omnia membra nostri status. Speculare omnes uires nostræ facultatis.
Nihil est uirtute formosius, nihil amabilius, nihil pulchrius, nihil præstabilius. Nihil
est probitate præstantius. Nihil est tua mihi institutione gratius. Nihil est pro-
fecto tua mihi uoluntate iocundius. Nihil est equidem tua mihi familiaritate sua-
uius. Adhuc sum in ea sententia. Institutam opinionem adhuc obseruo.
Ego enim is sum qui antea esse solebam. Adhuc sum in deliberata sententia con-
stitutus. Mea enim opinio in dies magis confirmatur. Mea enim uoluntas
omnibus in rebus constans semper permanebit. Me quidem in honesto propo-
sito eundem semper esse uidebis. Necessè est enim ut horum unum sequamur.
Oportet equidem ut istorum alterum subeamus. Potes enim hoc commodissime
facere. Est enim in tua potestate. In hoc perficiendo idoneam habes faculta-
tem. Quoniam ratio ita comparata est. Quoniam ita desuper datum est.
Postquam ita fortuna iubet. Postquam ita fors cecidit. In hac profecto re ego
interfui. In hoc ego negotio me comperi. Quibus omnibus in accidenti-
bus me scias interfuisse. Ut testatur Cicero. Ut hæc omnia apud Ciceronem.
Hæc omnia, ut inquit Cicero. Hæc omnia, ut Ciceronis sententiam esse uidemus.
Ut apud Ciceronem constare uidetur. Hæc omnia promissa fuisse audiui.
Hæc omnia confirmata esse cognoui. Certa uidi hæc omnia. Hæc huiusmo-
di esse statuo. Equidem hoc arbitror. Tantum enim uideor intelligere.

Vt

A Ut paulo ante dixi, commemorauit, proposui, præscripsi. Ut paulo ante à me dictum,
scriptum, commemoratum est. Cuius rei modo mentionem feci. Sed illud
idem quod initio præscripsi. Illud equidem affirmare possum. Nec enim hoc
est tacendum, prætermittendum, obliterandum. Nec hoc in extremis permetteretur.
Huc accedit commemoranda quædam beneficiorum præstantia. Potestatem ha-
bes. Facultatem possides. Tibi enim autoritas data est, facultas concessa, i-
donea oblata commoditas. Rem es profecto idoneam consecutus. Non est
in mundo. Non enim constat in rebus humanis. Nusquam profecto reperit-
tur. Hoc enim in te est. Facillime potes. Plurimum uales. Epistola
enim se non erubescit. Literæ quidem nullius conspectum uerentur.
Non enim scripturæ quenkam expauescunt. In hoc autem negotio mihi id oc-
currit. In mea autem causâ hoc accidit. In meo autem proposito id euenit.
Ut uerum dicam. Ut uerum profitear. Ut uerum enarrem. Cum est ad
nos allatum. Cum est nobis significatum. Nuntio tamen intimatum.
Quod cum dicerem illud etiam adiunxi. Et ut dicendi gratia factum tibi ostendam.
Et ut dicendi gratia rem tibi enarrem. Et ut exempli negotium tibi explicem.
Cum esses otiosus, negotijs uacuus, laboribus subleuatus, occupationibus relaxatus.
B Mihi hæc ueniunt in mentem. Hæc mihi occurrunt. Hæc me exagitant,
commouent, adhortantur, impellunt. Ad me adire quosdam memini.
Quidam ad me profecti sunt, adierunt, conuenerunt. Id etiam. Illa uidi, curauit,
dixi, feci. Existimo id quod est. Puto id quod re ipsa constat. Animadu-
ro rem ipsam ita esse. Mihi consilium captum iam diu est. Iam dudum mecum
institui, deliberaui. Iam antea mecum decretum est. Hoc mihi iam dudum cer-
tum est. Iam diu mecum quicquid sim acturus stabiliui.

Exclamationes.

Sermo uerbis certus. Oratio uerbis simulata. Sententia circumlocutione prolata. De exclama-
tionibus.
Effectus alienis uerbis coopertus. O rem gratam. O negotium acceptum. O cau-
sam desideratam. O actionem opportunissimam. O fortunam commodam. O cõdi-
tionem expectatam. O rationem apertam. O factum conueniens. O uirtutem expecta-
tam. O industriam perspicacem. O consilium sapientissimum. O æquitatem benignissi-
mam. O constantiam perseueratam. O modestiam frugalem. O multa præclara. O plu-
rima florentissima. O plurima uenusta. O uaria magnifica. O quàm plurima egregia.
O innumerabilia conducibilia. O multa intolerabilia. O multa abominanda. O multa
indigna. O multa perniciofa. O multa errabunda. O innumerabilia implicata. O rem
miseram. O incõmoditatem inauditam. O tempora calamitosa. O consilium perditum.
C O uitam uituperandam. O detrimentum magnum. O uersutiam immundam. O cogni-
tionem pestiferam. O mores barbaros. O facinus audax. O faciem cadauerosam.

De Diuisione,

Diuisiones rerum explicandarum quotidie ad dicendum maximopere necessarias De Diuisione
ne.
esse quis dubitat. Nam hæc profecto diuisiones cum auditores dociles efficiunt,
tum ita attentos & admonitos reddunt, ut quæ necessariæ rationes & argumen-
tationes consequentur, æquiori animo constituent, & eas lucidius intelligant. Ipsarum
igitur diuisionum inuentiones prosequar, tamen si forte pauca putabis. Dicam igitur
de quatuor rebus, uidelicet de prudentia, de iustitia, de fortitudine, de temperantia, no-
stri illustrissimi principis.

Dux enim res sunt quæ me ad te amandum impellunt. Tria enim esse constat quæ
me admonent, ut te mihi charissimum habeam. Hæc omnia me plurimum adhor-
tantur, ut tuis rationibus inseruiam. Duabus tuis epistolis respondebo.

Tribus tuis sententijs non assentio. Quatuor opinionibus tuis acquiesco.
Sed breuiorem me dux res faciunt. Verum tres causæ ne longior sim me com-
mouent. Sed conditiones quatuor ne scribere potuerim, me retardant. Sed duo

S S s particu-

particulatim à te peto. Sed tria te nominatim rogo. Ostendam igitur Oratoriam facultatem esse plurimum utilem, honorificam atque necessariam.

Probaturus igitur sum Marcum Ciceronem ex eius eloquentia magnam suae reipublicae commoditatem attulisse. Amplissimam omnibus poëtis dicendi opportunitatem reliquisse, & immortales sibi laudes ac nominis gloriam comparasse.

Multis de causis uellem. Pluribus rebus exoptarem. His omnibus rationibus quae dicam cuperem. Tunc ego uaria pertractabo. Tunc ego diuersis cogitationibus non distrahebar. Tunc ego multa excogitare coactus sum.

Multa enim sunt in tuis epistolis deridenda. Plura enim inania à te dicta.

Complura enim, sunt in tuis rationibus reprehendenda. In hac causa multa mihi ueniunt in mentem. In hoc enim negotio multa cogor excogitare. In his enim rebus multa animum meum exagitant. In hac enim controuersia uaria mihi cogitanti succedunt. Hominum senatorum uoluntates multiplices esse conspicio.

Omnium doctorum diuersas esse sententias uideo. Cicero hoc longa oratione pertractauit: Cicero hoc acriter contentione disputauit. In nostra beneuolentia conseruanda rationes quam plures intercedunt. In nostra familiaritate complectenda permultae sunt conditiones. Harum enim causarum nulla mihi uidetur consentanea. Harum trium sententiarum nullam approbo. Horum enim duorum negotiorum alterum ut faciam necesse est. In hac nostra controuersia est quoddam tertium. In re nostra alia est consilij deliberatio suscipienda. Quorum nemini credere possum. Quorum neminem fidum nobis amicum esse uideo. Horum uter mihi sit acceptior, non discerno. Horum utrum potius uelim, mihi incertum est. Horum quis sit magis exosus, aperte constat. Horum cuius uitia maiora sint, clarissime intelligimus. Horum quem maiori odio prosequamur, liquido patet. Horum enim quis uirtute sit praeditus, & quis uitij inuolutus satis intelligi potest. Horum cuius consilium sit officiosum, & cuius sit perniciosum clarissimum est.

Horum cui recta fides sit adhibenda, & cui non sit credendum non dubium est.

Horum quem magis sequi, & quem effugere debeamus nobis est notissimum.

Horum autem quo uti & quo carere nobis liceat, nostri consilij est. Quorum alterum laudem maxima prosequimur, alterum summa ignominia insectamur. Quorum altero plurimum gaudemus, altero uero uehementer contristamur. Quorum ab altero diligimur, ab altero acriter odimur. Horum unus uituperandus est, alter uero summis laudibus extollendus. Horum unius uirtutes desiderandae sunt, alterius uero scelera sunt fugienda. Hi profecto digni sunt quorum alteri consularum, alteri tribunatum plebis committas. Hi qui nullo modo ualent alteri balnea, alteri criminis custodia committatur.

Quorum nulli uideo in studendo diligentiam. Quorum nulli adhærere possum. Quorum si alterutri adharendum sit, officiosis potius quam in artibus me adiungam. Quorum si alterum sequi debeamus, pacem potius quam bella, sequamur. Quorum utriusque uirtutem admodum semper amaui. Quorum utroque uxor sepe numero. Vtrumque meum esse dixi, ut quid agere deberem moneres, & quid constitueris sustinerem. Vtrumque meum existimo ut unice diligam, & mutuis tibi beneficijs cor respondeam. Dicam igitur summatim, narrabo compendiose. Literis ut res exoptulat ordine respondebo orationi tuae. Ut eam requirat particulatim conscribam disputationi tuae. Ut argumentorum ratio deposcit, opinionem meam declarabo. Nos enim cum propter insignes uirtutes tuas, tum propter ingenium tuum, tum propter eximium tuum erga me amorem, tum etiam propter maxima in nos officia te mirifice diligimus. Qui partim, pro honore comparando, partim pro uirtute celebranda, partim etiam pro ignominia uitanda hoc refutare non debent. Qui profecto inimici partim imbecillitate, partim ignauiam, partim timore nos tentare non audent. De quibus multa ad nos ipsos, multa ad rempublicam, multa etiam ad ceteros omnes pertinent. Plauim igitur uobis

uobis faciam in hoc maleficio multos fuisse inimicos, multos corruptores, multos nocentes, multosque consentientes. Qui uel ex odio, uel ex inuidia, uel ex ignorantia, uel ex arrogantia, uel ex capacitate, uel ex iniquitate semper nobis detrahere nituntur. Homines enim uoluntate immutantur, alius beneficijs, alius amore, alius iniurijs, alius suspicionem, alius honore, alius ætate, alius fortuna. Aut enim sit Imperator, aut Rex, aut Dux, aut Princeps, aut dominus, aut cuiuscunque generis existat, sapientia indiget.

Ad studium enim bonarum artium complectendum præter uoluntatem nihil tibi deesse uideo. nec ætatem, nec ingenium, nec facultates, nec præceptores, nec alias ullas res.

Apud alios uirtus literarum excolitur, apud alios copia diuitiarum adamat, apud alios bellorum disciplina exercetur. Quarum equidem scientiarum inuentio, industria, ratio, sapientia, consilium, eruditio, honor, dignitas, præstantia, laus, fama, gloria, te ad eas celebrandas uehementissime incitare debent. Explicaturus igitur sum quales boni in tuo negotio fuerunt, quales studiosi, quales negligentes, quales amici, quales aduersarii. Siue enim pacem, seruare uelimus, siue bellum exercere desideramus, siue res alias curare studeamus, uirtute utendum est. Quod si effecerimus, & honorem comparabimus, & commoditatem consequemur, & uoluntati nostrae satisfaciemus. Ostendam igitur uobis quantam commoditatem, quantam oblationem, quantam tranquillitatem, ex pace sumus consecuturi. In medium igitur adducam quanta incommoda, quanta pericula, quantos errores, quantas destructiones, quantas malorum calamitates, nobis bella sedula inferre possunt. Cognoscetis igitur qui boni ciues fuerunt, qui negligentes, qui studiosi, & qui seditiosi. Si rempublicam adamamus, si ciuium salutem charam habemus, si honorem desideramus, si commoditatem appetimus, si rem nobis gratissimam cupimus, si diligentem gloriam adaptamus, in hoc plurimum elaborare debemus. Ni si Clodij nocentem uitam monstrauero, nisi apertissime delicti uitia seu maleficia declarauero, nisi testes probatissimos adduxero, nisi apertissimum malum patefecero, omnium maximam me subiturum poenam subiicio. Clarissime igitur intelligitis Lucium Carilinam multis nocuisse, multis detraxisse, multis inuidisse, multis fidem præstitam fregisse. Quo in genere multa audiui, multa intellexi, multa uidi, multa comprehendere, multa cognoui, multa palpauit, quae uobis declarabo. Percipies igitur quae sunt in urbe gesta, quae sint foris administrata, & quod senatusconsultum constitutum sit obseruandum.

Primo de pace dicturus sum, deinde de studijs, deinceps de moribus, continuo de re publica, tum de priuata commoditate ciuium, postea de religione, postremo de immortalitate animarum, unam cum salute omnium nostrum.

De confirmatione.

Postea uero quam intentionem nostram explicauimus, non tam iocundum erit auditoribus, quam nostris rationibus permaxime commodum, ut aliquibus modis ex argumentationibus, propositionibus nostras confirmare studeamus: idcirco aliquas inuenientiarum confirmationum uias in medium adducam, ex quibus quae nobis conducere uidebuntur, eas usui nostro poterimus accommodare.

Nulla unquam ex parte cogitauit quanta me semper beneuolentia complexus fueris. Tua erga me amoris coniunctio testibus non indiguit. Amor enim noster confirmatur indies uehementius. Nostra profecto unitatis colligatio maius indies recipit incrementum. Societas enim nostra tam optimis beneuolentiae fundamentis stabilita est, ut nunquam labefactari possit. Hoc uelim tecum habeas, neminem esse qui maiori à me quam tu beneuolentia complectatur. Ad amplissimam enim tuorum in me officiorum magnitudinem, multae aliarum bonorum accessiones intercesserunt. Ad eam enim nostrae antiquae familiaritatis coniunctionem accessit singularis quaedam tua charitas, qua me meosque omnes complexus es. Non enim facile dijudicatur uerus amor, nisi aliquid tanquam ex auro experimentum uisum fuerit. Non enim recte cognosci posset beneuolentia, nisi rerum experientia fuerit comprobata. Hoc enim ut faciam nostri amoris uetustas deposulat. Hoc enim ut curem tua erga me officia demerentur. Facis enim rem amicitiae nostrae condignam. Facis enim alienum

SSs nihil

nihil à nostra beneuolentia. Est equidem Terentius in lata mei amoris parte collocatus. Res enim amore maiori à te curari non potuisset.

Maiorem enim beneuolentiam in agenda causa mea mihi prestare non potuisses.

Hoc enim animo in me esse debes. Hac profecto uoluntate me debes complecti. Hac enim res maximo mihi erit emolimento. Res enim ista

rationibus meis maximopere est ducibilis. Hoc enim ad rationes meas constabiliendas uehementer pertinere uidetur. Nihil enim mihi acceptius ex omnibus humanis rebus exoptassem.

Rem enim gratiorem euenire non desiderassem. Hoc enim fieri melius quam dicere uolo.

Hoc enim re ipsa potius quam uerbis fieri cupio. Nullus enim erit deliberandi locus. Hac opinione utilior nulla esse potest. Nemo enim esse potest hoc homine nobis opportunior.

Nullum erit consilium hac deliberatione commodius. Nihil certe reperitur hoc negotio conducibilis. Nam ea cogitasti quae maximopere conducunt.

Nam ea fecisti quae uehementissime comprobari debent. Nam ea transigisti quae rationibus nostris se accommodant.

Omnia profecto curare uolo quae te uelle existimabo. Omnia sum libenter suscepturus quae tu mihi imponas. Omnia certe agere desidero quae tibi conduce re arbitror.

Hoc profecto uelim existimes, me non minori cura uelle tuis laudibus quam meis fauere. Hoc equidem tibi uelim persuadeas, honorem tuum non minus mihi quam tibi ipsi charissimum esse.

Perpetuum enim me tui defensorum es habiturus. Facillimum equidem me te laudis amplificatorem semper habebis. Quis enim est in negotiis, magis curiosus quam Cicero?

Quis enim in tractandis rebus minus impiger quam Cicero? Non enim solum literis, sed etiam fasciculis te explebo.

Non equidem tantum epistolis, sed etiam libellis te incitarem. Facilius est enim mihi tuis literis respondere, quam te literis meis prouocare.

Ego quidem leuius respondere possum quam literis te meis incitare. Non enim tam grauius laboro, ut tuis respondeam literis, quam defatiger etiam meis te literis uisitare.

Nullam equidem moram pati possem, cum me tibi accommodare debeo. Nulla profecto intercedit negligentia, cum tuae res operam meam desiderant.

Summam equidem pro rebus tuis curam adhibuimus. Nihil enim pro tua causa à nobis praetermissum est.

Omnia quidem rationibus tuis officia praestitimus, quae ab officiosissimis praestari potuissent. Et iam in re fundamentum iniecti maximum.

Et iam in negotio spem bonam consecutus sum. Honorem enim tuum & uerbis & rebus quibuscum potui libenter exornaui.

Dignitatem enim tuam & oratione & opere omni quantum in me fuerit tuebor. Totas equidem rationes tuas uiribus omnibus suscipiam defendendas.

Nam Albertus tantopere pro te numerauit, ut nihil praetermiserit. Nam Cicero ita causam tuam egit, ut maiori quidem studio agere non potuerit.

Quanto studio Phanius res tuas curauerit, testis est assidua eius uigilantia. Equidem nihil quod ad te pertineat praetermissum.

Omnis enim sum rationes complexus quae in tuam commoditatem redundare uidebantur. Omnia quidem feci, quae dignitatem tuam exornare & facultates exaugere ualent.

Omnia diligentissime curabo quae rationibus tuis accommodari possunt. Complura profecto fuerunt semper tua in me studia laboris, diligentiae, actionis, uigilantiae.

Immortalia quidem tua erga me semper extiterunt uirtutum beneficia, consilia, admonitionis, doctrinae, amoris, adhortationis, uoluntatis, desiderij.

Hae enim tum tuae dignitati, tum etiam nostrae beneuolentiae me debere diiudico. Hoc enim tum tuorum tum etiam tuis uirtutibus attribuo.

Dies enim atque noctes tua in me officia ante oculos uersantur. Continua enim memoria immortalia tua in me beneficia complector.

Tua enim in me benemerita nunquam mihi à memoria discedunt. Quae tu in me

A me benemerita contulisti, nunquam ex animo dilabuntur. Haec enim res nullam habet dubitationem. Hoc enim negotium nullam habet difficultatem.

Haec enim causa nullum penè laborem desiderat. Nihil est quod studio & diligentia fieri non possit. Nihil enim est quod non possit beneuolentia confici.

Nihil est quod uerus amor non iubet efficere. Nihil enim profecto est quod de dita opera perfici non possit. Est enim consilium nostrum ab omnibus approbandum.

Quod à nobis decretum est, rectum esse putamus. Quae à nobis gesta sunt, omni uitio carere uidentur. Est enim mei consilij maiorem indies fructum & uoluptates capere.

Meum enim consilium quotidie magis est mihi conducibile. Incredibile est enim quantopere tibi cupiam satisfacere.

Vix enim credere posses quantum cupiam uirum me tibi quam gratissimum demonstrare. Cupio enim nullam timoris curam nobis insidere.

Desidero plurimum nullam dubitationis molestiam remanere. Omnia profecto sunt tibi sustinenda, ut laudem & gloriam tibi compares.

Nihil enim est quod non laude & gloria libentissime facere debeamus. Nihil est profecto tam difficile quod tibi non pro honore & fama facillimum debeat uideri.

Ita enim natus es, ut negotia tua semper efficere debeas. Ita enim doctus es ut hoc assumere debeas.

B Sed illum tuum animum fac adhibeas, quo te esse oporteat. Sed eum te fac praebas, quem tuae uirtutes esse uolunt. Nullam profecto partem inuenies quae non sit contracta.

Nullum enim membrorum contipies quod non sit debilitatum. Nullum equidem locum uidebis qui non sit conuassatus.

Tanta enim est tuarum uirtutum existimatio, ut hoc facere debeas. Tanta enim est tuae probitatis spes, ut agere uelle debeas.

Illa est equidem iocunda laus quae à uiris laudatis proficitur. Ea est quidem firmissima laus, quae ab his celebratur qui in maxima laude uixerunt.

Haec enim uera laus uideri solet, quae non ex uerbis sed ex rebus ipsis nascitur. Ea quidem uera gloria uideri solet, quae ex salute reipublicae fieri solet.

Cicero ea natus est conditione, ut nihil quod rectum est curet. Cicero ea ratione est constitutus, ut honestum semper exquiret.

Cicero is semper fuit, ut ab officio nunquam deduci potuerit. His enim consilijs praestat Cicero, quae plurimum humano generi profunt.

His enim facultatibus abundat Cicero, quae sunt omnibus conducibiles. Nullam posses disciplinam exequi, ex qua maiorem nominis existimationem comparare posses.

Nihil equidem ex omnibus humanis rebus curare posses, quod uirtute clarius haberetur. Nihil enim est profecto quod humano generi magis conducat.

Nihil enim est de quo maiorem homines commoditatem consequantur. Recte quidem facere plurimum ualet ad beate uiuendum.

C Officiosè facere optimum ducimus ad feliciter uiuendum. Si uirtus aliquando locum est habitura, tu eris in supremis.

Si uirtus ullam unquam est receptura facultatem, praestantissimum dignitatis locum obtinebis. Aduentus enim tuus clarus erit omnibus.

Summo enim desiderio ab omnibus expectaris. Tua enim ad nos prouectio amplissimam tibi laudem comparabit.

Omnis enim uiri prudentes hoc factum probant. Omnes profecto qui de rebus recte sentiunt hoc laudant.

Omnis equidem conditiones quas scripsi, probabiles existunt. Omnes causae quas commemoras iustissimae sunt.

Quae mihi narraisti ita ut dicis, consistere uidentur. Quae mihi per tabellarios & nuncios significasti ita esse constat. Fateor enim opinionem tuam esse ueram.

Concedo equidem institutionem tuam esse laudabilem. Haec enim si ita sunt, caetera erunt facillora. Quod si haec uera sunt, de reliquis optime sperandum est.

Haec si ita praedicant, caetera meliora sequentur. Volo enim hoc te scire, nullius auctoritatem apud me tantum ualere quantum tuam.

Hoc uelim ratum habeas, me nullius amore magis quam tuo moueri posse. Non enim minus te uelle quam posse mihi exploratum est.

Non enim minus libenter hoc facere desideras, quam ego exoptule. Ego enim singulis uerbis tuis singulare testimonia tribuam. Ego enim orationi tuae auctoritate maximam adhibebo. Hoc enim mihi

mihî ut uero testi uelim credas. Hoc profecto Ciceroni ut supremo oratori credere minime dubitare debes. Testis est optimus in Catonem labor. Testis est enim mea in Catonem uigilantia. Omnes enim qui ista nouerunt testes habemus. Omnes enim qui hæc tractare solent pro nobis testabuntur. Omnes enim profecto qui hæc testantur firmam fidem præstare potuerunt. Omnis enim mea spes in te posita est.

Omni enim meam in te spem collocaui. Omni profecto spem causæ gubernandæ in te uno firmaui. Omnis enim spes huius negocij perficiendi in te collocata est.

Neminem alium quàm te patronum esse uolo. Namq; illud non dubito quin etiam pro me libenter sis facturus. Non eisdem unquam ueritus sum, quin tu semper rationibus meis recte consulere uelles. Non enim dubitauî quin tu mihi libenter fauere uelles. Nihil enim tantum est quod à te confici posse non confidem. Nulla enim res tam difficilis esse potest, quæ tibi non fuerit futura quàm facilima. Scio enim quantum ponderis oratio tua sit habitura. Scio enim quantum facultatis tua præsentia sit præstitura. Scio enim quantum commoditatis tua commendatio sit allatura. Te quidem maximum hominem futurum esse existimo. Te profecto uirum fore præstantissimū iudicio omnium iudico. Te quidem summum in ciuitate uirum ex omnium spectatione maxime spero. In eum quidem locum res deducta est, ut nisi Deus nobis subuenerit, maximis incommodis subiiciemur uel afficiemur. In talem enim statum negocia compulsa sunt, ut (nisi nobis diuina clementia opem præstiterit) acerbissimas simus calamitates perpassuri. In eam enim causam me fortuna compulit. In id profecto infortunium me fors intrusit. In eandem quidem tempestatem me fatum iniecit. Illud enim est maxime in tuis rationibus, illud edū. Illud enim quod scribis merito uidetur irridendū. Illud enim tuis epistolis plurimum iudificandum. Hoc enim non crudelitate, non culpa contractū est. Hoc equidem errore non cum uitio accidit. Hoc profecto nimia facilitate, non fraude factū est. Verecundia quæ in periculis repudianda est, Casari male cōsuluit. Timor enim infamiae, quæ in difficilissimis rebus memoranda est, multorum hominum causa mortis fuit.

Homo enim natus est ad desideria excolenda. Hominis uita tota languoribus est referta. Hominis enim uita ad nihil aliud nata est, quàm ad fruges consumendas.

Hoc enim sic habeto. Hoc tibi persuadeas uelim. Ita habeas exploratum. Hoc enim memoriam manda. De quo sic uelim existimes. Spem habeas firmissimam. Tu autem hoc tibi persuade. Illud hoc tibi affirmo. Crede enim hoc mi Cicerone. Illud quidem scio. Tantum dico. Illud enim dubito. Hoc tam uere dicam. Hoc dicam ut sentio. Illud enim apte audeo profiteri. Illud profecto confirmare. Ego enim uideo hæc plana fore. Ego conspicio hæc esse futura. Ego sic coniecto. Ego equidem hoc augurio.

Hoc enim sic habeto.

Hoc tibi persuadeas uelim.

Ita habeas exploratum.

Hoc enim memoriam manda.

De quo sic uelim existimes.

Spem habeas firmissimam.

Tu autem hoc tibi persuade.

Illud hoc tibi affirmo.

Crede enim hoc mi Cicerone.

Illud quidem scio.

Tantum dico.

Illud enim dubito.

Hoc tam uere dicam.

Hoc dicam ut sentio.

Illud enim apte audeo profiteri.

Illud profecto confirmare.

Ego enim uideo hæc plana fore.

Ego conspicio hæc esse futura.

Ego sic coniecto.

Ego equidem hoc augurio.

Ego hoc tibi polliceor.

Hoc confirmo.

Hoc profiteor.

Nihil est quod curem diligentius.

Mihi enim maxima cura est.

Est enim mihi plurimum cordi.

Hoc enim clarum est.

Certum est.

Exploratum est.

Manifestum est.

Liquidum est.

Expeditum est.

In oculis enim positum est.

In medium adductum est.

Omnibus palam est.

Omnibus planum est.

Hoc unicuique apparet.

Hoc cuilibet planum extat.

Nulla enim de hoc est dubitatio.

Non equidem dubium est.

Nulla est de hac re controuersia.

Tantum dico.

Tantum scribo.

Tantum affirmo.

Non enim me præterit, fallit, fugit.

Clam est.

Non enim sum ignarus. Expers de hoc.

Impru-

A Imprudens.

Satis enim intelligo.

Optime quidem cerno.

Diligenter animaduerto.

Clarissime perspicio.

Sic enim res se habet.

Sic enim esse constat.

Sic enim uideo.

Sic enim res habetur.

Sic enim dicitur.

Sic equidem fertur.

Sic enim uidetur.

Vt debeo.

Vt par est.

Vt ius postulat.

Vt tuæ uirtutes demerita sunt.

Vt mea beneuolentia requirit.

B Vt causa desiderat.

Vt ratio deposcit.

Vt casus exigit.

Vt conditio expetit.

Vt hortatur fortuna.

Vt accessio administrabit.

Vt fors cadet.

Nec iniuria.

Nec sine causa.

Nec enim immerito.

Nec enim mirum est.

Opus enim est.

De Confutatione.

Confutationes præterea maxime sunt ad dicendum necessariae. Nam cum nostrorum argumentorum rationes auditoribus persuaserimus, nondum auditores satisfactum esse censebunt, nisi ea quæ nobis obijciuntur, aut tacite obijci possunt, probabilibus rationibus euelleremus. Quod cum ita sit, nondum mihi uisum est incommode factum, si de his refutandorum locorum rationibus consequenter ex ordine interseramus.

C Ego enim in te amando beneuolentiam obtineo principatum. Tu enim sic à me diligis ut nemo alius magis. Sed moriar nisi te amore superem. Sed peream si te beneuolentia non uincam. Non pene minus te diligo quam perpetuo te semper amaueram. Sanè existimes neminem te mihi chariorem. Sanè credas neminem ardentiori me beneuolentia quàm te complecti. Si intellexero quid uoles, uoluntatem meam tuo desiderio adiungam. Si mihi persuadere potero quod desideres, faciam sponte mea quod cupis. Non enim impedient me inimicitia, dum tibi prosum. Nec ullus me dolor perturbabit, quin me tibi accommodem. Nec ullus me labor deterrebit, quin totum me tibi præbeam. Nec ullæ me occupationes retardabunt, quin tibi satisfaciam.

Fac habeas rationem nostræ beneuolentiae. Fac nostri amoris sis diligentissime memor. Quid nostræ beneuolentiae coniunctione prætermisissimum fuit? Quid nostræ familiaritatis societati adiungi potuisset? Non timebo omnia subire pericula, dum tibi prosum. Si una esse non poterimus, animorum tamen coniunctione fruemur.

Si mecum esse non poteris, ego tamen assidua cogitatione te amplector.

Si præsentiam nostram colere non ualebimus, licebit tamen mutuam in te recordationem celebrare posse. Pro salute patriæ cur non omnes exponimus facultates?

Pro communi salute cur non omnia bona profundimus?

Maioribus enim meis te benemeritis exornabo, quam tibi in mentē euenire posset. Dirigam omnia pro te diligentissime. Velim enim à me expectes quæ amicissimi mo expectanda sunt. Nil enim à me prætermittitur, quod ad te pertinere existimarem. Omnia uelim à me & familiariter exoptules, & optima spe expectes.

Id enim agam in rebus tuis, ut nullam sis meam negligentiam accusaturus.

Cum plus pro te fecero quam potuero, minus tamen profecero quam debuero.

Cum longemaiora pro tuis ornamentis conatus fuero quā mea facultas præstare poterit. Multo minora fuero consecutus quam immortalia tua in me benemerita depostulent. Si mihi pro te moriendum esset, nulli tamen parti tuorum in me officiorum uideor satisfecisse. Si mihi pro commodis tuis uita esset effundenda, non tamen uiderer in me meritorum magnitudinem assecutus. Ego ut par est, ad uoluntatem tuam me confirmo. Ego ut in me tua iura depostulant, me tibi totum accommodabo.

À Ciceronis uoluntate honesta peramplissima in me merita dissentire non possum. Per Ciceronis familiaritatem ac amorem non licet mihi ab eo dissentire. Nulli cuiquam concedo, quod tui studiosior sit quam ego.

Nemo in hoc me uincere potest, qui tuæ dignitatis cupidior sit quam ego.

Nec ullum unquam tempus pro te ut laborem defugi. Nec ullam unquam rem pro te omisi, nec omittam curare. Nec tamen Catoni defuturus sum.

Nec tamen Catonis causam derelinquam. Iniuriam à te mihi fieri puto, cum à te roger. Rem mihi ingrati facis cum aliquid precibus à me contendis.

Magna me afficis iniuria cum rogando officium meum postulas. Ego plusquam feci, facere non potuissim. Ego maiores uires quam ostendi, præstare non ualerem.

Te quamprimum incommodis liberassim. Te iusto incolumem reddidissim.

In hac causa magis elaboraui quā ostenderem. In his rebus maiora sum acturus quam demonstrarem. Non enim perscribere possum quantum mihi erit gratum si Catonem quietum reddideris. Non possum uerbis explicare, quam erit mihi iocundū si Catonem ocio sum præstiteris. Nullo satis possum dicendi genere declarare, quam mihi erit acceptum si Bernardum molestis liberaueris. Quid enim est, cur non bonorum familiaritatem desiderarem? Quid obstare uidetur, cur non iustorum cōfortium mihi adoptem? Oblitum me putas amoris, charitatis, humanitatis tuæ. Immemorē me existimas tui erga me officij, laboris, diligentiae, uigiliarum, periculorum, Ingratū me arbitraris liberalitatis, benignitatis, beneficiorum erga me tuorum.

Quod si uita mihi contigerit, me tibi amicissimum demonstrabo. Quod si uita mihi superstes fuerit, me tibi memorem beneficiorum præstabo. Nisi ob tuam erga me beneuolentiam, tibi cumulatisime satisfecero, hominem me esse non arbitror.

Nisi pro immortalibus tuis in me meritis parem tibi gratiam retribuero, uirum me bonum non existimabo. Nisi tu erga me officia paribus meritis comprobauero, me hominem non iudicabo. Non enim mihi ullo modo satisfacio cum non reperiam quibus rebus tibi gratias refero. Cum ea quæ tibi desiderem re ipsa cōsequi non possum.

Cum nullam partem tuorum erga me meritorum in referenda gratia cōsequi ualeam. Nunquam enim mihi acquiescam, nisi prius quæ à me uelis ex sententia perficiam uel conficiam. Ego tantum te facio quod quicquid agerem, statim probaturus sum. Pro summo in te meo amore quæ tibi placere uidebuntur, rectissime uera existimabo. Nihil enim committere posses quod mihi posset displicere.

Plus enim à te mihi prouisum est quā postulaueram. Maiora quidē in me benemerita contulisti quā à te contenderem. Nolo enim Sossiam optime de me meritum derelinquere. Non enim mei esset officij, quod sufferre deberem, quod inuidi Casparino mei amantissimo detraherent. Malo enim meis in te rationibus delectari quam alienis officijs gubernare. Quæ facio quotidie magis me delectant quam aliena.

Nō enim diuitias, sed uirtutes sum secutus. Illud cogita ne rem minus periculofam existimes quam sit necessarium. Illud prouideas, ne timendo magis timere cogaris.

Sed ea tu insignitus es sapientia, quod maiora prouidere posses. Verum tu singulari industria

industria tua hæc commodius transigere poteris. Sed tu hoc facilius multo pro tua singulari prudentia iudicabis. Sed tu hoc melius ex re reparare constitues.

Quæ omnia acciderunt Cicero dixit futura. Qui autem casus euenerunt, Cicero antemulto dixit. Quæ autem sunt consecuta, Cicero est ante pronosticatus.

Quod si tibi hoc consilium non placebit, aliud mittemus. Quod si hæc tibi ratio non satis uidebitur consentanea, alias quæramus commodiores. Non dubito quin tu plus prouideas quam ego admoneam. Nec diffido quin tu melius rem pertractas quam ego tibi declarem. Quæ autem fortunæ accessiones sint consecutæ quis uaticinari potest? Quæ acciderunt fuerunt uera tam re quam suspicione. Nam intelligo istis rationibus te nihil proficere. Non uides rebus istis nihil prodesse posse.

Quod si non possum aliquid perficere suadendo, ego iam & precibus à te contendo. Negotium ego suscipiam, & conabor quod possum.

De Conclusionē.

Cum autem epistolas nostras, uel orationes iam exordio, narratione, diuisione, cōfirmatione, ac confutatione absolutas dederimus, consequens ac necessarium uidetur, ut eis conclusiones accommodemus. Idcirco has immodicas conclusionū inuentiones cæteris superioribus orationis partibus duxi adiungendas.

Tu igitur me amabis, si hoc idem me in te facere existimes. Tu igitur mihi inseruires, si mutuam me tibi uicem præstaturum arbitraris. Si fieri posset uelim pristinum erga me amorem conserues. Si effici poterit, cupio ut solitæ nostræ beneuolentiæ coniunctio integra conseruetur. Fac igitur mutuo me diligas. Eadem igitur fac me beneuolentiā complectaris. Parum igitur fac mihi uoluntatem præstes.

Eo igitur inter nos simus animo quo semper fuimus. Simus igitur ea uoluntate quam merito esse debemus. Tu igitur sicut mihi pollicitus es persoluas. Quod promissisti uelim tua fide satisfacies. Quam mihi spem dedisti uelim re ipsa mihi præstes.

Fac igitur quod mihi es pollicitus, re ipsa experiar. Fac ita ut mihi dixisti, opus appareat. Tu igitur uelim, ut scribis, me charissimum habeto. Quoniam igitur iustitiæ tuæ me dedi, ergo rationibus meis in re ipsa opitulari debes.

À te igitur peto, ut rationes meas commendatas habeas. À te igitur contendo, ut statum meum complectaris. Adiuua me igitur tua uirtute. Suscipe igitur me totum tuis beneficijs exornandum. Ama me igitur tua solita beneuolentiā.

Te ergo rogo, ut me ita tueare sicut amicitia nostra depostulat.

Te ergo oro ut meas rationes ita defendas sicut amicitia nostra depostulat.

Te ergo obsecro, ut meas rationes ita defendas, sicut nostra necessitudo requirit.

Quare te oro ut causam meam agas. Quare te obtestor, ut me tibi in omnes partes defendendum putes. Quare à te contendo, ut me totum conseruandum recipias. À te igitur peto, postulo, efflagito, contendo, ut dignitati suffrageris.

Itaque te etiam atque etiam rogo. Itaque te uehementer obsecro.

Itaque te plurimum obtestor. Beneuolentiā igitur liberalitate à te peto.

Rogo igitur ut ne fallas opinionem meam. Te igitur obsecro, ne spem meam decipias. Te igitur oro, ne spes mea frustrata maneat. Vehementer igitur pro rationibus meis diligentiam fac adiungas. Si igitur quod uolo statueris, te mei status amatorem existimabo. Si igitur quod cupio feceris, te mihi amicissimum iudicabo.

Hæc igitur tibi erunt curæ quemadmodum confido. Ex omnibus igitur rebus nihil est quod mihi gratius facere posses. Hoc igitur ut spero perficias.

Cætera alia prætermittas, cum negotium meum opera tua indigebit. Non facile credere posses, quam mihi hoc erit acceptum. Gratissimum igitur feceris, si in hac re mihi morem gesseris. Tuas igitur literas summa cum aueritate desidero.

Incredibile me tenet desiderium uidendi literas tuas. Fac igitur ut sapissime per tuas literas mecum agas. Ignosce igitur celeriter celeritati literarum.

Parce festinationi epistolarum. Sed iam his finem impono.

Habeat

Habes rem (ueluti polliciti fumus) confectam Lector, ex quo tantum commodi ac
 utilitatis percepturus es, quantum uoles. Voles autem intrepide uigilanterq; his nostris
 insidare laboribus, ex quibus quantum lucri consecuturus sis, haud facile breui oratio
 ne explicabimus. Tu interea nomen autoritatemq; præceptoris Aeneae
 ne flocciferis, cuius post omnium mortalium honorem,
 non minimum hoc æuo fulget ingeni-
 um, Vale feliciter.

F I N I S.

Errata inter excudendum commissa ita emendabis.

Pagina 9. uersu 47. in margine Mariam, pro materiam. 82. 23. Deus, pro Dedus. 87. 5. remedium. 94. 9. filia. 94.
 12. malefici. 110. 50. Christianæ. 116. 25. inimicorū. 156. 25. & est superuacaneū. 180. 50. uictor. 191. 13. episcoporū sy
 nodū &c. 198. 17. depopulati sunt. 203. 34. Conradi se fidei permittentes. 206. 6. quem. 209. 12. Flandriæ comitē
 exercitum ut &c. 210. 41. mons est, excelsus uerō &c. 211. 11. lege Anno 1087. in margine. 238. 20. Græciæ. 251. 32. sequen
 tis. 251. 50. ducere exercitum cepit. 256. 46. Robertum. 259. 32. Ioannes. 260. 30. duxit. 269. 48. Florentini. 272. 29. obse
 dit. 307. 34. Saguntinus. 328. 23. quateritur. 353. 15. fanū. 378. 41. ductas. 281. 39. contrariū. 287. 10. Ischmū. 355. 17. de dedi
 tione. 425. 50. uocari. 308. 37. partim. 436. 30. aptior. 439. 15. minus audacis præsumpti facinoris. 435. 1. Achilles. 441. 9. re
 gi. 447. 14. ciuitati. 458. 43. nutabat. 462. 24. puella. 464. 22. à se dimisit. 466. 51. arx. 468. 19. ausos. 469. 29. se non inire,
 lege pro in eūdem. 472. 21. Philelphus. 474. 13. magnificē. 497. 28. iocos. 501. 15. omnib. 509. 46. Ilio. 516. 16. securissimā.
 524. 35. cōuitio. 529. 9. quib. 529. 18. ueniat. 529. 24. melioris. 531. 6. maliloquæ. 539. 17. egeat. 546. 20. proscribere. 549. 16. uo
 biq;. 562. 46. quidem. 564. 22. qui. 564. 49. Itum est. 571. 19. nescio. 594. 15. mihi. 647. 47. scripta. 672. 46. Corinthios. 731. 42.
 ulli. 751. ne. 763. 18. uita. 797. 14. exiturus est. 831. 39. Palatinus. 942. 36. Iuuenus. 944. 18. simus. 957. 11. ferream. 928. 16.
 Phalerus. 996. 23. propterea. &c.

BASILEAE PER HENRICHVM PETRI
 MENSE AVGVSTO AN.

NO M. D. LI.

